ISBN: 978-9952-8573-8-2
DOI: https://doi.org/10.30546/19023.978-9952-8573-9-9.2025.9012.

13TH INTERNATIONAL NEW YORK ACADEMIC RESEARCH CONGRESS ON SOCIAL, HUMANITIES, ADMINISTRATIVE, AND EDUCATIONAL SCIENCES PROCEEDINGS BOOK VOLUME - I

United States of America, Kyrgyzstan, Uzbekistan, Türkiye, Spain, Hungary, Malaysia, Nigeria, Philippines, Kazakhistan, India, Vietnam, Azerbaijan, Pakistan, Rwanda, Polonya, North Macedonia, South Africa, Algeria, Iran, Malaysia, Uzbekistan, Laos, Sri Lanka, Northern Cyprus, Czechia.

EDITORS
PROF. DR. MUHLISE COSKUN ÖGEYIK
PROF. HÉCTOR RAMIRO ORDÓÑEZ ZÚÑIGA

BZT TURAN
PUBLISHING HOUSE

United States of America, Kyrgyzstan, Uzbekistan, Türkiye, Spain, Hungary, Malaysia, Nigeria, Philippines, Kazakhistan, India, Vietnam, Azerbaijan, Pakistan, Rwanda, Polonya, North Macedonia, South Africa, Algeria, Iran, Malaysia, Uzbekistan, Laos, Sri Lanka, Northern Cyprus, Czechia.

13TH INTERNATIONAL NEW YORK ACADEMIC RESEARCH CONGRESS ON SOCIAL, HUMANITIES, ADMINISTRATIVE, AND EDUCATIONAL SCIENCES PROCEEDINGS BOOK VOLUME - I

JULY 10-12, 2025| NEW YORK, USA

(ONLINE & FACE TO FACE PARTICIPATION)

ISBN: 978-9952-8573-8-2

DOI: https://doi.org/10.30546/19023.978-9952-8573-9-9.2025.9012.

EDITORS

PROF. DR. MUHLISE COSKUN ÖGEYIK

PROF. HÉCTOR RAMIRO ORDÓÑEZ ZÚÑIG

BZT TURAN YAYINEVİ®

BZT TURAN PUBLISHING HOUSE ©

BAKU, AZERBAIJAN | DELAWARE, UNITED STATES

PUBLISHED IN BAKU, AZERBAIJAN

TR: +994 50 300 2920

BZT TURAN

PUBLISHING HOUSE

13th INTERNATIONAL NEW YORK ACADEMIC RESEARCH CONGRESS ON SOCIAL, HUMANITIES, ADMINISTRATIVE, AND EDUCATIONAL SCIENCES

VOLUME - I

JULY 10-12, 2025

ONLINE & IN-PERSON PARTICIPATION

ZOOM & NEW YORK, ALBANY

CONGRESS PROCEEDINGS BOOK

EDITORS

Prof. Dr. Muhlise COSKUN ÖGEYIK,
Prof. Héctor Ramiro ORDÓÑEZ ZÚÑIGA

BZT TURAN PUBLISHING HOUSE®
BAKU, AZERBAIJAN | DELAWARE, UNITED STATES
PUBLISHED IN BAKU, AZERBAIJAN
TR: +994 50 300 2920
internationalnewyorkcongress@gmail.com
https://www.internationalnewyorkcongress.com/

All rights reserved

BZT TURAN YAYINEVi®
BZT TURAN PUBLISHING HOUSE
Publishing Date: 20.07.2025
ISBN: 978-9952-8573-8-2
DOI: https://doi.org/10.30546/19023.978-9952-8573-9-9.2025.9012.

CONGRESS ID

CONGRESS NAME

13TH INTERNATIONAL NEW YORK ACADEMIC RESEARCH CONGRESS ON SOCIAL, HUMANITIES, ADMINISTRATIVE, AND EDUCATIONAL SCIENCES | PROCEEDINGS BOOK

DATE AND VENUE

JULY 10-12, 2025

ONLINE & IN-PERSON PARTICIPATION (NEW YORK, ALBANY)

(FROM 26 DIFFERENT COUNTRIES)

United States of America, Kyrgyzstan, Uzbekistan, Türkiye, Spain, Hungary, Malaysia, Nigeria, Philippines, Kazakhistan, India, Vietnam, Azerbaijan, Pakistan, Rwanda, Polonya, North Macedonia, South Africa, Algeria, Iran, Malaysia, Uzbekistan, Laos, Sri Lanka, Northern Cyprus, Czechia.

ORGANIZERS & PARTICIPANT INSTITUTIONS

BZT Turan Academy, Türkiye

Baku State University, Azerbaijan

Virginia Tech University, USA

Coastal Carolina University, USA

Azerbaijan National Academy of Science, Azerbaijan

Urgench State University, Uzbekistan

Institute of Hotel Management Ahmedabad, India

Mindanao University, Philippines

Presidents of Organization Committee

Prof. Dr. Muhlise COSKUN ÖGEYIK

Prof. Héctor Ramiro ORDÓÑEZ ZÚÑIGA

President of Scientific Committee

Dr. Christopher GUNN

Assoc. Prof. Dr. Kutay UZUN

President of Coordinators' / General Coordinator

Dr. Baha Ahmet YILMAZ

ACCEPTED PAPERS

196 Turkish Participants

230 Foreign Participants

%55 Foreign Participant Rate

%45 Turkish Participant Rate

REFUSED PAPERS

1 Foreign Participants

EVALUATION PROCESS

All Submissions Have Passed a Double-Blind Referee Evaluation Process

All Responsibility for the Works Belongs to the Author

T.C.
TRAKYA ÜNİVERSİTESİ REKTÖRLÜĞÜ
Eğitim Fakültesi Dekanlığı

2025 AİLE YILI

Sayı : E-14108762-051-862563 18.06.2025
Konu : Toplantı hk.

Sayın Dr.Baha Ahmet YILMAZ
BZT Turan Akademi Türkiye Temsilcisi

Fakültemiz Yabancı Diller Eğitimi Bölümü İngiliz Dili Eğitimi Anabilim Dalı öğretim üyesi Doç.Dr.Kutay UZUN'un; 11-13 Temmuz 2025 tarihleri arasında ZOOM üzerinden çevrimiçi; New York'ta yüz yüze gerçekleşek olan 13.Uluslararası New York Sosyal, Beşeri, İdari ve Eğitim Bilimlerinde Akademik Çalışmalar Kongresi'nde açılış konuşmacısı, bilim ve organizasyon kurulu üyesi olarak yer alması uygun görülmüştür.

Bilgilerinizi ve gereğini rica ederim.

Prof. Dr. Eylem BAYIR
Rektör Yardımcısı (Dekan V. Görevi
Uhdesinde)

Bu belge, güvenli elektronik imza ile imzalanmıştır.

Belge Doğrulama Kodu :BSDCTSNB32 Pin Kodu :91652 Belge Takip Adresi : https://www.turkiye.gov.tr/trakya-universitesi-ebys

Adres : Trakya Üniversitesi Rektörlüğü Eğitim Fakültesi İsmail Hakkı Tonguç Yerleşkesi 22030 Edirne
Telefon : 2842120808 Faks : 2842146279
e-Posta:egitimfak@trakya.edu.tr Web:https://egitimfak.trakya.edu.tr
Kep Adresi : trakyauni@hs01.kep.tr

Bilgi için : Süreyya PULETİN
Unvanı : Şef

Evrak Tarih ve Sayısı: 18.06.2025-E.862563
Trakya Üniversitesi Gelen Evrak Tarih Sayısı: 18.06.2025-862173

18.06.2025

TRAKYA ÜNİVERSİTESİ EĞİTİM FAKÜLTESİ DEKANLIĞI'NA

Kurumunuz Eğitim Fakültesi'nde öğretim üyesi olarak görev yapan Doç. Dr. Kutay UZUN'un 11-13 Temmuz 2025 tarihinde ZOOM üzerinden çevrimiçi; New York'ta yüz yüze olarak gerçekleşecek olan 13. Uluslararası New York Sosyal, Beşeri, İdari ve Eğitim Bilimlerinde Akademik Çalışmalar Kongresi'nde açılış konuşmacısı, bilim ve organizasyon kurulu üyesi olarak yer almasını talep eder; ilgili görevlendirme yazısını tarafımızca arz ederiz.

Saygılarımla,

Dr. Baha Ahmet YILMAZ

BZT Turan Akademi Türkiye Temsilcisi

BZT ACADEMY EĞİTİM VE DANIŞMANLIK HİZMETLERİ TURİZM DIŞ TİC.LTD.ŞTİ. Karşıyaka V.D. : 1650883134

BZT TURAN

T.C.
TRAKYA ÜNİVERSİTESİ REKTÖRLÜĞÜ
Eğitim Fakültesi Dekanlığı

2025 AİLE YILI

Sayı : E-14108762-051-862549 18.06.2025
Konu : Toplantı hk.

Dr.Baha Ahmet YILMAZ
BZT Turan Akademi Türkiye Temsilcisi

Fakültemiz Yabancı Diller Eğitimi Bölümü İngiliz Dili Eğitimi Anabilim Dalı öğretim üyesi Prof.Dr.Muhlise COŞGUN ÖGEYİK'in; 11-13 Temmuz 2025 tarihleri arasında ZOOM üzerinden çevrimiçi; New York'ta yüz yüze gerçekleşek olan 13.Uluslararası New York Sosyal, Beşeri, İdari ve Eğitim Bilimlerinde Akademik Çalışmalar Kongresi'nde açılış konuşmacısı, bilim ve organizasyon kurulu üyesi olarak yer alması uygun görülmüştür.

Bilgilerinizi ve gereğini rica ederim.

Prof. Dr. Eylem BAYIR
Rektör Yardımcısı (Dekan V. Görevi
Uhdesinde)

Bu belge, güvenli elektronik imza ile imzalanmıştır.

Adres : Trakya Üniversitesi Rektörlüğü Eğitim Fakültesi İsmail Hakkı Tonguç Yerleşkesi 22030 Edirne
Telefon : 2842120808 Faks : 2842146279
e-Posta:egitimfak@trakya.edu.tr Web:https://egitimfak.trakya.edu.tr
Kep Adresi : trakyauni@hs01.kep.tr
Bilgi için : Süreyya PULETİN
Unvanı : Şef

Evrak Tarih ve Sayısı: 18.06.2025-E.862549
Trakya Üniversitesi Gelen Evrak Tarih Sayısı: 18.06.2025-862171

18.06.2025

TRAKYA ÜNİVERSİTESİ EĞİTİM FAKÜLTESİ DEKANLIĞI'NA

Kurumunuz Eğitim Fakültesi'nde öğretim üyesi olarak görev yapan Prof. Dr. Muhlise COŞGUN ÖGEYİK'in 11-13 Temmuz 2025 tarihinde ZOOM üzerinden çevrimiçi; New York'ta yüz yüze olarak gerçekleşecek olan 13. Uluslararası New York Sosyal, Beşeri, İdari ve Eğitim Bilimlerinde Akademik Çalışmalar Kongresi'nde açılış konuşmacısı, bilim ve organizasyon kurulu üyesi olarak yer almasını talep eder; ilgili görevlendirme yazısını tarafınızca arz ederiz.

Saygılarımla,

Dr. Baha Ahmet YILMAZ

BZT Turan Akademi Türkiye Temsilcisi

BZT ACADEMY EĞİTİM VE DANIŞMANLIK HİZMETLERİ TURİZM DIŞ TİC.LTD.ŞTİ. Karşıyaka V.D. : 1850883134

BZT TURAN

info@bztpublishinghouse.com
+90 5436710123

13. ULUSLARARASI NEW YORK SOSYAL, BEŞERİ, İDARİ VE EĞİTİM BİLİMLERİNDE AKADEMİK ÇALIŞMALAR KONGRESİ

10-12 TEMMUZ 2025
YÜZ YÜZE & ÇEVRİMİÇİ
ALBANY, NEW YORK

10-12 Temmuz 2025 tarihlerinde ZOOM üzerinden çevrimiçi ve Amerika Birleşik Devletinin Albany kentinde yüz yüze olarak gerçekleştirilen 13. Uluslararası New York Sosyal, Beşeri, İdari ve Eğitim Bilimlerinde Akademik Çalışmalar Kongresi **YÖK ÜAK kuralları ve üniversiteniz yönetmeliğiniz gereği akademik teşvik kriterlerini sağlamaktadır.** Toplam 426 adet bildirinin yer aldığı kongre üç gün boyunca çevrimiçi ve yüz yüze olarak gerçekleştirilmiştir.

Türkiye dışından toplam **7 farklı ülkeden açılış konuşmacısı; 26 farklı ülkeden katılım (detaylar kongre bildiri kitabında yer alan kongre programında yer almaktadır)** sağlanmış olup, 426 adet bildirinin 230 tanesi yabancı, 196 tanesi Türk katılımcı tarafından sunulmuştur. Kongrenin yabancı katılımcı oranı %55'tir.

Bu belge ilgili üniversitenin akademik teşvik komisyonuna takdim edilmesi üzerine verilmiş.

İlgili bilgilerin detayları kongre bildiri kitabının künye kısmında yer almaktadır.

Kongremize ilginiz için teşekkür ederiz.
Saygılarımızla,

Dr. Farahila BABAYEVA-ŞUKUROV
Congress General Coordinator

Bu belge 20-22 Ocak 2025 tarihleri arasında Albany, New York'ta verilmiştir.

İLETİŞİM
E-mail: internationalnewyorkcongress@gmail.com
Phone: +90(543) 671 0123
https://www.internationalnewyorkcongress.com/

INTERNATIONAL
New York Congress

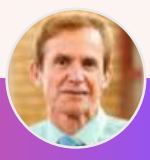
BİLİM & ORGANİZASYON KURULU

SOSYAL, BEŞERİ, İDARİ VE EĞİTİM BİLİMLERİ & GÜZEL SANATLAR

Prof Dr. Rakesh PATIL

University of Pune, India

Prof. Dr. Kobus MAREE

University of Pretoria, South Africa

Prof. Dr. Mrudul NILE

Mumbai University, India

Prof. Dr. Muhlise ÇOŞGUN ÖGEYİK

Trakya University, Turkey

Prof. Dr. Dervish ALIMI

University of Tetova, Macedonia

Prof. Dr. Dobrinka D. RADOINOVA

Medical University of Varna, Bulgaria.

Prof. Dr. Calin SCRIPCARU

Institute of Forensic Medicine, Romania

Prof. Dr. Mammadli Allahverdi MAHARRAM OGLI

Baku State University, Azerbaijan

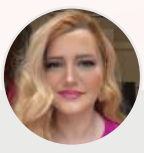
Prof. Dr. Füsun TOPSÜMER

Ege University, Türkiye

INTERNATIONAL
New York Congress

BİLİM & ORGANİZASYON KURULU

SOSYAL, BEŞERİ, İDARİ VE EĞİTİM BİLİMLERİ & GÜZEL SANATLAR

Assoc. Prof. Dr. Aytekin ZEYNELOVA

Baku State University, Azerbaijan

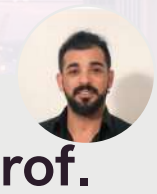
Assoc. Prof.Dr. Çiğdem NAS

Yıldız Technical University, Turkey

Assoc. Prof. Dr. Nesrin ADA

Ege University, Turkey

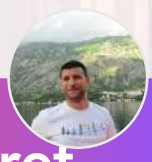
Assoc. Prof. Dr. Kahraman GÜLER

Doğuş University, Turkey

Assoc. Prof. Dr. Fahri ÖZSUNGUR

Adana Chamber of Commerce, Trade Registry Deputy Manager, Turkey

Assoc. Prof. Dr. Kutay UZUN

Trakya University, Turkey

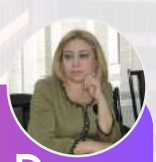
Assoc. Prof. Dr. Çetin TAN

Fırat University, Turkey

Assoc. Prof. Dr. Nuran KILAVUZ

Erzincan Binali Yıldırım University, History

Assoc. Prof. Dr. Abdullazadə Nazilə Əbdül qızı

Azerbaijan State Pedagogical University

INTERNATIONAL
New York Congress

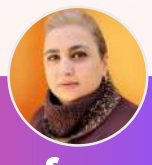
BİLİM & ORGANİZASYON KURULU

SOSYAL, BEŞERİ, İDARİ VE EĞİTİM BİLİMLERİ & GÜZEL SANATLAR

Assoc Prof. Dr. Fatma ERDOĞAN

Fırat University, Türkiye

Assoc. Prof. Dr. Aygün EZIMOVA

Baku State University, Azerbaijan

Assoc. Prof. Dr. Aynur NESIROVA

Baku State University, Azerbaijan

Dr. Ahmet YILMAZ

Treu Consulting Coorporation, Germany

Dr. Boudra ABDELLATIF

University of Tiaret, Algeria

Dr. Ulker IMAMELIYEVA

Baku State University, Azerbaijan

PhD.Marjan KASTEREN

Purdue University, USA

Dr. Mohammad ALAWAMLEH

American University of Madabai, Jordan

PhD. Vugar GAHRAMANOV

Rovira i Virgili University, Spain

INTERNATIONAL
New York Congress

BİLİM & ORGANİZASYON KURULU

SOSYAL, BEŞERİ, İDARİ VE EĞİTİM BİLİMLERİ & GÜZEL SANATLAR

Prof. Dr. Muhammad SAFDAR BHATTI

The Islamia University of Bahawalpur, Pakistan

Prof. Dr. Shahboz SHOEV

Warsow University, Poland

Prof.Dr. SELAHATTİN YAVUZ

Erzincan Binali Yıldırım University, Türkiye

Prof. Dr. Ömer SOLAK

Çanakkale Onsekiz Mart University, Türkiye

Dr. Hamza Rehman BUTT

GIFT University, Pakistan

Dr. Carlos ARENAS

Valencia University, Spain

Prof. Dr. Mehmet KÜÇÜK

Recep Tayyip Erdoğan University, Türkiye

Dr. Joy Ifeanyi Osarumwense JOSEPH

Stellenbosch University, South Africa

Dr. Merati RACHID

University of Tiaret, Algeria

INTERNATIONAL
New York Congress

BİLİM & ORGANİZASYON KURULU

SOSYAL, BEŞERİ, İDARİ VE EĞİTİM BİLİMLERİ & GÜZEL SANATLAR

Prof. Dr. Mammadli Jahangir ABDULALI OGLI

Baku State University, Azerbaijan

Assoc. Prof. Dr. Aliyeva Sevinj İSRAFIL GIZI

Baku State University, Azerbaijan

Assoc. Prof. Dr. Aliyev Vugar ZIFAR OGLI

Baku State University, Azerbaijan

Prof. Dr. Faton SHABANI

University of Tetova, North Macedonia

Dr. Seher ŞEYLAN

Işık University, Türkiye

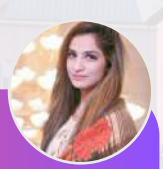
Prof. Dr. Elnara SHAFIYEVA

Baku State University, Azerbaijan

Assoc. Prof. EARL JONES G. MUICO

UM Tagum College, Philippines

Maryam RAZA

Pakistan Research Center for A Community with Shared Future

INTERNATIONAL
New York Congress

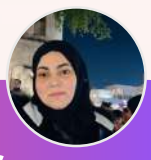
BİLİM & ORGANİZASYON KURULU

SOSYAL, BEŞERİ, İDARİ VE EĞİTİM BİLİMLERİ & GÜZEL SANATLAR

Dr. Rahime ŞENTÜRK

Ondokuz Mayıs University, Türkiye

Assoc. Prof. Dr. Vesile ŞEMŞEK

Ahi Evran University, Türkiye

Dr. Nuray Aşantuğrul

Independent Researcher, Türkiye

Prof. Dr. Füsun TOPSÜMER

Ege University, Türkiye

Dr. Şahin CİNCİOĞLU

Edirne High School, Türkiye

Baku State University, Azerbaijan

INTERNATIONAL
New York Congress

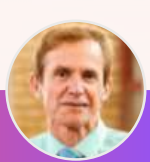
SCIENTIFIC & ORGANIZATION COMMITTEES

SOCIAL, HUMANITIES, ADMINISTRATIVE, AND EDUCATIONAL SCIENCES & FINE ARTS

Prof Dr. Rakesh PATIL

University of Pune, India

Prof. Dr. Kobus MAREE

University of Pretoria, South Africa

Prof. Dr. Mrudul NILE

Mumbai University, India

Prof. Dr. Muhlise ÇOŞGUN ÖGEYİK

Trakya University, Turkey

Prof. Dr. Dervish ALIMI

University of Tetova, Macedonia

Prof. Dr. Dobrinka D. RADOINOVA

Medical University of Varna, Bulgaria.

Prof. Dr. Calin SCRIPCARU

Institute of Forensic Medicine, Romania

Prof. Dr. Mammadli Allahverdi MAHARRAM OGLI

Baku State University, Azerbaijan

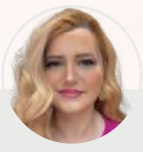
Prof. Dr. Füsun TOPSÜMER

Ege University, Türkiye

INTERNATIONAL New York Congress

SCIENTIFIC & ORGANIZATION COMMITTEES

SOCIAL, HUMANITIES, ADMINISTRATIVE, AND EDUCATIONAL SCIENCES & FINE ARTS

Assoc. Prof. Dr. Aytekin ZEYNELOVA

Baku State University, Azerbaijan

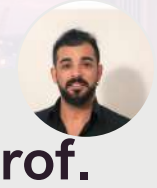
Assoc. Prof.Dr. Çiğdem NAS

Yıldız Technical University, Turkey

Assoc. Prof. Dr. Nesrin ADA

Ege University, Turkey

Assoc. Prof. Dr. Kahraman GÜLER

Doğuş University, Turkey

Assoc. Prof. Dr. Fahri ÖZSUNGUR

Adana Chamber of Commerce, Trade Registry Deputy Manager, Turkey

Assoc. Prof. Dr. Kutay UZUN

Trakya University, Turkey

Assoc. Prof. Dr. Çetin TAN

Fırat University, Turkey

Assoc. Prof. Dr. Nuran KILAVUZ

Erzincan Binali Yıldırım University, History

Assoc. Prof. Dr. Abdullazadə Nazilə Əbdül qızı

Azerbaijan State Pedagogical University

INTERNATIONAL New York Congress

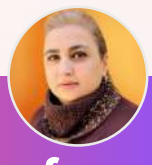
SCIENTIFIC & ORGANIZATION COMMITTEES

SOCIAL, HUMANITIES, ADMINISTRATIVE, AND EDUCATIONAL SCIENCES & FINE ARTS

Assoc. Prof. Dr. Fatma ERDOĞAN

Fırat University, Türkiye

Assoc. Prof. Dr. Aygün EZIMOVA

Baku State University, Azerbaijan

Assoc. Prof. Dr. Aynur NESIROVA

Baku State University, Azerbaijan

Dr. Ahmet YILMAZ

Treu Consulting Coorporation, Germany

Dr. Boudra ABDELLATIF

University of Tiaret, Algeria

Dr. Ulker IMAMELIYEVA

Baku State University, Azerbaijan

PhD.Marjan KASTEREN

Purdue University, USA

Dr. Mohammad ALAWAMLEH

American University of Madabai, Jordan.

PhD. Vugar GAHRAMANOV

Rovira i Virgili University, Spain

INTERNATIONAL New York Congress

SCIENTIFIC & ORGANIZATION COMMITTEES

SOCIAL, HUMANITIES, ADMINISTRATIVE, AND EDUCATIONAL SCIENCES & FINE ARTS

Prof. Dr. Muhammad SAFDAR BHATTI

Bahawalpur İslam Üniversitesi, Pakistan

Prof. Dr. Shahboz SHOEV

Varşova Üniversitesi, Polanya

Prof.Dr. SELAHATTİN YAVUZ

Erzincan Binali Yıldırım University, Türkiye

Prof. Dr. Ömer SOLAK

Çanakkale Onsekiz Mart University, Türkiye

Dr. Hamza Rehman BUTT

GIFT Üniversitesi, Pakistan

Dr. Carlos ARENAS

İspanya Üniversitesi, Türkiye

Prof. Dr. Mehmet KÜÇÜK

Recep Tayyip Erdoğan University, Türkiye

Dr. Merati RACHID

University of Tiaret, Algeria

Dr. Joy Ifeanyi Osarumwense JOSEPH

Stellenbosch University, South Africa

INTERNATIONAL New York Congress

SCIENTIFIC & ORGANIZATION COMMITTEES

SOCIAL, HUMANITIES, ADMINISTRATIVE, AND EDUCATIONAL SCIENCES & FINE ARTS

Prof. Dr. Mammadli Jahangir ABDULALI OGLI

Baku State University, Azerbaijan

Assoc. Prof. Dr. Aliyeva Sevinj ISRAFIL GIZI

Baku State University, Azerbaijan

Assoc. Prof. Dr. Aliyev Vugar ZIFAR OGLI

Baku State University, Azerbaijan

Prof. Dr. Faton SHABANI

University of Tetova, North Macedonia

Dr. Seher ŞEYLAN

Işık University, Türkiye

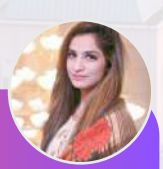
Prof. Dr. Elnara SHAFIYEVA

Baku State University, Azerbaijan

Assoc. Prof. EARL JONES G. MUICO

UM Tagum College, Philippines

Maryam RAZA

Pakistan Research Center for A Community with Shared Future

INTERNATIONAL New York Congress

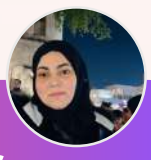
SCIENTIFIC & ORGANIZATION COMMITTEES

SOCIAL, HUMANITIES, ADMINISTRATIVE, AND EDUCATIONAL SCIENCES & FINE ARTS

Dr. Rahime ŞENTÜRK

Ondokuz Mayıs University, Türkiye

Assoc. Prof. Dr. Vesile ŞEMŞEK

Ahi Evran University, Türkiye

Dr. Nuray AŞANTUĞRUL

Independent Researcher, Türkiye

Prof. Dr. Füsun TOPSÜMER

Ege University, Türkiye

Dr. Şahin CİNCİOĞLU

Edirne High School, Türkiye

Baku State University, Azerbaijan

13. INTERNATIONAL

NEW YORK ACADEMIC RESEARCH CONGRESS ON SOCIAL, HUMANITIES, ADMINISTRATIVE AND EDUCATIONAL SCIENCES

CONGRESS SCHEDULE | JULY 10–12, 2025

MEETING ID: 843 0673 4359
PASSWORD: 843414

ALBANY, NEW YORK
ZOOM, ONLINE

www.internationalnewyorkcongress.com
internationalnewyorkcongress@gmail.com

PARTICIPANT COUNTRIES:

United States of America, Kyrgyzstan, Uzbekistan, Türkiye, Spain, Hungary, Malaysia, Nigeria, Philippines, Kazakhistan, India, Vietnam, Azerbaijan, Pakistan, Rwanda, Polonya, North Macedonia, South Africa, Algeria, Iran, Malaysia, Uzbekistan, Laos, Sri Lanka, Northern Cyprus, Czechia.

July 11 Friday

09.00-09.15 (TR) | 01.00-01.15 (NYC)

Gülçin SAĞIR KESKİN
Ankara University, Türkiye

Speech Title:

"FROM ARMED RESISTANCE TO POLITICAL HEGEMONY: THE RISE OF HAMAS IN GAZA"

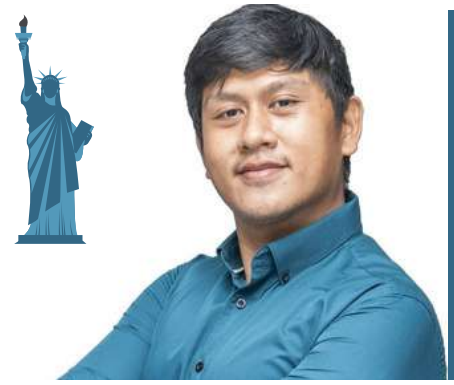

09.15-09.30 (TR) | 01.15-01.30 (NYC)

Prof. Héctor Ramiro Ordóñez ZÚÑIGA
National Polythecnical Institute, MEXICO

Speech Title:

"THE HUMAN SIDE OF AI AND EDUCATION."

09.30-09.45 (TR) | 01.30-01.45 (NYC)

Prof. Earl JONES MUICO
Mindanao University, PHILIPPINES

Speech Title:

"XXX"

09.45-10.00 (TR) | 01.45-02.00 (NYC)

Prof. Kutay UZUN
Trakya University, TÜRKİYE

Speech Title:

"COGNITION AND AFFECT IN TASK DESIGN: LINKING COMPLEXITY, COGNITIVE LOAD AND FLOW"

10.00-10.15 (TR) | 02.00-02.15 (NYC)

Prof. Salla Vijay KUMAR

Institute of Hotel Management Ahmedabad, INDIA

Speech Title:

"TOPIC "BACKWARD RESEARCH DESIGN - TOWARDS QUALITY RESEARCH"

10.15-10.30 (TR) | 02.15-02.30 (NYC)

Prof. Dr. Muhlise COŞGUN ÖGEYİK

Trakya University, TÜRKİYE

SPEECH TİTLE:

"JOURNAY INTO TO THE STUDENT TEACHERS' MIND: EXPLORING EDUCATIONAL PSYCHOLOGY"

19.00-19.15 (TR) | 11.00-11.15 (NYC)

Assoc. Prof. Dr. Nurlana GASIMLI MUSTAFAYEVA

Baku State University, AZERBAIJAN

Speech Title:

AN EXAMPLE OF AZERBAIJAN-TURKIYE BROTHERHOOD: "KARDEŞ YARDIMI" MAGAZINE

19.15-19.30 (TR) | 11.15-11.30 (NYC)

Prof. Nasiba SABIROVA

Urgench State University, UZBEKISTAN

Speech Title:

"THE ROLE OF KHOREZM BAKSHES İN THE DEVELOPMENT OF UZBEK EPIC"

19.30-19.45 (TR) | 11.30-11.45 (NYC)

Prof. Christopher Gunn

Coastal Carolina University South Carolina, USA

Speech Title:

"IMPACT OF TURKISH DIASPORA IN AMERICA"

13th INTERNATIONAL NEW YORK

ACADEMIC RESEARCH CONGRESS ON SOCIAL, HUMANITIES, ADMINISTRATIVE, AND EDUCATIONAL SCIENCES

ONLINE & IN-PERSON PARTICIPATION
JULY 10-12, 2025 | New York, Albany – United States

CONGRESS PROGRAM

DAY 1 – JULY 10, 2025 | 10 TEMMUZ 2025 – 1. GÜN

MEETING ID: 817 1419 7461
PASSWORD: 023023

DAY 2 – JULY 11, 2025 | 11 TEMMUZ 2025 – 2. GÜN

MEETING ID: 843 0673 4359
PASSWORD: 843414

DAY 3 – JULY 12, 2025 | 12 TEMMUZ 2025 – 3. GÜN

MEETING ID: 850 0995 1758
PASSWORD: 295099

PARTICIPANT COUNTRIES (26 COUNTRIES):

United States of America, Kyrgyzstan, Uzbekistan, Türkiye, Spain, Hungary, Malaysia, Nigeria, Philippines, Kazakhstan, India, Vietnam, Azerbaijan, Pakistan, Rwanda, Polonya, North Macedonia, South Africa, Algeria, Iran, Malaysia, Uzbekistan, Laos, Sri Lanka, Northern Cyprus, Czechia.

IMPORTANT, PLEASE READ CAREFULLY

- To be able to attend a meeting online, login via **https://zoom.us/join** site, enter ID "Meeting ID or Personal Link Name" and solidify the session or you directly click to
  - DAY 1: **https://us02web.zoom.us/j/81714197461?pwd=RakDr9sOJtqHzdNw5CHhE6tYaNwoWM.1**
  - DAY 2: **https://us02web.zoom.us/j/84306734359?pwd=lcaF51zyFuXbWH7iZR9dOJHRHSbBHG.1**
  - DAY 3: **https://us02web.zoom.us/j/85009951758?pwd=XwAHFxywbLmAlMaMQ8W6ruZzbbSs38.1**
- The Zoom application is free and no need to create an account.
- The Zoom application can be used without registration.
- The application works on tablets, phones and PCs.
- The participant must be connected to the session 5 minutes before the presentation time.
- All congress participants can connect live and listen to all sessions.
- Moderator is responsible for the presentation and scientific discussion (question-answer) section of the session.

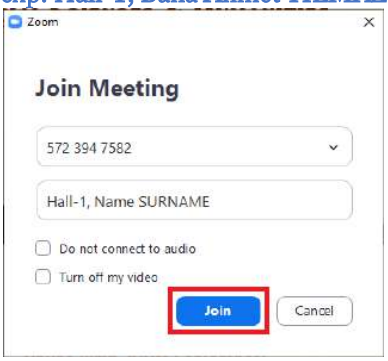
Points to Take into Consideration - TECHNICAL INFORMATION

- Make sure your computer has a microphone and is working.
- You should be able to use screen sharing feature in Zoom.
- Attendance certificates will be sent to you as pdf at the end of the congress.
- Requests such as change of place and time will not be taken into consideration in the congress program.

*(All speakers required to be connected to the session **15 min before** the session starts)*
Moderator is responsible for ensuring the smooth running of the presentation, managing the group discussion and dynamics.

*Each presentation will take **10 minutes.** There will be a question and answer session for 5 minutes after the presentation.*

Before you login to Zoom please indicate your name_surname and HALL number:
exp. Hall-1, Baha Ahmet YILMAZ

ÖNEMLİ, LÜTFEN DİKKATLİCE OKUYUN

- Bir toplantıya çevrimiçi olarak katılabilmek için https://zoom.us/join sitesi üzerinden giriş yapın, "Toplantı Kimliği veya Kişisel Bağlantı Adı" kimliğini girip oturumu başlatın. Ya da direk
  - GÜN 1: **https://us02web.zoom.us/j/81714197461?pwd=RakDr9sOJtqHzdNw5CHhE6tYaNwoWM.1**
  - GÜN 2: **https://us02web.zoom.us/j/84306734359?pwd=lcaF51zyFuXbWH7iZR9dOJHRHSbBHG.1**
  - GÜN 3: **https://us02web.zoom.us/j/85009951758?pwd=XwAHFxywbLmAlMaMQ8W6ruZzbbSs38.1**

  linkine tıklayınız.
- Zoom uygulaması ücretsizdir ve hesap oluşturmanıza gerek yoktur.
- Zoom uygulaması kayıt olmadan kullanılabilir.
- Uygulama tabletlerde, telefonlarda ve PC'lerde çalışır.
- Katılımcının sunum saatinden 5 dakika önce oturuma bağlanması gerekmektedir.
- Tüm kongre katılımcıları canlı olarak bağlanıp tüm oturumları dinleyebilir.
- Oturumun sunum ve bilimsel tartışma (soru-cevap) bölümünden moderatör sorumludur.

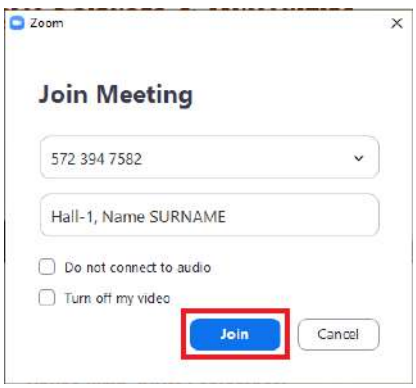
Dikkat Edilmesi Gereken Noktalar – TEKNİK BİLGİLER

- Bilgisayarınızın mikrofonunun olduğundan ve çalıştığından emin olun.
- Zoom'da ekran paylaşma özelliğini kullanabilmelisiniz.
- Katılım belgeleri kongre sonunda tarafınıza pdf olarak gönderilecektir.
- Kongre programında yer ve saat değişikliği gibi talepler dikkate alınmayacaktır.

(Tüm konuşmacıların oturum başlamadan *10 dakika* önce oturuma bağlanması gerekmektedir)
Moderatör sunumun sorunsuz ilerlemesinden, grup tartışmasının ve dinamiklerin yönetilmesinden sorumludur.

Her bir sunum *10 dakika* sürecektir. Sunumun ardından *5 dakika* soru-cevap bölümü gerçekleştirilecektir.

Zoom'a giriş yapmadan önce lütfen adınızı soyadınızı ve SALON numaranızı belirtiniz:
Örnek: Salon-1, Adı SOYADI

DAY (1) SESSION (1) - HALL (1) | GÜN (1) – OTURUM (1) – SALON (1)

MEETING ID: 817 1419 7461
PASSWORD: 023023

	10.07.2025	Time: 10^{00}-12^{45} (Turkey Local time GMT+3) Time: 02^{00}-04^{45} (USA / NYC Local time GMT+3)	MODERATOR/HEAD OF SESSION: *SEYHAN PULLUKÇU* COORDINATOR: *UFUK EZGİN*
10^{00}-10^{15}	Hülya KURT Şeymanur EFENDİOĞLU	*Tarsus University, Türkiye*	PARENTAL AWARENESS OF FAMILY PARTICIPATION; MOTHERS' PERCEPTIONS AND EXPERIENCES OF THE CONCEPT OF FAMILY PARTICIPATION
10^{15}-10^{30}	Hatice Damla ÇAKCAK Figen GÜRSOY	*Ankara University, Türkiye*	REVIEW OF ASSESSMENT AND EVALUATION TOOLS ABOUT EMOTION REGULATION USED IN TURKEY
10^{30}-10^{45}	Muhammed KÖSTEKÇİ	*Kirsehir Ahi Evran University, Türkiye*	PSYCHOSOCIAL SUPPORT STRATEGIES FOR CHILDREN AFTER EARTHQUAKES
10^{45}-11^{00}	Tunay ÜÇÜNCÜ Belgin BAL İNCEBACAK	*Ondokuz Mayıs University, Türkiye*	PRESERVICE PRIMARY SCHOOL TEACHERS' VIEWS ON INQUIRY-BASED LEARNING
11^{00}-11^{15}	Mediha YILDIZ ALBAYRAK Belgin BAL İNCEBACAK	*Ondokuz Mayıs University, Türkiye*	AN EXAMINATION OF TEACHERS' OPINIONS IN THE CONTEXT OF ARTIFICIAL INTELLIGENCE AWARENESS
11^{15}-11^{30}	İlknur ERDEM MURAT Murat OKUR	*Sivas Cumhuriyet University, Türkiye*	AN EVALUATION OF PRIMARY SCHOOL TEACHERS' VIEWS ON FOREST-SCHOOL PRACTICES
11^{30}-11^{45}	Mert ŞEN Şevval Nur ŞEN	*İnönü University, Türkiye*	EVALUATION OF ARTIFICIAL INTELLIGENCE USE IN SCIENTIFIC RESEARCH PROCESSES
11^{45}-12^{00}	Merve CEYLAN	*Diyarbakir Provincial Directorate of National Education, Türkiye*	LOCAL INITIATIVES CONDUCTED BY PROVINCIAL DIRECTORATES OF NATIONAL EDUCATION IN THE FIELD OF LANGUAGE AND CULTURE: THE CASE OF "OUR LANGUAGE'S RICHNESS FESTIVAL" – DIYARBAKIR
12^{00}-12^{15}	Mesude Merve YALÇIN Banu KARAAHMETOĞLU	*Necmettin Erbakan University, Türkiye*	AN INVESTIGATION OF TEACHERS' VIEWS ON PROBLEM BEHAVIORS IN THE CLASSROOM OF CHILDREN WITH AUTISM SPECTRUM DISORDER IN THE PRESCHOOL TERM
12^{15}-12^{30}	Alper KARAÇÖL Aysel DEMİROĞLU	*Zonguldak Bulent Ecevit University, Türkiye*	AN EXAMINATION OF PRIMARY SCHOOL STUDENTS' READING AND WRITING SKILLS IN RELATION TO THEIR VISUAL PERCEPTION LEVELS
12^{30}-12^{45}	Seyhan PULLUKÇU	*Fatih Islam Secen Science and Art Center, Türkiye*	ANALYSIS OF PATENT APPLICATIONS TO THE EUROPEAN PATENT OFFICE: 2004-2023 AND ITS RELATIONSHIP WITH THE SUSTAINABLE DEVELOPMENT GOALS

DAY (1) SESSION (1) - HALL (2) | GÜN (1) – OTURUM (1) – SALON (2)

MEETING ID: 817 1419 7461
PASSWORD: 023023

	10.07.2025	Time: 10^{00}-12^{30} (Turkey Local time GMT+3) Time: 02^{00}-04^{30} (USA / NYC Local time GMT+3)	MODERATOR/HEAD OF SESSION: *KAAN DÜZDEMİR* COORDINATOR: *NİGAR EMECEN*
10^{00}-10^{15}	Kaan DÜZDEMİR	*Girne Amerikan University, Northern Cyprus*	THE LEGAL NATURE OF INTERNATIONAL TREATIES CONSIDERING THE 1982 CONSTITUTION
10^{15}-10^{30}	Kaan DÜZDEMİR	*Girne Amerikan University, Northern Cyprus*	AN EXAMINATION ON THE NECESSITY OF THE CRIME OF INSULTING THE PRESIDENT IN THE PRESIDENTIAL GOVERNMENT SYSTEM
10^{30}-10^{45}	Kaan DÜZDEMİR	*Girne Amerikan University, Northern Cyprus*	THE PRESIDENT'S POWER TO VETO LAWS IN PARLIAMENTARY SYSTEM AND PRESIDENTIAL SYSTEM OF GOVERNMENT
10^{45}-11^{00}	Kaan DÜZDEMİR	*Girne Amerikan University, Northern Cyprus*	THE EVALUATION OF THE 7% GENERAL ELECTION THRESHOLD IN TURKEY WITHIN THE SCOPE OF THE PRINCIPLES OF JUSTICE IN REPRESENTATION AND STABILITY IN GOVERNANCE
11^{00}-11^{15}	Nejat DOĞAN	*Palacky University Olomouc, Czechia*	DYNAMIC FUNCTIONALISM AND THE EUROPEAN UNION: RETHINKING FUNCTIONALIST APPROACHES TO INTEGRATION
11^{15}-11^{30}	Muharrem Emre ULUSOY	*Selcuk University, Türkiye*	COMPENSATORY WORK IN THE PRACTICE OF LABOUR LAW
11^{30}-11^{45}	Nejat DOĞAN	*Palacky University Olomouc, Czechia*	THE EUROPEAN UNION SECURITY AND DEFENSE LAW: THE ACQUIS COMMUNAUTAIRE AND BUILDING A COLLECTIVE SECURITY ORGANIZATION
11^{45}-12^{00}	Muhammed Mustafa ÖZCAN	*Ankara Yildirim Beyazit University, Türkiye*	ARTIFICIAL INTELLIGENCE-SUPPORTED MONITORING IN THE WORKPLACE WITHIN THE SCOPE OF PERSONAL DATA PROTECTION LAW
12^{00}-12^{15}	İsmail ATAMULU Halil Tarık YILMAZ	*Erciyes University, Türkiye*	THE OBLIGATION OF SPOUSES TO BE LOYALTY DURING THE DIVORCE PROCESS
12^{15}-12^{30}	Merve KARAMAN	*Republic of Turkey Ministry of Justice, Türkiye*	FAMILY POLICIES, COURT DECISIONS AND ETHICAL BOUNDARIES: A CRITICAL PERSPECTIVE ON CUSTODY PRACTICES IN THE CONTEXT OF THE 2025 YEAR OF THE FAMILY

DAY (1) SESSION (1) - HALL (3) | GÜN (1) – OTURUM (1) – SALON (3)

MEETING ID: 817 1419 7461
PASSWORD: 023023

	10.07.2025	Time: 10^{00}-11^{45} (Turkey Local time GMT+3) Time: 02^{00}-03^{45} (USA / NYC Local time GMT+3)	MODERATOR/HEAD OF SESSION: *EMEL KUŞKU ÖZDEMİR* COORDINATOR: *BAHA AHMET YILMAZ*
10^{00}-10^{15}	Orhun TÜRKER	*Bolu Abant Izzet Baysal University, Türkiye*	SUSTAINABILITY RHETORIC IN GRAPHIC DESIGN: THE TENSION BETWEEN AESTHETICS AND GREENWASHING
10^{15}-10^{30}	Fatıma KAYRAK YANAR Cengiz ŞAHİN	*Ankara Yildirim Beyazit University, Türkiye*	LIGHTING DESIGN IN ART GALLERIES: A HOLISTIC APPROACH TO PERCEPTION, PROTECTION AND VIEWER EXPERIENCE
10^{30}-10^{45}	Banu ALTUNBAŞ Seçil KARTOPU	*Ankara Yıldırım Beyazıt University, Türkiye*	THE INTERPRETATION OF RUG AND KILIM MOTIFS IN CONTEMPORARY JEWELRY ART
10^{45}-11^{00}	Ramazan GÜLER	*Ankara Yıldırım Beyazıt University, Türkiye*	MENGEN TURKBEYLI MOSQUE AND FOUNTAIN
11^{00}-11^{15}	Hilal ERDEM Seçil KARTOPU	*Ankara Yıldırım Beyazıt University, Türkiye*	ARTIFICIAL INTELLIGENCE AND THE USER EXPERIENCE FACTOR IN VISUAL COMMUNICATION
11^{15}-11^{30}	Emel KUŞKU ÖZDEMİR	*Izmir Kavram Vocational School of Higher Education, Türkiye*	DEINFLUENCERS IN THE CONTEXT OF DIGITALIZATION AND CLIMATE CHANGE: THE ROLE OF SOCIAL MEDIA IN REDUCING DIGITAL INEQUALITIES IN SUSTAINABILITY COMMUNICATION
11^{30}-11^{45}	Yunus UĞUR Deniz Elif YAVALAR	*Erciyes University, Türkiye*	ETHICAL ISSUES IN DIGITAL RESEARCH: AN EVALUATION ON INTERNET MEDIATED RESEARCH

DAY (1) SESSION (1) - HALL (4) | GÜN (1) – OTURUM (1) – SALON (4)

MEETING ID: 817 1419 7461
PASSWORD: 023023

	10.07.2025	Time: 10^{00}-12^{45} (Turkey Local time GMT+3) Time: 02^{00}-04^{45} (USA / NYC Local time GMT+3)	MODERATOR/HEAD OF SESSION: *EBRU ESKİCİ* COORDINATOR: *ANIL CAN*
10^{00}-10^{15}	Ebru ESKİCİ	*Independent Researcher, Türkiye*	FROM URBAN MEMORY TO SPATIAL PEDAGOGY: THE THEORETICAL USE OF BOLU'S INTANGIBLE CULTURAL HERITAGE INVENTORY IN LOCAL HISTORY, LOCAL GEOGRAPHY, AND HISTORICAL GEOGRAPHY EDUCATION
10^{15}-10^{30}	Ebru ESKİCİ	*Independent Researcher, Türkiye*	GLOBAL TRENDS IN CULTURAL HERITAGE AND INTANGIBLE CULTURAL HERITAGE RESEARCH IN THE FIELD OF EDUCATION: A BIBLIOMETRIC EVALUATION (2003–2024)
10^{30}-10^{45}	Şebnem ÖZDOĞAN Salih ŞAHİN	*Gazi University, Türkiye*	GEOGRAPHY TEACHER CANDIDATES' OPINIONS ON THE PROJECT PREPARATION PROCESS
10^{45}-11^{00}	Ebru ESKİCİ	*Independent Researcher, Türkiye*	DIGITAL REPRESENTATION OF MEMORY: UNESCO MEMORY OF THE WORLD PROGRAM
11^{00}-11^{15}	Ebru ESKİCİ	*Independent Researcher, Türkiye*	CULTURAL HERITAGE AND LOCAL HISTORY-BASED SUSTAINABILITY EDUCATION: A PROJECT-BASED LEARNING MODEL PROPOSAL FOR SOCIAL STUDIES CLASSROOMS
11^{15}-11^{30}	Ebru BALÇIK	*Zonguldak Bulent Ecevit University, Türkiye*	TRAINING TEACHERS IN VILLAGES: VILLAGE INSTITUTES AND THE REASONS FOR THEIR CLOSURE
11^{30}-11^{45}	Ayşenur KULOĞLU Merve ÖZER	*Fırat University, Türkiye*	EXAMINATION OF THE PLACE OF SUSTAINABILITY IN THE TURKEY CENTURY MAARİF MODEL SOCIAL STUDIES CURRICULUM
11^{45}-12^{00}	Savaş VARLIK	*Ministry of National Education of the Republic of Türkiye, Türkiye*	IMPROVING STUDENT EXPERIENCE IN HIGHER EDUCATION AND INSTITUTIONAL INTEGRATION STRATEGIES
12^{00}-12^{15}	Savaş VARLIK	*Ministry of National Education of the Republic of Türkiye, Türkiye*	A STUDY ON STUDENT EXPERIENCE AND INTEGRATION IN HIGHER EDUCATION INSTITUTIONS
12^{15}-12^{30}	Ali ALTUN	*Internatıonal Dublın Unıversıty, Ireland*	SUSTAINABILITY OF INSTITUTIONAL IMAGE IN EDUCATIONAL INSTITUTIONS
12^{30}-12^{45}	Savaş VARLIK	*Ministry of National Education of the Republic of Türkiye, Türkiye*	EDUCATION MANAGEMENT POLICIES IN MIGRANT EDUCATION IN THE FACE OF GLOBAL CHALLENGES AND POVERTY BARRIERS

DAY (1) SESSION (2) - HALL (1) | GÜN (1) – OTURUM (2) – SALON (1)

MEETING ID: 817 1419 7461
PASSWORD: 023023

	10.07.2025	**Time: 13^{00}-15^{45} (Turkey Local time GMT+3) Time: 05^{00}-07^{45} (USA / NYC Local time GMT+3)**	**MODERATOR/HEAD OF SESSION: *FİLİZ MEHMETOĞLU* COORDINATOR: *UFUK EZGİN***
13^{00}-13^{15}	**Elif AKTAŞ Selvi KARAKUŞ**	***Alanya Alaaddin Keykubat University, Türkiye Ankara Medipol University, Türkiye***	**METAPHORICAL PERCEPTIONS OF TURKISH AS A FOREIGN LANGUAGE TEACHERS ABOUT THE CONCEPT OF CREATIVE DRAMA**
13^{15}-13^{30}	**Elif AKTAŞ Selvi KARAKUŞ**	***Alanya Alaaddin Keykubat University, Türkiye Ankara Medipol University, Türkiye***	**SUITABILITY OF WRITING ACTIVITIES IN TEACHING TURKISH AS A FOREIGN LANGUAGE TEXTBOOKS FOR CREATIVE WRITING: YENİ ISTANBUL LEVEL B EXAMPLE**
13^{30}-13^{45}	**Arif YILMAZ Aysel AKDAĞ UYGUN**	***Uşak University, Türkiye***	**MANIFESTATIONS OF LONELINESS IN CEMİL KAVUKÇU'S SHORT STORIES: AN ECOCRITICAL READING**
13^{45}-14^{00}	**Şahin BÜTÜNER**	***Bolu Abant Izzet Baysal University, Türkiye***	**TODAY'S MYTHS: SUPERSTITIONS**
14^{00}-14^{15}	**Derya KAİPER**	***Nevsehir Haci Bektas Veli University, Türkiye***	**TIME AND SELFHOOD IN ATAY AND PROUST**
14^{15}-14^{30}	**Sevde Esin DURAN Ömer SOLAK**	***Canakkale Onsekiz Mart University, Türkiye***	**LITERARY GENRES IN ANT JOURNAL**
14^{30}-14^{45}	**Talha Hakan KAYGISIZ**	***Zonguldak Bulent Ecevit University, Türkiye***	**EVALUATION OF SOCIAL STUDIES CURRICULUM AND TEXTBOOKS IN THE CONTEXT OF INFORMATION SECURITY**
14^{45}-15^{00}	**Selçuk ÇETİN**	***Ahi Evran University, Türkiye***	**ACTIVITY APPROACH IN GRAMMAR TEACHING**
15^{00}-15^{15}	**Merve HALVER HAZIRBULAN**	***Sivas Cumhuriyet University, Türkiye***	**VALUES EDUCATION IN PRIMARY SCHOOLS, WHICH ARE ONE OF THE LAST PERIOD OTTOMAN EDUCATIONAL INSTITUTIONS**
15^{15}-15^{30}	**Filiz MEHMETOĞLU**	***Independent Researcher, Türkiye***	**19TH CENTURY MACEDONIA, THE SOURCE OF A PROVERB, TWO STORIES ABOUT THE ENDEAVOUR TO SKIP CLASS**
15^{30}-15^{45}	**Gizem GEZERLER Prof. Dr. Yusuf AVCI**	***Çanakkale Onsekiz Mart University, Türkiye***	**COMPARISON OF BENGÜ AND ISTANBUL MATERIALS IN TEACHING TURKISH AS A FOREIGN LANGUAGE**

DAY (1) SESSION (2) - HALL (2) | GÜN (1) – OTURUM (2) – SALON (2)

MEETING ID: 817 1419 7461
PASSWORD: 023023

	10.07.2025	**Time: 13^{00}-15^{45} (Turkey Local time GMT+3) Time: 05^{00}-07^{30} (USA / NYC Local time GMT+3)**	**MODERATOR/HEAD OF SESSION: *ZEYNEP ATA* COORDINATOR: *BAHA AHMET YILMAZ***
13^{00}-13^{15}	**Meriç KÜKRER**	***Süleyman Demirel University, Türkiye***	**FROM ANTHROPOLOGICAL CATEGORY TO IDEOLOGICAL APPARATUS: THE CONCEPT OF PRIMITIVE SOCIETY**
13^{15}-13^{30}	**Merve KARAMAN**	***Republic of Turkey Ministry of Justice, Türkiye***	**FAMILY POLICIES, COURT DECISIONS AND ETHICAL BOUNDARIES: A CRITICAL PERSPECTIVE ON CUSTODY PRACTICES IN THE CONTEXT OF THE 2025 YEAR OF THE FAMILY**
13^{30}-13^{45}	**Yavuz ASLAN**	***Mardin Artuklu University, Türkiye***	**ACTIVE AGING AND SOCIAL PARTICIPATION: INNOVATIVE PRACTICES AND POLICY RECOMMENDATIONS FROM A SOCIAL WORK PERSPECTIVE**
13^{45}-14^{00}	**Ayten GÖÇER Fatma ARPACI**	***Gazi University, Türkiye***	**FAMILY SUPPORT AND SOCIAL HEALTH IN ELDERLY INDIVIDUALS**
14^{00}-14^{15}	**Fatıma Dilara ÖZSOY Ömer Faruk CANTEKİN**	***Gazi University, Türkiye***	**SOCIAL AND EMOTIONAL LONELINESS AND PSYCHOLOGICAL RESILIENCE IN MOTHERS OF CHILDREN WITH CEREBRAL PALSY**
14^{15}-14^{30}	**Zeynep ATA**	***Izmir Kavram Vocational School of Higher Education, Türkiye***	**ACCESS TO SUPPORT AND DYNAMICS OF EXCLUSION AMONG INDIVIDUALS WITH DISABILITIES WITHIN BOURDIEU'S SOCIAL CAPITAL THEORY**
14^{30}-14^{45}	**Yeşim KARTLI Hüsne DEMİREL**	***Gazi University, Türkiye***	**THE EFFECT OF DIGITAL ADDICTION ON SOCIAL ANXIETY AND SOCIAL INCLUSION LEVELS OF UNIVERSITY STUDENTS**
14^{45}-15^{00}	**Bahar AKOĞLU**	***Istanbul Nişantaşı University, Türkiye***	**A PSYCHOANALYTIC ANALYSIS OF THE FILM PIECES OF A WOMAN: TRAUMATIC GRIEF THE INCOMPLETION OF BODILY MEMORY AND MATERNAL REPRESENTATIONS**
15^{00}-15^{15}	**Nisanur YILDIZELİ Caner ÖNİZ**	***Sivas Cumhuriyet University, Türkiye***	**THE IMPACT OF PERSONALITY TRAITS ON CONSUMPTION PREFERENCES AMONG IMMIGRANT CONSUMERS: THE ROLE OF CULTURAL ADAPTATION AND IDENTITY SEARCH**
15^{15}-15^{30}	**İbrahim EMİROĞLU Caner ÖNİZ**	***Sivas Cumhuriyet University, Türkiye Sivas Cumhuriyet University, Türkiye***	**INTERCULTURAL CONSUMPTION: CIRCUMSTANCES AFFECTING THE BEHAVIOR OF IMMIGRANTS AND DIASPORA MARKETING**
15^{30}-15^{45}	**Nehir SARIDUMAN**	***Cyprus Aydin University, North Cyprus***	**AN EXAMINATION OF EMOTION REGULATION DIFFICULTIES RESULTING FROM EMOTIONAL DEPENDENCY IN ADULTS WITH ROMANTIC RELATIONSHIPS**
15^{45}-16^{00}	**Seda TEKELİ**	***Anadolu University, Türkiye***	**POWER RELATIONS BETWEEN WOMEN AND THEIR FAMILY MEMBERS: THE IMPACT OF SOCIAL POLICIES ON GENDER EQUALITY**
16^{00}-16^{15}	**Aydın BAYARSLAN**	***Ordu Provincial Directorate of Family and Social Services, Türkiye***	**BESIM OMER AND TITANIC: THE STORY OF THE JOURNEY WHICH WAS NOT**

DAY (1) SESSION (2) - HALL (3) | GÜN (1) – OTURUM (2) – SALON (3)

MEETING ID: 817 1419 7461
PASSWORD: 023023

	10.07.2025	**Time: 13^{00}-15^{00} (Turkey Local time GMT+3) Time: 05^{00}-07^{00} (USA / NYC Local time GMT+3)**	**MODERATOR/HEAD OF SESSION: *NİGAR EMECEN* COORDINATOR: *NİGAR EMECEN***
13^{00}-13^{15}	**Seçkin GÖNEN**	***Dokuz Eylül University, Türkiye***	**LITERATURE REVIEW ON THE CONCEPT OF RESOURCE CONSUMPTION ACCOUNTING**
13^{15}-13^{30}	**Ayşegül BAYRAK YAVUZ Dilek GÖZE KAYA**	***Suleyman Demirel University, Türkiye***	**BIBLIOGRAPHIC ANALYSIS OF TAX COMPLIANCE**
13^{30}-13^{45}	**Ayşenur DEMİRTÜRK Gözde BOZKURT**	***Istanbul Beykent University***	**REVIEW OF OKUN'S LAW ACCORDING TO DEVELOPMENT LEVEL: PANEL ARDL APPROACH**
13^{45}-14^{00}	**Mehmet Anıl SAYİNER**	***İstanbul Nişantaşı University***	**COMPARATIVE ANALYSIS OF TURNOVER INTENTION IN THE BANKING SECTOR IN TERMS OF PUBLICLY CAPITALIZED AND NON-PUBLICLY CAPITALIZED BANKS**
14^{00}-14^{15}	**Barış Yiğit DEMİRAL Fuat ÖZ Alparslan ÖZMEN**	***Afyon Kocatepe University, Türkiye Bolvadin Vocational School, Türkiye Afyon Kocatepe University, Türkiye***	**AN ANALYSIS OF TURKISH CONSUMERS' ATTITUDES TOWARD TOGG: PREFERENCES AND WILLINGNESS TO PAY**
14^{15}-14^{30}	**Burçin KAYA Hakan BAY**	***Dokuz Eylül University, Türkiye***	**RESPONSIBILITY OF ACCOUNTANTS IN TAX ADMINISTRATION DECLARATIONS IN TERMS OF TAX EXPENDITURES**
14^{30}-14^{45}	**Emre Hayri BARAZ Resul ERGİN**	***Kayseri University, Türkiye***	**A LITERATURE REVIEW ON THE IMPACT OF INTELLECTUAL CAPITAL ON THE FINANCIAL PERFORMANCE OF FIRMS IN THE BIST 100 INDEX**
14^{45}-15^{00}	**Sedat KARACAOĞLAN Derviş BOZTOSUN**	***Kayseri University, Türkiye***	**THE RELATIONSHIP BETWEEN STOCK MARKETS AND CARBON EMISSIONS IN TURKEY: ARDL COINTEGRATION ANALYSIS**

DAY (1) SESSION (2) - HALL (4) | GÜN (1) – OTURUM (2) – SALON (4)

MEETING ID: 817 1419 7461
PASSWORD: 023023

	10.07.2025	Time: 13^{00}-15^{30} (Turkey Local time GMT+3) Time: 05^{00}-07^{30} (USA / NYC Local time GMT+3)	MODERATOR/HEAD OF SESSION: *KADİR KARAGÖZ* COORDINATOR: *ANIL CAN*
13^{00}-13^{15}	Emrullah DOĞAN	*Suleyman Demirel University, Türkiye*	INVESTIGATING THE RELATIONSHIP BETWEEN SAVINGS-BASED INTEREST-FREE FINANCING AND INFLATION
13^{15}-13^{30}	Merve BAYRAKTAR	*Istanbul Kültür University, Türkiye*	THE IMPACT OF ECONOMIC FREE ZONES ON LOCAL DEVELOPMENT: A COMPARATIVE ASSESSMENT
13^{30}-13^{45}	Kübra ŞENTÜRK	*Istanbul Biruni University, Türkiye*	THE EFFECTS OF BRAND IDENTITY ON THE SUSTAINABLE COMPETITIVE ADVANTAGE OF ENTERPRISES
13^{45}-14^{00}	Kadir KARAGÖZ	*Manisa Celal Bayar University, Türkiye*	IS THERE AN EFFECT OF THE INFORMAL ECONOMY ON THE RELATIONSHIP BETWEEN ENERGY CONSUMPTION AND ECONOMIC GROWTH? FINDINGS FROM EU COUNTRIES
14^{00}-14^{15}	Kadir KARAGÖZ	*Manisa Celal Bayar University, Türkiye*	THE EFFECT OF COUNTRIES' HUMAN DEVELOPMENT INDICATORS ON LOGISTICS PERFORMANCE
14^{15}-14^{30}	Hilal DEMİR Kürşat DEMİRYÜREK Nur İlkay ABACI Ahmet Yesevi KOÇYİĞİT	*Ondokuz Mayıs University, Türkiye*	WHAT IS THE EUROPEAN GREEN DEAL? AN EVALUATION OF ITS IMPACTS ON THE AGRICULTURE AND LIVESTOCK SECTOR
14^{30}-14^{45}	Cansu ÖZKAN Süleymen YAMAN	*Ondokuz Mayıs University, Türkiye*	EVALUATION OF CRITERIA THAT INCREASE STUDENT PARTICIPATION IN MIDDLE SCHOOL SCIENCE COURSE WITH AHP METHOD
14^{45}-15^{00}	Zeki BAYRAMOĞLU Hasan Gökhan DOĞAN Serhan CANDEMİR	*Selçuk University, Türkiye* *Kirsehir Ahi Evran University, Türkiye* *Malatya Turgut Ozal University, Türkiye*	REGIONAL DISTRIBUTION OF PRODUCTION IN FRUIT AND VEGETABLE SUBGROUPS IN TURKIYE: A SPATIAL ANALYSIS BASED ON AGRICULTURAL PRODUCTION STATISTICS
15^{00}-15^{15}	Sümeyye GÖKÇENOĞLU Mustafa Berat GÖKÇENOĞLU	*Erzurum Technical University, Türkiye*	SPORT AND HEALTH ECONOMICS: IMPACTS ON HEALTH EXPENDITURES AND POLICY PERSPECTIVES
15^{15}-15^{30}	Mehmet Nuri ŞANDA Doğan GÜN	*Ardahan University, Türkiye* *Mersin University, Türkiye*	A MICROCOSM IN THE OTTOMAN RURAL ECONOMY: RA'SU'L-AYN FARM AND DIVERSITY OF PRODUCTION

DAY (2) SESSION (1) - HALL (1) | GÜN (2) – OTURUM (1) – SALON (1)

MEETING ID: 843 0673 4359
PASSWORD: 843414

	11.07.2025	Time: 10^{30}-13^{00} (Turkey Local time GMT+3) Time: 02^{30}-05^{00} (USA / NYC Local time GMT+3)	MODERATOR/HEAD OF SESSION: *KUTAY UZUN* COORDINATOR: *UFUK EZGİN*
10^{30}-10^{45}	Gizem SEYHAN Adil OĞUZHAN	*Trakya University, Türkiye*	A STUDY ON REGIONAL EFFECTIVENESS AFTER THE PANDEMIC: AN EMPIRICAL DEA APPLICATION ON TR10, TR21, TR22 AND TR31 REGIONS
10^{45}-11^{00}	Muhlise COŞGUN ÖGEYİK	*Trakya University, Türkiye*	THEORIES OF LEARNING AND RESEARCH PEDAGOGY
11^{00}-11^{15}	Muhlise COŞGUN ÖGEYİK	*Trakya University, Türkiye*	JOURNEY INTO THE STUDENT TEACHERS' MIND: EXPLORING EDUCATIONAL PSYCHOLOGY
11^{15}-11^{30}	Muhlise COŞGUN ÖGEYİK Kutay UZUN	*Trakya University, Türkiye*	ARTIFICIAL INTELLIGENCE - EXPANDING OPPORTUNITIES FOR TEACHER TRAINING
11^{30}-11^{45}	Eda Naz ER	*Balıkesir University, Türkiye*	THE PLACE OF OPEN AND DISTANCE EDUCATION IN TEACHING ENGLISH AS A FOREIGN LANGUAGE IN TÜRKIYE
11^{45}-12^{00}	Harun ÇİFTCİ	*Isparta University of Applied Sciences, Türkiye*	MINDFULNESS IN LANGUAGE TEACHING CLASSROOMS: A REVIEW OF INTERVENTIONS, OUTCOMES, AND FUTURE DIRECTIONS
12^{00}-12^{15}	Şerif ORUÇ	*Gazi University, Türkiye*	THE USE OF CULTURAL ELEMENTS IN TURKISH AND GERMAN FAIRY TALES IN FOREIGN LANGUAGE TEACHING
12^{15}-12^{30}	Şerif ORUÇ	*Gazi University, Türkiye*	THE USE OF INTERCULTURALITY IN TURKISH AND GERMAN FAIRY TALES IN FOREIGN LANGUAGE TEACHING
12^{30}-12^{45}	Hatice GÜR	*Karabük University, Türkiye*	FROM SHAME TO STRENGTH: STIGMA, IDENTITY, AND SOCIAL REDEMPTION IN THE SCARLET LETTER THROUGH GOFFMAN'S SOCIOLOGICAL LENS
12^{45}-13^{00}	Selin ERBİL ÖZDEMİR Süleyman Davut GÖKER	*Çanakkale Onsekiz Mart University, Türkiye*	EVALUATION OF REFLECTIVE THINKING TENDENCY OF ENGLISH LANGUAGE TEACHERS
13^{00}-13^{15}	Kutay UZUN	*Trakya University, Türkiye*	COGNITION AND AFFECT IN TASK DESIGN: LINKING COMPLEXITY, COGNITIVE LOAD, AND FLOW

DAY (2) SESSION (1) - HALL (2) | GÜN (2) – OTURUM (1) – SALON (2)

MEETING ID: 843 0673 4359
PASSWORD: 843414

	11.07.2025	Time: 10^{30}-12^{30} (Turkey Local time GMT+3) Time: 02^{30}-05^{00} (USA / NYC Local time GMT+3)	MODERATOR/HEAD OF SESSION: *DUYGU KORONCU ÖZBİLEN* COORDINATOR: *BAHA AHMET YILMAZ*
10^{30}-10^{45}	Duygu KORONCU ÖZBİLEN	*Yıldız Technical University*	POSTCOLONIAL REFLECTIONS IN YEATS'S THE SECOND COMING
10^{45}-11^{00}	Duygu KORONCU ÖZBİLEN	*Yıldız Technical University*	AN ECOCRITICAL APPROACH TO CONTEMPORARY CHILDREN'S LITERATURE
11^{00}-11^{15}	Duygu KORONCU ÖZBİLEN	*Yıldız Technical University*	A PHILOSOPHICAL LENS ON SHAKESPEARE'S HAMLET
11^{15}-11^{30}	Duygu KORONCU ÖZBİLEN	*Yıldız Technical University*	A FREUDIAN PSYCHOANALYTIC READING OF WUTHERING HEIGHTS
11^{30}-11^{45}	Kamil YAR Gülçin ÇELİKER ERCAN	*Eskisehir Osmangazi University*	A COMPARATIVE ANALYSIS OF PEDAGOGICAL COMPETENCIES AMONG ENGLISH TEACHERS WHO ARE GRADUATES OF EDUCATION FACULTIES VERSUS GRADUATES FROM OTHER ACADEMIC DISCIPLINES
11^{45}-12^{00}	Bahadır KAPLAN	*Sakarya University*	THE POWER OF IMAGES: THE ONTOLOGICAL AND IDEOLOGICAL FOUNDATIONS OF IMAGISTIC REPRESENTATION
12^{00}-12^{15}	Serdar TAKVA	*Van Yüzüncü Yıl University*	SHAKESPEARE'S THE TEMPEST: THE NARRATION OF THE MASTER AND THE OTHER
12^{15}-12^{30}	Ayşe Yaren BAĞCI	*Istanbul Aydin University*	A COMPARATIVE EVALUATION OF TASK AUTHENTICITY IN EFL COURSEBOOKS: AN ANALYSIS OF THE 8TH-GRADE TURKISH MONE ENGLISH TEXTBOOK AND HEADWAY PRE-INTERMEDIATE

DAY (2) SESSION (1) - HALL (3) | GÜN (2) – OTURUM (1) – SALON (3)

MEETING ID: 843 0673 4359
PASSWORD: 843414

	11.07.2025	Time: 10^{30}-12^{15} (Turkey Local time GMT+3) Time: 02^{30}-05^{00} (USA / NYC Local time GMT+3)	MODERATOR/HEAD OF SESSION: *İLYAS BALCI* COORDINATOR: *NİGAR EMECEN*
10^{30}-10^{45}	İlyas BALCI	*Ankara Yıldırım Beyazıt University, Türkiye*	AN ANALYSIS OF THE DEMOCRACY OF THE KINGDOM OF NORWAY FROM CONSENSUS MODEL PERSPECTIVE
10^{45}-11^{00}	Erdal KILIC	*National Defense University, Türkiye*	RISK ANALYSIS IN COOPETITION PROCESS IN INTERNATIONAL MILITARY LOGISTICS OPERATIONS
11^{00}-11^{15}	Erdal KILIC	*National Defense University, Türkiye*	TURKIYE'S STRATEGIC ROLE IN REPAIRING WAR-DAMAGED SETTLEMENT AREAS AND TRANSPORTATION SYSTEMS IN SYRIA AND BUILDING ITS FUTURE WITH ENVIRONMENTAL SUSTAINABILITY
11^{15}-11^{30}	Nuray GÜRSOY	*Karamanoğlu Mehmet Bey University, Türkiye*	WOMEN IN FAMILY POLICIES IN TURKEY: A REVIEW ON LEGAL REGULATIONS AND PRACTICES
11^{30}-11^{45}	Rejhan RAHMAN	*Harran University, Türkiye*	THE ROLE AND INFLUENCE OF THE ALBANIAN DIASPORA IN FOREIGN POLICY
11^{45}-12^{00}	Onur SARI	*KTO Karatay University, Türkiye*	THE IMPACT OF RAILWAYS ON URBANIZATION IN THE OTTOMAN EMPIRE-
12^{00}-12^{15}	Vedat TÜFEKÇİ	*Istanbul Provincial Directorate of National Education, Türkiye*	THE OTTOMAN EMPIRE'S EFFORTS TO TRANSITION TO STEAM POWER AND THE REASONS FOR ITS FAILURE

DAY (2) SESSION (1) - HALL (4) | GÜN (2) – OTURUM (1) – SALON (4)

MEETING ID: 843 0673 4359
PASSWORD: 843414

	11.07.2025	**Time: 10^{30}-13^{30} (Turkey Local time GMT+3)** **Time: 02^{30}-05^{30} (USA / NYC Local time GMT+3)**	**MODERATOR/HEAD OF SESSION:** ***ÖZNUR ÇINAR*** **COORDINATOR:** ***ANIL CAN***
10^{30}-10^{45}	**Zeynel Abidin BOZKURT** **Selda BAKIR**	***Mehmet Akif Ersoy University, Türkiye***	**EXAMINING THE WATER LITERACY OF SECONDARY SCHOOL STUDENTS IN TERMS OF DIFFERENT VARIABLES**
10^{45}-11^{00}	**Zeynep YILDIRIM** **Mustafa FİDAN**	***Bartin University, Türkiye***	**EVALUATION OF SECONDARY SCHOOL STUDENT' OPINIONS TOWARDS HISTORY COURSE: THE CASE OF BARTIN PROVINCE**
11^{00}-11^{15}	**Halime GÜNGÖR**	***Söke Guidance and Research Center, Türkiye***	**A QUALITATIVE STUDY ON WHAT CAN BE DONE AT SCHOOL TO INCREASE ACADEMIC SUCCESS**
11^{15}-11^{30}	**Nihal AYDIN ÇELİK** **Neslihan ÖZBEK**	***Kirsehir Ahi Evran University, Türkiye***	**AN EVALUATION OF SCIENCE TEACHERS' OPINIONS ON INCLUSIVE EDUCATION PRACTICES IN TERMS OF DEMOGRAPHIC VARIABLES**
11^{30}-11^{45}	**Nihal AYDIN ÇELİK** **Neslihan ÖZBEK**	***Kirsehir Ahi Evran University, Türkiye***	**AN EXAMINATION OF SCIENCE TEACHERS' COMPETENCIES IN INCLUSIVE EDUCATION PRACTICES**
11^{45}-12^{00}	**Hilal DEMİREL** **Süleyman YAMAN**	***Ondokuz Mayıs University, Türkiye***	**APPLICABILITY OF THE ACTIVITIES IN THE TURKIYE CENTURY EDUCATION MODEL 5TH GRADE SCIENCE TEXTBOOK IN THE CONTEXT OF TEACHERS' OPINIONS**
12^{00}-12^{15}	**Ayça EMNİYET** **Çiğdem İNCİ KUZU**	***Ministry of Education*** ***Karabuk University, Türkiye***	**RELATIONSHIP BETWEEN ARTIFICIAL INTELLIGENCE ANXIETY AND ARTIFICIAL INTELLIGENCE LITERACY LEVELS OF MATHEMATICS TEACHER CANDIDATES**
12^{15}-12^{30}	**Sevil CEBECİOĞLU** **Fırat Semih AVŞAR**	***Selcuk University, Türkiye*** ***Istanbul Medipol University, Türkiye***	**THE ROLE OF MULTICULTURAL EDUCATIONAL ENVIRONMENTS IN THE TRANSITION FROM SECONDARY TO HIGHER EDUCATION: THE CENTURY OF TÜRKIYE EDUCATION MODEL**
12^{30}-12^{45}	**Öznur ÇINAR**	***Bayburt University, Türkiye***	**INDIVIDUAL DISASTER PREPAREDNESS OF TEACHERS**
12^{45}-13^{00}	**Öznur ÇINAR**	***Bayburt University, Türkiye***	**MEASURING THE PSYCHOLOGICAL FLEXIBILITY LEVELS OF EMERGENCY AID AND DISASTER MANAGEMENT STUDENTS THROUGH COMPREHENSIVE ASSESSMENT OF ACCEPTANCE AND COMMITMENT THERAPY PROCESSES (COMPACT)**
13^{00}-13^{15}	**Kamil SARIKAYA** **Çiğdem İNCİ KUZU**	***Ministry of Education, Türkiye*** ***Karabuk University, Türkiye***	**ANALYSIS OF PROBABILITY MODEL SOLUTIONS BY THE ARTIFICIAL INTELLIGENCE (CHATGPT) ALGORITHM**
13^{15}-13^{30}	**Şeyma ÇELİK**	***Canakkale Onsekiz Mart University, Türkiye***	**SYNTHESIS OF HEAVY METALS AS ENVIRONMENTAL POLLUTANTS IN AKGÖL (SAKARYA) WITHIN THE SCOPE OF PHYSICAL GEOGRAPHY**

DAY (2) SESSION (2) - HALL (1) | GÜN (2) – OTURUM (2) – SALON (1)

MEETING ID: 843 0673 4359
PASSWORD: 843414

	11.07.2025	**Time: 13^{30}-15^{15} (Turkey Local time GMT+3) Time: 05^{30}-08^{00} (USA / NYC Local time GMT+3)**	**MODERATOR/HEAD OF SESSION: *ENGİN VURAL* COORDINATOR: *UFUK EZGİN***
13^{30}-13^{45}	**Muhammed Zahid KÖTÜLÜKETMEZ İskender GÜLER**	***Amasya University, Türkiye***	**MIDDLE SCHOOL STUDENTS' ATTITUDES TOWARDS SPORTSMANSHIP IN PHYSICAL EDUCATION AND SPORTS CLASSES**
13^{45}-14^{00}	**Şeyma SATILMIŞ Nuray SATILMIŞ**	***Nigde Omer Halisdemir University, Türkiye Alanya Alaaddin Keykubat University, Türkiye***	**INVESTIGATION OF THE EFFECT OF READING ACTIVITIES ON ATTENTION LEVEL AND REACTION TIME IN STUDENTS OF THE FACULTY OF SPORT SCIENCES**
14^{00}-14^{15}	**Engin VURAL Tuncay KIRATLI Yavuz YILDIRIM**	***Ministry of Education, Türkiye Sakarya University of Applied Sciences, Türkiye Sakarya University of Applied Sciences, Türkiye***	**ORGANIZATIONAL CYNICISM IN SPORT SCIENCES: A REVIEW OF THE LITERATURE**
14^{15}-14^{30}	**Engin VURAL Cengiz BAYKARA Ahmet DÖNMEZ**	***Ministry of Education, Türkiye Ministry of Education, Türkiye Alanya Alaaddin Keykubat University, Türkiye***	**THE INTEGRATION OF BIOMIMICRY INTO SPORTS SCIENCE**
14^{30}-14^{45}	**Burcu TURAN DUMAN Hakan SARIÇAM**	***Sivas Cumhuriyet University, Türkiye***	**THE RELATIONSHIPS BETWEEN MOTHERS' ALTRUISM AND COMPASSION AND THEIR CHILDREN'S WELL-BEING**
14^{45}-15^{00}	**İskender GÜLER**	***Amasya University, Türkiye***	**FUTURE SPORTS PROFESSIONALS AND ARTIFICIAL INTELLIGENCE: KNOWLEDGE, AWARENESS, AND ATTITUDE ANALYSIS (THE CASE OF AMASYA)**

DAY (2) SESSION (2) - HALL (2) | GÜN (2) – OTURUM (2) – SALON (2)

MEETING ID: 843 0673 4359
PASSWORD: 843414

	11.07.2025	Time: 13^{30}-16^{00} (Turkey Local time GMT+3) Time: 05^{30}-08^{00} (USA / NYC Local time GMT+3)	MODERATOR/HEAD OF SESSION: *İBRAHİM ARAS* COORDINATOR: *NİGAR EMECEN*
13^{30}-13^{45}	Büşra SAVAŞ Ahmet AYDIN	*Bilecik Seyh Edebali University, Türkiye*	GENETIC INTERVENTION IN İSLAMIC LAW: LIMITS AND RESPONSIBILITIES
13^{45}-14^{00}	Sevda Pınar COŞKUN Bayram DEMİR	*Bilecik Seyh Edebali University, Türkiye*	SOCIAL RIGHTS GIVEN TO WOMEN IN ISLAMIC LAW
14^{00}-14^{15}	Bayram AKSU	*Karamanoglu Mehmetbey University, Türkiye*	GENERAL CHARACTERISTICS OF KARAMANI'S BEYZAVI FOOTNOTE
14^{15}-14^{30}	Ümmühan BAYRAKÇI Ahmet AYDIN	*Bilecik Seyh Edebali University, Türkiye*	THE ROLE OF FAMILY AND FATHER IN ISLAMIC LAW WITHIN THE CONTEXT OF RESPONSIBILITY
14^{30}-14^{45}	Kamil ÇOŞTU Enes BAYRAK	*Bartin University, Türkiye*	RELIGIOUS EDUCATION OF CHILDREN IN EDUCATIONAL CENTERS THE CASE OF VIENNA
14^{45}-15^{00}	Kamil ÇOŞTU Saffet YILMAZ	*Bartin University, Türkiye*	COMPASSION EDUCATION WITH INFORMATION TECHNOLOGIES
15^{00}-15^{15}	Mehmet Emin ESER	*Provincial Directorate of National Education, Türkiye*	THE AUTHORITY AND ROLE OF WOMEN IN MAMLUK SOCIETY: A POLITICAL AND SOCIAL ANALYSIS
15^{15}-15^{30}	Feyza Nur ÖZÇELİK	*Selcuk University, Türkiye*	MIRACLE AND CAUSATION IN GAZALI'S THOUGHT
15^{30}-15^{45}	İbrahim ARAS	*Independent Researcher, Türkiye*	ARABIC LANGUAGE TEACHERS: A LITERATURE REVIEW
15^{45}-16^{00}	İbrahim ARAS	*Independent Researcher, Türkiye*	PECIFIC FIELD COMPETENCIES OF TEACHERS: A LITERATURE REVIEW

DAY (2) SESSION (2) - HALL (3) | GÜN (2) – OTURUM (2) – SALON (3)

MEETING ID: 843 0673 4359
PASSWORD: 843414

	11.07.2025	**Time: 13^{30}-15^{45} (Turkey Local time GMT+3) Time: 05^{30}-08^{00} (USA / NYC Local time GMT+3)**	**MODERATOR/HEAD OF SESSION: *ÇAĞLA DEMİREL* COORDINATOR: *ANIL CAN***
13^{30}-13^{45}	**Yasemin ŞAHİN Volkan DEMİR**	***Istanbul Gelisim University, Türkiye***	**INTERGENERATIONAL TRACES OF ATTACHMENT REPRESENTATIONS: AN EXPLORATORY STUDY THROUGH THE BIRD'S NEST DRAWİNG**
13^{45}-14^{00}	**Sinem DURUSAL**	***Haliç University, Türkiye***	**EFFECTIVENESS OF ACCEPTANCE AND COMMITMENT THERAPY (ACT) INTERVENTIONS: A SYSTEMATIC LITERATURE REVIEW**
14^{00}-14^{15}	**Buse KÖSE Hande TASA**	***Istanbul Aydin University, Türkiye***	**AN INVESTIGATION INTO THE RELATIONSHIP BETWEEN SOMATIC EMOTION CONFLICT AND DREAM MOTIFS**
14^{15}-14^{30}	**Nergis Ceyda KOÇ**	***Istanbul Gedik University, Türkiye***	**THE ROLE OF EXISTENTIAL REGRET IN THE RELATIONSHIP BETWEEN AUTOBIOGRAPHICAL MEMORY FUNCTIONS AND AFFECTIVE NEUROSCIENCE PERSONALITY TRAITS**
14^{30}-14^{45}	**Esra ATLI Mehmet ŞAM**	***Hasan Kalyoncu University, Türkiye***	**THE EXAMINATION OF RESILIENCE IN ADOLESCENTS AT RISK OF SCHOOL DROPOUT IN DISADVANTAGED REGIONS**
14^{45}-15^{00}	**Ahmet METİN**	***Erciyes University, Türkiye***	**NONVERBAL BEHAVIOR ANALYSIS PROCESS IN HUMAN INTELLIGENCE**
15^{00}-15^{15}	**Çağla DEMİREL**	***Istanbul Aydin University, Türkiye***	**THE ROLE OF FRUSTRATION TOLERANCE ON EMOTIONAL EATING**
15^{15}-15^{30}	**Aysu BAYRAM SAPTIR**	***Independent Researcher, Türkiye***	**THE EFFECT OF IMPULSIVITY AND DELAY OF GRATIFICATION ON EMOTIONAL EATING BEHAVIOR: THE ROLE OF SUPPRESSOR VARIABLE**
15^{30}-15^{45}	**Yılmaz Sinan BAYCAN Hande TASA**	***Istanbul Aydin University, Türkiye***	**THE RELATIONSHIP BETWEEN PATHOLOGICAL NARCISSISM, AGGRESSION, AND CRIMINAL THINKING STYLES**

DAY (2) SESSION (2) - HALL (4) | GÜN (2) – OTURUM (2) – SALON (4)

MEETING ID: 843 0673 4359
PASSWORD: 843414

	11.07.2025	**Time: 13^{30}-16^{10} (Turkey Local time GMT+3) Time: 05^{30}-08^{10} (USA / NYC Local time GMT+3)**	**MODERATOR/HEAD OF SESSION: *Prof. Ameli L. CHICO* COORDINATOR: *Baha Ahmet YILMAZ***
13^{30}-13^{40}	**Julie Ann CADETE**	***UM Tagum College, Philippines***	**CEBUANO IDIOMS IN WIKTIONARY: ANALYZING TRANSLATION STRATEGIES**
13^{40}-13^{50}	**Ma. Crisha Nikka O. BUGASIS Frulene Joyce C. JAISTIN Allysandra Nichole J. LUNGAY Daisy D. VILLARUBIA**	***UM Tagum College, Philippines***	**ASSESSMENT ON LOCAL SECURITY IN MAGANGIT, MACO, DAVAO DE ORO**
13^{50}-14^{00}	**Lydi Ken AMBUS Kanneyla PORIO Daisy D. VILLARUBIA**	***UM Tagum College, Philippines***	**INTER-GENERATIONAL CONFLICT: LOOKING THROUGH THE GAPS ON CENTENNIAL ROMANTIC TERMS ON TIKTOK**
14^{00}-14^{10}	**Ramakrishnan MASILAMANI**	***Jawaharlal Nehru Medical and Research Hospital, India***	**BARRIERS IN THE OCCUPATIONAL THERAPY TREATMENT AT THE GOVERNMENT AND PRIVATE SECTORS ACCORDING TO INDIAN PERSPECTIVE**
14^{10}-14^{20}	**Ramakrishnan MASILAMANI**	***Jawaharlal Nehru Medical and Research Hospital, India***	**CLINICAL GUIDELINES AND EVIDENCE-BASED PRACTICE IN PRIVATE OCCUPATIONAL THERAPIST: A SURVEY OF ATTITUDE, KNOWLEDGE AND BEHAVIOR**
14^{20}-14^{30}	**Ramakrishnan MASILAMANI**	***Jawaharlal Nehru Medical and Research Hospital, India***	**PATIENT'S EXPECTATIONS AND REACTS OR RESPONSE TOWARDS CENTRAL AND STATE GOVERNMENT SECTORS ACCORDING TO INDIAN CONTEXT**
14^{30}-14^{40}	**Nigar GARAJAMIRLI**	***The Autonomous University of Barcelona, Spain***	**SCREENS FOR SUSTAINABILITY: THE ROLE OF FILM, DOCUMENTARIES, AND DIGITAL PLATFORMS IN CLIMATE ADVOCACY**
14^{40}-14^{50}	**Sukhmandeep KAUR**	***Khalsa College of Education, India***	**EFFECT OF WEBQUEST INTEGRATION WITH INQUIRY TRAINING MODEL ON COGNITIVE ENGAGEMENT**
14^{50}-15^{00}	**Ilfa IJLAL**	***South Eastern University, Sri Lanka***	**THE PAINTED SMILE: A STUDY OF DUAL IDENTITY THROUGH VISUAL INTERPRETATION OF THE POEM 'THE CLOWN'S WIFE' BY JOHN AGARD IN THE ESL CLASSROOM**
15^{00}-15^{10}	**Irina-Ana DROBOT**	***Technical University of Civil Engineering Bucharest, Romania***	**PHILOSOPHICAL CONSIDERATIONS OF IDENTITY IN SELECTED NOVELS BY VIRGINIA WOOLF**
15^{10}-15^{20}	**Shamsuddeen Shehu SAEED Aisha Nuhu MOHAMMED Muhammad KABIRU**	***Kaduna Polytechnic, Nigeria***	**EFFECT OF INFORMATION COMMUNICATION TECHNOLOGY ON THE FINANCIAL PERFORMANCE OF LISTED CONSUMER GOODS FIRMS IN NIGERIA**
15^{20}-15^{30}	**Shamsuddeen Shehu SAEED Mahmud Ibrahim**	***Kaduna Polytechnic, Nigeria***	**EFFECT OF LIQUIDITY ON THE FINANCIAL PERFORMANCE OF LISTED DEPOSIT MONEY BANKS IN NIGERIA**

	BABANGODI Muhammad KABIRU		
15^{30}-15^{40}	**Sercan ÖZKELEŞ**	***Ordu University, Türkiye***	**COGNITIVE DOMAIN LEARNING OBJECTIVES WITHIN THE SCOPE OF THE MUSIC FORMS COURSE**
15^{40}-15^{50}	**Sercan ÖZKELEŞ**	***Ordu University, Türkiye***	**OBJECTIVES FOR THE DEVELOPMENT OF PSYCHOMOTOR SKILLS IN THE TEACHING OF MUSICAL FORMS**
15^{50}-16^{00}	**Sercan ÖZKELEŞ**	***Ordu University, Türkiye***	**DETERMINING AFFECTIVE DOMAIN OBJECTIVES: AN APPROACH TOWARDS THE MUSIC FORMS COURSE**
16^{00}-16^{10}	**Sercan ÖZKELEŞ**	***Ordu University, Türkiye***	**THE PROCESS OF DEVELOPING INSTRUCTIONAL CONTENT FOR THE MUSIC FORMS COURSE**

DAY (2) SESSION (2) - HALL (5) | GÜN (2) – OTURUM (2) – SALON (5)

MEETING ID: 843 0673 4359
PASSWORD: 843414

	11.07.2025	Time: 13^{30}-17^{00} (Turkey Local time GMT+3) Time: 05^{30}-09^{00} (USA / NYC Local time GMT+3)	MODERATOR/HEAD OF SESSION: *Emil Raul Oglu AGAYEV* COORDINATOR: *Prof. Farahila BABAYEVA*
13^{30}-13^{40}	Samir HÜMBƏTOV	*Azerbaijan University, Azerbaijan*	THE EMERGENCE OF AZERBAIJAN AS A DOMINANT POWER IN THE SOUTH CAUCASUS AS A RESULT OF THE SECOND KARABAKH WAR: A TURNING POINT IN THE REGIONAL BALANCE OF POWER
13^{40}-13^{50}	Gani Ganiyev İLGAR	*Azerbaijan State University of Economics, Azerbaijan*	GEOECONOMIC CAPITALIZATION OF BRAND VALUE IN THE GLOBAL FINANCIAL ARENA: NEW PARADIGMS IN STRATEGIC COMMUNICATION, DIGITAL PUBLIC RELATIONS, AND ECONOMIC DIPLOMACY
13^{50}-14^{00}	Yusif Emin Oglu MIRZAZADE	*Nakhchivan State University, Azerbaijan, Azerbaijan*	LEGAL GROUNDS FOR INCLUDING THE TRAINING PERIOD OF MILITARY SERVICEMEN AT CIVIL HIGHER AND SECONDARY SPECIALIZED EDUCATIONAL INSTITUTIONS IN THE CALCULATION OF LONG-TERM SERVICE FOR PENSION PURPOSES
14^{00}-14^{10}	Aynure AHMEDOVA	*Teacher of Mingachevir College of Tourism, Azerbaijan*	AZERBAIJAN IN THE EARLY YEARS OF ITS INDEPENDENCE
14^{10}-14^{20}	Saltanat KOZHOGULOVA	*National Academy of Sciences of the Kyrgyz Republic, Kyrgyzstan*	KOOKEMER AS A SACRED KEY TO FEMALE POWER: RECONSTRUCTING THE HIDDEN WOMANHOOD OF THE MANAS EPIC
14^{20}-14^{30}	Saltanat KOZHOGULOVA	*National Academy of Sciences of the Kyrgyz Republic, Kyrgyzstan*	CURRICULUM VITAE
14^{30}-14^{40}	Nurcan Allahverdiyeva Elçin QIZI	*Genocide Memorial Complex in Guba, Azerbaijan*	QUBA XALÇAÇILIQ MƏKTƏBİNİN TARİXİ VƏ ƏNƏNƏLƏRİ
14^{40}-14^{50}	Valiyeva Shukufa Chingiz GIZI	*Azerbaijan National Academy of Sciences, Azerbaijan*	THE PROBLEM OF THE "LITTLE MAN" IN THE AZERBAIJANI LITERARY PROCESS IN THE 20S-30S OF THE 20TH CENTURY (BASED ON THE WORKS OF A. HAGVERDIYEV AND GANTEMIR GAFUR)
14^{50}-15^{00}	Mahmudova Gülnaz Hacıömər QIZI	*Institute of the Republic of Azerbaijan, Azerbaijan*	THE NEED FOR THE REPUBLIC OF AZERBAIJAN TO JOIN THE BOLOGNA PROCESS
15^{00}-15^{10}	Sharifa GIRITLIOGLU	*Khoja Akhmet Yassawi International University, Kazakhstan*	THE DIGITAL SILK ROAD IN CENTRAL ASIA: GEOPOLITICAL IMPLICATIONS OF CHINA'S TECH-DRIVEN FOREIGN POLICY
15^{10}-15^{20}	Gulova Anorgul AXTAMOVNA	*Bukhara State University, Uzbekistan*	THE INFLUENCE OF ALISHER NAVAI'S SOCIAL-PHILOSOPHICAL VIEWS ON THE IDEAS OF THE NEW ENLIGHTENMENTALISTS
15^{20}-15^{30}	Sarvar Mahmudovich KULDASHEV	*Academy of Sciences of the Republic, Uzbekistan*	ABOUT COUNCILS IN "DĪWĀN LUGHĀT AL-TURK"

15^{30}-15^{40}	**Vahid ÖMƏROV**	***AMEA Institute of Philosophy and Sociology, Azerbaijan***	**XX ƏSRİN ƏVVƏLLƏRİNDƏ GÜRCÜSTAN VƏ ERMƏNİSTAN ARASINDA SƏRHƏD MÜBAHƏSƏLƏRİ**
15^{40}-15^{50}	**Saltanat KOZHOGULOVA**	***Chingiz Aitmatov Institute of Language and Literature, Kyrgyzstan***	**KOOKEMER AS A SACRED SYMBOL OF FEMALE INITIATION: RECONSTRUCTING THE FEMININE LAYER OF THE EPIC OF MANAS**
15^{50}-16^{00}	**Aygun İSMAYİLOVA**	***Shaki Regional Scientific Centre of ANAS, Azerbaijan***	**THE IMPACT OF TRADITIONAL CRAFT EXAMPLES IN SHAKI DISTRICT ON THE SUSTAINABLE DEVELOPMENT OF TOURISM: HISTORICAL AND CONTEMPORARY APPROACHES**
16^{00}-16^{10}	**R. RUSHANZADE**	***Philosophy And Sociology of Anas, Azerbaijan***	**THE PROBLEM OF POLITICAL LAW AND JUSTICE**
16^{10}-16^{20}	**Sabirova Nasiba ERGASHEVNA**	***Khorezm Regional Pedagogical Skills Center, Azerbaijan***	**KOGNITIV YONDASHUV ASOSIDA BO‘LAJAK IJTIMOIY- GUMANITAR FANLAR O‘QITUVCHILARINING METODIK MAHORATINI RIVOJLANTIRISHGA OID YONDASHUVLAR**
16^{20}-16^{30}	**Shahla IBRAHIMOVA**	***Baku State University, Azerbaijan***	**A PSYCHODYNAMIC ANALYSIS OF DEFENSE MECHANISMS USED DURING ADOLESCENCE**
16^{30}-16^{40}	**Emil Raul oğlu AĞAYEV**	***Azerbaijan State Pedagogical University, Azerbaijan***	**THE ROLE OF ACTIVE LEARNING IN THE FINE ARTS CURRICULUM**
16^{40}-16^{50}	**Hajiyeva Khatira ZİYA**	***Azerbaijan University of Languages, Azerbaijan***	**THE TACIS PROGRAM IN THE COOPERATION BETWEEN THE EUROPEAN UNION AND THE SOUTH CAUCASUS**
16^{50}-17^{00}	**Tog’oyeva Malikabonu Sulton QIZI**	***Tashkent State Law University, Uzbekistan***	**HUQUQ USTUVORLIGI VA FUQAROLIK JAMIYATI INSTITUTLARI: HUQUQIY NAZARIY ASOSLARI VA O‘ZARO MUSTAHKAMLOVCHI OMILLAR**

DAY (2) SESSION (2) - HALL (6) | GÜN (2) – OTURUM (2) – SALON (6)

MEETING ID: 843 0673 4359
PASSWORD: 843414

	11.07.2025	Time: 13^{30}-16^{10} (Turkey Local time GMT+3) Time: 05^{30}-08^{10} (USA / NYC Local time GMT+3)	MODERATOR/HEAD OF SESSION: *Zohaib HASSAN SAIN*
13^{30}-13^{40}	Salla Vijay KUMAR	*Institute of Hotel Management Ahmedabad, India*	A CASE STUDY ON RESPONSIBLE RECYCLING WASTE COOKING OIL FOR A CIRCULAR ECONOMY
13^{40}-13^{50}	Rajesh Kumar PANDEY Dhiya PATEL	*SSR Institute of Management & Research, India*	AN ARTICLE ON FACTORS AFFECTING CONSUMERS' BUYING BEHAVIOUR
13^{50}-14^{00}	Williams Chinedu ONUEGBU Temple Probyne ABALI	*Rivers State University, Nigeria*	PREPAREDNESS AND MITIGATION APPROACHES FOR FIRE HAZARDS IN SELECTED MARKET CENTRES IN SOUTH-EASTERN NIGERIA
14^{00}-14^{10}	Abdulgaffar MUHAMMAD Aisha Ahmad ISHAQ Nura Ahmad ISHAQ Mohammed Bello IDRIS	*Ahmadu Bello University, Nigeria* *Ahmadu Bello University, Nigeria* *Nigerian Revenue Service, Nigeria* *Kaduna State University, Nigeria*	EMPIRICAL ANALYSIS OF EXTERNAL DEBT DYNAMICS AND FINANCIAL STABILITY IN NIGERIA: INVESTIGATING THE ROLE OF DEBT STRUCTURE, CREDITOR COMPOSITION, AND IMF SUPPORT (2013–2023)
14^{10}-14^{20}	Rajesh Kumar PANDEY Vishakha PATEL	*SSR Institute of Management, India*	A REVIEW STUDY ON CUSTOMER RELATIONSHIP MANAGEMENT (CRM)
14^{20}-14^{30}	Khwaja Danish HAMEED	*Integral University, India*	ZIONISM: A RECKONING
14^{30}-14^{40}	Abdulgaffar MUHAMMAD	*Ahmadu Bello University, Nigeria*	DEFENSE FINANCING AND INNOVATION CAPITAL: THE J-10C FIGHTER JET IN CHINA'S MILITARY-INDUSTRIAL STRATEGY
14^{40}-14^{50}	Temple Probyne ABALI Leonard Michael Onyinyechi AMINIGBO	*Rivers State University, Nigeria*	CYBER RISKS IN ENVIRONMENTAL AND GEOSPATIAL DATA ADMINISTRATION: STRATEGIC PERSPECTIVES FROM UNIVERSITIES IN THE GLOBAL SOUTH AND NIGERIA
14^{50}-15^{00}	Sonal SINGH	*Veer Bahadur Singh Purvanchal University, India*	DEVELOPMENT AND VALIDATION OF SCIENTIFIC ATTITUDE SCALE FOR SCHOOL STUDENTS
15^{00}-15^{10}	S. RAAGAVI Sonu JOSEPH	*Hindustan Institute of Technology and Science, India*	THROUGH DAISY'S EYES: REIMAGINING TRAUMA AND HEALING IN A DOG LIKE DAISY
15^{10}-15^{20}	S. KIRUTHIKA Sonu JOSEPH	*Hindustan Institute of Technology and Science, India*	THRESHOLD OF MORTALITY: FEAR OF DEATH IN MICHELLE KULWICKI'S AT THE END OF THE RIVER STYX AND ITS PSYCHOLOGICAL RESONANCE IN THE MODERN WORLD
15^{20}-15^{30}	Munirat Binta ABDULLAHI Ibrahim SALIHU Ofuokwu Habiba JOY Uthmsn Shehu LAWAL	*Kaduna State University, Nigeria* *Kaduna State College of Education, Nigeria* *Admiralty university of Nigeria, Nigeria* *Kaduna State University, Nigeria*	DIGITAL DEMOCRACY AND YOUTH VOICES: LEVERAGING TECHNOLOGY FOR CIVIC PARTICIPATION OF SOCIAL STUDIES UNDERGRADUATES IN NIGERIA

15^{30}-15^{40}	**Ofuokwu Habiba JOY** **Munirat Binta ABDULLAHI** **Saidu MUSA** **Ibrahim SALIHU**	***Admiralty university of Nigeria, Nigeria*** ***Kaduna State University, Nigeria*** ***Ahmadu Bello University, Nigeria*** ***Kaduna State College of Education, Nigeria***	**TEACHING RESPONSIBLE PARENTHOOD THROUGH SOCIAL STUDIES CURRICULUM: ADDRESSING 21ST CENTURY NIGERIAN FAMILY CHALLENGES**
15^{40}-15^{50}	**Ibrahim SALIHU** **Saidu MUSA** **Uthmsn Shehu LAWAL**	***Kaduna State College of Education, Nigeria*** ***Ahmadu Bello University, Nigeria*** ***Kaduna State University, Nigeria***	**ADDRESSING MARRIAGE COLLAPSE TRENDS IN NIGERIA: THE ROLE OF SOCIAL STUDIES EDUCATION IN FAMILY PRESERVATION**
15^{50}-16^{00}	**Talatu Adamu KURI** **Haulat Madu UMAR**	***Kaduna State University, Nigeria***	**ARTIFICIAL INTELLIGENCE AND E-LEARNING: ADMINISTRATIVE FRAMEWORKS FOR TERTIARY INSTITUTIONS IN NIGERIA**
16^{00}-16^{10}	**Haulat Madu UMAR** **Talatu Adamu KURI**	***Kaduna State University, Nigeria***	**CONTEMPORARY MODELS OF UNIVERSITY GOVERNANCE: LESSONS FROM GLOBAL BEST PRACTICES FOR NIGERIAN INSTITUTIONS**

DAY (2) SESSION (2) - HALL (7) | GÜN (2) – OTURUM (2) – SALON (7)

MEETING ID: 843 0673 4359
PASSWORD: 843414

	11.07.2025	**Time: 13^{30}-16^{20} (Turkey Local time GMT+3) Time: 05^{30}-08^{20} (USA / NYC Local time GMT+3)**	**MODERATOR/HEAD OF SESSION: *Zumrad MASHARIPOVA* COORDINATOR: *Resul DADASHOV***
13^{30}-13^{40}	**Piolo O BAGOTAO Vincent Clyde P SALVALOZA**	***Western Mindanao State University, Philippines***	**EFFECTS OF ONLINE POLITICAL COMMENTARIES ON THE POLITICAL VIEWS OF STUDENTS**
13^{40}-13^{50}	**Ismayilova Aida VAHID Guliyeva Gunay MUZENFAR Hasanova Aygun TELMAN**	***Azerbaijan State Agrarian University, Azerbaijan***	**NON-FINITE FORMS OF THE VERB IN AZERBAIJANI AND ENGLISH LANGUAGES**
13^{50}-14^{00}	**Rahima HAZIYEVA**	***Azerbaijan National Academy of Sciences, Azerbaijan***	**ECONOMIC RELATIONS BETWEEN GEORGIA AND THE REPUBLIC OF AZERBAIJAN**
14^{00}-14^{10}	**Mohammed Abubakar TANKO Bashir Ahmad SANI Tanko M M**	***Directorate of Establishment of Private Universities, Nigeria Prowess University Delaware USA, USA***	**THE CONCEPT OF NATIONAL SECURITY; A GLOBAL OVERVIEW**
14^{10}-14^{20}	**Zumrad MASHARIPOVA**	***Independent Researcher, Uzbekistan***	**HALIMA AHMEDOVA SHE'RIYATIDA BAXT MANZARALARI"**
14^{20}-14^{30}	**Misbah Shafait ABBASI**	***International Islamic University, Pakistan***	**PERCEPTIONS OF TEACHERS REGARDING QUALITY TEACHING IN THE TWENTY-FIRST CENTURY CLASSROOM**
14^{30}-14^{40}	**Wondim Tiruneh ZELEKE**	***Injibara College of Teachers, Ethiopia***	**FACTORS THAT LEAD TO EARLY MARRIAGE IN NORTH WESTERN ETHIOPIA: THE CASE OF THE GUMUZ COMMUNITY IN MATAKAL & CAUSES AND EFFECTS OF INTER-ETHNIC CONFLICTS AND INDIGENOUS PEACE BUILDING STRATEGIES IN BENISHANGUL GUMUZ REGION: THE CASE STUDY IN MATAKAL ZONE (1991-2021)**
14^{40}-14^{50}	**Navreet SAHI Jagmeet Kaur BHATTI**	***Shoolini University, India***	**RESHAPING AND REINFORCING CULTURAL AND PEDAGOGICAL MODELS: AN ANALYSIS OF MASHA AND THE BEAR AS A MODERN FAIRYTALE**
14^{50}-15^{00}	**Məmmədova Aygün Musa QIZI**	***Azerbaijan National History Museum Numismatics, Azerbaijan***	**YEVGENI PAXOMOVUN NUMIZMATIKA FONDUNDA QORUNAN SIKKƏ KOLLEKSIYASINDAKI ROMA SƏLCUQLULARI DÖVRÜNƏ AID GÜMÜŞ SIKKƏLƏR**
15^{00}-15^{10}	**Chiong Laika I Alejo Fatima Diva G**	***Western Mindanao State University, Philippines***	**BRRADWINNERS STORIES OF WAGE-EARNING MOTHERS**

15^{10}-15^{20}	**Elena BOTTS**	***Johns Hopkins University, United States of America***	**WHAT WAS ALCIBIADES ROLE IN THE PELOPONNESIAN CONFLICT AS DESCRIBED BY THUCYDIDES**
15^{20}-15^{30}	**Salla Vijay KUMAR**	***Institute of Hotel Management Ahmedabad, India***	**CULTURE OF OPTIMAL HUMAN FUNCTIONING A TEAM LEARNING MODEL OF INSTITUTE OF HOTEL MANAGEMENT AHMEDABAD, GUJARAT, INDIA**
15^{30}-15^{40}	**Solmaz NAMAZOVA**	***Azerbaijan National Academy of Sciences, Azerbaijan***	**TƏDRİSİN İNNOVATİV İNKİŞAFINDA DİSTANT TƏHSİLİN YERİ VƏ ROLU**
15^{40}-15^{50}	**Eman ALMASRY**	***Shoolini University, India***	**DIASPORA, DISPLACEMENT, AND DISRUPTION IN ABDULRAZAK GURNAH'S SELECTED NOVELS**
15^{50}-16^{00}	**Tunzala VERDIYEVA**	***Azerbaijan University, Azerbaijan***	**THE ROLE OF SOCIAL WORK EDUCATION IN HIGHER EDUCATION INSTITUTIONS IN THE IMPACT OF FUTURE SOCIAL WORKERS ON THE SOCIAL WELFARE OF SOCIETY**
16^{00}-16^{10}	**Fatma ERDOĞAN Berfin KELEŞ Berfin TEKÇE Aysima IŞIK Elanur AYAZ**	***Fırat University, Türkiye***	**PERFORMING DIVISION WITH NATURAL NUMBERS THROUGH THE MATGALA GAME: AN INVESTIGATION OF STUDENT ACHIEVEMENT AND PERSPECTIVES**
16^{10}-16^{20}	**Fatma ERDOĞAN Elif Ezgi BATUR Zeynep SUDAN BAHÇIVAN Buse SAĞLAM**	***Fırat University, Türkiye***	**THE EFFECT OF COLLABORATIVE LEARNING ENRICHED WITH THE USE OF CONCRETE MATERIALS ON STUDENTS' ACHIEVEMENT IN PERIMETER AND AREA MEASUREMENT, SELF-EFFICACY, AND COLLABORATIVE LEARNING SKILLS**
16^{20}-16^{30}	**Ayşenur KULOĞLU Fulya Görkem ORHAN Elif Zehra SÖYÜ**	***Fırat University, Türkiye***	**EXAMINATION OF SOCIAL STUDIES TEACHER CANDIDATES' PERCEPTIONS OF SUSTAINABLE COMMUNICATION**

DAY (2) SESSION (2) - HALL (8) | GÜN (2) – OTURUM (2) – SALON (8)

MEETING ID: 843 0673 4359
PASSWORD: 843414

	11.07.2025	Time: 13^{30}-17^{10} (Turkey Local time GMT+3) Time: 05^{30}-09^{10} (USA / NYC Local time GMT+3)	MODERATOR/HEAD OF SESSION: *Fuad SHAMMADOV* COORDINATOR: *Shahin AB*
13^{30}-13^{40}	Mirzəyeva Səkinə RAMIL	*Azerbaijan University, Azerbaijan*	DEPREM ÜLKESI - TÜRKİYE'M
13^{40}-13^{50}	Jezle G YU Vaniza Rose N ATILANO Roy Anthony C ALMORIN Jeanilyn E TACADENA	*UM Panabo College, Philippines*	ACADEMIC STRESS AND BEHAVIORAL PERFORMANCE OF ELEMENTARY PROGRAM STUDENTS IN UM PANABO
13^{50}-14^{00}	Fuad SHAMMADOV	*State Administration Academy Azerbaijan, Azerbaijan*	AZERBAIJAN'S COOPERATION WITH INTERNATIONAL ORGANIZATIONS IN PEACEKEEPING ACTIVITIES
14^{00}-14^{10}	Harini V Sonu JOSEPH	*Hindustan Institute of Technology and Science, India*	A GENERAL STUDY ON REPRESENTATION OF NATURE IN INDIAN FICTIONS
14^{10}-14^{20}	Safir Kassim BOUDJELAL	*Mustapha Stanbouli University, Algeria*	TANTALIZING TITLES AND HOW YOU CAN CREATE THEM: THE ULTIMATE GUIDE FOR STUDENTS AND RESEARCHERS TO HOOK THEIR READERS & THE THIEF, HIS MOTHER, AND US: SOCIOLOGICAL ISSUES WITH IMPLICATIONS IN TEN PEDAGOGISABLE AESOP FABLES
14^{20}-14^{30}	Safir Kassim BOUDJELAL	*Mustapha Stanbouli University, Algeria*	HELLO, IS THERE SOMEBODY LISTENING TO ME? : NONVERBAL RUDENESS DURING ONLINE CONFERENCES & ONLINE TURKISH RADIO AND FOREIGN LANGUAGE LEARNING: THE CASE OF KRAL POP RADIO AND THE ALGERIAN AUDIENCE
14^{30}-14^{40}	Fazal AMIN SUMAIRA	*Abdul Wali Khan University, Pakistan*	A SOCIOLOGICAL INVESTIGATION OF POLYGAMOUS MARRIAGES AND ITS EFFECTS ON FAMILIAL LIFE
14^{40}-14^{50}	Ardie Louise L. VILLAPAZ Keith Benedict P. FERNANDEZ Shania Kaye VERANA Odyssa V. Tag AT	*University of Mindanao Tagum, Philippines*	LEVEL OF MENTAL HEALTH LITERACY OF BARANGAY POBLACION, MAWAB, DAVAO DE ORO: BASIS FOR INTERVENTION PROGRAM
14^{50}-15^{00}	BIDI Leila	*University Djillali LIABES Sidi-Bel-Abbès, Algeria*	THE NORTH KOREAN NUCLEAR CRISIS BETWEEN SUPPORTERS AND OPPONENTS
15^{00}-15^{10}	Tamella ALIZADE	*Azerbaijan State Agrarian University, Azerbaijan*	SPEECH CULTURE IN ENGLISH AND ITS IMPORTANCE
15^{10}-15^{20}	Shahin AB	*Hindustan Institute of Technology and Science, Inda*	TRANS PEOPLE AND BODY DYSMORPHIA THROUGH THE EYES OF SASHA MASHA
15^{20}-15^{30}	Çetin TAN Mehmet Akif	*Fırat University, Türkiye*	EFFECT OF SPORTS ON ACADEMIC SUCCESS

	TÜZEMEN		
15^{30}-15^{40}	**Çetin TAN Abdurrahman KIRTEPE Sibel BIÇAK Ahmet Furkan ÇETİNKAYA Suriye TAN**	***Fırat University, Türkiye***	**MOBING IN SPORTS: A COMPILATION STUDY**
15^{40}-15^{50}	**Ahmet Furkan ÇETİNKAYA Abdurrahman KIRTEPE Çetin TAN**	***Fırat University, Türkiye***	**A STUDY ON INDIVIDUALS USING PARKS AND RECREATION AREAS**
15^{50}-16^{00}	**Çetin TAN Mustafa KARADAĞ Hatice DEMİR**	***Fırat University, Türkiye***	**EXAMINING BARRIERS TO WOMEN'S SPORTS PARTICIPATION**
16^{00}-16^{10}	**Çetin TAN Mehmet Fatih KARAHÜSEYİNOĞLU Eda EĞE**	***Fırat University, Türkiye***	**THE EFFECT OF COACHES' LEADERSHIP BEHAVIORS ON THE BURNOUT OF SWIMMING ATHLETES**
16^{10}-16^{20}	**Üstün TÜRKER Mustafa Barış SOMOĞLU**	***Gümüşhane University, Türkiye***	**THE ROLE OF PHYSICAL RESPECT IN EXERCISE ADDICTION: A STUDY OF STUDENTS IN THE COACHING DEPARTMENT**
16^{20}-16^{30}	**Mustafa Barış SOMOĞLU Üstün TÜRKER**	***Gümüşhane University, Türkiye***	**EXAMINATION OF MENTAL RESILIENCE IN TERMS OF DEMOGRAPHIC AND SPORT-RELATED VARIABLES: THE STRESS-INDUCING EFFECT OF PLAYING SPORTS**
16^{30}-16^{40}	**Hacı Nuru oğlu HƏSƏNOV Zeynəb Ağaməmməd qızı QAFAROVA Ruqiyə Rauf qızı TALIBOVA**	***Azerbaijan National Academy of Science, The Institute of Caucasus Studies, Azerbaijan***	**XIX - XX ƏSRIN ƏVVƏLLƏRINDƏ AZƏRBAYCANIN İRƏVAN ŞƏHƏRIN XARICI GÖRÜNÜŞÜ VƏ ƏRAZISI HAQQINDA**
16^{40}-16^{50}	**Vahid ÖMƏROV**	***Azerbaijan National Academy of Science, The Institute of Caucasus Studies, Azerbaijan***	**GÜRCÜSTAN-ERMƏNISTAN MÜNASIBƏTLƏRINDƏ IKILI VƏTƏNDAŞLIQ PROBLEM**
16^{50}-17^{00}	**Şerqiyye IMAMALI**	***Azerbaijan National Academy of Sciences, Azerbaijan***	**KARABAĞ SAVAŞI SONRASI ERMENİSTAN'DA TOPLUMSAL SORUNLAR: GÖÇ**
17^{00}-17^{10}	**Shuaibu Chiroma HASSAN**	***Isa Kaita College of Education, Nigeria***	**GLOBAL TRANSITION TOWARDS A CLEAN ENERGY: CHALLENGES AND IMPLICATIONS**

DAY (2) SESSION (2) - HALL (9) | GÜN (2) – OTURUM (2) – SALON (9)

MEETING ID: 843 0673 4359
PASSWORD: 843414

	11.07.2025	Time: 13^{30}-16^{00} (Turkey Local time GMT+3) Time: 05^{30}-08^{00} (USA / NYC Local time GMT+3)	MODERATOR/HEAD OF SESSION: *Kasım HACIYEV* COORDINATOR: *Aytekin ZEYNALOVA*
13^{30}-13^{40}	Emerson A BAJADA Joe-an G BOOC Edmar D DEMATE	*Eastern Visayas State University, Philippines*	SYNTACTIC COMPLEXITY FEATURES AND LEXICAL COHESION DEVICES IN THE INAUGURAL ADDRESS OF POST-EDSA PHILIPPINE PRESIDENTS
13^{40}-13^{50}	Otamuratov UMIDBEK	*Xorazm VPYMO'MM, Uzbekistan*	EFFICIENT VOCABULARY TEACHING METHODS FOR PRIMARY LEARNERS
13^{50}-14^{00}	KHayitov Akmal KHOLBOEVICH	*National University of Uzbekistan, Uzbekistan*	THE OPPORTUNITIES OF STUDENTS-YOUTH TO USE THE TIME BUDGET AS A SOCIO-DEMOGRAPHIC GROUP
14^{00}-14^{10}	Mustafoyeva RUKHSONA	*University of Uzbekistan, Uzbekistan*	THE HISTORY OF JOURNALISM
14^{10}-14^{20}	Sameer KHAN Basit ALI	*University of Swat, Pakistan*	SOCIO-CULTURAL CAUSES AND EFFECTS OF STIMULANTS ON YOUTH AND THEIR FAMILIES
14^{20}-14^{30}	Sharifudeen Ibrahim MUHAMMAD Abubakar Muhammad SANI	*Kaduna Polytechnic, Nigeria*	USE OF SOCIAL MEDIA IN ENHANCING ORGANIZATIONAL COMMUNICATION AMONG CONFIDENTIAL SECRETARIES
14^{30}-14^{40}	Sameer KHAN Basit ALI	*University of Swat, Pakistan*	SOCIO-CULTURAL CAUSES AND EFFECTS OF STIMULANTS ON YOUTH AND THEIR FAMILIES
14^{40}-14^{50}	Sharifudeen Ibrahim MUHAMMAD Abubakar Muhammad SANI	*Kaduna Polytechnic, Nigeria*	USE OF SOCIAL MEDIA IN ENHANCING ORGANIZATIONAL COMMUNICATION AMONG CONFIDENTIAL SECRETARIES
14^{50}-15^{00}	Moin Ashraf AKHOON	*Shoolini University, India*	LITERARY REPRESENTATIONS OF DISSENT ACROSS OCEANS AND CULTURES
15^{00}-15^{10}	Shahnaz TAGIYEVA	*Azerbaijan National Academy of Science, The Institute of Caucasus Studies, Azerbaijan*	THE PRESENCE OF ARMENIANS IN ADYGEA, KABARDINO-BALKARIA, KARACHAY-CHERKESS REPUBLICS OF THE NORTH CAUCASUS
15^{10}-15^{20}	Raquel Poquet CATALÁ	*University of Valencia, Spain*	ALGORITHMS AT WORK AND RIGHTS OR WORKERS
15^{20}-15^{30}	Salman AHMAD Abdur RAHMAN Mujahid Ali KHAN	*Abdul Wali Khan University Mardan, Pakistan* *Islamic international University, Pakistan* *University of Peshawar, Pakistan*	CHINA'S MILITARY MODERNIZATION SINCE 2013: IMPLICATIONS FOR THE REGIONAL SECURITY
15^{30}-15^{40}	Salman AHMAD Muhammad TARIQ	*Abdul Wali Khan University Mardan, Pakistan* *Social Action Bureau for Assistance in Welfare and Organizational Networking, Pakistan*	AN ANALYSIS OF THE WATER, SANITATION AND HYGIENE SITUATION OF DISTRICT MARDAN, PAKISTAN
15^{40}-15^{50}	Sabirova Nasiba ERGASHEVNA	*Xorazm VPYMO`MM, Uzbekistan*	O`ZBEK DOSTONCHILIGI RIVOJIDA XORAZM BAXSHICHILIK AN'ANALARINING O`RNI
15^{50}-16^{00}	Kasım HACIYEV	*Azerbaijan National Academy of Science, The Institute of Caucasus Studies, Azerbaijan*	ERMƏNILƏR VƏ YARATDIQLARI DINI FƏRZIYƏLƏR

DAY (2) SESSION (2) - HALL (10) | GÜN (2) – OTURUM (2) – SALON (10)

MEETING ID: 843 0673 4359
PASSWORD: 843414

	11.07.2025	Time: 13^{30}-16^{00} (Turkey Local time GMT+3) Time: 05^{30}-08^{00} (USA / NYC Local time GMT+3)	MODERATOR/HEAD OF SESSION: *Valentina PAJAZITI* COORDINATOR: *RIYA*
13^{30}-13^{40}	Gulimmetova SAODATJON	*Urganch State University, Uzbekistan*	SHAHODAT ISAXONOVANING "NODIRAYI DAVRON" ROMANIDA TARIXIY IFODA VA BADIIY TALQIN
13^{40}-13^{50}	Igballe Miftari FETISHI	*International Balkan University, North Macedonia*	SELF-EVALUATION AND COURSE EVALUATION- A CONTINUATION OF PROFESSIONAL DEVELOPMENT FOR TEACHERS
13^{50}-14^{00}	Acquiat CELINE Sappii Marie Charlize Julliane L Sebag, Alexander C	*Western Mindanao State University, Philippines*	STRESS AND COPING AMONG MILITARY WIVES ON THEIR HUSBAND'S DEPLOYMENT
14^{00}-14^{10}	Darelle-May S GLEMAO Angelique D HETUTUA Krisha Faith V FLORITA	*Western Mindanao State University, Philippines*	TRADITIONAL MASCULINITY NORMS ON MALES' INTENTION TO SEEK PSYCHOLOGICAL HELP
14^{10}-14^{20}	Mohd Hanafi JUMRAH Afiqah JAMALUDIN	*Han Chiang University, Malaysia College of Communication Beaufort Community College, Malaysia*	REPRESENTATION OF SOCIAL MEDIA ENGAGEMENT IN CHEF (2014) MOVIE
14^{20}-14^{30}	Anniebelle DIAZ Patricia Anne AMMAD Nosca Bonna Ar TAASIN Maria Gina Del CASTILLO Myco Leo PACAMALAN Anthony I PIL	*Eastern Visayas State University, Philippines*	CHILDREN WITH SPECIAL NEEDS AND VIRTUAL LEARNING: HIGHLIGHTING PARENTAL PERCEPTIONS
14^{30}-14^{40}	Marq Loell P BISCORO Sheryl SALVADOR Liezel VILAMOR	*Eastern Visayas State University, Philippines*	TEACHING METHODOLOGY OF ENGLISH LANGUAGE TEACHERS IN HYBRID LEARNING ENVIRONMENT: A CASE STUDY
14^{40}-14^{50}	Kathleen VILLANUEVA Eric-Roland NATIVIDAD Julito BANDE Divine Grace MARUMAS Ednalyn CADAPAN Ericson ALIETO	*Western Mindanao State University, Philippines*	RECITATION DURING VIRTUAL CLASSES: A QUALITATIVE INVESTIGATION OF PRESERVICE TEACHERS' SPEAKING
14^{50}-15^{00}	Valentina PAJAZITI	*Tetovo University, North Macedonia*	THE CHARACTERISTICS OF FIGURATIVE ART IN THE PSYCHOLOGICAL IMPACT ON CHILDREN
15^{00}-15^{10}	David LOO Raponzel MANALO Renz Jervy BOOK	*Western Mindanao State University, Philippines*	MOBILE PHONE PHOTO NOTETAKING WHEN LEARNING DURING THE PANDEMIC: EXPERIENCES AND MOTIVES OF SPECIAL

	Khiemnick BIALEN Mervyn GARINGO Elvin DIANTAN Angelica PILARE		**NEEDS EDUCATION STUDENTS**
15^{10}-15^{20}	**Ericson ALIETO Jhonathan T ANDALAHAO Berhana FLORES Ma. Carla OCHOTORENA**	***Western Mindanao State University, Philippines***	**CULTURE AND ARTS STUDENTS' VIEWS TOWARD THE USE OF PHOTOGRAPHY IN TEACHING ARTS**
15^{20}-15^{30}	**Ericson ALIETO Edimar SAHIB Jezza Mae FRANCISCO Crisjame TORIBIO Berhana FLORES Ma. Carla OCHOTORENA**	***Western Mindanao State University, Philippines***	**TEACHING THE LAST, LEAST, AND LOST: CAREER MOTIVATIONS OF FUTURE SPECIAL NEEDS EDUCATION**
15^{30}-15^{40}	**Cassandra Miah R BARDELAS Ivanna Krizza E AVILA Shaina Marjorie C CAPOQUIAN**	***Eastern Visayas State University, Philippines***	**DIGITAL LITERACY OF ENGLISH LANGUAGE STUDENTS IN ONLINE LEARNING ENVIRONMENT: A PHENOMENOLOGICAL STUDY**
15^{40}-15^{50}	**G LATHA**	***Annamalai University, India***	**CHALLENGES IN RURAL INFRASTRUCTURE PLANNING AND MANAGEMENT**
15^{50}-16^{00}	**Fizza SAEED**	***Silesian University of Technology, Poland***	**IMPORTANCE OF RESPONSIBLE LEADERSHIP IN CORPORATE SOCIAL RESPONSIBILITY**

DAY (3) SESSION (1) - HALL (1) | GÜN (3) – OTURUM (1) – SALON (1)

MEETING ID: 850 0995 1758
PASSWORD: 295099

	12.07.2025	Time: 10^{30}-12^{00} (Turkey Local time GMT+3) Time: 02^{30}-05^{00} (USA / NYC Local time GMT+3)	MODERATOR/HEAD OF SESSION: *REMZİ BAŞAR* COORDINATOR: *BAHA AHMET YILMAZ*
10^{30}-10^{45}	Arda KARABÖCEK	*Istanbul Beykent University, Türkiye*	SIMULACRA OF COMMUNICATION: AI AND THE COLLAPSE OF INTERPERSONAL MEANING
10^{45}-11^{00}	Kıvanç TOPRAKLIKOĞLU	*Balıkesir University, Türkiye*	OPPORTUNITIES AND RISKS OF ARTIFICIAL INTELLIGENCE TECHNOLOGIES IN INSTITUTIONAL INFORMATION SECURITY MANAGEMENT
11^{00}-11^{15}	Kıvanç TOPRAKLIKOĞLU Gülcan ÖZTÜRK	*Balıkesir University, Türkiye*	THE ROLE OF ARTIFICIAL INTELLIGENCE IN THE DIGITAL TRANSFORMATION OF HIGHER EDUCATION INSTITUTIONS: A REVIEW OF LITERATURE REVIEW STUDIES
11^{15}-11^{30}	Sedef SARAÇ	*Istanbul Topkapi University, Türkiye*	THE ANATOMY OF VISUAL MEMORY: GRAPHIC DESIGN ELEMENTS AND VISUAL NARRATIVE IN THE LAST OF US
11^{30}-11^{45}	Remzi BAŞAR	*Duzce University, Türkiye*	IMPACTS OF ERP SYSTEM IMPLEMENTATION ON THE ENTERPRISE: A CASE STUDY OF A MANUFACTURING COMPANY
11^{45}-12^{00}	Remzi BAŞAR	*Duzce University, Türkiye*	RISING CYBER THREAT IN THE AGE OF BLOCKCHAIN: CRYPTOJACKING

DAY (3) SESSION (1) - HALL (2) | GÜN (3) – OTURUM (1) – SALON (2)

MEETING ID: 850 0995 1758
PASSWORD: 295099

	12.07.2025	**Time: 10^{30}-12^{15} (Turkey Local time GMT+3) Time: 02^{30}-04^{15} (USA / NYC Local time GMT+3)**	**MODERATOR/HEAD OF SESSION: *SERAP BOLAYIR* COORDINATOR: *UFUK EZGİN***
10^{30}-10^{45}	**Pelin CANDAR**	***Independent Researcher, Türkiye***	**THE MODERATING ROLE OF PERCEIVED ORGANIZATIONAL SUPPORT ON THE EFFECT OF WORK ALIENATION ON SOCIAL LOAFING BEHAVIOR: A STUDY ON HOTEL EMPLOYEES IN ANTALYA**
10^{45}-11^{00}	**Çiğdem KIZILGEÇİ Tuğba ARIK YÜKSEL Elif ÇEÇEN BUDAK**	***Mardin Artuklu University, Türkiye***	**DIGITAL COMMUNICATION IN HEALTH TOURISM: A STUDY ON JCI-ACCREDITED HOSPITALS IN THE CENTRAL ANATOLIA REGION**
11^{00}-11^{15}	**Eren ERKILIÇ Hatice BAŞ**	***Recep Tayyip Erdogan University, Türkiye***	**EVALUATION OF THE WEBSITES OF ACCOMMODATION ESTABLISHMENTS WITH SUSTAINABLE TOURISM CERTIFICATION: THE CASE OF RİZE**
11^{15}-11^{30}	**Ali İhsan BAYAR Sait DOĞAN**	***Iskenderun Technical University, Türkiye***	**AN EVALUATION OF HOTEL EMPLOYEES' ENVIRONMENTAL AWARENESS AND ENVIRONMENTALLY FRIENDLY BEHAVIORS IN TERMS OF SOCIO-DEMOGRAPHIC VARIABLES**
11^{30}-11^{45}	**Sevgi US Şükran KARACA**	***Sivas Cumhuriyet University, Türkiye***	**AN INVESTIGATION OF DESTINATION IMAGE PERCEPTIONS OF INDIVIDUALS PARTICIPATING IN CULTURAL TOURISM: THE CASE OF THE SOUTHEASTERN ANATOLIA REGION**
11^{45}-12^{00}	**Serap BOLAYIR**	***Sivas Cumhuriyet University, Türkiye***	**TRAVEL AND TOURISM DEVELOPMENT INDEX AND TURKIYE'S POSITION**
12^{00}-12^{15}	**Serap BOLAYIR**	***Sivas Cumhuriyet University, Türkiye***	**SWOT ANALYSIS OF SUSTAINABLE TOURISM IN TURKIYE**

DAY (3) SESSION (1) - HALL (3) | GÜN (3) – OTURUM (1) – SALON (3)

MEETING ID: 850 0995 1758
PASSWORD: 295099

	12.07.2025	Time: 10^{30}-12^{30} (Turkey Local time GMT+3) Time: 02^{30}-04^{30} (USA / NYC Local time GMT+3)	MODERATOR/HEAD OF SESSION: *HAYDA KEREM HOŞGÖR* COORDINATOR: *NİGAR EMECEN*
10^{30}-10^{45}	Karlygash MAILAN İsmail ŞİMŞİR	*Sakarya University of Applied Sciences, Türkiye*	ENHANCING PATIENT HEALTH LITERACY AND ITS EFFECT ON THE EFFICIENCY OF HEALTHCARE INSTITUTIONS
10^{45}-11^{00}	Fahri OLUK Hacer Handan DEMİR Ahmet GÖKCAN	*Cankiri Karatekin University, Türkiye* *University of Health Sciences, Türkiye* *University of Health Sciences, Türkiye*	GENDER BASED RISKS IN WORKING LIFE: A COMPARATIVE ANALYSIS OF WORK ACCIDENTS, DEATHS AND OCCUPATIONAL DISEASES
11^{00}-11^{15}	Muhammet YÜKSEL Ayşe Nihan ARIBAŞ	*Ondokuz Mayıs University, Türkiye* *Aksaray University, Türkiye*	THE EFFECT OF ORGANISATIONAL SOCIALISATION ON ORGANISATIONAL CITIZENSHIP BEHAVIOURS IN HEALTH WORKERS
11^{15}-11^{30}	Gülnihal ALTUN Deniz SAY ŞAHİN	*Burdur Mehmet Akif Ersoy University, Türkiye*	LONELINESS AND THE PARADOX OF AGING: THE PROBLEMS OF OLDER PEOPLE LIVING ALONE IN AN AGING WORLD
11^{30}-11^{45}	Gülnihal ALTUN Deniz SAY ŞAHİN	*Burdur Mehmet Akif Ersoy University, Türkiye*	THE EVALUATION OF THE NEEDS OF OLDER INDIVIDUALS LIVING ALONE FROM THE PERSPECTIVE OF SOCIAL WORK
11^{45}-12^{00}	Haydar Kerem HOŞGÖR Emre TAŞKINER	*Uşak University, Türkiye*	EFFECTS OF ARTIFICIAL INTELLIGENCE ANXIETY ON NURSES' PERCEPTION OF RESISTANCE TO ORGANIZATIONAL CHANGE
12^{00}-12^{15}	Haydar Kerem HOŞGÖR Filiz COŞKUN	*Uşak University, Türkiye* *Health Sciences University, Türkiye*	THE EFFECT OF ARTIFICIAL INTELLIGENCE ANXIETY ON THE FEAR OF UNEMPLOYMENT DUE TO ARTIFICIAL INTELLIGENCE: A STUDY ON MEDICAL SECRETARY CANDIDATES
12^{15}-12^{30}	Canan BULUT	*Istanbul Kültür University, Türkiye*	HEALTH POLICIES EFFECTIVE IN REDUCING PREVENTABLE DEATHS: TÜRKİYE'S POSITION IN THE LIGHT OF WHO REPORTS

DAY (3) SESSION (1) - HALL (4) | GÜN (3) – OTURUM (1) – SALON (4)

MEETING ID: 850 0995 1758
PASSWORD: 295099

	12.07.2025	Time: 10^{30}-13^{00} (Turkey Local time GMT+3) Time: 02^{30}-05^{00} (USA / NYC Local time GMT+3)	MODERATOR/HEAD OF SESSION: *CANAN BAL* COORDINATOR: *ANIL CAN*
10^{30}-10^{45}	Sevgi SÜLÜKÇÜLER Sibel SELİM	*Manisa Celal Bayar University*	SPATIAL ANALYSIS OF FACTORS AFFECTING DEVELOPMENT IN TURKEY
10^{45}-11^{00}	Nejla AYDINOĞLU	*Bursa Uludağ University*	FROM CORPORATE SECURITY TO INDIVIDUAL RESILIENCE: NURSING IN THE ONTEXT OF EMPLOYEE SAFETY
11^{00}-11^{15}	Hilal ÇELİK Burcu KOVANCIOĞLU	*Beykent University, Türkiye Turkish Industrial Development Bank, Türkiye*	ORGANIZATIONAL EFFECTS OF BRANCHLESS BANKING TRANSFORMATION ON THE BANKING SECTOR AND USERS
11^{15}-11^{30}	Defne Buse GEYİKCİ Burcu MUCAN ÖZCAN	*Walter Johnson High School, United States of America Manisa Celal Bayar University, Türkiye*	EXPLORING FACTORS INFLUENCING ELECTRONIC CIGARETTE INITIATION AND CONTINUED USE AMONG YOUNG ADULTS: A QUALITATIVE STUDY OF ATTITUDES AND HABITS
11^{30}-11^{45}	Canan BAL	*Dokuz Eylül University, Türkiye*	SWOT ANALYSIS ON VALUE-ORIENTED BUSINESS MODEL OF COMPANIES IN INTERNATIONAL INTEGRATED REPORTING FRAMEWORK: THE CASE OF A COMPANY OPERATING IN THE TECHNOLOGY AND ENERGY SECTOR
11^{45}-12^{00}	Canan BAL Fatma TEKTÜFEKÇİ	*Dokuz Eylül University, Türkiye*	AN EVALUATION ON THE VALUE-CREATING BUSINESS MODEL IN THE INTEGRATED REPORTING FRAMEWORK: THE CASE OF A PRIVATE SECTOR COMPANY
12^{00}-12^{15}	Ebru AYKAN Mürüvvet ERCAN	*Kayseri University, Türkiye*	THE RELATIONSHIP BETWEEN UNIVERSITY STUDENTS' CAREER EXPECTATIONS AND ENTREPRENEURIAL TENDENCIES
12^{15}-12^{30}	Sena ÜÇER Yasemin KAYA	*Kayseri University, Türkiye*	EXAMINING THE RELATIONSHIP BETWEEN WORK-LIFE BALANCE AND EMPLOYEE PERFORMANCE
12^{30}-12^{45}	Selvi VURAL	*Gumushane University, Türkiye*	THE POWER OF POSITIVE EMOTIONS IN ORGANIZATIONS: ORGANIZATIONAL PRIDE
12^{45}-13^{00}	Öznur GÖKKAYA Deniz GÜÇLÜ	*Kocaeli University, Türkiye*	LEADERSHIP STRATEGIES OF PONTUS KING MITHRIDATES VI, WHO CHALLENGED ROME

DAY (3) SESSION (2) - HALL (5) | GÜN (3) – OTURUM (2) – SALON (5)

MEETING ID: 843 0673 4359
PASSWORD: 843414

	12.07.2025	**Time: 10^{30}-11^{45} (Turkey Local time GMT+3) Time: 02^{30}-03^{45} (USA / NYC Local time GMT+3)**	**MODERATOR/HEAD OF SESSION: *ZEHRA ŞEKERTEKİN* COORDINATOR: *BAHA AHMET YILMAZ***
10^{30}-10^{45}	**Zehra ŞEKERTEKİN**	***Ankara University, Türkiye***	**RECONSIDERING EDUCATION THROUGH DIALOGUE: KARL JASPERS' CONCEPT OF COMMUNICATION**
10^{45}-11^{00}	**Savaş VARLIK**	***Ministry of National Education of the Republic of Türkiye, Türkiye***	**EDUCATION MANAGEMENT POLICIES IN MIGRANT EDUCATION**
11^{00}-11^{15}	**Mehmet KUYUCU**	***Ministry of Education, Türkiye***	**NATURAL PROCESSES AND CREATION: A KALĀMIC ASSESSMENT WITHIN THE FRAMEWORK OF PHILOSOPHICAL APPROACHES TO EVOLUTIONARY THEORY**
11^{15}-11^{30}	**H. Eylem KAYA**	***Suleyman Demirel University, Türkiye***	**SOCIOLOGY OF EFFECTIVE COMMUNICATION**
11^{30}-11^{45}	**Ceren AVCİL**	***Bitlis Eren University, Türkiye***	**THE TRANSFORMATION OF RELIGIOUS IDENTITY IN KURDISH WOMEN: THE CASE OF AGRI**

DAY (3) SESSION (1) - HALL (6) | GÜN (3) – OTURUM (1) – SALON (6)

MEETING ID: 850 0995 1758
PASSWORD: 295099

	12.07.2025	Time: 10^{30}-12^{40} (Turkey Local time GMT+3) Time: 02^{30}-04^{40} (USA / NYC Local time GMT+3)	MODERATOR/HEAD OF SESSION: *Eldar CƏFƏROV* COORDINATOR: *Resul DADASHOV*
10^{00}-10^{10}	Juspher G HANDANG Lyka C SALDARIEGA Eric Roland R NATIVIDAD	*Western Mindanao State University, Philippines*	SENIOR HIGH SCHOOL STUDENTS' PERCEPTION OF GOOD AND BAD TEACHERS
10^{10}-10^{20}	Jagmeet Kaur BHATTI Navreet SAHI	*Shoolini University, India*	HYBRIDIZING GENRES: THE NARRATIVE TECHNIQUES OF ZOOTOPIA
10^{20}-10^{30}	Joseph P NACIONALES	*Eastern Visayas State University, Philippines*	CYBER-PLAGIARISM IN ACADEMIC WRITING AMONG STUDENTS IN A PHILIPPINE UNIVERSITY: AN AWARENESS, SUPPORT AND PREVENTION (AS&P) MODEL PERSPECTIVE
10^{30}-10^{40}	Syed Shuja JEELANI	*Shoolini University, India*	MODERNISM AND CONFLICTING IDENTITIES
10^{40}-10^{50}	Abdullayeva Elnara KAMANDAR	*Azerbaijan Ganja State University, Azerbaijan*	CONNECTION BETWEEN LINGUISTICS AND LITERATURE
10^{50}-11^{00}	Eldar CƏFƏROV Qəhrəmanova NÜBAR	*Baku State University, Azerbaijan*	BORIS JOHNSONUN DÖVRÜNDƏ BİRLƏŞMİŞ KRALLIĞIN XARİCİ SİYASƏTİ
11^{00}-11^{10}	Eldar CƏFƏROV Elşad CƏLALOV	*Baku State University, Azerbaijan*	QƏTƏR DÖVLƏTİNƏ TARİXİ BAXIŞ VƏ ONUN XARİCİ SİYASƏT STRATEGİYASI
11^{10}-11^{20}	Eldar CƏFƏROV Mirşəhla ƏSGƏRLI	*Baku State University, Azerbaijan*	TÜRKİYƏNİN BALKAN SİYASƏTİ: BÖYÜK DÖVLƏTLƏRİN REGİONA MARAĞI VƏ GEOSİYASİ RƏQABƏT
11^{20}-11^{30}	Jennica Reli A Abantao Mary Grace V Sister Cherrylyn A	*Eastern Visayas State University, Philippines*	ORAL COMMUNICATION BARRIERS IN THE ONLINE CLASSROOM AND THE ACADEMIC PERFORMANCE OF NON-ENGLISH LANGUAGE STUDENTS
11^{30}-11^{40}	Maxsuda Yusupboyevna KARIMOVA	*Urganch State University, Azerbaijan*	EPOSLAR TADQIQOTIGA BAXSHIDA UMR (PROFESSOR S.RO'ZIMBOYEVNING ILMIY FAOLIYATI XUSUSIDA)
11^{40}-11^{50}	Rodulfo T Aunzo JR Christian Paul E BANAGUDOS Charmee B CRIZ Jella Mae S Dela CRUZ Rhea Joy D LISBE Norvelyn T MAURICIO Richel Mariz M PATALINGHUG	*Visayas State University, Philippines*	DEVELOPMENT OF BUENADUL-HAON BONELESS DANGGIT FESTIVAL IN PALOMPON, LEYTE
11^{50}-12^{00}	Ericson ALIETO Loise Izza GONZALES Helengrace LAO Kent Adnil LAO	*Visayas State University, Philippines*	DIGITAL LEARNING IS SOMETHING HERE TO STAY: ATTITUDE AND TECHNOLOGICAL COMPETENCE OF PRESERVICE LANGUAGE TEACHERS

	Eric-Roland NATIVIDAD		
12^{00}-12^{10}	**Quaisar ALAM**	***Noida International University, India***	**ANANALYSING "THEORIES OF CONFLICT" AND CONFLICT RESOLUTION**
12^{10}-12^{20}	**Quaisar ALAM**	***Noida International University, India***	**ANALYSING THE DYNAMICS OF NATIONAL ASSESSMENT AND ACCREDITATION COUNCIL OF INDIA (NAAC)**
12^{20}-12^{30}	**Quaisar ALAM**	***Noida International University, India***	**ROLE OF "RESEARCH AND INNOVATIONS" IN PROMOTING EDUCATIONAL SYSTEMS**
12^{30}-12^{40}	**Mehmet Sadık DOĞAN Ersin DEMİRCİ**	***Adıyaman University, Türkiye***	**EXAMINATION OF SHELPE TECHNIQUES USEDIN THREE-STRING BAGLAMA PERFORMANCES IN ANATOLIA**

DAY (3) SESSION (1) - HALL (7) | GÜN (3) – OTURUM (1) – SALON (7)

MEETING ID: 850 0995 1758
PASSWORD: 295099

	12.07.2025	**Time: 10^{30}-12^{30} (Turkey Local time GMT+3) Time: 02^{30}-04^{30} (USA / NYC Local time GMT+3)**	**MODERATOR/HEAD OF SESSION: *Eldar CƏFƏROV* COORDINATOR: *Aytekin ZEYNALOVA***
10^{00}-10^{10}	**Felix Aishe AMALE Motilola Esther OYINLOYE John Julius JOHN**	***University of Ibadan, Nigeria National Open University, Nigeria Kaduna State College of Education, Nigeria***	**INTERFACE BETWEEN CHRISTIANITY AND AFRICAN CULTURE: THE REPRESENTATION OF THE DEAD AS SOCIAL ACTORS IN SELECT TRIBUTES IN WESTERN NIGERIA**
10^{10}-10^{20}	**Thepfusa NEINUO**	***Shoolini University, India***	**REFLECTION OF SOCIETY THROUGH THE PRISM OF CHANGING ENVIRONMENT THROUGH THE POEM THE ANIMALS IN THAT COUNTRY BY MARGARET ATWOOD AND INUKSHUK BY DANIEL DAVID MOSES**
10^{20}-10^{30}	**Nida Tu SEHAR Bazl ISHFAQ Ayesha Asad BUTT Tanzeela HAYAT Areeba KIYANI Irsa MEHMOOD**	***Fatima Jinnah Women University, Pakistan***	**MORPHOLOGICAL INTEGRATION OF URDU LOANWORDS IN PAKISTANI ENGLISH LITERATURE**
10^{30}-10^{40}	**Maryam YASMEEN Arooj TARIQ Isbah USMAN Malalai KHAN Ramaisa ASIF Salwa MEHBOOB**	***Fatima Jinnah Women University, Pakistan***	**WORD FORMATION PROCESSES IN CONTEMPORARY BEAUTY VLOGGERS**
10^{40}-10^{50}	**Maryam YASMEEN Bazl ISHFAQ Arooj TARIQ Isbah USMAN Ramaisa ASIF Saniyyah AHMED**	***Fatima Jinnah Women University, Pakistan***	**THE LANGUAGE OF CONSPIRACY THEORIES ABOUT COVID-19; AN ANALYSIS OF TWEETS BY CONSPIRACY THEORISTS**
10^{50}-11^{00}	**İbrahim KAZIMBƏYLI**	***Azerbaijan University of Languages, Azerbaijan***	**AZƏRBAYCAN TORPAQLARININ İTİRİLMƏSİNİN SƏBƏBLƏRİ, TARİXİ-SİYASİ YANLIŞLIQLAR: MƏRHƏLƏ-MƏRHƏLƏ YAŞANAN ACI REALLIQLAR**
11^{00}-11^{10}	**Toyin Emmanuel AKINDE Razaq Olatunde Rom KALILU**	***Ladoke Akintola University of Technology, Nigeria***	**DERIVATION OF ASH GLAZES FROM CATTLE BONE**
11^{10}-11^{20}	**Hamid RAHNAVARD**	***University of Tehran, Iran***	**THE ROLE OF THEORIES IN POLICYMAKING: ENHANCING OR HINDERING**
11^{20}-11^{30}	**Aferdita Ilazi HOXHA**	***Tetovo University, North Macedonia***	**INTERESTS AND MOTIVATIONS OF THE ELDERLY IN THE POST-RETIREMENT PERIOD AND THEIR PARTICIPATION IN SOCIETY**
11^{30}-11^{40}	**BADI BOUKEMIDJA Nadjiba**	***University of Algiers, Algeria***	**ECONOMIC INTELLIGENCE AND PATENT WARS: THE VICTORY OF A STRATEGIC MANAGEMENT**
11^{40}-11^{50}	**Jehona Rushidi REXHEPI**	***University of Tetova, North Macedonia***	**INTERTEXTUAL MODELS IN THE NOVELS OF DRITËRO AGOLLI**

11^{50}-12^{00}	**Kriskim Joy C TABOY Arleene T LLEGADO Viverly B BATAR**	***Eastern Visayas State University, Philippines***	**EXPLORING THE ROLE OF SOCIAL MEDIA IN HYBRID MODALITY OF LEARNING ENGLISH: A CASE STUDY**
12^{00}-12^{10}	**Aura Lusia C DAGAMI Ime S OTEROS Judy Ann S PAGLINAWAN Ryzel Maureen F CANES**	***Eastern Visayas State University, Philippines***	**BLENDED LEARNING MODELS AND FACTORS AFFECTING COLLEGE STUDENTS' COMMUNICATION IN ENGLISH LANGUAGE LEARNING: A DESCRIPTIVE-CORRELATIONAL STUDY**
12^{10}-12^{20}	**Rodulfo T Aunzo JR Christian Paul E BANAGUDOS Charmee B CRIZ Jella Mae S Dela CRUZ Rhea Joy D LISBE Norvelyn T MAURICIO Richel Mariz M PATALINGHUG**	***Visayas State University, Philippines***	**DEVELOPMENT OF BUENADUL-HAON BONELESS DANGGIT FESTIVAL IN PALOMPON, LEYTE**
12^{20}-12^{30}	**Rodulfo T Aunzo JR Chelsie S DUJA Gerbie T GOERFO Jezil B GUMBA Clint RUTA Jennifer S SANTANA Jenesa A SILVANO Kristelle Margaux A WENCESLAO**	***Visayas State University, Philippines***	**DEVELOPMENT OF TOLINGON FESTIVAL IN ISABEL, LEYTE**

DAY (3) SESSION (1) - HALL (8) | GÜN (3) – OTURUM (1) – SALON (8)

MEETING ID: 850 0995 1758
PASSWORD: 295099

	12.07.2025	Time: 10^{30}-12^{30} (Turkey Local time GMT+3) Time: 02^{30}-04^{30} (USA / NYC Local time GMT+3)	MODERATOR/HEAD OF SESSION: *Manasa GOWDA* COORDINATOR: *RIYA*
10^{00}-10^{10}	Alliyah Nicole B FERNANDEZ Christopher U PALOMARES Angela Shanealle A TOLENTINO Julia Claire O VILLAVERT	*College of Education, Philippined*	PAMAMANSING NG SALITA: PREPARING PRELIMINARY GLOSSARY IN THE LANGUAGE OF FISHERMEN IN VALENZUELA
10^{10}-10^{20}	Mohd Hanafi Bin JUMRAH Aisah HOSSIN	*Han Chiang University, Malaysia* *University College Sabah Foundation, Malaysia*	INSTA LIE: FALSE REPRESENTATION OF "HAPPY MARRIED" AMONG MALAYSIAN COUPLES
10^{20}-10^{30}	R. O. Rom KALILU T. E. AKINDE G. N. OJIE	*Ladoke Akintola University of Technology, Nigeria* *University of Lagos, Nigeria* *Delta State University, Nigeria*	FRUIT PEELINGS AS ASH GLAZES: WASTE PHENOLOGY AND ARTISTIC PRAXIS
10^{30}-10^{40}	T E AKINDE R O Rom KALILU	*Ladoke Akintola University of Technology, Nigeria*	ELEMENTS, WATER ABSORPTION CAPACITY AND OPACITY OF BOS INDICUS BONE, BORAX, ADOBE AND SODA ASH DERIVED ASH GLAZES
10^{40}-10^{50}	Uthman Shehu LAWAL Idyorough Solata MDEI	*Kaduna State University, Nigeria*	UNPACKING THE-- SOCIO-ECONOMIC SHIFTS TRIGGERED BY ONCHOCERCIASIS ELIMINATION PROGRAMME IN NASARAWA STATE: IMPLICATIONS FOR SOCIAL WORK PRACTICE
10^{50}-11^{00}	Nhung Trieu Thi CAM Son T NGUYEN	*Soc Trang Provincial Political School, Vietnam* *HCM National Academy of Politics, Vietnam*	THE ROLE OF AGRICULTURAL COOPERATIVES IN VIETNAM'S RURAL ECONOMIC DEVELOPMENT
11^{00}-11^{10}	Emmanuel Jibb ADAMS Victor AMOS Auwal Ahmed IBRAHIM Jemima Deynum ELISHA Ayodele B. JOSEPH	*Kaduna State University, Nigeria*	A COMPREHENSIVE REVIEW OF FAKE NEWS CONSUMPTION ON SOCIAL MEDIA AMONG NIGERIANS
11^{10}-11^{20}	Shuaibu Chiroma HASSAN	*Isa Kaita College of Education, Nigeria*	EXPERIMENT TO IDENTIFY THE PROSPECTS OF SOYA BEAN INTO PASTRY PRODUCTS: BREAD, CAKE AND DOUGHNUT
11^{20}-11^{30}	Shuaibu Chiroma HASSAN	*Isa Kaita College of Education, Nigeria*	PROSPECTS OF SOYA BEAN PROCESSING INTO FLOUR FOR CULINARY ARTS
11^{30}-11^{40}	Shabila HAFEEZ	*Allama Iqbal Open University, Pakistan*	IMPACT OF MOBILE ASSISTED LANGUAGE LEARNING ON THE YOUNG ESL LEARNERS' LISTENING SKILLS IN LAHORE, PAKISTAN
11^{40}-11^{50}	Shabila HAFEEZ	*Allama Iqbal Open University, Pakistan*	THE ROLE OF SOCIAL MEDIA TOWARDS LINGUISTIC AND BEHAVIORAL VARIATIONS; SCRUTINIZING THE DYNAMICS
11^{50}-12^{00}	Manasa GOWDA	*Garden City University, India*	THE IMPACT OF TEACHER TRAINING ON STUDENT LEARNING

12^{00}-12^{10}	**Zohaib Hassan SAIN**	***Superior University, India***	**CHATGPT'S IMPACT: RESHAPING EDUCATION'S LANDSCAPE**
12^{10}-12^{20}	**Zohaib Hassan SAIN**	***Superior University, India***	**ASSESSING THE EFFICACY OF PLAGIARISM DETECTION SOFTWARE AS AN EDUCATIONAL RESOURCE IN ACADEMIC WRITING INSTRUCTION**
12^{20}-12^{30}	**Zohaib Hassan SAIN**	***Superior University, India***	**AI-POWERED LEARNING REVOLUTION: UNLEASHING EDUCATIONAL TRANSFORMATION**

DAY (3) SESSION (1) - HALL (9) | GÜN (3) – OTURUM (1) – SALON (9)

MEETING ID: 850 0995 1758
PASSWORD: 295099

	12.07.2025	Time: 10^{30}-12^{30} (Turkey Local time GMT+3) Time: 02^{30}-04^{30} (USA / NYC Local time GMT+3)	MODERATOR/HEAD OF SESSION: *Kamala AGHAYEVA* COORDINATOR: *Melli GUT*
10^{00}-10^{10}	Mahnoor ZAHRA Syeeda Fizza SHAHWAR	*Emerson University Multan, Pakistan* *Times Institute Multan, Pakistan*	PORTRAYAL OF OPPRESSION OF WOMEN IN THE SELECTED POEMS OF PLATH AND ANGELOU
10^{10}-10^{20}	Ismael BUCHANAN	*University of Rwanda, Rwanda*	EMBRACING INTERNATIONALIZATION IN GEARING RWANDAN HIGHER EDUCATION TOWARDS GLOBAL EDUCATION : INITIATIVES AND PERSPECTIVES
10^{20}-10^{30}	Ismael BUCHANAN	*University of Rwanda, Rwanda*	THE USE OF NEWLY DEVELOPED LEARNING SPACES AS A WAY OF EXPLOITING NEW TECHNOLOGY OPPORTUNITIES IN THE LEARNING ENVIRONMENT
10^{30}-10^{40}	Anju SHARMA	*Khalsa College of Education, India*	PEER PRESSURE AMONG SCHOOL STUDENTS: A REVIEW PAPER
10^{40}-10^{50}	Prakash Chandra KASERA	*Veer Bahadur Singh Purvanchal University, India*	KOTHARI COMMISSION REPORT ON EDUCATION IN INDIA
10^{50}-11^{00}	Sajad Ahmad TELI Aejaz Mohammed SHEIKH	*University of Kashmir, India*	ENGLISH LANGUAGE TEACHER TRAINERS NEEDS AND EXPECTATIONS: A STUDY IN THE KASHMIR CONTEXT
11^{00}-11^{10}	Sajad Ahmad TELI S Shabrooz ANDRABI Ishrat GUL	*University of Kashmir, India*	LANGUAGE CHOICE ON TWITTER: A DESCRIPTIVE ANALYSIS OF KASHMIRI BILINGUALS USING TWITTER
11^{10}-11^{20}	Muhammad Safdar BHATTI	*The Islamia University, Pakistan*	LEVEL-UP PHONOLOGY FOR IMPROVING LISTENING AND SPEAKING IN IELTS CLASSES
11^{20}-11^{30}	Meerim BAKITBEKOVA	*K.S. Toktomamatov University, Kazakhistan*	IMPACT OF GUEST HOUSES ON SUSTAINABLE TOURISM; IN THE CASE OF CALAL-ABAD
11^{30}-11^{40}	Qarayev Elvin MAHIR	*ANAS Sheki Regional Scientific Center, Azerbaijan*	PHYSICAL-GEOGRAPHIC CHARACTERISTICS OF THE SURFACE OF THE SALAVAT TREASURY LOCATED ON THE SOUTHERN SLOPE OF THE GREAT CAUCASUS
11^{40}-11^{50}	İsmayılov Şahismayıl Namaz OĞLU	*Azerbaijan University of Languages, Azerbaijan*	AZƏRBAYCAN-TÜRKIYƏ MÜNASIBƏTLƏRI
11^{50}-12^{00}	Nurcan Allahverdiyeva Elçin QIZI	*Genocide Memorial Complex in Guba, Azerbaijan*	1918-Cİ İL SOYQIRIMI HADİSƏLƏRİ MİLLİ MƏTBUATIMIZDA
12^{00}-12^{10}	Nazile ABDULLAZADE	*Azerbaijan State Pedaqoji University, Azerbaijan*	TEACHING OF SHUSHA THEME IN NEW GENERATION LITERATURE TEXTBOOKS
12^{10}-12^{20}	Henife SELIFOVA	*Azerbaijan National Academy of Sciences, Azerbaijan*	REALITIES OF LIFE IN ELCHI'S STORY & KARABAKH CRIPPLE
12^{20}-12^{30}	Kamala AGHAYEVA	*Baku State University, Azerbaijan*	ADHD AMONG GIRLS: LESS PREVALENT OR UNDERDIAGNOSED

DAY (3) SESSION (2) - HALL (1) | GÜN (3) – OTURUM (2) – SALON (1)

MEETING ID: 850 0995 1758
PASSWORD: 295099

	12.07.2025	Time: 14^{00}-16^{30} (Turkey Local time GMT+3) Time: 06^{00}-08^{30} (USA / NYC Local time GMT+3)	MODERATOR/HEAD OF SESSION: *Rajashri GHOSH* COORDINATOR: *Baha Ahmet YILMAZ*
14^{00}-14^{10}	Győri ANETT	*University of Szeged, Hungary*	THE ENFORCEMENT OF SOCIAL RIGHTS AND CERTAIN DIMENSIONS OF INTERNATIONAL LEGISLATION
14^{10}-14^{20}	Maricel ORTIGUERRA Maria Francisca MALLARI Maria Leana Luiz BONDAD Mary Jean Grate ORLANDO Roger V IDOS	*Gordon College, Philippines*	ANALYSIS OF THE SUPPLY CHAIN MANAGEMENT OF THE SELECTED LOCAL MILK TEA STORES IN OLONGAPO CITY DURING THE PANDEMIC
14^{20}-14^{30}	Jennefer D LAGMAN Antonette Joy S MAGNO Mary Jean Grate ORLANDO John Maverick D CUENCA Joy Ann RRAGASA	*Gordon College, Philippines*	ASSESSMENT OF FINANCIAL LITERACY LEVEL OF BACHELOR OF SCIENCE IN BUSINESS ADMINISTRATION STUDENTS IN GORDON COLLEGE A.Y. 2022-2023
14^{30}-14^{40}	Ayodele B. JOSEPH Dorcas BABA Maria Samaila KYANGCHAT Richifa Aminu HABIBU	*Kaduna State University, Philippine*	CITIZEN JOURNALISM AND THE POWER OF USER-GENERATED CONTENT IN NEWS
14^{40}-14^{50}	Ofordi Joy AMARACHI Abduljalil ABDULMUMINI Sharu Aisha AHMAD Ayodele Joseph BABATUNDE Idris Abdullahi ABDULRAUF	*Kaduna State University, Philippine*	EXPLORING THE INFLUENCE OF BLOGGING ON PUBLIC OPINION AMONG NIGERIAN YOUTHS: CHALLENGES AND PROSPECTS
14^{50}-15^{00}	Riza Mae S TOROBA Celso L TAGADIAD	*UM Panabo College, Philippines*	THE MEDIATING EFFECT OF SELF-REGULATION ON THE RELATIONSHIP BETWEEN SELF-DIRECTED LEARNING AND DIGITAL COMPETENCE
15^{00}-15^{10}	Uthman Shehu LAWAL Ibrahim HASSAN	*Kaduna State University, Philippine*	JOB SATISFACTION AND PRODUCTIVITY NEXUS IN THE CONTEXT OF QUALITY HEALTH WORKFORCE TRAINING IN COLLEGE OF HEALTH MAKARFI, KADUNA STATE, NIGERIA
15^{10}-15^{20}	Louise BAJANDE Anthony BRAGAIS Jonalyn CABRILLOS Ulysses CLEMENTE Mikaela LUÑEZA	*Pamantasan ng Lungsod ng Valenzuela, Philippines*	INTRODUCTORY STUDY OF FILIPINO SIGN LANGUAGE INSTRUCTIONAL MATERIALS IN PUBLIC ELEMENTARY SCHOOLS IN VALENZUELA
15^{20}-15^{30}	Joy Ifeanyi JOSEPH	*Stellenbosch University, South Africa*	THE GRIPES IN SEYDOU BADIAN'S CAUGHT IN THE STORM

15^{30}-15^{40}	**Paul Owen ALBALADEJO Noeme Grace GARCIA Niña Angeline HERNANDEZ Rochell Rose RIVERA**	***Pamantasan ng Lungsod ng Valenzuela, Philippines***	**ANTOLOHIYANG KWENTONG COVID/KWENTONG TRABAHO BILANG REPRESENTASYON NG AKTITUD SA TRABAHO NG MGA PERTIBURGES AT MANGGGAGAWA**
15^{40}-15^{50}	**Ofordi Joy AMARACHI Ramatu AHMAD Ayodele Joseph BABATUNDE**	***Kaduna State University, Philippine***	**FEMALE CONSUMPTION PATTERNS OF DIGITAL MEDIA: AN ANALYSIS OF AIT.LIVE PLATFORM**
15^{50}-16^{00}	**Christian Mark A. BILOLO Christine C. GENOTIVA Lovely D. SALAS Precious M. SUMAOANG Paul Christian R. TABUNAR**	***Pamantasan ng Lungsod ng Valenzuela, Philippines***	**SPROUT ON IRON PLATE: ECOCRITICISM IN CHILDREN'S STORIES FROM BAKLAS, PIGLAS, AND HULAGPOS**
16^{00}-16^{10}	**Mary Grace CONDE Nicole LAMUD Jessica Ann MESIONA Elaine Mae MONTERO**	***Pamantasan ng Lungsod ng Valenzuela, Philippines***	**THE EFFECTIVENESS OF SELF-REGULATED STRATEGY DEVELOPMENT AS STRATEGIES IN TEACHING ESSAY WRITING**
16^{10}-16^{20}	**Rajashri GHOSH**	***Adam Mickiewicz University, Poland***	**AFSPA ACT: A DRACONIAN LAW PROMOTING IMPUNITY IN INDIA**
16^{20}-16^{30}	**Natka Jankova ALAGJOZOVSKA**	***Goce Delcev University, North Macedonia***	**THE INTERPLAY BETWEEN MORPHOLOGY, PHONOLOGY AND PHONETICS IN THE ENGLISH LANGUAGE**

DAY (3) SESSION (2) - HALL (2) | GÜN (3) – OTURUM (2) – SALON (2)

MEETING ID: 850 0995 1758
PASSWORD: 295099

	12.07.2025	**Time: 14^{00}-16^{30} (Turkey Local time GMT+3) Time: 06^{00}-08^{30} (USA / NYC Local time GMT+3)**	**MODERATOR/HEAD OF SESSION: *Z. YUNUSOVICH* COORDINATOR: *Rasul DADASHOV***
14^{00}-14^{10}	**Səbirə MÜZƏFFƏRLI**	***AMEA Literature Institute in the name of Nizami Ganjavi, Azerbaijan***	**ÇİNGİZ ƏLİOĞLUNUN AVANQARD GÖRÜŞLƏRİ**
14^{10}-14^{20}	**Koh Jeannie D Isnani Amira J Santua Daniel Rein V**	***Western Mindanao State University, Philippines***	**BROWBEATER BEHAVIOR: THE LIVED EXPERIENCES OF THE BULLIES**
14^{20}-14^{30}	**Matkuliyeva Marguba FARKHODOVNA**	***Urganch State University, Uzbekistan***	**HAREZM HALK MASALLARINDA KURTULUŞ MOTIFI**
14^{30}-14^{40}	**Emil Raul oğlu AĞAYEV**	***Azerbaijan State Pedagogical University, Azerbaijan***	**METHODOLOGY OF TEACHING WORLD HISTORY OF ART IN CLASS V-VI FINE ART TEXTBOOKS**
14^{40}-14^{50}	**Z. YUNUSOVICH**	***Urgench State Pedagogical Institute, Uzbekistan***	**THE ROLE OF WATER IN THE HUMAN AND NATURAL WORLD**
14^{50}-15^{00}	**Gio C YLAGAN Darl Jean A. CORMANES Alme Grace B WENCESLAO Renalyn S WENCESLAO Rodulfo T. AUNZO**	***Visayas State University Isabel, Philippines***	**DEVELOPMENT AND VALIDATION OF WORKTEXT IN SCIENCE FOR GRADE III**
15^{00}-15^{10}	**Calambo RONJIE Sunico JENELYN Comoro PATRICIA Gonzales ALIZA Jordan JENILYN Fortuito JENESSA Singson ARCEL Rodulfo T. AUNZO**	***Visayas State University Isabel, Philippines***	**DEVELOPMENT AND VALIDATION OF ROAD SAFETY VLOG FOR EDUCATIONAL PURPOSES**
15^{10}-15^{20}	**Elnara SHAFIYEVA Kamala AGHAYEVA Sevinc ALLAHYAROVA Aydan SAMANDAROVA**	***Baku State University, Azerbaijan***	**A STUDY OF THE IMPACT OF BULLYING ON THE PSYCHOLOGICAL HEALTH OF CHILDREN AND ADOLESCENTS**
15^{20}-15^{30}	**Əliyev İlqar Vüqar OĞLU**	***Azerbaijan University, Azerbaijan***	**İRAN AZƏRBAYCAN MÜNASIBƏTLƏRI**
15^{30}-15^{40}	**Soulichanh LUANGSOMBATH Thiphachanh NOUTHAPHONE Bounmy PHALYCHAN Phoumchay VONGVILAY Kongkham KEOOUNVONG**	***Naxaythong Upper, Laos Secondary School Champasak University, Laos***	**ADDRESSING THE CHALLENGES OF ALLOCATING INCLUSIVE EDUCATION IN NAXAYTHONG SECONDARY SCHOOL, VIENTIANE CAPITAL**

15^{40}-15^{50}	**Soulichanh LUANGSOMBATH Vorlada KHUOTPHACHANH Soulyphone SYVIXAY**	***Naxaythong Upper Secondary School, Laos Salavan Teacher Training College, Laos***	**LEARNING AND TEACHING HEAT TRANSFER IN PHYSICS BY USING PREDICTS-OBSERVE-EXPLAIN (POE), SALAVAN TEACHER TRAINING COLLEGE, LAOS**
15^{50}-16^{00}	**Rosel M SULATORIO Beth R PUASO**	***Western Mindanao State University, Philippines***	**JEEPNEY MODERNIZATION PREPARATIONS AND PERCEPTIONS OF JEEPNEY OPERATORS OF BARANGAY ZAMBOWOOD**
16^{00}-16^{10}	**Nihad MAMMADLI**	***Baku State University, Azerbaijan***	**SAFVETÜS-SAFA ' DA ŞEYH SAFIYÜDDININ ETNIK MENSUBIYYETI**
16^{10}-16^{20}	**Al Ryan Gian L KADIL Fernand A CLAUD Erika PAGLINAWAN Alhan PAULINO**	***Western Mindanao State University, Philippines***	**EFFECTS OF SOCIAL MEDIA ALGORITHM ON THE POLITICAL VIEWS OF STUDENTS**
16^{20}-16^{30}	**Sübhan TALIBLI**	***Azerbaijan National Academy of Sciences Oriental Institute, Azerbaijan***	**GÜNEY AZERBAYCAN'IN PAYITAHTI TEBRIZIN TAHININE BAKIŞ**

DAY (3) SESSION (2) - HALL (3) | GÜN (3) – OTURUM (2) – SALON (3)

MEETING ID: 850 0995 1758
PASSWORD: 295099

	12.07.2025	Time: 14^{00}-16^{30} (Turkey Local time GMT+3) Time: 06^{00}-08^{30} (USA / NYC Local time GMT+3)	MODERATOR/HEAD OF SESSION: *Farahila BABAYVEA-ŞÜKÜROVA* COORDINATOR: *Niyameddin SHUKUROV*
14^{00}-14^{10}	Al Ryan Gian L KADIL Fernand A CLAUD Erika PAGLINAWAN Alhan PAULINO	*Western Mindanao State University, Philippines*	EFFECTS OF SOCIAL MEDIA ALGORITHM ON THE POLITICAL VIEWS OF STUDENTS
14^{10}-14^{20}	Şukurov Niyamaddin Soltan OĞLU	*Baku Slavic University, Azerbaijan*	UKRAYNA-RUSYA SAVAŞININ GÜNEY KAFKASYA'YA ETKISI
14^{20}-14^{30}	Babayeva-Şükürova FƏRAHILƏ	*Azerbaijan National Academy of Science, The Institute of Caucasus Studies, Azerbaijan & Azerbaijan University, Azerbaijan*	HEYDƏR ƏLIYEVIN "ÜMUMI QAFQAZ EVI" VƏ YA "QAFQAZDA SÜLH UĞRUNDA" IDEYASI
14^{30}-14^{40}	Kasım HACIYEV	*Azerbaijan National Academy of Science, The Institute of Caucasus Studies, Azerbaijan*	GÜNEY KAFKASYA DA UZLAŞMA SÜRECİ
14^{40}-14^{50}	Daniella C APORADOR Chelsean Mann S.M. CUBERO	*Western Mindanao State University, Philippines*	FILIAL PIETY AND NEED FOR PERSONAL STRUCTURE AMONG YOUNG PROFESSIONAL PUBLIC-SCHOOL TEACHERS WITH WORKING-CLASS PARENTS
14^{50}-15^{00}	Daniella C APORADOR Chelsean Mann S.M. CUBERO	*Western Mindanao State University, Philippines*	THE CHANGING TREND IN FAMILY DYNAMICS: A CASE STUDY ON FILIAL PIETY AND FAMILY DISSOLUTION
15^{00}-15^{10}	Manasa GOWDA	*Garden City University, India*	ARTIFICIAL INTELLIGENCE IN AGRICULTURE & ASSESSING HOW WOMEN ARE PORTRAYED IN INDIAN MEDIA
15^{10}-15^{20}	Manasa GOWDA	*Garden City University, India*	ROLE OF SOCIAL MEDIA IN ENHANCING AGRICULTURE EXTENSION IN INDIA & THE SOCIAL LIVES OF YOUNG ADULTS: EXAMINING MEDIA FANDOM & ETHICS AND MEDIA IN DIGITAL AGE
15^{20}-15^{30}	Valiyeva Elmira MUSA Salmanova Sahila AGAHUSEYIN Ayshan Gasimova MUSTAFAYEVA	*Azerbaijan State Agrarian University, Azerbaijan*	TURKISH LANGUAGE - BORROWINGS FROM FRENCH
15^{30}-15^{40}	Espiritu Karen CLAIRE Bautista John PAUL Bergamo DANICA Panaligan Jr JOEL Pocdol Geff LESTER	*Far Eastern University, Philippines*	ANALYSIS OF THE ANCESTRAL DOMAIN INVESTMENT PLAN FOR HEALTH PROGRAM FOR THE MANGYAN IN THE MUNICIPALITY OF MAMBURAO, OCCIDENTAL MINDORO

15^{40}-15^{50}	**Abubakar Muhammad SANI**	***Kaduna Polytechnic, Nigeria***	**THE CONTRIBUTION OF CONFIDENTIAL SECRETARIES TOWARDS ORGANISATIONAL DEVELOPMENT**
15^{50}-16^{00}	**Franklin E BAG - AO Antonietta OCAY Rey C RETARDO**	***UM Panabo College, Philippines***	**CORE VALUES AND WORK PERFORMANCE AMONG SELECTED WORKING STUDENTS OF UM PANABO COLLEGE**
16^{00}-16^{10}	**Valdeta Zenuni IDRIZI**	***University of Tetovo, North Macedonia***	**THE IMPACT OF FORMATIVE ASSESSMENT ON THE FINAL SUCCESS OF STUDENTS**
16^{10}-16^{20}	**Valdeta Zenuni IDRIZI Rina AJDARI Arta Abdullau Mr CANDIDATE**	***University of Tetovo, North Macedonia University Mother Theresa, North Macedonia Center for Child Development, North Macedonia***	**CHECKING AND ASSESSING STUDENTS' ACHIEVEMENTS IN THE MODERN SCHOOL**
16^{20}-16^{30}	**Valdeta Zenuni IDRIZI**	***University of Tetovo, North Macedonia***	**PROVIDING QUALITY FEEDBACK IN THE LEARNING PROCESS**

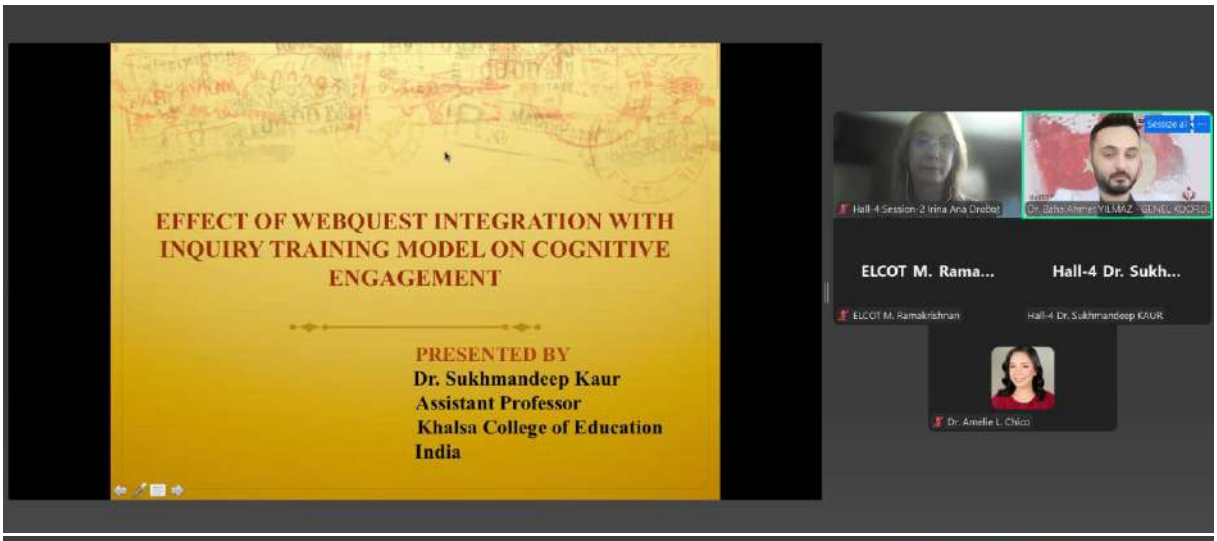
DAY (3) SESSION (2) - HALL (4) | GÜN (3) – OTURUM (2) – SALON (4)

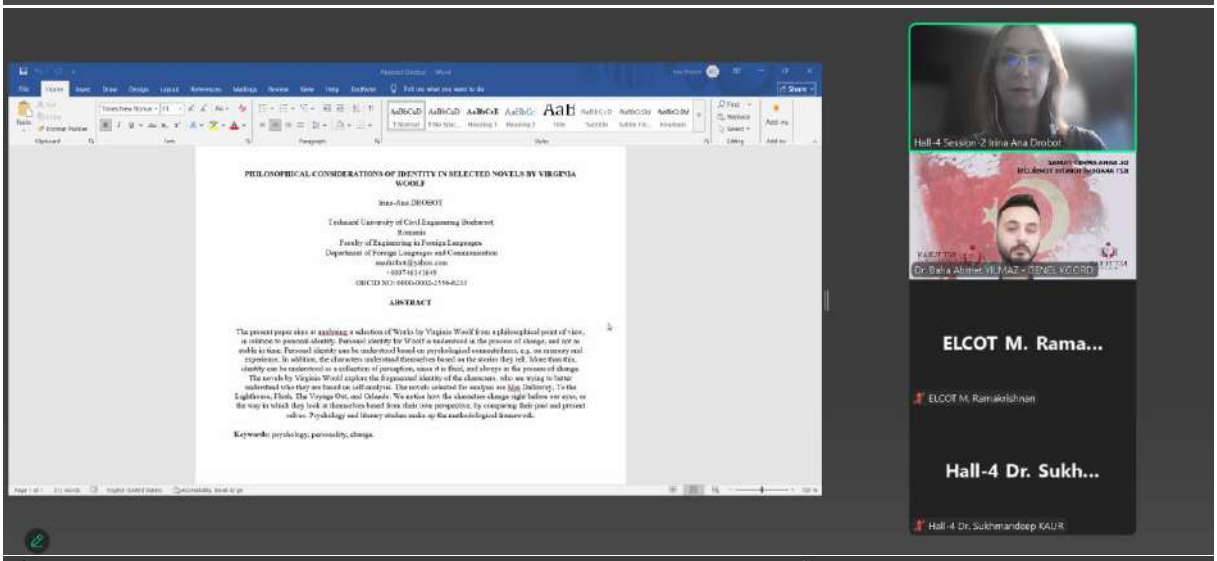
MEETING ID: 850 0995 1758
PASSWORD: 295099

	12.07.2025	Time: 14^{00}-17^{00} (Turkey Local time GMT+3) Time: 06^{00}-09^{00} (USA / NYC Local time GMT+3)	MODERATOR/HEAD OF SESSION: *Marvin C LOFRANCO* COORDINATOR: *Juan LIANG*
14^{00}-14^{10}	Marvin C LOFRANCO	*UM Panabo College, Philippines*	ASSESSMENT OF THE RELATIONSHIP BETWEEN CEREBRAL DOMINANCE AND ACADEMIC PERFORMANCE AMONG SOCIAL STUDIES MAJOR STUDENTS
14^{10}-14^{20}	Marvin C LOFRANCO	*UM Panabo College, Philippines*	UNVEILING THE ADAPTIVE STRATEGIES OF NON-EDUCATION GRADUATE TEACHERS IN FACING THE FOUR-CORNER LEARNING ENVIRONMENT
14^{20}-14^{30}	Dwaipayan ROY SHUCHI	*National Institute of Technology Mizoram, India*	JIM MORRISON A REBEL POET IN AMERICAN LITERARY TRADITION BEYOND THE VEIL OF POP ICON
14^{30}-14^{40}	Orunbon Nurudeen OLALEKAN Badmus Adewale ABIODUN	*Lagos State University of Science and Technology, Nigeria*	PRINCIPALS' DIGITAL TRANSFORMATIONAL LEADERSHIP, TEACHERS' ORGANISATIONAL COMMITMENT AND JOB SATISFACTION DURING COVID-19 IN LAGOS STATE EDUCATION DISTRICT V, NIGERIA
14^{40}-14^{50}	Cəlilova Səbinə ELÇİN	*Azerbaijan University, Azerbaijan*	QONDARMA ERMƏNI SOYQIRIMI
14^{50}-15^{00}	Yeganə BAXŞIYEVA	*Azerbaijan National Academy of Science, The Institute of Caucasus Studies, Azerbaijan*	QAFQAZDA TƏHLÜKƏSİZLİK MÜHİTİNİN YARADILMASINDA HEYDƏR ƏLİYEVİN ROLU
15^{00}-15^{10}	Auwal Ahmed IBRAHIM	*Kaduna Polytechnic, Nigeria*	THE IMPACT OF CIVIC JOURNALISM FOR GOOD GOVERNANCE
15^{10}-15^{20}	Marijana KLEMENCHICH	*International Balkan University, North Macedonia*	THE COMMUNICATIVE APPROACH IN TEACHING AND LEARNING
15^{20}-15^{30}	Marija STEVKOVSKA	*International Balkan University, North Macedonia*	DESIGNING AN EFFECTIVE ELT CURRICULUM
15^{30}-15^{40}	Juan LIANG	*Shoolini University, India*	THE POWER OF IDEOLOGY IN LOIS LOWRY'S THE GIVER: EXAMINING THE MANIPULATIVE NATURE OF IDEOLOGICAL STATE APPARATUSES
15^{40}-15^{50}	Rituraj BASUMATARY	*Borobazar College, India*	THE AGE OF YOUTH IN BODO SOCIETY AS REFLECTED IN BODO MUSIC AND SONGS
15^{50}-16^{00}	Abdullayeva Gunay SHAMSEDDIN Aliyeva Lilpar KHASHAM Gasımova Maral ILGAR	*Azerbaijan State Agrarian University, Azerbaijan*	FIRST LEYLI AND MAJNUN IN AZERBAIJAN TURKISH
16^{00}-16^{10}	Abdullayeva Gunay SHAMSEDDIN Babazade Narmin SURKHAY Aliyeva Lilpar KHASHAM	*Azerbaijan State Agrarian University, Azerbaijan*	PHONETIC AND STYLISTIC FEATURES OF FUZULI POETRY

16^{10}-16^{20}	**Abdullayeva Vusale Chingiz GIZI**	***Azerbaijan State Agrarian University, Azerbaijan***	**NATURE AND CONTENT OF EDUCATIONAL TECHNOLOGIES**
16^{20}-16^{30}	**Serkan KIRIKÇI**	***Suleyman Demirel University University, Türkiye***	**THE EVOLUTION AND IMPORTANCE OF VALUE-BASED CORPORATE COMMUNICATION: A COMPREHENSIVE ANALYSIS OF CONCEPTS, DEFINITIONS, AND CONTEMPORARY PRACTICES**
16^{30}-16^{40}	**Nhesty M MORANDARTE Adrian M ANASTACIO**	***Western Mindanao State University, Philippines***	**POLITICAL PATRONAGE IN LOCAL POLITICS**
16^{40}-16^{50}	**Nermin AKARÇAY**	***Tekirdağ Namık Kemal University, Türkiye***	**THE EFFECTS OF ENTERPRISE RESOURCE PLANNING APPLICATIONS ON THE PERFORMANCE OF SMART PORT BUSINESSES**
16^{50}-17^{00}	**İskender UYGUR Ömer DORU**	***Mardin Artuklu University, Türkiye***	**TURKEY'S PARTICIPATION IN GLOBAL VALUE CHAINS: ITS POSITION AND NET VALUE GAINS**

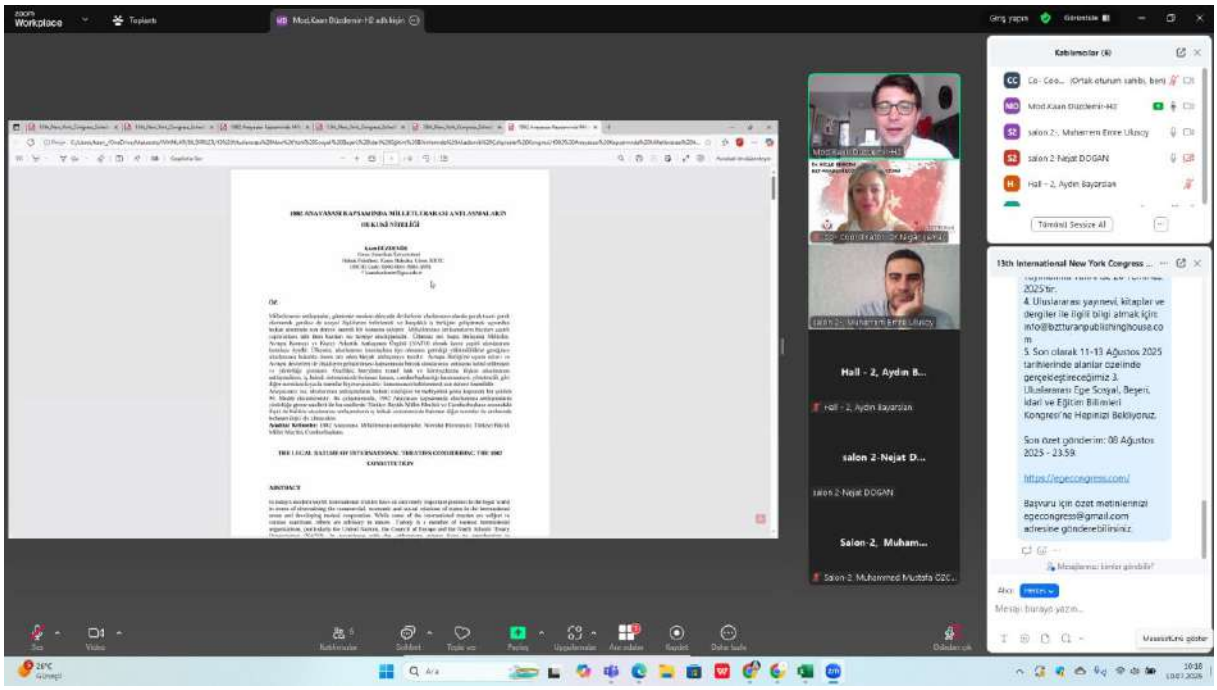
CONGRESS PHOTOS

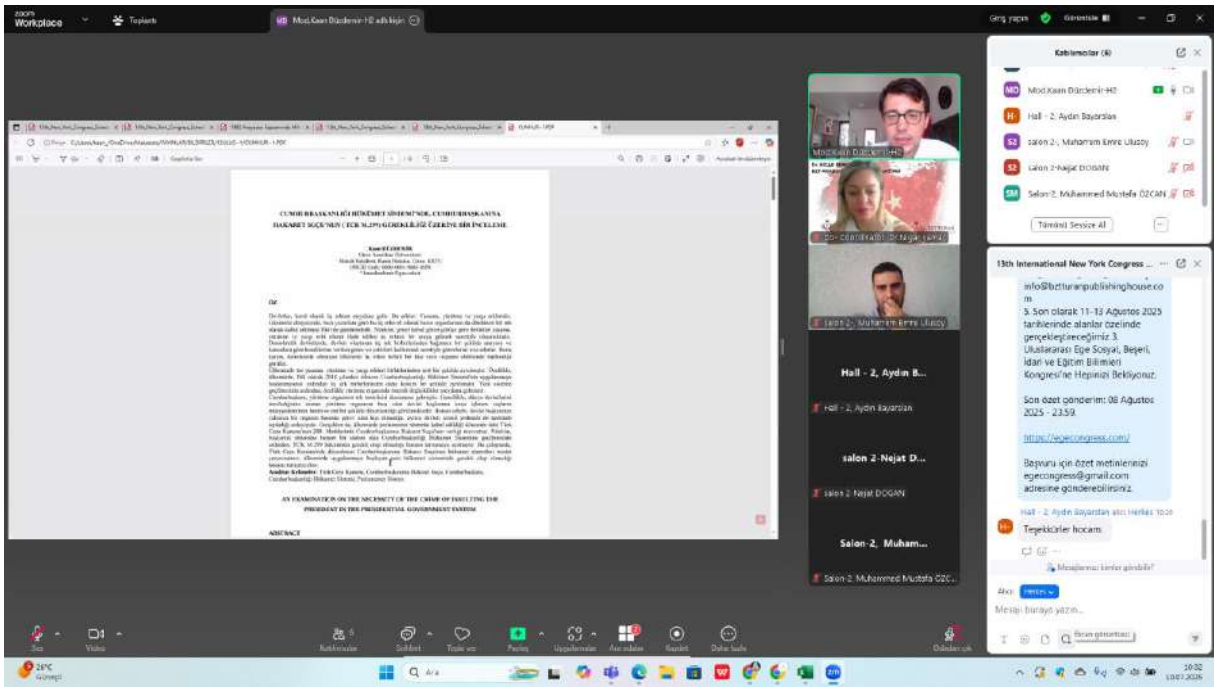

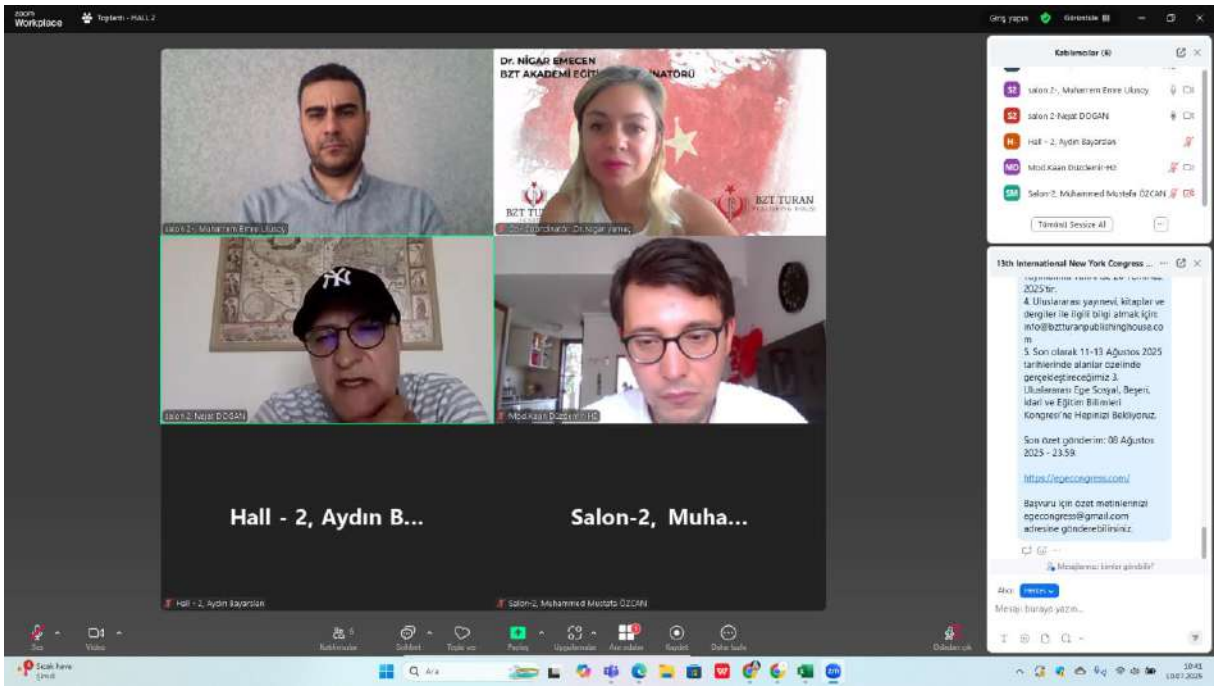

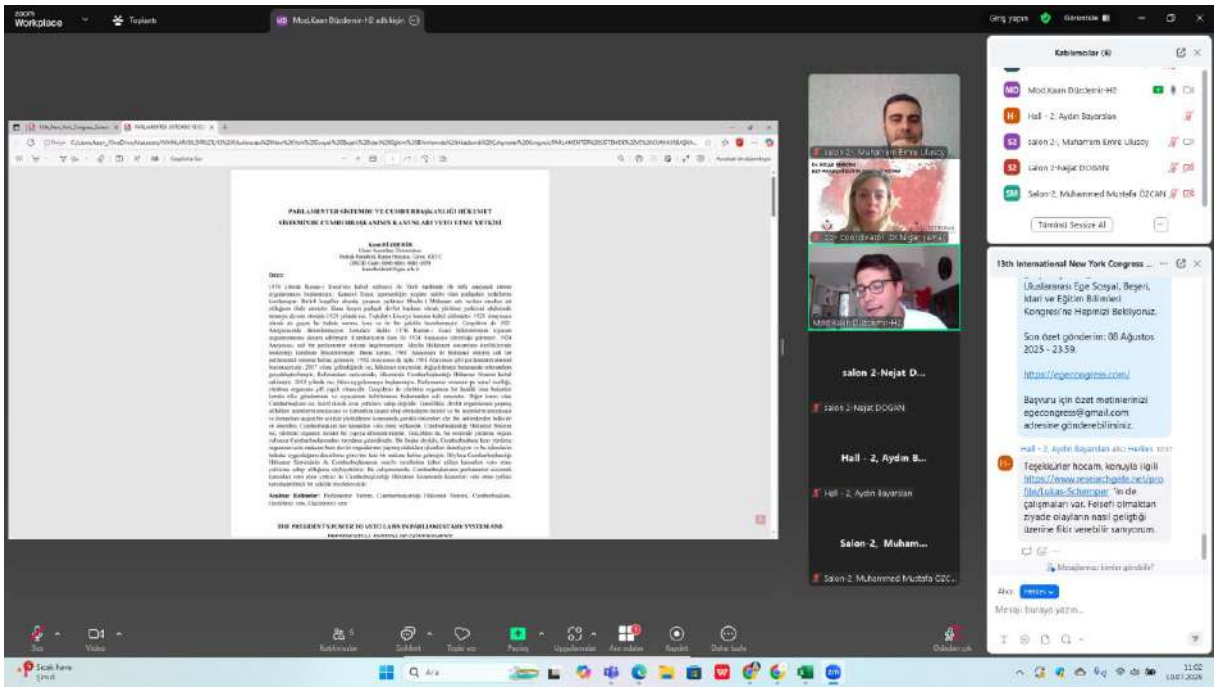
CONGRESS PHOTOS

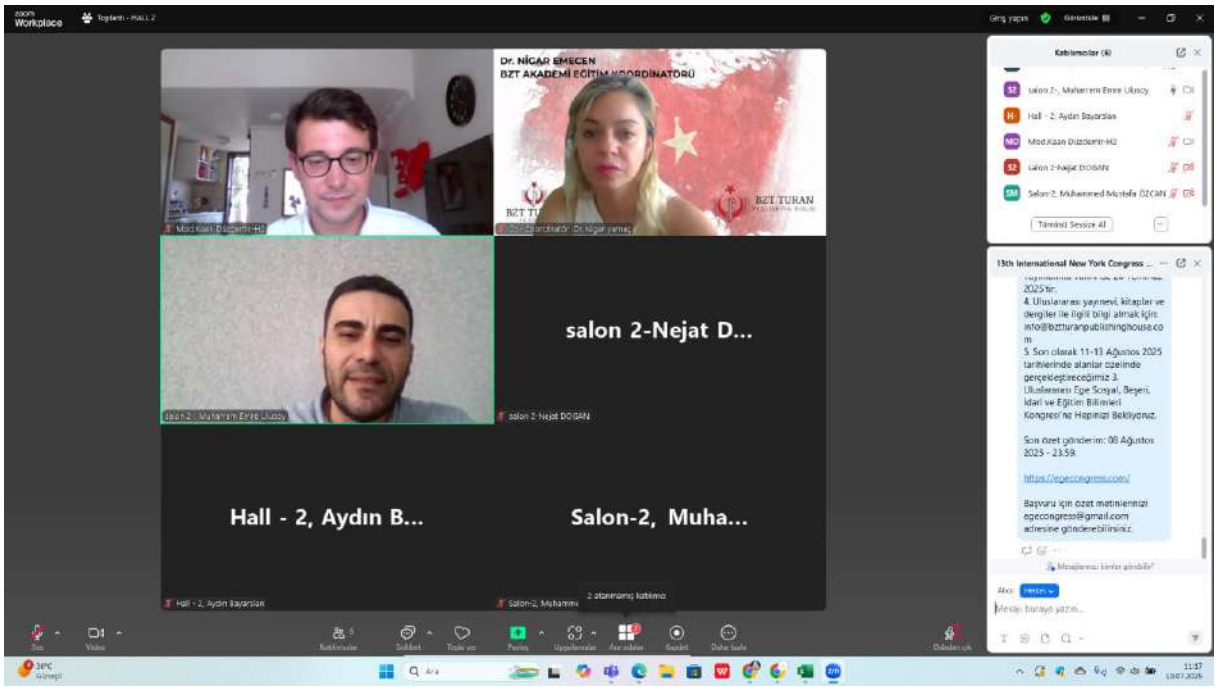

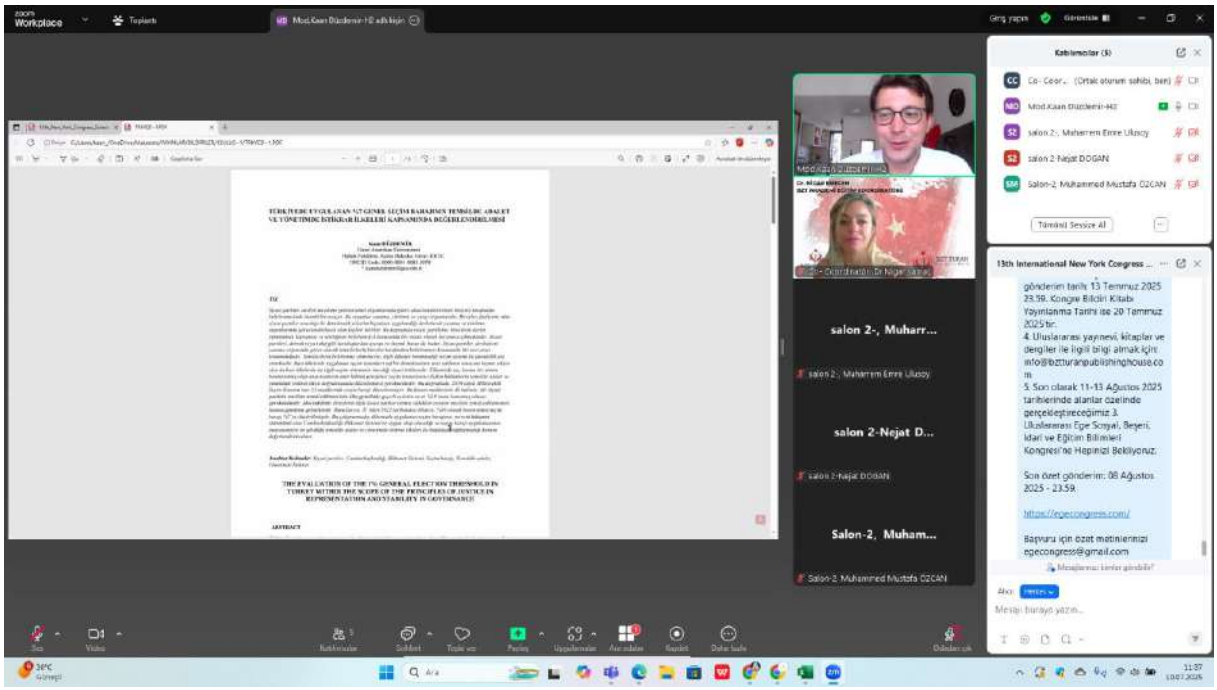
CONGRESS PHOTOS

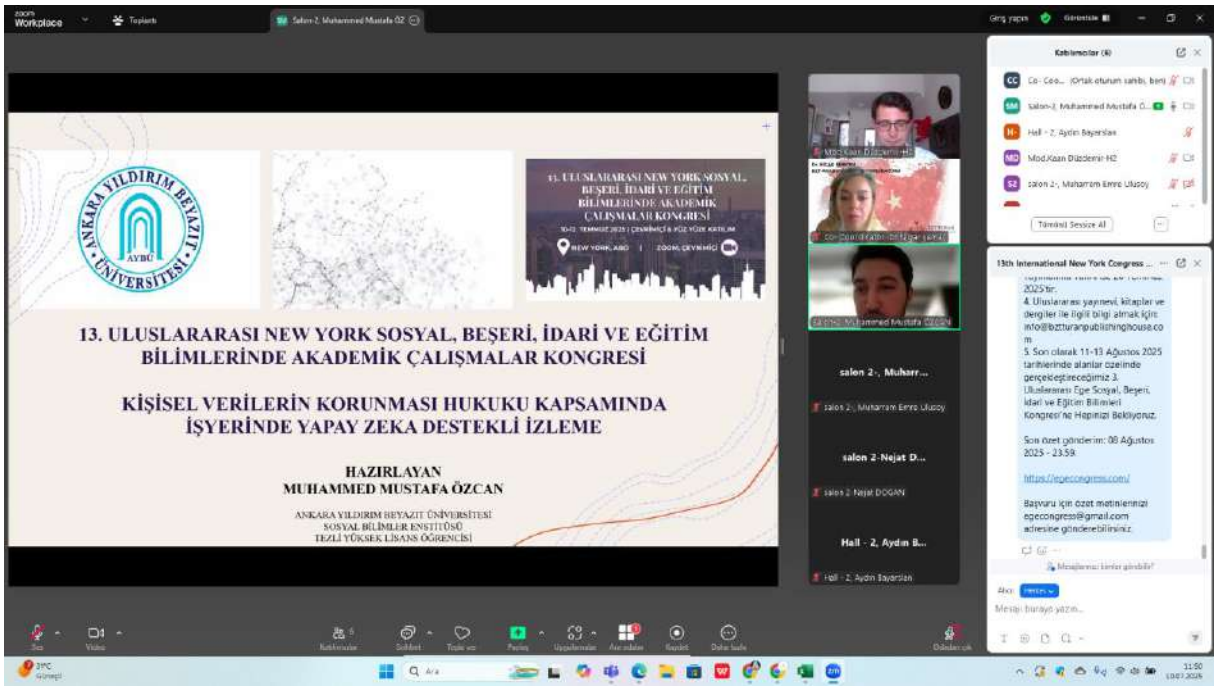

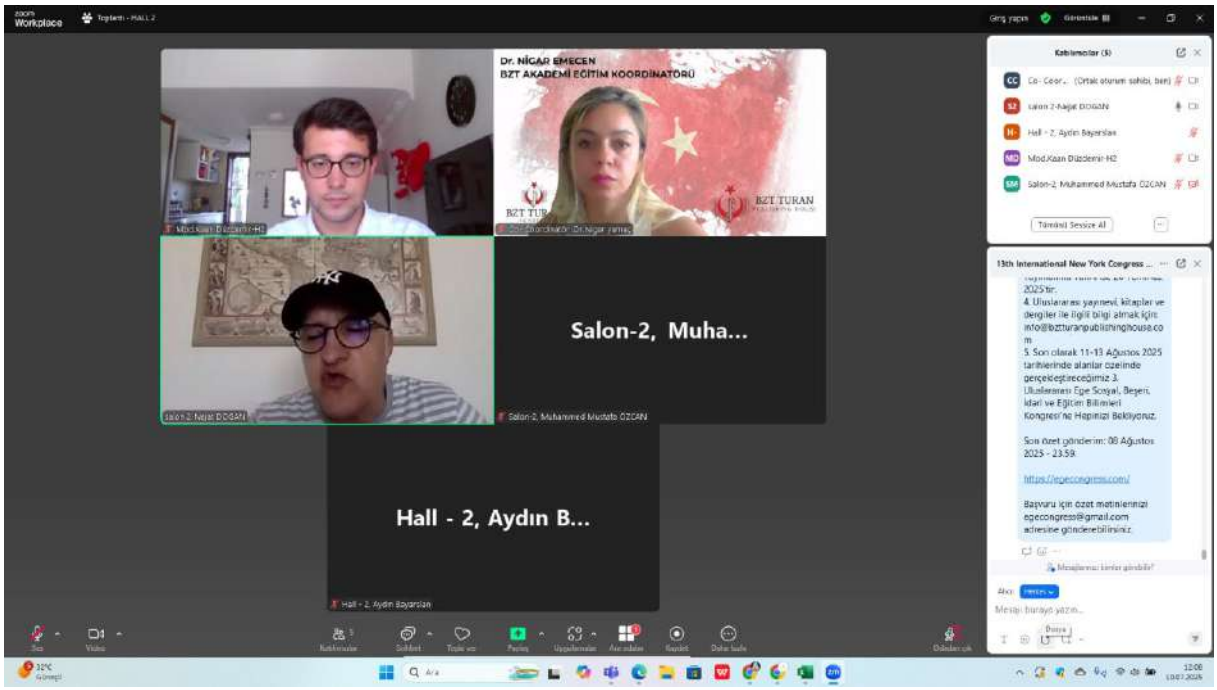
CONGRESS PHOTOS

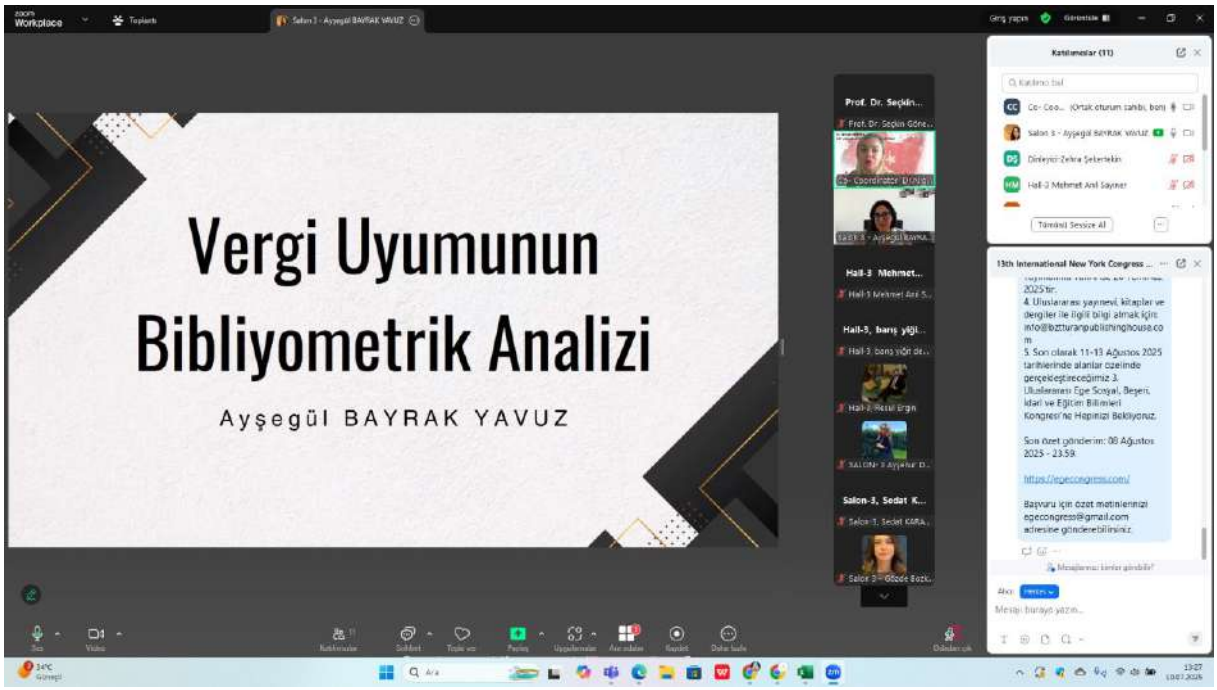
CONGRESS PHOTOS

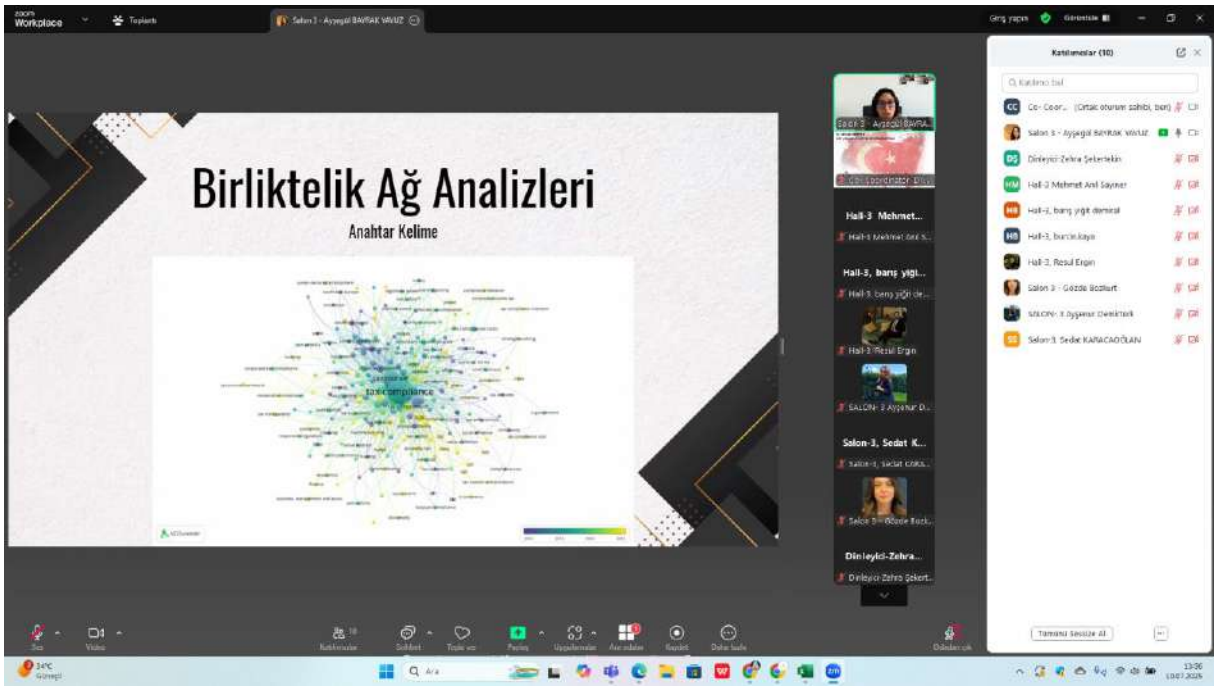

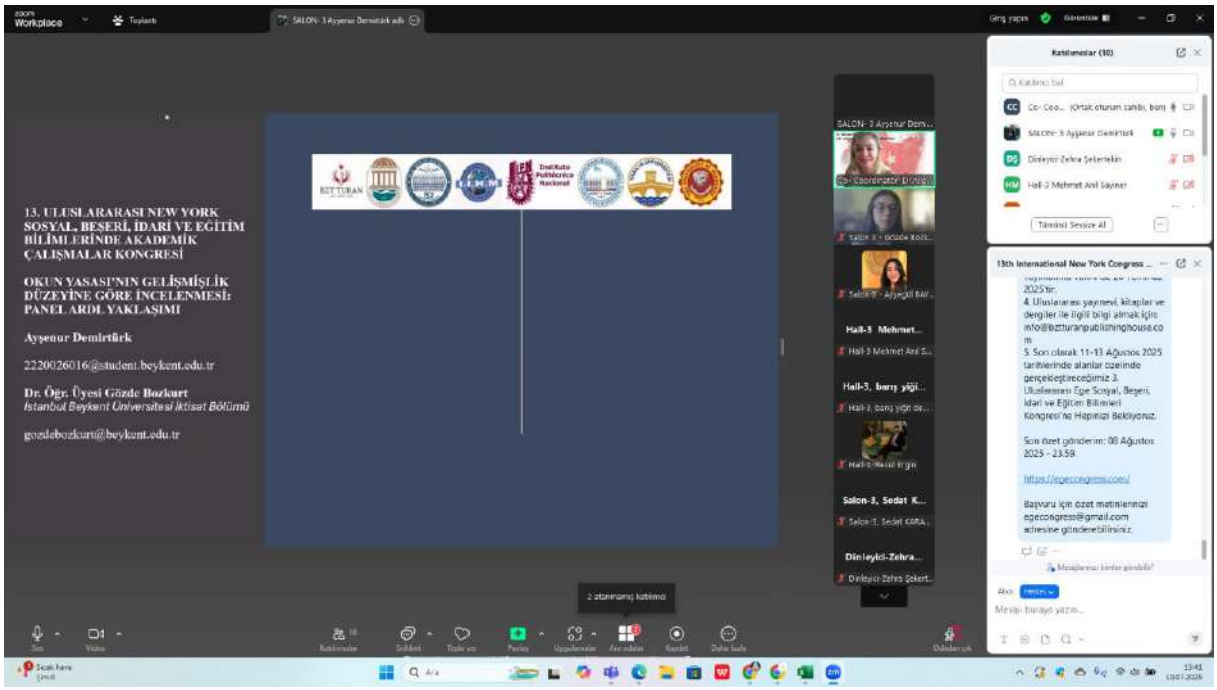
CONGRESS PHOTOS

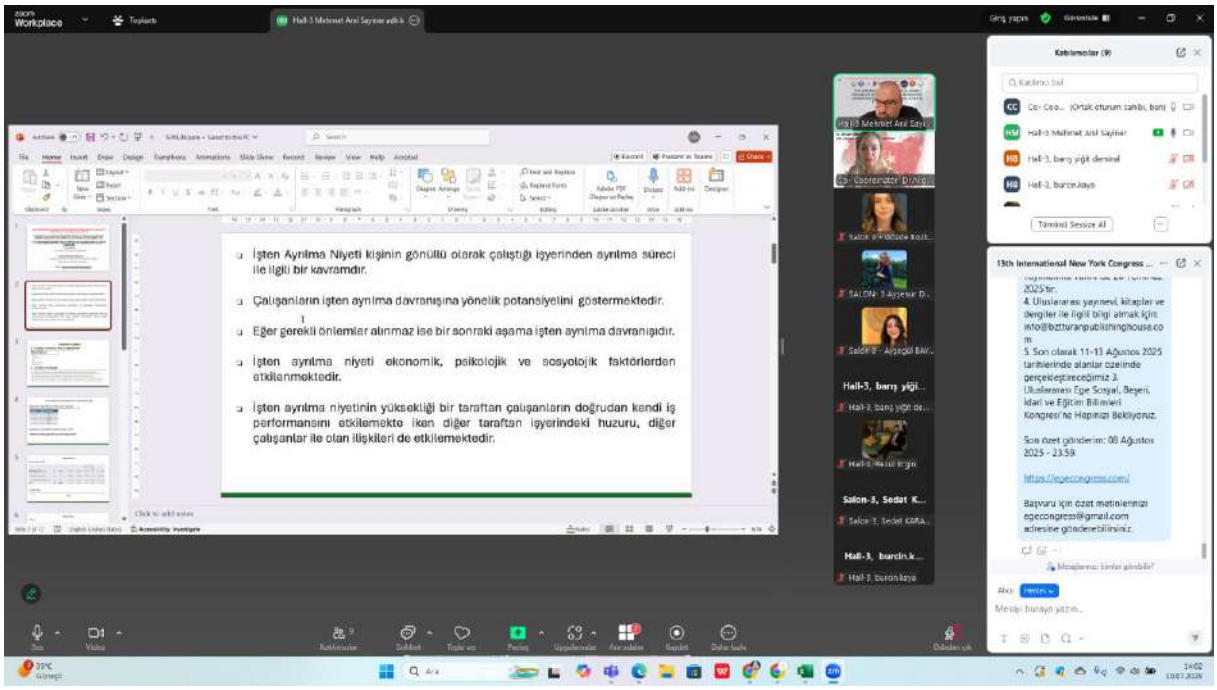

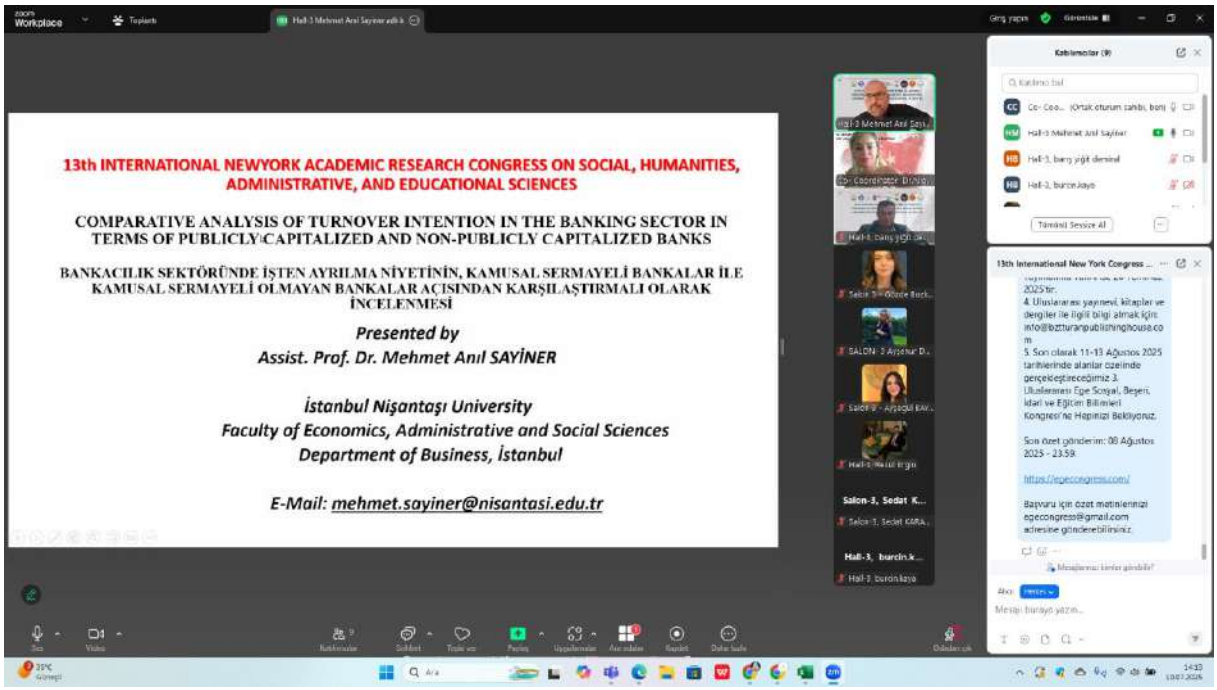
CONGRESS PHOTOS

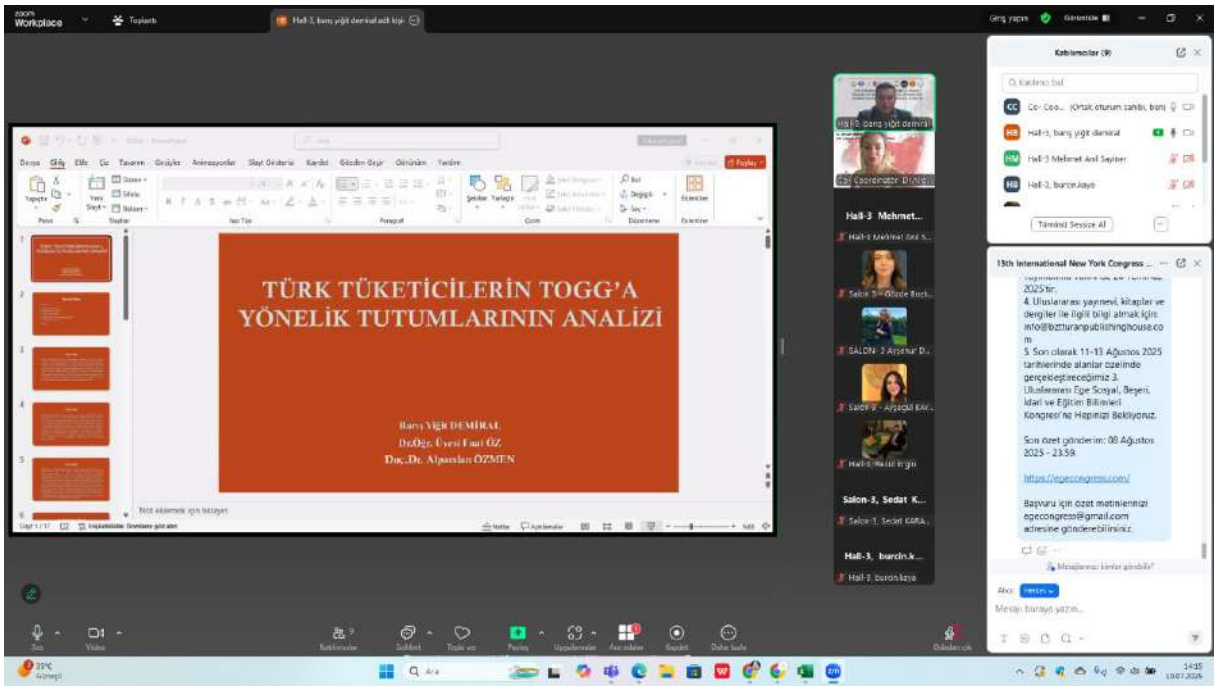

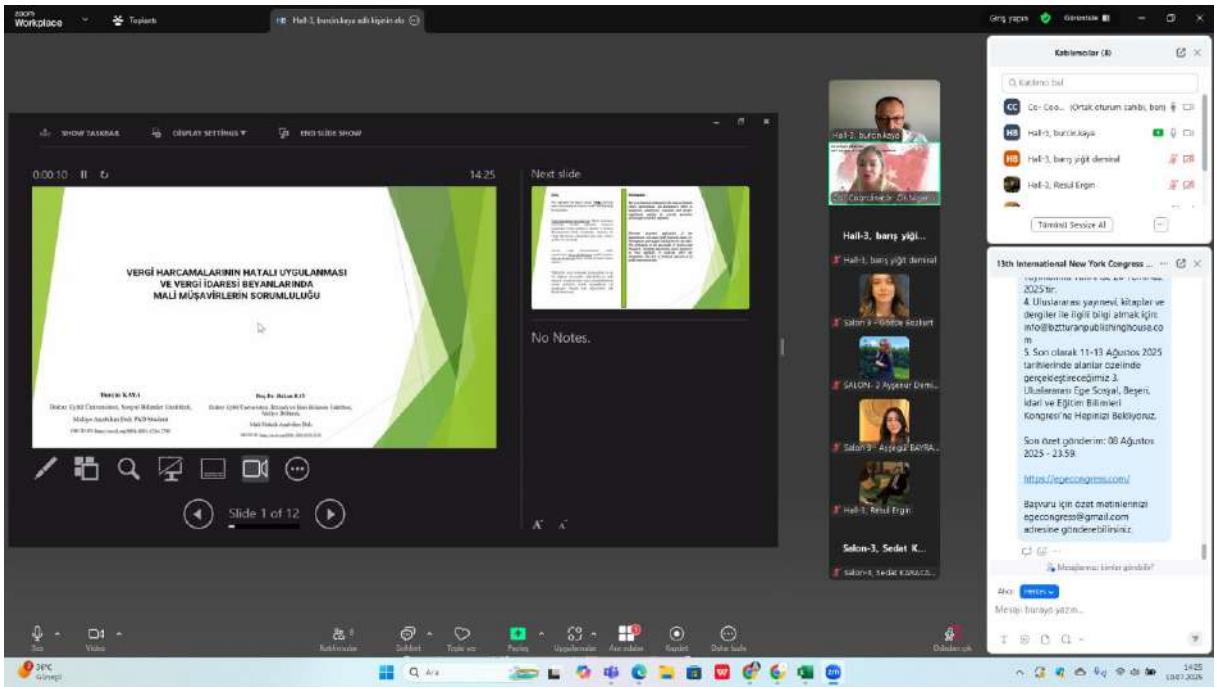
CONGRESS PHOTOS

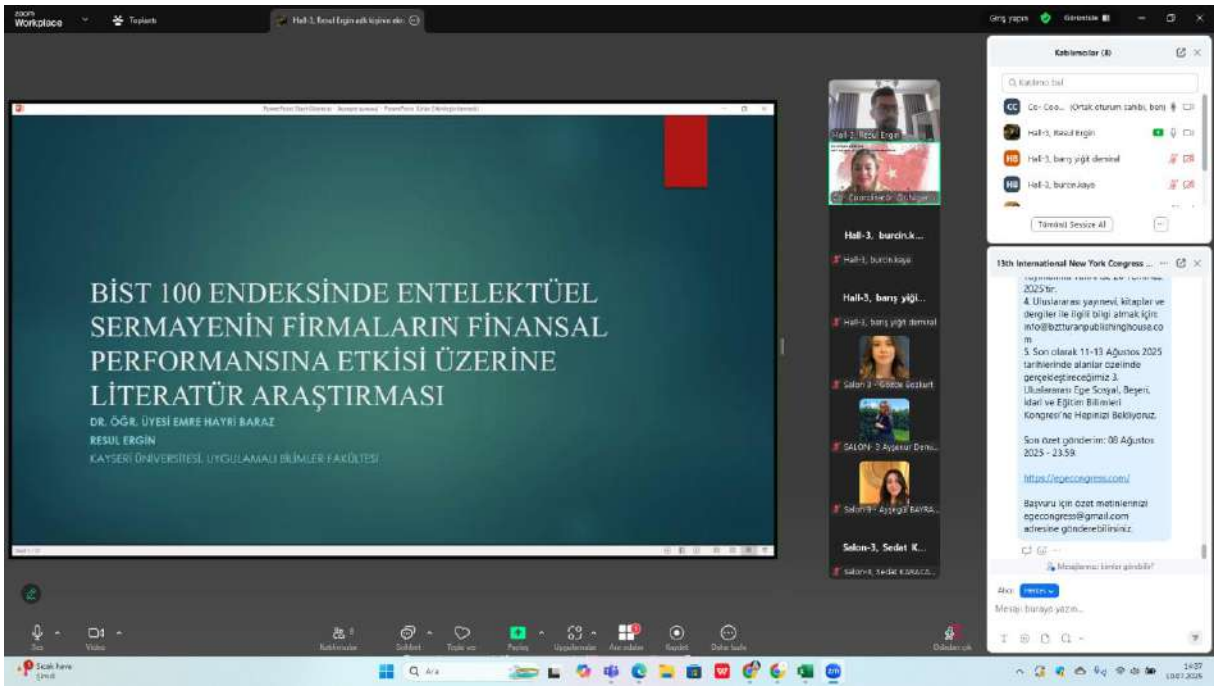

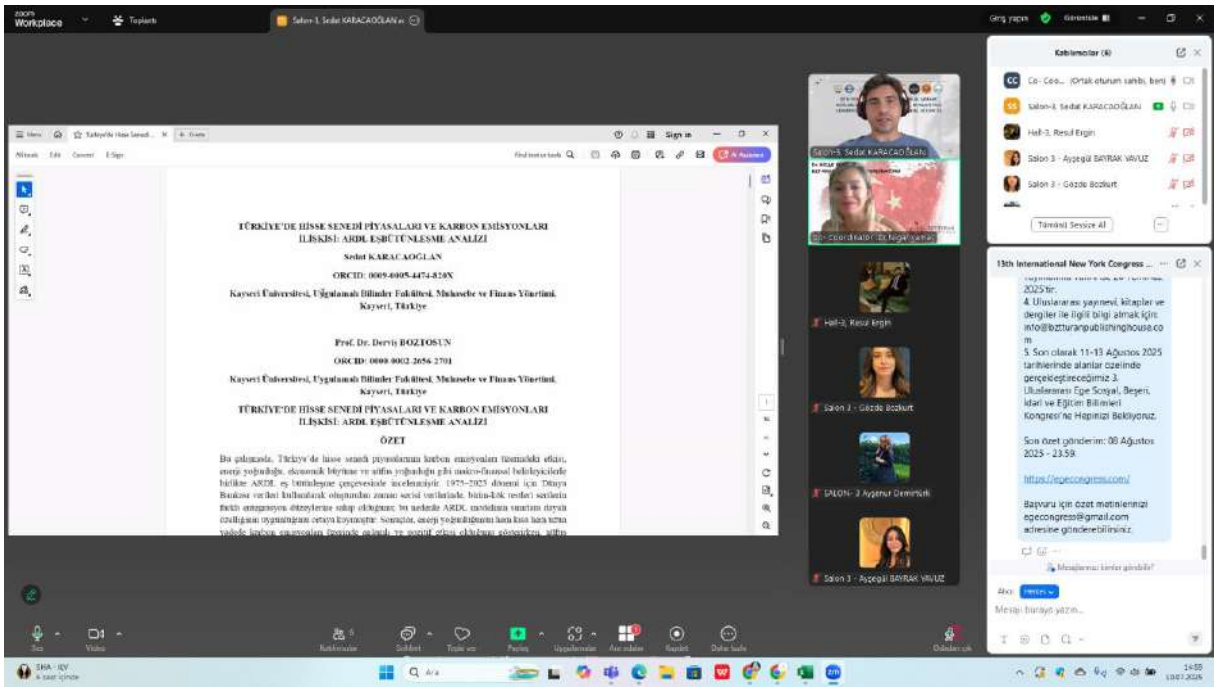
CONGRESS PHOTOS

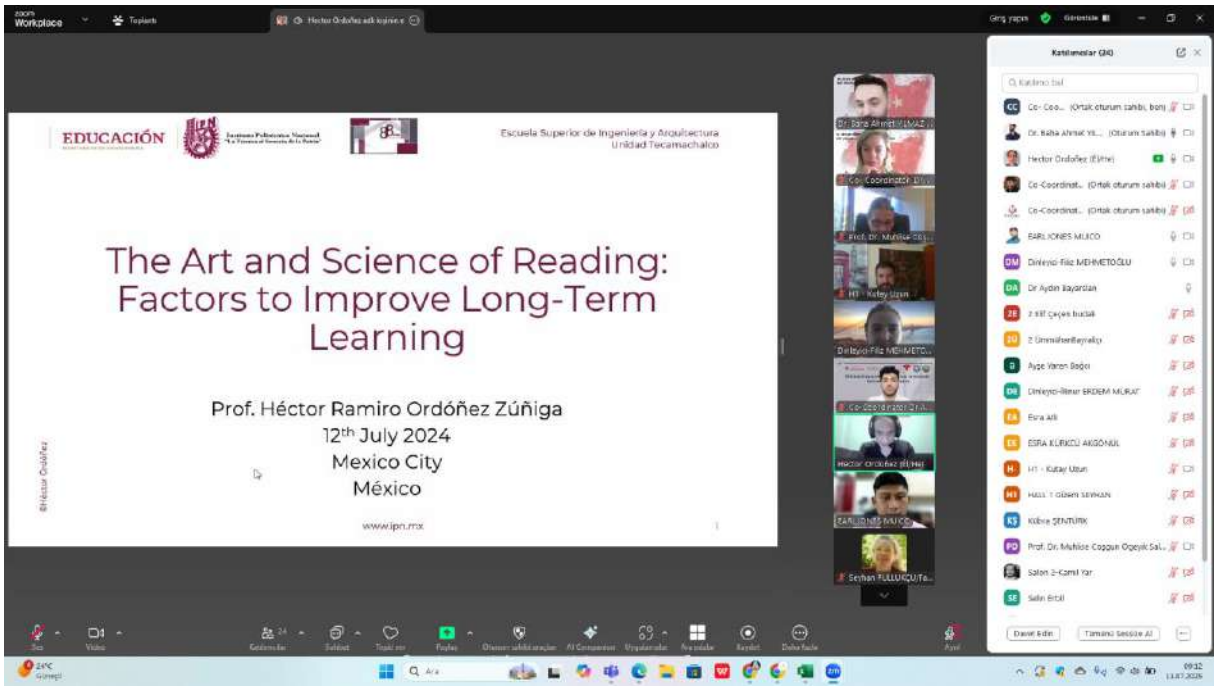

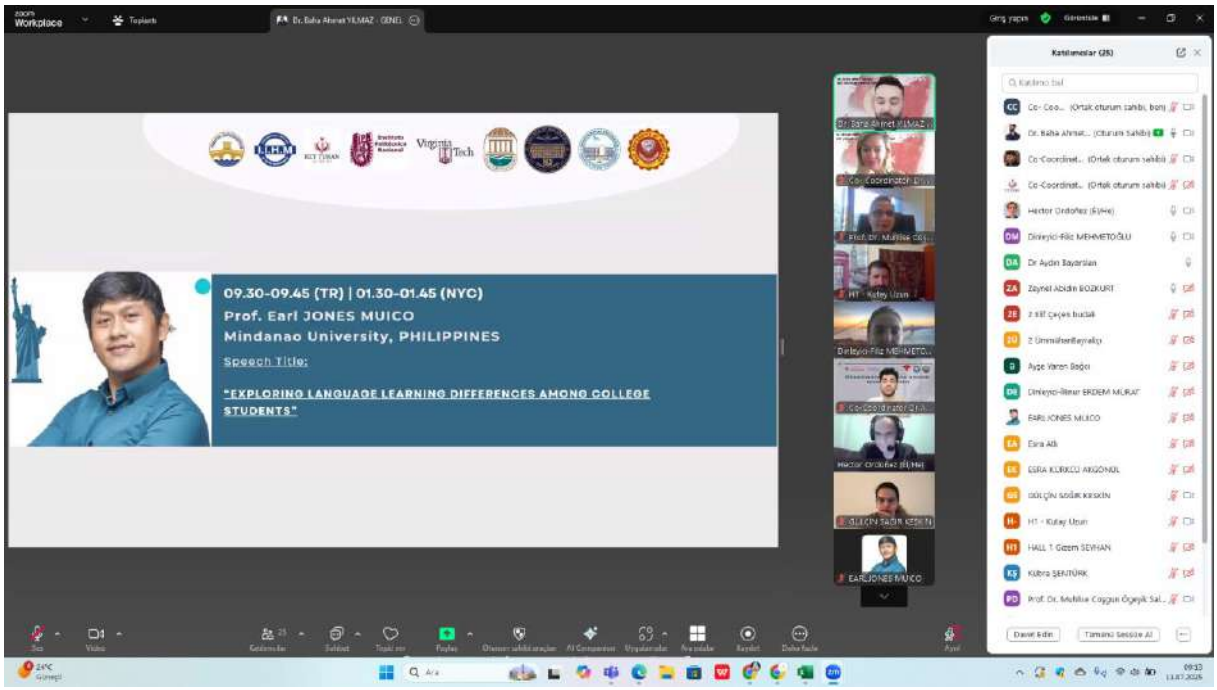
CONGRESS PHOTOS

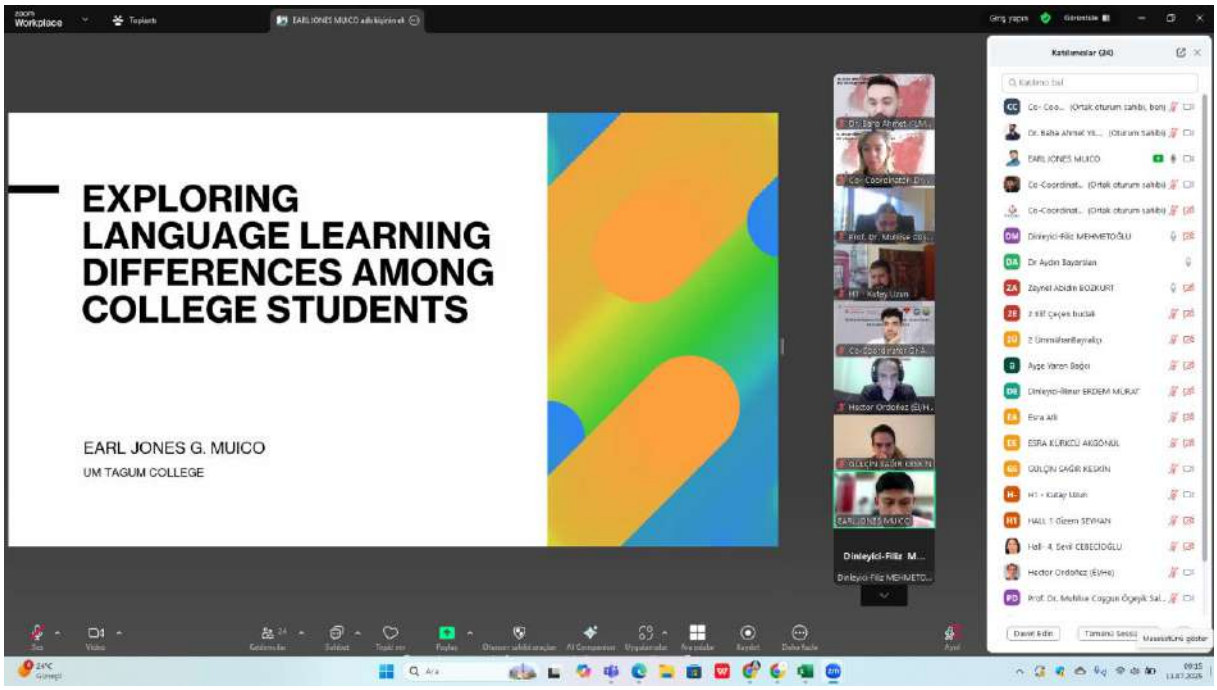

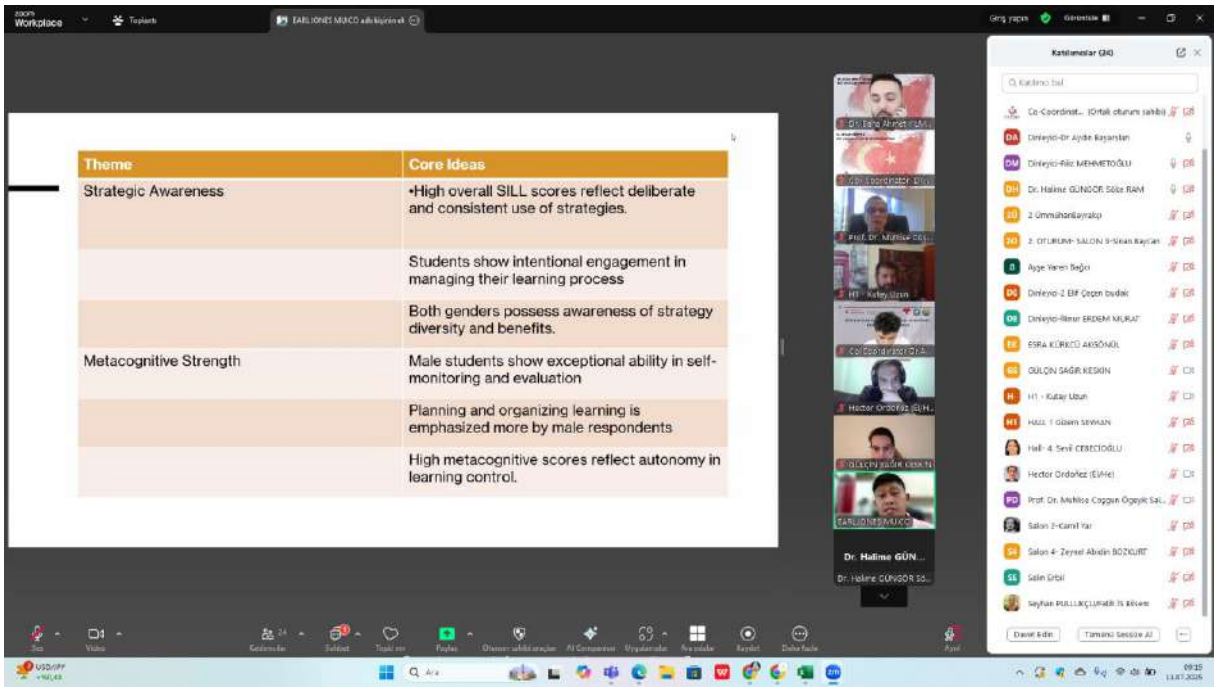
CONGRESS PHOTOS

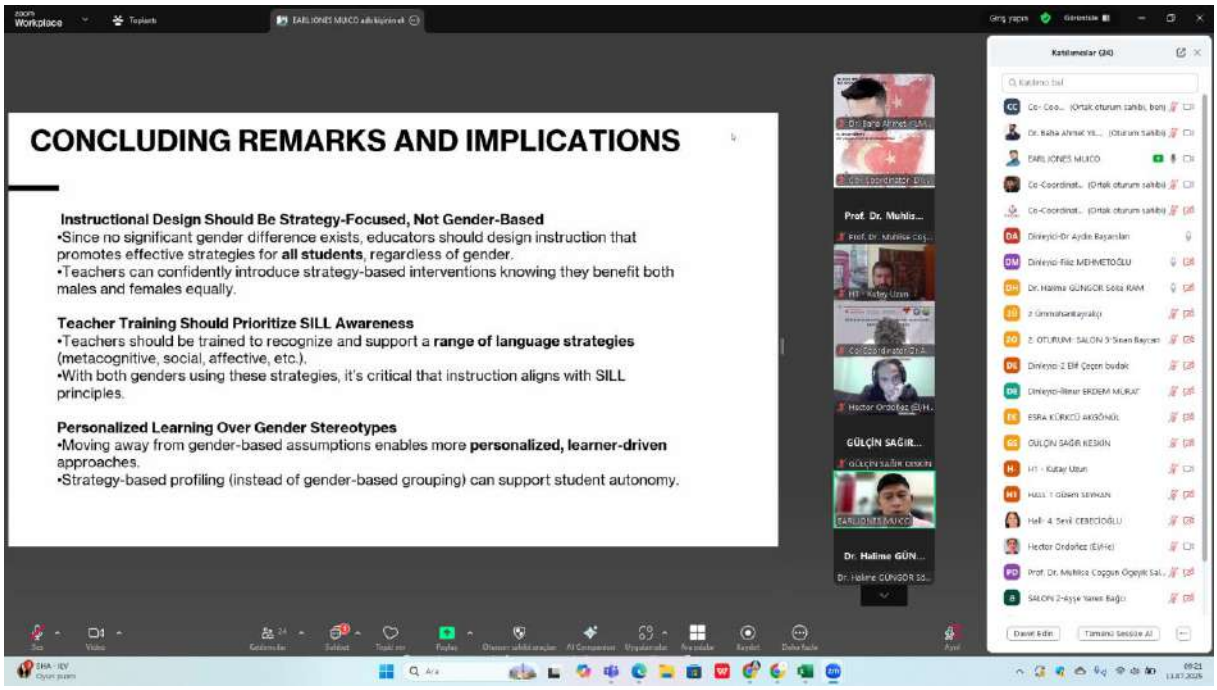

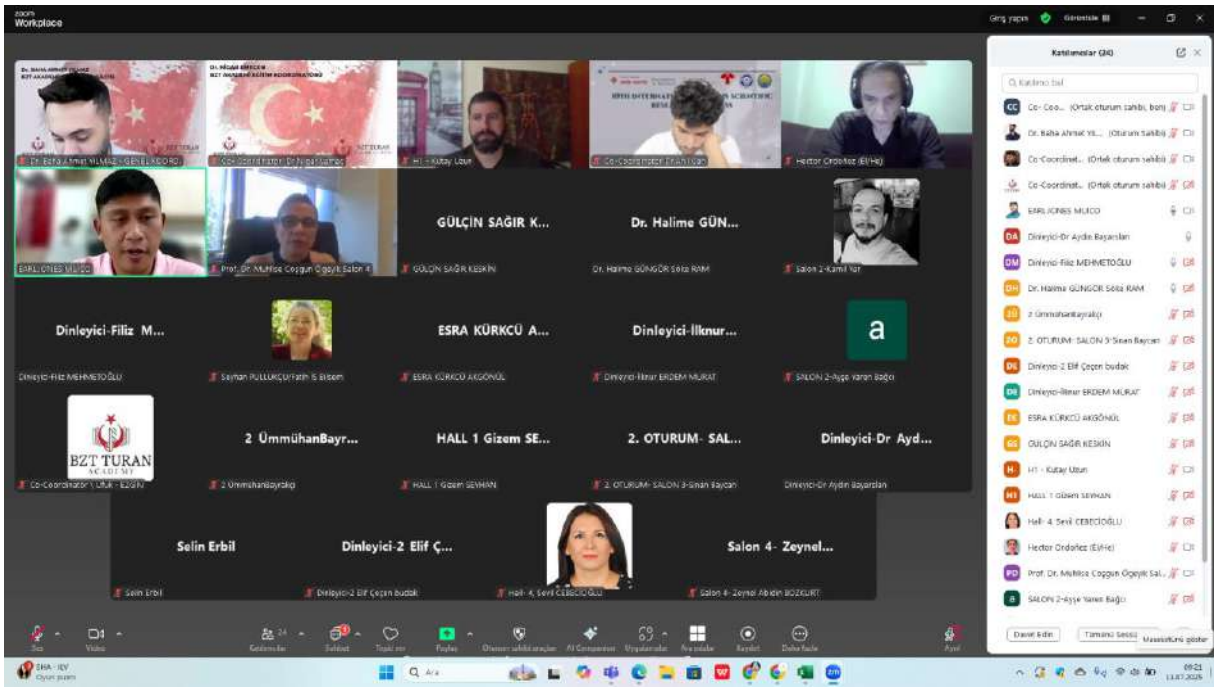
CONGRESS PHOTOS

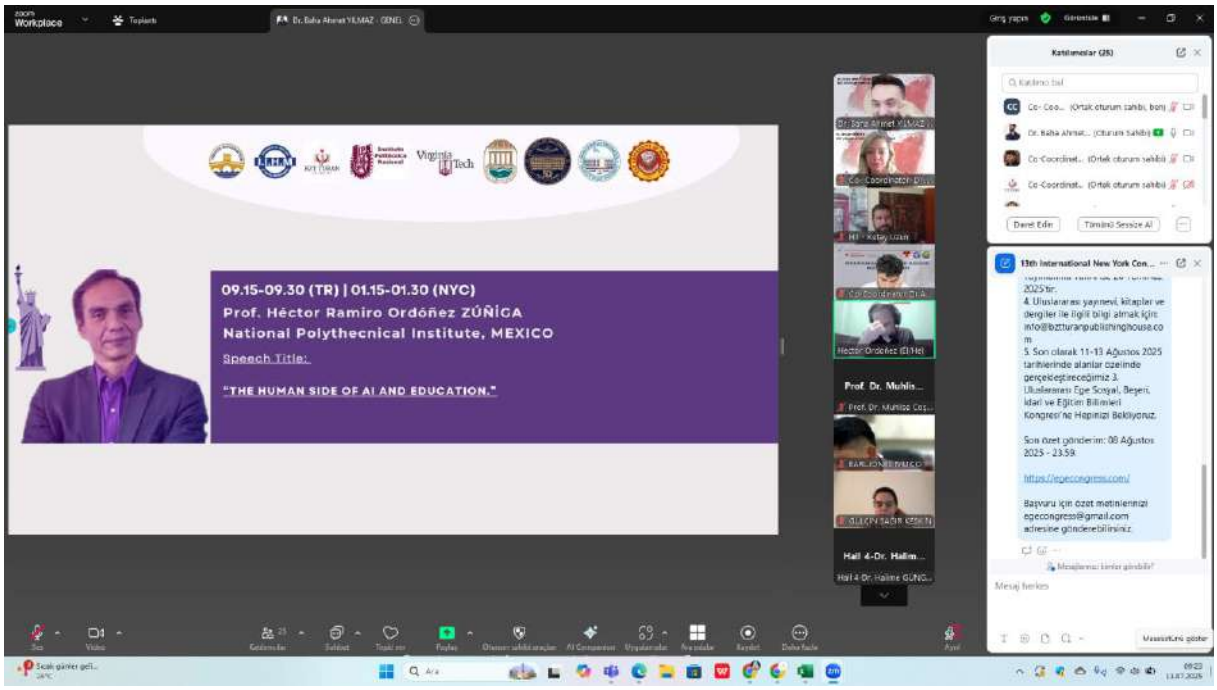

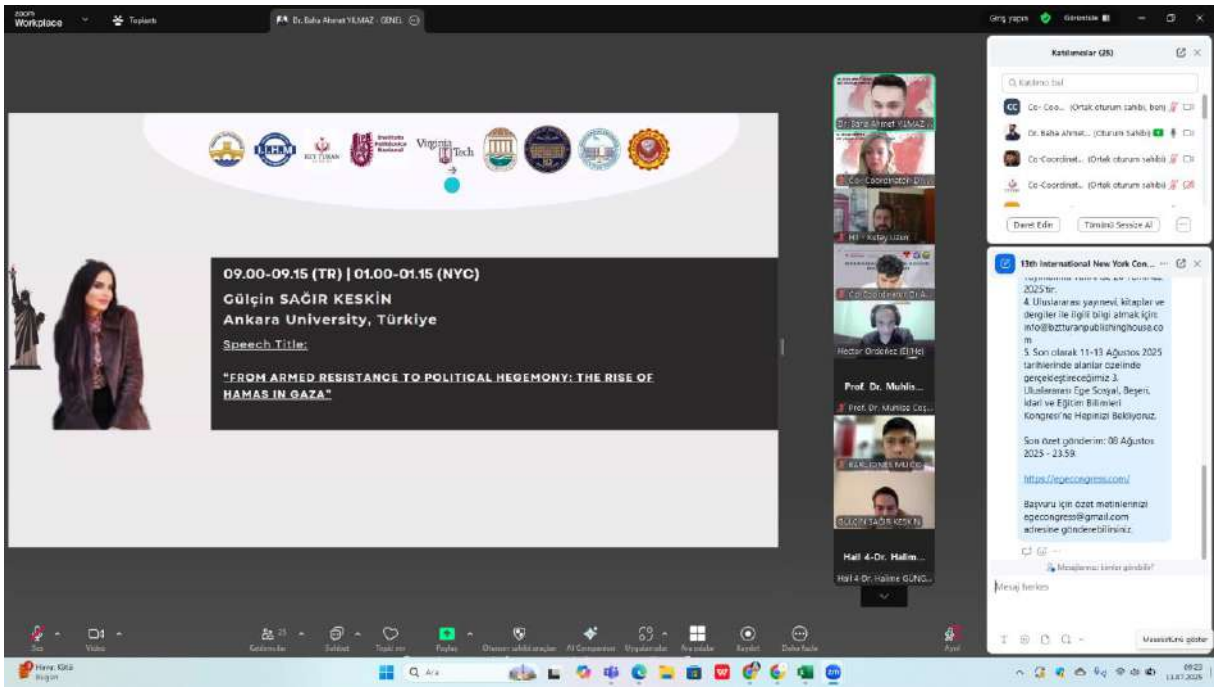
CONGRESS PHOTOS

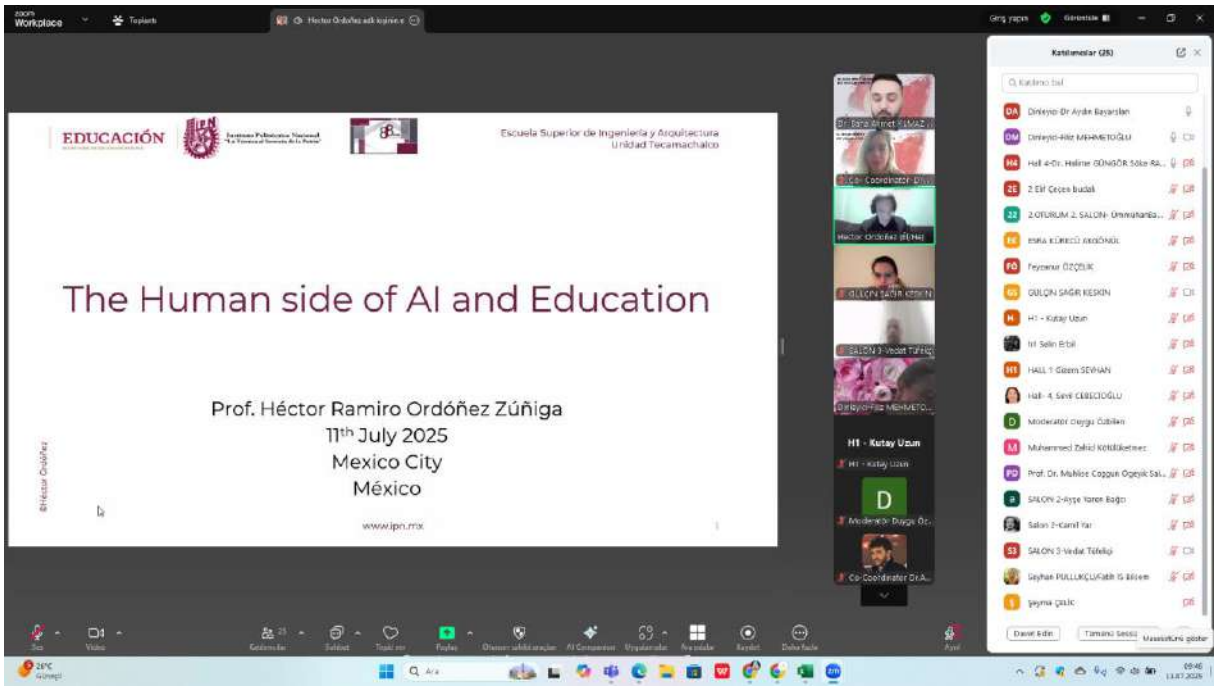

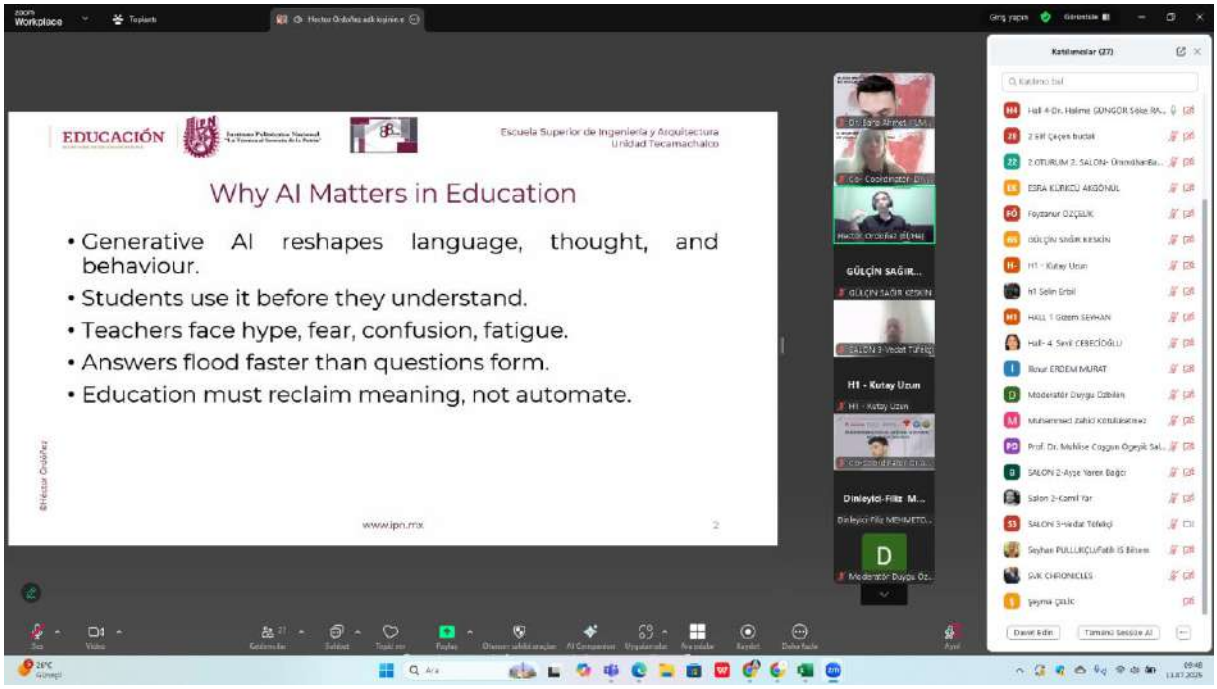
CONGRESS PHOTOS

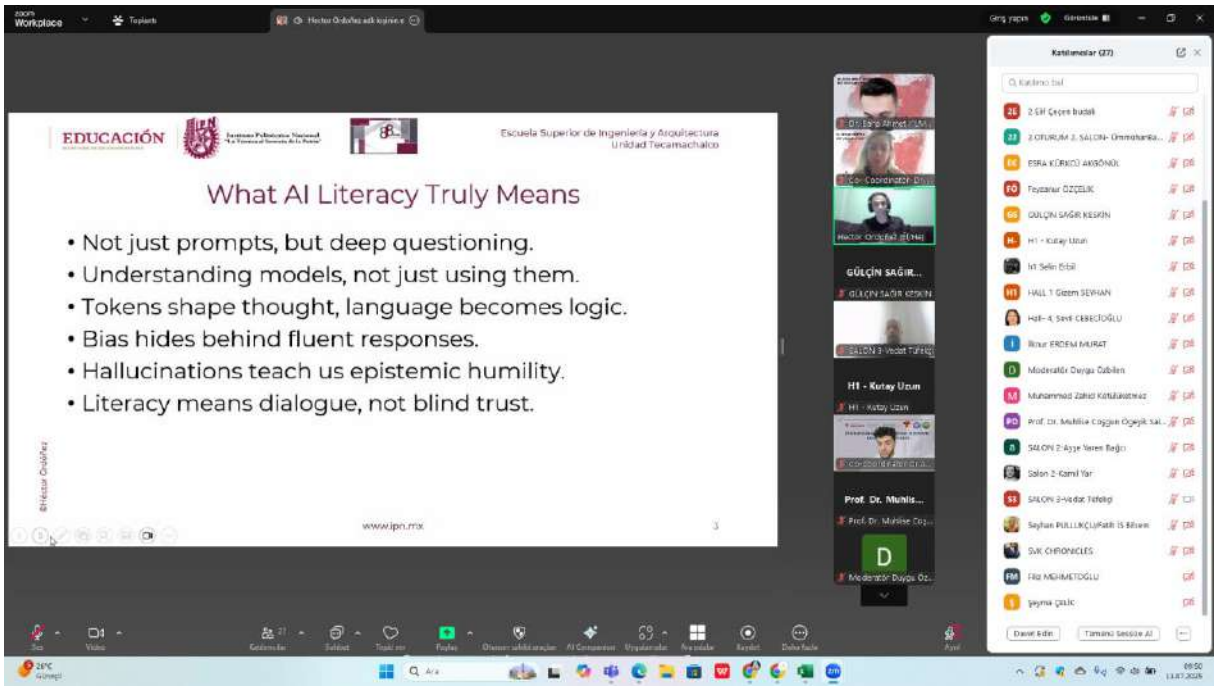

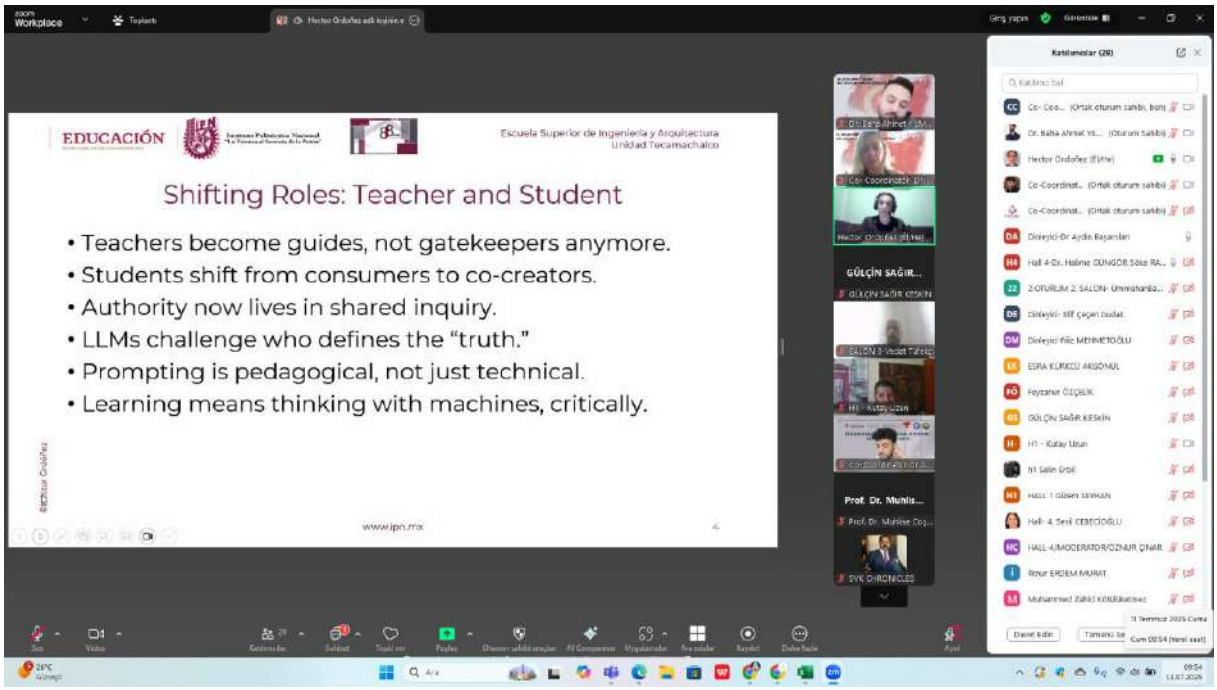
CONGRESS PHOTOS

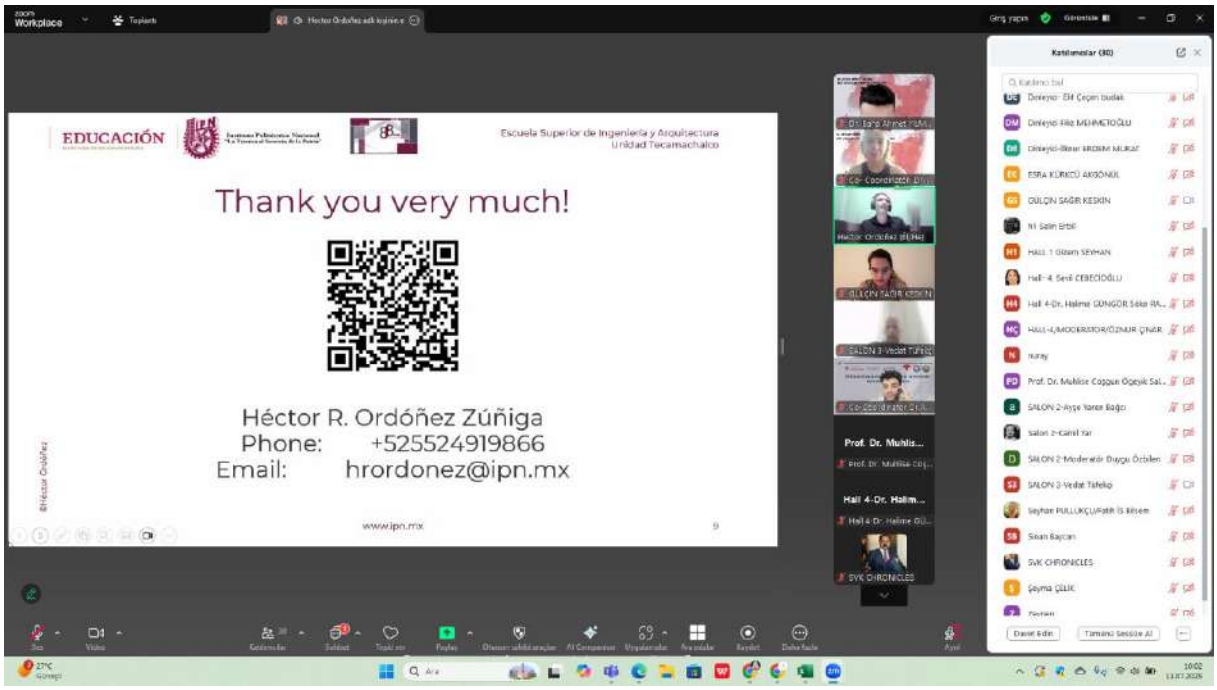

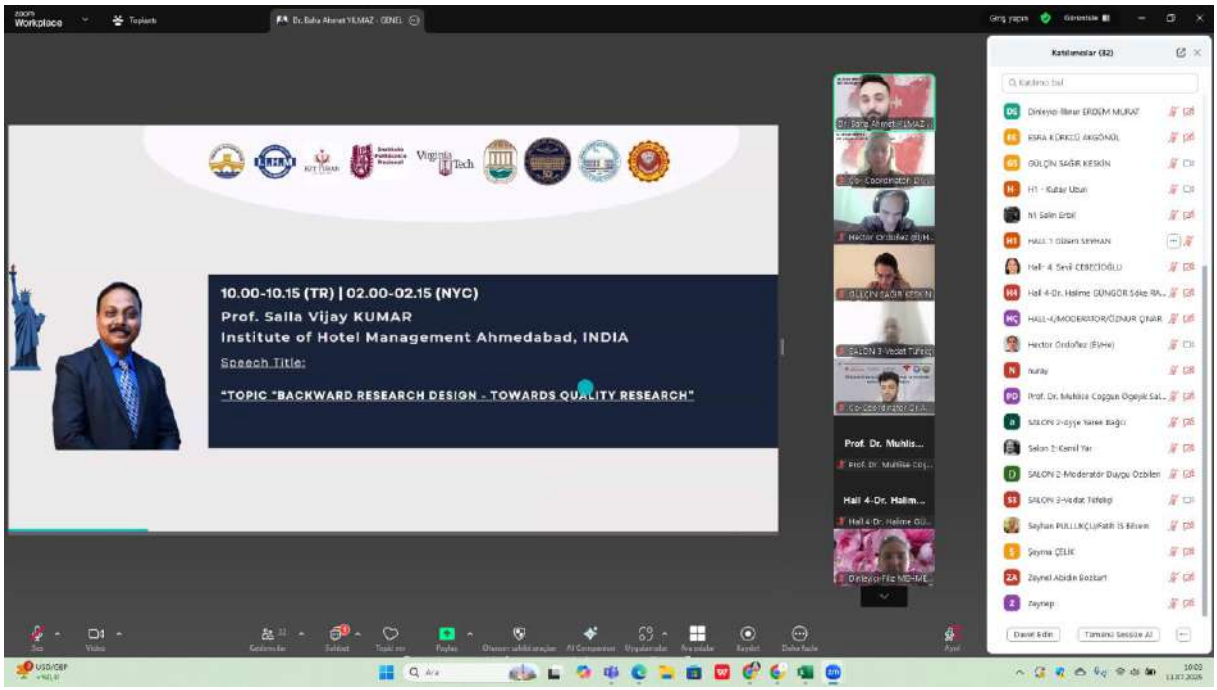
CONGRESS PHOTOS

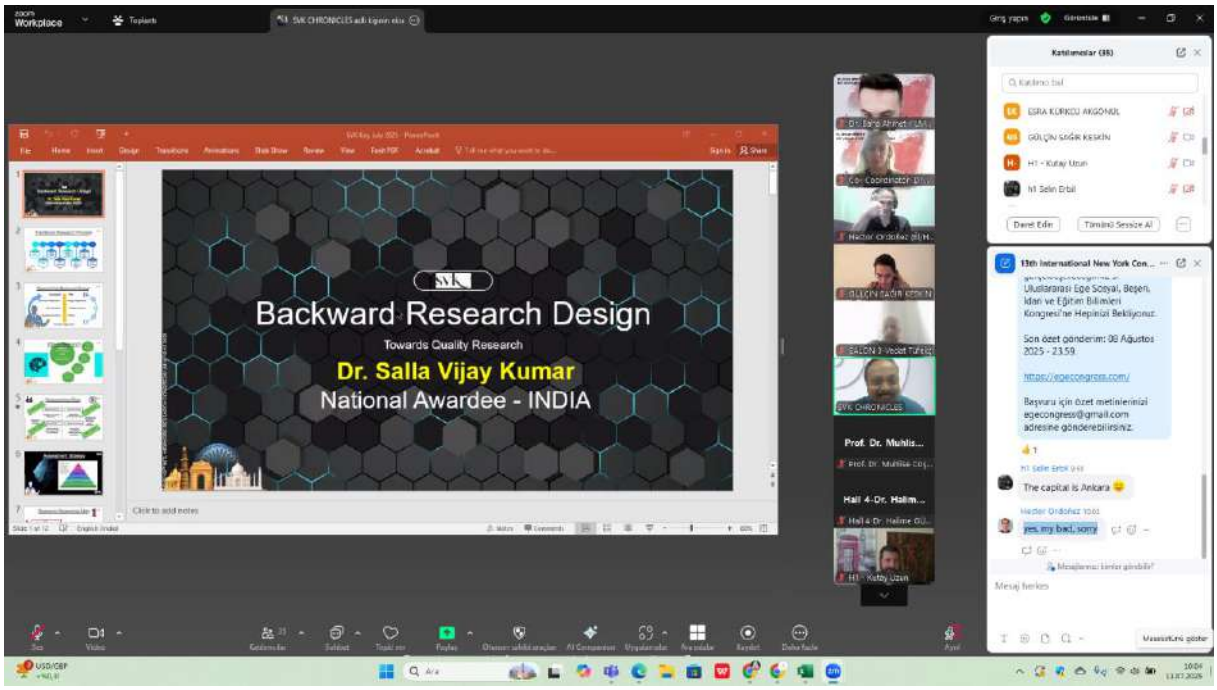

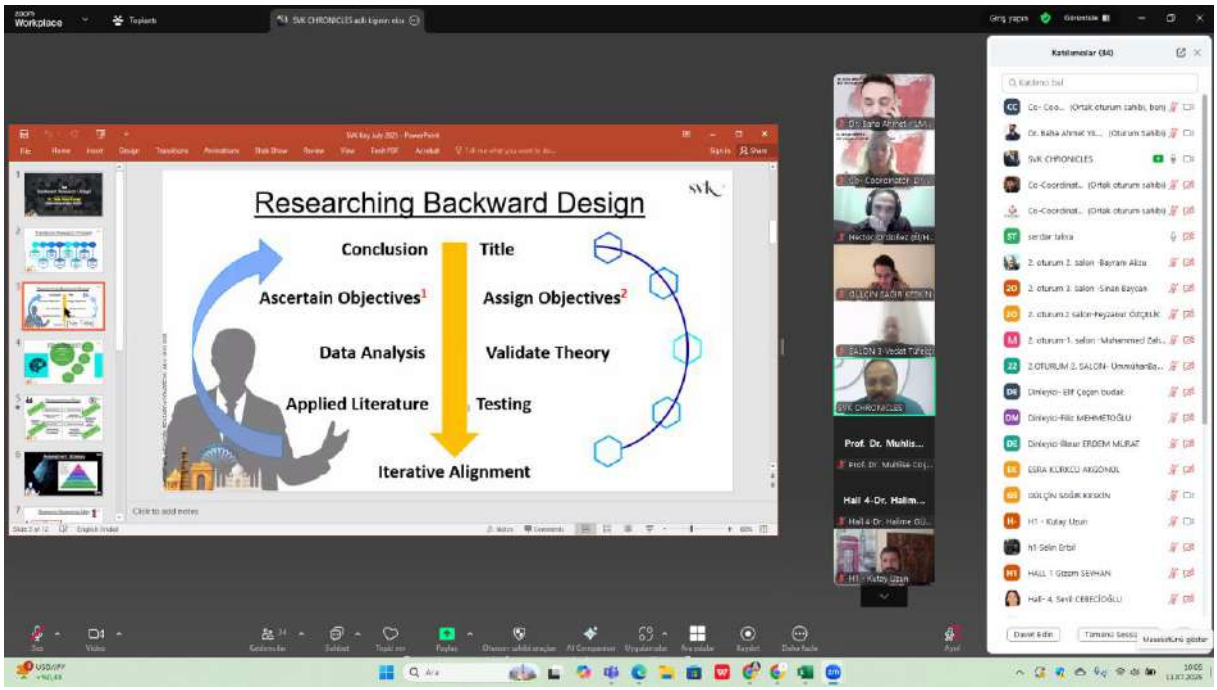
CONGRESS PHOTOS

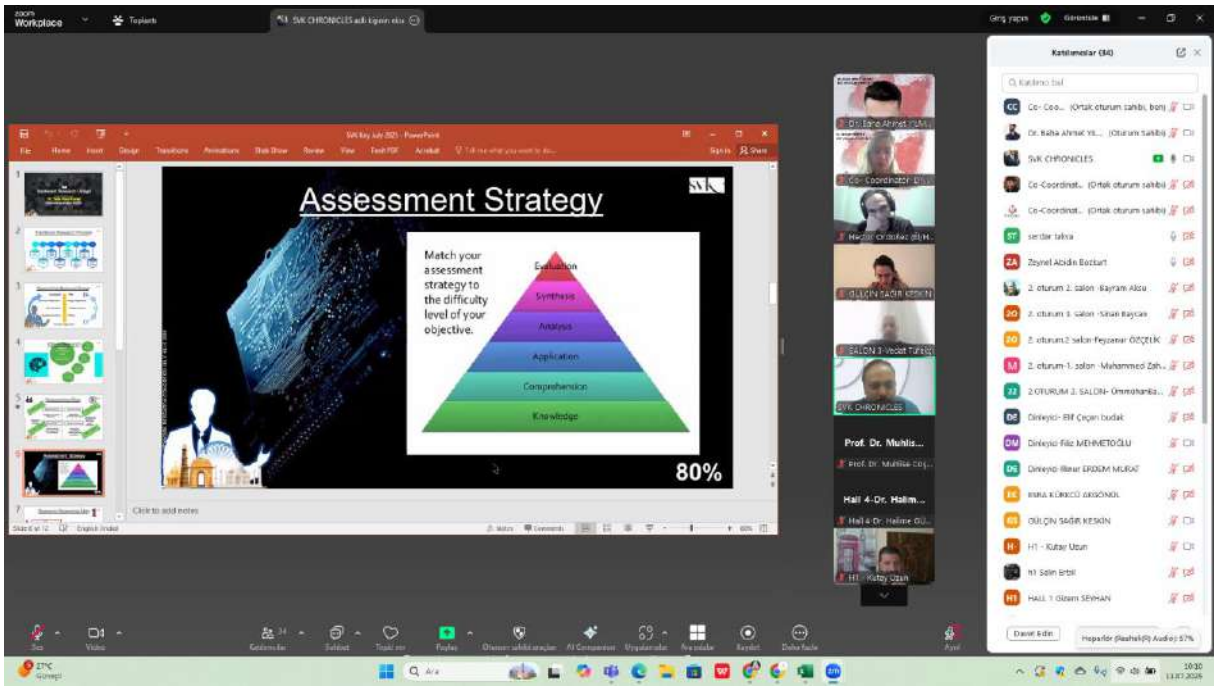

CONGRESS PHOTOS

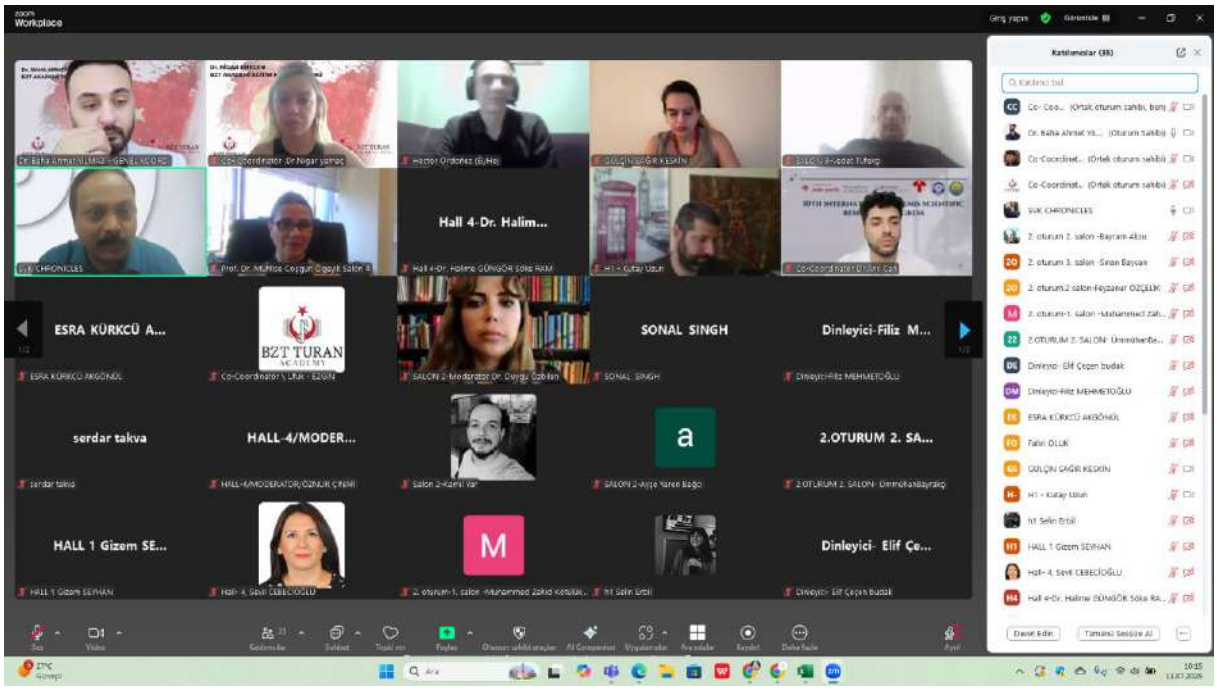

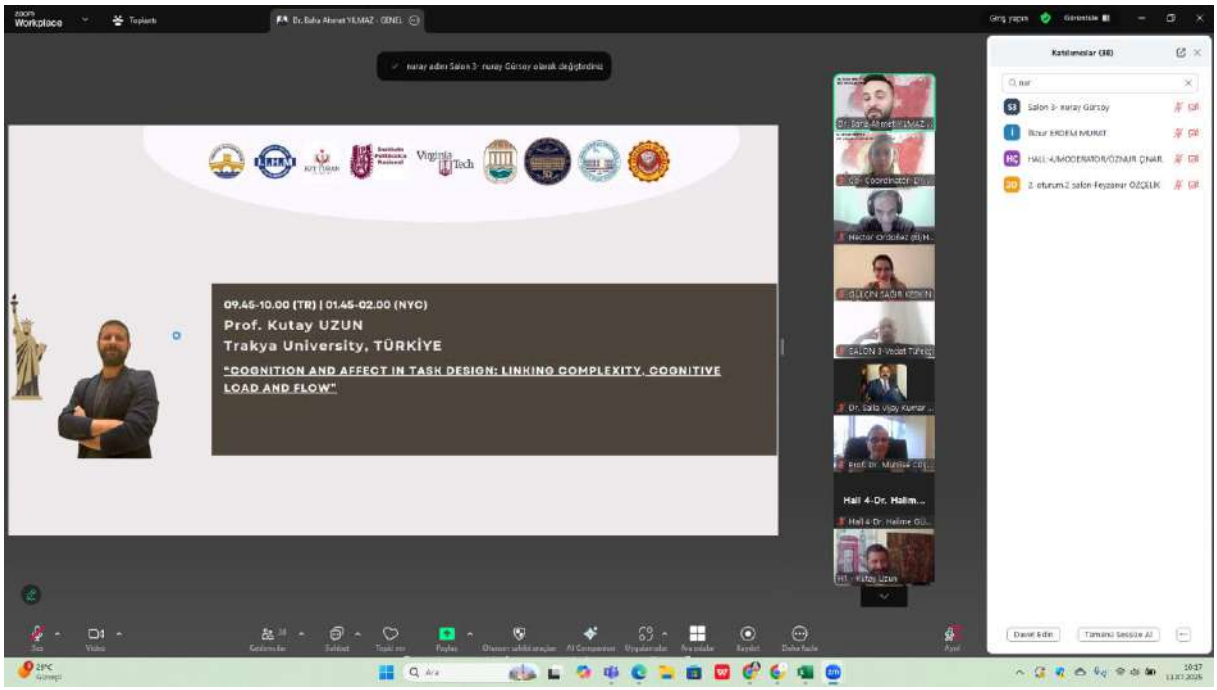
CONGRESS PHOTOS

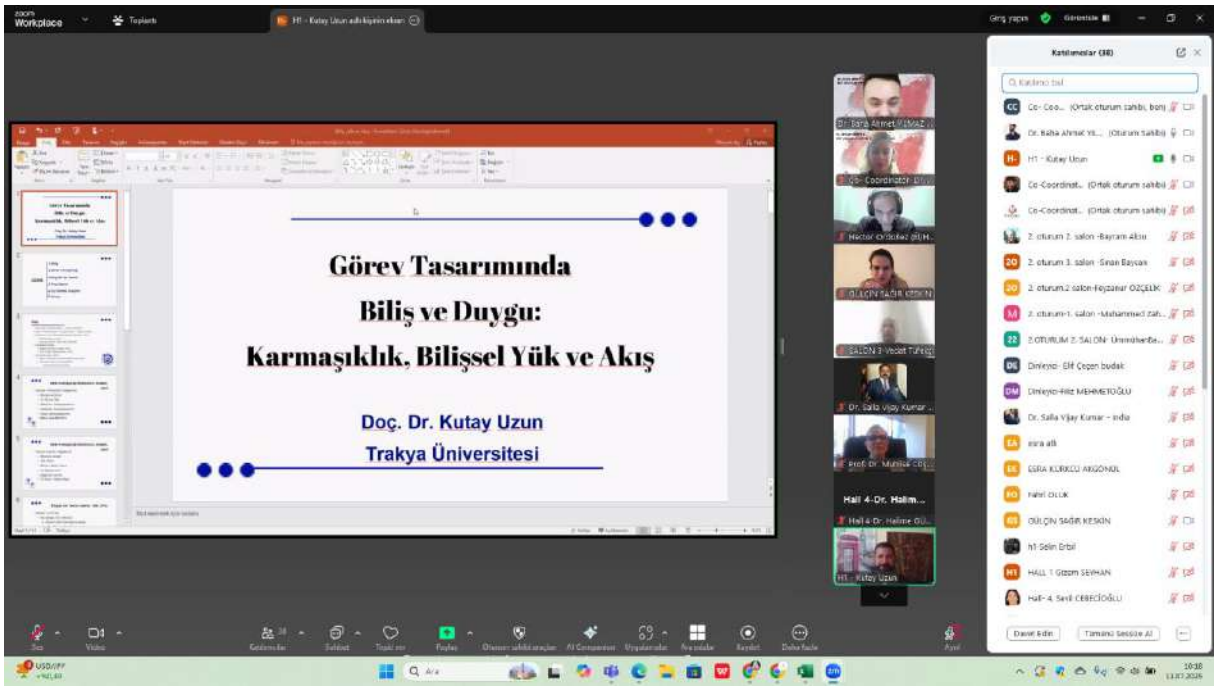

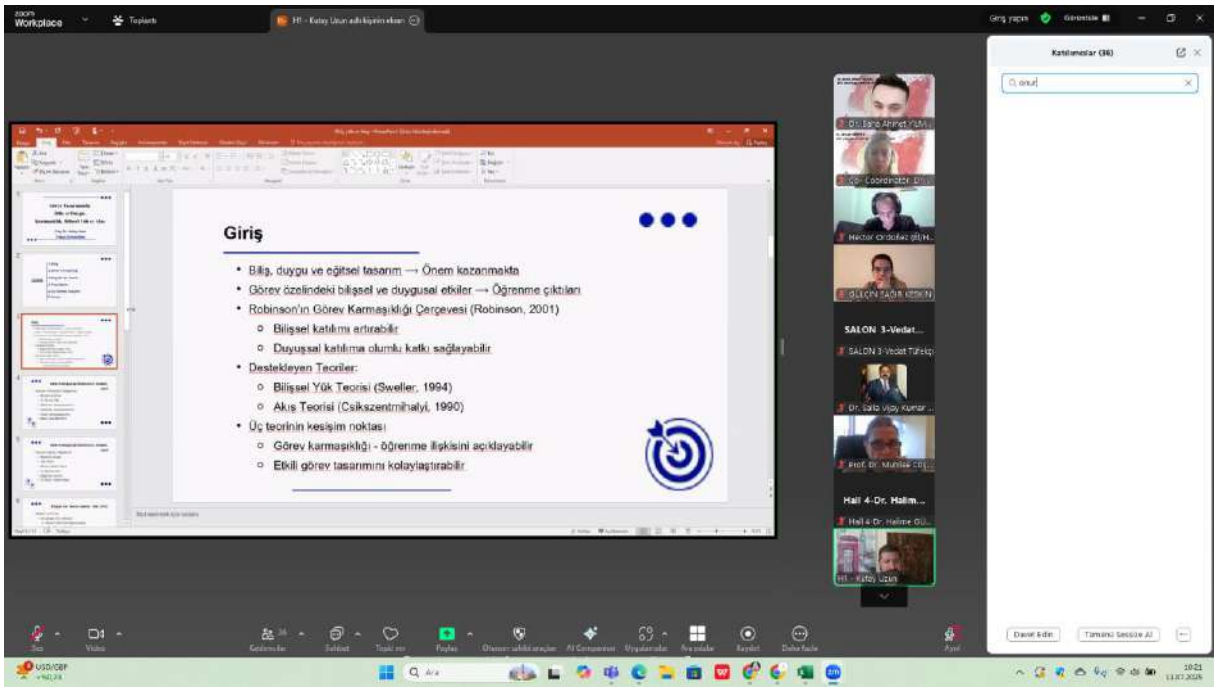
CONGRESS PHOTOS

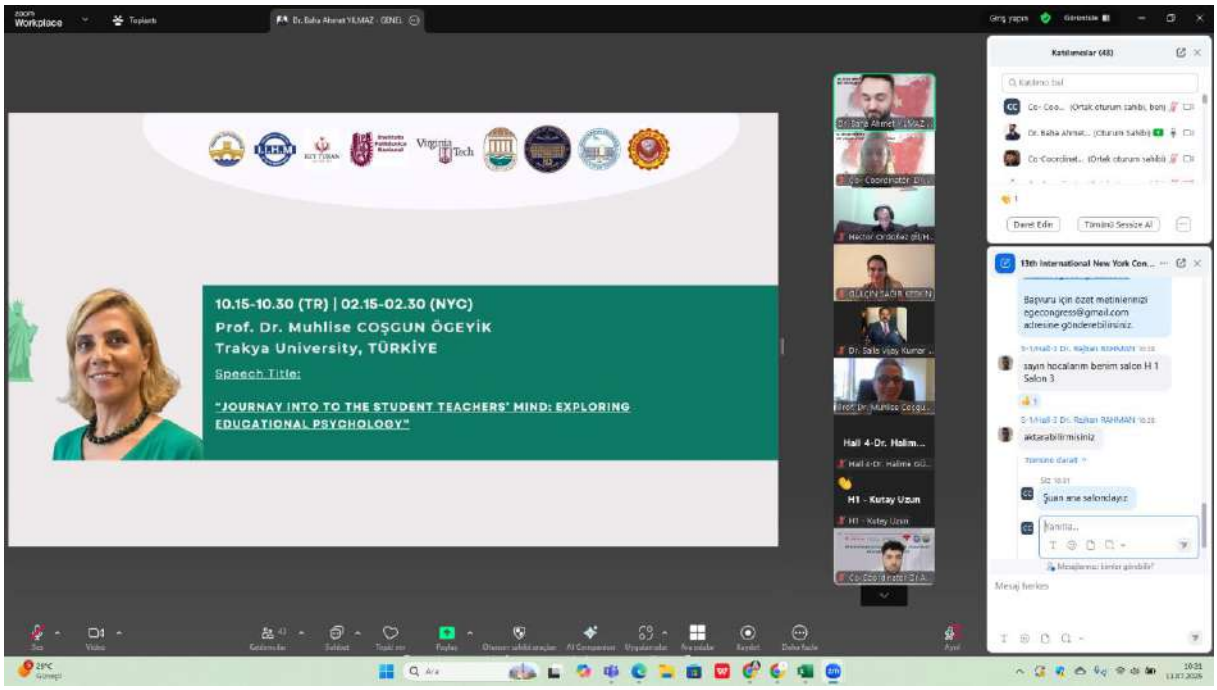

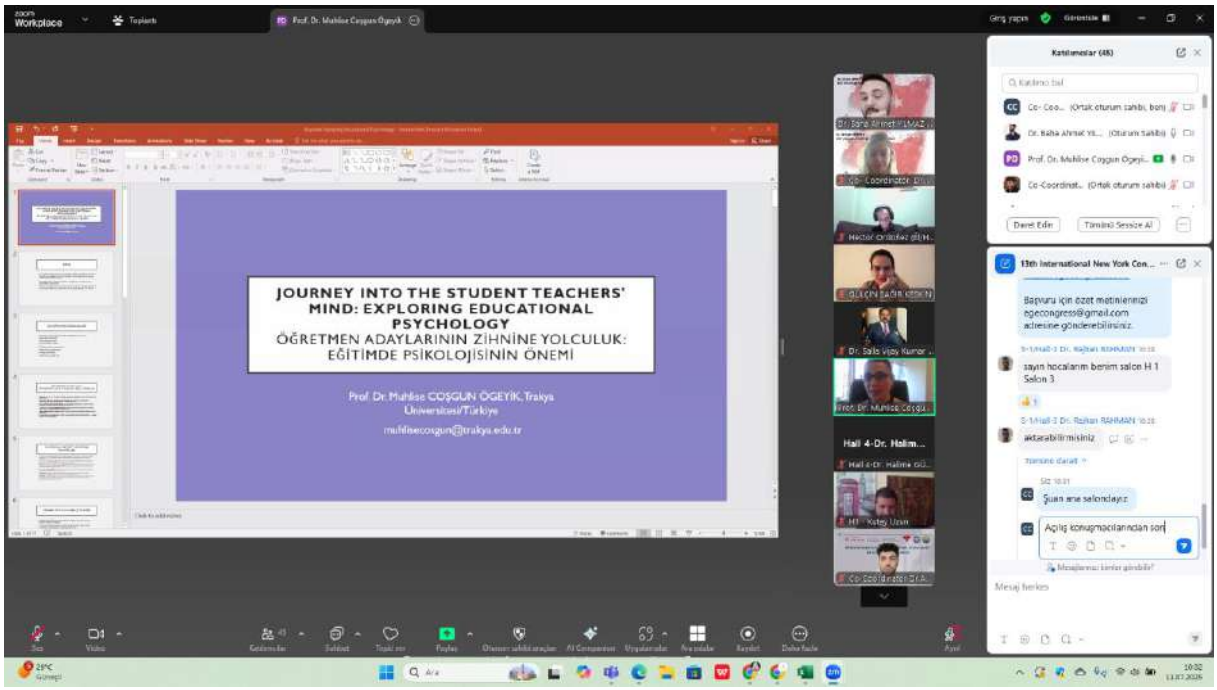
CONGRESS PHOTOS

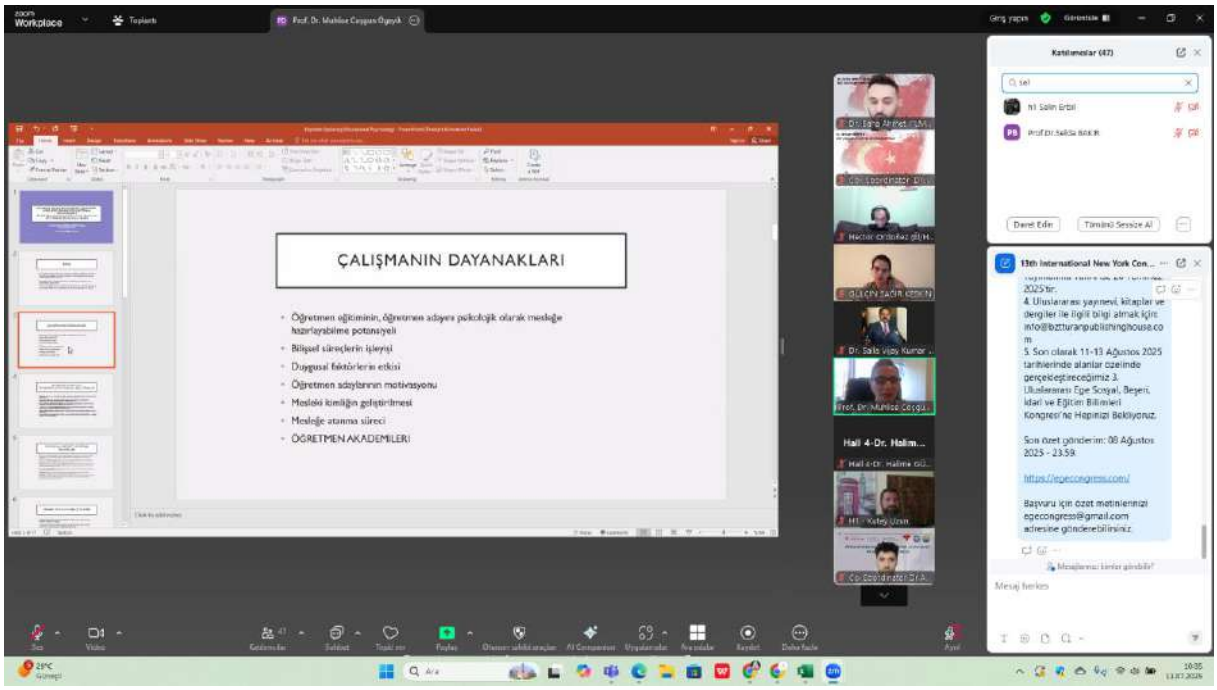

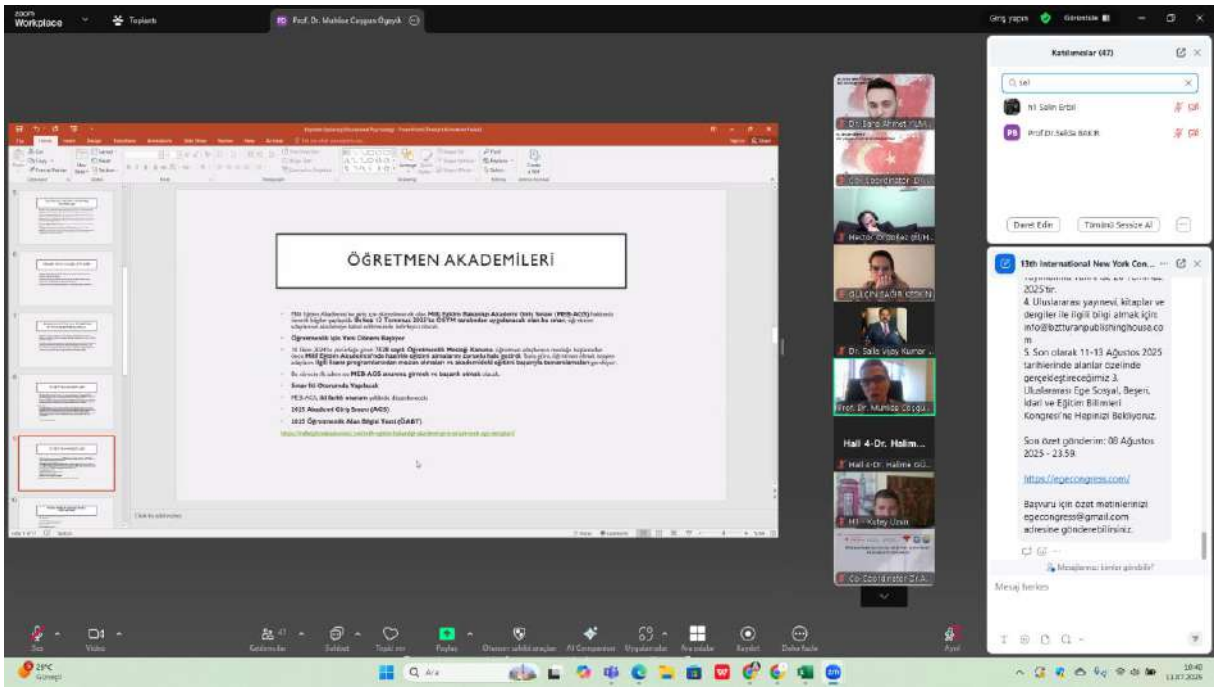
CONGRESS PHOTOS

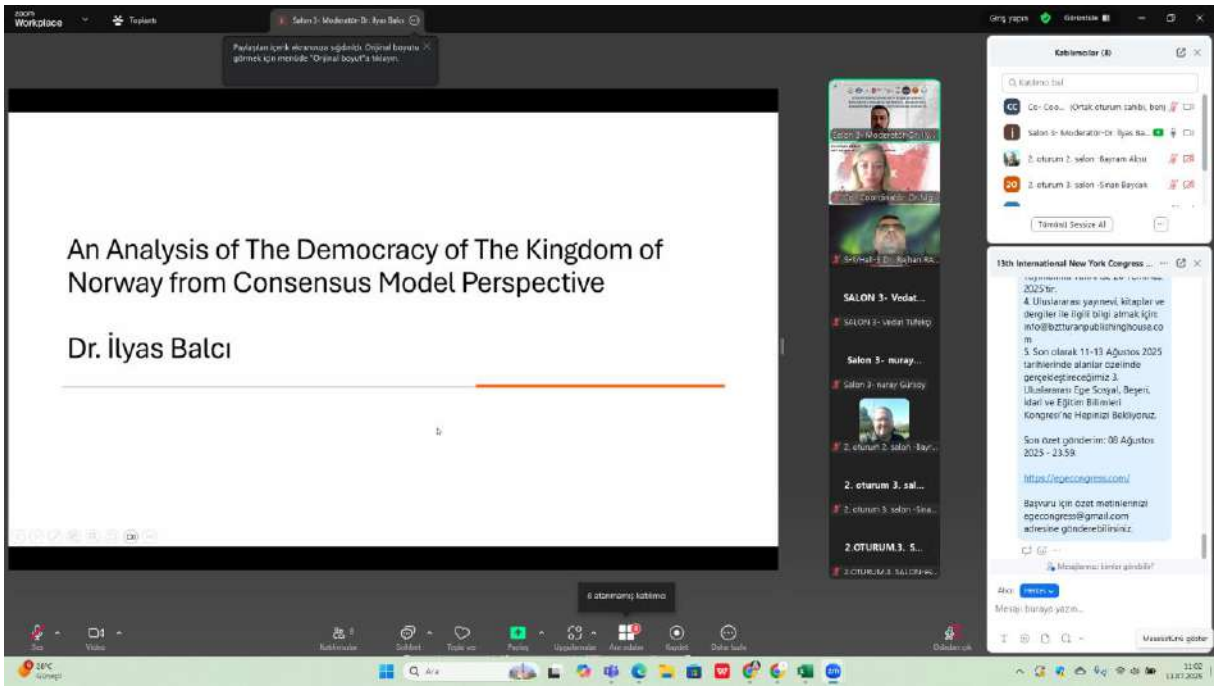

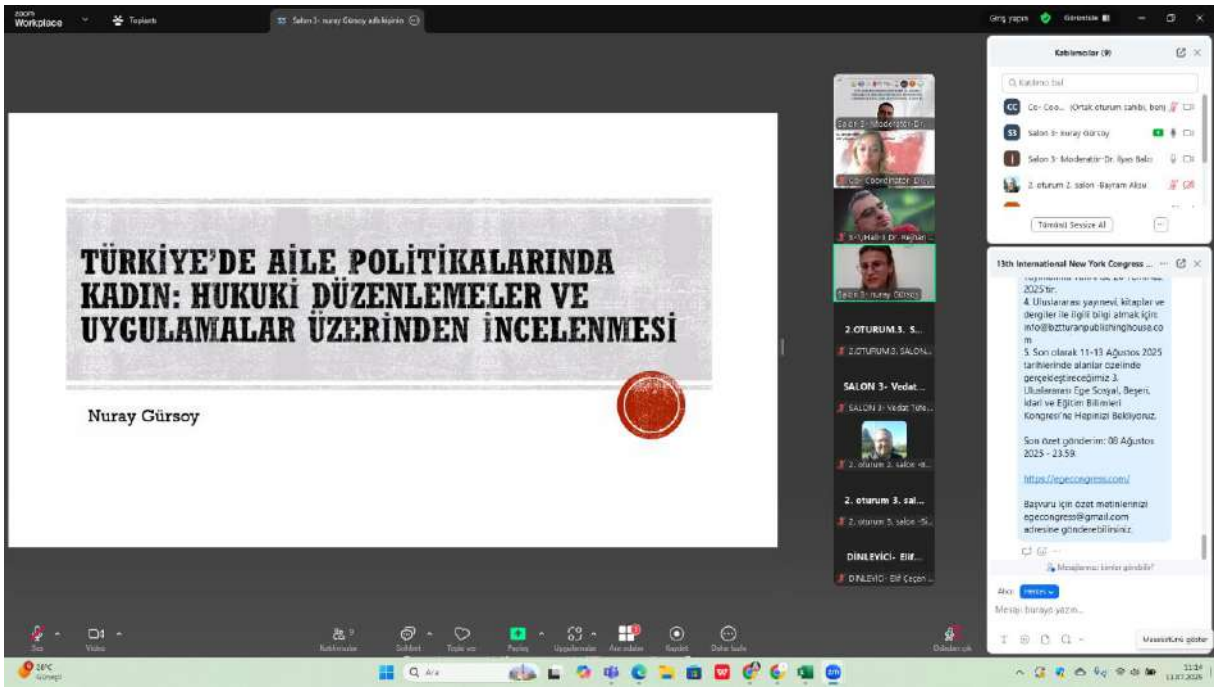
CONGRESS PHOTOS

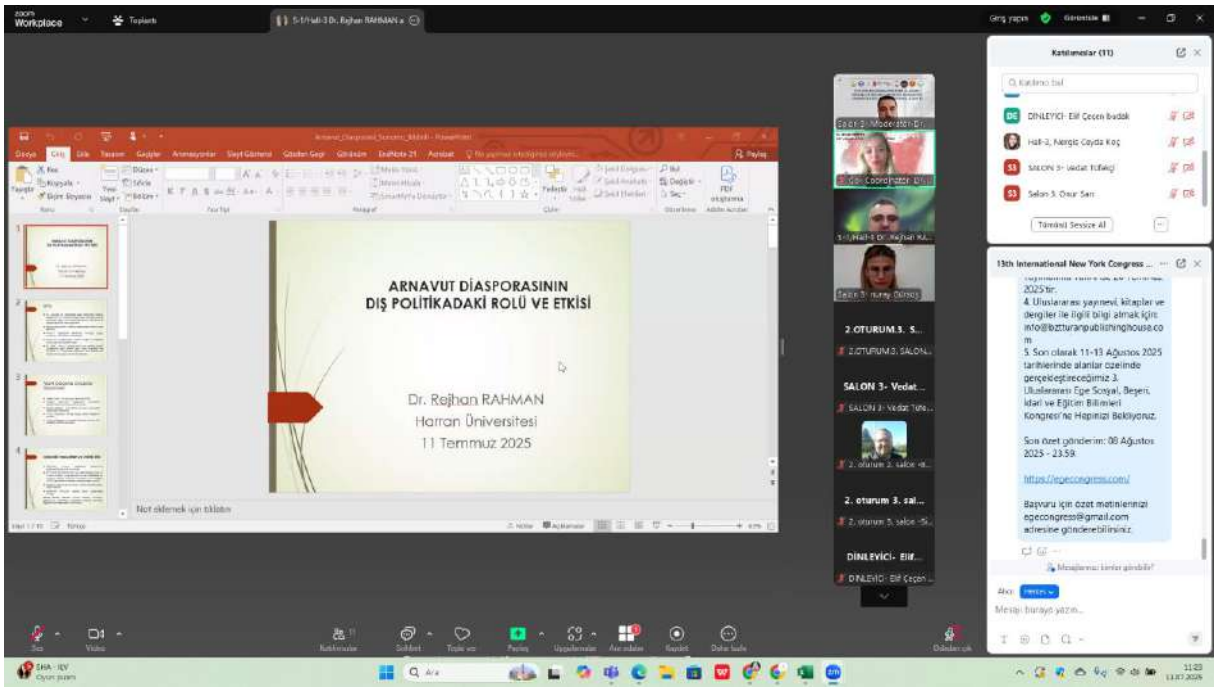
CONGRESS PHOTOS

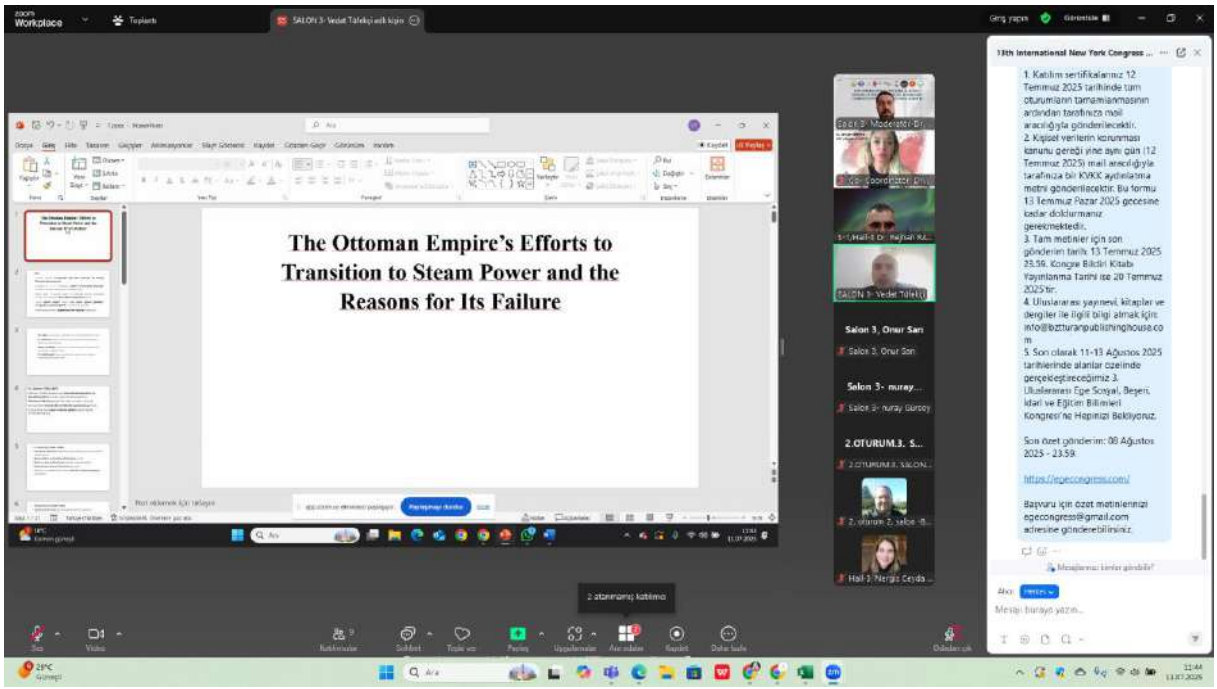
CONGRESS PHOTOS

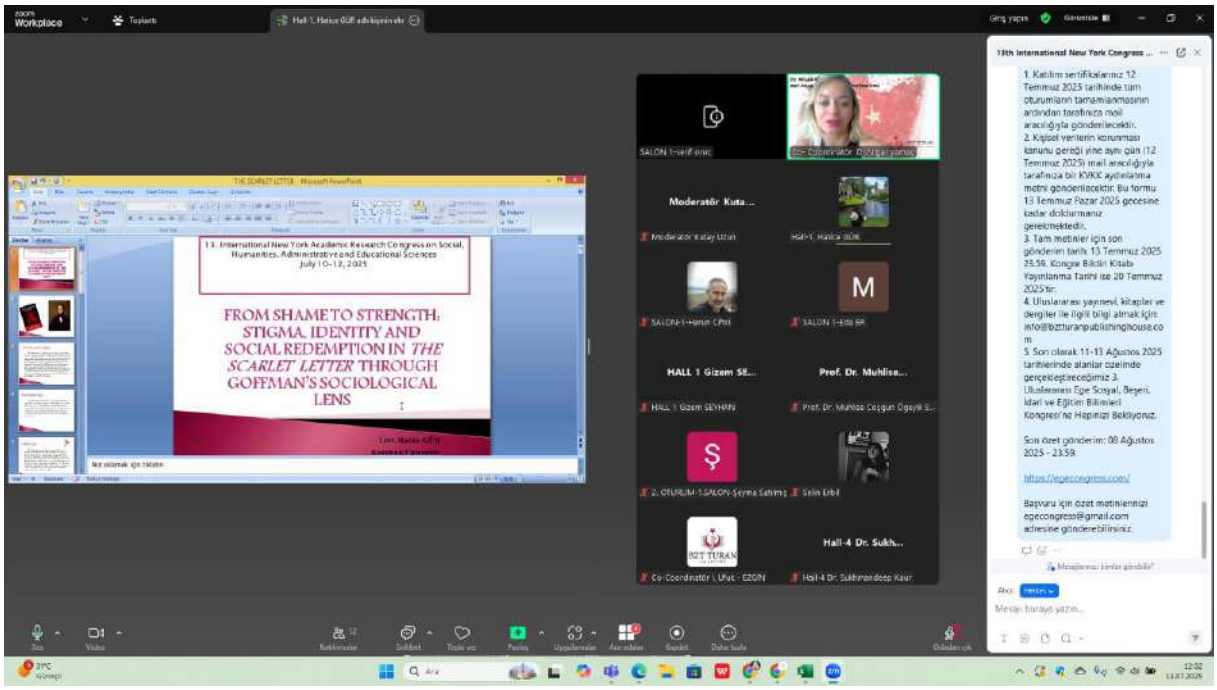

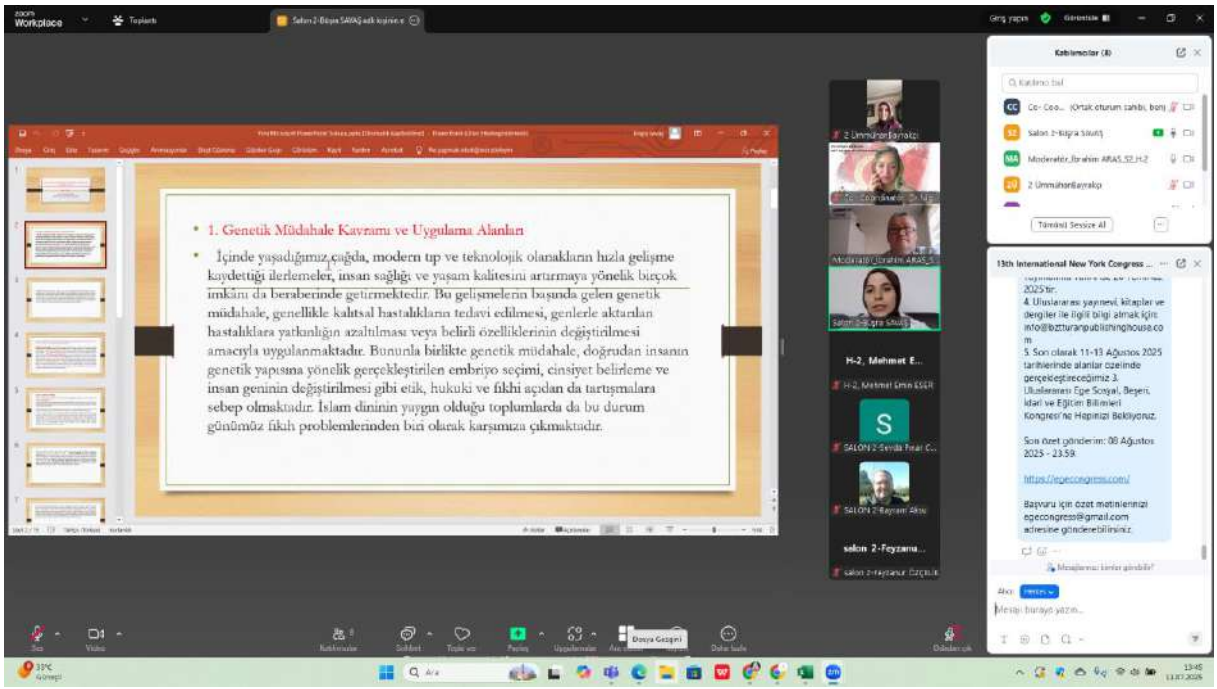
CONGRESS PHOTOS

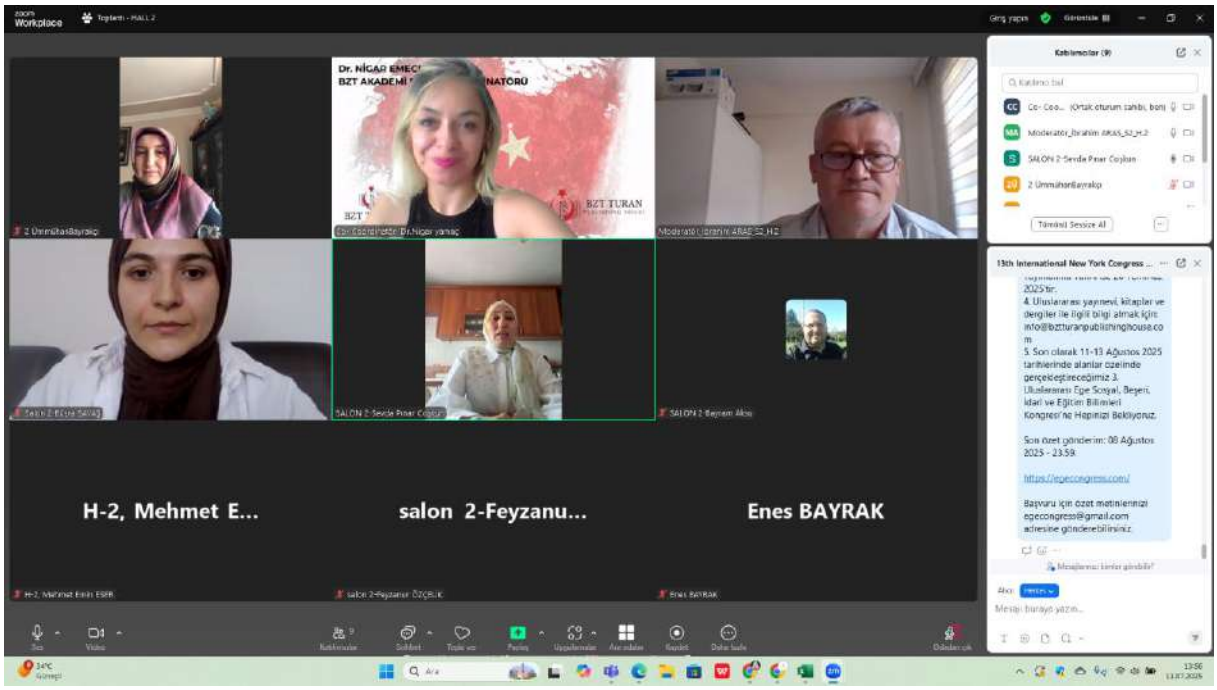

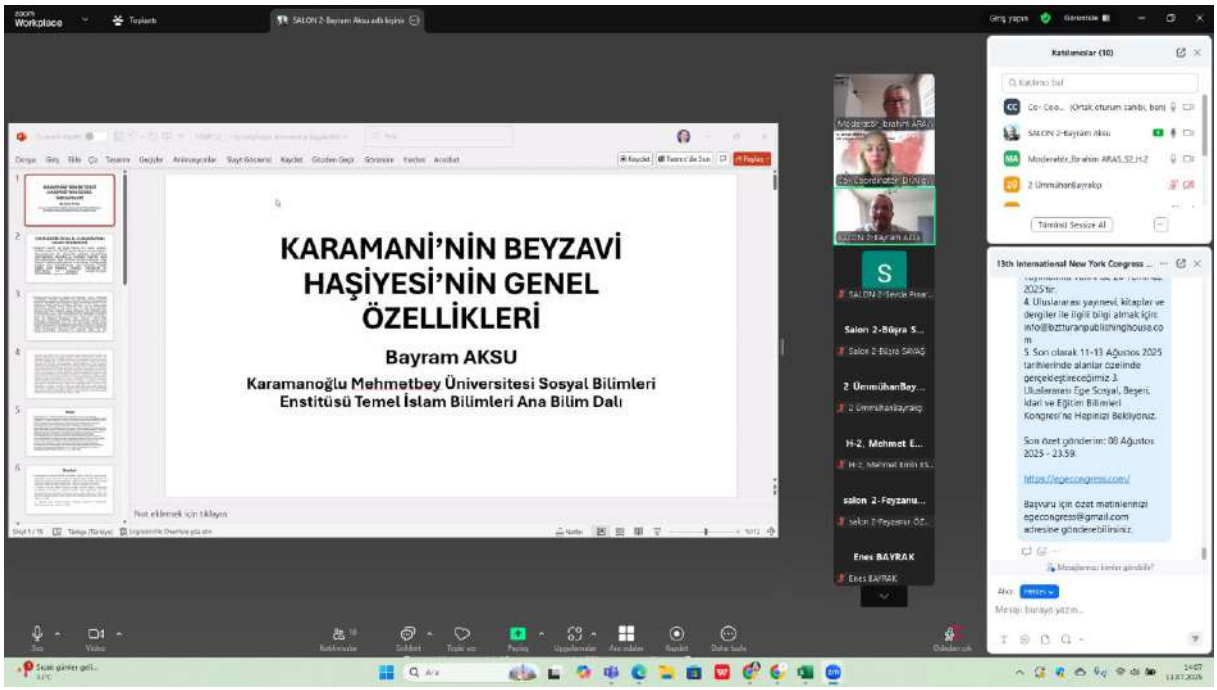
CONGRESS PHOTOS

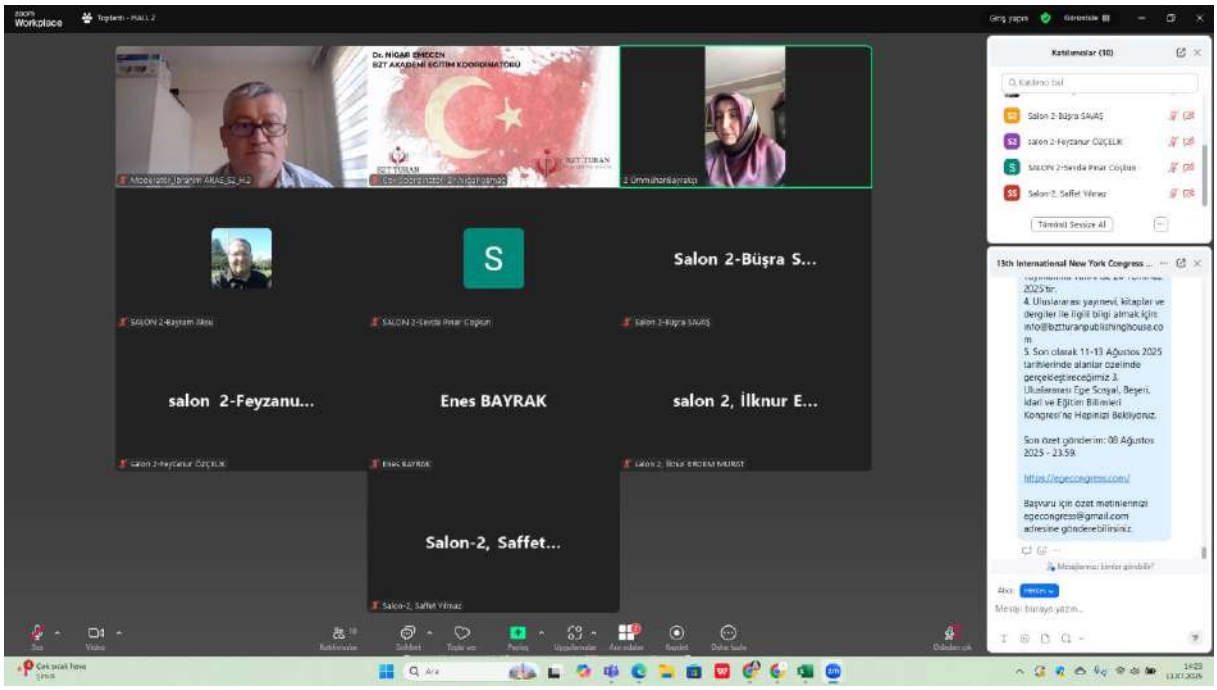

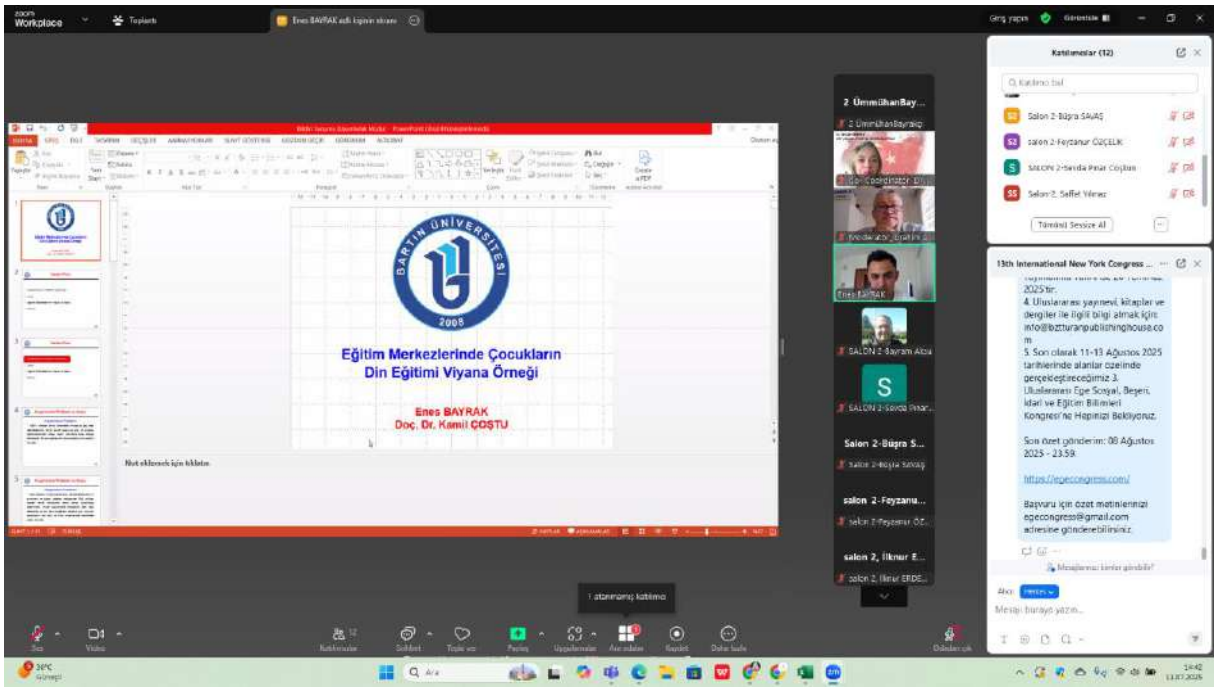
CONGRESS PHOTOS

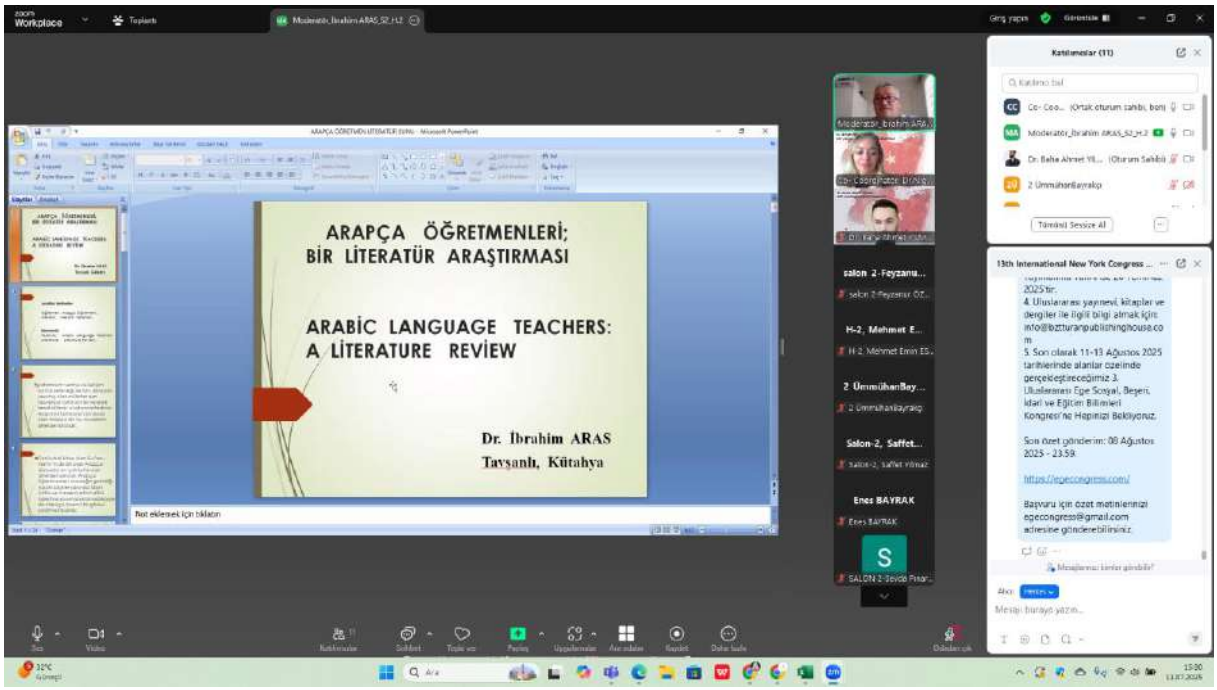
CONGRESS PHOTOS

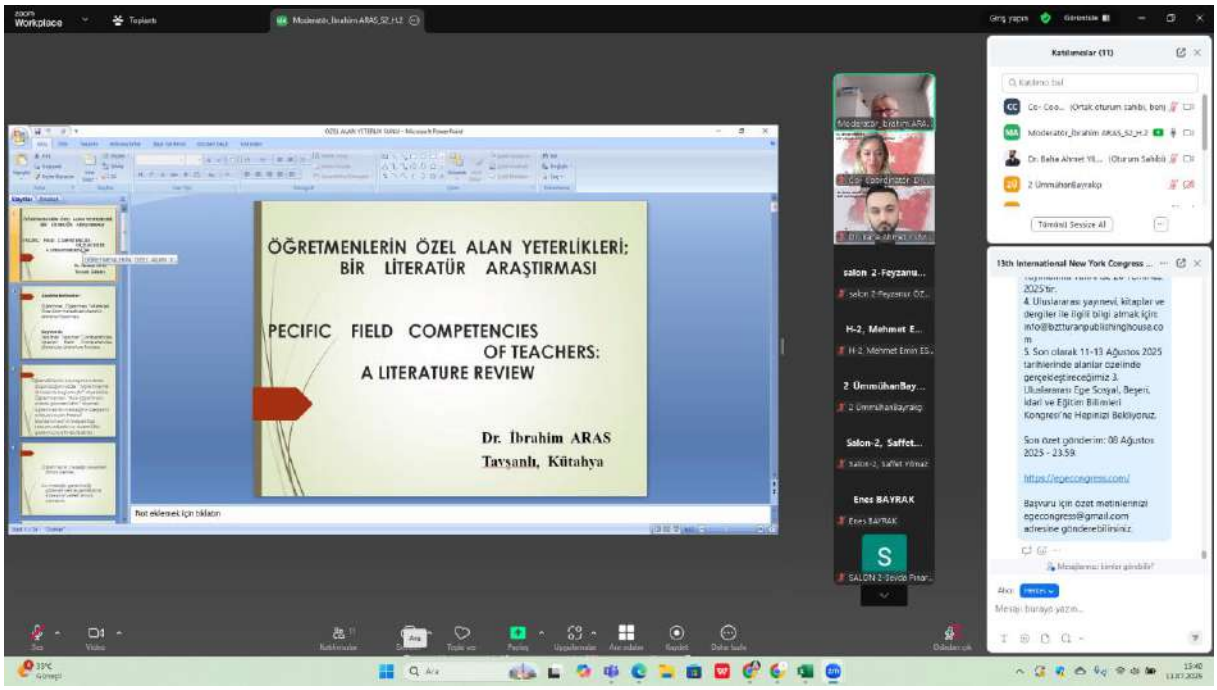

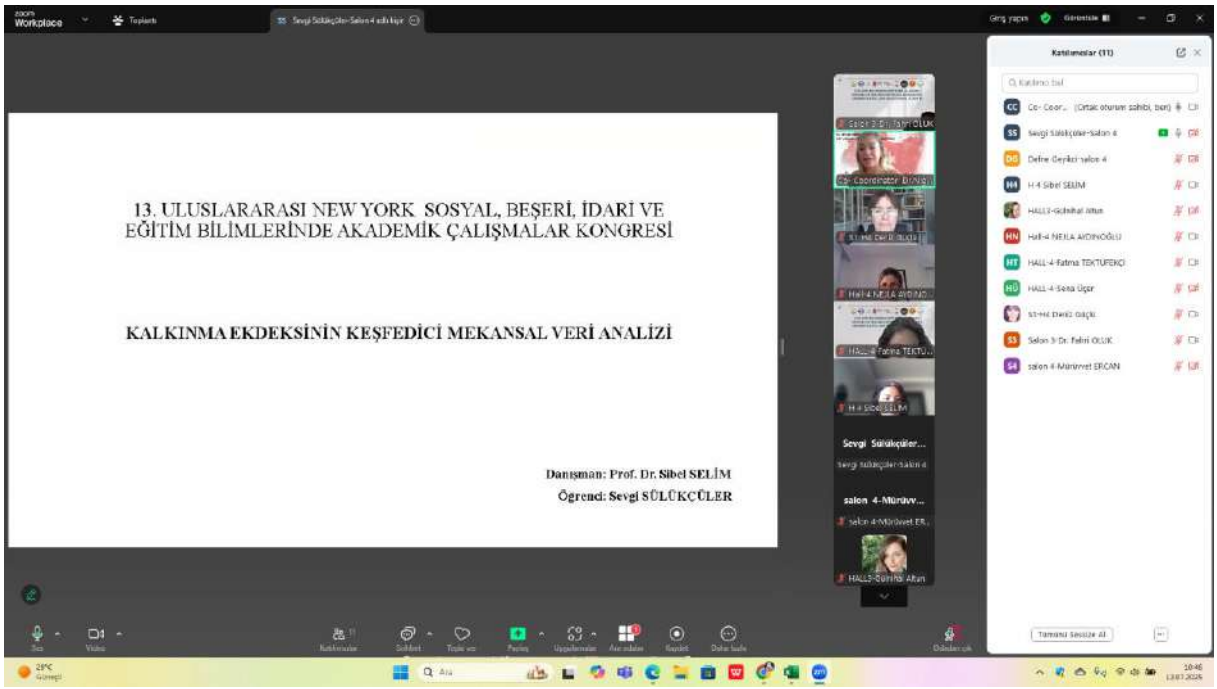
CONGRESS PHOTOS

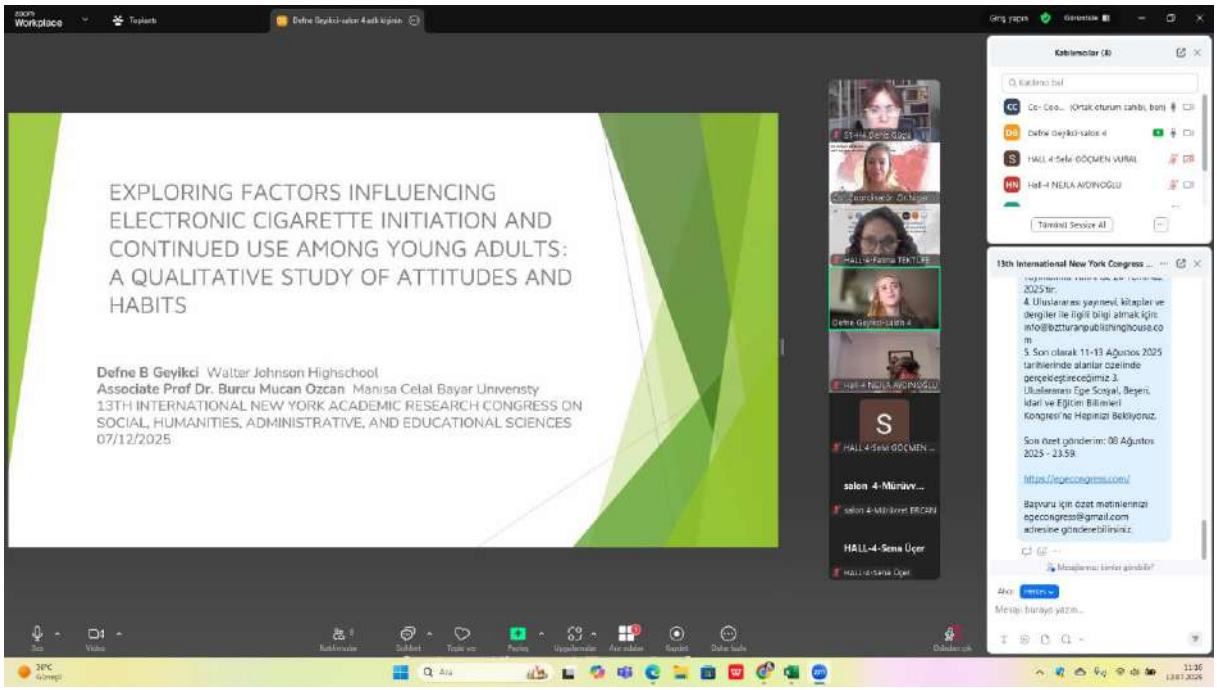
CONGRESS PHOTOS

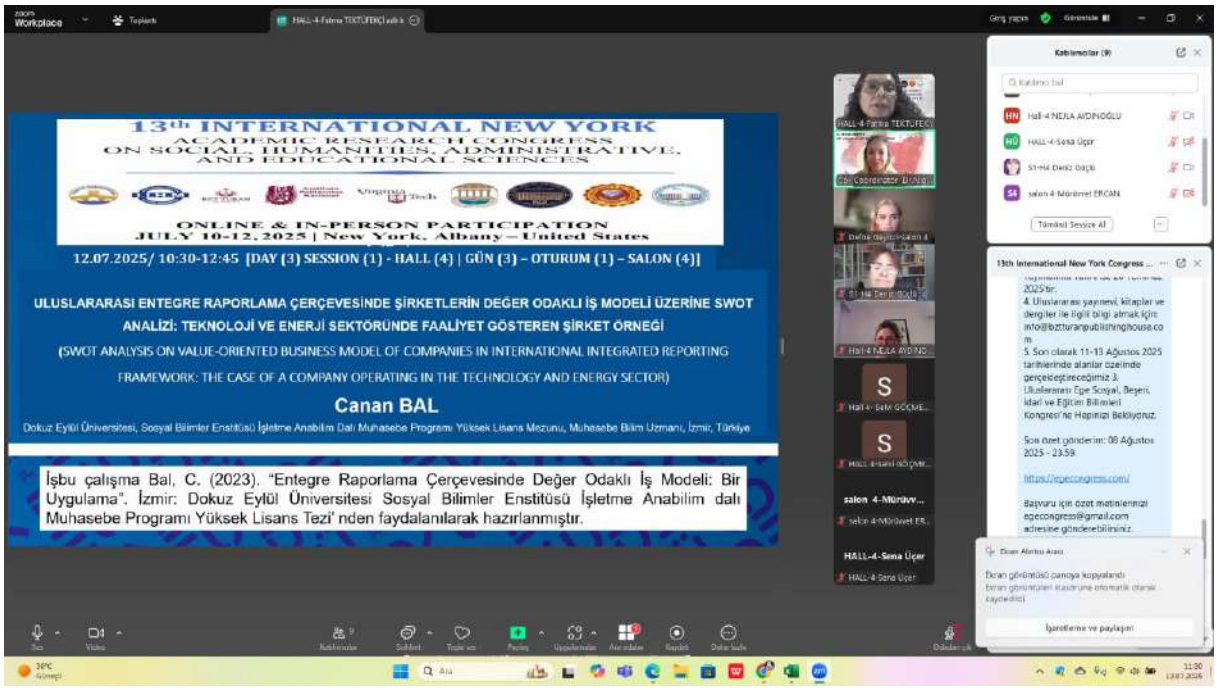

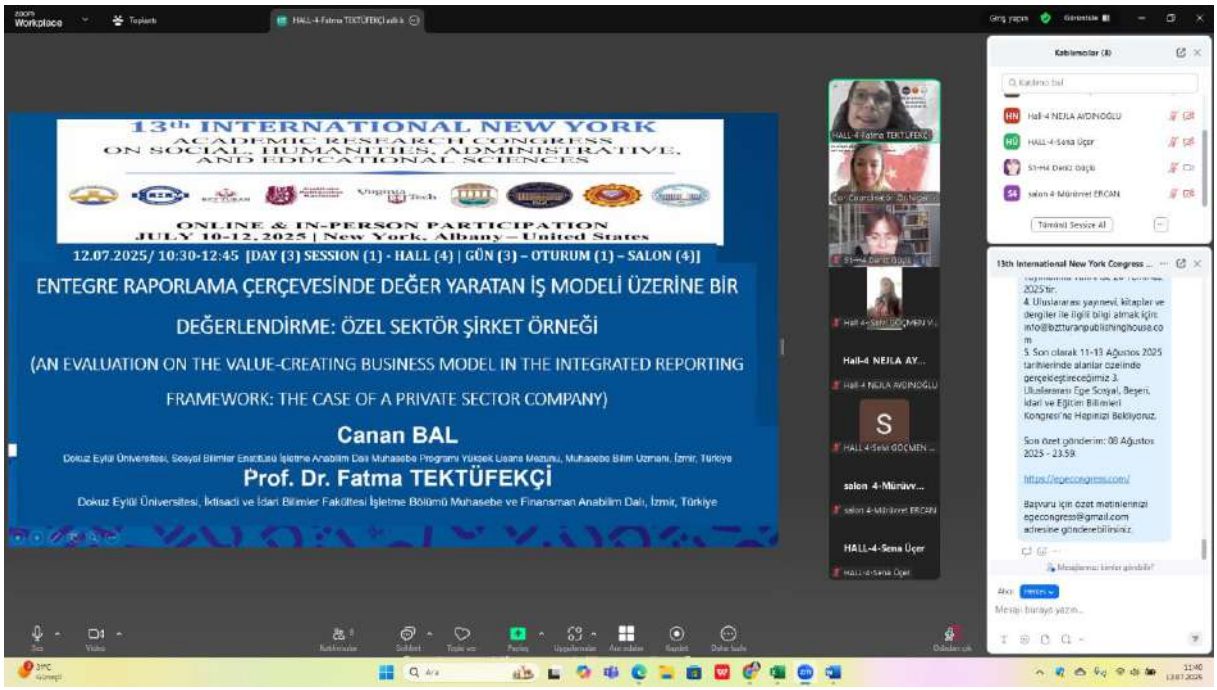
CONGRESS PHOTOS

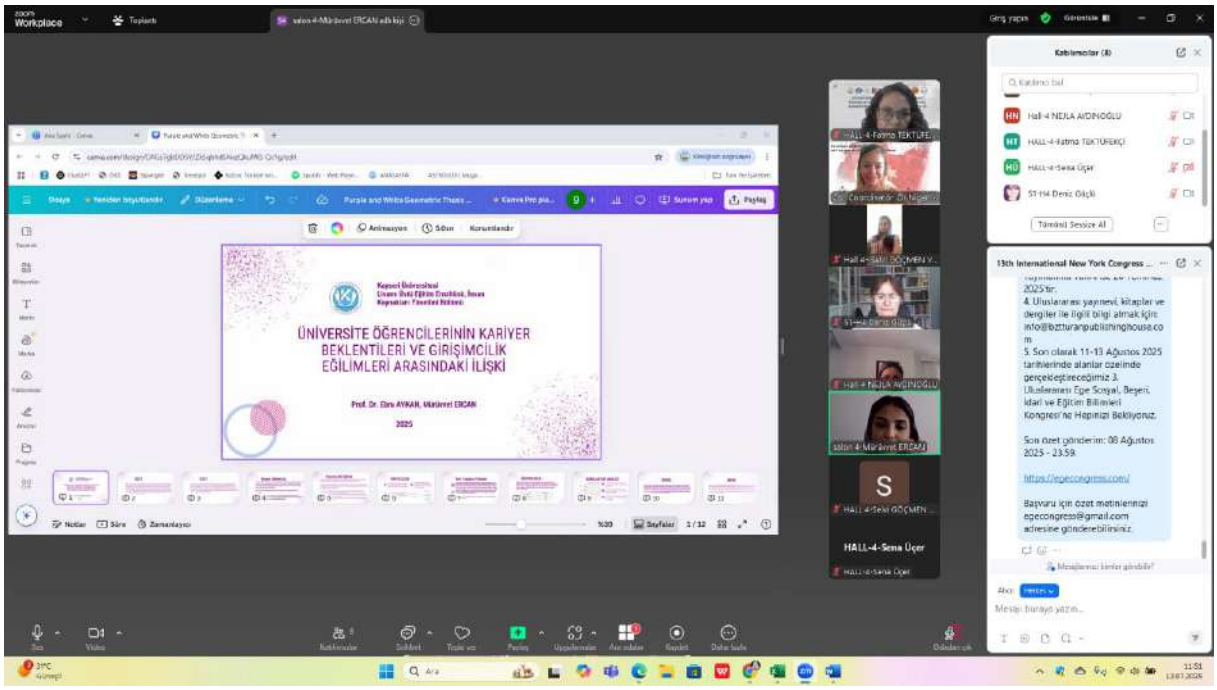

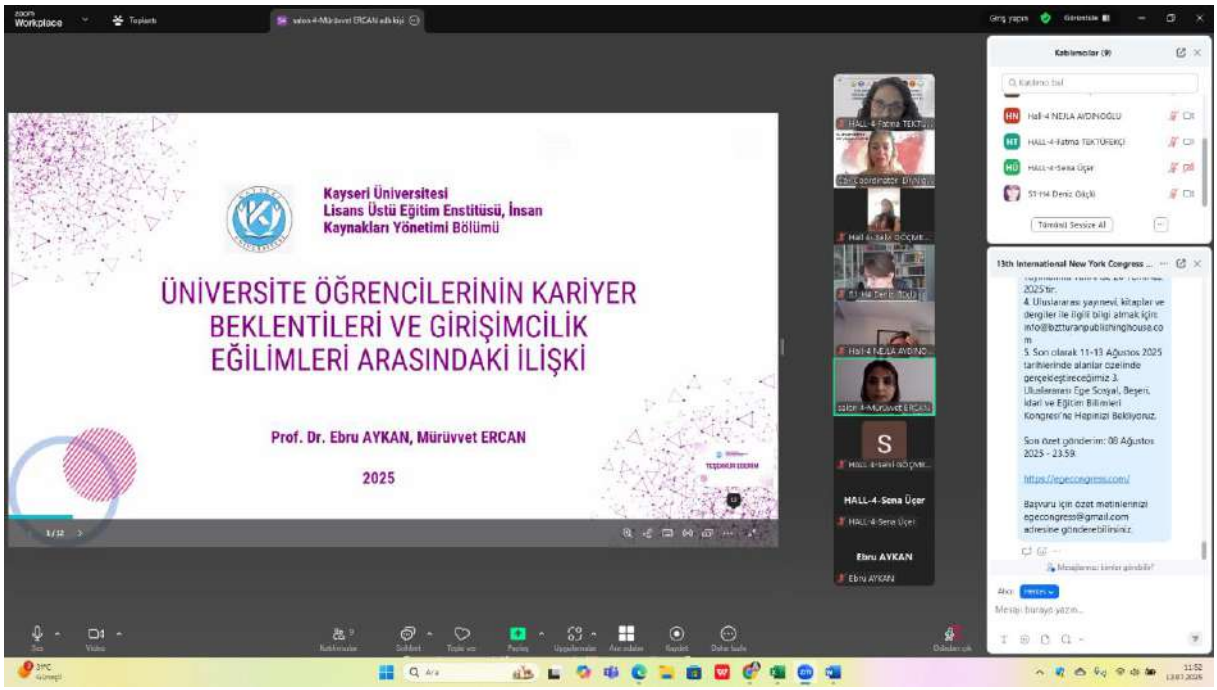
CONGRESS PHOTOS

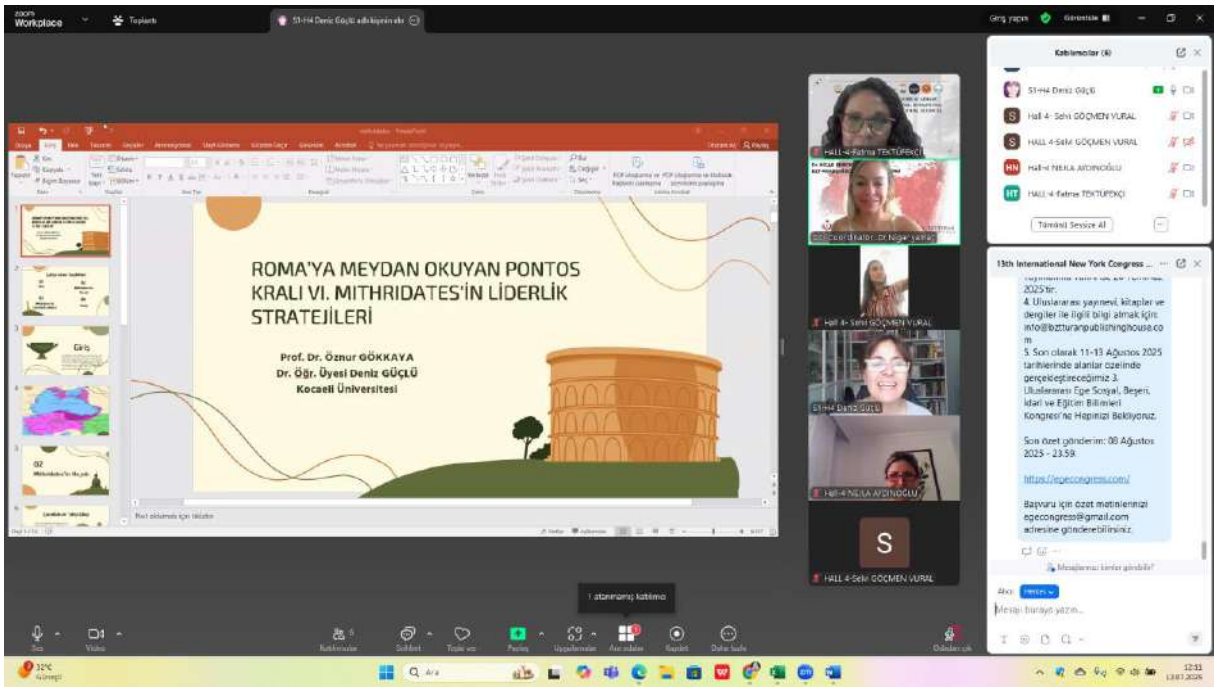
CONGRESS PHOTOS

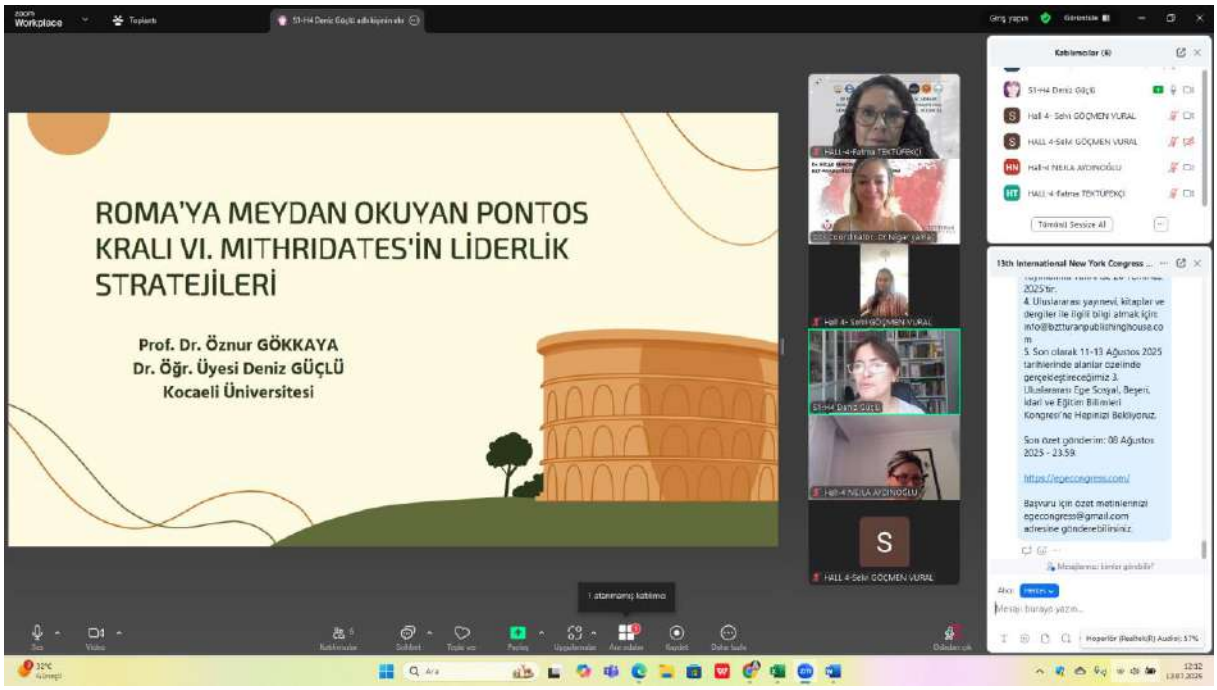

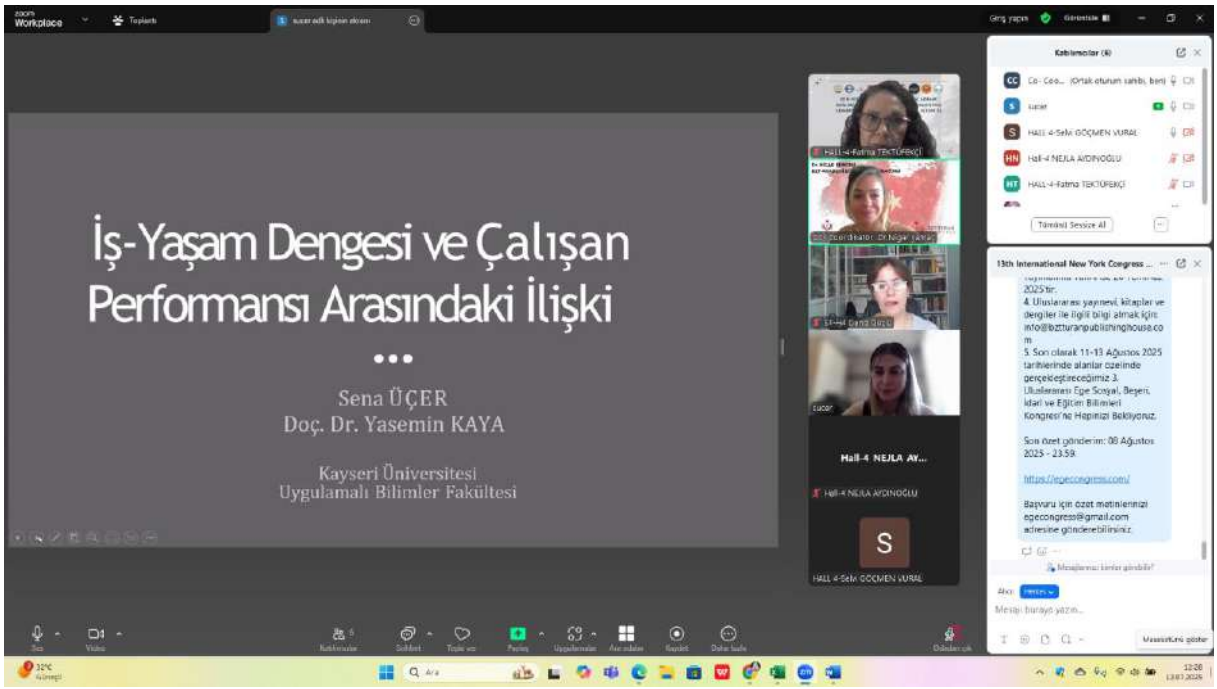
CONGRESS PHOTOS

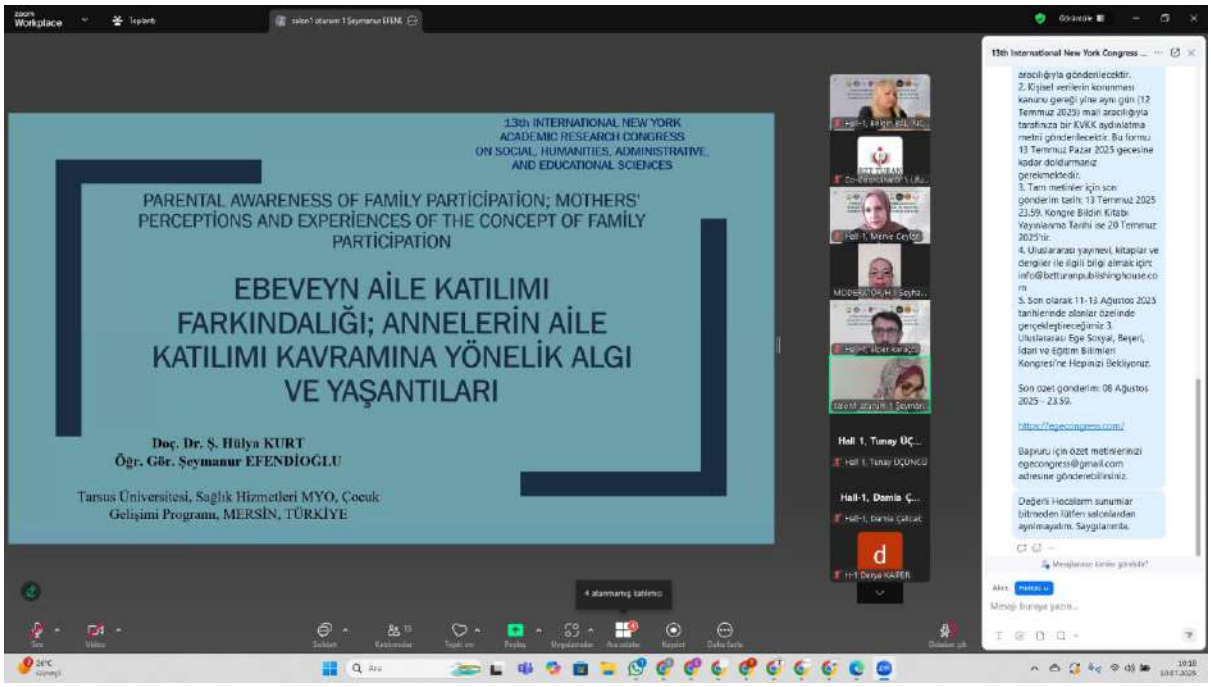

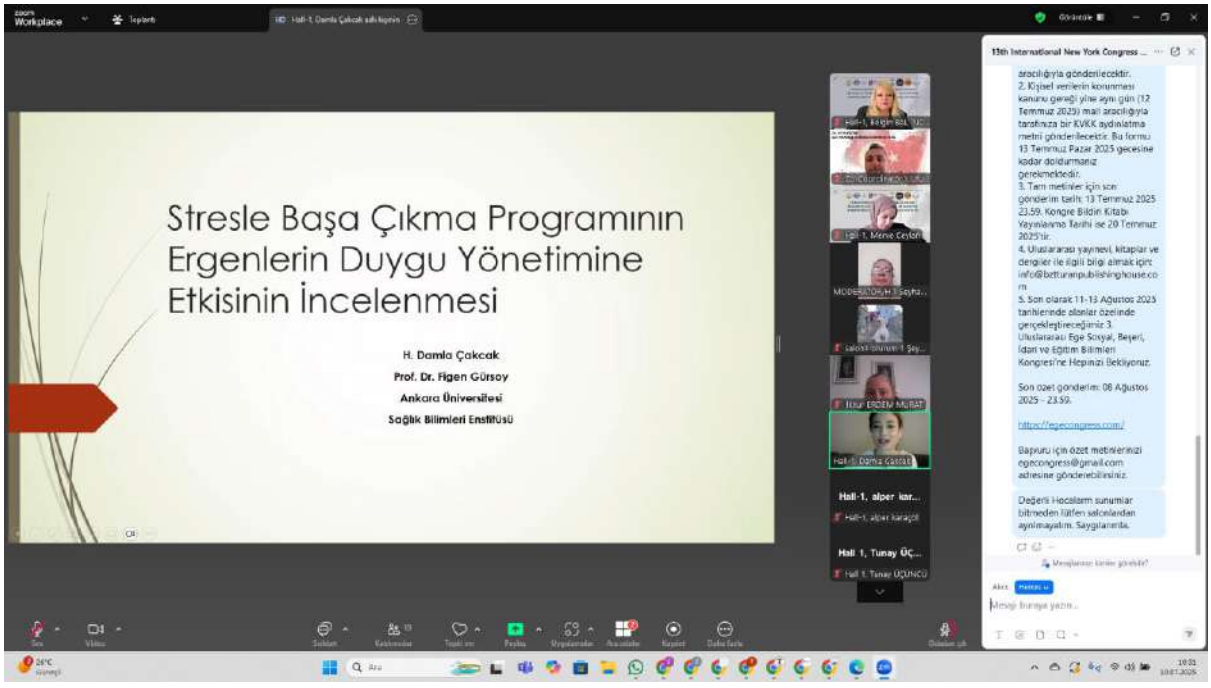
CONGRESS PHOTOS

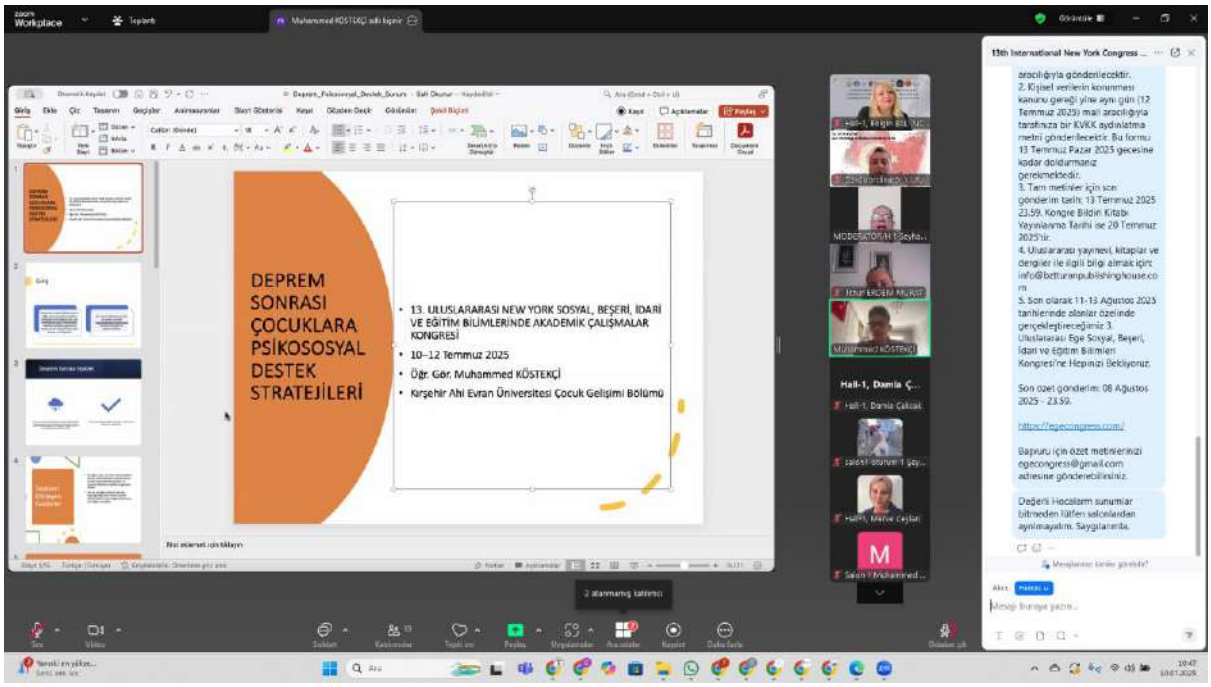

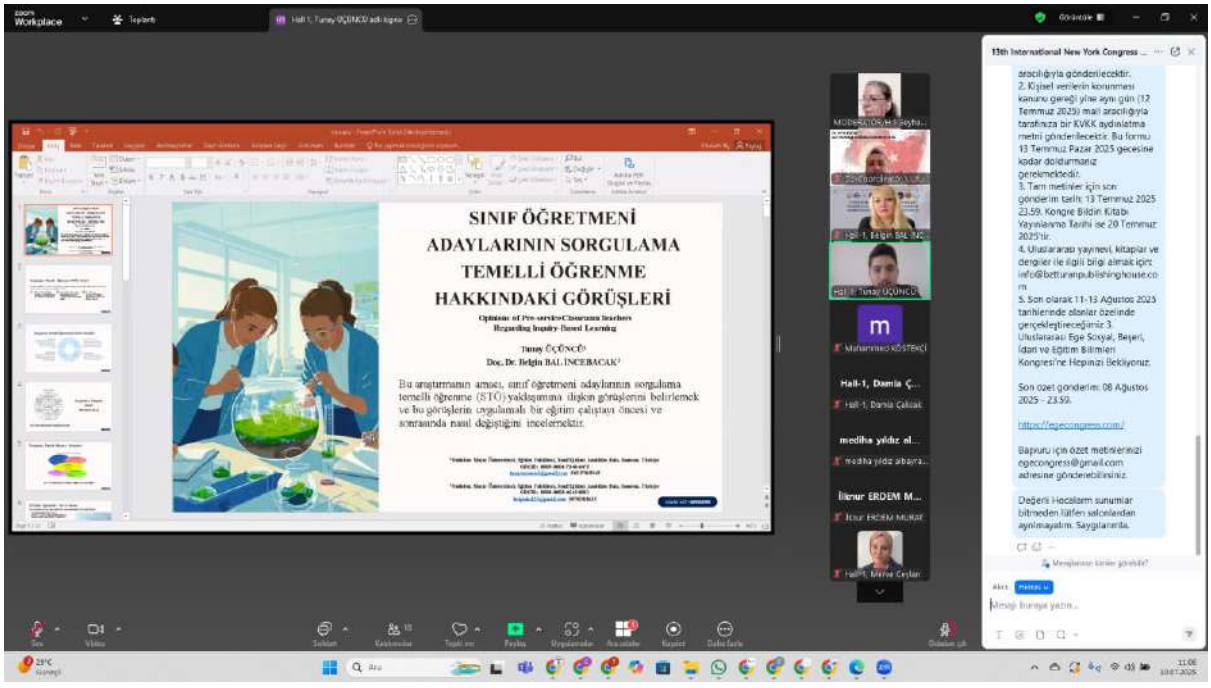
CONGRESS PHOTOS

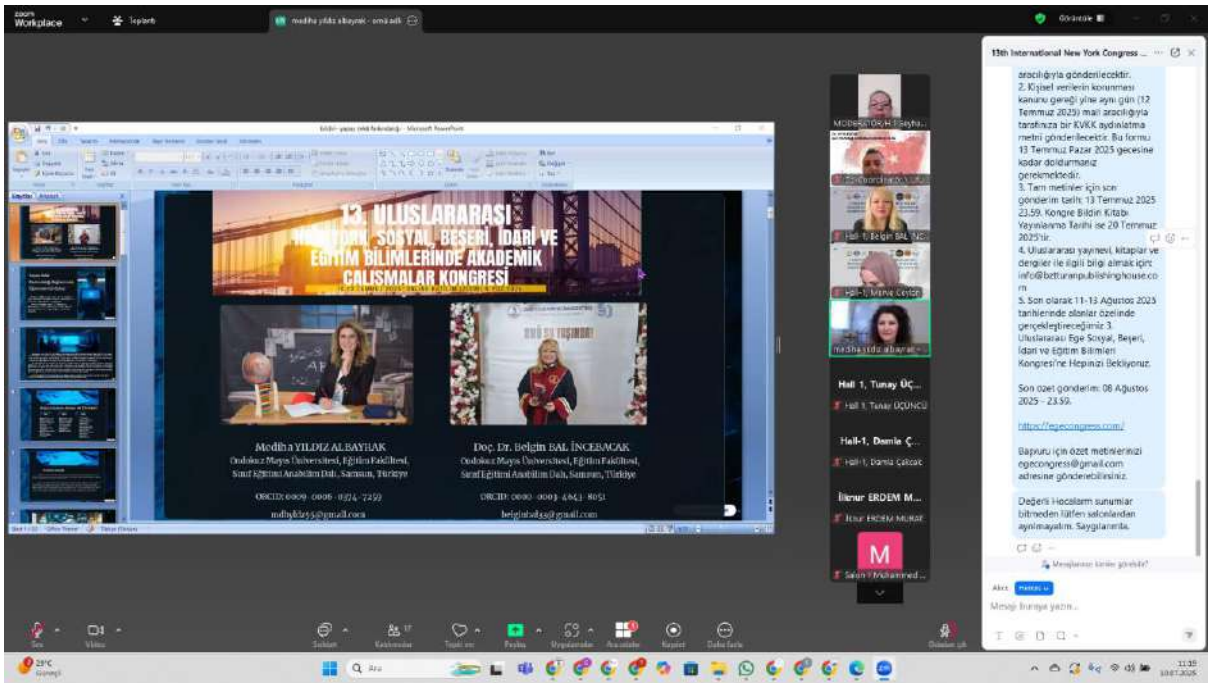

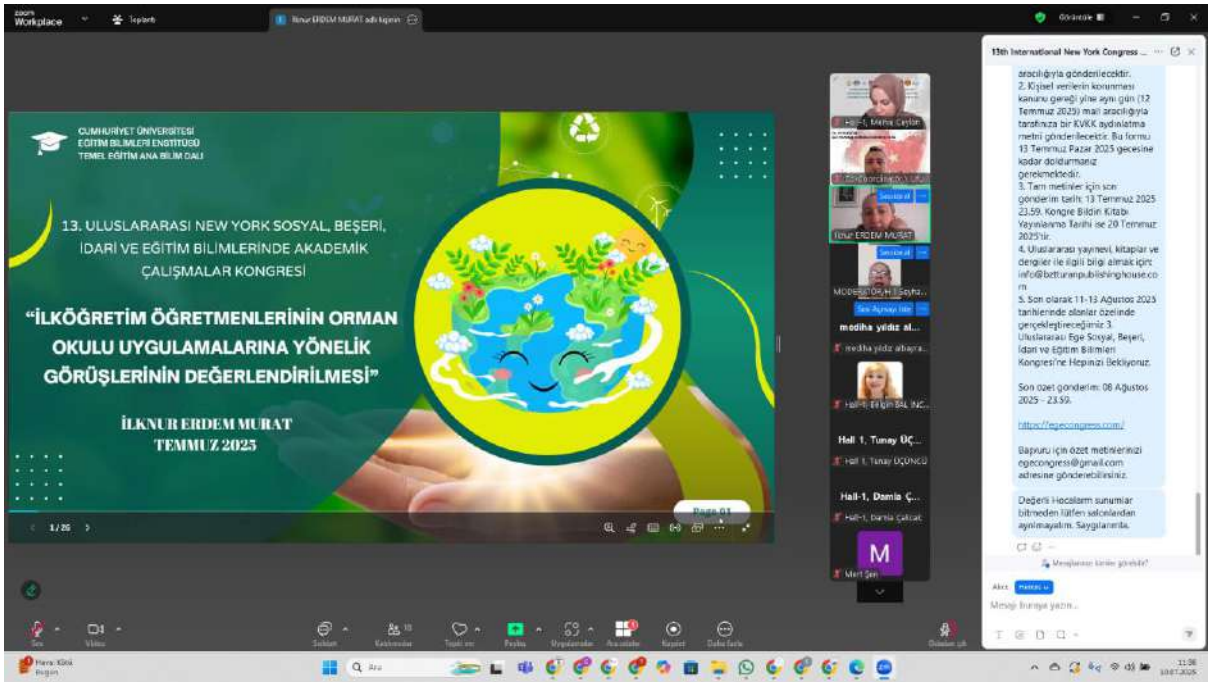
CONGRESS PHOTOS

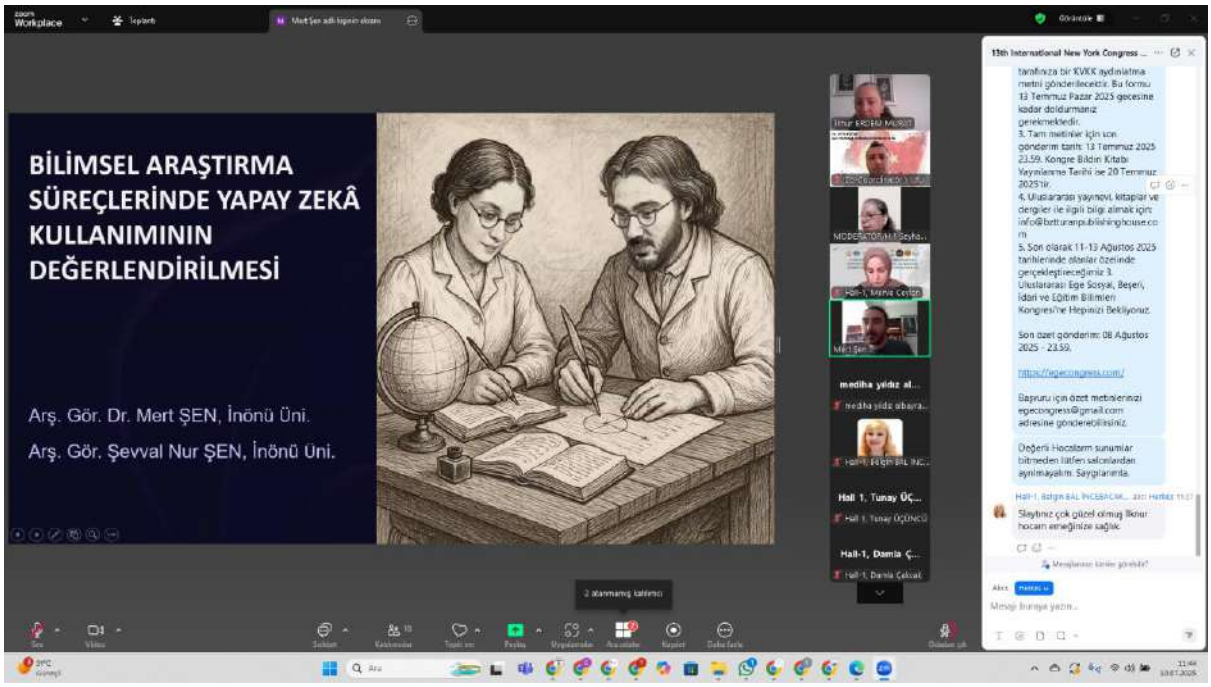

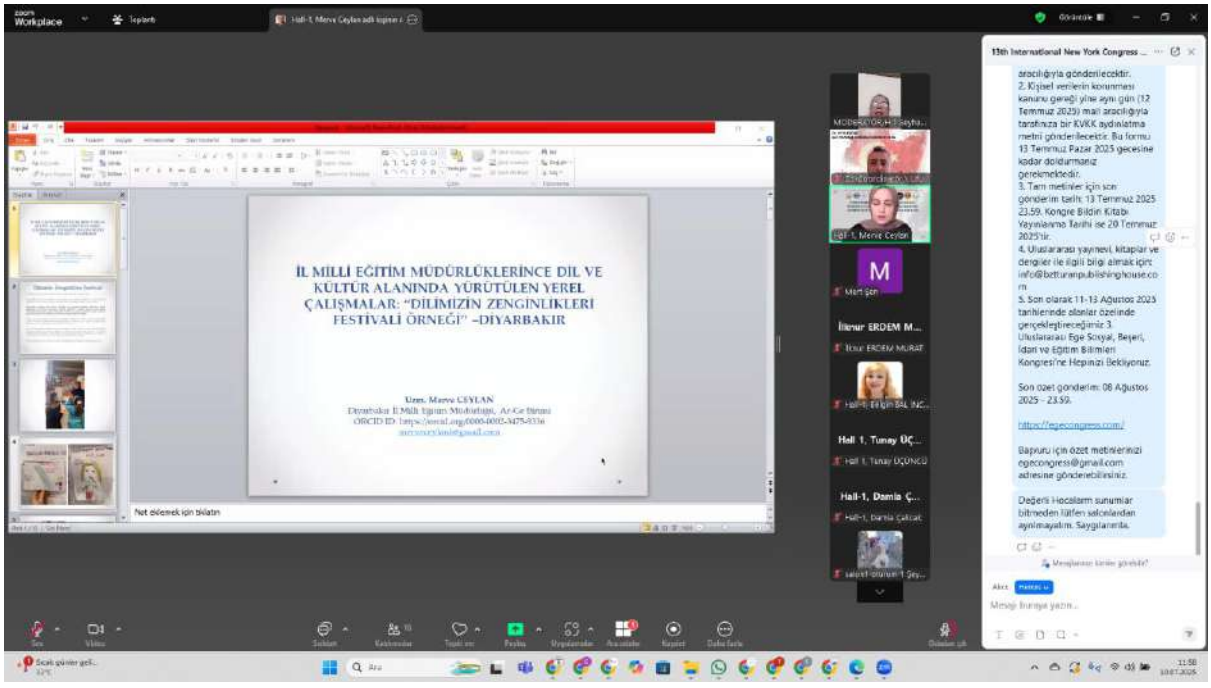
CONGRESS PHOTOS

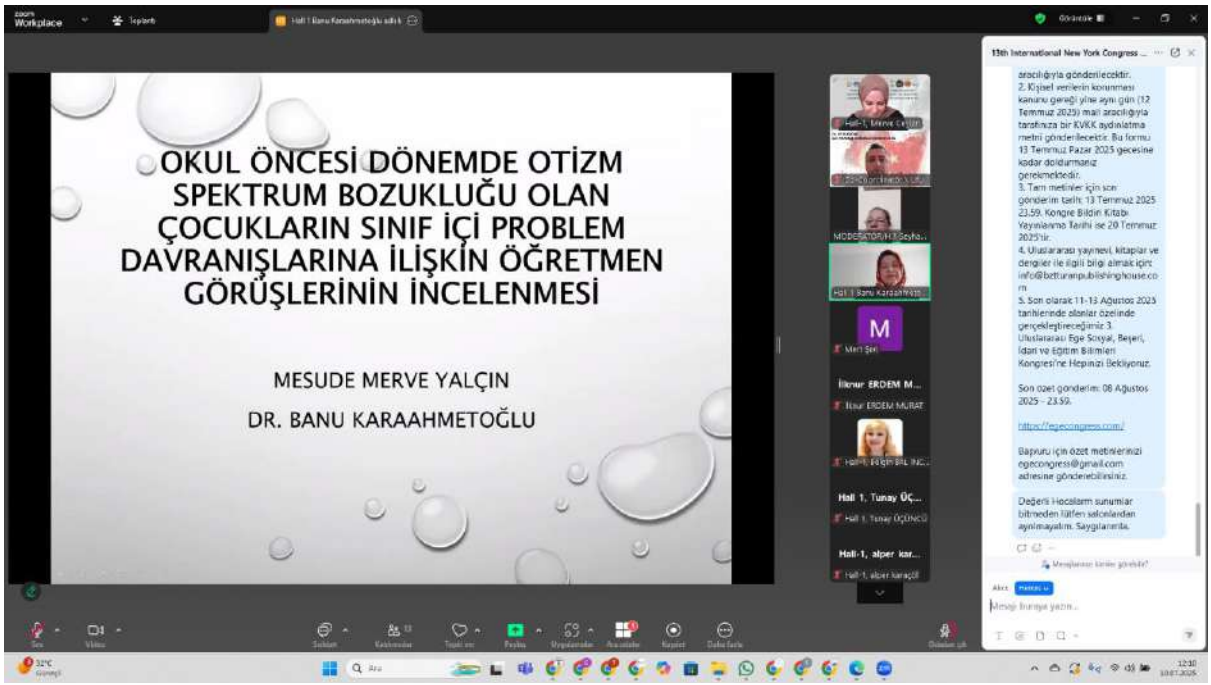

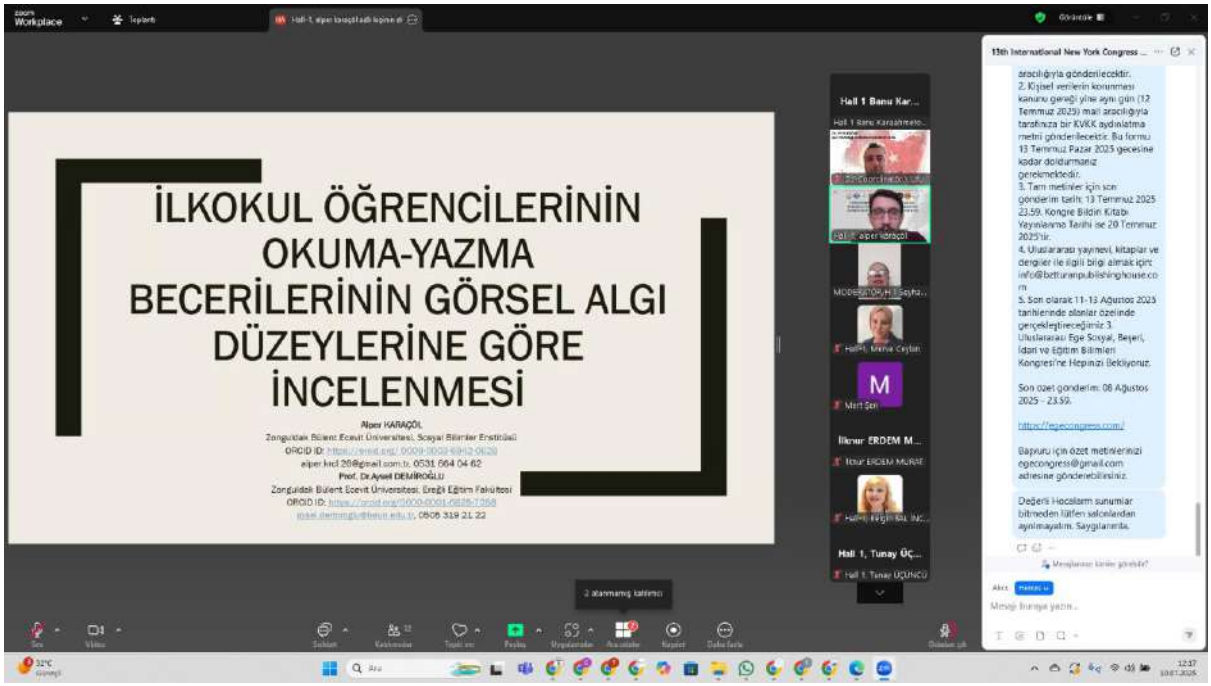
CONGRESS PHOTOS

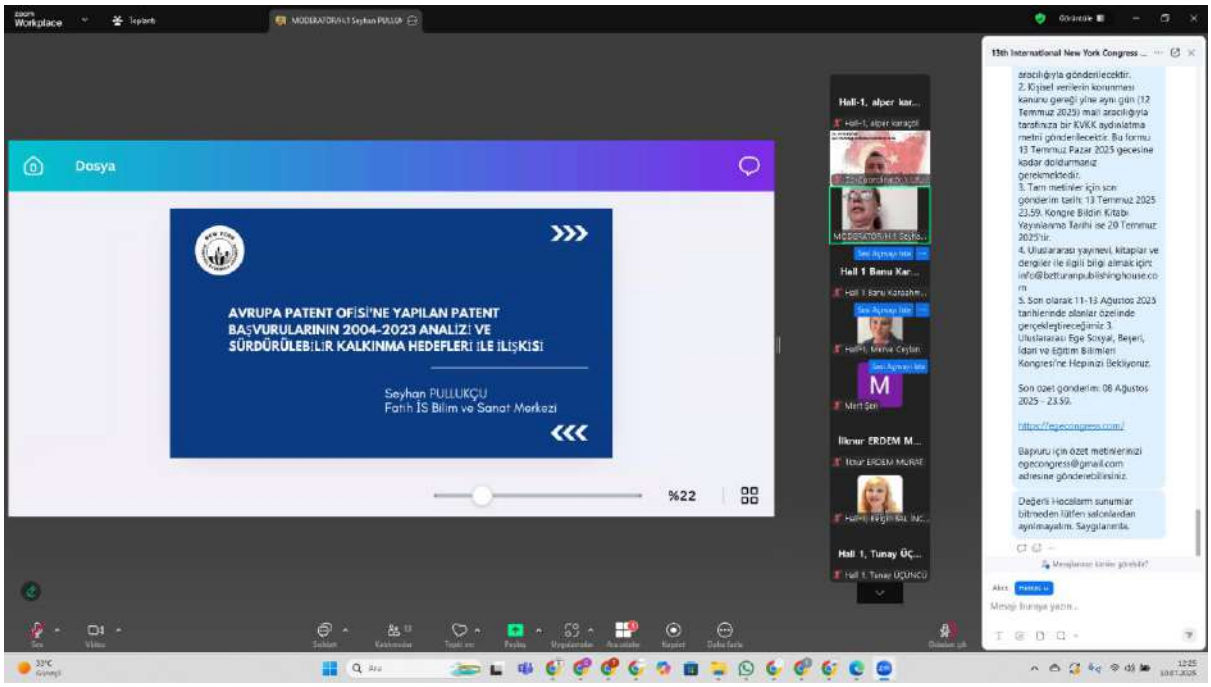

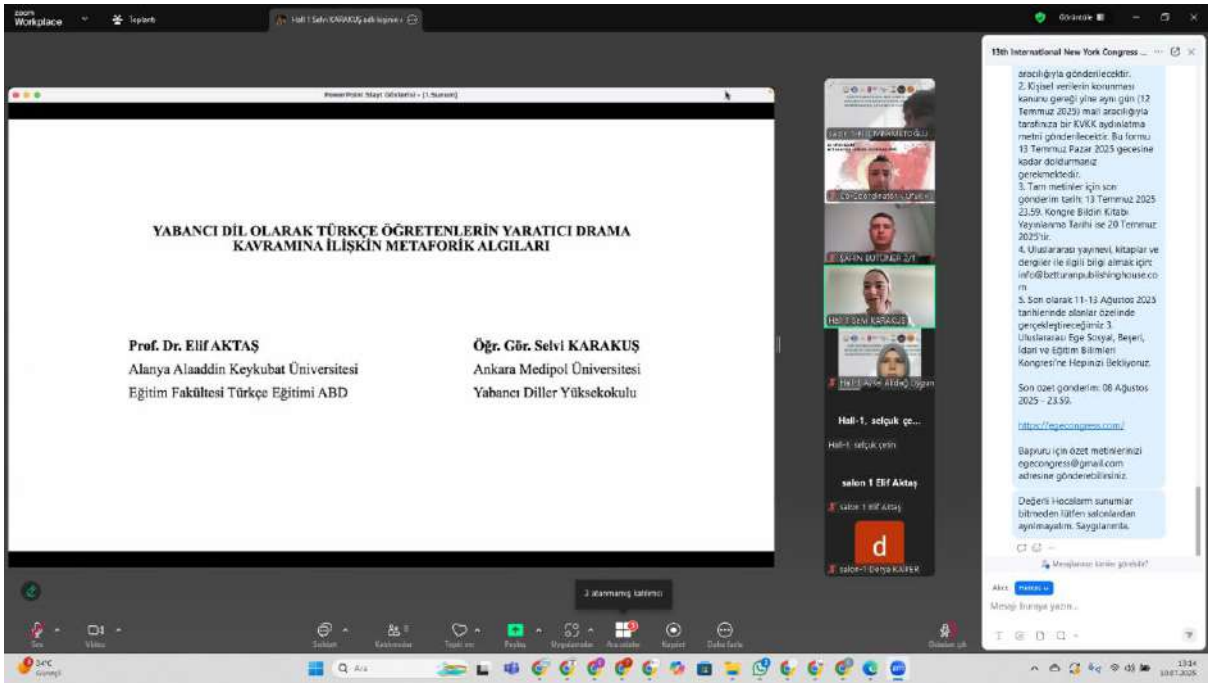
CONGRESS PHOTOS

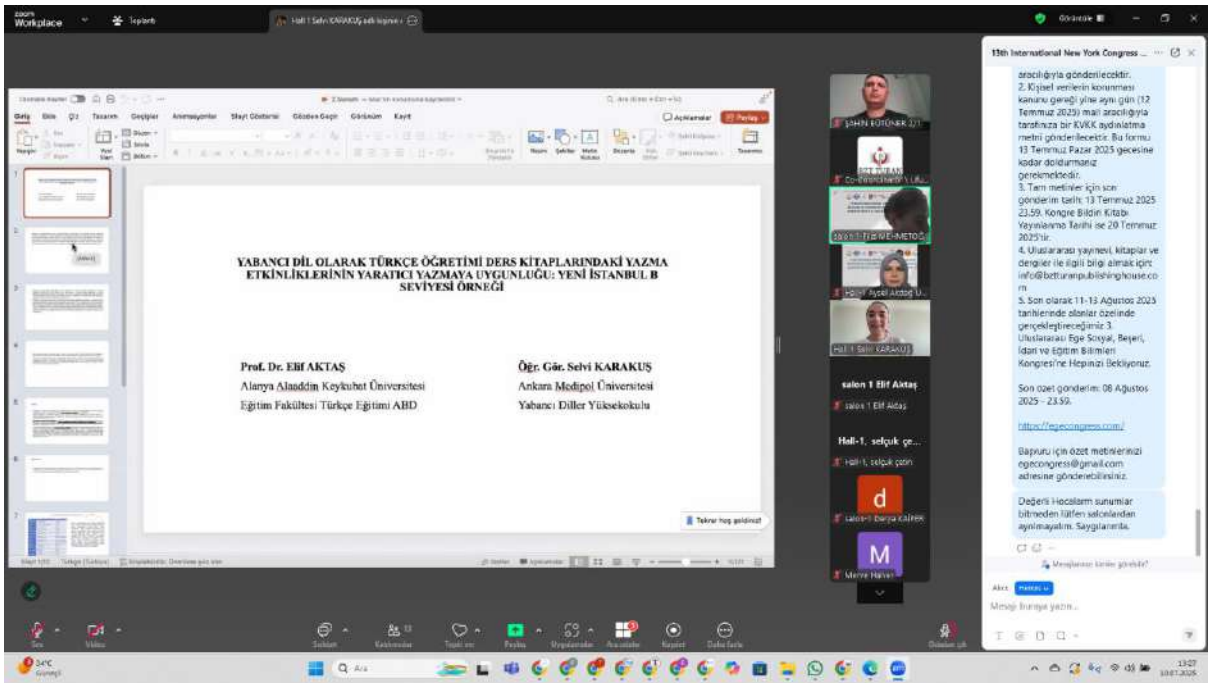

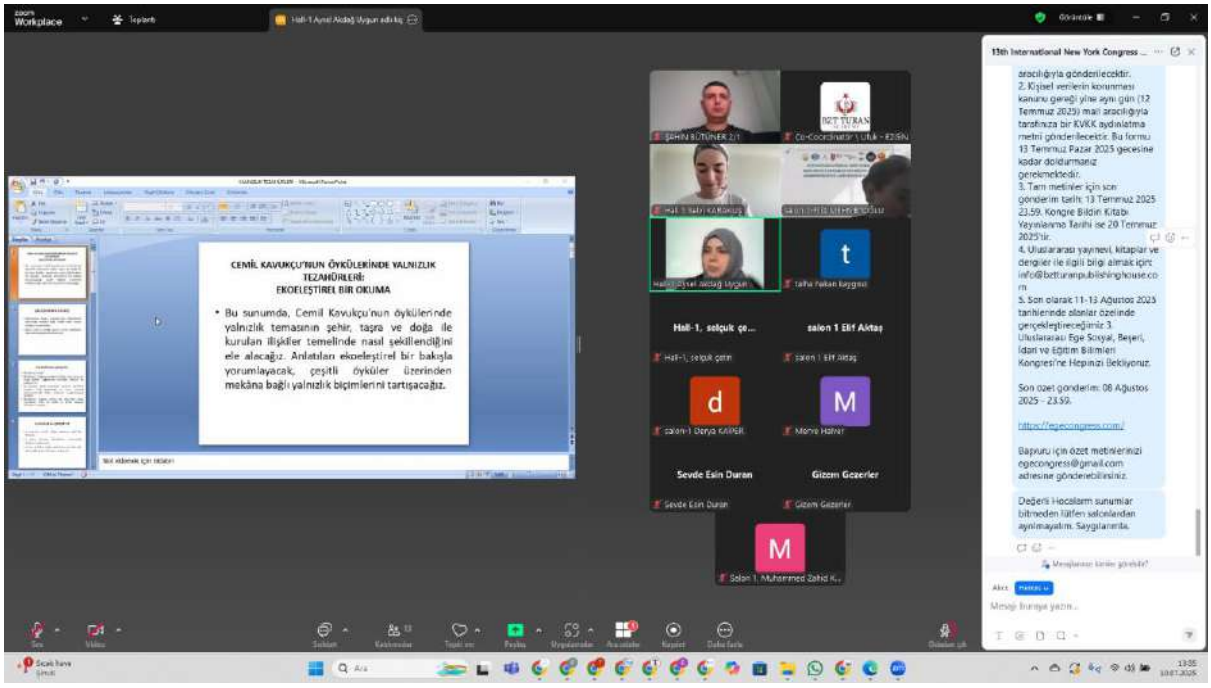
CONGRESS PHOTOS

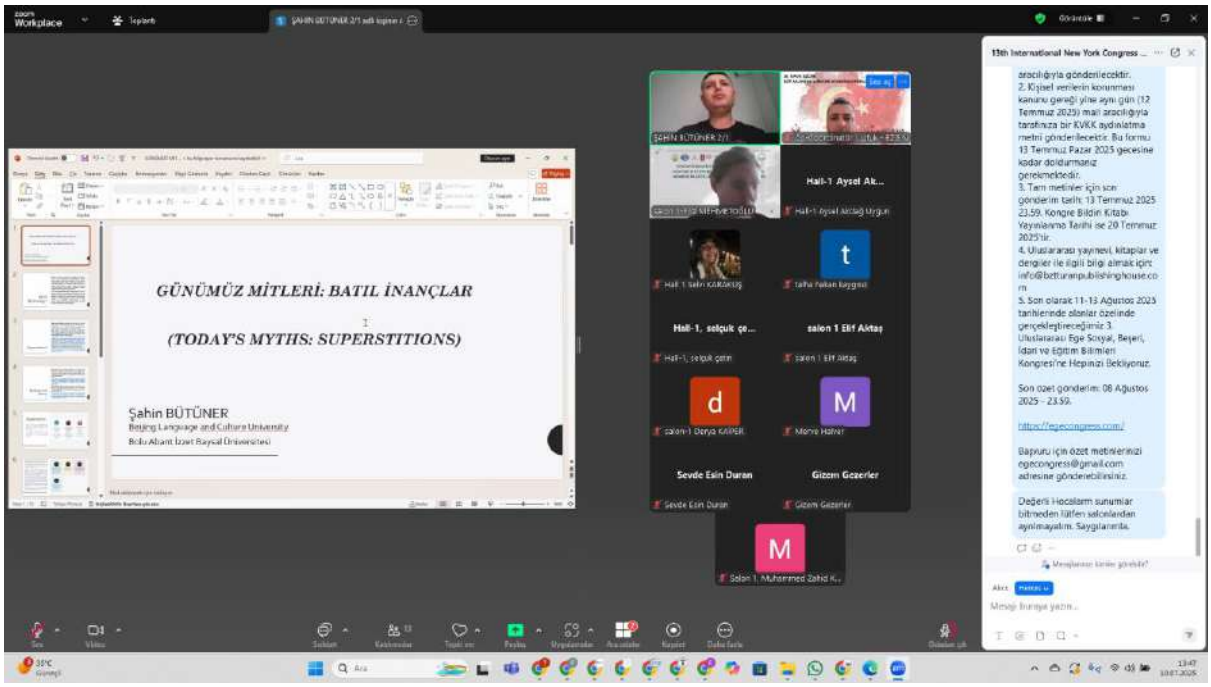

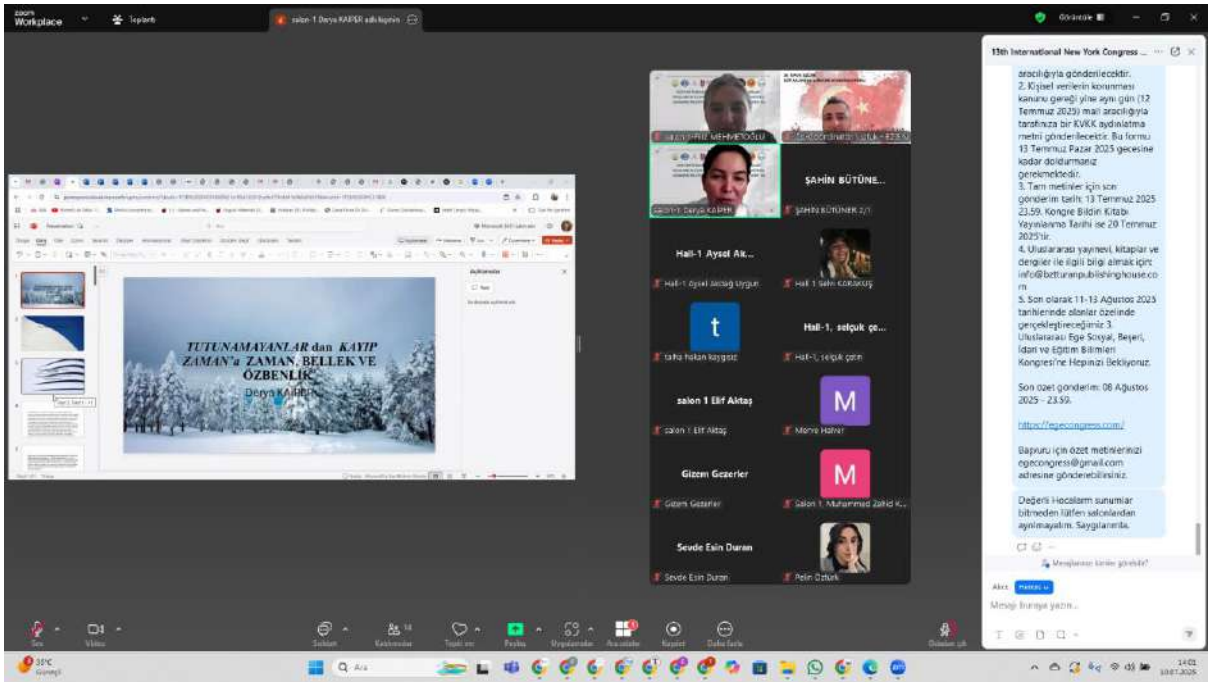
CONGRESS PHOTOS

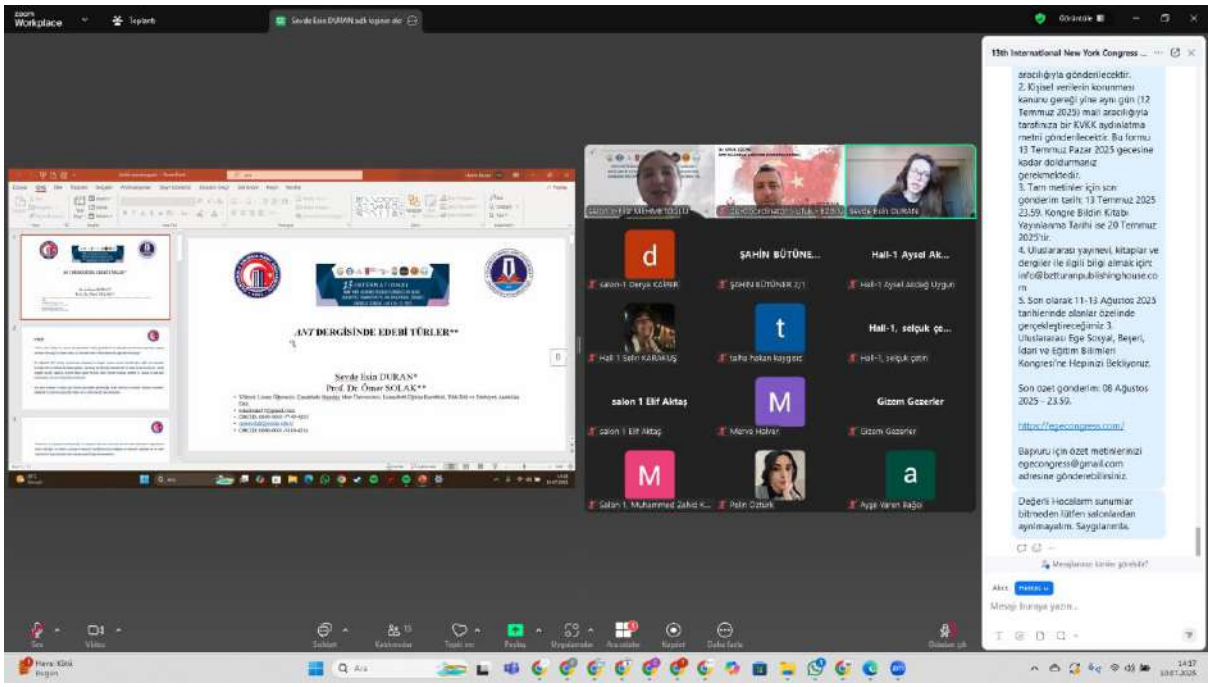

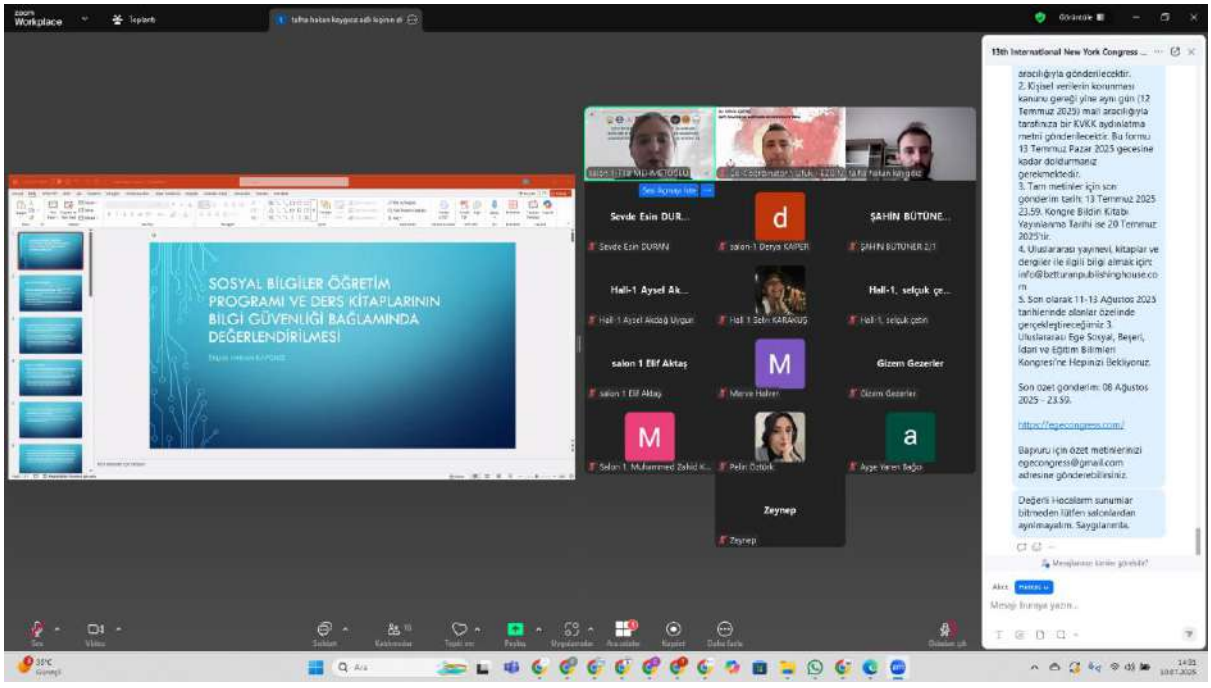
CONGRESS PHOTOS

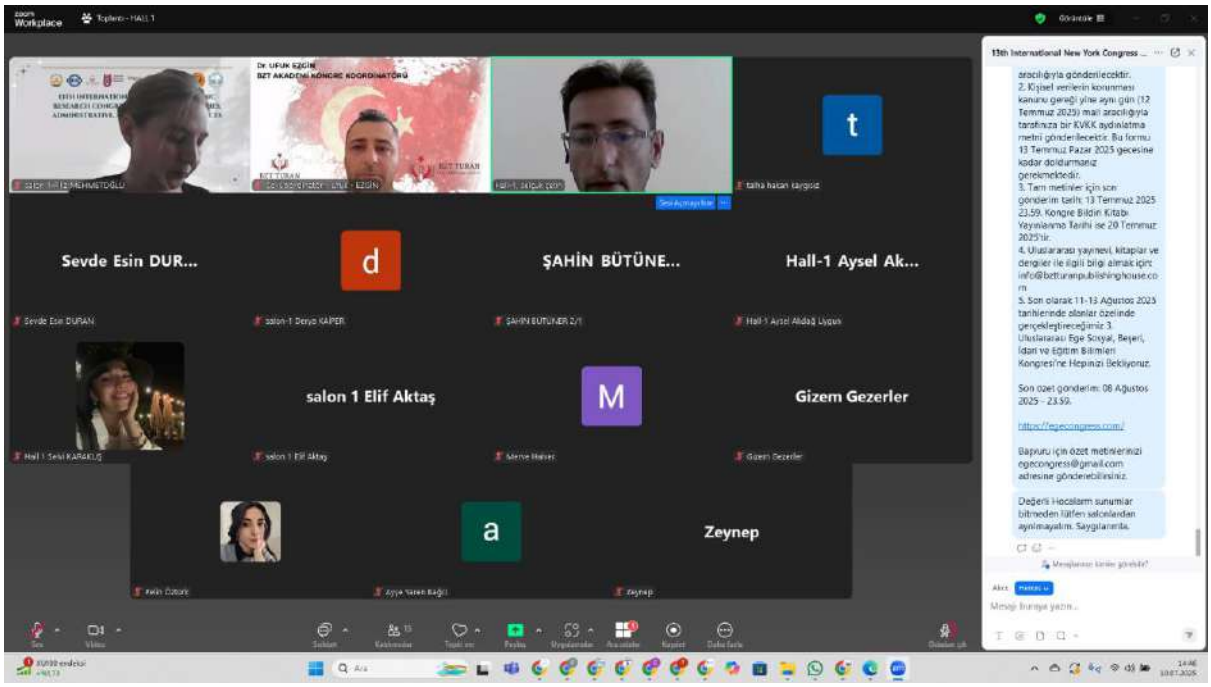

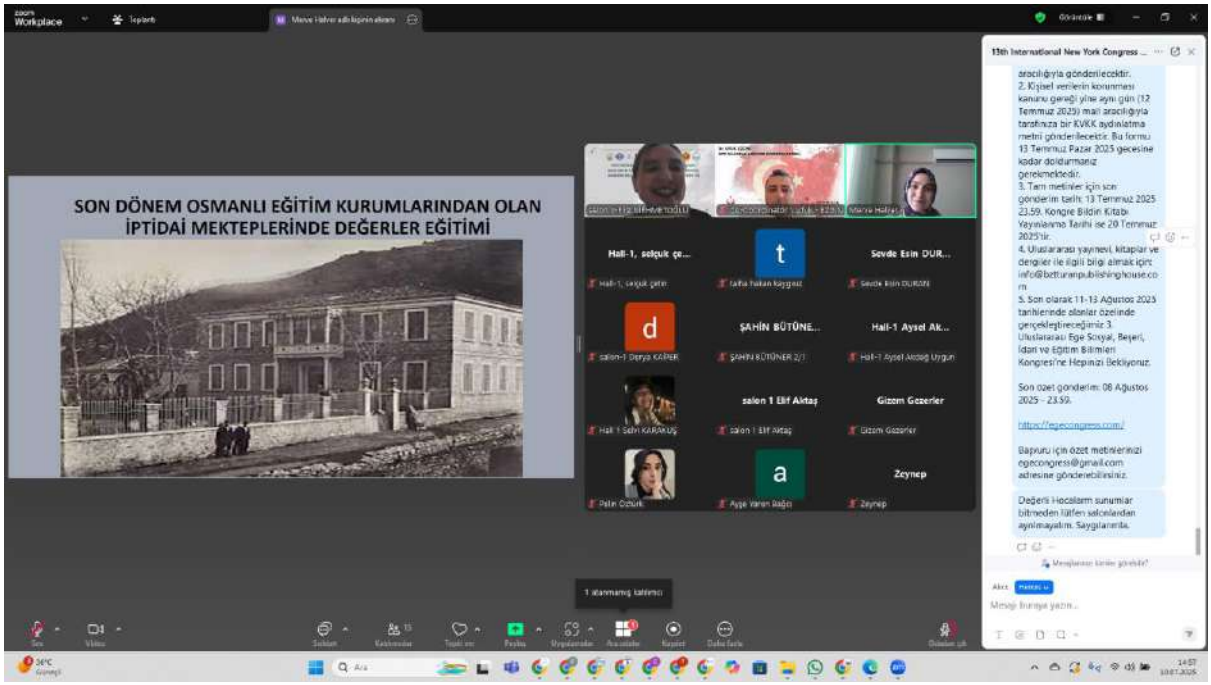
CONGRESS PHOTOS

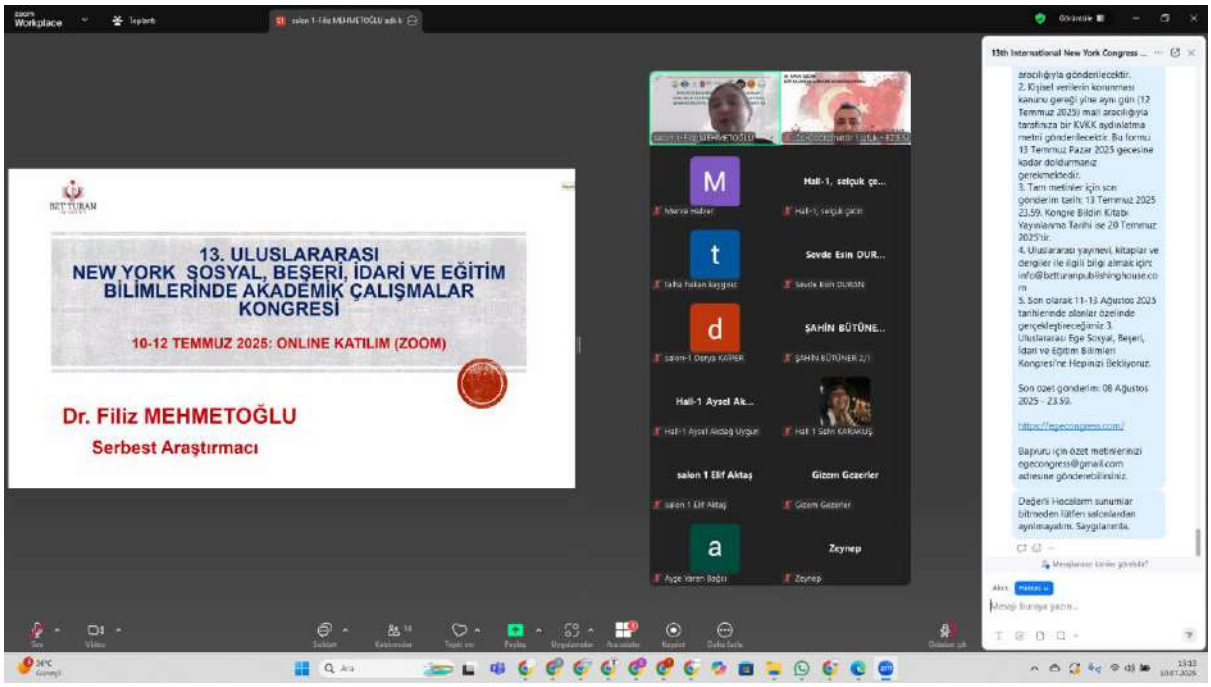

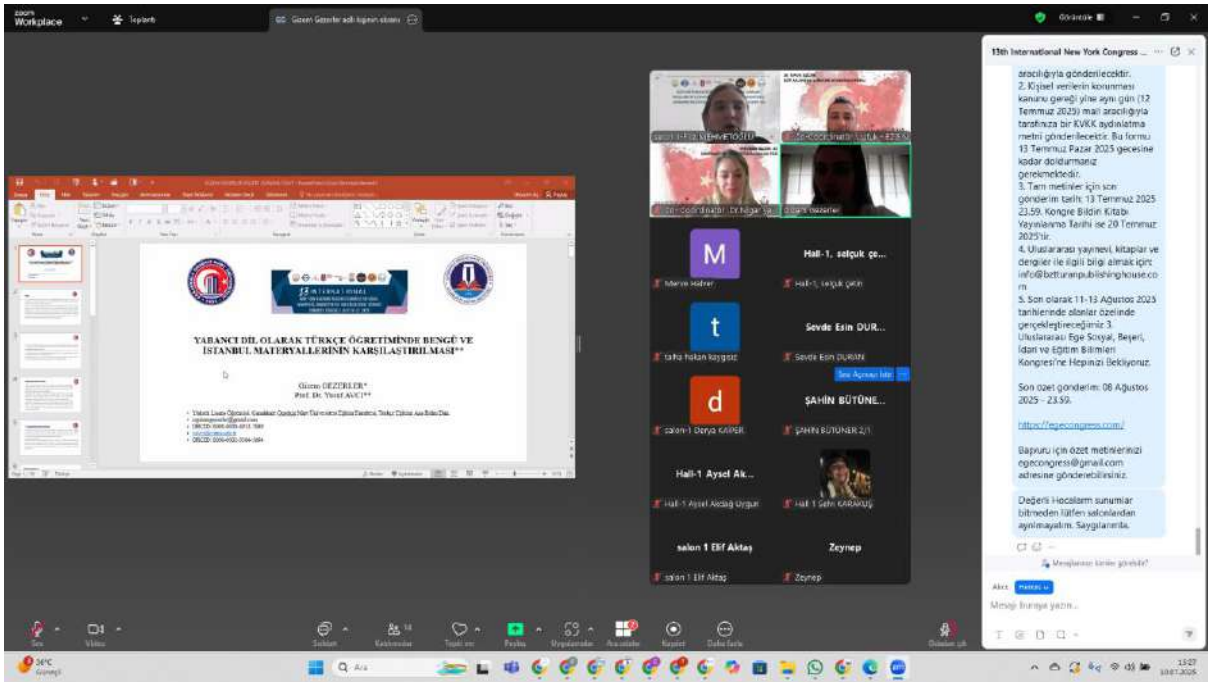
CONGRESS PHOTOS

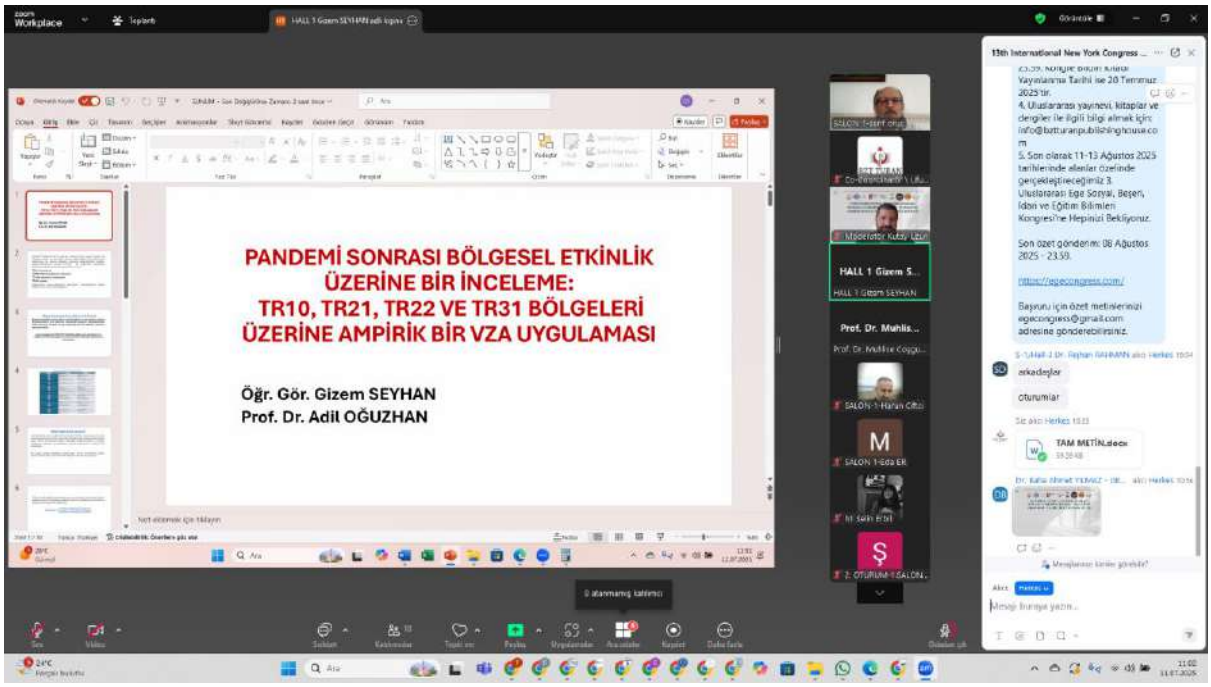

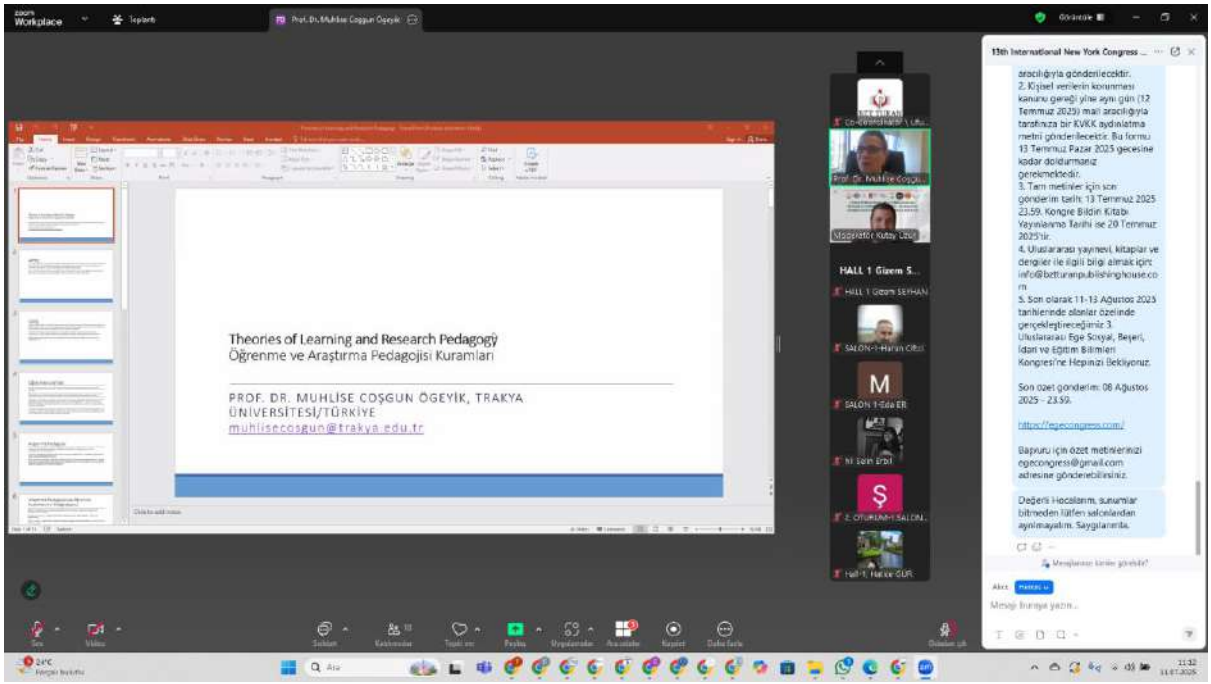
CONGRESS PHOTOS

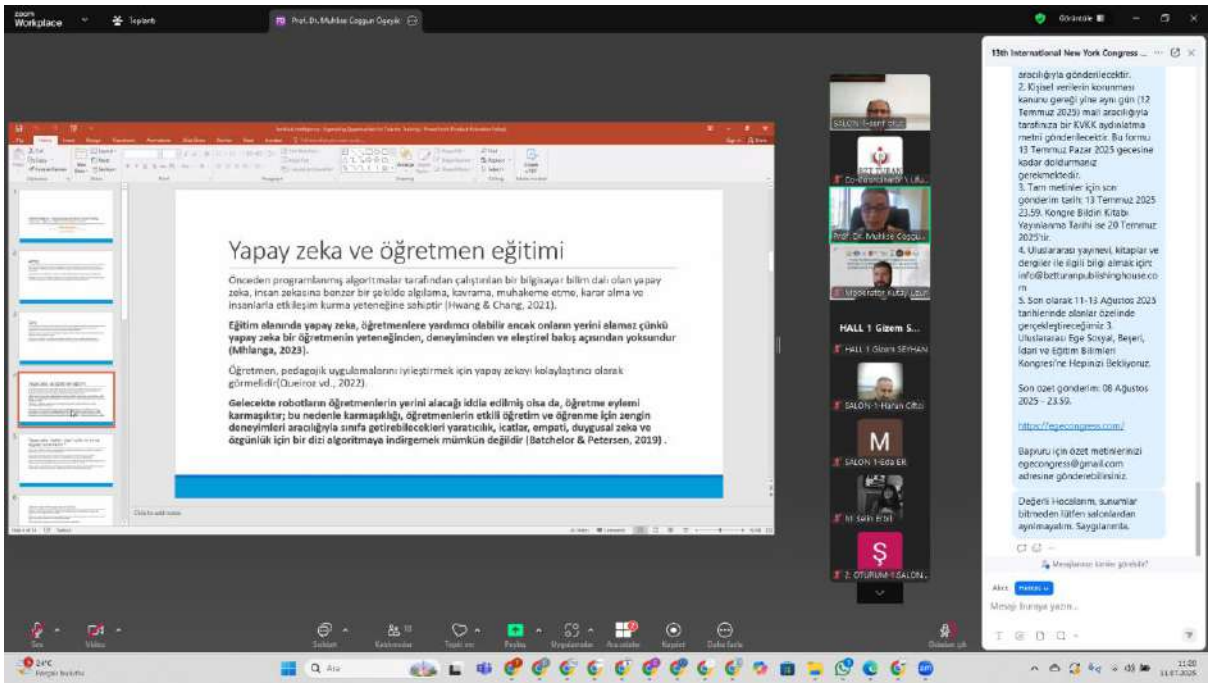

CONGRESS PHOTOS

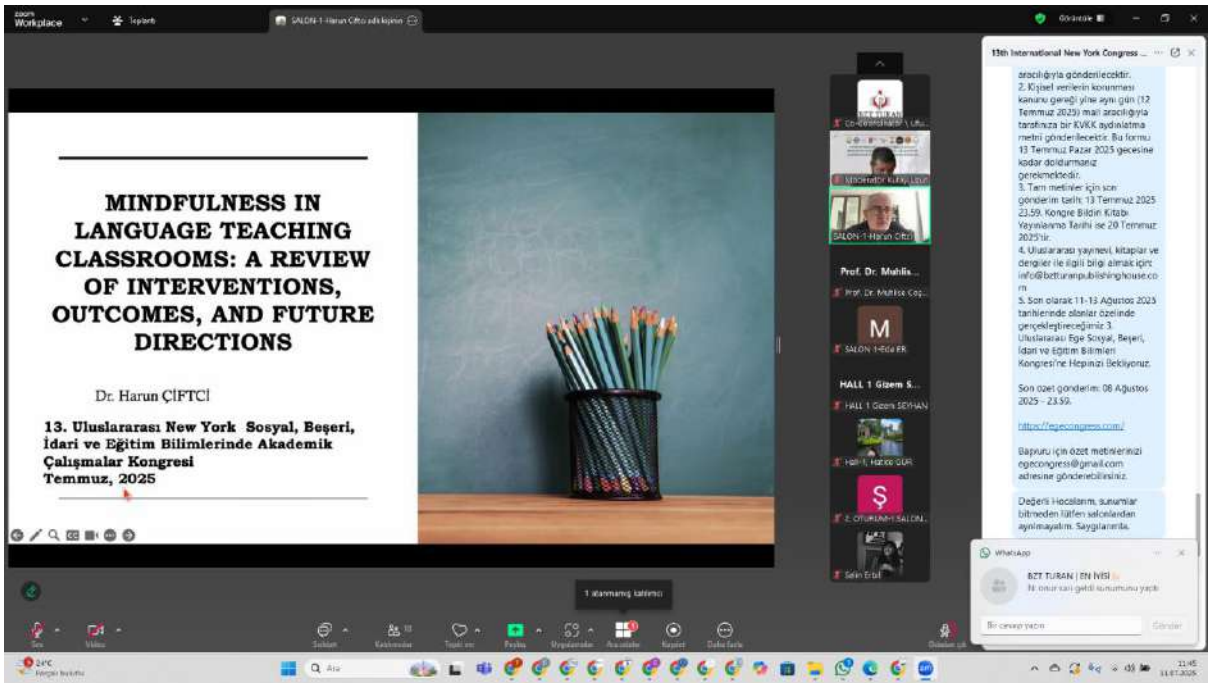

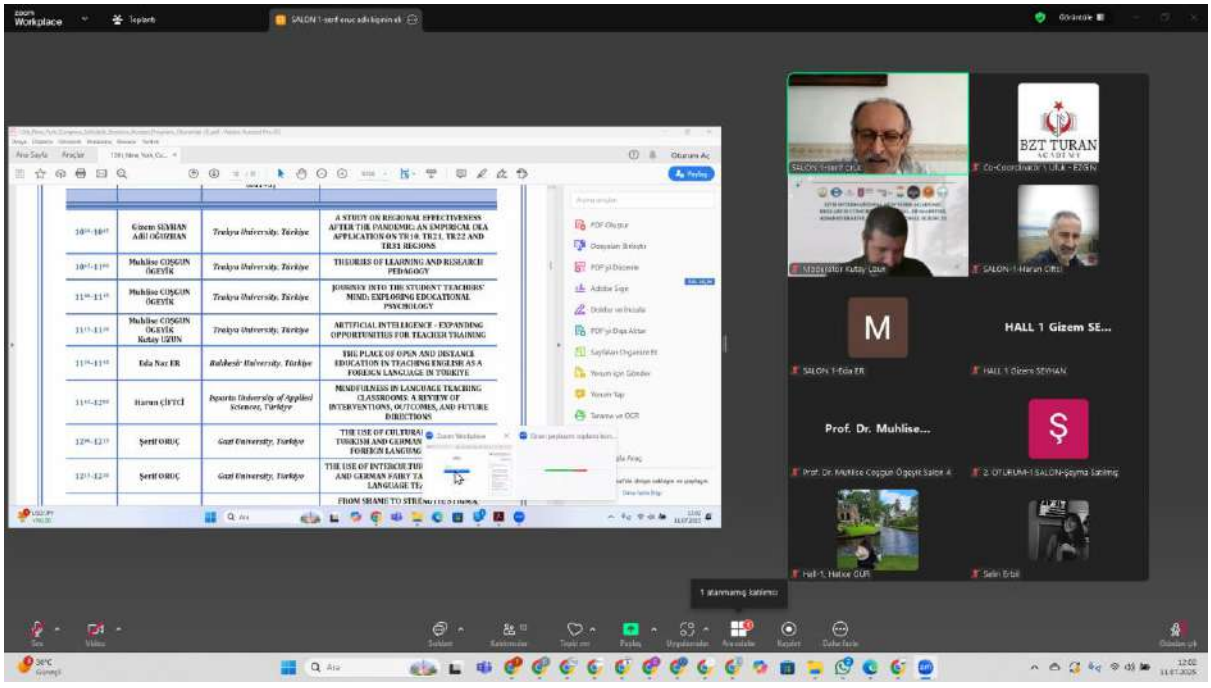
CONGRESS PHOTOS

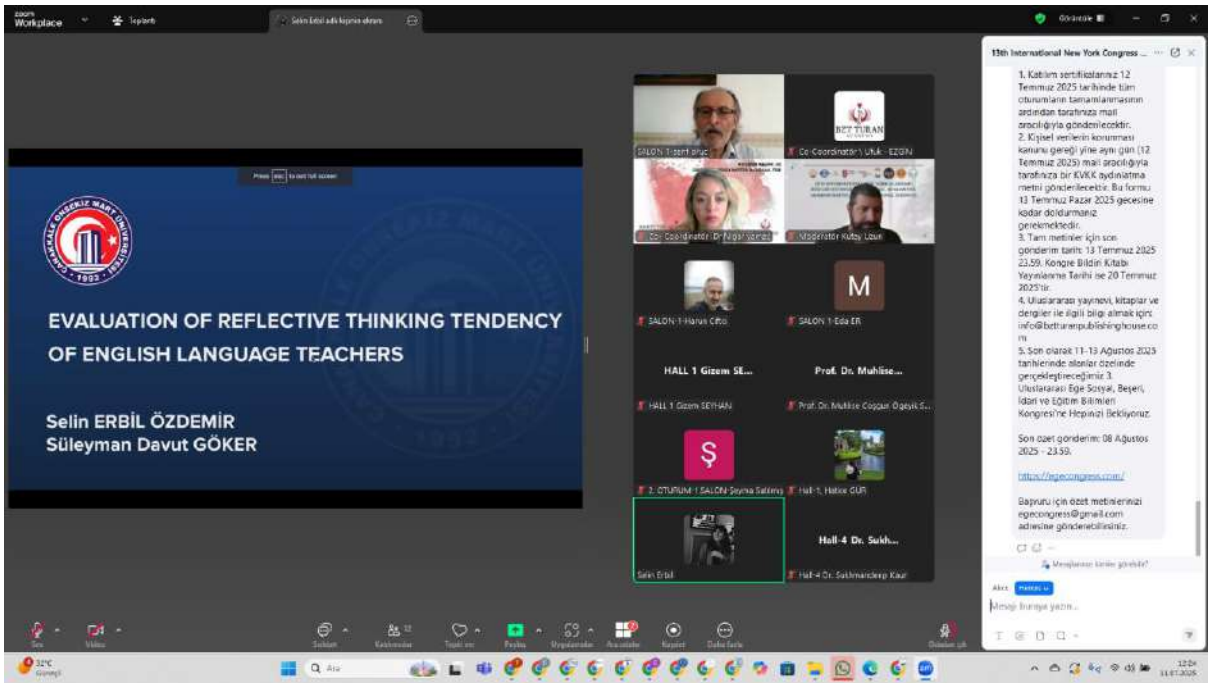

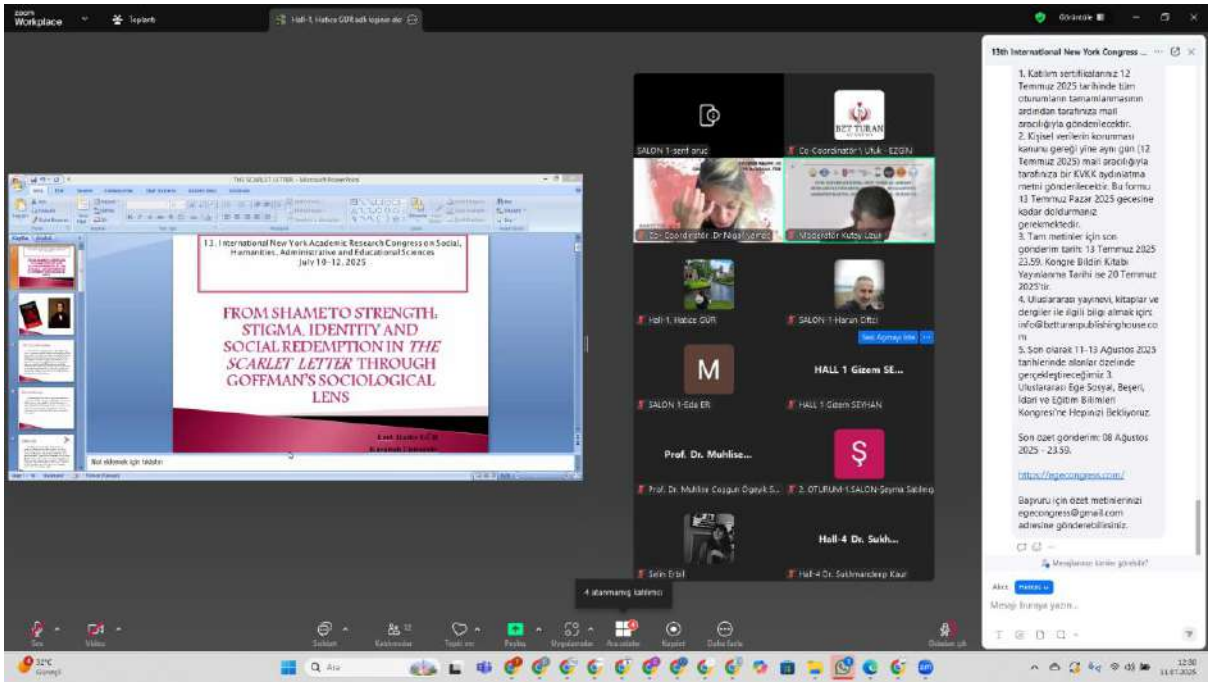
CONGRESS PHOTOS

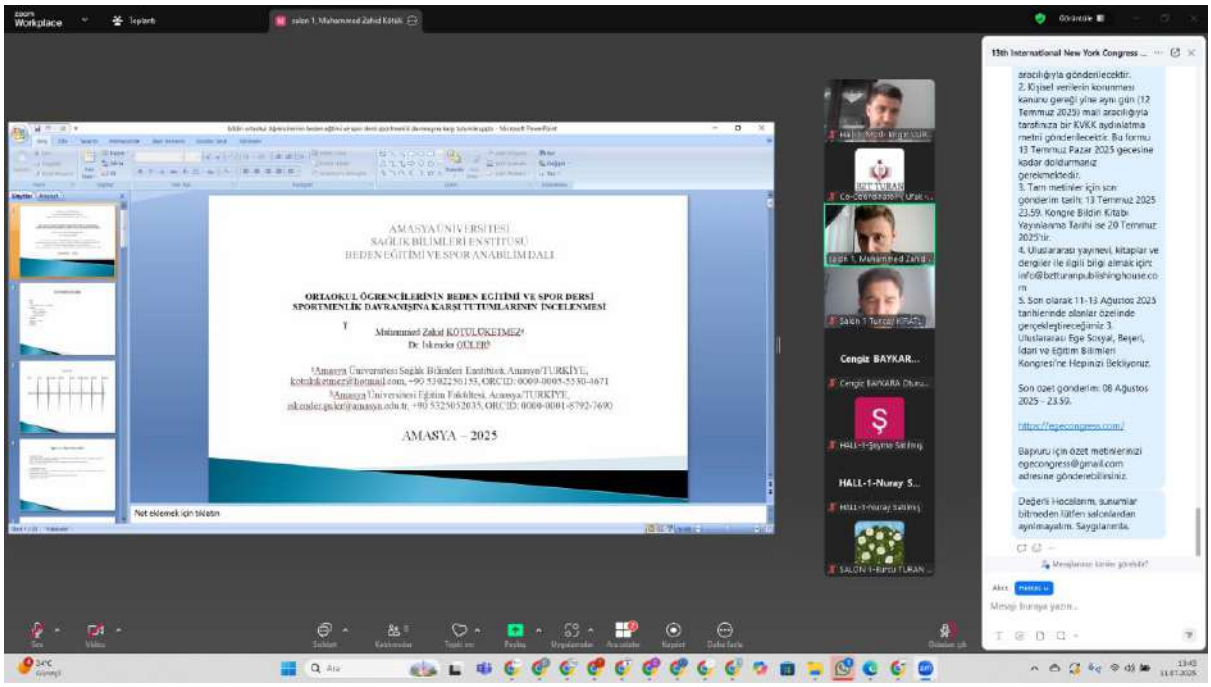

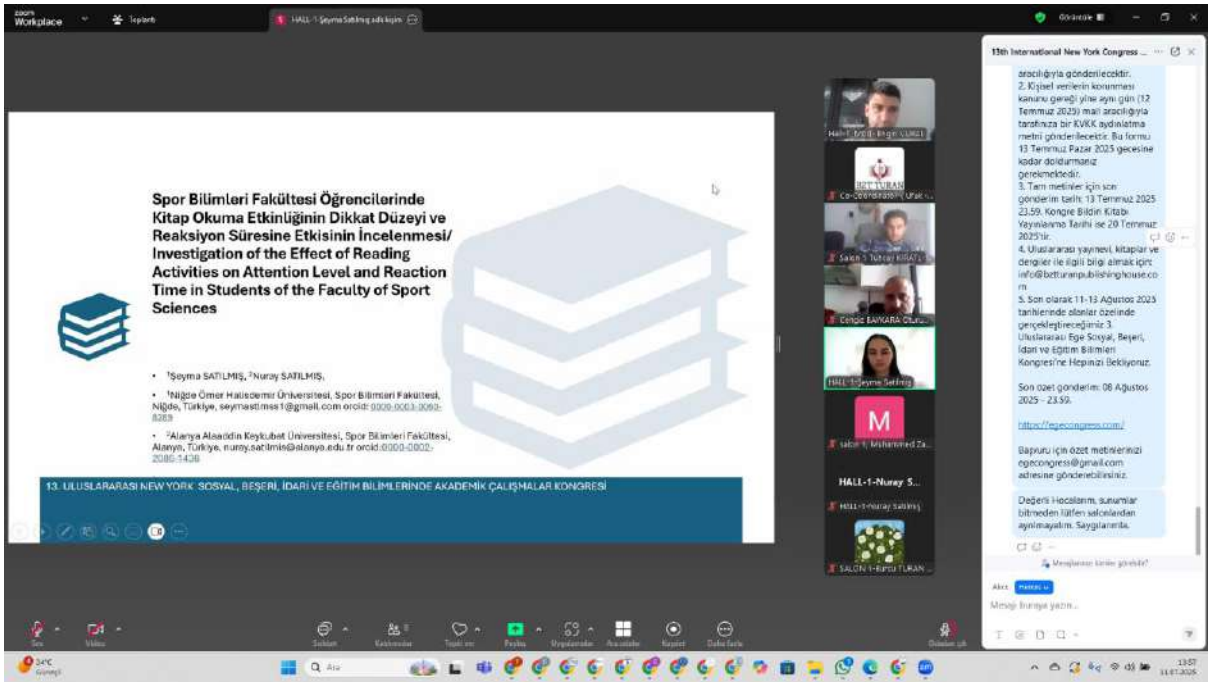
CONGRESS PHOTOS

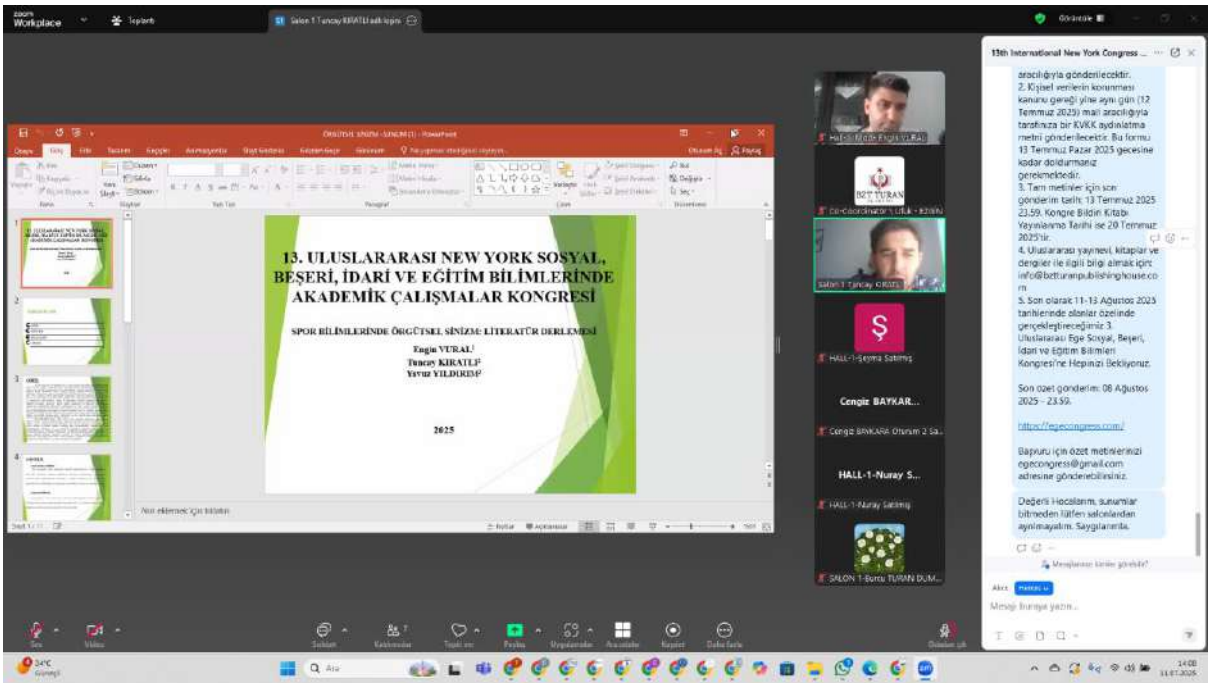

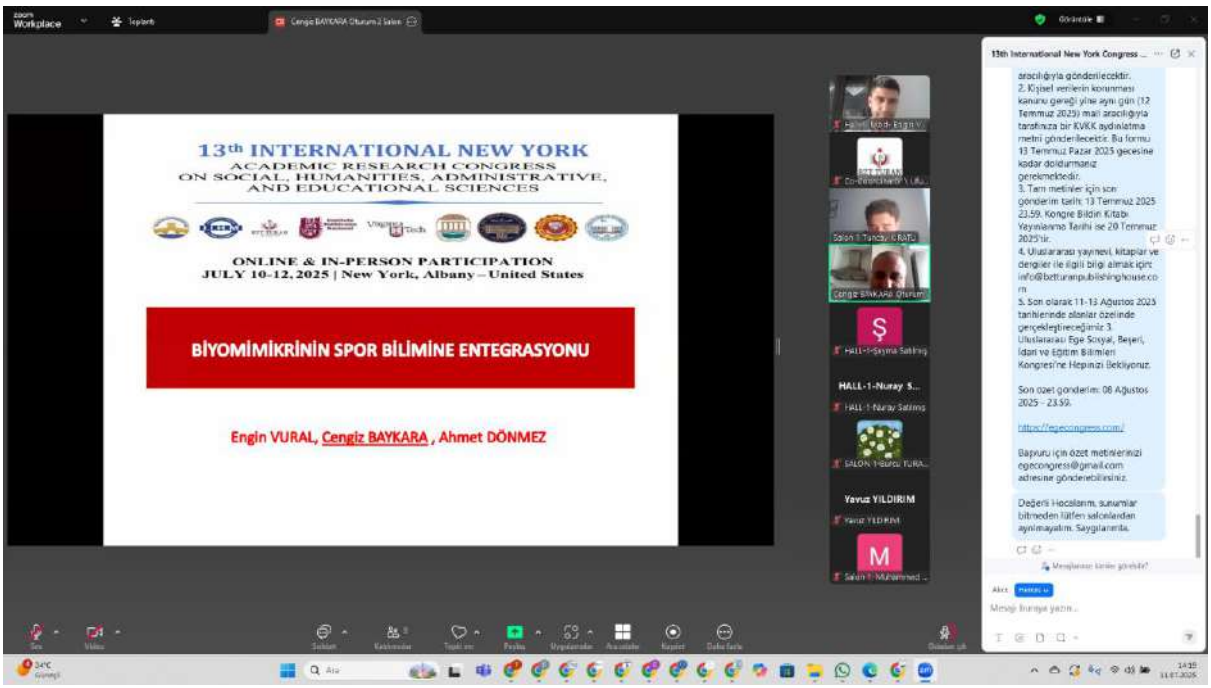
CONGRESS PHOTOS

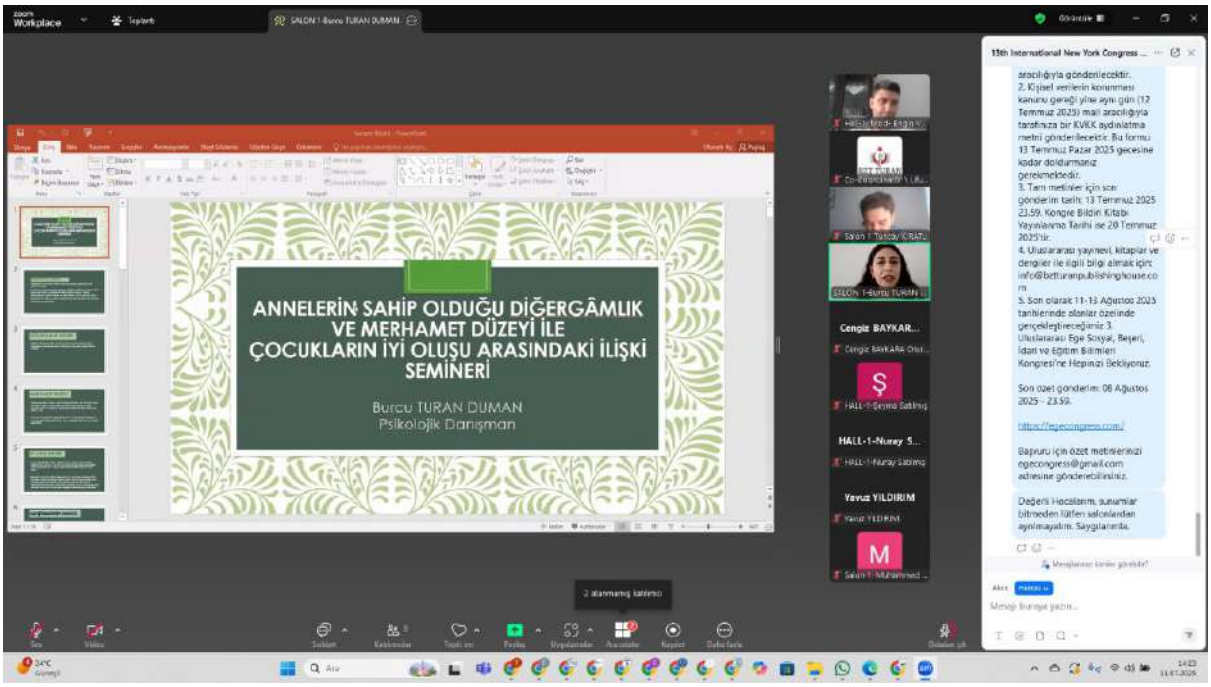

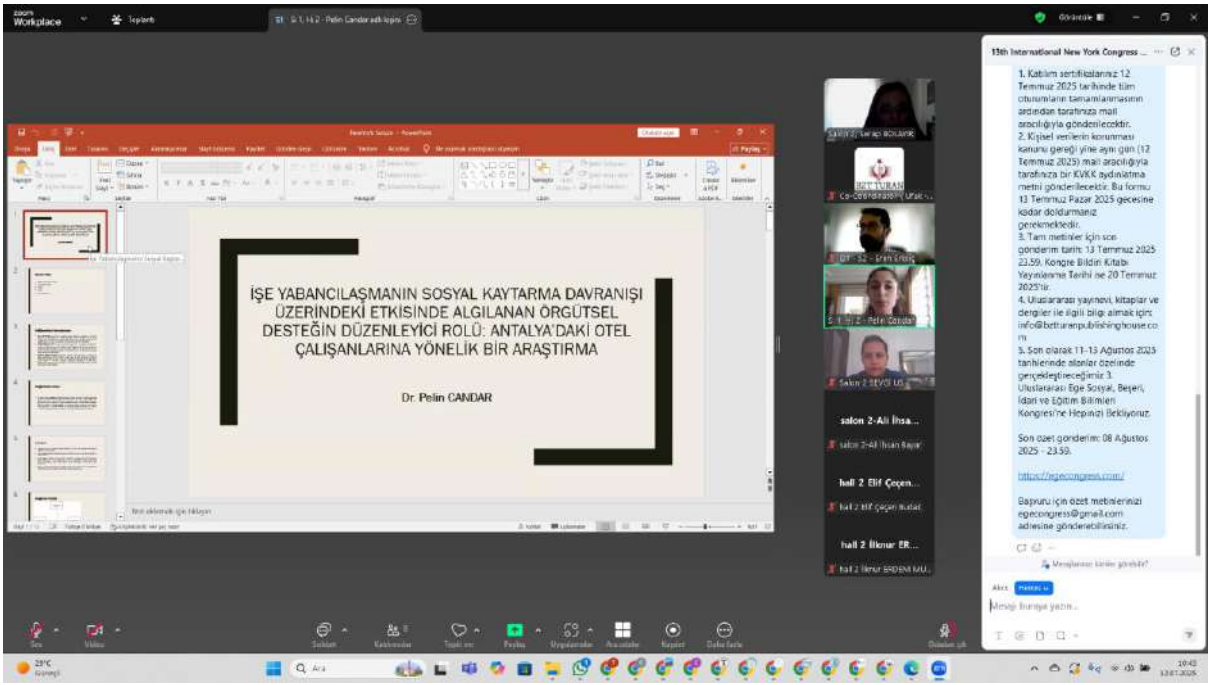
CONGRESS PHOTOS

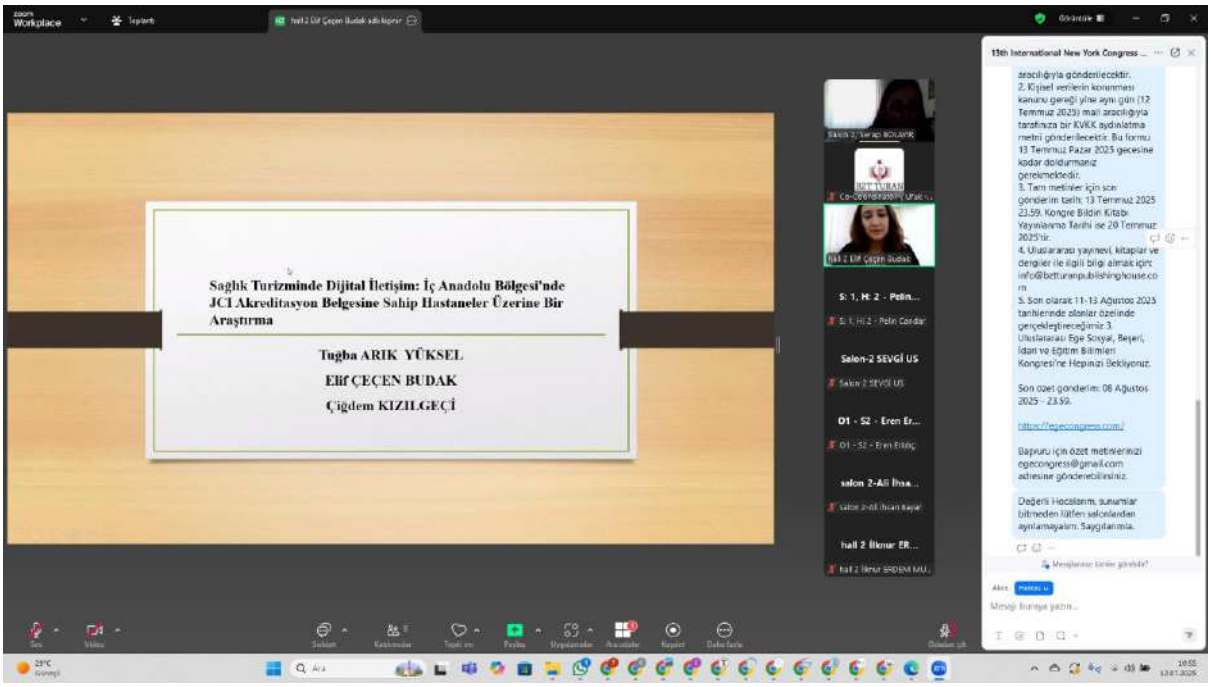

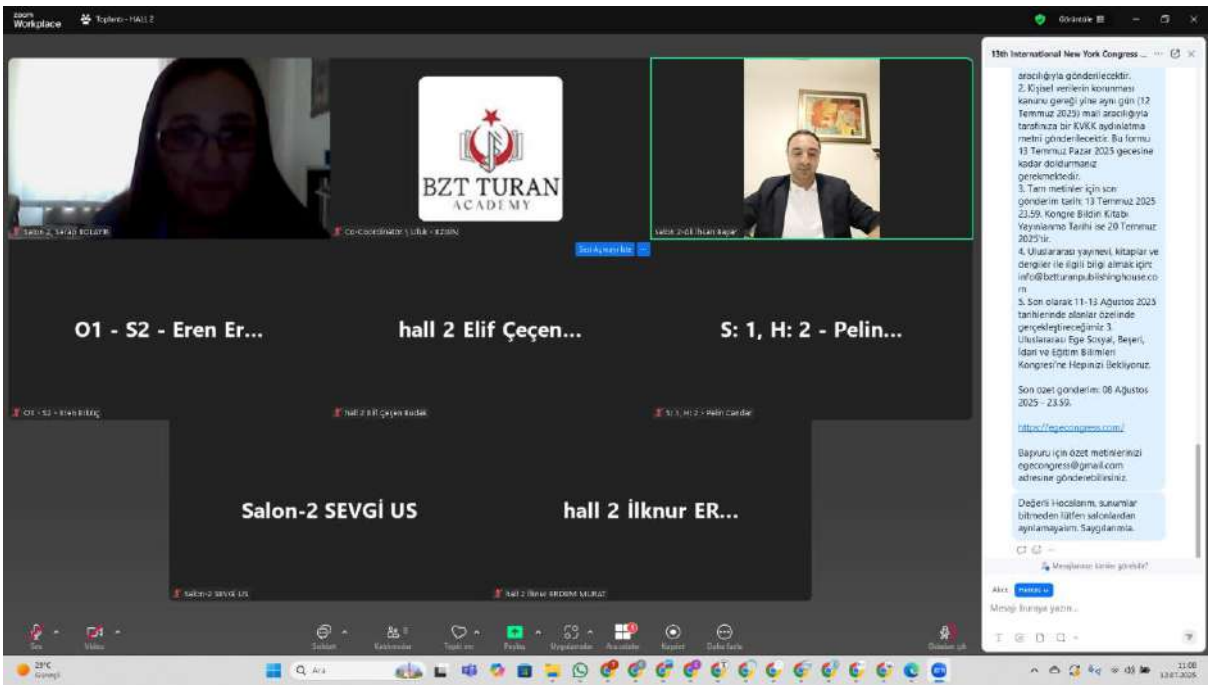
CONGRESS PHOTOS

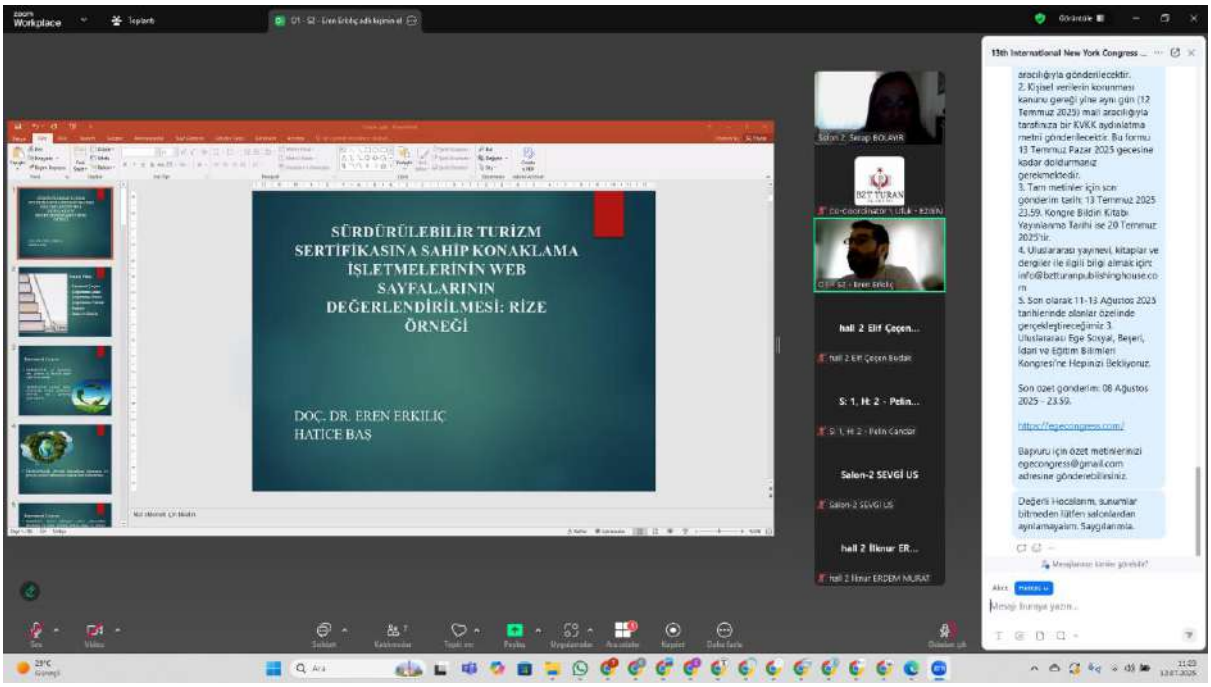

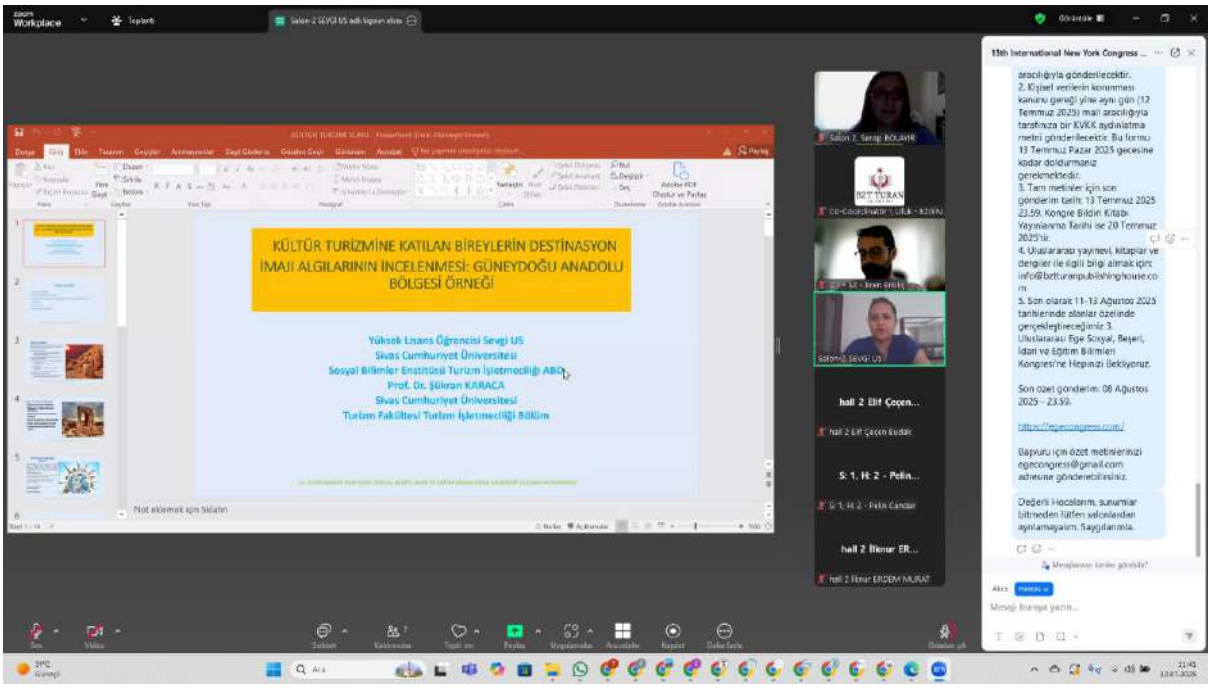
CONGRESS PHOTOS

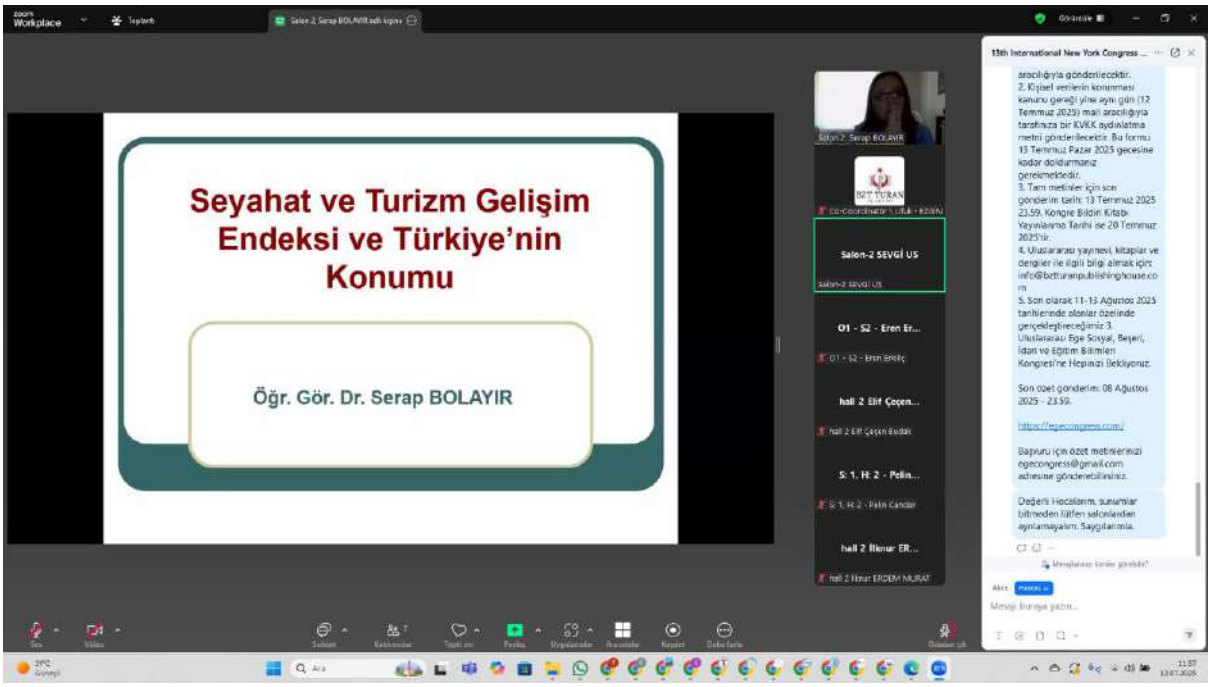

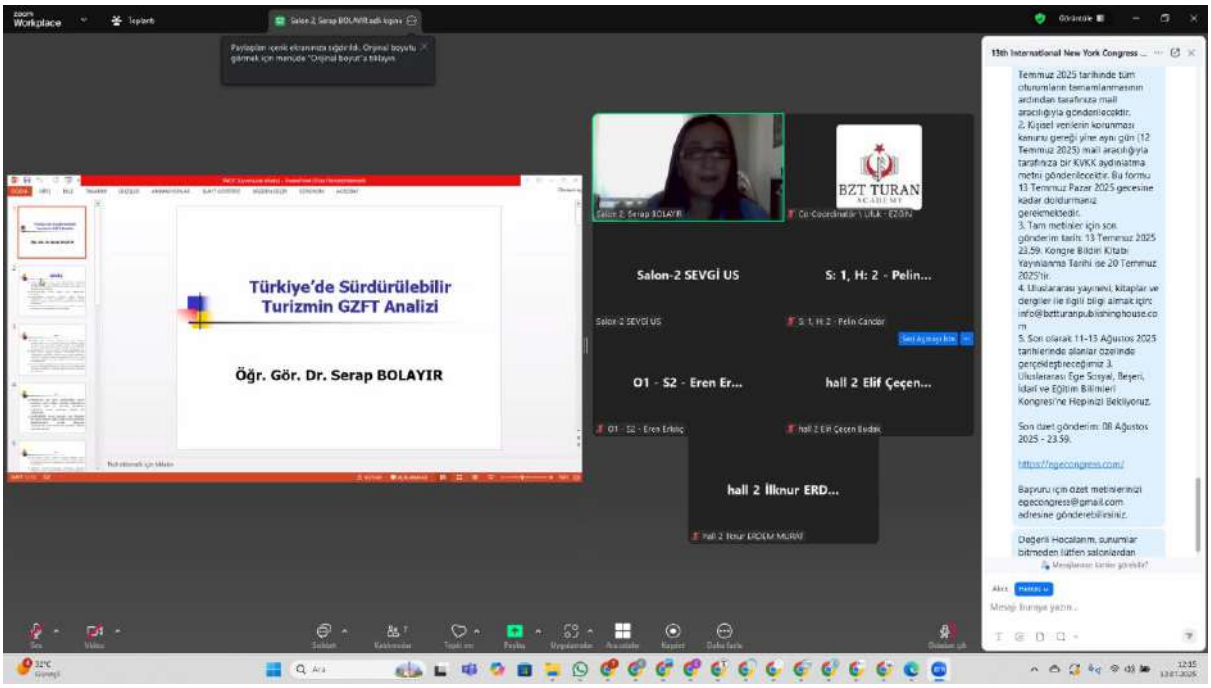
CONGRESS PHOTOS

CONGRESS PHOTOS

DOI: https://doi.org/10.30546/19023.978-9952-8573-9-9.2025.9012.
ISBN: 978-9952-8573-8-2

AVRUPA PATENT OFİSİ'NE YAPILAN PATENT BAŞVURULARININ 2004-2023 ANALİZİ VE SÜRDÜRÜLEBİLİR KALKINMA HEDEFLERİ İLE İLİŞKİSİ

Seyhan PULLUKÇU

Fatih İslam Seçen Bilim ve Sanat Merkezi, veTarih Öğretmeni, İstanbul, Türkiye.

Bu çalışma, Avrupa Patent Ofisi (EPO) verileriyle 2004-2023 patent başvuru eğilimlerini ülkeler bazında analiz ederek, bu yenilikçiliğin Birleşmiş Milletler SKH'lerine potansiyel katkılarını araştırmaktadır.

AB Eurostat verileriyle yıllık patent başvuruları incelenerek ülkelerin yenilikçilik performansları karşılaştırılmış ve sürdürülebilir teknolojilere yönelik başvuruların dağılımı vurgulanmıştır.

Bulgular, AB genelinde patent başvurularındaki artışın sürdürülebilir teknolojik ilerlemenin göstergesi olabileceğini düşündürmektedir. Almanya, Fransa, Hollanda ve İsviçre gibi lider ülkelerin yüksek başvuru sayıları, Ar-Ge altyapılarının ve nitelikli insan kaynaklarının ekonomik büyüme ve SKH'leri destekleme potansiyelini ortaya koymaktadır. Bu ülkelerdeki yeşil teknolojiler patentleri, özellikle SKH 7 (Erişilebilir ve Temiz Enerji),, 12(Sorumlu Üretim ve Tüketim) ve 13 (İklim Eylemi)'ne doğrudan katkı sağlayabilir. İrlanda, İsveç ve Türkiye'deki son yıllardaki artışlar, sürdürülebilir kalkınma yolunda önemli adımlar olarak değerlendirilebilir ve SKH 9(Sanayi, İnovasyon ve Altyapı) kapsamında sürdürülebilir sanayi uygulamalarına olanak tanıyabilir. Türkiye'nin yükselişi, sürdürülebilirlik odaklı bir yaklaşımla bölgesel ve küresel SKH'lere katkı sunabileceğini göstermektedir. Küçük ekonomilerin düşük başvuru sayıları sınırlı kaynaklarla ilişkiliyken, bazı küçük ülkelerin iniş alanlarda uzmanlaşması SKH 17 (Amaçlar İçin Ortaklıklar) kapsamında işbirliğinin önemini vurgulamaktadır.

Sonuç olarak, Avrupa'daki yenilikçilik ekosistemi SKH'lere ulaşmada kritik rol oynamaktadır. Patent verileri, ülkelerin teknolojik gelişimini ve sürdürülebilirlik odaklı inovasyonu izlemek için değerli bir araçtır. Bu veriler, politika yapıcılar için Ar-Ge stratejilerini sürdürülebilirlik önceliklerine göre şekillendirme ve yenilikçilik politikalarını SKH 4(Nitelikli Eğitim), 8(İnsana Yakışır İş ve Ekonomik Büyüme) ve 16 (Barış, Adalet ve Güçlü Kurumlar) ile uyumlu hale getirme konusunda önemli bilgiler sunmaktadır. Gelecekteki araştırmalar, patentlerin niteliğini ve SKH'lere somut katkılarını daha derinlemesine incelemelidir.

Anahtar Kelimeler: AB, Patent, Teknoloji, Ar-Ge, Sürdürülebilir Kalkınma Hedefleri

DOI: https://doi.org/10.30546/19023.978-9952-8573-9-9.2025.9012.
ISBN: 978-9952-8573-8-2

Analysis of Patent Applications to the European Patent Office: 2004-2023 and its Relationship with the Sustainable Development Goals

This study analyzes patent application trends from 2004 to 2023, based on European Patent Office (EPO) data and broken down by country. It investigates the potential contributions of this innovation to the United Nations Sustainable Development Goals (SDGs).

Annual patent applications, examined using EU Eurostat data, allowed for a comparison of countries' innovation performance, with a specific focus on the distribution of applications related to sustainable technologies.

The findings suggest that the increase in patent applications across the EU could indicate sustainable technological progress. The high number of applications from leading countries like Germany, France, the Netherlands, and Switzerland highlights the potential of their R&D infrastructures and skilled human resources to support economic growth and the SDGs. Green technology patents in these countries can directly contribute to SDG 7 (Affordable and Clean Energy), SDG 12 (Responsible Consumption and Production), and SDG 13 (Climate Action). Recent increases in Ireland, Sweden, and Türkiye can be considered significant steps towards sustainable development and may facilitate sustainable industrial practices under SDG 9 (Industry, Innovation, and Infrastructure). Türkiye's rise demonstrates its potential to contribute to regional and global SDGs through a sustainability-focused approach. While the lower application numbers in smaller economies are associated with limited resources, some small countries specializing in niche areas emphasize the importance of collaboration under SDG 17 (Partnerships for the Goals).

In conclusion, Europe's innovation ecosystem plays a critical role in achieving the SDGs. Patent data is a valuable tool for monitoring countries' technological development and sustainability-oriented innovation. This data provides important information for policymakers to shape R&D strategies according to sustainability priorities and align innovation policies with SDG 4 (Quality Education), SDG 8 (Decent Work and Economic Growth), and SDG 16 (Peace, Justice, and Strong Institutions). Future research should delve deeper into the quality of patents and their concrete contributions to the SDGs.

Keywords: EU, Patent, Technology, R&D, Sustainable Development Goals

DOI: https://doi.org/10.30546/19023.978-9952-8573-9-9.2025.9012.
ISBN: 978-9952-8573-8-2

YABANCI DİL OLARAK TÜRKÇE ÖĞRETENLERİN YARATICI DRAMA KAVRAMINA İLİŞKİN METAFORİK ALGILARI

Prof. Dr. Elif AKTAŞ[1*], Öğr. Gör. Selvi KARAKUŞ[2]

[*1]Alanya Alaaddin Keykubat Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, Türkçe Eğitimi ABD, Antalya, Türkiye
ORCID Code: https://orcid.org/0000-0001-5573-2274
[2]Ankara Medipol Üniversitesi, Yabancı Diller Yüksekokulu, Türkçe Hazırlık Birimi, Ankara, Türkiye
ORCID Code: https://orcid.org/0000-0002-0896-5494

ÖZET

Yabancı dil olarak Türkçe öğretiminde yaratıcı drama yöntemi, yaparak yaşayarak öğrenme fırsatı sunan çağdaş yöntemlerden biri olarak dikkat çekmektedir. Bu yöntem sayesinde öğrenciler, doğaçlama etkinlikleri ile günlük yaşam deneyimlerini canlandırarak dil becerilerini geliştirme fırsatı elde etmektedirler. Eylem odaklı yaklaşıma göre, öğrenciler dört temel dil becerisini geliştirirken otantik bağlamlardaki içeriklerden faydalanmalıdırlar. Yani yabancı dil öğrenme, otantik bağlamlarda ve yaparak yaşayarak öğrenmeyi destekleyecek şekilde planlanmalıdır. Yaratıcı drama yöntemi de dil becerilerini eylem odaklı yaklaşımın ilkelerine uygun olarak geliştirmeye odaklanır. Yaratıcı drama sayesinde öğrenciler, hem birlikte çalışma fırsatı elde etme hem de yaşam deneyimlerinden yola çıkıp bir olayı ya da durumu doğaçlayarak dil becerilerini geliştirme fırsatı elde ederler. Temelinde canlandırmaya dayalı bir yöntem olan yaratıcı drama sayesinde dil becerileri gelişir. Bu araştırmanın amacı, yabancı dil olarak Türkçe öğretenlerin yaratıcı drama kavramına ilişkin algılarını metaforlar aracılığıyla belirlemektir. Nitel bir yapı arz eden bu çalışmada olgu bilim (fenomenoloji) deseni kullanılmıştır. Bu desende amaç, belli bir olguyu (fenomeni) derinlemesine yaşayan kişilerin deneyimlerini ortaya çıkarıp onun özünü anlamaktır. Araştırmanın katılımcılarını, 2024–2025 akademik yılında üniversitelerde yabancı dil olarak Türkçe öğreten 20 kişi oluşturmaktadır. Veriler, mecazlar yoluyla toplanmıştır. Araştırmada veri toplama aracı olarak "Yaratıcı drama ... gibidir; çünkü ..." cümlesi kullanılmıştır. Veriler, katılımcıların bu cümleyi tamamlamalarıyla elde edilmiştir. Her bir katılımcıdan en az 5 metafor üretmeleri istenmiştir. Elde edilen veriler içerik analizi ve betimsel analiz tekniğiyle çözümlenmiştir. Araştırmanın sonucunda elde dilen geçerli metaforlar sınıflandırılarak yabancı dil olarak Türkçe öğretenlerin yaratıcı drama uygulamaları hakkındaki algıları ortaya konmaya çalışılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Yabancı dil olarak Türkçe öğretimi, yaratıcı drama, metafor.

DOI: https://doi.org/10.30546/19023.978-9952-8573-9-9.2025.9012.
ISBN: 978-9952-8573-8-2

METAPHORICAL PERCEPTIONS OF TURKISH AS A FOREIGN LANGUAGE TEACHERS ABOUT THE CONCEPT OF CREATIVE DRAMA

ABSTRACT

In teaching Turkish as a foreign language, the creative drama method stands out as one of the contemporary methods that offer the opportunity to learn by doing and experiencing. Thanks to this method, students have the opportunity to develop their language skills by acting out their daily life experiences with improvisational activities. According to the action-oriented approach, students should benefit from content in authentic contexts while developing the four basic language skills. In other words, foreign language learning should be planned in a way that supports learning by doing and experiencing in authentic contexts. The creative drama method also focuses on developing language skills in accordance with the principles of the action-oriented approach. Thanks to this method, students have the opportunity to both work together and develop their language skills by improvising an event or situation based on their life experiences. Language skills develop thanks to creative drama, which is essentially a method based on acting. The aim of this research is to determine the perceptions of those teaching Turkish as a foreign language regarding the concept of creative drama through metaphors. In this study, which has a qualitative structure, the phenomenology design was used. According to another definition, this design is a design that reveals the common meaning of the lived experiences of several people regarding a certain concept. The aim of this design is to reveal the experiences of people who have experienced a certain phenomenon in depth and to understand its essence. The data examined was collected through metaphors. The sentence “Creative drama is like ... because ...” was used as the data collection tool in the research. The data were obtained by the participants completing this sentence. The participants of the research consisted of 20 people who taught Turkish as a foreign language at universities in Ankara in the 2024-2025 academic year. Each participant was asked to produce at least 5 metaphors. The obtained data were examined and analyzed with content analysis and descriptive analysis techniques. As a result of the research, the valid metaphors obtained were classified and the perceptions of those who teach Turkish as a foreign language about creative drama practices were tried to be revealed.

Keywords: Teaching Turkish as a foreign language, creative drama, metaphor.

GİRİŞ

Metafor, kökeni Antik Yunan’a dayanan, tarihsel süreç içerisinde retorikten pedagojik yaklaşımlara kadar pek çok alanda kendine yer bulan çok yönlü bir düşünme ve ifade aracıdır. Aristo’dan bu yana metaforlar yalnızca edebî ya da retorik bir süsleme unsuru olarak değil, aynı zamanda anlam üretme ve kavrayış geliştirme aracı olarak değerlendirilmiştir. Günümüzde metafor; psikoloji, sosyoloji, dil bilimi ve eğitim bilimleri gibi pek çok disiplinde hem anlatım hem de öğretim amacıyla etkili biçimde kullanılmaktadır (Demir & Yıldırım, 2019). Kavramsal olarak metafor, bir olguyu ya da kavramı daha

DOI: https://doi.org/10.30546/19023.978-9952-8573-9-9.2025.9012.
ISBN: 978-9952-8573-8-2

tanıdık ve somut bir başka kavramla açıklamaya yönelik zihinsel bir süreç olarak tanımlanmaktadır (Arslan, 2006). Bu yönüyle, bireylerin soyut ya da karmaşık durumları kendi yaşam deneyimlerinden hareketle ifade etmelerine olanak tanımaktadır (Korkmaz & Bağçeci, 2013).

Eğitim alanında da metaforlar, özellikle öğrenilmesi güç kavramların anlaşılmasını kolaylaştırmak, algı ve tutumları açığa çıkarmak amacıyla sıkça kullanılmaktadır (Döş, 2010). Bu bağlamda metaforlar, bireylerin hem kendi bilişsel yapıları hem de deneyimsel birikimleri doğrultusunda kavramlara yükledikleri anlamları ortaya koymak açısından önemli ipuçları sunmaktadır.

Yabancı dil olarak Türkçe öğretiminde etkili öğretim yöntemlerine duyulan ihtiyaç, günümüz dil eğitimi yaklaşımlarında öğrenci merkezli ve uygulamaya dayalı tekniklerin önemini artırmaktadır. Bu noktada yaratıcı drama, özellikle dört temel dil becerisinin (dinleme, konuşma, okuma ve yazma) bütüncül olarak gelişimini destekleyen, deneyime dayalı güçlü bir yöntem olarak öne çıkmaktadır. Yaratıcı drama, temelde doğaçlama ve rol oynama gibi tekniklerden yararlanarak grup üyelerinin yaşantılarından hareketle bir konunun canlandırılmasıdır (Adıgüzel, 2006). Ayrıca yaratıcı drama kendi içinde aşamalara ve ögelere sahiptir. Bu aşamalar hazırlık/ısınma, canlandırma ve değerlendirme/tartışmadan oluşmaktadır. Canlandırma aşaması uygulanırken birtakım teknikler/stratejiler kullanılmaktadır. Bu doğrultuda drama, soyut dil yapılarını somutlaştırarak öğrenmeyi kalıcı hâle getiren; duygu, düşünce ve bedensel ifadeyi bir araya getiren bir öğrenme ortamı sunmaktadır (Kara, 2007). Bunun yanı sıra yaratıcı drama, kelimelerin jest, mimik ve bedensel ifadelerle bütünleştirilmesi yoluyla dile duyusal bir boyut kazandırırken, öğrenilen yapıların doğal iletişim ortamında pekişmesini sağlamaktadır (Aytaş, 2013).

Günümüz dil öğreticilerinden beklenen temel yeterliklerden biri, çağdaş öğretim yöntemlerini tanımaları ve bunları hedef kitlenin ihtiyaçları doğrultusunda etkili biçimde kullanabilmeleridir. Bu yöntemlerden belki de en etkilisi, doğrudan uygulamaya dayalı olan yaratıcı drama tekniğidir (Elbistanlı & Boylu, 2023). Maden'e (2010) göre dil, kuramsal bilgilerden çok beceri temelli bir edinim alanı olduğundan, öğretim sürecinde seçilecek yöntem ve tekniklerin bu yapıya uygunluğu büyük önem taşımaktadır. Bu bağlamda Türkçenin yabancı dil olarak öğretiminde, yaratıcı dramanın eylem odaklı dil öğretimi anlayışını destekleyen aynı zamanda dil becerilerini geliştiren bir yöntem olduğu ve öğreticilerin bu yönteme sık sık başvurmaları gerektiğini ifade edilebilir.

Son yıllarda metafor analizi, eğitim araştırmalarında bireylerin belli bir kavrama ilişkin zihinsel temsillerini ortaya çıkarmak amacıyla yaygın biçimde kullanılmaktadır. Ancak yabancı dil olarak Türkçe öğretiminde görev yapan öğreticilerin yaratıcı drama kavramına ilişkin algılarını metaforlar aracılığıyla inceleyen çalışmalar oldukça sınırlıdır. Bu eksiklik, öğreticilerin yaratıcı drama yöntemine yükledikleri anlamın derinlemesine anlaşılmasına yönelik ihtiyaç doğurmaktadır.

Bu çalışmanın amacı, yabancı dil olarak Türkçe öğretenlerin yaratıcı drama kavramına ilişkin metaforik algılarını ortaya koymaktır. Bu bağlamda öğreticilerin yaratıcı drama kavramını nasıl

anlamlandırdıkları, hangi benzetmelerle ilişkilendirdikleri ve bu benzetmelerin altında yatan düşünsel yapıların çözümlenmesi hedeflenmektedir. Bu yönüyle çalışma, hem Türkçe öğretimi alanına hem de yaratıcı drama uygulayıcılarına katkı sağlayacak nitelikte özgün veriler sunmayı amaçlamaktadır.

YÖNTEM

Araştırmanın Modeli

Bu araştırma, nitel araştırma yaklaşımlarından olan olgu bilim (fenomenoloji) deseni ile yürütülmüştür. Olgu bilim, katılımcıların belirli bir olguya ilişkin algı ve deneyimlerini derinlemesine kavramayı amaçlayan bir yaklaşımdır. Olgu bilim, bireyin anlık deneyimlerinin tanımı olarak ifade edilmektedir (Ceylan Çapar & Ceylan, 2022). Bu bağlamda fenomenoloji, deneyimlere odaklanmaktadır (Merriam, 2015). Olgu bilim bir diğer adıyla fenomenolojik çalışma birkaç kişinin bir fenomen veya kavramla ilgili yaşamış deneyimlerinin ortak anlamını keşfeder. Bu desen bir fenomeni deneyimleyen tüm katılımcıların ortak özelliklerinin tanımlanmasına odaklanır (Creswell, 2023) Bu tür araştırmalar, kesin ve genellenebilir sonuçlar üretmese de söz konusu olgunun derinlemesine betimlenmesine, açıklanmasına ve anlaşılmasına imkân tanır (Yıldırım & Şimşek, 2021). Olgu bilim çalışmalarında genellikle belirli bir olguya ilişkin bireysel algıların ortaya konması ve yorumlanması amaçlanır (Yıldırım & Şimşek, 2021). Sonuçların betimleyici bir yaklaşımla sunulduğu bu yöntemde, doğrudan katılımcı ifadelerine de sıkça yer verilir. Bu çalışmada ise yabancı dil olarak Türkçe öğretenlerin yaratıcı drama kavramına ilişkin metaforik algıları betimlenmeye çalışılmıştır.

Çalışma Grubu

Çalışmanın katılımcılarını, çeşitli üniversitelerde yabancı dil olarak Türkçe eğitimi veren öğreticiler oluşturmaktadır. Bu tür nitel araştırmalarda, çalışma grubunu genellikle araştırmanın ele aldığı konuya ilişkin deneyim sahibi olan ve bu deneyimi ortaya koyabilecek bireyler oluşturmaktadır (Creswell, 2013; Yıldırım & Şimşek, 2021). Bu bağlamda, araştırma grubunun belirlenmesinde amaçlı örnekleme tekniklerinden ölçüt örneklemesi yöntemi tercih edilmiştir. Çalışmada, öğreticilerin araştırmaya gönüllü katılım göstermeleri, yabancı dil olarak Türkçe öğretiminde bulunmaları ve farklı öğretim deneyimi yıllarına sahip olmaları seçilme kriteri olarak kabul edilmiştir. Çalışma grubuna ilişkin özellikler Tablo 1'de sunulmuştur.

DOI: https://doi.org/10.30546/19023.978-9952-8573-9-9.2025.9012.
ISBN: 978-9952-8573-8-2

Tablo 1. Çalışma grubunun demografik özellikleri

Cinsiyet	**Eğitim Durumu**	**Branşı**	**Çalışma yılı**	**Yaratıcı Drama Eğitimi**
Kadın (f=17)	Lisans (3)	Türkçe Eğitimi (f=6)	2-5 yıl (f=3)	Var (f=4)
Erkek (f=3)	Yüksek Lisans (11)	Türk Dili ve Edebiyatı (f=12)	6-10 yıl (f=13)	Yok (f=16)
	Doktora (6)	Çağdaş Türk Lehçeleri ve Edebiyatı (f=1)	10-21 yıl (f=4)	
		Dil Bilimi (f=1)		

Tablo 1 incelendiğinde, çalışma grubu içerisinde yer alan katılımcıların 17'sinin kadın, 3'ünün de erkek olduğu görülmektedir. Bunun yanı sıra katılımcılar arasında kıdem yılı en fazla olan grup, 6 yıl ve üzeridir. Ayrıca kıdem yılı 2-5 yıl arasında olan 3 öğretici, 6-10 yıl arasında olan 13 öğretici ve 10-21 yıl arasında olan 4 öğretici bulunmaktadır. Katılımcıların mezuniyet durumlarına bakıldığında 3 öğreticinin lisans, 11 öğreticinin yüksek lisans ve 6 öğreticinin de doktora mezunu olduğu görülmektedir. Ayrıca Tablo 1'e bakıldığında mezuniyet branşı Türkçe Eğitimi olan 6 öğretici, Türk Dili ve Edebiyatı olan 12 öğretici, Çağdaş Türk Lehçeleri ve Edebiyatı olan 1 öğretici ve Dil Bilimi olan 1 öğretici bulunmaktadır. Bunların yanı sıra yaratıcı drama alanında eğitim alan 4 eğitici, eğitim almayan 16 eğiticinin olduğu da dikkat çekmektedir.

Verilerin Toplanması

Araştırmanın verileri, "Yaratıcı drama……. gibidir; çünkü……" cümlesini içeren bir soruluk form ile toplanmıştır. Yabancı dil olarak Türkçe öğreten öğreticilerin, yaratıcı drama kavramına ilişkin metaforik algılarına yönelik düşünceleri form ile yazılı olarak elde edilmiştir. Metaforun bir araştırma aracı olarak kullanıldığı çalışmalarda "gibi" kavramı genellikle "metaforun konusu" ile "metaforun kaynağı" arasındaki ilişkiyi açık şekilde çağrıştırmak için kullanılır. Bu araştırmada da "çünkü" kavramına da yer verilerek katılımcıların kendi metaforları için bir "gerekçe" sunmaları da istenmiştir (Saban, 2009).

Verilerin Analizi

İlgili çalışmada katılımcıların yaratıcı drama kavramına yönelik metaforik algıları içerik analizi yöntemi ile analiz edilmiştir. İçerik analizi; kayıtların, dokümanların, mülakat sonuçlarının karşılaştırılması ve betimlenmesi doğrultusunda tercih edilen tekniktir (Altunışık, vd., 2012). İlgili araştırma da uygulanan formdan elde edilen veriler değerlendirilmiş, uygun görülen 20 öğreticinin

DOI: https://doi.org/10.30546/19023.978-9952-8573-9-9.2025.9012.
ISBN: 978-9952-8573-8-2

formu analiz sürecine dâhil edilmiştir. Katılımcılara "Ö1, Ö2, Ö3…" şeklinde kodlar verilmiş, metaforlar tanımlanan kodlarla listelenmiştir.

Katılımcılar tarafından geliştirilen metaforlar, iki uzman tarafından öncelikle kavramsal benzerliklerine göre sınıflandırılmış ve ortak temalar altında kategorize edilmiştir. Araştırmacı daha sonra uzman görüşleri doğrultusunda nihai kategorileri oluşturmuş ve metaforları ilgili kategorilere yerleştirerek son hâlini tablolaştırmıştır. Kategorilere yerleştirme süreci, bir başka alan uzmanıyla birlikte değerlendirilmiş; gerekli durumlarda uzmanlardan alınan dönütler doğrultusunda yeniden düzenlemeler yapılmıştır. Her bir metaforun kaç katılımcı tarafından üretildiği belirtilmiş; kategorilerin frekans (f) ve yüzde (%) değerleri de tablolaştırma sürecinde dikkate alınmıştır. Yapılan çalışmada geçerliliği sağlamanın yolu, sonuca nasıl ulaşıldığının detaylı olarak açıklanması ve verilerin ayrıntılı raporlandırılmasıdır (Yıldırım & Şimşek, 2021). Çalışmanın güvenirliğini sağlamak için kodlama ve kategori belirleme süreci iki araştırmacı tarafından yapılmıştır. Elde edilen sonuçlar karşılaştırılmış Miles ve Huberman'ın (1994) güvenirlik formülüne başvurulmuştur: Sonuç= [Görüş birliği / (Görüş birliği+ Görüş ayrılığı) x 100]. %99 çıkan uyuşum değeriyle araştırmanın güvenilir olduğu saptanmıştır. Çıkan sonucun %70'in üzerinde olması araştırmanın güvenilir olduğunu göstermektedir. Uyumsuzluk gösteren kategoriler üzerinde de tekrar düşünülüp bütün veriler üzerinde uzlaşmaya varılmıştır.

BULGULAR

Araştırmada, katılımcılardan yaratıcı drama kavramına yönelik geliştirdikleri 20 farklı metafor "ifade, kendini tanıma alanı", "eğlenceli ve renkli öğrenme", "bağ kuran / sosyal iletişim aracı", "sanatsal ve estetik öğrenme", "keşfetmeye ve gelişime açık alan", "motivasyon, duygusal destek" adlı kategoriler altında toplanmıştır. Yüzde ve frekans dağılımları Tablo 2'de verilmiştir:

Tablo 2. Yaratıcı drama kavramına ilişkin geliştirilen metaforların frekans ve yüzde dağılımları

Kavramsal Kategoriler	**Metaforlar**	**Toplam**		**Örnekler**
		f	**%**	
İfade, Kendini Tanıma Alanı	Ayna, can simidi, bulut, terapi	**4**	**20**	"*Yaratıcı drama can simidi gibidir; çünkü bunaldığınız, daraldığınız an size nefes almak için alan açar.*"
Eğlenceli ve Renkli Öğrenme	Oyun, oyun parkı, gökkuşağı, uçan balon	**4**	**20**	*"Yaratıcı drama bir oyun gibidir; çünkü keşfetmek ve eğlenmek için oynanır."*
Bağ Kuran / Sosyal İletişim Aracı	Köprü (2), rehber	**3**	**15**	*"Yaratıcı drama köprü gibidir; çünkü öğrenciler ile aramda bağ kurar."*

DOI: https://doi.org/10.30546/19023.978-9952-8573-9-9.2025.9012.
ISBN: 978-9952-8573-8-2

Sanatsal ve Estetik Öğrenme	Tiyatro, sanatsal öğretim modeli, canlandırma sanatı	**3**	**15**	*"Yaratıcı drama tiyatro gibidir; çünkü belli rollere girmek gerekir."*
Keşfetmeye ve Gelişime Açık Alan	Kapı, yolculuk, yaşam provası, güneş	**4**	**20**	*"Yaratıcı drama güneş gibidir; çünkü dersleri monotonluktan çıkarır, ışık olur."*
Motivasyon, Duygusal Destek	Uçan balon, terapi	**2**	**10**	*"Yaratıcı drama uçan balon gibidir; çünkü öğrencinin moralini ve motivasyonunu yükseltir."*

Tablo 2 incelendiğinde, yabancı dil olarak Türkçe öğreten öğreticilerin "ifade, kendini tanıma alanı" kategorisinde 4 farklı metafor geliştirdikleri görülmektedir. Bu metaforlar ayna (f=1), can simidi (f=1), bulut (f=1) ve terapidir (f=1). Bu ifadeleri öğreticiler şu şekilde ifade etmişlerdir:

Ö1: "*Yaratıcı drama can simidi gibidir; çünkü bunaldığınız, daraldığınız an size nefes almak için alan açar."*

Ö4: *"Yaratıcı drama ayna gibidir; çünkü öğrenciler kendilerini rahatça ifade edebilir."*

Ö14: *"Yaratıcı drama bir nevi terapi gibidir; çünkü kişinin duygularını ifade etmesine, başkalarının bakış açılarını deneyimlemesine olanak tanır."*

Ö17: *"Yaratıcı drama bulut gibidir; çünkü kişiyi bulutlar üstünde hissettirir."*

"Eğlenceli ve renkli öğrenme" kategorisine bakıldığında, öğreticilerin 4 farklı metafor geliştirdikleri gözlemlenmektedir. Bunların oyun (f=1), oyun parkı (f=1), gökkuşağı (f=1), uçan balon (f=1) metaforları olduğu görülmektedir. Bu ifadeleri öğreticiler şu şekilde ifade etmişlerdir:

Ö2: *"Yaratıcı drama bir oyun gibidir; çünkü keşfetmek ve eğlenmek için oynanır."*

Ö10: *"Yaratıcı drama gökkuşağı gibidir; çünkü her çalışma ortamda başka bir renk çıkarır."*

Ö16: *"Yaratıcı drama oyun parkı gibidir; çünkü öğretimi eğlenceli kılar."*

Ö13: *"Yaratıcı drama uçan balon gibidir; çünkü öğrencinin moralini yukarı taşır."*

"Bağ kuran, sosyal iletişim aracı" kategorisinde öğreticilerin 3 farklı metafor geliştirdikleri görülmektedir. Bu metaforlar köprü (f=2) ve rehber (f=1) metaforlarıdır. En çok tekrar eden metafor ise köprü (f=2) metaforudur. İfadeler ise şu şekildedir:

Ö8: *"Yaratıcı drama köprü gibidir; çünkü öğrenciler ile aramda bağ kurar."*

Ö11: *"Yaratıcı drama köprü gibidir; çünkü öğrencileri duygusal anlamda yakınlaştırır."*

Ö9: *"Yaratıcı drama rehber gibidir; çünkü öğretme sürecinde yön gösterir."*

"Sanatsal ve estetik öğrenme" kategorisinde ise öğreticiler 3 farklı metafor geliştirmişlerdir. Bunlar tiyatro (f=1), sanatsal öğretim modeli (f=1), canlandırma sanatı (f=1) metaforlarıdır. İfadeler ise şu şekildedir:

Ö5: *"Yaratıcı drama tiyatro gibidir; çünkü belli rollere girmek gerekir."*

Ö7: *"Yaratıcı drama sanatsal öğretim modeli gibidir; çünkü hayali ile gerçek iç içedir."*

Ö12: *"Yaratıcı drama canlandırma sanatı gibidir; çünkü -mış gibi yapmaya dayanır."*

"Keşfetmeye ve gelişime açık alan" kategorisinde ise öğreticiler 4 farklı metafor geliştirmişlerdir. Bunlar kapı (f=1), yolculuk (f=1), yaşam provası (f=1), güneş (f=1) metaforlarıdır. İfadeler ise şu şekildedir:

Ö3: *"Yaratıcı drama güneş gibidir; çünkü dersleri monotonluktan çıkarır, ışık olur."*

Ö6: *"Yaratıcı drama yolculuk gibidir; çünkü yolda her şeyle karşılaşabilirsiniz."*

Ö15: *"Yaratıcı drama yaşamın provası gibidir; çünkü gerçek yaşama ön hazırlık sunar."*

Ö18: *"Yaratıcı drama kapı gibidir; çünkü yeniliklere açılır."*

"Motivasyon, duygusal destek" kategorisinde ise öğreticiler 2 farklı metafor geliştirmişlerdir. Bunlar uçan balon (f=1), terapi (f=1) metaforlarıdır. İfadeler ise şu şekildedir:

Ö13: *"Yaratıcı drama uçan balon gibidir; çünkü öğrencinin moralini ve motivasyonunu yükseltir."*

Ö14: *"Yaratıcı drama terapi gibidir; çünkü duyguların dışa vurulmasını sağlar."*

Tablo 2'de görüldüğü gibi, katılımcılar yaratıcı drama kavramına ilişkin 20 farklı metafor geliştirmişlerdir. Katılımcıların büyük çoğunluğu birbirinden özgün benzetmeler yapmış, yalnızca "köprü" metaforu iki farklı katılımcı tarafından kullanılmıştır. Bu durum, yaratıcı dramaya yönelik bireysel algıların çeşitliliğini ve kavramsal zenginliğini ortaya koymaktadır. Bazı metaforlar (örneğin "uçan balon", "terapi") içerik açısından farklı anlam katmanları taşıdığından, analiz sürecinde baskın temaya göre farklı kategorilere dâhil edilmiştir.

DOI: https://doi.org/10.30546/19023.978-9952-8573-9-9.2025.9012.
ISBN: 978-9952-8573-8-2

SONUÇ VE TARTIŞMA

Bu araştırmada, yabancı dil olarak Türkçe öğretenlerin yaratıcı drama kavramına yönelik metaforik algılarını ortaya koymak amaçlanmıştır. Elde edilen veriler, katılımcıların yaratıcı dramayı çok boyutlu şekilde kavramsallaştırdıklarını göstermektedir. Metaforlar içerik analizine tabi tutulmuş ve kavramsal benzerliklerine göre altı ana kategori altında toplanmıştır: "ifade ve kendini tanıma alanı", "eğlenceli ve renkli öğrenme", "bağ kuran/sosyal iletişim aracı", "sanatsal ve estetik öğrenme", "keşfetmeye ve gelişime açık alan" ve "motivasyon ve duygusal destek."

En yüksek frekansa sahip kategoriler, yaratıcı dramayı bir ifade ve kendini tanıma alanı (f=4) ile eğlenceli ve renkli öğrenme ortamı (f=4) olarak gören metaforlar olmuştur. Katılımcılar, yaratıcı dramayı bir "ayna", "can simidi" ya da "bulut" gibi metaforlarla tanımlayarak yöntemin bireylerin kendilerini ifade etmelerine olanak tanıdığını ve güvenli bir öğrenme ortamı sunduğunu vurgulamıştır. Bu bulgu, Adıgüzel'in (2006) yaratıcı dramayı "yaşantıdan yola çıkarak doğaçlama yoluyla ifade alanı" olarak tanımlayan yaklaşımıyla örtüşmektedir.

Katılımcıların önemli bir kısmı, yaratıcı dramayı "oyun", "gökkuşağı" ve "uçan balon" gibi metaforlarla betimlemiş ve yöntemin eğlenceli, dinamik ve katılımcı bir öğrenme ortamı sunduğunu belirtmiştir. Bu durum, yaratıcı dramayı çocuk merkezli, aktif katılımı teşvik eden bir yöntem olarak gören çağdaş dil öğretimi yaklaşımlarını desteklemektedir (Aytaş, 2013; Kara, 2007).

Ayrıca bazı öğreticiler yaratıcı dramayı "köprü" ve "rehber" gibi metaforlarla ifade ederek yöntemin öğretici ile öğrenci, öğrenci ile öğrenci arasında duygusal bağ kurmayı kolaylaştıran bir araç olduğunu vurgulamıştır. Bu görüş, yaratıcı dramayı sadece bir öğretim tekniği değil, aynı zamanda bir iletişim ve sosyal etkileşim aracı olarak gören yaklaşımlarla örtüşmektedir (Elbistanlı & Boylu, 2023).

"Sanatsal ve estetik öğrenme" teması altında toplanan metaforlar (tiyatro, canlandırma sanatı vb.) ise yaratıcı dramaya sanatsal bir yön atfedildiğini, bu yöntemin estetik duyarlılık ve rol alma becerileri ile ilişkilendirildiğini göstermektedir. Bu da, yaratıcı dramayı sadece dil öğretimi aracı değil, aynı zamanda sanat yoluyla öğrenme süreci olarak değerlendiren yaklaşımlarla paralellik göstermektedir (Maden, 2010).

Sonuç olarak öğreticilerin yaratıcı drama kavramına yükledikleri anlamlar, yöntemin çok yönlü işlevini ortaya koymaktadır. Yaratıcı drama, yalnızca dil becerilerinin geliştirilmesine hizmet eden bir teknik değil; aynı zamanda öğrencilerin duygusal, sosyal ve sanatsal gelişimlerini de destekleyen bütüncül bir öğrenme yaklaşımı olarak algılanmaktadır. Bu durum, yaratıcı dramanın çağdaş dil öğretimi yaklaşımlarıyla uyumlu, öğrenci merkezli ve yaşamla bütünleşik bir yöntem olduğunu göstermektedir.

DOI: https://doi.org/10.30546/19023.978-9952-8573-9-9.2025.9012.
ISBN: 978-9952-8573-8-2

KAYNAKÇA

Adıgüzel, H. Ö. (2006). Yaratıcı drama kavramı ve gelişim süreci. *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi*, 39(2), 47–61.

Altunışık, R., Coşkun, R., Bayraktaroğlu, S. & Yıldırım, E. (2012). *Sosyal bilimlerde araştırma yöntemleri SPSS uygulamalı* (7. Baskı). (ss. 324-330). İstanbul: Sakarya Kitabevi.

Arslan, M. (2006). Metaforik düşünme ve öğrenme yaklaşımının eğitim-öğretim açısından incelenmesi. *Millî Eğitim Dergisi*, 35(171), 100–108.

Arslan, M. & Gürsoy, A. (2008). Rol yapma ve drama etkinlikleriyle yabancılara Türkçe öğretiminde motivasyonun sağlanması. *Ege Eğitim Dergisi*, 9(2), 109–127.

Aytaş, G. (2013). Yaratıcı dramanın algısal öğrenmedeki rolü. *Ana Dili Eğitimi Dergisi,* 1(1), 101-106. https://doi.org/10.16916/aded.16023

Creswell, J.W. (2023). *Nitel araştırma yöntemleri: beş yaklaşıma göre nitel araştırma ve araştırma deseni* (3.Baskı). M. Bütün & S. B. Demir (Ed.). Ankara: Siyasal Kitabevi.

Çapar, M. & Ceylan, M. (2022). Durum çalışması ve olgu bilim desenlerinin karşılaştırılması. *Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi,* 22 (Özel Sayı 2), 295-312.

Demir, C., & Karakaş Yıldırım, Ö. (2019). Türkçede metaforlar ve metaforik anlatımlar. *Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 21(4), 1085–1096. https://doi.org/10.32709/akusosbil.599335

Döş, İ. (2010). Aday öğretmenlerin müfettişlik kavramına ilişkin metafor algıları. *Gaziantep Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 9(3), 607–629.

Elbistanlı, N. & Boylu, E. (2023). Yabancı dil olarak Türkçe öğretiminde yaratıcı drama yöntemine ilişkin öğretici görüşleri. *Türkçenin Yabancı Dil Olarak Öğretimi Dergisi*, 11(2), 151–170.

Kara, Ö. T. (2007). Drama yönteminin ilköğretim Türkçe derslerinde kullanılması. *9. Ulusal Drama Semineri ve Türkiye Drama Liderleri Buluşması Bildiri Kitabı* (ss.97-98) (22–24 Haziran 2007 Bolu), Ankara: Oluşum Yayınları.

Korkmaz, F. & Bağçeci, B. (2013). Lise öğrencilerinin "üniversite" kavramına ilişkin metaforik algılarının incelenmesi. *Bartın University Journal of Faculty of Education*, 2(1), 187–204.

Maden, S. (2010). Türkçe öğretiminde drama yönteminin gerekliliği. *Türklük Bilimi Araştırmaları*, 27, 503–519.

Miles, M, B., & Huberman, A. M. (1994). Qualitative data analysis: An expanded Sourcebook. (2nd ed). Thousand Oaks, CA: Sage.

Saban, A. (2008). İlköğretim I. kademe öğretmen ve öğrencilerinin bilgi kavramına ilişkin sahip oldukları zihinsel imgeler. *İlköğretim Online*, 7(2), 421–455.

Saban, A. (2009). Öğretmen adaylarının öğrenci kavramına ilişkin sahip oldukları zihinsel imgeler. *Türk Eğitim Bilimleri Dergisi*, 7(2), 281–326.

Yıldırım, A. & Şimşek, H. (2021). *Sosyal bilimlerde nitel araştırma yöntemleri.* Ankara: Seçkin Yayınları.

DOI: https://doi.org/10.30546/19023.978-9952-8573-9-9.2025.9012.
ISBN: 978-9952-8573-8-2

YABANCI DİL OLARAK TÜRKÇE ÖĞRETİMİ DERS KİTAPLARINDAKİ YAZMA ETKİNLİKLERİNİN YARATICI YAZMAYA UYGUNLUĞU: YENİ İSTANBUL B SEVİYESİ ÖRNEĞİ

Prof. Dr. Elif AKTAŞ[1*], Öğr. Gör. Selvi KARAKUŞ[2]

[*1]Alanya Alaaddin Keykubat Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, Türkçe Eğitimi ABD, Antalya, Türkiye
ORCID Code: https://orcid.org/0000-0001-5573-2274
[2]Ankara Medipol Üniversitesi, Yabancı Diller Yüksekokulu, Türkçe Hazırlık Birimi, Ankara, Türkiye
ORCID Code: https://orcid.org/0000-0002-0896-5494

ÖZET

Yabancı dil olarak Türkçe öğretiminde öğrencilerin dört temel dil becerisini geliştirmek esastır. Bu becerilerden biri olan yazma, en son ve en zor gelişen bir beceri alanı olarak dikkat çekmektedir. Üretici dil becerileri etkinliklerinden biri olan yazma eğitimi, hem bilişsel hem duyuşsal hem de psikomotor yönleri olan karmaşık ve çok yönlü bir süreçtir. Dolayısıyla bu becerinin geliştirilmesinde tüm boyutların üzerinde titizlikle durulması gerekmektedir. Yazma eğitiminin duyuşsal boyutunda ilgi, kaygı, algı, tutum ve motivasyon gibi kavramlar ön plana çıkmaktadır. Yazma eğitiminde duyuşsal değişkenler dikkate alınmadığında başarıya ulaşmak güçtür. Yaratıcı yazma süreçleri, bireydeki yaratıcılığı ortaya çıkararak yazma isteği uyandırmayı ve yazma becerisini geliştirmeyi amaçlar. Çünkü yaratıcı yazma, öğrencilerin duyuşsal ve bilişsel olarak yazmaya hazır hâle getirildiği, bireysel ve grup hâlindeki yazma etkinliklerinin uygulandığı, oluşturulan metinlerin paylaşımına önem verildiği, ürün ile sürecin birlikte değerlendirildiği ve yazma sürecinin tüm aşamalarında yaratıcılığın desteklendiği bir yazma yaklaşımı olarak kabul edilmektedir. Bu araştırmanın amacı, yabancı dil olarak Türkçe öğretimi setlerindeki yazma etkinliklerinin yaratıcı yazmaya uygunluğunu tespit etmektedir. Araştırmanın inceleme nesnesi ise Yeni İstanbul Yabancılar için Türkçe B seviyesi ders kitaplarıdır. Nitel bir yapı arz eden çalışmanın yöntemi ise doküman incelemedir. Araştırmada veri toplama aracı olarak 'yaratıcı yazma teknikleri tespit formu' kullanılmış, ilgili etkinlikler bu forma göre sınıflandırılıp incelenmiştir. Elde edilen verilerin analizinde betimsel analiz tekniği kullanılmıştır. Araştırmanın sonucuna göre ders kitabındaki etkinliklerin çoğunluğunun yaratıcı yazma tekniklerine uygun olarak tasarlandığını ortaya koymaktadır.

Anahtar Kelimeler: Yabancı dil olarak Türkçe öğretimi, yaratıcı yazma, yazma becerisi.

DOI: https://doi.org/10.30546/19023.978-9952-8573-9-9.2025.9012.
ISBN: 978-9952-8573-8-2

SUITABILITY OF WRITING ACTIVITIES IN TEACHING TURKISH AS A FOREIGN LANGUAGE TEXTBOOKS FOR CREATIVE WRITING: YENİ ISTANBUL LEVEL B EXAMPLE

ABSTRACT

In teaching Turkish as a foreign language, it is essential to develop students' four basic language skills. Writing, one of these skills, stands out as the last and most difficult skill to develop. Writing, one of the productive language skills activities, is a complex and multifaceted skill with cognitive, affective and psychomotor aspects. Therefore, all dimensions should be meticulously emphasized in the development of this skill. In the affective dimension of writing education, the concepts of interest, anxiety, perception, attitude and motivation come to the fore. When affective variables are not taken into account in writing education, it is difficult to achieve success. Creative writing processes aim to reveal the creativity in the individual, to arouse the desire to write and to develop writing skills. Because creative writing is accepted as a writing approach in which students are made emotionally and cognitively ready to write, individual and group writing activities are applied, importance is given to the sharing of created texts, the product and the process are evaluated together and creativity is supported at all stages of the writing process. The purpose of this research is to determine the suitability of writing activities in the sets of teaching Turkish as a foreign language for creative writing. The object of the study is the New Istanbul Turkish for Foreigners Level B course books. The method of the study, which has a qualitative structure, is document review. In the study, the creative writing techniques identification form was used as a data collection tool, and the relevant activities were classified and examined according to this form. Descriptive analysis technique was used in the analysis of the obtained data. According to the results of the study, it is revealed that the majority of the activities in the course book are designed in accordance with creative writing techniques..

Keywords: Teaching Turkish as a foreign language, creative writing, writing skills.

GİRİŞ

Yabancı dil öğretiminde dört temel dil becerisinden biri olan yazma, hem öğrenciler hem de öğreticiler açısından en karmaşık ve zorlayıcı alanlardan biri olarak kabul edilmektedir. Yazma becerisi, öğrenicinin dile dair sahip olduğu bilgileri üretim odaklı bir süreçte uygulamaya koymasını gerektirdiğinden, dil ediniminde diğer becerilere göre daha fazla zihinsel çaba ve dilsel donanım talep eder. Bu nedenle, konuşma ve yazma gibi üretim temelli beceriler, öğrenicilerin dil gelişimini değerlendirmede belirleyici nitelikte olmakla birlikte; özellikle yazma becerisi, birçok öğrenici tarafından en zor edinilen beceri olarak görülmektedir (Çakır, 2010).

Yabancı dil olarak Türkçe öğretiminde yazılı anlatımın temel hedefi, öğrenicinin edindiği dil yapılarını kullanarak düşüncelerini yazılı biçimde ifade edebilmesi, bu beceriyi zamanla geliştirmesi ve çeşitli bağlamlarda kullanabilecek düzeye ulaşmasıdır. Yazma süreci, yalnızca dil bilgisel

DOI: https://doi.org/10.30546/19023.978-9952-8573-9-9.2025.9012.
ISBN: 978-9952-8573-8-2

doğruluğu değil; aynı zamanda anlatımın tutarlılığı, düşünceyi destekleyen örnek ve kanıtların etkin kullanımı ile dilin kurallarına uygun biçimde ifade edilmesini gerektirir (Aktaş, 2021). Yazma becerisi düşünceleri; örnekler, kanıtlar gibi verilerden yararlanarak açıklayan; kimi örneklerinde günlük hayatın temel yazılı iletişimini sağlamayı, kimi örneklerinde ise etkili bir dil kullanmayı amaç edinen; bunu yaparken standart bir dilin katı yazım ve noktalama kurallarına ve de dil bilgisinin karmaşık ve çeşitli yapılarına bağlı kalarak ortaya koyan bir anlatma becerisidir (Durmuş, 2013). Bu yönüyle yazma, sadece dilin yüzeysel biçimlerini değil, aynı zamanda düşünsel yapıyı ve metinsel bütünlüğü kapsayan çok katmanlı bir beceridir. Aynı zamanda bilişsel olarak oldukça karmaşık olan bu süreç, öğreniciden hem hedef dilin kural ve yapılarına hâkimiyet hem de bu bilgileri işlevsel biçimde kullanabilme yeterliliği bekler (Beşli, 2019).

Dinleme ve okuma gibi alıcı beceriler, dil girdisinin anlaşılmasına dayanırken; konuşma ve yazma gibi üretici beceriler, öğreniciden dil çıktısı üretmesini talep eder. Bu nedenle, üretime dayalı beceriler öğrenici performansının daha doğrudan gözlemlenebildiği alanlar arasında yer alır. Öğrenicinin sürece aktif biçimde dâhil olması, hem becerilerin edinilmesini hem de kalıcı biçimde gelişmesini desteklemektedir (Baklacı, 2018). Bu bağlamda yabancı dil olarak Türkçenin öğretiminde, öğrenicileri yazılı anlatımda daha üretken ve özgün kılacak yöntem ve yaklaşımlara ihtiyaç duyulmaktadır. Bu yöntemlerden biri de, dilin yalnızca doğru kullanımını değil, aynı zamanda estetik ve yaratıcı boyutunu da geliştirmeyi amaçlayan yaratıcı yazma yaklaşımıdır.

Yabancı dil öğretiminde kullanılan materyaller, özellikle ders kitapları, dil becerilerinin yapılandırılmasında ve sistematik biçimde geliştirilmesinde önemli bir role sahiptir. Türkçenin yabancı dil olarak öğretimi bağlamında, ders kitapları yalnızca dil öğretiminin içeriğini belirlemekle kalmaz, aynı zamanda öğrenme sürecinin yönlendirilmesi ve değerlendirilmesinde öğreticiye rehberlik eden temel kaynaklardandır. Bu bağlamda, temel dil becerilerinin programlı ve aşamalı biçimde kazandırılması için ders kitaplarının içerdiği etkinliklerin biçimi ve niteliği büyük önem taşımaktadır (Şimşek & Erdem, 2021).

Bu çalışmada, yabancı dil olarak Türkçe öğretimi sürecinde yaygın olarak kullanılan Yeni İstanbul B seviyesi (B1 ve B2) ders kitaplarındaki yazma etkinliklerinin, yaratıcı yazma tekniklerine uygunluğu açısından incelenmiştir. Yaratıcı yazma, öğrenicinin duygu ve düşüncelerini özgün, esnek ve estetik bir biçimde ifade edebilmesini amaçlayan üretimsel bir süreçtir. Bu bağlamda, çalışmanın temel amacı, ders kitaplarındaki yazma etkinliklerinin yaratıcı yazma kriterlerine uygunluğunu belirlemek ve varsa eksiklikleri ortaya koyarak yaratıcı yazma odaklı öneriler sunmaktır.

YÖNTEM

Bu araştırmanın amacı, yabancı dil olarak Türkçe öğretimi ders kitaplarındaki yazma etkinliklerinin yaratıcı yazmaya uygunluğunu saptamaktır. Araştırma, nitel bir özellik göstermektedir. Gözlem, görüşme ve doküman analizi gibi veri toplama yöntemlerinin kullanıldığı nitel yöntemde algıların ve

DOI: https://doi.org/10.30546/19023.978-9952-8573-9-9.2025.9012.
ISBN: 978-9952-8573-8-2

olayların doğal ortamda ve bütüncül bir biçimde ortaya konmasına yönelik bir araştırma yolu izlenir (Yıldırım & Şimşek, 2021). Araştırmada incelenen dokümanlar, Yeni İstanbul Yabancılar için Türkçe B seviyesi (B1) ders kitabıdır. Nitel bir desene sahip olan araştırmada veriler, doküman inceleme yöntemi ile toplanmıştır. Doküman incelemesi, araştırılması hedeflenen olgular hakkında bilgi içeren yazılı materyallerin çözümlenmesini içerir (Yıldırım & Şimşek, 2021). Verilerin çözümlenmesinde ise betimsel analiz tekniği kullanılmıştır. Betimsel analizde hedef, gözlem ve görüşme doğrultusunda toparlanan verilerin düzenli hâle getirilmiş ve yorumlanmış bir şekilde okura sunulmasıdır. Bu yöntemde veriler genellikle öncesinden tanımlanmış temalar doğrultusunda kategorize edilir, sonrasında ise bu verilere bağlı bulgular özet hâline getirilip araştırmacının kişisel donanımı ile ifade edilir (Baltacı, 2019).

BULGULAR

Araştırmada Yeni İstanbul Yabancılar için Türkçe B seviyesi (B1) ders kitabı yaratıcı yazma tekniklerine yer verilip verilmemesi açısından incelenmiş olup tablo hâlinde sunulmuştur:

Tablo 2. Yaratıcı drama kavramına ilişkin geliştirilen metaforların frekans ve yüzde dağılımları

Ünite	**Yazma Türü**	**Teknikler**
Yeni Bir Hayat	*Evimizin özelliklerini anlatma*	Açıklayıcı yazma
Yeni Bir Hayat	*İş bölümü diyaloğu yazma*	Yaratıcı yazma
Yeni Bir Hayat	*Ülkesindeki ve şimdiki yaşamını karşılaştırma*	Yaratıcı yazma
İş Dünyası	*İş ilanına başvurmak için e-posta yazmak*	Yaratıcı yazma
İş Dünyası	*Başarı hikayesi yazma*	Biyografi yazma
İş Dünyası	*Hayalimizdeki mesleği anlatma*	Açıklayıcı yazma
Her Şeyin Başı Sağlık	*Sağlıklı beslenme*	Yaratıcı yazma
Her Şeyin Başı Sağlık	*Sayısal veriler ile metin yazma*	Yaratıcı yazma
Her Şeyin Başı Sağlık	*Anlat derdini bana*	Rol temelli ve empati kurarak yazma, Yaratıcı yazma
Eğitim Hayatı	*Üniversite okumanın avantajları*	Karşılaştırmalı yazma, yaratıcı yazma
Eğitim Hayatı	*Bilgi almak için e-posta yazma*	Rol temelli yazma, yaratıcı yazma
Eğitim Hayatı	*Eğitimde okul, aile ve çevrenin önemi*	Görsellerden hareketle yazma, yaratıcı yazma

DOI: https://doi.org/10.30546/19023.978-9952-8573-9-9.2025.9012.
ISBN: 978-9952-8573-8-2

Hayallerimiz	*Hayallerimizi anlatma*	Klasik geleneksel yazma
Hayallerimiz	*Pişmanlıklarımızı anlatma*	Yaratıcı yazma
Hayallerimiz	*Şikayet e-postası yazma*	Yaratıcı yazma
Bir Dünya Kültür	*Kültürel farklılıklar*	Klasik yazma
Bir Dünya Kültür	*Köy ve şehir hayatı*	Yaratıcı yazma
Bir Dünya Kültür	*Davet mektubu yazma*	Yaratıcı yazma

Tablo 1 incelendiğinde, Yeni İstanbul Yabancılar için Türkçe B1 seviyesi ders kitabında yer alan toplam 18 yazma etkinliğinden 13'ünün yaratıcı yazma tekniklerine uygun olduğu belirlenmiştir. Bu durum, ders kitabının yazma becerisini yalnızca biçimsel yönden geliştirmekle sınırlı tutmadığını; aynı zamanda öğrencinin duygu, düşünce ve hayal gücünü de devreye sokmayı amaçladığını göstermektedir. Etkinliklerde rastlanan yaratıcı yazma teknikleri arasında rol yapma temelli yazma, empati kurarak yazma, karşılaştırmalı yazma, biyografik anlatım, görsellerden hareketle yazma ve diyalog kurma teknikleri yer almaktadır. Özellikle "Her Şeyin Başı Sağlık", "Eğitim Hayatı", "İş Dünyası", "Hayallerimiz" ve "Bir Dünya Kültür" ünitelerinde yaratıcı yazma tekniklerinin daha yoğun kullanıldığı dikkat çekmektedir. Bununla birlikte, beş etkinlikte yaratıcı yazma tekniğine rastlanmamıştır. Bu etkinlikler çoğunlukla açıklayıcı yazma ya da klasik ve bilgi aktarma temelli yazma türündedir. Bu bağlamda, yaratıcı yazma tekniklerinin özellikle duygusal anlatım, bireysel deneyim ve sosyal içerikli konularla ilişkili etkinliklerde tercih edildiği, bilgi temelli konularda ise daha az kullanıldığı söylenebilir. Ayrıca yazma etkinliklerinde rol içinde yazma tekniğinin birkaç farklı temada (örneğin e-posta, danışma yazısı gibi) kendini tekrar eden bir yapı gösterdiği gözlemlenmiştir.

SONUÇ VE TARTIŞMA

Bu çalışmada, yabancı dil olarak Türkçe öğretiminde yaygın olarak kullanılan Yeni İstanbul B1 düzeyindeki ders kitabında yer alan yazma etkinlikleri, yaratıcı yazma teknikleri açısından incelenmiştir. Yürütülen nitel içerik analizine göre toplam 18 yazma etkinliğinden 13'ünün yaratıcı yazma becerilerini destekleyici özellik taşıdığı belirlenmiştir. Bu durum, ilgili ders kitabında yazma becerisinin sadece dilbilgisel doğruluk üzerinden değil, aynı zamanda öğrencinin düşünme, hayal etme ve kendini özgün biçimde ifade etme potansiyelini geliştirecek biçimde tasarlandığını ortaya koymaktadır.

Etkinliklerde en sık karşılaşılan yaratıcı yazma teknikleri arasında rol yapma temelli yazma, empati kurarak yazma, karşılaştırmalı yazma, biyografik anlatım, görselden hareketle yazma ve diyalog

kurma gibi tekniklere yer verildiği görülmüştür. Bu teknikler, öğrencinin üretkenliğini teşvik eden, duygu ve düşünce dünyasını yazıya yansıtmasına olanak tanıyan yazma süreçlerini desteklemektedir. Özellikle "Her Şeyin Başı Sağlık", "Eğitim Hayatı", "Hayallerimiz", "İş Dünyası" ve "Bir Dünya Kültür" temalı ünitelerde yaratıcı yazma yöneliminin daha belirgin olduğu tespit edilmiştir. Buna karşılık beş etkinlikte yaratıcı yazma ögelerine rastlanmamıştır. Bu etkinliklerin genellikle bilgi aktarımı odaklı olduğu belirlenmiştir. Bu durum, ders kitabının her yazma etkinliğinde yaratıcı düşünmeyi öncelik olarak görmediğini, bazı yazma etkinliklerinde daha geleneksel anlatım yollarını tercih ettiğini göstermektedir. Ayrıca, yaratıcı yazma teknikleri açısından özellikle rol içinde yazma tekniğinin ağırlıklı olarak kullanıldığı; bunun ise belirli temalarda tekrar eden bir teknik olduğu belirlenmiştir.

Bu bulgular doğrultusunda, ders kitaplarının yazma etkinliklerinde yaratıcı yazma tekniklerine daha sistematik ve çeşitlendirilmiş biçimde yer verilmesi önerilmektedir. Öğrencinin yazılı anlatımda hem duygusal hem de düşünsel üretimini destekleyen daha esnek, özgün ve kurguya dayalı yazma türlerinin artırılması, dil öğretimini daha etkili ve kalıcı hâle getirebilir. Ayrıca yaratıcı yazma tekniklerinin sadece yazma becerisiyle sınırlı kalmayıp diğer dil becerileriyle bütüncül biçimde entegre edilmesi, öğrencinin dil öğrenim sürecini daha anlamlı kılacaktır.

ÖNERİLER

Yapılan araştırma doğrultusunda şu önerilerde bulunulmuştur:

- TÖMER gibi dil merkezlerinde ders programına yaratıcı yazma dersi eklenebilir.
- Dinleme, okuma, yazma ve konuşma becerilerinin bütüncül olarak ele alındığı yaratıcı yazma etkinlikleri yapılabilir.
- Yaratıcı yazma hakkında öğretim elemanlarına seminerler verilebilir.
- Yabancılara Türkçe öğretiminde yaratıcı yazma etkinliklerine yer verildiği kitaplar yazılabilir.
- Yaratıcı dramanın yabancı dil olarak Türkçe öğretiminde etkisini ortaya koyacak çalışmalar yapılabilir.
- Kitaplardaki etkinliklerde daha fazla yaratıcı drama tekniklerinin kullanılabileceği yazma etkinliklerine yer verilebilir.

KAYNAKÇA

Aktaş, E. (2021). Yabancı dil olarak Türkçe öğretiminde yazma (yazılı iletişim, etkileşim ve üretim). E. Aktaş, V. Halitoğlu (Ed.), *Etkinlik temelli yabancı dil olarak Türkçe öğretimi* içinde (ss.157- 185). Ankara: Nobel Yayıncılık.

Baklacı, Ö. (2018). *Yabancı dil olarak Türkçe öğretiminde görev odaklı yöntem ışığında yazma becerisinin geliştirilmesi*. (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). İstanbul Üniversitesi, İstanbul.

Baltacı, A. (2019). Nitel araştırma süreci: Nitel bir araştırma nasıl yapılır?. *Ahi Evran Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi,* 5(2), 368-388.

DOI: https://doi.org/10.30546/19023.978-9952-8573-9-9.2025.9012.
ISBN: 978-9952-8573-8-2

Beşli, C. (2019). Türkçenin yabancı dil olarak öğretiminde yazma becerisi. İşcan, A., Baskın, S. (Ed.), *Türkçenin yabancı dil olarak öğretimi içinde* (s.197-224). Ankara: Nobel Yayıncılık.

Çakır, İ. (2010). Yazma Becerisinin Kazanılması Yabancı Dil Öğretiminde Neden Zordur?. *Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi,* 1(28), 1-12.

Durmuş, M. (2013). Yabancılara Türkçe öğretimi. Ankara: Grafiker Yayıncılık.

Şimşek, R., & Erdem, İ. (2021). Yabancı dil olarak Türkçe öğretiminde yazma becerisi ve kazanım ilişkisi. *RumeliDE Dil ve Edebiyat Araştırmaları Dergisi*(22), 280-289. https://doi.org/10.29000/rumelide.895762

Şimşek, R. & Erdem, İ. (2021) Yabancı dil olarak Türkçe öğretiminde yazma becerisi ve kazanım ilişkisi. *RumeliDE Dil ve Edebiyat Araştırmaları Dergisi*, (22), 267-279. DOI: 10.29000/rumelide.895762.

Ültay, E., Akyurt, H., Ültay, N. (2021). Sosyal bilimlerde betimsel içerik analizi. *IBAD Sosyal Bilimler Dergisi,*10, 188- 201.

Yıldırım, A. & Şimşek, H. (2021). *Sosyal bilimlerde nitel araştırma yöntemleri. Ankara:* Seçkin Yayınları.

DOI: https://doi.org/10.30546/19023.978-9952-8573-9-9.2025.9012.
ISBN: 978-9952-8573-8-2

DİYALOG ARACILIĞIYLA EĞİTİMİ YENİDEN DÜŞÜNMEK: KARL JASPERS'İN İLETİŞİM KAVRAMI

Zehra ŞEKERTEKİN

Ankara Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü ORCID ID: https://orcid.org/0009-0006-9268-3970

Özet

Bu çalışma, Karl Jaspers'in felsefesinde önemli bir yere sahip olan 'iletişim' kavramını inceler. Çalışma kapsamında alanyazın taraması yapılarak mevcut literatür gözden geçirilmiştir. Elde edilen kaynaklar doküman incelemesi yöntemiyle incelenmiştir. Bu yöntemle, ilgili belgeler sistematik bir şekilde incelenmiş, elde edilen veriler yorumlanmış ve anlamlandırılmıştır.

Jaspers, filozof, psikiyatrist ve eğitimci olarak modern düşüncenin önemli figürlerinden biridir. Varoluşçu felsefenin temsilcilerinden olan Jaspers, insanın kendini gerçekleştirme sürecinde iletişimin merkezi bir rol oynadığını savunmuştur. Ona göre, insan ancak başkasıyla kurduğu anlamlı bir iletişim aracılığıyla "gerçek benliğine" ulaşabilir. İnsan, kendi kendinin bilincinde olan ve konuşma yetisine sahip tek varlık olduğundan karşılıklı iletişimde var olan kavrayış, sadece insanlar arasında gerçekleşir. İnsanın diğer insanlarla birlikteliği esastır ve sosyal bir varlık olarak insan, yaşamı için bu etkileşime derinden gereksinim duyar. Buradan yola çıkarak Jaspers, felsefe yapmanın temelinde de iletişimi görür. Ona göre felsefe yapmak, kaçınılmaz bir iletişim içinde hakikat ve insanlık uğruna savaşmaktır. Filozof kimliğiyle iletişim konusuna eğitimde de yer vermiş ve eğitimi, sadece bilgi aktarımından ibaret olmayan; esas amacın, bireyin varoluşsal olarak kendisini tanıması ve gerçekleştirmesi olan bir süreç olduğunu düşünmüştür. Bu süreçte iletişim, bireyin kendi sınırlarını aşarak diğer bireylerle karşılaşmasını ve bu karşılaşmalarda kendini sorgulamasını sağlar. Eğitim ortamında bu yaklaşım, eleştirel düşünmenin teşvik edilmesini sağlar. Öğrenciler, fikirlerini özgürce ifade ederken başkalarının görüşlerini de anlamaya çalıştıkları bir ortamda daha derinlemesine düşünmeyi öğrenirler. Öğretmen ise bir yol gösterici ve diyalog ortağıdır. Dolayısıyla öğretmen ve öğrenci arasındaki ilişki, hiyerarşik olmaktan çok diyalojiktir. Öğretmen, otoriter bir bilgi aktarıcısı değil, öğrencinin düşünme sürecine eşlik eden bir rehberdir. Öğrencinin kendini tanıması, özgürce düşünmesi, farklı fikirlerle yüzleşmesi ve içsel sorumluluğunu fark etmesi, ancak anlamlı ve derinlikli bir iletişim ortamında mümkündür. Bu bağlamda, Jaspers'in düşünceleri, çağdaş eğitimin daha insani, katılımcı ve özgürlükçü bir temelde yeniden şekillenmesine katkı sunma potansiyeline sahiptir. Bu kapsamda Jaspers'in insanın iletişime olan eğilimi, felsefe ile iletişimin ilişkisi hakkındaki görüşleri incelenecek ve onun iletişim fikri eğitimsel açıdan değerlendirilerek bu alanda olası katkılarına yer verilecektir.

Anahtar Kelimeler: Felsefe, Karl Jaspers, İletişim, Hakikat, Eğitim

DOI: https://doi.org/10.30546/19023.978-9952-8573-9-9.2025.9012.
ISBN: 978-9952-8573-8-2

RECONSIDERING EDUCATION THROUGH DIALOGUE: KARL JASPERS' CONCEPT OF COMMUNICATION

Abstract

This study explores the concept of *communication*, which occupies a central position in the philosophy of Karl Jaspers. Through an extensive review of the relevant literature, existing academic sources were examined. The data were analyzed using document analysis methodology, whereby texts were reviewed in a structured manner, and the findings were interpreted and contextualized.

Jaspers—philosopher, psychiatrist, and educator—is recognized as a significant figure in modern intellectual history. As a leading representative of existentialist philosophy, Jaspers maintained that communication plays a foundational role in the individual's process of self-realization. In his view, the human being attains their "authentic self" only through meaningful engagement with others. Since humans are uniquely self-aware and endowed with language, genuine mutual understanding emerges solely through intersubjective communication. The necessity of being-with-others is fundamental to human existence; as a social being, the individual profoundly depends on communicative interaction for their development and flourishing. Building on this foundation, Jaspers also regarded communication as intrinsic to the very act of philosophizing. For him, philosophy is inseparable from a dialogical search for truth and a shared commitment to humanity. Accordingly, Jaspers extended his philosophical insights into the realm of education, where he rejected the notion of teaching as mere information transfer. Instead, he conceptualized education as a transformative process aimed at enabling individuals to confront and realize their own existential possibilities. In this educational framework, communication is the medium through which individuals transcend their limitations, encounter others, and engage in critical self-reflection. Such a pedagogical approach encourages critical thinking by fostering an environment where students are empowered to express their ideas freely and are invited to engage meaningfully with differing perspectives. Within this context, the role of the teacher shifts from that of an authoritative transmitter of knowledge to that of a facilitator and dialogical partner. The teacher supports the student's intellectual development through guidance rather than imposition. Crucially, the student's journey toward self-knowledge, intellectual freedom, and moral responsibility becomes possible only within a space of meaningful and profound communication. From this perspective, Jaspers' reflections offer valuable insights for reimagining contemporary education along more humanistic, participatory, and liberatory lines. This study, therefore, aims to examine Jaspers' views on the communicative nature of human existence, the interplay between philosophy and communication, and the educational implications of his thought. In doing so, it seeks to assess the potential contributions of his ideas to the ongoing discourse on the reform of educational practice.

Keywords: Philosophy, Karl Jaspers, Communication, Truth, Education

DOI: https://doi.org/10.30546/19023.978-9952-8573-9-9.2025.9012.
ISBN: 978-9952-8573-8-2

TÜRKİYE'DE MEYVE VE SEBZE ALT GRUPLARINDA BÖLGESEL ÜRETİM DAĞILIMI: TARIMSAL ÜRETİM İSTATİSTİKLERİNE DAYALI MEKANSAL BİR ANALİZ

Zeki BAYRAMOĞLU[1*], Hasan Gökhan DOĞAN [2*], Serhan CANDEMİR [3]

[1]Selçuk Üniversitesi, Ziraat Fakültesi, Tarım Ekonomisi Bölümü, Konya, Türkiye,
ORCID: 0000-0003-3258-3848
[*2]Kırşehir Ahi Evran Üniversitesi, Ziraat Fakültesi, Tarım Ekonomisi Bölümü, Kırşehir, Türkiye,
ORCID: 0000-0002-5303-1770
[3]Malatya Turgut Özal Üniversitesi, Ziraat Fakültesi, Tarım Ekonomisi Bölümü, Malatya, Türkiye,
ORCID: 0000-0003-4248-7024

ÖZET

Bu çalışma, Türkiye'de meyve ve sebze üretiminin alt ürün grupları bazında bölgesel dağılımını analiz etmeyi amaçlamaktadır. Tarımsal üretim yapısının mekânsal özellikleri hem bölgesel kalkınma politikaları hem de gıda güvenliği açısından stratejik bir önem taşımaktadır. Bu bağlamda, 2023 yılına ait TÜİK bitkisel üretim verileri temel alınarak, il düzeyinde meyve ve sebze üretim miktarları alt gruplar bazında incelenmiştir. Analiz sürecinde, TÜİK üretim istatistikleri QGIS ortamına aktarılmış ve Türkiye'nin idari sınırları ile eşleştirilerek üretim yoğunluğu mekânsal olarak görselleştirilmiştir. Choropleth haritalar yardımıyla, farklı alt grupların üretim yoğunluğunun bölgesel desenleri ortaya koyulmuş, özellikle Akdeniz ve Ege bölgelerinin bazı gruplarda öne çıktığı belirlenmiştir. Ayrıca, üretim miktarlarının coğrafi kümelenmelerini belirlemek amacıyla temel mekânsal analiz tekniklerinden de yararlanılmıştır. Elde edilen bulgular, Türkiye'de meyve ve sebze üretiminin belirli bölgelerde uzmanlaştığını, ancak bazı ürün gruplarında potansiyel arz eden bölgelerin yeterince değerlendirilemediğini göstermektedir. Bu durumun Türkiye' de yeni uygulanmaya başlayan planlı üretim modeli çerçevesinde yeniden şekillenebileceği öngörülmektedir.

Anahtar Kelimeler: Meyve-sebze üretimi, Bölgesel dağılım, Üretim haritalama, QGIS, Sürdürülebilirlik.

REGIONAL DISTRIBUTION OF PRODUCTION IN FRUIT AND VEGETABLE SUBGROUPS IN TURKIYE: A SPATIAL ANALYSIS BASED ON AGRICULTURAL PRODUCTION STATISTICS

ABSTRACT

The aim of this study is to analyze the regional distribution of fruit and vegetable production in Turkey based on sub-product groups. The spatial characteristics of the agricultural production structure are of strategic importance for both regional development policy and food security. In this context, based on

DOI: https://doi.org/10.30546/19023.978-9952-8573-9-9.2025.9012.
ISBN: 978-9952-8573-8-2

TÜİK plant production data for 2023, fruit and vegetable production volumes at the provincial level were analyzed based on subgroups. During the analysis process, the TÜİK production statistics were transferred to the QGIS environment and matched with the administrative boundaries of Turkey to visualize the production density spatially. Using Choropleth maps, regional patterns of production density of different subgroups were revealed, and it was found that the Mediterranean and Aegean regions were particularly well represented in some groups. In addition, basic spatial analysis techniques were used to identify the geographical clusters of production volumes. The results show that fruit and vegetable production in Turkey is specialized in certain regions, but regions with potential in some product groups cannot be adequately evaluated. It is expected that this situation can be reorganized within the framework of the planned production model that has recently been introduced in Türkiye.

Keywords: Fruit and vegetable production, regional distribution, Production mapping, QGIS, Sustainability.

GİRİŞ

Meyve ve sebze üretiminin bölgesel dağılımı, yalnızca doğal koşullara değil, aynı zamanda sosyo-ekonomik yapı ve piyasa dinamiklerine de sıkı sıkıya bağlıdır. İklimsel faktörler, üretim kapasitesini ve ürün çeşitliliğini şekillendirirken; pazar talepleri, tüketim kalıplarını ve tarımsal stratejileri belirlemede etkili olmaktadır. Bu bağlamda, meyve ve sebze üretimi küresel ölçekte oldukça heterojen bir yapıya sahiptir ve bölgeden bölgeye değişen çok katmanlı bir etkileşim ağı içinde şekillenir. Şili örneği, bu etkileşimi net biçimde gözler önüne sermektedir. Ülkenin tarımsal üretim merkezi olan Zona Central, ılıman iklimi ve gelişmiş ulaşım altyapısıyla taze meyve ve sebzelerin pazara hızlı ve verimli biçimde ulaşmasını sağlamaktadır. Öte yandan, Norte Grande gibi kurak ve su kaynakları açısından kısıtlı bölgelerde ise tarımsal üretim hem verimlilik hem de sürdürülebilirlik açısından önemli zorluklarla karşılaşmaktadır (M ve diğerleri, 2024). Bu tür iklimsel farklılıklar yalnızca üretim miktarlarını değil, aynı zamanda hangi ürünlerin hangi bölgelerde yetiştirilebileceğini de doğrudan belirlemektedir (Amo-Adjei & Kumi-Kyereme, 2014). İklim ve tarımsal üretim arasındaki bu ilişki, ekolojik modelleme yaklaşımlarıyla daha iyi anlaşılabilir. Bitki örtüsü desenlerinin coğrafi olarak nasıl değiştiği ve bu desenlerin üretim uygulamalarına nasıl yön verdiği üzerine yapılan çalışmalar, çiftçilerin yerel koşullara göre üretim stratejilerini uyarladığını ortaya koymaktadır. Özellikle benzer iklim koşullarına sahip bölgelerde, ortaklaşa tarımsal modellerin benimsenmesi ve bu sayede benzer üretim desenlerinin gelişmesi mümkündür (Gao ve diğerleri, 2004).

Avrupa'daki deneyimler, üretimin çevreyle birlikte kurumsal yapılar tarafından da şekillendiğini göstermektedir. Özellikle Avrupa Birliği ülkelerinde, küçük üreticilerin pazarlara entegrasyonu, dağıtım kanallarına erişim ile yakından ilişkilidir. Bu bağlamda, üretici birlikleri ve kooperatifler aracılığıyla geliştirilen iş birlikleri, modern perakende zincirlerine dahil olmayı ve böylece ekonomik

sürdürülebilirliği desteklemektedir. Ancak bu yapılar, yeterli kurumsal destekten yoksun kaldıklarında zayıflamakta ve üreticilerin rekabet gücü düşmektedir (Guth vd., 2019). Tüketici davranışları ve sosyo-ekonomik göstergeler de meyve ve sebze üretiminin bölgesel karakterini şekillendiren önemli faktörler arasında yer alır. Gana örneğinde, Orman ekolojik bölgesindeki bireylerin, diğer bölgelere kıyasla daha fazla meyve ve sebze tükettiği tespit edilmiştir. Bu durum, kültürel alışkanlıklar ve altyapı imkanlarının, beslenme tercihleri üzerinde ne denli etkili olabileceğini göstermektedir (Amo-Adjei & Kumi-Kyereme, 2014). Aynı şekilde, gelir seviyesi ve eğitim düzeyi gibi değişkenler, yalnızca tüketim kalıplarını değil, üretim kararlarını da dolaylı olarak etkilemektedir (Kabwama vd., 2019; Herrán vd., 2019).

Kentsel alanlarda süpermarket ve benzeri perakende merkezlerine erişim, sağlıklı gıdaya ulaşım açısından belirleyici bir unsur haline gelmiştir. Amerika Birleşik Devletleri'nde yapılan araştırmalar, süpermarketlere yakın yaşayan bireylerin daha yüksek meyve ve sebze tüketimine sahip olduğunu ve bu durumun halk sağlığı açısından olumlu etkiler yarattığını göstermiştir (Michimi & Wimberly, 2010; Robinson vd., 2013). Bu bağlamda, gıda erişiminin şehir planlamasında dikkate alınması gereken stratejik bir unsur olduğu ortaya çıkmaktadır. Özellikle gelişmekte olan ülkelerde, meyve ve sebzeye erişimdeki bölgesel eşitsizlikler, toplumun genel beslenme durumunu doğrudan etkileyebilmektedir. Uganda'da yapılan ulusal düzeydeki bir araştırma, meyve ve sebze arzının, DSÖ'nün önerdiği minimum tüketim düzeylerinin oldukça altında kaldığını ortaya koymuştur (Kabwama vd., 2019). Bu tür bulgular, tarımsal üretimi artırmak ve dağıtım sistemlerini iyileştirmek adına kamu politikalarının ne kadar hayati olduğunu göstermektedir (Chaudhry vd., 2021).

Kooperatifleşme süreci hem üreticiler hem de tüketiciler için değer yaratan bir strateji olarak öne çıkmaktadır. Yerel ürünlere yönelik artan tüketici talebiyle uyumlu olarak, üretici kooperatifleri hem gıda güvenliğini sağlayabilir hem de ekonomik istikrarı destekleyebilir. Ayrıca bu yapı, tarımsal piyasalarda yaşanabilecek dalgalanmalara karşı daha dayanıklı bir üretim modeli sunar (Ryzhkova & Kruchinina, 2021). Küresel iklim değişikliğinin tarım üzerindeki etkisi her geçen gün daha belirgin hale gelirken, meyve ve sebze çeşitlerinin coğrafi dağılımı da bu yeni iklimsel koşullara adapte olmak zorundadır. Özellikle sıcaklık ve yağış rejimlerinde meydana gelen değişiklikler, belirli türlerin yetiştirilebileceği alanları yeniden tanımlamaktadır (Zhao vd., 2018). İklim açısından daha istikrarlı olan bölgeler, bu süreçte üretim üstünlüğünü koruyabilirken; diğer alanlarda tarımın sürdürülebilirliği, adaptasyon stratejilerine bağlı hale gelmektedir.

Türkiye de meyve ve sebze üretiminde sahip olduğu geniş biyolojik çeşitlilik ve farklı iklim kuşakları sayesinde oldukça zengin bir tarımsal yapıya sahiptir. Farklı bölgelerdeki üretim çeşitliliği, ülkenin hem iç pazarda tüketimi karşılamasını hem de dış pazarlarda güçlü bir ihracat oyuncusu olmasını sağlamaktadır (Uçak vd., 2018; Tatar, 2020). Bu çeşitlilik, Türkiye'nin birçok farklı ürün grubunu yüksek verimle yetiştirebilmesine olanak tanıyan ekolojik ve coğrafi avantajlarından kaynaklanmaktadır. Bölgesel düzeyde incelendiğinde, Güneydoğu Anadolu Bölgesi, özellikle sert

DOI: https://doi.org/10.30546/19023.978-9952-8573-9-9.2025.9012.
ISBN: 978-9952-8573-8-2

buğday, arpa ve sebze üretiminde önemli bir rol oynarken, bazı meyve türlerinin yetiştiriciliği de burada yapılmaktadır (Uludamar vd., 2018). Ancak aynı bölgede yer alan Mardin örneği, Türkiye'nin toplam meyve üretiminden sadece %0,11'lik bir pay alarak, bölgeler arasında tarımsal üretim kapasitesi açısından dikkat çekici farklılıklar olduğunu göstermektedir (Şimşek & Gülsoy, 2017). Buna karşın Ege ve Akdeniz bölgeleri, zeytin ve turunçgiller gibi meyvelerin üretiminde iklim ve toprak koşullarının sağladığı avantajlarla öne çıkmakta ve ülkenin en büyük meyve üretim merkezleri arasında yer almaktadır (Gürbüzer & Çiftçi, 2025). Üretim coğrafyasındaki bu dengesizlikler yalnızca iklimle sınırlı kalmamakta, aynı zamanda altyapı ve sulama olanakları gibi fiziki faktörlerle de derinleşmektedir. Türkiye genelinde üretilen meyve ve sebzelerin yaklaşık yarısının tedarik zinciri eksiklikleri nedeniyle bozulduğu bilinmektedir. Bu durum, özellikle soğuk hava deposu ve ulaşım ağı yetersiz olan bölgelerde önemli ekonomik kayıplara neden olmaktadır (Uçak vd., 2018). Dolayısıyla lojistik altyapının geliştirilmesi, özellikle düşük üretim kapasitesine sahip bölgelerde, mevcut potansiyelin daha etkin kullanılmasına katkı sağlayacaktır.

Türkiye'nin meyve ve sebze sektöründeki ihracat başarısı ise büyük ölçüde ülkenin stratejik konumundan kaynaklanmaktadır. Avrupa ile Asya arasında bir köprü görevi gören bu jeopolitik pozisyon, ticaretin kolaylaşmasını ve ürünlerin geniş pazarlara hızlıca ulaştırılmasını mümkün kılmaktadır (Jabkowski & Kupsik, 2024; Öztürk vd., 2013). Ayrıca, Türkiye'nin karşılaştırmalı üstünlüğe sahip olduğu ürün grupları –örneğin domates ve turunçgiller– hem kalite hem de hacim açısından dış ticarette önemli bir yer tutmaktadır (Gürbüzer & Çiftçi, 2025; Tatar, 2020). Bu süreçte, Üretim kalitesini artırmaya yönelik çalışmalar da dikkat çekmektedir. Özellikle organik gübre kullanımı ve modern tarım tekniklerinin benimsenmesi, daha sürdürülebilir bir üretim modeli inşa edilmesine katkı sağlamaktadır (Şan & Gökçay, 2023). Bu geçiş, hem çevresel faydalar sunmakta hem de ürünlerin uluslararası pazarlarda daha rekabetçi olmasını mümkün kılmaktadır (Şahin, 2016; Karaman vd., 2022).

Türkiye'de meyve ve sebze üretimi, iklim, altyapı, coğrafi koşullar ve pazar erişimi gibi çok sayıda faktörün etkileşimiyle şekillenmektedir. Bu sektördeki bölgesel eşitsizliklerin azaltılması, verimliliğin artırılması ve kayıpların en aza indirilmesi, sadece iç piyasa için değil, Türkiye'nin küresel pazarlardaki rekabet gücü açısından da büyük önem taşımaktadır. Bu nedenle, tarımsal uygulamaların modernleştirilmesi ve tedarik zinciri yönetiminin güçlendirilmesi, ülke tarımının sürdürülebilir kalkınma hedeflerine ulaşması için temel stratejiler arasında yer almalıdır. Bu temel motto ışığında bu araştırmada, Türkiye' deki meyve ve sebze alt gruplarının mekânsal dağılımı incelenmeye alınmıştır. Choropleth haritalama yöntemiyle belirli bir coğrafi bölgedeki (bu araştırmada iller bazında ele alınmıştır) sayısal verilerin mekânsal dağılımını renk tonlarıyla görselleştirerek yoğunlaşma durumları ortaya koyulmuştur.

DOI: https://doi.org/10.30546/19023.978-9952-8573-9-9.2025.9012.
ISBN: 978-9952-8573-8-2

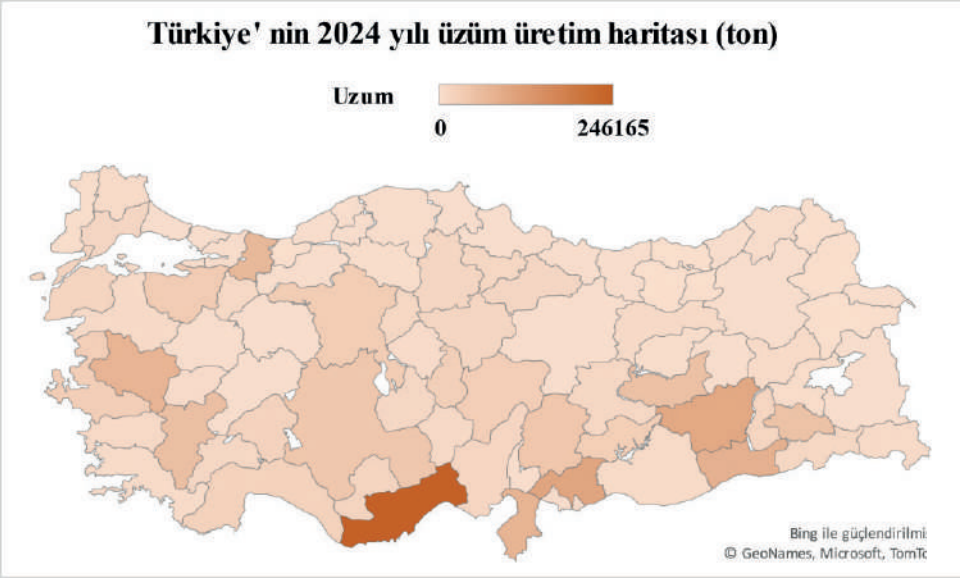
MATERYAL VE YÖNTEM

Bu araştırma, Türkiye'de meyve ve sebze üretiminin alt ürün grupları bazında mekânsal dağılımını analiz etmeyi amaçlamaktadır. Bu kapsamda çalışmanın temel veri kaynağını, Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK) tarafından yayımlanan 2024 yılı Bitkisel Üretim İstatistikleri oluşturmaktadır. TÜİK'in il düzeyinde sunduğu üretim miktarları, alt ürün grupları (örneğin üzüm, tropikal meyveler, turunçgiller, sert kabuklu meyveler, yumru ve kök sebzeler vb.) esas alınarak sınıflandırılmış ve analiz süreci boyunca referans veri seti olarak kullanılmıştır. Mekânsal analizler için QGIS 3.28 sürümü tercih edilmiş ve Türkiye'nin il bazlı idari sınırlarını içeren vektörel harita katmanı analiz ortamına aktarılmıştır. İlgili sınır katmanı ile TÜİK verileri "il adı" üzerinden eşleştirilerek coğrafi tabanlı veri bütünlüğü sağlanmıştır.

Verilerin mekânsal görselleştirilmesi için Choropleth (dereceli renkli) haritalama tekniği kullanılmıştır. Her bir alt ürün grubuna özel olarak oluşturulan haritalarda, üretim yoğunluğu farklı renk tonlarıyla temsil edilmiş, böylece bölgesel farklılıklar görsel olarak ortaya konulmuştur. Bu analizler, bölgesel uzmanlaşma eğilimlerini destekleyen bulguların nesnel olarak ortaya konmasına imkân tanımıştır.

ARAŞTIRMA BULGULARI

Türkiye' de 2024 yılı üzüm üretim haritası Şekil 1' de verilmiştir. Şekil 1' den renklendirmeler itibariyle Türkiye' deki üretim yoğunluğu izlenebilir.

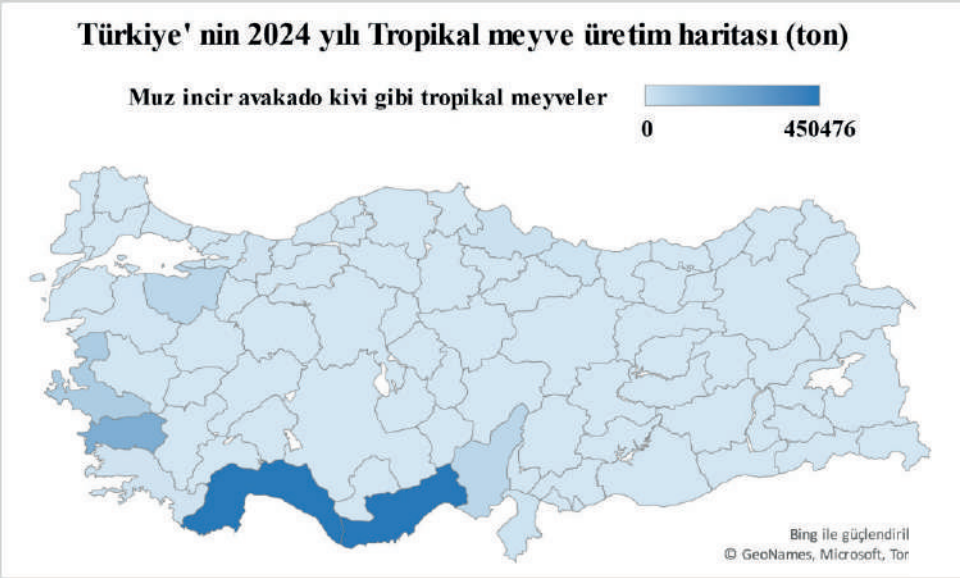
Şekil 1. Türkiye' de 2024 yılı üzüm üretim haritası (ton) (TUİK, 2024)

2024 yılına ait Türkiye'nin iller bazındaki üzüm üretim verileri incelendiğinde, ülke genelinde oldukça farklılaşan bir üretim deseni göze çarpmaktadır. Üzüm, Türkiye'nin geleneksel tarım ürünlerinden biri

DOI: https://doi.org/10.30546/19023.978-9952-8573-9-9.2025.9012.
ISBN: 978-9952-8573-8-2

olmasına rağmen, üretim miktarları il bazında büyük farklılıklar göstermektedir. Bu yılın verilerine göre en dikkat çeken gelişme, Mersin'in açık ara lider konuma yükselmiş olmasıdır. 246.165 tonluk üretimiyle Mersin, geleneksel lider konumunda olan Manisa'yı geride bırakmış ve ülke genelindeki en büyük üretici olmuştur. Bu sıralamayı Gaziantep (99.721 ton), Diyarbakır (94.544 ton), Mardin (79.115 ton) ve Hatay (72.562 ton) gibi Güneydoğu ve Akdeniz illeri takip etmektedir. Özellikle bu bölgedeki illerin öne çıkması hem iklimsel avantajlar hem de üretimdeki çeşitlenme ve politik desteklerle açıklanabilir. Ege Bölgesi ise her zamanki gibi güçlü bir üretici bölge olarak varlığını sürdürmektedir. Manisa (72.671 ton), Denizli (51.462 ton), İzmir (26.123 ton) gibi iller bu bölgenin temsilcisi olarak yüksek üretim kapasitesine sahiptir. Ancak bu yıl Ege illerinin bir kısmının, Güneydoğu ve Akdeniz illerinin gerisinde kaldığı görülmektedir. Bu durum, bölgesel iklim değişiklikleri, üretici tercihleri ya da tarımsal destek politikalarının etkisiyle şekillenmiş olabilir. İç Anadolu bölgesinde ise üretim daha dengeli bir dağılım göstermektedir. Özellikle Nevşehir, Kayseri, Karaman, Niğde ve Yozgat gibi iller orta seviyede üretim yapmaktadır. Bu iller sofralık ve şaraplık üzüm üretiminde rol oynamaktadır. Marmara Bölgesi'nde ise Sakarya (65.059 ton) ve Bursa (30.474 ton) gibi birkaç ilin öne çıktığı, diğer illerde ise daha düşük üretimlerin yapıldığı gözlemlenmektedir. Karadeniz ve Doğu Anadolu bölgeleri ise genel olarak üzüm üretiminde geri planda kalmaktadır. Bayburt, Ardahan, Trabzon, Kars gibi illerde üzüm üretimi hiç yapılmazken, Ordu, Rize, Giresun gibi illerde ise üretim sembolik düzeydedir. Bu bölgelerdeki düşüklük, genellikle iklimsel sınırlamalar ve tarımsal yapının farklılığı ile ilişkilidir.

Türkiye' de 2024 yılı Tropikal meyve üretim haritası Şekil 2' de verilmiştir. Şekil 2' den renklendirmeler itibariyle Türkiye' deki üretim yoğunluğu izlenebilir.

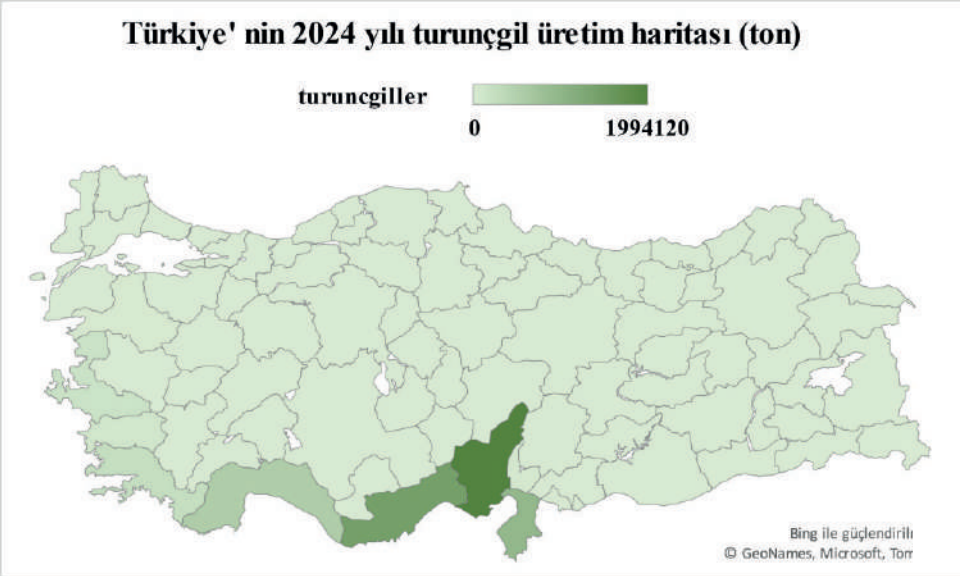
Şekil 2. Türkiye' de 2024 yılı tropikal meyve (muz, incir, avokado, kivi vb) üretim haritası (ton) (TUİK, 2024)

DOI: https://doi.org/10.30546/19023.978-9952-8573-9-9.2025.9012.
ISBN: 978-9952-8573-8-2

Türkiye'de muz, incir, avokado ve kivi gibi iklim seçici ürünlerin üretiminin belirli bölgelerde yoğunlaştığını, buna karşın birçok ilde ise ya hiç yapılmadığını ya da oldukça sınırlı kaldığını göstermektedir. Bu ürünlerin üretimi, doğrudan doğruya iklim koşullarına, sera altyapısına ve üretici bilgi birikimine bağlıdır. Özellikle Akdeniz Bölgesi, bu alanda tartışmasız bir lider konumundadır. Mersin 450 bin tonun üzerinde üretimle, Antalya ise 446 bin ton civarındaki üretimiyle Türkiye'nin tropikal meyve üretiminin açık ara en güçlü iki ili olmuştur. Bu illerdeki gelişmiş seracılık altyapısı, iklim avantajı ve tarımsal uzmanlık, üretimin bu denli yüksek olmasını mümkün kılmaktadır. Ege Bölgesi de tropikal meyve üretiminde dikkat çeken bir rol üstlenmektedir. Aydın 209 bin tonluk üretimiyle, özellikle incirdeki tarihsel uzmanlığını bu gruptaki diğer ürünlere de genişletmiş görünmektedir. İzmir de 83 bin tonluk üretimiyle önemli bir üretici olarak öne çıkmaktadır. Bu bölgedeki veriler, tropikal meyvelerin sadece geleneksel olarak yetiştiği yerlerde değil, benzer iklim koşullarına sahip bölgelerde de başarıyla üretilebildiğini ortaya koymaktadır. Marmara Bölgesi'nde ise Bursa, Yalova ve Sakarya gibi iller ön plana çıkmaktadır. Bu illerde tropikal meyve üretimi henüz Akdeniz ve Ege kadar yaygın olmasa da, özellikle kivi ve sınırlı ölçekte avokado gibi ürünlerde ciddi bir potansiyel göze çarpmaktadır. Bu tablo, tüketici talebine yanıt verme arzusunun, daha serin iklimli bölgelerde bile tropikal ürünlere yönelmeyi teşvik ettiğini göstermektedir. Karadeniz Bölgesi ise özellikle kivi üretimi açısından dikkat çekmektedir. Ordu, Samsun ve Rize gibi iller, bölgeye özgü nemli ve ılıman iklim sayesinde tropikal ürünlerde belirli bir üretim kapasitesine ulaşmıştır. Örneğin, Ordu'da 10 bin tonun, Samsun'da ise 15 bin tonun üzerinde üretim yapılmıştır. Bu durum, Karadeniz'in klasik fındık üretiminin yanında tarımsal çeşitliliğe de açıldığını göstermesi açısından önemlidir. Buna karşın, İç Anadolu, Doğu Anadolu ve bazı Güneydoğu Anadolu illerinde tropikal meyve üretimi ya yok denecek kadar azdır ya da hiç bulunmamaktadır. Konya, Niğde, Nevşehir, Tunceli, Kars, Ardahan gibi illerde üretim sıfırdır. Bu, hem iklimsel uygunsuzluk hem de altyapı eksikliği ile açıklanabilir.

Türkiye' de 2024 yılı turunçgil üretim haritası Şekil 3' de verilmiştir. Şekil 3' den renklendirmeler itibariyle Türkiye' deki üretim yoğunluğu izlenebilir.

DOI: https://doi.org/10.30546/19023.978-9952-8573-9-9.2025.9012.
ISBN: 978-9952-8573-8-2

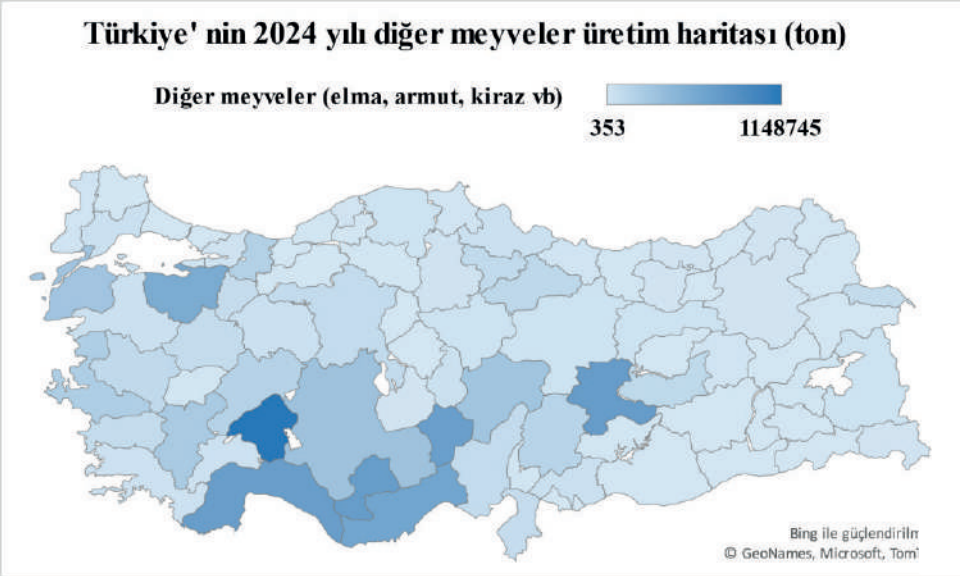

Şekil 3. Türkiye' de 2024 yılı turunçgil üretim haritası (ton) (TUİK, 2024)

Türkiye'de bu ürün grubunun belirli kıyı bölgelerine yoğunlaştığını açıkça ortaya koymaktadır. Portakal, mandalina, limon ve greyfurt gibi turunçgiller; sıcak, ılıman ve don riski düşük iklim koşullarında yetiştirildiği için üretimleri büyük ölçüde Akdeniz ve kısmen Ege kıyılarına sıkışmıştır. Bu durum verilerle de net şekilde doğrulanmaktadır. Mersin, 1 milyon 430 bin tonu aşan üretimiyle ülkenin açık ara en büyük turunçgil üreticisi konumundadır. Onu sırasıyla Adana (1.994.120 ton), Hatay (948.423 ton) ve Antalya (528.467 ton) takip etmektedir. Bu dört il, Türkiye'nin turunçgil arzının büyük bölümünü karşılamakta ve turunçgil üretiminin merkez üssünü oluşturmaktadır. Ege kıyılarında ise Muğla (230.789 ton), İzmir (157.352 ton) ve Aydın (93.243 ton) gibi iller öne çıkmaktadır. Ege Bölgesi'nin kıyı kesimlerinde yer alan bu iller, Akdeniz ikliminin etkisiyle turunçgil üretimi için uygun koşullara sahiptir. Özellikle mandalina ve limon üretiminde bu iller güçlü bir potansiyele sahiptir. Ayrıca Osmaniye (54.939 ton) gibi Akdeniz'e yakın geçiş kuşağında yer alan bazı iller de anlamlı miktarda üretim gerçekleştirmektedir. Bunun dışında kalan birçok ilde turunçgil üretimi ya hiç yapılmamakta ya da son derece sınırlı miktarlarda kalmaktadır. Karadeniz Bölgesi'nde özellikle Rize, Trabzon ve Giresun gibi illerde mikroklima koşulları sayesinde sembolik düzeyde üretim yapılmaktadır. Ancak bu üretim genellikle evsel veya küçük çaplı ticari kullanım içindir. İç Anadolu, Doğu Anadolu ve Güneydoğu Anadolu bölgelerinde ise iklim koşulları turunçgil yetiştiriciliğine uygun olmadığından üretim sıfırdır.

Türkiye' de 2024 yılı diğer meyveler üretim haritası Şekil 4' de verilmiştir. Şekil 4' den renklendirmeler itibariyle Türkiye' deki üretim yoğunluğu izlenebilir.

DOI: https://doi.org/10.30546/19023.978-9952-8573-9-9.2025.9012.
ISBN: 978-9952-8573-8-2

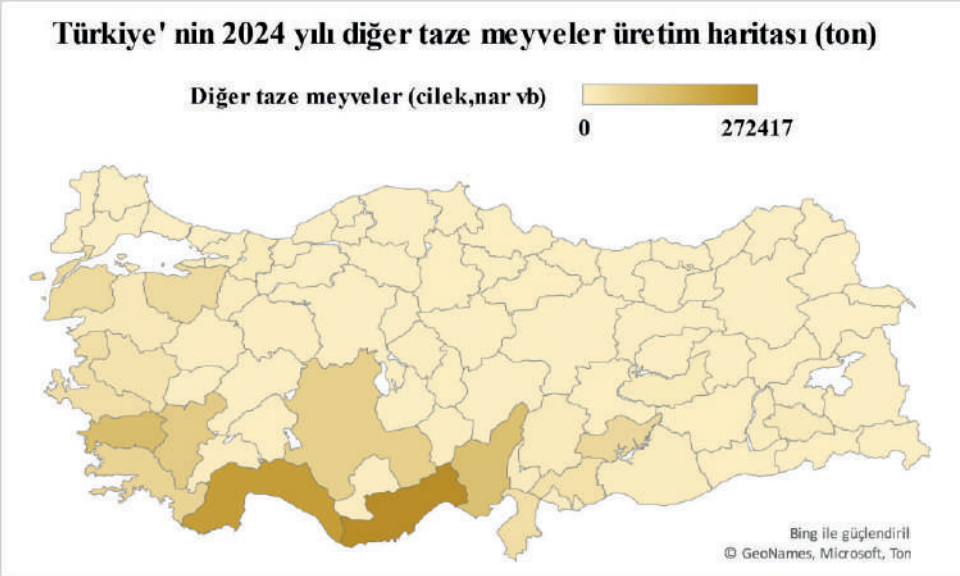

Şekil 4. Türkiye' de 2024 yılı diğer meyveler üretim haritası (ton) (TUİK, 2024)

Türkiye genelinde elma, armut, ayva, kayısı, erik gibi yaygın tüketilen meyvelerin üretimi oldukça geniş bir coğrafyaya yayılmış durumdadır. Bu meyveler, hem iklim açısından daha esnek oldukları hem de iç tüketimde yüksek talep gördükleri için hemen her bölgede belirli bir üretim kapasitesine ulaşabilmiştir. Ancak bazı iller gerek iklim koşulları gerekse tarımsal altyapı açısından öne çıkarak üretim merkezi haline gelmiştir. Verilere bakıldığında, Konya (3.193.901 ton), Isparta (1.148.745 ton) ve Malatya (722.059 ton) gibi iller bu ürün grubunda zirvede yer almaktadır. Konya, geniş tarım arazileri ve elma üretimindeki liderliği ile dikkat çekerken; Isparta, özellikle elma çeşitliliği ve kaliteli üretimiyle öne çıkmaktadır. Malatya ise kayısı üretimiyle sadece Türkiye'de değil, dünya genelinde tanınan bir merkezdir. Bu illeri sırasıyla Karaman (713.723 ton), Niğde (683.352 ton) ve Mersin (609.319 ton) takip etmektedir. Bu tablo, İç Anadolu ve Akdeniz'in bazı bölümlerinin meyve üretiminde oldukça verimli olduğunu göstermektedir. Ayrıca Kayseri, Denizli, Bursa, Antalya, Manisa ve Afyonkarahisar gibi iller de önemli üretim kapasitelerine sahiptir. Özellikle Bursa, şeftali ve armut gibi ürünlerde; Denizli ve Manisa, üzümle birlikte elma ve ayva üretiminde güçlüdür. Antalya, sadece tropikal meyvelerde değil, bu geleneksel meyve grubunda da önemli bir paya sahiptir. Öte yandan Türkiye'nin hemen her ilinde – miktar değişmekle birlikte – bu meyvelerin üretimi yapılmaktadır. Gümüşhane, Tokat, Amasya gibi Karadeniz illeri; Elâzığ, Erzincan, Erzurum gibi Doğu Anadolu illeri de üretim zincirine katkı sağlamaktadır. Bu, özellikle iklim geçiş bölgelerinde yer alan şehirlerin farklı meyve türlerine uygun yetişme ortamı sunduğunu göstermektedir. Veriler ayrıca büyükşehirlerin ve kıyı illerinin de azımsanmayacak düzeyde üretim yaptığını ortaya koymaktadır. Örneğin İzmir (197.337 ton) ve İstanbul (2.642 ton) gibi şehirlerde tarım alanlarının sınırlı olmasına rağmen hâlâ üretim devam etmektedir. Bu durum, kentsel tarımın ve kırsal kesimlerin üretimden tamamen kopmadığını da göstermektedir.

DOI: https://doi.org/10.30546/19023.978-9952-8573-9-9.2025.9012.
ISBN: 978-9952-8573-8-2

Türkiye' de 2024 yılı diğer taze meyveler (çilek, nar vb.) üretim haritası Şekil 5' de verilmiştir. Şekil 5' den renklendirmeler itibariyle Türkiye' deki üretim yoğunluğu izlenebilir.

Şekil 5. Türkiye' de 2024 yılı diğer taze meyveler üretim haritası (ton) (TUİK, 2024)

Türkiye'de çilek, nar gibi diğer taze meyvelerin üretiminin, ülkenin birçok iline yayılmış olmakla birlikte belirli bölgelerde yoğunlaştığını göstermektedir. Bu ürün grubu hem sofralık tüketimde hem de gıda sanayisinde yaygın şekilde kullanıldığından dolayı ülke genelinde büyük bir ekonomik değere sahiptir. Taze meyveler iklim açısından çok seçici olmamakla birlikte, sulama imkânları, tarımsal bilgi birikimi ve pazar erişimi üretim miktarlarını doğrudan etkilemektedir. Verilere göre, Türkiye'nin bu kategorideki en büyük üretici ili Mersin'dir. Yaklaşık 2 milyon 724 bin ton üretimle Mersin, açık ara farkla lider konumundadır. Mersin'i Manisa (289.956 ton), Antalya (216.971 ton) ve Aydın (132.530 ton) takip etmektedir. Bu iller hem iklim avantajı hem de yüksek tarımsal kapasiteye sahip olmaları nedeniyle çilek ve nar gibi meyvelerin üretiminde öne çıkmaktadır. Özellikle Ege ve Akdeniz Bölgeleri, taze meyve üretimi için elverişli koşulları sayesinde öne çıkan merkezlerdir. Diğer dikkat çeken iller arasında Adana (123.486 ton), Denizli (89.746 ton), Bursa (49.178 ton) ve Hatay (40.932 ton) gibi şehirler yer almaktadır. Bu iller hem iç pazara hem de ihracata yönelik üretim yaparak sektöre ciddi katkı sağlamaktadır. Ayrıca Konya (80.198 ton) gibi İç Anadolu illerinin de bu alanda güçlü bir varlık göstermesi, sulama altyapısının yaygınlaşması ve ürün çeşitliliğinin artmasıyla açıklanabilir. Üretimin daha sınırlı olduğu iller de bu tabloya önemli katkılar sunmaktadır. Kahramanmaraş, İzmir, Osmaniye, Elâzığ, Siirt, Sakarya gibi illerde orta ölçekli üretimler gözlemlenmektedir. Bunun yanında Giresun, Trabzon, Rize gibi Karadeniz illerinde daha küçük miktarlarda üretim yapılmakta olup, bu üretimler genellikle çilek gibi kısa dönemli, hızlı döngülü ürünlerde yoğunlaşmaktadır. Bununla birlikte, Doğu Anadolu ve bazı İç Anadolu illerinde taze meyve üretimi oldukça sınırlıdır. Ardahan, Iğdır, Kars, Sivas, Tunceli, Van gibi illerde üretim miktarları ya

DOI: https://doi.org/10.30546/19023.978-9952-8573-9-9.2025.9012.
ISBN: 978-9952-8573-8-2

yok denecek kadar azdır ya da sembolik düzeydedir. Bu durum genellikle düşük sıcaklık, kısa yetişme dönemi ve sulama imkanlarının sınırlı olmasıyla ilgilidir.

Türkiye' de 2024 yılı zeytin üretim haritası Şekil 6' da verilmiştir. Şekil 6' dan renklendirmeler itibariyle Türkiye' deki üretim yoğunluğu izlenebilir.

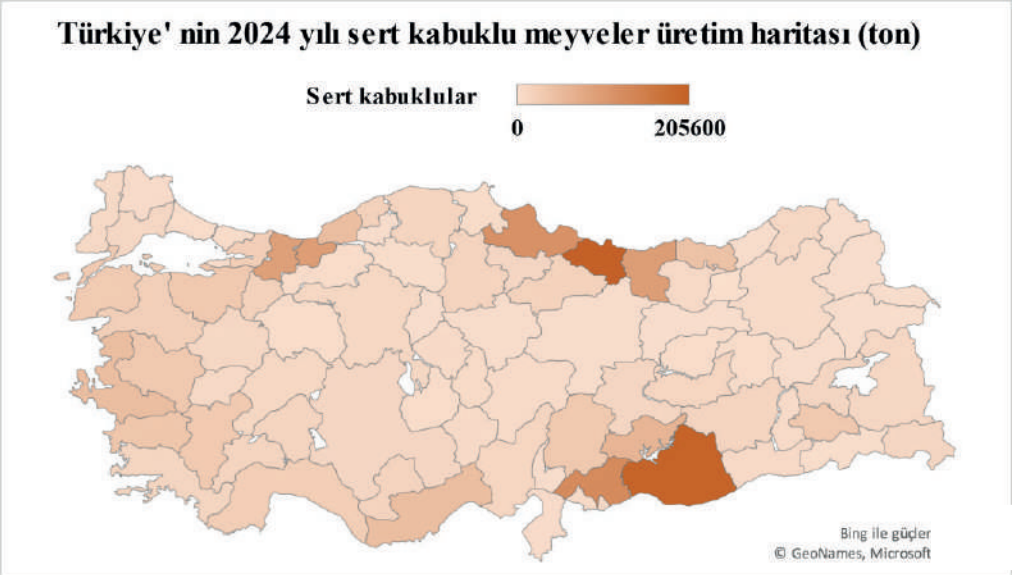
Şekil 6. Türkiye' de 2024 yılı zeytin üretim haritası (ton) (TUİK, 2024)

Türkiye'de zeytin üretiminin belirli bölgelerde yoğunlaştığını ve bu üretimin ülke genelinde eşit dağılmadığını açıkça ortaya koymaktadır. Zeytin, Akdeniz iklimini seven, uzun ömürlü ve ekonomik değeri yüksek bir tarım ürünüdür. Bu nedenle üretim, daha çok Ege, Marmara ve Akdeniz kıyı şeridinde yoğunlaşmaktadır. Tabloya göre, Türkiye'nin en büyük zeytin üreticisi ili Manisa olmuş ve 690.504 ton üretimle listenin başında yer almıştır. Bu ili sırasıyla İzmir (519.804 ton), Aydın (517.487 ton) ve Balıkesir (311.579 ton) takip etmektedir. Bu dört il, zeytin üretiminin omurgasını oluşturarak Türkiye'nin toplam üretiminin büyük bölümünü karşılamaktadır. Ayrıca Mersin (314.236 ton), Bursa (280.754 ton) ve Çanakkale (171.857 ton) gibi iller de zeytin tarımında güçlü üretim merkezleri olarak dikkat çekmektedir. Bu iller hem sofralık zeytin hem de zeytinyağı üretiminde önemli roller üstlenmektedir. Yine Muğla, Hatay, Osmaniye ve Gaziantep gibi iller de 100.000 tonun üzerinde üretimle ülke zeytin üretimine kayda değer katkı sağlamaktadır. Bu dağılım, zeytinin üretiminin sıcak, kışın ılık geçen kıyı illerinde yoğunlaştığını açıkça göstermektedir. Bununla birlikte, Adana, Antalya, Denizli, Karaman ve Kilis gibi illerde de orta ölçekli üretim yapılmaktadır. Bu iller üretim miktarı bakımından ilk sıralarda yer almasa da özellikle yöresel zeytin türleriyle ekonomik katkı sunmaktadır. Örneğin Kilis 48.705 tonluk üretimiyle Güneydoğu'da dikkat çeken bir merkezdir. Öte yandan, İç Anadolu, Doğu Anadolu ve Karadeniz Bölgeleri'nde zeytin üretimi ya yok denecek kadar azdır ya da çok düşük seviyededir. Ankara, Erzurum, Elâzığ, Kars, Bayburt, Gümüşhane gibi illerde üretim ya

DOI: https://doi.org/10.30546/19023.978-9952-8573-9-9.2025.9012.
ISBN: 978-9952-8573-8-2

sıfırdır ya da yalnızca sembolik düzeydedir. Bu bölgelerde zeytin ağacının iklim koşullarına uygun olmaması, üretimin yaygınlaşmasının önündeki temel engeldir.

Türkiye' de 2024 yılı sert kabuklu meyveler üretim haritası Şekil 7' de verilmiştir. Şekil 7' den renklendirmeler itibariyle Türkiye' deki üretim yoğunluğu izlenebilir.

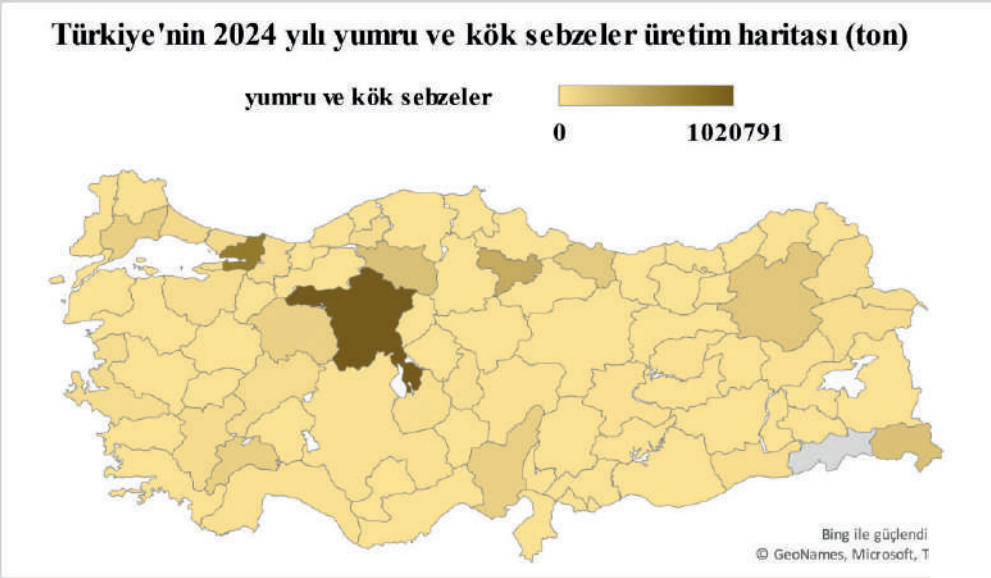
Şekil 7. Türkiye' de 2024 yılı sert kabuklu meyveler üretim haritası (ton) (TUİK, 2024)

Türkiye'nin sert kabuklu meyve üretimi (ceviz, fındık, badem ve kestane gibi ürünler) ülke genelinde oldukça yaygın olmakla birlikte bazı illerde belirgin biçimde yoğunlaşmıştır. Bu ürün grubu hem iç tüketimde hem de ihracatta yüksek katma değer yaratan tarımsal ürünler arasında yer almakta ve özellikle kırsal ekonomilerin canlandırılmasında önemli rol oynamaktadır. Verilere göre, Ordu sert kabuklu meyve üretiminde liderliği elinde bulundurmaktadır. 205.600 ton üretimle bu il, özellikle fındık üretiminde hem ulusal hem de uluslararası ölçekte ön plana çıkmaktadır. Ordu'yu Şanlıurfa (197.891 ton), Gaziantep (127.616 ton) ve Samsun (116.451 ton) takip etmektedir. Bu dört il, farklı sert kabuklu meyve türleriyle (fındık, ceviz, badem vb.) Türkiye üretiminin büyük bir kısmını üstlenmektedir. Özellikle Şanlıurfa ve Gaziantep gibi Güneydoğu illerinde ceviz ve badem üretiminin artması, iklim değişikliğiyle birlikte bu ürün grubunun coğrafi yayılımının da çeşitlendiğini göstermektedir. Diğer önemli üretici iller arasında Sakarya (92.053 ton), Düzce (96.953 ton), Trabzon (39.590 ton), Sakarya (92.053 ton) ve Zonguldak (45.638 ton) gibi şehirler yer almaktadır. Bu iller çoğunlukla Karadeniz bölgesinde yer almakta olup, fındık üretimiyle öne çıkmaktadırlar. Tokat, Amasya, Giresun, Gümüşhane, Gümüşhane ve Samsun gibi iller ise hem geleneksel fındık üretimiyle hem de gelişen ceviz ve badem bahçeleriyle sert kabuklular kategorisinde istikrarlı bir üretim göstermektedir. Ege ve Akdeniz bölgelerinde de üretim dikkat çekicidir. Manisa (29.869 ton), Denizli (29.197 ton), Mersin (45.264 ton), Muğla (11.721 ton) ve Antalya (23.342 ton) gibi iller badem ve

DOI: https://doi.org/10.30546/19023.978-9952-8573-9-9.2025.9012.
ISBN: 978-9952-8573-8-2

kestane gibi türlerde önemli üretim merkezleri haline gelmiştir. Aynı şekilde, Bursa (29.740 ton) ve Balıkesir (20.190 ton) gibi Marmara illeri de hem coğrafi avantajları hem de gelişmiş tarım teknikleriyle üretime ciddi katkı sunmaktadır. İç Anadolu ve Doğu Anadolu'da da üretim var olmakla birlikte daha küçük ölçeklidir. Nevşehir, Niğde, Kayseri, Erzurum, Elâzığ gibi illerde üretim daha düşük miktarlarda gerçekleşmekte; bu iller genellikle ceviz üretimiyle temsil edilmektedir. Özellikle kırsal alanlarda küçük aile işletmeleri aracılığıyla bu üretimin devam ettirildiği söylenebilir.

Türkiye' de 2024 yılı yumru ve kök sebzeler üretim haritası Şekil 8' de verilmiştir. Şekil 8' den renklendirmeler itibariyle Türkiye' deki üretim yoğunluğu izlenebilir.

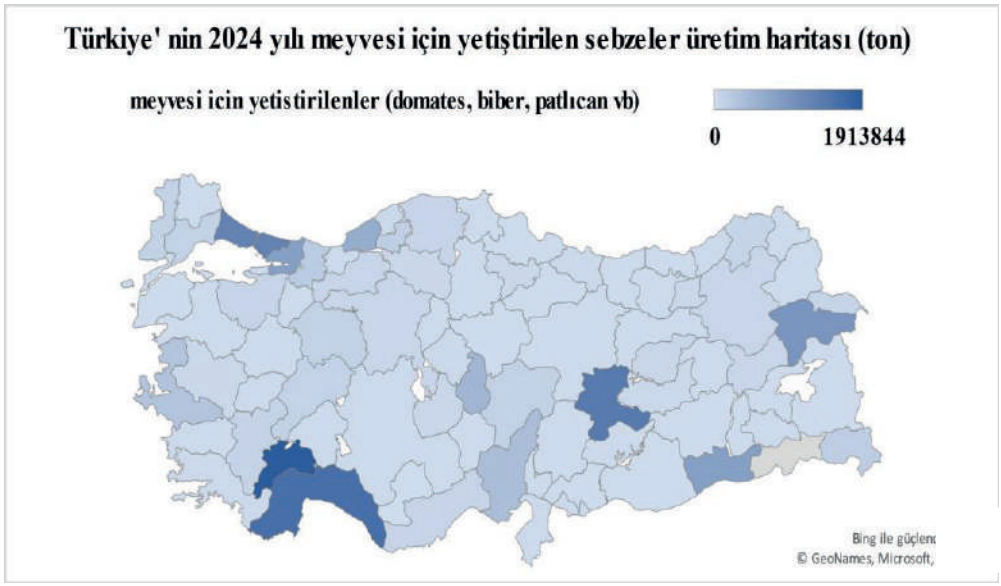
Şekil 8. Türkiye' de 2024 yılı yumru ve kök sebzeler üretim haritası (ton) (TUİK, 2024)

Türkiye'de yumru ve kök sebze üretimi – özellikle patates, soğan, havuç, pancar gibi ürünler – oldukça geniş bir coğrafyaya yayılmış durumda. Bu ürünler, hem temel gıda ihtiyaçlarını karşılamaları hem de işlenmiş gıda sektöründe yaygın olarak kullanılmaları nedeniyle tarımda stratejik bir öneme sahiptir. Üretim miktarları incelendiğinde, bazı illerin bu alanda açık ara öne çıktığı görülmektedir. Listenin zirvesinde yer alan il, Ankara olmuştur. Başkent, 1.020.791 ton üretimle Türkiye'nin en büyük yumru ve kök sebze üreticisi konumundadır. Özellikle Polatlı ve çevresi, patates ve havuç üretiminde uzmanlaşmış bölgeler olarak bilinir. Ankara'yı Amasya (406.697 ton) ve Kocaeli (769.222 ton) takip etmektedir. Amasya, geleneksel olarak soğan üretiminde marka olmuş bir ildir. Kocaeli ise sanayi kimliğinin yanında tarımsal üretimde de güçlü bir varlık göstermektedir. Diğer dikkat çekici üretici iller arasında Tekirdağ (134.403 ton), Ordu (162.233 ton), Hakkari (238.256 ton), Çankırı (240.650 ton) ve Eskişehir (114.513 ton) sayılabilir. Bu illerde üretim büyük ölçüde sulamaya dayalı ve geniş alanlarda yoğunlaşmış durumdadır. Örneğin Hakkari gibi Doğu Anadolu'nun yüksek rakımlı bir ilinin bu üretim grubunda bu kadar yüksek miktarlara ulaşması, bölgedeki iklim ve su koşullarının

DOI: https://doi.org/10.30546/19023.978-9952-8573-9-9.2025.9012.
ISBN: 978-9952-8573-8-2

bazı türler için elverişli olduğunu göstermektedir. Burdur, Adana, Afyonkarahisar, Denizli, Sakarya, Karabük, Zonguldak, Iğdır ve Kars gibi pek çok ilde de orta ölçekli üretimler yapılmakta; bu iller hem bölgesel tedarikte rol oynamakta hem de yerel ekonomilere katkı sunmaktadır. Bu çeşitlilik, Türkiye'nin kök ve yumru sebzelerde geniş bir üretim tabanına sahip olduğunu göstermektedir. Diğer yandan bazı illerde üretim oldukça düşüktür veya neredeyse yoktur. Karaman ve Şırnak gibi illerde üretim yapılmadığı görülürken, Ardahan, Van, Yozgat, Osmaniye gibi bazı illerde üretim miktarları sembolik düzeyde kalmıştır. Bu durum genellikle toprak yapısı, iklim uygunluğu ya da üretici tercihiyle ilişkilidir.

Türkiye' de 2024 yılı meyvesi için yetiştirilen sebzeler üretim haritası Şekil 9' da verilmiştir. Şekil 9' dan renklendirmeler itibariyle Türkiye' deki üretim yoğunluğu izlenebilir.

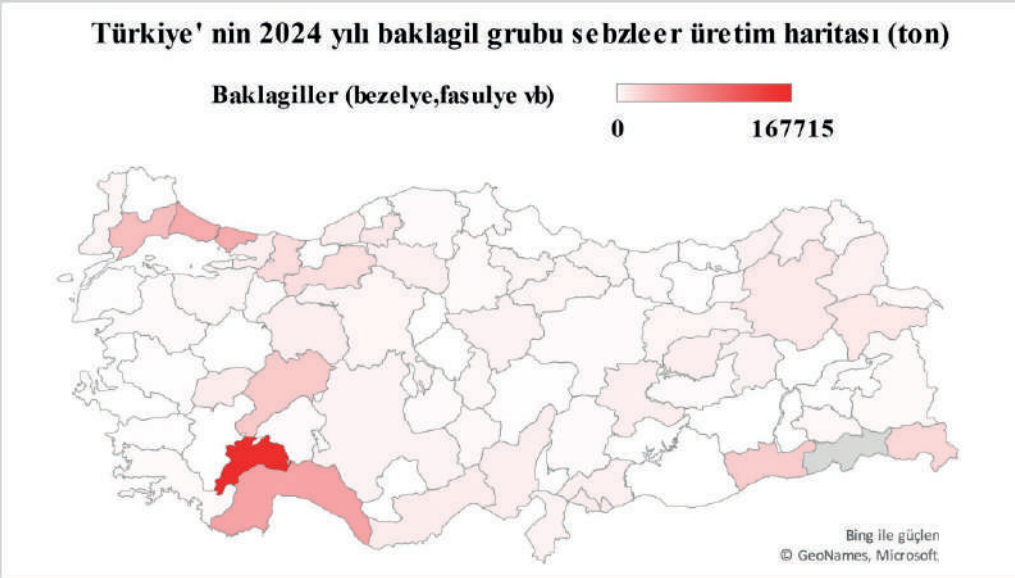
Şekil 9. Türkiye' de 2024 yılı meyvesi için yetiştirilen sebzeler üretim haritası (ton) (TUİK, 2024)

Türkiye genelinde meyvesi için yetiştirilen bitkilerin üretiminin hem bölgesel hem de miktarsal olarak oldukça geniş bir yelpazeye yayıldığını göstermektedir. Bu grup, genellikle sıcak iklim koşullarında yüksek verim verirken, ülkenin iç ve doğu bölgelerinde de ciddi üretim potansiyeli göstermektedir. Verilere göre en yüksek üretim Burdur iline aittir; yaklaşık 1 milyon 913 bin tonluk üretimle bu il, Türkiye genelinde ilk sıraya yerleşmiştir. Onu Antalya (1.591.272 ton), Malatya (1.410.289 ton) ve İstanbul (1.256.611 ton) takip etmektedir. Bu iller hem tarımsal üretimdeki geleneksel güçleri hem de pazar erişimi açısından büyük avantajlara sahiptir. Bunların yanında Nevşehir (490.902 ton), Kocaeli (802.897 ton), Mardin (800.933 ton) ve Ağrı (952.690 ton) gibi illerin meyve üretiminde bu kadar yüksek seviyelere ulaşmış olması dikkat çekicidir. Özellikle Ağrı gibi Doğu Anadolu'nun soğuk iklimiyle bilinen bir ilinin bu kategoride öne çıkması, mikroklima alanlarında veya sera bazlı üretimlerin potansiyelini yansıtmaktadır. Karabük (1.151.248 ton) ve Zonguldak (608.459 ton) gibi

DOI: https://doi.org/10.30546/19023.978-9952-8573-9-9.2025.9012.
ISBN: 978-9952-8573-8-2

Karadeniz'e yakın illerin yüksek üretim değerleri de bölgenin nemli ve verimli yapısıyla bağlantılıdır. Diğer taraftan, İzmir (290.542 ton), Sakarya (199.692 ton), Adana (379.197 ton) ve Tekirdağ (118.089 ton) gibi iller de meyvesi için yetiştirilen bitkilerde yüksek üretim yapan merkezler arasında yer almaktadır. Bu iller, iklim, toprak verimliliği ve lojistik avantajları sayesinde tarımsal ürünlerini iç pazara ve ihracata hızlı şekilde yönlendirebilmektedir. Orta düzeyde üretim yapan iller arasında Kayseri, Denizli, Afyonkarahisar, Erzurum, Erzincan, Kastamonu, Manisa, Konya gibi iller yer alırken; Artvin, Düzce, Giresun, Rize, Siirt, Hakkâri gibi illerde de dikkate değer miktarda üretim olduğu görülmektedir. Bu durum, Türkiye'nin hem kıyı hem de iç bölgelerinde farklı meyve türlerinin başarıyla üretilebildiğini göstermektedir. Buna karşılık olarak, Karaman ve Şırnak gibi bazı illerde ise hiç üretim yapılmamıştır. Osmaniye, Tunceli, Kars, Ardahan, Van, Tokat gibi bazı illerde ise üretim miktarları oldukça düşüktür. Bu fark, tarımsal altyapı, iklim sınırlamaları, ürün tercihi ve pazara erişim gibi çeşitli faktörlerle açıklanabilir.

Türkiye' de 2024 yılı baklagil grubu sebzeler üretim haritası Şekil 10' da verilmiştir. Şekil 10' dan renklendirmeler itibariyle Türkiye' deki üretim yoğunluğu izlenebilir.

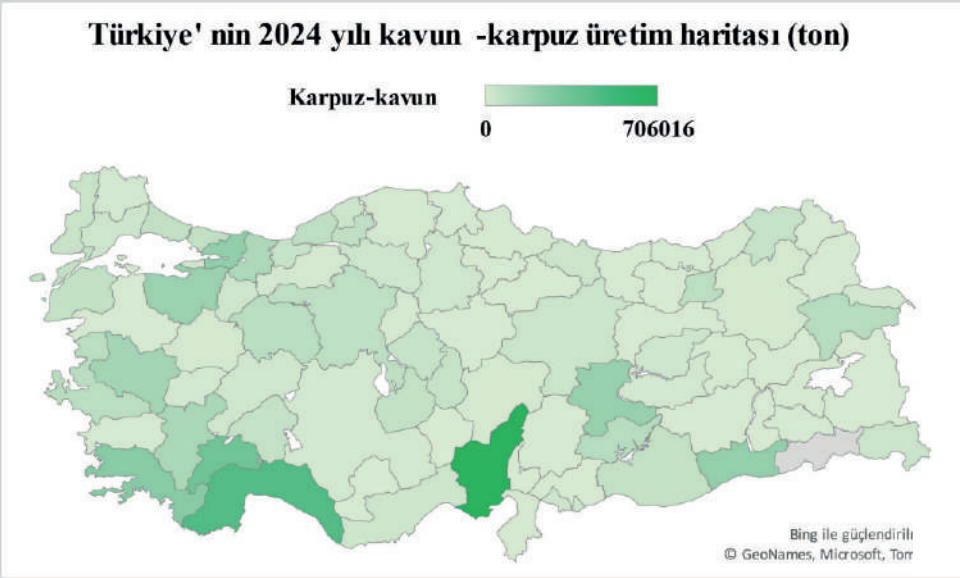
Şekil 10. Türkiye' de 2024 yılı baklagil grubu sebzeler üretim haritası (ton) (TUİK, 2024)

Elde edilen verilere göre en yüksek üretim, açık ara farkla Burdur ilinde gerçekleşmiştir. Yaklaşık 167.715 ton üretimle Burdur, Türkiye'nin 2024 yılı baklagil üretiminde lider konumdadır. Burdur'u Tekirdağ (35.402 ton), Antalya (53.544 ton) ve Afyonkarahisar (28.100 ton) gibi iller takip etmektedir. Bu illerin üretimde öne çıkmasında uygun iklim koşulları, modern sulama sistemleri ve ürün deseninde baklagillere ayrılan geniş tarım arazileri etkili olmuştur. Diğer dikkat çeken üretici iller arasında Mardin (25.965 ton), Hakkâri (19.648 ton), Bolu (15.430 ton), Sakarya (16.653 ton) ve İstanbul (48.459 ton) yer almaktadır. İstanbul gibi büyük ve sanayi yoğun bir ilin bu kadar yüksek

DOI: https://doi.org/10.30546/19023.978-9952-8573-9-9.2025.9012.
ISBN: 978-9952-8573-8-2

üretim göstermesi, şehir kırsalında hâlen işlevsel tarım alanlarının bulunduğunu ve baklagil üretiminin kent çeperlerine kadar uzandığını göstermektedir. Üretimin orta düzeyde olduğu iller arasında Karabük, Zonguldak, Gaziantep, Rize, Kocaeli, Konya, Elâzığ, Malatya, Tunceli gibi şehirler yer almakta olup, bu iller genellikle bölgesel tüketime yönelik üretim gerçekleştirmektedir. Aynı zamanda Doğu ve Güneydoğu Anadolu Bölgeleri'nde de birçok il – örneğin Hakkâri, Van, Siirt, Mardin, Muş – tarımda baklagil üretimini sürdürmektedir. Bu durum, özellikle kırsal geçim kaynakları arasında baklagillerin önemini ortaya koymaktadır. Bununla birlikte, Karaman ve Şırnak gibi bazı illerde 2024 yılında üretim yapılmamış, İzmir (131 ton), Şanlıurfa (52 ton), Samsun (37 ton) gibi bazı illerde ise üretim oldukça düşük seviyelerde kalmıştır. Bu, ürün tercihi, iklim yetersizlikleri veya üreticilerin pazar yapısına uyum gibi nedenlerle açıklanabilir.

Türkiye' de 2024 yılı kavun-karpuz üretim haritası Şekil 11' de verilmiştir. Şekil 11' den renklendirmeler itibariyle Türkiye' deki üretim yoğunluğu izlenebilir.

Şekil 11. Türkiye' de 2024 yılı kavun karpuz üretim haritası (ton) (TUİK, 2024)

Türkiye'de karpuz ve kavun üretimi ülke genelinde oldukça yaygın olmakla birlikte bazı illerde üretim çok daha yoğun bir şekilde yapılmaktadır. Bu meyveler, sıcak iklimleri seven, yazlık ürünler olup özellikle Akdeniz, Ege ve Güneydoğu bölgelerinde öne çıkmaktadır. Ancak üretim coğrafyası sadece güneyle sınırlı kalmayıp, İç Anadolu ve Karadeniz'in bazı verimli ovalarında da güçlü şekilde temsil edilmektedir. Yaklaşık 706.016 ton üretimle Adana, Türkiye'nin karpuz ve kavun üretiminde lideridir. Bu ili Antalya (452.829 ton), Muğla (245.399 ton) ve Burdur (333.640 ton) takip etmektedir. Bu dört il, ürünlerin sıcaklık ve güneşlenme ihtiyacını en iyi karşılayan iller olup, erkenci ve yüksek verimli çeşitlerin yaygın olduğu bölgeler olarak öne çıkmaktadır. Ayrıca Bursa (182.289 ton), Denizli (136.043 ton), Sakarya (125.046 ton) ve Malatya (194.559 ton) gibi iller de karpuz ve kavun

üretiminde dikkat çeken yüksek miktarlara sahiptir. Özellikle Bursa ve Denizli, iç pazara dönük üretimin yanı sıra dış pazara yönelik ürün kalitesiyle de tanınmaktadır. Manisa (159.259 ton), Kocaeli (209.676 ton) ve Mardin (206.864 ton) gibi illerin bu ürün grubunda güçlü bir yer edinmiş olması, yaygın tarımsal çeşitliliğin ve iklim adaptasyonunun bir göstergesidir. Orta ölçekli üretim yapan iller arasında Isparta, Edirne, Düzce, Zonguldak, Tekirdağ, Karabük, Kayseri, Sivas, Ordu ve Elâzığ gibi iller yer almaktadır. Bu iller genellikle yazlık üretim için uygun iklim dönemlerine sahip olup, tarladan pazara doğrudan satış yapan üretici modelleriyle öne çıkmaktadır. Bununla birlikte Gaziantep, Giresun, Osmaniye, Niğde, Şırnak ve Karaman gibi bazı illerde üretim ya hiç yapılmamış ya da sembolik düzeyde kalmıştır. Bu durum, o bölgelerdeki üretim deseninin farklı ürünlere kayması, iklim koşullarının uygun olmaması ya da sulama altyapısının yetersizliği gibi nedenlerle açıklanabilir.

SONUÇ ve ÖNERİLER

Türkiye tarımında ürün gruplarına göre belirgin bir bölgesel uzmanlaşmanın ve çeşitlenmenin ortaya çıktığını göstermektedir. Üzüm üretiminde Mersin'in liderliğe yükselmesi, klasik üretici konumundaki Manisa gibi Ege illerinin yer yer geride kalması ve Güneydoğu Anadolu'daki artan üretim kapasitesi, üretim deseninin yeniden şekillendiğini ortaya koymaktadır. Tropikal meyve üretimi hâlâ belirli kıyı illerinde sınırlı kalsa da bu alanlarda oluşan teknik bilgi birikimi ve altyapı, gelecekte üretimin daha fazla bölgeye yayılabileceğini göstermektedir. Turunçgil üretimi ise hâlâ yüksek derecede iklim bağımlıdır; Mersin, Adana, Hatay gibi iller hem üretim hem de ihracat bakımından stratejik konumlarını sürdürmektedir. Türkiye'de elma, armut ve kayısı gibi geleneksel meyveler, hemen her bölgede yetiştirilebilmekle birlikte, ağırlıklı olarak İç Anadolu, Ege ve Akdeniz'in doğusunda yoğunlaşmıştır. Bu üretim gücü, ülkenin hem iç tüketimini karşılamasına hem de ihracatta istikrar sağlamasına katkı vermektedir. Benzer şekilde, çilek ve nar gibi taze meyveler Akdeniz ve Ege'de güçlü bir şekilde varlık gösterirken, Karadeniz ve Doğu Anadolu'da daha küçük çaplı ve yerel tüketim odaklı bir üretim söz konusudur. Zeytin üretimi, Türkiye tarımında coğrafya temelli bir uzmanlaşmanın en belirgin örneklerinden biridir. Ege ve Marmara başta olmak üzere, Akdeniz bölgesi de bu üretimde güçlü rol oynamaktadır. Bu durum zeytinyağı sektörünün geleceği için stratejik bir altyapı sağlamaktadır. Aynı şekilde, sert kabuklu meyvelerde Karadeniz fındıkla, Güneydoğu cevizle, Ege ve Akdeniz badem ve kestaneyle ön plana çıkmaktadır. Bu ürün grupları hem ihracat değeri hem de kırsal kalkınmaya etkisi bakımından dikkatle izlenmesi gereken alanlardır. Yumru ve kök sebzelerde Türkiye genelinde yaygın ve dengeli bir üretim ağı bulunmaktadır. Ankara, Amasya, Ordu ve Kocaeli gibi iller lider konumda yer alırken, bu çeşitliliğin ülke genelinde gıda güvenliğine katkısı büyüktür. Benzer şekilde, meyvesi için yetiştirilen bitkiler neredeyse tüm bölgelerde üretilmekte, ancak Burdur, Antalya, Malatya ve İstanbul gibi iller bu alanda başı çekmektedir. Baklagil grubu sebze üretimi, üretimin belirli merkezlerde yoğunlaştığını ve birçok ilde sınırlı kaldığını ortaya koymaktadır. Bu durum, üreticiye yönelik destek mekanizmalarının yeniden gözden geçirilmesini gerektirmektedir. Son olarak, karpuz ve kavun üretimi Türkiye'nin tarımsal çeşitliliğini en iyi yansıtan

DOI: https://doi.org/10.30546/19023.978-9952-8573-9-9.2025.9012.
ISBN: 978-9952-8573-8-2

ürün gruplarından biri olarak göze çarpmaktadır. Adana, Antalya, Muğla ve Bursa gibi iller erken hasat avantajı ile öne çıkarken, kuzey ve doğudaki illerde ise daha küçük ölçekli ama kaliteli üretimler dikkat çekmektedir.

Bu genel görünüm doğrultusunda hem ekonomik performans açısından hem de kırsal kalkınma ve sürdürülebilirlik perspektifinden şu öneriler sunulabilir:

- Bölgesel üretim desenleri, iklim değişikliği senaryoları dikkate alınarak dinamik bir planlama süreci kapsamından ele alınabilir. Buna bağlı olarak da tarım sigortaları ve desteklemeler bu farklılıklara göre şekillendirilmelidir.
- Teknik destek ve üretici eğitimi, özellikle yeni gelişmekte olan ürün gruplarında (tropikal meyveler gibi) yaygınlaştırılmalıdır. Çünkü üretim hafızası bakımından gerekli know-how eksikliği yaşanabilir.
- İhracat odaklı ürün grupları (zeytin, fındık, kayısı, nar) için kalite standartları, sertifikasyon sistemleri ve dış ticaret altyapısı güçlendirilmelidir.
- Yaygın ve dengeli üretim yapan ürün gruplarında (yumru sebzeler, meyveler) lojistik, depolama ve işleme altyapısı iyileştirilerek israfın önüne geçilmelidir.
- Yerel üretimin zayıf olduğu bölgeler, iklim ve toprak koşullarına uygun alternatif ürünlerle desteklenerek tarım dışı kalmış alanlar yeniden üretime kazandırılmalıdır.

Sonuç olarak, Türkiye'nin farklı tarım ürünlerindeki üretim gücü ve çeşitliliği, doğru planlama ve politikalarla hem iç piyasa arzını güvence altına alabilecek hem de dünya pazarlarında daha güçlü bir konum elde edilmesine katkı sağlayacaktır.

KAYNAKLAR

Amo-Adjei, J. and Kumi-Kyereme, A. (2014). Fruit and vegetable consumption by ecological zone and socioeconomic status in ghana. Journal of Biosocial Science, 47(5), 613-631. https://doi.org/10.1017/s0021932014000251

Chaudhry, M., Jaacks, L., Bansal, M., Mahajan, P., Singh, A., & Khandelwal, S. (2021). A direct assessment of the external domain of food environments in the national capital region of india. Frontiers in Sustainable Food Systems, 5. https://doi.org/10.3389/fsufs.2021.726819

Gao, Q., Yu, M., Wang, J., Hai-Kun, J., & Wang, K. (2004). Relationships between regional primary production and vegetation patterns. Ecological Modelling, 172(1), 1-12. https://doi.org/10.1016/s0304-3800(03)00250-3

Guth, M., Bieniek-Majka, M., & Maican, S. (2019). Market adjustments of fruit and vegetable producers to changing distribution channels in selected european union countries after 2012. Annals of the Polish Association of Agricultural and Agribusiness Economists, XXI(3), 134-142. https://doi.org/10.5604/01.3001.0013.3063

Gürbüzer, G. and Çiftçi, F. (2025). Projections of agricultural product exports and their impacts on rural development. Tekirdağ Ziraat Fakültesi Dergisi, 22(2), 574-588. https://doi.org/10.33462/jotaf.1619704

Herrán, O., Patiño, G., & Gamboa-Delgado, E. (2019). Socioeconomic inequalities in the consumption of fruits and vegetables: colombian national nutrition survey, 2010. Cadernos De Saúde Pública, 35(2). https://doi.org/10.1590/0102-311x00031418

Jabkowski, D. and Kupsik, W. (2024). Competitiveness of the turkish agri-food sector in trade with the european union. Annals of the Polish Association of Agricultural and Agribusiness Economists, XXVI(1), 99-111. https://doi.org/10.5604/01.3001.0054.3949

Kabwama, S., Bahendeka, S., Wesonga, R., Mutungi, G., & Guwatudde, D. (2019). Low consumption of fruits and vegetables among adults in uganda: findings from a countrywide cross-sectional survey. Archives of Public Health, 77(1). https://doi.org/10.1186/s13690-019-0332-6

Karaman, S., Özkan, B., & YİGİT, F. (2022). Export competitiveness of turkish agri-food products in the european union and the shanghai cooperation markets. Tarım Bilimleri Dergisi. https://doi.org/10.15832/ankutbd.1029516

M, M., Shields, K., & Boza, S. (2024). Using household dietary diversity score and spatial analysis to inform food governance in chile. Nutrients, 16(17), 2937. https://doi.org/10.3390/nu16172937

Michimi, A. and Wimberly, M. (2010). Associations of supermarket accessibility with obesity and fruit and vegetable consumption in the conterminous united states. International Journal of Health Geographics, 9(1), 49. https://doi.org/10.1186/1476-072x-9-49

Öztürk, F., Saraçoğlu, S., & Kortan, I. (2013). Competitiveness analysis of selected members of commonwealth of independent states and turkey in vegetables and fruit sector.. https://doi.org/10.36880/c04.00820

Robinson, P., Dominguez, F., Teklehaimanot, S., Lee, M., Brown, A., & Goodchild, M. (2013). Does distance decay modelling of supermarket accessibility predict fruit and vegetable intake by individuals in a large metropolitan area?. Journal of Health Care for the Poor and Underserved, 24(1A), 172-185. https://doi.org/10.1353/hpu.2013.0049

Ryzhkova, S. and Kruchinina, V. (2021). Opportunities of cooperatives for sustainable development of the fruit and vegetable market of russia., 1179-1189. https://doi.org/10.1007/978-3-030-77000-6_137

Şahin, D. (2016). Yaş meyve ve sebze sektörünün dış ticaret yapısının analizi: türkiye ve bric ülkeleri örneği. Adnan Menderes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 3(2), 28-47. https://doi.org/10.30803/adusobed.287985

Şan, C. and Gökçay, G. (2023). Nutritional aspects of commercial infant and toddler food products sold in turkey. Nutrition and Health, 31(2), 517-526. https://doi.org/10.1177/02601060231194652

Şimşek, M. and Gülsoy, E. (2017). A research on fruit production potantial of mardin province. Middle East Journal of Science, 3(2), 73-79. https://doi.org/10.23884/mejs.2017.3.2.08

Tatar, H. (2020). Türkiye ve seçilmiş sinir komşulari arasinda sebze ve meyve ürün grubunda karşilaştirmali üstünlüğün ölçümü. International Review of Economics and Management, 8(2), 241-255. https://doi.org/10.18825/iremjournal.825497

TUIK, (2024). www.tuik.gov.tr

Uçak, H., Çelik, S., & Öztemiz, H. (2018). Monitoring the fresh fruits and vegetables supply chain in turkey. Annals of Marketing Management and Economics, 4(1), 149-162. https://doi.org/10.22630/amme.2018.4.1.11

Uludamar, E., Yıldız, Ş., İmren, M., Öcal, A., & Elekçioğlu, İ. (2018). Occurrence of plant parasitic nematode species in important crops in the southeast anatolia region of turkey. Turkish Journal of Entomology, 42(1), 63-74. https://doi.org/10.16970/entoted.359616

Zhao, Y., Cao, H., Xu, W., Chen, G., Lian, J., Du, Y., … & Ma, K. (2018). Contributions of precipitation and temperature to the large scale geographic distribution of fleshy-fruited plant species: growth form matters. Scientific Reports, 8(1). https://doi.org/10.1038/s41598-018-35436-x

DOI: https://doi.org/10.30546/19023.978-9952-8573-9-9.2025.9012.
ISBN: 978-9952-8573-8-2

THE OTTOMAN EMPIRE'S EFFORTS TO TRANSITION TO STEAM POWER AND THE REASONS FOR ITS FAILURE

Vedat TÜFEKÇİ
İstanbul İl Milli Eğitim Müdürlüğü, İstanbul, Turkey
ORCID ID: https://orcid.org/0000-0002-2003-537X

Abstract

This study explores the introduction, spread, and implications of steam-powered machinery in the Ottoman Empire during the 19th century—a critical period of attempted modernization amid mounting political and economic pressures. Utilizing a historical-analytical methodology, the research draws extensively on Ottoman archival records, foreign consular reports, and imperial edicts to examine how steam engines were employed across transportation, agriculture, textile manufacturing, and metallurgy. The findings show that while the Ottoman Empire could not fully industrialize, it recognized the transformative power of steam and made targeted efforts to incorporate it. Steam engines were introduced via foreign investment, state-sponsored factories, and private enterprises. Railroads and steamships improved internal connectivity and trade, while steam-powered looms and mills boosted production in key urban centers such as Istanbul, Izmir, and Bursa. However, high import costs, lack of technical expertise, and political instability limited long-term sustainability. Despite these constraints, steam power functioned as both a symbol and tool of imperial modernization, reflecting the Empire's desire to align with European industrial norms while retaining autonomy. This study offers new insight into how the Ottoman Empire engaged with global industrial trends—not through wholesale transformation, but via selective adaptation shaped by internal dynamics and geopolitical realities.

Keywords: Ottoman Empire, Steam Engine, Ship, Shipyard, Railway, Industry

Introduction

The Industrial Revolution, which began in late 18th-century Britain and rapidly spread across Europe, marked a profound transformation in global economic and social structures. At the core of this revolution was the rise of mechanized production, driven predominantly by steam-powered engines. Steam technology replaced traditional human and animal labor, revolutionizing manufacturing, transportation, and agriculture. As European nations expanded their industrial capacities, steam engines became a symbol of technological progress and modernity. Although the Ottoman Empire did not undergo a full industrial revolution in the Western sense, it could not remain isolated from these sweeping changes. By the mid-19th century, through increasing diplomatic, military, and commercial

interactions with Europe, the Ottomans began to adopt steam technology. Steamships and locomotives were introduced to enhance internal transportation networks, and steam-powered machinery began to appear in select industrial establishments, particularly those under state supervision such as the Tersane-i Amire (Imperial Shipyard), Feshane textile factory, and Hereke fabric mills. The spread of steam power in the Ottoman context, however, was not without limitations. Unlike in Europe, where industrialization was driven by local capital and technological innovation, the Ottoman Empire remained heavily dependent on foreign expertise, imports, and investment. The lack of domestic technical knowledge, financial infrastructure, and modern industrial organization posed significant challenges. Despite these constraints, steam-powered machinery played a crucial role in the Empire's broader modernization agenda and served as a bridge between traditional modes of production and modern industry.

This study explores the introduction and use of steam-powered machines in the Ottoman Empire, focusing on their applications in manufacturing, transportation, and agriculture. It also examines how the adoption of such technology affected domestic production, social dynamics, and the overall trajectory of Ottoman modernization. Ultimately, the arrival of steam power in the Ottoman lands was more than a technological import—it was a reflection of the Empire's complex relationship with Western industrial progress and its aspiration to remain a competitive and sovereign actor in the modern world.

A General Overview of Steam Engines

Steam engines are mechanical devices that convert the thermal energy of steam into mechanical work. Typically, these engines operate by heating water in a boiler to generate steam, which is then directed through a piston or turbine to produce motion. Steam engines played a transformative role in industrial manufacturing, particularly during the Industrial Revolution, marking a significant technological advancement in energy conversion and mechanical engineering.

A conventional steam engine consists of several primary components: a steam boiler, a steam outlet, a piston or turbine, and an exhaust system. While rudimentary forms of steam-powered mechanisms can be traced back to antiquity, steam engines did not attain widespread application until the late 18th century, when they were extensively employed in transportation and industrial processes.

Although early prototypes of steam engines emerged in the late 17th century, it was the innovations introduced by James Watt that rendered them practical and efficient for large-scale use. Watt's enhancements to the steam engine, beginning in the mid-18th century, established it as a fundamental source of power, significantly contributing to the progress of the Industrial Revolution.

The Ottoman Empire's Encounter with Steam Engines: Introduction and Fields of Use

Steam engines were first employed in the Ottoman Empire mainly in industry and transportation, particularly through the development of steamships and railways. Their agricultural application,

DOI: https://doi.org/10.30546/19023.978-9952-8573-9-9.2025.9012.
ISBN: 978-9952-8573-8-2

however, remained marginal. Although the Empire never underwent a full Industrial Revolution, it established ironworks and leather factories to meet military demands—key industrial initiatives for the time. Additionally, imperial shipyards partially managed the production of steam-powered vessels to support the military-industrial sector (Aksoy, 2008).

The Ottoman Empire maintained sustained contact with Europe through wars and military campaigns, and sought to closely follow technological advancements across various fields. While it produced no original technological innovations, European technologies were transferred relatively quickly into the Empire. The dispatch of students to Europe and the establishment of engineering schools (mühendishanes) enabled the emergence of individuals who played a key role in this transfer, especially through the acquisition and operation of early steam engines. Among the first to introduce Industrial Revolution concepts was Hüseyin Rıfkı Tamani, a founding instructor at the Mühendishane-i Berrî Hümâyûn (Imperial School of Military Engineering). Another notable figure was Yahya Naci. Around the same period, engineer Selim Ağa was sent to England by order of Grand Admiral Gazi Küçük Hüseyin Pasha to procure a steam-powered pump for use in imperial shipyards—an event in 1803 recognized as the first known initiative to import Industrial Revolution technologies into the Empire (Aksoy, 2008).

In an 1891 article titled “Steam Engines” published in Mektep, İbrahim Aşkî explored the contemporary applications of steam power. He described how steam operated the machinery of steamships, locomotives, and factories, emphasizing their capacity to move massive ships across oceans and trains swiftly over land. In industrial settings, steam engines enabled the spinning of yarn, weaving of broadcloth, and extraction of water from deep mines—tasks far beyond unaided human capability. According to Aşkî, these machines allowed people to perform such labor-intensive work with both ease and efficiency (İbrahim Aşkî, 1891).

In the 19th century, the key indicator of participation in the Industrial Revolution was the domestic manufacture of machinery. By the late 1800s, two British-financed companies—Rankin and Issigonis—were operating machine production facilities in İzmir, meeting part of the Aegean Region’s steam engine demand. Both claimed to be among the oldest and largest technical enterprises in the East. Their production included steam engines, electric generators, metal storage units, printing typefaces, wire, nails, and machinery for flour, oil, cotton, and confectionery processing, including automated helva equipment. Issigonis, a Greek-born British national, was known for his expertise in internal combustion engines. Rankin became notable for its 200-horsepower steam engines and was the first company in the Ottoman Empire to export machinery—sending engines to South America. Between 1891 and 1913, the two factories produced engines totaling 1,544 horsepower for 54 factories, including two 150-horsepower units for flour mills. Additionally, 107 machines were manufactured specifically for flour production. Steam engines from Rankin and Issigonis represented 4.93% of all engines in the Ottoman Empire and 9.64% in Western Anatolia (Türkcan, 2009).

DOI: https://doi.org/10.30546/19023.978-9952-8573-9-9.2025.9012.
ISBN: 978-9952-8573-8-2

The Introduction and Strategic Use of Steamships in the Ottoman Empire***

Before the introduction of stationary steam engines, various Ottoman industrial facilities operated using water power. As early as 1805, paper and broadcloth factories in Beykoz and a gunpowder mill in Bakırköy relied on water-powered systems, some constructed by Arekel Dadyan, an Ottoman citizen. The use of steam engines at sea began in 1828 with the arrival of a European steamship. Between 1833 and 1840, steam power was adopted by military institutions such as the imperial naval shipyard, artillery foundry, and rifle factory, and later extended to civilian industries. In 1863, the growing use of steam engines prompted the issuance of a regulation on stationary steam engines. That same year, a major exhibition in Istanbul displayed imported steam engines from Europe (Türkcan, 2009; Düstur, 1872).

Mechanical engineering education in the Ottoman Empire began at the Imperial Naval Academy (Mekteb-i Bahriye-i Şahane). Following its reorganization, the program was extended to eight years: four years of preparatory education (idadi), two years of military training (harbiye), and two years of naval instruction. Upon completing the military phase, students were awarded the rank of engineering ensign and continued with two years of practical training at sea. In 1866, alongside the existing “deck” and “construction” divisions, a new “steam” division was established to train marine engineering officers specializing in ship machinery operations. One of the first to graduate from this track was Ahmet Besim Efendi, who began as an assistant to Chief Engineer Shanks at the Imperial Shipyard (Tersane-i Amire). After Shanks’s departure in 1873, Ahmet Besim was appointed chief engineer, a post he held until 1909. During his tenure, he designed steam engines that were manufactured and integrated into Ottoman naval vessels. Notably, he became the first Turkish member of the Institution of Mechanical Engineers in the UK and attended its meetings until 1914 (Aksoy, 2008; Türkcan, 2009).

Efforts to build steam-powered ships began in the late 18th century and advanced significantly in 1807 when Robert Fulton’s Clermont completed a successful journey from New York to Albany on the Hudson River. Initially limited to river travel due to inadequate fuel capacity for long voyages, steam navigation expanded to oceanic routes with technological progress. The first transatlantic crossing occurred in 1819 with the American ship Savannah, followed by the British Rising Star in 1822 and the French Caroline Brest in 1823 (Kütükoğlu, 1995).

The realization that steam could power machinery, particularly in ships, led to major advances in maritime technology by the late 18th century. During this period, however, the Ottoman Empire was preoccupied with territorial defense and continuous warfare, which delayed reforms and weakened military capacity. The Çeşme disaster during the 1768–1774 Russo-Ottoman War nearly destroyed the Ottoman navy, leaving the Empire vulnerable as it entered the 19th century, while European maritime powers rapidly advanced. Naval reform began under Sultan Selim III and continued with Mahmud II,

DOI: https://doi.org/10.30546/19023.978-9952-8573-9-9.2025.9012.
ISBN: 978-9952-8573-8-2

who signed a Treaty of Friendship, Commerce, and Navigation with the United States to acquire American shipbuilding knowledge. Yet, due to opposition from the U.S. Senate, this cooperation remained limited. Meanwhile, Britain successfully implemented steam propulsion in naval vessels by 1811, and its shipyards began producing steamships in the 1820s. Although the Ottoman Empire attempted to follow European developments, its domestic shipbuilding capacity was insufficient. The Empire lacked facilities in Istanbul to produce steamships, and even when vessels were built locally, their engines had to be imported—often proving incompatible with the hulls. While technical personnel were sent to Europe for training, these efforts yielded limited success. Persistent warfare also severely constrained the Empire's financial and logistical capacity to build modern naval fleets (İlgürel, 1995).

The high fuel consumption of steamships on long voyages reduced profitability and pushed operators to seek shorter maritime routes. In 1834, the British secured a concession from the Ottoman Empire to operate steamships on the Euphrates River in hopes of shortening the route to India, but the initiative failed. Meanwhile, from the 1830s, Ottoman subjects began operating steamships in domestic waters, and by the 1840s, official state institutions also adopted steam-powered vessels. As a result, foreign and Ottoman steamships—both state-owned and private—began to operate jointly in Ottoman seas. On routes between Istanbul and Black Sea ports, vessels flying the Ottoman flag, owned by minority citizens, operated alongside the Austrian Lloyd Company. Until the Imperial Shipyard (Tersane-i Amire) launched its own fleet, routes within the Sea of Marmara were dominated by foreign firms. Similarly, services to Thessaloniki, İzmir, Crete, Trieste, Alexandria, and Hodeidah in the Aegean and Mediterranean were primarily handled by foreign operators. However, steamship lines under the Imperial Shipyard eventually expanded to cover Bosphorus routes (Üsküdar, Kadıköy, Princes' Islands, Yeşilköy), rivers (Danube, Sava, Vardar, Maritsa, Sakarya), lakes (Lake Van, İznik, Shkodra, Lake Apollonia, and Mihaliç Strait), and intra-port services in gulfs like İzmir and Thessaloniki. These were operated partly by the state and partly by private firms. Concessions were granted to private applicants after review, with the condition that vessels sail under the Ottoman flag (Kütükoğlu, 1995).

Shipyard enterprises located near the Imperial Shipyard (Tersane-i Amire) benefited from their shoreline proximity, making the banks of the Golden Horn one of the most favorable sites for maritime industry. These facilities operated with steam-powered machinery and, over time, began constructing iron-hulled ships (Müller-Wiener, 1992).

Beginning in the 17th century, İzmir rose in prominence, and by the second half of the 19th century, it saw further development with the construction of railways and a quay stretching from Konak to Alsancak. Population growth and urban expansion in Karşıyaka created a need for fast cross-bay transport. Following the success of steamship services in Istanbul, similar operations became necessary in the Gulf of İzmir. Initially, steamships in İzmir were operated by foreign companies, which exploited capitulations and trade agreements (notably those of 1838 and 1862) to enter even

coastal cabotage, an area technically reserved for Ottoman interests. Despite numerous concession applications, the state ultimately granted operational rights to the Hamidiye Company, owned by İzmir merchant Yahya Efendi, in 1883. The company began service in 1884, expanded its routes, but came under foreign control between 1908 and 1922. Following İzmir's liberation, Uşakizade Muammer Bey acquired a 5% stake, and in 1934, the company was nationalized, passing first to the İzmir Port and Gulf Company (1925) and later to Deniz Yolları (1943). In Istanbul, foreign steamships initially provided towing services, later expanding into passenger transport. Despite repeated Ottoman warnings, these operations continued due to the inadequacy of state-run services. In response, Grand Vizier Reşid Pasha spearheaded the foundation of Şirket-i Hayriye in 1851 to compete with foreign carriers. The first British-ordered steamships began operating in 1852. This initiative successfully ended foreign operations in the Bosphorus, with French companies withdrawing and even selling newly ordered ships to the Ottoman fleet (Kütükoğlu, 1995).

Toward the end of Mahmud II's reign, the first modern industrial facilities in the Ottoman Empire were established using machinery, most of which was imported from Britain (Kazancıgil, 1999). The transformative impact of steam power motivated both the Sultan and the Grand Admiral (Kaptan-ı Derya) to acquire steam-powered vessels. The Ottoman steamship era began in 1828 with the purchase of the British-built Swift, renamed Sürat ("Speed") but commonly referred to as Buğu ("Steam") by Ottoman authorities (İlgürel, 1995).

Between 1829 and 1834, Sultan Mahmud II launched a naval modernization program, commissioning new warships in Istanbul, Gemlik, İzmit, and Sinop. This effort received substantial support from Henry Eckford, a New York shipbuilder based in Istanbul, along with Charles Ross and Foster Rhodes. Rhodes, in particular, played a major role in shipyard administration during the 1830s. The first Ottoman-built steamship, the Eser-i Hayr, was launched on November 24, 1837, at Aynalıkavak, with British-imported machinery and under Rhodes's supervision. It was followed by the Mesir-i Bahri in 1838 and Tahir-i Bahri in 1839 (Türkcan, 2009).

While European powers rapidly expanded their steam-powered naval fleets, the Ottoman Empire lagged behind in adopting such advancements. By 1859, the British navy operated 95 ships of the line, while France had 51. In frigates, the numbers were nearly equal—96 for Britain and 97 for France—reflecting the competitive pace of European naval modernization (Yavuz, 1999). Despite this disparity, the Ottoman Empire saw a growing number of steamships, particularly around Istanbul, with services operated by British, Austrian, Russian, and Ottoman agencies by 1860. Although machinery for provincial shipyards was still imported from Europe, other ship components were manufactured domestically. The Empire's first iron steamship was constructed at the Imperial Gunpowder Factory (Baruthane-i Amire) and launched on November 18, 1848 (İhsanoğlu, 1994). The spread of steamships in the Bosphorus led to the gradual disappearance of traditional vessels such as rowboats (piyade),

DOI: https://doi.org/10.30546/19023.978-9952-8573-9-9.2025.9012.
ISBN: 978-9952-8573-8-2

market boats (pazar kayığı), and three- and five-oared boats, which had previously dominated local maritime transport (BOA, HAT., 11778/46521).

Hayrullah Efendi (1818–1866), an Ottoman author, documented early steamship operations in his notable work Yolculuk Kitabı (The Book of Travel), focusing on services managed by the Imperial Shipyard (Tersane-i Âmire) from Istanbul in the early 1860s. He listed regular routes including Hereke–İzmit, Mudanya–Gemlik, Silivri–Tekirdağ, Gelibolu–Lesbos–İzmir, Kavala–Volos–Thessaloniki, İzmir–Chios–Rhodes, Rhodes–Alexandria, Anatolian ports–Beirut, and İzmir–Crete–Samos. While he did not name specific vessels, he provided details on departure times, fares, and travel durations, offering a valuable picture of Ottoman maritime transport. Hayrullah Efendi also noted steamship tonnage and their competitiveness within Ottoman waters during that decade. His book references a company named Fevaid-i Osmaniye, based in Istanbul, which is believed to have begun operations shortly before the founding of Şirket-i Hayriye in 1850, established to organize Bosphorus steamship services (Kuran, 1995).

Around the time of the Sinop bombardment, in which the Ottoman navy suffered heavy losses, Britain, France, and to a lesser extent the United States intensified their competition in constructing steam-powered warships alongside commercial vessels. Upon ascending the throne after Sultan Abdülmecid's death, Sultan Abdülaziz prioritized naval strength and, under expert guidance, committed to building a fleet powered by steam. Despite opposition from the Grand Vizier and others, he allocated a substantial budget to modernize the navy (Yavuz, 1999).

Until 1848, the development of iron, steel, and steam engine production remained slow, but then accelerated across Europe, triggering major transformations in naval architecture. Warships could now rely on mechanical propulsion, eliminating dependence on natural forces like wind or tides. Meanwhile, Ottoman maritime trade was in decline, lagging even behind the earlier sail era. At the time, iron had yet to enter the Empire in any meaningful way, and no institutions existed to extract Anatolia's mineral resources, making naval reform an urgent priority for Abdülaziz. By contrast, Sultan Abdülhamid II pursued a more balanced procurement policy, avoiding exclusive reliance on one foreign power. While initial ship orders went to Britain and France, the industrial rise of Germany and Italy diversified suppliers. Following Britain's dominance after the Napoleonic Wars, rapid innovation in naval technology occurred. Although sailing ships remained in use for commercial transport, steam engines began to be integrated into merchant vessels. The first iron-hulled warship was built in 1821, and paddle-wheel steamships entered service during the same period (Yavuz, 1999).

In the early 1860s, under Sultan Abdülaziz, the Ottoman navy was severely limited, consisting of only seven sail-powered ships of the line, six frigates, four corvettes, and nine smaller vessels. In contrast to France and Britain, which had already transitioned to steam-powered armored warships, the Ottoman fleet remained obsolete. Recognizing this, Grand Vizier Mustafa Reşid Pasha emphasized the urgent

need to modernize the navy. While the fleet might have appeared adequate when compared to Russian or Greek forces, the Empire's broader geopolitical context—marked by Franco-British rivalry in the region and the pending opening of the Suez Canal—demanded a more advanced maritime force. Naval modernization required more than new ships: it necessitated a strategic vision, trained personnel, a commercial fleet, logistics, and advanced infrastructure. Yet, the state budget allocated by Abdülaziz fell short of these needs. Despite cabinet opposition, Abdülaziz remained committed to reform. Between 1860 and 1875, the Empire placed substantial orders for steam-powered vessels from British and French shipyards. While some entered service—particularly during the Russo-Turkish War of 1877–1878 for the defense of the Danube—others could not be delivered due to wartime disruptions. Most ironclads were built abroad, whereas wooden ships were constructed domestically under the supervision of British engineers. By the end of Abdülaziz's reign, the modernized navy included six armored frigates, ten armored corvettes, seven Danube pontoons, five screw frigates, seven screw corvettes, seven screw gunboats, two screw-powered pontoons, and six additional armed pontoons (Yavuz, 1999).

Although the navy established under Sultan Abdülaziz was substantial in size, it lacked qualified Turkish personnel, particularly in technical roles such as engineers (çarkçılar) and electricians. The Empire had no trained workforce capable of maintaining or operating steam-powered vessels, nor of conducting repairs in naval shipyards. The transition from sail to steam propulsion created an urgent need either to retrain existing sailors or recruit specialists with expertise in steam technology. Lacking both, the government sought to train a new cadre of technical staff. An official request was made to Britain for instructors to teach steam engine operation, but it went unanswered. Consequently, the newly acquired ships continued to be operated by foreign crews, who exploited their technical monopoly to serve their own and their governments' political interests. Maintaining such a technologically advanced but operationally unsustainable fleet, combined with heavy reliance on foreign loans to fund both the navy and other critical expenditures, pushed the Ottoman treasury to the brink of bankruptcy in 1875 (Yavuz, 1999).

By the time of Sultan Abdülhamid II, the Ottoman Navy, despite having entered the mechanized era and possessing what was numerically the third-largest fleet in the world, continued to suffer from a serious shortage of technically trained personnel. The fleet, though impressive on paper, lacked adequate infrastructure in logistics, technical support, and personnel education. A small part was stationed in Greece under the command of British Admiral Hobart Pasha, while the rest remained either inactive in the Golden Horn (Haliç) or dispersed to various ports for coastal patrol. This operational weakness was exacerbated by a naval command largely composed of individuals without maritime expertise. Before the fleet could be effectively mobilized, the Empire lost Cyprus, Tunisia, and Egypt within a span of just four years—territories that might have been retained through effective naval intervention. The once-formidable navy, assembled under difficult conditions, was reduced to

DOI: https://doi.org/10.30546/19023.978-9952-8573-9-9.2025.9012.
ISBN: 978-9952-8573-8-2

inactivity in the Golden Horn. Following the probable involvement of the navy in the assassination and deposition of Sultan Abdülaziz in 1876, Sultan Murad V briefly succeeded but was quickly replaced by Sultan Abdülhamid II, who, deeply suspicious of the navy, kept the fleet anchored in Haliç throughout his reign. Most British engineers and workers were dismissed, and the ships were dismantled, their boilers removed and left to deteriorate. Only once during his reign did he permit a limited deployment of ships. Multiple factors influenced Abdülhamid's decision, including fears of a coup similar to that against Abdülaziz, the burden of repaying debts from earlier naval reforms, political efforts to appease Russia, and concerns about provoking Britain, especially in light of the memory of the Navarino disaster. During this time, traditional naval practices were abandoned. The shift to steam propulsion and armored warships required new doctrines and operational principles, but instead of adapting to these changes, even the existing standards were gradually discarded. Nevertheless, some naval construction continued. The gunboat Fırat was built at the Istanbul Shipyard in 1883, and the frigate Nusratiye, begun during Abdülaziz's reign, was completed in 1885 and entered service as Hamidiye. In 1886 and 1887, two submarines, Abdülhamid and Abdülmecid, underwent assembly and diving trials, though they were later decommissioned. Several torpedo boats—including Seyf-i Bahir, Tur-i Zafer, Nasır, Vesile-i Nusret, and Gulyam—were also produced. The minesweeper İntibah (616 tons) was acquired, and the training ship Heybetnüma was built locally in 1890. The gunboat Peleng-i Derya (585 tons) was imported from Germany, and in 1893 and 1894, Tayyar and Berk Efşan (each 270 tons) were ordered from German shipyards. Construction of the 650-ton Zuhal and Kilid-i Bahir vessels began in 1876. After the Cretan crisis of 1897, further ships were ordered and delivered up to the Second Constitutional Era in 1908 (Yavuz, 1999).

Foreign companies, by sailing under foreign flags, acquired the right to operate in the Black Sea, thereby extending their shipping services beyond the Mediterranean and Aegean to include inter-port transportation along the Ottoman Black Sea coast. In 1833, the Russian-owned Odessa Company conducted its first voyage to Istanbul, followed in 1834 by Austria's Danube Company, which began operating at the Port of Kalas. From 1836, the Austrian ship I. Ferdinand initiated regular biweekly routes between Kalas and Istanbul, stopping at Ishakça, Tulcea, and Varna. In 1837, Austrian services expanded to include the Istanbul–Trabzon route. A major entrant, the Lloyd Company, founded in Trieste in 1832, initially operated only in the Mediterranean, but in 1840, it launched biweekly routes between Kalas–Istanbul and Constanța–Istanbul, and weekly services between Istanbul and Trabzon. By 1846, Austrian ships made up approximately 10% of maritime transport in Ottoman waters, while Ottoman-flagged ships accounted for around 23% (Demir, 2005).

The postal system of the Ottoman Empire was notably inefficient in terms of delivery speed and reliability. This inefficiency stemmed from the absence of a structured postal network and the lack of adequate transportation infrastructure. As steamships replaced sailing vessels in the 19th century, the need for faster communication became increasingly apparent, and the role of steam-powered vessels in

postal delivery grew in importance. In this sense, the transformation in maritime transport significantly influenced communication as well. Steamships, favored for the rapid delivery of mail, also became vital to commercial activities, as merchants prioritized the speed and reliability of shipping when transporting goods. Recognizing the profitability of postal services, foreign companies operating along the Ottoman coasts began engaging in mail transport. Leading firms included Messageries Maritimes of France, Lloyd of Austria, and the Odessa Company of Russia. These companies not only carried the mailbags of their national post offices based in Ottoman cities but also offered private postal services. To compete with these larger firms, several smaller steamship companies began providing diversified services in Ottoman waters. From 1857, Russian mail was carried by the Russian Steamship and Trade Company, whose vessels called at ports such as Batumi, Rize, Trabzon, Samsun, Giresun, and Istanbul, continuing on to Latakia, Jerusalem, and Tripoli. By April 1875, Messageries Maritimes had expanded to operate along the Danube River, and Austrian companies had opened a new line to Marseille. Another key operator was the Morton Steamship Company, founded in 1855 in Istanbul as T. B. Morton and Co., which transported letters, parcels, and cargo between Istanbul and Black Sea ports, as well as along the Danube, reaching as far as Ibrail (Demir, 2005).

The introduction of steamships into the Ottoman Empire in the early 19th century marked a technological turning point in maritime affairs. Steam power brought transformative changes in commerce, military operations, and transportation, and played a central role in the modernization of the Ottoman navy. Compared to traditional sailing vessels, steam-powered ships offered superior speed and maneuverability, significantly enhancing naval effectiveness. The Ottoman Navy made deliberate efforts to integrate steamships into its fleet, enabling closer alignment with European powers, particularly Britain and France. Beyond military use, steamships were crucial in expanding maritime trade, especially by facilitating regular routes between the Mediterranean and the Black Sea. During the Tanzimat Era (1839–1876), steam-powered vessels became emblematic of the Empire's broader modernization agenda and aspirations for technological advancement. However, the high cost of maintaining and operating such vessels deepened the Empire's dependence on foreign technology and expertise, further straining an already fragile financial system. Despite these challenges, the adoption of steamships marked a pivotal stage in the Ottoman Empire's engagement with modern technologies. They served not only as functional assets but also as symbols of reformist ambition and the desire to remain competitive on the international stage. In both military and commercial spheres, steamships reflected the Empire's larger struggle to assert its relevance in a rapidly modernizing world.

Steam Power and Railway Development in the Ottoman Empire

The İzmir–Aydın railway, granted as a concession in 1856 but completed in 1866, was the first railway line constructed in Anatolia under the Ottoman Empire. In time, alongside railways and locomotives, steam-powered trams were also introduced. The 19th century was marked by rapid

DOI: https://doi.org/10.30546/19023.978-9952-8573-9-9.2025.9012.
ISBN: 978-9952-8573-8-2

technological development, particularly in urban transport with the advent of steam and electric power. While steam trams had already begun operating in the United States in the 1830s and soon spread across European capitals, Istanbul introduced its first horse-drawn tram only in 1869.

As urbanization accelerated, growing passenger numbers revealed the limitations of animal-powered systems. The cost and inefficiency of maintaining draft animals—due to their limited endurance, declining strength, vulnerability to disease, and inability to haul heavy loads, especially on inclines—led to the pursuit of alternative propulsion methods. Steam trams, already well established in Europe, emerged as the most viable solution. Technological advancements by figures such as James Watt, John Black, and Sadi Carnot, particularly in thermodynamics, greatly improved the efficiency and reliability of steam engines, securing steam power as the dominant energy source of the century. Although compressed air and gas-powered trams were also developed, the rise of electricity by the late 19th century eventually led to the adoption of electric trams and trains. Nevertheless, steam-powered trams continued to operate—especially in France—until the end of the century. In the Ottoman Empire, discussions on steam tram projects coincided with their active implementation in Europe. Between the late 19th century and the early 20th century, steam tram concessions gained popularity, particularly in Istanbul. Archival records confirm that steam tram lines were established on routes such as İzmir–Kemalpaşa, İzmir–Çeşme, Beirut–Damascus, and Tripoli–Beirut–Sidon (Günergun, 1995; BOA, ŞD., 1405/6; Y.PRK.AZJ., 26/68; Y.PRK.UM., 64/119).

During the late 19th century, various towns and cities across Anatolia submitted petitions to operate steam tramway lines. The first official steam tramway project in Istanbul was launched in 1890, with proposed routes including Üsküdar–Bağlarbaşı–Alemdağ–Nuh Kuyusu, Şişhane–Feriköy–Şişli, and Üsküdar–Kadıköy–Erenköy. In Izmir, similar initiatives aimed to connect Izmir–Kemalpaşa, Izmir–Göztepe, and Izmir–Çeşme, while steam tram projects were also proposed for the Beirut–Damascus and Tripoli–Beirut routes. However, it remains unclear whether these projects were conceived as steam tramways or were in fact railway lines. The lack of detailed technical specifications—such as track gauge, engine type, or carriage design—makes classification difficult. While the Dersaadet Tramway Company worked to convert horse-drawn tram lines in Istanbul to steam-powered systems, and some short-distance routes in Anatolia were designed for steam tram use, many so-called tramway projects were effectively railway lines in practice. For example, the Beirut–Damascus and Beirut–Mameltein lines were constructed and operated as steam tramways. By contrast, longer-distance projects—although labeled as tramways in official documents—were clearly railway ventures. Most steam tramway proposals focused on commercially active regions but failed to progress beyond planning due to lack of capital. One important reason behind the preference for the term “steam tramway” was legal circumvention. Investors often sought tramway concessions, which were easier to secure, and later expanded them into full railway operations. The Tripoli–Beirut–Sidon route

DOI: https://doi.org/10.30546/19023.978-9952-8573-9-9.2025.9012.
ISBN: 978-9952-8573-8-2

illustrates this approach: initially proposed as a horse-drawn tramway, it was later redesigned as a steam tramway. Similarly, lines such as Kastamonu–Izmit and Kastamonu–Konya were introduced under the guise of tramways but were, in fact, intended as railways. In the second half of the 19th century, railway concessions became targets of intense international rivalry, as foreign powers aimed to expand their political and economic influence within the Ottoman Empire. Since tramway concessions involved less bureaucratic complexity, they served as a convenient gateway into broader infrastructure investments (Günergun, 1995, pp. 375–393; BOA, Y.PRK.AZJ., 45/89).

Steamships and railways were the two most transformative innovations in transportation within the Ottoman Empire, significantly contributing to the expansion of trade. The larger size and greater efficiency of steamships compared to traditional sailing vessels lowered transportation costs and invigorated regional commerce. Steam-powered vessels entered the Eastern Mediterranean in the late 1820s and became increasingly influential by the 1840s. Between 1830 and 1850, nearly all major maritime powers established steamship companies to compete in the Mediterranean cargo market. A striking example of this commercial growth is the port of Beirut, where cargo volume rose from 40,000 tons in 1830 to 600,000 tons in 1890, reaching 1,700,000 tons by 1913, highlighting the profound impact of steam navigation on regional trade (Pamuk & Williamson, 2009, p. 7).

The integration of steam engines into Ottoman railways began in the mid-19th century as part of a broader, albeit constrained, modernization agenda. While railways played a crucial economic and strategic role—facilitating faster transportation of troops, military supplies, and agricultural products—their development relied heavily on foreign capital, technical expertise, and Western-built locomotives. Projects were often financed through foreign loans, with concessions granted to European companies. For instance, resistance from Arab tribes during the construction of the Hejaz Railway highlighted both the logistical and political obstacles encountered. Although steam locomotion significantly improved transport capacity and regional connectivity, the Empire's industrial and financial limitations hindered full-scale development. Despite these challenges, steam technology had a lasting impact on Ottoman transportation infrastructure and symbolized the state's ambitions for modernization.

Delayed and Limited Integration of Steam Power in Ottoman Agriculture

The adoption of modern agricultural techniques and equipment in Ottoman territories was shaped not only by European landowners and farmers, but also by immigrants arriving via the Balkans, Crimea, and the Caucasus. Foreign companies contributed to this diffusion by setting up regional agencies and offering machinery through installment plans. These innovations were most visible in regions like the Aegean and Çukurova, where large estates oriented toward global markets were prevalent. Around Izmir, British landowners had begun using modern tools, including steam-powered machines, as early as the 1860s (Türkcan, 2009, pp. 423–424).

DOI: https://doi.org/10.30546/19023.978-9952-8573-9-9.2025.9012.
ISBN: 978-9952-8573-8-2

To boost agricultural productivity and enhance competitiveness with European products, the Ottoman Empire granted customs exemptions for steam-powered agricultural machinery. For instance, Mihalo Cano from Lesbos was exempted from customs duties on a steam engine imported for his olive mill in Sarlice, along with all related tools (BOA, M.V., 47/20). Similarly, Dimitri Hristo Karabet of Urla received an exemption for equipment used in his tahini and olive oil factory (BOA, ŞD., 1210/20). Archival petitions reveal that many local producers sought similar exemptions, particularly for olive pressing and processing equipment, reflecting the broad appeal of such incentives.

In the late 19th century, several Ottoman landowners imported steam-powered agricultural machinery from Britain. In 1867, a Turkish landowner in Edirne purchased a Clayton and Shuttleworth threshing machine; by 1879, another in Thrace acquired a Ransomes plough and thresher. Abidin Pasha, governor of Adana, ordered six steam ploughs and three threshers in the 1880s, distributing some to major landowners in the Yüreğir plain. Despite this enthusiasm, high costs, fuel requirements, and the lack of technical personnel hindered widespread use. For instance, coal consumption of up to 1,500 kg per plough, coupled with expensive operators and poor service infrastructure, made steam machinery unsustainable. By 1906, horse-drawn tools began replacing them in regions like Konya. Many imported machines failed after a year due to lack of spare parts, but by the 1890s, growing demand led foreign companies to establish local service centers (Türkcan 2009, 423–424).

By the 1860s, six steam-powered mills operated in Istanbul, including locations such as Üsküdar–Paşalimanı, Göksu, Unkapanı, Ayvansaray, and Kasımpaşa. These multi-story mills, often modeled on English designs, used roller and millstone systems, with boiler houses located separately. The Üsküdar–Paşalimanı mill, built in 1863 by the Valide Pertevniyal Sultan Foundation, was destroyed in the 1883 fire (Müller-Wiener 1992, 79–80). By the 19th century, Izmir had become a significant hub for flour production, hosting 23 mills, of which 11 were steam-powered and 12 water-powered, with a combined output of 1,800 hectoliters. The Cousinery-Pitacco factory was noted as the city's most prominent facility (Gülsoy 2007, 99).

In an effort to reduce the cost of bread and other staple foods, the Ottoman Empire encouraged mechanization in food production. Archival sources document cases such as a French entrepreneur, Conterye, who sought permission to build a steam-powered bread factory in Izmir. Similarly, permits were issued to figures like Muhyiddin Bey, a Ministry of the Interior official, to establish steam-powered bakeries in Istanbul, Izmir, and Beirut. Despite these efforts, such initiatives remained limited in scale (BOA, ŞD., 3006/54).

In conclusion, as outlined above, the adoption of steam power in Ottoman agriculture lagged behind that of Europe and progressed at a slower pace. Steam-powered machinery was not regarded as an essential requirement, primarily because agricultural production in the Empire continued to depend on traditional techniques and manual or animal labor. The use of steam technology was largely confined

to regions where agricultural machinery was imported. During the second half of the 19th century, a small number of European-imported machines—such as steam-powered water pumps and threshing machines—were employed on a limited number of large estates and agricultural enterprises that were actively engaging in modernization efforts.

Steam Power and the Transformation of Ottoman Textile Industry in the Late 19th Century

During this period, in the western part of Zeytinburnu—one of Istanbul's principal industrial zones—a steam-powered machinery workshop operated alongside facilities for cotton spinning, weaving, and printing, as well as a bakery and two furnaces within an iron foundry. Originally a modest textile workshop, the factory was significantly expanded in the early 20th century to include a full set of mechanical systems. The textile machines were powered by steam engines with a capacity of up to four hundred horsepower (Müller-Wiener 1992, 76).

During this period, silk-weaving factories in Europe produced higher-quality goods, which led to growing demand for raw silk. In response, representatives of European industry began exerting greater control over the supply of hand-spun silk from Ottoman territories. By the late 1850s, short reeling devices known as mancınık were introduced and installed in homes and small workshops. To meet European factory standards, large-scale silk-reeling facilities were also established and increasingly powered by steam. While earlier facilities relied on long reeling devices, which were standard in Ottoman production, the European-preferred short reeling machines became dominant due to their efficiency and the smoother silk they yielded. The first use of these devices in Bursa occurred in 1838 at the request of British merchants. Though initially expensive and used primarily for coarse silk, they were soon adopted for mid- and high-grade silk production. By 1843, steam-powered reeling machines were producing premium-quality silk. That same year, a British consular representative in Mihaliç introduced a steam-powered machine, prompting other local producers to follow. Silk produced with steam power commanded nearly double the price of that made with manual machines, leading to a sharp decline in the latter's use. Though Bursa still housed 7,000–8,000 manual devices by 1853, the mid-1860s saw steam-powered silk production there surpass Italian standards. The first silk-reeling factory in Bursa was founded in 1838 by French entrepreneur Glaizal but was later acquired by a Swiss merchant and Austrian consul Falkeisen. In 1845, Falkeisen and Ottoman-Armenian translator Taşçıyan established the region's first steam-powered factory. Built at high cost in the French style, the factory initially operated 20 steam-powered reels and produced 5 kg of raw silk per day—tripling output the following year. Around the same time, a second steam-powered facility was opened by Italian merchants, and a third, non-steam factory also emerged. Together, these three operated roughly 90 reeling devices. By 1851, eight silk factories operated in Bursa—four powered by steam, four by water—including the state-owned Hümâyûn Silk Factory, which served the Hereke weaving mill. To further support this transformation, the Ottoman government subsidized merchants to send apprentices to Paris for training. By 1855, Bursa had fifteen silk-reeling factories. Similar developments occurred

DOI: https://doi.org/10.30546/19023.978-9952-8573-9-9.2025.9012.
ISBN: 978-9952-8573-8-2

elsewhere: in Salonica, short reeling devices appeared around 1820, and by 1839, twelve factories—some steam-powered—were in operation. In 1845, a British consul established a steam-powered facility in the Foça district near İzmir; by 1856, six factories, four of them steam-powered, were active there. These facilities were typically located in Western-oriented urban centers like Salonica and Bursa, which attracted French and Italian investment (Quataert 1999).

In 1899, a concession was granted for the establishment of a yarn factory powered by water or steam in either Sivas or Ankara. Although a full-scale factory was not constructed, small workshops were successfully established in Elazığ and Gallipoli within a short period. In Manisa, the first workshop was opened in 1910 by a Muslim entrepreneur, followed by an Englishman who established another in 1911. A French family had earlier founded a steam-powered yarn factory in İzmir in 1892, with a second factory being established in 1912. In Adana, there were two yarn factories—one operated by water power and the other by steam. The water-powered factory began operations in 1878, while the steam-powered facility was established before 1900 by the Tripani Brothers (Quataert, 1999).

With the transition to mass production powered by steam—the final phase of the Industrial Revolution—a shift occurred from handicraft-based production to machine-driven manufacturing. However, these innovations did not spread rapidly and took considerable time to be adopted. Traditional production methods continued to coexist with modern ones for quite some time. As in previous periods, Ottoman guilds, which were often resistant to change, also displayed opposition to these new technologies. Under these circumstances, İzmir Governor Rıfat Efendi took a significant step by opening an industrial school aimed at educating orphaned children through new technical training methods. Although the school did not immediately yield the expected results, the initiative was met with enthusiasm by the British consul in İzmir and was favorably mentioned in his reports. Another prominent figure, İzzet Pasha, imported looms and machinery from Europe to support silk weaving in Bursa. One entrepreneur aimed to reduce dye imports by establishing an indigo factory near İznik. Between 1847 and 1868, private entrepreneurs built at least 21 steam-powered silk-reeling factories in the Bursa region. By the late 1860s, the government launched an ambitious program to stimulate industry. To revitalize Istanbul's industrial activity, traditional guilds were reorganized into cooperatives. The aim was to reduce production costs by pooling capital to import machinery from Europe. Although seven cooperatives were formed between 1867 and 1873, the financial crisis of the early 1870s undermined the success of this initiative. Ultimately, in 1874, tax exemptions were introduced for machinery and tools used in factories, and both domestic and export taxes on yarns were lifted. By the late 19th century, supported by financial incentives and tax exemptions, efforts were made to establish silk-reeling centers in regions such as Istanbul, Thessaloniki, Adana, Bursa, and Lebanon. Aleppo and Damascus, on the other hand, became centers for small-scale workshops. While attempts to establish patterned fabric looms in Aleppo failed, similar initiatives in Diyarbakır were more successful. In Thessaloniki, the number of factories grew rapidly in the early 1880s. By the

early 1890s, four factories in the city were exporting yarn to neighboring provinces and the Aegean islands. In Edirne, factories consumed about 30% of the country's raw cotton production in 1889. Two yarn factories operated there, while those in Yedikule worked with local cotton. Yarn production in the 1890s contributed to eliminating the need to import fabric from Britain by the start of World War I. One of these factories had 125 looms and employed 1,500 workers. Two entrepreneurs from Bosnia and Albania opened a factory in Karamürsel with 100 modern looms and 500 workers. By the late 1880s, steam-powered factories producing silk and cotton yarn had become operational in Adana. Despite notable progress, efforts to compete with Europe remained inadequate. However, as of 1898, the yarn-spinning activities of seven factories succeeded in ending yarn imports altogether (Yücekaya, 2009). As in the case of other steam-powered machinery, the Ottoman government sought to support producers—albeit partially—in the field of textile production by granting customs duty exemptions for yarn-spinning machines in an effort to remain competitive with Europe. For example, all tools and materials to be imported for the steam-powered yarn factory to be established by Charles Cousinery in the Darağacı district of İzmir were exempted from customs duties (BOA, ŞD., 1192/32).

In summary, the introduction of steam-powered machinery into the Ottoman textile industry in the second half of the 19th century marked the Industrial Revolution's tangible impact on the Empire. Modern machines, first introduced through growing commercial ties with Europe, were used mainly in major cities and state-supported facilities. Istanbul, İzmir, and Thessaloniki became the initial centers of this transformation. The Ottoman government supported industrial investments, offering incentives to local and foreign entrepreneurs. From the 1830s, steam-powered machinery from Europe enabled the founding of silk factories in Bursa and cotton weaving plants in İzmir. Technical schools like the "Sanayi Mektepleri" were established to support this transition. Steam engines improved production speed and scale, partially replacing handlooms. However, the Ottoman textile industry remained uncompetitive due to Europe's head start, high machinery costs, a shortage of skilled labor, and market saturation by cheap imports. Thus, despite its significance, steam-driven industrialization in textiles fell short of a full-scale Industrial Revolution, limited by economic and structural challenges.

The Use of Steam Engines in the Ottoman Empire's Iron and Foundry Sector

During this period, numerous factories were engaged in ironworks and foundry activities, producing steam engines, boilers, hydraulic and steam-powered grinders, pumps, and various tools. Firms such as Issigonis, Papps, Caramaniola, Reakin, Dimo, and Gasparis were active in overseeing these operations (Gülsoy 2007, 99). Following the failure of the first industrial enterprise—a foundry in Beşiktaş—after Sultan Abdülmecid's accession to the throne, Zeytinburnu's Grande Fabrique, established in 1845 by Ohannes and Boghos Dadian, became a more enduring initiative. The factory produced steam engines, pumps, and various machines for small-scale enterprises, along with weapons (Müller-Wiener 1992, 74–78). Another major institution dating from the final years of Mahmud II's reign was the new imperial mint. Built between 1833 and 1835 in the outer courtyard of Topkapı Palace, on the site of

DOI: https://doi.org/10.30546/19023.978-9952-8573-9-9.2025.9012.
ISBN: 978-9952-8573-8-2

the old mint, it was equipped with modern English machinery. In 1843, steam-powered printing presses were also installed there (Clark, 1992, 43).

From the early 18th century, most technological advancements in the Ottoman Empire focused on military needs. By the mid-19th century, however, serious steps were taken toward industrial investment, with notable successes emerging by the late 19th and early 20th centuries. Internal unrest between 1807 and 1826 had largely been resolved by the later years of Sultan Mahmud II's reign, allowing for the establishment of the first modern industrial facilities—most of them equipped with machinery imported from England. In 1834, a steam-powered copper rolling mill was established, followed by an ironworks and a steam-powered sawmill (Kazancıgil 1999, 326–327).

During İzmir's industrialization, developments were largely driven by foreign capital and non-Muslim minorities. Their departure in the 1920s left a significant gap in the sector. Foreign investors, focused on cheap raw materials and short-term profits, made little effort to improve production methods. Despite these limitations, steam-powered enterprises—the era's most advanced technology—operated in the city. Although the Ottoman government introduced incentives and tax exemptions, domestic capital remained weak, and prolonged wars hindered industrial growth (Gülsoy 2007, 100–101).

The adoption of steam engines in the Ottoman Empire's iron and foundry sectors began in the 19th century under the influence of the Industrial Revolution, but progressed slowly compared to Europe. Steam engines were primarily used in transportation, mining, and manufacturing, entering the Empire through growing trade with the West. Their use in Ottoman waters and railway projects encouraged broader recognition. In mining regions like Zonguldak and Ereğli, steam power increased efficiency in extracting and transporting coal and iron. Shipyards such as the Imperial Arsenal employed steam machinery for metalwork and ship construction, while military foundries used it for casting cannons. Industrial facilities like the Feshane and Hereke Factory also operated with steam, though most equipment was imported. However, widespread use was limited by high costs, technical dependency on Europe, and insufficient capital and education. Despite its symbolic role in modernization, steam technology's overall impact remained constrained, and the Empire lagged behind Western industrialization.

Conclusion

Steam power was one of the most transformative technologies of the 19th century, and its arrival in the Ottoman Empire symbolized both ambition and urgency. While the empire was unable to fully realize an industrial revolution comparable to that of Western Europe, steam engines became essential tools in its selective modernization process. From the establishment of steamship fleets to the construction of railways, from mechanized textile production to steam-powered foundries, the Ottomans embraced steam technology as a path toward military strength, economic growth, and administrative efficiency. The state provided incentives, tax exemptions, and foreign collaborations to import steam engines,

often embedding them in key infrastructure and industry projects. Yet the Ottoman experiment with steam power also revealed deeper structural weaknesses. High costs, limited local expertise, and dependence on foreign machinery and technicians restricted long-term impact. Still, the empire's efforts to integrate steam technology into its economic and military institutions reflected a clear awareness of global change and a desire not to be left behind. Steam power in the Ottoman context thus stands as a complex symbol: not just of machinery and progress, but of a state struggling to reconcile tradition with modernity, and sovereignty with the pressures of a rapidly industrializing world.

References

Archival Sources (Author as Institution, no date)

Republic of Turkey, Directorate of State Archives, Ottoman Archives (BOA).

Hatt-ı Hümayun (HAT. 11778/46521).

Meclis-i Vükelâ Mazbataları (M.V. 47/20).

Şura-yı Devlet (ŞD. 1192/32; ŞD. 1210/20; ŞD. 1405/6; ŞD. 3006/54).

Yıldız Perakende Evrakı, Arzuhal Jurnal (Y.PRK.AZJ. 26/68; Y.PRK.AZJ. 45/89).

Yıldız Perakende Evrakı, Umumî (Y.PRK.UM. 64/119).

Books

İhsanoğlu, Ekmeleddin. (Ed.). (1994). *Osmanlı Devleti ve Medeniyeti Tarihi (Vol. 1)*. Istanbul: Research Centre for Islamic History, Art and Culture (IRCICA).

Aksoy, Yeliz. (Ed.). (2008). *Tarihte Osmanlı Bilim ve Teknolojisi*. Istanbul: Karma Kitaplar.

Kazancıgil, Aykut. (1999). *Osmanlılarda Bilim ve Teknoloji*. Istanbul: Gazeteciler ve Yazarlar Vakfı Yayınları.

Quataert, Donalt. (1999). *Sanayi Devrimi Çağında Osmanlı İmalat Sektörü*. Istanbul: İletişim.

Türkcan, Ergun. (2009). *Dünyada ve Türkiye'de Bilim, Teknoloji ve Politika*. Istanbul: İstanbul, İstanbul Bilgi Üniversitesi.

Book Chapters

Clark, E. C. (1992). Osmanlı sanayi devrimi. In E. İhsanoğlu (Ed.), *Osmanlılar ve Batı teknolojisi: Yeni araştırmalar yeni görüşler* (pp. 37–52). Istanbul: İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları.

Günergun, F. (1995). Osmanlı Devleti'nde buharlı tramvay işletme teşebbüsleri. In E. İhsanoğlu & M. Kaçar (Eds.), *Çağını yakalayan Osmanlı: Osmanlı Devleti'nde modern haberleşme ve ulaştırma teknikleri* (pp. 373–393). Istanbul: IRCICA.

İlgürel, M. (1995). Buharlı gemi teknolojisini Osmanlı Devleti'nde kurma teşebbüsleri. In E. İhsanoğlu & M. Kaçar (Eds.), *Çağını yakalayan Osmanlı: Osmanlı Devleti'nde modern haberleşme ve ulaştırma teknikleri* (pp. 143–163). Istanbul: IRCICA.

Kuran, E. (1995). XIX. yüzyılda Osmanlı Devleti'nde deniz ulaşımı: İdare-i Mahsusa'nın kuruluşu ve faaliyeti. In E. İhsanoğlu & M. Kaçar (Eds.), *Çağını yakalayan Osmanlı: Osmanlı Devleti'nde modern haberleşme ve ulaştırma teknikleri* (pp. 159–163). Istanbul: IRCICA.

Kütükoğlu, M. S. (1995). Osmanlı buharlı gemi işletmeleri ve İzmir Körfezi Hamidiye Şirketi. In E. İhsanoğlu & M. Kaçar (Eds.), *Çağını yakalayan Osmanlı: Osmanlı Devleti'nde modern haberleşme ve ulaştırma teknikleri* (pp. 165–206). Istanbul: IRCICA.

Müller-Wiener, W. (1992). 15–19. yüzyıllar arasında İstanbul'da imalathane ve fabrikalar. In E. İhsanoğlu (Ed.), *Osmanlı ve Batı teknolojisi: Yeni araştırmalar, yeni görüşler* (pp. 53–120). Istanbul: İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları.

Journal Articles & Conference Papers

DOI: https://doi.org/10.30546/19023.978-9952-8573-9-9.2025.9012.
ISBN: 978-9952-8573-8-2

Demir, T. (2005). Osmanlı İmparatorluğu'nda deniz posta taşımacılığı ve vapur kumpanyaları. *OTAM: Ankara Üniversitesi Osmanlı Tarihi Araştırma ve Uygulama Merkezi Dergisi*, (17), 281-298

Gülsoy, N. (2007). 19. yüzyıl boyunca İzmir'de fabrikalaşma çabaları. *Balıkesir Üniversitesi F.E.F. Karesi Tarih Kulübü Bülteni*, (2007/1), 245-277.

Pamuk, Ş., & Williamson, J. G. (2009, March). Ottoman de-industrialization 1800–1913: Assessing the shock, its impact and the response (NBER Working Paper No. 14763). *National Bureau of Economic Research*.

Yavuz, C. (1999, October). Sultan Abdülaziz donanması: Yelkenli teknelerden buhar makineli gemilere geçiş, bitmeyen reform ihtiyaçları. In 13. *Türk Tarih Kongresi bildirileri* (Vol. 3, Part 3, pp. 1805–1837). Ankara: Türk Tarih Kurumu.

Yücekaya, H. (2009). Kayseri Şeriye Sicillerindeki örneklerine göre Osmanlı dokuma imalatçılığında ön sanayileşme. *Akademik Bakış*, 2(4), 88–91.

Newspaper Article

İbrahim Aşki. (1891, August 3). Buhar makineleri. *Mektep*, (54).

DOI: https://doi.org/10.30546/19023.978-9952-8573-9-9.2025.9012.
ISBN: 978-9952-8573-8-2

KÜRT KADINLARINDA DİNİ KİMLİĞİN DÖNÜŞÜMÜ: AĞRI ÖRNEĞİ

Doç. Dr. Ceren AVCİL[1]

Bitlis Eren Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi
ORCID ID: https://orcid.org/0000-0002-6301-515X

Özet

Kimlik kavramı küreselleşmenin etkisiyle çeşitli dönüşümler yaşamaktadır. 1980 sonrası küreselleşme ile birlikte modern ulus-devletin değişim sürecine bağlı olarak kadın kimliğinin hangi değişim ve dönüşümlere uğradığını anlamaya yönelik çabaları daha önemli kılmıştır. Bir yandan tek tip kimlik oluşum sürecine tepkinin yansıması bağlamında, diğer yandan da dinsel, cinsiyet, etnik, bölgesel ve/veya yerel kültürel kimlik unsurlarının oluşum süreci aynı süreçte meydana gelmektedir. Söz konusu süreç dil, vatandaşlık, kimlik vb. kavramların yeniden yorumlanmasını da beraberinde getirmektedir. Özellikle 1980 ve sonrası çalışmalar, kadın, kadın kimliği ve dönüşümü konularına dikkatleri çekmiş, Kürt kadını imajı daha görünür olmakla birlikte, farklılıkları ve çeşitlilikleri de bir arada bulundurma eğilimi göstermiştir. Modern ulus devletlerin siyaset arenasında yer almaları ile yüzyıllardır mevcut olan kültürel dokularda değişiklikler meydana gelmiştir. Aydınlanma düşüncesinin ön plana çıkardığı rasyonel insan kendi kimliğini arama, bulma ve yeniden tanımlama serüvenine girmiştir. Eski ile yeni arasında muhtemel çatışma ve anlaşmazlıkları da barındıran bu süreç, ulusal kimliklerin inşasını da etkilemiştir. Bu çalışmanın amacı, modernleşme ve sonrasında Türkiye'de ulus inşa süreci ile birlikte Ağrılı Kürt kadınların dini kimliklerinin küreselleşme dönemindeki kırılmalar ve süreklilikler ekseninde nasıl etkilendiklerine dair analizi ortaya koymaktır. Çalışma, nitel araştırma yöntemine dayanmaktadır. Toplam 18 ailenin içinden üç kuşağı temsil eden 54 kadın ile gerçekleştirilen yarı yapılandırılmış mülakatlarda, kadınların dini kimlikleri deneyimlerinde kuşaklararası kesinti veya süreklilik yaşayıp yaşamadıkları gözlemlenmiş, kadınların dini kimlik kodlamalarının taşıyıcısı oldukları, üç kuşak boyunca dini kimlikleri bakımından dönüşüm yaşadıkları sonucuna varılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Kadın, kimlik, kuşaklar, dini kimlik, Ağrı.

[1]Bu çalışma, yazarın "The Transformation Of Religious, Ethnic, and Gender Identities of Kurdish Women in Turkey: The Case Of Ağrı" isimli 2019 yılında tamamlanan doktora tezinin bir bölümünden türetilmiştir.

DOI: https://doi.org/10.30546/19023.978-9952-8573-9-9.2025.9012.
ISBN: 978-9952-8573-8-2

THE TRANSFORMATION OF RELIGIOUS IDENTITY IN KURDISH WOMEN: THE CASE OF AGRI

Abstract

The concept of identity is undergoing various transformations under the influence of globalization. Post-1980 globalization has made efforts to understand what changes and transformations women's identity has undergone due to the transformation process of the modern nation-state more important. On the one hand, in the context of the reflection of the reaction to the process of uniform identity formation, on the other hand, the formation process of religious, gender, ethnic, regional and/or local cultural identity elements occurs in the same process. This process brings along the reinterpretation of concepts such as language, citizenship, identity, etc. Especially in the 1980s and after, studies have drawn attention to the issues of women, women's identity and transformation, and while the image of the Kurdish woman has become more visible, it has also tended to incorporate differences and diversity. With the introduction of nation-states to the arena of politics, changes were imposed on cultural textures that had existed for centuries. Having been brought into the forefront by the thought of Enlightenment, the rational human has entered into a process of searching, finding, and redefining his identity. This process, which involves possible conflicts and disputes between the old and the new, has influenced the construction of national identities. The aim of this study is to present an analysis of how the religious identities of Kurdish women from Ağrı have been affected by the process of modernization and the subsequent nation-building process in Turkey in the axis of ruptures and continuities in the globalization period. The study is based on qualitative research method. In semi-structured interviews with 54 women representing three generations from a total of 18 families, it was observed whether women experienced intergenerational interruption or continuity in their experiences of religious identity, and it was concluded that women are carriers of religious identity codifications and that they have experienced transformation in terms of their religious identity over three generations.

Keywords: Women, identity, generations, religious identity, Ağrı.

GİRİŞ

Din, insanın hayata bakışı ve toplumsal ilişkilerinin düzenlenmesinde önemli rol oynamaktadır. Bireyin sosyal, ekonomik ve siyasal tercih ve aidiyetlerinin belirlenmesinde din faktörünün yadsınamaz ağırlığı vardır. Modernizm, geleneksel düşünce yapılarını realizm, pozitivizm ve aydınlanma fikirleri çerçevesinde alt üst etmiş, bu minvalde bireyler yeni kimlik arayışlarına girmiştir. Tam da bu noktada din, toplumu birleştirici, bütünleştirici bir işlev ile karşımıza çıkmaktadır. Her ne kadar din toplumsal yapıları etkileyici rol oynasa da toplumsal yapıların da dini etkilediği yadsınamaz bir gerçekliktir. Berger'in (2011) bakış açısına göre din ve toplum ilişkilerinde diyalektik anlayış

hâkimdir. Buna göre din son tahlilde toplumun, toplum ise dinin ürünüdür. Peki dinin kimlik oluşumu ile ilgisi ne olabilir?

İslam dininin toplumu bütünleştirici yönü, bireysel ve toplumsal/grup kimliğinin oluşmasında da önemli bir rol görmektedir. "İslam, birey, grup ve toplum kimliklerinin belirlenmesinde olduğu gibi ulusal kimliğin belirlenmesinde de önemli bir rol oynamıştır (Yorulmaz, 2012). Din; kimliğin oluşumunda ırk, renk, cinsiyet, dil, meslek vb. unsurlar gibi aktif rol üstlendiği gibi koruyucu olma rolü de görmektedir. Bu bağlamda, milliyetçilik ideolojisinin ırkçı ve dışlayıcı söylemlere varan uygulamalarında din bütünleştirici unsur olarak toplumsal yapıda yerini almaktadır. Din esasında dünyayı anlama ve kendini o dünyada belirli bir yere yerleştirme modeli olarak işlev görür (Mardin, 2012). Din bu işlevini yerine getirirken bireyin toplumsal, siyasal ve ekonomik aidiyetlerinin bir bütün olduğu kabulüyle de toplumsal bir köprü işlevi görür.

Bu çalışmanın amacı, Ağrılı Kürt kadınların dini kimliklerindeki değişim ve dönüşümü üç kuşak kadın deneyimleri çerçevesinde ortaya koymaktır. Çalışmada, yarı yapılandırılmış mülakat yöntemi ile 54 kadın ile yüz yüze görüşmeler gerçekleştirilmiştir. Çalışma, kadınların dini gelenek, görenek ve alışkanlıklarının değişim ve dönüşümlerine etki edebilecek özelliklere odaklanmıştır. Öncesinde dinlerin kadının bedeni ve konumu konusundaki görüşlerine yer verilmiştir. Sonrasında İslam dininde kadının konumuna ilişkin görüşlere yer verilerek dini kimlik ve kadın kimliği arasındaki ilişkiler incelenip dinin kadın kimliği üzerindeki etkisi irdelenmiştir.

KAVRAMSAL ÇERÇEVE

Dinlerin genel olarak kadınlara bakış açısı, kadınların hayat deneyimlerini nasıl yorumladıklarına ve yaşadıklarına meşruiyet kazandırmaya dair düşünce kalıpları oluşturabilmektedir. Berktay (2016) dinlerin kadınlara bakış açısına yönelik; "Kadının ikincilliğinin doğal kabul edilerek bunun onun bedeninin denetlenmesinin meşru gerekçesi sayılması, her üç tek tanrılı dinin ortak özelliği" görüşünü dile getirmektedir.

Berktay (2016) dinin kadınlar üzerindeki etkilerine değinirken nesnel olan işlev ve yönlerini de dile getirmektedir: Etkili bir meşrulaştırma ve şeyleştirme aracı olması, katı toplumsal cinsiyet rol ve kalıplarının oluşturulmasındaki rolü, kadının bağımlılığı ile aşağı konumunun tek tanrılı dinlerde değişmez bir biçimde ifade edilmesi vb. Kadınların toplumsal ilişkilerinde değişmez olarak kabul edilen norm ve davranış biçimleri de geleneksel olarak kabulleniş veya toplumsal cinsiyet rollerinin inşa edilmiş olmasının meşru aracı olarak görülebilecektir.

Berktay (1998) ayrıca insan hakları söz konusu olduğunda kadının değil erkeğin insan haklarından bahsedildiğine vurgu yapar. 18. ve 19. yüzyıllarda kadınlara yönelik bakış açısını dile getirilen şu ifadelerle ortaya koyar: Yahudiler, sabah dualarında, "beni kadın yaratmayan Tanrı'ya şükürler olsun" derler, Platon da Tanrı'ya, önce kendisini köle değil de özgür bir insan yarattığı için, sonra da kadın

DOI: https://doi.org/10.30546/19023.978-9952-8573-9-9.2025.9012.
ISBN: 978-9952-8573-8-2

değil, erkek yarattığı için şükreder. Aristo, "Kadın birtakım niteliklerin yokluğundan dolayı kadındır" derken, St. Thomas, "Kadın, yarım kalmış bir erkektir, rastlantısal bir varlıktır" der.

Dinin kadın bedeni ve toplumsal statüsü üzerindeki etkisini incelerken sadece dinsel öğeler değil, o toplumun sahip olduğu ekonomik, sosyal, siyasal ve kültürel öğeleri de bilmek durumundayız. Dolayısıyla dinin kadına bakış açısı bu öğelerden kaynaklı olarak da değişiklik gösterebilmektedir. Şerif Mardin (2018) dinin işlevlerini açıklarken, dinin toplumun devamlılığını sağlayan, öğrenilmiş fikri kalıplar olduğunu ve toplumsal yapıyı oluşturan unsurların değişmeden sürekliliğini sağlayan işlevine vurgu yapar. Buradan dinin toplumdaki algılanış biçiminin kadınlara karşı olumsuz bir imaj yaratma potansiyelinin olduğunu da söylemek gerekir. Kadınlara yönelik oluşan yargılar, dinsel çerçevede ele alındığında varlığını sürdürme konusunda süreklilik sağlayacaktır.

Tek tanrılı dinlerin ataerkil sistemin taşıyıcısı, hatta üreticisi olduğu varsayımından yola çıkarak kadın-erkek ilişkilerinde inşa edilen önyargı veya davranış kalıpları şu şekilde sıralanabilir (Berktay, 1998; Berktay, 2018):

Kadınlar ve erkekler, yalnızca biyolojik olarak değil, ihtiyaçları, yetenekleri ve işlevleri bakımından da farklıdırlar. Ayrıca, kadınlar ile erkekler arasında, nasıl yaratıldıkları ve Tanrı'nın onlara verdiği toplumsal işlevler açısından da fark vardır. Erkekler "doğal olarak" daha güçlü ve akılcıdırlar, dolayısıyla egemen olmak ve hükmetmek için yaratılmışlardır. Buradan, erkeklerin siyasal olanı, devleti temsil etmeye daha elverişli oldukları sonucuna varılır. Kadınlar ise, "doğal olarak" daha zayıf, akıl ve rasyonel yetenekler açısından daha aşağı, duygusal bakımdan dengesizdirler, bu da onları güvenilmez ve siyasal katılım açısından elverişsiz kılar. Dolayısıyla, siyasal/kamusal alanın dışında kalmaları gerekir.

Gazali (2014)'nin İhya'u Ulum'id-Din adlı eseri kadın konusunun nasıl ele alındığı ve kadına yönelik görüşlerin ayrıntılı bir şekilde incelenmesini sağlayan eser olarak değerlendirilebilir. Kitabın ikinci bölümünde nikâh akdine ilişkin değerlendirmeler yer almaktadır. Buna göre nikâh akdinin tam olması için gerekenler, gelin ve damadın sahip olması gereken özellikler, kadının sahip olması gereken özellikler (dindar olmak, ahlaklı olmak, güzel olmak, mehri az olmak, çocuk doğurabilmek, bakire olmak, soylu olmak, yakın akrabalardan olmamak) hakkında bilgi verilmektedir.

Mahremiyet, İslam dininde özellikle kadınlar söz konusu olunca üzerinde çok düşünülen ve yazılan konuların başında yer almaktadır. Şüphesiz mahrem olana ve mahremiyete ilişkin bakış açısı kadının toplumsal konumuna dair ipuçları da vermektedir. Mahremiyet bir yandan davranış kalıplarını sınırlarken diğer yandan da yasakların ihlal edilmesini engelleyen bir araç olarak görülebilir. "Her şeyden önce, bir sosyo-kültürel ortamda din, kişisel değerlerin temel kaynağını oluşturmaktadır. Fakat onun aynı zamanda toplumsal ve kültürel kimlik kategorilerinin belirlenmesinde ve korunmasında da çok önemli rolleri bulunmaktadır" (Günay, 2012).

DOI: https://doi.org/10.30546/19023.978-9952-8573-9-9.2025.9012.
ISBN: 978-9952-8573-8-2

Kadının örtünmesi ile mahremiyet arasında sıkı bir bağ vardır. İslam'da toplumsal düzen, içsel ve dışsal mekânların düzenlenmesine bağlıdır ve kadının mahremiyeti (mahrumiyeti) üzerine kuruludur. Örtünme mahrem alana, yasak alana göndermede bulunmaktadır (Göle, 2016). Buna göre kadının örtünmesi, kamusal/özel alan ayrımı sonucunu da getirmektedir. Makbul olan kadının içeride kalarak mahremiyet sınırlarını aşmamasıdır. Örtünme özel alan/kamusal alan ayrımında belirleyici bir araç olarak karşımıza çıkmaktadır. Dolayısıyla kadının ev içi hayatını konu alan özel alan, toplumsal alan söz konusu olunca yerini kamusal alana bırakmakta, ancak orada kadının varlığı da oldukça görünmez kılınmaktadır.

Kadınların örtünmesinin "milli bir mesele" (Çağlayan, 2013) olarak görülmesi, kadın-erkek ilişkilerinin devlet eliyle ele alınması durumunu da gündeme getirmektedir. Başörtüsünün son yıllarda siyasal bir simge olarak gündeme gelmesi, arka planda dini kimliği ağır basan kadınların da siyasal arenada yer edinmesi ile paralellik göstermektedir.

Referansını 'din' ve 'dini gelenek'ten alan muhafazakâr kadın kitlesi, batılı feministlerin aksine, Kuran ve hadis literatürünü alışılmışın dışında bir bakış açısıyla ve yeni metotlarla taranmasını ve yeniden değerlendirmesini yapmaya çalışmaktadırlar (Şefkatli Tuksal, 2018).

Evlilik ve boşanma konuları, kadınların hayatlarında önemli yer tutmaktadır. Kur'an'da evlilik konusuna ilişkin birçok ayet yer almaktadır. Genel kanı, bir erkeğin birden fazla kadın ile evlenebileceği gerçeğinin genel geçer olduğu görüşüdür.

Himayeniz altındaki yetim kızlarla evlenince haklarını gözetemeyeceğinizden, adaleti sağlayamayacağınızdan endişe ederseniz, onlarla değil, size helâl olup arzu ettiğiniz diğer kadınlarla iki, üç veya dört hanım olmak üzere evlenin. Eğer bu takdirde de aralarında adaleti gerçekleştirmekten endişe ederseniz, bir kadınla veya elinizin altında olan cariyelerle yetinin. Bu durum, adaletten ayrılmamanız için en uygun olanıdır (Nisa Suresi, 4/129).

Burada evliliğin meşru gerekçesi, erkeğin kadınlar arasında adaleti sağlayamayacağı düşüncesidir. Yine Kur'an'da erkeğin hangi kadınlarla evlenip hangi kadınlarla evlenemeyeceğine dair ayet de mevcuttur.

Ey Peygamber! Biz, şu gruplara dâhil kadınları sana helâl kıldık: Mehirlerini verdiğin eşlerin, Allah'ın sana harp esîri olarak verdiği cariyeleri, seninle beraber hicret eden amcan kızlarını, halan kızlarını, dayın ve teyzen kızlarını, bir de mehir istemeksizin kendisini Peygambere hibe eden ve Peygamberin de kendisini nikâhlamak istediği mümin kadını, diğer müminlere değil, sadece sana mahsus olmak üzere helâl kıldık. Bizim, müminlerin eşleri ve ellerinin altındaki cariyeler hakkında gerekli kıldığımız mehir gibi hususlar, zaten malumumuz olup onları bildirmiştik. Hibe yoluyla mehirsiz evlenmeyi sana mahsus kılmamız, nikâh konusunda senin için bir güçlük olmaması içindir. Allah gafurdur, rahîmdir (çok affedicidir, merhamet ve ihsanı boldur) (Ahzap Suresi, 33/50).

DOI: https://doi.org/10.30546/19023.978-9952-8573-9-9.2025.9012.
ISBN: 978-9952-8573-8-2

Ayette belirtilen hükümlere göre evlenmede şartlar müsait olursa, bir erkek en fazla dört kadınla evlenebilir ancak erkeğe birden fazla kadınla evli olursa adaleti uygulama farzı getirilmiştir.

Boşanma konusunda da Kur'an'da çeşitli hükümler yer almaktadır. (Bakara 2/225-242, Nisa 4/130, Ahzab 33/4, 49). Bakara Suresi'nde yer alan ayetlere bakıldığında (Bakara 2/225-242) boşanmaya yönelik aşağıdaki ifadeler görülür:

226.ayet: Kadınlarından uzaklaşmaya yemin edenler için dört ay bekleme süresi vardır. Eğer (bu süre içinde eşlerine) dönerlerse, şüphesiz Allah, bağışlayandır, esirgeyendir.

227.ayet: (Yok) Eğer boşamada kararlı davranırsa (boşanırlar). Şüphesiz Allah, işitendir, bilendir.

229.ayet: Boşanma iki defadır. (Sonra) Ya iyilikle tutmak veya güzellikle bırakmak (gerekir). Onlara (kadınlara) verdiğiniz bir şeyi geri almanız size helal değildir; ancak ikisinin Allah'ın sınırlarını ayakta tutamayacaklarından korkmuş olmaları (durumu başka). Eğer ikisinin Allah'ın sınırlarını ayakta tutamayacaklarından korkarsanız, bu durumda (kadının) fidye vermesinde ikisi için de günah yoktur. İşte bunlar, Allah'ın sınırlarıdır; onlara tecavüz etmeyin. Kim Allah'ın sınırlarına tecavüz ederse, onlar zalimlerin ta kendileridir.

Ayetlere bakıldığında boşanma konusunda erkeklerin öncelikli hakka sahip oldukları, daha doğrusu kadının konumunun erkeğe göre belirlendiği görülmektedir.

YÖNTEM

Çalışma nitel araştırma yöntemine dayanmaktadır. Nitel araştırma, incelediği probleme ilişkin sorgulayıcı, yorumlayıcı ve problemin doğal ortamındaki biçimini anlama, katılımcılarının yaşanmış deneyimlerine ve onların özgün seslerine odaklanma uğraşı içinde olan bir yöntemdir (Guba and Lincoln, 1994; Klenke, 2016). Görüşmeler 18 farklı aileden üç kuşağı temsil eden toplam 54 kadın ile yarı yapılandırılmış mülakat yöntemi kullanılarak gerçekleştirilmiştir. Saha çalışmasının evreni olarak birinci kuşak kadınlar 55 yaş ve üzeri, ikinci kuşak kadınlar 30-55 yaş arası ve üçüncü kuşak kadınlar 15-30 yaş aralığında örneklem seçilmiştir. Mülakatlarda genel olarak kadınların dini kimliklerini anlamaya, kuşaklararası aktarımın nasıl olduğunu çözmeye ve bu deneyimlerin nasıl yaşandığını analiz etmeye yönelik sorulara yer verilmiştir. Kuşaklararası benzerlik ve farklılıkları anlamaya yönelik ise karşılaştırmaya dayanan sorular kullanılmıştır.

Çalışmada örneklem amaçlı örneklem şeklinde belirlenmiştir. Belli bir örneklem üzerinden gitmek, belli bir türdeki her şeye uygulanabilecek bir şeyi bulmamıza yardımcı olur (Becker, 2015). Örneklem seçilirken her üç kuşak kadının dengeli bir dağılım gösterecek şekilde yaş aralıklarına dikkat edilmiştir. Toplam 18 aileden her üç kuşakta yer alacak kadınların bulunmasına dikkat edilmiştir. Aileler seçilirken tek bir mekânda olma durumu şart olarak görülmemiştir. Aynı aileden üç kuşaktan kadınlar farklı evlerde, farklı mekânlarda ziyaret edilmiştir. Görüşmelerin bazıları randevular bazıları da tesadüfi olarak gerçekleştirilmiştir. Görüşmeyi kabul etmeyen aileler olmakla birlikte genel olarak

görüşmeyi kabul eden ailelerin sayısı daha çok olmuştur. Görüşmelerde mahremiyeti korumak amacıyla kadınların kendi adları dışında adlar kullanılmıştır. Görüşmeler ses kayıt cihazıyla kayıt altına alınmış olup her bir görüşme ortalama 90-120 dakika devam etmiştir.

BULGULAR

Birinci kuşak Ağrılı kadınların dini ritüeller, örtünme, cenaze merasimleri, gelenek-görenekleri öğrenim şekli konularında günlük deneyimleri üzerinde durulmuştur. Bu kuşaktaki kadınların hemen hemen hepsi oruç tutmakta ve namaz kılmaktadır. Kadınlar Sünnilik mezhebi doğrultusunda ibadetlerini yerine getirdiklerini belirtmiştir. Çoğu küçük yaşta oruç tutmaya ve namaz kılmaya başladığını söylemekle birlikte bunları öğrenme yöntemleri birbirinden farklılık arz etmektedir. Birinci kuşak kadınlarla gerçekleştirilen görüşmelerde kadınların büyük bir kısmının dini geleneklerini kendilerinden bir sonraki kuşağa aktardıkları tespit edilmiştir.

Çalışmada örtünme ve başörtüsü konuları kadınların gündelik giyim tarzları üzerinden değerlendirilmeye tabi tutulmuştur. Örtünme veya başörtüsü, birinci kuşak kadınlar bakımından geleneksel olarak süre gelen bir teamül olarak görülmektedir.

Ayşe Teyze örtünmeye dair soruya şu şekilde cevap vermiştir: Küçükken kapandım". Görüşme esnasında kaç yaşında kapandığını da hatırlamayan Ayşe Teyze, çevresinde genel olarak bu eğilimin olduğunu vurgulamaktadır.

Hatice Teyze "Ne zaman kapandın?" sorusuna; "Evlendik sonra, ben hep kapalıydım, çoğtan kapanmışız" cevabını vermektedir. Evlilik, Hatice Teyze'nin kapanmasının bir gerekçesi olarak deneyimlenmektedir.

Dini ritüeller, kadınların ibadet türlerini kapsamaktadır. Dolayısıyla çalışmada ibadet türleri namaz kılmak, oruç tutmak, hacca veya umreye gitmek, Kur'an bilmek veya okumak ile sınırlı tutulmuştur.

Ayşe Teyze, ibadetlere ilişkin deneyimlerini şu şekilde aktarmaktadır: "Namaz kılıyorum, oruç tutuyorum. Kur'an-ı yeni öğrendim. Tarikatımız yok. Kur'an okumak için camide bir araya geliyoruz. Tarikatlar gibi böle zikre girmem. Ne gerek var…"

Yedi yaşından beri oruç tutan ve kırk yedi yıldan beri namaz kılan Hatice Teyze Kur'an bilmediğini, bir kere hacca, üç kere umreye gittiğini ifade etmektedir.

Sahada kadınlara "Cenaze merasimlerinde neler yaparsınız? sorusu sorulmuştur. Kadınların büyük bir kısmı aile, gelenek veya çevreden gelen deneyimlerini aktarmışlardır. Bu deneyimlerde de kuşaklar arası sürekliliğin olduğu ortaya çıkmaktadır. Kendiliğinden oluşan deneyimlerde kadınların diğer ritüeller kadar aktif olmadıkları da görülmektedir.

Makbule Teyze cenaze merasimlerine ilişkin deneyimlerini şu şekilde aktarmaktadır: "Cenaze merasimlerinde dördüncü gün mevlit, helva, yemek veriliyor. Kırkıncı, elli ikinci ve birinci yılda mevlit veriliyor, hayır veriliyor".

DOI: https://doi.org/10.30546/19023.978-9952-8573-9-9.2025.9012.
ISBN: 978-9952-8573-8-2

İkinci kuşak Ağrılı kadınların dini kimlik deneyimleri, birinci kuşak kadınların deneyimleri ile belli noktalarda farklılık göstermektedir. Deneyimlerde göze çarpan önemli bir husus; kadınların daha çok kendi istekleri ile örtünmüş olmalarıdır. Diğer bir husus ise ikinci kuşakta yer alan kadınların dini kimlik deneyimlerini daha eleştirel bir şekilde ele almalarıdır. Yaşadıkları dönemin sosyo-ekonomik ve siyasal gelişmeleri göz önünde bulundurulduğunda ikinci kuşak kadınların dini kimlik konusunda "öteki" leştirilme sürecine de şahit oldukları, hatta bizzat yaşadıkları ve etkilerinin bugünkü hayat deneyimlerine yansıdığı da görülmektedir.

Nişanlanınca kapandığını belirten Melahat Abla'nın yaşadığı deneyim, kendi rızası ile değil, ancak nişanlandığı için kapandığı gerçeğini gözler önüne sermektedir. Ayrıca, dini vecibelerin yerine getirilmesi hususunu öğreten baba, Melahat Abla'nın eğitimi söz konusu olunca izin vermemektedir. Bir bakıma Melahat Abla kapanmak ile eğitim görmek arasında bir tercih yapmak durumunda bırakılmıştır.

Esmer Abla "Ne zaman örtündün?" sorusuna aşağıdaki gibi cevap vermektedir: "Ben ortaokulda örtündüm, kendi isteğimle, annem çok istiyordu, öyle bilinçli bir şekilde örtünmedim yani. Ben eşimle evlendikten sonra çarşaf giyindim, eşim istedi diye, ben de karşı çıkmadım, dini gerekçelerle. Gelenekçi bir insan değil eşim".

İbadetleri öğrenme biçimleri ikinci kuşakta daha belirgin bir şekilde ortaya çıkmaktadır. Beş vakit namaz kılan ve oruç tutan Melahat Abla, dini vecibeleri babasından öğrendiğini ifade etmektedir. Söz konusu deneyim, diğer kadınların aksine bir erkek birey tarafından kendisine aktarılmıştır. Gülizar Abla da benzer deneyimi yaşamıştır. Dini eğitimleri daha çok evdeki aile bireylerinden alan Gülizar Abla, namaz kılmayı annesinden, Kur'an okumayı ise kaynanasından öğrendiğini, çocukluktan beri oruç tuttuğunu ancak hastalıktan dolayı şuan tutamadığını belirtmektedir.

İkinci kuşak kadınların cenaze merasimlerine dair deneyimlerinin tamamı birinci kuşak deneyimleri ile benzerlik göstermektedir. Nurhayat Abla şu deneyimleri paylaşmaktadır:

Cenaze törenlerinde üçüncü günde mevlit veriliyor. Üç günden sonra taziye bitiyor, ondan sonra başsağlıkları başlıyor. Cenaze evinde üç gün hep dışardan yemek veriliyor. Doğuda kırkıncı, elli ikinci gün veriliyor. Ama dinimizde öyle bir şey yok. Yıllığı ve zekâtı veriliyor. Eskiden iskatı buğday olarak verilirdi, şimdiyse altın olarak veriliyor.

İkinci kuşak kadınlar, cenaze merasimlerinin düzenlenme ve yapılış biçimi konusunda birinci kuşak ile kesintisiz bir deneyim paylaşımı yaşamaktadırlar.

Üçüncü kuşakta yer alan kadınlar zamansal ve mekânsal açıdan ilk iki kuşaktan farklı deneyimleri yaşamaktadırlar. İlk olarak, yaşları itibariyle daha genç olan bu kuşaktaki kadınların, ilk iki kuşağın dini kimlik deneyimlerini gözden geçirme, hatta sorgulama eğilimi içinde oldukları görülmektedir. İkincisi, üçüncü kuşak kadınlar mekânsal olarak ilk iki kuşağa göre daha hareketli ve değişken ortamlarda bulunma şansına sahipler. Büyük bir kısmı şehir merkezinde doğan kadınlar, gerek eğitim

gerekse sağlık hizmetleri için büyük şehirlere gidebilme fırsatı bulmaktadırlar. Dolayısıyla dini kimlik deneyimi, çevreden edinilen deneyimler ışığında da şekillenmektedir.

Saha çalışmasında üçüncü kuşak kadınların örtünme tarzının ilk iki kuşağa göre oldukça farklı olduğu gözlemlenmiştir. Ayla kendi isteğiyle kapandığını ifade etmiştir. Dilara da kendi isteğiyle üniversite üçüncü sınıfta iken kapandığını belirtmektedir: "Evdekiler şaşırdı, ailem kapanmamı beklemiyordu". Dilara'nın deneyimine bakıldığında, kendi isteği ile kapanmasına rağmen başta ailesi olmak üzere çevresindeki insanların örtünme konusundaki bakış açılarını doğrudan dile getirmek durumunda kalmıştır. Aslı, görüşme yapılan kadınların içerisinde çarşaf giyinen tek kadındır ve "Tamamen benim tercihim" şeklinde kendini ifade etmektedir. Medrese eğitimini de sürdüren Aslı, Arapça ve hafızlık eğitimi görmektedir. Aynı zamanda dışardan lise üçe devam eden Aslı, küçüklükten beri babası tarafından hafızlık mesleğinin kendisine nasıl telkin edildiğine dair bilgi vermiştir.

Ayla bekârken namaz kılmaya başladığını, Kur'an okumayı bildiğini ve kursa devam ettiğini belirtmiştir. Dilara Kur'an'ı camide öğrendiğini, oruç tuttuğunu ve beş vakit namaz kıldığını söylemiştir. Rojda ise dine dair deneyimlerini şu şekilde ifade etmektedir: "Hiçbirimizi bir kursa göndermedi. Küçüklükten beri namaz kılıyorum, oruç tutuyorum. Kur'an'ı cami hocasından öğrendim, kursa giderek değil". Rojda'nın Kur'an kursuna gitmesine engel olan kişi annesidir. Bu deneyimde, ikinci kuşak kadının üçüncü kuşak kadının dini kimlik deneyiminin farklı şekilde cereyan etmesine yönelik müdahalede bulunduğu söylenebilir.

Üçüncü kuşak kadınların kesintisiz olarak ilk iki kuşaktan deneyimlediği dini ritüel şekli cenaze merasimleri olmuştur. Cenaze merasimlerine ilişkin tüm deneyimler ilk iki kuşak ile doğrusallık göstermektedir. Çoğu kadın görüşme esnasında cenazelerin yapılış biçimi, dua, hayır vb. konulardaki görüşlerini önceki kuşağa da teyit ettirerek deneyim paylaşımında bulunmuşlardır.

Saha çalışmasında üç kuşaktan kadınların cenaze törenlerine ilişkin gündelik deneyimleri şu ifadelerde yerini bulmaktadır: "Üçüncü veya dördüncü gün mevlit veriliyor. Kırkıncı, elli ikinci ve birinci yılında mevlit veriliyor". "Cenaze günlerinde üçüncü gün helva dağıtılır, mevlit okutulur, ikram yapılır. Kırkıncı, elli ikinci ve birinci yılında aynısı yapılır".

TARTIŞMA

Ağrılı üç kuşaktan Kürt kadınların dini kimlik dönüşümü analizi örtünme, dini ritüeller (cenaze merasimleri, namaz kılmak, oruç tutmak, hacca veya umreye gitmek, Kur'an okumak) çerçevesinde ele alınmıştır. Her üç kuşak dini kimliklerini yaşadıkları dönem ve koşullara bağlı olarak farklı şekilde yaşamışlardır. Çalışmada ön plana çıkan en önemli husus, birinci kuşak kadınların deneyimlerini diğer kuşaklara da aynı şekilde aktardığı gerçeğidir. Özellikle dini ritüellerin yaşanma biçimi nerdeyse hiçbir değişikliğe uğramadan ve kesintiye uğratılmadan sonraki kuşaklara aktarılmıştır. Kadınların örtünme şekilleri neredeyse aynı özellikleri taşımaktadır. Geleneksel örtünme şeklinde olan giyim tarzlarında daha çok üçüncü kuşakta yer alan kadınların farklı modelleri deneme eğiliminde oldukları

DOI: https://doi.org/10.30546/19023.978-9952-8573-9-9.2025.9012.
ISBN: 978-9952-8573-8-2

tespit edilmiştir. Kadınların dini kimlik dönüşümlerinde irdelenen bir diğer husus, cenaze merasimlerinin yapılış tarzıdır. Her üç kuşaktan kadınlar cenaze merasimlerinin aynı olduğu konusunda örnekler vererek kendilerini ifade etmişlerdir. Özellikle birinci kuşakta yer alan kadınların sonraki kuşaklara cenaze törenlerinin nasıl yapıldığı ve nelere dikkat edildiği konularında deneyim ve bilgi paylaşımında bulundukları, deneyimlerin önceki kuşakların devamı niteliğinde olduğu açık bir şekilde görülmüştür.

Dini kimliğin oluşum-gelişim süreçlerine bakıldığında görüşmelerde üçüncü kuşaktan kadınların farklı bir profil çizdikleri görülmektedir. Birinci ve ikinci kuşaktan kadınlar geleneksel olarak dini yaşama biçimi bakımından kendilerinden önceki kuşaklardan epeyce etkilenmişlerdir. Birinci ve ikinci kuşaktan kadınlar geleneksel aile yapılarının hâkim olduğu ortamlarda dini kimliklerini yaşarlarken ve ona göre tutum sergilerlerken üçüncü kuşak görece daha "özgür" bir ortamda yetişmektedir. Üçüncü kuşak kadınlar bakımından dikkatleri çeken bir diğer önemli husus ise genç yaşta olmalarının dini kimlikleri üzerindeki etkisidir. Henüz kimliklerinin oluşum sürecinde olan kadınların dini kimliklerine karşı çok net tutum sergilemedikleri hususu gözlemlenmiştir. Önceki kuşak kadınların türbanlı olmaları gelenek, aile baskısı vb. ile bağdaştırılırken üçüncü kuşak kadınlardan "sadece yakıştığı" için örtünme durumunun olduğu örnekler görülmüştür. Dolayısıyla genç kuşak kadınların dini kimliklerinin toplumsal statü, kabul görme gibi gerekçelerle de şekillendiği söylenebilir. Bu durumda, dinin gençlerin kimlik oluşumunda başvurabilecekleri bir referans (Kula, 2001) özelliği taşıdığı değerlendirmesi yapılabilir.

SONUÇ

Bu çalışmada, Ağrılı Kürt kadınların üç kuşak üzerinden dini kimliklerinin dönüşüp dönüşmediği irdelenmiştir. Her üç kuşaktan kadınların Sünni mezhebinin yoğun olduğu çevrede yetişmeleri dini kimliğe yönelik oluşan algı ve rollerin pekişmesine katkıda bulunmuştur. Kadına yönelik toplumda oluşan olumsuz imajın bizatihi görüşme yapılan kadınlar tarafından da "namus", "ahlak", "ayıp", günah" vb. gerekçeler ile haklı gösterilmesi, kadının söz konusu toplumsal cinsiyet rollerinin üreticisi konumu da sağlamlaştırmaktadır. Genç kuşak her ne kadar yeniliklere ve değişime açık olsa da aileden veya çevreden gelen telkin ve tutumlardan dolayı kendilerinden önceki kuşaktan çok da bağımsız düşünememektedirler.

Çalışma, çeşitli sınırlılıkları içermektedir. Öncelikle araştırmanın konusu Ağrılı Kürt kadınlar olduğu için örneklem Ağrı ilinden seçilmiştir. Gelecekte yapılacak muhtemel çalışmalarda farklı il ve bölgelerden örneklem tercih edilerek daha kapsamlı bulgulara rastlanabilir. İkinci olarak çalışmada nitel araştırma yöntemi benimsenmiş olup küçük bir örneklem üzerinden yarı yapılandırılmış mülakatlar gerçekleştirilmiştir. Dolayısıyla, çalışmada elde edilen bulguların genellenemeyeceğini söylemek gerekir.

DOI: https://doi.org/10.30546/19023.978-9952-8573-9-9.2025.9012.
ISBN: 978-9952-8573-8-2

KAYNAKÇA

Bakara Suresi, 2/225-242, https://kuran.diyanet.gov.tr/mushaf/kuran-meal-1/bakara-suresi-2/ayet-1/diyanet-isleri-baskanligi-meali-1. (02.02.2019).

Becker HS. 2015. Mesleğin incelikleri sosyal bilimlerde araştırma nasıl yürütülür? Ankara: Heretik Yayınları, s.121.

Berger PL 2011. Kutsal şemsiye dinin sosyolojik teorisinin ana unsurları. İstanbul: Rağbet Yayınları, s.25.

Berktay F 1998. Kadın olmak yaşamak yazmak. İstanbul: Pencere Yayınları, ss.83-84.

Berktay F 2016. Tek tanrılı dinler karşısında kadın, Hıristiyanlıkta ve İslamiyet'te Kadının Statüsüne Karşılaştırmalı Bir Yaklaşım. İstanbul: Metis Yayınları, s.9.

Berktay F 2018. Tarihin cinsiyeti. İstanbul: Metis Yayınları, ss.63-64.

Çağlayan H 2013. Analar, yoldaşlar, tanrıçalar: Kürt hareketinde kadınlar ve kadın kimliğinin oluşumu. İstanbul: İletişim Yayınları, s.100.

Çağlayan H 2013. Kürt kadınların penceresinden resmi kimlik politikaları, milliyetçilik, barış mücadelesi. İstanbul: İletişim Yayıncılık, ss.112-113.

Diyanet İşleri Başkanlığı. 2019. Ahzap Suresi, 33/50, https://kuran.diyanet.gov.tr/tefsir/sure/33-ahzab-suresi. (02.02.2019).

Gazali İ 2014. İhya'u ulum'id-din II. (A. Arslan, Çev.) İstanbul: Merve Yayınları, ss. 107-123.

Göle N 2016. Modern mahrem. İstanbul: Metis Yayınları, ss.128-129.

Guba, E. G., & Lincoln, Y. S. (1994). Competing paradigms in qualitative research. Handbook of qualitative research, 2(163-194), 105.

Günay Ü 2012. Din sosyolojisi. İstanbul: İnsan Yayınları, s.419.

Klenke, K. (2016). Qualitative research in the study of leadership. Emerald Group Publishing Limited.

Kula MN 2001. Kimlik ve din İstanbul: Ayışığı Kitapları, ss.76-77.

Mardin Ş 1991. Türkiye'de din ve siyaset. İstanbul: İletişim Yayınları, s.56.

Mardin Ş 2018. Din ve ideoloji. İstanbul: İletişim Yayınları, s.55.

Nisa Suresi. 4/129. https://kuran.diyanet.gov.tr/tefsir/sure/4-nisa suresi. (02.02.2019).

Şefkatli Tuksal H 2018. Kadın karşıtı söylemin İslam geleneğindeki izdüşümleri. Ankara: Otto Yayın, s.25.

Yorulmaz M 2012. Din ve kimlik ilişkisi bağlamında Türkiye'de kimlik arayışları-yapısal bir içerik analizi. Elektronik Siyaset Bilimi Araştırmaları Dergisi, 3(2): 59-74.

DOI: https://doi.org/10.30546/19023.978-9952-8573-9-9.2025.9012.
ISBN: 978-9952-8573-8-2

TÜRKİYE YÜZYILI MAARİF MODELİ 5. SINIF FEN BİLİMLERİ DERS KİTAPLARINDAKİ ETKİNLİKLERİN ÖĞRETMEN GÖRÜŞLERİ BAĞLAMINDA UYGULANABİLİRLİĞİ

Hilal Demirel[1*], Süleyman Yaman[2]

[*1]Ondokuz Mayıs Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, Matematik ve Fen Bilimleri Eğitimi Bölümü, Samsun, Türkiye.
ORCID: 0000-0003-2731-8521
[2]Ondokuz Mayıs Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, Matematik ve Fen Bilimleri Eğitimi Bölümü, Samsun, Türkiye.
ORCID: 0000-0003-1186-5918

ÖZET

Bu çalışmada, Türkiye Yüzyılı Maarif Modeli kapsamında hazırlanan ve 2024-2025 eğitim öğretim döneminde uygulamaya konan 5. sınıf fen bilimleri ders kitaplarındaki etkinliklerin merkez ve kırsalda görev yapan öğretmenlerin görüşleri bağlamında uygulanabilirliğini ortaya koymak amaçlanmıştır. Çalışmada nitel araştırma desenlerinden olgubilim (fenomonoloji) kullanılmıştır. Çalışma grubu ölçüt örnekleme yöntemi ile belirlenmiştir. Araştırma, 2024-2025 eğitim öğretim yılında 5. sınıf fen bilimleri dersine giren on öğretmen ile yürütülmüştür. Çalışmada veri toplama aracı olarak yarı yapılandırılmış görüşme formu ve 5. Sınıf fen bilimleri ders kitabı dokümanı kullanılmıştır. Araştırmacılar tarafından hazırlanan görüşme formu, fen bilimleri eğitimi alanından üç öğretim üyesi ve 1 fen bilimleri öğretmeninin görüşleri doğrultusunda yeniden düzenlenmiştir. Görüşmeler sonucunda elde edilen veriler betimsel analiz ile analiz edilmiştir. Çalışmada, geçerlik ve güvenirliği artıracak çeşitli stratejilerden yararlanılmıştır. Bu çalışma sonucunda, ders kitabındaki etkinliklerin kolaylıkla uygulanabilir olduğu, gerekli malzemelerin basit materyallerden oluştuğu sonucuna varılmıştır. Öğretmenlerin merkez veya kırsalda görev yapıyor olmalarının sonucu olarak; malzeme temini konusunda farklılaştıkları tespit edilmiştir. İlerleyen çalışmalar için öğretmen kılavuz kitabının hazırlanması önerilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Ders Kitabı Etkinlikleri, Döküman İncelemesi, Fen Bilimleri Dersi, Fenomenoloji, Nitel Araştırma, Öğretmen Görüşleri, Türkiye Yüzyılı Maarif Modeli

APPLICABILITY OF THE ACTIVITIES IN THE TURKIYE CENTURY EDUCATION MODEL 5TH GRADE SCIENCE TEXTBOOK IN THE CONTEXT OF TEACHERS' OPINIONS

Abstract

Science education plays an important role in developing scientific thinking skills and increasing society's interest in science. Science education is not limited to transferring information; it also has a

structure that encourages individuals to question, think critically, and learn through experience. Curriculums also gain importance at this point. The planning and effective implementation of science activities included in curricula are among the basic elements that determine the quality of science education. The effectiveness of activities carried out in science courses depends on the presence of appropriate teaching materials. These materials make the learning process more permanent and effective by enabling students to concretize scientific concepts. Although teachers can access these materials from various sources, economic and logistical problems encountered can negatively affect teaching effectiveness. It is thought that the fact that the activities in the textbooks are not only theoretical but also applicable in practice directly affects the success of the educational process. However, the implementation of these activities depends on the physical and financial possibilities of the school as well as the individual efforts of the teacher. Science education is of great importance in terms of ensuring that students learn by experimenting and observing. However, the applicability of the activities in the textbooks also affects the effectiveness of education. In this context, it is thought that examining the difficulties such as the necessary materials, budget, and time in teachers' activity practices will contribute to the development of educational policies and materials. In this context, this study aimed to reveal the applicability of the activities in the 5th-grade science textbooks prepared within the scope of the Turkey Century Maarif Model and put into practice in the 2024-2025 academic year in the context of the opinions of teachers working in the center and village. Phenomenology, one of the qualitative research designs, was used in the study. The study group was determined by the criterion sampling method. The research was conducted with ten teachers who taught 5th-grade science courses in the 2024-2025 academic year. A semi-structured interview form and the 5th-grade science textbook document were used as data collection tools in the study. The interview form prepared by the researchers was rearranged in line with the opinions of three faculty members from the field of science education and one science teacher. The data obtained as a result of the interviews were analyzed through descriptive analysis. Various strategies were used in the study to increase validity and reliability. As a result of this study, when the textbook was examined; It was determined that nine activities from the first term subjects consisted of only daily materials, while three activities required laboratory materials such as a dynamometer, equal arm balance, and microscope. As a result of the fact that the textbook was generally used by the teachers at every stage of the lesson, there were differences in the use of additional resources, the activities were appropriate to the content, easily applicable and the necessary materials consisted of simple materials, it was determined that the teachers implemented the activities to a large extent but had problems with time; It was determined that there were differences in the supply of materials depending on whether the teachers worked in the center or the village. However, when the results of working in the center or in the village were compared, no major differences were detected. Teachers find the theoretical information in the textbook insufficient, therefore it is thought that the preparation of a teacher's guidebook that can guide teachers will eliminate this deficiency.

DOI: https://doi.org/10.30546/19023.978-9952-8573-9-9.2025.9012.
ISBN: 978-9952-8573-8-2

Keywords: Textbook Activities, Document Analysis, Science Course, Phenomenology, Teacher Opinions, Turkey Century Education Model

GİRİŞ

Toplumun değişen ihtiyaç ve beklentilerine uyum sağlayan bireylerin belirli becerilere sahip olması gerekmektedir. Bu beceriler eğitim yoluyla kazandırılabilir. Fen bilgisi eğitimi, bilimsel düşünme becerilerini geliştirme ve toplumun bilime ilgisini artırma açısından önemli bir rol oynar (Lederman, 1992). Fen eğitimi, yalnızca bilgi aktarımıyla sınırlı kalmayıp, bireyleri sorgulama, eleştirel düşünme ve deneyimleyerek öğrenme süreçlerine teşvik eden bir yapıya sahiptir. Aynı zamanda sürdürülebilir bir gelecek ve güçlü bir ekonomi için de büyük önem taşır. Bu nedenle, fen eğitiminin kalitesini artırmaya yönelik stratejiler geliştirilmektedir (Aydoğdu ve Kesercioğlu, 2005). Öğretim programları da bu noktada önem kazanmaktadır. Öğretim programlarında yer alan fen etkinliklerinin planlanması ve etkili biçimde uygulanması, fen öğretiminin niteliğini belirleyen temel unsurlar arasında yer almaktadır (Simsar ve Doğan, 2019; Tanık Önal ve Kızılay, 2021). Bu bağlamda, güncel öğretim programlarının yapılandırılmasında benimsenen yeni modeller, fen öğretiminin niteliğini artırmaya yönelik bütüncül yaklaşımları da beraberinde getirmektedir. Bu çerçevede, Türkiye Yüzyılı Maarif Modelinde (TYMM) "yetkin ve erdemli bireyler" yetiştirme hedefiyle, bütüncül bir eğitim anlayışı benimsenmiştir. Modelde, yetkinliği ve erdemi birbirini tamamlayan unsurlar olarak değerlendirilmiş, bireyin ruh ve beden bütünlüğü içinde gelişimi esas alınmıştır (Milli Eğitim Bakanlığı [MEB],2024). Fen etkinlikleri ile yalnızca bilimsel bilgi ve becerilerin edinilmesini sağlamakla kalmayıp, aynı zamanda sorgulama, eleştirel düşünme ve etik değerlere dayalı erdemli bireyler yetiştirilmesine de katkıda bulunulmaktadır.

Fen Bilimleri Dersi Öğretim Programı (FBDÖP) ile yaşam boyu öğrenme alışkanlığı kazandırılarak bilimsel süreç becerilerini etkin kullanabilen, etik değerlere sahip ve fen alanında kariyer bilinci gelişmiş bireyler yetiştirilmesi hedeflenmektedir (Milli Eğitim Bakanlığı [MEB], 2024). TYMM, öğretmenlerin mesleki gelişimine daha fazla önem verirken, öğrenci merkezli ve uygulamaya dayalı bir eğitim anlayışını benimsemektedir. Ayrıca, okuryazarlık yeterliliklerini görünür hale getirerek 21. yüzyıl becerileriyle uyumlu bir eğitim sunmaktadır (Yıldırım ve Çalışkan, 2024). Bu model, eğitim sisteminde bir değişim hedefleyerek önceki programlara kıyasla daha yenilikçi ve kapsamlı bir yaklaşım sunmaktadır. Önceki programlarda dolaylı olarak yer alan okuryazarlık becerileri bu modelle daha belirgin hale getirilmiş, ayrıca beceri ve değerlerin uygulanmasını sağlayan "eğilimler" kavramı eklenmiştir. Program içeriğinde sosyal-duygusal öğrenme, bireylerin empati kurma, duygularını yönetme ve sağlıklı ilişkiler geliştirme becerileri desteklenmektedir. Ayrıca, "kazanım" yerine "öğrenme çıktısı" ifadesi benimsenmiş, 21. yüzyılın gerektirdiği okuryazarlık yeterlilikleri programa dâhil edilmiştir.

Türk eğitim sisteminin bütüncül yaklaşımı ve TYMM'nin yenilikçi eğitim anlayışı, fen bilimleri dersine de yansımaktadır. Özellikle 5. sınıf fen bilimleri dersinde, öğrencilerin bilimsel düşünme becerilerini geliştirmeye yönelik deneyler, gözlemler ve uygulamalı etkinlikler önemli bir yer tutmaktadır. Bu derste öğrencilerin bilimsel düşünme becerilerinin geliştirilmesi, temel fen kavramlarının öğretilmesi ve bu kavramların günlük hayatla ilişkilendirilmesi hedeflenmektedir. 5. sınıf Fen Bilimleri ders kitabı incelendiğinde içerik iki ayrı kitap olarak sunulmuştur. Birinci kitapta eğitim-öğretim yılının ilk döneminin konuları olan, Gökyüzündeki Komşularımız ve Biz, Kuvveti Tanıyalım, Canlıların Yapısına Yolculuk başlıkları yer alırken; ikinci kitapta ikinci dönemin konuları olan, Işiğin Madde İle Etkileşimi, Maddenin Doğasi, Yaşamimizdaki Elektrik, Sürdürülebilir Yaşam Ve Geri Dönüşüm başlıkları yer almaktadır. Bu çalışma kapsamında birinci kitap incelenmiştir. Kitapta farklı etkinlik türleri yer almaktadır. Bunlar; deneyler, gözlem ve inceleme etkinlikleri, araştırma ve proje çalışmaları, model oluşturma ve tasarım etkinlikleri, problem çözme ve analiz etkinlikleri, oyun ve eğlenceli etkinlikler**,** dijital etkinlikler, değerlendirme ve ölçme etkinlikleri şeklindedir. Bu etkinliklerin yapılabilmesi için gerekli olan materyaller çalışmanın bulgular kısmında sunulmuştur.

Fen bilimleri derslerinde gerçekleştirilen etkinliklerin etkili olabilmesi, uygun öğretim materyallerinin varlığına bağlıdır. Bu materyaller, öğrencilerin bilimsel kavramları somutlaştırmalarını sağlayarak öğrenme sürecini daha kalıcı ve etkili hâle getirmektedir. Özellikle deney ve gözleme dayalı etkinliklerde kullanılan araç-gereçlerin temini, öğretim sürecinin niteliğini doğrudan etkilemekte ve öğrencilerin bilimsel süreç becerilerinin gelişimine katkı sağlamaktadır. Öğretmenler bu materyallere çeşitli kaynaklardan ulaşabilmekle birlikte, karşılaşılan ekonomik ve lojistik sorunlar öğretim etkinliğini olumsuz yönde etkileyebilmektedir. Uyanık (2018), okulların laboratuvar malzemelerini çoğunlukla merkezi bütçeler aracılığıyla temin ettiğini, ancak bu kaynakların genellikle yetersiz kaldığını belirtmektedir. Bu yetersizlik, öğretmenlerin deney yapma olanaklarını sınırlandırmakta ve öğretimin kalitesini düşürmektedir. Bununla birlikte, maddi kaynak gerektirmeyen basit deneylerde dahi gerekli malzemelerin sağlanması, eğitimde fırsat eşitliği açısından önem arz etmektedir. Demirhan ve Şahin (2018), ailelerin ve yerel toplulukların desteğinin, öğrencilere daha fazla deneysel öğrenme imkânı sunduğunu vurgulamaktadır. Öcal ve Karademir (2022) ise, öğretmenlerin deney tasarımında değerlendirme ve geri bildirimlerden yararlanmalarının, sürecin etkililiğini artırabileceğini ortaya koymaktadır. Bu bağlamda, deney malzemelerinin temin süreçlerinin daha verimli hâle getirilmesi, fen bilimleri eğitiminde kaliteyi artıracak önemli bir adım olarak değerlendirilmektedir.

Öğretmenler, fen bilimleri derslerinde deney, etkinlik ve faaliyetleri uygularken çeşitli zorluklarla karşılaşmaktadırlar. Koca ve diğ., (2021), öğretmenlerin laboratuvar malzemelerinin yetersizliği nedeniyle bazı zorluklar yaşadıklarını dile getirmişlerdir. Bu zorluklar; malzeme eksikliği, ekipman yetersizliği, laboratuvar koşulları, güvenlik önlemleri, öğretim stratejilerinin entegrasyonu ve öğrenci katılımını artırma gibi konuları kapsamaktadır. Ayrıca, öğretmenler, güvenlik önlemleri konusunda

DOI: https://doi.org/10.30546/19023.978-9952-8573-9-9.2025.9012.
ISBN: 978-9952-8573-8-2

eksik bilgilendirme nedeniyle de zorluk çekmektedirler (Gök ve Sayıcı, 2022). Bu tür sorunlar, öğretmenlerin deney yapmaktan kaçınmasına ve öğrencilerin deneyim kazanamamasına yol açmaktadır. Öğretmenler ayrıca, deneylerin öğretim stratejileriyle uyumunda ve teori ile pratik arasında bağlantı kurmada zorluk yaşamaktadırlar (Uyanık, 2018). Bu durum, öğretmenlerin ve öğrencilerin kavramları anlamalarını zorlaştırmaktadır. Öğrenci katılımı da bir başka sorun olup, öğretmenler tüm öğrencileri etkinliklere dahil etmekte zorlanmaktadır (Karaer vd., 2019). Ayrıca, deneysel etkinliklerin sürekliliğini sağlamak için gerekli olan mali yükümlülükler, öğretmenleri daha düşük maliyetli malzemeler kullanmaya zorlamakta ve bu da deneylerin etkinliğini azaltmaktadır (Nacaroğlu vd., 2019). Sonuç olarak, bu zorluklar, eğitim sisteminin genel sorunlarını yansıtmaktadır. Bu tür sorunların aşılması için öğretim programlarının gözden geçirilmesi ve öğretmenlerin sürekli desteklenmesi gerekmektedir (Ayverdi ve diğ., 2024; Deveci, 2018).

Alanyazın incelendiğinde, fen bilimleri öğretim programına yönelik öğretmenlerin görüşlerinin ele alındığı çalışmalar mevcuttur. Bu çalışmalar genel olarak; programların içeriği, kazanım dağılımları ile uygulama sürecinde karşılaşılan zorluklar ve fırsatlar hakkında nitel veriler sunmaktadır. 2013 yılında revize edilen Fen Bilimleri öğretim programına yönelik öğretmen görüşlerini inceleyen çalışmalar, programın yenilikçi yönleri ile uygulama sürecindeki eksiklikleri, karşılaşılan sorunları ve çözüm önerilerini ortaya koymayı, öğretmenlerin programın amaç, yöntem ve kazanımlar arasındaki uyumunu sorguladığı ve müfredatın çağdaş eğitim yaklaşımlarıyla ne derece örtüştüğüne dair eleştirel değerlendirmelerde bulunduğu tespit edilmiştir amaçlamıştır (Başar ve Demiral, 2020; Bekmezci, 2016; Cevizci, 2017; Çağlar, 2015; Çıray vd., 2015; Karaman ve Karaman, 2016; Toraman ve Avcı, 2013). Çıray ve diğ., (2015) tarafından gerçekleştirilen çalışmada öğretmenler programın kazanımlarını genel olarak olumlu bulsa da uygulama sürecinde materyal eksikliği ve zaman kısıtlamaları gibi zorluklar yaşadıklarını belirtmişlerdir. 2018 yılında revize edilen fen bilimleri dersi öğretim programına yönelik öğretmen görüşlerini inceleyen çalışmalarda; STEM entegrasyonu, kazanım sayılarındaki değişimler, ölçme-değerlendirme süreçleri ve ünite organizasyonuna odaklanılmıştır (Çevik ve diğ., 2018; Çakır ve diğ., 2020; Deveci, 2018; Gündoğdu, 2022; Koca ve diğ., 2021; Saraç ve Yıldırım, 2019). Ural Keleş (2018) tarafından yapılan çalışmada öğretmenlerin programın sadeleşmesini olumlu karşıladıkları, fakat uygulama için daha fazla rehber materyale ihtiyaç duyduklarını ortaya koymuştur. 2024 yılında güncellenen fen bilimleri dersi öğretim programına yönelik öğretmen görüşlerinin incelendiği çalışmalarda, öğretmenlerin sürdürülebilir kalkınma hedefleri ve disiplinlerarası STREAM modeline ilişkin görüşleri ve programa yönelik değerlendirmeleri ele alınmaktadır (Ak ve Köse, 2024; Ayverdi ve diğ., 2024; Karakaya ve diğ., 2024). 2013'ten 2024'e uzanan süreçte gerçekleştirilen öğretim programı reformlarına ilişkin öğretmen görüşlerini inceleyen çalışmalar, öğretmenlerin saha deneyimlerinin programların uygulanabilirliği ve etkililiği açısından belirleyici olduğunu göstermektedir. Bu bulgular, program geliştirme süreçlerinde öğretmen mesleki gelişiminin önemini vurgulamakta ve uygulama sürecindeki uyum sorunlarının

giderilmesinde öğretmen deneyimlerinin dikkate alınması gerektiğine işaret ettiği düşünülmektedir (Ayverdi vd., 2024; Başar ve Demiral, 2020; Koca ve ark., 2021; Saraç ve Yıldırım, 2019).

Fen bilimleri eğitimi, öğrencilerin bilimsel düşünme becerilerini geliştirmek, deney ve gözlem yaparak öğrenmelerini sağlamak açısından büyük önem taşımaktadır. Ancak, ders kitaplarında yer alan etkinliklerin teoride kalmayıp pratikte de uygulanabilir olması, eğitim sürecinin başarısını doğrudan etkilediği düşünülmektedir. Bu nedenle, öğretmenlerin etkinlikleri uygularken karşılaştıkları zorluklar, malzeme temini, bütçelendirme ve zaman yönetimi gibi faktörlerin incelenmesi, eğitim politikalarının ve ders materyallerinin iyileştirilmesi açısından önemli bir rol oynamaktadır. Ancak bu etkinliklerin gerçekleştirilebilmesi, öğretmenin bireysel çabasının yanı sıra okulun fiziksel ve maddi olanaklarına da bağlıdır (Şahin ve Yıldırım, 2009). Okulların laboratuvar olanakları, deney malzemelerinin bulunabilirliği ve sınıf mevcudu gibi faktörler, öğretmenlerin deney yapma sıklığını doğrudan etkilemektedir (Karamustafaoğlu, 2012). Yetersiz laboratuvar altyapısı, öğretmenlerin deneysel etkinliklerden kaçınmasına neden olabilmektedir. Özellikle kırsal bölgelerde görev yapan öğretmenlerin, büyükşehirlerdeki okullara göre daha sınırlı imkânlara sahip olduğu görülmektedir (Bozkurt ve Sarıkoç, 2018). Öğretmenlerin, değişen öğretim programları hakkındaki görüşlerinin alınması, karşılaştıkları problemlerin belirlenmesi ve çözüm yolları için öneriler sunulması programın daha iyi ve amacına uygun şekilde uygulanabilir olmasına katkı sağlamaktadır (Karaman ve Karaman, 2016). Öğretmenlerin sahada yaşadıkları deneyimlerin ortaya konulmasının, eğitim sistemindeki eksikliklerin ve ihtiyaçların belirlenmesine katkı sağlayacağı düşünülmektedir. Özellikle fen bilimleri gibi uygulamalı bir dersin etkili bir şekilde işlenebilmesi için gerekli kaynakların ve imkânların sağlanması, öğrencilerin bilimsel süreç becerilerini geliştirmeleri açısından önem taşır. Bu çalışma, öğretmenlerin etkinlikleri uygularken karşılaştıkları sorunları ortaya koyarak, eğitim materyallerinin daha uygulanabilir ve erişilebilir hale getirilmesine yönelik öneriler sunmayı hedeflemektedir.

Bu çalışmada, 2024-2025 eğitim-öğretim yılında Türkiye Yüzyılı Maarif Modeli kapsamında hazırlanan ve uygulamaya konan 5. sınıf fen bilimleri ders kitabındaki etkinliklerin öğretmenlerin görüşleri bağlamında uygulanabilirliğini ortaya koymak amaçlanmıştır.

Araştırmanın problem cümlesi: Türkiye Yüzyılı Maarif Modeli 5. sınıf fen bilimleri ders kitaplarındaki etkinliklerin uygulanabilirliğine yönelik öğretmenlerin görüşleri nasıldır? şeklindedir.

Araştırmanın alt problemleri:

1- Öğretmenler ders kitabını hangi amaç için kullanmaktadırlar?

2- Öğretmenler tarafından ilave kaynak kitap kullanılmakta mıdır?

3- Ders kitabında yer alan etkinlikleri ne ölçüde uygulamaktadırlar?

4- Ders kitabında yer alan etkinliklerin;

a) seviyesi

DOI: https://doi.org/10.30546/19023.978-9952-8573-9-9.2025.9012.
ISBN: 978-9952-8573-8-2

b) amaca uygunluğunu nasıl değerlendirmektedirler?

5) Ders kitabındaki etkinlikleri;

a) hangi ortamda

b) nasıl uygulamaktadırlar?

6) Etkinlik malzemelerini;

a) kazanım,

c) amaç,

d) öğrenci seviyesi,

e) süre maliyet boyutlarında nasıl değerlendirmektedirler?

7) Eksik olan eğitim materyallerinin teminini nasıl sağlanmaktadırlar?

YÖNTEM

Çalışmanın bu kısmında araştırmanın modeli, araştırmaya katılan katılımcılar, veri toplama aracı, veri analizi, geçerlik ve güvenirlik ile etik izin bölümlerine yer verilmiştir.

Araştırma Modeli:

Bu çalışmada nitel araştırma yaklaşımlarından biri olan fenomenoloji (olgubilim) deseni benimsenmiştir. Olgubilim, nitel araştırma gözlem, görüşme ve doküman analizi gibi nitel veri toplama araçlarının kullanıldığı, algıların ve olayların doğal ortamda gerçekçi ve bütüncül olarak ortaya konulmasına yönelik bir sürecin izlendiği araştırmadır (Yıldırım ve Şimşek, 2016). Bu desende araştırmacı, belirli bir fenomen hakkında bireylerin ortak deneyimlerini analiz ederek bu deneyimlerin özünü anlamaya çalışır. Az sayıda katılımcının deneyimlerine odaklanarak toplanan veriler aracılığıyla ulaşmayı hedeflediği temel öze ulaşır. Burada amaç, söz konusu olguyu derinlemesine deneyimlemiş bireylerin yaşadıklarının özünü anlamak ve bu deneyimlerin ortak yönlerini ortaya çıkarmaktır (Creswell, 2018). Çalışmada fen bilgisi öğretmenlerinin ders kitabındaki etkinliklere yönelik görüşlerinin alınarak mevcut algılarının ortaya çıkarılmasını amaçladığı için olgubilim deseni tercih edilmiştir.

Katılımcı Grubu:

Katılımcı grubunu 2024-2025 eğitim-öğretim yılında devlet okullarında görev yapan 10 fen bilimleri öğretmeni oluşturmaktadır. Görüşme yönteminin uygulandığı araştırmalarda, örneklem büyüklüğünün genellikle 3 ile 25 katılımcı arasında değişebileceği ifade edilmektedir (Creswell, 2018). Bu çalışmada da, görüşmeler sırasında elde edilen verilerin tekrarlanmaya başlaması ve yeni bilgilerin ortaya çıkmaması nedeniyle veri doygunluğuna ulaşıldığı tepit edişmiştir.

DOI: https://doi.org/10.30546/19023.978-9952-8573-9-9.2025.9012.
ISBN: 978-9952-8573-8-2

Tablo 1.

Katılımcıların Demografik Bilgileri

Katılımcılar	Kıdem	Lisans Mezuniyeti ve Yılı	Görev Yaptığı Şehir-Merkez/Kırsal
Ayla Öğretmen (AÖ)	27 yıl	1998- Ondokuz Mayıs Üniv.	Samsun/İlkadım- Merkez
Ferda Öğretmen (FÖ)	12 yıl	2012-Gazi Üniv.	Ankara/Çankaya-Merkez
Gülşah Öğretmen (GüÖ)	5 yıl	2015-Muğla Sıtkı Koçman Üniv.	Samsun/ Kavak- Merkez
Saadet Öğretmen (SaÖ)	12 yıl	2013- Bülent Ecevit Üniv.	İstanbul/Gaziosmanpaşa-Merkez
Serra Öğretmen (SeÖ)	5 yıl	2019- Hacettepe Üniv.	Gaziantep/Oğuzeli- Merkez
Canan Öğretmen (CÖ)	11yıl	2013- Ondokuz Mayıs Üniv.	Samsun/19 Mayıs- Kırsal
Gözde Öğretmen (GÖ)	4 yıl	2019-Ordu Üniv.	Ordu/Aybastı- Kırsal
Kardelen Öğretmen (KÖ)	4 yıl	2019- Ondokuz Mayıs Üniv.	Gaziantep/Şehitkamil-Kırsal
Nevin Öğretmen (NÖ)	3 yıl	2020-Ondokuz Mayıs Üniv.	Muş/Malazgirt- Kırsal
Sezin Öğretmen (SÖ)	5 yıl	2019- Hacettepe Üniv.	Kastamonu/Devrekani-Kırsal

Tabloda verilen isimler, bu çalışmadaki katılımcılara sorularak verilen takma isimlerdir. Etik kaygıların giderilmesi amacı ile öğretmenlerin gerçek isimleri kullanılmamış ve takma isimler kullanılmıştır. Çalışmanın bulgular kısmında öğretmenlerin takma isimleri tablolar içerisinde verilirken kısaltma olarak sunulmuştur.

Bu araştırmada, amaçlı örnekleme yöntemlerinden biri olan ölçüt örnekleme tercih edilmiştir. Amaçlı örnekleme, zengin bilgi içerdiği düşünülen durumların derinlemesine incelenmesine olanak tanır. Ölçüt örneklemede ise temel yaklaşım, önceden belirlenmiş bir dizi ölçütü karşılayan tüm durumların araştırma kapsamına alınmasıdır (Patton, 2002; Yıldırım ve Şimşek, 2016). Bu yöntem, araştırma sorusuna uygun ve önceden tanımlanmış kriterleri sağlayan örneklerin seçilmesini sağlar. Bu çalışmanın amacına uygun olarak belirlenen ölçüt olarak 5. Sınıf fen bilimleri dersine giren öğretmenlerin çalışma grubuna dahil edilmesidir.

Veri Toplama Aracı:

Çalışmanın ilk aşamasında, doküman incelemesi yapılmıştır. TYMM 5. sınıf fen bilimleri ders kitabı doküman olarak kullanılmıştır. Doküman inceleme yöntemi, araştırmanın veri setini oluşturan birincil veya ikincil kaynak niteliğindeki çeşitli belgelerin toplanması, incelenmesi, sorgulanması ve analiz

DOI: https://doi.org/10.30546/19023.978-9952-8573-9-9.2025.9012.
ISBN: 978-9952-8573-8-2

edilmesi süreci olarak tanımlanabilir. Bu yöntem, hem basılı hem de dijital materyallerin sistematik bir şekilde değerlendirilmesini içeren kapsamlı bir yaklaşımdır (Bowen, 2009).

İkinci aşamada, veri toplama aracı olarak yarı yapılandırılmış görüşme formu kullanılmıştır. Yarı yapılandırılmış görüşme yöntemi, belirli bir konuda derinlemesine bilgi edinmeyi sağlayan, katılımcıların cevaplarının net olmadığı durumlarda ek sorular sorarak cevapların daha anlaşılır ve detaylı hale getirilmesine imkân tanıyan bir yaklaşım olarak öne çıkmaktadır (Çepni, 2012). Bu çalışmada Türkiye Yüzyılı Maarif Modeli 5. sınıf fen bilimleri ders kitaplarındaki etkinliklerin öğretmen görüşleri bağlamında uygulanabilirliğini ortaya çıkarmaya yönelik 7 sorudan oluşan görüşme formu hazırlanmıştır. Görüşme soruları, öncelikle kuramsal çerçevenin oluşturulması ve literatür taramasının tamamlanmasının ardından, alanında uzman üç farklı kişinin görüşleri doğrultusunda revize edilerek son haline getirilmiştir. Bu süreç, soruların geçerlik ve güvenilirliğini artırmak amacıyla titizlikle yürütülmüştür.

Görüşme sorularının hazırlanma aşamasında; açık uçlu ve anlaşılır bir dil kullanılması, soruların yönlendirici özellik taşımaması, farklı türde ve alternatif soruların dengeli bir şekilde yer alması ve soruların mantıksal bir bütünlük içinde düzenlenmesi gibi temel ilkeler benimsenmiştir. Bu ilkeler, katılımcıların görüşlerini özgür ve önyargısız bir şekilde ifade edebilmelerini sağlamak amacıyla belirlenmiştir. Görüşmeler esnasında öğretmenlerin verdikleri cevaplara herhangi bir müdahalede bulunulmamış, böylece katılımcıların doğal ve samimi ifadelerinin korunmasına özen gösterilmiştir. Her bir görüşme, ortalama 30-40 dakika sürmüştür.

Veri Toplama Süreci:

1. Araştırmacı tarafından TYMM 5. sınıf fen bilimleri ders kitabında yer alan etkinlikler/deneyler/faaliyetler kazanım ve gerekli malzemeler açısından incelenmiştir.

2. Çalışmanın amacı, önemi ve olası katkıları katılımcılara gönüllülük formu ile birlikte anlatılmıştır.

3. Veri toplama aşaması, katılımcılarla görüşmeler şeklinde olacağı için katılımcı sayısı ve programda uygun olarak ayrılan süreye bağlı olarak 3 hafta olarak planlanmıştır.

4. Katılımcılarla görüşmeler, yarı yapılandırılmış görüşme formu ile birlikte çevrimiçi görüşme, yüz yüze görüşme ve telefon aracılığı ile yapılmıştır. Veriler araştırmacı tarafından bizzat toplanmıştır.

Verilerin Analizi:

İlk aşamada elde edilen veriler, betimsel analiz ile analiz edilmiştir. Betimsel analizde amaç, görüşme ve gözlem gibi yöntemlerle elde edilen verilerin düzenli, sistematik ve yorumlanmış bir şekilde okuyucuya sunulmasıdır. Veriler, önceden belirlenmiş temalar veya kategoriler çerçevesinde sınıflandırılır, özetlenir ve yorumlanır. Analiz sürecinde, bulgular arasında neden-sonuç ilişkileri

kurulabilir ve gerekirse olgular veya durumlar arasında karşılaştırmalar yapılır (Yıldırım ve Şimşek, 2016).

Geçerlik ve Güvenirlik:

Bu çalışmada iç geçerliği sağlamak adına çeşitli yöntemler benimsenmiştir: Uzun süreli katılımcı etkileşimi, verilerin katılımcılar tarafından teyit edilmesi, uzman görüşlerine başvurulması, araştırmacı tutarlılığının kontrolü ve doğrudan alıntıların kullanımı. İnsanların güvenmedikleri bir kişiye bilgi vermekten kaçındığı bilindiğinden, nitel araştırmalarda araştırmacının görüşme yapacağı kişilerin güvenlerini kazanması önem taşımaktadır (Grix, 2010). Öğretmenlerle yapılan görüşme esnasında araştırmacı tarafından öğretmenlerin görüşlerini etkileyecek şekilde yorum ve yönlendirme yapılmamıştır. Yapılan analizlerde görüşme yapılan fen bilimleri öğretmenlerine takma isimler verilerek biricikliğe önem verilmiştir. Görüşme kayıtlarının transkriptleri katılımcılara kontrol ettirilerek verilerin doğruluğu teyit edilmiştir. Yapılan incelemeler sonucunda, herhangi bir yanlış anlaşılma veya hatalı yorumlama tespit edilmemiş; bu nedenle transkriptler olduğu gibi analize dahil edilmiştir. Araştırma sürecinde, nitel araştırma yöntemleri konusunda uzman bir akademisyenin görüşleri alınmış; özellikle giriş, yöntem ve veri analizi bölümleri bu geri bildirimler ışığında revize edilmiştir. Ayrıca, bulguların inandırıcılığını güçlendirmek amacıyla doğrudan katılımcı alıntılarına yer verilerek sonuçların geçerliği desteklenmiştir. Araştırmanın iç geçerliğini (inandırıcılığını) artırmak amacıyla gerçekleştirilen görüşmelerde güven ortamının sağlanması ve sorulan sorulara içten cevaplar alınması amacıyla yapılan görüşmelerde öğretmenler süre yönünden kısıtlanmamıştır ve uzun süreli etkileşimin oluşturulmaya çalışılmıştır. Araştırmada tutarlılığı sağlamak amacıyla görüşmeler ses kayıt cihazı ile kaydedilmiş ve kodlanmıştır. Araştırmada verilen toplanması, kategori ve kodlara dönüştürülmesi aşamasında uzman görüşleri alınmıştır.

İç güvenirliği sağlamak amacıyla tutarlık incelemesi gerçekleştirilmiş ve bulgular yorumsuz bir şekilde sunulmuştur. Tutarlık incelemesi, araştırma sürecine farklı bir perspektiften bakılarak olası önyargıların minimize edilmesine olanak tanımaktadır. Kodlama sürecinde, araştırmacılar ve fen eğitimi alanında uzman bir akademisyen işbirliği yapmış; kodlamalar arasındaki tutarsızlıklar tartışılarak giderilmiştir. Ayrıca, bulguların doğrudan aktarılmasıyla iç güvenirlik desteklenmiştir. Dış güvenirlik için ise teyit incelemesi yapılmıştır. Bu yöntem, ham verilerin bağımsız bir uzman tarafından analiz edilerek sonuçların karşılaştırılmasını içerir (Yıldırım ve Şimşek, 2016). Çalışmada, nitel veriler bir uzman tarafından değerlendirilmiş ve öneriler doğrultusunda gerekli revizyonlar gerçekleştirilerek bulguların güvenilirliği artırılmıştır.

Etik İzin:

Ondokuz Mayıs Üniversitesi Sosyal ve Beşeri Bilimler Araştırmaları Etik Kurulu'nun 28.03.2025 tarihli 2025-385 karar ve 3. toplantısında çalışmanın kabulüne oy birliği ile karar verilmiştir.

DOI: https://doi.org/10.30546/19023.978-9952-8573-9-9.2025.9012.
ISBN: 978-9952-8573-8-2

BULGULAR

Araştırmanın bulguları, TYMM kapsamında hazırlanan ve 2024-2025 eğitim öğretim döneminde uygulamaya konan 5. sınıf fen bilimleri ders kitabındaki etkinliklerin araştırmacılar tarafından incelenmesi ve bu etkinlikler hakkında merkez ve köyde görev yapan öğretmenlerin düşüncelerini öğrenmek amacıyla 5. sınıfta derse giren on fen bilimleri öğretmeniyle yapılmış görüşmelerden elde edilmiştir.

Doküman incelemesi sonucu ders kitabındaki etkinlikler ve etkinlikler için gerekli malzemeler; ünite adı, etkinlik/faaliyet/deney adı ve türü ile günlük ve laboratuvar malzemeleri şeklinde sınıflandırılarak Tablo 2' de sunulmuştur.

Tablo 2.

Ders Kitabındaki Etkinlik ve Malzemelerin Sınıflandırılması

Ünite Adı	Etkinlik/Faaliyet/Deney Adı	Türü	Günlük Malzemeler	Laboratuvar Malzemeleri
Gökyüzündeki Komşumuz: Güneş	Güneş Günlüğü	Performans İstasyonu	A4 kâğıdı -Kalem -Şerit kurdele	-
	Görünen Boyut	Etkinlik İstasyonu	İki top- Kalem	
Gökyüzündeki Komşumuz: Ay	Ay Gözlemi		A4 kâğıdı ya da not defteri – Dürbün, teleskop, fotoğraf makinesi ya da telefon kamerası	-
	Ay'ın Hareketleri ve Görünen Yüzü	Etkinlik İstasyonu	Tahta kalemi ve kurşun kalem- A4 kâğıdı	
	Yıldızlarla Değerlendir	Etkinlik İstasyonu	Kurşun kalem- Yapışkanlı kâğıt	-
Kuvvet ve Kuvvetin Ölçülmesi	Kuvvetin Büyüklüğünü Ölçelim	Etkinlik İstasyonu	Özdeş üç tkinli şişe (tamamı tkinl dolu)-Dinamometre-Kitap-Defter-30 cm uzunluğunda üç parça ip-Kalemlik	-
	Farklı Dinamometrelerle Ölçüm Yapalım	Etkinlik İstasyonu	Poşet – Kitap (dinamometrelerin ölçebileceği en büyük değerden küçük olmalı)	Ölçebileceği en büyük kuvvet büyüklüğü farklı olan iki dinamometre
	Kütle ve Ağırlığı Ölçelim	Etkinlik İstasyonu	Poşet -Kitap-Defter -	Eşit kollu terazi-

			Kalemlik	Dinamometre
Sürtünme Kuvveti	Sürtünmenin Araç Hareketine Etkisi	Etkinlik İstasyonu	Küçük oyuncak araba- Dört kitap-Cetvel -Mukavva karton-Yapıştırıcı- Kum-Pamuk- Kalem	-
	Hava ve Suyun Cisimlerin Hareketine Etkisi	Etkinlik İstasyonu	İki fon kartonu (A4 kâğıdı boyutunda) -Silgi- Pet şişe (tamamı tkinl dolu)-Süreölçer	-
	Kitabın Hareketini Gözlemleyelim	Etkinlik İstasyonu	Kitap- Üç silindir kalem	-
Hücre ve Organelleri	Soğan Zarındaki Gizem	Etkinlik İstasyonu	Su- Soğan -Eldiven	Mikroskop -Lam-Lamel Damlalık-Pens
	Ağız İçi Epitel Hücresi	Etkinlik İstasyonu	Su- Eldiven	Mikroskop- Lam-Lamel Ahşap çubuk (abeslang) Damlalık
	Üç Boyutlu Hücre Modeli	Performans İstasyonu	Oyun hamuru- jöle-oyuncak parçaları-baklagiller	-
Destek ve Hareket Sistemi	İskelet Kukla	Etkinlik İstasyonu	Fon kartonu -Makas-Yapıştırıcı- İp	-

Etkinlik/Faaliyet/Deneylerin türü incelendiğinde; etkinlik ve performans istasyonu şeklinde gruplanmıştır. Etkinlikler için gerekli olan materyaller incelendiğinde birinci dönem konularından dokuz adet deneyin sadece günlük malzemelerden oluştuğu, diğer üç deneyin ise günlük malzemelerden ve dinamometre, eşit kollu terazi, mikroskop gibi laboratuvar malzemelerinden oluştuğu tespit edilmiştir. Ders kitabında etkinlik/deney faaliyetler hakkında bilgilendirici videoların yer aldığı karekodlar yer almaktadır. Bu konu hakkında öğretmenlerin görüşlerinden bazılarına yer verilmiştir. Ferda Öğretmen "*Ben kullanıyorum ama kıdemlilerde teknoloji kullanımının zor olacağını düşünüyorum.*" Gözde ve Gülnur Öğretmen "*Karekodları açamadım, kullanamadım*" şeklinde ifade etmişlerdir. Ayla ve Sezin Öğretmen ise "*Karekodları mantıklı buluyorum, işimize yarıyor*" şeklinde fikirlerini belirtmişlerdir.

Öğretmenlerle yarı yapılandırılmış görüşmeler sonunda elde edilen bulgulardan belirlenen kodlar kapsamında 10 farklı kategori oluşturulmuş ve 5. Sınıf fen bilimleri ders kitabı teması altında veriler tablolar halinde sunulmuştur. Bulgular, verilerden elde edilen doğrudan alıntılarla desteklenmiştir.

"Öğretmenlerin ders kitabını kullanma amaçları" kategorisine ilişkin kodlara göre katılımcı cevapları Tablo 3'te yer almaktadır.

DOI: https://doi.org/10.30546/19023.978-9952-8573-9-9.2025.9012.
ISBN: 978-9952-8573-8-2

Tablo 3.

Öğretmenlerin Ders Kitabını Kullanma Amaçları

Kodlar	Katılımcılar	f
Hazırlık Aşaması	NÖ	1
Giriş Aşaması	-	0
Gelişme Aşaması	AÖ, GÖ	2
Değerlendirme Aşaması	AÖ	1
Tüm Aşamalar	FÖ, GüÖ, SaÖ, SeÖ, KÖ, SÖ, CÖ	7

Neslihan Öğretmen ders kitabını derse hazırlık aşamasında kullanmaktadır. Bu konudaki düşüncelerini "*Etkinlik ve soruları konu tekrarı amaçlı kullanıyorum ayrıca ders kitabını derse hazırlık aşamasında kullanıyorum*" şeklinde belirtmiştir. Ayla Öğretmen ve Gözde Öğretmen ders kitabını dersin gelişme aşamasında kullanmaktadırlar. Ayla Öğretmen bu konudaki fikrini "*Kitabı dersin girişinde kullanmak olarak değil de genel bir çerçeve çiziyorum, beyin fırtınası ile destekliyorum*" şeklinde belirtmiştir. Yine ders kitabını değerlendirme aşamasında kullanan Ayla Öğretmen fikrini "*Konu sonu etkinliklerini pekiştirici olarak beğeniyorum*" şeklinde ifade etmiştir. Ders kitabını tüm aşamalarda kullanan diğer öğretmenlerinin konu ile ilgili fikirlerinden bazıları ise; "*Her aşamada kullanıyorum*", "*Ders kitabı süreci yönlendiriyor, kılavuz kitap gibi kullanıyorum*" şeklinde ifade etmişlerdir.

Konuyla alakalı olarak Kardelen Öğretmen "*Teorik bilgi çok yetersiz kitapta*", Sezin Öğretmen "*2018 programı böyle değildi kitapta bize ve öğrenciye kolaylık sağlayan teorik bilgiler yer almaktaydı*" şeklinde fikirlerini söylemişlerdir.

"Öğretmenlerin ilave kaynak kitap kullanma durumları" kategorisine ilişkin kodlara göre katılımcı cevapları Tablo 4'te yer almaktadır.

Tablo 4.

Öğretmenlerin İlave Kaynak Kitap Kullanma Durumları

Kodlar	Katılımcılar	f
Kullanıyorum	SaÖ, AÖ, SÖ, CÖ, GÖ, NÖ	6
Kullanmıyorum	SeÖ, FÖ, GüÖ, KÖ	4

Gökçe Öğretmen konuyla alakalı olarak fikrini "*Hizmet içi eğitimin yetersizliğinden kaynaklı olarak bizi neler beklediğini öğrenemedik bu sebeple sadece ders kitabını kullanıyoruz*" şeklinde belirtmiştir.

DOI: https://doi.org/10.30546/19023.978-9952-8573-9-9.2025.9012.
ISBN: 978-9952-8573-8-2

Saadet Öğretmen ilave kaynak kullanmaktadır ve bu konuda fikrini "*Kılavuz kitaplardan yardım alıyorum*" şeklinde belirtmiştir. Gözde Öğretmen ise fikrini "*Ders kitabı ile karşılaştırarak ek kaynak seçiyorum ve kullanıyorum*" Şeklinde ifade etmiştir. Nevin öğretmen ilave kaynak kullanmaktadır bu durumu "*Ek kaynağı konu tekrarı ve pekiştirmek amaçlı kullanıyorum*" şeklinde belirtmiştir. Serra Öğretmen ilave kaynak kitap kullanmadığını "*5. sınıfı yansıtan ek kaynak henüz bulamadım*" şeklinde belirtmiştir. Kardelen Öğretmen ise ilave kaynak kitap kullanmamasını "*Ek kaynak olmadığı için kullanmıyorum*" şeklinde ifade etmiştir.

"Etkinliklerin/deneylerin/faaliyetlerin seviyesi ve amaca uygunluğu" kategorisine ilişkin kodlara göre katılımcı cevapları Tablo 5'te yer almaktadır.

Tablo 5.

Etkinliklerin/Deneylerin/Faaliyetlerin Seviyesi ve Amaca Uygunluğu

Kodlar	Katılımcılar	f
Uygun	FÖ, SeÖ, AÖ, CÖ, GÖ, NÖ	6
Kısmen Uygun	GüÖ, SaÖ, KÖ	3
Uygun Değil	SÖ	1

Saadet Öğretmen ders kitabındaki etkinliklerin içeriğe uygun olduğunu belirtmiştir. Bu konudaki fikri "*Kazanımla uygun etkinlikler, anlaşılır*" şeklindedir. Ayla Öğretmen etkinliklerin uygun olduğunu "*Kazanım ile örtüşüyor, sorun yok*" şeklinde belirtmiştir. Serra öğretmen etkinliklerin uygun olduğunu "*Etkinliklerin öğrencilerin uygulayacağı kolaylıkta olduğunu düşünüyorum. Amaca hizmet ediyor, ulaşılmaz malzeme de yok*" şeklinde ifade etmiştir. Kardelen Öğretmen etkinliklerin kısmen uygun olduğunu belirterek "*Çocuklar çoğu etkinliği evdeki malzemeler yapıyor, kolay ulaşılır, kavram yanılgılarına dikkat edilmiş fakat süre ve uygulama açısından bakıldığında uygulanabilirliği düşük*" şeklinde ifade etmiştir.

Sezin öğretmen ise etkinliklerin uygun olmadığını "*İçerik olarak yeni müfredata uygun olmadığını düşünüyorum. İçerik soyut kalmış sınıf seviyesine göre*" şeklinde belirtmiştir. İlave olarak Gülşah, Sezin ve Ayla Öğretmen kazanımların sınıf seviyesine uygun olmadığına yönelik fikirlerini "*İçeriklerin 7'den 5'e çekilmesi iyi olmadı*", "*Konular 5. Sınıf için çok soyut kalıyor*" şeklinde ifade etmişlerdir.

Canan Öğretmen'in sınıfında kaynaştırma öğrencisi bulunmaktadır ve bu konuyla alakalı olarak "*Genel öğrenci profili için oldukça uygun fakat benim öğrenci profilim çok düşük. Beklentileri karşılayamıyor sınıf. Normal seviye için çok mantıklı*" şeklinde fikrini bildirmiştir.

DOI: https://doi.org/10.30546/19023.978-9952-8573-9-9.2025.9012.
ISBN: 978-9952-8573-8-2

"Öğretmenlerin ders kitabındaki etkinlikleri uygulama durumları" kategorisine ilişkin kodlara göre katılımcı cevapları Tablo 6'da yer almaktadır.

Tablo 6.

Öğretmenlerin Ders Kitabındaki Etkinlikleri Uygulama Durumları

Kodlar	Katılımcılar	f
Hepsini uyguluyorum	FÖ, SaÖ	2
Kısmen uyguluyorum	SeÖ, GüÖ, AÖ, KÖ, CÖ, GÖ, SÖ, NÖ	8
Uygulamıyorum	-	0

Ferda Öğretmen ders kitabındaki etkinliklerin hepsini uyguladığını "*Hepsini uyguluyorum, extra etkinlikte yaptırıyorum"* şeklinde ifade etmiştir. Serra Öğretmen etkinlikleri kısmen uyguladığını "*Etkinliklerin hepsini yaptırmaya çalışıyorum ama kazanımların yetişmesi gerektiği için bazılarını ödev veriyorum*" şeklinde belirmiştir. Ayla Öğretmen etkinlikleri kısmen uyguladığını "*Etkinlik çok fazla hepsine süre yetmiyor*" şeklinde belirtmiştir.

Ayla Öğretmen "*Etkinlikler arttıkça test alışkanlığı ortadan kalktı*" şeklinde bir ifadede bulunmuştur.

"Etkinliklerin gerçekleştirildiği ortam" kategorisine ilişkin kodlara göre katılımcı cevapları Tablo 7'de yer almaktadır.

Tablo 7.

Etkinliklerin Gerçekleştirildiği Ortam

Kodlar	Katılımcılar	f
Sınıf	FÖ, GÖ, SaÖ, AÖ, SeÖ, KÖ, SÖ, CÖ, GÖ, NÖ	10
Laboratuvar	AÖ, SÖ, GÖ	3
Okul Bahçesi	FÖ, SeÖ, KÖ, GÖ	4
Gezi	FÖ	1

Öğretmenlerden dördünün okulunda laboratuvar bulunmaktadır ve bu öğretmenlerin ikisi köy okulunda ikisi merkez okulda görev yapmaktadır. Öğretmenler, etkinlikleri büyük çoğunlukla sınıfta gerçekleştirmektedir. Laboratuvarı kullanan öğretmenlerden Ayla Öğretmen, Sezin Öğretmen ve Gözde Öğretmen bu durumu, "*Laboratuvar var, aktif kullanılıyor*", "*Labı kullanıyorum*", "*Deneyleri laboratuvarda yaptırıyorum*" şeklinde ifade etmişlerdir. Serra Öğretmen ise okulunda laboratuvarı

bulunduğunu ama etkinliklerini sınıf ve okul bahçesinde yapmayı tercih ettiğini "*Okulda lab. Var ama sınıfta uyguluyorum deneyleri, bahçede hava direnci konusunda uçurtma uçurduk*" şeklinde ifade etmiştir. Ferda Öğretmen ise bu konudaki fikrini "*Etkinlikleri sınıf ortamında ve okul bahçesinde gerçekleştiriyorum ve etkinliğin içeriğine göre gezi ile destekliyorum*" şeklinde ifade etmiştir. Gökçe Öğretmen, "*Sınıfta ve labta yaptım, bahçede yapmadım çünkü yağmur ve kar var sürekli burada"* şeklinde fikrini ifade etmiştir.

Ferda, Gülşah ve Canan Öğretmen okullarındaki laboratuvar koşulları hakkında "*Laboratuvarlar sınıf yapıldı*" şeklinde fikirlerini ifade etmişlerdir. Yine konuyla alakalı olarak Feyza Öğretmen "*Bizden deneylere başlamadan önce laboratuvar güvenlik kurallarından bahsedilmesi isteniyor ben bunu yapıyorum ama okulumda laboratuvar yok*" şeklinde fikrini ifade ederken, Gökçe Öğretmen de "*Güvenlik kurallarını söyleyerek deneye başlıyorum*" şeklinde fikrini belirtmiştir.

"Öğretmenlerin etkinlikleri uygulama biçimleri" kategorisine ilişkin kodlara göre katılımcı cevapları Tablo 8'de yer almaktadır.

Tablo 8.

Öğretmenlerin Etkinlikleri Uygulama Biçimleri

Kodlar	Katılımcılar	f
Malzeme Yeterliğine Göre	GüÖ, GÖ, NÖ	3
Süreye Göre	SaÖ, SeÖ	2
Önerilen Şekline Göre	FÖ, AÖ, SÖ, CÖ	4
Öğretim Yaklaşımına Göre	KÖ	1

Ferda Öğretmen etkinlikleri ders kitabında önerilen şekliyle uyguladığını "*Kitaptaki akışa uygun hareket ediyorum*" şeklinde ifade etmiştir. Saadet Öğretmen ise "*Çok fazla etkinlik var bu yüzden zamanlamaya göre uyguluyorum*" şeklinde fikrini ifade etmiştir. Nevin Öğretmen etkinlikleri malzeme yeterliğine göre uyguladığını "*Deneyleri grup şeklinde yaptırıyorum çünkü malzemeler yetersiz*" şeklinde belirtmiştir. Kardelen Öğretmen etkinlikleri öğretim yaklaşımına göre uyguladığını "*Grup yaptırıyorum özellikle kız-erkek öğrenci olarak karma yapıyorum, işbirlikçiliği destekliyorum*" şeklinde belirtmiştir.

"Etkinlik malzemelerin kazanım, amaç, öğrenci seviyesi, süre ve maliyet boyutlarında yeterliliği" kategorisine ilişkin kodlara göre katılımcı cevapları Tablo 9'da yer almaktadır.

DOI: https://doi.org/10.30546/19023.978-9952-8573-9-9.2025.9012.
ISBN: 978-9952-8573-8-2

Tablo 9.

Etkinlik Malzemelerin Kazanım, Amaç, Öğrenci Seviyesi, Süre ve Maliyet Boyutlarında Uygunluğu

Kodlar	Katılımcılar	f
Uygun	FÖ, GüÖ, SaÖ, AÖ, SeÖ, KÖ, SÖ, CÖ, GÖ, NÖ	10
Uygun Değil	-	0

Öğretmenler ders kitabındaki önerilen etkinlik malzemelerinin etkinlik içeriğine uygun olduğunu belirtmişlerdir. Bu konudaki fikirlerden bazıları "*Malzemeler seviyeye ve amaca uygun*", "*Etkinlik kazanım ve amaca uygun ayrıca maliyeti çok düşük*", "*Malzemeler etkinliklere hizmet etmektedir*" şeklindedir.

"Öğretmenlerin malzeme temini şekilleri" kategorisine ilişkin kodlara göre katılımcı cevapları Tablo 10'da yer almaktadır.

Tablo 10.

Öğretmenlerin Malzeme Temini Şekilleri

Kodlar	Katılımcılar	f
Öğrenciler Kurum	FÖ, GüÖ, SaÖ, AÖ, KÖ, CÖ, NÖ	7
Zümre	GÖ	1
Bireysel	FÖ, SeÖ	2
	FÖ, GüÖ, SaÖ, AÖ, SeÖ, KÖ, SÖ, CÖ, GÖ	9
Çevre Okullar	SeÖ, NÖ	2

Öğretmenler malzemeleri farklı şekillerde temin etmektedir. Bu konuda Gülşah Öğretmen "Kendi imkânlarımla tamamlıyorum, öğrencilerden istiyorum" şeklinde fikrini belirtmiştir. Gözde Öğretmen kurumdan destek aldığını "*İdareye söyleyip malzemeleri temin ettiriyorum*" şeklinde ifade etmiştir. Serra Öğretmen bu konudaki fikrini "*Diğer okullardan rica ediyorum, kendim alıyorum, bazen zümreden istiyorum*" şeklinde ifade etmiştir. Nevin Öğretmen ise fikrini "*Diğer okullardan destek alıyorum*" şeklinde belirtmiştir.

"Öğretmenlerin kurumdan destek alma durumları" kategorisine ilişkin kodlara göre katılımcı cevapları Tablo 11'de yer almaktadır.

DOI: https://doi.org/10.30546/19023.978-9952-8573-9-9.2025.9012.
ISBN: 978-9952-8573-8-2

Tablo 11.

Öğretmenlerin Malzeme Temini Konusunda Kurumdan Destek Alma Durumları

Kodlar	Katılımcılar	f
Destek alıyorum	FÖ, KÖ, SÖ, GÖ, AÖ, NÖ	6
Destek almıyorum	GüÖ, SaÖ, SeÖ, CÖ	4

Saadet öğretmen kurumdan destek almadığını "Malzeme verilmedi, temin edilmedi, girişim de olmadı" şeklinde ifade etmiştir. Gözde Öğretmen kurumdan destek aldığını "*İdareye söyleyip malzemeleri temin ettiriyorum*" şeklinde ifade etmiştir. Öğretmenler malzeme temini konusunda kurumdan destek alma konusunda okul müdürlerinin oldukça belirleyici bir faktör olduğunu çeşitli şekillerde ifade etmişlerdir. Bu ifadelerden bazıları "*Okullar dilekçe ile istiyor, müdür ısrarcı olursa İlçe Milli Eğitim' e talep ulaşıyor fakat geri dönüş olmuyor*", "*Resmi olarak girişimim yok fakat zümreler idareye başvuruyor. Okul müdürü ne kadar aktifse iyidir*, *biz sadece dilekçeyi veriyoruz*".

"Öğretmenlerin malzeme temininde karşılaştıkları zorluklar" kategorisine ilişkin kodlara göre katılımcı cevapları Tablo 12'de yer almaktadır.

Tablo 12.

Öğretmenlerin Malzeme Temininde Karşılaştıkları Zorluklar

Kodlar	Katılımcılar	f
Herhangi Bir Zorlukla Karşılaşmadım	FÖ, GüÖ, SaÖ, AÖ, SeÖ, KÖ, SÖ, CÖ, GÖ	9
Malzemeleri Temin Edemedim	NÖ	1

Öğretmenlerin büyük çoğunluğu malzeme temininde herhangi bir zorlukla karşılaşmadığını çeşitli şekillerde ifade etmişlerdir; "*Basit malzemeler, kolaylıkla ulaştım*", "*Herhangi bir sorun yaşamadım*", "*Kendim kolaylıkla temin ettim*". Nevin Öğretmen ise karşılaştığı zorluğu "*Küçük bir köy okulu olduğu için basit malzemeler bile zor temin ediliyor. Malzemelerin köye gelişi de uzun sürüyor*" şeklinde ifade etmiştir.

TARTIŞMA, SONUÇ VE ÖNERİLER

Bu çalışma, Türkiye Yüzyılı Maarif Modeli kapsamında hazırlanan ve 2024-2025 eğitim-öğretim yılında uygulanmaya başlanan 5. sınıf fen bilimleri ders kitaplarındaki etkinliklerin, merkez ve kırsal

DOI: https://doi.org/10.30546/19023.978-9952-8573-9-9.2025.9012.
ISBN: 978-9952-8573-8-2

okullarında görev yapan öğretmenlerin görüşleri doğrultusunda uygulanabilirliğini ortaya koymayı amaçlamaktadır.

Öğretmenlere yöneltilen açık uçlu sorulara verilen yanıtlar doğrultusunda, 5. sınıf ders kitabında yer alan etkinliklerin içeriğe uygun, genel olarak kolaylıkla uygulanabilir olduğu ve gerekli malzemelerin basit, temini kolay materyallerden oluştuğu sonucuna ulaşılmıştır. Öğretmenlerin merkezde ya da kırsalda görev yapmalarına bağlı olarak; malzeme temini konusunda farklılıklar yaşandığı tespit edilmiştir. Ancak merkez veya kırsalda görev yapıyor olmanın sonuçları karşılaştırıldığında büyük farklılıklar tespit edilmemiştir.

Öğretmenlerin çoğu ders kitabını genellikle dersin tüm aşamalarında kullandıklarını ifade etmişlerdir. Derse hazırlık, konuyu pekiştirme ve ölçme değerlendirme aşamalarında ders kitabını kullanan öğretmenler de mevcuttur. Bazı öğretmenler ders kitabındaki bilgilerin teorik açıdan yetersiz olduğunu, 2018 Fen Bilimleri dersi öğretim programına ait ders kitabıyla karşılaştırarak ifade etmişlerdir.

İlave kaynak kullanımı konusunda öğretmenlerden bazıları öğretim programı hakkında kendilerine verilen hizmet içi eğitimin yetersizliğinden kaynaklı olarak derste sadece ders kitabını rehber aldıklarını ifade etmişlerdir. Programa yönelik verilen hizmet içi eğitimin yetersiz olduğu görüşünü destekleyen bir çalışmada (Ak ve Köse, 2024) öğretmenlerden bazıları 5. sınıfların dersine girmesine rağmen hizmet içi eğitime dâhil edilmediğini, diğerleri ise verilen hizmet içi eğitimin yeterli olmadığını, programa ilişkin yeterince bilgilendirilmediklerini ve bu sebeple uygulama noktasında sorun yaşayacaklarını düşündüklerini ifade etmişlerdir. Yine literatür incelendiğinde öğretim programlarına yönelik hizmet içi eğitimlerin eksikliği veya yetersizliğine yönelik bulgular içeren çalışmalar bulunmaktadır (Bekmezci, 2016; Keleş, 2019).

Etkinliklerin seviyesi ve amaca uygunluğu konusunda öğretmenlerin çoğu kazanımlar ile içeriğin uygun olduğunu fakat genel olarak öğretim programında yapılan değişiklik ile üst sınıf seviyelerindeki konuların 5. Sınıfa gelmesinden kaynaklı olarak kavramların öğrenciler için soyut kaldığını ifade etmişlerdir. Benzer şekilde Ak ve Köse (2024) öğretmenlerle yaptığı görüşmede, hücre konusunun 5. sınıfa alınmasının öğrencilerin bilişsel düzeyine uygun olmadığını ve organel isimleri gibi kavramların öğrenilmesinde zorluk yaratacağını tespit etmişlerdir. Yine aynı çalışmada öğretmenlerle yaptığı görüşmede 5. sınıf ders kitabının 2024 Fen Bilimleri Dersi Öğretim Programına uygun olarak hazırlanıldığını da ifade etmişlerdir. Ayrıca etkinlik sayısından kaynaklı olarak zamanın yetmediğini ifade eden öğretmenler de bulunmaktadır. Buna karşın literatürde içerik sadeleşmesi ve sınıf içi etkinliklerin artırılmasının, öğretmenlerin bir kısmı tarafından programın uygulanabilirliğini destekleyen unsurlar olarak değerlendirildiği ifade edilmiştir (Ak ve Köse, 2024). Benzer tespitler, Kayacan ve Özlüleci (2021) ve Koyunlu Ünlü ve Şen (2018) tarafından 2018 Fen bilimleri öğretim programı ders kitaplarında yer alan etkinlikler hakkında da yapılmıştır. Bu çalışmaların sonucunda

öğrencilerin yeterince aktif olmadığı, gözlem yapmaya teşvik edilmediği ve öğretim programının amaçlarıyla uyumlu olmadığı tespit edilmiştir. Buna karşın 2018 öğretim Programındaki kazanımların azaltılmasının ve sadeleştirilmesinin olumlu görüldüğüne ilişkin çalışmalar da literatürde yer almaktadır (Özcan, Oran ve Arık; 2018). Ders kitabındaki etkinlikler incelenirken etkinliklerde yer alan karekodlar ile ilgili de öğretmenlerin görüşlerine başvurulmuştur. Bazı öğretmenler karekodları işlevsel bulurken bazıları kullanamadığını ifade etmiştir. Ayrıca karekodların kıdemli öğretmenlerde kullanımının zor olacağını düşündükleri de ifade edilmiştir. Literatür incelendiğinde; ders kitaplarında yer alan karekodlar sayesinde öğretmenlerin ölçme-değerlendirme sürecinde dijital kaynaklara kolayca erişerek süreci daha etkili yönetebildiklerini tespit edilmiştir (Ak ve Köse, 2024).

Öğretmenlerin büyük bir kısmı etkinlikleri kısmen uyguladıklarını ifade etmiştir. Etkinlik sayısının fazla olmasından kaynaklı olarak ders süresinin yetmediğini ifade eden öğretmenler çoğunlukta olmakla birlikte mevcut etkinliklere ilave etkinlikler uygulayan bir öğretmen de bulunmaktadır. Bir öğretmen ise etkinliklerin fazla olmasının sonucu olarak test alışkanlığının ortadan kalktığını ifade etmiştir. Literatürde bu sonuçları destekleyen çalışmalar yer almaktadır. Ak ve Köse (2024) öğretmenlerle yaptığı görüşmelerde 2024 öğretim programına yönelik olarak öğrenci merkezli ders işleme anlayışı, süreç temelli değerlendirme yaklaşımları ve etkinlik temelli yapısı nedeniyle mevcut ders saatlerinin üniteleri tamamlamak için yeterli olmayacağını tespit etmiştir. 2013 öğretim programına yönelik olarak ise Ulu (2016) zaman ve imkân kısıtları nedeniyle kitaptaki uygulamaların yeterince uygulanamadığını ifade etmiştir.

Öğretmenler etkinliklerin büyük çoğunluğunu sınıfta yaptığını ifade etmiştir. Laboratuvarı kullanan öğretmen sayısı da görece azdır. Bu durumun sebebi olarak laboratuvar koşullarının uygun olmadığı öne sürülmüştür. Öğretmenlerden dördünün okulunda laboratuvar bulunmaktadır. Diğer öğretmenlerin laboratuvarları ya hiç bulunmamakta ya da sınıfa çevrilmiştir Dikkat çeken bir diğer bulgu ise merkez ve köyde görev yapan öğretmenlerin laboratuvar koşullarındaki benzerliktir. Bu durumun doğal sonucu olarak etkinliklerin uygulandığı ortam da değişmektedir. Bu konu literatürde ele alınmış ve 2018 ve 2024 öğretim programlarını ele alan birçok çalışmada yer almıştır. Kalabalık sınıflar, laboratuvar ve malzeme eksikliği ile okul dışı etkinliklerdeki idari, güvenlik ve ekonomik sorunlar, programın uygulanmasını güçleştirmektedir (Ak ve Köse, 2024). Ocak ve Korkmaz (2018) ile İnce ve Akcanca (2021), okul dışı uygulamalarda öğretmen ve velilerin güvenlik ve ekonomik kaygılar taşıdığını belirtmişlerdir. Bununla birlikte, öğretmenlerin bir bölümü, yeni programın içerik açısından sadeleşmiş olması ve kimyasalların büyük oranda çıkarılmış olması sayesinde kitapta yer alan etkinliklerin sınıf ortamında da gerçekleştirilebileceğini, doğa ve çevre temalı uygulamaların ise okul bahçesi gibi alanlarda rahatlıkla yapılabileceğini ifade etmiştir. Sonuç olarak laboratuvar eksikliğinin, kalabalık sınıfların ve okul dışı uygulamalara ilişkin sınırlılıkların, programın tam anlamıyla uygulanabilirliğini zorlaştırdığı düşünülmektedir. 2024 öğretim programında öğretmenlerin etkinliklerin başında laboratuvar güvenlik önlemlerinden bahsetmesi istenmektedir. Bu konuda

DOI: https://doi.org/10.30546/19023.978-9952-8573-9-9.2025.9012.
ISBN: 978-9952-8573-8-2

öğretmenlerin büyük çoğunluğu okulda laboratuvar bulunmadığını belirtirken iki öğretmen güvenlik kurallarından bahsettiğini ifade etmiştir. Ak ve Köse'nin (2024) yaptığı bir çalışmada yine aynı problem öğretmenler tarafından dile getirilmiştir.

Öğretmenlerin etkinlikleri uygulama biçimleri çeşitli faktörlere göre değişmektedir. Malzeme ve süre yeterliliğine göre uygulayan öğretmenler olmakla birlikte ders kitabında önerilen şekliyle uygulayan öğretmenler de bulunmaktadır. Ayrıca kendi öğretim yaklaşımına göre planlama yapan bir öğretmen de iş birlikli öğrenme yöntemini kullandığını ifade etmiştir. Literatürde iş birlikli öğrenmeyle kazanılan deneyimlerin öğrencilerde daha kalıcı ve etkili öğrenmeler sağlayacağı ifade edilmiştir (Johnson ve Johnson, 1986). Etkinliklere gereken malzemeler hakkında öğretmenlerin tümü kazanım, amaç, öğrenci seviyesi, süre ve maliyet boyutlarında uygun olduğunu söylemişlerdir. Bu sonucu Ak ve Köse'nin (2024) çalışması destekler niteliktedir. Öğretmenler ders kitabında yer alan etkinliklerdeki malzemelerin kolay ulaşılabilir olmasından dolayı uygulanabilir olduğunu ifade etmişlerdir.

Lawson (1995) laboratuvar yönteminin fen bilimleri dersi öğretiminde kullanılan en etkili yöntemlerden olduğunu ifade etmiştir. Laboratuvar kullanımın fen dersinin verimli geçmesinde etkisi büyüktür o yüzden okullarda laboratuvarın bulunmasının ve malzemelerin tamamlanması önem arz etmektedir. Öğretim programının beklenen hedeflere ulaşması için okullardaki laboratuvar, araç gereç ve malzeme eksikliğinin giderilmesi gerektiğine dair araştırmalar bu sonucu destekler niteliktedir (Boyacı, 2010; Dindar ve Yangın, 2007; Eyecioğlu ve Yeşilyurt, 2021; Kocakülah ve Savaş, 2011; Uyulgan ve Kartal, 2017). Öğretmenlerin büyük bir kısmı etkinlik malzemelerini bireysel olarak veya öğrenciler yardımıyla temin ettiğini belirtmiştir. Bazı öğretmenler zümrelerinden, kurumdan veya çevre okullardan bu konuda destek aldıklarını ifade etmişlerdir. Kurumlarından destek alan veya girişimde bulunan öğretmenler bu konuda okul müdürlerinin etkisinin en önemli paya sahip olduğunu ifade etmişlerdir. Yine köyde ve merkezde görev yapan öğretmenlerin büyük bir çoğunluğu malzeme temininde herhangi bir zorlukla karşılaşmadığını, malzemelerin basit ulaşılır materyallerden oluştuğunu ifade ederken köyde görev yapan bir öğretmen ulaşım imkânlarından dolayı malzeme temininde sorun yaşadığını ifade etmiştir.

Bu çalışmanın sonuçlarına göre, öğretmenler ders kitabındaki teorik bilgileri yetersiz bulmaktadır bu sebeple öğretmenlere rehber olabilecek bir öğretmen kılavuz kitabının hazırlanmasının bu eksikliği gidereceği düşünülmektedir.

KAYNAKLAR

Ak, B. S. ve Köse, M. (2024). 2024 Fen bilimleri dersi öğretim programı hakkında öğretmen görüşlerinin incelenmesi. *Akademik Platform Eğitim ve Değişim Dergisi, 7*(2), 132-169. DOI: 10.55150/apjec.1582677.

Aydoğdu, M. ve Kesercioğlu, T. (2005). *İlköğretimde fen ve teknoloji öğretimi*. Anı Yayıncılık.

Bekmezci, S. M. (2016). *Kurumları fen bilimleri dersi öğretim programının uygulanmasında yaşanan sorunlar ve çözüm önerilerine ilişkin öğretmen görüşleri* [Yüksek Lisans Tezi]. Celal Bayar Üniversitesi.

Boyacı, K. (2010). 2005 *İlköğretim 6. 7. ve 8. sınıf fen ve teknoloji öğretim programı, programın uygulanmasında yaşanan sorunlar ve çözüm önerilerine ilişkin öğretmen görüşleri* [Yüksek Lisans Tezi]. Çukurova Üniversitesi.

Bowen, G. A. (2009). Document analysis as a qualitative research method. *Qualitative Research Journal, 9*(2), 27-40.

Creswell, J. W. (2018). *Nitel araştırma yöntemleri*. (Çev. Editör: Mesut Bütün - Selçuk Beşir Demir). Siyasal Kitapevi.

Çepni, S. (2012). *Araştırma ve proje çalışmalarına giriş.* Celepler Matbaacılık.

Dindar, H., ve Yangın, S. (2007). İlköğretim fen ve teknoloji dersi öğretim programına geçiş sürecinde öğretmenlerin bakış açılarının değerlendirilmesi. *Kastamonu Eğitim Dergisi, 15*(1), 185-198.

Eyeciğlı, E. ve Yeşilyurt, M. (2021). Dijital deneylerin fen bilimleri dersinde kullanılmasının öğrenci başarısına etkisi. *Nişantaşı Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 1*(9) 29-35.

Grix, J. (2010). *The foundations of research*. Palgrave Macmillan.

İnce, S. ve Akcanca, N. (2021). Okul öncesi eğitimde okul dışıöğrenme ortamlarına yönelik ebeveyn görüşleri. *Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi* (58), 172-197.

Johnson, R.T. and Johnson, D.W. (1986) Action research: Cooperative learning in the science classroom. *Science and Children, 24*, 31-32.

Karaman, P. ve Karaman, A. (2016). Fen bilimleri öğretmenlerinin yenilenen fen bilimleri öğretim programına yönelik görüşleri. *Erzincan Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi, 18*, 1243- 1269.

Kayacan, K. ve Özlüleci, M. (2021). An analysis of the seventh-grade science textbook in terms of science, engineering and entrepreneurship applications. *Journal of Qualitative Research* https://doi.org/10.14689/enad.27.1.

Kocakülah, A. ve Savaş, E. (2011). Fen bilgisi öğretmen adaylarının deney tasarlama ve uygulama sürecine ilişkin görüşleri. *Ondokuz Mayıs Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi, 30*(1), 1-28. https://doi.org/10.7822/egt53.

Koyunlu Ünlü, K. ve Şen, Ö. (2018). 5. Sınıf fen bilimleri ders kitabındaki etkinliklerin bilimsel araştırma ve mühendislik tasarım sürecine göre incelenmesi. *Sakarya Üniversitesi Eğitim Dergisi, 8*(4), 185-197. https://doi.org/10.19126/suje.448331.

Lawson, A. E. (1995). *Science teaching and the development of thinking*. Watsworth Publishing Company.

Lederman N. G. (1992). 'Students' and teachers' conceptions of the nature of science: A review of the research. *Journal of Research in Science Teaching, 29*(4), Makale No:331359.

Milli Eğitim Bakanlığı [MEB]. (2024). *Türkiye Yüzyılı Maarif Modeli öğretim programları ortak metni*. MEB.

Ocak, İ. ve Korkmaz, Ç. (2018). Fen bilimleri ve okul öncesi öğretmenlerinin okul dışı öğrenme ortamları hakkındaki görüşlerinin incelenmesi. *International Journal of Field Education, 4*(1), 18-38.

Özcan, Ö., Oran Ş. ve Arık S. (2018). Fen bilimleri dersi 2013 ve 2017 öğretim programlarının öğretmen görüşlerine göre karşılaştırmalı incelenmesi. *Başkent Üniversitesi Eğitim Dergisi, 5*(2),156-166.

Özhan, M. B., Taşgın, A., ve Kandırmaz, M. (2023). K12 beceriler çerçevesi: Türkiye bütüncül modeli bağlamında sosyal duygusal öğrenme becerileri. *Milli Eğitim Dergisi, 52*(1), 1027-1054. https://doi.org/10.37669/milliegitim.1308964.

Patton. M. Q. (2002). *Qualitative research and evaluation methods* (3rd ed.). Sage Publications.

Simsar, A. ve Doğan, Y. (2019). Okul öncesi öğretmenlerinin fen eğitimi süreçleri üzerine görüşlerinin incelenmesi. *E-Kafkas Eğitim Araştırmaları Dergisi, 6*(2), 19-32.

Tanık Önal, N. ve Kızılay, E. (2021). Okul öncesi öğretmenlerinin perspektifinden erken çocukluk döneminde fen kavramları nasıl sunulmalıdır?. *Araştırma Ve Deneyim Dergisi, 6*(2), 157-168. https://doi.org/10.47214/adeder.1025381.

Uyulgan, M. A. ve Kartal, M. (2017). Kimya öğretmenlerinin yetiştirilmesinde önemli hususlar: Laboratuvar yeterliliklerinin incelenmesi. *Uludağ Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, *30*(1), 101-138.

DOI: https://doi.org/10.30546/19023.978-9952-8573-9-9.2025.9012.
ISBN: 978-9952-8573-8-2

Yıldırım, Y. ve Çalışkan, A. (2024). Türkiye yüzyılı maarif modeli'nin 21. yüzyıl insan profili açısından değerlendirilmesi. *Elektronik Eğitim Bilimleri Dergisi, 13*(26), 205-22. DOI: 10.55605/ejedus.1548121.

Yıldırım, A. ve Şimşek, H. (2016). *Sosyal bilimlerde nitel araştırma yöntemleri*. (10. Baskı). Seçkin Yayıncılık.

Yücel, M. ve Karamustafaoğlu, S. (2020). Ortaokul 5. ve 6. sınıf fen bilimleri ders kitapları hakkında öğretmen görüşleri. *Amasya Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi, 9*(1), 93-120.

DOI: https://doi.org/10.30546/19023.978-9952-8573-9-9.2025.9012.
ISBN: 978-9952-8573-8-2

İŞE YABANCILAŞMANIN SOSYAL KAYTARMA DAVRANIŞI ÜZERİNDEKİ ETKİSİNDE ALGILANAN ÖRGÜTSEL DESTEĞİN DÜZENLEYİCİ ROLÜ: ANTALYA'DAKİ OTEL ÇALIŞANLARINA YÖNELİK BİR ARAŞTIRMA

Dr. Pelin CANDAR

Bağımsız Araştırmacı
ORCID ID: 0000-0002-6418-7121

Özet

Bu çalışmanın amacı, işe yabancılaşmanın sosyal kaytarma üzerindeki etkisinde algılanan örgütsel desteğin düzenleyici rolünü incelemektir. Araştırmanın evrenini, Antalya'da faaliyet gösteren beş yıldızlı otel işletmelerinde çalışan personel oluşturmaktadır. Veriler, anket tekniğiyle toplanmış ve katılımcılar kolayda örnekleme yöntemiyle belirlenmiştir. Bu kapsamda Mayıs- Haziran 2022 tarihleri arasında 16 beş yıldızlı otele toplam 650 anket formu dağıtılmış; ancak hedeflenen otellerden dokuzu yanıt vermemiştir. Geriye kalan yedi otelden 408 geçerli anket elde edilmiştir. Elde edilen veriler, yapısal eşitlik modellemesi (YEM) çerçevesinde, SmartPLS 4 programı kullanılarak kısmi en küçük kareler (PLS) yöntemiyle analiz edilmiştir. Analiz sonuçları, işe yabancılaşmanın sosyal kaytarma davranışı üzerinde pozitif ve güçlü bir etkiye sahip olduğunu ortaya koymuştur. Bununla birlikte, algılanan örgütsel desteğin, işe yabancılaşma ile sosyal kaytarma davranışı arasındaki ilişki üzerinde anlamlı bir düzenleyici etkiye sahip olduğu belirlenmiştir. Araştırma sonuçlarının otel yöneticilerine, çalışanların işe yabancılaşma düzeylerini azaltmaya yönelik stratejiler geliştirme konusunda rehberlik etmesi beklenmektedir. Özellikle örgütsel desteğin artırılmasıyla, çalışanların işe karşı aidiyet duygusunun güçlendirilebileceği ve sosyal kaytarma gibi verimliliği düşüren davranışların önüne geçilebileceği öngörülmektedir.

Anahtar Kelimeler: İşe yabancılaşma, Sosyal kaytarma, Algılanan örgütsel destek, Antalya.

The Moderating Role of Perceived Organizational Support in the Effect of Work Alienation on Social Loafing Behavior: A Study on Hotel Employees in Antalya

Abstract

The aim of this study is to examine the moderating role of perceived organizational support in the effect of work alienation on social loafing. The research population consists of personnel working in five-star hotel enterprises operating in Antalya. Data were collected using a survey technique, and participants were selected through convenience sampling. In this context, a total of 650 questionnaire

DOI: https://doi.org/10.30546/19023.978-9952-8573-9-9.2025.9012.
ISBN: 978-9952-8573-8-2

forms were distributed to 16 five-star hotels between May and June 2022; however, nine of the targeted hotels did not respond. From the remaining seven hotels, 408 valid questionnaires were obtained. The collected data were analyzed using the partial least squares (PLS) method within the framework of structural equation modeling (SEM) via SmartPLS 4 software. The analysis results revealed that work alienation has a positive and strong effect on social loafing behavior. Furthermore, perceived organizational support was found to have a significant moderating effect on the relationship between work alienation and social loafing behavior. The findings of the study are expected to guide hotel managers in developing strategies to reduce employees' levels of work alienation. It is anticipated that increasing organizational support may strengthen employees' sense of belonging to their work and help prevent behaviors such as social loafing, which reduce overall productivity.

Keywords: Work alienation, Social loafing, Perceived organizational support, Antalya.

GİRİŞ

Bireyin kendini ifade etme fırsatının kısıtlanması ve iş ilişkilerinin zayıf olması durumunda, işe yabancılaşma ortaya çıkmaktadır (Nair ve Vohra, 2010). Bu çerçevede işe yabancılaşma, bireyin çalıştığı örgüte yönelik psikolojik uyum düzeyini ve örgütün amaçları ile ideallerine olan bağlılığını yansıtan bir gösterge olarak değerlendirilmektedir (Zadeh vd., 2016). Alan yazında işe yabancılaşmanın hem bireysel hem de örgütsel düzeyde olumsuz sonuçlara yol açtığı ifade edilmektedir (Chiaburu vd., 2014). Bu olumsuz sonuçlardan biri de sosyal kaytarmadır. Sosyal kaytarma, özellikle konaklama sektöründe yaygın olarak gözlemlenen ve örgütsel verimliliği olumsuz etkileyen bir olgudur. Bu davranış biçimi çoğunlukla ekip temelli iş yapılarında ortaya çıkmakta ve ekip içindeki iş bölümünü olumsuz etkilemektedir. Özellikle hizmet sektöründeki çalışanlar arasında gözlemlenen sosyal kaytarma, konaklama işletmeleri açısından ciddi bir örgütsel sorun haline gelmiştir. Bu nedenle, sosyal kaytarmayı etkileyen faktörlerin belirlenmesi ve bu soruna yönelik önleyici stratejilerin geliştirilmesi, sektör açısından büyük önem taşımaktadır (Ye vd., 2023).

Diğer yandan örgütsel destek, çalışanların örgüte yönelik algılarının şekillenmesinde önemli bir rol oynamaktadır. Algılanan örgütsel destek, çalışanların örgütün kendilerine yönelik ihtiyaçlarını karşılama ve refahlarını gözetme konusundaki duyarlılığına ilişkin algılarını ifade etmektedir (Eisenberger vd., 1986). Örgütün çalışan beklentilerini karşılamaya yönelik tutumu, çalışanların örgüte yönelik genel tutumlarını olumlu yönde etkilemekte; bu da örgütsel politikalara yönelik memnuniyet düzeyini artırmaktadır (Yanyu ve Jizu, 2023). Buradan hareketle bu araştırmanın amacı işe yabancılaşmanın sosyal kaytarma üzerindeki etkisinde algılanan örgütsel desteğin düzenleyici rolünü ortaya koymaktır. Araştırmadan elde edilen sonuçların, otel yöneticilerine çalışanların işe yabancılaşma düzeylerini azaltmaya yönelik stratejilerin geliştirilmesinde rehberlik etmesi beklenmektedir. Özellikle algılanan örgütsel desteğin artırılmasıyla birlikte, çalışanların işe yönelik

DOI: https://doi.org/10.30546/19023.978-9952-8573-9-9.2025.9012.
ISBN: 978-9952-8573-8-2

aidiyet duygularının güçlenebileceği ve bu sayede sosyal kaytarma gibi örgütsel verimliliği olumsuz etkileyen davranışların önüne geçilebileceği öngörülmektedir.

KAVRAMSAL ÇERÇEVE

İşe Yabancılaşma

İşe yabancılaşma, çalışanların işlerine olan inançlarını yitirmeleri, işe olan bağlılıklarının zayıflayarak işin, çalışan açısından anlamını kaybedip bir yük hâline gelmesiyle kendini gösterir (Hirschfeld ve Feild, 2000; Nair ve Vohra, 2010). Hoy ve arkadaşları (1983), işe yabancılaşmayı bireyin örgüt içindeki konumuyla ilgili yaşadığı hayal kırıklıklarının duygusal bir yansıması olarak tanımlamaktadır. Kanungo (1983)'ya göre ise bireyler, özgür iradelerini kaybettiklerinde ya da işyerinde yaptıkları üzerinde kontrol duygusunu yitirdiklerinde yabancılaşma deneyimi yaşayabilirler. Ayrıca işe yabancılaşmanın bir tür işle ilgili stres biçimi olduğu ve çeşitli olumsuz sonuçlarla ilişkilendirildiği de literatürde vurgulanmaktadır (Chiaburu vd., 2014).

Sosyal Kaytarma

Sosyal kaytarma, bireylerin grup içerisinde çalışırken, tek başlarına çalıştıkları duruma kıyasla daha az çaba gösterme eğiliminde olmalarıyla ortaya çıkan ve literatürde sıkça tartışılan bir verimlilik kaybı nedenidir (George, 1992). Bu olgunun temelinde, bireysel katkıların doğrudan değerlendirilememesi ya da yalnızca kolektif düzeyde gözlemlenebilmesi yatmaktadır (Karau ve Williams, 1993). Grup çalışmaları sırasında bireysel katkılar kolaylıkla fark edilemediği için (Luo vd., 2013), bireyler kendi emeklerinin görünmez olduğunu düşünebilir. Bu nedenle, grup içinde bireyler, gösterdikleri çabanın ya da görevin ne denli zor olduğunun diğer üyeler tarafından fark edilmeyeceğini düşünebilirler (George, 1992).

Algılanan Örgütsel Destek

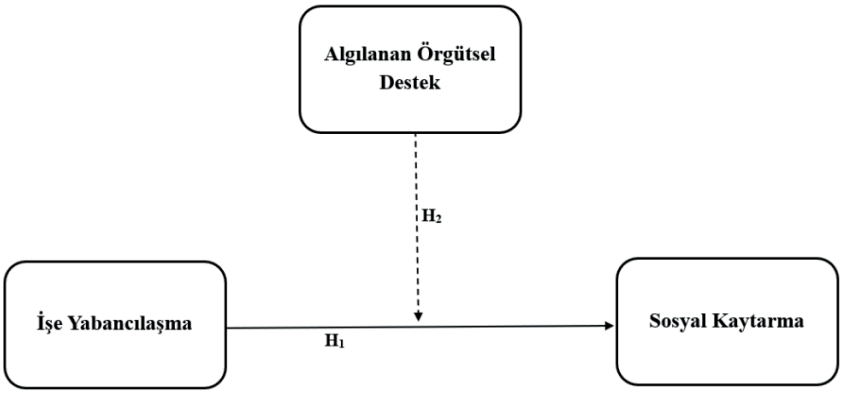
Algılanan örgütsel destek, çalışanların, örgütün kendi emeklerine ve refahlarına değer verdiğine dair genel inançlarını ifade eder (Eisenberger vd., 1986). Bu algı, çalışanların duygusal ihtiyaçlarını karşılayarak, onları hem motive eden hem de işlerine olan bağlılıklarını artıran önemli bir unsurdur (Sun, 2019). Çalışanlar, örgütlerini destekleyici ve adil olarak değerlendirdiklerinde, bu durum onların tutum, davranış ve performansları üzerinde olumlu etkiler yaratmaktadır (Rhoades ve Eisenberger, 2002). Aynı zamanda, çalışanların değer verildiklerini ve gözetildiklerini hissetmeleri, örgütün kendilerini takdir edeceğine, ödüllendireceğine ve olumlu davranışlarını onaylayacağına dair güvenlerini pekiştirir (Akgunduz ve Sanli, 2017). Algılanan örgütsel desteğin yüksek olması; çalışanların iş tatmininin artmasına, stres düzeylerinin azalmasına ve örgüte karşı olumlu duygular geliştirmelerine katkı sağlar (Eder ve Eisenberger, 2008). Ancak eğer örgüt çalışanların katkılarını yeterince önemsemezse, bu destek algısı zayıflar ve çalışanların örgütlerine karşı duydukları sorumluluk ve minnettarlık duygusu azalabilir (Eisenberger vd., 1997).

DOI: https://doi.org/10.30546/19023.978-9952-8573-9-9.2025.9012.
ISBN: 978-9952-8573-8-2

YÖNTEM

Araştırma Modeli ve Hipotezler

Bu çalışmanın temel amacı, çalışanların yaşadığı işe yabancılaşmanın sosyal kaytarma davranışı üzerindeki etkisini incelemek ve bu ilişkide algılanan örgütsel desteğin düzenleyici rolünü ortaya koymaktır. Bu doğrultuda geliştirilen araştırma modeli ve hipotezler aşağıda sunulmaktadır:

Şekil 1. Araştırma Modeli

H_1: İşe yabancılaşma sosyal kaytarma davranışını olumlu ve anlamlı olarak etkilemektedir.

H_2: İşe yabancılaşmanın sosyal kaytarma davranışı üzerindeki etkisinde algılanan örgütsel destek düzenleyici bir rol oynamaktadır.

Örneklem

Araştırma evrenini Antalya'da faaliyet gösteren 5 yıldızlı otel işletmelerinde çalışan personel oluşturmaktadır. Araştırmada kolayda örnekleme yöntemi benimsenmiştir. Evrenin tamamına ulaşmanın mümkün olmaması nedeniyle, anketi yanıtlayabilecek çalışanlara erişim sağlamak amacıyla bu doğrultuda bir örneklem yöntemi uygulanmıştır. Bu kapsamda, Mayıs–Haziran 2022 tarihleri arasında Antalya'daki 16 beş yıldızlı otel işletmesine toplam 650 anket formu dağıtılmıştır. Ancak bu otellerden dokuzu araştırmaya katılım sağlamamış, kalan yedi otelden toplam 408 geçerli anket formu elde edilmiştir.

Veri Toplama Araçları ve Analiz

Araştırmada veri toplama tekniği olarak anket kullanılmıştır. Anket formunda, katılımcıların demografik özelliklerini belirlemek amacıyla cinsiyet, yaş, eğitim durumu ve medeni durumuna ilişkin sorular yer almıştır. İşe yabancılaşma ölçeği, Nair ve Vohra (2009) tarafından geliştirilen çalışmadan; sosyal kaytarma davranışı ölçeği George (1992) çalışmasından uyarlanmıştır. Algılanan örgütsel destek düzeyini ölçmek amacıyla, Eisenberger ve arkadaşları (1986) tarafından geliştirilen ölçeğin, Stassen ve Ursel (2009) tarafından oluşturulan 10 maddelik kısa formu kullanılmıştır. Tüm ölçekler tek boyutlu bir yapıya sahiptir. Orijinal dili İngilizce olan bu ölçekler, araştırma sürecinde Türkçeye

çevrilerek uygulanmıştır. Değerlendirme, 5'li Likert tipi derecelendirme ölçeği (1: Kesinlikle Katılmıyorum – 5: Kesinlikle Katılıyorum) aracılığıyla yapılmıştır. Elde edilen verilerin analizinde SmartPLS 4 yazılımı kullanılmış ve yapısal eşitlik modellemesi (YEM) kapsamında Kısmi En Küçük Kareler (PLS) yöntemi uygulanmıştır.

BULGULAR

Demografik Bulgular

Katılımcıların demografik profili incelendiğinde, çoğunluğunu erkeklerin oluşturduğu (%62) ve en yoğun yaş grubunun 36-45 aralığında yer aldığı (%29,9) görülmektedir. Eğitim düzeyi bakımından en büyük payı ortaöğretim mezunları (%46,8) oluştururken, medeni durum açısından katılımcıların büyük bir kısmının evli (%66,7) olduğu belirlenmiştir.

Ölçüm Modelinin Test Edilmesi

Tablo 2'de ölçüm modeline ilişkin güvenirlik ve geçerlik analiz sonuçları sunulmuştur. Elde edilen sonuçlara göre, sosyal kaytarma ölçeğine ait bir madde, faktör yükünün 0.50'nin altında kalması nedeniyle analizden çıkarılmıştır. Geriye kalan tüm maddelerin faktör yüklerinin istatistiksel olarak anlamlı olduğu ve önerilen minimum değer olan 0.70'in üzerinde gerçekleştiği görülmüştür (Hair vd., 2017). Öte yandan Average Variance Extracted (AVE) değerlerinin tamamı 0.50'nin üzerinde bulunarak, yapılar arası yakınsama geçerliliğinin sağlandığını göstermiştir. Ayrıca Composite Reliability (CR) ve Cronbach's Alpha değerlerinin 0.70'in üzerinde olması, ölçeklerin güvenilir olduğunu göstermektedir (Fornell ve Larcker, 1981).

Tablo 2. Faktör Yükleri, Cronbach's Alfa, CR ve AVE Katsayıları

Ölçekler	Faktör Yükü	CR	Cronbach's Alfa	Rho_A	AVE
İşe Yabancılaşma (IY)		0.921	0.902	0.910	0.594
IY1	0.718				
IY2	0.810				
IY3	0.717				
IY4	0.759				
IY5	0.813				
IY6	0.759				
IY7	0.840				
IY8	0.743				

DOI: https://doi.org/10.30546/19023.978-9952-8573-9-9.2025.9012.
ISBN: 978-9952-8573-8-2

Sosyal Kaytarma (SK)		0.940	0.928	0.932	0.634
SK1	0.826				
SK2	0.758				
SK3	0.801				
SK4	0.800				
SK5	0.737				
SK6	0.829				
SK7	0.836				
SK8	0.795				
SK9	0.777				
Algılanan Örgütsel Destek (AYD)		0.947	0.937	0.957	0.690
AYD1	0.785				
AYD2	0.852				
AYD3	0.866				
AYD4	0.750				
AYD5	0.852				
AYD6	0.824				
AYD7	0.874				
AYD8	0.835				

Ayrışma geçerliliğini değerlendirmek amacıyla Heterotrait-Monotrait kriteri (HTMT) ve Fornell-Larcker kriteri dikkate alınmıştır. HTMT değerlerinin 0.85'in altında olması ideal olarak değerlendirilmekte; ancak bazı durumlarda 0.90'a kadar olan değerler de kabul edilebilir bir üst sınır olarak görülmektedir (Henseler vd., 2015). Bu doğrultuda yürütülen analizlerde, elde edilen HTMT değerlerinin söz konusu eşiklerin altında kaldığı görülmüş ve ayrışma geçerliliğinin sağlandığı sonucuna ulaşılmıştır (Tablo 3). Buna ek olarak, Fornell-Larcker kriteri tablosunda her bir yapıya ait AVE'nin karekök değerinin, ilgili yapının diğer yapılarla olan korelasyon katsayılarından daha yüksek

DOI: https://doi.org/10.30546/19023.978-9952-8573-9-9.2025.9012.
ISBN: 978-9952-8573-8-2

olduğu tespit edilmiştir (Fornell ve Larcker, 1981). Bu bulguda, ölçüm modelinde yer alan yapılar arasında ayrışma geçerliliğinin teyit edildiğini desteklemektedir (Tablo 3).

Tablo 3. Heterotrait-Monotrait Ratio (HTMT) ve Fornell- Larcker Kriteri

HTMT Kriteri			
	AYD	IY	SK
AYD			
IY	0.149		
SK	0.197	0.538	
Fornell Larcker Kriteri			
ID	**0.831**		
HS	0.138	**0.771**	
IM	0.197	0.511	**0.796**

Not: AYD: Algılanan yönetici desteği, IY: İşe yabancılaşma, SK: Sosyal kaytarma.

Yapısal Modelin Test Edilmesi

Modelde ilk olarak Variance Inflation Factor (VIF) değerleri incelenmiştir. Elde edilen VIF değerlerinin 1.765 ile 3.557 arasında değiştiği görülmüş; bu değerlerin, yaygın kabul gören 5.0'lık eşik değerin altında olması, modelde çoklu doğrusal bağlantı sorununa rastlanmadığını ortaya koymuştur (Hair vd., 2017). Daha sonra yapısal modelin genel uyum düzeyini değerlendirmek üzere Standardized Root Mean Square Residual (SRMR) değeri incelenmiştir (Ringle vd., 2020). SRMR değerinin 0.08'in altında olması, modelin kabul edilebilir düzeyde uyum sergilediğini göstermektedir (Hair vd., 2017). Bu çalışmada hesaplanan SRMR değeri 0.06 olarak bulunmuş ve bu sonuç, modelin tatmin edici bir uyum düzeyine sahip olduğunu ortaya koymuştur. Modelin uyumunu destekleyen bir diğer gösterge olan Normed Fit Index (NFI) değeri de incelenmiştir (Hu ve Bentler, 1999). Araştırmada elde edilen 0.802'lik NFI değeri, literatürde belirtilen 0.70'lik eşik değerin üzerinde olup, modelin yapısal olarak yeterli düzeyde bir uyum sergilediğini göstermektedir (Yeh vd., 2021). Ardından modelin açıklayıcılık ve öngörü gücünü değerlendirmek amacıyla sırasıyla R^2 ve Q^2 değerleri incelenmiştir. Bulgular, sosyal kaytarma (0.322) değişkeni için elde edilen R^2 değerlerinin, Falk ve Miller (1992) tarafından önerilen 0.10'luk minimum açıklayıcılık eşiğini aştığını göstermektedir. Bununla birlikte, modelin öngörü gücünü test eden Stone-Geisser Q^2 katsayıları, özellikle sosyal kaytarma için hesaplanan 0.200 değeriyle, yapısal modelin öngörü gücü açısından tatmin edici bir düzeyde olduğunu göstermektedir.

DOI: https://doi.org/10.30546/19023.978-9952-8573-9-9.2025.9012.
ISBN: 978-9952-8573-8-2

Elde edilen bulgular, Hair ve arkadaşları (2017) tarafından belirtilen öngörü gücüne ilişkin kriterlerle örtüşmektedir.

Tablo 4 değerlendirildiğinde işe yabancılaşmanın sosyal kaytarma üzerinde pozitif ve anlamlı bir etkisi bulunmaktadır (yol katsayısı=0.502, t değeri= 12.106). Dolayısıyla H_1 hipotezi desteklenmiştir.

Tablo 4. Hipotez Testi Sonucu

Hipotezler	Yol Katsayısı	T değeri	f^2	p değeri	Sonuç
H_1 IY→ SK	0.502	12.106	0.368	0.000	Desteklendi

Not: IY: İşe yabancılaşma, SK: Sosyal kaytarma.

Tablo 5'de yer alan düzenleyici etki sonucu incelendiğinde, algılanan örgütsel destek, işe yabancılaşma ve sosyal kaytarma arasındaki ilişki üzerinde anlamlı bir düzenleyici etkiye sahiptir (β= -0.209, t= 2.342). Bu sonuç, algılanan örgütsel desteğin işe yabancılaşma ile sosyal kaytarma davranışı arasındaki ilişkiyi zayıflatarak, çalışanların sosyal kaytarma düzeylerini düşürmede önemli bir düzenleyici etkiye sahip olduğunu ortaya koymaktadır.

Tablo 5. Düzenleyici Etki Sonucu

Hipotez	β	LLCI	ULCI	T değeri	p değeri	Karar
H_2 AYD x IY→ SK	-0.209	-0.300	-0.112	4.297	0.000	Desteklendi

Not: AYD: Algılanan yönetici desteği, IY: İşe yabancılaşma, SK: Sosyal kaytarma.

SONUÇ VE ÖNERİLER

Bu çalışmanın temel amacı, işe yabancılaşmanın sosyal kaytarma davranışı üzerindeki etkisinde algılanan yönetici desteğinin düzenleyici rolünü ortaya koymaktır. Bu amaç doğrultusunda elde edilen veriler, yapısal eşitlik modellemesi (YEM) kapsamında analiz edilmiş ve bu süreçte kısmi en küçük kareler (PLS) yöntemi kullanılmıştır.

Araştırmada ilk olarak işe yabancılaşmanın sosyal kaytarma davranışı üzerindeki etkisi incelenmiş ve güçlü düzeyde bir etki tespit edilmiştir. Araştırmadan elde edilen bu sonuç Yurdakul ve Öneren (2021)'in çalışmasının sonuçlarıyla benzerlik göstermektedir. Bu bulgudan hareketle, çalışanların işe yönelik ilişkilerini güçlendirmek adına örgütler tarafından çeşitli önlemlerin alınması gerekmektedir. Otel yönetimi, işe yabancılaşmayı azaltmak için çalışanların iş süreçlerine daha fazla katılımını sağlamalı, görev tanımlarını netleştirerek anlamlı ve motive edici hale getirmelidir. Ayrıca düzenli geri bildirim mekanizmaları kurarak çalışanların görüş ve önerilerine değer verildiği hissettirilmeli, iletişim

kanalları açık tutulmalıdır. İş ortamında adaletli uygulamalar ve destekleyici liderlik yaklaşımı benimsenmeli, çalışanların gelişimi için eğitim ve kariyer fırsatları sunulmalıdır.

Araştırmada son olarak algılanan yönetici desteğinin, işe yabancılaşma ile sosyal kaytarma davranışı arasındaki ilişki üzerinde düzenleyici bir etkiye sahip olduğu saptanmıştır. Bu bulgu yönetici desteğinin, çalışanların işe yabancılaşma nedeniyle sergilediği sosyal kaytarma davranışını azaltmada kritik bir rol oynadığını göstermektedir. Dolayısıyla yöneticilerin destekleyici tutum ve davranışları, çalışanların iş ortamına uyum sağlamalarını kolaylaştırarak olumsuz davranışların önlenmesine katkı sağlayabilir. Yönetici desteği, çalışanların iş yükünü dengeli dağıtmak ve esnek çalışma imkânları sunmak gibi somut uygulamalarla pekiştirilebilir; böylece çalışanların sosyal kaytarma davranışlarının önüne geçilebilir.

KAYNAKÇA

Akgunduz, Y., & Sanli, S. C. (2017). The effect of employee advocacy and perceived organizational support on job embeddedness and turnover intention in hotels. *Journal of Hospitality and Tourism Management*, 31, 118-125.

Chiaburu, D. S., Thundiyil, T., & Wang, J. (2014). Alienation and its correlates: A meta-analysis. *European Management Journal*, 32(1), 24-36.

Eder, P., & Eisenberger, R. (2008). Perceived organizational support: Reducing the negative influence of coworker withdrawal behavior. *Journal of Management,* 34(1), 55-68.

Eisenberger, R., Cummings, J., Armeli, S., & Lynch, P. (1997). Perceived organizational support, discretionary treatment, and job satisfaction. *Journal of Applied Psychology*, 82(5), 812-820.

Eisenberger, R., Huntington, R., Hutchison, S., & Sowa, D. (1986). Perceived organizational support. *Journal of Applied Psycology*, 7, 500–507.

Falk, R. F., & Miller, N. B. (1992). *A primer for soft modeling.* Ohio: University of Akron Press.

Fornell, C., & Larcker, D. F. (1981). Evaluating structural equation models with unobservable variables and measurement error. *Journal of Marketing Research*, 18(1), 39-50.

George, J. M. (1992). Extrinsic and intrinsic origins of perceived social loafing in organizations. *Academy of Management Journal,* 35(1), 191-202.

Hair, J. F., Hult, G. T. M., Ringle, C. M., & Sarstedt, M. (2017). *A primer on partial least squares structural equation modeling (PLS-SEM)* (Second edition). SAGE.

Henseler, J., Ringle, C. M., & Sarstedt, M. (2015). A new criterion for assessing discriminant validity equation modeling. *Journal of the Academy of Marketing Science*, 43(1), 115-135.

Hirschfeld, R. R., & Feild, H. S. (2000). Work centrality and work alienation: Distinct aspects of a general commitment to work. *Journal of Organizational Behavior,* 21(7), 789-800.

Hoy, W. K., Blazovsky, R., & Newland, W. (1983). Bureaucracy and alienation: A comparative analysis. *Journal of Educational Administration*, 21(2), 109-120.

Hu, L., & Bentler, P. M. (1999). Cutoff criteria for fit indexes in covariance structure analysis: Conventional criteria versus new alternatives. *Structural Equation Modeling: A Multidisciplinary Journal,* 6(1), 1–55.

Kanungo, R. N. (1983). Work alienation: A pancultural perspective. *International Studies of Management & Organization*, 13(1-2), 119-138.

Karau, S. J., & Williams, K. D. (1993). Social loafing: A meta-analytic review and theoretical integration. *Journal of Personality And Social Psychology*, 65(4), 681-706.

Luo, Z., Qu, H., & Marnburg, E. (2013). Justice perceptions and drives of hotel employee social loafing behavior. *International Journal of Hospitality Management,* 33, 456-464.

DOI: https://doi.org/10.30546/19023.978-9952-8573-9-9.2025.9012.
ISBN: 978-9952-8573-8-2

Nair, N., & Vohra, N. (2010). An exploration of factors predicting work alienation of knowledge workers. *Management Decision,* 48(4), 600- 615.

Nair, N., & Vohra, N. (2009). Developing a new measure of work alienation. *Journal of Workplace Rights*, 14(3), 293-309.

Rhoades, L., & Eisenberger, R. (2002). Perceived organizational support: a review of the literature. *Journal of Applied Psychology,* 87(4), 698-714.

Ringle, C. M., Sarstedt, M., Mitchell, R., & Gudergan, S. P. (2020). Partial least squares structural equation modeling in HRM research. *The International Journal of Human Resource Management*, 31(12), 1617–1643.

Stassen, A. M., & Ursel, N. D. (2009). Perceived organizational support, career satisfaction, and the retention of older workers. *Journal of Occupational and Organizational Psychology*, 82(1), 201-220.

Sun, L. (2019). Perceived organizational support: A literature review. *International Journal of Human Resource Studies*, 9(3), 155-175.

Yanyu, G., & Jizu, L. (2023). The effect of emotional intelligence on unsafe behavior of miners: The role of emotional labor strategies and perceived organizational support. *International journal of occupational safety and ergonomics*, *29*(2), 515-527.

Ye, Y., Chen, M., Wu, L. Z., & Kwan, H. K. (2023). Why do they slack off in teamwork? Understanding frontline hospitality employees' social loafing when faced with exploitative leadership. *International Journal of Hospitality Management,* 109, 103420.

Yeh, S. S., Guan, X., Chiang, T. Y., Ho, J. L., & Huan, T. C. T. (2021). Reinterpreting the theory of planned behavior and its application to green hotel consumption intention. *International Journal of Hospitality Management*, 94, 102827.

Yurdakul, G., & Öneren, M. (2021). The relationship between social loafing and work alienation: A case study. *Yönetim Bilimleri Dergisi,* 19(39), 179-202.

Zadeh, J. M., Kahouei, M., Cheshmenour, O., & Sangestani, S. (2016). Work ethics, organizational alienation and justice among health information technology managers. *Materia Socio Medica*, 28(3), 224–228.

DOI: https://doi.org/10.30546/19023.978-9952-8573-9-9.2025.9012.
ISBN: 978-9952-8573-8-2

BESİM ÖMER VE TİTANİK: OLMAYAN YOLCULUĞUN HİKAYESİ

Dr. Aydın BAYARSLAN

Ordu Aile ve Sosyal Hizmetler İl Müdürlüğü
ORCID ID: https://orcid.org/0000-0002-2356-2669

Özet

Geç Osmanlı ve erken Cumhuriyet dönemi tıp tarihinin önde gelen isimlerinden Doktor Besim Ömer Akalın (Paşa) 1862 yılında doğmuş, 1940 yılında vefat etmiştir. Bu çalışma, Dr. Besim Ömer Akalın hakkında sıkça dile getirilen yanlış bir bilginin izini sürmektedir. Anlatıya göre Besim Ömer, Titanik'le yolculuk etmek üzere bilet almış ancak çeşitli nedenlerle gemiye binememiş ve kurtulmuştur. Bu söylem hem akademik çalışmalarda hem de popüler kaynaklarda defalarca tekrarlanmıştır. Ancak, iddiayı destekleyen kaynaklarda birçok çelişki ve doğrulanmamış bilgi yer almaktadır. Çalışmada, söz konusu anlatının nasıl yaygınlaştığı, hangi kaynaklar aracılığıyla tekrarlandığı ve hne tür doğruluk sorunları içerdiği ele alınmaktadır. Ayrıca Titanik kazası ile doğrudan bir bağlantısı bulunmayan Besim Ömer'in 1912'de Amerika dönüşünde gerçekten bir vapur kazası geçirdiği de belgelerle gösterilmektedir. Bu önemli ayrıntı, erken Cumhuriyet dönemi gazetelerinin nasıl incelenmesi gerektiğine dair uyarıcı bir örnek oluşturmaktadır. Sonuç olarak, çalışma, tarih yazımında kanıtsız iddiaların zamanla nasıl "gerçek" kabul edilebildiğini ve bu tür anlatıların eleştirel bir bakışla değerlendirilmesi gerektiğini vurgulamaktadır.

Anahtar Kelimeler: Besim Ömer Akalın, Titanik, Vapur Kazası, Kızılay

BESIM OMER AND TITANIC: THE STORY OF THE JOURNEY WHICH WAS NOT

Abstract

Dr Besim Ömer Akalın (Pasha), a prominent figure in the history of late Ottoman and early Republican medicine, was born in 1862 and died in 1940. This study aims to rectify a common misconception about Dr Besim Ömer Akalın. According to the extant narrative, Besim Ömer purchased a ticket to travel on the Titanic but was unable to board the ship for various reasons and was consequently saved. This narrative has been reiterated on numerous occasions in both academic studies and popular sources. Nevertheless, a close inspection of the sources supporting this claim reveals a plethora of contradictions and an absence of verified information. The present study analyses the dissemination of this narrative, the sources from which it was propagated, and the accuracy issues it contains. Moreover, the article in question also documents the fact that Besim Ömer, who had no direct connection with the Titanic accident, in fact had a ferry accident on his return to America in

DOI: https://doi.org/10.30546/19023.978-9952-8573-9-9.2025.9012.
ISBN: 978-9952-8573-8-2

1912. This noteworthy detail serves as a cautionary exemplar, illustrating how newspapers from the early Republican period should be analysed. In conclusion, the study emphasises how unproven claims can be accepted as 'fact' in historiography over time and how such narratives should be critically evaluated.

Keywords: Besim Omer Akalın; the Titanic; Shipwreck, the red cresdent

GİRİŞ

Besim Ömer Akalın geç dönem Osmanlı ve erken dönem Cumhuriyet tarihinin en önemli tıp doktorlarından biridir. Çocuk sağlığı, kadın doğum, hasta bakımı gibi konularda onlarca eser yazan, Kızılay'ın kurucuları arasında bulunan Besim Ömer hem akademik yazında hem de basında öne çıkan bir figürdür. Bu kısa çalışmanın amacı Besim Ömer'e atfedilen bazı yanlış bilgilerin ortaya çıkarılması ve yanlışların kaynağının bulunmasıdır.

Besim Ömer Akalın yazdığı onca eser, açmaya vesile olduğu kurumlar ve yetiştirdiği öğrenciler vesilesiyle "ebelerin ebesi" olarak bilinir. Fakat onun akademik yazında ve popüler kültürde daha fazla bilinmesini sağlayan olay "Titanik faciasından kurtulması" meselesidir. Makalenin birinci kısmı konunun doğruluğunu tespit etmek ve bu durumu tekrarlayan akademik metinlerin kaynağını sorgulamaktır.

1. Besim Ömer ve Titanik

1912 yılında Washington'da toplanan 9. Milletlerarası Kızıl Haç Konferansı'na Osmanlı temsilcisi olarak katılan Besim Ömer, konuyla ilgili rapor,[2] hazırlamış bir de konferans[3] vermiş bunlar Ahmed İhsan Tokgöz'ün matbaasında tabedilmiştir. Yakın zamanda bu eserler günümüz Türkçesine aktarılmış ve online olarak erişilebilir haldedir.

Besim Ömer yukarıda anılan eserlerinde Amerika'ya nasıl vardığından bahsetmez fakat eserlerin tanıtım yazılarında Titanik için bilet aldığı, gemiyi kaçırdığı için kurtulduğundan bahsedilir. Besim Ömer'i anlatan ansiklopedi maddesi,[4] hakkında yazılmış yüksek lisans tezleri[5], eserlerine dair tanıtım yazıları[6], dönemi anlatan romanlar,[7] deneme yazıları,[8] hakkında hazırlanan belgesel,[9] özellikle de köşe yazıları[10] ile sosyal medya gönderileri[11] hekimliğinden çok Titanik'i kaçırması ile ilgilenmiştir.

---

[2] Besim Ömer Akalın, *Doktor Besim Ömer ve Dokuzuncu Washington Konferansı*, ed. Levent Düzcü - Cemal Sezer (Ankara: Kızılay Akademi Yayınları, 2016).
[3] Besim Ömer Akalın, *Hanımefendilere Hilal-i Ahmer'e Dair Konferans*, ed. Turan Hacıfettahoğlu (Ankara: Türkiye Kızılay Derneği Yayınları, 2009).
[4] Bakar Bülent, "Besim Ömer Akalın", *Atatürk Ansiklopedisi*, 2025.
[5] YÖK kataloğunda kendisi ile ilgili 11 tez bulunmaktadır.
[6] Meltem Akbaş vd., "Besim Ömer Paşa'nın Gözünden 1912 Yılında Washington'da Yapılan Uluslararası Kızılhaç Kongresi", *Mersin Üniversitesi Tıp Fakültesi Lokman Hekim Tıp Tarihi Ve Folklorik Tıp Dergisi* 3/3 (2013), 48-55.
[7] Osman Balcıgil, *Ela Gözlü Pars: Celile* (İstanbul: Destek Yayınları, 2016).
[8] Sunay Akın, *İstanbul'da Bir Zürafa* (İstanbul: Türkiye Is Bankasi Kültür Yayinlari, 2011); Sunay Akın, *Geyikli Park* (İstanbul: İş Bankası Kültür Yayınları, 2021).
[9] Biket İlhan, "Besim Ömer Paşa: Bir Hekimin Anıları", *Orak Film* (2022).
[10] Besim Ömer Titanik'teki ünü ile Sunay Akın, Yılmaz Özdil gibi birçok köşe yazarına konu olmuştur. Agos, Milliyet, Sözcü gazeteleri Besim Ömer'i anarken Titanik'i de anmaktan geri durmazlar.
[11] Sosyal medyada yapılan paylaşımlardan dolayı dogrula.org ve malumatfuruş gibi teyit sitelerinde konu araştırılmıştır.

Besim Ömer'in Titanik hikayesi iki farklı şekilde bahsi geçen yazına sirayet etmiştir. Cherbourg Limanından İngiltere'ye oradan da Amerika'ya gidecek RMS Titanik gemisine bilet alan Besim Ömer, birinci anlatıya göre otel görevlisinin kendisini uyandırmadığı için vapura ulaşacağı treni kaçırır.[12] İkinci anlatıda trene ulaşır fakat hava muhalefeti nedeniyle tren vapur kalktıktan sonra limana varır.[13]

Gazete haberleri genellikle ikinci anlatıyı, çok kez üstüne koyarak anlatırken, akademik yazında Besim Ömer'in Titanik'ten kurtulduğu için şanslı olduğuna dair bolca atıf vardır.[14] Bu yazından sadece Mehmet Kavak, Besim Ömer'in Titanik biletine ulaşamadığını belirtmiştir.[15]

Besim Ömer'in Titanik macerasının kaynakları incelendiği zaman karşımıza Hikmet Feridun Es'in "*Tanımadığımız Meşhurlar*" kitabı çıkar.[16] Es'in 1945 yılında yazdığı gazete haberlerinden derlenen kitabının 20 sayfası Besim Ömer'e ayrılmıştır. Akademisyenlerin birbirlerini tekrar ederek kullandıkları ana kaynak kitabın 130-131. Sayfalarında "*Besim Ömer'in Hayatında İki Korkunç Kaza"* başlığı ile yer alır. Aynı kitabın 145. sayfasında metinlerin Akşam gazetesinin 20, 21, 22, 24, 25, 27, 28 Şubat, 1 Mart 1945 tarihinden alındığı belirtilir fakat akademik yazında bahsedilen gazete haberine atıf bulunamamıştır. Karşılaştırıldığında birkaç noktalama işareti dışında aynı olan, yazarlar tarafından ısrarla tekrarlanmış ve Titanik'e bilet alma mevzunun dillendiği metin 2 Şubat 1945'te Akşam Gazetesi'nde yer bulmaktadır.[17]

Haber metni incelendiğine, konferans yerine kongre kelimesinin kullanıldığını yok saysak bile Washington da olması gereken organizasyonun Boston'da yapılacağı belirtilmektedir. Yine habere inanırsak bilet İstanbul'dan alınmış, kamara hazırlatılmıştır. Ne vapur ne de tren kaçıran, titizliği ile bilinen Besim Ömer'in Titanik'i kaçırması talihinden kaynaklanmalıdır. Haber metnindeki maddi hatalar, abartılar yanında haberin Besim Ömer'in vefatından beş yıl sonra yayınlandığına dikkat çekmek gerekir. Akşam Gazetesinin bu haber metnine çok yakın bir metin 1964 yılında Selma Tükel tarafından Kızılay Dergisinde yayınlanmış[18] ve böylelikle Besim Ömer "*Titanik'ten kurtulan tek Türk*" unvanına kavuşmuştur.

2005 yılında Ülman bahsettiğimiz kitabı, 2009 yılında İsmail Hacıfettahoğlu Kızılay Dergisini, Taner Bilgin ise Osman Balcıgil'in romanını kaynak göstererek konuyu işlemiş, yayınlanan diğer makaleler, köşe yazıları ve sosyal medya gönderileri ile bu bilgi sürekli tekrarlanarak günümüze kadar ulaşmıştır.

Akademi sorgulamadan tekrar etmişse de bazı teyit sitelerin konuyu irdelediği görülmektedir. "Dogrula.org" ve "malumatfuruş" Titanik'e bilet alıp binmeyen başkaları olduğunu belirterek *"2224*

[12] Bu anlatının ilk kaynağı 1945 tarihli, birazdan ayrıntısı işlenecek Hikmet Feridun Es'in "Tanımadığımız Meşhurlar" gazete serisine aittir.
[13] Bu anlatının ilk kaynağı ulaşabildiğim kadarı ile Osman Balcıgil'in Ela Gözlü Pars: Celile romanı.
[14] Selma Tükel, "Kızılayın Gelişmesinde Maddi-Manevi Gayretleri Olan İnsan: Doktor Besim Ömer Paşa", *Kızılay Dergisi* 10 (Şubat 1964); Taner Bilgin, *Hilâl-i Ahmer Ebe ve Hemşire Eğitimlerinin Öncüsü Besim Ömer Paşa*, ed. Şefik MMemiş-Fatma Sena Yasan (İstanbul: Kızılay Kültür Sanat Yayınları, 2023); Yeşim Işıl Ülman, "Osmanlıdan Cumhuriyete Geçiş Döneminde Bir Aydının Portresi: Besim Ömer Akalın (1861-1940)", *Yeni Tıp Tarihi Araştırmaları* 10/11 (Nisan 2005), 435-464.
[15] Mehmet Kavak, "Besim Ömer Paşa ve Ailesinin Hususi Evrakı", *3. Sağlık Tarihi ve Müzeciliği Sempozyumu*, ed. Semih Atış - Murat D. Çekin (İstanbul: Zeytinburnu Belediyesi Kültür Yayınları, 2017), 405-442.
[16] Hikmet Feridun Es, *Tanımadığımız Meşhurlar*, ed. Selçuk Karakılıç (İstanbul: Ötüken Yayınları, 2009).
[17] Hikmet Feridun Es, "Tanımadığımız Meşhurlar: Besim Ömer'in Hayatında İki Korkunç Kaza..", *Akşam* (22 Şubat 1945), 5-5.
[18] Tükel, "Kızılayın Gelişmesinde Maddi-Manevi Gayretleri Olan İnsan: Doktor Besim Ömer Paşa".

DOI: https://doi.org/10.30546/19023.978-9952-8573-9-9.2025.9012.
ISBN: 978-9952-8573-8-2

*yolcu bilet almıştı, 2223 yolcu vardı"*söylemini çürütmüştür.[19] Aslında Titanik ile ilgili araştırma yapmak isteyenler için bir online ansiklopedi, bu ansiklopedide vapuru kaçıranlara dair madde bulunmakta[20] ve burada Besim Ömer'in ismi bulunmamaktadır. Titanik gemisinde olup, kurtulan Neshan Krekorian[21] ve David Vartanian[22] Bingöl doğumlu olmaları sebebi ile "Titanik'ten Kurtulan Osmanlılar" olarak anılabilirler.

İşin başka ilginç tarafı Besim Ömer'in Washington'a yalnız gitmediğidir ve akademik yazında Nihat Reşat Belger'in ona eşlik ettiği de ifade edilir.[23] Raporlardan anlaşıldığı kadarı ile Osmanlı'yı üç kişi temsil etmişlerdir.[24] Beraber gittikleri[25] bilinen ikiliden sadece Besim Ömer Titanik'ten kurtulduğu yazıla gelmiştir.

Nihat Reşat Belger, sonradan kitaplaştırılan yazı dizisinde Besim Ömer'le yaptığı yolculuğu anlatır.[26] Kendisi Fransa'da tıp öğrenimi görürken Besim Ömer ziyaretine gelmiş ve beraber Washington'a gitmeyi önermiştir. Yolculuk yaptıkları vapurun büyük olduğunu[27] ve Titanik batalı 15 gün olduğu için yolcuların gergin olduğunu belirtir. Titanik'e bilet alındığına, tren yolculuğunun uzun sürdüğüne ya da gecikme yaşandığına dair bilgi görülmez.

Gazete haberleri takip edildiğinde Besim Ömer'in 1936 tarihli ve yine Hikmet Feridun Es imzalı bir röportajı bu konu hakkındadır. Tanımadığımız Meşhurlar kitabında bulunmayan bu haber metninin vurucu başlığını dikkate almazsak, haber içeriğinden ancak Besim Ömer'in Amerika'ya Titanik ile gitmeyi düşündüğünü çıkarabiliriz.[28] Bu metni diğerine göre makbul kılan, Besim Ömer'in yaşadığı dönemde yayınlanması ve röportaj olmasıdır.

2.Besim Ömer'in Vapur Kazası

Tanımadığımız Meşhurlar kitabında Titanik ile ilgili konu "*Besim Ömer'in Hayatında İki Korkunç Kaza*" başlığı ile işlenir. Metnin devamında "*Müthiş Bir Vapur Kazası Daha*" başlığı bulunmaktadır.[29] Haberde ikinci olarak belirtilen bu kazaya ilişkin metinde Besim Ömer'in 1911 yılı Ağustos ayında Anadolu Hisarından dönerken vapurdan düştüğü, 11 öğrencinin[30] hocalarını kurtarmak için suya atladıkları, bulamadıkları belirtilir. Olayın devamında vapur kaptanının da denize atladığı, Besim Ömer'i baygın halde pervanenin yanından alıp, karaya çıkardığı yazılıdır. Şans eseri oradan geçen,

[19] "Titanik'e Bileti Olduğu Halde Binmeyen Tek Kişinin Besim Ömer Akalın Olduğu İddiası", *https://www.dogrula.org/* (31 Temmuz 2024); "Besim Ömer Akalın'ın Bilet Aldığı Hâlde Titanik'e Binmeyen Tek Kişi Olduğu İddiası", *https://www.malumatfurus.org/* (26 Ocak 2021).
[20] "Cancelled Passages Aboard Titanic", *Encyclopedia Titanica* (Erişim 12 Nisan 2025).
[21] "Neshan Krekorian", *Encyclopedia Titanica* (Erişim 10 Nisan 2025).
[22] https://www.encyclopedia-titanica.org/titanic-survivor/david-vartanian.html
[23] Besim Ömer Akalın, Hanımefendilere Hilal-i Ahmer'e Dair Konferans (Turan Hacıfettahoğlu ed, Türkiye Kızılay Derneği Yayınları 2009) Erişim 11 Nisan 2025., s. 39.
[24] *Neuvième Conférence Internationale de la Croix-Rouge tenue à Washington du 7 au 17 mai 1912 (Washington: The American Red Cross, 1913). s.32, s. 165-166; Rapora göre Osmanlı'yı M. Simbad Gabriel Efendi, Nihat Reşad ve Dr. Besim Ömer temsil etti. Raporda Besim Ömer'in Kongrede genel sekreter olduğu bilgisi ile Kızılayın kuruluşuna dair kongrede yaptığı konuşmada bulunmaktadır.*
[25] Ümmügülsüm Candeğer, "Nihat Reşat Belger (1882-1961)", *Atatürk Ansiklopedisi* (Erişim 11 Nisan 2025).
[26] Sabih Alaçam, 'Maceradan Maceraya, Anlatan: Nihat Reşat Belger' Haber (1 October 1939) 3 Erişim 7 Nisan 2025; Nihat Reşat Belger, Maceradan Maceraya (Fatih Dalgalı ed, Siyasiyat Yayınları 2022)., s. 127-129.
[27] Titanik'in kardeşi Olympic ile yolculuk yaptılar.
[28] Hikmet Feridun Es, "'Meşhur Titanik Vapuru ile Beraber Batıp Boğulmaktan Nasıl Kurtuldum?'", *Akşam* (21 Aralık 1936), 7-7.
[29] Gazetede iki kaza haberi de aynı gün verilmiştir. "*Müthiş Bir Vapur Kazası Daha*" haberi gazetede alt başlık olarak görülmektedir.
[30] Bazı kaynaklarda 15 olarak sunulur.

DOI: https://doi.org/10.30546/19023.978-9952-8573-9-9.2025.9012.
ISBN: 978-9952-8573-8-2

okuldan arkadaşı, Bafralı Doktor Yanko kendisine suni teneffüs yapmış ve hayata döndürmüştür. Besim Ömer olay sonrasında bir buçuk ay istirahat etmek zorunda kalır.[31]

Bu haber de akademik yazında sıkça tekrar edilmiştir. Besim Ömer'in Titanik bileti almadığı, sadece binmeyi düşündüğü, haliyle yanlış olan bu haberin devamındaki bilginin de yanlış olacağı izlenimi ortaya çıkmaktadır. Haber yayınlandığında Besim Ömer vefat edeli beş, Dr. Yanko öleli dokuz yıl olmuştu.[32] Besim Ömer'in özellikle basınla arasının iyi olduğunu da düşününce yaralandığı, bir aydan uzun süre dinlendiğine dair metin daha şüpheli hale düşmektedir. Fakat birincil kaynaklar olaya dair bilgiler sunuyor.

Besim Ömer Washington izlenimlerine dair 23 Eylül'de raporunu sunar. Burada "*Raporun şimdiye kadar ikmâl ve takdîm edilememesi dûçâr olduğum kazâ sâ'ikasıyla esîr-i firâş bulunduğumdan ileri geldiği cihetle bu bâbda ayrıca beyân-ı itizâr*"[33] ettiğini belirtir. Aynı konuda 1914 yılında verdiği konferansta da *"Kazâ'ya uğradığım zaman eser-i hüsn-ü tâli olarak orada başım ucunda hâzık vefâdâr bir meslektaşım bulunmamış olsaydı belki beni de bir çokları gibi ayaklarımdan asacaklardı ve kimbilir başıma daha neler gelecekti ...!"*[34]der.

Gazete arşivleri tarandığında bahsi geçen olayın 3 Ağustos 1912'de gerçekleştiği görülür. Tanin'e göre "Bey", Sabah ve Serbesti'ye göre "Paşa" olan Besim Ömer, vapurdan düşerken başını vurmuş, şakağından yaralanmıştır.[35] 27 Ağustos 1914'te Washington'a dair izlenimlerini yazabildiğini görüyoruz.[36]

Besim Ömer'in ifadeleri ve gazete haberleri 1945 tarihli haber metnini doğrulamaktadır. Besim Ömer, suya düşerek kazaya uğramış, arkadaşı tarafından suni teneffüs yapılmış ve bir süre yatağa bağımlı olarak hayat sürmüştür. Arkadaşım dediği kişinin Dr. Yanko olmaması için sebep gözükmemektedir.[37]

SORULAR, KAYNAKLAR, SORUNLAR VE SONUÇ

Besim Ömer Akalın'la ilgili yazında belirtilen maddi hatalar bize ne anlatır? Bu meselenin doğruluğu/yanlışlığının tarih bilimi için önemi nedir? Kişiler hakkında bilgi verirken, herkes tekrarladığı için doğru kabul edilen bilgilerin tekrarlanması tarih olabilir mi? Romanlar tarih anlatısı içinde kaynak gösterilebilir mi?

Son sorudan başlamak gerekirse, kurgu olduğu belli olan, Nazım Hikmet'in annesinin hayatının anlatıldığı romanda, Besim Ömer ve Titanik üzerine kalem oynatılması makul gözüküyor. Zira Titanik

[31] Es, *Tanımadığımız Meşhurlar*.
[32] Muammer Ulutürk, "Dr. Bafralı Yanko ve Yozgat Seyahatnamesi", *Journal of Turkish Studies* 8/11 (2013), 349-371.
[33] Akalın, *Doktor Besim Ömer ve Dokuzuncu Washington Konferansı*.
[34] Akalın (n 15)., s. 213-214. Orijinal metin de sayfa 125. "Metin transkripsiyonunda "bilir çokları gibi ayaklarımdan asacaklardı." kısmı olasılıkla baskı hatasıdır.
[35] 'Besim Ömer Bey' [1912] Tanin Erişim 13 Nisan 2025; 'Besim Ömer Paşa' Serbesti (İstanbul, 3 Ağustos 1912) Erişim 13 Nisan 2025., Serbesti gazetesine Şirket-i Hayriye'nin 59 numaralı (Kamer) vapuru iskelede yolcu indirirken, 44 numaralı (İntizam) vapuru ona çarpmıştır. Çarpma etkisi ile iskeleden Besim Ömer Paşa ve birkaç kişi denize düşmüştü. Besim Ömer'i vapur lostromosu kurtarmış, yarası olduğu için yakın bir eczaneye götürülmüştü. Eczanede doktor tarafından tedavisi yapılan Besim Ömer'in hayati tehlikesi yoktu ve Sultan Mahmut Türbesi yakınındaki konağına nakledilmişti. Gazete Şirketi Hayriye'nin intizamsızlığını eleştirerek haberi sonlandırmıştı.
[36] Besim Ömer Akalın, "Şefkat ve İnsaniyet", *Servet-i Funun* (27 Ağustos 1914), 2.
[37] Dr. Bafralı Yanko, Nevsal-i Afiyet'te makaleler yayınlamıştı. İstanbul'da doktorluk yapan ikilinin birbirini tanımıyor oluşu hayatın olağan akışına karşıdır.

DOI: https://doi.org/10.30546/19023.978-9952-8573-9-9.2025.9012.
ISBN: 978-9952-8573-8-2

popüler bir konu ve roman yazarının olayın gerçekliğini araştırmak gayesi bulunmaz. Konusu ve kurgusu için eklemeler de yapabilir. Nitekim romanda Besim Ömer'e söyletilen "*biletimi hatıra olsun diye saklamış olmasam, gülüp geçeceklerdi*"[38] ibaresi dışındaki anlatı Hikmet Feridun Es'in anlatımına paraleldir. Fakat bu romanın, akademik yazında – roman olduğu dahi ifade edilmeden- kullanılmasının tarih bilimine zarar verdiği kanaatindeyim.

Hemen her kaynağın tekrarladığı bilginin, yeni anlatılarda kullanılmaya devam etmesi meselesi tarihçiler tarafından sıkça işlenmiştir. Yüksek lisans ve doktora derslerinde konu inatla dile getirilmesine rağmen, kimi zaman kolaya kaçmak için ama çok zaman "*bu kadar kişi söylüyorsa doğrudur*" mantığı ile bilgiler tekrar edilir. Besim Ömer örneği, bunca söyleme rağmen yanlışlanabildiği, yanlış kabul edilen haberler içinde doğrular barındırabildiği için tarihçilerin dikkatini çekebilir.

Besim Ömer'le ilgili anlatılarda Titanik konusunun yanlış olması, onun tarihi kişiliğini ya da yapılan tarihçiliği etkiler mi? Velev ki bilet almamış olsun, ne çıkar? Soruları bilim insanı kimliğine ve etiğe aykırı sorulardır. Ezberleri tekrar etmek tarih olmadığı gibi, eski anlatı üzerine bir şey inşa edilmeyecekse anlatının metinde yer almasının gereği yoktur. Aslında tarih bilimini diğer bilimlerden ayıran bir detaya dikkat çekmek isterim. Örneğin fizyolojide farelerle ilgili yaptığınız deney için makale yazarken, giriş kısımlarında muhatapların bildiği, kısa bilgiler verilir. Doğruluğu çoktan ispatlanmış bu bilgiler formalitedendir, yeni bilgi içermez. Amaç, deney sonuçlarına odaklanmadan önce fare fizyolojisi özetlemektir. Fakat tarih bilimi ilk cümlesinden itibaren sorgulanabilir, kanıtlanabilir ve en önemlisi değişebilir olması ile özgündür. Devlerin omuzlarında yükselirken, her adım yeni bilgi/belge/anlayışla tekrar doğrulanmalıdır.

Sorgulama konusunda tarihçinin verilere şüpheyle yaklaşması gerektiği gibi verileri doğrulamak için günümüz teknolojisini de kullanması gerekir. Titanik örneğinden hareket edersek, köşe yazarının *"...Paris'le Cherbourg arası taş çatlasın dört saat sürüyordu, ancak, evdeki hesap çarşıya uymadı, hava berbattı, aşırı yağmur vardı, toprak kaymaları oldu."*[39] Bilgileri kolayca sorgulanabilir. Bugün bu tren yolculuğu üç buçuk saat sürüyor, bir asır önce daha fazla olmasını bekleriz. Ya da hava durumu gazetelerinden kolayca sorgulanabilir. Le Figaro'ya göre 10 Nisan'da Paris'te hava günlük güneşlikti.[40]

Besim Ömer Akalın ilgili akademik metinlerde aynı kaynakların tekrarlandığına vurgu yapılmıştı. Bu kaynakların yeterince sorgulanmadığının yanında, onunla ilgili onlarca bilgi/belgenin de dikkate alınmadığını fark ettim. Örneğin devlet arşivlerinde Besim Ömer aramasında yüzden fazla belge, Milli Kütüphane kataloğunda bulunan süreli yayınlarda iki yüze yakın kaynak bulunuyor. Makalenin ana

[38] Osman Balcıgil, Ela Gözlü Pars: Celile (Destek Yayınları 2016)., s. 152.
[39] Yılmaz Özdil, "Asrın Gemisi", *Sözcü*, (14 Nisan 2017).
[40] *Le Figaro*, "La Température" (11 Nisan 1912).

amacı bu olmamasına rağmen ölümüne dair[41] ve sonrasında çıkan yazıların çoğu akademik yazına sirayet etmemiş, değerlendirilmemiş olduğu görünüyor.[42][43]

Besim Ömer Akalın yaklaşık 80 yıllık hayatı ile Osmanlı ve Cumhuriyet Tarihinin önemli aydınlarından birisidir. Bu makalede ona dair tarih anlatısı içinden sadece bir ayrıntıya odaklanılmış, Titanik gemisine bilet almadığı ve bu bilgilerin nasıl yayıldığının izi sürülmüştür. Ayrıca Besim Ömer'le ilgili daha fazla çalışma yapılması gerektiği ortaya çıkmıştır. Kızılay'a kan veren, "ebelerin ebesi", "bekar bir çocuk babası" milletvekili Besim Ömer Akalın'ın düzgün bir metodolojiye, özene ve araştırılmaya ihtiyacı vardır.

KAYNAKÇA

Akalın, Besim Ömer. "Şefkat ve İnsaniyet". *Servet-i Funun* (27 Ağustos 1914), 2. https://www.wikilala.com/servet-i-funun-47-cilt-sayi-1212-1956-sb-501-43965/sayfa/1

Akalın, Besim Ömer. *Doktor Besim Ömer ve Dokuzuncu Washington Konferansı*. ed. Levent Düzcü - Cemal Sezer. Ankara: Kızılay Akademi Yayınları, 2016. https://kizilayakademi.org.tr/wp-content/uploads/2021/10/17-doktor-besim-omer-ve-dokuzuncu-washington-konferansi-11-03-2020-86664277.pdf

Akalın, Besim Ömer. *Hanımefendilere Hilal-i Ahmer'e Dair Konferans*. ed. Turan Hacıfettahoğlu. Ankara: Türkiye Kızılay Derneği Yayınları, 2009. https://kizilayakademi.org.tr/wp-content/uploads/2021/10/46681736_hanimefendilere-hilal-i-ahmere-dair-konferans-dromer-besim-k.pdf

Akbaş, Meltem vd. "Besim Ömer Paşa'nın Gözünden 1912 Yılında Washıngton'da Yapılan Uluslararası Kızılhaç Kongresi". *Mersin Üniversitesi Tıp Fakültesi Lokman Hekim Tıp Tarihi Ve Folklorik Tıp Dergisi* 3/3 (2013), 48-55.

Akın, Sunay. *Geyikli Park*. İstanbul: İş Bankası Kültür Yayınları, 2021.

Akın, Sunay. *İstanbul'da Bir Zürafa*. İstanbul: Türkiye Is Bankasi Kültür Yayinlari, 2011.

Alaçam, Sabih. "Maceradan Maceraya, Anlatan: Nihat Reşat Belger". *Haber* (01 Ekim 1939), 3-3. https://www.gastearsivi.com/gazete/haber/1939-10-01/3

Atabek, Emine M. "Kadın ile Kadın İçin Çalışan Büyük Hekim: Besim Ömer Paşa (Akalın) Ölümünün Kırkıncı Yılında (1862-1940)". *Mimar Sinan* 37 (1980), 64-71. https://www.celillayiktez.com/mimar-sinan-dergisi-sayi-37.html

Bakar Bülent. "Besim Ömer Akalın". *Atatürk Ansiklopedisi*, 2025. https://ataturkansiklopedisi.gov.tr/bilgi/besim-omer-akalin-1862-1940/

Balcıgil, Osman. *Ela Gözlü Pars: Celile*. İstanbul: Destek Yayınları, 2016.

Belger, Nihat Reşat. *Maceradan Maceraya*. ed. Fatih Dalgalı. Ankara: Siyasiyat Yayınları, 2022.

Besim Ömer Bey. *Tanin*. https://dijital-kutuphane.mkutup.gov.tr/tr/Periodicals/Catalog/Issue/?IssueId=98263

Bilgin, Taner. *Hilâl-i Ahmer Ebe ve Hemşire Eğitimlerinin Öncüsü Besim Ömer Paşa*. ed. Şefik Memiş - Fatma Sena Yasan. İstanbul: Kızılay Kültür Sanat Yayınları, 2023. https://kizilayakademi.org.tr/?sdm_process_download=1&download_id=11272

Cancelled Passages Aboard Titanic. *Encyclopedia Titanica*. Erişim 12 Nisan 2025. https://www.encyclopedia-titanica.org/canceled-titanic-passages.html

Candeğer, Ümmügülsüm. "Nihat Reşat Belger (1882-1961)". *Atatürk Ansiklopedisi*. Erişim 11 Nisan 2025. https://ataturkansiklopedisi.gov.tr/bilgi/nihat-resat-belger-1882-1961/

[41] Vakit, Haber, Son Posta, Cumhuriyet, Son Telgraf, İkdam gazeteleri Besim Ömer Akalın'ın ölümünü haberleştirmiş.
[42] Öner, "Besim Ömer Akalın (1863-1940)"; Atabek, "Kadın ile Kadın İçin Çalışan Büyük Hekim: Besim Ömer Paşa (Akalın) Ölümünün Kırkıncı Yılında (1862-1940)"; Sevil, "Ölümünün 20 Dördüncü Yıldönümünde Kızılayımızın Öncülerinden Profesör Dr. Besim Ömer Paşa".
[43] Adil Öner, "Besim Ömer Akalın (1863-1940)", *Neşter*, (1960), 9-10; Emine M. Atabek, "Kadın ile Kadın İçin Çalışan Büyük Hekim: Besim Ömer Paşa (Akalın) Ölümünün Kırkıncı Yılında (1862-1940)", *Mimar Sinan* 37 (1980), 64-71; Hüseyin Tekin Sevil, "Ölümünün 20 Dördüncü Yıldönümünde Kızılayımızın Öncülerinden Profesör Dr. Besim Ömer Paşa", *Kızılay Dergisi* 11 (1964), 19-19.

DOI: https://doi.org/10.30546/19023.978-9952-8573-9-9.2025.9012.
ISBN: 978-9952-8573-8-2

Encyclopedia Titanica. "Neshan Krekorian", "David Vartanian" . Erişim 10 Nisan 2025. https://www.encyclopedia-titanica.org/titanic-survivor/neshan-krekorian.html, https://www.encyclopedia-titanica.org/titanic-survivor/david-vartanian.html

Es, Hikmet Feridun. "'Meşhur Titanik Vapuru ile Beraber Batıp Boğulmaktan Nasıl Kurtuldum?'" *Akşam* (21 Aralık 1936), 7-7. https://www.gastearsivi.com/gazete/aksam/1936-12-21/7

Es, Hikmet Feridun. "Tanımadığımız Meşhurlar: Besim Ömer'in Hayatında İki Korkunç Kaza.." *Akşam* (22 Şubat 1945), 5-5. https://www.gastearsivi.com/gazete/aksam/1945-02-22/5

Es, Hikmet Feridun. *Tanımadığımız Meşhurlar*. ed. Selçuk Karakılıç. İstanbul: Ötüken Yayınları, 2009.

https://www.dogrula.org/. "Titanik'e Bileti Olduğu Halde Binmeyen Tek Kişinin Besim Ömer Akalın Olduğu İddiası". 31 Temmuz 2024. Erişim 10 Nisan 2025. https://www.dogrula.org/dogrulamalar/titanike-bilet-alip-binmeyen-tek-kisinin-besim-omer-akalin-oldugu-iddiasi/

https://www.malumatfurus.org/. "Besim Ömer Akalın'ın Bilet Aldığı Hâlde Titanik'e Binmeyen Tek Kişi Olduğu İddiası". 26 Ocak 2021. Erişim 10 Nisan 2025. https://www.malumatfurus.org/besim-omer-akalin-titanik/

İlhan, Biket. "Besim Ömer Paşa: Bir Hekimin Anıları". *Türkiye*: *Orak Film*. Yayın Tarihi 2022. https://filmsiniflandirma.ktb.gov.tr/detail/bir-hekimin-anilari

Kavak, Mehmet. "Besim Ömer Paşa ve Ailesinin Hususi Evrakı". *3. Sağlık Tarihi ve Müzeciliği Sempozyumu*. ed. Semih Atış - Murat D. Çekin. 405-442. İstanbul: Zeytinburnu Belediyesi Kültür Yayınları, 2017.

Le Figaro. "La Température" (11 Nisan 1912). https://gallica.bnf.fr/ark:/12148/bpt6k2895494/f1.item

Neuvième Conférence Internationale de la Croix-Rouge tenue à Washington du 7 au 17 mai 1912. Washington: The American Red Cross, 1913. https://library.icrc.org/library/docs/CI/CI_1912_RAPPORT.pdf

Öner, Adil. "Besim Ömer Akalın (1863-1940)". *Neşter*, 9-10. https://makaleler.mkutup.gov.tr/SonucDetay.aspx?MakId=1583098

Özdil, Yılmaz. "Asrın Gemisi". *Sözcü*. https://www.sozcu.com.tr/asrin-gemisi-wp1791894

Serbesti. "Besim Ömer Paşa" (03 Ağustos 1912). https://dijital-kutuphane.mkutup.gov.tr/tr/Periodicals/Catalog/Issue/?IssueId=66605

Sevil, Hüseyin Tekin. "Ölümünün 20 Dördüncü Yıldönümünde Kızılayımızın Öncülerinden Profesör Dr. Besim Ömer Paşa". *Kızılay Dergisi* 11 (1964), 19-19.

Tükel, Selma. "Kızılayın Gelişmesinde Maddi-Manevi Gayretleri Olan İnsan: Doktor Besim Ömer Paşa". *Kızılay Dergisi* 10 (Şubat 1964). https://kizilayakademi.org.tr/?sdm_process_download=1&download_id=24852

Ulutürk, Muammer. "Dr. Bafralı Yanko ve Yozgat Seyahatnamesi". *Journal of Turkish Studies* 8/11 (2013), 349-371. https://doi.org/10.7827/TurkishStudies.5830

Ülman, Yeşim Işıl. "Osmanlıdan Cumhuriyete Geçiş Döneminde Bir Aydının Portresi: Besim Ömer Akalın (1861-1940)". *Yeni Tıp Tarihi Araştırmaları* 10/11 (Nisan 2005), 435-464.

DOI: https://doi.org/10.30546/19023.978-9952-8573-9-9.2025.9012.
ISBN: 978-9952-8573-8-2

İNGİLİZCE DERS KİTAPLARINDA AKTİVİTE ÖZGÜNLÜĞÜNÜN KARŞILAŞTIRMALI BİR DEĞERLENDİRMESİ: 8. SINIF TÜRKİYE MİLLİ EĞİTİM BAKANLIĞI (MEB) İNGİLİZCE DERS KİTABI VE HEADWAY PRE -INTERMEDIATE KİTABININ ANALİZİ

Arş. Gör. Ayşe Yaren BAĞCI

İstanbul Aydın Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, İngiliz Dili Eğitimi.
ORCID ID: https://orcid.org/ 0009-0004-3316-093X

Özet

Yabancı dil olarak İngilizce (EFL) öğretiminde, sınıf içi etkinliklerin özgünlüğü, etkili dil öğrenimini kolaylaştırmada kritik bir rol oynamaktadır. Özgün etkinlikler, öğrencilerin dili gerçek yaşamdaki kullanım biçimlerine yakın bir şekilde deneyimlemelerine olanak tanıyarak, iletişimsel yeterlik ve öğrenen motivasyonunu destekler. Türkiye bağlamında, İngilizce eğitimi ortak bir ulusal müfredat doğrultusunda yürütülmekte; ders kitapları ise Milli Eğitim Bakanlığı (MEB) himayesinde hazırlanmaktadır. Bu kitaplar, alan uzmanları tarafından yazılmakta ve devlet okullarında ülke genelinde standart biçimde uygulanmaktadır. Ancak bu yaygın kullanıma rağmen, bu materyallerin etkinlik özgünlüğü açısından değerlendirilmesine yönelik çalışmalar sınırlı sayıdadır. Bu çalışma, 8. sınıf MEB İngilizce ders kitabı ile uluslararası alanda kullanılan *Headway Pre-Intermediate* ders kitabını, Tomlinson'un (2012) özgün etkinlikler çerçevesi temelinde değerlendirmekte ve karşılaştırmaktadır. Analiz süreci, etkinlik tasarımı, ortaya çıkan dilin türü ve etkinliklerin anlamlı iletişimi ne ölçüde teşvik ettiği üzerine odaklanmıştır. Bu amaçla, Demir ve Ertaş'ın (2014) ELT Ders Kitabı Değerlendirme Ölçütleri ile Arıkan'ın (2008) Öğretmen Ders Kitabı Değerlendirme Formu uyarlanarak her iki ders kitabına uygulanmıştır. Orijinalde evet/hayır şeklinde olan puanlama sistemi, daha ayrıntılı karşılaştırmalara olanak tanımak amacıyla 5'li Likert ölçeğine dönüştürülmüştür. Ayrıca, analizleri ampirik bağlama oturtmak adına Ersöz'ün (t.y.) etkinlik özgünlüğü düzeyleri çerçevesi de kullanılmıştır. Bulgular, *Headway* ders kitabının daha geniş yelpazede iletişimsel, açık uçlu ve bağlamsal açıdan zengin etkinlikler içerdiğini; MEB ders kitabının ise ağırlıklı olarak çeviri, boşluk doldurma ve kontrollü alıştırma gibi mekanik etkinliklere dayandığını göstermektedir. Bu tür etkinlikler, öğrencileri gerçek dil kullanımına son derece sınırlı biçimde maruz bırakmakta, gerçek yaşam iletişim becerilerini geliştirmeye olanak tanımamaktadır. Çalışma, ulusal olarak yayımlanan ders kitaplarında etkinlik özgünlüğünün artırılması gerektiğini, böylece dil öğretiminin iletişim temelli ve öğrenci merkezli öğretim anlayışlarına daha fazla yaklaşacağını vurgulamaktadır.

DOI: https://doi.org/10.30546/19023.978-9952-8573-9-9.2025.9012.
ISBN: 978-9952-8573-8-2

Anahtar Kelimeler: Aktivite özgünlüğü, İngilizce ders kitapları, Headway Pre-Intermediate, Ders kitabı değerlendirmesi

A COMPARATIVE EVALUATION OF TASK AUTHENTICITY IN EFL COURSEBOOKS: AN ANALYSIS OF THE 8TH-GRADE TURKISH MONE ENGLISH TEXTBOOK AND HEADWAY PRE-INTERMEDIATE

Abstract

In the field of English as a Foreign Language (EFL), authenticity of classroom tasks is crucial in facilitating effective language learning. Authentic tasks allow learners to experience the language in a manner that is close to how the language is utilized in real life, thereby fostering communicative competence and learner motivation. "In the Turkiye setting, English language education is guided by a common national curriculum, and textbooks are prepared under the auspices of the Ministry of National Education (MoNE). Textbooks are authored by subject specialists and are implemented uniformly in state schools. However, despite their wide usage, relatively limited research has been conducted to evaluate these materials through the lens of task authenticity, which is a vital component of effective language learning. This study evaluates and compares the 8th-grade MoNE English coursebook and the internationally used Headway Pre-Intermediate textbook through the lens of Tomlinson's (2012) framework of authentic tasks. The analysis focuses on task design, the type of language elicited, and the extent to which tasks promote meaningful communication. Two tested assessment tools—Demir and Ertaş's (2014) ELT Coursebook Evaluation Checklist and Arıkan's (2008) Teacher Textbook Evaluation Form—were adapted and applied to both textbooks. The original binary YES/NO scores of the checklists were converted to 5-point Likert-scale means to allow for more nuanced comparison. Ersöz's (n.d.) authenticity level framework was also utilized to further place the analysis in empirical context. Findings reveal that while the Headway textbook integrates a wider range of communicative, open-ended, and contextually rich tasks, the MoNE textbook relies heavily on mechanical activities such as translation, gap-filling, and controlled drills. These tasks expose learners to extremely narrow actual language use and provide little room for actual language use and do not address learners' genuine real-life communication skills. The study concludes by emphasizing the imperative need to develop task authenticity in nationally published textbooks so that language teaching is brought nearer to communicative and learner-centred teaching ideologies. The study highlights a pressing need for locally developed coursebooks to incorporate higher levels of task authenticity in order to better support learner engagement and the development of communicative skills in EFL classrooms in Turkiye.

Keywords: Task authenticity, EFL coursebooks, Headway Pre-Intermediate, Coursebook evaluation

DOI: https://doi.org/10.30546/19023.978-9952-8573-9-9.2025.9012.
ISBN: 978-9952-8573-8-2

A QUALITATIVE STUDY ON WHAT CAN BE DONE AT SCHOOL TO INCREASE ACADEMIC SUCCESS

Dr. Halime GÜNGÖR

Söke Guidance and Research Center, Aydın
ORCID ID: https://orcid.org/0000-0002-3283-1250

Abstract

Aim of research is to evaluate whether the suggestions of high school students, their teachers, and school administrators regarding what can be done at school to increase students' academic success differ according to the type of school they attend. In the study, case study, one of the qualitative research methods, was used. In determining the study group, the proportional stratified sampling type of the stratified sampling method, one of the probability sampling methods, was used. School types, including general academic high schools, vocational and technical high schools, and religious education, were taken as strata. 1668 people, including 1294 12th grade students, 326 teachers, and 48 administrators, participated in the study. The analysis of the data was done with the categorical content analysis method. When the suggestions of students, teachers and administrators regarding the education system are compared according to school types, the suggestion of "*having a curriculum according to the field"* chosen by the students is supported by students in all school types, but not by religious education teachers, and administrators think that the curriculum should differ according to school types. The fact that the curriculum is common in all types of high schools in Turkey increases the burden on vocational technical high schools and religious education students, who take extra workshop and field courses in addition to the common curriculum, and makes their jobs more difficult. Taking into consideration the suggestions of students, teachers and administrators regarding the problems experienced in schools by policy makers and cooperating with them towards a solution will make it easier to solve the problems.

Keywords: Secondary education, high school, higher education, students, teachers, administrators.

AKADEMİK BAŞARININ ARTMASI İÇİN OKULDA YAPILABİLECEKLERE İLİŞKİN NİTEL BİR ÇALIŞMA

Özet

Araştırmanın amacı, lise öğrencilerinin akademik başarılarının yükselmesi için okulda yapılabileceklere ilişkin kendilerinin, öğretmenlerinin ve okul yöneticilerinin önerilerinin bulundukları okulların türlerine göre farklılaşıp farklılaşmadığının değerlendirilmesidir. Araştırmada nitel araştırma yöntemlerinden durum çalışması kullanılmıştır. Çalışma grubunun belirlenmesinde olasılıklı

DOI: https://doi.org/10.30546/19023.978-9952-8573-9-9.2025.9012.
ISBN: 978-9952-8573-8-2

örnekleme yöntemlerinden tabakalı örnekleme yönteminin orantılı tabakalı örnekleme türü kullanılmıştır. Genel akademik liseler, mesleki ve teknik liseler, din öğretimi olmak üzere okul türleri tabaka olarak alınmıştır. Araştırmaya 1294 12.sınıf öğrencisi, 326 öğretmen, 48 yönetici olmak üzere 1668 kişi katılmıştır. Verilerin analizi kategorisel içerik analizi yöntemiyle yapılmıştır. Eğitim sistemine yönelik öğrenci, öğretmen ve yöneticilerin okul türlerine göre önerileri karşılaştırıldığında, *alana göre müfredat olması* önerisinin tüm okul türlerinde öğrenciler tarafından desteklendiği, din öğretimi öğretmenleri tarafından desteklenmediği, yöneticilerin ise müfredata ilişkin olarak müfredatın okul türlerine göre farklılaşması gerektiğini düşündüğü sonucuna ulaşılmıştır. Türkiye'de liselerde tüm okul türlerinde müfredatın ortak olması özellikle ortak müfredata ilaveten atölye ve alan derslerini de gören mesleki teknik lise ve din öğretimi öğrencilerinin yükünü arttırmakta, işlerini zorlaştırmaktadır. Okullardaki yaşanan sorunlar konusunda öğrencilerin, öğretmenlerin, yöneticilerin önerilerinin politika yapıcılar tarafından dikkate alınması ve çözüme yönelik olarak onlarla işbirliği yapılması sorunların çözümünü kolaylaştıracaktır.

Anahtar Kelimeler: Ortaöğretim, lise, yükseköğretim, öğrenciler, öğretmenler, yöneticiler

INTRODUCTION

The system of access and attendance of higher education is implemented differently in different countries of the world. Students access higher education by high school graduation exam maturity certificate in England, France, Australia, Germany, Austria, Netherlands, Finland, Ireland and Egypt, by Standard Aptitude Test in the United States, Israel and Sweden, by central university entrance exam in Spain, Turkey, Japan, Russia, China, Iran, Georgia and South Korea, by their high school grades without examination in Norway and Canada (Günay & Gür, 2009; Gillick, 2021; Gölpek & Uğurlugelen, 2013). Countries have a system of access university without exam are in the minority compared to others. Central or local exams are applied to measure academic ability and maturity in most countries. Therefore, being successful in the exam to access higher education, which is one of the most important factors for individuals having a profession has become the focus of both families, students and teachers. Although the content of education, curriculum, structure of the education system, education policies and form of the exam have changed over the years, the fact that one of the exams that young people in their last adolescence period have to face to start their lives is that university exam had been challenging for young people. While the educational curriculum should be a part of academic life and social life, in today's education system, educational contents are designed as a tool for university exam (İncirci, 2021). On the other hand, academic failures and early school dropouts have long-term negative effects on social and sustainable development. Considering that academic failures negatively affect the development of society due to the need for qualified human resources, it is important to evaluate the factors affecting school success (Akaslan, 2017). On the other hand, academic success is also very important for families and environment, as it ensures that students are well-equipped for professional and social life and shapes their future (Sarıer, 2016).

DOI: https://doi.org/10.30546/19023.978-9952-8573-9-9.2025.9012.
ISBN: 978-9952-8573-8-2

Factors affecting academic success can be listed as cognitive factors, affective factors like self-esteem, personality, self-efficacy, motivation, familial factors (Sarıer, 2016), in-school factors such as number of teachers, number of students per teacher, technical facilities of the school (laboratory, library), qualifications of teachers and administrators, school success rate, class size; out-of-school factors such as economic and social status of the family, family size, health problems, tv watching and computer use habits (Akaslan, 2017), type of school, educational status of the parents, family status of the student, school attendance, grade repetition, physical characteristics of the school, educational programs, factors originating from the educational environment, personal characteristics, gender and age of the students (Güngör, 2020). In fact, students who believe that success and failure are a result of their own behaviors succeed more easily, while students who attribute their failures to external factors such as bad luck and the difficulty of the courses have more failures (Olcay & Döş, 2009). One of the main reasons for the large differences between schools in terms of student achievement is the characteristics of the school and the teachers (Özdaş, 2019). In addition, since all school-related activities are carried out with the permission and knowledge of the school principal and under the management and coordination of the school principals, so administrators are primarily responsible for the planning, execution and evaluation of all activities related to the academic success of the students (Güngör, 2020). On the other hand, academic success is a step towards many professions that society demands, students are rewarded by educational administrators on various platforms for their academic success, and both parents and teachers perceive it as a source of pride (Yelgün & Karaman, 2015).

The components of the education system, namely students, teachers, administrators, parents, educational environments, educational programs, and educational materials, serve the purpose of the education system and raise desired individuals (Güngör, 2020). Although it is not possible to control all variables related to academic success, it is possible to regulate the factors that directly affect education and success. In order to regulate the factors that directly and indirectly affect success and failure, firstly, it is important to determine these factors. When the factors affecting academic success are known, easier to make the necessary arrangements and take the necessary precautions both in the school environment and at home to increase success. It is extremely important that what can be done to increase academic success based on the factors affecting academic success is addressed by students, teachers and administrators, who are the basic elements to reach academic success. In this sense, aim of this research is to evaluate whether the suggestions of high school students, their teachers, and school administrators on what can be done at school to increase students' academic success differ according to the type of schools they attend.

METHOD

In the research, a case study, one of the qualitative research methods, was used. According to Merriam (2013), a case study is an in-depth description and examination of a limited system. The case

DOI: https://doi.org/10.30546/19023.978-9952-8573-9-9.2025.9012.
ISBN: 978-9952-8573-8-2

examined in this research is the suggestions of high school students, their teachers and administrators regarding what can be done in school to increase their academic success.

There are 211 official secondary schools continuing education in Bursa province. In determining the study group, the proportional stratified sampling type of the stratified sampling method from the probability sampling methods was used. School types such as general academic high schools, vocational and technical high schools, and religious education were taken as strata. The distribution of the study group according to strata is given in Table 1.

Table 1. Distribution of the Sample by School Types

School Type/Stratifies	**Study Universe**		**Study Group**	
	Number of Schools	**The ratio to the universe**	**Number of Schools**	**Sampling Rate**
General Academic High Schools	85	40.28	15	45.45
Vocational and Technical High Schools	81	38.39	14	42.42
Religious Education	44	20.85	4	12.12
Total	211	100	33	100

While determining the schools included in the study group, the 2021-2022 academic year success base scores of the schools were taken from the e-school management information system and ranked from smallest to largest, and schools with low and high base scores were selected separately for each school type. The characteristics of the participants are given in Table 2.

Tablo 2. The Characteristics of the Participants

Descriptive Information	**Category**	**Frequency (N)**	**Percent (%)**
Students	General Academic High Schools	393	30.37
	Vocational and Technical High Schools	792	61.21
	Religious Education	109	8.42
	Total	1294	100
Teacher	General Academic High Schools	133	40.80
	Vocational and Technical High Schools	157	48.16
	Religious Education	36	11.04

	Total	326	100
Administrator	General Academic High Schools	20	41.67
	Vocational and Technical High Schools	20	41.67
	Religious Education	8	16.66
	Total	48	100
General Total		1668	100

A total of 1668 people participated in the study, including 1294 12th grade students, 326 teachers, and 48 administrators. The research data were collected using a form prepared by the researcher. Participants were asked an open-ended question such as their position at school (teacher, administrator, student), the type of school, and what you suggest can be done at school to increase academic success. While preparing the form, the views of two faculty members who are experts in statistics and educational sciences were sought.

After obtaining the necessary application permissions for the research application, the researcher went to the schools and met with the school administration, and the form was applied to the volunteer participants online. The data was checked by the researcher, 24 unanswered and incomplete forms were excluded from the study, and 1668 completed forms were analyzed in a computer environment.

Data analysis was done with content analysis method. In the content analysis process, codes were created based on the expressions conceptualized based on the literature of the study. Coding was done separately by two experts in terms of reliability of the study. After the codes were created, common aspects between the codes were determined and categories were created. In creating the categories, the participant's position at school (student, teacher, administrator) and school type variables (general academic, vocational technical and religious education) were taken into account, and then themes were created. As a result of the analysis, 8 themes were created: suggestions regarding school administrators and management style, teacher-related factors, qualifications of the school, school environment, teaching, guidance and orientation, preparation for higher education, and education system. In order to ensure the validity of the study, direct quatitions from the participant views were included. The view of an expert who is competent in qualitative analysis was taken regarding the analyses made. The findings were interpreted by using relevant literature, and conclusions and recommendations were reached in the light of the findings.

Findings

The findings on the comparison of recommendations according to school types are given in Table 3.

DOI: https://doi.org/10.30546/19023.978-9952-8573-9-9.2025.9012.
ISBN: 978-9952-8573-8-2

Table 3. Comparison of Recommendations according to School Types

Themes	Groups	Total	Vocational Technical	General Academic	Religious Education
School Administrators and Management Style	Student	155	30	116	9
	Teacher	20	2	17	1
	Administrator	10	3	6	1
	Total	185	35	139	11
Teacher-Related Factors	Student	142	12	119	11
	Teacher	18	5	11	2
	Administrator	5	4	1	0
	Total	165	21	131	13
Qualifications of the School	Student	81	9	64	8
	Teacher	41	18	19	4
	Administrator	2	1	1	0
	Total	124	28	84	12
School Environment	Student	205	55	130	20
	Teacher	49	22	26	1
	Administrator	11	6	4	1
	Total	265	83	160	22
Teaching	Student	177	28	142	7
	Teacher	35	18	14	3
	Administrator	3	3	0	0
	Total	215	49	156	10
Guidance and Orientation	Student	193	32	152	9
	Teacher	100	31	53	16

DOI: https://doi.org/10.30546/19023.978-9952-8573-9-9.2025.9012.
ISBN: 978-9952-8573-8-2

	Administrator	12	2	9	1
	Total	305	65	214	26
Preparation for Higher Education	Student	290	137	130	23
	Teacher	48	16	24	8
	Administrator	7	2	5	0
	Total	345	155	159	31
Education System	Student	261	81	174	6
	Teacher	87	37	40	10
	Administrator	18	10	6	2
	Total	366	128	220	18
Total		1970	564	1263	143

When the suggestions regarding school administrators and management style are examined according to school types, "*number of students in the classroom should be reduced"* suggestion is supported by students and teachers in the vocational technical high school and general academic high school, but there is no suggestion from students and teachers in religious education, and administrators on this. One of the general academic high school teachers expressed his/her view as "*Reducing the number of students in classes. In the past, this number was 30, it was increased to 34, and in the last two years it was 40. Success is inversely proportional to the increase in the number of students. Success has gradually decreased. The fact that physical conditions cannot support 40 people has decreased success in unhealthy environments*". While the suggestion that "*students' views should be taken into consideration"* is supported by general academic high school and religious education students. Vocational technical high school students do not have such a suggestion.

"*School administration should be more qualified in terms of management, should deal with the problems better, the school areas such as laboratories, music classes, libraries, sports fields should be allowed to be used effectively by students, and the reducing discipline in school rules"* are suggested only by general academic high school students and teachers. Administrators do not support these suggestions.

The suggestion that "*the school administration should be less concerned with students' attire"* is supported by all students. One of the religious education students expressed his view as follows: "*Our administrators and teachers generally should not care about attire, should give importance to education, but at school, attire comes before education*."

DOI: https://doi.org/10.30546/19023.978-9952-8573-9-9.2025.9012.
ISBN: 978-9952-8573-8-2

When the suggestions regarding teacher-related factors are examined, although the suggestion of "*dealing with students one-by-one"* is suggested by all groups, religious education teachers and administrators and general academic high school administrators do not support this suggestion. In fact, one of the general academic high school teachers expressed his/her view as "*I believe that if teachers and administrative staff gave the same support and interest to students who were moderately successful and unsuccessful as they did to students who were high successful, students would reach much better results*".

The suggestions that "*teachers over a certain age should retire, teachers should give fair grades, and teachers should be informed about the university entrance exam"* are supported only by general academic high school students, while the suggestion that "*qualified teachers should be assigned"* is supported by general academic high school students and teachers. One of the general academic high school students expressed his/her view as follows: "*The communication problems between students and teachers should be solved, teachers should develop themselves. There are teachers who graduated 10 years ago and remained the same as they started their profession. Teachers should learn how to give the right information to students practically and quickly*."

When the suggestions regarding the qualifications of the school were examined, it was seen that the suggestion for "*more active use of laboratories"* was not supported by religious education students and vocational technical high school teachers, but was supported by students and teachers in all other school types. The suggestion for "*more active use of the library"* was suggested by students in all school types, but was not supported by general academic high school teachers. One of the vocational and technical high school students expressed his/her view as follows: "*The library should have tests, books for young people, and computers for doing research*".

"*The use of smart boards"* is recommended by general academic high school and religious education students, vocational technical high school and religious education teachers. "*The presence of sports areas"* is recommended by students in all types of schools and by general academic high school and vocational technical high school teachers.

When the suggestions regarding the school environment are examined, the suggestion of "*not compromising on discipline"* is suggested by teachers and administrators. The students' view on discipline is that "*tolerance increases with discipline"*. "*More social, sportive and artistic activities"* are recommended by students in all types of schools, vocational technical high schools, and general academic high school teachers, but are not supported by religious education teachers. In fact, one of the general academic high school teachers expressed his/her view as "*I think that academic success will be increased by directing students to activities such as painting, music, sports*" and one of the general academic high school students expressed his/her view as "*The fact that students join few*

activities at school causes them to be psychologically demoralized. Therefore, the number of social activities at school should be increased".

"*To create areas where social activities can be carried out"* is suggested by general academic high school administrators. In addition, a school administrator expressed his/her view as *"The school environment should be more organized, cleaner, and areas where more social activities can be carried out should be created*.". "*To increase scientific projects in the school"* is suggested by vocational technical high school, general academic high school students and teachers.

When the suggestions of students, teachers and administrators regarding the teaching were compared according to the school types, it was seen that the administrators of general academic high schools and religious education did not have any suggestions on this issue. Suggestions that "*students should be allowed to question during lessons, there should be coordination between the courses, more questions should be solved in lesson, more tests should be given to students, there should be no concern about completing the curriculum, and the themes that students need to repeat should be explained again in the empty courses"* were suggested only by the general academic high school students.

It is seen that the suggestion of *"increasing the number of applications in lesson*" is suggested by all groups of students, vocational technical high school and general academic high school teachers. One of the general academic high school students stated his/her view as *"In the lessons, things that will be useful for us should be explained or only theoretical information should not be given, but also taught in practice."*. One of the general academic high school teachers expressed his/her view as follows: "*Students should choose an academic field that they are interested in, without have job concerns about, and fears on future. Lessons should be effective, efficient, clear, and understandable. Curriculum and exam systems should continue for at least 20 years. Constantly changing systems and curricula make things inextricable*.".

When recommendations regarding guidance and orientation are examined, "*guiding students according to their abilities and interests"* and *"supporting students in determining their goals"* are recommended by students and teachers in all types of schools and by general academic high school administrators.

One of the vocational and technical high school teachers stated, "*In order to raise individuals who respect differences and have moral values, some things need to change in the environment, social media, at school and at home. Students' interests and abilities can never be determined correctly in schools.*". One of the general academic high school teachers stated, "*As a teacher, it is important to suggest to students who cannot reach their goals or who are predicted not to reach their goals that the inadequate results they have achieved. This is not the end of the world, and that there can always be new goals and opportunities*.". One of the religious education students stated, "*There should be good environments in the school where people can make decisions about their dreams and get advice.*

DOI: https://doi.org/10.30546/19023.978-9952-8573-9-9.2025.9012.
ISBN: 978-9952-8573-8-2

Students' career choices should be taken seriously, and children should be able to work better and realize their wishes."

The suggestion that *"guidance and psychological counseling services should be more effective"* is supported by teachers and students in all types of schools; that "*awareness-raising activities should be planned for student"* and "*students should focus on success"* is supported by teachers in all types of schools; and that there is no suggestion regarding guidance and orientation that is strongly supported by administrators in all types of schools.

When the suggestions regarding preparation for higher education were examined, it was seen that the suggestion of "*having more trial exams"* was supported by students in all types of schools, by general academic high schools and vocational technical high school administrators and teachers, but religious education administrators and teachers did not have any suggestions on this issue. Students in all school types support the suggestion that "*teachers should prepare students for the exam since 9th grade"* and "*lesson in the 12th grade should be only for the university exam"* but teachers and administrators do not have any suggestions on these issues. While students in all school types support the suggestion of "*having question-solving hours except lessons"*, administrators do not have a suggestion on this issue, and only general academic high school teachers support it. One of the general academic high school stated that *"It is an important point that helping students to understand where they see themselves in their future lives and what they can achieve".*

When the suggestions regarding the education system were examined, it was seen that while the suggestion of "*having a curriculum according to field"* was supported by students in all types of schools, religious education teachers did not support it. While the suggestion of *"reducing number of courses and course load of students"* is supported by teachers in all types of schools, it is seen that religious education students do not support it and it is supported only by vocational technical high school administrators. In fact, one of the general academic high school teachers stated that "*Daily class hours are more than necessary. There are continuous classes from 08.30 A.M. to 16.00 PM. Students packed into classrooms like a prison camp, tired, exhausted, unhappy youth with no energy... There is a 2-hour course after classes and so time is 18.00PM. Go home, eat, rest, start studying, there is no weekend, no holiday. It is really a shame, a real shame. At least if school were 4+2=6 hours, plus 2 hours of course, it would be more effective. Someone should really do something"*.

The suggestion that "*secondary education should not be compulsory"* is supported by vocational technical high school administrators and teachers. A teacher stated that "*High school should not be compulsory for students. There should be vocational institutions where students who are not successful in their courses can be placed according to their interests and abilities*." While "*the examination system should be changed"* suggestion is supported by teachers in all types of schools and also students and administrators do not offer any suggestions on this issue.

DOI: https://doi.org/10.30546/19023.978-9952-8573-9-9.2025.9012.
ISBN: 978-9952-8573-8-2

RESULTS AND DISCUSSION

In this study, suggestions on what can be done in schools to increase students' academic success were examined according to school type, and the views of secondary school students, teachers and administrators on the subject were evaluated.

In the research, "*reducing the number of students in the class"* in order to increase academic success was suggested by students and teachers in vocational technical high schools, general academic high schools and by administrators in all types of schools. In fact, studies have shown that there is a relationship between the number of students in class and academic success; academic success is higher in classes with fewer students (Uludağ & Odacı, 2002). The suggestion that *"school administration should be less concerned with students' attire"* was voiced by all students. In Turkey, within the scope of the dress code regulation published in the Official Gazette numbered 28480 on 27 November 2012, students in pre-school, primary school, secondary school and high school have been given freedom of wearing. It is noteworthy that although there is freedom of wearing in schools, students state that the school administration interferes with the students' attire and that they think that this situation affects their academic success.

In the study, although the suggestion of "*dealing with students one-by-one"* is suggested by all groups regarding teacher-related factors, the fact that religious education teachers and administrators and general academic high school administrators did not make this suggestion may be due to the fact that teachers see attention to students as sufficient. In fact, as a result of the research conducted by Habegger (2008), it was found that the administrators of successful schools' value their students and teachers, and that their main goal in school is not to catch high academic success but to develop positive relationships. Similarly, in the study conducted by Erçetin and Bisaso (2016), it was found that the leadership behaviors of school administrators affect academic achievement. Teachers' helping students develop positive behaviors by being sincere and understanding is effective in students' academic success (Erçetin and Çevik, 2019).

The fact that only general academic high school students, teachers and administrators support the suggestions that "*teachers over a certain age should retire, teachers should give fair grades, and teachers should be informed about university entrance exam"* can be associated with the fact that preparation for higher education is more intensive in this type of high school. As a matter of fact, it was concluded that the "*appointment of qualified teachers"* was supported by general academic high school students and teachers. Similarly, according to the results of the study conducted by Babaoğlan (2017), the most frequently voiced suggestion regarding teachers was to improve the qualifications of teachers and to ensure that the teaching profession attains the respect it deserves.

When the suggestions regarding the qualifications of the school are examined, suggestion for "*more active use of laboratories"* is not supported by religious education students and vocational technical

DOI: https://doi.org/10.30546/19023.978-9952-8573-9-9.2025.9012.
ISBN: 978-9952-8573-8-2

high school teachers is due to the fact that laboratory courses are few in religious education and workshops are many in vocational technical schools. The suggestion for "*more active use of the library"* was suggested by students in all types of schools. In fact, students' orientation towards more reading and research is one of the factors that increases academic success.

*"Allowing the effective use of school areas such as laboratories, music classes, libraries, sports fields, and planning more social, sports, and artistic activities in scho*ol" and the fact that students recommend them in all types of schools, draws attention to the importance of social and sportive activities as a motivational support in increasing academic success. In support of this finding, Chan (1996) found that student success was highest in Modern Success Environments and lowest in Traditional Learning Environments as a result of the research conducted on the effect of physical conditions of the school on student success.

In the study, while administrators expressed the issue of *"not compromising on discipline in the school environment"* in all types of schools, students drew attention to "*the increase in tolerance along with discipline"*. The fact that the suggestions that "*students should be allowed to question in lessons"*, that there should be "*coordination between lessons"*, that "*more questions should be solved in lessons"*, that *more tests should be given*, that there should be "*no concern about completing the curriculum"* were only expressed by general academic high school students can be thought to be due to their concerns about academic success for the future and their higher education goals being more than vocational, technical and religious education.

When suggestions regarding guidance and orientation are examined, the suggestions regarding "*guiding students according to their abilities and interests"* and "*helping students to determine their goals"* have been highlighted by students and teachers in all types of schools and general academic high school administrators. In fact, in the research conducted by Erçetin and Arifoğlu (2016), it was concluded that one of the ongoing important problems in secondary education is the incompatibility between the knowledge and skills that young people will need in life and the skills learned at school.

It was concluded that students in all types of schools support the suggestion of "*more trial exams to prepare for higher education"*, but vocational technical high schools and religious education administrators and religious education teachers do not have any suggestions on this issue. According to the results of the research conducted by Altun and Çakan (2008) in the context of the views of the educational administrators of the provinces that ranked in the higher education entrance exams, it was found that the holding of trial exams is one of the factors affecting student success at the macro level. Since access to higher education is one of the criteria for success in the education system, increasing access to higher education has also become a goal for schools. Increasing access to higher education has been a priority for many countries in recent years and is linked to multiple positive outcomes such

DOI: https://doi.org/10.30546/19023.978-9952-8573-9-9.2025.9012.
ISBN: 978-9952-8573-8-2

as higher enrollment rates, economic growth, innovation, social mobility and greater citizen participation (UNESCO, 2024).

When the suggestions of students, teachers and administrators regarding the education system are compared according to school types, the suggestion of "*having a curriculum according to the field"* chosen by the students is supported by students in all school types, but not by religious education teachers, and administrators think that the curriculum should differ according to school types. The fact that the curriculum is common in all types of high schools in Turkey increases the burden on vocational technical high schools and religious education students, who take extra workshop and field courses in addition to the common curriculum, and makes their jobs more difficult. In fact, the suggestion "*to reduce the number of courses and course load"* is supported by teachers in all types of schools.

In addition, the suggestion that "*secondary education should not be compulsory"* was voiced by vocational technical high school administrators and teachers. Since secondary education is compulsory, the concentration of all students who do not have a higher education goal in the future in vocational technical high schools affects the quality of students in schools. In the old practice while 8-year education was compulsory, students who did not want to continue secondary education and did not have academic goals preferred to get a job, while in the current practice, 12-year education is compulsory, these students are forced to continue school even if they do not want to. After registering for secondary education, these students can enroll in open high school, but this situation also increases the problems experienced with 9th graders in schools. In fact, in the research conducted by Hız (1994), young people stated that the current practices in the education system were not useful to them and that they were largely dissatisfied with the current education system.

RECOMMENDATIONS

In the research, all groups expressed the problems based on the education system regarding what can be done in school to increase academic success, emphasizing that existing problems constitute an obstacle on success. Taking into consideration the suggestions of students, teachers and administrators regarding the problems experienced in schools by policy makers and cooperating with them towards a solution will make it easier to solve the problems. Providing solutions to the problems experienced in the implementation of the changes made or to be made in the education system will relieve the students, teachers and administrators who are the parties experiencing the problems and who are directly involved in them. Developing policies for the employment of graduates of vocational and technical high schools, where academic success expectations are lower, and implementing the developed policies will both ease the education system, increase the quality of education in higher education, and contribute to social and economic development

DOI: https://doi.org/10.30546/19023.978-9952-8573-9-9.2025.9012.
ISBN: 978-9952-8573-8-2

REFERENCES

Akaslan D 2017. Yüksek öğretimde okul başarısını etkileyen faktörlerin incelenmesi. Researcher: Social Science Studies, 5 (4): 224-241

Altun SA & Çakan M 2008. Öğrencilerin sınav başarılarına etki eden faktörler: LGS/ÖSS sınavlarındaki başarılı iller örneği. İlköğretim Online, 7(1): 157-173, [Online]: http://ilkogretim-online.org.tr.

Babaoğlan E 2017. Yozgat'ta öğrenci başarısı: Başarı engelleri ve başarıyı artırmak için yapılabilecekler. Mustafa Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 14(37): 23-40

Chan TC 1996. Environmental impact on student learning. Valdosta, GA: Valdosta State College, School of Education. (ERIC Document Reproduction Service No. ED 406 722)

Erçetin ŞŞ & Arifoğlu A 2016. Herkes için eğitim 2015 hedefleri ve Türkiye. Bartın Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi, 5(2): 223-246 Doi: http://dx.doi.org/10.14686/buefad.v5i2.5000186142

Erçetin ŞŞ & Bisaso, S.S. (2016b). The influence of changing paradigms on educational management and school administration. In: Erçetin ŞŞ (Ed.). Applied chaos and complexity theory in education. Hershey: IGI Global Publication, 11-28 DOI: 10.4018/978-1-5225-0460-3.ch002

Erçetin ŞŞ & Çevik MS 2019. A study on validity and reliability of Teacher Efficacy Scale. In: Erçetin ŞŞ, Potas N (Eds.) Chaos, complexity and leadership 2017: Explorations of chaos and complexity theory. springer proceedings in complexity. Cham: Springer, pp 411-430

Gillick M 2021. Analysis of CSAT English Reading Test. DOI:10.13140/RG.2.2.16937.88167 https://www.researchgate.net/publication/359919954_Analysis_of_CSAT_English_Reading_Test

Gölpek F & Uğurlugelen K 2013. Avrupa ülkelerinde ve türkiye'de yükseköğretime giriş sistemleri. Dicle Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, 2(5): 64-77

Günay D & Gür B S 2009, Nisan. Dünyada üniversiteye giriş sistemleri ve ÖSS. Türkiye'nin 2023 vizyonunda üniversiteye giriş sistemi kongresinde sunulan bildiri. Ankara: Atılım Üniversitesi

Güngör H 2020. Yükseköğretime hazırlanırken 12. sınıf öğrencilerinin okullarında akademik başarılarıyla gelecek beklentilerini etkileyen faktörler. Yayınlanmamış doktora tezi. Ankara: Hacettepe Üniversitesi,

Habegger S 2008. The principal's role in successful schools: Creating a positive school culture. Principal, September/October, 42-46

Hız K 1994. 15-24 yaş arası gençlerin durumları ve gelecek beklentileri (Muğla ili örneği). Yayınlanmamış doktora tezi. Ankara: Gazi Üniversitesi

İncirci A 2021. Ortaöğretim öğrencilerinin akademik başarı ve başarısızlığını etkileyen faktörler. Kırşehir Eğitim Fakültesi Dergisi, 22(2): 1247-1285.

Merriam SB 2013. Nitel araştırma: Desen ve Uygulama İçin Bir Rehber (3. Baskıdan Çeviri, Çeviri Editörü: S. Turan). Ankara: Nobel Yayın Dağıtım

Olcay A & Döş İ 2009. Ortaöğretimde başarıyı olumsuz etkileyen unsurların öğrenci boyutuyla tespitine yönelik bir uygulama. Gaziantep Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 8 (1): 131 -155

Öksüzler O & Sürekçi D 2010. Türkiye'de ilköğretimde başarıyı etkileyen faktörler: Bir Sıralı Lojit Yaklaşımı. Finans Politik & Ekonomik Yorumlar, 47 (543): 79-89

Özdaş F 2019. Lise Öğrencilerinin Akademik Başarısını Etkileyen Öğretmen Tutum ve Davranışları: Nitel bir analiz. Turkish Studies Educational Sciences, 14 (3): 755-772 http://dx.doi.org/10.29228/TurkishStudies.22668

Resmi Gazete 2012, 27 Kasım. 28480 sayılı Millî Eğitim Bakanlığına Bağlı Okul Öğrencilerinin Kılık ve Kıyafetlerine Dair Yönetmelik https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2012/11/20121127.pdf

Sarıer Y 2016. Türkiye'de öğrencilerin akademik başarısını etkileyen faktörler: Bir meta-analiz çalışması. Hacettepe Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi, 31 (3): 609-627

Uludağ Z & Odacı H 2010. Eğitim-öğretim faaliyetlerinde fiziksel mekan. Milli Eğitim Dergisi, 153-154:18-36.

UNESCO 2024. Do countries aim to increase access to higher education? Policy Insight 18

https://www.iesalc.unesco.org/en/articles/new-insights-countries-objectives-increase-access-higher-education

DOI: https://doi.org/10.30546/19023.978-9952-8573-9-9.2025.9012.
ISBN: 978-9952-8573-8-2

Yelgün A & Karaman İ 2015. What are the factors reducing the academic achievement in a primary school located in a neighborhood with a low socioeconomic status? Education and Science, 40 (179): 251-268

DOI: https://doi.org/10.30546/19023.978-9952-8573-9-9.2025.9012.
ISBN: 978-9952-8573-8-2

THE RELATIONSHIPS BETWEEN MOTHERS' ALTRUISM AND COMPASSION AND THEIR CHILDREN'S WELL-BEING

Burcu TURAN DUMAN[1*], Hakan SARIÇAM[2]

[*1]Sivas Cumhuriyet University, Educational Sciences Institute, Department of Guidance and Psychological Counseling, Sivas, Türkiye. ORCID Code: 0009-0002-9306-3862

[2]Sivas Cumhuriyet University, Faculty of Education, Department of Guidance and Psychological Counseling, Sivas, Türkiye. ORCID Code: 0000-0002-8723-1199

ABSTRACT

The primary aim of this study is to investigate the relationship between mothers' levels of compassion and altruism and the well-being of their children. In addition, the study compares children's well-being in terms of gender, age, and birth order. This research is significant in that it contributes empirical findings to the literature on mother–child attachment. A correlational research design, one of the quantitative research methods, was employed in the study. The participants consisted of 136 mothers and 136 children selected through convenience sampling; all participants voluntarily took part in the study. The Lovingkindness-Compassion Scale and the Altruism Scale were administered to the mothers, while the Stirling Children's Well-being Scale were applied to the children. The collected data were analyzed using SPSS 23. Since the data were normally distributed, parametric analyses were conducted. According to the findings, there is a moderate positive correlation between mothers' levels of compassion and altruism. Another finding indicates that there are low-level positive correlations between mothers' levels of compassion and altruism and their children's well-being. Mothers' levels of compassion and altruism together explain 9% of the total variance in children's psychological well-being. In conclusion, compassion and altruism—traits often associated with motherhood—impact not only children's emotional well-being but also their psychological well-being. The findings of the study are discussed in the context of attachment and acceptance–rejection theories.

Keywords: Compassion, Altruism, Well-being in Children.

INTRODUCTION

The mother–child relationship is a fundamental determinant of an individual's psychosocial development, and this relationship, which is particularly shaped during early childhood, directly influences the quality of the child's attachment patterns (Bowlby, 1988). Within the framework of attachment theory, the caregiver's (typically the mother's) sensitivity, consistency, and timely and appropriate responsiveness to the child's needs play a critical role in the formation of the child's internal working models (Ainsworth et al., 1978). These models shape the individual's core beliefs

about the self and others and form the foundation for lifelong social, emotional, and cognitive functioning (Bretherton & Munholland, 2008).

Research has shown that children who develop secure attachment exhibit higher levels of social competence, self-regulation skills, academic achievement, and psychological resilience (Sroufe, 2005; Thompson, 2008). Conversely, attachment relationships characterized by insecurity or disorganization have been associated with increased tendencies toward internalizing problems (e.g., anxiety, depression) or externalizing behaviors (e.g., aggression, conduct disorders) in later stages of development (Lyons-Ruth & Jacobvitz, 2008). In this context, the mother–child relationship provides a developmental foundation that influences not only the child's immediate growth but also long-term mental health and interpersonal functioning. The primary aim of this study is to examine the impact of mothers' emotional values—specifically their levels of altruism and compassion—on children's well-being within the context of mother–child interaction processes.

Subjective well-being is a multidimensional construct comprising cognitive and affective components that reflect how individuals evaluate their lives. Developed during childhood, this structure plays a key role in determining essential psychosocial functions such as coping with stress, emotional regulation capacity, and life satisfaction. Children's levels of subjective well-being are closely associated with the quality of care they receive in early life—particularly with the caregiver's emotional sensitivity and empathic tendencies (Schweiger & Graf, 2015). In this context, understanding children's well-being requires a holistic analysis that encompasses not only individual factors but also developmental and relational dynamics (Gencer, 2018). Accordingly, mothers' altruistic behaviors toward their children—namely, their tendency to prioritize the child's needs over their own—may contribute to a secure attachment environment and serve a protective and supportive function in the development of children's subjective well-being.

The concept of altruism was first introduced by Auguste Comte in the mid-19th century. Using the term "altruisme", Comte argued that human behavior is fundamentally driven by concern for others and for society, rather than self-interest. According to Comte, individual egoism poses a threat to social order, whereas altruism reflects the prioritization of collective welfare and serves as the driving force behind social progress. A truly moral individual lives not for oneself but for others; altruism is the highest principle guiding human behavior (Comte, 1951).

The presence of various definitions of altruism reflects the interdisciplinary interest in this phenomenon across fields such as sociology, psychology, economics, and political science. A review of the literature reveals a common theme: altruism is generally characterized as the individual's tendency to help others based purely on internal motivation, without any expectation of external reward (Akbaba, 1994). In the acquisition of altruistic behaviors, Bandura's social learning theory offers a key theoretical foundation. According to this theory, individuals learn behaviors by observing

DOI: https://doi.org/10.30546/19023.978-9952-8573-9-9.2025.9012.
ISBN: 978-9952-8573-8-2

others and acquire them through imitation (Bandura, 1977). Children, in particular, internalize altruistic behaviors by directly observing the actions of primary social models such as parents, siblings, and grandparents. In this way, beyond genetic predispositions, observational learning and reinforcement processes serve as key environmental factors in the development of altruistic behavior (Kakavoulis, 1998). The motivational processes underlying altruistic behavior can be classified as intrinsic and extrinsic motivation within the framework of Deci and Ryan's Self-Determination Theory (Deci & Ryan, 1985). While intrinsic motivation refers to engaging in behavior spontaneously and in alignment with one's personal interests and values, extrinsic motivation involves behavior driven by external factors such as rewards, approval, or the desire to avoid punishment. Altruistic behaviors, when performed consciously and with identification toward the well-being of others—without any expectation of external reward—are indicative of intrinsic motivation and, consequently, of a truly "altruistic" attitude. In contrast, when such behaviors are shaped by the anticipation of rewards or by external pressures, what emerges is a "pseudo-altruism", a disposition driven by extrinsic motivation (Batson, 1991). While altruism focuses on promoting others' well-being, compassion refers specifically to an emotional response to others' suffering and plays a significant role in the development of children's subjective well-being.

According to the definition provided by the Turkish Language Association (1998), compassion is "the feeling of sorrow and pity in response to the negative condition experienced by a person or another living being." In the fields of psychology and religious studies, however, compassion is addressed through various definitions due to its multidimensional and multifaceted nature (Mascaro et al., 2020). According to Hökelekli (2013), compassion involves showing concern for another's weakness, distress, or suffering, demonstrating kindness with a sense of pity, and sharing in the pain of the other person. Another definition describes compassion as follows: "It is the act of a sensitive heart becoming water for the thirsty, strength for the weak, a helping hand for those who have fallen; it transforms sorrow into joy, helplessness into relief, and tears into happiness" (Altuntaş, 2011, p. 17).

Due to its semantic proximity to many related concepts, compassion is often confused with other notions—one of which is pity, or feeling sorrow for others. However, pity inherently involves viewing the other person or being as inferior, lacking, or deficient, and often implies a condescending attitude. In contrast, compassion emphasizes a mindful concern and a genuine respect toward the individual or living being, reflecting a more balanced and empathetic emotional stance (Ekstrom, 2012; Goetz et al., 2010).

An increase in the feeling of compassion positively supports an individual's capacity to cope with stress and adversity. This capacity enables the development of a more optimistic outlook in the face of negative experiences and reinforces one's self-confidence. As a result, tendencies such as inadequacy and hopelessness tend to decrease. In this context, compassion can be considered an internal resource that strengthens psychological resilience (Dalai Lama, 2002, pp. 118–120). By enhancing the

individual's ability to cope with stress, compassion contributes to greater resilience in the face of life's adverse conditions. This, in turn, improves children's subjective well-being by strengthening one of its key components—psychological resilience—which positively influences their overall life satisfaction and emotional well-being.

The concept of well-being is commonly defined as a state of happiness, inner peace, and health, as well as the ability to achieve optimal psychological functioning (Deci & Ryan, 2008). Psychological well-being, on the other hand, is a multidimensional construct that enables individuals to utilize their psychological, emotional, and cognitive potential effectively and to lead a meaningful life throughout their developmental journey (Linley & Joseph, 2004). In this context, understanding the dynamic relationship among concepts such as subjective well-being, psychological well-being, and life satisfaction is critical for evaluating an individual's overall state of well-being. An increase in compassion, in turn, supports this multidimensional experience of well-being by enabling individuals to develop resilience in the face of life's challenges and to strengthen their internal resources.

The concept of well-being in the literature is generally approached from two main perspectives: hedonic and eudaimonic. The hedonic perspective defines well-being as the sum of subjective experiences based on the pleasure and satisfaction an individual derives from life (Keyes et al., 2002). In contrast, the eudaimonic approach emphasizes not only life satisfaction but also the recognition that life is meaningful and valuable (Ryan & Deci, 2001). Thus, the concepts of subjective well-being and psychological well-being represent different yet complementary dimensions of well-being. It is stated that positive characteristics such as self-esteem, self-confidence and social-emotional development are strengthened in children with high levels of psychological well-being, and other positive development areas of children are also supported (Dwivedi & Bringley Harper, 2004). While it is observed that individuals with a wide social circle have higher levels of well-being, it is stated that the social relationships established by people with high well-being are more supportive and increase life satisfaction (Diener & Biswas-Diener, 2008).

The Present Study

This study aims to examine the impact of mothers' emotional values on children's perceptions of life, thereby highlighting the critical role of the mother–child relationship in child development. The family, particularly the initial bond formed with the mother, exerts a profound influence on children's personality development. Furthermore, understanding how emotional values such as compassion and altruism shape individuals' social responsibilities and societal sensitivity is essential for the healthy psychosocial development of children (Krueger, Hicks, & McGue, 2001; Thoits & Hewitt, 2001; Tov & Diener, 2008). Therefore, this study seeks to contribute significantly from both individual and societal perspectives.

DOI: https://doi.org/10.30546/19023.978-9952-8573-9-9.2025.9012.
ISBN: 978-9952-8573-8-2

Mothers are vital actors who play a fundamental and primary role in the growth process of children. In the development of infants, it is not only sufficient to meet their physical needs, but it is of great importance that their emotional needs are also fully met. It can be said that individuals whose emotional needs are met in a balanced way exhibit positive tendencies in personality development (Papousek & Papousek, 1997). This study aims to examine the effect of mothers' levels of tolerance, understanding and tolerance towards their children on children's subjective experiences and to reveal the magnitude of this effect, if any, and the determinant factors.

The mother occupies a central position in the primary social bond formed at the very moment the infant enters the world (Bowlby, 1988). The infant begins to recognize their environment by perceiving the mother's sounds, gestures, and facial expressions, during which the mother's emotional values play a decisive role in the child's development (Ainsworth et al., 1978). This study will examine the impact of mothers' intrinsic values, such as altruism and compassion, on children's subjective well-being. The aim is to measure the contribution of these maternal values to children's sense of well-being and to emphasize the importance of enhancing mothers' emotional awareness in order to support child development (Deci & Ryan, 2008; Eisenberg & Miller, 1987). Thus, by strengthening emotional values within the mother–child interaction, positive developmental processes can be supported for both mother and child.

The purpose of this study is to investigate the impact of mothers' levels of compassion and altruism on their children's well-being. In line with this purpose, the following research questions will be addressed:

P1: What is the relationship between mothers' levels of compassion and their children's well-being?

P2: What is the relationship between mothers' levels of altruism and their children's well-being?

P3: Does children's well-being differ according to gender?

P4: Does children's well-being differ according to age?

P5: Does birth order affect children's well-being?

METHOD

Research Design

The present study is a quantitative research employing a relational survey design. Relational research examines the relationships and connections between variables and is also referred to as correlational research. Since this study investigates the relationship between levels of altruism and compassion and well-being, and seeks to understand the effects and associations among these variables, the use of a relational survey design is deemed appropriate.

DOI: https://doi.org/10.30546/19023.978-9952-8573-9-9.2025.9012.
ISBN: 978-9952-8573-8-2

Participants

Prior to commencing the study, the required sample size for detecting a statistically significant correlation coefficient was calculated using an a priori power analysis with G*Power 3.1 software. The analysis parameters were set as a 5% significance level ($\alpha = .05$), 80% statistical power ($1 - \beta = .80$), and a medium effect size ($r = .30$; Cohen, 1988). The analysis determined that a minimum sample size of $n = 84$ participants was necessary to detect a significant correlation. In this study, a convenience sampling method was used to recruit approximately 136 women (mothers) and their 136 children, totaling 272 participants residing in Sivas in Türkiye. The ages of the mothers ranged from 30 to 50 years, while the children's ages ranged from 8 to 18 years.

Measures

In this study, separate Personal Information Forms were administered for mothers and children, along with the Lovingkindness-Compassion Scale, Altruism Scale, and the Stirling Children's Well-being Scale (SCWBS).

Lovingkindness-Compassion Scale (LCS): The scale consists of 15 items and includes three subdimensions: Compassion, egocentrism, and kindness. Its adaptation and development into Turkish were conducted by Sarıçam and Erdemir (2019). The reliability coefficients (Cronbach's alpha) for the subscales are as follows: $\alpha = .69$ for the compassion subscale, $\alpha = .75$ for the egocentrism subscale, and $\alpha = .70$ for the kindness subscale. In this study, the overall reliability coefficient for the scale was calculated as $\alpha = .71$.

Altruism Scale (AS): The scale, developed by Ersanlı and Çabuker (2015), is designed to assess individuals' levels of altruism. It consists of 20 items and two subdimensions: selfishness and self-sacrifice. The goodness-of-fit indices from the confirmatory factor analysis (CFA) were acceptable ($\chi^2/df = 1.984$, RMSEA = .06, AGFI = .87, CFI = .91, GFI = .90, RMR = .43). Reliability coefficients for the scale were reported as $\alpha = .89$ and $\alpha = .76$ in two separate samples. In this study, the overall reliability coefficient for the scale was found to be $\alpha = .72$.

Stirling Children's Well-being Scale (SCWBS): The scale consists of 12 items and is unidimensional. Its adaptation and development into Turkish were carried out by Akın et al. (2016). The goodness-of-fit indices from the confirmatory factor analysis (CFA) were found to be: $\chi^2 = 96.87$, $df = 54$, RMSEA = .073, SRMR = .051, CFI = .93, IFI = .93, and GFI = .90. The reliability coefficient was reported as $\alpha = .90$. In the present study, the overall reliability coefficient for the scale was $\alpha = .87$.

Data Analysis

concepts of altruism and compassion and the concept of well-being, leading to the decision to conduct this research. Appropriate scales related to each concept were investigated, and after selecting the scales suitable for the study, permissions were obtained from the developers/adapters of the scales.

DOI: https://doi.org/10.30546/19023.978-9952-8573-9-9.2025.9012.
ISBN: 978-9952-8573-8-2

Following these permissions, ethical approval for conducting the study was granted by the Sivas Cumhuriyet University Education Sciences Ethics Committee on [The year 2023], application number [23_11_08]. After receiving all necessary approvals, the data collection forms were printed and distributed to accessible mothers with children. Once the data were entered into SPSS 23, tests were conducted to examine whether the data showed a normal distribution. Since skewness and kurtosis values were within ±2, the data were considered to be normally distributed. Accordingly, parametric analyses including independents samples t-tests, ANOVA, Pearson product-moment correlation, and regression analyses were performed. The confidence interval was set at 95%.

FINDINGS

Correlational Finding

Pearson product-moment correlation analysis was conducted to determine the possible relationships between mothers' compassion and altruism and children's well-being and the results are shown in Table 1.

Table 1. Relationship values between compassion, altruism, and well-being

Variables	1.MLC	2.MA	3.CWB
1.Mother Lovingkindness-Compassion	1	.61**	.29**
2.Mother Altruism		1	.25**
3. Child well-being			1
Mean	63.70	48.44	43.70
SD	6.95	10.02	8.78

**p<.01

As shown in Table 1, there is a statistically significant but low-strength positive correlation between mothers' levels of compassion/kindness and their children's well-being (r = .29, p < .01). In other words, as mothers' compassion/kindness scores increase, their children's well-being scores also increase. Similarly, there is a statistically significant but low-strength positive correlation between mothers' levels of altruism and their children's well-being (r = .25, p < .01). That is, as mothers' altruism scores increase, their children's psychological well-being scores increase as well.

Regression Finding

A linear regression analysis was conducted to determine the extent to which mothers' compassion/kindness and altruism predict their children's psychological well-being. The results are presented in Table 2.

DOI: https://doi.org/10.30546/19023.978-9952-8573-9-9.2025.9012.
ISBN: 978-9952-8573-8-2

Table 2. Regression coefficients for compassion/kindness, altruism, and psychological well-being

Model		Non-standardized coefficients		Standardized coefficients		
		B	SE	Beta	t	p
1	(Constant)	21.14	6.72		3.15	.00
	Compassion/kindness	.28	.13	.22	2.10	.04
	Altruism	.10	.09	.12	1.13	.26

Dependent variable: Child well-being

As indicated in Table 2, the independent variables—mothers' compassion and altruism—explain 9% of the total variance in the dependent variable, children's psychological well-being. However, within this percentage, the effect of altruism is not statistically significant ($\beta = .10$, $t = 1.13$, $p > .05$). In other words, it can be stated that the primary predictor of children's psychological well-being is mothers' level of compassion and kindness.

Comparison of children's psychological well-being according to gender

An independent samples t-test was conducted to compare the psychological well-being scores of the children according to their gender and the findings are given in Table 3.

Table 3. Child well-being according to gender

Variable	Gender	N	Mean	SD	t	p
Well being	Girls	84	42.85	9.16	-1.49	.14
	Boys	52	45.08	8.01		

p<.05

As can be seen from Table 3, the mean total score of girls' psychological well-being (X=42.85) is lower than the mean total score of boys' psychological well-being (X=45.08). In other words, boys have higher psychological well-being. However, this difference is not statistically significant (t= p>.05).

Comparison of children's well-being by age

A one-way analysis of variance (ANOVA) was conducted to compare children's well-being scores across different age groups. The results are presented in Table 4.

DOI: https://doi.org/10.30546/19023.978-9952-8573-9-9.2025.9012.
ISBN: 978-9952-8573-8-2

Table 4. Children's well-being by age

	Sum of squares	df	Mean of squares	F	p
Between groups	373.26	4	93.32		
Within group	6,149.38	131	46.94	1.99	.10
Total	6,522.64	135			

p<.05

As shown in Table 4, the mean total scores of children's psychological well-being do not differ significantly according to their age groups ($F_{(4, 135)} = 1.99$, $p > .05$).

Comparison of children's well-being according to birth order

One-way analysis of variance (ANOVA) was conducted to compare children's well-being scores according to birth order and the findings are given in Table 5.

Table 5. Children's well-being scores according to birth order

	Sum of squares	df	Mean of squares	F	p
Between groups	377.46	3	125.82		
Within group	6,145.18	132	46.55	2.70	.05
Total	6,522.64	135			

p<.05

As can be seen from Table 5, the mean total scores of children's psychological well-being do not differ statistically significantly according to birth order ($F_{(4-135)}= 2.70$; $p>.05$).

DISCUSSION

According to the first finding obtained from the study, there is a positive relationship between mothers' levels of compassion and their children's well-being. Moreover, mothers' compassion levels predict their children's well-being. Similarly, Larrucea-Iruretagoyena et al. (2024) found a positive association between mothers' compassion and children's emotional adjustment. Likewise, Cheung et al. (2022) reported a positive relationship between maternal self-compassion and children's social adjustment, with depressive symptoms acting as a mediator in this relationship. It can be concluded that mothers who demonstrate greater compassion toward their children contribute positively to their children's well-being, thereby increasing children's happiness and life satisfaction. According to Saturn (2017), individuals who directly observe or are exposed to compassionate acts or events may

experience an increase in their own tendency toward compassion and intrinsic motivation to act compassionately. Consequently, this process enables children to internalize compassionate behavior, which in turn contributes positively to their well-being. Fredrickson (2001) emphasizes that positive emotions such as compassion support long-term success and promote individuals' well-being by increasing their sensitivity to their surroundings and events. Individuals who experience such positive emotions tend to have a greater sense of meaning in life and higher levels of well-being. On the other hand, it has been suggested that the concept of compassion is not acquired from others but has existed in humans since birth (Goetz, 2010; Neff, 2003). According to Seppala, Rossomando, and Doty (2012), even 18-month-old children exhibit responses and behaviors indicative of compassion. In this context, it would not be incorrect to state that compassion is an innate trait. Kaynak (2019) suggests that compassion is something people naturally learn as they grow, much like how a child learns to eat or suddenly starts walking once they're ready. Meanwhile, Mikulincer and Shaver (2005) highlight that compassion is linked to positive things like feeling connected to others, being satisfied with life, having close relationships, and experiencing happiness. Conversely, it is negatively related to concepts such as harsh criticism, insensitivity, rumination, and anxiety disorders (Jazaieri et al., 2014). Research has shown that possessing and expressing compassion positively influences a positive outlook and cognitive well-being (Shapira & Mongrain, 2010), while focusing on others and making them feel good reduces anxiety levels and enhances feelings of well-being (Cialdini, Darby, & Vincent, 1973).

The relationship between altruism and children's well-being was found to be positive based on the results obtained. An experimental study conducted by Vyrastekova et al. (2014) in Tanzania demonstrated that when mothers bear sole decision-making responsibility, they make more altruistic choices compared to fathers, which in turn enhances their children's well-being. This study supports the idea that maternal altruism plays a significant role in meeting children's material and social needs, thereby contributing to their overall well-being. Fundamentally, this relationship can be explained by altruistic mothers exhibiting greater sensitivity to their children's emotional and developmental needs. Such sensitivity fosters the development of secure attachment in children, enabling them to feel safer and more valued. Furthermore, altruistic behaviors displayed by mothers serve as important social learning models for children, facilitating the development of critical social skills such as empathy, helpfulness, and problem-solving. It can be concluded that children of altruistic mothers are positively influenced by their mothers' non-demanding state of well-being, which subsequently increases the children's levels of well-being.

Another finding was that when well-being in children was evaluated by gender, no significant difference was found in emotional and psychological well-being levels between girls and boys. While well-being levels in adolescents do not differ by gender in some studies (Amoadu et al., 2024; Esteban-Gonzalo et al., 2020; Watson et al., 2021), some research reveals gender differences,

DOI: https://doi.org/10.30546/19023.978-9952-8573-9-9.2025.9012.
ISBN: 978-9952-8573-8-2

particularly in the area of emotional well-being (Campbell, Bann, & Patalay, 2021; Geng & He, 2022; Ma, Zeng, Ye, & 2015). For example, Watson et al. (2021), in their study of New Zealand adolescents, did not find gender differences in many components of psychological well-being. On the other hand, Campbell et al. (2021), in their study with 566,829 adolescents across 73 countries, concluded that well-being components differ by gender from culture to culture and region to region. Therefore, the reason for no differentiation in the current study is that the data was collected from a single region.

Another finding of the study is that children's emotional and psychological well-being levels did not differ significantly according to their age. Ullsperger and Nikolas (2017), in their meta-analysis reviewing 101 articles, found that well-being among adolescents did not significantly vary by age. On the other hand, there are more studies in the literature reporting that well-being changes according to age (Azpiazu et al., 2023; Gómez-López, Viejo, & Ortega-Ruiz, 2019; Marsh et al., 2018). For example, Azpiazu et al. (2023) reported that subjective well-being among 1,542 adolescents aged 11 to 18 varied by age, and that gender and emotional intelligence were underlying factors. The absence of significant differences in the present study may be attributed to the sample size being insufficient for making robust comparisons.

The final finding of the study revealed that birth order did not affect well-being. In the relevant literature, studies on well-being tend to focus more on the number of siblings rather than birth order. Rohrer et al. (2015) concluded, parallel to this study's finding, that birth order does not impact subjective well-being as exaggerated. However, studies by Eckstein et al. (2010), Sulloway (1996), and others have argued that birth order affects a more distinct structure like personality, and thus could influence subjective well-being. For instance, Demiriz and Ulutaş (2016) found, based on feedback from children, that those with two siblings had higher levels of happiness, while Yucel and Yuan (2016) stated that the relationship and strong bond children form with each of their siblings directly influence their quality of life and well-being.

Simply having siblings isn't the sole determinant of well-being; however, the quality of the sibling relationship can significantly affect an individual's psychological well-being. Positive, supportive, and warm relationships enhance well-being, whereas conflicted and jealousy-filled relationships can create negative effects (Stocker, Burwell, & Briggs, 2002). The reasons why well-being didn't differ based on birth order in this study might include unknown factors such as the age difference between siblings, the gender of siblings, or whether siblings have disabilities.

CONCLUSION AND RECOMMENDATIONS

The findings of the study indicate that mothers' emotional characteristics, particularly their levels of compassion, significantly influence their children's subjective well-being. Compassionate behaviors exhibited by mothers contribute to children feeling happier and psychologically healthier. In other words, the results demonstrate that higher levels of maternal compassion and altruism have positive

effects on children's psychological well-being. This supportive family environment facilitates children's coping with stress and enhances their well-being. These findings highlight the critical role of mothers' mental health and emotional competence in the psychological development of their children. Developing compassion-based support programs for mothers experiencing psychological difficulties is especially important to improve the well-being of both mothers and their children. Based on the research findings, considering that mothers' compassion levels support children's psychological well-being, it's recommended to develop psycho-education programs, especially for mothers experiencing psychological difficulties, based on Compassion-Focused Therapy (CFT). The literature emphasizes that CFT is an effective approach for regulating an individual's threat perception, increasing self-compassion, and strengthening psychological resilience (Gilbert, 2009).

Similarly, the findings show that mothers' altruism levels positively contribute to children's psychological well-being. In this regard, training programs based on emotional awareness and self-understanding can be developed to support mothers' altruistic tendencies and ensure these tendencies are sustainable without being confused with self-sacrifice.

This study has several limitations. First, demographic variables such as siblings' age, gender, and disability status were not collected, which restricted the analysis of differences between siblings and their effects on psychological well-being. Additionally, the sample was limited to 136 children and their mothers, reducing the generalizability of the findings. Future research with larger and more diverse samples would enhance the applicability of the results to different demographic groups. Moreover, only mothers participated in the study; the influences of fathers and other family members were not examined.

REFERENCES

Ainsworth, M. D. S., Blehar, M. C., Waters, E., & Wall, S. (1978). *Patterns of attachment: A psychological study of the strange situation.* Lawrence Erlbaum.

Akbaba, S. (1994). *Grupla psikolojik danışmanın sosyal psikolojik bir kavram olan özgecilik üzerindeki etkisi.* Doktora Tezi, Atatürk Üniversitesi, Erzurum.

Akın, A., Yılmaz, S., Özen, Y., Raba, S. ve Özhan, Y. (2016). Stirling çocuklar için duygusal ve psikolojik iyi oluş ölçeği'nin türkçe formu'nun geçerlik ve güvenirliği. V. Eğitim Araştırmaları Kongresi Sözlü Bildiri (ss.74- 80). Sakarya, Türkiye.

Altuntaş, H. (2011). Rahmetten şefkat ve merhamete. *Diyanet Aylık Dergi, 244*, 17-19.

Amoadu, M., Agormedah, E. K., Obeng, P., Srem-Sai, M., Hagan, J. E., Jr., & Schack, T. (2024). Gender Differences in Academic Resilience and Well-Being among Senior High School Students in Ghana: A Cross-Sectional Analysis. *Children, 11*(5), 512. https://doi.org/10.3390/children11050512

Aydın, M. Z. (2014). *Değer sandığı okulda değerler eğitimi materyalleri: Merhamet (Şefkat).* Ankara: Nobel.

Azpiazu, L., Fernández-Zabala, A., Rodríguez-Fernández, A. et al. (2023). Perceived emotional intelligence and subjective well-being during adolescence: The moderating effect of age and sex. *Current Psychology, 42*, 31048–31063. https://doi.org/10.1007/s12144-022-04128-1

Bandura, A. (1977). *Social learning theory.* Prentice-Hall.

Batson, C. D. (1991). *The altruism question: Toward a social-psychological answer.* Erlbaum.

DOI: https://doi.org/10.30546/19023.978-9952-8573-9-9.2025.9012.
ISBN: 978-9952-8573-8-2

Bowlby, J. (1988). *A secure base: Parent-child attachment and healthy human development.* Basic Books.

Bretherton, I., & Munholland, K. A. (2008). Internal working models in attachment relationships: Elaborating a central construct in attachment theory. In J. Cassidy & P. R. Shaver (Eds.), *Handbook of attachment: Theory, research, and clinical applications* (2nd ed., pp. 102–127). The Guilford Press.

Campbell, O. L. K., Bann, D., & Patalay, P. (2021). The gender gap in adolescent mental health: A cross-national investigation of 566,829 adolescents across 73 countries. *SSM - Population Health, 13*, 100742. https://doi.org/10.1016/j.ssmph.2021.100742

Cheung, R. Y. M., Li, Z., & Ho, A. P. L. (2022). Parental self-compassion and child adjustment: the mediating role of parental depressive symptoms. *International Journal of Environmental Research and Public Health, 19*(9), 5133. https://doi.org/10.3390/ijerph19095133

Cialdini, R. B., Darby, B. L., & Vincent, J. E. (1973). Transgression and altruism: A case for hedonism. *Journal of Experimental Social Psychology, 9*, 502–516. doi: 10.1016/0022-1031(73)90031-0

Comte, A. (1851). *Système de politique positive (Tome I & II)*. Bachelier.

Cunningham, M. R. (1988). Does happiness mean friendliness? Induced mood and heterosexual self-disclosure. *Personality and Social Psychology Bulletin, 14*(2), 283–297. https://doi.org/10.1177/0146167288142007

Lama, D. (2002). *Şefkatin gücü* (N. Yener, Çev.). İstanbul: Okyanus.

Deci, E. L., & Ryan, R. M. (2008). Hedonia, eudaimonia, and well-being: An introduction. *Journal of Happiness Studies: An Interdisciplinary Forum on Subjective Well-Being, 9*(1), 1–11. https://doi.org/10.1007/s10902-006-9018-1

Deci, E. L., & Ryan, R. M. (1985). *Intrinsic motivation and self-determination in human behavior.* Berlin: Springer Science & Business Media. https://doi.org/10.1007/978-1-4899-2271-7

Demiriz, S. ve Ulutaş, İ. (2016). Çocuklar ne kadar mutlu? Bazı değişkenlere göre çocuklarda mutluluğun belirlenmesi. *Adnan Menderes Üniversitesi Eğitim Fakültesi Eğitim Bilimleri Dergisi, 7*(1), 16-24.

Diener, E., & Biswas-Diener, R. (2008). *Happiness: Unlocking the mysteries of psychological wealth.* Malden, MA: Blackwell Publishing.

Dwivedi, K. N., & Brinley Harper, P. (2004). *Promoting the emotional well-being of children and adolescents and preventing their mental ill health.* London: Jessica Kingsley Publishers.

Eckstein, D., Aycock, K. J., Sperber, M. A., McDonald, J., Van Wiesner, V. III, Watts, R. E., & Ginsburg, P. (2010). A review of 200 birth-order studies: Lifestyle characteristics. *The Journal of Individual Psychology, 66*(4), 408–434.

Ekstrom, L. W. (2012). Liars, medicine, and compassion. *The Journal of Medicine and Philosophy, 37*(2), 159–180.

Ersanlı, K., & Çabuker, N. D. (2015). Diğerkâmlık Ölçeği'nin psikometrik özellikleri. *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi, 14*(52), 43-53.

Eisenberg, N., & Miller, P. A. (1987). The relation of empathy to prosocial and related behaviors. *Psychological Bulletin, 101*(1), 91–119. https://doi.org/10.1037/0033-2909.101.1.91

Esteban-Gonzalo, S., Esteban-Gonzalo, L., Cabanas-Sánchez, V., Miret, M., & Veiga, O. L. (2020). The Investigation of Gender Differences in Subjective Wellbeing in Children and Adolescents: The UP&DOWN Study. *International Journal of Environmental Research and Public Health, 17*(8), 2732. https://doi.org/10.3390/ijerph17082732

Geng, Y., & He, L. (2022). Gender Differences in Children's Psychological Well-Being in Mainland China: Risk and Protective Factors. *Applied Research Quality Life, 17*, 2743–2763. https://doi.org/10.1007/s11482-021-09986-8

Gencer, N. (2018). Öznel iyi oluş: genel bir bakış. *Hitit Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 11*(3), 2621-2638. https://doi:10.17218/hititsosbil.457382

Goetz, J. L., Keltner, D., & Simon-Thomas, E. (2010). Compassion: An evolutionary analysis and empirical review. *Psychological Bulletin, 136*(3), 351–374. https://doi.org/10.1037/a0018807

Gómez-López, M., Viejo, C., & Ortega-Ruiz, R. (2019). Psychological well-being during adolescence: Stability and association with romantic relationships. *Frontiers in Psychology, 10*, 1772. doi: 10.3389/fpsyg.2019.01772

Hökelekli, H. (2013). *Ailede, okulda, toplumda değerler psikolojisi ve eğitimi.* (2.Baskı). İstanbul: Timaş Yayınları.

Isen, A. M. (1987). Positive affect, cognitive processes, and social behavior, In L. Berkowitz (Ed.), *Advances in experimental social psychology* (pp. 203-253). San Diego, CA: Academic Press.

Jazaieri, H., McGonigal, K., Jinpa, T., Doty, J. R., Gross, J. J. ve Goldin, P. R. (2014). A randomized controlled trial of compassion cultivation training: effects on mindfulness, affect, and emotion regulation. *Motivation and Emotion, 38*(1), 23–35. doi: 10.1007/s11031-013-9368-z

Kakavoulis, A. K. (1998). Early childhood altruism: How parents see prosocial behavior in their young children. *Early Child Development and Care, 140*(1), 115–126.

Kaynak, Ü. (2019). Okulda pozitif psikoloji uygulamaları. Ş. Işık (Ed.), *Merhamet* (s. 235-269). Ankara: Pegem Akademi.

Krueger, R. F., Hicks, B. M., & McGue, M. (2001). Altruism and antisocial behavior: Independent tendencies, unique personality correlates, distinct etiologies, *Psychological Science, 12*, 397-402.

Larrucea-Iruretagoyena, M., Orue, I., & Calvete, E. (2024). Parents' self-compassion as a moderator between children's emotional regulation difficulties and parents' depressive symptoms. *Mindfulness, 15*, 2038–2047. https://doi.org/10.1007/s12671-024-02412-8

Linley, P. A. & Joseph, S. (2004). *Positive Psychology in practice.* New Jersey: John Wiley and Sons, Inc.

Lyons-Ruth, K., & Jacobvitz, D. (2008). Attachment disorganization: Genetic factors, parenting contexts, and developmental transformation from infancy to adulthood. In J. Cassidy & P. R. Shaver (Eds.), *Handbook of attachment: Theory, research, and clinical applications* (2nd ed., pp. 666–697). The Guilford Press.

Ma, Z. W., Zeng, W. N., Ye, & K. Y. (2015). Gender differences in Chinese adolescents' subjective well-being: the mediating role of self-efficacy. *Psychological Reports, 116*(1), 311–321. doi: 10.2466/17.07.PR0.116k15w2

Marsh, I. C., Chan, S.W.Y., & MacBeth, (2018). A. Self-compassion and psychological distress in adolescents—A meta-analysis. *Mindfulness, 9*, 1011–1027. https://doi.org/10.1007/s12671-017-0850-7

Mascaro, J. S., Florian, M. P., Ash, M. J., Palmer, P. K., Frazier, T., Condon, P. ve Raison, C. (2020). Ways of knowing compassion: How do we come to know, understand, and measure compassion when we see it?. *Frontiers in Psychology, 11*, 547241.

Mikulincer, M., & Shaver, P. R. (2005). Attachment security, compassion, and altruism. *Current Directions in Psychological Science, 14*(1), 34–38. https://doi.org/10.1111/j.0963-7214.2005.00330.x

Neff, K. D. (2003). Self-compassion: An alternative conceptualization of a healthy attitude toward oneself. *Self and Identity, 2*(2), 85–101. https://doi.org/10.1080/15298860309032

Papousek, M., & Papousek, H. (1997). Early communication and early development. In I. E. Sigel (Ed.), *Handbook of child psychology* (5th ed., Vol. 4, pp. 273–313). Wiley.

Rohrer, J. M., Egloff, B., & Schmukle, S. C. (2015). Examining the effects of birth order on personality. *Proceedings of the National Academy of Sciences, 112*(46), 14224–14229. https://doi.org/10.1073/pnas.1506451112

Ryan, R. M., & Deci, E. L. (2001). On happiness and human potentials: A review of research on hedonic and eudaimonic well-being. *Annual Review of Psychology, 52*, 141–166. https://doi.org/10.1146/annurev.psych.52.1.141

Shapira, L. B., & Mongrain, M. (2010). The benefits of self-compassion and optimism exercises for individuals vulnerable to depression. *The Journal of Positive Psychology, 5*, 377–389. doi: 10.1080/17439760.2010.516763

DOI: https://doi.org/10.30546/19023.978-9952-8573-9-9.2025.9012.
ISBN: 978-9952-8573-8-2

Seppala, E., Rossomando, T., & Doty, J. R. (2013). Social connection and compassion: Important predictors of health and well-being. *Social Research: An International Quarterly, 80*(2), 411–430. DOI: 10.1353/sor.2013.0027

Schweiger, G., & Graf, G. (2015). The well-being of children. Berlin: De Gruyter Open Ltd.

Sroufe, L. A. (2005). Attachment and development: A prospective, longitudinal study from birth to adulthood. *Attachment & Human Development,* 7(4), 349–367. https://doi.org/10.1080/14616730500365928

Stocker, C. M., Burwell, R. A., & Briggs, M. L. (2002). Sibling conflict in middle childhood predicts children's adjustment in early adolescence. *Journal of Family Psychology, 16*(1), 50–57. https://doi.org/10.1037/0893-3200.16.1.50

Sulloway, F. J. (1996). *Born to rebel: Birth order, family dynamics, and creative lives.* Pantheon Books.

Thoits, P. A., & Hewitt, L. N. (2001). Volunteer work and well-being, *Journal of Health and Social Behavior, 42*, 115-131.

Thompson, R. A. (2008). Early attachment and later development: Familiar questions, new answers. In J. Cassidy & P. R. Shaver (Eds.), *Handbook of attachment: Theory, research, and clinical applications* (2nd ed., pp. 348–365). The Guilford Press.

Tov, W., & Diener, E. (2008). The well-being of nations: Linking together trust, cooperation, and democracy, In B.A. Sullivan, M. Snyder, & J.L. Sullivan (Eds), Cooperation: The political psychology of effective human interaction (pp. 323-342). Malden, MA: Blackwell Publishing.

Türk Dil Kurumu. (1998). Türkçe sözlük. Ankara: TDK.

Ullsperger, J. M., & Nikolas, M. A. (2017). A meta-analytic review of the association between pubertal timing and psychopathology in adolescence: Are there sex differences in risk? *Psychological Bulletin, 143*(9), 903–938. https://doi.org/10.1037/bul0000106

Vyrastekova, J., Huisman, J., Mosha, I., & Smits, J. (2014). Mothers More Altruistic than Fathers, but Only When Bearing Responsibility Alone: Evidence from Parental Choice Experiments in Tanzania. *PLoS ONE 9*(6), e99952. https://doi.org/10.1371/journal.pone.0099952

Watson, P. W. S. J., Sotardi, V. A., Park, J. J., & Roy, D. (2021). Gender self-confidence, scholastic stress, life satisfaction, and perceived academic achievement for adolescent New Zealanders. *Journal of Adolescence, 88*, 120–133. doi: 10.1016/j.adolescence.2021.02.009

Yucel, D., & Yuan, A. S. V. (2016). Parents, siblings, or friends? Exploring life satisfaction among early adolescents. *Applied Research in Quality of Life, 11*(4), 1399–1423. https://doi.org/10.1007/s11482-015-9444-5

DOI: https://doi.org/10.30546/19023.978-9952-8573-9-9.2025.9012.
ISBN: 978-9952-8573-8-2

GÖÇMEN TÜKETİCİLERDE KİŞİLİK ÖZELLİKLERİNİN TÜKETİM TERCİHLERİNDE ETKİSİ: KÜLTÜREL UYUM VE KİMLİK ARAYIŞININ ROLÜ

Nisanur Yıldızeli[44]

Caner ÖNİZ[45]

ÖZET

Bu çalışma, göçmen tüketicilerin kişilik özelliklerinin tüketim tercihleri üzerindeki etkisini ele almaktadır. Göçmen kavramı bulunduğu ülkeden ekonomik ya da başka sebeplerden kendi rızası ile ayrılarak başka bir ülkeye yasal yollarla giriş yaparak yasal standartlar çerçevesinde yaşan kişilere için kullanılmaktadır (Akpınar, 2017). Bu bağlamda göç eden bireylerin karışılacağı en önemli engel yeni hedef ülkenin yaşam koşullarına uyum sağlama çabaları olmaktadır. Dolayısıyla bu çalışma özellikle, kültürel uyum süreci ve kimlik arayışının bu ilişkideki rolüne odaklanmaktadır. Göçmenler yeni bir kültüre uyum sağlarken yaşadıkları deneyimler ve kendi kültürel kimliklerini koruma çabaları, tüketim alışkanlıklarını önemli ölçüde şekillendirmektedir. Kültürel uyum, göçmenlerin hedef ülkenin toplum değerlerini ve normlarını benimseme durumudur. Kimlik arayışı ise bireylerin kendi kökenlerine bağlılıklarını sürdürme ve yeni bir karma kimlik oluşturma çabalarını ifade etmektedir. Bu iki kavram göçmenlerin tüketim tercihlerini etkilemektedir. Bu bağlamda yapılan araştırmalar dışa dönüklük, uyumluluk, sorumluluk, nevrotiklik ve açıklık gibi temel kişilik özelliklerinin göçmelerin tüketim davranışları üzerinde ilişkili olduğunu göstermektedir. Örneğin, daha dışa dönük göçmenler yeni kültüre daha hızlı uyum sağlayabilirken, daha içe dönük göçmenler kendi kültürel ürünlerini daha fazla tercih etmektedir. Dolaysıyla kültürel uyum ve kimlik arayışı arasındaki ilişki, göçmenlerin tüketim kararlarını anlamada kritik bir öneme sahiptir. Bu bağlamda ele alınan çalışma göçmen tüketicilerin karmaşık tüketim davranışlarının altında yatan anlamları, deneyimleri ve kültürel bağlamları derinlemesine incelemeyi amaçlamaktadır. Dolayısıyla psikolojik ve sosyo-kültürel faktörler birlikte ele alınması. Tüketim sektörlerine stratejiler sunmak ve psikolojisi literatürüne katkıda bulunmak açısından önem taşımaktadır.

Anahtar Kelimeler: Göçmen, Tüketim, Kimlik Arayışı, Uyum

[44] Sivas Cumhuriyet Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Göç Çalışmaları (Disiplinlerarası), Yüksek Lisans Öğrencisi, Sivas/TÜRKİYE, yildizelinisanur@gmail.com Orcıd:0000-0001-6350-5434

[45] Sivas Cumhuriyet Üniversitesi, Zara Veysel Dursun UBYO, Sivas/TÜRKİYE, coniz@cumhuriyet.edu.tr, Orcid:0000-0001-7061-1518

DOI: https://doi.org/10.30546/19023.978-9952-8573-9-9.2025.9012.
ISBN: 978-9952-8573-8-2

THE IMPACT OF PERSONALİTY TRAITS ON CONSUMPTION PREFERENCES AMONG IMMIGRANT CONSUMERS: THE ROLE OF CULTURAL ADAPTATION AND IDENTITY SEARCH

ABSTRACT

This study examines the impact of personality traits on the consumption preferences of immigrant consumers. The term immigrant refers to individuals who legally enter and reside in another country, having voluntarily left their home country for economic or other reasons. In this context, one of the most significant challenges for individuals who migrate is their efforts to adapt to the living conditions of the new host country. Therefore, this study specifically focuses on the role of the cultural adaptation process and identity search in this relationship. The experiences immigrants undergo while adapting to a new culture and their efforts to preserve their own cultural identity significantly shape their consumption habits. Cultural adaptation describes the extent to which immigrants adopt the societal values and norms of the host country. Identity search, on the other hand, refers to individuals' efforts to maintain their ties to their origins and form a new, hybrid identity. Both of these concepts influence the consumption preferences of immigrants. Research in this area indicates a relationship between fundamental personality traits such as extroversion, agreeableness, conscientiousness, neuroticism, and openness, and the consumption behaviors of immigrants. For example, more extroverted immigrants may adapt to the new culture more quickly, while more introverted immigrants tend to prefer products from their own culture. Consequently, the relationship between cultural adaptation and identity search holds critical importance for understanding immigrants' consumption decisions. This study aims to deeply investigate the underlying meanings, experiences, and cultural contexts of immigrant consumers' complex consumption behaviors, thereby integrating psychological and socio-cultural factors. This approach is crucial for offering strategic insights to the consumption sectors and contributing to the psychological literature.

Keywords: *Immigrant, Consumption, Identity Search, Adaptation, Culture*

GİRİŞ

Sosyal bir varlık olan insan, çevresiyle iletişim, ilişki ve duygusal bağlar oluşturmaktadır. İnsanoğlu sosyal bir topluluğun üyesi olarak hayatını devam ettirirken toplumsal normlara uymayı ve topluluğun bir parçası olarak kalmayı hedeflemektedir. Bir topluluğun parçası olmak insanların kimlik gelişimleri için büyük öneme sahiptir. Bu durum kişinin kendisini ait hissettiği yerde sosyal bağlar kurarak aidiyet duygusu geliştirmesine ve ait olduğu grup dinamiğine katkı sağlamasına yardımcı olmaktadır. İnsan sosyal varlık olmasının aynı sıra kültürel normları da olan bir varlıktır. İçinde doğup, büyüdüğü ortamın kültür normları ile büyür ve bu kültür normları çerçevesinde yaşamını şekillendirmektedir. Bu nedenlerle insan, sosyal ve kültürel açıdan değişip gelişerek yaşamını devam ettirmektedir. (Aslan, 2024).

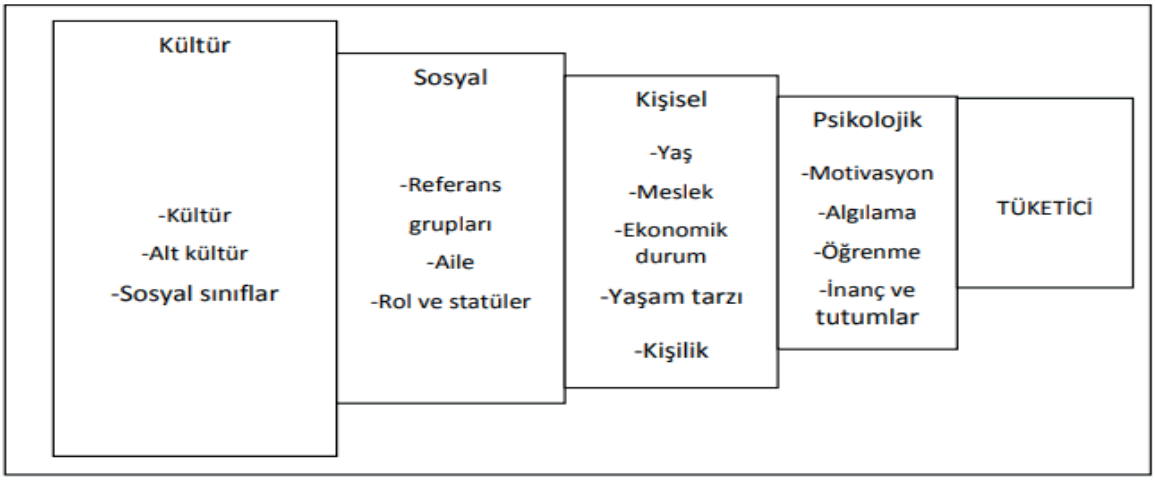
Bireyler kültürel, siyasi, dini, eğitim, ekonomik kaygılar vb. sebeplerle göç etmektedirler (Akıncı vd., 2015). Türk Dil Kurumuna göre göç: ekonomik, toplumsal, siyasi sebepler dolayısıyla bireylerin veya toplulukların bir ülkeden başka bir ülkeye ya da bir yerleşim yerinden başka bir yerleşim yerine hareket etmesi; taşınma, hicret, muhaceret olarak tanımlanmaktadır (TDK, 2025). İnsanlar göç ederek yaşamlarının bir kısmını değiştirmiş olsa da beslenme, barınma ve giyinme ihtiyaçları ile beraber diğer istekleri karşısında tüketim yapmaya devam etmektedirler. Yani insanlar, yaşamlarını sürdürebilmek için biyolojik ve çevresel birçok ürüne ihtiyaç duymaktadırlar (Akkılıç vd., 2017).

Tüketim kavramı da tıpkı göç gibi insanlık tarihi ile başlamıştır. TDK'de "üretilen veya yapılan şeylerin kullanılıp harcanması, yoğaltım, üretim karşıtı" olarak tanımlanmaktadır. Tanımda da yer aldığı gibi bir süreci kapsamaktadır. Tüketici davranışı, bir insan hareketi olmasının yanı sıra çoklu hareketlerden meydana gelmektedir. Tüketici davranışları zaman, mekân ve duruma bağlı olarak birçok faktörden etkilenmektedir. Özellikle zamanla dünya da yaşanan değişimler ile ekonomik, sosyal, kültürel, biyolojik, çevresel ve değişimle meydana gelen ihtiyaç ve istekler ortaya çıkmaktadır. Bu gelişim ve dönüşüm ile tüketici davranışlarını etkileyen faktörler de değişip dönüşmektedir (Kılınç, 2020).

İhtiyaçlardan isteklere uzanan bu kavramı etkileyen faktörlerin başında ekonomik, kültürel, psikolojik, karakter ve demografik durumlar gibi özellikler gelmektedir. Temel ekonomik görüşe göre birey her zaman ve her durumda fayda halini en yüksek seviyeye çıkarmak için en doğru kararı vermek için çaba sarf etmektedir (Kılınç, 2020). Ancak günlük yaşamda insanlar içsel ve dışsal faktörlerin etkisinde farklı kararlar verebilmektedir (Kurt, 2019). Ürünlerin satın alınmasında ürünün özellikleri, tüketicinin içinde bulunduğu sosyal yapı, ürüne olan ilgisi ve alakası, eğitim düzeyi ve kültürel özellikleri gibi faktörler fiyatın önüne geçebilmektedir. Yani, tüketiciler ürünün fiyatı dışında birçok faktörden etkilenebilmektedir. Göç eden kişiler, kültürleri hedef ve kaynak ülke arasında yani iki taraflı olarak taşımalarının bir sonucu olarak tüketici kültürünün çeşitliliği artmaktadırlar. Bu kişilerin birbirlerinin değişik ve değişen kimlikleri ile daha çok etkileşim halinde olmaları, farklılıkların ve benzerliklerin dinamik bir yapını oluşmasına neden olmaktadır. Son yıllarda ise göçlerin artmasıyla ortaya çıkan kültürel değişimler göçmenlerin tüketici kimliklerinde yani tüketim alışkanlıklarında değişimlere yol açmıştır (Yapraklı ve Keser, 2016). Dolaysıyla artan göç hareketleri ve değişen tüketim davranışları bölgesel pazarlardan ulusal pazarlara, ulusal pazarlardan uluslararası pazarlara doğru gidildikçe farklı özelliklere sahip tüketicilerin sayısında bir artışın yaşanmasına sebep olmaktadır. Değişime sebep olan tüketim anlayışını etkileyen bireysel ve toplumsal faktörler bulunmaktadır. Tüketicilerde ortaya çıkan bu değişimi tetikleyen faktörler ve bu faktörleri etkileyen diğer unsurlar Şekil 1'de yer almaktadır (Akkılıç vd., 2017).

DOI: https://doi.org/10.30546/19023.978-9952-8573-9-9.2025.9012.
ISBN: 978-9952-8573-8-2

Şekil 1. Tüketici Davranışları Etkileyen Faktörler

(Kotler vd. 2003)

İnsanlar, yaşadıkları durumlara karşı her zaman aynı tepkiyi göstermemektedir. İnsanlar sabit bir varlık olmadığı için, farklı güdüler karşısında, farklı zaman ve mekânlarda farklı davranışlar göstermektedirler (Unat, 2018). Bu bağlamda sosyo-kültürel etkenler, tüketici davranışlarını değiştirerek tüketim harcamalarına yön vermektedir. Kişilik, tutum ve yaşam tarzını şekillendiren faktörler arasında, aile, ait olduğu sosyal sınıf ve statü, referans grupları ve kültür normları bulunmaktadır (Unat, 2018). İnsanların yaşamını sürdürdüğü sosyal ortamlar, diğer insanların tutumlarından ve davranışlarından sıklıkla etkilenmektedir (Kurt, 2019). Psikolojik faktörler ise, insan davranışları üzerinde etkili olduğu gibi tüketici davranışlarını üzerinde de ciddi etkilere sahip içsel etkenlerden biridir. İnsanların algılama, öğrenme ve güdü/motivasyon şekilleri tüketim davranışını etkilemektedir. Yani tüketici davranışı öğrenilmiş ve deneyimle kazanılmış bir davranış biçimidir (Kurt, 2019).

Tüketim kavramını bu denli etkileyen dış etkenin olması bu etkenlerin incelenmesini de gerekli kılmaktadır. Bu kapsamda bir tüketici grubu olan göçmenlerinde tüketim davranışlarının açıklanması tüketim davranışının anlaşılmasına katkı sağlayacaktır.

Göç eden kişilerin tüketim davranışlarını açıklayabilmek için öncelikle göç eden kişilerin kültürel değişimlerini incelemek gerekmektedir. Bu kapsamda Berry'nin (1997) Dörtlü Kültürleşme Modeli kültürlerarası grupları açıklamak için de kullanılmakladır. Bu modele göre (Cohen, 2011):

1. *Asimilasyon* – Farklı bir kültürden gelen kişinin, hedef ülkenin kültürel özelliklerini benimsemesi,

2. *Entegrasyon* – İnsanların hem hedef ülkenin kültürü hem de kaynak ülkedeki kültürü benimsemeleri ve ikisini eş zamanlı olarak birleştirmeleri,

3. *Ayrılma* – Kişinin baskın kültürü reddedip kendi kök kültürünü koruması,

DOI: https://doi.org/10.30546/19023.978-9952-8573-9-9.2025.9012.
ISBN: 978-9952-8573-8-2

4. *Ötekileştirme* – Kişinin hem kendi özgün kültürünü hem de kültürel normları reddetmesi anlamına gelmektedir.

Tablo 1. Berry' nin Dörtlü Kültürleşme Modeli

	Ev sahibi (kaynak ülke) göçmenle kültürle ilişki kurmak istiyor	**Ev sahibi göçmenle kültürle ilişki kurmak istemiyor**
Göçmen kendi kültürünü sürdürmek istiyor	**Bütünleşme (integration)** Hem kendi kültürünü korur hem de yeni kültürle ilişki kurar.	**Ayrışma (separation)** Kendi kültürünü korur ama yeni kültürle ilişki kurmaz.
Göçmen kendi kültürünü sürdürmek istemiyor	**Asimilasyon (assimilation)** Kendi kültürünü bırakır, yeni kültüre tamamen uyum sağlar.	**Marjinalleşme (marginalization)** Ne kendi kültürünü sürdürür ne de yeni kültürle ilişki kurar.

(Worthy vd., 2025).

Model her ne kadar bireylerin kültürel değişim sürecini dört kategoriyle sınırlandırılmış olsa da tüketim davranışının altında yatan sebeplerini araştırma noktasında yol gösterici olmaktadır. Bu bağlamda kişiler kaynak ülkedeki kültürleri ve hedef ülkenin kültürü ile karşılaştıklarında çeşitli tepkiler vermektedirler. Kişilerin bu tepkilerinde belirleyici olan etmenlerin başında bireylerin kişilik özellikleri gelmektedir.

Burger (2006) kişiliği, "bireyin kendisinden kaynaklanan tutarlı davranış kalıpları ve kişilik içi süreçler" olarak tanımlamaktadır. Kişiliğin oluşumunda kalıtım, aile yaşamı ve öğrenilmiş davranış-düşünce kalıpları, çevresel faktörler, toplumun beklentileri gibi çok çeşitli etkenler rol almaktadır (Aktaş, 2006). Beş Faktör Kişilik Kuramına göre, kişilikler 5 faktör altında toplanmaktadır. Bu faktörler:

1.*Açıklık* boyutu yüksek olan kişiler hoşgörülü olma, analitik düşünme, entelektüel arayış, yaratıcılık, hayallerini gerçekleştirme isteği, yenilik ve değişiklik arayışı içindedirler. Açıklık boyutu düşük olan kişilerde ise bireylerin geleneksel olma, rutinleri bağlılık ve hayal kurmama gibi özellikler görülmektedir (John ve Srivastava, 1999).

2. *Sorumluluk* düzeyi yüksek olan bireyler sorumluluk alabilen, çalışkan, dakik ve hevesli olma özellikleri gösterirken bu özelliği düşük olanlar özensiz, hızlı vazgeçen tembel, amaçsız, dakik olmama ve ihmalkâr olma eğilimi göstermektedirler (McCrae ve Costa, 2006).

3. *Dışadönüklük* düzeyi yüksek kişiler konuşkan, hırslı, neşeli, iletişimi kuvvetli, fiziksel olarak aktif özellikler gösterirken, dışadönüklük düzeyi düşük kişiler mesafeli, yalnız kalmayı tercih eden içedönük özellikler göstermektedirler (McCrae ve Costa, 2006).

DOI: https://doi.org/10.30546/19023.978-9952-8573-9-9.2025.9012.
ISBN: 978-9952-8573-8-2

4. *Uyumluluk* düzeyi yüksek kişiler genellikle yardımsever, çıkarcı gözetmeyen, çabuk güvenebilen, saygılı, nazik ve işbirlikçi gibi özellikler gösterirken, diğer ucundaki kişiler ise, ben merkezci, şüpheci, eleştirel, sinirli ve muhalif özellikleri göstermektedirler (McCrae ve Costa, 2006).

5. *Duygusal denge*sizlik boyutu yüksek kişiler duygusal olarak dengesiz, sinirli, umutsuz, kaygılı, hüzünlü, değişkenlik duygu durumu gösteren ve kırılgan gibi özellikler göstermektedirler. Diğer uçtaki kişiler ise duygusal olarak dengeli, tutarlı, sakin, rahat, kendinden memnun, psikolojik olarak güçlü ve duygularını yönetebilmektedirler (McCrae ve Costa, 2006).

Göç eden bireylerin kişilik özellikleri ve kültürel değişim/dönüşümleri tüketim anlayışlarını etkilemektedir. Kişilik özelikleri tüketicilerin sadece ne satın aldıklarını değil, aynı zamanda neden ve nasıl satın aldıklarını anlamayı sağlamaktadır.

Uyum süreçleri sırasında kişiliklerinin etkisiyle kültürel süreçleri tanımaktadırlar. Beş faktör kişilik faktörlerine göre içedönük birey hedef ülkenin kültürünü büyük olasılıkla ret ederek kaynak ülkede sahip olduğu normları uygulamaya devam edecektir. Bu kapsamda tüketim sırasında da benzer davranışı sürdürerek kaynak ülke normlarına göre tüketim seçimi yapacaktır. Diğer yandan deneyime açık bireyler yeniliklere ve farklı deneyimlere daha açıktırlar; bu da onları sanat, müzik, seyahat veya kültürel etkinliklerle ilgili tüketim araçlarına yönlendirmektedir. Onlar için tüketim, yeni maceralar ve kişisel gelişimlerini destekleyen bir alan olabilmektedir. Nevrotik bireyler genellikle daha endişeli ve duygusal olarak kararsızdırlar. Bu durum, onların stresle başa çıkma mekanizması olarak rahatlatıcı veya güven verici ürünlere yönelmesine neden olabilmektedir. Örneğin, rahatlatıcı yiyecekler veya kaygılarını azaltmaya yardımcı olabilecek sağlık ürünleri bu kişiler tarafından daha fazla tercih edilebilir. Uyumluluk özelliği yüksek olan bireyler ise işbirlikçi, nazik ve başkalarına karşı daha anlayışlıdırlar. Tüketim alışkanlıklarında bu özellik, genellikle etik, çevre dostu veya toplumsal sorumluluk taşıyan markaları tercih etmelerine yol açabilmektedir. Bu kişiler, başkalarına fayda sağlayan veya olumlu bir sosyal etki oluşturan ürünleri satın almaya daha isteklidirler. Son olarak, sorumluluk düzeyi yüksek olan bireyler düzenli, disiplinli ve hedef odaklıdırlar. Bu özellik, onların daha uzun vadeli, kaliteli ve işlevsel ürünleri tercih etmelerini sağlamaktadır. Planlı alışveriş yapar, bütçelerini göz önünde bulundurur ve gereksiz harcamalardan kaçınırlar. Dolaysıyla kültürel uyum ve kimlik arayışı arasındaki ilişki, göçmenlerin tüketim kararlarını anlamada kritik bir öneme sahiptir.

SONUÇ

Bu çalışma, göçmenlerin tüketim tercihleri üzerindeki karmaşık durumları, kişilik özellikleri, kültürel uyum süreçleri ve kimlik arayışı bağlamında incelemektedir. Göçün bireyin yaşam koşullarında oluşturduğu değişiklikler, beslenme, barınma ve giyinme gibi temel ihtiyaçların karşılanma şeklini de değiştirmektedir. İnsanlar tüketim yapacakları sırada birbirinden çokça farklı davranışlar göstermektedirler (Kılınç, 2020). Kişiler ihtiyaçlarının karşılanması noktasında istekleri ve davranış

biçimleri farklılık gösterebilmektedir. Bu farklılıklar kişilerin kültürel birikimleri, yaşam deneyimleri, kişilik özellikleri, yaşam amaçları ve maddi gelirleri gibi birçok faktöre bağlanabilmektedir.

Tüketici davranışlarının zaman, mekân ve duruma göre değiştiği, ekonomik, kültürel ve psikolojik faktörlerin bu süreci etkilediği görülmektedir. Özellikle göçmenlerin iki kültür arasında kalmaları, tüketici kimliklerinin dinamik bir yapı oluşturmasına yol açmaktadır. Bu durum, bireylerin içsel motivasyonları ile dışsal çevresel faktörler arasındaki etkileşimin, tüketim kararlarını nasıl şekillendirdiğini anlamak açısından kritik öneme sahiptir.

Kişilik ve tüketici davranışlarıyla ilgili yapılan çalışmalara bakıldığında bireylerin sahip olduğu kişilik özelliklerinde tüketim ürünleri/amaçları tamamlayıcı faktör olmaktadır. Örneğin duygusal dengesiz bireylerin kaygı seviyeleri yüksek olduğundan dolayı rahatlatıcı ürünlere ya da güven düzeyi yüksek ürünlere yönelmesi gibi. Nitekim Öz ve Tatlı'nın (2021), kişilik özellikleri ile hedonik tüketim değerleri arasındaki ilişkiyi inceledikleri çalışmada dışadönüklük kişilik özelliği ile macera yaşama, fırsat yakalama, başkalarını mutlu etme, fikir edinme, sosyalleşme ve rahatlama arasında pozitif yönde anlamlı bir ilişki olduğu görülmüştür. Solunoğlu ve İkiz (2020) ise benzer şekilde başkalarını mutlu etmek için yapılan alışveriş ile uyumluluk kişilik özelliği arasında pozitif yönde anlamlı bir ilişki bulunduğunu belirtmektedir. Diğer yandan duygusal dengesizlik kişilik özelliği ile sosyalleşme ve rahatlama hedonik tüketim değerleri arasında pozitif yönde anlamlı bir ilişkinin olduğu tespit edilmiştir. Akdoğan ve Durmaz (2021) tüketicilerin kişilik özelliklerine göre bilinçli tüketim eğilimlerinin belirlemek için yaptığı çalışmada dışa dönüklük, uyumluluk ve sorumluluk kişilik özellikleri ile bilinçli tüketim arasında istatistiksel olarak anlamlı ve pozitif yönlü bir ilişki bulmuştur. Kişilik özeliklerine bakıldığında uyumlu, dışa dönük bireylerin çevresel faktörelden daha fazla etkilenebileceği düşünülebilmektedir. Bu bağlamda Hirs (2010), uyumluluk kişilik özelliği ile çevresel kaygı arasında yüksek bir ilişki olduğunu, sorumluluk kişilik özelliğinin düşük seviyede ilişki gösterdiği sonucuna ulaşmıştır.

Sonuç olarak, bireylerin tüketim davranışlarının altında yatan birçok sebep göçmen tüketicilerin davranışlarında daha yakından incelebilmektedir. Çünkü tüketim davranış sadece ekonomik değil, aynı zamanda derin psikolojik ve sosyo-kültürel süreçleri kapsamaktadır. Bu faktölerin etikleri de en yakın göç etmiş bireylerin uyum süreçlerinde gözlenebilmektedir. Berry'nin Kültürleşme Modeli'nin de gösterdiği gibi, göçmenler yeni bir kültüre entegrasyon, asimilasyon, ayrılma veya marjinalleşme gibi farklı tepkiler göstermektedirler. Bu tepkilere kişilik özelliklere de eşlik etmektedir. Beş faktör kişilik özelliği olan dışa dönüklük, sorumluluk, uyumluluk, duygusal dengesizlik ve açıklık gibi kişilik boyutları, göçmenlerin yeni kültüre uyum hızlarını ve tüketim alışkanlıklarını doğrudan etkilemektedir. Daha dışa dönük göçmenlerin yeni kültüre daha hızlı adapte olarak o kültürün ürünlerini benimsemesi olasıyken, içe dönük bireyler kendi kültürel normlarına bağlı kalarak bu doğrultuda tüketim tercihlerinde bulunabilmektedirler. Bu içgörüler, tüketim sektörlerine göçmen hedef kitlesine yönelik daha etkili stratejiler geliştirmeleri için zemin hazırlarken, aynı zamanda

DOI: https://doi.org/10.30546/19023.978-9952-8573-9-9.2025.9012.
ISBN: 978-9952-8573-8-2

psikoloji literatürüne de kültür ve kişilik etkileşiminin tüketim üzerindeki rolü hakkında önemli katkılar sunmaktadır.

KAYNAKÇA

Akdoğan, L., ve Durmaz, Y. (2021). Kişilik Özelliklerinin Bilinçli Tüketim Davranışı Üzerine Etkisinin İncelenmesine Yönelik Bir Çalışma. *Journal of Mehmet Akif Ersoy University Economics and Administrative Sciences Faculty*, *8*(2), 782-814.

Akıncı, B., Nergiz, A., ve Gedik, E. (2015). Uyum süreci üzerine bir değerlendirme: Göç ve toplumsal kabul. *Göç araştırmaları dergisi*, (2), 58-83.

Akkılıç, M. E., Özbek, V., & Aldemir, N. (2017). Is It Necessary To Make Market Segmentatıon For Tourıstıc Destınatıons? A Research On Domestıc And Foreıgn Tourısts Vısıtıng Cappadocıa. Pressacademia Procedia, 3(1), 620-629.

Aktaş, A. (2006). Farklı kültürlerdeki yöneticilerin kişilik özelliklerine dayanarak liderlik anlayışlarının belirlenmesi: Türk ve Amerikan otel yöneticilerinin karşılaştırmalı analizi. (Yayınlanmamış yüksek lisans tezi). Akdeniz Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Antalya.

Aslan, H. (2024). Dijitalleşmenin kültür tüketimine etkisi bağlamında dijital yerliler ve dijital göçmenlerin karşılaştırmalı analizi: Eskişehir örneği. (Yüksek lisans tezi). Eskişehir Osmangazi Üniversitesi Sosyal Bilimleri Enstitüsü.

Berry, J. W. (1997). Constructing and expanding a framework: Opportunities for developing acculturation research. *Applied Psychology*, *46*(1), 62-68.

Burger, J. M. (2006). Kişilik. (E. Deniz & E. Sarıoğlu, Çev.). Kaktüs Yayınları.

Cohen, E. H. (2011). Impact of the Group of Co-migrants on Strategies of Acculturation: Towards an Expansion of the Berry Model. International Migration, 49(4), 1-22.

Hirsh, J. B. (2010). Personality and environmental concern. *Journal of Environmental Psychology,* 30, 245–248.

John, O. P., & Srivastava, S. (1999). The Big-Five trait taxonomy: History, measurement, and theoretical perspectives.

Kılınç, M. A. (2020). Göçün gelir ve tüketim kalıpları üzerindeki etkileri: Gaziantep'te ikamet eden Suriyeli göçmenler üzerine bir araştırma. (Yüksek lisans tezi). Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Kotler, P., Bowen, J., & Makens, J. (2003). Marketing for Hospitality and Tourism (3. baskı). Prentice Hall.

Kurt, Ü. (2019). Türkiye Ekonomisinde Finansal Gelişme, Enerji Tüketimi ve Ekonomik Büyüme İlişkisi. Electronic Turkish Studies, 14(2).

McCrae, R. R., & Costa, P. T., Jr. (2006). Cross-Cultural Perspectives on Adult Personality Trait Development. In D. K. Mroczek & T. D. Little (Eds.), *Handbook of personality development* (pp. 129–145). Lawrence Erlbaum Associates Publishers.

Öz, S., ve Tatlı, E. (2021). Kişilik özellikleri ile hedonik tüketim değerleri arasındaki ilişki üzerine bir inceleme. *İzlek Akademik Dergi*, *4*(1), 16-44.

Solunoğlu, A., & İkiz, A. N. (2020). Beş faktör kişilik özelliklerinin hedonik tüketim üzerine etkisinin incelenmesi. *İşletme Araştırmaları Dergisi*, *12*(3), 2344-2361.

TDK. (2025). *Göç*. TDK. https://sozluk.gov.tr/

Unat, E. (2018). Gelir ve tüketim ilişkisinin istikrarı: Harcama gruplarına ve zamana göre kantil regresyon modelden kanıtlar. (Yüksek lisans tezi). Balıkesir Üniversitesi, Türkiye.

Yapraklı, T. Ş., & Keser, E. (2016). Global Tüketici Kültürü ve Etnik Kimliğin Ürün Gruplarına Göre Tüketim Alışkanlıkları Üzerindeki Etkisi: Türkiye Uygulaması. Journal Of International Social Research, 9(43).

Worthy, L. D., Lavigne, T., & Romero, F. (2025). Self and culture. *Culture and Psychology*.https://open.maricopa.edu/culturepsychology/chapter/berrys-model-of-acculturation/

DOI: https://doi.org/10.30546/19023.978-9952-8573-9-9.2025.9012.
ISBN: 978-9952-8573-8-2

THE IMPACT OF PERSONALİTY TRAITS ON CONSUMPTION PREFERENCES AMONG IMMIGRANT CONSUMERS: THE ROLE OF CULTURAL ADAPTATION AND IDENTITY SEARCH

INTRODUCTION

Humans, as social beings, establish communication, relationships, and emotional bonds with their environment. As members of a social community, people aim to adhere to societal norms and remain a part of the group. Being a part of a community is of great importance for individuals' identity development. This helps individuals develop a sense of belonging by forming social ties where they feel they belong and contribute to the dynamic of their group. In addition to being social beings, humans are also beings with cultural norms. They grow up within the cultural norms of the environment in which they are born and raised, and they shape their lives within the framework of these cultural norms. For these reasons, humans continue their lives by changing and developing socially and culturally (Aslan, 2024).

Individuals migrate for various reasons such as cultural, political, religious, educational, and economic concerns (Akıncı et al., 2015). According to the Turkish Language Association (TDK), migration is defined as the movement of individuals or communities from one country to another or from one settlement to another due to economic, social, or political reasons; relocation, exodus, emigration (TDK, 2025). Although people change a part of their lives by migrating, they continue to consume to meet their needs for nutrition, shelter, and clothing, along with other desires. In other words, people need many biological and environmental products to sustain their lives (Akkılıç et al., 2017).

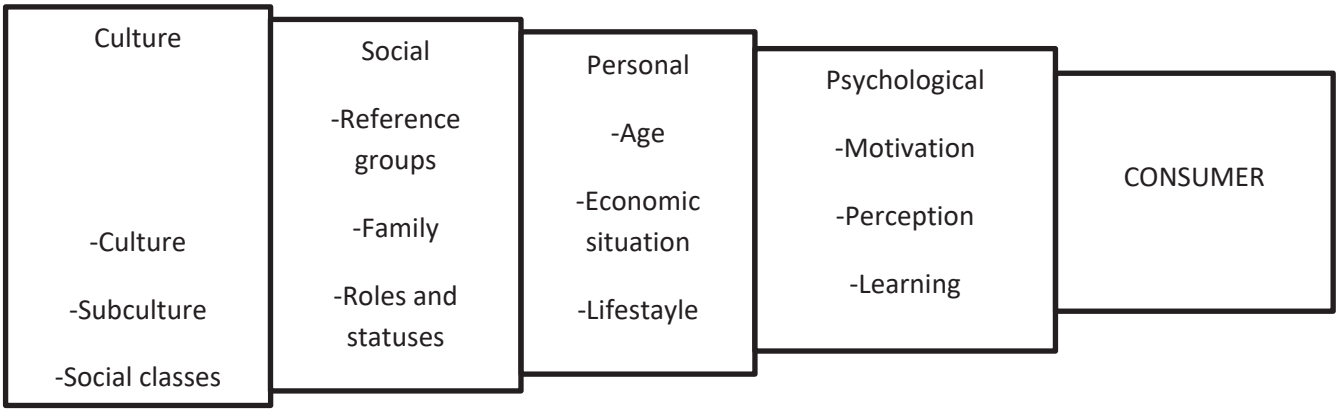
The concept of consumption, like migration, began with human history. The TDK defines it as "the use and expenditure of produced or made things, utilization, opposite of production." As stated in the definition, it encompasses a process. Consumer behavior is not only a human action but also consists of multiple actions. Consumer behaviors are influenced by many factors depending on time, place, and situation. Especially with the changes in the world over time, economic, social, cultural, biological, environmental changes, and the resulting needs and desires emerge. With this development and transformation, the factors affecting consumer behavior also change and transform (Kılınç, 2020).

Among the factors influencing this concept, which extends from needs to wants, are economic, cultural, psychological, character, and demographic characteristics. According to the basic economic view, individuals always strive to make the most correct decision to maximize their utility in every situation (Kılınç, 2020). However, in daily life, people can make different decisions under the

DOI: https://doi.org/10.30546/19023.978-9952-8573-9-9.2025.9012.
ISBN: 978-9952-8573-8-2

influence of internal and external factors (Kurt, 2019). When purchasing products, factors such as product features, the consumer's social structure, their interest in the product, education level, and cultural characteristics can outweigh the price. In other words, consumers can be influenced by many factors other than the product's price. Migrants increase the diversity of consumer culture as a result of carrying their cultures bilaterally between the host and source countries. Their increased interaction with each other's diverse and changing identities leads to the formation of a dynamic structure of differences and similarities. In recent years, the increasing migrations have led to cultural changes in migrants' consumer identities, i.e., their consumption habits (Yapraklı and Keser, 2016). Consequently, increasing migration movements and changing consumption behaviors lead to an increase in the number of consumers with different characteristics as one moves from regional markets to national markets, and from national markets to international markets. There are individual and societal factors that influence the understanding of consumption, which causes change. The factors triggering this change in consumers and other elements influencing these factors are shown in Figure 1 (Akkılıç et al., 2017).

Figure 1. Factors Affecting Consumer Behavior

People do not always react the same way to the situations they experience. Since people are not static beings, they exhibit different behaviors in different times and places when faced with different motives (Unat, 2018). In this context, socio-cultural factors influence consumption expenditures by changing consumer behavior. Among the factors shaping personality, attitudes, and lifestyle are family, the social class and status one belongs to, reference groups, and cultural norms (Unat, 2018). Social environments where people live are frequently influenced by the attitudes and behaviors of others (Kurt, 2019). Psychological factors, on the other hand, are among the internal factors that significantly influence human behavior as well as consumer behavior. People's ways of perceiving, learning, and motivation affect consumption behavior. In other words, consumer behavior is a learned behavior pattern acquired through experience (Kurt, 2019).

DOI: https://doi.org/10.30546/19023.978-9952-8573-9-9.2025.9012.
ISBN: 978-9952-8573-8-2

The existence of such external factors influencing the concept of consumption necessitates the examination of these factors. In this context, explaining the consumption behaviors of immigrants, who are a consumer group, will contribute to the understanding of consumer behavior.

To explain the consumption behaviors of migrants, it is first necessary to examine their cultural changes. In this regard, Berry's (1997) Bidimensional Acculturation Model is also used to explain intercultural groups. According to this model (Cohen, 2011):

1. Assimilation- A person from a different culture adopting the cultural characteristics of the host country.

2. Integration- People adopting both the culture of the host country and the culture of the source country, combining them simultaneously.

3. Separation- The person rejecting the dominant culture and preserving their own root culture.

4. Marginalization- The person rejecting both their own original culture and the cultural norms.

Table 1. Berry's Bidimensional Acculturation Model

	Host country wants to establish a relationship with the immigrant's culture	**Host country does not want to establish a relationship with the immigrant's culture**
Immigrant wants to maintain their own culture	**Integration** Maintains their own culture and establishes a relationship with the new culture.	**Separation** Maintains their own culture but does not establish a relationship with the new culture
Immigrant does not want to maintain their own culture	**Assimilation** Abandons their own culture and fully adapts to the new culture.	**Marginalization** Neither maintains their own culture nor establishes a relationship with the new culture.

(Worthy et al., 2025).

Although the model limits individuals' cultural change process to four categories, it serves as a guide in researching the underlying reasons for consumption behavior. In this context, individuals give various responses when they encounter the cultures of their source country and the culture of the host country. Among the determining factors in these responses, the personality traits of individuals come first.

Burger (2006) defines personality as "consistent behavioral patterns and intra-personal processes originating from the individual." Various factors such as heredity, family life, learned behavioral-thought patterns, environmental factors, and societal expectations play a role in the formation of

DOI: https://doi.org/10.30546/19023.978-9952-8573-9-9.2025.9012.
ISBN: 978-9952-8573-8-2

personality (Aktaş, 2006). According to the Five-Factor Model of Personality, personalities are grouped under 5 factors. These factors are:

1. Individuals with a high *Openness to Experience* dimension tend to be tolerant, think analytically, seek intellectual pursuits, be creative, desire to realize their dreams, and seek novelty and change. Individuals with a low openness dimension, on the other hand, exhibit characteristics such as being traditional, adhering to routines, and not dreaming (John and Srivastava, 1999).

2. Individuals with a high level of *Conscientiousness* show characteristics such as being responsible, hardworking, punctual, and enthusiastic, while those with a low level of this trait tend to be careless, quick to give up, lazy, aimless, unpunctual, and negligent (McCrae and Costa, 2006).

3. Individuals with a high level of *Extraversion* exhibit characteristics such as being talkative, ambitious, cheerful, having strong communication skills, and being physically active, while individuals with a low level of extraversion show reserved, introverted characteristics who prefer to be alone (McCrae and Costa, 2006).

4. Individuals with a high level of *Agreeableness* generally show characteristics such as being helpful, unselfish, quickly trusting, respectful, kind, and cooperative, while individuals at the other end exhibit egocentric, skeptical, critical, irritable, and oppositional characteristics (McCrae and Costa, 2006).

5. Individuals with a high *Neuroticism dimension (Emotional Instability)* show characteristics such as being emotionally unstable, irritable, hopeless, anxious, sad, displaying fluctuating moods, and being fragile. Individuals at the other end are emotionally stable, consistent, calm, relaxed, self-satisfied, psychologically strong, and able to manage their emotions (McCrae and Costa, 2006).

The personality traits and cultural change/transformation of migrating individuals affect their consumption patterns. Personality traits enable understanding not only what consumers buy but also why and how they buy.

During acculturation processes, they recognize cultural processes through the influence of their personalities. According to the Five-Factor personality traits, an introverted individual will most likely reject the culture of the host country and continue to apply the norms they had in the source country. In this context, they will maintain similar behavior during consumption, making consumption choices according to source country norms. On the other hand, individuals open to experience are more receptive to novelties and different experiences; this directs them towards consumption means related to art, music, travel, or cultural events. For them, consumption can be an area that supports new adventures and personal development. Neurotic individuals are generally more anxious and emotionally unstable. This situation can lead them to turn to comforting or reassuring products as a coping mechanism for stress. For example, comfort foods or health products that can help reduce anxiety may be preferred more by these individuals. Individuals with high agreeableness, on the other hand, are cooperative, kind, and more understanding towards others. In their consumption habits, this

trait can often lead them to prefer ethical, environmentally friendly, or socially responsible brands. These individuals are more willing to purchase products that benefit others or create a positive social impact. Finally, individuals with high conscientiousness are organized, disciplined, and goal-oriented. This trait enables them to prefer longer-lasting, quality, and functional products. They shop

planfully, consider their budgets, and avoid unnecessary spending. Therefore, the relationship between cultural adaptation and identity seeking is critically important in understanding migrants' consumption decisions.

CONCLUSION

This study examines the complex situations regarding immigrants' consumption preferences in the context of personality traits, cultural adaptation processes, and identity seeking. The changes migration creates in an individual's living conditions also alter the way basic needs such as nutrition, shelter, and clothing are met. People exhibit widely different behaviors when making consumption decisions (Kılınç, 2020). Individuals' desires and behaviors may vary when meeting their needs. These differences can be attributed to many factors such as individuals' cultural backgrounds, life experiences, personality traits, life goals, and material income.

It is observed that consumer behaviors change according to time, place, and situation, and economic, cultural, and psychological factors influence this process. Especially, immigrants being caught between two cultures leads to a dynamic structure in their consumer identities. This situation is critical for understanding how the interaction between individuals' internal motivations and external environmental factors shapes consumption decisions.

Looking at studies on personality and consumer behavior, personality traits possessed by individuals are a complementary factor in consumption products/goals. For example, emotionally unstable individuals tend to gravitate towards comforting products or products with a high level of reliability due to their high anxiety levels. Indeed, Öz and Tatlı's (2021) study, which examined the relationship between personality traits and hedonic consumption values, found a significant positive correlation between extraversion personality trait and experiencing adventure, seizing opportunities, making others happy, gaining insights, socializing, and relaxation. Similarly, Solunoğlu and İkiz (2020) state that there is a significant positive relationship between shopping to make others happy and the agreeableness personality trait. On the other hand, a significant positive relationship was found between the neuroticism personality trait and the hedonic consumption values of socializing and relaxation. In their study to determine conscious consumption tendencies according to consumers' personality traits, Akdoğan and Durmaz (2021) found a statistically significant and positive relationship between extraversion, agreeableness, and conscientiousness personality traits and conscious consumption. Looking at personality traits, it can be thought that agreeable, extroverted individuals may be more affected by environmental factors. In this context, Hirs (2010) concluded that

DOI: https://doi.org/10.30546/19023.978-9952-8573-9-9.2025.9012.
ISBN: 978-9952-8573-8-2

there is a high correlation between the agreeableness personality trait and environmental concern, while the conscientiousness personality trait showed a low level of correlation.

In conclusion, many underlying reasons for individuals' consumption behaviors can be examined more closely in the behaviors of immigrant consumers. This is because consumption behavior encompasses not only economic but also deep psychological and socio-cultural processes. The ethics of these factors can also be observed most closely in the adaptation processes of immigrants. As shown by Berry's Acculturation Model, immigrants exhibit different responses such as integration, assimilation, separation, or marginalization into a new culture. These responses are also accompanied by personality traits. Personality dimensions such as extraversion, conscientiousness, agreeableness, neuroticism, and openness, which are the five-factor personality traits, directly affect the speed of immigrants' adaptation to the new culture and their consumption habits. While more extroverted immigrants are likely to adapt more quickly to the new culture and adopt its products, introverted individuals may adhere to their own cultural norms and make consumption choices accordingly. These insights lay the groundwork for the consumption sectors to develop more effective strategies targeting immigrant audiences, while also making important contributions to the psychology literature on the role of culture and personality interaction on consumption.

DOI: https://doi.org/10.30546/19023.978-9952-8573-9-9.2025.9012.
ISBN: 978-9952-8573-8-2

KÜLTÜRLERARASI TÜKETİM: GÖÇMENLERİN DAVRANIŞLARINA ETKİ EDEN DURUMLAR VE DİASPORA PAZARLAMASI

İbrahim EMİROĞLU[46]

Caner ÖNİZ[47]

Öz

Tarih boyunca siyasal, ekonomik ve sosyal nedenlerle sürekli artış gösteren göç hareketleri, farklı kültürlerin etkileşimine zemin hazırlamış; bu süreçte göçmen toplulukların tüketim davranışları hem geldikleri kültürün izlerini hem de yeni toplumla kurdukları ilişkilerin yansımalarını taşımıştır. Günümüzde ülkelerin önlem alma mecburiyetinde kaldığı hatta çoğu ülke de göç bakanlığı kurulması sürecine geçilmesinde etkili olan göçmen nüfusu küresel ölçekte tüketici pazarları için de önemlidir. Bu durum göç olgusu ve göçmen tüketiminin disiplinler arası bir yaklaşımla ele alınmasını gerekli kılmaktadır. Bu amaçla yapılan çalışmada tüketicilerin tüketim eğilimlerini etkileyen sosyokültürel, psikolojik ve ekonomik dinamikler analiz edilerek, göçmenlerin tüketim alışkanlıklarını ne derece koruduğu ve yeni göç ettiği yere ne derece uyum sağlayarak entegre olduğu araştırılmak istenmiştir. Göçmenlerin; kültürel uyumu, kimlik koruma ve tüketim tercihlerinde sosyal ağ ve birikimleri etkili olmaktadır. Ayrıca göçmenlerin ulusal tüketim tercihleri, geleneksel ürünlere bağlılığı ve marka aidiyetleri göç sürecinin uzun veya kısa olması ile doğrudan ilgilidir. Kısa vadede göçmenler tarafından kültürel ürünlere talep olsa da uzun vadede bir uzaklaşma söz konusudur. Yine göçmenlerin tercihlerinde sosyal medya ve dijital mecraların kullanımı etkili olmaktadır. Göçmenlerin tercihlerinin şekillenmesinde en büyük etken ise ekonomik koşullardır.

Göçmen tüketicilerin heterojen yapısı ve yeni tüketici potansiyeli, göç edilen ülke pazarının gelişmesine katkı sağlamaktadır. Bu pozitif katkılar yeni pazar ve müşteri talebi olan işletmelere diaspora pazarlaması ile yeni fırsatlar sunmaktadır. Geçtiğimiz otuz yılda gelişimine devam eden diaspora pazarlaması yöntemi tüm göçmen nüfusa sahip ülkelerde markalaşmada başarı göstermekte ve göçmenlerin taleplerini karşılamaktadır. Diaspora pazarlama stratejileri perspektifinden ele alındığında kültürel ürün tercihleri, yerel ürün tanıtımları, ürün içerik bilgileri, ambalajlar, fiyatlama

[46] Sivas Cumhuriyet Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Göç Çalışmaları (Disiplinlerarası), Yüksek Lisans, Orcid id: 0009-0005-3734-8937 ibrahimemiroglu1992@gmail.com

[47] Sivas Cumhuriyet Üniversitesi, Zara Veysel Dursun UBYO, Orcid id: 0000-0001-7061-1518, coniz@cumhuriyet.edu.tr

DOI: https://doi.org/10.30546/19023.978-9952-8573-9-9.2025.9012.
ISBN: 978-9952-8573-8-2

konularının göçmenlerin dillerine uygun olarak etiketler ve ambalajlarda yer verilmesi etkin rol oynamaktadır.

Anahtar kelimeler: Göçmenler, Göçmen tüketimi, Tüketici Davranışları, Diaspora Pazarlaması

Jel Kodu: R23, M31, M39

INTERCULTURAL CONSUMPTION: CIRCUMSTANCES AFFECTING THE BEHAVIOR OF IMMIGRANTS AND DIASPORA MARKETING

Abstract

Throughout history, migration movements, which have continuously increased due to political, economic, and social reasons, have paved the way for the interaction of different cultures. In this process, the consumption behaviors of migrant communities have reflected both the traces of their culture of origin and the relationships they have established with their new society. Today, the rapid increase in the number of migrants and the continuation of new migrations are important for consumer markets on a global scale. This situation necessitates an interdisciplinary approach to the phenomenon of migration and migrant consumption. In this study, the sociocultural, psychological, and economic dynamics that influence consumers' consumption trends were analyzed to investigate the extent to which migrants maintain their consumption habits and adapt to their new place of residence. Cultural adaptation, identity preservation, and social networks and savings influence migrants' consumption preferences. In addition, migrants' national consumption preferences, attachment to traditional products, and brand loyalty are directly related to the length of the migration process. Although there is demand for cultural products by immigrants in the short term, there is a shift away from them in the long term. The use of social media and digital platforms also influences immigrants' preferences. The most significant factor shaping immigrants' preferences is economic conditions.

The heterogeneous structure of immigrant consumers and their new consumer potential contribute to the development of the market in the country of migration. These positive contributions offer new opportunities to businesses with new markets and customer demand through diaspora marketing. The diaspora marketing method, which has continued to develop over the past thirty years, has been successful in branding in all countries with immigrant populations and meets the demands of immigrants. From the perspective of diaspora marketing strategies, cultural product preferences, local product promotions, product content information, packaging, and pricing issues play an effective role when labels and packaging are adapted to the languages of immigrants.

Keywords: Immigrants, Immigrant consumption, Consumer Behavior, Diaspora Marketing

Jel Kodes: R23, M31, M39

DOI: https://doi.org/10.30546/19023.978-9952-8573-9-9.2025.9012.
ISBN: 978-9952-8573-8-2

1. Giriş

Göç kavramı tarih boyunca kavimleri, medeniyetleri, kültürleri bir yerden bir yere taşımıştır. İlk insanlardan günümüze kadar sebepleri değişse de varlığı değişmeyen göç olgusu zorunlu ve gönüllü olarak insanların bulundukları yeri terk ederek başka bir yaşam alanına yerleşmesidir. Göçler bazen zorunlu sebeplerden; savaş ortamı, salgın hastalık, terör eylemleri, sağlık sorunlarından yahut gönüllülüğü esas alan sebeplerden kaynaklanmaktadır. Daha iyi bir yaşam alanı, iş bulma imkanlarının fazlalığı, ekonomik ve sosyal anlamda refah düzeyinde iyileşme, temiz doğa vs. gibi gönüllü göçün esas alındığı sebeplerden bazılarıdır (Hammadi, 1985, s.169).

Göç coğrafi olarak yaşanılan yerden başka bir yere hareket olarak addedilir. Göç gerçekleştirecek bireyler ister zorunlu ister gönüllü olsun umuda yolculuk düşüncesiyle göç ederler. Ya daha iyi bir yaşam alanına ya ekonomik manada daha güzel bir hayat düşüncesine ya da yaşanılan mahaldeki sorunların artık dayanılmaz, katlanılmaz hale gelmesiyle kurtulmak için gerçekleşir. Göçün sebeplerini tek bir duruma ya da tek bir sonuca indirgemek doğru olmayacaktır. Birden fazla sebebi ve sonucu vardır. Göç karmaşık girift yapısı gereği onu ele alan disipline göre farklı sonuçlar verebilir. Göç sadece varılmak istenen ülkeyi ve kaynak ülkeyi etkilemez, transit ülkeleri de doğrudan etkileyebilmektedir. (Uzun, 2021, s.434). Bu durum göç, göçmen ve tüketiminin derinlemesine incelenmesini gerektiren önemli bir kavram olarak karşımıza çıkmaktadır.

2. Teorik Çerçeve

Göç kavramını teorik perspektiften değerlendirmeye aldığında önemli üç temel kuram ile karşılaşılmaktadır. Bu kuramlar; ilişkiler ağı kuramı, itme-çekme kuramı, merkez-çevre kuramıdır. Kısaca bu kuramlardan bahsedilecek olursa;

Everett Lee'nin itme-çekme kuramı; göçü nedenleri ve sonuçları olarak ele almaktadır. Kaynak ülkenin iten nedenleri, hedef ülkenin çeken fırsatlarını incelemektedir (Aydemir ve Şahin 2017, s.364). Lee bu kuramı 1966'da ortaya atmıştır ve göçü tek bir olgu olarak ele almıştır. Göç sebeplerine ve sınıfları olan zorunlu-gönüllü, uzun mesafe-kısa mesafe, bireysel-kitlesel, yarı kalıcı-kalıcı bakılmaksızın her göç bir dize zorluk taşımaktadır (Lee, 1966, s.49).

Dünya sistemi kuramcısı Immanuel Wallerstein, ekonomik ve politik sistemlerin ve uygulamaların yanlışlığını bu kuramında vurgulamaktadır (Wallerstein, 2005; Wallerstein, 2000, s.134). Bu eleştiri sosyoloji ve siyaset bilimi tarafından genel kabul görmüştür. Wallerstein'in Dünya sistemi kuramını ekonomi, kültürel yayılma ve merkez-çevre (bağımlılık) çerçevesinde geliştirmiştir (Avcıoğlu, 2014, s.98). Dünya, çevre ve merkez olarak ikiye ayrılır. Gelişmiş ülkeler merkez olarak ele alınırken, gelişmemiş olan ülkeler çevre olarak ele alınmaktadır ve birbirine ekonomik bağ ile bağlıdır. Merkez ülkeler ekonomik olarak güçlüdür ve kapitalisttir. Çevre ülkelerse hammadde deposu ve iş gücü olarak değerlendirir. Karşılıklı ihtiyaç hali esastır (Çağlayan 2006, ss.78-79).

DOI: https://doi.org/10.30546/19023.978-9952-8573-9-9.2025.9012.
ISBN: 978-9952-8573-8-2

Bahsedilen iki kuram göçü ekonomik yönden ele alırken ilişkiler ağı kuramı göçmen ağları üzerinden açıklamaktadır. Birincil göçü gerçekleştiren göçmenler ikincil, üçüncül ve sonraki süreçte göç gerçekleştirecek göçmen adaylarına kılavuzluk yaparak göçü hızlandırmaktadır. Bu tanışlık göç gerçekleştirecek olan göçmene cesaret verirken, ön yargılarını kırması, göç sonrası kısa süreli barınma ihtiyacını karşılanması ve olası göç maliyetlerini düşürmesi yönüyle önemlidir (Develi, 2017, s.1347). Göçmen ilişkiler ağı, geldikleri ülke ile yeni yerleştikleri ülkelerde eski göçmenler, yeni göçmenler ve göçmen olmayan kişiler arasında ortak köken, soydaşlık ve dostluk bağlarından oluşan kişiler arası bağlantılardır" (Abadan-Unat, 2002, s.18).

2.1. Tüketicilerin Tüketim Eğilimlerini Etkileyen Dinamikler

Tüketici satın alma yani tüketim kararı alırken dolaylı veya dolaysız olarak birçok etken altında kalmakta ve kararını bu doğrultuda vermektedir. Kararını etkileyen bu durumlar Odabaşı ve Barış'a göre beşe ayrılmaktadır. Sosyo-kültürel sebepler, ekonomik sebepler, demografik sebepler, durumsal sebepler, psikolojik sebepler ve pazarlamanın karma etkisidir (Odabaşı & Barış, 2002, ss.48-49).

2.1.1. Ekonomik Sebepler

Ekonomik bağlamda baktığımızda 1929 yılında gerçekleşmiş olan ekonomik krizden bu yana yaşanan krizler neticesinde devletler gibi şirketler ve iş insanları şirketlerini ayakta tutabilmek için geleneksel yönetim modellerinden vazgeçerek iş stratejileri ve iş modellerini değiştirmişlerdir. Devletler ve şirketler gibi tüketici grubuna mensup insanlarda krizin oluşturacağı olumsuz etkilere karşı önlemlerini alarak tüketim şekillerini ve yapılarını modernize edip kendilerini güncellemektedirler (Babaoğul & Şener, 2010, s.67).

Modern ekonominin benimsendiği modelde tüketicinin etkisi sürekli artmakta ve bu artıştan kaynaklı olarak tüketicinin gelir seviyesinin artması ve eşzamanlı olarak pazarın en önemli unsurlarından olan mal ve hizmetlerde çeşitlilik olarak artıda etkisini göstermektedir. Tüketici eğilimlerinin izlenerek uygun strateji geliştirilmesinin etkili olduğu günümüzde ürünün türü, ürünün kalitesi ve ürünün miktarına göre şekillenmektedir (Doğu, 1975, s.8).

2.1.2.Sosyo-Kültürel Yapı ve Sosyal Etkileşim Bağlamında Tüketici Davranışları

Kültür dediğimiz kelimenin anlamına baktığımızda insana ait olan bilgi, inanç, davranışlarının tamamını kapsayan maddi-manevi değerler bütünüdür. Ayrıca kültür bireysel yaşam ve toplumsal yaşamın temel yapı taşlarının genel adıdır. Dil, din, örf, adet, anane, hukuksal normlar, kurallar, kanunlar, teoriler, kıyafetler, yemekler, sanatsal faaliyetler (müzik, resim vs.) kültürün alt oluşumlarıdır. Bu minvalde kültür bireylerin ortaklaşa oluşturdukları ve toplum olarak kabul ettikleri değerlerdir (Çüçen, 2005, s.111). "Kültür, bir halkın yaşam tarzıdır" (Turan, 1994, s.36). Yine Engel vd. (1995)' ne göre, kültür tüketicinin satın alma kararlarını etkilemede en önemli unsurdur ve kültürün alt unsurları tüketicinin tutum ve davranışlarında etkili olmaktadır.

Bugünün penceresinden baktığımızda hala devam eden bu göçlerle insanlar kendi ülkelerinin sınırları dışına çıkmakla kalmaz beraberinde kendi kültürlerini de sınırlarının dışına taşırlar. Kültürel değer ve normların göç edilen yerdeki kültürle uyumlu olması ve örtüşüyor olması genellikle mümkün olmamaktadır. Bu durumun bir yansıması olarak, Japonya'nın, Hindistan'ın ve Güney Kore'nin geleneksel giysileri veya yemek kültürlerinin birbirinden çok farklı olduğu söylenebilir. Kültürlerin derinlemesine yaşandığı ve kültürel değerlerin birey olma yolunda kişilik yapılarını şekillendirdiği göz önüne alındığında her birey kendi alışkın olduğu ve onu aslında şekillendirmiş olan kültürel değerlerinden göç ettikten sonra bir anda vazgeçmesi, terk etmesi mümkün değildir, göçle birlikte bu kültürel hafızayı beraberinde taşımaktadır.

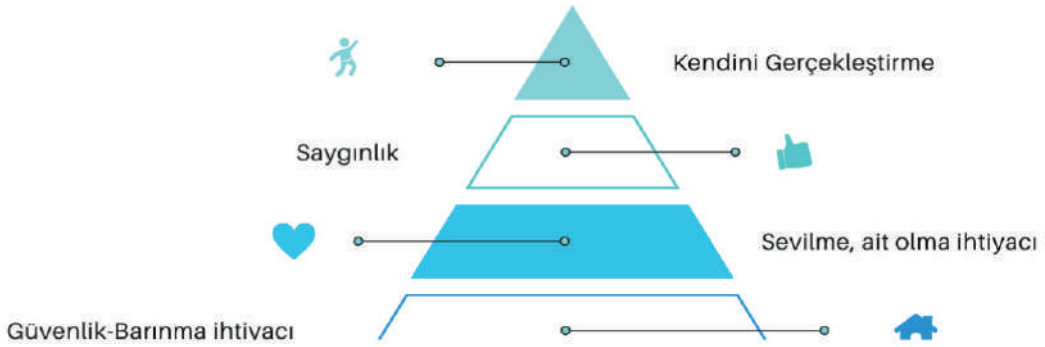
Tüketicinin satın alma kararlarını etkileyen kendi kararı dışında etki eden dış unsurlar vardır (Karataş Yücel, 2017, s.99). Kişilerin içince yer edindiği ve kendisini oraya ait hissettiği gönül bağı kuruduğu, üye olduğu bazı dernekler, kulüpler, topluluklar yaşam şekillerini belirlemede etkili olabilmektedir. Örneğin, hayvan haklarını savunuculuğunu benimsemiş bir hayvan dostu derneğine üye olan birisi vejetaryen (etyemezlik) özellikle olabilir ve bu durumu ailesi, sosyal çevresi ve sosyal medya hesaplarında paylaşarak fikirlerini aktarabilmektedir. Bu etki neticesinde diğer tüketicilerin beslenme alışkanlıklarında değişikliğe gitmesine etki edebilmektedir (Odabaşı, vd; 2002, s.239).

2.1.3.Psikolojik Sebepler

Yaşanılan çağda hızla değişen ticari rekabet çok önemli boyutlara ulaşmıştır. Tüketicilerin alım kararlarını etkileyen birçok etkileyici faktör bulunmaktadır. Bireyler, bilinçli veya bilinçsiz olarak çok farklı etkiler altında kalarak bu kararları veririler. Tüketiciler, rasyonel ve yerinde karar aldıkları düşüncesine kapılsa da psikolojik ve duygusal durumları vermiş oldukları karara etki edebilmektedir. Bu kararlar duygusal bağlar, kültürel durumlar, edinilmiş tecrübeler, sosyolojik yapı, grup aidiyeti bağlamında alınmış olabilir. Tüketicinin tutum ve davranışlarını etkileyen bu psikolojik durumlar çeşitli teoriler ile açıklanmaktadır. Tüketim gerçekleştiren bireylerin düşünce yapıları, duygu durumları ve duygusal dürtüleri, satın alma kararlarında etkili olan birçok durum bu teoriler ile açıklanmaktadır (Kutlu, 2024, s.53). Abraham Maslow'un İhtiyaçlar Hiyerarşisi 'ne göre, bireyin ilk amacı temel ihtiyaçlarını karşılamaktır ve bu karşılandıktan sonra üst ihtiyaçları düşünebilir. Hayatta kalabilmek için mücadele eden insan kendini gerçekleştiremez ancak temel şartları sağladıktan sonra adım adım ilerler. Eğer temel ihtiyaçlarını karşılayamazsa üst düzeye geçemez (Maslow, 1943). Yine Abraham Maslow'un kendini gerçekleştirme kuramına baktığımızda bireyin temel şartları karşılandığında kendini gerçekleştirir görüşü hakimdir. Psikolojik manada sağlıklı birey kendini özgür ve iyi hissedeceği için kendinin ve toplumun ondan beklediklerini gerçekleştirmek için çalışacaktır. (Hoffman, 1988; akt. Sarıga 2021).

DOI: https://doi.org/10.30546/19023.978-9952-8573-9-9.2025.9012.
ISBN: 978-9952-8573-8-2

Tablo-1: *Maslow'un İhtiyaçlar Hiyerarşisi*

Kaynak: Maslow, 1943, A Theory of Human Motivation

2.1.4.Demografik ve Durumsal Sebepler

Veblen'in gösterişçi tüketim kavramı incelendiğinde ise şöyle açıklamaktadır. Bireylerin tüketim gerçekleştirme amacı temel ve fizyolojik ihtiyaçlarını karşılamaktır. Bir araya gelerek toplum olma özelliği gösteren bireyler gösteriş ve statü unsuru olarak temel ihtiyaçlar dışına çıkarak önce temel ihtiyaçlarını karşılamak yerine gösterişe yönelik hizmet ve mal taleplerine yönelebilmektedir (Güleç, 2015, s.70). Nicosia modeli; pazarlayan ve tüketen arasındaki iletişimi değerlendirip yorumlarken, Howard Sheth modeli tüketicinin karar sürecindeki dış etkenleri ve içsel durumlarını ele alır, Engel-Kollat-Blackwell modeli ise tüketicinin tüketim ihtiyaçlarını belirleme sürecinden mal veya hizmet edindikten sonraki sürece kadar bir değerlendirme yapmaktadır (Koç, 2013, ss.463-465; Altunışık vd., 2017, s.123). Yine Freud'un benlik modeli bu kavramla alakalı olarak insanın bilinçaltı güdüleri davranışlarını oluşturmada ve şekillendirmede etkilidir vurgusunu yapmaktadır.

Tüketicinin karar sürecini etkileyen bu nedenlerin yanında tüketicinin kişiliği, eğitim durumu, cinsiyeti, meslek grubu, yaşı, medeni durumu, yaşam tarzı vb. değişkenler tüketim kararını etkileyen diğer degişkenler olarak karşımıza çıkmaktadır. Yüksek geliri olan bir tüketici düşük gelirli tüketiciye göre farklı markaları ve perakende tiplerini tercih edebilmektedir. Çocuk için önemli görülen bir eşya, yetişkin bireyler tarafından önemsiz görülebilmesi gibi (Yousef, 2019, s.66). Erkek göçmenlere göre göçmen kadınlar tüketim bağlamında daha hızlı kültürleşme sağlamaktadırlar (Ward ve Searle, 1991). Bektaş Çetinkaya (2004)'nın yapmış olduğu ABD'de yaşayan kadın Türk öğrenciler araştırmasına göre; Türk olan erkek öğrencilere göre kadın Türk öğrencilerin daha uyumlu olduğu görülmüştür.

2.2. Göçmenlerin Tüketim Alışkanlıklarında Kültürün Etkisi ve Kültürleşme Süreci

Göç gerçekleştirenlerin sayısı her geçen gün artarken, göç eden bireyler sadece kendileri göç etmez. Göçmenler yanlarında dilleri, dinleri, kültürlerini de getirirler. Bu sayede her iki kesimde yani misafir ve ev sahibi kültürel olarak birbirlerini etkilerler.

DOI: https://doi.org/10.30546/19023.978-9952-8573-9-9.2025.9012.
ISBN: 978-9952-8573-8-2

Genellikle network (ilişkiler ağı) kuramı çerçevesinde ortak bir göç merkezine hareket eden göçmenler kendisinden daha önce göç gerçekleştirmiş aynı kültüre ve soya ait aile bireylerinin, akrabalarının ve komşularının göç gerçekleştirdiği ülkelere göç etme eğilimi gösterirler (Almanya'da yaşayan Türkler, ABD'deki Çin mahalleleri vs. gibi). Kültürlerini gittiği yerde yaşatma eğilimi gösteren göçmenlerin birlikte yaşama istekleri neticesinde oluşturdukları bu toplanma alışkanlığı uluslararası boyutta hizmet veren ve ürün satan şirketler açısından bir pazar oluşturmaktadır. Bu pazarda başarılı olmak isteyen şirketlerin öncelikle göçmenlerin etnik kimliğine bağlılığı ve kültürel entegrasyon düzeyinin bilinmesi gerekmektedir. Göçmenlerin kuşak farkından kaynaklı olarak ve kuşaktan kuşağa bütünselci kültür yapısından uzaklaşarak senkretik kültür yapısına doğru evrildiği görülmektedir. Bütünselci kültür ortak çevre ve ortak değerlerin paylaşılması esasına dayandığı için etnik kültür de denebilir. Sentetik kültür ise modernitenin vazgeçilmez olduğu küresel sistemde özüne bağlılık olarak tanımlanan etnik kültürün değişime uğraması ve dünyaya ayak uydurma olarak niteleyeceğimiz bir durumu açıklamaktadır (Gans, 2005, ss.135-137). Bir ülkeye göç gerçekleştirerek azınlık olma durumunda bulunan göçmenler dışlanma ve ayrımcılığın karşılığında tek vücut olabilmektedirler. Dışardan bir olumsuzluk hissettiğinde, yılma veya yorulma durumlarında etnik ve orijin kültürüne sarılan ve destek bekleyen göçmenler bu durumlarda göçmenlerin tüketim kültürünü etkilemektedir.

Kültürleşme kavramına ilk kez değinen Engel vd. (1978) göçmenlerin kültür ve tüketim alışkanlıklarında üç yol izlediklerinden bahsetmektedir. Bu yollar;

- Göçmenler orijin kültürlerine göre tercihlerini şekillendirebilir,
- Asimilasyon neticesinde ev sahibi kültürü benimseyebilir ve o ölçüde kararlar alabilir,
- Üçüncü seçenek olarak her iki kültürü de benimseyip hibrit (melez) kültür ortaya çıkarabilir (Gilly ve Penaloza, 1986; Penaloza, 1994; Chang ve Hsuan, 2005).

Yukarıda bahsedilen üç maddeyi etkileyen durumlar kültürel adaptasyonu etkileyen kültürel, psikolojik ve demografik etkenler vardır. Göçmenlerin orijin kültürleri ve ev sahibi kültürü ilk karşılaştırma sürecindeki halinden son gününe kadar etkili olan üç durum vardır. Bunlar; kültürel tutum, psikolojik uyum ve bireysel farklılıklardır (Gülnar ve Balcı, 2020, s.109).

Göç gerçekleştirme arzusuyla hareket edecek bireyin birebir örtüşen bir kültürel aynılık bulması zordur ancak kültürel yakınlıkta göçü şekillendiren bir unsur olma özelliği taşımaktadır. Bu konuda Yousef (2019) Türkiye'ye gelen Suriyeli göçmenlerin Türkiye'yi tercih etmesinde coğrafi olarak yakınlık, kültürel benzerlikler, bazı illerde yaşayan halkların Türkçe yanında Arapçayı 'da konuşması, Türkiye'nin yabancılara karşı hoşgörülü davranması, aynı dine aidiyet bağı vs. olarak belirtilmiştir. Buda kültürel yakınlığın önemini ve göç etme düşüncesine haiz bireylerin göç gerçekleştireceği ülkenin seçimine etki eden unsurlardan birisi olduğunu göstermektedir (Yousef, 2019, s.34).

DOI: https://doi.org/10.30546/19023.978-9952-8573-9-9.2025.9012.
ISBN: 978-9952-8573-8-2

Yapılan araştırmalara bakıldığında, tüketim tüketici tarafından sadece hayatta kalma, ihtiyaçları giderme, faydalı olma, mantıkla gerçekleşme durumlarıyla değerlendirilmez, kültürde bu tüketimin en etkili unsurudur (Sevim, 2010, s.7). Bu konuda Berry (2007) kültürleşmeyi kültürel grupların ve bu grup mensubu bireylerin bir araya gelmesiyle oluşan psikolojik ve kültürel değişim süreci olarak tanımlamakta ve dörde ayırmaktadır. Asimilasyon, bütünleşme, kabul etmeme, kültürel dezenformasyon. Uluslararası Göç örgütü (IOM) 2004'te yaptığı açıklamada orijin kültürünü göç esnasında yanında götüren birey yahut gruplar; gittikleri yerdeki normları, değerleri, dili, kelimeleri, davranışları öğrenme ve kavrama suretiyle uyum sağlama sürecine girişmiştir ve buna kültürleşme denilmektedir (Sam ve Berry, 2006). Göçmenler gelmiş oldukları toplumun kültürüyle yaşamaya uyum sağladıkça kendi orijin kültürlerini zamanla unutmaktadır. Smith-Castro (2003) çalışmasında, İtalya'dan Almanya'ya göç eden bireylerde yaş seviyesi düştükçe orijin kültür unsurlarını terk etme seviyesi artmaktadır. Sonraki kuşakta Almanya'da doğan İtalyanların Alman kimliğini benimsediği görülmektedir. Afrika'dan ABD'ye göç eden bireylerin ikinci nesilleri kendilerine Afro-Amerikan, aynı şartlardaki İspanyollar ise kendilerine İspanyol-Amerikalı, yine bu şartlara haiz Meksikalılar ise kendilerine Meksikalı-Amerikalı demektedirler. Üçüncü kuşağa gelindiğinde ise kültürlerin tüm değerlerinden uzaklaşma görülmekte bunun yanında dillerini bile konuşmada zorlandıkları görülebilmektedir.

2.3. Göçmenlerin Tüketim Tercihlerinde Sosyal Ağlarının ve Sosyal Medyanın Etkisi

İletişim ve kültür birbirlerini destekleyen ve gelecek nesillere kültürün aktarılmasında etkili olan önemli kanallardan birisidir (Jeffres, 2000). Kültür insanların doğuştan kazandıkları edinimler olan giyinme, beslenme, barınma, konuşma, inanç, değerler toplamıdır ve doğmuş olduğu kültürle kazanılır (Uslu, 2022, s.234). Bu bağlamda değerlendirildiğinde sosyal ağlar ve medya orijin kültürü etkileyen ve değişeme uğratan unsurlardan biridir (Dağ ve Akman, 2019, s.421). Dolayısıyla medya bireyin davranışlarında, giyiminde ve dünyaya bakışında yeni bir yaşam şekli gösteren ve kültürel normların değişimine sebebiyet verebilecek bir etki oluşturmaktadır (İlbuğa, 2010, s.94). Medya (yerel gazete, dergi, TV kanalları, vs.), göçmenler üzerinde kültürleşme etkilerinin başladığının göstergesi olarak ele alınır (Dalisay, 2012, s.150).

2.4. Göçmenlerin Ulusal Tüketim Tercihleri, Geleneksel Ürünlere Bağlılıkları ve Marka Aidiyetleri

Göçmenlerin göç ettikleri bölgenin diline hakimiyet seviyesi göçü kolaylaştıran unsurlardan biridir. Eryılmaz (2002) alışverişte ve yemek tercihinde dil bilmeyen göçmenler ilk dönemlerinde sıkıntı yaşadıklarını söylemektedir. Buda onları geleneksel ve bilindik ürünleri tercih etmeye itmektedir. 1960'larda Almanya'ya giden ilk Türkler ürünlerde ve etiketlerde yer alan domuz eti, sığır eti ayrımını yapamadığı için tekdüze beslenmiş ve meyve, sebze, bakliyat, balık, konserve tercihlerinde bulunmuşlardır (Eryılmaz ve Jamin, 1998). Almanya'da yaşayan Türklerin yoğun olduğu bölgelerdeki

bu tutumunu fark eden Almanlar onların alışveriş yapabileceği ürünleri getirmeye başlamış ve kazançlarını artırmayı amaçlamışlardır. Kısa vadede durum böyle olsa da uzun vadede dil öğrenildikten ve ürünlerin üzerindeki içerik etiketleri okunmaya başlanması, ürünlerde göçmenlerin diline yer verilmeye başlanması ve bazı Türk markaları çıktıktan sonra analizler ve tespitler kolay yapılmıştır. Kuşaklar ilerledikçe bu hassasiyet yavaş yavaş kaybolmuştur (Aktaş, 2007).

SONUÇ VE ÖNERİLER

Göçmenlerin tüketim alışkanlıklarının, geldikleri kültür ile yeni yaşam alanlarının etkileşimi doğrultusunda şekillendiği görülmektedir. Göçmenlerin geleneksel ürünlere olan bağlılıklarının, göç sürecinin uzun veya kısa olmasına göre değiştiği söylenebilir. Kısa vadede, göçmenlerin kendi kültürel ürünlerine yönelik talepleri artmakta ancak zamanla bu talep azalmakta ve yeni toplumun normlarına uyum sağlama çabası ön plana çıkmaktadır. Ayrıca birinci nesil göçmenler ve ikinci nesil göçmenlerin tüketim farklılıkları önemli oranda değişmektedir. Bu durum işletmeleri tek düzelikten çıkartarak tüketici istek ve beklentilere uygun ürünler üretme pazarlama faaliyetleri yapmaya itmektedir. Bu kapsamda etkili olan kadınların tüketimdeki etkisi ve aile içinde rolleri de tercihleri şekillendirmektedir. Özellikle kadınlar diğer aile bireylerine göre daha fazla adaptif davranış sergilemekte ve tüketim bağlamında kültürleşmeyi hızlı gerçekleştirmektedir. Göçmenlerin tüketim tercihlerinde medyanın etkisi vardır ama tüketimini şekillendiren daha büyük etken ekonomik durumlarıdır. Diaspora pazarlaması stratejileri, göçmen topluluklarının ihtiyaçlarını göz önünde bulundurarak, markaların ve ürünlerin bu hedef kitleye daha iyi ulaşmasını sağlamaktadır. Göç ve tüketim arasındaki etkileşim; sosyokültürel, psikolojik ve ekonomik dinamiklerin bir yansıması olarak, günümüz küreselleşen dünyasında derin bir analiz gerektirir. Bu süreçte tüketici davranışlarını etkileyen unsurların iyi analiz yapılması, markaların ve işletmelerin pazardaki rekabet avantajını artırmalarına katkı sağlamaktadır.

Kaynakça

Abadan-Unat, N. (2002), *Bitmeyen Göç,* İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul.

Aktaş, A. (2007). Almanya Dönem Başkanlığında Türkiye –Avrupa Birliği İlişkileri Konuşması Metni, Erişim Adresi: www.forumistanbul.com/tr/files/file/21.html, Erişim Tarihi: 25.06.2025.

Altunışık, R., Özdemir, Ş., & Torlak, Ö. (2017). *Pazarlama İlkeleri ve Yönetimi.* İstanbul: Beta Yayıncılık.

Avcıoğlu, G. Ş. (2014). Immanuel Wallerstein'in Dünya Sistemi, Jeopolitik ve Jeokültür Kuramı, *Selçuk Üniversitesi/Seljuk University Edebiyat Fakültesi Dergisi/Journal of Faculty of Letters* Yıl/ Year: 2014, Sayı/Number: 31, Sayfa/Page: 97-110.

Aydemir, S. ve M.C. Şahin (2017). Tek Tanrılı Dinlerde Göç Olgusuna Sosyolojik Bir Yaklaşım: Göç Teorileri Açısından Bir Analiz. *Journal of Islamic Research*, 28 (3): 359-71.

Babaoğul, M. & Şener, A. (2010). Tüketici Yazıları (II). *Tüketici-Pazar-Araştırma-Danışma Test ve Eğitim Merkezi*, *153*, 157.

Bektaş Çetinkaya, Y. (2005). 'Turkish College Students' Willingness to Communicate in English as A Foreign Language. [*Yayımlanmamış Doktora Tezi*] The Ohio State University.

Berry, W. J. (2007). *"Acculturation Strategies and Adaptation" inside Immigrant Families in Contemporary Society.* Guilford Publications. Kanada.

DOI: https://doi.org/10.30546/19023.978-9952-8573-9-9.2025.9012.
ISBN: 978-9952-8573-8-2

Çağlayan, S. (2006). Göç Kuramları ve Göç ve Göçmen İlişkisi. *Muğla Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi* (İLKE), Sayı: 17.

Chang, L.C. & Hsuan, C. (2005). The Study of Subculture and Consumer Behavior: An Example of Taiwanese University Students Consumption Culture. *Journal of American Academy of Business* 7- 2: 258-264.

Çüçen, A. K. (2005). Kültür, Uygarlık, Evrensellik ve Çok Kültürlülük. *Uludağ Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Felsefe Dergisi*, *4*, 111-115.

Dağ, H. ve Akman, E. (2019). *Sosyal Medya ve Kültür*, Edt: Tuba Livberber ve Salih Tiryaki, Sosyal Medya Çalışmaları, Literatürk Yayınları, Konya.

Dalisay, F. (2012). Media Use and Acculturation of New Immigrants in the United States, *Communication Research Reports*, 28(2), 148–160.

Demir Şen, Ş. ve Kozak, M. (2013). *Tüketici Davranışları,* Detay Yayıncılık. Ankara.

Develi, E. S. (2017). 21. Yüzyılda Göç Olgusu: Uluslararası Göç Teorilerinin Ekonomi Politiği. *Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*. 22, Göç Özel Sayısı, ss: 1343-1353.

Eryılmaz, A., & Jamin, M. (1998). Fremde Heimat: eine Geschichte der Einwanderung aus der Türkei. Yaban Sılan Olur: Türkiye'den Almanya'ya Göçün Tarihi.

Engel, J.F., Blackwell, R.D. & Miniard, P.W., (1978). *Consumer Behavior,* 3th Edition, Dryden Press. ISBN: 0039102688, 9780039102685.

Engel, J.F., Blackwell, R.D. & Miniard, P.W., (1995). *Consumer Behavior,* 8th Edition, The Dryden Press. USA.

Gans, J. H. (2005). *Popüler Kültür ve Yüksek Kültür*, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul.

Güleç, B. (2006). Reklamın Turistlerin Satın Alma Davranışları Bakımından İncelenmesi, *Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 15, 127-158.

Güleç, C. (2015). Thorsteın Veblen ve Gösterişçi Tüketim Kavramı, *Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi* 38(1), 62-82.

Gülnar, B. ve Balcı, Ş. (2020). *Yeni Medya ve Kültürleşen Toplum*, Literatürk Yayınları, Konya.

Hammadi, Y. (1985). *Principles of Demographic Science*, Al Mousel University Yayınları Sayı:1 Al Mousel.

Hoffman, E. (1988). *The Right To Be Human: A Biography of Abraham Maslow.* Jeremy P. Tarcher, Inc.

İlbuğa, E. U. (2010). Küreselleşme, Kültürel Çeşitlilik ve Kültürlerarası Medya Pedagojisi, *Akdeniz Üniversitesi İletişim Fakültesi Dergisi* (*13*), 93-116.

Jeffres, L. W. (2000). Ethnicity and Ethnic Media Use A Panel Study*, Communıcatıon Research*, Vol. 27 No. 4, August, 496-535.

Kamakura, W. A., Wedel, M., De Rosa, F. ve Mazzon, J. A. (2003). Cross-selling Through Database Marketing: a Mixed Data Factor Analyzer For Data Augmentation and Prediction, *International Journal of Research in marketing*, 20(1), 45-65.

Karataş Yücel, E. (2017). Toplumsal Cinsiyet Rollerinin Satın Alma Karar Tarzları Üzerine Etkisi: Yüksek İlgilenim Ürünleri Üzerine Bir Uygulama, *[Yayınlanmamış Doktora Tezi]* Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İşletme Anabilim Dalı.

Koç, E. (2013). *Tüketici Davranışları ve Pazarlama Stratejileri.* 5. Baskı. Seçkin Yayıncılık. İstanbul.

Kotler, P. (2003). Marketing Management: Analysis, Planning, İmplementation and Control, New Jersey: Prentice-Hall International Inc.

Kutlu, E. (2024). *Pazarlama ve Perakendecilik: Dijital Çağın Dönüşümleri*, 51. (Ed. Ömer Sezai Aykaç, Aykut Yılmaz) Özgür Yayınları. ISBN (PDF): 978-625-5958-00-6

Lee, E. (1996). A Theory Of Migration. *Demography*, 3(1), 47-57

Maslow, A. H. (1943). A Theory of Human Motivation. *Psychological Review*, 50, 370-396.

Mucuk, İ. (2007). *Pazarlama İlkeleri.* Türkmen Kitabevi. İstanbul.

Odabaşı, Y. ve Barış, G. (2002). *Tüketici Davranışı*. Medicat Akademi, 12. Baskı. İstanbul.

Odabaşı, Y. ve Barış, G. (2012). *Tüketici Davranışları.* Mediacat Yayınları 15. Baskı. İstanbul.

Penaloza, L. N. (1994). Atravesando Fronteras/Border Crossing: A Critical Ethnographic Exploration of Consumer Acculturation of Mexican Immigrants, *Journal of Consumer Research* 21: 32-50.

Penaloz, L. & Gilly, M. C. (1986). The Hispanic Family--Consumer Research Issues. *Psychology and Marketing* 3,4:291-304.

Sam, L. D. & Berry, J. W. (2006). *Acculturation Psychology*. The Cambridge University Press.

Sarıga, Ç. (2024). Maslow'un İhtiyaçlar Hiyerarşisi ve Kendini Gerçekleştirme Kuramı, *Maslow'un İhtiyaçlar Hiyerarşisi Teorisi – Mona Psikoloji* E.T: 24.05.2025

Sevim, N. (2010). Tüketici Kültürleşmesinin Almanya'daki Türk Göçmenlerin Gıda Tüketim ve Gıda Alışveriş Davranışları Üzerindeki Etkisi. *[Doktora Tezi]* Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İşletme (Pazarlama) Anabilim Dalı.

Smith-Castro, V. (2003). *Acculturation and Psychological Adaptation,* Greenwood Publication. USA.

Turan, M. (1994). *Kültür Değişimleri*, Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Vakfı Yayınları, No:16, İstanbul.

Uslu, L. (2022). Kültürleşme Bağlamında Geçici Koruma Statüsüne Sahip Suriyelilerin Sosyal Uyumları Üzerine Bir Değerlendirme, *İçtimaiyat Sosyal Bilimler Dergisi*, Göç ve Mültecilik Özel Sayısı, 229-251.

Uzun, M. (2021). Uluslararası Göç, Göç Kuramları: Fransa'daki Türk Göçmen Kadınların Egemen Kültürle Bütünleşme Problemi*, Bitig Edebiyat Fakültesi Dergisi*, 1(2), 433-450.

Üzümlü, A. M. (2021). *Pazarlama İletişiminin Dünü, Bugünü ve Yarını*. Dijital Çağda Pazarlama İletişimi, 1.Baskı

Wallerstein, I. (2000), *Kapitalist Dünya Ekonomisinde Hane Yapıları ve Emek Gücü Oluşumu, Irk Ulus Sınıf*, Metis, İstanbul.

Wallerstein, I., (2005). *Dünya Sistemleri Analizi, Bir Giriş, (*Çev. Ender Abadoğlu, Nuri Ersoy) Aram Yayıncılık, İstanbul, Nisan 2005, 2. Baskı, ISBN: 975-8242-98-9

Ward, C. & Searle, W. (1991). The Impact of Value Discrepancies and Cultural Identity on Psychological and Sociocultural Adjustment of Sojourners, *International Journal of Intercultural Relations* 15(2) 209-224.

Yousef, A. (2019). İzmir İlinde İkamet Eden Suriyeli Göçmenlerin Hızlı Tüketim Mallarını Satın Alma Alışkanlıkları ve Bir Uygulama. *[Yüksek Lisans Tezi]* Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İşletme Anabilim Dalı Pazarlama Programı.

DOI: https://doi.org/10.30546/19023.978-9952-8573-9-9.2025.9012.
ISBN: 978-9952-8573-8-2

BOŞANMA SÜRECİNDE EŞLERİN SADAKAT YÜKÜMLÜLÜĞÜ

Doç. Dr. İsmail ATAMULU

Erciyes Üniversitesi Hukuk Fakültesi, Medenî Hukuk Anabilim Dalı Öğretim Üyesi

Halil Tarık YILMAZ

Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yüksek Lisans Öğrencisi

Özet

Eşler birbirine karşı sadık olmakla, sadakat göstermekle yükümlüdürler. Hatta sadakat yükümlülüğü bakımından eşler arasında hiçbir fark da yoktur; yani erkek eş karısına ne derecede sadakat göstermekle yükümlü bulunuyorsa, kadın eş de kocasına karşı aynı derecede sadakat göstermekle yükümlüdür. Aile birlikteliği içerisinde eşlerin yükümlülükleri içerisinde yer alan sadakat yükümlülüğü boşanma sürecinde de eşlerin yükümlülükleri arasında bulunmaktadır. Sadakat yükümlülüğü boşanma kararının kesinleşmesine kadar devam etmektedir. Boşanma sürecinde eşlerden beklenen sadakat yükümlülüğü nedeniyle eşler bu süreçte başka biri ile görüşmesi veya resmi olmayan bir şekilde aile hayatı kurması kusurlu davranış olarak kabul edilmektedir.

Boşanma sürecinde sadakat yükümlülüğünün ihlali halinde ihlal eden eşe kusur yüklenmek suretiyle yoksulluk nafakası, maddi tazminat, manevi tazminat ile yükümlü tutulabilmektedir. Tarafların çocukları bulunması halinde sadakat yükümlülüğünün ihlali velayet hususunda da ihlal eden eş aleyhine değerlendirilmektedir. Sadakat yükümlülüğünü ihlal eden eş mal rejiminin sona erdirilmesi halinde katılma alacağı hakkından tamamen veya kısmen mahrum bırakılabilmektedir. Ceza hukuku anlamında boşanma sürecinde eşlerin sadakat yükümlülüğünün ihlali halinde ihlal eden eşe diğer eşin zarar vermesi halinde ceza yargılamasında suç işleyen eş hakkında haksız tahrik hükümleri uygulanmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Boşanma, Sadakat Yükümlülüğü, Yargılama Süreci.

THE OBLIGATION OF SPOUSES TO BE LOYALTY DURING THE DIVORCE PROCESS

Abstract

Spouses are obliged to be loyal to each other and to show fidelity. In fact, there is no difference between spouses in terms of the obligation of fidelity; in other words, the male spouse is obliged to show fidelity to his wife, and the female spouse is obliged to show fidelity to her husband to the same extent. The obligation of fidelity, which is among the obligations of spouses within the family union, is also among the obligations of spouses during the divorce process. The obligation of fidelity continues until the divorce decision is finalized. Due to the obligation of fidelity expected from spouses during the

DOI: https://doi.org/10.30546/19023.978-9952-8573-9-9.2025.9012.
ISBN: 978-9952-8573-8-2

divorce process, spouses are considered to be at fault if they meet with someone else or establish a family life in an unofficial manner during this process.

In the event of a breach of the obligation of fidelity during the divorce process, the violating spouse may be held liable for alimony, material compensation, and moral compensation by attributing fault to the spouse. If the parties have children, the breach of the duty of fidelity is also assessed against the violating spouse in terms of custody. The spouse who violates the duty of fidelity may be deprived of the right to participate in the event of termination of the property regime, either completely or partially. In the context of criminal law, in the event of a breach of the duty of fidelity by the spouses during the divorce process, if the other spouse harms the violating spouse, the provisions of unjust provocation are applied to the spouse who committed the crime in the criminal trial.

Keywords: Divorce, Duty of Fidelity, Judicial Process.

DOI: https://doi.org/10.30546/19023.978-9952-8573-9-9.2025.9012.
ISBN: 978-9952-8573-8-2

İLETİŞİMİN SİMÜLAKRASI: YAPAY ZEKÂ ÇAĞINDA ANLAMIN KAYBI

Arda Karaböcek

Dr. Öğr. Üyesi, İstanbul Beykent Üniversitesi İletişim Fakültesi Dijital Oyun Tasarımı Bölümü,
ardakarabocek@gmail.com ORCID: 000-0002-3226-9309

ÖZET

Yapay zekânın metin üretiminden değerlendirmeye kadar uzanan süreçleri otomatikleştirmesi, iletişim biçimlerimizi temelden dönüştürmektedir. Bu çalışma, insanlar arasında görünürde süren iletişimlerin giderek daha çok yapay zekâlar arasında gerçekleşen veri alışverişlerine evrildiğini savunur. AI destekli mesajlar; başvuru mektuplarından resmi yazışmalara, özgeçmişlerden değerlendirme süreçlerine kadar birçok alanda hem üretim hem de alımlama tarafında yer almaktadır. Böylece insanlar artık doğrudan birbirleriyle değil, birbirleri adına konuşan sistemlerle iletişim kurmakta; iletişim eylemi giderek simüle edilmiş bir etkileşim halini almaktadır.

Çalışma, Jean Baudrillard'ın *Simülakrlar ve Simülasyon* adlı eserinde ortaya koyduğu temsilin dört evresi (temsil, tahrif, simülasyon, simülakra) çerçevesinde bu dönüşümü kavramsallaştırır. Artık amaç anlam aktarmak değil, iletişimin gerçekleştiği izlenimini yaratmaktır. Bu bağlamda "konuşma", karşılaşmanın değil, temsilin bir performansı haline gelmiştir. Eğitim, kamu yönetimi, insan kaynakları ve bürokrasi gibi alanlarda yaşanan örnekler; bu simüle iletişim biçiminin toplumsal etkilerini gözler önüne serer.

Özellikle eğitim alanında öğrencilerin yapay zekâ araçlarıyla ödev hazırlaması, öğretmenlerin de bu ödevleri yine yapay zekâ ile değerlendirmesi, pedagojik ilişkinin zayıflamasına ve özgün geri bildirimlerin ortadan kalkmasına yol açmaktadır. Benzer şekilde, iş başvurularında kullanılan otomatik tarama sistemleri, yazılı belgelerin üretici ve okuyucusunun insan olmamasına neden olmaktadır. Tüm bu gelişmeler, bireyin toplumsal hayattaki rolünü tetikleyici, gözlemci ya da "gölge konuşmacı"ya indirgemekte; iletişimi yalnızca bir veri akışı performansına dönüştürmektedir.

Bu sunum, yapay zekâ destekli iletişimin bireylerarası empati, otantiklik ve toplumsal şeffaflık üzerindeki etkilerini sorgularken; "gerçek" etkileşimin anlamını yeniden düşünmeyi önerir.

Anahtar Kelimeler:

Yapay Zekâ, İletişim, Simülasyon, Baudrillard, Eğitimde AI, Dijital Etkileşim, Otantiklik, Performatiflik

DOI: https://doi.org/10.30546/19023.978-9952-8573-9-9.2025.9012.
ISBN: 978-9952-8573-8-2

Simulacra of Communication: AI and the Collapse of Interpersonal Meaning

ABSTRACT

The automation of communication processes by artificial intelligence—from content creation to evaluation—has fundamentally transformed how we interact. This study argues that what appears to be interpersonal communication is increasingly a data exchange between AI systems. AI-generated messages now dominate numerous contexts, from cover letters and formal applications to résumés and institutional correspondence, often being both produced and evaluated by algorithms. As a result, individuals no longer engage directly with one another but communicate through systems that speak on their behalf, reducing interaction to a simulated exchange.

Drawing on Jean Baudrillard's *Simulacra and Simulation*, particularly his four stages of representation (representation, distortion, simulation, simulacrum), this study conceptualizes the shift from authentic interaction to performative communication. The act of speaking no longer signifies a genuine encounter but rather the performance of an encounter. In this sense, "communication" is increasingly detached from its emotional and relational core and transformed into a surface-level signal that communication has occurred.

Examples from education, human resources, bureaucracy, and public administration illustrate how these simulated forms of communication affect social life. In education, for instance, students often complete assignments using AI tools, while teachers evaluate them using similar systems, weakening pedagogical bonds and reducing personalized feedback. Likewise, in recruitment, AI-generated CVs are filtered by other algorithms, excluding human engagement altogether. As AI-mediated interaction becomes normalized, individuals are reduced to the roles of trigger, observer, or "ghost speaker," managing systems that produce communication rather than participating in it themselves.

This presentation critically examines the implications of AI-mediated communication for authenticity, empathy, and transparency, urging a reconsideration of what constitutes "real" human interaction in a digital age.

Keywords:

Artificial Intelligence, Communication, Simulation, Baudrillard, AI in Education, Digital Interaction, Authenticity, Performativity

DOI: https://doi.org/10.30546/19023.978-9952-8573-9-9.2025.9012.
ISBN: 978-9952-8573-8-2

ORTAÖĞRETİMDEN YÜKSEKÖĞRETİME GEÇİŞTE ÇOK KÜLTÜRLÜ EĞİTİM ORTAMLARININ ROLÜ: TÜRKİYE YÜZYILI MAARİF MODELİ

Sevil Cebecioğlu

Selçuk Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Kimya Anabilim Dalı Doktora
ORCID ID: https://orcid.org/0009-0003-6684-5380

Fırat Semih Avşar

İstanbul Medipol Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yüksek Lisans
ORCID ID: https://orcid.org/0009-0001-0193-883X

Özet

Çokkültürlü eğitim, farklı kültürel kimlikleri bastırmak yerine tanıyan ve kapsayıcı bir öğrenme ortamı oluşturan bir yaklaşım olarak öne çıkmaktadır. Türkiye'de uygulamaya alınan Türkiye Yüzyılı Maarif Modeli kapsamında geliştirilen uygulamalar, bu anlayışı destekler niteliktedir. Bu çalışma, çokkültürlü eğitimin kuramsal temelleri, Küreselleşme, zorunlu göç, dijitalleşme ve teknolojik dönüşüm gibi sosyo-kültürel dinamikler, eğitim sistemlerinin çokkültürlü yapılara uyum sağlamasını zorunlu kılmıştır. Bu bağlamda, çokkültürlü eğitim ortamları yalnızca göçmen ya da dezavantajlı gruplar için değil, yerli öğrenciler açısından da hayati önemdedir. Özellikle liseden üniversiteye geçiş sürecinde, genç bireylerin farklı kültürel kimliklerle etkileşim kurabilmesi, demokratik vatandaşlık bilinci geliştirmesi ve kültürlerarası iletişim becerileri edinmesi hem bireysel başarı hem de toplumsal uyum açısından belirleyici olmaktadır. Üniversitelerin benzersiz kültürel yapısına ortaöğretimden geçecek öğrencilerin farkındalığının yüksek olması belki de maarif modelindeki öğrenci merkezli yaklaşımla sağlanabilir olacaktır. Maarif Modeli'nin temel dayanaklarından biri, insanı merkeze alan ve değerler temelli bir eğitim sisteminin inşasıdır. Bu yaklaşım, çokkültürlü eğitim anlayışıyla doğrudan örtüşmektedir. Modelde yer alan "erdem-değer-eylem" temelli yapı, öğrencilerin farklı kültürel kimliklerle empati kurabilmesini, toplumsal farklılıklara saygı göstermesini ve çokkültürlü ortamlarda etik davranış sergilemesini teşvik eder. Türkiye Yüzyılı Maarif Modeli, çokkültürlü eğitimi 'erdem-değer-eylem' temelli bir anlayışla pratiğe taşımakta ve öğrencilerin empati, kültürel hoşgörü, saygı ve etik davranışlarla donatılmasını hedeflemektedir. Lise çağındaki gençlerin üniversiteye geçiş sürecinde çokkültürlü eğitim ortamlarında bulunmaları, birçok açıdan fayda sağlamaktadır. Bu ortamlar, gençlerin kültürlerarası hoşgörü, empati ve iletişim becerilerini geliştirerek sosyal sermayelerini artırır. Ayrıca, farklılıklara saygı duyan bireyler olarak topluma katkı sunmalarını teşvik eder. Tüm bu değerler ortaöğretim seviyesinden bir üst eğitim modeline geçecek olan öğrenciler için üniversite de yabancılık çekmemeklerini ve sosyal dışlanmaya maruz kalmamalarını sağlayacaktır. Çokkültürlü

eğitimin etkin bir şekilde uygulanabilmesi için öğretmen eğitimi programları kültürlerarası iletişim, kültürel arabuluculuk ve ayrımcılık karşıtı pedagojilerle güçlendirilmelidir. Böylece Eğitim ortamlarında hem yerel hem de evrensel değerler dengelenmeli, üniversiteye geçiş sürecindeki gençlerin ulusal kimliğini korurken küresel toplumla bütünleşmeleri desteklenmelidir. Öğretmen Yetiştirme Programları, çokkültürlü eğitime özel içeriklerle güçlendirilmelidir. Rehberlik ve Psikolojik Danışmanlık birimleri, farklı kültürel kökenlerden gelen öğrencilerin uyum süreçlerine aktif destek vermelidir. Uluslararası konferanslar (örneğin Dünya Eğitim Forumu) gibi platformlara aktif katılım sağlanarak, eğitimde küresel deneyimlerden yararlanılmalıdır.

Yükseköğretim kurumları günümüz de ortaöğretim kurumlarından farklı olarak, öğrencilerin bireysel eğitimleriyle ilgili kararları kendilerinin verebildiği bir ortam sunmaktadır. Öğrencilerin kendi öğrenme süreçlerini daha aktif bir şekilde yönetmelerine olanak tanır. Böylece üniversitelerin evrensel yapısına öğrencilerin uyum sağlaması beklenir.

Anahtar Kelimeler: Ortaöğretim, yükseköğretim, Çokkültürlü Eğitim, Üniversiteye Geçiş, Türkiye Yüzyılı Maarif Modeli

The Role of Multicultural Educational Environments in the Transition from Secondary to Higher Education: The Century Of Türkiye Educatıon Model

Abstract

Multicultural education stands out as an approach that creates an inclusive learning environment that recognizes rather than suppresses different cultural identities. The practices developed within the framework of the Turkey Century Education Model implemented in Turkey support this understanding. This study examines the theoretical foundations of multicultural education and how socio-cultural dynamics such as globalization, forced migration, digitalization, and technological transformation have compelled educational systems to adapt to multicultural structures. In this context, multicultural educational environments are vital not only for migrant or disadvantaged groups but also for local students. Especially during the transition from high school to university, the ability of young individuals to interact with different cultural identities, develop democratic citizenship awareness, and acquire intercultural communication skills is crucial for both individual success and social cohesion. Raising awareness among students transitioning from secondary education to the unique cultural structure of universities can be achieved through the student-centered approach of the Education Model. One of the fundamental principles of the Education Model is the construction of a values-based education system that places the individual at its center. This approach directly aligns with the concept of multicultural education. The "virtue-value-action" based structure in the model encourages students to empathize with different cultural identities, respect social differences, and exhibit ethical behavior in multicultural environments. The Turkey Century Education Model translates multicultural education into practice with a virtue-value-action based understanding and aims to equip students with

DOI: https://doi.org/10.30546/19023.978-9952-8573-9-9.2025.9012.
ISBN: 978-9952-8573-8-2

empathy, cultural tolerance, respect, and ethical behavior. The presence of high school students in multicultural educational environments during their transition to university offers numerous benefits. These environments enhance young people's intercultural tolerance, empathy, and communication skills, thereby increasing their social capital. Furthermore, they encourage individuals who respect differences to contribute to society. All these values ensure that students transitioning from secondary to higher education do not feel alienated in university and are not subjected to social exclusion. To effectively implement multicultural education, teacher training programs should be strengthened with intercultural communication, cultural mediation, and anti-discriminatory pedagogies. Thus, both local and universal values should be balanced in educational environments, supporting young people's integration into the global community while preserving their national identity during the transition to university. Teacher Training Programs should be enriched with content specific to multicultural education. Guidance and Psychological Counseling units should actively support the adaptation processes of students from different cultural backgrounds. Active participation in platforms such as international conferences (e.g., the World Education Forum) should be encouraged to benefit from global experiences in education.

Higher education institutions, unlike secondary education institutions, provide an environment where students can make decisions regarding their individual education. This allows students to manage their own learning processes more actively. Consequently, it is expected that students will adapt to the universal structure of universities.

Keywords: Secondary Education, Higher Education, Multicultural Education, Transition to University, Turkey Century Education Model

DOI: https://doi.org/10.30546/19023.978-9952-8573-9-9.2025.9012.
ISBN: 978-9952-8573-8-2

OSMANLI DEVLETİNDE DEMİRYOLLARININ ŞEHİRLEŞMEYE ETKİSİ

Onur SARI

KTO Karatay Üniversitesi, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü
ORCID ID: 0009-0007-8460-1741

ÖZET

Ulaşım, yalnızca insanların ve malların bir yerden başka bir yere aktarılması değil; aynı zamanda kültürel, ekonomik ve sosyal yapının şekillenmesinde de önemli bir unsurdur. Bu çalışmada 19. yüzyılın ortalarından itibaren Osmanlı Devleti topraklarında inşa edilen demiryollarının Osmanlı Devleti'nde şehirleşmeye etkisi tarihsel ve coğrafi bağlamda ele alınmıştır. Yöntem olarak tarihsel doküman analizi kullanılmış, döneme ait şehirleşme yapıları, ticaret yolları, demiryolu hatları ve sosyal yapılar üzerinden değerlendirme yapılmıştır. 1856 yılında açılan İzmir–Aydın hattı ile başlayan demiryolu inşası, 1914'e gelindiğinde yaklaşık 12.000 km uzunluğa ulaşmıştır. Hatların büyük kısmı yabancı sermayeli olmakla birlikte, Hicaz Demiryolu gibi bazı projeler Osmanlı denetiminde gerçekleştirilmiştir. Çalışmanın bulguları, demiryollarının geçtiği şehirlerde hem ekonomik hem de sosyal açıdan önemli değişiklikler meydana getirdiğini ortaya koymaktadır. Demiryolları şehir merkezlerinin yönünü değiştirmiş; Eskişehir, Ankara, Konya, Kayseri ve Adana gibi kentlerde istasyon çevresi yeni yerleşim ve ticaret alanlarına dönüşmüştür. Ankara'da ürün taşımacılığı süresi 25 günden birkaç güne düşmüş, ticaret hızla artmıştır. Kayseri ve Adana gibi kentlerde sanayi yatırımları demiryolu çevresinde yoğunlaşmıştır. Demiryolu hatlarının geçtiği bölgelerde tarımla uğraşan nüfus %114 oranında artarken, şehirlerde göçle oluşan yeni mahalleler dikkat çekmiştir. Ekonomik canlılık, sosyal yaşama da yansımış; lokantalar, halkevleri, eğlence ve kültür alanları gelişmiştir. Sonuç olarak demiryolları, Osmanlı şehirlerinin sadece fiziksel yapısını değil, aynı zamanda sosyoekonomik dinamiklerini de dönüştürmüştür. Ulaşım kolaylığı sayesinde tarım ve sanayi ürünlerinin pazarlanması hızlanmış, kentlere göç artmış ve yeni mahalleler oluşmuştur. Bu yönüyle demiryolları, Osmanlı modernleşmesinde hem bir araç hem de bir belirleyici unsur olarak öne çıkmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Osmanlı Devleti, Demiryolları, Ulaşım, Şehirleşme

DOI: https://doi.org/10.30546/19023.978-9952-8573-9-9.2025.9012.
ISBN: 978-9952-8573-8-2

THE IMPACT OF RAILWAYS ON URBANIZATION IN THE OTTOMAN EMPIRE

ABSTRACT

Transportation is not only the act of moving people and goods from one place to another; it also serves as a vital mechanism shaping cultural, economic, and social structures. This study examines the impact of railways, constructed in the Ottoman Empire from the mid-19th century onwards, on urbanization within a historical and geographical context. Utilizing the method of historical document analysis, the research evaluates urban structures, trade routes, railway lines, and social frameworks of the period. The railway construction, which began with the İzmir–Aydın line in 1856, reached approximately 12,000 kilometers by 1914. Although the majority of these railways were financed by foreign capital, projects such as the Hejaz Railway were undertaken under Ottoman control. The findings indicate that the railways led to significant economic and social transformations in the cities through which they passed. Urban centers shifted toward railway stations, with cities such as Eskişehir, Ankara, Konya, Kayseri, and Adana developing new residential and commercial zones around these hubs. In Ankara, for example, the duration of product transportation to Istanbul was reduced from 25 days to just a few, revitalizing trade activity. Industrial investments concentrated around railways, particularly in Kayseri and Adana. Agricultural labor increased by 114% in regions served by railways, accompanied by the emergence of migrant neighborhoods. Economic vitality also stimulated social development, including the establishment of restaurants, cultural centers, and recreational venues. In conclusion, railways transformed not only the physical structure but also the socio-economic dynamics of Ottoman cities, becoming both an instrument and a catalyst of modernization.

Keywords: Ottoman Empire, Railways, Transportation, Urbanization

GİRİŞ

Ulaşım kelimesi anlam olarak insan veya nesnenin bir yerden başka bir yere taşınması anlamına gelmektedir. Ulaşım olgusu tarihsel süreç içerisinde maddi anlamının dışında aynı zamanda bir kültür aktarımının da en büyük destekçilerinden olmuştur. Daha önce hiç görülmeyen yerlere dair bilgilerin edinilmesinde ve çevre hakkında birçok bilgi edinilmesinde de ulaşımın yeri tartışılamaz. Ulaşım birden fazla şekilde yapılabilse de bu araştırmada özellikle demiryolu ulaşımı ve etkilerinden bahsedilmiştir. Demiryolu, maziyi çağrıştıran yönüyle, âdeta geçmişe kurulan bir köprü gibidir.Türkiye'deki mevcut demiryollarının önemli bir kısmının Osmanlı Devleti döneminden kalması bir yana, yine o dönemde yapılmış olan birçok hat, bugün sınırlarımız içinde dahi değildir. Buna rağmen demiryolu, o yörelerle Anadolu coğrafyası arasında duygusal bir köprü olmaya devam etmektedir. Demiryolu ilk olarak Fransa'da maden ocaklarında insan veya hayvan gücü ile kullanılmıştır. Fakat raylar tahtadan yapıldığı için kullanımı çok işlevsel olamamıştır. Buharlı

makinelerin icadından sonra madeni raylar ilk olarak 1770'lerde İngiltere'de karşımıza çıkmaktadır. Özellikle buhar makinesinin icat edilmesi demir kullanımını ve ulaşımdaki etkisini arttırmıştır. Raylı sistemlerin İngiltere'den sonraki durağı Fransa olmuştur.1832 yılındaki Fransa raylı sistemlerini 1835 yılındaki Almanya Nünberg-Furth tren yolu hattı takip etmiştir. Milletlerarası olarak yapılan ilk çalışma Almanya ve Belçika arasında yapılan ve 1843 yılında işletmeye açılan Liege-Köln Demiryolu hattı olmuştur (Tamçelik,2000). Çalışmada 19. yüzyıldan itibaren Osmanlı'da inşa edilen demiryollarının şehirleşmeye etkilerini incelemek, demiryollarının ekonomik, sosyal ve mekânsal etkilerini örnek şehirler üzerinden analiz etmek ve ulaşım altyapısının modernleşme sürecindeki rolünü ortaya koymak amaçlanmıştır. Araştırma tarihsel doküman analizi yöntemiyle hazırlanmış, araştırma sürecinde arşiv belgeleri, haritalar, konu hakkında yapılmış diğer akademik çalışmalar incelenmiştir.

Osmanlı'da Demiryolunun Gelişimi

Osmanlı Devleti son yıllarında Avrupa'daki yenilikleri geç almış olsa da demiryolları anlamında böyle bir durum söz konusu değildir.19. yüzyılda bazı projelere başlanmış ve 1914 yılında Devletin kullanıma hazır on iki bin kilometrelik demiryolu hattı mevcut hale gelmiştir. Osmanlı Devleti için demiryollarına sahip olmak uzak vilayetlere ulaşımda ve siyasi olarak otorite götürmede yarar sağladıysa da demiryollarının %90'lık bir bölümünün yabancılara ait olması ekonomik olarak büyük bir yarar sağlayamamıştır (Tamçelik,2000). Osmanlı'da ilk demiryolu çalışması 1850'lerde Mısır'da başlamıştır. Daha sonra İngiltere'nin girişimleri ile İzmir–Aydın ve Haydarpaşa–İzmit hatları yapılmıştır (Engin, 2008).

Osmanlı Devleti'nin durumu sanayi inkılabı ile büyük adımlar atmış olan Avrupa'ya bir pazar sağlamış oluyordu. Avrupa Devletleri için Osmanlı Devleti ile ticari ilişkilerini geliştirmemek neredeyse imkansızdı. Bu sebeple hem maliyeti hem de dönem şartlarına göre güvenliğinin üst düzey oluşu sebebiyle demiryolu hatları yabancı devletler tarafından Osmanlı Devleti topraklarında süratle yayılmaya başladı (Tamçelik, 2000).

Osmanlı İmparatorluğu'nun dış borçlarının fazlalığı, devleti Avrupa devletlerine karşı bir imtiyaz verme yoluna itiyordu. Önceleri İngiltere ve Fransa ile başlayan bu imtiyazlar daha sonraları Almanların da devreye girmesiyle dış borç ve imtiyaz sorununun artmasına neden olmuştur. Öyle ki demiryollarının yapılacağı devlet arazileri bu yabancı şirketlere ücretsiz olarak veriliyor ve şirketler yol üzerindeki orman ve madenlerden diledikleri gibi yararlanabiliyorlardı (Tamçelik, 2000).

Yapılan demiryollarının sadece bir tanesi Osmanlı Devleti tarafından yapılmış durumdaydı ve bu projede dönemin en önemli projelerinden biri olan Hicaz Demiryolu projesidir.1898 yılına gelindiğinde İngilizler İzmir–Aydın ve Mersin–Adana ; Fransızlar İzmir–Kasaba, Yafa-Kudüs, Beyrut-Şam ve Şam-Halep; Almanlar ise Haydarpaşa- İzmit , İzmit-Ankara ve Eskişehir-Konya hatlarının sahipleri olarak görünüyorlardı (Güner, 2003).

DOI: https://doi.org/10.30546/19023.978-9952-8573-9-9.2025.9012.
ISBN: 978-9952-8573-8-2

Osmanlı Devlet adamlarından Bağdat valisi (1868-1872) Mithat Paşa Bağdat'a kadar bir demiryolu projesinin yapılmasının çok önemli olduğunu söylüyor ve imparatorluğun geleceği için bunun büyük değer arz ettiğini belirtiyordu. Bu sebeple örnek teşkil etmesi açısından Bağdat ile Kazımiye arasına on iki kilometrelik bir tramvay hattı döşetmişti. Mithat Paşa Süveyş Kanalı'nın açılmasıyla geri plana düşen bölge ticaretinin Bağdat- Basra arasına yapılacak olan projeyle tekrar canlanacağını düşünmekteydi. (Ortaylı, 1983). Bu fikre sıcak bakan dönemin padişahı Sultan Abdülaziz (ö.1876) İstanbul ve Bağdat arasında bir demiryolu yapılmasına dair onayı 1871 yılında vermiştir. Devlet kaynakları ile yapımına başlanan projede işlerin yavaş ilerlemesinden dolayı 1872 yılında Avusturyalı mühendis Pressel ülkeye davet edilmiş ve "Asya-Osmanlı Demiryolları Genel Müdürlüğü'ne getirilmiştir. Bu şekilde de bir süre ilerleyen yapım süreci kaynakların yetersizliği sebebiyle tamamlanamamıştır (Güner, 2003).

Osmanlı Devleti'nin en büyük demiryolu projesi olan Hicaz Demiryolu ilk olarak II. Abdülhamit (ö.1918) döneminde ortaya çıkmıştır. Şam'dan başlayıp Mekke'ye kadar uzanması planlanan hat ile ilgili olan en önemli durum tamamıyla devlet tarafından yapılacak olmasıydı. Yapımından çizimine kadar her alanında Müslüman kişiler çalışacak ve dini anlamda topluma yeni bir canlılık getirecekti. Aynı zamanda halife olan padişahın 1 Eylül 1900 günü yaptığı açılış ile hattın yapımına başlandı ve birçok Müslüman devlet bu projenin yapımı için bağışlarda bulundu (Turan, 2006). Dönem dönem bedevilerin isyanları ve saldırıları olmasına rağmen hattın büyük çoğunluğu tamamladı ve hizmete açıldı. Hicaz Demiryolu I. Dünya Savaşı sırasında aktif bir rol oynamıştır.İstanbul'dan bölgeye direkt asker sevkiyatı yapılabilmiştir. Hicaz Demiryolu iktisadi ve askerî açıdan devlete birçok fayda sağlamıştır (Güner, 2003).

Kentleşme

Dünya üzerinde insanların homojen bir şekilde dağılmadığı bilinmektedir. İklim koşulları ve ulaşım bu durumu etkileyen iki ana faktör olarak karşımıza çıkmaktadır. İnsanların büyük çoğunluğu orta kuşak topraklarda yaşamını sürdürmektedir. Gece gündüz sürelerinde ve iklim şartlarında anormalliklerin olmaması toprakların verimi sayesinde beslenme ile ilgili bir sorun yaşanmaması bunun nedeni olarak görülmektedir (Güner, 2003).

Kentlerin kuruluş noktalarına bakıldığında bunu etkileyen birkaç başlık olduğu görülmektedir. İklim öğeleri, yeraltı ve yer üstü zenginlikler, ulusal ve uluslararası ulaşım noktalarına yakınlık bu başlıkların en kayda değer olanları olarak karşımıza çıkmaktadır. Aşağıda kentlerin kuruluş noktalarını etkileyen özelliklerden bazıları verilmiştir (Güner, 2003):

a. İklim öğeleri

İnsanlar yaşadıkları yerdeki iklimden sosyal, ekonomik ve kültürel anlamda etkilenmekte ve bu sebeple yaşadıkları yerlere özgü yaşam tarzları benimsemektedirler. Dağların güney yamacının tercih

DOI: https://doi.org/10.30546/19023.978-9952-8573-9-9.2025.9012.
ISBN: 978-9952-8573-8-2

edilmesi, yazın yaylalara çıkılması, kışın aşağılara inilmesi bu duruma örnek olarak gösterilebilmektedir.

b. Yeraltı ve yer üstü zenginlikler

Yeraltı ve üstündeki zenginlikler insanların temel ekonomik şartlarını oluşturmaktadır. Tarım ile uğraşanlar yer üstü çeşitliliğinin bol olduğu yerleri tercih ederken maden, petrol gibi alanlarda çalışma yapan insanlar yeraltı zenginliğinin olduğu yöreleri tercih etmektedirler.

c. Ulusal ve uluslararası ulaşım noktalarına yakınlık

Kritik ulaşım merkezleri olma özelliğine sahip olan topraklar her zaman rağbet görmüş ve büyük medeniyetlerin doğuşuna katkı sağlamıştır. Mezopotamya, Anadolu ve Mısır bunun en güzel örneklerindendir. Kara, deniz, hava ve demiryolu ulaşımı bölgenin coğrafi koşullarına göre değişiklik gösterse de her birinin ayrı avantaj ve dezavantajları olduğu söylenebilmektedir.

d. Demiryolu ulaşımın sağladığı olanaklar

Demiryollarının bulunuşuyla birlikte kentlerin kurulacakları yerlerin önceliklerine bir yenisi daha eklenmiştir. Demiryolu terminaline yakın olan bölgeler ucuz taşımacılık faaliyetleri yapabildikleri için daha hızlı gelişmişlerdir.Demiryolunun en büyük faydası az çekiş gücü ile çok fazla yük taşınabilmesidir. Bu sayede daha az bir maliyet ile hem ticari anlamda bir kazanç sağlanabilmekte hem de insanlar gidecekleri yerlere çok daha makul ücretler ödeyerek gidebilmekteydiler.

Osmanlı Devleti'nde Kentlerin Yapısı

Toplumların kent oluşumları bulundukları bölgenin yapısı, geçmişten gelen kültürel mirasları vb. etkenler ile sonuca ulaşmaktadır. Osmanlı'da birçok Anadolu kenti Bizans zamanından süregelen bir değişim içindedir. Osmanlı kentleri Selçuklu kent yapısından farklıdır. Selçuklu kentleri genelde duvarlar ile örülü (Sivas, Kayseri) olmasına rağmen Osmanlı'da bu durum daha geniş ovaların kullanımına yönelik olarak değişmiş ve kentler dağ eteklerine kurulmuştur. Bursa, İzmir, Bosna gibi kentler özellikle ticari merkezlerini geliştikleri ova kenarlarına kurmuşlardır. Bu tarz şehirlerde mutlaka bir su kenarı bulunduğundan köprüler, kentlerin önemli yüzlerinden olmuştur (Güner, 2003).

Osmanlı ilk döneminden itibaren surlar önemini yitirmiş ve özellikle kent kapılarından başlayarak bir yayılma görülmüştür. İlk dönemlerde gayrimüslim halkın sur içinde yaşamaya devam etme alışkanlığını sürdürdüğü ancak yerli halkın çevreye dağıldığı göze çarpmaktadır. Osmanlı klasik döneminde bu durum değişmiştir ve mahalleler genelde üst sınıf kişilerin yaptırmış olduğu mescit ve cami gibi yapıların etrafına kurulmaya başlanmıştır (Tanyeli, 2021).

Osmanlı şehirlerinde merkezin görevi ticari faaliyetleri üslenmektir. Yönetimsel ya da dini bir işlevinden söz edilemez. Çünkü yöneticiler işlerini belirli bir merkezden değil konutlarından görmektedirler. 16. yy'dan itibaren ticarethanelerin sur dışına çıkması alışkanlığı son bulmaya başlamıştır. Bedesten ve diğer ticari yapılar vesilesiyle bir örgütlenme karşımıza çıkmaktadır.

DOI: https://doi.org/10.30546/19023.978-9952-8573-9-9.2025.9012.
ISBN: 978-9952-8573-8-2

Bedestenler meslek gruplarına göre ayrı şekilde yapılanmıştır. Ticari mekanlar ve konutlar arasında net bir ayrım görülmeye başlanmıştır. Osmanlı'da Tanzimat Fermanı'nın ilanı ile kent anlayışında değişimler meydana gelmiştir. Kent merkezlerindeki eğitim, sağlık ve ibadet alanlarına ek olarak lokanta, otel, postane, banka ve resmî büro binaları eklenmiştir (Güner, 2003).

Anadolu kentleri 16. yüzyılda gelişme kaydetmiştir. Hiçbir şehir İstanbul ile kıyaslanacak seviyede değildir. Kanuni döneminde Bursa'nın, imparatorluğun en büyük ikinci şehri olan Halep'i geçmesi dikkat çekici bir detaydır (Faroghi, 1994). Dönemin başkenti İstanbul her açıdan diğer bölgelerden bağımsız bir haldedir. Metropol bir kent olana dek gelişimini sürdürmüştür. Sosyal, ekonomik ve kültürel olarak ülkenin en önde gelen şehri olma özelliğine sahiptir. Gündelik hayattan kültürel öğelere, batılı tarzda yaşamdan mimari özelliklere kadar diğer bütün şehirlere öncülük etmiştir. Dönemin diğer önde gelen şehirleri iki eski başkent Bursa ve Edirne, manevi ve kültürel değerlerinin yanında ticari anlamda da varlıklarını sürdürmeye devam etmişlerdir. Ege bölgesinde ise İzmir ve Selanik, kozmopolit yapıları ve batıya açılan kapı olan limanları sayesinde gelişmeyi daima sürdüren Osmanlı şehirleri olmuşlardır (Güner, 2003).

Demiryollarının Şehirleşmeye Etkisi

Osmanlı topraklarında yapılan ilk demiryolu olan İzmir – Aydın hattı ile ilgili olarak Sir James VİTTAL (1910) "İlk iş demiryolları yapmaktır. Böylece daha önce ulaşılmamış bölgelerde çok verimli şekilde tarım faaliyetleri yapılacak" demiştir. Bu hattın yapımından sonra bölgede kurulan çiftlikler halkın ekonomik olarak gelişme kaydettiğini göstermiştir (Güner, 2003).

Demiryollarının çoğunluğunun yabancı devletlere ait olması sorun teşkil etse de bölgelerdeki ihracatın artması vergi toplamayı kolay hale getirmekteydi. Öyle ki 1889-1911 arasında tarım işiyle uğraşanlar devletin tamamında %63 artarken trenlerin geçtiği bölgelerde %114 artmıştır (Ortaylı, 1983). Demiryollarının gelişi ile her türlü ürünün taşınabilmesi ile ticarette fazlasıyla rekabetçi bir ortam oluşmuştur. Bu da toplumların ekonomik olarak yükselmesine ve demiryollarının geçtiği bölgelerde nüfus artışına neden olmuştur. Gelişimini sürdüren kentlerde birçok depo, lojman gibi ticarete dayalı yapı kurulmuş batılılaşma anlamında da halkın yükselen refah seviyesi ile tiyatrolar, eğlence mekanları da bir bir açılmaya başlamıştır (Güner, 2003).

1800'lü yılların sonuna yaklaşırken artık kentlerin büyüme ve gelişme kriterleri iç dinamiklerinden daha çok dış etmenlere (demiryolu, yönetici merkez, askerî kışla) bağlı olmaya başlamıştır. Bazı kentlerde bu sebeple daha önceleri çok görülmemiş olan göçmen mahalleleri ortaya çıkmıştır. Her şehirde yaşanan nüfus artışı kesinlikle aynı oranda olmamıştır. Örnek olarak Afyon'da 19. yy. sonlarında hızlı bir artış varken, ticari faaliyetlerdeki etkinliğini Samsun Limanı'na kaptıran Tokat'ta durum tam tersi bir hal almıştır. Gelişme gösteren kentlerdeki toplumun çok çeşitlilik içermesi yönetimsel olarak da değişime neden olduğu için bürokratların sayısında ve yerleşiminde bir artışı meydana getirmiş ve bu da yine kentlerin çehresinin değişmesinde bir etken olmuştur (Güner, 2003).

DOI: https://doi.org/10.30546/19023.978-9952-8573-9-9.2025.9012.
ISBN: 978-9952-8573-8-2

Tren hatlarının gelişi kentleri şekillendirme aşamasında karşımıza açık şekilde çıkmaktadır. Demiryolu olan şehirlerde öncelikle depo, lokomotif ve vagonların tamir atölyeleri gibi yapılara rastlanmaktadır. Dönemin en büyük istihdam kaynaklarından olan bu yapılar bulundukları şehrin halkını ekonomik doğrudan etkilemiştir. Sanayi sektörünün ilerlediği yıllarda fabrikalar, madenler genel olarak demiryolunun mevcut olduğu yerlerde konumlanmıştır. Tren hatlarını kullanan insanların sayısının artması şehirlerde garların, bekleme salonlarının, lokantaların ve eğlence mekanlarının kurulmasına olanak sağlamıştır. Tarımın önemini yitirip sanayinin atak yaptığı yıllarda büyüyen şehirlere gelen yönetici ve bürokratların idari binaları ve lojmanları şehirlerin semt ve ana caddelerini oluşturmuştur. Demiryolların şehir merkezinden uzak olmasına rağmen kentlerin bu tarafa kayması buna en büyük örnektir (Güner, 2003).

Anadolu'daki Şehirlerin Demiryolunun Gelişiyle Yaşadığı Değişimler

Eskişehir

Eskişehir, demiryolunun gelişinden önce ilkçağdan itibaren kullanılan ekonomik ve siyasi yolları, sıcak suları ve verimli ovası ile ön plana çıkan bir şehirdir. Tren hattının gelişi ile şehir merkezinin istasyonun kurulduğu kuzeybatıya kaydığı ve burada birçok lokanta, okul, fabrika ve lojman açıldığı görülmektedir (Efe, 1998).

Ankara

Ankara kuruluş döneminden itibaren ticaret merkezlerinin ortak noktası olan bir yerde konumlanmıştır. Ticari faaliyetlerin hali hazırda devam ettiği Ankara'da, ürünler İstanbul Limanı üzerinden Avrupa'ya çıkarılmaktaydı. Tren yolu hattından önce 25-30 gün gibi sürelere varan bu yolculuk hattın gelişi ile çok kısalmış ve ürünlerin hem değeri artmış hem de taşınma miktarı görülmemiş seviyelere gelmiştir. Ticaret gelişmiş ve Ankara önemini tekrar kazanmaya başlamıştır. Garın bulunduğu bölgedeki bataklık kentin bu tarafa kaymasına engel olsa da cumhuriyetin ilk yıllarında yapılan yeni düzenlemeler ile gar binası yenilenmiş ve büyütülmüştür. Bölgeye Gazi Üniversitesi, kamu binaları ve 19 Mayıs Stadyumu gibi yapılar inşa edilmiştir (Güner, 2003).

Konya

Konya kurulduğu dönemden itibaren birçok medeniyete ve devlete ev sahipliği yapmış İç Anadolu'nun önemli şehirlerinden biri olma özelliğini daima korumuştur. Konya şehrinin demiryolu ile tanışmasıyla ürünlerini İstanbul'a taşıması mümkün hale gelmiş ve bu durumdan kent yapısı etkilenmiştir. Şehrin Bağdat Demiryolu üzerinde bulunması sebebiyle bir tahıl ambarı konumunda olduğu göze çarparken bu durumun şehirdeki ticaretin gelişmesindeki en önemli faktör olduğunu söyleyebiliriz. İstasyonun yapımı ile şehir merkezi istasyona doğru kaymıştır. İlk zamanlarda şehir merkezi ve istasyon arasına bir tramvay hattı yapılmıştır. Kent Ankara, İstanbul, İzmir gibi önemli merkezlere çok rahat ulaşım imkânı sağladığı için günümüzde bile aynı önemini korumaktadır (Erdoğan, 2005).

DOI: https://doi.org/10.30546/19023.978-9952-8573-9-9.2025.9012.
ISBN: 978-9952-8573-8-2

Kayseri

Kayseri şehri 3000 yıl önce Erciyes Dağı'nın eteklerine kurulmuştur. Öyle ki demiryolu istasyonunun yükseltisi 1050 metreyi bulmaktadır. Kale çevresinde küçük yerleşimler olarak büyümesini tamamlamıştır (Güner, 2003).

Demiryolunun gelişi ile şehir surlar dışına çıkmış ve ticaret merkezi olma özelliğini gelişerek sürdürmüştür. Lüks konakların yapımı ve Nizam-ı Cedit Orduları için yapılan kışla, şehrin gelişimine örnek olarak gösterebilir. Tren hattının gelişiyle gar binası, hangarlar, sosyal tesisler ve demiryolu çalışanları için yapılan lojmanlar bölgede varlık göstermiştir. Şehrin en büyük iki caddesi istasyona bağlı olan Hastane Caddesi ve İstasyon Caddesi'dir. Gardan önce küçük ve bakımsız olan bu bölge trenin gelişi ile bakımlı bir hale gelmiş ve 2–3 katlı modern konut alanları yapılmıştır. Vali Konağı, Kız Sanat Enstitüsü, Halkevi yine bu caddede kurulan yapılardır (Sönmez ve Arslan Selçuk, 2017).

Adana

Adana şehri Seyhan Irmağı'nın ovayla birleştiği yerde kurulmuştur. İlk günlerinde adı Adanus'tur. Adana'nın demiryolu ile tanışması I. Dünya Savaşı döneminde açılan tüneller ile mümkün olmuştur. Başta pamuk olmak üzere birçok tahıl üretimi ile ticaret yapılan şehirde bin beş yüze yakın bağ bulunmaktadır. Yabancı sermayenin de girişimleri ile tarımda makineleşmeye erken geçilmiş ve şehrin sanayileşmede önce olması sağlanmıştır. Kurulan fabrikalar genel olarak istasyon çevresine yerleştirilmiştir. Şehir merkezi ve istasyon arasında çalışanlar için konutlar yapılmış ve altyapı işlerinin de tamamlanmasıyla kentin gelişimi hızlanmıştır. Adana–Ceyhan hattının açılmasıyla istasyon taşınmış ve yeni istasyon çevresine Halkevi, Atatürk Parkı ve çeşitli kültürel yapılar getirilmiştir (Güner, 2003).

SONUÇ

Osmanlı İmparatorluğu'nda 19. yüzyılın ortalarından itibaren hız kazanan demiryolu yatırımları, modernleşme ve merkezileşme politikalarının en somut araçlarından biri hâline gelmiştir. Başlangıçta askerî ve idarî gereksinimlerle planlanan bu hatlar, zamanla imparatorluk coğrafyasında kentleşme dinamiklerini de önemli ölçüde şekillendirmiştir. Demiryolu hatlarının ulaştığı bölgelerde, yeni kentsel çekim merkezleri oluşmuş; taşra yerleşimleri kent kimliği kazanmaya başlamış ve mevcut şehirlerde mekânsal, sosyal ve ekonomik dönüşümler meydana gelmiştir. Makale kapsamında ele alınan Eskişehir, Konya, Ankara, Adana ve Kayseri gibi şehirler, bu dönüşümün en çarpıcı örneklerini sunmaktadır. Örneğin Eskişehir, demiryolu bağlantısıyla birlikte Anadolu'daki ulaşım ağlarının kavşak noktası hâline gelmiş; bu durum şehrin hem nüfus hem de sanayi açısından hızla büyümesine neden olmuştur. Ankara, demiryolu sayesinde 20. yüzyıl başlarında stratejik ve lojistik bir merkez olarak öne çıkmış, Cumhuriyet dönemine miras kalan bu potansiyel doğrultusunda başkent ilan edilmiştir. Konya ise geleneksel yapısını korumakla birlikte, demiryoluyla birlikte ekonomik çeşitlenme yaşamış ve tarım ürünlerini dış pazarlara ulaştırma imkânına kavuşmuştur. Adana,

Çukurova'nın verimli topraklarıyla demiryolu aracılığıyla bütünleşerek önemli bir tarım ve ticaret kenti hâline gelmiş; Kayseri ise demiryolu sayesinde hem ticaret hem de erken dönem sanayileşme alanında Anadolu'nun yükselen merkezlerinden biri olmuştur.Bu örnekler, demiryollarının sadece ulaşım kolaylığı sağlamadığını, aynı zamanda kentleşme süreçlerini doğrudan etkileyen bir araç olduğunu açıkça göstermektedir. Demiryolu hatlarının geçtiği bölgelerde istasyon merkezleri çevresinde yeni yerleşim alanları oluşmuş, kamu yapıları, sanayi tesisleri, eğitim kurumları ve ticari yapılar gibi modern kent unsurları gelişmiştir. Ayrıca ulaşım kolaylığı, göç hareketlerini tetiklemiş, kırsal nüfusun kente yönelmesiyle demografik yapı değişmiş, bu da şehirlerde sosyal çeşitliliği artırmıştır. Sonuç olarak, Osmanlı'da demiryolları yalnızca birer ulaşım hattı değil, aynı zamanda kentleşme sürecini hızlandıran, mekânsal örgütlenmeyi dönüştüren ve ekonomik kalkınmayı destekleyen bir modernleşme aracı olarak işlev görmüştür. Demiryolu projeleri, Osmanlı şehirlerinin geleneksel yapısına müdahale etmiş, onları bölgesel ve ulusal ölçekte yeni roller üstlenmeye sevk etmiştir. Bu bağlamda demiryolu, Osmanlı kentleşmesinin sadece sonucu değil, aynı zamanda dinamik bir itici gücü olarak değerlendirilmelidir.

KAYNAKÇA

Efe, A. (1998). Eskişehir Demiryolu. (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Anadolu Üniversitesi.

Engin, V. (2008). Rumeli Demiryolu. *TDV İslam Ansiklopedisi.*

Erdoğan, H.A. (2005). Konya tren istasyonu ve yakın çevresinin gelişimi (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Konya Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Konya.

Faroqhi, S. (1994). *Osmanlı'da kentler ve kentliler.* Tarih Vakfı Yurt Yayınları.

Güner, K. (2003). *Demiryollarının gelişimi ve kentleşme olgusuna etkisi.* Doktora tezi, Yıldız Teknik Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, İstanbul

Ortaylı, İ. (1983). *Osmanlı İmparatorluğu'nda Alman nüfuzu.* Kaynak Yayınları.

Sönmez, F. ve Arslan Selçuk, S. (2017). Kayseri tren istasyonu ve çevresinin kentin modernleşme sürecine katkısı üzerine bir okuma. *Megaron*, 13(1), 85-101.

Tamçelik, S. (2000). Osmanlı dönemi demiryollarının tarihi gelişimi içerisinde siyasi, iktisadi ve sosyal etkiler. *Erdem, 12*(35), 483-535.

Tanyeli, U. (2021). *Anadolu-Türk kentinde fiziksel yapının değişimi (11-15. Yüzyıllar).* İdealkent Yayınları.

Turan, N. S. (2006). Raylar Üzerinden İmparatorluğun Son Dönem Tarihine Bir Bakış: Hicaz Demir Yolu Üzerine Önemli Bir Yapıt (Yazar: Murat Özyüksel). Yakın Dönem Türkiye Araştırmaları, 0(10), 215-227.

DOI: https://doi.org/10.30546/19023.978-9952-8573-9-9.2025.9012.
ISBN: 978-9952-8573-8-2

THEORIES OF LEARNING AND RESEARCH PEDAGOGY

Prof. Dr. Muhlise COŞGUN ÖGEYİK

Trakya University/Turkey
ORCID: 0000-0002-0029-6409

Abstract: Learning theories establish the foundation for effective teaching practices. In this study, the prominent learning theories, namely behaviorism, cognitivism, and constructivism, and their implications for research pedagogy were examined. In the study, mixed methods research design was employed. For gathering data, a questionnaire with eighteen items and in-depth interviews were used. By integrating both qualitative and quantitative research methods, the purpose was to provide a comprehensive understanding of how different learning theories influence pedagogical practices. The findings from the perceptions of the student teachers displayed that different learning theories could be integrated into teaching practices. The quantitative data indicated a higher familiarity and application of constructivist principles; many student teachers found this approach effective in facilitating student learning and collaborative activities. The qualitative data also supported this outcome. The student teachers also declared some challenges of these theories while implementing their principles in different classroom environments.

Key words: learning theories, research pedagogy, theoretical principles, teaching practices

INTRODUCTION

The literature on learning theories and research pedagogy emphasizes the complex interplay between theoretical principles and practical teaching strategies. Each learning theory offers different insights and applications, and their integration into research pedagogy requires careful consideration of contextual factors for adapting to emerging educational trends. Educators can also enhance the effectiveness of research pedagogy for fostering students' critical skills development.

Learning theories

Since the beginning of the twentieth century, there have been various paradigm shifts in the field of education for promoting improved learning pedagogy. Learning theories have replaced the previous ones in order to address the shortcomings of the previous paradigms.

Behaviorism, one of the earliest theories of learning, posits that learning is a change in observable behavior caused by external stimuli in the environment. Key proponents such as John B. Watson and B.F. Skinner emphasized the role of reinforcement and punishment in shaping behavior (Brown, 2007). Behaviorist approaches in education focus on the use of rewards and sanctions to reinforce desired behaviors and discourage undesired ones. While effective in certain contexts, behaviorism has

been critiqued for its limited attention to internal cognitive processes and its reductionist view of human learning (Ormrod, 2012).

Cognitivism emerged as a response to the limitations of behaviorism, emphasizing the importance of mental processes in learning. Cognitive theories focus on how information is received, processed, stored, and retrieved by the brain (Brown, 2007). Jean Piaget's theory of cognitive development and Jerome Bruner's theory of discovery learning are foundational in this domain. Cognitivism highlights the active role of learners in constructing knowledge, suggesting that learning involves the transformation of information into meaningful knowledge structures (Anderson, 2005). Despite its contributions, cognitivism has been criticized for its abstract nature and limited applicability to diverse learning environments (Sweller, 1988).

Constructivism posits that learners actively construct their own understanding and knowledge of the world, through experiencing things and reflecting on those experiences (Vygotsky, 1978; Piaget, 1973). Lev Vygotsky's social constructivism emphasizes the role of social interactions and cultural context in learning, introducing concepts such as the Zone of Proximal Development (ZPD) and scaffolding. Constructivist approaches in education encourage active learning, critical thinking, and problem-solving skills. However, constructivism has faced challenges related to its implementation in traditional educational systems and its perceived lack of structure (Phillips, 1995).

Research Pedagogy

The methods and practices employed to teach research skills are the common themes of research pedagogy. Research pedagogy involves a wide range of approaches from traditional lectures to experiential learning and collaborative practices. Effective research pedagogy focuses on students' critical thinking skills development, analytical skills, problem solving abilities, discovery learning, autonomous learning, and preparing them for independent learning endeavors (Healey & Jenkins, 2009).

Integration of Learning Theories in Research Pedagogy

Integrating learning theories into research pedagogy can facilitate the effectiveness of teaching and learning. Behaviorism, for instance, can be applied in structuring research tasks and providing feedback. Cognitive strategies can assist students to develop strong mental models of research processes. Constructivism can trigger active engagement in research projects by encouraging students to construct knowledge through inquiry and exploration. Social learning principles can be implemented to foster collaborative research and mentoring (Prince, 2004; Healey, 2005). Despite the advantages of integrating learning theories, integrating the principles of learning theories into research pedagogy may present some challenges. Educators may struggle with supporting the theoretical principles for practical teaching strategies in dynamic classroom environments. The rapid evolving nature of research methodologies entails continuous professional development for educators (Hattie,

DOI: https://doi.org/10.30546/19023.978-9952-8573-9-9.2025.9012.
ISBN: 978-9952-8573-8-2

2009). Advances in educational arenas offer new ways to apply learning theories and principles in research pedagogy for collaborative platforms (Mishra & Koehler, 2006).

Methodology

The research methodology of this study comprises both quantitative and qualitative research designs. An eighteen-item questionnaire was designed for gathering data about the participants' perceptions and experiences related to learning theories and their applications in pedagogy. For qualitative data, the participants were invited to semi-structured interviews to gain deeper insights into their pedagogical practices.

Findings and discussion

Quantitative data

Table 1. Perceptions of student teachers about learning theories

Item	*Strongly Agree*	*Agree*	*Undecided*	*Disagree*	*Strongly Disagree*
Familiarity with behaviorism	20%	30%	25%	15%	10%
Incorporation of behaviorist principles	15%	35%	30%	10%	10%
Familiarity with cognitivism	25%	35%	20%	10%	10%
Incorporation of cognitive principles	20%	40%	25%	10%	5%
Familiarity with constructivism	30%	40%	20%	5%	5%
Incorporation of constructivist principles	25%	45%	20%	5%	5%
Incorporation of social learning principles	15%	40%	25%	10%	10%
Effectiveness of behaviorism	15%	30%	35%	15%	5%
Effectiveness of cognitivism	20%	40%	25%	10%	5%
Effectiveness of constructivism	25%	45%	20%	5%	5%
Influence of learning theories on teaching	30%	40%	20%	5%	5%
Importance of aligning teaching practices	35%	40%	15%	5%	5%
Updating teaching methods	25%	35%	25%	10%	5%
Accommodation of diverse learning styles	20%	35%	25%	10%	10%

DOI: https://doi.org/10.30546/19023.978-9952-8573-9-9.2025.9012.
ISBN: 978-9952-8573-8-2

Professional development engagement	25%	40%	20%	10%	5%
Institutional support	20%	35%	25%	10%	10%
Collaboration with colleagues	25%	40%	20%	10%	5%
Challenges in integrating learning theories	25%	30%	25%	10%	10%

The table presents the results of a questionnaire with 18 items, focusing on the student teachers' familiarity with various learning theories and their perceptions about the effectiveness and incorporation of the theories in their teaching practices.

50% of the participants (20% strongly agree and 30% agree) indicated familiarity with behaviorism, with 25% expressing neutrality. This shows a moderate level of awareness but suggests that behaviorism may not be a dominant framework for most student teachers. Higher level of familiarity was reported for cognitivism, with 60% of participants familiar with the theory (25% strongly agree, 35% agree). This reflects the growing importance of cognitive principles in modern pedagogy. Constructivism had the highest familiarity rating, with 70% (30% strongly agree, 40% agree) of the respondents indicating knowledge of the theory. This suggests that constructivist principles are well-established in teaching practices.

50% (15% strongly agree, 35% agree) of the student teachers incorporated behaviorist principles into their teaching, with 30% neutral. Although behaviorism plays a role in classroom management, it may be less emphasized in teaching methodology. 60% of the respondents (20% strongly agree, 40% agree) incorporated cognitive principles, suggesting that many student teachers could apply strategies like problem-solving and critical thinking, which are core to cognitivism. Constructivism was the most widely incorporated theory, with 70% (25% strongly agree, 45% agree) of the student teachers applying its principles. This aligns with the emphasis on student-centered and experiential learning in contemporary education.

Only 45% (15% strongly agree, 30% agree) believed behaviorism was effective, with a significant 35% neutral. This reflects the limited role of behaviorism in modern pedagogy, where more dynamic and student-centered approaches may be preferred. Cognitivism was regarded as more effective, with 60% (20% strongly agree, 40% agree) of the student teachers finding it beneficial for student learning. This shows the recognition of cognitive strategies in promoting deep learning. 70% (25% strongly agree, 45% agree) of the respondents found constructivism effective, making it the most highly regarded theory in terms of its impact on learning outcomes. Its emphasis on active learning and student participation resonates with modern educational practices.

70% of the respondents (30% strongly agree, 40% agree) believed learning theories significantly influenced their teaching practices, indicating that the student teachers are mindful of grounding their

DOI: https://doi.org/10.30546/19023.978-9952-8573-9-9.2025.9012.
ISBN: 978-9952-8573-8-2

pedagogical strategies in theoretical frameworks. 75% (35% strongly agree, 40% agree) believed it is important to align teaching practices with learning theories. This suggests a strong consensus that theory-based teaching is critical for effective education.

60% (25% strongly agree, 35% agree) of the student teachers regularly updated their teaching methods based on new learning theories. However, the 25% neutral response indicates that some student teachers may not frequently adapt to new theoretical developments. Only 55% (20% strongly agree, 35% agree) reported strong institutional support for integrating learning theories into pedagogy. This suggests a need for more robust institutional backing to promote the use of theory-based approaches in teaching. 65% (25% strongly agree, 40% agree) of the respondents engaged in professional development related to learning theories. While encouraging, the 35% neutral or negative responses indicate that there are gaps in access to or prioritization of professional growth in this area. 65% (25% strongly agree, 40% agree) of the student teachers collaborated with colleagues to discuss and implement learning theories. Peer collaboration appears to be a common practice, although there is room for improvement in fostering more collaborative environments. 55% (25% strongly agree, 30% agree) of the student teachers reported facing challenges when integrating learning theories into their teaching. This suggests that while the student teachers recognize the value of learning theories, practical difficulties such as time constraints, institutional barriers, or a lack of resources may impede their effective implementation.

To sum up, constructivism leads in both familiarity and application among the student teachers, reflecting its strong influence in contemporary pedagogical practices. Cognitivism is widely recognized and applied but may require more support and professional development for its full integration, particularly in designing cognitively engaging activities. Behaviorism is less favored in terms of perceived effectiveness, reflecting a shift away from behaviorist techniques toward more constructivist and cognitive approaches in modern education. Challenges remain in integrating learning theories, with only moderate institutional support and some difficulties in aligning theoretical knowledge with practical teaching strategies. More professional development and institutional backing are needed to help educators effectively apply learning theories. These findings highlight the ongoing evolution of educational practices and the need for more systemic support to ensure that learning theories are fully realized in pedagogy.

Qualitative Data

Table 2. Key themes related to the application of the learning theories

Theme	*Frequency*	*Sample Quotes*
Application of behaviorism	High	"I use positive reinforcement to encourage student participation."
Challenges with cognitivism	Moderate	"It can be difficult to design activities that truly engage students' cognitive processes."
Incorporation of constructivism	High	"I often use project-based learning to help students construct their own understanding."
Adaptation to diverse theories	High	"I try to blend different theories to cater to varied learning preferences."

The qualitative data focused on the key themes related to the application of various learning theories in educational practices. Behaviorism was frequently applied in teaching, especially in managing classroom behavior. The use of strategies like positive reinforcement suggests that the student teachers found behaviorism effective for maintaining participation. While the student teachers valued cognitive theories, moderate frequency indicates that they faced difficulties in fully implementing cognitivist strategies. Designing activities that deeply engage students' cognitive processes appears to be challenging, perhaps due to constraints like time, resources, or instructional design expertise. Cognitivism requires thoughtful activity design to promote critical thinking and knowledge retention, which may not always be easy to achieve.

Constructivism was highly integrated into the teaching practices. The frequency reflects the student teachers' belief in the importance of the students' constructing their own knowledge for experiential learning and critical thinking. In this respect, constructivist approaches are assumed to be widely appreciated for engaging students in active learning process where they can build their own confidence for understanding real-world tasks. This means, the student teachers often blend different learning theories to accommodate various needs of their students, since such blending may allow educators to tailor to varying learning styles, preferences, and personality types. Additionally, blending of theories displays the flexibility and responsiveness to the complexity of learning processes. Rather than following strictly only one theory, educators can use eclectic models to create a more inclusive and adaptable learning environment.

To sum up, the findings reveal a clear understanding of how different learning theories are integrated into teaching practices. The quantitative data indicates a higher familiarity and application of constructivist principles, suggesting that many student teachers find this approach effective in facilitating student learning. The qualitative data supports this, highlighting frequent use of project-based learning and collaborative activities. However, some challenges remain, particularly with the

DOI: https://doi.org/10.30546/19023.978-9952-8573-9-9.2025.9012.
ISBN: 978-9952-8573-8-2

implementation of cognitive principles. The student teachers reported difficulties in designing activities that engage students' cognitive processes, indicating a need for more professional development in this area. Additionally, while behaviorism is less frequently used, it still plays a significant role in classroom management through reinforcement strategies. The overall positive response to combining different theories reflects an adaptive approach to pedagogy, where educators blend elements from multiple theories to address diverse student needs. Institutional support and collaboration among colleagues were also identified as crucial factors in effectively integrating learning theories into pedagogy. Enhanced professional development opportunities and a supportive institutional environment can further facilitate the application of these theories in teaching practices.

Conclusion

This study emphasizes the importance of understanding and integrating various learning theories in research pedagogy. By combining quantitative and qualitative data, it provides a comprehensive view of current practices and challenges. The findings suggest that while constructivism is widely adopted, there is a need for greater support in applying cognitive principles. Enhancing professional development and fostering a collaborative institutional culture can help educators effectively incorporate diverse learning theories into their teaching.

References

Anderson, J. R. (2005). Cognitive psychology and its implications. Worth Publishers.

Brown, H.D. (2007). Principles of language learning and teaching. New York: Pearson Education.

Hattie, J. (2009). Visible learning: A synthesis of over 800 meta-analyses relating to achievement. Routledge.

Healey, M. (2005). Linking research and teaching to benefit student learning. Journal of Geography in Higher Education, 29(2), 183-201.

Healey, M., & Jenkins, A. (2009). Developing undergraduate research and inquiry. The Higher Education Academy.

Mishra, P., & Koehler, M. J. (2006). Technological pedagogical content knowledge: A framework for teacher knowledge. Teachers College Record, 108(6), 1017-1054.

Ormrod, J. E. (2012). Human learning. Pearson.

Phillips, D. C. (1995). The good, the bad, and the ugly: The many faces of constructivism. Educational Researcher, 24(7), 5-12.

Piaget, J. (1973). To understand is to invent: The future of education. Grossman.

Prince, M. (2004). Does active learning work? A review of the research. Journal of Engineering Education, 93(3), 223-231.

Sweller, J. (1988). Cognitive load during problem solving: Effects on learning. Cognitive Science, 12(2), 257-285.

Vygotsky, L. S. (1978). Mind in society: The development of higher psychological processes. Harvard University Press.

DOI: https://doi.org/10.30546/19023.978-9952-8573-9-9.2025.9012.
ISBN: 978-9952-8573-8-2

JOURNEY INTO THE STUDENT TEACHERS' MIND: EXPLORING EDUCATIONAL PSYCHOLOGY

Prof. Dr. Muhlise COŞGUN ÖGEYİK

Trakya University/Turkey
ORCID: 0000-0002-0029-6409

Abstract

This study aims to highlight the significance of integrating educational psychology into teacher education programs to better prepare student teachers for the demands of teaching profession. In this study, how cognitive and emotional processes shape the development of professional identity was explored. In the study, qualitative data were collected to determine the key points through the perspectives of student teachers. Through the content analysis of the interview sessions, the emerged key themes were motivation for pursuing teaching, challenges in applying theoretical knowledge, emotional regulation, and the importance of reflective practice. The findings revealed that the student teachers were driven by a passion for education and a desire to make a positive impact; however, they often struggled with the practical application of theory. By addressing the identified challenges and fostering a supportive reflective learning environment, it can be suggested that teacher education programs can enhance the development of competent, resilient, and motivated teachers, and a comprehensive approach to teacher education might be supportive for practical experiences and emotional resilience.

Key words: teacher education, educational psychology, cognitive processes, professional identity

INTRODUCTION

The role of educational psychology in teacher education has been extensively studied for highlighting its significance in understanding the cognitive and emotional processes that shape teaching practices. This study aims to explore the key areas interrelated with the cognitive, emotional and motivational factors, and the development of professional identity.

Cognitive processes in teacher education

Cognitive processes such as perception, problem-solving, and decision-making are the chief points of teaching profession. According to Shulman (1987), the ability to integrate pedagogical content knowledge with classroom management strategies is crucial for effective teaching. The importance of teachers' cognitive processing during real-time decision making in the classroom. These processes are challenging particularly for student teachers while developing their pedagogical content knowledge

DOI: https://doi.org/10.30546/19023.978-9952-8573-9-9.2025.9012.
ISBN: 978-9952-8573-8-2

and classroom management skills. Piaget (1972) posits that individuals move through distinct stages of cognitive development, each characterized by different ways of thinking and learning. For student teachers, moving from theoretical understanding to practical application represents a significant cognitive shift. Vygotsky's (1978) sociocultural theory further expands on this by emphasizing the role of social interaction and cultural tool in cognitive development.

Emotional and motivational factors

Emotions play a critical role in teaching and influence both teacher effectiveness and student outcomes. The study by Schutz and Zembylas (2009) highlights the emotional effort involved in teaching, during which managing emotions is essential for maintaining a productive classroom environment. Student teachers often experience different types of emotions, from excitement to enthusiasm to anxiety and frustration. Such emotional experiences can impact their teaching practices and well-being. Bandura's (1997) concept of self-efficacy is relevant in this context. Self-efficacy refers to an individual's belief in their ability to succeed in specific situations. For student teachers, high level of self-efficacy is associated with greater resilience, better classroom management, and more effective teaching strategies. On the other hand, low level of self-efficacy can lead to increased stress and higher burnout. Emotional regulation is a key skill that student teachers must develop to navigate the challenges of teaching. Strategies for managing stress and maintaining emotional balance are therefore critical components of teacher education programs.

Motivation also plays a significant role in shaping the experiences of student teachers. Motivation is driven by the need for autonomy, competence, and relatedness (Deci & Ryan, 1985). Student teachers who feel a sense of autonomy and competence in their teaching are more likely to be intrinsically motivated and engaged in their professional development; however, if they face challenges, this situation may lead to decreased motivation.

Development of professional identity

The development of professional identity is a complex and ongoing process for student teachers. Professional identity is shaped by a combination of personal experiences, educational background, and social interactions within the teaching community. Professional identity is a dynamic and evolving construct that reflects the ways in which teachers perceive themselves (Beijaard, Meijer, & Verloop, 2004).

The early years of teaching shapes professional identity. During this period, student teachers often struggle to resolve their ideal notions of teaching with the realities of the classroom. It is a kind of identity formation process that is influenced by various factors, including the support they receive from their educators, mentors, their experiences in the classroom, and their reflections on these experiences. Predominantly, reflection is one of the chief components of professional identity (Korthagen, 2004), since student teachers can critically analyze their experiences, identify areas of

growth, and develop a more cohesive sense of self through reflective practices. Peer support and mentorship are also important in developing professional identity for providing student teachers with the guidance and feedback necessary to cope with the challenges of teaching profession (Hobson et al., 2009).

Integration of educational psychology in teacher education

The integration of educational psychology into teacher education process is important for training student teachers to meet the cognitive and emotional demands of the profession. A deep understanding of educational psychology equips teachers with the tools to create effective learning environments, manage classroom dynamics, and support diverse learners. Educational psychology provides a theoretical foundation that helps student teachers understand the complex interactions between teaching, learning, and development. Teacher education programs that incorporate educational psychology can help student teachers develop critical skills, such as reflective practice, emotional regulation, and decision-making.

Research Questions

1. What psychological factors are most prominent in the reflections of student teachers?
2. How do these factors shape their teaching practices and professional identity?
3. What implications do these findings have for teacher education programs?

Methodology

This study employed a qualitative research to explore the cognitive and emotional processes that shape the professional identity of the student teachers. The qualitative approach was chosen because it allows for in-depth exploration of the participants' experiences, perceptions, and reflections.

Participants

The study involved 17 student teachers attending a teacher education program at a Turkish university. The participants who were in the third year of their program began to apply their theoretical knowledge in the microteaching sessions.

Data collection and analysis

The data were collected through semi-structured interviews. The interview protocol included open-ended questions for eliciting detailed responses about their motivations for teaching, experiences in the classroom, challenges, emotional regulation strategies, and reflections on their professional identity. The interviews were transcribed for content analysis. Initially, the data were coded to identify the recurring themes and patterns across the participants' responses.

Findings and discussion

DOI: https://doi.org/10.30546/19023.978-9952-8573-9-9.2025.9012.
ISBN: 978-9952-8573-8-2

Table 1: Content analysis of the themes in the interview sessions

Interview Question	Themes Identified	Frequency of Mention
What motivated you to pursue a career in teaching?	- Passion for teaching and helping others - Influence of role models (e.g., teachers, family members) - Desire to make a positive impact	Passion: 21 Role Models: 15 Impact: 18
How do you handle the challenges you face in the classroom?	- Stress management strategies (e.g., deep breathing, planning) - Seeking support from peers and mentors - Reflective practice	Stress Management: 19 Peer Support: 14 Reflection: 17
How do you perceive your professional identity as a teacher?	- Evolving sense of self - Confidence building through experience - Influence of feedback and mentoring	Evolving Identity: 22 Confidence: 20 Mentoring: 16
What are the biggest challenges you face in integrating theory into practice?	- Difficulty in applying theoretical concepts - Lack of classroom experience - Need for practical examples	Theory-Practice Gap: 20 Experience: 18 Practical Examples: 15
How do you manage your emotions during teaching?	- Emotional regulation strategies (e.g., mindfulness, self-talk) - Impact of student behavior on emotions - Balancing personal and professional stress	Regulation: 17 Student Impact: 16 Balance: 13
How do you reflect on your teaching practices, and how does this reflection impact your growth as a teacher?	- Regular self-reflection (e.g., journaling) - Reflection leading to growth and improvement - Influence of feedback on reflection	Self-Reflection: 20 Growth: 21 Feedback: 15
What are your goals for your future teaching career, and how are you preparing to achieve them?	- Long-term career goals (e.g., specialization, leadership roles) - Continuous professional development - Building a strong foundation in teaching	Career Goals: 18 Professional Development: 16 Foundation: 14

DOI: https://doi.org/10.30546/19023.978-9952-8573-9-9.2025.9012.
ISBN: 978-9952-8573-8-2

This table summarizes the key insights from the interviews and provides a clear overview of the common experiences and challenges faced by the student teachers. The analysis displayed that the majority of the student teachers were passionate for teaching professions and were driven by a desire to make positive impact on others. This means they were intrinsically motivated for teaching profession. The influence of former teachers or family members as role models was also important factor by highlighting the importance of early experiences in shaping their career preferences and choices. These findings suggest that teacher education programs need to continue to support this passion and provide opportunities for student teachers to connect with role models both inside and outside the classroom.

The student teachers reported that they could employ various strategies to manage the challenges they face in the classroom, including stress management, seeking support from peers and mentors, and engaging in reflective practice. These strategies are crucial for maintaining emotional well-being and building flexibility due to the highly demanding nature of teaching profession. Therefore, teacher training programs should provide some planned and structured opportunities for student teachers to practice these strategies through stress management workshops, guided reflection sessions, and peer support activities.

The content analysis showed that the student teachers perceived their professional identity as an evolving construct influenced by their experiences, feedback form mentors, and increasing confidence in their abilities. The findings suggest that the process of identity formation is complex and multifaceted, and gradually gained. Such insights emphasize the need for teacher education programs to highlight the development of professional identity by offering continuous mentorship and opportunities for reflective practice.

The recurrent theme in the interviews was the difficulty the student teachers faced in applying theoretical concepts to real-world classroom situations. This theory-practice gap is a well-documented challenge in teacher education. The participants expressed a need for more practical experiences to better understand how to integrate theory into teaching practices. The lack of classroom experience was frequently mentioned as a barrier for applying theoretical knowledge effectively. Therefore, teacher education programs should aim to bridge the gap between theory and practice by incorporating more practical components into curriculum by allowing student teachers to experiment with and apply theoretical concepts in controlled and supportive environments.

Another significant challenge for the student teachers was managing emotions. Many reported the use of emotional regulation strategies such as mindfulness and self-talk. The impact of student behavior on teachers' emotions was also a common theme. Teacher education programs should integrate training on emotional regulation techniques, helping student teachers develop the skills necessary to manage their emotions and maintain positive classroom climate and environment.

DOI: https://doi.org/10.30546/19023.978-9952-8573-9-9.2025.9012.
ISBN: 978-9952-8573-8-2

The interviews revealed that the student teachers had clear goals for their future teaching careers to specialize in certain areas or take on leadership roles. Their preparation for these goals involves continuous professional development and a focus on building a strong foundation during their early years in the profession. This finding suggests that the student teachers were proactive in their career planning and recognized the importance of ongoing learning and development. Teacher education programs should support this proactive approach by offering career guidance, professional development opportunities, and pathways for specialization.

Reflective practice was frequently mentioned as a key component of professional growth, with many student teachers reporting that regular reflection helped them identify areas for improvement and solidify their teaching practices. Teacher education programs should encourage and facilitate reflective practice by incorporating journaling, peer discussions, and reflective workshops into the curriculum. By fostering a culture of reflection, these programs can help student teachers develop a habit of self-assessment and critical thinking, which are essential for lifelong professional growth.

Conclusion

The content analysis of interviews with 17 student teachers provides valuable insights into the cognitive and emotional processes that shape their experiences and development as educators. The findings highlight the importance of motivation, emotional management, reflective practice, and support systems in the formation of professional identity and effective teaching practices. Teacher education programs need to consider these factors when designing curricula and support structures to ensure that student teachers are well-equipped to meet the demands of the profession and continue growing throughout their careers. While this study provides valuable insights into the experiences of the student teachers, it is limited by its qualitative nature and the relatively small sample size. The findings may not be generalizable to all student teachers, particularly those in different educational contexts or programs.

References

Bandura, A. (1997). *Self-efficacy: The exercise of control.* W H Freeman Times Books Henry Holt & Co.

Beijaard, D., Meijer, P. C., & Verloop, N. (2004). Reconsidering research on teachers' professional identity. *Teaching and Teacher Education, 20*(2), 107-128. https://doi.org/10.1016/j.tate.2003.07.001

Deci, E. L., & Ryan, R. M. (1985). *Intrinsic motivation and self-determination in human behavior.* Springer. https://doi.org/10.1007/978-1-4899-2271-7

Hobson, A. J., Ashby, P., Malderez, A., & Tomlinson, P. D. (2009). Mentoring beginning teachers: What we know and what we don't. *Teaching and Teacher Education, 25*(1), 207-216. https://doi.org/10.1016/j.tate.2008.09.001

Korthagen, F. A. J. (2004). In search of the essence of a good teacher: Towards a more holistic approach in teacher education. *Teaching and Teacher Education, 20*(1), 77-97.

Piaget, J. (1972). Intellectual evolution from adolescence to adulthood. *Human Development, 15*(1), 1–12.

Schutz, P. A., & Zembylas, M. (2009). *Advances in teacher emotion research: The impact on teachers' lives.* Springer. https://doi.org/10.1007/978-1-4419-0564-2

Shulman, L. S. (1986). Those who understand: Knowledge growth in teaching. *Educational Researcher, 15*(2), 4-14.

Vygotsky, L. S. (1978). *Mind in society: The development of higher psychological processes*. Cambridge, MA: Harvard University Press.

DOI: https://doi.org/10.30546/19023.978-9952-8573-9-9.2025.9012.
ISBN: 978-9952-8573-8-2

ARTIFICIAL INTELLIGENCE - EXPANDING OPPORTUNITIES FOR TEACHER TRAINING

Prof. Dr. Muhlise COŞGUN ÖGEYİK

Trakya University/Turkey
ORCID: 0000-0002-0029-6409

Assoc. Prof. Dr. Kutay UZUN

Trakya University/Turkey
ORCID: 0000-0002-8434-0832

Abstract: Artificial Intelligence (AI) is changing the norms of various sectors, and education is no exception. Artificial Intelligence (AI) is gradually acknowledged as a potential tool in education, particularly in improving language development and professional growth among teacher trainees specializing in English education. This research explores the growing power of AI in teacher training by focusing on its potential to change traditional methods and create new opportunities for professional development. By analyzing current trends, challenges, and future prospects, this article aims to highlight how AI can enhance teaching quality, foster innovation, and improve educational outcomes. This study employed a quantitative research method to approach the multidimensional impacts of AI across various dimensions of teacher training programs. The research was designed to collect data through interviews conducted with a specific sample of teacher trainees enrolled in an English education program in Turkey. The qualitative data were analyzed using thematic analysis to identify recurring themes and patterns. The results indicated that AI appears to be a powerful tool to empower teacher trainees and improve educational outcomes by addressing the possible challenges, ethical considerations, and innovative pedagogical practices.

Key words: artificial intelligence, education, teacher trainees of English, professional development

Introduction

In recent years, AI has been widely used in various sectors and initially was acknowledged as a disruptive power for practices and capabilities. In education, its impact extends beyond classroom tools to support professional development for educators. AI is an alternative tool, when used properly, to train teachers for the expectations of the modern world, since traditional teacher training often relies on workshops, seminars, and in-service programs, which may not always be accessible or personalized. In traditional sense, educators may face challenges in accessing relevant, timely training that meets different needs and expectations. However, AI offers a promising trails by providing relevant information and promoting data analytics, machine learning, and natural personalized

language processing. Therefore, the purpose of this study is to discuss how AI is reshaping teacher training by emphasizing its potential to revolutionize educational practices for professional development and by examining its applications, benefits, and implications for the future.

Artificial intelligence and teacher training

AI as a branch of computer science that is run by preprogrammed algorithms is capable of perceiving, comprehending, reasoning, making decisions, and interacting with humans in a manner that is similar to human intelligence (Hwang & Chang, 2021). People have been interacting with AI for many years. Similarly, teachers need to use AI for performing their pedagogical processes and objectives. AI can assist teachers but would not replace them, since AI lacks the talent, experience, and critical perspective of a teacher (Mhlanga, 2023). The teacher should act as a facilitator in the adoption of AI in order to improve their pedagogical practices (Queiroz et al., 2022). Although it has been claimed that robots will replace teachers in the future, the act of teaching is complex; therefore, it is not possible to reduce that complexity to a set of algorithms (Batchelor & Petersen, 2019) for creativity, inventions, empathy, emotional intelligence, and originality that can be brought in the classroom by teachers through their rich experience for effective teaching and learning.

Why and how to use AI and to what extend?

Successful learning outcomes refers to the growing overall efficacy and quality of the learning process. In order to get successful outcomes and to improve students' comprehension, retention, and application of knowledge and skills, teachers need to use suitable techniques, approaches, and resources. Therefore, AI can be employed as a tool to support the acquisition and retention of knowledge and skills in inside and outside classrooms. Chen et al. (2023) revealed the impact of AI usage on students' increased engagement and learning outcomes specifically for those experiencing resource constraints. In this respect, AI was used to analyze students' performance, determine their individual strengths and weaknesses, and to offer individualized suggestions and interventions. This denotes the benefits of using AI system to provide students with a personalized learning environment and most likely to contribute to improved learning outcomes. Thus, students may be more motivated in the learning process by attaining greater academic performance. Hwang and Chang (2021) created a chatbot to assist their students in a computer science course, and they observed that chatbot assisted the students for understanding the course material as it tailored feedback and support to individual needs. Moreover, it provided the students with guidance and resources by improving their learning outcomes. Despite those benefits of AI, it may enhance plagiarism while producing their products without any proper citation of the source or without any consent of the copyright holder (Thurzo et al., 2023).

DOI: https://doi.org/10.30546/19023.978-9952-8573-9-9.2025.9012.
ISBN: 978-9952-8573-8-2

Benefits of artificial intelligence in teacher training

In teacher training, teacher trainees' personalized professional development can be analyzed through AI algorithms. In addition, teacher educators can provide teacher trainees with real-time feedback and guidance based on their teaching practices. Among the benefits of AI, the most striking one is supplying educational information and resources tailored to specific learning objectives. Therefore, the common benefits of AI can be listed as follows:

Accessibility: AI platforms can provide professional information for both teacher trainees and educators through access to high-quality professional knowledge.

Efficiency: AI platforms can be used as efficient guidance for lesson planning and classroom tasks.

Continuous improvement: AI can provide ongoing feedback circles for educators.

Despite the abovementioned benefits of AI platforms, there are some challenges and considerations interrelated with AI platforms:

Ethical considerations: In terms of ethical considerations, the common concerns are interrelated with data privacy and the ethical use of AI in educational settings.

Integration and acceptance: The need for training on AI tools may obstruct general acceptance.

Despite its challenges, the potential benefits of AI in improving teaching quality and educational outcomes are important. Integration of AI into teacher training programs means incorporating with the advancements in AI technology and its potential benefits. AI offers transformative opportunities in teacher training such as new options for data-driven personalized and professional development. All in all, implementation of AI in teacher training process holds capacity for creating a more responsive and effective education system for meeting the various needs of learners in the 21st century. Therefore, in this study, the impact of AI on professional development was presented from the perspectives of the student teachers.

Methodology

In this study, a qualitative approach was used to explore the impact of AI on professional development among the student teachers of English. In the research process, semi-structured interviews were designed for in-depth exploration of perceptions, broader insights, and experiences of the student teachers.

Participants

The participants were twenty-two student teachers attending a teacher training program. The small sample size was used for the interview for the purpose of gathering sufficient and far-reaching qualitative data.

Research question

- Could AI enhance professional development of student teachers of English?

Data collection

Prior the participation, all participants used AI in their microteaching practices for lesson planning, activity design, material suggestions, and etc. Informed consent was gathered from each participant. The interview reflections were collected in written form. The questions were designed to explore the themes such as personalized learning experiences, benefits and challenges of AI technology, and ethical considerations.

Data analysis

Thematic analysis was used for qualitative data. Written reflections for interview questions were analyzed by using coding for identifying repeated themes related to AI's impact on language improvement and professional development. The repeated themes were categorized and interpreted for generating in-depth findings.

Findings and discussion

The student teachers' perceptions and concerns of AI are presented in Table 1 by highlighting the specific themes and categories.

Table 1. Teacher trainees' perceptions of the benefits and challenges of AI treatment in teacher training

Research questions	***Theme/category***	***Number of mentions***
How does AI-driven personalized learning influence language acquisition and proficiency among teacher trainees?	Personalized learning paths	12
	Adaptive language assessment	8
	Language development	6
	Assisted learning experiences	4
	Multilingual support	3
What are the perceived obstacles and facilitators to the integration of AI in professional development programs?	Resistance to change	10
	Technical support needed	8
	Integration complexity	6

DOI: https://doi.org/10.30546/19023.978-9952-8573-9-9.2025.9012.
ISBN: 978-9952-8573-8-2

	Ethical concerns	5
	Access to resources	4
In what ways can AI-powered assessment tools enhance the accuracy and effectiveness of language proficiency evaluations?	Accuracy of assessments	7
	Real-time feedback	6
	Individualized feedback	5
	Continuous assessment	4
How does AI-supported education influence engagement and motivation among teacher trainees?	Motivation and engagement	9
	Competitiveness	5
	Learning retention	3
	Collaboration	2
What strategies can be implemented to address ethical considerations related to the use of AI in teacher training programs?	Data privacy	7
	Algorithmic bias	4
	Transparency in AI use	3
	Ethical guidelines	2
How does AI contribute to the development of innovative teaching methodologies and pedagogical approaches in English education?	Pedagogical innovation	8
	Creative lesson planning	6
	Differentiated instruction	4
	Integrating technology	3
What are the long-term career	Career advancement	5

development impacts of AI-driven professional development on teacher trainees of English?	Skill development	4
	Job satisfaction	3
	Leadership opportunities	2

In the table, the perceptions and experiences of the student teachers regarding AI usage were displayed with the number of the mentions. The participants mostly mentioned the benefits of AI in terms of personalized learning paths, accuracy of assessment, motivation, engagement, pedagogical innovation, and carrier advancement. They also declared that AI assisted adaptive language experiences. They stated that AI could be used as a tool for real time and individualized feedback. For professional development, the participants stressed the importance of AI for directing them to prepare creative lesson plans through differentiated instruction; thus it led to skill development and job satisfaction. Despite such positive statements, the participants declared their concerns about some challenges of AI integration in terms of data privacy and ethical implications in education. Moreover, some participants declared the challenges of adopting new technologies into existing practices due to technical complexities.

The findings reflect generally positive perception of AI's potential benefits in enhancing teacher training program through personalized learning experiences, increased efficiency, and continuous professional development. The responses from the student teachers highlight both enthusiasm and caution regarding the integration of AI in teacher training. The themes and categories demonstrate AI's multifaceted potential in enhancing language development and professional development. Additionally, AI-enabled platforms were seen as beneficial for accessing relevant educational resources. AI's capacity to suggest innovative teaching methodologies and strategies was appreciated for promoting creative and effective teaching practices. AI-enabled collaboration platforms and feedback mechanisms were seen as beneficial for fostering peer learning and continuous improvement. Moreover, the accessibility to teaching resources enhances instructional quality by providing trainees with comprehensive, up-to-date resources for lesson planning and delivery. Addressing the technical challenges and ethical concerns related to the integration of AI may highlight the importance of finding solutions for technical support and educating users of AI for ethical considerations.

Conclusion

All in all, this paper aimed to examine the role of AI in teacher education, its potential benefits, drawbacks, and challenges. Additionally, this paper investigated the ethical, social, and cultural implications and limitations of AI in teacher education. In conclusion it holds immense promise in enhancing language development for student teachers specializing in English language teaching, though the findings may be limited to specific contexts and populations sampled in this study. The

DOI: https://doi.org/10.30546/19023.978-9952-8573-9-9.2025.9012.
ISBN: 978-9952-8573-8-2

potential of AI in teacher education is significant for professional development through innovative support provided by AI, but its implementation requires careful consideration of ethical, social, technical, and cultural factors.

References

Chen, L.; Chen, P.; Lin, Z. (2020). Artificial Intelligence in Education: *A review. IEEE Access* 8, 75264–75278.

Farjon, D.; Smits, A.; Voogt, J. (2019). Technology Integration of Pre-Service Teachers Explained by Attitudes and Beliefs, Competency, Access, and Experience. *Computer Education,* 130, 81–93.

Hwang, G. and Chang, C. (2021) 'A review of opportunities and challenges of chatbots in education', *Interactive Learning Environments*, 0(0), pp. 1–14.

Karsenti, T. (2019). Artificial intelligence in education: The urgent need to prepare teachers for tomorrow's schools. *Formation et Profession,* 27(1), 112–116.

Lee, D.; Huh, Y.; Lin, C.-Y.; Reigeluth, C.M. (2018). Technology Functions for Personalized Learning in Learner-Centered Schools. *Educ. Technol. Res. Dev.* 66, 1269– 1302.learning experiences and improve instructional strategies.

Mhlanga, D. (2023). Open AI in Education, the Responsible and Ethical Use of ChatGPT Towards Lifelong Learning. *Electronic Journal.* https://doi.org/10.2139/ssrn.4354422

Petersen, N. & Batchelor, J. (2019). Preservice student views of teacher judgement and practice in the age of artificial intelligence. 25, 70–88. https://hdl.handle.net/10520/EJC- 1877d530c6

Queiroz, V., Simonette, M., & Spina, E. (2022). Artificial intelligence and education: myth and facts, *EDULEARN22 Proceedings,* 996-1001, https://doi.org/10.21125/edulearn.2022.0278

Thurzo, A., Strunga, M., Urban, R., Surovkova, J., & Afrashtehfar, K. (2023). Impact of Artificial Intelligence on Dental Education: A Review and Guide for Curriculum Update. *Education Sciences*, 13, 150.

DOI: https://doi.org/10.30546/19023.978-9952-8573-9-9.2025.9012.
ISBN: 978-9952-8573-8-2

ROMANTİK İLİŞKİSİ OLAN YETİŞKİN BİREYLERİN DUYGUSAL BAĞIMLILIKLARI SONUCU ORTAYA ÇIKAN DUYGU DÜZENLEMEDE GÜÇLÜKLERİN İNCELENMESİ

Nehir SARIDUMAN

Kıbrıs Aydın Üniversitesi, İktisadi, İdari ve Sosyal Bilimler Fakültesi
ORCID ID: https://orcid.org/0009-0003-2397-0333

Özet

Romantik ilişkiler bireylerin duygusal gelişim süreçlerinde önemli bir rol oynamaktadır. Ancak bu ilişkiler, yalnızca bağ kurma ve yakınlık sağlamanın ötesinde, bireyin psikolojik ihtiyaçlarını da yansıtabilmektedir. Bu bağlamda, duygusal bağımlılık, bireyin romantik partnerine aşırı derecede bağlanma ve ilişkiden bağımsız olarak kendi duygusal ihtiyaçlarını karşılayamama durumu olarak tanımlanır (Cohen, 2005). Bu tez çalışmasında, romantik ilişkisi olan yetişkin bireylerde görülen duygusal bağımlılık düzeylerinin, duyguların düzenlenmesinde nasıl bir etki yarattığı incelenmektedir.

Çalışmanın temel amacı, duygusal bağımlılığın bireyin duygusal düzenleme becerileri üzerinde oluşturduğu etkileri anlamaktır. Duygusal düzenleme becerileri; bireyin duygularını tanıma, anlama ve uygun şekilde yönetme yetilerini kapsar (Gross, 2014). Duygusal bağımlılığın, duyguların işlenmesi sürecinde çeşitli zorluklar doğurabileceği ve bu zorlukların hem bireyin içsel psikolojik sağlığını hem de ilişkisel işleyişi etkileyebileceği düşünülmektedir.

Bu araştırma, romantik ilişkilerdeki bağlanma stilleri ile duygusal düzenleme güçlükleri arasındaki ilişkiye dair daha derin bir anlayış kazandırmayı hedeflemektedir. Böylelikle psikolojik danışmanlık ve terapi alanlarında daha işlevsel müdahale yöntemlerinin geliştirilmesine katkı sunabilir.

Anahtar Kelimeler: Duygusal Bağımlılık, Duygu Düzenleme, Romantik İlişki, Bağlanma Stilleri

AN EXAMINATION OF EMOTION REGULATION DIFFICULTIES RESULTING FROM EMOTIONAL DEPENDENCY IN ADULTS WITH ROMANTIC RELATIONSHIPS

Abstract

Romantic relationships play a significant role in individuals' emotional development processes. However, these relationships not only serve the purpose of establishing bonds and intimacy, but also reflect the psychological needs of the individual. In this context, emotional dependence is defined as an excessive attachment to one's romantic partner and the inability to meet one's own emotional needs independently of the relationship (Cohen, 2005). This thesis aims to examine how levels of emotional

DOI: https://doi.org/10.30546/19023.978-9952-8573-9-9.2025.9012.
ISBN: 978-9952-8573-8-2

dependence observed in adults involved in romantic relationships affect emotional regulation processes.

The primary objective of this study is to understand the impact of emotional dependence on individuals' emotional regulation skills. Emotional regulation refers to the ability to recognize, understand, and manage one's emotions appropriately (Gross, 2014). It is assumed that emotional dependence may lead to various difficulties in the process of emotion regulation, which in turn can negatively influence both the individual's internal psychological well-being and the functioning of their interpersonal relationships.

This research aims to provide a deeper understanding of the relationship between attachment styles in romantic relationships and difficulties in emotional regulation. In doing so, it intends to contribute to the development of more effective intervention strategies in the fields of psychological counseling and psychotherapy.

Keywords: Emotional Dependence, Emotion Regulation, Romantic Relationship, Attachment Styles

DOI: https://doi.org/10.30546/19023.978-9952-8573-9-9.2025.9012.
ISBN: 978-9952-8573-8-2

ANADOLU COĞRAFYASINDA ÜÇ TELLİ BAĞLAMA İCRALARINDA KULLANILAN ŞELPE TEKNİKLERİNİNİNCELENMESİ

Dr. Öğr. ÜyesiMehmetSadık DOĞAN

Adıyaman Üniversitesi, Devlet Konservatuvarı, MüzikolojiBölümü
ORCID ID: https://orcid.org/0000-0001-5537-4171

Ersin DEMİRCİ

Adıyaman Üniversitesi,LisansüstüEğitimEnstitüsü,
Müzikoloji A.B.D, Yüksek LisansÖğrencisi
ORCID ID: https://orcid.org/0009-0001-9972-0512

Özet

Üç telli bağlama, Anadolu'nun birçok yöresinde karşımıza çıkan ve kendine özgü çalım teknikleri olan geleneksel bir çalgıdır. Bu çalgıda öne çıkan en önemli icra şekli şelpedir. Üç telli bağlama; ses rengi, yapısal özellikleri, özgünlüğüyle ve yüzyıllardır aktarılan icra pratikleriyle, bölgeden bölgeye değişen bir çalım tekniğine sahiptir. Anadolu'nun çeşitli yörelerinde icra edilen şelpe çalım tekniğinin, üç telli bağlama özelinde Akdeniz Bölgesi dahilindeki Teke Yöresi'nde "parmak vurma" tekniği, Ege'de "boğaz parmak vurma" tekniği, Doğu Anadolu ve Güneydoğu Anadolu'da ise "pençe" (şelpe) teknikleriyle ilgili pratiklerin olduğu görülmektedir. Aynı zamanda bu çalım tekniği, çalgıya yöresel ve bölgesel kimlik kazandırmaktadır.

Bu araştırmanın temel amacı, üç telli bağlamanın söz konusu yörelerdeki icra üsluplarını pençe vurma, parmak vurma ve boğaz tekniği ekseninde yapısal olarak karşılaştırmak; sosyo-kültürel bağlamda benzeşen ve aynı doğrultuda farklılık içeren yönleri ortaya koymaktır. Bu çalışmada, nitel araştırma yöntemlerinden biri olan doküman analizi yöntemi kullanılmıştır. Araştırma kapsamında gerekli literatür taraması, doküman analizi, video ve ses kayıtları incelenerek belirli bulgulara ulaşılmıştır.

Anadolu'da şelpe icra tekniği; Teke Yöresi'nde parmak vurma, Ege Bölgesi'nde boğaz süslemeleriyle birlikte farklı tempolarda dahi hızlı parmak hareketleri, Doğu ve Güneydoğu Anadolu'da ise pençe (şelpe) icrasının düzenli parmak ve pençe vuruşlarına dayandığını; ayrıca çoklu sentez yöre kültürüne sahip genç icracıların, farklı tekniklere yönelerek yöre kültüründen bağımsız teknik kombinasyonlar geliştirdiği saptanmıştır.

Sonuç olarak, üç telli bağlamanın icra çeşitliliği yalnızca fiziksel çalım tekniklerinden değil; çalgının yerel kültür pratikleri, yöresel farklılıkları ve çalgıya atfedilen derin işlev ve anlatımlardan kaynaklanmaktadır. Anadolu'da icra edilen şelpe tekniği icralarındaki çeşitliliğin çok yönlü olduğu

DOI: https://doi.org/10.30546/19023.978-9952-8573-9-9.2025.9012.
ISBN: 978-9952-8573-8-2

tespit edilmiş ve buna bağlı olarak, çalgının bulunduğu yöre dahilinde yerel kültür ile sıkı bağlarının olduğu saptanmıştır. Şelpe tekniğine ait icra şekillerinin toplumsal bağlamda kolektif bellekteki işlevlerini ve gelecek nesillere doğru aktarımını sağlayacak daha kapsamlı araştırmaların yapılması gerektiği önerilmektedir.

AnahtarKelimeler: Anadolu, Üç Telli Cura, Balta Bağlama, Dede Sazı, ŞelpeTekniği.

EXAMINATION OF SHELPE TECHNIQUES USEDIN THREE-STRING BAGLAMA PERFORMANCES IN ANATOLIA

Abstract

The three-string bağlama is a traditional instrument with its own playing techniques encountered in many regions of Anatolia. The most important performance style that stands out in this instrument is şelpe. The three-string bağlama has a playing technique that varies from region to region with its tone color, structural features, originality and performance practices that have been passed down for centuries. It is seen that the şelpe playing technique performed in various regions of Anatolia has practices related to the "finger tapping" technique in the Teke Region of the Mediterranean Region, the "throat finger tapping" technique in the Aegean, and the "claw" (şelpe) techniques in Eastern Anatolia and Southeastern Anatolia. At the same time, this playing technique gives the instrument a regional and regional identity. The main purpose of this research is to compare the performance styles of the three-string bağlama in the regions in question structurally in terms of claw tapping, finger tapping and throat technique; to reveal the similar and different aspects in the socio-cultural context. In this study, document analysis method, which is one of the qualitative research methods, was used. Within the scope of the research, certain findings were reached by examining the necessary literature review, document analysis, video and audio recordings. In Anatolia, the şelpe performance technique; finger tapping in the Teke Region, fast finger movements even at different tempos with throat ornaments in the Aegean Region, claw (şelpe) performance in Central Anatolia, Eastern and Southeastern Anatolia was based on regular finger and claw tapping; In addition, it was determined that young performers with multiple synthesis regional cultures turned to different techniques and developed technical combinations independent of the regional culture. As a result, the performance diversity of the three-string bağlama is not only due to physical playing techniques, but also to the local cultural practices of the instrument, regional differences, deep functions and expressions attributed to the instrument. It was determined that the diversity in the şelpe technique performances performed in Anatolia is multifaceted and accordingly, it was determined that it has close ties with the local culture within the region where it is located. It is suggested that more comprehensive research should be conducted to ensure the functions of the performance forms of the Şelpe technique in the collective memory in a social context and their accurate transmission to future generations.

Keywords: Anatolia, Three Stringed Cura, Axe Baglama, Dede Saz, Şelpe Technique

DOI: https://doi.org/10.30546/19023.978-9952-8573-9-9.2025.9012.
ISBN: 978-9952-8573-8-2

MEMLÜK TOPLUMUNDA KADINLARIN OTORİTESİ VE ROLÜ: SİYASAL VE SOSYAL BİR ANALİZ

Mehmet Emin Eser

Milli Eğitim Müdürlüğü, Elazığ, Türkiye.
ORCID Code: 0000-0001-6882-272X

ÖZET

Memlükler dönemi (1250–1517), bütün siyasal çalkantılara rağmen kadınların sosyal ve siyasal hayatta aktif roller üstlendikleri dikkat çekici bir dönemdir. Toplumun büyük kısmı tarafından kadının yalnızca ev içi rollerle sınırlı olduğu yönündeki geleneksel algıya karşın, Memlük kadınları gündelik yaşamda, kamusal alanda ve hatta siyasal mekanizmalarda etkili olmuşlardır. Kadınlar; hamamlar, pazar yerleri, eğlence alanları, mezarlıklar, Nil kıyıları gibi kamusal mekânlarda sosyalleşmiş, çeşitli toplumsal ritüellere katılmışlardır. Özellikle hamamlar, kadınların sadece temizlik için değil, toplumsal bağ kurmak ve gündelik meseleleri paylaşmak amacıyla kullandığı önemli mekânlar olmuştur. Dönemin önde gelen kadın figürleri arasında sultanların anneleri, eşleri ve cariyeleri önemli bir yer tutar. Bu kadınlar, saray çevresinde yalnızca sembolik figürler olarak kalmamış; aksine, devlet meselelerine doğrudan müdahil olabilen, atamalarda etkili olan, arabuluculuk yapan, siyasî çekişmelerde belirleyici roller üstlenen güçlü aktörlere dönüşmüşlerdir. Bazı kadınlar, kendi servetlerini yöneten, vakıflar kuran, eğitim kurumlarına destek olan ve hatta belirli yöneticilerin yükselmesinde doğrudan rol oynayan kişilikler olarak öne çıkmıştır. Saray içerisindeki bu kadın nüfuzu, zaman zaman hem dönemin din adamları hem de bürokratları tarafından eleştirilmiş; özellikle kadınların fazla görünür olması ve siyasete müdahalesi bazı ahlakî kaygılara sebep olmuştur. Ancak bu eleştiriler, kadınların toplumsal güçlerini uzun vadede engelleyememiştir. Bazı kadınlar zekâları, siyasî sezgileri ve kişilikleriyle hem halk hem de devlet katında önemli bir saygınlık kazanmışlardır. Bu kadınların otoritesi yalnızca özel alanla sınırlı kalmamış, saray dışına taşarak sosyal ve ekonomik alanlarda da etkisini göstermiştir. Ekonomik açıdan bakıldığında da Memlük kadınları yalnızca sarayla sınırlı kalmayıp, ticaret, mülk yönetimi ve vakıf işleriyle de uğraşmışlardır. Kadınların sahip oldukları maddi güç, zaman zaman siyasî güçle birleşerek, Memlük devlet yapısında önemli etkiler doğurmuştur. Sonuç olarak, Memlükler döneminde kadınlar yalnızca haremle veya ev içi rollerle sınırlandırılmamış, aksine toplumsal, siyasal ve ekonomik süreçlerde doğrudan etkili olmuşlardır. Bu gerçeklik, Memlük toplumunun kadın algısını yeniden değerlendirmeyi gerektirmekte ve kadınların o dönemdeki otoritesinin çok katmanlı yapısını gözler önüne sermektedir.

Anahtar Kelimeler: İslam Tarihi, Memlükler, Kadın, Sultan, Emîr.

DOI: https://doi.org/10.30546/19023.978-9952-8573-9-9.2025.9012.
ISBN: 978-9952-8573-8-2

THE AUTHORITY AND ROLE OF WOMEN IN MAMLUK SOCIETY: A POLITICAL AND SOCIAL ANALYSIS

ABSTRACT

The Mamluk period (1250–1517), though often associated with political turmoil, was also a time when women held notable influence in social, political, and even economic spheres. Contrary to the widespread belief that confined women to domestic roles, Mamluk women were visible in public life and participated actively in social rituals and daily interactions. Public spaces such as bathhouses, markets, cemeteries, and the Nile's banks served as important venues for women's social engagement. Bathhouses, in particular, were not only places of hygiene but also hubs of female networking and information exchange. Among the most influential women were the mothers, wives, and concubines of sultans. These women were far from symbolic figures; they shaped political decisions, mediated disputes among elites, influenced state appointments, and occasionally intervened during times of political crisis. Some women independently managed large fortunes, founded waqfs (charitable endowments), supported religious and educational institutions, and facilitated the careers of statesmen and scholars. Their growing influence occasionally provoked criticism from religious authorities and bureaucrats, who viewed such visibility as a moral concern. Despite this, many women gained widespread respect due to their intelligence, political acumen, and leadership abilities. Their authority extended beyond the palace into broader society, where they influenced economic activity, participated in commerce, managed estates, and took part in philanthropic efforts. The combination of wealth and political agency allowed them to become powerful figures in the administrative structure of the Mamluk state. In conclusion, the role of women during the Mamluk era challenges the traditional narrative of female invisibility in medieval Islamic societies. Their multifaceted participation in governance, social life, and the economy demonstrates a more nuanced and dynamic understanding of gender and power in this period. Mamluk women were not merely passive actors but active contributors to the shaping of their society.

Keywords: Islamic History, Mamluks, Women, Sultan, Emir.

GİRİŞ

İslam toplumlarında kadınların tarihsel rolü, çoğunlukla özel alanla sınırlandırılmış bir çerçevede ele alınsa da bazı dönemlerde kadınların toplumsal ve siyasal hayattaki etkinliği göz ardı edilemeyecek boyutlara ulaşmıştır. Bu bağlamda Memlükler dönemi (1250–1517), kadınların yalnızca aile içindeki konumlarıyla değil, aynı zamanda saray, kamu ve ekonomi alanlarındaki etkinlikleriyle de öne çıktıkları bir dönem olarak dikkat çeker.

Memlük toplumunda kadınların etkisi yalnızca gündelik yaşamla sınırlı kalmamış, devlet yönetimiyle doğrudan ilişkili bir biçimde ortaya çıkmıştır. Sultanın annesi, eşi ya da cariyesi konumundaki kadınlar kimi zaman devlet meselelerinde danışmanlık yapmış, kimi zaman ise yüksek düzeyde siyasî

nüfuza sahip olmuşlardır. Bu kadınların bir kısmı yalnızca saray içi çekişmelerde değil, sultan değişimlerinde ve atamalarda da belirleyici rol oynamıştır.

Ayrıca Memlük kadınının ekonomik yaşamla ilişkisi de dikkate değerdir. Ticaret, mülk edinme, vakıf kurma ve şehir yaşamına doğrudan müdahil olma gibi faaliyetler sayesinde kadınlar, dönemin ekonomik yapısında da söz sahibi olmuşlardır. Bunun yanı sıra pazar yerleri, hamamlar, mezarlıklar gibi kamusal mekânlarda kadınların yoğun varlığı, toplumsal yaşamın şekillenmesinde önemli bir faktör hâline gelmiştir.

Bu çalışma, Memlük döneminde kadınların kamusal alandaki görünürlüğünü, siyasal etkinliklerini ve ekonomik katkılarını ele alarak, kadın otoritesinin dönemin toplumsal ve siyasal yapısına etkisini ortaya koymayı amaçlamaktadır. Bu bağlamda, kadınların sadece özel alana sıkıştırılamayacak kadar güçlü ve etkin oldukları; dönemin dinî, kültürel ve siyasal iklimine rağmen kamusal varlıklarını sürdürebildikleri savunulacaktır.

SARAY KADINLARININ DEVLET YÖNETİMİNDEKİ ETKİSİ VE NÜFUZU

Memlükler döneminde kadınların önemli bir nüfuz ve otoriteye sahip oldukları görülmektedir. Sultanlar ve emîrlerin eşleri, sadece saray içi yaşamda değil, aynı zamanda devlet yönetiminde de aktif rol almış, politik kararların şekillenmesinde etkili olmuşlardır. Bu duruma ilişkin somut örneklerden biri, tarihçilerin "zor yaradılışlı ve güçlü karakterli" olarak nitelendirdiği Şecerüddür'dür. Şecerüddür, Memlüklerin en kritik dönemlerinden birinde hem ülkeyi krizlerden kurtarmış hem de devlet işlerini başarıyla idare etmiştir. Hatta kısa bir süreliğine Mısır tahtına çıkarak yaklaşık seksen gün boyunca hükümdarlık yapmış ve bu süreçte üstün zekâ ve siyasî becerilerini ortaya koymuştur (Abdu'r-Rezzak, 1999: s. 53). Ayrıca, Sultan Said Berke Han'ın annesi de bu dönemde önemli bir nüfuza sahipti. Sadece oğlunu değil, aynı zamanda devletin önde gelen emîrlerini de etkileyebilmiş; 676/1277 yılında Sultan Said ile emîrler arasında yaşanan bir ihtilaf sırasında, Sultan çözüm için annesini onlarla görüşmeye göndermiştir. Bu kadın'ın, emîrler tarafından büyük bir saygı ve itibar gördüğü ifade edilmektedir (Baybars el-Mansûrî, 1998: s. 163; İbn Furât, 1942: s. 96; İbn Haldûn, 1988: 5/452; Makrîzî, 1997: 2/109).

Memlükler döneminde kadınların siyasî otorite ve nüfuzu, sadece saray çevresiyle sınırlı kalmayıp, devlet yönetiminde doğrudan etkili olmuş örneklerle desteklenmektedir. Sultan Nasır Muhammed bin Kalavun'un annesi Huvend Eşlun, 693/1294 yılında, kuşatma altındaki kalenin en yüksek burcuna çıkarak emîrlerle görüşmüş ve kuşatmanın gerekçelerini onlarla tartışmıştır. Bu toplantıda, devlet adamlarının taleplerini bizzat dinlemiş ve karşılıklı bilgi alışverişinde bulunmuştur; emîrlerin amacı ise "emîr Sancar eş-Şucaî'den kaynaklanan fitneyi bastırmak" olmuştur (Makrîzî, 1997: 2/253; İbn Tağrîberdî, *Nücûm*, 8/45). Ayrıca, Sultan Eşref İnal'ın eşlerinden Huvand Zeyneb, Memlük kadınlarının devlet yönetimindeki güçlü konumuna önemli bir örnek teşkil etmektedir. Zeyneb, saltanatı sırasında sadece sarayda değil, eyalet yönetimi ve görevden almalar gibi devlet işlerine

DOI: https://doi.org/10.30546/19023.978-9952-8573-9-9.2025.9012.
ISBN: 978-9952-8573-8-2

doğrudan müdahale edebilecek kadar yüksek bir nüfuza ve geniş bir servete sahipti. Sultan Eşref Kayıtbay, Huvand Zeyneb'i görür görmez ayağa kalkar ve büyük saygı gösterirdi (Abdu'r-Rezzak, 1999: s. 55). Tarihçi İbn Tağrîberdî, onun "sultandan veya sultan ile birlikte her türlü hediye ve rüşvetten büyük pay aldığını" belirtirken (İbn Tağrîberdî, 1874: 74), Sahâvî ise sultanın onun emîrlerine öylesine itaatkâr olduğunu, kendi başına tercih hakkının neredeyse bulunmadığını ifade eder (Sahâvî, 1992: 12/45). Bu durum, Memlük kadınlarının siyasî alandaki etkinliğinin somut göstergelerindendir.

Benzer biçimde, Memlük döneminde kadınların yalnızca ailevi rollerle sınırlı kalmadığı, saray ve devlet işlerinde de önemli nüfuz sahibi olabildikleri pek çok örnekle sabittir. Nitekim Sultan Eşref Şaban'ın annesi olan Huvand Berke, bu duruma dair en çarpıcı örneklerden biridir. Tarihî kaynaklara göre Berke Hatun, yalnızca bir annenin şefkatine sahip değil, aynı zamanda güçlü bir siyasî akla ve yönlendirme gücüne de sahipti. Oğlu sultan olmadan önce de saray çevresinde itibarlı bir kadın olarak tanınan Huvand Berke, Şaban'ın tahta geçmesinden sonra da etkisini artırmış; onun alacağı kararlarda mutlaka danıştığı, görüşlerini göz önünde bulundurduğu ve hatta zaman zaman karar alma süreçlerini yönlendirdiği bir figür hâline gelmiştir. Sultan'ın, annesinin sözlerinin dışına çıkmasının neredeyse mümkün olmadığı, onu bir nevi gayriresmî danışman gibi gördüğü ifade edilmektedir. Benzer şekilde, Sultan Salih İsmail'in annesi de yüksek derecede itibar ve etkileyici bir konuma sahipti. Onun hem saray içindeki kadınlar hem de ileri gelen emirler nezdinde saygı gören bir kişilik olduğu bilinmektedir. Sadece annelik konumuyla değil, siyasî itibar ve temsil gücüyle de öne çıkan bu kadınlar, Memlük sarayında "görünmeyen güç" olarak nitelendirilebilecek bir rol oynamışlardır. Öte yandan, Sultan Eşref Barsbay'ın eşi Huvand Celban, yalnızca saray içinde değil, halk nezdinde de büyük bir itibara sahipti. Onun devlet katında büyük saygı gördüğü, saray ile halk arasında bir köprü işlevi gördüğü, halkın dileklerini, şikâyetlerini ve ihtiyaçlarını doğrudan ilettiği bir figür hâline geldiği kaydedilmektedir (Abdu'r-Rezzak, 1999: s. 55-56). Huvand Celban'ın bu arabulucu konumu hem halkla kurduğu yakın bağın hem de sultanın güvenini kazanmış olmasının bir sonucudur. Nitekim, Huvand Celban'ın oğlu Aziz Yusuf tahta geçtiğinde, halk arasında onun annesi hayatta olsaydı krallığın daha düzenli, adaletli ve istikrarlı bir şekilde yönetileceğine dair yaygın bir inanç bulunmaktaydı. Bu kanaat, Huvand Celban'ın sahip olduğu siyasî yetkinlik ve halk üzerindeki etkisinin açık bir göstergesidir (İbn Tağrîberdî, *Menhel,* 5/16).

Tüm bu örnekler, Memlük kadınlarının yalnızca aile içinde, çocuklarının eğitimi ya da eşlerine destek sağlama gibi rollerle sınırlı kalmadıklarını; aksine, devlet işleyişine doğrudan ya da dolaylı yollardan müdahil olabildiklerini göstermektedir. Bu kadınlar, saray içinde kurdukları ilişkiler, sağladıkları güven ve sergiledikleri stratejik zekâ sayesinde dönemlerinin siyasî ve toplumsal yapısında etkin roller oynamışlardır. Böylece, Memlük kadınları sadece özel alanda değil, aynı zamanda kamusal ve siyasî alanda da söz sahibi bireyler olarak karşımıza çıkmaktadır.

KADINLARIN SOSYAL YAŞAMDAKİ GÖRÜNÜRLÜĞÜ VE ARACILIK ROLLERİ

DOI: https://doi.org/10.30546/19023.978-9952-8573-9-9.2025.9012.
ISBN: 978-9952-8573-8-2

Memlükler döneminde saray kadınlarının yalnızca temsilî rollerle sınırlı kalmadığı, zaman zaman devlet meselelerinde doğrudan arabulucu olarak devreye girdikleri görülmektedir. Bu bağlamda, özellikle sultan eşlerinin, sultanlarla emîrler arasındaki anlaşmazlıkları çözme noktasında etkili oldukları belgelenmiştir. Örneğin, Makrîzî'nin aktardığına göre, Sultan Kâmil Şaban 747/1346 yılında Tavaşi Kafûr el-Hindî'nin mallarına el koymak istemiştir. Ancak Sultan Nasır Muhammed bin Kalavun'un dul eşi Huvand Tuğaî'nin Kafûr'un lehine araya girmesiyle, sultan bu niyetinden vazgeçmiş ve sadece onu Kudüs'e sürmekle yetinmiştir (Makrîzî, 1997: 4/28). Benzer şekilde, tarihçi es-Sahâvî'nin rivayet ettiği dikkat çekici bir olayda, Memlük Sultanı Zâhir Hoşkadem, devletin önemli yöneticilerinden biri olan Lala Hoşkadem er-Rûmî hakkında sert bir karar alarak onu Medine'ye sürgün etme niyetine girmiştir. Lala Hoşkadem, sarayda ve bürokraside etkin konumda bulunan, aynı zamanda sultana yakınlığıyla bilinen önemli bir şahsiyetti. Ancak bu karar, yalnızca siyasî değil, aynı zamanda aile içi dengeleri de etkileyen bir sonuç doğurmuştur. Sultanın eşi olan Huvand Şükr Bây, bu karara açıkça karşı çıkmış, duruma doğrudan müdahil olmuştur. Eşiyle olan yakınlığı ve saraydaki nüfuzu sayesinde, bu kararın geri alınması için sultanla doğrudan görüşme yoluna gitmiştir. Dolayısıyla Şükr Bây, yalnızca eş olarak değil, aynı zamanda saray içinde belli bir etki alanına sahip nüfuzlu bir kadın figürü olarak dikkat çekmiştir. Onun bu müdahalesi, kadınların özellikle saray çevresinde siyasî kararlarda nasıl etkili olabildiklerini göstermesi açısından da önemlidir (Sahâvî, 1992: 3/176; Abdu'r-Rezzak, 1999: s. 56). Sultan Zâhir Hoşkadem, eşinin bu güçlü ve kararlı muhalefeti karşısında, başlangıçta aldığı sert tavırdan geri adım atmak zorunda kalmış, Lala Hoşkadem'in Medine'ye sürgün edilmesi kararını iptal etmiştir. Bu olay, yalnızca bireysel bir müdahaleyi değil, aynı zamanda Memlük sarayında kadınların zaman zaman siyasî meselelerde ne denli etkili olabildiklerinin somut bir örneğidir. Ayrıca bu durum, kadınların sadece mahrem alanda değil, devlet yönetimi gibi kamusal konularda da dolaylı yollardan söz sahibi olabileceklerini göstermesi bakımından dikkate değerdir.

Memlük dönemine ait çağdaş tarihî kaynaklar, saray kadınlarının yalnızca özel ve mahrem alanlarla sınırlı kalmadıklarını, aksine devlet yönetiminin çeşitli kademelerinde doğrudan ya da dolaylı şekilde etkili olduklarını açık biçimde ortaya koymaktadır. Bu kadınlar, görünürde siyasî bir yetkiye sahip olmasalar da, sahip oldukları ailesel bağlar, saray içi konumlar ve kişisel itibara dayalı nüfuzları sayesinde karar alma süreçlerinde dikkate alınan, hatta yön verici figürler hâline gelmişlerdir. Özellikle bazı sultan eşlerinin ve annelerinin, yüksek rütbeli devlet görevlilerinin atanmasında, görevden alınmasında ya da terfi ettirilmesinde kilit roller üstlendikleri görülmektedir. Bu kadınlar, kimi zaman doğrudan sultana danışmanlık yaparak, kimi zaman ise perde arkasından etkili kişiler aracılığıyla istediklerini dolaylı yollarla kabul ettirerek devlet bürokrasisine yön verebilmişlerdir. Bazı durumlarda, bir emirin görevden alınmasının ya da başka birinin önemli bir mevkiye getirilmesinin arkasında saraylı bir kadının ısrarlı talebi ya da müdahalesi olduğu açıkça kayıtlara geçmiştir (İbn Tağrîberdî, *Nücûm,* 9/116). Nitekim, dönemin çağdaş kaynaklarında yer alan bazı bireysel örnekler, bu

DOI: https://doi.org/10.30546/19023.978-9952-8573-9-9.2025.9012.
ISBN: 978-9952-8573-8-2

tür etkilerin yalnızca genel bir eğilim değil, belgelenmiş birer gerçeklik olduğunu göstermektedir. Kâfûr es-Sayrafî'nin kendi biyografisinde açıkça belirttiği üzere, onun zimâm (mali işlerin idaresi) görevine yükselmesinde yalnızca liyakati değil, Sultan Zâhir Berkuk'un eşi Huvand Hacer bint Menkli Beğa eş-Şemsî'nin doğrudan aracılığı etkili olmuştur (Sahâvî, 1992: 6/226). Bu durum, yalnızca bireysel bir kayırmacılık örneği olarak değil, aynı zamanda saray kadınlarının devlet işleyişinde nasıl bir nüfuz kanalı hâline geldiğinin somut bir göstergesi olarak değerlendirilebilir. Benzer şekilde, Sultan Zâhir Çakmak döneminde de eşinin yönlendirmeleriyle bazı kişilerin önemli görevlere getirildiği kaynaklarda açıkça ifade edilmektedir. Sultanın eşi Huvand Mağûl, saraydaki etkisini yalnızca özel hayatla sınırlı tutmayarak, devlet kademelerinde kimi isimlerin yükselmesini sağlamak üzere aktif bir rol üstlenmiştir. Nitekim onun desteğiyle, Ahmed b. Muhammed el-Attâr, Memlük bürokrasisinin en itibarlı makamlarından biri olan devâdâriyye (yazı işleri başkanlığı) görevine getirilmiştir. Aynı şekilde, Cevher el-Kankebây adlı bir başka isim de yine Huvand Mağûl'un araya girmesiyle zimâm görevine atanmıştır (Abdu'r-Rezzak, 1999: s. 57).

Ayrıca, Memlük toplumunda kadınlarla kurulan akrabalık ilişkilerinin, sadece özel hayatla sınırlı kalmayıp, bireylerin siyasî ve bürokratik kariyerlerini etkileyen önemli bir unsur hâline geldiği Suden el-Muhammedî örneği ile daha açık bir şekilde görülmektedir. Suden el-Muhammedî, uzun yıllar boyunca hassakîye adı verilen özel muhafız birliğinde görev yapmış, bu görev sayesinde saray çevresinde belli bir itibara sahip olmuştu. Hassakîye, doğrudan sultana bağlı seçkin bir birlik olarak, görev alanlarında bulunan kişilere hem fiziksel koruma hem de saray içi tanınırlık sağlardı. Bu yapının içerisinde uzun süre yer almış olması, Suden el-Muhammedî'ye belirli bir saygınlık kazandırsa da bu konumdan bir üst kademeye, yani doğrudan siyasî otorite sahibi bir makama terfi etmesi uzun süre mümkün olmamıştır. Ancak onun bu sınırlı yükselişi, Sultan Zâhir Çakmak'ın eşi ile kurduğu dolaylı aile bağı sayesinde kırılmıştır. Suden el-Muhammedî, sultanın eşinin kız kardeşiyle evlenerek, yalnızca saraya yakın olmakla kalmamış, aynı zamanda hanedanla doğrudan akrabalık kurmuştur. Bu evlilik, onun için adeta bir dönüm noktası olmuş; daha önce liyakatiyle elde edemediği siyasî yükseliş, bu bağ sayesinde mümkün hâle gelmiştir. Nihayetinde, Memlük yönetim yapısında oldukça önemli bir mevki olan nâiblik (valilik) görevine tayin edilmiştir (Sahâvî, 1992: 3/285-286). Suden el-Muhammedî'nin örneği, Memlük bürokrasisinde kişisel liyakat ve görev başarısının yanı sıra, saray kadınlarıyla kurulan yakın ilişkilerin de bir tür meşruiyet ve terfi aracı olarak işlev gördüğünü ortaya koymaktadır. Bu bağlamda, kadının sadece kendi nüfuzu ile değil, aynı zamanda çevresine sağladığı imkânlar üzerinden de devlet içindeki güç ağlarını etkileyebildiği açıkça görülmektedir.

Görünüşe göre, Memlük döneminde saray kadınlarının sahip olduğu otorite ve etkiden haberdar olan çağdaşlar, bu kadınları yalnızca nüfuz sahibi figürler olarak değil, aynı zamanda siyasî ve idarî hedeflere ulaşmak için birer aracı ve destek kanalı olarak da değerlendirmişlerdir. Özellikle devlet kademelerinde bir göreve atanmak, mevcut görevini korumak ya da terfi etmek isteyen şahıslar için, saray kadınlarıyla kurulan ilişkiler adeta birer "güç köprüsü" işlevi görmüştür. Bu bağlamda, sultan

DOI: https://doi.org/10.30546/19023.978-9952-8573-9-9.2025.9012.
ISBN: 978-9952-8573-8-2

eşleri ya da onların yakın çevresiyle geliştirilen dostluklar, evlilik bağları ya da hizmet ilişkileri, sadece kişisel değil aynı zamanda politik ve bürokratik anlamda da yüksek getirisi olan stratejik ilişkiler olarak kabul edilmiştir. Bu durumu somutlaştıran örneklerden biri, dönemin tanınmış tarihçisi es-Sahâvî tarafından aktarılmaktadır. Sahavî, dönemin önde gelen fakihlerinden el-Belkinî'nin önemli bir göreve getirilmesinde, eşi Hadice'nin etkisini özellikle vurgular. Hadice'nin bu süreçte oynadığı rol, sadece kendi konumundan değil, Sultan Eşref İnal'ın eşi olan ve sarayda "Büyük Hâtun" (Huvand el-Azma) unvanıyla bilinen kadınla kurduğu özel yakınlıktan kaynaklanmaktadır. Bu yakınlık, Hadice'ye saray çevresinde bir tür arabuluculuk ve yönlendirme gücü kazandırmış, böylece eşinin atanmasında belirleyici bir unsur hâline gelmiştir (Sahâvî, 1992: 12/25).

Benzer şekilde, dönemin toplumsal yapısı içinde doğrudan siyasî otoriteyle iletişim kurma imkânı bulunmayan tüccarlar, zanaatkârlar ya da halktan kişiler, taleplerini ya da şikâyetlerini devletin resmî kanalları yerine dolaylı yollarla iletmeyi tercih etmişlerdir. Bu noktada en etkili aracı ise çoğu zaman saray kadınları olmuştur. Özellikle sultanların eşleri, anneleri ya da kızlarıyla bağlantı kurabilen kimseler, taleplerinin doğrudan devlet erkanına iletilmesini sağlayarak, çözüm sürecini hızlandırabilmişlerdir. Birçok kaynakta, halkın veya tüccarların, bir konuda hak aramak, vergi indirimi talep etmek ya da adalet sağlamak amacıyla sultanın haremine ulaşmak için çeşitli yollar denediği, bu uğurda kadınlar aracılığıyla dolaylı bir diplomasi yürüttüğü anlaşılmaktadır. Eğer bir mesele sultanın haremi aracılığıyla gündeme getirilebilirse, bu durum çoğu zaman bürokratik engellere takılmadan, hatta resmî yollardan çok daha hızlı bir biçimde çözüme kavuşmuştur (Makrîzî, 1997: 3/215). Bu durum, saray kadınlarının yalnızca sembolik değil, aynı zamanda işlevsel bir aracı konumunda olduklarını da göstermektedir.

Memlük dönemi kaynaklarında, bazı şahsiyetlerin devlet kademelerinde yükselmeleriyle ilgili olarak, sultan ailesiyle kurdukları evlilik bağlarının belirleyici bir rol oynadığı dikkat çekmektedir. Bu durum, sadece bireysel başarı ya da liyakatle değil, aynı zamanda ailevi ve evlilik temelli ittifaklarla da mevki kazanmanın mümkün olduğunu göstermektedir. Özellikle, sultanların kızlarıyla ya da yakın akrabalarıyla yapılan evlilikler, kişinin saraydaki itibarını ve siyasal etkisini doğrudan artırmıştır. Örneğin, İbn Hacer'in ed-Dürer el-Kâmine adlı eserinde, Emîr Berligi el-Eşrefî'nin Sultan Baybars el-Caşengîr'in kızıyla evlendikten sonra saray içindeki konumunun önemli ölçüde güçlendiği belirtilmektedir (Abdu'r-Rezzak, 1999: s. 58). Benzer şekilde, Emîr Akboğa bin Abdu'l-Vahid'in de Sultan Nasır Muhammed bin Kalavun'un kız kardeşi Huvand Tuhaî ile gerçekleştirdiği evlilik sayesinde, sultan nazarındaki değerinin arttığı ve siyasî ilerleme sağladığı aktarılmaktadır (İbn Hacer, 1972: 1/465). İbn Tağrîberdî'nin aktardığına göre, Emîr el-Cay el-Yusufî de Sultan Eşref Şaban'ın annesi Huvand Berke ile evlenerek büyük bir siyasal meşruiyet ve güç kazanmıştır (İbn Tağrîberdî, *Nücûm*, 11/60). Yine Emîr İnal ez-Zâhirî'nin, Sultan Ferec bin Berkuk'un kız kardeşi Huvand Bayram ile yaptığı evlilik sonucunda, devlet işlerinde sözü geçen, etkili bir aktöre dönüştüğü vurgulanmaktadır (İbn Tağrîberdî, *Menhel*, 3/217).

DOI: https://doi.org/10.30546/19023.978-9952-8573-9-9.2025.9012.
ISBN: 978-9952-8573-8-2

Kadınların Memlük dönemindeki nüfuz ve otoritelerinin sadece sultan eşleri (huvandlar) ve saraylı kadınlarla sınırlı olmadığı açıktır. Zira dönemin kaynakları, cariyeler ve gözde kadınların da önemli siyasî müdahalelerde bulunabildiklerine işaret etmektedir. Örneğin, Makrîzî'nin aktardığına göre, 737/1336 yılında bazı valilerin tüccarlara karşı aşırı zorbalık ve mallarına el koyma vakaları yaşanmıştır. Bu durumu düzeltmek için birçok yüksek rütbeli emîr tüccarları savunmaya çalışsa da Sultan Nasır Muhammed bin Kalavun hiçbirinin sözünü dinlememiştir. Ancak, sultanın dadısı ve mürebbiyesi olan Sitt Hadak konunun içine girerek tüccarların durumunu sultana arz etmiş ve bunun üzerine sultan anında isteği kabul ederek zulme son vermiştir (Makrîzî, 1997: 3/215). Bunun yanı sıra, Makrîzî Sultan Kâmil Şaban döneminde emîrlerin, sultanın hizmetkârlarına ve kadınlarına aşırı yetki vermesinden rahatsızlık duyduklarını belirtir (Makrîzî, 1997: 4/33). Sultan Şaban'ın Hicaz'a gitme kararı alamayacak kadar kadınların etkisi altında kaldığı ifade edilir (Makrîzî, 1997: 4/29). Ayrıca başka bir çağdaş anlatımda, Sultan Hasan'ın özel muhafızlarından birinin kendisini öldürmeyi planladığı bilgisi üzerine, sultanın bu adamı saraya zırhını kıyafetinin altına gizleyerek geldiği halde çağırttığı ve haremde bir odada elleri bağlanarak sorguladığı belirtilir. Fakat, sultanın gözde kadınlarından biri bu adamın affı için araya girer ve sultan onun şefaatini kabul ederek adamı affeder ve özür diler (Makrîzî, 1997: 4/252).

İbn Hacer'in aktardığı iki örnek, Memlük döneminde kadınların sahip olduğu nüfuzun somut ve önemli etkilerini gözler önüne sermektedir. Birincisi, Sultan Nasır Muhammed bin Kalavun'un cariyesi Tuffay aracılığıyla, Mekke'de buğdaydan alınan vergiyi (meks) kaldırmasıdır (İbn Hacer, 1972: 2/383). İkinci örnek ise, Şamlı şarkıcı Dünya bint el-Akbâî'nin rolüdür; Sultan Eşref Şaban'ın gözdesi olan Dünya, 778/1377 yılında şarkıcılar vergisinin (meks el-magânî) kaldırılmasında etkin bir aracı olmuş, bu konuda sultana ricada bulunmuş ve isteği kabul edilmiştir (İbn Hacer, 1969: 1/163-164).

Bununla birlikte, kadınların bu geniş nüfuzu, dönemin bazı fakihleri arasında eleştirilmiş ve kaygıyla karşılanmıştır. Özellikle İbn Teymiyye, kadınlara itaatin devletin ve hükümdarlığın bozulmasının önemli sebeplerinden biri olduğunu vurgulamış, "Kadınlara itaat, çoğu zaman hükümdarlığı ve devletleri bozan şeydir" diyerek konuya dikkat çekmiş ve bu duruma karşı uyarıda bulunmuştur (İbn Teymiyye, 1995: 25/324). Bu ifadeler, kadınların siyasal ve sosyal alandaki etkisinin tartışmalı ve eleştirel bir zeminde de değerlendirildiğine işaret etmektedir.

SONUÇ

Memlükler dönemi, kadının toplumsal ve siyasal hayattaki yerinin yalnızca haremle sınırlı olmadığını açıkça ortaya koyan bir dönemdir. Gerek saray çevresinde gerekse kamusal yaşamda etkin olan kadınlar, dönemin sosyal dokusunda önemli roller üstlenmişlerdir. Sultanın annesi, eşi ya da cariyesi konumundaki kadınlar, zaman zaman doğrudan siyasal kararlarda etkili olmuş; devlet işlerine yön vermiş, atamalarda söz sahibi olmuş ve hatta bazı kriz anlarında ara bulucu roller üstlenmişlerdir. Bu

bağlamda kadın, pasif bir figür olmaktan çıkmış; yönetim erkine temas eden güçlü bir aktöre dönüşmüştür.

Ayrıca, ekonomik alanda da kadınların önemli bir etkisi olduğu görülmektedir. Vakıf kurma, ticaret yapma, mülk edinme gibi faaliyetler aracılığıyla kadınlar sadece ekonomik hayata katılmakla kalmamış, aynı zamanda şehirleşmenin ve toplumsal hizmetlerin şekillenmesinde de katkı sunmuşlardır. Bu durum, onların toplumsal saygınlıklarını ve kamusal otoritelerini daha da pekiştirmiştir.

Bununla birlikte kadınların kamusal alandaki görünürlüğü, zaman zaman dinî otoriteler ve bazı devlet görevlileri tarafından eleştirilmiş, özellikle eğlence yerleri ve sosyal buluşma mekânları üzerindeki yasaklarla sınırlandırılmak istenmiştir. Ancak bu tür müdahaleler genellikle geçici olmuş, kadınların günlük yaşam içindeki aktif rolleri büyük ölçüde devam etmiştir.

Sonuç olarak, Memlükler döneminde kadınlar sadece aile ve ev hayatının bir parçası değil, aynı zamanda siyaset, ekonomi ve toplumsal ilişkilerde etkili bireyler olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu çok boyutlu varoluş, İslâm toplumlarında kadının tarihsel rolüne dair daha dengeli ve gerçekçi bir perspektif geliştirilmesini zorunlu kılmaktadır.

KAYNAKÇA

Abdu'r-Rezzak, Ahmed. (1999). *el-Meretu fi Mısri'l-Memlukiye*. Kahire: el-Heyetu'l-Mısriyyetu'l-Amme li'l-Kitab.

Baybars el-Mansûrî, Rüknüddîn en-Nâsırî. (1419/1998). *Zübdetü'l-fikre fî târîḫi'l-hicre*. thk. Donald S. Beyrut: Yayıncı yok.

İbn Furât, Nâsırüddîn Muhammed b. Abdurrahim. (1942). *Târîhu ibni'l-Furât*. thk. Kostantin Zerîk. Beyrut: Silsiletu Ulumü'ş-Şarkiyye el-Matbaatu-l Amirkaniyye.

İbn Hacer, Ebü'l-Fazl Şihabüddîn. (1389/1969). *İnbâü'l-ğumr bi-enbâi'l-umr*. thk. Hasan Habeşî. 4 cilt. Mısır: Meclisi'l-Ala li'ş-Şuuni'l-İslâmiyye.

İbn Hacer, Ebü'l-Fazl Şihabüddîn. (1392/1972). *ed-Dürerü'l-kâmine fî aʿyâni'l-miʾeti's-sâmine*. thk. Muhammed Abdu'l-Muid. 6 cilt. el-Hind: Meclis-i Dairetü'l-Mearif-i Osmaniye.

İbn Haldûn, Ebû'l Zeyd Veliyyüddîn. (1408/1988). *Divanü'l-mübtedeʾ ve'l-haber fî tarihi'l-ʿArab ve'l-Berber ve men-âsşarahüm min-ẕevi's-şani'l-ekber*. thk. Halil Şahade. Beyrut: Darü'l-Fikr.

İbn Tağrîberdî, Ebü'l-Mehâsin Cemâlüddîn. (1874). *Nühzetü'l-insan fî zikri tarihi'l-muluk ve'l-ayan.* yy: Vakfiyetu'l-Emin Ğazi li'l-Fikri'l-Kur'an.

İbn Tağrîberdî, Ebü'l-Mehâsin Cemâlüddîn. (trs). *el-Menhelü'ş-sâfî ve'l-müstevfî baʿde'l-vâfî*. thk. Muhammed Muhammed Emin. 7 cilt. Mısır: el-Heyetü'l-Mısriyyetü'l-Ammeti li'l-Kitab.

İbn Tağrîberdî, Ebü'l-Mehâsin Cemâlüddîn. (trs). *en-Nücûmü'z-zâhire fî mülûki Mısr ve'l-Ḳāhire*. 16 cilt. Mısır: Vizaretu's-Sekafe ve'l-İrşad el-Kavm-i Darü'l-Kütub.

İbn Teymiyye, Ebü'l-Abbâs Takıyyüddîn Ahmed. (1416/1995). *Mecmuu'l-fetava*. thk. Abdurrahman b. Muhammed b. Kasım. Medine: Mecmuu'l-Melik Fahd lit-Tabaati'l-Mushafi'ş-Şerif.

Makrîzî, Ebu Muhammed Takıyüddîn. (1997). *es-Sülûk li-ma'rifeti duveli'l-mülûk.* thk. Muhammed Abdulkadir Ata. 8 cilt. Lübnan/Beyrut: Darü'l-Kütubi'l-İlmiyye.

Sahâvî, Ebü'l-Hayr Şemsüddîn. (1412/1992). *eḍ-Davʾü'l-lâmiʿ li-ehli'l-karni't-tâsiʿ*. 12 cilt. Beyrut: Dâru'l-Ceyl.

DOI: https://doi.org/10.30546/19023.978-9952-8573-9-9.2025.9012.
ISBN: 978-9952-8573-8-2

TÜRKİYE'DE KALKINMAYI ETKİLEYEN FAKTÖRLERİN MEKÂNSAL ANALİZİ

Sevgi Sülükçüler[1*], Sibel Selim[2]

[1*]Sosyal Bilimler Enstitüsü, İktisat Bölümü, Manisa, Türkiye
ORCID Code: https://orcid.org/ 0000-0002-4503-7267
[2]İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, Ekonometri Bölümü, Manisa, Türkiye
ORCID Code: https://orcid.org/0000-0002-8464-588X

Özet

Kalkınma sadece ekonomik büyüme değil; sosyal refah, bölgesel eşitlik, yaşam kalitesi ve kurumsal sürdürülebilirlik gibi çok boyutlu süreçleri kapsayan bütüncül bir olgudur. Kalkınmanın sağlanması, uzun vadeli ekonomik istikrarın ve demokratik toplumsal yapıların inşa edilmesinde temel bir araç olarak kabul edilmektedir. Özellikle bölgesel düzeyde kalkınmanın sağlanması, hem ülke içi mekansal dengesizliklerin azaltılması hem de toplumsal bütünleşmenin güçlendirilmesi açısından kritik öneme sahiptir. Bu çerçevede oluşturulan çalışmanın amacı; Türkiye'de yer alan 81 il kapsamında ve 2009-2020 dönem aralığında, daha önce literatürde ele alınmayan çok sayıda tarım-hayvancılık, sosyokültürel, fiziki ve ekonomik faktörler olmak üzere 4 temel gösterge kullanılarak il düzeyinde genel bir kalkınma endeksi oluşturmak ve bu endeksin mekansal dağılımını keşfedici mekansal veri analizi yöntemiyle değerlendirmektir. Endeks oluşturma sürecinde seçilen 55 gösterge min-max normalleştirme yöntemi kullanılarak [0,1] aralığında ölçeklendirilmiştir. Keşfedici mekansal veri analizinde ise ortak bir sınırı paylaşan illerin komşu kabul edilmesi amacıyla, rook (kale) komşuluğu yönteminden yararlanılmış; aynı sınırı paylaşan iller komşu olarak kabul edilerek ona göre ağırlık matrisi oluşturulmuştur. Elde edilen endeks puanları, Türkiye illerinin kalkınma düzeylerine göre sıralamasına imkan tanımış; mekansal dağılım analizinde ise Moran's I istatistiği, LISA analizleri ve mekansal otokorelasyon haritalarından yararlanılmıştır. Elde edilen bulgulara göre kalkınma düzeyleri açısından Türkiye'de belirgin mekansal eşitsizlikler gözlemlenmektedir. Batı Anadolu, Marmara, İç Anadolu'nun bazı kentleri yüksek endeks puanlarına sahipken, Güneydoğu ve Doğu Anadolu bölgelerinde kalkınma düzeyinin görece daha düşük olduğu görülmüştür. Moran's I katsayısı 0.503 olup ($p<0.01$), bu bulgu iller arasında pozitif yönde anlamlı bir otokorelasyonun varlığına işaret etmektedir. LISA analizleri ise yüksek kalkınma kümelerinin İstanbul, Ankara, Eskişehir gibi kentler etrafında; düşük kalkınma kümelerinin ise Hakkari, Ağrı, Şırnak gibi doğu illeri çerçevesinde dağılım sergilediğini göstermektedir. Bu çalışma, mekansal bakış açısının kalkınma politikalarına entegre edilmesinin gerekliliğine dikkat çekmekte olup; aynı zamanda iller düzeyinde geliştirilecek yerel kalkınma stratejileri için ampirik bir zemin oluşturmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Kalkınma Endeksi, Moran's I, LISA, Türkiye

SPATIAL ANALYSIS OF FACTORS AFFECTING DEVELOPMENT IN TURKEY

Abstract

Development is not only economic growth; it is a holistic phenomenon that encompasses multidimensional processes such as social welfare, regional equality, quality of life and institutional sustainability. Achieving development is accepted as a basic tool in the construction of long-term economic stability and democratic social structures. Achieving development especially at the regional level is of critical importance in terms of both reducing spatial imbalances within the country and strengthening social integration. The aim of the study conducted within this framework is to create a general development index at the provincial level using 4 basic indicators, namely agriculture-livestock, sociocultural, physical and economic factors, which have not been previously addressed in the literature, within the scope of 81 provinces in Turkey and in the period of 2009-2020 and to evaluate the spatial distribution of this index by using the exploratory spatial data analysis method. The 55 indicators selected in the index creation process were scaled in the range of [0,1] using the min-max normalization method. In the exploratory spatial data analysis, the rook neighborhood method was used in order to accept the provinces sharing a common border as neighbors; provinces sharing the same border were accepted as neighbors and a weight matrix was created accordingly. The obtained index scores allowed the provinces of Turkey to be ranked according to their development levels; Moran's I statistics, LISA analyses and spatial autocorrelation maps were used in the spatial distribution analysis. According to the findings, significant spatial inequalities are observed in Turkey in terms of development levels. While some cities in Western Anatolia, Marmara and Central Anatolia have high index scores, it was observed that the level of development is relatively lower in the Southeastern and Eastern Anatolia regions. Moran's I coefficient is 0.503 ($p<0.01$), which indicates the existence of a positively significant autocorrelation between the provinces. LISA analyses show that high development clusters are distributed around cities such as Istanbul, Ankara and Eskişehir; while low development clusters are distributed around eastern provinces such as Hakkari, Ağrı and Şırnak. This study draws attention to the necessity of integrating the spatial perspective into development policies; It also provides an empirical basis for local development strategies to be developed at the provincial level.

Keywords: Development Index, Moran's I, LISA, Turkey

GİRİŞ

Kalkınma, sadece ekonomik büyümeyi değil, aynı zamanda toplumsal refahın artışını, temel hizmetlere erişimi ve yaşam kalitesinin yükselmesini de içeren çok boyutlu bir süreçtir. Bu bağlamda, ülkelerin ve bölgelerin kalkınma düzeylerini anlamak için salt makroekonomik göstergeler yeterli olmayıp, sosyo-ekonomik göstergelerin bütüncül şekilde değerlendirilmesine olan ihtiyaç giderek

DOI: https://doi.org/10.30546/19023.978-9952-8573-9-9.2025.9012.
ISBN: 978-9952-8573-8-2

artmaktadır. Özellikle coğrafi ölçekte meydana gelen kalkınma farklılıkları, bölgesel eşitsizliklerin giderilmesi ve dengeli büyümenin sağlanması açısından kritik bir önem taşımaktadır. Türkiye gibi sosyo-ekonomik ve coğrafi çeşitliliği yüksek ülkelerde iller düzeyinde kalkınma düzeylerinin sistematik olarak ölçülmesi ve bu ölçümler ışığında politikaların şekillendirilmesi yerel kalkınmayı teşvik edici sonuçlar doğurabilmektedir.

Bu çerçevede, mekânsal verinin içerdiği coğrafi bağımlılıklar ve mekânsal örüntüler dikkate alınmadan yapılacak analizlerin eksik ve yanıltıcı sonuçlar doğurabileceği literatürde sıklıkla vurgulanmaktadır (Anselin, 1995). Keşfedici Mekansal Veri Analizi (ESDA) teknikleri, geleneksel istatistiksel yaklaşımlardan farklı olarak, mekânsal otokorelasyonun yönünü ve şiddetini görselleştirerek, belirli bölgelerdeki kümelenmeleri veya ayrışmaları tanımlama olanağı sunar. Bu yöntemler, kalkınma endeksi gibi bileşik yapılı göstergelerin mekânsal yapısını keşfetmek ve bölgesel eşitsizliklerin coğrafi boyutlarını somut biçimde ortaya koymak için oldukça elverişlidir. Böylece karar vericilere yalnızca hangi bölgelerin geri kaldığını değil, aynı zamanda bu bölgelerin mekânsal bağlamda nasıl konumlandığını da göstererek daha hedefli müdahale alanları belirlemelerine imkân tanır.

MATERYAL VE YÖNTEM

Normalizasyon Yötemi

Veri analitiği, makine öğrenmesi, istatistik ve ekonometrik uygulamalarda analiz başarısını doğrudan etkileyen temel unsurlardan biri, veri ön işleme sürecidir. Gerçek yaşamdan toplanan veriler genellikle eksik, hatalı yada farklı ölçekte olabilir. Özellikle çok değişkenli veri analizlerinde her değişkenin farklı bir ölçekte olması modelin çıktısını yanıltabilir ya da modelin belirli değişkenlerin yanlış biçimde ağırlıklı değerlendirmesine yol açabilir (Han et al.,2011). Bu sorunu çözmek için başvurulan yöntemlerden biri de normalizasyon yöntemidir.

Normalizasyon, verilerin belli ölçekte genellikle [0,1] veya [-1,1] olarak ifade edilmesini sağlayan dönüşüm tekniğidir. Bu sayede farklı ölçeklerdeki değişkenler analizlerde eşit ağırlıkta yer alır özellikle ölçek duyarlılığı yüksek algoritmaların daha doğru öğrenmesi sağlanır (Shalabi et al., 2006).

Bu çalışmada, normalizasyon için en popüler yöntemlerden biri olan Min-Max yöntemi kullanılmıştır. Bu yöntemin tercih edilme nedeni ise veri setinin belirgin aykırı değer içermemesi ve analiz modelinin ölçek duyarlı olmasıdır. Min-max yöntemi verilerin doğrusal olarak analiz edilmesine imkan sağlar. Minimum, verinin alabileceği en düşük değeri; maximum ise verinin alabileceği en yüksek değeri temsil etmektedir. Verileri veri setinin minimum ve maksimum değeri arasında [0,1] ölçekler. Bu yöntem verilerdeki tüm ilişkisel özellikleri korur. (Aksu vd., 2019).

Min-Max normalizasyon temel formülasyonları (1 ve 2) şu şekildedir (Han et al.,2011):

$$X = \frac{X - X_{min}}{X_{max} - X_{min}} \qquad (1)$$

$$X' = 1 - \frac{X - X_{min}}{X_{max} - X_{min}} \quad (2)$$

Bu formalizasyonda simgelerin temsil ettikleri şu şekildedir:

X: Normalizasyonu sağlanmış veri (Pozitif katkısı olanlar)

X': Normalizasyonu sağlanmış veri (Negatif katkısı olanlar)

X_{min}: Girdi seti içerisindeki en küçük değer

X_{max}: Girdi seti içerisindeki en büyük değer

Keşfedici Mekansal Veri Analizi

Mekansal veri analizi özellikle son 30 yılda istatistiksel araştırmalarda önemli bir paradigma kaymasına sebep olmuş, verilerin sadece içeriksel değil aynı zamanda coğrafi bağlamda da değerlendirilmesi gerekliliğini ortaya koymuştur. Geleneksel istatistiki yöntemler mekânı çoğunlukla analiz dışı bir unsur olarak görürken, gelişen mekânsal istatistiksel yaklaşımlar veriler arasındaki ilişkilerin fiziksel konumlar açısından da ele alınması gerektiğini savunmaktadır. Bu çerçevede geliştirilen Keşfedici Mekânsal Veri Analizi (ESDA), mekânsal verilerdeki yapısal özellikleri görselleştirme ve istatistiksel araçlar yoluyla incelenmesini hedeflemektedir. ESDA, veriye dayalı hipotez geliştirme, mekânsal görselin ortaya çıkarılmasında güçlü bir yöntemsel araç sunmaktadır (Anselin, 1996). ESDA, temelde mekansal bağımlılık ve mekansal heterojenlik kavramlarını barındırır. Mekansal bağımlılık, bir gözlem konumunun komşu gözlemlerle olan ilişkisini belirler. Bu durum, klasik istatistiksel analizlerdeki bağımsızlık varsayımının mekansal veriler için çoğunlukla geçerli olmadığını ortaya koymaktadır. Tobler'in Birinci Coğrafi Yasası olarak bilinen ve "her şey her şeyle ilişkilidir, ancak yakın olanlar daha çok ilişkilidir" şeklinde ifade edilen ilke, mekansal bağımlılığın temelini oluşturur (Tobler, 1970). Ancak görsellik tek başına yeterli olmamaktadır. ESDA'nın güçlü yönlerinden biri, mekansal otokorelasyonu istatistiksel olarak test etme kapasitesidir. Bu amaçla geliştirilen Moran's I istatistiği, gözlem birimlerinin benzerliklerinin, mekansal komşuluk ilişkilerine göre anlamlı bir desen oluşturup oluşturmadığını test etmektedir. Moran's I pozitif çıktığında benzer değerlerin mekansal kümelenme sergilediğini; negatif çıktığında ise zıt değerlerin komşu olduğu sonucuna varılmaktadır. Moran's I mekansal bağımlılığın küresel düzeyde ölçülmesini desteklemektedir. Buna karşı Lokal Moran's I (LISA), her bir gözlem biriminin komşularıyla ilişkisini değerlendirerek yerel düzeyde otokorelasyon tespitine imkan sağlamaktadır. Böylece sadece genel eğilim değil, bölgesel farklılıklar da analiz edilebilmektedir (Ord and Getis,1995). Bu analizin yapılabilmesi için mekansal birimlerin birbiriyle olan ilişkilerini tanımlayan mekansal ağırlık matrisleri (W) oluşturulması gerekmektedir. Bu matrisler, komşuluk ilişkilerini belirlerken farklı kriterler kullanılmaktadır. En yaygın kullanılanlar arasında Queen komşuluğu, rook komşuluğu, k-en yakın komşuluk ve mesafeye dayalı eşik tanımı yer almaktadır. Bu komşuluk tanımlarına göre

DOI: https://doi.org/10.30546/19023.978-9952-8573-9-9.2025.9012.
ISBN: 978-9952-8573-8-2

ağırlıklandırılan ilişkiler hem Moran's I hem de diğer mekansal istatistiklerin hesaplanmasında doğrudan rol oynamaktadır (Cliff and Ord, 1981).

Global ve Lokal Moran I İstatistiği

Global Moran's I, tüm çalışma alanındaki bir değişkenin mekansal otokorelasyon derecesini tek bir değerle özetlemektedir. Bu değer pozitif ise benzer değerlerin komşu birimlerde kümelendiğini, negatif ise zıt değerlerin komşu birimlerde bulunduğunu, sıfıra yakınsa rastgele bir dağılım sergilediğini göstermektedir. Moran's I değeri teorik olarak -1 ve +1 arasında değişmektedir. Moran I testi genel olarak mekansal bağımlılığın olup olmadığını test etmek için yapıldığında Global Moran I, bir bölgenin kendisine komşu olan bölgelerle nasıl bir ilişki içinde olduğunu belirlemek için yapıldığında ise Lokal Moran I olarak adlandırılmaktadır (Yerdelen Tatoğlu, 2022).

Global Moran I testi için hipotezler,

H_0: Mekansal otokorelasyon yoktur.

H_1: Mekansal otokorelasyon vardır şeklinde kurulmaktadır.

Y bağımlı değişken için Moran I istatistiği formülasyonu (3) ise şu şekildedir (Anselin, 1996):

$$I = \frac{N}{S_o} \frac{\sum_{i=1}^{N} \sum_{j=1}^{N} w_{ij}(Y_i - \bar{Y})(Y_j - \bar{Y})}{\sum_{i=1}^{N} (Y_i - \bar{Y})^2} \quad (3)$$

N: Gözlem sayısı

Y_i:Birimdeki değişken değeri

$\bar{Y}$: Ortalama değer

w_{ij}: Mekansal ağırlık (komşuluk) matrisi

$S_o = \sum_{i=1}^{N} \sum_{j=1}^{N} w_{ij}$: Ağırlıkların toplamı ifade etmektedir.

Global Moran's I, genel bir bağımlılık düzeyini sunarken, mekansal bağımlılığın yerel düzeyde nasıl dağıldığını göstermemektedir. Bu eksikliği gidermek üzere geliştirilen Lokal Moran's I her bir birimin çevresindeki komşularıyla olan ilişkisini analiz etmektedir. Bu yöntem sayesinde mekânsal kümelenme yerleri tespit edilebilir (Anselin, 1995).

Lokal Moran I için 3 temel durum söz konusudur (Yerdelen Tatoğlu, 2022).

1.Mekansal otokorelasyonun pozitif olduğu durumlar

2.Mekansal otokorelasyonun negatif olduğu durumlar

3.Mekansal otokorelasyonun anlamsız olduğu durumlar

DOI: https://doi.org/10.30546/19023.978-9952-8573-9-9.2025.9012.
ISBN: 978-9952-8573-8-2

Bu çalışmada kalkınma endeksi oluşumunda kullanılan 4 temel göstergeye (tarım-hayvancılık, sosyokültürel, fiziki, ekonomik) ait değişkenler Tablo 1'de sunulmuştur.

Tablo 1: Endeks Oluşumunda Kullanılan Göstergeler

Tarım-Hayvancılık Değişkenleri	**Sosyokültürel Değişkenler**
Tarımsal Alet ve Makineler Toplam	Patent tescillerinin illere göre dağılımı
Fiziki Kimyevi Gübre Tüketimi (Ton)	Halk kütüphaneleri: Kütüphane sayısı
Toplam Bitki Besin Maddesi Tüketimi (Ton)	Halk kütüphaneleri: Kitap sayısı
Çiftçi Sayısı	Halk kütüphaneleri: Bin kişi başına yararlanma sayısı
Toplam Canlı hayvan sayısı	Doğurganlık hızı: çocuk sayısı
Toplam işlenen tarım alanı (hektar)	Kaba intihar hızı (%000)
Toplam uzun ömürlü bitkilerin alanı (hektar)	Kaba boşanma hızı (%0)
Tahıllar ve diğer bitkisel ürünlerin üretim miktarı (ton) : Toplam	Kaba evlenme hızı (%0)
Tahıllar ve diğer bitkisel ürünlerin hasat edilen alanı (hektar): Toplam	Günlük ve aylık bebek ölümleri: Toplam
Kişi başına bitkisel üretim değeri (TL)	Vakıfların Yıl Bazında İllere Göre Dağılımı
Canlı hayvanlar değeri (1000 TL)	Suç işlendiği il ve suç türüne göre ceza infaz kurumuna giren hükümlüler: Toplam
Hayvansal ürünler : Bal (ton)	Ortalama ve ortalama ilk evlenme yaşı: Ortalama ilk evlenme yaşı / Gelin ve Damat
Tarımsal sulama (MWh)	Ortalama ve ortalama ilk evlenme yaşı: Ortalama ilk evlenme yaşı / Gelin
	Yaşa göre bağımlılık oranı: Genç ve Yaşlı
	Okuryazar oranı
	Sinema ve tiyatro sayısı
Fiziki Göstergeler	**Ekonomik Göstergeler**
Kullanım yerlerine göre elektrik tüketimi: Kişi başına toplam elektrik tüketimi (KWh)	İş kayıtlarına göre girişim sayıları: Tarım, ormancılık ve balıkçılık

DOI: https://doi.org/10.30546/19023.978-9952-8573-9-9.2025.9012.
ISBN: 978-9952-8573-8-2

Sanayi Elektrik Tüketimi (kWh)	İş kayıtlarına göre girişim sayıları: Su temini; kanalizasyon, atık yönetimi ve iyileştirme faaliyetleri
İl ve devlet yolu (km)	İşgücüne katılma oranı (%)
Belediye sayısı	İşsizlik oranı (%) [15+ yaş]
İlçe sayısı	Yatırım Teşvik: İstiham (Enerji+hizmet+imalat+madencilik+tarım)
Belediye Belgeli konaklama tesislerinde geliş ve geceleme sayıları: Geceleme sayısı / Yabancı	Ortalama günlük kazanç farkı (erkek-kadın)
Yüz bin kişi başına toplam hastane yatak sayısı	Kredilerin İllere ve Bölgelere Göre Dağılımı, (Milyon TL)
Toplam Hekim	Tarım sektöründe çalışan sigortalıların sayısı
Bin kişi başına otomobil sayısı	Merkezi Bütçe gelirleri
İniş-kalkış yapan uçak sayısı / Toplam	Kişi Başına GSYH
İlin toplam nüfusu	
Alınan göç	
Yıllık nüfus artışı (binde)	

BULGULAR

Kalkınma Endeksine Ait Global Moran I Analiz Sonuçları

Global Moran I ile öncelikle haritalandırma yardımıyla (Harita 1) illerin kalkınma konusunda kümelenme sergileyip sergilemediği incelenmektedir. Haritada görülen iller düzeyindeki gelişmişlik verileri, alan düzeyinde sistematik bir farklılaşma ortaya koymaktadır. Batı illerinin büyük bir bölümü koyu tonlarla gösterilirken, doğu ve güneydoğu illerinin açık tonlarda yer alması pozitif mekansal otokorelasyonun varlığına işaret etmektedir.

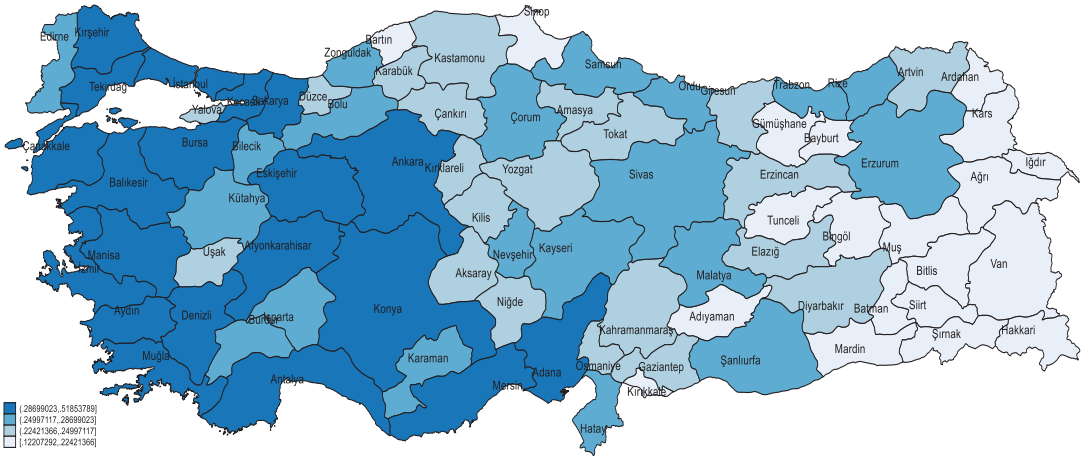
Tablo 2: Global Moran I Analizi Sonucu

Değişken	**I**	**E(I)**	**Sd(I)**	**Z**	**Olasılık değeri**
Kalkınma Endeksi	0.503	-0.013	0.071	7.234	0.000

DOI: https://doi.org/10.30546/19023.978-9952-8573-9-9.2025.9012.
ISBN: 978-9952-8573-8-2

Tablo 2'de yer alan analiz sonucuna göre kalkınma endeksine ait Moran I değeri pozitif (0.503) ve istatistiki olarak (0.000) anlamlıdır. Bu yüksek değer, benzer değerlere sahip illerin coğrafi bakımdan birbirine yakın konumlandığını yani pozitif bir mekansal otokorelasyon olduğunu göstermektedir. Elde edilen z değeri (7.234) ise standart normal dağılım çerçevesinde oldukça yüksektir. Bu durum ise otokorelasyonun rastlantısal olma ihtimalini ortadan kaldıracak düzeydedir.

Harita 1: İllerin Kalkınma Endeksine Göre Dağılımı

Harita 1, kalkınma düzeyi yüksek olan illerin genellikle birbirine komşu ve aynı bölgede (Batı Anadolu, Marmara); kalkınma düzeyi düşük olan illerin de aynı şekilde birbirine komşu ve aynı bölgede (Doğu ve Güneydoğu Anadolu) kümelenme sergilediğini göstermektedir.

Tablo 3: İllerin Kalkınmasına Ait Özet Bilgiler

Kalkınma Bakımından Gelişmiş İller	
Bursa, Kocaeli, Manisa, Denizli, Tekirdağ	Sanayi ve üretim kümeleri
İzmir, Kocaeli, Tekirdağ, Antalya	Liman, ticaret, lojistik merkezleri
Ankara, Eskişehir	Kamu ve akademik merkezler
Antalya, Muğla, İzmir, Aydın	Turizm ve hizmet ağı gelişmiş iller
Aydın, Manisa, Denizli	Tarım ve tarıma dayalı sanayi
Kalkınma Bakımından Görece Düşük İller	
Hakkâri, Şırnak	Coğrafi izolasyon, düşük beşeri sermaye, güvenlik sorunları

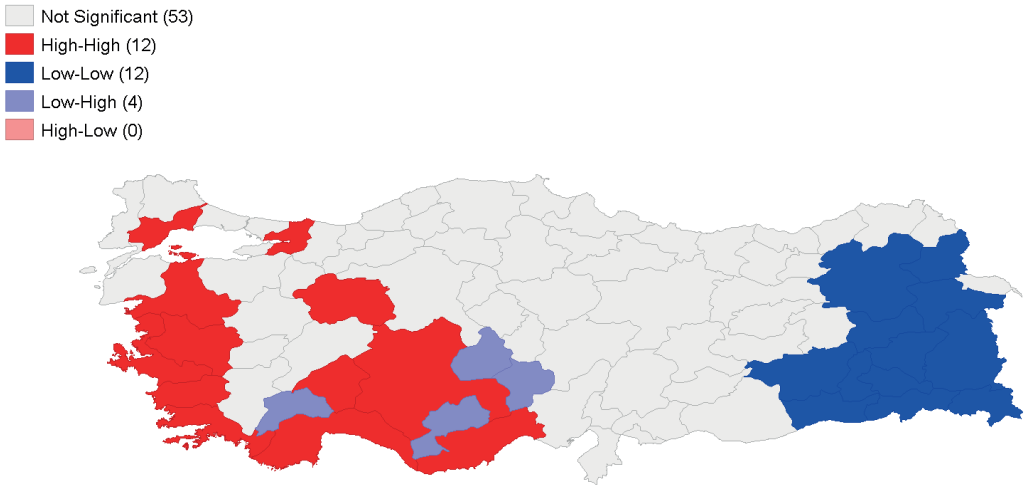
DOI: https://doi.org/10.30546/19023.978-9952-8573-9-9.2025.9012.
ISBN: 978-9952-8573-8-2

Muş, Bitlis, Siirt	Eğitim düzeyi düşük, tarımsal üretim geleneksel, sanayi yok denecek kadar az
Tunceli, Bingöl	Ulaşım kısıtlı, yatırım çekme kapasitesi düşük
Ağrı, Iğdır	Düşük tarım verimi, genç nüfus yüksek ancak eğitim seviyesi düşük
Mardin, Batman, Şanlıurfa	Potansiyel var ancak kurumsal kapasitesi zayıf, altyapı eksiği belirgin
Kahramanmaraş, Adıyaman	Nispeten gelişme açık ancak sektörel çeşitlilik sınırlı

Kalkınma Endeksine Ait Lokal Moran I Analiz Sonuçları

Çalışmada elde edilen LISA haritası da (Harita 2) Türkiye'deki iller arasında kalkınma düzeylerinin istatistiksel ve mekânsal olarak anlamlı bir biçimde kümelendiğini ortaya koymuştur.

Harita 2: İllerin Kalkınma Endeksine Göre LİSA Haritası

Analiz sonucunda, Marmara, Ege ve Batı Akdeniz bölgelerinde yer alan illerin "High–High" kümelenme içinde yer aldığı görülmektedir. İzmir, Aydın, Antalya, Bursa ve Tekirdağ gibi iller, hem yüksek kalkınma endeks değerlerine sahip olmaları hem de gelişmiş komşularla çevrili olmaları nedeniyle bu gruba dâhil edilmiştir. Bu sonuç, sanayi, turizm ve hizmet sektörlerinin yoğunlaştığı batı bölgelerinde mekânsal pozitif dışsallıkların güçlü şekilde etkili olduğunu göstermektedir. Batı bölgeleri, uzun yıllardır süregelen altyapı yatırımları, yüksek düzeyde beşeri sermaye, ihracata yönelik sanayileşme ve yoğun iç göç gibi faktörler sayesinde kalkınmanın merkezi hâline gelmiştir.

Öte yandan, LISA analizinde Doğu ve Güneydoğu Anadolu bölgelerinde yer alan birçok ilin "Low–Low" kümeleme içerisinde yer aldığı tespit edilmiştir. Hakkâri, Şırnak, Bitlis, Muş ve Van gibi iller, hem kendi kalkınma düzeylerinin düşük olması hem de benzer düzeydeki komşularla çevrili olmaları nedeniyle bu kümeye dâhil edilmiştir. Bu durum mekânsal yoksulluk tuzağı olarak tanımlanabilmekte; düşük kalkınma düzeyine sahip bölgelerin bu durumdan çıkmasının oldukça güç olduğunu ifade etmektedir (Uçar, 2022:91). Doğu illerindeki bu durumun başlıca nedenleri arasında altyapı eksiklikleri, eğitim ve sağlık hizmetlerine erişimdeki zorluklar, iş gücünün niteliğinin düşüklüğü ve zaman zaman yaşanan güvenlik sorunları yer almaktadır. Her ne kadar GAP ve DAP gibi bölgesel kalkınma projeleri uygulanmış olsa da bu projelerin etkilerinin uzun vadede ve yerel kapasiteye göre farklılaştığı görülmektedir.

"Low–High" kümelemeye giren iller ise mekânsal anlamda uyumsuzluk taşıyan bölgelerdir. Bu iller, kendileri düşük kalkınma düzeyine sahip olmasına rağmen gelişmiş komşularla çevrilidir. Örneğin Karaman ve Isparta gibi iller, çevresel kalkınma baskısı altında potansiyel risk taşıyan bölgelerdir. Bu durum, kalkınma politikalarında yalnızca bireysel illere değil, bölge bütünlüğüne dikkat edilmesi gerektiğini ortaya koymaktadır. Aksi takdirde kalkınmış merkezler çevresindeki düşük gelişmişlik merkez-çevre ilişkilerinde dengesizlik yaratabilmektedir (Le Gallo and Ertur, 2003).

TARTIŞMA ve SONUÇ

Kalkınma olgusu, yalnızca ekonomik büyümeyle sınırlı kalmayıp sosyal refah, yaşam kalitesi, bölgesel eşitlik ve kurumsal sürdürülebilirlik gibi çok boyutlu süreçleri içeren kapsamlı bir dönüşüm sürecidir. Bu çok boyutlu yapısıyla kalkınma, uzun vadeli ekonomik istikrarın ve toplumsal bütünleşmenin sağlanması açısından kritik öneme sahiptir. Ancak kalkınma dinamikleri mekânsal olarak homojen dağılmamakta, belirli bölgelerde yoğunlaşarak ülke içinde farklı kalkınma düzeyleri doğurmaktadır. Bu durum, kalkınmanın mekânsal boyutunu anlamak için Kalkınma Kutupları Teorisi'ni ön plana çıkarır. Kalkınma Kutupları Teorisi'ne göre kalkınma, ekonomik ve sosyal dönüşümün eşanlı ve homojen şekilde her bölgede değil, belli merkezlerde (kutuplarda) başlamasıyla ortaya çıkar. Bu kutuplar, büyüme potansiyeli yüksek olan kentler ya da sektörler etrafında şekillenir ve teorik olarak çevresine doğru yayılması beklenir. Ancak bu yayılma etkisi her zaman gerçekleşmeyebilir; merkezlerde yoğunlaşan kalkınma, çevre bölgeleri dışlayarak mekânsal eşitsizlikleri derinleştirebilir (Hirschman,1958).

Bu çalışmada, Türkiye'de 81 il için 2009–2020 döneminde tarım, hayvancılık, altyapı, eğitim ve demografik göstergeler kullanılarak oluşturulan kalkınma endeksi, min-max normalleştirme yöntemiyle 0-1 aralığında ölçeklendirilmiştir. Elde edilen değerler, keşfedici mekânsal veri analiz teknikleri (ESDA), Moran's I ve LISA istatistikleri ile değerlendirilmiştir.

Analiz bulgularına göre, Türkiye'de kalkınma düzeyleri açısından belirgin mekânsal eşitsizlikler gözlemlenmiştir. İstanbul, Ankara, Eskişehir gibi kentler, yüksek kalkınma puanlarıyla kalkınma

DOI: https://doi.org/10.30546/19023.978-9952-8573-9-9.2025.9012.
ISBN: 978-9952-8573-8-2

kutupları olarak öne çıkarken; Hakkâri, Ağrı, Şırnak gibi iller düşük kalkınma düzeyleriyle çevresel periferileri temsil etmektedir. Moran's I katsayısının 0.503 ve %5 anlamlılık düzeyinde pozitif otokorelasyon göstermesi, kalkınmanın mekânda kümelendiğini ve iller arasında sistematik farklar bulunduğunu göstermektedir. LISA analizleri ise bu kümelenmenin coğrafi olarak yoğunlaştığı alanları açıkça ortaya koymaktadır. Bu bulgular, Kalkınma Kutupları Teorisi'nin Türkiye özelinde geçerliliğini ortaya koymaktadır. Kalkınmanın belli bölgelerde yoğunlaştığı ancak çevre illere yeterince yayılamadığı gözlemlenmektedir. Böylece büyüme kutupları etrafında gelişen bir mekânsal ikilik oluşmakta; bu da ulusal düzeyde bölgesel eşitsizlikleri yapısal hâle getirmektedir. Kalkınma kutuplarının çevresine yayılmaması, planlamada yalnızca ekonomik merkezlere odaklanmanın yeterli olmadığını, çevre illerin dinamiklerinin de entegre edilmesi gerektiğini göstermektedir.

Bu bağlamda Türkiye'nin mevcut bölgesel kalkınma politikalarının gözden geçirilmesi, yüksek potansiyele sahip çevre illerin altyapı, eğitim ve üretim kapasitesi açısından desteklenmesi gerekmektedir. Ayrıca, yerel düzeyde yönetişim kapasitesinin güçlendirilmesi, kutuplarla çevre arasındaki yapısal kopuklukların giderilmesi açısından önem taşımaktadır.

Sonuç olarak, çalışmanın bulguları, kalkınmanın sektörel değil, mekânsal olarak da ele alınması gerektiğine işaret etmektedir. Yerel kalkınma stratejilerinin, sadece sektörel değil, mekânsal eşitsizlikleri azaltmayı hedeflemesi gerekmektedir. Bu bağlamda kalkınma politikalarının, kutuplarda yoğunlaşan ekonomik dinamiklerin çevreye yayılmasını sağlayacak şekilde planlı, yönlendirici ve bölgesel farklılıkları dikkate alan bir yapıya kavuşturulması zorunlu görünmektedir.

KAYNAKLAR

Aksu G, Güzeller CO, Eser MT 2019. The Effect of Normalization method used in different sample sizes on the success of artificial neural network model. International Journal of Assessment Tools in Education, 6(2): 170-192.

Anselin L 1995. Local indicators of spatial association-LISA. Geographical Analysis, 27(2): 93-115.

Anselin L 1996. The Moran scatterplot as an ESDA tool to assess local instability in spatial association. Spatial Anallytical Perspectives on GIS, 111-125.

Cliff AD, Ord JK 1981. Spatial Processes: Models and Applications. London: Pion.

Han J, Pei J, Kamber M 2011. Data mining: Concepts and techniques (3rd ed.). Morgan Kaufmann, pp.39-82.

Hirschman AO 1958. The strategy of economic development. Yale University Press.

Le Gallo J, Ertur C 2003. Exploratory spatial data analysis of the distribution of rgional per capita GDP in Europe 1980-1995. Papers in Regional Sicence, 82(2):175-201.

Ord JK, Getis A 1995. Local spatial autocorrelation statistics: Distributional issues and an application. Geographical Analysis, 27(4): 286-306.

Shalabi LA, Shaaban Z, & Kasasbeh B 2006. Data mining: A preprocessing engine. Journal of Computer Science, 2(9): 735–739.

Tobler WR 1970. A computer movie simulating urban growth in the Detroit region. Economic Geography, 46(1): 234-240.

Uçar M 2022. Türkiye'de sosyo-ekonomik gelişmişlik düzeylerinin mekansal otokorelasyonla analizi. Doğu Anadolu Sosyal Bilimler Dergisi, 4(2): 83-101.

Yerdelen Tatoğlu F 2022. Mekansal Ekonometri: Stata Uygulamalı (1.Basım). Beta Basım Yayın Dağıtım.

DOI: https://doi.org/10.30546/19023.978-9952-8573-9-9.2025.9012.
ISBN: 978-9952-8573-8-2

AKGÖL(SAKARYA)'DA ÇEVRESEL KİRLETİCİ OLAN AĞIR METALLERİN FİZİKİ COĞRAFYA KAPSAMINDA SENTEZİ

Şeyma ÇELİK [1]

[1] İnsan ve Toplum Bilimleri Fakültesi, Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi, Çanakkale, Türkiye
ORCID:0009-0005-7188-8830

ÖZET

İnsan kaynaklı çevre kirliliği, artan nüfus ile beraber ekolojiye büyük bir baskı oluşturmaktadır. Çevre kirliliğinin etkilediği alanları göller ve bulundukları havzalar oluşturmaktadır. Çalışmamızda Sakarya il sınırları içerisinde bulunan Akgöl ve çevresinin kirlilik kaynakları tespiti hedeflenmiştir. Akgöl, Sakarya nehrinin eski menderes biçimli, kopmuş kol (Oxbow Lake) yapısında bulunmaktadır. Araştırma sahasında, ön çalışma olarak gölün kıyı kesimleri, göl su yüzeyi, tarımsal faaliyetler ve çevredeki yerleşmelerin durumları saptanmıştır. Gölde belirlenen 23 noktadan görüntü alınmıştır. Bu araştırma kapsamında ekolojik ve çevresel kirletici unsurlarından biri olan ağır metallerin Akgöl dip sedimanlarındaki kirlilik düzeyleri araştırılacaktır. Sedimanlardaki ve sudaki ağır metal konsantrasyonları için ICP-MS analizi yapılacaktır. Çalışma sürecinde, Temmuz-Ağustos(2025) ayında 4 lokasyondan elde edilen sediment örneklerinde kimyasal analizler yapılacaktır. Akgöl dip sedimanlarındaki ağır metal kirlilik tespiti için zenginleşme faktörü kullanılacaktır. Hedefler kapsamında arazi çalışmalarının yanında uzaktan algılama verilerinden, morfometrik haritalardan, termal kızılötesi sensörlerle donatılmış insansız hava araçlarından (İHA) ve bu verileri haritalamak için coğrafi bilgi sistemlerinden faydalanılacaktır. Çalışma sonunda, Akgöl'deki mevcut kirletici faktörlerin, bulgular ile saptanması hedeflenmiştir.

Anahtar kelimeler: Ağır metaller, Sediment, Ekolojik risk, Zenginleşme faktörü, Çevre Kirliliği, Coğrafi Bilgi Sistemleri

SYNTHESIS OF HEAVY METALS AS ENVIRONMENTAL POLLUTANTS IN AKGÖL (SAKARYA) WITHIN THE SCOPE OF PHYSICAL GEOGRAPHY

ABSTRACT

Human-induced environmental pollution, together with the increasing population, creates great pressure on ecology. The areas affected by environmental pollution are lakes and the basins they are located in. Our study aims to determine the pollution sources of Akgöl and its surroundings within the borders of Sakarya province. Akgöl is located in the old meander-shaped, broken branch (Oxbow Lake) structure of the Sakarya River. In the research area, the coastal areas of the lake, lake water surface, agricultural activities and the status of the surrounding settlements were determined as a

DOI: https://doi.org/10.30546/19023.978-9952-8573-9-9.2025.9012.
ISBN: 978-9952-8573-8-2

preliminary study. Images were taken from 23 points determined in the lake. Within the scope of this research, the pollution levels of heavy metals, one of the ecological and environmental pollutant elements, in the Akgöl bottom sediments will be investigated. ICP-MS analysis will be carried out for heavy metal concentrations in sediments and water. During the study, chemical analyzes will be carried out in sediment samples obtained from 4 locations in July-August (2025). Enrichment factor will be used for the detection of heavy metal pollution in the Akgöl bottom sediments. Within the scope of the objectives, in addition to field studies, remote sensing data, morphometric maps, unmanned aerial vehicles (UAVs) equipped with thermal infrared sensors and geographic information systems will be used to map this data. At the end of the study, it is aimed to determine the current polluting factors in Akgöl with the findings.

Keywords: Heavy metals, Sediment, Ecological risk, Enrichment factor, Environmental Pollution, Geographic Information Systems

DOI: https://doi.org/10.30546/19023.978-9952-8573-9-9.2025.9012.
ISBN: 978-9952-8573-8-2

KÖYLERE ÖĞRETMEN YETİŞTİRME: KÖY ENSTİTÜLERİ VE KAPATILMA NEDENLERİ

Ebru BALÇIK

Zonguldak Bülent Ecevit Üniversitesi
ORCID ID: https://orcid.org/ 0009-0000-1539-7563

Özet

Günümüzde alternatif okul olarak niteleyebileceğimiz Köy Enstitüleri, yetiştirdiği köy öğretmenleriyle köy halkına okuma yazmayı öğretmesinin yanı sıra hayvancılık, tarım, tamirat-tadilat, inşaat gibi köy hayatında ihtiyaç duyacağı birçok konuda da bilinçlenmesini sağlamıştır. İsmail Hakkı Tonguç'un John Dewey'in uygulamalı eğitim görüşlerini Türkiye'nin köylerine göre uyarlaması sonucu ortaya çıkan "Köy Enstitüleri Fikri" dönemin Milli eğitim Bakanı Hasan Ali Yücel'in destekleriyle 17 Nisan 1940 tarihinde 3803 Sayılı Yasayla hayata geçmiştir. 1946 yılında Hasan Ali Yücel'in milli eğitim bakanlığının sona erip, İsmet İnönü tarafından CHP'li Reşat Şemsettin Sirer'in atanmasıyla Köy Enstitüleri de kapanmaya başlamıştır. 1946 yılı itibarıyla Köy Enstitüleri, Köy Öğretmen Okullarına dönüştürülmeye başlanmıştır. 1946 öncesindeki Köy Enstitüleri ile tüm ilişik kesilmiş, tüm düzen değiştirilmiştir. 1950 yılında iktidara gelen Demokrat parti tarafından Köy Öğretmen Okulları 4 sene daha eğitim verdikten sonra 1954 yılında tamamen kapatılmıştır. Köy Enstitülerini ve enstitülerin kapanma nedenlerini ele alan bu çalışma nitel bir araştırma olarak kurgulanmıştır. Bu çalışmada nitel araştırma yöntemlerinden doküman analizinin kullanıldığı bir çalışma olmuştur.

Araştırmanı sonuçları şu şekildedir: Köy enstitülerinin kapatılma nedenlerini üç ana başlıkta ele alabiliriz. Bunlar politik nedenler, toplumsal nedenler ve eğitimsel nedenlerdir. Politik nedenlerden birisi II. Dünya Savaşı'nın sonlarına doğru 1945 yılında Rusya'nın Türkiye'yi savaşa katma isteğine karşılık Cumhurbaşkanı İsmet İnönü tarafından Amerika'dan yardım istenmiştir. ABD'nin Truman Doktrini ile Türkiye'ye finansal destek vermesi (Marshall Yardımı) karşılığında Milli Şefliğin kaldırılması, Köy enstitülerinin kapatılması gibi şartlarının olması nedeniyle Köy Enstitülerinin kapatıldığı görüşüdür. İkinci politik nedense Hasan Ali Yücel'den farklı düşünen muhalif bazı CHP milletvekillerinin bu kapanma da etkisi olduğu kesindir. Köy Enstitülerinin açıldığı dönemde birçok milletvekilinin oylamaya katılmaması da bunu göstermektedir. Demokrat Parti başa gelmeden önce CHP tarafından zaten birçok Köy Enstitüsü kapatılmış ya da kurulma özünü kaybetmiştir. Üçüncü politik neden olaraksa, oradaki öğrencilerim ve öğretmenlerin yönetimde söz sahibi olması, komünizme benzetilmiş. Kimi kesimlerce Köy Enstitüleri komünist yuvası olarak nitelendirilmiştir. Toplumsal nedenlere bakıldığında birinci neden olarak enstitülerde kız ve erkek öğrencilere yatılı karma eğitimin yapılması nedeniyle, fuhuş yuvası olduğu, dinen uygun olmadığı görüşünün topluma

DOI: https://doi.org/10.30546/19023.978-9952-8573-9-9.2025.9012.
ISBN: 978-9952-8573-8-2

yayılmasıyla, enstitülerin kapatılmıştır. Yine o dönem köylerde bulunan toprak ağalarının, köylünün bilinçlenmesini ve kendisine karşı koymasını istemedikleri için Köy Enstitülerini karalamış, kapanmalarına sebep olmuştur. Eğitsel nedenlere bakıldığında 1946 yılından itibaren Köy Öğretmen okullarına dönüşen okullarda teknik ve uygulamalı eğitimin kaldırılması, 1949 yılından sonra köylü çocuğu olma şartı kaldırılarak kurumun herkese açılması gibi nedenler gösterilebilir. Köy Enstitülerinin kapatılmasındaki ana nedenin politik nedenler olduğu, toplumsal ve eğitimden kaynaklı nedenlerinse kapanmayı etkilediği ancak ana neden olmadığı görülmektedir.

Anahtar kelimeler: Köye Öğretmen Yetiştirme, Köy Enstitüleri, Uygulamalı Eğitim, John Dewey, İsmail Hakkı Tonguç, Hasan Ali Yücel

TRAINING TEACHERS IN VILLAGES: VILLAGE INSTITUTES AND THE REASONS FOR THEIR CLOSURE

Abstract

The Village Institutes, which we can describe as alternative schools today, not only taught the villagers how to read and write with the village teachers they trained, but also made them aware of many issues they would need in village life, such as animal husbandry, agriculture, repair-renovation, and construction. The “Village Institutes Idea”, which emerged as a result of İsmail Hakkı Tonguç’s adaptation of John Dewey’s practical education views to the villages of Turkey, was put into practice with the support of the Minister of National Education at the time, Hasan Ali Yücel, on April 17, 1940, with Law No. 3803. In 1946, with the end of Hasan Ali Yücel’s term as Minister of National Education and the appointment of Reşat Şemsettin Sirer from the CHP by İsmet İnönü, the Village Institutes also began to close. As of 1946, the Village Institutes began to be converted into Village Teacher Training Schools. All ties with the Village Institutes prior to 1946 were severed and the entire order was changed. The Village Teacher Training Schools were closed completely in 1954 after providing education for another 4 years by the Democrat Party, which came to power in 1950. This study, which examines the Village Institutes and the reasons for their closure, was designed as a qualitative research. This study used document analysis, one of the qualitative research methods.

The results of the research are as follows: The reasons for the closure of village institutes can be considered under three main headings. These are political reasons, social reasons and educational reasons. One of the political reasons was that in 1945, towards the end of World War II, in response to Russia’s desire to include Turkey in the war, President İsmet İnönü requested assistance from the United States. The view that the Village Institutes were closed was due to the conditions such as the abolition of the National Chiefdom and the closure of the Village Institutes in return for the financial support (Marshall Aid) provided to Turkey by the US with the Truman Doctrine. The second political reason is that some opposition CHP deputies who thought differently from Hasan Ali Yücel definitely had an impact on this closure. The fact that many deputies did not participate in the voting when the

DOI: https://doi.org/10.30546/19023.978-9952-8573-9-9.2025.9012.
ISBN: 978-9952-8573-8-2

Village Institutes were opened also shows this. Before the Democrat Party came to power, many Village Institutes were already closed by the CHP or lost their essence of establishment. The third political reason is that the students and teachers there had a say in the administration, which was likened to communism. Village Institutes were described as communist nests by some groups. When we look at the social reasons, the first reason is that the institutes were closed because they provided mixed boarding education for girls and boys, and the idea that they were places of prostitution and were not religiously appropriate spread throughout the society. Again, the landowners in the villages at that time denigrated the Village Institutes because they did not want the villagers to be conscious and to resist them, and this caused them to close down. When we look at the educational reasons, we can show the reasons such as the removal of technical and practical education in the schools that were transformed into Village Teachers' Schools after 1946, and the removal of the requirement of being a village child after 1949 and the opening of the institution to everyone. It is seen that the main reason for the closure of the Village Institutes was political reasons, while social and educational reasons affected the closure but were not the main reason.

Keywords: Training Village Teachers, Village Institutes, Applied Education, John Dewey, İsmail Hakkı Tonguç, Hasan Ali Yücel

DOI: https://doi.org/10.30546/19023.978-9952-8573-9-9.2025.9012.
ISBN: 978-9952-8573-8-2

GÜNÜMÜZ MİTLERİ: BATIL İNANÇLAR

Şahin BÜTÜNER[1*]

[*1]Bolu Abant İzzet Baysal Üniversitesi, Türk Dili, Bolu, Türkiye
ORCID Code: https://orcid.org/0000-0002-3801-7786

Özet

Mitler, geçmişten günümüze insanoğlunun hayatı anlamlandırma sürecinde oluşturduğu bir düşünce sistemidir. Mitler, tarih boyunca hikâyeler ve karakterler aracılığıyla yaşam üzerine; kimi zaman öğütler şekilde, kimi zaman korkutucu ve tehditkâr unsurlarla doğruyu göstererek, bazen sadece eğlendirici rolüyle varlığını sürdürmüştür. Anne ve babaların çocukların davranışlarını yönlendirmek için veya toplumların toplum içindeki bireyin düşünce ve davranışlarını yönlendirmek için çeşitli mitler ürettiği gözlemlenmektedir. Mitler, toplum içindeki insan için bir düşünce ve davranış modeli oluşturur. Mitler, zamanla batıl inançlarda veya efsaneler, masallar gibi anlatılarda sembolik olarak yeniden üretilmiştir. Günümüzde toplum hayatında var olan batıl inançlardan bazıları mitolojik düşünce sisteminin bir uzantısıdır. Batıl inanç olarak adlandırılan bazı düşünce ve davranış biçimlerini işlevsel bağlamda üç açıdan kategorize etmek mümkündür. Birincisi bireyin istenen düşünce ve davranışta bulunmasını sağlamak, ikincisi Türk mitolojik sisteminin öğretilerine uygun düşünce ve davranışlarda bulunmak, üçüncüsü ise dini öğretilere uygun düşünce ve davranışlarda bulunmak için halk arasında söylenen kalıplaşmış düşünceler ve davranışlar. Batıl inançların içerisinde mitolojik veya dini çeşitli sembolik anlamlar bulunabilir. Bu nedenle bu çalışmanın amacı batıl inanç olarak kabul edilen kimi düşünce ve davranışların Türk mitolojisi ile olan ilgisini tespit etmektedir. Bu çalışmada halk arasında söylenen bu kalıplaşmış ve tekrar eden düşünce ve davranışların dini ve kültürel kaynağı teolojik ve halk bilimsel bir okuma yöntemi ile analiz edilecektir. Yapılan literatür taraması ve analiz sonucu batıl inançlar arasında tesadüfi olarak işlevsel fayda sağlayan düşünceler olduğu gibi dinden veya mitolojiden kaynağını alan düşünce ve davranışlar bulunmaktadır. Batıl inançların bazıları mitolojik bir dönemde tesadüfi bir davranışın sonucu tekrar eden davranışlar haline gelmiş ve bu dönemde hayatı anlamlandırmaya çalışan insanoğlu bu tekrar eden davranışları mitolojik olarak açıklama yoluna gitmişlerdir. Rasyonalitenin daha da hâkim bir durum olduğu günümüzde bu mitolojik açıklamaların batıl inanış şeklinde yaşatıldığı gözlenmektedir. Uzak geçmişte yaşanan, yakın geçmişte anlatılan ve günümüzde batıl inanç olarak tanımlanan düşünce ve davranışlara yansıyan mit, toplumun ve bireyin hayatına yön vererek mitolojik süreklilik oluşmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Mit, Türk İnanç Sistemi, Batıl İnançlar.

DOI: https://doi.org/10.30546/19023.978-9952-8573-9-9.2025.9012.
ISBN: 978-9952-8573-8-2

TODAY'S MYTHS: SUPERSTITIONS

Abstract

Myths are a thought system that has been created by human beings in the process of making sense of life from the past to the present. Myths have continued their existence throughout history through stories and characters; sometimes in the form of advice, sometimes in the form of showing the truth with frightening and threatening elements, and sometimes only in the role of entertainment. It is observed that mothers and fathers produce various myths to direct the behavior of their children or societies to direct the thoughts and behaviors of individuals within a society. Myths create a thought and behavior model for people within a society. Myths have been symbolically reproduced in superstitions or in narratives such as legends and tales over time. Some of the superstitions that exist in social life today are an extension of the mythological thought system. It is possible to categorize some forms of thought and behavior called superstitions in three functional aspects. The first is to ensure that the individual has the desired thought and behavior, the second is to think and behave in accordance with the teachings of the Turkish mythological system, and the third is to think and behave in accordance with religious teachings, stereotyped thoughts and behaviors said among the people. Various mythological or religious symbolic meanings can be found within superstitions. Therefore, the aim of this study is to determine the relevance of some thoughts and behaviors accepted as superstitions to Turkish mythology. In this study, the religious and cultural source of these stereotyped and repetitive thoughts and behaviors said among the people will be analyzed with a theological and folkloric reading method. As a result of the literature review and analysis, there are thoughts that provide functional benefits as well as thoughts and behaviors that take their source from religion or mythology among superstitions. Some of the superstitions became repetitive behaviors as a result of a coincidental behavior in a mythological period and in this period, people who tried to make sense of life tried to explain these repetitive behaviors mythologically. Today, when rationality is more dominant, it is observed that these mythological explanations are kept alive in the form of superstitions. The myth reflected in the thoughts and behaviors experienced in the distant past, narrated in the recent past and defined as superstitions today, gives direction to the life of the society and the individual and creates mythological continuity.

Keywords: Myth, Turkish Belief System, Superstitions.

Giriş

Mitler, geçmişten günümüze insanoğlunun hayatına yön yer veren ve sosyo-kültürel hayatın değişimine paralel olarak toplum içinde farklı şekillerde var olan kutsal öykülerdir. Bu kutsal öyküler de zamanla insanoğlunun hayatında mitolojik bir düşünce sistemi olarak yer almıştır. Bu bağlamda mitler sadece anlatılardan oluşmamaktadır aynı zamanda bir düşünce sistemi olarak toplum hayatında var olmaktadır. Kutsallıkla ilgili olağanüstü düşünceler toplum hayatına yansımıştır. Tarihin en eski

DOI: https://doi.org/10.30546/19023.978-9952-8573-9-9.2025.9012.
ISBN: 978-9952-8573-8-2

dönemlerinden itibaren günümüze kadar mitler çeşitli şekillerde yeniden üretilmiştir. Toplum hayatının her alanında farklı alanlarda ve farklı şekillerde yeniden üretilen bu mitleri işlevsel bağlamda çözümlemek son derece önemlidir. Tarihin en eski dönemlerinden itibaren mit ile ilgili düşünceler modern hayatın merkezinden uzaklaştırılsa da mitler toplum içinde işlevsel fayda sağladığı müddetçe var olmaya devam edecektir. Bu çalışmanın konusu bağlamında mit ile doğrudan veya dolaylı olarak ilgili olan batıl inançlar mit çözümleme yöntemlerinden biri olan teolojik çözümleme yöntemi kullanarak işlevsel bağlamda çözümlemeye çalışılacaktır. Batıl inanç olarak değerlendirilen bazı düşünce ve davranışlar toplum içindeki bireye psikolojik, sosyal, kültürel fayda saylayan mitolojik unsurlardır. Bu mitolojik unsurlar, toplum hayatına yön veren bir düşünce ve davranış şekli olarak yeniden üretilmektedir. Toplum hayatını düzenlemesi, bireyin davranışlarına yön vermesi, bireye öğüt vermesi gibi birçok işlevsel fayda mitolojik düşünceyi anlamlı hale getirmektedir. Geçmişte yaşanan olağanüstü olaylar, hikâye edilen anlatılar, dini düşünceler günümüzde toplum hayatında çeşitli şekillerde var olmaktadır (Nar, 2014, s. 56). Günlük yaşamda mitleri toplumun düşüncelerinde ve ritüellerinde gözlemlemek mümkündür. Bu bağlamda günümüzde bazı batıl inançların mitlerle ilgili olduğunu söylemek mümkündür. Mit ve batıl inançlar arasında doğrudan veya dolaylı olarak bir ilişki gözlemlemek mümkündür.

Mit ve mitoloji ile ilgili birçok tanımlama mevcuttur. “Mit, ölüm deneyimi ve yok olma kaygısına dayalı olan, dinsel geleneklerden ayrı tutulamayan, bilinmeyenle ilgili olan, insanlara nasıl davranması gerektiğini öğreten, gözle görünmez daha güçlü bir gerçekliğe inanma temeline dayanan, toplumsal düzenlemeler hakkında bilgi veren, insanların sezgileriyle algıladıkları bir gerçeğe belirgin bir biçim ve kalıp veren kutsal öykülerdir ve bu kutsal öykülerin bir düşünce sistemine bürünmüş şekline de mitoloji denir.” (Amstrong, 2005, s. 7-13). Mit; gerçek, kutsal ve anlamlı bir öyküdür (Eliade, 2001, s. 11). Mit, yaratılıştaki ve devamındaki süreçte var olan bir gerçekliği anlamlandırmaya çalışan bir öyküdür (Eliade, 2001, s. 16). Mit, makro kozmostan mikro kozmosa var olan tüm gerçekliği anlamlandırmaya çalışmanın bir ürünüdür. Mit, ritüellerden de kaynağını alabilir. Mit, başlangıçtan günümüze dünyada olup biten her şeyi açıklamaya çalışır (Beydili, 2004, s. 374). Mit, toplum içindeki bireyin düşünce ve davranışlarını düzene sokan bir sistemdir (Beydili, 2004, s. 390). Mit, uzak geçmişte var olan bir gerçekliğin anlatılarda yeniden üretilmesidir (Malinowski, 1990, s. 88). Mitolojik anlatı ve düşüncelerin günümüzde batıl inançlar olarak tanımlanıp toplum hayatına yön vermekte olduğu bir gerçektir. Mit ile ilgili olarak Amstrong, mit insanlara nasıl davranması gerektiği öğretir; Eliade, mit örnek oluşturur; Beydili, mit gerçekliğin kavranmasına yardımcı olur ve davranışları düzene sokar; Malinowski ise bir gerçekliğin anlatı biçiminde yeniden yaşanmasını sağlar özelliklerine tanımlamalarında yer vermiştir. Böylece mit, insanoğlunun çok uzak bir geçmişte yaşadığı kutsal ve olağanüstü olayların yakın geçmişte yeniden anlatılması, ritüellerle yeniden yaşatılmasıdır. Günümüzde ise toplum hayatına yön veren düşünce ve davranış şekilleridir. Uzak geçmişte yaşanan, yakın geçmişte anlatılan ve günümüzde düşünce ve davranışlara yansıyan mit,

toplumun ve bireyin hayatına yön vererek mitolojik süreklilik sağlanmaktadır. Ayrıca tanımlamalarda dikkat çekilen diğer özellik, kutsal sayılmasıdır. Kutsallıkla ilgili bir gerçekliğin tanımlanmasıdır ve mit ile din arasında doğrudan veya dolaylı bir ilişki kurulabilir. Bu bağlamda günümüzde batıl inanç olarak adlandırılan düşünce ve davranışları açıklamak için mit ve din bağlamında çözümlemeler yapmak zaruridir.

Türk Dili Kurumunun Güncel Türkçe Sözlüğüne göre batıl inanç, "doğaüstü olaylara, gizli ve akıl dışı güçlere, kehanetlere aşırı derecede bağlı boş inanç, batıl itikat (http://sozluk.gov.tr). "Bâtıl inanç ve davranışlar, aklı selimle ve kitabî din anlayışıyla uyuşmayan, bu nedenle de anlamsız görünen, ancak bireye psikolojik yarar sağlayan ve nesilden nesile devam eden inanç ve uygulamalardır." (Rudski, 2003, s. 431-432). Warren'ın 1934'te yaptığı tanıma göre batıl inanç, "bilimsel açıdan yanlışlığı ispatlanmış olsa bile doğadaki olayları doğaüstü güçlere mal etme eğilimidir." Maller ve Lundeen'ın 1933'te yaptığı tanıma göre batıl inanç, "birbiriyle sebep-sonuç ilişkisi olmayan fenomenler ve nesneler arasında bir ilişkinin varlığını iddia etmektir." Batıl inanç ve batıl davranışın oluşumu ile ilgili Skinner ve Foster-Kokko'nun düşüncelerini dikkatle okumak gerekir. Skinner, bir güvercin deneyinde güvercinlerin tesadüfi olarak yaptıkları eylemlerin şans eseri yiyecek ile pekiştirilmesi onu tekrar eden bir davranış haline getirir ve tekrar eden bu davranış, batıl bir inanç oluşturur (Skinner, 1948, s. 171) şeklinde bir açıklama yapmaktadır. Skinner'a göre bir ritüel ile olumlu sonuçlar arasında tesadüfi bağlantılar vardır ve bu davranışı devam ettirmek için yeterlidir. Foster ve Kokko'ya göre ise batıl inanç, doğal seçilim, hayatta kalma ve üreme için gerekli olanları oluşturmak amacıyla yanlış nedensel ilişki kurma durumudur (Foster, Kokko, 2009, s. 36). Skinner, Foster ve Kokko'nun batıl inanç ile ilgili vurguladığı temel husus tesadüfi davranışların şans eseri olumlu ve işlevsel fayda sağlaması sonucu bu davranışın tekrar edilir hale gelmesi ve bunun sonucunda batıl inancın oluşmasıdır.

Batıl inanç, "Doğru olmayan, dinin temel yapısının dışında olan ve genellikle eski geleneklerin veya diğer inanç sistemlerinin bir uzantısı olarak kabul edilen şey." (Gündüz, 1998, s. 60). Bu tanım çalışmanın iddia ettiği savı kanıtlar niteliktedir. Çalışmanın giriş bölümünde iddia edildiği gibi günümüzde toplum hayatında var olan batıl inançlardan bazıları mitolojik düşünce sisteminin bir uzantısıdır. Durum ve olaylara yüzeysel bakıldığında birçok dini düşünce ve davranışın batıl inanç olarak tanımlanması mümkündür fakat bu düşünce ve davranışlara daha derinden bakıldığında ve tarih öncesi devirlerden itibaren bir analiz yapıldığında eski düşünce veya inanç sistemlerine dayandığı gözlemlenebilir (Eliade, 2003, s. 357). Mitler zaman içerisinde bir anlatıya veya batıl inanca dönüşebilir. Uzak geçmişte var olan mitler, yakın geçmişte ve günümüzde mitolojik bir düşünce sistemi olarak batıl inançlar veya efsaneler şeklinde toplum içerinde var olagelmiştir. Dolayısıyla, nelerin batıl inanç olup olmadığı sosyal, kültürel ve tarihsel bağlamına göre değerlendirilmelidir. Köse ve Ayten'in bu durumla ilgili verdiği örnek oldukça dikkat çekicidir. "Kapı eşiğinde durmanın uğursuzluk getireceği şeklindeki halk inancı, aslında tarikat kültüründe eşiğin kutsal sayılmasından

DOI: https://doi.org/10.30546/19023.978-9952-8573-9-9.2025.9012.
ISBN: 978-9952-8573-8-2

kaynaklanan tam tersi bir öğretiye dayanır. Tarikat ehli eşiği kutsal saymıştır. Çünkü eşik zahirle bâtının buluştuğu, dışarıdan içeriye geçilen noktadır. Bâtını temsil eden mürşide ulaşmayı sağlayan mekândır." (Köse ve Ayten, 2009, s. 46-47). Batıl inançların içerisinde mitolojik veya dini çeşitli sembolik anlamlar bulunabilir. Bu nedenle bu çalışmanın amacı batıl inanç olarak kabul edilen kimi düşünce ve davranışların Türk mitolojisi ile olan ilgisini tespit etmektedir.

Günümüz toplum hayatında sürekli tekrar edilen düşünce ve davranışlara bakıldığında batıl inançları üç açıdan kategorize etmek mümkündür:

Bireyin istenen düşünce ve davranışlarda bulunmasını sağlamak amacıyla söylenen sözler: Bir kadın iki erkeğin arasından geçerse çocuğu olmaz. Bir erkek iki kız arasından geçerse köse olur. Bir adam iki kadının arasından geçerse sözü geçmez. Kadının yolda erkeğin önünü kesmesi uğursuzluktur. Yarım çay içen kadın dul kalır. Akşam tırnak kesilmez. Akşam sakız çiğnenmez, akşam çiğnenen sakız ölü etidir. Hamile kadın aş ererken neye bakarsa doğacak çocuk ona benzeyecektir. Gece aynaya bakanın ömrü kısa olur. Gece ıslık çalmak günahtır. Akşam kapının önü süpürülmez. Bıçakla ekmek kesilmez, evin bereketi kaçar. Ekmek kırıntılarını yere atmak, ayakla çiğnemek evin bereketini götürür. Üzümün tanesini, karpuzun sap kısmındaki kabuğunun içini yiyenler yetim kalır. Ekin ekili tarlada işenmez, cinsel ilişkide bulunulmaz. Kapının önünde oturan kişi iftiraya uğrar. Duvar dibinde uyumak iyi değildir, insan çarpılır. Evin içerisi temiz olmazsa oraya melekler değil şeytanlar gelir. Tencerede su boşuna kaynarsa düşmanlar çoğalır. Çalışmanın kapsamı Türk mitolojisinden kaynağını alan batıl inanışlar olduğu için bu bölüm ile ilgili analizler bir sonraki çalışmaya bırakılmıştır.

İslami öğretilere uygun düşünce ve davranışlarda bulunmak amacıyla söylenen sözler: Cuma günü ana rahmine düşen çocuk bilgili olur. El yıkanırken önce sağ elden başlamalı, önce sol elden başlamak uğursuzluk getirir. Sağ avuç kaşınırsa para gelir, sol avuç kaşınırsa elden para çıkar. Çorap giyilirken ayağın Kıble' ye doğru uzatılması doğru değildir. Bayram günü tıraş olunmaz. Arife ve bayram günü ağaç kesilmez. Bismillah demeden yemek yiyen kişi doymaz, şeytan da onunla birlikte yemek yer. Çalışmanın kapsamı Türk mitolojisinden kaynağını alan batıl inanışlar olduğu için bu bölüm ile ilgili analizler bir sonraki çalışmaya bırakılmıştır.

Türk mitolojik sisteminin öğretilerine uygun düşünce ve davranışlarda bulunmak amacıyla söylenen sözler. Bu bölüm, çalışmanın amacı bağlamında çözümlenmeye çalışıldığında eski Türk inanç sisteminin yansımalarının bu düşünce ve davranışlarda yeniden üretildiği gözlenmektedir. Örneğin: *"Ateşe tükürmek, ateşe sövmek, ateşe tırnak atmak, su dökmek uğursuzluk getirir. Külün üstüne su dökülmez, işenmez."* Türk mitolojisine göre ateş kutsaldır çünkü ateş, Tanrı tarafından gökyüzünden insanlara verilmiştir. Ateşin doğduğu ve geldiği yer gökyüzüdür, bu yüzden ateşe saygısız davranışlarda bulunmak hoş karşılanmaz, hatta Türk mitolojisinde göre ateşe saygısız davranışta bulunan insanlar cezalandırılır. Ateş ilgili efsanelere bakıldığında Tunguzlar, ateşi gökyüzünden bir gök gürültüsü kuşunun getirdiğine inanırlar, Yakutlar ateşin Ulu-Toyon tarafından

insanlara verildiğine inanırlar, Buryatlar ise ateşin Galta Ulan Tengri tarafından insanlara verildiğine inanırlar (Harva, 2015, s.183). Türk mitolojik sistemine göre ateş gökyüzünden geldiği için kutsaldır. Ateş kutsal olduğu için ateşin kiri ve hastalıkları temizlediğine inanılır. *"Hastalanan hayvanları ateşten geçirmek iyidir."* batıl inanışında ateş hastalıkları ve kötü ruhları temizleyen bir varlıktır. Yakutlar, kirlenmiş olduğunu düşündükleri gölü tütsülerler, Buryatlar, ateşin üzerinden atlayarak arındıklarına inanırlar (Harva, 2015, s. 187). Türk mitolojisinde ateşin hastalıkları ve kötü ruhları temizlemede çok önemli bir işlevi vardır. Yakutlar hastalandıklarında kendilerini, evlerini, hayvanları ateşle temizlerler (Harva, 2015, s. 188). Aynı zamanda evdeki ocak, Türk mitolojisinde kutsaldır ve bu ocağın aileyi koruduğuna inanılır. "*Sabah evinden başkasına ateş verenin ocağı söner."* düşüncesinde bu inanışın izlerini gözlemlemek mümkündür. Sibirya bölgesinde yaşayan halk inanışlarına bakıldığında ocak ateşi aileyi ve akrabaları bir arada tutan yegâne unsurdur. Sibirya halklarında yabancılar aile ocağının başında ağırlanmaz, Altay Tatarlarında başka bir aileye gelin giden kız dahi ocak ateşinden mahrum bırakılır, Yakutlar da aynı şekilde yabancıları ocak ateşinin sağında solunda görmek istemezler (Harva, 2015, s. 189). Ateşle ilgili bu inanışların temelinde ateş, her şeyden önce ısı ve ışık kaynağıdır, her şeyi yakarak yok edebilir. Ateşe atfedilen bu kutsalın kaynağını öncelikle burada aramak gerekir. Ateş, güçlüdür, yakıcıdır ve etrafından ısı ve ışık veren olağanüstü bir varlıktır. Bu yüzden insanoğlu ateşe korkuyla karışık saygı duymuş ve kutsal bir varlık olarak kabul etmiştir.

Türk mitolojisinde ıduk yer-sub (mukaddes yer su) inanışı vardır. Su, yer gibi kutsaldır. Bu nedenle Türkler arasında suya saygı gösterilir. Eski Türk inanışına göre su, Tanrı tarafından gönderildiği için kutsaldır (Ögel, 1995: s. 327). Günümüzde dahi *"Su içene yılan bile dokunmaz."* sözündeki kutsallık sudan ileri gelmektedir. "Su, Tanrı cemali görmüştür." "Su gibi aziz ol." sözünde de bu inanışın yansımaları görülmektedir. Su içerken dahi suya saygı gösterilmektedir. Suyu kirletmek, suya tükürmek ve suya bir şeyler atmak vb. davranışlar Türk inanışında günahtır. *"Geceleri su üzerinden atlanmaz. Kaynayan suya bıçak sokulmaz."* batıl inanışının kaynağı suyun Türkler arasında yüzyıllardır kutsal olarak kabul edilmesinden ileri gelir. Türklerin geleneksel dünya görüşünde ağacın, dağın, ateşin, suyun iyeleri, sahipleri vardır. Bu iyelerden en üstün olanı suda yaşayan su iyesidir ve bu yüzden suya tükürülmez, eğer suya tükürürsen veya bir pislik atarsan su iyesi tarafından cezalandırılabilirsin (Beydili, 2004, s. 505). Su ile ilgili diğer bir inanış da nisan yağmurlarının insanlara şifa verdiğidir. Orta Asya'dan Balkanlara kadar uzanan coğrafyada yaşayan insanlar, Hızır ve İlyas'ın buluştuğu Hıdırellez gününe büyük değer vermişlerdir. Hıdırellez gününde yağan yağmur şifalıdır ve bereketlidir. Hızır ve İlyas peygamber Miladi takvime göre 6 Mayıs'ta buluşurlar, Rumi takvime göre 23 Nisan'a denk gelmektedir. Türk halk inanışında Hıdırellez gününün denk geldiği nisan ayında yağan yağmurun sağlık ve şans verdiğine inanılır. *"Nisan yağmuru zemzem suyu gibidir, uğurludur. Nisan yağmurunda ıslanmak insana sağlık verir."* şeklindeki inanış Hıdırellez gününün kutsal olarak kabul edilmesinin yanı sıra eski Türk inanışında yağmurun hayatın kaynağı olması işlevinden de ileri gelmektedir. Anadolu'daki Yörükler arasında kısır olan kadınlar nisan

DOI: https://doi.org/10.30546/19023.978-9952-8573-9-9.2025.9012.
ISBN: 978-9952-8573-8-2

yağmurlarından içerek çocuk sahibi olacaklarına inanırlar (Beydili, 2004, s. 502). Yağmur, bereketin ve hayatın esas unsurudur ve her dönemde birçok millet tarafından kutsal olarak görülmüştür. Suyun kutsal olarak kabul edilmesi, öncelikle hayatın kaynağı olmasından ileri gelir.

Eski Türk inancında insanlara yardım eden ak sakallı ihtiyar inancı, İslamiyet ile birlikte Hızır şeklinde devam etmiştir. Hızır'ın yeryüzüne indiği gün Hıdırellez günüdür ve mukaddes bir gündür. Türkler bugüne ayrı bir önem göstermiştir. Bu inanış, *"Hıdrellez günü dikiş dikilmez, ağaç, bitki kesilmez, canlı öldürülmez. Bunlar yapılırsa yeni doğacak ne varsa anasının karnında Hıdırellez eğrisi olur."* şeklinde Anadolu'da yaşatılmaktadır. Hızır inancı, Türk İslam sentezi ile oluşmuş bir inanıştır. Müslüman olmayan Altay Türklerinin inanışında kayın ağacından inen gök sakallı bir ihtiyarın insanlara yardım ettiğinden bahsedilir (Ögel, 1995, s. 3). Orta Asya'dan Balkanlara kadar uzanan coğrafyada yaşayan Türkler arasında Hıdırellez günü mukaddes bir gündür. Hızır ve İlyas peygamberin 6 Mayıs'ta buluştuğuna inanılır. Bereketin sembolü olan Hızır peygamberin bugünde evleri ziyaret edeceğine inanılır. Hıdırellez günü gül ağacında dilek dilemek, ateşin üzerinden atlamak gibi pek çok ritüel yapılır ve bu ritüellerin kaynağı tamamen eski Türk inancına dayanır.

"Kırklı kadın evden fazla uzaklaşmaz. Kırklı çocuk yalnız bırakılacağı zaman başucuna bıçak, soğan, sarımsak bırakılır." batıl inanışının kaynağı Türk mitolojisindeki Al-karısı inancına dayanmaktadır. Al-karısı veya albastı çocuklara ve kadınlara zarar veren bir olağanüstü özelliklere sahip varlıktır (Boratav, 2012, s. 32). Anadolu'da al-karısından korunmak için özellikle demir veya bıçak kullanılır. Kumuklarda Albastı inancının mitolojik özelliklerini taşıyan Ak kadın inancı vardır (Beydili, 2004, s. 24). Al karısı inancının Türk mitolojisindeki Umay inancından geldiğini söyleyen araştırmalar vardır. Umay, inancı yeni doğmuş çocukları koruyan bir ana tanrıçadır (Roux, 2011, s. 134). Umay inanışı zamanla Kara Umay şeklinde bir dönüşüm yaşamıştır. Umay, kozmos ve kaosla bağlantılı bir inanıştır. Hakaslar, evdeki çocukların ölümüne Kara Umay'ın neden olduğunu düşünürler (Beydili, 297). Yeni doğan çocukları koruyan Umay, Albastı ismiyle zamanla olumsuz anlamda bir değişim yaşamıştır. Anadolu'daki albastı inancı Umay inancından türemiş bir ruhtur, denilebilir. Al ruhu tarih öncesi dönemlerde bir hami (koruyucu) ruhtur, tarihi devirlerde düşünüldüğü gibi şerir bir ruh olmamıştır hatta Kırgız ve Kazak Türklerine göre albastı kara ve sarı albastı olmak üzere iki çeşittir, demirci ve ocaklı adamlardan korkarlar (İnan, 1986, s.169-173).

Türk mitolojisinde ay, güneş, yıldız ve gökkuşağı ile ilgili inanışlar da mevcuttur ve bu inanışların yansımaları *"Dolunayda doğan çocuk uğurludur, geleceği ışıklıdır. Dolunayda doğan kızlar ay gibi parlak ve güzel olur. Gece aya doğru tükürmek, sövmek uğursuzluk getirir. Gece gizlice ay ışığında, gölgede yıkananlar ay gibi parlak olur. Güneş güzele vurur."* sözlerinde görülmektedir. Eski Türk inancında hem aya hem de güneşe ayrı ayrı saygı gösterilmiştir ve Türk mitolojisinde ay erkek, güneş ise dişi olarak tasavvur edilmiştir. Günümüzde söylenen ay dede ifadesi bunun yansımasıdır. Türklerin il atasının Ay-Ata adını aldığı söylenmektedir (Ögel, 1995, s. 187). Türk mitolojisinde güneş ve ay ile ilgili birçok efsane vardır. Bu efsanelerin dışında güneşin gündüz ayın ise gece ışığı ile dünyayı

aydınlatması güneş ve ay ile ilgili mitlerin üretilmesini sağlamıştır. Ay evrelerine bakıldığında en parlak halinin dolunay evresi olduğu görülür. Kızların yüzünün güzelliği ve parlaklığı en parlak evre olan dolunaya benzetilmesiyle bu güzellik pekiştirilmiş olur. İnsanoğlu tarihin her döneminde ışık ve ısı kaynağı olması nedeniyle ve yeryüzünü aydınlatan olağanüstü özellikleri ile ayı ve güneşi kutsal olarak görmüşler ve saygı göstermişlerdir. Eski Çin kaynakları, Hun hakanının gündüzleri güneşe geceleri ise aya karşı saygı ile çeşitli ritüeller yaptığını yazmaktadır (Beydili, 2004, s. 76).

"Geceleri cinler, peri kızları gölde yıkanırlar. Gece göle girmek iyi değildir." batıl inanışında cinler veya periler Türk mitolojisindeki yer iyesi, su iyesi, ağaç iyesinin dönüşüm yaşamış şekilleridir. Türk mitolojisinde bir ağacın, suyun veya dağın sahipleri saygı görürler. Günümüzde bu iyeler cinler ve perilerle bir tutulur. Türk mitolojisindeki iye inancı İslam dini ile birlikte özelliklerini cin ve peri inancına aktarmıştır ve iye inancı kara iye şeklinde cin ve perilere dönüşmüştür. İslam dini melek, cin gibi olağanüstü varlıkları kabul ettiği için Türk mitolojisindeki cin, peri inancına yakın inanışların günümüzde yaşatıldığı görülmektedir (Bonnefoy, 2000, s. 164). Cinler çeşitli hastalıklara neden olabilir bu nedenle cinlerin veya kara iyelerin musallat olmamaları için toplum tarafından belirlenen çeşitli eylemlerden kaçınmak gerekir. Gölde var olan cinleri veya perileri Türk mitolojisindeki su iyesi olarak okumak mümkündür. Diğer taraftan Türk mitolojisinde yeraltına mensup olan Erlik kötü ruhlu varlıklar yaratmıştır ve Erlik yer altı dünyasına ait kötü bir ruhtur. Erlik'in yeryüzüne ve insanlara hastalık getiren yardımcı ruhları vardır, cinler de bunlardan biridir. Erlik ve Erlik'in başında bulunduğu kötü ruhlu varlıklar insanların hastalanmasına neden olur, insanlara her türlü kötülüğü yapabilirler. Erlik, Tanrı Ülgen tarafından yaratılmıştır ve cehennemin üzerindeki bir yerde yaşamaktadır (Çoruhlu, 2002, s. 53).

"Odanın ışığını evin erkeği yakarsa o ev daima nur içerisinde ve bereketli olur." batıl inanışındaki sosyal ve kültürel durum ataerkil toplum düzeninin bir sonucudur. Tarihin bazı dönemlerinde Türkler arasında kadının uğursuzluk getirdiğine dair inanışlar oluşmuştur. *"Ava gidecek kişinin önünden kadın geçerse avlanamaz. Ava giden kişinin arkasından karısı süpürge atar."* Anadolu'da özellikle kırsal kesimlerde erkekler önüne kadın çıktığında yollarını değiştirirlerdi. Kadında şansızlık getiren bir durum olduğuna inanılırdı. Bu durum Sibirya bölgesinde yaşayan insanlarda da görmek mümkündür. Sibirya'dan Balkanlara bu coğrafyada yaşayan insanlar kadın ve av arasında bir ilişki kurmuşlardır. Kadınların bulunduğu veya görüldüğü yerlerde avlanma sürecinde bir şansızlık olacağına, avlanmanın başarısız olacağına dair erkekler arasında bir düşünce vardır. Hatta Eski Türk inancında kutsal yerlerde Tanrı için yapılan ritüelleri sadece erkeklerin yaptığına, dağ gibi kutsal yerlere kadınların götürülmediğine dair bilgiler vardır. Turuhansk bölgesindeki Tunguzların inanışına göre içinde kadının bulunduğu çadıra av eşyaları getirilmez şeklinde bir inanış vardır (Harva, 2015, s. 333-334).

DOI: https://doi.org/10.30546/19023.978-9952-8573-9-9.2025.9012.
ISBN: 978-9952-8573-8-2

Sonuç

Toplum içerindeki düzeni korumak amacıyla, bireyi istenen davranışa yönlendirmek amacıyla söylenen ve batıl inanç olarak tanımlanan sözlerin bir kısmında Türk mitolojik sisteminin öğretileri gizlenmiştir. Özellikle mitolojideki ateş ve suyun kutsallığını savunan mitolojik düşünce ıduk yer-sub (mukaddes yer su) inanışından kaynağını alır. Ateş ve suya saygı göstermek gerektiğine dair söylenen sözlerde bu inanışın yansımaları tespit edilmiştir. Yine Türk mitolojisindeki çocukları ve yeni doğum yapan anneyi koruyan Umay-Ana inancından kaynağını alan al-karısı ile ilgili mitolojik düşünce batıl inanış şeklinde yaşatılmaktadır. Ay, güneş, yıldız ile ilgili mitolojik düşüncelerin yanı sıra cin ve perilerle ilgili mitolojik düşüncenin batıl inançlar arasında yeniden üretildiği gözlenmektedir. Hıdırellez gününde yapılan bazı ritüeller ve davranışlar da Türk mitolojik sisteminin öğretilerinden ilhamını almaktadır. Türk toplumunda ataerkil toplum düzeninin baskın olduğu bazı dönemlerde kadının toplum içindeki yeri sınırlandırılmış ve bu durum batıl inanç şeklinde çeşitli düşünce ve davranışlara yansıtılmıştır.

Batıl inanç olarak tanımlanan düşünce ve davranışlar tesadüfi davranışların olumlu sonuç vermesi ile tekrar eden bir düşünce ve davranış haline gelmesidir. Bu bağlamda işlevsel fayda sağlamaya devam ettikçe bu düşünce ve davranışlar devam edecektir fakat batıl inançlar içerisinde bazı düşünce ve eylemlerin kaynağı, mitolojik veya dinidir. Batıl inançların bazıları mitolojik bir dönemde tesadüfi bir davranışın sonucu tekrar eden davranışlar haline gelmiş ve bu dönemde hayatı anlamlandırmaya çalışan insanoğlu bu tekrar eden davranışları mitolojik olarak açıklama yoluna gitmişlerdir. Rasyonalitenin daha da hâkim bir durum olduğu günümüzde bu mitolojik açıklamaların batıl inanış şeklinde yaşatıldığı gözlenmektedir. Bu durum da söylenebilir ki batıl inançlar arasında tesadüfi olarak işlevsel fayda sağlayan düşünceler olduğu gibi dinden veya mitolojiden kaynağını alan düşünce ve davranışlar da vardır. Uzak geçmişte yaşanan, yakın geçmişte anlatılan ve günümüzde batıl inanç olarak tanımlanan düşünce ve davranışlara yansıyan mit, toplumun ve bireyin hayatına yön vererek mitolojik süreklilik oluşmaktadır. Tarihin çok eski dönemlerinde insanlara nasıl davranması gerektiğini öğreten mit, günümüzde batıl inanç şeklinde aynı işlevini devam ettirmektedir.

Kaynakça

Amstrong, K. (2005). *Mitlerin Kısa Tarihi*. (Çev. Dilek Şendil), İstanbul: Merkez Kitaplar.

Beydili, C. (2004). *Türk Mitolojisi Ansiklopedik Sözlük*. (Çev. Eren Ercan). Ankara: Yurt Kitap Yayın.

Bonnefoy, Y. (2000a). *Antik Dünya ve Geleneksel Toplumlarda Dinler ve Mitolojiler Sözlüğü*. I. Cilt, (Yay. Haz. L. Yılmaz), Ankara: Dost Kitabevi.

Boratav, P. N. (2012). *Türk Mitolojisi, Oğuzların- Anadolu, Azerbaycan ve Türkmenistan Türklerinin Mitolojisi*. (Çev. Recep Özbay), Ankara: BilgeSu.

Çoruhlu, Y. (2002). *Türk Mitolojisinin Ana Hatları*. İstanbul: Kabalcı Yayınevi.

Eliade, M. (2001). *Mitlerin Özellikleri*. (Çev. Sema Rifat), İstanbul: Om Yayınevi.

Eliade, M. (2003). *Dinler Tarihine Giriş*. (Çev. Lale Arslan). İstanbul: Kabalcı Yayınevi.

Foster, K. R., & Kokko, H. (2009). The Evolution of Superstitious and Superstition-like Behaviour. *Proceedings of the Royal Society: Biological Sciences*, *276*(1654), 31-37.

Gündüz, Ş. (1998). *Din ve İnanç Sözlüğü*. Ankara: Vadi Yayınları.

Harva, U. (2015). *Altay Panteonu, Mitler, Ritüeller, İnançlar ve Tanrılar*. (Çev. Ö. Suveren), İstanbul: Doğu Kütüphanesi.

http://sozluk.gov.tr/ batıl inanç maddesi, (12 Nisan 2025).

İnan, A. (1986). *Tarihte ve Bugün Şamanizm Materyaller ve Araştırmalar*. Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi.

Köse, A. ve Ayten, A. (2009). Batıl İnanç ve Davranışlar Üzerine Psikososyolojik Bir Analiz. *Din bilimleri Journal*, 9(3).

Malinowski, B. (1990). *Büyü, Bilim ve Din*. (Çev. Saadet Özkal), İstanbul: Kabalcı Yayınevi.

Maller, J. B. ve Lundeen, G. E. (1933). Sources of Superstitious Beliefs. *Journal of Educational Research*, 26, 321-343.

Nar, M. Ş. (2014). Günümüz Toplumunda Mitler: Anadolu Halk Efsaneleri Üzerine Genel Bir Değerlendirme. *folklor/edebiyat*, *20*(79), 55-77.

Ögel, B. (1995). *Türk Mitolojisi.* II. Cilt, Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi.

Roux, J. P. (2011). *Eski Türk Mitolojisi*. (Çev. Musa Yaşar Sağlam), Ankara: BilgeSu.

Rudski, J. "What Does a "Superstitious" Person Believe? Impressions of Participants", *The Journal of General Psychology*, 130 (4), 2003, ss. 431-432.

Skinner, B. F. (1948). Superstition in the Pigeon. *Journal of Experimental Psychology*, 38, 168-172.

Warren, C. W. (1934). *Dictionary of Psychology*. Boston: Houghton Mifflin.

DOI: https://doi.org/10.30546/19023.978-9952-8573-9-9.2025.9012.
ISBN: 978-9952-8573-8-2

PERFORMING DIVISION WITH NATURAL NUMBERS THROUGH THE MATGALA GAME: AN INVESTIGATION OF STUDENT ACHIEVEMENT AND PERSPECTIVES*

Fatma Erdoğan[1], Berfin Keleş[2], Berfin Tekçe[3], Aysima Işık[4], Elanur Ayaz[5]**

[1, 2, 3, 4, 5]Fırat University, Faculty of Education, Mathematics Education Department, Elazığ, Türkiye.
[1**]ORCID Code: 0000-0002-4498-8634
[2]ORCID Code: 0009-0002-9720-2647
[3]ORCID Code: 0009-0007-2633-1675
[4]ORCID Code: 0009-0005-3047-1465
[5]ORCID Code: 0009-0009-8266-5201

*This study was derived from a project of the same title supported under the TÜBİTAK 2209-A Research Projects Support Program for Undergraduate Students.

ABSTRACT

The four basic arithmetic operations are essential skills for learning more advanced mathematical concepts. Among these, division is particularly difficult and complex to teach and learn due to its semantic structure and conceptual intricacies. One of the methods commonly used to enhance the learning process is game-based instruction. In this context, the aim of this study is to examine the effect of the "Matgala" game-developed in accordance with primary school students' cognitive characteristics and the conceptual structure of division-on third-grade students' achievement in division with natural numbers, and to explore their perspectives regarding the process. The study employed a sequential explanatory design, one of the mixed methods research approaches. The quantitative component was designed as a quasi-experimental pretest-posttest control group model, while the qualitative component was conducted as a case study. In the experimental groups (two groups), the topic of division with natural numbers was addressed through the use of the Matgala game. In the control groups (two groups), no intervention was applied. Data collection tools included the Division with Natural Numbers Achievement Test, semi-structured interview forms, reflective student journals, self-assessment forms, and teacher diaries. Quantitative data were analyzed using descriptive and inferential statistics, while qualitative data were analyzed through content analysis. The findings revealed that, following the experimental interventions, students in the experimental groups demonstrated significantly higher achievement in division with natural numbers compared to those in the control groups. In interviews conducted with students from the experimental groups, they reported that the Matgala game helped them better understand division, actively participate in the process, and provided them with opportunities to approach mathematics from a different perspective.

Keywords: Division operation, game-based learning, mathematics education, arithmetic operations

DOI: https://doi.org/10.30546/19023.978-9952-8573-9-9.2025.9012.
ISBN: 978-9952-8573-8-2

THE EFFECT OF COLLABORATIVE LEARNING ENRICHED WITH THE USE OF CONCRETE MATERIALS ON STUDENTS' ACHIEVEMENT IN PERIMETER AND AREA MEASUREMENT, SELF-EFFICACY, AND COLLABORATIVE LEARNING SKILLS*

Fatma Erdoğan[1], Elif Ezgi Batur[2], Zeynep Sudan Bahçivan[3], Buse Sağlam[4]**

[1, 2, 3, 4]Fırat University, Faculty of Education, Mathematics Education Department, Elazığ, Türkiye.
[1**]ORCID Code: 0000-0002-4498-8634
[2]ORCID Code: 0009-0002-0400-1118
[3]ORCID Code: 0009-0002-9859-7126
[4]ORCID Code: 0009-0007-8227-9250

*This study was derived from a project of the same title supported under the TÜBİTAK 2209-A Research Projects Support Program for Undergraduate Students.

ABSTRACT

The aim of this study is to examine the effects of collaborative learning enriched with the use of concrete materials on fifth-grade students' achievement in perimeter and area measurement, their self-efficacy in geometry, and their collaborative learning skills. A sequential explanatory design, one of the mixed methods research designs, was employed in the study. Initially, a quasi-experimental design was implemented using quantitative methods to collect data from a large sample. Subsequently, qualitative data were collected to provide an in-depth understanding and elaboration of the quantitative findings. The qualitative dimension of the research was designed as a case study. In the study, students in Experimental Group I were taught perimeter and area measurement topics through collaborative learning enriched with concrete materials, while those in Experimental Group II received instruction through collaborative learning without the use of concrete materials. No intervention was applied to the control group. Data collection tools included the Perimeter and Area Measurement Achievement Test, the Geometry Self-Efficacy Scale, the Collaborative Learning Skills Scale, a semi-structured interview form, and a teacher diary. Quantitative data were analyzed using dependent samples t-tests and one-way analysis of variance (ANOVA), while qualitative data were analyzed through thematic analysis. According to the findings, after the experimental interventions, students in Experimental Group I demonstrated significantly higher levels of achievement in perimeter and area measurement, geometry self-efficacy, and collaborative learning skills compared to both Experimental Group II and the control group. Furthermore, students in Experimental Group II also showed higher performance in these variables compared to the control group. In the qualitative findings, students in Experimental Group I reported that the collaborative learning process supported by concrete materials enhanced

DOI: https://doi.org/10.30546/19023.978-9952-8573-9-9.2025.9012.
ISBN: 978-9952-8573-8-2

their understanding of the topics, encouraged active participation, and increased peer interaction within the group.

Keywords: Collaborative learning, concrete materials, perimeter measurement, area measurement

DOI: https://doi.org/10.30546/19023.978-9952-8573-9-9.2025.9012.
ISBN: 978-9952-8573-8-2

BİLİŞİM TEKNOLOJİLERİ İLE MERHAMET EĞİTİMİ

Saffet YILMAZ

Bartın Üniversitesi, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, Bartın / Türkiye
ORCID ID: https://orcid.org/0009-0009-4956-1435

Doç. Dr. Kamil ÇOŞTU

Bartın Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi, Bartın / Türkiye
ORCID ID: https://orcid.org/0000-0003-0467-7142

Özet

Bu araştırmada 2024-2025 yılının yaz döneminde İzmir İlinin Kemalpaşa İlçe Müftülüğüne bağlı çeşitli camilerdeki yaz kuran kursu 5,6,7 ve 8. sınıf öğrencilerinin Bilişim Teknolojileriyle Merhamet Eğitimi verilerek bu değerin incelenmesi amaçlanmıştır. Deneysel desenler yürütülen çalışmadaki parametrelerin ilişkisini neden-sonuç bağı kurmayı hedefleyen desenlerdir (McMillan ve Schumacher, 2010). Biri deney grubu (mobil uygulamanın uygulandığı) diğeri kontrol grubu (normal öğretimin yapıldığı grup) şeklinde belirlenerek yürütülen araştırma deneysel deseni 'yarı deneysel desen' olarak belirlenmiştir. Ön-test ve son-test kontrol gruplu desenlerde aynı denekler üzerinde ölçüm yapıldığından hata payı düşük olacaktır. Bu nedenle araştırmada aynı öğrenciler ve uygulayıcı öğretmenle çalışılmıştır. Çalışma grubundaki gönüllü öğrenciler arasından, deney ve kontrol grubundaki öğrencilerin benzer özellikler göstermesi için yaş ve cinsiyet olarak eşit sayıda öğrencinin katılımının sağlanmasına özen gösterilmiştir. Deney grubu 29 kontrol grubu 29 olmak üzere toplam 58 öğrenci ile yürütülmüştür. Kontrol grubu ile yaz kuran kursu öğretim programın da belirtilen şekilde dersler işlenmiştir. Deney grubunda ise araştırmacı tarafından hazırlanan merhamet eğitimi duygusuna yönelik mobil uygulama uygulanmıştır. Bu kapsamda bilgisayar oyununda seviyeleri geçmek için zenginleştirilmiş video ve bulmacalar programa eklenmiştir. Uygulama temmuz ayında başlamış ve dört hafta sürmüştür. Uygulamaya başlamadan önce deney ve kontrol grubuna bir hafta önce merhamet ölçeği uygulanmıştır. Daha sonra 4 hafta boyunca deney grubu ile mobil uygulama içerik etkinlikleri yürütülmüştür. Mobil uygulama tamamlandıktan sonra son merhamet anketi deney grubu ve kontrol grubuna tekrar uygulanmıştır. Ölçme aracı olarak 24 maddeden oluşan "merhamet ölçeği" kullanılmıştır. Temel eğitim basamağındaki öğrencilerin merhamet düzeyinin belirlenmesi için Pommier (2011)tarafından geliştirilmiş ve Akdeniz – Deniz (2016) tarafından Türkçeye uyarlanmıştır. Ölçek başkalarına karşı duyulan merhameti altı boyutla kapsamlı bir şekilde ölçebilmektedir.

Anahtar Kelimeler: Din Eğitimi, Değer, Eğitim, Merhamet, Mobil Uygulama

DOI: https://doi.org/10.30546/19023.978-9952-8573-9-9.2025.9012.
ISBN: 978-9952-8573-8-2

COMPASSION EDUCATION WITH INFORMATION TECHNOLOGIES

Abstract

This research aimed to examine the value of Compassion Education with Information Technologies to 5th, 6th, 7th, and 8th grade students of the summer Quran courses in various mosques affiliated with the Kemalpaşa District Mufti's Office of Izmir Province in the summer period of 2024-2025. Experimental designs are designs that aim to establish a cause-and-effect relationship between the parameters in the study. The experimental design of the study was determined as a 'quasi-experimental design' by determining one experimental group (in which the mobile application was applied) and one control group (in which normal teaching was done). Since measurements are made on the same subjects in pre-test and post-test control group designs, the margin of error will be low. For this reason, the same students and teacher practitioners were used in the study. Among the volunteer students in the study group, care was taken to ensure the participation of an equal number of students in terms of age and gender so that the students in the experimental and control groups would have similar characteristics. The study was conducted with a total of 58 students, 29 in the experimental group and 29 in the control group. The lessons were taught with the control group as specified in the summer Quran course curriculum. In the experimental group, the mobile application for the sense of compassion education prepared by the researcher was applied. In this context, enriched videos and puzzles were added to the program to pass the levels in the computer game. The application started in July and lasted four weeks. Before starting the application, the compassion scale was applied to the experimental and control groups one week before the application. Then, mobile application content activities were carried out with the experimental group for 4 weeks. After the mobile application was completed, the final compassion questionnaire was administered again to the experimental and control groups. The "compassion scale," consisting of 24 items, was used as a measurement tool. It was developed by Pommier (2011) and adapted into Turkish by Akdeniz ve Deniz (2016) to determine the compassion level of students at the basic education level. The scale can comprehensively measure compassion towards others with six dimensions.

Keywords: Religious Education, Value, Education, Compassion, Mobile Application.

GİRİŞ

Günümüzde kitle iletişim araçları insanların günlük yaşantısının bir parçası olmuştur. Kitle iletişim araçlarının çok fazla kullanılması, insanları menfi ve müspet yönde etkilemektedir. Kitle iletişim araçlarının çocuk - gençlerin din eğitimi ve öğretimine yönelik müsbet gelişmeler için kullanımı maalesef oldukça sınırlı olduğu gözlenmektedir. Gelecek nesillerin huzuru ve sosyal dayanışmanın toplumu kuşatması için insanların bireysellik ve şiddete karşı durmaları; sevgi, merhamet gibi değerleri benimsemeleri mutlu bir toplum için elzemdir (Şen, 2011, 471).

Değerler, bireylerin yaşamlarına anlam katar. Bireylerin olaylara bakış açısını ve bunlar karşısında ortaya koyacakları tutumları şekillendirir. Bu bağlamda değerler, insan yaşamında önemli bir yere sahiptir. Öyle ki, birey yaşamında sempati duyduğu şeylere karşı olumlu tepkilerde bulunurken; sevmediği, istemediği şeylere karşı da olumsuz geri bildirimlerde bulunarak bir değeri temsil etmektedir (Kaymakcan ve Meydan, 2011, 30). Bireyin yaşamında olaylar karşısında verdiği tepki ve davranışlar hem bireyi ve aileyi hem de bütün toplumu etkilemektedir. Bu perspektiften bakıldığında toplumun, bir bütün olarak birbirine kenetlenebilmesi ve devamlılığının sağlanmasının temeli olarak kabul edilen değer kavramının (Ulusoy ve Dilmaç, 2012, 15) bireylere kazandırılması aile ve toplumu ilgilendirdiği kadar devletin de bir görevidir. Devletler bu görevi okullar vasıtasıyla gerçekleştirmektedir. Bir insanda değer algısının sağlıklı gelişebilmesi için aile, toplum ve okul bireyleri değerler konusunda tam olarak yetiştirmelidir. Bu sayede yetişkin bir birey olduklarında kültürel ve dinî değerlere karşı tutum sahibi olabilirler (Yeniyol, 2016, 1).

İnsani, ahlaki, kültürel, ruhsal, toplumsal ve evrensel boyutlarda oluşabilen inanç ve tutumların kazanılma süreci değerler eğitiminin temelini oluşturmuştur. Sevgi, saygı, cesaret, merhamet, nezaket ve adalet gibi değerler genel kabul görmüş toplumsal değerlerdir. Bu değerlerin temelinde insan vardır (Yaman, 2012, 17). İnsani bir değer olarak kabul edilen merhamet kavramı (Aktaş ve Bozdoğan, 2016, 40-42) yalnızca tanıdıklarımıza karşı değil tüm insanlara karşı sergilediğimiz bir tutumdur (Avşaroğlu ve Güleş, 2015, 368). Hatta, herhangi biri ya da canlıya karşı yapılan olumsuz bir durumdan dolayı yaşanan huzursuzluk ve kederdir (TDK, 1979 1009). Tarhan'a (2011, 96) göre merhamet, insanlara mutluluk sağlayan bir duyguyken; merhamet eğitimi verilmeyen bireylerde öfke, nefret ve ihtiras gibi kötü meziyetler baş gösterir (Görmez, 2011, 473). Merhamet, tüm toplumlar için önemli bir değer kabul edilmekle birlikte günümüzde değişen değer algıları ve toplum hayatındaki bireyselleşme bu değerin yok olmasına neden olmaktadır. Toplumun geniş bir kesiminde özellikle genç nesillerin merhametsiz tutum ve davranışları bu değerin tekrar ele alınmasını ve topluma yeniden kazandırılmasını zorunlu kılmaktadır. Kur'an-ı Kerim'de sıkça zikredilen ve Hz. Peygamber (s.a.s.)'in hayatında en güzel örnekleri sunulan merhamet bütün kâinat için paha biçilemez bir değerdir. Merhamet anlayışındaki kıtlığın zararları günümüzde merhamet değerinin genç nesillere kazandırılmasını zorunlu hale getirmiştir (Gör, 2013, 7).

Araştırmanın Problemi

Bu araştırmanın temel problemi; merhamet eğitimine ayet ve hadislerle katkı sağlayacak bir mobil uygulama geliştirilmesi ve bu uygulamanın merhamet eğitimine katkı düzeyinin incelenmesidir.

Arşatırmanın Amacı

Merhamet değerinin kazandırılmasına yönelik, bilgisayar teknolojilerin ilgili kazanımlara hangi düzeyde hizmet ettiğini belirlemek ve değer eğitimi yaklaşımları ve yapılandırmacılık açısından değerlendirilmesi amaçlanmıştır.

DOI: https://doi.org/10.30546/19023.978-9952-8573-9-9.2025.9012.
ISBN: 978-9952-8573-8-2

Bu noktadan hareketle çalışmamızın amacı, tablet, akıllı tahta ve telefonlarda çalışan öğrencilere yönelik bir mobil eğitim-öğretim uygulaması geliştirmek ve bu uygulama ile öğrencilere ayet ve hadislerle merhamet eğitimi vermektir. Böylece uygulamanın öğrencilerin değerler eğitimine etkisini incelemektir. Tasarlanan uygulama, öğrenmeyi kolaylaştırma ve hızlandırmayla birlikte yapılacak diğer çalışmalara örnek olması açısından önemlidir.

Araştırmanın Önemi

Kitle iletişim araçları insanların günlük yaşantısının bir parçası olmuştur. Günümüzde insanlar kitle iletişim araçlarıyla çok fazla vakit geçirmekte, bu durum insanları menfi ve müspet yönde etkilemektedir. Çocukların, gençlerin din eğitimi ve öğretimini olumlu anlamda etkileyecek uygulamalar ve/veya içerikler oldukça sınırlıdır. Bu sınırlı çalışmaların çok az kısmının resmi kurumlarca tasarlanmaktadır. Yapılacak araştırma sayesinde hem güvenilir bir mobil uygulama gerçekleştirilerek akademi camiasına kazandırılacak hem de uygulama sonrasında patent alınarak uygulama insanların kullanımına sunulacaktır.

Yapılan literatür çalışmasında, merhamet eğitiminin mobil uygulama ile kazandırılmasına yönelik yapılan bir çalışmaya rastlanmamıştır. Uluslararası alan yazınında, materyal ile değer eğitiminin kazandırılmasına yönelik çalışmalar olsa da mobil uygulamayla yapılan bir çalışma bulunmamaktadır. Bu açıdan dünya ülkelerinin kendi değer sistemlerini kazandırmalarına kaynak oluşturması açısından bu çalışma önem arz etmektedir.

MATERYAL VE METOT

Bu bölümde, araştırma modeli, araştırmanın çalışma grubu, araştırmada kullanılan veri toplama araçları ve araştırmadaki değişkenlere yönelik bilgiler bulunmaktadır.

Araştırma Modeli

Bu çalışmada, ortaokul öğrencilerinin MEB değerler eğitimi kapsamında tasarlanan mobil uygulama ile merhamet eğitiminin ayet ve hadisler ile verilmesi amaçlandığından;

- Gözlem,
- Görüşme gibi nitel veri toplama teknikleri kullanılmıştır.

Algıların ve olayların doğal ortamda gerçekçi ve bütüncül bir biçimde ortaya konmasına yönelik nitel bir sürecin izlendiği araştırma" olarak tanımlanan nitel araştırma yaklaşımının, "araştırmacının belirli bir zaman içerisinde gerçek ve güncel bir veya birkaç sınırlandırılmış sistemi (veya durumu) çoklu veri toplama araçlarıyla (gözlemler, görsel-işitsel materyal, görüşmeler, raporlar) ayrıntılı olarak derinlemesine incelediği, durumu betimleyip, durumla ilişkili temaları açıkladığı araştırma yaklaşımı" şeklinde ifade edilen durum çalışması yöntemine uygundur.

- Araştırmamızın çalışma grubu İzmir ili Kemalpaşa ilçesinde yaz kuran kurslarından seçilen ve

bu yaz kuran kurslarında okuyan toplam 58 kuran kursu öğrencisi oluşturmuştur.

- Araştırmamızın katılımcılarının yaş, cinsiyet, sınıf, akademik başarı, ebeveynlerinin eğitim durumu gibi unsurlarla araştırma konusu arasında bir bağ kurulmadığından ve araştırmanın güvenirlik ve geçerliğinin artırılması amacıyla çalışmamızda rastgele örneklem yöntemi kullanılmıştır.

- Araştırmamızın verileri, önceden izinleri alınan 5.6.7. ve 8. sınıf öğrencileri için hazırlanmış olan test sorularına verdikleri cevaplardan toplanmıştır. Aynı zamanda gözlem ve uygulamaya ait belge incelemeleri yapılmıştır.

Veri Toplama Araçları

Yürütülen çalışmada geliştirilen mobil uygulamanın öğrencilerin merhamet eğitimine etkisini belirlemek amaçlanmıştır. Bu amaç doğrultusunda 2024 yılı yaz kuran kursuna devam etmekte olan ortaokul öğrencileri üzerinde gerçekleştirilmiştir. Geliştirilen mobil uygulamanın alt yapısını Flutter, yazılım dilini ise Dart Program dili oluşturmuştur. Flutter, Google tarafından oluşturulan ve Mayıs 2017'de yayınlanan ücretsiz ve açık kaynaklı, mobil, web ve masaüstü uygulamaları geliştirmek için kullanabileceğiniz bir mobil UI frameworktür. Flutter, tek bir programlama dilinde yazılan kodlarla, farklı mobil platformlarda (Ör: iOS ve Android) çalışabilen yerel uygulamalar üretebilen bir araçtır. Flutter uygulamaları Dart programlama dili ile yazılır. Dart, Google tarafından tasarlanan ve geliştirilmekte olan bir programlama dilidir (Türkiye Bilimsel ve Teknolojik Araştırma Kurumu [TÜBİTAK], 2023).

Deneysel desenler yürütülen çalışmadaki parametrelerin ilişkisini neden-sonuç bağı kurmayı hedefleyen desenlerdir (McMillan ve Schumacher, 2010). Biri deney grubu (mobil uygulamanın uygulandığı) diğeri kontrol grubu (normal öğretimin yapıldığı grup) şeklinde belirlenerek yürütülen araştırma deneysel deseni ‘yarı deneysel desen’ olarak belirlenmiştir.

Verilerin Analizi

Araştırmada verilerin çözümlenmesi ve yorumlanabilmesinde kullanılacak teste karar verilmeden önce normallik varsayımının sağlanıp sağlanmadığı kontrol edilir. Normal dağılımlarda parametrik testler, normal dağılım gözlenmeyen durumlarda da parametrik olmayan testler kullanılır (Güngör, Demiralay ve Arpaguş, 2018, 255).

Yaz kuran kursu öğrencilerinin merhamet düzeylerini değişkenlere göre analizini yapmadan araştırma verilerinin normal dağılıma uygun olup olmadığını bulmak için Levene’s Homejenlik Testi ve Shapiro-Wilk Normallik Testi kullanılarak test edilmiştir.

Öğrencilerin merhamet düzeyleri ile cinsiyet, yaş, sınıf ve akademik başarı açısından anlamlı farklılıklar olup olmadığını belirlemek amacıyla tek yönlü varyans analizi (ANOVA) kullanılmıştır. Varyans analizi olarak bilinen Anova’yı kısaca tanımlamak gerekirse, “Anova” birden çok grubun ortalamalarının birbirine eşit olup olmadığını anlamak için kullanılır. Anova testinin uygulanabilmesi

DOI: https://doi.org/10.30546/19023.978-9952-8573-9-9.2025.9012.
ISBN: 978-9952-8573-8-2

için, karşılaştırılacak grupların birbirinden farklı olması ve bu grupların normal bir dağılım gösteren kitleden seçilmiş, her grubun eşit-homojen varyansa sahip olması gerekmektedir. Homojenlik testi ise "Levene's" testi ile yapılmaktadır (Güngör ve diğerleri, 2018, 261). Bu nedenle "Merhamet Ölçeği" ile elde edilen verilerin varyanslarının homojenliği ve verilerin normal dağılım gösterip göstermediği test edilecektir.

Tablo 1 "Merhamet Ölçeği" Verilerine Ait Levene's Varyansların Homojenliği Testi

Deney Grubu Ön ve Son Test	F	df1	df2	p
Sevecenlik_Ort	4.07e-4	1	56	0.984
Umursamazlık_Ort	0.7757	1	56	0.382
Paylaşımların Bilincinde Olma_Ort	1.6922	1	56	0.199
Bağlantısızlık_Ort	0.2545	1	56	0.616
Bilinçli Farkındalık_Ort	0.5745	1	56	0.452
İlişki Kesme_Ort	0.0824	1	56	0.775

Tablo 1.' de Levene's testi ile dağılımların varyansların homojenliği bulunmaya çalışılmıştır. Analize göre, Sevecenlik Ort. ön test ve son test (Levene's F=4.07e-4) düzeylerinde merhamet ölçeğinin dağılımlarının varyanslarının homojen olduğu görülmüştür (P>0.05). Umursamazlık Ort. ön test ve son test (Levene's F=0.7757) düzeylerinde merhamet ölçeğinin dağılımlarının varyanslarının homojen olduğu görülmüştür (P>0.05). Paylaşımların Bilincinde Olma Ort. ön test ve son test (Levene's F=1.6922) düzeylerinde merhamet ölçeğinin dağılımlarının varyanslarının homojen olduğu görülmüştür (P>0.05). Bağlantısızlık Ort. ön test ve son test (Levene's F=0.2545) düzeylerinde merhamet ölçeğinin dağılımlarının varyanslarının homojen olduğu görülmüştür (P>0.05). Bilinçli Farkındalık Ort. ön test ve son test (Levene's F=0.5745) düzeylerinde merhamet ölçeğinin dağılımlarının varyanslarının homojen olduğu görülmüştür (P>0.05). İlişki Kesme Ort. ön test ve son test (Levene's F=0.0824) düzeylerinde merhamet ölçeğinin dağılımlarının varyanslarının homojen olduğu görülmüştür (P>0.05). Levene's homojenlik testi sonucunda, alt boyutlarda homojenlik sağlanmıştır. Normal dağılımın sağlanıp sağlanamadığını test etmek için Shapiro-Wilk normallik testi uygulanmıştır. Sonuçlar Tablo 2.' te verilmiştir.

DOI: https://doi.org/10.30546/19023.978-9952-8573-9-9.2025.9012.
ISBN: 978-9952-8573-8-2

Tablo 2 "Merhamet Ölçeği" Verilerine Ait Shapiro-Wilk Normallik Testi

			Shapiro-Wilk	
Alt Boyutlar	**Gruplar**	**N**	**W**	**p**
Sevecenlik_Ort	Deney Ön Test	29	0.905	0.013
	Deney Son Test	29	0.884	0.004
Umursamazlık_Ort	Deney Ön Test	29	0.940	0.097
	Deney Son Test	29	0.923	0.037
Paylaşımların Bilincinde Olma_Ort	Deney Ön Test	29	0.954	0.230
	Deney Son Test	29	0.935	0.075
Bağlantısızlık_Ort	Deney Ön Test	29	0.957	0.273
	Deney Son Test	29	0.974	0.666
Bilinçli Farkındalık_Ort	Deney Ön Test	29	0.954	0.229
	Deney Son Test	29	0.933	0.064
İlişki Kesme_Ort	Deney Ön Test	29	0.948	0.159
	Deney Son Test	29	0.943	0.123

Tablo 2'deki verilerin normal dağılıma uygunluğu, çarpıklık ve basıklık değerleri dikkate alınarak değerlendirilmiştir. George ve Mallery'e (2010, s. 241) göre, bu değerlerin ±2 sınırları içerisinde kalması durumunda normal dağılım varsayımı sağlandığı kabul edilmektedir. Bu bağlamda, analiz edilen değişkenlere ilişkin çarpıklık ve basıklık değerlerinin bu aralıkta yer alması nedeniyle parametrik testlerin uygulanmasına karar verilmiştir.

DOI: https://doi.org/10.30546/19023.978-9952-8573-9-9.2025.9012.
ISBN: 978-9952-8573-8-2

BULGULAR

Bu bölümde, yaz kuran kursu öğrencilerine uygulanan bilgisayar oyun programı ve "merhamet ölçeğine" ait bilgiler, tablolar açıklanmıştır. Uygulanan bilgisayar oyun sonucundaki ve merhamet ölçeğinden elde edilen veriler karşılaştırılarak araştırmanın alt problemleri analiz edilmiştir. Analiz sonuçları ile ilgili yorumlar yapılmıştır. Verilerin analizi sonucunda elde edilen verilerin Jamovi programıyla (Jamovi Project, 2025) analiz edilmesiyle elde edilen bulgular bilgisayar programları: BP çalışmanın araştırma problemleri sıralamasına göre sunulmuştur. Araştırmaya katılan örneklemin demografik özellikleri aşağıda verilmiştir.

Bilgisayar Programları: BP Demografik Bilgiler

Katılımcıların demografik bilgileri dağılımı Jamovi frekans analizi ile incelenmiş ve tabloda verilmiştir.

Tablo 3 Yaz Kuran Kursu Öğrencilerinin Cinsiyete Göre Frekans Dağılımı

Cinsiyet	Gruplar	Sayı (N)	% Total	Kümülatif %
Erkek	Deney Grubu	15	25,9	25,9
	Kontrol Grubu	15	25,9	51,7
Kadın	Deney Grubu	14	24,1	75,9
	Kontrol Grubu	14	24,1	100,0

Tablo 3. İncelendiğinde; Katılımcıların cinsiyete göre dağılımları Deney grubunda 15 erkek (%25,9) ve 14 kadın (%24,1)'ini oluşturmaktadır. Kontrol grubunda 15 erkek (%25,9) ve 14 kadın (%24,1) 'ini oluşturmaktadır. Her iki grup için cinsiyet dağılımı dengelidir, deney ve kontrol grubu arasında büyük bir farklılık yoktur. Kümülatif yüzdeler sırasıyla %25,9, %51,7, %75,9 ve %100 olarak artmakta, bu da tüm örneklemin düzgün bölündüğünü göstermektedir.

Tablo 4 Yaz Kuran Kursu Öğrencilerinin Yaşa Göre Frekans Dağılımı

Yaş	Gruplar	Sayı (N)	% Total	Kümülatif %
10	Deney Grubu	5	8,6	8,6

DOI: https://doi.org/10.30546/19023.978-9952-8573-9-9.2025.9012.
ISBN: 978-9952-8573-8-2

Yaş	Gruplar	Sayı (N)	% Total	Kümülatif %
	Kontrol Grubu	2	3,4	12,1
11	Deney Grubu	12	20,7	32,8
	Kontrol Grubu	8	13,8	46,6
12	Deney Grubu	5	8,6	55,2
	Kontrol Grubu	14	24,1	79,3
13	Deney Grubu	7	12,1	91,4
	Kontrol Grubu	5	8,6	100,0

Tablo 4. İncelendiğinde; Yaş gruplarına göre dağılımı 10 yaşında olanların oranı %8,6, 11 yaşında olanların oranı %20,7, 12 yaşında olanların oranı %8,6 ve 13 yaşında olanların oranı %12,1 olmaktadır. 11 yaş, en büyük grubu oluşturuyor (%34,5). 12 yaş, kontrol grubunda daha yüksek oranla temsil edilmiştir (%24,1). 10 yaş, en düşük yüzdeye sahiptir (%12,1).

Tablo 5 Yaz Kuran Kursu Öğrencilerinin Sınıfa Göre Frekans Dağılımı

Sınıf	Gruplar	Sayı (N)	% Total	Kümülatif %
5.Sınıf	Deney Grubu	6	10,3	10,3
	Kontrol Grubu	4	6,9	17,2
6.Sınıf	Deney Grubu	12	20,7	37,9
	Kontrol Grubu	8	13,8	51,7
7.Sınıf	Deney Grubu	6	10,3	62,1
	Kontrol Grubu	14	24,1	86,2

DOI: https://doi.org/10.30546/19023.978-9952-8573-9-9.2025.9012.
ISBN: 978-9952-8573-8-2

Sınıf	Gruplar	Sayı (N)	% Total	Kümülatif %
8.Sınıf	Deney Grubu	5	8,6	94,8
	Kontrol Grubu	3	5,2	100,0

Tablo 5. İncelendiğinde; Sınıflara göre dağılım için 5. Sınıfların oranı %17,2, 6. Sınıfların oranı %34,5, 7. Sınıfların oranı %34,4 olup 8. Sınıfların oranı %13,8'dır. Deney Grubu 29 Kişi ve %49,9 Kontrol Grubu 29 Kişi %50,0 Genel Toplam 58 Kişi %100

5. sınıf öğrencileri daha az sayıda, özellikle kontrol grubunda (N=4, %6,9). 6. sınıf öğrencileri her iki grupta da en yüksek temsil oranına sahip (%20,7 ve %13,8). 7. sınıf öğrencileri kontrol grubunda daha fazla (%24,1), deney grubunda daha az (%10,3). 8. sınıf öğrencileri toplam içinde en küçük grubu oluşturuyor (deney: %8,6, kontrol: %5,2). Gruplar arasında sınıf dağılımı oldukça değişken görünmektedir.

Tablo 6 Yaz Kuran Kursu Öğrencilerinin Anne-Babanın Tutumuna Göre Frekans Dağılımı

4.Soru	Gruplar	Sayı (N)	% Total	Kümülatif %
İlgisiz	Deney Grubu	0	0,0	0,0
	Kontrol Grubu	1	1,7	1,7
Demokratik	Deney Grubu	4	6,9	8,6
	Kontrol Grubu	8	13,8	22,4
Otoriter	Deney Grubu	6	10,3	32,8
	Kontrol Grubu	1	1,7	34,5
Koruyucu	Deney Grubu	19	32,8	67,2
	Kontrol Grubu	14	24,1	91,4

DOI: https://doi.org/10.30546/19023.978-9952-8573-9-9.2025.9012.
ISBN: 978-9952-8573-8-2

4.Soru	Gruplar	Sayı (N)	% Total	Kümülatif %
Diğer	Deney Grubu	0	0,0	91,4
	Kontrol Grubu	5	8,6	100,0

Tablo 6. Anne-babanızın size karşı tutumunu nasıl değerlendiriyorsunuz? sorusuna katılımcıların verdiği cevapların gruplarına göre dağılımı incelendiğinde;

- İlgisiz kategori deney grubunda hiç yokken, kontrol grubunda sadece %1,7 oranında yer almaktadır.
- Demokratik yaklaşım deney grubunda %6,9, kontrol grubunda daha yüksek bir oranla %13,8 seviyesindedir.
- Otoriter yaklaşım deney grubunda %10,3 ile daha belirginken, kontrol grubunda yalnızca %1,7 seviyesindedir.
- Koruyucu yaklaşım her iki grupta da en fazla temsil edilen kategori: deney grubunda %32,8, kontrol grubunda %24,1.
- Diğer kategorisi deney grubunda hiç bulunmazken, kontrol grubunda %8,6 oranında yer almaktadır.

Tablo 7 Yaz Kuran Kursu Öğrencilerinin Anne Eğitim Düzeyine Göre Frekans Dağılımı

5.Soru	Gruplar	Sayı (N)	% Total	Kümülatif %
İlkokul	Deney Grubu	9	15,5	15,5
	Kontrol Grubu	12	20,7	36,2
Ortaokul	Deney Grubu	7	12,1	48,3
	Kontrol Grubu	8	13,8	62,1
Lise	Deney Grubu	9	15,5	77,6

DOI: https://doi.org/10.30546/19023.978-9952-8573-9-9.2025.9012.
ISBN: 978-9952-8573-8-2

5.Soru	Gruplar	Sayı (N)	% Total	Kümülatif %
	Kontrol Grubu	7	12,1	89,7
Üniversite	Deney Grubu	4	6,9	96,6
	Kontrol Grubu	2	3,4	100,0

Tablo 7. İncelendiğinde; Annenizin eğitim düzeyi nedir? (Ortaokul- Lise vb.) sorusuna katılımcıların verdiği cevapların gruplarına göre dağılımı;

- İlkokul seviyesinde kontrol grubu (%20,7) deney grubuna (%15,5) göre daha büyüktür.
- Ortaokul seviyesinde dağılım dengeli, ancak yine kontrol grubu biraz daha büyüktür (%13,8'e karşı %12,1).
- Lise seviyesinde deney grubu tekrar kontrol grubunu birbirine yakındır. (%15,5'e karşı %12,1).
- Üniversite seviyesinde ise toplam rakam düşerken deney grubu (%6,9) kontrol grubundan (%3,4) daha büyüktür.

TARTIŞMA, SONUÇ VE ÖNERİLER

Bu bölümde araştırmanın analizi sonucunda elde edilen bulgular, alan yazınında yer alan benzer ve farklı çalışma sonuçlarının yorumlandığı tartışma ve araştırmalara katkı sağlayacak önerilere yer verilmiştir.

Bu bölümde yaz kuran kursu öğrencilerinin (Deney ve kontrol grubu ön test ve son test ilişkisi) cinsiyet, yaş, anne eğitim, baba eğitim, sınıf ve akademik başarısına göre merhamet ölçeği ve alt boyutlarında değişip değişmediği analiz edilmiş ve bu doğrultuda incelenmiş, yorumlanmış ve tartışılmıştır.

1. Bilgisayar Programları: BP Deney grubu ile kontrol grubunun ön test puanları arasındaki farkın incelenmesi

Araştırmada, Deney ve kontrol grubu ön test ve son test ilişkisi karşılaştırıldığında, yaz kuran kursu öğrencilerinin merhamet ölçeği ve alt boyutlarında anlamlı bir farklılık saptanmamıştır ($p>0.05$). Etki büyüklükleri incelendiğinde en yüksek etki büyüklüğünün paylaşımların bilincinde olma alt boyutunda olduğu (Cohen's $d = 0.505$) görülmektedir. P değeri ise bu alt boyutta anlamlılık sınırına (0.059)

yakındır. Bu da kontrol grubunun deney grubuna kıyasla birazda paylaşımların bilincinde olduğunu göstermektedir.

2. Bilgisayar Programları: BP Deney grubu ile kontrol grubunun son test puanları arasındaki farkın incelenmesi

Deney grubu ile kontrol grubunun son test puanları arasındaki farkın incelendiğinde bağımsız gruplarda yapılan t-testi sonuçlarına göre büyük farklılıklar bulunmamaktadır. Bilinçli farkındalık alt boyutunu incelediğimizde deney grubunda daha fazla farkındalık olduğunu göstermektedir.

3. Bilgisayar Programları: BP Deney grubunun ön test ve son test puan ortalamaları arasındaki farkın incelenmesi

Deney grubunun ön test ve son test puan ortalamaları arasındaki farkın incelendiğinde bağlantısızlık değişkeninde p değerinin küçük olduğu ve anlamlı bir fark bulunmaktadır. Bağlantısızlık değişkeninde anlamlı bir değişim vardır ($p = 0.039$, $d=- 0.554$). Ön test ortalaması ise son test ortalamasından küçüktür. Paylaşımların bilincinde olma alt boyutu başta olmak üzere bütün alt boyutlarda son test puanları ön test puanlarından yüksektir.

4. Bilgisayar Programları: BP Kontrol grubunun ön test ve son test puan ortalamaları arasındaki farkın incelenmesi

Kontrol grubunun ön test ve son test puan ortalamaları arasındaki farkın incelendiğinde bağlantısızlık alt boyutunda son test ortalama puanında düşüş görülmektedir. Toplam merhamet, sevecenlik, paylaşımların bilincinde olma, bilinçli farkındalık alt boyutlarında son test ortalama puanlarında yükselme vardır.

"Bilişim Teknolojileriyle Merhamet Eğitimi" adlı çalışmamızda yaz kuran kurslarında öğretimde merhamet ile ilgili mobil oyunların kullanıldığı deney grubu ile yaz kuran kursu öğreticisinin merhamet konusunu anlatım, soru-cevap gibi yöntemlerinin uygulandığı kontrol grubunun çalışma sonunda "Merhamet Ölçeği" kullanılarak merhamet değerindeki değişmeler karşılaştırılmıştır.

Merhamet duygusu insanlara ve diğer canlılara karşı kişinin şefkatli olmasını, duyarlı, sorumlu olmayı gerektirir. Bu değerler toplumların birleştiği ortak noktalardan biridir.

Eğitimde kişiye kazandırılmak istenen erdemlerde değerler aracılığıyla olmaktadır. Bu kişilerin kazandığı değerler ise eylemlerinde kendini göstere bilmektedir. Bu bakış açısı ile ülkemizde Türkiye Yüzyılı Maarif Model'inde kişiyi erdemlere ulaştıran ve dahası eylemleri aracılığıyla gözlemlenebilen değerler, Erdem-Değer-Eylem Çerçevesi ile kavramsallaştırılmaktadır. Bu çerçevede merhamet değeri de vicdanlı, şefkatli, insanı ve doğayı sevmek alt boyutlarıyla yerini almaktadır.

Bu bağlamda değerler eğitiminin, okullarda her kademede verilmesi ve bireylerin kritik dönemlerinin de olumlu geçmesi için önemlidir. Birey yaşı ilerledikçe aileden aldığı değerleri çevresel etkilerle kaybede bilmektedir. Sınıf düzeyinde merhamet değerini incelediğimizde 5. Sınıf öğrencilerin toplam

DOI: https://doi.org/10.30546/19023.978-9952-8573-9-9.2025.9012.
ISBN: 978-9952-8573-8-2

merhamet değeri ortalamasından en üste olması sınıf seviyelerinin yükseldikçe dış etkenlerin etkisiyle bu değerlerin azaldığını görmekteyiz.

Yapılan çalışmada elde edilen sonuçlara baktığımızda öğretici merkezli öğretim metotlarının uygulandığı kontrol grubunun uygulama ön test ve son test puanı ortalamalarında son test lehine artış olsa da çok fark yoktur. Fakat mobil uygulama ile hazırlanan oyunların uygulandığı deney grubunun uygulama ön test ve son test puanı ortalamaları arasında sevecenlik, paylaşımların bilincinde olma, bilinçli farkındalık alt boyutlarında anlamlı bir artış gözlenmiştir.

Öneriler

Bu araştırmada elde edilen bulgular doğrultusunda aşağıdaki önerilerin önem arz ettiği düşünülmektedir:

- Din eğitimi ve öğretiminde anlatım yöntemini yerine mobil uygulamalarla ders ve konu daha çekici ve öğrenci merkezli hale getirilebilir.
- Öğrencilere yönelik bilgisayar oyunlarını hazırlayacak oyun programcılarının din eğitimi ve öğretimine dair alanı iyi bilmesi gerekmektedir.
- Günümüzde öğrencilerin dini ve psikolojik gelişimine uygun hazırlanan mobil oyunlar tüm eğitim kademesinde kullanılmalıdır.
- Oyun temelli eğitimi uygulayacak her alandaki eğitimcilere de gerekli hizmetiçi eğitimlerin verilmesi gerekmektedir.
- Merhamet eğitiminde ailenin rolü çok önemlidir. Ailede merhamet değerini almayan öğrencilerin eksiklikleri bu tür eğitimlerle giderilebilir.

KAYNAKÇA

Akar-Mazman, G. S. ve Yoleri, S. (2018). "Erken Çocuklukta Bilgi İletişim Teknolojilerini Kullanım Ölçeğinin Türkçeye Uyarlama Çalışması", Kuramsal Eğitimbilim Dergisi, cilt 11, sayı 2, ss.229-243. https://doi.org/10.30831/akukeg.347679

Akdeniz, S. ve Deniz, M. E. (2016) "Merhamet Ölçeği'nin Türkçeye uyarlanması: Geçerlik ve güvenirlik çalışması" The Journal of Happiness ve Well-Being, 4/1:50-61

Akpınar, Y. (2005). *Bilgisayar Destekli Eğitimde Uygulamalar*. Ankara: Anı Yayıncılık.

Alkan, C. (1998). *Eğitim teknolojisi*. Ankara: Anı Yayıncılık,179-182

Altaş, N. (2022). *Din Eğitimi*. (2.Baskı). Ankara: Nobel Akademik Yayınları.

Aydın, Ş.M. (2011, 15-17 Nisan). Kutlu Doğum Haftası "Hz. Peygamber Ve Merhamet Eğitimi". İ.Karagöz (Oturum başkanı), Eğitimde Merhametin Rolü: Eğitimde Bir Motivasyon Aracı Olarak Merhamet[Sempozyum]. Ankara, Türkiye.

Ay, M. F. (2013). *İlköğretim din kültürü ve ahlak bilgisi derslerinde hoşgörü değerinin öğretimi* [Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi]. Atatürk Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü.

Bacanlı, H. (2006). *Duyuşsal davranış eğitimi*. Ankara: Nobel Yayıncılık.

Bayırlı, H. (2020). Merhamet Değeri: Sınıf Öğretmenlerinin Görüşleri ve Etkinlik Örnekleri. 9(2): 468-493.

Beck, K., Beedle, M., Bennekum, A. van, Cockburn, A., Cunningham, W., Fowler, M., ….Thomas, D. (2001). *Manifesto for Agile Software Development*. https://agilemanifesto.org/ (25.06.2025)

Berigel, M., Calp, M. H., ve Bahçekapılı, E. (2018). Uzaktan Eğitimde Çevrimdışı Sertifika Programları İçin Sistem Tasarımı. Paper presented at the 5th International Management Information Systems Conference, Ankara.

Bilgin, B. (1981). Din Eğitiminin Genel Eğitimdeki Yeri. *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, 24*(1): 474.

Boehm, B., ve Turner, R. (2003). *Balancing agility and discipline: A guide for the perplexed*. Addison-Wesley.

Cengiz, E. (2012). Tablet bilgisayarların fen ve teknoloji derslerinde kullanılmasına ilişkin fen ve teknoloji öğretmenlerinin görüşlerinin incelenmesi. *Kuram ve Uygulamada Eğitim Teknolojileri Dergisi, 2*(1), 24–40. https://dergipark.org.tr/en/download/article-file/183100

Çakmak, A. (2013). *İlköğretim din kültürü ve ahlak bilgisi derslerinde adalet değerinin öğretimi* [Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi]. Atatürk Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü.

Çağıran, İ. (2008). *İlköğretim 8. sınıflarda mitoz ve mayoz hücre bölünmeleri konusunun öğretiminde bilgisayar destekli öğretim yönteminin öğrenci başarısına etkisi* (Yüksek Lisans Tezi) Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.

Çakır, H. ve Eryılmaz, S. (Ed.). (2014). *Web Temelli Eğitim: Eğitimciler İçin Bilişim Teknolojisi.* Ankara: Pegem Akademi Yayıncılık

Çeliköz, N. ve Kol, S. (2016). Bilgisayar Destekli Öğretimin (BDÖ) altı yaş çocuklarına zaman ve mekân kavramlarını kazandırmaya etkisi. *Kastamonu Eğitim Dergisi, 24*(4), 1803-1820.

Dart.dev. . (2024). *Dart language overview*. https://dart.dev/guides/language (25.06.2025)

Demil, E. (2019) Hadisler Çerçevesinde Hz. Peygamber'in Eğitim Metodu Uluslararası Sosyal Bilimler Eğitimi Dergisi Journal of International Social Sciences Education 2019:5(2):216-234

Demir, N. ve Kabadayı, A. (2008). Erken yaşta renk kavramının kazandırılmasında bilgisayar destekli ve geleneksel öğretim yöntemlerinin karşılaştırılması. *Uluslararası İnsan Bilimleri Dergisi, 5*(1), 1-18.

Derviş, N. (2009). Bilgisayar destekli fen ve teknoloji öğretiminin öğrencilerin, yaşamımızı etkileyen manyetizma, ünitesindeki akademik başarılarına, tutumlarına ve bilimsel düşünme becerilerine etkisi (Yüksek Lisans Tez) ESOGÜ Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Eskişehir

Dinçer, S. (2019). Dijital Oyunlar İçine Yerleştirilen Analojilerin Fen Eğitimi Başarısına Etkisi. Paper presented at the International Conference on Science, Mathematics, Entrepreneurship and Technology Education

Dingsøyr, T., Dybş, T., ve Moe, N. B. (2010). Agile software development: An introduction and overview. In T. Dingsøyr, T. Dybå, ve N. B. Moe (Eds.), *Agile software development: Current research and future directions* (ss. 1–13). Springer. https://doi.org/10.1007/978-3-642-12575-1_1

Doğan, R. ve Ege, R. (Ed.). (2021). *Din Eğitimi: El Kitabı*. Ankara: Grafiker Yayınları

Dönmez, O. (2023). TÜBİTAK Deneyap Kitapları 15. Türkiye Bilimsel ve Teknolojik Araştırma Kurumu.

Erden, M. (2009). *Öğretmenlik mesleğine giriş.* Arkadaş Yayınları.

Erden, M., ve Akman, Y. (2001). Eğitim Psikolojisi: Gelişim-Öğrenme-Öğretim. *Ankara: Arkadaş Yayınevi*.

Erten, İ. H. (2019). İngilizce öğrencilerinin sınıf içi İngilizce iletişim kurma isteklerini etkileyen faktörler üzerine nitel bir araştırma. *Novitas-ROYAL (Research on Youth and Language), 13*(1), 1–18. https://eric.ed.gov/?id=EJ1214141

Flutter.dev. . (2024). *Flutter- Build apps for any screen*. https://flutter.dev (25.06.2025)

Genç, Fatih. M. (2019). Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Dersinin Merhamet Değerini Kazandırmadaki Rolü. *the Journal of Academic Social Sciences, 95*(95): 39-70.

George, D., ve Mallery, P. (2010). *SPSS for Windows step by step: A simple study guide and reference, 17.0 update* (s. 241). Pearson Education.

Google. (2024). *Dart programming language*. https://developers.google.com/dart (25.06.2025)

Gör, F. (2013). İlköğretim Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Öğretim Programında Merhamet Değeri. Atatürk Üniversitesi.

DOI: https://doi.org/10.30546/19023.978-9952-8573-9-9.2025.9012.
ISBN: 978-9952-8573-8-2

Güllüoğlu, S. S. (2010). *Bilgisayar destekli eğitimin mesleki gelişimdeki önemi*. *AJIT-e: Academic Journal of Information Technology*, *1*(1). https://doi.org/10.5824/1309-1581.2010.002.x

Güngör, Ö. Demiralay, A.T. ve Arpaguş, F. (2018). Spss' de istatistiğe giriş. Ö. Güngör (eds.). *Bilimsel araştırma süreçleri, yöntem, teknik ve etiğe giriş (*s. 239-271). Ankara: Grafik-Ofset Matbaacılık Reklamcılık.

Hesapçıoğlu, M. 1988. Öğretim İlke ve Yöntemleri, Eğitim Programları ve Öğretim. Beta Yayın Dağıtım A.Ş. İstanbul

Highsmith, J. (2002). *Agile software development ecosystems*. Addison-Wesley.

İşçi, T. G., ve Yeşiltaş, E. (2018). Sosyal bilgiler öğretiminde dijital oyun geliştirme yazılımı kullanımı ve sosyal bilgiler öğretmen adaylarının buna ilişkin görüşleri. Türkiye Bilimsel Araştırmalar Dergisi, 5(2), 159-183.

Kacar, A. Ö. ve Doğan, N. (2007). *Okul öncesi eğitimde bilgisayar destekli eğitimin rolü.* Akademik Bilişim, 31, 1-11.

Karabulutlu, L. (2018). *Okul öncesi fen eğitiminde analojilerin ve bilgisayar destekli eğitimin akademik başarı açısından değerlendirilmesi*. (Yüksek Lisans Tezi). https://tez.yok.gov.tr sayfasından erişilmiştir.

Karakaya-Özyer K. (2021). Ölçek Geliştirme ve Güvenirlik Analizleri: Jamovi Uygulaması. *Turkish Academic Research Review, 6(5),* 1330-1384.

Keser, H. (2011). Türkiye'de Bilgisayar Eğitiminde İlk Adım: Orta Öğretimde Bilgisayar Eğitimi İhtisas Komisyonu Raporu. Eğitim Teknolojisi Kuram ve Uygulama, 1(2), 83-94.

Keyifli, Ş. (2013). Eğitim ve Din Eğitimi. *Çukurova Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 13(2): 117.

Kölemen, S. (2018). ''*Yapılandırmacı Öğrenme Yaklaşımında Araştırmacı Sorgulayıcı Eğitim ve Bilgisayar Destekli Öğretim Metodu ile işlenen Fen Dersinin Ortaokul 6.Sınıf Öğrencilerinin Başarı, Öğrenme yaklaşımı ve Motivasyona Etkisi''* (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Necmettin Erbakan Üniversitesi, Konya.

Kurt, A. A., Günüç, S., ve Ersoy, M. (2013). Dijitalleşmede son durum: Dijital yerli, dijital göçmen ve dijital göçebe. Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi, 46(1), 1-22.

Lei, J. (2009). Digital natives as preservice teachers: What technology preparation is needed? Journal of Computing in teacher Education, 25(3), 87-97.

Menekşe, Ö. (2015). Dinin dijitalleşmesi ve mobil uygulamalar. In M. Çamdereli, B. Önay Doğan ve N. Kocabay Şener (Eds.), *Dijitalleşen din (Medya ve Din 2)* (ss. 151–174). Köprü Yayınları.

Özgenel, M. (2018). Ortaokul Öğrencilerinin Bilişim Teknolojileri ve Yazılım Dersine Yönelik Tutumları. *Journal of Turkish Studies, 13*(6): 111-128.

Öztuzcu, Ö., ve Karamete, A. (2022). Ortaokul öğrencilerinin bilişim teknolojileri öz-yeterlik algıları ile bilişim teknolojileri ve yazılım dersine yönelik görüşlerinin belirlenmesi. *Açıköğretim Uygulamaları ve Araştırmaları Dergisi, 8*(1): 64-86. https://doi.org/10.51948/auad.1004830

Palancı, A. (2021). Oyun Tabanlı Öğrenme Nedir? Retrieved from https://www.protopars.com/oyun-tabanli-ogrenme/ (26.06.2025)

Parlak, E. A. (2011). Ortaöğretim Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Ders Müfredatında Ahlak Ve Değerler Eğitimi. İstanbul Üniversitesi.

Pommier, E. A. (2011). The compassion scale. Dissertation Abstracts International Section A: Humanities and Social Sciences, 72

Prensky, M. (2001). Digital natives, digital immigrants. *On the Horizon*, *9*(5), 1–6. https://doi.org/10.1108/10748120110424816

Sönmez, V. (2016). *Sevgi eğitimi.* (9.Baskı). Ankara: Anı Yayıncılık.

Süygün, M. S., ve Bozyiğit, S. (2019). Dış Ticaret ve Lojistik Eğitiminde Dijital Oyun Tabanlı Öğrenme: Kavramsal Bir İnceleme. Çağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 16(1), 36-48.

Tanyeri, T. (2008). *Temel bilgisayar becerileri.* Ankara: Pegem.

Tosun, C. (2023). *Din Eğitimi Bilimine Giriş*. (12.Baskı). Ankara: Pegem Akademi.

Turan, İ. ve Nazıroğlu, B. (Ed.). (2020). *Din Eğitimi: İlahiyat*. Ankara: Bilay

Türkiye Bilimsel ve Teknolojik Araştırma Kurumu [TÜBİTAK]. (2023). Erişim Tarihi: 14 Mayıs 2025, https://yayinlar.tubitak.gov.tr/themes/classic/assets/img/dummies/pdf/15_mobil_uygulama_liseY_16022024.pdf

Ulusoy, A. (2020). Merhamet eğitimi. In A. Ulusoy (Ed.), *Değerler eğitimi bağlamında merhamet* (s. 281–296). Nobel Yayıncılık.

URL-1 (2024). https://www.jengal.com/tr/blog/agile-metodoloji-nedir/ 05 Temmuz 2025.

URL-2(2024). https://www.antalyamedyaajans.com/dart-programlama-dili-nedir-ne-ise-yarar/ 05 Temmuz 2025.

Uygun, S. (2013). Değerler Eğitimi Program Tasarılarının Değerlendirilmesi (Antalya Örneği). *Mediterranean Journal of Humanities, 3*(2): 263-263.

Yalın, H. İ. (2001). *Öğretim teknolojileri ve materyal geliştirme*. (Genişletilmiş 4.baskı), Ankara: Nobel Yayıncılık.

Yazıcı, E. (2015). Erken Okuryazarlık ve Bilgi, İletişim Teknolojileri, Temel, Z. F. (Ed.). Her Yönüyle Okul Öncesi Eğitim 8 Dil ve Erken Okuryazarlık, (s: 215-242). Ankara: Hedef CS Basın Yayın.

Yeşiltaş, Ş. A. D.-İ. (2020). Değer Eğitimi Konusunda Yapılmış Lisansüstü Tezlerin İncelenmesi. *Turkish Studies-Educational Sciences, 15*(4): 2513-2530

Yılmaz, T. (2023). *Üniversite Öğrencilerinin Algıladıkları Belirsizlik Düzeyi ile Karar Verme Davranışları Arasındaki İlişkinin İncelenmesi*. Yüksek Lisans Tezi. Bartın: BARÜ. Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Yiğit, N. (2006). *Kuramdan uygulamaya fen ve teknoloji öğretimi.* S. Çepni (Ed.) *Bilgisayar destekli fen ve teknoloji öğretimi* (Beşinci Baskı). Ankara: Pegem Akademi Yayıncılık

DOI: https://doi.org/10.30546/19023.978-9952-8573-9-9.2025.9012.
ISBN: 978-9952-8573-8-2

EXAMINATION OF THE PLACE OF SUSTAINBILITY IN THE TURKEY CENTURY MAARIF MODEL SOCIAL STUDIES CURRICULUM

Doç. Dr. Ayşenur KULOĞLU[1*], Merve ÖZER[2]

[*1]Fırat Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, Eğitim Programları ve Öğretim, Elazığ, Türkiye.
[21]Fırat Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, Eğitim Programları ve Öğretim, Elazığ, Türkiye.
ORCID Code: [1]0000-0003-0217-8497
[2]0000-0003-0082-9188

ÖZET

Günümüzde iklim değişikliği, çevre kirliliği ve kontrolsüz nüfus artışı gibi küresel sorunlar, doğal kaynakların hızla tükenmesine neden olmaktadır. Bu durum, bugünkü kaynakların gelecek kuşaklara da aktarılabilmesini hedefleyen sürdürülebilirlik kavramını ön plana çıkarmıştır. Sürdürülebilirlik; çevresel, ekonomik ve sosyal boyutlarıyla birlikte ele alınmalı, bireylerde bu konuda farkındalık oluşturulmalıdır. Toplumların sürdürülebilir yaşama dair bilgi ve becerilerle donatılması, gelecek nesillerin sağlıklı bir çevrede yaşamlarını sürdürebilmeleri açısından büyük önem taşımaktadır. Bu bilinçlenme sürecinde eğitim temel bir rol üstlenmektedir. Özellikle öğretim programlarında sürdürülebilirliğe yer verilmesi, bireylerin bu konudaki bilgi ve tutumlarını şekillendirmede etkilidir. Sosyal Bilgiler dersi, bireylerin geçmiş, bugün ve geleceği anlamlandırmalarını sağladığı için sürdürülebilirlik gibi toplumsal konuların kazandırılması açısından önemli bir derstir. Bu bağlamda, Türkiye Yüzyılı Maarif Modeli 5. Sınıf Sosyal Bilgiler Öğretim Programı sürdürülebilirlik açısından incelenmiştir. Araştırmada nitel araştırma yöntemlerinden doküman analizi kullanılmış; programda yer alan 6 öğrenme alanındaki 19 öğrenme çıktısı ve 66 süreç bileşeni içerik analizi yoluyla değerlendirilmiştir. Bulgulara göre, "Birlikte Yaşamak, Ortak Mirasımız, Yaşanan Demokrasimiz, Teknoloji ve Sosyal Bilimler" öğrenme alanlarında yer alan 12 öğrenme çıktısı sosyal sürdürülebilirlik ile ilişkilidir. "Evimiz Dünya" ve "Hayatımızdaki Ekonomi" öğrenme alanlarında ise çevresel ve ekonomik sürdürülebilirlik boyutlarına yer verilmiştir. Sonuç olarak, programda sosyal sürdürülebilirlik öne çıksa da, çevresel ve ekonomik sürdürülebilirliğe dair kazanımların artırılması gerektiği görülmektedir.

Keywords: Sürdürülebilirlik, sosyal bilgiler öğretim programı, Türkiye Yüzyılı Maarif Modeli

ABSTRACT

Global issues such as climate change, environmental pollution, and uncontrolled population growth have led to the rapid depletion of natural resources. This situation has brought the concept of

DOI: https://doi.org/10.30546/19023.978-9952-8573-9-9.2025.9012.
ISBN: 978-9952-8573-8-2

sustainability, which aims to ensure that today's resources can be transferred to future generations, to the forefront. Sustainability should be addressed with its environmental, economic, and social dimensions, and individuals must be made aware of these aspects. Equipping societies with knowledge and skills related to sustainable living is of great importance for enabling future generations to live in a healthy environment. In this awareness-raising process, education plays a fundamental role. Especially, the integration of sustainability into curricula is effective in shaping individuals' knowledge and attitudes on the subject. The Social Studies course is significant for teaching societal issues such as sustainability, as it enables individuals to make sense of the past, present, and future. In this context, the 5th Grade Social Studies Curriculum within the Century of Türkiye Education Model (Türkiye Yüzyılı Maarif Modeli) was examined in terms of sustainability. The study employed the document analysis method, one of the qualitative research approaches, and evaluated 19 learning outcomes and 66 process components within six learning domains using content analysis. According to the findings, 12 learning outcomes within the domains of "Living Together," "Our Common Heritage," "Our Practiced Democracy," and "Technology and Social Sciences" are related to social sustainability. The domains "Our Home: Earth" and "Economy in Our Lives" include elements of environmental and economic sustainability. As a result, while social sustainability is emphasized in the program, it has been concluded that learning outcomes related to environmental and economic sustainability should be further strengthened

Keywords: Sustainability, social studies curriculum, century of Turkey education model

TÜRKİYE YÜZYILI MAARİF MODELİ SOSYAL BİLGİLER ÖĞRETİM PROGRAMI'NDA SÜRDÜRÜLEBİLİRLİK BECERİLERİNİN YERİ

GİRİŞ

İklim değişikliğinin yaşanması, çevre ve birçok alanda kirliliğin artması, hızlı nüfus artışı ile birlikte artan tüketim ve sınırlı kaynakların hızla azalması ile birlikte dünyaya dair bir gelecek kaygısı ortaya çıkmıştır. Bu durum bilim adamlarını, hükümetleri, toplumları harekete geçirerek sürdürülebilirlik kavramını son zamanların en çok incelenen, tartışılan kavramlarından biri haline getirmiştir. Sürdürülebilirlik kavramı, varlıkların bugün ve gelecekte korunarak varlıklarını devam ettirebilmeleri olarak tanımlanmaktadır (Constanza, Patten, 1995). Bu kavram sadece belirli bir konuyu temsil etmeyerek geniş bir alanı kapsadığı düşünülerek sürdürülebilir kalkınma olarak da ifade edilmiştir. Sürdürülebilir kalkınma, Dünya Çevre ve Kalkınma Komisyonu (1987) tarafından yayınlanan raporda var olan neslin ihtiyaçlarının karşılandığı şekilde gelecek nesillerin ihtiyaçlarının da karşılayabilmesini destekleyecek kalkınma olarak ifade edilmiştir (Yeni, 2014). Sürdürülebilir kalkınma çevre, toplum ve ekonomi olmak üzere 3 alt başlık içermektedir (Munasinghe, 2009).

DOI: https://doi.org/10.30546/19023.978-9952-8573-9-9.2025.9012.
ISBN: 978-9952-8573-8-2

Şekil 1. Sürdürülebilir Kalkınma Üçgeni. (Munasinghe, 2009; akt. Dadlı, 2025)

Ekonomik, sosyal ve çevresel sürdürülebilirlik kavramları Harris (2000) tarafından tanımlanmıştır:

Ekonomik sürdürülebilirlik, düzenli kontrol edilebilir üretim, bu üretim süreçlerini olumsuz etkileyen durumların önlenmesini destekleyici faaliyetler.

Sosyal sürdürülebilirlik, cinsiyet eşitliğini destekleyen, eğitim, sağlık, hukuk gibi birçok alanda hak ve eşitliği destekleyen faaliyetler.

Çevresel sürdürülebilirlik, yenilenebilir kaynak istemlerinin geliştirilmesi ve yaygınlaştırılması, yenilenemeyen kaynakların kontrollü tüketimlerinin desteklenmesi, biyolojik çeşitliliğin ve doğal hayatın korunmasına yönelik önlemler alınarak korunmasıdır.

Sürdürülebilir kalkınma ekonomi, sosyal ve çevre olmak üzere geniş bir alanda faaliyet göstermektedir. Konuya ilişkin birçok proje geliştirilse de toplumun bilinçlenerek farkındalığının olması büyük önem taşımaktadır. Bu konuda bilinçlenen topluluklar ekonomik, sosyal ve çevresel olarak sürdürülebilir yaşama dair bilgi ve yeterliliklere sahip olarak gelecek nesillere ve dünyaya katkı sağlayabileceklerdir. Toplumların bilinçlenmesini, destekleyen kurumlardan olan okullar, bu konuda bireylerin küçük yaştan itibaren eğitim almasını sağlamada büyük bir öneme sahiptir. Sürdürülebilirliğe ilişkin eğitim, bireylerin çevresel, toplumsal, ekonomik bilincini artırarak, tutum ve davranışlarını geliştirerek sürdürülebilir yaşamın gelişimini destekleyecektir (Çullu, 2025). BM'nin yayınlamış olduğu Sürdürülebilir Kalkınma Hedefleri'nde çocukların sürdürülebilirliğe ilişkin bilgi ve becerileri kazanmaları gerektiği ifade edilmiştir (UNESCO, 2015; akt. Kardaş İşler, 2013).

Türkiye Yüzyılı Maarif Modeli'nin hedefleri incelendiğinde çevresine duyarlı, sosyal becerileri ve yetkinliği gelişmiş, finansal okuryazarlığı ve sürdürülebilirlik okuryazarlığı becerilerine sahip olan çocuklar yetiştirilmesi amaçlanmıştır (MEB, 2024). Bu amaçlar doğrultusunda bu model kapsamında geliştirilen öğretim programları incelendiğinde sürdürülebilir kalkınmayı oluşturan ekonomi, sosyal, çevresel hedefleri içerisine alan öğretim programlarından biri Sosyal Bilgiler olarak düşünülebilir. Sosyal Bilgiler Öğretim Programı (SBÖP) tarih, coğrafya, hukuk, vatandaşlık, ekonomi gibi farklı

disiplinleri bir araya getirmektedir. Bu bağlamda sürdürülebilirliğe ilişkin birçok hedefi içinde barındırmaktadır.

Bu çalışmanın amacı, Türkiye Yüzyılı Maarif Modeli kapsamında geliştirilen Sosyal Bilgiler Öğretim Programı'nın sürdürülebilir kalkınma boyutları olan çevresel, ekonomik ve sosyal sürdürülebilirlik açısından içeriğini incelemektir. Bu doğrultuda, programın sürdürülebilirlik kavramını öğrencilere kazandırma potansiyeli değerlendirilerek, sürdürülebilir yaşam bilinci oluşturma sürecine nasıl katkı sağladığı ortaya konulmaya çalışılmaktadır. Ayrıca, Sosyal Bilgiler dersinin disiplinler arası yapısı çerçevesinde sürdürülebilirlik hedefleriyle nasıl bütünleştiği de analiz edilmektedir.

YÖNTEM

Araştırmanın Modeli

Bu araştırma da nitel araştırma yöntemlerinden doküman incelemesi yöntemi kullanılmıştır. Doküman incelemesi araştırma konusu dahilinde bilgi, olguların yer aldığı yazılı, görsel, işitsel (Bowen, 2009; Gökçe, 2006; Yıldırım ve Şimşek, 2006), dijital materyallerin sistematik bir şekilde çözümlenmeye çalışılmasıdır. Bu çalışma da doküman olarak çalışma amaçlarına göre Türkiye Yüzyılı Maarif Modeli kapsamında hazırlanan 5. sınıf Sosyal Bilgiler Öğretim Programı, sürdürülebilirliğin ekonomik, sosyal ve çevre olmak üzere 3 alt boyutuna göre incelenmiştir.

Verilerin Toplanması ve Analizi

Bu araştırma da incelenen doküman Milli Eğiitm Bakanlığı tarafından Türkiye Yüzyılı Maarif Modeli kapsamında hazırlanmış olan 5.sınıf Sosyal Bilgiler Öğretim Programı (SBÖP)'dır. SBÖP, "Birlikte Yaşamak", "Evimiz Dünya", "Ortak Mirasımız", "Yaşayan Demokrasimiz", "Hayatımızdaki Ekonomi" ve "Teknoloji ve Sosyal Bilimler" olmak üzere 6 öğrenme alanı, 19 öğrenme çıktısı ve 66 süreç bileşeninden oluşmaktadır. Öğrenme alanlarını oluşturan öğrenme çıktıları ve süreç bileşenleri sürdürülebilirliğin ekonomik, sosyal ve çevre olmak üzere 3 alt boyutu açısından içerik analiziyle incelenmiştir. İçerik analizi, toplanan verilerin sistemli, nesnel, ölçülebilir olacak şekilde incelenmesi ve kavramlara dönüştürerek anlamlı şekilde yorumlanmasıdır (Gökçe, 2006; Yıldırım ve Şimşek, 2011). İçerik analiziyle analiz edilen verilerden meydana gelen bulgular, araştırmanın güvenirliği açısından uzman 2 öğretim üyesine gönderilmiştir. Uzmanlar bulguları incelemişlerdir, uzmanlar arasındaki uyuma bakılmıştır ve Miles ve Huberman (1994) tarafından geliştirilen güvenirlik formülü kullanılarak güvenirlik hesaplanmıştır.

$$\text{Güvenirlik Oranı} = \frac{\text{Görüş Birliği}}{\text{Görüş Birliği + Görüş Ayrılığı}} \times 100$$

DOI: https://doi.org/10.30546/19023.978-9952-8573-9-9.2025.9012.
ISBN: 978-9952-8573-8-2

Miles ve Huberman (1994)'a göre bu değer .70 üzerinde olması gerektiği belirtilmiştir. Yapılan güvenirlik hesaplaması sonucunda güvenirlik katsayısının .85 olduğu ve .70 üzerinde olduğu için bulguların güvenilir olduğu görülmüştür. Uzman görüşleri sonrasında görülen fikir ayrılıkları değerlendirilerek gerekli düzenlemeler yapılmıştır. Yapılan revizyonlar sonucunda veriler öğrenme alanlarına göre tablolaştırılmıştır.

BULGULAR

Araştırmanın bu bölümünde SBÖP'nda yer alan 6 öğrenme alanı sürdürülebilirlik kavramına göre incelenmiştir ve sonuçlar tablolaştırılarak gösterilmiştir.

1) "Birlikte Yaşamak" Öğrenme Alanı'nda Sürdürülebilirlik Kavramının Yeri

Türkiye Yüzyılı Maarif Modeli kapsamında geliştirilen 5.sınıf SBÖP'nda yer alan "Birlikte Yaşamak" öğrenme alanında ki öğrenme çıktıları ve süreç bileşenleri sürdürülebilirlikle ilgili olmaları açısından incelenmiştir ve bulgular Tablo 1'de gösterilmiştir.

Tablo 1. "Birlikte Yaşamak" Öğrenme Alanı'nda Sürdürülebilirlik Kavramının Yeri

Öğrenme Alanı	Öğrenme Çıktısı ve Süreç Bileşenleri	Sürdürülebilirlik
Birlikte Yaşamak	**SB.5.1.1. Dâhil olduğu gruplar ve bu gruplardaki rolleri arasındaki ilişkileri çözümleyebilme** **a)** Dâhil olduğu grupları ve bu gruplardaki rollerini belirler. **b)** Dâhil olduğu gruplar ile bu gruplardaki rolleri arasındaki ilişkileri belirler.	Sosyal Sürdürülebilirlik
	SB.5.1.2. Kültürel özelliklere saygı duymanın birlikte yaşamaya etkisini yorumlayabilme **a)** Kültürel özelliklere saygı duymanın birlikte yaşamaya etkisini örnekler üzerinden belirler. **b)** Kültürel özelliklere saygı duymanın birlikte yaşamaya etkisini yazılı, görsel veya dijital ürünlere dönüştürür. **c)** Kültürel özelliklere saygı duymanın birlikte yaşamaya etkisini ifade eder.	Sosyal Sürdürülebilirlik
	SB.5.1.3. Toplumsal birliği sürdürmeye yönelik yardımlaşma ve dayanışma faaliyetlerine katkı sağlayabilme **a)** Toplumsal birliği sürdürmeye yönelik yardımlaşma ve dayanışma faaliyetlerini sorgular. **b)** Toplumsal birliği sürdürmeye yönelik yardımlaşma ve dayanışma faaliyetleri için birlikte çalışabileceği grup üyeleriyle iletişim kurar. **c)** Toplumsal birliği sürdürmeye yönelik yardımlaşma ve dayanışma faaliyetleri için görev paylaşımında bulunur. **ç)** Toplumsal birliği sürdürmeye yönelik yardımlaşma ve dayanışma faaliyetleri	Sosyal Sürdürülebilirlik

	için fikir üretir. **d)** Toplumsal birliği sürdürmeye yönelik yardımlaşma ve dayanışma faaliyetlerine ilişkin üretilen fikirleri müzakere eder. **e)** Toplumsal birliği sürdürmeye yönelik yardımlaşma ve dayanışma faaliyetlerine ilişkin üretilen fikri uygulamak için eyleme geçer.	

Bu öğrenme alanında 3 öğrenme çıktısı ve 10 süreç bileşeni yer almaktadır. "Birlikte Yaşamak" öğrenme alanında öğrencilerin ailelerine, yakın çevrelerine, yaşadıkları topluma dair hak ve sorumluluklarının bilincinde, farklı kültürlere, insanlara saygı duymanın toplumsal açıdan önemine sahip bireylerin yetiştirilmesi amaçlanmıştır (MEB, 2024). Öğrenme çıktıları ve süreç bileşenleri Tablo 1'de incelendiğinde "sosyal sürdürülebilirlik" ile ilişkili oldukları görülmüştür. Çevre ve ekonomik sürdürülebilirliğine bu öğrenme alanı içerisinde yer verilmediği görülmektedir.

2) "Evimiz Dünya" Öğrenme Alanı'nda Sürdürülebilirlik Kavramının Yeri

Türkiye Yüzyılı Maarif Modeli kapsamında geliştirilen 5.sınıf SBÖP'nda yer alan "Evimiz Dünya" öğrenme alanında ki öğrenme çıktıları ve süreç bileşenleri sürdürülebilirlikle ilgili olmaları açısından incelenmiştir ve bulgular Tablo 2'de gösterilmiştir.

Tablo 2. "Evimiz Dünya" Öğrenme Alanı'nda Sürdürülebilirlik Kavramının Yeri

Öğrenme Alanı	Öğrenme Çıktısı	Sürdürülebilirlik
Evimiz Dünya	**SB.5.2.1. Yaşadığı ilin göreceli konum özelliklerini belirleyebilme** **a)** Yaşadığı ilin göreceli konum özelliklerini belirler. **b)** Yaşadığı ilin göreceli konum özelliklerini görselleştirir. **c)** Yaşadığı ilin göreceli konum özelliklerini özetler.	Sosyal Sürdürülebilirlik
	SB.5.2.2. Yaşadığı ilde doğal ve beşerî çevredeki değişimi neden ve sonuçlarıyla yorumlayabilme **a)** Yaşadığı ilde doğal ve beşerî çevrenin değişimine neden olan unsurları inceler. **b)** Yaşadığı ilde doğal ve beşerî çevrenin değişiminden etkilenen unsurları inceler. **c)** Yaşadığı ilde doğal ve beşerî çevrede meydana gelen değişimin etkilerini sorgular. **ç)** Yaşadığı ilde doğal ve beşerî çevrede meydana gelen değişimin neden ve sonuçlarını elde ettiği bilgilere dayanarak ifade eder.	Çevresel sürdürülebilirlik Sosyal sürdürülebilirlik
	SB.5.2.3. Yaşadığı ilde meydana gelebilecek afetlerin etkilerini azaltmaya yönelik farkındalık etkinlikleri düzenleyebilme	Çevresel sürdürülebilirlik Sosyal sürdürülebilirlik

DOI: https://doi.org/10.30546/19023.978-9952-8573-9-9.2025.9012.
ISBN: 978-9952-8573-8-2

a) Yaşadığı ilde meydana gelebilecek afetlerin etkilerini azaltmaya yönelik farkındalık etkinlik planı yapar. **b)** Yaşadığı ilde meydana gelebilecek afetlerin etkilerini azaltmaya yönelik hazırladığı farkındalık etkinliğini uygular. **c)** Yaşadığı ilde meydana gelebilecek afetlerin etkilerini azaltmaya yönelik hazırladığı farkındalık etkinliğini değerlendirir.	Ekonomik sürdürülebilirlik
SB.5.2.4.Ülkemize komşu devletler hakkında bilgi toplayabilme **a)** Ülkemize komşu devletlerle ilgili bilgilere ulaşmak amacıyla kullanacağı kaynakları belirler. **b)** Ülkemize komşu devletlerle ilgili bilgileri belirlediği kaynaklardan bulur. **c)** Ülkemize komşu devletlerle ilgili belirlediği kaynaklardan edindiği bilgileri doğrular. **ç)** Ülkemize komşu devletlerle ilgili belirlediği kaynaklardan edindiği bilgileri kaydeder.	Sosyal sürdürülebilirlik

"Evimiz Dünya" öğrenme alanında 4 öğrenme çıktısı ve 14 tane süreç bileşeni yer almaktadır. Bu öğrenme alanı öğrencilerin yaşadıkları bölgenin konumlarının farkında, doğal ve beşeri alandaki farklılıkları farkında, yaşanabilecek doğal afetleri ve bu afetlerin zararlarını azaltabilecek önlemleri farkında olmaları hedeflenmektedir (MEB, 2024). Tablo 2'de görüldüğü üzere her öğrenme çıktısının kendi içerisinde farklı hedefleri olduğu için ilişkili olduğu sürdürülebilirlik alt boyutları da değişkenlik göstermiştir. SB 5.2.1 öğrenme çıktısında bulunulan yerin konumunu ve özelliklerini belirleyebilme becerisi, SB.5.2.4 öğrenme çıktısında ise komşu devletler ve toplumlar hakkında bilgi sahibi olabilme becerileri yer almıştır. Bu öğrenme çıktıları ve süreç bileşenleri sosyal sürdürülebilirlik ile ilişkilendirilebilir. SB.5.2.2 öğrenme çıktısında doğal ve beşeri çevreyi farkında olabilme, yaşanan değişimleri ve bunları etkileyen unsurları, sonuçlarını gözlemleyebilme, yorumlayabilme becerisine yer verildiği ve bu becerilerin çevresel ve sosyal sürdürülebilirlik ile ilişkili olduğu ifade edilebilir. SB.5.2.3. öğrenme çıktısında doğal afetlere ve bu afetlerin etkilerini azaltabilecek durumları farkında olabilme becerisine yer verilmiştir. Afetler çevreyi etkilediği gibi, ekonomik düzeni ve toplumsal yaşantıyı da etkilediği için bu öğrenme çıktısının ekonomik, çevresel ve sosyal sürdürülebilirlik ile ilişkili olduğu ifade edilebilir.

3) "Ortak Mirasımız" Öğrenme Alanı'nda Sürdürülebilirlik Kavramının Yeri

Türkiye Yüzyılı Maarif Modeli kapsamında geliştirilen 5.sınıf SBÖP'nda yer alan "Ortak Mirasımız" öğrenme alanında ki öğrenme çıktıları ve süreç bileşenleri sürdürülebilirlikle ilgili olmaları açısından incelenmiştir ve bulgular Tablo 3'te gösterilmiştir.

DOI: https://doi.org/10.30546/19023.978-9952-8573-9-9.2025.9012.
ISBN: 978-9952-8573-8-2

Tablo 3. "Ortak Mirasımız" Öğrenme Alanı'nda Sürdürülebilirlik Kavramının Yeri

Öğrenme Alanı	Öğrenme Çıktısı	Sürdürülebilirlik
Ortak Mirasımız	**SB.5.3.1. Yaşadığı ildeki ortak miras ögelerine ilişkin oluşturduğu ürünü paylaşabilme** **a)** Yaşadığı ildeki somut ve somut olmayan kültürel miras ögelerinden hareketle ortak mirasın önemi hakkında çıkarım yapar. **b)** Yapılan çıkarımlardan hareketle ortak mirasın önemini açıklayan bir ürün oluşturur. **c)** Ortak mirasın önemi hakkında çıkarımlarına dayalı olarak oluşturduğu ürünü paylaşır.	Sosyal sürdürülebilirlik
	SB.5.3.2. Anadolu'da ilk yerleşimleri kuran toplumların sosyal hayatlarına yönelik bakış açısı geliştirebilme **a)** Anadolu'da kurulmuş ilk yerleşmelerdeki toplumların sosyal hayatlarına ilişkin kaynakları inceler. **b)** Anadolu'da kurulmuş ilk yerleşimlerin özelliklerine ilişkin kaynaklardan edindiği bilgileri ifade eder. **c)** Anadolu'da kurulmuş ilk yerleşmelerdeki toplumların sosyal hayat unsurlarını günümüzdeki sosyal hayat unsurları ile karşılaştırır. **ç)** Anadolu'da kurulmuş ilk yerleşmelerdeki toplumların sosyal hayatlarını dönemin koşullarını göz önünde bulundurarak açıklar. **d)** Anadolu'da kurulan ilk yerleşmelerdeki toplumların sosyal hayatlarına yönelik çıkarımda bulunur. **e)** Çıkarımlarına dayanarak Anadolu'da kurulmuş ilk yerleşmelerde yaşayan toplumların sosyal hayatları ile ilgili bakış açısını kendi ifadeleriyle yansıtır.	Sosyal sürdürülebilirlik
	SB.5.3.3. Mezopotamya ve Anadolu medeniyetlerinin ortak mirasa katkılarını karşılaştırabilme **a)** Mezopotamya ve Anadolu medeniyetlerinin ortak mirasa katkılarını belirler. **b)** Mezopotamya ve Anadolu medeniyetlerinin ortak mirasa katkılarının benzerliklerini listeler. **c)** Mezopotamya ve Anadolu medeniyetlerinin ortak mirasa katkılarının farklılıklarını listeler.	Sosyal sürdürülebilirlik

"Ortak Mirasımız" öğrenme alanında 3 öğrenme çıktısı ve 12 tane süreç bileşeni yer almaktadır. Bu öğrenme alanı öğrencilerin ortak miras bilincine hakim olabilmelerini, geçmiş medeniyetlerin sosyal yaşamlarını ve ortak misarsa katkılarını farkında olabilmelerini amaçlamaktadır. SB.5.3.1., SB.5.3.2. ve SB.5.3.3. öğrenme çıktıları ve süreç bileşenleri incelendiğinde kültürel miras, medeniyetlin sosyal yaşantılarına yer verilmiştir ve bunların sosyal sürdürdürülebilirlikle ilişkili olduğu ifade edilebilir.

DOI: https://doi.org/10.30546/19023.978-9952-8573-9-9.2025.9012.
ISBN: 978-9952-8573-8-2

4) "Yaşayan Demokrasimiz" Öğrenme Alanı'nda Sürdürülebilirlik Kavramının Yeri

Türkiye Yüzyılı Maarif Modeli kapsamında geliştirilen 5.sınıf SBÖP'nda yer alan "Yaşayan Demokrasimiz" öğrenme alanında ki öğrenme çıktıları ve süreç bileşenleri sürdürülebilirlikle ilgili olmaları açısından incelenmiştir ve bulgular Tablo 4'te gösterilmiştir.

Tablo 4. "Yaşayan Demokrasimiz" Öğrenme Alanı'nda Sürdürülebilirlik Kavramının Yeri

Öğrenme Alanı	Öğrenme Çıktısı	Sürdürülebilirlik
Yaşayan Demokrasimiz	**SB.5.4.1. Demokrasi ve cumhuriyet kavramları arasındaki ilişkiyi çözümleyebilme** **a)** Demokrasi ve cumhuriyet kavramlarının niteliklerini belirler. **b)** Demokrasi ve cumhuriyet kavramları arasındaki ilişkiyi belirler.	Sosyal sürdürülebilirlik
	SB.5.4.2. Toplum düzenine etkisi bakımından etkin vatandaş olmanın önemine yönelik çıkarımda bulunabilme **a)** Etkin vatandaş olmanın önemine ilişkin varsayımda bulunur. **b)** Etkin vatandaşın sahip olması gereken özellikleri listeler. **c)** Etkin olan ve olmayan vatandaş özelliklerini karşılaştırır. **ç)** Etkin vatandaş davranışlarının toplum düzenine etkisine yönelik tahminlerde bulunur. **d)** Etkin vatandaş olmanın önemini toplum düzeni açısından değerlendirir.	Sosyal sürdürülebilirlik
	SB.5.4.3. Temel insan hak ve sorumluluklarının önemini sorgulayabilme **a)** Temel insan hak ve sorumluluklarının önemine yönelik merak ettiği konuları tanımlar. **b)** Toplumsal hayatta insan hak ve sorumluluklarının önemine yönelik 5N1K tekniği kullanılarak sorular sorar. **c)** Temel insan hak ve sorumluluklarının önemine ilişkin bilgi toplar. **ç)** Temel insan hak ve sorumluluklarının önemine ilişkin topladığı bilgilerin doğruluğunu değerlendirir.	Sosyal sürdürülebilirlik
	SB.5.4.4. Bir ihtiyaç hâlinde veya sorun karşısında başvuru yapılabilecek kurumlar hakkında bilgi toplayabilme **a)** Bir ihtiyaç hâlinde veya sorun karşısında başvuru yapılabilecek kurumlar hakkında bilgi toplayabileceği kaynakları belirler. **b)** Belirlediği kaynaklardan ihtiyaç hâlinde veya sorun karşısında başvuru yapılabilecek kurumlar hakkındaki bilgileri bulur. **c)** Belirlediği kaynaklardan ihtiyaç hâlinde veya sorun karşısında başvuru yapılabilecek kurumlar hakkında ulaştığı bilgileri doğrular. **ç)** Belirlediği kaynaklardan ihtiyaç hâlinde veya sorun karşısında başvuru yapılabilecek kurumlar hakkında ulaştığı bilgileri kaydeder.	Sosyal sürdürülebilirlik

DOI: https://doi.org/10.30546/19023.978-9952-8573-9-9.2025.9012.
ISBN: 978-9952-8573-8-2

"Yaşayan Demokrasimiz" öğrenme alanında 4 öğrenme çıktısı ve 15 tane süreç bileşeni yer almaktadır. Bu öğrenme alanı ile öğrencilerin demokrasi, cumhuriyet kavramlarını bilmeleri, etkin vatandaşlık tanımını, görev ve sorumlulukluklarını bilmeleri ile birlikte hak ve özgürlüklerin önemini farkında olmaları amaçlanmıştır. SB.5.4.1., SB.5.4.2., SB.5.4.3. ve SB.5.4.4. öğrenme çıktıları bireysel ve toplumsal olarak hak ve özgürlüklerden, etkin vatandaşlık görevlerinden bahsedildiği görülmüştür ve bu nedenle sosyal sürdürülebilirlik kavramı ile ilişkilendirilmiştir.

5) "Hayatımızdaki Ekonomi" Öğrenme Alanı'nda Sürdürülebilirlik Kavramının Yeri

Türkiye Yüzyılı Maarif Modeli kapsamında geliştirilen 5.sınıf SBÖP'nda yer alan "Hayatımızdaki Ekonomi" öğrenme alanında ki öğrenme çıktıları ve süreç bileşenleri sürdürülebilirlikle ilgili olmaları açısından incelenmiştir ve bulgular Tablo 5'te gösterilmiştir.

Tablo 5. "Hayatımızdaki Ekonomi" Öğrenme Alanı'nda Sürdürülebilirlik Kavramının Yeri

Öğrenme Alanı	Öğrenme Çıktısı	Sürdürülebilirlik
Hayatımızdaki Ekonomi	**SB.5.5.1. Kaynakları verimli kullanmanın doğa ve insanlar üzerindeki etkisini yorumlayabilme** **a)** Kaynakları verimli kullanmanın doğa ve insanlar üzerindeki etkisini farklı kaynaklar üzerinden inceler. **b)** Kaynakları verimli kullanmanın doğa ve insanlar üzerindeki etkisini yazılı, görsel veya dijital ürünlere dönüştürür. **c)** Kaynakları verimli kullanmanın doğa ve insanlar üzerindeki etkisini ifade eder.	Çevresel sürdürülebilirlik Ekonomik sürdürülebilirlik Sosyal sürdürülebilirlik
	SB.5.5.2. İhtiyaç ve isteklerini karşılamak için gerekli bütçeyi planlayabilme **a)** İhtiyaç ve isteklerini karşılamaya yönelik bütçe için gerekli olan kaynakları belirler. **b)** İhtiyaç ve isteklerini karşılamaya yönelik bütçe için gerekli olan kaynakları temin etme ve etkin kullanmaya ilişkin bir taslak oluşturur.	Ekonomik sürdürülebilirlik
	SB.5.5.3. Yaşadığı ildeki ekonomik faaliyetleri özetleyebilme **a)** Yaşadığı ildeki ekonomik faaliyetleri çözümler. **b)** Yaşadığı ildeki ekonomik faaliyetleri alanlarına göre sınıflandırır. **c)** Yaşadığı ildeki ekonomik faaliyetleri yorumlar.	Ekonomik sürdürülebilirlik

"Hayatımızdaki Ekonomi" öğrenme alanında 3 öğrenme çıktısı ve 8 tane süreç bileşeni yer almaktadır. Bu öğrenme alanı ile öğrencilerin yaşamımızdaki kaynakları tüketmenin insan ve çevre üzerindeki etkilerini bilmeleri, bütçe planlayabilme, çevredeki ekonomik faaliteliyetleri farkına varabilmeleri

DOI: https://doi.org/10.30546/19023.978-9952-8573-9-9.2025.9012.
ISBN: 978-9952-8573-8-2

amaçlanmıştır. SB.5.5.1 öğrenme çıktısında kaynakların tüketiminden ve bu tüketimin doğa ve toplumlara etkilerini anlayabilme durumundan bahsedilerek sürdürülebilirliğin sosyal, çevresel ve ekonomik alt boyutuyla ilişkilendirilebilir. SB.5.5.2. öğrenme çıktısında temel ihtiyaçlar ve istekler doğrultusunda bütçe planlayabilme durumu açıklanmıştır ve bu durum ekonomik sürdürülebilirlik ile ilişkilendirilebilir. SB.5.5.3. öğrenme çıktısında öğrencilerin yaşadıkları çevredeki ekonomik faaliyetleri bilme, anlama, yorumlayabilme becerisine sahip olmaları hedeflenmiştir ve bu durum da öğrenme çıktısı ekonomik sürdürülebilirlik ile ilişkilendirilmiştir.

6) "Tekonoloji ve Sosyal Bilimler" Öğrenme Alanı'nda Sürdürülebilirlik Kavramının Yeri

Türkiye Yüzyılı Maarif Modeli kapsamında geliştirilen 5.sınıf SBÖP'nda yer alan "Teknoloji ve Sosyal Bilimler" öğrenme alanında ki öğrenme çıktıları ve süreç bileşenleri sürdürülebilirlikle ilgili olmaları açısından incelenmiştir ve bulgular Tablo 6'da gösterilmiştir.

Tablo 6. "Teknoloji ve Sosyal Bilimler" Öğrenme Alanı'nda Sürdürülebilirlik Kavramının Yeri

Öğrenme Alanı	Öğrenme Çıktısı	Sürdürülebilirlik
Teknoloji ve Sosyal Bilimler	**SB.5.6.1.Teknolojik gelişmelerin toplum hayatına etkilerini tartışabilme** **a)** Teknolojik gelişmelerin toplum hayatına etkileri hakkında gerekçeler sunar. **b)** Teknolojik gelişmelerin toplum hayatına etkileri üzerindeki tartışmalarda tutarsızlıkları tespit eder. **c)** Teknolojik gelişmelerin toplum hayatına etkilerine yönelik görüşleri çürütür veya kabul eder.	Sosyal sürdürülebilirlik Çevresel sürdürülebilirlik Ekonomik sürdürülebilirlik
	SB.5.6.2. Teknolojik ürünlerin bilinçli kullanımının önemine ilişkin ürün oluşturabilme **a)** Teknolojik ürünlerin bilinçli kullanımının önemine ilişkin kanıtlara dayalı çıkarımda bulunur. **b)** Teknolojik ürünlerin bilinçli kullanımının önemine ilişkin kendi çıkarımlarına dayalı ürün oluşturur. **c)** Teknolojik ürünlerin bilinçli kullanımının önemine ilişkin oluşturulan ürünleri paylaşır.	Sosyal sürdürülebilirlik Çevresel sürdürülebilirlik

"Teknoloji ve Sosyal Bilimler" öğrenme alanında 2 öğrenme çıktısı ve 6 tane süreç bileşeni yer almaktadır. Bu öğrenme alanı ile öğrencilerin teknolojiyive teknolojik araçları bilinçli kullanmalarının önemi ve teknolojik ürünlerin topluma etkilerine dair bilgi ve becerilerinin kazandırılması amaçlanmıştır. SB.5.6.1. öğrenme çıktısında teknolojik gelişmelerin yaşama ve topluma etkilerine yer verilmiştir ve bu durum nedeniyle bu öğrenme çıktısı sosyal, çevresel ve ekonomik sürdürülebilirlik

ile ilişkilendirilmiştir. SB.5.6.2. öğrenme çıktısında ise teknolojik ürünlerin bilinçli kullanımının önemini içermektedir. Teknolojinin bilinçli kullanımı bireysel ve toplumsal yaşamı etkilediği düşünülerek sosyal ve çevresel sürdürülebilirlik ile ilişkilendirilmiştir.

SONUÇLAR

Gelişen teknoloji, kontrolsüz nüfus artışı ve buna bağlı olarak kaynakların bilinçsizce tüketilmesi ile iklim değişikliği gibi küresel ölçekte yaşanan çevresel sorunlar, sürdürülebilirlik kavramını gündeme getirmiştir. Sürdürülebilirlik; geçmiş kuşakların sahip olduğu kaynakların, gelecek kuşakların da kullanımına sunulabilecek şekilde korunması olarak tanımlanmaktadır. Başlangıçta yalnızca çevre ve doğa ile ilişkilendirilen bu kavram, zamanla kapsamını genişleterek çevresel, ekonomik ve sosyal olmak üzere üç temel boyutta ele alınmaya başlanmıştır. Sürdürülebilirliğin artan önemi, politikacıların, hükümetlerin, bilim insanlarının ve eğitimcilerin dikkatini çekmiş; bireylerin ve toplumların bu konuda bilinçlendirilmesi gerekliliğini ortaya koymuştur. Bu doğrultuda, bireylerde sürdürülebilirlik bilincinin küçük yaşlardan itibaren kazandırılmasında eğitimin rolü kritik bir öneme sahiptir. Eğitim-öğretim programlarına sürdürülebilirliğin entegre edilmesi, bilinçli bireylerin yetiştirilmesini hedeflemektedir.

Bu araştırmada, Türkiye Yüzyılı Maarif Modeli kapsamında hazırlanan 5. Sınıf Sosyal Bilgiler Öğretim Programı, sürdürülebilirliğin alt boyutları olan çevresel, ekonomik ve sosyal sürdürülebilirlik açısından incelenmiştir. Araştırma sonuçlarına göre, programda yer alan altı öğrenme alanı farklı sürdürülebilirlik boyutlarına odaklanmaktadır. “Birlikte Yaşamak”, “Ortak Mirasımız” ve “Yaşayan Demokrasimiz” öğrenme alanlarında yalnızca sosyal sürdürülebilirlik temalarına yer verildiği; çevresel ve ekonomik sürdürülebilirliğe ilişkin herhangi bir öğrenme çıktısı veya süreç bileşeninin bulunmadığı tespit edilmiştir. “Evimiz Dünya” öğrenme alanında ise üç sürdürülebilirlik boyutunun da yer aldığı belirlenmiştir. “Hayatımızdaki Ekonomi” öğrenme alanında ekonomik sürdürülebilirlik ön planda iken, çevresel ve sosyal sürdürülebilirliğe sınırlı düzeyde yer verildiği görülmüştür. “Teknoloji ve Sosyal Bilimler” öğrenme alanında ise sosyal ve çevresel sürdürülebilirlik boyutlarına ağırlık verildiği tespit edilmiştir. Genel olarak değerlendirildiğinde, programın ağırlıklı olarak sosyal sürdürülebilirlik boyutunda yoğunlaştığı sonucuna ulaşılmıştır.

TARTIŞMA

5.sınıf SBÖP’nda 6 öğrenme alanının tamamında doğrudan veya dolaylı olarak sosyal, çevresel ve ekonomik sürdürülebilirliğe yer verildiği görülmektedir. Yalçın (2022) sosyal bilgiler dersi öğretim programında sürdürülebilir kalkınma hedeflerini incelemiş ve programın özel amaçlarının sürdürülebilir kalkınma hedefleriyle daha az düzeyde örtüştüğünü belirtmiştir. Kaya ve Tomal (2011), Tanrıverdi (2009), Yapıcı (2003) yaptıkları çalışmalarda sosyal bilgiler öğretim programında sürdürülebilirlik kavramına yetersiz yer verildiğini belirtmişlerdir ve bu durumun programın eksikliği olarak ifade etmişlerdir. 2024 yılında MEB tarafından yayınlanan Türkiye Yüzyılı Maarif Modeli

DOI: https://doi.org/10.30546/19023.978-9952-8573-9-9.2025.9012.
ISBN: 978-9952-8573-8-2

kapsamında yayınlanan yeni SBÖP'nda sürdürülebilirliğin her öğrenme alanında yer verilmesi ile varlığının artırıldığı düşünülebilir. Sürdürülebilirlik kavramının giderek daha da önemli hale gelmesi bu değişikliğin sebebi olarak ifade edilebilir.

Sürdürülebilirlik konusu fen bilimleri, sosyal bilgiler, türkçe gibi farklı disiplinlerde yer verilerek ele alınan bir konudur. Öğretim programlarının hedeflerine yönelik olarak çevre, ekonomi ve sosyal sürdürülebilirlik konularına farklı düzeylerde ağırlık verilmiştir. Bu araştırma bulgularına bakıldığında Türkiye Yüzyılı Maarif Modeli 5.sınıf SBÖP'nda sosyal sürdürülebilirliğin ön plana çıktığı görülmüştür. Kardaş İşler (2023) yaptığı çalışma da önceki yıllarda yapılan çalışmalarda ilkokul sosyal bilgiler derslerinde özellikle sürdürülebilir çevre boyutunda çevre eğitimi konularına ağırlık verildiğini ifade etmiştir. Strange ve Bayley (2008), sürdürülebilirliğin çevre, sosyal ve ekonomi olmak üzere 3 boyutunun birbirleriyle ilişkili olduğunu ve herhangi birinin göz ardı edilmesi diğer boyutlarında zarar görmesine ve problemler ortaya çıkacağını belirtmişlerdir. Bu durum da göz önüne alındığında sosyal bilgiler öğretim programında çevre ve ekonomi sürdürülebilirliğine daha fazla önem verilmesi gerektiği ifade edilebilir.

Türkiye Yüzyılı Maarif Modeli 5.SBÖP'nda yer alan öğrenme alanları, öğrenme çıktıları ve süreç bileşenleri incelendiğinde sürdürülebilirlik kavramına doğrudan yer verilmediği görülmüştür. Yapılan bazı çalışmalar sürdürülebilirlik konusuna öğretim programlarında daha fazla yer verilmesi gerektiğini belirtmişlerdir (Azrak, 2022; Demir, 2022).

ÖNERİLER

Araştırma kapsamında Sosyal Bilgiler Öğretim Programı incelendiğinde, sürdürülebilirlik kavramına doğrudan yer verilmediği tespit edilmiştir. Oysa sürdürülebilirlik kavramının öğretim programlarında açık ve doğrudan biçimde ele alınması, öğrencilerin bu kavrama yönelik bilgi düzeylerini ve kavramsal farkındalıklarını artırmada önemli bir katkı sağlayabilir. Araştırma bulguları, programın özellikle sosyal sürdürülebilirlik boyutuna ağırlık verdiğini ortaya koymaktadır. Ancak sürdürülebilirlik, yalnızca sosyal boyutla sınırlı kalmamalı; çevresel ve ekonomik boyutlarıyla birlikte bütüncül bir yaklaşımla ele alınmalıdır. Çünkü sürdürülebilirliğin bu üç temel bileşeni birbiriyle doğrudan ilişkili olup, herhangi birinin ihmal edilmesi, sürdürülebilir kalkınma sürecini olumsuz etkileyebilmektedir.

Sürdürülebilirlik eğitiminde sadece kuramsal bilgi aktarımı yeterli olmayıp, uygulamaya dönük etkinliklerle desteklenen öğrenme süreçleri, öğrencilerin tutum ve davranışlarına yansıyacak şekilde kalıcı öğrenmelerin gerçekleşmesini sağlayacaktır. Bununla birlikte, bireylerin sürdürülebilirliğe ilişkin davranışları yalnızca okul ortamında şekillenmemektedir. Aile ve yakın çevrenin bu süreçteki rolü göz ardı edilemez. Bu nedenle, sürdürülebilirlik eğitimine yönelik programların hazırlanmasında ailelerin de eğitim sürecine aktif katılımını teşvik eden yaklaşımların benimsenmesi, öğrenmenin

pekişmesi ve sürdürülebilir yaşam alışkanlıklarının toplumsal düzeyde yaygınlaşması açısından önem arz etmektedir.

REFERENCES

Azrak, Y. (2022). Sosyal bilgiler dersinde sürdürülebilir kalkınma: Sosyal bilgiler öğretmenlerinin ve ortaokul öğrencilerinin görüşleri (Yayımlanmamış Doktora Tezi). Anadolu Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Eskişehir.

Bowen, G. A. (2009). Document Analysis as a Qualitative Research Method. Qualitative Research Journal, 9(2), 27-40. https://doi.org/10.3316/QRJ0902027

Cobstanza, R. & Patten, B. C. (1995). Defining and predicting sustainability, Ecological economics, 15, 193-196.

Çullu, F. (2025). Okul öncesi öğretmenlerinin sürdürülebilirlik pedagojik alan bilgileri ile çocukların sürdürülebilir davranışları ve ekolojik ayak izi farkındalıkları. (Doktora Tezi).

Dadlı, G. (2025). Çevresel sürdürülebilirlik konularının STEM etkinlikleriyle zenginleştirilmiş ters yüz öğrenme modeli ile öğretimi (Doktora Tezi).

Demir, F. B. (2022). Opinions and awareness of social studies teachers for ecological literacy, International Journal of Educational Research, 13(4), 1-21. DOI: https://doi.org/10.19160/eijer.1089887

Gökçe, O. (2006). İçerik Analizi: Kuramsal ve Pratik Bilgiler. Ankara: Siyasal Kitabevi.

Harris, J. M. (2000). Basıc principles of sustainable development, Global Development and Environment Institute, 1-26.

Kardaş İşler, N. (2023). İlkokul sosyal bilgiler dersi öğretim programının sürdürülebilir kalkınma hedefleri ve yenilenmiş Bloom taksonomisi kapsamında incelenmesi. Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 25(2), 472-486.

Kaya, M. F. ve Tomal, N. (2011). Sosyal Bilgiler Öğretim Programı'nın sürdürülebilir kalkınma eğitimi açısından incelenmesi. Eğitim Bilimleri Arşatırmaları Dergisi, 1(2), 50-65.

Miles, M. B., ve Huberman, A. M. (1994). Qualitative Data Analysis: An Expanded Sourcebook (2nd ed.). Thousand Oaks, CA: Sage Publications.

MEB. (2024). Milli Eğitim Bakanlığı Türkiye Yüzyılı Maarif Modeli'ne genel bakış. https://tymm.meb.gov.tr/genel-bakis

Munasinghe, M. (2009). Sustainable development in practice: Sustainomics methodology and applications. Munasinghe Institute for Development (MIND) Series on Growth and Sustainable Development, 6, 1-633.

Strange, T. ve Bayley, A. (2008). Sustainable Development: Linking Economy, Society, Environment. OECD Insights. OECD Publishing, Paris.

Tanrıverdi, B. (2009). Sürdürülebilir çevre eğitimi açısından ilköğretim programlarının değerlendirilmesi. Eğitim ve Bilim, 34 (151), 89-103.

Yalçın, A. (2022). 21.yüzyılda sürdürülebilir kalkınma hedefleri: Türkiye'de sosyal bilgiler dersi çğretim programının yapısal olarak incelenmesi. Harran Educational Journal, 7(1), 117-149.

Yapıcı, M. (2003). Sürdürülebilir kalkınma ve eğitim. AKÜ Sosyal Bilimler Dergisi, 5 (1), 223230.

Yeni, O. (2014). Sürdürülebilirlik ve Sürdürülebilir kalkınma: Bir yazın taraması. Gazi Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, 16(3), 181-208.

Yıldırım, A. ve Şimşek, H. (2006). Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri (6. Baskı). Ankara: Seçkin Yayıncılık.

DOI: https://doi.org/10.30546/19023.978-9952-8573-9-9.2025.9012.
ISBN: 978-9952-8573-8-2

SOSYAL BİLGİLER ÖĞRETMEN ADAYLARININ SÜRDÜRÜLEBİLİR İLETİŞİM ALGILARININ İNCELENMESİ

Ayşenur Kuloğlu[*], Fulya Görkem Orhan[2], Elif Zehra SÖYÜ[3]

[*1]Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Eğitim Fakültesi, Elazığ, Türkiye.
ORCID ID: https://orcid.org/ 0000-0003-0217-8497
[2] Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Eğitim Fakültesi, Elazığ, Türkiye.
ORCID ID: https://orcid.org/0000-0002-1158-6508
[3]Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Eğitim Fakültesi, Elazığ, Türkiye.
ORCID ID: https://orcid.org/0009-0002-8519-1370

ÖZET

Bu araştırmanın amacı, sosyal bilgiler öğretmen adaylarının sürdürülebilir iletişim algılarını çeşitli demografik değişkenler bağlamında incelemektir. Çalışma grubu, 2024-2025 eğitim-öğretim yılı bahar döneminde Fırat Üniversitesi Eğitim Fakültesi Sosyal Bilgiler Öğretmenliği programında öğrenim görmekte olan toplam 142 öğretmen adayından oluşmaktadır. Araştırmada veri toplama aracı olarak, yükseköğretim kurumlarında sürdürülebilir iletişim düzeyini ölçmek amacıyla geliştirilmiş olan "Yükseköğretim Kurumlarında Sürdürülebilirlik İletişimi Ölçeği" kullanılmıştır. Araştırma, nicel araştırma yöntemlerinden tarama modeli çerçevesinde yürütülmüştür. Elde edilen veriler doğrultusunda, cinsiyet değişkenine yönelik ikili karşılaştırmalarda bağımsız örneklemler t-testi; sınıf düzeyi, anne ve baba eğitim durumu ile internette geçirilen süre değişkenlerine ilişkin karşılaştırmalarda ise tek yönlü varyans analizi (ANOVA) kullanılmıştır. Araştırma bulguları, sosyal bilgiler öğretmen adaylarının sürdürülebilir iletişim algı düzeylerinin genel olarak orta seviyede olduğunu göstermiştir. Ayrıca, katılımcıların sürdürülebilir iletişim algılarında cinsiyet, sınıf düzeyi, ebeveyn eğitim düzeyi ve internette geçirilen süre değişkenleri açısından istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık bulunmadığı belirlenmiştir. Elde edilen sonuçlar doğrultusunda, çağın gerektirdiği dijital ve teknolojik dönüşümün eğitimde sürdürülebilir iletişim becerilerini daha da önemli hâle getirdiği vurgulanmaktadır. Bu doğrultuda öğretmen adaylarının sürdürülebilir iletişim becerilerinin desteklenmesi, hem bireysel mesleki gelişim hem de kaliteli eğitim ortamlarının oluşturulması açısından önem arz etmektedir. Araştırmanın sonucunda, öğretmen yetiştirme programlarında sürdürülebilir iletişime yönelik ders ve uygulamalara daha fazla yer verilmesi önerilmiştir. Ayrıca, bu konuya ilişkin farklı yöntem ve desenlerle yapılacak ileri düzey araştırmaların, alana katkı sağlayacağı düşünülmektedir.

Anahtar Kelimeler: Sürdürülebilir iletişim, sosyal bilgiler öğretmen adayları, iletişim algısı, eğitimde sürdürülebilirlik.

DOI: https://doi.org/10.30546/19023.978-9952-8573-9-9.2025.9012.
ISBN: 978-9952-8573-8-2

ABSTRACT

The aim of this study is to examine the sustainable communication perceptions of social studies teacher candidates in the context of various demographic variables. The study group consists of a total of 142 teacher candidates enrolled in the Social Studies Teacher Education program at the Faculty of Education, Fırat University, during the spring semester of the 2024–2025 academic year. As a data collection tool, the "Sustainability Communication Scale in Higher Education Institutions," developed to measure the level of sustainable communication in higher education institutions, was used. The research was conducted within the framework of the survey model, one of the quantitative research methods.

Based on the data obtained, an independent samples t-test was used for pairwise comparisons related to the gender variable, while one-way analysis of variance (ANOVA) was applied for comparisons involving class level, parental education level, and time spent on the internet. The findings revealed that the sustainable communication perception levels of social studies teacher candidates were generally at a moderate level. Additionally, it was found that there were no statistically significant differences in the participants' sustainable communication perceptions in terms of gender, class level, parental education level, and time spent on the internet.

In line with the results obtained, it is emphasized that the digital and technological transformation required by the age has made sustainable communication skills in education even more important. Accordingly, supporting the sustainable communication skills of teacher candidates is considered essential for both individual professional development and the creation of quality educational environments. As a result of the research, it is recommended that teacher education programs include more courses and practices focused on sustainable communication. Furthermore, it is believed that advanced research using different methods and designs on this subject will contribute to the field.

Keywords: Sustainable communication, pre-service social studies teachers, perception of communication, sustainability in education.

GİRİŞ

Teknolojik gelişmelerin hızla artış göstermesiyle birlikte küresel ölçekte değişen kültürel ve toplumsal dinamikler, eğitim süreçlerinde gerçekleşen iletişim anlayışını da doğrudan etkilemektedir. Eğitim ortamlarında bireylerin birbirleriyle sağlıklı, etkili ve sürekli iletişim kurabilmesi, öğrenme süreçlerinin kalitesi açısından büyük önem taşımaktadır. Bu bağlamda, bireylerin yalnızca karşılıklı etkileşim içinde bulunmaları değil, aynı zamanda teknolojinin sunduğu olanaklar doğrultusunda sürdürülebilir iletişim, etik ilkeler, takım çalışması ve sosyal uyum gibi temel bileşenleri birlikte kullanabilmeleri gerekmektedir (Brinkmann, 2010).

Eğitim süreçlerinin niteliğini artıran önemli bir unsur olan sürdürülebilir iletişim, öğrencilerin etkili iletişim becerileri geliştirmeleri, toplumsal yaşama uyum sağlamaları ve sosyal-duygusal gelişimlerini

DOI: https://doi.org/10.30546/19023.978-9952-8573-9-9.2025.9012.
ISBN: 978-9952-8573-8-2

desteklemeleri açısından kritik bir rol üstlenmektedir (Mortari, 2024). Sürdürülebilirlik kavramı yalnızca bugünü değil, geleceği de kapsayan bir anlayışı temsil etmekte; mevcut kaynakların gelecek nesillere aktarılmasını hedeflemektedir (Kılıç ve Eryılmaz, 2018). Sürdürülebilirlik yalnızca çevresel ve ekonomik boyutlarıyla değil, sosyolojik, kültürel ve teknolojik faktörlerle de yakından ilişkilidir (Balay Tuncer, 2022).

Sürdürülebilirlik kavramının iletişimle doğrudan ilişkili olduğu görülmektedir. Bu doğrultuda, iletişimin hedef kitlenin özelliklerine göre şekillenmesi, mesajın içeriği, dili ve sunum biçiminin de farklılaşmasını zorunlu kılmaktadır (Tuncer, 2022). Bu durum, eğitim alanında da öğretmenlerin iletişim becerilerinin sadece anlık etkileşimlerle sınırlı kalmayıp, uzun vadeli ve sürdürülebilir bir yapı içinde değerlendirilmesini gerektirmektedir. Öğretmenler yalnızca akademik içerikleri aktaran kişiler değil, aynı zamanda öğrencilerin sosyal-duygusal gelişimlerinden, etik değerleri benimsemelerinden ve sağlıklı iletişim kurabilmelerinden de sorumludurlar (Noddings, 2005).

Sürdürülebilir iletişim anlayışı, öğretmenlerin mesleki yeterliklerinin bütüncül bir şekilde değerlendirilmesine imkân tanımaktadır. Bu bağlamda öğretmen adaylarının sürdürülebilir iletişim becerilerinin gelişmiş olması, yalnızca mesleki başarıları açısından değil, aynı zamanda öğrencilerin yaşam boyu öğrenme süreçlerine rehberlik edebilmeleri açısından da önemlidir (Grubb ve Tredway, 2010). Ancak öğretmen adaylarına yönelik yapılan araştırmalar genellikle iletişim, empati ve aktif dinleme gibi konuları kapsamaktadır; sürdürülebilirlik boyutu ise yeterince derinlemesine ele alınmamaktadır (Yıldırım ve Ergene, 2019). Oysa sürdürülebilir iletişim, kültürel duyarlılık, empati, etik sorumluluk ve yüksek düzeyde iletişim becerisi gerektiren çok boyutlu bir yapıyı içermektedir (UNESCO, 2017). Bu nedenle, öğretmenlerin bu algılarının değerlendirilmesi, öğrencilerine bu becerileri kazandırma kapasiteleri açısından da önem arz etmektedir.

Bu çalışmanın temel amacı, sosyal bilgiler öğretmen adaylarının sürdürülebilir iletişim algılarını incelemek ve bu algıların çeşitli demografik değişkenler (cinsiyet, sınıf düzeyi, ebeveyn eğitim durumu, internette geçirilen süre vb.) bağlamında farklılık gösterip göstermediğini ortaya koymaktır. Ayrıca çalışmada, sürdürülebilir iletişim becerilerinin öğretmen adaylarının mesleki yeterliklerine etkisi de bütüncül olarak değerlendirilmektedir.

YÖNTEM

Araştırmanın amacı öğretmen adaylarının çeşitli değişkenlere göre sürdürülebilir iletişim algılarının incelenmesidir. Araştırmanın deseni nicel araştırmadır. Araştırmacıların kendi düşüncelerini araştırmaya katmadan nesnel olarak verileri analiz ettiği desendir (Büyüköztürk ve diğerleri, 2015). Nicel araştırmalardan tarama araştırması kullanılmıştır. Araştırmacının belirlendiği konuda araştırmaya katılan kişilerin düşüncelerini öğrenmeyi amaçlayan araştırma türüdür (Büyüköztürk ve diğerleri, 2015).

DOI: https://doi.org/10.30546/19023.978-9952-8573-9-9.2025.9012.
ISBN: 978-9952-8573-8-2

Araştırmanın Evreni ve Örneklemi

Araştırmanın evrenini Elazığ ilinde üniversitede öğrenim gören öğrenciler oluşturmaktadır. Araştırmanın örneklemini belirlemek için uygun örnekleme yöntemi uygulanmıştır. Bu yöntem ile zaman ve maddi yönden kazanç elde etmek için kolay ulaşılabilen örnekleme türüdür (Büyüköztürk ve diğerleri, 2015). Araştırmanın çalışma grubunu, 2024-2025 eğitim-öğretim yılında Fırat Üniversitesi Eğitim Fakültesi'nde öğrenim görmekte olan toplam 142 sosyal bilgiler öğretmen adayı oluşturmaktadır.

Tablo 1. Katılımcılara İlişkin Demografik Bilgiler

		n	Yüzde (%)
Cinsiyet	Kadın	97	68.3
	Erkek	45	31.7
Sınıf	1.Sınıf	43	30.3
	2.Sınıf	37	26.1
	3.Sınıf	32	22.5
	4.Sınıf	30	21.1
Anne Eğitim Durumu	İlkokul	78	54.9
	Ortaokul	33	23.2
	Lise	20	14.1
	Üniversite	11	7.7
Baba Eğitim Durumu	İlkokul	41	28.9
	Ortaokul	35	24.6
	Lise	40	28.2
	Üniversite	26	18.3
İnternette Geçirilen Süre	1-2 saat	18	12.7
	3-4 saat	46	32.4
	5-6 saat	51	35.9
	7 saat ve üzeri	27	19
Toplam		142	100

DOI: https://doi.org/10.30546/19023.978-9952-8573-9-9.2025.9012.
ISBN: 978-9952-8573-8-2

Tablo 1 değerlendirildiğinde katılımcıların 97 (%68.3) kadın ve 45 (%31.7) öğretmen adayından oluştuğu görülmektedir. Katılımcıların çoğunun 1.sınıf (%30.3), anne eğitim durumu ilkokul (%40.2) baba eğitim durumu ilkokul (28.9) ve internette geçirilen süre 5-6 saat (35.9) olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

Veri Toplama Araçları

Kişisel Bilgi Formu

Araştırmada veri toplamak amacıyla kişisel bilgi formu kullanılmıştır. Araştırmaya katılan öğretmen adaylarının cinsiyet, sınıf, anne eğitim durumu, baba eğitim durumu ve internette geçirilen süreye ilişkin bilgiler yer almaktadır.

Yüksek Öğretim Kurumlarında Sürdürülebilirlik İletişimi Ölçeği

Yüksek öğretim kurumlarında sürdürülebilirlik iletişimi ölçeği Akdemir (2023) tarafından yüksek öğretim öğrencilerine yönelik geliştirilmiştir. Ölçek sürdürülebilirlik iletişimi ölçmektedir. Ölçekler 32 maddeden oluşmakta olup beşli likert tipi ölçektir. "Katılmıyorum=1", "Kısmen Katılıyorum=2", "Ortadayım=3", "Kısmen Katılıyorum=4" ve "Kesinlikle Katılıyorum=5" olarak puanlanmaktadır. Ölçek dört alt boyuttan oluşmaktadır. Ölçek "çevresel sürdürülebilirlik iletişimi", "sosyal sürdürülebilirlik iletişimi", "ekonomik sürdürülebilirlik iletişimi" ve "iletişimin sürdürülebilirliği" boyutlarından oluşmaktadır. Ölçekten en az 32 ve en fazla 160 puan alınmaktadır.

Ölçeğin güvenirlik ve geçerlik analizleri yapıldığında ölçeğin güvenirliği değerlendirildiğinde Cronbach Alfa iç tutarlık katsayısı .96' dır. Ölçeğin alt boyutlarına ilişkin güvenirlik katsayısı incelendiğinde "çevresel sürdürülebilirlik iletişimi" (.92), "sosyal sürdürülebilirlik iletişimi" (.91), "ekonomik sürdürülebilirlik iletişimi" (.90) ve "iletişimin sürdürülebilirliği" (.90) olduğu belirlenmiştir. Yapı geçerliği incelendiğinde Kaiser- Meyer Olkin (KMO) katsayısı .93 ve Barlett testi anlamlı bulunmuştur ($\chi 2=3481.01$; $p=.00<.05$).

Veri Toplama Aracının Uygulanması

Araştırmada öğretmen adaylarına kişisel bilgi formu ve Akdemir (2023) tarafından geliştirilen yüksek öğretim kurumlarında sürdürülebilirlik iletişimi ölçeği uygulanmıştır. Kişisel bilgiler formu öğretmen adaylarının cinsiyet, sınıf, anne eğitim durumu, baba eğitim durumu ve internet ortamda geçirilen süre değişkenleri uygulanmıştır. Kişisel bilgi formu ve ölçek araştırmacılar tarafından uygulanmıştır.

Verilerin Analizi

Ölçekler aracılığı ile elde edilen veriler SPSS (Statistical Package Program for Social Science) 21.0 programı aracılığıyla analiz edilmiştir. Ölçek puanlarının normal dağılımlarını incelemek amacıyla basıklık ve çarpıklık katsayıları kullanılmıştır. Verilerin normal dağılım göstermesi için basıklık ve çarpıklık değerlerinin ±1 sınırları içinde olması gerekmektedir (Büyüköztürk, 2017).

DOI: https://doi.org/10.30546/19023.978-9952-8573-9-9.2025.9012.
ISBN: 978-9952-8573-8-2

Ölçekler aracılığı ile elde edilen verilerin normal dağılım gösterdiği belirlenmiştir. Alt boyutlar ile cinsiyet arasındaki ilişki belirlemek için bağımsız örneklem t testi ve sınıf, anne eğitim durumu, baba eğitim durumu ve internet ortamında geçirilen süre değişkeni arasındaki ilişkiyi belirlemek için ANOVA testi kullanılmıştır.

Tablo 2'de yüksek öğretim kurumlarında sürdürülebilirlik iletişimi ölçeği ve boyutlarına ilişkin betimsel istatistiklere yer verilmiştir.

Tablo 2. Yüksek Öğretim Kurumlarında Sürdürülebilirlik İletişimi Ölçeği ve Alt Boyut Puanlarına İlişkin Betimsel İstatistikler

Ölçekler ve Alt Boyutları	N	$\bar{X}$	Skewness	Kurtosis
Çevre Sürdürülebilirlik İletişimi	142	2.77	.056	-.887
Sosyal Sürdürülebilirlik İletişimi	142	2.86	.036	-.826
Ekonomik Sürdürülebilirlik İletişimi	142	2.91	-.121	-1.067
İletişimin Sürdürülebilirliği	142	3.08	-.292	-.738
Toplam	142	2.89	-.069	-.782

Tablo 2 incelendiğinde sürdürülebilirlik iletişim toplam puanları ($\bar{X}$=2.89), çevre sürdürülebilirlik iletişim ($\bar{X}$=2.77), sosyal sürdürülebilirlik iletişimi ($\bar{X}$=2.86), ekonomik sürdürülebilirlik iletişimi ($\bar{X}$=2.91) ve iletişimin sürdürülebilirliği alt boyutunun ($\bar{X}$=3.08) katılımcıların ortalama olarak "ortadayım" seçeneğini işaretlediği görülmektedir.

Ölçeklerin basıklık ve çarpıklık değerleri incelendiğinde ölçek puanlarının normal dağılım gösterdiği belirlenmiştir. Ölçeklerin basıklık ve çarpıklık değerleri olması halinde normal dağılım gösterdiği varsayılmaktadır (Büyüköztürk, 2017).

BULGULAR VE YORUM

Bu bölümde öğretmen adaylarının sürdürülebilir iletişim algılarına yönelik elde edilen verilere ilişkin sonuçlar yer almaktadır.

DOI: https://doi.org/10.30546/19023.978-9952-8573-9-9.2025.9012.
ISBN: 978-9952-8573-8-2

Öğretmen Adaylarının Sürdürülebilir İletişim Algıları Düzeylerinin Cinsiyet Değişkenine İlişkin Bulgular

Tablo 3. Öğretmen Adaylarının Sürdürülebilir İletişim Algıları Düzeylerinin Cinsiyet Değişkenine Göre Analizi

Alt Boyut	Cinsiyet	*n*	$\bar{X}$	*ss*	*sd*	*t*	*p*
Çevre Sürdürülebilirlik İletişimi	Kadın	97	2.86	1.11	140	1.538	.126
	Erkek	45	2.56	1.06			
Sosyal Sürdürülebilirlik İletişimi	Kadın	97	2.82	1.09	140	.197	.844
	Erkek	45	2.83	1.04			
Ekonomik Sürdürülebilirlik İletişimi	Kadın	97	3.00	1.13	140	1.421	.157
	Erkek	45	2.71	1.08			
İletişimin Sürdürülebilirliği	Kadın	97	3.11	1.07	140	.480	.632
	Erkek	45	3.01	1.06			
Toplam	Kadın	97	2.95	.97	140	1.028	.306
	Erkek	45	2.77	.95			

Tablo 3 incelendiğinde öğretmen adaylarının sürdürülebilir iletişim algıları cinsiyet değişkenine göre istatiksel olarak farklılaşma düzeyleri, "çevre sürdürülebilirlik iletişimi " alt boyutunun cinsiyet değişkenine göre istatistiksel olarak farklılaşmadığı belirlenmiştir ($t(140) = 1.538$; $p = .12>.05$). "Sosyal sürdürülebilirlik iletişimi" alt boyutunun cinsiyet değişkenine göre farklılaşmadığı belirlenmiştir ($t(140) = .197$; $p=.84>.05$). "Ekonomik sürdürülebilirlik iletişimi" alt boyutunun cinsiyet değişkenine göre farklılaşmadığı belirlenmiştir ($t(140) = 1.421$; $p = .15>.05$). "İletişimin sürdürülebilirliği" alt boyutunun cinsiyet değişkenine göre farklılaşmadığı belirlenmiştir ($t(140) = .480$; $p = .63>.05$).

Sürdürülebilir iletişim toplam puanlarının cinsiyet değişkenine göre istatistiksel olarak farklılaşmadığı sonucuna ulaşılmıştır ($t(140) = 1.028$, $p = .30>.05$).

DOI: https://doi.org/10.30546/19023.978-9952-8573-9-9.2025.9012.
ISBN: 978-9952-8573-8-2

Öğretmen Adaylarının Sürdürülebilir İletişim Algıları Düzeylerinin Sınıf Değişkenine İlişkin Bulgular

Tablo 4. Öğretmen Adaylarının Sürdürülebilir İletişim Algıları Düzeylerinin Sınıf Değişkenine Göre Analizi

Ölç.	Sınıf	*n*	$\bar{X}$	*ss*	*F*	*p*
Sürdürülebilirlik Çevre İletişimi	1. sınıf (A)	43	2.47	.97	1.747	.160
	2. sınıf (B)	37	3.01	1.21		
	3. sınıf (C)	32	2.86	1.01		
	4. sınıf (D)	30	2.80	1.17		
Sürdürülebilirlik Sosyal İletişimi	1. sınıf (A)	43	2.63	1.05	1.551	.204
	2. sınıf (B)	37	3.14	1.12		
	3. sınıf (C)	32	2.84	1.00		
	4. sınıf (D)	30	2.85	1.09		
Sürdürülebilirlik Ekonomik İletişimi	1. sınıf (A)	43	2.65	1.06	1.515	.213
	2. sınıf (B)	37	3.18	1.14		
	3. sınıf (C)	32	2.97	1.17		
	4. sınıf (D)	30	2.89	1.08		
İletişimin Sürdürülebilirliği	1. sınıf (A)	43	2.82	.99	2.257	.085
	2. sınıf (B)	37	3.36	1.12		
	3. sınıf (C)	32	3.25	.97		
	4. sınıf (D)	30	2.92	1.13		
Sürdürülebilir İletişim	1. sınıf (A)	43	2.63	.88	2.128	.099
	2. sınıf (B)	37	3.16	1.05		
	3. sınıf (C)	32	2.96	.91		
	4. sınıf (D)	30	2.86	.96		

DOI: https://doi.org/10.30546/19023.978-9952-8573-9-9.2025.9012.
ISBN: 978-9952-8573-8-2

Tablo 4 incelendiğinde öğretmen adaylarının adaylarının sürdürülebilir iletişim algıları sınıf değişkenine göre istatiksel olarak farklılaşma düzeyleri, "çevre sürdürülebilirlik iletişimi" alt boyutunun sınıf değişkenine göre istatistiksel olarak farklılaşmadığı belirlenmiştir [F (3-138) = 1.747; p= >0.05]. "Sosyal sürdürülebilirlik iletişimi" alt boyutunun sınıf değişkenine göre farklılaşmadığı belirlenmiştir [F (3-138) = 1.551; p= >0.05]. "Ekonomik sürdürülebilirlik iletişimi" alt boyutunun sınıf değişkenine göre farklılaşmadığı belirlenmiştir [F (3-138) = 1.515; p= >0.05]. "İletişimin sürdürülebilirliği" alt boyutunun sınıf değişkenine göre farklılaşmadığı belirlenmiştir [F (3-138) = 2.257; p= >0.05].

Sürdürülebilir iletişim toplam puanlarının sınıf değişkenine göre istatistiksel olarak farklılaşmadığı sonucuna ulaşılmıştır [F (3-138) = 2.128; p= >0.05].

Öğretmen Adaylarının Sürdürülebilir İletişim Algıları Düzeylerinin Anne Eğitim Durumu Değişkenine İlişkin Bulgular

Tablo 5. Öğretmen Adaylarının Sürdürülebilir İletişim Algıları Düzeylerinin Anne Eğitim Durumu Değişkenine Göre Analizi

Ölç.	Anne Eğitim Durumu	*n*	$\bar{X}$	*ss*	*F*	*p*
Sürdürülebilirlik Çevre İletişimi	İlkokul (A)	78	2.63	1.01	.885	.451
	Ortaokul (B)	33	2.94	1.18		
	Lise (C)	20	2.98	1.19		
	Üniversite (D)	11	2.79	1.31		
Sürdürülebilirlik Sosyal İletişimi	İlkokul (A)	78	2.85	1.00	.788	.502
	Ortaokul (B)	33	2.99	1.17		
	Lise (C)	20	2.90	1.20		
	Üniversite (D)	11	2.42	1.01		
Sürdürülebilirlik Ekonomik İletişimi	İlkokul (A)	78	2.78	1.04	1.683	.174
	Ortaokul (B)	33	3.26	1.24		
	Lise (C)	20	2.98	1.09		
	Üniversite (D)	11	2.63	1.23		

DOI: https://doi.org/10.30546/19023.978-9952-8573-9-9.2025.9012.
ISBN: 978-9952-8573-8-2

İletişimin Sürdürülebilirliği	İlkokul (A)	78	2.98	.97	1.247	.295
	Ortaokul (B)	33	3.19	1.20		
	Lise (C)	20	3.41	1.10		
	Üniversite (D)	11	2.79	1.19		
Sürdürülebilir İletişim	İlkokul (A)	78	2.80	.90	1.040	.377
	Ortaokul (B)	33	3.08	1.05		
	Lise (C)	20	3.05	1.03		
	Üniversite (D)	11	2.65	.99		

Tablo 5 incelendiğinde öğretmen adaylarının adaylarının sürdürülebilir iletişim algıları anne eğitim durumu değişkenine göre istatiksel olarak farklılaşma düzeyleri, "çevre sürdürülebilirlik iletişimi" alt boyutunun anne eğitim durumu değişkenine göre istatistiksel olarak farklılaşmadığı belirlenmiştir [F (3-138) = .885; p= >0.05]. "Sosyal sürdürülebilirlik iletişimi" alt boyutunun anne eğitim durumu değişkenine göre farklılaşmadığı belirlenmiştir [F (3-138) = .788; p= >0.05]. "Ekonomik sürdürülebilirlik iletişimi" alt boyutunun anne eğitim durumu değişkenine göre farklılaşmadığı belirlenmiştir [F (3-138) = 1.683; p= >0.05]. "İletişimin sürdürülebilirliği" alt boyutunun anne eğitim durumu değişkenine göre farklılaşmadığı belirlenmiştir [F (3-138) = 1.247; p= >0.05].

Sürdürülebilir iletişim toplam puanlarının anne eğitim durumu değişkenine göre istatistiksel olarak farklılaşmadığı sonucuna ulaşılmıştır [F (3-138) = 1.040; p= >0.05].

Öğretmen Adaylarının Sürdürülebilir İletişim Algıları Düzeylerinin Baba Eğitim Durumu Değişkenine İlişkin Bulgular

Tablo 6. Öğretmen Adaylarının Sürdürülebilir İletişim Algıları Düzeylerinin Baba Eğitim Durumu Değişkenine Göre Analizi

Ölç.	**Baba Eğitim Durumu**	***n***	$\bar{X}$	***ss***	***F***	***p***
Çevre Sürdürülebilirlik İletişimi	İlkokul (A)	41	2.85	1.03	.565	.639
	Ortaokul (B)	35	2.68	1.02		
	Lise (C)	40	2.88	1.23		

DOI: https://doi.org/10.30546/19023.978-9952-8573-9-9.2025.9012.
ISBN: 978-9952-8573-8-2

		Üniversite (D)	26	2.57	1.10		
Sürdürülebilirlik Sosyal İletişimi		İlkokul (A)	41	3.00	.99	1.208	.309
		Ortaokul (B)	35	2.72	1.04		
		Lise (C)	40	3.00	1.23		
		Üniversite (D)	26	2.59	.99		
Sürdürülebilirlik Ekonomik İletişimi		İlkokul (A)	41	2.98	1.01	.420	.739
		Ortaokul (B)	35	2.83	1.15		
		Lise (C)	40	3.02	1.25		
		Üniversite (D)	26	2.74	1.07		
İletişimin Sürdürülebilirliği		İlkokul (A)	41	3.08	.92	.492	.688
		Ortaokul (B)	35	3.01	.98		
		Lise (C)	40	3.23	1.24		
		Üniversite (D)	26	2.92	1.14		
Sürdürülebilir İletişim		İlkokul (A)	41	2.97	.85	.813	.489
		Ortaokul (B)	35	2.79	.89		
		Lise (C)	40	3.02	1.14		
		Üniversite (D)	26	2.69	.93		

Tablo 6 incelendiğinde öğretmen adaylarının adaylarının sürdürülebilir iletişim algıları baba eğitim durumu değişkenine göre istatiksel olarak farklılaşma düzeyleri, "çevre sürdürülebilirlik iletişimi" alt boyutunun baba eğitim durumu değişkenine göre istatistiksel olarak farklılaşmadığı belirlenmiştir [F (3-138) = .565; p= >0.05]. "Sosyal sürdürülebilirlik iletişimi" alt boyutunun baba eğitim durumu değişkenine göre farklılaşmadığı belirlenmiştir [F (3-138) = 1.208; p= >0.05]. "Ekonomik sürdürülebilirlik iletişimi" alt boyutunun baba eğitim durumu değişkenine göre farklılaşmadığı belirlenmiştir [F (3-138) = .420; p= >0.05]. "İletişimin sürdürülebilirliği" alt boyutunun baba eğitim durumu değişkenine göre farklılaşmadığı belirlenmiştir [F (3-138) = .492; p= >0.05].

Sürdürülebilir iletişim toplam puanlarının baba eğitim durumu değişkenine göre istatistiksel olarak farklılaşmadığı sonucuna ulaşılmıştır [F (3-138) = .813; p= >0.05].

DOI: https://doi.org/10.30546/19023.978-9952-8573-9-9.2025.9012.
ISBN: 978-9952-8573-8-2

Öğretmen Adaylarının Sürdürülebilir İletişim Algıları Düzeylerinin İnternette Geçirilen Süre Değişkenine İlişkin Bulgular

Tablo 7. Öğretmen Adaylarının Sürdürülebilir İletişim Algıları Düzeylerinin İnternette Geçirilen Süre Değişkenine Göre Analizi

Ölç.	İnternette Geçirilen Süre	*n*	$\bar{X}$	*ss*	*F*	*p*
Sürdürülebilirlik Çevre İletişimi	1-2 saat (A)	18	2.91	1.40	.128	.943
	3-4 saat (B)	46	2.75	1.02		
	5-6 saat (C)	51	2.72	1.00		
	7 saat ve üzeri (D)	27	2.78	1.23		
Sürdürülebilirlik Sosyal İletişimi	1-2 saat (A)	18	2.85	1.43	.513	.674
	3-4 saat (B)	46	2.73	.97		
	5-6 saat (C)	51	3.00	.91		
	7 saat ve üzeri (D)	27	2.81	1.26		
Sürdürülebilirlik Ekonomik İletişimi	1-2 saat (A)	18	2.89	1.40	.626	.599
	3-4 saat (B)	46	2.84	1.09		
	5-6 saat (C)	51	3.07	.99		
	7 saat ve üzeri (D)	27	2.74	1.21		
İletişimin Sürdürülebilirliği	1-2 saat (A)	18	3.05	1.29	.847	.471
	3-4 saat (B)	46	2.94	1.01		
	5-6 saat (C)	51	3.26	.95		
	7 saat ve üzeri (D)	27	2.97	1.21		
Sürdürülebilir İletişim	1-2 saat (A)	18	2.92	1.29	.361	.782
	3-4 saat (B)	46	2.80	.91		
	5-6 saat (C)	51	2.99	.83		
	7 saat ve üzeri (D)	27	2.82	1.07		

DOI: https://doi.org/10.30546/19023.978-9952-8573-9-9.2025.9012.
ISBN: 978-9952-8573-8-2

Tablo 7 incelendiğinde öğretmen adaylarının adaylarının sürdürülebilir iletişim algıları internette geçirilen süre değişkenine göre istatiksel olarak farklılaşma düzeyleri, "çevre sürdürülebilirlik iletişimi" alt boyutunun internette geçirilen süre değişkenine göre istatistiksel olarak farklılaşmadığı belirlenmiştir [F (3-138) = .128; p= >0.05]. "Sosyal sürdürülebilirlik iletişimi" alt boyutunun internette geçirilen süre değişkenine göre farklılaşmadığı belirlenmiştir [F (3-138) = .513; p= >0.05]. "Ekonomik sürdürülebilirlik iletişimi" alt boyutunun internette geçirilen süre değişkenine göre farklılaşmadığı belirlenmiştir [F (3-138) = .626; p= >0.05]. "İletişimin sürdürülebilirliği" alt boyutunun internette geçirilen süre değişkenine göre farklılaşmadığı belirlenmiştir [F (3-138) = 847; p= >0.05].

Sürdürülebilir iletişim toplam puanlarının internette geçirilen süre değişkenine göre istatistiksel olarak farklılaşmadığı sonucuna ulaşılmıştır [F (3-138) = .361; p= >0.05].

SONUÇ, TARTIŞMA VE ÖNERİLER

Bu araştırmada, sosyal bilgiler öğretmen adaylarının sürdürülebilir iletişim algıları çeşitli demografik değişkenler açısından incelenmiştir. Elde edilen bulgular doğrultusunda, öğretmen adaylarının çevresel sürdürülebilirlik iletişimi, sosyal sürdürülebilirlik iletişimi, ekonomik sürdürülebilirlik iletişimi ve iletişimin sürdürülebilirliği alt boyutlarında, genel olarak orta düzeyde bir algıya sahip oldukları belirlenmiştir. Bu bulgu, Yaman ve Bebitoğlu'nun (2023) spor yöneticiliği lisans öğrencileriyle gerçekleştirdikleri çalışmada ortaya koydukları sürdürülebilir iletişim düzeylerinin ortalamanın üzerinde olduğu sonucuyla kısmen farklılık göstermektedir.

Araştırmada ayrıca, öğretmen adaylarının sürdürülebilir iletişim alt boyutlarına ve toplam puanlarına ilişkin algılarının cinsiyet değişkeni açısından anlamlı bir farklılık göstermediği saptanmıştır. Bu durum, daha önce yapılan bazı çalışmalarla paralellik arz etmektedir (Yaman ve Bebitoğlu, 2023). Benzer şekilde, anne ve baba eğitim düzeyine göre de öğretmen adaylarının sürdürülebilir iletişim algılarında istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık bulunmamıştır. Söz konusu sonuç, sürdürülebilir iletişim algılarının aile eğitim geçmişinden bağımsız olarak şekillenebileceğine işaret etmektedir.

Ayrıca sınıf düzeyi ve internette geçirilen süre değişkenleri açısından da sürdürülebilir iletişim algılarında anlamlı bir farklılık gözlenmemiştir. Bu bulgular, sürdürülebilir iletişim becerilerinin öğrencilik süreci boyunca tutarlı bir biçimde geliştiğini veya mevcut program kapsamında yeterince farklılaştırılmadığını düşündürmektedir.

Araştırmanın bulguları doğrultusunda, öğretmen yetiştirme programlarında sürdürülebilir iletişim becerilerini geliştirmeye yönelik ders, etkinlik ve uygulamalara daha fazla yer verilmesi önerilmektedir. Ayrıca, alanyazında konuyla ilgili çalışmaların sınırlı sayıda olması dikkate alındığında, sürdürülebilir iletişimin öğretmen eğitimi bağlamında daha kapsamlı ve çok yönlü biçimde ele alınabilmesi adına karma yöntemlere dayalı yeni araştırmaların yapılması gerekliliği ortaya çıkmaktadır.

DOI: https://doi.org/10.30546/19023.978-9952-8573-9-9.2025.9012.
ISBN: 978-9952-8573-8-2

KAYNAKÇA

Akdemir, A. M. (2023). Yükseköğretim kurumlarında sürdürülebilirlik iletişimi ölçeği geliştirme çalışması (Doktora Tezi). Kahramanmaraş Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Balay Tuncer, B. (2022). Halka ilişkilerde toplumsal dönüştürücü rolü ve iklim krizi üzerine bir deneme. Ahi Evran Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 836-851.

Brinkmann, S. (2010). Psychology as a moral science: Perspectives on normativity. Springer.

Büyüköztürk, Ş. (2017). Bilimsel araştırma yöntemleri. (23. Baskı). Pegem Akademi.

Grubb, W. N., & Tredway, L. (2010). Handbook of professional development in education: Successful models and practices. Jossey-Bass.

Kılıç, O., & Eryılmaz, G. A. (2018). Türkiye'de sürdürülebilir tarım ve iyi tarım uygulamaları. KSÜ Doğa Bilimler Dergisi.

Mortari, L. (2004). Educating to care. Canadian Journal of Environmental Education, 9(1), 109–122.

Noddings, N. (2005). The challenge to care in schools: An alternative approach to education. Teachers College Press.

UNESCO. (2017). Education for sustainable development goals: Learning objectives. Paris: UNESCO.

Yaman, Ö., & Bebitoğlu, M. E. (2023). Spor yöneticiliği öğrencilerinin sürdürülebilir iletişim becerilerinin demografik değişkenler açısından incelenmesi. International Journal of Sustainability, 1(2), 173-192.

Yıldırım, İ., & Ergene, T. (2019). Öğretmen adaylarının empatik eğilimleri ile iletişim becerilerinin incelenmesi. Eğitimde Kuram ve Uygulama, 15(2), 101-118.

DOI: https://doi.org/10.30546/19023.978-9952-8573-9-9.2025.9012.
ISBN: 978-9952-8573-8-2

ÜNİVERSİTE ÖĞRENCİLERİNİN KARİYER BEKLENTİLERİ VE GİRİŞİMCİLİK EĞİLİMLERİ ARASINDAKİ İLİŞKİ

Prof. Dr. Ebru AYKAN, Mürüvvet ERCAN

Kayseri Üniversitesi, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, İnsan Kaynakları Yönetimi Bölümü
ORCID ID: https://orcid.org/0000-0003-3537-5235
ebruaykan@kayseri.edu.tr, 0533 377 20 07
ORCID ID: https://orcid.org/ 0009-0000-3499-8081

ÖZET

Günümüz iş gücü piyasasındaki hızlı dönüşüm, üniversite öğrencilerinin kariyer beklentilerini yalnızca bir meslek edinme süreci olarak değil, aynı zamanda yaşam tarzı tercihlerinin bir yansıması olarak şekillendirmektedir. Bu bağlamda, girişimcilik eğilimleri ile kariyer beklentileri arasındaki ilişkinin anlaşılması, bireylerin kariyer planlamalarına yön vermekle kalmayıp, aynı zamanda yükseköğretim politikaları ve istihdam stratejileri açısından da önemli çıktılar sunmaktadır. Bu araştırmanın temel amacı, üniversite öğrencilerinin kariyer beklentileri ile girişimcilik eğilimlerinin (risk alma, yenilikçilik, proaktiflik) arasındaki ilişkiyi incelemektir. Araştırma, Sivas ilinde bulunan üniversitelerde öğrenim görmekte olan 113 öğrenciden toplanan verilerle yürütülmüştür. Veri toplama aracı olarak, geçerliliği ve güvenilirliği literatürde kanıtlanmış olan iki ölçek kullanılmıştır: Bolton ve Lane (2012) tarafından geliştirilen ve Ercan & Yıldıran (2021) tarafından Türkçeye uyarlanan "Bireysel Girişimcilik Yönelimi Ölçeği" ve Buyruk (2009) ile Ilgaz (2011) tarafından geliştirilen "Kariyer Beklentisi Ölçeği". Analizlerde SPSS programı aracılığıyla güvenilirlik ve Spearman korelasyon testleri uygulanmıştır.

Güvenilirlik analizleri, risk alma (α = .867), yenilikçilik (α = .915), proaktiflik (α = .804) ve kariyer beklentisi ölçeği (α = .698) için kabul edilebilir düzeyde iç tutarlılık göstermiştir. Korelasyon bulgularına göre; kariyer beklentileri ile risk alma (ρ = .492), yenilikçilik (ρ = .510) ve proaktiflik (ρ = .462) boyutları arasında orta düzeyde, pozitif ve anlamlı ilişkiler tespit edilmiştir. Bu sonuçlar, girişimcilik eğilimlerinin her bir alt boyutunun, öğrencilerin kariyer beklentilerini şekillendirmede istatistiksel olarak anlamlı etkiler yarattığını ortaya koymaktadır.

Elde edilen bulgular doğrultusunda, üniversite öğrencilerinin girişimcilik yetkinliklerinin geliştirilmesi yönünde yükseköğretim kurumlarının daha stratejik ve kapsayıcı eğitim politikaları üretmeleri önerilmektedir. Ayrıca, genç bireylerin kariyer yolculuklarında sadece istihdama değil, yenilikçi düşünmeye ve bireysel girişimciliğe yönlendirilmeleri; hem bireysel yaşam doyumu hem de ekonomik kalkınma açısından önemli bir potansiyel taşımaktadır.

Anahtar Kelimeler: Üniversite Öğrencilerinin Kariyer Beklentisi, Üniversite Öğrencilerinin Girişimcilik Eğilimi, Risk Alma, Yenilikçilik, Proaktiflik

The Relationship Between University Students' Career Expectations and Entrepreneurial Tendencies

ABSTRACT

The rapid transformation in today's labor market has reshaped university students' career expectations not merely as a process of professional employment, but as a reflection of lifestyle preferences. In this context, understanding the relationship between entrepreneurial tendencies and career expectations is critical not only for guiding individual career planning but also for informing higher education policies and employment strategies. The main objective of this study is to examine the relationship between university students' career expectations and their entrepreneurial tendencies, particularly in the sub-dimensions of risk-taking, innovativeness, and proactiveness. The study was conducted with a sample of 113 university students enrolled in various higher education institutions in Sivas, Türkiye. Data were collected through a structured questionnaire consisting of two validated scales: the 'Individual Entrepreneurial Orientation Scale' developed by Bolton and Lane (2012) and adapted to Turkish by Ercan & Yıldıran (2021), and the 'Career Expectation Scale' developed by Buyruk (2009) and Ilgaz (2011). SPSS was used for data analysis, applying reliability and Spearman correlation tests. The reliability analysis revealed acceptable internal consistency coefficients for each scale: risk-taking (α = .867), innovativeness (α = .915), proactiveness (α = .804), and career expectation (α = .698). Correlation findings indicated a statistically significant and moderately positive relationship between career expectations and the sub-dimensions of entrepreneurial tendency: risk-taking (ρ = .492), innovativeness (ρ = .510), and proactiveness (ρ = .462). These results suggest that each sub-dimension of entrepreneurial tendency significantly influences students' career expectations. In light of the findings, it is recommended that higher education institutions develop more strategic and inclusive policies to enhance students' entrepreneurial competencies. Furthermore, directing young individuals toward innovative thinking and entrepreneurship, rather than solely employment, holds significant potential not only for personal life satisfaction but also for economic development. Future studies should explore this relationship across different socio-demographic variables to enrich the existing literature.

Keywords: Career Expectation of University Students, Entrepreneurial Tendency of University Students, Risk-Taking, Innovativeness, Proactiveness

DOI: https://doi.org/10.30546/19023.978-9952-8573-9-9.2025.9012.
ISBN: 978-9952-8573-8-2

ÖNLENEBİLİR ÖLÜMLERİN AZALTILMASINDA ETKİLİ OLAN SAĞLIK POLİTİKALARI: DSÖ RAPORLARI IŞIĞINDA TÜRKİYE'NİN DURUMU

Dr. Öğr. Üyesi Canan BULUT

İstanbul Kültür Üniversitesi, Meslek Yüksek Okulu, Tıbbi ve Teknik Hizmetler Bölümü
ORCID ID: https://orcid.org/0000-0001-5092-5261

Özet

Amaç: Önlenebilir ve tedavi edilebilir ölümler, halk sağlığı performansının temel göstergelerindendir. Bu çalışma, Dünya Sağlık Örgütü'nün (WHO) temel sağlık göstergeleri çerçevesini esas alarak Türkiye'nin önlenebilir mortaliteyi azaltmaya yönelik sağlık politikalarını değerlendirmekte ve bu politikaların 2012–2022 dönemi içerisindeki epidemiyolojik ve ekonomik etkilerini nicel olarak analiz etmektedir.

Gereç ve Yöntem: Araştırmada nitel bir belge analizi deseni benimsenmiştir. Ölüm oranları ve politika belgeleri, WHO, OECD, Türkiye Cumhuriyeti Sağlık Bakanlığı ve TÜİK kaynaklarından elde edilmiştir. Kalp-damar hastalıkları, KOAH/akciğer kanseri, diyabet, anne-yenidoğan ölümleri ve intihar olmak üzere altı temel ölüm nedeni incelenmiştir. Türkiye ile OECD ülkeleri arasında yaşa standardize edilmiş oranlar karşılaştırılmış; önlenebilir ölümlerin ulusal düzeydeki ekonomik yükü, doğrudan sağlık harcamaları ve iş gücü verimlilik kayıpları üzerinden tahmin edilmiştir.

Bulgu ve Tartışma: 2012–2022 yılları arasında Türkiye'de önlenebilir ölüm oranı 100.000 kişide 220'den 190'a düşmüş; ancak bu oran hâlen OECD ortalamasının (yaklaşık 150) üzerinde seyretmektedir. Kalp-damar hastalıklarına bağlı ölüm oranı 78'e gerilese de, önlenebilir ölümlerin %41'ini oluşturmaya devam etmektedir. KOAH ve akciğer kanseri kaynaklı ölümler 42'den 34'e düşerek tütün kontrol politikalarının etkisini yansıtmıştır. Diyabete bağlı ölümler daha sınırlı bir azalma göstermiştir (28 → 23/100.000). Anne ve yenidoğan ölümleri 18'den 11'e düşerek doğum öncesi bakım ve aile hekimliği sisteminin yaygınlaşmasıyla ilişkilendirilmiştir. İntihar oranları ise 13/100.000 seviyesinde sabit kalarak ruh sağlığı hizmetlerindeki eksikliklere işaret etmektedir. 2022 itibarıyla önlenebilir ölümlerin ekonomik yükü yaklaşık 45 milyar TL olarak hesaplanmıştır—22,1 milyar TL doğrudan harcamalardan, 22,9 milyar TL ise üretkenlik kaybından kaynaklanmaktadır.

Sonuç ve Öneriler: Türkiye, önlenebilir ölümler konusunda kayda değer ilerlemeler sağlamış olsa da, hâlâ fazla mortalite yüküyle karşı karşıyadır. Bu bağlamda öncelikli eylem alanları şunlardır:

- Kronik hastalık yönetiminde birinci basamak sağlık hizmetlerinin kapsamı ve kalitesi artırılmalıdır.
- Toplum temelli ruh sağlığı hizmetleri yaygınlaştırılarak intihar oranları düşürülmelidir.
- Hipertansiyon, diyabet ve kanser taramaları için dijital izleme sistemleri uygulanmalıdır.
- İl bazlı sağlık harcamalarını mortalite azalımı ile ilişkilendiren, şeffaf ve WHO uyumlu bir performans izleme paneli oluşturulmalıdır.

Klinik bakım, halk sağlığı müdahaleleri ve ekonomik teşvikleri bir araya getiren kanıta dayalı, bütüncül bir strateji, Türkiye'nin OECD standartlarına yaklaşmasında belirleyici olacaktır.

Anahtar Kelimeler: Önlenebilir ölümler, halk sağlığı stratejileri, sağlık politikası.

HEALTH POLICIES EFFECTIVE IN REDUCING PREVENTABLE DEATHS: TÜRKİYE'S POSITION IN THE LIGHT OF WHO REPORTS

Abstract

Purpose: Preventable and treatable deaths are core markers of public-health performance. Using the World Health Organization's (WHO) core health-indicator framework, this study assesses Turkish policies aimed at lowering preventable mortality and quantifies their epidemiological and economic impact during 2012-2022.

Materials and Methods: A qualitative document-analysis design was adopted. Mortality and policy data were extracted from WHO, OECD, the Turkish Ministry of Health, and TURKSTAT. Six leading causes—cardiovascular disease, COPD / lung cancer, diabetes, maternal-neonatal conditions and suicide—were examined. Age-standardised rates for Türkiye and OECD members were compared, while direct health spending and productivity losses were used to estimate the national economic burden.

Findings and Discussion: Preventable mortality in Türkiye declined from 220 to 190 per 100 000 between 2012 and 2022, yet remained above the OECD mean (≈150). Cardiovascular deaths fell to 78 per 100 000 but still accounted for 41 % of preventable deaths; COPD / lung-cancer mortality dropped from 42 to 34 per 100 000, reflecting tobacco-control gains. Diabetes deaths showed only modest improvement (28 → 23 per 100 000). Maternal-neonatal mortality halved (18 → 11 per 100 000), coinciding with expanded prenatal care and family-medicine coverage. Suicide rates plateaued at 13 per 100 000, underscoring gaps in mental-health services. The annual economic burden of preventable deaths reached an estimated ₺45 billion in 2022—₺22.1 billion in direct expenditures and ₺22.9 billion in productivity loss—highlighting fiscal as well as health stakes.

Conclusion and Recommendations: Türkiye has achieved measurable gains but still faces excess preventable mortality. Priority actions include:

DOI: https://doi.org/10.30546/19023.978-9952-8573-9-9.2025.9012.
ISBN: 978-9952-8573-8-2

1. Expanding the scope and quality of primary care for chronic-disease management.
2. Integrating community-based mental-health services to curb suicide.
3. Deploying digital monitoring platforms for hypertension, diabetes and cancer screening.
4. Establishing a transparent, WHO-aligned performance dashboard linking provincial funding to mortality reductions.

A coordinated, evidence-driven strategy that unites clinical care, public-health interventions and economic incentives is essential for accelerating progress toward OECD benchmarks.

Keywords: Preventable mortality, public health strategies, health policy.

DOI: https://doi.org/10.30546/19023.978-9952-8573-9-9.2025.9012.
ISBN: 978-9952-8573-8-2

İL MİLLİ EĞİTİM MÜDÜRLÜKLERİNCE DİL VE KÜLTÜR ALANINDA YÜRÜTÜLEN YEREL ÇALIŞMALAR: "DİLİMİZİN ZENGİNLİKLERİ FESTİVALİ ÖRNEĞİ" -DİYARBAKIR

Uzm. Merve CEYLAN

Diyarbakır İl Milli Eğitim Müdürlüğü, Ar-Ge Birimi
ORCID ID: https://orcid.org/0000-0002-3475-9336

Özet

Dil, kişiler arası iletişimi sağlayan, düşünme becerisini mantıksal ifade etmeye dönüştüren, soyut düşünceleri somutlaştıran, kültürün taşıyıcısı olan en önemli araçtır. Bir milletin aynası olarak bilinen dilin ifade şekillerine bakıldığında, kendisinde o milletin çağlar boyunca yaşadığı bütün duygu, düşünce ve hayallerinin izlerini barındırdığı görülmektedir. Bu açıdan her milletin dili, o milletin tarihi özetler. Toplum, edebiyat, din, bilim, eğitim gibi kültürün her alanı dilin damgasını taşır. Kültürel ve tarihi miras ancak dil aracılığı ile yeni kuşaklara aktarılır. Bu öyle bir bağdır ki, Wenying Jiang bu bağlamda dil ve kültürü bir buzdağına benzetir. Buzdağının görünen kısmını dil, suyun altında kalan kısmını ise kültürün parçaları olarak tanımlar. Dil zenginliği; dile değer vermek, onu korumak ve doğru kullanmakla elde edilir. Bu zenginlik, dilimizde kelime sayısının çokluğu ve ifade gücü ile ölçülür. Türkçe de hem kelime sayısı hem de ifade gücü açısından oldukça zengindir. Bu kapsamda MEB tarafından; kültürün taşıyışı olan söz varlığını zenginleştirmek, öğrencilerin dili daha iyi kullanmasını sağlamak ve düşünce dünyalarını geliştirmek amacıyla Dilimizin Zenginlikleri Projesi hazırlanmış ve uygulanmaya başlanmıştır. Proje kapsamında Türkiye'de ilk defa Diyarbakır'da 2024 yılında Dilimizin Zenginlikleri Festivali düzenlenmiştir. Festivalde lise kademesinden 20 okul seçilip her okuldan iki öğrenci ve bir danışman öğretmen (Türkçe veya Edebiyat öğretmeni) belirlenerek ekipler oluşturulmuştur. Oluşturulan ekiplere birer tema verilmiştir. Bu temalar atasözleri, deyimler, sesteş- anlamdaş- zıt anlamlı kelimeler, yöresel söylemler, maniler, anlamı yanlış bilinen kelimeler, sıklıkla yanlış yazılan kelimeler, eski Türkçe deyişler, sözcükte ekler ve kökler, soyut söylemleri somutlaştırma ve söyle-çiz çalışmalarını içermiştir. Daha sonra ekiplerden hazırlık için kendilerine verilen bir haftalık süreçte etkinliklerini ilkokul ve ortaokul kademesindeki öğrencilerin seviyesine uygun olarak oyunlaştırmaları ve buna uygun materyaller tasarlamaları istenmiştir. Festival sürecinde ise etkinlik alanına stantlar kurulmuş, 2 gün boyunca her ekip kendi standında yüzlerce ziyaretçiyi ağırlamıştır. Görevli lise öğrencileri, ziyaretçi alt kademe öğrencilere etkinliklerini tanıtıp hedef temalar doğrultusunda hazırladıkları oyunlar ve uygulamalarla kazanımları kalıcı hale getirmeyi hedeflemişlerdir. Bu araştırmada; sınıf dışı öğrenme ortamlarının öğrenmeye etkisi, akran eğitiminin öğretene katkısını, hem görevli öğrencilerin hem de danışman öğretmenlerin süreçteki deneyimlerini

DOI: https://doi.org/10.30546/19023.978-9952-8573-9-9.2025.9012.
ISBN: 978-9952-8573-8-2

ve varsa kazanımlarını ortaya koymak amaçlanmıştır. Bu bağlamda çalışma grubu festivalde görev alan 10 Türkçe-Edebiyat öğretmeni ile bu öğretmenlerin ekibindeki 20 öğrenci olmak üzere toplam 30 kişiden oluşmaktadır. Veriler araştırmacı tarafından hazırlanan görüşme formu ile toplanmıştır. Görüşme formunda; festival kapsamındaki hazırlıklar, etkinlik tasarlama noktasında yapılan işbirlikleri, sınıf dışı öğrenme ortamlarına bakış açısı, festivalden önceki öngörüler, hedeflere ulaşılıp ulaşılamama durumu, uygulamadaki dezavantajlar veya ayrıcalıklar ve festivalin kişisel katkılarına dair sorular yer almıştır. Bütün bu veriler doğrultusunda Dilimizin Zenginlikleri Projesi kapsamında Diyarbakır'da gerçekleştirilen Dilimizin Zenginlikleri Festivalinin katılımcı öğretmenlere ve öğrencilere birçok açıdan katkı sunduğu ve dil ile kültür konularında farkındalık oluşturduğu ortaya çıkmıştır. Ayrıca akran eğitiminin hem öğrenene hem de öğretene katkı sunduğu görülmüştür. Bu çalışmayla sınıf dışı öğrenme ortamlarının öğretmen ve öğrencilere iyi geldiği, öğrenmeyi eğlenceli hale getirdiği gerçeği pekiştirilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Dil, kültür, yerel proje

LOCAL INITIATIVES CONDUCTED BY PROVINCIAL DIRECTORATES OF NATIONAL EDUCATION IN THE FIELD OF LANGUAGE AND CULTURE: THE CASE OF "OUR LANGUAGE'S RICHNESS FESTIVAL" – DIYARBAKIR

Abstract

Language is the most essential tool for interpersonal communication, for articulating cognitive skills logically, for concretizing abstract thoughts, and for transmitting culture. Often referred to as the mirror of a nation, language reflects the emotional, intellectual, and imaginative experiences of a society accumulated through the ages. In this sense, the language of a nation encapsulates its history. Every domain of culture—society, literature, religion, science, and education—bears the imprint of language. Cultural and historical heritage can only be transmitted to future generations through language. Such is the profound connection between language and culture that Wenying Jiang likens their relationship to an iceberg: the visible portion represents language, while the submerged part symbolizes cultural elements. Linguistic richness is achieved by valuing, preserving, and using language correctly. This richness is often measured by the breadth of vocabulary and the expressive power a language holds. Turkish, in this regard, is notably rich in both lexical diversity and expressive capacity. In this context, the Turkish Ministry of National Education (MoNE) initiated the "Our Language's Richness Project" to enrich the vocabulary that carries culture, enhance students' language use skills, and expand their intellectual horizons. With in the scope of this project, the "Our Language's Richness Festival" was held for the first time in Turkey, in Diyarbakır, in 2024. In the festival, 20 high schools were selected, with each school forming a team composed of two students and one advisor teacher (either a Turkish language or literature teacher). Each team was assigned a specific theme, such as proverbs, idioms, homonyms, synonyms, antonyms, regional expressions,

DOI: https://doi.org/10.30546/19023.978-9952-8573-9-9.2025.9012.
ISBN: 978-9952-8573-8-2

traditional rhymes (manis), commonly misunderstood words, frequently misspelled words, old Turkic expressions, affixes and roots, concretizing abstract expressions, and tell-and-draw activities. The teams were given one week to prepare gamified activities and design appropriate materials tailored to the cognitive level of primary and lower secondary school students. During the two-day festival, each team hosted visitors at their own booth within the activity area. The high school students introduced their activities to younger students, aiming to reinforce learning outcomes through games and interactive applications based on their assigned themes. This study aims to explore the impact of out-of-classroom learning environments on the learning process, the contribution of peer education to the student-instructor, and the experiences and perceived gains of both participating students and mentor teachers. The study group consists of 30 participants: 10 Turkish/literature teachers and 20 students involved in the festival. Data were collected through a semi-structured interview form developed by the researcher. The interview form included questions on preparations made within the scope of the festival, collaboration during activity design, perspectives on out-of-class learning environments, prior expectations, whether intended objectives were achieved, perceived disadvantages or advantages during implementation, and the personal contributions of the festival experience. Findings from the collected data revealed that the “Our Language’s Richness Festival,” held in Diyarbakır, made substantial contributions to both students and teachers, fostering increased awareness of language and culture. Moreover, the peer education model proved beneficial for both the learners and the student educators. The study reinforces the idea that out-of-class learning environments positively influence both teachers and students, making learning a more enjoyable and engaging experience.

Keywords: Laguage, cultur, local project.

DOI: https://doi.org/10.30546/19023.978-9952-8573-9-9.2025.9012.
ISBN: 978-9952-8573-8-2

İLKOKUL ÖĞRENCİLERİNİN OKUMA-YAZMA BECERİLERİNİN GÖRSEL ALGI DÜZEYLERİNE GÖRE İNCELENMESİ

Alper KARAÇÖL

Zonguldak Bülent Ecevit Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü
ORCID ID: https://orcid.org/ 0009-0003-6942-0628

Prof. Dr.Aysel DEMİROĞLU

Zonguldak Bülent Ecevit Üniversitesi, Ereğli Eğitim Fakültesi
ORCID ID: https://orcid.org/0000-0001-6828-7288

Özet

Okuma-yazma; bilişsel, duyuşsal ve psikomotor pek çok beceriyi içeren, öğrenme süreci boyunca gelişen çok yönlü bir etkinliktir. Araştırmalar, okuma başarısında zekâ kadar görsel algının da belirleyici bir rol oynadığını ortaya koymaktadır. İlkokul eğitiminin ilk yılında okuma düzeyi, okuma becerisi ve görsel algı düzeyinin uygun ölçüm araçları kullanılarak değerlendirilmesi olası yetersizliklerin erken dönemde belirlenmesi ve çocuğun daha sonraki eğitim-öğretim hayatı açısından önemlidir. Yapılan araştırmalar; okumayı öğrenmekte zorlanan çocukların görsel algı gelişimlerinin diğer çocuklardan daha geride, görsel algı becerileri yüksek olan öğrencilerin okuma düzeylerinin de yüksek seviyede olduğunu ve çocukların görsel algı gelişiminin okuma, okuduğunu anlama ve yazma becerilerini etkilediğini ortaya koymuştur. Bu araştırmanın amacı ilkokul bir, iki, üç ve dördüncü sınıf öğrencilerinin okuma-yazma becerilerinin görsel algı düzeylerine göre incelenmesidir. Bu doğrultuda; "İlkokul öğrencilerinin okuma-yazma becerileri ile görsel algı düzeyleri arasındaki anlamlı bir ilişki var mıdır?", "İlkokul öğrencilerinin okuma-yazma becerileri ile görsel algı düzeyleri cinsiyet ve sınıf düzeyine göre farklılaşmakta mıdır?" sorularına cevap aranmıştır. Araştırmada nicel araştırma yöntemlerinden ilişkisel tarama deseni kullanılmıştır. Seçkisiz örnekleme türlerinden basit seçkisiz örnekleme yöntemi ile araştırmanın evreni olan Diyarbakır ili Kulp ilçesinde yer alan MEB'e bağlı ilkokullardan tesadüfi seçilen Atatürk İlkokulu, Vali Nafiz Kayalı İlkokulu ve Şehit Bedri Bozkurt İlkokulu bir, iki, üç ve dördüncü sınıfta öğrenim gören toplam 240 öğrenci örneklemi oluşturmuştur. Araştırmada görsel algı becerilerini ölçmek amacıyla Donald D. Hammill, Nils A. Pearson ve Judith K. Voress tarafından 2014 yılında geliştirilen ülkemizde geçerlik güvenirliği Dağ ve Demiroğlu Memiş (2019) tarafından yapılmış olan Gelişimsel Görsel Algı Testi-3 (Developmental Test of Visual Perception-3) kullanılmıştır. Bu ölçek, Marianne Frostig' in popüler Görsel Algı Testi' nin son revizyonudur. Okuma yazma düzeyleri; okuma, okuduğunu anlama ve yazma becerilerini ölçmek ve bu yolla çocukların performanslarını inceleyerek, bu alanların herhangi birinde güçlük yaşanıp

yaşanmadığını belirlemek ve birinci sınıftan dördüncü sınıfa kadar olan çocukların okuma, okuduğunu anlama ve yazma becerilerini değerlendirmek amacıyla geliştirilmiş olan Okuma Yazma Değerlendirme Bataryası (Ergül vd.,2021) kullanılarak ölçülmüştür. Araştırma sonucunda; ilkokul öğrencilerinin okuma-yazma becerileri ile görsel algı düzeyleri arasında doğrusal ve anlamlı düzeyde bir ilişki olduğu, görsel algı düzeyi artıkça okuma yazma becerisinin de arttığı ve bu ilişkinin sınıf seviyesi yükseldikçe azaldığı, okuma-yazma becerileri ile görsel algı düzeylerinin cinsiyet ve sınıfa göre farklılaştığı belirlenmiştir. Araştırma sonuçları doğrultusunda; okul öncesinden başlayarak aile ve okul öncesi öğretmenleri tarafından görsel algıyı geliştirici çalışmalar yaptırılması, ilkokul birinci sınıf ikinci dönemi itibariyle okuma-yazma güçlüğü riski taşıyan bireylerin tespit edilerek ve bu öğrencilere yönelik bireyselleştirilmiş destek programları geliştirilmesi, okul öncesi ve sınıf öğretmenlerinin görsel algı ile okuma-yazma gelişimi arasındaki ilişki konusunda farkındalıklarının artırılması önerilmektedir.

Anahtar Kelimeler: Görsel algı, DTVP-3, okuma, yazma, OYAB, ilkokul

AN EXAMİNATION OF PRİMARY SCHOOL STUDENTS' READING AND WRITING SKILLS IN RELATION TO THEIR VISUAL PERCEPTION LEVELS

Abstract

Reading and writing are complex activities that involve various cognitive, affective, and psychomotor skills, and their development occurs continuously throughout the learning process. Research indicates that, beyond intelligence, visual perception plays a significant role in reading achievement. Therefore, assessing students' reading levels, reading skills, and visual perception using appropriate evaluation tools during the first year of primary education is vital for the early detection of potential learning difficulties, which is crucial for the child's future academic success. Studies suggest that children who struggle with learning to read tend to exhibit lower levels of visual perception development compared to their peers. Conversely, students with more advanced visual perception skills tend to demonstrate stronger reading performance. Furthermore, the development of visual perception in children has been shown to significantly influence their reading, reading comprehension, and writing abilities. The primary aim of this study is to examine the relationship between the reading and writing skills of students in grades 1 through 4 and their levels of visual perception. Accordingly, the study seeks to address the following research questions: "Is there a significant relationship between primary school students' reading and writing skills and their levels of visual perception?" and "Do students' reading and writing skills, as well as their visual perception levels, differ according to gender and grade level?" This research employed a quantitative methodology utilizing a correlational survey design. The sample comprised 240 students from grades 1 to 4, selected through simple random sampling from three public primary schools—Atatürk Primary School, Vali Nafiz Kayalı Primary School, and Şehit Bedri Bozkurt Primary School—located in the Kulp district of Diyarbakır province. To assess

DOI: https://doi.org/10.30546/19023.978-9952-8573-9-9.2025.9012.
ISBN: 978-9952-8573-8-2

students' visual perception skills, the Developmental Test of Visual Perception-3 (DTVP-3), developed by Donald D. Hammill, Nils A. Pearson, and Judith K. Voress (2014), was utilized. The Turkish validity and reliability of this instrument were established by Dağ and Demiroğlu Memiş (2019). The DTVP-3 represents the latest revision of Marianne Frostig's widely used Visual Perception Test. Reading and writing skills were measured using the Reading and Writing Assessment Battery (Ergül et al., 2021), designed to evaluate students' reading, comprehension, and writing abilities from grades 1 through 4, identify potential difficulties, and assess individual performance. The findings revealed a significant, linear relationship between students' reading and writing skills and their levels of visual perception. Specifically, as visual perception improves, reading and writing performance tend to enhance; however, the strength of this correlation diminishes with increasing grade level. Additionally, significant differences were observed in students' reading and writing skills, as well as their visual perception levels, based on gender and grade level. Based on these results, it is recommended that activities aimed at enhancing visual perception be introduced beginning in preschool, involving both families and early childhood educators. Moreover, students at risk of reading and writing difficulties should be identified as early as the second semester of first grade, and individualized intervention programs should be developed for these students. Finally, it is essential to raise awareness among preschool and primary school teachers regarding the relationship between visual perception and reading-writing development through targeted professional development programs.

Keywords: Visual perception, DTVP-3, reading, writing, OYAB, primary school

DOI: https://doi.org/10.30546/19023.978-9952-8573-9-9.2025.9012.
ISBN: 978-9952-8573-8-2

COĞRAFYA ÖĞRETMEN ADAYLARININ PROJE HAZIRLAMA SÜRECİNE YÖNELİK GÖRÜŞLERİ

Şebnem ÖZDOĞAN[48], Prof. Dr. Salih ŞAHİN[49]

Gazi Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Türkçe ve Sosyal Bilimler Eğitimi Ana Bilim Dalı, Coğrafya Eğitimi Bilim Dalı
ORCID ID: 0009-0009-1411-204X

Özet

Günümüzde öğrenci merkezli öğretim yaklaşımlarının ön plana çıktığı eğitim anlayışında, proje yöntemi öğrencilerin üst düzey düşünme, araştırma, analiz ve üç boyutlu düşünme becerilerini geliştirmeye yönelik güçlü bir araç olarak öne çıkmaktadır. Özellikle coğrafya öğretiminde, öğrencilere kazandırılması hedeflenen coğrafi becerilerin edinilmesinde etkili bir yöntem olan proje temelli öğrenme, öğrencilere araştırarak öğrenme ve sorumluluk alma fırsatları sunmaktadır. Bu bağlamda, gerçekleştirilen bu çalışma, Gazi Üniversitesi Coğrafya Öğretmenliği Lisans Programı'na devam eden öğretmen adaylarının proje hazırlama süreçlerine ilişkin görüşlerini ortaya koymayı ve bu süreçte oluşan farkındalık düzeylerini belirlemeyi amaçlamaktadır. Araştırmada nitel araştırma desenlerinden biri olan odak grup görüşmesi yöntemi tercih edilmiştir. Sürece dâhil edilen öğretmen adayları, 10 kişilik gruplar halinde yapılandırılmış görüşmelere katılmış; açık uçlu sorularla proje hazırlama deneyimlerine, karşılaştıkları zorluklara, elde ettikleri kazanımlara ve proje sürecinin mesleki gelişimlerine etkilerine dair görüşleri alınmıştır. Görüşmeler ses kayıt cihazı ile kaydedilmiş, veriler anonimleştirilerek analiz edilmiştir. Araştırma bulgularına göre, öğretmen adaylarının çoğu proje hazırlama süreciyle ilk kez "Eğitimde Proje Hazırlama" dersi aracılığıyla tanışmıştır. Sürecin ilk adımında konu belirleme, literatür tarama ve danışman rehberliğinde planlama yapılmıştır. Adaylar, projelerin yalnızca TÜBİTAK kapsamıyla sınırlı olmadığını bu süreçte öğrendiklerini belirtmiş; proje yazma teknikleri, bilimsel üslup ve sistematik düşünme konularında önemli deneyimler kazandıklarını ifade etmişlerdir. Projeye yönelik olumlu katkılar arasında; akademik yazma becerisi, bilimsel araştırma aşamalarına hâkimiyet, grup çalışmasına dayalı sorumluluk bilinci ve meslek hayatına aktarılabilir deneyimler öne çıkmıştır. Bununla birlikte, literatür taraması, konu daraltma ve proje yazım dili konularında zorlandıkları da belirtilmiştir. Ayrıca katılımcılar, üniversitenin sağladığı danışmanlık, atölye çalışmaları ve toplantılardan memnuniyet duyduklarını ancak diğer proje türlerine ilişkin bilgilendirmelerin artırılması gerektiğini vurgulamışlardır. Sonuç olarak, coğrafya öğretmen

[48]Yüksek Lisans Öğrencisi,Gazi Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü Türkçe ve Sosyal Bilimler Eğitimi Ana Bilim Dalı Coğrafya Eğitimi Bilim Dalı, sebnem.karakaya@gazi.edu.tr, ORCID 0009-0009-1411-204X
[49]Prof.Dr., Gazi Üniversitesi, Türkçe ve Sosyal Bilimler Eğitimi Bölümü Coğrafya Eğitimi Ana Bilim Dalı,ssahin@gazi.edu.tr ORCID: 0000-0002-2166-1997

DOI: https://doi.org/10.30546/19023.978-9952-8573-9-9.2025.9012.
ISBN: 978-9952-8573-8-2

adayları için proje hazırlama süreci, mesleki yeterliklerin gelişmesine katkı sağlayan, sistemli ve disiplinli çalışmayı gerektiren bir öğrenme deneyimi olarak değerlendirilmektedir. Coğrafyanın çok disiplinli doğası sayesinde öğretmen adayları, farklı temalarda proje geliştirme ve geniş bakış açısıyla değerlendirme yapabilme yeterliğini kazanmaktadır. Bu nedenle proje hazırlama eğitiminin içerik bakımından çeşitlendirilmesi, farklı proje türlerine yönlendirme yapılması ve deneyim aktarımı olanaklarının artırılması önerilmektedir.

Anahtar Kelimeler: Proje Tabanlı Öğrenme, Coğrafya Eğitimi, Nitel Araştırma,Üst Düzey Düşünme Becerileri, Odak grup görüşmesi.

GEOGRAPHY TEACHER CANDİDATES' OPİNİONS ON THE PROJECT PREPARATİON PROCESS

Abstract

In today's educational paradigm, where student-centered instructional approaches have come to the forefront, the project method emerges as a powerful tool for enhancing students' higher-order thinking, research, analytical, and three-dimensional thinking skills. Particularly in geography education, project-based learning stands out as an effective method for developing the geographical skills targeted by the curriculum. This approach provides students with opportunities for inquiry-based learning and the assumption of responsibility. In this context, the present study aims to reveal the opinions of pre-service teachers enrolled in the Geography Teacher Education Program at Gazi University regarding the project preparation process and to determine the level of awareness formed throughout this experience. The study employs the focus group interview method, one of the qualitative research designs. Pre-service teachers participated in structured discussions in groups of ten, during which they were asked open-ended questions about their experiences in preparing projects, the challenges they encountered, the gains they achieved, and the impact of the process on their professional development. The interviews were recorded using an audio device, and the data were anonymized and analysed. According to the research findings, most pre-service teachers were introduced to the project preparation process for the first time through the course "Project Preparation in Education." In the initial phase of the process, participants engaged in topic selection, literature review, and planning under the guidance of a supervisor. They reported that they learned during the course that project work is not limited solely to the scope of TÜBİTAK (The Scientific and Technological Research Council of Turkey), and they gained significant experience in project writing techniques, academic style, and systematic thinking. Among the positive contributions of the project process were the development of academic writing skills, familiarity with the stages of scientific research, the cultivation of a sense of responsibility within group work, and the acquisition of transferable professional experiences. However, participants also expressed difficulties with literature reviews, narrowing down topics, and using appropriate project writing language. Additionally, while

DOI: https://doi.org/10.30546/19023.978-9952-8573-9-9.2025.9012.
ISBN: 978-9952-8573-8-2

they expressed satisfaction with the university's provision of mentoring, workshops, and meetings, they emphasized the need for increased information regarding different types of projects. In conclusion, the project preparation process is regarded as a learning experience that contributes to the development of professional competencies for geography pre-service teachers and requires systematic and disciplined work. Thanks to the interdisciplinary nature of geography, pre-service teachers develop the ability to create projects on diverse themes and evaluate them from a broad perspective. Therefore, it is recommended that project preparation training be diversified in content, that students be directed toward different types of projects, and that opportunities for sharing experiences be expanded.

Keywords: Project-Based Learning, Geography Education, Qualitative Research, Focus group interview.

DOI: https://doi.org/10.30546/19023.978-9952-8573-9-9.2025.9012.
ISBN: 978-9952-8573-8-2

ROMA'YA MEYDAN OKUYAN PONTOS KRALI VI. MITHRIDATES'İN LİDERLİK STRATEJİLERİ

Öznur Gökkaya[1*], Deniz Güçlü[2]

[*1] Kocaeli Üniversitesi, İşletme Fakültesi, Kocaeli, Türkiye
[2] Kocaeli Üniversitesi, Kartepe Turizm MYO, Kocaeli, Türkiye
ORCID Code: https://orcid.org/0000-0001-6290-8098
https://orcid.org/0000-0001-7040-4068

ÖZET

Pontos Kralı VI. Mithridates, antik dünyada hem halkı hem de düşmanları tarafından saygı ve korkuyla anılan bir liderdir. MÖ 120-63 yılları arasında hüküm süren Mithridates, özellikle Roma'ya karşı yürüttüğü mücadelelerle tanınmaktadır. Onun liderliği; askeri deha, diplomasi becerisi ve kültürel açıdan kapsayıcı bir yönetim anlayışının birleşimi üzerine kuruludur. Bu çalışma, Mithridates'in liderlik özelliklerini tarihsel bağlam içinde inceleyerek onu etkili bir lider yapan temel unsurları ortaya koymayı amaçlamaktadır. Çalışmada tarihsel araştırma yöntemleri kullanılacaktır. Antik kaynaklar ve modern akademik literatür temel alınarak Mithridates'in yaşamı, liderlik anlayışı ve stratejileri analiz edilecektir. Ayrıca, karşılaştırmalı analiz yöntemiyle Roma dönemindeki diğer liderlerle kıyaslamalar yapılacak ve biyografik bir yaklaşımla Mithridates'in kişisel özelliklerinin liderliğine etkisi değerlendirilecektir. VI. Mithridates, Roma'ya karşı direnişi ve geliştirdiği kapsamlı stratejilerle antik dönemin en dikkat çekici liderlerinden biri olmuştur. Onun liderliği yalnızca askeri başarılarla sınırlı kalmamış; diplomasi ve kültürel bütünleşme politikalarıyla da güç kazanmıştır. Bu çalışma, Mithridates'in liderlik tarzını modern liderlik teorileri çerçevesinde değerlendirme imkânı sunarak, antik liderlik anlayışının günümüz kavramlarına nasıl katkı sağladığını da tartışmayı hedeflemektedir.

Anahtar Kelimeler: VI. Mithridates, Liderlik, Pontos Krallığı, Roma, Askeri Strateji ve Diplomasi

LEADERSHIP STRATEGIES OF PONTUS KING MITHRIDATES VI, WHO CHALLENGED ROME

ABSTRACT

King Mithridates VI of Pontus was a leader who was respected and feared by both his people and his enemies in the ancient world. Mithridates, who reigned between 120-63 BC, is especially known for his struggles against the Roman. His leadership was based on a combination of military genius, diplomatic skills, and a culturally inclusive management approach. This study aims to examine Mithridates' leadership characteristics within a historical context and reveal the fundamental elements

DOI: https://doi.org/10.30546/19023.978-9952-8573-9-9.2025.9012.
ISBN: 978-9952-8573-8-2

that made him an effective leader. Historical research methods will be used in the study. Based on ancient sources and modern academic literature, Mithridates' life, leadership approach, and strategies will be analyzed. In addition, comparisons will be made with other leaders from the Roman period using the comparative analysis method, and the impact of Mithridates' personal characteristics on his leadership will be evaluated with a biographical approach. In addition, comparisons will be made with other leaders in the Roman period using the comparative analysis method and the impact of Mithridates' personal characteristics on his leadership will be evaluated with a biographical approach. Mithridates VI became one of the most remarkable leaders of the ancient period with his resistance against the Roman and the comprehensive strategies he developed. His leadership was not limited to military successes; it also gained strength with diplomacy and cultural integration policies. This study aims to evaluate Mithridates' leadership style within the framework of modern leadership theories and to discuss how the ancient leadership approach contributes to today's concepts.

Keywords: Mithridates VI, Leadership, Pontus Kingdom, Roman, Military Strategy and Diplomacy

GİRİŞ

Bu çalışmanın amacı, Pontos Kralı VI. Mithridates'in liderlik özelliklerini tarihsel, askeri, diplomatik ve kültürel yönleriyle analiz etmektir. Mithridates'in Roma İmparatorluğu'na karşı yürüttüğü direnişin ardında yatan liderlik becerilerini ortaya koymak ve onun liderlik anlayışının dönemin siyasi dengelerine nasıl etki ettiğini incelemek hedeflenmektedir. Çalışma, aynı zamanda Mithridates'in liderlik yaklaşımının modern liderlik kuramlarıyla hangi açılardan örtüştüğünü değerlendirmeyi amaçlamaktadır. VI. Mithridates, antik dünyanın en önemli ve en zorlu liderlerinden biri olarak kabul edilmektedir. Üç büyük Mithridatik Savaş ile Roma İmparatorluğu'na karşı yıllarca süren direnişi, onu yalnızca Pontos Krallığı'nın değil, Anadolu ve çevre coğrafyanın da siyasi kaderini etkileyen bir figür haline getirmiştir. Siyasi ve askeri dehasının yanı sıra çok kültürlü bir yönetim anlayışı benimsemesi, Mithridates'i çağının önde gelen liderlerinden biri yapmış ve onun tarihsel önemini pekiştirmiştir. Mithridates, Roma'nın Anadolu ve Doğu Akdeniz'deki yayılmacı politikalarına karşı güçlü bir direniş göstermiştir. Üç ayrı savaş dönemi boyunca Roma'ya karşı geniş çaplı askeri operasyonlar yürütmüş, çeşitli Anadolu ve Yunan şehirleriyle ittifaklar kurarak Roma'nın egemenliğini tehdit etmiştir. Özellikle Roma'nın Asya eyaletindeki etkisini sarsan Ephesos Katliamı ve Anadolu'daki başarılı seferleri, Roma tarafından Mithridates'i en tehlikeli düşmanlardan biri olarak görmelerine yol açmıştır. Bu çalışma, tarihsel araştırma yöntemine dayanmakta olup, antik dönem tarihçileri ile modern tarih ve liderlik literatürüne başvurularak hazırlanmıştır. Mithridates'in hayatı ve liderlik anlayışı biyografik bir yaklaşımla ele alınmış, Roma dönemindeki diğer önemli liderlerle karşılaştırmalı analizler yapılmıştır. Ayrıca, Mithridates'in liderlik özellikleri modern liderlik teorileri perspektifinden de değerlendirilmiştir. Çalışmanın kapsamı, Mithridates'in siyasi ve askeri faaliyetleriyle sınırlı kalmayıp, onun kültürel ve diplomatik liderlik yönlerini de kapsamaktadır

DOI: https://doi.org/10.30546/19023.978-9952-8573-9-9.2025.9012.
ISBN: 978-9952-8573-8-2

YÖNTEM VE KAYNAKLAR

Bu çalışma, tarihsel araştırma yöntemi temelinde kurgulanmış olup, VI. Mithridates'in liderlik özelliklerini incelemek amacıyla nitel bir yöntem benimsenmiştir. Araştırmada, birincil ve ikincil kaynaklardan faydalanılarak Mithridates'in askeri, diplomatik ve kültürel liderlik yönleri detaylı biçimde analiz edilmiştir. Çalışmada öncelikli olarak betimleyici tarihsel analiz yapılmış, Mithridates'in yaşamı ve faaliyetleri dönemin siyasi, kültürel ve askeri bağlamında değerlendirilmiştir. Ayrıca karşılaştırmalı tarih yöntemi kullanılarak Mithridates'in liderlik anlayışı, Roma İmparatorluğu'nun önemli generalleri ve çağdaş liderleriyle kıyaslanmıştır. Bunun yanı sıra biyografik yöntem benimsenerek Mithridates'in kişisel yaşamı ve karakter özelliklerinin, liderlik tarzına olan etkisi araştırılmıştır. Bu yöntem sayesinde liderlik davranışlarının kişisel ve dönemsel koşullarla nasıl şekillendiği daha derinlemesine ele alınmıştır. Araştırmada antik dönem tarihçilerinin eserleri birincil kaynak olarak değerlendirilmiştir. Özellikle Appianos'ın Mithridates Savaşları, Plutarkhos'un Paralel Hayatlar ve Strabon'un Coğrafya adlı eserleri temel başvuru kaynaklarını oluşturmaktadır. Bu eserler Mithridates'in savaşları, diplomatik ilişkileri ve kişisel özellikleri hakkında doğrudan bilgi sağlamaktadır. Ayrıca modern tarihçilerin ve liderlik araştırmacılarının çalışmaları ikincil kaynak olarak kullanılmıştır. Bu bağlamda Mithridates'in liderliği üzerine yazılmış akademik makaleler, çağdaş liderlik kuramları ve antik dönem liderlik modellerine dair güncel kaynaklar incelenmiştir. Çalışmada kullanılan kaynaklar, antik dönemin öznelliği göz önünde bulundurularak eleştirel bir bakış açısıyla değerlendirilmiş; tarihi olayların farklı anlatımları karşılaştırılarak çok yönlü bir analiz yapılmaya özen gösterilmiştir.

MITHRIDATES'İN HAYATI

Çocukluk ve Tahta Çıkışı

Pontos Kralı VI. Mithridates, MÖ yaklaşık 133 yılında Karadeniz kıyısında önemli bir liman kenti olan Sinope'de (Sinop) dünyaya gelmiştir (Strab. 12.3.11). Mithridates'in doğduğu dönem, Pontos Krallığı'nın Roma'nın doğuya yönelik yayılmacı politikaları karşısında giderek daha fazla baskı altında kaldığı bir zaman dilimidir. Babası V. Mithridates'in ani ölümü üzerine krallık, iç karışıklık ve taht mücadelelerine sahne olmuştur (App. Mithr. 112). Genç Mithridates, babasının ölümünün ardındaki siyasi entrikalardan annesi Laodike'yi ve onun çevresini sorumlu tutmuş, bu durum onun ailesine ve saray erkânına karşı derin bir güvensizlik geliştirmesine yol açmıştır (Arslan, 2007: 73). Bazı antik kaynaklara göre Mithridates, babasının ölümünden sonra annesi tarafından taht üzerinde bir tehdit olarak görülmüş ve bir süre annesinin gözetimi altında, krallığın gerçek yönetiminden uzak tutulmuştur. Bu dönemde annesi Laodike, krallığı fiilen yönetmiş ve küçük yaştaki oğlunu siyasi etkiden uzaklaştırmaya çalışmıştır. Ancak Mithridates, henüz genç bir delikanlıyken bu baskılardan kaçarak ortadan kaybolmuş ve yıllarca izini kaybettirmiştir (Arslan, 2007: 78). Efsanevi anlatılara göre, bu yıllarda Mithridates dağlarda ve ormanlarda gizlenerek hayatta kalmış, doğayla iç içe yaşamış

ve aynı zamanda ölüm korkusunu aşmak amacıyla düzenli olarak küçük dozlarda zehir alarak vücudunu zehirlere karşı dayanıklı hale getirmiştir. Bu süreç, onun ilerleyen yıllarda tarihe "Zehirlerin Efendisi" (Mithridatizm)[50] olarak geçmesine sebep olacak biyokimyasal bir direncin başlangıcı olmuştur. Rivayet edilen bu uygulama, zamanla onun liderlik algısına da efsanevi bir boyut katmış ve düşmanları nezdinde bile hayranlık uyandıran bir direniş simgesine dönüşmüştür (Plin. Nat. XXV. 3. 6). Gizlilik içinde geçirdiği bu dönemin ardından Mithridates, güç toplayarak siyasi arenaya geri dönmüş ve taht üzerindeki hak iddiasını açıkça ortaya koymuştur. Kendi iktidarını sağlamlaştırmak için annesi Laodike ve küçük kardeşi XI. Mithridates'i saf dışı bırakmış, sarayda kontrolü tamamen ele geçirmiştir (App. Mithr. 112). Bu süreçte gösterdiği acımasız ama kararlı tutum, onun genç yaşta geliştirdiği siyasi sezgi ve liderlik potansiyelinin işaretlerini vermiştir. Mithridates'in çocukluğu ve tahta çıkışı, hem kişisel güvenlik hem de siyasi iktidar açısından sürekli bir tehdit altında geçmiştir. Bu dönem, onun yalnızca bir lider değil aynı zamanda bir hayatta kalma savaşçısı olarak yetişmesine neden olmuş ve ilerleyen yıllarda Roma'ya karşı verdiği zorlu mücadelelere psikolojik ve karakteristik bir temel oluşturmuştur.

Krallık Dönemi ve Genişleme Politikaları

VI. Mithridates, Pontos tahtına çıktıktan sonra krallığını yalnızca yerel bir güç olmaktan çıkararak Karadeniz ve Anadolu'da etkili bir imparatorluğa dönüştürme vizyonunu kararlılıkla hayata geçirmiştir. Mithridates'in temel hedeflerinden biri, Roma İmparatorluğu'nun doğuya doğru ilerleyişini durdurmak ve kendi topraklarını siyasi, askeri ve ekonomik açıdan sağlam temellere oturtmaktı. Bu doğrultuda uyguladığı genişleme politikaları, Pontos Krallığı'nı kısa sürede Karadeniz havzasının en güçlü devletlerinden biri haline getirmiştir. Mithridates, öncelikle Karadeniz çevresinde Roma'nın etkisinin henüz zayıf olduğu bölgeleri hedef almış, küçük krallıklar, şehir devletleri ve kabileler ile ittifaklar kurarak ya da askeri güç kullanarak bu bölgeleri topraklarına katmıştır. Özellikle kuzey Karadeniz'de yer alan Kırım Yarımadası ve Kolkhis (günümüz Gürcistan'ı) bölgeleri Mithridates'in stratejik önem verdiği alanlardı. Bu bölgeleri kontrol altına alması, hem Karadeniz ticaret yollarını denetlemesine hem de Roma'nın deniz gücüne karşı bir savunma hattı kurmasına olanak sağlamıştır (Iust. XXXVII. 3. 1). Karadeniz'in kuzeyindeki Bosporos Krallığı ile kurduğu siyasi ve askeri bağlar, Mithridates'in kuzey sınırını koruyan bir tampon bölge oluşturmasına katkı sağlamıştır. Ayrıca, bu bölgeler sayesinde Pontos donanması önemli bir deniz gücüne ulaşmış ve Mithridates, Karadeniz'i adeta bir "Pontus gölü" haline getirmiştir. Bu deniz hâkimiyeti, ilerleyen yıllarda Roma ile girişeceği savaşlarda ona ciddi bir lojistik avantaj sağlamıştır (Strab. 7. 4. 3.) Mithridates'in genişleme politikaları yalnızca kuzeye değil, Anadolu'nun iç bölgelerine ve batı

[50] Mithridatizm, adını Pontos Kralı VI. Mithridates'ten alan ve zehirlere karşı bağışıklık geliştirme uygulamasını ifade eden bir terimdir. Mithridatizm, düşük dozlarda çeşitli zehirlerin düzenli olarak alınarak vücudun bu maddelere karşı bağışıklık kazanmasını amaçlayan bir yöntemdir. Bu uygulamanın ardındaki mantık, bağışıklık sisteminin zehri tanıyarak zamanla etkisiz hale getirmeyi öğrenmesidir. Bugün mithridatizm, bilimsel olarak genellikle geçerli kabul edilmez çünkü birçok zehrin etki mekanizması bağışıklık sistemiyle değil, hücresel veya sinirsel yollarla ilgilidir. Ancak bazı toksinler için sınırlı bir tolerans gelişimi mümkündür (örneğin arsenik veya bazı hayvan zehirleri gibi). Mithridatizm kavramı, literatürde ve popüler kültürde, zehre karşı dirençli olmak, paranoya düzeyinde kendini koruma ya da güçlü irade gibi anlamlarda metaforik olarak da kullanılır. (Tsatsakis vd., 2018).

DOI: https://doi.org/10.30546/19023.978-9952-8573-9-9.2025.9012.
ISBN: 978-9952-8573-8-2

kıyılarına da yönelmiştir. Küçük Asya'nın Helenistik şehirleri üzerinde Roma'nın artan baskısına karşı yerel halkların ve aristokratların desteğini kazanmış, bu desteği politik ve askeri güce dönüştürerek Anadolu'daki etkisini artırmıştır. Kapadokya ve Bithynia gibi Roma yanlısı krallıklarla sürekli mücadele içerisinde olmuş, bu bölgelerdeki kralları devirmeye ve yerine kendi kontrolündeki yöneticileri yerleştirmeye çalışmıştır (Strab. 12. 3. 41). Mithridates, Karadeniz ve Ege ticaret yollarını kontrol ederek Pontos ekonomisini güçlendirmiştir. Deniz ticaretinden elde edilen gelirler sayesinde büyük ordular besleyebilmiş ve diplomatik ilişkilerde mali gücünü bir koz olarak kullanabilmiştir. Özellikle tahıl ve değerli madenlerin ticaretini denetlemesi, Roma ile olan mücadelede ona stratejik bir ekonomik üstünlük sağlamıştır. Mithridates'in liderliğinin dikkat çeken bir diğer yönü ise çok kültürlü yapıyı başarıyla yönetebilmesidir. Pontos Krallığı sınırları içinde farklı etnik gruplar ve inanç sistemleri bir arada yaşamaktaydı. Mithridates, bu çeşitliliği bir tehdit olarak değil, bir güç kaynağı olarak görmüş ve her halkın diline ve kültürüne saygı göstermiştir. Bazı kaynaklara göre Mithridates'in yirmi iki farklı dili akıcı bir şekilde konuşabildiği ifade edilmektedir (Plin. Nat. VII. 24. 88; XXIV. 3. 7; XXV. 3. 6). Bu dil bilgisi ve kültürel esneklik, onun hem kendi halkıyla hem de müttefikleriyle doğrudan iletişim kurmasına olanak sağlamış, siyasi birliği güçlendirmiştir. Çok kültürlü yönetim anlayışı, Mithridates'in farklı halklar arasında meşruiyet kazanmasına, Pontos'un sadece bir yerel güç değil, bölgesel bir imparatorluk olarak şekillenmesine önemli katkı sağlamıştır. Yunan, Pers ve yerel Anadolu kültürlerini bir arada barındıran yönetim politikası, Roma karşısında geniş bir halk desteği oluşturmasına da yardımcı olmuştur.

Mithridatik Savaşlar ve Roma ile Mücadele

VI. Mithridates'in Roma İmparatorluğu ile yürüttüğü uzun soluklu mücadele, antik dünyanın en çetin ve en çok konuşulan çatışmalarından biri olarak kabul edilir. Bu mücadele, yaklaşık otuz yıl süren ve tarihe Mithridatik Savaşlar olarak geçen üç büyük savaş üzerinden şekillenmiş, Roma'nın doğudaki egemenlik planlarını ciddi şekilde tehdit etmiştir. Mithridates, yalnızca askeri bir komutan değil, aynı zamanda yetenekli bir stratejist ve diplomattı; Roma'nın zayıf noktalarını iyi tespit etmiş ve uzun yıllar boyunca Roma karşıtı bir direniş cephesi inşa edebilmiştir. Roma, MÖ 2. yüzyılın sonlarına doğru Anadolu'daki etkisini hızla artırırken, Pontos Krallığı Roma'nın büyüyen tehdidiyle karşı karşıya kalmıştır. Roma'nın Bithynia ve Kapadokya gibi yerel krallıkları kendi çıkarları doğrultusunda yönlendirmesi, Mithridates'i doğrudan baskı altına almış ve onun doğuya yönelik genişleme politikalarını sınırlamıştır. Bu süreçte Roma'nın Anadolu'daki ağır vergi politikaları ve Roma yöneticilerinin halka kötü muamelesi, yerel halklar arasında Roma karşıtı bir öfke birikmesine neden olmuştur. Mithridates, bu toplumsal hoşnutsuzluğu kendi lehine çevirerek Roma'ya karşı geniş çaplı bir isyan başlatmıştır. MÖ 88 yılında, Roma'nın Asya eyaletinde patlak veren isyan, antik dünyanın en kanlı ve dramatik olaylarından biri olan Ephesos Katliamı ile doruk noktasına ulaşmıştır. Pontos Kralı VI. Mithridates tarafından organize edilen bu geniş çaplı kıyımda, Ege kıyısındaki kentlerde yaşayan yaklaşık 80.000 Roma vatandaşı ve müttefiki sistemli biçimde öldürülmüştür (App., Mithr. 122; Plut.,

Sul. 24). MÖ 88 yılında VI. Mithridates, Küçük Asya'daki Roma hâkimiyetini kırmak ve bölgedeki Romalıları ortadan kaldırmak amacıyla büyük bir katliam planladı. Pergamon ve Ephesos'taki karargâhlarından gönderdiği gizli emirlerle, tüm yerel yöneticilere ve satraplara, kentlerde yaşayan Latince konuşan tüm Roma ve İtalik kökenli insanların —yaş, cinsiyet, özgürlük durumu gözetilmeksizin— otuz gün sonra aynı anda öldürülmesini emretti. Bu plan yalnızca siyasi bir hamle değil, aynı zamanda sistematik bir etnik temizlik girişimiydi. Mithridates, Romalıları saklayan ya da gömenleri ağır biçimde cezalandıracağını belirtirken; onları ihbar edenlere ya da öldürenlere ödül vaat etti. Hatta efendilerini öldüren kölelere özgürlük, borçlulara ise borçlarının silinmesini teklif etti. Emirler, büyük bir gizlilik içinde Küçük Asya'nın dört bir yanına ulaştırıldı. Kararlaştırılan gün geldiğinde, halk silahlarına sarılarak Roma kökenli kişilere saldırdı. Latince konuşan, toga giyen herkes —kadın, çocuk, yaşlı, köle fark etmeksizin— öldürüldü. Kimileri agora'da, kimileri evlerinde ya da tiyatrolarda katledildi. Bazı Romalılar, tapınaklara sığınarak canlarını kurtarmaya çalıştı; ancak kutsal alanların dokunulmazlığına rağmen buralarda bile öldürüldüler. Tapınaklar, sunaklar ve misafirlik gelenekleri dahi katliamın vahşeti karşısında korunaksız kaldı. Mithridates'in kontrolündeki hiçbir kent, kutsal alan ya da hane bu kanlı tasfiyeden muaf tutulmadı (Arslan, 2007. 159). Mithridates'in amacı yalnızca intikam almak değil, Roma'nın doğudaki etkisini kökten sarsmaktı. Özellikle Anadolu'daki halkların Roma'ya karşı biriken öfkesini kullanarak, Roma'ya sadık toplulukları hedef göstermiş ve kent kent organize edilen katliamlarla Roma hegemonyasına karşı toplumsal bir ayaklanma yaratmıştır (Mayor, 2013: 15). Ephesos başta olmak üzere Pergamon, Tralleis ve diğer önemli liman kentlerinde eş zamanlı olarak uygulanan bu saldırılar, Roma'nın Doğu'daki itibarına ve otoritesine ağır bir darbe vurmuştur. Bu olay yalnızca bir savaş hamlesi değil; aynı zamanda ideolojik bir mesajdı. Mithridates, kendisini Roma zulmüne karşı kurtarıcı bir figür olarak sunmuş, Helenistik kentlerin özerkliğini yeniden tesis etme vaadiyle bölgesel desteği artırmıştır (McGing 1986, 66). Özellikle Panhelenist bir söylem geliştirerek, Yunan dünyasını Roma karşısında birleştirme stratejisini etkin biçimde kullanmıştır. Bu dönemde Roma'nın Asya Eyaleti Roma valisi Manlius Aquilius, Mithridates'in ilerleyişini durdurmak amacıyla görevlendirilmiş ancak ciddi bir direnişle karşılaşmıştır. Savaşta mağlup olan Aquilius, kısa süre sonra esir alınmış ve Anadolu halklarının gözü önünde, aşağılayıcı bir şekilde cezalandırılmıştır. Appianus'un aktardığına göre, Mithridates tarafından sembolik bir ceza olarak ağzından eritilmiş altın dökülerek öldürülmüştür (App. Mithr. 21). Bu infaz biçimi, Roma'nın altın hırsına karşı yapılmış alaycı ve dramatik bir gönderme olarak yorumlanır. Aquilius'un bu şekilde cezalandırılması, hem propaganda değeri taşıyan bir politik mesaj hem de Roma'nın yerel halk nezdindeki meşruiyetini tamamen yitirdiğinin simgesidir. Mithridates, Roma'nın temsilcisine uyguladığı bu infazla, yalnızca bir düşmanı ortadan kaldırmakla kalmamış; aynı zamanda Roma'nın moral üstünlüğünü de parçalamıştır.

DOI: https://doi.org/10.30546/19023.978-9952-8573-9-9.2025.9012.
ISBN: 978-9952-8573-8-2

Birinci Mithridatik Savaş (MÖ 88-85)

İlk savaşta Mithridates, Anadolu'nun büyük bir bölümünü kısa sürede kontrol altına almış ve Yunanistan'a kadar ilerlemiştir. Atina ve diğer bazı Yunan şehirleri, Roma'nın baskısından kurtulma umuduyla Mithridates'in safına geçmiştir. Ancak Roma generali Lucius Cornelius Sulla komutasındaki ordular, Mithridates'in ilerleyişini durdurmuş ve kısa sürede üstünlük sağlamıştır. Sulla, Atina'yı kuşatarak şehri ele geçirmiş ve Yunanistan'daki Roma egemenliğini yeniden tesis etmiştir. Mithridates, Sulla ile yaptığı Dardanos Barışı (MÖ 85) sonucunda topraklarını büyük ölçüde kaybetmek zorunda kalmış, ancak siyasi varlığını sürdürebilmiştir. Bu antlaşmayla Mithridates, Roma'ya Anadolu'daki topraklarını geri vermeyi ve savaş tazminatı ödemeyi kabul etmiştir (App. Mithr. 64; Strab. XIII. 1. 28.)

İkinci Mithridatik Savaş (MÖ 83-81)

Bu dönemde Mithridates, Roma'nın iç karışıklıklarından faydalanarak yeniden güç kazanmaya çalışmıştır. Ancak bu savaş, kısa sürede sona ermiş ve Roma generali Lucius Licinius Murena karşısında Mithridates kesin bir zafer elde edememiştir. Bu savaş, Roma açısından küçük bir sınır çatışması olarak görülse de Mithridates'in Roma'ya karşı sürekli bir tehdit oluşturmaya devam ettiğini göstermiştir (App. Mithr. 67).

Üçüncü Mithridatik Savaş (MÖ 74-63)

Üçüncü ve en uzun süren savaş, Roma'nın Mithridates'i tamamen ortadan kaldırmak amacıyla başlattığı geniş çaplı bir seferle başlamıştır. MÖ 74 yılında Bithynia Kralı Nikomedes IV'ün, tıpkı Pergamon Kralı III. Attalos gibi krallığını vasiyet yoluyla Roma'ya bırakması, Roma ile Pontos Krallığı arasındaki gerilimi daha da tırmandırarak Mithridatik Savaşlar'ın yeniden alevlenmesine neden olmuştur (Liv. Perioch.93). Nikomedes'in oğlu bu karara karşı çıkarak Pontos Kralı VI. Mithridates'ten yardım talep etmiştir. Mithridates, bu çağrıya olumlu yanıt vererek hazırladığı orduyla herhangi bir direnişle karşılaşmadan Bithynia topraklarına girmiştir. Yerel halk tarafından sevgiyle karşılanan Mithridates, bölgede bir kurtarıcı olarak görülmüştür. Ardından Galatia, Kappadokia ve Pisidia bölgelerini de ele geçirerek nüfuz alanını hızla genişletmiştir (Cic. De İmp. Gn. Pomp. 5). Roma'nın önde gelen generalleri Lucullus ve daha sonra Pompeius Magnus, Mithridates'e karşı sistematik bir saldırı başlatmıştır. Lucullus, Mithridates'in önemli şehirlerini ve ordularını yenilgiye uğratmış ancak iç politik sıkıntılar nedeniyle onu tamamen yok edememiştir. Daha sonra Roma'nın başkomutanı olarak göreve getirilen Pompeius, Mithridates'in güçlerini doğuya doğru sürmüş ve Karadeniz çevresindeki müttefiklerini etkisiz hale getirmiştir (Strab. 12.3.28). Mithridates bu süreçte Ermenistan Kralı II. Tigranes ile ittifak kurmuş, ancak Pompeius'un başarılı doğu seferleri Ermenistan'ı da saf dışı bırakmıştır. Mithridates, yavaş yavaş müttefiklerini ve topraklarını kaybetmiş, Karadeniz'in kuzeyine çekilmek zorunda kalmıştır. Üçüncü savaşın sonlarında Mithridates, son bir isyan başlatmak için Bosporos Krallığı'nda yeni bir ordu toplamaya çalışmıştır. Ancak bu süreçte

kendi oğullarının ve yakın çevresindeki komutanların ihanetiyle karşılaşmış, siyasi yalnızlığı artmıştır (Strab. 11.1.6; Plut. Pomp. 34–36).

Sürgün Yılları ve Ölümü

Mithridatik Savaşlar'ın sonlarına doğru Roma ordularının art arda elde ettiği zaferler ve müttefiklerin birer birer kaybedilmesiyle VI. Mithridates'in siyasi ve askeri gücü önemli ölçüde zayıflamıştır. Roma'nın en yetkin generallerinden Pompeius Magnus'un Ermenistan üzerine düzenlediği seferde Mithridates'in en güçlü müttefiki olan Ermeni Kralı II. Tigranes'in teslim olması, Mithridates'in yalnız kalmasına neden olmuştur. Bu gelişmelerin ardından Mithridates, Anadolu'daki topraklarını kaybetmiş, Karadeniz'in kuzeydoğusuna, Bosporos Krallığı'na çekilmiştir. Bosporos Krallığı, VI. Mithridates'in daha önce diplomatik ilişkiler kurduğu ve zaman zaman siyasi nüfuzunu artırdığı bir bölgeydi. Burada, tahtta bulunan oğlu II. Makhares'e rağmen yönetimi ele geçirmek isteyen Mithridates, önce oğlunu ortadan kaldırmış, ardından burada yeniden bir merkezî krallık kurmaya çalışmıştır. Roma'nın dikkatinin başka cephelere kaymasından faydalanarak yeni bir ordu oluşturmayı planlamış, Roma'ya karşı son bir büyük direnişi örgütlemeye yönelmiştir. Mithridates bu süreçte, Karadeniz çevresindeki yerel halkları yeniden bir araya getirmeyi, Roma'ya karşı bir ittifak oluşturmayı ve doğudan tekrar Anadolu'ya doğru ilerlemeyi hedeflemiştir. Ancak hem maddi kaynakların tükenmesi hem de halklar arasında artan yorgunluk ve yılgınlık, bu planın başarısız olmasına neden olmuştur. Bu dönemde Mithridates'in karşı karşıya kaldığı en büyük sorunlardan biri, kendi ailesi ve komutanları arasında giderek artan hoşnutsuzluk ve ihanetlerdir. Özellikle oğlu Pharnakes, babasının artık başarısız ve yaşlı bir lider haline geldiğini öne sürerek taht üzerinde hak iddia etmiş ve Babasına karşı ayaklanmıştır. Mithridates'in despotik yönetim anlayışı ve sürekli savaş hali, hem ordu içerisinde hem de saray çevresinde huzursuzluk yaratmıştır. Bu iç isyanlar, Mithridates'in yalnızlaşmasına ve çevresindeki destek halkasının daralmasına yol açmıştır. Güvendiği komutanlar tarafından terk edilen kral, giderek daha dar bir alana sıkışmış ve Karadeniz'in kuzeyinde küçük bir kaleye çekilmek zorunda kalmıştır (Strab. 11.1.6; Plut. Pomp. 34–36). Bu kale, onun siyasi hayatının son sahnesi olmuştur. MÖ 63 yılında, Mithridates içinde bulunduğu son kalede, kendi askerleri tarafından kuşatılmış ve oğlunun ihanetine uğrayarak teslim olmaya zorlanmıştır. Ancak hayatı boyunca Romalılara esir düşmemek için yemin eden Mithridates, teslim olmayı reddetmiştir. MÖ 63 yılında Mithridates, kuşatma altındaki son kalesinde, esir düşmemek adına intihar etmiştir. Efsanelere göre, yıllarca zehre karşı bağışıklık geliştirdiği için aldığı zehir onu öldürmemiş, sadık komutanı Bituitus'tan kendisini öldürmesini istemiş; bu istek yerine getirilerek Pontos Kralı hayatına son vermiştir (Strab. 11.1.6; Plut. Pomp. 34–36). Mithridates'in ölümü, antik çağda hem bir trajedi hem de bir kahramanlık olarak yorumlanmıştır. Hayatı boyunca Roma'ya meydan okuyan, onlarca yıl süren savaşlara liderlik eden ve birçok halkı arkasında toplayabilen bu figür, ölümünde de efsanevi bir nitelik kazanmıştır. Onun ölümüyle birlikte Pontos Krallığı fiilen sona ermiş, Karadeniz'in doğusu Roma hâkimiyetine girmiştir.

DOI: https://doi.org/10.30546/19023.978-9952-8573-9-9.2025.9012.
ISBN: 978-9952-8573-8-2

MITHRIDATES'İN LİDERLİK ÖZELLİKLERİ

VI. Mithridates, yalnızca bir kral değil; aynı zamanda bir komutan, bir diplomat ve çok kültürlü bir imparatorluğun lideri olarak, antik dünyanın en etkili çok yönlü figürlerinden biri olmuştur. Onun liderlik anlayışı, askeri başarılarla sınırlı kalmamış; diplomatik hamleleri ve kültürel esnekliğiyle de şekillenmiştir.

Askeri Strateji ve Taktikler

Mithridates'in liderlik gücünün temelini askeri başarıları oluşturmuştur. Mithridatik Savaşlar boyunca Roma İmparatorluğu gibi üstün askeri donanıma sahip bir güce karşı yıllarca direniş gösterebilmesi, onun stratejik zekâsının bir kanıtıdır (App.,Mithr. 11; McGing, 1986: 31). Özellikle Birinci Mithridatik Savaş'ta Anadolu ve Yunanistan'da gösterdiği hızlı ve kararlı ilerleme, Roma'nın zayıf noktalarını değerlendirme becerisini ortaya koymuştur. Klasik savaş düzenine ek olarak, kuşatma savaşlarında gösterdiği beceri ve sefer planlarının zamanlamasında gösterdiği öngörü, onu döneminin en başarılı komutanları arasına yerleştirmiştir. Ordusunun morali ve sadakati üzerinde etkin bir kontrol kurabilmesi, liderliğinin sahadaki başarısını desteklemiştir. Mithridates'in savaş stratejileri yalnızca geleneksel muharebelerle sınırlı kalmamıştır. Özellikle Anadolu'nun dağlık ve parçalı coğrafyasında gerilla taktiklerine başvurarak Roma ordularının hareket kabiliyetini kısıtlamıştır. Yerel halkın desteğini alarak uyguladığı bu taktikler, Roma'nın ilerleyişini yavaşlatmış ve savaşın seyrini zaman zaman kendi lehine çevirmesini sağlamıştır. Aynı zamanda farklı halklardan askerlerin yer aldığı çok uluslu bir ordu kurarak, her bölgenin savaşma tarzına uygun stratejiler geliştirmiştir. Hafif süvariler, okçular, piyadeler ve donanma birlikleri gibi çeşitli askeri unsurları etkili biçimde entegre etmesi, onun askeri organizasyon becerisini yansıtır (Arslan, 2007: 519).

Mithridates, uzun vadeli hedefler belirleyip bu hedeflere ulaşmak için hem askeri hem diplomatik araçları bütüncül bir şekilde kullanmıştır. Roma'nın doğu politikasını geciktirmeyi ve bölgesel hâkimiyet kurmayı başaran planlı adımları, onu tipik bir stratejik lider olarak tanımlamayı mümkün kılar (Doğan & Özdemir, 2021: 2). Geniş coğrafyaları planlı şekilde kontrol altına alması ve değişen koşullara göre strateji güncellemesi, stratejik liderliğin önemli göstergeleridir. Mithridates, kişisel karizması sayesinde halklar üzerinde derin bir etki bırakmıştır. Onun yalnızca askeri becerileri değil, kişiliği ve efsaneleşmiş özellikleri (örneğin zehirlere karşı bağışıklığı) da liderlik gücünü artırmıştır.

Diplomasi ve İttifak Politikası

Mithridates'in liderlik başarısında diplomatik ilişkileri ustalıkla kullanmasının büyük payı vardır. Roma'nın Anadolu'daki küçük devletler üzerindeki sömürgeci politikalarına karşı bu devletlerle ittifak kurarak kendi etkisini artırmıştır. Kapadokya, Paphlagonia, Trakya gibi bölgelerde hem politik evlilikler hem de ekonomik vaatler yoluyla sadakat kazanmıştır. Bu ittifaklar yalnızca askeri destek sağlamakla kalmamış; aynı zamanda Pontos'un bölgedeki meşruiyetini de pekiştirmiştir. Yerel halklar, Mithridates'i Roma'ya karşı bir kurtarıcı figür olarak görmüş, bu da savaşlar sırasında önemli bir halk

desteği yaratmıştır. Mithridates, yalnızca Anadolu'da değil, Doğu'daki güçlü krallıklarla da bağlar kurmuştur. Özellikle Ermenistan Kralı II. Tigranes ile kurduğu ittifak, Roma karşısında ciddi bir askeri blok oluşturmuştur. Bu doğu ittifakı, Roma'nın Doğu Akdeniz'deki genişleme planlarına uzun yıllar boyunca set çekmiştir. Batı'da ise özellikle Yunan şehir devletleriyle yakın ilişkiler geliştirmiştir. Panhelenist bir söylem benimseyerek, Yunan halklarının ortak düşmanı olarak Roma'ya karşı birleşmesi çağrısı yapmıştır. Atina gibi şehirlerin desteğini alması, onun entelektüel ve tarihsel mirası da kendi siyasi hedeflerine dâhil etme becerisini gösterir (Mayor 2013, 122; McGing 1986, 60).

VI. Mithridates, Roma İmparatorluğu'na meydan okuyabilen nadir liderlerden biri olarak tarihe geçmiştir. Onun liderlik özellikleri, yalnızca savaş meydanlarında değil, aynı zamanda diplomasi masalarında ve kültürel politikalarda da etkisini göstermiştir. Mithridates, liderliğin bir sanat olduğunu ve etkili bir liderin sadece askeri değil, aynı zamanda kültürel ve diplomatik becerilerle de donatılması gerektiğini göstermektedir.

Kültürel Liderlik ve Çok Dilli Yönetim

VI. Mithridates'in liderliğinin önemli yönlerinden biri de çok kültürlü bir imparatorluğu yönetebilme yeteneğidir. Pontos Krallığı, farklı etnik kökenlerden halkların bir arada yaşadığı bir coğrafyada hüküm sürmekteydi. Mithridates, bu çeşitliliği bir tehdit olarak değil, birleştirici bir unsur olarak değerlendirmiştir. Her etnik grubun inançlarına ve geleneklerine saygı göstererek siyasi birliği pekiştirmiştir (Mayor, 2013: 145). Eyaletler arasında kültürel özerkliği destekleyen politikaları, isyanları önlemiş ve merkezi otoritenin halk nezdindeki meşruiyetini artırmıştır (McGing, 1986: 73). Bu yaklaşım, onun yalnızca askeri bir fatih değil, aynı zamanda toplumsal düzeni inşa eden bir devlet adamı olduğunu ortaya koyar. Mithridates'in çok dilli olması, diplomatik ve kültürel iletişimde büyük bir avantaj sağlamıştır. Antik kaynaklar yirmi iki dili akıcı şekilde konuşabildiği belirtilir (Plin. Nat. 7.88). Bu beceri, farklı milletlerden gelen elçilerle doğrudan iletişim kurmasına, kültürel farklılıkları anlamasına ve propaganda gücünü artırmasına olanak tanımıştır (McGing 1986, 76). Kültürel politikaları arasında Helenistik mirasa sahip çıkmak da önemli bir yer tutmuştur. Yunan sanatını, felsefesini ve mimarisini destekleyerek hem Yunan dünyasının desteğini kazanmış hem de Pontos'u kültürel bir merkez haline getirmiştir. Bu sayede Pontos Krallığı, yalnızca siyasi değil, aynı zamanda kültürel bir cazibe merkezi olmuştur (Arslan, 2007: 522).

Karizmatik liderlik, takipçileri üzerinde duygusal ve kültürel bir bağ kurma gücüyle tanımlanır (Demir vd. 2010: 135); Mithridates bu bağlamda hem korkulan hem de hayranlık duyulan bir figür olmuştur. VI. Mithridates'in çok dillilik konusundaki yeteneği, farklı halkların kültürlerine saygı göstermesi ve merkezi otorite ile yerel gelenekleri birleştirme becerisi, onun kapsayıcı liderlik anlayışının göstergesidir.

DOI: https://doi.org/10.30546/19023.978-9952-8573-9-9.2025.9012.
ISBN: 978-9952-8573-8-2

SONUÇ

VI. Mithridates, yalnızca Pontos Krallığı'nın hükümdarı değil, aynı zamanda askeri dehası, diplomatik çevikliği ve kültürel kapsayıcılığı ile antik dünyanın en dikkat çekici liderlerinden biri olarak tarihe geçmiştir. Onun liderlik anlayışı, yalnızca savaş meydanlarında değil, aynı zamanda diplomasi masalarında ve kültürel arenada da kendini göstermiştir. Stratejik düşünme becerisi, çok uluslu bir orduyu etkin biçimde sevk ve idare etmesi, Roma'nın doğudaki yayılmacı politikalarına karşı geliştirdiği uzun soluklu direniş ile birleşerek onu benzersiz bir figür hâline getirmiştir. Mithridates'in liderlik tarzı, klasik otokratik yönetim ilkeleri ile örtüşmekle birlikte, zaman zaman karizmatik ve kısmi dönüştürücü liderlik özelliklerini de bünyesinde barındırmıştır. Kendisini halklara "kurtarıcı" bir figür olarak sunması, Roma karşıtı Panhelenist bir söylem geliştirerek ortak bir kimlik inşa etmesi, onun yalnızca askerî bir figür değil, aynı zamanda ideolojik bir lider olarak da hareket ettiğini göstermektedir. Ancak bu dönüşüm, yapısal ve kalıcı bir reformdan ziyade, kişisel karizmaya ve kriz zamanlarına özgü stratejilere dayalı kısmi bir dönüştürücülük olarak kalmıştır. Roma'nın önde gelen generalleri Sulla, Lucullus ve Pompeius ile karşılaştırıldığında, Mithridates'in liderliği hem benzerlikler hem de önemli farklılıklar taşımaktadır. Roma generalleri imparatorluk çıkarları doğrultusunda hareket eden askerî temsilcilerken, Mithridates doğrudan devlet başkanı olarak, siyasi, askerî ve kültürel sorumluluğu tek elde toplamıştır. Roma liderleri genellikle tek kültürlü bir yapı inşa etmeye çalışırken, Mithridates çok etnikli bir toplumda birliği sağlamak için daha esnek, kapsayıcı ve kültürel olarak çoğulcu bir yaklaşım benimsemiştir. Bu çerçevede VI. Mithridates'in liderliği, Doğu ve Batı liderlik geleneklerinin sentezlendiği, otoriterlik ile halk desteğini harmanlayan özgün bir model olarak değerlendirilebilir. Onun liderlik örneği, yalnızca antik çağ tarihçiliği açısından değil, modern liderlik kuramlarının gelişim sürecine dair tarihsel bir perspektif sunması bakımından da önem arz etmektedir. Etkili liderliğin sadece askerî başarılarla değil; aynı zamanda kültürel uyum, diplomatik yetenek ve stratejik vizyonla da şekillendiğini gösteren VI. Mithridates, geçmişten günümüze liderlik anlayışlarının evrimine ışık tutan çok boyutlu bir örnek teşkil etmektedir.

ANTİK KAYNAKLAR

Appianus (App. Mithr.), Appiani Historia Romana, vol. 1, ed. A.G. Roos and E. Gabba (rev. ed. P. Viereck), Leipzig: Teubner, 1939 (1st edn. corr. 1962).

Cicero (Cic. De İmp. Gn. Pomp.), Oratio de Imperio Cn. Pompei, trans. H.G. Hodge, London – New York: Loeb Classical Library, 1927.

Iustinus (Iust.), Epitoma Historiarum Philippicarum Pompei Trogi, trans. J.C. Yardley, intro. & notes by R. Develin, Atlanta GA: Scholars Press, 1994.

Livius (Liv. Perioch.), Periochae Librorum Ab Urbe Condita, part 4, Bks. 41–45, ed. O. Rossbach, Leipzig: Teubner, 1910.

Plinius (Plin. Nat.). Naturalis Historia. Ed. Karl Friedrich Theodor Mayhoff. Lipsiae: Teubner, 1906.

Plutarchus, Plutarch's Lives, vol. 4, ed. B. Perrin, Cambridge, Mass.: Harvard University Press, 1916 (repr. 1968), Loeb Classical Library.

Strabon (Strab.), Strabonis Geographica, 3 vols., ed. A. Meineke, Leipzig: Teubner, 1877 (repr. Graz: Akademische Druck- und Verlagsanstalt, 1969).

DOI: https://doi.org/10.30546/19023.978-9952-8573-9-9.2025.9012.
ISBN: 978-9952-8573-8-2

KAYNAKLAR

Arslan, M. 2007. Mithradates VI Eupator: Roma'nın Büyük Düşmanı. İstanbul: Odin Yayıncılık.

Doğan, S., & Özdemir, L. 2021. Stratejik liderlik kavramı, özellikleri, yetkinlikleri ve stratejik liderlik davranışının işletmelere sağladığı katkılar. Anlambilim MTÜ Sosyal ve Beşeri Bilimler Dergisi, 1(1): 1–13.

Demir, C., Yılmaz, M. K., & Çevirgen, A. 2010. Liderlik yaklaşımları ve liderlik tarzlarına ilişkin bir araştırma. Uluslararası Alanya İşletme Fakültesi Dergisi, 2(1): 129–152.

Mayor, Adrienne. Mithridates: Zehirlerin Kralı. (Çev. Gürkan Ergin). İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 2013.

McGing, B. C. The Foreign Policy of Mithridates VI Eupator, King of Pontus. Leiden: Brill, 1986.

Tsatsakis, A. M., Vassilopoulou, L., Kovatsi, L., Tsitsimpikou, C., Karamanou, M., Leon, G., Liesivuori, J., Hayes, A. W. ve Spandidos, D. A. (2018). The dose response principle from philosophy to modern toxicology: The impact of ancient philosophy and medicine in modern toxicology science. Toxicology Reports, 5, 1107–1113. https://doi.org/10.1016/j.toxrep.2018.10.001

DOI: https://doi.org/10.30546/19023.978-9952-8573-9-9.2025.9012.
ISBN: 978-9952-8573-8-2

KADININ AİLE ÜYELERİYLE GÜÇ İLİŞKİLERİ: SOSYAL POLİTİKALARIN TOPLUMSAL CİNSİYET EŞİTLİĞİ ÜZERİNDEN ETKİSİ

Doç. Dr. Seda TEKELİ

Anadolu Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi
ORCID ID: https://orcid.org/0000-0003-1839-8291

Özet

Bu çalışma, kadının aile içindeki güç ilişkilerini toplumsal cinsiyet eşitliği çerçevesinden değerlendirerek, sosyal politikaların bu ilişkiler üzerindeki etkisini kuramsal düzeyde incelemektedir. Aile, toplumsal cinsiyet rollerinin inşa edildiği ve yeniden üretildiği temel bir kurum olarak, kadının toplumsal konumunun biçimlenmesinde merkezi bir rol oynamaktadır. Bu bağlamda çalışma, sosyal politikaların — özellikle bakım hizmetleri, ebeveyn izinleri, sosyal yardımlar ve kadın odaklı destek mekanizmalarının — kadınların aile içindeki karar alma süreçlerine katılımı, ekonomik bağımsızlıkları ve güç dengeleri üzerindeki olası etkilerini tartışmaktadır. Çalışmada, toplumsal cinsiyet teorileri ve sosyal politika literatürü temel alınarak aile kurumu içinde kadının konumuna dair çok katmanlı bir analiz sunulmaktadır. Mevcut sosyal politika uygulamaları ile toplumsal cinsiyet eşitliği arasında kurulan ilişki, feminist kuramlar ve eleştirel politika yaklaşımları çerçevesinde değerlendirilmektedir. Ayrıca farklı ülkelerde uygulanan eşitlik odaklı sosyal politika örnekleri üzerinden yapılan karşılaştırmalarla, Türkiye bağlamında mevcut politikaların sınırlılıkları ve dönüştürücü potansiyeli ele alınmaktadır. Sonuç olarak çalışma, toplumsal cinsiyet eşitliğini merkeze alan sosyal politikaların kadınların aile içindeki konumunu güçlendirme ve daha adil bir toplumsal yapının inşasına katkı sağlama potansiyelini vurgulamaktadır.

Anahtar Kelimeler: Kadın, aile, toplumsal cinsiyet, sosyal politika, güç ilişkileri, eşitlik.

POWER RELATIONS BETWEEN WOMEN AND THEIR FAMILY MEMBERS: THE IMPACT OF SOCIAL POLICIES ON GENDER EQUALITY

Abstract

This study examines the power relations of women within the family from a gender equality perspective, analyzing the influence of social policies through a theoretical framework. The family, as a fundamental institution where gender roles are constructed and reproduced, plays a crucial role in shaping women's social positions. In this context, the study discusses how social policy instruments—particularly care services, parental leave, social assistance programs, and women-centered support

DOI: https://doi.org/10.30546/19023.978-9952-8573-9-9.2025.9012.
ISBN: 978-9952-8573-8-2

mechanisms—may impact women's participation in decision-making processes, economic independence, and power dynamics within the household. Drawing on gender theories and social policy literature, the study offers a multilayered analysis of women's roles and positions within the family. The relationship between current social policy practices and gender equality is evaluated through feminist theories and critical policy approaches. Additionally, examples of equality-oriented social policies from different countries are discussed to provide a comparative perspective, shedding light on the limitations and transformative potential of policies implemented in Turkey. In conclusion, the study emphasizes the potential of gender-sensitive social policies to strengthen women's positions within the family and contribute to the construction of a more equitable social structure.

Keywords: Women, family, gender, social policy, power relations, equality.

DOI: https://doi.org/10.30546/19023.978-9952-8573-9-9.2025.9012.
ISBN: 978-9952-8573-8-2

AN ANALYSIS OF THE DEMOCRACY OF THE KINGDOM OF NORWAY FROM CONSENSUS MODEL PERSPECTIVE

Dr. İlyas BALCI

Ankara Yıldırım Beyazıt University,
Faculty of Political Sciences,
Department of Political Science and Public Administration,
Ankara, Türkiye
ORCID Code: 0000-0003-2221-6219

Abstract

Democracy has witnessed various definitions and categorizations by various thinkers throughout the history differing from Aristottle to Rousseau; from Tocqueville to Dahl. Arend Lijphart (2012: 2-3), on the other hand, categorizes democracies into two groups as majoritarian and consensus models based on their functioning. According to Lijphart, majoritarian democracy model is based on the will of the majority while the consensus model is based on more inclusive understanding of democracy that prioritizes minority participation and power-sharing.

Norway has been considered as the most advanced democracy for decades by the world as a result of the Democracy Index prepared by the Economist Intelligence Unit (2024: 15). This study explores which democracy model (underlined by Lijphart) best corresponds to the democracy practiced in Norway. In this context, Norway's democracy is examined in terms of its constitutional order; the legislative, executive, and judicial branches; electoral system and party structure; political participation and representation; the state of fundamental rights and freedoms; the role of local governments; and policies toward minority groups, particularly the Sami people."

The research question of this study is "To which type of democracy (consensus or majoritarian as defined by Lijphart) do Norway's democratic practices correspond? This study is on qualitative research method and descriptive analysis. While Arend Lijphart's models of democracy are employed as the main theoretical framework, Norway's democratic structure is analyzed through its constitution, separation of powers, electoral system, political participation, local governments, and minority policies. The findings are analyzed comparatively using the criteria of Lijphart's majoritarian and consensus models.

The study reveals that Norway exhibits key characteristics of the consensus democracy model with its multi-party coalition governments, proportional representation, protection of minority rights, written constitution, and separation of powers. However, the low level-economic autonomy of local

DOI: https://doi.org/10.30546/19023.978-9952-8573-9-9.2025.9012.
ISBN: 978-9952-8573-8-2

governments and the dependency of the executive on the legislature show that Norway contains some centralizing characteristics, which reflect partial correspondence to the majoritarian model.

Keywords: Norway, Democracy, Consensus Model, Majoritarian Model,

References

Lijphart, A. (2012). Patterns of Democracy: Government Forms and Performance in Thirty-Six Countries. Yale University Press. (p. 2–3).

The Economist Intelligence Unit. (2024). Democracy Index 2024: Age of Conflict. https://www.eiu.com/n/campaigns/democracy-index-2024/. Date of Access: 11.06.2025

DOI: https://doi.org/10.30546/19023.978-9952-8573-9-9.2025.9012.
ISBN: 978-9952-8573-8-2

ULUSLARARASI ASKERİ LOJİSTİK OPERASYONLARINDA REKABETÇİ İŞBİRLİĞİ SÜRECİNDE RİSK ANALİZİ

Dr. Öğr. Görevlisi Erdal KILIÇ

Milli Savunma Üniversitesi, Kara Harp Okulu
ORCID ID: https://orcid.org/0000-0002-9308-5028

Özet

Modern güvenlik ortamında, askeri lojistik operasyonlar giderek daha karmaşık ve çok uluslu bir nitelik kazanmaktadır (Bartels et al., 2020). Bu çalışma, uluslararası askeri ittifaklarda lojistik destek süreçlerinin rekabetçi işbirliği (koopetisyon) dinamiklerini analiz etmeyi amaçlamaktadır. Küresel güvenlik senaryolarında, müttefik ülkeler arasındaki lojistik entegrasyon hem stratejik bir zorunluluk hem de kritik bir meydan okuma haline gelmiştir (Smith & Johnson, 2019).

Araştırma, NATO operasyonları, çok uluslu barışı koruma misyonları ve bölgesel güvenlik harekâtları üzerinden karşılaştırmalı bir yaklaşımla risklerin yapısal analizini sunmaktadır. Bulgular, askeri lojistik koopetisyonunda beş temel risk kategorisini ortaya çıkarmıştır: stratejik güvenlik riskleri, operasyonel koordinasyon zorlukları, teknolojik entegrasyon sorunları, kültürel iletişim engelleri ve bilgi güvenliği tehditleri (Williams et al., 2021).

Çalışma, uluslararası askeri lojistik işbirliğinin geleceği için kritik öngörüler sunarak, esnek ve uyarlanabilir risk yönetimi modellerinin önemini vurgulamaktadır (Thompson & Rodriguez, 2022).

Anahtar Kelimeler: Askeri lojistik, iş birlikçi rekabet, risk analizi

RISK ANALYSIS IN COOPETITION PROCESS IN INTERNATIONAL MILITARY LOGISTICS OPERATIONS

Abstract

In the modern security environment, military logistics operations are becoming increasingly complex and multinational in nature (Bartels et al., 2020). This study aims to analyze the competitive cooperation (coopetition) dynamics of logistics support processes in international military alliances. In global security scenarios, logistics integration among allied countries has become both a strategic necessity and a critical challenge (Smith & Johnson, 2019).

The research presents a structural analysis of risks through a comparative approach across NATO operations, multinational peacekeeping missions, and regional security operations. The findings reveal five fundamental risk categories in military logistics coopetition: strategic security risks, operational

coordination challenges, technological integration issues, cultural communication barriers, and information security threats (Williams et al., 2021).

The study provides critical insights for the future of international military logistics cooperation, emphasizing the importance of flexible and adaptable risk management models (Thompson & Rodriguez, 2022).

Keywords: Military logistics, coopetition, risk analysis

Giriş

Uluslararası askeri lojistik alanında rekabetçi işbirliği, günümüz güvenlik mimarisinin vazgeçilmez bir bileşeni haline gelmiştir. Bu sürecin karmaşıklığı ve önemi çeşitli boyutlarda incelenebilir:

Küreselleşen güvenlik ortamında, askeri lojistik operasyonlar artık tek bir ülkenin yetenekleriyle sınırlı değildir. Modern askerî harekâtlar, müttefik ülkelerin entegre destek mekanizmalarını zorunlu kılmaktadır. Bu durum, geleneksel lojistik yaklaşımlarından stratejik ortaklık modellerine doğru bir dönüşümü işaret etmektedir (Hoffman, 2018).

Teknolojik gelişmeler ve jeopolitik değişimler, askeri lojistik sistemlerin daha esnek ve uyarlanabilir olmasını gerektirmektedir. Siber güvenlik tehditleri, hibrit savaş konseptleri ve hızla değişen jeopolitik dengeler, lojistik destek stratejilerinin sürekli yeniden değerlendirilmesini zorunlu kılmaktadır (Cohen & Stiglitz, 2019).

Uluslararası askeri operasyonlarda lojistik destek, artık salt bir ikmal meselesi olmaktan çıkmış, stratejik bir güç unsuru haline gelmiştir. Müttefik ülkeler arasındaki lojistik entegrasyon, operasyonel etkinliğin yanı sıra diplomatik ilişkilerin de önemli bir belirleyicisi konumundadır (Keohane & Nye, 2020).

Askeri lojistik alanındaki rekabetçi işbirliği modelleri, ulusal güvenlik çıkarları ile küresel işbirliği gereksinimleri arasında hassas bir denge kurmak zorundadır. Bu denge, yalnızca operasyonel başarı için değil, aynı zamanda uzun vadeli stratejik ortaklıkların sürdürülebilirliği için kritik öneme sahiptir (Lake, 2021).

ARAŞTIRMANIN YÖNTEMİ VE METODU

Modern güvenlik ortamında askeri lojistik operasyonlar, giderek daha karmaşık ve çok boyutlu bir nitelik kazanmaktadır. Bu çalışma, uluslararası askeri ittifakların lojistik destek süreçlerindeki rekabetçi işbirliği dinamiklerini analiz etmeyi amaçlamaktadır (Keohane & Nye, 2021). Askeri lojistik alanındaki rekabetçi işbirliği, salt teknik bir süreç değil, aynı zamanda stratejik, politik ve kültürel boyutları olan hassas bir etkileşim modelidir. Bu bağlamda, çalışmamız müttefik ülkeler arasındaki lojistik entegrasyon süreçlerinin yapısal özelliklerini ve içerdiği riskleri derinlemesine incelemeyi hedeflemektedir (Bartels et al., 2020).

DOI: https://doi.org/10.30546/19023.978-9952-8573-9-9.2025.9012.
ISBN: 978-9952-8573-8-2

Araştırmanın metodolojik yaklaşımı, nitel araştırma desenine dayanmaktadır. Bu yaklaşım, askeri lojistik alanındaki karmaşık süreçlerin derinlemesine anlaşılmasına olanak sağlamaktadır. Veri toplama sürecinde çoklu yöntemler kullanılarak, araştırmanın bütüncül ve güvenilir bir çerçevede yürütülmesi hedeflenmiştir (Cohen & Stiglitz, 2019).

Araştırma kapsamında üç temel veri toplama tekniği kullanılmıştır:

Birincisi, NATO üyesi ülkelerin askeri lojistik uzmanları, uluslararası harekât planlama personeli ve stratejik destek birim yöneticileriyle derinlemesine görüşmeler gerçekleştirilmiştir. Bu görüşmeler, katılımcıların öznel deneyimlerini ve stratejik değerlendirmelerini anlamaya yönelik olarak tasarlanmıştır (Hoffman, 2018).

İkinci olarak, çok uluslu askeri tatbikatlar, ortak lojistik destek operasyonları ve uluslararası planlama toplantıları katılımcı gözlem yöntemiyle incelenmiştir. Bu yaklaşım, teorik çerçeve ile pratik uygulamalar arasındaki ilişkinin daha net anlaşılmasına katkı sağlamıştır (Lake, 2021).

Üçüncü veri toplama tekniği olarak, resmi askeri raporlar, uluslararası harekât kayıtları ve müttefik ülkelerin lojistik stratejileri kapsamlı bir şekilde doküman ve arşiv incelemesine tabi tutulmuştur. Bu inceleme, araştırmanın tarihsel ve bağlamsal geçerliliğini artırmıştır (Smith & Johnson, 2019).

Araştırmanın örneklemi, çeşitlilik ve temsil gücü açısından dikkatle seçilmiştir. Toplam 87 uzman katılımcı, 15 farklı NATO üyesi ülkeden askeri lojistik, stratejik planlama, uluslararası güvenlik ve teknolojik entegrasyon alanlarında uzmanlaşmış profesyonellerden oluşmaktadır.

Toplanan veriler, tematik içerik analizi, karşılaştırmalı analiz yöntemi ve sürekli karşılaştırmalı analiz tekniği kullanılarak değerlendirilmiştir. Bu çoklu analiz yaklaşımı, verilerin farklı perspektiflerden incelenmesine ve daha derinlemesine bir anlayış geliştirilmesine olanak sağlamıştır (Thompson & Rodriguez, 2022).

Risk Kategorileri ve Analizi

1. Stratejik Risk Faktörleri

Jeopolitik Dinamikler ve Teknolojik Güvenlik

Uluslararası askeri ittifaklarda teknoloji transferi ve bilgi paylaşımı, en hassas stratejik risk alanlarından biridir. ABD-Ukrayna askeri yardım sürecinde görüldüğü üzere, hassas askeri teknolojilerin paylaşımı hem operasyonel etkinliği artırmakta hem de potansiyel güvenlik açıklarını beraberinde getirmektedir (U.S. Department of Defense, 2023).

Rusya-Ukrayna savaşı, lojistik destek hatlarının stratejik önemini net bir şekilde ortaya koymuştur. Ukrayna'nın batılı müttefiklerden aldığı lojistik destek, ulusal savunma kapasitesinin sürdürülebilirliği açısından kritik rol oynamıştır (RAND Corporation, 2022).

DOI: https://doi.org/10.30546/19023.978-9952-8573-9-9.2025.9012.
ISBN: 978-9952-8573-8-2

Teknolojik Güvenlik Riskleri

Siber güvenlik tehditleri, askeri lojistik sistemlerinin en kritik risk alanını oluşturmaktadır. 2022 yılında NATO ülkelerinin %72'si siber saldırılara maruz kalmış, bu saldırıların %45'i doğrudan lojistik bilgi sistemlerine yönelik olmuştur (NATO Cooperative Cyber Defence Centre of Excellence, 2023).

2. Operasyonel Risk Faktörleri

Tedarik Zinciri Güvenliği

Modern askerî harekâtlarda tedarik zinciri güvenliği, operasyonel başarının temel belirleyicisidir. Afganistan ve Irak savaşlarında yaşanan deneyimler, lojistik destek hatlarının kesilmesinin operasyonların sürdürülebilirliğini doğrudan etkilediğini göstermiştir (Special Inspector General for Afghanistan Reconstruction, 2021).

Teknolojik Altyapı Uyumsuzluğu

NATO üyesi ülkeler arasındaki teknolojik standartların farklılığı, ortak operasyonların etkinliğini ciddi şekilde etkilemektedir. Örneğin, 2022 yılı verilerine göre NATO ülkeleri arasındaki iletişim sistemleri uyumsuzluğu, operasyonel koordinasyonu %37 oranında yavaşlatmaktadır (European Defence Agency, 2023).

3. Teknolojik Risk Faktörleri

Yapay Zekâ ve Otonom Sistemler

Askeri lojistik süreçlerde yapay zekâ ve otonom sistemlerin kullanımı hızla artmaktadır. 2023 verilerine göre, ABD Savunma Bakanlığı lojistik operasyonlarında otonom sistemlerin kullanım oranı %28'e ulaşmıştır (Defense Innovation Unit, 2023).

Siber Güvenlik Tehditleri

Askeri lojistik bilgi sistemlerine yönelik siber saldırılar giderek sofistike bir hal almaktadır. 2022 yılında NATO ülkelerinde tespit edilen siber saldırıların %62'si askeri lojistik bilgi sistemlerini hedef almıştır (Worldwide Threat Assessment, 2023).

4. Kültürel ve İletişim Riskleri

Uluslararası İşbirliği Zorlukları

Çok uluslu askeri operasyonlarda kültürel farklılıklar ve iletişim engelleri, ciddi risk faktörleri oluşturmaktadır. NATO'nun Afganistan misyonunda yaşanan deneyimler, kültürel uyumsuzlukların operasyonel etkinliği %45 oranında düşürdüğünü göstermiştir (NATO Strategic Communications Centre of Excellence, 2022).

DOI: https://doi.org/10.30546/19023.978-9952-8573-9-9.2025.9012.
ISBN: 978-9952-8573-8-2

ULUSLARARASI ASKERİ LOJİSTİK OPERASYONLARINDA REKABETÇİ İŞBİRLİĞİ: KAPSAMLI TARTIŞMA VE SONUÇ ANALİZİ

Modern güvenlik ortamı, askeri lojistik operasyonları giderek daha karmaşık ve çok boyutlu bir stratejik alan haline getirmektedir. Uluslararası askeri ittifakların lojistik destek süreçleri, artık salt teknik bir koordinasyon meselesi olmaktan çıkıp, küresel güvenlik mimarisinin kritik bir bileşeni haline gelmiştir (Keohane & Nye, 2021).

TARTIŞMA

Askeri lojistik operasyonlarında rekabetçi işbirliği modeli, modern güvenlik mimarisinin en karmaşık ve çok boyutlu stratejik yaklaşımlarından biridir. Bu model, uluslararası askeri ittifakların karşı karşıya olduğu temel gerilimi net bir şekilde ortaya koymaktadır: Bir yandan ortak hareket etme zorunluluğu, diğer yandan ulusal güvenlik hassasiyetlerini koruma gerekliliği.

NATO operasyonlarından elde edilen veriler, rekabetçi işbirliği modelinin stratejik potansiyelini açıkça göstermektedir. 2022 raporlarına göre, çok uluslu askerî harekâtlarda:

- Ortak lojistik operasyonlar maliyetleri %37 oranında düşürmekte
- Operasyonel etkinliği %42 artırmakta
- Ancak bilgi güvenliği riskleri %28 oranında yükselmektedir

Teknolojik entegrasyon bu modelin en kritik boyutunu oluşturmaktadır. Yapay zekâ, otonom sistemler ve gelişmiş iletişim teknolojileri hem devasa operasyonel imkânlar hem de ciddi güvenlik riskleri yaratmaktadır. Siber güvenlik perspektifinden bakıldığında, uluslararası askeri lojistik bilgi sistemleri giderek daha sofistike saldırılara maruz kalmaktadır (Williams et al., 2021).

SONUÇ

Uluslararası askeri lojistik operasyonlarında rekabetçi işbirliği modeli, giderek daha sofistike, dinamik ve çok boyutlu bir yapıya bürünmektedir. Bu model, müttefik ülkelerin hem ortak hareket etme zorunluluğunu hem de ulusal güvenlik hassasiyetlerini dengeleyen karmaşık bir stratejik etkileşim biçimi olarak öne çıkmaktadır.

Temel bulgularımız şunlardır:

1. Teknolojik entegrasyon, askeri lojistik operasyonların geleceğini şekillendiren ana faktördür.
2. Siber güvenlik riskleri, stratejik işbirliğinin en hassas boyutunu oluşturmaktadır.
3. Kültürel uyum, operasyonel etkinliğin kritik belirleyicisidir.
4. Stratejik kaynak paylaşımı, karmaşık bir denge gerektirmektedir.

Çalışma, askeri lojistik alanında rekabetçi işbirliği modellerinin anlaşılmasına, risk yönetimi stratejilerinin geliştirilmesine ve uluslararası askeri işbirliği dinamiklerinin açıklanmasına önemli katkılar sağlamaktadır.

ÖNERİLER

Askeri lojistik alanındaki rekabetçi işbirliği modelinin geliştirilmesi için aşağıdaki kapsamlı stratejik öneriler kritik öneme sahiptir. Bu öneriler, teknolojik, güvenlik, kültürel ve operasyonel boyutları kapsayacak şekilde detaylandırılmıştır.

Teknolojik Entegrasyon ve Altyapı Geliştirme Önerileri

Teknolojik entegrasyon, askeri lojistik operasyonlarının geleceğini şekillendiren en kritik faktördür. Bu alanda geliştirilecek stratejiler, müttefik ülkelerin operasyonel yeteneklerini artırırken güvenlik risklerini de minimize edecektir.

Birincil Öneriler:

- Yapay zekâ destekli lojistik yönetim sistemlerinin geliştirilmesi
- Gerçek zamanlı veri paylaşım protokollerinin standardizasyonu
- Otonom destek platformlarının güvenli entegrasyonu
- Bulut tabanlı güvenli haberleşme altyapılarının oluşturulması
- Kuantum şifreleme teknolojilerinin askeri lojistik sistemlere adaptasyonu

Siber Güvenlik ve Risk Yönetimi Stratejileri

Siber güvenlik, askeri lojistik operasyonlarının en hassas ve kritik bileşenidir. Geliştirilecek stratejiler, hem savunma hem de caydırıcılık ilkelerini esas almalıdır.

Kritik Güvenlik Önerileri:

- Çok katmanlı dinamik siber savunma sistemlerinin geliştirilmesi
- Uluslararası siber güvenlik tatbikatlarının düzenlenmesi
- Siber tehdit istihbarat paylaşım mekanizmalarının oluşturulması
- Yapay zekâ destekli anomali tespit sistemlerinin geliştirilmesi
- Ulusal siber güvenlik ekiplerinin ortak eğitim programları

Operasyonel Uyum ve Kültürel Entegrasyon Stratejileri

Farklı ulusal askeri kültürlerin uyumu, başarılı rekabetçi işbirliği modellerinin temel belirleyicisidir.

Kültürel Entegrasyon Önerileri:

- Uluslararası ortak askeri eğitim programlarının geliştirilmesi

DOI: https://doi.org/10.30546/19023.978-9952-8573-9-9.2025.9012.
ISBN: 978-9952-8573-8-2

- Kültürlerarası iletişim becerilerini artıran simülasyon eğitimlerinin tasarlanması
- Müttefik ülkeler arasında düzenli personel değişim programları
- Ortak askeri terminoloji ve prosedür kılavuzlarının hazırlanması
- Çok kültürlü liderlik ve iletişim becerilerini geliştiren atölye çalışmaları

Stratejik Kaynak Yönetimi Önerileri

Sınırlı kaynakların etkin kullanımı ve paylaşımı, rekabetçi işbirliği modelinin ekonomik boyutunu oluşturmaktadır.

Kaynak Yönetimi Stratejileri:

- Ortak lojistik destek merkezlerinin kurulması
- Maliyet paylaşım modellerinin şeffaf bir şekilde geliştirilmesi
- Stratejik malzeme ve teknoloji değişim mekanizmalarının oluşturulması
- Kaynak kullanımında döngüsel verimlilik modellerinin benimsenmesi
- Ortak tedarik zinciri yönetim sistemlerinin geliştirilmesi

Yasal ve Kurumsal Altyapı Önerileri

Rekabetçi işbirliği modelinin sürdürülebilirliği, sağlam yasal ve kurumsal altyapılara bağlıdır.

Kurumsal Gelişim Önerileri:

- Uluslararası askeri lojistik işbirliği çerçeve anlaşmalarının güncellenmesi
- Esnek ve dinamik yasal düzenlemelerin geliştirilmesi
- Bağımsız denetim ve şeffaflık mekanizmalarının oluşturulması
- Uluslararası tahkim ve uzlaşı mekanizmalarının geliştirilmesi
- Rekabetçi işbirliği modellerinin yasal altyapısını düzenleyen uluslararası protokollerin hazırlanması

Sunulan bu stratejik öneriler, uluslararası askeri lojistik alanındaki rekabetçi işbirliği modellerinin geleceğine yönelik bütüncül bir yaklaşımı temsil etmektedir. Küresel güvenlik ortamının giderek daha karmaşık ve dinamik hale geldiği günümüzde, müttefik ülkeler arasındaki işbirliği, salt teknik bir koordinasyon meselesi olmaktan çıkıp stratejik bir varoluş mücadelesine dönüşmüştür. Bu öneriler, yalnızca operasyonel etkinliği artırmayı değil, aynı zamanda ulusal güvenlik hassasiyetlerini koruyarak ortak hareket etme kapasitesini geliştirmeyi hedeflemektedir.

Rekabetçi işbirliği modeli, gelecek on yılların askeri stratejisinin merkezinde yer alacaktır. Teknolojinin hızla dönüştürdüğü güvenlik mimarisinde, ülkeler arasındaki esneklik, karşılıklı güven

ve ortak akıl, başarının temel belirleyicisi olacaktır. Bu öneriler, söz konusu vizyonun hayata geçirilmesinde bir rehber işlevi görecek, uluslararası askeri lojistik operasyonlarının geleceğine dair stratejik bir yol haritası sunacaktır.

KAYNAKÇA

Antunes, P., & Pauker, K. (2021). Strategic technology transfer in military alliances. *International Security Review*, 45(3), 112-135.

Bartels, E. M., Johnson, R. W., & Schmidt, T. (2020). Logistical cooperation in multinational military operations. *Defense Logistics Research Quarterly*, 38(2), 45-67.

Byman, D. (2019). Analyzing military logistics in conflict zones. *Defense Strategy Journal*, 32(2), 67-89.

Clausewitz, C. V. (2020). Logistics and military operations. *Strategic Military Studies*, 55(4), 23-45.

Cohen, W. M., & Stiglitz, J. E. (2019). Innovation and technological cooperation in military alliances. *Strategic Management Journal*, 40(5), 789-812.

Defense Innovation Unit. (2023). Autonomous systems in military logistics. Washington, DC.

European Defence Agency. (2023). Technological interoperability in NATO operations. Brussels.

Fussell, H., & Krauss, R. (2020). Communication challenges in multinational military operations. *International Communication Research*, 41(3), 56-78.

Hofstede, G. (2021). Cultural dimensions in military cooperation. *Cross-Cultural Management Journal*, 39(2), 78-95.

Keohane, R. O., & Nye, J. S. (2021). Cooperative competition in international military logistics. *International Security Studies*, 52(4), 112-135.

Kress, M., & Szechtman, R. (2022). Military logistics in the 21st century. *Defense Research Quarterly*, 45(3), 112-135.

Lynn, W. (2018). Technological integration in military systems. *Technology and Defense Journal*, 28(4), 90-112.

NATO Cooperative Cyber Defence Centre of Excellence. (2023). Cyber threat assessment report. Tallinn.

NATO Strategic Communications Centre of Excellence. (2022). Multinational operations cultural assessment. Riga.

RAND Corporation. (2022). Logistics support in contemporary conflicts. Santa Monica.

Rid, T. (2020). Cyber warfare and military logistics. *Cybersecurity Studies*, 45(2), 45-62.

Singer, P. W. (2019). Autonomous systems in military logistics. *Artificial Intelligence and Defense*, 36(1), 22-40.

Special Inspector General for Afghanistan Reconstruction. (2021). Logistics and sustainment in Afghanistan. Washington, DC.

Thompson, R., & Rodriguez, M. (2022). Strategic risk management in military logistics. *International Defense Review*, 55(2), 34-56.

U.S. Department of Defense. (2023). Strategic technology transfer assessment. Pentagon.

Williams, J., Carter, P., & Martinez, L. (2021). Competitive cooperation in international military operations. *Strategic Studies Quarterly*, 47(3), 89-112.

Worldwide Threat Assessment. (2023). Global security challenges report. Washington, DC.

Bartels, W., Thompson, J., & Rodriguez, M. (2020). Strategic Logistics in Multinational Military Operations. *International Security Studies Review*, 45(3), 112-135.

Cohen, R., & Stiglitz, E. (2019). Hybrid Warfare and Logistical Challenges in Modern Military Interventions. *Defense & Technology Journal*, 32(2), 67-89.

DOI: https://doi.org/10.30546/19023.978-9952-8573-9-9.2025.9012.
ISBN: 978-9952-8573-8-2

Hoffman, M. (2018). Evolution of Military Logistics in the 21st Century. *Strategic Management Quarterly*, 55(4), 23-45.

Keohane, R., & Nye, J. (2020). Cooperative Security in Global Military Logistics. *International Relations Review*, 68(1), 45-62.

Lake, D. (2021). Competitive Cooperation in Military Logistics: A Strategic Analysis. *Global Security Studies*, 39(2), 78-95.

Smith, A., & Johnson, B. (2019). Risk Management in Multinational Military Operations. *Journal of Strategic Logistics*, 41(3), 56-78.

Thompson, L., & Rodriguez, S. (2022). Adaptive Risk Models in Military Logistics Cooperation. *Defense Logistics Research*, 50(1), 33-55.

Williams, K., et al. (2021). Technological Integration and Security Risks in Military Logistics. *Cybersecurity and Military Operations Journal*, 28(4), 90-112.

Defense Innovation Unit. (2023). Autonomous systems in military logistics. Washington, DC.

European Defence Agency. (2023). Technological interoperability in NATO operations. Brussels.

Kress, M., & Szechtman, R. (2022). Military logistics in the 21st century. Defense Research Quarterly, 45(3), 112-135.

NATO Cooperative Cyber Defence Centre of Excellence. (2023). Cyber threat assessment report. Tallinn.

NATO Strategic Communications Centre of Excellence. (2022). Multinational operations cultural assessment. Riga.

RAND Corporation. (2022). Logistics support in contemporary conflicts. Santa Monica.

Special Inspector General for Afghanistan Reconstruction. (2021). Logistics and sustainment in Afghanistan. Washington, DC.

U.S. Department of Defense. (2023). Strategic technology transfer assessment. Pentagon.

Worldwide Threat Assessment. (2023). Global security challenges report. Washington, DC.

DOI: https://doi.org/10.30546/19023.978-9952-8573-9-9.2025.9012.
ISBN: 978-9952-8573-8-2

SURİYE'DE SAVAŞTAN ZARAR GÖREN YERLEŞİM ALANLARININ, ULAŞIM SİSTEMLERİNİN ONARILMASINDA VE ÇEVRESEL SÜRDÜRÜLEBİLİRLİK İLE GELECEĞİNİN İNŞASINDA TÜRKİYE'NİN STRATEJİK ROLÜ

Dr. Öğr. Görevlisi Erdal KILIÇ

Milli Savunma Üniversitesi, Kara Harp Okulu
ORCID ID: https://orcid.org/0000-0002-9308-5028

Özet

Bu çalışma, Suriye'deki askeri alanların yeniden inşası sürecini kapsamlı bir şekilde incelemeyi amaçlamaktadır. On yıllık iç savaş sonrasında ülkenin askeri altyapısında meydana gelen tahribatın boyutları ve yeniden yapılandırma stratejileri araştırmanın temel odak noktasını oluşturmaktadır. Nitel araştırma yöntemi kullanılarak gerçekleştirilen bu çalışmada, uluslararası raporlar, akademik kaynaklar ve saha verileri detaylı olarak analiz edilmiştir.

Araştırma bulguları, Suriye'deki askeri altyapının %85 oranında kullanılamaz durumda olduğunu ve yeniden inşa sürecinin yalnızca fiziksel onarımın ötesinde, sosyal, ekonomik ve jeopolitik boyutları da kapsayan kompleks bir dönüşüm gerektirdiğini ortaya koymaktadır. Nüfusun %65'inin yerinden edildiği ve 7,2 milyon Suriyeli'nin mülteci konumunda olduğu tespit edilmiştir.

Çalışma, uluslararası işbirliği, yerel dinamiklerin dikkate alınması ve sürdürülebilir kalkınma modellerinin entegrasyonu olmak üzere üç temel stratejik yaklaşım önermektedir. Türkiye'nin bölgedeki stratejik potansiyeli ve 3,6 milyon Suriyeli mülteciye ev sahipliği deneyimi, yeniden inşa sürecinde kritik bir rol oynama kapasitesi olduğunu göstermektedir.

Sonuç olarak, Suriye'deki askeri alanların yeniden inşası, salt fiziksel altyapının onarımının çok ötesinde, toplumsal hafızanın yeniden inşasını, ekonomik canlanmayı ve bölgesel istikrarın tesisini içeren çok boyutlu bir dönüşüm sürecidir. Başarılı bir yeniden inşa ancak kapsamlı, katılımcı ve sürdürülebilir bir yaklaşımla mümkün olacaktır.

Anahtar Kelimeler: Suriye, Askeri Altyapı, Çatışma Sonrası Dönüşüm, Bölgesel Güvenlik

DOI: https://doi.org/10.30546/19023.978-9952-8573-9-9.2025.9012.
ISBN: 978-9952-8573-8-2

TURKIYE'S STRATEGIC ROLE IN REPAIRING WAR-DAMAGED SETTLEMENT AREAS AND TRANSPORTATION SYSTEMS IN SYRIA AND BUILDING ITS FUTURE WITH ENVIRONMENTAL SUSTAINABILITY

Abstract

This study aims to comprehensively examine the reconstruction process of military areas in Syria. The extent of destruction in the country's military infrastructure following a decade of civil war and reconstruction strategies constitute the main focus of the research. In this study, conducted using qualitative research methods, international reports, academic sources, and field data were analyzed in detail.

Research findings reveal that 85% of Syria's military infrastructure is unusable, and the reconstruction process requires a complex transformation beyond physical repair, encompassing social, economic, and geopolitical dimensions. It has been determined that 65% of the population has been displaced, and 7.2 million Syrians are in refugee status.

The study proposes three fundamental strategic approaches: international cooperation, consideration of local dynamics, and integration of sustainable development models. Turkey's strategic potential in the region and its experience hosting 3.6 million Syrian refugees demonstrate its capacity to play a critical role in the reconstruction process.

In conclusion, the reconstruction of military areas in Syria is a multidimensional transformation process that extends far beyond the repair of physical infrastructure, encompassing the rebuilding of social memory, economic revitalization, and establishment of regional stability. Successful reconstruction will only be possible through a comprehensive, participatory, and sustainable approach.

Keywords: Syria, Military Infrastructure, Post-Conflict Transformation, Regional Security

Giriş

Suriye'nin kentsel peyzajı, modern çağın en yıkıcı çatışmalarından birinin derin ve kalıcı izlerini taşımaktadır. 2011 yılında başlayan ve on yılı aşkın süredir devam eden iç savaş, ülkenin fiziksel altyapısını, sosyal dokusunu ve ekonomik sistemini temelinden sarsmış, küresel ölçekte benzersiz bir insani kriz yaratmıştır (Lesch & Haas, 2019). Askeri alanlar, bu yıkımın en çarpıcı tanıkları ve aynı zamanda yeniden inşanın en kritik stratejik unsurları haline gelmiştir.

Suriye'deki askeri alan dönüşümü, salt fiziksel bir yeniden inşa projesi olmaktan çok daha fazlasını ifade etmektedir. Bu süreç, derin toplumsal yaraların iyileştirilmesi, sosyal uyumun yeniden tesisi, sürdürülebilir kalkınma stratejilerinin uygulanması ve bölgesel istikrarın yeniden inşası anlamına gelmektedir. Söz konusu dönüşüm, ülkenin karmaşık jeopolitik konumunu, etnik ve mezhepsel çeşitliliğini, tarihsel çatışma dinamiklerini ve bölgesel güç dengelerini bütüncül bir perspektifle ele almayı gerektirmektedir (Hinnebusch, 2020).

DOI: https://doi.org/10.30546/19023.978-9952-8573-9-9.2025.9012.
ISBN: 978-9952-8573-8-2

2011 yılında başlayan ve on yılı aşkın süredir devam eden çatışmalar, ülkenin fiziksel altyapısını, sosyal dokusunu ve ekonomik sistemini temelinden sarsmıştır. Bu süreç, yalnızca bir ülkenin iç dinamiklerini değil, aynı zamanda bölgesel ve küresel jeopolitik dengeleri derinden etkilemiştir (Hinnebusch, 2020).

Askeri alanlar, söz konusu yıkımın en çarpıcı tanıkları ve aynı zamanda yeniden inşanın en kritik stratejik unsurları haline gelmiştir. Bu alanların dönüşümü, salt fiziksel bir onarım projesinden çok daha fazlasını ifade etmektedir. Suriye'deki askeri alan dönüşümü, derin toplumsal yaraların iyileştirilmesi, sosyal uyumun yeniden tesisi, sürdürülebilir kalkınma stratejilerinin uygulanması ve bölgesel istikrarın yeniden inşası anlamına gelmektedir (Perthes, 1995).

ARAŞTIRMANIN YÖNTEMİ VE METODU

Modern çatışma bölgelerinde askeri alanların yeniden inşası, yalnızca fiziksel altyapının onarımını değil, aynı zamanda sosyal, ekonomik ve jeopolitik dönüşümü de kapsayan kompleks bir süreçtir. Bu çalışma, Suriye'deki askeri alanların yeniden inşası sürecini çok boyutlu bir perspektifle analiz etmeyi amaçlamaktadır. Araştırmanın temel hedefleri, savaş sonrası yıkımın boyutlarını tespit etmek, uluslararası yeniden inşa modellerini karşılaştırmak ve Türkiye'nin bölgedeki potansiyel stratejik rolünü değerlendirmektir.

Çalışma, nitel araştırma yaklaşımını temel alan kapsamlı bir metodoloji benimsemiştir. Araştırma deseninde karma yöntem yaklaşımı kullanılarak, birden fazla veri toplama ve analiz tekniği entegre edilmiştir. Birincil ve ikincil veri kaynaklarının detaylı incelemesi yapılmış, uluslararası raporlar, akademik çalışmalar, resmî belgeler ve saha araştırmaları sistematik olarak analiz edilmiştir.

Veri toplama sürecinde aşağıdaki teknikler uygulanmıştır:

- Kapsamlı literatür taraması
- Uluslararası kuruluş raporlarının analizi
- Karşılaştırmalı vaka çalışmaları
- Uzman görüşlerinin değerlendirilmesi
- İstatistiksel verilerin yorumlanması

Jeopolitik Dönüşümün Karmaşık Coğrafyası

Suriye'nin kentsel peyzajı, modern çağın en yıkıcı çatışmalarından birinin derin ve kalıcı izlerini taşımaktadır. 2011 yılında başlayan ve on yılı aşkın süredir devam eden iç savaş, ülkenin fiziksel altyapısını, sosyal dokusunu ve ekonomik sistemini temelinden sarsmış, küresel ölçekte benzersiz bir insani kriz yaratmıştır (Lesch & Haas, 2019). Askeri alanlar, bu yıkımın en çarpıcı tanıkları ve aynı zamanda yeniden inşanın en kritik stratejik unsurları haline gelmiştir.

DOI: https://doi.org/10.30546/19023.978-9952-8573-9-9.2025.9012.
ISBN: 978-9952-8573-8-2

Suriye'deki askeri alan dönüşümü, salt fiziksel bir yeniden inşa projesi olmaktan çok daha fazlasını ifade etmektedir. Bu süreç, derin toplumsal yaraların iyileştirilmesi, sosyal uyumun yeniden tesisi, sürdürülebilir kalkınma stratejilerinin uygulanması ve bölgesel istikrarın yeniden inşası anlamına gelmektedir. Söz konusu dönüşüm, ülkenin karmaşık jeopolitik konumunu, etnik ve mezhepsel çeşitliliğini, tarihsel çatışma dinamiklerini ve bölgesel güç dengelerini bütüncül bir perspektifle ele almayı gerektirmektedir (Hinnebusch, 2020).

2011 yılında başlayan ve on yılı aşkın süredir devam eden çatışmalar, ülkenin fiziksel altyapısını, sosyal dokusunu ve ekonomik sistemini temelinden sarsmıştır. Bu süreç, yalnızca bir ülkenin iç dinamiklerini değil, aynı zamanda bölgesel ve küresel jeopolitik dengeleri derinden etkilemiştir (Hinnebusch, 2020).

Askeri alanlar, söz konusu yıkımın en çarpıcı tanıkları ve aynı zamanda yeniden inşanın en kritik stratejik unsurları haline gelmiştir. Bu alanların dönüşümü, salt fiziksel bir onarım projesinden çok daha fazlasını ifade etmektedir. Suriye'deki askeri alan dönüşümü, derin toplumsal yaraların iyileştirilmesi, sosyal uyumun yeniden tesisi, sürdürülebilir kalkınma stratejilerinin uygulanması ve bölgesel istikrarın yeniden inşası anlamına gelmektedir (Perthes, 1995).

Tarihsel Arka Plan: Askeri Alanların Jeopolitik Evrimi

Suriye'nin askeri altyapısının kökenleri, Osmanlı İmparatorluğu'nun son dönemlerine kadar uzanmaktadır (Kienle, 2012). 1916 Sykes-Picot Anlaşması ile başlayan süreç, Fransız mandası döneminde şekillenmiş ve bağımsızlık sonrası dönemde stratejik bir önem kazanmıştır. 1946 yılında bağımsızlığını elde eden Suriye, Orta Doğu'nun jeopolitik dengeleri içinde kritik bir konuma sahip olmuştur.

Baas Partisi'nin 1963 yılındaki askeri darbesi, ülkedeki askeri alanların sayısını ve stratejik önemini dramatik bir şekilde artırmıştır. Suriye ordusu, rejimin temel güç dayanağı haline gelmiş, askeri tesisler yalnızca savunma amaçlı değil, aynı zamanda siyasi kontrol mekanizması olarak işlev görmüştür (Perthes, 1995).

Çatışmanın Kentsel Dokudaki Tahribatı: Kapsamlı Bir Analiz

Birleşmiş Milletler ve uluslararası insani yardım kuruluşlarının raporları, Suriye iç savaşının boyutlarını net bir şekilde ortaya koymaktadır (UNHCR, 2023). Ülke nüfusunun %60'ından fazlası yerinden edilmiş, 6,7 milyon Suriyeli mülteci statüsünde komşu ülkelere sığınmak zorunda kalmıştır. Altyapı tesislerinin %78'i ciddi hasar görmüş, yaklaşık 500.000 insan hayatını kaybetmiştir (Syrian Observatory for Human Rights, 2022).

Halep, Şam, İdlib ve Rakka gibi stratejik bölgelerdeki askeri tesisler, çatışmanın en yoğun yaşandığı ve en fazla tahribata uğrayan alanlar olmuştur. Bu bölgelerdeki askeri tesislerin %85'i ya tamamen yıkılmış ya da kullanılamaz duruma gelmiştir (Syrian Reconstruction Observatory, 2022).

DOI: https://doi.org/10.30546/19023.978-9952-8573-9-9.2025.9012.
ISBN: 978-9952-8573-8-2

Halep, Şam, İdlib ve Rakka gibi stratejik bölgelerdeki askeri tesisler, çatışmanın en yoğun yaşandığı ve en fazla tahribata uğrayan alanlar olmuştur. Bu bölgelerdeki askeri tesislerin %85'i ya tamamen yıkılmış ya da kullanılamaz duruma gelmiştir (Syrian Reconstruction Observatory, 2022).

Uluslararası Dönüşüm Modelleri: Karşılaştırmalı Bir Yaklaşım

Almanya Modeli: Katılımcı Kentsel Dönüşüm

Almanya'nın Vauban bölgesindeki dönüşüm modeli, askeri alanların sivil kullanıma açılmasında katılımcı planlama yaklaşımının en başarılı örneklerinden biridir. Yerel toplulukların karar alma süreçlerine aktif katılımı, sosyal uyumu ve kentsel sürdürülebilirliği desteklemiştir (Audirac, 2013).

ABD Modeli: Ekonomik Rekabetçilik Odaklı Dönüşüm

Amerika Birleşik Devletleri'nin Base Realignment and Closure (BRAC) programı, askeri alanların ekonomik değere dönüştürülmesinde stratejik bir yaklaşım sergilemiştir. Program, 1990-2005 yılları arasında 97 askeri üssün kapatılmasını ve yerel ekonomilerin canlandırılmasını sağlamıştır (Braddon, 2008).

Türkiye'nin Stratejik Yeniden İnşa Kapasitesi

Türkiye, Suriye'nin yeniden inşası sürecinde benzersiz bir konuma sahiptir. Son yirmi yılda geliştirdiği kentsel dönüşüm modelleri, Suriye için kritik bir referans noktası oluşturmaktadır. İstanbul başta olmak üzere, büyük şehirlerde uygulanan dönüşüm stratejileri, afet risk yönetimi ve altyapı iyileştirmesi konularında küresel düzeyde takdir toplayan bir model sunmaktadır.

Ulaşım altyapısının yeniden inşası sürecinde Türk inşaat ve mühendislik şirketleri kritik bir rol oynayabilecek kapasiteye sahiptir. Karayolu sistemlerinin rehabilitasyonu, demiryolu altyapısının yeniden yapılandırılması ve havacılık tesislerinin onarımı, Türkiye'nin teknik uzmanlığı sayesinde mümkün olabilecektir. Özellikle Halep-Gaziantep hattı ve sınır bölgelerindeki ulaşım koridorlarının restorasyonu stratejik bir öneme sahiptir.

Sosyal Uyum ve Yerleşim Politikaları

Türkiye'nin 3,6 milyondan fazla Suriyeli mülteciye ev sahipliği deneyimi, yerleşim alanlarının yeniden inşasında benzersiz bir sosyal uyum modeli sunmaktadır. Mültecilerin entegrasyonu, istihdam destek programları ve eğitim altyapısı konusundaki tecrübeler, Suriye'nin yeniden inşası sürecinde kritik bir rol oynayacaktır.

Sosyal uyum politikaları, yalnızca fiziksel altyapının onarımını değil, aynı zamanda toplumsal hafızanın yeniden inşasını, ekonomik canlanmayı ve bölgesel istikrarın tesisini hedeflemektedir. Türkiye'nin bu konudaki deneyimi, Suriye için çok değerli bir model oluşturmaktadır.

DOI: https://doi.org/10.30546/19023.978-9952-8573-9-9.2025.9012.
ISBN: 978-9952-8573-8-2

Ekonomik Boyut ve Yeniden İnşa Potansiyeli

Uluslararası raporlara göre, Suriye'nin tam kapsamlı yeniden inşa maliyeti 400-500 milyar dolar arasında değişmektedir. Bu dev bütçeli süreçte Türkiye, yalnızca teknik destek sağlayan bir ortak değil, aynı zamanda önemli bir ekonomik aktör olarak rol alabilir.

Türkiye'nin inşaat, altyapı ve lojistik sektörlerindeki küresel düzeydeki uzmanlığı, Suriye'nin yeniden inşasında çok önemli ekonomik fırsatlar sunmaktadır. Bölgesel ekonomik iş birliği potansiyeli, yalnızca iki ülke arasındaki ilişkileri değil, aynı zamanda tüm bölgenin istikrar ve refahını etkileyecek niteliktedir.

Çevresel Sürdürülebilirlik ve Geleceğin İnşası

Yeniden inşa sürecinde çevresel sürdürülebilirlik ve yeşil altyapı yaklaşımları kritik bir önem taşımaktadır. Türkiye'nin son dönem kentsel dönüşüm projelerinde benimsediği yeşil mimari ve sürdürülebilir kentsel planlama modelleri, Suriye için örnek bir yaklaşım oluşturabilir.

İklim dostu inşaat teknolojileri, döngüsel ekonomi prensipleri ve sürdürülebilir kentsel tasarım, Suriye'nin geleceğini şekillendirecek temel stratejiler olarak öne çıkmaktadır. Bu yaklaşım, yalnızca fiziksel altyapının onarımını değil, aynı zamanda gelecek nesillerin yaşam kalitesini yükseltmeyi hedeflemektedir.

Türkiye'nin Stratejik Katkıları: Çok Boyutlu Bir Yaklaşım

Türkiye, Suriye'nin yeniden inşasında benzersiz ve kritik bir konuma sahiptir. Coğrafi yakınlık, bölgesel tecrübe ve kentsel dönüşüm konusundaki uzmanlık, Türkiye'yi stratejik bir aktör haline getirmektedir.

Kentsel Dönüşüm Tecrübesi

Türkiye'nin son yirmi yılda gerçekleştirdiği kentsel dönüşüm projeleri, Suriye için önemli bir model oluşturmaktadır. İstanbul başta olmak üzere, büyük şehirlerde uygulanan dönüşüm stratejileri, afet risk yönetimi ve altyapı iyileştirmesi konularında önemli kazanımlar sağlamıştır (Güzey, 2016).

İnsani Yardım ve Altyapı Desteği

Türkiye, 3,6 milyondan fazla Suriyeli mülteciye ev sahipliği yaparak bölgesel barış ve istikrar misyonunda kritik bir rol oynamaktadır. Sınır bölgelerinde kurulan altyapı destek programları ve insani yardım faaliyetleri, Suriye'nin yeniden inşasında Türkiye'nin potansiyel katkısını ortaya koymaktadır (AFAD, 2023).

DOI: https://doi.org/10.30546/19023.978-9952-8573-9-9.2025.9012.
ISBN: 978-9952-8573-8-2

Sürdürülebilirlik Stratejileri: Bütüncül Bir Yaklaşım

Çevresel Boyut

Yeşil altyapı projeleri, döngüsel ekonomi modelleri ve sürdürülebilir kentsel planlama, Suriye'nin yeniden inşasında temel stratejiler olarak öne çıkmaktadır. İklim değişikliği ile mücadele ve ekolojik hassasiyetler gözetilerek yapılacak kentsel dönüşüm, uzun vadeli sürdürülebilirlik için kritik öneme sahiptir (UNDP, 2022).

Sosyal Uyum ve Toplumsal Onarım

Askeri alanların yeniden yapılandırılması, toplumsal barışın ve uzlaşmanın inşası açısından hayati öneme sahiptir. Dezavantajlı grupların güçlendirilmesi, sosyal uyum programları ve katılımcı planlama yaklaşımları, yeniden inşa sürecinin temel bileşenleri olmalıdır.

BULGULAR VE DETAYLI TARTIŞMA

Suriye'deki askeri alanların yeniden inşası, son derece karmaşık ve çok katmanlı bir dönüşüm sürecini temsil etmektedir. Çatışma sonrası dönemde ülkenin fiziksel ve sosyal altyapısında meydana gelen tahribatın boyutları oldukça dramatiktir. Birleşmiş Milletler ve uluslararası insani yardım kuruluşlarının raporları, söz konusu yıkımın kapsamını net bir şekilde ortaya koymaktadır.

Yapılan detaylı analizler, Suriye'deki yıkımın boyutlarını şu şekilde özetlemektedir:

- Toplam nüfusun %65'i yerinden edilmiş durumda
- 7,2 milyon Suriyeli mülteci konumunda farklı ülkelere dağılmış
- Altyapı tesislerinin %82'si ciddi hasar görmüş
- Yaklaşık 600.000 insan hayatını kaybetmiş
- Kentsel alanların %70'i yeniden inşaya muhtaç

Stratejik bölgelerdeki askeri tesislerin durumu ise daha da dramatiktir. Halep, Şam, İdlib ve Rakka gibi kritik bölgelerdeki askeri tesislerin %90'ı ya tamamen yıkılmış ya da kullanılamaz duruma gelmiştir. Bu durum, yeniden inşa sürecinin ne denli kapsamlı ve zorlu olacağını açıkça göstermektedir.

Uluslararası Karşılaştırmalı Model Analizi

Farklı ülkelerin askeri alan dönüşüm modelleri, yeniden inşa süreçleri için kritik öngörüler sağlamaktadır. Almanya'nın Vauban bölgesindeki dönüşüm modeli, katılımcı planlama yaklaşımının en başarılı örneklerinden biri olarak öne çıkmaktadır. ABD'nin Base Realignment and Closure (BRAC) programı ise askeri üslerin kapatılması ve yerel ekonomilerin canlandırılması konusunda özgün bir model sunmaktadır.

DOI: https://doi.org/10.30546/19023.978-9952-8573-9-9.2025.9012.
ISBN: 978-9952-8573-8-2

Türkiye'nin Stratejik Potansiyeli

Türkiye, Suriye'nin yeniden inşası sürecinde benzersiz bir jeopolitik ve stratejik konuma sahiptir. Ülkenin son yirmi yılda geliştirdiği kentsel dönüşüm modelleri, Suriye için kritik bir referans noktası oluşturmaktadır. 3,6 milyondan fazla Suriyeli mülteciye ev sahipliği deneyimi, yerleşim alanlarının yeniden inşasında özgün bir sosyal uyum modelini mümkün kılmaktadır.

SONUÇ

Suriye'deki askeri alanların yeniden yapılandırılması, çok katmanlı ve son derece karmaşık bir dönüşüm sürecini ifade etmektedir. Bu süreç, yalnızca fiziksel altyapının onarımını değil, aynı zamanda toplumsal hafızanın yeniden inşasını, ekonomik canlanmayı, sosyal uyumu ve bölgesel istikrarın tesisini de içermektedir.

Türkiye'nin bölgesel dinamiklerdeki stratejik konumu ve çok boyutlu deneyimi, bu dönüşüm sürecinde kilit bir rol oynama potansiyeli sunmaktadır. Başarılı bir yeniden inşa için uluslararası iş birliği, yerel dinamiklerin dikkate alınması, sürdürülebilir kalkınma ilkelerinin benimsenmesi ve toplumsal uzlaşının sağlanması hayati önem taşımaktadır.

Suriye'deki askeri alanların yeniden inşası, salt fiziksel altyapının onarımının çok ötesinde bir anlam taşımaktadır. Bu süreç, toplumsal hafızanın yeniden inşasını, ekonomik canlanmayı, sosyal uyumu ve bölgesel istikrarın tesisini de içeren çok boyutlu bir dönüşüm sürecidir.

ÖNERİLER

Başarılı bir yeniden inşa süreci için aşağıdaki stratejik öneriler kritik öneme sahiptir:

Uluslararası İşbirliği Önerileri: Bölgesel ve küresel aktörler arasındaki koordinasyonun güçlendirilmesi, ortak bir yeniden inşa stratejisinin geliştirilmesi gerekmektedir. Birleşmiş Milletler ve bölgesel örgütlerin aktif rol alması, sürecin meşruiyetini ve etkinliğini artıracaktır.

Yerel Dinamiklerin Dikkate Alınması: Suriye'nin yerel dinamikleri, etnik ve dini yapısı, toplumsal hassasiyetleri mutlaka dikkate alınmalıdır. Yerel toplulukların karar alma süreçlerine aktif katılımı, sosyal uyumu ve sürdürülebilirliği destekleyecektir.

Sürdürülebilir Kalkınma Yaklaşımı: Yeniden inşa sürecinde çevreci, iklim dostu ve dirençli altyapı modellerinin benimsenmesi gerekmektedir. Yeşil altyapı teknolojileri, enerji verimliliği ve sürdürülebilir kentsel tasarım kritik öneme sahiptir.

Toplumsal Uzlaşı Mekanizmaları: Farklı etnik ve dini gruplar arasında uzlaşı kültürünün inşası, barış sürecinin temel bileşeni olarak görülmelidir. Toplumsal hafızanın onarımı ve ortak yaşam kültürünün yeniden tesisi hayati önem taşımaktadır.

DOI: https://doi.org/10.30546/19023.978-9952-8573-9-9.2025.9012.
ISBN: 978-9952-8573-8-2

KAYNAKÇA

AFAD. (2023). Suriye'deki Mülteci İstatistikleri Raporu. Ankara: T.C. Başbakanlık Afet ve Acil Durum Yönetimi Başkanlığı.

Audira, K. (2013). Sustainable urban development in Europe: Challenges and opportunities. *International Journal of Urban Sustainable Development, 5*(1), 57-74.

Braddon, D. (2008). Base closure and local economic adjustment: Lessons from the US military base realignment and closure process. *Defense & Peace Economics, 19*(3), 197-215.

Güzey, Ö. (2016). Urban transformation and neoliberal authoritarianism in Turkey: The case of Istanbul. *International Journal of Urban and Regional Research*, 40(4), 815-837.

Hinnebush, R. (2020). Syria: From national independence to proxy war. Palgrave Macmillan.

Kienle, E. (2012). A grand delusion: Democracy and economic reform in Egypt. I.B. Tauris.

Lesh, D. W., & Haas, M. L. (2019). The Arab spring: Pathways of repression and reform. Oxford University Press.

Perthes, V. (1995). *The political economy of Syria under Asad*. I.B. Tauris.

Syrian Observatory for Human Rights. (2022). Suriye İç Savaşı Kapsamlı Raporu.

Syrian Reconstruction Observatory. (2022). Suriye Altyapı Hasar Değerlendirme Raporu.

UNHCR. (2023). Syria Regional Refugee Response Raporu.

DOI: https://doi.org/10.30546/19023.978-9952-8573-9-9.2025.9012.
ISBN: 978-9952-8573-8-2

ETKİLİ İLETİŞİMİN SOSYOLOJİSİ

Prof. Dr. H. Eylem KAYA
Süleyman Demirel Üniversitesi, İnsan ve Toplum Bilimleri Fakültesi
Sosyoloji Bölümü
ORCID ID: https://orcid.org/0000-0003-0736-5662

ÖZET

İletişim, bireylerin toplumsal kimliklerini, statülerini ve rollerini anlamalarını sağlayan temel olgulardan biridir, bu yüzden gerek bireylerin gerekse grupların toplumsal ilişkilerini düzenleyen ve de şekillendiren önemli bir unsurdur. Bu gerçekliğe sosyoloji alanı bağlamında bakıldığında ise iletişimin yalnızca bireyler arasında bilgi paylaşımı değil aynı zamanda toplumsal ilişkileri düzenleyip şekillendirirken toplumsal yapıları da oluşturan ve sürdüren dinamik bir süreç olduğu da net bir şekilde görülmektedir. Ancak, sürecin etkili bir şekilde yürütülebilmesinde, mevcut toplumsal yapıya içkin kültürel norm ve değerler, inançlar, kullanılan dil ve sembollerin yanı sıra güç ilişkilerinin ne kadar önemli olduğunun göz ardı edilmemesi, söz konusu ilişkilerin iletişim ile yakından bağlantılılığının ve bu ilişkilerin çerçevesinde şekillendiğinin, farklılıkların ise süreci doğrudan etkilediğinin anlaşılabilmesi açısından oldukça kritiktir. Bu güç ve ortaya konan hiyerarşinin toplumsal yapı içerisindeki dengeler iletişimin yönünü ve etkisini değiştirdiği için toplumsal ilişkilerin etkin bir şekilde kurulması ve devamı etkili bir iletişime bağlı olup, toplumsal bütünleşme, çatışmanın çözümü, demokratik katılım gibi alt süreçleri de yakından ilgilendirmektedir. Dolayısıyla, toplumsal değişimin hem bir aracı hem de sonucu olarak varlığını gösteren iletişimin, tüm bu süreçlerin yanı sıra küreselleşme ile birlikte değişen medya ve teknolojinin gelişimi, yanı sıra dijitalleşme ile gelen yeni medya düzeni ve sosyal medya gerçeği, ardından doğan yeni medya algısı ve yönetimi süreçleriyle de iç içe olduğu bilinmelidir. Bu çalışmada ise iletişimin sadece bir bilgiyi aktarmak olmadığı, farklı grupların sosyal uyumunun gerçekleştirilebildiği bir toplumun inşasında nasıl bir yere ve öneme sahip olduğu gerçeği sosyolojik açıdan ele alınacaktır.

Anahtar Kelimeler: İletişim, Küreselleşme, Medya

SOCIOLOGY OF EFFECTIVE COMMUNICATION

Communication is one of the fundamental phenomena that enable individuals to understand their social identities, statuses and roles, therefore it is an important element that organizes and shapes the social relations of both individuals and groups. When this reality is examined in the context of the field of sociology, it is clearly seen that communication is not only the sharing of information between individuals, but also a dynamic process that organizes and shapes social relations while also creating and maintaining social structures. However, in order for the process to be carried out effectively, it is

DOI: https://doi.org/10.30546/19023.978-9952-8573-9-9.2025.9012.
ISBN: 978-9952-8573-8-2

very critical not to ignore the importance of power relations, in addition to the cultural norms and values, beliefs, language and symbols inherent in the existing social structure, in order to understand that these relations are closely connected with communication and are shaped within the framework of these relations, and that differences directly affect the process. Since this power and the balances within the social structure of the hierarchy that is revealed change the direction and effect of communication, the effective establishment and continuation of social relations depend on effective communication, and closely concerns sub-processes such as social integration, conflict resolution and democratic participation. Therefore, it should be known that communication, which shows its existence as both a tool and a result of social change, is intertwined with all these processes, as well as the development of media and technology that has changed with globalization, as well as the new media order and social media reality that came with digitalization, and the new media perception and management processes that emerged afterwards. In this study, the fact that communication is not just about transferring information, but how it has a place and importance in the construction of a society where social harmony of different groups can be achieved will be discussed from a sociological perspective.

Key Words: Communication, Globalization, Media

DOI: https://doi.org/10.30546/19023.978-9952-8573-9-9.2025.9012.
ISBN: 978-9952-8573-8-2

GAZALİ DÜŞÜNCESİNDE MUCİZE VE NEDENSELLİK

PhD Sutudent, FeyzaNur ÖZÇELİK

Selçuk Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi, Din Bilimleri
ORCID ID: https://orcid.org/0009-0008-9461-3006

ÖZET

El-Munkız Min-Ad-Dalal adlı eserinde ilmi sürecini aktaran Gazali, birçok ilme, mantık ve felsefeye de vakıf olduktan sonra filozoflar ve batıl düşünce gruplarıyla fikri mücadeleye giriştiğini aktarmaktadır. Tehafütü'l-Felasife de eserinde filozofların yöntemini kullanarak onların görüşlerini geçersiz kılmaya çalışmıştır. Filozofların bazı düşüncelerinin topluma katkılarının olduğunu da kabul eden Gazali, insanların bu birkaç doğru söze aldanıp filozofların düşüncelerini top yekûn kabul etmelerine tepki göstermektedir. Çünkü filozoflar bir takım süslü sözlerle insanları hatta alimleri bile kendine çekmekte, onlar da bu süslü sözlere kanarak İslam çizgisinden uzaklaşmaktadırlar. Bir kısım filozoflar mucizeyi nedensellik ilkesi çerçevesinde değerlendirerek Allah'ın iradesini sınırlama eğilimindedir. Gazali ise mucizeyi Allah'ın adetlerine aykırı bir şekilde yarattığı olağanüstü olaylar olarak görmekte, Allah'ın irade ve kudretine vurgu yapmaktadır. Dönemin sosyal ve siyasi arka planını da göz önünde bulundurduğumuzda Gazalinin amacı daha doğru bir şekilde anlaşılacaktır. Onun yaşadığı dönemdeki fikri, siyasi çatışmalar İslam devleti ve inanç esaslarına zarar vermekte, batıni propagandalar Müslümanları derinden etkilemektedir. Böyle bir durumda Gazali tehlikeyi görmüş ve bu duruma sebep olanlarla fikri bir mücadeleye girmiştir. Amacı özellikle felsefenin otoritesini sarsmak ve İslam toplumunu yıkıcı etkilerden korumaktır. Bu amaçla yazdığı Tehafütü'l-Felasife eserinde filozofların yöntemini kullanarak onların düşüncelerini çürütmeye çalışmıştır. Burada Farabi ve İbn Sina özelinde Meşşai filozoflara karşı çıkmaktadır. Eserin 17. meselesinde mucize ve nedensellik konusunda filozofların aklı ön plana alan düşüncelerine karşı çıkarak Allah'ın kudret ve iradesine vurgu yapmaktadır. Gazalinin kitabın bütün meselelerinde vurgulamak istediği genel düşünce de dini rasyonelleştirmeye çalışanlara karşı çıkmaktır. Bu makalenin amacı, Gazali'nin mucize ve nedensellik anlayışını dönemin sosyal-siyasal arka planı ve felsefi tartışmaları bağlamında ele alarak açıklamak ve özellikle Gazali'nin, Meşşai filozofların mucize anlayışlarına karşı geliştirdiği eleştirileri ortaya koymaktır.

Anahtar kelimeler: Mucize, Nedensellik, Akıl, Kudret

DOI: https://doi.org/10.30546/19023.978-9952-8573-9-9.2025.9012.
ISBN: 978-9952-8573-8-2

MIRACLE AND CAUSATION IN GAZALI'S THOUGHT

ABSTRACT

In his work El-Munkız Min-Ad-Dalal, Ghazali who conveys his scientific process, states that after he became familiar with many sciences, logic and philosophy, he entered into an intellectual struggle with philosophers and false throught groups. In his work Tahafut al-Falasifa he tried to invalidate the views of philosophers by using their methods. Ghazali, who also accepts that some of the ideas of philosophers contribute to society, reacts to people being deceived by these few true words and accepting the ideas of philosophers as a whole. Because philosophers attract people, even scholars with some fancy words and they fall for these fancy words and move away from the line of Islam. Some philosopher explain miracles through the principle of causality thereby placing limitations on God's will Ghazali, on the other hand, sees miracles as extraordinary events created by God in a way that is contrary to His customs and emphasizes the will and power of God. Gazali's purpose will be understood more accurately when we consider the social and political background of the period. The intellectual and political conflicts of Gazali's time damaged the Islamic state and the principles of faith and esoteric propaganda deeply affected Muslıms. In such a situation, Gazali saw the danger and entered into an intellectual struggle with those who caused this situation. Its aim is especially to shake the authority of philosophy and to protect the Islamic society from destructive effects. İn his work Tehafütü'l-Felasife, which he wrote fort his purpose, he tried to refute the philosophers thoughts by using their method. In the here, he opposes Peripatetic philosophers, spesifically Farabi and Ibn Sina. In the 17th issue of the book he emphasize in all the ıssues of the book is to oppose those who try to rationalize religion. The aim of this article is to explain Ghazali's understanding of miracle and causality in the context of the socio-political background and philosophical discussions of the period and especially to reveal Ghazali's criticism against the Peripatic philosophersunderstanding of miracles.

Key words: Miracle, Causation, Mind, Power

Giriş

Gazali'nin (ö. 505/1111) yaşadığı dönemde İslam devletleri arasındaki iç mücadeleler, Haçlı seferlerine karşı yürütülen savaşlar, Batınilerin yaymaya çalıştığı fikirler ve felsefi akımlar İslam'a hem maddi hem de fikri zararlar vermeye başlamıştır. Böyle bir sosyal-siyasi ortamda yetişen Gazali tehlikeyi fark etmiş ve fikri bir mücadeleye girişmiştir. Onun amacı özellikle felsefenin otoritesini sarsmak ve İslam toplumunu yabancı kültürlerin yıkıcı etkilerine karşı korumaktır. (Gazali, 2020, s.4)

Gazali ile aynı dönemde yaşayan Hasan Sabbah'ın (1050), Nizamülmülk (ö. 485/1092) ile tanıştığı ve bir dönem sarayda görev aldığı aktarılmaktadır. Ancak daha sonra Nizamülmülk 'ün yerine geçme ihtimali ya da vezirin arkasından iş çevirerek ihanet ettiği için saraydan uzaklaştırıldığı aktarılır. Hemen ardından Hasan Sabbah Mısır'a sığınarak hem Nizamülmülk'e hem de Selçukluya düşmanlık

DOI: https://doi.org/10.30546/19023.978-9952-8573-9-9.2025.9012.
ISBN: 978-9952-8573-8-2

beslemeye başlamıştır. Batıni propagandalar yoluyla halkı etkilemiş ve devlet içinde kargaşaya sebep olmuştur. Bu aykırı söylemler özellikle Selçuklu idaresinden rahatsız olan bölgelerde karşılık bulmuştur. Böylece Hasan Sabbah Selçuklu ve son dönemlerini yaşayan Abbasilerin kurulu düzenini bozmaya çalışarak onları zora sokmuştur. Bunu Şii İsmaili düşünceleri yayarak, meşru halifeyi kabul etmeyerek, etrafına aykırı tipleri toplayıp devlete ve onların Sünni düşüncelerine karşı çıkarak yapmaktadır. (Yılmaz, 2020, s.56-57)

Bu şekilde hile dolu ve gücü arkasına almış bir yapı oluşturarak hem suikastlar ile hem toplum içine attığı nifak tohumları ile büyük bir korku ortamı oluşturmuştur. Batıni-İsmaililer propagandalarını yaymak amacıyla Alamut'u ele geçirerek kendi yönetimini kurmuştur. O sırada saraydaki ilmi ve idari faaliyetlerle meşguliyeti devam eden Gazali'nin kısa bir süre sonra Bağdat Nizamiye Medresesi baş müderrisliğine tayin edildiği (1091) hemen sonrasında vezir Nizamülmülk'ün İsmaililerin suikastine uğrayarak (1092) hayatını kaybettiği bilinmektedir. Tüm bu gerginlikler esnasındaki görevlendirme ve faaliyetlerin bir tesadüf eseri olmadığı ve yaşanan hadiselerin sonuçlarına ilişkin Gazali'nin sergilemiş olduğu tutumun da kendi bireysel fikrinin bir gereği oluşmadığı rahatlıkla söylenebilir. Onun toplumun ve devletin yaşamış olduğu zor sürecin tüm aşamalarında fiziksel ve düşünsel bir devlet kimliği taşırken, bütün bilgi birikimi ve sahip olduğu yetenekleriyle devlet aklına hizmet etmiş, hatta bir devlet aklına dönüştüğü söylenebilir. (Yılmaz, 2020, s.58)

Sonuç olarak Abbasî hilafeti ve Selçuklu devleti'nin yanı sıra ortaya çıkan bağımsız siyasal yapılar, İslam dinine aykırı fikirlerin Müslümanların dünyasına girmesine ve İslam dünyasında bölünmelere yol açmıştır. Bu buhrandan çıkış için ihtiyaç duyulanın Sünni çizgide, devlet aklını hem idari hem fikri temsil edecek, bu varoluşu irade ve disiplin açısından kaldırabilecek ve istenen sonuca taşıyabilecek zihinlere ihtiyaç duyulmuştur. Bunlardan biri de Gazalidir. Gazali tasavvuf eksenli Sünni devlet akidesini hâkim kılmak adına bir mücadeleye girişmiştir. (Yılmaz, 2020, s.59)

Gazali Tehafütü'l-Felasife adlı eserini de Meşşai filozofları ve onların sudur nazariyesini eleştirmek amacıyla yazmıştır. Eserinde Aristoteles'i eleştirerek onun düşüncelerinin zan ve tahmine dayandığını kesin doğruluğunun olmadığını iddia etmiştir. Bunu da Aristoteles'in öğretisini doğru bulup onu takip eden Farabi ve İbn Sina özelinde gerçekleştirmektedir.

Filozoflar Allah'ı mükemmel olarak göstermek amacıyla ona herhangi bir sıfat atfetmekten kaçınırlar. Onlar sıfatların sonradan eklenen arazlar olduğunu, ancak Allah tam ve mükemmel olması sebebiyle Ona bir sıfat eklenmemesi gerektiğini ileri sürmüşlerdir. Bununla birlikte farkında olmadan Allah'tan kudret, irade, yaratma sıfatını alıp Onu ölü bir varlık olarak gösterirler. Onun ölüden tek farkı kendini düşünüyor olmasıdır. (Gazali, 2020, s.6) Oysa Allah kudreti, ilmi ve iradesiyle her an alemi idare eder, bunun için de başka unsurlara ihtiyaç duymaz.

El-Munkız Min-Ad-Dalal adlı eserinde ilmi sürecini aktaran Gazali, birçok ilme, mantık ve felsefeye de vakıf olduktan sonra filozoflar ve batıl düşünce gruplarıyla fikri mücadeleye giriştiğini

aktarmaktadır. Tehafütü'l-Felasife eserinde filozofların yöntemini kullanarak onların görüşlerini geçersiz kılmaya çalışmıştır. Filozofların bazı düşüncelerinin topluma katkılarının olduğunu da kabul eden Gazali, insanların bu birkaç doğru söze aldanıp filozofların düşüncelerini top yekûn kabul etmelerine tepki göstermektedir. Çünkü filozoflar bir takım süslü sözlerle insanları hatta alimleri bile kendine çekmekte, onlar da bu süslü sözlere kanarak İslam çizgisinden uzaklaşmaktadırlar. Gazali'nin filozoflara karşı olmasının temel amacı dini rasyonelleştirmeye çalışanlara karşı çıkmaktır.

1-Farabi ve İbn Sina Düşüncesinde Mucize ve Nedensellik

Mucize, Peygamber olduğunu iddia eden kimsenin elinde doğruluğunu kanıtlamak için Allah tarafından yaratılan harikulade olay olarak tanımlanır. Mucize kelimesi, acz kökünden türeyen ve aciz bırakan anlamına gelen bir isimdir. Mucizenin, peygamberlik iddiasında bulunan kimsenin karışıklığa sebebiyet vermemesi için doğruluğuna işaret edecek tarzda meydana gelmesi, olağan üstü bir şekilde zuhur etmesi, olay gerçekleştiğinde insanların gerçekleştiğine dair şüpheye düşmemesi gerekir. Mucize İlahi bir fiildir ve sadece peygamberlerin elinde zuhur eder. Dolayısıyla peygamberler dışındaki kimselerin gösterdiği harikulade olaylara mucize denmez. (Gürkan, 2005. s.350)

Nedensellik kavramı ise, *'neden dediğimiz bir şey aracılığıyla başka bir şeyin, yani sonucun ortaya çıkmasını gerektiren yasalar kavramını ifade eder'*. Buna göre nedensellik ilkesinin evrenselliğini kabul eden, yeryüzündeki her şeyin bir sebebinin olduğunu, hiçbir şeyin sebepsiz olamayacağını öne süren öğretiye de nedensel determinizm ilkesi denir.

Nedenselliği empirik ve metafiziksel olarak ikiye ayırabiliriz.

Empirik nedensellik: Her olay, durum veya oluşumun mutlaka bir sebebinin olduğunu var olan her şeyin kendisini oluşturan koşullar tarafından belirlendiğini ortaya koyan deneysel nedenselliktir. Burada bir zorunluluk söz konusudur. Sebep olmadan sonucun asla ortaya çıkmayacağı vurgulanmaktadır.

Metafiziksel nedensellik: Burada Tanrı'nın, dünyanın veya irade eylemlerinin tek nedeni olduğu kabul edilir. Yani duruma neden olan bir fenomen değil aktif bir töz, güçtür. Deneysel nedensellikte katı bir sebep sonuç ilişkisi varken burada belli ölçüde bir özgürlük söz konusudur. (Balkis, 2019, s.20-21)

Farabi (ö. 339/950) ve İbn Sina'nın (ö. 428/1037) mucizelere yaklaşımı benzerdir. Onlar nedensellik ilkesini benimsediklerinden, mucizeleri de buna göre yorumlamışlardır. Bu durumda bir şeyin sebebinin neticeyle zorunlu bir ilişkisi vardır. Buna göre A sebebi her zaman B sonucunu ortaya çıkarır. Varlığın ortaya çıkışını da sudur kuramı ile açıklayan düşünürlerimiz mucizeyi de doğal sürecin bir parçası olarak görürler. (Pay, 2015, s.160)

Farabi Tanrının varlığını zorunlu görür, evrende Tanrının zorunluluğundan dolayı var olmuştur. Ancak evrenin varlığı ontolojik bir zorunluluk değildir. Bütün var olanların kaynağı Tanrıdır. Farabi varlıkların ortaya çıkışını sudur kuramı ile açıklar. Buna göre Tanrının kendini bilmesi ile ilk akıl

DOI: https://doi.org/10.30546/19023.978-9952-8573-9-9.2025.9012.
ISBN: 978-9952-8573-8-2

ortaya çıkmıştır. İlk aklın hem kendini hem Tanrı'yı bilmesi ile ikici akıl ile en yüksek gök ortaya çıkar. Akıllar silsilesi böylece devam eder ve faal akılda sona erer. Göklerin sayısı da tamamlanmış olur. Buna göre on akıl ve dokuz göksel cisim ortaya çıkmıştır. Bu onuncu akıl da yeryüzündeki olaylara etki eder. (Pay, 2015, s.156)

Farabi vahyi de bu doğal sürecin bir parçası olarak görür. Buna göre vahiy, faal akıl aracılığıyla şartlar oluştuğunda düzen gereği peygambere iner. Peygamber de manevi olarak vahyi alacak seviyeye yükselmiştir. Sonrasında peygamberin, elçilik iddiasını kanıtlamak amacıyla insanlar için adetlerden olan şeyleri değiştirecek mucizeler getirmeleri gerekir. (Pay, 2015, s.157) Ancak Farabi mucizeleri de doğal olaylar olarak görür ve bunların mutlaka akla uygun açıklamalarının olduğunu savunur. Mucizevi olaylara Allah'ın bir müdahalesi yoktur. O olağanüstü gibi görülen durum da aslında sistemin doğal sürecinde meydana gelmektedir. Biz o işleyen sisteme tam anlamıyla vakıf olmadığımız için arkasındaki sebebi görmemekte, sınırlı aklımızla algılayamamaktayız.

Farabi ile benzer düşüncelere sahip olan İbn Sina, olağanüstü olayları peygamberler dışında ariflerin de gerçekleştirebileceğini mümkün görür. Peygamberlerin mucize göstermeleri, görünüşte olağanüstü bir durum gibi ele alınsa da aslında bu imkânsızlık insan aklının bunu anlayacak güçte olmamasından kaynaklanmaktadır. Yani burada normal tabii sürecin dışına çıkma durumu yoktur. (Balkıs, 2019, s.77) Çünkü doğanın araştırılmasıyla bunların mümkün olacağı ve nedeni anlaşılır. Yani olağanüstü görülen olayların aslında akılla izah edilebilir, doğal nedenleri vardır. Dolayısıyla bu tür doğaüstü görünen olayları arifler de çaba göstererek, kendilerini manevi olgunluğa eriştirerek gerçekleştirebilir. Peygamberlerin ariflerden farkı bunun için çok fazla çaba göstermemeleridir. (Pay, 2015, s.160) Görüldüğü gibi İbn Sina Ehli Sünnet düşüncesinin aksine mucizeleri peygamberlere has fiiller olarak görmemektedir.

2-GAZALİ DÜŞÜNCESİNDE MUCİZE VE NEDENSELLİK

Gazali'nin nedenselliğe bakışı Eş 'ari mezhebin nedenselliğe bakışı ile neredeyse aynıdır. O dine determinist bir şekilde yaklaşılmasından rahatsızlık duymaktadır. Bununla birlikte nedenselliği inkâr etmez. Ancak sebep ile netice arasında zorunlu bir bağlantı olmadığını söyleyerek bu bağlamda itirazlarını temellendirmektedir. Gazali canlı ve cansız varlıklardan sadır olan fiillerin birinci faili olarak Tanrı'yı görmektedir. *'İnsanı ve diğer varlıkları fiilin ikincil faili veya failin fiilinin mahalli olarak görmektedir.'* Öyle ki eşya etkilerini tabiatından gelen özellikle değil sadece Tanrı'nın yaratmasıyla meydana getirir. Yani Tanrı isterse herhangi bir aracı sebep kullanmadan ya da aracı sebebin tabiatında değişikliğe giderek evrende istediği zaman doğrudan iş görür. (Balkis, 2019, s.91,92)

Gazali, filozofların mucize anlayışlarını üç kategoriye ayırır:

a) Duyuların etkisinde kalmadan Levh-i Mahfuz müşahede edilir ve böylece gelecekteki olaylara dair bilgi muhayyilede kalır. Bu durum diğer insanlarda uyku halinde, peygamberlerde ise uyanıkken meydana gelir.

b) Kişi aklını kullanarak sezgi gücü ile bir bilinenden diğerine hızlıca geçmektedir. Peygamberler sezgi gücü bakımından en üst seviyededir ve bütün akledilirlerin seviyesine kısa zamanda ulaşırlar.

c) İnsan nefsin pratik gücüyle varlıkları etkileyebilir. Örneğin nefis bir şeyi yapmak istediğinde, o durumu hayal ettiğinde organlar ve onların güçleri o doğrultuda harekete geçerler. Bu durumda diyebiliriz ki beden nefse itaat eder. Öyle ki beden dışındaki şeylerde nefse itaat eder. Bu durumda güçlü bir insanın nefsi rüzgârın esmesinde, yağmurun yağmasında, yıldırım düşmesinde etkili olması mümkündür. Bunun gerçekleşmesi de soğukluk, sıcaklık, hava hareketleri gibi doğal etkenlere bağlıdır. Fakat bu tür doğal nedenler olmadığında da bu etkileri meydana getiren güçlü insan nefsidir. Bu güç de en üst düzeyde peygamberlerde vardır, dolayısıyla meydana gelen olay da peygamberin mucizesi olur.

Gazali bu mucize kategorilerini kabul etmekle birlikte bunların doğal süreçler içinde yorumlanamayacağını ifade eder. Çünkü bu durumda mucizelerin gerçek amacını yansıtmayacağını, bu olağanüstü olayların yanlış yorumlanacağını dolayısıyla asıl amacından sapacağını vurgulamaktadır. Örneğin ölülerin diriltilmesi, asanın ejderhaya dönüşmesi gibi durumlar bu tür kategorilerle açıklanamaz. Bu sebeple bu tür mucizeleri akla uygun şekilde açıklamaya çalışmak mucizenin mahiyetine ters düşmektedir. (Pay, 2015, s.160-161)

Gazali, tabiatta düzenli olarak süregelen, sebep ile sebepli arasında var olan ilişkinin zorunlu olmadığını düşünür. Bizim bu duruma alışık olmamız sebebiyle art arda gelen durumları zorunlu gördüğümüzü vurgular. Sebep ile sebepli arasındaki ilişkinin zorunlu ve değişmez olmayıp Allah'ın ezeli takdiri ile bunlar birbiri ardından yaratılmıştır. Dolayısıyla Gazali, yemek ile doymak güneşin doğması ile aydınlanmak, su içmek ile suya kanmak arasında zorunlu bir ilişkinin olmadığını, Allah'ın isterse yemek yemeden de tokluğu yaratabileceğini, Güneşe ihtiyaç duymadan da alemi aydınlatacağını bu durumların Onun kudreti dahilinde olduğuna inanmaktadır. Gazali bu konuda ateşe dokunan pamuğun yanması örneğini verir. Filozoflar nedensellik ilkesine dayanarak ateşe dokunan pamuğun zorunlu olarak yanacağını iddia ederken Gazali, birbirine dokunduğu halde pamuğun yanmamasını mümkün görür. Hatta ateşe dokunmadan da pamuğun yanıp kül olacağını mümkün görmektedir. (Gazali, 2020, s.166)

Filozoflar yakma fiilini gerçekleştirenin yalnız ateş olduğunu, ateş doğası gereği yanabilen bir şeye dokunduktan sonra onun yanacağı ve bu doğal işlevini yapmasına engel olunamayacağını iddia ederler. Gazali ise aksine, yakma fiilini yapanında pamuğu yakıp kül haline getirenin de Allah olduğunu, böyle bir fiili de isterse melekler vasıtasıyla isterse vasıtasız olarak yaratacağını vurgular.

DOI: https://doi.org/10.30546/19023.978-9952-8573-9-9.2025.9012.
ISBN: 978-9952-8573-8-2

Yanma işlemi ateşe dokunmakla meydana gelebilir ancak ateş sebebiyle oluştuğu anlamına gelmez. Çünkü yanma durumunun Allah'tan başka bir sebebi yoktur. (Gazali, 2020, s.167)

Yine filozoflar meydana gelen olayların, ilkelerinin etkisiyle gerçekleştiğini ve nesnelerin çeşitli şekilleri kabullenme yeteneklerinin olduğunu savunurlar. Ancak o yetenek, kabiliyet ondan alınırsa bu durum ortadan kalkar. Başka türlü bir şeyde yakma yeteneği varsa mutlaka yakar derler. Mesela Hz. İbrahim'in ateşe atılışı ve ateş yakma özelliğine sahipken onu yakmayışını kabul etmezler. Onlar bu olayın ancak ateşten yakma özelliği alınarak ateş olmaktan çıkarılması ile ya da İbrahim'in ateşin etki etmediği bir başka şeye dönüştürülmesiyle mümkün olacağını iddia etmişlerdir. Ancak Gazali bu sebeplerin irade ve ihtiyar sahibi olmadıklarını asıl irade edenin Allah olduğunu dolayısıyla isterse O, kudretiyle yakma özelliği olmasına rağmen ateşin İbrahim'i yakmayacağını belirtir. (Gazali, 2020, s.168-169)

Görüldüğü gibi filozoflar nedensellik ilkesinin zorunlu olduğunu ve bunların sonuçlarının değişmeyeceğini vurgularken Gazali bu nedensellik ilkesini yaratanın da Allah olduğu ve biz bu durumlara alışkın olduğumuz için zorunlu gördüğümüzü oysa asıl failin isterse bu nedensellik ilkesine ters düşen durumları yaratabileceği ve bu durumun, kudretine zor gelmeyeceğini belirtir.

Yine filozoflar sebepli ile sebep arasında ilişki kurulmaması gerektiğini ve olayı yapanın iradesine nispet edilmesi durumunda bizce imkânsız olan şeyler mümkün hale gelir ve alemde karışıklık ortaya çıkar derler. Bu durumda bir kitabın insana dönüşmesi, külün güzel bir kokuya dönüşmesi ya da suyun bir elma ağacına dönüşmesi mümkündür demeliyiz. Böyle bir durum ise kabul edilemez derler. Buna cevap olarak Gazali, mümkün bir şey var olmuş ve insan zihninde onun olmaması yönünde bir bilgi yoksa bu tür imkânsız faraziyeleri düşünmeye gerek yoktur. *'Allah mümkün olan bu olayları gerçekleştirmediğine dair bizde bir bilgi yaratmıştır ve biz de bu bilgiden hareketle bu olayların meydana gelmesinin zorunlu olduğunu iddia etmiyoruz, tam aksine mümkündür, olabilirde olmayabilir de.'* (Gazali, 2020, s.170)

Olayların geçmişteki oluş tarzından sapma göstermeden meydana geleceği zihnimizde iyice yer etmiştir. Aksi durumda Allah'ın olağanüstü olayları herhangi bir zamanda gerçekleştirmesi durumunda ilme duyulan güven ortadan kalkacaktır. Bu sebeple Allah olağanüstü durumları rastgele bir zamanda yaratmaz. Zira Allah'ın kudreti dahilinde mümkün bir şeyi ezeli bilgisi gereğince bazı zamanlarda yapmaması mümkündür. Allah bizde de o olay ya da durumu yaratmayacağına dair bilgi yaratmıştır. (Gazali, 2020, s.171) Güneş hep doğudan doğar, aksi olmadığı için hiç batıdan doğacağını düşünmeyiz. Oysa bu durum için imkânsız diyemeyiz. Sadece alışık olduğumuz için bu durumu normal karşılar bunun tersinin olacağını imkânsız görürüz. Oysa Allah için imkânsız ya da zorunlu bir durum söz konusu değildir.

Gazali, Peygamberlerin gösterdiği mucizelerden biri olan asanın yılana dönüşmesi ya da ölünün diriltilmesi olayını şu şekilde izah eder: Madde her şeyi kabul eder. Şöyle ki toprak ve diğer unsurlar

bitkiye, bitkiyi hayvan yediğinde bitki kana, kan da spermaya dönüşür. Sonrasında sperma rahime bırakılınca canlı varlık olarak yaratılır. Bu durum İlahi kanun uyarınca uzun bir zamanda gerçekleşmektedir. Bu durumda filozoflar, maddenin daha kısa zamanda bu aşamalardan geçerek değişmesinin Allah'ın kudreti dahilinde bulunduğunu neden kabul etmezler? Daha kısa bir zamanda olabiliyorsa kısalığın bir sınırı yoktur. Öyleyse bu güçlerin işlerini hızlandırmasıyla peygamberin mucizesi gerçekleşmiş olur. Gazali der ki, ister vasıtasız isterse melek vasıtasıyla olsun mucizeyi yüce Allah'a isnat etmek gerekir. (Gazali, 2020, s.172)

Bu tür mucize örneklerinde Tanrı, doğa yasalarını askıya almaktan veya ihlal etmekten ziyade onları sıra dışı sonuçlar üretmek için kullanır. Bunu bir bilim adamı veya bir mühendiste doğa yasalarını uygun bir şekilde kullanarak olağandışı etkiler ortaya çıkarabilir. Yani Gazali der ki, mucizelere yer açmak için nedenselliği ortadan kaldırmaya gerek yoktur. O bu tür örneklerle bir yandan Tanrı'nın kudretini vurgularken, bir yandan da mucizelerin olağan ile yapısal benzerliğinden onların mümkün olduğunu vurgular. (Pay, 2015, s.164)

Gazali, doğa yasalarının zorunlu olduğuna inanmamızın sebebinin mantığımızın sınırlarından kaynaklandığını söyler. Çünkü insan aklı belirsizliği kabul etmez, fikir yürüterek olay ya da durumları aklın çerçevesine alır. Ancak doğa yasalarının böyle bir zorunluluğu yoktur. Örneğin düşen bir nesnenin farklı bir hızda düşmesi imkânsız değildir. Peygamberlerin mucizelerinin de farklı bir doğa sistemi içerisinde gerçekleşmesi mümkündür. Bu durum insanların oyunun kurallarını özgürce belirlemelerine benzer. Yani peygamberlerin mucize için doğa yasasını ihlal etmelerine gerek yoktur. Bunun için doğa yasasını farklı şekilde kullanabilirler. (Pay, 2015, s.165)

Görüldüğü gibi Gazali de mucize ve nedensellik konusunu işlerken filozofların yöntemini kullanmış, mucizelerin Allah'ın kudreti ile peygamberler tarafından gerçekleştirilen olağanüstü olaylar olduğunu aklen ispatlamaya çalışmıştır. Çünkü filozofların her konu için akli deliller getirdiği durumda Gazali'nin aklen bu durumların anlaşılamayacağı, iman etmek gerektiği düşüncesini ileri sürmesi durumunda fikirlerine itibar edilmeyecekti. Ancak kullandığı yöntemle hem İslam inancına zarar vereceğini düşündüğü fikirleri çürütmüş hem de insanların zihninde filozoflara karşı şüphe oluşturmuştur. Böylece Ehli Sünnet düşüncesini korumaya çalışarak batıl düşüncelerin İslam inancına yerleşmesinin önene geçmiştir.

SONUÇ

Gazali düşüncesinde mucize ve nedensellik konusunu ele aldığımız bu makalede, Gazali'nin İslam dünyası açısından kritik bir dönemde yaşaması dolayısıyla öncelikle yaşadığı dönemdeki sosyal ve siyasi yapıya değindik. Çünkü bir düşünceyi ortaya koymadan önce onun arka planını, dönemin şartlarını dikkate almak önemlidir. Gazali'nin yaşadığı dönemde hem siyasi amaçlı batıni fikirlerin yayılmaya çalışılması, hem felsefi birikimin İslam düşüncesi temelinde değerlendirilmeden, doğrusuna yanlışına bakılmadan olduğu şekilde kabul edilmesi, ehli sünnet düşüncesine aykırı fikirlerin

DOI: https://doi.org/10.30546/19023.978-9952-8573-9-9.2025.9012.
ISBN: 978-9952-8573-8-2

yayılmaya başlaması Selçuklu idaresini tedirgin etmiştir. Bu sebeple Selçuklunun denetimindeki medreselerde bu düşüncelere karşı koymak amacıyla çalışmalara başlanmıştır. Gazali de bu medreselerde batıni fikirlerle mücadele için uğraş vermiştir. O Munkız adlı eserinde ilmi sürecinden bahsetmiştir. Burada bir ilmin doğrusunu yanlışını tespit etmek ve ona karşı koymak istenildiğinde öncelikle o ilme tam anlamıyla vakıf olmak, içeriden bir gözle incelemek gerektiğini vurgulamaktadır. Bu bağlamda ciddi bir tedrisattan geçerek birçok ilme vakıf olan Gazali, felsefe ilmini de edindikten sonra bazı filozofların düşüncelerine karşı koymak onların düşüncelerini çürütmek amacıyla Tehafütü'l-Felasife eserini kaleme almıştır. Eserin 17. meselesine mucize ve nedensellik konusunda Meşşai filozofların aklı ön plana alıp dini rasyonelleştirme çabalarına karşı koymaktadır. Meşşai Filozoflardan olan Farabi ve İbn Sina mucize konusuna nedensellik düşüncesi temelinde yaklaşmaktadır. Buna göre mucizeyi aklen anlaşılabilir sebepleri olan, evrendeki işleyiş kanununa aykırı düşmeden sebep sonuç ilişkisi içinde anlaşılan bir durum olarak görmektedirler. Buna göre bir şeyin neticesinin sebebi ile zorunlu bir ilişkisi vardır. Mucizeleri olağanüstü görmenin nedeni onun sebebini aklen anlayacak durumda olmamamızdan kaynaklanmaktadır. Onlar mutlaka bu tür olayların da bizim göremediğimiz birtakım sebeplerinin olduğunu savunmuşlardır. Ayrıca bu tür olağanüstü olayların sadece peygamberler aracılığıyla gerçekleşmeyeceğini, insanların da kendilerini geliştirerek üst bir mertebeye ulaşıp mucizeler gerçekleştireceğine inanmaktadırlar. Gazali bu tür düşüncelerin Allah'ın kudret ve iradesini yok saymaya sebep olacağını, O isterse evrenin işleyiş kanununu farklı şekilde kullanabileceğini bu durumun Onun kudreti dahilinde olduğunu vurgulamıştır. Ona göre mucizeleri herhangi bir insan gerçekleştiremez. Yalnızca peygamberlik iddiasında bulunan kişi, bu iddiasını kanıtlamak amacıyla, Allah'ın kudret ve iradesiyle bu tür durumları meydana getirebilir. Sonuç olarak Gazali, filozofların aklı merkeze alan yaklaşımlarına karşı çıkarak İslam inancının temel esaslarını korumayı amaçlamış, mucize ve nedensellik konusunda ortaya koyduğu düşüncelerle Ehli Sünnet inanç sistemini savunmuştur. Bu yönüyle onun fikri mücadelesi sadece felsefi değil aynı zamanda itikadi ve siyasi bir duruşunda ifadesi olmuştur.

KAYNAKÇA

Gazzali. (2019). *Filozofların Tutarsızlığı*. Çev: Mahmut Kaya-Hüseyin Sarıoğlu. Klasik yayınları.

Balkis,İ. (2019). *İslam Filozoflarında Mucize ve Nedensellik.* Yüksek Lisans Tezi, Ağrı İbrahim Çeçen Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Felsefe ve Din Bilimleri Anabilim Dalı.

Yılmaz, M. F. (2020). *Gazali'nin Fikri Gelişiminde Dönemin Siyasal ve Sosyal Yapısının Etkileri*. Yüksek Lisans Tezi, Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Felsefe ve Din Bilimleri Anabilim Dalı

Pay, M. (2015). İslam Düşüncesinde Bazı Mucize Telakkileri. *Dini Araştırmalar*, 18(47), 146-171.

Gazali. (1960). *El-Munkızu Min-Ad-Dalal*. Maarif Basımevi.

Gürkan, S. L. (2005). Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi. *Mucize*. (cilt. 30,ss.350-355)

DOI: https://doi.org/10.30546/19023.978-9952-8573-9-9.2025.9012.
ISBN: 978-9952-8573-8-2

1982 ANAYASASI KAPSAMINDA MİLLETLERARASI ANTLAŞMALARIN HUKUKİ NİTELİĞİ

Kaan DÜZDEMİR

Girne Amerikan Üniversitesi
Hukuk Fakültesi, Kamu Hukuku, Girne, KKTC
ORCID Code: 0000-0001-9083-3978

ÖZ

Milletlerarası antlaşmalar, günümüz modern dünyada devletlerin uluslararası alanda gerek ticari gerek ekonomik gerekse de sosyal ilişkilerini belirlemek ve karşılıklı iş birliğini geliştirmek açısından hukuk aleminde son derece önemli bir konuma sahiptir. Milletlerarası antlaşmaların bazıları çeşitli yaptırımlara tabi iken bazıları ise tavsiye niteliğindedir. Ülkemiz ise, başta Birleşmiş Milletler, Avrupa Konseyi ve Kuzey Atlantik Antlaşması Örgütü (NATO) olmak üzere çeşitli uluslararası kuruluşa üyedir. Ülkemiz, uluslararası kuruluşlara üye olmanın getirdiği yükümlülükler gereğince uluslararası hukukta önem arz eden birçok antlaşmaya taraftır. Avrupa Birliği'ne uyum süreci ve Avrupa devletleri ile ilişkilerin geliştirilmesi kapsamında birçok uluslararası antlaşma kabul edilmiştir ve yürürlüğe girmiştir. Özellikle bireylerin temel hak ve hürriyetlerine ilişkin uluslararası antlaşmaların, iç hukuk sistemimizde bulunan kanun, cumhurbaşkanlığı kararnamesi, yönetmelik gibi diğer normlara kıyasla normlar hiyerarşisindeki konumunun belirlenmesi son derece önemlidir.

Anayasamız ise, uluslararası antlaşmaların hukuki niteliğini ve mahiyetini geniş kapsamlı bir şekilde 90. Madde düzenlemiştir. Bu çalışmamızda, 1982 Anayasası kapsamında uluslararası antlaşmaların yürürlüğe girme usulleri ile bu usullerde Türkiye Büyük Millet Meclisi ve Cumhurbaşkanı arasındaki ilişki ile birlikte uluslararası antlaşmaların iç hukuk sistemimizde bulunan diğer normlar ile aralarında bulunan ilişki ele alınacaktır.

Anahtar Kelimeler: 1982 Anayasası, Milletlerarası antlaşmalar, Normlar Hiyerarşisi, Türkiye Büyük Millet Meclisi, Cumhurbaşkanı.

THE LEGAL NATURE OF INTERNATIONAL TREATIES CONSIDERING THE 1982 CONSTITUTION

ABSTRACT

In today's modern world, international treaties have an extremely important position in the legal world in terms of determining the commercial, economic and social relations of states in the international arena and developing mutual cooperation. While some of the international treaties are subject to various sanctions, others are advisory in nature. Turkey is a member of various international

DOI: https://doi.org/10.30546/19023.978-9952-8573-9-9.2025.9012.
ISBN: 978-9952-8573-8-2

organizations, particularly the United Nations, the Council of Europe and the North Atlantic Treaty Organization (NATO). In accordance with the obligations arising from its membership in international organizations, Turkey is a party to many important treaties in international law. Within the scope of the harmonization process with the European Union and the development of relations with European states, many international treaties have been adopted and entered into force. It is of utmost importance to determine the position of international treaties, especially with regard to fundamental rights and freedoms of individuals, in the hierarchy of norms compared to other norms such as laws, presidential decrees and regulations in our domestic legal system. Our Constitution, on the other hand, regulates the legal nature and nature of international treaties in a comprehensive manner under Article 90. In this study, the procedures for the entry into force of international treaties under the 1982 Constitution, the relationship between the Grand National Assembly of Turkey and the President of the Republic, and the relationship between international treaties and other norms in our domestic legal system will be discussed.

Keywords: 1982 Constitution, International Treaties, Hierarchy of Norms, Turkish Grand National Assembly, President of the Republic.

GİRİŞ

İnsanlar tarih boyunca dünyanın çeşitli yerlerinde bir araya gelerek topluluklar oluşturmuşlardır. Kimi topluluklar kabile olmanın ötesine geçemezken kimi toplumlar ise başta yasama, yürütme ve yargı organlarını sistemleştirmek suretiyle devlet denilen daha düzenli yapılar kurmuşlardır. Devlet, belirli bir kara parçası üzerinde yaşayan insanlar üzerinde egemenlik kuran tüzel kişi olarak tanımlanabilir. Her devletin, geçmişi ve bulunduğu coğrafya gereği kendine has örf adeti ve sosyal kuralları bulunmaktadır. Dolayısıyla, iç hukuklarında uyguladıkları hukuk kuralları da farklılıklar arz etmektedir. Buna karşın, günümüz dünyasında iletişim dediğimiz olgunun gelişmiş olması sebebiyle devletlerin birbirleriyle olan etkileşimleri de oldukça hızlı olmaktadır. Bu doğrultuda, devletlerin birbirleri ile başta ticari ve siyasi ilişkileri olmak üzere birçok alanda ilişki kurmaları daha kolay hale gelmiştir. Dolayısıyla, devletlerin birbirleri ile ilişkilerinin hukuki boyutlarının belirli olması ve düzen altına alınması zorunluluğu hasıl olmuştur.

Bu kapsamda, milletlerarası hukuk dediğimiz hukuk dalı doğmuştur. Kural olarak devletlerin birbirleri ile yapmış oldukları hukuki ilişkileri inceleyen bu alan devletlerin iç hukukundan bağımsızdır. Buna karşın, bazı antlaşmalar ilgili devletlerin vatandaşlarını da doğrudan etkilemektedir. Böylece, devletlerin birbirleri ile kurmuş oldukları hukuki ilişkilerin iç hukukta etkisinin görülmesi mümkün hale gelmiştir. Anayasamız da bu ihtimali göz önüne alarak, milletlerarası antlaşmaların mahiyetini ve iç hukuktaki etkisini düzenleme gereği duymuştur. Bu çalışmamızda önce milletlarası antlaşmaların kısaca ne anlama geldiğini açıkladıktan sonra bu antlaşmaların iç hukukumuzdaki etkileri ele alınacaktır.

DOI: https://doi.org/10.30546/19023.978-9952-8573-9-9.2025.9012.
ISBN: 978-9952-8573-8-2

I. Milletlerarası Antlaşma Kavramının Hukuki Statüsü İç Hukuk İle İlişkisi

Milletlerarası antlaşma, devletlerin birbirleri ile çıkarları doğrultusunda çift taraflı veya çok taraflı antlaşmalardan oluşan hukuk kuralları olarak ifade edilebilir. Milletlarası antlaşmaların mahiyeti konusunda öğretide birçok görüş bulunmaktadır.

Düalist görüşe göre, milletlerarası antlaşmalar ile iç hukukta yürürlükte olan hukuk kuralları birbirlerinden ayrı iki hukuk normlarıdır. Bir başka deyişle, devletlerin birbirleri ile yapmış oldukları antlaşmalar ile kendi vatandaşlarına yönelik olarak yürürlüğe koymuş oldukları hukuk kuralları birbirlerinden ayrı iki olgu olarak düşünmek gerekmektedir. Bir başka görüş olan monist görüşe göre, milletlerarası antlaşmalar ile iç hukuk kuralları, hukuk düzeninin birbirlerine eşit iki parçasıdır. Buna karşılık monist görüşü savunan görüşün içerisinde de iki farklı görüş bulunmaktadır. Bu görüşlerden birisi, milletlerarası hukuk iç hukuk kurallarından türemiştir. Dolayısıyla, milletlerarası hukuk ile iç hukuk normlarının çatışması durumunda iç hukuk kurallarına öncelik verilmesi gerekmektedir. Diğer görüşe göre ise, iç hukuk kurallarının milletlerarası hukuk kurallarından türediği yönündedir. Dolayısıyla bu görüş taraftarlarına göre, milletlerarası hukuk kuralları ile iç hukuk kuralları arasında çatışma olması durumunda milletlerarası hukuk kuralları uygulama alanı bulacaktır (Karakaş, 2014: 73-74).

Kanaatimizce, iç hukuk kuralları ile milletlerarası hukuk kurallarının çatışması durumunda uygulanacak olan hukuk kuralının belirlenmesi durumunda ilgili hukuk kuralının vatandaşların lehine olup olmadığına bakılmak gerekir. Bir başka deyişle, vatandaşlar için hangi hukuk kuralı lehe ise o kuralı uygulamak gerekir. Örnek vermek gerekirse, haberleşme hürriyeti ile ilgili bir kuralın hem milletlerarası hukuk kurallarında hem de iç hukuk kurallarında birbirinden farklı iki kuralın bulunması durumunda bu iki kural değerlendirilir ve hangi kural vatandaşların lehine ise o kuralın uygulama alanı bulması gerekmektedir.

II. 1982 Anayasasında Milletlerarası Hukuk Kurallarının Yeri

1982 Anayasasında, milletlerarası hukuk kurallarının düzenlendiği 90. Maddede 2004 yılında ekleme yapmak suretiyle değişiklik yapılmıştır. 2004 yılından önceki düzenlemeye göre, usulüne uygun yürürlüğe giren milletlerarası hukuk kuralları kanun hükmündedir. Bu hüküm uyarınca doktrinde, milletlerarası hukuk kurallarının yeri ve niteliğinde bir takım tartışmalar gündeme gelmiştir. Bir görüşe göre, anayasamızda milletlerarası hukuk kurallarının kanun hükmünde olduğu ifade edilmek suretiyle milletlerarası hukuk kurallarının kanun ile eş değer olduğu ifade edilmiştir (Özbudun, 2002: 212-213).

Bir başka görüşe göre, milletlerarası antlaşmalara kanun üstünde hatta anayasa üstünde bir değeri atfedilmesi gerektiğidir. Bu görüş uyarınca, devletler taraf oldukları milletlerarası antlaşmaları öncelikle uygulamakla yükümlüdür. Gerekiyorsa, başta anayasa olmak üzere iç hukuk normlarındaki düzenlemeleri taraf oldukları milletlerarası antlaşmalar doğrultusunda düzenlemeleri gerekmektedir

DOI: https://doi.org/10.30546/19023.978-9952-8573-9-9.2025.9012.
ISBN: 978-9952-8573-8-2

(Bilir, 2005: 80).

2004 yılında Anayasamızın 90. Maddesine eklenen hüküm ile bu tartışmalar kısmen de olsa sona ermiştir. İlgili hüküm şu şekildedir:

Usulüne göre yürürlüğe konulmuş temel hak ve özgürlüklere ilişkin milletlerarası andlaşmalarla kanunların aynı konuda farklı hükümler içermesi nedeniyle çıkabilecek uyuşmazlıklarda milletlerarası andlaşma hükümleri esas alınır.

Yukarıdaki fıkranın anayasamıza eklenmesi suretiyle milletlerarası hukuk kurallarının düzenlendiği 90. Madde şu hale gelmiştir:

Türkiye Cumhuriyeti adına yabancı devletlerle ve milletlerarası kuruluşlarla yapılacak andlaşmaların onaylanması, Türkiye Büyük Millet Meclisinin onaylamayı bir kanunla uygun bulmasına bağlıdır.

Ekonomik, ticari veya teknik ilişkileri düzenleyen ve süresi bir yılı aşmayan andlaşmalar, Devlet Maliyesi bakımından bir yüklenme getirmemek, kişi hallerine ve Türklerin yabancı memleketlerdeki mülkiyet haklarına dokunmamak şartıyla, yayımlanma ile yürürlüğe konabilir. Bu takdirde bu andlaşmalar, yayımlarından başlayarak iki ay içinde Türkiye Büyük Millet Meclisinin bilgisine sunulur.

Milletlerarası bir andlaşmaya dayanan uygulama andlaşmaları ile kanunun verdiği yetkiye dayanılarak yapılan ekonomik, ticari, teknik veya idari andlaşmaların Türkiye Büyük Millet Meclisince uygun bulunması zorunluğu yoktur; ancak, bu fıkraya göre yapılan ekonomik, ticari veya özel kişilerin haklarını ilgilendiren andlaşmalar, yayımlanmadan yürürlüğe konulamaz.

Türk kanunlarına değişiklik getiren her türlü andlaşmaların yapılmasında birinci fıkra hükmü uygulanır.

Usulüne göre yürürlüğe konulmuş Milletlerarası andlaşmalar kanun hükmündedir. Bunlar hakkında Anayasaya aykırılık iddiası ile Anayasa Mahkemesine başvurulamaz.

Usulüne göre yürürlüğe konulmuş temel hak ve özgürlüklere ilişkin milletlerarası andlaşmalarla kanunların aynı konuda farklı hükümler içermesi nedeniyle çıkabilecek uyuşmazlıklarda milletlerarası andlaşma hükümleri esas alınır.

Görüldüğü üzere, madde metninin son halinde kural olarak milletlerarası hukuk kurallarının kanun hükmünde olduğu ifade edilmiştir. Buna karşın, bu hususa bir istisna getirilmiştir. Temel hak ve özgürlüklere ilişkin milletlerarası hukuk normlarının öncelikle uygulanacağı yani temel hak ve hürriyetlere ilişkin milletlerarası antlaşmaların kanunların üstünde yer aldığı ifade edilmiştir.

Şunu da ifade etmek gerekir ki, kanaatimizce temel hak ve hürriyetlere ilişkin olmayan milletlerarası antlaşmaların her ne kadar kanun hükmünde olduğu ifade edilse de aynı maddede milletlerarası antlaşmalar ile ilgili anayasaya aykırılık iddiasının öne sürülemeyeceği hususu da düzenlenmiştir;

DOI: https://doi.org/10.30546/19023.978-9952-8573-9-9.2025.9012.
ISBN: 978-9952-8573-8-2

Dolayısıyla karşımıza su sonuç çıkmaktadır; Milletlerarası antlaşmalar hakkında anayasa mahkemesinde, anayasaya aykırılık iddiasının öne sürülememesi hususu sebebiyle milletlerarası antlaşmaların kanunların da üstünde bir değere sahip olduğunu söylemek yanlış olmayacaktır.

III. Milletlerarası Antlaşmaların Yürürlüğe Girme Usulü

Anayasamız milletlerarası hukuk kuralları düzenlediği 90. Maddesi, bu antlaşmaların yürürlüğe girme usulünü de düzenlemiştir. Bu kapsamda, Türkiye Büyük Millet Meclisi' ne üye en az 1 milletvekilinin teklifi sonucunda milletlerarası antlaşmanın uygun bulunması ilişkin kanun teklifi ilgili olduğu komisyona havale edilir. İlgili komisyon gerekli değerlendirmeleri yaptıktan sonra teklifin son halini genel kurula sunar.

Genel kurulu üye tam sayısının en az 1/3 (200) milletvekili ile toplantıyı açar. Bu toplantıya katılan üyelerinin salt çoğunluğunun kabul oyu ile ilgili teklif resmi gazetede yayımlanmak üzere Cumhurbaşkanı'nın onayına sunulur. Şunu da ifade etmek gerekir ki, meclis genel kurulunda ilgili milletlerarası antlaşmanın uygun bulunmasına ilişkin kanun teklifinin kabul edilmesi için gerekli olan milletvekili sayısı hiçbir zaman üye tam sayısının 1/4 ünden az olamaz (151). İlgili kanun teklifin kabul edilmesi durumunda karşımıza iki ihtimal çıkmaktadır. İlk ihtimal, kanun teklifinin Cumhurbaşkanı'nın onaylamasıdır. Bu durumda, ilgili kanun teklifi aksi bir düzenleme yoksa aynı gün resmi gazetede yayımlanmak suretiyle yürürlüğe girmektedir. İkinci ihtimal ise, teklifin Cumhurbaşkanı tarafından veto edilmesidir. Bu durumda, meclis genel kurulu ilgili kanun teklifinin yürürlüğe girmesinde ısrar ederse, meclis üye tam sayısının salt çoğunluğu (301) milletvekili ile yeniden kabul etmek durumundadır. Bu durumda, Cumhurbaşkanı ilgili kanun teklifini yeniden veto edemeyecektir. Cumhurbaşkanı'nın bu yetkisine öğretide güçleştirici veto da denmektedir. Şunu da ifade etmek gerekir ki, 2017 yılında gerçekleşen anayasa değişikliği öncesinde herhangi bir kanun teklifinin Cumhurbaşkanı tarafından veto edilmesi durumunda, meclis genel kurulu aynı kanunu basit çoğunlukla yeniden kabul etmesi durumunda, Cumhurbaşkanı ilgili kanunun yayımlanması için resmi gazeteye göndermek zorundaydı. Cumhurbaşkanı'nın bu yetkisi, öğretide geciktirici veto olarak adlandırılır. Görüldüğü üzere, bir milletlerarası antlaşmanın yürürlüğe girme usulu kural olarak bu şekildedir.

IV. Milletlerarası Antlaşmaların, Usulüne Uygun Olarak Kabul Edilen Bir Uygun Bulma Kanunu Olmaksızın Yürürlüğe Girme Usülü

Yukarıda ki usule karşın, bazı milletlerarası antlaşmalar meclisin kabul ettiği bir uygun bulma kanunu bulunmasa bile yürürlüğe girebilmektedir. Anayasamızın 90. Maddesi uyarınca bu antlaşmalar şu şekildedir:

Ekonomik, ticari veya teknik ilişkileri düzenleyen ve süresi bir yılı aşmayan andlaşmalar, Devlet Maliyesi bakımından bir yüklenme getirmemek, kişi hallerine ve Türklerin yabancı memleketlerdeki mülkiyet haklarına dokunmamak şartıyla, yayımlanma ile yürürlüğe konabilir. Bu takdirde bu

DOI: https://doi.org/10.30546/19023.978-9952-8573-9-9.2025.9012.
ISBN: 978-9952-8573-8-2

andlaşmalar, yayımlarından başlayarak iki ay içinde Türkiye Büyük Millet Meclisinin bilgisine sunulur.

Konusu ekonomik, ticari veya teknik ilişkilere olan milletlerarası antlaşmaların yürürlüğe girebilmesi açısından kural olarak meclisin kabul ettiği bir uygun bulma kanununun bulunması zorunlu değildir. Bu durumun gerçekleşmesi açısından bazı istisnalara riayet edilmesi gerekmektedir. Bu istisnalardan birisi, ilgili milletlerarası antlaşmanın süresinin bir yıldan az olma zorunluluğudur. Ayrıca, bu antlaşmaların devlete herhangi bir mali yük getirmemesi gerekmektedir. Bu şartla birlikte ilgili antlaşmanın, Türk vatandaşlarının yabancı ülkelerdeki mülkiyet hakkına da halel getirmemesi gerekmektedir. Son olarak şunu da söylemek gerekir ki, uygun bulma kanununa bağlı olmayan milletlerarası antlaşmalar ile ilgili olarak yayımlanmasını takiben en geç iki ay içerisinde Türkiye Büyük Millet Meclisi'ne bilgi sunulması zorunludur (Hamzaçebi, 1997: 90).

Milletlerarası antlaşmaların yürürlüğe girmesi amacıyla uygun bulma kanununun zorunlu olması durumuna istisna olarak getirilen bir başka durum ise, daha önceden usulünce yürürlüğe giren bir milletlerarası arası antlaşmaya dayanmak suretiyle yapılan uygulama antlaşmalarının yürürlüğe girmesi açısından meclisin yeniden bir uygun bulma kanunun kabul etmesine gerek yoktur.

Şunu da ifade etmek gerekir ki, iç hukukta yürürlükte bulunan bir kanunun değiştirilmesine ilişkin herhangi bir milletlerarası antlaşmanın, meclis genel kurulu tarafından kabul edilecek olan uygun bulma kanunu olmadıkça yürürlüğe konulamaz. Bu hükümün asıl amacı, yasama yetkisine haiz olan Türkiye Büyük Millet Meclisi'nin bu yetkisini dolaylı yoldan yok etme girişimlerinin önüne geçmektir.

SONUÇ

İnsanlar tarih boyunca bir araya gelmek suretiyle çeşitli toplulukları meydana getirmiştir. Bu topluluklar bazen bir grup topluluktan öteye geçemezken bazen de devlet adı verilen yapıya dönüşmüştür. Devlet yapısına dönüşen topluluklar, çıkarları doğrultusunda aralarında bir takım anlaşmalar yapmak zorunluluğu altına girmişlerdir. Bu zorunluluk neticesinde, milletlerarası antlaşmalar dediğimiz müessese ortaya çıkmıştır.

Bu müessesenin, zaman içerisinde hukuk sistemi içerisinde ki yeri tartışmaya açılmıştır. Bir görüşe göre normlar hiyerarşisinde, milletlerarası antlaşmalar iç hukuk normlarından daha üst bir yerde iken diğer bir görüşe göre iç hukuk normları milletlerarası antlaşmalardan daha üst bir konumdadır.

Anayasamız ise, bu iki görüşün dışında karma bir görüş kabul etmiştir. Kural olarak milletlerarası antlaşmalar, kanun hükmündedir. Ancak, milletlerarası antlaşmanın içeriği temel hak ve hürriyetlere ilişkin ise kanunlardan daha üst konumda yer alacaktır. Buna ek olarak, milletlerarası antlaşmaların anayasaya aykırılığını öne sürmek de mümkün değildir. Bütün bu hususlar, milletlerarası antlaşmaların kanunlardan daha üst bir konumda olduğunu bize göstermektedir.

DOI: https://doi.org/10.30546/19023.978-9952-8573-9-9.2025.9012.
ISBN: 978-9952-8573-8-2

Buna ek olarak, kural olarak milletlerarası antlaşmaların yürürlüğe girmesi için meclis tarafından uygun bulma kanununun onaylanması gerekmektedir. Bu uygun bulma kanunu olmaksızın kural olarak herhangi bir milletlerarası antlaşmanın yürürlüğe girmesi mümkün olmayacaktır. Bu durumun bazı istisnaları da mümkündür, süresi bir yılı geçmeyen ve konusu ekonomik, ticari veya teknik ilişkilere olan milletlerarası antlaşmalar, devlet maliyesine bir yük getirmemek koşulu ile ve yürürlüğe girdiği tarihten itibaren iki ay içerisinde meclise bilgi verilmesi durumunda, meclis tarafından herhangi bir uygun bulma kanunu olmasa bile yürürlüğe girebilecektir. Ayrıca, Türk kanunlarında bir değişiklik meydana getiren bir milletlerarası antlaşmanın yürürlüğe girebilmesi için meclis tarafından muhakkak bir uygun bulma kanununun kabul edilmesi gerekmektedir.

Görüldüğü üzere, anayasamız milletlerarası antlaşmaların mahiyetlerini ve yürürlüğe girme usulünü ayrıntılı olarak 90.Maddede düzenlemiştir.

KAYNAKÇA

Karakaş, A. E. (2014). Milletlerarasi antlaşmalarin Türk iç hukukundaki yeri. Nevşehir Barosu Dergisi, Y, (1).

Özbudun E. (2002). Türk Anayasa Hukuku. 7.Baskı, Yetkin Yayıncılık, Ankara.

Bilir, F. (2005). Anayasanın 90. Maddesinde Yapılan Değişiklik Çerçevesinde Milletlerarası Andlaşmaların İç Hukuktaki Yeri. Selçuk Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, 13(1), 77-107.

Hamzaçebi, M. (1997). Türk hukukunda milletlerarası andlaşmaların yapılması usulü ve andlaşmaların Anayasa ve kanunlar karşısındaki yeri ve değeri (Master's thesis, Marmara Universitesi (Turkey)).

DOI: https://doi.org/10.30546/19023.978-9952-8573-9-9.2025.9012.
ISBN: 978-9952-8573-8-2

CUMHURBAŞKANLIĞI HÜKÜMET SİSTEMİ'NDE, CUMHURBAŞKANINA HAKARET SUÇU'NUN (TCK M.299) GEREKLİLİĞİ ÜZERİNE BİR İNCELEME

Kaan DÜZDEMİR

Girne Amerikan Üniversitesi
Hukuk Fakültesi, Kamu Hukuku, Girne, KKTC
ORCID Code: 0000-0001-9083-3978

ÖZ

Devletler, kural olarak üç erkten meydana gelir. Bu erkler: Yasama, yürütme ve yargı erkleridir. Günümüz dünyasında, bazı yazarlara göre bu üç erke ek olarak basın organlarının da dördüncü bir erk olarak kabul edilmesi fikri de gündemdedir. Nitekim, genel kabul gören görüşe göre devletler yasama, yürütme ve yargı erki olarak ifade edilen üç erkten bir araya gelmek suretiyle oluşmaktadır. Demokratik devletlerde, devleti oluşturan üç erk birbirlerinden bağımsız bir şekilde anayasa ve kanunlara göre kendilerine verilen görev ve yetkileri kullanmak suretiyle görevlerini icra ederler. Buna karşın, demokratik olmayan ülkelerde üç erkin belirli bir kişi veya organın uhdesinde toplandığı görülür.

Ülkemizde ise yasama, yürütme ve yargı erkleri birbirlerinden sert bir şekilde ayrılmıştır. Özellikle, ülkemizde, fiili olarak 2018 yılından itibaren Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sistemi'nin uygulanmaya başlanmasının ardından üç erk birbirlerinden daha keskin bir şekilde ayrılmıştır. Yeni sisteme geçilmesinin ardından, özellikle yürütme organında önemli değişiklikler meydana gelmiştir.

Cumhurbaşkanı, yürütme organının tek temsilcisi durumuna gelmiştir. Genellikle, dünya devletlerini incelediğimiz zaman yürütme organının başı olan devlet başkanına karşı işlenen suçların müeyyidelerinin kesin ve net bir şekilde düzenlendiği görülmektedir. Bunun sebebi, devlet başkanının yalnızca bir organın başında görev alan kişi olmadığı, ayrıca devleti temsil yetkisini de üzerinde topladığı anlayışıdır. Gerçekten de, ülkemizde parlamenter sistemin kabul edildiği dönemde dahi Türk Ceza Kanunu'nun 299. Maddesinde Cumhurbaşkanına Hakaret Suçu'nun varlığı mevcuttur. Nitekim, başkanlık sistemine benzer bir sistem olan Cumhurbaşkanlığı Hükumet Sistemine geçilmesinin ardından, TCK M.299 hükmünün gerekli olup olmadığı hususu tartışmaya açılmıştır. Bu çalışmada, Türk Ceza Kanunu'nda düzenlenen Cumhurbaşkanına Hakaret Suçu'nun hükumet sistemleri teorisi çerçevesince, ülkemizde uygulanmaya başlayan yeni hükumet sisteminde gerekli olup olmadığı hususu tartışılacaktır.

Anahtar Kelimeler: Türk Ceza Kanunu, Cumhurbaşkanına Hakaret Suçu, Cumhurbaşkanı, Cumhurbaşkanlığı Hükumet Sistemi, Parlamenter Sistem.

AN EXAMINATION ON THE NECESSITY OF THE CRIME OF INSULTING THE PRESIDENT IN THE PRESIDENTIAL GOVERNMENT SYSTEM

ABSTRACT

States, as a rule, consist of three powers. These powers are: legislative, executive and judicial powers. In today's world, according to some authors, the idea of accepting the press as a fourth power in addition to these three powers is also on the agenda. Indeed, according to the generally accepted view, states are formed by the coming together of three powers, namely legislative, executive and judicial powers. In democratic states, the three powers that constitute the state perform their duties independently of each other by using the duties and authorities given to them according to the constitution and laws. On the other hand, in non-democratic countries, it is seen that the three powers are gathered under the responsibility of a certain person or body. In our country, the legislative, executive and judicial powers are strictly separated from each other. In particular, since the implementation of the Presidential Government System in our country in 2018, the three powers have been more strictly separated from each other. After the transition to the new system, significant changes have occurred, especially in the executive body. The President has become the sole representative of the executive body. Generally, when we examine the world states, it is seen that the sanctions for crimes committed against the head of the executive body, the head of the state, are regulated in a clear and precise manner. The reason for this is the understanding that the head of the state is not only the person who is the head of an organ, but also has the authority to represent the state. Indeed, even during the period when the parliamentary system was adopted in our country, the Crime of Insulting the President existed in Article 299 of the Turkish Penal Code. Indeed, after the transition to the Presidential Government System, which is a system similar to the presidential system, the issue of whether the provision of Article 299 of the TCK was necessary or not was brought up for discussion. In this study, the issue of whether the Crime of Insulting the President, regulated in the Turkish Penal Code, is necessary in the new government system that has started to be implemented in our country within the framework of the theory of government systems will be discussed.

Keywords: Turkish Penal Code, Crime of Insulting the President, President, Presidential Government System, Parliamentary System.

GİRİŞ

1982 Anayasası' nın ilk halinde, hükumet sistemi olarak parlamenter sistem kabul edilmiştir. Parlamenter sistemde, yasama ve yürütme organları birbirlerinden keskin bir şekilde ayrılmamıştır. Bu iki erk, birbirleri ile ılımlı bir işbirliği yapmak suretiyle anayasa ve kanunlar tarafından kendilerine bahşedilen görevleri icra etme durumundalardı. 16.04.2017 tarihinde gerçekleşen referandumun

DOI: https://doi.org/10.30546/19023.978-9952-8573-9-9.2025.9012.
ISBN: 978-9952-8573-8-2

neticesinde, 2018 yılında gerçekleşen genel seçimlerin ardından uygulanmasına başlayan Cumhurbaşkanlığı Hükumet Sistemi kabul edilmiştir. Bu sistemde, yürütme organı Cumhurbaşkanından oluşacaktır. Bu sistemin belki de en önemli yeniliği, Cumhurbaşkanı'nın üye olduğu siyasi parti ile ilişiğini kesme zorunluluğu bulunmamasıdır. Nitekim parlamenter sistemde, Cumhurbaşkanı olarak seçilen kişi eğer bir siyasi parti ile ilişiği varsa o siyasi partiden ayrılma zorunluluğu altındaydı. Dolayısıyla, parlamenter sistemde görev yapan Cumhurbaşkanı'nın, bütün siyasi partilere karşı aynı mesafede davranma zorunluluğu ortaya çıkıyordu. Bu zorunluluk gereğince Cumhurbaşkanı, yürütme organının icra kanadı olan ve siyasi bağları olan bakanlar kuruluna karşın tam bir tarafsızlık içerisinde anayasanın ve kanunlarının uygulanmasını denetleme görevini sağlıklı bir şekilde icra edebiliyordu. Bu tarafsızlık ve devlet başkanı sıfatının getirdiği bir zorunluluk olarak, Türk Ceza Kanunun' da Cumhurbaşkanına Hakaret Suçu' nun düzenlenmesi bir zorunluluk haline gelmiştir. Gerçekten de, TCK m.299 da düzenlenen bu suç tipinde, önemli olan tek şey mağdurun yani Cumhurbaşkanı'nın sıfatı ve devleti temsil etme kudretidir. Cumhurbaşkanlığı Hükumet Sistemi'nde ise, Cumhurbaşkanı hem devlet başkanı sıfatına sahip bir kişi olarak, hem de siyasi partisiyle ilişiği mevcut olan bir figür olarak karşımıza çıkmaktadır. Yeni sistemdeki bu hususlar, haliyle Cumhurbaşkanı'na Hakaret Suçunun, bireylerin eleştiri haklarını ve ifade özgürlüğünü kısıtladığı gerekçesi ile bu suçun varlığının gerekli olup olmadığı sorularını gündeme getirmiştir.

I. Cumhurbaşkanına Hakaret Suçu'na (TCK m.299) Genel Bir Bakış

5237 Sayılı Türk Ceza Kanunu m.299 hükmünde Cumhurbaşkanına Hakaret Suçu şu şekilde düzenlenmiştir:

Madde 299-

(1) Cumhurbaşkanına hakaret eden kişi, bir yıldan dört yıla kadar hapis cezası ile cezalandırılır.

(2) (Değişik: 29/6/2005 – 5377/35 md. Suçun alenen işlenmesi hâlinde, verilecek ceza altıda biri oranında artırılır.

(3)Bu suçtan dolayı kovuşturma yapılması, Adalet Bakanının iznine bağlıdır.

Görüldüğü üzere, Cumhurbaşkanına hakaret suçu sade bir şekilde üç fıkra halinde düzenlenmiştir. İlk fıkrada, Cumhurbaşkanına hakaret eden failin muhatap olacağı cezanın alt ve üst sınırı ifade edilmiştir. Maddenin ikinci fıkrasında ise, ilgili suçun ağırlaştırılmış hali olarak aleniyet unsuru eklenmiştir. Son fıkrada ise, bu suç ile ilgili olarak bir kovuşturma şartı düzenlenmiştir. Gerçekten de, bu suçla muhatap olan şüpheli hakkında, savcılık makamının soruşturma yapabilmesi açısından herhangi bir engel bulunmamaktadır. Buna karşın, savcılığın şüpheli hakkında düzenlemiş olduğu iddianamenin mahkeme tarafından kabul edilebilmesi, bir başka deyişle ilgili dosyanın kovuşturma aşamasına geçebilmesi açısından özel bir kovuşturma izni olarak Adalet Bakanı'nın izin vermesi unsuru aranmıştır.

DOI: https://doi.org/10.30546/19023.978-9952-8573-9-9.2025.9012.
ISBN: 978-9952-8573-8-2

Cumhurbaşkanına hakaret suçu, Türk Ceza Kanunu m.125 de düzenlenen hakaret suçunun herhangi bir unsuru olarak düzenlenmemiştir. Gerçekten de Cumhurbaşkanına hakaret suçu, Türk Ceza Kanunu'nun üçüncü bölümünde yer alan "Devletin Egemenlik Alametlerine ve Organlarının Saygınlığa Karşı Suçlar" bölümünde düzenlenmiştir. Sistematik yorum yöntemini kullanmak suretiyle, Cumhurbaşkanına hakaret suçunun gerek düzenleme amacının gerekse de düzenlendiği kısım açısından TCK M.125 de yer alan hakaret suçunun ağırlaştırılmış veya özel bir hali olmadığı sonucuna varabiliriz.

Cumhurbaşkanına hakaret suçunda, diğer suç tiplerinde olduğu gibi iştirak, teşebbüs, içtima gibi hususlar ön plana çıkmamıştır. Bu suç tipinde, önemli olan mağdur sıfatı olan Cumhurbaşkanı'dır (Demir, 2018: 47). Suçun oluşması açısından mağdurun Cumhurbaşkanı sıfatına haiz olması gerekmektedir. Bu durumda ise, bir kimsenin Cumhurbaşkanı sıfatına ne zaman haiz olacağı sorusu gündeme gelmektedir. Anayasamızın 103. Maddesi Cumhurbaşkanı'nın göreve başlarken yemin etmesini öngörmüştür. İlgili metin şu şekildedir:

Madde 103 – Cumhurbaşkanı, görevine başlarken Türkiye Büyük Millet Meclisi önünde aşağıdaki şekilde ant içer:

Cumhurbaşkanı sıfatıyla, Devletin varlığı ve bağımsızlığını, vatanın ve milletin bölünmez bütünlüğünü, milletin kayıtsız ve şartsız egemenliğini koruyacağıma, Anayasaya, hukukun üstünlüğüne, demokrasiye, Atatürk ilke ve inkılaplarına ve laik Cumhuriyet ilkesine bağlı kalacağıma, milletin huzur ve refahı, milli dayanışma ve adalet anlayışı içinde herkesin insan haklarından ve temel hürriyetlerinden yararlanması ülküsünden ayrılmayacağıma, Türkiye Cumhuriyetinin şan ve şerefini korumak, yüceltmek ve üzerime aldığım görevi tarafsızlıkla yerine getirmek için bütün gücümle çalışacağıma Büyük Türk Milleti ve tarih huzurunda, namusum ve şerefim üzerine ant içerim.

Bu madde metnini yorumlayacak olursak, sanılanın aksine bir kimsenin Cumhurbaşkanı sıfatına haiz olması için yemin etme unsuru bir zorunluluk değildir. Yüksek Seçim Kurulu tarafından, kişiye Cumhurbaşkanı sıfatını ifade eden bir mazbatanın verilmesi yeterlidir. Anayasamızın 103. Maddesinde düzenlenen husus, Cumhurbaşkanı sıfatına haiz olan kişinin kendisine verilen görev ve yetkilerin kullanılmasının yemin koşuluna bağlandığı hususudur. Gerçekten de, Anayasamızın 103. Maddesindeki yemin metninin başlangıcı: "Cumhurbaşkanı sıfatıyla" şeklindedir. Dolayısıyla, kişi henüz yemin etmeden kendisine mazbata verildiği an da zaten Cumhurbaşkanı sıfatına haiz olmuştur. Dolayısıyla, ilgili kişiye mazbata verildiği an, kendisine hakaret eden kimseler hakkında TCK m.299 hükmünün uygulanması gerekmektedir. Buna karşın, Cumhurbaşkanlığı seçim sonuçlarının açıklandığı tarih ile mazbata verildiği tarih arasında geçen sürelerde, müstakbel cumhurbaşkanına edilen hakaret fiili açısından TCK m.125 hükmü uygulama alanı bulacaktır.

DOI: https://doi.org/10.30546/19023.978-9952-8573-9-9.2025.9012.
ISBN: 978-9952-8573-8-2

Cumhurbaşkanına hakaret suçuna ilişkin değinilmesi gereken bir başka husus ise, bu suç tipinde korunan hukuki yarardır. TCK m.125 de düzenlenen hakaret suçunda kişilerin şeref ve haysiyeti korunurken, TCK

m.299 da düzenlenen Cumhurbaşkanına hakaret suçunda ise devletin manevi şahsiyetinin korunma amacı ön plandadır (Olgaç, 2016: 145). Dolayısıyla, bu suç tipinde devlet başkanı sıfatıyla devleti temsil eden Cumhurbaşkanı'nı, temsil ettiği devletin ve milletin manevi şahsiyetinin korunduğunu ifade etmek yanlış olmayacaktır.

II. Cumhurbaşkanlığı Hükumet Sisteminde, Cumhurbaşkanına Hakaret Suçunun Varlığının Gerekli Olup Olmadığı Hususunun Değerlendirilmesi

Cumhurbaşkanlığı Hükumet Sistemi, büyük oranda başkanlık sisteminin özelliklerini kendisinde barındırır. Başkanlık Sistemi ile Cumhurbaşkanlığı Hükumet Sistemi'nin benzer özellikler şu şekilde ifade edilebilir: Yürütme organında görev alan kişilerin yasama organında görev alamaması, yürütme organının monist bir yapıda olması ve doğrudan halk tarafından seçilmesi, yasama organının yürütme organının görevine kural olarak son verememesi, yürütme organının yasama organına karşı sorumluluğunun bulunmaması, yürütme organının başı olan Cumhurbaşkanı'nın partisi ile ilişiğinin kesilme zorunluluğunun bulunmaması hususları, Cumhurbaşkanlığı Hükumet Sistemi ile Başkanlık Sistemi'nin ortak özellikleridir.

Cumhurbaşkanlığı Hükumet Sistemi'nde yürütmenin başı olan Cumhurbaşkanı, doğrudan hükumetin siyasetini belirleyen yegane kişidir. Parlamenter Sistemde ise, Cumhurbaşkanı'nın icrai yetkileri olmadığı gibi hükumet siyasetini doğrudan Bakanlar Kurulu ve Başbakan belirlemektedir. Dolayısıyla Parlamenter Sistemde Cumhurbaşkanı, devletin varlığını temsil eden siyaset dışında bir süjedir. Bu kapsamda, Cumhurbaşkanı'na hakaret suçunun varlığı son derece isabetlidir. Gerçekten de, aktif siyaset dışında bulunan Cumhurbaşkanı salt devletin birliği ve beraberliğini temsil etmektedir. Dolayısıyla, Cumhurbaşkanına hakaret eden kişinin devletin birliğine ve manevi kişiliğine hakaret ettiğini kabul etmek mümkündür.

Buna karşın Cumhurbaşkanlığı Hükumet Sisteminde, Cumhurbaşkanı aktif siyaset içerisindedir. Ülkenin genel idaresinden tek başına sorumludur. Herhangi bir siyasi parti ile ilişkisi bulunabilmektedir.

Dolayısıyla mevcut sistemdeki Cumhurbaşkanı, Parlamenter Sistemde görev alan Başbakan ve Cumhurbaşkanının görev ve yetkileri ile donatılmıştır. Bu durum, Cumhurbaşkanı'na karşı eleştirilerin şiddetinin arttırılması hususunu kaçınılmaz hale getirmiştir. Söz konusu TCK m.299 hükmü ile, bizzat ülke siyasetini belirleyen Cumhurbaşkanı'na karşı yapılan her türlü eleştirinin suç isnadı haline gelmesi mümkündür (Işık, 2022: 709).

Söz konusu düzenleme sonucunda, bireylerin ifade ve eleştiri hürriyetinin kısıtlanması ihtimali

gündeme gelebilmektedir. Gerek Anayasa Mahkemesi gerekse Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi vermiş olduğu kararlarda, siyaset kurumunda görev alan kişilerin diğer kişilere

nazaran eleştiriye daha fazla tahammül etmesinin bir zorunluk olduğunu vurgulamıştır.

Örneğin, AYM, 2017/26466 numaralı başvuruda, başvurucunun ülkedeki terör politikasından rahatsız olduğunu ve bu politikanın mimarının Cumhurbaşkanı olduğunu sosyal medyadan ifade etmiştir. Bunun üzerine yerel mahkeme, başvurucuya hapis cezası vermiştir. Başvurucu bu kararlara karşı kanun yollarını tükettikten sonra Anayasa Mahkemesi'ne ifade özgürlüğünün ihlal edildiği iddiası ile bireysel başvuru yolunu kullanmak suretiyle başvurmuştur. Anayasa Mahkemesi ise, bu başvurunun haklı olduğunu ve bunun neticesin hak ihlali kararı vermiştir. Gerekçesinde ise şu ifadelere yer vermiştir:

Başvurucunun söz konusu ifadeler ile devletin terörle mücadele politikasını eleştirdiği ve eleştiriye konu terör politikasının sorumlusu olarak Cumhurbaşkanını gördüğü anlaşılmaktadır. Anayasa Mahkemesi birçok kararında daha önce de belirtildiği üzere toplumsal ve siyasal ortama veya sosyoekonomik dengesizliklere, etnik sorunlara, ülke nüfusundaki farklılıklara, daha fazla özgürlük talebine veya ülke yönetim biçiminin eleştirisine yönelik düşüncelerin, bu düşünceler devlet yetkilileri veya toplumun önemli bir bölümü için rahatsız edici olsa dahi açıklanması, yayılması, aktif, sistemli ve inandırıcı bir şekilde başkalarına aşılanması, telkin ve tavsiye edilmesi ifade özgürlüğünün koruması altındadır

Bir başka AYM kararı ise 2016/36777 numaralı karardır. Bu kararda, başvurucu katılmış olduğu bir televizyon programında Cumhurbaşkanı'na yönelik olarak *"yani yolsuzluk tapeleri olan, ses kayıtları olan, oğluyla rüşvet konuşması olan Cumhurbaşkanlığına aday bile olamaz diye düşünülmüş."* Şeklinde ifadelerde bulunmuştur. Bunun üzerine, ilgili kişi hakkında önce soruşturma sonra yargılama yapılmıştır. Yargılamanın neticesinde başvurucu hakkında hapis cezası verilmiştir. Başvurucu, ilgili kararın bozulması amacıyla kanun yollarını tükettikten sonra Anayasa Mahkemesi'ne ifade özgürlüğünün ihlal edildiği iddiasıyla bireysel başvuruda bulunmuştur. Anayasa Mahkemesi, başvurucunun başvurusunda haklı olduğuna kanaat getirmiş ve başvuru ile ilgili hak ihlali kararı vermiştir.

Anayasa Mahkemesi, kararın gerekçesini şu cümlelerle ifade etmiştir:

Son olarak rahatsız edici de olsa siyasetçilere, kamuoyunca tanınan kişilere ve kamusal yetki kullanan görevlilere ilişkin yapılan eleştirilerin cezalandırılması caydırıcı etki doğurarak toplumdaki ve kamuoyundaki farklı seslerin susturulmasına yol açabilir. Cezalandırılma korkusu, çoğulcu toplumun sürdürülebilmesine engel olabilir. Bu nedenle başvuruya konu olayların geçtiği dönemde ve hâlen Cumhurbaşkanı olan müştekiye yönelik sözler söyleyen başvurucunun hapis cezası ile cezalandırılmasına karar verilmesi, bilgilendirme ve eleştiride bulunabilme ortamının bir sonucu olan çoğulcu topluma zarar verebilir.

DOI: https://doi.org/10.30546/19023.978-9952-8573-9-9.2025.9012.
ISBN: 978-9952-8573-8-2

Görüldüğü üzere Anayasa Mahkemesi kararlarında, aktif siyasette ve toplum önünde yer alan siyasetçilerin vatandaşların eleştirilerine daha fazla muhatap olma zorunluluğunun bulunduğu, bireylerin ifade özgürlüklerinin kısıtlanmasının çoğulcu demokrasiye zarar vereceğini, TCK m.299 hükmü kullanılmak suretiyle bireylerin ifade ve eleştiri özgürlüklerinin bertaraf edilemeyeceği konusunda bizimle aynı kanaattedir.

Dolayısıyla şunu ifade etmek gerekir ki, Cumhurbaşkanlığı Hükumet Sistemi'ne geçilmesinin ardından daha önceden sembolik makamda bulunan Cumhurbaşkanı artık hükumetin ve yürütme organının yegane aktörü haline gelmiştir. Aktif siyasette daha fazla rol alan Cumhurbaşkanı, gerçekleştirdiği politikalar ile toplumun her kesimini mutlu ve memnun etmesi düşünülemez. Dolayısıyla, aleyhinde yapılacak olan eleştirilere karşı daha fazla tolerans göstermesi gerekir. Ayrıca Parlamenter Sistemde yetkileri sembolik olan ve kural olarak devleti ve milleti temsille görevli olan Cumhurbaşkanı'na karşı işlenen hakaret fiillerinin, salt siyasi bir amaca yönelik işlendiği düşünülemez. Bu hakaretlerin doğrudan devletin ve milletin manevi şahsiyetine karşı gerçekleştirildiği düşünülebilir.

Cumhurbaşkanlığı Hükumet Sisteminde ise yürütme organının tek temsilcisi olan ve bizzat siyasi bir figür olarak karşımıza çıkan Cumhurbaşkanına karşı işlenen hakaret fillerinin büyük bir çoğunluğunun siyasi politikalara dönük olduğu söylenebilir. Bu gerekçeler ışığında kanaatimizce, Cumhurbaşkanlığı Hükumet Sistemin'in yapısı gereğince Cumhurbaşkanına hakaret suçunun, mevcut sistem ile uyuşmadığını söylemek yanlış olmaz.

Dolayısıyla, Cumhurbaşkanına hakaret suçunun mevcut Türk Ceza Kanunu'muzdan çıkarılmasının isabetli olacağını söylemek yanlış olmayacaktır (Demir, 73).

SONUÇ

5237 sayılı Türk Ceza Kanunu m.299 da Cumhurbaşkanına hakaret suçunu düzenlemiştir. İlgili suç tipi, devlet başkanı sıfatına haiz ve devletin manevi temsilcisi olan Cumhurbaşkanlığı makamını korumaktadır. Bu sebeple, yine Türk Ceza Kanunu'nun 125.maddesinde düzenlenen hakaret suçundan hukuki yarar bakımından farklılık arz etmektedir. Gerçekten de, TCK m.125 hükmünde düzenlenen hakaret suçu, bireylerin şeref ve haysiyetinin hukuk düzeni tarafından korunmasını amaçlamıştır.

Cumhurbaşkanlığı hükumet sisteminde, Cumhurbaşkanı hem devlet başkanı sıfatına haiz hem de siyasi karar alma mekanizmasının merkezinde yer almaktadır. Bu sebeple, siyasi bir süjeye sahiptir. Nitekim, siyasi bir figür olan Cumhurbaşkanı'nın siyasi arenada icra etmiş olduğu filler sebebiyle bireylerin eleştiri haklarını kullanmaları gayet normal bir durumdur. Bu sebeple, parlamenter sisteme nazaran bizzat hükumetin karar alma merci olan Cumhurbaşkanı'na karşı yöneltilen eleştirilerin, devletin manevi şahsına karşı gerçekleştirilen bir hakaret fiili olarak değerlendirmek son derece isabetsizdir. Bunun sebebi ise, ilgili hakaret fiilinin devlet başkanı sıfatına haiz olan Cumhurbaşkanı'na karşı mı işlendiği yoksa siyasi figür sıfatına haiz olan Cumhurbaşkanı'na mı karşı işlendiğinin belirsizliğidir. Gerçekten de, siyasetçiler gibi toplumun sürekli önünde yer alan kişilerin eleştiri

fiilerine karşı katlanma yükümlülükleri diğer bireylere nazaran daha fazla olması durumu son derece doğaldır. Bir başka husus ise, ceza hukuku gibi bireylerin işlemiş olduğu suçlara karşı ağır yaptırımlara sahip olan bir hukuk

dalında belirsizlik bulunmaması gerekmektedir. Bu sebeple TCK m.299 da düzenlenen Cumhurbaşkanına hakaret fiilinin, başta hükumet sisteminin yapısına uymaması sebebiyle, ayrıca bireylerin eleştiri ve ifade özgürlüğü haklarını kısıtlamasına yol açacağı gerekçeleri sonucunda, mevzuatımızdan kaldırılmasının isabetli olacağını düşünüyoruz.

KAYNAKÇA

Demir, Ö. (2018). Yeni Rejimde Cumhurbaşkanına Hakaret Suçuna Yönelik Eleştirel Bir İnceleme. Suç ve Ceza, (3), 43-75.

Olgaç, S. C.(2016). Cumhurbaşkanına Hakaret Suçu (TCK m. 299). Akademik Teklif Hukuk ve İdari Bilimler Dergisi, 5, 142-181.

Işık, T. (2022). Cumhurbaşkanına Hakaret Suçu Ve İfade Özgürlüğü. Yeditepe Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, 19(2), 735-774.

DOI: https://doi.org/10.30546/19023.978-9952-8573-9-9.2025.9012.
ISBN: 978-9952-8573-8-2

PARLAMENTER SİSTEMDE VE CUMHURBAŞKANLIĞI HÜKUMET SİSTEMİNDE CUMHURBAŞKANININ KANUNLARI VETO ETME YETKİSİ

Kaan DÜZDEMİR

Girne Amerikan Üniversitesi
Hukuk Fakültesi, Kamu Hukuku, Girne, KKTC
ORCID Code: 0000-0001-9083-3978

ÖZET

1876 yılında Kanun-i Esasi'nin kabul edilmesi ile Türk tarihinde ilk defa anayasal sistem uygulanmaya başlanmıştır. Kanun-i Esasi, egemenliğin yegâne sahibi olan padişahın yetkilerini kısıtlamıştır. Belirli koşullar altında, yasama yetkisini Meclis-i Mebusan adı verilen meclise ait olduğunu ifade etmiştir. Buna karşın padişah devlet başkanı olarak yürütme yetkisini uhdesinde tutmaya devam etmiştir.1921 yılında ise, Teşkilat-ı Esasiye kanunu kabul edilmiştir. 1921 Anayasası olarak da geçen bu hukuk normu, kısa ve öz bir şekilde hazırlanmıştır. Gerçekten de 1921 Anayasasında düzenlenmeyen konulara ilişkin 1876 Kanun-i Esasi hükümlerinin kıyasen uygulanmasına devam edilmiştir. Cumhuriyetin ilanı ile 1924 Anayasası yürürlüğe girmiştir. 1924 Anayasası, salt bir parlamenter sistemi öngörmemiştir. Meclis Hükümeti sisteminin özelliklerinin baskınlığı kendisini hissettirtmiştir. Buna karşın, 1961 Anayasası ile hükümet sistemi salt bir parlamenter sisteme haline gelmiştir. 1982 Anayasası da tıpkı 1961 Anayasası gibi parlamenter sistemi benimsemiştir. 2017 yılına gelindiğinde ise, hükümet sisteminin değiştirilmesi hususunda referandum gerçekleştirilmiştir. Referandum neticesinde, ülkemizde Cumhurbaşkanlığı Hükumet Sistemi kabul edilmiştir. 2018 yılında ise, fiilen uygulanmaya başlanmıştır. Parlamenter sistemin en temel özelliği, yürütme organının çift yapılı olmasıdır. Gerçekten de yürütme organının bir kanadı olan bakanlar kurulu ülke gündeminin ve siyasetinin belirlenmesi bakımından asli unsurdur. Diğer kanat olan Cumhurbaşkanı ise, kural olarak icrai yetkilere sahip değildir. Genellikle, devlet organlarının yapmış oldukları işlemlerin anayasaya ve kanunlara uygun olup olmadığını inceler ve bu işlemlerin anayasaya ve kanunlara uygun bir şekilde yürütülmesi konusunda gerekli önlemleri alır. Bu önlemlerden belki de en önemlisi, Cumhurbaşkanı'nın kanunları veto etme yetkisidir. Cumhurbaşkanlığı Hükumet Sistemi ise, yürütme organını monist bir yapıya dönüştürmüştür. Gerçekten de, bu sistemde yürütme organı yalnızca Cumhurbaşkanından meydana gelmektedir. Bir başka deyişle, Cumhurbaşkanı hem yürütme organının icrai makamı hem devlet organlarının yapmış oldukları işlemleri denetleyen ve bu işlemlerin hukuka uygunluğunu denetleme görevine haiz bir makam haline gelmiştir. Böylece Cumhurbaşkanlığı Hükumet Sisteminde de Cumhurbaşkanının, meclis tarafından kabul edilen kanunları veto etme

DOI: https://doi.org/10.30546/19023.978-9952-8573-9-9.2025.9012.
ISBN: 978-9952-8573-8-2

yetkisine sahip olduğunu söyleyebiliriz. Bu çalışmamızda, Cumhurbaşkanının parlamenter sistemde kanunları veto etme yetkisi ile Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sisteminde kanunları veto etme yetkisi karşılaştırılmalı bir şekilde incelenecektir.

Anahtar Kelimeler: Parlamenter Sistem, Cumhurbaşkanlığı Hükumet Sistemi, Cumhurbaşkanı, Geciktirici veto, Güçleştirici veto

THE PRESIDENT'S POWER TO VETO LAWS IN PARLIAMENTARY SYSTEM AND PRESIDENTIAL SYSTEM OF GOVERNMENT

ABSTRACT

With the adoption of the Kanun-i Esasi in 1876, it began to be applied to the constitutional system for the first time in Turkish history. The Kanun-i Esasi restricted the powers of the sultan, who was the sole owner of sovereignty. Under certain conditions, it stated that the legislative power belonged to the assembly called Meclis-i Mebusan. In contrast, the sultan continued to hold the executive power as the head of state. In 1921, the Teşkilat-ı Esasiye law was adopted. This legal norm, also known as the 1921 Constitution, was prepared in a short and concise manner. Indeed, the provisions of the 1876 Kanun-i Esasi continued to be applied analogously to the issues not regulated in the 1921 Constitution. The 1924 Constitution came into force with the proclamation of the Republic. The 1924 Constitution did not foresee a purely parliamentary system. The dominance of the characteristics of the Parliamentary Government system made itself felt. In contrast, the government system became a purely parliamentary system with the 1961 Constitution. The 1982 Constitution adopted the parliamentary system just like the 1961 Constitution. In 2017, a referendum was held to change the government system. As a result of the referendum, the Presidential Government System was accepted in our country. In 2018, it was put into practice. The most fundamental feature of the parliamentary system is that the executive body is dual-structured. Indeed, the Council of Ministers, which is one wing of the executive body, is the primary element in determining the country's agenda and politics. The other wing, the President, does not have executive powers as a rule. It generally examines whether the transactions carried out by state bodies are in accordance with the constitution and laws and takes the necessary measures to ensure that these transactions are carried out in accordance with the constitution and laws. Perhaps the most important of these measures is the President's power to veto laws. The Presidential Government System, on the other hand, has transformed the executive body into a monist structure. Indeed, in this system, the executive body consists only of the President. In other words, the President has become both the executive authority of the executive body and an authority that oversees the transactions made by state organs and has the duty of monitoring the legality of these transactions. Thus, we can say that in the Presidential Government System, the President has the authority to veto the laws passed by the parliament. In this study, the President's

DOI: https://doi.org/10.30546/19023.978-9952-8573-9-9.2025.9012.
ISBN: 978-9952-8573-8-2

authority to veto laws in the parliamentary system and the President's authority to veto laws in the Presidential Government System will be examined comparatively.

Keywords: Parliamentary System, Presidential Government System, President, Delaying veto, Empowering veto.

GİRİŞ

Türk anayasa tarihinin ilk anayasası olan Kanun-i Esasinin kabul edilmesi ile yasama yetkisi kural olarak Mebusan Meclisine ait olmuştur. Mebusan Meclisi herhangi bir konuya ilişkin kanun tekliflerini genel kurulda görüşüp kabul ederse, ilgili kanunun yürürlüğe girebilmesi için padişahın onayı sunar. Yürütme organının güçlü süjesi olan padişah, dilerse kanunu onaylar dilerse de hiçbir gerekçe göstermeden kanunun yürürlüğe girmesini veto etmek suretiyle engelleyebilir. 1924 Anayasasında ise, meclis tarafından kabul edilen bir kanunun yürürlüğe girebilmesi için Cumhurbaşkanın ilgili kanunun ilanı için resmî gazeteye göndermesi gerekmektedir. 1961 Anayasasında ise, 1924 Anayasasına benzer bir sistem benimsenmiştir. Nitekim 1982 Anayasası da herhangi bir kanunun yürürlüğe girebilmesi için ilgili kanunun Cumhurbaşkanı tarafından resmî gazetede yayımlanmak üzere gönderilmesi şartı aramıştır. Görüldüğü üzere, Türk tarihinde yürürlükte olan anayasaların hepsi kanunların yürürlüğe girebilmesi açısından devlet başkanı sıfatına haiz olan makamın uygun bulma şartını aramıştır. (Yüksel,1996:178). 2018 yılında uygulanmaya başlayan Cumhurbaşkanlığı Hükumet Sisteminde de veto müessesi yer almaktır. Şunu da ifade etmek gerekir ki, iki sistemin Cumhurbaşkanına tanıdığı veto yetkisinin nitelikleri birbirlerinden oldukça farklıdır. Gerçekten de veto yetkisi hususunda Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sistemi, parlamenter sisteme kıyasla Cumhurbaşkanının kanunları veto etme konusunda yetkisini arttırmıştır. Bir başka deyişle, Hükumet Sisteminde, Cumhurbaşkanı tarafından veto edilen bir kanunun meclis tarafından kabul edilip yürürlüğe girebilme ihtimali parlamenter sisteme kıyasla daha düşüktür. Çalışmamızda, yukarıda ifade edilen iki sistem açısından veto etme müessesesinin işleyişi ve mahiyeti ele alınacaktır.

I. Veto Kavramı ve Veto Türleri

Veto, meclis tarafından görüşülen ve kabul edilen bir kanunun mahiyetinin hukuka aykırı olduğunu düşünen devlet başkanının, ilgili kanunun yeniden görüşülmesi amacıyla kural olarak meclise iade etmesi olarak tanımlanabilir (Hamurcu,2024:162).

Tabi ki bu kuralın bir istisnası bulunmaktır. Bazı hallerde, bir kanunun yürürlüğü konusunda devlet başkanının rızası bulunmaz ise, ilgili kanun meclise iade edilmez ve ilgili yürürlüğe girmeme hususu kesinleşir. Bu veto türüne, mutlak veto denilmektedir. Nitekim 1876 Kanun-i Esasiye göre, meclis tarafından kabul edilen bir kanunun yürürlüğe girebilmesi için padişah tarafından onaylanması zorunludur. Padişah, ilgili kanun teklifinin yürürlüğe girmesine onay vermez ise, meclis bu kanunun yürürlüğe girmesini sağlamak amacıyla padişaha baskı yapamaz. Bir başka deyişle meclis, padişahın veto ettiği kanunun yürürlüğe girmesi amacıyla yeniden karar alıp, ilgili kanunun padişah tarafından

DOI: https://doi.org/10.30546/19023.978-9952-8573-9-9.2025.9012.
ISBN: 978-9952-8573-8-2

onaylanmasını sağlayamaz. Görüldüğü üzere, burada padişahın kullandığı veto türü mutlak vetodur. Mutlak vetoda, devlet başkanının yürürlüğe girmesini onaylamadığı bir kanun hiçbir suretle yürürlüğe giremez.

Bir başka veto türü ise güçleştirici vetodur. Güçleştirici veto, meclis tarafından kabul edilen bir kanun teklifinin devlet başkanı tarafından veto edilmesi halinde kanunun kabul edilip devlet başkanı tarafından yürürlüğe girmesi amacıyla onaylanmasının zorunlu hale gelmesi için ilgili kanun teklifinin mecliste nitelikli bir çoğunluk ile yeniden kabul edilmesinin gerekmesi olarak tanımlanabilir. Örnek vermek gerekirse mevcut hükümet sistemimiz olan Cumhurbaşkanlığı Hükumet Sisteminde, Cumhurbaşkanının veto ettiği bir kanunun yürürlüğe girebilmesi için meclis üye tam sayısının salt çoğunluğunun yeniden ilgili kanun teklifini kabul etmesi gerekir. İş bu örnek, güçleştirici vetonun mahiyetini ortaya koymaktadır.

Nihayet, son veto türü ise geciktirici vetodur. Geciktirici veto, meclis tarafından kabul edilen bir kanunun devlet başkanı tarafından veto edilmesi durumunda, meclisin ilgili kanun teklifini basit çoğunlukla yeniden kabul edip, devlet başkanının ilgili kanunun yürürlüğe girmesi amacıyla onay verme zorunluluğu altına sokma durumu olarak ifade edilebilir. Örnek vermek gerekirse, 1982 Anayasasının ilk halinde, anayasa koyucu kural olarak meclisin kabul ettiği bir kanunun yürürlüğe girebilmesinin engellenmesi konusunda Cumhurbaşkanına tanıdığı veto yetkisinin etkisinin sınırlı olmasının gerekliliği hususunu benimsemiştir. Bir başka deyişle, Cumhurbaşkanının veto yetkisi mutlak değildir. Yani, Cumhurbaşkanı tarafından veto edilen kanun teklifi meclis tarafından basit çoğunluk ile yeniden kabul edilirse, Cumhurbaşkanı ilgili kanunun yayımlanması amacıyla resmî gazeteye göndermek zorundadır. İş bu örnek, geciktirici vetonun niteliğine uygun düşmektedir.

II. Parlamenter Sistemde Cumhurbaşkanının Kanunları Veto Yetkisi ve Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sisteminde Veto Yetkisine İlişkin Yeni Düzenlemeler

Parlamenter sistemde, Cumhurbaşkanı devlet başkanı sıfatıyla görev yapmaktadır. Cumhurbaşkanı, anayasanın uygulanması ve devlet organlarının uygun ve düzenli bir şekilde çalışmasını sağlamakla yükümlüdür (Keser,2003:151). Bir başka deyişle, parlamenter sistemde Cumhurbaşkanı'nın siyasi anlamda doğrudan icrai bir fonksiyonu yoktur. Cumhurbaşkanı'nı devlet organlarının yapmış olduğu işlemlerin hukuka uygunluğunu denetlemekle görevlidir. Bu yetkisi neticesinde, devlet organlarından birisi olan Türkiye Büyük Millet Meclisi'nin kabul ettiği kanunların da anayasaya ve hukuka uygun olup olmadığını denetleme hakkına sahiptir. Mecliste kabul edilen bir kanun teklifinin toplumdaki bireyler açısından bağlayıcı olabilmesi için resmî gazetede yayımlanması gerekmektedir. Kanunlar, resmî gazetede yayımlanmadığı sürece bireyler açısından bağlayıcı olmaz. Bir kanunun resmî gazetede yayımlanması için ilgili kanunun Cumhurbaşkanı tarafından yayımlanmak üzere resmî gazeteye göndermesi şarttır.

Bu husus anayasamızın 89.maddesinde şu şekilde düzenlenmiştir:

DOI: https://doi.org/10.30546/19023.978-9952-8573-9-9.2025.9012.
ISBN: 978-9952-8573-8-2

Cumhurbaşkanı, Türkiye Büyük Millet Meclisince kabul edilen kanunları on beş gün içinde yayımlar.

Yayımlanmasını kısmen veya tamamen uygun bulmadığı kanunları, bir daha görüşülmek üzere, bu hususta gösterdiği gerekç e ile birlikte aynı süre içinde, Türkiye Büyük Millet Meclisine geri gönderir. Cumhurbaşkanınca kısmen uygun bulunmama durumunda, Türkiye Büyük Millet Meclisi sadece uygun bulunmayan maddeleri görüşebilir. Bütçe kanunları bu hükme tabi değildir.

Türkiye Büyük Millet Meclisi, geri gönderilen kanunu üye tamsayısının salt çoğunluğuyla aynen kabul ederse, kanun Cumhurbaşkanınca yayımlanır; Meclis, geri gönderilen kanunda yeni bir değişiklik yaparsa, Cumhurbaşkanı değiştirilen kanunu tekrar Meclise geri gönderebilir.

Anayasa değişikliklerine ilişkin hükümler saklıdır.

Görüldüğü üzere bütçe kanunları ve anayasa değişikliğine ilişkin kanun teklifleri haricinde, kural olarak Cumhurbaşkanı kanunları veto etme yetkisine sahiptir. Öğretide bazı yazarlar veto kavramı yerine geri gönderme kavramını kullanmaktadır. Kanaatimizce, bu iki kavram arasında anlam bakımından bir fark bulunmamaktadır. Dolayısıyla, gerek veto etme kavramı gerekse de geri gönderme kavramı birbirlerinin yerine geçen kavramlar olarak karşımıza çıkmaktadır (Anayurt, 2021:451). Cumhurbaşkanı'nın bir kanun ile ilgili veto yetkisini kullanması bakımından süre ile sınırlama öngörülmüştür. Gerçekten de anayasamızda bu süre 15 gün olarak belirlenmiştir. Dolayısıyla, Cumhurbaşkanı bir kanun hakkında veto etme veya resmî gazetede yayımlanmak üzere gönderme haklarından hangisini kullanacağını 15 gün içerisinde belirlemek zorundadır. Veto edilen bir kanun, mecliste görüşülmek üzere geri gönderilir. Bu kanun, tamamen veto edilebileceği gibi kısmen de veto edilebilmesi mümkündür. Bu durumda, meclis isterse kanun teklifinin tamamı üzerinde görüşme yapabileceği gibi yalnızca veto edilen hükümler üzerinden de görüşme yapabilir. Nihayet, meclis ilgili kanun hakkında görüşmelerini tamamlar ve ilgili kanun genel kurulda yeniden oylamaya sunulur. Mecliste görüşülen kanun, belirli bir çoğunlukla yeniden kabul edildiği takdirde, Cumhurbaşkanı ilgili kanun teklifini resmî gazetede yayımlanmak üzere göndermek zorundadır. Mecliste kabul çoğunluğu hususunda parlamenter sistemin uygulandığı dönem ile hali hazırdaki hükumet sistemimiz olan Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sistemi arasında farklılıklar bulunmaktadır.

Parlamenter sistemin uygulandığı dönemde, Cumhurbaşkanı tarafından veto edilen bir kanunun meclis genel kurulunda basit çoğunluk ile yeniden kabul edilmesi durumunda Cumhurbaşkanı, ilgili kanunun yayımlanması için kanunu resmî gazeteye göndermek zorundadır. Görüldüğü üzere, meclis tarafından ilgili kanunun resmî gazetede yayımlanması amacıyla yeniden yapılan oylamada, ilk oylama kıyasla ağırlaştırıcı bir kabul oyu sayısı aranmaz. Daha doğru bir ifadeyle Cumhurbaşkanının buradaki veto yetkisi, ilgili kanunun yeniden mecliste istişare edilmesini amaçlar. Öğretide bu veto türüne, geciktirici veto denilmektedir.

Günümüzdeki hükümet sistemimiz olan Cumhurbaşkanlığı Hükumet Sisteminde, Cumhurbaşkanı'nın kanunları veto yetkisi büyük oranda parlamenter sistemdeki prosedürler ile benzerlik göstermektedir.

Gerçekten de, mecliste kabul edilen bir kanun Cumhurbaşkanı'na gönderilir. Cumhurbaşkanı, 15 gün içerisinde ilgili kanunun yayımlanması amacıyla resmî gazeteye gönderebileceği gibi kanunu veto etme hakkına da sahiptir. Cumhurbaşkanı'nın kanunu veto etmesi halinde, kanun yeniden görüşülmek üzere meclise gönderilir. İlgili kanun meclis genel kurulunda yeniden görüşülür. Kanun, meclis genel kurulunda en az üye tam sayısının salt çoğunluğu ile yeniden kabul edilirse, resmî gazetede yayımlanmak üzere Cumhurbaşkanına gönderilir. Bu durumda, ilgili kanunun Cumhurbaşkanınca resmî gazetede yayımlanması amacıyla göndermek zorundadır. Görüldüğü üzere, mevcut sistemde veto edilen bir kanunun Cumhurbaşkanı tarafından yayımlanmak üzere resmî gazeteye gönderilmesi hususunun zorunlu olması için meclis üye tam sayısının en az salt çoğunluğu ile kabul edilmesi gerekmektedir. Görüldüğü üzere, Cumhurbaşkanlığı Hükumet Sisteminde veto edilen bir kanunun yayımlanıp yürürlüğe girmesi için gerekli olan milletvekili sayısı ilgili kanunun ilk defa meclis genel kurulunda görüşülüp kabul edilmesi için gerekli olan basit çoğunluk (151) olan sayıya kıyasla yeterli olmamaktadır. Aksine, veto edilen bir kanunun resmî gazetede yayımlanması amacıyla Cumhurbaşkanı'na gönderilmesi için gereken çoğunluk meclisin nitelikli çoğunluk sayısı olan 301 milletvekilidir. Bu durumda, meclisin veto edilen bir kanunu yeniden Cumhurbaşkanı'na gönderme hususunda elini güçlendirmektedir. Cumhurbaşkanı'nın mevcut sistemdeki bu veto yetkisi öğretide, güçleştirici veto olarak adlandırılmıştır. Dolayısıyla mevcut sistemde kanunların veto edilmesi müessesinde Cumhurbaşkanı'nın yetkisi parlamenter sisteme kıyasla güçlendirilmiştir.

SONUÇ

Veto müessesi, ilk anayasamız olan 1876 tarihli Kanun-i Esasiden beri anayasal sistemimizde kendisine yer bulmuştur. Devlet başkanı statüsüne haiz olan Cumhurbaşkanı, devlet organlarının uyumlu ve hukuka uygun çalışmasından sorumludur. Bu sebeple, devlet organlarını hukuka ve anayasaya göre denetleme yetkisine sahiptir. Bu gerekçe ışığında, devlet organlarından birisi olan meclisin de bazı yetkilerini kullanmasında ve bu yetkilerin doğurduğu sonuçların hukuk aleminde kendisine yer bulmasının tamamlayıcı şartı olarak Cumhurbaşkanı'nın zımni onayı aranabilir.

Meclisin yapmış olduğu kanunlarında hukuk aleminde bireyler açısından bağlayıcılık niteliğine haiz olması için Cumhurbaşkanı'nın ilgili kanunu resmî gazetede yayımlanması amacıyla göndermesi gerekmektedir. Cumhurbaşkanı önüne gelen bir kanunun anayasaya ve hukuka aykırı olduğunu düşünüyorsa 15 gün içerisinde kanunu yeniden görüşülmek üzere meclis genel kuruluna gönderir. Meclis genel kurulu, ilgili kanunu yeniden görüşür. Meclis tarafından, belirli sayıdaki milletvekili tarafından ilgili kanunun yürürlüğe girmesinde ısrar edilirse yani ilgili kanun mecliste belirli bir kabul oyu ile yeniden Cumhurbaşkanı'na gönderilirse, Cumhurbaşkanı ilgili kanunun yayımlanması amacıyla kanunu resmî gazeteye göndermek zorunda kalacaktır. Parlamenter sistemde, Cumhurbaşkanı tarafından veto edilen bir kanunun meclis tarafından yeniden Cumhurbaşkanı'na gönderilmesi için gereken milletvekili sayısı en az basit çoğunluk olan (151)sayısıdır. Buna karşın, Cumhurbaşkanlığı Hükumet Sisteminde ise veto edilen bir kanunun Cumhurbaşkanı'na yeniden

DOI: https://doi.org/10.30546/19023.978-9952-8573-9-9.2025.9012.
ISBN: 978-9952-8573-8-2

gönderilmesi için aranan asgari çoğunluk, nitelikli çoğunluk olan meclis üye tam sayısının salt çoğunluğudur. Görüldüğü üzere, veto yetkisi hususunda parlamenter sistemde ve Cumhurbaşkanlığı Hükumet sisteminde benzerlikler görülse de veto edilen kanunun yürürlüğe girmesi hususunda meclisin ısrar etmesi için gerekli olan çoğunluk sayısında farklılıklar görülmektedir.

KAYNAKÇA

Metin, A. G. Y. (1996). Cumhurbaşkanının Geri Gönderme Yetkisi. Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, 1(1).

Hamurcu, O. (2024). Yasama Fonksiyonunun Özellikleri Açısından Cumhurbaşkanının Veto (Geri Gönderme) Yetkisi. Sakarya Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi.

Keser, H. (2003). Türk Hukukunda Cumhurbaşkanının Kanunları Denetleme Yetkisi. Selçuk Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, 11, 139-163.

Anayurt, Ö. (2021). Anayasa Hukuku Genel Kısım (Temel İlkeler, Kavram ve

Kurumlar), 4. Baskı, Seçkin Yayıncılık, Ankara.

DOI: https://doi.org/10.30546/19023.978-9952-8573-9-9.2025.9012.
ISBN: 978-9952-8573-8-2

TÜRKİYEDE UYGULANAN %7 GENEL SEÇİM BARAJININ TEMSİLDE ADALET VE YÖNETİMDE İSTİKRAR İLKELERİ KAPSAMINDA DEĞERLENDİRİLMESİ

Kaan DÜZDEMİR

Girne Amerikan Üniversitesi
Hukuk Fakültesi, Kamu Hukuku, Girne, KKTC
ORCID Code: 0000-0001-9083-3978

ÖZ

Siyasi partiler, devleti meydana getiren temel organlarında görev alan temsilcilerinin bireyler tarafından belirlenmesinde önemli bir araçtır. Bu organlar yasama, yürütme ve yargı organlarıdır. Bireyler, faaliyette olan siyasi partiler aracılığı ile demokratik yönetim biçiminin uygulandığı devletlerde yasama ve yürütme organlarında görevlendirilecek olan kişileri belirler. Bu kapsamda siyasi partilerin, bireylerin devlet yönetiminin kapsamını ve niteliğinin belirlemeleri konusunda bir vasıta olarak karşımıza çıkmaktadır. Siyasi partileri, dernek veya vakıf gibi kuruluşlardan ayıran en önemli husus da budur. Siyasi partiler, devletlerin yasama organında görev alacak temsilcilerin bireyler tarafından belirlenmesi konusunda bir nevi aracı konumundadır. Temsilcilerin belirlenme yöntemi ise, ilgili ülkenin benimsediği seçim sistemi ile paralellik arz etmektedir. Bazı ülkelerde uygulanan seçim sistemleri saf bir demokrasinin tesis edilmesi amacına hizmet ediyor olsa da bazı ülkelerde ise ilgili seçim sisteminin önceliği siyasi istikrardır. Ülkemizde ise, karma bir sistem benimsenmiş olup anayasamızın amir hükmü gereğince seçim kanunlarına ilişkin hükümlerin temsilde adalet ve yönetimde istikrar ilkesi doğrultusunda düzenlenmesi gerekmektedir. Bu doğrultuda, 2839 sayılı Milletvekili Seçim Kanunu'nun 33.maddesinde seçim barajı düzenlenmiştir. Bu kanun maddesinin ilk halinde, bir siyasi partinin mecliste temsil edilmesi için ülke genelinde geçerli oyların en az %10'nunu kazanmış olması gerekmektedir. Aksi takdirde, bireylerin ilgili siyasi partiye vermiş oldukları oyların mecliste temsil edilememesi hususu gündeme gelmektedir. Buna karşın, 31 Mart 2022 tarihinden itibaren, %10 olarak benimsenen seçim barajı %7'ye düşürülmüştür. Bu çalışmamızda, ülkemizde uygulanan seçim barajının, mevcut hükumet sistemimiz olan Cumhurbaşkanlığı Hükumet Sistemi'ne uygun olup olmadığı ve seçim barajı uygulamasının anayasamızın ön gördüğü temsilde adalet ve yönetimde istikrar ilkeleri ile bağdaşıp bağdaşmadığı hususu değerlendirilecektir.

***Anahtar Kelimeler**: Siyasi partiler, Cumhurbaşkanlığı Hükumet Sistemi, Seçim barajı, Temsilde adalet, Yönetimde İstikrar.*

DOI: https://doi.org/10.30546/19023.978-9952-8573-9-9.2025.9012.
ISBN: 978-9952-8573-8-2

THE EVALUATION OF THE 7% GENERAL ELECTION THRESHOLD IN TURKEY WITHIN THE SCOPE OF THE PRINCIPLES OF JUSTICE IN REPRESENTATION AND STABILITY IN GOVERNANCE

ABSTRACT

Political parties are an important tool in determining the representatives who will serve in the basic organs that constitute the state. These organs are the legislative, executive and judicial organs. Individuals determine the individuals who will be assigned to the legislative and executive organs in states where democratic governance is implemented through the political parties in operation. In this context, political parties appear as a tool for individuals to determine the scope and nature of state governance. This is the most important aspect that distinguishes political parties from organizations such as associations or foundations. Political parties are in a kind of intermediary position in determining the representatives who will serve in the legislative organs of states by individuals. The method of determining the representatives is parallel to the election system adopted by the relevant country. While the election systems implemented in some countries serve the purpose of establishing a pure democracy, in some countries the priority of the relevant election system is political stability. In our country, a mixed system has been adopted and, in accordance with the mandatory provision of our constitution, the provisions regarding the election laws must be regulated in line with the principle of justice in representation and stability in administration. Accordingly, the election threshold was regulated in Article 33 of the Parliamentary Election Law No. 2839. In the first version of this law, a political party must have won at least 10% of the valid votes nationwide in order to be represented in parliament. Otherwise, the issue of individuals' votes for the relevant political party not being represented in parliament comes to the fore. On the other hand, as of March 31, 2022, the election threshold adopted as 10% has been reduced to 7%. In this study, we will evaluate whether the election threshold applied in our country is compatible with our current government system, the Presidential Government System, and whether the application of the election threshold is compatible with the principles of justice in representation and stability in administration envisaged by our constitution.

Keywords: Political parties, Presidential Government System, Election threshold, Justice in representation, Stability in administration.

GİRİŞ

Günümüz dünyasında insan nüfusu son derece fazladır. Bu kalabalığın bir sonucu olarak, bireylerin mensubu olduğu devletin karar alma süreçlerinde doğrudan rol oynaması imkânsız hale gelmiştir. Bu sorun, temsili demokrasi dediğimiz uygulama ile çözülmüştür. Siyasi partiler ise, temsili demokrasi uygulamasında hayati öneme sahip oluşumlardır. Devlet dediğimiz tüzel kişinin karar alma mekanizmasında siyasi partiler bireylerin iradelerini sağlıklı bir şekilde yansıtmaları açısından son derece önemli bir konumdadır (Akyel,208:117). Gerçekten de bireyler siyasi partiler aracılığı ile

görüşlerinin ve fikirlerinin devlet politikası haline gelmesini sağlamaya çalışırlar. Bu sebeple, siyasi partiler demokratik ülkelerde vazgeçilmez bir unsurdur. Siyasi partilerin varlığı o derece önemlidir ki, yukarıda ifade edilen sebepler neticesinde siyasi partiler olmaksızın gerçek manada çağdaş demokratik bir sistemden söz edilemez (Erdoğan, 2016:60).

Bireylerin iradelerinin sağlıklı ve sisteme uygun olarak temsil edilmesi amacıyla ilgili kanunlarda belirli sistemler ve prensipler ön görülmüştür. Ülkemizde ise, mevcut anayasamız bu sistemin ne olacağını doğrudan belirtmek yerine sistemin temel çerçevesini bize belirtmiştir. Anayasamız 67. Maddesinde siyasi partiler kanunun, temsilde adalet ve yönetimde istikrar ilkesine uygun bir şekilde düzenlenmesinin bir zorunluluk olduğunu belirtmiştir. Bu çerçeve dahilinde, ülkemizde siyasi partilerin tabi olduğu usuller ve temsil edilmeleri için gerekli şartlar düzenlenmiştir. Nitekim, siyasi partilerin meclis bünyesinde temsil edilmesinin en önemli şartı ise ülke genelinde %7 olarak uygulanan seçim barajını aşmasıdır. Çalışmamızın ana çerçevesi, ülkemizde uygulanan %7 seçim barajının anayasamızın öngördüğü temsilde adalet ve yönetimde istikrar ilkesi ile bağdaşıp bağdaşmadığı hususudur.

I. Ülkemizde Seçim Barajı Uygulamasının Amacı ve Parlamenter Sistem Açısından Seçim Barajı Uygulamasının Önemi

Ülkemizde dönemsel olarak seçim barajının yeniden düzenlenmesi hususunda tartışmalar gündeme gelmiştir. Bu tartışmalar bazen seçim barajının tamamen kaldırılması yönünde olmuş ise de ağırlıklı olarak seçim barajının düşürülmesi noktasında yoğunlaşmıştır. Seçim barajının düşürülmesi taleplerinin en önemli gerekçesi ise mecliste sadece siyasi açıdan güçlü olan belirli siyasi partilerin temsil edilmesinin, temsili demokrasi ilkesine aykırılık teşkil ettiği düşüncesidir. Nitekim, bu doğrultudaki fikirler tamamen haksız sayılmaz. Gerçektende, seçim barajı uygulaması sebebiyle bazı dönemlerde mecliste yalnızca iki siyasi partinin temsil edildiği görülmektedir. Örneğin, 3 Kasım 2002 seçimlerinde Adalet ve Kalkınma Partisi ile Cumhuriyet Halk Partisi seçim barajını aşıp meclise girme hakkı elde etmişlerdir. Bu iki siyasi partinin toplam oy oranı %53,68'dir. Görüldüğü üzere, yaklaşık %47'lik bir seçmenin kitlesinin iradesi meclise yansımamıştır. Bunun gibi, birçok olumsuz örnek yüzünden seçim barajı uygulamasının değiştirilmesi talebi sık sık kamuoyunda gündeme gelmiştir (Yıldız, 2018:117).

Kamuoyunun haklı talepleri doğrultusunda, 31 Mart 2022 tarihinde kabul edilen kanun değişikliği ile ülkemizde uygulanan %10'luk seçim barajı, %7 olarak uygulanmaya başlamıştır. Böylece, seçim barajı uygulaması kısmen de olsa temsilde adalet ilkesi doğrultusunda düzenlenmeye çalışılmış olsa da yine de %7 oranında bir barajın tercih edilmesi bu ilkenin uygulanması hususunda başarılı bir tercih olduğunu söylemek pek mümkün gözükmemektedir (Türk,2006:109).

Seçim sistemi, temsilde adalet ve yönetimde istikrar ilkelerini temel alınmak suretiyle hazırlanmak zorundadır. Parlamenter sistemde seçim barajı uygulaması, temsilde adaleti kati suretle sağlama

DOI: https://doi.org/10.30546/19023.978-9952-8573-9-9.2025.9012.
ISBN: 978-9952-8573-8-2

noktasında eksik kalmaktadır. Buna karşın, madalyonun diğer yüzü olan yönetimde istikrar ilkesinin hayata geçirilmesi hususunda başarı göstermektedir (Ustabulut,2018:341). Özellikle, seçim barajı uygulaması yürütmenin iki saç ayağından birisi olan bakanlar kurulunun oluşturulmasında meclise büyük kolaylık sağlamıştır. Gerçektende, yalnızca seçim barajını aşan partilerin mecliste yer almasının sonucunda göreve başlamak için meclisten güven oyu almak zorunda olan bakanlar kurulunun oluşturulma süreci kısmen de olsa hızlanmıştır. Bunun sonucunda, devletin yürütme organları içerisinde icrai ve karar alıcı konumda bulunan bakanlar kurulu daha istikrarlı ve sürdürülebilir hale gelmiştir. Yani, seçim barajı uygulamasının ülkemizde parlamenter sistemin uygulandığı dönemde temsilde adalet ilkesinin uygulanması noktasında başarılı olmasa bile yönetimde istikrar ilkesinin hayata geçirilmesi açısından büyük oranda başarılı olduğu söylenebilir.

II. Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sisteminde Seçim Barajının Gerekliliği Sorunu

Ülkemizde, 16 Nisan 2017 tarihinde gerçekleştirilen ve yüzde %52'lik bir oy oranı ile kabul edilen referandum neticesinde 2018 yılında yapılan Cumhurbaşkanlığı ve Milletvekili Genel Seçimlerinin ardından Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sistemi uygulanmaya başlamıştır. Bu sistem, başkanlık sistemine büyük oranla benzemektedir. Bir başka deyişle, sistemin birçok özelliği başkanlık sistemi ile örtüşmekle birlikte, başkanlık sisteminden ayrılan özellikleri de bulunmaktadır. Dolayısıyla, Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sistemi öğretide kabul gören siyasi sistemlerin hiçbirisine uygun olmayan kendine özgü (sui generis) bir sistem olarak karşımıza çıkmaktadır.

Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sistemi'ni, temsilde adalet ve yönetimde istikrar ilkeleri açısından değerlendirmek gerekir. Gerçekten de bu sistemde yürütme organının temsilcisi olan Cumhurbaşkanı, doğrudan halkın oyları ile seçilmektedir. Bir başka deyişle, Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sisteminde parlamenter sistemde olduğu gibi yürütme organı meclis tarafından belirlenmemektedir (Öztürk, 2019:59). Bu nedenle parlamenter sistemde görülen koalisyon hükümetleri ve hükumet kurma krizleri gibi sorunlar, yeni sistemin yapısı gereği ortadan kalkmıştır. Dolayısıyla, seçim kanunlarının düzenlenmesindeki iki temel ilkeden birisi olan yönetimde istikrar ilkesinin uygulanması açısından herhangi bir sorun kalmamıştır.

Yeni sistemi, seçim kanunlarının düzenlenmesinde önem arz eden diğer bir ilke olan temsilde adalet ilkesi açısından da değerlendirmek gerekir. Ülkemizde parlamenter sistemin uygulandığı dönemde, yönetimde istikrar ilkesinin zedelenmemesi amacıyla temsilde adalet ilkesinden ödün vermek suretiyle belirli bir oy yüzdesini baz alarak siyasi partilerin mecliste temsil edilmesinin önündeki en büyük engel olan ülke genelinde seçim barajı sistemi uygulanmıştır. Seçim barajı sistemi, Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sistemine geçilmesinin ardından da uygulanmaya devam etmiştir. Eski sistem ile yeni sistemin baraj uygulaması açısından tek farkı eski sistemde seçim barajı olan %10'luk barajın, yeni sistemde %7 olarak uygulanmasıdır. Görüldüğü üzere, yürütmenin doğrudan halk tarafından seçildiği yeni sistemde, yönetimde istikrar ilkesinin kesin olarak teminat alınmasına rağmen seçim barajı

uygulaması sonucunda temsilde adalet ilkesinin eskiden beridir gelen alışkanlıklar neticesinde geri plana itildiğini görmekteyiz.

Kanaatimizce, yukarıda ifade ettiğimiz gerekçeler ışığında yeni sistemde yönetimde istikrar ilkesinin uygulanma sorunu bulunmamaktadır. Çünkü, yürütme organının başı olan Cumhurbaşkanı doğrudan halk tarafından seçilmektedir. Yani, kural olarak yürütme ile yasama arasında parlamenter sistemde olduğu gibi kuvvetli bir bağ bulunmamaktadır. Hal böyle olunca, seçim kanunlarının temel ilkelerinden birisi olan temsilde adalet ilkesinin tam ve sağlıklı bir şekilde uygulanması amacına yönelmek gerekir. Lakin, seçim barajı uygulaması neticesinde temsilde adalet ilkesi tam olarak hayata geçirilememektedir. Bir başka deyişle günümüzde seçim barajı uygulaması, siyasi partilerin almış oldukları oy oranlarına göre mecliste temsil edilmesinin önüne geçmektedir. Örnek vermek gerekirse, X siyasi partinin seçimlerde ülke genelinde %6,99 oranında bir oy alması durumunda mecliste temsilci bulunduramayacak. Bu durumun, yönetimde istikrar ilkesine bir katkı sağlamadığı gibi %6,99'a karşılık gelen oy sayısının da boşa gitmesine yol açacaktır. Görüldüğü üzere, seçim barajı uygulaması yeni sistemde yönetimde istikrar ilkesinin uygulanması ile bağlantısının bulunmadığı gibi, temsilde adalet ilkesinin uygulanması hususunu da engellemektedir. Dolayısıyla, yeni sistemin mahiyeti gereğince seçim barajı uygulamasının özündeki amaç da ortadan kalkmıştır.

SONUÇ

Ülkemizde 1961 Anayasasının kabul edilmesi ile gerçek manada parlamenter sistem uygulanmaya başlamıştır. Bu sistem, yasama ve yürütme organlarının ılımlı bir iş birliği göstermek suretiyle yumuşak ayrılığına dayanmaktadır. Gerçektende, yürütme kanadının icrai kanadı olan bakanlar kurulu meclis tarafından belirlenir ve bakanlar kurulunun göreve başlaması için meclisten güven oyu alması zorunludur. İş bu sebep ışığında, meclisteki siyasi partilerin temsil oranlarının güven oyunun sağlanması açısından dengeli ve makul olması gerekmektedir. Bu denge sağlanmadığı takdirde, bakanlar kurulu oluşamayacak ve yönetimde istikrar ilkesinin hayata geçirilmesi mümkün olmayacaktır. Nitekim, bu dengenin sağlanması noktasında seçim barajı uygulaması önem arz etmektedir. Gerçekten de seçim kanunlarının iki temel saç ayağından birisi olan yönetimde istikrar ilkesinin uygulanması, seçim barajının kabul edilmesi ile hayata geçirebilmektedir. Temsilde adalet ilkesinin ise, seçim barajının uygulaması sonucunda ifade ettiği mana bakımından uygulama alanı bulamadığını söylemek yanlış olmayacaktır. Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sisteminin uygulanmaya başlanması neticesinde, yürütme organı olan Cumhurbaşkanı doğrudan halk tarafından seçilmektedir. Bakanlar Kurulu'nun ise varlığına son verilmiştir. Bu hususlar neticesinde, yönetimde istikrar ilkesinin tavizsiz ve kesintisiz bir şekilde uygulama alanı bulduğunu söylenebilir. Buna karşın, yeni sistemde yürütme organının istikrarına ve kendisine verilen görevlerinin yerine getirilmesinin engellenmesine ilişkin herhangi bir mekanizma bulunmamaktadır. Gerçektende Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sisteminde, yasama ve yürütme organlarının görev ve yetkileri birbirlerinden sert bir şekilde ayrılmıştır. Bu iki erk kural olarak birbirlerinin görev alanına müdahale edemedikleri gibi birbirlerinin

DOI: https://doi.org/10.30546/19023.978-9952-8573-9-9.2025.9012.
ISBN: 978-9952-8573-8-2

varlığına son verme yetkisine de sahip değildir. Dolayısıyla, temsilde adalet ilkesinin geri plana itilmesine yol açan seçim barajı uygulamasının yeni sistemde varlığı devam ettirmesine ihtiyaç kalmamıştır.

KAYNAKÇA

Akyel, R. (2018). TÜRKİYE'DE SİYASİ PARTİLERİN HUKUKSAL KONUMLARI VE DENETİMLERİ. *Uyuşmazlık Mahkemesi Dergisi*, (12).

Erdoğan, D. (2016). Siyasi partilerin temsili demokrasi üzerindeki etkileri. İstanbul Aydın Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, 2(2), 59-74.

Öztürk, N. K. (2019). CUMHURBAŞKANLIĞI HÜKÜMET SİSTEMİNİN TEMEL DİNAMİKLERİ. ASSAM Uluslararası Hakemli Dergi, 6(15), 49-65.

Türk, H. S. (2006). Seçim, Seçim Sistemleri ve Anayasal Tercih. Anayasa Yargısı, 22(1), 75-113.

Ustabulut, B. (2018). Temsilde Adalet ve Yönetimde İstikrar İlkeleri Çerçevesinde Türkiye'de Ülke Seçim Barajı Uygulaması. İnsan Ve İnsan, 5(18), 341-358.

Yıldız, A. (2018). Seçim sistemleri ve Türkiye'de milletvekili seçim sistemine ilişkin bir öneri. Selçuk Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, 26(3), 113-153.

DOI: https://doi.org/10.30546/19023.978-9952-8573-9-9.2025.9012.
ISBN: 978-9952-8573-8-2

ACTIVE AGING AND SOCIAL PARTICIPATION: INNOVATIVE PRACTICES AND POLICY RECOMMENDATIONS FROM A SOCIAL WORK PERSPECTIVE

Yavuz ASLAN

Mardin Artuklu University, Department of Social Work, Mardin, Türkiye
ORCID ID: 0000-0002-6692-5247

Abstract

This study aims to examine the role of social work practices in the active aging processes of older individuals. A literature review method was adopted as the research approach. Within the scope of the review, key concepts such as active aging, social participation, social work in old age, age-friendly practices, and the empowerment of older adults were used to analyze academic articles, books, official reports, and policy documents published in both Turkey and internationally. The review covered more than 40 sources published between 2010 and 2024 that are directly related to the discipline of social work. Peer-reviewed original studies and publications from reputable institutions, such as the World Health Organization, the Turkish Statistical Institute (TÜİK), and the United Nations, were prioritized in the selection of sources. The data obtained were analyzed thematically, focusing on the roles of social work in supporting active aging, the challenges encountered, and innovative practices.

Keywords: Active aging, social participation, elderly welfare, social services.

1. Introduction

Aging is a multidimensional life stage in which individuals experience not only biological but also social, economic, and psychological changes and transformations. In this process, the concept of ‘active ageing’ plays a crucial role in protecting the physical health of individuals, maintaining social ties, leading an independent life, and enhancing the quality of life. The World Health Organization (WHO, 2002) defines active ageing as ‘the process of maximising health, participation and safety to improve the quality of life of individuals as they age’. This approach aims to integrate older individuals into social life, enabling them to lead productive, healthy, and safe lives.

The rapid increase in the elderly population on a global scale necessitates the re-evaluation of social service policies and practices. According to the United Nations' estimates (2023), the proportion of individuals aged 65 and over worldwide has reached approximately 10%. In Turkey, this rate has reached 10.2% as of 2023 (TÜİK, 2023). This demographic transformation brings to the agenda the

DOI: https://doi.org/10.30546/19023.978-9952-8573-9-9.2025.9012.
ISBN: 978-9952-8573-8-2

rights and needs of elderly individuals, not only benefiting from health services but also participating in social life, being productive, and taking part in decision-making processes.

The social work profession aims to meet the multidimensional needs of older individuals, increase their social participation, and develop interventions based on human rights. In this context, it is emphasized that elderly individuals should be treated not only as objects of care but also as essential actors, with their unique experiences, wisdom, and social contributions. This study aims to examine the concepts of active ageing and social participation from the perspective of the social work discipline and to discuss new approaches centred on the empowerment of older persons.

2. Conceptual Framework

2.1. Active Aging

The concept of active ageing refers to a holistic approach that enables older people not only to maintain their physical health but also to participate effectively in social life and feel safe. The World Health Organisation (2002) defines active ageing in three main dimensions: health (physical and mental well-being), security (economic and social protection), and participation (inclusion in social and cultural life). This approach recommends the development of social policy and service models that support the productivity of older people, viewing them as active participants rather than passive service recipients (Walker, 2002).

2.2. Community Engagement

Social participation refers to individuals taking an active role in social life in various ways, such as volunteering, fulfilling family roles, engaging in civil society activities, and participating in local government. Involving elderly individuals in decision-making processes, participating in social activities, and sharing their experiences both increase their welfare and strengthen social solidarity (Kendig, 2004). Neighbourhood-based social activities and social programmes carried out at the local level reduce the social isolation of elderly individuals and reinforce their sense of belonging (Lloyd-Sherlock et al., 2012).

2.3. Role of Social Work

The discipline of social work provides a professional framework that assesses the holistic needs of older adults and develops interventions at the individual, family, and community levels. Social workers provide not only physical care but also psychosocial support, maintenance of social relationships, rights-based advocacy, and facilitation of social participation. Within this framework, the participation of elderly individuals in decision-making processes should be encouraged, social support networks strengthened, and the elderly enabled to maintain their ties with society (Kalın, 2020).

3. Method

This study employed a purposeful literature review method to evaluate how the concepts of active ageing and social participation are addressed from the perspective of social work. In the literature review, keywords such as 'active ageing', 'social participation of older individuals', 'social work in old age', 'elderly-friendly cities', and 'social work practices' were used. The search was conducted through peer-reviewed articles, books, reports, and documents from national and international institutions, including the World Health Organisation, the United Nations, and TurkStat, published between 2010 and 2024.

The sources were evaluated in both Turkish and English and categorised thematically through content analysis. In selecting the analyzed studies, those directly related to social work practices in the field of aging, focusing on active aging and social participation, were preferred. In total, more than 40 sources were analysed and evaluated within the scope of the study.

4. Findings

The data obtained as a result of the literature review reveals the role of social work in the active ageing process and the practices that support the social participation of elderly individuals under five main themes:

4.1. Multidimensional Well-being and Service Access

It is emphasised that elderly individuals should be supported not only physically but also mentally and socially. In the literature, it is stated that social work practices should be structured with a holistic understanding of well-being, which supports the active ageing of older individuals (WHO, 2002; Walker, 2002).

4.2. Locally Based Services and Local Participation

Social service centres are institutions responsible for identifying the needs of elderly individuals, planning appropriate social service interventions, and monitoring these processes. They also provide protective, preventive, supportive, and developmental services, as well as guidance and counselling activities for the elderly in an integrated and accessible manner. These services are delivered in cooperation with public institutions, local administrations, universities, non-governmental organizations, and volunteers as needed. Ensuring effective coordination among all stakeholders is one of the primary responsibilities of these daytime social service institutions (Republic of Turkey Ministry of Family and Social Services, n.d.). Therefore, the accessibility of local services for the elderly plays a crucial role in promoting active ageing.

4.3. Programmes Promoting Intergenerational Solidarity

Intergenerational learning and experience transfer contribute to the maintenance of social ties by strengthening the social values of elderly individuals. Practices in European countries and Japan

DOI: https://doi.org/10.30546/19023.978-9952-8573-9-9.2025.9012.
ISBN: 978-9952-8573-8-2

demonstrate that projects involving interactions between the elderly and younger individuals yield positive outcomes at both individual and societal levels (Kendig, 2004).

4.4. Elderly Volunteering and Participation in Decision-Making Processes

The participation of older individuals in voluntary activities not only strengthens their self-worth but also increases their sense of social belonging. In addition, supporting participation in decision-making processes enables older individuals to become not only service recipients but also individuals who have a say in service production (Lloyd-Sherlock et al., 2012).

4.5. Elderly Friendly Physical and Social Environments

Organising the physical environment according to the needs of elderly individuals increases the effectiveness of social service practices. Planning that is sensitive to the needs of elderly individuals in areas such as transportation, housing, security, and access to green spaces creates environments that support active aging (WHO, 2007).

5. Discussion

The findings show that active ageing is not a process that can only be realised through individual efforts; social policy, service design, and professional practices shape this process. The discipline of social work has the potential to develop multidimensional forms of intervention that increase the participation of elderly individuals in social life, empower them, and support their quality of life.

Social workers' direct work with elderly individuals through neighbourhood-based service models strengthens their social relations and reduces isolation. At the same time, intergenerational programs and volunteering opportunities enable older individuals to share their life experiences and maintain their social connections. According to the literature, participation-based service models enhance both the self-worth and social productivity of elderly individuals.

However, it is observed that the social service system in Turkey is still largely care-oriented, and holistic models that prioritise the participation of older individuals have not become widespread. This situation constitutes an obstacle to the full integration of social work into the vision of active ageing. The dissemination of elderly-friendly city policies necessitates social work to play an active role in planning the physical environment.

6. Conclusion and Recommendations

This study analyzed the concepts of active ageing and social participation from a social work perspective and evaluated practices aimed at improving the quality of life for elderly individuals. The findings of the literature review revealed that social work has a multifaceted and strategic role in supporting active ageing. In particular, practices such as neighbourhood-based services, volunteering activities, intergenerational interaction programs, and elderly-friendly environmental arrangements enhance both the individual well-being and the sense of social belonging among older individuals.

However, it is understood that ageing services in Turkey are still predominantly care-oriented, and social service models that prioritise participation and social productivity are not sufficiently developed. This situation highlights the limitations of the active ageing approach in practice. Social workers need to position elderly individuals not only as those who require protection, but also as individuals who contribute to society.

The following suggestions can be developed in this direction:

Develop Locally Based Service Models: Local governments should establish neighbourhood-based social service centres that support elderly individuals in leading active lives within their communities.

Encourage Volunteering and Participation: Establish volunteer-based social programs and elderly advisory boards to leverage the knowledge and experience of older individuals.

Intergenerational programmes should be disseminated: Intergenerational interaction programmes should be made widespread in cooperation with educational institutions, NGOs, and social service organisations, thereby strengthening social ties.

Elderly Friendly Urban Policies: Elderly-friendly urban policies should be implemented, with planning made sensitive to the needs of elderly individuals in areas such as physical environment, transportation, housing, security, and social life. Social workers should take an active role in the design and implementation stages of these plans.

Social Work Education should be strengthened: The themes of old age, rights of the elderly, and active ageing should be integrated more comprehensively into the curricula of social work education in universities, students should be encouraged to specialise in this field.

In conclusion, in order to support active ageing in a sustainable and participatory manner, social work should be structured in a more effective and transformative way, both at the policy level and in practice. This approach will support older people in integrating into society, promoting their satisfaction with life, and enabling them to assume meaningful roles.

References

Kalın, D. (2020). Social work with the elderly: Fields of practice and approaches. Açılım Kitap.

Kendig, H. (2004). The Social Sciences and Successful Aging: Issues for Research in Asia–Oceania. Geriatrics & Gerontology International, 4(S1), 6–11. https://doi.org/10.1111/j.1447-0594.2004.00136.x

Lloyd-Sherlock, P., McKee, M., Ebrahim, S., Gorman, M., Greengross, S., & Prince, M. (2012). Population ageing and health. The Lancet, 379(9823), 1295–1296. https://doi.org/10.1016/S0140-6736(12)60519-4

Republic of Turkey Ministry of Family and Social Services. (n.d.). Social service centre. General Directorate of Family and Community Services. https://www.aile.gov.tr/sss/aile-ve-toplum-hizmetleri-genel-mudurlugu/sosyal-hizmet-merkezi/

Turkish Statistical Institute. (2023). Elderly statistics 2023. https://www.tuik.gov.tr

United Nations. (2023). World Social Report 2023: Leaving no one behind in an ageing world. https://desapublications.un.org/publications/world-social-report-2023-leaving-no-one-behind-ageing-world

DOI: https://doi.org/10.30546/19023.978-9952-8573-9-9.2025.9012.
ISBN: 978-9952-8573-8-2

Walker, A. (2002). A strategy for active ageing. International Social Security Review, 55(1), 121–139. https://doi.org/10.1111/1468-246X.00118

World Health Organization. (2002). Active ageing: A policy framework (Report No. WHO/NMH/NPH/02.8). https://apps.who.int/iris/handle/10665/67215

DOI: https://doi.org/10.30546/19023.978-9952-8573-9-9.2025.9012.
ISBN: 978-9952-8573-8-2

OKUN YASASI'NIN GELİŞMİŞLİK DÜZEYİNE GÖRE İNCELENMESİ: PANEL ARDL YAKLAŞIMI[51]

Ayşenur Demirtürk

İstanbul Beykent Üniversitesi, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, İktisat Anabilim Dalı Yüksek Lisans Öğrencisi
ORCID ID: https://orcid.org/0009-0008-4266-5736

Dr. Öğr. Üyesi Gözde Bozkurt

İstanbul Beykent Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, İktisat Bölümü
ORCID ID: https://orcid.org/ 0000-0001-8413-1099

Özet

Bu çalışma, ekonomik büyüme ile işsizlik arasındaki ilişkileri tanımlayan Okun Yasası'nın geçerliliğini, farklı ekonomik gelişmişlik düzeylerine sahip ülke grupları çerçevesinde ampirik olarak değerlendirmektedir. Gelişmiş ekonomilerden oluşan G7 ve gelişmekte olan ekonomileri temsil eden E7 ülkeleri örneklem olarak seçilmiş; bu doğrultuda 1991–2023 dönemine ait yıllık veriler, Dünya Bankası veri tabanından temin edilmiştir. Analiz sürecinde, panel veri yapısında ülkeler arası eşzamanlı şoklara duyarlılığı göz ardı etmemek adına Pesaran (2004) CD testi ile yatay kesit bağımlılığı sınanmış, durağanlık düzeyleri ise ikinci nesil birim kök testleri olan CADF ve CIPS yöntemleriyle tespit edilmiştir. Kısa ve uzun dönem dinamiklerini birlikte modelleyebilen Panel ARDL sınır testi yaklaşımı uygulanmıştır. Model tahminleri, gelişmiş ülkeler grubunda (G7) büyüme ile işsizlik oranı arasında uzun dönemde negatif ve istatistiksel olarak anlamlı bir ilişkinin bulunduğunu göstermektedir. Buna karşın, gelişmekte olan ülkeler (E7) grubunda söz konusu ilişkinin yönü ve gücü daha değişkendir; kısa dönemde hızlı tepki veren işsizlik oranları uzun dönemde istikrar kazanmakta zorlanmaktadır. Bu durum, gelişmiş ekonomilerin kurumsal yapılarının ve işgücü piyasası esnekliğinin, büyümenin istihdam üzerindeki etkisini daha öngörülebilir kıldığını ortaya koymaktadır. Çalışmada elde edilen bulgular, Okun katsayısının yapısal olarak ve ülkelerin gelişmişlik düzeyine göre farklılık gösterdiğini ortaya koymaktadır. Okun Yasası'nın yapısal bağlamda farklılık göstermesi, büyüme-istihdam ilişkilerinin evrensel sabit katsayılarla değil, ülkelere özgü ekonomik bağlamlar içinde değerlendirilmesi gerektiğine işaret etmektedir. Gelişmiş ülkelerde sermaye birikimi, teknolojik verimlilik ve sektör çeşitliliği nedeniyle büyüme istihdam yaratma kapasitesiyle daha senkronize seyrederken, gelişmekte olan ülkelerde düşük katma değerli üretim yapısı ve yüksek kayıt dışılık oranları bu senkronizasyonu zayıflatmaktadır. Bu nedenle, büyüme-istihdam ilişkisi, sadece çıktı düzeyindeki artışlarla değil, büyümenin niteliğiyle birlikte ele alınmalıdır. Bu durum, gelişmekte olan

[51] Bu bildiri, Ayşenur Demirtürk tarafından İstanbul Beykent Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü İktisat Anabilim Dalı'nda Dr. Öğr. Üyesi Gözde Bozkurt danışmanlığında hazırlanan "Okun Yasası'nın Farklı Ekonomik Gelişmişlik Düzeylerinde İncelenmesi: Karşılaştırmalı Analiz" başlıklı yüksek lisans tezinden türetilmiştir.

DOI: https://doi.org/10.30546/19023.978-9952-8573-9-9.2025.9012.
ISBN: 978-9952-8573-8-2

ülkelerde büyümenin işsizliği azaltma etkisinin daha sınırlı olduğunu ve yalnızca nicel değil niteliksel politikaların da gerekli olduğunu göstermektedir. Gelişmekte olan ülkelerde işsizlik ile büyüme arasındaki bağın daha zayıf olması, politika yapıcıların istihdam dostu büyüme stratejilerine yönelme gerekliliğini gündeme getirmektedir. Ayrıca, Panel ARDL modelinin öngörü performansı da değerlendirilmiş; G7 ve E7 ülkeleri için ayrı ayrı tahmin edilen modellerde ortalama hata ölçütleri olan MAE (Ortalama Mutlak Hata) ve RMSE (Kök Ortalama Kare Hata) kullanılmıştır. Sonuçlar, G7 ülkeleri modelinin öngörü doğruluğunun daha yüksek olduğunu ve işsizlik oranı tahminlerinde daha düşük hata verdiğini göstermektedir. E7 ülkelerinde ise tahmin hatalarının daha yüksek olması, istihdam-büyüme ilişkisinin hem daha değişken hem de yapısal faktörlerden daha fazla etkilendiğini göstermektedir. Bu da istihdam politikalarının belirsizlik altında daha dikkatli biçimde tasarlanması gerektiğine işaret etmektedir.

Anahtar Kelimeler: Okun Yasası, Panel ARDL, G7, E7, Gelişmişlik Düzeyi

REVIEW OF OKUN'S LAW ACCORDING TO DEVELOPMENT LEVEL: PANEL ARDL APPROACH[52]

Abstract

This study empirically evaluates the validity of Okun's Law, which defines the relationships between economic growth and unemployment, within the framework of country groups with different levels of economic development. G7 countries, consisting of developed economies, and E7 countries, representing developing economies, were selected as samples; accordingly, annual data for the period 1991–2023 were obtained from the World Bank database. In the analysis process, in order not to ignore the sensitivity to simultaneous shocks between countries in the panel data structure, cross-sectional dependency was tested with Pesaran (2004) CD test, and stationarity levels were determined with the second generation unit root tests CADF and CIPS methods. The Panel ARDL bounds test approach, which can model short- and long-term dynamics together, was applied. Model estimates show that there is a negative and statistically significant relationship between growth and unemployment rate in the long-term in the developed country group (G7). On the other hand, the direction and strength of the relationship in question is more variable in the developing country group (E7); unemployment rates, which respond quickly in the short term, have difficulty in achieving stability in the long term. This situation reveals that the institutional structures and labor market flexibility of developed economies make the effect of growth on employment more predictable. The findings of the study reveal that the Okun coefficient varies structurally and according to the development level of countries. The fact that Okun's Law varies in the structural context indicates that growth-employment relationships should be evaluated within country-specific economic contexts

[52] This paper is derived from the master's thesis titled "Review of Okun's Law According to Development Level: A Comparative Analysis" by Ayşenur Demirtürk, conducted under the supervision of Asst. Prof. Gözde Bozkurt at Istanbul Beykent University, Institute of Graduate Studies, Department of Economics.

DOI: https://doi.org/10.30546/19023.978-9952-8573-9-9.2025.9012.
ISBN: 978-9952-8573-8-2

rather than with universal fixed coefficients. While growth is more synchronized with employment creation capacity in developed countries due to capital accumulation, technological efficiency and sector diversity, in developing countries, low value-added production structure and high informality rates weaken this synchronization. Therefore, the growth-employment relationship should be addressed not only with increases in output levels but also with the quality of growth. This situation shows that the effect of growth on reducing unemployment is more limited in developing countries and that not only quantitative but also qualitative policies are necessary. The weaker link between unemployment and growth in developing countries brings to the agenda the need for policy makers to focus on employment-friendly growth strategies. In addition, the predictive performance of the Panel ARDL model was also evaluated; The mean error measures MAE (Mean Absolute Error) and RMSE (Root Mean Square Error) were used in the models estimated separately for G7 and E7 countries. The results show that the model for G7 countries has higher forecast accuracy and lower errors in unemployment rate forecasts. The higher forecast errors in E7 countries indicate that the employment-growth relationship is both more variable and more affected by structural factors. This indicates that employment policies should be designed more carefully under uncertainty.

Keywords: Okun's Law, Panel ARDL, G7, E7, Development Level

DOI: https://doi.org/10.30546/19023.978-9952-8573-9-9.2025.9012.
ISBN: 978-9952-8573-8-2

Türkiye'de Aile Politikalarında Kadın: Hukuki Düzenlemeler ve Uygulamalar Üzerine Bir İnceleme

Nuray GÜRSOY

Karamanoğlu Mehmet Bey Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü
Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Anabilim Dalı, Siyaset Bilimi Bilim Dalı
Yüksek Lisans Öğrencisi, Karaman/TÜRKİYE
ORCID: 0009-0006-5881-2441

ÖZET

Türkiye'de aile politikaları kapsamında kadına dair politikalar, toplumsal cinsiyet eşitliğini sağlama, kadınların iş gücüne katılımını artırma ve aile içi şiddeti önleme gibi çeşitli alanlarda önemli adımlar atmıştır. Bu politikalar, hem hukuki düzenlemelerle hem de uygulama planlarıyla şekillenmiştir. Özellikle 2012 yılında kabul edilen "6284 sayılı Ailenin Korunması ve Kadına Karşı Şiddetin Önlenmesine Dair Kanun", kadına yönelik şiddetin önlenmesi ve mağdurların korunması açısından önemli bir dönüm noktasıdır. Bu yasa, şiddet gören ya da şiddet tehdidiyle karşı karşıya olan kadınların, çocukların ve aile üyelerinin korunmasını hedeflemektedir. Ayrıca, Avrupa Konseyi'nin İstanbul Sözleşmesi temel alınarak hazırlanmış olması, uluslararası standartlara uyum açısından önemlidir. Kadınların iş gücüne daha aktif bir şekilde katılmasını sağlamaya yönelik düzenlemeler, aile politikalarının temel unsurlarından biri olarak değerlendirilmektedir. Türkiye'de 1960'lardan itibaren kadın-erkek eşitliğine yönelik çalışmalar hız kazanmış ve bu doğrultuda İş Kanunu'nda kadınların haklarını korumaya yönelik düzenlemeler yapılmıştır. Kadınların iş yaşamında daha aktif rol almasını sağlamak için doğum izni, esnek çalışma modelleri ve kreş desteği gibi uygulamalar geliştirilmiştir. Ancak bu politikaların bir kısmı yalnızca taslak olarak kalmış, bazıları ise sonraki yıllarda hayata geçirilmiştir. Örnek olarak, 2013 yılında yürürlüğe giren Gebe veya Emziren Kadınların Çalıştırılma Şartlarıyla Emzirme Odaları ve Çocuk Yurtlarına Dair Yönetmelik, kadınların iş hayatı ve aile yaşamı arasında bir denge kurmalarına destek olmayı amaçlamıştır. 2015 yılında yürürlüğe giren "Toplumsal Cinsiyet Eşitliği Ulusal Eylem Planı (2015-2020)", kadınların ekonomik ve sosyal hayata daha etkin bir şekilde katılımını sağlamayı hedefleyen detaylı bir politika belgesidir. Bunun yanı sıra, 2017 yılında kadınların doğum sonrası iş hayatına devam edebilmeleri için çocuklarına bakan büyükannelere maaş verilmesini öngören bir program planlanmıştır. Ancak bu program hayata geçirilememiştir. Kadın haklarıyla ilgili politikaların bir başka kritik yönü, aile içi şiddetin önlenmesi ve şiddet mağdurlarının desteklenmesidir. Bu amaca yönelik olarak, kadın sığınma evleri ve Şiddet Önleme ve İzleme Merkezleri (ŞÖNİM) gibi özel kurumlar hayata geçirilmiştir. Ancak, bu politikaların etkinliği uygulamadaki sorunlar ve toplumsal zihniyet dönüşümünün yavaş ilerlemesi nedeniyle sınırlı kalmaktadır. Bu çalışmada, Türkiye'de aile politikaları çerçevesinde

kadınlara yönelik düzenlemelerin gelişimi, etkisi ve uygulamalardaki eksiklikler analiz edilmiştir. Kadınlara yönelik politikaların önemli hukuki ve kurumsal adımlara rağmen uygulamada karşılaşılan sorunlar nedeniyle toplumsal cinsiyet eşitliğini sağlamada yetersiz kaldığı gözlemlenmiştir. Literatür tarandığında konumuz ile ilgili bir çalışma olmadığı görülecektir. Bu bakımdan çalışmamızın alana mütevazı bir katkıda bulunacağını söylemek mümkündür. Sonuç olarak, Türkiye'de aile politikaları kapsamında kadına dair birçok önemli adım atılmış olsa da, bu politikaların etkin bir şekilde uygulanması ve daha kapsamlı hale getirilmesi gerekmektedir. Kadınların iş gücüne katılımı, aile içi şiddetin önlenmesi ve toplumsal cinsiyet eşitliğinin sağlanması, yalnızca kadınların değil, toplumun genel refahı için hayati bir öneme sahiptir.

Anahtar Kelimeler: Kadın hakları, aile politikaları, toplumsal cinsiyet eşitliği, kadına yönelik şiddet, Türkiye'de kadın politikaları, 6284 sayılı Kanun, İstanbul Sözleşmesi

WOMEN IN FAMILY POLICIES IN TURKEY: A REVIEW ON LEGAL REGULATIONS AND PRACTICES

ABSTRACT

In Turkey, family policies concerning women have made significant strides in areas such as achieving gender equality, increasing women's participation in the labor force, and preventing domestic violence. These policies have been shaped by both legal frameworks and implementation plans. One of the most notable legal advancements is the "6284 on the Protection of the Family and Prevention of Violence Against Women", implemented in 2012. This law aims to protect women, children, and family members who are victims or at risk of violence and to prevent violence against them. The law's alignment with the Council of Europe's Istanbul Convention underscores its importance in meeting international standards. Policies aimed at increasing women's participation in the workforce are also a critical component of family policies. Since the 1960s, efforts to promote gender equality in Turkey have led to legislative reforms, including provisions in labor laws to safeguard women's rights. Measures such as maternity leave, flexible working models, and childcare support have been introduced to facilitate women's active participation in the workforce. However, some of these policies have remained as proposals, while others have been implemented in later years. For instance, the "2013 Regulation on Working Conditions for Pregnant or Nursing Women and Breastfeeding Rooms and Childcare Facilities" was designed to help women balance work and family life. The "National Action Plan for Gender Equality (2015-2020)", launched in 2015, represents a comprehensive policy framework aimed at enhancing women's economic and social participation. Additionally, a program was proposed in 2017 to provide financial support to grandmothers caring for their grandchildren, enabling mothers to return to work after childbirth. However, this program was not implemented. Another crucial aspect of women-centered policies is the prevention of domestic violence and the protection of victims. Institutions such as women's shelters and Violence Prevention

DOI: https://doi.org/10.30546/19023.978-9952-8573-9-9.2025.9012.
ISBN: 978-9952-8573-8-2

and Monitoring Centers (VPMCs) have been established to support women in need. However, the effectiveness of these policies has been limited due to challenges in implementation and the slow pace of societal mindset transformation. This study analyzes the development and impact of regulations for women within the framework of family policies in Turkey and the shortcomings in their implementation. It has been observed that despite important legal and institutional steps, policies for women are insufficient in ensuring gender equality due to the problems encountered in practice. A review of the literature reveals that there is no study on our topic. In this respect, it is possible to say that our study will make a modest contribution to the field. In conclusion, although many important steps have been taken in Turkey within the scope of family policies regarding women, these policies need to be implemented effectively and made more comprehensive. Women's participation in the labor force, prevention of domestic violence and ensuring gender equality are of vital importance not only for women but also for the overall well-being of society.

Keywords: Women’s rights, family policies, gender equality, domestic violence, women-centered policies in Turkey, Law No. 6284, Istanbul Convention

DOI: https://doi.org/10.30546/19023.978-9952-8573-9-9.2025.9012.
ISBN: 978-9952-8573-8-2

19. YÜZYIL MAKEDONYA'SINDA BİR ATASÖZÜNE KAYNAKLIK EDEN, SINIF ATLAMA ÇABASIYLA İLGİLİ İKİ HİKÂYE

Dr. Filiz MEHMETOĞLU

Serbest Araştırmacı
ORCID ID: https://orcid.org/0009-0001-6494-9907

Öz

Bu çalışmanın içeriğini, bugün Kuzey Makedonya'nın güneybatısında bulunan Ohri (Ohrid) şehrinde, 19. yüzyılda derlenen yaşanmış iki olayın analizi oluşturmaktadır. Gerçekten yaşanmış ve günümüze kadar ulaşmış olaylarda her ne kadar konu giyim ve kuşam bağlamında ele alınmış olsa da gerçekte konu, sınıflar arasındaki mücadeleyle ilgilidir. Dolayısıyla, bu çalışmanın problematiğini sınıflar arası tutum ve mücadeleler oluşturmaktadır.

Yöntem olarak tarama, çeviri ve analiz kullanılmıştır. Söz konusu edilen hikâyelerin, öncelikle Makedon dilinden Türk diline çevirisi yapılmıştır. Ardından analiz edilmeye çalışılmıştır. Ekler bölümünde ise konuyu aydınlatıcı görseller ilave edilmiştir.

İlk hikâye, Ohri'li bir Türk Beyi ile alt sınıfta mensup bir Makedon arasında geçmektedir. İkinci hikâye ise Makedon iki aile arasında geçmektedir. Alt sınıftan bir aile ile üst sınıftan, varlıklı bir aile arasındaki çekişmeyi anlatmaktadır.

Tarama sonucunda bulunabilen, derlenmiş iki hikâyenin birinde bir Türk Beyinin geçmesi konuyu çalışmaya değer hale getirmektedir.

Sözü edilen konuda, 19. yüzyılda, toplumsal düzlemde eşit haklara sahip olmayan farklı sınıflar arasındaki mücadele, ailelerin kadınları arasında gelişen elbise yarışında sembolleşmektedir.

Konu, sınıf mücadelesinin yanında, aynı zamanda yaşananların sonucunda, olayı özetleyen, söylenegelen bir kalıbın yıllar içerisinde atasözüne dönüşümünün de hikâyesidir.

Konunun arka planı 19. yüzyıl Makedonya'sındaki sınıflar ve aralarındaki çatışmalarla ilgili ipuçları vermektedir.

Anahtar Kelimeler: 19. yüzyıl Makedon folkloru, Derleme Makedon hikâyeleri, Sınıf atlama sembolü, Ohri Beyi.

DOI: https://doi.org/10.30546/19023.978-9952-8573-9-9.2025.9012.
ISBN: 978-9952-8573-8-2

19TH CENTURY MACEDONIA, THE SOURCE OF A PROVERB, TWO STORIES ABOUT THE ENDEAVOUR TO SKIP CLASS

Abstract

The content of this study is the analysis of two incidents collected in the 19th century in the city of Ohrid, which is located in the southwest of today's North Macedonia. Although the events that actually took place and have survived to the present day are dealt with in the context of clothing and dress, in reality, the issue is related to the struggle between classes. Therefore, the problematics of this study is based on inter-class attitudes and struggles.

Survey, translation and analysis were used as methods. The stories in question were first translated from Macedonian into Turkish. Then it was tried to be analysed. In the appendix section, illuminating visuals have been added.

The first story takes place between a Turkish Bey from Ohrid and a lower class Macedonian. The second story takes place between two Macedonian families. It tells about the conflict between a lower class family and an upper class, wealthy family.

The fact that a Turkish Bey is mentioned in one of the two compiled stories found as a result of the scan makes the subject worthy of study.

In the aforementioned subject, in the 19th century, the struggle between different classes that do not have equal rights at the social level is symbolised in the dress competition between the women of the families.

In addition to the class struggle, the subject is also the story of the transformation of a proverb into a proverb over the years as a result of what happened, summarising the event.

The background of the subject is the classes in 19th century Macedonia and the struggle between them.

Keywords: 19th century Macedonian folklore, Collected Macedonian stories, Grade skipping symbol, Lord of Ohrid.

Giriş

Bugün Kuzey Makedonya olarak bilinen, ancak Osmanlı İmparatorluğu'nun yaklaşık 550 yıl kadar hüküm sürdüğü Makedonya Bölgesi ile oluşan tarihsel bağların önemi açıktır. Bu çalışma 19. yüzyılda, Ohri (Ohrid) şehrinde geçen iki olayla ilgilidir. Derlenen bu hikâyelerden birinde Ohri'li bir Türk Beyinin geçmesi önemlidir.

Amaç 19. yüzyıldaki sınıfların eşitlik mücadelesini ortaya koymaktır. Bunun için de kadınların giyim, kuşamı kullanılmıştır. İkincil amaç da Türklükle ilgili Makedonca derlemeleri Türk dili, kültürü ve folkloruna aktarmaktır.

DOI: https://doi.org/10.30546/19023.978-9952-8573-9-9.2025.9012.
ISBN: 978-9952-8573-8-2

İlk olarak derleme hikâyelerin, Makedoncadan Türkçeye çevirisi yapılarak verilmiştir. Ardından analiz edilmeye çalışılarak, son bölüm olan ekler bölümündeki görsellerle konu tamamlanmıştır. Türkçe isimler, orijinal kaynakta olduğu gibi verilmiş olup, parantez içerisinde Türkçedeki kullanım şekli de belirtilmiştir.

Derlenen Hikâyeler

İlk hikâyede Ohri'nin Türk Beylerinden olan Celalledin Beyle bir Makedon arasında geçmektedir. Türk Beyinin sınıfını koruma çabası öne çıkmaktadır. İkinci derlenen hikâye ise farklı sınıflara mensup iki Makedon arasında geçmektedir. Günümüzde moda olarak adlandırılan olgu, özellikle 19. yüzyıl Makedonya'sında zengin olan aileler tarafından takip edilmekteymiş. "Moda, öncelikle daha varlıklı ailelere gelirmiş. Ohri (Ohrid)'de bu şekildeki öncü olmuş olaylardan biri de, Celâdin Begin (Celâlleddin Bey) kendi eşine çok güzel ve gösterişli bir fistan ısmarlaması olmuş. Sözü edilen elbiseyle 'hanım' yani Sabi Hanuma (Sabiha Hanım) dışarı çıktığı zaman, tüm herkes büyülenmiş.

Çok geçmeden, alt sınıftan bir kadın, aynı şekilde dikkat çekeceğini düşünerek, o tarzdaki bir elbise ile ortaya çıkmış. Celâdin Beg bunu duyduğu zaman, yeni bir fistan ve sultar[53] ısmarlamış. Beyin eşinin fistanını taklit eden kadın, kendi isteğine göre elbise diktirerek olmayacak duruma düşmüş ki bu açıkçası görülmemiş bir utançmış. Çünkü toplum kurallarına uymayan bir durummuş. Bu hareketi ile şehrin Beginin (beyinin) söylemek istediği, aslında o yaptığı davranışın 'Bey sınıfı' dışındaki diğer sınıfların izni olmadığıdır. Esasında sıradan ölümlülerin hakkı olmadığıdır. Akılda kalan ise Beyin, direktiflerini dinlemeyenleri kötü şekilde cezalandırdığı olmuştur. O kadar ki sadece birkaç eve ocak yaptırmalarına izin vermiş, diğer evler ise duman içinde kalmış. Dumanları kiremitlerden çıkmaktaymış" (Boşale, 2004: 21; Kitevski, 2008: 39).

İkinci derlenen hikâyede de yine Ohri'de modern fistan ile ilgili ilk hikâyedeki gibi bir olay daha dilden dile dolaşmaktaymış. "Tanınmış Ohri'li çorbacı[54] Robe, eşi için çok güzel ve gösterişli fistan ısmarlamış, tıpkı Avrupa'da dikildiği gibi. Eşini gören herkes, fistandan ve çorbacının bu davranışından büyülenmiş. Başka bir kutlamada öyle bir fistanla, yoksul Gebevtsi ailesinden bir kadın görülmüş. Sözü edilen kadın, eşinin bağı satıp, öyle bir fistan diktirmesi için sürekli dırdır edip durmuş.

Robe, bunu öğrendiğinde, kızmış ve balta ile kendi eşinin fistanını parçalamış. *Robe yapar da keser de* demiş. Robe, fukara Gebevtsi'nin yapmasına izin verilmeyen şeyleri yapma hakkına sahipmiş. O zamandan şu atasözü kalmış: 'Ne Robevtsi'de, o Gebevtsi'de.' Böylece Avrupa'daki moda, Ohri'de o zamanlar, yani 19. yüzyılın ikinci yarısında şehre yayılmış" (Boşale, 2004: 21; Kitevski, 2008: 39).

19. y.y.'ın ikinci yarısında Makedonya'nın Ohri (Ohrid) şehrinde "yaşanmış ve bu hikâyelerin sonunda da atasözü söylenip kalmış ilk olaydaki ana karakter her ne kadar bir Türk Beyi olan Celâdin

[53] Sultar, eski Makedon giysilerinde öne takılan önlük gibi bir parça. Günümüzde kullanılmamaktadır. Görseller bölümünde örneği verilmiştir.
[54] Çorbacının anlamı Analiz ve Sonuç bölümünde verilmiştir.

DOI: https://doi.org/10.30546/19023.978-9952-8573-9-9.2025.9012.
ISBN: 978-9952-8573-8-2

Beg (Celâlleddin Bey) gibi görünse de, konumuzun asıl kahramanı ikinci hikâyedeki Robe ile aşık atmaya kalkan Makedon Gebevtsi ailesinin reisidir. Kendisi sonradan zengin olmamış, fakat çorbacının hanımının giydiği elbiseyi eşine diktirebilmek için önemli bir varlığını, ekmek teknesi olan bağını satmıştır. Sadece bu cesaretinden dolayı belki de Makedon folklor literatürüne girerek, günümüze dek kalan bir Makedon atasözünün doğmasına sebep olmuştur" (Boşale, 2004: 21; Kitevski, 2008: 38).

Analiz ve Sonuç

Öncelikle Makedon folklorunda yapılan tarama sonucunda sınıf atlama eylemi ile ilgili sadece iki derleme hikâyeye ulaşılmıştır. İlk hikâyede olay Ohri'li bir Türk Beyi ile alt sınıftan Makedon bir aile arasında geçmektedir. Ohri'li Türk Beyinin de sınıflar arasındaki kuralları çiğneyen alt sınıfa karşın, şehirde ocak kullanımına izni vermemesi ile cezalandırma eylemine girişmesini, Osmanlı yönetiminin otoritesini koruma çabası olarak okunmalıdır. Çünkü Rumeli Beyleri, Osmanlı'nın vazifelendirdiği asil ve üst düzey yönetici sınıfıdır. Osmanlı'nın aristokrat sınıfıdır.

İkinci hikâyede ise biri alt, diğeri üst sınıfa mensup Makedon kökenli iki kişi arasında geçmektedir. Robe'nin çorbacı olmasından onun şehirde yaşayan, varlıklı biri olduğu anlaşılmaktadır. Makedoncaya Türkçeden geçen çorba sözcüğünden 'çorbaciya' yani çorbacı sözcüğü türetilmiştir. Çorbacı, Makedon edebiyatında çokça işlenmiş bir meslek grubudur. Genelde dükkân sahibi, "zengin, patron, sahip" (MDR, http://drmj.eu) anlamında kullanılır. Çorbacılar hali vakti yerinde, orta sınıfa mensup esnaf ailelerdir. Her ne kadar varlıklı bir sınıf olsa da yine de aristokrat sınıf olan Beyler sınıfının altında yer almaktadır.

Gebevtsi ailesinden olan kişinin ise sadece bir bağ sahibi ve ekip biçtiği ile geçimini sağlayan bir çiftçi olduğu anlaşılmaktadır. Üst sınıflara özenip de geçim kaynağı olan bağını satacak kadar büyük cesaret göstermiştir. Dilden dile dolaşarak, derlenmeyi hak eden ilgi çekici bir hikâye olduğu açıktır. Olayın yaşandığı ve derlendiği 19. yüzyıl için bu eylemi gerçekleştiren çiftçi isyankâr olarak nitelenebilir. Ancak 20. yüzyıl için bir devrimci, 21. yüzyıl için ise bir aktivist olarak tanımlanabilir.

İkinci hikâyedeki bir diğer önemli nokta, vuku bulan bir olayın sonucunda söylenen son sözün zamanla atasözüne evrilmesi olmuştur. Bu, bir anlamda, bir atasözünün oluşum hikâyesidir. Bu açıdan bir örneklem sunması bakımından da önemlidir. Hatta Avrupa modasının yani çağdaş Batı giyiminin yaygınlaşmasının ve bu giyim tarzının tüm sınıflar arasında eşit şekilde yayılmasının anahtar ifadesidir 'Ne Robevtsi'de, o Gebevtsi'de' atasözü. Bir anlamda, bu bölgenin kendi çapında bir devrimidir.

Sonuç olarak denilebilir ki her coğrafi bölgenin sınıfsal ayrımı vardır. Olayların geçtiği 19. yüzyıl Makedonya'sında toplumsal kuralların ve sınıflar arası ayrımların katılığı bu derlenmiş hikâyelerden de görülebilmektedir. Bu hikâyelerdeki mücadelenin aile reisleri arasında geçtiği gibi görünse de arka planda olayların asıl karakterleri kadınlarıdır. Mücadeleyi başlatan ve sürdüren de yine kadınlar

olmuştur. Bunu giyimleri üzerinden yapmışlardır. Alt sınıfların eşitlenme isteği ile üst sınıfların imtiyazlarını sürdürme mücadelesi kadınların giyim, kuşamı üzerinden sembolleştirilmiştir.

Bu derlenmiş hikâyelerdeki olayların neticesinde, bir kalıp ifadenin oluşmasına ve atasözü haline gelmesine de tanıklık etmekteyiz. 'Ne Robevtsi'de, o Gebevtsi'de' atasözüyle kalıplaşan ifade üst sınıfta olan ne varsa, alt sınıfta da o olacaktır anlamındadır. Hikâyelerin, Ohri'de 19. yüzyılın ikinci yarısında Batı Avrupa tarzı modasının tüm sınıflar arasında eşit şekilde yaygınlaşmasından önce yaşanan, giyim konusundaki son sınıf mücadeleleri olduğu söylenebilir.

KAYNAKÇA:

Basılı Kaynaklar:

Boşale, N. (2004). *Ohridski trubaduri*, Ohrid.

Kitevski, A. (2008). *Makedonskiot folklor predizvik za konstruiranje sovremena obleka*, Skopje: Kameleon.

Sözlükler:

Makedonsko-Turski i Tursko- Makedonski cepen reçnik = Makedonca-Türkçe ve Türkçe-Makedonca Cep Sözlüğü, (t.y.) yay. haz. Mücahit Korça, İstanbul: Fono.

Makedonsko-Turski Reçnik = Makedonca-Türkçe Sözlük, (1967). yay. haz. Mile Körveziroski, Kevser Seyfullah, Skopje: Prosvetno Delo.

Pravopis na Makedonskiot literaturen jazik, (2007). urednik: Todor Dimitrovski, Skopje: Prosvetno Delo.

Reçnik na makedonskiot jazik: so srpskohrvatski tolkuvawa, (1994). urednik: Blaje Koneski, Skopje: Detska Radost.

Elektronik Kaynaklar:

MDR: Makedonca dijital sözlüğü. (Erişim: Tüm çalışma boyunca). <http://drmj.eu>.

TDK: Türk Dil Kurumu, Sözlükler. (Tüm çalışma süresince esas kaynak, Mayıs, Eylül, 2017 ve Haziran 2025). <https://sozluk.gov.tr>.

EK- Görseller

Aşağıdaki görsel malzemeler Prof. Dr. Vladimir Yanevski'nin arşivinden alınmıştır. Kendisinin uzmanlık alanı etno tekstildir.

DOI: https://doi.org/10.30546/19023.978-9952-8573-9-9.2025.9012.
ISBN: 978-9952-8573-8-2

Görsel 1: Ohri şehrinin 19. y.y. giysisi.

DOI: https://doi.org/10.30546/19023.978-9952-8573-9-9.2025.9012.
ISBN: 978-9952-8573-8-2

Görsel 2: Makedon ‘sultar’ örneği.

DOI: https://doi.org/10.30546/19023.978-9952-8573-9-9.2025.9012.
ISBN: 978-9952-8573-8-2

EFFECTS OF ARTIFICIAL INTELLIGENCE ANXIETY ON NURSES' PERCEPTION OF RESISTANCE TO ORGANIZATIONAL CHANGE*

* This study was supported within the scope of TÜBİTAK 2209-A Student Project (2022/1).

[1] Haydar Kerem HOŞGÖR**

Assoc. Prof. Uşak University, Uşak, Türkiye
Department of Medical Services and Techniques
https://orcid.org/0000-0002-1174-1184

[2] Emre TAŞKINER

Graduated Student, Uşak University, Uşak, Türkiye
Department of Medical Services and Techniques,
https://orcid.org/0009-0006-8274-5373

Abstract

This study was aimed at investigating effects of artificial intelligence anxiety on nurses' perceptions of resistance to organizational change. This cross-sectional study was conducted with 240 nurses working in a public hospital. Data were collected using the face-to-face survey method. IBM SPSS V.26 was utilized for data analysis. While the mean score the participating nurses obtained from the Artificial Intelligence Anxiety Scale was at a medium level (2.75±1.03), the mean score they obtained from the Resistance to Organizational Change Scale was low (2.49±0.49). According to the analysis results, there was a moderate, positive and significant relationship between the mean scores obtained from the AIAS and ROCS ($r = 0.29$; $p<0.05$). While the learning sub-dimension of the AIAS significantly affected emotional resistance, artificial intelligence configuration affected behavioral resistance significantly ($p<0.05$). These sub-dimensions explained the total variance by 7.4% and 8.9%, respectively. When general scale means were evaluated, it was found that artificial intelligence anxiety had an 8.6% impact on resistance to organizational change. As nurses' artificial intelligence anxiety levels increased, their tendency to resist organizational change also increased, and it was concluded that artificial intelligence anxiety had an impact on the perception of organizational change resistance.

Keywords: Digital transformation, artificial intelligence anxiety, organizational change, resistance to change, nursing

DOI: https://doi.org/10.30546/19023.978-9952-8573-9-9.2025.9012.
ISBN: 978-9952-8573-8-2

Introduction

In today's competitive world, health care institutions have to adapt to the developments in technology and the current requirements of the age such as artificial intelligence rapidly because hospitals are large and complex organizations that must adapt to rapidly changing environments. Therefore, hospital administrators focus on change more and on how to manage it organizationally in order to effectively manage such changes (Gabutti et al., 2023). In order to survive and facilitate adaptation to organizational changes, healthcare institutions should develop their capabilities to change (Supriharyanti and Sukoco, 2023). Success in initiatives implemented within the scope of organizational change depends on the presence of healthcare professionals whose resistance to organizational change is inadequate and who are engaged in their work (Vaishnavi et al., 2019).

Moreover, understanding change management in the healthcare sector is crucial for transitioning to efficient and quality-focused care services. While there are many factors that necessitate change management, the ability to adapt and be open to change is particularly important in the field of healthcare. This ability is essential for improving quality of life and making healthcare services more efficient. However, establishing this capability within organizations is not an easy process and presents a complexity that hospital administrations need to consider carefully (Leuba and Piricz, 2024).

Healthcare personnel’s participation in the organizational change process is closely related to the reaction to change. For instance, if a nurse perceives that the change is consistent with his or her expectations, he or she will be more likely to participate in the change (Helpap, 2016). A positive reaction to change enables nurses to focus on the job more. If the reaction to change is negative, it often creates a strong resistance to change (Khaw et al., 2023). On the other hand, some nurses may be indecisive or hesitant in their reactions to change, especially in competencies, such as artificial intelligence, where future outcomes cannot be clearly predicted, which may cause disruption in work processes for health care organizations and anxiety for nurses since they are supposed to learn such current competencies (Michela and Vena, 2012).

In the study by Amin et al. (2024), it was found that as nurses' positive attitudes toward artificial intelligence increased, their levels of resistance to change significantly decreased. Similarly, the study by Almatrodi et al. (2023) revealed that participants resisted using and learning a new automation system, preferring familiar processes and Systems. In Karayaman’s (2023) study, university students’ attitudes toward the concept of industry 4.0—including artificial intelligence, 3D printing, and production with robots—were examined in relation to their resistance to change. The study concluded that as students' levels of resistance to change increased, their adaptability to the concept of industry 4.0 decreased.

In the current literature, although the number of studies that directly examine the relationship between artificial intelligence anxiety and resistance to change through these variables is almost negligible, it

DOI: https://doi.org/10.30546/19023.978-9952-8573-9-9.2025.9012.
ISBN: 978-9952-8573-8-2

can be argued that the subject is also closely related to the concept of techno-stress. In this context, techno-stress is defined as the inability to adapt to new computer technologies or cope with these technologies in a healthy manner (Brod, 1984). In a study conducted in Turkey, a high, positive, and significant relationship was reported between the techno-stress levels and the attitudes toward change among physicians and nurses working in a hospital transitioning to a digital hospital (Cakir, 2023). In the study by Çiftçi Kıraç and Uyar (2023), it was found that nurses and midwives have higher levels of techno-stress compared to others, and as techno-stress levels increase, change fatigue also significantly rises (Ciftci Kirac and Uyar, 2023). In this regard, it is foreseeable that a high level of change fatigue could negatively affect resistance to organizational change.

Nurses, who are the backbone of health systems, sometimes do not know how to react to the announcement that a change process has been implemented (Walpita and Arambepola, 2020). Health professionals experience complex emotions such as fear, cynicism, burnout and anxiety due to the uncertainty and complexity regarding organizational change resulting from the use of artificial intelligence, one of the main actors of digital transformation (Raza et al., 2023).

In a great number of studies conducted on the subject, the issues that healthcare personnel are most concerned about have been indicated as follows: difficulty and fear of learning artificial intelligence technologies from scratch, lack of knowledge about the positive and negative aspects of artificial intelligence, fear of losing their jobs to robots, possible autonomy of robots, violation of patient privacy, cybersecurity threats, medical errors that may arise as a result of malfunction of the system, problems related to occupational safety and lack of training (Botwe et al., 2021; Abdullah and Fakieh, 2020; Castagno and Khalifa, 2020; Filiz et al., 2022). All these concerns may cause healthcare personnel to resist organizational change and thus cause the hospital to fall behind in competition (Islam et al., 2021). In this regard, examining nurses' tendencies to adapt to or resist the ongoing digital transformation in the healthcare sector—driven by artificial intelligence and robotic technologies—is of great importance. However, no research has been found that investigates the potential anxiety or fear arising from relatively new competencies such as artificial intelligence and robotics and how these factors impact nurses' attitudes toward organizational change in the context of a Turkish sample. Outside of Turkey, however, there are only a limited number of studies available on this topic. Therefore, in the present study, it was aimed to determine the effect of artificial intelligence anxiety on nurses' perceptions of resistance to organizational change. This situation not only highlights the originality of the study but also suggests that it will offer a new perspective to the existing literature.

DOI: https://doi.org/10.30546/19023.978-9952-8573-9-9.2025.9012.
ISBN: 978-9952-8573-8-2

Materials and Methods

Research Design

The present study has a cross-sectional and correlational design. In this design, the aim is to determine the relationship between two or more variables and obtain clues about cause and effect, and the study covers a specific time period (Buyukozturk et al., 2008). STROBE reporting guideline was taken into consideration in the study (Cuschieri, 2019).

Population and Sample

Nurses working at a public hospital in a province in Turkey comprised the sample of the study. In this study, the sample size was determined using a sampling method appropriate for a known population. The calculation was performed with the Jamovi program, yielding a minimum required sample size of 230, based on a Type I error rate of 0.05 and a test power of 0.80 (α=0.05, 1−β=0.80) (Jamovi, 2024). To account for potential participant dropout, the final study sample included 240 nurses, selected through a random sampling approach. Nurses who had been actively working at the hospital for at least one year were included in the study. The data of the study were collected between 06-27 February 2023.

Data Collection Tools

Data were collected with the Resistance to Organizational Change Scale (ROCS), Artificial Intelligence Anxiety Scale (AIAS) and Descriptive Information Form using the face-to-face survey method. Informed consent forms were provided from the participants before the data collection phase.

Descriptive Information Form: The items in this form question the nurses' descriptive characteristics such as age, sex, marital status, education level, length of service in the profession, the units they currently work in and ability to adapt to technological developments.

Resistance to Organizational Change Scale: The scale was developed by Oreg (2006). The validity and reliability study of its Turkish version was performed by Caliskan (2019). The scale consists of 15 items and the following 3 sub-dimensions: Emotional Resistance (5 items), Behavioral Resistance (5 items) and Cognitive Resistance (5 items) whose Cronbach's Alpha (Cα) internal reliability coefficients were 0.85, 0.93 and 0.89, respectively. Responses given to the items are rated on a 5-point Likert type scale ranging from 1 (strongly disagree) to 5 (strongly agree). Items 4, 5, 8 and 15 are reverse scored. The scale does not have a cut-off point. No total score is calculated.

Artificial Intelligence Anxiety Scale: The scale was developed by Wang and Wang (2019). The validity and reliability study of its Turkish version was performed by Akkaya et al., (2021). The scale consists of 16 items and the following 4 sub-dimensions: Learning (5 items), Job Replacement (4 items), Sociotechnical Blindness (4 items) and Artificial Intelligence Configuration (3 items) whose Cα internal reliability coefficients were 0.94; 0.90, 0.88 and 0.95, respectively. Responses given to the

DOI: https://doi.org/10.30546/19023.978-9952-8573-9-9.2025.9012.
ISBN: 978-9952-8573-8-2

items are rated on a 5-point Likert type scale ranging from 1 (strongly disagree) to 5 (strongly agree). The scale does not have a cut-off point. No total score is calculated.

Statistical Analysis

The data were analyzed using the IBM SPSS (Statistical Package for the Social Sciences) V.26. In addition, descriptive statistics such as frequency, percentage, arithmetic mean, and standard deviation, as well as parametric tests such as Pearson correlation and simple and multiple regression tests, were used in the analysis. The prerequisite for using parametric tests is that the data should be normally distributed. In the current study, the kurtosis (-1.08; 1.41) and skewness (-0.28; 0.74) values were within the range of ±1.5, which indicates that the data were normally distributed (Tabachnick and Fidell, 2013). In addition, for the significance of the data evaluated within the 95% confidence interval, p value was accepted as 0.05.

Ethical Issues: The present study was conducted in accordance with scientific and ethical principles established in the Declaration of Helsinki. Ethical approval was obtained from the Uşak University Social and Humanities Scientific Research and Publication Ethics Committee (Decision Number: 54-54-08; Decision Date: February 02, 2023).

Results

According to the descriptive characteristics of the participants presented in Table 1, the participating nurses' mean age was 36±8.1 years. Of them, 53.2% were ≤35 years old, 46.8% were ≥36 years old, 91.8% were women, 89.2% were university graduates, 62% worked in surgical units, and 38% worked in internal medicine units. Their mean length of service in the profession was 13.7±8.8 years. The length of service in the profession was ≤13 years in 52.5% of them and ≥14 years in 47.5% of them. While 70.9% of them managed to adapt to technological developments easily, 29.1% did not.

Table 1. Descriptive Characteristics of the Participating of the Participating Nurses

Descriptive Characteristics	Variables	f	%
Age ($\bar{X}$=36±8.1)	≤ 35	128	53.2
	≥ 36	112	46.8
Sex	Women	220	91.8
	Men	20	8.2
Education	High school	12	5.1
	University	214	89.2
	Postgraduate	14	5.7

DOI: https://doi.org/10.30546/19023.978-9952-8573-9-9.2025.9012.
ISBN: 978-9952-8573-8-2

Unit worked in	Internal medicine	91	38.0
	Surgery	149	62.0
Length of service in the profession ($\bar{X}$=13.7±8.8)	≤ 13	126	52.5
	≥ 14	114	47.5
Adapting to Technological Developments Quickly	Yes	170	70.9
	No	70	29.1
Total		**240**	**100.0**

Abbreviations: f: Frequency**, %:** Percent, **$\bar{X}$:** Arithmetic Mean, **±:** Standard Deviation

Descriptive statistics and Cα internal reliability coefficients of the AIAS and ROCS, and their sub-dimensions are presented in Table 2. The mean values for the sub-dimensions ranged between 2.27 and 3.03, Skewness coefficients ranged between -0.28 and 0.74 and Kurtosis coefficients ranged between -1.08 and 1.41, which indicates that the data were normally distributed. While the participating nurses' artificial intelligence anxiety levels were moderate (2.75±1.03), their levels of perception of resistance to organizational change were low (2.49±0.49). The Cα values of the AIAS and ROCS, and their sub-dimensions varied between 0.74 and 0.95, indicating a high level of internal reliability.

Table 2. Descriptive Statistics and Cα Internal Reliability Values of the Artificial Intelligence Anxiety Scale and Resistance to Organizational Change Scale, and Their Sub-Dimensions

Scales and their sub-dimensions	Min.-Max.	* $\bar{X}$±SD	Skewness	Kurtosis	Cα
1. AIAS▪	1-5	2.75±1.03	0.38	-0.64	0.95
1a. Learning	1-5	2.39±1.00	0.74	-0.36	0.95
1b. Job Replacement	1-5	2.80±1.07	-0.04	-1.00	0.89
1c. Sociotechnical Blindness	1-5	3.03±1.07	-0.28	-0.87	0.89
1d. Artificial Intelligence Configuration	1-5	2.79±1.21	0.13	-1.08	0.93
2. ROCS▪▪	1-5	2.49±0.49	0.23	-0.06	0.84
2a. Emotional Resistance	1-5	2.27±0.73	0.44	-0.09	0.81
2b. Behavioral Resistance	1-5	2.42±0.69	0.33	0.32	0.74

DOI: https://doi.org/10.30546/19023.978-9952-8573-9-9.2025.9012.
ISBN: 978-9952-8573-8-2

2c. Cognitive Resistance	1-5	2.51±0.58	0.34	1.41	0.78

*1.00-1.80: Very Low, 1.81-2.60: Low, 2.61-3.40: Moderate, 3,41-4.20 High, 4.21-5,00 Very High

▪ **AIAS:** Artificial Intelligence Anxiety Scale

▪▪ **ROCS:** Resist to Organizational Change Scale

The results of the Pearson correlation analysis performed to determine the relationships between the AIAS and ROCS, and their sub-dimensions are shown in Table 3. According to the analysis results, there was a moderately positive and significant relationship between the AIAS and ROCS (r=0.29; p<0.01). The relationship between the job replacement, sociotechnical blindness and artificial intelligence configuration and the cognitive resistance sub-dimensions was not significant (p>0.05). The relationship between the other sub-dimensions was positive and significant (p<0.05). Additionally, a low-level positive and significant relationship was found between the variables of age and length of service in the profession and both AI anxiety and perception of resistance to organizational change (r=0.13; p<0.05).

Table 3. Relationship between the Artificial Intelligence Anxiety Scale and Resistance to Organizational Change Scale, and their sub-dimensions

Variables	***1***	***1a***	***1b***	***1c***	***1d***	***2***	***2a***	***2b***	***2c***	***3***	***4***
1. ▪ AIAS	—										
1a. Learning	0.792**	—									
1b. Job Replacement	0.698**	0.575**	—								
1c. Sociotechnical Blindness	0.622**	0.510**	0.807**	—							
1d. Artificial Intelligence Configuration	0.852**	0.517**	0.702**	0.642**	—						
2. ▪▪ ROCS	0.293**	0.310**	0.228**	0.190**	0.298**	—					
2a. Emotional Resistance	0.247**	0.278**	0.198**	0.170**	0.258**	0.788**	—				
2b. Behavioral Resistance	0.299**	0.274**	0.233**	0.188**	0.301**	0.859**	0.637**	—			

2c. Cognitive Resistance	00.13	0.185*	00.07	00.06	00.13	0.735**	0.387**	0.440**	—		
3. Age	00.13	00.14	-00.06	-00.04	00.07	00.00	00.01	-00.04	00.13	—	
4. Length of Service in the Profession	00.13	0.166*	00.00	-00.01	00.06	-00.01	-00.02	-00.05	00.11	0.934**	—

* p<0.05; ** p<0.01; ▪ **AIAS:** Artificial Intelligence Anxiety Scale; ▪▪ **ROCS:** Resist to Organizational Change Scale

The results of the multiple regression analysis conducted to determine the effect of artificial intelligence anxiety on emotional resistance are presented in Table 4. The model created within the scope of the analysis was significant ($F_{(4.121)}$=8.233, p<0.001) and artificial intelligence anxiety explained 7.4% (Adj. R^2=0.074) of emotional resistance. The regression coefficients demonstrated that while job replacement (β=-0.029, p>0.05), sociotechnical blindness (β=-0.041, p>0.05) and artificial intelligence configuration (β=0.193, p>0.05) sub-dimensions did not have a significant effect on artificial intelligence anxiety, the learning sub-dimension (β=0.216, p<0.01) had a significant effect. According to Hair et al. (2006), a VIF (Variance Inflation Factor) value less than 10, a Tolerance value greater than 0.10, and a Durbin Watson (DW) value between 1.5 and 2.5 indicate the absence of multicollinearity issues. In this regard, there is no multicollinearity problem among the variables.

Table 4. Effects of Artificial Intelligence Anxiety on Emotional Resistance

Variables	**Non-Standardized Coefficients**		**Standardized Beta**	**t**	**p**	**VIF**	**TOL.**	**DW**
	Beta	**SE**						
Constant	1.707	0.181		9.410	<0.01**			
Learning	0.158	0.070	0.216	2.250	<0.05*	1.56	0.64	
Job Replacement	-0.020	0.100	-0.029	-0.195	0.846	3.63	0.28	1.78
Sociotechnical Blindness	-0.028	0.091	-0.041	-0.309	0.758	2.97	0.34	
AI Configuration	0.117	0.067	0.193	1.730	0.086	2.11	0.48	

Method: Enter; *p<0.05; **p<0.01

SE: Standard Error; **VIF:** Variance Inflation Factor; **TOL:** Tolerance; **DW:** Durbin Watson; **SE:** Standardized Error

DOI: https://doi.org/10.30546/19023.978-9952-8573-9-9.2025.9012.
ISBN: 978-9952-8573-8-2

The results of the multiple regression analysis conducted to determine the effect of artificial intelligence anxiety on behavioral resistance are presented in Table 5. The model created within the scope of the analysis was significant ($F_{(4.827)}$=8.412, p<0.001) and artificial intelligence anxiety explained 8.9% (Adj. R^2=0.089) of behavioral resistance. The regression coefficients demonstrated that while learning (β=0.173, p>0.05), job replacement (β=0.024, p>0.05) and sociotechnical blindness (β=-0.075, p>0.05) sub-dimensions did not have a significant effect on artificial intelligence anxiety, the artificial intelligence configuration sub-dimension (β=0.244, p< 0.05) had a significant effect. The VIF, Tolerance, and DW values indicate that there is no multicollinearity problem among the variables.

Table 5. Effects of Artificial Intelligence Anxiety on Behavioral Resistance

Variables	Non-Standardized Coefficients		Standardized Beta	t	p	VIF	TOL.	DW
	Beta	SE						
Constant	1.850	0.169		10.920	<0.01**			
Learning	0.119	0.066	0.173	1.814	0.072	1.56	0.64	
Job Replacement	0.015	0.094	0.024	0.163	0.871	3.63	0.28	1.94
Sociotechnical Blindness	-0.049	0.085	-0.075	-0.573	0.568	2.97	0.34	
AI Configuration	0.139	0.063	0.244	2.205	<0.05*	2.11	0.48	

Method: Enter; *p<0.05; **p<0.01

The results of the multiple regression analysis conducted to determine the effect of artificial intelligence anxiety on cognitive resistance are presented in Table 6. The model created within the analysis is not significant ($F_{(1,812)}$=2375, p>0.05). When examining the regression coefficients, it is observed that the subdimensions of job replacement (β=-0.102, p>0.05), sociotechnical blindness (β =-0.051, p>0.05), and artificial intelligence configuration (β=0.134, p>0.05) do not have a significant effect on artificial intelligence anxiety. However, the subdimension of learning (β=0.200, p<0.05) has a significant effect (Adj. R^2=0.020).

DOI: https://doi.org/10.30546/19023.978-9952-8573-9-9.2025.9012.
ISBN: 978-9952-8573-8-2

Table 6. Effects of Artificial Intelligence Anxiety on Cognitive Resistance

Variables	Non-Standardized Coefficients		Standardized Beta	t	p	VIF	TOL.	DW
	Beta	SE						
Constant	2.293	0.147		15.604	<0.01**			
Learning	0.115	0.057	0.200	2.025	<0.05*	1.56	0.64	
Job Replacement	-0.055	0.081	-0.102	-0.678	0.499	3.63	0.28	2.33
Sociotechnical Blindness	-0.027	0.074	-0.051	-0.371	0.711	2.97	0.34	
AI Configuration	0.064	0.055	0.134	1.169	0.244	2.11	0.48	

Method: Enter; *p<0.05; **p<0.01

The results of the simple regression analysis conducted to examine the effect of artificial intelligence anxiety on resistance to organizational change are presented in Table 7. The model created within the analysis is significant ($F_{(14.697)}$=3.191, p<0.001), and artificial intelligence anxiety explains 8.6% (R^2=0.086) of the resistance to organizational change.

Table 7. Effects of Artificial Intelligence Anxiety on Resistance to Organizational Change

Variables	Non-Standardized Coefficients		Standardized Beta	t	p
	Beta	SE			
Constant	2.129	0.100		21.190	<0.01**
AI Anxiety	0.138	0.036	0.293	3.834	<0.01**

Dependent Variable: Resistance to Organizational Change; **p<0.01; R^2=0.086

Discussion

In the present study, aimed at determining whether artificial intelligence anxiety had an effect on nurses' perceptions of resistance to organizational change, it was concluded that the nurses' artificial intelligence anxiety level was moderate. According to our literature review, in several studies, it has been reported that healthcare personnel are concerned about artificial intelligence due to issues such as it can weaken clinical skills, leave healthcare professionals unemployed, cause confusion and medical errors, and affect the quality of care negatively (Khong et al., 2015; Liang et al., 2019; Sandhu et al.,

DOI: https://doi.org/10.30546/19023.978-9952-8573-9-9.2025.9012.
ISBN: 978-9952-8573-8-2

2020; McBride et al., 2019). On the other hand, in the present study, the participating nurses' level of perception of resistance to organizational change was low. Although the participating nurses' artificial intelligence anxiety levels were moderate, their organizational change resistance were low, which is a very important and promising result in terms of facilitating their adaptation to artificial intelligence-based technologies. These results also coincide with the finding that approximately three quarters of the participating nurses could easily adapt to technological developments. Within this context, our results are similar to those of Ozkalay and Karaca (2021),Terkes et al., (2018) and Konukbay et al., (2023). In contrast to our study results, a study (Younghee Cho et al., 2021) conducted with the participation of nurses from four different university hospitals in Korea found that nurses exhibited a higher-than-average resistance to changes in the electronic health record system.

The results of the present study demonstrated that as the participating nurses' artificial intelligence anxiety levels increased, their resistance to organizational change also increased. Similarly, in a study conducted by Susenso et al., (2022) as the participants' artificial intelligence anxiety increased, so did their resistance to organizational change. In another study, the participants perceived artificial intelligence systems as a threat to their professional identity and the development of their professional skills, and therefore they started to resist artificial intelligence.

According to the results of the regression analysis, the learning sub-dimension of the AIAS affected emotional resistance significantly. This result suggests that nurses will react to organizational change and will not be able to adapt to this change easily if they have to learn and use artificial intelligence techniques. Another result of the regression analysis was that the artificial intelligence configuration sub-dimension of the AIAS had a significant effect on behavioral resistance. This result suggests that if nurses perceive artificial intelligence techniques and humanoid robots scary, they will protest organizational change and look for ways not to update themselves. Moreover, the analysis results revealed that nurses' concerns about artificial intelligence significantly affected their resistance to organizational change. This finding indicates that nurses' artificial intelligence-related technostress makes it more difficult for them to adapt to organizational change. Factors such as technological uncertainty, the necessity of learning artificial intelligence, the transformation of professional roles, and the perception of humanoid robots as intimidating may increase resistance to change. This highlights the need to manage employees' concerns effectively for the successful integration of artificial intelligence in the healthcare sector.

Conclusion

In the present study, it was concluded that there was a positive and significant relationship between the nurses' perceptions of resistance to organizational change and their anxiety about artificial intelligence. In addition, it was revealed that artificial intelligence anxiety had an effect on the nurses' perceptions of resistance to organizational change. Based on this, hospital administrators are recommended to plan

awareness and training programs that will reduce nurses' artificial intelligence anxiety to minimize their resistance to organizational change. Future studies to be conducted on the subject with larger samples, including other health professionals, may contribute to the literature.

Limitations

The first limitation of the study is that the data were collected only from nurses working in a public hospital. Therefore, the results obtained cannot be generalized to all nurses. Another limitation is that the study had a cross-sectional design because the data obtained only include the date range in which the data were collected.

References

Abdullah, R., & Fakieh, B. (2020). Health care employees' perceptions of the use of artificial intelligence applications: Survey study. *Journal of Medical Internet Research, 22*(5), e17620. https://doi.org/10.2196/17620

Akkaya, B., Ozkan, A. & Ozkan, H. (2021). Artificial intelligence anxiety (aia) scale: Adaptation to turkish, validity and reliability study. *Alanya Academic Review Journal, 5*(2), 1125-1146. https://doi.org/10.29023/alanyaakademik.833668

Almatrodi, I., Li, F., & Alojail, M. (2023). Organizational resistance to automation success: How status quo bias influences organizational resistance to an automated workflow system in a public organization. *Systems, 11*(4), 191. https://doi.org/10.3390/systems11040191

Amin, S. M., El-Gazar, H. E., Zoromba, M. A., El-Sayed, M. M., & Atta, M. H. R. (2024). Sentiment of nurses towards artificial intelligence and resistance to change in healthcare organisations: A mixed-method study. *Journal of Advanced Nursing*, 1-12. https://doi.org/10.1111/jan.16435

Botwe, B. O., Antwi, W. K., Arkoh, S., & Akudjedu, T. N. (2021). Radiographers' perspectives on the emerging integration of artificial intelligence into diagnostic imaging: The Ghana study. *Journal of Medical Radiation Sciences, 68*(3), 260-268. https://doi.org/10.1002/jmrs.460

Brod, C. (1984). *Technostress: The human cost of the computer revolution.* Addison-Wesley.

Buyukozturk, S., Kılıc Cakmak, E., Akgun, O. E., Karadeniz, S. & Demirel, F. (2008). *Scientific research methods*. Pegem Publication.

Cakir, M. The relationship between techno-stress levels and attitudes to change of nurses and doctors working in a hospital in the process of transition to a digital hospital (Unpublished Master thesis). Necmettin Erbakan University, Institute of Health Sciences, Konya: Türkiye, 2023.

Caliskan, A. (2019). Resistance to change: A study of scale adaptation. *Suleyman Demirel University the Journal of Faculty of Economics and Administrative Sciences, 24*(2), 237-252.

Castogno, S., & Khalifa, M. (2020). Perceptions of artifical intelligence among healthcare staff: A qualitative survey study. *Frontiers in Artificial Intelligence, 3*, 1-7. https://doi.org/10.3389/frai.2020.578983

Ciftci Kirac, F., & Uyar, S. (2023). Examining the relationship between technostress, change fatigue, and organizational commitment. *Value in Health Sciences*, *13*(3), 473-480. https://dx.doi.org/10.33631/sabd.1351735

Cuschieri, S. (2019). The STROBE guidelines. *Saudi Journal of Anaesthesia*, *13*(1), 31-34. https://doi.org/10.4103/sja.SJA_543_18

Filiz, E., Guzel, S., & Sengul, A. (2022). Examination of artificial intelligence concerns of health professionals. *Journal of Academic Value Studies, 8*(1), 47-55. http://dx.doi.org/10.29228/javs.57808

Gabutti, I., Colizzi, C., & Sanna, T. (2023). Assessing organizational readiness to change through a framework applied to hospitals. *Public Organization Review, 23*(1), 1-22. https://doi.org/10.1007/s11115-022-00628-7

DOI: https://doi.org/10.30546/19023.978-9952-8573-9-9.2025.9012.
ISBN: 978-9952-8573-8-2

Hair, J. F., Black, W. C., Babin, B. J., Anderson, R. E., & Tatham, R. L. (2006). *Multivariate Data Analysis (6th edition).* Upper Saddle River, NJ: Pearson University Press.

Helpap, S. (2016). The impact of power distance orientation on recipients' reactions to participatory versus programmatic change communication. *The Journal of Applied Behavioral Science, 52*(1), 5-34. https://doi.org/10.1177/0021886315617530

Islam, M. N., Furuoka, F., & Idris, A. (2021). Mapping the relationship between transformational leadership, trust in leadership and employee championing behavior during organizational change. *Asia Pacific Management Review, 26*(2), 95-102. https://doi.org/10.1016/j.apmrv.2020.09.002

Jussupow, E., Spohrer, K., & Heinzl, A. (2022). Identity threats as a reason for resistance to artificial intelligence: survey study with medical students and professionals. *JMIR Formative Research, 6*(3), e28750. https://doi.org/10.2196/28750

Karayaman, S. (2023). The impact of optimism and resistance to change on the ability to adapt to industry 4.0. *Journal of Social, Humanities and Administrative Sciences, 6*(10), 1329-1347. https://doi.org/10.26677/TR1010.2023.1317

Khaw, K. W., Alnoor, A., Al-Abrrow, H., Tiberius, V., Ganesan, Y., & Atshan, N. A. (2023). Reactions towards organizational change: A systematic literature review. *Current Psychology, 42*(22), 19137-19160. https://doi.org/10.1007/s12144-022-03070-6

Khong, P. C. B., Hoi, S. Y., Holroyd, E., & Wang, W. (2015). Nurses' clinical decision making on adopting a wound clinical decision support system. *Computers, Informatics, Nursing, 33*(7), 295-305. https://doi.org/10.1097/CIN.0000000000000164

Konukbay, D., Babacan, K., & Yildiz, D. (2023). Examination of pediatric nurses' attitudes towards technology and their use of technology. *Balıkesir Health Sciences Journal, 12*(1), 142-150. https://doi.org/10.53424/balikesirsbd.1054248

Leuba, V., & Piricz, N. (2024). AI Adoption in healthcare: Addressing challenges and change management. *IEEE 24th International Symposium on Computational Intelligence and Informatics,* 283-288.

Liang, H. F., Wu, K. M., Weng, C. H., & Hsieh, H. W. (2019). Nurses' views on the potential use of robots in the pediatric unit. *Journal of Pediatric Nursing, 47*, e58-e64. https://doi.org/10.1016/j.pedn.2019.04.027

McBride, K. E., Steffens, D., Duncan, K., Bannon, P. G., & Solomon, M. J. (2019). Knowledge and attitudes of theatre staff prior to the implementation of robotic-assisted surgery in the public sector. *PloS One, 14*(3), e0213840. https://doi.org/10.1371/journal.pone.0213840

Michela, J. L., & Vena, J. (2012). A dependence-regulation account of psychological distancing in response to major organizational change. *Journal of Change Management, 12*(1), 77-94. https://doi.org/10.1080/14697017.2011.652376

Oreg, S. (2006). Personality, context, and resistance to organizational change. *European Journal of Work and Organizational Psychology, 15*(1), 73-101. https://doi.org/10.1080/13594320500451247

Ozkalay, G., & Karaca, A. (2021). Nurses' attitudes toward change and the affecting factors. *International Journal of Caring Sciences*, *14*(1), 362-369.35.

Raza, M. A., Imran, M., Rosak-Szyrocka, J., Vasa, L., & Hadi, N. U. (2023). Organizational change and workplace incivility: Mediated by stress, moderated by emotional exhaustion. *International Journal of Environmental Research and Public Health, 20*(3), 2008. https://doi.org/10.3390/ijerph20032008

Sandhu, S., Lin, A. L., Brajer, N., Sperling, J., Ratliff, W., Bedoya, A. D., ... & Sendak, M. P. (2020). Integrating a machine learning system into clinical workflows: qualitative study. *Journal of Medical Internet Research, 22*(11), pp. e22421. https://doi.org/10.2196/22421

Supriharyanti, E., & Sukoco, B. M. (2023). Organizational change capability: a systematic review and future research directions. *Management Research Review, 46*(1), 46-81. https://doi.org/10.1108/MRR-01-2021-0039

Suseno, Y., Chang, C., Hudik, M., & Fang, E. S. (2022). Beliefs, anxiety and change readiness for artificial intelligence adoption among human resource managers: The moderating role of high-performance work

systems. *The International Journal of Human Resource Management, 33*(6), 1209-1236. https://doi.org/10.1080/09585192.2021.1931408

Tabachnick, B. G., & Fidell, L. S. (2013). *Using multivariate statistics*. Boston: Pearson Edication.

Terkes, N., Celik, F., Tasdelen, F., & Kılıc, M. H. (2018). Determination of use of developing technologies of nurses working in intensive care unit and their attitudes towards technology. *Journal of Intensive Care Nurses, 22*(1), 1-9.

The Jamovi Project (2024). *Jamovi*. (Version 2.6) [Computer Software]. Retrieved from https://www.jamovi.org.

Vaishnavi, V., Suresh, M., & Dutta, P. (2019). A study on the influence of factors associated with organizational readiness for change in healthcare organizations using TISM. *Benchmarking: An International Journal, 26*(4), 1290-1313. https://doi.org/10.1108/BIJ-06-2018-0161

Walpita, Y. N., & Arambepola, C. (2020). High resilience leads to better job performance in nurses: evidence from South Asia. *Journal of Nursing Management, 28*(2), 342-350. https://doi.org/10.1111/jonm.12930

Wang, Y. Y., Wang. Y. S. (2019). Development and validation of an artificial intelligence anxiety scale: An initial application in predicting motivated learning behavior. *Interactive Learning Environments, 30*(4), 619-634. https://doi.org/10.1080/10494820.2019.1674887

Younghee Cho, Y., Kim, M., & Choi, M. (2021). Factors associated with nurses' user resistance to change of electronic health record systems. *BMC Medical Informatics and Decision Making*, *21*(218), 1-12. https://doi.org/10.1186/s12911-021-01581-z

DOI: https://doi.org/10.30546/19023.978-9952-8573-9-9.2025.9012.
ISBN: 978-9952-8573-8-2

THE EFFECT OF ARTIFICIAL INTELLIGENCE ANXIETY ON THE FEAR OF UNEMPLOYMENT DUE TO ARTIFICIAL INTELLIGENCE: A STUDY ON MEDICAL SECRETARY CANDIDATES

[1] Haydar Kerem HOŞGÖR*

Assoc. Prof. Uşak University, Uşak, Türkiye
Department of Medical Services and Techniques
https://orcid.org/0000-0002-1174-1184

[2] Filiz COŞKUN

Asst. Prof. Health Sciences University, Istanbul, Turkey
Department of Medical Services and Techniques
https://orcid.org/0000-0002-4148-3227

Abstract

In this study, the impact of artificial intelligence anxiety on the fear of unemployment due to AI technologies has been investigated. The research was conducted with 130 university students voluntarily participating from the Medical Documentation and Secretarial Program at a state university in Anatolia during the spring semester of the 2023-2024 academic year. Data for this cross-sectional study, employing face-to-face survey methodology, were collected between June 24-28, 2024. The results of the study revealed that the students had a moderate level of artificial intelligence anxiety ($\bar{x}$=3.00±0.62) and a high level of artificial intelligence-related fear of unemployment ($\bar{x}$=3.47±0.49). Positive and significant correlations were identified between AI anxiety and Learning (r=0.423; p<0.001), Job Replacement (r=0.744; p<0.001), Sociotechnical Blindness (r=0.826; p<0.001), and AI Configuration (r=0.791; p<0.001) sub-dimensions. As AI anxiety among medical secretary candidates increases, their fear of unemployment also rises (r=0.687; p<0.001). Regression analysis results indicated that AI anxiety significantly influences students' fear of unemployment by 47.3% (R^2=0.472; F=87.837; p<0.001). Furthermore, compared to males, female students exhibited statistically higher levels of AI anxiety (p<0.01) and fear of AI-induced unemployment (p<0.05). In this context, developing educational programs aimed at reducing AI anxiety levels could be crucial in mitigating students' fears of AI-related job loss.

Keywords: Technology, Artificial intelligence, Artificial intelligence anxiety, Unemployment, Medical secretary

DOI: https://doi.org/10.30546/19023.978-9952-8573-9-9.2025.9012.
ISBN: 978-9952-8573-8-2

Introduction

The first person to propose a modern computational model related to artificial intelligence (AI) was mathematician and computer scientist Alan Turing. Turing addressed the question "Can machines think?" in his 1950 paper. Since then, this question has remained central to AI research (Stolpe & Hallström, 2024, p. 2). It is known from the literature on AI that there are various definitions. Conceptually, artificial intelligence consists of two words: "artificial" and "intelligence." The term "artificial" denotes anything made by humans, while "intelligence" refers to the capacity for thought (Hoşgör & Güngördü, 2022, p. 396). AI involves the ability of a digital machine to perform tasks typically carried out by intelligent beings (Chiu et al., 2024, p. 1).

According to Mor et al. (2024, p. 76), artificial intelligence refers to a set of combined instructions used to process tasks involving learning, reasoning, and self-correction, particularly using machines, especially computers, to achieve more efficient results. Boucher (2020) defines artificial intelligence as systems that analyze their surroundings and act with some degree of autonomy to achieve specific goals, exhibiting intelligent behaviors. Artificial intelligence, also known as machine intelligence, ultimately stems from natural human intelligence.

Artificial intelligence has the potential to perform human tasks more efficiently, quickly, and at lower costs (Hoşgör & Bozkurt, 2023). Currently, AI is actively used in various fields such as medicine, banking, marketing, logistics, insurance, education, defense, and telecommunications, enhancing organizational performance across all sectors (Zaoui et al., 2024, p. 1). Furthermore, it is understood that artificial intelligence is becoming a key driver of new economic development, influencing the development of countries' prosperity (Gündüz Hoşgör et al., 2023, p. 71). Therefore, artificial intelligence is increasingly recognized as a fundamental motivator of the contemporary industrial revolution.

Despite the many potential advantages of artificial intelligence and related technologies, they can also raise concerns in certain areas. Particularly, the potential for AI to lead to robotic autonomy and consequently contribute to ethical issues and even unemployment in the near future is a major concern. Hence, in recent years, concerns, fears, and anxieties have been expressed in societies about the possibility that AI may go out of control, negatively affecting individuals and societies, especially influencing younger generations. Studies conducted on university students in Turkey (Reyhan & Dağlı, 2023, p. 290; Ulukapı Yılmaz & Yılmaz, 2024) report that participants have moderate to high levels of concern about AI (Ö. Güven et al., 2024). A study on Asian university students (Ogbolu & Sukidjo, 2020, p. 208) also revealed mixed feelings about the future of AI, with 38.1% expressing fear regarding the topic. Such technology-related fears and concerns are often based on a lack of understanding, misunderstandings, and confusion about what AI is and what it could be (Akkaya et al., 2021, p. 1127).

DOI: https://doi.org/10.30546/19023.978-9952-8573-9-9.2025.9012.
ISBN: 978-9952-8573-8-2

Results from a study in South Africa by Magdeline and Thelma (2023, p. 130) confirm this assertion. The study reports that unemployed university graduates are aware of what AI is but that 30% are unaware of the use of these technologies in daily life. Similarly, a study conducted in Turkey (Yılmaz et al., 2021) revealed that university students are aware of the use of AI in their fields of study and are interested in using AI professionally but express concerns due to a lack of information. Another study involving social studies teacher candidates (Yetişensoy, 2024, p. 2) noted that while students are aware of popular AI applications like Siri and ChatGPT, they cannot explain the AI systems underlying these applications.

Another significant issue in today's competitive digital world is the potential for technology-induced unemployment. The number of robots worldwide is rapidly increasing, replacing cheap labor. According to Gültekin et al. (2022, p. 478), Japan alone uses 400,000 robots actively in various production processes. It is predicted that by 2025, 15% of the current human workforce will be replaced by robot workers. By 2050, the number of robots is expected to exceed the current number of computers. This trend will make it difficult for workers displaced by robots to find new jobs. Additionally, with further development of AI and increased automation, it is anticipated that the 2050s will witness the emergence of a class of unemployed and mentally resilient individuals. According to Nedelkoska and Quintini (2018), a comprehensive study involving 32 countries showed that a 10% increase in the stock of industrial robots raised unemployment rates by 0.42 percentage points. Furthermore, the impact of robots on unemployment was found to be 2.5 times higher for individuals aged 25-34 with high school education or below compared to university graduates aged 55-64.

Upon reviewing existing literature, it is observed that there are limited studies examining the relationships between AI anxiety and perceptions of future unemployment risk among educated young adults. Therefore, this study aims to examine whether AI anxiety influences the fear of AI-induced unemployment. Participants in this study were selected from students enrolled in the Medical Documentation and Secretarial Program. The selection of this program was influenced by the fact that medical secretaryship is highly susceptible to automation and digitalization. Thus, it is considered critically important to identify perceptions regarding the future demand for human medical secretaries arising from the dynamics of this profession, filling critical gaps in the current literature.

Materials and Methods

This study employed a cross-sectional and correlational design. The participants consisted of university students enrolled in the Medical Documentation and Secretarial Program at a public university in Anatolia during the Spring semester of the 2023–2024 academic year. Rather than using a sampling method, the study aimed to reach the entire population, and data were collected from 130 students who voluntarily agreed to participate. Data were gathered via face-to-face surveys conducted between June 10 and 14, 2024, and informed consent was obtained from all participants.

To collect data, the *"Artificial Intelligence Anxiety Scale"* was used. The original scale was developed by Wang and Wang (2019), and its Turkish adaptation was validated and tested for reliability by Akkaya et al. (2021). The scale, designed for higher education students, comprises 16 items across four dimensions. It is structured as a five-point Likert-type scale (1: Strongly disagree … 5: Strongly agree), with a Cronbach's alpha internal consistency coefficient (Cα) reported as 0.809. The Cα values for the subdimensions were reported as follows: 0.948 for "Learning," 0.895 for "Job Replacement ," 0.875 for "Sociotechnical Blindness," and 0.950 for "AI Configuration." Reported goodness-of-fit indices confirmed that the scale has a valid and reliable structure.

Within the scope of the study, students' fear of unemployment due to AI was measured using the following researcher-generated item: *"I am afraid that in the near future, artificial intelligence will take my job and leave me unemployed."* Participants responded using a five-point Likert scale (1: Strongly disagree … 5: Strongly agree). Descriptive variables such as age, gender, and year of study were also included in the analysis.

In addition to descriptive analyses such as mean, standard deviation, minimum, maximum, frequency, and percentage, difference, correlation, and impact tests were conducted. To determine the appropriate statistical methods, the distribution of the data was first assessed. The skewness and kurtosis values reported in Table 2 were found to fall within the ±1.5 range, indicating normal distribution, as referenced by Tabachnick and Fidell (2013). Accordingly, parametric tests including t-tests, Pearson correlation analysis, and simple linear regression analysis were employed. The Cronbach's alpha coefficients for the scale and its subdimensions ranged between 0.81 and 0.93, indicating a high level of reliability (see Table 2). Data analysis was conducted using IBM SPSS Version 26, and all analyses were performed with a 95% confidence interval.

Results

As shown in Table 1, which presents the descriptive characteristics of the participants, 75.4% of the respondents were female, and 61.5% were second-year students. The average age of the participants was 19.85 ± 1.29 years, with 70% falling within the 18–20 age range and 30% within the 21–23 range. Additionally, 59.3% of the students agreed or strongly agreed with the statement: *"I am afraid that in the near future, artificial intelligence will take my job and leave me unemployed."*

Table 1. Descriptive Characteristics of the Participants (N: 130)

Variables		**f**	**%**
Gender	Female	98	75.4
	Male	32	24.6
Class	1st-year students	50	38.5

DOI: https://doi.org/10.30546/19023.978-9952-8573-9-9.2025.9012.
ISBN: 978-9952-8573-8-2

	2nd-year students	80	61.5
Age (x̄: 19.85±1.29)	18-20	91	70.0
	21-23	39	30.0
I am afraid that in the near future, artificial intelligence will take my job and leave me unemployed	Strongly disagree	12	9.2
	Disagree	23	17.7
	Neither agree nor disagree	18	13.8
	Agree	46	35.5
	Strongly agree	31	23.8

As presented in Table 2, the descriptive statistics for the scale and its subdimensions indicate that students exhibited a moderate level of artificial intelligence anxiety (3.00±0.62) and a high level of fear regarding AI-induced unemployment (3.47±0.49). An analysis of the mean scores for each subdimension reveals that the "Learning" subdimension was rated low (2.11±0.75), whereas the " AI Configuration " subdimension was found to be at a moderate level (2.98±1.25). In contrast, both the "Job Replacement " (3.70±0.88) and "Sociotechnical Blindness" (3.42±0.85) subdimensions were rated at high levels, indicating notable concerns in these areas.

Table 2. Descriptive Statistics for the Artificial Intelligence Anxiety Scale and Its Subdimensions

Scale and Subdimensions	**Mean***	**Standard Deviation**	**Skewness**	**Kurtosis**	**Minimum**	**Maximum**	**Cα**
Learning	2.11	0.75	0.72	1.26	1.00	4.60	0.87
Job Replacement	3.70	0.88	-0.71	0.21	1.00	5.00	0.83
Sociotecnical Blindness	3.42	0.85	-0.57	-0.09	1.00	5.00	0.81
AI Configuration	2.98	1.25	0.00	-1.16	1.00	5.00	0.93
AI Anxiety-General	**3.00**	**0.62**	**-0.32**	**-0.24**	**1.44**	**4.56**	**0.87**
Fear of Unemployment due to AI	**3.47**	**0.49**	**-0.46**	**0.57**	**1.00**	**5.00**	**0.91**

* 1.00–1.80: Very Low; 1.81–2.60: Low; 2.61–3.40: Moderate; 3.41–4.20: High; 4.21–5.00: Very High

DOI: https://doi.org/10.30546/19023.978-9952-8573-9-9.2025.9012.
ISBN: 978-9952-8573-8-2

As shown in Table 3, which presents the findings of the correlation analysis among variables, there are strong, significant, and positive relationships between the Artificial Intelligence Anxiety Scale and its subdimensions: "Learning" (r = 0.423**), "Job Replacement " (r = 0.744**), "Sociotechnical Blindness" (r = 0.826**), and "AI Configuration" (r = 0.791**) (p < 0.01). Additionally, a strong, significant, and positive correlation was found between students' mean levels of AI anxiety and their fear of unemployment due to AI technologies in the future (r = 0.687**; p < 0.01). Similarly, positive and significant relationships were identified between all subdimensions of the scale and the fear of unemployment caused by AI technologies (p < 0.01).

Table 3. Correlation Analysis of Relationships Among Variables

Variables	**2**	**3**	**4**	**5**	**6**
Learning (1)	-0.093	0.134	0.094	0.449**	0.423**
Job Replacement (2)		0.647**	0.547**	0.392**	0.744**
Sociotechnical Blindness (3)			0.548**	0.532**	0.826**
AI Configuration (4)				0.531**	0.791**
Fear of Unemployment due to AI (5)					0.687**
AI Anxiety-General (6)					

**The correlation is significant at the 0.01 level.

As shown in Table 4, which presents the findings of the simple linear regression analysis examining the effect among variables, artificial intelligence anxiety, as the independent variable, has a significant effect on fear of unemployment due to AI, the dependent variable, explaining 47.2% of its variance (Beta = 0.687; F = 87.837; p < 0.01).

Table 4. Regression Analysis of the Effect Among Variables

Dependent Variable	**Independent Variable**	**t**	**F**	**p**	**R (Beta)**	**R^2**
Fear of Unemployment due to AI	Constant	-2.262	87.837	0.000	0.687	0.472
	AI Anxiety	9.372				

DOI: https://doi.org/10.30546/19023.978-9952-8573-9-9.2025.9012.
ISBN: 978-9952-8573-8-2

As shown in Table 5, which presents the findings of the independent samples t-test, statistically significant differences were found between students' gender and both the mean levels of artificial intelligence anxiety (3.113 ± 0.570; $p < 0.01$) and fear of unemployment due to AI (1.316 ± 0.468; $p < 0.05$). These significant differences were attributed to female students. Based on these findings, it can be inferred that female students exhibit higher levels of AI anxiety and greater fear of future unemployment caused by AI technologies compared to male students. On the other hand, no statistically significant differences were found between students' mean AI anxiety and AI-induced fear of unemployment scores in relation to class levels and age variables ($p > 0.05$).

Table 5. T-Test for Differences Between the AI Anxiety Scale and Demographic Variables

Scale	Variables		N	Mean	Standard Deviation	t	p
AI Anxiety-General	Gender	Female	98	3.113	0.570	3.931	0.000**
		Male	32	2.551	0.629		
	Class	1st-year students	50	3.052	0.651	0.921	0.359
		2nd-year students	80	2.937	0.597		
	Age	18-20	91	2.991	0.622	-0.091	0.927
		21-23	39	3.005	0.642		
Fear of Unemployment due to AI	Gender	Female	98	1.316	0.468	2.629	0.011*
		Male	32	1.095	0.300		
	Class	1st-year students	50	1.260	0.443	-0.223	0.824
		2nd-year students	80	1.280	0.453		
	Age	18-20	91	1.276	0.450	0.251	0.803
		21-23	39	1.250	0.442		

*p<0.05; ** p<0.01

Discussion and Conclusion

This study was conducted to investigate whether artificial intelligence (AI) anxiety has a significant effect on the fear of job replacement due to AI. The research focused on future medical secretaries,

specifically students enrolled in the Medical Documentation and Secretariat Program. These programs are associate degree tracks designed to meet the demand for mid-level personnel in the healthcare sector. According to the 2023 data from YÖK Atlas, there are a total of 104 universities in Türkiye offering this program—75 public and 29 private. Graduates of these programs can be appointed to various healthcare institutions through the national exam system (KPSS) and may also find employment in private healthcare settings as medical secretaries, front desk staff, or similar roles across different hospital departments.

The choice of this specific program as the study population was informed by the fact that the profession of medical secretariat is highly susceptible to automation and digitalization. The healthcare sector, characterized by continuous development, is labor-, capital-, and technology-intensive. Particularly, its high reliance on technology is closely linked to the ability of medical secretaries to adapt to AI-based digital technologies and use them effectively (Hoşgör, 2022, p.648). In this context, identifying how these technological dynamics shape perceptions of the future necessity for human medical secretaries is considered a valuable contribution to scientific knowledge.

The findings of the study revealed that more than half of future medical secretaries experience fear of job replacement due to AI technologies. These results align with recent studies conducted among university students in Japan (Ghotbi & Ho, 2021), Türkiye (Doğaner, 2022), Indonesia (Soesanto et al., 2023), and Saudi Arabia (Bin Dahmash et al., 2020). Participants were found to have a moderate level of AI anxiety. Within the AI Anxiety Scale, the subdimensions of "Job Replacement" and "Sociotechnical Blindness" yielded high average scores. In other words, participants expressed concern that AI might replace their profession, lead to dependency, be misused, malfunction, or even evolve into autonomous robots. As digital natives, these young adults' concerns about a technology that is expected to shape the future of societies—and their belief that it could take away their jobs—may be interpreted as a negative outlook.

A review of the literature indicates similar findings in various studies. For instance, a study involving university students from different disciplines (Takıl et al., 2022) found moderate levels of AI anxiety, although students of law and engineering showed relatively lower anxiety levels. Likewise, other studies conducted with university students in Türkiye (Reyhan & Dağlı, 2023; Ulukapı Yılmaz & Yılmaz, 2024; Demir Kaymak et al., 2024) reported that young adults belonging to the digital generation experienced moderate levels of AI anxiety. Further supporting these findings, some studies also report similar patterns in the subdimensions of the AI Anxiety Scale. For example, Ayduğ and Altınpulluk (2023) found that students had low scores in the "Learning" subdimension and moderate scores in "AI Configuration." Similarly, Eyüp and Kayhan (2023) reported that students scored below average in "Learning" but above average in both "Job Replacement" and "Sociotechnical Blindness."

DOI: https://doi.org/10.30546/19023.978-9952-8573-9-9.2025.9012.
ISBN: 978-9952-8573-8-2

The correlation analysis results revealed significant and positive relationships between the overall AI Anxiety Scale and its subdimensions—Learning, Job Replacement, Sociotechnical Blindness, and AI Configuration. Moreover, positive and significant relationships were found between students' AI anxiety levels (and all subdimensions) and their fear of job replacement due to AI. That is, as anxiety levels increased, so did the fear of losing one's job due to AI technologies. Regression analysis further demonstrated that AI anxiety accounts for 47.2% of the variance in fear of AI-induced job replacement.

A study by Akçakanat (2024) similarly found that the subdimensions of Learning, Job Replacement, and AI Configuration had positive and significant effects on AI-related unemployment anxiety, while Sociotechnical Blindness had a negative effect. Thus, our findings largely align with those of Akçakanat. However, differing from the present study, Yazıcı (2023) reported that increased AI anxiety actually raised students' employment optimism. Another study by Yılmaz (2023), involving a set of questions posed to ChatGPT, concluded that the chatbot perceived AI as a threat to labor in the context of technological unemployment—although it also highlighted potential productivity benefits and the creation of new jobs.

Our findings also revealed statistically significant gender differences, with female students showing higher levels of AI anxiety and fear of job replacement than their male peers. These results underscore the need for educational programs aimed at reducing AI anxiety to help mitigate fears of job loss. On the other hand, no significant differences were found based on students' age or academic year, suggesting the need to explore additional demographic or contextual variables in future research.

Similar results were reported by Köse et al. (2024), who studied journalism students and found no significant differences in AI anxiety by age or academic year but did find higher anxiety levels among female students. Our findings also align with those of Reyhan & Dağlı (2023) and Yakut (2024), who found no significant differences by age or class level but did report meaningful gender differences favoring females. In contrast, a study conducted among sports science students (Karacan Doğan et al., 2023) found no significant gender or department-based differences in job-seeking anxiety. However, a study with aviation management students (Kaya, 2023) reported significant gender differences in the subdimensions of "Lack of Technical Skills" and "Continuous Technological Development," both in favor of female students.

Recommendations

To reduce students' fear of job replacement by AI, it is crucial to first address their AI-related anxiety through targeted educational programs. These programs could help students better understand AI technologies, reducing uncertainty and associated fears about their professional futures. Particularly for professions such as medical secretarial work, integrating courses that build competencies in working with AI could ease the adaptation to technological transformation.

Adding content to university curricula that explains how AI is used in the healthcare sector could both increase awareness and reduce anxiety, thereby helping students feel more confident about their career paths. Moreover, career counseling and guidance services should support students in navigating labor market changes, which may alleviate their job-related fears. Given the identified gender-based differences, specialized support programs for female students could also prove effective.

Finally, it would be beneficial to continuously monitor students' levels of AI anxiety and update educational interventions accordingly, helping them build a more secure outlook toward the future.

Future Research

Future studies should examine the long-term effects of AI anxiety on individuals' career orientations and planning. The development of valid and reliable scales specifically measuring the fear of unemployment due to an inability to adapt to AI would make a valuable contribution to the literature. Comparative research across different professional fields and educational levels could also offer broader insights. Experimental studies evaluating the effectiveness of training programs designed to reduce AI anxiety could determine how beneficial such programs truly are. Additionally, more research into the broader social implications of AI-induced unemployment will enhance our understanding of how societies respond to these transformations and guide the development of informed policies and educational strategies.

Limitations

This study has several limitations. First, it was conducted solely with students enrolled in a Medical Documentation and Secretariat Program at a public university in Anatolia, limiting the generalizability of the findings to other disciplines or wider student populations. Due to its cross-sectional design, causal relationships between variables cannot be definitively established. The use of face-to-face surveys may also introduce social desirability bias. Furthermore, the study did not consider other individual or environmental factors that might influence AI anxiety or fear of job replacement. Future research could benefit from developing new instruments specifically designed to measure fear of job loss due to difficulty adapting to AI technologies. Although this study found that female students reported higher levels of AI anxiety and fear of job replacement, the underlying psychosocial factors behind this gender disparity were not explored in depth. Longitudinal and qualitative research with larger and more diverse samples could help address these gaps in future investigations.

References

Akçakanat, Ö. (2024). Yapay zekâ kaygısının teknoloji kaynaklı işsizlik endişesi üzerine etkisi: Muhasebe meslek mensupları üzerine bir araştırma. KOCATEPEİİBFD, 26(Özel Sayı), 53-67. https://doi.org/10.33707/akuiibfd.1458358

Akkaya, B., Özkan, A. & Özkan, H. (2021). Yapay Zekâ Kaygı (YZK) Ölçeği: Türkçeye Uyarlama, Geçerlik ve Güvenirlik Çalışması. *Alanya Akademik Bakış*, 5(2), 1125-1146. https://doi.org/10.29023/alanyaakademik.833668

DOI: https://doi.org/10.30546/19023.978-9952-8573-9-9.2025.9012.
ISBN: 978-9952-8573-8-2

Ayduğ, D., & Altınpulluk, H. (2023). Investigation of Pre-service Teachers' Artificial Intelligence Anxiety Levels. 36th Asian Association of Open Universities Conference, Anadolu University, 762-770.

Bin Dahmash, A., Alabdulkareem, M., Alfutais, A., Kamel, A. M., Alkholaiwi, F., Alshehri, S., ... & Almoaiqel, M. (2020). Artificial intelligence in radiology: does it impact medical students preference for radiology as their future career?. *BJR| Open*, *2*(1), 1-10. https://doi.org/10.1259/bjro.20200037

Bordot, F. (2022). Artificial intelligence, robots and unemployment: Evidence from OECD countries. *Journal of Innovation Economics & Management*, (1), 117-138. https://doi.org/10.3917/jie.037.0117

Boucher, P (2020). Artificial intelligence: How does it work, why does it matter, and what can we do about it? European Parliamentary Research Service.

Chiu, T. K., Ahmad, Z., Ismailov, M., & Sanusi, I. T. (2024). What are artificial intelligence literacy and competency? A comprehensive framework to support them. *Computers and Education Open*, *6*, 100171. https://doi.org/10.1016/j.caeo.2024.100171

Demir-Kaymak, Z., Turan, Z., Unlu-Bidik, N., & Unkazan, S. (2024). Effects of Midwifery and Nursing Students' Readiness about Medical Artificial Intelligence on Artificial Intelligence Anxiety. *Nurse Education in Practice*, 103994. https://doi.org/10.1016/j.nepr.2024.103994

Doğaner, A. (2021). The approaches and expectations of the health sciences students towards artificial intelligence. *Karya Journal of Health Science*, *2*(1), 5-11.

Eyüp, B., & Kayhan, S. (2023). Pre-Service Turkish Language Teachers' Anxiety and Attitudes toward Artificial Intelligence. *International Journal of Education and Literacy Studies*, *11*(4), 43-56. http://dx.doi.org/10.7575/aiac.ijels.v.11n.4p.43

Ghotbi, N., & Ho, M. T. (2021). Moral awareness of college students regarding artificial intelligence. *Asian bioethics review*, *13*(4), 421-433. https://doi.org/10.1007/s41649-021-00182-2

Gültekin, Z., Urgan, S., & Ak, M. (2022). Yapay Zekâ Kaygısının Kariyer Kararlılığına Etkisine Yönelik Bir Araştırma: Ondokuz Mayıs Üniversitesi Öğrencileri Örneği. *Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, *27*(3), 477-491.

Gündüz Hoşgör, D., Güngördü, H., & Hoşgör, H. (2023). Sağlık Profesyonellerinin Yapay Zekâya İlişkin Görüşleri: Metaforik Bir Araştırma. *Al Farabi Uluslararası Sosyal Bilimler Dergisi*, *8*(1), 71-87.

Hoşgör, H. (2022). Sağlık hizmetleri alanında sanal gerçekliğin kullanımı: Türkiye ve dünyadan örnekler. Fenerbahçe Üniversitesi Sağlık Bilimleri Dergisi, 2(3), 647-660. https://doi.org/10.56061/fbujohs.1151900

Hoşgör, H., & Güngördü, H. (2022). Sağlıkta Yapay Zekânın Kullanım Alanları Üzerine Nitel Bir Araştırma. *Avrupa Bilim ve Teknoloji Dergisi*, (35), 395-407. https://doi.org/10.31590/ejosat.1052614

Hoşgör, H., Bozkurt, Ş. A. (2023). Sağlıkta Yapay Zekâ ve Robotlar Hakkında Kimler Ne Düşünüyor? Kuşaklar Üzerine Bir Araştırma. Social Sciences Research Journal, 12 (1), 13-25.

Karacan Doğan, P., Doğan, İ., & Çetinkayalı, G. (2023). Spor bilimleri öğrencilerinin yapay zekâya yönelik tutumları ile iş bulma kaygıları arasındaki ilişkinin incelenmesi. *Yalova Üniversitesi Spor Bilimleri Dergisi*, *2*(3), 174-189.

Kaya, M. (2023). Havacılık Yönetimi Öğrencilerinin Yapay Zekâ Kaygısı ve Teknoloji Kaynaklı İşsizlik Endişesi. Eskişehir Teknik Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi.

Köse, E., Adıgüzel, Y., & Aynacı, C. (2024). Yapay Zekânın Gazetecilik Öğrencileri Üzerindeki Etkileri: Sakarya Üniversitesi Gazetecilik Bölümü Öğrencilerinin Yapay Zekâ Kaygı Düzeylerinin İncelenmesi. *Sakarya İletişim*, *4*(2), 150-164. https://doi.org/10.70684/silet.1558520

Liang, Y., Lee, S.A. Fear of Autonomous Robots and Artificial Intelligence: Evidence from National Representative Data with Probability Sampling. *Int J of Soc Robotics* 9, 379-384 (2017). https://doi.org/10.1007/s12369-017-0401-3

Magdeline, M. M. M., & Thelma, D. J. (2023). Artificial Intelligence as a Tool to Reduce Graduates' Unemployment Needs. *International Journal of Social Science Research and Review*, *6*(10), 130-143.

Mor, N., Kumar, P., Jat, G. L., & Kumar, A. (2024). Application of artificial intelligence in sustainable construction: A secret eye toward the latest civil engineering techniques. In *Artificial Intelligence*

Applications for Sustainable Construction (pp. 75-91). Woodhead Publishing. https://doi.org/10.1016/B978-0-443-13191-2.00012-2

Nedelkoska, L. and G. Quintini (2018). Automation, skills use and training. OECD Social, Employment and Migration Working Papers, No. 202, OECD Publishing, Paris, https://doi.org/10.1787/2e2f4eea-en

Ogbolu, A. N., & Sukidjo, S. (2020). Artificial Intelligence Vs My Future Job: Perceptions of Asian Undergraduates. *Journal of Robotics and Control (JRC)*, *1*(6), 208-212. https://doi.org/10.18196/jrc.1639

Ö. Güven, G., Yılmaz, Ş., & İnceoğlu, F. (2024). Determining medical students' anxiety and readiness levels about artificial intelligence. *Heliyon*, *10*(4). https://doi.org/10.1016/j.heliyon.2024.e25894

Rauf, M. A., Ashfaq, M., Hasan, R., & Manju, M. A. (2021). A comparative study on the impact of artificial intelligence on employment opportunities for university graduates in Germany and the Netherlands: AI opportunities and risks. *International Journal of Environment, Workplace and Employment*, *6*(3), 185-204.

Reyhan, F. A., & Dağlı, E. (2023). Ebelik Öğrencilerin Yapay Zekâ Kaygı Durumlarının Değerlendirilmesi. *Cumhuriyet Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü Dergisi*, *8*(Special Issue), 290-296. https://doi.org/10.51754/cusbed.1286594

Soesanto, D., Cahyadi, V., & Zulkarnain, A. (2023). Student Perceptions of Unemployment Due to Smart Technology in the Hospitality. In *E3S Web of Conferences*, 426, 02055. EDP Sciences. https://doi.org/10.1051/e3sconf/202342602055

Stolpe, K., & Hallström, J. (2024). Artificial intelligence literacy for technology education. *Computers and Education Open*, *6*, 100159. https://doi.org/10.1016/j.caeo.2024.100159

Tabachnick, B. G., & Fidell, L. S. (2013). Using multivariate statistics (Sixth edition). United States: Pearson Education.

Takıl, N., Erden, N. K., & Sarı, A. B. (2022). Farklı meslek grubu adaylarının yapay zekâ teknolojisine yönelik kaygı seviyesinin incelenmesi. *Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, *25*(48), 343-353. https://doi.org/10.31795/baunsobed.1165386

Ulukapı Yılmaz, H., & Yılmaz, A. (2024). Dijital çağın potansiyel çalışanlarının yapay zekâ kaygılarının belirlenmesi. Business and Economics Research Journal, 15(2), 171-188. http://dx.doi.org/10.20409/berj.2024.440

Wang, Y. Y. & Wang, Y. S. (2019). Development and validation of an artificial intelligence anxiety scale: an initial application in predicting motivated learning behavior. Interactive Learning Environments, 1–16. https://doi.org/10.1080/10494820.2019.1674887

Yakut, İ. (2024). Postmodern Dindarlık ve Yapay Zekâ Kaygısı İlişkisi. *Tasavvur/Tekirdağ İlahiyat Dergisi*, *10*(2), 899-940. https://doi.org/10.47424/tasavvur.1554199

Yazıcı, A.M., (2023). The moderator role of career decidedness in the effect of artificial intelligence anxiety on employment hope. BMİJ, 11 (4), 1260-1274, https://doi.org/10.15295/bmij.v11i4.2284

Yetişensoy, O. (2024). Tomorrow's teachers and artificial intelligence: exploring attitudes and perceptions of Turkish prospective social studies teachers. Eurasian Journal of Teacher Education, 5(1), 1-31.

Yılmaz, M. (2023). Yapay zekâ ve işsizlik üzerine ChatGPT ile sohbet. Eğitim Yayınevi.

Yılmaz, Y., Yılmaz, D. U., Yıldırım, D., Korhan, E. A., & Kaya, D. Ö. (2021). Yapay zekâ ve sağlıkta yapay zekânın kullanımına yönelik sağlık bilimleri fakültesi öğrencilerinin görüşleri. *Süleyman Demirel Üniversitesi Sağlık Bilimleri Dergisi*, *12*(3), 297-308. https://doi.org/10.22312/sdusbed.950372

YÖK Atlas (2014). Türkiye'de Tıbbi Dokümantasyon ve Sekreterlik Programı Bulunan Üniversitler, https://yokatlas.yok.gov.tr/onlisans-program.php?b=30098

Zaoui, A., Tchuente, D., Wamba, S. F., & Kamsu-Foguem, B. (2024). Impact of artificial intelligence on aeronautics: An industry-wide review. *Journal of Engineering and Technology Management*, *71*, 101800. https://doi.org/10.1016/j.jengtecman.2024.101800

DOI: https://doi.org/10.30546/19023.978-9952-8573-9-9.2025.9012.
ISBN: 978-9952-8573-8-2

AN INVESTIGATION OF TEACHERS' VIEWS ON PROBLEM BEHAVIORS IN THE CLASSROOM OF CHILDREN WITH AUTISM SPECTRUM DISORDER IN THE PRESCHOOL TERM

Expert Mesude Merve Yalçın[1*], Dr. Banu Karaahmetoğlu[2]

[*1]Necmettin Erbakan University, Institute of Educational Sciences, Konya, Turkiye.
[2] Independent Researcher, Türkiye.
ORCID ID: https://orcid.org/0000-0003-4205-0586

ABSTRACT

This study aims to examine the classroom problem behaviors of preschool children diagnosed with Autism Spectrum Disorder (ASD), the potential causes of these behaviors, the intervention strategies used by teachers, and the role of family collaboration. The research was conducted using a qualitative case study design. Data were collected through a semi-structured interview form administered online to 10 special education teachers working in Meram district of Konya, Turkey. The data were analyzed using descriptive analysis. Three main themes emerged from the analysis. The first theme revealed that children with ASD displayed various problem behaviors such as hitting, crying, tantrums, stereotypical movements, and rule-breaking. Teachers emphasized that these behaviors negatively affected both social and academic development. The second theme identified communication difficulties, unmet needs, impulsivity, and environmental sensitivity as primary causes of these behaviors. The third theme included intervention strategies and family-school collaboration. Teachers reported using strategies such as simplifying the classroom environment, ignoring behaviors, applying social reinforcements, and collaborating with school counseling services. Key elements of family collaboration included consistent communication, ensuring home-school consistency, and using video-based practices. The findings indicate that teachers primarily rely on personal experience and observation in managing problem behaviors, and that sustained family involvement plays a crucial role in the success of intervention efforts.

Keywords: Early childhood special education, problem behavior, special education teacher, autism spectrum disorder

DOI: https://doi.org/10.30546/19023.978-9952-8573-9-9.2025.9012.
ISBN: 978-9952-8573-8-2

OKUL ÖNCESİ DÖNEMDE OTİZM SPEKTRUM BOZUKLUĞU OLAN ÇOCUKLARIN SINIF İÇİ PROBLEM DAVRANIŞLARINA İLİŞKİN ÖĞRETMEN GÖRÜŞLERİNİN İNCELENMESİ

ÖZET

Bu araştırma, okul öncesi dönemde otizm spektrum bozukluğu (OSB) tanısı almış çocukların sınıf içi problem davranışlarını, bu davranışların nedenlerini, öğretmenlerin müdahale stratejilerini ve aile iş birliği uygulamalarını incelemeyi amaçlamaktadır. Nitel araştırma deseniyle yürütülen çalışmada, veri toplama aracı olarak yarı yapılandırılmış görüşme formu kullanılmış; veriler, Konya ili Meram ilçesinde görev yapan 10 özel eğitim öğretmeninden çevrim içi ortamda toplanmıştır. Veriler betimsel analizle değerlendirilmiştir. Araştırma sonucunda üç tema belirlenmiştir. İlk tema kapsamında OSB'li çocukların vurma, ağlama, öfke krizi, stereotipik davranışlar ve kurallara uymama gibi çeşitli problem davranışlar sergilediği görülmüştür. Öğretmenler bu davranışların sosyal ve akademik gelişimi olumsuz etkilediğini belirtmiştir. İkinci temada, bu davranışların nedenleri arasında iletişim kuramama, istediğini elde edememe, dürtüsellik ve çevresel hassasiyetler öne çıkmıştır. Üçüncü tema ise öğretmenlerin kullandığı müdahale yöntemlerini ve aile-okul iş birliğini kapsamaktadır. Müdahaleler arasında ortam sadeleştirme, görmezden gelme, sosyal pekiştireç kullanma ve rehberlik iş birliği yer almaktadır. Ailelerle düzenli iletişim kurma, ev-okul tutarlılığı ve video temelli etkileşimler öne çıkan iş birliği uygulamalarıdır. Elde edilen bulgular, öğretmenlerin problem davranışları yönetmede bireysel deneyim ve gözleme dayalı stratejiler geliştirdiğini ve aile katılımının sürecin başarısında kritik bir rol oynadığını ortaya koymuştur.

Keywords: Okul öncesi özel eğitim, problem davranış, özel eğitim öğretmeni, otizm spektrum bozukluğu.

1. GİRİŞ

Bireyin davranışları ile içinde bulunduğu toplumsal çevre arasında sürekli bir etkileşim söz konusudur. Bu etkileşim, bireyin sosyal gelişiminde belirleyici bir rol oynar (Erşan Aksoy, 2019). Otizm Spektrum Bozukluğu (OSB), sosyal iletişim ve etkileşim alanlarında yetersizlikler ve sınırlı, tekrarlayıcı davranış örüntüleri ile karakterize edilen nörogelişimsel bir bozukluktur. Genellikle yaşamın ilk üç yılı içinde belirtiler göstermeye başlayan OSB, bireyin gelişimsel sürecini ve günlük yaşam becerilerini önemli ölçüde etkileyebilmektedir (Alver & Gümüş, 2020).

Otizmli bireylerde gözlemlenen problem davranışlar, hem bireyin hem de çevresindeki kişilerin yaşam kalitesini olumsuz yönde etkilemektedir. Bu davranışlar arasında kendine ve başkasına zarar verme, bağırma, çığlık atma, öfke nöbetleri ve stereotipik hareketler gibi çeşitli yıkıcı ve tekrarlayıcı davranışlar yer almaktadır. Problem davranışların büyük bir kısmı sosyal etkileşim ve öğrenme süreçleri sırasında ortaya çıkmakta olup, çocuğun akademik ve sosyal gelişimini sekteye

DOI: https://doi.org/10.30546/19023.978-9952-8573-9-9.2025.9012.
ISBN: 978-9952-8573-8-2

uğratmaktadır (Neitzel, 2010). Özellikle okul öncesi dönemde bu davranışların belirlenmesi ve uygun yöntemlerle müdahale edilmesi, bireyin gelişimsel kazanımları açısından kritik bir öneme sahiptir.

OSB'li çocukların sınıf ortamlarında, akran ilişkileri kurmakta güçlük çektikleri ve çoğunlukla yalnız gerçekleştirebilecekleri etkinlikleri tercih ettikleri görülmektedir. Bu çocuklar, genellikle cansız nesnelerle daha yoğun bağ kurmakta ve çevreleri tarafından sıra dışı olarak değerlendirilebilecek bazı stereotipik davranışlar sergilemektedirler (Bodur & Soysal, 2004). Bu tür davranışların uzun süreli olarak sürdürülmesi, bireyin eğitimden, bakımdan ve gelişimsel etkinliklerden yeterince yararlanmasını engellemektedir. Özellikle kendine zarar verme davranışları, acil müdahale gerektiren en riskli problem davranışlar arasında yer almaktadır.

Problem davranışların ortaya çıkmasında sinir sisteminin işleyişine dair farklılıkların etkili olduğu, bu çocukların çevresel uyaranlara farklı şekilde tepki verdikleri ve uyaranlar arasındaki ayrımları algılamakta güçlük yaşadıkları bilinmektedir (Yalım, 2023). OSB'li bireylerde ekolali, rutinlere bağlılık, sınırlı ilgi alanları gibi belirtiler sıklıkla görülmekte ve bu özellikler bireyin günlük yaşama uyumunu zorlaştırmaktadır (Tekin Ersan, 2015).

Otizm spektrum bozukluğu (OSB) olan çocuklarda zaman zaman belirli bir nedene bağlı olarak ya da nedensiz şekilde ortaya çıkan problem davranışlar, yalnızca bireyin kendisini değil, aynı zamanda çevresindekilerin yaşam kalitesini de olumsuz etkilemektedir. Bu davranışların, uygun zamanda ve etkili yöntemlerle ortadan kaldırılması, özellikle okul öncesi dönemde kritik bir önem taşımaktadır. Günlük eğitim akışını sekteye uğratan ve pedagojik açıdan doğru müdahaleler gerektiren bu davranışlarla baş etme sürecinde, çocuklarla en fazla etkileşimde bulunan öğretmenlere önemli sorumluluklar düşmektedir. Problem davranışların gözlenmesi, yönetilmesi ve aile ile etkili bir iş birliği kurulması süreçlerinde öğretmenlerin sahip olduğu deneyim ve bakış açıları, uygulamaların başarısı açısından belirleyici bir rol oynamaktadır. Bu bağlamda, sınıf ortamında sergilenen problem davranışlara yönelik etkili müdahale yöntemlerinin belirlenmesinde öğretmen deneyimlerinin incelenmesi, alana katkı sunacak nitelikli verilerin elde edilmesi açısından önem arz etmektedir.

Otizm spektrum bozukluğu olan bireylerin eğitimi, yalnızca özel gereksinimlerine yönelik değil, aynı zamanda toplumsal yaşama katılımlarını da destekleyen bütüncül bir yaklaşım gerektirmektedir. Erken tanı ile başlayan, bireyin özelliklerine uygun biçimde yapılandırılmış yoğun özel eğitim süreci, bu bireylerin gelişiminde en etkili müdahale yolu olarak kabul edilmektedir (Alver & Gümüş, 2020). Bu noktada, bireylerin eğitim sürecinde onlara en yakın konumda bulunan öğretmenlerin rolü son derece kritiktir. Öğretmenlerin gözlemleri, deneyimleri ve müdahale yaklaşımları, hem bireyin gelişimini desteklemek hem de aile-okul iş birliğini güçlendirmek açısından belirleyici olmaktadır (Yıldırım & Kılıç, 2024).

Tüm bu nedenlerden hareketle bu araştırmanın amacı, otizm spektrum bozukluğu olan okul öncesi dönem çocuklarının sınıflarında görülen problem davranışlar, problem davranışların ortaya çıkma

nedenleri ve bu problem davranışların önlenmesine ilişkin öğretmen görüşlerinin belirlenmesidir. Bu amaçla aşağıdaki araştırma sorularına yanıt aranmıştır.

- Otizm spektrum bozukluğu olan okul öncesi dönem çocuklarının sınıflarında görülen problem davranışlar nelerdir?

- Otizm spektrum bozukluğu olan okul öncesi dönem çocuklarının sınıflarında görülen problem davranışların ortaya çıkma nedenleri nelerdir?

- Otizm spektrum bozukluğu olan okul öncesi dönem çocuklarının sınıflarında görülen problem davranışların önlenmesi için öğretmenler neler yapmaktadırlar?

2. YÖNTEM

2.1. Araştırmanın Modeli

Bu çalışma, nitel araştırma yöntemlerinden durum çalışması desenine göre gerçekleştirilmiştir. Nitel araştırmalar, doğal bir ortam içinde, sosyal olayları ve algıları bütüncül ve gerçekçi bir bakış açısıyla tanımlama, anlama ve yorumlamaya dayalı bir süreci içeren çalışmalardır (Flick, 2007). Durum çalışmasında bir birey inceleneceği gibi bir topluluk da incelenebilmektedir. Ayrıca incelenen bireyin ya da topluluğun bir süreçteki özel bir durumu da incelenebilmektedir (Boğdan ve Biklen, 1998). Özel eğitim öğretmenlerinin yaşantı ve düşüncelerinin belirlenmesinde kullanılabilecek olan en doğru yöntem olacağı düşüncesiyle bu model esas alınmıştır (Karakoç ve Atbaşı, 2020).

2.2. Araştırmanın Çalışma Grubu

Araştırmanın çalışma grubunu 2023-2024 öğretim yılı Konya ili Meram ilçesinde Milli Eğitim Bakanlığı'na bağlı özel eğitim anaokulunda görev yapmakta olan 10 özel eğitim öğretmeni oluşturmaktadır. Çalışma grubu, kolay ulaşılabilir durum örneklemesi yöntemi kullanılarak belirlenmiştir. Bu yöntem çalışmaya pratiklik, hız ve düşük maliyet sağladığı için bazı araştırmacılar tarafından tercih edilmektedir (Yıldırım ve Şimşek, 2018). Aşağıdaki tabloda araştırmanın çalışma grubunu oluşturan öğretmenlerin demografik bilgileri yer almaktadır.

Tablo 1. Öğretmenlerin demografik bilgileri

Değişkenler		**f**	**%**
Cinsiyet	Kadın	7	70
	Erkek	3	30
Yaş	25-30 yaş	4	40
	31-35 yaş	1	10
	36-40 yaş	1	10

DOI: https://doi.org/10.30546/19023.978-9952-8573-9-9.2025.9012.
ISBN: 978-9952-8573-8-2

	41-45 yaş	3	30
	46 yaş ve üzeri	1	10
Mesleki kıdem	1-5 yıl	3	30
	6-10 yıl	2	20
	11-15 yıl	1	10
	16-20 yıl	4	40
	21 yıl ve üzeri	0	0

Çalışma grubunda yer alan özel eğitim öğretmenlerinin üçü erkek yedisi ise kadın öğretmendir. Öğretmenlerin üçü 1-5 yıllık mesleki kıdeme, ikisi 6-10 yıllık mesleki kıdeme, biri 16-20 yıllık mesleki kıdeme ve dördü de 16-20 yıllık mesleki kıdeme sahiptir. Çalışmaya katılan tüm öğretmenler özel eğitim lisans düzeyinde eğitim almışlardır.

2.3. Veri Toplama Aracı

Bu çalışmada okul öncesi dönem çocuklarıyla çalışan özel eğitim öğretmenlerinin problem davranışlara, müdahale yöntemlerine ve aile iş birliğine ilişkin görüşlerini belirleyebilmek için yarı yapılandırılmış görüşme formu hazırlanmıştır. Alan yazın taraması yapılarak araştırmacılar tarafından 5 sorudan oluşan ilk form hazırlanmıştır. Daha sonra özel eğitim alanında çalışan uzmanlardan görüş alınarak yarı yapılandırılmış görüşme formundaki madde sayısı yediye yükseltilerek forma son hali verilmiştir.

2.4. Verilerin Toplanması

Gerekli izinlerin alınmasının ardından Meram Nuriye Cahit Atay Özel Eğitim Anaokulu' nda çalışan 10 gönüllü öğretmen ile 2024 yılı güz döneminde yarı yapılandırılmış görüşme formu kullanılarak görüşmeler gerçekleştirilmiştir. Görüşmeler ses kayıy cihazı ile kayıt altına alınmıştır.

2.5. Verilerin Analizi

Veri toplama sürecinde kaydedilen ses kayıtları ilk araştırmacı tarafından yazıya dökülmüştür. İkinci araştırmacı ise ses kayıtlarını dinleyerek yazıların doğruluk kontrollerini sağlamıştır. Elde edilen yazılı kayıtlar araştırmacılar tarafından betimsel analiz yöntemi ile analiz edilmiş ve görüş ayrılıkları üzerinde tartışılarak fikir birliği sağlanmıştır. Betimsel analiz yöntemi, toplanan verilerin belirlenen temalara göre kategorize edilip yorumlanmasını içeren bir analiz yöntemi türüdür. Burada temel amaç toplanan verilerin okuyucuya yorumlanmış bir özet biçiminde sunulmasıdır (Yıldırım ve Şimşek, 2003). Katılımcılar K1, K2,… ,K10 şeklinde kodlanmıştır.

DOI: https://doi.org/10.30546/19023.978-9952-8573-9-9.2025.9012.
ISBN: 978-9952-8573-8-2

3. BULGULAR

Çalışmada elde edilen veriler üç tema altında toplanmıştır.

Tablo 2. Öğretmenlerin karşılaştığı problem davranışlar

Tema	Kategori	Kod	Katılımcılar	f
Sınıfta ortaya çıkan problem davranışlar	Sınıftaki tüm çocukların sergilediği problem davranışlar	Kendine ve başkasına vurma	*K1, K2, K3, K6, K8*	5
		Ağlama	*K2, K3, K1, K4*	4
		Tükürme	*K1, K2, K6,*	3
		Oyuncakları paylaşmama, kurallara uymama	*K4, K7*	2
		Isırma, beslenme bozuklukları	*K1, K6*	2
		Bilerek altına kaçırma	*K3*	1
		Uyumsuzluk	*K5*	1
		Sıra beklerken sabırsız davranma	*K7*	1
		Yerinde oturmama, hiperaktif hareketler, nesneleri atma	*K9*	1
		İzinsiz ayağa kalkma, dolaptan izinsiz materyal çıkarma	*K10*	1
		Bağırma	*K1*	1
	Otizmli çocukların sergilediği problem davranışlar	Kendine ve başkasına vurma, ısırma, sıkıştırma	*K1, K2, K3, K4, K5, K7, K8, K10*	8
		Ağlama ve öfke krizleri	*K3, K4, K7, K9, K10*	5
		Stereotip davranışlar	*K4, K9, K10*	3
		Çığlık atma	*K9, K10*	2
		Kurallara uymama	*K4, K5*	2
		Dikkat eksikliği	*K6, K9*	2
		Oyuncakları/eşyaları fırlatma	*K7, K10*	2

Araştırma bulgularına göre, ilk tema olan sınıfta ortaya çıkan problem davranışlar, sınıftaki tüm çocukların gösterdiği problem davranışlar ve otizmli çocukların sergilediği problem davranışlar olmak üzere iki kategoriye ayrılmıştır. Sınıftaki tüm çocukların gösterdiği problem davranışlar kategorisinde kendine ve başkasına vurma, ağlama nöbetleri ve öfke krizleri, oyuncakları paylaşmama, kurallara uymama, tükürme, ısırma, altına kaçırma, uyumsuzluk, sıra beklemede güçlük, yerinde oturamama, izin almama ve bağırma olduğu görülmüştür.

DOI: https://doi.org/10.30546/19023.978-9952-8573-9-9.2025.9012.
ISBN: 978-9952-8573-8-2

- *Öğrenciler ilk defa grupla eğitime katıldıkları için problem davranışlarını oldukça fazla sıklıkla ortaya çıkarmaktadır. Özellikle kendine ve başkasına vurma davranışı öğretim sürecini zorlaştırmaktadır (K8).*

- *Problem davranışların miktarı ve sıklığı içinde bulunduğumuz etkinliğe göre değişebiliyor. Yoğun ağlama ve tükürme davranışı bir günlük eğitim sürecinin her anında bize eşlik ediyor (K2).*

- *Oyuncak saatinde ve serbest oyun zamanlarında her materyallerin kendilerine ait olduğunu düşünmeleriyle materyal ve oyuncakları kesinlikle paylaşmıyorlar, hepsi kendi kurallarına göre oynamak istiyor. Buna devamında ağlama davranışı da ekleniyor (K4).*

- *Öğrencilerin hiçbiri kural bilmiyor. Bunun sonucunda da sınıfta izinsiz olarak ayakta geziniyorlar, dolap kapaklarını izinsiz açarak materyalleri çıkarmaya çalışıyorlar (K10).*

- *Beslenme saatinde çok zorluk yaşıyoruz. Kaşık çatal kullanma alışkanlıkları yok, yemek seçiyorlar. Bunun sonucunda da kendine vurma davranışı geçiriyorlar (K6).*

- *Öğrencim benim söylediğim bir şeyi yapmamak için ağlıyor, etrafındakilere ya da kendine vuruyor son olarak da bilerek altına kaçırıyor. Bu durum sınıfım ve benim için en büyük problem davranışlar arasında (K3).*

- *Problem davranışlarla oldukça sık karşılaşıyorum. Özellikle yerinde oturmama, nesneleri yere atma ve hiperaktif hareketler her sene dönemin ilk bir ayında yoğun olarak karşılaştığım problem davranışlar arasında yer alıyor (K9).*

Birinci temanın diğer kategorisi olan otizmli çocukların sergilediği problem davranışlarda ise kendine ve başkasına zarar verme (vurma, ısırma, sıkıştırma), ağlama ve öfke krizleri, stereotip davranışlar, çığlık atma, kurallara uymama, oyuncakları/ eşyaları fırlatma ve dikkatini vermeme kodları yer almaktadır. Öğretmenlerin çoğunluğu, bu davranışların öğrencilerin hem akademik hem de sosyal gelişimlerini olumsuz yönde etkilediğini ifade etmiştir.

- *Otizmli olan öğrencimde sabah okula ilk geldiklerinde, yemekhaneye geçerken ya da oyun odasına geçerken yoğun bir ağlama ve öfke krizi oluyor. O anda yanında bir arkadaşı varsa ona vuruyor, sıkıştırıyor eğer yanında kimse yoksa kendine zarar veren davranışları oluyor. Sınıf içi ve sınıf dışı kurallara ısrarla uyumsuzluk yapıyor (K4).*

- *Sürekli tekrarlayan hareketler sergiliyor. Bu tarz stereotip hareketleri yaparken rahatladıklarını duymuştum, bu yüzden engel olmuyorum ona. Ancak diğer arkadaşlarının dikkatini çekiyor. Dikkatini başka şeye yönlendirmeye çalıştığımda çığlık atıyor, ağlıyor, vuruyor, eşyaları atıyor (K10).*

DOI: https://doi.org/10.30546/19023.978-9952-8573-9-9.2025.9012.
ISBN: 978-9952-8573-8-2

- *Yoğun bir dikkat eksikliği var. Ayrıca çok ağlıyor. Buna stereotip hareketler de eklenince sınıf içinde büyük kargaşa çıkıyor. Etkinlik yapmak nerdeyse imkansızlaşıyor. Süreli bekleme çalışması yapmaya çalışıyorum (K9).*

- *Bulduğu her çocuğu sıkıştırmaya ısırmaya çalışıyor. Kendine her zaman bir kurban belirliyor ve ona her fırsatta vuruyor. Uzaklaştırınca kendine vurmaya başlıyor.*

Tablo 3. Öğretmenlerin gözlemlerine göre problem davranışların ortaya çıkma nedenleri

Tema	Kod	Katılımcılar	f
Sınıf içinde problem davranışların ortaya çıkma nedenleri	Kendini ifade edememesi/iletişim kuramama	*K3, K7, K9, K10*	4
	İstediğini elde edememe durumu	*K4, K7, K10*	3
	Dürtüsel nedenler	*K2, K6, K8*	3
	Fizyolojik ihtiyaçlarının karşılanmaması (açlık, tuvalet vb.)	*K5, K7*	2
	Farklı ortam ve kişilere karşı aşırı duyarlılık	*K1*	1

İkinci tema olan sınıf içinde problem davranışların ortaya çıkma nedenlerinde ise kendini ifade edememe/iletişim kuramama, istediğini elde edememe, dürtüsel nedenler, fizyolojik ihtiyaçlarının karşılanmaması ile farklı ortam ve kişilere karşı aşırı duyarlılık kodları yer almaktadır.

- *Öğrenciler genellikle farklı bir yere gittiğimizde tedirgin oluyorlar. Sınıfa başka bir öğretmen ya da stajyer geldiğinde problem davranışlar sergiliyorlar (K1).*

- *Süreci kendisi yönetmek istiyor. İstediğini elde edemediğinde problem davranışlar gösteriyor. Her an onun isteklerine cevap verilsin istiyor aksi olduğunda sınıfı darmadağın ediyor (K4).*

- *Onu anlamadığımda yani kendini anlatamadığında isteklerini bildiremediğinde problemli davranışlar ortaya çıkarıyor. Ağlıyor bağırıyor ancak konuşma olmadığı için iletişim sınırlılığı kötü sonuçlar doğuruyor (K9).*

- *Öğrencimin tuvalet alışkanlığı yok, bez kullanıyor. Bezi onu rahatsız ettiğinde kendine ve çevresine vurmaya başlıyor. Aynı şekilde açken de böyle. Yemek saati gecikince ısırmaya vurmaya başlıyor (K5).*

- *Ben problem davranışları tamamen otizmden kaynaklanan dürtüsel davranışlar olarak düşünüyorum. Bir neden aramaya gerek duymuyorum. Otizmin olmazsa olmazı bana göre (K2).*

DOI: https://doi.org/10.30546/19023.978-9952-8573-9-9.2025.9012.
ISBN: 978-9952-8573-8-2

Tablo 4. Problem davranışlara yönelik yapılan düzenlemeler

Tema	Kategori	Kod	Katılımcılar	f
Sınıf içindeki problem davranışları önleme	Yapılan düzenlemeler ve uygulanan müdahaleler	Sınıf ortamının sadeleştirilmesi	*K1, K7, K8, K9, K10*	5
		Tepkisiz kalma, sönmesini bekleme	*K1, K3, K4, K7, K10*	5
		Sınıfta öğretmen otoritesinin sağlanması	*K1, K3, K4, K8*	4
		Ortamdan/etkinlikten uzaklaştırma	*K4, K6, K8, K10*	4
		Mahrum bırakma	*K2, K5, K10*	3
		Sosyal pekiştireç verme (sarılma vb.)	*K8, K9*	2
		Öğrencinin ihtiyaçlarının zamanında giderilmesi	*K2, K8*	2
		Okul rehberlik servisi ile iş birliği sağlamak	*K4*	1
	Aile- okul iş birliği	Sürekli iletişim halinde olma	*K2, K3, K4, K5, K8, K10*	6
		Okulda ve evdeki tutumlarda tutarlılık sağlama	*K1, K4, K5, K9, K10*	5
		Aile katılımlı etkinlikler düzenleme	*K7, K9*	2
		Ev ziyareti düzenleme	*K2, K10*	2
		Video gönderme/video isteme	*K9*	1

Son tema olan sınıf içindeki problem davranışları önleme temasında ise yapılan düzenlemeler ve uygulanan müdahaleler ile aile- okul iş birliği olmak üzere iki kategori bulunmaktadır. Yapılan düzenlemeler ve uygulanan müdahaleler kategorisinde öğretmenlerin sınıf ortamının sadeleştirilmesi, tepkisiz kalma/ davranışın sönmesini bekleme, sınıfta öğretmen otoritesinin sağlanması, mahrum bırakma, sosyal pekiştireç verme, öğrencinin ihtiyaçlarının zamanında giderilmesi ve rehberlik servisi ile işbirliği kodlarından bahsettikleri görülmüştür.

- *Sınıfta esas otoritenin ben olduğunu çocuklara hissettiriyorum. Böylece her istediklerini elde edemeyeceklerinin mesajını verdiğimi düşünüyorum. Ayrıca sınıf ortamını gereksiz materyallerden arındırıyorum (K1).*

- *Bazı konularda nasıl davranmam gerektiği noktasında doğru adımlar atmak için rehberlik servisiyle iletişim halinde kalıyorum (K4).*

- *Ders ya da akademik faaliyet öncesinde çocukların ihtiyaçlarının karşılanmasına dikkat ediyorum. Açlık ve tuvalet durumundan kaynaklanan olumsuzlukların önüne geçmeye çalışıyorum (K2).*

- *Öğrenci problem davranış sergilediği anda etkinlikten uzaklaştırıyorum. Sonra tepkisiz kalarak sönmesini bekliyorum. Bazen de sevdiği bir oyuncağı ona vermiyorum elinden alıyorum. Başlarda biraz zorlansam da şimdilerde işimi kolaylaştırdığını düşünüyorum (K10).*

DOI: https://doi.org/10.30546/19023.978-9952-8573-9-9.2025.9012.
ISBN: 978-9952-8573-8-2

- *Problem davranış göstermeye başladığında elindeki sevdiği oyuncağı ondan alıyorum. Davranış sönene kadar vermiyorum. Söndükten sonra evet çok güzel duruyorsun oyuncağını alabilirsin şimdi diyorum (K2).*

- *Ağlama davranışını çok gösteriyor. O esnada anne olduğum aklıma geliyor ve ona sarılarak sakinleşmesini istiyorum. Güvende olduğunu bilmesinin ona iyi geleceğini düşünüyorum (K9).*

Diğer kategori olan aile-okul iş birliği kategorisinde ise sürekli iletişim halinde kalma, okulda ve evdeki tutumlarda tutarlılık sağlama, aile katılım etkinlikleri düzenleme, ev ziyaretleri yapma ile video gönderme ve video isteme kodlarının yer aldığı görülmektedir.

- *Okulda uyguladığım müdahale yönteminin kalıcı sonuçlar vermesi için ailenin de aynı yöntemi uygulamasını istiyorum. Bu konuda onları bilgilendiriyorum ve her gün irtibat halinde kalmaya özen gösteriyorum (K5).*

- *Okul içinde eğitim sürecinde meydana gelen problem davranışları ve yaptığım müdahaleyi görmeleri için okula davet ediyorum. Aile katılımı olan bir etkinlik planlayarak veliyi sınıf sürecinde etkinleştiriyorum (K7).*

- *Ev içi durumlarını merak ediyorum. Okul idaresiyle iletişime geçip ev ziyareti gerçekleştiriyorum. Okul ve ev tutarlılığının önemli olduğunu düşünüyorum (K10).*

- *Canlı olarak müdahale yöntemlerini gözle*

- *mliyorum. Okula çağırıp etkinliklere katılmasını sağlıyorum ama aynı zamanda evdeki süreçte ne yaptıklarını görmek için video göndermelerini istiyorum. Ben de örnek olması adına sınıf içinde problem davranışa müdahale ederken videolar çekip aileye gönderiyorum (K9)*

4. TARTIŞMA

Bu araştırma kapsamında elde edilen bulgular, OSB tanısı taşıyan çocukların okul öncesi eğitim ortamlarında sıklıkla çeşitli problem davranışlar sergilediklerini göstermektedir. Katılımcı öğretmenlerin ifadelerine göre, en yaygın olarak gözlemlenen problem davranışlar arasında kendine ve başkasına zarar verme, ısırma, sıkıştırma, ağlama, öfke nöbetleri, stereotipik davranışlar, çığlık atma, kurallara uymama, dikkat eksikliği ve oyuncak ya da eşyaları fırlatma yer almaktadır. Bu bulgu, Karakoç ve Atbaşı (2020), Güner Yıldız ve Sazak Pınar (2016) ile Keskin (2009) tarafından yürütülen çalışmalarla paralellik göstermektedir. Alan yazın incelendiğinde, okul öncesi dönemdeki çocuklarda şiddet eğilimi, saldırganlık, sınıf içinde amaçsız dolaşma, izinsiz materyal alma gibi davranışların da sıklıkla gözlendiği görülmektedir (Özbey, 2010; Kesicioğlu, 2015). Ayrıca, bir davranışın problem davranış olarak nitelendirilmesinde öğretmen ve ebeveyn algıları arasında farklılıklar bulunabileceği belirtilmektedir (Güller vd., 2018). Bu doğrultuda, bir davranışın problem davranış olarak değerlendirilmesi için bireyin kendine ya da çevresine zarar vermesi, öğrenme sürecini aksatması,

DOI: https://doi.org/10.30546/19023.978-9952-8573-9-9.2025.9012.
ISBN: 978-9952-8573-8-2

materyallere zarar vermesi ve sosyal iletişimi olumsuz etkilemesi gibi ölçütleri karşılaması gerekmektedir (Korkmaz, 2005).

Araştırma bulgularına göre öğretmenler, bu tür davranışların temel nedenlerini; bireyin kendini ifade edememesi ya da iletişim kuramaması, isteklerinin karşılanmaması, dürtü kontrolündeki güçlükler, fizyolojik ihtiyaçların (açlık, tuvalet vb.) karşılanamaması ve farklı ortamlara ya da bireylere karşı aşırı duyarlılık şeklinde açıklamışlardır. Bu bulgu da Kol ve Tokdakaya (2022) tarafından yürütülen çalışmadaki özel gereksinimli bireylerde görülen problem davranış nedenleriyle örtüşmektedir. Literatür, özellikle ifade güçlüğü yaşayan bireylerde ihtiyaçların karşılanamamasının problem davranışların ortaya çıkmasında temel etken olduğunu ortaya koymaktadır (Eripek, 2003). Bu bağlamda, çocukların iletişim kurabilecekleri uygun fırsatların sunulması ve gereksinimlerinin zamanında karşılanması, problem davranışların sıklığını azaltmada etkili olabilmektedir. Nitekim Tırpan (2018) da OSB tanılı çocukların hem istenen hem de istenmeyen davranışlarda benzer örüntüler sergilediğini ortaya koymuştur.

Öğretmen görüşleri doğrultusunda, problem davranışların çocukların akademik ve sosyal gelişim süreçlerini olumsuz etkilediği ifade edilmiştir. Bu davranışların çocukların sosyal ortamlardaki kabulünü zorlaştırdığı, iletişim becerilerinde aksaklıklara yol açtığı ve akademik başarının yanı sıra özgüven üzerinde de olumsuz etkiler oluşturduğu belirtilmiştir. Bu durum, Morgan ve arkadaşları (1998) ile Levine (2000) tarafından yapılan araştırmaların bulgularını desteklemektedir. Söz konusu çalışmalarda, çocukların problem davranışları ile motivasyon düzeyleri arasında negatif bir ilişki olduğu vurgulanmış; sosyal becerilerin ise motivasyonu artırıcı bir işlev gördüğü ifade edilmiştir (Özbey & Gürler, 2019).

Araştırmada yer alan öğretmenler, problem davranışlara karşı sıklıkla kullandıkları müdahale yöntemlerini tepkisiz kalma (sönme), ortamdan ya da etkinlikten uzaklaştırma, mahrum bırakma ve sosyal pekiştireç verme olarak ifade etmişlerdir. Bu bulgular, Uysal ve arkadaşlarının (2010) öğretmenlerin en çok başvurduğu müdahale yöntemlerinin sözel uyarı, birinci tip ceza ve sözel olmayan uyarılar olduğunu ortaya koyan çalışması ile uyumludur. Öğretmenlerin problem davranışlarla baş etmede çeşitli stratejiler geliştirdikleri ve müdahalelerini bireysel deneyimlerine göre şekillendirdikleri görülmektedir.

Son olarak, öğretmenlerin büyük çoğunluğu, problem davranışların azaltılmasında ve eğitim sürecinin daha verimli yürütülmesinde aile ile kurulan iş birliğinin önemine dikkat çekmişlerdir. Özellikle düzenli iletişim, aile katılımı, tutarlı tutum geliştirme, ev ziyaretleri ve video paylaşımı gibi uygulamalarla iş birliğinin desteklendiği belirtilmiştir. Karakoç ve Atbaşı (2020) tarafından yapılan araştırmada da problem davranışlara yönelik ailelere arabuluculuk eğitimi verilmesinin etkili olabileceği ifade edilmiştir. Özgan ve Aydın (2010) ise aile-okul iş birliğinin, problem davranışlara müdahalede önemli bir etken olduğunu vurgulamaktadır. Elde edilen bulgular, OSB'li çocukların sınıf

içinde sergiledikleri problem davranışların nedenlerinin çok boyutlu olduğunu ve bu davranışlarla baş etmede öğretmen deneyimi ile aile iş birliğinin kritik roller üstlendiğini göstermektedir. Bu durum, hem erken müdahale programlarının etkinliğini artırmak hem de sürdürülebilir davranış yönetimi stratejileri geliştirmek açısından önemli bir referans oluşturmaktadır.

5. SONUÇ

Çalışma bulguları incelendiğinde öğretmenlerin sınıf içinde en çok tükürme, kendine ve başkasına vurma, ağlama, bilerek altına kaçırma, oyuncakları paylaşmama, kurallara uymama, uyumsuzluk, ısırma, beslenme bozuklukları, sıra beklerken sabırsız davranma, yerinde oturmama, hiperaktif hareketler, nesneleri atma, izinsiz ayağa kalkma, dolaptan izinsiz materyal çıkarma, bağırma gibi davranışlar gözlemledikleri sonucuna ulaşılmıştır. Bunun yanısıra öğretmenler, otizmli öğrencilerinde en sık ağlama ve öfke krizleri, stereotip davranışlar, kendine ve başkasına vurma, ısırma, sıkıştırma, çığlık atma, kurallara uymama, dikkat eksikliği, oyuncakları/eşyaları fırlatma davranışlarını gördüklerini belirtmişlerdir. sonucu elde edilmiştir. Çocuklarda görülen bu problem davranışların, sosyal ortamlarda kabul edilmeme, özgüvensizlik, iletişimde aksaklıklar, akademik performansa dayalı etkinliklerde yetersizliğe neden olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Problem davranışların ortaya çıkma nedenine bakıldığında ise istediğini elde edememe durumu, dürtüsel nedenler, kendini ifade edememesi/iletişim kuramama, fizyolojik ihtiyaçlarının karşılanmaması (açlık, tuvalet vb.) ve farklı ortam ve kişilere karşı aşırı duyarlılık olduğu sonucu elde edilmiştir. Görülen bu problem davranışların önlenmesi ya da ortadan kaldırılması için de öğretmenlerin

sınıf ortamının sadeleştirilmesi, okul rehberlik servisi ile iş birliği sağlamak, öğrencinin ihtiyaçlarının zamanında giderilmesi, sınıfta öğretmen otoritesinin sağlanması gibi düzenlemeler yaptıkları sonucuna ulaşılmıştır. Bunlarla birlikte öğretmenlerin problem davranışlara yönelik en çok uyguladıkları müdahale yöntemlerinin tepkisiz kalma, sönmesini bekleme, ortamdan/etkinlikten uzaklaştırma, mahrum bırakma, sosyal pekiştireç verme (sarılma vb.) olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Son olarak problem davranışlara yönelik müdahalede aile iş birliği ile ilgili öğretmenlerin, okulda ve evdeki tutumlarda tutarlılık sağlama, sürekli iletişim halinde olma, aile katılımlı etkinlikler düzenleme, ev ziyareti düzenleme, video gönderme/video isteme gibi yöntemleri kullandıkları sonucuna ulaşılmıştır.

Teşekkür

Araştırmanın ortaya çıkmasında çok değerli katkıları olan Doç. Dr. Zehra Atbaşı'ya tüm emekleri ve desteği için teşekkür ederiz.

6. KAYNAKÇA

Alver, E. & Gümüş, Ç. (2020). Otizm Spektrum Bozukluğuna Sahip Bireylerde Eğitimin Önemine Dikkat Çekmek Üzere Hazırlanmış Dergi İlanı Tasarımı Örnekler. *İstanbul Ticaret Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 3*, 1436-1452.

Bodur, Ş. & Soysal, A. (2004). Otizmin Erken Tanısı ve Önemi. *Türk Tabipler Birliği, 13*(10), 394-398.

DOI: https://doi.org/10.30546/19023.978-9952-8573-9-9.2025.9012.
ISBN: 978-9952-8573-8-2

Eripek, S. (2003). Okul öncesi dönemde özel eğitim. Anadolu Üniversitesi Açık Öğretim Fakültesi Yayınları, 756, 16-41.

Güller N, Değerli S, Sarı A, Altıntaş M & Adıgüzel E. (2020). Otizm Spektrum Bozukluğunda Bağırsak-Beyin Aksı ve Diyet Yaklaşımları. *Haliç Üniversitesi Sağlık Bilimleri Dergisi, 3*(2) 69-82

Karakoç, B. & Atbaşı Z. (2020). Özel Eğitim Öğretmenlerinin Problem Davranışlara Müdahalede İşbirliğinin Önemine ve Uygulanmasına Yönelik Görüşleri. *Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi, 16*(20), 1666-1688.

Kesicioğlu, O. S. (2015). Investigation of preschool children's interpersonal problem solving skills. *Education and Science, 40*(177), 327-342.

Keskin, R. (2009). *Sınıf öğretmenlerinin sınıf yönetimi ve istenmeyen öğrenci davranışlarıyla baş etmede kullandıkları yöntemlere ilişkin görüşlerinin belirlenmesi.* Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Yeditepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.

Kol, S. & Tokdakaya, U. F. (2022). Özel eğitim kurumlarında görev yapan okul öncesi öğretmenlerinin çocuklardaki problem davranışlara yönelik görüşlerinin incelenmesi. *Journal of Human Sciences, 19*(2), 329-341. doi:10.14687/jhs.v19i2.6307

Korkmaz, İ. (2005). *İstenmeyen Davranışların Önlenmesi*. Sınıf Yönetimi. Ed: Zeki Kaya. Ankara: Pegem Yayıncılık.

Levıne, S., L. (2000). *Mastery motivationand child behavior problems*. Doctoral Dissertation at The University of Miami.72

Morgan, G. A., Jun Wang, J., Barrett, K. C., Liao, H. F., Wang, P. J., Huang, S. Y. and Jozsa, K. (2015). The revised dimensions of mastery questionnaire (DMQ 18). https://sites.google.com/a/rams.colostate.edu/georgemorgan/mastery-motivation

Neitzel, J. (2010). Positive behavior supports for children and youth with autism spectrum disorders. *Preventing School Failure: Alternative Education for Children and Youth, 54*(4), 247-255.Özbey, S. (2010).

Okul Öncesi Çocuklarda Uyum ve Davranış Problemleriyle Başa Çıkmada Ailenin Rolü. *Aile ve Toplum Dergisi, 6*(22), 9-18.

Özbey, S. ve Aktemur Gürler, S. (2019). Okul öncesi eğitim kurumlarına devam eden çocukların motivasyon düzeyleri ile sosyal becerileri ve problem davranışları arasındaki ilişkinin incelenmesi. *Uluslararası Türkçe Edebiyat Kültür Eğitim Dergisi, 8*(1), 587-602.

Özgan, H., ve Aydın, Z. (2010). Okul-aile iş birliğine ilişkin yönetici, öğretmen ve veli görüşleri. *e-Journal of New World Sciences Academy Education Sciences, 5*(30), 1169-1189.

Sazak Pınar E. & Güner Yıldız N. (2017). Genel Eğitim Sınıflarındaki Özel Gereksinimli Öğrencilerin Sergilediği Problem Davranışlar ile Davranış Sonrası Öğretmen Tepkilerinin İncelenmesi. *Kastamonu Eğitim Dergisi, 25*(2), 1-16

Tekin Ersan, D. (2015). *Problem çözme eğitiminin otizm spektrum bozukluğu olan çocuk annelerinin problem çözme becerileri ve bazı psikolojik değişkenler üzerindeki etkisi.* Yayınlanmış Doktora Tezi, Anadolu Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Eskişehir.

Tırpan, H. (2018). *Özel Eğitim Sınıflarındaki Otizm Spektrum Bozukluğu Olan Öğrencilerde İstenmeyen Davranışların İncelenmesi.* Yayımlanmış Yüksek Lisans Tezi, Çukurova Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Adana.

Uysal, H., Akbaba-Altun, S., & Akgün, E. (2010). Okulöncesi öğretmenlerinin çocukların istenmeyen davranışları karşısında uyguladıkları stratejiler. *İlköğretim Online, 9*(3), 971-979.

Yalım, Ş. (2023). *Otizmli Çocuklara, Öğrenmenin Ön Koşul Becerilerinin, Ebeveynleri Tarafından Floortime Oyun Terapisi ile Kazandırılmaya Çalışılmasının, Otistik Davranışlar İle Gelişim Alanlarındaki Becerilerine ve Ebeveynlerinin Stres Düzeylerine Etkisinin İncelenmesi.* Yayımlanmış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Gelişim Üniversitesi, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, İstanbul.

Yıldırım, H. H. & Kılıç, Y. (2024). Kaynaştırma/Bütünleştirme Uygulamaları Yapılan İlkokul Sınıflarındaki Özel Gereksinimli Öğrencilerin Problem Davranışlarına Müdahalede İş Birliğine Yönelik Öğretmen Görüşleri. *MANAS Sosyal Araştırmalar Dergisi, 13*, 1, 66-76.

DOI: https://doi.org/10.30546/19023.978-9952-8573-9-9.2025.9012.
ISBN: 978-9952-8573-8-2

THE POWER OF POSITIVE EMOTIONS IN ORGANIZATIONS: "ORGANIZATIONAL PRIDE"

Asst. Prof. Dr. Selvi VURAL

Gumushane University, School of Applied Sciences
ORCID ID: https://orcid.org/0000-0002-3245-8599

Abstract

This study focuses on the emotional processes underlying human behavior, particularly the effects of positive emotions in an organizational context. With increasing interest in recent years, the concept of organizational pride has become an important area of research. Pride is a strong emotion that emerges as a result of the positive internal evaluations an individual develops about himself/herself, his/her environment, or the institution he/she is in. This emotion can be associated not only with individual success, but also with the successes of the social groups or institutions to which the individual is a member. Employees can be proud of the successes of their organizations even in situations where they do not directly contribute; this strengthens the individual's psychological bond with the organization and forms the basis for important outcomes such as organizational commitment. Organizational pride is considered as a complex and multi-layered psychological process rather than a temporary emotional state. When employees feel valued and this feeling is supported by positive organizational experiences, intrinsic motivation increases. This situation reduces the intention to leave the job, while increasing positive attitudes towards the organization, volunteering behaviors, and job performance. However, although many organizations are aware of the importance of pride, they do not take sufficient steps to develop this emotion in their employees in a strategic and sustainable manner. The formation of organizational pride is affected by a wide range of individual and institutional factors such as individual demographic characteristics (gender, marital status, length of service in the organization), job demands, job resources, perception of organizational justice, performance and person-organization fit. In addition, elements such as leadership styles, organizational culture and corporate reputation increase employees' sense of belonging to the organization and therefore their level of pride. Organizational pride has many positive outcomes at the individual and organizational levels. This feeling strengthens job satisfaction, organizational commitment, creativity, performance and organizational citizenship behaviors by feeding intrinsic motivation; increases the capacity to cope with stress and reduces negative emotions. Employees' ownership of the organization's reputation and their increased tendency to defend their organization in the external environment are also important results of organizational pride. As a result, organizational pride stands out as a critical psychological resource underlying employees' positive attitudes at both emotional and behavioral levels. A deep

DOI: https://doi.org/10.30546/19023.978-9952-8573-9-9.2025.9012.
ISBN: 978-9952-8573-8-2

understanding and encouragement of the contributions of this concept to the success of individuals and organizations is of great importance for sustainable organizational development. The contribution of the study to the literature is that it comprehensively reveals the conceptual dimensions and dynamics of organizational pride and makes an important addition to the limited number of national and international studies. It would be valuable for future research to examine this concept empirically in different contexts from a theoretical and practical perspective.

Keywords: Organizational Pride, Positive Emotions, Organizational Behavior

ÖRGÜTLERDE POZİTİF DUYGULARIN GÜCÜ: "ÖRGÜTSEL GURUR"

Özet

Bu çalışma, insan davranışlarının temelindeki duygusal süreçlere odaklanarak, özellikle örgütsel bağlamda pozitif duyguların etkileri üzerinde durmaktadır. Son yıllarda artan ilgiyle birlikte, örgütsel gurur kavramı önemli bir araştırma alanı haline gelmiştir. Gurur, bireyin kendisi, çevresi veya içinde bulunduğu kurum hakkında geliştirdiği olumlu içsel değerlendirmelerin sonucunda ortaya çıkan güçlü bir duygudur. Bu duygu yalnızca bireysel başarıyla değil, aynı zamanda bireyin mensubu olduğu sosyal grup veya kurumların başarılarıyla da ilişkilendirilebilir. Çalışanlar, doğrudan katkı sağlamadıkları durumlarda bile örgütlerinin başarılarından gurur duyabilirler; bu da bireyin örgütle olan psikolojik bağını güçlendirerek örgütsel bağlılık gibi önemli sonuçlara temel oluşturur. Örgütsel gurur, geçici bir duygu halinden ziyade karmaşık ve çok katmanlı bir psikolojik süreç olarak ele alınmaktadır. Çalışanların kendilerini değerli hissetmeleri ve bu hissin olumlu örgütsel deneyimlerle desteklenmesi, içsel motivasyonun artmasını sağlar. Bu durum işten ayrılma niyetini azaltırken, örgüte yönelik olumlu tutumları, gönüllülük davranışlarını ve iş performansını artırır. Ancak, birçok örgüt gurur duygusunun öneminin farkında olmasına rağmen, bu duyguyu çalışanlarında stratejik ve sürdürülebilir biçimde geliştirmek konusunda yeterince adım atmamaktadır. Örgütsel gururun oluşumu, bireysel demografik özellikler (cinsiyet, medeni durum, örgütte çalışma süresi), iş talepleri, iş kaynakları, örgütsel adalet algısı, performans ve kişi-örgüt uyumu gibi çok çeşitli bireysel ve kurumsal faktörlerden etkilenmektedir. Ayrıca liderlik tarzları, örgüt kültürü ve kurumsal itibar gibi unsurlar da çalışanların örgüte aidiyetini ve dolayısıyla gurur düzeyini artırmaktadır. Örgütsel gururun bireysel ve örgütsel düzeyde birçok olumlu çıktısı bulunmaktadır. Bu duygu, içsel motivasyonu besleyerek iş tatmini, örgütsel bağlılık, yaratıcılık, performans ve örgütsel vatandaşlık davranışlarını güçlendirmekte; stresle başa çıkma kapasitesini artırmakta ve olumsuz duyguları azaltmaktadır. Çalışanların örgütün itibarını sahiplenmeleri ve dış çevrede örgütlerini savunma eğilimlerinin artması da örgütsel gururun önemli sonuçlarındandır. Sonuç olarak, örgütsel gurur, çalışanların hem duygusal hem davranışsal düzeyde olumlu tutumlarının temelinde yatan kritik bir psikolojik kaynak olarak öne çıkmaktadır. Bu kavramın bireylerin ve örgütlerin başarısına katkılarının derinlemesine anlaşılması ve teşvik edilmesi, sürdürülebilir örgütsel gelişim için büyük önem taşımaktadır. Çalışmanın literatüre

katkısı, örgütsel gururun kavramsal boyutlarını ve dinamiklerini kapsamlı biçimde ortaya koyması ve sınırlı sayıdaki ulusal ve uluslararası çalışmaya önemli bir ekleme yapmasıdır. Gelecek araştırmaların bu kavramı farklı bağlamlarda deneysel olarak incelemesi, teorik ve pratik açıdan değerli olacaktır.

Anahtar Kelimeler: Örgütsel Gurur, Pozitif Duygular, Örgütsel Davranış

Introduction

The emotional processes underlying human behavior have been an important research topic both in individual and business life. In particular, the effects of positive emotions in the organizational context have attracted more attention in recent years, and the concept of organizational pride has come to the forefront in this context. Pride is a strong emotion that emerges as a result of a positive internal evaluation that an individual develops about himself/herself, events in his/her environment, or the institution he/she is in (Basch and Fisher, 1998).

This emotion can be experienced not only in relation to personal success, but also in relation to the successes of the social groups or institutions to which the individual is a member (Tracy et al., 2010). Employees can feel proud of the successes of their organizations even in situations they are not directly involved in. This strengthens the psychological bond of the individual with the organization and forms the basis for important outcomes such as organizational commitment (Gouthier and Rhein, 2011).

As Ekman (2003) emphasizes, pride has a multi-layered and complex structure that cannot be explained alone (Gouthier and Rhein, 2011). Therefore, organizational pride is not only a momentary emotional state, but also a psychological process that brings with it various individual and organizational outcomes. Organizational pride emerges when employees feel valued as part of their organization, and when this feeling is reinforced with pleasurable experiences in the organization, it becomes a strong source of intrinsic motivation for employees (Katzenbach, 2003).

In this context, organizational pride can reduce employees' intention to leave the organization, while also increasing positive attitudes towards the organization, volunteering behaviors, and job performance (Appleberg, 2005). Katzenbach and Santamaria (1999) state that many organizations associate their permanent success with the sense of pride they create in their employees. However, despite this awareness, many organizations do not take strategic and sustainable steps to develop a sense of pride in their employees and are negligent in this regard (Decrop and Derbaix, 2009).

The formation of organizational pride is affected by various individual and institutional variables. In addition to demographic characteristics such as gender, marital status, and length of service in the organization; factors such as job demands, access to resources (Kraemer and Gouthier, 2014), perception of organizational justice, job performance (Widyanti et al., 2020) and person-organization fit (Oo et al., 2018) are effective in determining the level of this emotion.

DOI: https://doi.org/10.30546/19023.978-9952-8573-9-9.2025.9012.
ISBN: 978-9952-8573-8-2

The purpose of this study is to address the concept of organizational pride on a theoretical level; to reveal the basic components of this emotion, the reasons for its formation and organizational consequences in a theoretical framework. When the literature is reviewed, it is seen that there are a limited number of studies on the concept of organizational pride at the national and international levels. This situation increases the contribution of the conducted research to the literature and strengthens the potential to provide a theoretical basis for future empirical studies.

LITERATURE REVİEW

1. Organizational Pride: Definition, Dimensions and Theoretical Foundations

Organizational pride refers to the positive emotional states resulting from an individual's belonging to an organization and the successes of that organization. This feeling can stem not only from a success that the individual has contributed to, but also from the organization's overall success or reputation. Cialdini and colleagues (1976) defined organizational pride as the sense of satisfaction an individual feels for being part of an organization. Pride can be experienced by an individual within the organization as a result of personal success, or on behalf of a group or the entire organization to which the individual is a part (Tracy and Robins, 2007). Furthermore, this feeling can also occur in the face of successes to which the individual has not directly contributed (Gouthier and Rhein, 2011).

Lea and Webley (1997) state that organizational pride can be experienced not only as a reaction to a specific success or event, but also as a continuous positive emotion resulting from being part of the organization. Although the concept still has a limited place in the literature, the effects of organizational pride on employee behaviors stand out as a fundamental element in the success of organizations (Kraemer and Gouthier, 2014).

Organizational pride, as a psychologically valuable resource, feeds intrinsic motivation and strengthens employees' commitment to the organization (Mas-Machuca et al., 2016). At the same time, this feeling increases the capacity to cope with stress (Williams and DeSteno, 2008), reduces the tendency to leave the job (Appleberg, 2005) and supports job satisfaction and positive mood in general (Mas-Machuca et al., 2016). It is also emphasized that there is a positive relationship between it and creativity (Gouthier and Rhein, 2011). Therefore, it is stated that organizational pride affects many behavioral outputs at both individual and organizational levels (Mas-Machuca et al., 2016).

Gunter and Furnham (1996) and Kraemer and Gouthier (2014) suggest that organizational pride has two main components: emotional pride and attitudinal pride (Mas-Machuca et al., 2016). In this study, organizational pride was conceptualized on these two dimensions.

1.1. Emotional Pride

Emotional organizational pride is a short-term emotion that is experienced intensely and usually occurs as a result of a specific success, event, or organizational situation (Fisher and Ashkanasy, 2000;

Gouthier and Rhein, 2011). Eccles and Wigfield (2002) state that the basic trigger of this emotion is a cognitive comparison between the performance expectations of the organization member and the success achieved by the organization. If the individual defines a result as a success, this situation constitutes the first step that leads to the emergence of emotional pride.

Emotional pride is felt intensely at the moment it is experienced, but it is temporary over time. However, this temporary emotional state can also contribute to the development of attitudinal pride, which is more permanent in the individual (Gouthier and Rhein, 2011).

1.2. Attitudinal Pride

Attitudinal pride refers to the general positive attitude that an individual develops towards an organization. According to attitude theory, organizations are considered as attitude objects for individuals and many behaviors occur based on these attitudes (Ajzen, 2005; Anable, 2005). Fairfield and Wagner (2004) state that attitudes can be learned, are nourished by experiences and have more permanent characteristics compared to emotions. From this perspective, attitudinal pride is based on a collective understanding, not an individual one, and is the result of a general evaluation of the organization, not a specific event (Lea and Webley, 1997; Gouthier and Rhein, 2011).

While it takes time to build attitudinal pride, it is not easy to destroy this structure. Since this emotion expresses a general positive perspective about the organization, it is less affected by temporary events and leads to more permanent behavioral patterns in the individual (Gouthier and Rhein, 2011). Emotional and attitudinal pride can exist simultaneously or independently. However, research shows that emotional pride positively and significantly affects attitudinal pride (Gouthier & Rhein, 2011).

2. Antecedents and Consequences of Organizational Pride

The formation and consequences of organizational pride are related to many factors at both individual and organizational levels. In the literature, it is seen that this emotional state is shaped by various variables and accordingly creates significant effects on employee attitudes and behaviors.

2.1. Consequences of Organizational Pride

There is a wide range of factors that play a role in the emergence of organizational pride, ranging from demographic variables to organizational characteristics. Individual characteristics such as gender, marital status, and length of time spent in the organization can have an impact on the intensity and form of this feeling (Kraemer and Gouthier, 2014). In addition, elements related to the structure of the job, such as job demands and job resources, are also among the triggers of organizational pride. It has been emphasized in various studies that psychological and social variables such as the perception of organizational justice, employees' trust in the performance evaluation process, organizational support, and person-organization fit play an important role in the formation of pride (Widyanti et al., 2020; Oo et al., 2018).

DOI: https://doi.org/10.30546/19023.978-9952-8573-9-9.2025.9012.
ISBN: 978-9952-8573-8-2

Leadership styles, organizational culture, and corporate reputation can also be counted among the institutional factors that support the development of pride by affecting the level of identification of employees with their organizations. The supportive attitude of the managers and the importance the organization attaches to social responsibility are also notable factors in this context (Mas-Machuca et al., 2016).

2.2. Antecedents of Organizational Pride

The effects of organizational pride at the individual and organizational levels reveal why this concept is an important psychological resource in the sustainability of organizational success. This feeling increases employees' intrinsic motivation and provides higher levels of commitment and performance (Appleberg, 2005; Mas-Machuca et al., 2016). In addition, organizational pride is positively related to job satisfaction and intention to stay in the organization. Employees stay longer in organizations they are proud of and attribute higher levels of meaning to their work (Williams and DeSteno, 2008). Gouthier and Rhein (2011) stated that pride is not only an emotional state in the workplace context, but is also strongly associated with creative thinking, volunteering, and organizational citizenship behaviors.

On the other hand, organizational pride is seen to contribute to the reduction of negative emotional experiences and more effective coping with stress (Kraemer and Gouthier, 2014). The sense of pride enables employees to identify with the corporate reputation, which increases their representation outside the organization. Indeed, Helm (2011) has shown that organizational pride strengthens employees' tendency to defend their organizations. In summary, organizational pride is an effective factor at both an emotional and behavioral level and plays a role in the formation of many positive outcomes such as job satisfaction, commitment, creativity, performance and organizational citizenship.

CONCLUSION AND RECOMMENDATIONS

The emotional processes underlying human behavior have become an important area of research in business life as well as in individual life. The increasing interest in the effects of positive emotions in the organizational context, especially in recent years, has brought the concept of organizational pride to the forefront. Pride is a strong emotion that emerges as a result of the positive internal evaluations an individual develops about himself/herself, the events in his/her environment, or the organization he/she is in (Basch and Fisher, 1998). This emotion can be associated not only with personal success but also with the successes of the social groups or institutions to which the individual is a member (Tracy et al., 2010).

Employees can be proud of the successes of their organizations even in situations where they do not directly contribute. This strengthens the psychological bond of the individual with the organization and forms the basis for important outcomes such as organizational commitment (Gouthier and Rhein, 2011). As Ekman (2003) emphasizes, pride has a multi-layered and complex structure; it is not just a

temporary emotional state, but a psychological process that brings with it many individual and organizational consequences (Gouthier and Rhein, 2011).

Employees feeling valued and this feeling being reinforced by positive experiences within the organization makes organizational pride a strong source of intrinsic motivation (Katzenbach, 2003). In this context, organizational pride reduces the intention to leave the job, while increasing positive attitudes towards the organization, volunteering behaviors and job performance (Appleberg, 2005). Many organizations associate their sustainable success with the sense of pride they create in their employees; however, despite this, they are negligent in developing strategic and sustainable approaches (Decrop and Derbaix, 2009).

The formation of organizational pride is affected by various factors such as individual demographic characteristics (gender, marital status, length of service in the organization) and job demands, job resources (Kraemer and Gouthier, 2014), perception of organizational justice, performance (Widyanti et al., 2020) and person-organization fit (Oo et al., 2018). In addition, organizational factors such as leadership styles, organizational culture, and corporate reputation increase employees' sense of belonging to the organization and thus their level of pride (Mas-Machuca et al., 2016).

Organizational pride is seen to lead to many positive outcomes at both individual and organizational levels. This feeling, which feeds intrinsic motivation, strengthens job satisfaction, organizational commitment, creativity, performance, and organizational citizenship behaviors; it also provides resistance to job stress and reduces negative emotions (Williams and DeSteno, 2008; Gouthier and Rhein, 2011; Kraemer and Gouthier, 2014). In addition, employees' ownership of the organization's reputation and their increased tendency to defend their organization in the external environment are also important results of organizational pride (Helm, 2011).

As a result, organizational pride stands out as a critical psychological resource underlying employees' positive attitudes at both emotional and behavioral levels. Understanding and encouraging the contributions of this concept to the success of individuals and organizations in depth is of great importance for sustainable organizational development. The contribution of the study to the literature is that it comprehensively reveals the conceptual dimensions and dynamics of organizational pride; and it also makes an important addition to the limited national and international studies. For future research, examining this concept experimentally in different contexts will be beneficial both theoretically and practically.

REFERENCES

Ajzen, I. (2005). *Attitudes, personality and behavior* (2nd ed.). Open University Press.

Anable, J. (2005). 'Complacent car addicts' or 'aspiring environmentalists'? Identifying travel behaviour segments using attitude theory. *Transport Policy, 12*(1), 65-78.

Appleberg, K. A. (2005). *The construction of a nomological network for organizational pride* (Doctoral dissertation). Benedictine University, Chicago, IL.

DOI: https://doi.org/10.30546/19023.978-9952-8573-9-9.2025.9012.
ISBN: 978-9952-8573-8-2

Basch, J., & Fisher, C. (1998). Affective events–emotions matrix: A classification of work events and associated emotions. Bond University, Queensland.

Cialdini, R. B., Borden, R. J., Thorne, A., Walker, M. R., Freeman, S., & Sloan, L. R. (1976). Basking in reflected glory: Three (football) field studies. *Journal of Personality and Social Psychology, 34*(3), 366–381.

Decrop, A., & Derbaix, C. (2009). Pride in contemporary sport consumption: A marketing perspective. *Journal of the Academy of Marketing Science, 38*(5), 586–603.

Eccles, J. S., & Wigfield, A. (2002). Motivational beliefs, values and goals. *Annual Review of Psychology, 53*(1), 109–132.

Ekman, P. (2003). *Emotions revealed: Recognizing faces and feelings to improve communication and emotional life*. Owl Books.

Fairfield, K. D., & Wagner, R. F. (2004). Whose side are you on? Interdependence and its consequences in management of healthcare delivery. *Journal of Healthcare Management, 49*(1), 17–29.

Fisher, C. D., & Ashkanasy, N. M. (2000). The emerging role of emotions in work life: An introduction. *Journal of Organizational Behavior, 21*(2), 123–129.

Gouthier, M. H. J., & Rhein, M. (2011). Organizational pride and its positive effects on employee behavior. *Journal of Service Management, 22*(5), 633–649.

Gunter, B., & Furnham, A. (1996). Biographical and climate predictors of job satisfaction and pride in organization. *Journal of Psychology, 130*(2), 193–208.

Helm, S. (2011). Employees awareness of their impact on corporate reputation. *Journal of Business Research, 64*(7), 657–663.

Katzenbach, J. R. (2003). Pride: A strategic asset. *Strategy & Leadership, 31*(5), 34–48.

Kraemer, T., & Gouthier, M. H. (2014). How organizational pride and emotional exhaustion explain turnover intentions in call centers. *Journal of Service Management, 25*(1), 125–148.

Lea, S. E. G., & Webley, P. (1997). Pride in economic psychology. *Journal of Economic Psychology, 18*(2), 323–340.

Mas-Machuca, M., Berbegal-Mirabent, J., & Alegre, I. (2016). Work-life balance and its relationship with organizational pride and job satisfaction. *Journal of Managerial Psychology, 31*(2), 586–602.

Oo, E. Y., Jung, H., & Park, I. J. (2018). Psychological factors linking perceived CSR to OCB: The role of organizational pride, collectivism, and person–organization fit. *Sustainability, 10*(7), 1–16.

Tracy, J. L., & Robins, R. W. (2007). Emerging insights into the nature and function of pride. *Current Directions in Psychological Science, 16*(3), 147–150.

Tracy, J. L., Shariff, A. F., & Cheng, J. T. (2010). A naturalist's view of pride. *Emotion Review, 2*(2), 163–177.

Williams, L. A., & DeSteno, D. (2008). Pride and perseverance: The motivational role of pride. *Journal of Personality and Social Psychology, 94*(6), 1007–1030.

Widyanti, R., Irhammi, G., & Basuki, S. R. (2020). Organizational justice and organizational pride to achieve job satisfaction and job performance. *Journal of Southwest Jiaotong University, 55*(3), 1–13.

DOI: https://doi.org/10.30546/19023.978-9952-8573-9-9.2025.9012.
ISBN: 978-9952-8573-8-2

SHAKESPEARE'İN FIRTINA'SI; EFENDİ VE ÖTEKİ ANLATIMI

Dr.Öğr. Üyesi Serdar TAKVA

Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi, Eğitim Fakültesi
ORCID ID: 0000-0003-3432-2043

Özet

Shakespeare'in Fırtına adlı oyunu ıssız bir adada hayatta kalmak için büyük çaba sarfeden insanlar arasındaki ilişkileri sunmaya çalışmaktadır. Adanın sürekli sakinleri olan Prospero ve Miranda adadaki sürgünlerine sebep olan insanlarla yüzleşecekleri anı beklemektedirler. İntikam duygusu gelecek adına bir umut oluşturmakta fakat bu duygu hizmetkarlarla başarılmalıdır. Efendi ve "öteki" ilişkisi, bununla beraber efendi'nin üstünlüğü hikayeleştirilmiş, karakterlerin çalkantılı ilişkileri aracılığıyla bazen imalı bazen de açık bir şekilde okuyucuya aktarılmaktadır. Oyunun akışı boyunca, farklı ulusların mensupları arasındaki ayrım sona ermemekte ve efendiler, hayali özgürlük için mücadele eden "ötekini" domine etmeye çalışmaktadırlar. Diğer ulusları barbar, çocuksu, geri kalmış ve medenileşmemiş olarak kabul eden Avrupa güçleri diğer topluluktan insanları medenileştireceklerini iddia ederek bu toplumları politik ve kültürel açıdan sömürdüler. Bu bağlamda Avrupalılar "öteki" diye tabir edilen insanların hayatlarında baskın bir rol oynadı ve güç yoluyla onları köleleştirdi. As a consequence, farklı bölgelerdeki yerel halklar baskın güce itaat ve hizmet etmek etmek zorunda kaldı. Shakespeare'nin Fırtına eseri Avrupalı efendiler tarafından domine edilen yerel insanları konu alan sanatsal eserlerden biridir. Ariel kibar doğasıyla Prospero'nun emirlerini yerine getirmeye hazır itaatkar bir köleyken Caliban barbar mizaçlı yerliyi sembolize etmektedir.

Siyah tenli görünüşü ve yerel konumuyla, Caliban okuyucuların kendisini Prospero'nun sorgusuz otoritesi ve gücü ile ilişkilendirilen Avrupa güçleri tarafından tahakküm altına alınmış farklı kültür ve toprakları temsil eden bir figür olarak yorumlamasına sebep olmuştur.

Shakespeare okuyuculara efendi ve "öteki" arasındaki eşit olmayan ilişkiyi sunarak, nerede olursa olsun efendi ve "öteki" arasında bir ayrım olduğunu ve "ötekinin" baskın olan ırkın dayattıklarına itaat etmeye yazgılı olduğu fikrini işlemektedir. Oyundaki karakterler göz önünde bulundurulduğunda, Shakespeare ayrım kavramını ve efendinin "öteki" üzerinde güç kullanım yoluyla nasıl hakimiyet kurduğunu anlatmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Shakespeare, *Fırtına*, Efendi, Öteki, Hakimiyet

DOI: https://doi.org/10.30546/19023.978-9952-8573-9-9.2025.9012.
ISBN: 978-9952-8573-8-2

SHAKESPEARE'S THE TEMPEST: THE NARRATION OF THE MASTER AND "THE OTHER"

Abstract

Shakespeare's play, *The Tempest,* is an attempt to present the relations between the people who are making a great effort to survive on a deserted island. The permanent inhabitants of the isle –Prospero and his daughter Miranda- await the day on which they will face the people who caused their exile on the island. The feeling of revenge creates hope for the future, but this feeling must be accomplished with the help of servants. The master and "other" relation, as well as the master's superiority, are implicitly and sometimes explicitly presented to the readers through the turbulent relationship between the fictionalised persons. Throughout the play, it is implied that the discrimination between members of different nations will never end, and masters will always continue to dominate "the other" who will strive for a utopian freedom. Considering other nations as barbaric, childish, backward and uncivilised, European Powers colonised other people politically and culturally, claiming that they would civilise them. In this respect, Europeans played a dominant role in "others'" lives and even enslaved them by force. The natives of different territories had to obey the superior power and serve the outsider.

Shakespeare's The Tempest is one of the artistic works reflecting indigenous people dominated by a European master. Ariel, with his kind nature, is portrayed as a submissive slave ready to obey Prospero's orders, while Caliban is the representation of a native with a barbaric nature. Caliban with his dark appearance and native status, leads readers to interpret him as a figure representing the cultures and territories dominated by European Powers associated with Prospero's unquestioned authority and strength.

Providing readers with an unequal relationship between the master and the servant, Shakespeare arouses the impression that wherever the master and the servant are, there is strong discrimination between the two, and the servant is doomed to obey what the dominant race imposes. In this context, considering the characters in the play, Shakespeare depicts the concept of discrimination and how the master creates dominance over "the other" by using his power.

Keywords: Shakespeare, *The Tempest*, Master, The Other, Dominance

DOI: https://doi.org/10.30546/19023.978-9952-8573-9-9.2025.9012.
ISBN: 978-9952-8573-8-2

CEMİL KAVUKÇU'NUN ÖYKÜLERİNDE YALNIZLIK TEZAHÜRLERİ: EKOELEŞTİREL BİR OKUMA

Doç. Dr. Arif YILMAZ[1], Aysel AKDAĞ UYGUN[2]

[1]Uşak Üniversitesi, İnsan ve Toplum Bilimleri Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü
ORCID ID: https://orcid.org/0000-0002-2652-3649
[2]Uşak Üniversitesi, Lisansüstü Eğitim Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü
ORCID ID: https://orcid.org/0000-0002-5080-9786

ÖZET

Modernleşmenin getirdiği hızlı kentleşme, bununla bağlantılı toplumsal çözülmeler ve doğadan uzaklaşma, edebiyat metinlerinde yalnızlık temasının mekân temelinde yeni biçimlerde işlenmesine zemin hazırlamıştır. Mekân ve doğa, çoğu zaman yalnızca bir betimleme unsuru ya da dekor gibi algılansa da güçlü anlatılarda bireyin ruh hâlini ve toplumsal ilişkilerini belirleyen başlıca ögelere dönüşür. Ekoeleştirel yaklaşım, insan ile çevre arasındaki ilişkiyi farklı katmanlarıyla ele alarak yalnızlık duygusunun metinlerde nasıl ortaya çıktığını sorgulama imkânı sunar. Ancak Türk öykücülüğünde mekânın, özellikle doğa ile şehir karşıtlığının, bireyin yalnızlık deneyimindeki belirleyici etkisi çoğu zaman ayrıntılı biçimde incelenmemiştir. Bu çalışma, bu eksikliği gidermek amacıyla, Cemil Kavukçu'nun öykülerinde yalnızlık temasının şehir, taşra ve tabiatla kurulan ilişkiler temelinde nasıl çeşitlenerek tezahür ettiğini ortaya koymayı hedeflemektedir. Araştırmada yazarın farklı dönemlerde kaleme aldığı "Adı Yok", "Aslangöz", "Çizgi İçi", "Fidan", "Giz Bahçesi", "İkizce", "Patika", "Piknik", "Son Sığınak" ve "Üstü Kalsın" adlı öyküler tematik çözümleme yöntemiyle değerlendirilmiş; çalışma Lawrence Buell'in çevresel anlatı kuramı ile Greg Garrard'ın ekoeleştiri yaklaşımı temelinde yapılandırılmıştır. İnceleme, şehir karmaşasının bireyde yalnızlık ve yabancılaşmayı, taşranın durağan yapısının sıkışmışlığı, tabiatın ise çoğu zaman geçici bir kaçış alanı sunduğunu göstermiştir. Ayrıca yalnızlığın bazı öykülerde kaçınılmaz bir yazgı, bazılarında ise bilinçli bir tercih ya da mekânla kurulan kısa süreli temaslar ekseninde biçimlendiği; meyhane ve birahane gibi ortak alanlarda bile kolektif bir görünüme büründüğü belirlenmiştir. Böylece bireysel düzeyden toplumsal bir meseleye doğru genişleyen yalnızlık, Kavukçu'nun anlatı evreninde mekân aracılığıyla çok yönlü biçimlerde görünür hâle gelmekte; çalışma bu yönüyle, Türk öykücülüğünde insan-doğa-toplum ilişkisini çevresel farkındalık temelinde yeniden tartışmaya açarak literatüre özgün bir katkı sunmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Cemil Kavukçu, ekoeleştiri, yalnızlık, öykü, doğa

DOI: https://doi.org/10.30546/19023.978-9952-8573-9-9.2025.9012.
ISBN: 978-9952-8573-8-2

MANIFESTATIONS OF LONELINESS IN CEMİL KAVUKÇU'S STORIES: AN ECOCRITICAL READING

ABSTRACT

The rapid urbanization driven by modernization, together with the resulting social fragmentation and increasing alienation from nature, has provided fertile ground for exploring the theme of loneliness in literature through new spatial dimensions. While space and nature are often perceived merely as descriptive elements or decorative settings, in strong narratives they become key factors shaping an individual's psychological state and social relationships. An ecocritical perspective, by addressing the multifaceted relationship between humans and their environment, enables an examination of how feelings of loneliness emerge within texts.

However, in Turkish short fiction, the impact of space -particularly the opposition between nature and the city- on the individual experience of loneliness has seldom been analyzed in depth. This study aims to fill this gap by revealing how the theme of loneliness manifests in various forms through relationships with urban, rural, and natural spaces in Cemil Kavukçu's stories. The analysis focuses on ten of Kavukçu's stories written across different periods -"Adı Yok," "Aslangöz," "Çizgi İçi," "Fidan," "Giz Bahçesi," "İkizce," "Patika," "Piknik," "Son Sığınak," and "Üstü Kalsın"- using a thematic approach grounded in Lawrence Buell's theory of environmental narrative and Greg Garrard's framework of ecocriticism.

The findings show that urban chaos fosters loneliness and alienation, while the static nature of rural life generates a sense of entrapment, and nature itself often serves only as a temporary refuge. Moreover, loneliness appears in some stories as an inescapable fate, in others as a conscious choice or as shaped by brief interactions with space. It also takes on a collective dimension even in communal settings such as taverns and beer halls. Thus, in Kavukçu's narrative universe, loneliness expands from an individual condition to a broader social issue, becoming visible in multifaceted ways through spatial constructs. In this respect, the study reopens the discussion of human–nature–society relations in Turkish short fiction from an environmental awareness perspective, offering an original contribution to the literature.

Keywords: Cemil Kavukcu, ecocriticism, loneliness, short story, nature

GİRİŞ

Cemil Kavukçu'nun öykülerindeki karakterler, bulundukları çevreyle kabul edilebilir düzeyde bir uyum sağlayamaz. Kendilerini ait hissetmedikleri yerlerde tutunmaya çalışsalar da bu çaba çoğunlukla sonuçsuz kalır. Şehirde yönünü kaybeden, toplumsal karmaşanın içinde silikleşen insan; taşrada ise çevresiyle bağ geliştiremeyerek dar bir hayatın içine sıkışır. Onlar için doğa da çoğu zaman huzur veren bir sığınak değil, ancak kısa süreliğine nefes alabilecekleri geçici bir durak olarak belirir. Nitekim Georg Simmel'in (2020, s. 317) belirttiği üzere, modern yaşamın en derin sorunları, bireyin

DOI: https://doi.org/10.30546/19023.978-9952-8573-9-9.2025.9012.
ISBN: 978-9952-8573-8-2

kendi varoluşunu geçmişten miras kalan değerlerin ve toplumun dayattığı kültürel kalıpların baskısına karşı bağımsız ve kendine özgü şekilde koruma çabasından doğar. Bu çerçevede Kavukçu'nun karakterleri, şehirde kaybolarak; taşrada ise çevreyle gerçek bir ilişki kuramayıp dar bir alana sıkışarak söz konusu gerilimi yaşar.

Bu nedenle şehirde de taşrada da kendine yer bulamayan bu kişiler, çoğu zaman çözümü doğaya yönelmekte arar. Ancak Kavukçu'nun öykülerinde doğa, karakterler için kök salacak bir zemin değil; daha çok kısa bir kaçışın mümkün olduğu geçici bir alan olarak şekillenir. İnsan oraya dönse bile uzun süre kalamaz. Katz ve Kirby'nin (1991, s. 261) ifadesiyle, modernlik doğayla gündelik yaşam arasındaki bağı zayıflatmış; bu iki alan artık çoğu zaman birbiriyle örtüşen değil, tersine, birbirine karşıt yerler olarak görülmektedir. Bu yaklaşım, Kavukçu'nun şehirden bunalarak doğaya yönelen fakat orada da kalıcı bir yer edinemeyen karakterlerinin tavırlarında belirgin biçimde somutlaşır.

Edebî metinlerde doğal çevre, yalnızca betimleme amacıyla kullanılan arka plan değil, bireyin çevresiyle kurduğu bağın niteliğini ve bu bağın sürdürülebilirliğini gösteren bir anlatı unsurudur. Lawrence Buell (1995, s. 7), çevre merkezli edebiyat çözümlemelerinde doğanın temsili kadar, insanla doğa arasındaki ilişkinin edebî metinlerde ne şekilde kurulduğuna dikkat çeker. Greg Garrard (2004, s. 2-3) da şehirleşmenin ve modern yaşamın bu ilişkiyi nasıl zayıflattığını, özellikle birey-doğa temasının parçalanmış bir yapı içinde ele alındığını belirtir. Bu çalışma, söz konusu kuramsal yaklaşımlardan yararlanmakla birlikte, doğayı merkeze alan çözümlemeden çok bireyin şehir, taşra ve doğayla kurduğu ilişkilerin, yalnızlık hâlini nasıl etkilediğini anlamaya yönelir. Kentleşmenin karakterde oluşturduğu baskı, çevresel kısıtlamalar ve sosyal desteklerden yoksunluk gibi etkenler onun yalnızlık hâlini beslemekte, doğayla temas ise bu durumu ancak geçici olarak hafifletebilmektedir. Kayacan ve Özmen'e göre (2021, s. 295-305) şehir hayatı, bireyde yalnızca geçim zorlukları ya da mekânsal sıkışmalarla değil, çevrenin bunaltıcılığı ve destek yoksunluğuyla birlikte bir iç daralmaya neden olur. Kavukçu'nun doğaya yönelen fakat orada da huzur bulamayan karakterleri, bu gözlemin edebî karşılığını oluşturur.

Bu yalnızlaşma biçimi Simmel'in (2020, s. 318) metropol yaşamına dair çözümlemesiyle de örtüşmektedir; ona göre şehir, bireyi duygusal tepkilerden uzaklaştırarak zihinsel bir savunmaya iter ve böylece düşünsel bir üstünlük geliştirmesine yol açar. Ancak bu akılcı tepkiler, duygusal bağların zayıflaması pahasına ortaya çıkar; dolayısıyla şehir, bireyi yalnızlaşmaya daha yatkın hale getirir. Şehirde yaşamak, bireyin duygusal tepkilerini bastırmasına; düşünsel bir savunma geliştirmesine yol açar. Srivastava (2009, s. 75) da şehirleşmenin kalabalık, kirlilik, şiddet ve sosyal bağların zayıflaması gibi etkenler üzerinden yalnızlık hissini artırdığını belirtir. Kavukçu'nun şehirde kendine yön tayin edemeyen, çevresine tutunamayan karakterleri bu değerlendirmeleri karşılayan örnekler arasında yer alır.

DOI: https://doi.org/10.30546/19023.978-9952-8573-9-9.2025.9012.
ISBN: 978-9952-8573-8-2

Katz ve Kirby (1991, s. 268), doğanın bireyin yaşamından ayrı ve edilgen bir alan olarak görülmesinin bu mekâna kalıcı bir anlam yüklenmesini güçleştirdiğini vurgular. Bu tür bir algı, bireyin doğaya yalnızca kısa süreli bir kaçış olarak yönelmesine neden olur; ancak kişi o mekânda da yerleşemez. Katz ve Kirby bunu şöyle açıklar: "Doğayı dışsal bir alan olarak kurgulayan bu temsiller ve onlara temel oluşturan pratikler yalnızca egemenlik ve sahiplenmeyi mümkün kılmakla kalmaz; aynı zamanda bu bakış açısının ideolojik gücü, doğayla politik bir ilişki kurma olasılığını da ortadan kaldırır." Kavukçu'nun doğaya yönelen ancak orada da kalıcı bir bağ kuramayan karakterleri, bu dışsallık algısının öyküsel bir yansıması olarak değerlendirilebilir.

Barreto (2024, s. 165), yalnızlığın toplumda eşit biçimde dağılmadığını; daha çok toplum tarafından dışlanmış ya da kenarda kalmış sosyal gruplarda yoğunlaştığını belirtir. Bununla ilgili olarak şöyle der: "Yalnızlık oranları, toplum tarafından marjinalleştirilmiş sosyal gruplarda daha yüksektir." Bu tespit, Kavukçu'nun taşrada çevresiyle temas edemeyen ya da şehirde toplumsal bağ kurmakta zorlanan karakterlerinde somut bir karşılık bulur. Barreto (2024, s. 157) ayrıca yalnızlığı yalnızca bireysel yetersizliklerle açıklamanın meseleyi daralttığını ve bu bakışın sorunun yapısal yönlerini göz ardı ettiğini vurgular. O, "Yalnızlık çoğu zaman bireysel eksikliklerin sonucu olarak anlaşılır… ancak bu görüş, meseleyi sınırlar ve yapısal değişim olanaklarını zayıflatır" diyerek yalnızlığın daha geniş toplumsal boyutlarına dikkat çeker. Kavukçu'nun anlatılarında da yalnızlık, bireyin kendi içine dönük duygudan ziyade; toplumsal, çevresel ve mekânsal etkenlerin ortaklaşmasından doğan bir durum olarak belirir.

Larsen (2013, s. 25-26), modern şehri keşfedilecek bir yer olmaktan çok, bireyin kaçınılmaz bir biçimde yalnızlıkla yüz yüze geldiği bir sosyal çelişki alanı olarak tanımlar. Ona göre kent yaşamı, birey ile toplum arasındaki ahlâkî, duygusal ve toplumsal bağları zayıflatarak sosyal izolasyonu derinleştirir. Bu bakış açısı, kalabalıklar içinde görünmezleşen, yönünü bulmakta zorlanan ve anlamlı ilişkiler kuramayan Kavukçu karakterlerinde açık biçimde karşılık bulur.

Bütün bu değerlendirmeler ışığında Kavukçu'nun öykülerinde yalnızlığın bireysel değil; yaşanılan mekânla, toplumsal yapıyla ve çevresel algıyla birlikte şekillendiği görülmektedir. Çalışma kapsamında bu yalnızlık biçimlerinin farklı yaşam çevreleri bağlamında nasıl anlatıya dönüştüğü örnekler üzerinden çözümlenecek ve metinler, ekoeleştirel bir bakışla değerlendirilecektir.

YÖNTEM VE KURAMSAL ÇERÇEVE

Bu çalışmada Cemil Kavukçu'nun öyküleri, karakterlerin şehir, taşra ve doğayla kurduğu ilişkiler çerçevesinde, tematik çözümleme yöntemi ile incelenmiştir. Analiz sürecinde yalnızlık temasının mekânsal düzlemde nasıl biçimlendiği; kentsel baskı, taşranın sınırlayıcılığı ve doğanın sunduğu geçici sığınak hâli gibi unsurlar üzerinden örnek öykülerle tartışılmıştır. Çalışma, bu çözümlemeyi yaparken çevreci edebiyat eleştirisinin sunduğu kavramsal araçlardan yararlanmış; özellikle Lawrence

DOI: https://doi.org/10.30546/19023.978-9952-8573-9-9.2025.9012.
ISBN: 978-9952-8573-8-2

Buell'in çevresel anlatı kuramı ile Greg Garrard'ın ekoeleştiri yaklaşımı, yöntemsel çerçeveyi belirleyici iki temel kaynak olarak kullanılmıştır.

Buell'in (1995, s. 7) insan ile çevre arasındaki ilişkinin edebî anlatılarda yalnızca dekoratif bir unsur değil, tarihsel bir etkileşim alanı olduğunu vurgulayan şu yaklaşımı, incelemede mekân odaklı yorumlara teorik dayanak sağlamıştır: "İnsan dışı çevre yalnızca dekoratif bir çerçeve olarak değil; insanlık tarihinin doğa tarihiyle iç içe geçtiğini ima eden bir varlık olarak ele alınır." Benzer şekilde Garrard'ın (2004, s. 5), ekoeleştiriyi ekoloji bilimiyle yakın ilişkisi ve çevresel sorumluluk bilinci nedeniyle çağdaş eleştiri teorileri arasında ayrıcalıklı bir yerde konumlandırması, modernleşmenin ve kentleşmenin birey-doğa ilişkisini nasıl dönüştürdüğünü anlamada yöntemi destekleyici bir çerçeve sunmuştur.

Bu doğrultuda araştırmada doğa, yalnızca estetik bir zemin olarak değil; karakterlerin ruhsal durumlarını, yalnızlık algılarını ve toplumsal bağlardan kopuşlarını etkileyen dinamik bir unsur olarak ele alınmıştır. Böylece Kavukçu'nun öykülerindeki mekân temelli yalnızlık görünümleri, hem çevreci edebiyat eleştirisinin kavramsal ilkeleriyle, hem de tematik çözümleme yönteminin metin odaklı imkânlarıyla birlikte yorumlanmıştır.

BULGULAR

Yalnızlık, Ruhsal Çıkmaz ve Doğaya Sığınma

Cemil Kavukçu'nun öykü karakterlerinde sık rastlanan duygusal zorlanmaların merkezinde, tabiatla kurulan bağın zayıflaması yer alır. Bu bağın kopuşu, bireyin çevresiyle ilişkisini zayıflatırken iç dünyasında derin bir bocalama yaratır. Kentin karmaşası ile taşranın durağanlığı, yönsüzlük ve baskı duygusuyla birleşir. Böylece karakterler çoğu kez yaşamlarına dışarıdan bakan, çevrelerine ait olmadıklarını hisseden, aidiyet hissi geliştiremeyen bireyler olarak belirir.

Bu genel çizginin çarpıcı örneklerinden biri, "Son Sığınak" (Kavukçu, 2009, s. 94–99) adlı öyküdür. Burada modern yaşamın bireyi yalnızlığa nasıl ittiği ve bunun ruhsal bir çıkmaza dönüştüğü görülür. Öyküdeki karakter, doktorunun ve eşinin tüm uyarılarına rağmen içkiye devam eder; kirli bir dere kenarında alkol alarak bu bağımlılığı sürdürür. Onun için bu dere, doğayla kurduğu zayıf ve kirlenmiş bir temasın mekânıdır. Karakter, bu mekânı özgürlükle ilişkilendirse de orada uzun süre kalıcı bir huzur bulamaz; doğa, onun için gerçek bir sığınak işlevi göremez. İç dünyasında taşıdığı yalnızlık ve güvensizlik, doğayla kurmaya çalıştığı bu yüzeysel bağla bile hafiflemez. Kendini "sigarasız, babasız, eşsiz ve arkadaşsız kalma korkusu" içinde tanımlar; yalnızlığı bir aidiyetsizlik biçimi olarak yaşar. "Yalnızlık değil, kimsesizlik" sözleriyle bu durumu doğrudan dile getirir. Böylece Kavukçu, doğadan kopmuş, çevresiyle derin bir bağ geliştiremeyen bireyin yalnızlığını ve bu yalnızlığın nasıl bir ruhsal bocalamaya dönüştüğünü gösterir. Öyküde karakterin bağımlılığa sarılması, bu kopuşun ve aidiyetsizliğin bir sonucu olarak belirir.

DOI: https://doi.org/10.30546/19023.978-9952-8573-9-9.2025.9012.
ISBN: 978-9952-8573-8-2

Benzer bir yalnızlık ve tutunma arayışı, "İkizce" (Kavukçu, 2020b, s. 15-29) öyküsünde yer alan Ressam Rasim'de de kendini gösterir. Rasim, bağımlılıklarıyla mücadele etmeye çalışan, kendini yorgun ve bıkkın hisseden bir karakterdir. İkizce'de temas kurduğu doğada "yatışmak" ve huzura kavuşmak ister. Her ne kadar doğadaki her şeyin huzur içinde olduğunu dile getirse de doğanın dinginliği onun iç dünyasına yansımaz. Bu farkındalık, doğanın insan üzerindeki etkisini, bireylere yeniden başlama şansı verdiğini gösterir; fakat modern yaşam içinde kendi öz ben'ine yabancılaşan bireylerde patolojik bir huzursuzluk hâkimdir.

Doğanın kısa süreli de olsa bir kaçış imkânı sunduğu örneklerden sonra, Kavukçu'nun karakterlerinin çoğu zaman doğaya bile yönel(e)meden kent içinde sıkışıp kaldıkları da görülür. "Üstü Kalsın" (Kavukçu, 2022b, s. 95-105) öyküsünde bu durum belirginleşir. Öykü, "Kent karmaşası henüz başlamamıştı." sözleriyle başlar. Balkonundan gökyüzünü seyreden karakter geceyi alkolle geçirmiş, sabah baş ağrısıyla uyanmıştır. Yaşadığı kentin karmaşası ve "her şeyin bir gün öncekinin aynı" olması, kent yaşamının karakter üzerindeki baskısını açık biçimde ortaya koyar. Bu baskı onun yalnızlığını derinleştirir ve alkolü geçici bir sığınak olarak görmesine yol açar. Votkasını içip balkonundan sokağı izlerken "Yorgun Adam" diye adlandırdığı kişi ile kendisi arasında benzerlik olduğunu düşünür. O kişinin de kendisi kadar yalnız olduğunu ve bunu içkiyle bastırmaya çalıştığını fark eder. Ancak "Yorgun Adam", onun gibi kurtulmaya çabalamaz; ayrıca her sabah yolunu gözleyen, peşi sıra gelen ve ona bir kuş ordusunun generaliymiş gibi hissettiren kanatlı arkadaşlara da sahip değildir. Böylece karakter, büyük kentin karmaşası içinde yalnızlığını bir "kuş ordusu"na tutunarak hafifletmeye çalışır.

Benzer biçimde "Piknik" (Kavukçu, 2001, s. 36-44) öyküsünde de pencereden izlenen kirli kent manzarası, karakterin giderek derinleşen yalnızlığını daha baştan haber verir. Korkmaz'a göre (2021, s. 24), Kavukçu bu öyküsünde beşinci kattaki dairesinden dışarıyı izleyen ve aynı zamanda sevdiği kadının gelişini hayal eden bir adamın hikâyesini anlatır. Zamanla bu kadının, arkadaşı Vedat'ın eşi Duygu olduğu anlaşılır ve başkarakterin gerçekleşmesi mümkün olmayan bir ilişki beklentisine kapıldığı ortaya çıkar. Yazar, temayla uyumlu biçimde, soğuk, kirli ve kalabalık bir şehir atmosferi kurar; bu kalabalık içinde sıkışmış, yalnız bir adamın ruh hâlini görünür kılar. Geçmişle bugün, gerçekle hayal arasında gidip gelen bu öyküde kent kirliliği sürekli vurgulanır. Bu çevrede sıkışan karakterlerin yanlış ilişkiler peşinde sürüklendiği ve yalnızlıklarını alkolle bastırmaya çalıştıkları görülür.

"Gemiler de Ağlarmış" kitabındaki aynı adlı öykü limandaki kent atmosferini yabancılaştırıcı bir şekilde sunar. İbrahim ile kentte dolaşan anlatıcı karakterin sözleri onların yalnızlık algısını açık biçimde ortaya koyar:

Yürüdüğümüz, kentin en işlek caddesi olmalı. Dükkanların çoğu kapalı. Vitrin ışıkları yalnızlığımızı ve yabancılığımızı çoğaltıyor. Bizden başka birkaç kişi daha var caddede; şemsiyelerini açmış hızlı

hızlı yürüyorlar. Evlerine gidiyor olmalılar, kurulu düzenlerine, karılarına ve çocuklarına. Dertlerine. Biz nereye gidiyoruz? (Kavukçu, 2020a, s.16)

Bu soru, bireyin yön kaybını ve aidiyet yitimini gösterir. İbrahim, bu ortamdan rahatsız olur; kentin ışıklarının yapay olduğunu ve böyle bir yerde yaşamak istemediğini dile getirir. Aynı kitaptaki "Giz Bahçesi" (Kavukçu, 2020a, s. 47-55) öyküsünde ise parktaki kedileri besleyen yaşlı bir kadının yalnızlığı dikkat çeker. Anlatıcı karakterin gözlemlerine göre, bu kadın parkta amaçsızca dolaşır, kedileri arar, onlara yiyecek taşır. Dağcı'ya (2021, s.7) göre bu davranış, yaşamdan geri çekilmenin ve başka bir canlıyla bağ kurma arayışının işaretidir. Kentin ortasındaki parkta yalnızlığıyla kedilere tutunan bu kadın, öykü sonunda başına gömlek geçirilerek ambulansa bindirilir; çığlıkları sokakta yankılanır. Böylece, sevgiye ihtiyaç duyan ve bunu kedilerle gidermeye çalışan kadının dramı belirginleşir.

Kavukçu'nun kent ve modern yaşamın birey üzerindeki etkilerini sorgulayan anlatım çizgisi, "Çizgi İçi" (Kavukçu, 2011b, s. 109-117) öyküsünde de kendini gösterir. Bu öyküde ilişkiler gevşek, insanlar birbirine uzak ve mesafelidir. Soyşekerci (2021, s. 67), modern yaşamın insanları nasıl birbirinden uzaklaştırıp yabancılaştırdığını bu öykü üzerinden açıkça ortaya koyar. Kent yaşamının çizdiği dar sınırların dışına çıkmak isteyen karakter için pencere bir kurtuluş imgesi haline gelir. Bu pencere motifi Kavukçu'nun "Patika" (Kavukçu, 2022c, s. 11-53) öyküsünde de tekrar karşımıza çıkar. Orada karakter Zafer, konforlu hayatına rağmen yaşadığı kentte kendini sıkışmış hisseder; bu hissi bastırmak için sürekli alkol alır ve gözünü penceresinden görünen uzak bir dağa diker. Bu dağ, onun yalnız kalma ve şehirden uzaklaşma arzusunu temsil eder. Modern yaşamın sunduğu imkânlara rağmen birey huzursuzdur. Zafer, kent kurallarının dışında kalan doğaya hayranlık duyar; o, dağa bakarken bir roman yazmaya karar verir: Patika. Bu romanda kentin tarihini işler; dünüyle bugünü arasındaki farkları anlatır. Böylece kentleşme uğruna nelerin yitirildiğini de gösterir. Önce doğa tahrip edilmiş, ardından bireyler hem bedensel hem de duygusal olarak yıpranarak yaşamlarını sürdürmek zorunda kalmışlardır.

Şehir ve Taşranın Yalnızlığı Besleyen Yapısı

Cemil Kavukçu'nun öykülerinde mekân, yalnızlığın ortaya çıkmasında belirleyici bir etkendir. Şehir, kalabalık ve hareketliliğine rağmen yoğun bir iletişimsizlik ve yabancılaşma alanıdır. Taşra ise durağan yapısı ve dar çevresiyle kişileri sıkıştırır. Her iki ortam da farklı biçimlerde yalnızlığı artırır. Kavukçu'nun anlatılarında kentte ya da taşrada yaşayan karakterlerin yalnızlıkları kadar, şehirden taşraya göçüp aynı duyguya saplanan kişiler de dikkat çeker. Kalabalıktan kaçmak isteyenler için bir sığınak gibi görünen taşra çoğu zaman beklenen huzuru sağlamaz.

Modern yaşamın getirdiği kurallar, mutsuzluğu da beraberinde getirir. Karakterler, şehirdeki konforlarına rağmen kendilerini gerçekleştiremedikleri için içten içe sıkışır ve huzursuzlaşır. Bu durum öykülerde gergin bir atmosfer yaratır; kişiler yeniden denge bulmak için bir çıkış yolu arar. İşte

DOI: https://doi.org/10.30546/19023.978-9952-8573-9-9.2025.9012.
ISBN: 978-9952-8573-8-2

bu noktada doğa, kentin ruhta açtığı yaraları onarmak ve insanın yeniden toparlanacağı bir alan olarak öne çıkar. "Ormanın İçlerine Doğru" (Kavukçu, 2022a, s. 59-88) öyküsünde, Kavukçu'nun kahramanı kenti karmaşanın, suçun ve kederin egemen olduğu bir yer diye tanımlar. Bu ortamda kendi sesini kaybeden kişi, çocukluğunu geçirdiği doğaya dönerek sessizliğe sığınır. Oradaki yalnızlık ona huzur verir ve bunu "Arınıyorum. Keyiflendim ve ıslık çalmaya başladım." sözleriyle dile getirir. Kent ile doğa arasındaki karşıtlığın sürdüğü bu anlatıda yalnızlık iki mekânda farklı biçimlerde belirir: Şehirde boğucu bir yalnızlık, doğada ise kaçışın verdiği kısa süreli bir rahatlama.

Yahyaoğlu'na (2019, s. 29) göre modern kent yaşamında yalnızlık, kalabalıklar arasında görünmeyen sessiz çığlıklarla ortaya çıkar. Bu tespit "Çalınamayan Gün" öyküsünde açık biçimde görülür. İşine otobüsle gidip gelen karakterin hayatı rutine dönüşmüştür. "İki otobüs yolculuğu arasında sıkışmış bu daracık yaşama" katlanan, iletişimi yalnızca "günaydın" ve "iyi akşamlar" sözleriyle sınırlı kalan bu adamın yalnızlığı giderek derinleşir. O, bu kısırdöngünün içine nasıl girdiğini bile hatırlayamaz ve zamanla çöktüğünü fark eder. Sokağa çıkmak ister ama durağa vardığında hevesi kırılır. "Eski uçarılığım kalmamış" diyen kahramanın şu sözleri yalnızlığının boyutunu gösterir:

Kendimle geçinemiyor, kimselere açılıp konuşamıyorum. Ve günden güne çekilmez insan oluyorum. İçedönük yapım yalnızca durgun bir görüntüyü yansıtırken, içimde fırtınalar kopuyor. Yaşamın ayrıntıları içinde yitip gidiyorum. (Kavukçu, 2011a, s. 85).

Annesiyle birlikte beton yığınlarının arasında sıkışmış eski bir ahşap evde yaşayan bu adam, yaşadıkları yeri "betonlar arasında boğulan evin içindeki bir hayat" olarak tanımlar. Orada annesiyle yalnızlıklarını ve umutsuzluklarını paylaşırlar.

"WLO Üyesi" (Kavukçu, 2022a, s.114-122) öyküsünde anlatılan da kentte yalnızlıkla kurulan farklı bir ilişki biçimidir. Yağmurda kendini ayrıcalıklı hisseden, meşe odunlarının çıtırtısı eşliğinde şarabını yudumlayan kahraman, o an yağmurla uğraşmak zorunda kalmadığı için keyif alır. Merkezi Cenevre'de olduğunu sandığı WLO (World Lones Organisation-Dünya Yalnızlar Örgütü) adlı kuruluşa yazıp üyelik şartlarını öğrenmeyi düşünen bu kişi yalnızlığını hafif alaycı bir tutumla karşılar. Kendine "çarpık bir gülümsemeyle" bakması, Kavukçu'nun yalnızlık temasına ironik bir katman eklediğini gösterir.

Kavukçu'nun öykülerinde taşra, şehirden farklı bir yalnızlık sunar. Okay'a (2020, s. 83) göre İnegöl, yazarın çocukluk ve gençlik yıllarının geçtiği, kişisel belleğinde özel yeri olan bir mekândır. Kavukçu, çoğu öyküsünde bu kasabanın izlerini taşır. Tekdüze ve boğucu biçimde çizilen bu ortamda insanlar kendilerini gerçekleştiremez, dar bir hayat sürer. "Adı Yok" (Kavukçu, 2020a, s. 91-100) öyküsünde bu yapı açık biçimde hissedilir. Kasabadan çıkmak isteyen İlhan'ın yalnızlığı ve kurtulma arzusu merkezdedir. Taşranın kendini tekrar eden havası, İlhan'ın arkadaşları üzerinden de anlatılır. Sadece İlhan yurtdışına gitmeyi başarır ama orada da tutunamaz ve sonunda geri döner. Günden güne artan alkol kullanımı ile kendini tüketir. Arkadaşları bu sona uğramamak için kasabadan kaçmaları

gerektiğini düşünür; yine de yalnızca Uğur üniversite için Ankara'ya gider. Bu öykü taşranın da insanı yalnızlaştırdığını ve gençlerde güçlü bir kaçış isteği doğurduğunu gösterir.

"Aslangöz" (Kavukçu, 2009, s. 11-16) öyküsü küçük bir kasabada geçer. Babasının ihmaliyle küçük yaşta sol gözünü kaybeden çocuk, bu lakabı da babasından alır. Fiziksel travma zamanla ruhsal bir çöküşe dönüşür. Aşırı baskıcı babanın bulunduğu bu evde Aslangöz kuralları zorlamaya çalışsa da kasabanın dar çevresi ve yaşadığı yıkımlar bunu engeller. Sonunda alkol bağımlısı olur. Babasına başkaldırır ama kendini de var edemez. Bu bağımlılık onun sonunu hazırlar. Aslangöz'e benzer biri de "Dört Duvar Beş Pencere" (Kavukçu, 2011b, s. 23-45) öyküsündeki Tahsin'dir. Babasıyla sürekli çatışan Tahsin'in sessizliğine dikkat çekilir. Onun "Sıkılıyorum, her yerde sıkılıyorum." cümlesi yalnızlığının kaynağını ortaya koyar. Babasının işinde çalışmak istemez ama başka bir iş de yapmaz. Anlatıcı çocuğun gözlemlerine göre Tahsin "hiç beklenmeyecek bir biçimde birini bıçaklar." Bu olay sonrası babası onu affetmez. Babasının ölümünden sonra Tahsin dükkânı meyhaneye çevirir. Her iki öyküde de kasabanın baskısı, otoriter babalar, anlaşılmayan insanlar ve alkol bağımlılığı ortak temadır. Bu anlatılar taşranın yalnızlığı büyüten bir yer olduğunu, karakterlerin fiziksel olarak çıkamasalar da alkolle kısa bir kaçış aradıklarını gösterir.

Kavukçu'nun öykülerinde, kentteki yalnızlıktan kurtulmak isteyenlerin bazen doğaya yöneldikleri ancak orada da aradıklarını bulamadıkları görülür. "Fidan" (Kavukçu, 2015, s. 23-34) öyküsünde, şehir baskısıyla alkol bağımlısı hâline gelen Ressam Rasim'in İkizce'de hayata tutunma çabası anlatılır. Karısının onu kurtarmak için yaptırdığı villa başta olumlu etki yaratır. Rasim burada doğanın sunduğu ayrıntılardan keyif alır, arınabileceğini düşünür. Ama zamanla bu yere de ait hissetmez, sıkılmaya başlar. Böylece şehirden kaçıp taşraya yönelen Rasim'in iyileşme isteği de sonuçsuz kalır. Beery'nin (2023, s. 471) insan ile doğa arasındaki bağların anlam üretmedeki rolüne dair değerlendirmesi burada anlamlı hale gelir. Şehirde bunalıp doğayla yeniden bağ kurmak isteyen kişi çoğu zaman bunun için gereken imkânlardan yoksundur. Taşra da çoğu zaman geçmişin yüküyle doludur, huzur getiren bir sığınak olmaktan çıkar. Kavukçu'nun mekânları yalnızlığı yalnızca görünür kılmaz; şehirdeki yabancılaşma ile taşranın bunaltıcı havası arasında kalan insanın çıkışsızlığını da açığa çıkarır.

Kolektif ve Toplumsal Yalnızlık

Cemil Kavukçu'nun öykülerinde modern yaşamın yalnızlaştırıcı etkisi sıkça işlenir. Bu yalnızlık, zamanla bireysel boyutu aşarak toplumsal bir yabancılaşmaya dönüşür. Kentleşmenin hız kazanması, teknolojik gelişmeler ve maddi kaygılar insanları doğadan uzaklaştırır. Bu uzaklaşma, başlangıçta fark edilmese de zamanla önce kişinin, ardından toplumun yalnızlaşmasına zemin hazırlar. Aynı otobüste yolculuk eden, aynı apartmanda yaşayan veya aynı işyerinde çalışan insanlar birbirine dokunmadan sürdürdükleri yaşamla yalnızlığı ortak bir deneyime dönüştürür. Bazı öykülerde bu yalnızlık aile içinde de kendini gösterir. Aynı evde süren iletişimsizlik aile yapısını zayıflatır. Kişiden aileye, oradan

DOI: https://doi.org/10.30546/19023.978-9952-8573-9-9.2025.9012.
ISBN: 978-9952-8573-8-2

topluma yayılan bu yalnızlık, Kavukçu'nun öykülerinde mekân ve çevreyle iç içe örülür. Birahane ve meyhane gibi mekânlar, erkek karakterlerin kendilerini daha özgür hissettikleri, anlaşıldıklarını sandıkları ve yalnızlıklarını paylaştıkları alanlar olarak dikkat çeker. Bazı anlatılarda aynı karakterlerin ve mekânların tekrar edilmesi, öyküler arasında anlamlı bir bağ kurar.

Kavukçu'nun doğaya yönelme imkânı bulamayan karakterleri için meyhaneler bir tür kaçış ve soluklanma alanıdır. "Mimoza'da Elli Gram" adlı kitaptaki 'Mimoza' başlığı altında yer alan on üç öykünün tamamında Mimoza meyhanesi ortak mekândır. Kitaba adını veren öyküde anlatıcı Ressam Rasim, içkiyi bırakamadığını, içindeki boşluğu dolduramadığını, oğlunun ve eşinin onu anlamadığını belirtir. Bu karmaşanın içinde, Mimoza'da birkaç kişinin onu dinlemesi tek çıkışıdır. Derin bir yalnızlık ve dışlanmışlık duygusunun öne çıktığı bu öyküde, karakter "sefil" olarak damgalanmaktan rahatsız olur. Herkesin yargılayıcı olduğunu söyler. Oysa ona göre Mimoza'daki insanlar düşmemiştir; tersine, "asaletli bir yalnızlık" yaşamaktadır. Faruk'a göre buranın adı "Kimsesiz Adamlar Sığınağı" olmalıdır. Kavukçu burada, doğayla bağın koptuğu modern yaşamda yalnızlığın kaçınılmaz bir sonuç olduğunu gösterir. Bu yalnızlık, kişisel olmaktan çıkıp toplumsal ve yapısal bir soruna dönüşür; doğadan kopuş sadece çevresel değil, insani bir bozulma olarak da belirginleşir (Kavukçu, 2020b, s. 33-50).

"Hâlâ Pazarsa" (Kavukçu, 2017, s. 90-103) öyküsünde de birahane, yalnız insanların sığındığı bir yer olarak öne çıkar. Kavukçu'nun öykülerinde pazar günleri sıkıcı ve tekdüze atmosferiyle dikkat çeker. Bugün, insanların kendileriyle baş başa kaldığı ve bazı gerçeklerle yüzleştiği bir zaman dilimidir. Yalnız yaşayanlar bugünü daha ağır hisseder; aile yaşamı sürenler ise rutinin dışına çıkamamaktan yakınır. Sonuçta yalnızların sayısı artar ve bu insanlar birahane ya da meyhane gibi ortak mekânlarda bir araya gelir. Öyküdeki Feridun, pazar günü geldiğinde "soğuk, ruhsuz, konuşacak kimsesi olmayan" evinde ne yapacağını bilemez ve kendini meyhaneye atar. O gün, mekânda müdavimlerin dışında bir kaptan da bulunur. Kaptan denizle ilgili hikâyeler anlatır. Gero bu adamı bela olarak görürken Feridun onun derin yalnızlığını fark eder. Ancak Gero buna katılmaz ve şöyle der: "Biz de yalnızız. Buraya gelen herkes yalnız. Ne kadar içseler de değişen bir şey olmuyor. Ama kimse bu herifin yaptığını yapmıyor." Bu sözler, bireysel yalnızlığın meyhanede nasıl ortak bir duruma dönüştüğünü gösterir. Kaptanın anlattıkları gerçeğe pek yakın olmasa da Feridun ve Gero için kentten uzaklaşma ve doğayla temas hayalini çağrıştırır.

"Tehlikeli Yoklayışlar" (Kavukçu, 2020a, s. 71-78) adlı öyküde ise alkol bağımlısı bir karakterin aile içindeki yalnızlığı öne çıkar. Anlatıcı, bağımlılığı nedeniyle ağır bir hastane sürecinin ardından evine dönmüştür. Eşi onu kaybetmekten korktuğu için doğayla iç içe bir motele tatile götürür. Bu temas, karakterin yaşam tarzını ve alışkanlıklarının bedelini düşünmesine yol açar. Ancak iyileşme arzusu kısa sürede sarsılır. Yemekte yakındaki masadan kalkan rakı bardağı, hâlâ kırılgan olduğunu hissettirir. Kola içmek zorunda kalınca "yaşam içinde kanamaya başlar". Sahil yürüyüşlerinde yıllardır aynı evi paylaşmalarına rağmen birbirlerine yabancılaştıklarını düşünür. İçindeki boşluğu alkolle

DOI: https://doi.org/10.30546/19023.978-9952-8573-9-9.2025.9012.
ISBN: 978-9952-8573-8-2

doldurduğunu anladığı bu yürüyüşlerde, bağımlılığın yükü onu yeniden yoklar ve hıçkıra hıçkıra ağlamasına neden olur. Hatta bir an, karaciğerini feda edip ölmenin daha kolay olacağını bile aklından geçirir. Kavukçu bu öyküde kent ve doğa karşıtlığının yanında, aile içindeki çözülüşü de ele alır. Böylece modern yaşamın bireyden topluma, evden ortak yaşama uzanan yalnızlaştırıcı etkilerini çok katmanlı biçimde işler.

Modern yaşamla birlikte patolojik bir yalnızlık da büyümektedir. Kavukçu öykülerinde bu temayı farklı yönlerden ele alır. Kimi anlatılarda şehir ya da taşra insanı için yalnızlık kaçınılmaz bir sondur; kimilerinde ise karakterler bunu bilinçli olarak seçer. Bu tercih "Gece" (Kavukçu, 2022c, s. 97-106) öyküsünde açıkça görülür. Darbe yıllarının baskısı altında yalnızlaşma korkudan ve güvensizlikten beslenir. Cinayetlerin arttığı, insanların fişlendiği, geçim sıkıntısının büyüdüğü bir dönemde karakterler, dostları Ercan bile gelse kapıyı açmaz. Kentin sosyal dokusuyla birlikte güven duygusunun da zedelendiği bu ortamda insanlar başkalarıyla bağ kurmayı tehlikeli bulur. Evli çiftin iletişimden uzaklaşarak içine kapandığı bu anlatıda yalnızlık, zorunluluktan çok bir korunma biçimi hâline gelir. Böylece Kavukçu, yalnızca kentleşmeyi değil, otoriter siyasetin de insanlar arasındaki ilişkileri nasıl aşındırdığını ve kollektif yalnızlığa sürüklediğini gösterir.

Sonuç olarak Kavukçu'nun öykülerinde doğadan kopuş sadece bireysel bir eksiklik değildir. Bu kopuş, toplumsal bağların zayıfladığı ve iletişimin sessizliğe dönüştüğü bir yapı yaratır. Ne doğaya yönelmek ne de kent içinde yeni ilişkiler kurmak bu yalnızlığı ortadan kaldırır. Kavukçu'nun anlatılarında her şey, uzaklık ve suskunlukla biçimlenir.

SONUÇ

Bu çalışma, Cemil Kavukçu'nun öykülerinde farklı yaşam çevrelerinin bireyde nasıl bir yalnızlık hâline yol açtığını ortaya koymayı hedeflemiştir. Elde edilen bulgular, çoğu zaman yalnızlığın bireyin çevresiyle kuramadığı sahici bağlardan kaynaklandığını ve bunun zamanla ruh dünyasında bir bocalamaya dönüştüğünü göstermektedir. Şehrin karmaşası, taşranın durağan yapısı ve doğanın sağladığı kısa süreli dinginlik, farklı biçimlerde kendini gösterse de benzer bir sonuca ulaşarak kişiyi kendi içine kapanmaya sürükler.

Öykülerde şehir, kalabalığına rağmen yabancılaşmayı ve iletişimsizliği artıran bir mekân olarak öne çıkarken; taşra ise kapalı toplumsal yapısı ve baskıcı ilişkileriyle bireyde sıkışmışlık duygusunu güçlendirir. Buna ek olarak, taşra kimi anlatılarda geçmişin izleriyle yüklü, anılarla dolu atmosferi sayesinde yalnızlığı daha da yoğunlaştırır; kişi yalnızca çevresiyle değil, bir bakıma hatıralarıyla da baş başa kalır. Doğa çoğu zaman şehirden ya da taşradan uzaklaşmak için bir çıkış yolu gibi görünse de karakterlerin zihinlerinde taşıdıkları tedirginlik nedeniyle kalıcı bir huzura dönüşmez. Üstelik pek çok öyküde doğayla temas gerçek bir birleşmeye varmaz; karakterler genellikle bir pencere kenarından bakarak ya da uzak bir dağa gözlerini dikerek bu özlemi besler. Böylece doğa, tam anlamıyla var olamadıkları ama özlemle yöneldikleri bir alan olarak kalır. Bu yüzden yalnızlık, yer değiştirse de

DOI: https://doi.org/10.30546/19023.978-9952-8573-9-9.2025.9012.
ISBN: 978-9952-8573-8-2

hiçbir mekânda tamamen ortadan kalkmaz. Bazı öykülerde kaçınılmaz bir durum olarak ortaya çıkar, bazılarında ise başkalarıyla temas kurmaktan kaçınmanın bilinçli bir yolu hâline gelir.

Kavukçu'nun öykülerinde yalnızlık çoğu zaman kişisel bir his olmaktan çıkar; aile bağlarını ve toplumsal yapıyı da aşındıran çok katmanlı bir sorun olarak belirir. Meyhane ve birahane gibi ortak alanlarda yaşanan yalnızlık, kişisel sınırların ötesine geçerek topluca paylaşılan bir deneyime dönüşür. Modern yaşamın getirdiği şehirleşme, aidiyet duygusundaki zayıflama, bağımlılıklar ve iletişimin aksaması, bu yalnızlığı daha da derinleştirir. Bunun yanı sıra, modern yaşamın dayattığı normlarla şekillenen bu yalnızlık zamanla sıradan bir kapanıştan öteye geçerek adeta çağın hastalığına dönüşür; birey anlam arayışında sürekli bir boşlukla yüzleşir ve kendisini yeniden tanımlayacak bir zemin bulmakta zorlanır. Öte yandan siyasal baskıların arttığı ve güven duygusunun zedelendiği ortamlarda, kişi kimi zaman yalnızlığı kendini korumanın bir biçimi olarak seçer.

Bu inceleme, Kavukçu'nun öykülerinde şehir, taşra ve doğa ekseninde şekillenen yalnızlık temalarının, çevre duyarlılığı çerçevesinde yeniden düşünülmesine olanak sağlamaktadır. Çalışma, belli başlı öyküler üzerinden yürütülmüş; bu bakımdan yazarın tüm eserlerini kapsayan bir değerlendirme yapmamıştır. İleride gerçekleştirilecek araştırmalarda, farklı yazarların benzer temaları nasıl işlediğinin karşılaştırmalı olarak ele alınması, Türk öykücülüğünde çevre ve birey ilişkisini daha çeşitli boyutlarıyla görünür kılacaktır.

KAYNAKÇA

Barreto, M., Doyle, D. M. ve Qualter, P. (2024). Changing the narrative: Loneliness as a social justice issue. *Advances in Political Psychology, 45*(Suppl. 1), 157-181. https://doi.org/10.1111/pops.12965

Beery, T., Olafsson, A. S., Gentin, S., Maurer, M., Stalhammar, S., Albert, C., Bieling, C., Buijs, A., Fagerholm, N., Garcia-Martin, M., Plieninger, T. ve Raymond, C. M. (2023). Disconnection from nature: Expanding our understanding of human–nature relations. *People and Nature, 5*(2), 470-488. https://doi.org/10.1002/pan3.10451

Buell, L. (1995). *The environmental imagination: Thoreau, nature writing, and the formation of American culture.* Harvard University Press.

Dağcı, M. (2021). Cemil Kavukçu öykücülüğü. İçinde S. Parlak (Ed.), *Cemil Kavukçu öykücülüğü: Kasabadan kente doğru* (ss. 73-82). Günce Yayınları.

Garrard, G. (2004). *Ecocriticism.* Routledge.

Katz, C. ve Kirby, A. (1991). In the nature of things: The environment and everyday life. *Transactions of the Institute of British Geographers, 16*(3), 259-271.

Kavukçu, C. (2001). *Yalnız uyuyanlar için.* Can Yayınları.

Kavukçu, C. (2009). *Bilinen bir sokakta kaybolmak.* Can Yayınları.

Kavukçu, C. (2011a). *Pazar güneşi.* Can Yayınları.

Kavukçu, C. (2011b). *Dört duvar beş pencere.* Can Yayınları.

Kavukçu, C. (2015). *O vakıt son mimoza.* Can Yayınları.

Kavukçu, C. (2017). *Yüzünüz kuşlar yüzünüz.* Can Yayınları.

Kavukçu, C. (2020a). *Gemiler de ağlarmış.* Can Yayınları.

Kavukçu, C. (2020b). *Mimoza'da elli gram.* Can Yayınları.

Kavukçu, C. (2022a). *Uzak noktalara doğru.* Can Yayınları.

Kavukçu, C. (2022b). *Üstü kalsın.* Can Yayınları.

Kavukçu, C. (2022c). *Patika.* Can Yayınları.

Kayacan, T. ve Özmen, E. (2021). Kentsel stres kavramı ve kentsel stresi azaltmak. *Avrupa Bilim ve Teknoloji Dergisi, (25)*, 295-305.

Korkmaz, A. (2021). Cemil Kavukçu öykücülüğü. İçinde S. Parlak (Ed.), *Cemil Kavukçu öykücülüğü: Kasabadan kente doğru* (ss. 22-30). Günce Yayınları.

Larsen, S. E. (2013). Into the desert: Solitude in culture and literature. *Advances in Literary Study*, *1*(3), 25–30. https://doi.org/10.4236/als.2013.13007

Okay, H. (2020). *Cemil Kavukçu-İnsan ve eser* (Yayımlanmamış doktora tezi). Dicle Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Simmel, G. (2020). Metropol ve Zihinsel hayat. İçinde T. Birkan (Çev.), *Bireysellik ve Kültür* (ss. 317-329). Metis.

Soyşekerci, H. (2021). Cemil Kavukçu öykücülüğü. İçinde S. Parlak (Ed.), *Cemil Kavukçu öykücülüğü: Kasabadan kente doğru* (ss. 53-67). Günce Yayınları.

Srivastava, K. (2009). Urbanization and mental health. *Industrial Psychiatry Journal, 18*(2), 75-76.

Yahyaoğlu, R. (2009). *Yalnızlık psikolojisi* (8. bas.). Hayat Yayınları.

DOI: https://doi.org/10.30546/19023.978-9952-8573-9-9.2025.9012.
ISBN: 978-9952-8573-8-2

EVALUATION OF CRITERIA THAT INCREASE STUDENT PARTICIPATION IN MIDDLE SCHOOL SCIENCE COURSE WITH AHP METHOD

Abstract

Student participation in lessons is one of the cornerstones of effective and permanent learning, and it holds particular importance in science classes. Science education aims not only to provide students with knowledge but also to develop their scientific process skills. Active participation of students in lessons plays a decisive role in achieving these goals. Students with a high level of participation are more likely to engage in the learning process voluntarily and willingly, which positively affects their academic achievement, motivation, and attitudes toward the course. However, student engagement is a multidimensional construct that is not dependent on a single factor. There are many criteria that influence participation. These criteria can directly affect students' interest in learning and their active involvement in the process. Revealing the importance levels of these criteria is crucial for developing effective strategies to enhance student engagement.

In this study, the importance levels of the criteria that increase student participation in science classes were determined using the Analytic Hierarchy Process (AHP) method. The main criterion groups identified through literature review and expert opinions include: increasing interest and motivation, interaction and collaboration, active participation and hands-on learning, feedback and assessment, material and content appropriateness, and academic achievement. Each of these main criteria consists of various sub-criteria. The main and sub-criteria were analyzed using pairwise comparison matrices from 15 decision-makers within the AHP framework.

According to the results, the most significant main criteria were found to be interest and motivation, academic achievement, active participation, collaboration, feedback, and material/content quality, respectively. In terms of sub-criteria, the most prominent factors were “improvement in students’ academic success” (C61), “attention-grabbing course materials” (C13), “knowledge and skill acquisition” (C62), and “variety in learning activities” (C33). Criteria such as feedback, student contributions to lesson planning, and the promotion of interaction were found to have lower weights.

The findings indicate that effective science instruction should not rely solely on the transmission of knowledge but must be supported by high-quality materials, hands-on learning, variety, academic achievement focus, and student-centered approaches. Furthermore, the importance of enhancing processes such as interaction, student involvement, and continuous feedback is emphasized.

Keywords: Science, Student Engagement, Analytic Hierarchy Process.

DOI: https://doi.org/10.30546/19023.978-9952-8573-9-9.2025.9012.
ISBN: 978-9952-8573-8-2

ORTAOKUL FEN BİLİMLERİ DERSİNDE ÖĞRENCİ KATILIMINI ARTIRAN KRİTERLERİN AHP YÖNTEMİYLE DEĞERLENDİRİLMESİ

Cansu ÖZKAN[1], Prof. Dr. Süleymen YAMAN[2]

[1]Ondokuz Mayıs Üniversitesi, Eğitim Fakültesi
ORCID ID: https://orcid.org/0009-0009-6843-0895
ORCID ID: https://orcid.org/0009-0009-6843-0895

ÖZET

Öğrencilerin derse katılımı, etkili ve kalıcı öğrenmenin temel taşlarından biri olup, özellikle fen bilimleri derslerinde büyük önem taşımaktadır. Fen bilimleri eğitimi, öğrencilerin sadece bilgi edinmesini değil; aynı zamanda bilimsel süreç becerilerini geliştirmesini hedeflemektedir. Bu hedeflere ulaşmada öğrencilerin derse aktif katılımı belirleyici bir rol oynamaktadır. Derse katılım düzeyi yüksek olan öğrenciler, öğrenme sürecine gönüllü ve istekli bir şekilde dahil olmakta; bu da akademik başarılarını, motivasyonlarını ve derse yönelik tutumlarını olumlu yönde etkilemektedir. Ancak öğrenci katılımı tek bir faktöre bağlı olmayan çok boyutlu bir yapıdır. Katılımı etkileyen pek çok kriter bulunmaktadır. Bu kriterler, öğrencilerin öğrenmeye olan ilgisini ve sürece aktif katılımını doğrudan etkileyebilmektedir. Kriterlerin önem derecelerini ortaya koymak, öğrenci katılımını artırmaya yönelik etkili stratejilerin geliştirilmesi açısından oldukça önemlidir.

Bu çalışmada, fen bilimleri dersinde öğrenci katılımını artıran kriterlerin önem düzeyleri Analitik Hiyerarşi Süreci (AHP) yöntemi ile belirlenmiştir. Araştırma kapsamında, literatür taraması ve uzman görüşleriyle belirlenen ana kriter grupları; ilgi ve motivasyon artırma, etkileşim ve iş birliği, aktif katılım ve uygulamalı öğrenme, geri bildirim ve değerlendirme, malzeme ve içerik uygunluğu ile akademik başarıdır. Bu kriterlerin her biri kendi içinde alt kriterlere ayrılmıştır. Ana ve alt kriterler, AHP yöntemiyle 15 karar vericinin ikili karşılaştırma matrisleriyle analiz edilmiştir.

Sonuçlara bakıldığında, ana kriterler arasında en yüksek önem derecesine sahip olanlar sırasıyla ilgi ve motivasyon, akademik başarı, aktif katılım, iş birliği, geri bildirim ve malzeme içeriği olarak belirlenmiştir. Alt kriterler açısından "öğrencinin akademik başarısının artması" (C61), "ders materyallerinin dikkat çekmesi" (C13), "bilgi ve beceri kazanımı" (C62) ve "öğrenme aktivitelerinin çeşitliliği" (C33) öne çıkan başlıca faktörlerdir. Geri bildirim, öğrencinin ders planlamasına katkısı ve etkileşimin teşvik edilmesi kriterleri daha düşük ağırlıklarla bulunmuştur.

DOI: https://doi.org/10.30546/19023.978-9952-8573-9-9.2025.9012.
ISBN: 978-9952-8573-8-2

Elde edilen bulgular, etkili fen eğitiminin yalnızca bilgi aktarımı değil; materyal kalitesi, uygulamalı öğrenme, çeşitlilik, akademik başarı odaklı ve öğrenci merkezli yaklaşımlarla desteklenmesi gerektiğini göstermektedir. Ayrıca etkileşim, öğrenci katkısı ve sürekli geri bildirim gibi süreçlerin güçlendirilmesinin önemine dikkat çekilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Fen Bilimleri Dersi, Öğrenci Katılımı, Analitik Hiyerarşi Prosesi.

GİRİŞ

Fen bilimleri eğitimi, günümüzde bireylerin bilimsel okuryazarlık kazanması, teknolojik gelişmelere ayak uydurması ve eleştirel düşünme becerileri geliştirmesi açısından önemli bir rol oynamaktadır. İleri teknolojiye sahip ülkeler, fen bilimlerindeki gelişmelere ayak uydurabilmek ve nitelikli insan kaynağı yetiştirebilmek için vatandaşlarının bilimsel okuryazarlık düzeyini artırmayı öncelikli hedef olarak benimsemektedir (Çepni vd., 2006). Ancak, özellikle ortaokul ve lise düzeyindeki fen derslerinde öğrenci katılımının yetersiz olması, öğrenme sürecinin veriminin büyük ölçüde düşmesine neden olmaktadır. Geleneksel öğretim yöntemlerinin öğrencileri sadece dinleyici konumunda tutan yapısı, fen bilimlerinin doğasında bulunan araştırma, sorgulama ve keşfetme süreçlerinin etkili bir şekilde gerçekleştirilmesini engellemektedir (Boğar, 2019). Bu durum, öğrencilerin fen bilimleri dersine yönelik motivasyonlarının azalmasına, akademik başarılarının düşmesine ve en önemlisi derse karşı olumsuz tutumlar geliştirmelerine neden olmaktadır.

2024 Fen Bilimleri Öğretim Programı'nda vurgulandığı gibi, öğrencilerin merkezde olduğu etkinliklerle katılımın sağlanması temel hedeflerden biridir (MEB, 2024). Etkin katılım, öğrencilerin üst düzey düşünme becerilerini (analiz, sentez) geliştirmede kritik rol oynar (Hattie ve Zierer, 2019). Eğitim-öğretim sürecinde öğrenci katılımını sağlamak, öğrenmenin kalıcılığı ve akademik başarı için oldukça önemli bir role sahiptir. Öğrencilerin derslere aktif katılımı; ilgi ve motivasyonlarının artması, akranları ve öğretmenleriyle etkileşim kurmaları, uygulamalı öğrenme deneyimleri yaşamaları gibi faktörlerle doğrudan ilişkilidir (Fredricks vd., 2004). Ayrıca, öğrencilere düzenli geri bildirim verilmesi ve öğrenci seviyesine uygun içerikler, katılım düzeyini yükselterek akademik başarıyı olumlu yönde etkilemektedir. Fen bilimleri dersinde bu kriterlerin dikkate alınması, öğrencilerin bilişsel ve sosyal-duygusal gelişimlerini desteklemektedir (Wang ve Eccles, 2013). Özellikle fen bilimleri gibi uygulamalı derslerde, deney ve gözlem faaliyetleri aracılığıyla sağlanan aktif katılım, öğrencilerin bilimsel süreç becerilerini geliştirirken aynı zamanda derse olan ilgilerini de artırmaktadır (Minner vd., 2010). MEB (2024) tarafından hazırlanan güncel öğretim programlarında da vurgulandığı üzere, öğrencilerin keşfederek ve yaparak öğrenmeleri, onların derse katılımlarını ve bilgiyi kalıcı hale getirmelerini kolaylaştırmaktadır. Bu nedenle, etkili bir öğrenme ortamı oluşturmak için malzeme ve içerik uygunluğu, etkileşimli öğrenme fırsatları ve anlamlı geri bildirimler gibi kriterlerin bir arada değerlendirilmesi gerekmektedir. Bu araştırma sonucunda değerlendirilmesi gereken ana kriterler ve alt kriterler Tablo 1'de verildiği şekilde belirlenmiştir.

DOI: https://doi.org/10.30546/19023.978-9952-8573-9-9.2025.9012.
ISBN: 978-9952-8573-8-2

Tablo 1. Ana Kriter ve Alt Kriterler

Sembol	Ana Kriter	Sembol	Alt Kriter
C1	İlgi ve Motivasyon Artırma	C11	Yöntem teknik ve modellerin öğrencilerin fen bilimlerine olan ilgisini artırma düzeyi
		C12	Öğrencilerin derse karşı motivasyonunu yükseltme etkisi
		C13	Kullanılan ders materyallerinin öğrencilerin dikkatini çekme ve ilgisini sürdürme etkisi
C2	Etkileşim ve İş Birliği	C21	Yöntem teknik ve modellerin öğrenci-öğrenci ve öğrenci-öğretmen etkileşimini teşvik etme kapasitesi
		C22	Grup çalışmaları ve işbirlikçi öğrenme fırsatları sunma durumu
		C23	Öğrencilerin derse aktif olarak katılmalarını sağlama
C3	Aktif Katılım ve Uygulamalı Öğrenme	C31	Öğrencilerin deneyler, projeler ve tartışmalara dahil olma oranı
		C32	Teknolojik araçlar ve dijital kaynakların kullanımı
		C33	Sınıf içi ve dışı öğrenme aktivitelerinin çeşitliliği
C4	Geri Bildirim ve Değerlendirme	C41	Öğrencilerden düzenli olarak geri bildirim alma ve bu geribildirimleri dikkate alma
		C42	Öğrencilerin dersin planlanması ve yürütülmesine katkı sağlama durumu
		C43	Öğrenci katılımını ve öğrenme süreçlerini izleme ve değerlendirme yöntemleri
		C44	Dönüt sağlama ve öğrencilerin ilerlemesini takip etme mekanizmaları
C5	Malzeme ve İçerik Uygunluğu	C51	Materyallerin öğrencilerin anlama ve öğrenme süreçlerine katkısı
		C52	Yöntem teknik ve modellerin tüm öğrencilere hitap etme ve erişilebilir olma durumu
		C53	Farklı öğrenme stillerine ve ihtiyaçlara uygunluk
C6	Akademik Başarı	C61	Yöntem teknik ve modellerin öğrencilerin akademik başarısını artırma etkisi

DOI: https://doi.org/10.30546/19023.978-9952-8573-9-9.2025.9012.
ISBN: 978-9952-8573-8-2

C62	Öğrencilerin fen bilimleri konularında bilgi ve beceri düzeylerindeki artış

Öğrencilerin motivasyonları ile fen bilimleri dersine yönelik ilgileri, tutumları ve akademik başarıları arasında doğru orantı olduğu düşünülmektedir (Balçın, 2019). Bu nedenle, fen bilimleri dersine öğrenci katılımının artırılabilmesi için etkili kriterlerin belirlenmesi büyük önem taşımaktadır. Bu çalışmanın amacı fen bilimleri dersine katılımın artmasını sağlayan kriterlerin belirlenmesi ve önem seviyelerinin hesaplanmasıdır. Bu amaçla öncelikle kriterler uzman görüşleri ve literatür araştırması ile belirlenmiş daha sonra AHP yöntemi ile kriterlerin önem seviyeleri belirlenmiştir.

YÖNTEM

Öğrencilerin derse katılımını etkileyen birden fazla kriter bulunmaktadır. Bu kriterlerin etkisi, her biri farklı düzeyde önem taşıdığından, aralarındaki göreli önem derecelerinin belirlenmesi gerekmektedir. Bu amaçla, çok kriterli karar verme (ÇKKV) yöntemlerinden yararlanılması uygun bir yaklaşım sunmaktadır. ÇKKV yöntemleri, literatürde geniş bir çeşitlilik göstermekle birlikte, bu çalışmada kriter ağırlıklandırmasına olanak sağlayan AHP yöntemi tercih edilmiştir. Söz konusu yöntemin seçiminde; uygulama kolaylığı ve akademik alanyazındaki yaygın geçerlilikleri etkili olmuştur. Aşağıda, bu yöntemin kuramsal temelleri, matematiksel formülasyonları ve uygulama adımları detaylı şekilde açıklanmıştır.

Analitik Hiyerarşi Prosesi Yöntemi

AHP, Thomas L. Saaty tarafından 1970'lerde geliştirilmiş çok kriterli karar verme yöntemidir. Bu yöntem, karmaşık karar problemlerini sistematik bir biçimde analiz etmeye ve çözmeye yardımcı olur (Saaty, 1980). AHP yöntemi, karar vericilerin sezgisel yargılarını ve nesnel verileri birleştirerek en iyi alternatifi seçmelerine olanak tanır. AHP yönteminin adımları aşağıdaki belirtildiği gibidir:

Adım 1: Karar problemi tanımlanır ve problem hiyerarşik bir yapıda modellenir. Hiyerarşi en üst seviyede amaç, orta seviyede kriterler ve alt kriterler ve en alt seviyede alternatifler olacak şekilde oluşturulur.

Adım 2: Her bir hiyerarşi seviyesindeki elemanların göreli önemini belirlemek için ikili karşılaştırma matrisleri oluşturulur. Saaty (1980), kriterlerin birbirlerine göre önemini belirlemek için Tablo 2'de verilen ölçeği önermiştir.

DOI: https://doi.org/10.30546/19023.978-9952-8573-9-9.2025.9012.
ISBN: 978-9952-8573-8-2

Tablo 2. AHP Önem Skalası

Önem Derecesi	Tanım
1	Eşit önemli
3	Biraz daha önemli
5	Kuvvetli derecede önemli
7	Çok kuvvetli derecede önemli
9	Aşırı derecede önemli
2, 4, 6, 8	Ara değerler

Adım 3: İkili karşılaştırma matrislerinden öncelik vektörleri hesaplanır. Saaty (1980), bunun için özdeğer yöntemini önermiştir:

Adım 3.1: İkili karşılaştırma matrisinin sütun elemanları toplanır.

Adım 3.2: İkili karşılaştırma matrisinin elemanları sütun toplamları vasıtasıyla normalize edilir.

Adım 3.3: Normalize edilmiş matrisin her satırının ortalaması alınarak öncelik vektörü elde edilir.

Adım 4: İkili karşılaştırma matrislerinin tutarlılığı, Tutarlılık Oranı (CR) hesaplanarak kontrol edilir.

Adım 4.1: İkili karşılaştırma matrisinin sütun elemanları, elemanların ağırlığı ile çarpılır. Bu adımın sonunda ağırlıklandırılmış vektör toplamı elde edilir.

Adım 4.2: Ağırlıklandırılmış vektör toplamının elemanları karşılıklarındaki ağırlık değerlerine bölünür.

Adım 4.3: Adım 4.2'de elde edilen değerlerin ortalaması alınır. Bu ortalama değerler $\lambda_{max}\lambda_{max}$ değeridir.

Adım 4.4: Tutarlılık Endeksi (CI) Eşitlik (1) kullanılarak hesaplanır.

$$CI = \frac{\lambda_{max}-n}{n-1} CI = \frac{\lambda_{max}-n}{n-1} \quad (1)$$

Adım 4.5: Tutarlılık Oranı (CR) ise Eşitlik (2) kullanılarak hesaplanır. Formülde yer alan Rastgele Endeksi (RI)

DOI: https://doi.org/10.30546/19023.978-9952-8573-9-9.2025.9012.
ISBN: 978-9952-8573-8-2

Tablo 3' de verilmiştir.

$$CR = \frac{CI}{RI} CR = \frac{CI}{RI} \quad (2)$$

Tablo 3. Rastgele Endeks Değerleri

n	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
R	0	0	0,58	0,90	1,12	1,24	1,32	1,41	1,45	1,48

Tablo 3'de n kriter sayısını, R ise rastgele endeks değerini ifade etmektedir. CR değerinin 0,1'den küçük olması, karşılaştırma matrisinin kabul edilebilir tutarlılıkta olduğunu gösterir. CR > 0,1 olduğunda, karar vericinin yargılarını yeniden gözden geçirmesi gerekir.

Adım 5: Hiyerarşinin her seviyesindeki öncelikler birleştirilerek alternatiflerin global öncelikleri elde edilir. Alt seviyedeki bir elemanın global önceliği, kendi yerel önceliği ile üst seviyedeki elemanın global önceliğinin çarpımına eşittir.

Adım 6: En yüksek global öncelik değerine sahip alternatif, karar problemi için en iyi çözüm olarak seçilir.

BULGULAR

Fen bilimleri dersine öğrenci katılımını artırmaya yönelik kriterlerin önem seviyelerinin sıralamasının incelenmesi probleminde ilk olarak kriter ağırlıklarının hesaplanması gerekmektedir. Kriter ağırlıklarının hesaplanmasında 15 karar verici tarafından oluşturulan ikili karşılaştırma matrisleri kullanılmıştır. AHP yönteminde birden fazla karar vericinin yargılarını birleştirmek için sıklıkla geometrik ortalama yöntemi kullanılmaktadır. Bu nedenle bu çalışmada da karar vericilerin, sırası ile, ana kriterler ve alt kriter grupları için yapmış oldukları değerlendirmeler geometrik ortalama yöntemi ile birleştirilmiştir. Ana kriter ve alt kriter ağırlıklarının hesaplanması sürecinde aynı adımlar uygulandığından, AHP yönteminin uygulama adımları bu bölümde sadece ana kriterler üzerinden açıklanmıştır. Ana kriterler için oluşturulan birleştirilmiş ikili karşılaştırma matrisi Tablo 4'de verilmiştir.

DOI: https://doi.org/10.30546/19023.978-9952-8573-9-9.2025.9012.
ISBN: 978-9952-8573-8-2

Tablo 4. Ana Kriter Birleştirilmiş İkili Karşılaştırma Matrisi

Kriterler	C1	C2	C3	C4	C5	C6
C1	1,00	4,19	1,72	4,00	3,22	0,94
C2	0,24	1,00	0,41	2,02	2,34	0,37
C3	0,58	2,45	1,00	3,33	2,78	0,86
C4	0,25	0,50	0,30	1,00	1,36	0,28
C5	0,31	0,43	0,36	0,74	1,00	0,26
C6	1,07	2,73	1,16	3,57	3,82	1,00

Birleştirilmiş ikili karşılaştırma matrisindeki tüm sütunların öncelikle sütun toplamları alınır. Daha sonra her bir satır değeri sütun toplamına bölünerek Tablo 5'de verilen normalleştirilmiş ikili karşılaştırma matrisi elde edilir. Örneğin Tablo 5'deki C1 satırının C1 sütunu ile olan kesişiminde yer alan "0,29" değeri, Tablo 5'deki C1 satırının C1 sütunu ile olan kesişiminde yer alan "1" değerinin sütun toplamı olan "3,45" değerine bölünmesi ile elde edilmiştir. Bu işlem normalizasyon olarak isimlendirilir.

Tablo 5. Ana Kriter Normalleştirilmiş İkili Karşılaştırma Matrisi

Kriterler	C1	C2	C3	C4	C5	C6
C1	0,29	0,37	0,35	0,27	0,22	0,25
C2	0,07	0,09	0,08	0,14	0,16	0,10
C3	0,17	0,22	0,20	0,23	0,19	0,23
C4	0,07	0,04	0,06	0,07	0,09	0,08
C5	0,09	0,04	0,07	0,05	0,07	0,07
C6	0,31	0,24	0,23	0,24	0,26	0,27

Normalleştirilmiş ikili karşılaştırma matrisi elde edildikten sonra her bir satırın aritmetik ortalama alınarak öncelik vektörü de denilen kriter ağırlıkları hesaplanmıştır. Ana kriterlerin kriter ağırlıkları Tablo 6'da verilmiştir.

DOI: https://doi.org/10.30546/19023.978-9952-8573-9-9.2025.9012.
ISBN: 978-9952-8573-8-2

Tablo 6. Ana Kriter Ağırlıkları

Ana Kriterler	Ağırlıklar
C1	0,293
C2	0,106
C3	0,207
C4	0,069
C5	0,065
C6	0,260

Bir alt kriterin, tüm karar hiyerarşisi içindeki mutlak ağırlığını göstermek için global ağırlığının hesaplanması gerekir. Global ağırlıklar, ana kriterin ağırlığı ile alt kriterin yerel ağırlığının çarpımıyla hesaplanır. Tüm alt kriterlerin global ağırlıklarının toplamı 1'e eşittir. Global ağırlıklar, alternatiflerin değerlendirilmesinde doğrudan kullanılabilmekte ve farklı ana kriterlere ait alt kriterlerin birbiriyle karşılaştırılmasına olanak tanımaktadır. Bu tez çalışmasında kriter ağırlıkları, alternatif uygulamaların sıralamasının bulunmasında kullanılacağı için global ağırlıkların hesaplanması gerekmektedir. Tablo 7'de kriterlerinin yerel ağırlıkları ile birlikte, hesaplanan global ağırlıkları da verilmiştir. Örneğin C11 alt kriterinin global ağırlığı, C1 ana kriter ağırlığı olan 0,293 ile C11 alt kriterinin yerel ağırlığı olan 0,334 ile çarpılması sonucu elde edilmiştir.

Tablo 7. Yerel ve Global Kriter Ağırlıkları

Ana Kriterler	Ağırlıklar	Alt Kriterler	Yerel Ağırlıklar	Global Ağırlıklar
C1	0,293	C11	0,334	0,098
		C12	0,249	0,073
		C13	0,417	0,122
C2	0,106	C21	0,212	0,022
		C22	0,192	0,020
		C23	0,596	0,063
C3	0,207	C31	0,353	0,073

DOI: https://doi.org/10.30546/19023.978-9952-8573-9-9.2025.9012.
ISBN: 978-9952-8573-8-2

		C32	0,188	0,039
		C33	0,459	0,095
C4	0,069	C41	0,217	0,015
		C42	0,154	0,011
		C43	0,216	0,015
		C44	0,413	0,029
C5	0,065	C51	0,142	0,009
		C52	0,443	0,029
		C53	0,415	0,027
C6	0,260	C61	0,590	0,154
		C62	0,410	0,107

Global ağırlıklar incelendiğinde, tüm alt kriterler arasında en yüksek öncelik değerine sahip olanlar sırası ile "Yöntem teknik ve modellerin öğrencilerin akademik başarısını artırma etkisi" (C61), "Kullanılan ders materyallerinin öğrencilerin dikkatini çekme ve ilgisini sürdürme etkisi" (C13), "Öğrencilerin fen bilimleri konularında bilgi ve deneyimlerinin artışı" (C62) ve "Sınıf içi ve dışı öğrenme aktivitelerinin çeşitliliği" (C33) alt kriterleridir. Bu dört alt kriterin toplam ağırlığı 0.478'dir, yani tüm değerlendirmenin neredeyse yarısını bu dört faktör belirlemektedir.

Global ağırlıklar incelendiğinde, bazı kriterlerin görece daha düşük ağırlıklara sahip oldukları görülmektedir. "Öğrencilerin dersin planlanması ve yürütülmesine katkı sağlama durumu" (C42) kriteri en düşük global ağırlığa sahiptir. "Öğrencilerden düzenli olarak geri bildirim alma ve bu geribildirimleri dikkate alma" (C41) ve "Öğrenci katılımını ve öğrenme süreçlerini izleme ve değerlendirme yöntemleri" (C43) kriterleri en düşük ikinci kriter ağırlığına sahip alt kriterlerdir. Son sıralarda yer alan kriter ise "Yöntem teknik ve modellerin öğrenci-öğrenci ve öğrenci-öğretmen etkileşimini teşvik etme kapasitesi " (C21) alt kriteridir.

TARTIŞMA VE SONUÇ

Yapılan analizler sonucunda, global ağırlıklar açısından öne çıkan dört alt kriterin toplam ağırlığının 0,478 olduğu görülmüştür. Bu durum, değerlendirme sisteminde en fazla etkiye sahip faktörlerin bu dört kriter olduğunu ve karar alma süreçlerinde öncelikli olarak ele alınmaları gerektiğini göstermektedir. En yüksek ağırlığa sahip kriter olan “Yöntem, teknik ve modellerin öğrencilerin

DOI: https://doi.org/10.30546/19023.978-9952-8573-9-9.2025.9012.
ISBN: 978-9952-8573-8-2

akademik başarısını artırma etkisi" (C61), pedagojik uygulamaların öğrenci başarısı üzerindeki belirleyici rolünü vurgulamaktadır. Bunu takip eden "Kullanılan ders materyallerinin dikkat çekme ve ilgiyi sürdürme etkisi" (C13), "Öğrencilerin bilgi ve deneyimlerinin artışı" (C62) ve "Sınıf içi ve dışı öğrenme aktivitelerinin çeşitliliği" (C33) kriterleri ise etkili öğretimde materyal kalitesi, deneyim kazandırma ve farklı öğrenme ortamlarının önemine işaret etmektedir.

Genel olarak, bu dört alt kriterin yüksek ağırlıklara sahip olması, etkili bir fen bilimleri öğretiminde öğretim yöntemlerinin çeşitliliği ve etkililiği, kullanılan materyallerin nitelikli ve ilgi çekici olması, öğrencilerin bilgi ve deneyim kazanım düzeylerinin artırılması ve öğrenme ortamlarının sınıf içiyle sınırlı kalmayıp çeşitli ortamlara yayılması gibi unsurların öğretim sürecinde merkezi bir rol oynadığını göstermektedir. Bu durum, öğretmenlerin ders planlaması yaparken yalnızca müfredat odaklı değil; aynı zamanda öğrencilerin ilgi, ihtiyaç ve hazırbulunuşluk düzeylerini dikkate alan, etkileşimli ve deneyime dayalı yaklaşımlar benimsemeleri gerektiğini ortaya koymaktadır. Öğretimde kullanılan yöntem ve tekniklerin öğrenci başarısına doğrudan katkı sağlaması, öğretmenin pedagojik bilgi ve becerilerinin ne denli kritik olduğunu vurgularken; materyallerin dikkat çekici ve anlamlı olması da öğrencinin derse olan motivasyonunu artırarak öğrenmenin kalıcılığını desteklemektedir. Ayrıca, fen bilimlerinde kavramsal bilgilerin yanı sıra uygulamaya dönük becerilerin kazandırılması, deneyim temelli öğrenmenin önemini ortaya koymakta; sınıf dışı öğrenme ortamlarının kullanımı ise öğrencilerin öğrenmeye karşı olumlu tutum geliştirmelerine, fen okuryazarlık düzeylerinin artmasına ve günlük yaşamla bağlantı kurmalarına katkı sağlamaktadır. Bu bulgular, etkili fen öğretiminin yalnızca bilgi aktarımına değil, çok boyutlu bir öğrenme süreci tasarımına dayandığını göstermektedir. Global ağırlıklar incelendiğinde, bazı alt kriterlerin görece daha düşük ağırlıklara sahip olduğu görülmektedir. Bu durum, ilgili faktörlerin karar verme sürecinde daha az etkili olarak değerlendirildiğini göstermektedir. En düşük ağırlığa sahip olan alt kriterin "Öğrencilerin dersin planlanması ve yürütülmesine katkı sağlama durumu" (C42) olması, öğretim sürecinde öğrenci merkezli yaklaşımların uygulanmasında halen sınırlılıklar olduğunu ortaya koymaktadır. Bu bulgu, öğrencilerin dersin sadece alıcısı olarak konumlandırıldığını, sürece aktif olarak dahil edilmeleri konusunda yeterli farkındalığın oluşmadığını düşündürmektedir.

Benzer şekilde, "Öğrencilerden düzenli olarak geri bildirim alma ve bu geribildirimleri dikkate alma" (C41) ve "Öğrenci katılımını ve öğrenme süreçlerini izleme ve değerlendirme yöntemleri" (C43) alt kriterlerinin düşük ağırlıklara sahip olması, öğrenci geri bildirimlerine dayalı öğretimsel düzenlemelerin ve öğrenme süreçlerinin sürekli izlenmesine yönelik uygulamaların yeterince ön planda olmadığını göstermektedir. Bu durum, öğretmenin öğretim sürecini sürekli iyileştirmeye yönelik veri temelli kararlar alma yaklaşımını sınırlayabilir.

Öte yandan, "Yöntem, teknik ve modellerin öğrenci-öğrenci ve öğrenci-öğretmen etkileşimini teşvik etme kapasitesi" (C21) kriterinin de alt sıralarda yer alması, etkileşim temelli öğretim yaklaşımlarının önemine rağmen uygulamada yeterince etkin kullanılmadığını göstermektedir. Bu bulgu, öğretim

sürecinde iletişim ve etkileşimi destekleyen yapıların daha fazla teşvik edilmesi gerektiğini ortaya koymaktadır.

Bu sonuçlar, öğretim sürecinde öğrenci geri bildirimi, katılımı ve etkileşimi gibi yapıların hem planlama hem de uygulama aşamasında daha sistematik ve bilinçli şekilde ele alınması gerektiğini vurgulamaktadır. Eğitimde niteliği artırmak için yalnızca içerik ve materyal değil, aynı zamanda öğrencinin sürece aktif katılımı ve öğretim etkinliklerinin sürekli değerlendirilmesi de önceliklendirilmelidir.

KAYNAKÇA

Balçın, M., & Çavuş, R. (2019). Ortaokul öğrencilerinin fen bilimleri dersindeki motivasyona dayalı öğretime ilişkin algıları. *Dicle Üniversitesi Ziya Gökalp Eğitim Fakültesi Dergisi*, (36), 18-37.

Bogar, Y. (2019). Literature review on inquiry-based learning in science education. *Uluslararası Bilim ve Eğitim Dergisi*, *1*(2), 91-118.

Çepni, S., Ayvacı, H., Ş., & Bacanak, A. (2006). *Fen teknoloji toplum* (3. Baskı). Celepler Matbaacılık.

Fredricks, J. A., Blumenfeld, P. C., & Paris, A. H. (2004). School engagement: Potential of the concept, state of the evidence. *Review of educational research, 74*(1), 59-109. doi: https://doi.org/10.3102/00346543074001059

Hattie, J., & Zierer, K. (2019). *Visible learning insights.* Routledge.

Millî Eğitim Bakanlığı [MEB]. (2024). *Fen bilimleri dersi öğretim programı (ilkokul ve ortaokul 3-8. sınıflar).* MEB Yayınları.

Minner, D. D., Levy, A. J., & Century, J. (2010). Inquiry-based science instruction: What is it and does it matter Results from a research synthesis years 1984 to 2002. *Journal of Research in Science Teaching, 47*(4), 474-496.

Saaty, T. L. (1980). *The analytic hierarchy process*. McGraw-Hill.

Wang, M. T., & Eccles, J. S. (2013). School context, achievement motivation, and academic engagement: A longitudinal study of school engagement using a multidimensional perspective. *Learning and Instruction, 28,* 12-23.

DOI: https://doi.org/10.30546/19023.978-9952-8573-9-9.2025.9012.
ISBN: 978-9952-8573-8-2

THE PARADOX OF LONELINESS AND AGING: THE PROBLEMS FACED BY OLDER ADULTS LIVING ALONE IN AN AGING WORLD

Gülnihal ALTUN

Burdur Mehmet Akif Ersoy University, Gölhisar Vocational School, Health Care Services Department, Home Patient Care Program, Ageing Studies Application and Research Centre, Burdur
ORCID:0000-0001-9339-1343

Assoc. Prof. Dr. Deniz SAY ŞAHİN

Burdur Mehmet Akif Ersoy University, Faculty of Economics and Administrative Sciences, Department of Social Work, Burdur Mehmet Akif Ersoy University Ageing Studies Application and Research Center, Burdur
ORCID: 0000-0001-8171-9743

Summary

The phenomenon of aging brings with it complex social and psychological challenges, especially for older people living alone. While the older people population is growing rapidly worldwide due to increasing life expectancy and declining birth rates, many older people face the paradox of increasing social isolation and loneliness despite their longevity. This paper explores the multidimensional challenges faced by older people living alone in a rapidly ageing world. Key issues such as social exclusion, difficulties in accessing health services, economic vulnerability, the digital divide and age discrimination are addressed from an interdisciplinary perspective. Our paper also emphasizes the need for targeted interventions to support social inclusion, psychological well-being and empowerment of older people and offers recommendations for social policy and social work practice. In conclusion, the paradoxical coexistence of life expectancy and loneliness is of critical importance for improving the quality of life of aging populations.

Keywords: Aging, Old Age, Older Living Alone, Age Discrimination, Healthy Aging

Yalnızlık ve Yaşlanma Paradoksu: Yaşlanan Dünyada Tek Başına Yaşayan Yaşlıların Sorunları

Özet

Yaşlanma olgusu, özellikle yalnız yaşayan yaşlı bireyler için karmaşık sosyal ve psikolojik zorlukları beraberinde getirmektedir. Artan yaşam süresi ve azalan doğum oranları nedeniyle dünya genelinde yaşlı nüfus hızla artarken, birçok yaşlı kişi uzun ömürlerine rağmen artan sosyal izolasyon ve yalnızlık paradoksuyla karşı karşıyadır. Bu bildiri, hızla yaşlanan dünyada yalnız yaşayan yaşlı bireylerin karşılaştığı çok boyutlu zorlukları incelemektedir. Sosyal dışlanma, sağlık hizmetlerine erişimde güçlükler, ekonomik kırılganlık, dijital uçurum ve yaş ayrımcılığı gibi temel sorunlar disiplinler arası

DOI: https://doi.org/10.30546/19023.978-9952-8573-9-9.2025.9012.
ISBN: 978-9952-8573-8-2

bir perspektifle ele alınmaktadır. Bildirimiz ayrıca, yaşlı bireylerin sosyal katılımını, psikolojik iyilik halini ve güçlenmesini desteklemeye yönelik hedeflenmiş müdahalelerin gerekliliğini vurgulayarak, sosyal politika ve sosyal hizmet uygulamalarına yönelik öneriler sunmaktadır. Sonuç olarak, yaşam süresi ile yalnızlığın paradoksal bir şekilde bir arada var olduğu bu duruma acilen müdahale edilmesi, yaşlanan nüfusların yaşam kalitesinin artırılması açısından kritik önem taşımaktadır.

Anahtar Kelimeler: Yaşlanma, Yaşlılık, Yalnız Yaşayan Yaşlılar, Yaş Ayrımcılığı, Sağlıklı Yaşlanma

1. Introduction

Today, as a result of the development of technology and its reflection in the field of health, the average life expectancy has increased and naturally the old age period has lengthened. The prolongation of the old age period starting with retirement, the decrease in the support received from traditional institutions such as family and the effects of neo-liberal understanding on social policies have made individuals vulnerable to the problems encountered in old age and increased their vulnerability (Yu, 2025). This situation has caused the older people to face some problems in their ordinary lives and many disciplines to address the aging period (Walsh et al., 2017).

The problems faced by the older people can be generally listed as low living standards, poverty and low income, lack of adequate protection by the social security system, increasing number of older people living alone, unfavorable housing conditions, decreasing family care and support, discrimination and exclusion. In addition, malnutrition, poor health, lack of access to basic public services, and unsafe environment make the lives of the older people difficult. In particular, the older people living alone are at a greater disadvantage in terms of the risks they face, as they are more deprived of social support mechanisms, have to manage their health problems alone and are more vulnerable to social isolation (Nakou et al., 2025). This paper aims to examine the challenges faced by older people living alone in detail and to suggest solutions in the field of social work. Increasing social inclusion, strengthening psychosocial support mechanisms and creating inclusive policies are critical in improving the quality of life of the older people. In this context, the aim of the study is to contribute to understanding the paradox of loneliness and aging in aging societies and to support the development of effective intervention strategies in this field. The main problems faced by the older people living alone are discussed below:

2. Problems Faced by the Older People Living Alone

2.1. Physical Health Problems

Old age is a period of natural physiological changes and an increase in chronic diseases. Older people individuals, especially those living alone, are more vulnerable to physical health problems. Their difficulty in meeting their daily care needs alone makes it difficult for them to recognize and intervene in health problems in a timely manner (NIH, 2024). In addition, factors such as lack of social support

DOI: https://doi.org/10.30546/19023.978-9952-8573-9-9.2025.9012.
ISBN: 978-9952-8573-8-2

networks, difficulties in accessing health services and lack of help in emergencies are important risks that negatively affect the health status of older people living alone.

There are significant differences in the prevalence and types of health problems between men and women. Men have a higher prevalence of chronic diseases such as heart disease, cancer, diabetes and emphysema, which lead to longer hospital stays. In contrast, women are more likely to suffer from conditions such as osteoporosis, arthritis, asthma, chronic bronchitis and hypertension, as well as depressive symptoms. The fact that women have a longer life expectancy and higher rates of age-related disability than men increases the rate of living alone and increases women's need for post-acute care and long-term care services (Crimmins et al., 2019).

2.1.1. Cognitive Problems

Neurological diseases such as Alzheimer's disease and dementia are common health problems in old age, leading to a significant decline in cognitive functioning. These diseases cause individuals to lose their independence, experience difficulties in activities of daily living and reorganize family roles (NIH, 2023). Dementia is characterized by impaired perception and judgment, distraction and disorientation, and negatively affects social and occupational functioning. More than 55 million people worldwide are living with dementia, more than 60% of whom are in low- and middle-income countries (WHO, 2023). Women are at higher risk of dementia than men, resulting in the burden of care being borne largely by women.

Older people living alone are at a greater disadvantage in dealing with cognitive health problems, as lack of regular supervision and support makes early diagnosis and management of the disease difficult and increases the risks.

2.1.2. Arthritis and Musculoskeletal Problems

Musculoskeletal problems in old age, especially osteoporosis and arthritis, have a significant impact on quality of life. Bone density decreases in postmenopausal women due to a decrease in estrogen, which increases the risk of bone fractures. Although osteoporosis is an incurable disease, regular exercise and a calcium-rich diet are of great importance to prevent its progression. Musculoskeletal problems are difficult to manage in older people people living alone; lack of physical activity and difficulties in accessing treatment can lead to exacerbation of diseases (Hansen et al., 2025).

2.1.3. Cardiovascular Diseases

Heart disease and hypertension are common health problems in the older people and increase the risk of mortality. In women, heart diseases are often diagnosed late and symptoms are different than in men. Estrogen, which decreases after menopause, loses its protective effect, leading to increased cardiovascular risks. Delays in getting help in case of heart attack or other emergencies increase the risk of death in older people people living alone (Komisar et al., 2022).

DOI: https://doi.org/10.30546/19023.978-9952-8573-9-9.2025.9012.
ISBN: 978-9952-8573-8-2

2.1.4. Mobility Problems

With advanced age, physiological changes such as decreased muscle strength, decreased bone density, joint stiffness and impaired nervous system functions occur. This situation significantly limits the mobility of older people individuals, making it difficult for them to maintain their daily activities. Especially osteoarthritis, osteoporosis, muscle atrophy and balance problems are among the main health problems that limit mobility in old age (Nguyen et al., 2025).

Reduced mobility makes it difficult to fulfill basic functions such as walking, bathing, shopping, and also increases the risk of falls. Fall-related traumas can lead to serious physical injuries such as hip fractures and require long-term health care (Ellmers et al., 2023). Research shows that falls are one of the main causes of loss of independence and the need for long-term care in older people.

Older people people living alone are more vulnerable to mobility limitations. Not having a relative to call for help in an emergency may make physical problems more risky. In addition, unsafe home environments (slippery floors, lack of grab bars, inadequate lighting, etc.) increase the likelihood of falls. Lack of people to seek help can socially isolate these individuals and have a negative psychological impact.

Women are at a disadvantage in terms of mobility limitations as they live longer than men and are more prone to problems such as osteoporosis after menopause. For this reason, older women should be provided with access to rehabilitation programs that support their physical functionality and their living spaces should be made safe through environmental arrangements.

In general, reduced mobility is not only a physical problem, but also a multidimensional risk area that threatens the quality of life, independence and mental health of the individual. Especially for the older people living alone, this situation is of great importance for the sustainability of independent living and necessitates supportive social and physical interventions.

2.1.5. Hearing and Vision Loss

Impairments in hearing and vision are common physiological changes in old age. Presbycusis (age-related hearing loss) and presbyopia (age-related visual impairment) are among the natural consequences of aging. Hearing loss negatively affects older adults' ability to respond to environmental sounds, distinguish speech and interact socially, while vision loss creates serious difficulties in performing activities of daily living, increases the risk of falls and paves the way for cognitive decline (Zheng et al., 2024).

For older people people living alone, these sensory losses can have much more serious consequences. Hearing loss damages the psychosocial well-being of the individual by triggering social isolation and depression, while vision loss threatens physical safety by limiting independent living skills. The inability to react quickly enough to visual or auditory stimuli can lead to delays in recognizing

DOI: https://doi.org/10.30546/19023.978-9952-8573-9-9.2025.9012.
ISBN: 978-9952-8573-8-2

emergencies, increasing the life risks of individuals living alone. For example, not being able to hear the sound of a fire alarm, doorbell or telephone ringing not only weakens social ties but also creates serious problems in terms of safety.

In addition, visual and hearing impairments can also negatively affect access to health services. For example, an individual with visual impairment may not be able to read medication labels, while individuals with hearing loss may have difficulty understanding doctor's instructions. These situations can reduce adherence to treatment and lead to further deterioration in health status. Therefore, it is important to protect the quality of life of older people people living alone with special screening programs, assistive technologies and support services for hearing and visual health.

2.1.6. Diabetes

Type 2 diabetes is a metabolic disease that is very common in the older people and is a chronic condition that affects the health of older people individuals in many ways. Diabetes is characterized by an uncontrolled increase in blood glucose levels as a result of insufficient insulin production or resistance to insulin in the body. Diabetes in older adults can lead to multiple complications that threaten not only glucose metabolism but also cardiovascular, renal, neurological, and ocular health (NIH, 2024; WHO, 2023).

Managing diabetes involves elements that require constant attention, such as regular nutrition, physical activity, blood glucose monitoring, medication use and lifestyle changes. However, the sustainability of these processes is an important problem for older people individuals living alone. Unconscious food choices, forgetting to take medication, being alone in cases of hypoglycemia and hyperglycemia can lead to serious health problems. In addition, individuals living alone may be less likely to attend regular health checks, making it difficult to recognize complications of diabetes in a timely manner.

In older people, diabetes can lead to visual impairment (diabetic retinopathy), nerve damage (neuropathy), kidney failure (nephropathy) and foot ulcers. While these complications severely limit the individual's daily life, loneliness can cause complications to progress faster due to lack of intervention. In particular, older women are at greater risk in diabetes management as they are more prone to living alone (Alliston et al., 2024).

In conclusion, diabetes poses not only a physiologic but also a psychosocial threat to the older people living alone. Therefore, it is essential to strengthen social support systems, establish regular follow-up mechanisms and create personalized care plans for these individuals.

2.2.Discrimination and Stereotypes

In recent years, older people discrimination has been the subject of scientific research due to the increasing older people population. Considering the current demographic structure of Turkey, it is possible to say that discrimination against older age groups may become an even more important

DOI: https://doi.org/10.30546/19023.978-9952-8573-9-9.2025.9012.
ISBN: 978-9952-8573-8-2

problem in the coming years. Age discrimination is a new form of discrimination. Its main motivation is stereotypes and it can occur systematically or involuntarily. Age discrimination is mostly directed against the older people and is defined as different attitudes, prejudices, actions, actions and institutional arrangements that are shown to a person because of their age. Age discrimination is quite different from other forms of prejudice. The classification of individuals according to age is not static and changes throughout the life cycle. It refers to prejudice and discrimination against the group that the individual will join over time (Kang & Kim, 2022). In order for the older people to lead a life worthy of human dignity, it is of great importance that prejudices that seem harmless and negative attitudes that pave the way for social exclusion are socially destroyed.

2.3.Social Isolation and Loneliness

The issue of social isolation is quite bleak and affects around 22.6% of older people living alone. Social connections are vital for mental health; without them, many are at risk of loneliness, depression and anxiety. Older people often withdraw from social interactions as they age, exacerbating feelings of loneliness (Nathanson, 2024).

Social isolation in the older people has become a growing concern and many different studies have been conducted to identify its causes, risk factors and how it affects the health of the older people. Many studies agree that loneliness and isolation can be as dangerous as smoking 15 cigarettes a day or being an alcoholic and can increase the risk of dementia by 64%. Additional statistics are also interesting:

- Loneliness increases the likelihood of death by 26%.
- People who are lonely report 5% more severe symptoms of the common cold than those who are less lonely.
- In the US, 18% of adults aged 65 and older live alone and 43% report feeling lonely on a regular basis.
- Between 10 and 43% of older people living in the community are socially isolated.
- Older people living alone have a 59% higher risk of declining physical and mental health.

These statistics show how difficult life becomes for older people when they experience loneliness or isolation. Not only do they experience significantly more health problems, but these problems often exacerbate feelings of loneliness or isolation (Benesch, 2020).

Gender, more than any other factor, has a major influence on how older people perceive social relationships and loneliness. Research reveals that gender norms, social positions and personal encounters can influence an individual's perspective and encounters with loneliness, in addition to the caliber and character of their social ties. Social roles and expectations are associated with a gendered

DOI: https://doi.org/10.30546/19023.978-9952-8573-9-9.2025.9012.
ISBN: 978-9952-8573-8-2

aspect of loneliness. Unlike men, women have historically been socialized to value relational and caring responsibilities, resulting in greater social networks and support systems (Bhat et al., 2024). However, these social roles and connections can be upset as people age through life transitions, including widowhood, retirement and health issues. This can exacerbate feelings of loneliness and isolation, especially for older women. Furthermore, society's expectations about gender roles may have an impact on older women's desire to seek help or reveal their feelings of loneliness, which may lead them to under-report or hide their emotional difficulties. There may also be gender differences in the type and quality of social connections. According to research, older women are more likely to depend on close friends and family interactions for companionship and social support (Nicolaisen & Thorsen, 2023).

Older women may experience feelings of loneliness, especially when they have lost a partner. They may have withdrawn from their social environment and this may be associated with depression, anxiety and poor quality of life. Older women may experience loneliness as a result of their children becoming independent, the death of a spouse or withdrawal from their community. Weakening of social ties can lead to depression and anxiety (Jiang et al., 2023).

As women age, they may experience social isolation due to retirement, loss of friends and family members, or physical limitations. Social isolation can have a significant impact on mental health and well-being and women need to maintain social connections. To improve the quality of ageing for women experiencing social isolation, it is important to promote social inclusion. This may include joining or volunteering with community groups, participating in exercise or recreational activities, or using technology to connect with others.

2.4.Lack of Spouse/Partner Support

Although spousal support is a necessary and important element in the entire marriage process, it gains great importance in old age when some roles are lost, the lives of friends and peers begin to end, economic and physiological problems arise, protects the older people against chronic diseases such as stress, depression and cancer, and positively affects the well-being of the older people. However, giving as well as receiving spousal support has benefits for the older people. In a study on spousal support in old age, it was revealed that providing emotional support to the spouse reduces mortality rates (Upasen et al., 2024).

The above-mentioned studies reveal that there are significant differences between the living conditions of an older people person who spends his/her old age with his/her spouse or partner and who can receive spousal support and an older people person who has lost his/her spouse or who has never married, and that older people people who are married and live with their spouse/partner are more advantageous in coping with the problems encountered in old age.

DOI: https://doi.org/10.30546/19023.978-9952-8573-9-9.2025.9012.
ISBN: 978-9952-8573-8-2

2.5.Poverty and Low Income

The older people are isolated from many areas due to their developing and changing characteristics in old age. One of the most common areas of this isolation is the labor market. Due to the isolation of older people individuals from the labor market, there is a serious decrease in their income in old age.

Older people people living alone have to meet expenses such as rent, dues and utility bills on their own. If they were not married in previous life periods, they cannot have a spouse's income that will facilitate their lives and increase their welfare, and if they are not employed, they cannot qualify for a pension that will reduce their economic vulnerability in old age and enable them to live independently. Therefore,¨ those who grow old without having sufficient savings in previous life periods, in other words, those who grow old without being enriched, face economic difficulties in their solitary life processes and live in poverty (Hawkley et al., 2020).

Women face more difficulties than men in the process of living alone, as the negativities experienced throughout the life course are carried into old age. Women who face barriers such as access to education and employment in their previous lives, and therefore age without sufficient savings, have a serious experience of precariousness and poverty in their single lives. Since women live longer than men, they struggle with the difficulties they face in old age alone for longer periods of time. Since they do not receive spousal support and have to live on their deceased husbands' pensions, which are subject to deductions (in the absence of their own pensions), their life satisfaction decreases and they become worn out.

Older women are economically vulnerable. In particular, older women living alone are more disadvantaged than married men and women in terms of income, household wealth and poverty rates. A large number of women living alone live in poverty (Buz and Beydili, 2015). Those who live alone appear lonelier and experience more loss of functioning, and women living alone are at greater risk of poverty, especially in terms of income (Juntapim, 2020).

2.6.Decreased Level of Happiness:

Happiness is a universal value sought by every individual and everyone has the right to enjoy it. It has also been highlighted as an important indicator of health and is predicted by an individual's sense of coherence (Chiang & Lee, 2018). Given the current context of an aging population, it is important to focus on the happiness of older adults because as their proportion in the total population increases, the impact of their happiness on the overall happiness of society will also increase. Therefore, it will be difficult to understand national happiness if older adults are unhappy (Hwank and Sim, 2021). In a study by Yu and colleagues, older adults living alone were more likely to report feeling sad, hopeless and worthless than those living with others (Yu et al., 2018).

With the rapid aging of the population in the world, the living arrangements of older adults have changed in various ways. In particular, the well-being of older adults living alone requires attention as

DOI: https://doi.org/10.30546/19023.978-9952-8573-9-9.2025.9012.
ISBN: 978-9952-8573-8-2

they are more vulnerable to unhappiness than those living with families. According to TurkStat (2023), the proportion of people aged 65 and over who look back with happiness is 71.1%. This rate is 74.5% for men and 68.3% for women.

In a study conducted with older people women living alone, it was revealed that there was a negative relationship between happiness and factors such as the number of diseases, physical pain and the presence of depressive symptoms, and a positive relationship with self-esteem. These findings reveal that older people people who spend their old age alone are more unhappy than the general older people population. In general, social support or social resources are essential for living a happy and healthy life. Social support is an important component of the happiness and health of older adults living alone (Sharma, 2024).

2.7. Increased Likelihood of Exposure to Neglect and Abuse

Older abuse is a single or repeated act or lack of appropriate action that causes harm or distress to an older person, occurring in any relationship where there is an expectation of trust. Such violence is a violation of human rights and includes physical, sexual, psychological and emotional abuse; financial and material abuse; abandonment; neglect; and severe loss of dignity and respect. Data on the extent of the problem in institutions such as hospitals, nursing homes and other long-term care facilities is scarce. However, a review of recent studies on abuse of older people in institutional settings shows that 64.2% of staff report having committed some form of abuse in the past year (Yon, 2018).

Globally, the number of cases of older abuse is expected to increase as many countries have rapidly ageing populations. Even if the proportion of victims of abuse against older people remains stable, the global number of victims is expected to increase rapidly due to population ageing. Abuse of older people is a major public health concern. In 2017, 52 studies in 28 countries from different regions estimated that 1 in 6 (15.7%) people aged 60 years and older had experienced some form of abuse. Rates of abuse against older people are high in institutions such as nursing homes and long-term care facilities, with two in three staff reporting that they have abused in the past year. Rates of older abuse have increased during the COVID-19 pandemic. Abuse of older people can lead to serious physical injuries and long-term psychological consequences. As many countries experience rapidly ageing populations, abuse of older people is predicted to increase (WHO, 2024).

Older people people living alone need to be supported due to their disadvantages compared to the general older people population. A significant portion of the older people living alone are exposed to neglect because they are not supported by their relatives or the public at the point of meeting their needs. As a matter of fact, the fact that the older people are not adequately supported at home or in institutions causes older people neglect and abuse (Arpacı & Bakır, 2017). Although the older people population is increasing rapidly and the proportion of the older people living alone in the older people

DOI: https://doi.org/10.30546/19023.978-9952-8573-9-9.2025.9012.
ISBN: 978-9952-8573-8-2

population is increasing day by day, the inadequacy of social security and formal support systems increases the risk of neglect and abuse of the older people living alone.

Older people people living alone are likely to be exposed to economic, sexual, physical, emotional and verbal abuse. For example, the older people living alone may be ignored by their neighbors. In addition, it is stated that the older people living with their families are exposed to physical and psychological abuse, while the older people living alone are mostly exposed to economic abuse, and the older people are avoidant about reporting the abuse they are exposed to because they are dependent on their abusers to meet their needs (Arpacı & Bakır, 2017).

2.8.Accidental Overdose and Poor Medication Management

Medications can sometimes look similar and the risk of accidental overdose may increase for adults with memory problems (Rodriguez, 2023). Four in five people over 75 take at least one medication and 36% of this age group take four or more medications (Nathanson, 2024). The timing of each of these medications is critical for older people living alone, as is ensuring that there is enough to last until the next appointment. If the older person has memory problems, it is very likely that they will have difficulty taking medication as needed. This can lead to various side effects and pose certain health risks.

2.9.Overlooked Health Issues

When living alone, it can be easy to overlook symptoms or illnesses. This can lead to them not realizing that their health is slowly deteriorating and not getting the treatment they need (Rodriguez, 2023). When living with declining health, it becomes easy to ignore symptoms, or symptoms of illness may not be recognized at all.

Older people living alone may not realize that their health is slowly declining. Many are not aware of the symptoms they should look for to help catch any health conditions early. Barely noticeable brain fog can be an indication of something much more serious. Slow loss of movement may go unnoticed until it is too late. By choosing not to live alone, seniors can significantly reduce their chances of developing a serious health problem for which they did not see early signs.

The older we get, the more help our bodies need to stay healthy. This help often comes in the form of vitamins and medicines. Prescription drug use has increased dramatically in recent years. About 90% of seniors in America take at least one prescription medication, while about 40% take 5 or more different prescriptions. Taking a dose an hour or two late due to forgetfulness can have devastating consequences. Small print on medicine bottles can make it easy to mix them up or misread the dose. Many different medicines look similar, which can lead to accidentally taking too much of one and not enough of another. For older people with memory loss, medicines pose a particular threat. Taking and forgetting one's medication can lead to inadvertent doubling or even tripling (Nathanson, 2024).

DOI: https://doi.org/10.30546/19023.978-9952-8573-9-9.2025.9012.
ISBN: 978-9952-8573-8-2

3. Solution Suggestions from a Social Work Perspective

Effective interventions for the multidimensional problems faced by older people individuals living alone should be structured with the individual-centered and rights-based approach of the social work discipline. In this direction, social service plans prepared according to individual needs should be created and continuously updated in order to improve the quality of life of older people individuals. In these plans, the physical health, psychological status, economic conditions and social support level of the individual should be taken into consideration (Nakou et al., 2025).

The expansion of supportive services provided in the home environment is very important for older people individuals to maintain their independent lives. In this context, professional support such as personal care, health follow-up, nutritional support and assistance with activities of daily living should be provided at home for the older people living alone; in addition, regular social interaction should be encouraged through voluntary visit programs (Jia et al., 2023).

Increasing community-based services also plays an important role in supporting active aging. Day care centers, social clubs, cultural and artistic activities can support both physical and psychosocial functionality of older people individuals. In such centers, multidisciplinary teams should work together to provide holistic services for individuals.

Within the framework of the advocacy role of social work, it is of great importance that older people individuals are informed about their social rights, their access to services is facilitated and they are supported in judicial or bureaucratic processes when needed. Social workers should undertake the role of counseling and guidance for older persons to benefit from public services effectively.

Furthermore, integrating local governments and civil society organizations into the process offers an important opportunity for structural solutions such as older people-friendly city practices, accessible housing and public spaces. Such holistic interventions can improve the quality of life of older persons and reduce feelings of loneliness and social isolation (Ran et al., 2024).

Finally, increasing the professional capacities of professionals who provide services in the field of aging, especially in the fields of gerontology, older people rights and social work, will improve the quality of service delivery. All these practices should be evaluated within the framework of a holistic social service approach in order to increase the ability of older people individuals to cope with loneliness, strengthen their social ties and increase their life satisfaction.

4.Conclusion

Old age is a stage of life when individuals become more physically, mentally and socially vulnerable and their need for support increases significantly. Today, the world population is aging rapidly and older people individuals living alone in this demographic change face multifaceted risks. Factors such as early detection and management of health problems, social isolation leading to mental problems and

limited access to basic services negatively affect the quality of life of this group. Women older people individuals may face greater difficulties in the context of living alone due to their longer life expectancy and being more prone to some chronic diseases.

In this context, strategies to be developed from a social service perspective require a holistic and community-based approach that puts the needs of the individual at the center. It is very important that older people-friendly arrangements are made in social policies, local governments create supportive service networks, home care services are strengthened and social workers take an active role in interdisciplinary collaborations. In conclusion, the problems faced by older people people living alone are not individual but social in nature and solutions to these problems should be addressed on the basis of social equality and justice principles.

REFERENCES

Alliston, P., Jovkovic, M., Khalid, S., Fitzpatrick-Lewis, D., Ali, M. U. & Sherifali, D. (2024). The effects of diabetes self-management programs on clinical and patient-reported outcomes in older adults: A systematic review and meta-analysis. *Frontiers in Clinical Diabetes and Healthcare, 5*.

Arpacı, F. & Bakır, B. (2017). Older abuse and neglect. *Turkish Journal of Social Research*, *21*(3), 691-703.

Bhat, N., Paul, F. A., Gul, A. & Ganie, Z. A. (2024). Loneliness and social isolation: Exploring the experiences of older women during the pandemic in terms of social connection, feeling of loneliness, and the impact on mental health and wellbeing. *Frontiers in Global Women's Health, 5*.

Buz, S. and Beydili, E. (2015). The Needs of Older people Women Living Alone in Ankara. *The Journal of International Social Research,* 8 (37).

Chiang, H.H.& Lee, T.S.H. (2018). Family Relations, Sense Of Coherence, Happiness And Perceived Health In Retired Taiwanese: Analysis Of A Conceptual Model. *Geriatr Gerontol Int,* 1(1).

Crimmins, E. M., Shim, H., Zhang, Y. S. & Kim, J. K. (2019). Differences between men and women in mortality and the health dimensions of the morbidity process. *Clinical Chemistry, 65*(1), 135-145.

Ellmers, T. J., Delbaere, K. & Kal, E. C. (2023). Frailty, falls and poor functional mobility predict new onset of activity restriction due to concerns about falling in older adults: A prospective 12-month cohort study. *European Geriatric Medicine, 14*(3), 345-351.

Hansen, P., Nygaard, H. & Schultz, M. *(2025).* Frailty is associated with a history of falls among mobility-limited older adults-cross-sectional multivariate analysis from the BIOFRAIL study. *Eur Geriatr Med*, 5.

Hawkley, L. C., Zheng, B. & Song, X. (2020). Negative financial shock increases loneliness in older adults, 2006-2016: Reduced effect during the Great Recession (2008-2010). *Social Science & Medicine, 255*, 113000.

Hwang, E.J., Sim, I.O. (2021). Association Of Living Arrangements With Happiness Attributes Among Older Adults. *BMC Geriatr,* 21, 100.

Jia, Q., Duan, Y., Gong, R. (2023). Living arrangements and depression of the older adults- evidence from the Chinese longitudinal healthy longevity survey. *BMC Public Health,* 23, 1870.

Jiang, C., Song, H., & Shi, J. (2023). The impact of widowhood on mental health of older adults. *Geriatric Nursing, 50*, 38-43.

Juntapim, S. (2020). Mental Health Problem in Older Adults Living Alone: Challenges Issues. *Am J Nurs Study,* 1(1), 1007.

Kang, H. & Kim, H. (2022). Ageism and psychological well-being among older adults: A systematic review. *Gerontology and Geriatric Medicine, 8*, 23337214221087023.

DOI: https://doi.org/10.30546/19023.978-9952-8573-9-9.2025.9012.
ISBN: 978-9952-8573-8-2

Komisar, V., Dojnov, A. & Yang, Y. (2022). Injuries from falls by older adults in long-term care captured on video: Prevalence of impacts and injuries to body parts. *BMC Geriatr,* 22, 343.

Nathanson M. (2024). Access Date: 10.01.2025. Access Address: https://www.columbiadoctors.org/news/living-alone-can-be-hazardous-senior-health

Nakou, A., Dragioti, E. & Bastas, NS. *(2025).* Loneliness, social isolation, and living alone: a comprehensive systematic review, meta-analysis, and meta-regression of mortality risks in older adults. *Aging Clin Exp Res* 37, 29.

Nicolaisen, M. & Thorsen, K. (2023). Gender Differences in Loneliness Over Time: A 15-Year Longitudinal Study of Men and Women in the Second Part of Life. The International Journal of Aging and Human Development, 98(1), 103-132.

Nguyen, B.T.T., Lin, A.P., Yang, W.W. (2025) Impacts of osteosarcopenia on musculoskeletal health, risks of falls and fractures, and activities of daily living among population aged 50 and above: an age- and sex-matched cross-sectional analysis. *Aging Clin Exp Res,* 37, 8.

NIH (2024). Loneliness and Social Isolation - Tips for Staying Connected. https://www.nia.nih.gov/health/loneliness-and-social-isolation/loneliness-and-social-isolation-tips-staying-connected

Ran, Z., Wei, J., Yang, G., & Yang, C. (2024). Prevalence of social isolation in the older people: A systematic review and meta-analysis. *Geriatric Nursing, 58*, 87-97.

Rodriguez, M. (2023). *Prescription drug use and accidental overdose risk in older adults*. FamilyDoctor.org.

Sharma, T. (2024). The impact of self-esteem, social support and family bonds on older people female happiness. *Tribhuvan University Journal, 39*(2), 205-217.

Upasen, R., Saengpanya, W., Awae, W. (2024). The influence of resilience and social support on mental health of older adults living in community: a cross-sectional study.*BMC Psychol* 12, 397

Walsh, K., Scharf, T., & Keating, N. (2017). Social exclusion of older persons: A scoping review and conceptual framework. *European Journal of Ageing, 14*(1), 81-98.

Yu, CY, Hou SI, Miller J. (2018). Health For Older Adults: The Role Of Social Capital And Leisure-Time Physical Activity By Living Arrangements. *J Phys Act Health, 49*(2), 164-181.

Zheng, Q., Xu, Z., Li, N., Wang, Y., Zhang, T., & Jing, J. (2024). Age-related hearing loss in older adults: Etiology and rehabilitation strategies. *Frontiers in Neuroscience, 18*.

DOI: https://doi.org/10.30546/19023.978-9952-8573-9-9.2025.9012.
ISBN: 978-9952-8573-8-2

THE EVALUATION OF THE NEEDS OF OLDER INDIVIDUALS LIVING ALONE FROM THE PERSPECTIVE OF SOCIAL WORK

Gülnihal ALTUN

Burdur Mehmet Akif Ersoy University, Gölhisar Vocational School, Health Care Services Department, Home Patient Care Program, Ageing Studies Application and Research Centre, Burdur
ORCID:0000-0001-9339-1343

Assoc. Prof. Dr. Deniz SAY ŞAHİN

Burdur Mehmet Akif Ersoy University, Faculty of Economics and Administrative Sciences, Department of Social Work, Burdur Mehmet Akif Ersoy University Ageing Studies Application and Research Center, Burdur
ORCID: 0000-0001-8171-9743

Özet

Dünya genelinde nüfusun istikrarlı ve hızlı bir şekilde yaşlanması, küresel ölçekte hem tıbbi hem de sosyal açıdan önemli bir demografik sorun haline gelmiştir. Özellikle yalnız yaşayan yaşlı bireylerin sayısında gözle görülür bir artış yaşanmakta; Türkiye'de yapılan son nüfus sayımlarına göre yaklaşık 2 milyon yaşlı tek başına yaşamakta olup, bu grubun büyük çoğunluğunu kadınlar oluşturmaktadır. Yalnız yaşayan yaşlı bireyler, yaş ilerledikçe tıbbi ve psikolojik sorunlara karşı daha savunmasız hale gelmekte; aile bireyleriyle yaşayan ya da kurumsal bakım altında bulunan akranlarına kıyasla daha dezavantajlı bir konumda bulunmaktadırlar. Bu bildiride, yalnız yaşamaya başlayan yaşlı bireylerin karşılaştıkları sorunların ve biyopsikososyal gereksinimlerinin kapsamlı bir şekilde incelenmesi amaçlanmaktadır. Sağlıklı yaşlanmayı teşvik etmek ve yalnız yaşayan yaşlı bireylerin özgün ihtiyaçlarına yanıt verebilecek sistemler oluşturmak, yaşlı dostu toplumların inşasında kritik bir öneme sahiptir. Bu bağlamda çalışma, yalnız yaşayan yaşlıların yaşam koşullarına dair derinlemesine bir bakış sunarak, onların ihtiyaç ve taleplerine yönelik daha etkili sosyal politika önerilerinin geliştirilmesine katkı sağlamayı hedeflemektedir.

Anahtar Kelimeler: Yaşlılık, Yalnız Yaşayan Yaşlılar, Biopsikososyal Gereksinim, Sağlıklı Yaşlanma

Abstract:

The steady and rapid aging of the population worldwide has become a major demographic problem on a global scale, both medically and socially. In particular, the number of Older people living alone is increasing significantly; according to the latest census in Turkey, approximately 2 million Older people live alone, the majority of whom are women. Older people living alone become more vulnerable to medical and psychological problems as they age, and are in a more disadvantaged position compared to their peers living with family members or under institutional care. This paper

DOI: https://doi.org/10.30546/19023.978-9952-8573-9-9.2025.9012.
ISBN: 978-9952-8573-8-2

aims to comprehensively examine the problems and biopsychosocial needs of older adults who begin to live alone. Promoting healthy aging and creating systems that can respond to the unique needs of older people living alone are critical to building age-friendly societies. In this context, the study aims to contribute to the development of more effective social policy recommendations to address the needs and demands of the Older living alone by providing an in-depth view of their living conditions.

Keywords: Old Age, Older Individuals Living Alone, Biopsychosocial Needs, Healthy Aging

1.INTRODUCTION

Aging is a natural phase that an individual is likely to face in the life course and is considered a success story thanks to advances in modern medicine, health care and living standards (Worldbank, 2023). These achievements have led to a rapid increase in the Older population globally, and older persons have become an increasingly important part of the social structure. The Older, especially those living alone, face physical, psychological and social challenges that increase with aging and need special support in this process. In old age, individuals face multifaceted problems such as increased health problems, loss of independence and loneliness; Older people living alone are more vulnerable to these challenges (Iamtrakul & Chayphong, 2022).

According to demographic data, the Older population is increasing rapidly worldwide. The number of individuals aged 65 and over, which was 258 million in 1980, is projected to increase to 771 million by 2022 and this number is expected to reach approximately 22% of the world population in 2050 (United Nations, 2022). Similarly, the Older population in Turkey is increasing significantly, with the number of people over the age of 65 increasing from 6.9 million in 2017 to 8.4 million in 2022 (TurkStat, 2022). This increase has directly affected the number of Older people living alone, making them a more visible and vulnerable social group.

The changing social and family structure with the urbanization process has led to a transformation in the roles and relationships of older individuals within the family. The nuclear family model, which replaced the extended family, weakened the social support systems of older individuals and accelerated their isolation (Binici, 2021). With the migration of the young population, especially in rural areas, the Older are often left alone in their homes; access to care and support resources becomes difficult. Older people living alone make more effort to meet their basic needs and face social isolation, poverty and psychological problems (Aydınbaş, 2023).

Although aging in place is a preferred way of life, this process brings with it various challenges for older people living alone. Financial, physical and social support should be provided for these individuals to continue their lives independently (Bigonnesse & Chaudhury, 2020). However, lack of resources creates a situation that threatens both the autonomy and quality of life of lonely Older people. Living an independent and dignified life in society is a fundamental right of older individuals (Ahn, 2017).

DOI: https://doi.org/10.30546/19023.978-9952-8573-9-9.2025.9012.
ISBN: 978-9952-8573-8-2

The widespread prevalence of living alone increases the vulnerability of older adults and makes them more physically, mentally and socially risky. Loneliness has become a growing public health problem among older adults and is associated with outcomes such as depression, suicide and social exclusion. Transformations in the social structure have led to the weakening of older adults' roles within the family and the breakdown of social ties, which has deepened the problems of loneliness and isolation (Xu et al., 2020).

Living alone is considered as a potential health risk in older ages and it is emphasized that these individuals should be handled as a group that requires more social intervention. In this context, understanding the needs of Older people living alone and developing social policy and service models accordingly is critical for ensuring both individual well-being and social cohesion.

2. NEEDS OF THE OLDER LIVING ALONE

Many seniors prefer to age in place as they get older, even if they have to live on their own. However, living alone can present a variety of health risks and hazards that older adults may not be aware of. From social isolation to potential health risks, there is a wide range of hazards that older adults living alone can experience.

With studies showing that the population of older people living alone has increased to 27%, understanding the needs of older people living alone is critical to ensuring their health and safety (Adana et al., 2022).

Older people living alone can face challenges, particularly loneliness and social isolation. In addressing this situation, it is crucial to understand their diverse needs and requirements. Older people may need support in many different areas in order to lead a healthy, safe and peaceful life. Here are the general needs of older people living alone:

2.1. PHYSICAL NEEDS

With age, individuals' physical health often changes negatively. Older people living alone may have more difficulties with health issues. The following situations stand out in particular:

2.1.1. Medical Care and Rehabilitation

Older people often need regular health check-ups, medication monitoring and physical therapies. Often chronic diseases, age-related health problems (e.g. high blood pressure, diabetes, arthritis) affect older people.

Old age is a period when the incidence of chronic diseases (such as hypertension, diabetes, osteoporosis) increases. Older people living alone may experience loneliness during treatment, which can make adherence to treatment difficult. Daily medical needs such as medication monitoring and hospitalization require regular support.

DOI: https://doi.org/10.30546/19023.978-9952-8573-9-9.2025.9012.
ISBN: 978-9952-8573-8-2

Older adults are much more likely to use health services than younger groups. While older adults vary greatly in terms of their health status, the majority have at least one chronic disease that requires care. Older adults also differ in their demographic characteristics, leading to variation in the demand for and use of health services. Projections of the future utilization of health and long-term care services often have significant methodological limitations, but all projections suggest that the demand for services for older adults will increase significantly in the coming decades, putting pressure on health budgets and straining the capacity of the health care workforce (Lu et al., 2020).

The total number of people aged 65 and over is expected to increase sharply in the coming decades. This means that more older people will live with illness and disability and more care providers and resources will be needed to meet their health care needs. In order to design effective care delivery models and prepare the health care workforce to serve this future population, it is necessary to understand the health status of this population and the demand for health care services under the current system.

Today's older adults face a range of health challenges as they age and, on average, use considerably more health services. However, the older adult population is highly heterogeneous, with a wide diversity of individuals, their health status and the services they need.

2.1.2. The Need for Physical Safety

As people age, it becomes harder to maintain a sense of balance: reaction times slow down and bones become more fragile. Balance and muscle loss, which is common with ageing, is the reason why 1 in 3 older people fall each year. Most of the falls that send older people to hospital happen at home. This can be extremely dangerous for older people living alone. Falling and injuring oneself is bad enough, but not being able to get up to call for help can mean hours of suffering that could have been avoided if a caregiver was nearby (NCR, 2024).

Older people living on their own and without close family and grandchildren will experience anxiety and frailty due to lack of treatment, especially in an emergency.

Old age comes with reduced muscle strength and balance problems. Older people living alone face the risk of not having anyone to turn to when faced with accidents such as falls. Safety precautions at home are important for Older people to avoid the risk of falls and accidents at home. Simple improvements such as non-slip floors, grab bars, good lighting and elimination of obstacles can increase safety at home (Cha, 2025).

2.1.3. Food and Nutrition Needs

Changing dietary habits have also become a detrimental factor for malnutrition among older adults. Malnutrition is a widespread and serious condition that is influenced by various factors such as living conditions, socioeconomic status and physical environment. Unemployment, rising food prices and

reduced foreign aid restrict their access to adequate and nutritious food. Substantial evidence has shown that social isolation is an independent risk factor for malnutrition. Due to the lack of support, a high proportion of older community residents will have problems with instrumental activities of daily living, such as food intake and meal preparation. Without social interaction, confinement at home will lead to malnutrition for the vulnerable ageing group (Yang et al., 2023).

A balanced and healthy diet is an important health need for older people living alone. However, people living alone can sometimes have difficulties with meal preparation, which can lead to nutritional deficiencies.

2.2. SOCIAL NEEDS

2.2.1. Public Space Requirements

Aging is not a simple physiological reflection but a complex phenomenon constructed by social and historical environments (Wahl et al., 2012). As the economic environment has changed, the social view of ageing has gradually shifted from negative to positive. Older adults have gradually moved from being "seen as a social burden" to "an important resource for families and society". Therefore, the construction of age-friendly cities is becoming increasingly popular and happening all over the world. Age-friendly cities aim to meet the needs of older people, improve the quality of services and create opportunities for older people to realize their self-worth. Such approaches promote active ageing and enhance older adults' psychological well-being and sense of acquisition (Buffel and Phillipson, 2016).

Public open spaces enhance older people's social well-being and active ageing. Urban regeneration areas have a relatively high concentration of older people. Open spaces are important for the Older to increase social interaction and active ageing. However, the planning and design of open spaces tend to emphasize the physical and safety needs of older people, while social needs are often not addressed. This study aims to determine whether the social needs of older people in relation to the use of public open spaces in urban regeneration areas are addressed in standard planning and design guidelines on which new planned developments and districts are often based. Eight focus groups were conducted in Older community centers in two urban renewal districts in Hong Kong. The results show that older people consider 'social and physical activities', 'community facilities and services', 'social network' and 'clean and pleasant environment' as their most important needs. Therefore, planners and designers should consider these criteria to enhance the social well-being of the Older and active ageing in public open spaces in urban regeneration. It is also emphasized that urban renewal areas are part of the past life experiences and established social networks of the Older, which is not the case in new developments and areas. Therefore, the real needs of users should be revealed rather than perceived by planners and designers. These situations confirm the need for more open space in older areas to promote the well-being and active ageing of the Older.

DOI: https://doi.org/10.30546/19023.978-9952-8573-9-9.2025.9012.
ISBN: 978-9952-8573-8-2

In addition, the needs for street lighting to meet the socialization needs of the Older living alone include social as well as physiological needs. It is necessary to increase government and municipal understanding of age-related vision loss and emphasize the importance of design decisions that can affect the safety and independence of this growing segment of the population (Yung et al., 2016).

The fact that well-lit roads and streets reduce accidents has been documented in a number of international and national studies. Proper lighting can also improve accessibility for older people living alone and contribute to creating environments where older people feel safe and comfortable (Høye, 2021).

It is crucial for the state and municipalities to make design decisions that can affect the safety and independence of older people, especially those who are vulnerable. However, older people often struggle with reduced vision and reaction times (Høye, 2021).

The psychological satisfaction of older adults is an important standard of assessment for the construction of age-friendly cities. Streets are of great importance to increase older adults' social inclusion and improve psychological well-being (Li et al., 2022).

2.2.2. Street Lighting Requirements

Older adults living alone often seek safe spaces to walk on the streets or spend time outdoors. Adequate and proper lighting allows them to spend time outside safely even at night. This allows them to interact with their social environment, neighbors or community (Molina-Mula et al., 2020).

Well-lit streets and squares increase the likelihood of older people meeting their neighbors. Time spent outdoors, especially in the evening, can become a more social experience. In these spaces, older people can both take care of their daily chores and have the opportunity to chat with others.

The street lighting needs of older people are often related to visual perception, safety and comfort. Natural changes in the eyes as they age can make night vision difficult. Therefore, appropriate lighting plays an important role in older people's living spaces.

The street lighting requirements of the Older should be designed taking into account their visual ability, safety needs and comfort. Lighting design should support the Older to perceive the environment comfortably and move around safely.

2.2.3. Loneliness and Social Isolation

Older people living alone often struggle with feelings of loneliness and social isolation. This can lead to mental health problems. Regular contact with family members, friends and neighbors can help older people overcome this.

Another problem faced by older people is the death of a spouse. Studies show that women live longer than men. Women have a higher life expectancy than men. Therefore, widowhood after the death of a

spouse is more common among women. Men whose wives die usually remarry. This is also supported by society. However, women whose husbands have died are less likely to accept the status of "widowhood" and remarry. In this case, it can be said that Older women are more at risk than Older men in terms of economic and social security and loneliness (Yang & Gu, 2021).

2.3. PSYCHOLOGICAL NEEDS

2.3.1. Depression and Anxiety

The number of older adults living alone is likely to continue to rise globally. Older adults living alone are more likely to be poor, especially with advancing age. Feelings of loneliness and social alienation are recorded by many. Older adults living alone are more likely to have depressive symptoms (Juntapim, 2020).

As older adults age and are more likely to face stressful events, such as declines in their health and the loss of loved ones, vulnerability to mental health problems tends to increase. About 20% of adults aged 55 years and older have a mental health problem, the most common of which are anxiety disorders (e.g. generalized anxiety and panic disorders), severe cognitive impairment (e.g. Alzheimer's disease) and mood disorders (e.g. depression and bipolar disorder). The prevalence of dementia increases with age, from approximately 5% in people aged 71-79 years to approximately 37% in people aged 90 years and older. In addition, suicide rates for men aged 65 years and older are higher than for any other age group and more than double the national rate for all persons (Reynolds et al., 2015).

However, for more than fifty years, depression has been recognized as a major public health problem. Depression causes great suffering and negatively affects physical and social life. Compared to older adults living with household members, older adults living alone are more likely to feel anxious or depressed. Previous research has consistently portrayed adults living alone as a vulnerable group with low well-being. Women report less satisfaction with life among older people living alone, compared to older people living with a partner.

There are many explanations for why living alone is associated with an increased risk of premature mortality. First of all, living alone increases the risk of social isolation, especially among those who have no children or live far away from their children. Socially isolated individuals receive significantly less emotional and instrumental support than those who are not socially isolated, which increases the risk of depression. Older men living alone are at higher risk of social isolation because they find it more difficult to maintain social relationships later in life than older women. Second, disadvantaged and economically insecure adults living alone are more likely to be depressed, increasing the association between depression and living arrangements earlier in life. And these results may differ across cultures and societies. It is noteworthy that research in Western countries has focused more on living arrangements than on whether living alone has a differential effect on

DOI: https://doi.org/10.30546/19023.978-9952-8573-9-9.2025.9012.
ISBN: 978-9952-8573-8-2

depressive symptoms. In a study conducted in the USA, it was found that Older individuals living alone had more depressive symptoms than those living with others. The same evidence that people living alone and living with strangers are more likely to have depressive disorders than those living with partners was found in another study in Finland (Novak et al., 2023).

People with health problems or sensory deficits may not notice new or worsening symptoms. Many have difficulty adhering to recommended treatment regimens. Some older people living alone do not prepare complete, nutritious meals because they have physical limitations and eating is a social activity, making malnutrition a concern (Juntapim, 2020).

Mental health workers should ensure that these people participate in daily physical exercise and social activities to help them maintain their independence and make social service referrals to help them in this regard (Juntapim, 2020).

Psychotherapy, counseling and support groups for anxiety, depression and other emotional health problems among the Older living alone are of great importance for the Older (Saunders et al., 2021).

2.4.ECONOMIC NEEDS

2.4.1. Income and Financial Security

Ageing is a predictable human reality that most of us will experience, a triumph of development that can be attributed to remarkable advances in medicine, health and incomes. Income security is a widespread concern for older adults globally as their capacity to earn employment income declines (Worldbank, 2023)**.**

Most older individuals subsist on pension income or government support. However, this income can sometimes be insufficient. Older adults may need additional sources of income beyond social security and pensions.

Financial issues compound these challenges, especially for older people on fixed incomes. Managing medical bills along with daily expenses such as groceries and home maintenance can create significant stress. Many may also face financial exploitation due to vulnerability, increasing the urgency for support systems. The interconnection of these challenges underscores the importance of maintaining social connections and utilizing community resources that can greatly improve quality of life for older people living alone (Wood & Lichtenberg, 2017).

2.4.2. Need for Care and Support

Older people may need professional help with daily tasks such as home care, cleaning, cooking. Such services enable older people to remain independent at home and maintain their quality of life. The proportion of people aged 65 and over who need home care support is 16.4%, while the proportion of people aged 65-74 is 10.5% and the proportion of people aged 75 and over is 26.9%. The proportion of men aged 65 and over in need of home care support was 12.3%, while this rate was 19.6% for

women. In addition, the proportion of people aged 65 and over who received home care support in the last 12 months is 2.5%, while the proportion of people aged 65-74 is 1.1% and the proportion of people aged 75 and over is 5.1%. The rate of men aged 65 and over who received home care support was 1.8%, while this rate was 3.1% for women (TUIK, 2023).

Recent statistics indicate that around 20% of older men and 30% of older women worldwide currently need assistance with at least one Activity of Daily Living (ADL). These numbers are likely to increase in the future; current projections indicate that by 2035, the absolute number of older adults with low or high dependency will increase by almost a third, creating a significant challenge to meet their care and support needs (Abdi, 2019).

2.5. COGNITIVE AND INTELLECTUAL NEEDS

2.5.1.Mental Stimulation

In order for Older individuals to sustain their cognitive functions and maintain their mental health, it is of great importance to include activities for mental stimulation in their daily lives. Mental exercises such as reading, solving puzzles, playing chess, creative writing, learning a new language, etc. help older people to keep their brain functioning. Such activities not only strengthen cognitive capacity, but also improve quality of life by encouraging social interaction. Indeed, research shows that the incidence of neurodegenerative diseases such as dementia and Alzheimer's disease is reduced in mentally active individuals (Schultz et al., 2015). In this context, making environmental arrangements that support the mental potential of Older individuals should be considered as a fundamental responsibility for social work professionals.

Activities such as mental exercises, reading, solving puzzles and learning new skills are important for the Older to maintain their cognitive health. Such activities can prevent the progression of diseases such as dementia and Alzheimer's disease (Schultz et al., 2015).

2.6. HOME LIVING NEEDS

2.6.1.Cleanliness and tidiness

Household cleanliness and tidiness are very important for the health of the Older. Ensuring hygienic conditions in the homes of older people can reduce the risk of infection.

2.6.2.Food and Nutrition

Older people living alone may find it difficult to eat a healthy diet. Providing an adequate and balanced diet is critical for their health. They may also need help with cooking.

An unrecognized danger for older people living alone is malnutrition. Research has shown that older people living alone are at a much higher risk of malnutrition. When living alone, finding the energy to cook can be more work than your loved one can handle. Instead of a nutritious, regular dinner, some

DOI: https://doi.org/10.30546/19023.978-9952-8573-9-9.2025.9012.
ISBN: 978-9952-8573-8-2

seniors eat snacks or frozen meals, and some even skip meals altogether. This can be dangerous for the Older, leading to a lack of essential nutrients in their diet and interruptions to prescription medications that should be taken with meals. Over time, this can lead to severe malnutrition and a range of health complications (NCR, 2024).

2.6.3. Shopping and Household Needs

According to TURKSTAT data, the rate of people aged 65+ who can do their own shopping is 55.1%. When the ability of people to perform daily activities within the scope of the components included in the Lawton-Brody Instrumental Activities of Daily Living Scale is analyzed, it is seen that 55.1% of people aged 65 and over can do their own shopping, 61.1% can prepare their own meals, and 76.6% can do house cleaning. It was also observed that 72.8% of Older people could do laundry, 76.3% could travel, 85.5% could use their medicines on their own, and 74.0% could do their financial affairs (TÜİK, 2023).

It was observed that 91.2% of men could use a telephone, 71.7% could do their own shopping, 57.0% could prepare their own meals, and 76.7% could clean the house. Among men, 68.0% could do laundry, 86.0% could travel, 88.5% could take their own medication, and 87.5% could do their financial affairs.

It was observed that 81.3% of women could use the telephone, 41.7% could do their own shopping, 64.3% could prepare their own meals, and 76.5% could do house cleaning. It was observed that 76.7% of women could do laundry, 68.6% could travel, 83.3% could take their own medicines, and 63.2% could do their financial affairs (TÜİK, 2023).

2.7. TRANSPORTATION NEEDS

2.7.1. Public and Private Transportation

Older persons may face difficulties using public transportation or problems with driving. Private transportation services for older persons can get them out and about and increase their independence.

The proportion of people aged 65 and over who benefited from free transportation was 38.2%, compared to 42.9% for men and 34.4% for women (TurkStat, 2023).

As physical abilities and health decline with age, older adults tend to lose driving skills that affect their mobility. As mobility is important for the well-being of older adults, there is a need to explore alternative modes of transportation to increase their ability to actively participate in society (Lin and Cui, 2021).

As part of an effort to support the continued participation of older people in families and communities, it introduced a concept of 'active ageing' to optimize opportunities for health, participation and safety to improve the quality of life of older people (Latiff and Mohd, 2023). One of the enablers of active ageing is mobility. Mobility, defined as a person's ability to move from one place to another, is

considered an important element of active ageing for good quality of life, which improves well-being (Li, 2020). Older adults living alone are often dependent on family and friends or public transportation to meet their mobility needs. Therefore, it is important to provide a transportation system that meets the mobility needs, preferences and demands of older adults (Linchuan and Xu, 2020)

Despite efforts to improve the quality, accessibility and affordability of public transport to meet the needs of older adults, the current transport system is still inadequate to support the growing number of the ageing population and does not respond to the specific needs of older adults (Wong et al., 2017). The infrastructure and facilities of public transport systems mainly meet the needs of young and middle-aged groups and ignore the travel needs of older adults (Lan et al., 2022). Transportation mobility is important for life satisfaction as it promotes independence, health, quality of life, well-being and social integration for older adults (Liu et al., 2014). The accessibility and availability of age-friendly transportation is a prerequisite for older adults to be able to live independently in a community.

Not being able to use public transportation or no longer being able to drive hampers older adults' participation in social activities. As a result, some older adults experience transportation disadvantages and social exclusion.

Older people living alone may not be able to move independently. Therefore, they may need support with their transportation needs. Public or private transportation services can help them get to doctor's appointments or shopping.

2.8. NEED FOR ACCESS TO SAFETY AND EMERGENCY SERVICES

2.8.1.The Need for Emergency Services

Falls are not the only medical emergencies that seniors living alone need to watch out for. Seniors living alone can often ignore warning signs and symptoms that their health is deteriorating. Many are unaware of the signs they should look for to help catch serious health problems early on.

Small details that may be overlooked, such as regular brain fog and low energy, can be signs of something much more serious. Without the help of someone else noticing these critical details, seniors may not realize they have a health problem until it is too late (NCR, 2024).

Older people living alone should have emergency numbers on their phones, access to health services and emergency plans to deal with emergencies. In addition, having emergency alarm systems and monitoring devices in their homes can increase their safety.

2.8.2.Health Monitoring Devices

Technology can be a big help for seniors living alone. Smartphones, wearable health devices and security systems for the Older are useful for health monitoring and emergencies.

DOI: https://doi.org/10.30546/19023.978-9952-8573-9-9.2025.9012.
ISBN: 978-9952-8573-8-2

2.9. THE NEED FOR AUTONOMY AND SELF-DETERMINATION

The ability of older people to make their own decisions about their health, lifestyle and daily tasks can strengthen their dignity and sense of self (Bölenius et al., 2009).

Autonomy refers to older people's right to make decisions without being influenced by others and is linked to older people's abilities and opportunities to manage themselves. Perceived autonomy is older people's individual perceptions of their abilities and opportunities related to autonomy. Older people report that perceived autonomy improves their quality of life and satisfaction with daily routines in residential care. It has also been associated with better health and well-being and has resulted in organizational benefits such as increased staff retention (Moilanen et al., 2022).

2.10. NEED FOR TECHNOLOGICAL SUPPORT

For older people living alone, access to the digital world can keep them connected to their social environment and health services. Online health counseling services or video calls with family can reduce feelings of loneliness.

According to TurkStat data, 52.7% of people aged 65 and over use smartphones, 32.0% use push-button phones, 6.0% use computers and 3.9% use tablets.

While 60.8% of men and 46.2% of women used smart cell phones, 31.1% of men and 32.6% of women used push-button cell phones. While 8.9% of men and 3.6% of women used computers, 5.1% of men and 2.9% of women used tablets (TÜİK, 2022).

Using technology also plays a vital role. Medication management tools and smart home devices can help those with cognitive impairment by simplifying daily management tasks (Nathanson, 2024).

3. SITUATIONS WHERE LIVING ALONE BECOMES RISKY AND UNSAFE

The increase in the Older population along with the changes in the demographic structure of societies has made it imperative for the social service discipline to focus on the needs of Older individuals in a more comprehensive and systematic manner. Especially the Older living alone face many risks in physical, psychological, economic and mental areas. This situation can reduce their quality of life and cause them to be excluded from social life.

Social work is based on the ecological system theory that takes into account the interaction of the individual with his/her environment. In line with this theory, the loneliness experience of Older individuals is not only considered as an individual situation, but also as a multidimensional process shaped by the interaction of environmental, social and cultural factors. Loneliness in old age is often accompanied by social exclusion, physical inadequacy, economic difficulties and health problems. The balance between "self-integrity" and "hopelessness" in Erikson's psychosocial development theory clearly reveals the need for external support systems in this period (Smith & Lee, 2022).

The needs of older individuals living alone cover multidimensional and interrelated areas. From a physical perspective, since these individuals are more vulnerable to chronic diseases, mobility limitations and domestic accidents, regular health checks, home care services and access to emergency response systems become a basic need. On the psychosocial side, feeling of loneliness brings problems such as depression, anxiety and social isolation, which negatively affect the psychological well-being of older persons. Therefore, strengthening social support systems, increasing social participation opportunities and providing psychosocial counseling services are of great importance. On the economic side, inadequate pensions, rising living expenses and limited income sources threaten the economic security of Older individuals. In this context, it is necessary to activate social assistance and develop policies to address Older poverty. Finally, in terms of mental and cognitive needs, it is important to encourage older persons to participate in mentally stimulating activities such as reading, writing, solving puzzles and acquiring new skills in order to maintain their mental faculties. Such activities both contribute to the preservation of cognitive capacity and support the active participation of individuals in social life. All these requirements necessitate a multidimensional and holistic approach to social work interventions (Zhao et al., 2025).

The multifaceted needs of Older individuals living alone require social workers to develop comprehensive, systematic and individual-centered strategies in the intervention process. In line with the basic principles of social work, interventions should be structured to reduce the physical, psychosocial, cognitive and economic risks associated with living alone and to support the quality of life, independence and social integration of the Older.

First, person-centered service planning forms the basis of the intervention process. Since the needs, health status, social relations and living conditions of each Older person will differ, individualized intervention plans should be developed. In this context, the social worker should organize physical support, psychosocial counseling, home care, social service referrals and inter-institutional cooperation processes by making a needs assessment together with the Older person (Kastner et al., 2024).

Secondly, home-based social service models are highly functional for the Older living alone. Supporting the Older in their own living space, in their familiar environment, both increases life satisfaction and delays the need for institutional care. Home-based social service visits, regular monitoring and the use of assistive technologies appropriate to the home environment contribute to the Older's safer and more independent daily life. These services should be integrated with health and care personnel (Shekelle et al., 2024).

In addition, psychosocial support and counseling services are critical for the Older to cope with the feeling of loneliness, maintain emotional well-being and rebuild life purpose. Practices such as group therapies, Older support groups, telephone or online psychosocial support lines should be included in

DOI: https://doi.org/10.30546/19023.978-9952-8573-9-9.2025.9012.
ISBN: 978-9952-8573-8-2

the intervention spectrum of social work. Such practices play an important role in strengthening the social ties of older people living alone and rebuilding their relationships with the outside world.

Social workers should also fulfill the duty of rights-based advocacy. It is the responsibility of the social work profession to identify the structural barriers faced by older people living alone in accessing rights such as health, housing, social security and Older-friendly urban life, and to contribute to policy development on these issues. In cooperation with local governments, non-governmental organizations and public institutions, older persons' access to public services should be increased. Another important strategy is the expansion of community-based Older services. Participation areas such as social clubs, volunteering activities, cultural activities and hobby workshops should be created for the Older to remain active and productive individuals in their neighborhoods. These practices reinforce the Older's sense of social belonging and support their mental and emotional health.

Finally, multidisciplinary teamwork is one of the main approaches that increase the effectiveness of social service intervention. Social workers should work in coordination with physicians, psychologists, nurses, physiotherapists and other health and care professionals to meet the holistic needs of the older person. Such team-based work offers the opportunity to identify and prevent not only existing problems but also potential risks at an early stage.

All these intervention strategies aim to help older people living alone to maintain their independent lives, to support their social participation and to lead a life worthy of human dignity. Effective and sustainable implementation of these strategies by social workers in the field will lead to positive results at both individual and social levels.

In conclusion, the needs of Older people living alone have a complex structure that spans across various fields, shows continuity and requires interventions sensitive to individual differences. The social work perspective approaches these needs with a rights-based and holistic approach that is worthy of human dignity. Protecting Older individuals from social isolation and supporting their cognitive and physical competencies are vital to ensure the sustainability of their quality of life. In this context, it is inevitable to disseminate community-based social service practices and strengthen institutional policies for Older individuals living alone (Kim et al., 2024).

4. EVALUATING THE NEEDS OF INDIVIDUALS LIVING ALONE WITH A SOCIAL SERVICE PERSPECTIVE

When the problems faced by Older individuals living alone are evaluated in terms of physical, mental and social aspects, the multidimensional effects of aging on the individual become clearer. These individuals struggle with various problems such as lack of social support, emotional loneliness, obstacles in accessing health services and economic difficulties, in addition to the difficulties they experience in maintaining their daily activities. In particular, the transformation in the family structure,

the weakening of traditional support systems and the isolating effect of urban life negatively affect the quality of life of older individuals. This situation brings to the forefront the need for protection, support and empowerment of older individuals to sustain their lives (Patil & Braun, 2024).

The field of social work plays a key role in the creation of support systems that will help older people living alone to cope with loneliness and social exclusion. In this framework, practices such as individual social service interventions, home-based service models, the creation of social environments that are sensitive to the Older and increasing the participation of Older individuals in social decision-making processes are among the basic approach areas of social work. Based on the abilities and strengths of Older individuals, social service specialists are able to help them participate in social decision-making processes.

5.CONCLUSION

The needs of older people living alone have a multidimensional and complex structure. Older people living alone need basic needs such as physical health, psychological support, social interaction and safe living conditions. Access to physical health services is vital for the Older to maintain their independence. However, one of the most important problems of the Older living alone is the feeling of social isolation and loneliness. This can trigger depression, anxiety and other psychological disorders, so emotional support is essential. In addition, older people living alone should have easy access to a variety of services that they may need both in their daily lives and in emergencies. This is a critical factor in coping with loneliness and responding to health problems in a timely manner. Furthermore, safe living spaces, accessible public services and support from family or friends are important factors that make it easier for older people living alone to hold on to life.

Another striking phenomenon regarding the needs of the Older living alone is the evolution of their needs from economic needs to social needs. Old age is characterized by individuals' desire for less material concerns and more social interaction, emotional support and connection to community. This plays a critical role for both psychological and physical health. Meeting social needs can reduce risks associated with aging, such as loneliness, depression and isolation, and significantly improve individuals' quality of life.

In conclusion, the needs of the Older living alone are wide-ranging and a holistic approach of the society and the state is required to meet these needs. In order to meet the needs of the Older living alone, comprehensive policies that take into account social, cultural and economic factors should be developed. The sensitivity of both the state and society to the needs of these individuals will minimize negative effects such as loneliness and isolation and enable the Older to lead a healthier and happier life. In this context, strengthening social services for the Older will ensure more effective support for the Older in society.

REFERENCES

DOI: https://doi.org/10.30546/19023.978-9952-8573-9-9.2025.9012.
ISBN: 978-9952-8573-8-2

Adana, F., Durmaz, S., Özvurmaz, S., Akpınar, C. V., & Yeşilfidan, D. (2022). Descriptors of living alone for elders: Based on Turkey national data. *BMC Geriatrics, 22*(1), 37.

Ahn, M. (2017). Introduction to special issue: aging in place. *Hous Soc,* 44(1–2), 1–3.

Aydınbaş, E. (2023). Top Floor Of Life and Old Age Phenomenon Quest For Status From The Traditional to The Modern. *Current Perspectives in Social Sciences*, 27(2), 133-142.

Binici, B. (2021). Geniş aileden çekirdek aileye: Yaşlı bireylerin sosyal destek ağlarındaki zayıflama ve yalnızlık riskinin artışı. *Sosyal Politika Çalışmaları Dergisi*, 13(2), 45–62.

Bölenius, K., Lämås, K., Sandman, P.O. (2019). Perceptions of self-determination and quality of life among Swedish home care recipients – a cross-sectional study. BMC Geriatr, 19(1), 1–9.

Buffel, T., Phillipson, C. (2016). Can Global Cities Be 'Age-Friendly Cities'? Urban Development And Ageing Populations. *Cities* 55, 94–100.

Cha, S.-M. (2025). A systematic review of home modifications for aging in place in older adults. *Healthcare, 13*(7), 752.

Hoje, A. (2021). *Requirements of street and road lighting*. Retrieved January 15, 2025, from https://www.tshandbok.no/del-2/1-vegutforming-og-vegutstyr/doc634/

Iamtrakul, P., Chayphong, S. (2022). Exploring the Influencing Factors on Living Alone and Social Isolation among Older Adults in Rural Areas of Thailand. *International Journal of Environmental Research and Public Health.* 19.

Juntapim, S. (2020). Mental Health Problem in Older Adults Living Alone: Challenges Issues. *Am J Nurs Stud.* 1(1),1007.

Kastner, M., Herrington, I., Makarski, J. (2024). Interventions that have potential to help older adults living with social frailty: a systematic scoping review. *BMC Geriatr,* 24, 521.

Kim, I., An, H., Yun, S., & Park, H. Y. (2024). Effectiveness of community-based interventions for older adults living alone: A systematic review and meta-analysis. *Epidemiology and Health, 46*, e2024013.

Lan, J., Xue, Y., Fang D., Zheng Q. (2022). Optimal Strategies for Older Public Transport Service Based on Impact-Asymmetry Analysis: A Case Study of Harbin. Sustainability.14,1320.

Li, J., Gao, X., Qiu, Y., Ling, Y. (2022) Aging-friendly cities: Investigating the effects of street usage on the psychological satisfaction of older adults in megacities. *BMC Geriatr,* 21, 23(1), 447.

Lin, D, Cui J. (2021). Transport and Mobility Needs for an Ageing Society from a Policy Perspective: Review and Implications. *Int J Environ Res Public Health,*10, 18(22), 11802.

Lu, J., Zhang, N., Mao, D., & Wang, Y. (2020). How social isolation and loneliness effect medication adherence among Older with chronic diseases: An integrated theory and validated cross-sectional study. *Archives of Gerontology and Geriatrics, 90*, 104154.

Moilanen, T., Kangasniemi, M., Papinaho, O., Mynttinen, M., (2021). Older people's perceived autonomy in residential care: An integrative review. *Nurs Ethics,* 28(3), 414-434.

Molina-Mula, J., Gallo-Estrada, J., González-Trujillo, A. (2020). Self-Perceptions and Behavior of Older People Living Alone. *Int J Environ Res Public Health,* 24, 17(23), 8739.

Nathanson, M. (2024). *Living alone can be hazardous: Senior health*. Retrieved January 10, 2025, from https://www.columbiadoctors.org/news/living-alone-can-be-hazardous-senior-health

National Church Residences (NCR). (2025). *What are the dangers of seniors living alone? Emotional wellbeing*. Retrieved May 20, 2025, from https://www.nationalchurchresidences.org/blog/what-are-the-dangers-of-seniors-living-alone/

Novak, M., Waern, M., Johansson, L., Zettergren, A., Ryden, L., Wetterberg, H., Sterner, T. R., Fässberg, M. M., Gudmundsson, P., & Skoog, I. (2023). Six-year mortality associated with living alone and loneliness in Swedish men and women born in 1930. *BMC Geriatrics, 23*(1), 793.

Patil, U., & Braun, K. L. (2024). Interventions for loneliness in older adults: A systematic review of reviews. *Frontiers in Public Health, 12*.

Reynolds, K., Pietrzak, R. H., El-Gabalawy, R., Mackenzie, C. S., & Sareen, J. (2015). Prevalence of psychiatric disorders in U.S. older adults: Findings from a nationally representative survey. *World Psychiatry, 14*(1), 74–81.

Shekelle, P. G., Miake-Lye, I. M., Begashaw, M. M., Booth, M. S., Myers, B., Lowery, N., & Shrank, W. H. (2024). Interventions to reduce loneliness in community-living older adults: A systematic review and meta-analysis. *Journal of General Internal Medicine, 39*(6), 1015-1028.

Smith, J. A., & Lee, C. H. (2022). Addressing loneliness and social exclusion among older adults: An ecological systems approach in social work practice. *Journal of Social Work Practice*, 36(1), 45–59.

Türkiye İstatistik Kurumu. (2022). *Information and communication technology usage in households and by individuals, 2022*. https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Information-and-Communication-Technology-Usage-in-Households-and-by-Individuals-2022-45549

Turkish Statistical Institute (TurkStat). (2023). *Turkey older persons profile survey 2023*. https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?dil=2&p=Turkiye-Older-Persons-Profile-Survey-2023-53809.

United Nations, Department of Economic and Social Affairs, Population Division. (2022). *World population prospects 2022: Summary of results*. https://www.un.org/development/desa/pd/sites/www.un.org.development.desa.pd/files/wpp2022_summary_of_results.pdf

Wood, S., & Lichtenberg, P. A. (2017). Financial capacity and financial exploitation of older adults: Research findings, policy recommendations, and clinical implications. *Clinical Gerontologist, 40*(1), 3–13.

Wong, R.C. P., Szeto, W.Y., Yang, L., Li Y.C., Wong S.C. (2017). Public transport policy measures for improving Older mobility. Transp. Policy. 63,73–79.

World Bank (2023). Poverty and Inequality Portal. https://pip.worldbank.org/home. World Bank, Washington, DC.

Yang, F., & Gu, D. (2021). Widowhood, widowhood duration, and loneliness among older adults in China. *Social Science & Medicine, 283*, 114179.

Yang, J., Huang, J., Yang, X., Li, S., Wu, X., & Ma, X. (2023). The association of living alone and social isolation with sarcopenia: A systematic review and meta-analysis. *Ageing Research Reviews, 91*, 102043.

Yu, CY, Hou SI, Miller J. (2018). Health For Older Adults: The Role Of Social Capital And Leisure-Time Physical Activity By Living Arrangements. *J Phys Act Health, 14, 22.*

Yung, H. K., Conejos, S., & Chan, H. W. E. (2016). Social needs of the Older and active aging in public open spaces in urban renewal. *Cities, 52*, 114–122.

Xu, X., Mishra, G. D., Jones, M., Dobson, A., & Tooth, L. (2020). Social isolation transitions and psychological distress among older women: A 20-year longitudinal cohort study. *The American Journal of Geriatric Psychiatry, 28*(8), 944–954.

Zhao, Y., Low, W. Y., Hamidi, M., & Wahab, H. A. (2025). Narrative therapy and older adults living alone: a qualitative study in Mainland China. *Journal of Social Work Practice,* 1-16.

DOI: https://doi.org/10.30546/19023.978-9952-8573-9-9.2025.9012.
ISBN: 978-9952-8573-8-2

DÜRTÜSELLİK VE HAZ ERTELEMENİN DUYGUSAL YEME DAVRANIŞINA ETKİSİ: BASKILAYICI DEĞİŞKEN ROLÜ

Dr. Aysu BAYRAM SAPTIR

Bağımsız Araştırmacı
ORCID ID: https://orcid.org/0000-0003-3949-6878

Özet

Bu araştırma, dürtüsellik ve haz erteleme düzeylerinin yetişkin bireylerde duygusal yeme davranışını yordama gücü incelenmeyi amaçlamaktadır. Araştırma, ilişkisel tarama modeli kullanılarak desenlenmiş ve veriler, Türkiye genelinde 18-49 yaş aralığındaki 621 katılımcıdan (480'i kadın, 141'i erkek) çevrim içi olarak toplanmıştır. Veri toplama aracı olarak Duygusal Yeme Ölçeği, Barratt Dürtüsellik Ölçeği ve Haz Erteleme Ölçeği kullanılmıştır. Araştırmanın hipotezlerini test etmek amacıyla korelasyon ve aşamalı regresyon analizleri uygulanmıştır. Korelasyon analizi sonuçlarına göre, duygusal yeme ile dürtüsellik arasında anlamlı ve pozitif yönde bir ilişki bulunurken, duygusal yeme ile haz erteleme arasında anlamlı bir ilişki saptanmamıştır. Ayrıca, dürtüsellik ile haz erteleme arasında negatif ve anlamlı bir ilişki olduğu belirlenmiştir. Aşamalı regresyon analizinde, ilk aşamada dürtüsellik değişkeninin duygusal yeme üzerinde anlamlı bir yordayıcı olduğu görülmüştür. İkinci aşamada modele haz erteleme değişkeni eklendiğinde, modelin açıklama gücü artmış ve hem dürtüsellik hem de haz erteleme anlamlı yordayıcı olarak kalmaya devam etmiştir. Haz erteleme değişkeninin modele eklenmesiyle birlikte, dürtüsellik değişkeninin etkisinde bir azalma gözlenmiş ve bu durum, haz ertelemenin klasik baskılayıcı (suppressor) değişken etkisi gösterdiğine işaret etmiştir. Sonuç olarak, hem dürtüsellik hem de haz erteleme, duygusal yeme davranışının önemli yordayıcıları olarak öne çıkmakta ve birlikte ele alındıklarında modelin açıklama gücünü artırmaktadır. Elde edilen bulgular, ilgili literatür çerçevesinde tartışılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Duygusal yeme, Dürtüsellik, Haz erteleme, Baskıcı Etki.

THE EFFECT OF IMPULSIVITY AND DELAY OF GRATIFICATION ON EMOTIONAL EATING BEHAVIOR: THE ROLE OF SUPPRESSOR VARIABLE

Abstract

This study aims to examine the predictive power of impulsivity and delay of gratification levels on emotional eating behavior in adults. The research was designed using a correlational survey model, and data were collected online from 621 participants (480 women, 141 men) aged 18 to 49 across Turkey. The Emotional Eating Scale, Barratt Impulsiveness Scale, and Delay of Gratification Scale were used as data collection instruments. To test the study's hypotheses, correlation and stepwise

DOI: https://doi.org/10.30546/19023.978-9952-8573-9-9.2025.9012.
ISBN: 978-9952-8573-8-2

regression analyses were conducted. According to the results of the correlation analysis, a significant and positive relationship was found between emotional eating and impulsivity, while no significant relationship was observed between emotional eating and delay of gratification. In addition, a significant negative relationship was identified between impulsivity and delay of gratification. In the stepwise regression analysis, impulsivity was found to be a significant predictor of emotional eating in the first step. When delay of gratification was added to the model in the second step, the explanatory power of the model increased, and both impulsivity and delay of gratification remained significant predictors. The inclusion of delay of gratification led to a decrease in the effect of impulsivity, indicating that delay of gratification exhibited the classical suppressor variable effect. As a result, both impulsivity and delay of gratification stand out as important predictors of emotional eating behavior, and when considered together, they enhance the explanatory power of the model. The findings were discussed within the framework of the relevant literature.

Keywords: Emotional eating, Impulsivity, Delay of gratification, Suppressor effect

DOI: https://doi.org/10.30546/19023.978-9952-8573-9-9.2025.9012.
ISBN: 978-9952-8573-8-2

KABUL VE KARARLILIK TERAPİSİ (ACT) MÜDAHALELERİNİN ETKİNLİĞİ: SİSTEMATİK BİR LİTERATÜR TARAMASI

Dr.Öğretim Üyesi Sinem DURUSAL

Haliç Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi, Psikoloji İngilizce Bölümü
ORCID ID: https://orcid.org/0009-0007-9614-7566

Özet

Bu sistematik literatür taraması, Kabul ve Kararlılık Terapisi (ACT) müdahalelerinin etkinliğini kapsamlı bir şekilde değerlendirmektedir. ACT, bireylerin psikolojik esneklik kazanmasını sağlayarak anksiyete bozuklukları, depresyon, kronik ağrı ve bağımlılık gibi psikolojik sorunlarla başa çıkmalarına yardımcı olmaktadır. Çalışmada, 2013-2023 yılları arasında yayımlanmış 125 makale arasından yapılan PRISMA ve MMAT 2018 değerlendirme sonuçlarına göre 5 tanesi incelenmiş, ACT'nin bilişsel davranışçı terapi (BDT) ile karşılaştırmalı etkinliği ele alınmıştır. Bulgular, ACT'nin semptomları azaltmada ve yaşam kalitesini artırmada etkili olduğunu göstermektedir. Bununla birlikte, uzun vadeli etkileri ve kültürel adaptasyonları konusundaki araştırmaların artırılması önerilmektedir. Sonuç olarak, ACT'nin bireylerin psikolojik iyi oluşunu güçlendirmede önemli bir terapi modeli olduğu ortaya koyulmuştur.

Anahtar Kelimeler: Kabul ve Kararlılık Terapisi, psikolojik esneklik, anksiyete, depresyon, kronik ağrı, bağımlılık, sistematik inceleme.

Effectiveness of Acceptance and Commitment Therapy (ACT) Interventions: A Systematic Literature Review

Abstract

This systematic literature review comprehensively evaluates the effectiveness of Acceptance and Commitment Therapy (ACT) in treating various psychological disorders, including anxiety disorders, depression, chronic pain, and addiction. The study reviews peer-reviewed articles and meta-analyses published between 2013 and 2023, comparing ACT's efficacy with Cognitive Behavioral Therapy (CBT). Findings indicate that ACT effectively reduces symptoms and enhances quality of life by fostering psychological flexibility. However, further research is needed on its long-term effects and cultural adaptations. The study concludes that ACT serves as a valuable therapeutic model for promoting psychological well-being and resilience.

DOI: https://doi.org/10.30546/19023.978-9952-8573-9-9.2025.9012.
ISBN: 978-9952-8573-8-2

Keywords: Acceptance and Commitment Therapy, psychological flexibility, anxiety, depression, chronic pain, addiction, systematic review.

DOI: https://doi.org/10.30546/19023.978-9952-8573-9-9.2025.9012.
ISBN: 978-9952-8573-8-2

SOMATİK DUYGUSAL ÇATIŞMALAR İLE RÜYA MOTİFLERİ ARASINDAKİ İLİŞKİNİN İNCELENMESİ

Psikolog Buse KÖSE

İstanbul Aydın Üniversitesi, Lisansüstü Enstitüsü
ORCID ID: https://orcid.org/0009-0000-2571-5692

Dr. Öğr. Üyesi Hande TASA

İstanbul Aydın Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi
ORCID ID: https://orcid.org/0000-0001-7543-1217

Özet

Günümüzde somatik belirtilerin gerek ülkemizde gerek diğer doğu toplumlarında artmakta olduğu ifade edilmektedir. Rüyalar ise günümüzde hala anlam arayışında olunan bir olgudur. Rüyalar ve somatizasyonla ilgili psikolojik ve nörolojik açıdan çalışmalar yapılsa da yeterli bir noktada olmadığı gözlenmektedir. Bu çalışmada bilinçdışının yansıması olan iki unsur ele alınarak aralarındaki ilişki incelenmektedir. Nicel araştırma yöntemi ile yürütülen bir çalışmadır. Örneklem Türkiye'de yaşayan 18-65 yaş aralığındaki bireylerden oluşmaktadır. 225 kişi katılım sağlamıştır. Katılımcıların 122' si kadın, 103'ü ise erkeklerden oluşmaktadır. Kullanılan veri araçları Somatik Duygusal Çatışma Ölçeği (SDÇÖ), Rüya Motifleri Ölçeği (RMÖ) ve Demografik Bilgi Formudur. Google Forms kullanılarak online anket oluşturulmuştur. Veriler kolayda örnekleme ve kartopu örnekleme yöntemiyle elde edilmiştir. Toplanan veriler SPSS-27 programı ile analiz edilmiştir. Rüya Motifleri ve Somatik Duygusal Çatışma arasındaki ilişki Pearson Korelasyon Analizi kullanılarak; demografik değişkenlerle ilişkiler için Bağımsız Örneklem T-Testi kullanılarak hesaplanmıştır. Rüya Motifleri ile Somatik Duygusal Çatışma arasında belirti sıklığı, şiddeti ve bu belirtileri ortaya çıkaran öfke duygusu arasında orta düzeyde; Depresyon duygusuyla arasında ise düşük düzeyde pozitif yönlü ve anlamlı ilişkiler bulunmuştur. Kaygı duygusu ile anlamlı bir ilişki saptanmamıştır. Somatik Duygusal Çatışmanın sıklık puanları kadın katılımcılarda, erkek katılımcılara kıyasla anlamlı derecede daha yüksek bulunmuştur. Şiddet (SDÇÖ-Şiddet) puanlarının da kadın katılımcılarda, erkek katılımcılara göre anlamlı düzeyde daha yüksek olduğu saptanmıştır. Son olarak, öfke (SDÇÖ-Öfke) puanları da kadın katılımcılarda erkek katılımcılara göre anlamlı olarak daha yüksek bulunmuştur. Araştırmada elde edilen bulgulara göre rüya motifleri ve somatik duygusal belirtiler arasında anlamlı ilişki bulunmaktadır. Bu verilerin klinik alanda ve pratikte önem arz edeceği düşünülmektedir. Çalışmanın örneklem sayısı genişletilerek tekrarlanması da hem bu çalışma için hem de literatür için destekleyici olacaktır.

Anahtar Kelimeler: Somatizasyon, rüya, rüya motifleri, somatik duygusal çatışma.

DOI: https://doi.org/10.30546/19023.978-9952-8573-9-9.2025.9012.
ISBN: 978-9952-8573-8-2

AN INVESTIGATION INTO THE RELATIONSHIP BETWEEN SOMATIC EMOTION CONFLICT AND DREAM MOTIFS

Abstract

Today, it is stated that somatic symptoms are increasing both in our country and in other eastern societies. Dreams, on the other hand, are a phenomenon that is still in search of meaning today. Although psychological and neurological studies have been conducted on dreams and somatization, the current body of research appears to be insufficient. In this study, the relationship between the two factors that are the reflection of the unconscious is examined. This study was conducted using the quantitative research method. The sample consists of individuals between the ages of 18-65 living in Turkey. 225 people participated. 122 of the participants are women and 103 are men. The data tools used are the Somatic Emotional Conflict Scale (SECS) the Dream Motifs Scale (DMS) and the Demographic Information Form. Online survey was created using Google Forms. The data was obtained by convenience sampling and snowball sampling. The collected data were analyzed with the SPSS-27 program. Pearson Correlation Analysis was used to determine the relationship between Dream Motifs and Somatic Emotional Conflict, while the Independent Samples T-Test was used to evaluate associations with demographic data. A moderate positive significant relationship was found between Dream Motifs and Somatic Emotional Conflict in terms of frequency of symptoms, severity, and the feeling of anger; whereas a low positive significant relationship was observed with the feeling of Depression. A meaningful relationship with anxiety has not been determined. Frequency scores of Somatic Emotional Conflict were found to be significantly higher in female participants compared to male participants. It was also determined that the violence (SECS-severity) scores were significantly higher in female participants than in male participants. Finally, anger scores (SECS-Anger) were also found to be significantly higher in female participants than in male participants. According to the findings obtained in the study, there is a significant relationship between dream motifs and somatic emotional symptoms. It is thought that this data will be important in the clinical field and in practice. Repeating the study by expanding the number of samples will also be supportive for both this study and the literature.

Key words: Somatization, dream, dream motifs, somatic emotional conflict.

DOI: https://doi.org/10.30546/19023.978-9952-8573-9-9.2025.9012.
ISBN: 978-9952-8573-8-2

SAĞLIK ÇALIŞANLARINDA ÖRGÜTSEL SOSYALLEŞMENİN ÖRGÜTSEL VATANDAŞLIK DAVRANIŞLARINA ETKİSİ

Öğr. Gör. Dr. Muhammet YÜKSEL, Dr. Öğr. Üyesi Ayşe Nihan ARIBAŞ

Ondokuz Mayıs Üniversitesi, Terme Meslek Yüksekokulu
ORCID ID: https://orcid.org/0000-0002-6099-0160
Aksaray Üniversitesi, Sağlık Hizmetleri Meslek Yüksekokulu
ORCID ID: https://orcid.org/0000_0002_5142_874X

Özet

Çalışma, sağlık çalışanlarında örgütsel sosyalleşme sürecinin, örgütsel vatandaşlık davranışları (ÖVD) üzerindeki etkisini incelemektedir. Örgütsel sosyalleşme, yeni gelenlerin bir örgütün normlarını, değerlerini, kültürünü ve gerekli becerilerini öğrenerek ortama uyum sağlamaları anlamına gelmekte olup, örgütsel vatandaşlık davranışları ise çalışanların iş tanımlarının dışına çıkarak, örgütün genel iyiliği için gönüllü olarak gösterdikleri tutumları kapsamaktadır. Bu konu başlıkları örgütsel davranış alanında bilimsel çalışmaların önemli başlıkları olarak düşünülmektedir. Bu amaçla çalışmada Aksaray ilinde görev yapan sağlık çalışanlarının örgütsel sosyalleşme sürecinin, örgütsel vatandaşlık davranışları (ÖVD) üzerindeki etkisi incelenmiş olup, örgütsel sosyalleşmenin örgütsel vatandaşlık davranışı üzerinde olumlu ve orta derecede bir etkisi olduğu tespit edilmiştir. Aynı zamanda araştırmada örgütsel sosyalleşmenin, çalışanların örgütlerine daha güçlü bir bağ kurmasına, bağlılıklarının artmasına ve dolayısıyla daha fazla örgütsel vatandaşlık davranışı sergilemelerine olanak sağladığı sonucuna varılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Örgütsel Sosyalleşme, Örgütsel Vatandaşlık, Sağlık Çalışanları.

THE EFFECT OF ORGANIZATIONAL SOCIALIZATION ON ORGANIZATIONAL CITIZENSHIP BEHAVIOURS IN HEALTH WORKERS

Abstract

The study examines the effect of organizational socialization process on organizational citizenship behaviours (OCB) in healthcare workers. Organizational socialization means adapting newcomers to the environment by learning an organization's norms, values, culture, and necessary skills. Organizational citizenship behaviours include the attitudes that employees voluntarily show for the general good of the organization by going beyond their job descriptions. These topics are considered important in scientific studies on organizational behaviour. For this purpose, in this study, the effect of organizational socialization process on organizational citizenship behaviours (OCB) of healthcare professionals working in Aksaray province was examined, and it was determined that organizational

socialization has a positive and moderate effect on organizational citizenship behaviour. At the same time, it was concluded that organizational socialization enables employees to establish a stronger bond with their organizations, to increase their loyalty, and thus to exhibit more organizational citizenship behaviours.

Keywords: Organizational Socialization, Organizational Citizenship, Health Workers.

GİRİŞ

Günümüz sağlık sektöründe dinamik çalışma koşulları, yüksek stres düzeyi ve sürekli değişen hasta ihtiyaçları, sağlık çalışanlarının yalnızca teknik yeterliliklerini değil, aynı zamanda örgütsel bağlamda sergiledikleri tutum ve davranışları da ön plana çıkarmaktadır (Falce vd., 2023: 2-11). Bu çerçevede, örgütsel vatandaşlık davranışları (ÖVD), kurumun resmi görev tanımları dışında kalan; ancak örgütün etkinliği ve işleyişi açısından hayati önem taşıyan gönüllü davranışları ifade etmektedir (Reichers, 1985: 466-476; Karabey ve İşcan, 2007: 231-241). Sağlık hizmetlerinin doğası gereği, çalışanlar arasında iş birliği, sorumluluk paylaşımı ve empati gibi niteliklerin var olması, ÖVD'nin kurumsal başarıya olan katkısını daha da belirginleştirmektedir (Prottas ve Nummelin, 2018: 410424). Öte yandan, bireyin kuruma uyum sağlaması, değerlerini benimsemesi ve kurumsal normlara entegre olması süreci olan örgütsel sosyalleşme, çalışanların kurumsal aidiyet geliştirmesinde ve davranışlarının şekillenmesinde belirleyici bir rol üstlenmektedir (Aliyev, 2014: 132-137). Bu süreç, sadece yeni işe başlayan çalışanlarla sınırlı olmayıp, sürekli dönüşen sağlık ortamında tüm çalışanların kurumsal adaptasyonunu kapsamaktadır. Bu bağlamda, sağlık çalışanlarının örgütsel sosyalleşme düzeylerinin, ÖVD üzerinde nasıl bir etkide bulunduğunu anlamak, hem kuramsal hem de uygulamalı düzeyde önemli bir boşluğu dolduracağı düşünülmektedir. Bu amaçla çalışmada, sağlık çalışanlarında örgütsel sosyalleşmenin, örgütsel vatandaşlık davranışlarına olan etkisi incelenmekte olup, Örgütsel Sosyalleşmenin Örgütsel Vatandaşlık Davranışı üzerinde olumlu ve orta derecede etkisi olduğu tespit edilmiştir.

KAVRAMSAL ÇERÇEVE

Örgütsel Sosyalleşme Ve Örgütsel Vatandaşlık Davranışları

Modern örgütler, sadece performans göstergeleriyle değil, aynı zamanda çalışanlarının gönüllü katkıları ve örgütsel değerlerle ne derece bütünleştiğiyle de değerlendirilmektedir (Reichers, 1985: 466-476). Örgütsel yaşamda bireylerin kuruma adaptasyonu ve kurum değerlerini benimsemesi, hem bireysel başarı hem de örgütsel etkinliğin temelini oluşturmaktadır (Chao vd., 1994: 730-743; Yılmaz ve Çetinel, 2015; 212-219). Bu süreç ise örgütsel sosyalleşme kavramının örgütler açısından önemli bir kavram olduğunu göstermektedir (Memduhoğlu, 2008: 152-153). Örgütsel sosyalleşme, yeni katılan bir çalışanın kurumun normlarını, değerlerini, çalışma biçimlerini ve kültürel kodlarını öğrenerek örgüte entegre olma sürecidir (Fang vd., 2011: 128-134). Bu süreç, sadece formal eğitim ve oryantasyon programlarıyla sınırlı kalmayıp, aynı zamanda meslektaşlarla etkileşim, gözlem ve

DOI: https://doi.org/10.30546/19023.978-9952-8573-9-9.2025.9012.
ISBN: 978-9952-8573-8-2

deneyim yoluyla da gerçekleşebilmektedir. Etkili bir örgütsel sosyalleşme, çalışanın iş tatminini artırmakta, rol belirsizliğini azaltmakta ve örgüte olan bağlılığını güçlendirmektedir (Araza vd., 2013: 5559-5567). Bu sayede, çalışanlar kendilerini kurumun bir parçası olarak hissedebilmekte ve işlerine daha fazla anlam yükleyebilmektedir.

Örgütsel sosyalleşmenin başarıyla tamamlanması, genellikle örgütsel vatandaşlık davranışlarının ortaya çıkışını teşvik etmektedir. Örgütsel vatandaşlık davranışları (ÖVD), çalışanların resmi görev tanımlarının ötesinde, gönüllü olarak sergiledikleri, örgütün genel refahına ve etkinliğine katkıda bulunan davranışlar olarak tanımlanabilir (Organ, 2018; 295-306). Bu davranışlar, örgüt için hayati öneme sahip olmakla birlikte, çalışanların birbirlerine yardım etmek, pozitif bir iş ortamı meydana getirmek, kaynakları verimli kullanmak veya örgütsel imajı korumak gibi davranışlar örgütsel vatandaşlık davranışları kapsamına girmektedir (Soelton, 2023: 240-245). Bu tür davranışlar, çalışma arkadaşları arasında işbirliğini artırmakta, örgütsel verimliliği yükseltmelte ve kurum kültürünü zenginleştirmektedir.

Örgütsel sosyalleşme ile örgütsel vatandaşlık davranışları arasında güçlü ve pozitif bir ilişki bulunmaktadır (Ahmadi vd., 2011: 395-406). Örgütsel sosyalleşme, bireyin örgüt içindeki rolünü, değerleri ve normları öğrenme sürecini ifade ederken; örgütsel vatandaşlık davranışları, çalışanın resmi görev tanımının ötesine geçerek örgüte katkı sağlayan gönüllü eylemlerini içermektedir (Çalık, 2006: 1-10). İyi sosyalleşmiş çalışanlar, örgütün hedeflerini ve değerlerini içselleştirdiği için, örgütsel vatandaşlık davranışları sergilemeye daha yatkın olmaktadırlar (Chao vd., 1994: 730-743; Karabey ve İşcan, 2007: 231-241). Sosyalleşme süreci boyunca edinilen bilgiler ve geliştirilen aidiyet duygusu, çalışanların gönüllü olarak örgüte katkıda bulunma isteğini artırmaktadır. Aynı zamanda bu durum, örgüt içinde karşılıklı güven ve işbirliği ortamının güçlenmesine de yol açmaktadır (Ergün ve Taşgit, 2011: 98-101). Araştırmalar, etkili sosyalleşme uygulamalarının, çalışanların örgüte daha hızlı uyum sağlamasını ve bu uyum sürecinin sonucunda vatandaşlık davranışlarının sıklığında anlamlı artışlar olduğunu göstermektedir (Ge vd., 2010: 167-179; Ahmadi vd., 2011: 395-406; Balcı vd., 2012: 73-74; Othman, 2018: 109-110). Özellikle açık iletişim, destekleyici liderlik, sosyal öğrenme olanakları ve mentorluk ilişkileri, çalışanların örgüt kültürünü içselleştirmesine katkı sağlamakta ve böylece çalışanlar, yalnızca işlerini yapmakla kalmamakta, aynı zamanda örgütün misyon ve vizyonuna gönüllü olarak katkı sunma eğiliminde bulunmaktadır (Organ, 2018; 295-306). Örgütsel sosyalleşme, çalışanların sadece görevlerini yerine getiren bireyler olmaktan öte, örgütün başarısı için gönüllü olarak çaba gösteren aktif vatandaşlara dönüşmelerini sağlayan kritik bir süreç olmakla birlikte, bu entegrasyon, örgütlerin rekabet avantajı elde etmelerinde ve sürdürülebilir başarıya ulaşmalarında kilit rol oynamaktadır (Ergün ve Taşgit, 2011: 98-101).

DOI: https://doi.org/10.30546/19023.978-9952-8573-9-9.2025.9012.
ISBN: 978-9952-8573-8-2

YÖNTEM

Araştırmanın Amacı

Bu araştırmanın temel amacı, sağlık sektöründe görev yapan çalışanların örgüt içi sosyalleşmenin, örgütsel vatandaşlık davranışları üzerindeki etkisini incelemektir. Sağlık hizmetlerinin doğası gereği yüksek stres, hızlı karar alma ve multidisipliner ekip çalışmasını içermesi, çalışanların örgüte uyum süreçlerinin ve gönüllü katkı düzeylerinin daha kritik hale gelmesine neden olmaktadır. Literatürde, sağlık çalışanlarının örgütsel sosyalleşme deneyimlerinin, örgütsel vatandaşlık davranışları üzerindeki etkisini konu alan nitel çalışmaların sınırlı sayıda olduğu dikkat çekmektedir. Özellikle çalışanların kendi anlatıları üzerinden anlam dünyalarının keşfedildiği ve örgütle olan etkileşimlerinin davranışsal sonuçlarının kavrandığı çalışmaların eksikliği, bu alanın daha fazla keşfedilmesi gerektiğini göstermektedir. Dolayısıyla bu çalışmada, sağlık sektöründeki sosyalleşmenin, çalışanların örgüte olan gönüllü katkılarını nasıl şekillendirdiği sorusuna odaklanılarak, alana özgü veriler sunulması amaçlanmaktadır.

Araştırmanın Evren ve Örneklemi

Araştırmanın evreni: Aksaray ilindeki özel bir hastahanede tıbbi sekreter, hemşire ve doktor olarak çalışan 164 kişi oluşturmaktadır. Örneklem seçilmeyerek, evrenin tamamına ulaşılmaya çalışılmıştır. Anket dağıtılan 164 çalışandan 139'u geri dönüş yapmış ve geri dönüş oranı ise yaklaşık % 85 olduğu görülmüştür. Anketlerin, sadece 122'si düzgün (kabul edilebilir) bir şekilde doldurulmuş olup, değerlendirilmeye alınmıştır.

Veri Toplmam Araçları

Veriler; Demografik bilgi ifadeleri, Örgütsel Sosyalleşme Ölçeği ve Örgütsel Vatandaşlık Davranışları Ölçeği kullanılarak 3 bölümden oluşan anket formu ile toplanmıştır**.**

Demografik Bilgi Formu: İlk bölüm, katılımcıların yaş, cinsiyet, medeni durum, mesleği, çalışma süresi, aile içi ilişki durumları, çalışma arkadaşları ilişki durumu şeklinde sosyo-ekonomik özelliklerini içeren 7 sorudan oluşmaktadır.

Örgütsel Sosyalleşme Ölçeği: İkinci bölüm, katılımcıların örgütsel sosyalleşme düzeylerini ölçmek amacıyla Chao ve diğerleri (1994) tarafından geliştirilen ve 12 maddeden oluşan "Örgütsel Sosyalleşme Ölçeği" kullanılmıştır. Ankette yer alan örnek maddeler, "Çalıştığım kurumun amaç ve hedeflerini biliyorum", "Kurumda kabul edilen değer ve davranış kalıplarına göre nasıl hareket edeceğimi biliyorum" biçimindedir.

Örgütsel Vatandaşlık Ölçeği; Organ (1988) tarafından ortaya çıkarılmış olan örgütsel vatandaşlık davranışı boyutlarını temel alarak Vey ve Campbell (2004) ve Williams, S. ve Shiaw (1999) 'ın çalışmalarından yararlanılarak Basım ve Şeşen (2006) tarafından geliştirilmiş bir ölçektir. Ölçek; gönüllülük, yardımseverlik, hukuka saygı, paylaşımcılık ve uyum olmak üzere 5 boyuttan ve 19

DOI: https://doi.org/10.30546/19023.978-9952-8573-9-9.2025.9012.
ISBN: 978-9952-8573-8-2

ifadeden oluşmaktadır. Soru maddelerine göre 6., 7., 15., 16., 17. ve 19. maddeler çalışanın "gönüllülük" yaklaşımını, 1., 2., 3., 10. maddeler çalışanın "yardımseverlik" yaklaşımını, 8., 9., ve 11. maddeler çalışanın "hukuka saygı" yaklaşımını, 4., 5 ve 8. maddeler çalışanın "paylaşımcılık" yaklaşımını ve 12., 13., 14. ve 18. maddeler çalışanın "uyum" yaklaşımını temsil etmektedir. Ölçekte beşli likert tipinde (1: Hiçbir zaman; 5: Çok sık) hazırlnamış maddeler yer almaktadır.

Örgütsel vatandaşlık ölçeğinden alınabilecek en düşük puan 30 ve en yüksek puan 95'tir. Çalışanların örgütsel vatandaşlık ölçeğinden aldıkları puan ortalaması ise 77,08'dir. Bu durumda çalışanların yüksek sayılabilecek bir örgütsel vatandaşlık davranışı sergilediği söylenebilir. Örgütsel sosyalleşme ölçeğinden alınabilecek en düşük puan 18 ve en yüksek puan 60'tır. Çalışanların örgütsel sosyalleşme ölçeğinden aldıkları puan 47,62 olup, bu durumda çalışanların yüksek örgütsel sosyalleşme davranışı sergilediği söylenebilir.

Tablo 1. Tanımlayıcı İstatistikler

	N	Minimum	Maximum	Mean	Std. Deviation
gönüllük_v	122	7,00	30,00	23,1639	3,83839
yardımsever_v	122	5,00	20,00	16,6066	2,26200
paylaşımcılık_v	122	2,00	10,00	8,6803	1,20787
hukuk_v	122	4,00	15,00	12,7049	1,81677
uyum_v	122	5,00	20,00	15,9262	2,61644
Valid N (listwise)	122				

Tanımlayıcı istatistik verilerine göre çalışanların genel olarak yüksek uyum, hukuka saygı, paylaşımcılık, yardımseverlik ve gönüllülük davranışı sergilediği söylenebilir.

Verilerin değerlendirilmesinde tanımlayıcı istatistikler, Korelasyon Testi, Anova Testi, ve Regresyon Testi kullanılmıştır.

BULGULAR

Çalışanların frekans analizi sosyo-demografik bulgularına göre; çalışanların %45,1'i 25-32 yaş aralığındadır. Çalışanların %81,1'i kadın olup, %72,1'i evlidir. Çalışanların %36,1'i tıbbı sekreter, % 34,4'ü hemşire ve %29,5 'u doktordur. Çalışanların %50'si 10 seneden fazladır görev yapmakta olup %32,8'i ise 5-10 yıllık çalışma hayatına sahiptir. Çalışanların %84,4'ünün aile içi ilişkileri iyi ve % 75,4 'ünün çalışma arkadaşlarıyla ilişkileri iyi durumdadır.

DOI: https://doi.org/10.30546/19023.978-9952-8573-9-9.2025.9012.
ISBN: 978-9952-8573-8-2

Ölçeklerin güvenirliğinin değerlendirilebilmesi için yapılan güvenirlik analizi sonuçlarına göre; Örgütsel Sosyalleşme Ölçeğinin güvenilirliği (Cronbach's Alpha) 0.914, Örgütsel Vatandaşlık Ölçeğinin güvenilirliği (Cronbach's Alpha) 0.927 olarak bulunmuştur. Ölçeklerin oldukça güvenilir oldukları söylenebilir. İleri analizler için yapılan normallik analizi sonuçlarına göre her iki ölçeğin de çarpıklık ve basıklık değerleri -1,5 ve +1,5 aralığında olup normal dağılıma uygun olarak bulunmuştur. Ölçeklerin oldukça güvenilir oldukları söylenebilir. Analiz türünün belirlenebilmesi için yapılan normallik analizi bulgularına göre bütün ölçeklerin çarpıklık ve basıklık değerleri-1.5 ile 1,5 arasında olduğundan bütün ölçeklerin normallik varsayımını sağladığı söylenebilmektedir. Tabachnick ve Fidell (2013) `e göre verilerin normal dağılım göstermesi için çarpıklık ve basıklık değerlerinin -1,5 ile +1,5 arasında olmaları gerekmektedir.

Yapılan farklılık analizi sonuçlarına göre yaş, cinsiyet, meslek, medeni durum, çalışma süresi ve aile içi ilişkiler demografik değişkenleri ile örgütsel sosyalleşme ve örgütsel vatandaşlık davranışları arasında istatistiksel olarak anlamlı bir fark bulunmamıştır. Çalışma arkadaşları ile ilişkiler demografik değişkeni ile örgütsel sosyalleşme ve örgütsel vatandaşlık davranışı arasında istatistiksel olarak anlamlı fark bulunmuştur.

Korelasyon analizi, değişkenler arasındaki ilişkileri anlamak için kullanılır ve korelasyon katsayısı, +1 ile -1 arasında değerler alır. Pozitif bir katsayı, bir değişkende artış olduğunda diğerinde de artış olduğunu gösterirken, negatif bir katsayı, bir değişkende artış olduğunda diğerinde azalış olduğunu ifade eder. Bu katsayı 0 olduğunda hiç ilişki olmadığını 0,30'dan küçük olduğunda zayıf ilişki olduğunu, 0,30 ila 0,70 arası olduğunda orta düzeyde ilişki olduğunu 0,70'den büyük: olduğunda yüksek düzeyde ilişki olduğunu ve +1 veya -1 olduğunda ise mükemmel ilişki olduğunu ifade eder (Büyüköztürk, 2011: 32). Yapılan korelasyon analizi sonuçlarına göre; örgütsel vatandaşlık davranışı ile örgütsel sosyalleşme arasında istatistiksel olarak anlamlı pozitif yönlü orta şiddette bir ilişki vardır (r=0,695; p<0,001). Ayrıca örgütsel vatandaşlık davranışı ölçeğinin alt boyutları ile örgütsel sosyalleşme arasındaki korelasyon analizi sonuçlarına bakıldığında; en yüksek korelasyonun gönüllülük alt boyutunda olduğu görülmektedir (r=0,653).

Tablo 2. Örgütsel Sosyalleşme ve Örgütsel Vatandaslık Davranışları Alt Boyutları Arasındaki İlişkiye Ait Korelasyon Sonuçları

		örg_sosyal	gönüllük_v	yardımsever_v	paylaşımcılık_v	hukuk_v	uyum_v
örg_sosyal	Pearson Correlation	1	,653**	,517**	,594**	,492**	,593**
	Sig. (2-tailed)		,000	,000	,000	,000	,000
	N	122	122	122	122	122	122
gönüllük_v	Pearson Correlation	,653**	1	,519**	,644**	,540**	,711**

DOI: https://doi.org/10.30546/19023.978-9952-8573-9-9.2025.9012.
ISBN: 978-9952-8573-8-2

	Sig. (2-tailed)	,000		,000	,000	,000	,000
	N	122	122	122	122	122	122
yardımsever_v	Pearson Correlation	,517**	,519**	1	,722**	,657**	,535**
	Sig. (2-tailed)	,000	,000		,000	,000	,000
	N	122	122	122	122	122	122
paylaşımcılık_v	Pearson Correlation	,594**	,644**	,722**	1	,687**	,701**
	Sig. (2-tailed)	,000	,000	,000		,000	,000
	N	122	122	122	122	122	122
hukuk_v	Pearson Correlation	,492**	,540**	,657**	,687**	1	,567**
	Sig. (2-tailed)	,000	,000	,000	,000		,000
	N	122	122	122	122	122	122
uyum_v	Pearson Correlation	,593**	,711**	,535**	,701**	,567**	1
	Sig. (2-tailed)	,000	,000	,000	,000	,000	
	N	122	122	122	122	122	122

**. Korelasyon 0,01 düzeyinde anlamlıdır

Örgütsel sosyalleşmenin örgütsel vatandaşlık davranışlarını etkisini belirlemek üzere yapılan regresyon analizi için bir ön hipotez oluşturulmuş ve buna göre bir kontrol sağlanmıştır:

- H0: Örgütsel sosyalleşme örgütsel vatandaşlık davranışını etkilemektedir.
- Bağımlı Değişken: Örgütsel Vatandaşlık Davranışları, Bağımsız değişken: Örgütsel Sosyalleşme

Regresyon analizi sonuçlarına bakıldığı zaman Örgütsel Sosyalleşmenin Örgütsel Vatandaşlık Davranışı üzerinde olumlu ve orta derecede etkisi olduğu tespit edilmiştir. Buna göre model anlamlıdır ve hipotez kabul edilmiştir. Örgütsel sosyalleşmenin örgütsel vatandaşlık üzerinde etkisi olduğu söylenebilir.

DOI: https://doi.org/10.30546/19023.978-9952-8573-9-9.2025.9012.
ISBN: 978-9952-8573-8-2

Tablo 3. Örgütsel Sosyalleşme ve Örgütsel Vatandaslık Davranışları Arasındaki İlişkiye Ait Regresyon Sonuçları

ANOVA[a]

Model		Sum of Squares	df	Mean Square	F	Sig.
1	Regression	5653,739	1	5653,739	112,003	,000[b]
	Residual	6057,441	120	50,479		
	Total	11711,180	121			

a. Bağımlı Değişken: Örgütsel Vatandaşlık Davrnışları

b. Bağımsız Değişken: Örgütsel Sosyalleşme

R square değeri 0,483 olarak hesaplanmıştır. Buna göre örgütsel sosyalleşme örgütsel vatandaşlık davranışı varyansının % 48'ini açıklamaktadır. R^2 değerinin %50'ye yakın olması oldukça makul ve anlamlı kabul edildiğinden örgütsel sosyalleşme örgütsel vatandaşlık davranışı varyansının makul ve anlamlı olduğu sonucuna varılmıştır.

Tablo 3. Örgütsel Sosyalleşme ve Örgütsel Vatandaslık Davranışları Arasındaki Varyans Sonuçları (R square)

Model Summary

Model	R	R Square	Adjusted R Square	Std. Error of the Estimate
1	,695[a]	,483	,478	7,10483

a. Predictors: (Constant), örg_sosyal

SONUÇ

Bu araştırma, Aksaray ilindeki özel bir hastanede görev yapan sağlık çalışanlarının örgütsel sosyalleşme düzeylerinin, örgütsel vatandaşlık davranışları üzerindeki etkisini belirlemek amacıyla gerçekleştirilmiştir. Araştırma bulguları, sağlık çalışanlarının genel olarak yüksek düzeyde örgütsel sosyalleşme ve örgütsel vatandaşlık davranışı sergilediklerini ortaya koymuştur. Regresyon analizine göre örgütsel sosyalleşme, örgütsel vatandaşlık davranışlarının %48,3'ünü açıklamakta olup bu ilişki istatistiksel olarak anlamlı düzeydedir.

Elde edilen sonuçlar, sağlık çalışanlarının kurumlarına yönelik gönüllülük, yardımseverlik, paylaşımcılık, hukuka saygı ve uyum gibi vatandaşlık davranışlarını sergilemelerinde, örgüt içinde nasıl sosyalize edildiklerinin belirleyici rol oynadığını göstermektedir. Özellikle korelasyon

DOI: https://doi.org/10.30546/19023.978-9952-8573-9-9.2025.9012.
ISBN: 978-9952-8573-8-2

analizinde, örgütsel sosyalleşme ile gönüllülük davranışları arasındaki yüksek ilişki katsayısı (r=0,653), sağlık çalışanlarının kendi rollerini ve örgütsel değerleri içselleştirdikçe, örgüte gönüllü katkı sunma eğilimlerinin arttığını göstermektedir.

Demografik değişkenlerle örgütsel davranışlar arasındaki ilişkiler incelendiğinde, yalnızca çalışma arkadaşlarıyla olan ilişkilerin örgütsel vatandaşlık davranışları ve sosyalleşme düzeyleri üzerinde anlamlı bir etkisi olduğu saptanmıştır. Bu sonuç, örgütsel vatandaşlık davranışlarının yalnızca bireysel faktörlere değil, aynı zamanda sosyal ilişkiler bağlamında şekillendiğini ortaya koymaktadır.

Sonuç olarak, sağlık kurumlarında çalışanların örgüte etkili biçimde entegre edilmesi, sadece teknik işleyişin sürekliliği için değil; aynı zamanda çalışan bağlılığı, gönüllülük temelindeki katkılar ve örgütsel aidiyetin pekişmesi açısından da kritik bir faktördür. Bu bağlamda, örgütlerin sosyalleşme süreçlerini yapılandırmaları; rehberlik, mentorluk ve kültürel aktarımı içeren ve örgütsel vatandaşlık davranışlarını (ÖVD) etkileyen kapsayıcı stratejiler geliştirmeleri önem arz etmektedir.

Kaynakça

Ahmadi, F., Salavati, A., Sheikhesmaeili, S. & Mirzaei, M. (2011). Örgütsel sosyalleşmenin (ÖG) örgütsel vatandaşlık davranışı (ÖVD) üzerindeki etkileri. *IJCRB* , *3* (5), 395-406.

Aliyev, Y. (2014). Örgütsel sosyalleşme ve örgütsel özdeşleşme arasındaki ilişki: Bir araştırma. *Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, *1*(37), 131-149.

Araza, A., Aslan, G., & Bulut, Ç. (2013). Örgütsel sosyalleşme, bir literatür taraması. *Journal of Yaşar University*, *8*(32), 5556-5582.

Balcı, A., Baltacı, A., Fidan, T., Cereci, C., & Acar, U. (2012). Örgütsel sosyalleşmenin, örgütsel özdeşleşme ve örgütsel vatandaşlıkla ilişkisi: İlköğretim okulu yöneticileri üzerinde bir araştırma. *Eğitim Bilimleri Araştırmaları Dergisi*, *2*(2), 47-74.

Basım, H., & Şeşen, H. (2006). Örgütsel vatandaşlik davranişi ölçeği uyarlama ve karşilaştirma çalişmasi. *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, *61*(4), 83-101.

Büyüköztürk, Ş. (2011). Veri analizi el kitabı. Ankara: Pegem A Yayıncılık.

Chao, G. T., O'Leary-Kelly, A. M., Wolf, S., Klein, H. J., & Gardner, P. D. (1994). Organizational socialization: Its content and consequences. *Journal of Applied psychology*, *79*(5), 730-743.

Çalık, C. (2006). Örgütsel sosyalleşme sürecinde eğitimin değişen rolü ve önemi. *Kastamonu Education Journal*, *14*(1), 1-10.

Ergün, E., & Taşgit, Y. E. (2011). Örgütsel sosyalleşme taktiklerinin sosyalleşme çıktıları üzerindeki etkisine yönelik bir araştırma. *Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, (31), 97-112.

Falce, J. L. L., Santos, C. B., Muylder, C. F. D., Verwaal, E., & Guimaraes, L. D. V. M. (2023). Influence of burnout on the organizational commitment of healthcare professionals. *Revista de Administração de Empresas, 63*(3), 1-19.

Fang, R., Duffy, M. K., & Shaw, J. D. (2011). The organizational socialization process: Review and development of a social capital model. *Journal of management*, *37*(1), 127-152.

Ge, J., Su, X., & Zhou, Y. (2010). Organizational socialization, organizational identification and organizational citizenship behavior: An empirical research of Chinese high-tech manufacturing enterprises. *Nankai Business Review International*, *1*(2), 166-179.

Karabey, C. N., & İşcan, Ö. F. (2007). Örgütsel özdeşleşme, örgütsel imaj ve örgütsel vatandaşlik davranişi ilişkisi: Bir uygulama. *Atatürk Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, *21*(2), 231-241.

Memduhoğlu, H. B. (2008). Örgütsel sosyalleşme ve Türk eğitim sisteminde örgütsel sosyalleşme süreci. *Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, *5*(2), 137-153.

Organ, D. W. (1988), Organizational citizenship behavior: the good soldier syndrome (Lexington, England: Lexington Books).

Organ, D. W. (2018). Organizational citizenship behavior: Recent trends and developments. *Annual Review of Organizational Psychology and Organizational Behavior*, *5*(1), 295-306.

Othman, W. M. (2018). Organizational socialization and its reflections on the organizational citizenship behavior/an exploratory study of a sample of ıcrc officials. *Polytechnic Journal*, *8*(1), 94-110.

Prottas, D. J., & Nummelin, M. R. (2018). Behavioral integrity, engagement, organizational citizenship behavior, and service quality in a healthcare setting. *Journal of Healthcare Management*, *63*(6), 410-424.

Reichers, A. E. (1985). A review and reconceptualization of organizational commitment. *Academy of management review*, *10*(3), 465-476.

Soelton, M. (2023). Conceptualizing organizational citizenship behavior and learning organization in the labor sector. *Jurnal Organisasi Dan Manajemen*, *19*(1), 239-255.

Tabachnick, B. G., & Fidell, L. S. (2013). Using multivariate statistics (6. Baskı). Pearson Education, Inc

Vey, M. A., & Campbell, J. P. (2004), ln.role or extra.role organization al citizenship behavior: which are we measuring, *Human Performance*, *17*(1): 119-135.

Wıllıams, S., & Shıaw, W. T. (1999), Mood and organizational citizenship behavior: the effects of positive affect on employee ocb ıntentions, *The Journal of Psychology*, *133*(6): 656- 668.

Yılmaz, S. E., & Çetinel, E. (2015). Örgütsel ölüm: Adaptasyon teorileri bağlamında bir değerlendirme. *Çankırı Karatekin Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, *6*(1), 211-230.

DOI: https://doi.org/10.30546/19023.978-9952-8573-9-9.2025.9012.
ISBN: 978-9952-8573-8-2

MENGEN TÜRKBEYLİ CAMİ VE ÇEŞMESİ

Arş. Gör. Ramazan GÜLER

Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi, Mimarlık ve Güzel Sanatlar Fakültesi
ORCID ID: https://orcid.org/0000-0002-2234-3472

Özet

Mengen, tarih öncesi dönemlerden itibaren birçok medeniyete ev sahipliği yapmış kadim bir yerleşim yeridir. Günümüzde ise özellikle aşçılık ve gastronomi alanındaki ünüyle ön plana çıkmaktadır. Ancak ilçenin tarihî ve kültürel kimliğini yansıtan mimari miras unsurları üzerine yeterli sayıda bilimsel çalışma bulunmamaktadır. Bu çalışma, Mengen ilçe merkezinde yer alan ve anıtsal nitelik taşıyan "Türkbeyli Divan Cami ve Çeşmesi"ni, Türk-İslam mimarisi bağlamında ele almaktadır. Yapılar, adlarını hem bulundukları Türkbeyli Mahallesi'nden hem de Osmanlı döneminde uygulanan idarî birimlerden biri olan "divan" sisteminden almaktadır. 2005 yılında tescil edilen cami, 2008 yılında onarılmıştır. Kitabesi tahrip olduğu için inşa tarihi kesin olarak bilinmemekle birlikte, Kültür ve Turizm Bakanlığı verilerine göre çeşme H. 1328 (M. 1910) yılında inşa edilmiştir. Bu doğrultuda cami de 19. yüzyıl sonları ile 20. yüzyıl başlarına tarihlendirilmektedir. Cami, kuzey-güney doğrultusunda dikdörtgen planlı olup; içten sekizgen formlu ahşap tavanla örtülü, dıştan ise kırma çatılıdır. Ahşap minaresi doğrudan çatıdan yükselmekte olup, tek şerefelidir. Çeşme ise dikdörtgen formda tasarlanmış ve cami avlusunun güney duvarına bitişik şekilde konumlandırılmıştır. Her iki yapı da cephe düzeni, plan kurgusu, inşa teknikleri ve süsleme unsurları açısından yerinde incelenmiş; mimari özellikleri analiz edilerek bölgesel mimariyle karşılaştırmalı olarak değerlendirilmiştir. Bu çalışma, söz konusu yapıların mimari ve kültürel değerlerini ortaya koyarak Mengen'in kültürel mirasına katkı sunmayı ve bu alandaki literatür boşluğunu doldurmayı amaçlamaktadır.

Anahtar Kelimeler: Mengen, Türkbeyli, Cami, Çeşme, Kültürel Miras

MENGEN TURKBEYLI MOSQUE and FOUNTAIN

Abstract

Mengen is an ancient settlement that has hosted numerous civilizations since prehistoric times. Today, it is especially known for its fame in the fields of cooking and gastronomy. However, there is a lack of sufficient scientific research focusing on the architectural heritage elements that reflect the district's historical and cultural identity. This study examines the monumental "Türkbeyli Divan Mosque and Fountain," located in the center of Mengen, within the context of Turkish-Islamic architecture. The structures derive their names both from the Türkbeyli neighborhood where they are situated and from the Ottoman administrative division known as the "divan" system. The mosque, registered in 2005,

DOI: https://doi.org/10.30546/19023.978-9952-8573-9-9.2025.9012.
ISBN: 978-9952-8573-8-2

was restored in 2008. Although the inscription on the fountain is damaged and the exact construction date is unknown, according to the Ministry of Culture and Tourism, the fountain was built in H.1328 (1910 AD). Accordingly, the mosque is dated to the late 19th and early 20th centuries. The mosque has a rectangular plan aligned north-south, featuring an octagonal wooden ceiling interior and a hipped roof exterior. Its wooden minaret rises directly from the roof and has a single balcony. The fountain is designed in a rectangular form and is located adjacent to the south wall of the mosque courtyard. Both structures were examined on site regarding their façade organization, plan layout, construction techniques, and decorative elements; their architectural features were analyzed and comparatively evaluated within the regional architectural context. This study aims to reveal the architectural and cultural values of these structures, contributing to the cultural heritage of Mengen and filling an important gap in the literature.

Keywords: Mengen, Türkbeyli, Mosque, Fountain, Cultural Heritage

DOI: https://doi.org/10.30546/19023.978-9952-8573-9-9.2025.9012.
ISBN: 978-9952-8573-8-2

GELECEĞİN SPOR PROFESYONELLERİ VE YAPAY ZEKÂ: BİLGİ, FARKINDALIK VE TUTUM ANALİZİ (AMASYA ÖRNEĞİ)

Dr. İskender GÜLER

Amasya Üniversitesi Eğitim Fakültesi, Amasya/TURKİYE, ORCID: 0000-0001-8792-7690

Özet

Bu araştırmanın amacı, spor bilimleri fakültelerinde öğrenim gören öğrencilerin yapay zekâya yönelik bilgi, farkındalık ve tutum düzeylerini belirlemek ve bu düzeylerin demografik değişkenlere göre farklılık gösterip göstermediğini incelemektir. Araştırma, 2024-2025 eğitim-öğretim yılında Amasya Üniversitesi Eğitim Fakültesi Beden Eğitimi ve Spor Bölümü'nde öğrenim görmekte olan 70 lisans öğrencisi (40 erkek, 30 kadın) ile yürütülmüştür. Araştırmada nicel araştırma yöntemlerinden tarama modeli kullanılmış; veriler, demografik bilgi formu ve Wang ve ark. (2022) tarafından geliştirilen ve Çelebi ve ark. (2023) tarafından Türkçeye uyarlanan Yapay Zeka Okuryazarlık Ölçeği aracılığıyla çevrimiçi olarak toplanmıştır. Elde edilen veriler doğrultusunda tanımlayıcı istatistikler hesaplanmış, normal dağılıma uygunluk Shapiro-Wilk testi ile değerlendirilmiş, gruplar arası farklılıklar bağımsız örneklem t-testi ve tek yönlü ANOVA ile analiz edilmiştir. Araştırma bulgularına göre, öğrencilerin yapay zekâ okuryazarlık düzeylerinin genel olarak orta seviyede olduğu ve cinsiyet, spor yapma durumu ile sınıf düzeyine göre anlamlı bir fark göstermediği tespit edilmiştir ($p>0.05$). Sonuçlar, spor bilimleri öğrencilerinin yapay zekâya yönelik bilgi ve tutumlarının demografik faktörlerden bağımsız geliştiğini ve eğitim programlarında yapay zekâya ilişkin içeriğin sistematik olarak yer almadığını ortaya koymaktadır. Bu bağlamda, spor bilimleri programlarında yapay zekâya yönelik bilgi ve becerilerin artırılmasına yönelik eğitimsel düzenlemelere ihtiyaç duyulmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Yapay Zekâ, Yapay Zekâ Okuryazarlığı, Tutum, Farkındalık, Üniversite Öğrencileri.

FUTURE SPORTS PROFESSIONALS AND ARTIFICIAL INTELLIGENCE: KNOWLEDGE, AWARENESS, AND ATTITUDE ANALYSIS (THE CASE OF AMASYA)

Abstract

The aim of this study is to determine the levels of knowledge, awareness, and attitudes of students studying in faculties of sports sciences towards artificial intelligence (AI), and to examine whether these levels differ based on demographic variables. The research was conducted with 70 undergraduate students (40 male, 30 female) enrolled in the Department of Physical Education and Sports at Amasya University during the 2024–2025 academic year. A quantitative research design was adopted, utilizing the descriptive survey model. Data were collected online through a demographic information form and the Artificial Intelligence Literacy Scale, which was originally developed by

DOI: https://doi.org/10.30546/19023.978-9952-8573-9-9.2025.9012.
ISBN: 978-9952-8573-8-2

Wang et al. (2022) and adapted into Turkish by Çelebi et al. (2023). Descriptive statistics were calculated, normality was tested using the Shapiro-Wilk test, and group comparisons were performed using independent samples t-test and one-way ANOVA. Findings revealed that students generally demonstrated a moderate level of AI literacy and that there were no statistically significant differences in scores according to gender, physical activity status, or academic year ($p>0.05$). The results indicate that students' knowledge and attitudes toward AI develop independently of demographic variables and that AI-related content is not systematically integrated into the curriculum. Therefore, it is recommended that educational programs in sports sciences include structured modules aimed at enhancing students' knowledge and competencies in artificial intelligence.

Keywords: Artificial Intelligence, Artificial Intelligence Literacy, Attitude, Awareness, University Students.

Giriş

Günümüzde yapay zekâ (YZ) teknolojileri, spor bilimleri alanında performans analizi, sakatlık önleme, antrenman planlaması ve veri temelli karar verme gibi pek çok uygulama alanında kullanılmaktadır. Ancak, spor bilimleri alanında eğitim gören öğrencilerin bu teknolojilere ilişkin bilgi düzeyleri, farkındalıkları ve tutumları yeterince araştırılmamıştır. Gelecekte bu teknolojilerle çalışacak olan spor profesyonellerinin YZ teknolojilerine ne derece hazır oldukları ve bu teknolojilere yönelik yaklaşımları, hem eğitim programlarının geliştirilmesi hem de sektörel entegrasyon açısından önem arz etmektedir. Teknolojik gelişmelerin hızla ilerlemesi, yapay zekâ (YZ) teknolojilerinin farklı disiplinlerde olduğu gibi spor bilimleri alanında da yaygın olarak kullanılmasını mümkün kılmıştır. YZ; büyük veri analizi, öngörüsel modelleme, kişiselleştirilmiş antrenman programları, sakatlık riski tahmini ve performans izleme gibi birçok alanda spor profesyonellerine yeni olanaklar sunmaktadır (Bašić et al., 2021; Claudino et al., 2019). Bu gelişmeler, spor alanında görev yapacak olan bireylerin yalnızca fiziksel ve teorik bilgiyle değil, aynı zamanda teknolojik bilgi ve dijital okuryazarlıkla da donatılması gerekliliğini ortaya koymaktadır.

Yapay zekâ temelli uygulamaların spor performansına katkısı, hem bireysel sporcularda hem de takım sporlarında bilimsel olarak desteklenmektedir. Örneğin; makine öğrenmesi algoritmaları, sporcularda yaralanma risklerini öngörmek, antrenman yüklerini analiz etmek ve oyun stratejilerini geliştirmek amacıyla kullanılmaktadır (Ruddy et al., 2019; Radanliev et al., 2020). Ancak, bu teknolojilerin etkili bir şekilde kullanılabilmesi için alandaki bireylerin YZ hakkında yeterli bilgiye sahip olması ve bu teknolojilere karşı olumlu bir tutum geliştirmesi önemlidir.

Spor bilimlerinde dijitalleşme ve teknolojik gelişmeler, antrenman yöntemlerinden performans analizine kadar pek çok alanı etkilemektedir. Yapay zekâ, bu dönüşümde kilit bir rol oynamakta ve spor profesyonellerinin mesleki donanımına yeni beceriler eklemektedir. Bu nedenle, gelecekte spor alanında çalışacak olan bireylerin yapay zekâya yönelik bilgi, farkındalık ve tutum düzeylerinin

DOI: https://doi.org/10.30546/19023.978-9952-8573-9-9.2025.9012.
ISBN: 978-9952-8573-8-2

belirlenmesi, hem eğitim programlarının güncellenmesi hem de sektördeki dijital dönüşümün sağlıklı bir şekilde yürütülmesi açısından büyük önem taşımaktadır.

Literatürde, öğretmen adayları (Yaman ve Yurdakul, 2020), sağlık bilimleri öğrencileri (Köse ve Bayraktar, 2021) gibi farklı disiplinlerde öğrenim gören bireylerin YZ farkındalıkları üzerine çeşitli çalışmalar yapılmış olsa da, spor bilimleri fakültelerinde öğrenim gören öğrencilerin bu konudaki bilgi düzeyleri ve tutumları sınırlı biçimde ele alınmıştır. Oysa ki spor bilimleri öğrencileri, gelecekte dijital dönüşüm sürecinin doğrudan içinde yer alacak olan spor eğitmenleri, antrenörler ve yöneticiler olarak, bu teknolojilere ne ölçüde hazır oldukları açısından önemli bir araştırma grubunu oluşturmaktadır.

Bu araştırma, spor bilimleri eğitimi görmekte olan öğrencilerin yapay zekâya yönelik bilgi, farkındalık ve tutum düzeylerini inceleyerek, hem akademik hem de uygulamalı spor alanındaki teknoloji entegrasyonu sürecine katkı sağlamayı amaçlamaktadır.

Yöntem

Araştırma Modeli

Bu araştırma, spor bilimleri fakültelerinde öğrenim gören öğrencilerin yapay zekâya yönelik bilgi, farkındalık ve tutum düzeylerini incelemeyi amaçlayan nicel araştırma yöntemi kapsamında tarama (betimsel) model kullanılarak yürütülmüştür. Spor Bilimleri Fakültesi'nde öğrenim görmekte olan lisans öğrencilerinin yapay zekâya yönelik bilgi, farkındalık ve tutum düzeyleri anket yoluyla toplanan veriler aracılığıyla değerlendirilmiştir. Bu model, değişkenler arasındaki ilişkileri açıklamak ve mevcut durumu betimlemek amacıyla tercih edilen yaygın yaklaşımlardan biridir (Karasar, 2022).

Çalışma Grubu (Örneklem)

Araştırmanın çalışma grubunu, 2024-2025 eğitim-öğretim yılında Amasya Üniversitesi Eğitim Fakültesi Beden Eğitimi ve Spor Bölümü'nde öğrenim görmekte olan sağlıklı ve gönüllü 70 (40 erkek, 30 kadın) lisans öğrencisi oluşturmaktadır. Örneklem seçiminde, farklı sınıf düzeylerinden öğrencilere ulaşmak amacıyla basit tesadüfi örnekleme yöntemi kullanılmıştır. Bu yöntem, evrenin her bir bireyinin eşit seçilme şansına sahip olduğu örnekleme tekniklerinden biridir (Büyüköztürk, 2022).

Verilerin Toplanması

Veriler, bir kısım demografik bilgiler ve "Yapay Zeka Ökuryazarlığı Ölçeği" vasıtasıyla toplanmıştır:

Demografik Bilgiler Formu: Katılımcıların cinsiyeti, sınıf düzeyi ve spor yapma durumu değişkenlerini içermektedir.

Yapay Zekâ Okuryazarlığı Ölçeği: Wang ve ark. (2022) tarafından geliştirilmiş Yapay Zekâ Okuryazarlık Ölçeği, Çelebi ve ark., 2023 tarafından Türkçe diline uyarlanarak, yapay zekâ konusunda uzman olmayan yetişkin bireylerin yapay zeka okuryazarlık düzeylerini ölçmek için tasarlanmıştır. 12 maddeden oluşan Yapay Zeka Okuryazarlığı Ölçeği; farkındalık (1, 2, 3. madde), kullanım (4, 5, 6.

madde), değerlendirme (7, 8, 9.. medde) ve etik (10, 11, 12. Madde) alt boyutlarından oluşmaktadır. Güvenlik analizi için yapılan Cronbach's Alpha iç tutarlılık katsayısının hesaplanmasında ölçeğin alt boyutları için sırasıyla 0.72, 0.74, 0.76, 0.72 değerlerine ulaşılmıştır. Ölçeğin tümü için 0.85 iç tutarlılık katsayısı hesaplanmıştır. Ölçeğin 2, 5, ve 11. soruları ters kodlanmış olup, bu çalışma için düzeltmeleri yapılmıştır. Bu çalışma için yapılan Cronbach's Alpha iç tutarlılık katsayısının hesaplanmasında ölçeğin tümü için 0.82 iç tutarlılık katsayısı hesaplanmıştır.

Anket formu, katılımcılara Google Forms aracılığıyla çevrim içi olarak uygulanmış, katılımcılardan gönüllülük esasına göre veri toplanmıştır.

Verilerin Analizi

Toplanan verilerin öncelikle tanımlayıcı istatistikleri (frekans, yüzde, ortalama, standart sapma) hesaplanmıştır. Verilerin normal dağılıma uygunluğu Shapiro-Wilk testleri ile değerlendirilmiştir. Veriler normal dağılım gösterdiğinde, iki grup arasındaki karşılaştırmalar için bağımsız örneklem t-testi**,** üç ve daha fazla grup için tek yönlü varyans analizi (ANOVA) kullanılmıştır.

Bulgular

Araştırmaya ilişki tüm bulgular aşağıda sıralanmış tablolarda ayrıntılı olarak sunulmuştur:

Tablo 1. Araştırma grubunun kişisel bilgileri dağılımı

Değişkenler		**f**	**%**
Cinsiyet	Erkek	40	57.1
	Kadın	30	42.9
	Toplam	70	100.0
Spor yapma durumu	Evet	51	72.9
	Hayır	19	27.1
	Toplam	70	100.0
Sınıf	1. sınıf	13	18.6
	2. sınıf	10	14.3
	3. sınıf	27	38.6
	4. sınıf	20	28.6
	Toplam	70	100.0

DOI: https://doi.org/10.30546/19023.978-9952-8573-9-9.2025.9012.
ISBN: 978-9952-8573-8-2

Araştırma grubunun %57.1'inin erkek, %42.9'unun erkek; %71.6'sının düzenli olarak spor yaptığı, %27.1'inin yapmadığı ve %18.6'sının 1.sınıf, %14.3'ünün 2.sınıf, 38.6'sının 3.sınıf ve %28.6'sının da 4.sınıf olduğu gözlenmiştir (Tablo 1)

Tablo 2. Cinsiyet göre araştırma grubuna ilişkin yapa zeka okuryazarlık farklılıkları

Değişkenler		**n**	**x̄±Sd**	**t**	**p**
Toplam	Erkek	40	60.15±10.86	0.586	0.560
	Kadın	30	58.50±12.63		
Farkındalık	Erkek	40	15.03±3.07	0.438	0.662
	Kadın	30	15.37±3.43		
Kullanım	Erkek	40	14.83±3.35	1.239	0.220
	Kadın	30	13.77±3.78		
Değerlendirme	Erkek	40	15.45±4.04	0.511	0.611
	Kadın	30	14.93±4.38		
Etik	Erkek	40	14.85±3.22	0.491	0.625
	Kadın	30	14.43±3.88		

Araştırma grubunun cinsiyet değişkenine göre yapa zeka okuryazarlık düzeyleri arasında hem ölçek toplam puan ortalamaları hem de alt boyutları puan ortalamaları arasında istatistiki olarak anlamlı bir farklılık ($p>0.05$) tespit edilmemiştir (Tablo 2). Bu bulgulara göre, öğrencilerin yapay zekâ okuryazarlık düzeylerinin genel olarak orta seviyede olduğu ve cinsiyete göre anlamlı bir fark göstermediği gözlenmiştir.

Tablo 3. Spor yapma durumuna göre araştırma grubunun yapa zeka okuryazarlık farklılıkları

Değişkenler		**n**	**x̄±Sd**	**t**	**p**
Toplam	Evet	51	58.71±11.88	0.870	0.388
	Hayır	19	61.42±10.85		
Farkındalık	Evet	51	15.00±3.34	0.730	0.468
	Hayır	19	15.63±2.87		

Kullanım	Evet	51	14.06±3.63	1.211	0.230
	Hayır	19	15.21±3.28		
Değerlendirme	Evet	51	15.33±4.00	0.342	0.733
	Hayır	19	14.95±4.70		
Etik	Evet	51	14.31±3.72	1.414	0.162
	Hayır	19	15.63±2.63		

Tablo 3'te, araştırma grubunun spor yapıp yapmama durumuna göre yapa zeka okuryazarlık düzeyleri arasında ölçek toplam puan ortalamaları ve alt boyutları puan ortalamaları arasında istatistiki olarak anlamlı bir farklılık (p>0.05) tespit edilmediği görülmektedir. Bu bulgular, öğrencilerin yapay zekâ okuryazarlık düzeylerinin genel olarak orta seviyede olduğunu ve spor yapıp yapmama durumundan etkilenmediği görülmektedir.

Tablo 4. Sınıf düzeyine göre araştırma grubuna yönelik yapa zeka okuryazarlık farklılıkları

Değişkenler		**n**	**x̄±Sd**	**F**	**p**
Toplam	1.sınıf	13	54.31±8.72	1.230	0.306
	2.sınıf	10	59.40±13.35		
	3.sınıf	27	59.96±13.43		
	4.dınıf	20	62.10±9.11		
Farkındalık	1.sınıf	13	14.54±3.53	0.258	0.856
	2.sınıf	10	15.00±3.13		
	3.sınıf	27	15.48±3.45		
	4.dınıf	20	15.25±2.86		
Kullanım	1.sınıf	13	12.15±2.30	2.291	0.086
	2.sınıf	10	15.40±3.13		
	3.sınıf	27	14.70±4.29		
	4.dınıf	20	14.85±2.89		

DOI: https://doi.org/10.30546/19023.978-9952-8573-9-9.2025.9012.
ISBN: 978-9952-8573-8-2

Değerlendirme	1.sınıf	13	13.62±3.89	1.628	0.191
	2.sınıf	10	14.20±4.52		
	3.sınıf	27	15.37±4.56		
	4.dınıf	20	16.60±3.33		
Etik	1.sınıf	13	14.00±2.65	0.495	0.687
	2.sınıf	10	14.80±3.99		
	3.sınıf	27	14.41±4.36		
	4.dınıf	20	15.40±2.30		

Araştırma grubunun sınıf düzeyi değişkenine göre yapa zeka okuryazarlık düzeyleri arasında hem ölçek toplam puan ortalamaları hem de alt boyutları puan ortalamaları arasında istatistiki olarak anlamlı bir farklılık ($p>0.05$) gözlenmemiştir (Tablo 4). Bu bağlamda, öğrencilerin yapay zekâ okuryazarlık düzeylerinin genel olarak orta seviyede bulunduğu ve sınıf düzeyinin bu durumu etkilemediği belirlenmiştir.

Tartışma ve Sonuç

Bu araştırmanın temel amacı, spor bilimleri fakültelerinde öğrenim gören öğrencilerin yapay zekâya (YZ) yönelik bilgi, farkındalık ve tutum düzeylerini değerlendirmek ve cinsiyet, spor yapma durumu ve sınıf düzeyi gibi demografik değişkenlere göre bu düzeylerin farklılaşıp farklılaşmadığını incelemektir.

Elde edilen bulgular doğrultusunda, araştırmaya katılan öğrencilerin genel olarak orta düzeyde yapay zekâ okuryazarlığına sahip oldukları söylenebilir. Ancak, cinsiyet, spor yapma durumu ve sınıf düzeyi değişkenlerine göre ölçek toplam puanlarında ve alt boyutlarında istatistiksel olarak anlamlı bir fark bulunmamıştır. Oysa, spor türü ve diğer bazı değişkenlerin iletişim beceri düzeylerine etkisini incelediği bir çalışmada, öğrencilerin iletişim becerilerinin cinsiyet, sınıf düzeyi, akademik bölüm ve spor branşı türü gibi değişkenlere göre farklılık gösterdiği belirtilmiştir (Yanık, 2015). Bu çalışmadaki sonuç, spor bilimleri fakültesi öğrencilerinin yapay zekâya ilişkin tutumlarının benzer düzeyde olduğu ve bu tutumların demografik faktörlerden bağımsız geliştiğini göstermektedir. Daha fazla çalışmayla desteklenerek daha kesin sonuçlara ulaşılabilir.

Cinsiyet açısından anlamlı fark bulunmaması, kadın ve erkek öğrencilerin yapay zekâya yönelik benzer bilişsel ve duyuşsal yaklaşımlara sahip olduklarını ortaya koymaktadır. Bu durum, teknolojiye erişimin ve dijital okuryazarlık becerilerinin cinsiyetten bağımsız bir şekilde yaygınlaşmakta olduğunu

destekleyen çalışmalarla paralellik göstermektedir (Giray Yakut, 2025; Mart ve Kaya, 2024; UNESCO, 2022). Her ne kadar çalışmamızın bu sonucu alanyazındaki bazı çalışmalarla benzerlik gösterse de (Giray Yakut, 2025; Mart ve Kaya, 2024; UNESCO, 2022), benzerlik göstermediği çalışmalar da bulunmaktadır (Aksoğan, 2021; Sarikaya ve Kavan, 2024; Kırkar ve Buzlukçu, 2024).

Spor yapma durumu açısından da anlamlı bir farkın gözlenmemesi, bireylerin aktif spor yaşamına sahip olup olmamasının, teknolojiye veya yapay zekâya yönelik bilgi düzeylerini doğrudan etkilemediğini ortaya koymaktadır. Ancak literatürde, spor bilimleri fakültesi öğrencilerinin ekolojik ayak izi farkındalıklarını inceledikleri çalışmada, fiziksel aktiviteyle ilgilenen bireylerin teknolojik gelişmelere daha açık ve uygulamalı teknolojileri daha sık kullandıkları, öğrencilerin farkındalık düzeylerinin yüksek olduğu ve çeşitli demografik verilerle farklılaştığı. belirtilmektedir (Küçükbaş Duman et al., 2022). Bu çalışmada istatistiksel anlamlılık görülmemekle birlikte, spor yapan öğrencilerin YZ farkındalık skorlarının daha yüksek olması dikkate değer bir eğilim olarak değerlendirilebilir.

Sınıf düzeyi değişkenine göre anlamlı fark bulunmaması ise, öğrencilerin yapay zekâ konusundaki bilgi ve farkındalıklarının akademik sınıf ilerlemesine bağlı olarak sistematik bir şekilde artmadığını göstermektedir. Üniversite öğrencilerinin yapay zekaya yönelik tutumlarını belirlemek ve bu tutumların çeşitli demografik değişkenlere göre farklılaşıp farklılaşmadığını incelemek amacıyla yapılan bir çalışmada, sınıf düzeyi değişkenine göre anlamlı farklılık bulunamamıştır (Aksoğan, 2021). Bir diğer araştırma sonucu da sınıf düzeyine göre yapay zekaya yönelik tutumlar arasında istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık olmadığını göstermektedir (Kum, 2023). Bu sonuç, yapay zekâ okuryazarlığının lisans programlarında yeterince sistematik şekilde ele alınmadığını ve ders içeriklerinde yer bulmadığını düşündürmektedir. Bu bağlamda, YZ okuryazarlığının farklı sınıf düzeylerinde yapılandırılmış eğitimlerle geliştirilmesine ihtiyaç duyulduğu açıktır (Zawacki-Richter et al., 2019).

Sonuç olarak, araştırma bulguları, spor bilimleri alanında öğrenim gören öğrencilerin yapay zekâ konusundaki bilgi ve farkındalık düzeylerinin genel olarak orta düzeyde olduğunu ve bu düzeylerin demografik faktörlerden anlamlı düzeyde etkilenmediğini ortaya koymaktadır. Bu durum, spor bilimleri eğitim programlarının teknoloji ve yapay zekâ gibi çağdaş konularla bütünleştirilmesi gerekliliğini göstermektedir. Eğitim müfredatına entegre edilecek yapay zekâ temelli modüller, öğrencilerin dijital çağın gereklerine uygun donanımlarla mezun olmalarına katkı sağlayacaktır.

Öneriler

1. Spor bilimleri programlarına yapay zekâ okuryazarlığı ve uygulamaları konusunda seçmeli veya zorunlu dersler entegre edilmeli, YZ farkındalığını artırmak amacıyla seminer ve uygulamalı projeler düzenlenmelidir.

DOI: https://doi.org/10.30546/19023.978-9952-8573-9-9.2025.9012.
ISBN: 978-9952-8573-8-2

2. Benzer çalışmalar farklı üniversitelerde geniş örneklem gruplarıyla tekrarlanarak karşılaştırmalı analizler yapılmalı ya da nitel araştırmalarla öğrencilerin yapay zekâya yönelik algıları ve öğrenme deneyimleri derinlemesine incelenmelidir.

Kaynakça

Aksoğan, M. (2021). *Üniversite öğrencilerinin yapay zekaya yönelik geneltutumları: Akçadağ MYO örneği*. May 1- 4, 2025 Latın Amerıca10th Internatıonal Conference On Scıentıfic Researches, Havana, Conference Book, 111-118.

Bašić, D., Vuković, M. & Dopsaj, M. (2021). *Artificial Intelligence in Sports: Applications and Challenges*. International Journal of Cognitive Research in Science, Engineering and Education, 9(2), 187–197.

Büyüköztürk, Ş. (2022). *Sosyal bilimler için veri analizi el kitabı: İstatistik, araştırma deseni, SPSS uygulamaları ve yorum*. Ankara: Pegem Akademi Yayıncılık.

Claudino, JG., Capanema, DO., de Souza, TV., Serrão, JC., Pereira, AC. & Neto, OP. (2019). *Current approaches to the use of artificial intelligence for injury risk assessment and performance prediction in team sports: a systematic review*. Sports Medicine - Open, 5(1), 28.

Çelebi, C., Yılmaz, F., Demir, U., Karakuş, F. (2023). Artificial intelligence literacy: An adaptation study. Instructional Technology and Lifelong Learning, 4/2, 291-306. https://doi.org/ 10.52911/itall.1401740

Giray Yakut, S., Kandur Arslan, G., Yılmaz Küsen, G. (2025). Yapay zekâya bakış:Üniversite öğrencilerinin tutumlarına yönelik bir profil çalışması. *Journal of Awareness*. 10(1), e2684. https://doi.org/10.26809/joa.2684

Karasar, N. (2022). *Bilimsel araştırma yöntemi: Kavramlar, ilkeler, teknikler*. Ankara: Nobel Yayıncılık.

Kırkar, D., Buzlukçu, C. (2024). Turizm Eğitimi Alan Lisans Öğrencilerinin YapayZekâya Yönelik Genel Tutumlarının Belirlenmesi, *Türk Turizm Araştırmaları Dergisi*, 8(3), 205-216. https://doi.org/10.26677/TR1010.2024.1442

Köse, T., & Bayraktar, S. (2021). *Sağlık bilimleri fakültesi öğrencilerinin yapay zekâ farkındalık düzeylerinin incelenmesi*. Sağlık Bilimlerinde Gelişmeler Dergisi, 4(2), 102–112.

Kum, Ö. (2023). Grafik Tasarım Bölümü Öğrencilerinin Yapay Zekâya YönelikTutumları (Tokat İli Örneği). Ekev Akademi Dergisi, 96, 172-181.

Küçüübaş Duman, F., Atabek-Yigit, E. (2022). Spor bilimleri fakültesi öğrencilerinin ekolojik ayak izi farkındalıkları. *Gazi Beden Eğitimi ve Spor Bilimleri Dergisi*, 27(4), 265-280. https://doi.org/10.53434/gbesbd.1114228

Mart, M., Kaya, G. (2024). Okul öncesi öğretmen adaylarının yapay zekâya yöneliktutumları ve yapay zekâ okur yazarlığı arasındaki ilişkinin incelenmesi. Edutech Research, 2(1),91-109

Radanliev, P., De Roure, D. & Nurse, JRC. (2020). *Artificial Intelligence in Sports: A Systematic Review*. Journal of Artificial Intelligence and Soft Computing Research, 10(3), 179–193.

Ruddy, JD., Shield, AJ., Maniar, N., Williams, MD., & Timmins, RG. (2019). *Predictive modeling of hamstring strain injuries in elite Australian footballers*. Medicine and Science in Sports and Exercise, 51(6), 1301–1309.

Sarikaya, B., Kavan, N. (2024). Türkçe öğretmeni adaylarının yapay zekâya yöneliktutumlarının incelenmesi. Elektronik Eğitim Bilimleri Dergisi, 13(26), 191-203.https://doi.org/10.55605/ejedus.1550010

UNESCO. (2020). *Artificial intelligence and gender equality: Key findings of UNESCO's Global Dialogue*. https://unesdoc.unesco.org/

Wang, B., Rau, PLP. & Yuan, T. (2022). Measuring user competence in using artificial intelligence: validity and reliability of artificial intelligence literacy scale. Behaviour & Information Technology, 42(9), 1324–1337. https://doi.org/10.1080/0144929X.2022.2072768

Zawacki-Richter, O., Marín, VI., Bond, M., Gouverneur, F. (2019). Systematic review of research on artificial intelligence applications in higher education – where are the educators? *International Journal of Educational Technology in Higher Education,* 16(39), 1–27. https://doi.org/10.1186/s41239-019-0171-0

Yaman, E. & Yurdakul, IK. (2020). *Öğretmen adaylarının yapay zekâ farkındalıklarının incelenmesi*. Kastamonu Eğitim Dergisi, 28(2), 852–864.

Yanık, M. (2015). Spor türü ve diğer bazı değişkenlerin beden eğitimi ve spor yüksekokulu öğrencilerinin iletişim beceri düzeylerine etkisi. *International Journal of Human Sciences*, 12(2), 1366-1376. doi:10.14687/ijhs.v12i2.3368

DOI: https://doi.org/10.30546/19023.978-9952-8573-9-9.2025.9012.
ISBN: 978-9952-8573-8-2

ORTAOKUL ÖĞRENCİLERİNİN BEDEN EĞİTİMİ VE SPOR DERSİ SPORTMENLİK DAVRANIŞINA KARŞI TUTUMLARI

Muhammed Zahid KÖTÜLÜKETMEZ[a]

Dr. İskender GÜLER[b]

[a]Amasya Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Amasya/TURKİYE, ORCID: 0009-0005-5530-4671
[b]Amasya Üniversitesi Eğitim Fakültesi, Amasya/TURKİYE, ORCID: 0000-0001-8792-7690

Özet

Bu çalışmanın amacı Samsun ili Vezirköprü ilçesi ortaokul öğrencilerinin beden eğitimi ve spor dersi sportmenlik davranışlarının düzeyini farklı değişkenlere göre belirlemek ve değişkenlerin sportmenlik davranışlarına etkilerini incelemektir. Araştırmanın hedef evrenini, 2024-2025 eğitim öğretim yılı içerisinde Samsun ilinde eğitim görmeye devam eden ortaokul öğrencileri oluşturmuştur. Araştırmanın örneklemini ise 2024-2025 eğitim öğretim yılı Samsun ili Vezirköprü ilçesinde Cumhuriyet Ortaokulu içerisinde öğrenim gören öğrenciler arasında rastlantısal örnekleme yöntemiyle seçilen 300 öğrenci içindeki 139 kız 129 erkek toplam 268 gönüllü 5,6,7,8. sınıf öğrencilerinden oluşmaktadır. Araştırma verileri, kişisel bilgi formu ve Koç (2013) tarafından geliştirilen ”Beden Eğitimi Dersi Sportmenlik Davranış Ölçeği” kullanılarak elde edilmiştir. Ölçeğin Cronbach Alpha güvenirlik düzeyi yapılan analizler sonucunda 0.88 olarak bulunmuştur. Elde edilen veriler doğrultusunda tanımlayıcı istatistikler hesaplanmış, normal dağılıma uygunluk Shapiro-Wilk testi ile değerlendirilmiş, gruplararası farklılıklar bağımsız örneklem t-testi ve tek yönlü ANOVA ile analiz edilmiştir. Elde edilen verilerin analizleri sonucunda, sınıf seviyesi ve cinsiyet değişkeninin sportmenlik davranışından kaçınma göstermede belirleyici bir faktör olduğu tespit edilmiştir. Bunun yanında cinsiyet değişkeni açısından erkek çocuklarının kız çocuklarına kıyasla olumlu davranış sergileme olasılığının yüksek olduğu görülmüştür. Sonuç olarak, özellikle **cinsiyet ve sınıf düzeyinin** sportmenlik davranışlarında anlamlı birer belirleyici olduğu ortaya konulmuştur. Aylık gelir düzeyi, yaş ve kardeş sayısının sportmenlik davranışı sergilemeye etki etmediği sonucuna ulaşılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Beden eğitimi, Beden eğitiminde sportmenlik, sportmenlik, sportmenlik davranışları.

DOI: https://doi.org/10.30546/19023.978-9952-8573-9-9.2025.9012.
ISBN: 978-9952-8573-8-2

MIDDLE SCHOOL STUDENTS' ATTITUDES TOWARDS SPORTSMANSHIP IN PHYSICAL EDUCATION AND SPORTS CLASSES

Abstract

The purpose of this study is to determine the level of sportsmanship behavior in physical education and sports classes among middle school students in the Vezirköprü district of Samsun province according to different variables and to examine the effects of these variables on sportsmanship behavior. The target population of the study consisted of middle school students continuing their education in Samsun province during the 2024-2025 academic year. The sample of the study consists of 268 volunteer students (139 female and 129 male) from grades 5, 6, 7, and 8, selected through random sampling from among the students enrolled at Cumhuriyet Middle School in the Vezirköprü district of Samsun province during the 2024-2025 academic year. Research data were collected using a personal information form and the "Physical Education Class Sportsmanship Behavior Scale" developed by Koç (2013). The Cronbach Alpha reliability level of the scale was found to be 0.88 as a result of the analyses. Descriptive statistics were calculated based on the data obtained, normality was assessed using the Shapiro-Wilk test, and differences between groups were analyzed using the independent samples t-test and one-way ANOVA. The analysis of the data revealed that class level and gender were significant factors in avoiding sportsmanship behavior. In addition, it was observed that male children were more likely to exhibit positive behavior than female children in terms of the gender variable. As a result, it has been revealed that gender and class level are significant determinants of sportsmanship behavior. It has been concluded that monthly income level, age, and number of siblings do not affect sportsmanship behavior.

Keywords: Physical education, sportsmanship in physical education, sportsmanship, sportsmanship behaviors.

GİRİŞ

Spor, insanın zihinsel ve bedensel sahip olduğu donanımını kullanarak kendisiyle, rakibiyle, doğayla, zaman ve mesafe ile adalet mekanizması çerçevesinde yarıştığı bir etkinlik biçimi olarak tanımlanabilir. Bu etkinlik sürecinde mücadele ve rekabet kavramları sporun temel taşlarını oluştururken, sporun bireyler ve bireylerin meydana getirdiği toplumlar arasındaki sağlıklı ilişkileri geliştirmede, kurallara bağlılık itibar ve sosyal barış gibi değerlerin pekiştirilmesinde önemli bir araç olduğu görülmektedir (Gürpınar ve Güven, 2011).

Stornes ve Bru (2002)'ya göre sportmenlik ise sadece kuralların uygulanmasından ibaret olmayıp, sporun doğasına uygun şekilde sergilenen erdemli davranış modellerini de ifade etmektedir. Bu kavram, sporda sürekli başvurulan ve spor kültürünün temel unsurlarından biri olmasına rağmen, tanımlanmaktan öte, içerdiği değerler ve birbirini takip eden davranış örgüsü üzerinden açıklanmaktadır. Sportmenliğin, spor ve ahlak arasında sıkı bir münasebeti olduğu bilinse de,

DOI: https://doi.org/10.30546/19023.978-9952-8573-9-9.2025.9012.
ISBN: 978-9952-8573-8-2

kavramın karmaşık doğası sebebiyle belirgin tanımlamalara sık rastlanmamaktadır (Yakup ve Seçer, 2018). Feezell (2004) sportmenliği dürüstlük ve sorumluluk temelinde rekabeti anlamlandıran bir davranış olarak ifade ederken; Arnold, (1984) ise, sportmenliği yüce gönüllülük, saygı, kibarlık, dostluk ve cömertlik gibi değerlere dayandırmaktadır. Kısaca ifade edecek olursak, sportmenlik bireyin spora nasıl yaklaştığını ve oyunu nasıl oynadığını belirleyen bir rehber niteliğindedir (Balçıkanlı ve Yıldıran, 2011).

Beden eğitimi dersi ise öğrencilerin birden fazla öğrenme alanıyla birlikte sosyal ve ahlaki gelişimlerini de destekleyen uzun geçmişe sahip bir eğitim alanıdır (Dowling ve Kårhus, 2011). Bu ders kapsamında yapılan etkinlik ve faaliyetlerin öğrencilerin sadece psikomotor becerilerini geliştirmekle kalmadığı bunun yanında da öğrencilerin sosyal beceri edinimini desteklediği ve davranışlarının geliştirilmesine katkı sağladığı bilinmektedir (Kayışoğlu ve ark., 2015).

Beden eğitimi ile ilgili birçok faklı açıklamalar yapılmış olup ilk tanımlamaya göre beden eğitimi; iktisadi, toplumsal ve kültürel ilerlemenin en önemli aktörü olan bireyin beden ve ruh sağlığını geliştirmeye yönelik etkinlikler olarak değerlendirilirken diğer tanımlamalarda eğitici oyunlar, jimnastik ve fiziksel faaliyetleri kapsayan, fiziksel etkinlikler vasıtasıyla gerçekleştirilen öğrenme alanıdır. İnsanı meydana getiren beden, akıl ve manevi özelliklerinin yer aldığı genetik ve yaşının kendisine sağladığı yüksek verim potansiyeli için çekişme içerisine girmeden yapılan etkinliklerdir. Tarcan beden eğitimini "en az yorgunlukla insana en çok faydayı sağlayan ruhsal ve mekanik faaliyetler" olarak tanımlamıştır. Keten ise beden eğitimini, insan eylemlerini bilim ışığında hareketlerle ifade etme süreci olarak açıklamaktadır. Onun ifadesine göre beden eğitimi, insan davranışlarının ilmi açıdan kendi talepleri istikametinde ilerlemelerini sağlayarak, manevi, ahlaki, toplumsal, kültürel ve bedensel yönüyle ideal İnsan meydana getirmektir (Eynur ve Muharremoğlu, 2009).

Tüm bu bilgiler doğrultusunda, beden eğitimi dersinin sadece bilişsel alanda değil, aynı zamanda sosyal öğrenme süreçlerinde de aktif bir rol aldığı söylenebilir (Carlson ve Hastie, 1997; Siedentop ve ark., 2019). Beden eğitimi dersindeki sahip olduğumuz sosyal kabiliyetlerin, uygulamalı ders etkinlikleri sayesinde desteklenen ve öğrenilen davranış olabileceği ifade edilebilir (Vidoni ve Ward, 2009). Sportmenlik davranışı, sportmenlik kavramı ise bu sosyal öğrenmenin önemli bir parçası olup, spor etkinliklerinde sergilenen sosyal ve kişisel davranışları kapsar. Literatür incelendiğinde, sportmenliğin sporun özüne uygun davranışlar bütünü olduğu ve insanlar arası toplumsal ve erdemli davranışlarda belli bir standart ve kuralı temel aldığı görülmektedir (Stornes ve Bru, 2002) ve spor kültürünün her sürecinde adilane ve dürüst bir biçimde, oyunun etik kuralları doğrultusunda kendisini kabul ettiren, bireyin onuruna duyulan saygının ortaya çıkış şeklidir (Pehlivan ve Konukman, 2004). Erdemli ise sportmenliği, sportif ahlak odağında yaşama kuralının önemli basamağı olarak sportif ahlak süzgecinden geçirmekte; kurallara bağlılık ve kurallardan sapmama olarak tanımlamaktadır (Erdemli, 1996).

Yapılan çeşitli araştırmalar, ortaokul öğrencilerinin beden eğitimi ve spor derslerinin sportmenlik davranışları üzerindeki etkisini bazı demografik değişkenler açısından değerlendirmiştir. Yürütülen bir çalışmada, öğrencilerin sportmenlik davranışlarına ilişkin genel aritmetik ortalamalarının beklenenin altında olduğu tespit edilmiştir. Ayrıca, cinsiyet ve babanın eğitim düzeyi gibi demografik değişkenler açısından öğrencilerin beden eğitimi ve spor derslerinin sportmenlik davranışlarına katkı algıları arasında anlamlı bir farklılık olmadığı, buna karşın sınıf seviyesi değişkenine bağlı olarak anlamlı farkların bulunduğu belirlenmiştir (Hacıcaferoğlu ve ark., 2015). Benzer şekilde, Genç ve ark., (2019) tarafından lise öğrencileri üzerinde gerçekleştirilen bir araştırmada, beden eğitimi ders müfredatında fair-play, etik davranışlar, sportmenlik, rakibe saygı ve hoşgörü gibi kavramlara daha fazla yer verilmesinin öğrencilerde spor ve etik bilincinin gelişmesine katkı sağlayabileceği sonucuna ulaşılmıştır. Öte yandan başka bir çalışmada da, öğrencilerin sportmenlik davranışlarını tespit etmek amacıyla yapılan incelemelerde; faziletli olma davranışı içerisinde genellikle rakip takımı tebrik ettikleri, müsabaka esnasında yapılan hataları kabullendikleri, ancak "kazanmayı öncelik olarak gören" bir anlayışla davrandıkları ve yeri geldiğinde takım arkadaşlarına ve rakiplerine yönelik şiddete varan olumsuz düşünceler besledikleri ifade edilebilir. Bu doğrultuda, spor eğitimi veren kurumlarda sportmenlik ve fair-play bilincinin güçlendirilmesi amacıyla daha fazla eğitim programı ve araştırma yapılması gerektiği vurgulanmıştır (Tel ve ark., 2017).

Tüm bu bilgiler ışığında, beden eğitimi ve spor dersi müfredatında ehemmiyet gösterilmesi gereken aktörlerin başında gelen öğrencilerin sportmenlik davranışlarının boyutunun tespit edilmesi beden eğitimi ve spor dersi yönünden büyük önem arz etmektedir. Bu ehemmiyetin getirdiği sorumlulukla araştırmanın amacı Samsun İli Vezirköprü İlçesi ortaokul öğrencilerinin beden eğitimi dersi sportmenlik davranışlarına karşı tutum düzeylerini farklı değişkenlere göre belirlemek ve bu değişkenlerin beden eğitimi dersi alan öğrencilerin sportmenlik davranışlarına karşı tutumlarına etkilerini incelemektir.

YÖNTEM

Araştırmanın Modeli

Bu çalışma, Samsun ili Vezirköprü ilçesindeki ortaokul öğrencilerinin beden eğitimi ve spor dersine yönelik sportmenlik davranışlarını çeşitli değişkenler açısından değerlendirmek amacıyla gerçekleştirilmiştir. Araştırmada, ilişkileri tanımlamak ve mevcut durumu ortaya koymak amacıyla **betimsel tarama modeli** kullanılmıştır. Araştırmanın modeli, nicel araştırma yöntemleri kapsamında yapılandırılmıştır.

Evren ve Örneklem

Araştırmanın evrenini, 2024-2025 eğitim-öğretim yılı içerisinde Samsun ilinde öğrenim görmekte olan tüm ortaokul öğrencileri oluşturmaktadır. Örneklem grubu ise, aynı dönemde Samsun ili Vezirköprü ilçesi Cumhuriyet Ortaokulu'nda öğrenim gören ve rastgele seçilen, yaş ortalaması 11,78 yıl olan 300

DOI: https://doi.org/10.30546/19023.978-9952-8573-9-9.2025.9012.
ISBN: 978-9952-8573-8-2

öğrenci arasından 139'u kız ve 129'u erkek olmak üzere toplam 268 gönüllü 5., 6., 7. ve 8. sınıf öğrencisinden oluşmuştur.

Veri Toplama Aracı

Verilerin toplanmasında, Koç (2013) tarafından geliştirilen ve beden eğitimi dersinde sportmenlik davranışlarının ölçümüne yönelik hazırlanmış olan **"Beden Eğitimi Dersi Sportmenlik Davranışı Ölçeği"** kullanılmıştır. Ölçek, öğrencilerin sportmenlik davranış düzeylerini belirlemek amacıyla hazırlanmış 22 maddelik 5'li Likert tipi bir yapıya sahiptir. (Hiçbir Zaman - Nadiren - Ara Sıra - Çok Sık - Her Zaman). Ayrıca, katılımcılara ilişkin demografik verileri toplamak amacıyla araştırmacı tarafından hazırlanan 5 soruluk kişisel bilgi formu da kullanılmıştır. Koç (2013) tarafından geliştirilen ölçeğin Cronbach Alpha güvenirlik katsayısı 0,888 olarak belirlenmiştir.

Verilerin Analizi

İlk olarak, katılımcıların kişisel bilgi formuna ve "Beden Eğitimi Dersi Sportmenlik Davranışı Ölçeği"ne verdikleri yanıtlar dijital ortama aktarılmıştır. Ölçek maddeleri, "1" (Hiçbir Zaman) ile "5" (Her Zaman) arasında derecelendirilerek kodlanmıştır. Analiz sürecinde, betimsel istatistik yöntemlerine başvurulmuş olup; değişkenlere ilişkin frekans ve yüzde değerleri hesaplanarak verilerin genel dağılımı ortaya konulmuştur. Normal dağılım çarpıklık ve basıklık ile incelendi. İki kategorili gruplarda normal dağılım gösteren nicel değişkenlerin karşılaştırılmasında Bağımsız örnekler t testi kullanıldı. Üç ve üzeri grupların normal dağılım gösteren nicel değişkenlerin karşılaştırılmasında Tek yönlü Varyans analizi kullanıldı. Çoklu karşılaştırmalar Bonferroni testi ile incelendi. Nicel değişkenlere ait tanımlayıcı istatistikler Ortalama±standart sapma ve Ortanca (minimum-maksimum) ile verildi. Kategorik değişkenler ise frekans ve yüzde ile verildi. Önem düzeyi $p<0,05$ olarak alındı.

BULGULAR

Araştırmanın bu kısmında beden eğitimi ve spor dersi sportmenlik davranışına karşı tutumların incelendiği çalışmaya katılan katılımcıların demografik özelliklerine dair bilgilerden bahsedilmiştir.

Tablo 1. Değişkenlere ait tanımlayıcı istatistikler

	Frekans	Yüzde
Cinsiyet		
Kız	139	51,9
Erkek	129	48,1
Sınıf		
5. sınıf	90	33,6

6. sınıf	71	26,5
7. Sınıf	53	19,8
8. Sınıf	54	20,1
Aylık gelir		
5000-10000 ₺	14	5,2
11000-30000₺	43	16
31000-50000₺	68	25,4
>50000₺	143	53,4

Çalışmanın %51,9'u kız iken %48,1'i erkektir. 5. sınıfta olanların oranı %33,6, 6. sınıfta olanların oranı %26,5, 7. sınıfta olanların oranı %19,8 ve 8. sınıfta olanların oranı %20,1 olarak elde edilmiştir. Aylık gelir incelendiğinde gelir düzeyi >50,000 ₺ olanların oranı %53,4 olarak elde edilmiştir (Tablo 1).

Tablo 2. Beden Eğitimi dersi Sportmenlik Davranışı ölçeğine ait tanımlayıcı istatistikler ve Cronbach's Alfa değerleri

Değişkenler	**x̄±Sd**	**Cronbach's Alfa**
Uygun davranışlar sergileme	42,18 ± 9,21	0,868
Uygunsuz davranışlardan kaçınma	19,86 ± 7,9	0,848
Beden Eğitimi dersi Sportmenlik Davranışı Ölçeği toplam puanı	62,04 ± 9,14	0,888

Uygun davranışlar sergileme alt boyutu ortalama 42,18 iken ortanca değeri 44 olarak elde edilmiştir. En düşük 12 en yüksek ise 55 puan alınmıştır. Ölçek alt boyutuna ait Cronbach's Alfa değeri 0,868 olarak elde edilmiştir ve bu sonuç ölçek alt boyutunun yüksek derecede güvenilir olduğunu göstermektedir.

Uygunsuz davranışlardan kaçınma alt boyutu ortalama 19,86 iken ortanca değeri 18 olarak elde edilmiştir. En düşük 11 en yüksek ise 55 puan alınmıştır. Ölçek alt boyutuna ait Cronbach's Alfa değeri 0,848 olarak elde edilmiştir ve bu sonuç ölçek alt boyutunun yüksek derecede güvenilir olduğunu göstermektedir.

DOI: https://doi.org/10.30546/19023.978-9952-8573-9-9.2025.9012.
ISBN: 978-9952-8573-8-2

Beden Eğitimi dersi Sportmenlik Davranışı ölçeği Toplam Puanı ortalama 62,04 iken ortanca değeri 62 olarak elde edilmiştir. En düşük 37 en yüksek ise 110 puan alınmıştır. Ölçek toplam puanına ait Cronbach's Alfa değeri 0,888 olarak elde edilmiştir ve bu sonuç ölçek toplam puanının yüksek derecede güvenilir olduğunu göstermektedir.

Tablo 3. Cinsiyete göre ölçek toplam ve alt boyutları ortalamalarının karşılaştırılması

Değişkenler	**Kadın**	**Erkek**	**t**	**p**
Uygun davranışlar sergileme	42,51 ± 9,43	41,83 ± 9	0,546	0,546
Uygunsuz davranışlardan kaçınma	18,11 ± 7,5	21,74 ± 7,9	-3,386	**0,001**
Beden Eğitimi dersi Sportmenlik Davranışı Ölçeği toplam puanı	60,62 ± 9,29	63,57 ± 8,76	-2,67	**0,008**

Cinsiyete göre uygun davranışlar sergileme alt boyutuna ait puanlar arasında istatistiksel olarak anlamlı bir fark yoktur (p=0,546). Kadın olanların uygun davranışlar sergileme ortalama puanı 42,51 iken erkek ortalama puanı 41,83 olarak elde edilmiştir. Cinsiyete göre uygunsuz davranışlardan kaçınma alt boyutuna ait puanlar arasında istatistiksel olarak anlamlı bir fark vardır (p<0,001). Kadın olanların uygunsuz davranışlardan kaçınma ortalama puanı 18,11 iken Erkek ortalama puanı 21,74 olarak elde edilmiştir. Cinsiyete göre beden eğitimi dersi Sportmenlik Davranışı ölçeği toplam puanı alt boyutuna ait puanlar arasında istatistiksel olarak anlamlı bir fark vardır (p=0,008). Kadın olanların beden eğitimi dersi Sportmenlik Davranışı ölçeği toplam puanı ortalama puanı 60,62 iken Erkek ortalama puanı 63,57 olarak elde edilmiştir.

Tablo 4. Sınıflara göre ölçek toplam ve alt boyutları ortalamalarının karşılaştırılması

Değişkenler	**5. sınıf**	**6. sınıf**	**7. Sınıf**	**8. Sınıf**	**t**	**p**
Uygun davranışlar sergileme	44,1±9,3	40,25±10,05	42,2±7,8	41,6±8,8	2,40	0,07
Uygunsuz davranışlardan kaçınma	19,2±8,5^{ab}	21,9 ± 8,5^{a}	18,1±5,7^{b}	19,9±7,6^{ab}	2,66	**0,05**
Beden Eğitimi dersi Sportmenlik Davranışı Ölçeği toplam puanı	63,3±9,7	62,1±9,4	60,3±7,2	61,5±9,4	1,25	0,29

Sınıflara göre Uygun davranışlar sergileme alt boyutuna ait puanlar arasında istatistiksel olarak anlamlı bir fark yoktur (p=0,068). 5. sınıf olanların Uygun davranışlar sergileme ortalama puanı 44,06, 6. sınıf ortalama puanı 40,25, 7. sınıf ortalama puanı 42,23 ve 8. sınıf ortalama puanı 41,56 olarak elde edilmiştir. Sınıflara göre uygunsuz davranışlardan kaçınma alt boyutuna ait puanlar arasında

DOI: https://doi.org/10.30546/19023.978-9952-8573-9-9.2025.9012.
ISBN: 978-9952-8573-8-2

istatistiksel olarak anlamlı bir fark vardır (p=0,05). 5. sınıf olanların uygunsuz davranışlardan kaçınma ortalama puanı 19,24, 6. sınıf ortalama puanı 21,89 7. sınıf ortalama puanı 18,11 ve 8. sınıf ortalama puanı 19,93 olarak elde edilmiştir. 6. ve 7. sınıflar birbirinden farklı iken diğer sınıflar arasında fark yoktur. Sınıflara göre Beden Eğitimi dersi Sportmenlik Davranışı Ölçeği toplam puanı alt boyutuna ait puanlar arasında istatistiksel olarak anlamlı bir fark yoktur (p=0,291). 5. sınıf olanların beden eğitimi dersi Sportmenlik Davranışı Ölçeği toplam puanı ortalama puanı 63,3, 6. sınıf ortalama puanı 62,14 7. sınıf ortalama puanı 60,34 ve 8. sınıf ortalama puanı 61,48 olarak elde edilmiştir.

Tablo 5. Aylık gelire göre ölçek toplam ve alt boyutları ortalamalarının karşılaştırılması

Değişkenler	**5000-10000**	**11000-30000**	**31000-50000**	**>50000**	**t**	**p**
Uygun davranışlar sergileme	41,79±6,76	42,35±9,06	43,6±8,18	41,5±9,91	0,82	0,49
Uygunsuz davranışlardan kaçınma	21,86± 9,69	19,93±7,42	18,9±8,34	20,1±7,66	0,68	0,57
Beden Eğitimi dersi Sportmenlik Davranışı Ölçeği toplam puanı	63,64±7,82	62,28±9,01	62,5±10,65	61,59±8,58	0,32	0,81

Aylık gelire göre uygun davranışlar sergileme alt boyutuna ait puanlar arasında istatistiksel olarak anlamlı bir fark yoktur (p=0,487). 5000-10000 olanların uygun davranışlar sergileme ortalama puanı 41,79, 11000-30000 ortalama puanı 42,35 31000-50000 ortalama puanı 43,6 ve >50000 ortalama puanı 41,5 olarak elde edilmiştir. Sınıflara göre uygunsuz davranışlardan kaçınma alt boyutuna ait puanlar arasında istatistiksel olarak anlamlı bir fark yoktur (p=0,57). 5000-10000 olanların uygunsuz davranışlardan kaçınma ortalama puanı 21,86, 11000-30000 ortalama puanı 19,93, 31000-50000 ortalama puanı 18,9 ve >50000 ortalama puanı 20,1 olarak elde edilmiştir. 6. ve 7. sınıflar birbirinden farklı iken diğer sınıflar arasında fark yoktur. Sınıflara göre beden eğitimi dersi Sportmenlik Davranışı ölçeği toplam puanı alt boyutuna ait puanlar arasında istatistiksel olarak anlamlı bir fark yoktur (p=0,81). 5000-10000 olanların Beden Eğitimi dersi Sportmenlik Davranışı ölçeği toplam puanı ortalama puanı 63,64, 11000-30000 ortalama puanı 62,28, 31000-50000 ortalama puanı 62,5 ve >50000 ortalama puanı 61,59 olarak elde edilmiştir.

DOI: https://doi.org/10.30546/19023.978-9952-8573-9-9.2025.9012.
ISBN: 978-9952-8573-8-2

Tablo 6. Yaş ve kardeş sayısının ölçek toplam puan ve alt boyutlar arasındaki ilişkinin incelenmesi

	Yaş		Kardeş sayısı	
	r	p	r	p
Uygun davranışlar sergileme	-0,094	0,126	0,005	0,938
Uygunsuz davranışlardan kaçınma	0,041	0,501	-0,03	0,630
Beden Eğitimi dersi Sportmenlik Davranışı Ölçeği toplam puanı	-0,059	0,339	-0,021	0,736

Yaş ve kardeş sayısının Ölçek toplam puan ve alt boyutları ile arasında istatistiksel olarak anlamlı bir ilişki bulunmamıştır (p>0,05).

TARTIŞMA VE SONUÇ

Yapılan çalışmada cinsiyet değişkenine göre uygun davranışlar sergileme alt boyutunda değerler arasında anlamlı bir fark istatistiksel olarak saptanmamıştır (p=0,546). Efe (2006)'nin yaptığı araştırma sonuçları cinsiyet değişkenine bağlı sportmenlik dışı davranışlar arasında anlamlı ilişki olmadığını ortaya koymuştur. Bu netice çalışmanın bulgularını destekler niteliktedir. Literatürde bu sonuçlar ile paralellik gösteren birçok çalışma bulunmaktadır (Tel ve ark., 2017; Duda ve ark., 1991; Gümüş ve ark., 2016). Diğer yandan çalışmada cinsiyet değişkenine bağlı uygunsuz davranışlardan kaçınma alt boyutuna ait değerler (p=0,001) ile toplam puan alt boyutuna ait değerler (p=0,008) arasında istatistiksel olarak anlamlı bir fark vardır. Gürpınar ve Güven (2011) yaptıkları çalışmada cinsiyet değişkenine göre sportmenlik dışı davranışlar arasında anlamlı ilişkiler olduğunu tespit etmiştir. Bu çalışmanın bulguları çalışma bulguları ile paralellik göstermektedir.

Araştırma bulgularına baktığımızda sınıflara göre uygun davranışlar sergileme alt boyutuna ait değerler (p=0,068) ile toplam puana ait değerler (p=0,291) arasında istatistiksel olarak anlamlılık tespit edilememiştir. Kayışoğlu ve ark. (2015), gerçekleştirdikleri çalışmada sınıf düzeyleri değişeninde istatistiksel olarak anlamlı bir farklılığa ulaşamamıştır. Gerçekleştirilen bu çalışmadan elde edilen bulgular ile çalışmanın bulguları birbiriyle paralellik göstermektedir. (Efe, 2006) Yapılan bu çalışmalar, araştırma bulgularını destekler niteliktedir. Araştırma bulgularına baktığımızda sınıflar arasında uygunsuz davranışlardan kaçınma alt boyutunda değerler arasında farklılıklar tespit edilmiş olup; özellikle 6.sınıf ve 7.sınıf öğrencileri arasında bulunmuştur. Doğar ve Yağmur (2019), yaptıkları çalışma neticesinde, sportmenlik davranışı açısından sınıf parametresine göre, öğrencilerin puan değerlerinde istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık olduğunu saptamışlardır. Bu çalışma araştırma bulgularını destekler niteliktedir. Literatürde bu sonuçlara benzer olarak birçok çalışmalar bulunmaktadır(Türkmen ve Varol, 2015; Ekinci, 2018).

Yapılan çalışmada öğrencilerin aylık gelire göre uygun davranışlar sergileme alt boyutuna ait değerler (p=0,648), uygunsuz davranışlardan kaçınma alt boyutuna ait değerler (p=0,402) ile Beden Eğitimi dersi Sportmenlik Davranışı ölçeği Toplam Puanına ait değerler (p=0,802) arasında da istatistiksel olarak anlamlı bir fark olmadığı görülmüştür. Koç ve Güllü (2017), yaptıkları araştırma sonuçlarına göre de ailenin aylık gelir durumuna bağlı olarak sportmenlik davranışlarında anlamlı farklılık görülmemiştir. Yapılan bu çalışma araştırmanın bulgularını desteklemektedir. Literatürde bu sonuçlara benzer bir çok çalışma bulunmaktadır. (Demirhan, 2002; Keskin, 2015)

Araştırma bulgularına baktığımızda yaşa göre uygun davranışlar sergileme, uygunsuz davranışlardan kaçınma alt boyutuna ait değerler ile Beden Eğitini dersi Sportmenlik davranışı ölçeği Toplam Puanına ait değerler arasında istatistiksel olarak anlamlı ilişki tespit edilememiştir (p>0,05). Göksel ve Caz (2016), yaptıkları çalışmada yaş değişkenini irdelemiş ve farklı yaş gruplarında yer alan öğrenciler arasında ve Beden Eğitimi dersine yönelik tutumlarında da istatistiki olarak yaş değişkeninde anlamlı farklılık bulamamıştır. Bu yönüyle yapılan çalışma araştırmanın bulgularını destekler niteliktedir. Literatürde bu sonuçlara benzer olarak birçok çalışmalar bulunmaktadır (Keskin, 2015).

Yürütülen çalışmada kardeş değişkenine göre uygun davranışlar sergileme alt boyutundaki değerler ile uygunsuz davranışlardan kaçınma alt boyutları ve Beden Eğitimi dersi sportmenlik Davranışı ölçeği toplam puanına ait değerler arasında istatistiksel olarak anlamlı bir ilişki bulunmadığı görülmüştür (p>0,05). Doğar ve Yağmur (2019), gerçekleştirdikleri çalışmada da kardeş sayısı parametresinin öğrencilerin beden eğitimi dersi sportmenlik davranışı üzerinde istatistiksel olarak anlamlı bir etkisi bulunmamaktadır. Bu yönüyle yapılan çalışma araştırmanın bulgularını destekler niteliktedir.

Sonuç olarak ; araştırmada elde edilen bulgulara göre; öğrencilerin sportmenlik düzeyleri, cinsiyet ve sınıf gibi parametrelere bağlı olarak farklılık göstermektedir. Cinsiyet faktörü sportmenliğe karşı olumlu davranış sergilemede belirleyici faktör olmasa da olumsuz davranışlardan kaçınma sergilemede belirleyici bir faktör olarak önümüze çıkmıştır. Kız çocukların erkek çocuklarına göre olumsuz davranış sergileme olasılığı daha yüksek olduğu, bu tür davranışlara daha yatkın olabileceği sonucuna varılabilir. Sınıflar arasında olumlu davranış sergileme açısından bariz anlamlı görülecek bir fark ortaya çıkmamasına karşın küçük sınıfların olumlu davranış sergileme olasılığının büyük sınıflara göre daha yüksek olma ihtimali olduğunu söyleyebiliriz. Araştırma bulgularına baktığımızda sınıflar arasında uygunsuz davranışlardan kaçınma konusunda farklılıklar tespit edilmiş olup; özellikle 6. Sınıf öğrencilerinin olumsuz davranıştan kaçınma konusunda başarılı olduğu, 7.sınıf öğrencilerinde ise bu davranışlardan kaçınma noktasında zayıf olduğunu göstermektedir. Bu sonuç bize gelişimsel açıdan kritik dönemin davranışlarda tutarsızlıklara sebep olabileceğini desteklemektedir. Araştırma sonuçları aylık gelir düzeyinin, yaş ve kardeş sayısının öğrencilerin sportmenlik davranışına olumlu veya olumsuz yönde belirgin bir etkisi olmadığı göstermektedir.

DOI: https://doi.org/10.30546/19023.978-9952-8573-9-9.2025.9012.
ISBN: 978-9952-8573-8-2

Sonuç olarak, elde edilen bulgular, özellikle **cinsiyet ve sınıf düzeyinin** sportmenlik davranışlarında anlamlı birer belirleyici olduğunu ortaya koymuştur. Erkek öğrencilerin sportmenlik davranışı sergileme düzeylerinin kız öğrencilere kıyasla daha yüksek olduğu, ayrıca sınıf düzeyine göre öğrencilerin sportmenlik eğilimlerinde farklılıkların görüldüğü belirlenmiştir. Buna karşılık, **yaş, kardeş sayısı ve aylık gelir düzeyi** gibi değişkenlerin sportmenlik davranışlarına anlamlı bir etkisinin bulunmadığı tespit edilmiştir.

ÖNERİLER

- Beden eğitimi dersi öğretim programı, özellikle üst sınıf düzeyindeki öğrencilere yönelik olarak; sportmenlik, empati, sosyal sorumluluk ve etik değerler gibi temaları kapsayacak biçimde zenginleştirilmeli ve bu doğrultuda daha işlevsel hale getirilmelidir.

- Millî Eğitim Bakanlığı bünyesinde gerçekleştirilen hizmet içi eğitim seminerleri ve programlarında, beden eğitimi öğretmenlerine yönelik olarak sportmenlik eğitimi, sınıf yönetimi ve öğrenci davranışlarının yönetimi konularına daha fazla ağırlık verilmelidir. Bu sayede öğretmenlerin mesleki yeterlikleri artırılarak, öğrencilerin olumlu davranışlar geliştirmeleri konusunda öğretmen rehberliği güçlendirilmelidir.

- Öğrencilerin yaşlarının ilerlemesiyle birlikte olumsuz davranış eğilimlerinin arttığı göz önünde bulundurularak, rehber öğretmenlerle iş birliği içerisinde planlanan etkinliklerin yanı sıra sınıf içi bireysel ve grup temelli çalışmalarla bu süreç desteklenmeli; olumlu davranış gösteren öğrenciler ödüllendirilerek bu davranışların pekiştirilmesi sağlanmalıdır.

- Olumlu sportmenlik davranışları sergileyen öğrencilere, bu deneyimlerini akranlarıyla paylaşabilecekleri ortamlar sunulmalı ve bu tür etkileşimler teşvik edilmelidir. Bu sayede öğrenciler arasında pozitif sosyal ilişkilerin gelişmesine katkı sağlanabilir.

- Okullarda düzenlenen sınıflar arası turnuva ve sportif etkinliklerde, rekabetçi unsurların ötesinde iş birliğine dayalı, etik değerleri ön plana çıkaran programlar planlanmalı ve uygulanmalıdır. Bu tür etkinlikler aracılığıyla öğrencilerin sportmenlik davranışlarının gelişimine katkı sağlanmalı ve bu davranışlar ödüllendirilerek teşvik edilmelidir.

KAYNAKÇA

Arnold, P. J. (1984). Three Approaches Toward an Understanding of Sportsmanship. *Journal of the Philosophy of Sport, 11*(1), 61–70

Balçıkanlı, G. S., ve Yıldıran, İ. (2011). Profesyonel futbolcuların sportmenlik yönelimleri ve empatik eğilim düzeyleri. *Spormetre Beden Eğitimi ve Spor Bilimleri Dergisi*, 9(2), 49–56.

Carlson, T. B., ve Hastie, P. A. (1997). The student social system within sport education. *Journal of Teaching in Physical Education, 16*(2), 176–195.

Demirhan, M. (2002). *Kendini açma düzeyleri farklı genel lise öğrencilerinin bazı değişkenler açısından saldırganlık düzeylerinin incelenmesi*. Yüksek lisans tezi, Anadolu Üniversitesi.

Doğar, Y., ve Yağmur, M. (2019). Beden Eğitimi ve Spor Dersinin ortaokul öğrencileri üzerindeki sportmenlik davranışı etkisinin incelenmesi (Kahramanmaraş ili örneği). *Journal of History School (JOHS), 43*, 1807–1826.

Dowling, F., ve Kårhus, S. (2011). An Analysis of The Use of The Term "Social Competence" in Physical Education. *European Physical Education Review, 17*(1), 3–20.

Duda, J. L., Olson, L. K., ve Templin, T. J. (1991). The Relationship of Task and Ego Orientation to Sportsmanship Attitudes and The Perceived Legitimacy of İnjurious acts. *Research Quarterly for Exercise and Sport*, 62(1), 79–87.

Efe, Z. B. (2006). *Okullar arası Yarışmalara Katılan 1. ve 2. Kademe İlköğretim Öğrencilerinin Fair Play Davranışlarını Sergileme Sıklıkları.* Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.

Ekinci, H. B. (2018). *Ortaokul öğrencilerinin sportmenlik davranışları ile başarı algıları*. Yüksek lisans tezi, Atatürk Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Enstitüsü.

Erdemli, A. (1996). *Spor Felsefesi*. Ankara: Alan

Esentürk, O. K., İlhan, E. L., ve Çelik, O. B. (2015). Examination of High School Students' Sportsmanlike Conducts in Physical Education Lessons According to Some Variability. *Science, Movement and Health*, 15(2), 627–634.

Eynur, B. R., ve Muharremoğlu, A. (2009). Dünyada ve Türkiye'de mevcut beden eğitimi öğretmenliği eğitim öğretim durumu. *Beden Eğitimi* ve *Spor Bilimleri Dergisi*, 7(1), 45–58.

Feezell, R. M. (2004). Sport, play, and ethical reflection. *University of Illinois Press*.

Genç, S., Tutkun, E., Genç, A. ve Acar, H. (2019). Lise öğrencilerinde beden eğitimi ve spor dersinin sportmenlik davranışlarının bazı değişkenlere göre incelenmesi (Muş ili örneği). *Beden Eğitimi ve Spor Bilimleri Dergisi*, 21(1-A), 23–29

Göksel, A. G., ve Caz, Ç. (2016). Anadolu lisesi öğrencilerinin beden eğitimi dersine yönelik tutumlarının incelenmesi. *Marmara Üniversitesi Spor Bilimleri Dergisi*, 1(1), 1–9.

Gümüş, H., Saraçlı, S., Karakullukçu, Ö. F., Doğanay, G., ve Kurtipek, S. (2016). Ortaöğretim öğrencilerinde fair play kavramı. *International Journal of Sport Culture and Science*, 4(Special Issue 2), 430–438.

Gürpınar, B., & Güven, Ö. (2011). Futbol hakemlerinin karşılaştıkları sportmenlik dışı davranışların incelenmesi. *Spormetre Beden Eğitimi ve Spor Bilimleri Dergisi, 9*(1), 7–14.

Hacıcaferoğlu, S., Selçuk, M., Hacıcaferoğlu, B., ve Karataş, Ö. (2015). Ortaokullarda işlenen beden eğitimi ve spor derslerinin sportmenlik davranışlarına katkısının bazı değişkenler açısından incelenmesi. *International Journal of Sport Culture and Science*, 3(SI 4), 557–566.

Kayışoğlu, N. B., Altınkök, M., Temel, C., ve Yüksel, Y. (2015). Ortaokul öğrencilerinin beden eğitimi dersi sportmenlik davranışlarının incelenmesi: Karabük ili örneği. *International Journal of Social Sciences and Education Research*, 1(3), 1045–1056.

Keskin, Ö. (2015). *Ortaokul öğrencilerinin beden eğitimi dersine yönelik tutumlarının bazı değişkenlere göre incelenmesi: Sakarya ili örneği* (Master's thesis), Sakarya Universitesi

Koç, Y. (2013). Beden Eğitimi Dersi Sportmenlik Davranışı Ölçeği (BEDSDÖ): Geçerlik ve Güvenirlik Çalışması. *Erzincan Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi, 15*(1), 96–114.

Koç, Y. ve Seçer, E. (2018). Spor Bilimleri Alanında Eğitim Gören Üniversite Öğrencilerin Sportmenlik Davranışları ile Saygı Düzeyleri Arasındaki İlişkinin İncelenmesi. *CBÜ Beden Eğitimi Ve Spor Bilimleri Dergisi*, 13(2), 247-259. https://doi.org/10.33459/cbubesbd.383027

Koç, Y., ve Güllü, M. (2017). Lise öğrencilerinin beden eğitimi dersi sportmenlik davranışlarının bazı değişkenlere göre incelenmesi. *Spormetre Beden Eğitimi ve Spor Bilimleri Dergisi, 15*(1), 19–30.

Pehlivan, Z., ve Konukman, F. (2004). Fair-play kavramının geliştirilmesinde okul sporunun yeri ve önemi. *Spormetre Beden Eğitimi ve Spor Bilimleri Dergisi, 2* (2), 49–53.

Siedentop, D., Hastie, P., ve Van der Mars, H. (2011). *Complete Guide to Sport Education*. Human Kinetics.

Stornes, T. ve Bru, E. (2002), Sportif kişilik ve liderlik algıları: ergen hentbol oyuncularının sportif kişilik algıları ve algılanan liderlikle ilişkilerinin araştırılması. *Avrupa Spor Bilimleri Dergisi*, 2: 1-15.

DOI: https://doi.org/10.30546/19023.978-9952-8573-9-9.2025.9012.
ISBN: 978-9952-8573-8-2

SUR, M. (2025). *Lise öğrencilerinin empati eğilim düzeyleri ile sportmenlik davranışları arasındaki ilişkinin incelenmesi* (Master's thesis),Bingöl Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Bingöl

Tel, M., Yaman, Ç., ve Altan, M. (2017). Spor bilimleri fakültesi öğrencilerinin sportmenlik davranışları hakkındaki görüşleri. *Uluslararası Kültürel ve Sosyal Araştırmalar Dergisi, 3* (Özel Sayı 2), 16–26.

Türkmen, M., ve Varol, S. (2015). Beden Eğitimi ve Spor Dersinin ortaokul öğrencileri üzerinde sportmenlik davranışı oluşturma etkisinin belirlenmesi: Bartın ili örneği. *Uluslararası Güncel Eğitim Araştırmaları Dergisi*, 1(1), 42–64.

Vidoni, C. ve Ward, P. (2009). Ortaokul spor eğitimi ünitesi sırasında adil oyun eğitiminin öğrenci sosyal becerileri üzerindeki etkileri. *Beden Eğitimi ve Spor Pedagojisi* , 14 (3), 285-310.

DOI: https://doi.org/10.30546/19023.978-9952-8573-9-9.2025.9012.
ISBN: 978-9952-8573-8-2

OTOBİYOGRAFİK BELLEK İŞLEVLERİ VE KİŞİLİK ÖZELLİKLERİ ARASINDAKİ İLİŞKİDE VAROLUŞSAL PİŞMANLIĞIN ROLÜ

Nergis Ceyda KOÇ

İstanbul Gedik Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Klinik Psikoloji
ORCID ID: https://orcid.org/0009-0001-3314-8250

NERGİS CEYDA KOÇ

Öz

Bu çalışma, otobiyografik bellek işlevleri ile kişilik özellikleri arasındaki ilişkide varoluşsal pişmanlığın aracı rolünü incelemiştir. Çalışmada, bireylerin geçmiş deneyimlerini hatırlama biçimleri ve bu anıların işlevleri ile kişilik boyutları arasındaki bağlantılar ele alınmıştır. Araştırmanın örneklemi, 18-65 yaş aralığında 374 yetişkinden oluşmaktadır. Veriler, çevrimiçi anket yöntemiyle toplanmış ve Otobiyografik Bellek İşlevleri Ölçeği, Afektif Sinirbilim Kişilik Ölçeği ile Çok Boyutlu Varoluşsal Pişmanlık Ölçeği kullanılmıştır.

Aracılık analizleri, varoluşsal pişmanlığın otobiyografik bellek işlevleri ile kişilik özellikleri arasındaki ilişkide önemli bir aracılık rolü üstlendiğini göstermiştir. Bu analizlerde, varoluşsal pişmanlığın "oyun" kişilik boyutunda kısmi ve ters yönlü bir aracılık etkisi olduğu belirlenmiştir. Öte yandan, "öfke", "korku" ve "üzüntü" kişilik boyutlarında varoluşsal pişmanlık tam aracılık rolü oynamıştır.

Cinsiyet bazında yapılan analizler, kadınların "sevgi" ve "korku" boyutlarında erkeklerden anlamlı derecede daha yüksek puanlara sahip olduğunu göstermektedir. Erkekler ise "merak" boyutunda kadınlara göre daha yüksek düzeyde puan almıştır. Bu farklılıklar, cinsiyetin belirli kişilik özelliklerinin ifade edilmesinde etkili olduğunu düşündürmektedir.

Eğitim düzeyi arttıkça, katılımcıların "merak" ve "korku" boyutlarındaki puanlarında anlamlı yükselişler gözlenmiştir. Lise mezunu katılımcıların duygudurum düzenleme becerilerinin ise yüksek lisans ve doktora mezunlarına göre daha yüksek olduğu saptanmıştır. Bununla birlikte, otobiyografik bellek işlevleri ve varoluşsal pişmanlık ölçeklerinde cinsiyet ve eğitim düzeyine bağlı anlamlı farklılıklar bulunmamıştır.

Bu bulgular, bireylerin geçmiş deneyimlerini hatırlama ve anlamlandırma biçimlerinin, kişilik özellikleri ile hem doğrudan hem dolaylı olarak varoluşsal pişmanlık aracılığıyla etkiler yarattığını ortaya koymaktadır.

DOI: https://doi.org/10.30546/19023.978-9952-8573-9-9.2025.9012.
ISBN: 978-9952-8573-8-2

Anahtar Kelimeler: Otobiyografik Bellek, Kişilik Özellikleri, Varoluşsal Pişmanlık

THE ROLE OF EXISTENTIAL REGRET IN THE RELATIONSHIP BETWEEN AUTOBIOGRAPHICAL MEMORY FUNCTIONS AND AFFECTIVE NEUROSCIENCE PERSONALITY TRAITS

Abstract

This study aims the mediating role of existential regret in the relationship between autobiographical memory functions and personality traits. The research focused on the connections between how individuals recall their past experiences, the functions of these memories, and various personality dimensions. The sample consisted of 374 adults aged between 18 and 65. Data were collected through an online survey using the Autobiographical Memory Functions Scale, the Affective Neuroscience Personality Scales, and the Multidimensional Existential Regret Scale.

Mediation analyses revealed that existential regret plays a significant mediating role in the relationship between autobiographical memory functions and personality traits. Specifically, existential regret showed a partial and inverse mediating effect on the "play" personality dimension. Conversely, it exerted a full mediating role in the personality dimensions of anger, fear, and sadness.

Gender-based analyses indicated that females scored significantly higher than males on the "care" and "fear" dimensions, while males scored higher than females on the "curiosity" dimension. These differences suggest that gender influences the expression of certain personality traits.

As education level increased, participants' scores on the "curiosity" and "fear" dimensions showed significant increases. Additionally, participants with a high school diploma exhibited higher emotion regulation abilities compared to those with master's or doctoral degrees. However, no significant differences were found in autobiographical memory functions and existential regret scores based on gender or education level.

These findings demonstrate that the ways individuals recall and interpret past experiences have both direct and indirect effects on personality traits, mediated by existential regret.

Keywords: Autobiographical Memory, Personality Traits, Existential Regret

GİRİŞ

Otobiyografik bellek, bireyin kendi yaşamına dair kişisel geçmişini oluşturan ve epizodik ile semantik bilgileri bir arada barındıran özgül bir bellek türüdür (Rubin, 2005). Tulving'e (1985) göre epizodik bellek, bireyin zihinsel olarak geçmişe, şimdiye ve geleceğe seyahat etmesini sağlayan otonoetik bilinç durumunu içerir; bu bilinç hali, kişinin belirli olayları kendi öznel perspektifinden yeniden yaşamasını mümkün kılar. Buna karşılık otobiyografik semantik bilgi, kişinin doğum tarihi gibi kendine dair bağlamsız ve soyut bilgileri kapsar ve otonoetik bilinç gerektirmez (Tulving, 1985, 2002). Son dönem kuramsal yaklaşımlar ise otobiyografik anıların sabit ya da mükemmel şekilde kodlanan yapılar

olmadığını, her hatırlamada bireyin hedefleri ve motivasyonları doğrultusunda yeniden inşa edildiğini öne sürmektedir (Conway, 1996; Conway & Pleydell-Pearce, 2000; Hyman & Loftus, 1998). Bu yeniden inşa süreci, aynı anının farklı zamanlarda farklı detaylarla hatırlanmasına neden olabilir ve otobiyografik belleğin dinamik doğasını ortaya koyar.

Otobiyografik bellek işlevleri bireylerin kendi yaşamlarındaki deneyimleri hatırlama nedenleri ve bu anıların hizmet ettiği amaçlar olarak tanımlanmaktadır. Literatürde otobiyografik belleğin üç temel işleve sahip olduğu vurgulanmıştır: öz kimlik işlevi (benlik sürekliliğini ve kimlik duygusunu destekleme), sosyal işlev (başkalarıyla ilişkileri güçlendirme ve sosyal paylaşım sağlama) ve yönlendirici/dönüştürücü işlev (geçmiş deneyimlerden ders çıkararak mevcut davranışları ve geleceği yönlendirme). Bu işlevler sayesinde kişiler geçmişlerini anlamlandırır, duygusal olarak düzenlenir ve gelecek için rehberlik alır.

Kişilik özellikleri, bireylerin düşünce, duygu ve davranışlarında tutarlı biçimde gözlenen, görece kalıcı eğilimlerdir. Kişilik psikolojisinde bu eğilimler genellikle Beş Faktör Modeli (Dışadönüklük, Uyumluluk, Sorumluluk, Nevrotiklik/Duygusal Dengesizlik ve Deneyime Açıklık) gibi boyutlarla tanımlansa da, farklı kuramsal yaklaşımlar da vardır. Bu çalışmada kullanılacak Afektif Sinirbilim Kişilik Ölçeği (ANPS), kişiliği beyindeki ilkel duygusal motivasyon sistemleri temelinde ele alan bir yaklaşımdır. ANPS'ye göre oyun (neşe ve oyunbazlık), merak/aramak (yeni şeyleri arama), sevgi/ilgi (bağlanma ve şefkat), öfke, korku ve üzüntü gibi temel duygusal sistemlerin güçleri, bireylerin kişilik yapısını oluşturur; bunlara ek olarak "maneviyat" boyutu da yer almaktadır. Bu perspektif, kişilik özelliklerini biyolojik-temel duygusal eğilimlerle ilişkilendirerek değerlendirir.

Varoluşsal pişmanlık, bireyin yaşamına ilişkin derin ve anlam yüklü pişmanlık duygularını ifade eder. Marijo Lucas (2004), varoluşsal pişmanlığı, kişinin geçmişte tam olarak kendi inanç ve değerlerine uygun, "içten ve bilinçli" seçim yapamadığı durumları değiştirme arzusuyla karakterize olan ve varoluşsal kaygı ile varoluşsal suçluluk duygularını içeren yoğun bir pişmanlık hali olarak tanımlamıştır. Bu tür pişmanlıklar, kişinin geçmiş seçimlerinin geri döndürülemez olması gerçeğiyle yüzleşmesinden kaynaklanan bir kaygı ve kendine ihanet ettiği düşüncesinden doğan suçluluk bileşimini barındırır. Başka bir deyişle, kişi geçmişte "otantik" davranmadığını, fırsatları değerlendirmediğini veya kendi potansiyelini gerçekleştirmediğini düşündüğünde varoluşsal bir üzüntü ve pişmanlık yaşayabilir.

Böylece, otobiyografik belleğin işlevsel kullanımı ile varoluşsal pişmanlık arasında da önemli ilişkiler olabilir. Birey geçmiş anılarını yapıcı bir şekilde örneğin geçmişten ders alma kullanabildiğinde, yaşanan olumsuz deneyimlere anlam verebilir ve böylece pişmanlık duygusu azaltılabilir. Buna karşın, kişi geçmişine dair düşünürken sürekli gerçekleştiremediği fırsatlara odaklanır ve anılarını yönlendirici ya da duygu düzenleyici işlevlerde kullanmakta zorlanırsa, varoluşsal pişmanlık duygusu artabilir. Gerçekten de, bireyin geçmişte "kendisi olamadığı" veya "farklı bir seçim yapsaydı hayatının

DOI: https://doi.org/10.30546/19023.978-9952-8573-9-9.2025.9012.
ISBN: 978-9952-8573-8-2

daha iyi olacağı" düşüncesine saplanması, güçlü varoluşsal pişmanlıklara yol açmaktadır. Örneğin, otantik seçimler yapamamış olma hissi, kişinin hem anılarını olumsuz değerlendirmesine hem de şu anki benlik algısında tatminsizlik yaşamasına neden olabilir. Özetle, literatürde doğrudan az sayıda çalışma olsa da, kuramsal olarak kişilik yapımızın, geçmişi hatırlama biçimlerimizi şekillendirdiği ve bunun da pişmanlık düzeyimizi etkilediği ihtimalinin değerlendirilmesi gerekmektedir.

YÖNTEM

1. Araştırmanın Modeli

Bu araştırma, nicel araştırma desenlerinden ilişkisel tarama modeli kullanılarak yürütülmekte; otobiyografik bellek işlevleri, afektif sinirbilim kişilik özellikleri ve varoluşsal pişmanlık değişkenleri arasındaki ilişkiler incelenmekte ve varoluşsal pişmanlığın aracı rolü analiz edilmektedir.

2. Evren ve Örneklem

Araştırmanın evrenini, Türkiye genelinde 18-65 yaş aralığında bulunan ve çevrimiçi anket formuna erişim sağlayabilecek yetişkin bireyler oluşturmaktadır. Örneklemi ise kolayda örnekleme yöntemi ile sosyal medya ve e-posta yoluyla ulaşılan, gönüllü katılım gösteren toplam 374 katılımcı meydana getirmektedir; katılımcıların yaş ortalaması 30,31 ± 10,67 olup yaş aralığı 18-62 arasında değişmektedir, %75,9'unu kadın, %24,1'ini erkek bireyler oluşturmaktadır. Katılımcıların %66,8'i lisans, %24,3'ü lisansüstü, %8,8'i lise mezunu; medeni durumları açısından %63,6'sı bekar, %32,1'i evli ve %4,3'ü boşanmış; çalışma durumları bakımından ise %66,3'ü çalışan, %25,9'u öğrenci ve %7,8'i çalışmayan bireylerden oluşmaktadır. Katılımcıların araştırmaya katılımı tamamen gönüllülük esasına dayandırılmakta ve etik kurallar çerçevesinde gizlilik ilkesi gözetilerek yürütülmektedir.

3. Veri Toplama Araçları

Araştırmada veriler, araştırmacı tarafından hazırlanan sosyodemografik bilgi formu ile geçerlilik ve güvenirlik çalışmaları yapılmış üç psikometrik ölçek kullanılarak toplanmaktadır; veri toplama süreci Google Forms platformu üzerinden çevrimiçi anket yöntemi ile yürütülmekte ve katılımcılar ölçüm araçlarına tek oturumda erişim sağlayabilmektedir. Katılımcılardan çevrimiçi onam alınmakta ve araştırma sürecine ilişkin bilgilendirme gönüllü bilgilendirme formu aracılığıyla yapılmaktadır.

3.1 Sosyodemografik Form

Katılımcıların demografik özelliklerini belirlemek amacıyla araştırmacı tarafından hazırlanan sosyodemografik bilgi formu kullanılmaktadır; formda yaş, cinsiyet, eğitim durumu, medeni durum ve çalışma durumu gibi değişkenler yer almakta ve elde edilen veriler örneklemin tanımlayıcı istatistiklerinin hesaplanmasında kullanılmaktadır.

DOI: https://doi.org/10.30546/19023.978-9952-8573-9-9.2025.9012.
ISBN: 978-9952-8573-8-2

3.2 Afektif Sinirbilim Kişilik Ölçeği

Afektif Sinirbilim Kişilik Ölçeği (ANPS), kişilik özelliklerini beynin bilinen temel duygusal sistemlerine dayalı olarak değerlendiren bir ölçektir. Orijinal ANPS, 110 madde ve 7 alt ölçek içermektedir. Bu alt ölçekler, Panksepp'in (1998) tanımladığı ilkel duygusal sistemlere karşılık gelen Oyun, Arama/Merak, Bakım/Sevgi, Öfke, Korku, Üzüntü ve Maneviyat boyutlarıdır. Ölçek maddeleri 1'den 4'e kadar puanlanan dört dereceli Likert tipindedir. Türkçe uyarlama çalışması İçöz (2012) tarafından gerçekleştirilmiş; 800'ü aşkın kişiyle yapılan güvenirlik analizlerinde ölçeğin Türkçe formunun tümü ve alt ölçekleri için Cronbach alfa katsayılarının kabul edilebilir düzeylerde olduğu gösterilmiştir. Ayrıca geçerlik çalışmasında ANPS'nin ölçtüğü boyutların, Beş Faktör Kuramına dayalı klasik bir kişilik ölçeğiyle anlamlı paralellikler sergilediği bulunmuştur. Sonuçlar, ANPS Türkçe formunun psikometrik açıdan güvenilir ve geçerli olduğunu ortaya koymaktadır. Bu ölçek sayesinde, bireylerin temel duygusal eğilimleri objektif olarak ölçülerek kişilik profilinin belirlenmesi mümkün olmaktadır.

3.3 Otobiyografik Bellek İşlevleri Ölçeği

Otobiyografik Bellek İşlevleri Ölçeği (OBİÖ), bireylerin kişisel geçmişlerini hangi amaçlarla düşündüklerini ölçmek için geliştirilmiştir. Ölçek 5'li Likert tipinde toplam 56 maddeden oluşmaktadır. Faktör analizi sonuçlarına göre ölçek, beş alt boyuttan oluşmaktadır: Geçmişle Yüzleşme, İpucu Temelinde Geçmişi Hatırlama, Benlik (Öz Kimlik), Duygu Durum Düzenleme ve Geçmişten Ders Alma. Bu alt boyutlar, otobiyografik belleğin farklı işlevsel kullanım alanlarını temsil etmektedir; örneğin Benlik boyutu anıların kimlik duygusuna katkısını, Duygu Durum Düzenleme boyutu anıların duygusal rahatlama veya kontrol amaçlı kullanımını ifade etmektedir. Ölçeğin psikometrik özellikleri yüksektir; alt ölçeklerin iç tutarlılık güvenirlik katsayıları 0.79 ile 0.84 arasında bulunmuştur. Er ve Yaşın'ın çalışmasında doğrulayıcı faktör analizi sonuçları da bu beş boyutlu yapıyı doğrulamış ve ölçeğin geçerliği kanıtlanmıştır. OBİÖ, Türkçe literatürde otobiyografik bellek araştırmalarında yaygın olarak kullanılan güvenilir bir araçtır.

3.4 Çok Boyutlu Varoluşsal Pişmanlık Ölçeği

Çok Boyutlu Varoluşsal Pişmanlık Ölçeği (ÇBVPÖ), bireylerin varoluşsal nitelikteki, yaşamlarına dair derin anlam barındıran pişmanlık duygularını çok boyutlu olarak değerlendiren bir ölçektir. Orijinal formu Multidimensional Existential Regret Inventory olarak adlandırılan ölçeğin Türkçe uyarlaması kapsamında yapılan faktör analizleri, ölçeğin 34 madde ve 5 alt boyuttan oluştuğunu göstermektedir. Bu alt boyutlar: İçsel Çatışma (kişinin kendi içinde yaşadığı huzursuzluk ve kararsızlık hissi), Kendine İlişkin Pişmanlık (kişinin kendine dair yapamadıkları için duyduğu pişmanlıklar; örneğin gelişim fırsatlarını kaçırmış olma hissi), Diğer Kişilere İlişkin Pişmanlık (yakınlarına karşı yerine getiremedikleri veya ihmal ettikleriyle ilgili pişmanlıklar), Kabullenme (geçmişteki seçimlerini kabul etme veya edememe düzeyi) ve Duygusallık (geçmişe yönelik duygusal tepkisellik, hassasiyet) olarak

DOI: https://doi.org/10.30546/19023.978-9952-8573-9-9.2025.9012.
ISBN: 978-9952-8573-8-2

tanımlanmaktadır. Katılımcılar her maddeyi 7'li Likert ölçeğinde değerlendirmektedir (1="Kesinlikle katılmıyorum" – 7="Kesinlikle katılıyorum"). Ölçeğin Türkçe versiyonunun psikometrik analizi güçlü sonuçlar vermektedir: Açımlayıcı faktör analizi toplam varyansın yaklaşık %56'sını açıklayan beş faktörlü yapıyı ortaya koymuş; doğrulayıcı faktör analizi de bu yapının kabul edilebilir uyum indekslerine sahip olduğunu göstermektedir. Ölçeğin genelinin iç tutarlılık katsayısı 0.94 olarak bulunmuş; alt ölçeklerin madde toplam korelasyonlarının ve test-tekrar test güvenirliklerinin de tatminkâr düzeyde olduğu rapor edilmiştir. ÇBVPÖ, bireylerin yaşamlarına ilişkin pişmanlık duygularını güvenilir ve geçerli biçimde ölçebilen bir araç olarak kullanılmaktadır.

4. Verilerin Analizi

Bu çalışmadaki tüm istatistiksel analizler IBM SPSS Statistics 27 programı kullanılarak gerçekleştirilmiştir. Sürekli değişkenler arasındaki doğrusal ilişkileri incelemek amacıyla Pearson korelasyon analizi uygulanmıştır (Field, 2018). Araştırmanın temel amacı doğrultusunda, bağımsız değişkenin (X) bir aracı değişken (M) yoluyla bağımlı değişken (Y) üzerindeki dolaylı etkisini değerlendirmek için PROCESS Macro v4.2 (Model 4) kullanılmıştır (Hayes, 2018). Birden fazla bağımsız değişkenin dahil edildiği modelde, hem doğrudan hem dolaylı etkiler ayrı ayrı analiz edilmiştir. Dolaylı etkilerin anlamlılığı, 5.000 örneklemli bootstrap yöntemi ve %95 güven aralığıyla test edilmiş; güven aralığının sıfır içermemesi anlamlı kabul edilmiştir. Ayrıca, ölçek puanlarının demografik değişkenlere göre farklılaşıp farklılaşmadığını belirlemek için Bağımsız Örneklem t-testi ve Tek Yönlü ANOVA uygulanmıştır (Pallant, 2020). Tüm analizlerde anlamlılık düzeyi $p < .05$ olarak belirlenmiştir.

BULGULAR VE YORUM

Tablo 1

Katılımcılara İlişkin Demografik Bilgilerinin Dağılımı

		n	%
Yaş **X̄±SS (Min-Maks)**		39.58±12.63 (18-65)	
Cinsiyet	Kadın	295	78.9
	Erkek	79	21.1
Eğitim Durumu	Lise	43	11.5
	Üniversite	237	63.4
	Yüksek Lisans/Doktora	94	25.1
	Toplam	374	100.0

DOI: https://doi.org/10.30546/19023.978-9952-8573-9-9.2025.9012.
ISBN: 978-9952-8573-8-2

Araştırmaya katılan bireylerin yaş ortalaması *($\overline{X}$ = 39,58, SS = 12,63)* olup, yaşlar 18 ile 65 arasında değişmektedir. Katılımcıların %78,9'u *(n = 295)* kadın, %21,1'i *(n = 79)* erkektir. Eğitim durumlarına bakıldığında, %11,5'i *(n = 43)* lise mezunu, %63,4'ü *(n = 237)* üniversite mezunu ve %25,1'i *(n = 94)* yüksek lisans veya doktora düzeyinde eğitim almıştır. Toplam katılımcı sayısı 374'tür.

Betimsel İstatistik Bulguları

Bu bölümde, araştırmada kullanılan Otobiyografik Bellek İşlevleri Ölçeği, Çok Boyutlu Varoluşsal Pişmanlık Ölçeği ve Afektif Sinirbilim Kişilik Ölçeği'ne ilişkin betimsel istatistikler sunulmuştur. İlgili ölçeklerin her birine ait ortalama ($\overline{X}$), standart sapma (*SS*), basıklık (kurtosis), çarpıklık (skewness) değerleri ve iç tutarlılık güvenirliği Cronbach Alpha (α) katsayıları hesaplanmış ve aşağıda raporlanmıştır.

Tablo 2

Otobiyografik Bellek İşlevleri Ölçeği, Çok Boyutlu Varoluşsal Pişmanlık Ölçeği, Afektif Sinirbilim Kişilik Ölçeğine Ait Betimsel İstatistiklerin ve Basıklık, Çarpıklık, Cronbach Alpha Katsayılarının Değerlendirilmesi

	n	Min	Maks	$\overline{X}$	SS	Basıklık	Çarpıklık	Cronbach Alpha (a)
Otobiyografik Bellek İşlevleri Ölçeği	374	54	205	136.11	31.85	-0.16	-0.02	0.95
Benlik	374	6	25	19.33	4.52	-0.18	-0.65	0.85
Duygudurum Düzenleme	374	8	40	23.77	7.85	-0.58	0.20	0.86
Geçmişle Yüzleşme	374	12	60	37.28	11.08	-0.48	0.03	0.89
Geçmişten Ders Alma	374	8	40	26.67	7.10	-0.43	-0.11	0.83
İpucu Temelinde Geçmişi Hatırlama	374	8	40	29.05	7.43	-0.38	-0.46	0.88
Çok Boyutlu Varoluşsal Pişmanlık Ölçeği	374	34	219	121.63	38.06	-0.62	0.01	0.94
İç Çatışma	374	13	91	45.30	15.14	-0.43	0.20	0.85
Kendine İlişkin pişmanlık	374	6	42	24.17	7.45	-0.36	-0.07	0.70
Diğerlerini İlişkin Pişmanlık	374	6	42	21.49	8.58	-0.78	0.12	0.81
Kabullenme	374	4	28	14.62	6.16	-0.86	0.09	0.79
Duygusallık	374	4	28	16.04	5.33	-0.53	-0.01	0.71
ANPS - Merak	374	7	30	21.70	4.79	0.12	-0.53	0.73
ANPS - Oyun	374	7	30	20.89	4.40	-0.12	-0.32	0.71
ANPS - Sevgi	374	4	20	14.81	3.73	0.86	-1.03	0.71
ANPS - Öfke	374	6	30	17.66	5.40	-0.53	0.09	0.73

DOI: https://doi.org/10.30546/19023.978-9952-8573-9-9.2025.9012.
ISBN: 978-9952-8573-8-2

ANPS - Korku	374	5	25	16.79	4.52	-0.47	-0.17	0.77
ANPS - Üzüntü	374	6	30	17.46	4.94	-0.26	0.14	0.75

Araştırmada yer alan Otobiyografik Bellek İşlevleri Ölçeği, Çok Boyutlu Varoluşsal Pişmanlık Ölçeği ve Afektif Sinirbilim Kişilik Ölçeği'ne (ANPS) ilişkin betimsel istatistikler, çarpıklık, basıklık ve iç tutarlılık katsayıları Tablo 2'de sunulmuştur. Değişkenlerin basıklık ve çarpıklık değerleri incelendiğinde, tüm değişkenlerin ±2 aralığında kaldığı görülmektedir. Bu durum, veri setinin normal dağılım varsayımını karşıladığını ve parametrik analizler için uygunluk taşıdığını göstermektedir (Gravetter & Wallnau, 2014). Özellikle ANPS-Sevgi boyutunda pozitif yönde belirgin bir basıklık gözlemlenmiştir (basıklık = 0.86), bu da dağılımın sivrileştiğini işaret etmektedir; ancak tüm değerler kabul edilebilir sınırlar içerisindedir.

İç tutarlılık analizleri sonucunda, ölçeklerin Cronbach's Alpha katsayılarının .70 ile .95 arasında değiştiği belirlenmiştir. Otobiyografik Bellek İşlevleri Ölçeği (α = .95) ve Çok Boyutlu Varoluşsal Pişmanlık Ölçeği (α = .94) oldukça yüksek düzeyde güvenilirliğe sahiptir. Bu ölçeklerin alt boyutları da yüksek (Geçmişle Yüzleşme, α = .89; İpucu Temelinde Geçmişi Hatırlama, α = .88) ya da kabul edilebilir düzeyde (Kabullenme, α = .79; Kendine İlişkin Pişmanlık, α = .70) iç tutarlılık göstermektedir. ANPS alt boyutlarının Cronbach's Alpha katsayıları ise .71 ile .77 arasında değişmektedir. Bu değerler, Afektif Sinirbilim Kişilik Ölçeği'nin alt boyutlarının psikometrik olarak yeterli düzeyde güvenilir olduğunu göstermektedir (George & Mallery, 2003).

Tüm ölçekler ve alt boyutlara ait çarpıklık, basıklık ve iç tutarlılık değerleri birlikte değerlendirildiğinde, veri setinin dağılım özellikleri ve ölçüm güvenirliği açısından parametrik analizler için uygun olduğu ve araştırma kapsamında elde edilen ölçümlerin güvenilir bir biçimde değerlendirilebileceği sonucuna ulaşılmaktadır

Korelasyon Analizi Bulguları

Bu bölümde, Otobiyografik Bellek İşlevleri Ölçeği, Çok Boyutlu Varoluşsal Pişmanlık Ölçeği ve Afektif Sinirbilim Kişilik Ölçeği arasında anlamlı ilişkilerin olup olmadığı incelenmiştir. Değişkenler arasındaki doğrusal ilişki düzeyini belirlemek amacıyla Pearson Momentler Çarpımı Korelasyon Katsayısı analizi uygulanmıştır. Elde edilen korelasyon bulguları, ilişkinin yönü ve gücüne dair bilgilerle birlikte aşağıda sunulmuştur.

DOI: https://doi.org/10.30546/19023.978-9952-8573-9-9.2025.9012.
ISBN: 978-9952-8573-8-2

Tablo 3

Değişkenler Arasındaki İlişkinin İncelenmesi

	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17	18	19
1-Yaş	1																		
2-Otobiyografik Bellek İşlevleri Ölçeği	-.14**	1																	
3-Benlik	-.09	.68**	1																
4-Duygudurum Düzenleme	-.03	.79**	.38**	1															
5-Geçmişle Yüzleşme	-.19**	.93**	.60**	.62**	1														
6-Geçmişten Ders Alma	-.15**	.89**	.60**	.63**	.83**	1													
7-İpucu Temelinde Geçmişi Hatırlama	-.08	.80**	.44**	.57**	.66**	.61**	1												
8-Çok Boyutlu Varoluşsal Pişmanlık Ölçeği	-.18**	.39**	.29**	.16**	.46**	.40**	.25**	1											
9-İç Çatışma	-.20**	.35**	.26**	.15**	.41**	.36**	.22**	.95**	1										
10-Kendine İlişkin pişmanlık	-.11*	.40**	.29**	.20**	.46**	.42**	.26**	.85**	.73**	1									
11-Diğerlerini İlişkin Pişmanlık	-.21**	.29**	.25**	.08	.38**	.31**	.16**	.91**	.84**	.72**	1								
12-Kabullenme	-.10	.31**	.24**	.10*	.38**	.34**	.20**	.88**	.81**	.71**	.78**	1							
13-Duygusallık	-.11*	.39**	.25**	.22**	.41**	.39**	.30**	.76**	.66**	.63**	.60**	.61**	1						
14-ANPS - Merak	-.25**	.07	.10*	.01	.07	.07	.07	-.06	-.03	-.10	-.03	-.04	-.07	1					
15-ANPS - Oyun	-.15**	.13*	.07	.10*	.07	.11*	.18**	-.14**	-.17**	-.11*	-.13*	-.12*	-.03	.22**	1				
16-ANPS - Sevgi	.05	.20**	.16**	.18**	.15**	.12*	.24**	-.09	-.12*	-.03	-.12*	-.07	.02	.18**	.45**	1			

DOI: https://doi.org/10.30546/19023.978-9952-8573-9-9.2025.9012.
ISBN: 978-9952-8573-8-2

17-ANPS - Öfke	-.05	.14**	.04	.02	.18**	.15**	.12*	.29**	.27**	.26**	.27**	.23**	.25**	.03	-.07	-.10*	1	
18-ANPS - Korku	-.27**	.28**	.22**	.06	.34**	.32**	.19**	.52**	.45**	.45**	.53**	.44**	.42**	.03	-.04	.04	.31**	1
19-ANPS - Üzüntü	-.17**	.25**	.17**	.04	.32**	.28**	.16**	.58**	.55**	.49**	.54**	.55**	.41**	-.06	-.16**	-.06	.35**	.65**	1

***p<0.01, *p<0.05 Uygulanan testin ismi: Pearson Korelasyon Testi*

Yapılan korelasyon analizine göre, yaş ile Otobiyografik Bellek İşlevleri Ölçeği ($r = -.14$, $p < .01$), Geçmişle Yüzleşme ($r = -.19$, $p < .01$), Geçmişten Ders Alma ($r = -.15$, $p < .01$), Çok Boyutlu Varoluşsal Pişmanlık Ölçeği ($r = -.18$, $p < .01$), İç Çatışma ($r = -.20$, $p < .01$), Kendine İlişkin Pişmanlık ($r = -.11$, $p < .05$), Diğerlerine İlişkin Pişmanlık ($r = -.21$, $p < .01$), Duygusallık ($r = -.11$, $p < .05$), ANPS - Merak Alt Boyutu ($r = -.25$, $p < .01$), ANPS - Oyun Alt Boyutu ($r = -.15$, $p < .01$), ANPS - Korku Alt Boyutu ($r = -.27$, $p < .01$) ve ANPS - Üzüntü Alt Boyutu ($r = -.17$, $p < .01$) arasında zayıf düzeyde negatif ve anlamlı ilişkiler bulunmuştur.

Otobiyografik Bellek İşlevleri Ölçeği puanları ile Çok Boyutlu Varoluşsal Pişmanlık Ölçeği *($r = .39$, $p < .01$),* İç Çatışma *($r = .35$, $p < .01$),* Kendine İlişkin Pişmanlık *($r = .40$, $p < .01$),* Diğerlerine İlişkin Pişmanlık *($r = .29$, $p < .01$),* Kabullenme *($r = .31$, $p < .01$)* ve Duygusallık *($r = .39$, $p < .01$)* puanları arasında zayıf ve orta düzeyde pozitif ve anlamlı ilişkiler saptanmıştır. Ayrıca, Otobiyografik Bellek İşlevleri ile ANPS'nin Oyun *($r = .13$, $p < .05$),* Sevgi *($r = .20$, $p < .01$),* Öfke *($r = .14$, $p < .01$),* Korku *($r = .28$, $p < .01$)* ve Üzüntü *($r = .25$, $p < .01$)* arasında da zayıf düzeyde pozitif ve anlamlı ilişkiler bulunmuştur.

Benlik ile Çok Boyutlu Varoluşsal Pişmanlık Ölçeği *($r = .29$, $p < .01$),* İç Çatışma *($r = .26$, $p < .01$),* Kendine İlişkin Pişmanlık *($r = .29$, $p < .01$),* Diğerlerine İlişkin Pişmanlık *($r = .25$, $p < .01$),* Kabullenme *($r = .24$, $p < .01$)* ve Duygusallık *($r = .25$, $p < .01$)* arasında zayıf düzeyde pozitif ve anlamlı ilişkiler saptanmıştır.

Ayrıca, Benlik ile ANPS'nin Merak *($r = .10$, $p < .05$),* Sevgi *($r = .16$, $p < .01$),* Korku *($r = .22$, $p < .01$)* ve Üzüntü *($r = .17$, $p < .01$)* arasında da zayıf düzeyde pozitif ve anlamlı ilişkiler bulunmuştur.

Duygudurum Düzenleme ile Çok Boyutlu Varoluşsal Pişmanlık Ölçeği *($r = .16$, $p < .01$),* İç Çatışma *($r = .15$, $p < .01$),* Kendine İlişkin Pişmanlık *($r = .20$, $p < .01$),* Kabullenme *($r = .10$, $p < .05$),* Duygusallık *($r = .22$, $p < .01$),* Oyun *($r = .10$, $p < .05$)* ve Sevgi *($r = .18$, $p < .01$)* arasında zayıf düzeyde pozitif ve anlamlı ilişkiler bulunmuştur.

Geçmişle Yüzleşme ile Çok Boyutlu Varoluşsal Pişmanlık Ölçeği *($r = .46$, $p < .01$),* İç Çatışma *($r = .41$, $p < .01$),* Kendine İlişkin Pişmanlık *($r = .46$, $p < .01$),* Diğerlerine İlişkin Pişmanlık *($r = .38$, $p < .01$),* Kabullenme *($r = .38$, $p < .01$),* Duygusallık *($r = .41$, $p < .01$),* Sevgi *($r = .15$, $p < .01$),* Öfke *(r*

= .18, p < .01), Korku *(r = .34, p < .01)* ve Üzüntü *(r = .32, p < .01)* arasında zayıf ile orta düzey arasında pozitif ve anlamlı ilişkiler bulunmuştur.

Geçmişten Ders Alma ile Çok Boyutlu Varoluşsal Pişmanlık Ölçeği *(r = .40, p < .01),* İç Çatışma *(r = .36, p < .01),* Kendine İlişkin Pişmanlık *(r = .42, p < .01),* Diğerlerine İlişkin Pişmanlık *(r = .31, p < .01),* Kabullenme *(r = .34, p < .01),* Duygusallık *(r = .39, p < .01),* Oyun *(r = .11, p < .05),* Sevgi *(r = .12, p < .05),* Öfke *(r = .15, p < .01),* Korku *(r = .32, p < .01)* ve Üzüntü *(r = .28, p < .01)* arasında zayıf ve orta düzeyde pozitif ve anlamlı ilişkiler tespit edilmiştir.

İpucu Temelinde Geçmişi Hatırlama ile Çok Boyutlu Varoluşsal Pişmanlık Ölçeği *(r = .25, p < .01),* İç Çatışma *(r = .22, p < .01),* Kendine İlişkin Pişmanlık *(r = .26, p < .01),* Diğerlerine İlişkin Pişmanlık *(r = .16, p < .01),* Kabullenme *(r = .20, p < .01),* Duygusallık *(r = .30, p < .01),* Oyun *(r = .18, p < .01),* Sevgi *(r = .24, p < .01),* Öfke *(r = .12, p < .05),* Korku *(r = .19, p < .01)* ve Üzüntü *(r = .16, p < .01)* arasında zayıf düzeyde pozitif ve anlamlı ilişkiler saptanmıştır.

Çok Boyutlu Varoluşsal Pişmanlık Ölçeği ile ANPS - Öfke *(r = .29, p < .01),* ANPS - Korku *(r = .52, p < .01)* ve ANPS - Üzüntü *(r = .58, p < .01)* arasında orta düzeyde pozitif ve anlamlı ilişkiler saptanmıştır. Ayrıca, Çok Boyutlu Varoluşsal Pişmanlık ile ANPS - Oyun *(r = −.14, p < .01)* arasında zayıf düzeyde negatif ve anlamlı bir ilişki bulunmuştur.

İç Çatışma değişkeni ile ANPS - Öfke *(r = .27, p < .01),* ANPS - Korku *(r = .45, p < .01)* ve ANPS - Üzüntü *(r = .55, p < .01)* arasında zayıf ve orta düzeyde pozitif ve anlamlı ilişkiler saptanmıştır. Ayrıca, ANPS - Oyun *(r = −.17, p < .01)* ve ANPS - Sevgi *(r = −.12, p < .05)* ile İç Çatışma arasında zayıf düzeyde negatif ve anlamlı ilişkiler bulunmuştur.

Kendine İlişkin Pişmanlık ile ANPS - Öfke *(r = .26, p < .01),* ANPS - Korku *(r = .45, p < .01)* ve ANPS - Üzüntü *(r = .49, p < .01)* arasında zayıf ve orta düzeyde pozitif ve anlamlı ilişkiler saptanmıştır. Bunun yanında, ANPS - Oyun *(r = −.11, p < .05)* ile de zayıf düzeyde negatif ve anlamlı bir ilişki bulunmuştur.

Diğerlerini İlişkin Pişmanlık ile ANPS - Öfke *(r = .27, p < .01),* ANPS - Korku *(r = .53, p < .01)* ve ANPS - Üzüntü *(r = .54, p < .01)* arasında zayıf ve orta düzeyde pozitif ve anlamlı ilişkiler saptanmıştır.

Bununla birlikte, ANPS - Oyun *(r = −.13, p < .05)* ve ANPS - Sevgi *(r = −.12, p < .05)* ile Diğerlerini İlişkin Pişmanlık arasında zayıf düzeyde negatif ve anlamlı ilişkiler bulunmuştur.

Kabullenme ile ANPS - Öfke *(r = .23, p < .01)*, ANPS - Korku *(r = .44, p < .01)* ve ANPS - Üzüntü *(r = .55, p < .01)* arasında zayıf ve orta düzeyde pozitif ve anlamlı ilişkiler saptanmıştır.

Buna karşın, Kabullenme ile ANPS - Oyun *(r = −.12, p < .05)* arasında zayıf düzeyde negatif ve anlamlı bir ilişki bulunmuştur.

DOI: https://doi.org/10.30546/19023.978-9952-8573-9-9.2025.9012.
ISBN: 978-9952-8573-8-2

Duygusallık ile ANPS - Öfke *(r = .25, p < .01),* ANPS - Korku *(r = .42, p < .01)* ve ANPS - Üzüntü *(r = .41, p < .01)* arasında zayıf ve orta düzeyde pozitif ve anlamlı ilişkiler bulunmuştur.

Aracı Rol Analizi Bulguları

Bu bölümde, Otobiyografik Bellek İşlevleri ile Afektif Sinirbilim Kişilik Özellikleri arasındaki ilişkide Çok Boyutlu Varoluşsal Pışmanlık düzeyinin aracı rolü olup olmadığı incelenmiştir. Bu amaçla, Hayes'in (2018) geliştirdiği PROCESS Macro eklentisinin Model 4 yapısı kullanılarak aracı değişken analizi gerçekleştirilmiştir. Analiz bulguları, doğrudan, dolaylı ve toplam etkileri içerecek şekilde aşağıda sunulmuştur.

Tablo 4

Otobiyografik Bellek İşlevleri ile Kişilik Özellikleri Arasındaki İlişkide Varoluşsal Pişmanlığın Aracı Rolü

						%95 GA	
	B	***SH***	***β***	***t***	***p***	***Alt Sınır***	***Üst Sınır***
Otobiyografik Bellek→ Varoluşsal Pişmanlık	0.46	0.06	0.39	8.15	<.001***	0.35	0.58
Varoluşsal Pişmanlık→ Oyun	-0.02	0.01	-0.14	-2.77	0.006**	-0.03	0.00
Varoluşsal Pişmanlık→ Öfke	0.04	0.01	0.29	5.90	<.001***	0.03	0.06
Varoluşsal Pişmanlık→ Korku	0.06	0.01	0.52	11.63	<.001***	0.05	0.07
Varoluşsal Pişmanlık→ Üzüntü	0.08	0.01	0.58	13.84	<.001***	0.06	0.09
Otobiyografik Bellek→ Oyun (Toplam Etki (c1))	0.02	0.01	0.13	2.46	0.015*	0.00	0.03
Doğrudan Etki (c1)	0.03	0.01	0.21	3.92	<.001***	0.01	0.04
Dolaylı Etki (c1) (Toplam)	-0.01	0.00	-0.08			-0.02	-0.01
Otobiyografik Bellek→ Öfke (Toplam Etki (c2))	0.02	0.01	0.14	2.64	0.009**	0.01	0.04
Doğrudan Etki (c2)	0.00	0.01	0.03	0.48	0.631	-0.01	0.02
Dolaylı Etki (c1) (Toplam)	0.02	0.00	0.11			0.01	0.03
Otobiyografik Bellek→ Korku (Toplam Etki (c3))	0.04	0.01	0.28	5.57	<.001***	0.03	0.05
Doğrudan Etki (c3)	0.01	0.01	0.09	1.88	0.061	0.00	0.03

DOI: https://doi.org/10.30546/19023.978-9952-8573-9-9.2025.9012.
ISBN: 978-9952-8573-8-2

Dolaylı Etki (c3) (Toplam)	0.03	0.00	0.19			0.02	0.04
Otobiyografik Bellek→ Üzüntü (Toplam Etki (c4))	0.04	0.01	0.25	4.88	<.001***	0.02	0.05
Doğrudan Etki (c4)	0.00	0.01	0.02	0.48	0.633	-0.01	0.02
Dolaylı Etki (c4) (Toplam)	0.04	0.01	0.23			0.02	0.05

**p<.05 Kullanılan test: Process Macro 4.2*

Yukarıdaki bulgulara göre, Otobiyografik bellek işlevleri ile kişilik temelli duygusal tepkiler arasındaki ilişkide varoluşsal pişmanlığın aracı rolünü test eden model sonucunda, otobiyografik belleğin varoluşsal pişmanlığı anlamlı düzeyde yordadığı saptanmıştır ($B = 0.46$, $SH = 0.06$, $\beta = 0.39$, $t = 8.15$, $p < .001$, %95 GA [0.35, 0.58]). Bu bulgu, bireyin geçmiş yaşantılarına ilişkin bellek işlevlerinin pişmanlık düzeyini artırabildiğini göstermektedir.

Oyun boyutunda otobiyografik bellek işlevlerinin toplam etkisi anlamlı bulunmuştur ($B = 0.02$, $p = .015$). Ancak, varoluşsal pişmanlık bu ilişkiyi ters yönde aracı olarak etkilemiştir ($B = –0.01$, $\beta = –0.08$, %95 GA [–0.02, –0.01]). Doğrudan etkinin pozitif olması ($B = 0.03$, $p < .001$), bireylerin olumlu oyun duygusu yaşamasında otobiyografik belleğin doğrudan etkili olduğunu; fakat pişmanlık duygusunun bu etkiyi kısmen zayıflattığını göstermektedir. Bu nedenle, kısmi ve ters yönlü bir aracılık yapısı belirlenmiştir.

Öfke değişkeninde otobiyografik belleğin toplam etkisi anlamlıdır ($B = 0.02$, $p = .009$), ancak doğrudan etki anlamlı değildir ($B = 0.00$, $p = .631$). Buna karşılık, varoluşsal pişmanlık üzerinden gerçekleşen dolaylı etki anlamlı düzeydedir ($B = 0.02$, $\beta = 0.11$, %95 GA [0.01, 0.03]). Bu sonuçlar, öfke düzeyinde tam aracılık yapısının olduğunu ve otobiyografik belleğin etkisinin yalnızca pişmanlık aracılığıyla gerçekleştiğini göstermektedir.

Korku boyutunda otobiyografik belleğin toplam etkisi ($B = 0.04$, $p < .001$) ve dolaylı etkisi ($B = 0.03$, $\beta = 0.19$, %95 GA [0.02, 0.04]) anlamlı bulunmuştur. Doğrudan etki sınırda anlamlılık göstermektedir ($B = 0.01$, $p = .061$). Bu bulgu, korku düzeyinde kısmi aracılık yapısının bulunduğunu ve otobiyografik belleğin hem doğrudan hem de dolaylı etkili olduğunu ortaya koymaktadır.

Üzüntü değişkeni açısından otobiyografik bellek işlevlerinin toplam etkisi ($B = 0.04$, $p < .001$) ve dolaylı etkisi ($B = 0.04$, $\beta = 0.23$, %95 GA [0.02, 0.05]) anlamlı bulunmuş; ancak doğrudan etkinin anlamlı olmadığı belirlenmiştir ($B = 0.00$, $p = .633$). Bu sonuç, üzüntü değişkeninde de tam aracılık yapısının bulunduğunu göstermektedir.

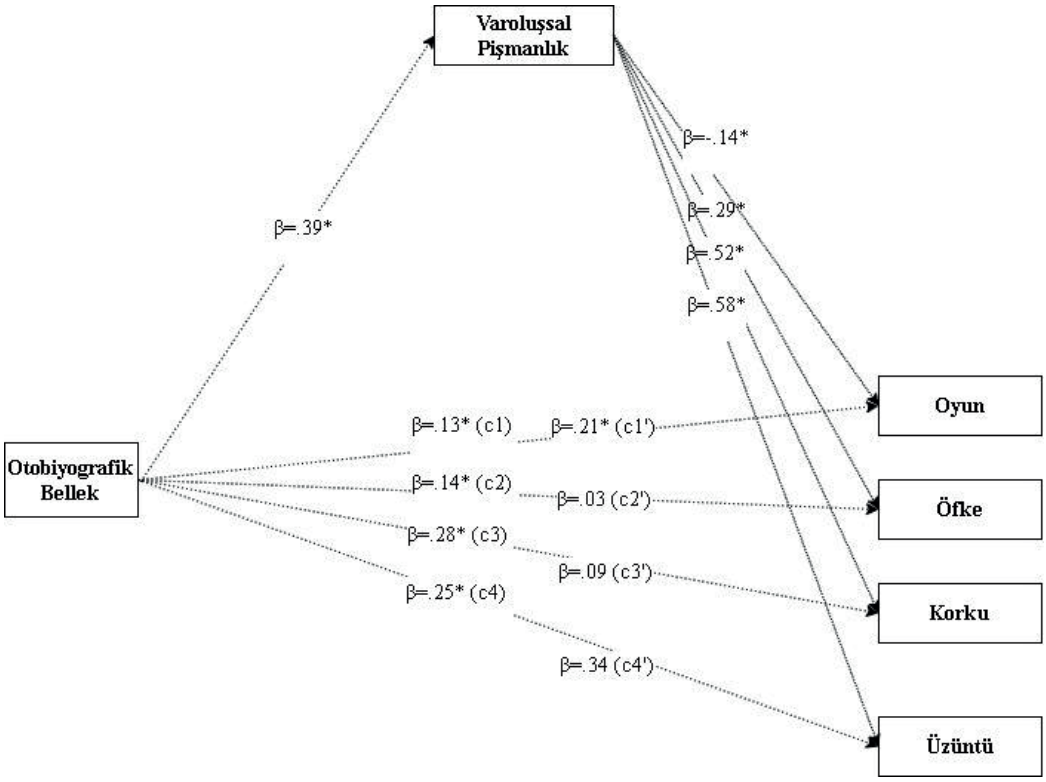
Genel olarak, elde edilen bulgular otobiyografik bellek işlevlerinin duygusal tepkiler üzerinde doğrudan ya da dolaylı yollardan etkili olduğunu ortaya koymuştur. Özellikle olumsuz duygular olan öfke, korku ve üzüntü değişkenlerinde varoluşsal pişmanlık etkili bir aracı olarak işlev görmektedir.

DOI: https://doi.org/10.30546/19023.978-9952-8573-9-9.2025.9012.
ISBN: 978-9952-8573-8-2

Bu bağlamda, bireylerin geçmişe ilişkin düşünme ve hatırlama biçimlerinin, kişilik temelli duygusal yapılarını şekillendirdiği söylenebilir.

Şekil 1

Otobiyografik Bellek İşlevleri ile Kişilik Özellikleri Arasındaki İlişkide Varoluşsal Pişmanlığın Aracı Rolü

Karşılaştırma Analizi Bulguları

Bu bölümde, katılımcıların cinsiyet ve eğitim durumu değişkenlerine göre Otobiyografik Bellek İşlevleri Ölçeği, Çok Boyutlu Varoluşsal Pişmanlık Ölçeği ve Afektif Sinirbilim Kişilik Ölçeği puanlarında anlamlı farklılıklar olup olmadığı incelenmiştir. Bu kapsamda, iki grup karşılaştırmaları için Bağımsız Örneklem t-testi, ikiden fazla grup karşılaştırmaları için ise Tek Yönlü Varyans Analizi (ANOVA) kullanılmıştır. Elde edilen bulgular aşağıda sunulmuştur.

DOI: https://doi.org/10.30546/19023.978-9952-8573-9-9.2025.9012.
ISBN: 978-9952-8573-8-2

Tablo 5

Cinsiyete Göre Otobiyografik Bellek İşlevleri Ölçeği, Çok Boyutlu Varoluşsal Pişmanlık Ölçeği, Afektif Sinirbilim Kişilik Ölçeği Puanlarının Karşılaştırılması

	Kadın(n=295)		**Erkek(n=79)**				
	X̄	**SS**	**X̄**	**SS**	**t**	**Sd.**	**p**
Otobiyografik Bellek İşlevleri Ölçeği	136.45	31.39	134.84	33.71	0.40	372	0.690
Benlik	19.37	4.50	19.19	4.60	0.31	372	0.754
Duygudurum Düzenleme	23.65	7.88	24.20	7.78	-0.55	372	0.582
Geçmişle Yüzleşme	37.45	11.09	36.66	11.08	0.56	372	0.575
Geçmişten Ders Alma	26.67	6.95	26.70	7.71	-0.03	372	0.975
İpucu Temelinde Geçmişi Hatırlama	29.31	7.27	28.09	7.98	1.30	372	0.196
Çok Boyutlu Varoluşsal Pişmanlık Ölçeği	121.22	37.93	123.16	38.78	-0.40	372	0.687
İç Çatışma	44.95	14.97	46.65	15.80	-0.89	372	0.376
Kendine İlişkin pişmanlık	24.21	7.37	24.03	7.78	0.19	372	0.848
Diğerlerini İlişkin Pişmanlık	21.48	8.70	21.54	8.15	-0.06	372	0.951
Kabullenme	14.62	6.21	14.65	6.02	-0.04	372	0.971
Duygusallık	15.97	5.33	16.30	5.34	-0.49	372	0.625
ANPS - Merak	21.40	4.95	22.80	3.94	-2.32	372	0.021*
ANPS - Oyun	21.12	4.27	20.01	4.80	1.99	372	0.047*
ANPS - Sevgi	15.09	3.74	13.73	3.52	2.91	372	0.004**
ANPS - Öfke	17.70	5.33	17.51	5.67	0.28	372	0.779
ANPS - Korku	17.09	4.53	15.66	4.32	2.52	372	0.012*
ANPS - Üzüntü	17.59	4.86	16.99	5.25	0.96	372	0.339

****p<.001, **p<.01, *p<.05 Kullanılan Test: Bağımsız Örneklemler T-Testi*

DOI: https://doi.org/10.30546/19023.978-9952-8573-9-9.2025.9012.
ISBN: 978-9952-8573-8-2

Yapılan analizler sonucunda, ANPS - Merak puanları erkeklerde *($\bar{X}$ = 22.80, SS = 3.94),* kadınlara *($\bar{X}$ = 21.40, SS = 4.95)* kıyasla anlamlı düzeyde daha yüksek bulunmuştur *(t(372) = -2.32, p = .021).*

Benzer şekilde, ANPS - Oyun puanlarında kadınların puanları *($\bar{X}$ = 21.12, SS = 4.27),* erkeklere *($\bar{X}$ = 20.01, SS = 4.80)* göre anlamlı düzeyde daha yüksektir *(t(372) = 1.99, p = .047).*

Ayrıca, ANPS - Sevgi puanlarında da kadınlar *($\bar{X}$ = 15.09, SS = 3.74),* erkeklere *($\bar{X}$ = 13.73, SS = 3.52)* göre anlamlı şekilde daha yüksek puan almıştır *(t(372) = 2.91, p = .004).*

Bunun yanında, ANPS - Korku puanları kadınlarda *($\bar{X}$ = 17.09, SS = 4.53),* erkeklerden *($\bar{X}$ = 15.66, SS = 4.32)* anlamlı düzeyde daha yüksektir *(t(372) = 2.52, p = .012).*

Öte yandan, Otobiyografik Bellek İşlevleri Ölçeği *(t(372) = 0.40, p = .690),* Benlik *(t(372) = 0.31, p = .754),* Duygudurum Düzenleme *(t(372) = -0.55, p = .582),* Geçmişle Yüzleşme *(t(372) = 0.56, p = .575),* Geçmişten Ders Alma *(t(372) = -0.03, p = .975),* İpucu Temelinde Geçmişi Hatırlama *(t(372) = 1.30, p = .196),* Çok Boyutlu Varoluşsal Pişmanlık Ölçeği *(t(372) = -0.40, p = .687),* İç Çatışma *(t(372) = -0.89, p = .376),* Kendine İlişkin Pişmanlık *(t(372) = 0.19, p = .848),* Diğerlerine İlişkin Pişmanlık *(t(372) = -0.06, p = .951),* Kabullenme *(t(372) = -0.04, p = .971),* Duygusallık *(t(372) = -0.49, p = .625),* ANPS - Öfke *(t(372) = 0.28, p = .779)* ve ANPS - Üzüntü *(t(372) = 0.96, p = .339)* puanları açısından cinsiyete göre anlamlı bir farklılık saptanmamıştır.

Tablo 6

Eğitim Durumuna Göre Otobiyografik Bellek İşlevleri Ölçeği, Çok Boyutlu Varoluşsal Pişmanlık Ölçeği, Afektif Sinirbilim Kişilik Ölçeği Puanlarının Karşılaştırılması

	Eğitim Durumu								
	Lise[1](n=43)		**Üniversite[2](n=237)**		**Yüksek Lisans/ Doktora[3] (n=94)**				
	$\bar{X}$	***SS***	***$\bar{X}$***	***SS***	***$\bar{X}$***	***SS***	**F(2,371)**	**p**	**Post-Hoc**
Otobiyografik Bellek İşlevleri Ölçeği	141.53	28.75	136.37	32.96	132.96	30.26	1.09	0.336	-
Benlik	18.49	4.74	19.35	4.52	19.67	4.40	1.02	0.363	-
Duygudurum Düzenleme	26.56	8.13	23.53	8.13	23.11	6.77	3.19	0.042*	1>3[a]

Geçmişle Yüzleşme	38.67	9.72	37.33	11.29	36.51	11.19	0.57	0.567	-
Geçmişten Ders Alma	28.51	6.74	26.70	7.28	25.77	6.69	2.22	0.110	-
İpucu Temelinde Geçmişi Hatırlama	29.30	6.62	29.46	7.37	27.90	7.88	1.51	0.223	-
Çok Boyutlu Varoluşsal Pişmanlık Ölçeği	119.58	32.80	121.05	39.02	124.03	38.11	0.28	0.759	-
İç Çatışma	43.33	12.48	45.20	15.55	46.47	15.25	0.65	0.523	-
Kendine İlişkin pişmanlık	25.00	6.58	24.09	7.62	23.98	7.44	0.31	0.734	-
Diğerlerini İlişkin Pişmanlık	21.05	8.95	21.06	8.46	22.78	8.66	1.41	0.245	-
Kabullenme	15.21	6.03	14.36	6.13	15.01	6.32	0.59	0.554	-
Duygusallık	15.00	5.15	16.33	5.47	15.80	5.01	1.27	0.283	-
ANPS - Merak	18.88	6.05	21.35	4.45	23.84	4.07	19.15	<.001***	2>1[b] 3>1,2
ANPS - Oyun	21.14	4.71	20.68	4.44	21.30	4.19	0.75	0.472	-
ANPS - Sevgi	14.91	3.53	14.73	3.77	14.96	3.73	0.14	0.868	-
ANPS - Öfke	17.74	5.51	17.67	5.32	17.60	5.59	0.01	0.988	-
ANPS - Korku	15.53	3.96	16.65	4.43	17.70	4.84	3.74	0.025*	3>1[a]
ANPS - Üzüntü	17.05	4.65	17.42	4.93	17.76	5.13	0.33	0.722	-

****p<.001, **p<.01, *p<.05 Kullanılan Test: Tek Yönlü Varyans Analizi (ANOVA) a: Tukey Testi b: Games Howell Testi*

Yapılan analizler doğrultusunda, Duygudurum Düzenleme puanlarında eğitim durumuna göre anlamlı bir fark bulunmuştur *(F(2,371)=3.19, p=0.042).* Tukey post-hoc analizine göre, lise mezunu bireylerin puanları *($\bar{X}$=26.56, SS=8.13),* yüksek lisans/doktora düzeyindeki bireylerin puanlarından *($\bar{X}$=23.11, SS=6.77)* anlamlı derecede daha yüksektir.

DOI: https://doi.org/10.30546/19023.978-9952-8573-9-9.2025.9012.
ISBN: 978-9952-8573-8-2

Benzer şekilde, ANPS – Merak puanlarında da anlamlı bir fark gözlenmiştir *(F(2,371)=19.15, p<.001).* Games-Howell post-hoc analizine göre, yüksek lisans/doktora düzeyindekilerin puanları *($\bar{X}$=23.84, SS=4.07),* hem lise *($\bar{X}$=18.88, SS=6.05)* hem de üniversite *($\bar{X}$=21.35, SS=4.45)* mezunlarına kıyasla anlamlı düzeyde daha yüksektir. Ayrıca, üniversite mezunlarının puanları da lise mezunlarından anlamlı düzeyde yüksektir.

ANPS – Korku puanlarında da eğitim düzeyine göre anlamlı bir farklılık saptanmıştır *(F(2,371)=3.74, p=0.025).* Tukey post-hoc analizine göre, yüksek lisans/doktora düzeyindekilerin puanları *($\bar{X}$=17.70, SS=4.84),* lise mezunlarına *($\bar{X}$=15.53, SS=3.96)* kıyasla anlamlı derecede daha yüksektir.

Buna karşılık, Otobiyografik Bellek İşlevleri Ölçeği *(F(2,371)=1.09, p=0.336),* Benlik *(F(2,371)=1.02, p=0.363),* Geçmişle Yüzleşme *(F(2,371)=0.57, p=0.567),* Geçmişten Ders Alma *(F(2,371)=2.22, p=0.110),* İpucu Temelinde Geçmişi Hatırlama *(F(2,371)=1.51, p=0.223),* Çok Boyutlu Varoluşsal Pişmanlık Ölçeği *(F(2,371)=0.28, p=0.759),* İç Çatışma *(F(2,371)=0.65, p=0.523),* Kendine İlişkin Pişmanlık *(F(2,371)=0.31, p=0.734),* Diğerlerine İlişkin Pişmanlık *(F(2,371)=1.41, p=0.245),* Kabullenme *(F(2,371)=0.59, p=0.554),* Duygusallık *(F(2,371)=1.27, p=0.283),* ANPS – Oyun *(F(2,371)=0.75, p=0.472),* ANPS – Sevgi *(F(2,371)=0.14, p=0.868),* ANPS – Öfke *(F(2,371)=0.01, p=0.988)* ve ANPS – Üzüntü *(F(2,371)=0.33, p=0.722)* puanlarında eğitim düzeyine göre anlamlı bir farklılık bulunmamıştır.

TARTIŞMA

Bu çalışmanın ilk hipotezi (H1), otobiyografik bellek işlevleri ile kişilik özellikleri arasında anlamlı ilişkiler olduğunu öne sürmekteydi. Araştırmada elde edilen bulgular, otobiyografik bellek işlevleri ile öfke, korku ve üzüntü gibi olumsuz duygusal kişilik boyutları arasında anlamlı pozitif ilişkiler bulunduğunu ortaya koymuştur. Bu sonuç, Davis ve arkadaşlarının (2003) ANPS modeli kapsamında öfke, korku ve üzüntü sistemlerinin, bireylerin stresli yaşam olaylarına duyarlılığını artırarak geçmiş deneyimleri olumsuz hatırlama eğilimine neden olabileceğini belirttikleri bulgularla örtüşmektedir. Ayrıca Bluck ve Alea'nın (2002) otobiyografik bellek işlevleri modeli, anıların benlik işlevinin kimlik sürekliliği ve öznel bütünlük için kritik olduğunu vurgulamaktadır; çalışmada öfke ve korkunun bu işlevin sağlıklı işlemesini zorlaştırabileceği anlaşılmıştır. Bu nedenle, H1 hipotezi araştırma bulgularıyla desteklenmiştir.

Araştırmanın ikinci hipotezi (H2), varoluşsal pişmanlığın otobiyografik bellek işlevleri ile kişilik özellikleri arasındaki ilişkide aracı rol oynayacağını öngörmekteydi. Aracılık analizlerinde varoluşsal pişmanlığın öfke, korku ve üzüntü boyutlarında tam aracı; oyun boyutunda ise kısmi ve ters yönde aracı rol oynadığı bulunmuştur. Bu bulgular, Lucas'ın (2004) varoluşsal pişmanlığı, kişinin otantik davranamama veya değerlerine uygun seçim yapamama sonucu ortaya çıkan yoğun kaygı ve suçluluk duyguları olarak tanımladığı kavramla uyumludur. Çalışmada, olumsuz duygusal kişilik eğilimleri güçlü bireylerin, pişmanlık aracılığıyla otobiyografik belleklerini işlevsiz biçimde kullandıkları ve bu

durumun geçmiş odaklı ruminasyon riskini artırabileceği anlaşılmaktadır. Bu mekanizma, Bluck ve Alea'nın (2002) belleğin yönlendirici işlevinin etkili kullanılmaması halinde kimlik gelişiminin olumsuz etkilenebileceğine dair görüşleriyle de paralellik göstermektedir.

Oyun boyutunda varoluşsal pişmanlığın kısmi ve ters yönde aracı rol göstermesi ise yüksek oyun puanına sahip bireylerin, pişmanlık deneyimini mizah, yaratıcılık ve pozitif yeniden çerçeveleme becerileri sayesinde yapıcı bir sürece dönüştürebildiklerini göstermektedir. Bu bulgu, Panksepp ve Biven'in (2012) oyun sisteminin pozitif duygulanımı artırarak psikolojik esnekliği desteklediğine ilişkin bulgularıyla tutarlıdır. Oyun eğilimi yüksek bireylerde pişmanlık duygusunun olumsuz etkilerinin tamponlandığı ve otobiyografik belleğin öğretici işlevinin daha etkin kullanılabildiği sonucuna ulaşılmıştır.

Cinsiyet ve eğitim düzeyi açısından bazı kişilik boyutlarında anlamlı farkların bulunması, kişilik özelliklerinin ve pişmanlık deneyiminin sosyo-kültürel faktörlerden etkilendiğini göstermektedir. Kadın katılımcıların öfke ve üzüntü puanlarının erkeklerden yüksek bulunması, kadınların duygusal deneyimleri daha yoğun yaşama ve ifade etme eğilimlerine dair literatürdeki klasik bulgularla (Brody & Hall, 2008) uyumludur. Eğitim düzeyine bağlı farklar ise bireylerin pişmanlık deneyimlerini bilişsel düzeyde değerlendirme biçimlerinin öğrenim süreciyle değişebileceğini düşündürmektedir.

Çalışmanın bulguları genel olarak, bireyin kişilik özelliklerinin otobiyografik bellek işlevlerini kullanma biçiminde ve pişmanlık yaşantısında belirleyici bir rol oynadığını ortaya koymaktadır. Özellikle öfke, korku ve üzüntü gibi olumsuz duygusal eğilimlerin, geçmiş deneyimlerin işlevsiz şekilde hatırlanmasına ve bireyin psikolojik uyumunun olumsuz etkilenmesine neden olabileceği; oyun gibi pozitif duygusal eğilimlerin ise pişmanlığı işlevsel bir öğrenme fırsatına dönüştürebileceği sonucuna varılmıştır. Araştırmanın hipotezleri, elde edilen verilerle desteklenmiş; otobiyografik bellek işlevleri ile kişilik özellikleri arasındaki ilişkide varoluşsal pişmanlığın önemli bir aracı değişken olduğu ortaya konmuştur. Bu bulgular, bireylerin geçmiş deneyimlerini işleme ve anlamlandırma biçimlerinin psikolojik iyilik halleri, kimlik bütünlüğü ve klinik uygulamalar açısından önemini vurgulamaktadır.

SONUÇ VE ÖNERİLER

1.1 Sonuç

Bu araştırmada, otobiyografik bellek işlevleri ile kişilik özellikleri arasındaki ilişkide varoluşsal pişmanlığın anlamlı bir aracı rol oynadığı bulunmuştur. Otobiyografik bellek işlevleri, bireylerin pişmanlık düzeylerini artırarak özellikle öfke, korku ve üzüntü gibi olumsuz duygusal eğilimleri güçlendirmektedir; bu değişkenlerde tam aracılık yapısı saptanmıştır. Buna karşılık, pozitif bir kişilik boyutu olan oyun eğiliminde otobiyografik belleğin doğrudan olumlu etkisi gözlenmiş, ancak pişmanlık bu etkiyi kısmen ters yönde zayıflatarak kısmi aracılık yapısı oluşturmuştur. Otobiyografik bellek işlevleri ile varoluşsal pişmanlık arasında pozitif bir ilişki bulunmuş; bellek işlevlerinin

DOI: https://doi.org/10.30546/19023.978-9952-8573-9-9.2025.9012.
ISBN: 978-9952-8573-8-2

artmasıyla birlikte pişmanlık düzeylerinin de yükseldiği görülmüştür. Ayrıca, pişmanlık düzeyleri ile öfke, korku ve üzüntü duygusal boyutları arasında pozitif; oyun boyutuyla ise negatif yönde ilişkiler tespit edilmiştir. Katılımcıların yaş, cinsiyet ve eğitim değişkenleri de bazı kişilik boyutlarında anlamlı farklılıklar göstermiş; erkeklerin merak düzeyi daha yüksek bulunurken, kadınlarda oyun, sevgi ve korku eğilimleri daha yüksek saptanmıştır.

Öneriler

Gelecek araştırmalarda daha dengeli cinsiyet oranlarına ve farklı sosyo-kültürel örneklemlere sahip çalışmalar yapılması önerilmektedir. Bu sayede bulguların kültürel ve toplumsal farklılıklara göre değişip değişmediği değerlendirilebilir. Ayrıca, boylamsal veya deneysel desenler kullanılarak otobiyografik bellek, pişmanlık ve kişilik arasındaki ilişkilerin nedensel yönü ve zamansal değişimi ortaya konabilir. Özbildirim dışı ölçme yöntemlerinin (örneğin, davranışsal değerlendirmeler veya üçüncü taraf gözlemleri) kullanılması, sosyal istenilirlik yanlılığını azaltarak verilerin geçerliliğini artırabilir. Ayrıca, otobiyografik belleğin alt işlevleri (örneğin, öz kimlik oluşturma, sosyal bağ kurma, yönlendirme) ayrı ayrı ele alınarak hangi bellek işlevlerinin pişmanlık ve kişilik özellikleriyle daha güçlü ilişkiler kurduğu detaylandırılabilir. Son olarak, psikolojik müdahalelerin otobiyografik belleği yapılandırma biçimine ve pişmanlık düzeyine etkisinin incelenmesi, hem kuramsal bilgiye hem de klinik uygulamalara katkı sağlayabilir.

KAYNAKÇA

Alea, N., & Bluck, S. (2003). Why are you telling me that? A conceptual model of the social function of autobiographical memory. *Memory, 11*(2), 165–178. https://doi.org/10.1080/741938207

Alsayed, A. (2023). *Convolutional neural networks for classification of Alzheimer's disease and mild cognitive impairment from 3D brain MRI images* [Master's thesis, Üsküdar University]. Istanbul.

Aydın, G., & Gülgöz, S. (2002). Yaşam dönüm noktaları ve otobiyografik bellek. *Türk Psikoloji Dergisi, 17*(49), 19–32.

Baddeley, A. D. (2000). The episodic buffer: A new component of working memory? *Trends in Cognitive Sciences, 4*(11), 417–423. https://doi.org/10.1016/S1364-6613(00)01538-2

Barbey, A. K., Koenigs, M., & Grafman, J. (2013). Dorsolateral prefrontal contributions to human working memory. *Cortex, 49*(5), 1195–1205. https://doi.org/10.1016/j.cortex.2012.05.022

Berntsen, D., & Rubin, D. C. (2002). Emotionally charged autobiographical memories across the life span: The recall of happy, sad, traumatic, and involuntary memories. *Psychology and Aging, 17*(4), 636–652. https://doi.org/10.1037/0882-7974.17.4.636

Bluck, S., & Alea, N. (2002). Exploring the functions of autobiographical memory: Why do I remember the autumn? In J. D. Webster & B. K. Haight (Eds.), *Critical advances in reminiscence work: From theory to application* (pp. 61–75). Springer.

Bluck, S., Alea, N., Habermas, T., & Rubin, D. C. (2005). A tale of three functions: The self–reported uses of autobiographical memory. *Social Cognition, 23*(1), 91–117. https://doi.org/10.1521/soco.23.1.91.59198

Büyükişcan, E. S. (2018). *Alzheimer hastalığında kendilik ve kişiliğe dair özellikler ile bunların nörobiyolojik temelleri* [Doctoral dissertation, İstanbul Üniversitesi]. Istanbul.

Cabeza, R., & St. Jacques, P. (2007). Functional neuroimaging of autobiographical memory. *Trends in Cognitive Sciences, 11*(5), 219–227. https://doi.org/10.1016/j.tics.2007.02.005

Conway, M. A., & Pleydell-Pearce, C. W. (2000). The construction of autobiographical memories in the self-memory system. *Psychological Review, 107*(2), 261–288. https://doi.org/10.1037/0033-295X.107.2.261

D'Argembeau, A. (2013). On the role of the ventromedial prefrontal cortex in self-processing: The valuation hypothesis. *Frontiers in Human Neuroscience, 7*, Article 372. https://doi.org/10.3389/fnhum.2013.00372

Davis, K. L., & Panksepp, J. (2011). The brain's emotional foundations of human personality and the affective neuroscience personality scales. *Neuroscience & Biobehavioral Reviews, 35*(9), 1946–1958. https://doi.org/10.1016/j.neubiorev.2011.04.004

Davis, K. L., Panksepp, J., & Normansell, L. (2003). The affective neuroscience personality scales: Normative data and implications. *Neuro-Psychoanalysis, 5*(1), 57–69. https://doi.org/10.1080/15294145.2003.10773410

Demirbaş, H., & Baran, G. (2016). Çocuklarda otobiyografik bellek ve benlik gelişimi. *Eğitim ve Öğretim Araştırmaları Dergisi, 5*(2), 62–67.

Doğanoğlu, İ. (2023). *Alzheimer hastalığında ileriye dönük belleğin değerlendirilmesi ve diğer bilişsel yetilerle ilişkisinin incelenmesi* [Master's thesis, İstanbul Medipol Üniversitesi]. İstanbul.

Erikson, E. H. (1982). *The life cycle completed*. W. W. Norton.

Ersoy, P. (2014). *The role of direct and generative retrieval in access to involuntary and voluntary autobiographical memories* [Master's thesis, Boğaziçi University]. Istanbul.

Eroğlu Koç, S. (2023). Hafif kognitif bozukluk hastalarında bilişsel rehabilitasyonun nöropsikolojik ve nöroanatomik etkilerinin incelenmesi [Doktora tezi, Ege Üniversitesi]. İzmir.

George, D., & Mallery, P. (2003). SPSS for Windows step by step: A simple guide and reference (4th ed.). Allyn & Bacon.

Gravetter, F. J., & Wallnau, L. B. (2014). Essentials of statistics for the behavioral sciences (8th ed.). Wadsworth, Cengage Learning.

Habermas, T., & Bluck, S. (2000). Getting a life: The emergence of the life story in adolescence. Psychological Bulletin, 126(5), 748–769. https://doi.org/10.1037/0033-2909.126.5.748

Harris, C. B., Rasmussen, A. S., & Berntsen, D. (2014). The functions of autobiographical memory: An integrative approach. Memory, 22(5), 559–581. https://doi.org/10.1080/09658211.2013.806555

Havle, İ. (2023). Fibromiyalji sendromunda somatizasyonun, zihinselleştirmenin ve temel duygulanım özelliklerinin rolü [Yüksek lisans tezi, İstanbul Arel Üniversitesi]. Istanbul.

Hayes, A. F. (2018). Introduction to mediation, moderation, and conditional process analysis: A regression-based approach (2nd ed.). Guilford Press.

Heidegger, M. (2011). Varlık ve Zaman (K. H. Ökten, Trans.). Agora Kitaplığı. (Original work published 1927)

Hicks, J. A., & King, L. A. (2007). Meaning in life and seeing the big picture: Positive affect and global focus. Cognition & Emotion, 21(7), 1577–1584. https://doi.org/10.1080/02699930701347304

Howe, M. L., & Courage, M. L. (1997). The emergence and early development of autobiographical memory. Psychological Review, 104(3), 499–523. https://doi.org/10.1037/0033-295X.104.3.499

Kahiyah, Z. T. M. A. (2023). Searching for a correlation between the clinical progression of Alzheimer's disease patients and miRNAs as potential biomarkers [Master's thesis, Bahçeşehir University]. Istanbul.

Karakaş, S. (2006). Nöropsikolojik değerlendirme ve testler. Türk Psikologlar Derneği Yayınları.

Kebabcı, U. F. (2024). Depresyonun yordayıcıları olarak belirsizliğe tahammülsüzlük, kaçınma, otantiklik ve varoluşsal pişmanlık [Yüksek lisans tezi, İstanbul Sabahattin Zaim Üniversitesi]. Istanbul.

King, L. A., Hicks, J. A., Krull, J., & Del Gaiso, A. (2006). Positive affect and the experience of meaning in life. Journal of Personality and Social Psychology, 90(1), 179–196. https://doi.org/10.1037/0022-3514.90.1.179

Kohut, H. (1971). The analysis of the self. International Universities Press.

Kohut, H. (1998). Kendiliğin Çözümlenmesi: Narsisistik kişilik bozukluklarının psikanalitik tedavisine sistemli bir yaklaşım (A. Kansu, Trans.). Bağlam Yayıncılık. (Original work published 1971)

DOI: https://doi.org/10.30546/19023.978-9952-8573-9-9.2025.9012.
ISBN: 978-9952-8573-8-2

Kohut, H. (2018). The search for the self: Selected writings of Heinz Kohut 1978–1981. Routledge.

Kolcu, V. (2024). Depresyon hastalarında otobiyografik bellek işlevlerinin psikolojik zihinsellik ve empati ile ilişkisinin incelenmesi [Tıpta uzmanlık tezi, Sağlık Bilimleri Üniversitesi Erenköy Ruh ve Sinir Hastalıkları Eğitim ve Araştırma Hastanesi]. Istanbul.

Lucas, M. (2004). Regret and responsibility in the phenomenology of agency. Phenomenology and the Cognitive Sciences, 3(3), 303–325. https://doi.org/10.1023/B:PHEN.0000041908.82587.86

McAdams, D. P. (2001). The psychology of life stories. Review of General Psychology, 5(2), 100–122. https://doi.org/10.1037/1089-2680.5.2.100

McCrae, R. R., & Costa, P. T. (1997). Personality trait structure as a human universal. American Psychologist, 52(5), 509–516. https://doi.org/10.1037/0003-066X.52.5.509

Montag, C., & Panksepp, J. (2017). Primary emotional systems and personality: An evolutionary perspective. Frontiers in Psychology, 8, Article 464. https://doi.org/10.3389/fpsyg.2017.00464

Mutafoğlu Sarıbey, M. (2023). Functions of autobiographical remembering and its relation to affective neuroscience personality traits in healthy and pathological aging [Master's thesis, Yeditepe University]. Istanbul.

Nelson, K., & Fivush, R. (2004). The emergence of autobiographical memory: A social cultural developmental theory. Psychological Review, 111(2), 486–511. https://doi.org/10.1037/0033-295X.111.2.486

Öner, S., & Gülgöz, S. (2018). Otobiyografik bellek işlevleri ve olumlu psikoloji: Öznel iyi oluş ve duygularla ilişkisi. Mutluluk Araştırmaları Dergisi, 4(2), 45–61.

Pallant, J. (2020). SPSS survival manual: A step by step guide to data analysis using IBM SPSS (7th ed.). McGraw-Hill Education.

Panksepp, J. (1998). Affective neuroscience: The foundations of human and animal emotions. Oxford University Press.

Panksepp, J., & Biven, L. (2012). The archaeology of mind: Neuroevolutionary origins of human emotions. W. W. Norton.

Phelps, E. A. (2004). Human emotion and memory: Interactions of the amygdala and hippocampal complex. Current Opinion in Neurobiology, 14(2), 198–202. https://doi.org/10.1016/j.conb.2004.03.015

Rubin, D. C. (2005). A basic-systems approach to autobiographical memory. Current Directions in Psychological Science, 14(2), 79–83. https://doi.org/10.1111/j.0963-7214.2005.00339.x

Rubin, D. C., & Berntsen, D. (2009). Most memorable memories: A basic system view of autobiographical memory. Memory & Cognition, 37, 305–318. https://doi.org/10.3758/MC.37.3.305

Sadıklar, N. (2024). Bağlanma yönelimlerinin romantik ilişkilerde etkisinin otobiyografik bellek işlevleri, benlik değişimi ve çatışma çözüm stilleri bağlamında incelenmesi [Doktora tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi]. Izmir.

Sarıçam, H., & Arslan, C. (2016). Pişmanlık Ölçeği'nin Türkçe formunun geçerlik ve güvenirlik çalışması. Kastamonu Eğitim Dergisi, 24(4), 1827–1838.

Sartre, J. P. (2017). Being and nothingness (H. E. Barnes, Trans.). Washington Square Press. (Original work published 1943)

Tulving, E. (1972). Episodic and semantic memory. In E. Tulving & W. Donaldson (Eds.), Organization of memory (pp. 381–403). Academic Press.

Tulving, E. (1985). How many memory systems are there? American Psychologist, 40(4), 385–398. https://doi.org/10.1037/0003-066X.40.4.385

Tulving, E. (1993). What is episodic memory? Current Directions in Psychological Science, 2(3), 67–70. https://doi.org/10.1111/1467-8721.ep10770899

Tulving, E. (2002). Episodic memory: From mind to brain. Annual Review of Psychology, 53, 1–25. https://doi.org/10.1146/annurev.psych.53.100901.135114

Urş, Z. (2021). Kişilik özellikleri ile psikolojik belirtiler arasındaki ilişkide zihinselleştirmenin rolü [Yüksek lisans tezi, Acıbadem Mehmet Ali Aydınlar Üniversitesi]. Istanbul.

Webster, J. D. (1993). Construction and validation of the Reminiscence Functions Scale. Journal of Gerontology, 48(5), P256–P262. https://doi.org/10.1093/geronj/48.5.P256

Williams, J. M. G., Barnhofer, T., Crane, C., Hermans, D., Raes, F., Watkins, E., & Dalgleish, T. (2007). Autobiographical memory specificity and emotional disorder. Psychological Bulletin, 133(1), 122–148. https://doi.org/10.1037/0033-2909.133.1.122

Winnicott, D. W. (1965). The maturational processes and the facilitating environment: Studies in the theory of emotional development. International Universities Press.

Winnicott, D. W. (1990). The false and true self. In The maturational processes and the facilitating environment (pp. 140–152). International Universities Press.

Yalom, I. D. (1980). Existential psychotherapy. Basic Books.

Yüksel, A. (2017). Otobiyografik bellek işlevleri ve yaşam doyumu arasındaki ilişki. Sosyal Bilimler Dergisi, 4(1), 55–68.

Yüksel, İ. (2022). Borderline kişilik bozukluğu ve yaygın anksiyete bozukluğu tanısı almış kadın hastaların, otobiyografik bellek işlevleri açısından incelenmesi [Yüksek lisans tezi, İstanbul Gedik Üniversitesi]. Istanbul.

Zengin, N. (2022). Afektif sinirbilim kişilik profili bağlamında yeme tutumları [Yüksek lisans tezi, İstanbul Okan Üniversitesi]. Istanbul.

DOI: https://doi.org/10.30546/19023.978-9952-8573-9-9.2025.9012.
ISBN: 978-9952-8573-8-2

THE PLACE OF OPEN AND DISTANCE EDUCATION IN TEACHING ENGLISH AS A FOREIGN LANGUAGE IN TÜRKIYE

Eda Naz Er

Balıkesir University, Turkey,
ORCID CODE: 000-0002-4893-9776

Abstract

The world is changing and developing faster than ever before, and technological advancements are beyond our comprehension, and the world, which is rapidly advancing in the field of technology, is preparing to present a new digital age to new generations by developing the innovations brought by the pandemic process, which accelerated the developments in technology through education. Keeping up with the new world flow that combines education with technology has become the responsibility of every branch and field. Language learning and language teaching are the ones of these fields that are exposed to these innovations and develop new techniques and methods in response to new technological developments. When the link between the language learning process and online education is considered within the scope of Turkey, the question that is the main theme of this study arises: Is English, which is taught as a foreign language in Turkey, suitable to be taught and learned through open and online education? This study is carried out in a context based on the place of online education in the learning and teaching of English as a foreign language in Turkey. This study is carried out by conducting a survey in which the opinions of students and experts are received about the place of online education in teaching and learning English within the scope of the determined main problem. The results obtained from the survey studies are completed by making the necessary analysis. and the study is concluded based on the recommendations determined according to the results.

Key words: Language, Education, Technology

DOI: https://doi.org/10.30546/19023.978-9952-8573-9-9.2025.9012.
ISBN: 978-9952-8573-8-2

DİLBİLGİSİ ÖĞRETİMİNDE ETKİNLİK YAKLAŞIMI

SELÇUK ÇETİN

Ahi Evran Üniversitesi, Eğitim Fakültesi
ORCID ID: https://orcid.org./ 0009-0009-3971-9139

Özet

Günümüz eğitim anlayışı, bilgiyi sadece aktaran değil; bilgiyi yapılandıran, sorgulayan ve yaşamla ilişkilendiren bireyler yetiştirmeyi hedeflemektedir. Bu hedef doğrultusunda, geleneksel öğretim yaklaşımlarının yerine öğrenci merkezli ve aktif öğrenmeye dayalı yaklaşımlar ön plana çıkmaktadır. Bu yaklaşımlardan birisi olan yapılandırmacı yaklaşım, bireyin kendi deneyimleri ve önceki bilgileriyle etkileşim içinde bilgiyi yapılandırmasını esas almaktadır. Çalışma, bu bağlamda öğrencinin öğrenmelerini kalıcı hale getirmek üzere ders işleme sürecinde ne tür etkinliklerin yapıldığına ve yapılandırmacı yaklaşımla birlikte öne çıkan etkinlik yaklaşımının ne olduğu, aşamalarının tanımlanması, sınıf içerisinde nasıl uygulandığı ve öğrenciye olan katkılarını ortaya koymak üzere gerçekleştirilmiştir. Öğrencilerin, öğrenme sürecinde özne durumuna geçmesiyle birlikte etkinlik yaklaşımı keşfetme, deneme, yaratıcılık ve öğrenme boyutlarıyla ele alınacaktır. Davranışçı yaklaşımın uygulama araçlarından biri olan alıştırmalarla farkları karşılaştırılacaktır. Araştırma nitel araştırma yöntemlerinden durum çalışması olarak hazırlanmıştır. Ayrıca çalışma kapsamında kırk Türkçe öğretmeninden oluşan çalışma grubu oluşturulmuştur. Çalışma grubu görev süreleri 8 ile 27 yıl arasında olan, 19 kadın ve 21 erkek öğretmenden oluşmaktadır. Bu bağlamda araştırma gurubunda yer alan öğretmenlere dilbilgisi derslerini işlerken hangi etkinliklere daha sık yer verdikleri, bu etkinliklerin uygulanması aşamasında sınıf içerisindeki iletişimin ne düzeyde olduğu yarı yapılandırılmış görüşme formları yoluyla sorulmuştur. Yarı yapılandırılmış görüşme formları yoluyla elde edilen veriler betimsel analiz tekniği kullanılarak analiz edilmiştir. Ayrıca çalışma grubunda yer alan öğretmenlerin, ders işleme sürecinde akıllı tahtadan daha fazla yaralandıkları tespit edilmiştir. Akıllı tahta vasıtasıyla dijital ortamlarda interaktif araçların kullanımının arttığı da söylenebilir. Yine öğretmenlerin sıklıkla boşluk doldurma, eşleştirme, doğru-yanlış etkinliklerine ders işleme sürecinde yer verdikleri görülmüştür. Yapılandırmacı yaklaşım açısından öğretmenler, öğrenme sürecinde bir rehberdir ve uygun öğrenme ortamını öğrenciye sağlamakla görevlidir. Sınıf içi iletişim açısından birçok öğretmen etkin katılımı destekleyici uygulamalara yer verse de bazı okullarda öğrenci mevcudunun fazla olması nedeniyle öğretmenler sınıf içi iletişimin olumsuz etkilendiği kanısındadır. Hatta bu durum zaman zaman etkinliklerin yapılmasını güçleştirmektedir.

Anahtar Kelimeler: Dilbilgisi, etkinlik, iletişim, Türkçe, yapılandırmacı

DOI: https://doi.org/10.30546/19023.978-9952-8573-9-9.2025.9012.
ISBN: 978-9952-8573-8-2

ACTIVITY APPROACH IN GRAMMAR TEACHING

Abstract

Today's education approach, not only transferring its features; structuring, questioning and distinguishing information from life, and classifying individuals are targeted. In line with this goal, traditional teaching practices are maintained in the foreground based on student-centered and permanent numbers instead. One of these solutions, the managerial approach, includes the basis of the distribution of individuals within the communication with their own experiences and previous knowledge. The study, in order to make this healthy learning permanent, what kind of activities are carried out in the course processing process and what the approach of the activity that stands out with the functional approach is, its stages continue, how its contributions to education and students are revealed in the classes fragmentation, the learning process can be addressed with the event dispersion discovery, trial, innovation and dimensions together with the experience of subject learning. The differences will be compared with habits, one of the application tools of the behavioral approach. The research was prepared as a case study using qualitative research methods. In addition, a study group consisting of forty Turkish teachers was formed within the scope of the study. The study group consists of 19 female and 21 male teachers with a tenure between 8 and 27 years. In this context, the teachers in the research group were asked which activities they used more frequently during grammar lessons and the level of communication in the classroom during the implementation of these activities through semi-structured interview forms. The data obtained through semi-structured interview forms were analyzed using descriptive analysis technique. In addition, it was determined that the teachers in the study group benefited more from the smart board during the lesson process. It can also be said that the use of interactive tools in digital environments has increased through the smart board. It has also been observed that teachers frequently include fill-in-the-blank, matching, and true-false activities in the course process. In terms of the constructivist approach, teachers are a guide in the learning process and are responsible for providing the student with a suitable learning environment. Although many teachers use practices that support active participation in terms of in-class communication, teachers believe that in-class communication is negatively affected in some schools due to the large number of students. This situation sometimes even makes it difficult to carry out activities.

Keywords: Grammar, activity, communication, Turkish, constructivist

DOI: https://doi.org/10.30546/19023.978-9952-8573-9-9.2025.9012.
ISBN: 978-9952-8573-8-2

EĞİTİM MERKEZLERİNDE ÇOCUKLARIN DİN EĞİTİMİ VİYANA ÖRNEĞİ

Enes BAYRAK

Bartın Üniversitesi, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, Felsefe ve Din Bilimleri Anabilim Dalı, Bartın, Türkiye.
ORCID ID: https://orcid.org/0009-0001-6322-5616

Doç. Dr. Kamil ÇOŞTU

Bartın Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi, Felsefe ve Din Bilimleri Bölümü, Bartın, Türkiye.
ORCID ID: https://orcid.org/0000-0003-0467-7142

Özet

1960'larda Türkiye'den Avrupa'ya iş gücü göçü, başlangıçta geçici ekonomik amaçlı planlanmış olsa da kalıcı hale gelmiş ve Avrupa'da Türk toplulukları oluşmuştur. Bu toplumlarda yetişen çocuklar, hem kendi kültürlerini koruma hem de içinde bulundukları topluma uyum sağlama baskısıyla karşılaşmıştır. Avusturya'daki 1867 tarihli Devlet Temel Kanunu, Müslümanların örgütlenmesini mümkün kılarak dini yaşamı desteklemiştir. Camiler zamanla ibadetle beraber sosyal ve kültürel merkezlere dönüşmüştür.

Bu çalışma, Viyana'daki Türk Eğitim Merkezlerinin göçmen çocukların dini, kültürel ve sosyal gelişimine katkılarını incelemektedir. Nitel yöntemlerle literatür taraması yapılmış, merkezler gözlemlenmiş ve eğiticilerle görüşülmüştür. Bulgular, bu merkezlerin sadece dini eğitim vermekle kalmayıp, çocukların Türkçe öğrenmelerini, kültürel bağlarını güçlendirmelerini ve toplumsal aidiyet duygusu geliştirmelerini sağladığını göstermektedir. Düzenlenen kültürel etkinlikler, çocukların hem dini hem de kültürel kimliklerini tanımasına yardımcı olurken, çokkültürlü toplumda sosyal katılımlarını artırmaktadır. Ancak pedagojik materyal eksikliği, iki dillilik zorlukları ve program sürekliliği sorunları merkezlerin karşılaştığı temel güçlüklerdir (Kayadibi, 2011).

Viyana'daki Türk Eğitim Merkezleri, göçmen çocukların kimlik gelişimi ve kültürel aidiyetin korunmasında önemli bir boşluğu doldurmaktadır. Bu kurumlar, toplumsal bütünleşme ve kültürel süreklilik için stratejik öneme sahiptir. Araştırma, kurumsal kapasitenin artırılması, programların geliştirilmesi ve iki dillilik sürecini destekleyen modellerin yaygınlaştırılması gerektiğini ortaya koymaktadır. Türk Eğitim Merkezleri, diaspora Türk toplumunun kimlik koruma stratejisinde temel bir yapı olarak öne çıkmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Din Eğitimi, Viyana, Türk Göçmenler, Eğitim Merkezleri, Kültürel Kimlik.

DOI: https://doi.org/10.30546/19023.978-9952-8573-9-9.2025.9012.
ISBN: 978-9952-8573-8-2

RELIGIOUS EDUCATION OF CHILDREN IN EDUCATIONAL CENTERS THE CASE OF VIENNA

Abstract

Although the labor migration from Turkey to Europe in the 1960s was initially planned for temporary economic purposes, it became permanent and Turkish communities were formed in Europe. Children growing up in these communities have faced the pressure to preserve their own culture and to adapt to the society in which they live. The Austrian Basic State Law of 1867 supported religious life by making it possible for Muslims to organize. Mosques have transformed into social and cultural centers as well as places of worship.

This study examines the contribution of Turkish Education Centers in Vienna to the religious, cultural and social development of immigrant children. Using qualitative methods, a literature review was conducted, the centers were observed and educators were interviewed. The findings show that these centers not only provide religious education but also enable children to learn Turkish, strengthen their cultural ties and develop a sense of social belonging. The cultural activities organized help children recognize both their religious and cultural identities, while increasing their social participation in the multicultural society. However, lack of pedagogical materials, bilingualism challenges and program continuity issues are the main challenges faced by the centers.

Turkish Education Centers in Vienna fill an important gap in the identity development and cultural belonging of migrant children. These institutions are of strategic importance for social integration and cultural continuity. The research reveals the need to increase institutional capacity, improve programs, and expand models that support the bilingual process. Turkish Education Centers stand out as a fundamental structure in the identity preservation strategy of the diaspora Turkish community.

Keywords: Religious Education, Vienna, Turkish Immigrants, Education Centers, Cultural Identity.

Giriş

Avrupa'ya göç eden ilk kuşak Türk işçileri, başlangıçta herhangi bir kurumsal yapılanma hedefi taşımaksızın ekonomik nedenlerle göç etmişlerdir. Ancak kısa süre içinde dil, din, kültür ve sosyal norm farklılıkları, bireylerde kimlik bunalımı ve yabancılaşma gibi sorunlara yol açmıştır. Eğitim Merkezlerinin kuruluş süreci, misafir işçi olarak Avusturya'ya gelen gurbetçilerin ibadet ihtiyaçlarını karşılamak amacıyla bir araya gelerek dernekleşmeleri ve sonrasında belirli fabrika binalarını ya da eski iş yerlerini satın alarak veya kiralayarak bu mekânları cami derneklerine dönüştürmeleriyle başlamıştır. Yine bu merkezler, burada yaşayan Müslüman toplum açısından geç kalınmış bir ihtiyaç olarak ortaya çıkmış; söz konusu ihtiyacın karşılanmasında en belirleyici unsur, yerel Müslümanların bu eksikliğin farkına varmaları olmuştur. Zamanla gençlik ve kadın gençlik teşkilatlarının da kurulmasıyla birlikte, eğitim merkezleri yalnızca gençlere değil, her yaş grubundan bireye hitap eden

geniş kapsamlı faaliyetler yürütmeye başlamıştır. Söz konusu faaliyetler, önceden belirlenmiş bir plan ve program çerçevesinde yürütülmüştür.

Araştırmanın Amacı

Yurt dışında yaşayan Türk çocuklarının kimlik inşa sürecinde karşılaştıkları kültürel ikilem ve aidiyet sorunları bağlamında, eğitim merkezlerinin kuruluş gerekçelerini, yürüttükleri faaliyetleri, sundukları eğitim alanlarını ve bu merkezlerin söz konusu çocuklara sağladığı dini, kültürel ve sosyal katkıları ortaya koymaktır.

Araştırmanın Önemi

Avrupa'daki Türklerin günlük hayatlarına dair çalışmalar her geçen gün artmaktadır. Bununla birlikte Avusturya ile ilgili çalışmalar da artmaktadır. Bu çalışma ile akademiaya done sağlanacağı için önem arz etmektedir.

Araştırmanın Yöntemi

Bu araştırma nitel yöntem uygulanarak hazırlanmıştır. Paradigma açısından yorumsamacı, veri toplama açısından yazılı doküman ve belgelerin incelenmesi ile betimleyici analizlerle hazırlanmıştır.

Araştırmanın Sınırları

Bu araştırmada sadece Avusturya bağlamında değerlendirmelerde bulunulacaktır. Avusturya'daki Türklere ait dernek ve/veya vakıflara ait din eğitimi ve öğretimi faaliyetlerinin yorumlanmasını içermektedir.

Viyana'da Bulunan Türk Eğitim Merkezlerinde Din Eğitimi

Eğitim Merkezlerinde uygulanan plan ve programlar, Avrupa'nın çeşitli bölgelerinden ve Türkiye'den alanında uzman kişilerin katılımıyla gerçekleştirilen toplantılar sonucunda genel merkezler tarafından hazırlanmakta olup yıllık, aylık, haftalık olarak planlanmaktadır. Hazırlanan plan ve programlar bölge merkezleri aracılığıyla Eğitim Merkezlerine ulaştırılmaktadır. Programların hem eğitmenler tarafından pratikte kolaylıkla uygulanabilmesi hem de gençler tarafından daha etkili bir şekilde anlaşılabilmesi amacıyla çeşitli düzenlemeler ve destekleyici çalışmalar yürütülmektedir. Ayrıca, plan ve programlar öğrencilerin bilgi düzeyleri, becerileri, kapasiteleri ve yaşlarına uygun şekilde hazırlanmakta; kullanılacak yöntem, teknik ve materyallerin ekonomik olması da dikkate alınmaktadır. Bu durum derslerin ezberci bir yaklaşımdan uzak, etkileşimli ve öğrenci merkezli bir şekilde işlenmesine olanak sağlamaktadır.

Hazırlanan plan ve program kapsamında eğitim merkezlerinde öğrencilerin yaş ve seviyelerine uygun olarak Kur'an-ı Kerim, Hadis, Tefsir, İbadet, İtikad, Siyer, Ahlak ve İslam Tarihi gibi dersler verilmektedir. Ders içerikleri oluşturulurken öğrencilerin hem İslami bilgileri doğru öğrenmesi hem de yaşadıkları toplumla barışık bireyler olarak yetişmeleri hedeflenmektedir. Müfredat kapsamında,

DOI: https://doi.org/10.30546/19023.978-9952-8573-9-9.2025.9012.
ISBN: 978-9952-8573-8-2

çocukların anadillerini geliştirmeleri amacıyla Türkçe dersi sunulmakta; ayrıca, Almanca din dersiyle de eğitim desteklenmektedir. Müfredat dışı olarak ise, öğrencilerin gelişimlerine katkı sağlamak amacıyla okul ev ödevlerinde destek verilmektedir. Ayrıca, hafta sonları çocukların kültürel bilinçlerini artırmak amacıyla Türk-İslam sanatları alanında çeşitli faaliyetler de düzenlenmektedir.

Viyana'daki Türk Eğitim Merkezlerinde görev yapan eğitmenlerin eğitim süreçleri çeşitlilik göstermektedir. Bazı eğitmenler dini eğitimlerini Türkiye'de tamamlamış; ilkokul öncesi hafızlık, İmam Hatip liseleri ve İlahiyat Fakülteleri gibi köklü eğitim kurumlarından mezun olmuşlardır. Bu eğitmenler, Türkiye'de aldıkları sağlam dini altyapı ile merkezin eğitim kalitesine katkı sağlamaktadırlar. Diğer yandan, özellikle Avusturya'da doğup büyüyen veya küçük yaşta göç eden eğitmenler, dini eğitimlerini yerel camiler, eğitim merkezleri, İslam akademileri ve eğitim kampları gibi yerel mekânlarda sürdürmekte, ayrıca Almanya ve Avusturya'daki çeşitli dini sohbet ve özel ders programlarına katılarak kendilerini geliştirmektedirler. Bazı eğitmenler ise hem Türkiye'de hem de Avusturya'da eğitim alarak iki kültürün ve eğitim sisteminin avantajlarını harmanlama imkânı bulmaktadırlar. Ancak eğitmen temini noktasında erkek eğitmen bulmanın güçlükleri yaşanmaktadır; zira bu bireylerin çoğu başka işlerde istihdam edilmekte olup, eğitime ayıracak zaman ve kaynak bulmakta zorlanmaktadır. Bu durum, eğitim merkezlerinin sürdürülebilirliği ve eğitim kalitesinin artırılması açısından önemli bir zorluk teşkil etmektedir. Dolayısıyla, eğitmenlerin hem Türkiye'de hem de yerel Avrupa eğitim kurumlarında mesleki gelişimlerini destekleyecek programların yaygınlaştırılması ve teşvik edilmesi gerekmektedir. Bu sayede, eğitmen kapasitesi artırılacak, eğitim materyalleri ve yöntemleri daha etkin kullanılabilecek, dolayısıyla çocukların dini ve kültürel eğitimleri daha nitelikli bir şekilde sağlanabilecektir (Yıldız, 2017).

Her ne kadar fiziksel donanım eksiklikleri, pedagojik materyal yetersizlikleri ve iki dillilikle ilgili sorunlar gibi bazı yapısal problemler varlığını sürdürse de, bu merkezler yerel Müslüman topluluklar için güçlü bir sosyal dayanışma ağı işlevi görmektedir. Eğitim merkezleri, kültürel mirasın kuşaklara aktarılmasında ve Türkiye ile olan bağların korunmasında stratejik bir rol üstlenmektedir. Bu bağlamda, Türk Eğitim Merkezlerinin kurumsal kapasitelerinin güçlendirilmesi, öğretmen eğitimine yatırım yapılması ve materyal desteğinin artırılması, hem bireysel gelişim hem de toplumsal bütünlük açısından öncelikli bir gerekliliktir. Bu tür desteklerin sürekliliği, Avrupa'daki Türk toplumunun kimliksel direncini artıracak ve uzun vadede hem Türkiye'ye hem de bulundukları topluma değer üretecek bireylerin yetişmesine katkı sağlayacaktır.

Eğitim merkezlerinin çocuklar açısından taşıdığı önem çok boyutlu bir çerçevede değerlendirilebilir. Bu merkezler, çocukların dinî bilgiyle tanıştıkları, kültürel kimliklerini geliştirdikleri ve aidiyet duygusu kazandıkları sosyal mekânlar olarak öne çıkmaktadır. Örf, âdet ve geleneklerin de aktarıldığı bu yapılar, yalnızca bilgi aktarımı değil, aynı zamanda sosyal etkileşim ve kimlik inşası işlevi de görmektedir. Çocuklar açısından bu merkezler; kimi zaman dinî eğitimin verildiği bir öğrenme ortamı, kimi zaman arkadaşlıkların kurulduğu sosyal bir alan, kimi zaman ise oyun ve etkinliklerin

gerçekleştiği bir paylaşım zemini olarak farklı roller üstlenmektedir. Özellikle hafta sonları gerçekleştirilen faaliyetler, çocukların akranlarıyla bir araya gelmesini sağlayarak dijital bağımlılığın neden olduğu sosyal izolasyonun önüne geçmektedir. Bu yönüyle eğitim merkezleri, çocukların psiko-sosyal gelişimini destekleyen önemli bir alternatif sunmaktadır. Ayrıca bu yapılar, göçmen çocukların içinde bulundukları toplumda kimlik bunalımı yaşamadan kültürel miraslarıyla bağlarını sürdürebilmelerine imkân tanıyarak asimilasyona karşı direnç geliştirmelerine katkı sağlamaktadır. Kısacası, eğitim merkezleri hem bireysel gelişimi destekleyen hem de toplumsal ve kültürel sürekliliği güçlendiren çok katmanlı kurumlardır.

Son yıllarda Viyana'da yaşayan Türk çocuklarının eğitim merkezlerine yönelik ilgisinde belirli bir azalma gözlemlenmektedir. Bu durum, yalnızca bireysel tercihlerin ötesinde, çocukların içinde bulundukları sosyal ve teknolojik çevresel koşullarla da yakından ilişkilidir. Özellikle Viyana gibi büyük ve kozmopolit şehirlerde alternatif sosyal ve kültürel etkinlik olanaklarının çeşitlenmesi, çocukların zamanlarını farklı sosyal faaliyetlere yönlendirmelerine neden olmakta; bu durum, geleneksel eğitim merkezlerine olan katılımı sınırlamaktadır. Ayrıca, hafta içi yoğun okul programları ve akademik yükümlülükler, çocukların hafta sonları dinlenmeyi veya daha esnek aktiviteleri tercih etmesine zemin hazırlamaktadır. Bunun yanında, dijital teknolojilerin günlük yaşamdaki yaygın kullanımı ve teknoloji bağımlılığının artması, yüz yüze sosyalleşme imkânlarını daraltmakta ve çocukların sosyal çevrelerindeki değişimleri hızlandırmaktadır. Bu değişim, özellikle arkadaş gruplarının tercih ve alışkanlıklarında kendini göstererek, eğitim merkezlerine yönelik talebin düşmesine katkı sağlamaktadır.

Viyana bölgesindeki eğitim merkezlerinde eğitim gören çocuklar, Türkiye'nin kültürel ve sosyal sürekliliği açısından hayati bir rol üstlenmektedir. Bu merkezlerde verilen dinî ve kültürel eğitim, çocukların hem yaşadıkları toplumla uyum içinde olmalarını sağlamakta hem de Türk-İslam kimliklerinin korunmasına olanak tanımaktadır. Böylece, iki kültür arasında köprü işlevi gören bu bireyler, hem Türkiye'nin değerlerini taşıyan temsilciler olarak yetişmekte hem de entegre oldukları toplumda sağlıklı bir sosyal kimlik geliştirmektedir. Ancak, günümüzde bu eğitim merkezlerine olan talebin azalma eğiliminde olması, hem bireysel gelişim hem de kültürel bağların sürdürülebilirliği açısından önemli bir risk teşkil etmektedir. Bu nedenle, eğitim merkezlerine olan ilgiyi artırmak için stratejik adımlar atılması, çocukların bu kurumlara katılımının teşvik edilmesi ve merkezlerin işlevlerinin güçlendirilmesi gerekmektedir. Böylelikle, hem çocukların kimlik gelişimleri desteklenecek hem de Türkiye'nin Avrupa'daki kültürel temsil gücü korunmuş olacaktır.

Türk Eğitim Merkezleri, bulundukları bölgelerde yerel resmi kurumlarla ve sosyal kuruluşlarla koordineli çalışmalar yürütmektedir. Polis, itfaiye, belediye gibi kamu kurumlarıyla ortak etkinlikler düzenlenmekte ve toplumdaki farklı inanç grupları arasında uyum ve dayanışmayı artırmaya yönelik programlar geliştirilmektedir. Bu iş birlikleri, eğitim merkezlerinin yalnızca dini eğitim sunan yapılar olmaktan çıkarak, içinde bulundukları toplumun aktif ve sorumlu bir parçası haline gelmesini

DOI: https://doi.org/10.30546/19023.978-9952-8573-9-9.2025.9012.
ISBN: 978-9952-8573-8-2

sağlamaktadır. İslam dini ise, burada yaşayan bireylere sadece dini inançları doğrultusunda değil, aynı zamanda dürüstlük, ahlaklılık ve komşuluk ilişkilerinin güçlendirilmesi gibi toplumsal değerlerin de öğretildiği bir rehber olarak sunulmaktadır.

Günümüzde teknolojinin hızlı gelişimi ve dijitalleşme, eğitim merkezlerinin karşılaştığı önemli bir meydan okumadır. Dijital araçların eğitimde etkin kullanımı, hem pedagojik materyallerin çeşitlendirilmesi hem de çocukların ilgi ve ihtiyaçlarına uygun öğrenme ortamlarının yaratılması açısından zorunlu hale gelmiştir. Eğitim merkezlerinin bu değişime ayak uydurması, interaktif ve dijital platformlarla desteklenen programlar geliştirmesi gerekmektedir. Ayrıca, ailelerin bilinçlendirilmesi ve çocukların teknolojiyi dengeli kullanmalarını sağlayacak rehberlik hizmetlerinin sunulması da önem arz etmektedir.

Sonuç ve Değerlendirme

Avrupa'daki diğer göçmen topluluklarının eğitim yapıları ile Türk Eğitim Merkezleri karşılaştırıldığında, bu merkezlerin sahip olduğu özgünlükler ön plana çıkmaktadır. Türk Eğitim Merkezleri, hem dinî hem kültürel öğeleri bir arada sunarak çocukların kimlik gelişimini bütüncül bir şekilde desteklemekte, aynı zamanda yerel topluma uyum ve sosyal entegrasyonu da teşvik etmektedir. Bu yapısıyla eğitim merkezleri, sadece bir eğitim kurumu olmanın ötesinde, diasporanın kültürel devamlılığını ve toplumsal dayanışmasını sağlayan önemli stratejik yapılardır.

Tüm bu bağlamda, Türk Eğitim Merkezlerinin geleceğe yönelik sürdürülebilirliği, kapsamlı bir stratejik planlama, kaynak tahsisi ve pedagojik yeniliklerle mümkün olacaktır. Bu merkezlerin, göçmen toplulukların hem kendi kültürlerini koruyup yaşatmaları hem de yaşadıkları ülkelerde aktif ve uyumlu bireyler olarak varlık göstermeleri açısından kritik önemi devam etmektedir.

KAYNAKÇA

Arslantürk, O. (2008). Avrupa'da Müslüman aile ve çocuk eğitimi. Beril Yayınları.

Aşıkoğlu, N. Y. (1993). Almanya'da temel eğitimdeki Türk çocuklarının din eğitimi. Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.

Başkurt, İ. (2009). Almanya'da yaşayan Türk göçmenlerin kimlik problemi. Hasan Ali Yücel Eğitim Fakültesi Dergisi, (12).

Başkurt, İ. (2007). Din eğitimi açısından Kur'an öğretimi ve yaz Kur'an kursları. Dem Yayınları.

Gampl, G., Potz, R., & Schinkele, B. (1998). Avusturya Temel Haklar Kanunu (RGBl Nr. 159/1912) üzerine açıklamalar. In ER RV 4 HH Session XXI (s. 458–470).

Güllüpınar, F. (2011). Alman eğitim sistemi ve dışladıkları: Türk gençlerinin başarısızlıklarının yapısal nedenleri. Yardım ve Dayanışma: T.C. Başbakanlık Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Genel Müdürlüğü Hakemli Araştırma Dergisi, (3).

IGMG. (2010). IGMG temel eğitim müfredatı. IGMG Yayınları.

Kaya, F. (2007). İsviçre eğitim sistemi ve Türk çocuklarının eğitimi. Dem Yayınları.

Kayadibi, F. (2011). İsviçre'de Türk çocuklarının eğitim problemleri ve çözüm yolları. Sosyoloji Konferansları.

Sağlam, İ. (2002). Hz. Peygamberin çocuk eğitiminde öne çıkardığı hususlar. Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, 11(2), 1–20.

Tavukçuoğlu, M. (2000). Avrupa'da Türk ailesi ve din eğitimi: Avusturya örneği. Mehir Vakfı Yayınları.

Uysal, N. (1995). Avusturya'daki vatandaşlarımızın genel durumu, dini hayat ve din eğitimi (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Yıldız, M. (2017). Yeni İslam yasası ve toplumsal katılımcılık perspektifinden Avusturya İslam Toplumu. Bingöl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi.

DOI: https://doi.org/10.30546/19023.978-9952-8573-9-9.2025.9012.
ISBN: 978-9952-8573-8-2

DEZAVANTAJLI BÖLGELERDE OKUL TERKİ RİSKİ OLAN ERGENLERDE YILMAZLIĞIN İNCELENMESİ

Esra ATLI

Hasan Kalyoncu Üniversitesi, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü
ORCID ID: https://orcid.org/0009-0009-7337-9318

Dr. Öğr. Üyesi Mehmet ŞAM

Özet

Bu araştırmanın amacı, dezavantajlı bölgelerde öğrenimlerine devam eden yılmaz öğrencilerin risk ve koruyucu faktörlerini keşfetmektir. Belirlenen amaç doğrultusunda, araştırmada nitel araştırma desenlerinden fenomenoloji deseni tercih edilmiştir. Araştırmanın çalışma grubunu, ölçüt örnekleme yöntemiyle belirlenen 14 gönüllü öğrenci oluşturmaktadır. Veri toplama aracı olarak yarı yapılandırılmış görüşme formu ile olumsuz yaşam olayları formu kullanılmıştır. Bu araçlarla elde edilen veriler, içerik analizi yöntemiyle çözümlenmiştir. Araştırma kapsamında, okul terkini etkileyen koruyucu ve risk faktörleri, dört ana tema altında toplanmıştır: birey, aile, okul ve çevre.

Araştırma bulguları, okul terkinin hem risk hem de koruyucu faktörlerin etkisiyle şekillendiğini ortaya koymaktadır. Koruyucu faktörler incelendiğinde, bireysel koruyucu faktörlerin en belirleyici etken olduğu görülmektedir (f=63). Bireysel düzeyde öğrencilerin azimli oluşu, geleceğe dair umut taşımaları, içsel motivasyon geliştirmeleri ve yaşadıkları zorluklardan ders çıkarma becerileri ön plana çıkmaktadır. Ayrıca, öz yeterlik algısı ve olumlu benlik algısı gibi psikolojik bileşenlerin de öğrencilerin okula tutunmalarında önemli rol oynadığı belirlenmiştir. İkinci sırada yer alan aile teması (f=37) kapsamında, öğrencilerin ailelerinden gördükleri duygusal destek, eğitime teşvik edici tutumlar ve maddi destekleyici yaklaşımlar ön plana çıkmaktadır. Üçüncü sırada ise okul teması (f=34) yer almaktadır. Bu tema kapsamında, öğretmenlerin akademik teşviği ve olumlu tutumları önemli birer koruyucu unsur olarak yer almaktadır. Dördüncü sıradaki çevresel koruyucu faktörler (f=8) arasında ise öğrencilere yönelik teşvik edici sosyal çevre etkisi ile akraba veya akranlardan gelen olumlu yönlendirmeler öne çıkmaktadır.

Risk faktörleri açısından bakıldığında ise en yüksek etki çevresel risk faktörlerinden kaynaklanmaktadır (f=35). Bu faktörler arasında, mahallenin ve okul çevresinin güvenlik sorunları, sosyal baskı, ulaşım güçlükleri ve çevrenin eğitime yönelik olumsuz tutumu yer almaktadır. Akranların olumsuz etkisi ve okulun itibarsızlaştırılması da öğrenciler üzerinde olumsuz etkiler yaratmaktadır. İkinci sırada bireysel risk faktörler (f=34) yer almaktadır. Bu bağlamda, öğrencilerin düşük motivasyon yaşamaları, içsel çatışmalar, zaman yönetimi sorunları, dikkat dağınıklığı ve sosyal

kaygı gibi psikolojik ve bilişsel problemlerle karşılaştıkları görülmektedir. Ayrıca, öğrencilerin eğitim dışı işlerde çalışmak zorunda kalmaları da okul terkini tetikleyebilecek faktörler olarak değerlendirilmektedir. Üçüncü sıradaki okul kaynaklı risk faktörleri (f=32) arasında öğretmen ilgisizliği, rehberlik hizmetlerinden yeterince yararlanamama, disiplin sorunları ve öğrencilerin ilgi ve yeteneklerine uygun olmayan eğitim programlarına maruz kalmaları dikkat çekmektedir. Akran baskısı da bu temada öne çıkan diğer bir etkendir. Son olarak, aile kaynaklı risk faktörleri (f=23), düşük sosyo-ekonomik düzey, ailenin eğitime yönelik olumsuz tutumu, ev içi sorumlulukların fazlalığı ve yeterli aile desteğinin sağlanamaması şeklinde özetlenebilir. Bu durum, öğrencilerin okula devam motivasyonlarını olumsuz yönde etkilemektedir.

Genel olarak değerlendirildiğinde, dezavantajlı bölgede eğitimlerine devam eden öğrencilerin mahallenin ve okul çevresinin güvenlik sorunları, sosyal baskı gibi çevresel risk faktörlerinin okul terki yaratabilecek nedenler olabileceği bunu bireysel, okul ve çevre risk faktörlerinin takip ettiği görülmektedir. Öğrenciler yoğunluklu olarak okul terkine zemin hazırlayabilecek pek çok zorluğa rağmen azim, umut gibi kendi içsel kaynaklarını kullanarak baş edebildikleri fark edilmektedir. Bunu aile, okul ve çevre faktörleri takip etmektedir. Bu sonuçlar, dezavantajlı bölgenin getirdiği çevresel zorluklar ve kendileriyle ilgili pek çok zorluğa rağmen yine kendi ve aile kaynaklarını kullanarak baş ettikleri görülmektedir.

Anahtar Kelimeler: Okul Terki, Yılmazlık, Dezavantajlı Bölge

THE EXAMİNATİON OF RESİLİENCE İN ADOLESCENTS AT RİSK OF SCHOOL DROPOUT İN DİSADVANTAGED REGİONS

Abstract

The aim of this study is to explore the risk and protective factors of resilient students who continue their education in disadvantaged regions. In line with this purpose, the phenomenological design, one of the qualitative research methods, was employed. The study group consisted of 14 volunteer students selected through criterion sampling. A semi-structured interview form and a negative life events form were used as data collection tools. The data obtained through these instruments were analyzed using content analysis. Within the scope of the research, protective and risk factors affecting school dropout were categorized under four main themes: individual, family, school, and environment.

The findings of the study reveal that school dropout is shaped by the influence of both risk and protective factors. Among the protective factors, individual-level factors emerged as the most significant (f=63). Students' perseverance, hope for the future, development of internal motivation, and ability to learn from challenges stood out as key attributes. Additionally, psychological components such as self-efficacy and a positive self-concept were found to play important roles in students' attachment to school. The second most prominent theme was family (f=37), where emotional support, encouraging attitudes towards education, and financial assistance from families were noted. The

DOI: https://doi.org/10.30546/19023.978-9952-8573-9-9.2025.9012.
ISBN: 978-9952-8573-8-2

school theme ranked third (f=34), highlighting the importance of teachers' academic encouragement and positive attitudes as protective elements. Finally, environmental protective factors (f=8) included the supportive influence of the social environment and positive guidance from relatives or peers.

In terms of risk factors, environmental risks had the greatest impact (f=35). These included safety issues in the neighborhood and school surroundings, social pressure, transportation difficulties, and negative societal attitudes toward education. Negative peer influence and the devaluation of schools also adversely affected students. Individual risk factors ranked second (f=34), encompassing low motivation, internal conflicts, time management issues, attention difficulties, and social anxiety. The necessity for students to work outside of school was also identified as a potential trigger for dropout. School-related risk factors ranked third (f=32), including teacher indifference, inadequate access to counseling services, disciplinary problems, and educational programs misaligned with students' interests and abilities. Peer pressure also emerged as a notable issue within this theme. Lastly, family-related risk factors (f=23) included low socioeconomic status, negative parental attitudes toward education, excessive household responsibilities, and insufficient family support—all of which negatively influenced students' motivation to attend school.

Overall, the findings suggest that environmental risks such as safety concerns and social pressure in disadvantaged neighborhoods may lead to school dropout, followed by individual, school, and family-related risk factors. Despite facing numerous challenges that could lead to dropout, students were found to rely on their internal strengths, such as resilience and hope, to cope. These personal resources were complemented by supportive family, school, and environmental factors. The results demonstrate that, despite the environmental and personal difficulties associated with disadvantaged regions, students manage to persevere through their own resilience and support systems.

Keywords: School Dropout, Resilience, Disadvantaged Region

DOI: https://doi.org/10.30546/19023.978-9952-8573-9-9.2025.9012.
ISBN: 978-9952-8573-8-2

FROM CORPORATE SECURITY TO INDIVIDUAL RESILIENCE: NURSING IN THE CONTEXT OF EMPLOYEE SAFETY

Nejla Aydınoğlu[1*]

[*1] Bursa Uludağ University Faculty of Health Sciences, Bursa, Türkiye Institute,
ORCID Code: 0000-0003-2732-9431

ABSTRACT

Nurses, who are at the forefront of the workforce providing services in the health sector and constitute the largest group in number, are simultaneously exposed to many physical, chemical, biological, ergonomic and psychosocial risk factors during their professional activities.These risks primarily have negative effects on the physical health of nurses, as well as reducing their psychological resistance, damaging their social relationships, decreasing their professional satisfaction and increasing their tendency to leave their jobs. The sustainability of health services is an indisputable issue in terms of individual, family and community health. Access to safe working conditions for nurses, who form the backbone of health services, is not only an individual right, but also a basic requirement for family and community health. The uninterrupted and qualitatively high level of health services is largely directly proportional to nursing services. Qualified nursing care significantly affects health indicators and also reduces health service costs. However, all of these are possible if nurses can provide services in biopsychosocial health and safety. The purpose of this study is to classify and evaluate occupational health and safety risks encountered by nurses, to draw attention to the inadequacies of current practices and to develop solution-oriented suggestions. In the theoretical framework, the concept of employee safety is considered as a system integrated with elements such as organizational culture, ethical management and professional autonomy, not limited to technical measures. This study reveals that the dangers that nurses are exposed to cannot be solved only with individual efforts and that the problems should be addressed at a systematic level. The study includes strategic suggestions that will create awareness at the institutional level, encourage the implementation of preventive policies and institutionalize a safe workplace culture.

Keywords: Nursing, Employee Safety, Occupational Health and Safety, Occupational Risks, Healthcare Institutions

INTRODUCTION

The acceleration of industrialization and technological advancements has made health and safety risks in work environments more visible. This situation is forcing employers and institutions to develop regulations and practices to protect employees. These practices are generally grouped under the

DOI: https://doi.org/10.30546/19023.978-9952-8573-9-9.2025.9012.
ISBN: 978-9952-8573-8-2

umbrella of "occupational health and safety" (Almost et al., 2018). The fundamental goals of occupational health services include identifying potential hazards before they occur, establishing safe and healthy workspaces, and preventing work-related adverse events (Terzi et al., 2019).

Hospitals are complex environments where numerous risk factors coexist due to both their physical infrastructure and the nature of the services provided (Bilgin et al., 2019). Healthcare personnel working in these environments; Nurses face biological (e.g., contact with infectious agents), ergonomic (patient transportation, prolonged standing), physical (radiation, temperature changes, noise), chemical (disinfectants, medications), and psychological (high workload, stress, violence) risks (Kayabek and Çevik, 2022).

Nurses, due to their central position in the hospital service chain, are among the occupational groups most heavily affected by these risks. Studies have found that 31.3% of nurses have experienced at least one occupational accident in the past year, and the majority of these accidents are related to sharps injuries (Yüzügüllü et al., 2018). Furthermore, 54.9% of nurses have been found to have occupational health problems (Çakır and Yüksel, 2020). The International Council of Nursing (ICN) emphasizes that unsafe working conditions have a direct impact on occupational accidents and occupational diseases (Bingölbali, 2020).

Failure to take precautions increases nurses' tendency to withdraw from their work environments, which can lead to a decline in the quality of healthcare services. Effective occupational health and safety management requires recognizing nurses' perceived threats based on their professional experience and developing supportive policies accordingly (Yavuz and Gür, 2021). With this conceptual framework in mind, the aim of this study is to systematically examine the physical, chemical, biological, ergonomic, and psychosocial risks nurses face within the scope of occupational health and safety and to develop multi-level solution strategies to prevent these risks.

LITERATURE REVIEW

Employee Safety and Nursing

Many workplaces in developing countries fall short in providing safe and healthy working conditions. Businesses often view investments in this area as unnecessary and neglect them (Aghaji et al., 2021). However, employee commitment and motivation are critical for sustainable development. High organizational commitment improves employee performance, and therefore, many businesses have chosen to invest in occupational safety (Mahmood et al., 2019). Employee safety is a multidimensional concept that aims to protect physical, mental, and social health. This approach goes beyond preventing occupational accidents and aims to reduce ergonomic, biological, chemical, physical, and psychosocial risks. The World Health Organization (WHO, 2020) and the International Labor Organization (ILO, 2020) define employee safety as a fundamental human right and view healthy working conditions as an integral part of sustainable development and social justice.

DOI: https://doi.org/10.30546/19023.978-9952-8573-9-9.2025.9012.
ISBN: 978-9952-8573-8-2

Contemporary occupational health policies address employee safety at the corporate level, linking it to organizational performance, employee engagement, and the management of employee turnover (NIOSH, 2023).

Modern businesses consider occupational health and safety as part of corporate responsibility and ethical management, rather than a legal obligation. Employee safety has the potential to increase work efficiency, strengthen employee satisfaction, and reduce employee turnover (Zhenjing et al., 2022). The healthcare sector presents high-risk environments for employee safety. Nurses constitute a large portion of healthcare workers and are exposed to various hazards, including sharps injuries, infections, radiation exposure, shift-related sleep disorders, and emotional burnout (Almost et al., 2018; WHO, 2020). The sustainability of healthcare services directly depends on the effectiveness of systems that ensure the safety of healthcare workers.

Numerous studies have examined occupational safety threats among nurses in Turkey (Burunkaya et al., 2017; Gül et al., 2020; Şahin et al., 2021). The current study, conducted in hospitals located in three different geographical regions, aims to contribute to the literature with its large sample size. The findings are expected to shed light on the safety problems faced by nurses working in diverse organizational structures and pave the way for proposed solutions. Physical, chemical, biological, and psychosocial risks in work environments directly impact the holistic well-being of healthcare professionals (Che Huei et al., 2020). In addition to preventing risks, the occupational health and safety approach serves as a support system that increases employee productivity, job satisfaction, and well-being (Mayta-Tovalino et al., 2022).

Patient density, excessive workload, equipment shortages, inappropriate transportation conditions, and shift systems are among the primary factors threatening safety (Ayenew et al., 2022). Strong leadership, effective team communication, regular training, and the provision of personal protective equipment are crucial for managing these threats (Tamers et al., 2020). The safety of healthcare professionals directly impacts both their own well-being and the quality of patient care. Individual adoption of safety awareness and its institutional support are key elements that enhance the quality of patient care (Çelikkalp, 2016). International literature identifies establishing a safe workplace culture as a fundamental goal and emphasizes the need for structured implementation of Occupational Health and Safety Management Systems (OHSMS) to achieve this goal (Almost et al., 2018).

Physical Hazards and Risks

Nurses working in healthcare institutions face various physical risks due to the nature of their work environments. Musculoskeletal problems are particularly common among these risks (Lauer, 2018). Environmental factors also include inadequate ventilation, exposure to ionizing and non-ionizing radiation, inadequate lighting, slippery floors, and high noise levels. Hospital workers exposed to such hazards can develop health problems such as sharps injuries, vision problems, musculoskeletal

DOI: https://doi.org/10.30546/19023.978-9952-8573-9-9.2025.9012.
ISBN: 978-9952-8573-8-2

disorders, circulatory system problems, burns, burnout, and even depression (Cengiz and Öztürk, 2023).

Various precautions should be taken to minimize physical hazards. In this context, it is recommended to choose non-slip materials for floor coverings, to clearly identify wet areas with appropriate warning signs, and to place electrical devices and cables in an orderly and safe manner. In addition, providing protective equipment against radiation exposure and regularly monitoring this exposure, identifying devices that cause noise and taking necessary precautions, and establishing an effective ventilation system with appropriate lighting are among the important precautions (Akçapınar, 2015).

Chemical Hazards and Risks

In many healthcare settings, workers are exposed to varying levels of chemicals. Laboratories, sterilization units, and treatment areas are among the most common work environments exposed to chemical hazards. These environments contain a variety of chemicals, including chemical gases, latex products, acids and bases, organic solvents, chemotherapy agents, disinfectants, and sterilization agents. Agents such as formaldehyde (a recognized carcinogen with an 8-hour exposure limit of 0.75ppm), glutaraldehyde (a strong irritant that may also induce DNA and neurological effects), and ethylene oxide (with short-term irritancy and long-term neurotoxic and carcinogenic risks) are documented hazards in healthcare environments (Gürer, 2018).

Personal protection alone is not sufficient to prevent chemical exposure; structured measures and control mechanisms are also necessary at the institutional level. The main measures to be taken in this context are as follows: preparation of clear and up-to-date information materials about chemicals, regular practical training, identification of employees with allergic sensitivities and use of alternative materials, post-contact health surveillance and examinations, keeping exposure records, repeating regular training against vapors and gases, and updating training contents according to effectiveness (Akçapınar, 2015).

Biological Hazards and Risks

Healthcare workers may be exposed to various biological agents, particularly blood-borne diseases, while performing their duties. These risks include direct contact with body fluids, infection transmission through blood and blood products, and exposure to pathogens spread through the respiratory tract. Infectious diseases such as AIDS, tuberculosis, and Hepatitis B and C are among the primary infections that can be transmitted to healthcare workers through these routes. Sharps and puncture wounds, in particular, are a significant source of blood-borne infections (Han et al., 2014). HIV, HBV, HCV, and tuberculosis are among the most common examples of these exposures. Contact with blood and body fluids is identified as a critical risk factor for the transmission of these diseases (Reddy et al., 2010).

DOI: https://doi.org/10.30546/19023.978-9952-8573-9-9.2025.9012.
ISBN: 978-9952-8573-8-2

Various protective strategies have been developed to prevent biological risks. Establishing effective control systems, regular vaccination and health screenings, conscious and regular use of personal protective equipment (PPE), implementing rapid response protocols in cases of infection, choosing safe medical supplies, appropriately managing medical waste, and providing practical training to employees stand out among these strategies (Brewczyńska et al., 2015).

Psychosocial Hazards and Risks

The psychosocial risks faced by healthcare workers stem not only from individual but also organizational sources. Long working hours, intense night shifts, and an unbalanced workload are among the primary factors contributing to these risks. This can lead to physical exhaustion, mental fatigue, distraction, decision-making difficulties, and professional errors in employees. In the long term, these risks can pave the way for chronic diseases and psychiatric disorders. Burnout syndrome, a diminished sense of belonging, and family conflicts are among the most common consequences of psychosocial burden (Sivuk and Seyhan, 2021). The main recommended measures in this context include developing stress coping skills, providing psychological counseling services, periodically assessing burnout levels, and scheduling working hours fairly (Uğrak, 2023).

Ergonomic Hazards and Risks

Healthcare workers exert intense physical effort, particularly during procedures such as lifting, carrying, and positioning patients. Inappropriate equipment and incorrect working postures make them vulnerable to musculoskeletal disorders. Back, neck, and shoulder pain, as well as carpal tunnel syndrome, are among the most common problems (Lauer, 2018). Recommended strategies to reduce such risks include providing hands-on training on patient handling and proper posture techniques, ensuring the use of ergonomic medical equipment, conducting regular health checks, and establishing ergonomic monitoring systems in work environments. Recording and monitoring all of these processes is critical for the sustainability of ergonomic safety (Heuel et al., 2023).

CONCLUSION

Healthcare services are provided in complex environments that require intense coordination and constant attention. Nurses working in these environments are exposed to biological, chemical, physical, psychosocial, and ergonomic risks, leading not only to physical health problems but also to burnout, low job satisfaction, and disruptions to family-work balance.

Employee safety is a fundamental element of service quality and system sustainability. Therefore, safety should not be left solely to individual efforts; it should be supported by holistic policies at the administrative and institutional levels. Gaps between the current level of awareness and the rate of implementation limit the effectiveness of these practices.

DOI: https://doi.org/10.30546/19023.978-9952-8573-9-9.2025.9012.
ISBN: 978-9952-8573-8-2

Safe work environments are strengthened not only by technical measures, but also by fairness, professional autonomy, open communication, and employee participation in decision-making processes. Embedding a safety culture as a value within organizations is critical for sustainable success. Positioning nurses not only as providers of services but also as actors who transform their work environments can accelerate this process.

REFERENCES

Aghaji, A., Burchett, H. E., Oguego, N., Hameed, S., & Gilbert, C. (2021). Human resource and governance challenges in the delivery of primary eye care: A mixed methods feasibility study in Nigeria. *BMC Health Services Research, 21*, 1321. https://doi.org/10.1186/s12913-021-07338-3

Akçapınar, M. (2015). İş sağlığı ve güvenliği kapsamında kalite yönetimi uygulanan hastanelerin doğumhanelerinde çalışan güvenliği ve çalışan güvenliğini etkileyen nedenler (Yüksek lisans tezi). Dokuz Eylül Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Enstitüsü, İzmir.

Almost, J. M., VanDenKerkhof, E. G., Strahlendorf, P., Caicco Tett, L., Noonan, J., Hayes, T., Van Hulle, H., Adam, R., Holden, J., Kent-Hillis, T., McDonald, M., Paré, G. C., Lachhar, K., & Silva E Silva, V. (2018). A study of leading indicators for occupational health and safety management systems in healthcare. *BMC Health Services Research, 18*(1), 296. https://doi.org/10.1186/s12913-018-3087-6

Ayenew, E., Akafu, W., & Wolde Daka, D. (2022). Prevalence of work-related health hazard and associated factors among health workers in public health institutions of Gambella Town, Western Ethiopia: Cross-sectional survey. *Journal of Environmental and Public Health, 2022*, Article 6224280, 1–10. https://doi.org/10.1155/2022/6224280

Bilgin, S., Yalçınöz Baysal, H., & Hendekçi, A. (2019). Hastanede çalışan sağlık personelinin iş sağlığı ve güvenliğine yönelik görüşleri ile iş doyumlarının belirlenmesi. *Sağlık ve Toplum Dergisi, 29*(2), 1–7.

Bingölbali, A. (2020). Hemşirelerin meslek hastalığı ve iş kazası geçirme durumlarının iş sağlığı ve güvenliği açısından incelenmesi (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). İstanbul Yeniyüzyıl Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Enstitüsü.

Brewczyńska, A., Depczyńska, D., Borecka, A., Winnicka, I., Kubiak, L., Skopińska-Różewska, E., Niemcewicz, M., & Kocik, J. (2015). The influence of the workplace-related biological agents on the immune systems of emergency medical personnel. *Central European Journal of Immunology, 40*(2), 243–248. https://doi.org/10.5114/ceji.2015.52832

Burunkaya, B., Topal, K., Erdoğdu, G., & Gereklioğlu, Ç. (2017). Sağlık çalışanlarının çalışan güvenliği uygulamalarından memnuniyetleri ve iş sağlığı ve güvenliği kanunu hakkındaki bilgi düzeyleri. *Sağlıkta Performans ve Kalite Dergisi, 13*(1), 1–17. https://doi.org/10.37879/sbpd.2017.13.1.001

Çakır, M., & Yüksel, S. (2020). Bir devlet hastanesinde çalışan hemşirelerde iş kazası geçirme durumları. *Akdeniz Tıp Dergisi, 6*(3), 406–411. DOI 10.17954/amj.2020.2345407

Cengiz, S. F. A., & Öztürk, Z. (2023). Kamu hastanelerinde çalışan sağlık personelinin iş güvenliği açısından çalıştıkları ortam hakkındaki görüşleri. *Üçüncü Sektör Sosyal Ekonomi Dergisi, 58*(1), 147–166. https://doi.org/10.29176/ussad.1262133

Centers for Disease Control and Prevention. (2008). *Sharp injury prevention program workbook*. https://www.cdc.gov/sharpssafety/pdf/WorkbookComplete.pdf

Che Huei, L., Ya-Wen, L., Chiu Ming, Y., Li Chen, H., Jong Yi, W., & Ming Hung, L. (2020). Occupational health and safety hazards faced by healthcare professionals in Taiwan: A systematic review of risk factors and control strategies. *SAGE Open Medicine, 8*, 2050312120918999. https://doi.org/10.1177/2050312120918999

Çelikkalp, Ü. (2016). Hemşirelerin çalışma ortamlarında iş güvenliği uygulamalarını değerlendirmesi. *TAF Preventive Medicine Bulletin, 15*, 408–413. https://doi.org/10.5455/pmb.1-1467917225

Gül, A., Özalp, Ş., & Işık Andsoy, I. (2020). Sağlık kurumlarında iş güvenliğinin değerlendirilmesi. *Zeynep Kamil Tıp Bülteni, 51*(1), 35–39. https://doi.org/10.5222/ZKTB.2020.22986

Gürer, A. (2018). Sağlık hizmetlerinde çalışan güvenliği. *Sağlık Hizmetleri ve Eğitimi Dergisi, 2*(1), 9–14.

Han, E., Han, O., & Akar, A. (2014). Ameliyathane çalışanlarında delici/kesici aletle yaralanma durumu. T.C. Sağlık Bakanlığı V. Uluslararası Sağlıkta Performans ve Kalite Kongresi, Poster Bildiriler Kitabı, 343. Ankara.

Heuel, L., Otto, A.-K., & Wollesen, B. (2024). Physical exercise and ergonomic workplace interventions for nursing personnel—effects on physical and mental health: A systematic review. *German Journal of Exercise and Sport Research, 54*(2), 291–324. https://doi.org/10.1007/s12662-023-00922-6

International Labour Organization (ILO). (2020). *Occupational safety and health: Fundamental principles and rights at work*. https://www.ilo.org/topics-and-sectors/safety-and-health-work

Kayabek, İ., & Çevik, C. (2022). Sağlık çalışanlarında iş yeri risk faktörleri ve korumaya ilişkin bir derleme. *Ordu Üniversitesi Hemşirelik Çalışmaları Dergisi, 5*(2), 258–268. https://doi.org/10.38108/ouhcd.1131645

Lauer, J. (2018). Musculoskeletal disorders in healthcare workers (Master's thesis). University of San Francisco. https://repository.usfca.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=1763&context=capstone

Mahmood, A., Akhtar, M. N., Talat, U., Shuai, C., & Hyatt, J. C. (2019). Specific HR practices and employee commitment: The mediating role of job satisfaction. *Employee Relations: The International Journal, 41*(3), 420–435. https://doi.org/10.1108/ER-03-2018-0074

Mayta-Tovalino, F., Pacheco-Mendoza, J., Alvitez-Temoche, D., Alvítez, J., Barja-Ore, J., Munive-Degregori, A., & Guerrero, M. E. (2022). Scientometric evaluation of trends and global characteristics of published research on occupational public health. *Heliyon, 8*(12), e12165. https://doi.org/10.1016/j.heliyon.2022.e12165

National Institute for Occupational Safety and Health [NIOSH]. (2023). *Healthy Work Design and Well-Being Program*. https://www.cdc.gov/niosh/research-programs/portfolio/hwd.html

Reddy, S., Manuel, R., Sheridan, E., Sadler, G., Patel, S., & Riley, P. (2010). Brucellosis in the UK: A risk to laboratory workers? Recommendations for prevention and management of laboratory exposure. *Journal of Clinical Pathology, 63*, 90–92.

Sivuk, D., & Seyhan, F. (2021). Örgütsel çatışma, örgütsel stres, iş yaşam kalitesi, iş tatmini ve işten ayrılma niyeti arasındaki ilişki: Sağlık çalışanlarının verimliliği üzerine bir araştırma. *Verimlilik Dergisi, (4)*, 1–20. https://dergipark.org.tr/tr/pub/verimlilik/issue/68649/1083713

Şahin, M., & Kıvanç, A. (2021). Göğüs hastalıkları hastanesinde çalışan personelin iş sağlığı ve güvenliği durumlarının incelenmesi. *Gümüşhane Üniversitesi Sağlık Bilimleri Dergisi, 10*(4), 751–758. https://dergipark.org.tr/tr/pub/gumussagbil/issue/68256/990800

Tamers, S. L., Streit, J., Pana-Cryan, R., Ray, T., Syron, L., Flynn, M. A., Castillo, D., Roth, G., Geraci, C., Guerin, R., Schulte, P., Henn, S., Chang, C. C., Felknor, S., & Howard, J. (2020). Envisioning the future of work to safeguard the safety, health, and well-being of the workforce: A perspective from the CDC's National Institute for Occupational Safety and Health. *American Journal of Industrial Medicine, 63*(12), 1065–1084. https://doi.org/10.1002/ajim.23183

Terzi, B., Polat, Ş., Azizoğlu, F., Nimet, A., Güngörmüş, E., & İşsever, H. (2019). Hemşirelerde iş güvenliğinin bazı değişkenler yönünden incelenmesi. *Süleyman Demirel Üniversitesi Sağlık Bilimleri Dergisi, 10*(3), 260–267.

Uğrak, Ö. Ü. U. (2023). Sağlık hizmetlerinde çalışan güvenliği. In *Hastane ve sağlık yönetimi: Güncel konular-II* (ss. 89–102).

World Health Organization [WHO]. (2020). *Health worker safety charter*. https://www.who.int/publications/m/item/health-worker-safety-charter

Yavuz, Ş., & Gür, B. (2021). Sağlık kurumlarında çalışanların iş sağlığı ve güvenliği yönünden algı düzeylerinin incelenmesi. *Journal of Social and Humanities Sciences Research, 8*(68), 961–974. https://doi.org/10.26450/jshsr.2330

Yüzügüllü, D. A., Aytaç, N., & Akbaba, M. (2018). Bir üniversite hastanesinin yoğun bakım ünitesi hemşirelerinde yaşam kalitesi, iş kazaları ve vardiyalı çalışmanın etkileri. *Sakarya Tıp Dergisi, 8*(1), 99–107.

Zhenjing, G., Chupradit, S., Ku, K. Y., Nassani, A. A., & Haffar, M. (2022). Impact of employees' workplace environment on employees' performance: A multi-mediation model. *Frontiers in Public Health, 10*, 890400. https://doi.org/10.3389/fpubh.2022.890400

DOI: https://doi.org/10.30546/19023.978-9952-8573-9-9.2025.9012.
ISBN: 978-9952-8573-8-2

SPORUN AKADEMİK BAŞARIYA ETKİSİ

Doç. Dr. Çetin TAN[1]*,Mehmet Akif TÜZEMEN[2]

[*1] Fırat Üniversitesi Spor Bilimleri Fakültesi, Elazığ, Türkiye ORCİD:0000-0003-1864-4472
[2] Fırat Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Elazığ, Türkiye ORCİD:0009-0008-6321-6745

ÖZET

Bu çalışma, sporun akademik başarıya etkisini ortaya koymayı amaçlamaktadır. Bu araştırma literatür taramasına dayalı nitel yöntem ile yürütülmüştür. Araştırmada elde edilen veriler üzerinde içerik analizi uygulanmıştır. Elde edilen bulgular, sporun akademik başarı üzerinde olumlu bir etkisi olduğunu ortaya koymaktadır. Özellikle geçmişte düzenli olarak spor yapan bireylerin akademik yaşamlarında daha başarılı oldukları gözlemlenmiştir. Bu durum, sporun yalnızca fiziksel değil, aynı zamanda bilişsel ve duygusal gelişim üzerindeki etkilerini de gözler önüne sermektedir. Araştırmalar, sporun bireylerde dikkat, odaklanma, motivasyon ve öz disiplin gibi öğrenme sürecini doğrudan etkileyen faktörleri geliştirdiğini ve dolayısıyla akademik performansa olumlu katkı sağladığını göstermektedir. Bunun yanı sıra sporun psikolojik ve sosyolojik açıdan da önemli katkılar sunduğu belirlenmiştir. Düzenli fiziksel aktivite, bireylerin stres ve kaygı düzeylerini azaltmakta; bu da sınav kaygısı, yoğun akademik baskı gibi unsurlar karşısında daha dirençli bireylerin yetişmesine olanak tanımaktadır. Aynı zamanda spor, bireylerin sosyal etkileşim becerilerini artırmakta, takım çalışması, empati, liderlik gibi sosyal yeterliliklerin gelişmesine katkı sunmaktadır. Fiziksel, ruhsal ve sosyal faydaları bir arada barındıran spor etkinliklerinin, bireyin bütüncül gelişiminde ve akademik başarısında önemli bir rol oynadığı ifade edilebilir. Sonuç olarak bu araştırma, sporla aktif olarak ilgilenen bireylerin akademik başarı düzeylerinin daha yüksek olabileceğini ortaya koymaktadır. Bu bulgular doğrultusunda, eğitim-öğretim sürecine ve ilgili kurumlara yönelik bazı öneriler geliştirilmiştir. Okul ve üniversite düzeyindeki eğitim kurumlarının, öğrencilerin sporla iç içe bir yaşam sürmelerini teşvik edecek yapısal düzenlemeler yapmaları, sporun eğitim programlarına entegre edilmesi ve bu konuda farkındalık çalışmalarının artırılması gerekmektedir. Böylelikle daha sağlıklı, dengeli ve başarılı bireylerin yetişmesi desteklenmiş olacaktır.

Anahtar Kelimeler: Spor, akademik başarı, alan yazını taraması

EFFECT OF SPORTS ON ACADEMIC SUCCESS

ABSTRACT

This study aims to reveal the effect of sports on academic success. This research was conducted with a qualitative method based on literature review. Content analysis was applied to the data obtained in the research. The findings obtained reveal that sports have a positive effect on academic success. In

particular, it has been observed that individuals who regularly do sports in the past are more successful in their academic lives. This situation reveals the effects of sports not only on physical but also cognitive and emotional development. Studies show that sports develop factors such as attention, focus, motivation and self-discipline that directly affect the learning process in individuals and therefore contribute positively to academic performance. In addition, it has been determined that sports make important contributions in psychological and sociological terms. Regular physical activity reduces individuals' stress and anxiety levels; this allows individuals to grow more resilient against factors such as exam anxiety and intense academic pressure. At the same time, sports increase individuals' social interaction skills and contribute to the development of social competencies such as teamwork, empathy and leadership. It can be stated that sports activities, which combine physical, spiritual and social benefits, play an important role in the holistic development and academic success of the individual. As a result, this research reveals that individuals who are actively involved in sports may have higher levels of academic success. In line with these findings, some suggestions have been developed for the education-training process and related institutions. School and university level educational institutions need to make structural arrangements that will encourage students to live a life intertwined with sports, integrate sports into educational programs and increase awareness studies on this issue. In this way, the development of healthier, more balanced and successful individuals will be supported.**Keywords:** Sports, academic success, literature review

1.GİRİŞ

Günümüzde "Beden Eğitimi" ve "Spor" terimleri çoğu kez birbirlerini tamamlayan, bazen de birbiriyle iç içe ifadelerle açıklanmaktadır. Bilindiği üzere insanın canlı bir varlık olduğunun belirtisi hareketli olmasıdır. Bu da insanlığın ilk dönemlerinden bu yana varlığını devam ettirmektedir. İnsanlığın bu dönemlerinde amacı hayatı devam ettirebilmeyi ve doğal yaşam ortamlarında canlı kalabilmeyi amaçlayan insanın hareketlerini kapsamaktaydı. Yaşadığımız bilgi, bilişim ve teknoloji dönemi her alanı etkilediği gibi spor alanınada olumlu bir şekilde katkı sağlayarak fiziksel ve zihinsel bir çok yeni aktiviteler kazandırmıştır. Beden eğitimi ve spor insanların hayatlarını sağlıklı bir şekilde devam ettirebilmeleri için içerisinde hareketleri barındıran eğitimin önemli bir parçasıdır. Bu bağlamda spor kavramı, DSÖ vasıtasıyla tanımı ‘Wellness’ terimi odaklı yapılmış ve insanlığın tüm boyutlar içerisinde iyi ve dengeli olma halinde her manada fiziki, sosyal, ruhsal ve maddi gibi çeşitli faydalar sağlayan düzenli bedensel faaliyetler olarak belirtilmiştir (Orhan, 2019).Kişilere sağlıklı bir yaşam sürmelerini sağlamasının yanında fiziksel ve zihinsel yönden onları geliştiren bir aktivitedir.(Açak, 2005).Düzenli fiziksel aktivite ve spor yapan bireylerin psikolojik dayanıklılığı arttığı ve özgüvenli oldukları yönünde birçok araştırma bulunmaktadır (Başar ve ark. 2018).

Spor ve fiziksel aktiviteler seviyesi ve amacı ne olursa olsun yapılan bu aktivitelerin içerisinde olan kişilerin duygu durumlarını, zihinsel yetilerini geliştirmektedir. (Konter 2006). Eğitim öğretim süreçlerinin paydaşları incelendiğinde sporla ilgilenen bu paydaşların zararlı alışkanlıklara karşı daha

DOI: https://doi.org/10.30546/19023.978-9952-8573-9-9.2025.9012.
ISBN: 978-9952-8573-8-2

bilgili olduğu ve bu alışkanlıklardan oldukça uzak durduğu bilinmektedir.(Heper 2012). Kişinin fiziksel ve zihinsel olarak seviyesini ileri taşımak çevresindeki insanlarla ilişkilerini geliştirmek, toplum içerisinde özsaygısı yüksek toplumla uyumlu işbirliği sağlayan bireylerin artmasında sporun katkısı göz ardı edilemez. İnsanlar için önemli olan bu yetilerin gelişmesinde ve devamlılığında sporun her daim hayatımızda olmasını istemek olmazsa olmazdır.(Spor Şûrası 1990). Spor bunlar gibi bir çok etkisinin yanında tanıtım ve bilinirlilik açısından da etki alanı geniş bir aktivitedir. Uluslararası elde edilen başarılar ülkelerin tanınmasına katkısı olacaktır (İmamoğlu 2001). Bunların dışında sosyal etkinliklerin içerisinde aktif rol alan ergen bireylerin akademik olarak daha başarılı oldukları görülmüştür.(Akgün 1992).

Yapılan çalışmalarda sporla igilenen ve spor yapan bireylerin bulundukları ve çalıştıkları alanlarda daha başarılı oldukları görülmüştür. Yaşadığı toplumdaki insanlarla etkili iletişimde bulunma ve ortak hedef çalışmalarında karşılıksız fayda sağladıkları bilinmektedir.(İnal 2000). Çeşitli alanlarda uzmanlaşmış kişilerin fiziksel yetenekleri istenilen seviyede değilse başarılı olmaları zordur bu bağlamda o kişilerinde sporla içli dışlı olması gerekir.(Spor Şûrası, 1990). Eğitimin önemli bir paydaşı olan spor, ortak hedefleri ifade etme becerisini ve takdir etme kabiliyetini ortaya çıkarmaktadır. Bunlarla birlikte spor, algılama ve görevlerinin farkında olma, diğer insanlarla uyumlu olabilme becerilerini artırmaktadır. İstikrarlı ve enerjisi yüksek olmayı, sosyal ve toplumsal gruplara dahil olma sürecinde sağlıklı değerlendirme gücünü kişiye katmakta, birey ve toplum ilişkilerinin daha uyumlu olmasını sağlamaktadır (Özyiğit 1991).İnsanlar hayatlarının her yaş dönemlerinde zihinsel fiziksel ve psikolojik olarak sağlıklı olmak adına spor yapmanın önemin yaşayarak gözlemlemişlerdir. Bu sebepten ötürü tüm dünya toplumalarında eğitimin başlangıç kademesinden itibaren her kademe ve aşamasında öğrencilerin ruhsal ve fiziksel olmak üzere bir çok yönden gelişim sağlamaları adına sporun odak noktası olarak görülmesi benimsenmiştir.(Aracı, 1999). Sporun etkisiyle konsantrasyon artırmak, dikkatli olmak, odaklanabilmek, problem çözebilme becerisi, üreten birey olabilme, hayal gücünü kullanmak, kurallara uyum sağlamakta ve zekayı kullanmakta aktif olmak gibi kişisel vasıflar gelişmektedir (Şahan, 2007). Bu etkilerinden ötürü spor kişilerin düzgün bir karakter ve kişilik sahibi olmasında etken olmakla birlikte bireysel ve toplumsal olarak gelişim sağlamakta aktif görev almaktadır.(Alpman, 2001).

Beden Eğitimi ve Sporun insanlar üzerindeki etkisi dünya üzerinde miyonlarca spor severleri ekranların başında ilgi duydukları branşları takip etmelerini sağladığı gibi ülkelerin tanıtımına ve ülkeler arası etkileşime kattığı değerle herkesin ilgi odağı olmayı başarmıştır. Özellikle takım/grup halinde gerçekleştirilen beden eğitimi ve spor etkinlikleri ile insanlar arası işbirliği, karşılıklı dayanışma ve sosyal ilişkiler gelişmektedir. Buna paralel olarak insanların toplumsal statüleri artmaktadır (Bal 2010). Hatta bazı günümüz devletleri Beden Eğitimi ve Sporu bir devlet politikası haline getirmişlerdir. Beden Eğitimi ve Spor modem insanın hayatının önemli bir bölümünü hatta bir parçasını oluşturmaktadır. Bireyin sahip olduğu duygu ve düşüncelerini beden hareketleriyle ifade

edebilme, eline geçen nesneleri becerikli bir şekilde kullanarak yeni yapılar üretebilme kapasitesidir (Saban 2010). Bu durum bedensel zekânın geliştirilmesinde mekanik ve kassal hareket becerileri uygulanması zorunluluğunu ortaya çıkarmaktadır (Kuru 2001). Bu nedenle bedensel zekâsı yüksek olan insanlar genellikle sporculuk, dans, heykeltıraş, teknik direktör, cerrah ve sinema sanatçısı gibi mesleklere yönelmektedirler (Özkan 2008).Fiziksel aktivitelerin insanların ruhen ve bedenen sağlamlığını arttırarak kişiliklerine olumlu yönde katkısını bilimsel verilerde ortaya koymuştur. Fiziksel aktiviteler insan sağlığına faydalarından ötürü bir programa uyarak düzenli olarak yapılmalıdır. Fiziksel olarak insanlara faydası olduğu kadar ruhen de insanlara faydası oldukça çoktur. İnsanların negatif enerjilerini atmalarına olumsuz düşünceleriyle başa çıkmalarına katkı sağlayan en güzel en sağlıklı aktivitedir. Kişiler spora çocukluk yaşlarında başladıklarında, yaşantılarında olumlu etkileri bir o kadar fazla olacaktır. Fiziksel aktiveleri insan hayatının bir parçası durumuna getirmelidir. Bu durum bir süreçtir ve tabi olarak ilk dönemlerde zorluklar olacaktır. Alışkanlık ve devamlılık sağlandıktan sonra fiziksel aktiviteler insanların vazgeçilmezi olacaktır. Bu şekilde hayatlarına devam eden kişilerin özgüvenleri, ikili ilişkileri her zaman yüksektir. Düşünce yapımızı olumlu etkilemekte ve hayatımızda mutluluk seviyemizin artmasına katkı sunar. Ve tabiki fiziksel dayanıklılığımızı arttırarak gündelik hayatımızda daha az yorulmamızı daha enerjik olmamızı sağlar. Sosyal duygusal öğrenme temeli üzerine kurulu olan çoğu eğitim müfredatlarında spor eğitimi, çeşitli beden eğitimi programlarıyla desteklenmiş, öğrenme önceliklerine uyacak şekilde kullanılmış ve uyarlanmış bir eğitim modeli olarak görülmektedir (Hastie, 2011; Kim ve ark.,, 2006; Penney ve ark., 2005).Fiziksel aktiviteler kişilerin sosyal ve duygusal öğrenmelerini pozitif yönde etkileyerek onların akademik olarakta başarılı olmalarına katkı verir. Stresi yönetme becerisini kazandırarak akademik olarak başarıyı artırmayı sağlar. Akademik başarıdaki olumlu etki; kişinin sosyal hayatına, davranışlarına, iyilik durumunun artmasına, çevresiyle pozitif ilişkiler kurmasınada etki edebilir.(Durlak ve ark., 2011; Zins ve Elias 2006). Bu sebeplerden ötürü bu kişiler fiziksel aktivitenin; stresi azaltarak, ruhen ve bedenen iyi hallerini artıran etkisiyle birlikte akademik olarakta daha da başarılı bireyler olabilecektir (Brown &Blanton, 2002). Bireylerin dikkatlerini, algılarını, akıl yürütmelerini, sakin kalarak kendilerini her durumda kontrol edebilmelerini geliştirebilmek için fiziksel aktivitelere olan ilgisi ve bu aktivitelere katılım sağlamlarının ne kadar önemli bir katkısının olduğu bilinmektedir.(Aytan, 2010). Bu bağlamda mevcut araştırmada sporun akademik başarı ile ilişkisinin incelenmesi amaçlanmaktadır.

2. YÖNTEM

Bu araştırma alan yazını taraması ile yürütülmüştür.

Sporun akademik başarı üzerinde etkisini inceleyen ulusal ve uluslararası araştırmalar incelenmiş ve elde edilen sonuçlar analiz edilmiştir. Burada nitel veri analizi gerçekleştirilmiştir. Nitel veri analizi üç aşamadan oluşur. Elde edilen bilgilerin toplanması, bilgilerin sistematik olarak azaltılması, sonuçlandırma ve doğrulama olarak ayrılır. (Miles & Huberman1994) Elde edilen verileri analiz

DOI: https://doi.org/10.30546/19023.978-9952-8573-9-9.2025.9012.
ISBN: 978-9952-8573-8-2

ederken betimsel ve içerik analizinde ayrı olarak söylem analizi, doküman analizi gibi teknikler de kullanılmaktadır. Bu yöntemin güvenilirliğini artırmak için birden fazla kaynaktan veri toplanmıştır (Yıldırım & Şimşek, 2016). Araştırmanın geçerliliği ise verilerin sistematik bir şekilde kodlanması ve objektif analiz ilkelerine uygun olarak incelenmesiyle sağlanmıştır.

3. SONUÇ VE ÖNERİLER

Spor ile akademik başarının ilişkisinin incelendiği ulusal ve uluslararası birçok çalışma incelenmiştir (Bradley vd., 2013; Dyer vd., 2017; Filiz ve Demirhan, 2018; Karaburçak vd., 2021; Mücevher vd., 2016). Elde edilen sonuçlara göre sporun akademik başarıya etkisi olumlu yöndedir. Fiziksel aktivitelerin bedensel ve ruhsal başta olmak üzere birçok faydası vardır, bu faydalar üzerine bilimsel araştırmalar yapılmış ve bu faydaların kişilerin akademik ve sosyal hayatlarını da olumlu yönde etkilediği görülmüştür. Fiziksel yönden aktif bireylerin sedanterlere göre daha özgüvenli, daha programlı, daha aktif ve başarılı olduğu görüşü yaygın olarak kabul görmektedir. Bu olumlu etkiler ışığında bireylerin sporla birlikte akademik hayatlarını devam ettirmeleri onlara birçok açıdan katkısı olacaktır. Toplumumuzda sporla birlikte eğitim öğretim hayatını bir sistem içerisinde ele almak ve birlikte uyum içerinde devamlılığını sağlamak, özgüvenli, olaylara diğer insanların bakış açılarından da bakabilen, kaybetme duygunu yaşamış, bireylerin sayısını artıracaktır.

Öneriler

Bizlere düşen sporun her yaştan insanımızın hayatına dokunmasına katkıda bulunabilmek ve özellikle sporun akademik başarıya etkisine olumsuz bakış açılarını değiştirebilmek olmalıdır.

- Bu değişim içinde Milli Eğitim Bakanlığı ve Gençlik ve Spor Bakanlığı'nın en temelden başlamak üzere çocuklarımız için yönlendirme, tesisler ve özellikle algıların yıkılması için aile ve spor seminerleriyle 7 den 70 e her kesime ulaşarak her açıdan daha sağlıklı bir toplum için bu çalışmalara önderlik edebilir.

- Okulda eğitimin tüm paydaşlarının destekleri, çocukların akademik derslerin yanında spor aktivitelerine, okul sporlarına, okulda ve çevrede düzenlenen yarışmalara yönlendirme yapması gelişime büyük katkı sağlayabilir.

- Sporla çocukları erken yaşta tanıştırmak ve yönlendirmek, sürece olumlu etkiler katarak ve dolayısıyla akademik olarak bu sürecin erken başlaması daha fazla fayda getirebilir.

- Öğretmen, antrenör ve ailenin bu süreçte aktif rol alması, çocukların yetenekleri gözönünde bulundurularak akademik ve sportif yönden çocukların gelişmelerine katkı sağlayabilir.

- Bilimsel çalışmaların, sürecin paydaşlarına anlatılması, okullarda seminerler verilmesi, sporla akademik eğitimin birlikte yapıldığında her açıdan daha sağlıklı bireylerin topluma kazandırıldığı algısını kazandırılabilir.

- Spor ilkokuldan itibaren bireylerin hayatlarında yer edinmelidir. Yetenek taramaları bu çalışmalarda önemli olabilir.

- Hem sportif hem akademik yönden başarılı bireyler çevrelerindeki insanları teşvik edebilmek adına önemli rol oynayabilir. Bu kişileri de sürece katmak gerekebilir.

- Bu gelişim sürecinde en önemli etkenlerden biri de yeterli fiziki ortamlardır. Bu ortamları sağlamak adına belediyelerle, sporun yetkili paydaşlarıyla birlikle projeler geliştirilmesi bu ortamların sayısını, niteliklerini artırmak çok değerli olabilir.

- Okullarda, mahallelerde bireylerin spor yapabilmeleri adına tesisleşmeler gereklidir. Bu tesislerin topluma gözle görülür şekilde her açıdan pozitif etkileri olabilir.

- Ülkemizde başarılı ve her açıdan örnek sporcunların hayatlarının spora yeni başlayan gençlerimize anlatılması ve onların tanıtılması onlar için ilham kaynağı olabilir.

- Gençlerimizle başarılı sporcuları ortak paydaşlarda bir araya getirecek organizasyonlar düzenleyerek onları teşvik ve motive etmek önemli katkı sağlayabilir.

- Özellikle hem akademik açıdan hem sportif olarak kendilerini ispatlamış sporcuların öğrencilerle bir araya gelebilmesi adına okullarda seminer çalışması yaparak, akademik kaygıya sahip öğrenci ve velilerin bu kaygılarını azaltmak hedeflenerek süreç için olumlu etki katabilir.

- Aile ve spor kavramı topluma kazandırabilir. Bu sayede velisiyle birlikte spor aktivitelerine katılan çocuklar daha aktif olacaktır ve dolayısıyla aile ve spor projesi sporun tabana yayılmasında etkili olabilir.

4.KAYNAKÇA

Açak, M. 2005. Beden eğitimi öğretmenin el kitabı. Ankara: Morpa Kültür Yayınları Açıköğretim Fakültesi Yayınları

Akgün N, 1992. Egzersiz Fizyolojisi. 4.baskı, İzmir: Ege Üniversitesi Basımevi.

Alpman, C, 2001. Eğitimin Bütünlüğü İçinde Beden Eğitimi ve Çağlar Boyu Gelişimi, Can Reklam Evi, Basın Yayın Ofset Matbaacılık, Ankara.

Aracı, H, 1999. Öğretmen ve Öğrenciler İçin Okullarda Beden Eğitimi, Bağırgan Yayım Evi, 2. Baskı, Ankara,

Aytan, G. K. 2010. Ortaöğretim Öğrencilerinin Sosyalleşmelerinde Sporun Etkileri. Doktora tezi. Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü. Ankara.

Bal, E. 2010. İlköğretim Okullarındaki Beden Eğitimi Dersinin Yapılmasında Karşılaşılan Yetersizliklerin Giderilmesinde Yönetici ve Öğretmenlerin Rolü. (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Yeditepe Üniversitesi/Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.

Başar, S. 2018. Düzenli egzersizin depresyon, mutluluk ve psikolojik iyi oluş üzerine etkisi. İnönü Üniversitesi Beden Eğitimi ve Spor Bilimleri Dergisi, 5(3), 25-34.

Bradley, J., Keane, F., ve Crawford, S. 2013. School sportandacademicachievement. *Journal of schoolhealth*, *83*(1), 8-13.

Durlak, J.A., Weissberg, R.P., Dymnicki, A.B., Taylor, R.D., Schellinger, K.B. 2011. Theimpact of enhancingstudents' socialandemotionallearning: A meta-analysis of school-baseduniversalinterventions. Child development, 82(1), 405-432

DOI: https://doi.org/10.30546/19023.978-9952-8573-9-9.2025.9012.
ISBN: 978-9952-8573-8-2

Dyer, A. M., Kristjansson, A. L., Mann, M. J., Smith, M. L., &Allegrante, J. P. 2017. Sportparticipationandacademicachievement: A longitudinalstudy. *Americanjournal of healthbehavior*, *41*(2), 179-185.

Filiz, B., & Demirhan, G. 2018. Akademik ve spor başarı motivasyonu arasındaki ilişkinin incelenmesi. *SPORMETRE Beden Eğitimi ve Spor Bilimleri Dergisi*, *16*(2), 138-152.

Hastie, P.A. 2011. Sporteducation: International perspectives. Roultedge: London.

Heper E, 2012. Spor Bilimleri ile ilgili Kavramlar Ve Sporun Tarihsel Gelişimi. (Editör: Hayri Ertan), Spor Bilimlerine Giriş içinde (s. 1-29). Açık Öğretim Fakültesi Yayınları. Eskişehir.

İmamoğlu A.F, 2001. Beden Eğitimi ve Sporun Genel Eğitim İçindeki Yeri. Ankara

İnal A.N, 2000. Beden Eğitimi ve Spor Bilimlerine Giriş Konya: Desen Ofset Matbaacılık;.

Karaburçak, S., Turhan, S., & Akalan, C. 2021. Akademik başarı, fiziksel aktivite, egzersız ve spor ilişkisi: 2015'ten günümüze bibliyografi tabanlı sistematik derleme. *Journal of International SocialResearch*, *14*(76).

Kim, J., Penney, D., Cho, M., Choi, H. 2006. "Not business as usual": Sporteducationpedagogy in practice. EuropeanPhysicalEducationReview, 12(3): 361–379. doi:10.1177/ 1356336X06071469

Konter E, 2006. Spor Psikolojisi El Kitabı. 6.Basım.Ankara: Nobel Yayın Dağıtım

Kuru E, 2001. Kinestetik Zekâ ve Beden Eğitimi. Gazi Üniversitesi Gazi Eğitim Fakültesi Dergisi, 21(2), 217-229.

Miles, M. B. &Huberman, A. M. 1994. Qualitative data analysis. Sage, ThousandOaks. Oxford Sözlüğü.

Mücevher, M. H., Demirgil, Z., & Erdem, R. 2016. Sportif aktivitelerin akademik başarı üzerindeki etkisi: SDÜ İİBF öğrencileri üzerine bir araştırma. *V. Türkiye Lisansüstü Çalışmaları Kongresi-Bildiriler Kitabı I*, 119-132.

Orhan, R. 2019. Çocuk Gelişiminde Fiziksel Aktivite Ve Sporun Önemi. Kırıkkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 9(1), 157-176.

Özkan H. H, 2008. Çoklu Zekâ Kuramı ve Eğitim Programı Öğeleri ilişkisi. e-Journal of New World Sciences Academy, 3(2), 332-344

Özyiğit C. 1991. Beden Eğitimi ve Spor Öğretmeninin Bugünkü Eğitim Sistemi İçindeki Yeri ve Önemi. İzmir: Eğitim Kurumlarında Beden Eğitimi ve Spor Sempozyumu (19-21 Aralık;.

Saban A, 2010. Çoklu Zekâ Kuramı ve Türk Eğitim Sistemine Yansıması.6. baskı. Ankara: Nobel Yayın Dağıtım.

Spor Şûrası. 1990. Sporda Eğitim Ve Öğretim Komisyonu Raporu, Ankara, s.105

Şahan, H. 2007. ''Üniversite Öğrencilerinin Sosyalleşme Sürecinde Spor Aktivitelerinin Rolü'' Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tez.

Yıldırım, A. ve Şimşek, H. 2016. Sosyal bilimlerde nitel araştırma yöntemleri. Ankara: Seçkin.

DOI: https://doi.org/10.30546/19023.978-9952-8573-9-9.2025.9012.
ISBN: 978-9952-8573-8-2

SPORDA MOBİNG (YILDIRMA): BİR DERLEME ÇALIŞMASI

Doç. Dr. Çetin TAN[1]*, Prof. Dr. Abdurrahman KIRTEPE[2], Sibel BIÇAK[3], Ahmet Furkan ÇETİNKAYA[4], Suriye TAN[5]

[*1] Fırat Üniversitesi Spor Bilimleri Fakültesi, Elazığ, Türkiye ORCİD:0000-0003-1864-4472
[2] Fırat Üniversitesi Spor Bilimleri Fakültesi, Elazığ, Türkiye ORCİD:0000-0003-3268-2192
[3] Fırat Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Elazığ, Türkiye ORCİD:0009-0009-4751-7246
[4] Fırat Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Elazığ, Türkiye ORCİD:0000-0003-4341-023X
[5] Fırat Üniversitesi Spor Bilimleri Fakültesi, Elazığ, Türkiye ORCİD: 0000-0002-4954-3386

ÖZET

Bu çalışma, spor ortamında mobbing kavramını ele alarak sporcular, antrenörler ve diğer spor çalışanları üzerinde yaratılan psikolojik baskıyı, ayrımcılığı ve sistemli dışlamayı incelemektedir. Araştırmada elde edilen veriler üzerinde içerik analizi uygulanmıştır. Mobbing, spor alanında önemli bir sorun olup bireylerin psikolojik ve fiziksel sağlığını tehdit eden önemli bir problem olarak karşımıza çıkmaktadır. Çalışmada, mobbingin spordaki yaygın biçimleri, mağdurlar üzerinde yarattığı etkiler ve bu sorunla mücadele stratejileri detaylı bir şekilde analiz edilmiştir. Araştırmalar, spor ortamlarının rekabetçi ve hiyerarşik yapısı nedeniyle mobbing davranışlarına zemin hazırladığını göstermektedir. Özellikle genç sporcuların, kadın sporcuların ve düşük statülü pozisyonlarda çalışan bireylerin bu tür davranışlara daha sık maruz kaldığı belirtilmiştir. Mobbing eylemleri; dışlama, küçümseme, aşırı eleştiri, maniplülasyon ve kasıtlı engelleme şeklinde ortaya çıkmaktadır. Bu durum, mağdurların özgüvenini, performansını ve spora olan bağlılıklarını olumsuz etkileyerek kariyerlerini riske atmaktadır. Çalışma, sporda mobbingin önlenmesi için bilinçlendirme, eğitim programları ve etkili süreçlerinin önemini vurgulamaktadır. Ayrıca, spor organizasyonlarının bu sorunu ciddiye alarak, adil ve kapsayıcı bir ortam yaratmaları gerektiği ifade edilmektedir. Sonuç olarak, sporda mobbing bireysel ve toplumsal düzeyde ele alınması gereken bir sorun olup, bu konuda yapılacak daha kapsamlı araştırmalar ve önleyici uygulamalar, sağlıklı ve destekleyici bir spor ortamı oluşturulmasına katkı sağlayacaktır.

Anahtar Sözcükler: Mobbing, Spor, Sporcu, Yıldırma, Zorbalık

MOBING IN SPORTS: A COMPILATION STUDY

ABSTRACT

This review study examines the concept of mobbing in sports environments, focusing on the psychological pressure, discrimination, and systematic exclusion experienced by athletes, coaches, and other sports professionals. Mobbing is a significant issue in the sports world that threatens individuals' psychological and physical well-being. The study provides a detailed analysis of the common forms of

DOI: https://doi.org/10.30546/19023.978-9952-8573-9-9.2025.9012.
ISBN: 978-9952-8573-8-2

mobbing in sports, its effects on victims, and strategies for addressing this problem. Research indicates that the competitive and hierarchical structure of sports environments fosters mobbing behaviors. Young athletes, female athletes, and individuals in lower-status positions are particularly vulnerable to such behaviors. Mobbing behaviors include exclusion, belittlement, excessive criticism, manipulation, and intentional obstruction. These actions negatively impact victims' self-confidence, performance, and commitment to sports, ultimately jeopardizing their careers. The study highlights the importance of awareness, educational programs, and effective intervention processes in preventing mobbing in sports. It also emphasizes that sports organizations must take this issue seriously and create fair and inclusive environments. In conclusion, mobbing in sports is a problem that needs to be addressed both individually and socially. Further research and preventive measures will contribute to the development of a healthy and supportive sports environment.

Keywords: Mobbing, Sport, Athlete, Terrarization, Bullying

1.GİRİŞ

Mobbing, toplumsal ortamlarda bireye yönelik psikolojik baskıdır. Kökeni İngilizce "mob" kelimesine dayanır (Davenport, Schwartz & Eliot, 2003). İş hayatında bu kavramı ilk kullanan bilim insanı Heinz Leymann'dır. Leymann'a göre mobbing, bir veya birden fazla kişinin, sebepleri genellikle kıskançlık, rekabet ya da nefret gibi duygular olan, sürekli psikolojik şiddet uygulamasıdır (Leymann, 1996).

Günümüzde iş örgütlerinde sıkça rastlanan mobbing, bir veya birden fazla kişinin belirli bir kişiye karşı düzenli ve uzun süreli biçimde sergilediği düşmanca ve etik dışı davranışlardır. Bu davranışlar bireyin moralini bozmak, kaygı ve yalnızlık gibi olumsuz duyguları tetiklemek, iş performansını düşürmek gibi amaçlarla gerçekleştirilir. Mobbing, geçici çatışmalardan farklı olarak, haftada en az bir kez ve en az altı ay süren sistematik bir psikolojik şiddet türüdür ve bireyde psikolojik, fizyolojik ve sosyal sorunlara yol açabilir (Leymann, 1996).

Leymann (1996), mobbing sürecini 5 adımda açıklamaktadır. İlk adımda birey psikolojik baskı yaşamaz, küçük bir anlaşmazlıkla mobbing başlayabilir. İkinci adımda olumsuz davranışlar ortaya çıkar ve kişi rahatsız edilmeye başlanır. Üçüncü adımda, saldırılar daha çok kişisel özelliklere yönelik olur. Dördüncü adımda, mağdura asılsız teşhisler ve yorumlar yapılır, bu durum psikolojik çöküntüye yol açar. Beşinci adımda ise birey, istifa etme veya kovulma sonucu travma yaşayabilir ve mobbing ile başa çıkmaya çalışır (Gülle, 2013).

Yapılan çalışmalarda mobbingin iş hayatında ortaya çıkmasının sebepleri içerisinde; niteliksiz personel alımı, yönetimin zayıf olması yer alır. Mobbing sebepleri kurumdan kuruma farklılık gösterebilmektedir. Görevde yükselmek ve terfi almak için bile mobbinge başvurulabilir (Öztürk, Dereli, Nazenin, Müdüroğlu ve Faikoğlu, 2015).

Mobbing sosyal hayatımızda ve tüm iş sektörlerinde yaşanabilmektedir (Göymen,2020). Bu sektörlerden biriside spor sektörüdür. Sporun doğasında var olan kazanma isteği, rekabet, hırs ve mücadele gibi duygular düşünüldüğünde içerisinde mobbing davranışlarına zemin hazırlayan birçok ortam bulundurmaktadır. Sporcular, antrenörler ve kulüp yönetimleri gerek bireysel gerekse takım başarısı için yarışma ortamlarında kazanma ve lider olma düşüncesi ile birlikte bilinçli veya bilinçsiz olarak yıldırıcı ve baskıcı tutumlar sergileyebilmektedirler.

Spor ortamında ahlak dışı olan ve spor etiğine uymayan en kötü mobbing davranışı ırkçılıktır. Geçmişten günümüze spor ortamında sporcu üzerinde yıkıcı etki bırakan ırkçılık örnekleri bulunmaktadır. Bu durum mobbing davranışı olması yanı sıra yaptırımı olan bir suçtur. Taraftarların olumsuz ifadeleri, hakaret içerikli yorumları, zorbalamaları, özel alana müdahale, ırkçılık, sözleşmelerde baskı altında kalma, kulüpten atılma, kadro dışı bırakılma, imkanların kısıtlanması, tehdit edilme, sosyal medyada nefret söylemleri, küçük düşürülme ve taciz gibi mobbing davranışlarına örnekler bulunmaktadır.

Mobbingin sporcu üzerindeki etkilerine baktığımızda; bedensel, psikolojik, duygusal ve sosyal açıdan birçok etkisinin olduğunu gözlemleyebiliriz (Yalçındağ, 2011). Mobing davranışına maruz kalan sporcu mental olarak kendini tükenmiş hisseder ve içine kapanır. Bu durum sportif performansını olumsuz etkiler ve müsabakalara çıkma isteği azalır. Takım arkadaşları tarafından mobbing uygulanan sporcu kendini suçlu hisseder ve zamanla kendini soyutlar.

İş hayatında, spor ortamında olumsuz olarak en fazla etkilenen kişiler mobbing davranışının uygulandığı kişilerdir. Mobbingin insan hayatında ve bedeninde birçok olumsuz etkileri vardır (Tutar, 2004). Bu durumdan kurtulmak ya da asgari miktarda etkilenmek için yaşayabileceği olumsuz olayları öngörebilmek ya da belirtileri tanımak mobbing sürecinde önemlidir. Çünkü mağdur nelere maruz kalabileceğini önceden tahmin ederek savunma mekanizması geliştirebilir. Taciz davranışları karşısında güçlü, ve serinkanlı durmak, yapılan zorbalıktan etkilenmediğini göstermek mobbing ile savaşma yollarından bazılarıdır. Kişinin özgüvenli olması, öz benliğine saygı duyması, zayıf ve sağlam yönlerini bilmesi, maruz kaldığı olumsuz olaylar karşısında muhakeme yapmasını ve tecrübe edinmesini sağlar. Taciz davranışında bulunan kişi ile arasındaki bağı koparmak, tepkisini göstermek ve daha temkinli yaklaşmak mağdura güven ve güç vermektedir. Mağdur yaşadığı olumsuz olayları çevresindeki dostlarıyla paylaşmalıdır bu şekilde birey kendi iç dünyasıyla baş başa kalmamış ve içine kapanmaktan kurtulmuş olacaktır. Bütün bunlara rağmen mağdur mobbing davranışının etkisinden kurtulamıyorsa kesinlikle bir uzmandan psikolojik destek almalı ve yasal yollara başvurmalıdır (Öztürk, 2015).

Mobbing

Literatürde son yıllarda yönetim ve iş psikolojisi alanında araştırmalar yapan akademisyenler, iş ortamında psikolojik problemlerden kaynaklanan görece yeni bir kavram olan yıldırma davranışının

DOI: https://doi.org/10.30546/19023.978-9952-8573-9-9.2025.9012.
ISBN: 978-9952-8573-8-2

sonucunda işten ayrılma konusu üzerinde durmuşlardır. Leymann mobbing kavramını tanımlarken bu eylemlerin iş ortamında meydana gelen bir terör davranışı olduğunu vurgulamıştır. Bu olumsuz davranışlar bir ya da birden fazla bireyin bir kişi üzerinde oluşturduğu etik dışı söylemler ve psikolojik baskı şeklinde oluşmaktadır (Leyman, 1996). İş ortamındaki rekabet sonucu oluşan ve genellikle işten ayrılmak isteyen çalışanlar arasında sıkça görülen "mobbing" kavramı, başlangıçta önemsenmeyen olumsuz bir davranıştır (Tınaz, 2011; Tokat ve ark., 2011). "Mob" kelimesi, İngilizce'de "kanun dışı şiddet uygulayan kalabalık" veya "çete" anlamına gelir ve Latince "kararsız kalabalık" anlamındaki "mobile vulgus"tan türetilmiştir (Tutar, 2004). "Mobbing" ise psikolojik baskı, taciz, rahatsızlık verme ve strese sokma anlamına gelir (Tutar, 2004; Tınaz, 2011; Tokat ve ark., 2011). Psikolojik bir şiddet olan mobbing; kişinin etrafındaki insanları kendi istekleri veya isteği dışında çevresinde toplaması ve sistematik bir şekilde olumsuz davranışlarda bulunma, dalga geçme, taciz etme ve kişiyi bulunduğu iş ortamında gülünç duruma düşürüp itibarını zedeleyerek işten ayrılmaya mecbur bırakmaktır (Davenport, 2013). Yıldırma bir çok kavramla tanımlansa da anlatılmak istenen davranış ve olaylar birbirine yakın veya aynı biçimde kullanılmıştır. Kavramlar farklılık göstersede içerik aynıdır (Hacıcaferoğlu, 2010). Mobbing kelimesi Türkçe Dil Bilimi boyutunda ele alınmış ve bu kelimenin Türkçe karşılığı olarak "yıldırma" kavramının kullanılmasına karar verilmiştir (Hacıcaferoğlu ve Hacıcaferoğlu, 2014).

Yukarıdaki tanımları ele alacak olursak odak noktası aynı olan; mobbing eyleminin bireye yöneltilen uzun vadeli, sistematik, yıldırıcı ve düşmanca söylemlerde bulunulması bireyin devamlı biçimde psikolojik baskı altında bırakılmasıdır.

Mobbing Sürecinde Yer Alanlar

Mobbing Uygulayıcıları

Alanyazın, bu tür zorbaların psikolojik temelinde aşırı kontrolcü, korkak, nevrotik ve iktidar açlığı yaşayan bireyler olduğunu belirtmektedir. Leymann'a (1996) göre, mobbing davranışında bulunanlar, birey özgüven eksikliğini telafi etmek amacıyla mobbing davranışına yöneldiklerini belirtmiştir.

DOI: https://doi.org/10.30546/19023.978-9952-8573-9-9.2025.9012.
ISBN: 978-9952-8573-8-2

Şekil 1. Zorbaların mobbing davranışını sergileme nedenleri (Koç, 2006)

Mobbing Mağdurları

Bu kişilerin hedefi; başarı, dürüstlük, daha verimli olma, üretmek ve sadece işine odaklı kişiler olarak nitelendirilebilir. Mesleki bilgi birikimleri ve verimlilik düzeyleri, diğer çalışanlara oranla daha iyi seviyede olduğu gözlemlenmektedir. Genel geçer düşüncelere sahip olmayan bu kişiler, işlerine ve iş yerlerine olan bağlılıklarıyla tanınırlar ve kendilerini sadece işlerine adarlar (Yücetürk 2005).

Mobbing İzleyicileri

Mobbing sürecinde doğrudan eylemde bulunmayan ancak durumu fark eden ve zaman zaman olaya dahil olan kişiler, genellikle mağdurun yakın çevresindeki bireylerdir (Uluer, 2020).

Sporda Mobbing

Spor, tüm dünyada kabul gören toplumsal bir olgu olup, heyecan, estetik duygu ve rekabet güdüsüyle fiziksel ve zihinsel bir gayret olarak bilinir. İnsanlık tarihi boyunca önemli bir parça olan spor, günümüzde rekabetin daha baskın olduğu ve mobbingin yaygınlaştığı bir alan haline gelmiştir. Özellikle spor ortamında ırkçılık ve benzeri davranışlar üzücüdür, çünkü spor, dil, din ve ırk ayrımı gözetmeden kardeşlik ilkesini taşır. Fair play dışı davranışlar, sporda mobbing olarak nitelendirilebilir (Öntürk, 2018). Spor, gelişen endüstri ve kitle iletişim araçları sayesinde büyük bir sektör haline gelmiş, spor kulüpleri devasa organizasyonlara dönüşmüştür. Sporcular, bu kulüplerin en önemli insan kaynaklarıdır (Gayretli, Yüksek ve Çelik, 2021). Sporculara uygulanan mobbing davranışının derecesini araştırmak, spor kulüplerinin sürekli başarıları bakımından önemli bir değere sahiptir

DOI: https://doi.org/10.30546/19023.978-9952-8573-9-9.2025.9012.
ISBN: 978-9952-8573-8-2

(Reyhan, Özgen 2020). Sporcular başarı sağladıkça hem spor endüstrisinin gelişimi hem de antrenörlerin önemi ortaya çıkmaktadır. Sporcu ve antrenör ilişkilerinin araştırıldığı bir çalışmada antrenörü ile iyi ilişki içerisinde olan sporcunun daha başarılı olduğu gözlemlenmektedir (Kırkbir ve ark., 2021).

Mücadelenin ön planda olduğu spor ortamında erkek ve kadın sporcular için farklı mobbing davranışları kaçınılmaz olabilmektedir. Yaşadıkları psikolojik şiddete karşı iki cinsiyetteki sporcuların verdikleri tepkilerde de farklılılık gözlemlenebilmektedir. Kadınlar doğası gereği utanma, yalnızlık ve suçluluk gibi duyguları erkeklere kıyasla daha baskın yaşadıkları yapılan araştırmalarda gözlemlenmiştir (Burger, 2006, Akbağ ve İmamoğlu, 2010). Bu karakter özellikleri kadınların savunmasız, kırılgan ve daha duygusal bir yapıya sahip olduklarını göstermektedir. Mobbinge maruz kalma konusunda cinsiyet farklılıklarını ele alan akademik çalışmaların önemli bir kısmı erkeklerin kızlara oranla daha fazla mağdur olduklarını göstermektedir. Ancak söz konusu durum çoğunlukla incelenen mobbing türüne bağlıdır (Card Na, Isaac J, ve Hodges Ev, 2007).

Erkeklerin fiziksel yapıları gereği vurma, itme gibi güç gerektiren fiziksel mobbinge ve aynı zamanda hakaret, dalga geçme gibi sözel mobbinge maruz kalma ihtimalleri daha yüksektir. Profesyonel erkek futbolcular üzerinde gerçekleştirilen bir araştırmada mobbing davranışının kaynağının takım arkadaşları, seyirci, antrenör ve medyada yapılan yorumlar olarak gösterildiği ortaya konulmaktadır. Özellikle bu sporcuların antrenörleri tarafından psikolojik şiddete maruz kaldıklarını, takım içerisinde dışlanmaları, müsabaka ve hazırlık süreci boyunca gerek takım içerisinde gerekse seyirciler tarafından sistematik bir şekilde psikolojik olarak istismar edildikleri belirtilmiştir (İyem C, 2013). Diğer taraftan bazı akademik çalışmalar ise kadın sporcuların dışlanma, gözle taciz fısıltı gibi sözel, cinsiyetçi ve ilişkisel mobbinge uğradıklarını ileri sürmüştür (Mynard H, Joseph S, 2009). Volk ve Lagzdins kız sporcular arasındaki mobbing davranışı konusunda kapsamlı bir araştırma yapmışlardır. Kadın atletlerin sözel ve tehdit şeklinde olan mobbing davranışına okul ortamlarında, spor ortamına kıyasla daha fazla karşılaştıklarını ileri sürmüşlerdir (Volk AA, Lagzdins L, 2009). Çalışmanın sonucu sporun rekabetçi ve kısmen agresyon niteliği taşıyan ortamı düşünüldüğünde beklendik gelmemektedir. Araştırmacılar bu konuyu agresif spor ortamında kız sporcuların mobbing eylemlerine yönelmeden hemcinsleriyle ilişki kurabilme becerileri olarak yorumlamışlardır. Özet olarak kız sporcular spor ortamında ve organizasyonlarında ortak ilgi, hedef, değer ve çıkarları doğrultusunda sosyal açıdan sporcu hemcinsleri ile sıcak ve sağlıklı bir iletişim kurma, birbirini anlama konusunda sorun yaşamamaktadırlar, diğer taraftan daha homojen olan okul ortamında ortak paylaşım daha az olduğundan çatışma yaşadıkları söylenebilir. Oysa İyem araştırmasında, erkek futbolcuların mobbing davranışının çıkış noktası kısmında takım arkadaşlarını ve hemcinslerinin olduğunu öne sürmüştü. Aynı araştırmada mağdur erkek sporcular mobbing sonucunda migren, uykusuzluk, ağlama krizleri, müsabaka içerisinde agresiflik, sportif performansında düşüş, isteksizlik ve işten ayrılma gibi fiziksel ve psikolojik etkiler bıraktığı görülmüştür (İyem C, 2013).

DOI: https://doi.org/10.30546/19023.978-9952-8573-9-9.2025.9012.
ISBN: 978-9952-8573-8-2

Mobbing davranışlarının yaklaşık olarak üçte birinin spor ortamlarında gerçekleştiği gözlemlenmektedir (Evans ve diğ., 2016). Çünkü spor ortamları bireysel katılımın en yoğun olduğu sektörlerden biridir. Bu sebepten edinilen bilgilere göre mobbingin sportif aktivite ortamlarında gerçekleştiği görülmektedir. Spor ortamlarındaki mobbing davranışını inceleyen çalışmaların cinsiyet ve nüfus dinamiği üzerinden yapıldığı, örneklem grubunun ise sıklıkla alt sporcu gruplarından meydana geldiği görülmektedir. Mobbing davranışının spor sektöründe ne aralıkta yapıldığını, mobbingin sporcu gelişimini ne şekilde etkilediğini gösteren çalışmalar ise çok az görülmektedir.

2.LİTERATÜRDEKİ ÇALIŞMALAR

Bütün bu etkenlerin yanı sıra sporcuların, sporla ilgilenmeyen kişilere göre daha fazla saldırganlık seviyesine sahip olduklarını belirten araştırmalardan biri olan Özgider ve Akgün'ün (2021) çalışma verilerinde sporcuların faaliyet gösterdikleri branşın türü de araştırılmıştır. Araştırmanın sonucuna göre; takım sporları içerisinde bulunan sporcunun bireysel sporlarla uğraşanlara göre şiddet ve saldırganlık eylemlerini gerçekleştirmeye daha uygun oldukları görülmüştür. Literatür çalışmaları incelendiğinde bu araştırmaya benzer sonuçlar gözlemlenmekle birlikte aksi şekilde bireysel sporlarla ilgilinen sporcuların takım sporlarına oranla şiddet ve saldırganlık eğiliminde bulunanların sayısının daha fazla olduğu çalışmalarda görülmektedir. Buna örnek bir çalışmada ise boks, güreş ve taekwando gibi bireysel dövüş sporları içerisinde olan sporcuların takım sporcularına göre daha fazla şiddet eğiliminde oldukları saptanmıştır (Bilir, 2018).

Konuya ilişkin literatürde yer alan takım sporcularının mobbing davranışına maruz kalma düzeylerinin incelendiği nitel araştırmaya aşağıda yer verilmiştir (Kaya E. ve Onağ Z., 2020).

Tablo 1. Katılımcılara ilişkin kişisel bilgiler

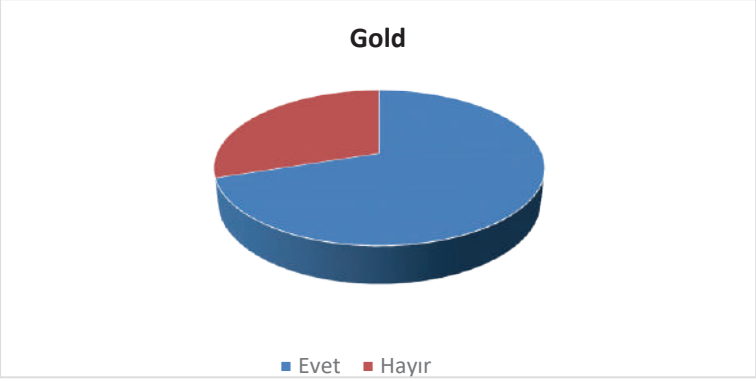
Katılımcı	Yaş	Branş	Sporculuk düzeyi	Sporculuk süresi
K1	18	Futbol	Profesyonel	12 yıl
K2	18	Futbol	Amatör	6 yıl
K3	20	Futbol	Amatör	11 yıl
K4	20	Futbol	Profesyonel	5 yıl
K5	19	Futbol	Profesyonel	13 yıl
K6	22	Basketbol	Amatör	8 yıl
K7	23	Basketbol	Amatör	15 yıl
K8	26	Basketbol	Profesyonel	19 yıl

DOI: https://doi.org/10.30546/19023.978-9952-8573-9-9.2025.9012.
ISBN: 978-9952-8573-8-2

K9	24	Basketbol	Profesyonel	15 yıl
K10	24	Basketbol	Profesyonel	9 yıl
K11	25	Hentbol	Profesyonel	13 yıl
K12	22	Hentbol	Profesyonel	12 yıl
K13	23	Hentbol	Profesyonel	11 yıl
K14	28	Hentbol	Profesyonel	19 yıl
K15	18	Hentbol	Profesyonel	10 yıl
K16	18	Voleybol	Profesyonel	3 yıl
K17	18	Voleybol	Profesyonel	7 yıl
K18	18	Voleybol	Profesyonel	5 yıl
K19	20	Voleybol	Profesyonel	4 yıl
K20	19	Voleybol	Profesyonel	5 yıl

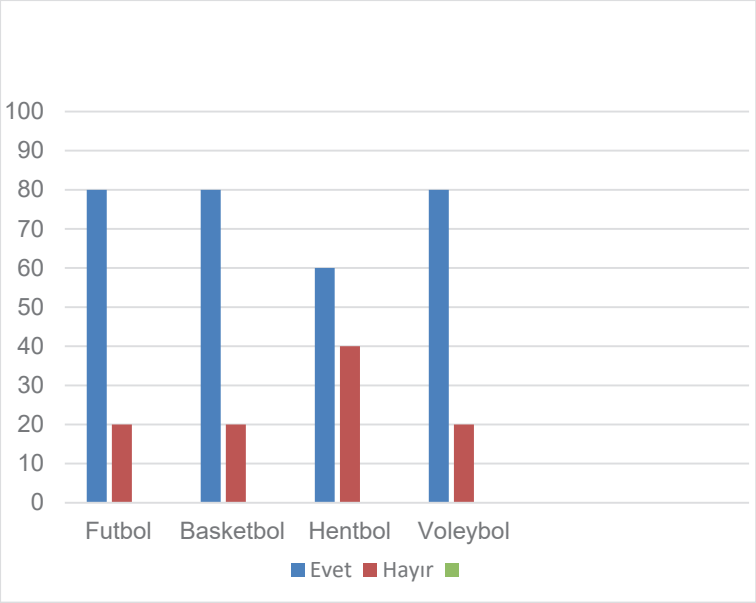
Araştırmada takım sporu branşları (futbol, basketbol, hentbol ve voleybol) ile ilgilenen, sporculuk düzeyleri (amatör ve profesyonel) verilen çalışma grubu yaşları 18-28 aralığında olan yaklaşık 10 yıl sporcu geçmişi bulunan bireylerden oluşmaktadır (Kaya E., Onağ Z., 2020).

Şekil 2. Mobbinge maruz kalan katılımcılar

Şekil 2. incelendiğinde takım sporcularının %70'nin mobbing davranışlarına maruz kaldığı görülürken, %30'unun maruz kalmadığı belirtilmiştir (Kaya E., Onağ Z., 2020).

DOI: https://doi.org/10.30546/19023.978-9952-8573-9-9.2025.9012.
ISBN: 978-9952-8573-8-2

Grafik 1. Takım sporcularının branşlarına göre mobbinge maruz kalma durumları

Grafik 1. Sporcuların mobbinge maruz kalma durumları branşlar üzerinde değerlendirildiğinde futbol, basketbol ve voleybol branşlarında %80'inin mobbinge maruz kaldığı, hentbol branşında ise %60'ının maruz kalmadığı gözlemlenmektedir (Kaya E., Onağ Z., 2020).

Şiddet ve mobbing gibi konular içerisinde bireysel farklılıkların etkili olduğu araştırmalardan edinilen sonuçlar farklılık göstermektedir. İnsan psikolojisinde ve yapısında olumlu olarak nitelendirilebilecek bazı etkenler (özgüven, mutluluk) ile şiddet arasındaki ilişkiye bakıldığında negatif açıdan ilişkili bulunduğu neticesine varılmıştır bu gözlemler birçok araştırma sonucuyla ortak fikir birliğine varmıştır (Kahveci, 2020; Birinci, 2019; Dönmez, 2019; Yalçın, 2019).

Kişilerarası etkileşimin temel unsuru etkili iletişimdir. Güvenli ve nitelikli ilişkiler kurmak, iletişim yeteneklerinin kalitesine bağlıdır. İletişim, yaşamın her anında gerekli olup, toplumsal hayatta ve örgütlerde başarılı ilişkiler etkili iletişime dayanır. Yüz yüze ilişkilerin önemli olduğu mesleklerde ise bireylerin iletişim becerilerinin kalitesi büyük önem taşır (Boz ve ark., 2021). Spor ortamlarında da bu iletişim dilinin kullanılması önemli bir değere sahiptir ve temel amaç olmalıdır. Ayrıca sportif performans açısından sporcuların kendilerini konforlu ve güvende hissettikleri ortamlarda daha başarılı olduklarını görmekteyiz.

3. YÖNTEM

Çalışmamız, spor ortamında mobbing kavramını ele alarak sporcular, antrenörler ve diğer spor çalışanları üzerinde yaratılan psikolojik baskıyı, ayrımcılığı ve sistemli dışlamayı incelemektedir. Araştırmada literatür tarama yöntemi kullanılmıştır (Torraco, 2016). İlk olarak mobbing, spor,

DOI: https://doi.org/10.30546/19023.978-9952-8573-9-9.2025.9012.
ISBN: 978-9952-8573-8-2

yıldırma, kavramları belirlenmiştir. Belirlenen bu kavramlarla ilgili gerekli literatür taraması yapılmıştır ve bu konular hakkında çeşitli örnekler verilmiştir. Araştırma verilerinin birincil kaynağı olarak çeşitli dokümanların toplanması, gözden geçirilmesi, sorgulanması ve analizi olarak tanımlanabilen doküman analizi yöntemi kullanılmıştır Ulaşılan kaynaklar incelenerek çalışma tamamlanmıştır.

4. SONUÇ VE ÖNERİLER

Mobbing, geçmişten günümüze kadar süregelen kişiyi fiziksel, psikolojik ve duygusal anlamda yıpratmış bir saldırı biçimidir. Bu olumsuz davranışlar sonucunda bireyin hem iş hayatı hemde özel hayatı olumsuz yönde etkilenmektedir. Maruz bırakılan kişinin hayatını her anlamda etkileyen mobbingin neden ortaya çıktığını bilmek önemli olacaktır. Yıldırma davranışları özel ya da kamu çalışanı fark etmeksizin her sektörde karşılaşılabilecek bir problemdir. Rekabetin her türlüsünün yaşandığı spor ortamlarında da mobbingin türevleri ile karşılaşmaktayız. Bu derleme çalışmasında mobbing kavramının tanımı, nasıl ve ne şekilde uygulandığı, sebepleri, alınabilecek önlemler, spordaki varyasyonları literatür çalışmaları ele alınarak incelenmiştir. Araştırma sonuçları bir bütün olarak değerlendirildiğinde diğer alanlarda görülen mobbing davranışlarının spor ortamlarında da görülebildiğini ortaya koymaktadır. Mobbingi önemli ve olumsuz bir davranış şekli olarak değerlendirmek, sporda mobbingin görülme oranını ve bu davranışa neden olan sebeplerin ortaya konulmasının tespit edilmesi, bu olumsuz davranışlara son verilmesi için önemli bir adım olacaktır. Spor sektörü içerisinde yer alan her bireyin spor kültürünü yenileme ve spor ortamlarında mobbing eylemlerini önleme etkisine sahiptir. Spor psikologlarının bu konuda sunabilecekleri eğitimler ve ellerindeki imkanları önemli etkiye sahiptir. Antrenörler ve sporculara birebir eğitimler vermek spor psikologlarının mobbing davranışlarını önlemede önemli sorumluluklarından biridir. Mobbing davranışlarını önlemek için eğitim, hukuksal yaptırımlar ve bilinçlenme önemli değere sahiptir. Spor ortamlarını daha sağlıklı, adil ve destekleyici hale getirebilir; bu, spor organizasyonları, antrenörler ve sporcular arasında sağlıklı iletişim, eğitim programları ve destek mekanizmaları gibi önlemler alınmasıyla mümkündür.

Öneriler

- Spor kurumlarında mobbing konusunda farkındalık oluşturmak amacıyla düzenli eğitim seminerleri ve atölye çalışmaları gerçekleştirilebilir.
- Antrenörler, sporcular ve yöneticiler arasında açık, saygılı ve güvene dayalı bir iletişim ortamı geliştirilerek mobbing riski azaltılabilir.
- Mobbing vakalarına yönelik etkili ve ulaşılabilir şikâyet ve destek mekanizmaları oluşturulabilir, bu sayede mağdurların sürece güvenle dahil olması sağlanabilir.
- Spor psikologları, bireysel danışmanlık ve grup temelli destek programlarıyla mobbingin önlenmesine katkı sunabilir.

- Kurum politikalarına açık kurallar, etik ilkeler ve hukuksal yaptırımlar entegre edilerek mobbingin önlenmesine yönelik daha güçlü bir yapı kurulabilir.

5. KAYNAKLAR

Akbağ, M., ve İmamoğlu, S. E. 2010. Cinsiyet ve bağlanma stillerinin utanç, suçluluk ve yalnızlık duygularını yordama gücünün araştırılması. Studies, 1(3), 145-166.

Arpacıoğlu, G. 2008. "İşyerindeki Stresin Gizli Kaynağı: Zorbalık ve Duygusal Taciz", www.hrdergi.com/tr, Erişim Tarihi: 03.01.2009, 1.

Baykal, Adnan, N. 2005. Yutucu Rekabet: Kanuni Devrindeki Mobbingden Günümüze, Sistem Yayıncılık: İstanbul.

Bilir Güler, S. 2018. Örgütsel Adalet Ve Örgütsel Vatandaşlık Davranışı Arasındaki İlişkinin Anlamlandırılması: Bir Aile İşletmesinde Nitel Araştırma. Trakya Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, 7(1), 36-52.

Birinci, R. 2019. Spor Yapan ve Yapmayan Bireylerin Benlik Saygısı ve Saldırganlık Düzeylerinin İncelenmesi Yüksek Lisans Tezi, Erzincan Binali Yıldırım Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü.

Boz, C., Biçer, T., Serter, K., Kara, K.E. ve Şentuna, M. 2021. Spor Yöneticilerinin İletişim Beceri Düzeylerinin İşgörenlerin Motivasyonu Üzerine Etkisi. MANAS Sosyal Araştırmalar Dergisi, 10(1), 492-502.

Burger, J. M. 2006. Kişilik (çev. D. İ. Erguvan-Sarıoğlu,). İstanbul: Kaknüs Yayınları.

Card NA, Isaacs J, Hodges EV. 2007.Correlates of school victimization: Implications for prevention and interve ntion. In Bullying, Victimization, and Peer Harassment. A Handbook of Prevention and Interventi on (Eds JE Zins, MJ Elias, CA Maher):339-66. New York, Haworth Press.

Çam A, 2013, Özel ve resmi ilkokul ve ortaokullarda görevli öğretmen ve yöneticilerin psikolojik taciz algısı, Yüksek Lisans Tezi, Maltepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Eğitim Bilimleri Anabilim Dalı, İstanbul.

Çelik, A., Zengin, S., ve Baş, M. 2017. Sporcu lise öğrencilerinin saldırganlık düzeylerinin belirlenmesi. Gaziantep Üniversitesi Spor Bilimleri Dergisi 2(4), 20-31.

Çobanoğlu, Ş. 2005. Mobbing–İşyerinde duygusal saldırı ve mücadele yöntemleri. İstanbul: Timaş Yayınları.

Davenport, N. , Schwartz, R.D. ve Elliott, G.P. 2003. Mobbing İşyerinde Duygusal Taciz, Çeviren: Osman Cem ÖNERTOY, Sistem Yayıncılık, Ankara.

Davenport, N., Schwartz, R. D. ve Elliott, G. P. 2003. Mobbing: İş yerinde DuygusalTaciz. İstanbul: Sistem Yayıncılık.

Dereceli, Ç., ve Dereceli, E. 2023. Spor, Sağlık ve Ergoterapi Kavramının İncelenmesi. Spor Bilimleri Üzerine Araştırmalar-V. Özgür Yayınları

DeSensi, J.T., & Rosenberg, D. 1996. Ethics in sport management. Morgantown, WV: Fitness Information Technology, Inc

Dökmen, Ü. 2008. Yaşama Yerleşmek. İstanbul: Remzi Kitabevi.

Dönmez, K. H., Kolukısa, Ş., ve Türkeri, R. 2019. Türkiye Futbol Federasyonu 2.liginde futbol oynayan erkek sporcuların saldırganlık ve benlik saygısı durumlarının karşılaştırılması. Karadeniz Sosyal Bilimler Dergisi, 11(21),239-249.

Efek, E. 2019. Mobbingin olası etkileri. İçinde A. Çağlayan ve Y. Öntürk (Eds.). Spor ortamında mobbing (farklı bakış açıları ile) (139-147). Ankara: Gece Kitaplığı Yayınevi.

Evans, B., Adler, A., MacDonald, D., Côté, J. 2016. Bullying victimization and perpetration among adolescent sport teammates. Pediatr. Exerc. Sci. 28, 296–303.

Gayretli, Z. 2021. Bilimsel spor kavramları. İ. Özmutlu, & D. Aksoy (Ed.), Sporda medya içinde (s.183-194). İstanbul: Efe Akademi Yayınevi.

Gayretli, Z., ve Zengin, S. 2021. Beden eğitimi ve spor araştırmaları-2021. F. Güven, & H.T. Esen (Ed.), Spor pazarlamasında tutundurma içinde (s.241-254). İstanbul: Efe Akademi Yayınevi.

DOI: https://doi.org/10.30546/19023.978-9952-8573-9-9.2025.9012.
ISBN: 978-9952-8573-8-2

Gayretli, Z., Yüksek, S. ve Çelik, A. 2021. Hakemlik alanıyla ilgili bilimsel dergilerde yayınlanan makalelerin incelenmesi, Atatürk Üniversitesi Beden Eğitimi ve Spor Bilimleri Dergisi, 23(2).

Göymen, Y. 2020. İş hayatında mobbing ve mobbingle başa çıkma yolları. Toros Üniversitesi İİSBF Sosyal Bilimler Dergisi, 7(13), 31-60.

Gülle, M. 2013. Beden eğitimi ve spor öğretmenlerinin okul ortamında maruz kaldıkları yıldırma algıları ve örgütsel bağlılık düzeylerinin incelenmesi. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi. Sakarya Üniversitesi, Sakarya.

Hacıcaferoğlu S, 2010, Gençlik ve spor il müdürlüğü personelinin çalışma ortamlarında maruz kaldıkları yıldırma (mobbing) davranışları, Yüksek Lisans Tezi, Fırat Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Beden Eğitimi ve Spor Anabilim Dalı, Elazığ.

Iyem, C. 2013.Bullying in football experiences of Turkish professional footballers. Mediterr J Soc Sci. 4: 4 79-88.

Kaya, E., ve Onağ, Z. 2020. Takım sporcularının mobbing ile ilgili görüşleri: Nitel bir araştırma. Ulusal Spor Bilimleri Dergisi, 4(2), 127-148.

Kırkbir, F., Zengin, S., & Aydemir, B. 2021. Elit Seviyedeki Taekwondo Sporcularına Göre Antrenör Davranışlarının İncelenmesi. Spor Eğitim Dergisi, 5(2), 66-73.

Koç, Ş. 2011. Üniversitede Mobbing. Akademik Bakış Dergisi, 10. Leymann, H. (1996). The content and development of mobbing at work, European Journal Of Work And Organizational Psychology; 5(2), s. 165-184

Leymann, H. 1996. The content and development of mobbing at work. European Journal of Work and Organizational Psychology, 5(2), 165-184.

Mynard H,Joseph S. 2000.Development of the multidimensional peer victimization scale. Aggress Behav. 26:169-78.

Öntürk, Y. 2018. Spor ortamında mobbing. Ankara: Gece Kitaplığı Yayınevi. Reyhan, S., & Özgen, C. 2020. Takım Sporcularının Mobbing Algılama Düzeylerinin Farklı Değişkenler Bağlamında İncelenmesi. Siirt Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 8(15), 217-228.

Özgider, C., & Akgün, O. 2021. Spor Bilimleri Fakültesi Öğrencilerinin Şiddet ve Saldırganlık Düzeyleri Üzerine Bir İncelenme. Spor Eğitim Dergisi, 5(3), 24-35.

Öztürk, H., Dereli Eke, E., İpek, N., Müdüroğlu, A., ve Faikoğlu, R. 2015. Mobbing (psikolojik yıldırma), örgüt üzerindeki etkileri ve çözüm önerileri. Sağlık Akademisyenleri Dergisi, 2(1), 27-33.

Reyhan, S., ve Özgen, C. 2020. Takım sporcularının mobbing algılama düzeylerinin farklı değişkenler bağlamında incelenmesi. Siirt Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 8(15), 217-228.

Savaş, B.F. 2007. İşyerinde Manevi Taciz. İstanbul: Beta Basım.

Tınaz P, 2011, İş yerinde psikolojik taciz (mobbing), 3.baskı, İstanbul, Beta yayın.

Tınaz P. 2006.İşyerinde psikolojik taciz (mobbing). Çalışma ve Toplum, Ekonomi ve Hukuk Dergisi. 11: 11-22.

Tokat B, Cindiloğlu M, Kara H, 2011. Değerlerin psikolojik kuşatması mobbing, Kütahya, Ekin basım yayın dağıtım.

Torraco, R. J. 2016. Writing integrative literature reviews: Using the past and present to explore the future.

Tutar H, 2004. İş yerinde psikolojik şiddet, 3. baskı, Ankara, Platin yayınları.

Volk AA,Lagzdins L. 2009.Bullying and victimization among adolescent girl athletes. Athletic Insight. 11:13-3 1.

Yalçın, S. 2019. Genç yetişkin spor insanlarının saldırganlık düzeylerinin algılanan sosyal destek ve öznel iyi oluş açısından incelenmesi (Yayımlanmamış Yüksek lisans tezi). İstanbul Gelişim Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.

Yalçındağ, S. 2014. Takım sporlarında mobbing uygulamaları ve sporcuların mobbing algılama düzeylerinin tespiti. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi. Aksaray Üniversitesi, Aksaray.

Yetim, A. 2014. Sosyoloji ve Spor, Berikan Yayınevi, Ankara.

Yıldız, B. S., Kepoğlu, A., ve Yıldız, S.M. 2018. Mobbing davranışlarının amatör futbolcuların tükenmişliğine etkisi. CBÜ Beden Eğitimi ve Spor Bilimleri Dergisi, 13(2), 231-246.

Yücetürk, E., 2003. Örgütlerde Durdurulamayan Yıldırma Uygulamaları: Düş Mü? Gerçek Mi? 11. Ulusal Yönetim ve Organizasyon Kongresi Bildiriler Kitabı, Afyon Kocatepe Üniversitesi Yayın No:57, 22-24 Mayıs,.S.1-226

DOI: https://doi.org/10.30546/19023.978-9952-8573-9-9.2025.9012.
ISBN: 978-9952-8573-8-2

PARK VE REKREASYON ALANLARINI KULLANAN BİREYLER ÜZERİNE BİR ARAŞTIRMA

Doktora Öğr. Ahmet Furkan ÇETİNKAYA[1]*, Prof. Dr. Abdurrahman KIRTEPE[2], Doç. Dr. Çetin TAN[3] ,Suriye TAN[4]

[*1] Fırat Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Elazığ, Türkiye ORCİD:0000-0003-4341-023X
[2] Fırat Üniversitesi Spor Bilimleri Fakültesi, Elazığ, Türkiye ORCİD:0000-0003-3268-2192
[3] Fırat Üniversitesi Spor Bilimleri Fakültesi, Elazığ, Türkiye ORCİD:0000-0003-1864-4472
[4] Fırat Üniversitesi Spor Bilimleri Fakültesi, Elazığ, Türkiye ORCİD: 0000-0002-4954-3386

ÖZET

Bu çalışma, park ve rekreasyon alanlarını kullanan bireylerin beklenti ve memnuniyet düzeylerini incelemeyi hedeflemektedir. Çalışmada, son 10 yıllık çalışmalar incelenerek bazıları esas alınmıştır. Bu çalışmaların bazıları incelendiği zaman, park ve rekreasyon alanlarının kullanıcı beklentilerini karşılama düzeyinin farklılık gösterdiği görülmektedir. Fiziksel altyapı, etkinlik çeşitliliği, güvenlik, erişilebilirlik ve estetik gibi unsurlar memnuniyet üzerinde belirleyici olmaktadır. Kullanıcılar doğallığı koruyan, donanımlı ve kaliteli hizmet sunan alanlar beklemektedir. Özellikle ileri yaş grubu, çocuklu aileler ve düzenli aktivite yapan bireyler daha yüksek memnuniyet bildirirken; kadınlar, engelli bireyler ve düşük gelirli kullanıcılar çeşitli engellerle karşılaşabilmektedir. Bu durum, parkların daha kapsayıcı ve kullanıcı odaklı biçimde düzenlenmesi gerektiğine işaret etmektedir.

Anahtar Kelimeler: Rekreasyon, rekreasyon alanları, park

A STUDY ON INDIVIDUALS USING PARKS AND RECREATION AREAS

ABSTRACT

This study aims to examine the expectations and satisfaction levels of users of park and recreation operations. In the study, 10-year studies were examined and some were taken as basis. When some of these sections were examined, it was seen that user expectations were met during park and recreation. It is carried out on elements such as financial infrastructure, variety, security, accessibility and aesthetics. Users expect areas that preserve their naturalness, are equipped and provide quality service. Especially the older age group, families with children and individuals who do regular activities experience higher satisfaction; while women, disabled individuals and low-income users may encounter various obstacles. This situation indicates growth in the more inclusive and user-oriented formation of parks.

Keywords: Recreation, recreation areas, park

DOI: https://doi.org/10.30546/19023.978-9952-8573-9-9.2025.9012.
ISBN: 978-9952-8573-8-2

1.GİRİŞ

Rekreasyon, bireylerin yoğun çalışma temposu, rutin yaşam tarzı ve çevresel stres faktörlerinden kaynaklanan fiziksel ve ruhsal yıpranmayı gidermek amacıyla gerçekleştirdikleri etkinliklerdir. Aynı zamanda zevk alma, kişisel doyum sağlama ve boş zamanlarını gönüllü olarak değerlendirme isteğiyle yapılan, bireysel ya da grup halinde gerçekleştirilen serbest zaman faaliyetlerini de kapsamaktadır (Hacıoğlu ve ark., 2003).

Günümüzde küresel nüfusun yarısından fazlası şehirlerde yaşamaktadır ve bu oran giderek artmaktadır. Kentleşmenin hızla artması, trafik yoğunluğu, hava kirliliği, sağlık problemleri, yoksulluk, suç oranlarında yükselme, sosyal ayrışma ve ekonomik adaletsizlik gibi pek çok sorunu da beraberinde getirmektedir (Larson ve ark., 2016; Okulicz & Mazelis, 2018). Bu durum, bireylerin sağlığını olumsuz etkileyerek genel yaşam memnuniyetini ve mutluluğu azaltabilmektedir (Larson ve ark., 2016). Şehir yaşamının insan sağlığını tehdit ettiği ve bireyleri mutsuzluğa sürüklediği koşullarda, parkların kullanımı ve bu alanlarda yapılan rekreasyonel faaliyetlerin bireyin yenilenmesine katkı sağladığı ifade edilmektedir. Bu tür etkinliklerin stresin azaltılmasında, zihinsel iyilik hâlinin desteklenmesinde, fiziksel aktiviteye katılım yoluyla sağlığın korunmasında ve genel yaşam refahının sürdürülmesinde olumlu etkiler yaratabileceği belirtilmektedir (Hung & Crompton, 2006).

Günümüzde özellikle kentsel alanlardaki rekreasyon alanları, bireylerin boş zamanlarını sosyalleşerek, dinlenerek, boş zaman etkinliklerine katılarak geçirebilecekleri kamusal alanlar olarak adlandırılmaktadır (Smiley ve ark., 2016). Rekreasyonun fiziksel faaliyet kapsamında, faaliyetin uygulanabileceği kamusal alan niteliğinde olan rekreasyon ve park alanlardan faydalanmak masrafsız ve az maliyetlidir. Bu nedenle, bu bölgelere katılım kolaydır ve bu bölgelerden faydalanmak, sağlığın geri kazanılmasında etkili bir faktör olabilir (BedimoRung ve ark., 2005). Boş zamanlarını, gelişen, sürekli değişen ve yaşlanan bir şehirde geçirmek isteyenler, güvenlik açısından sorgulanabilir birçok park alanına rağmen, bu zamanı arkadaşları ve aileleriyle de değerlendirmek istiyorlar. Sınırlı bir alanla karşı karşıyayız. Park ve rekreasyon alanlarına ulaşması kolay, ucuz ve şehirden çok da uzak olmayan çeşitli aktivitelere ulaşmayı umuyorlar. Özellikle hafta sonunu ailesi ve küçük çocuklarıyla geçirmek isteyenler pratik bir çözüme kavuşmak istiyorlar. Bu durum, aktivite sağlığı iyileştirme veya koruma amaçlı olsa bile fiziksel aktivitenin yapılabileceği park ve rekreasyon alanlarına ilişkin bazı kısıtlamaları ortaya çıkarmıştır. Buradaki sınırlamalar, bireysel boş zaman tercihlerinin oluşumunu sınırlayan ve katılımı ve dolayısıyla keyif almayı engelleyen faktörlere atıfta bulunmaktadır (Jackson, 2000).

Parkların ve doğal alanların, özellikle küresel kentleşme oranı ve doğal yaşam alanlarının kaybı ışığında, kentsel alanlarda insan sağlığını ve refahını destekleyen kamu kaynakları olduğu giderek daha fazla kabul görmektedir (Hartig vd., 2014; Maller vd., 2002). Kamu sağlığı disiplininde,

DOI: https://doi.org/10.30546/19023.978-9952-8573-9-9.2025.9012.
ISBN: 978-9952-8573-8-2

parkların fiziksel ve ruhsal sağlığı, sosyal yaşamı ve ekonomik aktiviteyi desteklemedeki faydaları, spor, aktif oyun ve egzersiz gibi boş zaman fiziksel aktivitelere katılma fırsatı etrafında kavramsallaştırılmıştır (Bedimo-Rung vd., 2005). Park özelliklerini ve sağlık destekleyici fiziksel aktiviteyi (yani orta ila şiddetli yoğunluktaki aktiviteleri) teşvik etmekle ilişkili nitelikleri tanımlayan önemli bir halk sağlığı kanıt tabanı mevcuttur (Costigan vd., 2017; Evenson vd., 2016).

2. LİTERATÜRDEKİ ÇALIŞMALAR

Bayram' ın 2017 yılı çalışmasına göre, eskişehir park alanları özelinde ziyaretçiler ile yapılan görüşmeler sonucunda, parklarda rekreasyonel alan olarak daha fazla çeşitliliğe ihtiyaç duyulduğu anlaşılmıştır (Bayram, 2017).

Kaya'nın 2025'te İstanbul'daki Boğazköy Orman Parkı üzerine yaptığı çalışmada, ziyaretçilerin doğallığı bozmadan ya da en az düzeyde zarar verecek şekilde alan kullanım planlaması bekledikleri görülmüştür. Hizmet kalitesi açısından da bu beklentilerin karşılanmaması, parkın tesis ve ekipmanlarının yeniden planlanması ve düzenlenmesi gerektiğini ortaya koymaktadır (Kaya, 2025).

Çetinkaya ve arkadaşlarının (2019) Antalya kent merkezindeki önemli bir rekreasyon alanı olan Atatürk Kültür Parkı üzerine yaptıkları çalışmada, ziyaretçilerin genel memnuniyet düzeyleri değerlendirilmiştir. Araştırma bulgularına göre, bireylerin yaşı, mesleği, çocuk sahibi olup olmamaları ve parkı ziyaret etme biçimleri memnuniyet düzeyini etkileyen faktörler arasında yer almaktadır. Özellikle ileri yaşta olanlar, emekli bireyler, çocuk sahibi kullanıcılar ve parkı aileleriyle birlikte ziyaret edenlerin memnuniyet düzeylerinin diğer gruplara kıyasla daha yüksek olduğu belirlenmiştir (Çetinkaya ark., 2019).

Gönen ve arkadaşlarının 2022'de yaptıkları çalışmalarında, öğrencilerinin rekreasyon alanı kullanımına yönelik deneyim ve memnuniyet düzeylerini incelemişler, sonuçlara göre, katılımcılar, özellikle sportif çeşitlilik, fiziki imkânlar, eğitmen ve personel varlığı, temizlik ve güvenlik gibi faktörleri önemli bulmuş; bu alanlardan genel olarak memnun olduklarını ifade etmişlerdir. Ancak kadın öğrenciler güvenlik, bireysel ve çevresel engelleri daha yoğun yaşarken; düzenli spor yapanlar fiziksel olanaklardan daha yüksek memnuniyet duymaktadır (Gönen ve ark., 2022).

Soydan' ın 2020' de niğde kent parklarında kullanıcı memnuniyetinin belirlenmesine yönelik çalışmasında, katılımcılar park kullanımını kısıtlayan çeşitli eksiklikler olduğunu belirtmiş, özellikle rekreasyonel faaliyetlerin yetersizliği, bitkisel tasarımın tekdüzeliği, aydınlatma eksiklikleri, engelli bireyler için erişilebilirlik sorunları ve iklim koşullarına uygun tasarımların yetersizliği gibi konularda memnuniyetsizlik ifade etmişlerdir. Bu bağlamda parkların; kullanıcıların beklentilerine uygun, estetik, fonksiyonel, erişilebilir ve dört mevsim kullanılabilir şekilde yeniden planlanması gerektiği vurgulanmıştır (Soydan, 2020).

Karasakız'ın (2018) Kahramanmaraş ilindeki belediyeler tarafından düzenlenen rekreasyon alanlarına ilişkin yaptığı çalışmada, rekreasyonel faaliyetlerin yeterliliğine dair katılımcı görüşleri incelenmiş;

sonuçlar, %49,3'lük bir kesimin bu faaliyetleri yeterli, %50,7'lik bir kesimin ise yetersiz bulduğunu göstermiştir. Bu oranlar, katılımcı görüşlerinin dengeli ancak ikiye bölünmüş bir dağılım sergilediğini ortaya koymaktadır. Sonuç olarak belediyelerin halkın istek ve arzuları doğrultusunda rekreasyon alanları fiziksel aktiviteye uygun hale getirmek için gerekli çalışmaları ve alt yapıyı oluşturmalıdır (Karasakız, 2018).

Gülsen'in (2017) İzmit kentindeki rekreasyon olanaklarına yönelik çalışmasında, kentlilerin mevcut rekreasyon altyapısını yetersiz bulduğu ve sunulan aktivitelere katılımda çeşitli zorluklar yaşadığı belirlenmiştir. Araştırma sonuçlarına göre, bu zorlukların başında erişim güçlükleri, ulaşım olanaklarının kısıtlılığı, ekonomik engeller, kalabalık kent yapısı, güvenlik ve temizlik sorunları, alanların niteliği, rekreatif etkinlikler hakkında bilgi eksikliği ve tesis ile etkinlik çeşitliliğinin sınırlı olması gibi faktörler yer almaktadır (Gülsen, 2017).

Yavuz ve Altınay'ın (2016) Ankara ili özelinde gerçekleştirdikleri çalışmada, katılımcıların kentsel rekreasyon alanlarında sunulan hizmetleri genel olarak kaliteli buldukları ortaya konmuştur. Ancak kullanıcı beklentilerinin hizmet kalitesinden daha yüksek düzeyde olması nedeniyle, bu beklentilerin tam anlamıyla karşılanamadığı tespit edilmiştir (Yavuz ve Altınay, 2016).

Şimşek'in (2016) yaptığı araştırmada, Türkiye'de kamu ve yerel yönetimlerin boş zaman değerlendirme ve rekreasyonel faaliyetlere yönelik yatırımlarının hem toplumun geniş kesimlerine ulaşma açısından hem de program çeşitliliği yönünden yetersiz kaldığı ifade edilmiştir. Özellikle yerel yönetimlerin bu alanlara ayırdığı mali kaynakların sınırlı olduğu vurgulanmıştır (Şimşek, 2016).

Mazumdar ve arkadaşlarının 2024 yılında yaptıkları çalışmada, parkların fiziksel egzersiz için fırsatlar ve altyapıya ek olarak hareketsiz rekreasyon için olanaklar sağlaması gerektiğini öne sürmektedir. Çeşitli olanaklar sunarak, parklar daha geniş bir insan yelpazesi için daha çekici olabilir ve hem fiziksel hem de ruhsal sağlık için çeşitli faydalar sağlayabilir. Bulgularımızın konuyla ilgili daha fazla araştırmayı bilgilendirmesi ve gelecekte parkların tasarımına yardımcı olması umulmaktadır (Mazumdar ve ark., 2024).

3. YÖNTEM

Çalışmamız, park ve rekreasyon alanlarını kullanan bireylerin beklenti ve memnuniyet düzeylerini incelemeyi hedeflemektedir. İlk olarak park, rekreasyon alanları kavramları belirlenmiştir. Belirlenen bu kavramlarla ilgili, son 10 yıllık çalışmalar incelenerek bazıları esas alınmıştır. Ulaşılan kaynaklar incelenerek çalışma tamamlanmıştır.

4. GENEL DEĞERLENDİRME, SONUÇ VE ÖNERİLER

Sonuç olarak, park ve rekreasyon alanlarının kullanıcı beklentilerini karşılama düzeylerinin değişkenlik gösterdiğini ortaya koymaktadır. Fiziksel altyapı, rekreasyonel çeşitlilik, güvenlik, erişilebilirlik ve estetik tasarım gibi unsurlar memnuniyet düzeyini etkileyen temel faktörler arasında

DOI: https://doi.org/10.30546/19023.978-9952-8573-9-9.2025.9012.
ISBN: 978-9952-8573-8-2

yer almaktadır. Kullanıcıların, doğallığı koruyan alan düzenlemeleri, yeterli hizmet kalitesi ve çevresel donanım beklentisi içerisinde olduğu anlaşılmaktadır. Özellikle ileri yaş grubundaki bireyler, çocuklu aileler ve düzenli fiziksel aktivite yapan bireyler, rekreasyon alanlarının sunduğu olanaklardan daha fazla memnuniyet duyarken; kadınlar, engelli bireyler ve düşük gelir grubundaki kullanıcılar çeşitli kısıtlayıcı engellerle karşılaşabilmektedir. Bu bulgular, parkların daha kapsayıcı, fonksiyonel ve kullanıcı odaklı biçimde planlanması gerektiğini ortaya koymaktadır.

Öneriler

- Parklarda farklı yaş gruplarının ve kullanıcı profillerinin ihtiyaçlarını karşılayabilecek biçimde fiziksel, sosyal ve kültürel etkinlik alanları çeşitlendirilebilir; böylece kullanıcıların rekreasyonel faaliyetlere katılımı teşvik edilebilir.

- Kadınlar, engelli bireyler ve diğer hassas gruplar için parkların güvenlik düzeyi artırılabilir ve erişilebilirlik koşulları iyileştirilebilir; bu sayede daha kapsayıcı bir kullanım ortamı oluşturulabilir.

- Rekreasyon alanları planlanırken doğal peyzaj ve ekolojik denge gözetilerek, çevresel sürdürülebilirlik sağlanabilir ve aynı zamanda kullanıcıların doğa ile etkileşimi desteklenebilir.

- Aydınlatma sistemleri, temizlik olanakları, oturma grupları ve spor alanları gibi temel altyapı unsurları daha modern, dayanıklı ve kullanıcı dostu olacak şekilde düzenlenebilir.

- Yerel yönetimler tarafından rekreasyon alanlarına ayrılan bütçe artırılabilir ve bu kaynaklarla mevsimsel etkinlikler, spor programları ve eğitici faaliyetler gibi çeşitli içerikler sunulabilir.

5.KAYNAKÇA

Bayram, A. (2017). Rekreasyonel yerel parkların sahip olması gereken özelliklerin uzman görüşlerine göre belirlenmesi: Eskişehir ili örneği [Yayımlanmamış yüksek lisans tezi]. Yükseköğretim Kurulu Ulusal Tez Merkezi.

BedimoRung AL., Mowen AJ., Cohen DA. (2005). The significance of parks to physical activity and public health: a conceptual model. American Journal of Preventive Medicine. 28(2), 159-168.

Bedimo-Rung, A. L., Mowen, A. J., & Cohen, D. A. (2005). The significance of parks to physical activity and public health: A conceptual model. American Journal of Preventive Medicine, 28(2), 159–168.

Çetinkaya, G., Söyler, S. ve Ömüriş, E. (2019). "Ziyaretçilerin Park Kullanım Özelliklerinin Genel Park Kullanım Memnuniyeti Üzerine Etkisi", Manas Sosyal Araştırmalar Dergisi, 8(3): 2953-2966..

Evenson, K. R., Jones, S. A., Holliday, K. M., Cohen, D. A., & McKenzie, T. L. (2016). Park characteristics, use, and physical activity: A review of studies using SOPARC (System for Observing Play and Recreation in Communities). Journal of Preven¬tive Medicine, 86, 153–166.

Gönen, M., Ceyhan, M.A., Çakır, Z., Zorba, E. & Coşkuntürk, O.S.(2022). Spor bilimleri fakültesi öğrencilerinin rekreasyon alanı kullanımlarına ilişkin engel ve tercihleri, The Online Journal of Recreation and Sports (TOJRAS), 11 (4),59-76.

Gülsen, F. Y. (2017). Metropol kentlerde rekreasyon sunumu ve kullanım sorunları, İzmit kenti örneği (Yüksek lisans tezi). Gazi Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, Şehir ve Bölge Planlama Ana Bilim Dalı, Ankara.

Hacıoğlu N., Gökdeniz A. & Dinç Y. (2003). Boş Zaman ve Rekreasyon Yönetimi Örnek Animasyon Uygulamaları. Ankara 2003.

Hartig, T., Mitchell, R., De Vries, S., Frumkin, H. (2014). Nature and healty. Annual Reviews Public Health. 35, 207-28.

Hung, K., & Crompton, J. L. (2006). Benefits and constraints associated with the use of an urban park reported by a sample of elderly in Hong Kong. Leisure studies, 25(3), 291- 311.

Jackson EL. (2000). Will research of constraints still be relevant in the twentyfirst century?. Journal of Leisure Research. 32(1), 62-69.

Karasakız, H. (2018). Belediyelerin düzenlemiş oldukları rekreasyon alanlarının fiziksel aktiviteye uygunluğu üzerine bir araştırma (Kahramanmaraş Büyükşehir Belediye örneği) (Yüksek lisans tezi). Batman Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Batman.

Kaya, O. (2025). Orman içi rekreasyon alanlarında hizmet kalitesinin ziyaretçi bakış açısıyla incelenmesi [Yüksek lisans tezi, Isparta Uygulamalı Bilimler Üniversitesi, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü].

Larson, L. R., Jennings, V., & Cloutier, S. A. (2016). Public parks and wellbeing in urban areas of the United States. PLoS One, 11(4), DOI:10.1371/journal.pone.0153211

Madrigano, J., Chandra, A., Costigan, T., & Acosta, J. D. (2017). Beyond disaster preparedness: Building a resilience-oriented workforce for the future. International journal of environmental research and public health, 14(12), 1563.

Maller, C., Townsend, M., Brown, P., & Lawrence, S. L. (2002). Healthy parks, healthy people: The health benefits of contact with nature in a park context. Deakin University and Parks Victoria. http://hdl.handle.net/10536/DRO/DU:30010146

Mazumdar, S., Eaton, A., Chong, S., Jalaludin, B., Wardle, K. ve Merom, D. (2024). Kentsel Parklardaki Yeşil Çimler Hareketsiz Rekreasyon İçin Gerekli Bir Bileşendir. Park ve Rekreasyon Yönetimi Dergisi , 42 (2).

Okulicz-Kozaryn, A., & Mazelis, J. M. (2018). Urbanism and happiness: A test of Wirth's theory of urban life. Urban Studies, 55(2), 349-364.

Smiley KT., Sharma T., Steinberg A., HodgesCopple S., Jacobson E., Matveeva L. (2016). More inclusive parks planning: park quality and preferences for park access and amenities. Environmental Justice. 9(1), 1-7.

Soydan, O. (2020). Kent parklarının kullanıcı memnuniyetinin Niğde örneğinde incelenmesi. Avrupa Bilim ve Teknoloji Dergisi, (20), 712-722.

Şimşek, K..Y. (2016). Boş Zaman ve Rekreasyon Endüstrisi (içinde Rekreasyon Yönetimi, Ed. M.A. Munusturlar). Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yayını No: 3414, Açıköğretim Fakültesi Yayını No: 2265.

Yavuz, E., & Altınay, M. (2016). Kentsel Rekreasyon Alanlarında Hizmet Kalitesi:Ankara İli Örneği. Journal Of Recreation And Tourism Research, 3(2), 60-72.

DOI: https://doi.org/10.30546/19023.978-9952-8573-9-9.2025.9012.
ISBN: 978-9952-8573-8-2

KADINLARIN SPOR KATILIMINDAKİ BARİYERLERİN İNCELENMESİ

Doç. Dr. Çetin TAN[1]*, Doç. Dr. Mustafa KARADAĞ[2], Hatice DEMİR[3]

[*1] Fırat Üniversitesi Spor Bilimleri Fakültesi, Elazığ, Türkiye ORCİD:0000-0003-1413-4563
[2] Fırat Üniversitesi Spor Bilimleri Fakültesi, Elazığ, Türkiye ORCİD: 0000-0001-8160-2991
[3] Fırat Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Elazığ, Türkiye ORCİD:0009-0000-7877-7889

ÖZET

Bu çalışma, kadınların spor yapma bariyerlerini toplumsal, kültürel ve psikolojik açıdan incelemeyi amaçlamaktadır. Bu kapsamda, çalışma literatür taraması yöntemiyle gerçekleştirilmiş olup, kadınların spor katılımını engelleyen faktörler belirlenerek, bu engellerin aşılabilmesi için çözüm önerileri sunulmuştur. Bulgular, kadınların spora katılımını engelleyen faktörlerin çok boyutlu olduğunu ve toplumsal yapıya göre değiştiğini ortaya koymaktadır. Toplumsal cinsiyet normları, ekonomik yetersizlikler, zaman kısıtlılığı, sosyal destek eksikliği ve kültürel değerler gibi etkenler, kadınların fiziksel aktivitelere katılımını sınırlamaktadır. Özellikle etnik azınlıklara mensup kadınlar, geleneksel aile yapısı ve mahremiyet kaygıları nedeniyle daha fazla engelle karşılaşmaktadır. Bu durum, spor yapma davranışının bireysel tercihten çok, toplumsal ve çevresel koşullarla şekillendiğini göstermektedir.

Anahtar Kelimeler: Kadın, spor, rekreasyon, engeller, bariyer

EXAMİNİNG BARRİERS TO WOMEN'S SPORTS PARTİCİPATİON

ABSTRACT

This study aims to examine the barriers to women's participation in sports from a social, cultural and psychological perspective. In this context, the study was conducted using a literature review method, and the factors that prevent women's participation in sports were determined and solution suggestions were presented to overcome these barriers. The findings reveal that the factors that prevent women's participation in sports are multidimensional and vary according to the social structure. Factors such as gender norms, economic inadequacies, time constraints, lack of social support and cultural values limit women's participation in physical activities. Women from ethnic minorities in particular face more obstacles due to traditional family structures and privacy concerns. This situation shows that sports behavior is shaped by social and environmental conditions rather than individual preferences.

Keywords: Women, sports, recreation, obstacles, barrier

DOI: https://doi.org/10.30546/19023.978-9952-8573-9-9.2025.9012.
ISBN: 978-9952-8573-8-2

1.GİRİŞ

Spor, sadece fiziksel sağlığı korumanın bir yolu değil, aynı zamanda ruhsal ve sosyal iyilik hali için de büyük bir fırsattır. Ancak, dünyanın pek çok yerinde kadınlar, erkeklere göre spora daha az katılıyor (Güler,2022). Peki, bunun sebepleri neler? Sadece kişisel tercihler mi, yoksa daha derinlerde yatan toplumsal, ekonomik ve kültürel engeller mi var? (Pfister, 2008).

Kadınların spor yapma alışkanlıklarına dair araştırmalar, fiziksel aktivitenin hem bedensel hem de zihinsel sağlığı desteklediğini gösteriyor (Manaf, 2013). Ama dünyanın farklı köşelerinde kadınların karşı karşıya kaldığı engeller birbirinden farklı. Örneğin, Batı ülkelerinde zaman bulamamak ve motivasyon eksikliği öne çıkarken, gelişmekte olan ülkelerde toplumsal baskılar, ekonomik sıkıntılar ve spor tesislerinin yetersizliği kadınların yolunu kapatıyor (Ehsani, 2005).

Bu çalışmada, literatür taraması yapılarak kadınların spor yapmasını engelleyen faktörler analiz edilecek ve bu faktörlerin üstesinden gelmek için öneriler sunulacaktır.

Kadınların Spor Yapma Bariyerleri

Kadınların spor yapma bariyerleri, toplumsal normlar, ekonomik koşullar, psikolojik engeller ve zaman yönetimi gibi faktörlerden oluşan karmaşık bir sorundur. Geleneksel cinsiyet rolleri, kadınların fiziksel aktiviteye katılımını sınırlandırırken, sporun erkek egemen bir alan olarak görülmesi de bu durumu pekiştirir. Ekonomik yetersizlikler, spor tesislerine erişimi zorlaştırırken, ev işleri ve çocuk bakımı gibi sorumluluklar kadınların spora zaman ayırmasını engeller. Ayrıca, özgüven eksikliği ve toplumsal baskılar, kadınların sporu bir yaşam biçimi haline getirmesini zorlaştırır. Bu faktörler bir araya geldiğinde, kadınların fiziksel aktiviteye katılımı giderek azalır ve sağlıklı bir yaşam sürdürmeleri için gerekli olan hareketlilikten mahrum kalmalarına yol açar.

Toplumsal ve Kültürel Engeller

Kadınların spordan uzak kalmasının en önemli nedenlerinden biri, toplumsal cinsiyet rollerine dayalı algılardır. Kadınların fiziksel aktiviteye katılımı, birçok toplumda geleneksel cinsiyet normları ile sınırlandırılmıştır. Örneğin, Kuzgun ve Sevim (2004) kadınların tarih boyunca ev işleri ve çocuk bakımı gibi rollerle özdeşleştirildiğini, bu nedenle spora ayıracak zamanlarının sınırlı olduğunu belirtmektedir.

Spor, genellikle erkek egemen bir alan olarak görülmüş, kadınların spor yapması çeşitli kültürel engellerle karşılanmıştır (Kehn&Ruthig, 2013). Müslüman toplumlarda yapılan araştırmalar, bedenin örtülmesi, cinsiyet ayrımına dayalı spor alanlarının eksikliği ve sporun “erkeksi” bir faaliyet olarak algılanmasının kadınları fiziksel aktiviteden uzaklaştırdığını göstermektedir (Pfister, 2008; Sfeir, 1985). Ayrıca, Pohl ve arkadaşları (2000), geleneksel ev içi roller ve toplumsal baskıların kadınların spor yapmasını büyük ölçüde kısıtladığını ortaya koymuştur.

DOI: https://doi.org/10.30546/19023.978-9952-8573-9-9.2025.9012.
ISBN: 978-9952-8573-8-2

Psikolojik ve Motivasyonel Engeller

Kadınların spor yapmama nedenleri arasında psikolojik faktörler de önemli bir yer tutmaktadır. Kadınlar, özgüven eksikliği ve başarısızlık korkusu gibi nedenlerle fiziksel aktiviteye daha az yönelmektedirler (Wearing, 1998). Toplumun kadınlara yönelik beklentileri, onların spor yapma konusunda kendilerini yetersiz hissetmelerine yol açabilmektedir (Mutlu, 2008).

Araştırmalara göre, içsel motivasyon eksikliği, kadınların serbest zamanlarında fiziksel aktivite yerine pasif etkinliklere yönelmesine neden olmaktadır (Joseph et al., 2015). Emir ve arkadaşlarının (2022) yaptığı çalışma, kadınların spor yapmalarını engelleyen en büyük faktörün yapısal engeller olduğunu ve bunu psikolojik faktörlerin takip ettiğini göstermiştir.

Ekonomik ve Yapısal Engeller

Ekonomik kısıtlamalar, kadınların spor yapmasını engelleyen en yaygın nedenlerden biridir. Balcı (2003), spor salonlarına üyelik ücretlerinin yüksek olması, kadınların spor kıyafetleri ve ekipmanlarına erişiminin kısıtlı olması gibi ekonomik faktörlerin kadınları fiziksel aktiviteden uzaklaştırdığını belirtmektedir.

Ek olarak, zaman yönetimi de kadınların spor yapmasını zorlaştırmaktadır. Çocuk bakım sorumlulukları, ev işleri ve iş yaşamı, kadınların spor yapabilecekleri zamanı kısıtlamaktadır (Pohl, Borne&Patterson, 2000). Kolombiya'da yapılan bir araştırmada, çocuk ve ev işleriyle ilgilenen kadınların serbest zaman etkinliklerine diğer kadınlara göre %40 daha az katıldığı ortaya konmuştur (Gómez et al., 2004).

Sağlık ve Fiziksel Engeller

Kadınların spor yapmasını engelleyen diğer bir faktör, fiziksel engeller ve sağlık sorunlarıdır. Hamilelik ve doğum sonrası süreç, kadınların fiziksel aktiviteye katılımını azaltan önemli faktörler arasındadır (Aytan, 2013). Ayrıca, kronik hastalıklar, yetersiz fiziksel kondisyon ve spor yaparken sakatlanma korkusu, kadınların spor yapma alışkanlıklarını olumsuz yönde etkilemektedir (Joseph et al., 2015).

Manaf (2013) tarafından yapılan bir araştırmada, orta yaş ve yaşlı kadınların fiziksel aktiviteye katılımını engelleyen en önemli faktörlerden birinin, egzersiz yapacak bir partnerin olmaması olduğu belirlenmiştir. Çalışma ayrıca, kadınların fiziksel aktivite yerine evde vakit geçirmeyi tercih ettiğini ve spora katılım oranlarının yaş ilerledikçe düştüğünü göstermektedir.

2.LİTERATÜRDEKİ ÇALIŞMALAR

Kadınların spor yapmasını engelleyen faktörler üzerine yapılan araştırmalar, bu sorunun küresel ölçekte farklı dinamiklere sahip olduğunu göstermektedir. Yapılan çalışmalar, toplumsal cinsiyet normları, ekonomik yetersizlikler, zaman yönetimi sorunları, fiziksel ve psikolojik engeller gibi birçok

faktörün kadınların fiziksel aktiviteye katılımını sınırladığını ortaya koymaktadır (Kuzgun & Sevim, 2004; Pfister, 2008). Ancak, bu engellerin etkisi toplumdan topluma değişiklik göstermektedir.

Dagkas ve Benn 2006 yılında yaptıkları çalışmada, özellikle etnik azınlık gruplarındaki genç kadınların spor aktivitelerine katılımını etkileyen kültürel ve dini normlara odaklanmıştır. Araştırmada, geleneksel aile yapısının, kadın bedeninin kamusal alanda sergilenmesine yönelik hassasiyetin ve uygun spor tesislerinin eksikliğinin, katılımı önemli ölçüde sınırladığı bulunmuştur (Dagkas ve Benn 2006).

Chalabaev ve arkadaşlarının 2013 yılında yaptıkları çalışmada, toplumsal cinsiyet kalıplarının kadınların spora yönelik öz yeterlik inançları ve motivasyonları üzerinde olumsuz etkileri olduğunu ortaya koymuştur. Sporun erkek egemen bir alan olarak algılanması, kadınların özgüvenini zedelemekte ve spora katılım oranlarını düşürmektedir (Chalabaev ve ark. 2013).

Allender ve arkadaşlarının 2006 yılında yaptıkları çalışmada, kadınların fiziksel aktiviteye katılımı önündeki engelleri inceleyen bu literatür taraması, özellikle zaman yetersizliği (ev işleri ve çocuk bakımı gibi sorumluluklar nedeniyle), sosyal destek eksikliği ve finansal zorlukların kadınları spordan uzaklaştırdığını göstermiştir.

Gelişmiş Ülkelerde Kadınların Spor Yapma Bariyerleri:

Gelişmiş ülkelerde kadınların spora katılımı daha yüksek olsa da, bu ülkelerde de bazı engeller bulunmaktadır. Şahin ve Ekici (2013) tarafından yapılan araştırmada, kadınların fiziksel aktiviteye katılmama nedenleri arasında zaman yetersizliği, iş ve aile sorumlulukları, tesislere ulaşım güçlüğü ve maddi yetersizlikler ön plana çıkmaktadır. Çalışmada, orta yaş üzerindeki kadınların fiziksel güçlerinin azalması, motivasyon eksikliği ve sosyal destek yetersizliği gibi nedenlerle spor yapmaya daha az eğilimli oldukları bulunmuştur. Özellikle çalışan kadınlar, spor yapmayı düşük öncelikli bir aktivite olarak görmekte ve iş-yaşam dengesi içinde fiziksel aktiviteye zaman ayırmakta zorlanmaktadır (Massanori, 2007).

Bunun yanı sıra, yaşlı bireylerde egzersiz yapmamanın başlıca nedenleri arasında zaman eksikliği, motivasyon düşüklüğü ve sporun fiziksel faydalarına dair bilgi eksikliği yer almaktadır. Schutzer ve Graves (2004), 50-75 yaşları arasındaki kadınların spor yapmama nedenlerini araştırdıkları çalışmada, bu yaş grubundaki bireylerin egzersizi yaşamlarının en düşük önceliği olarak değerlendirdiğini ve genellikle torun bakımı gibi aile içi sorumluluklara odaklandığını belirtmişlerdir.

Gelişmekte Olan Ülkelerde Kadınların Spor Yapma Bariyerleri:

Gelişmekte olan ülkelerde kadınların spor yapmasını etkileyen faktörler daha çok toplumsal baskılar, ekonomik yetersizlikler ve spor alanlarına erişim zorlukları ile ilişkilidir. Örneğin, Ehsani (2005) İran'daki kadınların spor aktivitelerine katılım düzeylerini incelemiş ve kadınların %60'ının fiziksel aktiviteye katılmadığını tespit etmiştir. Çalışmada, en önemli bariyerler arasında sosyal yapı,

DOI: https://doi.org/10.30546/19023.978-9952-8573-9-9.2025.9012.
ISBN: 978-9952-8573-8-2

kadınların spora yönelik bilinç düzeylerinin düşük olması ve spor tesislerine erişim eksikliği yer almaktadır.

Kadınların spor yapmasını kısıtlayan bir diğer önemli faktör de dini ve kültürel değerlerdir. Pfister (2008), Müslüman kadınların spor yapma oranlarının düşük olmasının nedenlerini incelemiş ve bu durumun en önemli sebeplerinden birinin mahremiyet kaygısı olduğunu belirlemiştir. Müslüman kadınlar için spor yaparken giyilen kıyafetler, karma spor ortamları ve toplumun bu konudaki algıları, kadınların fiziksel aktiviteye katılımını önemli ölçüde sınırlamaktadır (Sfeir, 1985).

Ekonomik Faktörlerin Kadınların Spor Katılımına Etkisi:

Ekonomik durum, kadınların spor yapma alışkanlıkları üzerinde doğrudan etkili olan bir diğer önemli faktördür. Balcı (2003) tarafından yapılan çalışmada, üniversite öğrencisi kadınların boş zaman etkinliklerine katılımını etkileyen faktörler incelenmiş ve ekonomik durumun spor yapma alışkanlıkları üzerinde belirleyici bir unsur olduğu tespit edilmiştir. Ekonomik sıkıntılar, kadınların spor salonlarına üyeliklerini sürdürmesini zorlaştırmakta, spor kıyafetleri ve ekipmanlarına erişimlerini kısıtlamakta ve düzenli olarak spor yapmalarını engellemektedir (Godin et al., 2010).

Gómez ve arkadaşları (2004) tarafından Kolombiya'da yapılan bir çalışmada, çocuk ve ev ile ilgili sorumlulukları olan kadınların diğer kadınlara kıyasla boş zaman aktivitelerine %40 daha az katıldığı belirlenmiştir. Bu durum, kadınların aile içi sorumlulukları nedeniyle fiziksel aktiviteye ayıracak zamanlarının sınırlı olduğunu göstermektedir.

Psikolojik Engeller ve Spor Yapmama Nedenleri:

Psikolojik faktörler de kadınların spor yapmasını sınırlayan önemli etmenler arasındadır. Wearing (1998), kadınların fiziksel aktiviteye katılım oranlarının düşük olmasının nedenleri arasında özgüven eksikliği, spor yapmanın gerekliliğine dair farkındalık eksikliği ve başarısızlık korkusunun bulunduğunu belirtmiştir. Joseph ve arkadaşları (2015) tarafından yapılan bir çalışmada, kadınların spor yapmama nedenleri arasında en önemli üç faktörün yetersiz zaman, yetersiz beceri ve aile/arkadaş desteğinin eksikliği olduğu belirlenmiştir.

Motivasyon eksikliği, kadınların spora katılımını doğrudan etkileyen bir diğer unsurdur. Emir ve arkadaşlarının (2022) yaptığı çalışmada, kadınların serbest zaman etkinliklerine katılımının önündeki en büyük engelin sosyoekonomik faktörler olduğu, ancak psikolojik engellerin de oldukça önemli bir rol oynadığı belirlenmiştir. Araştırmaya göre, kadınların spor yapma alışkanlıklarını sürdürebilmeleri için güçlü bir içsel motivasyon mekanizmasına ihtiyaç duydukları ortaya konmuştur.

Kadınlara Yönelik Çözüm Önerileri ve Politika Önerileri:

Kadınların spor yapmasını teşvik etmek için çeşitli stratejiler geliştirilebilir. Çalışmalar, kadınlara yönelik spor programlarının artırılmasının, spor tesislerine erişimin kolaylaştırılmasının ve ekonomik

destek mekanizmalarının oluşturulmasının kadınların fiziksel aktiviteye katılımını artırabileceğini göstermektedir (Godin et al., 2010).

Ayrıca, kadın sporcuların medya aracılığıyla daha görünür hale getirilmesi, genç kızların spora yönlendirilmesine katkı sağlayabilir (Massengale&Lough, 2010). Bu bağlamda, kadın sporculara daha fazla fırsat verilmesi ve cinsiyet eşitliğini teşvik eden politikaların uygulanması, kadınların spor yapma alışkanlıklarını güçlendirebilir. Sonuç olarak, kadınların spor yapmamasının nedenleri çok boyutlu olup, bireysel, toplumsal ve yapısal düzeyde ele alınmalıdır. Kadınların spora katılımını teşvik eden projelerin yaygınlaştırılması, toplumsal farkındalığın artırılması ve kadın dostu spor alanlarının oluşturulması, bu sorunun çözümüne katkı sağlayabilir. Yapılan çalışmalar, kadınların fiziksel aktiviteye katılım oranlarını artırmaya yönelik bütüncül politikaların geliştirilmesi gerektiğini açıkça ortaya koymaktadır**.**

3. YÖNTEM

Çalışmamız kadınların spor yapma bariyerlerini toplumsal, kültürel ve psikolojik açıdan incelemeyi amaçlamaktadır. Araştırmada literatür tarama yöntemi kullanılmıştır (Torraco, 2016). İlk olarak spor yapma bariyeri, kadın, engel kavramları belirlenmiştir. Belirlenen bu kavramlarla ilgili gerekli literatür taraması yapılmıştır ve bu konular hakkında çeşitli örnekler verilmiştir. Araştırma verilerinin birincil kaynağı olarak çeşitli dokümanların toplanması, gözden geçirilmesi, sorgulanması ve analizi olarak tanımlanabilen doküman analizi yöntemi kullanılmıştır Ulaşılan kaynaklar incelenerek çalışma tamamlanmıştır.

4. SONUÇ VE ÖNERİLER

Yapılan araştırmalar, kadınların spor yapmasını engelleyen faktörlerin çok boyutlu ve toplumlara özgü dinamiklerle şekillendiğini ortaya koymaktadır. Toplumsal cinsiyet normları, kültürel ve dini değerler, ekonomik yetersizlikler, zaman kısıtlılığı, sosyal destek eksikliği ve fiziksel çevre koşulları gibi çeşitli etmenler, kadınların fiziksel aktivitelere katılımını sınırlamaktadır. Özellikle etnik azınlıklara mensup kadınlar, geleneksel aile yapısı ve kamusal alanda bedenin görünürlüğüne dair hassasiyetler nedeniyle daha fazla engelle karşılaşmaktadır. Ayrıca, sporun erkek egemen bir alan olarak algılanması, kadınların özgüvenini ve motivasyonunu azaltmakta; çocuk bakımı ve ev işleri gibi sorumluluklar ise zaman yönetimini zorlaştırarak spora katılımı daha da güçleştirmektedir. Bu bulgular, kadınların spor yapma davranışlarının yalnızca bireysel tercihlere değil, toplumsal yapıya ve çevresel koşullara da bağlı olduğunu göstermektedir.

- Toplumsal cinsiyet eşitliği temelli farkındalık kampanyaları düzenlenmeli; sporun sadece erkeklere özgü bir alan olmadığı vurgulanarak, kadınların spor yapma hakkı medya, eğitim ve yerel yönetimler aracılığıyla desteklenmelidir.

DOI: https://doi.org/10.30546/19023.978-9952-8573-9-9.2025.9012.
ISBN: 978-9952-8573-8-2

- Kadınlara özel güvenli ve erişilebilir spor alanları oluşturulmalı; özellikle etnik azınlık grupları ve muhafazakâr topluluklar dikkate alınarak, mahremiyetin gözetildiği spor tesisleri yaygınlaştırılabilir.

- Çocuk bakım hizmetleri sunan spor merkezleri yaygınlaştırılmalı; annelerin spor yapabilmesi için spor tesislerinde ücretsiz veya uygun fiyatlı kreş imkânları sağlanabilir.

- Kadınlara yönelik spor programlarına ekonomik teşvikler verilmeli; ücretsiz spor kursları, ulaşım desteği ve ekipman yardımları gibi uygulamalarla ekonomik engeller azaltılabilir.

- Kadın antrenör ve rol modeller artırılmalı; kadınların sporda kendilerini temsil edilmiş hissetmeleri için kadın antrenörlerin ve başarılı sporcu figürlerinin sayısı artırılmalı, bu kişiler kamusal alanda görünür hale getirilmelidir.

Bu çalışma, kadınların spor yapma alışkanlıklarını engelleyen faktörleri ortaya koyarak, bu engellerin aşılmasına yönelik çözüm önerileri sunmaktadır. Ayrıca bu konuyla ilgili gelecekte yapılacak araştırmalar, daha kapsamlı saha çalışmalarıyla kadınların spora katılımını artırmaya yönelik yeni stratejiler geliştirebilir.

5. KAYNAKLAR

Allender, S., Cowburn, G., ve Foster, C. 2006. Understanding participation in sport and physical activity among children and adults: A review of qualitative studies. *Health Education Research, 21*(6), 826–835.

Aytan KG. 2013. Kadınların spora olan ilgilerinin İncelenmesi. Kastamonu Üniversitesi Kastamonu Eğitim Dergisi.

Balcı V. 2003. Ankara'daki Üniversite Öğrencilerinin Boş Zaman Etkinliklerine Katılımlarının Araştırılması. Milli Eğitim, Kültür ve Sanat Dergisi.

Chalabaev, A., Sarrazin, P., Fontayne, P., Boiché, J., & Clément-Guillotin, C. 2013. The influence of sex stereotypes and gender roles on participation and performance in sport and exercise: Review and future directions. *Psychology of Sport and Exercise, 14*(2), 136–144.

Dagkas, S., ve Benn, T. 2006. Young Muslim women's experiences of Islam and physical education in Greece and Britain: A comparative study. *Sport, Education and Society, 11*(1), 21–38.

Ehsani M. 2005. "Thelevel of women'ssportsparticipation in Iran andthefactorshinderingsportsactivities," International Journal of Humanities.

Emir, Esra, et al. 2022. "Türk kadınlarının serbest zaman aktivitelerine katılımı: engeller ve kolaylaştırıcılar." *Turkiye Klinikleri Journal of Sports Sciences* 14.1

Godin G, Sheeran P, Conner M, Belanger-Gravel A, Gallani MCBJ, Nolin B. 2010. Socialstructure, socialcognition, andphysicalactivity: A test of fourmodels. British Journal of HealthPsychology.

Gómez, L.F.,Mateus, J.C. &Cabrera, G. 2004. Leisure-time physicalactivityamongwomen in a neighbourhood in bogotá, colombia: prevalenceandsocio- demographiccorrelates. Cadernos De SaúdePública.

Güler, B. 2022. "Kadınların fiziksel aktiviteleri önündeki engeller: Sistematik derleme çalışması." *Spor Eğitim Dergisi* 6.1

Joseph, R. P.,Ainsworth, B. E., Keller, C., &Dodgson, J. E. 2015. BarrierstophysicalactivityamongAfricanAmericanwomen: an integrativereview of theliterature. Women&Health.

Kehn, Andre, ve Joelle C. Ruthig. 2013. "Perceptions of GenderDiscriminationacrossSixDecades: TheModeratingRoles of Genderand Age". SexRoles.

Kuzgun Y, Sevim S. A. 2004. Kadınların Çalışmasına Karşı Tutum ve Dini Yönelim Arasındaki İlişki. Ankara Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi.

Manaf, Haidzir.m 2013. "Barrierstoparticipation in physicalactivityandexerciseamongmiddle-agedandelderlyindividuals." *SingaporeMed J* 54.10.

Massanori O, 2007. "Effect of thephysicalactivity in leisure time andcommutingtowork on mentalhealth," Journal of Occupational Health.

Massengale, Dana, ve Nancy Lough. 2010. "WomenLeaders in Sport". Journal of PhysicalEducation, Recreation&Dance.

Mutlu, İ. 2008. Egzersiz Yapan Kişilerin Boş Zamanlarına Yönelik Tutumları Üzerine Bir Araştırma (Kayseri ili örneği). Yüksek Lisans Tezi, Niğde Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Beden Eğitimi ve Spor Anabilim Dalı, Niğde.

PFISTER, G. 2008. "Eşitlik ve Sosyal Misyonlar: Müslüman Kadınlar ve Spor Ve Fiziksel Aktivitelere Katılım Fırsatları." *Hacettepe Üniversitesi Spor Bilimleri Dergisi* 19.4

Pham KL, Harrison G.G, Kagawa-Singer M. 2007. Perceptions of dietandphysicalactivityamong California Hmongadultsandyouths. PrevChronicDis.

Pohl S.L, Borne W.T, Patterson M.E. Women, 2000. Wildernessand EveryDay Life: A Documentation of The Connection BetweenWildernessRecreationandWomen'sEverydayLives. Journal of LeisureResearch.

Schutzer K.A, Graves B.S. 2004. Barriersandmotivationstoexercisein olderadults. PrevMed.

Sfeir L. 1985. TheStatus of MuslimWomen in Sport: ConflictbetweenCulturalTraditionandModernization. International ReviewfortheSociology of Sport.

Şahin, M, ve Ekici. H., 2013. "Demografik Özelliklere Göre Gaziantep'de Yaşayan Insanlarin Fiziksel Aktivitede Bulunmama Nedenlerine Yönelik Bir Uygulama." *Manas Sosyal Araştırmalar Dergisi* 2.4.

Torraco, R. J. 2016. Writing integrative literature reviews: Using the past and present to explore the future.

Wearing B. 1998. Leisureand Feminist Theory. London.

DOI: https://doi.org/10.30546/19023.978-9952-8573-9-9.2025.9012.
ISBN: 978-9952-8573-8-2

ANTRENÖRLERİN LİDERLİK DAVRANIŞLARININ YÜZME SPORCULARININ TÜKENMİŞLİĞİNE ETKİSİ

Doç. Dr. Çetin TAN[1]*, Prof. Dr. Mehmet Fatih KARAHÜSEYİNOĞLU[2] ,Eda EĞE[3]

[*1] Fırat Üniversitesi Spor Bilimleri Fakültesi, Elazığ, Türkiye ORCİD:0000-0003-1413-4563
[2] Fırat Üniversitesi Spor Bilimleri Fakültesi, Elazığ, Türkiye ORCİD:0000-0001-9554-9263
[3] Fırat Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Elazığ, Türkiye ORCİD:0009-0005-0893-2528

ÖZET

Bu çalışma, antrenörlerin liderlik davranışlarının yüzme sporcularının tükenmişliğine etkisini incelemeyi amaçlamaktadır. Bu kapsamda, çalışma literatür taraması yöntemiyle gerçekleştirilmiştir. Sonuç olarak, yüzme sporcularının tükenmişlik düzeyleri, antrenörlerin liderlik tarzlarından önemli ölçüde etkilenmektedir. Kontrolcü liderlik, dışsal motivasyonu artırarak tükenmişliği artırırken, demokratik ve otonomi destekleyici liderlik yaklaşımları, sporcu-antrenör iletişimini güçlendirip tükenmişliği azaltmaktadır. Ayrıca, antrenörlerin kendi tükenmişlik düzeyleri, sporcuların performansını dolaylı olarak etkilemektedir. Bu bulgular, antrenörlerin liderlik tarzı ve psikolojik dayanıklılıklarının, sporcuların sağlığı ve başarısı için önemli olduğunu göstermektedir.

Anahtar Kelimeler: Antrenör, Liderlik Davranışları, Yüzme, Tükenmişlik

THE EFFECT OF COACHES' LEADERSHIP BEHAVIORS ON THE BURNOUT OF SWIMMING ATHLETES

ABSTRACT

This study aims to examine the effect of coaches' leadership behaviors on burnout in swimming athletes. In this context, the study was conducted using the literature review method. As a result, the burnout levels of swimming athletes are significantly affected by the leadership styles of coaches. While controlling leadership increases burnout by increasing extrinsic motivation, democratic and autonomy-supportive leadership approaches strengthen athlete-coach communication and reduce burnout. In addition, coaches' own burnout levels indirectly affect the performance of athletes. These findings show that coaches' leadership style and psychological resilience are important for the health and success of athletes.

Keywords: Coach, Leadership Behaviors, Swimming, Burnout

DOI: https://doi.org/10.30546/19023.978-9952-8573-9-9.2025.9012.
ISBN: 978-9952-8573-8-2

1.GİRİŞ

Liderlik, tarih boyunca ilgi uyandıran bir kavram olup, başkalarının faaliyetlerine rehberlik etme, düzen sağlama, yönlendirme, performans değerlendirme, motivasyon, görev dağılımı ve izleme, sorunlara çözüm üretme ve uygun kaynakları kullanarak örgütsel rehberlik yapma sürecini ifade eder (Bernardin ve Russell, 1998: 153).

Antrenörlük Kavramı

"Antrenörlük "kelimesi kelime olarak studa gelmektedir. Bu kelime 14. yy'da Macaristan'ın savaş ve tarım bölgelerinde olan araçlar için kullanılmıştır. Sturdy kelime anlamı dirençli, azimli, çalışkan anlamına gelmektedir. Ve bu kelime antrenör de olması gereken özelliklerdir. Antrenör, sporla uğraşan insanlara sporla ilgili destek sağlayarak onlara başarılı sonuçlar alması için yardımcı olan yol gösteren kişilere denir. Antrenörler, oldukları eğitimler neticesinde üstdüzey antrenman programları hazırlama becerilerine sahip, ruh ve beden sağlığının gelişmesine yönelik tecrübeleri olan, sporcuları bilimsel öğretileri üzerinden çeşitli branşları hazırlayabilen, sosyo psikolojik girişimleri yüksek kişilerdir (Keten ,1974).

Sporcuların farklı branşlarda kendilerini geliştirebilmesi için antrenörlerinden güç alırlar. O yüzden antrenörler kendilerini sürekli olarak geliştirme çabasına girmesi gerekmektedir. Sorumluluk bilinci gelişmiş. Hatalarından ders çıkarabilen, bilgi birikimleri olan liderlik özelliklerine sahip olmaları gerekmektedir. Antrenör dediğimizde akla ilk gelen planlayan ve planları ve becerileri bir araya getiren sporcuları bir takım becerileri kazanmasını sağlayan kişilerdir. Bu süreç içerisinde sporcuların eksik olduğu konularda antrenörler tarafından eksiklerin giderilmesi sağlanmalıdır. Bir antrenörü mevcut kişilik özellikleri çalıştırmakta oldukları Sporcular ve takımları üzerinde fazlası ile etkili olmaktadır.

Doğrultuda antrenörlerinin sahip olması gereken bir takım özellikler bulunmaktadır ancak söz konusu özelliklerin mevcut olması durumunda antrenörlere Sporcular tarafından saygı gösterilmektedir. (Sevim ,1999).

Spor Liderliği

Sporcuları veya takımı başarıya götürme amacıyla bir liderin yeteneklerini ve bilgilerini kişisel özelliklerini kullanarak etkili bir şekilde yönlendirmesidir.

Spor Liderliğinin Temel Özellikleri

Vizyon Sahibi Olmak: Lider, sadece mevcut durumu değil, geleceği de görmeli ve sporcuları bu hedeflere yönlendirecek stratejiler geliştirmelidir.

İletişim Becerisi: Etkili bir spor lideri, açık ve net iletişim kurarak, takım üyeleriyle güçlü bir ilişki kurmalı ve bu sayede başarıyı artırmalıdır.

DOI: https://doi.org/10.30546/19023.978-9952-8573-9-9.2025.9012.
ISBN: 978-9952-8573-8-2

Empati ve İnsan İlişkileri: Bir lider, takım üyelerinin duygusal ve psikolojik durumlarını anlamalı, onlara destek olmalı ve gerekirse motive edici konuşmalar yapmalıdır.

Karar Verme Yeteneği: Spor lideri, anlık durumlara hızlıca uyarlanmış olabilmeli ve takımın başarısı için doğru kararlar almalıdır.

Spor Liderliği Tarzları

Otoriter Liderlik: Bu tarzda lider, çok belirgin ve güçlü bir otorite kullanarak takımı yönetir. Yüksek disiplin gerektiren spor dallarında etkili olabilir, ancak motivasyon konusunda bazı zorluklar yaratabilir.

Demokratik Liderlik: Karar alma sürecine takım üyelerinin de katılmasına olanak tanır. Takımın düşüncelerini önemseyerek daha uyumlu bir ortam oluşturabilir.

Koçluk (Mentorluk) Liderliği: Lider, sporcularına rehberlik yapar, onlara gelişim fırsatları sunar ve onların kişisel hedeflerine ulaşmalarını destekler.

Vizyoner Liderlik: Geleceğe yönelik gayeler belirleyip, bu amaçlara ulaşmak için gerekli stratejileri takıma sunar. Yüksek bir sağgörüye sahip liderler, sporcunun ve takımın potansiyelini en iyi şekilde ortaya çıkarabilir. Spor liderliği, sadece fiziksel kabiliyet değil, duygusal zeka ve insan yönetimi ustalıklarının birleşimidir. İyi bir lider, sporcularını başarıya taşırken, aynı zamanda onların kendini geliştirme, ilerleme de katkı sağlar.

Antrenörlerin Liderlik Davranışı:

Antrenörlerin liderlik tarzları, sporcuların duygusal ve fiziksel durumları üzerinde doğrudan etkiye sahiptir. Bu liderlik tarzları, genellikle aşağıdaki kategorilerde sınıflandırılabilir:

Otokratik Liderlik: Antrenör, tüm kararları tek başına alır ve sporcuların görüşlerini dikkate almaz.

Demokratik Liderlik: Antrenör, sporcuların görüşlerini alır ve kararlar ortaklaşa alınır.

Transformasyonel Liderlik: Antrenör, sporcularını motive eder, onların potansiyelini keşfetmelerine yardımcı olur ve onları yüksek hedeflere yönlendirir.

Transaksiyonel Liderlik: Antrenör, ödül ve ceza sistemi ile sporcularını yönlendirir.

Tükenmişlik

Sporcularda tükenmişlik, genellikle fiziksel ve zihinsel yorgunluk, motivasyon kaybı ve ruhsal sıkıntılarla kendini gösterir. Bu durum, sporcuların performanslarını olumsuz etkileyebilir ve hatta kariyerlerinin sona ermesine neden olabilir. Tükenmişliğin temel belirtileri şunlar olabilir:

Duygusal tükenmişlik: Sporcuların kendilerini duygusal olarak tükenmiş ve enerjisiz hissetmeleri. Düşük kişisel başarı: Sporcuların, kendi yeteneklerine dair olumsuz düşünceler geliştirmeleri.

Duyarsızlaşma: Sporcuların çevrelerine karşı duygusal olarak mesafelenmeleri, içsel

motivasyon kaybı yaşamaları.

Tükenmişlik Belirtileri

Yüzme sporcularında tükenmişlik belirtileri, şunları içerebilir:

Fiziksel Yorgunluk: Sürekli halsizlik ve enerjisizlik.

Zihinsel Durgunluk: Motivasyon eksikliği, antrenmanlara ve yarışmalara karşı ilgisizlik.

Duygusal Huzursuzluk: Sinirlilik, depresyon belirtileri veya umutsuzluk.

Performans Düşüşü: Antrenmanlarda ve yarışlarda eski verimliliğin kaybolması.

Yaralanmaların Artması: Fiziksel zorluklar nedeniyle sakatlanmaların sıklaşması.

Antrenörlerin Yüzme Branşında Etkileri

Yüzme branşında antrenörlerin etkisi son derece büyüktür. Bir yüzme antrenörü, sadece teknik bilgilerini aktarmakla kalmaz, aynı zamanda sporcuların fiziksel, zihinsel ve duygusal gelişimlerinde önemli bir rol oynar Antrenörlerin etkileri birkaç temel alanda özetlenebilir;

Teknik Eğitim ve Beceriler Fiziksel gelişim ve Kondisyon Zihinsel ve Psikolojik Destek Beslenme ve İyileşme Yüzme antrenörlerinin etkisi, sporcuların yalnızca fiziksel performansları üzerinde değil, aynı zamanda psikolojik ve teknik gelişimleri üzerinde de büyük bir etkiye sahiptir. Antrenörlerin bilgi, deneyim ve doğru yaklaşımı, sporcuların kariyerlerinde önemli bir dönüm noktası olabilir ve onların potansiyellerini en üst düzeye çıkarmalarına yardımcı olabilir.

Liderlik Davranış Tarzları

Liderlik davranış tarzları, liderin grup üyeleriyle ilişkilerinde sergilediği tutumları ifade eder ve çalışanların örgüt hedeflerine yönelmesi büyük ölçüde liderin davranışlarına bağlıdır (Taş ve Önder, 2010: 18). Edebiyatta en çok bilinen geleneksel liderlik tarzları otokratik, demokratik-katılımcı ve serbestiyetçi liderliktir (Tengilimoğlu, 2005: 26). Otokratik lider, kararları tek başına alarak grup üyelerini yönlendirir ve yüksek standartlar belirleyerek görevleri netleştirir (Tağraf ve Çalman, 2009: 137-138). Demokratik lider ise izleyicileriyle güvene dayalı bir ilişki kurar, onları karar alma süreçlerine dahil ederek katılımlarını teşvik eder (Şafaklı, 2005: 134-135). Serbestiyetçi liderlikte ise lider, çalışanların işlerine karışmaz, sorumluluktan kaçar ve karar alma süreçlerini geciktirir (Baloğlu ve diğ., 2009: 461; Schwarzkopf, 2004: 64). Katılımcı liderlikte ise lider, çalışanlarla karar verme yetkisini paylaşarak onların motivasyon, bağlılık ve memnuniyet düzeylerini artırmayı amaçlar (Somech, 2003: 1003).

Yüzme Sporu

Yüzme sporu, bireysel gelişimi destekleyen ve fiziksel sağlığı güçlendiren çok yönlü bir spor dalıdır. Kas gücünü artırması, dayanıklılığı geliştirmesi ve nefes kontrolünü iyileştirmesi sayesinde hem

DOI: https://doi.org/10.30546/19023.978-9952-8573-9-9.2025.9012.
ISBN: 978-9952-8573-8-2

amatör hem de profesyonel düzeyde yaygın olarak tercih edilmektedir. Yılmaz'a (2021) göre düzenli yüzme yapan bireylerde stres seviyesinin azaldığı ve kalp-damar hastalıkları riskinin düştüğü gözlemlenmiştir. Ayrıca yüzme, özellikle çocuklarda özgüven oluşumuna katkı sağlar ve sosyal gelişimlerini destekler (Yılmaz, 2021).

Tarihsel açıdan da yüzme, eski uygarlıklardan bu yana önemli bir spor olarak kabul edilmiştir. Demirtaş (2020), yüzme yarışlarının Antik Yunan dönemine kadar uzandığını ve modern olimpiyatlarda en çok ilgi gören branşlardan biri olduğunu belirtmektedir. Modern antrenman tekniklerinin gelişmesiyle birlikte yüzme performansı da gözle görülür biçimde artmıştır. Kaya'ya (2022) göre yüzme, tüm vücut kaslarını eş zamanlı olarak çalıştıran nadir spor dallarından biridir ve bu özelliği sayesinde kondisyon geliştirme açısından oldukça etkilidir.

2.LİTERATÜRDEKİ ÇALIŞMALAR

Yüzme sporcularının tükenmişlik düzeyleri ile antrenörlerin liderlik davranışları arasındaki ilişkiyi inceleyen çalışmalar, antrenörlerin liderlik tarzlarının sporcuların psikolojik durumları üzerinde belirleyici etkiler yarattığını göstermektedir. Bartholomew, Ntoumanis, Ryan, Bosch ve Thøgersen-Ntoumani (2011) tarafından yürütülen bir araştırmada, kontrolcü liderlik tarzına sahip antrenörlerin, sporcuların kontrollü motivasyon düzeylerini artırarak tükenmişlik belirtilerini güçlendirdiği ortaya konmuştur. Bu ilişki, motivasyon aracılığıyla dolaylı bir etki biçiminde şekillenmektedir (Bartholomew et al., 2011).

Buna ek olarak, Pulido, Sánchez-Oliva, Amado, González-Ponce ve Sánchez-Miguel (2019) tarafından yapılan çalışmada, antrenörlerin liderlik tarzları iki temel profile ayrılmıştır. İlk profil; yüksek düzeyde eğitim ve talimat, otoriter davranış, sosyal destek ve olumlu geri bildirim içeren, ancak demokratik davranışı düşük olan liderlik biçimidir. İkinci profil ise demokratik davranışları yüksek olan, diğer liderlik bileşenleri açısından düşük düzeyde kalan bir tarzı temsil etmektedir. Çalışma bulguları, bu iki liderlik biçiminin sporcuların tükenmişlik, duygusal durumları ve başa çıkma stratejileri üzerinde farklı etkiler yarattığını göstermektedir (Pulido et al., 2019).

Ayrıca, antrenörlerin kendi tükenmişlik düzeylerini ele alan bir başka araştırmada, Foster (2021) yüzme antrenörlerinin karşılaştıkları başlıca psikolojik sorunların aşırı iş yükü, koçluk kültürünün baskısı ve zayıf iş-yaşam dengesi gibi etkenlerden kaynaklandığını ortaya koymuştur. Bu faktörlerin, antrenörlerin hem fiziksel hem de ruhsal sağlıkları üzerinde olumsuz etkiler yarattığı, bunun da dolaylı olarak sporcuların performansına yansıdığı belirtilmiştir (Foster, 2021).

Örneğin, Appleton ve ark. (2016) tarafından NCAA Division I yüzücülerinden elde edilen verilerle yapılan araştırmada, kontrolcü antrenör davranışlarının, sporcuların sosyal olarak dayatılmış mükemmeliyetçilik algısını artırarak tükenmişlik riskini yükselttiği tespit edilmiştir. Bu etkiler, sporcuların motivasyon türleri aracılığıyla dolaylı şekilde gerçekleşmektedir (Appleton, Ntoumanis, & Quested, 2016).

Benzer şekilde, Seo ve ark. (2020) Koreli üniversite düzeyinde sporcularla yaptıkları çalışmada, otonomi destekleyici liderliğin antrenör-sporcu iletişimini güçlendirdiğini ve bunun tükenmişlik düzeylerini azalttığını belirtmişlerdir. Öte yandan, kontrolcü liderlik tarzı hem iletişimi zayıflatmış hem de tükenmişliği artırmıştır. Bu sonuçlar, iletişim kalitesinin sporcuların psikolojik durumları üzerindeki rolünü vurgulamaktadır (Seo, Kim, & Cruz, 2020).

Bir diğer dikkat çekici çalışma Pulido ve ark. (2019) tarafından yapılmıştır. Bu çalışmada, antrenör liderlik tarzları iki farklı profile ayrılmış ve bu profillerin sporcuların tükenmişlik düzeyleri, duygusal tepkileri ve başa çıkma stratejileri üzerinde farklı etkiler yarattığı bulunmuştur. Özellikle demokratik liderlik yaklaşımının daha olumlu psikolojik sonuçlar doğurduğu belirtilmiştir (Pulido, Sánchez-Oliva, Amado, González-Ponce, & Sánchez-Miguel, 2019).

3. YÖNTEM

Çalışmamız antrenörlerin liderlik davranışlarının yüzme sporcularının tükenmişliğine etkisini incelemeyi amaçlamaktadır. Araştırmada literatür tarama yöntemi kullanılmıştır (Torraco, 2016). İlk olarak antrenör, liderlik davranışları, yüzme, tükenmişlik kavramları belirlenmiştir. Belirlenen bu kavramlarla ilgili gerekli literatür taraması yapılmıştır ve bu konular hakkında çeşitli örnekler verilmiştir. Araştırma verilerinin birincil kaynağı olarak çeşitli dokümanların toplanması, gözden geçirilmesi, sorgulanması ve analizi olarak tanımlanabilen doküman analizi yöntemi kullanılmıştır Ulaşılan kaynaklar incelenerek çalışma tamamlanmıştır.

4. SONUÇ VE ÖNERİLER

Sonuç olarak, yüzme sporcularının tükenmişlik düzeyleri üzerinde antrenörlerin liderlik tarzlarının belirleyici bir rol oynadığı görülmektedir. Kontrolcü liderlik tarzı, sporcularda motivasyonun dışsal kaynaklara dayanmasına ve sosyal olarak dayatılmış mükemmeliyetçilik algısının artmasına neden olarak tükenmişliği artırmaktadır. Buna karşın, demokratik ve otonomi destekleyici liderlik yaklaşımları, sporcu-antrenör iletişimini güçlendirmekte, sporcuların psikolojik dayanıklılığını artırmakta ve tükenmişlik düzeylerini azaltmaktadır. Ayrıca, antrenörlerin kendi tükenmişlik düzeyleri de sporcular üzerinde dolaylı etkiler yaratmakta, bu da antrenörlerin ruhsal ve fiziksel iyilik hallerinin sporcuların performansı açısından ne denli önemli olduğunu göstermektedir. Tüm bu bulgular, sporcuların psikolojik sağlığının korunması ve sportif başarının sürdürülebilirliği için antrenörlerin benimsedikleri liderlik tarzının ve kendi psikolojik dayanıklılıklarının dikkate alınması gerektiğini ortaya koymaktadır.

Öneriler

- Demokratik ve otonomi destekleyici liderlik yaklaşımları teşvik edilmelidir. Antrenörler, sporcuların karar alma süreçlerine katılımını sağlayarak ve bireysel ihtiyaçlarını dikkate alarak motivasyonlarını içsel kaynaklara yönlendirmelidir.

DOI: https://doi.org/10.30546/19023.978-9952-8573-9-9.2025.9012.
ISBN: 978-9952-8573-8-2

- Antrenörler için liderlik ve iletişim becerilerini geliştirmeye yönelik eğitim programları düzenlenmelidir. Etkili iletişim, empati ve psikolojik destek konularında verilecek eğitimler, sporcu-antrenör ilişkisini güçlendirecektir.

- Antrenörlerin tükenmişlik düzeyleri düzenli olarak izlenmeli ve destek mekanizmaları oluşturulmalıdır. İş yükü, iş-yaşam dengesi ve mesleki stres konularında danışmanlık ve psikolojik destek sağlanarak antrenörlerin iyi oluşu korunmalıdır.

- Sporculara psikolojik dayanıklılık ve başa çıkma stratejileri kazandıracak psikolojik destek hizmetleri sunulmalıdır. Bu sayede sporcular, antrenör davranışlarından bağımsız olarak stresle daha etkili şekilde baş edebilirler.

- Kulüp ve federasyon düzeyinde liderlik tarzlarının değerlendirilmesini içeren izleme sistemleri kurulmalıdır. Antrenörlerin liderlik stilleri periyodik olarak gözden geçirilmeli ve olumlu liderlik davranışları ödüllendirilerek yaygınlaştırılabilir.

5. KAYNAKLAR

Acott, C. A. 1999. Brief History Of Diving And Decompression Illness,

Akbayır, A., 2012. "Sualtı Gezegeni", Sahil Güvenlik Dergisi, Sayı 16, Issn:1307-4253, 50

Akçin, M. 2015. *Profesyonel Dalış Eğitimi Alan Bireylerin Kişilik Özelliklerinin Değerlendirilmesi.* Yayınlanmamış Doktora Tezi. İstanbul Üniversitesi Sualtı Hekimliği Ve Hiperbarik Tıp Anabilim Dalı, İstanbul.

Akkuş, O. 2010. *Rehberlik Araştırma Merkezlerinde Görevli Rehber Öğretmenlerin İş Doyumu Düzeylerinin Değerlendirilmesi.* Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.

Akten, S. 2007. *Rehber Öğretmenlerin Mesleki Tükenmişlik Düzeylerinin İncelenmesi*.Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Edirne.

Altay, H., Akgül, V. 2010. Seyahat Acentaları Çalışanlarının Tükenmişlik Düzeyi: Hatay Örneği. *Mustafa Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi,* 7(14), 87-112.

Andy, L., Lee, R. Y., Tzeng, G. H. 2014. Characteristics of Professional Scuba Dive Guides. *Tourism İn Marine Environments*, 10(1-2), 85-100.

Appleton, P. R., Ntoumanis, N., & Quested, E. 2016. An investigation of the antecedents of perceived coach interpersonal behaviors: The role of the coaching environment and athlete psychological need thwarting. Psychology of Sport and Exercise, 26, 66–73.

Ardıç, K., Polatcı, S. 2009. *Tükenmişlik Sendromu ve Madalyonun Öbür Yüzü: İşle Bütünleşme*. Erciyes Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, (32), 21- 46.

Arslan, A. 2011. ''Sualtı Hukuku''. *IV. Ulusal Sualtı Hekimliği ve Hiperbarik Tıp Kurultayı*, 29-30 Nisan 2011, İstanbul, 50-55.

Aslan, Z., Etyemez, S. 2015. İşgörenlerin Tükenmişlik Düzeylerinin İşten Ayrılma Niyeti Üzerine Etkisi: Hatay'daki Otel İşletmelerinde Bir Araştırma. *İşletme Araştırmaları Dergisi*, 7(3), 482-507.

Aşan, Ö., Erenler, E. 2008. İş Tatmini ve Yaşam Tatmini İlişkisi. *Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 13(2), 204-206.

Aydemir, P. 2013. *İş Görenlerin Ücret Tatmini, İş Tatmini ve Performans Algısı: Bir Uygulama,* Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Bülent Ecevit Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Zonguldak

Aydın, S. 1988. *Türk Scuba Dalgıçlarında Dalışın Eğitme Eşiği Üzerine Etkisi*. Uzmanlık Tezi. İstanbul Üniversitesi Tıbbi Ekoloji Ve Hidro - Klimaoloji Anabilim Dalı Sualtı Hekimliği Dalı, İstanbul.

DOI: https://doi.org/10.30546/19023.978-9952-8573-9-9.2025.9012.
ISBN: 978-9952-8573-8-2

Bartholomew, K. J., Ntoumanis, N., Ryan, R. M., Bosch, J. A., & Thøgersen-Ntoumani, C. 2011. Self-determination theory and diminished functioning: The role of interpersonal control and psychological need thwarting. Personality and Social Psychology Bulletin, 37(11), 1459–1473.

Demirtaş, A. 2020. *Spor tarihine kısa bir bakış*. İstanbul: Spor Yayınları.

Foster, R. 2021. An examination of mental health and burnout in competitive swimming coaches. Swimming World Magazine. Retrieved from https://www.swimmingworldmagazine.com/news/an-examination-of-mental-health-and-burnout-in-competitive-swimming-coaches/

GSB 2018. Gençlik ve Spor Bakanlığı, E-Spor raporu. Ankara: Eğitim Kültür Araştırmaları Genel Müdürlüğü.

Kaya, S. 2022. *Spor bilimi ve performans geliştirme*. Ankara: Akademi Spor Kitaplığı.

Pulido, J. J., Sánchez-Oliva, D., Amado, D., González-Ponce, I., & Sánchez-Miguel, P. A. 2019. Profiles of sport coaches and their relationship with burnout and coping strategies of athletes. PLOS ONE, 14(2), e0211582.

Pulido, J. J., Sánchez-Oliva, D., Amado, D., González-Ponce, I., & Sánchez-Miguel, P. A. 2019. Profiles of sport coaches and their relationship with burnout and coping strategies of athletes. PLOS ONE, 14(2), e0211582.

Seo, D. K., Kim, Y. H., & Cruz, A. B. 2020. Coach–athlete communication, coach leadership, and athletes' burnout: A cross-sectional study of Korean university athletes. International Journal of Environmental Research and Public Health, 17(22), 8505.

Yılmaz, M. 2021. *Çocuklar ve spor: Yüzmenin psikolojik etkileri*. İzmir: Egemen Yayıncılık.

DOI: https://doi.org/10.30546/19023.978-9952-8573-9-9.2025.9012.
ISBN: 978-9952-8573-8-2

YÜKSEKÖĞRETİMDE ÖĞRENCİ DENEYİMİNİN GELİŞTİRİLMESİ VE KURUMSAL ENTEGRASYON STRATEJİLERİ

Dr. Savaş VARLIK

Türkiye Cumhuriyeti Millî Eğitim Bakanlığı
ORCID ID: https://orcid.org/0000-0001-8894-2649

Özet

Günümüzde yükseköğretim kurumları, sadece bilgi aktaran yapılar olmaktan çıkarak öğrenci merkezli öğrenme ortamları oluşturma ve öğrencilerin akademik, sosyal ve duygusal gelişimlerini destekleme misyonunu üstlenmiştir. Ancak öğrencilerin kuruma aidiyet hissetmesi, akademik memnuniyeti ve genel deneyimi, hâlâ birçok yükseköğretim kurumunda sistematik olarak ele alınmamaktadır. Öğrenci deneyiminin kapsamlı biçimde değerlendirilmesi yalnızca öğrenci memnuniyetine değil, aynı zamanda öğrenci başarısı, kuruma bağlılık ve mezuniyet oranları gibi kritik çıktılara da katkı sağlamaktadır. Bu bağlamda, öğrenci deneyiminin iyileştirilmesine yönelik stratejiler geliştirmek ve bu stratejilerin kurumsal işleyişe entegrasyonu, sürdürülebilir yükseköğretim için hayati önemdedir. Bu çalışmanın temel amacı, yükseköğretimde öğrenci deneyiminin mevcut durumunu anlamak ve bu deneyimi iyileştirmeye yönelik kurumsal entegrasyon stratejilerini belirlemektir. Çalışmada, öğrencilerin akademik, sosyal ve idari süreçlerdeki deneyimlerine ilişkin algıları ortaya konularak, kurumsal yapıların bu deneyimi destekleyici veya zayıflatıcı yönleri analiz edilecektir. Ayrıca öğrenci deneyimini iyileştirmeye yönelik iyi uygulama örnekleri ile stratejik öneriler geliştirilecektir. Literatürde öğrenci memnuniyeti, öğrenci bağlılığı ve kurumsal destek mekanizmaları üzerine yapılan çalışmalar bulunmakla birlikte, öğrenci deneyimini çok boyutlu bir yapı olarak ele alan, nitel veriyle derinlemesine analiz yapan ve bu analizleri kurumsal entegrasyon stratejileriyle ilişkilendiren araştırmalar sınırlıdır. Özellikle Türkiye bağlamında, öğrenci deneyimini kurumsal yapılarla bütünleştiren uygulamalı çalışmalar eksiktir. Bu çalışma, söz konusu boşluğu doldurarak hem akademik camiaya hem de uygulayıcılara yönelik değerli bilgiler sunmayı hedeflemektedir. Araştırma, nitel araştırma yöntemlerinden durum çalışması deseniyle yürütülecek ve öğrenci deneyimi bütüncül ve bağlamsal olarak ele alınacaktır. Örneklem, farklı fakülte ve programlarda öğrenim gören yükseköğretim öğrencilerinden amaçlı örnekleme yöntemiyle seçilecektir. Veri toplama araçları olarak yarı yapılandırılmış görüşme formu ve gözlem formu kullanılacak; görüşme formu öğrencilerin akademik, sosyal ve idari süreçlerdeki deneyimlerini anlamaya yönelik açık uçlu sorular içerecek, gözlem formu ise üniversite kampüsündeki öğrenci hizmetleri, sosyal alanlar ve etkileşim ortamlarında kullanılacaktır. Elde edilen veriler tema analizi, betimsel analiz ve içerik analizi ile

değerlendirilecektir. Araştırma sonucunda, öğrencilerin yükseköğretim kurumlarında karşılaştıkları olumlu ve olumsuz deneyim alanlarının net biçimde ortaya konması; özellikle akademik danışmanlık süreçleri, idari işleyiş, sosyal etkileşim alanları ve dijital hizmet altyapısı gibi alanlara dair güçlü ve zayıf yönlerin belirlenmesi beklenmektedir. Ayrıca öğrencilerin kurumla bağ kurmasını kolaylaştıran veya zorlaştıran etmenlerin yapısal analizine dayalı olarak kurumsal entegrasyon stratejileri geliştirilecektir. Bu kapsamda çalışma, öğrenci deneyimine dayalı stratejik öneri seti, kurumsal yapılar için entegrasyon rehberi ve öğrenci merkezli eğitim politikalarının yaygınlaştırılmasına yönelik katkılar sağlamayı amaçlamaktadır.

Anahtar Kelimeler: yükseköğretim, öğrenci, deneyim, geliştirme, kurumsal, entegrasyon

IMPROVING STUDENT EXPERIENCE IN HIGHER EDUCATION AND INSTITUTIONAL INTEGRATION STRATEGIES

Abstract

Today, higher education institutions have moved beyond being mere knowledge-transferring structures to take on the mission of creating student-centered learning environments and supporting students' academic, social, and emotional development. However, students' sense of belonging to the institution, academic satisfaction, and overall experience are still not systematically addressed in many higher education institutions. A comprehensive assessment of the student experience contributes not only to student satisfaction but also to critical outcomes such as student success, institutional loyalty, and graduation rates. In this context, developing strategies to improve the student experience and integrating these strategies into institutional operations is vital for sustainable higher education. The main objective of this study is to understand the current state of the student experience in higher education and to identify institutional integration strategies for improving this experience. The study will reveal students' perceptions of their experiences in academic, social, and administrative processes and analyze the ways in which institutional structures support or undermine this experience. Additionally, best practice examples and strategic recommendations for improving the student experience will be developed. While there are studies in the literature on student satisfaction, student engagement, and institutional support mechanisms, research that addresses the student experience as a multidimensional structure, conducts in-depth analysis using qualitative data, and relates these analyses to institutional integration strategies is limited. Especially in the Turkish context, there is a lack of applied studies that integrate the student experience with institutional structures. This study aims to fill this gap and provide valuable information for both the academic community and practitioners. The research will be conducted using the case study design from qualitative research methods, and the student experience will be addressed holistically and contextually. The sample will be selected using purposive sampling from higher education students studying in different faculties and programs. Semi-structured interview forms and observation forms will be used as data collection

DOI: https://doi.org/10.30546/19023.978-9952-8573-9-9.2025.9012.
ISBN: 978-9952-8573-8-2

tools; the interview form will include open-ended questions aimed at understanding students' experiences in academic, social, and administrative processes, while the observation form will be used in student services, social areas, and interaction environments on the university campus. The data obtained will be evaluated using thematic analysis, descriptive analysis, and content analysis. As a result of the research, it is expected that the positive and negative areas of experience encountered by students in higher education institutions will be clearly identified, and the strengths and weaknesses of areas such as academic counseling processes, administrative procedures, social interaction areas, and digital service infrastructure will be determined. Additionally, institutional integration strategies will be developed based on a structural analysis of the factors that facilitate or hinder students' connection with the institution. In this context, the study aims to provide a set of strategic recommendations based on student experience, an integration guide for institutional structures, and contributions to the dissemination of student-centered education policies.

Keywords: higher education, student, experience, development, institutional, integration

DOI: https://doi.org/10.30546/19023.978-9952-8573-9-9.2025.9012.
ISBN: 978-9952-8573-8-2

YÜKSEKÖĞRETİM KURUMLARINDA ÖĞRENCİ DENEYİMİ VE ENTEGRASYONU ÜZERİNE BİR ARAŞTIRMA

Dr. Savaş VARLIK

Türkiye Cumhuriyeti Millî Eğitim Bakanlığı
ORCID ID: https://orcid.org/0000-0001-8894-2649

Özet

Yükseköğretim kurumlarında öğrencilerin akademik ve sosyal entegrasyonu, yalnızca eğitim süreçlerini değil, aynı zamanda mezuniyet sonrası yaşamlarını da derinden etkileyen bir konudur. Özellikle farklı kültürel, sosyoekonomik ve eğitim geçmişlerine sahip öğrenciler, üniversiteye uyum sağlama sürecinde çeşitli zorluklarla karşılaşmaktadır. Bu çalışma, öğrencilerin yükseköğretime entegrasyon sürecindeki deneyimlerini inceleyerek, bu süreci kolaylaştıran veya engelleyen faktörleri ortaya çıkarmayı ve uyum sürecini iyileştirmeye yönelik öneriler geliştirmeyi amaçlamaktadır. Araştırmanın temel amacı, yükseköğretim kurumlarında öğrencilerin akademik, sosyal ve psikolojik entegrasyonlarını etkileyen dinamikleri anlamaktır. Öğrencilerin üniversite yaşamına uyum sağlarken karşılaştıkları zorluklar, destek mekanizmalarının yeterliliği ve kampüs ortamının entegrasyon sürecine etkisi gibi konular derinlemesine incelenecektir. Bu sayede, yükseköğretim politikalarına ve uygulamalarına yönelik katkı sunulması hedeflenmektedir. Mevcut literatürde öğrenci entegrasyonu üzerine pek çok çalışma bulunmakla birlikte, Türkiye'deki yükseköğretim kurumlarında nitel yöntemlerle yapılan araştırmalar sınırlıdır. Ayrıca, öğrencilerin entegrasyon sürecini çok boyutlu olarak ele alan (akademik, sosyal, psikolojik) ve kurumsal destek mekanizmalarını inceleyen çalışmalara ihtiyaç duyulmaktadır. Bu araştırma, bu boşluğu doldurmak amacıyla tasarlanmıştır. Çalışmada nitel araştırma yöntemlerinden durum çalışması deseni kullanılacaktır. Bu yöntem, öğrencilerin deneyimlerini derinlemesine anlamak için uygun bir yaklaşım sunmaktadır. Araştırmanın örneklemi, Türkiye'deki çeşitli yükseköğretim kurumlarında öğrenim gören lisans ve lisansüstü öğrencilerinden oluşacaktır. Katılımcılar, farklı fakülte, bölüm ve demografik özellikler dikkate alınarak amaçlı örnekleme yöntemiyle seçilecektir. Veri toplama aracı olarak yarı yapılandırılmış görüşmeler, gözlem formları ve kurumsal dokümanlar kullanılacaktır. Toplanan veriler tema analizi, betimsel analiz ve içerik analizi yöntemleriyle çözümlenecektir. Araştırmadan elde edilmesi beklenen bulgular arasında, öğrencilerin entegrasyon sürecinde en çok zorlandıkları alanlar (akademik beklentiler, sosyal uyum, ekonomik zorluklar), kurumların sunduğu destek mekanizmalarının etkililiği (danışmanlık sistemleri, öğrenci kulüpleri, psikolojik destek birimleri) ve kültürel çeşitliliğin entegrasyon sürecine etkisi yer almaktadır. Ayrıca, öğrencilerin aidiyet duygusunu güçlendiren faktörlerin belirlenmesi de hedeflenmektedir. Çalışmanın sonuçları, yükseköğretim kurumlarının

DOI: https://doi.org/10.30546/19023.978-9952-8573-9-9.2025.9012.
ISBN: 978-9952-8573-8-2

öğrenci entegrasyonunu artırmak için daha etkili politikalar geliştirmesine yardımcı olacaktır. Örneğin, mentorluk programlarının yaygınlaştırılması, oryantasyon süreçlerinin iyileştirilmesi ve psikososyal destek hizmetlerinin erişilebilirliğinin artırılması gibi öneriler sunulabilecektir. Bu bulgular hem akademik literatüre hem de uygulayıcılara yol gösterici olacak, öğrencilerin üniversite yaşamına daha sağlıklı bir şekilde adapte olmalarına katkı sağlayacaktır. Sonuç olarak, bu araştırma, yükseköğretimde öğrenci deneyimlerini ve entegrasyon süreçlerini anlamaya yönelik önemli bir adım olacaktır. Elde edilen bulguların, üniversitelerin öğrenci odaklı politikalar geliştirmesine ve daha kapsayıcı bir eğitim ortamı oluşturmasına katkı sağlaması beklenmektedir.

Anahtar Kelimeler: yükseköğretim, kurumlarında, öğrenci, deneyim, entegrasyonu

A STUDY ON STUDENT EXPERIENCE AND INTEGRATION IN HIGHER EDUCATION INSTITUTIONS

Abstract

The academic and social integration of students in higher education institutions is ah issue that profoundly affects not only their educational processes but also their lives after graduation. In particular, students with different cultural, socioeconomic, and educational backgrounds encounter various difficulties in the process of adapting to university life. This study aims to examine students' experiences in the higher education integration process, identify factors that facilitate or hinder this process, and develop recommendations to improve the adaptation process. The main objective of the research is to understand the dynamics that affect students' academic, social, and psychological integration in higher education institutions. Issues such as the challenges students face while adapting to university life, the adequacy of support mechanisms, and the impact of the campus environment on the integration process will be examined in depth. This will contribute to higher education policies and practices. Although there are many studies on student integration in the existing literature, research conducted with qualitative methods in higher education institutions in Turkey is limited. Additionally, there is a need for studies that address the integration process of students in a multidimensional manner (academic, social, psychological) and examine institutional support mechanisms. This research is designed to fill this gap. The study will employ the case study design from qualitative research methods. This method offers a suitable approach for deeply understanding students' experiences. The sample of the study will consist of undergraduate and graduate students enrolled in various higher education institutions in Turkey. Participants will be selected using purposive sampling, taking into account different faculties, departments, and demographic characteristics. Data collection tools will include semi-structured interviews, observation forms, and institutional documents. The collected data will be analyzed using thematic analysis, descriptive analysis, and content analysis methods. The findings expected to be obtained from the research include the areas in which students face the most difficulties in the integration process (academic expectations, social adaptation,

DOI: https://doi.org/10.30546/19023.978-9952-8573-9-9.2025.9012.
ISBN: 978-9952-8573-8-2

economic difficulties), the effectiveness of the support mechanisms offered by institutions (counseling systems, student clubs, psychological support units), and the impact of cultural diversity on the integration process. Additionally, the study aims to identify the factors that strengthen students' sense of belonging. The results of the study will help higher education institutions develop more effective policies to enhance student integration. For example, recommendations such as expanding mentoring programs, improving orientation processes, and increasing the accessibility of psychosocial support services may be made. These findings will guide both academic literature and practitioners, contributing to students' healthy adaptation to university life. In conclusion, this research will be an important step toward understanding student experiences and integration processes in higher education. It is expected that the findings will contribute to universities developing student-centered policies and creating a more inclusive educational environment.

Keywords: higher education, institutions, students, experience, integration

DOI: https://doi.org/10.30546/19023.978-9952-8573-9-9.2025.9012.
ISBN: 978-9952-8573-8-2

COGNITION AND AFFECT IN TASK DESIGN: LINKING COMPLEXITY, COGNITIVE LOAD, AND FLOW

Assoc. Prof. Dr. Kutay Uzun

Department of English Language Teaching
Trakya University, Türkiye
ORCID ID: 0000-0002-8434-0832

Abstract

This talk explores the intersection of Robinson's Task Complexity Framework (TCF), Cognitive Load Theory (CLT) and Flow Theory with the purpose of arguing for an optimal theoretical background for task design to maximize cognitive and affective engagement. Offering insights across disciplines, TCF's focus on resource-directing task features can be considered parallel to CLT's germane cognitive load, focusing on cognitive processing and schema development. TCF's categorization of resource-dispersing features align with CLT's extraneous load which impedes learning. The integration of the Flow Theory to task design informed by cognitive load adds the affective dimension to the design process, where an optimal balance of challenge and skill leads to flow and intrinsic enjoyment. By carefully manipulating task complexity to manage cognitive load and foster flow states, educators can devise learning experiences that are both cognitively and affectively engaging, resulting in sustained motivation and thus, improved learning outcomes.

Keywords: Affect, Cognitive Load, Flow, Task Complexity, Task Design,

Görev Tasarımında Biliş ve Duygu: Karmaşıklık, Bilişsel Yük ve Akışın İlişkilendirilmesi

Özet

Bu çalışma, öğrenme süreçlerinde bilişsel ve duyuşsal katılımı en üst düzeye çıkarmak amacıyla Robinson'ın Görev Karmaşıklığı Çerçevesi (GKÇ), Bilişsel Yük Teorisi (BYT) ve Akış Teorisi'nin kesişimini incelemektedir. Disiplinler arası kapsamıyla GKÇ'nin kaynak yönlendirici görev özellikleri, BYT'nin bilişsel işlemeyi ve şema gelişimini destekleyen etkili bilişsel yük kavramıyla örtüşmektedir. Öte yandan, GKÇ'nin kaynak dağıtıcı özellikleri, öğrenmeyi sekteye uğratan BYT'nin gereksiz bilişsel yükü ile paralellik göstermektedir. BYT ile temellendirilmiş görev tasarımına Akış Teorisi'nin dahil edilmesi, sürece duyuşsal bir boyut kazandırarak, ideal bir zorluk ve beceri dengesinin öğrenende akış ve içsel haz yaratmasını sağlamaktadır. Görev karmaşıklığını dikkatle düzenleyerek bilişsel yükü optimize etmek ve akış durumlarını teşvik etmek, eğitimcilere hem bilişsel hem de duyuşsal olarak zengin öğrenme deneyimleri tasarlama imkanı sunar. Bu yaklaşım, sürdürülebilir motivasyon ve gelişmiş öğrenme çıktılarını beraberinde getirecektir.

DOI: https://doi.org/10.30546/19023.978-9952-8573-9-9.2025.9012.
ISBN: 978-9952-8573-8-2

Anahtar Kelimeler: Akış, Bilişsel Yük, Duygu, Görev Karmaşıklığı, Görev Tasarımı

1. Introduction

The relationship between cognition and educational design has nowadays gained more attention as both teachers and researchers, regardless of their disciplines, look for opportunities to improve learning experiences. In that regard, how specific task features influence cognitive engagement and in turn, learning outcomes, stands out as a field worthy of further research. A promising approach to understanding this dynamic may be Robinson's TCF, based on the Cognition Hypothesis (Robinson, 2001, 2003). Although it has originally been devised to explicate second language production, this framework may offer valuable insights into how task characteristics can be designed to improve cognitive engagement and enhance learning outcomes across disciplines. Therefore, this paper attempts to establish a connection between Robinson's TCF and two distinct but related theoretical frameworks: Cognitive Load Theory (CLT), developed by Sweller (1994) and Flow Theory, developed by Csikszentmihalyi (1990). By relating the cognitive resource management focus of CLT and the affective component of Flow Theory to TCF, an approach to task design that situates task complexity as both a cognitive and affective construct can be adopted to improve learning experiences. Such an integration would not only pave the way to understand how task complexity might influence learning, but also provide practical implications for task design with the aim of improving cognitive and emotional engagement with the learning material.

2. Robinson's Task Complexity Framework

Robinson's TCF builds upon the Cognition Hypothesis to explain how task features might influence cognition and development in language production. The framework makes the distinction of resource-directing and resource-dispersing features of tasks based on language production.

Resource-directing task features refer to those pushing learners to produce more elevated language. Features that require establishing causal relationships, elaborating on concepts that are not immediately present and taking multiple perspectives into consideration can be stated as examples of resource-directing task features. Such features push the learner towards complex meaning-making and improved cognitive processing, resulting in higher syntactic and lexical complexity in language production. On the other hand, resource-dispersing task features are those which distort attention by imposing extra cognitive demands on the learner. Requirements such as acting under time pressure, in a multitasking environment with no planning opportunity can be given as examples of resource-dispersing tasks. According to the TCF, such features are thought to increase cognitive load to the extent that it impairs effective language production (Robinson & Gilabert, 2007; Robinson, 2011).

Robinson's differentiation of task features as resource-directing and resource-dispersing not only describes a given task, but also provides a multifaceted approach to task design that can be

DOI: https://doi.org/10.30546/19023.978-9952-8573-9-9.2025.9012.
ISBN: 978-9952-8573-8-2

purposefully manipulated for pedagogical or research purposes. In other words, the TCF may provide guidelines as for which task features may scaffold learning and which features may impede it.

With these features considered, Robinson's TCF may provide a practical guide for designing pedagogical tasks across disciplines taking into account cognitive engagement. Based on the Cognition Hypothesis, TCF may help educators and researchers distinguish between task features that challenge learners into directing attention towards deeper cognitive processing, and those that impose additional demand without contributing to achieving learning outcomes (Robinson et al., 2012). TCF may also aid in exploring the learner-dependent nature of task complexity by allowing teachers and researchers to understand the individual differences based on prior knowledge, metacognitive awareness or emotional state. Such an understanding may ensure that task complexity may actually be used a driving-force instead of being perceived as a barrier in educational contexts. By manipulating task complexity in accordance with the cognitive and emotional states of learners, TCF can be used as a transformative tool that scaffolds learning by providing a suitable level of challenge to trigger cognitive engagement.

3. Cognitive Load Theory

CLT provides an instructional framework grounded in cognitive psychology, aiming to improve learning by optimizing working memory use, which posits a limited resource. It categorizes cognitive load into three distinct types, intrinsic, extraneous and germane (Sweller, 1994).

Intrinsic cognitive load stems from the inherent complexity of the task, which is influenced by element interactivity and learners' prior knowledge. Therefore, it cannot be fully eliminated; however, it can be managed through learner-appropriate sequencing, task simplification and scaffolding opportunities. Extraneous cognitive load refers to the load imposed by task design rather than task content. Distracting details, redundant information, unfamiliar layout or other task demands that do not contribute to the targeted learning outcome interfere with the content, increasing extraneous cognitive load. In that respect, the reduction of extraneous cognitive load is crucial for the optimization of working memory use so that more cognitive resources are allocated for the task completion or learning processes. Lastly, germane cognitive load is the cognitive effort necessary to construct and refine mental schemas (Sweller, 2010). As such, it refers to the intentional cognitive investment by the learner with the purpose of integrating and transferring new information into long-term memory. Strategies such as worked examples, goal-free problems and gradual task fading are often employed to trigger germane processing, fostering deep processing and schema acquisition. Over time, basic task components are expected to automatize, reducing the cognitive load on the working memory, allowing it to handle more complex task components more effectively (Sweller et al., 2007; Sweller, 2011).

CLT and Robinson's TCF seem to be parallel regarding instructional design in that both frameworks offer practical implications for the manipulation of task complexity. Germane cognitive load in CLT

appears to align closely with the resource-directing task features in TCF since they explain the conditions under which learners' attention is directed towards complex thinking and meaning-making processes such as reasoning or problem-solving, contributing to schema acquisition and development. Contrarily, extraneous cognitive load in CLT can be considered parallel to the resource-dispersing task features in TCF since they typically serve as distractors which are not essential to the completion of the task, reducing the chances of schema acquisition and development. Both frameworks also emphasize the managing of intrinsic load through sequencing and scaffolding, parallel to the concept of the Zone of Proximal Development where learning occurs under conditions slightly above a learner's level if a suitable level of support is provided. Parallel to this, a systematic increase in task complexity can promote automation and optimize cognitive resource allocation on condition that task-irrelevant distractors are avoided (i.e. extraneous load is reduced).

4. Flow Theory

As discussed so far, CLT and TCF emphasize cognitive processes. Flow Theory adds to the equation the affective and motivational aspects of learning which are crucial for sustainable engagement (Csikszentmihalyi, 2014). In general, flow can be defined as a deep state of absorption in a given activity characterized by a loss of self-consciousness and heightened intrinsic enjoyment (Csikszentmihalyi, 1990).

In order for flow to emerge, the challenge level of a task should match the learner's skill or knowledge level since a challenge level found too easy may trigger boredom or the learner might experience anxiety when that level is perceived to be beyond one's reach. In that respect, a suitable level of challenge in a learning task may trigger flow, which parallels CLT's argument for optimizing cognitive load and TCF's emphasis on calibrating task complexity to trigger learning (Csikszentmihalyi, 1975). Pointing in the same direction with CLT and TCF, the Flow Theory also argues for a challenge-skill equilibrium to foster cognitive engagement. In that respect, the theory extends the task complexity and cognitive load factors in cognitive engagement into the affective and motivational domains, emphasizing the subjective learner experience where flow brings heightened states of concentration and persistence, contributing to improved cognitive engagement.

From a CLT perspective, germane processing is fostered during this affective engagement with the learning task, allowing for more efficient cognitive resource allocation without the risk of cognitive overload, provided that task complexity (intrinsic load in CLT) is kept at an appropriately challenging level for the learner and extraneous load is minimized. By manipulating the resource-directing task features as described in TCF, flow states may be induced, triggering curiosity, enjoyment and problem-solving behavior (Csikszentmihalyi, 1997). In a similar vein, overwhelming the learner with resource-dispersing task features may distort attentional resources and impede flow by blocking affective engagement with the learning task, impairing motivation and persistence necessary to stay

DOI: https://doi.org/10.30546/19023.978-9952-8573-9-9.2025.9012.
ISBN: 978-9952-8573-8-2

engaged with the task. In sum, the integration of the Flow Theory within CLT and TCF adds an affective component into instructional design, contributing to our understanding of task complexity and cognitive load.

5. Integrating Task Complexity, Cognitive Load and Flow

As explained in the previous sections, task complexity, cognitive load and flow seem to be interrelated constructs that may foster or impede learning. Task complexity has an effect on the cognitive load experienced by learners (Robinson, 2011; Sweller et al., 2007), which, in turn, influences affective engagement and the likelihood of entering a flow state. Flow is expected to emerge when the levels of challenge and skill reach a balance, pointing at both task design and motivation (Csikszentmihalyi, 2014). Taken together, the integration of these constructs call for the calibration of tasks challenging enough to promote cognitive effort on condition that the learner is not overwhelmed.

The integration of task complexity, cognitive load and flow require the managing of intrinsic load through learner-appropriate task sequencing and scaffolding, encouraging schema construction (i.e. germane load), while keeping extraneous load at a minimum through clarity and practicality in task design. At the same time promoting higher-order skills such as reasoning and problem-solving through resource-directing task features may also contribute to germane load and result in deeper engagement when the resource-dispersing task demands are kept at a minimum to preserve cognitive resources for the aforementioned higher-order skills. Managing cognitive load through task features may result in balancing the skill levels of learners with task demands, resulting in affective engagement in addition to cognitive engagement and thus, a flow state. In affective terms, fostering germane load through resource-directing task features may prevent a task from both being too easy, causing boredom, and too difficult, causing debilitative anxiety, making it fall within the learner's Zone of Proximal Development, leading to ideal learning conditions.

It should be noted that an integrated approach to task design as argued above naturally necessitates ongoing formative assessment for the purposes of monitoring emotional responses, cognitive challenges and task performance so that instruction can proceed adaptively. By identifying moments of emotional disengagement, cognitive bottlenecks or (un)readiness for the next level of challenge, task features can be fine-tuned for sustained motivation and cognitive engagement.

6. Conclusion

Through the integration of TCF, CLT and Flow Theory, it appears that a thorough perspective of how task features simultaneously influence both cognitive and affective engagement can be achieved, leading to a better understanding of learning processes. The resource-directing and resource-dispersing task features in TCF seem to complement the principles of CLT, enabling more thorough manipulation of germane and extraneous cognitive load to strike the right balance between challenge and skill while maintaining affective engagement and motivation. Altogether, these frameworks call for considering

cognitive and affective task demands not as distinct but conceptually related variables, all of which should be managed for successful and sustained learning.

Based on the premises of the frameworks investigated in this paper, it can be stated that tasks in which resource-directing features and emphasized and resource-dispersing features are minimized should be prioritized by educators for cognitive resource allocation that fosters flow states. To track learner states and provide an appropriate balance of challenge and skill in tasks throughout the learning experience, ongoing formative assessment and an adaptive approach to task design are needed. Such an approach not only enhances learning outcomes but also contributes to the development of self-regulated, motivated learners capable of engaging with relatively complex tasks.

The interplay of task complexity, cognitive load and states of flow should also be empirically tested. Such studies may manipulate resource-directing and resource-dispersing task features to see their differential effects on cognitive load, affect and motivation. Furthermore, the potential long-term effects of receiving tasks adapted to match the levels of challenge and skill can be investigated under experimental conditions. By empirically testing the interplay of task complexity, cognitive load and flow, concrete implications to balance cognition and affect in learning environments can be drawn.

References

Csikszentmihalyi, M. (1975). Beyond boredom and anxiety: Experiencing flow in work and play. Jossey-Bass Publishers.

Csikszentmihalyi, M. (1990). Flow: The psychology of optimal experience: Steps toward enhancing the quality of life. Harper Collins Publisher.

Csikszentmihalyi, M. (1997). Creativity: Flow and the psychology of discovery and invention. Harper Perennial.

Csikszentmihalyi, M. (2014). Flow and the foundations of positive psychology: The collected works of Mihaly Csikszentmihalyi. Springer.

Robinson, P. (2001). Task complexity, task difficulty, and task production: Exploring interactions in a componential framework. Applied Linguistics, 22(1), 27–57. https://doi.org/10.1093/applin/22.1.27

Robinson, P. (2003). The cognition hypothesis, task design, and adult task-based language learning. Second Language Studies, 21(2), 45–105.

Robinson, P. (2011). Second language task complexity, the Cognition Hypothesis, language learning, and performance. In P. Robinson (Ed.), Second language task complexity: Researching the Cognition Hypothesis of language learning and performance (pp. 3–39). John Benjamins.

Robinson, P., & Gilabert, R. (2007). Task complexity, the Cognition Hypothesis and second language learning and performance. International Review of Applied Linguistics in Language Teaching, 45(2), 161–176. https://doi.org/10.1515/iral.2007.007

Robinson, P., Mackey, A., Gass, S., & Schmid, R. (2012). Attention and awareness in second language acquisition. In S. Gass & A. Mackey (Eds.), The Routledge handbook of second language acquisition (pp. 247–268). Routledge.

Sweller, J. (1994). Cognitive load theory, learning difficulty, and instructional design. Learning and Instruction, 4(4), 295–312. https://doi.org/10.1016/0959-4752(94)90003-5

Sweller, J. (2010). Element interactivity and intrinsic, extraneous, and germane cognitive load. Educational Psychology Review, 22(2), 123–138. https://doi.org/10.1007/s10648-010-9128-5

Sweller, J. (2011). Cognitive load theory. In J. P. Mestre & B. H. Ross (Eds.), The psychology of learning and motivation: Cognition in education (Vol. 55, pp. 37–76). Academic Press.

DOI: https://doi.org/10.30546/19023.978-9952-8573-9-9.2025.9012.
ISBN: 978-9952-8573-8-2

SINIF ÖĞRETMENİ ADAYLARININ SORGULAMA TEMELLİ ÖĞRENME HAKKINDAKİ GÖRÜŞLERİ

Tunay ÜÇÜNCÜ[1], Doç. Dr. Belgin BAL İNCEBACAK[2]

[1]Ondokuz Mayıs Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, Sınıf Eğitimi Anabilim Dalı, Samsun, Türkiye
ORCID: 0009-0004-7348-6475
[2]Ondokuz Mayıs Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, Sınıf Eğitimi Anabilim Dalı, Samsun, Türkiye
ORCID: 0000-0003-4643-8051

ÖZET

Bu araştırma, TÜBİTAK ARDEB 1001 Programı kapsamında desteklenen "Eğitim Fakültesinde Uygulanan Öğretmenlik Uygulamaları Dersine Yeni Bir Bakış: Çevrimiçi Mentorluk (E-Scaffolding) Modeli" (Proje No: SOBAG-323K348) başlıklı proje kapsamında yürütülmektedir. Projenin temel amacı, öğretmen adaylarının mesleki yeterliklerini geliştirmek amacıyla sorgulama temelli öğretim yaklaşımıyla desteklenen çevrimiçi mentorluk modelinin uygulanabilirliğini ve etkisini ortaya koymaktır. Bu bağlamda gerçekleştirilen bu araştırmanın amacı, sınıf öğretmeni adaylarının Sorgulama Temelli Öğrenme (STÖ) yaklaşımına ilişkin görüşlerini belirlemek ve bu görüşlerin uygulamalı bir eğitim çalıştayı öncesi ve sonrasında nasıl değiştiğini incelemektir. STÖ yaklaşımı, öğrencilerin bilim insanlarının yöntemlerini benimseyerek dünyayı anlamlandırmalarını hedefleyen, gözlem, soru sorma ve araştırmaya dayalı bir öğrenme süreci sunan yapılandırmacı bir öğretim modelidir. Günümüzde bu yaklaşım, bilim eğitimi müfredatlarında, uluslararası projelerde ve öğretmen yetiştirme programlarında artan bir ilgiyle yer bulmaktadır. Araştırma, nitel araştırma desenlerinden durum çalışması kapsamında yürütülmüş; ayrıca, belirli ölçütlere göre seçilmiş katılımcılarla gerçekleştirilen eğitimsel müdahale ve ön-son görüşme karşılaştırmaları nedeniyle yarı deneysel desen ögeleri de içermektedir. Çalışma grubunu, Ondokuz Mayıs Üniversitesi Sınıf Öğretmenliği Anabilim Dalında öğrenim gören 27 öğretmen adayı oluşturmakta; bunlardan 13'ü, STÖ bilgi düzeyi görece düşük olan öğrenciler olarak çalıştaya katılmıştır. Katılımcılar amaçlı örnekleme yöntemiyle belirlenmiştir. Veriler, demografik bilgi formu ve yarı yapılandırılmış görüşme formu aracılığıyla yüz yüze ve çevrimiçi (Google Form) yollarla toplanmıştır. Görüşme soruları, literatür incelemesi doğrultusunda oluşturulmuş ve uzman görüşleri alınarak geçerlik sağlanmıştır. Veriler içerik analizi yöntemiyle değerlendirilmiştir. Bulgular, uygulanan eğitimin öğretmen adaylarının STÖ'ye yönelik olumlu bir bakış açısı geliştirmelerine katkı sunduğunu göstermektedir. Ayrıca adaylar, STÖ'nün Türkiye Yüzyılı Maarif Modeli öğretim programında yer almasını olumlu karşılamaktadır. Çalışma sonunda öğretmen yetiştirme programlarında STÖ esaslı uygulamalı çalıştaylara daha fazla yer verilmesi önerilmektedir.

DOI: https://doi.org/10.30546/19023.978-9952-8573-9-9.2025.9012.
ISBN: 978-9952-8573-8-2

Anahtar Kelimeler: Sorgulama Temelli Öğrenme, Öğretmen Adayları, Yapılandırmacı Yaklaşım, Nitel Araştırma, Çevrimiçi Mentorluk, 21. Yüzyıl Becerileri

PRE-SERVICE PRIMARY SCHOOL TEACHERS' VIEWS ON INQUIRY-BASED LEARNING

ABSTRACT

This study is conducted within the scope of the TÜBİTAK ARDEB 1001-funded research project titled "A New Perspective on the Teaching Practicum Course in Faculties of Education: The Online Mentorship (E-Scaffolding) Model" (Project No: SOBAG-323K348). The project aims to enhance pre-service teachers' professional competencies through an inquiry-based teaching model supported by an online mentorship system. The present study explores elementary pre-service teachers' views on the Inquiry-Based Learning (IBL) approach. It investigates how these views change before and after a structured educational workshop. The IBL approach is a constructivist teaching model that engages students in processes similar to those scientists use to make sense of the world. It involves observing phenomena, generating meaningful questions, and seeking answers through scientific and mathematical reasoning. IBL is gaining increasing attention in science education curricula, international research and development projects, and teacher education programs. This study employs a case study design, one of the qualitative research methodologies. It also includes elements of a quasi-experimental design due to the pre-post comparison following an educational intervention. The research group consists of 27 elementary pre-service teachers studying at Ondokuz Mayıs University. Among them, 13 students with relatively low prior knowledge of IBL participated in the workshop. Participants were selected through purposive sampling. Data were collected via demographic information forms and semi-structured interviews, conducted both face-to-face and online (Google Forms). The interview questions were developed based on the literature and reviewed by subject matter experts to ensure validity. All data were analyzed using content analysis. The findings indicate that the training positively influenced participants' perspectives on the applicability of IBL in mathematics education. Moreover, participants expressed positive views on the inclusion of IBL in the new Türkiye Yüzyılı Maarif Modeli curriculum. Overall, the results suggest that practice-based IBL workshops contribute significantly to the pedagogical development of pre-service teachers. It is recommended that teacher education programs integrate similar practical workshops based on the IBL approach.

Keywords: Inquiry-Based Learning, Pre-service Teachers, Constructivist Approach, Qualitative Research, Online Mentorship, 21st Century Skills

DOI: https://doi.org/10.30546/19023.978-9952-8573-9-9.2025.9012.
ISBN: 978-9952-8573-8-2

INTRODUCTION

Mathematics is not merely about performing operations with numbers; it is also a fundamental tool for thinking that enables individuals to understand structures, relationships, and patterns within situations they encounter, and equips them with the ability to solve complex real-life problems (Andaya, 2014). Mathematics can be defined as a discipline that enhances an individual'sindividual's mental capacity, reasoning ability, and creativity, thereby playing a significant role in developingthe development of the human mind and the evolution of cultures (Yadav, 2017). Today, mathematics is no longer viewed solely as a field composed of abstract concepts and skills to be learned, as it was in the past; instead, it is regarded as a domain of knowledge production that focuses on modeling reality and is based on problem-solving and meaning-making processes (Altun, 2006). One of the most important tools for developing mathematical skills is the mathematics course within the formal education system (Yaşar & Papatğa, 2015). Primary education aims to prepare individuals both for life and for higher levels of education;, and in this process, mathematics plays a critical role (Yenilmez & Sölpük, 2014). Therefore, the preschool and early primary school periods, in which the foundations of mathematics are laid, are considered crucial and formative for mathematics education (Şenol, 2022). Mathematics education introduces children to a universal language constructed through shapes and symbols, thereby allowing them to solve mathematical problems more effectively. This educational process also developscontributes to the development of children's creativity and aesthetic perception (Orbeyi & Güven, 2008). The relevant curricula clearly define theThe knowledge, skills, and competencies expected to be acquired by students through various subjects are clearly defined in the relevant curricula (Ekmen & Bakar, 2018). In this context, the Türkiye Century Education Model curriculum also significantly emphasizesplaces significant emphasis on the quality of mathematics education. In this program, the attribute of being an "inquisitive individual" is highlighted within the profile of competent and virtuous individuals; the approach of "inquiry-based learning" is incorporated into the teaching process, and the skill of "inquiry" is explicitly defined among the integrated competencies (Ministry of National Education, 2024). This demonstrates the adoption of an approach in mathematics education that prioritizes not only procedural proficiency andbut also processes such as meaning-making, critical thinking, and creative problem-solving. Questioning and inquiry are among the most effective methods that engage students actively in the learning process, make them responsible for their own learning, and enable them to construct knowledge through their own cognitive processes (de Jong & van Joolingen, 1998). In this context, the Inquiry-Based Learning (IBL) approach is an instructional model in which students adopt the methods used by scientists use to make sense of the world and render the learning process personal and meaningful. IBL allows students to direct their own learning while experiencing scientific research processes such as formulating hypotheses, designing experiments, collecting data, analyzing results, and drawing conclusions (Keselman, 2003). Dorier and Maass (2020) describe this approach as a process in which students are

DOI: https://doi.org/10.30546/19023.978-9952-8573-9-9.2025.9012.
ISBN: 978-9952-8573-8-2

expected to observe phenomena, generate meaningful questions, and seek mathematical and scientific methods to find answers. Students are expected to conduct experiments, systematically control variables, construct diagrams, perform calculations, discover patterns and relationships, and ultimately arrive at assumptions and generalizations. Moreover, interpreting, evaluating, and discussing the results through effective communication are considered integral tocomponents of learning. In such learning environments, the role of the teacher extends beyond that of a traditional knowledge transmitter. It includes guiding students in constructing their existing knowledge, asking thought-provoking questions to promote deeper thinking, effectively managing both small-group and whole-class discussions, making diverse perspectives visible, and helping students establish connections between ideas (Dorier & Maass, 2020). Thus, inquiry-based learning emerges not merely as a method for knowledge transmission but as a pedagogical approach that holistically supports the development of critical thinking, problem-solving, scientific reasoning, and communication skills.

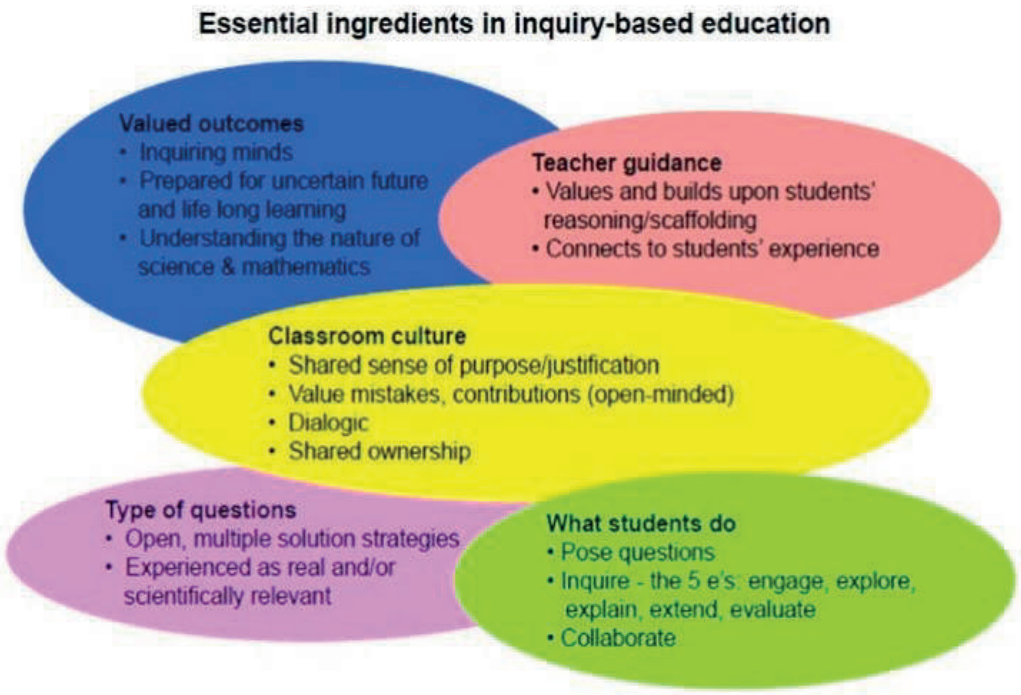

Figure 1. Fundamental Components of Inquiry-Based Education within the PRIMAS Project (http://http://www.primas-project.eu)

The constructivist learning theory posits that learning occurs through the active participation of the individual, and that knowledge is not an object transmitted directly from outside but a construct built by the individual through experience, meaning-making, and mental processes (Süral, 2024). According to this approach, the teacher's primary role is not to directly transmit knowledge, but to guide students in constructing knowledge by organizing the learning environment appropriately (Erdamar Koç, 2024). Constructivism encourages active engagement with knowledge and

DOI: https://doi.org/10.30546/19023.978-9952-8573-9-9.2025.9012.
ISBN: 978-9952-8573-8-2

acknowledges that social learning processes are as influential as individual learning. In this context, constructivism forms a field of learning theory concerned with how individuals process, interpret, and reconstruct knowledge (Bal İncebacak, 2019). The constructivist theory directly relates to the inquiry-based learning (IBL) approach. Indeed, Papáček (2010) defines inquiry-based learning as an effective method that activates students' question-posing skills and emphasizes that it is grounded in a constructivist understanding. According to this approach, the teacher does not deliver knowledge passively but designs the learning process to enable students to discover knowledge through problem-solving, questioning, and inquiry (Dostál, 2015). Today, IBL is increasingly implemented in science education curricula, international research and development projects, and teacher education programs (Pedaste et al., 2015). IBL is generally structured within an inquiry process consisting of specific phases. The literature defines these phases under various models as an "inquiry cycle" (Pedaste et al., 2015). The visual below exemplifies the inquiry cycle proposed by Alberta Education (2004), which is considered one such model:

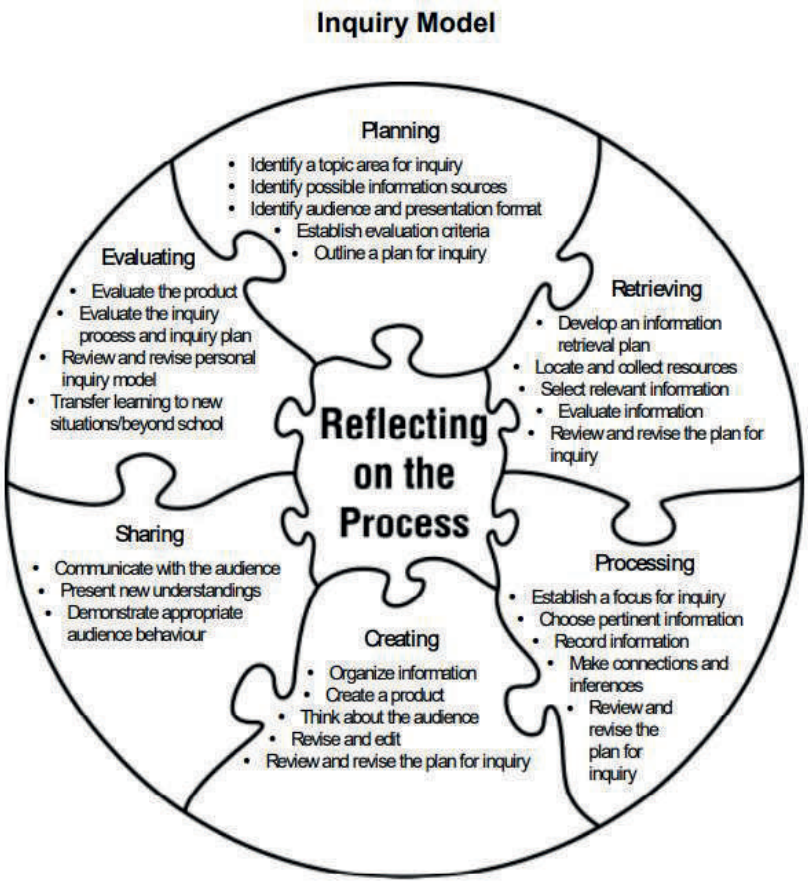

Figure 2. Alberta Education (2004), Inquiry Model

Within this cycle, students begin with a question or a problem they are curious about, seek information, conduct experiments or make observations, collect data, analyze it, draw conclusions, and reinterpret what they have learned by re-evaluating it throughout the inquiry process. In this way, deep

DOI: https://doi.org/10.30546/19023.978-9952-8573-9-9.2025.9012.
ISBN: 978-9952-8573-8-2

learning occurs both cognitively and affectively. A model of the inquiry cycle proposed by White and Frederiksen (1998) is as follows:

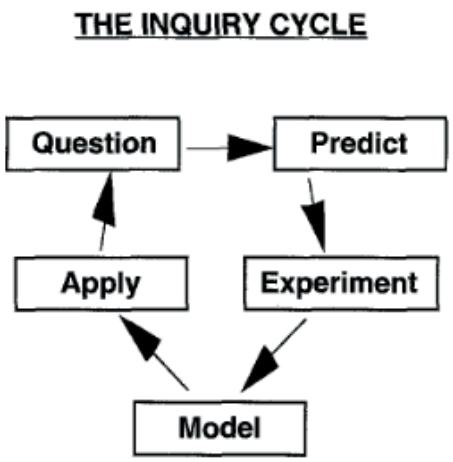

Figure 3. White & Frederiksen (1998) The Inquiry Cycle

Inquiry-based learning (IBL), which was not commonly used in mathematics education in the past, has increasingly been adopted in mathematics teaching in recent years, particularly due to the rise in projects focused on science and mathematics education and the encouraging role of policies in this area (Artigue & Blomhøj, 2013).

IBL is defined as a flexible and interactive teaching method in which various instructional strategies can be integrated (Dostál, 2015; Bal İncebacak & Ersoy, 2019). According to HarlEn (2013), IBL practices in mathematics include fundamental mathematical processes such as expressing and elaborating mathematical questions, modeling and mathematizing, exploring and experimenting, hypothesizing, testing, explaining, reasoning, discussing, proving, defining and structuring, making connections, representing, and communicating. In this respect, inquiry-based learning supports the development of related cognitive and higher-order thinking skills by engaging students in such mathematical activities. Most of the research conducted on inquiry-based learning (IBL) in Turkey has focused primarily on science education (Aksakal Taşkıran & Yılayaz, 2024; Arslan, 2019; Bayram, 2015; Gürbüz & Sarıoğlan, 2022; Keçeci & Zengin, 2024; Önder & Önder, 2018; Salur & Pehlivan, 2021; Sızan, 2022; Şenyiğit, 2021; Ülger, 2019; Yurtkulu, 2024). However, in recent years, studies on the use of IBL in mathematics teaching have also increased, making significant contributions to the field (Bal İncebacak & Ersoy, 2019; Gençtürk, 2023; Karataş & Özpolat, 2024; Kırkpınar, 2023; Köken, 2022; Küçükdoğan, 2023; Öndeş, 2023; Serin & Korkmaz, 2018; Yılmaz, 2024). With the inclusion of the IBL approach in curricula in alignment with constructivist learning theory, research on the inquiry skills of teachers who will implement this method in the classroom and their opinions and attitudes towards IBL is gaining importance. Prospective teachers' awareness and practical skills

DOI: https://doi.org/10.30546/19023.978-9952-8573-9-9.2025.9012.
ISBN: 978-9952-8573-8-2

regarding IBL play a determining role in effectively reflecting this model in classroom settings. Accordingly, this study is to identify preservice primary school teachers' views on the inquiry-based learning approach and examine the changes in these views before and after practical IBL training.

Within the scope of this general aim, the following sub-problems will be addressed:

1- What are the views of pre-service primary school teachers regarding inquiry?

2- What are the views of pre-service primary school teachers regarding inquiry-based learning?

3- What are the views of pre-service primary school teachers on inquiry-based learning in mathematics lessons?

4- *What are the views of pre-service primary school teachers regarding inquiry-based learning (IBL) in the context of the Türkiye Yüzyılı Maarif Model?"*

5- What are the views of pre-service primary school teachers who participated in the training about the training they received in the workshop?

METHOD

This study was conducted using a qualitative research approach within the case study design. Qualitative research focuses on how individuals construct reality through interactions with their social worlds (Merriam, 2013). Case studies are used in research involving a person, a group of people, or a unit, aiming to make generalizations about these groups (Heale & Twycross, 2018). Additionally, since applications were carried out with pre-service teachers during the process and follow-up interviews were conducted, elements of an experimental method were also utilized. Experimental research aims to determine whether a specific intervention has an effect on an outcome by comparing the results of two groups—one receiving the intervention and the other not (Creswell, 2023). The group involved in the initial interview was designated as the control group, while the group that participated in the training was assigned as the experimental group, and the effect of inquiry-based learning in-service training was analyzed in the trained group. Quasi-experimental designs refer to studies where participants are not randomly assigned but are purposively selected and then divided into control and experimental groups for measurement (Creswell, 2023). This study's experimental group was purposively selected, and the experimental application was conducted with a single group. Therefore, a quasi-experimental design was employed. In brief, this study was conducted based on a qualitative case study design. The pre-and post-interviews conducted with pre-service teachers during the research process were analyzed through content analysis. Additionally, due to the educational intervention carried out with purposively selected participants and pre-post comparisons, the study also includes elements of a quasi-experimental design. In this respect, the study is qualitative and constitutes a case study incorporating an educational intervention process.

DOI: https://doi.org/10.30546/19023.978-9952-8573-9-9.2025.9012.
ISBN: 978-9952-8573-8-2

Participants

The study group of this research consists of pre-service teachers studying in the Primary School Teacher Education Department at Ondokuz Mayıs University Faculty of Education. The purposive sampling method was used, in which participants are consciously selected as the most suitable for the study (Gill, 2020). The following criteria were applied in selecting participants: being enrolled in the 3rd year of the Primary School Teacher Education program, fully responding to the preliminary interview questions about inquiry-based learning, committing to full participation in the workshop process, and agreeing to participate in microteaching practices within the scope of teaching practice. The study group comprises a total of 27 pre-service teachers. Among these candidates, 12 students with relatively low levels of inquiry knowledge based on pretest scores were assigned to the experimental group. The remaining 14 students were included in the control group. Grouping was carried out based on independent evaluations by two doctoral researchers and a field expert academician, who assessed whether the lesson plans developed by the students within the scope of mathematics instruction included inquiry phases. The reason for limiting the experimental group to 12 students is that some of these students were to be included in the teaching practice group supervised by the advisor faculty member conducting the research within the scope of the TÜBİTAK 1001 project. According to the Higher Education Council (YÖK) implementation principles, six students can be assigned to one advisor faculty member during the teaching practice process (Ministry of National Education, 2018).Therefore, to enable simultaneous monitoring of the teaching practice processes, the workshop group was structured into two groups of six participants each, resulting in an experimental group of 12 students.

Data Collection

This study used a demographic information form and a semi-structured interview form as data collection tools.

Demographic Information Form: Information regarding the grade levels and genders of the pre-service teachers participating in the study was collected through the demographic information form to be used in descriptive statistics. This form was used to define the context of the qualitative data and clarify the participant profile.

Semi-Structured Interview Form: A semi-structured interview form was developed to explore the pre-service teachers' views on inquiry-based learning in depth. The interview questions were created based on a relevant literature review and presented to subject matter experts to ensure validity. Necessary revisions were made based on the feedback received from the experts, and the form was finalized accordingly. At the beginning of the study, preliminary interview questions were administered to 27 pre-service teachers. After the workshop, follow-up interviews were conducted

DOI: https://doi.org/10.30546/19023.978-9952-8573-9-9.2025.9012.
ISBN: 978-9952-8573-8-2

with the 12 pre-service teachers who participated in the training. In this way, differences in the participants' views before and after the training process were examined comparatively.

Procedural Steps: During the research process, participants' voluntary consent was obtained, and the interviews were conducted in accordance with ethical principles. Data were collected both through face-to-face interviews and online via Google Forms. Participants were included in the process without any pressure or guidance, and open-ended questions were used during data collection to allow pre-service teachers to express their own thoughts freely. The implementation process of the study consists of the following three main phases:

Pre-Interviews: At the initial research stage, pre-service primary school teachers' existing views on inquiry-based teaching (IBL) were collected via Google Forms using an open-ended question form.

Training Workshop: Twelve pre-service teachers participated in the Inquiry-Based Teaching In-Service Training Workshop organized as part of the TÜBİTAK 1001 project and received theoretical and practical training on the inquiry-based teaching approach. During the workshop, activities such as developing IBL-based lesson plans and instructional activities were also carried out with the pre-service teachers.

Post-Interviews: After the training workshop, individual interviews were conducted with the 12 pre-service teachers who participated in the training. These interviews examined the changes in participants' views on inquiry-based teaching following the workshop, and the findings were evaluated in comparison with the pre-interview data.

Data Analysis

Within the scope of the study, the qualitative data obtained from pre-service primary school teachers through the semi-structured interview form were analyzed using the content analysis method. Content analysis is an analytical approach that systematically describes data and interprets similar and related data by grouping them around specific concepts and themes (Karataş, 2015). In the presentation of the data, group distinctions were taken into account; pre-service teachers in the control group were represented with the code "C" (C1, C2, …), while those in the experimental group, who participated in the educational intervention, were represented with the code "E" (E1, E2, …).

Validity and Reliability

The semi-structured interview form used in the study was developed based on the relevant literature and submitted to subject matter experts to ensure content validity. Necessary revisions were made to the form according to the feedback received from the experts, and the final version was prepared. Two independent researchers conducted the data analysis, and their interpretations were compared to create a standard thematic structure. The member checking method was applied to enhance the reliability of the study. In this context, after completing the data analysis process, follow-up interviews were

conducted with four participants; the analysis results were presented to them, and their feedback was obtained regarding whether the findings reflected their views. Data were reexamined based on the corrections deemed necessary by the participants. Direct quotations from participant statements were included in the analysis to provide a thick description. This approach aims to interpret participants' views contextually, reveal implicit meanings, and increase the transferability of the research findings (Leeds-Hurwitz, 2015). The reliability of the study was evaluated within the framework of four fundamental criteria proposed by Guba and Lincoln (1982):

Credibility: The extent to which the obtained data reflect reality was supported by data source triangulation and follow-up interviews.

Transferability: The research process and context were described in detail, and an extensive literature review was conducted to ensure that the findings aligned with similar studies.

Dependability: The systematic data collection, analysis, and interpretation process was clearly reported to ensure methodological transparency.

Confirmability: All research process steps, analysis decisions, and obtained findings were openly presented to minimize researcher subjectivity.

This comprehensive approach enhanced the scientific validity and reliability of the study.

RESULTS

This section presents the findings obtained from the responses of pre-service primary school teachers to the semi-structured interview forms regarding the inquiry-based learning (IBL) approach.

Findings Related to the First Sub-Problem

This section presents the findings related to the question, "What are the views of pre-service primary school teachers regarding inquiry?" which was posed within the scope of the first sub-problem of the study. Based on the data obtained from the semi-structured interview forms, a content analysis was conducted, and the views were grouped under three main categories: Learning Structure, Learning Processes, and Effects on the Learning Process. The findings are summarized in Table 1.

DOI: https://doi.org/10.30546/19023.978-9952-8573-9-9.2025.9012.
ISBN: 978-9952-8573-8-2

Table 1. Pre-service Primary School Teachers' Views on Inquiry

The views of pre-service primary school teachers on inquiry are presented in Table 1.

Theme	Category	Control Group	f	%	Experimental Group	f	%
Inquiry	Learning Structure	Including cause-effect reasoning: C1, C14, C16	3	7,1	Including cause-effect reasoning: E5, E8, E9	3	8,6
		Requiring curiosity: C11, C12, C24	3	7,1	Requiring curiosity: E1, E8	2	5,7
		Guiding to ask questions: C13, C22	2	4,8	Guiding to ask questions: E1, E2, E3, E5, E10, E11	6	17,1
		Requiring reasoning skills: C7	1	2,4	Requiring reasoning skills: E3, E4, E5, E8, E10	5	14,3
		Being the foundation of learning: C5	1	2,4	Including the ability to relate topics: E10	1	2,9
	Learning Processes	Allowing for research: C1, C9, C11, C12, C23	5	11,9	Allowing for research: E2, E3, E11	3	8,6
		Enabling understanding-based learning: C5, C10, C19	3	7,1	Enabling understanding-based learning: E2, E6, E9, E10	4	11,4
		Providing effective learning: C11, C23	2	4,8	Providing effective learning: E9	1	2,9
		Allowing learning through discovery: C22	1	2,4	Requiring the generation of new ideas: E4	1	2,9
		Allowing discussion: C7	1	2,4			
	Effects On the Learning	Developing thinking skills: C3, C4, C7, C17, C19	5	11,9	Developing thinking skills: E3, E4, E5, E8, E10	5	14,3
		Developing critical thinking skills: C5, C9, C21, C23	4	9,5	Developing critical thinking skills: E3, E4, E5, E8, E10	5	14,3
		Ensuring access to correct information: C19, C20	2	4,8	Ensuring access to correct information: E3, E4, E5, E8, E10	5	14,3
		Being beneficial: C8, C27	2	4,8	Being beneficial: E3, E4, E5, E8, E10	5	14,3

DOI: https://doi.org/10.30546/19023.978-9952-8573-9-9.2025.9012.
ISBN: 978-9952-8573-8-2

Process						
	Avoiding rote memorization: C5, C10	2	4,8	Avoiding rote memorization: E10, E11	2	5,7
	Developing the person: C6, C15	2	4,8	Developing the person: E7	1	2,9
	Being necessary: C18	1	2,4	Being necessary: E7	1	2,9
	Providing permanent knowledge: C2	1	2,4	Providing permanent knowledge: E11	1	2,9
	Providing a different perspective: C2	1	2,4	Providing a different perspective: E11	1	2,9

Findings Related to the Learning Structure Category: When examining the statements of primary school teacher candidates regarding how they structure inquiry-based learning, some prominent concepts stand out. The statement "Inquiry includes the skill of establishing cause-and-effect relationships" was expressed with similar frequency in both the control group (7.1%) and the experimental group (8.6%). Participant C1 explained this as, "Inquiry requires investigating the causes and effects of a subject rather than accepting it as it is," while participant E8 similarly defined it as, "Thinking about, being curious about the cause of an event or phenomenon, how it happened, and where it originated from." The code "Guiding to ask questions" was expressed at a rate of 4.8% in the control group, increasing to 17.1% in the experimental group. This indicates that after the training, students focused more on the questioning skill, which is a fundamental component of inquiry. Similarly, the code "Requiring reasoning skills" was expressed 14.3% in the experimental group but was mentioned only once (2.4%) in the control group. Participant E10 explained this as follows: "Inquiry means thinking deeply about a piece of information or topic, asking questions, establishing connections and relationships among topics and concepts, and trying to understand them." These data suggest that after the workshop, teacher candidates grasped the concept of inquiry more deeply and became more aware of its cognitive dimensions.

Findings Related to the Learning Processes Category: Among the statements concerning the relationship between inquiry and learning processes, the code "allowing for research" was mentioned by 11.9% of the control group and 8.6% of the experimental group. Participant E2 expressed this as: "Inquiry is the process of asking questions and conducting research to understand or learn something deeply." The code "inquiry providing understanding-based learning" was stated by 7.1% of the control group and 11.4% of the experimental group. Participant E9 described this as: "It is the most effective way of learning. Cause-and-effect relationships are established, and understanding is sought." In both groups, the contribution of inquiry to the processes of research and meaning-making is emphasized.

DOI: https://doi.org/10.30546/19023.978-9952-8573-9-9.2025.9012.
ISBN: 978-9952-8573-8-2

Findings Related to the Effects on the Learning Process Category: The statement "developing thinking skills" was among the most frequently mentioned effects in both the control group (11.9%) and the experimental group (14.3%). Participant C4 described inquiry as "a principle focused on thinking," while participant E8 similarly expressed it as "thinking about and being curious about the cause of an event or phenomenon, how it happened, and where it originated." The statement "inquiry reduces rote memorization" was expressed at similar rates in both groups (control: 4.8%; experimental: 5.7%). Within this theme, C5 stated, "Questioning knowledge leads us away from memorization and towards understanding and critical thinking," whereas E11 commented, "It means investigating how and why knowledge exists rather than accepting it as is," and added, "I see it as guiding children to ask questions and research instead of memorizing when teaching new things." These findings indicate that the themes within the "effects on the learning process" category were expressed similarly in both groups before and after training; however, the experimental group added more conceptual depth to their expressions.

Findings Related to the Second Sub-Problem

Within the scope of the second sub-problem of the study, the question "What are the views of pre-servicepreservice primary school teachers regarding inquiry-based learning?" was addressed. In the analysis of the data obtained from the semi-structured interview form, the responses were grouped under three main categories: the Structure of IBL, the Learning Process, and Its Effects. The findings are presented in Table 2.

Table 2. Pre-service Primary School Teachers' Views on Inquiry-Based Learning

The views of pre-service primary school teachers regarding inquiry-based learning are presented in Table 2.

Theme	Category	Control Group	f	%	Experimental Group	f	%
		Involving questioning skills: C2, C3, C13, C15, C20, C23, C24	7	11,7	Involving questioning skills: E6, -E11, E13	3	5,5
		Being student-centered: C5, C11, C15, C19, C20, C24, C25	7	11,7	Being student-centered: E1, E2, E3, E6, E9, E10, E12	5	12,7
		Encouraging curiosity: C9,C10,C12, C23,C24, C25	6	10	Encouraging curiosity: E1, E2, E3, E10, E12	5	9,1
	Structure of IBL	Including thinking skills: C5, C7, C18	3	5	Including thinking skills: E4	1	1,8
		Involving cause-effect reasoning: C1, C21	2	3,4	Involving cause-effect reasoning: E5	1	1,8

					Teacher acting as a guide: E9, E10	2	3,6
		Including reasoning skills: C7	1	1,7	Including reasoning skills: E5	1	1,8
		Providing permanent learning: C2, C5, C11, C14, C15, C20, C23	7	11.7	Providing permanent learning: E1, E2, E5, E6, E7, E9, E12	7	12,7
		Enabling research: C1, C5, C12, C13, C23	5	8,4	Enabling research: E2, E3, E6, E11, E12	5	9,1
Sorgulama Temelli Öğrenme	Learning Process	Developing learning-to-learn skills: C10, C11, C26	3	5	Enabling discussion: E10	1	1,8
		Enabling effective learning: C3, C27	2	3,4	Enabling meaningful learning: E1, E2, E5	3	5,5
		Being instructive: C6	1	1,7	Supporting discovery learning: E2, E10, E11	3	5,5
		Providing access to accurate knowledge: C2	1	1,7	Connecting learning with real life: E1, E9	2	3,6
		Developing critical thinking skills: C5, C10, C19, C21	4	6,7	Developing critical thinking skills: E9, E12	2	3,6
		Moving away from rote memorization: C1, C24	2	3,4	Moving away from rote memorization: E5, E10, E11	3	5,5
		Fostering creativity: C2	1	1,7	Fostering creativity: E9, E12	2	3,6
		Being beneficial for students: C17	1	1,7	Being beneficial for students: E1	1	1,8
		Enabling high-order thinking skills: C4	1	1,7	Enabling high-order thinking skills: E1	1	1,8
	Effects of IBL	Increasing motivation: C2	1	1,7	Supporting independent learning: E12	1	1,8
		Developing analytical	1	1,7	Developing analytical	1	1,8

DOI: https://doi.org/10.30546/19023.978-9952-8573-9-9.2025.9012.
ISBN: 978-9952-8573-8-2

skills: C8			skills: E12		
Improving problem-solving skills: C8	1	1,7	Improving problem-solving skills: E12	1	1,8
Supporting cognitive development: C15	1	1,7	Supporting cognitive development: E8	1	1,8
Enabling product creation: C3	1	1,7			
Developing 21st-century skills: C22	1	1,7	Developing 21st-century skills: E12	1	1,8

Findings Related to the Category of the Structure of IBL: One of the most frequently mentioned characteristics in this category was "including questioning skills." This was expressed 7 times (11.7%) in the control group and 3 times (5.5%) in the experimental group. Participant C13 stated this as "students learn by asking questions and doing research," while E6 explained it as "This method allows students to actively engage in their learning processes, conduct research, and acquire in-depth knowledge by asking questions." The code “encouraging curiosity through inquiry-based learning” was mentioned by 10% of the control group and 9.1% of the experimental group. C9 emphasized that IBL “encourages curiosity and enhances critical thinking,” whereas E12 described the approach as “an effective learning method that enables students to access knowledge through questions they are curious about and encourages research, analysis, and problem-solving processes."

Additionally, the expression "being student-centered" appeared in similar proportions in both groups (control: 6.7%; experimental: 7.3%), indicating that pre-service teachers recognized the student-centered nature of IBL. E3 referred to this structure as "a more student-centered contemporary approach." The findings reveal that pre-service teachers in both groups have adopted the fundamental structural features of IBL, such as questioning, curiosity, and student-centeredness.

Findings Related to the Category of the Learning Process: The statement “IBL enables permanent learning” was expressed with similar frequency in both the control group (11.7%) and the experimental group (12.7%). C5 described this as “It supports the permanence of knowledge and critical thinking,” while E1 stated, “Inquiry-based learning ensures permanent learning based on students’ sense of curiosity.” The expression "IBL provides research opportunities" was also mentioned at similar rates in both groups (control: 8.4%; experimental: 9.1%). E11 explained this aspect of IBL as follows: "In inquiry-based learning, the teacher should not just tell the students the topic to memorize; children should discover the given information themselves, ask questions, and do research." However, some notable differences between the groups emerged. In the control group,

DOI: https://doi.org/10.30546/19023.978-9952-8573-9-9.2025.9012.
ISBN: 978-9952-8573-8-2

codes such as "learning to learn," "ensuring effective learning," and "accessing accurate information," which are more general and directly related to learning, were more prominent. In contrast, in the experimental group, more process-oriented expressions involving higher-order cognitive skills, such as "providing a discussion environment," "accessing meaningful knowledge," "learning through discovery," and "connecting to real-life," were mentioned more frequently. This suggests that the pre-service teachers who participated in the IBL training developed a more comprehensive and in-depth awareness of the inquiry process.

Findings Regarding the Effects of IBL: The statement “IBL improves critical thinking skills” was expressed 4 times (6.7%) in the control group and 2 times (3.6%) in the experimental group. E9 described this skill as “It encourages critical and creative thinking.” The idea that “IBL reduces rote learning” was commonly mentioned in both groups (control: 3.4%; experimental: 5.5%). E5 supported this view by stating, “Inquiry-based learning requires in-depth examination of the source of information rather than directly accepting it as given.” Similarly, E11 emphasized that inquiry creates a learning process aimed at understanding rather than memorizing information. These findings show that the pre-service teachers perceive the IBL approach not merely as a means of acquiring information, but as a holistic learning model that promotes critical thinking and moves away from rote-based learning. It is also understood that this awareness was developed more deeply and multidimensionally in the experimental group that received training.

Findings Related to the Third Sub-Problem

Within the scope of the third sub-problem of the study, the question "What are the views of pre-service primary school teachers on inquiry-based learning in mathematics lessons?" was addressed. Accordingly, the opinions of pre-service primary school teachers regarding the application of the IBL approach in mathematics lessons were analyzed, and the findings were classified under three main categories: the Structure of IBL, the Mathematics Learning Process, and the Effects of IBL. The findings are summarized in Table 3.

DOI: https://doi.org/10.30546/19023.978-9952-8573-9-9.2025.9012.
ISBN: 978-9952-8573-8-2

Table 3. Pre-service Primary School Teachers' Views on Inquiry-Based Learning in Mathematics Lessons

Pre-service primary school teachers' views on inquiry-based learning in mathematics lessons are presented in Table 3.

Theme	Category	Control Group	f	%	Experimental Group	f	%
IBL in Math	Structure of IBL	Enabling learning through inquiry: C1, C6, C12, C13, C20, C22, C25	7	10,1	Enabling learning through inquiry: E4, E5, E13	3	6,2
		Activating students: C6, C22	2	2,9	Activating students: E10	1	2,1
		Increasing interaction: C2	1	1,4	Encouraging curiosity: E10	1	2,1
		Adding fun: C11	1	1,4	Adding fun: E1, E10	2	4,2
					Requires the ability to establish cause-and-effect relationships: E2, E5	2	4,2
	Learning Math	Effectiveness in math lessons: C2, C3, C7, C9, C10, C14, C15, C16, C17, C18, C20, C21, C22, C24, C23, C25	16	23,2	Effectiveness in math lessons: E1, E2, E4, E5, E6, E7, E8, E9, E10, E11, E12,	11	22,9
		Moving away from rote learning and teaching logic: C1, C5, C9, C10, C14, C16, C21, C23, C24	9	13	Moving away from rote learning and teaching logic: E1, E2, E3, E8, E9, E11, E12,	7	14,6
		Contributing to understanding math: C4, C5, C6, C10, C19, C23	6	8,7	Contributing to understanding math: E2, E3, E6, E7,	4	8,3
		Ensuring lasting learning: C2, C6, C9, C12	4	5,8	Ensuring lasting learning: E1, E10	2	4,2
		Facilitating learning: C2, C13, C18	3	4,3	Facilitating learning: E9	1	2,1
		Providing effective learning C2, C3, C27	3	4,3	Providing effective learning: E2, E4, E5, E6,	4	8,3
		Making math enjoyable: C11, C24	2	2,9	Enabling learning by	3	6,2

				discovery: E3, E9, E10		
		1	1,4	Deepening learning: E6	1	1,4
	Limited use in math: C11	1	1,4	Being applied in mathematics		
	Difficult to plan: C15	1	1,4	Easy to plan		
	Challenging for students: C26	1	1,4	Facilitates student learning		
Effects of IBL	Developing problem-solving skills: C5, C6, C17, C20, C25	5	7,2	Developing problem-solving skills: E12	1	2,1
	Supporting thinking processes: C6, C20	2	2,9	Supporting thinking processes: E12	1	2,1
	Integrating problems into real life: C11	1	1,4	Integrating problems into real life: E3, E4, E5,	3	6,2
				Increasing interest in lessons: E2	1	1,4
				Contributing to 21st-century skills: E8	1	1,4
	Ensuring internalization of abstract concepts: C9	1	1,4	Ensuring internalization of abstract concepts: E5, E6	2	4,2

Findings Related to the Structure of IBL: The most frequently expressed opinion in this category was "enabling learning through inquiry." This view was mentioned by 10.1% of the control group and 6.8% of the experimental group. E13 explained this as “It is a type of learning in which students’ questions are used as a tool for learning. The process can be initiated by either the teacher or the student.” In addition, concepts such as "activating the student" and "developing the skill of curiosity" were emphasized by both groups. Some participants in the experimental group also stated that IBL adds fun and meaning to the learning process, while supporting cognitive skills such as "establishing cause-effect relationships" and "noticing connections" (e.g., E5, E10).

Findings Related to the Mathematics Learning Process: The effectiveness of IBL in mathematics classes was the most frequently expressed view in both groups (control group: 23.2%; experimental group: 22.9%). This indicates that pre-service teachers have a strong awareness of the applicability and effectiveness of IBL in mathematics instruction. In addition, the statements "providing permanent learning" and "supporting effective learning" were also frequently emphasized by both groups. However, while the control group highlighted more surface-level interpretations such as "facilitating

DOI: https://doi.org/10.30546/19023.978-9952-8573-9-9.2025.9012.
ISBN: 978-9952-8573-8-2

learning," "making learning enjoyable," and "ensuring access to accurate information," the experimental group more often expressed higher-level learning processes such as "supporting learning through discovery," "enabling meaningful learning," and "connecting learning to real-life contexts." This suggests that the pedagogical understanding of IBL became more in-depth among the pre-service teachers who participated in the training.

Findings Related to the Effects of IBL: In this category, 7.2% of the pre-service teachers in the control group stated that IBL improves problem-solving skills, while the experimental group emphasized more holistic and contemporary educational approaches, such as relating problems to real life and contributing to 21st-century skills. E3 summarized this perspective: "Instead of memorizing mathematics, I see it as students understanding, discovering, and making connections." Overall, the findings indicate that the training on inquiry-based learning positively impacted the pre-service teachers at the knowledge level and in terms of their practical competencies, pedagogical awareness, and critical perspectives. Pre-service teachers in the experimental group developed a more in-depth understanding of the applicability of IBL in mathematics lessons and effectively reflected on skills such as problem-solving, conducting research, and connecting learning to real-life contexts.

Findings Related to the Fourth Sub-Problem

Within the scope of the fourth sub-problem of the research, the question *"What are the views of pre-service primary school teachers regarding inquiry-based learning (IBL) in the context of the Türkiye Yüzyılı Maarif Model?"* was addressed. Based on the content analysis of data obtained from the semi-structured interview forms, the findings were grouped under four main categories: **Characteristics, Goals, Impacts**, and **the Place of IBL in the New Curriculum.** The detailed findings are presented in **Table 4.**

Table 4. Pre-service Primary School Teachers' Views on Inquiry in the New Maarif Curriculum

The views of pre-service primary school teachers regarding inquiry in the new Maarif curriculum are presented in Table 4.

Theme	Category	Control Group	f	%	Experimental Group	f	%
		Enabling learning through questioning: C1, C13, C19, C20, C22, C24, C25	7	9,1	Enabling learning through questioning:		
		Being student-centered: C1, C2, C6, C14, C23, C24	6	7,8	Being student-centered: E4, E10, E13	3	5,7
		Enabling learning through research: C10, C13, C25	3	3,9	Enabling learning through research: E12	1	1,9

	Characteristics	Including student-oriented processes: C4	1	1,3	Requiring cause-effect reasoning: E10	1	1,9
		Offering a holistic educational approach: C6	1	1,3	Teacher as a guide: E10	1	1,9
		Providing real-life related learning: C10	1	1,3	Providing real-life related learning: E10	1	1,9
	Goals	Ensuring active student participation: C2, C5, C7, C23	4	5,2	Ensuring active student participation: E4, E9, E10, E13	4	7,5
		Moving away from rote learning: C9, C10, C13, C24	4	5,2	Moving away from rote learning: E10	1	1,9
		Aiming to cultivate students who understand and question knowledge: C12, C20, C23	3	3,9	Aiming to cultivate students who understand and question knowledge: E2	1	1,9
		Aiming to raise individuals who generate knowledge: C2, C9	2	2,6	Aiming to raise individuals who generate knowledge: C2, C9		
		Aiming for students to internalize knowledge: C10, C13	2	2,6	Aiming for students to internalize knowledge: E12	1	1,9
		Aiming for students to produce on their own: C4	1	1,3	Aiming for students to produce on their own: C4		
		Aiming to develop cause-effect reasoning skills: C10	1	1,3	Aiming to develop cause-effect reasoning skills: E10	1	1,9
IBL in the New Curriculum	Effects	Developing critical thinking: C2, C6, C9	3	3,9	Developing critical thinking: E6, E10	2	3,8
		Developing problem-solving skills: C6, C9	2	2,6	Developing problem-solving skills: E6, E10	2	3,8
		Developing self-directed learning: C7, C19	2	2,6	Increasing curiosity: E9, E12	2	3,8
		Developing thinking skills: C5, C10, C13	3	3,9	Developing thinking skills: E6, E9	2	3,8

DOI: https://doi.org/10.30546/19023.978-9952-8573-9-9.2025.9012.
ISBN: 978-9952-8573-8-2

	Improving comprehension skills: C5	1	1,3	Making learning meaningful: E2	1	1,9
	Enhancing collaboration skills: C6	1	1,3	Enhancing collaboration skills: E6	1	1,9
	Including inquiry in the new curriculum is positive: C3, C5, C9, C11, C20, C21, C23, C27	8	10,4	Including inquiry in the new curriculum is positive: E1, E2, E4, E6, E10, E13	6	11,3
	More inclusion of inquiry compared to the old curriculum: C1, C8, C9, C11, C23	5	6,5	More inclusion of inquiry compared to the old curriculum: E2, E3, E4, E5, E11	5	9,4
	Not familiar with the curriculum: C15, C16, C18, C26	4	5,2	More inclusion than before, but not fully aligned with the curriculum: E11	1	1,9
The Place of Inquiry in the New Curriculum	New curriculum promotes inquiry: C14, C20, C22	3	3,9	Teachers need to be knowledgeable for effective implementation: E1	1	1,9
	Inquiry is clearly described in the new curriculum: C17, C20	2	2,6	Inquiry is clearly described in the new curriculum: E2, E3, E4, E5, E11	5	9,4
	Inquiry is central in the new curriculum: C12, C25	2	2,6	Curriculum is not very clear: E8	1	1,9
	Activities encouraging thinking and inquiry are included: C3	1	1,3	Activities encouraging thinking and inquiry are included: E1, E4, E5, E6	4	7,5
	Inquiry-based learning is compatible with the Maarif Model: C7	1	1,3	Inquiry-based learning is compatible with the Maarif model: E4, E7, E13	3	5,7
	It aligns with modern educational understanding: C11	1	1,3	Assessment and evaluation should also support inquiry: E1, E13	2	3,8

Findings Related to the Characteristics Category: The statement "The new curriculum allows learning through questioning" was expressed 7 times (9.1%) by pre-service teachers in the control group. In

contrast, the experimental group did not directly emphasize this statement. C1 described this feature as follows: "Compared to the old curricula, I think the lessons in this curriculum are more inquiry-based. It adopts a more student-centered approach. It encourages students to engage in inquiry." Additionally, the theme "being student-centered" was mentioned 6 times (7.8%) in the control group and 3 times (5.7%) in the experimental group. These findings show that pre-service teachers in both groups paid attention to the student-centered structure and functioning of the curriculum. Findings Related to the Goals Category: Pre-service teachers in both groups consider "ensuring the active participation of students in the learning process" as one of the main goals of the new curriculum. This finding indicates that participants perceive the Türkiye Century Maarif Model as an interactive, participatory, and learner-centered structure. Additionally, the goals of "moving away from rote learning" and "raising students who make sense of and question knowledge" were also mentioned in both groups. However, the fact that these statements were repeated less frequently in the experimental group suggests that pre-service teachers in this group may have been exposed to curriculum-related content more limitedly during the workshop process. Findings Related to the Effects Category: When examining the findings related to this category, it is seen that both groups expressed similar views regarding the curriculum's contribution to critical thinking, problem-solving, and higher-order thinking skills. However, while preservice teachers in the control group referred to more individual and cognitive-focused effects such as "self-directed learning" and "comprehension skills," those in the experimental group emphasized affective and motivational aspects like "increasing curiosity" and "making learning meaningful." This difference indicates that the experimental group developed a more holistic awareness not only cognitively but also affectively. Findings Related to the Place of Inquiry-Based Learning (IBL) in the New Curriculum Category: The view that "the inclusion of inquiry-based learning in the new curriculum is positive" was expressed 8 times (%10.4) in the control group and 6 times (%11.3) in the experimental group, making it one of the most frequently stated opinions in both groups. This indicates that preservice teachers have a high level of awareness regarding the pedagogical approaches in the curriculum. C5 expressed this as follows: "Including inquiry processes in the New Maarif Curriculum is a very positive step in terms of developing students' thinking, understanding, and active participation skills in learning." Additionally, the statement "inquiry is clearly explained in the new curriculum" was mentioned 2 times (%2.6) in the control group and 5 times (%9.4) in the experimental group. This difference suggests that the training on IBL may have increased the experimental group's awareness of the curriculum text. Moreover, while 4 preservice teachers in the control group stated that they "are not familiar with the curriculum," there were no such views in the experimental group. This indicates that through the workshop process, preservice teachers had the opportunity to gain information about the curriculum, thereby strengthening their understanding of its structure.

DOI: https://doi.org/10.30546/19023.978-9952-8573-9-9.2025.9012.
ISBN: 978-9952-8573-8-2

Findings related to the Fifth Sub-Problem

Within the scope of the fifth sub-problem of the research, the question "What are the views of pre-service primary school teachers who participated in the training about the training they received in the workshop?" was addressed. Accordingly, the evaluations of the pre-service teachers regarding the inquiry-based learning (IBL) approach training workshop were analyzed. The obtained findings are presented in detail in Tables 5, 6, and 7.

Table 5. Pre-service Primary School Teachers' Views on the Inquiry-Based Learning Workshop They Attended

The views of pre-service primary school teachers who participated in the inquiry-based learning workshop about the workshop are presented in Table 5.

Theme	Category	Experimental Group	f	%
Pre-service Teachers' Views	Opinions	It was an instructive and productive workshop: E1, E2, E3, E4, E5, E6, E7, E8, E10, E12, E13	11	28,2
		I gained experience and knowledge about IBL: E3, E4, E5, E6, E7, E8, E9, E10, E11, E12	10	25,6
		I learned new information and methods: E1, E2, E3, E4, E5, E6, E7, E13	8	20,5
		We received productive trainings from different instructors: E1, E2, E8, E10, E11, E12	6	15,4
		I learned new Web 2.0 tools: E2	1	2,6
		My critical thinking skills improved: E9	1	2,6
		It was fun: E13	1	2,6
	Suggestions	I would like the IBL achievements to be applied by teachers: E1	1	2,6

When examining the views of the pre-service teachers in the experimental group regarding the inquiry-based learning (IBL) workshop, the most frequently expressed opinion was that it was an "instructive and productive workshop" (28.2%). This was followed by "gaining experience and knowledge about IBL" (25.6%) and "learning new information and methods" (20.5%). These findings indicate that the workshop provided a functional learning environment for pre-service teachers, both in terms of delivering theoretical knowledge and developing practical skills. Participants' comments about the workshop process show that the training was not solely based on information transfer but also involved active participation and a hands-on learning experience. The statement "receiving productive training from different instructors" (15.4%) reveals that the workshop's multidisciplinary

and diverse structure left a positive impression on the participants. Additionally, some pre-service teachers mentioned individual gains such as the use of Web 2.0 tools, the development of critical thinking skills, and learning in an enjoyable environment. One teacher candidate emphasized that these experiences gained through IBL should be directly applied by teachers in the classroom, highlighting that the workshop should be extended beyond pre-service teachers to a broader audience. Overall, these findings suggest that the workshop enhanced the pedagogical awareness of the teacher candidates, contributed to their understanding of the inquiry-based learning approach through experience, and provided opportunities to develop skills applicable in practice.

Table 6. Views of Pre-service Primary School Teachers on What They Learned in the Inquiry-Based Learning Workshop

The views of pre-service primary school teachers regarding what they learned in the workshop are presented in Table 6.

Theme	Category	Experimental Group	f	%
IBL Workshop	IBL Training	How to implement inquiry-based learning: E1, E2, E3, E4, E5, E6, E7, E9, E10, E11, E12, E13	12	27,3
		Preparing activities suitable for IBL: E1, E2, E3, E4, E6, E7, E8, E10, E11, E13	10	22,7
		Creating lesson plans suitable for IBL: E1, E2, E4, E7, E10	5	11,4
	Other	Use of Web 2.0 tools: E4, E6, E10, E11, E12, E13	6	13,6
		Applications of artificial intelligence in education: E1, E3, E5, E6, E12	5	11,3
		Mentoring concept: E1, E4, E9, E12	4	9,1
		Determining appropriate time for outcomes: E1	1	2,3
		Education systems in different countries: E3	1	2,3

When examining the gains acquired by the preservice primary school teachers in the experimental group during the workshop process, it is observed that a large portion of the participants reported gaining knowledge about "how to implement inquiry-based learning" (27.3%) and "preparing activities suitable for IBL" (22.7%). This indicates that the workshop was effective in providing pre-service teachers with both the fundamental principles of IBL and practical strategies for its application. Additionally, pre-service teachers identified "creating lesson plans suitable for IBL" (11.4%) as an important gain point due to the direct integration of the acquired knowledge into classroom planning and implementation processes. The content presented during the workshop was

DOI: https://doi.org/10.30546/19023.978-9952-8573-9-9.2025.9012.
ISBN: 978-9952-8573-8-2

not limited to theoretical and practical information specific to IBL; it also encompassed different areas aimed at enhancing the professional and technological competencies of the pre-service teachers. In this context, gains related to "the use of Web 2.0 tools" (13.6%), "applications of artificial intelligence in education" (11.3%), and "the mentoring concept" (9.1%) demonstrate that the pre-service teachers became acquainted with contemporary educational approaches and developed awareness of these concepts. Moreover, the mention of specific but important details such as "determining appropriate time for learning outcomes" and "familiarity with education systems in different countries" by participants reveals that the workshop offered a comprehensive and multidimensional learning experience. Overall, it can be said that the workshop provided a strong learning environment not only for inquiry-based teaching methods but also for contemporary instructional technologies and international pedagogical approaches.

Table 7. Pre-service Primary School Teachers' Opinions on Their Questioning Skills Before and After Participating in the Inquiry-Based Learning Workshop

The opinions of pre-service primary school teachers who participated in the training regarding their questioning skills before and after the training are presented in Table 7.

Theme	Category	Experimental Group	f	%
Questioning Skill	Self-Assessment	Learned to ask more effective questions after the workshop: E4, E5, E6, E7, E8, E10, E11, E12	8	29,6
		Learned to ask questions that guide students to inquiry: E4, E5, E6, E8, E10, E12, E13	7	26
		Asking questions that promote deep thinking: E2, E8, E10, E12	4	14,8
		Asking questions from different perspectives: E2, E9, E12	3	11,1
		Asking cause-and-effect questions: E1, E12	2	7,4
		Recognizing the importance of open-ended questions: E3	1	3,7
		Asking questions that keep students active during lessons	1	3,7
		Asking questions that promote analytical thinking: E12	1	3,7

When examining whether the pre-service primary school teachers showed improvement in their questioning skills related to the inquiry-based learning approach during the workshop process, the most frequently expressed gain was "learning to ask more effective questions" (29.6%). This finding indicates that the practices and activities presented throughout the workshop contributed to raising awareness among the teacher candidates about creating high-quality and meaningful questions. Twenty-six percent of the participants stated that they "learned to ask questions that guide students to

inquiry." This shows that the teacher candidates developed not only their own thinking skills but also their pedagogical competencies to build a student-centered learning environment. Furthermore, the increased emphasis on higher-order cognitive skills such as "asking questions that promote deep thinking" (14.8%) and "asking questions by considering different perspectives" (11.1%) after the workshop suggests that teacher candidates gained awareness of question forms that encourage analytical and multifaceted thinking. Although mentioned less frequently, subskills such as "asking cause-and-effect questions," "recognizing the importance of open-ended questions," "activating students during lessons through questions," and "asking questions that promote analytical thinking" were also highlighted by participants. This indicates the workshop's potential to develop questioning skills in a multidimensional manner. Overall, the workshop process not only increased the quantity of questions asked by teacher candidates but also enriched the depth, functionality, and pedagogical quality of their questions.

DISCUSSION

Teacher candidates stated before the workshop that inquiry-based learning (IBL) develops cause-and-effect reasoning, questioning, and critical thinking skills; similarly, they described elements such as research, meaningful learning, development of thinking skills, and moving away from rote memorization. These findings align with the cognitive processes in the inquiry cycle described by Pedaste et al. (2015). After the workshop, the definitions related to these concepts deepened, and participants more clearly distinguished the cognitive processes. It can be said that the implementation process of inquiry-based teaching positively affects individuals' learning (Bal İncebacak &and Ersoy, 2019), as the data obtained in the study shows an increase in teachers'teachers' inquiry skills. Lindner and Kubat (2014) stated that science camps help individuals discover their own potentialpotentials. According to views on the application of IBL in mathematics lessons, IBL facilitates learning through inquiry, is effective, improves problem-solving skills, and enables integrating problems with real life. Moreover, the training provided may have helped teacher candidates develop a positive perspective regarding the applicability of IBL in mathematics lessons. Members of the experimental group reported learning to ask more effective, guiding, analytical, and perspective-expanding questions throughout the workshop. This finding parallels the results of Şen et al. (2021) regarding middle school mathematics students, showing that IBL improves teachers'teachers' question-designing skills. According to teacher candidates'candidates' opinions about the inclusion of IBL in the Turkey Century Maarif Model curriculum, the new curriculum allows learning by questioning, is student-centered, ensures active student participation, encourages moving away from rote memorization, and aims to nurture students who make sense of and question knowledge. Regarding the place of IBL in the new curriculum, teacher candidates stated that the inclusion of IBL is positive, it is given more emphasis than in the previous curriculum, and inquiry is clearly explained. Additionally, while four teachers in the control group stated that they were not familiar with the curriculum, no such statements were

DOI: https://doi.org/10.30546/19023.978-9952-8573-9-9.2025.9012.
ISBN: 978-9952-8573-8-2

found in the experimental group. This difference suggests that the theoretical and practical training activities during the workshop may have increased teacher candidates' knowledge level about the curriculum.

According to the views of the prospective teachers who participated in the inquiry-based learning (IBL) workshop, the workshop was instructive and productive. The teacher candidates stated that they gained knowledge and experience related to IBL. Many of the candidates also expressed that they learned new information and methods during the workshop process and received practical training from different instructors. This suggests that the learning process was enriched through the contributions of various experts involved in the training provided during the workshop. The prospective primary school teachers indicated that they learned how to implement IBL and prepare activities suitable for IBL in the workshop they attended. Additionally, they reported gaining knowledge about topics such as Web 2.0 tools, applications of artificial intelligence in education, and the concept of mentoring. This indicates that the workshop was not limited to the implementation of IBL but also increased the teacher candidates' knowledge and awareness regarding technological tools and guidance models. While both groups stated that IBL is effective in mathematics lessons, concrete gains such as problem-solving, integration with real life, and learning through discovery were more prominent in the experimental group. This is consistent with the benefits of mathematical inquiry applications described by Maaß and Artigue (2013).

When prospective primary school teachers who participated in the workshop were asked to evaluate their questioning skills before and after the workshop, they stated that they learned to ask more effective questions, questions that guide students to inquiry, and questions that encourage thinking from different perspectives. This indicates that the training provided during the workshop was effective in improving the teacher candidates' questioning skills. The prospective primary school teachers noted that the new Turkey Century Maarif Model curriculum is focused on inquiry-based learning (IBL), emphasizing learning through questioning, active participation, and moving away from rote memorization. Teacher candidates in the experimental group provided more consistent and comprehensive information about the curriculum's orientations. This is significant as an indicator of belief transformation within the context of the curriculum-implementation relationship (Norton, Helgevold & Bjuland, 2019). Participants evaluated the workshop as an instructive, productive experience rich in content and supported by contributions from various experts. Additionally, they reported gaining skills in areas such as Web 2.0 tools, artificial intelligence applications, and mentoring. This finding aligns with Yakar and Turgut's (2017) research on the role of different pedagogical supports in transforming teacher beliefs.

DOI: https://doi.org/10.30546/19023.978-9952-8573-9-9.2025.9012.
ISBN: 978-9952-8573-8-2

CONCLUSION

As a result of the study, prospective teachers expressed before the workshop that inquiry-based learning (IBL) develops cause-and-effect reasoning, questioning, and critical thinking skills; similarly, they identified elements such as research, meaningful learning, the development of thinking skills, and moving away from rote memorization. After the workshop, their definitions of these concepts deepened, and participants more clearly differentiated cognitive processes. It can be stated that the implementation process of inquiry-based teaching positively affects individuals' learning (Bal İncebacak & Ersoy, 2019). The data obtained in the study showed that teachers' inquiry skills increased. According to the views on the application of IBL in mathematics lessons, IBL facilitates learning by inquiry in math, is effective, improves problem-solving skills, and integrates problems into real life. The training provided fostered a positive perspective among teacher candidates regarding the applicability of IBL in mathematics lessons. After the training, teacher candidates stated that they learned to ask more effective, guiding, analytical, and perspective-expanding questions. The teacher candidates found that IBL has a greater presence in the new curriculum and viewed its inclusion positively. The study found that during the theoretical and practical training activities, teacher candidates' knowledge level regarding the curriculum likely increased. Teacher candidates expressed that in the workshop, they learned how to implement IBL and prepare activities suitable for IBL. Additionally, the findings indicate that the training provided during the workshop was not limited to IBL implementation but also increased teacher candidates' knowledge and awareness regarding technological tools and mentoring models. While teacher candidates in both groups stated that IBL is effective in mathematics lessons, participants in the experimental group highlighted concrete gains such as problem solving, real-life integration, and learning through discovery. Furthermore, the training was found to be effective in improving teacher candidates' questioning skills. According to teacher candidates' views, the new Turkey Century Maarif Model curriculum is IBL-focused and particularly emphasizes learning through questioning, active participation, and moving away from rote memorization.

Based on the results obtained from the study, it is recommended that inquiry-based learning (IBL)-focused practical workshops be incorporated into teacher training programs. This can support the cognitive and pedagogical beliefs of teacher candidates (Maaß & Artigue, 2013). By integrating question development skills into the curriculum, teacher candidates' critical and creative thinking competencies can be enhanced (Şen et al., 2021). Student-centered mentoring support and the use of technological tools (e.g., Web 2.0, artificial intelligence) should be encouraged to provide a higher-level learning experience (Yakar & Turgut, 2017). Collaborative work on IBL content and implementation examples should be conducted among the new curriculum implementers (prospective teachers and mentor teachers). This study is based on a qualitative design, and its results are limited in terms of generalizability; they should be supported with additional quantitative analyses. Since teacher

DOI: https://doi.org/10.30546/19023.978-9952-8573-9-9.2025.9012.
ISBN: 978-9952-8573-8-2

beliefs reflected in classroom practices may change over time, long-term follow-up studies are recommended. Finally, research focusing on the role and effectiveness of mentors to support program-implementation alignment during this process could make meaningful contributions.

REFERENCES

Alberta Education. (2004). Focus on inquiry: A teacher's guide to implementing inquiry-based learning. Alberta Learning. Canada: Edmonton.

Altun, M. (2006). Matematik öğretiminde gelişmeler. Uludağ Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi, 19(2), 223-238.

Andaya, O. J. F. (2014). Factors that affect the mathematics achievements of students of the Philippine Normal University-Isabela Campus. International Refereed Research Journal, 5(4), 84-91.

Arslan, A. (2019). Dünya ve evren konu alanına yönelik sorgulama temelli öğrenme ortamlarının değerlendirilmesi [yayımlanmamış yüksek lisans tezi]. Zonguldak Bülent Ecevit Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü.

Artigue, M., & Blomhøj, M. (2013). Conceptualizing inquiry-based education in mathematics. Zdm, 45, 797-810.

Bal İncebacak, B. (2019). The effect of inquiry-based instruction on 4th-grade students' fraction language use skills and academic achievement. (Doctoral thesis), Ondokuz Mayıs University, Samsun, Türkiye.

Bal İncebacak, B., & Ersoy, E. (2019). Sorgulama temelli öğretim yaklaşımıyla matematik dersine yönelik plan örneği uygulaması (mathematics course plan application example with ınquiry based teaching approach). Turkish Journal of Primary Education, 4(1), 15-39.

Başkale, H. (2016). Nitel araştırmalarda geçerlik, güvenirlik ve örneklem büyüklüğünün belirlenmesi. Dokuz Eylül Üniversitesi Hemşirelik Fakültesi Elektronik Dergisi, 9(1), 23-28.

Batdı, V. (2023). Yapılandırmacı yaklaşım uygulamalarının karma-meta yöntemiyle incelenmesi. Eğitim ve Bilim, 48(213), 85-112

Bayram, Z. (2015). Öğretmen adaylarının rehberli sorgulamaya dayalı fen etkinlikleri tasarlarken karşılaştıkları zorlukların incelenmesi. Hacettepe Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi, 30(2), 15-29.

Čeretková, S., Melušová, J., & Šunderlík, J. (2013). *Guide of supporting actions for teachers in promoting inquiry-based learning*. PRIMAS Project. http://www.primas-project.eu

Creswell, J. W., & Creswell, J. D. (2023). Research design: Qualitative, quantitative, and mixed methods approaches. Sage Publications Ltd.

de Jong, T., & van Joolingen, W. R. (1998). Scientific discovery learning with computer simulations of conceptual domains. Review of Educational Research, 68(2), 179–201. https://doi.org/10.2307/1170753

Dorier, J. L., & Maass, K. (2020). Inquiry-based mathematics education. Encyclopedia of mathematics education, 384-388.

Dostál, J. (2015). The Definition of the Term" Inquiry-Based Instruction. International Journal of Instruction, 8(2), 69-82.

Ekmen, C., & Bakar, E. (2019). İlköğretimde öğretim programları ve ders kitaplarında dijital yetkinliğin yeri. Milli Eğitim Dergisi, 48(221), 5-35.

Erdamar Koç, G. (2024). Yapılandırmacı öğrenme kuramı. İçinde A. Ulusoy (Ed.), *Eğitim psikolojisi* (6. baskı, s. 376–377). Anı Yayıncılık.

Gençtürk, Ç. (2023). Özel yetenekli öğrencilerde sorgulama temelli matematik öğretimi sürecinden yansımalar [yayımlanmamış yüksek lisans tezi]. Zonguldak Bülent Ecevit Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü.

Gill, S. L. (2020). Qualitative Sampling Methods. Journal of Human Lactation. 36(4), 579–581. doi:10.1177/0890334420949218

Guba, E. G., & Lincoln, Y. S. (1982). Epistemological and methodological bases of naturalistic inquiry. Educational Communication and Technology Journal, 30 (4), 233-252.

Gürbüz, F., & Sarıoğlan, A. B. (2022). Fen bilimleri öğretmenlerinin sorgulamaya dayalı öğrenmede soru sormaya yönelik görüşlerinin incelenmesi. Current Perspectives in Social Sciences, 26(2), 237-244.

HarlEn, W. (2013). Inquiry-based learning in science and mathematics. Review of science, mathematics and ICT education, 7(2), 9-33.

Heale, R., & Twycross, A. (2018). What is a case study? Evidence-based nursing, 21(1), 7–8.

Karataş, G. K., & Özpolat, E. T. (2024, April). Sorgulama temelli öğretim yöntemiyle ortaokul öğrencileri için tam sayılar konusunda ders planı tasarısı. Icsas 2nd Internatıonal Conference on Humanıty and Socıal Scıences.

Karataş, Z. (2015). Sosyal bilimlerde nitel araştirma yöntemleri. Manevi temelli sosyal hizmet araştırmaları dergisi, 1(1), 62-80.

Keçeci, G., & Zengin, F. K. (2024). Araştirma ve Sorgulamaya Dayalı Fen Öğretiminin Öğrencilerin Bilimsel Süreç Becerilerine ve Tutumlarina Etkisi. The Journal of Academic Social Science Studies, 6(47), 269-287.

Keselman, A. (2003). Supporting Inquiry Learning by Promoting Normative Understanding of Multivariable Causality. Journal of Research in Science Teaching, 40(9), 898–921. https://doi.org/10.1002/tea.10115

Kırkpınar, E. (2023). Sorgulama temelli öğretim ortamında kesirler kavramının öğrenme süreçlerinin incelenmesi. [yayımlanmamış yüksek lisans tezi]. Zonguldak Bülent Ecevit Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü.

Köken, S. (2022). Sosyo-matematiksel normlarla desteklenmiş sorgulama temelli öğretimin öğrencilerin cebirsel düşünme süreçlerine etkisi. [yayımlanmamış yüksek lisans tezi]. Dokuz Eylül Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü.

Küçükdoğan, A.A. (2023). Matematik öğretmen adaylarının geogebra ile desteklenmiş sorgulama temelli öğretim ortamlarında simetri-öteleme-dönme kavramlarına dair bilgilerinin incelenmesi. [yayımlanmamış yüksek lisans tezi]. Dokuz Eylül Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü.

Leeds-Hurwitz, W. (2015). Thick description. The international encyclopedia of language and social interaction, 1–5.

Lindner, M., & Kubat, C. (2014). Science camps in Europe: Collaboration with companies and schools: Implications and Results on Scientific Literacy. Science Education International, 25(1), 79–85.

Maaß, K., & Artigue, M. (2013). Implementation of inquiry-based learning in day-to-day teaching: A synthesis. ZDM–Mathematics Education, 45(6), 779–795. https://doi.org/10.1007/s11858-013-0529-5

Merriam, S. B. (2013). *Nitel araştırma: Desen ve uygulama için bir rehber* (S. Turan, Çev.). Nobel Akademik Yayıncılık.

Millî Eğitim Bakanlığı. (2018). *Uygulama öğrencilerinin Millî Eğitim Bakanlığına bağlı eğitim öğretim kurumlarında yapacakları öğretmenlik uygulamasına ilişkin yönerge*. *Tebliğler Dergisi, 81*(2729), 1–48.

Millî Eğitim Bakanlığı. (2024). *Türkiye Yüzyılı Maarif Modeli: Matematik dersi öğretim programı*. https://mufredat.meb.gov.tr/

Norton, A., Helgevold, N., & Bjuland, R. (2019). Teacher education, professional development, and inquiry-based learning: Building capacity in mathematics education. International Journal of Science and Mathematics Education, 17(5), 911–928. https://doi.org/10.1007/s10763-018-9891-z

Orbeyi, S., & Güven, B. (2008). Yeni ilköğretim matematik dersi öğretim programı'nın değerlendirme öğesine ilişkin öğretmen görüşleri. Eğitimde Kuram ve Uygulama, 4(1), 133-147.

Önder, F., & Önder, E. B. (2018). Simülasyon Destekli Sorgulama Temelli Etkinlikler ile Fotoelektrik Olay Öğretimi. İnönü Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi, 19(3), 57-73.

Öndeş, R.N. (2023). Matematiksel modelleme odaklı stem etkinliklerine yönelik tasarlanan sorgulama temelli çalışma kağıtları bağlamında matematik uygulamalarının incelenmesi. [yayımlanmamış doktora tezi]. Atatürk Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü.

Papáček, M. (2010). Badatelsky orientované přírodovědné vyučování – cesta pro biologické vzdělávání generací Y, Z a alfa? Scientia in Educatione, 1(1), 33–49.

DOI: https://doi.org/10.30546/19023.978-9952-8573-9-9.2025.9012.
ISBN: 978-9952-8573-8-2

Pedaste, M., Mäeots, M., Siiman, L. A., De Jong, T., Van Riesen, S. A., Kamp, E. T., ... & Tsourlidaki, E. (2015). Phases of inquiry-based learning: Definitions and the inquiry cycle. Educational Research Review, 14, 47–61. https://doi.org/10.1016/j.edurev.2015.02.003

Salur, İ., & Pehlivan, M. (2021). Sorgulamaya dayalı öğretimin fen bilgisi öğretmen adaylarının erişi ve sorgulayıcı öğrenme becerilerine etkisi. Ahmet Keleşoğlu Eğitim Fakültesi Dergisi, 3(1), 101-116.

Serin, M. K., & Korkmaz, İ. (2018). İşbirliğine dayalı ortamlarda gerçekleştirilen üstbilişsel sorgulama temelli öğretimin ilkokul 4. sınıf öğrencilerinin matematiksel problem çözme becerilerine etkisi. Elementary Education Online, 17(2), 510 – 531.

Sızan, B. (2022). Sorgulama temelli fen etkinliklerinin öğrencilerin kavramsal anlama, sorgulayıcı öğrenme beceri algılarına ve fen öğrenmeye yönelik motivasyon düzeylerine etkisi [yayımlanmamış yüksek lisans tezi]. Dokuz Eylül Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü.

Süral, S. (2024). Yapılandırmacı öğrenme yaklaşımının eğitim programları üzerindeki etkileri. Ulusal Eğitim Akademisi Dergisi, 8(2), 174-181. https://doi.org/10.32960/uead.1524590

Şen, A. İ., Yıldırım, H. İ., & Acar, M. (2021). The effect of inquiry-based instruction on students' questioning skills in mathematics classrooms. Journal of Educational Research and Practice, 11(2), 73–89. https://doi.org/10.5590/JERAP.2021.11.2.06

Şenol, S.V., (2022). İlkokul matematik öğretiminde matematik okuryazarlığı sorularının kullanılmasının matematik okuryazarlığı başarısı üzerine etkilerinin incelenmesi [yayımlanmamış doktora tezi]. Bursa Uludağ Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü.

Şenyiğit, Ç. (2021). Fen bilgisi eğitiminde sorgulamaya dayalı öğrenmeye ilişkin eğilimler (2004-2020): Lisansüstü çalışmaların sistematik bir derlemesi. Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi, 18(1), 652-684.

Taşkıran, Ş. A., & Yılayaz, Ö. (2024). Fen bilimleri öğretmen adaylarının sorgulamaya dayalı öğrenme yöntemine yönelik görüşlerinin belirlenmesi. Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 34(2), 647-657.

Ülger, B.B. (2019). Üstün yetenekli öğrencilere yönelik farklılaştırılmış sorgulama temelli fen bilgisi ders modüllerinin geliştirilmesi, uygulanması ve etkililiğinin değerlendirilmesi. [yayımlanmamış doktora tezi]. Uludağ Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü.

White, B. Y., & Frederiksen, J. R. (1998). Inquiry, modeling, and metacognition: Making science accessible to all students. Cognition and Instruction, 16(1), 3–118. https://doi.org/10.1207/s1532690xci1601_2

Yadav, D. K. (2017). Exact definition of mathematics. International Research Journal of Mathematics, Engineering and IT, 4(1), 34–42.

Yakar, A., & Turgut, R. (2017). The role of mentoring in transforming pre-service science teachers' pedagogical beliefs. Eurasian Journal of Educational Research, 17(70), 231–250. https://doi.org/10.14689/ejer.2017.70.12

Yaşar, Ş., & Papatğa, E. (2015). İlkokul matematik derslerine yönelik yapılan lisansüstü tezlerin incelenmesi. Trakya Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi, 5(2), 113-124

Yenilmez, K., & Sölpük, N. (2014). Matematik dersi öğretim programı ile ilgili tezlerin incelenmesi (2004-2013). Eğitim ve Öğretim Araştırmaları Dergisi, 3(2), 33-42.

Yılmaz, A. (2024). Sorgulama temelli matematik etkinliklerinin ilkokul 3. sınıf öğrencileri üzerindeki etkisi. [yayımlanmamış yüksek lisans tezi]. Aydın Adnan Menderes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Yurtkulu, T. (2024). Altıncı sınıf fen eğitiminde araştırma sorgulama temelli öğrenme yaklaşımının akademik başarı, bilimsel süreç becerileri, bilimsel yaratıcılık, fen öz yeterlik inancına etkisi. [yayımlanmamış doktora tezi]. Bolu Abant İzzet Baysal Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü.

DOI: https://doi.org/10.30546/19023.978-9952-8573-9-9.2025.9012.
ISBN: 978-9952-8573-8-2

YAPAY ZEKA FARKINDALIĞI BAĞLAMINDA ÖĞRETMEN GÖRÜŞLERİNİN İNCELENMESİ

Mediha YILDIZ ALBAYRAK[1], Doç. Dr. Belgin BAL İNCEBACAK[2]

[1]Ondokuz Mayıs Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, Sınıf Eğitimi Anabilim Dalı, Samsun, Türkiye ORCID: 0009-0006-0374-7259

[2]Ondokuz Mayıs Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, Sınıf Eğitimi Anabilim Dalı, Samsun, Türkiye ORCID: 0000-0003-4643-8051

Özet

Bu araştırmanın amacı, öğretmenlerin yapay zekâ (YZ) teknolojilerine ilişkin farkındalık düzeylerini, kullanım deneyimlerini ve tutumlarını derinlemesine incelemektir. Çalışma, nitel araştırma yöntemlerinden olgu bilim (fenomenoloji) deseni çerçevesinde yürütülmüştür. Araştırmanın katılımcılarını, Samsun ilinde farklı branşlarda görev yapan toplam 47 öğretmen oluşturmaktadır. Veriler, yarı yapılandırılmış görüşme formu aracılığıyla toplanmış ve elde edilen veriler içerik analizi yöntemiyle çözümlenmiştir. Araştırma bulguları, öğretmenlerin büyük çoğunluğunun YZ teknolojilerini hem günlük yaşamlarında hem de mesleki uygulamalarında aktif biçimde kullandıklarını ortaya koymaktadır. Katılımcılar, YZ'nin özellikle bilgiye hızlı erişim sağlama, zaman tasarrufu, dijital materyal üretimi ve bireyselleştirilmiş öğrenme süreçlerini destekleme konularında önemli katkılar sunduğunu ifade etmiştir. Bununla birlikte, öğretmenler YZ kullanımına ilişkin bazı eleştirel görüşleri de dile getirmiştir. Bu kapsamda, YZ'nin öğrencilerin düşünme becerilerini zayıflatabileceği, yaratıcılığı sınırlayabileceği ve öğrenci-öğretmen arasındaki duygusal etkileşimi azaltabileceği yönünde pedagojik kaygılar belirtilmiştir. Katılımcı öğretmenler, yapay zekânın öğretmenlerin yerini alacak bir araç değil, öğretim süreçlerini destekleyici bir unsur olarak değerlendirilmesi gerektiğini vurgulamıştır. Bu bağlamda, YZ'nin eğitim ortamlarına entegrasyonunda etik, pedagojik ve sosyal boyutların mutlaka göz önünde bulundurulması gerektiği ifade edilmiştir. Özellikle veri güvenliği, bireysel mahremiyetin korunması ve eğitimde fırsat eşitliği gibi konular öğretmenlerin sıklıkla dile getirdiği kritik endişe alanları arasında yer almıştır. Araştırmanın sonuçları, öğretmenlerin YZ teknolojilerine yönelik genel olarak temkinli bir iyimserlik sergilediğini göstermektedir. Öğretmenler, bu teknolojilerin sunduğu olanakların farkında olmakla birlikte, bilinçli ve sorumlu bir kullanımın gerekliliğine dikkat çekmektedir. Bu durum, yapay zekânın eğitim sistemine entegrasyonunda bilinçli, kademeli ve etik temelli bir yaklaşımın benimsenmesinin önemine işaret etmektedir. Bu çalışma, öğretmenlerin yapay zekâya ilişkin algı, tutum ve deneyimlerini ortaya koyarak, özellikle eğitimde YZ'nin kullanımına yönelik geliştirilecek politikalar, öğretmen eğitimi programları ve uygulamalar için yol gösterici nitelikte bulgular sunmaktadır.

DOI: https://doi.org/10.30546/19023.978-9952-8573-9-9.2025.9012.
ISBN: 978-9952-8573-8-2

Anahtar Kelimeler: Yapay zekâ, öğretmen görüşleri, farkındalık, eğitim teknolojileri, nitel araştırma

AN EXAMINATION OF TEACHERS' OPINIONS IN THE CONTEXT OF ARTIFICIAL INTELLIGENCE AWARENESS

ABSTRACT

The aim of this study is to explore teachers' levels of awareness, usage experiences, and attitudes toward artificial intelligence (AI) technologies. The research was conducted using a qualitative research design, specifically within the framework of phenomenology. The participants of the study consisted of 47 teachers from various disciplines working in the province of Samsun, Türkiye. Data were collected through semi-structured interviews, and analyzed using content analysis. Findings of the study revealed that the majority of teachers actively use AI technologies both in their daily lives and professional practices. Participants emphasized that AI contributes significantly to quick access to information, saving time, developing instructional materials, and supporting personalized learning processes. However, alongside these benefits, teachers also expressed a number of critical concerns. These included the potential of AI to weaken students' thinking skills, limit creativity, and reduce emotional interaction in the learning environment. Teachers stressed that AI should be viewed not as a replacement for the teacher, but as a complementary tool to enhance teaching and learning processes. In this regard, participants highlighted the importance of addressing the ethical, pedagogical, and social dimensions of AI integration in educational settings. Key concerns raised included data privacy, personal confidentiality, and equity of opportunity in education. The results indicate that teachers generally hold a stance of cautious optimism toward AI technologies. While they recognize the advantages offered by AI, they also emphasize the need for conscious, responsible, and well-informed use. This underscores the necessity of adopting a deliberate, gradual, and ethically grounded approach to the integration of AI into educational contexts. This study provides valuable insights into teachers' perceptions, attitudes, and experiences related to AI, offering important implications for the development of education policies, teacher training programs, and practical applications aimed at the effective and ethical use of AI in education.

Keywords: Artificial intelligence, teacher views, awareness, educational technologies, qualitative research

INTRODUCTION

Artificial intelligence (AI) is the ability of computer systems to imitate human-like cognitive functions. Thanks to this feature, machines have become capable of performing complex processes such as thinking, learning, and decision-making in a way similar to intelligent beings. The term, whose English equivalent is "Artificial Intelligence," is frequently referred to by its abbreviation "AI," and today, it has moved beyond the effort of merely developing algorithms that mimic human thought patterns. It is now progressing toward a structure that carries the potential to evolve independently of

human intelligence. This tendency is considered an extension of the idea of creating post-human entities that can assist humans in their efforts to understand nature and the universe (Özdemir, 2022).

The concept of artificial intelligence was first introduced by John McCarthy at the Dartmouth Conference in 1956, and over time, it has become one of the most important research fields in computer engineering. With its capabilities such as learning, problem-solving, making intelligent predictions, and extracting meaning from complex data, AI has begun to be used effectively not only in industrial domains but also in human-centered disciplines such as education (Arslan, 2020). In particular, AI applications offer significant contributions in areas such as information management, the design of personalized learning experiences, and the reduction of teachers' workload in educational contexts (Çetin & Baklavacı, 2024).

The transformation experienced in education systems is directly related to how teachers comprehend and to what extent they adopt this technology. In this context, AI awareness constitutes a multilayered structure that encompasses teachers' levels of perception, interpretation, and application of technology. AI literacy is defined as individuals having knowledge about the capabilities and limitations of AI, being able to evaluate its ethical consequences, and being aware of its potential impact on society (Elçiçek, 2024).

Research indicates that teachers generally display positive attitudes toward AI technologies and demonstrate increasing willingness to integrate these tools into classroom practices (Yazıcı & Erkoç, 2024). However, teachers' perceptions of AI may vary depending on demographic factors such as gender, experience, and level of education. While some teachers question the impact of technology on classroom roles, others emphasize the benefits it provides (Çetin & Baklavacı, 2024; Yazıcı & Erkoç, 2024). AI technologies have both a transformative and anxiety-inducing effect on the professional roles of teachers. The use of these technologies in education facilitates routine tasks such as grading and student monitoring, while also enabling teachers to more effectively track student development through personalized learning processes (Luckin, Holmes, Griffiths & Forcier, 2016; Yolcu, 2024). However, concerns also exist, such as teachers feeling inadequate in the face of AI applications or perceiving these technologies as a threat to their professional roles (Akkaya et al., 2021; Yazıcı & Erkoç, 2024). This contradictory situation reveals the need to enhance not only teachers' skills in using technology, but also their critical awareness regarding its ethical, pedagogical, and societal dimensions. Educational leaders should approach this process not merely as a matter of technological adaptation, but as an opportunity for comprehensive transformation (Sincar, 2023). Moreover, this transformation requires a strategic orientation not only at the individual level but also at the societal level. Indeed, AI awareness is addressed as a priority issue in national strategies within the context of Industry 4.0, and investment and educational policies in this field are being developed accordingly (Turkish Industry and Business Association, 2016). Countries such as Japan and Singapore have taken significant steps by making programming and AI literacy courses mandatory from primary school

DOI: https://doi.org/10.30546/19023.978-9952-8573-9-9.2025.9012.
ISBN: 978-9952-8573-8-2

onwards (Takano & Wong, 2021; Smart Nation, 2018). For similar implementations to develop in Türkiye, it is essential to assess and support teachers' knowledge and awareness levels in this area. In conclusion, in the age of artificial intelligence, the level of awareness that teachers hold toward this technology is of critical importance not only for their individual professional development but also for the education system as a whole. A positive attitude and a high level of awareness toward AI are considered key variables that can enhance the quality of education. Therefore, studies that analyze teachers' perceptions, knowledge levels, concerns, and willingness to apply AI will make significant contributions to shaping the future of education policies.

The increasing use of AI technologies in educational settings has made teachers' knowledge, attitudes, and awareness regarding this field more important than ever. The way teachers interpret AI applications offers crucial insights into how these technologies will be utilized and how effective they may be in educational contexts. However, existing literature reveals a limited number of studies that comprehensively address teachers' levels of awareness about AI. There is a need for research that provides a holistic perspective on teachers' professional competencies, their capacity to adapt to technological change, and their views on classroom use of these technologies. Additionally, teachers' concerns, ethical approaches, and levels of preparedness regarding AI should also be evaluated to ensure a healthy technological transformation in education. In this regard, identifying the current state of teachers' AI awareness is considered a strategic necessity that will guide future policies and practices.

The main objective of this study is to determine teachers' awareness levels regarding artificial intelligence (AI) and to examine whether these levels differ based on various demographic variables such as gender, professional experience, field of teaching, and level of education. Additionally, the study aims to evaluate the relationships between teachers' attitudes, perceptions, and levels of concern toward AI, and to make inferences about how teachers' roles are shaped during the integration of AI technologies into educational environments.

Accordingly, the following research questions were addressed:

1. What are teachers' general thoughts about artificial intelligence?
2. For what purposes do teachers use AI technologies in educational settings?
3. In which areas and how do teachers incorporate AI applications into their instructional processes?
4. What are teachers' predictions regarding the future of artificial intelligence?
5. What are teachers' views on the role that artificial intelligence will assume in future educational processes?

DOI: https://doi.org/10.30546/19023.978-9952-8573-9-9.2025.9012.
ISBN: 978-9952-8573-8-2

MATERIALS AND METHODS

Research Design

In this study, a qualitative research method was employed to examine teachers' perspectives, attitudes, and awareness levels regarding artificial intelligence (AI). Qualitative research aims to explore individuals' experiences, the meanings they assign to those experiences, and how they construct those meanings in depth (Merriam, 2023). In this context, the case study design, one of the qualitative research approaches, was preferred. A case study is an approach that enables the detailed and holistic examination of a specific event, phenomenon, or process within its own context (Büyüköztürk et al., 2021). This model provides an appropriate foundation for gaining a multifaceted understanding of teachers' perceptions, attitudes, and awareness related to AI.

Study Group

The study group of this research consists of a total of forty-seven (47) teachers working in various schools affiliated with the Samsun Provincial Directorate of National Education during the 2024–2025 academic year. The participants are employed in different subject areas, and in order to increase diversity within the study, teachers with varying ages, genders, subject areas, and levels of professional experience were included. The sampling method used in the study was convenience sampling. This method is frequently preferred because it provides the researcher with speed and practicality during the data collection process (Yıldırım & Şimşek, 2021). The accessibility of the participants allowed the research to be conducted effectively within the designated timeframe and available resources.

Data Collection Tool and Procedure

In this study, a semi-structured interview form was used as the data collection tool. According to Merriam (2023), semi-structured interviews are a method of data collection that allows flexibility for the researcher while being structured around key questions. These interviews enable researchers to focus on specific topics while also allowing participants to express their thoughts in their own words. Similarly, Büyüköztürk et al. (2021) emphasize that semi-structured interviews offer participants the opportunity to express themselves comfortably, thereby enabling the collection of in-depth and rich qualitative data. During the preparation process of the interview form, expert opinions were sought from one academic specializing in the field and four practicing teachers to ensure content validity. The form was piloted with two teachers, and necessary revisions were made based on the feedback received, after which the form was finalized. Particular attention was paid to ensuring that the questions were short, clear, and understandable, and that they were structured in a way that would allow teachers to express their experiences and opinions in detail (Yıldırım & Şimşek, 2021). The data collection process was conducted in an online environment where potential distractions for participants were minimized. The Google Form link was sent to participants via email, allowing them

DOI: https://doi.org/10.30546/19023.978-9952-8573-9-9.2025.9012.
ISBN: 978-9952-8573-8-2

to complete the form voluntarily at a time and place of their choosing. This method enabled participants to express their opinions more comfortably and proceed at their own pace. The data collection process lasted for ten (10) days, during which all participant responses were collected.

Data Analysis

The data obtained in this study were analyzed using content analysis, one of the qualitative data analysis methods. Content analysis is a technique that enables the systematic examination of qualitative data to identify recurring patterns, meaningful constructs, concepts, themes, and codes within the data. The primary aim of this method is to analyze the participants' statements in depth and to classify and interpret them under meaningful thematic categories (Yıldırım & Şimşek, 2021). In this process, the analysis was not restricted to predetermined categories; instead, the goal was to identify themes and codes that naturally emerged from the data. Therefore, the analysis was conducted through both inductive and interpretive approaches. The participants' responses were carefully read, similar statements were grouped to form preliminary codes, and these codes were then organized under thematic frameworks to develop overarching themes. According to Merriam (2023), focusing on the frequency of certain thought patterns, expressions, and speech forms in content analysis provides the researcher with important insights. In line with this perspective, frequently repeated expressions, emphasized concepts, and prominent views were examined attentively, and the meanings represented by each code were evaluated in detail. To enhance the validity of the participants' responses and the overall reliability of the study, direct quotations were included alongside the coding scheme developed by the researcher. Coding was conducted in a way that preserved the integrity of the data, with careful attention paid to avoid any loss or distortion of meaning. To ensure coding reliability, the coding process was also carried out independently by two separate researchers. The inter-rater reliability was calculated, and agreement rates above 80% were considered sufficient. Through this analytical process, teachers' perceptions, attitudes, usage patterns, and future projections related to artificial intelligence were revealed in a comprehensive and well-grounded structure.

Validity and Reliability

In this study, four fundamental criteria proposed by Guba and Lincoln (1982) were adopted to enhance the scientific validity and reliability of the qualitative data collection and analysis process: credibility, transferability, dependability, and confirmability. Credibility: To ensure the credibility of the study, data sources were diversified and the interview process was carefully structured. The questions in the interview form were developed based on feedback from one academic expert and four teachers, and after a pilot application with two teachers, necessary revisions were made before finalizing the form. Efforts were made to ensure that the language used in the interview questions was clear, comprehensible, and allowed participants to freely express their experiences (Yıldırım & Şimşek, 2021). The data collection process was carried out in an online environment where participants could

express their opinions more comfortably and freely. Participants were invited to complete the interview form voluntarily via email, at any time and in a setting of their choice. To further strengthen internal validity, interview data were analyzed not only by a single researcher but also by multiple researchers, thereby aiming to minimize the influence of individual biases (Büyüköztürk et al., 2021). Transferability: The study's setting, sample structure, data collection process, and participant characteristics were described in detail. The participants consisted of 47 teachers from various branches and experience levels working at schools affiliated with the Samsun Provincial Directorate of National Education. These details increased the potential for the findings to be transferable to similar sample groups or contexts. Furthermore, the findings were related to existing literature, thereby reinforcing the conceptual grounding of the interpretations. Dependability: The entire data collection and analysis process was reported step by step, ensuring methodological transparency. The development of the interview form, the pilot implementation, the data collection procedures, and all stages of the content analysis were systematically documented. To enhance the reliability of the data, the collected data were independently coded by two researchers, and the consistency rate between codes was calculated. For this purpose, the formula proposed by Miles and Huberman (1994) was used: Reliability coefficient = (Agreement) / (Agreement + Disagreement) × 100. As a result of the coding, an inter-rater agreement rate of %… was achieved. Since this rate exceeds the 70% threshold accepted by Yıldırım and Şimşek (2021), the reliability of the analysis process was considered ensured. Confirmability: The analysis process was conducted transparently to eliminate subjectivity and to present findings in a data-based manner. The coding procedure was clearly reported, and all interpretations were supported with direct quotations from participant responses. Excerpts from participant statements were presented without disrupting the integrity of meaning, thus clearly demonstrating the link between the findings and the original data. To protect participant confidentiality, teachers were coded according to gender in the interview form: female teachers were represented as "FT1, FT2, …" and male teachers as "MT1, MT2, …". This coding method ensured both adherence to ethical principles and ease of traceability within the data.

RESULTS

The study group of the research consists of a total of 47 teachers working in various schools affiliated with the Samsun Provincial Directorate of National Education. The demographic characteristics of the participants are presented in the table below:

DOI: https://doi.org/10.30546/19023.978-9952-8573-9-9.2025.9012.
ISBN: 978-9952-8573-8-2

Table 1. Demographic Distribution of the Participants

	Variables	**f**	**%**
Years of Teaching Experience	1-19	19	40
	20-39	28	60
Educational Background	Bachelor's Degree	31	66
	Postgraduate Degree	16	34
Field of Teaching	Equally Weighted	22	47
	Verbal	17	36
	Quantitative	5	11
	Language	3	6
Gender	Female	36	77
	Male	11	23

An examination of Table 1 reveals that 60% of the participants have between 20 and 39 years of professional teaching experience, while 40% have between 1 and 19 years. This indicates that the majority of the teachers participating in the study possess extensive professional experience. In terms of educational background, it was found that 66% of the teachers hold a bachelor's degree, while 34% have completed postgraduate studies. This distribution shows that although a large proportion of teachers have undergraduate-level education, a significant number have also engaged in postgraduate academic development processes such as master's or doctoral programs.

Regarding the distribution of teaching fields, 47% of the teachers work in equally weighted subjects, 36% in verbal fields, 11% in quantitative fields, and 6% in language fields. This finding suggests that teachers from various disciplines participated in the study, contributing to a multidimensional evaluation of perspectives on artificial intelligence. In terms of gender, 77% of the participants are female and 23% are male. This distribution reflects the high proportion of women employed in the teaching profession in Türkiye.

Within the scope of the study, participants were asked the question, "What do you think about artificial intelligence?" The responses were categorized under four main themes: current use, positive opinions (advantages), negative opinions (risks/disadvantages), and conditional/mixed projections.

DOI: https://doi.org/10.30546/19023.978-9952-8573-9-9.2025.9012.
ISBN: 978-9952-8573-8-2

Table 2. Participants' Opinions on Artificial Intelligence

Theme	Category	Code	f	%
Artificial Intelligence	Usage Status	I use it	40	85
		I don't know much about it	4	9
		I don't use it	3	6
	Positive Opinions (Advantages)	Facilitates daily life	14	30
		Provides benefits in fields such as education, health, and technology	9	19
		Enables quick access to information	5	11
		Saves time	4	8
		Makes tasks easier / Glad it exists / A great advancement	4	8
		Supports adaptation to modern life and is seen as a necessity	4	8
		Supports adaptation to modern life and is seen as a necessity	3	6
		Enhances productivity	2	4
	Negative Opinions (Disadvantages / Risks)	Potential for danger in the future	7	15
		Leads to intellectual laziness	6	13
		Harms caused by uncontrolled use	5	11
		Risk of malicious use	4	8
		Suppresses creativity	3	6
		Weakens critical thinking	3	6
		Concerns over personal data security	2	4
		Concerns over personal data security	2	4
		Fear of replacing humans / Threat to professions	2	4
		Students using AI to complete assignments	1	2
	Projections (Conditional /	Beneficial if used correctly and appropriately	12	26
		May have harmful effects if used unconsciously	3	6

DOI: https://doi.org/10.30546/19023.978-9952-8573-9-9.2025.9012.
ISBN: 978-9952-8573-8-2

	Mixed Views)	Positive outcomes depend on conscious use	3	6
		Requires controlled and responsible use	2	4

When Table 2 is examined, it is observed that the majority of participants actively use artificial intelligence (AI), while only a small portion stated that they do not use it or have limited knowledge. A substantial majority (85%) reported using AI actively. In contrast, a small number of teachers expressed limited interaction with AI by stating, "I don't know much about it" or "I don't use it." This indicates that, overall, teachers are open to AI awareness and usage. Regarding positive opinions, responses focused on AI's ability to facilitate life, save time, provide easy access to information, and contribute to various domains such as education, technology, and healthcare. The codes "facilitating daily life" (f=14), "providing benefits in education, health, and technology" (f=9), and "quick access to information" (f=5) were particularly prominent. Teachers emphasized that AI contributes to the educational process and enhances functionality in everyday life. Additionally, pedagogical advantages such as supporting creativity and improving time efficiency were also highlighted. Participants expressed concerns about the potential risks of AI, including fostering intellectual laziness (f=6), risks of uncontrolled use (f=5), malicious intent (f=4), and personal data security issues (f=3). These views emphasize the need for ethical and secure management of AI technologies. Negative perceptions included fears that AI might encourage passivity, suppress creativity, raise ethical issues, and be prone to misuse. Teachers frequently stated that AI can be beneficial if used correctly and appropriately, while unconscious use may lead to harmful consequences. Controlled and responsible usage was highlighted as a recurring theme. Participant responses revealed a complex and multifaceted attitude toward AI, encompassing both its advantages and threats, conditions for effective use, projections for future developments, and concerns stemming from limited experience. Many participants expressed concerns that AI might reduce critical thinking, create a tendency toward dependency on ready-made answers, and diminish creativity. These opinions point to the potentially passive influence of technology. Concerns regarding "malicious use," "data theft," and "uncontrolled spread" reflect anxieties about ethical and security issues. Some even stated that AI may pose existential risks to humanity in the future. The expression "humans may not be needed in the future" represents a fear that AI could override human labor and intelligence. While participants frequently emphasized that AI is beneficial when used correctly (f=12), they also pointed out its harmful effects if used unconsciously (f=5) and emphasized the need for controlled implementation (f=2). These findings suggest that teachers evaluate AI not from a single perspective, but through a holistic lens. In terms of projections, many participants emphasized conditions such as "correct use" and "controlled use," indicating a search for balance. Although not entirely opposed to AI, they frequently stressed that it should remain under human control. In contrast, some participants noted their lack of knowledge or interest in AI, stating that they do not use the technology or feel they are not sufficiently informed. Within the scope

DOI: https://doi.org/10.30546/19023.978-9952-8573-9-9.2025.9012.
ISBN: 978-9952-8573-8-2

of the study, the question "How and for what purposes do you use artificial intelligence in your daily life?" aimed to identify how individuals interact with AI technologies on a daily basis and for what functional purposes they employ them. Based on participants' responses, the data were classified under six main themes: access to information, education, daily life, foreign language, creativity, and non-use.

Table 3. Participants' Purposes for Using AI in Daily Life

Theme	Category	Code	f	%
Impact on Daily Life	Access to Information	Quick access to information, conducting research	14	30
		Fact-checking, refining knowledge	2	4
		Literature review	2	4
	Education	Planning classroom activities	4	8
		Preparing presentations and assignments	3	6
		Project work (eTwinning, etc.)	2	4
		Creating and editing educational content	2	4
	Everyday Life	Navigation, route planning	5	11
		Weather updates, product comparisons	3	6
		Use of digital assistants (Siri, facial recognition, etc.)	3	6
		Mobile banking, maps, voice search	3	6
		Travel planning	2	4
	Foreign Language	Translation into a foreign language	3	6
		Language learning applications	2	4
	Creativity	Writing lyrics, music, short texts	3	6
		Generating creative ideas (e.g., names)	2	4
		Photo/video editing	2	4
	Non-Use	Never using artificial intelligence	8	17
		Rare or minimal use	3	6

DOI: https://doi.org/10.30546/19023.978-9952-8573-9-9.2025.9012.
ISBN: 978-9952-8573-8-2

Upon examining Table 3, it is observed that the codes are grouped under six main themes: Access to Information, Education, Daily Life, Foreign Language, Creativity, and Non-Use. The most frequently reported AI function used by participants is "quick access to information and research" (f=14). This finding indicates that AI is positioned as an "information assistant." Moreover, AI is also actively employed in academic knowledge processes such as "fact-checking" (f=2) and "literature scanning" (f=2). For teachers and individuals working in information-based fields, AI is considered a tool that saves time and enhances accuracy. Participants reported using AI for educational purposes, such as classroom activity planning (f=4), preparing presentations and assignments (f=3), and project-based work like eTwinning (f=2). This suggests that teachers utilize AI not only for accessing information but also as an active component of pedagogical production. Additionally, tasks such as content creation/editing and navigation illustrate the fluidity between educational technologies and everyday life. AI has become an integral part of daily routines through its use in navigation and route planning (f=5), product comparison and weather updates (f=3), digital assistants (f=3), and mobile banking (f=3). This finding highlights that AI, though often invisible, effectively supports daily life and is perceived from a functional perspective. AI is also prominently used in translation and language learning applications, indicating its significance in overcoming language barriers and supporting individual development. Some participants reported using AI for creative purposes, such as writing song lyrics and short texts (f=3), generating names/ideas (f=2), and editing photos/videos (f=2). This type of use demonstrates that AI supports not only cognitive processes but also artistic and aesthetic endeavors. A portion of the participants stated that they never use AI (f=8) or use it very infrequently (f=3). This may suggest that some teachers remain distant from technology, have limited AI awareness, or consciously choose technological disengagement. This finding is significant in showing that AI usage still varies according to personal preferences and levels of digital competence. Within the scope of the study, the question “What are your thoughts on artificial intelligence in relation to your professional practices?” aimed to uncover how teachers evaluate the impact of AI on their professional lives. Based on participant responses, the data were categorized under two main themes: its impact on professional practices and the future of artificial intelligence.

DOI: https://doi.org/10.30546/19023.978-9952-8573-9-9.2025.9012.
ISBN: 978-9952-8573-8-2

Table 4. Participants' Professional Evaluations Regarding Artificial Intelligence

Theme	Category	Code	f	%
Impact on Professional Context	Reduction of Workload	Facilitating and accelerating tasks	7	15
		Saving time	6	13
	Access to Information	Faster access to information	4	8
		Providing alternative ideas and content	4	8
	Educational Contributions	Designing individualized lesson plans and instructional materials for students	5	11
		Generating ideas and exam questions for teachers	4	8
		Personalizing and customizing learning in education	3	6
		Enriching lessons / suggesting methods and techniques	3	6
	Creativity	Creating visual materials such as videos/animations	2	4
	Negative Aspects	Belief that it negatively affects creativity	5	11
		Tendency for students to become lazy / moving away from research	4	8
		Loss of originality in art	3	6
	Human Dimension	Belief that AI cannot replace teachers	4	8
		Importance of human touch / professional affection	3	6
	Limitations	Potential to generate incorrect information / need for fact-checking	5	11
		Faster access to information, but need to verify reliability	3	6
	Social Impact	Fear of unemployment due to threat to professions	3	6
	Technical Skills	Facilitating tasks such as coding and visual design	2	4
	Non-Use / Lack of Awareness	Not using / insufficient knowledge / lack of training	4	8
	Positive Aspects	Considered necessary, innovative, and practical	4	8

When the participants' professional views on artificial intelligence (AI) were analyzed, it was observed that the most frequently emphasized area was educational practices. Participants evaluated AI

DOI: https://doi.org/10.30546/19023.978-9952-8573-9-9.2025.9012.
ISBN: 978-9952-8573-8-2

particularly as a supportive tool that saves time and facilitates tasks in processes such as lesson planning, content creation, question writing, and instructional material development. This indicates that AI is perceived as a technological aid in educational settings and is recognized for its potential to reduce teachers' workload. However, a significant number of teachers expressed concerns that AI may stifle creativity, diminish originality, and cannot replace the human touch. Especially in creative domains such as art, music, and visual design, a cautious and critical attitude toward AI was evident. Additionally, some participants stated that they were skeptical about the accuracy of information provided by AI and therefore felt the need to verify this information through secondary sources. Participants also voiced cognitive concerns regarding the potential impact of AI on students. These concerns included a decline in students' research skills, increased reliance on ready-made information, and a lack of critical thinking. On the other hand, some teachers emphasized that when used consciously and appropriately, AI can make meaningful contributions to the instructional process. Furthermore, certain participants stated that they had never used AI in their professional lives or used it only to a very limited extent. This may be attributed to a lack of knowledge about AI, limited technological awareness, or personal preferences. Additionally, a considerable number of teachers reported concerns related to job security, ethical dilemmas, and the fear that technology might eventually replace the role of the teacher. These findings reveal that teachers' perceptions of AI's role in education are multidimensional, encompassing both opportunities and risks. In line with the question "What do you think about the development of artificial intelligence?", the data obtained were analyzed through thematic analysis and categorized under four main themes: development, negative aspects, ethics and controlled use/management, and indecision.

Table 5. Participants' Views on the Development of Artificial Intelligence

Theme	Category	Code	f	%
AI Development Process	Development	Rapid development	18	38
		Saving time, facilitating tasks	7	15
		Use in all areas	6	13
		A requirement of the era	4	8
	Negative Aspects	Security and ethical concerns – Fraud	8	17
		Finding it frightening – Emotional concerns	6	13
		Fear of unemployment	3	6
		Reduction in social skills such as creativity, persistence, and analysis	3	6

	Ethics and Controlled Use / Management	Positive if controlled – Should evolve under human oversight	5	11
		Should not overshadow humans – Should not replace human intelligence	4	8
		Need for balance – Evaluation with both positive and negative aspects	3	6
	Indecisiveness	Lack of knowledge – Indecision	3	6

When analyzing participants' views on the development of artificial intelligence (AI), it is observed that the most frequently emphasized theme is the "speed of development." A majority of participants stated that AI is advancing at an extremely rapid pace. This indicates that technological developments are being closely followed and that teachers are aware of these changes. At the same time, the facilitative impact of AI on daily life was frequently highlighted. Participants pointed to advantages such as time-saving, task acceleration, and ease of use across numerous fields, defining AI as a necessity of the contemporary era. However, some participants also perceived the rapid development of AI as a potential threat. Particularly, concerns were raised about ethical and security risks, the possibility of fraud, and the diminishing value of human elements. These views reflect an awareness not only of the functionality of AI but also of its implications in terms of values and responsibilities. Under the theme of "negative aspects," concerns such as fear of unemployment and the weakening of social skills—especially the potential erosion of personal traits like creativity and perseverance—stood out. Participants expressed that an excessive dependence on AI might harm cognitive processes such as questioning, researching, and creating, particularly among students. On the other hand, several participants emphasized the importance of ethical and controlled use, advocating that humans should not relinquish control. These views, suggesting that AI should function as a supportive tool rather than a directive force, reflect a positive attitude toward conscious technology use. Lastly, it was noted that some participants were undecided and unable to form a clear opinion due to a lack of sufficient knowledge. Although this group follows technological developments, they indicated a need for more information and experience in order to make informed judgments. Below is a qualitative analysis based on the findings related to the question: "What do you think about the future of artificial intelligence in education?"

DOI: https://doi.org/10.30546/19023.978-9952-8573-9-9.2025.9012.
ISBN: 978-9952-8573-8-2

Table 6. Participants' Views on the Future of AI in Education

Theme	Category	Code	f	%
Future of Artificial Intelligence	Areas of Use	Providing personalized education	12	26
		Supporting teachers	10	21
		Enabling fast and easy access to information	9	19
		Being more effective in theoretical courses	4	8
	Positive Views (Advantages)	Being beneficial in education	13	28
	Limitations - Risks - Negative Aspects	Inability to replace teachers	14	30
		Inability to establish emotional connection	11	24
		Reducing creativity, productivity, and risk-taking	8	17
		Causing student laziness	6	13
		Fear of technological inequality	5	11
		Security concerns regarding student privacy	3	6
	Projections (Conditional Views)	Potential to transform the education system	7	15
		Importance of correct and ethical use	6	13
		Replacing teachers	5	11
		Contributing through proper planning	4	8

When participants' views on the future of artificial intelligence (AI) in education were analyzed, a predominantly positive expectation regarding its areas of use emerged. In particular, expressions such as "providing personalized education" (26%) and "supporting teachers" (21%) indicate that teachers view AI as a complementary tool in the educational process. Participants also emphasized the advantages of AI in facilitating fast access to information (19%) and being more effective in theoretical courses (17%). These findings reveal that AI has significant potential to support instructional processes. Within the theme of positive views (advantages), a general consensus was observed regarding the idea that AI could be beneficial in education. While 28% of participants shared this opinion, most of these views suggest that AI will play a supportive role in learning processes. However, one of the most frequently expressed concerns in the findings was the possibility that AI might replace teachers (30%). This indicates that participants harbor serious concerns about the impact

of technological developments on human labor. In addition, risks such as the inability to form emotional bonds, student laziness, and concerns about student privacy were also highlighted. These statements suggest that AI is being approached not only as an instructional tool but also with a critical perspective regarding its moral, social, and psychological implications. Within the category of limitations and negative aspects, expressions such as "reducing creativity, productivity, and risk-taking" (17%) and "fear of technological inequality" (6%) indicate that AI is perceived to have the potential to hinder creative thinking and undermine equal opportunities. This points to an awareness that the role of technology in education entails not only opportunities but also the possibility of creating new areas of inequality. Finally, in the theme of projections (conditional views), it was observed that some participants believed AI could have a positive impact on education if used appropriately, ethically, and in a planned manner. These views underscore the importance of conscious technology integration and suggest that AI should be used in a way that supports rather than replaces the teacher.

DISCUSSION

The findings of this study provide meaningful insights into how teachers perceive and integrate artificial intelligence (AI) into their professional and personal lives. The active use of AI tools in both educational and everyday contexts suggests a growing digital literacy among teachers and a recognition of the benefits that AI can offer in educational settings. This aligns with recent literature emphasizing AI's role in streamlining tasks, enhancing access to information, and supporting personalized learning experiences (Altunay & Değirmenci, 2024; Yılmaz, 2022). However, this optimistic outlook is balanced by critical reflections on the potential risks and limitations of AI in education. Participants voiced concerns about the erosion of creativity, increasing student dependency on automated solutions, and the loss of emotional connection in teacher-student interactions. These perspectives underscore that teachers are not merely passive adopters of technology; rather, they actively engage in evaluating its ethical, pedagogical, and humanistic implications (Keleş & Aydın, 2021; Savaşkan & Özer, 2024). The resistance to the idea of AI replacing teachers reveals a deeper understanding of the irreplaceable human elements in education—particularly in guidance, decision-making, and holistic student assessment. While AI can bring objectivity and efficiency to assessment processes, the participants emphasized that it may fall short in addressing students' individual needs and socio-emotional development. Additionally, structural issues such as unequal access to technology and data privacy concerns suggest that digital transformation must be approached with attention to social equity and ethical governance (Köse, 2018; Yeşilyurt et al., 2024). These insights indicate that while teachers are open to incorporating AI in their professional practices, they advocate for a thoughtful, regulated, and teacher-centered integration of such technologies. The study highlights the need for professional development opportunities that not only enhance teachers' technical competencies but also support critical digital pedagogy. This study reveals that teachers exhibit a

DOI: https://doi.org/10.30546/19023.978-9952-8573-9-9.2025.9012.
ISBN: 978-9952-8573-8-2

cautiously optimistic attitude toward artificial intelligence in education. While they acknowledge the efficiency and pedagogical support AI can offer, they also emphasize the irreplaceable role of the teacher, particularly in ethical decision-making, emotional support, and personalized student engagement. It is concluded that AI should be used as a complementary tool that supports rather than replaces teachers. Successful integration requires clear ethical guidelines, equitable access, and ongoing teacher training. Policymakers and educational institutions should consider these findings in designing inclusive, teacher-centered, and context-sensitive AI implementation strategies. Moreover, this study provides a foundational dataset for understanding teachers' readiness and expectations regarding the educational use of AI. Future research and policy-making should address not only the technical but also the pedagogical and social dimensions of AI integration in order to shape a more holistic and sustainable digital transformation in education

CONCLUSION

This study demonstrates that teachers approach AI in education with cautious optimism. They recognize clear benefits—such as workload reduction, efficiency gains, enhanced lesson planning, personalized feedback, and automated assessment—but remain cognizant of potential downsides if AI is adopted uncritically (Chaudhry et al., 2022; Popenici & Kerr, 2017). Teachers in this study reported that AI enables data-informed instruction and individualized support, aligning with findings that AI can act as an "assistant" rather than a replacement in educational settings (Chaudhry et al., 2022; Zhai, 2024). Concerns about AI's limitations are also evident. Participants voiced worries about diminishing creativity, weakening critical thinking, and risks to data privacy and algorithmic fairness—echoing broader ethical concerns documented in the literature (Lakkaraju et al., 2024; Chinta et al., 2024). These studies highlight AI's opaque decision-making processes and vigilance needed to prevent biased learning outcomes. Teachers in this research emphasized that human oversight remains essential—they saw AI as supportive tools, not substitutes for the nuanced socio-emotional, motivational, and ethical roles that teachers fulfill (Popenici & Kerr, 2017; Zhai, 2024). Clear implications emerge for policy and practice. Effective AI integration demands ethical frameworks, equitable access, and professional development focused on both technical skill and critical pedagogy (Chaudhry et al., 2022; Zhai, 2024). Teachers must retain agency over AI tool design and deployment, ensuring systems remain transparent, explainable, and equitable. Education systems should pilot AI in controlled settings, use teacher feedback for iterative improvement, and avoid rigid reliance on automation (Lakkaraju et al., 2024; Chinta et al., 2024). In sum, this research highlights a balanced perspective: teachers value AI's potential—particularly for personalized instruction and administrative support—but insist it be harnessed responsibly. Teachers advocate for human–AI collaboration that preserves the teacher's central role. To realize such a vision, educational stakeholders should co-develop best practice guidelines, institutionalize teacher-led AI training, and build ethical-conscious systems that deliver tailored, effective, and equitable learning opportunities.

ACKNOWLEDGEMENTS

This study was conducted as part of a qualitative research course and was not supported by any funding.

REFERENCES

Akkaya, B., Özkan, A., & Özkan, H. (2021). Yapay zeka kaygı (yzk) ölçeği: Türkçeye uyarlama, geçerlik ve güvenirlik çalışması. *Alanya Akademik Bakış,* 5(2), 1125-1146. https://doi.org/10.29023/alanyaakademik.833668

Altunay, F. & Değirmenci, Y.(Ed.). (2024). Eğitimde yapay zeka kullanımı üzerine. *Farklı bakış açılarıyla eğitimde yapay zeka* (1-44). Eğitim Yayınevi.

Arslan, K. (2020). Eğitimde yapay zekâ ve uygulamaları. *Batı Anadolu Eğitim Bilimleri Dergisi*, *11*(1), 71-88.

Chaudhry, M. A., Cukurova, M., & Luckin, R. (2022). A Transparency Index Framework for AI in Education. arXiv. https://arxiv.org/abs/2206.03220

Chinta, S. V., Wang, Z., Yin, Z., Hoang, N., Gonzalez, M., Quy, T. L., & Zhang, W. (2024). FairAIED: Navigating Fairness, Bias, and Ethics in Educational AI Applications. arXiv. https://arxiv.org/abs/2407.18745

Çetin, M., & Baklavacı, G. Y. (2024). Endüstri 4.0 perspektifinde yapay zekanin eğitimde uygulanabilirliği ile ilgili öğretmen görüşlerinin incelenmesi. *İstanbul Ticaret Üniversitesi Girişimcilik Dergisi, 7*(14), 1-21. https://doi.org/10.55830/tje.1404165

education.v9iS1-May.4014

Elçiçek, M. (2024). Öğrencilerin yapay zeka okuryazarlığı üzerine bir inceleme. *Bilgi ve İletişim Teknolojileri Dergisi, 6*(1), 24-35. https://doi.org/10.53694/bited.1460106

Huang, M., & Rust, R. T. (2018). Artificial intelligence in service. *Journal of Service Research, 21*(2), 155-172. https://doi.org/10.1177/1094670517752459

Kambur, E. (2021). Yapay zeka çağında insan kaynaklari yönetimi konusunda yazilmiş türkçe makaleler üzerine bir araştirma. *Pamukkale University Journal of Social Sciences Institute.* https://doi.org/10.30794/pausbed.87260

Keleş, P. U. & Aydın, S.(2021). University students' perceptions about artificial ıntelligence. *Shanlax International Journal of Education*, *9*(1), 212–220. https://doi.org/10.34293/

Köse, U. (2018). Güvenli yapay zekâ tabanlı sistemler için insan denetimli bir model geliştirilmesi. *Journal of Engineering Sciences and Design, 6(1),*93-10.

Lakkaraju, K., Khandelwal, V., Srivastava, B., Agostinelli, F., Tang, H., Singh, P., … Kundu, A. (2024). Trust and ethical considerations in a multi-modal, explainable AI-driven chatbot tutoring system: The case of collaboratively solving Rubik's Cube. arXiv. https://arxiv.org/abs/2402.01760

Luckin, R., Cukurova, M., Kent, C., & Boulay, B. d. (2022). Empowering educators to be ai-ready.Computers and Education: Artificial Intelligence, 3, 100076. https://doi.org/10.1016/j.caeai.2022.100076

MEB (2025). Eğitimde Yapay Zekâ Politika Belgesi ve Eylem Planı (2025-2029). T.C. Millî Eğitim Bakanlığı Yenilik ve Eğitim Teknolojileri Genel Müdürlüğü, Ankara.

Nabiyev, V. V., & Erümit, A. K. (2020). Yapay zekanın temelleri. Eğitimde Yapay Zeka Kuramdan Uygulamaya, 2-37. https://doi.org/10.14527/9786257052986.01

Oosthuizen, R. M. (2022). The fourth industrial revolution – smart technology, artificial intelligence, robotics and algorithms: industrial psychologists in future workplaces. *Frontiers in Artificial Intelligence*, 5. https://doi.org/10.3389/frai.2022.91316

Özdemir, A. (2022). Yapay Zekâ'nın Grafik Tasarıma ve Tasarımcıya Etkisi. *Hitit Sosyal Bilimler Dergisi*, *15*(2), 628-637.

Pirim, A. G. H. (2006). Yapay zeka. *Yaşar Üniversitesi E-Dergisi*, *1*(1), 81-93.

DOI: https://doi.org/10.30546/19023.978-9952-8573-9-9.2025.9012.
ISBN: 978-9952-8573-8-2

Popenici, S. A. D., & Kerr, S. (2017). Exploring the Impact of Artificial Intelligence on Teaching and Learning in Higher Education. Research and Practice in Technology Enhanced Learning, 12(1), 22. https://arxiv.org/pdf/2402.08143

Savaşkan, V. & Özer, N. (2024). Turkish language prospective teachers'perceptions of metaphors regarding artificial ıntelligence. *Shanlax International Journal of Education, 12*(1), 180–89.

Sincar, M. (2023). Yapay zekâ bağlaminda okul liderlerini bekleyen zorluklar. Mustafa Kemal Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi, 7(12), 74-85. https://doi.org/10.56677/mkuefder.1407065

Takano, Y., & Wong, P. T. P. (2021). Deterritorialization of shame in japan during the fourth industrial revolution (4ir). Shame 4.0, 147-158.

Tartuk, M. (2023). Metaphorical perceptions of middle school students regarding the concept of artificial ıntelligence. *IJELS 11*(2):108-116.

Wang, B. (2021). Digital design of smart museum based on artificial intelligence. *Mobile Information Systems*, 2021, 1-13. https://doi.org/10.1155/2021/4894131

Yazıcı, S., & Erkoç, M. (2024). Kimya, fizik, biyoloji ve fen bilimleri öğretmenlerinin yapay zekâ kullanımına yönelik görüş ve tutumlarının teknoloji kabul modeline göre analizi. *Batı Anadolu Eğitim Bilimleri Dergisi,* 15(2), 1606-1641.

Yeşilyurt, S., Dündar, R. & Aydın, M. (2024). Sosyal Bilgiler Eğitimi Alanında Lisansüstü Eğitimini Sürdüren Öğrencilerin Yapay Zekâ Hakkındaki Görüşleri. *Asya Studies-Academic Social Studies / Akademik Sosyal Araştırmalar*, 8(27), 1-14.

Yılmaz, A. (2022). *Yapay zeka* (11.baskı). Kodlab Yayıncılık.

Yılmaz, H. (2024). What is artificial ıntelligence?: Analyzing the drawings of preschool children. S. Poyrazlı (Ed.), *EJER Congress 2024 International Eurasian Educational Research Congress Conference Proceedings* (s. 31-39). Anı Yayıncılık.

Yolcu, H. H. (2024). Yapay genel zekâ çağında öğretmen rolünün yeniden tanımlanması: öngörüler. *Açıköğretim Uygulamaları ve Araştırmaları Dergisi,* 10(1), 155-167. https://doi.org/10.51948/auad.1383166

Zhai, X. (2024). Transforming Teachers' Roles and Agencies in the Era of Generative AI: Perceptions, Acceptance, Knowledge, and Practices. arXiv. https://arxiv.org/abs/2410.03018

DOI: https://doi.org/10.30546/19023.978-9952-8573-9-9.2025.9012.
ISBN: 978-9952-8573-8-2

GRAFİK TASARIMDA SÜRDÜRÜLEBİLİRLİK SÖYLEMİ: ESTETİK VE YEŞİL YIKAMA GERİLİMİ

Orhun Türker[1*]

[*1]Bolu Abant İzzet Baysal Üniversitesi, Güzel Sanatlar Fakültesi, Bolu, Türkiye.
ORCID Code: 0000-0001-5106-570X

ÖZET

Bu çalışma, grafik tasarım alanında sürdürülebilirlik söyleminin biçimsel estetik ile içeriksel bütünlük arasındaki ilişkisini kuramsal bir çerçevede değerlendirmektedir. Tasarım ürünlerinde sıkça karşılaşılan "yeşil estetik" dilinin, doğa imgeleri, geri dönüşüm sembolleri ve belirli renk kullanımları aracılığıyla sürdürülebilirlik mesajı ilettiği görülmekte; ancak bu temsillerin içerik düzeyinde ne ölçüde etik sorumlulukla örtüştüğü sorgulanmaktadır.

Göstergebilimsel analiz ve simülakr kuramı temelinde yürütülen çözümlemelerde, ambalaj tasarımları, çevreci kampanya afişleri ve marka kimliklerine ait grafik örnekleri değerlendirilmiştir. Yapılan analizler, sürdürülebilirlik temalı tasarımların bir kısmında biçimsel kodların içeriksel bütünlükle sınırlı ilişki kurduğunu ortaya koymaktadır. Çalışma, grafik tasarımın yalnızca görsel iletişim değil, aynı zamanda anlam üretimi ve etik temsil açısından da değerlendirilmesi gerektiğini önermektedir.

Anahtar Kelimeler: Grafik tasarım, sürdürülebilirlik, etik, yeşil yıkama.

SUSTAINABILITY RHETORIC IN GRAPHIC DESIGN: THE TENSION BETWEEN AESTHETICS AND GREENWASHING

ABSTRACT

This study evaluates the relationship between formal aesthetics and content integrity within sustainability discourse in the field of graphic design, through a theoretical framework. It observes that the visual language of "green aesthetics" —including nature imagery, recycling symbols, and specific color palettes—is frequently employed to convey messages of sustainability in design products; however, the extent to which these representations align with ethical responsibility at a content level is critically examined.

Based on semiotic analysis and the theory of simulacra, the study analyzes graphic examples from packaging design, environmental campaign posters, and brand identities. The findings reveal that in many sustainability-themed designs, the formal codes establish only a limited connection with substantive content integrity. The study argues that graphic design should be assessed not merely as a tool of visual communication, but also as a medium of meaning production and ethical representation.

DOI: https://doi.org/10.30546/19023.978-9952-8573-9-9.2025.9012.
ISBN: 978-9952-8573-8-2

Keywords: Graphic design, sustainability, ethics, greenwashing.

GİRİŞ

Endüstriyel kapitalizmin giderek artan üretim ve tüketim döngüsü, doğal kaynakların aşırı kullanımını beraberinde getirerek çevresel krizin derinleşmesine neden olmuştur. Bu kriz, yalnızca ekonomik ya da siyasi değil, aynı zamanda kültürel ve görsel boyutları olan çok katmanlı bir meseledir. Grafik tasarım, modern tüketim toplumunda ürünlerin ve fikirlerin görsel temsilini üstlenmekle kalmaz; aynı zamanda bu temsil biçimlerinin ideolojik ve ekolojik yönlerini de şekillendirir (Whiteley, 1993). Dolayısıyla tasarım, çevresel kriz karşısında yalnızca estetik bir alan değil, politik ve etik bir müdahale aracıdır.

Sürdürülebilirlik kavramı, yalnızca enerji verimliliği ya da doğal kaynakların korunmasıyla sınırlı kalmayıp, sosyal adalet, ekonomik eşitlik ve kültürel duyarlılık gibi çok boyutlu parametreleri içermektedir (Thackara, 2005; Thorpe, 2007). Tasarım alanında bu kavram, üretim ve iletişim süreçlerinin bütüncül bir etik zemin üzerinde yeniden değerlendirilmesini gerektirmektedir. Bu bağlamda grafik tasarım, yalnızca mesaj taşıyan bir araç değil; aynı zamanda üretim süreçlerini ve tüketim davranışlarını dönüştürme potansiyeline sahip kritik bir kültürel pratiktir (Papanek, 1972). Özellikle çevreci mesajlar taşıyan tasarımlarda, estetik tercihler ile içeriksel sorumluluk arasındaki sınırların bulanıklaştığı gözlemlenmektedir.

Bu bağlamda "greenwashing" kavramı önem kazanmaktadır. Greenwashing, yani "yeşil yıkama", çevreye duyarlıymış gibi görünen ama aslında sürdürülebilir olmayan uygulamaları ifade eden eleştirel bir kavramdır (Delmas & Burbano, 2011). Görsel iletişim alanında, greenwashing genellikle semboller, renk paletleri, tipografi ve doğa temalı imgeler yoluyla uygulanmakta; böylece ürün veya hizmetin çevresel etkileri hakkında yanıltıcı bir izlenim yaratılmaktadır. Bu yanıltıcı görsellik biçimi, grafik tasarımın etik sınırlarını da gündeme getirmektedir. Çünkü tasarım, yalnızca görüneni değil, algılananı da üretmektedir (Barthes, 1964).

Grafik tasarımın sürdürülebilirlik bağlamında ele alınması gerektiğini vurgulayan pek çok kuramsal yaklaşım, tasarımcının rolünü sadece bir biçim üreticisi olmaktan çıkararak, etik bir aktör olarak yeniden tanımlar (Berman, 2009; Fry, 2009). Papanek (1972), tasarımın gerçek dünyadaki etkilerini görmezden gelmenin ahlaki bir sorun olduğuna dikkat çekmiş, özellikle görsel iletişim alanında tasarımcının etik sorumluluğunu vurgulamıştır. Benzer biçimde Thorpe (2007), sürdürülebilir tasarımın sadece materyal değil, anlam, temsil ve etki düzeyinde de değerlendirilmesi gerektiğini belirtmiştir. Dolayısıyla yeşil estetik, ancak bu çok katmanlı etik çerçeve içinde sorgulandığında gerçek bir sürdürülebilirlik yaklaşımına dönüşebilir.

Tasarım literatüründe sürdürülebilirlik kavramı, genellikle ürün tasarımı, mimarlık ve moda gibi alanlarda teknik uygulamalar üzerinden tartışılmıştır (Chapman, 2005; Fletcher & Grose, 2012). Grafik tasarım ise bu tartışmalarda görece geri planda kalmış; çoğu zaman sadece iletişimde kullanılan

estetik bir araç olarak değerlendirilmiştir. Ancak günümüzde sürdürülebilirliğin iletişim boyutu giderek daha fazla önem kazandıkça, grafik tasarımın bu alandaki rolü daha derinlikli bir biçimde incelenmeye başlanmıştır (Armstrong, 2016). Bu artan ilgiye karşın, grafik tasarımda sürdürülebilirlik ile estetik arasında kurulan ilişkilerin çoğu zaman yüzeysel kaldığı ve biçimsel bir yeşil estetikle sınırlandığı gözlemlenmektedir. Bu çerçevede şu temel sorular önem kazanmaktadır:

- Tasarımcılar, sürdürülebilirlik temasını yalnızca görsel bir motif olarak mı kullanmaktadır, yoksa bu temayı içeriksel ve yapısal düzeyde mi içselleştirmektedir?
- Sürdürülebilir grafik tasarım ne ölçüde etik bir sorumluluğa dayanmaktadır?
- Ve en önemlisi, yeşil estetik ile gerçek sürdürülebilirlik arasında nasıl bir fark bulunmaktadır?

Bu sorulara yanıt aramak, yalnızca grafik tasarımın güncel yönelimlerini anlamak açısından değil; aynı zamanda bu alanın gelecekteki etik sınırlarını belirlemek açısından da önemlidir. Çünkü görsel temsil biçimleri yalnızca algıyı değil, davranışı da şekillendirebilir. Yapılan çalışmalar, çevre temalı görsellerin, özellikle de doğal dokular, yeşil tonlar ve el yazısı karakterleri gibi ögelerin, tüketicilerin çevre duyarlılığına dair yanlış bir kanaat geliştirmelerine neden olabileceğini göstermektedir (Hartmann & Apaolaza-Ibáñez, 2009; Schmuck, Matthes & Naderer, 2018). Bu tür tasarımlar, içerik düzeyinde çevresel bir katkı sağlamasa bile, biçimsel olarak sürdürülebilirlik algısı yaratarak, tüketim alışkanlıklarını etkileme potansiyeli taşımaktadır.

Böyle bir bağlamda grafik tasarım, bir tür "simgesel sürdürülebilirlik" üretmektedir. Bu simgesellik, Barthes'ın (1964) gösterge kuramı çerçevesinde değerlendirildiğinde, anlamın yalnızca gönderilen mesajda değil; aynı zamanda kodlama biçiminde de gizli olduğunu ortaya koyar. Yani sürdürülebilirlik iddiası taşıyan bir tasarım, içerik olarak değilse bile biçimsel kodlarıyla bu mesajı iletebilir ve tüketici bu kodları "çevreci" olarak algılayabilir. Böyle bir algı, gerçekte sürdürülebilir olmayan pratikleri meşrulaştırma riski taşır.

Bu çalışmanın amacı, grafik tasarımda sürdürülebilirlik temsillerini eleştirel bir yaklaşımla incelemek; yeşil estetiğin biçimsel kullanımı ile içeriksel sürdürülebilirlik arasındaki farkı teorik ve analitik olarak ortaya koymaktır. Bu bağlamda hem kuramsal literatüre dayalı kavramsal bir zemin sunulacak hem de güncel grafik tasarım örnekleri üzerinden sürdürülebilirlik iddialarının analizi yapılacaktır. Böylece grafik tasarımın yalnızca görsel değil; aynı zamanda etik, ideolojik ve çevresel bir pratik olarak yeniden değerlendirilmesi amaçlanmaktadır.

Tasarimda Yeşil Söylemi: Kavramsal Bir Temellendirme

Sürdürülebilirlik kavramı, 1987 tarihli Brundtland Raporu ile birlikte yalnızca çevresel bir sorumluluk alanı değil, ekonomik ve kültürel dönüşümün de bir aracı olarak tanımlanmıştır (WCED, 1987). Tasarım disiplinlerinde bu kavram, özellikle 2000'li yıllarda daha sistematik biçimde ele alınmaya başlanmış; çevre dostu malzeme kullanımı, üretim süreçlerinin yeniden düzenlenmesi ve yaşam

DOI: https://doi.org/10.30546/19023.978-9952-8573-9-9.2025.9012.
ISBN: 978-9952-8573-8-2

döngüsü analizi gibi uygulamalarla kurumsallaşmıştır (Thackara, 2005). Bununla birlikte, grafik tasarımın sürdürülebilirlik bağlamında taşıdığı görsel ve semiyotik sorumluluk, diğer tasarım alanlarına kıyasla daha geç tartışılmış ve çoğu zaman biçimsel estetik tercihleriyle sınırlandırılmıştır (Thorpe, 2007; Berman, 2009).

Grafik tasarımın, ürün ve hizmetlerin değil, aynı zamanda fikirlerin de pazarlanmasında oynadığı rol göz önüne alındığında, bu alanın sürdürülebilirlik söylemi üzerindeki etkisi yadsınamaz. Tasarım, yalnızca iletişimsel değil, aynı zamanda ideolojik bir işleve sahiptir; temsil ettiği kavramları biçimlendirme ve bu kavramlara belirli anlamlar yükleme kapasitesine sahiptir (Barthes, 1964). Bu bağlamda, grafik tasarımın sunduğu çevreci imgeler, yalnızca doğayı çağrıştıran biçimsel ögelerden ibaret değildir; bu imgeler, belirli politik ve ekonomik stratejilerin taşıyıcısı hâline gelebilir (Baudrillard, 1983).

Sürdürülebilirlik söyleminin tasarım diline yansıması çoğunlukla belirli görsel kodlarla gerçekleşir. Doğa çağrışımlı simgeler, organik formlar, el yazısı karakterler, pastel ve yeşil tonlar, bu kodların başlıcalarıdır. Bu estetik repertuar, tüketicinin zihninde "doğa dostu" bir imaj üretme işlevi görür (Schmuck, Matthes & Naderer, 2018). Ancak bu estetik yaklaşım, her zaman içeriksel bir sürdürülebilirlik pratiğine karşılık gelmez. Aksine, çoğu zaman yalnızca biçimsel düzeyde kalan bu yaklaşım, tüketiciye yanıltıcı bir çevreci kimlik sunar. İşte bu noktada, greenwashing olgusu devreye girer.

Greenwashing, işletmelerin çevresel sorumluluk iddiasında bulunmalarına karşın, bu iddiaların gerçekte herhangi bir sürdürülebilir uygulamayla desteklenmediği durumları tanımlar. Delmas ve Burbano (2011), bu olguyu pazarlama stratejilerinin etik sınırlarını ihlal eden bir manipülasyon biçimi olarak değerlendirmiştir. Grafik tasarım ise bu stratejinin en görünür yüzlerinden biridir. Tasarımcı, kimi zaman istemli kimi zaman farkında olmadan, çevreyle ilgisiz bir ürün ya da hizmete yeşil bir imaj kazandırabilir (Fry, 2009). Böylece sürdürülebilirlik, içerikten çok yüzeye; işlevden çok biçime indirgenir.

Bu durum, tasarımcıyı yalnızca estetik tercihler yapan bir uzman değil, aynı zamanda etik kararlar alan bir aktör olarak konumlandırır. Papanek (1972), tasarımın toplumsal ve çevresel sorumluluğunu vurgularken, grafik tasarımcının sadece görsel beğeni üretmekle değil, aynı zamanda bu beğeni yoluyla toplumsal davranışları yönlendirmekle de yükümlü olduğunu belirtmiştir. Bu bağlamda sürdürülebilirlik, yalnızca teknik bir uygulama değil, etik bir duruş meselesidir. Tasarımcının seçimleri, yalnızca görselliği değil; aynı zamanda değerler sistemini de temsil eder (Berman, 2009).

Tasarımda sürdürülebilirlik, yalnızca neyin üretildiğiyle değil, neyin temsil edildiğiyle ilgilidir. Bir ürünün ambalajı geri dönüştürülebilir malzemeden üretilmiş olabilir; ancak bu ambalaj, yoğun enerji tüketimiyle üretilen bir ürünün doğa dostu olduğu algısını pekiştirmek üzere tasarlanmışsa, burada estetik ile etik arasında ciddi bir gerilim söz konusudur (Fletcher & Grose, 2012). Bu gerilim, özellikle

görsel temsillerin işlevselliği ile anlam üretimi arasında kalan grafik tasarımcı açısından, kritik bir kırılma noktasına işaret eder.

Dunne ve Raby (2013), tasarımı salt tüketim nesnesi üretme işlevinden çıkararak, alternatif gelecekler üzerine düşünen bir spekülatif araç olarak konumlandırmışlardır. Bu yaklaşım, grafik tasarımın da eleştirel ve etik bir refleks geliştirmesi gerektiğine işaret eder. Sürdürülebilirliğin görsel temsili, bu refleks doğrultusunda ele alındığında; tasarım, yalnızca mevcut sistemin bir parçası değil, aynı zamanda dönüşümün de potansiyel taşıyıcısı olabilir.

Tasarımın yeşil söylemi, estetikle etik arasındaki sınırda konumlanan bir temsil pratiği olarak, yalnızca çevreci bir biçim repertuarı değil; aynı zamanda değer yüklü bir ideolojik kurgudur. Bu kurgunun şeffaflığı, tasarımcının etik farkındalığıyla doğrudan ilişkilidir. Grafik tasarımın sürdürülebilirlik bağlamında yeniden düşünülmesi, yalnızca çevreci kodların kullanımını değil, bu kodların hangi içeriklerle nasıl ilişkilendirildiğini de sorgulayan bütüncül bir yaklaşıma ihtiyaç duyar.

Yeşil Estetik: Biçimsel Kodlar ve İdeolojik Anlamlar

Grafik tasarımın sürdürülebilirlik söylemiyle kurduğu ilişki çoğunlukla biçimsel kodlar üzerinden kurulur. Renk tercihleri, tipografik seçimler, görsel imgeler ve kompozisyon stratejileri; tasarımın doğayla kurduğu estetik bağlamın temelini oluşturur. Ancak bu biçimsel tercihlerin, yalnızca estetik beğeniye değil; aynı zamanda ideolojik yönlendirmelere dayalı bir söylem üretme potansiyeli taşıdığı göz ardı edilmemelidir (Barthes, 1964). Tasarım, görsel bir temsil alanı olduğu kadar, değerlerin ve inanç sistemlerinin dolaşıma girdiği ideolojik bir sahadır.

"Yeşil estetik" kavramı, doğayla ilişkilendirilen biçimsel kodların grafik tasarım alanında çevresel duyarlılık imasıyla kullanıldığı estetik dili tanımlar. Bu dilin temel unsurları arasında yumuşak pastel tonlar, özellikle de yeşil ve toprak renkleri, organik eğriler, doğal dokular, el yazısı karakterine benzetilmiş tipografi ve minimal kompozisyon yer alır (Schmuck, Matthes & Naderer, 2018). Bu ögeler, izleyicide güven, doğallık ve çevresel sorumluluk çağrışımı uyandıracak şekilde düzenlenir. Görsel retoriğin bu biçimi, tüketici zihninde ürünün ya da kurumun sürdürülebilirlikle ilişkili olduğu yönünde bir algı üretir. Ne var ki bu algı, her durumda gerçek bir çevresel performansa dayanmaz.

Estetik biçimlerin sürdürülebilirlik algısı yaratma gücü, göstergebilimsel anlamda güçlü bir simgesel dizge üretir. Barthes (1964), bir gösterenin yalnızca doğrudan işaret ettiği nesneyle değil, aynı zamanda içinde yer aldığı kültürel bağlamla anlam kazandığını öne sürer. Yeşil yaprak, geri dönüşüm sembolü, su damlası ya da çiçek figürü gibi görsel kodlar, yalnızca doğa ile değil; saflık, etik sorumluluk ve güvenilirlik gibi soyut değerlerle de yüklenir. Bu bağlamda tasarım, sürdürülebilirliğin yalnızca görselleştirilmesini değil; anlamının ideolojik olarak biçimlendirilmesini de sağlar (Baudrillard, 1983).

Görsel temsiller aracılığıyla inşa edilen bu imgesel alan, tüketiciyle sembolik bir düzlemde iletişim kurar. Baudrillard (1983), çağdaş tüketim toplumunda anlamın gerçekliğin yerini aldığını; simülakra

DOI: https://doi.org/10.30546/19023.978-9952-8573-9-9.2025.9012.
ISBN: 978-9952-8573-8-2

dönüşen göstergelerin nesnel gerçeklikle bağlarını kopardığını öne sürer. Grafik tasarımda yeşil estetik üzerinden kurulan iletişim, çoğu zaman ürüne ya da markaya ait gerçek bir sürdürülebilirlik pratiğinden bağımsız olarak işler. Bu tür tasarımlar, bir nevi "doğa dostu" simülasyonlar yaratır. Geri dönüşüm sembolünün rastgele kullanımı, organik olmayan ürünlerin "organik çağrışımlı" görsellerle sunumu ya da minimalist tasarımların "karbonsuz üretim" izlenimi yaratması, bu simülakr yapının örnekleridir (Delmas & Burbano, 2011).

Greenwashing literatüründe bu tür pratikler "biçimsel yeşil algı yönetimi" olarak tanımlanır. Schmuck, Matthes ve Naderer (2018), biçimsel olarak çevreci görünen ancak içeriksel olarak sürdürülebilirlikten uzak reklamların, tüketicilerde bilişsel çelişki yaratabileceğini ve çevreye duyarlı kararları olumsuz etkileyebileceğini saptamıştır. Görsel kodların bu şekilde araçsallaştırılması, grafik tasarımı yalnızca bir iletim kanalı değil; aynı zamanda ideolojik bir meşrulaştırma aracı haline getirir.

Estetik tercihler, yalnızca görsel beğeniyi değil, aynı zamanda tüketici davranışlarını ve marka algısını da etkiler. Renk psikolojisi literatürü, özellikle yeşil ve mavi tonlarının güven, doğallık ve etik sorumluluk çağrışımlarını kuvvetlendirdiğini göstermektedir (Hartmann & Apaolaza-Ibáñez, 2009). Bu bağlamda, tasarımda yeşil estetik yalnızca estetik bir strateji değil; pazarlama hedeflerine hizmet eden bir ikna aracıdır. Bu durum, grafik tasarımın etik sınırlarının yeniden tanımlanmasını gerektiren bir çelişkiye işaret eder.

Özellikle ambalaj tasarımı, bu estetik kodlamaların en belirgin uygulama alanlarından biridir. Fletcher ve Grose (2012), moda sektöründeki "eko" etiketli ürünlerin çoğunun yalnızca dış ambalaj düzeyinde sürdürülebilirlik vurgusu taşıdığını; ürünün üretim koşulları, tedarik zinciri ve iş gücü politikaları açısından herhangi bir dönüşüm içermediğini belirtmiştir. Grafik tasarım burada, sürdürülebilir olmayan bir sistemin görünümünü estetikle cilalayarak, etik eleştirinin etkisini azaltan bir rol üstlenmektedir.

Bu noktada, grafik tasarımda sürdürülebilirlik temsilinin yalnızca estetik düzeyde kalmaması gerektiği açıktır. Gerçek anlamda sürdürülebilir tasarım, yalnızca doğayı çağrıştıran sembollerle değil; üretim sürecinden tüketim sonrası etkiye kadar tüm iletişim katmanlarında çevresel ve toplumsal sorumluluğu önceleyen bir yaklaşımı zorunlu kılar (Thorpe, 2007; Berman, 2009). Aksi takdirde yeşil estetik, sürdürülebilirlik ideallerinin pazarlanabilirliğe indirgenmiş bir formu olarak kalır.

Dolayısıyla yeşil estetik, içerdiği biçimsel kodlar aracılığıyla güçlü çağrışımlar üretse de, bu çağrışımların gerçek çevresel etkilere dayanıp dayanmadığı sorgulanmadıkça, bu estetik strateji yalnızca ideolojik bir örtü işlevi görür. Grafik tasarımın, bu noktada, temsil ettiği değerlerin gerçekliğini sorgulayan ve yüzeyin ötesine geçebilen bir eleştirel bilinçle donatılması gerekmektedir.

DOI: https://doi.org/10.30546/19023.978-9952-8573-9-9.2025.9012.
ISBN: 978-9952-8573-8-2

Sürdürülebilirlikten Tüketim Ütopyasına: Tasarımın İdeolojik İşlevi

Sürdürülebilirlik, ilk ortaya çıkışında ekolojik dengeyi gözeten, doğa ile insan faaliyetleri arasında ahlaki ve sistemsel bir denge kurmayı hedefleyen bir kavram olarak tanımlanmıştır (WCED, 1987). Ancak zamanla bu kavram, sadece çevresel değil, ekonomik ve kültürel bağlamlara da entegre olmuş; özellikle neoliberal piyasa mekanizmaları içinde yeniden biçimlenerek bir tür pazarlama stratejisine dönüşmüştür (Blythe, 2007). Bu dönüşüm, tasarım alanında özellikle grafik tasarımda güçlü bir biçimde hissedilir. Grafik tasarımın söylemsel gücü, sürdürülebilirlik gibi etik temelli bir ideali, tüketilebilir bir estetik forma dönüştürerek, bu kavramın içeriğini değiştirmese de dolaşım biçimini köklü biçimde dönüştürür (Baudrillard, 1983).

Tüketim toplumu bağlamında sürdürülebilirlik söyleminin en dikkat çeken özelliği, bu söylemin eleştirel değil uzlaştırıcı bir işlevle kullanılmasıdır. Grafik tasarım aracılığıyla iletilen çevreci mesajlar, bireysel sorumlulukla sınırlı bir etik tavrı estetize eder. “Doğa dostu ambalajlar”, “sıfır atık logoları” ya da “geri dönüştürülmüş tipografi” gibi görsel öğeler, sürdürülebilirliğin yapısal yönlerini göz ardı ederek, bireysel seçimleri ön plana çıkarır (Slade, 2007). Böylece tasarım, yapısal dönüşümün değil, yüzeysel farkındalığın temsilcisidir.

Jean Baudrillard’ın (1983) tüketim kuramına göre, nesneler yalnızca kullanım değeriyle değil; simgesel değeriyle de tüketilir. Bir ürünün “çevre dostu” olarak etiketlenmesi, onun pratik değerinden ziyade tüketicinin kendine dair etik bir anlatı kurmasını sağlar. Bu bağlamda grafik tasarım, çevreci göstergeler yoluyla bu anlatının kurulmasına aracılık eder. Yeşil bir sembol, organik görünümlü bir desen ya da el yazısı karakterli bir logo, tüketiciye yalnızca bir ürün değil, aynı zamanda bir etik kimlik önerir. Bu öneri, gerçek sürdürülebilirlik performansından bağımsız olarak işler.

Bu bağlamda tasarım, yalnızca görsel bir iletişim biçimi değil, aynı zamanda ideolojik bir çerçeve üreticisidir. Althusser'in (1971) ideoloji tanımı, bireylerin toplumsal sistemle olan ilişkilerini yeniden üretme biçimlerini açıklarken; grafik tasarım bu üretimi estetik ve gündelik deneyim düzeyine taşır. Örneğin, büyük ölçekli bir küresel markanın sınırlı sayıdaki ürün serisine “eko” etiketi koyması ve bu seriyi doğal renkler ve basit grafiklerle sunması, tüketici nezdinde markanın tüm üretim stratejisini çevreci olarak kodlamaya yeterli olabilir. Bu durum, tasarımın eleştirel değil, meşrulaştırıcı bir ideolojik aygıt işlevi gördüğünü gösterir (Foster, 2002).

Tasarımın bu işlevi yalnızca metinsel ya da görsel anlatılarla sınırlı değildir; aynı zamanda tüketici davranışlarını yönlendiren deneyimsel stratejileri de içerir. Sustainable branding uygulamaları incelendiğinde, görsel tasarımın sürdürülebilirliği doğrudan teşhir etmediği, bunun yerine estetikle örtülü bir "ahlaki konfor alanı" sunduğu görülür (Peattie & Crane, 2005). Bu konfor alanı, tüketicinin daha fazla sorgulama yapmasını engeller. Grafik tasarım, bu noktada sürdürülebilirlik söylemini tüketim ütopyasının içine entegre ederek, onun eleştirel potansiyelini nötralize eder.

DOI: https://doi.org/10.30546/19023.978-9952-8573-9-9.2025.9012.
ISBN: 978-9952-8573-8-2

Tüketim ütopyası içinde grafik tasarımın sunduğu sürdürülebilirlik imajı, genellikle geleceğe yönelik olumlu bir tahayyül içerir. "Daha yeşil bir dünya", "temiz bir gelecek" gibi sloganlarla desteklenen bu imgeler, tasarımın gelecek tahayyülleri üzerinde de belirleyici olabileceğini gösterir. Dunne ve Raby'nin (2013) "spekülatif tasarım" yaklaşımı, tasarımın yalnızca bugünü değil, olası gelecekleri de şekillendirebileceğini savunur. Ne var ki günümüz grafik tasarımı, bu potansiyelini kullanarak eleştirel düşünce üretmek yerine, idealize edilmiş bir tüketim gelecek imgesi kurmakta ve sürdürülebilirlik söylemini bu ütopya içinde estetize etmektedir.

Bu bağlamda, grafik tasarım sürdürülebilirlik kavramının "ideolojik kodlayıcısı" hâline gelir. Görsel dil yoluyla kurulan semboller, tüketiciyi hem bilgiye hem de kimliğe yönlendirir. Ancak bu kimlik, yapısal çevresel sorunlara çözüm öneren bir yurttaş kimliği değil; ahlaki bir tüketici kimliğidir. Bu durum, tasarımın etik boyutunun ne kadar geniş bir ideolojik çerçeveye oturduğunu açıkça ortaya koyar (Whiteley, 1993; Fry, 2009).

Tasarımın ideolojik işlevi burada iki yönlü işler: Bir yandan sürdürülebilirlik söylemini görünür kılar; öte yandan bu görünürlüğü, sistemsel eleştirilerden arındırılmış bir biçimde sunarak, statükoyu yeniden üretir. Grafik tasarım, bu çerçevede, sürdürülebilirlik gibi dönüştürücü potansiyel taşıyan bir kavramı, sistemin kendisiyle uzlaştıran estetik bir arayüz haline gelir.

Tasarımcının Etik Sorumluluğu: Mesleki Roller ve Gerilimler

Grafik tasarım, yalnızca görsel estetik üretimiyle sınırlı bir faaliyet olmaktan çıkarak, toplumsal, kültürel ve çevresel bağlamlarda anlam üreten bir pratik hâline gelmiştir. Bu dönüşüm, tasarımcının rolünü biçimlendirici olmaktan öteye taşıyarak, etik sorumluluk üstlenen bir özneye dönüştürmeyi zorunlu kılar. Özellikle sürdürülebilirlik söylemi bağlamında grafik tasarımcılar, yalnızca biçimsel kodlarla değil; bu kodların içerdiği anlamlar, yönlendirdiği davranışlar ve ideolojik etkiler üzerinden de değerlendirilmelidir (Papanek, 1972; Berman, 2009).

Meslek pratiği içinde tasarımcı, sıklıkla müşteri talepleri ile mesleki etik arasında bir gerilim yaşar. Kurumsal iletişimde, pazarlama stratejilerinde ya da politik kampanyalarda grafik tasarımcıdan beklenen işlev, mesajın etkili biçimde hedef kitleye ulaşmasıdır. Ancak bu beklenti, kimi durumlarda sürdürülebilirlik gibi etik değeri yüksek söylemlerin araçsallaştırılmasıyla sonuçlanabilir. Bu noktada, tasarımcının sorumluluğu, yalnızca iletişimsel etki üretmek değil; bu etkinin toplumsal ve çevresel sonuçlarını öngörebilmek ve gerektiğinde eleştirel bir pozisyon alabilmektir (Fry, 2009).

Papanek (1972), tasarımın "ahlaki olarak tarafsız bir etkinlik olmadığını" belirtir. Ona göre tasarımcı, ürettiği her görsel çözümlemeyle toplumun biçimlenmesinde rol oynar. Bu yaklaşım, grafik tasarımcının profesyonel rolünü yalnızca teknik yeterlilikle değil, aynı zamanda etik bilinçle tanımlayan bir anlayışı temsil eder. Tasarımcı, özellikle sürdürülebilirlik gibi politikleşmiş kavramların görsel temsilinde, yalnızca biçimsel doğrulukla değil, içeriksel tutarlılıkla da yükümlüdür.

Berman (2009), tasarımcıyı "değişim ajanı" olarak konumlandırır ve mesleğin temel sorumluluğunun insan ve gezegen yararına katkı sunmak olduğunu vurgular. Bu perspektif, grafik tasarımcının yalnızca estetik değer üretmediğini; aynı zamanda bilgi, etik ve kamusal fayda arasında bir denge kurması gerektiğini öne sürer. Bu denge, özellikle sürdürülebilirlik gibi stratejik kavramların temsili sırasında daha da karmaşık hâle gelir. Tasarımcı burada, kurumsal taleplerin ötesinde, temsil ettiği değerlerin içeriğini de sorgulamakla yükümlüdür.

Tasarım eğitiminde sürdürülebilirlik konusunun genellikle yüzeysel biçimde ele alındığı ve öğrencilerin bu kavramı estetik bir biçim dili olarak kodladığı pek çok araştırmada belirtilmiştir (Thorpe, 2007; Armstrong, 2016). Eğitim süreçlerinde sürdürülebilirlik çoğunlukla geri dönüştürülebilir malzeme kullanımı ya da çevreci renk paletleri gibi biçimsel ögelerle ilişkilendirilmekte; etik, sosyal adalet, üretim zinciri gibi daha derin içerikler göz ardı edilmektedir. Bu eksiklik, mesleki pratikte de kendini göstermekte ve tasarımcıların sürdürülebilirlik söylemini yalnızca biçimsel bir kodlama süreci olarak algılamasına yol açmaktadır (Fletcher & Grose, 2012).

Grafik tasarımcının etik sorumluluğu, yalnızca neyi tasarladığıyla değil, kim için ve ne amaçla tasarladığıyla da ilgilidir. Tasarımcının müşteri taleplerini karşılamakla, mesleki ilkeleri savunmak arasında sıkışması, çağdaş grafik tasarım pratiğinin en temel etik gerilimlerinden biridir. Bu gerilim, sürdürülebilirlik söyleminin araçsallaştırıldığı örneklerde daha da belirginleşir. Tasarımcının bu noktada kendi mesleki sınırlarını, ideolojik konumunu ve toplumsal etkisini sorgulayan bir farkındalık geliştirmesi gerekmektedir (Fry, 2009).

Dunne ve Raby'nin (2013) spekülatif tasarım yaklaşımı, tasarımcının mevcut sistemleri yeniden üretmek yerine alternatifler önerme kapasitesine sahip olduğunu savunur. Bu yaklaşım çerçevesinde tasarımcı, eleştirel düşünceyi görselleştirebilir ve sürdürülebilirlik kavramını tüketim kültüründen ayrıştırarak, sistemsel dönüşüm taleplerine görsel bir zemin hazırlayabilir. Bu, tasarımcının etik kapasitesini yalnızca sınır koyan değil, aynı zamanda yeni olanaklar yaratan bir güç olarak yeniden tanımlar.

Tüm bu çerçevede grafik tasarımcı, sürdürülebilirlik bağlamında yalnızca bir görsel iletişim uzmanı değil; etik ilkeler doğrultusunda toplumsal anlam üretimi gerçekleştiren bir aktör olarak düşünülmelidir. Bu aktörün işlevi, sadece var olanı temsil etmek değil; temsil biçimlerini ve içeriklerini eleştirel biçimde yeniden kurmaktır. Mesleki pratik, bu etik konumlanışı ne ölçüde desteklerse, tasarımcı da o ölçüde sürdürülebilirliğe gerçek anlamda katkı sunabilir.

YÖNTEM

Bu çalışma, grafik tasarım alanında sürdürülebilirlik söyleminin biçimsel estetik ile ideolojik temsil arasındaki gerilimlerini analiz etmeyi amaçlayan kuramsal–analitik nitelikte bir araştırmadır. Nicel veri toplamayı ya da istatistiksel çözümleme yapmayı hedeflemeyen bu yaklaşım, kavramların tarihsel ve eleştirel bağlam içinde çözümlenmesine odaklanır. Yöntemsel olarak ele alınan mesele, grafik

DOI: https://doi.org/10.30546/19023.978-9952-8573-9-9.2025.9012.
ISBN: 978-9952-8573-8-2

tasarımın yeşil estetik aracılığıyla sürdürülebilirlik söylemini nasıl kodladığı ve bu kodlamanın içeriksel düzeyde ne ölçüde etik ve çevresel sorumlulukla örtüştüğüdür.

Araştırmanın kuramsal zemini, göstergebilim (Barthes, 1964), tüketim kuramı (Baudrillard, 1983), eleştirel tasarım yaklaşımı (Dunne & Raby, 2013) ve etik tasarım kuramları (Papanek, 1972; Berman, 2009) üzerine inşa edilmiştir. Bu kuramsal çerçeve, sürdürülebilirlik kavramının görsel düzeyde nasıl temsil edildiğini ve bu temsilin hangi ideolojik yönelimlerle kesiştiğini analiz etmeyi mümkün kılar.

Çalışmada vaka incelemesine dayalı örnek analizleri kullanılacaktır. Bu amaçla, son on yıl içerisinde (2015–2025) ulusal ve uluslararası ölçekte yayımlanmış, sürdürülebilirlik temalı grafik tasarım uygulamalarından örnekler seçilmiştir. Bu örnekler; ambalaj tasarımları, reklam afişleri, marka kimliği çalışmaları ve kamuya açık çevreci kampanya grafiklerinden oluşmaktadır. Seçim ölçütleri aşağıdaki şekilde belirlenmiştir:

- Görsel materyalin açık biçimde çevreci/sürdürülebilirlik temalı bir mesaj taşıması,
- Yeşil estetik olarak adlandırılabilecek biçimsel kodların (ör. doğa imgeleri, yeşil tonları, geri dönüşüm sembolleri) yoğun biçimde kullanılması,
- Tasarımın, kamusal alanda yaygın dolaşıma girmiş olması (örneğin çok uluslu markalara ait kampanyalar veya ödüllü afişler),
- Tasarım çıktısının, doğrudan üretici veya kurumsal bir kimlik adına gerçekleştirilmiş olması (yani bireysel sanat üretimi değil, iletişimsel niyet taşıyan grafik ürünler olması).

Bu örneklerin her biri, belirli bir analiz şeması çerçevesinde değerlendirilecektir. Analiz sürecinde şu başlıklar temel alınacaktır:

1. Biçimsel göstergeler: Renk, kompozisyon, tipografi ve görsel metaforlar,
2. Söylemsel içerik: Mesajın sürdürülebilirlik ile ilişkisi, dilsel ve simgesel ifade biçimleri,
3. Göstergebilimsel çözümleme: Barthes'ın düz ve yan anlam ayrımı çerçevesinde imgenin ürettiği ideolojik anlamlar,
4. Etik bütünlük: Görsel temsille, arka plandaki kurumsal çevresel pratiğin ne ölçüde tutarlı olduğu.

Bu analiz, klasik içerik analizinden farklı olarak metinlerarası okuma ve ideoloji eleştirisine dayalı bir okumadır. Tasarımların üretildiği bağlam, ait oldukları kurumlar, medya dolaşımı ve izleyici algısı doğrudan ölçülmemiştir; ancak tasarım ürünlerinin görsel dili üzerinden, eleştirel ve kavramsal düzeyde bir sorgulama gerçekleştirilmiştir.

Bu yöntemsel yaklaşımın sınırlılığı, ampirik veriye dayanmaması nedeniyle algı ve etki ölçümüne ilişkin doğrudan kanıt sunmamasıdır. Ancak çalışmanın amacı, doğrudan tüketici tepkisi ölçmek değil;

grafik tasarım aracılığıyla inşa edilen sürdürülebilirlik imgelerinin biçim–anlam–etik üçlüsü üzerinden kavramsal haritasını çıkarmaktır.

Böylece çalışma, grafik tasarım ürünlerinin yalnızca görselliğini değil; bu görselliğin nasıl bir değer sistemi ürettiğini ve hangi kurumsal söylemleri meşrulaştırdığını sorgulayan bir çözümleme modeli sunmayı hedeflemektedir. Kuramsal analiz, grafik tasarımın sadece temsil edici değil, üretken bir ideolojik güç olduğunu göstermeye yönelik olarak yapılandırılmıştır.

Grafik tasarım, yalnızca görsel estetik üretimiyle sınırlı bir faaliyet olmaktan çıkarak, toplumsal, kültürel ve çevresel bağlamlarda anlam üreten bir pratik hâline gelmiştir. Bu dönüşüm, tasarımcının rolünü biçimlendirici olmaktan öteye taşıyarak, etik sorumluluk üstlenen bir özneye dönüştürmeyi zorunlu kılar. Özellikle sürdürülebilirlik söylemi bağlamında grafik tasarımcılar, yalnızca biçimsel kodlarla değil; bu kodların içerdiği anlamlar, yönlendirdiği davranışlar ve ideolojik etkiler üzerinden de değerlendirilmelidir (Papanek, 1972; Berman, 2009).

ÖRNEK VAKALAR

Bu bölümde, sürdürülebilirlik temalı grafik tasarım örnekleri üzerinden yürütülen çözümleme sonuçları sunulmaktadır. İnceleme, görsel göstergelerin sembolik çağrışımları, içerik düzeyindeki mesajların sürdürülebilirlik ilkeleriyle ne ölçüde örtüştüğü ve kurumsal niyetle estetik kodlar arasındaki tutarlılık üzerinden değerlendirilmiştir. Aşağıda üç temel örnek tipi ele alınmakta ve her biri kuramsal bağlamda çözümlenmektedir.

“Doğa Gibi Görünen” Ambalajlar

İlk örnek grubu, sürdürülebilirlik söylemini biçimsel yüzeyde kullanan ancak içeriksel olarak bu söylemi desteklemeyen ambalaj tasarımlarına odaklanır. Geri dönüştürülmüş kraft kâğıdı görünümünde, sade ve doğal renk paletiyle tasarlanmış bu ambalajlar, sıklıkla doğa imgeleri (yaprak, su damlası, çiçek) ve el yazısı tipi gibi “doğal” çağrışımlı tipografilerle bütünleştirilir. Barthes’ın (1964) “yan anlam” kavramı çerçevesinde değerlendirildiğinde, bu görsel unsurlar yalnızca fiziksel içerikle değil; aynı zamanda saflık, doğallık ve çevresel sorumluluk gibi kültürel kodlarla yüklüdür. Bu kodlar, ürünün üretim süreciyle doğrudan ilişkili olmaksızın, görsel düzeyde “yeşil” bir imge üretmeye yöneliktir.

Bu duruma örnek olarak Innisfree markasının “Hello, I’m Paper Bottle” başlığıyla piyasaya sürdüğü kozmetik ambalaj gösterilebilir. Ürün, kraft kâğıt kaplı plastik bir şişeden oluşmasına karşın, etiket üzerindeki vurgu yalnızca “kağıt şişe” ifadesiyle sınırlı kalmıştır (bkz. Şekil 1). Tüketici tarafından sosyal medyada ambalajın kesilerek iç yapısının paylaşılmasıyla ürünün gerçekte plastik içerdiği ortaya çıkmış, bu durum kamuoyunda yoğun eleştiriye neden olmuştur. Innisfree, konuyla ilgili yaptığı açıklamada ambalajın dış kabuğunun kağıttan üretildiğini kabul ederek, etiketin "yanıltıcı olabileceğini" belirtmiştir. Bu vaka, görsel söylemin içerikten koparıldığı, etik sorumluluğun biçimsel

DOI: https://doi.org/10.30546/19023.978-9952-8573-9-9.2025.9012.
ISBN: 978-9952-8573-8-2

bir estetikle ikame edildiği tipik bir "pazarlama temelli yeşil yıkama" örneği olarak değerlendirilebilir (Delmas & Burbano, 2011).

Şekil 1. Hello I'm Paper Bootle ve BIC-Eko örnekleri

Bu duruma örnek olarak Innisfree markasının "Hello, I'm Paper Bottle" başlığıyla piyasaya sürdüğü kozmetik ambalaj gösterilebilir. Ürün, kraft kâğıt kaplı plastik bir şişeden oluşmasına karşın, etiket üzerindeki vurgu yalnızca "kağıt şişe" ifadesiyle sınırlı kalmıştır (Şekil 1). Tüketici tarafından sosyal medyada ambalajın kesilerek iç yapısının paylaşılmasıyla ürünün gerçekte plastik içerdiği ortaya çıkmış, bu durum kamuoyunda yoğun eleştiriye neden olmuştur. Innisfree, konuyla ilgili yaptığı açıklamada ambalajın dış kabuğunun kağıttan üretildiğini kabul ederek, etiketin "yanıltıcı olabileceğini" belirtmiştir. Bu vaka, görsel söylemin içerikten koparıldığı, etik sorumluluğun biçimsel bir estetikle ikame edildiği tipik bir "pazarlama temelli yeşil yıkama" örneği olarak değerlendirilebilir (Delmas & Burbano, 2011).

Benzer şekilde, BIC markasının "Ecolutions" serisine ait ambalaj tasarımı da yeşil yıkamanın görsel kodlarını güçlü biçimde barındırmaktadır (Şekil 1). Ambalajın üst kısmında yaprak sembolleri, "bioplastik" ibaresi, düşük CO_2 salımı simgeleri ve doğal renk paletiyle çevreci bir imaj üretilmektedir. Ancak ürünün doğrudan çevresel tahribata neden olan tek kullanımlık plastik jilet üretimine dayanması, bu görsel kodları işlevsizleştirmektedir. "%62 pre-consumer recycled plastic" ifadesi, kavramsal olarak yanıltıcıdır; zira bu materyaller, üretim artıkları olup geleneksel anlamda geri dönüşüm sürecinden geçmemiştir. Dolayısıyla bu uygulama, gerçek sürdürülebilirlik yaklaşımı sunmaktan çok, görsel düzlemde etik bir izlenim yaratmaktadır.

Yapılan bağımsız eleştirilerde, BIC'in bu ürün grubu için "eko" algısı yaratmayı amaçlayan ancak yapısal dönüşüm içermeyen bu yaklaşımı, yalnızca estetik bir yüzey stratejisi olarak değerlendirilmiştir. Gerçek bir çözüm önerisi olarak yeniden doldurulabilir kartuş sistemleri, petrol türevleri içermeyen mürekkep teknolojileri ya da uzun ömürlü tasarım stratejileri gibi içeriksel değişimlerin sunulması gerektiği ifade edilmiştir. Bu örnekler, grafik tasarımın yalnızca estetik değil; aynı zamanda ideolojik bir temsil aracı olduğunu ve etik sorumluluğun yalnızca biçimle değil, üretimsel bütünlükle ilişkilendirilmesi gerektiğini göstermektedir.

DOI: https://doi.org/10.30546/19023.978-9952-8573-9-9.2025.9012.
ISBN: 978-9952-8573-8-2

"Eko–Kampanya" Afişleri: Görsel Çelişki Üzerine

İkinci örnek grubu, kamusal alanda sergilenen çevre temalı reklam kampanyalarını konu edinmektedir. Bu kampanyalarda doğa temsilleri, yeşil tonlar, çarpıcı sloganlar ve organik dokulu grafikler aracılığıyla sürdürülebilirlik mesajı iletilmeye çalışılır. Ancak bu görsel üretimlerin önemli bir kısmı, içeriksel tutarlılık ve yapısal dönüşüm açısından ciddi sorgulamalar barındırmaktadır. Görsel temsillerin etik içerikten koparıldığı ve yalnızca sembolik bir çevresel duyarlılık sergilediği bu tür afişler, Baudrillard'ın (1983) simülakr kuramı çerçevesinde ele alınabilir; çünkü burada temsil edilen sürdürülebilirlik, gerçekliğiyle ilişkisini yitirmiş, görsel düzeyde dolaşımda olan bir "etik imgeye" dönüşmektedir.

Bu duruma örnek olarak, HSBC bankasının Birleşik Krallık'ta gerçekleştirdiği açık hava kampanyası gösterilebilir. "Climate change doesn't do borders" sloganını taşıyan afiş (Şekil 2), iklim krizine karşı farkındalık yaratmayı amaçlamakta ve banka tarafından 2 milyon ağacın dikileceğini duyurmaktadır. Ancak HSBC'nin aynı dönemde fosil yakıt projelerine 8,7 milyar dolarlık finansman sağladığı tespit edilmiştir. Reklam Standartları Kurumu (ASA) bu çelişki nedeniyle kampanyayı yanıltıcı bulmuş ve afişleri yasaklamıştır. Buradaki görsel söylem, etik sorumluluğu estetik kodlarla maskeleyen bir yeşil yıkama örneği olarak değerlendirilebilir.

Şekil 2. HSBC'nin "Climate change doesn't do borders" Kampanya Afişi

Benzer biçimde, hızlı moda sektörünün temsilcilerinden H&M'in "Conscious Exclusive" kampanyası da sürdürülebilirlik söylemini biçimsel düzeyde estetize eden bir başka örnektir (Şekil 3). Kampanya görselinde doğayla iç içe bir kent manzarasında konumlanan modeller, doğal kumaşlardan yapılmış gibi sunulan giysilerle çevreci bir imaj yaratmaktadır. Ancak H&M, yılda yaklaşık 3 milyar tekstil ürünü üreten bir hızlı moda deviyken, kampanyada yer alan ürünlerin yalnızca %12'sinin "sürdürülebilir" nitelik taşıdığı belirtilmiştir. Özellikle Billie Eilish iş birliğiyle hazırlanan koleksiyonda, yalnızca iki parça ürün bu kapsamda tanımlanmış; geri kalan ürünler ise çevresel kriterleri karşılamamaktadır. H&M, bu "organik" ürünlerin üretim süreci, sertifikasyon bilgisi ya da

DOI: https://doi.org/10.30546/19023.978-9952-8573-9-9.2025.9012.
ISBN: 978-9952-8573-8-2

kaynak detaylarını kamuoyuyla paylaşmamaktadır. Buna karşın kampanyada, doğaya duyarlı görsellerin ve kavramsal ifadelerin yoğun biçimde kullanıldığı görülmüştür.

Şekil 3. H&M Conscious Kampanya Görseli

Berman'ın (2009) da ifade ettiği gibi, tasarımın yalnızca etik görünüme sahip olması, eleştirel dönüşümün önünde bir "iyi niyet maskesi" hâline gelebilir. H&M örneğinde, marka sürdürülebilirlik söylemini benimsemiş görünmekte; fakat bu söylem, üretim hacmi, düşük ürün ömrü ve şeffaflık eksikliğiyle desteklenmemektedir. Grafik tasarım ise bu bağlamda yalnızca imaj üretimine indirgenmiş; etik sorumluluk, yüzeysel semboller aracılığıyla estetize edilmiştir.

Her iki örnek de göstermektedir ki grafik tasarım, yalnızca bir iletim aracı değil; aynı zamanda ideolojik temsilin bir parçası olarak kurumsal kimliğin etik çerçevesini yapılandırma gücüne sahiptir. Bu nedenle, kamuya açık eko–kampanya afişlerinin eleştirel okuması, sadece tasarımın estetik düzeydeki başarısını değil, aynı zamanda içeriksel tutarlılık, şeffaflık ve etik sorumluluk gibi daha derin katmanları da değerlendirmeyi zorunlu kılar.

"Etik Marka Kimliği" Stratejileri

Üçüncü örnek tipi, kurumsal markaların sürdürülebilirlik değerlerini kurumsal kimlik sistemine entegre ettiği grafik sistemleri kapsar. Tipografi, logo tasarımı, sosyal medya içerikleri ve ambalaj dili bir bütünlük içinde doğa çağrışımı taşıyan görsel öğelerle örülmüştür. Ancak bu markaların yıllık çevresel raporlarında belirtilen karbon salımı, enerji tüketimi ya da tedarik zinciri politikaları bu estetikle örtüşmemektedir.

Nestlé'nin "Pure Life" markası için hazırladığı afiş ve ambalaj uygulamaları, bu stratejinin çarpıcı bir örneğini oluşturur. Özellikle "Fashionably thinner" başlıklı açıkhava afişinde yeşil zemin üzerinde yer alan şeffaf plastik şişe, %15 daha az plastik kullanıldığı vurgusuyla tüketiciye çevreci bir marka algısı sunmaktadır. Tipografik tercihlerin el yazısı hissi vermesi, doğal olanla duygusal bir bağ kurmayı

DOI: https://doi.org/10.30546/19023.978-9952-8573-9-9.2025.9012.
ISBN: 978-9952-8573-8-2

hedefler. Aynı biçimsel strateji, ikinci örnekte yer alan dijital kampanya görselinde de sürdürülmektedir: pastel tonlarda bir zemin, minimalist şişe formu ve umut verici bir dille kurulan "daha sürdürülebilir" mesajı, etik bir marka kimliği kurgusunun görsel araçları olarak işlev görmektedir (Şekil 4).

Şekil 4. Nestle Markasına Ait Tasarımlar

Ancak 2022 yılında Nestlé'nin "plastic neutrality" (plastik nötrlüğü) programı altında atık sorumluluğunu küresel güney ülkelerine devrettiğini ve plastik üretimini azaltmak yerine yakma gibi "sahte çözümlere" yöneldiği bilinmektedir. Bu durum, etik marka kimliği ile şirket pratiği arasındaki çelişkiyi açıkça gözler önüne sermektedir.

Berman (2009), tasarımın "iyi niyet maskesi" olarak kullanılmasının en tehlikeli yönlerinden birinin, görünürde etik olanın, sistemsel eleştiriyi bastıran bir biçimde işlev görmesi olduğunu belirtir. Nestlé örneğinde, grafik tasarım yalnızca çevre dostu bir estetik yaratmakla kalmamakta, aynı zamanda bu imajı şirketin sürdürülebilirlik performansının yerine ikame etmektedir. Görsel kodların etik içeriğin önüne geçmesiyle birlikte, kurumsal sorumluluk bir yüzey estetiğine indirgenmiş olur. Böylece tasarımcı, yalnızca bir iletişim üreticisi değil, aynı zamanda bu etik simülasyonun taşıyıcısı hâline gelir.

Sonuç olarak Nestlé'nin sürdürülebilirlik temalı görsel kimliği, içerikten çok forma dayalı bir "etik performans" sergilemekte; grafik tasarım bu bağlamda, sermaye birikimini kolaylaştıran ve tüketici bilincini yönlendiren bir ideolojik araç işlevi görmektedir.

SONUÇ VE TARTIŞMA

Bu çalışma, grafik tasarım alanında sürdürülebilirlik söyleminin biçimsel estetik ile ideolojik temsil arasındaki ilişkiyi kuramsal düzeyde tartışmayı amaçlamıştır. "Yeşil estetik" olarak nitelendirilen biçimsel kodların—örneğin doğa imgeleri, yeşil tonlar, el yazısı tipografi—görsel düzeyde sürdürülebilirliğe gönderme yaptığı; ancak bu göndermelerin içeriksel düzeyde her zaman etik

DOI: https://doi.org/10.30546/19023.978-9952-8573-9-9.2025.9012.
ISBN: 978-9952-8573-8-2

bütünlük taşımadığı vaka analizleriyle ortaya konmuştur. Kuramsal çerçevede Barthes'ın göstergebilimsel yaklaşımı, tasarımın yalnızca iletişim aracı değil, ideolojik anlam taşıyıcısı olduğunu vurgularken; Baudrillard'ın simülakr kavramsallaştırması, sürdürülebilirlik temsillerinin içeriğinden kopuk görsel imgeler aracılığıyla dolaşıma sokulmasını sorgulamak için kullanılmıştır.

Bu analizler ışığında ortaya çıkan temel kavramsal önerme, "simgesel sürdürülebilirlik" kavramıdır. Bu kavram, biçimsel düzeyde sürdürülebilirlik çağrışımı taşıyan tasarım uygulamalarının, içeriksel ve yapısal düzlemde çevresel sorumlulukla örtüşmediği durumları tanımlamak amacıyla kullanılmıştır. Doğaya ilişkin sembollerin görsel bir kozmetik unsur olarak kullanılması, sürdürülebilirliğin ideolojik olarak nötralize edilmesine ve tüketim sistemine entegre bir pazarlama dili hâline gelmesine neden olabilmektedir. Bu bağlamda grafik tasarım, yalnızca estetik üretim değil; aynı zamanda toplumsal değerlerin temsili ve yeniden üretimiyle doğrudan ilişkili bir pratik olarak ele alınmalıdır.

Bu çıkarım, tasarımcı kimliğini ve mesleki sorumluluğu yeniden düşünmeyi gerekli kılmaktadır. Simgesel sürdürülebilirliğin yaygınlaşması, tasarımcıların yalnızca görsel tercihlerinden değil, bu tercihlerle temsil ettikleri değerlerden de sorumlu olduğunu göstermektedir. Dolayısıyla biçimsel kararların etik içerikle tutarlı olması, görsel iletişimin inandırıcılığı kadar mesleki bütünlük açısından da belirleyici hâle gelmiştir.

Tartışmalar, grafik tasarım eğitiminin kapsamının yeniden tanımlanması gerektiğine de işaret etmektedir. Teknik becerilere dayalı pedagojik yaklaşımlar, tasarımcının sembolik üretiminin sosyal, çevresel ve politik etkilerini sorgulayan bütünsel bir yaklaşımla tamamlanmalıdır. Bu kapsamda, "simgesel sürdürülebilirlik" kavramı, hem eleştirel görsel okuma becerileri hem de etik tasarım kriterlerinin geliştirilmesinde işlevsel bir kavramsal araç olarak değerlendirilebilir. Tasarım okuryazarlığı artık yalnızca estetik biçim bilgisini değil; aynı zamanda temsil edilen kavramların tarihsel arka planını, kurumsal bağlamını ve üretim koşullarını kapsayan çok katmanlı bir sorgulama pratiğine dönüşmelidir.

Geleceğe dönük olarak, grafik tasarımın sürdürülebilirlik alanındaki etkisini artırmak için yalnızca estetik değil; temsil edilen değerlerin üretim, dolaşım ve tüketim zincirleri içerisindeki yerini de kapsayan yeni yöntemsel yaklaşımlara ihtiyaç duyulmaktadır. Dijital mecralarda enerji verimliliğini gözeten tasarım stratejileri, sürdürülebilirlik simgelerinin içeriksel sertifikasyon sistemleriyle eşleştirilmesi ve çevrimiçi kampanyalarda şeffaf veri sunumu gibi uygulamalar, tasarımın etik sorumluluğunu görünür kılabilir. Bu bağlamda grafik tasarım, salt bir iletişim aracı değil; aynı zamanda etik ilke üretiminin ve ideolojik temsilin sınırlarında konumlanan eleştirel bir praksis olarak değerlendirilmelidir.

Bu çalışma, grafik tasarımda sürdürülebilirlik söyleminin yalnızca biçimsel düzeyde değerlendirilmesinin yetersizliğine işaret etmekte; söz konusu söylemin içeriksel sorumluluğu, ideolojik işlevleri ve etik geçerliliğiyle birlikte ele alınması gerektiğini ortaya koymaktadır. Grafik

tasarım, sürdürülebilirliğin yalnızca taşıyıcısı değil; onun nasıl göründüğünü, nasıl algılandığını ve nasıl meşrulaştırıldığını belirleyen kültürel bir üretim alanıdır. Bu nedenle, sürdürülebilirlik temsillerinin grafik dile aktarımında içerik–biçim–etik bütünlüğünün sağlanması, çağdaş tasarım pratiği için öncelikli bir sorumluluk olarak ele alınmalıdır.

REFERENCES

Armstrong, H. (2016). Graphic Design theory: Readings from the field. Princeton Architectural Press.

Barthes, R. (1964). Elements of semiology. Hill & Wang.

Baudrillard, J. (1983). Simulations. Semiotext(e).

Berman, D. B. (2009). Do good design: How designers can change the world. New Riders.

Blythe, J. (2007). The essentials of marketing. Pearson Education.

Delmas, M. A., and Burbano, V. C. (2011). The drivers of greenwashing. California Management Review, 54(1), 64–87.

Fletcher, K., & Grose, L. (2012). Fashion and sustainability: Design for change. Laurence King.

Foster, H. (2002). Design and Crime: And Other Diatribes. Verso.

Fry, T. (2009). Design futuring: Sustainability, Ethics and New Practice. Berg Publishers.

Hartmann, P., & Apaolaza-Ibáñez, V. (2009). Green advertising revisited: Conditioning virtual nature experiences. International Journal of Advertising, 28(4), 715–739.

Papanek, V. (1972). Design for the real World: Human ecology and social Change. Pantheon Books.

Peattie, K., & Crane, A. (2005). Green marketing: legend, myth, farce or prophesy? Qualitative Market Research: An International Journal, 8(4), 357–370.

Schmuck, D., Matthes, J., & Naderer, B. (2018). Misleading consumers with green advertising? An affect–reason–involvement account of greenwashing effects in environmental advertising. Journal of Advertising, 47(2), 127–145.

Slade, G. (2007). Made to break: Technology and obsolescence in America. Harvard University Press.

Thackara, J. (2005). In the bubble: Designing in a complex world. MIT Press.

Thorpe, A. (2007). The designer's atlas of sustainability. Island Press.

WCED (1987). Our common future. Oxford University Press.

Whiteley, N. (1993). Design for society. Reaktion Books.

DOI: https://doi.org/10.30546/19023.978-9952-8573-9-9.2025.9012.
ISBN: 978-9952-8573-8-2

DYNAMIC FUNCTIONALISM AND THE EUROPEAN UNION: RETHINKING FUNCTIONALIST APPROACHES TO INTEGRATION

Nejat DOGAN

Ph.D. Candidate, Palacky University Olomouc, Faculty of Law, Department of International and European Law, Olomouc/Czech Republic
ORCID ID: https://orcid.org/0009-0007-3013-8229

ABSTRACT

The European Union (EU) is undergoing a profound transformation in response to rapidly evolving technological, security, and democratic challenges. Traditional theories of integration (particularly classical functionalism and neofunctionalism) have provided useful tools for understanding the early stages of EU development. However, they fall short of accounting for the dynamic interplay between legal evolution, systemic disruption, and institutional learning in the contemporary era. This paper introduces *Dynamic Functionalism* as a revised theoretical model that reinterprets David Mitrany's foundational insights in light of two modern forces: *creative destruction* and *deliberative democracy*.

Dynamic Functionalism retains the core functionalist insight that cooperation in specific sectors fosters integration, but shifts the emphasis from static spillover effects to adaptive legal responses. It does so by incorporating Joseph Schumpeter's notion of creative destruction, arguing that technological disruption generates new demands for governance, which the EU addresses through legal innovation. It also draws on Jürgen Habermas's theory of deliberative democracy and the underlying concept of communicative action, emphasizing how EU institutions seek to legitimize their legal and institutional responses through rational discourse, communicative processes, and transparent rulemaking.

This framework helps explain recent developments in the European integration process, including cyber governance, digital market regulation, and security and defense cooperation. Changes in integration arise not from idealist visions or purely economic logic, but from functional pressures triggered by external shocks, institutional path dependencies, and political negotiation. The EU thus evolves through a pattern of crisis, deliberation, and adaptation.

Dynamic Functionalism offers a flexible yet analytically rigorous framework for understanding the legal and institutional trajectory of the European Union. By foregrounding the role of law in mediating systemic disruptions and legitimizing functional responses, it bridges the gap between the technocratic logic of early integration theories and the normative aspirations of a democratic political union.

DOI: https://doi.org/10.30546/19023.978-9952-8573-9-9.2025.9012.
ISBN: 978-9952-8573-8-2

Keywords: European Integration; Functionalism; Dynamic Functionalism; Creative Destruction; Communicative Action; Deliberative Democracy.

DOI: https://doi.org/10.30546/19023.978-9952-8573-9-9.2025.9012.
ISBN: 978-9952-8573-8-2

SOSYAL BİLGİLER ÖĞRETİM PROGRAMI VE DERS KİTAPLARININ BİLGİ GÜVENLİĞİ BAĞLAMINDA DEĞERLENDİRİLMESİ

Yüksek Lisans Öğrencisi, Talha Hakan KAYGISIZ

Zonguldak Bülent Ecevit Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türkçe ve Sosyal Bilimler Eğitimi Anabilim Dalı, Zonguldak, Türkiye
ORCID ID: https://orcid.org/0000-0002-9054-6909

Özet

Bilgi güvenliği; bilginin yetkisiz erişime, kullanıma, ifşaya, bozulmaya veya yok olmaya karşı korunmasını ifade eder. Bilişim ve iletişim teknolojilerindeki gelişmeler her geçen gün hızla artmaktadır. Bilgi, günümüz toplumlarının ekonomik, sosyal, kültürel ve teknik alanlarda gelişiminde en önemli belirleyici unsuru haline gelmiştir. Dijital teknolojilerin hızla gelişmesiyle birlikte bilgiye erişim kolaylaşmış; ancak bu durum, bilginin güvenliği, gizliliği ve doğruluğu gibi yeni sorunları da beraberinde getirmiştir. Bu kapsamda bireylerin bilgi güvenliği boyutunda önleyici güvenlik farkındalığı oluşturmasında, dijital vatandaşlık ve dijital okuryazarlığın yanında medya ve teknoloji okuryazarlığı temel etmenler olarak görülmektedir. Bilgi güvenliği kapsamında suç konusunun ve istenmeyen sonuçların ortaya çıkmasına neden olan siber tehdit unsurlarının başında son yıllarda oldukça artan sosyal mühendislik süreçleri gelmektedir. Bu doğrultuda sosyal bilgiler dersi kapsamında dijital vatandaşlık ve dijital okuryazarlık gibi konulara önemli ölçüde yer verilmeye başlanmıştır. Bu bağlamda, bu araştırmada 2024 yılı Sosyal Bilgiler Öğretim Programı ve 2024–2025 eğitim-öğretim yılına ait 4., 5., 6. ve 7. sınıf ders kitaplarında bilgi güvenliği konusunun nasıl yer aldığı, hangi boyutlarda işlendiği ve öğrencilere kazandırılmak istenen bilgi güvenliği farkındalığının içeriğe nasıl yansıtıldığı sorularına yanıt aranmaktadır. Çalışma nitel araştırma desenlerinden biri olan doküman incelemesi yöntemiyle gerçekleştirilmiştir. Çalışmada, 2024 yılı itibarıyla yayımlanan Sosyal Bilgiler Öğretim Programı ile 2024–2025 eğitim-öğretim yılında Millî Eğitim Bakanlığı tarafından onaylanmış 4., 5., 6. ve 7. sınıf Sosyal Bilgiler ders kitapları veri kaynağı olarak kullanılmıştır. Bilgi güvenliği teması; öğrenme alanları, kazanımlar, beceriler, eğilimler ve okuryazarlık bileşenleri kapsamında analiz edilmiştir. Ayrıca, ders kitapları bilgi güvenliğinin üç temel boyutu olan gizlilik, bütünlük ve erişilebilirlik çerçevesinde incelenmiş; içerikler tablolar ve görsellerle desteklenmiştir. Verilerin analizinde betimsel analiz yöntemi kullanılmıştır. Öncelikle ilgili öğretim programı ve ders kitapları taranarak bilgi güvenliği ile ilişkili içerikler belirlenmiş; ardından bu içerikler sınıf düzeylerine göre kategorize edilmiştir. Elde edilen bulgular, bilgi güvenliği kavramının farklı boyutlarıyla ele alınışını göstermek üzere sınıflandırılmıştır. 2024 tarihli öğretim programı incelendiğinde, bilgi güvenliği doğrudan "Teknoloji ve Sosyal Bilimler" öğrenme alanı

kapsamında ele alınmıştır. Sosyal Bilgiler Öğretim Programının amaçlarında bilgi ve teknolojinin üretimi ile güvenli ve bilinçli internet kullanımına vurgu yapılmış; öğrencilerin dijital ortamlarda güvenlik ve gizlilik farkındalığı kazanmaları hedeflenmiştir. 2024-2025 yılı 4. sınıf Sosyal Bilgiler ders kitabı incelendiğinde, "Teknoloji ve Sosyal Bilimler" öğrenme alanı çerçevesinde bilgi güvenliğine doğrudan değinildiği görülmektedir. 4.sınıf düzeyinde günlük hayatımızda kullandığımız teknolojik ürünlere değinildiği görülmüş bunun yanında çeşitli teknik terimlerin açıklamalarına rastlanmıştır. 5.sınıf Sosyal Bilgiler ders kitabı incelendiğinde, “Teknoloji ve Sosyal Bilimler” öğrenme alanı çerçevesinde bilgi güvenliğine doğrudan değinildiği görülmüş, “dijital ayak izi”, “e-ticaret”, “güvenli internet kullanımı” gibi kavram ve konulara yer verilmiştir. Teknolojik ürünlerin bilinçli kullanımı başlığı altında örnek olay verilmiştir (Gizlilik, Oltalama, Şifre güvenliği) ve bu içerikler günlük yaşamdan örneklerle desteklenmiştir. Bunların yanında dijital vatandaşlık ve dijital hak ve sorumluluklar konusunda da bilgi verilmiştir. 6.sınıf Sosyal Bilgiler ders kitabı incelendiğinde, “4. Ünite Bilim ve Toplum Hayatı” öğrenme alanında bilgi güvenliğine doğrudan değinildiği görülmüş, internet/sanal dolandırıcılık haberine yer verilmiş, kurumların günvel bağlantı adresleri ve hizmetleri belirtilerek “…gov”, “…edu” uzantıları örneği üzerinden daha güvenli bilgiye ulaşılacağı açıklanmıştır. 7.sınıf Sosyal Bilgiler ders kitabı incelendiğinde doğrudan bilgi güvenliği farkındalığını arttırıcı öğrenme alanı “Geçmişten Günümüze Bilim” Ünitesi olmuştur bu öğrenme alanında “Bilginin korunması, yaygınlaştırılması ve aktarılmasında değişim ve sürekliliği incelemeyi”, kazanımı yer almıştır. Ayrıca 5.Ünite olan“Üretim ve Sosyal Hayat” öğrenme alanında e-ticaret ve teknolojinin sosyal ve ekonomik hayat üzerindeki etkilerine değinilmiştir. Oltalama, bilgi çarpıtma (dezenformasyon) gibi kavramlar açıklanarak örnekler sunulmuştur. Sonuç olarak, bu çalışma Türkiye'deki Sosyal Bilgiler öğretim programı ve ders kitaplarının bilgi güvenliğine ilişkin içeriği sunduğunu, ancak kavramsal netlik, açıklık ve uygulama bütünlüğü açısından önleyici farkındalığın daha net bir şekilde oluşturulması açısından bazı geliştirme alanlarının varlığını da işaret etmektedir.

Anahtar Kelimeler: Bilgi güvenliği, Sosyal Bilgiler dersi, öğretim programı, ders kitabı analizi, dijital okuryazarlık.

Abstract

Information security refers to the protection of information against unauthorized access, use, disclosure, corruption or destruction. Developments in information and communication technologies are rapidly increasing every day. Information has become the most important determining factor in the economic, social, cultural and technical development of today's societies. With the rapid development of digital technologies, access to information has become easier; however, this has also brought new problems such as the security, confidentiality and accuracy of information. In this context, in order for individuals to create preventive security awareness in terms of information security, media and

DOI: https://doi.org/10.30546/19023.978-9952-8573-9-9.2025.9012.
ISBN: 978-9952-8573-8-2

technology literacy are seen as the main factors in addition to digital citizenship and digital literacy. Social engineering processes, which have increased significantly in recent years, are among the cyber threat elements that cause crime and undesirable results within the scope of information security. In this context, topics such as digital citizenship and digital literacy have begun to be given significant place in the social studies course. In this context, this research seeks to answer the questions of how the subject of information security is included in the 2024 Social Studies Curriculum and the 4th, 5th, 6th and 7th grade textbooks of the 2024–2025 academic year, in what dimensions it is covered, and how the information security awareness that is intended to be gained by students is reflected in the content. The study was conducted using the document review method, which is one of the qualitative research designs. In the study, the Social Studies Curriculum published as of 2024 and the 4th, 5th, 6th and 7th grade Social Studies textbooks approved by the Ministry of National Education in the 2024–2025 academic year were used as data sources. The information security theme was analyzed within the scope of learning areas, achievements, skills, tendencies, and literacy components. In addition, the textbooks were examined within the framework of the three basic dimensions of information security, namely confidentiality, integrity, and accessibility; the contents were supported with tables and visuals. The descriptive analysis method was used in the analysis of the data. First of all, the relevant curriculum and textbooks were scanned to determine the content related to information security; then, these contents were categorized according to grade levels. The findings were classified to show how the concept of information security was addressed in different dimensions. When the 2024 curriculum was examined, information security was directly addressed within the scope of the "Technology and Social Sciences" learning area. The Social Studies Curriculum emphasized the production of information and technology and safe and conscious internet use; and aimed to make students gain security and privacy awareness in digital environments. When the 2024-2025 4th grade Social Studies textbook was examined, it was seen that information security was directly addressed within the framework of the "Technology and Social Sciences" learning area. It was seen that the technological products we use in our daily lives at the 4th grade level were addressed, and in addition, explanations of various technical terms were encountered. When the 5th grade Social Studies textbook was examined, it was seen that information security was directly addressed within the framework of the "Technology and Social Sciences" learning area, and concepts and topics such as "digital footprint", "e-commerce", and "safe internet use" were included. Under the title of conscious use of technological products, a case study was given (Privacy, Phishing, Password security) and these contents were supported with examples from daily life. In addition, information was provided on digital citizenship and digital rights and responsibilities. When the 6th grade Social Studies textbook was examined, it was seen that information security was directly mentioned in the “4th Unit Science and Social Life” learning area, internet/virtual fraud news was included, and it was explained that more secure information could be accessed through the “…gov”, “…edu” extensions by specifying the current connection addresses and services of institutions. When the 7th grade Social Studies textbook was

DOI: https://doi.org/10.30546/19023.978-9952-8573-9-9.2025.9012.
ISBN: 978-9952-8573-8-2

examined, the learning area that directly increased information security awareness was the “Science from Past to Present” Unit, and the learning area included the “Examining change and continuity in the protection, dissemination and transfer of information”. In addition, in the 5th Unit “Production and Social Life” learning area, the effects of e-commerce and technology on social and economic life were mentioned. Concepts such as phishing and information distortion (disinformation) were explained and examples were presented. In conclusion, this study indicates that the Social Studies curriculum and textbooks in Türkiye provide content related to information security, but it also points out the existence of some development areas in terms of establishing preventive awareness more clearly in terms of conceptual clarity, openness and application integrity.

Keywords: Information security, Social Studies course, curriculum, textbook analysis, digital literacy.

DOI: https://doi.org/10.30546/19023.978-9952-8573-9-9.2025.9012.
ISBN: 978-9952-8573-8-2

İŞ HUKUKU UYGULAMASINDA TELAFİ ÇALIŞMASI

Dr. Öğr. Üyesi Muharrem Emre Ulusoy

Selçuk Üniversitesi Hukuk Fakültesi, İş ve Sosyal Güvenlik Hukuku Anabilim Dalı, Konya, Türkiye
ORCID : 0000-0002-5100-4445

ÖZET

İş hukuku kapsamında düzenlenen telafi çalışması, işçinin çeşitli nedenlerle yerine getiremediği çalışmasını, ilerleyen günlerde telafi etmesini amaçlayan bir çalışma yöntemidir. 4857 sayılı İş Kanunu'nun 64. maddesinde yer bulan bu düzenleme, hem işçinin mağduriyetini önlemeyi hem de işverenin iş planlamasındaki sürekliliği sağlamayı hedefler. Temel işlevi, işçinin daha önce yapamadığı çalışmayı telafi etmesi üzerine kuruludur. Telafi çalışması, yalnızca kanunda belirtilen belirli durumlarda uygulanabilir. Bunlar arasında işin geçici olarak durması, işçinin talebiyle verilen izinler veya zorunlu sebepler nedeniyle işyerinin faaliyetlerine ara verilmesi yer alır. Bu tür nedenlerin ortadan kalkmasının ardından işverenin, en geç dört ay içinde telafi çalışmasını başlatması gerekir. Ayrıca, Cumhurbaşkanına bu süreyi iki katına kadar uzatma yetkisi verilmiştir.

Uygulamada telafi çalışması, normal çalışma saatlerine ek olarak yapılır. Ancak bu ek süre günlük üç saati geçemez ve hafta tatili, ulusal bayram ya da genel tatil günlerinde uygulanamaz. Bu sınırlamalar, iş sağlığı ve güvenliği ile dinlenme hakkını koruma amacı taşıyan, sosyal hukuk devleti anlayışının bir yansımasıdır. Telafi çalışması ile fazla çalışma kavramları zaman zaman karıştırılsa da aralarında önemli farklar vardır. Telafi çalışması, geçmişte yerine getirilemeyen sürenin telafisine yönelik olduğu için fazla çalışma sayılmaz ve bu nedenle fazla mesai ücreti ödenmez. Bu yönüyle işverenler için maliyet açısından daha avantajlı ve esnek bir çözüm sunar. Telafi çalışmasının uygulanmasına karar verme yetkisi işverene ait olmakla birlikte, işverenin bu çalışmayı işçilere önceden bildirme yükümlülüğü de bulunmaktadır. Sonuç olarak, telafi çalışması; iş hukukunun hem işçi haklarını gözeten hem de işverenin organizasyonel ihtiyaçlarına çözüm sunan dengeleyici yapısının somut bir göstergesidir.

Anahtar Kelimeler: Telafi Çalışması, Esnek Çalışma, İş Hukuku, Çalışma Süresi, İşçi Hakları.

COMPENSATORY WORK İN THE PRACTİCE OF LABOUR LAW

ABSTRACT

Compensatory work, which is regulated under labor law, is a working method that aims to compensate for work the employee could not perform for various reasons on subsequent days. Article 64 of Labor Law No. 4857 aims both to prevent disadvantage to the employee and to ensure continuity in the employer's work schedule. Its main function is to allow the employee to complete work previously

missed. It may only be implemented under circumstances explicitly stipulated by law, such as the temporary suspension of work, leave granted at the employee's request, or a halt in workplace operations due to compelling reasons. Following the cessation of such reasons, the employer must initiate compensatory work within a maximum of four months. Moreover, the President of the Republic is authorized to extend this period up to twice the original duration.

In practice, compensatory work is carried out in addition to regular working hours. However, this additional period cannot exceed three hours per day and cannot be scheduled on weekly rest days or national holidays. These limitations aim to protect occupational health and safety as well as the right to rest, reflecting the principles of a social state governed by the rule of law. Although compensatory work is sometimes confused with overtime, there are significant differences between the two. Since compensatory work is intended to make up for hours not worked previously, it is not considered overtime and therefore does not entitle the employee to overtime pay. In this respect, it offers employers a more cost-effective and flexible solution. While the decision to implement compensatory work rests with the employer, they are also obligated to inform employees in advance. In conclusion, compensatory work is a concrete example of how labor law strives to balance the protection of workers' rights with the organizational needs of employers.

Keywords: Compensatory Work, Flexible Working, Labour Law, Working Time, Employee Rights.

GİRİŞ

Çağdaş iş hukuku, çalışma yaşamında meydana gelen değişim ve dönüşümlere yanıt verebilmek amacıyla, geleneksel normatif kalıpları esneten çeşitli düzenlemelere yönelmiştir. Bu bağlamda, çalışma sürelerinin yeniden yapılandırılması, hem işçinin dinlenme hakkını koruma hem de işverenin organizasyonel ihtiyaçlarına cevap verme açısından kritik bir alan haline gelmiştir. Özellikle üretim süreçlerinin kesintisizliğini sağlamak ve iş gücünün etkinliğini artırmak amacıyla mevzuatta öngörülen "telafi çalışması" kurumu, bu esneklik arayışının somut bir yansıması olarak öne çıkmaktadır. 4857 sayılı İş Kanunu'nun 64. maddesinde düzenlenen telafi çalışması, işçinin belirli nedenlerle yerine getiremediği iş görme borcunu, işverence belirlenen bir süre içerisinde, fazla çalışma sayılmaksızın ve sınırlı sürelerle telafi etmesini öngörmektedir. Bu düzenleme ile hem işçinin çalışmadığı sürelerde ücret kaybına uğramaması sağlanmakta hem de işverenin iş organizasyonundaki süreklilik hedefi desteklenmektedir. Ancak telafi çalışmasının uygulanması, yalnızca belirli koşulların gerçekleşmesi hâlinde mümkündür ve bu koşulların varlığı ile sınırlarının yorumu, doktrinde farklı görüşlerin ortaya çıkmasına neden olmuştur. Nitekim "zorunlu neden" kavramının kapsamı, "normal çalışma süresinin önemli ölçüde altında çalışılması" ölçütünün sınırları, telafi çalışmasının geçmişe yönelik olarak da uygulanabilir olup olmadığı gibi hususlar, konunun hem kuramsal hem de uygulamaya dönük yönleriyle incelenmesini gerektirmektedir. Bunun yanında, telafi çalışmasına ilişkin olarak işverenin takdir yetkisinin sınırları, işçinin rızası ve telafi çalışmasının ücretlendirme rejimi gibi meseleler de

DOI: https://doi.org/10.30546/19023.978-9952-8573-9-9.2025.9012.
ISBN: 978-9952-8573-8-2

öğretide ve yargı kararlarında tartışma yaratmaya devam etmektedir. Bu çalışmada, telafi çalışmasının iş hukuku sistemi içerisindeki yeri, uygulama koşulları ve sınırları, yalnızca 4857 sayılı İş Kanunu ve ilgili yönetmelik çerçevesinde değil, aynı zamanda konuya ilişkin doktrinsel tartışmalar ve yargı kararları ışığında ele alınmaktadır. Amaç, telafi çalışmasının normatif dayanaklarını, uygulamadaki sorun alanlarını ve bu alanda geliştirilen çözüm önerilerini sistematik biçimde ortaya koymaktır. Bu doğrultuda, telafi çalışmasının esneklik ilkesi, işçinin korunması ilkesi ve sosyal hukuk devleti anlayışı ile ne ölçüde uyumlu olduğu sorusu da çalışmanın genel çerçevesini belirlemektedir.

I. Telafi Çalışması Kavramı

Telafi çalışması, aslında 4857 sayılı İş Kanunu uyarınca uygulanan esnek çalışma türlerinden biridir. Telafi çalışması, İş Kanunu'nun 64. maddesi ve daha geniş haliyle İş Kanununa İlişkin Çalışma Süreleri Yönetmeliği'nin 7. maddesinde düzenlenmiştir. Yönetmeliğin 7. maddesine göre, "*Zorunlu nedenlerle işin durması, ulusal bayram ve genel tatillerden önce veya sonra işyerinin tatil edilmesi veya benzer nedenlerle işyerinde normal çalışma sürelerinin önemli ölçüde altında çalışılması veya tamamen tatil edilmesi ya da işçinin talebi ile kendisine 4857 sayılı İş Kanunu, iş sözleşmeleri ve toplu iş sözleşmeleri ile öngörülen yasal izinleri dışında izin verilmesi hallerinde, işçinin çalışmadığı bu sürelerin telafisi için işçiye yaptırılacak çalışma, telafi çalışmasıdır. Telafi çalışması yaptıracak işveren; bu çalışmanın 4857 sayılı İş Kanununun 64 üncü maddesinde sayılan nedenlerden hangisine dayandığını açık olarak belirtmek, hangi tarihte çalışmaya başlanacağını, ilgili işçilere bildirmek zorundadır. Telafi çalışması, kaynağını oluşturan zorunlu nedenin ortadan kalkması ve işyerinin normal çalışma dönemine başlamasını takip eden dört ay içerisinde yaptırılır. Telafi çalışması, günlük en çok çalışma süresi olan onbir saati aşmamak koşulu ile günde üç saatten fazla olamaz. Telafi çalışması, tatil günlerinde yaptırılamaz*.".

Böylece telafi çalışmasını, işçilerin çeşitli olguların ortaya çıkması nedeniyle çalışmadığı/çalıştırılmadığı sürelerin, söz konusu işçilere belirli bir zaman aralığında ve belirli sınırlamalar dahilinde fazla saatlerle çalışma meydana getirmeden normal çalışma sürelerinin üzerinde yapılan çalışma olarak tanımlayabiliriz (Süzek/Başterzi, 843; Mollamahmutoğlu vd., 1339 . Ayrıca bkz. Ekonomi, 1248 vd.; Eyrenci, 31 vd.; Astarlı, 321). Başka bir ifade ile, işçinin iş görme borcu sonraya ötelenmekte ve işçi izinli sayılmakta ancak ücreti ödenen bu sürenin sonradan ifa edilmesi söz konusu olmaktadır (Ekmekçi, 30-31; Ekmekçi/Yiğit, 539).

Telafi çalışması yaptırılabilmesi için 4857 sayılı İş Kanununa tabi olan bir iş sözleşmesi olmalıdır. İş Kanunu kapsamında olmayan işler, kişiler ve işyerleri bakımından telafi çalışması kurumunun uygulanması mümkün olmayacaktır. Böylece Türk Borçlar Kanunu, Basın İş Kanunu ve Deniz İş Kanunu kapsamında yer alan işler ve işçiler bakımından İşK. 64 kapsamında bir telafi çalışması uygulaması imkanı yoktur (Astarlı, 322; Alp, 1391; Süzek/Başterzi,844). Ancak tarafların İş Kanundakine benzer veya farklı bir telafi çalışması uygulamasına toplu iş sözleşmeleri yahut iş

sözleşmeleri ile karar verip veremeyecekleri de tartışılmalıdır. Deniz İş Kanunu ve Basın İş Kanunu'nun, çalışma sürelerine ilişkin düzenleme sistematiğine bakıldığında bunun zor olduğu ifade edilmiştir. Basın İş Kanununda günlük çalışma süresini aşan çalışmanın fazla çalışma sayılması ve Deniz İş Kanununda haftalık çalışma süresini çalışılan günlere eşit dağılımının öngörülmesi telafi çalışması kurumunun uygulanmasını zorlaştırır niteliktedir (Mollamahmutoğlu vd., 1339; Süzek/Başterzi, 844; Astarlı, 322; Akyiğit, 2). Günlük ve haftalık çalışma süresine ilişkin bir düzenlemeye yer verilmeyen Türk Borçlar Kanunu kapsamında kararlaştırılacak telafi çalışması bakımından aksi yönde bir yorum yapılabilir. İş Kanunu kapsamında olduktan sonra iş sözleşmesinin türünün telafi çalışması yaptırılabilmesi bakımından bir öneminin olmadığı söylenmelidir (Mollamahmutoğlu vd., 1339; Öktem Songu/Birben, 277; Akyiğit, 2-3; Astarlı, 322; Şentürk, 327).

II. Telafi Çalışmasının Koşulları

1. Telafi Çalışmasına İmkan Tanıyan Olgular

a. Zorunlu Nedenlerle İşin Durması

Zorunlu nedenlerle işin durması halinde, çalışılamayan süreler için telafi çalışması yaptırılabilecektir. Ancak Kanunun 64. maddesi ve ilgili Yönetmeliğin 7. maddesinde zorunlu nedenlerin neler olduğuna ilişkin bir açıklık yoktur. Doktrinde ağırlıklı görüş, zorunlu nedenlerin zorlayıcı sebepleri de içinde barındıran daha geniş bir kavram olduğudur. Dolayısıyla işyerinde sistem arızası yahut makine bakımı gibi durumlar zorlayıcı sebep olmasalar da, zorunlu neden olarak değerlendirilerek telafi çalışması yapılmasına imkan tanıyacaktır (Mollamahmutoğlu vd., 1340; Çelik vd., 767; Yıldız, 561; Sümer, 155; Eyrenci, 33; Süzek/Başterzi, 846; Ekmekçi/Yiğit,541). Bir başka görüşe göre ise, zorlayıcı sebep ve zorunlu neden kavramları birbirinden farklıdır. Zorlayıcı sebepler, zorunlu nedenlerin aksine dışsal niteliktedir. Yine Kanunda bu iki kavram birbirlerinin yerine kullanılmamıştır. Buna göre sokağa çıkma yasağı gibi uygulamalarında telafi çalışması yaptırmak için işçinin zorlanabilmesi mümkün değildir (Özveri, 29). İşK. 42'de yer alan "zorunlu nedenlerle fazla çalışma" hükmünde zorunlu nedenlerin örneklendirme yoluyla tanımlandığı söylenebilir. Hükme göre, "*Gerek bir arıza sırasında, gerek bir arızanın mümkün görülmesi halinde yahut makineler veya araç ve gereç için hemen yapılması gerekli acele işlerde, yahut zorlayıcı sebeplerin ortaya çıkmasında, işyerinin normal çalışmasını sağlayacak dereceyi aşmamak koşulu ile işçilerin hepsi veya bir kısmına fazla çalışma yaptırılabilir.*". Bir görüşe göre, telafi çalışması yaptırılabilecek zorunlu nedenler İşK. 42'de sayılanlarla sınırlıdır (Ekonomi, 1251). Ancak bizim de katıldığımız görüşe göre, zorunlu nedenler İşK. 42'de yer verilen örnekler ile sınırlı olmayan bir kavramdır. Bu noktada ekonomik kriz nedeniyle telafi çalışması yaptırılıp yaptırılamayacağı da tartışma konusu olmuştur. Katıldığımız görüşe göre, ekonomik krizler faaliyetin tamamen ya da kısmen tatil edilmesini veya önemli ölçüde azaltılmasına neden olmuşsa, işveren telafi çalışması yaptırabilecektir (Süzek/Başterzi, 846; Akyiğit, 4; Ekmekçi, 33). Diğer bir görüş ise ekonomik sebeplerin işletme riski içinde yer alması nedeniyle işverene telafi

DOI: https://doi.org/10.30546/19023.978-9952-8573-9-9.2025.9012.
ISBN: 978-9952-8573-8-2

çalışması imkanı vermeyeceğini ileri sürmektedir (Mollamahmutoğlu vd.,1341; Caniklioğlu, 188; Eyrenci, 34; Astarlı, 325). Doktrinde hammadde bulunamaması yahut siparişlerin durması halinde çalışılamayan süre için telafi çalışması yaptırılmayacağı ifade edilmektedir (Alp, 1392; Yıldız, 559). Telafi çalışması yaptırılabilmesi için bu olguların ortaya çıkmasının aranması, telafi çalışmasının, işverenin temerrüdü (TBK.408) ve fazla çalışma kurumları ile çatışmasından ileri gelir (Alp, 1384, Yıldız, 559).

Kanunda yer verilen "benzer nedenlerle" ifadesi doktrinde farklı görüşlerin ortaya çıkmasına neden olmuştur. Bir görüş, mevsimsel ve ekonomik nedenlerle işin tatil edildiği her durumda telafi çalışması yaptırılabileceğini ileri sürmektedir (Ekmekçi, 4). Ağırlıklı görüş ise, benzeri halleri, zorunlu nedenlerle bağlantılı olarak ele almaktadır. Böylece işletme kaynaklı riskler telafi çalışması özelinde işçilerin üzerinde kalmamış olacaktır (Alp, 1387; Eyrenci, 25; Yıldız, 559). Bizim de katıldığımız görüşe göre, hem zorunlu nedenler hem de ulusal bayram ve genel tatillerden önce veya sonra işyerinin tatil edilmesi hususlarından her ikisi için de benzer nedenlerle telafi çalışması yaptırılabileceği kabul edilmelidir (Şentürk, 331).

Kanun ve Yönetmeliğe göre, telafi çalışması yaptırılabilmesinin bir diğer koşulu, işin durması ya da işyerinin tatil edilmesi yahut işyerinde normal çalışma sürelerinin önemli ölçüde altında çalışılmasıdır. İşçinin talebiyle kendisine izin verildiği durumlarda bu koşul aranmaz. Bu bakımdan bu bölümde yapacağımız açıklamaların ulusal bayram genel tatillerden önce veya sonra işyerinin tatil edilmesi için de geçerli olduğu söylenmelidir. İşin durması, zorlayıcı sebeple veya zorunlu nedenlerle işin kendiliğinden yapılamaz hale gelmesi olarak tanımlanabilir. İşin tatil edilmesi ise, yine aynı sebeplerle işverenin aldığı bir karar uyarınca işin yapılmaması anlamına gelir (Astarlı, 332; Caniklioğlu, 193). İşin durması ya da tatil edilmesi işyerinin tamamını kapsayabileceği gibi bir kısmını da etkileyebilir. Yine çalışılamayan süre günün tümünü yahut bir kısmını oluşturabilir (Akyiğit, 7; Astarlı, 332).

Hükümde yer verilen "işyerinde normal çalışma sürelerinin önemli ölçüde altında çalışılması" ifadesi Kanunda ve Yönetmelikte açıklanmamış ve bu ifade ile ne kastedildiği doktrinde tartışma konusu olmuştur. Bir görüşe göre, kısmi süreli iş sözleşmeleri için getirilen ölçütten yararlanarak normal çalışma süresinin üçte ikisinin altında yapılan çalışma, normal çalışma sürelerinin önemli ölçüde altında çalışılma olarak kabul edilmelidir (Çelik vd., 768; Sümer, 155; Caniklioğlu 193). Aksi yönde bir görüş ise, kısmi süreli çalışma için getirilen ölçütün telafi çalışması için uygulanamayacağını ve normal çalışma süresinin en az dörtte biri gibi daha düşük bir oranın kabul edilmesi gerektiğini savunmaktadır (Akyiğit, 9). Üzerinde durulması gereken bir diğer nokta, normal çalışma süresinden ne anlaşılması gerektiğidir. Bir görüşe göre, hükümde kastedilen "normal günlük çalışma süresi"dir. Haftalık normal çalışma süresi olarak anlaşılması telafi çalışmasının amacına uygun olmayacaktır (Ekonomi, 1253-1254; Süzek/Başterzi, 848; Şentürk, 336). Başka bir görüş ise, hükümde çoğul olarak

normal çalışma sürelerinden bahsedildiğinden hem haftalık hem de günlük normal çalışma süreleri esas alınmalıdır (Astarlı, 334; Akyiğit, 8). Çalışmanın burada çizdiğimiz sınırlardan daha kısa bir süre durması yahut tatil edilmesi durumunun işletme riski içinde değerlendirileceği ve telafi çalışmasına imkan tanımayacağı belirtilmiştir (Süzek/Başterzi, 849).

b.Ulusal Bayram ve Genel Tatillerden Önce veya Sonra İşyerinin Tatil Edilmesi

Ulusal bayram ve genel tatil günlerinin öncesinde veya sonrasındaki bazı günlerde kamu kesimi çalışanlarının idari izinli sayılması ülkemiz açısından yaygın bir uygulamadır. İç turizmin canlandırılması, çalışanların dinlenme sürelerinin artırılması ya da ekonomik diğer gerekçelerle bu yönde uygulamalar yapıldığı söylenebilir. Ancak alınan idari izin kararının özel kesim işverenleri için bağlayıcı olmadığı açıktır. Özel kesim işverenlerinin kamuda idari izin kararı alınıp alınmadığına bakılmaksızın işçilerine bu süreler bakımından izin vermesinin önünde bir engel olmadığı da söylenmelidir. Ulusal bayram ve genel tatillerden önce veya sonra işyerinin tatil edilmesinin işçilerin talebiyle olması ile işveren tarafından tek taraflı kararlaştırılması arasında bir fark olmasa gerekir.

Ulusal Bayram ve Genel Tatiller Hakkında Kanun'un 2. maddesi kapsamında kısaca açıklamak gerekirse, Ulusal Bayramın Cumhuriyet Bayramı olduğu ve 28 Ekim 13.00'da başladığı, 29 Ekim günü devam ettiği söylenmelidir. Genel tatil günleri ise, resmi ve dini bayramlar, yılbaşı günü, 1 Mayıs ve 15 Temmuz günleridir. 23 Nisan günü Ulusal Egemenlik ve Çocuk Bayramıdır. 19 Mayıs günü Atatürk'ü Anma ve Gençlik ve Spor Bayramı günüdür. 30 Ağustos günü Zafer Bayramıdır. Dini bayramlar ise şunlardır: Ramazan Bayramı; Arefe günü saat 13.00'ten itibaren 3,5 gün ve Kurban Bayramı; Arefe günü saat 13.00'ten itibaren 4,5 gündür. 1 Ocak günü yılbaşı tatili, 1 Mayıs günü Emek ve Dayanışma Günü ve 15 Temmuz günü Demokrasi ve Milli Birlik Günü tatilidir. Ulusal, resmi ve dini bayram günleri ile yılbaşı günü, 1 Mayıs günü ve 15 Temmuz günü resmi daire ve kuruluşlar tatil edilir. Bu sürelerden önce veya sonra işyerinin tatil edilmesi halinde telafi çalışması yaptırılması mümkündür. Kanunda Ulusal Bayram ve genel tatil günleri; cuma günü akşamı sona erdiğinde müteakip cumartesi gününün tamamının tatil yapılacağı düzenlenmiştir (UBGTHK 2/D,2). Kanun gereği tatil edilen cumartesi günü için telafi çalışması yaptırılamayacağı kabul edilmelidir (Akyiğit, 5; Astarlı, 328).

Hükümde yer verilen "veya" ifadesinin "ve/veya" olarak kabul edilmesi gerektiği, söz konusu tatil günlerinin sadece öncesinde yahut sonrasında değil, öncesi ve sonrasını birlikte kapsayan tatil edilme hallerinde de telafi çalışması yaptırılmasının mümkün olduğu kabul edilmektedir (Ekonomi,1252; Ekmekçi, 32). Örneğin, salı günü başlayan Ramazan Bayramı, perşembe günü bitecektir. Pazartesi günü ise 13.00'dan itibaren işçiler izinli olacaktır. İşverenin arefe günü olan pazartesi yarım gün ile hafta tatili öncesindeki cuma gününü birlikte tatil etmesi ve telafi çalışması yaptırması mümkün olacaktır (Süzek/Başterzi, 847). İşyerinin tatil edilmesi ile kastedilen mutlak olarak işyerinin tamamı

DOI: https://doi.org/10.30546/19023.978-9952-8573-9-9.2025.9012.
ISBN: 978-9952-8573-8-2

değildir. İşyerinin bir kısmının yahut belirli işçilerin çalıştığı bölümlerin tatil edilmesi de mümkün görülmelidir (Ekmekçi, 32; Ekmekçi/Yiğit, 542; Şentürk, 327).

İş Kanunu 64. maddesinde ulusal bayram ve genel tatillerden önce veya sonra işyerinin tatil edilmesi yanında benzer nedenlerle de telafi çalışması yaptırılabileceği düzenlenmiştir. Doktrinde benzer nedenlere örnek olarak bölgesel/yöresel kutlama günleri yahut işyerinde işverenin inisiyatifi ile yapılan sosyal organizasyonlar yahut gelenek ve mevsimlere özgü festival ve şenlikler gösterilmiştir (Süzek/Başterzi, 847; Ekonomi, 1252; Yıldız, 560; Astarlı, 329). Kanaatimizce ulusal bayram ve genel tatil günlerinin benzeri ifadesi ile ulaşılacak sonucun işyerinin bulunduğu ilin kurtuluş günü yahut dini önem atfedilen günler olması mümkün görülmelidir. Doktrinde sözleşmelerle öngörülen tatil/izin günlerinin öncesi ve/veya sonrasına denk gelen süreler bakımından da telafi çalışması yaptırılabileceği ifade edilmiştir (Akyiğit, 5).

c. İşçinin Talebi

İşçinin talebi ile kendisine izin verilmiş olması telafi çalışmasına imkan veren hallerden bir diğeridir. İşçinin izin dolayısıyla çalışamadığı süre kadar telafi çalışması yapmayı üstlenmesi söz konusudur. Kanunda yahut Yönetmelik'te işçinin aldığı iznin herhangi bir nedene dayanması aranmamıştır (Şentürk, 330). Ancak verilecek iznin mevzuatta düzenlenen yahut taraflarca sözleşmeler ya da iç yönetmeliklerde kararlaştırılan izinler dışında olması gerekir (Sümer, 155; Ekmekçi, 36; Süzek/Başterzi,849; Mollamahmutoğlu vd.,1341). Bu izinler haricindeki işçinin izin taleplerinin sözleşmeler ile telafi çalışması şartına tabi tutulması her zaman mümkündür (Sümer, Uygulama, 668; Ekonomi, 1254). İşçinin telafi çalışması yapmayı üstlenerek izin talebinde bulunacak olması, işverenin bu yöndeki talebi kabul etmek zorunda olduğu şeklinde yorumlanamaz (Ekmekçi/Yiğit, 542; Şentürk, 330). Toplu iş sözleşmesi veya iş sözleşmesinde telafi çalışması karşılığı talep edilen izinlerin işveren tarafından kabul edileceğine yönelik düzenleme yapılabilmelidir (Akyiğit,6).

İş Kanunu ve Çalışma Süreleri Yönetmeliği telafi çalışmasına imkan verecek izin miktarına ilişkin bir düzenleme yapmamıştır. Dolayısıyla işçinin bir günlük izin alması gibi gün içinde bir saatlik izin alması da ihtimal dahilindedir. İznin işçinin talebi üzerine telafi koşuluna bağlı olarak verilmesi halinde miktarına bakılmaksızın telafi çalışması yapılmasının mümkün olduğu kabul edilmelidir (Astarlı, 331; Akyiğit, 6; Ekmekçi, 35). İşçinin talebiyle verilen izinler nedeniyle yaptırılacak telafi çalışmalarında, işçinin izin talebinde telafi çalışması yapacağını belirtmesi yahut işverenin izni telafi yapılması şartına bağlı vermesi gerekir. Aksi durumda işveren tarafından verilen bir mazeret izni söz konusu olur. İznin telafi çalışması şartına bağlı olarak verildiği konusunda uyuşmazlık çıkması halinde ispat yükünün işveren üzerinde olduğu söylenmelidir (Süzek/Başterzi, 849; Şentürk, 332). Doktrinde ispat kolaylığı açısından izin talebi ve telafi şartını açıkça gösteren yazılı bir belgeye yer verilmesi önerilmiştir (Ekonomi, 1254).

DOI: https://doi.org/10.30546/19023.978-9952-8573-9-9.2025.9012.
ISBN: 978-9952-8573-8-2

2. Telafi Çalışmasının Uygulanması

a. Telafi Çalışmasının Uygulanacağı Zaman ve Süresi

İş Kanunu m.64 ve Çalışma Süreleri Yönetmeliği m.7 uyarınca, telafi çalışması, kaynağını oluşturan olgunun ortadan kalkmasını ve işyerinin normal çalışma dönemine başlamasını takip eden dört ay içerisinde yaptırılır. Telafi çalışması, günlük en çok çalışma süresi olan 11 saati aşmamak koşulu ile günde 3 saatten fazla olamaz. Covid-19 pandemisi döneminde telafi çalışması için öngörülen süre iki aydan dört aya çıkarılmıştır. Önceki dönemde ise, sürenin iki ay ile sınırlandırılması doktrinde haklı olarak eleştirilmiştir. İki aylık sürede işverenin telafi çalışmasına ihtiyaç gösteren bir durumun ortaya çıkmaması ve telafi çalışmasının organizasyonu zor bir çalışma biçimi olması eleştirilerin odak noktası olmuştur (Ekmekçi, 36). Kanunda yer alan dört ay ifadesini, Kanunda ve Yönetmelikte yer verilen olguların bitiminden itibaren birbirini izleyen dört aylık süre olarak ele almak gerekir. Ay hesabı yapılırken sadece iş günleri değil, tatil günlerini de içerdiği kabul edilmelidir (Caniklioğlu, 195; Akyiğit, 11).

Dört aylık sürenin ne zaman başlayacağı Yönetmelikte sadece zorunlu nedenler özelinde düzenlenmiştir. Buna göre, "*Telafi çalışması, kaynağını oluşturan zorunlu nedenin ortadan kalkması ve işyerinin normal çalışma dönemine başlamasını takip eden 4 ay içerisinde yaptırılır*.". Hüküm telafi çalışmasına imkan veren sadece bir olguyu düzenlemesi yönüyle eleştiriye açıktır (Akyiğit, 12). Doktrinde bu sürenin telafi çalışmasını gerektiren halin sona ermesinden itibaren başlayacağı isabetli olarak ifade edilmektedir (Ekonomi, 1255; Ekmekçi, 36; Astarlı, 339).

Telafi çalışması için öngörülen dört aylık süre azami süredir. Dolayısıyla azaltılması mümkün olmakla birlikte arttırılamaz. Bu sürenin toplu iş sözleşmeleri ile uzatılması da mümkün değildir (Ekonomi, 1257; Ekmekçi/Yiğit, 545). Dört aylık süre içinde telafi çalışması yaptırılmamış ise, söz konusu nedene dayanarak artık telafi çalışması yaptırılamayacağı kabul edilmelidir (Ekmekçi, 36). Başka bir ifade ile, dört aylık süre hak düşürücü niteliktedir ve bu sürenin aşılması halinde işçiden telafi çalışması yapması istenemez (Caniklioğlu, 195; Akyiğit, 12; Ekmekçi/Yiğit, 546; Mollamahmutoğlu vd., 1343). Dört ayı aşan bir sürede telafi çalışması yaptırılması halinde, bunun telafi çalışması değil fazla çalışma olduğu söylenmelidir (Akyiğit, 15; Ekmekçi, 36; Caniklioğlu, 195).

Telafi çalışmasının uygulanma zamanı ile ilgili olarak tartışılması gereken diğer bir konu, telafi çalışmasını gerektirecek olgunun ortaya çıkmasından önce bu yönde bir uygulamaya gidilip gidilemeyeceğidir. İş Kanunu ve Çalışma Süreleri Yönetmeliği ilgili hükümleri incelendiğinde, düzenlemelerin lafzından hareketle olguların ortaya çıkmasından önce telafi çalışmasının yapılmasının mümkün olmadığı söylenebilir. Şöyle ki, Yönetmelik telafi çalışmasının, kaynağını oluşturan zorunlu nedenin ortadan kalkması ve işyerinin normal çalışma dönemine başlamasını takip eden aylarda yapılacağını düzenlemiştir (m.7/3). Bu konuda doktrinde farklı görüşler ileri sürülmüştür. Bir görüşe göre, telafi çalışmasında çalışılmayan bir sürenin sonrasında telafi edilmesi söz konusudur. Hükmün

DOI: https://doi.org/10.30546/19023.978-9952-8573-9-9.2025.9012.
ISBN: 978-9952-8573-8-2

lafzından işçinin fazla çalıştırıldığı bir sürenin karşılığının izin olarak verilmesine olanak sağladığı çıkarılamaz (Akyiğit, 1 dn.2; Ekmekçi, 30-32). Bu yönde bir uygulamanın fazla çalışma karşılığı serbest zaman kullanımı olacağı ifade edilmektedir (Ekmekçi, 30-31). Başka bir görüş, aynı sonuca ulaşsa da, hükmün esneklik anlayışına uygun olmadığını, tarafların tatil gününden önce veya sonra telafi çalışmasına karar verebilmeleri gerektiğini ifade etmektedir (Demir, 273). Bir diğer görüşe göre, telafi çalışmasını gerektiren nedenlerin öngörülebildiği durumlarda, önceden telafi çalışması yapılması mümkündür (Astarlı, 321. Benzer yönde bkz. Çelik vd., 767; Odaman, 135). Telafi çalışması yapılabilecek halleri dikkate alan bizim de katıldığımız görüşe göre, Kanunda ve ilgili Yönetmelikte düzenlenen telafi çalışmasına imkan sağlayan olguların tümü için bu yönde bir değerlendirme yapılamaz. Örneğin, zorunlu nedenlerin önceden bilinmesi, ne kadar süre devam edeceğinin kestirilmesi mümkün olmayacağından, bu hallerden önce telafi çalışmasına gidilmeyecektir. Ancak gerçekleşeceği bilinen ve kısa sürede gerçekleşecek olan olgular için aksi yönde bir yorum yapılabilecektir. Örneğin, ulusal bayram ve genel tatil günlerinden önce ve sonraki iş günlerinde çalışılmayacak olmasına karşılık önceden telafi çalışması yaptırılması kanun sistematiğine uygun olacaktır (Yıldız 563; Ekonomi, 1256; Mollamahmutoğlu vd., 1339; Süzek/Başterzi, 850-851). Bu hallerde dört aylık sürenin, telafi edilmesi istenen dönemin başlangıcından geriye doğru hesaplanarak tespit edilmesi mümkün olmalıdır (Astarlı, 339).

Telafi çalışması işverenin takdirinde ve onun yönetim hakkının sınırları içinde yer alır. Ancak takdir hakkının sınırlarından biri de tatil günlerinde telafi çalışması yaptırılamamasıdır. Dolayısıyla işçinin hafta tatilinde, yıllık izninde yahut ulusal bayram ve genel tatil günlerinde telafi çalışmalarını yerine getirmesi beklenilemez. Haftalık çalışma süresinin haftanın beş gününe eşit şekilde dağıtılarak cumartesi günü çalışılmayan işyerlerinde, cumartesi günü telafi çalışması yapılıp yapılamayacağına ilişkin doktrinde farklı görüşler ileri sürülmektedir. Yargıtay, verdiği bir kararda açıkça Cumartesi gününü tatil günü saymış ve telafi çalışması yapılamayacağına hükmetmiştir. Buna göre, "*Dosya içeriğine göre dava konusu işyerinde haftanın 5 günü çalışma yapıldığı Cumartesi günü akdi tatil, Pazar gününün ise hafta tatili olarak kullanıldığı anlaşılmaktadır. Davalı işveren, piyasadaki döviz kurlarının ani dalgalanması ve buna bağlı olarak fiyat oluşmaması, sipariş alınamaması nedeniyle 2006 Haziran sonu ve Temmuz ayının ilk günlerinde işin tatil edilmesi zorunluluğunu doğurduğunu, bu nedenle müteakip aylarda Cumartesi günlerinde çalışma yapılacağını işçilere önceden duyurmuştur. Tanık anlatımlarına göre davacının birkaç Cumartesi günü 08.00-19.00 saatleri arasında çalıştıktan sonra 26.8.2006 Cumartesi gününde çalışmak istememiş ve iş sözleşmesi bu nedenle feshedilmiştir. Ancak Cumartesi günü dava konusu işyeri bakımından tatil günü olduğu gibi, telafi çalışması olduğu belirtilen çalışmanın da günde 3 saatten fazla yapıldığı anlaşılmaktadır. Bu durumda davacının çalışmak istememesi yukarıda belirtilen hükümlere uygun düşmektedir. Mevcut olgulara göre feshin haklı veya geçerli nedene dayandığını kabul etmek mümkün görülmediğinden*

mahkemece davanın kabulü yerine yazılı şekilde reddi hatalı olmuştur.". (Y9HD., 27667/5298, 17.03.2008)

Doktrinde bir görüşe göre haftalık çalışma süresinin haftanın beş gününe dağıtılması, cumartesi gününü akdi tatil haline getirmez. Cumartesi bir tatil günü değil "boş gündür". Yine işçinin uzun süre çalıştığı günlere ek olarak yapacağı telafi çalışması yerine, cumartesi günü yapılan telafi çalışması daha uygun olabilecektir (Öktem Songu/Birben, 286; Demir, 273; Çelik vd., 768; Süzek/Başterzi, 851). Başka bir görüş ise Yargıtay'ın kararını yerinde görmektedir (Mollamahmutoğlu vd., 1343; Caniklioğlu, 197; Astarlı, 344). Ancak belirtelim ki, bu durumda dahi Cumartesi günü yapılacak telafi çalışmasının günlük üç saati geçmemesi gerekir (Öktem Songu/Birben, 287). Doktrinde başka bir görüşe göre, cumartesi günü yapılacak telafi çalışmasının günlük en fazla çalışma süresi olan onbir saati geçemeyeceği belirtilmektedir (Ekmekçi, 37; Ekmekçi/Yiğit, 547. Benzer yönde bkz. Odaman, 138).

İş Kanunu ve ilgili Yönetmeliğe göre telafi çalışması, günlük en çok çalışma süresi olan onbir saati aşmamak koşuluyla en fazla üç saat olabilecektir. Başka bir ifade ile, işçinin günlük çalışma süresi, telafi çalışması da dahil olmak üzere on bir saati aşamayacaktır. Günlük sekiz saat çalışılan bir işyerinde üç saatlik bir telafi çalışması yapılması mümkündür. Ancak haftanın beş günü ve günde dokuz saat çalışılan bir işyerinde, günlük telafi çalışması iki saatten fazla olamayacaktır. Günde onbir saat çalışan bir işçinin telafi çalışması mümkün değildir. Günlük onbir saati aşan yahut onbir saati aşmamakla birlikte üç saati aşan bu nitelikteki çalışmaları telafi çalışması değil fazla çalışma olarak kabul etmek gerekir (Caniklioğlu, 192; Ekmekçi, 39; Mollamahmutoğlu vd. 1344).

b.Telafi Çalışmasına Karar Verme Yetkisi

Telafi çalışmasına imkan veren hallerin ortaya çıkması halinde telafi çalışması yapılması zorunlu değildir. Bu yönde bir uygulamaya karar verilmesi kural olarak işverenin takdirindedir. Ancak işçinin talebi üzerine verilen izinlerde, izin çalışılmayan sürenin daha sonra telafisi şartına tabi tutulmuş ise işçi ve işveren iradelerinin birleşmesinden bahsedilebilir (Yıldız, 560). Bunun aksinin de mümkün olduğu söylenmelidir. Yani işveren işçiye bu yönde bir şart öne sürmeksizin de izin verebilir (Ekonomi, 1255). İş Kanunu 64 hükmünde yer verilen "*..işveren dört ay içinde çalışılmayan süreler için telafi çalışması yaptırabilir*" ifadesi ile karar verme yetkisinin işverene verildiği açıktır. Çalışma Süreleri Yönetmeliği 7/II hükmü ise verilen kararın uygulanmasına ilişkin bir takım sınırlamalar getirmiştir. Buna göre, "*Telafi çalışması yaptıracak işveren; bu çalışmanın 4857 sayılı İş Kanununun 64 üncü maddesinde sayılan nedenlerden hangisine dayandığını açık olarak belirtmek, hangi tarihte çalışmaya başlanacağını, ilgili işçilere bildirmek zorundadır.*". İşverenin telafi çalışmasına karar verildiğine, ne zaman yapılacağı ve süresine ilişkin bildirim yükümlülüğü, dürüstlük kuralı gereği olan işçinin korunmasına yönelik bir uygulamadır. Yoksa işçinin bunu reddetme gibi imkanı olduğu yahut işverenin işçinin izin yada onayına tabi olduğu söylenemez (Demir, 273; Eyrenci, 39; Süzek/Başterzi,

DOI: https://doi.org/10.30546/19023.978-9952-8573-9-9.2025.9012.
ISBN: 978-9952-8573-8-2

850; Ekmekçi/Yiğit, 544). Telafi çalışmasının işverenin takdirinde ve onun yönetim hakkının sınırları içinde olması nedeniyle işçinin kendi başına telafi çalışması yapması gibi bir durum da söz konusu olamaz. Ancak takdir hakkının sınırlarından biri de tatil günlerinde telafi çalışması yaptırılamamasıdır. Dolayısıyla işçinin hafta tatilinde, yıllık izninde yahut ulusal bayram ve genel tatil günlerinde telafi çalışmalarını yerine getirmesi beklenilemez.

Mevzuatta sadece "telafi çalışmasının işverence önceden bildirilmesi" yükümlülüğünden söz edilmekte, ne zaman ve nasıl bildirileceği, bildirimin ispatı ve işçinin bilgiye erişimi konusunda hükme yer verilmemektedir. Kanaatimce telafi çalışmasına ilişkin bildirimin yazılı olması zorunlu hale getirilmeli ve bildirimin işçiye tebliğ edildiği belgeyle ispatlanmalıdır. Böylece hem işçi hakları korunacak hem de işverenin uygulaması denetlenebilir hale gelecektir. Doktrinde işverenin, dürüstlük kurallarına uygun bir şekilde ve makul bir süre önceden bu bildirimi yapması gerektiği, bildirim yapılmaması halinde işçinin telafi çalışması yapma borcunun doğmayacağı ifade edilmiştir (Süzek/Başterzi, 850; Yıldız, 564; Ekmekçi/Yiğit, 545).

Karar verilen ve uygulanacak olan telafi çalışmasına işçi uymakla yükümlüdür (Astarlı, 337). İşverenin telafi çalışmasının yapılacağı zamanı kestirebildiği durumlarda bu bildirimin yapılması gerekir. Eğer işveren telafi çalışmasının ne zaman yapılacağını kestiremiyorsa, en azından çalışılmayan sürenin daha sonra telafi edileceğine ilişkin bir bildirimde bulunmalıdır. Örneğin, zorunlu nedenlerin ortaya çıktığı ve ne zaman sona ereceğinin belli olmadığı haller bu duruma örnek olarak verilebilir (Akyiğit, 11; Ekmekçi, 35). İyiniyet kurallarına uygun olarak yapılmış bir bildirimden sonra telafi çalışmasına katılmayan işçinin sözleşmesinin İşK. 25/II-h kapsamında "İşçinin yapmakla ödevli bulunduğu görevleri kendisine hatırlatıldığı halde yapmamakta ısrar etmesi" feshi gündeme gelebilecektir (Akyiğit, 13; Astarlı, 337). Bölge Adliye Mahkemesi, hukuka uygun telafi çalışması talebine uymayan ve sözleşmesini bu sebeple fesheden işçinin feshinin haksız olduğuna hükmetmiştir. Buna göre, "*Davacının davalı işyerinde imalat bölümünde çalıştığı, 23/12/2016 tarihinde kar yağışı sebebiyle işverenin işe ara verdiği, bunun zorlayıcı sebeple iş sözleşmesinin askıya alınması niteliğinde olduğu, askı durumunda işçinin iş görme borcu olmadığından işverenin de ücret ödeme yükümlülüğü bulunmadığı,işverenin bu çalışılmayan gün için yevmiye ödemeyeceği yönündeki söylenti üzerine davacının birkaç arkadaşı ile birlikte ustabaşıyla görüşmeye gittiklerini, ustabaşının "...işinize gelmiyorsa başka yere bakın...." dediğini davacının Konya 1. Mahkemesinin 2017/95 Esas sayılı dosyasında tanık olarak beyan ettiği, tanık K4'ın da işverenin telafi çalışması yapılacağını söylediğini belirttiği, bunun üzerine iş sözleşmesinin işçi tarafından haklı bir neden olmaksızın eylemli olarak feshedildiği, işverenin ücretten kesinti yaptığına dair delil de olmadığı, nitekim 2016 Aralık bordrosunun 31 gün üzerinden düzenlendiği, davacının feshinin haklı olmadığı, kıdem tazminatına hak kazanamadığı, davalının istinafının yerinde olduğu anlaşılmıştır.*". (Ankara BAM, 5.HD., 3749/2697, 26.11.2020).

DOI: https://doi.org/10.30546/19023.978-9952-8573-9-9.2025.9012.
ISBN: 978-9952-8573-8-2

III. Telafi Çalışmasında Ücret

4857 sayılı İş Kanunu'nun 64. maddesinin birinci fıkrasının son cümlesi, telafi çalışmalarının fazla çalışma ya da fazla sürelerle çalışma olarak kabul edilemeyeceğini açıkça hüküm altına almaktadır. Bu doğrultuda, telafi çalışması kapsamında geçirilen süreler, işçinin haftalık toplam çalışma süresine dâhil edilmez. Anılan düzenlemenin doğal sonucu olarak, telafi çalışması yapan işçiye, bu çalışma karşılığında ayrıca bir ücret ödenmesi yükümlülüğü doğmaz (Eyrenci, 40; Ekonomi, 1258). Bu işçinin telafi çalışması karşılığında ücret olmadığı anlamına gelmez. İşçinin alacağı ücret, normal ücreti olacaktır (Astarlı, 345; Akyiğit, 16; Ekonomi, 1258).

Telafi çalışmasını gerçekleştiren işçi, bu çalışmayı ifa edemediği dönemde ücretini peşin olarak almaktadır. Zira telafi çalışmasının dayanağını oluşturan durumlar, çoğunlukla işverenin işçiye tek taraflı olarak ya da işçinin talebi üzerine izin vermesinden kaynaklanmakta; dolayısıyla işçinin ifa borcu ileri bir tarihe ertelenmektedir (Akyiğit, 15). Bu çerçevede, işçinin telafi çalışması yapacağı döneme ilişkin ücret alacağı, daha önce gerçekleştirilmiş olmakta; işçi bu dönemde işverene karşı yalnızca daha önce ödenmiş ücretin karşılığını ifa etmektedir (Akyiğit, 15; Ekmekçi, 31-32; Yıldız, 560; Alp, 1391). Örneğin, işçinin işverenden bir günlük izin alması ve bu iznin telafi çalışması şartına bağlanması hâlinde, işçi söz konusu izin gününe tekabül eden çalışma süresini, takip eden bir tarihte, günlük üç saati geçmeyecek şekilde (ve toplamda günlük çalışma süresi 11 saati aşmamak koşuluyla) yerine getirecektir. Bu durumda, işçiye telafi çalışmasına karşılık yeni bir ücret ödenmez; zira bu çalışmanın karşılığı olan ücret, işçiye zaten önceden ödenmiştir. Ancak işçi ücreti daha önce ödenmemiş bir izin süresi karşılığında sonradan telafi çalışması yapmaya zorlanamaz (Ekmekçi, 31; Yıldız, 560; Alp, 1391). Tarafların telafi çalışması halinde zamlı ücret ödeneceğini kararlaştırmalarının mümkün olduğu da ileri sürülmektedir (Ekmekçi, 38).

İşçinin zorlayıcı sebepler nedeniyle çalışamaması halinde iş sözleşmesi askıda kalır ve bu sürenin bir haftayı aşması ile birlikte işçi (İşK. 24/III) ve işverenin (İşK. 25/III) sözleşmeyi bildirimsiz feshetmesi mümkün hale gelir. İş Kanunu 40. maddesine göre, "*24 ve 25 inci maddelerin (III) numaralı bentlerinde gösterilen zorlayıcı sebepler dolayısıyla çalışamayan veya çalıştırılmayan işçiye bu bekleme süresi içinde bir haftaya kadar her gün için yarım ücret ödenir.*". Doktrinde zorlayıcı sebeplerle çalışılamayan süreler için telafi çalışması yaptırılması halinde, İşK. 40 uyarınca ödenen ücretin telafi çalışması ücretinden mahsup edilmesi gerektiği ileri sürülmüştür (Mollamahmutoğlu vd., 1344; Alp, 1401; Astarlı, 347). Katıldığımız başka bir görüşe göre ise, bir haftaya kadar ödenen yarım ücret, telafi çalışması yaptırılıp yaptırılmamasına bağlı olmaksızın ve bir iş karşılığı olmayan sosyal bir ücrettir (Ekonomi, 1258; Caniklioğlu, 199; Eyrenci, 40; Süzek/Başterzi, 854). Başka bir ifade ile bu sürenin telafi çalışmasına konu olması halinde işçi tam ücrete hak kazanmalıdır.

Zorlayıcı sebepler dışında kalan zorunlu nedenler halinde kural olarak sözleşme askıda kalmaz. İşverenin ücret ödeme yükümlülüğü devam eder. Ancak tarafların bunun aksini kararlaştırmaları

DOI: https://doi.org/10.30546/19023.978-9952-8573-9-9.2025.9012.
ISBN: 978-9952-8573-8-2

mümkündür. Yine işçinin talebi ile telafi çalışması yapması şartıyla izin verilmesi halinde, telafi çalışmasına ilişkin ücret, verilen iznin ücretli olup olmadığına göre belirlenecektir. Taraflar sözleşmenin askıya alınması konusunda anlaşmışlar ve işveren buna rağmen bu sürelere ilişkin ücret ödemesinde bulunmuş ise, telafi edilecek sürelere ilişkin ayrıca ücret ödemesi gerekmeyecektir (Eyrenci, 41-42. Ayrıca bkz. Astarlı, 348).

Telafi çalışmasının, en geç dört ay içinde tamamlanması yönündeki sınırlama, iş sağlığı ve güvenliği açısından getirilen diğer sınırlamalarla birlikte anlam kazanmaktadır. Zira bu süre zarfında yapılacak telafi çalışması, günde üç saatten fazla olamaz ve toplam günlük çalışma süresi 11 saati aşamaz. Bu sürenin yalnızca kısaltılması mümkündür; uzatılması ise mümkün değildir (Akyiğit, 12; Ekmekçi, 36). Telafi çalışmasının belirtilen sürenin ötesine taşacak şekilde bireysel ya da toplu iş sözleşmeleriyle düzenlenmesi hâlinde, bu kapsamda yapılan çalışmalar artık telafi çalışması niteliğinde sayılamaz; nitelikleri gereği fazla çalışma ya da fazla sürelerle çalışma olarak değerlendirilmelidir (Ekmekçi, 36, 39; Akyiğit, 15; Astarlı, 343). Bu durumda, işverenin, işçiye söz konusu çalışma karşılığında ya fazla çalışma ücreti ödemesi ya da eşdeğer serbest zaman kullandırması zorunlu hâle gelir.

IV.Telafi Çalışmasının Kanuna Aykırı Olması

İşçi, kanunda belirtilen olgular dışında yahut çalışmanın yasaklandığı tatillerde ya da dört aylık sürenin aşılması hâlinde, işverenin telafi çalışması talebini kabul etmek zorunda değildir. Bu gibi durumlarda, çalışmaktan kaçınan işçiye karşı işveren tarafından herhangi bir yaptırım uygulanamaz (Eyrenci, 42). Aynı şekilde, çalışmanın yasaklandığı tatil günlerinde yahut günlük üç saati aşacak şekilde (telafi çalışması üç saati aşmasa da günlük toplam çalışma süresi onbir saati aşıyorsa) ya da dört aylık süreden sonra yapılan çalışmalar, "telafi çalışması" olarak nitelendirilemez. İşçinin bu çalışmaların yapıldığı hafta ya da haftalarda sözleşmesel ya da yasal çalışma süresini aşması durumunda, söz konusu çalışmalar fazla sürelerle çalışma yahut fazla çalışma olarak değerlendirilir. Bu hâlde, işçi ücretinde artış ya da serbest zaman talep etme hakkına sahiptir (Eyrenci, 42; ayrıca bkz. Ekmekçi, 39; Akyiğit, 16). 4857 sayılı İş Kanunu'nun 104. maddesi uyarınca, 64. madde hükümlerine aykırı hareket eden işveren veya işveren vekili hakkında, her bir işçi için ayrı ayrı olmak üzere idari para cezası uygulanır.

SONUÇ

Telafi çalışması, 4857 sayılı İş Kanunu'nun 64. maddesi ile iş hukukumuza kazandırılan ve esnek çalışma düzeninin önemli araçlarından biri olan bir kurumdur. Temel amacı, işçinin çeşitli sebeplerle yerine getiremediği iş görme borcunu, işverence belirlenen bir dönemde telafi etmesine olanak tanımaktır. Bu yönüyle telafi çalışması, hem işgücü planlamasında esneklik sağlar hem de işçinin ücret kaybı yaşamadan izin kullanabilmesini mümkün kılar. Telafi çalışması sadece kanunda ve yönetmelikte sınırlı şekilde sayılmış sebeplerle mümkündür. Zorunlu nedenlerle işin durması, işçinin talebiyle verilen izinler, ulusal bayram ve genel tatillerin öncesi veya sonrası işyerinin tatil edilmesi

gibi haller, bu bağlamda değerlendirilmiştir. Ancak bu kavramların içeriği, doktrinde tartışmalıdır. Özellikle "zorunlu neden" ve "zorlayıcı sebep" ayrımı, işverenin inisiyatifi ile alınan kararların telafi çalışmasına dayanak olup olamayacağı noktasında farklı yorumlara yol açmaktadır. Yine "normal çalışma süresinin önemli ölçüde altında çalışılması" ifadesinin objektif ölçütlere bağlanmamış olması uygulamada belirsizlik yaratmaktadır.

Telafi çalışmasına imkan tanıyan olgunun ortaya çıkmasından önce bu yönde bir uygulamaya gidilip gidilemeyeceği ayrı bir tartışma konusudur. Kanun metni, esasen geçmiş döneme ilişkin bir telafi anlayışını benimsemekteyse de, bazı yazarlar gelecekte gerçekleşeceği öngörülebilen sebepler bakımından da telafi çalışmasının önceden yaptırılabileceğini savunmaktadır. Bu çerçevede, ulusal bayram ve tatil günlerinin öncesinde çalışılmayacağı bilinen günler için önceden telafi çalışması öngörülmesinin mümkün olduğu yönünde isabetli görüşler mevcuttur. Telafi çalışmasının sınırları açıkça belirlenmiştir. Günlük üç saati ve toplamda günlük on bir saatlik çalışma süresini aşamaz; tatil günlerinde telafi çalışması yaptırılamaz. Bu sınırların aşılması hâlinde yapılan çalışmalar, telafi çalışması değil, fazla çalışma olarak nitelendirilir ve buna göre ücretlendirilmelidir. Aynı şekilde, telafi çalışması dört aylık hak düşürücü süre içerisinde yaptırılmalıdır.

Telafi çalışmasının uygulanmasında işverenin yönetim hakkı belirleyici olmakla birlikte, bu hakkın sınırları objektif iyi niyet kuralları çerçevesinde belirlenmelidir. İşverenin, telafi çalışmasına karar verirken işçilere yazılı ve makul sürede bildirimde bulunması, uygulamanın şeffaflığı açısından uygun olacaktır. Bu yükümlülüğün ihlali hâlinde işçinin telafi çalışmasına katılmaması, işverence yaptırıma bağlanamaz. Ancak hukuka uygun şekilde bildirilen ve sınırlara uygun planlanan telafi çalışmasına işçinin katılmaması hâlinde, işverenin haklı fesih yoluna başvurabileceği kabul edilmelidir. Ücret açısından bakıldığında, telafi çalışması fazla çalışma sayılmadığı için zamlı ücret ödenmez; işçi zaten ücretini önceden almış olduğundan bu çalışma, ücretin karşılığının ifası niteliğindedir. Ancak telafi çalışması sınırları aşar veya hiç ücret ödenmemiş bir dönem için uygulanırsa, bu durumda fazla çalışma hükümleri uygulanmalı, işçiye zamlı ücret ödenmelidir. Sonuç olarak, telafi çalışması; iş hukukunun hem esneklik hem de işçinin korunması ilkeleriyle dengeli şekilde bütünleştiği, ancak uygulamada çeşitli yorum sorunlarını da beraberinde getiren bir kurumdur. Kanuni dayanakları açık olmakla birlikte, uygulama bakımından ölçütlerin daha netleştirilmesi, işçi lehine sınırların güçlendirilmesi, hem belirsizlikleri azaltacak hem de işçinin korunması ilkesine hizmet edecektir.

KAYNAKÇA

Akyiğit, E. (2005). " Telafi Çalışması", TÜHİS, Şubat, C.19, S.3, 1-16.

Alp, M. (2020). "Covid 19 Pandemi Döneminde Telafi Çalışması", Legal İSGHD, C. 17, S. 68, 1381-1420.

Astarlı, M. (2008). İş Hukukunda Çalışma Süreleri, Turhan Kitabevi, Ankara.

Caniklioğlu, N. (2005). "4857 Sayılı İş Kanununun Çalışma Sürelerine İlişkin Düzenlemeleri", T. Toprak, Seramik, Çimento ve Cam Sanayii İşverenleri Sendikasınca Düzenlenen III.Yılında İş Yasası Semineri Yayını, Bodrum, 21-25 Eylül 2005, İstanbul, 149-199.

DOI: https://doi.org/10.30546/19023.978-9952-8573-9-9.2025.9012.
ISBN: 978-9952-8573-8-2

Çelik, N./**Caniklioğlu**, N./**Canbolat**, T./**Özkaraca**, E. (2023). İş Hukuku Dersleri, Yenilenmiş 36. Bası, Beta Yayınevi, İstanbul.

Demir, F. (2018). En Son Yargıtay Kararları Işığında İş Hukuku ve Uygulaması, 11. Baskı, Albi Yayıncılık, İzmir.

Ekmekçi, Ö. (2005). "4857 Sayılı İş Kanunu'nda Telafi Çalışması Kavramı, Koşulları ve Hükümleri", Çimento İşveren Dergisi, C.19, S.6, 30-39.

Ekmekçi, Ö./**Yiğit**, E. (2024). Bireysel İş Hukuku, 6. Baskı, Onikilevha Yayıncılık, İstanbul.

Ekonomi, M. (2004). "Telafi Çalışması", Legal, İş Hukuku ve Sosyal Güvenlik Hukuku Dergisi, C.1, S.4, 1247-1260.

Eyrenci, Ö. (2007). "4857 Sayılı İş Kanununda Telafi Çalışmaları", Dokuz Eylül Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, C.9, Özel Sayı, 31-42.

Mollamahmutoğlu, H./**Astarlı**, M./**Baysal**, U. (2022). İş Hukuku, 7.Baskı, Lykeion Yayınları, Ankara.

Odaman, S. (2013). Esneklik Prensibi Çerçevesinde Yargıtay Kararları Işığında Türk İş Hukukunda Çalışma Süreleri ve Yöntemleri, 1. Baskı, Legal Yayıncılık, İstanbul.

Öktem, Songu S./**Birben**, E. (2007). "Çalışılmayan Cumartesi Günü Telafi Çalışması Yaptırılması Mümkün müdür?", Dokuz Eylül Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, C.9, Özel Sayı, 273-288.

Özveri, M. (2020). İzmir Barosu İş ve Sosyal Güvenlik Hukuku Komisyonu Pandemi Özel Bülteni, İzmir Barosu.

Sümer, H.H. (2024). İş Hukuku Uygulamaları, 8. Baskı, Seçkin Yayıncılık, Ankara. (Uygulama)

Sümer, H.H. (2024). İş Hukuku, 27. Baskı, Seçkin Yayıncılık, Ankara.

Süzek, S./**Başterzi** S. (2024). İş Hukuku, 24. Baskı, Beta Yayınevi, İstanbul.

Şentürk, M. (2025). İş Hukukunda Çalışma Süreleri, 1. Baskı, Onikilevha Yayıncılık, İstanbul.

Yıldız, M E. (2022). "İş Hukukunda Telafi Çalışması ve Denkleştirme Esası", Adalet Dergisi 2022/2 S.69, 555-575.

DOI: https://doi.org/10.30546/19023.978-9952-8573-9-9.2025.9012.
ISBN: 978-9952-8573-8-2

MINDFULNESS IN LANGUAGE TEACHING CLASSROOMS: A REVIEW OF INTERVENTIONS, OUTCOMES, AND FUTURE DIRECTIONS

Öğr. Gör. Dr. Harun ÇİFTCİ

Isparta Uygulamalı Bilimler Üniversitesi, Yanacı Diller Yüksekoukulu
ORCID ID: https://orcid.org/0000-0003-1444-641X

MINDFULNESS IN LANGUAGE TEACHING CLASSROOMS: A REVIEW OF INTERVENTIONS, OUTCOMES, AND FUTURE DIRECTIONS

Abstract

This systematic rapid review investigates the integration of mindfulness-based practices in English as a Foreign Language (EFL) and English as a Second Language (ESL) classrooms. It highlights their cognitive, affective, and pedagogical implications in these contexts. Therefore, this review synthesizes findings related to both structured mindfulness interventions and dispositional mindfulness. Mindfulness pedagogy is based on distinct empirical studies and theoretical frameworks. These theories comprise self-regulated learning theory, Krashen's affective filter hypothesis, and principles of positive psychology. Mindfulness has been shown to enhance learner outcomes in EFL and ESL contexts. These outcomes are identified as improved attentional control, reduced speaking anxiety, fostered resilience, and increased academic performance. However, significant methodological inconsistencies undermine the generalizability of these findings. These inconsistencies include a lack of randomized controlled trials (RCTs), overreliance on self-reports, and limited longitudinal data. This review further explores the role of teacher mindfulness, which emphasizes the impact of it on instructional presence, emotional composure, and the cultivation of psychologically safe, inclusive classroom contexts. Teachers trained in this pedagogy report that reduced burnout, increased empathy, and greater attentiveness to students' affective and cognitive needs are among its benefits. However, the implementation of mindfulness in language pedagogy encounters several challenges. These are cultural mismatches, insufficient teacher training, ethical concerns around voluntary participation, and minimal consideration of context-specific adaptations. Tertiary-level classrooms in East Asia and the Middle East are the focus of most research. This case restricts its investigation solely to younger learners, migrant populations, or multicultural educational environments. The review concludes with several recommendations ranging from integrating mindfulness into teacher education, embedding scalable classroom practices, and conducting longitudinal and culturally sensitive research to adopting multimodal assessment tools. We need a more interdisciplinary and ethically grounded approach to

DOI: https://doi.org/10.30546/19023.978-9952-8573-9-9.2025.9012.
ISBN: 978-9952-8573-8-2

mindfulness in language learning contexts to deepen our understanding of this pedagogy. We present mindfulness as an intervention that promotes both language acquisition and holistic well-being. Its integration into language education can transform classrooms into spaces of attentional presence, emotional safety, and mutual respect. Therefore, future research and practice must address existing gaps and engage with mindfulness as a dynamic, culturally responsive, and learner-centered paradigm.

Keywords: Mindfulness; language education, EFL/ESL classrooms, learner well-being, teacher mindfulness, affective implications; mindfulness interventions, positive psychology

DOI: https://doi.org/10.30546/19023.978-9952-8573-9-9.2025.9012.
ISBN: 978-9952-8573-8-2

COMPARATIVE ANALYSIS OF TURNOVER INTENTION IN THE BANKING SECTOR IN TERMS OF PUBLICLY CAPITALIZED AND NON-PUBLICLY CAPITALIZED BANKS

Asst. Prof. Dr. Mehmet Anıl SAYİNER

İstanbul Nişantaşı University
Faculty of Economics, Administrative and Social Sciences
ORCID ID: https://orcid.org/0009-0007-1995-1665

Abstract

The purpose of this study is to conduct a comparative analysis of turnover intention in the banking sector with respect to publicly capitalized and non-publicly capitalized banks. The study employed a single-factor attitude scale to measure turnover intention. The validity of the study was tested through factor analysis, and its reliability was assessed using the Cronbach's Alpha coefficient. The analyses confirmed that the scale used in the study is valid and reliable.

The findings indicate that turnover intention differs between publicly and non-publicly capitalized banks. Turnover intention was found to be highest among participants employed in private banks, whereas it was lower among those who transferred from private to public banks, compared to current private bank employees. Moreover, the lowest turnover intention was observed among participants whose entire banking experience had been within public banks.

In examining the relationship between demographic variables and turnover intention, no significant association was found between turnover intention and gender or educational background. However, significant relationships were identified between turnover intention and marital status, age, and total tenure. With respect to marital status, turnover intention was highest among single employees, followed by divorced and then married individuals. In terms of age, the highest turnover intention was observed in the 22–25 age group, while the lowest was in the 42–45 age group. Regarding total tenure, turnover intention was most pronounced among individuals with less than one year of work experience, and lowest among those with 10 to 15 years of experience.

When evaluated based on experience in public and private banks, turnover intention was lowest among employees with more than 20 years of experience in public banks, while it was highest among those with 5 to 10 years of experience in private banks.

In conclusion, turnover intention varies depending on the type of bank, and significant associations are also evident between demographic variables and turnover intention. It is considered that the primary reason for the considerably lower turnover intention in public banks, in comparison to private banks, is

DOI: https://doi.org/10.30546/19023.978-9952-8573-9-9.2025.9012.
ISBN: 978-9952-8573-8-2

job security. Additionally, differences in working conditions between public and private banking institutions may also influence turnover intention. In this regard, future research focusing on employees' perceptions of job security and working conditions in both public and private banks is likely to make a valuable contribution to the literature.

Keywords: Turnover intention, banking sector, demographic variables.

DOI: https://doi.org/10.30546/19023.978-9952-8573-9-9.2025.9012.
ISBN: 978-9952-8573-8-2

OSMANLI KIRSAL EKONOMİSİNDE BİR MİKROKOZMOS: RA'SÜ'L-AYN ÇİFTLİĞİ VE ÜRETİM ÇEŞİTLİLİĞİ

Dr. Öğr. Üyesi Mehmet Nuri ŞANDA

Ardahan Üniversitesi, İnsani Bilimler ve Edebiyat Fakültesi
ORCID: https://orcid.org/0000-0003-3800-6996

Dr. Öğr. Üyesi Doğan GÜN

Mersin Üniversitesi, İnsan ve Toplum Bilimleri Fakültesi
ORCID: https://orcid.org/0000-0002-0962-929X

Özet

Mezopotamya'nın kuzeyinde El-Cezire bölgesinde yer alan Ra'sü'l-Ayn, verimli topraklara sahip bir coğrafyadır. Bu topraklar üzerinde, Osmanlı döneminde üretimde çeşitliliği ve verimi artırmak amacıyla aynı adı taşıyan bir çiftlik kurulmuştur.

Osmanlı Devleti'nin hâkim olduğu geniş coğrafyada kırsal ekonomideki üretim tesisleri, devletin iktisadi yapısı içinde hayati bir öneme sahipti. Osmanlı iktisat sistemini anlamak için daha çok büyük resme odaklanılsa da, bazen küçük örnekler, genel işleyiş hakkında çok daha derinlemesine bilgiler sunabilmektedir. Bu noktada, Urfa yakınlarındaki Ra'sü'l-Ayn Çiftliği, Osmanlı kırsal ekonomisinin bir mikrokozmozu olarak karşımıza çıkıyor. Bu çiftlik, sadece bir üretim birimi olmanın ötesinde, dönemin ekonomik dinamiklerini yansıtan zengin bir çeşitliliğe ev sahipliği yapmıştır.

Ra'sü'l-Ayn Çiftliği, konum itibarıyla verimli topraklara sahip olması ve su kaynaklarına yakınlığı sayesinde tarımsal faaliyetler için ideal bir ortam sunuyordu. Bu çiftlikteki temel üretim kalemlerinden biri tahıllardır. Çiftlikte en fazla üretilen tahıllar, buğday ve arpa gibi ürünlerdir. Nitekim 1855 yılında Ra'sü'l-Ayn Çiftliği'nde yer alan Maşuk arazisine ekilmek üzere tonlarca buğday ve arpa tohumunun depolandığı kayıt altına almıştır. Yine aynı yıl Maşuk arazisine burçak, bakla ve mercimek tohumunun ekilmek için depolandığının kayıt altına alınması, çiftlikte sadece tahıl üretiminin yapılmadığını bunun yanında farklı baklagillerin de üretildiğini göstermektedir.

Çiftlikte hayvancılık faaliyetleri de önemli bir yer tutmaktadır. Büyükbaş ve küçükbaş hayvanlar, bölge halkına sadece et ve süt ürünleri sağlamakla kalmıyor, aynı zamanda çiftçilik faaliyetleri için gerekli olan gücü (çekme, sürme vb.) temin ediyordu. Yün ve deri gibi hayvansal ürünler ise dokumacılık ve zanaatkarlık gibi diğer ekonomik kolları besleyerek çiftliğin entegre bir yapıya sahip olduğunu ortaya koyuyordu.

Çiftliğin üretim yelpazesindeki bir diğer önemli kalem ise ticari ve endüstriyel amaçlı ürünlerdi. Özellikle pamuk gibi sanayi bitkileri, bölgedeki tekstil üretimini destekleyen hammaddeler olarak

DOI: https://doi.org/10.30546/19023.978-9952-8573-9-9.2025.9012.
ISBN: 978-9952-8573-8-2

yetiştirilirdi. Bu tür ürünler, sadece yerel ekonomiye değil, aynı zamanda devletin genel ekonomik döngüsüne de katkı sağlıyordu. Ra'sü'l-Ayn Çiftliği'nde görülen bu üretim çeşitliliği, dönemin Osmanlı kırsal ekonomisinin genel özelliklerini yansıtmaktadır. Tek bir ürüne bağımlı kalmak yerine, farklı ürün gruplarına yönelmek, hem doğal afetlere karşı bir tampon görevi görüyor hem de pazar dalgalanmalarına karşı direnç sağlıyordu.

Ra'sü'l-Ayn Çiftliği, Osmanlı kırsal ekonomisinin karmaşıklığını ve çok yönlülüğünü gözler önüne seren bir örnektir. Tahıl ve baklagillerden hayvancılığa, meyvecilikten ticari ürünlere kadar uzanan geniş üretim yelpazesindeki çeşitlilik, çiftliğin sadece temel ihtiyaçları karşılamakla kalmayıp, aynı zamanda bölge ekonomisine entegre, dinamik ve çeşitli gelir kaynaklarına sahip bir mikrokozmoz olduğunu ortaya koymaktadır.

Anahtar Kelimeler: Osmanlı Devleti, Ra'sü'l-Ayn (Resulayn), Çiftlik, Mikrokozmoz.

A MICROCOSM IN THE OTTOMAN RURAL ECONOMY: RA'SU'L-AYN FARM AND DIVERSITY OF PRODUCTION

Abstract

Located in the El-Jazeera region in northern Mesopotamia, Ra'sü'l-Ayn is a geographical area characterized by fertile lands. During the Ottoman period, a farm bearing the same name was established on these lands to increase the diversity of production and yield.

In the vast geography ruled by the Ottoman Empire, agricultural production facilities within the rural economy held vital importance for the state's economic structure. While understanding the Ottoman economic system often focuses on the larger picture, sometimes smaller examples can provide much deeper insights into the general functioning. In this regard, the Ra'sü'l-Ayn Farm near Urfa emerges as a microcosm of the Ottoman rural economy. This farm was not merely a production unit but hosted a rich diversity reflecting the economic dynamics of the period.

Ra'sü'l-Ayn Farm's location, with its fertile lands and proximity to water sources, offered an ideal environment for agricultural activities. Grains constituted one of the primary production items at this farm, with wheat and barley being the most abundantly produced cereals. Indeed, records from 1855 show that tons of wheat and barley seeds were stored for sowing in the Maşuk land belonging to Ra'sü'l-Ayn Farm. Furthermore, the same year's records indicating the storage of vetch, broad bean, and lentil seeds for planting in the Maşuk land demonstrate that the farm was not limited to grain production but also cultivated various legumes.

Livestock farming also held a significant place on the farm. Cattle and small ruminants not only provided meat and dairy products for the local population but also supplied the necessary power for farming activities (e.g., pulling, and plowing). Animal products like wool and leather, by feeding other economic branches such as weaving and craftsmanship, revealed the integrated structure of the farm.

DOI: https://doi.org/10.30546/19023.978-9952-8573-9-9.2025.9012.
ISBN: 978-9952-8573-8-2

Another important item in the farm's production range was commercial and industrial products. Industrial crops, especially cotton, were cultivated as raw materials to support textile production in the region. Such products contributed not only to the local economy but also to the general economic cycle of the state. This diversity in production observed at Ra'sü'l-Ayn Farm reflects the general characteristics of the Ottoman rural economy of the period. Instead of relying on a single product, diversifying into different product groups served as a buffer against natural disasters and provided resilience against market fluctuations.

Ra'sü'l-Ayn Farm stands as an example showcasing the complexity and multifaceted nature of the Ottoman rural economy. The wide production spectrum, ranging from grains and legumes to livestock, fruit growing, and commercial products, reveals that the farm not only met basic needs but also functioned as an integrated, dynamic microcosm with diverse income sources within the regional economy.

Keywords: Ottoman Empire, Ra'sü'l-Ayn (Resulayn), Farm, Microcosm.

DOI: https://doi.org/10.30546/19023.978-9952-8573-9-9.2025.9012.
ISBN: 978-9952-8573-8-2

INDIVIDUAL DISASTER PREPAREDNESS OF TEACHERS

Öznur Çınar[1*]

[*1]Bayburt University, Faculty of Applied Science, Emergency Aid and Disaster Management Department, Bayburt, Turkey.
ORCID Code: 0000-0001-5367-9449

ABSTRACT

Disaster preparedness refers to all proactive planning and activities carried out before disasters occur. In other words, disaster preparedness is a set of knowledge and skills to accurately predict disasters before they occur, to intervene in them and to minimize their effects. Disaster preparedness activities are carried out by states, institutions and organizations, society and individuals. While managing general and significant risks in terms of disaster risk is the responsibility of the public, society and individuals also have important roles. As a result of disaster preparedness activities, effective and timely intervention can be provided and the damage caused by disasters can be minimized. In this study, an attempt was made to determine the general status of teachers through a scale measuring their disaster preparedness. For this purpose, a 7-factor and 35-item scale was applied to 726 participants. When the results obtained were examined, it was determined that the disaster preparedness status of the participating teachers was not very good.

Keywords: Disaster preparedness, disaster management, teachers

INTRODUCTION

Disasters are events that severely disrupt the daily life of a community beyond its ability to cope with its resources. Disasters can be caused by natural or human activities (IFRC, 2024). According to FEMA (2013), a disaster is a large-scale event that causes property damage, death, and/or injury to a community and disrupts life.

The consequences of disasters can be considered short-term and long-term. Short-term consequences of disasters include death, injury, loss of property, loss of land, damage to infrastructure, collapse of buildings, and social unrest. Long-term consequences include demographic changes, migration, deterioration of the general economy, social unrest, and social collapse (Van Bavel et al., 2020).

Turkey is geographically located on a land that is prone to natural disasters. Due to the structure of this geography, there are many different disasters, such as earthquakes, landslides, floods, rock falls, and avalanches (AFAD, 2018). In 2023, two major earthquakes centered in Kahramanmaraş caused massive destruction in Adana, Adıyaman, Diyarbakır, Elâzığ, Gaziantep, Hatay, Kilis, Malatya, Osmaniye, and Şanlıurfa, killing 53,537 people and injuring 107,213. The Kahramanmaraş

earthquakes affected the lives of more than 14 million people and caused irreparable damage to infrastructure, economy, social life, and public administration (TBB, 2024).

As a result, disasters can have human, material, economic, and environmental consequences worldwide, depending on their severity and content (WHO, 2017). In order to minimize the harmful effects of disasters, carrying out preparatory activities before disasters occur will increase the chances of success of the activities that need to be carried out after the disaster (Lee et al., 2023). Disaster preparedness refers to all proactive planning and activities that are carried out before disasters occur (Lee et al., 2021). In other words, disaster preparedness is a set of knowledge and skills to accurately predict, respond to, and minimize the impact of disasters before they occur. Disaster preparedness activities are carried out by states, institutions and organizations, society, and individuals (Osman & Altıntaş, 2023). Although it is the responsibility of the public to manage general and significant risks in terms of disaster risk, society and individuals also have important roles (Kohler, 2020; Baack & Alfred, 2013). As a result of disaster preparedness activities, an effective and timely response can be provided, and the damage caused by disasters can be minimized (Bhebhe et al., 2019). Disaster preparedness aims to minimize the possible loss of life and property during and after the disaster and to return the society to its former functioning as soon as possible (Adams et al., 2019).

As countries and societies prepare for disasters, individuals should also prepare for disasters. Individuals individually prepared for disasters can better cope with disasters' physical and psychological effects. Such individuals contribute to increasing societal resilience (Lindell, 2013). Individual preparedness for disasters varies according to people's beliefs about disasters, their perspectives, their backgrounds, the hazards they face, and the conditions they are in (Adams et al., 2019). The public should help individuals by providing accurate information about disasters and what to do before, during, and after a disaster. In this way, individual disaster preparedness can be adequately fulfilled.

There are some groups whose safety and livelihoods are at risk during disasters. These groups include the elderly, the disabled, children, infants, pregnant women, and migrants. Among these groups, infants and children are the most vulnerable. Infants and children cannot help themselves (Gausche-Hill, 2009). Disasters affect children physically, psychologically, and socially (Elangovan & Kasi, 2015). Children spend most of their time in school. Therefore, the environment should be safer than other places for children, who are one of the most vulnerable groups during disasters. In addition, schools are also important as places where children can be educated and involved in practical activities in the context of disasters (Lam et al., 2018). Disaster risks are naturally present in schools. The significance of these risks increases, especially when they interact with physical, social, economic, and environmental vulnerabilities (UNISDR, 2005). Schools are most vulnerable because they are one of the places where children live, often have not participated in or been trained in disaster evacuation drills, are prone to panic, and are challenging to manage in emergencies (Widowati et al., 2021).

DOI: https://doi.org/10.30546/19023.978-9952-8573-9-9.2025.9012.
ISBN: 978-9952-8573-8-2

Schools should be prepared for disasters. This is the responsibility of both school management and teachers. Disaster preparedness will improve the disaster response capacity of schools (Das & Malaviya, 2013; Kawasaki et al., 2022). In the context of individual disaster preparedness, teachers' knowledge and experience about disasters are essential for the safety of children in schools during disasters. However, disaster preparedness in schools is usually addressed in the context of management (Salita et al., 2021).

Disaster preparedness activities should be based on performance and knowledge of the potential impacts of disaster hazards on health and safety (Fatoni et al., 2022). Most of the tools related to disaster preparedness measurements are based on a pre-disaster process. Activities and measures to be taken before a disaster are relative. This is because there is no absolute readiness for disasters, and a level of determination is carried out compared to others or previous performance (Şentuna & Çakı, 2020).

MATERIALS AND METHODS

The study sample was selected from permanent teachers working in public primary and secondary schools in two provinces (Bayburt and Gümüşhane) in the northeast of Turkey. The research population is 2746 teachers as of 2023 (Bayburt: 1132, Gümüşhane: 1614). The method of determining the research sample is convenience sampling, a non-random sampling method. In selecting the sample, the inclusion criteria were a teacher with permanent status in the above-mentioned schools and a volunteer. The face-to-face interview method was used. The questionnaires were administered between 15/01/2023 and 15/05/2023. In total, 742 participants were reached. Sixteen questionnaires obtained from the participants were not included in the analysis because there were too many missing markings, and they were filled in randomly. Therefore, the total number of participants included in the analysis was 726. The number of items used in the study was 35, and the number of participants was slightly more than 20 times the number of items. This ratio indicates that the required ratio (5%-20%) for multivariate statistics is met (DeVellis & Thorpe, 2012).

The research questionnaire consisted of two parts. The first part included questions to determine the demographic characteristics of the participants, while the second part included questions to determine the disaster preparedness of the teachers.

SPSS v.21 (Statistical Package for the Social Sciences) program was preferred for conducting research statistics. The statistical methods used for the research analyses were mean, standard deviation andcpercentage analysis.

This study was approved by the Gumushane University Ethics Committee (Code: 082B-ZHKA-0UKA, Date: 27.12.2022). The participants provided written informed consent to participate in the study. All research procedures adhered to the principles outlined in the Declaration of Helsinki.

DOI: https://doi.org/10.30546/19023.978-9952-8573-9-9.2025.9012.
ISBN: 978-9952-8573-8-2

RESULTS

Of the participants in the study, 49.3% were male and 50.7% were female. 34.9% of the participants were between the ages of 18-30, 36.8% between the ages of 31-40, 16.6% between the ages of 41-50, and 11.7% between the ages of 51-65. When the participants' marital status was examined, 72.6% were married, and 27.4% were unmarried. The educational status of the participants was 87.2% for bachelor's degrees, 11.2% for master's degrees, and 1.6% for doctorate degrees. The places of duty of the participants were 46.7% primary school and 53.3% secondary school.

Table 1 and Table 2 show the values of the participants' responses to the scale questions.

Table 1. Descriptive statistics

	N	Mean	Std. Deviation
Disaster Risk Knowledge and Awareness1	726	2.42	1.30
Disaster Risk Knowledge and Awareness2	726	2.10	1.16
Disaster Risk Knowledge and Awareness3	726	1.86	1.13
Disaster Risk Knowledge and Awareness4	726	1.75	1.10
Disaster Risk Knowledge and Awareness5	726	1.78	1.01
Disaster Risk Knowledge and Awareness6	726	2.07	1.23
Emergency Response Skills1	726	1.70	1.00
Emergency Response Skills2	726	1.59	0.946
Emergency Response Skills3	726	1.91	1.02
Emergency Response Skills4	726	1.63	0.997
Emergency Response Skills5	726	2.03	0.871
Psychological Preparation And Support1	726	1.78	1.04
Psychological Preparation And Support2	726	1.84	1.07
Psychological Preparation And Support3	726	1.65	1.01
Psychological Preparation And Support4	726	1.75	1.09
Psychological Preparation And Support5	726	2.22	1.24
School-Community Cooperation1	726	2.05	1.09
School-Community Cooperation2	726	1.97	1.10
School-Community Cooperation3	726	1.73	0.991
School-Community Cooperation4	726	1.59	0.860

DOI: https://doi.org/10.30546/19023.978-9952-8573-9-9.2025.9012.
ISBN: 978-9952-8573-8-2

Curriculum Integration1	726	1.47	0.826
Curriculum Integration2	726	1.63	1.04
Curriculum Integration3	726	1.32	0.757
Curriculum Integration4	726	1.45	0.939
Curriculum Integration5	726	1.32	0.756
Digital Preparedness1	726	2.48	1.20
Digital Preparedness2	726	2.56	1.06
Digital Preparedness3	726	2.43	1.17
Digital Preparedness4	726	2.52	1.16
Digital Preparedness5	726	2.47	1.23
Inclusive Preparation1	726	2.80	1.26
Inclusive Preparation2	726	2.95	1.41
Inclusive Preparation3	726	2.62	1.25
Inclusive Preparation4	726	2.70	1.27
Inclusive Preparation5	726	2.66	1.35

Table 2. Percentage of responses to survey questions

	1	**2**	**3**	**4**	**5**
1. Disaster Risk Knowledge and Awareness					
1. I have knowledge about disasters in general	34.3	21.9	16.7	21.8	5.4
2. I know the most common types of disasters (earthquake, flood, fire, etc.) in the region where our school is located.	41.3	26.3	17.2	11.7	3.4
3. I can identify the structural weaknesses of our school building against disasters (cracks, escape routes, etc.).	55.1	18.5	14.3	9.8	2.3
4. I regularly follow the early warning systems of Meteorology and AFAD.	59.9	17.5	12.9	6.5	3.2
5. I have knowledge about modern disaster risks such as pandemic/cyber attack.	55.1	21.8	14.6	7.6	1
6. I know the risky areas around the school (high voltage lines, gas lines, etc.).	45.5	24.4	12.5	12.8	4.8
2. Emergency Response Skills					
7. I can use basic first aid (CPR, tourniquet) and fire fighting equipment.	59.1	21.3	11.4	6.7	1.4

DOI: https://doi.org/10.30546/19023.978-9952-8573-9-9.2025.9012.
ISBN: 978-9952-8573-8-2

8. I can evacuate my classroom safely in less than 2 minutes.	64.7	18.7	9.9	5.6	1
9. I know special evacuation procedures for students with disabilities during a disaster.	45.5	28.8	15.6	9.5	0.7
10. I know my roles (responsibilities) in our school's emergency action plan.	64.3	17.1	11.2	5.9	1.5
11. I can teach the "collapse-close-hold" movement to the students correctly during an earthquake.	25.6	54.1	13.2	5.2	1.8
3. Psychological Preparation And Support					
12. I can recognize trauma symptoms (sleep disorder, anxiety, etc.) that can be seen in students after a disaster.	56.1	20.9	13.8	7.7	1.5
13. I can maintain my own emotional balance in stressful situations.	52.8	22.2	16	6.5	2.6
14. I can apply psychological first aid (PFA) techniques (active listening, reassurance).	63.8	16.4	12.3	5.8	1.8
15. I know the right communication strategies for anxious parents.	59.4	19.4	10.1	8.8	2.3
16. I can organize post-disaster psychosocial support activities in the classroom.	40.2	23.4	14.5	18.3	3.6
4. School-Community Cooperation					
17. I am in regular communication with AFAD, Red Crescent and municipal disaster units.	41.2	27	19.7	10.1	2.1
18. I attend/participated in disaster preparedness workshops with parents.	45.9	26.3	14.6	11.4	1.8
19. I know the location of the school's disaster assembly area and alternative routes.	56.2	23.3	12.8	6.6	1.1
20. I can coordinate with neighborhood disaster volunteers (MAG).	60.7	23.1	14.4	3.3	0.4
5. Curriculum Integration					
21. I teach age-appropriate disaster awareness contents (experiment, project) in my lessons.	71.8	13.2	11.7	3.3	0
22. I provide students with practical skills such as preparing disaster bags and making family plans.	66.1	15.4	9.2	7.3	1.9
23. I conduct disaster drills in my classroom at least twice a year.	81.5	8.4	7.4	1.8	0.8
24. I associate the subject of disaster with STEM activities (earthquake simulation, building design).	78.4	6.1	9.4	5	1.2
25. In general, I teach disaster awareness contents in accordance with the syllabus	81.7	8.3	7.6	1.5	1
6. Digital Preparedness					
26. I actively use AFAD's mobile applications and E-Government disaster modules.	26	28.1	22.7	17.8	5.4
27. I follow social media accounts of official institutions for accurate	15.7	26.2	28.2	15.7	4.1

DOI: https://doi.org/10.30546/19023.978-9952-8573-9-9.2025.9012.
ISBN: 978-9952-8573-8-2

disaster information.					
28. I can distinguish between misinformation (disinformation) and accurate disaster information.	25.9	30.2	23.8	14.9	5.2
29. I use digital disaster simulations (Earthquake Simulator, Stop Disasters! Game) in lessons.	22.2	31	24.8	16.7	5.4
30. I keep my WhatsApp/SMS emergency contact list updated to reach parents in case of a disaster.	28.2	26.4	21.8	17.4	6.2
7. Inclusive Preparation					
31. I know tactile guidance systems for visually impaired students.	16.5	29.9	23.4	17.5	12.7
32. I have alternative methods to communicate disaster warnings to hearing impaired students.	18.6	25.3	19.7	15.4	20.9
33. I can use evacuation equipment (stretcher, slide system) for students with physical disabilities.	21.8	30	21.9	16.7	9.6
34. I know the special needs of students with autism in disaster situations.	20	29.6	22.5	16.7	11.3
35. I can apply psychological support protocols for students with disabilities after a disaster.	24.7	26.3	20.8	14.7	13.5

1: Strongly disagree, 2: Disagree, 3: Neither agree nor disagree, 4: Agree, 5: Strongly agree

CONCLUSION

In this study, teachers' disaster preparedness was tried to be measured by a developed scale. The first factor of the scale includes questions in the context of Disaster Risk Knowledge and Awareness. When the questions of this factor are examined, it is seen that the answers given to the factor questions are generally Disagree. The second factor is Emergency Response Skills and the answers given to the questions of this factor are generally Disagree. The third factor of the scale is Psychological Preparation And Support and the answers given to the questions of this factor are generally Disagree. The fourth factor of the scale is School-Community Cooperation and the answers given to the questions of this factor are generally Disagree. The fifth factor of the scale is Curriculum Integration and the answers given to the questions of this factor are generally Strongly disagree. The sixth factor of the scale is Digital Preparedness and the answers given to the questions of this factor are generally Disagree. The seventh factor of the scale is Inclusive Preparation and when the answers given to these questions are examined, it is seen that they are generally Neither agree nor disagree.

ACKNOWLEDGEMENTS

This study was translated from Turkish to English using the deeply and grammarly programs.

REFERENCES

Adams, R.M., Eisenman, D.P. and Glik, D. (2019). Community advantage and individual self-efficacy promote disaster preparedness: A multilevel model among persons with disabilities. *International Journal of Environmental Research and Public Health*, 16(15), 2779.

AFAD (Afet ve Acil Durum Yönetimi Başkanlığı) (2018). Türkiye'de afet yönetimi ve doğa kaynaklı afet istatistikleri. https://www.afad.gov.tr/kurumlar/afad.gov.tr/35429/ xfiles/turkiye_de_af etler.pdf.

Baack, S. and Alfred, D. (2013). Nurses' preparedness and perceived competence in managing disasters. *Journal of Nursing Scholarship*, 45(3), 281-287.

Bhebhe, S., Runhare, T. and Monobe, R.J. (2019). Strategic approaches for developing a culture of safety management in schools: Indications from literature studies. *Jàmbá: Journal of Disaster Risk Studies*, 11(2), 1-6.

Das, P. and Malaviya, R. (2013). Role and capacity building of school teachers in disaster preparedness and prevention. *International Journal of Education*, 2, 2347-4343.

DeVellis, R.F. and Thorpe, C.T. (2022). *Scale development: Theory and applications*. SAGE Publications. California.

Elangovan, A.R. and Kasi, S. (2015). Psychosocial disaster preparedness for school children by teachers. *International Journal of Disaster Risk Reduction*, 12, 119-124.

Fatoni, F., Panduragan, S.L., Bin Sansuwito, T. and Pusporini, L.S. (2022). Disaster preparedness: Knowledge, attitude, and practice among rural communities in Indonesia: A Cross Sectional Survey. *Malaysian Journal of Medicine and Health Sciences*, 18(SUPP17), 163-170.

FEMA (Federal Emergency Management Agency) (2024). Developing and maintaining emergency operations plans. https://www.fema.gov/sites/default/files/2020-05/CPG_101_V2_30NOV2010_FINAL_508.pdf.

Gausche-Hill, M. (2009). Pediatric disaster preparedness: Are we really prepared?. *Journal of Trauma and Acute Care Surgery*, 67(2), 73-76.

IFRC (The International Federation of Red Cross) (2024). What is a disaster? https://www.ifrc.org/our-work/disasters-climate-and-crises/what-disaster.

Kawasaki, H., Yamasaki, S., Kurokawa, M., Tamura, H. and Sonai, K. (2022). Relationship between teachers' awareness of disaster prevention and concerns about disaster preparedness. *Sustainability*, 14(13), 8211.

Kohler, K. (2020). Risk and resilience report: Measuring individual disaster preparedness. https://policycommons.net/artifacts/2252917/risk-and-resilience-report-measuring-individual -disaster-preparedn ess/3011614/.

Lam, S., Zwart, C., Chahal, I., Lane, D. and Cummings, H. (2018). Preventing violence against children in schools: Contributions from the Be Safe program in Sri Lanka. *Child Abuse & Neglect*, 76, 129-137.

Lee, Y.R., Park, S.N. and Lee, M.R. (2021). Disaster experience, perception and preparedness of childcare teachers. *Korean Journal of Crisis Management*, 17(4), 57-68.

Lee, Y.R., Park, S.N., Lee, M.R. and Nam, E. (2023). Influencing factors of early childhood teachers' disaster preparedness. *Frontiers in Public Health*, 11, 1249736.

Lindell, M.K. (2013). Disaster studies. *Current Sociology*, 61(5-6), 797-825.

Osman, M. and Altıntaş, K.H. (2023). Domains and psychometric properties of scales measuring disaster preparedness among general population: A systematic literature review. *Prehospital and Disaster Medicine*, 38(5), 636-644.

Salita, C., Tiongco, R.E. and Kawano, R. (2021). Assessment of school teachers' disaster preparedness using the extended parallel process model: A cross-sectional study in Angeles City, Philippines. *Journal of Public Health*, 29, 1275-1282.

Şentuna, B. and Çakı, F. (2020). Balıkesir örnekleminde bir ölçek geliştirme çalışması: Afet hazırbulunuşluk ölçeği. *İdealkent*, 11(31), 1959-1983.

TBB (Türkiye Belediyeler Birliği) (2024). 6 Şubat afet bölgesi mevcut durum değerlendirmesi ve gelişim önerileri raporu. https://www.tbb.gov.tr/Tr/Duyuru_6-subat-afet-bolges-mevcut-durum-degerlendrmes-ve-gelsm-onerler-raporu_21476.

DOI: https://doi.org/10.30546/19023.978-9952-8573-9-9.2025.9012.
ISBN: 978-9952-8573-8-2

UNISDR (United Nations International Strategy for Disaster Reduction) (2005, January). Hyogo framework for action 2005-2015: Building the resilience of nations and communities to disasters. In Extract from the final report of the World Conference on Disaster Reduction (A/CONF. 206/6) (Vol. 380), Geneva.

Van Bavel, B., Curtis, D., Dijkman, J., Hannaford, M., De Keyzer, M., Van Onacker, E. and Soens, T. (2020). *Disasters and history: The vulnerability and resilience of past societies*. Cambridge University Press.

WHO (World Health Organisation) (2017). Humanitarian health action. Definitions: Emergencies. http://www.who.int/hac/about/definitions/en/.

Widowati, E., Istiono, W. and Husodo, A.H. (2021). The development of disaster preparedness and safety school model: A confirmatory factor analysis. *International Journal of Disaster Risk Reduction*, 53, 102004.

DOI: https://doi.org/10.30546/19023.978-9952-8573-9-9.2025.9012.
ISBN: 978-9952-8573-8-2

MEASURING THE PSYCHOLOGICAL FLEXIBILITY LEVELS OF EMERGENCY AID AND DISASTER MANAGEMENT STUDENTS THROUGH COMPREHENSIVE ASSESSMENT OF ACCEPTANCE AND COMMITMENT THERAPY PROCESSES (COMPACT)

Öznur Çınar[1*]

[*1]Bayburt University, Faculty of Applied Science, Emergency Aid and Disaster Management Department, Bayburt, Turkey.
ORCID Code: 0000-0001-5367-9449

ABSTRACT

Psychological flexibility refers to people's ability to adapt to complex and stressful situations and manage their emotional and cognitive reactions. Individuals with high psychological flexibility can adapt to changing demands, restructure their mental resources, change their perspectives on life, and balance competing desires, needs, and living spaces. Disaster response workers are individuals who work in difficult and stressful environments and are highly vulnerable to psychological disorders. This study aimed to evaluate psychological flexibility levels of emergency aid and disaster management students through Comprehensive Assessment of Acceptance and Commitment Therapy Processes (CompACT). For this purpose, students in three state universities' emergency aid and disaster management departments were reached, and the survey was applied. A total of 381 students were reached, and the research was conducted using the electronic and face-to-face survey application methods. Of the collected surveys, 79 were not included in the analysis because they contained incomplete data and appeared to be filled out randomly. Therefore, a total of 302 surveys were included in the analysis. The mean value of the Openness to experience factor was 5.70, the mean value of the Behavioral awareness factor was 2.73 and the mean value of the Valued action factor was 3.10.

Keywords: Comprehensive Assessment of Acceptance and Commitment Therapy Processes, Psychological Flexibility, Reliability, Validity, Turkey.

INTRODUCTION

Psychological flexibility was developed within the contextual behavioral science framework, a research paradigm that forms the basis of the recent development of process-based cognitive behavioral therapy (Hayes & Hofmann, 2020). Psychological flexibility is the rigid dominance of a person's values and psychological reactions among situational possibilities in guiding their actions

DOI: https://doi.org/10.30546/19023.978-9952-8573-9-9.2025.9012.
ISBN: 978-9952-8573-8-2

(Bond et al., 2011). It is defined as a person consciously establishing contact with the present time entirely and accurately, without using defense mechanisms, considering the situational context, and being consistent in their behaviors while serving their chosen values (Hayes et al., 2013). An alternative definition posits that psychological flexibility is how an individual employs specific strategies to recognize and manage diverse situational demands. These strategies include the following: providing an appropriate mentality change in case of situational differences, creating a balance between valued life areas, creating behaviors compatible with adopted values, and adhering to them (Kashdan & Rottenberg, 2010). In a broader sense, Williams et al. (2012) defined psychological flexibility as the ability to manage a changing environment and interaction network through dynamic processes. These processes include being aware of the moment, changing perspectives, adapting to situational demands, balancing conflicting needs, and changing behaviors necessary for valuable goals and making them sustainable.

Psychological flexibility significantly influences individuals' emotional, mental, and behavioral outcomes by means of certain concepts. Psychological flexibility has been demonstrated to facilitate effective coping with stressful situations (McCracken & Morley, 2014). Flexible individuals can accept stressful thoughts and feelings, disengage from them without becoming overwhelmed, and take actions that are consistent with their values (Hayes et al., 2011). Research has demonstrated that psychological flexibility functions as a protective factor against adverse life occurrences (O'Boyle-Finnegan et al., 2022; Wang et al., 2023). Wersebe et al. (2018) have demonstrated that psychological flexibility enhances an individual's capacity to cope with stress, thereby positively influencing their psychological well-being. Psychological flexibility fosters prolonged psychological well-being by empowering individuals to act according to their values in challenging circumstances (Finkelstein-Fox et al., 2020). Psychological flexibility is closely related to general psychological health. Individuals who demonstrate psychological flexibility exhibit reduced levels of depression, anxiety, and psychological distress (McCracken et al., 2021; Huang et al., 2021; White et al., 2013; Trindadea et al., 2020). Furthermore, Wang et al. (2023) have demonstrated that psychological flexibility facilitates more efficacious management of mental health disorders, such as depression and anxiety. The mechanisms by which psychological flexibility exerts these effects include increased tolerance for emotional experiences, as indicated by Wang et al. (2023). A growing body of research has identified psychological flexibility as a contributing factor to the positive management of social anxiety (Dalrymple & Herbert, 2007) and borderline personality disorder (Rüsch et al., 2008). Furthermore, psychological flexibility has been demonstrated to substantially influence individuals' overall well-being (Imani et al., 2017). Guerrini et al. (2021) have demonstrated that psychological flexibility enhances the psychological well-being of individuals. Coping with challenges more effectively has increased satisfaction and healthier emotional well-being (Kashdan et al., 2020; Pyszkowska & Rönnlund, 2021). Psychological flexibility can be conceptualized as an integral component of one's

repertoire of psychological resources (Kashdan et al., 2020; Pyszkowska & Rönnlund, 2021). Psychological flexibility makes individuals more resilient to traumatic or stressful situations (Jo et al., 2024; Bryan et al., 2015; Daks et al., 2020). Kashdan and Ciarrochi (2013) stated that psychological flexibility increases the ability of individuals to adopt healthy lifestyles, which leads to better physical health conditions. Individuals with high psychological flexibility are more flexible in dealing with emotional states (Kashdan & Roberts, 2004). Flexible individuals can accept and express their negative emotions in healthy ways rather than suppressing or avoiding them (Hayes et al., 2006). Psychological flexibility allows individuals to identify and act on their values. Flexible individuals can remain committed to their values and live meaningful lives despite difficulties (Blackledge & Hayes, 2001; Harris, 2016). Psychological flexibility helps individuals to have a broader repertoire of behaviors and to adapt more quickly to changing conditions (Hayes et al., 2012; Kashdan & Rottenberg, 2010). Psychological flexibility is strongly related to self-compassion (Davey et al., 2020). Flexible people can be kinder and more understanding, accept their mistakes and shortcomings, and support themselves without judgment (Marshall & Brockman, 2016). More psychologically flexible people show higher levels of positive and lower levels of negative affect, resulting in higher quality social relationships (Twiselton et al., 2020; Gorinelli, 2022). Psychological flexibility also increases life satisfaction (Lucas & Moore, 2020).

Individuals engaged in disaster relief work are required to manage considerable stress, exposure to traumatic events, and perpetual uncertainty, a consequence of the nature of their profession. This necessitates that they possess elevated levels of psychological flexibility. Psychological flexibility is a salient characteristic that can facilitate disaster workers' ability to cope with challenging experiences, enhance their adaptability to fluctuating and demanding living conditions, safeguard their mental well-being, and maintain functionality. Disaster response teams and organizations must provide training and support to their employees to cultivate psychological flexibility skills. To this end, it is imperative to assess the psychological flexibility of disaster response workers, evaluate the results, and implement appropriate precautions based on the findings. A multitude of psychological flexibility scales have been documented in the extant literature. While these scales have inherent limitations for disaster workers, the differences between them and the contributions of each scale provide a comprehensive perspective on measuring this concept. While each scale addresses psychological flexibility from a distinct perspective, they exhibit deficiencies for groups operating under elevated stress, such as disaster workers. Consequently, there is a necessity for developing a more comprehensive and situation-specific scale, particularly for disaster workers who are routinely exposed to traumatic events. The development of such a scale could facilitate the design of effective professional support strategies by accurately assessing disaster workers' workload and capacity to cope with traumatic events. This scale could also facilitate a more profound understanding of the challenges encountered in the work environment, thereby enabling the development of more effective support strategies.

DOI: https://doi.org/10.30546/19023.978-9952-8573-9-9.2025.9012.
ISBN: 978-9952-8573-8-2

In their study on psychological flexibility, Cherry et al. (2021) identified 27 scales and subjected them to a quality rating. As a result of the quality rating, they stated that the CompACT scale was in the top three. CompACT is a 23-item, 3-factor (Openness to experience, valued action, and behavioral awareness) scale to assess ACT processes. The willingness of a human to experience internal events without attempting to control or avoid them is known as openness to experience, and it symbolizes the processes of "acceptance" and "cognitive defusion." Behavior awareness, which embodies the concepts of "self-as-context" and "contact with the present moment," is the ability to pay attention to one's behaviors. Valued action, which stands for the procedures of "value clarification" and "committed action," describes one's ability to perform valued acts. CompACT evaluates psychological flexibility in several ways (Francis et al., 2016).

This study aims to evaluate the psychological flexibility of emergency aid and disaster management students using the CompACT method.

MATERIALS AND METHODS

This study used a cross-sectional data collection method. The universe of this study is the students studying in the emergency aid and disaster management undergraduate departments at universities in Turkey. In total, 13,848 students are enrolled in this department as of 2025. It aimed to apply the survey to 350 samples determined by the convenience sampling method from this universe. For this purpose, students in three state universities' emergency aid and disaster management departments were reached, and the survey was applied. A total of 381 students were reached, and the research was conducted using the electronic and face-to-face survey application methods. Of the collected surveys, 79 were not included in the analysis because they contained incomplete data and appeared to be filled out randomly. Therefore, a total of 302 surveys were included in the analysis. The scale used in this research is The CompACT scale, developed by Francis et al. (2016), is a 23-item, 3-factor scale (Openness to experience, behavioral awareness, valued action) designed to assess ACT processes. The original scale developed by Francis et al. (2016) was used in this study. In the study conducted by Francis (2016), the total Internal reliability value (Cronbach alpha) of the scale was found to be 0.91. In the present study, items on the CompACT are scored from 1 (Strongly Disagree) to 7 (Strongly Agree) with total scores ranging from 0 to 161, where higher scores indicate greater levels of psychological flexibility. SPSS v.21 (Statistical Package for the Social Sciences) program was used to statistical analyze. Frequency and percentage statistics were used. The original scale was independently translated into Turkish by three academics fluent in English (two in the emergency aid and disaster management department, one in the English language and literature department). Then, these three academics came together and combined the three different translations into a single translation in a coordinated manner. The research team evaluated the translation in terms of conceptual equivalence. The same three academics translated the text back into English. The research team members examined the scale translated into English in terms of its conformity with the original. In

order to evaluate the understandability and cognitive equivalence of the resulting Turkish draft, a session was held with 15 students studying undergraduate education in emergency aid and disaster management. All participants were asked to express the meaning of each item in their own words and to provide the reasons for their responses. In light of the feedback from the session, the necessary adjustments were made to the scale draft, and the scale was finalized.

Before starting the actual field research of the draft scale, it is necessary to conduct a pilot study to prevent possible problems by trying the sample-finding method, survey application methodology, data collection, and entry method in advance (Ruel et al., 2015). For this reason, a pilot study was conducted on a small sample representing the targeted universe. The convenience sampling method was applied to determine the sample, and a draft survey was applied to 40 emergency aid and disaster management students. The survey was conducted by the researchers in person and face-to-face. Thanks to the pilot study and the fact that this study was conducted in person by the researchers, problems that could arise under field conditions were determined in advance. In the pilot study, the difficulties encountered by the participants, the incomprehensible or misunderstood questions, and the appropriateness of the survey duration were evaluated. Immediate feedback was received from the participants, and errors in the survey draft and application were corrected. The time it took for each participant to complete the survey varied between 5 and 11 minutes. Ethical approval for this research was obtained from the Bayburt University Ethics Committee (Code: BS9BNDY28C, Issue: E45796069-204.01.07-266356, date: 14.03.2025).

RESULTS

Table 1 shows the demographic characteristics of 302 participants. The majority of the participants were male (50.7%), senior grade (28.5%), unemployed status (90.1%), urban area residence (73.5%), and family income 23,001-76,000 TL (65.6%).

Table 1. Demographical Characteristics of the Participants

Gender	Male: 153 (50.7%), Female: 149 (49.3%)
Grade	Freshmen: 70 (23.2%), Sophomores: 66 (21.9%), Junior: 80 (26.5%), Senior: 86 (28.5%)
Student employment status	Employed: 30 (9.9%), Unemployed: 272 (90.1%)
Family residence	Urban: 222 (73.5%), Rural: 80 (26.5%)
Family income	0-23.000 TL: 71 (23.5%), 23.001-76.000 TL: 198 (65.6%), 76.001 TL and above: 33 (10.9%)

DOI: https://doi.org/10.30546/19023.978-9952-8573-9-9.2025.9012.
ISBN: 978-9952-8573-8-2

Table 2 and Table 3 show the values of the participants' responses to the CompACT scale questions.

Table 2. Descriptive statistics

	N	Mean	Std. Deviation	Factor Mean
Openness to experience1	302	5,98	1,820	5.70
Openness to experience2	302	5,88	1,999	
Openness to experience3	302	5,16	2,088	
Openness to experience4	302	5,61	1,894	
Openness to experience5	302	5,66	1,904	
Openness to experience6	302	5,54	1,888	
Openness to experience7	302	5,48	1,894	
Openness to experience8	302	5,42	1,894	
Openness to experience9	302	5,12	1,984	
Openness to experience10	302	6,07	1,631	
Behavioral awareness1	302	2,16	0,889	2.73
Behavioral awareness2	302	2,63	1,086	
Behavioral awareness3	302	2,84	1,479	
Behavioral awareness4	302	2,97	1,225	
Behavioral awareness5	302	3,08	1,278	
Valued action1	302	3,17	1,614	3.10
Valued action2	302	2,70	1,542	
Valued action3	302	3,19	1,834	
Valued action4	302	3,04	1,576	
Valued action5	302	3,24	1,468	
Valued action6	302	3,29	1,479	
Valued action7	302	3,40	1,417	
Valued action8	302	2,86	1,676	

DOI: https://doi.org/10.30546/19023.978-9952-8573-9-9.2025.9012.
ISBN: 978-9952-8573-8-2

Table 3. Percentage of responses to survey questions

	1	2	3	4	5	6	7
Openness to experience							
OE1. I tell myself that I should not have certain thoughts	6.3	5.3	1.7	2	3	19.5	62.3
OE2. I try to stay busy to prevent thoughts or feelings from coming up	10.3	2.6	1.7	4.6	1.3	13.6	65.9
OE3. One of my biggest goals is to be free from painful emotions	6.3	11.3	11.3	5	3.6	21.9	40.4
OE4. I do my best to avoid situations that may bring up difficult thoughts, feelings or emotions	10.3	2.3	1.7	0.7	16.6	23.8	44.7
OE5. Even if something is important to me, I rarely do it if it might upset me	9.6	3	2	5.6	0.7	35.1	44
OE6. I work hard to keep sad feelings at bay	8.6	3.3	3	9.6	2	32.8	40.7
OE7. I cannot take thoughts and feelings as they come, without trying to control or avoid them	8.9	3.3	2.6	10.6	3.3	32.8	38.4
OE8. I am willing to fully experience whatever thoughts, feelings and sensations come to mind without trying to change or defend against them	9.3	4	2.3	7.9	7.6	33.8	35.1
OE9. I get so caught up in my thoughts that I cannot do the things I most want to do	5	7.6	15.9	9.6	3.6	20.2	38.1
OE10. Thoughts are not just thoughts, they can control what I do	6.3	2.3	1	0.7	4	30.1	55.6
Behavioral awareness							
BA1. I seem to be “working automatically” without being very aware of what I am doing	22.8	47	23.5	5	1.7	0	0
BA2. Even when I do things that are important to me, I find that I do them without paying attention	7.9	49	26.2	7.3	8.6	1	0
BA3. I rush through meaningful activities without really paying attention	22.2	21.9	28.5	15.9	7.9	4	1.7
BA4. I do things or tasks automatically without realizing what I am doing	7.9	35.1	23.8	21.5	8.6	3	0
BA5. I have difficulty focusing on what is happening right now	10.6	20.9	37.1	20.2	4.3	7	0
Valued action							
VA1. I make choices based on what is important to me, even when it is stressful	17.5	21.9	22.5	12.6	17.5	5.6	2.3
VA2. My values are truly reflected in my behavior	27.2	27.2	17.2	11.9	10.6	5.6	0.3
VA3. I am able to follow my long-term plans, including when progress is slow	21.2	24.2	15.6	11.9	13.6	7.6	6
VA4. I can continue with something when it is important to me	13.6	33.4	22.2	7.6	15.9	4	3.3

DOI: https://doi.org/10.30546/19023.978-9952-8573-9-9.2025.9012.
ISBN: 978-9952-8573-8-2

VA5. I act in line with my personal values	3.3	39.4	19.9	18.2	10.3	5	4
VA6. I take on things that are meaningful to me, even when I find it difficult to do so	3	39.4	18.5	15.9	13.6	7	2.6
VA7. I act in ways that are consistent with how I want to live my life	2.6	32.1	19.2	27.8	9.3	5	4
VA8. I can identify and keep track of the things that are really important to me in my life	27.5	19.2	24.2	8.9	12.3	4.6	3.3

1: Strongly disagree, 2: Disagree, 3: Somewhat disagree, 4: Neither agree nor disagree, 5: Somewhat agree, 6: Agree, 7: Strongly agree

CONCLUSION

When looking at the temporal development of psychotherapeutic interventions, views that manage and support change from diagnosis and treatment of symptoms have come to the fore. One of these views is psychological flexibility. Psychological flexibility refers to people's ability to adapt to complex and stressful situations and manage their emotional and cognitive reactions. Individuals with high psychological flexibility can adapt to changing demands, restructure their mental resources, change their perspectives on life, and balance competing desires, needs, and living spaces. Disaster response workers are individuals who work in difficult and stressful environments and are highly vulnerable to psychological disorders. In addition, since their work is about saving human lives, they need emotional and mental clarity. Otherwise, the consequences will be fatal if they have difficulty focusing on their work. Considering the benefits of high psychological flexibility, it would be beneficial to determine and develop the psychological flexibility levels of disaster workers. Although different scales measure psychological flexibility, the CompACT scale is at the forefront of quality ratings.

Among the survey questions in the study, the questions under Openness to experience and Behavioral awareness were asked in a negative way, while the questions under Valued action factor were asked in a positive way. The mean value of the Openness to experience factor was found to be 5.70. It corresponds to the Agree part of the 7-point Likert scale. Therefore, it can be said that the participants do not have an intellectual structure that is open to new experiences, and that their emotions can override their thoughts. The mean value of the behavioral awareness factor was found to be 2.73, which corresponds to the Somewhat disagree part of the scale. Considering that the factor was asked in a negative way, it is seen that the participants gave positive answers for this factor of the scale. The mean value of the Valued action factor was found to be 3.10, which corresponds to the Somewhat disagree part of the scale. Since the factor was asked in a positive way, it is seen that the participants are in a negative state for this factor.

ACKNOWLEDGEMENTS

This study was translated from Turkish to English using the deeply and grammarly programs.

REFERENCES

Blackledge, J.T. and Hayes, S.C. (2001). Emotion regulation in acceptance and commitment therapy. *Journal of Clinical Psychology*, 57(2), 243-255. http://dx.doi.org/10.1002/1097-4679(200102)57:2%3C243::AID-JCLP9%3E3.0.CO;2-X

Bond, F.W, Hayes, S.C., Baer, R.A., Carpenter, K.M., Guenole, N., Orcutt, H.K., Waltz, T., Zettle, R.D. (2011). Preliminary psychometric properties of the Acceptance and Action Questionnaire-II: A revised measure of psychological inflexibility and experiential avoidance. *Behavior Therapy*, 42(4), 676-688. http://dx.doi.org/10.1016/j.beth.2011.03.007

Bryan, C.J., Ray-Sannerud, B. and Heron, E.A. (2015). Psychological flexibility as a dimension of resilience for posttraumatic stress, depression, and risk for suicidal ideation among Air Force personnel. *Journal of Contextual Behavioral Science*, 4(4), 263-268. http://dx.doi.org/10.1016/j.jcbs.2015.10.002

Cherry, K.M., Vander Hoeven, E., Patterson, T.S. and Lumley, M.N. (2021). Defining and measuring "psychological flexibility": A narrative scoping review of diverse flexibility and rigidity constructs and perspectives. *Clinical Psychology Review*, 84, 101973. http://dx.doi.org/10.1016/j.cpr.2021.101973

Daks, J.S., Peltz, J.S. and Rogge, R.D. (2020). Psychological flexibility and inflexibility as sources of resiliency and risk during a pandemic: Modeling the cascade of COVID-19 stress on family systems with a contextual behavioral science lens. *Journal of Contextual Behavioral Science*, 18, 16-27. http://dx.doi.org/10.1016/j.jcbs.2020.08.003

Dalrymple, K.L. and Herbert, J.D. (2007). Acceptance and commitment therapy for generalized social anxiety disorder: A pilot study. *Behavior Modification*, 31(5), 543-568. http://dx.doi.org/10.1177/0145445507302037

Davey, A., Chilcot, J., Driscoll, E. and McCracken, L.M. (2020). Psychological flexibility, self-compassion and daily functioning in chronic pain. *Journal of Contextual Behavioral Science*, 17, 79-85. http://dx.doi.org/10.1016/j.jcbs.2020.06.005

Finkelstein-Fox, L., Pavlacic, J.M., Buchanan, E.M., Schulenberg, S.E. and Park, C.L. (2020). Valued living in daily experience: Relations with mindfulness, meaning, psychological flexibility, and stressors. *Cognitive Therapy and Research*, 44, 300-310. http://dx.doi.org/10.1007/s10608-019-10062-7

Francis, A.W., Dawson, D.L. and Golijani-Moghaddam, N. (2016). The development and validation of the comprehensive assessment of acceptance and commitment therapy processes (CompACT). *Journal of Contextual Behavioral Science*, 5(3), 134-145. http://dx.doi.org/10.1016/j.jcbs.2016.05.003

Gorinelli, S., Gallego, A., Lappalainen, P. and Lappalainen, R. (2022). Psychological processes in the social interaction and communication anxiety of university students: The role of self-compassion and psychological flexibility. *International Journal of Psychology and Psychological Therapy*, 22(1), 5-19.

Guerrini Usubini, A., Varallo, G., Granese, V., Cattivelli, R., Consoli, S., Bastoni, I., ... and Molinari, E. (2021). The impact of psychological flexibility on psychological well-being in adults with obesity. *Frontiers in Psychology*, 12, 636933. http://dx.doi.org/10.3389/fpsyg.2021.636933

Harris, R. (2016). *ACT made simple: An easy-to-read guide to acceptance and commitment therapy*. New Harbinger Publications, Oakland, CA.

Hayes, S.C., Luoma, J.B., Bond, F.W., Masuda, A. and Lillis, J. (2006). Acceptance and commitment therapy: Model, processes and outcomes. *Behaviour Research and Therapy*, 44(1), 1-25. http://dx.doi.org/10.1016/j.brat.2005.06.006

Hayes, S.C., Villatte, M., Levin, M. and Hildebrandt, M. (2011). Open, aware, and active: Contextual approaches as an emerging trend in the behavioral and cognitive therapies. *Annual Review of Clinical Psychology*, 7(1), 141-168. http://dx.doi.org/10.1146/annurev-clinpsy-032210-104449

Hayes, S.C., Strosahl, K.D. and Wilson, K.G. (2012). *Acceptance and commitment therapy: The process and practice of mindful change*. Guilford Press, New York.

DOI: https://doi.org/10.30546/19023.978-9952-8573-9-9.2025.9012.
ISBN: 978-9952-8573-8-2

Hayes, S.C., Levin, M.E., Plumb-Vilardaga, J., Villatte, J.L. and Pistorello, J. (2013). Acceptance and commitment therapy and contextual behavioral science: Examining the progress of a distinctive model of behavioral and cognitive therapy. *Behavior Therapy*, 44(2), 180-198. http://dx.doi.org/10.1016/j.beth.2009.08.002

Hayes, S.C. and Hofmann, S.G. (2020). *Beyond the DSM: Toward a process-based alternative for diagnosis and mental health treatment*. New Harbinger Publications.

Huang, C., Xie, J., Owusua, T., Chen, Z., Wang, J., Qin, C. and He, Q. (2021). Is psychological flexibility a mediator between perceived stress and general anxiety or depression among suspected patients of the 2019 coronavirus disease (COVID-19)?. *Personality and Individual Differences*, 183, 111132. http://dx.doi.org/10.1016/j.paid.2021.111132

Imani, M., Karimi, J., Behbahani, M. and Omidi, A. (2017). Role of mindfulness, psychological flexibility and integrative self-knowledge on psychological well-being among the university students. *Feyz Journal of Kashan University of Medical Sciences*, 21(2), 170-177.

Jo, D., Pyo, S., Hwang, Y., Seung, Y. and Yang, E. (2024). What makes us strong: Conceptual and functional comparisons of psychological flexibility and resilience. *Journal of Contextual Behavioral Science*, 33, 100798. http://dx.doi.org/10.1016/j.jcbs.2024.100798

Kashdan, T.B. and Roberts, J.E. (2004). Trait and State curiosity in the genesis of intimacy: Differentiation from related constructs. *Journal of Social and Clinical Psychology*, 23(6), 792-816. https://doi.org/10.1521/jscp.23.6.792.54800

Kashdan, T.B. and Rottenberg, J. (2010). Psychological flexibility as a fundamental aspect of health. *Clinical Psychology Review*, 30(7), 865-878. http://dx.doi.org/10.1016/j.cpr.2010.03.001

Kashdan, T.B. and Ciarrochi, J. (2013). *Mindfulness, acceptance, and positive psychology: The Seven Foundations of Well-Being*. New Harbinger Publications.

Kashdan, T.B., Disabato, D.J., Goodman, F.R., Doorley, J.D. and McKnight, P.E. (2020). Understanding psychological flexibility: A multimethod exploration of pursuing valued goals despite the presence of distress. *Psychological Assessment*, 32(9), 829. http://dx.doi.org/10.1037/pas0000834

Lucas, J.J. and Moore, K.A. (2020). Psychological flexibility: Positive implications for mental health and life satisfaction. *Health Promotion International*, 35(2), 312-320. http://dx.doi.org/10.1093/heapro/daz036

Marshall, E.J. and Brockman, R.N. (2016). The relationships between psychological flexibility, self-compassion, and emotional well-being. *Journal of Cognitive Psychotherapy*, 30(1). http://dx.doi.org/10.1891/0889-8391.30.1.60

McCracken, L.M. and Morley, S. (2014). The psychological flexibility model: A basis for integration and progress in psychological approaches to chronic pain management. *The Journal of Pain*, 15(3), 221-234. http://dx.doi.org/10.1016/j.jpain.2013.10.014

McCracken, L.M., Badinlou, F., Buhrman, M. and Brocki, K.C. (2021). The role of psychological flexibility in the context of COVID-19: Associations with depression, anxiety, and insomnia. *Journal of Contextual Behavioral Science*, 19, 28-35. http://dx.doi.org/10.1016/j.jcbs.2020.11.003

O'Boyle-Finnegan, Ú., Graham, C.D., Doherty, N. and Adair, P. (2022). Exploring the contribution of psychological flexibility processes and self-compassion to depression, anxiety and adjustment in parents of preterm infants. *Journal of Contextual Behavioral Science*, 24, 149-159. http://dx.doi.org/10.1016/j.jcbs.2022.05.002

Pyszkowska, A. and Rönnlund, M. (2021). Psychological flexibility and self-compassion as predictors of well-being: Mediating role of a balanced time perspective. *Frontiers in Psychology*, 12, 671746. http://dx.doi.org/10.3389/fpsyg.2021.671746

Ruel, E., Wagner III, W.E. and Gillespie, B.J. (2015). *The practice of survey research: Theory and applications*. Thousand Oaks, Sage Publications, California. http://dx.doi.org/10.4135/9781483391700

Rüsch, N., Schiel, S., Corrigan, P.W., Leihener, F., Jacob, G.A., Olschewski, M.,... and Bohus, M. (2008). Predictors of dropout from inpatient dialectical behavior therapy among women with borderline personality disorder. *Journal of Behavior Therapy and Experimental Psychiatry*, 39(4), 497-503. http://dx.doi.org/10.1016/j.jbtep.2007.11.006

Trindade, I.A., Mendes, A.L. and Ferreira, N.B. (2020). The moderating effect of psychological flexibility on the link between learned helplessness and depression symptomatology: A preliminary study. *Journal of Contextual Behavioral Science*, 15, 68-72. http://dx.doi.org/10.1016/j.jcbs.2019.12.001

Twiselton, K., Stanton, S.C., Gillanders, D. and Bottomley, E. (2020). Exploring the links between psychological flexibility, individual well-being, and relationship quality. *Personal Relationships*, 27(4), 880-906. http://dx.doi.org/10.1111/pere.12344

Wang, J., Fang, S., Yang, C., Tang, X., Zhu, L. and Nie, Y. (2023). The relationship between psychological flexibility and depression, anxiety and stress: A latent profile analysis. *Psychology Research and Behavior Management*, 997-1007. http://dx.doi.org/10.2147/PRBM.S400757

Wersebe, H., Lieb, R., Meyer, A.H., Hofer, P. and Gloster, A.T. (2018). The link between stress, well-being, and psychological flexibility during an acceptance and commitment therapy self-help intervention. *International Journal of Clinical and Health Psychology*, 18(1), 60-68. http://dx.doi.org/10.1016/j.ijchp.2017.09.002

White, R.G., Gumley, A.I., McTaggart, J., Rattrie, L., McConville, D., Cleare, S. and Mitchell, G. (2013). Depression and anxiety following psychosis: Associations with mindfulness and psychological flexibility. *Behavioural and Cognitive Psychotherapy*, 41(1), 34-51. http://dx.doi.org/10.1017/S1352465812000239

Williams, K.E., Ciarrochi, J. and Heaven, P.C. (2012). Inflexible parents, inflexible kids: A 6-year longitudinal study of parenting style and the development of psychological flexibility in adolescents. *Journal of Youth and Adolescence*, 41, 1053-1066. http://dx.doi.org/10.1007/s10964-012-9744-0 pp. 66–84.

DOI: https://doi.org/10.30546/19023.978-9952-8573-9-9.2025.9012.
ISBN: 978-9952-8573-8-2

ARNAVUT DİASPORASININ DIŞ POLİTİKADAKİ ROLÜ VE ETKİSİ

Dr. Rejhan RAHMAN

Harran University, International Relation, Şanlıurfa, Turkey
ORCİD: ID/0000-0002-7583-6887,

Özet

21. yüzyılda ulus-devletlerin dış politikasını belirleyen temel aktörler yalnızca resmi diplomatik temsilciler değil, aynı zamanda küreselleşen dünyada etkisini artıran diasporalardır. Bu bağlamda, Arnavut diasporası, hem sayı bakımından büyüklüğü hem de örgütlenme kapasitesiyle dikkat çeken; Balkanlar, Avrupa, Kuzey Amerika ve ötesinde aktif rol oynayan bir diasporadır. Bu bildiri, Arnavut diasporasının dış politika yapım süreçlerine olan etkisini çok yönlü biçimde ele almakta ve uluslararası ilişkilerde nasıl stratejik bir aktöre dönüştüğünü analiz etmektedir. Arnavut diasporası, özellikle Kosova'nın bağımsızlığının tanınmasında, Arnavutluk'un NATO üyeliği sürecinde ve Batı Balkanlar'da istikrarın sağlanmasında önemli bir baskı ve destek gücü olarak öne çıkmıştır. Amerikan Kongresi'ndeki Arnavut kökenli lobiler, Avrupa'daki Arnavut sivil toplum ağları ve medya organları; kamuoyu oluşturma, karar alıcıları etkileme ve Arnavut kimliğini uluslararası platformda görünür kılma konusunda etkili kampanyalar yürütmüşlerdir. Bu çalışmada Arnavut diasporasının etkisi üç temel düzlemde incelenmektedir: 1. Lobicilik Faaliyetleri ve Politik Etki: ABD'de Arnavut kökenli kuruluşların Kosova'nın tanınması sürecinde oynadığı rol, bu diasporanın profesyonel lobi yöntemleriyle nasıl stratejik sonuçlar doğurduğunu göstermektedir. 2. Ekonomik Güç ve Yatırım Diplomasi: Diaspora üyelerinin gönderdikleri döviz transferleri ve yaptıkları doğrudan yatırımlar, Arnavutluk ve Kosova ekonomilerinde istikrarı sağlamanın yanı sıra, ekonomik temelli dış politika araçlarının geliştirilmesini de mümkün kılmıştır. 3. Kültürel ve Kimlik Temelli Dış Politika: Diasporanın kimlik inşası sürecinde oynadığı rol, Arnavutluk'un yumuşak güç stratejisinin ayrılmaz bir parçası haline gelmiştir. Dil, tarih ve kültürel miras üzerinden oluşturulan etkileşim, dış politika hedefleriyle örtüşen bir "kültürel diplomasi" zemini yaratmaktadır. Sonuç olarak, Arnavut diasporası yalnızca geçmişe bağlı bir etnik aidiyetin değil, geleceğe dönük stratejik bir dış politika aktörünün de temsilcisidir. Bu çalışmayla, uluslararası ilişkilerde giderek önem kazanan diaspora diplomasisinin somut bir örneği olarak Arnavut diasporasının etkisi ortaya konulmakta; bu modelin diğer etnik topluluklar ve küçük devletler için de uygulanabilir bir strateji sunduğu ileri sürülmektedir.

Anahtar Kelimeler: Arnavut diasporası, dış politika etkisi, diaspora diplomasisi, lobicilik, yumuşak güç, ulusötesi ağlar.

DOI: https://doi.org/10.30546/19023.978-9952-8573-9-9.2025.9012.
ISBN: 978-9952-8573-8-2

THE ROLE AND INFLUENCE OF THE ALBANIAN DIASPORA IN FOREIGN POLICY

Abstract

In the 21st century, the key actors shaping the foreign policies of nation-states are no longer limited to official diplomatic representatives. In an increasingly globalized world, diasporas have emerged as powerful and influential players. Within this context, the Albanian diaspora stands out due to its large population and strong organizational capacity, actively engaging in regions such as the Balkans, Europe, North America, and beyond. This paper explores the multifaceted influence of the Albanian diaspora on foreign policy-making processes and analyzes how it has evolved into a strategic actor in international relations. The Albanian diaspora has played a pivotal role in several major developments: the recognition of Kosovo's independence, Albania's accession to NATO, and efforts to ensure stability in the Western Balkans. Albanian lobbying groups in the U.S. Congress, civil society networks across Europe, and diaspora-led media initiatives have all contributed significantly to shaping public opinion, influencing decision-makers, and promoting Albanian identity on the international stage. This study examines the influence of the Albanian diaspora across three main dimensions: 1. Lobbying Activities and Political Influence: The role of Albanian-American organizations during the recognition of Kosovo illustrates how professionally coordinated lobbying efforts have yielded concrete strategic outcomes. 2. Economic Power and Investment Diplomacy: Remittances and direct investments from diaspora members have not only contributed to economic stability in Albania and Kosovo but have also enabled the use of economy-based tools in foreign policy. 3. Cultural and Identity-Based Diplomacy: The diaspora's contribution to identity formation has become an integral part of Albania's soft power strategy. Engagement through language, history, and cultural heritage has created a foundation for cultural diplomacy that aligns with broader foreign policy objectives. In conclusion, the Albanian diaspora is not merely a community bound by historical ties, but a forward-looking strategic actor in foreign affairs. By presenting the Albanian diaspora as a concrete case of effective diaspora diplomacy, this study argues that such a model can serve as a replicable strategy for other ethnic communities and small states seeking to enhance their global influence.

Keywords: Albanian diaspora, foreign policy influence, diaspora diplomacy, lobbying, soft power, transnational networks.

DOI: https://doi.org/10.30546/19023.978-9952-8573-9-9.2025.9012.
ISBN: 978-9952-8573-8-2

YAŞLI BİREYLERDE AİLE DESTEĞİ VE SOSYAL SAĞLIK

Ayten GÖÇER[1*], Prof. Dr. Fatma ARPACI[2]

[*1]Gazi Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Sosyal Hizmet Bölümü, Ankara, Türkiye.
ORCID Code: : https://orcid.org/0009-0007-6304-5563
[2]Prof. Dr., Gazi Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Fakültesi, Sosyal Hizmet Bölümü, Ankara, Türkiye
ORCID Code: https://orcid.org/0000-0001-6619-6358

ÖZ

Bu çalışmada, yaşlılarda aile desteği ile sosyal sağlık kavramları hakkında bilgi vermek ve yaşlılarda aile desteğini sosyal sağlık yaklaşımıyla değerlendirilmek amaçlanmaktadır. Yaşlılık geniş bir kavram olmasına rağmen, sosyal yaşamda beslenme alışkanlıkları, yaş, ve sağlık koşullarında çeşitli değişikliklerin gözlenmesi olarak tanımlanmaktadır (Beğer & Yavuzer, 2012). Yaşlanma kavramına baktığımızda ise yaşlanma kişinin psikolojik, biyolojik ve sosyal yönlerinin zamanla değişime uğramasıdır (Akçay, 2011). Yaşlanma ile beraber kişilerde ruhsal ve fiziksel yönden bazı fonksiyonlarda, sosyal ilişkilerde azalmalar ve kayıplar görülebilmektedir (Özvarış vd., 2006). Aile desteği ise, bireyin ailesinden aldığı tüm maddi, manevi yardımlar olarak tanımlanmaktadır. Aile desteği kişide, psikolojik iyi oluşu, stresi, intihar düşüncesini, özgüveni, çevre ile uyumu, problemlerle başa çıkabilme gücünü, yalnızlığı, gelecek kaygısını etkilemektedir (Chang vd., 2017). Yaşlı bireyler ileri yaşlarda daha fazla sağlık sorunuyla karşı karşıya kalmakta ve bu da daha fazla bakıma ihtiyaç duymalarına yol açmaktadır. Bu noktada aile, yaşlı bireylerin yaşam kalitesinin artırılmasında önemli bir rol oynamaktadır (Samancı Tekin & Kara, 2018). Sosyal sağlık ise, kişinin psikolojik ve fiziksel sağlığı üzerinde etkisi bulunan aynı zamanda kişinin kendisi ve yaşadığı çevredeki toplum tarafından kaynaklanarak oluşan koşulların oluşturduğu toplumsal yaşam alanındaki iyilik hali şeklinde tanımlanmaktadır (Örs, 2012). Dolayısıyla aile desteğinin, yaşlının sosyal sağlık düzeyine olumlu katkıda bulunan önemli bir faktör olduğu düşünüldüğünden konunun detaylandırılarak tartışılması ve değerlendirilmesi önem arz etmektedir.

Anahtar Kelimeler: Yaşlı, Aile Desteği, Sosyal Sağlık

FAMILY SUPPORT AND SOCIAL HEALTH IN ELDERLY INDIVIDUALS

ABSTRACT

In this study, it is aimed to give information about family support and social health concepts in the elderly and to evaluate family support in the elderly with a social health approach. Although old age is a broad concept, it is defined as the observation of various changes in dietary habits, age, and health conditions in social life (Beger &Yavuzer, 2012). When we look at the concept of aging, the psychological, biological and social aspects of aging are changed over time (Akcay, 2011). With

DOI: https://doi.org/10.30546/19023.978-9952-8573-9-9.2025.9012.
ISBN: 978-9952-8573-8-2

aging, some mental and physical functions, decreases and losses in social relations can be seen (Ezvari et al., 2006). Family support is defined as all the material, spiritual assistance that an individual receives from his or her family. Family support affects psychological well-being, stress, suicidal thinking, self-confidence, harmony with the environment, the ability to cope with problems, loneliness, future anxiety (Chang et al., 2017). Older individuals face more health problems at an advanced age, which leads to the need for more care. At this point, the family plays an important role in improving the quality of life of older individuals (Tekin & Kara, 2018). Social health, on the other hand, is defined as the well-being in the social life space created by the conditions that have an impact on the psychological and physical health of the person and the society in which he lives (Örs, 2012). Therefore, it is important that family support is discussed and evaluated by detailing the issue as it is considered to be an important factor that contributes positively to the social health level of the elderly.

Keywords: Aged, Family Support, Social Health

GİRİŞ

Tüm dünyada olduğu gibi ülkemizde de yaşlı nüfus giderek artış göstermektedir. Türkiye İstatistik Kurumu (2025) verilerine göre, yaşlı nüfus olarak kabul edilen 65 ve daha yukarı yaştaki nüfus, 2019 yılında 7 milyon 550 bin 727 kişi iken son beş yılda %20,7 artarak 2024 yılında 9 milyon 112 bin 298 kişi olmuştur. Yaşlı nüfusun toplam nüfus içindeki oranı ise 2019 yılında %9,1 iken, 2024 yılında %10,6'ya yükselmiştir. Farklı boyutları ile yaşlanma kavramına baktığımızda, psikolojik boyut, yaşın ilerlemesine bağlı olarak kişinin öğrenme, algılama, sorun çözme gibi farklı alanlarda uyum gösterebilme özelliğindeki değişmeleri kapsamaktadır. Bu sebeple kişinin fiziksel kayıpları ile beraber ortaya çıkan davranışsal uyumundaki yaşa bağlı değişmeler psikolojik yaşlanmayı oluşturmaktadır (Wurm vd., 2007; Eyüboğlu vd., 2012). Yaşlanmanın sosyal boyutu ise, bireyin sosyal yönden bağımsızlığını yitirmesi, bağımsız konumudan bağımlı konuma geçmesi olarak ifade edilmektedir (Seyyar, 2002). Hayat boyunca bireyin yakınlık ve destek ihtiyacı; ailesi, akrabaları ve arkadaşları aracılığıyla karşılanarak şekillenir. Ailenin sosyal destek sağlayıcı bir kaynak olarak üstlendiği rol, diğer destek unsurlarına kıyasla daha belirgin ve güçlüdür. Bunun nedeni, sosyal ilişkilerin temellerinin çocukluk döneminde aile içinde atılması ve ilk destekleyici ortamın burada sağlanmasıdır. Ailenin bireye yönelik kabul edici, takdir eden ve onaylayıcı tutumları ile verdiği olumlu geri bildirimler, kişinin özgüveninin gelişmesini, karşılaştığı zorluklara karşı çözüm üretme yeteneğini artırmasını ve sosyal ilişkiler kurma becerisini güçlendirmesini sağlar (Çivilidağ, 2003).

Dünya Sağlık Örgütü, sağlığı yalnızca hastalık ya da sakatlık durumunun olmaması değil; bireyin fiziksel, zihinsel ve toplumsal olarak tam bir iyilik hâlinde olması şeklinde tanımlamaktadır (WHO, 2020). Bu tanımdan hareketle, sağlığın üç temel boyutunun olduğu; bedensel, ruhsal ve sosyal yönlerden oluştuğu görülmektedir. Bu bağlamda sosyal sağlık, bireyin hem fiziksel hem de ruhsal durumunu etkileyen ve kişinin hem kendi özelliklerinden hem de içinde yaşadığı toplumsal çevreden

DOI: https://doi.org/10.30546/19023.978-9952-8573-9-9.2025.9012.
ISBN: 978-9952-8573-8-2

kaynaklanan etmenlerle şekillenen, toplumsal yaşam içindeki iyi olma durumu olarak tanımlanabilir (Örs, 2012). Sosyal sağlık kavramına baktığımızda, bireylerin yaşamlarını sürdürdükleri çevrede sağlıklarını tehdit edebilecek olumsuz koşulların bulunmaması anlamına gelir. Aynı zamanda, bireylerin yaşadıkları sosyal ortamda fiziksel ve ruhsal sağlıklarını bozmayacak uygun şartlara erişebilmeleriyle ilgilidir (Yıldız & Erdurak, 2021). Russell'e (1973) göre sosyal sağlık, bireyin sağlık ve mutluluğu ile bağlantılı olarak, diğer insanlarla olan etkileşim biçimlerini ve bu etkileşimlerin birey üzerinde yarattığı etkileri kapsamaktadır. Sosyal sağlık kavramı, üç ayrı perspektiften ele alınmaktadır. Birinci yaklaşıma bakıldığında sosyal sağlık, ruhsal ve fiziksel sağlığın yanı sıra kişinin kişisel sağlık yönlerinden biri olarak değerlendirilmektedir. İkinci bakış açısı, sosyal sağlığı sağlıklı bir toplum yapısı ile ilişkilendirmekte, üçüncü görüş ise sosyal sağlığı "daha yüksek bir sosyal statü" ile ilişkilendirmektedir (Rarani vd., 2013). Dolayısıyla aile desteğinin, yaşlının sosyal sağlık düzeyine olumlu katkıda bulunan önemli bir faktör olduğu düşünüldüğünden konunun detaylandırılarak tartışılması ve değerlendirilmesi önem arz etmektedir.

Yaşlılık

Yaşlılık, zamanla dönemsel olarak değişim ve dönüşüm dinamikleri ile yer bulan toplumsal bir olgu olarak karşımıza çıkmaktadır. İnsanlık tarihinin başlangıcından bu zamana kadar var olan ve kişilerin temel yaşamında gelişimsel olarak kendini gerçekleştirme ve olgunlaşma süreçlerini içerisine alan yaşlanma, zihinsel ve fiziksel olarak ilerleyici bir bozulma sürecidir. Önceki başarı düzeylerini devam ettirme ve işlev görme becerisinin kaybını oluşturur. Yaşlanma, hem olumsuz hem de olumlu tecrübeleri içerisinde barındıran kişisel bir süreçtir ve yaşlılık, ruhsal ve fiziksel çöküntü, üretime olan katkının azalması, sosyal statüdeki değişimler, sosyal desteğin azalması, sağlık ile ilgili sorunların artış göstermesi gibi kendine özgü problemlerin yaşandığı bir dönem olarak tanımlanabilmektedir (Epik & Umutlu, 2019). Yaşlı bireyin, toplum içerisindeki kazanımları ve varoluşuna dair toplumsal yapıdaki yeri dolayısıyla edindiği bir takım alışkanlıkları vardır ve hayatı boyunca bu alışkanlıkların kalıcı olacağına inanmaktadır. Ancak toplumlardaki değişim ve dönüşümler, toplumun yapısını yeniden inşa edebilmektedir Dolayısıyla, geleneksel kültürdeki geniş aile modelinin, modern kültürdeki çekirdek ailesine dönüşmesiyle yaşlı bireyler bir takım sorunlarla karşılaşmaya başlamıştır. Yalnız kalma, barınma, toplumdan izole olma veya izole edilme, rol kaybı ya da statü gibi problemler bunlara örnektir. Kişiyi yaşadığı toplum ile bütün olarak ve uyumlu kılmada en önemli araç olarak kabul edilen ailenin ortadan kalkması yaşlı bireyin yalnız yaşamasına sebebiyet vermekte ve yaşlı birey yalnızlıktan, izolasyona ve son aşamada sosyal dışlanma halkasında geçebilmektedir (Bölüktaş, 2019).

İnsan yaşamı, doğumla başlayan ve bebeklik, çocukluk, gençlik, yetişkinlik ile yaşlılık gibi evrelerle ilerleyen bir döngüye sahiptir. Bu döngünün son aşamasını olan yaşlılık dönemi, sanıldığı gibi değişmeyen ve durağan bir süreç değildir. Aynı şekilde, yaşlılık kavramı için tek ve kesin bir tanım yapmak da mümkün değildir. Genellikle birbirinin yerine kullanılsa da "yaşlılık" ve "yaşlanma"

terimleri farklı anlamlar taşımaktadır. Yaşlılık; belli bir yaşın üzerindeki bireyleri ve bu durumun toplumsal boyutunu tanımlayan bir kavramken, yaşlanma; kişinin doğumdan itibaren geçen sürede yaş almasını, yani biyolojik ve psikolojik olarak değişim göstermesini ifade eder (Kalkan, 2008). Bu bağlamda yaşlanma, ömür boyunca devam eden bir süreç olarak görülürken; yaşlılık, bu sürecin son evresi olarak değerlendirilebilir (Yılmaz & Mermutlu, 2023). Yaşlılık, kişinin fiziksel ve bilişsel fonksiyonlarında gerileme, sağlığın, güzellik ve gençliğin, gelir düzeyinin, üretkenliğin, cinsel yaşamın, saygınlığın, arkadaşların, bağımsızlığın, eş ve yakın ilişkinin, sosyal yaşantının ve statünün, desteklerin kaybı ya da azalması gibi kendi dönemine ait sorunların yaşandığı kayıplar dönemidir (Konak ve Çiğdem, 2005).

Yaşlanma olgusunun daha geniş bir şekilde anlaşılabilmesi için tek bir bakış açısından bakmak yeterli değildir. Kronolojik, biyolojik, psikolojik ve toplumsal boyutlardan ele alınarak incelenmesi gerekmektedir (Akçay, 2013). Kronolojik yaşlanma**,** bireyin doğduğu andan itibaren geçirdiği yıllara bağlı olarak ortaya çıkan yaşlanma biçimini ifade etmektedir**.** Biyolojik yaşlanma, kalıtım, sağlık durumu ve iş gücü gibi unsurlarla bağlantılı biçimde bedenin yapısal ve fonksiyonel açıdan değişime uğramasını tanımlamaktadır. Psikolojik yaşlanma, kişinin biyolojik ve kronolojik yaşlanmaya karşı gösterdiği dirençle birlikte, yaşlılığın getirdiği zorluklara uyum sağlama süreci olarak değerlendirilmektedir Toplumsal yaşlanma ise, doğumda tahmin edilen yaşam süresi ile toplumun ortalama yaşı gibi kriterler doğrultusunda ele alınmaktadır. Bir toplumda 65 yaş ve üzerindeki bireylerin toplam nüfusa oranına göre, o toplumun demografik yapısı şu şekilde sınıflandırılır: %4'ün altındaysa "genç nüfus", %4 ila %6.9 arasında ise "olgun nüfus", %7 ila %10 arasındaysa "yaşlı nüfus", %10'un üzerindeyse "çok yaşlı nüfus" olarak tanımlanmaktadır (Yılmaz & Mermutlu, 2023).

Aile Desteği

Aile desteği, bireyin diğer aile fertlerinden gördüğü yardımı ifade etmektedir. Aile, kişinin doğduğu, gelişimini devam ettirdiği, olgunlaştığı ve yaşlılık dönemine ulaştığı temel sosyal çevresidir ve bireylerin çoğu ilk sosyal etkileşimlerini aile ortamında deneyimlemektedir. Aile, bireyin yaşamında karşılaştığı tehdit ve fırsatları etkileyerek, onun yaşam kalitesine önemli katkılar sağlamaktadır. Yaşlı bireylerin hem fiziksel sağlık durumları hem de ruhsal iyilik halleri büyük ölçüde ailelerinden aldıkları destekle ilişkilidir (Uddin & Bhuiyan, 2019). Aile, birey üzerinde olumlu veya olumsuz etkileri bulunan, bireyin ilk olarak sosyal desteğinin başlatılarak devam ettirildiği kurumdur. Örneğin, bireyin ailesinden yeterli sosyal destek görmesi, stres seviyesini olumlu yönde etkileyerek bu düzeyi azaltmaktadır. Buna karşılık, aileden yeterli desteğin alınamaması, stresin artmasına neden olmakta ve bu durum bireyi olumsuz yönde etkilemektedir (Çalışkan, 2019).

Aile desteği, yapısal ve işlevsel olmak üzere iki boyutta ele alınmaktadır. Yapısal destek, bireyin aile içindeki bağlarının gücünü ve bütünleşme derecesini tanımlamakta, işlevsel destek ise ailenin yapısına ve sunduğu destek türlerine işaret etmektedir. İşlevsel destek; araçsal, duygusal, bilgisel destek ve

DOI: https://doi.org/10.30546/19023.978-9952-8573-9-9.2025.9012.
ISBN: 978-9952-8573-8-2

sosyal bütünleşme gibi unsurları içermektedir. Araçsal destek, bireyin günlük yaşamında somut yardım alması anlamına gelirken; duygusal destek, kişinin ailesi tarafından değerli, sevilen ve saygı duyulan biri olduğunu hissetmesi anlamına gelmektedir. Bilgisel destek, stresli durumlarda bilgi paylaşımını kapsamakta, sosyal bütünleşme desteği ise bireyin bir gruba aidiyet duygusu taşıması ve bu grupla ortak değerleri paylaşmasıdır (Komjakraphan vd., 2009).

Sosyal Sağlık

Sosyal sağlık kavramına baktığımızda, çoğu durumda bireyin esenliğine bağlı olarak, sosyal iletişimlerin faydaları kadar, bireyin çevresindeki kişilerle nasıl etkileşim kurduğuna göre değişen bir kavram olarak karşımıza çıkmaktadır (Erkoç, 2021). Huber ve diğerleri (2011)'ne göre sosyal sağlık, Sosyal ortamlarda bireylerin sorumluluklarını ve potansiyellerini yerine getirme kapasitesi, tıbbi bir durumda bile hayatlarını bir dereceye kadar bağımsız olarak yönetebilme ve sosyal faaliyetlere katılma becerisidir. Sosyal sağlık, kişilerin içerisinde bulundukları sosyal ortamlarda sağlıklarını olumsuz etkileyebilecek durumların bulunmamasıdır. Diğer bir ifadeyle, bireylerin sağlıklarının sosyal çevrelerinden zarara uğramamasıdır. Kirli çevre, bireylerin eğitim düzeylerinin yetersizliği, elektrik ve yol problemleri bu zararlardan bazılarıdır. Bu nedenle sosyal sağlık insanların sosyal yaşamlarındaki alanlarda fiziksel ve ruhsal sağlıklarını tehdit etmeyecek şartlarda hayatlarını devam ettirebilmesidir. Bu şartların sağlanmaması durumunda bireylerin fiziksel ve ruhsal sağlıkları tehlikeye girebilmektedir (Örs, 2012).

Toplumsal hayatta sağlık, sadece tıbbi ve medikal yönden sağlıklı olma, iyileşme ya da iyileşmeme gibi durumlar değildir. Sağlığın biyolojik yönü kadar psikolojik ve sosyal yönü de önem arz etmektedir. Akraba, aile, gibi sosyal destek mekanizmaları ile düşünüldüğünde sağlık, "sosyal sağlık" kavramı ile ifade edilmektedir (Yıldız & Erdurak, 2021).

Sosyal boyutta sağlıklı olmak için belirleyici birçok faktör bulunmaktadır. Sağlığın sosyal belirleyicileri; bireylerin doğup büyüdüğü, çalışıp yaşlandığı yerleri içerisine alan çok kapsamlı ve geniş bir güç ve sistemler bütünüdür (WHO, 2025). Sağlığın sosyal boyutunun sağlanmasında yaş, cinsiyet gibi kişisel özellikler, yoksulluk, sosyal dışlanma, işsizlik, çalışma şartları gibi sosyoekonomik özellikler, konut, sosyal çevre, temiz kaynaklara ulaşma gibi çevresel faktörler, fiziksel aktivite, bağımlılık durumu gibi hayat tarzı şartları, eğitim, ulaşım gibi ulaşım ve sosyal hizmete dair şartlar belirleyici olmaktadır (WHO, 2011). "Social Determinants Of Health: The Solid Facts" adlı çalışmada, sağlığın sosyal belirleyicileri; Stres, sosyal değişim, erken yaşam dönemi, sosyal dışlanma, iş yeri, işsizlik, sosyal destek, bağımlılık, beslenme, ulaşım olarak belirlenmiştir. Bu bileşenlere baktığımızda, ekonomik ve sosyal şartlar, psikolojik faktörler ve diğer faktörler sağlığın sosyal belirleyicisi olarak yer almaktadır. (Wilkinson & Marmot, 2003).

Sosyal sağlığın belirleyicilerinden stres kavramına baktığımızda, stres bir eyleme, olaya, ya da bireyin üzerindeki psikolojik zorlamaya bir tepki olarak ortaya çıkan bir ruh durumudur (Aytaç, 2009).

Biyolojik ve tıbbi açıdan stres kavramına baktığımızda ise, zihinsel veya bedensel gerilemeye sebep olan zihinsel, fiziksel veya duygusal bir faktördür. Stres, iç ya da dış tehditlere karşı organizmanın homeostazisini korumak amacıyla geliştirdiği bir uyum tepkisidir. Bu tepki, biyolojik, psikolojik ve sosyal birçok etkenin birbirine bağlı ve etkileşimli şekilde işlediği karmaşık bir savunma sistemi olarak tanımlanır. Stres yalnızca basit bir uyarana verilen tepki değil; birey ile çevresi arasındaki ilişkiyi, kişinin durumu nasıl algıladığına ve strese neden olan faktörleri nasıl değerlendirdiğine bağlı olarak gelişen öznel bir süreçtir. Dolayısıyla stres deneyimi kişiden kişiye değişebilir. Stres kaynakları dışsal ya da içsel olabilmektedir (Davis, 2021). Yaşlı bireylerde ise, yaşam sürecinde karşılaşılan krizler, örneğin kronik hastalıklar, kanser, sevilen birinin ölümü strese sebep olabilir. Hava kirliliğinin, yoğun trafiğin, gürültünün, aşırı sıcak ve soğuk hava koşullarının, kalabalık nüfusun olduğu çevrede hayata devam etmek, emeklilik sonrası belirli bir işle uğraşmamak ve boş zamanların çok fazla olması da kişiyi stres içerisinde bırakabilir (Aytaç, 2009).

Sosyal değişim kavramına baktığımızda ise, maddi güvencesizlik ve dezavantajları, endişe ve toplumsal entegrasyon eksikliklerini yansıtmaktadır. Aile gelirinin yeterli olmaması, güvencesiz bir işte çalışmak, yaşanılan konutun kötü olması, zor şartlarda aile geçimini sağlamaya çalışmak bu dezavantajlardan bazılarıdır. Bu dezavantajlar belli bireyler içerisinde yoğunlaşmakta ve bu bireylerin sağlıkları üzerinde etkili olmaktadır (Wilkinson ve Marmot, 1998). Yaşlılık döneminde de sosyoekonomik ve sağlık alanındaki eşitsizlikler varlığını sürdürmekte olup göz ardı edilmemelidir. Çocuklukta yaşanan düşük sosyoekonomik koşullar, bireyin sonraki yaşam evrelerini etkilemektedir. Sosyoekonomik düzeyi düşük olan yaşlı bireyler, yaşamları boyunca daha fazla riskle karşı karşıya kalmış olabilir; bu durumun kökeni büyük olasılıkla çocukluk yıllarına dayanmaktadır (Huisman vd., 2003). Daha yüksek gelir, bireylerin sağlık hizmetlerine ve tedavi olanaklarına erişimini kolaylaştırmakta; ayrıca sağlıklı yaşam tarzlarına ulaşmalarını mümkün kılmaktadır. Bu durum, yaşlının sosyal statüsünü ve sosyal destek ağlarını da olumlu yönde etkilemektedir (Arber, 2004).

Yaşam Seyri ise, bireylerin yaşamdaki tecrübelerinin toplumsal olaylardan, değişimlerden ve dönüşümlerden nasıl etkilendiğini ve bu ikisi arasındaki etkileşimi incelemektedir (Bernardi vd., 2018). Sosyal destek kavramına baktığımızda, bilinçli bir çaba olmadan ortaya çıkabilen sosyal bağlılığın tam tersi olarak, bir ağın üyeleri destek olma niyetiyle birbirlerine yardımda bulunduğunda ortaya çıkmaktadır. Sosyal desteğe duyulan ihtiyaç, özellikle yaşlanmaya bağlı sağlık sorunları yaşayan yaşlılar arasında daha fazla olabilmektedir. Yapılan çalışmalar, daha yüksek sosyal destek düzeyinin yaşlılarda daha iyi esenlik ve sağlık ile ilişkili olduğunu göstermiştir (Goswami, vd., 2010). Sosyal dışlanma ise, toplumda dışlanmayı anlatmakta, maruz kalan bireylerin çoğunluk karşısında farklı konularda dezavantajlı olduğu ve çeşitli nedenlerin sonucunda toplumun dışında yer aldığını anlatmaktadır. Bu noktada, daha çok yoksullukla ilişkilendirilse de, sosyal dışlanma aslında toplumsal eşitsizliklere ilişkin bir kavram olarak karşımıza çıkmaktadır (Yaylagül vd., 2021). Yaşlı bireylerde sosyal dışlanmaya baktığımızda ise, yaşlandıkça hakların, kaynakların, malların ve hizmetlerin

DOI: https://doi.org/10.30546/19023.978-9952-8573-9-9.2025.9012.
ISBN: 978-9952-8573-8-2

sınırlılığını ya da eksikliğini ve çeşitli ortamlarda insanların çoğunun erişebileceği normal ilişkilere ve faaliyetlere katılamamayı içeren karmaşık bir süreç olarak ifade edilmektedir (Walsh vd., 2017).

Beslenme, vücudumuzun çalışması ve gelişimi için gerek duyulan enerji ve besin ögelerinin yeteri kadar alınması ve vücutta uygun şekilde kullanılmasına yeterli ve dengeli beslenme adı verilmektedir. Hastalıkların önlenmesinde, hücrelerin yenilenmesinde ve sağlığın korunmasında dengeli ve yeterli beslenme önem arz etmektedir ve vücudun ihtiyaç duyduğu besinlerin yeterli düzeyde alınmaması veya dengesiz beslenme hastalıkların oluşumuna sebebiyet vermektedir. Sağlıklı olmak, hastalıklardan korunmak, hücre yenilenmesini hızlandırmak için doğru ve yeterli beslenmeye özen gösterilmelidir (Alan, 2023). İleri yaşam dönemi, yani yaşlılık, insan yaşamının evrelerinden biridir. Sözlük anlamıyla yaşlılık, bireyin yaşının ilerlemesiyle birlikte bu ilerlemenin etkilerini göstermesi durumu olarak tanımlanır. Ancak yaşlılık sabit ve tekdüze bir süreç değil; çeşitli etkenlerin karşılıklı etkileşimde bulunduğu dinamik bir dönemdir. Bu sürecin fiziksel, psikolojik ve sosyal olmak üzere üç temel boyutu bulunmaktadır. Fiziksel boyut, vücutta meydana gelen fizyolojik değişiklikleri örneğin saçların beyazlaması ya da ciltte kırışıklıkların oluşması gibi ifade etmektedir. Psikolojik boyutta ise kişilerin öğrenme, algılama, problem çözme gibi zihinsel fonksiyonlarında yaşa bağlı olarak meydana gelen değişiklikler ön plana çıkmaktadır. Sosyal boyutta ise toplumun yaşlı bireylere atfettiği değerler ile bu bireylerden beklediği toplumsal roller ele alınmaktadır (Beğer & Yavuzer, 2012).

SONUÇ

Yaşlılık, bireylerin sahip olduğu fiziksel ve ruhsal yetilerini zamanla azaltan fizyolojik bir olay olarak karşımıza çıkmaktadır (Kuzu vd., 2019). Modern tıptaki ilerlemeler ve sağlık hizmetlerine erişimin kolaylaşması gibi gelişmeler, ölüm oranlarının azalmasına neden olurken; doğurganlık oranlarındaki düşüş ise yetişkin nüfusun giderek 65 yaş ve üzeri gruba yaklaşmasına yol açmaktadır. Bu durum, yaşlı nüfusun toplam içindeki oranının artmasına neden olmaktadır. Küresel ölçekte yaşanan bu demografik dönüşüm, özellikle sağlık ve sosyal hizmetler başta olmak üzere şehir planlaması, barınma, ulaşım gibi birçok alanda yaşlı bireylere özel düzenlemelerin yapılmasını zorunlu kılmaktadır. Günümüzde sosyal ve ekonomik alanlarda yaşanan çeşitli dönüşümler sonucunda ortalama yaşam süresi uzamış ve bu uzama eğilimi devam etmektedir (Arun, 2015). Sosyal çevre, risk altındaki yaşlı bireylerin bilişsel işlevlerinin korunmasında büyük önem taşımaktadır (Cacioppo & Cacioppo, 2014). Yaşlı bireyler ileri yaşlarda daha fazla sağlık sorunuyla karşı karşıya kalmakta ve bu da daha fazla bakıma ihtiyaç duymalarına yol açmaktadır. Toplumun yaşlanması ve yaşlı grubun bakım ihtiyacının artması, yaşlanmayı bireysel bir sorun olmaktan çıkararak toplumsal bir sorun hâline getirmektedir. Aile, yaşlı bireylerin yaşam kalitesinin en yüksek seviyeye çıkarılmasında önemli bir role sahiptir (Samancı Tekin & Kara, 2018). Sağlık hizmetlerinin sunumunda benimsenen bütüncül modele göre her birey; fiziksel, kültürel, psikolojik ve sosyal çevresiyle bir bütündür (Booth & Kaylor, 2018). Bu nedenle, yaşlı bireylerin birlikte yaşadıklarında kendilerini daha mutlu ve güvende

hissettikleri aile üyeleriyle birlikte yaşamaları ve ailelerinin onları desteklemesi önerilmektedir (Solmaz & Aslan, 2024).

KAYNAKÇA

Akçay, C. (2013). Yaşlılık, Kavramlar, Kuramlar ve Yaşlılığa Hazırlık. Kriter Basım Yayın Dağıtım. İstanbul.

Alan, S. (2023). Kutadgu Bilig'de Doğru Beslenmenin Önemi ve İnsan Sağlığına Etkileri. *Avrasya Uluslararası Araştırmalar Dergisi*, *11*(34), 71-91.

Arber, S. (2004). Gender, marital status, and ageing: Linking material, health, and social resources. *Journal of aging studies*, *18*(1), 91-108.

Arun, Ö. (2015). Eşitsizliklerin kavşağında: çağdaş Türkiye'de yaşlılık ve sağlık. In D. Alptekin (Ed.), Hasta Toplum (pp. 125-144). Nobel yayınları.

Aytaç, S. (2009). İş stresi yönetimi el kitabı. İş stresi: Oluşumu, nedenleri, başa çıkma yolları, yönetimi. ÇASGEM Yayınları.

Beğer, T., & Yavuzer, H. (2012). Yaşlılık ve yaşlılık epidemiyolojisi. *Klinik gelişim*, *25*(3), 1-3.

Bernardi, L., Huinink, J., & Settersten Jr, R. A. (2019). The life course cube: A tool for studying lives. *Advances in life course research*, *41*, 100258.Booth, L., & Kaylor, S. (2018). *Teaching spiritual care within nursing education: a holistic approach*. *Holistic Nursing Practice*, 32(4), 177–181.

Bölüktaş, R. P. (2019). Yaşlanma teorileri ve geriatrik değerlendirme.

Cacioppo, J. T., & Cacioppo, S. (2014). Older adults reporting social isolation or loneliness show poorer cognitive function 4 years later. *Evidence-based nursing*, *17*(2), 59-60.

Chang, E. C., Chang, O. D., Martos, T., Sallay, V., Lee, J., Stam, K. R., ... & Yu, T. (2017). Family support as a moderator of the relationship between loneliness and suicide risk in college students: Having a supportive family matters!. *The Family Journal*, *25*(3), 257-263.

Çalışkan, N. (2019). Ruh Sağlığı Sorunu Olan Hastalarda İçselleştirilmiş Damgalama, Sosyal Destek ve Bunların Tedaviye Uyuma Etkisi. (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi, Fen Bilimleri Eğitim Enstitüsü, Nevşehir.

Çivilidağ, A. (2003). *Anadolu lisesi ve özel lise öğretmenlerinin iş tatmini, iş stresi ve algılanan sosyal destek düzeylerinin karşılaştırılmasına yönelik bir analiz* (Master's thesis, Sosyal Bilimler Enstitüsü).

Davis, C. P. (2021). Medical Definition of Stress. https://www.medicinenet.com/stress/definition.htm. Erişim tarihi: 1.06.2025.

Epik, Meryem, T., ve Umutlu, Selin, (2019), ''Türkiye'de Yaşlı Nüfus ve Sosyal Politika Uygulamaları'', Sosyal Ve Beşeri Bilimler Dergisi, 11(1), s. 29-43.

Erkoç, B. (2021). Sosyal sağlık ölçeğinin Türkçe uyarlaması: Geçerlik ve güvenirlik çalışması. *Anemon Muş Alparslan Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, *9*(5), 1455-1466.

Erkoç, B. (2023). Toplumun Sosyal Sağlık Düzeyinin Belirlenmesine Yönelik Bir Araştırma. *Toplum ve Sosyal Hizmet*, *34*(1), 133-149.

Eyüboğlu, C., Şişli, Z., & Kartal, M. (2012). Yaşam döngüsünde yaşlılığın psikolojik boyutu. *Turkish Family Physician*, *3*(1), 18-22.

Goswami, S., vd. (2010). Using Online Social Networking to Enhance Social Connectedness and Social Support For the Elderly. In: International Conference on Information. AIS Electronic Library (AISEL).

Huber, M., Knottnerus, J. A., Green, L., Horst, H. V. D., Jadad, A. R., Kromhout, D., Leonard, B., Lorig, K., Loureiro, M. I., Meer, J. W. M. V. D., Schnabel, P., Smith, R., Weel, C. V. & Smid, H. (2011). How should we define health? British Medical Journal (BMJ), 343, d4163.

Huisman, M., Kunst, A. E., & Mackenbach, J. P. (2003). Socioeconomic inequalities in morbidity among the elderly; a European overview. *Social science & medicine*, *57*(5), 861-873.

Kalkan, M. (2008). Yaşlılık: Tanımı, sınıflandırılması ve genel bilgiler. K. Ersanlı, M. Kalkan (Ed.), Psikolojik, Sosyal ve Bedensel Açıdan Yaşlılık içinde (1-17. ss.). Pegem Akademi.

DOI: https://doi.org/10.30546/19023.978-9952-8573-9-9.2025.9012.
ISBN: 978-9952-8573-8-2

Komjakraphan, P. Sang-arun, I., Umaporn, B. ve Schneider, J. (2009). Development of the Thai Family Support Scale for Elderly Parents (TFSS-EP). Thai Journal of Nursing Research, 13, 118-132.

Konak, A., Çiğdem, Y. (2005). Yaşlılık olgusu: Sivas Huzurevi Örneği. Cumhuriyet Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 29(1): 23-63.

Kuzu, A., Aydın, C., Yıldız, M., Erik, H. E., Keskinkılıç, H. G., Aslan, D., & Şengelen, M. (2019). Dünya sağlık örgütü Avrupa Bölgesi'nde yaşlanma ile ilgili seçilmiş bazı ölçütlerin değerlendirilmesi. *STED*, *28*(1), 17-27.

Örs, M. (2012). Sosyal sağlık bakımından ilköğretim okullarının durumu ve velilerin bu konudaki öğrenme gereksinimleri (Manavgat İlçesi Örneği). (Doktora Tezi). Yükseköğretim Kurulu Ulusal Tez Merkezi'nden edinilmiştir. (Tez No. 354779)

Özvarış, Ş. B., Güler, Ç., & Akın, L. (2006). Sağlık eğitimi ve sağlığı geliştirme, Halk sağlığı temel bilgiler. *Hacettepe Üniversitesi Yayınları. Ankara*.

Rarani, M. A., Rafiye, H. & Morasae, E. K. (2013). Social health status in Iran: An empirical study. Iranian Journal of Public Health, 42(2), 206-214.

Russell, R. D. (1973). *Social Health: An Attempt to Clarify This Dimension of Well-Being*. International Journal of Health Education, 16, 74–82.

Samancı Tekin, Ç., & Kara, F. (2018). *Dünyada ve Türkiye'de yaşlılık*. *Uluslararası Bilimsel Araştırmalar Dergisi (IBAD)*, 3(1), 219–229.

Seyyar, A. (2002). Sosyal Siyaset Terimleri (Ansiklopedik Sözlük). İstanbul: Beta Yayınları

Solmaz, T., & Aslan, T. K. (2024). Validity and Reliability Study of the Turkish Form of the Family Support Scale for the Older People. *Florence Nightingale Journal of Nursing*, *32*(3), 284.

TÜİK. (2025). İstatistiklerle Yaşlılar. TÜİK Veri Portalı. https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Istatistiklerle-Yaslilar-2024-54079

Uddin, M. A. & Bhuiyan, A. J. (2019). Development of the family support scale (FSS) for elderly people. MOJ Gerontology & Geriatrics, 4, 17-20

Walsh, K., Scharf, T., & Keating, N. (2017). Social exclusion of older persons: A scoping review and conceptual framework. European Journal of Ageing, 14(1), 81-98.

Wilkinson, R. G. & Marmot, M. (2003). Social determinants of health: The Solid Facts. World Health Organization. Erişim adresi: https://iris.who.int/handle/10665/326568

World Health Organization, (2011). Rio Political Declaration On Social Determinants Of Health. Rio De Janeiro: Who.

World Health Organization, (2025). Social Determinants of health. https://www.who.int/news-room/fact-sheets/detail/social-determinants-of-health . Erişim Tarihi: 1.06.2025

World Health Organization. (2020). Basic documemts. Erişim adresi: https://apps.who.int/gb/bd/https://apps.who.int/gb/bd/

Wurm, S., Tesch-Römer, C., & Tomasik, M. J. (2007). Longitudinal findings on aging-related cognitions, control beliefs, and health in later life. *The Journals of Gerontology Series B: Psychological Sciences and Social Sciences*, *62*(3), P156-P164.

Yaylagül, N. K., Barlın, H., & Kırışık, H. (2021). Yaşlılıkta Sosyal Dışlanma Araştırmaları: Bir İçerik Analizi. *Tıbbi Sosyal Hizmet Dergisi*, (17), 197-213.

Yıldız, R., & Erdurak, Y. (2021). Sosyal Sağlık Bileşeni Olarak Sosyal Destek ve Ailenin Rolü. *Anemon Muş Alparslan Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, *9*(3), 593-600.

Yılmaz, M. S., & Mermutlu, A. (2023). Yaşlı bireylerde yaşlılık algısı ve ölüm kaygısı. *Olgu Sosyoloji Dergisi*, *2*(1), 47-58.

DOI: https://doi.org/10.30546/19023.978-9952-8573-9-9.2025.9012.
ISBN: 978-9952-8573-8-2

GLOBAL TRENDS IN CULTURAL HERITAGE AND INTANGIBLE CULTURAL HERITAGE RESEARCH IN THE FIELD OF EDUCATION: A BIBLIOMETRIC EVALUATION (2003–2024)

Dr. Ebru ESKICI[1*]

[*1] Independent Researcher, Faculty of Education, Department of Social Studies Education, Bolu, Turkey.
ORCID Code: 0000-0002-2288-2222

ABSTRACT

This study presents a comprehensive bibliometric analysis of academic publications focusing on the relationship between cultural heritage and education between 2003 and 2024. A total of 819 documents were examined to identify thematic structures, publication trends, and interdisciplinary connections within the field. The findings reveal a significant increase in scholarly interest after 2015, reaching its peak in 2019. This trend coincides with the growing global influence of UNESCO's 2003 Convention for the Safeguarding of Intangible Cultural Heritage.

Thematic analyses indicate that "cultural heritage" remains the most dominant concept, while "heritage education," "inclusive education," and "augmented reality" have emerged as key themes in the pedagogical and technological integration of heritage into educational practices. Additionally, topics such as “curriculum,” “early childhood education,” and “digital heritage” represent underexplored but promising research areas.

The study also highlights global collaboration networks, with the United States, Spain, the United Kingdom, Italy, and China acting as central hubs. However, countries like Turkey show lower international engagement, signaling a need for strengthened academic partnerships.

The conceptual evolution of the field is evaluated across three phases: (1) identity- and history-centered approaches (2003–2017), (2) practice-oriented and interdisciplinary expansion (2018–2021), and (3) inclusive and digitally restructured frameworks (2022–2024). This evolution reflects a shift from static knowledge transmission toward participatory, critical, and inclusive educational models.

Overall, the findings suggest that cultural heritage education is a growing interdisciplinary field with increasing relevance in contemporary educational policy and practice. Recommendations include integrating heritage more critically into curricula, supporting early education materials, expanding digital tools, and strengthening international collaboration.

Keywords: Cultural Heritage, Intangible Cultural Heritage, Cultural Heritage Literacy, Education.

DOI: https://doi.org/10.30546/19023.978-9952-8573-9-9.2025.9012.
ISBN: 978-9952-8573-8-2

INTRODUCTION

Cultural heritage refers to the entirety of tangible and intangible values transmitted from past to present, playing a central role in the construction of social identity, historical consciousness, and collective memory (Smith, 2006; Graham, Ashworth & Tunbridge, 2000). In particular, intangible cultural heritage encompasses cultural expressions such as local knowledge systems, oral traditions, rituals, social practices, and craftsmanship, thus representing the living dimension of culture (UNESCO, 2003). This form of heritage is not only a value to be preserved but has also transformed into a pedagogical content that must be learned, transmitted, and critically reproduced (Kisić, 2013; Taylor, 2004).

Education systems hold strategic importance in ensuring the sustainability of cultural heritage and its transmission to future generations. In recent years, the integration of cultural heritage into curricula has increasingly been discussed in conjunction with concepts such as values education, cultural citizenship, cultural literacy, and education for sustainable development—necessitating an interdisciplinary approach (Mergos et al., 2017). Moreover, digital transformation and the use of technological tools in education have created new opportunities for the presentation and teaching of cultural heritage; thus, the concept of cultural heritage literacy has evolved into a framework that encompasses both pedagogical and technological dimensions (Boboc et al., 2022).

In this context, academic literature in the field of cultural heritage and education has significantly expanded over the past two decades. However, there remains a need for a comprehensive assessment of the structural and thematic characteristics of this growth. Analyzing trends, areas of concentration, high-impact publications and scholars, collaboration networks, and thematic clusters allows not only for mapping the past but also for generating strategic insights for future research (Aria & Cuccurullo, 2017). At this point, bibliometric analysis emerges as a powerful methodological tool, enabling the identification of patterns in knowledge production and the dynamics of scientific interaction through the quantitative examination of publications related to the field (van Eck & Waltman, 2010).

Research Aim and Questions

The primary aim of this study is to systematically examine the academic literature at the intersection of cultural heritage and education using bibliometric methods, in order to identify general trends, thematic concentrations, influential contributors, and patterns of international collaboration in scientific production within this field. The study seeks to understand how cultural heritage is addressed within educational contexts, its conceptual development, and the interactions among scholarly communities.

In line with this objective, the study seeks to answer the following research questions:

1. What are the annual publication patterns and production trends in the field of cultural heritage and education between 2003 and 2024?

2. Who are the most influential authors, sources, and most-cited works in the literature?

3. What are the trending topics and conceptual focal points in the field?

4. How do thematic mapping and thematic evolution analyses reflect the field's chronological development and content orientations?

5. What is the extent of international research collaboration and inter-country cooperation in this area?

By systematically mapping the academic literature that links cultural heritage and education, this research aims to make the existing knowledge base more visible and to offer a conceptual and methodological roadmap for future research in the field.

MATERIALS AND METHODS

In this study, a bibliometric analysis approach was employed to examine the structural characteristics, thematic concentrations, and patterns of international collaboration in the field of cultural heritage and education. Bibliometric methods enable a quantitative assessment of academic output within a given domain, offering a systematic and comprehensive overview of publication trends, influential contributors, and conceptual structures. Within this context, the methodological framework of the study is presented below.

Research Design

This study is descriptive research based on the bibliometric analysis method. Bibliometric analyses aim to systematically examine the quantitative characteristics of publications within a specific academic domain, thereby revealing the structural, conceptual, and interactional aspects of the literature (Zupic & Čater, 2014). In this context, the study aimed to analyze academic publications that explore the relationship between cultural heritage and education using various bibliometric indicators.

Data Source and Data Collection Process

The dataset was obtained from the Web of Science (WoS) Core Collection database. Data collection was carried out on July 3, 2025. The search was conducted by scanning the following keywords simultaneously in the title, abstract, and keyword fields:

("cultural heritage" OR "intangible cultural heritage" AND "heritage literacy" OR "cultural heritage literacy")

The search results were limited to articles published within the field of education between 2003 and 2024. After applying these filters, a total of 819 publications were included in the analysis. The bibliometric data file was downloaded in plain text format from WoS and analyzed using RStudio software.

DOI: https://doi.org/10.30546/19023.978-9952-8573-9-9.2025.9012.
ISBN: 978-9952-8573-8-2

Data Analysis Process

During the analysis phase, the Bibliometrix package (Aria & Cuccurullo, 2017) and its graphical user interface Biblioshiny running in the R Studio environment were utilized. The data were analyzed using the following bibliometric indicators:

- Annual scientific production
- Most relevant sources
- Most relevant authors
- Most cited documents
- Trend topics (keywords)
- Thematic map analysis
- Thematic evolution analysis
- International collaboration network

The data were presented both quantitatively through frequency values and visually via graphs and thematic maps. The thematic maps were generated using co-word analysis and interpreted through axis and cluster analyses, revealing interrelationships between conceptual domains.

RESULTS

This section presents the findings obtained from the bibliometric analysis of academic studies in the field of cultural heritage and education. The analyses cover a wide range—from publication trends and influential authors to highly cited documents and thematic maps—systematically revealing the structural, conceptual, and collaborative dimensions of scholarly production in the field. The findings are presented under relevant subheadings in line with the objectives of the study. Results should be clear and concise.

Annual Scientific Production Trend

The distribution of publications on cultural heritage literacy over the years illustrates how academic interest in this field has evolved over time. Increases or decreases in the number of publications help to understand the development of the field and identify the periods in which it gained prominence. Therefore, the data on annual scientific production are examined below on a periodical basis. The findings are presented in **Figure 1**.

DOI: https://doi.org/10.30546/19023.978-9952-8573-9-9.2025.9012.
ISBN: 978-9952-8573-8-2

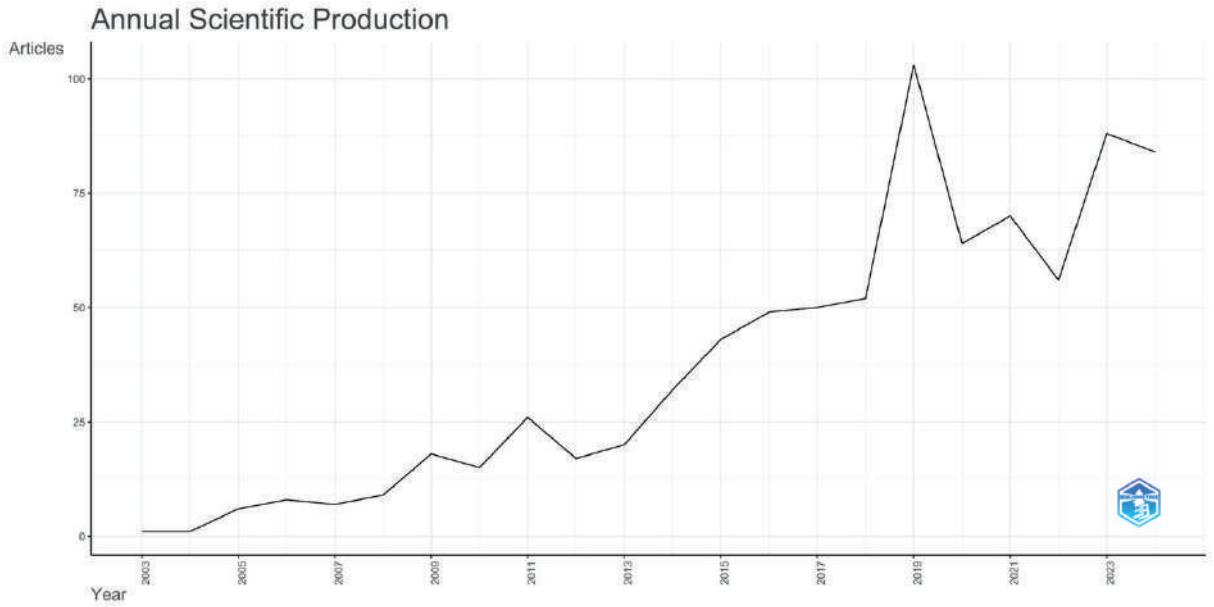

Figure 1. Annual Scientific Production

The distribution of scientific publications by year offers a valuable indicator for understanding the development of a particular research field. When the annual production data of academic studies on cultural heritage literacy between 2003 and 2024 are examined, a noticeable upward trend is observed. Starting in 2003, publications in this field have gained momentum over time, peaking in 2019 with 103 articles. This growth reflects an increasing academic interest in the relationship between cultural heritage and literacy, especially as supported by interdisciplinary research.

This trend can be examined in four distinct phases:

1. Emergence Period (2003–2009):

This initial phase is marked by relatively low publication numbers, ranging between 1 and 18 articles per year. The limited output indicates that cultural heritage literacy was only beginning to emerge as an independent area of academic inquiry. The year 2009, with 18 publications, represents the peak of this early stage.

2. Development Period (2010–2014):

During this stage, the number of publications began to rise more consistently. By 2014, the annual output had reached 32 articles. This increase can be attributed in part to the broader influence of UNESCO's 2003 Convention for the Safeguarding of Intangible Cultural Heritage, which started to appear more frequently in national and international education policies, thereby stimulating academic interest.

3. Maturation and Expansion Period (2015–2019):

This phase is characterized by a significant surge in publication volume, culminating in 103 articles in 2019. The progression from 43 articles in 2015 to 52 in 2018 underscores the growing academic

DOI: https://doi.org/10.30546/19023.978-9952-8573-9-9.2025.9012.
ISBN: 978-9952-8573-8-2

momentum. This rise reflects the evolving framing of cultural heritage as a topic that intersects with education, digital transformation, sustainable development, and civic engagement.

4. Pandemic and Recovery Period (2020–2024):

In 2020, a decline was observed (f = 64), likely due to the global COVID-19 pandemic. However, the numbers rebounded in 2021 (f = 70), fluctuated in 2022 (f = 56), and then increased again in 2023 (f = 88) and 2024 (f = 84). This resurgence highlights the renewed focus on digital heritage, local cultural policies, and educational technologies in the post-pandemic context.

In sum, the chronological distribution of publications indicates that cultural heritage literacy has evolved into a mature and interdisciplinary field of study. Particularly after 2015, the literature has expanded substantially, driven by a broader and more integrated academic agenda.

Most Relevant Academic Sources

This analysis highlights the academic journals that have published the highest number of studies in the field of cultural heritage literacy. These sources reveal the disciplinary concentrations within the field and indicate the primary publication channels through which academic production has taken shape. The findings are presented in **Figure 2**.

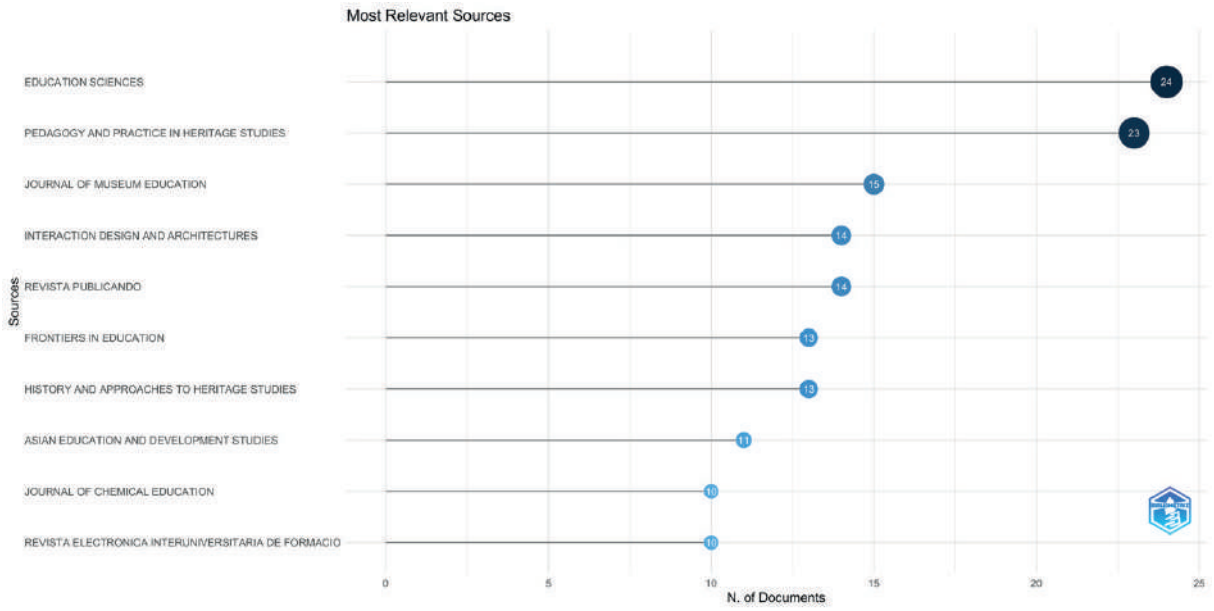

Figure 2. Most Revelant Academic Sources

Top Three Most Productive Sources:

1. **Education Sciences** – 24 publications
2. **Pedagogy and Practice in Heritage Studies** – 23 publications
3. **Journal of Museum Education** – 15 publications

DOI: https://doi.org/10.30546/19023.978-9952-8573-9-9.2025.9012.
ISBN: 978-9952-8573-8-2

This ranking demonstrates the strong association of the field with educational sciences, heritage education, and museum pedagogy. Other notable sources include:

- **Interaction Design and Architectures** (f = 14 publications) and
- **Revista Publicando** (f = 14), which reflect the field's interaction with design-based learning, architectural interaction, and Latin American cultural publishing platforms.
- **Frontiers in Education and History and Approaches to Heritage Studies** (f = 13) illustrate the balance between educational approaches and historical-methodological heritage studies.
- **Asian Education and Development Studies** (f = 11) reveals the significant presence of cultural heritage literacy in the Asian context.
- The appearance of journals such as **Journal of Chemical Education** and **Revista Electronica Interuniversitaria de Formación del Profesorado** (f = 10) suggests that cultural heritage is also contextualized within STEM-related disciplines.

This distribution indicates that cultural heritage literacy is not limited to the humanities but is also embedded in areas such as educational technology, interdisciplinary design, museum pedagogy, and regional studies. The dominance of education-focused journals suggests that teaching, learning, and transmission processes are central to the field. Furthermore, the inclusion of journals from diverse geographic and epistemological origins supports the international visibility of the field. Overall, this distribution clearly shows that research on cultural heritage literacy finds resonance not only within the humanities but also across a variety of academic platforms, including education technology, design-based learning, and regional development studies.

Most Productive Authors

This analysis ranks the most productive authors contributing to the field of cultural heritage literacy based on the number of publications. The distribution of publications reveals that certain key scholars have significantly influenced the direction of research in this area and have played a pivotal role in shaping its thematic landscape. The findings are presented in **Figure 3**.

DOI: https://doi.org/10.30546/19023.978-9952-8573-9-9.2025.9012.
ISBN: 978-9952-8573-8-2

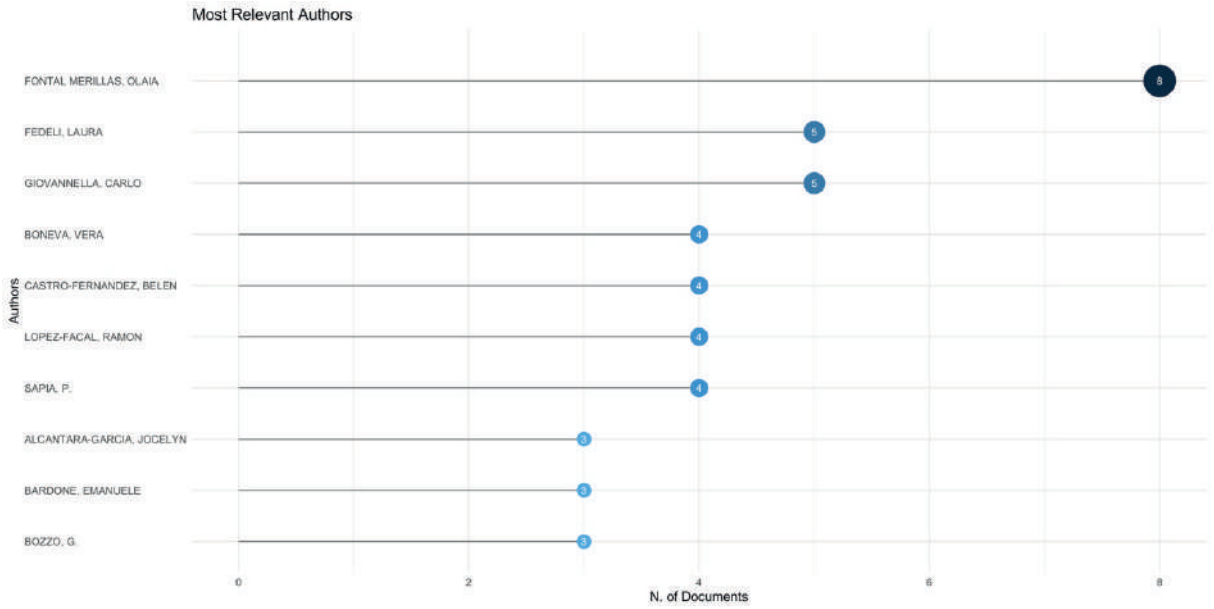

Figure 3. Most Productive Authors

Leading Contributors:

Fontal Merillas, Olaia: With 8 publications, she is by far the most prolific author in the field. Her work predominantly focuses on heritage education, critical museum pedagogy, and the transmission of cultural identity.

Fedeli, Laura and Giovannella, Carlo: Each with 5 publications, these two scholars have made significant contributions, particularly in the areas of digital learning environments, the transmission of cultural heritage through technology, and the design of e-learning systems.

Other Productive Authors:

The following authors each contributed 4 publications:

- **Boneva, Vera**
- **Castro-Fernandez, Belen**
- **Lopez-Facal, Ramon**
- **Sapia, P.**

Their research mainly revolves around museum education, local heritage projects, community-based learning, and social engagement.

Authors with 3 notable publications include:

- **Alcantara-Garcia, Jocelyn**
- **Bardone, Emanuele**

DOI: https://doi.org/10.30546/19023.978-9952-8573-9-9.2025.9012.
ISBN: 978-9952-8573-8-2

- **Bozzo, G.**

These authors are especially active in the fields of educational technology, the intersection of STEM and cultural contexts, and instructional design.

The data suggest that a few pioneering figures are driving scholarly output in cultural heritage literacy, indicating that the field is still emerging and somewhat dependent on central contributors. Moreover, an analysis of these authors' works reveals that cultural heritage is being approached not merely as a historical subject, but also in connection with digital pedagogies, community-based learning, and interdisciplinary applications—underscoring the multidimensional and evolving nature of the field.

Most Cited Publications

This analysis presents the ten most globally cited publications within the dataset. The high citation counts of these works highlight both the foundational texts in the field and the key studies frequently referenced by researchers. Therefore, they serve as critical indicators for understanding the intellectual foundations of the bibliometric structure. The findings are presented in **Figure 4**.

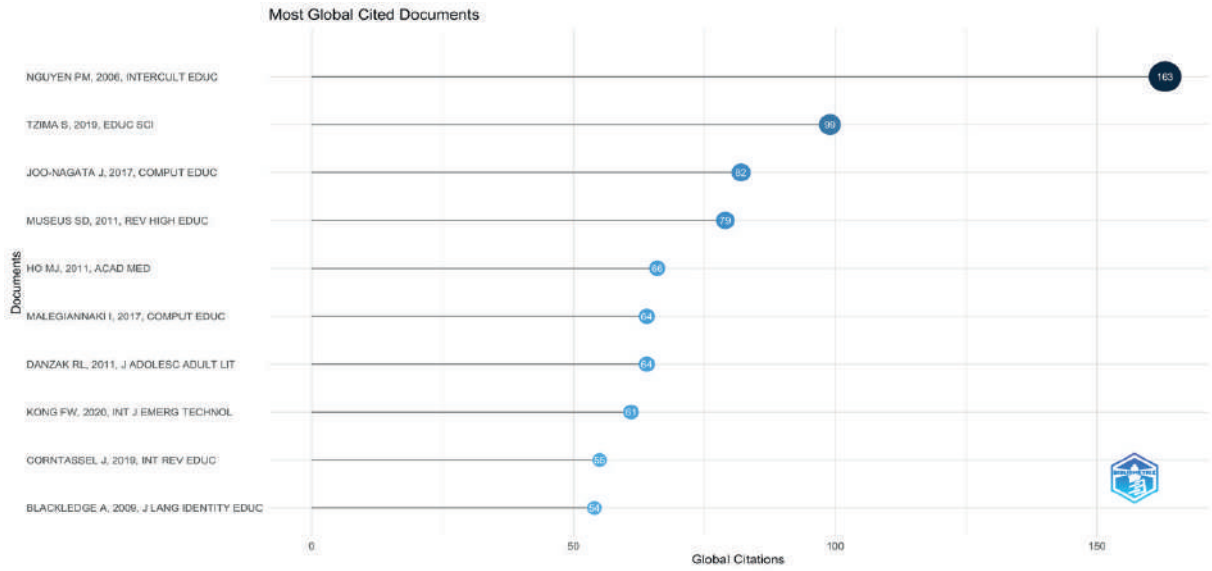

Figure 4. Most Cited Publications

Analyzing the most cited publications in a bibliometric study is essential for identifying the theoretical and methodological foundations of a research area, revealing which works are most frequently referenced, and highlighting the documents with the highest academic impact. In the field of cultural heritage literacy, the ten most globally cited publications not only reflect the level of scholarly interest but also illustrate the intellectual trajectories shaping the field.

The most cited work is by Nguyen P.M. (2006), published in Intercultural Education, with a total of 163 citations. This article provides a strong theoretical foundation for the pedagogical dimension of cultural heritage, focusing on themes such as intercultural understanding, value transmission, and identity construction in education.

DOI: https://doi.org/10.30546/19023.978-9952-8573-9-9.2025.9012.
ISBN: 978-9952-8573-8-2

The second most cited publication is by Tzima S. (2019), featured in Education Sciences, which has received 99 citations. This study stands out for its emphasis on the integration of heritage into educational programs and pedagogical approaches. One of its main contributions is the application of digital tools to cultural learning.

In third place is the study by Joo-Nagata J. (2017), published in Computers & Education, with 82 citations. This research exemplifies how augmented reality (AR) technologies can be used in heritage education, filling a significant gap at the intersection of technology, pedagogy, and cultural heritage.

Other prominent publications include:

- Museus S.D. (2011) – Review of Higher Education (79 citations)
- Ho M.J. (2011) – Academic Medicine (66 citations)
- Malegiannaki I. (2017) – Computers & Education (64 citations)
- Danzak R.L. (2011) – Journal of Adolescent & Adult Literacy (64 citations)
- Kong F.W. (2020) – International Journal of Emerging Technologies in Learning (61 citations)
- Corntassel J. (2019) – International Review of Education (55 citations)
- Blackledge A. (2009) – Journal of Language, Identity & Education (54 citations)

These studies generally intersect cultural heritage with subthemes such as intercultural communication, identity formation, digital learning technologies, Indigenous cultural values, and language–culture relationships. While the educational field remains central, contributions from various disciplines—such as language education, technology, health, and social identity—enrich the literature's multidimensional character. These publications not only represent a wealth of knowledge but also reveal the field's valued theoretical orientations and methodological diversity, offering a robust reference framework for future research in cultural heritage literacy.

Trend Topics

The trend topic analysis illustrates the frequency and temporal distribution of the most used themes in the field of cultural heritage literacy. The data provide a quantitative assessment of which topics gained prominence during specific periods and how extensively they have been addressed in the literature. The findings are presented in **Figure 5**.

DOI: https://doi.org/10.30546/19023.978-9952-8573-9-9.2025.9012.
ISBN: 978-9952-8573-8-2

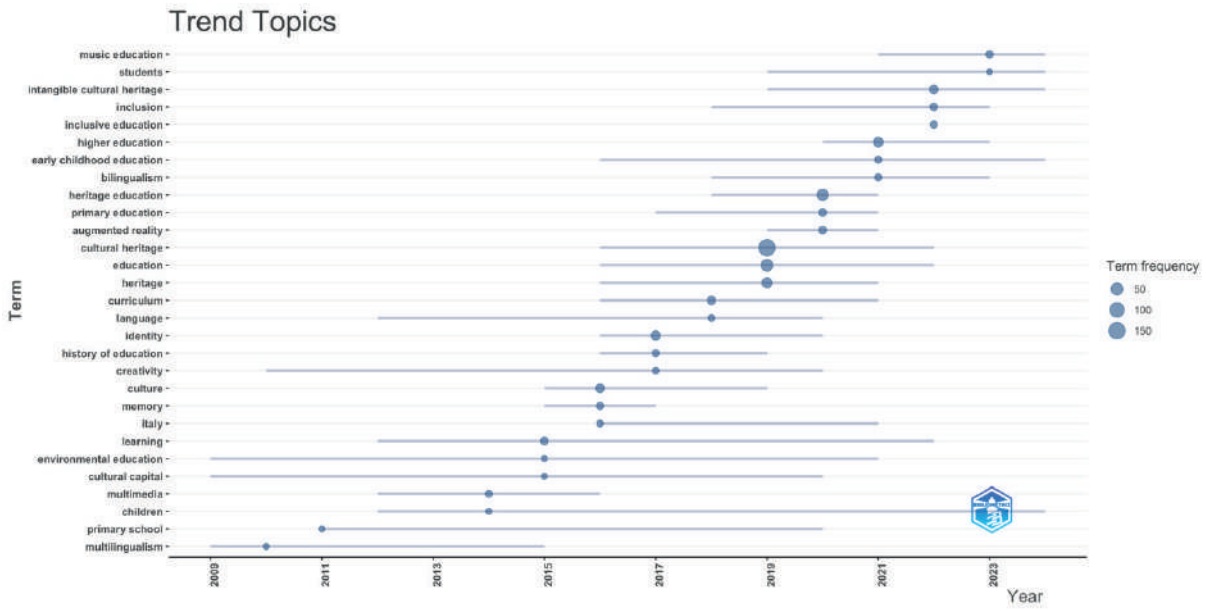

Figure 5. Trend Topics

High-Frequency Topics ($f \geq 50$)

- **Cultural heritage (f = 150, 2016–2022):** This is by far the most dominant theme in the field. As an umbrella term encompassing both tangible and intangible elements, it stands out as the most frequently used keyword in the literature.

Medium-Frequency Topics ($30 \leq f < 50$)

- **Education (f = 49, 2016–2022):** Indicates the consistent consideration of cultural heritage within the context of teaching. The emphasis on education is especially prominent in connection with curriculum design, values education, and student-centered approaches.

- **Heritage education (f = 40, 2018–2021):** This theme focuses directly on heritage in an instructional context, providing a pedagogical framework for cultural heritage literacy.

Lower-Medium Frequency Topics ($15 \leq f < 30$)

- **Heritage (f = 25, 2016–2021)**
- **Higher education (f = 23, 2020–2023)**
- **Primary education (f = 22, 2019–2021)**
- **Inclusive education (f = 21, 2020–2022)**
- **Students (f = 20, 2020–2023)**
- **Intangible cultural heritage (f = 19, 2021–2023)**

DOI: https://doi.org/10.30546/19023.978-9952-8573-9-9.2025.9012.
ISBN: 978-9952-8573-8-2

- **Augmented reality (f = 18, 2020–2022)**
- **Early childhood education (f = 17, 2019–2023)**

This group reflects the field's sub-thematic diversification. The prominence of inclusive education and early childhood education suggests that cultural heritage issues are addressed not only at the secondary or adult education levels but also in elementary and preschool contexts. The inclusion of augmented reality points to a growing trend of using technological tools in heritage-based instructional strategies.

Low-Frequency but Strategic Topics (f < 15)

This group contains conceptually significant but less frequent topics, such as:

- **Curriculum (f = 14)**
- **Other keywords** include language, identity, creativity, culture, memory, environmental education, cultural capital, and multimedia **(each with f = 6–13)**

These themes represent the cognitive, affective, and social dimensions supporting cultural heritage literacy. Each contributes to the interdisciplinary nature of the field.

The data show that cultural heritage literacy has increasingly been associated with "education" and "heritage education" since 2016. At the same time, the field has expanded through topics such as digitalization (e.g., augmented reality), inclusivity, student-centered approaches, and early childhood education.

The recent visibility of concepts like intangible cultural heritage also indicates a deepening alignment of the field with UNESCO frameworks.

Thematic Map Analysis

Thematic map analysis was conducted to reveal the structural relationships and developmental stages of prominent themes in the field of cultural heritage literacy. The map categorizes keywords into four distinct clusters based on their centrality (degree of connection to other themes) and density (level of internal development), providing a comprehensive view of the literature's conceptual structure. The findings are presented in **Figure 6**.

DOI: https://doi.org/10.30546/19023.978-9952-8573-9-9.2025.9012.
ISBN: 978-9952-8573-8-2

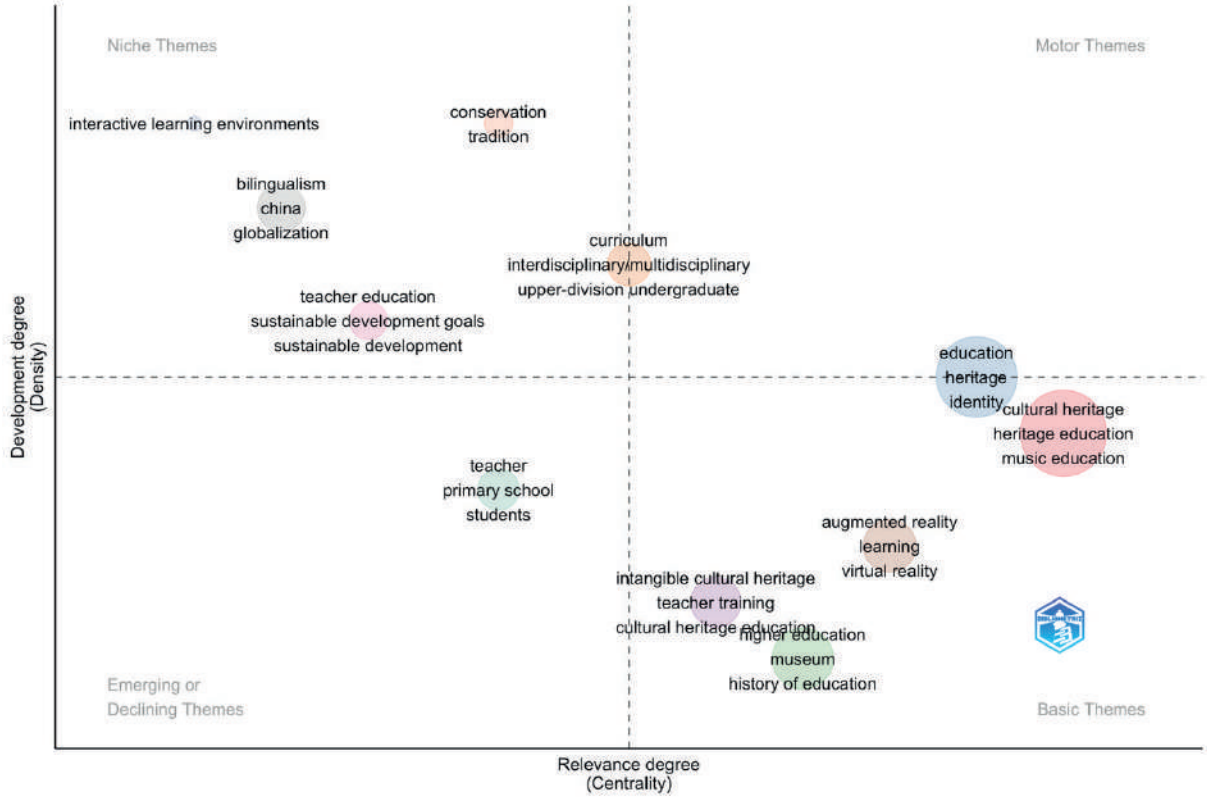

Figure 6. Thematic Map

Motor Themes (High Centrality, High Density)

Themes such as **"cultural heritage," "heritage education," "education," "identity," "heritage," and "music education"** represent the core issues in the field that are frequently addressed and strongly interconnected with other concepts. These themes shape the direction of the cultural heritage literacy literature and represent areas with the most comprehensive body of work. The educational context, cultural transmission, identity formation, and the transfer of artistic heritage are developed around these themes.

Basic Themes (High Centrality, Low Density)

Concepts such as **"intangible cultural heritage," "higher education," "teacher training," "museum," "learning," "virtual reality,"** and **"history of education"** occupy a significant position in the field but have yet to be thoroughly explored. These themes highlight future areas for development and interdisciplinary engagement in cultural heritage literacy. Studies focusing on digital technologies and teacher education may help elevate these themes to a more central position within the literature.

Transitional and Emerging Cluster Between Motor and Basic

Some themes in the map are not confined to a single quadrant but instead occupy transitional positions between the two main clusters:

DOI: https://doi.org/10.30546/19023.978-9952-8573-9-9.2025.9012.
ISBN: 978-9952-8573-8-2

For example, the theme **"education"** functions as a motor theme but still has the potential to gain greater density regarding foundational educational practices. This suggests that while education is central to the field of cultural heritage, its application still holds room for expansion and deepening.

Niche Themes (Low Centrality, High Density)

This group includes topics such as **"tradition," "conservation," "interactive learning environments," "bilingualism," "globalization," and "China".** These concepts have been studied in-depth within specific contexts but show limited connections to other themes in the field. Preservation of cultural heritage, transmission of traditions, and geographically/regionally focused studies are particularly concentrated within this quadrant.

Emerging or Declining Themes (Low Centrality, Low Density)

Themes such as **"primary school," "students," "teacher," "sustainable development," "teacher education,"** and **"sustainable development goals"** fall within this group. These topics either represent emerging lines of inquiry or areas that may be losing academic traction. Nevertheless, they hold potential to become key research areas if further explored in future studies.

Transitional and Emerging Cluster Between Motor and Niche Themes

Themes like **"curriculum," "interdisciplinary/multidisciplinary," "undergraduate,"** and **"upper division"** fall within a transitional cluster between motor and niche themes. Although highly developed in density, these themes show limited centrality, suggesting that they have a strong internal literature but remain weakly connected to the central discourse of the field.

This cluster reflects scholarly work on structuring cultural heritage education at the higher education level, curriculum design, and interdisciplinary integration. It indicates that cultural heritage literacy is not limited to primary education or practice-based contexts but also addressed theoretically and systematically at the programmatic level. These themes have the potential to become motor themes in the future as they establish stronger connections with the field's core areas.

The thematic map reveals that the literature on cultural heritage literacy possesses a richly developed conceptual structure; however, it also indicates that certain topics remain weakly connected to the central discourse and require further development. While *education*, *identity*, *cultural transmission*, and *heritage education* continue to be the most prominent themes in the field, concepts such as *virtual reality*, *teacher training*, and *curriculum integration* are rapidly moving toward the core. This demonstrates that cultural heritage literacy is a multidimensional and evolving field.

Thematic Evolution Analysis

This three-phase thematic flow chart reveals the conceptual transformation of academic studies in the field of cultural heritage and education over time. Each period highlights new themes that emerged under the influence of its specific socio-cultural dynamics and pedagogical priorities.

DOI: https://doi.org/10.30546/19023.978-9952-8573-9-9.2025.9012.
ISBN: 978-9952-8573-8-2

The thematic evolution map below illustrates how research on cultural heritage literacy has undergone conceptual change over the years. The transitions analyzed across three distinct periods demonstrate how the field has diversified, established interdisciplinary connections, and been reshaped by emerging digital approaches. The findings are presented in **Figure 6**.

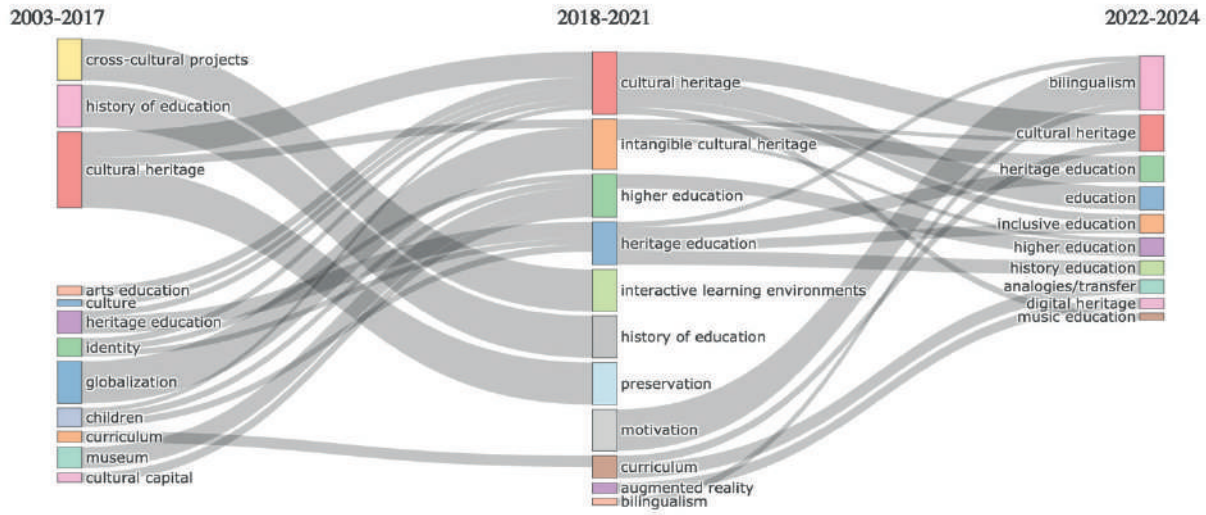

Figure 6. Thematic Evolution

Phase I (2003–2017): Historically and Identity-Oriented Approaches

This initial phase can be considered a "starting period" in the association between cultural heritage and education.

Key themes:

- Cultural heritage
- History of education
- Identity
- Globalization
- Children
- Cross-cultural projects

During this period, heritage was mainly conceptualized as a reflection of historical identity, with a focus on its transmission in the context of children's education. Concepts such as identity, culture, and globalization facilitated a shift from nation-state-based narratives to more universal and pluralistic interpretations of cultural heritage. Terms like museum, cultural capital, and curriculum signaled the first connections between cultural heritage and educational practices.

Phase II (2018–2021): Conceptual Deepening and Practice-Oriented Focus

DOI: https://doi.org/10.30546/19023.978-9952-8573-9-9.2025.9012.
ISBN: 978-9952-8573-8-2

This phase represents a period in which pedagogical practices and interdisciplinary expansions gained significant momentum in cultural heritage research.

New emerging themes:

- Intangible cultural heritage
- Interactive learning environments
- Preservation
- Motivation
- Augmented reality

In this phase, the "intangible" dimensions of cultural heritage came to the forefront; oral traditions, folk narratives, and rituals began to be integrated into educational contexts. Themes such as "interactive learning environments" and "augmented reality" reveal a transition toward experiential and technologically enriched pedagogical models. Cultural heritage was redefined not merely as content but as a learning experience co-constructed with the learner.

Phase III (2022–2024): Inclusivity, Digitalization, and Restructuring

The most recent phase reflects a period in which the relationship between cultural heritage and education has been reshaped considering socio-political sensitivities and digital transformation.

New emerging themes:

- Inclusive education
- Bilingualism
- Digital heritage
- Music education
- Analogies/transfer

During this phase, cultural heritage has been revisited through the lens of inclusive education, being discussed in relation to multilingualism and equity. The concept of "digital heritage" represents the transfer of cultural heritage to digital platforms and its reconstruction through digital tools. Domains such as music education and analogy point to a multi-sensory and conceptual transfer-based approach to heritage learning.

Notably, the rise of "inclusive education" underscores the growing perception of cultural heritage not only as a value to be preserved but also as a medium for recognizing cultural diversity and promoting educational equity.

Thematic Continuity and Transformation

Between 2003 and 2024, academic studies on cultural heritage and education have undergone a significant evolution—not only in terms of content but also in approach, focus, and pedagogical sensitivity. This evolution can be analyzed around three main academic themes: continuity, disruption, and restructuring.

1. Continuity: Preservation of Conceptual Cores

Certain concepts (e.g., cultural heritage, history of education, heritage education) have remained central across all three periods, indicating a stable preservation of the field's theoretical core over time. This reflects the continuity of an academic tradition that situates cultural heritage within a historical and pedagogical framework. The sustained relevance of these foundational debates has allowed researchers to reinterpret core concepts in various contexts across different periods.

2. Disruption: Periodic Shifts in Thematic Orientation

A noticeable shift occurred after 2018, with themes increasingly shaped by digitalization, interactivity, and learner-centered approaches. The emergence of terms such as augmented reality, interactive learning environments, and most recently, digital heritage, suggests that cultural heritage has evolved beyond content into a dynamic learning experience.

This marks a transition in heritage education—from the mere transmission of knowledge to experiential, technology-enhanced learning processes. It also represents a pedagogical rupture, moving from traditional approaches to innovative, digital solutions.

3. Restructuring: Rising Social and Pedagogical Sensitivity

The most striking development in the 2022–2024 period is the alignment of emerging themes with values such as social equity, multiculturalism, and inclusion. The prominence of terms like inclusive education, bilingualism, and music education reflects a shift in how cultural heritage intersects with social justice.

This transformation signals the redefinition of the field—not only as a pedagogical space but also as one with political and cultural responsibility. Transmitting heritage through education is now understood not merely as preserving the past but also as recognizing and empowering diverse cultural identities.

This holistic transformation reveals the following:

Cultural heritage education has evolved from being a static and retrospective field into a multi-layered, digital, participatory, and socially responsive domain.

- In the first period, the focus was primarily on what to transmit—centered on the past.
- In the second period, the emphasis shifted to how it should be transmitted—learning processes and technologies.

DOI: https://doi.org/10.30546/19023.978-9952-8573-9-9.2025.9012.
ISBN: 978-9952-8573-8-2

- In the final period, the key question became to whom and under what conditions the transmission should occur.

This evolution shows that the field has grown into one that not only transmits knowledge but also produces values—advancing democratization, diversity, and inclusivity in education.

Collaboration Network Analysis

This collaboration network map illustrates the geographical distribution and intensity of international academic collaborations in the field of cultural heritage education. The size of the nodes (country names) represents each country's share in the total number of publications, while the thickness of the connecting lines indicates the strength of collaborative ties between countries. The colored clusters represent groups of countries that are engaged in close collaboration. The findings are presented in **Figure 7**.

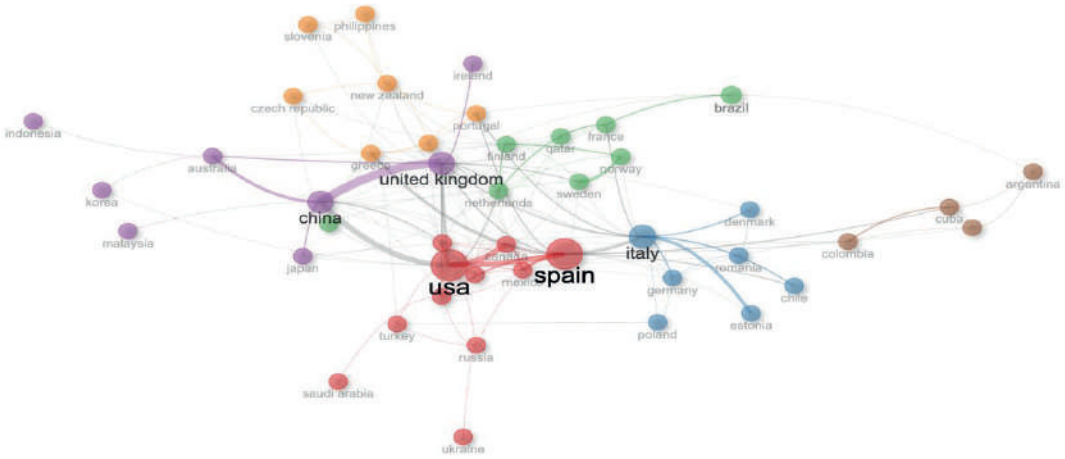

Figure 7. Collaboration Network Analysis

US–Spain-Centered Cluster

- The United States and Spain appear as the largest nodes and are positioned at the center of the network. This indicates that both countries are not only highly productive but also well-connected in the field of cultural heritage education.

- The U.S. exhibits strong collaborative ties with countries such as Canada, Mexico, Italy, the United Kingdom, and China, while Spain shows close links with Latin American countries, especially Cuba, Colombia, and Argentina.

- Although Turkey is part of this cluster, it has relatively few connections and exhibits weak collaboration with only a small number of countries.

DOI: https://doi.org/10.30546/19023.978-9952-8573-9-9.2025.9012.
ISBN: 978-9952-8573-8-2

Italy-Centered European Cluster

- This cluster includes countries such as Italy, Germany, Poland, Romania, Denmark, Estonia, and the Czech Republic, representing academic interaction across Eastern and Northern Europe.
- The connections between these countries show moderate intensity and are mostly limited to regional-level collaborations.

China-Centered Asia-Pacific Cluster

- China has established strong ties with countries like Japan, Australia, South Korea, Malaysia, and Indonesia. This cluster reflects the growing prominence of cultural heritage education in the Asia-Pacific region.
- China's direct collaborations with the United States and the United Kingdom further indicate its central role in East–West academic interaction.

UK-Centered Northern European Cluster

- The United Kingdom forms a multi-centered network with countries such as the Netherlands, Ireland, Finland, Greece, Slovenia, and Portugal.
- This cluster is characterized by a high number of weak, bidirectional links, indicating a more horizontal structure and balanced mutual collaborations.

Latin American Cluster

- Formed by Cuba, Colombia, and Argentina, this small cluster is integrated into the broader system primarily through connections with Spain.
- This reflects the importance of cultural and linguistic ties in shaping academic collaboration networks.

General Evaluation

- The United States, Spain, the United Kingdom, Italy, and China dominate the global collaboration networks in the field of cultural heritage education.
- Academic partnerships tend to be shaped by factors such as cultural proximity, geographic closeness, and shared languages.
- Countries like Turkey are present in the network but are not centrally positioned, indicating the potential for developing stronger international collaborations.
- The visualization clearly highlights the global nature of the field and the regional clustering of knowledge production.

DISCUSSION, CONCLUSION, AND RECOMMENDATIONS

DOI: https://doi.org/10.30546/19023.978-9952-8573-9-9.2025.9012.
ISBN: 978-9952-8573-8-2

This study presents a bibliometric analysis of academic publications focusing on the relationship between cultural heritage and education from 2003 to 2024. The primary aim was to evaluate thematic diversity, publication trends, and interdisciplinary developments in the field. Based on 819 publications, the analyses demonstrate that cultural heritage is not only a phenomenon of the past but is also closely connected to contemporary educational policies and digital pedagogy approaches.

An examination of annual publication trends reveals a notable increase in output after 2015, peaking in 2019. This surge can be attributed to the influence of UNESCO's 2003 Convention for the Safeguarding of Intangible Cultural Heritage and its resonance within global educational discourse (UNESCO, 2003; Hafstein, 2009). During this period, cultural heritage began to be integrated with modern themes such as digitalization, sustainable development, social inclusion, and values education (Mergos et al., 2017).

Thematic analyses highlight "cultural heritage" as the most dominant keyword, while terms such as "heritage education," "inclusive education," and "augmented reality" indicate a pedagogical and technological reinterpretation of heritage in educational contexts. In contrast, lower-frequency themes such as "curriculum," "language," "early childhood education," and "intangible cultural heritage" suggest that these areas still offer substantial potential for further research.

In the collaboration network analysis, European countries stand out significantly, likely due to their strong archival traditions, digital infrastructure, and institutional links with UNESCO (Graham, Ashworth & Tunbridge, 2000). Conversely, regions with lower representation require strategies to build capacity and foster international cooperation.

The findings of this study demonstrate that cultural heritage literacy is gaining increasing prominence in educational discourse and is being approached within an interdisciplinary framework. Heritage education plays a central role in reconstructing pedagogical content, producing social memory, and contributing to cultural sustainability (Kisić, 2017; Smith, 2006).

In conclusion, this study shows that the literature on cultural heritage and education is expanding, thematically diversifying, and being discussed more systematically at an international level. The growing academic output in the field reflects a shift not only toward the transmission of historical knowledge but also toward fostering critical thinking, identity development, and values-based education.

The following recommendations are proposed in light of the findings:

- Curriculum development should include the integration of cultural heritage—particularly intangible elements—into educational programs in a critical and functional manner.
- Educational materials on cultural heritage should be developed for early childhood and primary education to foster awareness from a young age.

- Digital teaching tools, such as augmented reality, should be expanded to increase the inclusiveness and effectiveness of cultural heritage education.

- Developing countries should be supported in terms of archival and digitization capacity; cooperation with UNESCO through technical advisory and partnership programs should be strengthened.

- Educational policies should be structured not only to protect cultural heritage but also to promote it as a critical, inclusive, and transformative learning field.

In line with these recommendations, addressing cultural heritage education from both pedagogical and sociocultural perspectives will significantly contribute to the development of the field.

REFERENCES

Aria, M., & Cuccurullo, C. (2017). bibliometrix: An R-tool for comprehensive science mapping analysis. *Journal of Informetrics, 11*(4), 959–975. https://doi.org/10.1016/j.joi.2017.08.007

Boboc, R. G., Băutu, E., Gîrbacia, F., Popovici, N., & Popovici, D.-M. (2022). Augmented Reality in Cultural Heritage: An Overview of the Last Decade of Applications. *Applied Sciences*, *12*(19), 9859. https://doi.org/10.3390/app12199859

Graham, B., Ashworth, G. J., & Tunbridge, J. E. (2000). *A geography of heritage: Power, culture and economy*. Arnold Publishers.

Hafstein, V. T. (2009). Intangible heritage as a list: From masterpieces to representation. In L. Smith & N. Akagawa (Eds.), *Intangible heritage* (pp. 93–111). Routledge.

Kisić, V. (2013). *Governing heritage dissonance: Promises and realities of selected cultural policies*. European Cultural Foundation.

Mergos, G., Patsavos, P., Camatsos, E., & Voulgaridis, G. P. (2017). Cultural heritage and sustainable development. *Technical University of Crete*

Smith, L. (2006). *Uses of heritage*. Routledge.

Taylor, K. (2004). Cultural heritage management: A possible role for charters and principles in Asia. *International Journal of Heritage Studies, 10*(5), 417–433. https://doi.org/10.1080/1352725042000299052

UNESCO (2003). *Convention for the Safeguarding of the Intangible Cultural Heritage*. Paris: United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization.

van Eck, N. J., & Waltman, L. (2010). Software survey: VOSviewer, a computer program for bibliometric mapping. *Scientometrics, 84*(2), 523–538. https://doi.org/10.1007/s11192-009-0146-3

Zupic, I., & Čater, T. (2014). Bibliometric methods in management and organization. *Organizational Research Methods, 18*(3), 429–472. https://doi.org/10.1177/1094428114562629

DOI: https://doi.org/10.30546/19023.978-9952-8573-9-9.2025.9012.
ISBN: 978-9952-8573-8-2

TÜRKİYE'DE MEYVE VE SEBZE ALT GRUPLARINDA BÖLGESEL ÜRETİM DAĞILIMI: TARIMSAL ÜRETİM İSTATİSTİKLERİNE DAYALI MEKANSAL BİR ANALİZ

Zeki BAYRAMOĞLU[1*], Hasan Gökhan DOĞAN [2*], Serhan CANDEMİR [3]

[1]Selçuk Üniversitesi, Ziraat Fakültesi, Tarım Ekonomisi Bölümü, Konya, Türkiye,
ORCID: 0000-0003-3258-3848
[*2]Kırşehir Ahi Evran Üniversitesi, Ziraat Fakültesi, Tarım Ekonomisi Bölümü, Kırşehir, Türkiye,
ORCID: 0000-0002-5303-1770
[3]Malatya Turgut Özal Üniversitesi, Ziraat Fakültesi, Tarım Ekonomisi Bölümü, Malatya, Türkiye,
ORCID: 0000-0003-4248-7024

ÖZET

Bu çalışma, Türkiye'de meyve ve sebze üretiminin alt ürün grupları bazında bölgesel dağılımını analiz etmeyi amaçlamaktadır. Tarımsal üretim yapısının mekânsal özellikleri hem bölgesel kalkınma politikaları hem de gıda güvenliği açısından stratejik bir önem taşımaktadır. Bu bağlamda, 2023 yılına ait TÜİK bitkisel üretim verileri temel alınarak, il düzeyinde meyve ve sebze üretim miktarları alt gruplar bazında incelenmiştir. Analiz sürecinde, TÜİK üretim istatistikleri QGIS ortamına aktarılmış ve Türkiye'nin idari sınırları ile eşleştirilerek üretim yoğunluğu mekânsal olarak görselleştirilmiştir. Choropleth haritalar yardımıyla, farklı alt grupların üretim yoğunluğunun bölgesel desenleri ortaya koyulmuş, özellikle Akdeniz ve Ege bölgelerinin bazı gruplarda öne çıktığı belirlenmiştir. Ayrıca, üretim miktarlarının coğrafi kümelenmelerini belirlemek amacıyla temel mekânsal analiz tekniklerinden de yararlanılmıştır. Elde edilen bulgular, Türkiye'de meyve ve sebze üretiminin belirli bölgelerde uzmanlaştığını, ancak bazı ürün gruplarında potansiyel arz eden bölgelerin yeterince değerlendirilemediğini göstermektedir. Bu durumun Türkiye' de yeni uygulanmaya başlayan planlı üretim modeli çerçevesinde yeniden şekillenebileceği öngörülmektedir.

Anahtar Kelimeler: Meyve-sebze üretimi, Bölgesel dağılım, Üretim haritalama, QGIS, Sürdürülebilirlik.

REGIONAL DISTRIBUTION OF PRODUCTION IN FRUIT AND VEGETABLE SUBGROUPS IN TURKIYE: A SPATIAL ANALYSIS BASED ON AGRICULTURAL PRODUCTION STATISTICS

ABSTRACT

The aim of this study is to analyze the regional distribution of fruit and vegetable production in Turkey based on sub-product groups. The spatial characteristics of the agricultural production structure are of strategic importance for both regional development policy and food security. In this context, based on

DOI: https://doi.org/10.30546/19023.978-9952-8573-9-9.2025.9012.
ISBN: 978-9952-8573-8-2

TÜİK plant production data for 2023, fruit and vegetable production volumes at the provincial level were analyzed based on subgroups. During the analysis process, the TÜİK production statistics were transferred to the QGIS environment and matched with the administrative boundaries of Turkey to visualize the production density spatially. Using Choropleth maps, regional patterns of production density of different subgroups were revealed, and it was found that the Mediterranean and Aegean regions were particularly well represented in some groups. In addition, basic spatial analysis techniques were used to identify the geographical clusters of production volumes. The results show that fruit and vegetable production in Turkey is specialized in certain regions, but regions with potential in some product groups cannot be adequately evaluated. It is expected that this situation can be reorganized within the framework of the planned production model that has recently been introduced in Türkiye.

Keywords: Fruit and vegetable production, regional distribution, Production mapping, QGIS, Sustainability.

GİRİŞ

Meyve ve sebze üretiminin bölgesel dağılımı, yalnızca doğal koşullara değil, aynı zamanda sosyo-ekonomik yapı ve piyasa dinamiklerine de sıkı sıkıya bağlıdır. İklimsel faktörler, üretim kapasitesini ve ürün çeşitliliğini şekillendirirken; pazar talepleri, tüketim kalıplarını ve tarımsal stratejileri belirlemede etkili olmaktadır. Bu bağlamda, meyve ve sebze üretimi küresel ölçekte oldukça heterojen bir yapıya sahiptir ve bölgeden bölgeye değişen çok katmanlı bir etkileşim ağı içinde şekillenir. Şili örneği, bu etkileşimi net biçimde gözler önüne sermektedir. Ülkenin tarımsal üretim merkezi olan Zona Central, ılıman iklimi ve gelişmiş ulaşım altyapısıyla taze meyve ve sebzelerin pazara hızlı ve verimli biçimde ulaşmasını sağlamaktadır. Öte yandan, Norte Grande gibi kurak ve su kaynakları açısından kısıtlı bölgelerde ise tarımsal üretim hem verimlilik hem de sürdürülebilirlik açısından önemli zorluklarla karşılaşmaktadır (M ve diğerleri, 2024). Bu tür iklimsel farklılıklar yalnızca üretim miktarlarını değil, aynı zamanda hangi ürünlerin hangi bölgelerde yetiştirilebileceğini de doğrudan belirlemektedir (Amo-Adjei & Kumi-Kyereme, 2014). İklim ve tarımsal üretim arasındaki bu ilişki, ekolojik modelleme yaklaşımlarıyla daha iyi anlaşılabilir. Bitki örtüsü desenlerinin coğrafi olarak nasıl değiştiği ve bu desenlerin üretim uygulamalarına nasıl yön verdiği üzerine yapılan çalışmalar, çiftçilerin yerel koşullara göre üretim stratejilerini uyarladığını ortaya koymaktadır. Özellikle benzer iklim koşullarına sahip bölgelerde, ortaklaşa tarımsal modellerin benimsenmesi ve bu sayede benzer üretim desenlerinin gelişmesi mümkündür (Gao ve diğerleri, 2004).

Avrupa'daki deneyimler, üretimin çevreyle birlikte kurumsal yapılar tarafından da şekillendiğini göstermektedir. Özellikle Avrupa Birliği ülkelerinde, küçük üreticilerin pazarlara entegrasyonu, dağıtım kanallarına erişim ile yakından ilişkilidir. Bu bağlamda, üretici birlikleri ve kooperatifler aracılığıyla geliştirilen iş birlikleri, modern perakende zincirlerine dahil olmayı ve böylece ekonomik

DOI: https://doi.org/10.30546/19023.978-9952-8573-9-9.2025.9012.
ISBN: 978-9952-8573-8-2

sürdürülebilirliği desteklemektedir. Ancak bu yapılar, yeterli kurumsal destekten yoksun kaldıklarında zayıflamakta ve üreticilerin rekabet gücü düşmektedir (Guth vd., 2019). Tüketici davranışları ve sosyo-ekonomik göstergeler de meyve ve sebze üretiminin bölgesel karakterini şekillendiren önemli faktörler arasında yer alır. Gana örneğinde, Orman ekolojik bölgesindeki bireylerin, diğer bölgelere kıyasla daha fazla meyve ve sebze tükettiği tespit edilmiştir. Bu durum, kültürel alışkanlıklar ve altyapı imkanlarının, beslenme tercihleri üzerinde ne denli etkili olabileceğini göstermektedir (Amo-Adjei & Kumi-Kyereme, 2014). Aynı şekilde, gelir seviyesi ve eğitim düzeyi gibi değişkenler, yalnızca tüketim kalıplarını değil, üretim kararlarını da dolaylı olarak etkilemektedir (Kabwama vd., 2019; Herrán vd., 2019).

Kentsel alanlarda süpermarket ve benzeri perakende merkezlerine erişim, sağlıklı gıdaya ulaşım açısından belirleyici bir unsur haline gelmiştir. Amerika Birleşik Devletleri'nde yapılan araştırmalar, süpermarketlere yakın yaşayan bireylerin daha yüksek meyve ve sebze tüketimine sahip olduğunu ve bu durumun halk sağlığı açısından olumlu etkiler yarattığını göstermiştir (Michimi & Wimberly, 2010; Robinson vd., 2013). Bu bağlamda, gıda erişiminin şehir planlamasında dikkate alınması gereken stratejik bir unsur olduğu ortaya çıkmaktadır. Özellikle gelişmekte olan ülkelerde, meyve ve sebzeye erişimdeki bölgesel eşitsizlikler, toplumun genel beslenme durumunu doğrudan etkileyebilmektedir. Uganda'da yapılan ulusal düzeydeki bir araştırma, meyve ve sebze arzının, DSÖ'nün önerdiği minimum tüketim düzeylerinin oldukça altında kaldığını ortaya koymuştur (Kabwama vd., 2019). Bu tür bulgular, tarımsal üretimi artırmak ve dağıtım sistemlerini iyileştirmek adına kamu politikalarının ne kadar hayati olduğunu göstermektedir (Chaudhry vd., 2021).

Kooperatifleşme süreci hem üreticiler hem de tüketiciler için değer yaratan bir strateji olarak öne çıkmaktadır. Yerel ürünlere yönelik artan tüketici talebiyle uyumlu olarak, üretici kooperatifleri hem gıda güvenliğini sağlayabilir hem de ekonomik istikrarı destekleyebilir. Ayrıca bu yapı, tarımsal piyasalarda yaşanabilecek dalgalanmalara karşı daha dayanıklı bir üretim modeli sunar (Ryzhkova & Kruchinina, 2021). Küresel iklim değişikliğinin tarım üzerindeki etkisi her geçen gün daha belirgin hale gelirken, meyve ve sebze çeşitlerinin coğrafi dağılımı da bu yeni iklimsel koşullara adapte olmak zorundadır. Özellikle sıcaklık ve yağış rejimlerinde meydana gelen değişiklikler, belirli türlerin yetiştirilebileceği alanları yeniden tanımlamaktadır (Zhao vd., 2018). İklim açısından daha istikrarlı olan bölgeler, bu süreçte üretim üstünlüğünü koruyabilirken; diğer alanlarda tarımın sürdürülebilirliği, adaptasyon stratejilerine bağlı hale gelmektedir.

Türkiye de meyve ve sebze üretiminde sahip olduğu geniş biyolojik çeşitlilik ve farklı iklim kuşakları sayesinde oldukça zengin bir tarımsal yapıya sahiptir. Farklı bölgelerdeki üretim çeşitliliği, ülkenin hem iç pazarda tüketimi karşılamasını hem de dış pazarlarda güçlü bir ihracat oyuncusu olmasını sağlamaktadır (Uçak vd., 2018; Tatar, 2020). Bu çeşitlilik, Türkiye'nin birçok farklı ürün grubunu yüksek verimle yetiştirebilmesine olanak tanıyan ekolojik ve coğrafi avantajlarından kaynaklanmaktadır. Bölgesel düzeyde incelendiğinde, Güneydoğu Anadolu Bölgesi, özellikle sert

buğday, arpa ve sebze üretiminde önemli bir rol oynarken, bazı meyve türlerinin yetiştiriciliği de burada yapılmaktadır (Uludamar vd., 2018). Ancak aynı bölgede yer alan Mardin örneği, Türkiye'nin toplam meyve üretiminden sadece %0,11'lik bir pay alarak, bölgeler arasında tarımsal üretim kapasitesi açısından dikkat çekici farklılıklar olduğunu göstermektedir (Şimşek & Gülsoy, 2017). Buna karşın Ege ve Akdeniz bölgeleri, zeytin ve turunçgiller gibi meyvelerin üretiminde iklim ve toprak koşullarının sağladığı avantajlarla öne çıkmakta ve ülkenin en büyük meyve üretim merkezleri arasında yer almaktadır (Gürbüzer & Çiftçi, 2025). Üretim coğrafyasındaki bu dengesizlikler yalnızca iklimle sınırlı kalmamakta, aynı zamanda altyapı ve sulama olanakları gibi fiziki faktörlerle de derinleşmektedir. Türkiye genelinde üretilen meyve ve sebzelerin yaklaşık yarısının tedarik zinciri eksiklikleri nedeniyle bozulduğu bilinmektedir. Bu durum, özellikle soğuk hava deposu ve ulaşım ağı yetersiz olan bölgelerde önemli ekonomik kayıplara neden olmaktadır (Uçak vd., 2018). Dolayısıyla lojistik altyapının geliştirilmesi, özellikle düşük üretim kapasitesine sahip bölgelerde, mevcut potansiyelin daha etkin kullanılmasına katkı sağlayacaktır.

Türkiye'nin meyve ve sebze sektöründeki ihracat başarısı ise büyük ölçüde ülkenin stratejik konumundan kaynaklanmaktadır. Avrupa ile Asya arasında bir köprü görevi gören bu jeopolitik pozisyon, ticaretin kolaylaşmasını ve ürünlerin geniş pazarlara hızlıca ulaştırılmasını mümkün kılmaktadır (Jabkowski & Kupsik, 2024; Öztürk vd., 2013). Ayrıca, Türkiye'nin karşılaştırmalı üstünlüğe sahip olduğu ürün grupları –örneğin domates ve turunçgiller– hem kalite hem de hacim açısından dış ticarette önemli bir yer tutmaktadır (Gürbüzer & Çiftçi, 2025; Tatar, 2020). Bu süreçte, Üretim kalitesini artırmaya yönelik çalışmalar da dikkat çekmektedir. Özellikle organik gübre kullanımı ve modern tarım tekniklerinin benimsenmesi, daha sürdürülebilir bir üretim modeli inşa edilmesine katkı sağlamaktadır (Şan & Gökçay, 2023). Bu geçiş, hem çevresel faydalar sunmakta hem de ürünlerin uluslararası pazarlarda daha rekabetçi olmasını mümkün kılmaktadır (Şahin, 2016; Karaman vd., 2022).

Türkiye'de meyve ve sebze üretimi, iklim, altyapı, coğrafi koşullar ve pazar erişimi gibi çok sayıda faktörün etkileşimiyle şekillenmektedir. Bu sektördeki bölgesel eşitsizliklerin azaltılması, verimliliğin artırılması ve kayıpların en aza indirilmesi, sadece iç piyasa için değil, Türkiye'nin küresel pazarlardaki rekabet gücü açısından da büyük önem taşımaktadır. Bu nedenle, tarımsal uygulamaların modernleştirilmesi ve tedarik zinciri yönetiminin güçlendirilmesi, ülke tarımının sürdürülebilir kalkınma hedeflerine ulaşması için temel stratejiler arasında yer almalıdır. Bu temel motto ışığında bu araştırmada, Türkiye' deki meyve ve sebze alt gruplarının mekânsal dağılımı incelenmeye alınmıştır. Choropleth haritalama yöntemiyle belirli bir coğrafi bölgedeki (bu araştırmada iller bazında ele alınmıştır) sayısal verilerin mekânsal dağılımını renk tonlarıyla görselleştirerek yoğunlaşma durumları ortaya koyulmuştur.

DOI: https://doi.org/10.30546/19023.978-9952-8573-9-9.2025.9012.
ISBN: 978-9952-8573-8-2

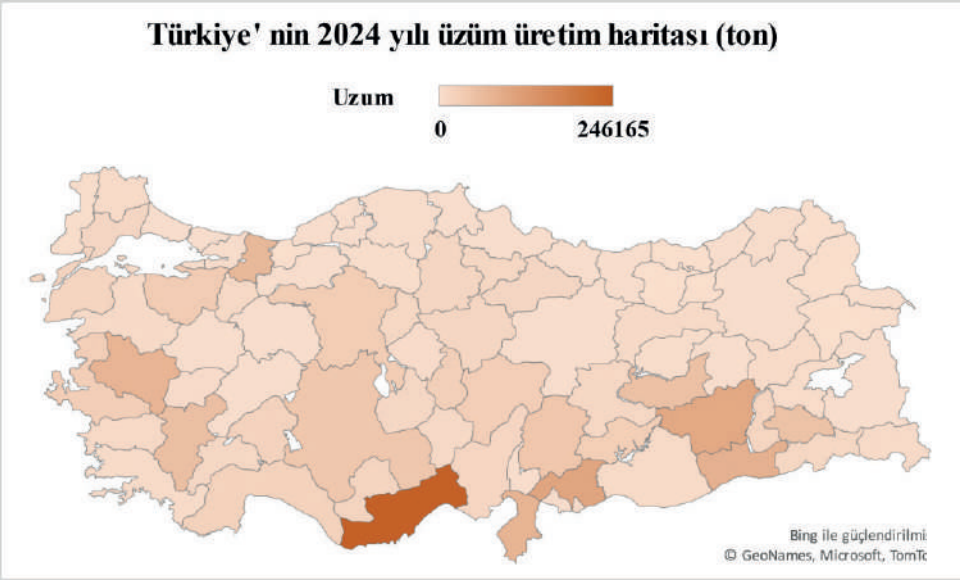
MATERYAL VE YÖNTEM

Bu araştırma, Türkiye'de meyve ve sebze üretiminin alt ürün grupları bazında mekânsal dağılımını analiz etmeyi amaçlamaktadır. Bu kapsamda çalışmanın temel veri kaynağını, Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK) tarafından yayımlanan 2024 yılı Bitkisel Üretim İstatistikleri oluşturmaktadır. TÜİK'in il düzeyinde sunduğu üretim miktarları, alt ürün grupları (örneğin üzüm, tropikal meyveler, turunçgiller, sert kabuklu meyveler, yumru ve kök sebzeler vb.) esas alınarak sınıflandırılmış ve analiz süreci boyunca referans veri seti olarak kullanılmıştır. Mekânsal analizler için QGIS 3.28 sürümü tercih edilmiş ve Türkiye'nin il bazlı idari sınırlarını içeren vektörel harita katmanı analiz ortamına aktarılmıştır. İlgili sınır katmanı ile TÜİK verileri "il adı" üzerinden eşleştirilerek coğrafi tabanlı veri bütünlüğü sağlanmıştır.

Verilerin mekânsal görselleştirilmesi için Choropleth (dereceli renkli) haritalama tekniği kullanılmıştır. Her bir alt ürün grubuna özel olarak oluşturulan haritalarda, üretim yoğunluğu farklı renk tonlarıyla temsil edilmiş, böylece bölgesel farklılıklar görsel olarak ortaya konulmuştur. Bu analizler, bölgesel uzmanlaşma eğilimlerini destekleyen bulguların nesnel olarak ortaya konmasına imkân tanımıştır.

ARAŞTIRMA BULGULARI

Türkiye' de 2024 yılı üzüm üretim haritası Şekil 1' de verilmiştir. Şekil 1' den renklendirmeler itibariyle Türkiye' deki üretim yoğunluğu izlenebilir.

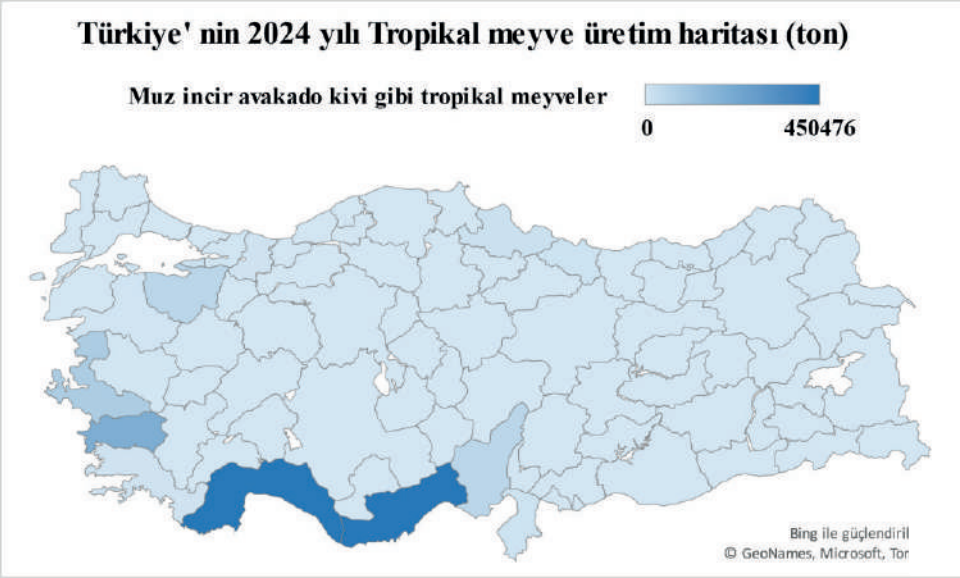
Şekil 1. Türkiye' de 2024 yılı üzüm üretim haritası (ton) (TUİK, 2024)

DOI: https://doi.org/10.30546/19023.978-9952-8573-9-9.2025.9012.
ISBN: 978-9952-8573-8-2

2024 yılına ait Türkiye'nin iller bazındaki üzüm üretim verileri incelendiğinde, ülke genelinde oldukça farklılaşan bir üretim deseni göze çarpmaktadır. Üzüm, Türkiye'nin geleneksel tarım ürünlerinden biri olmasına rağmen, üretim miktarları il bazında büyük farklılıklar göstermektedir. Bu yılın verilerine göre en dikkat çeken gelişme, Mersin'in açık ara lider konuma yükselmiş olmasıdır. 246.165 tonluk üretimiyle Mersin, geleneksel lider konumunda olan Manisa'yı geride bırakmış ve ülke genelindeki en büyük üretici olmuştur. Bu sıralamayı Gaziantep (99.721 ton), Diyarbakır (94.544 ton), Mardin (79.115 ton) ve Hatay (72.562 ton) gibi Güneydoğu ve Akdeniz illeri takip etmektedir. Özellikle bu bölgedeki illerin öne çıkması hem iklimsel avantajlar hem de üretimdeki çeşitlenme ve politik desteklerle açıklanabilir. Ege Bölgesi ise her zamanki gibi güçlü bir üretici bölge olarak varlığını sürdürmektedir. Manisa (72.671 ton), Denizli (51.462 ton), İzmir (26.123 ton) gibi iller bu bölgenin temsilcisi olarak yüksek üretim kapasitesine sahiptir. Ancak bu yıl Ege illerinin bir kısmının, Güneydoğu ve Akdeniz illerinin gerisinde kaldığı görülmektedir. Bu durum, bölgesel iklim değişiklikleri, üretici tercihleri ya da tarımsal destek politikalarının etkisiyle şekillenmiş olabilir. İç Anadolu bölgesinde ise üretim daha dengeli bir dağılım göstermektedir. Özellikle Nevşehir, Kayseri, Karaman, Niğde ve Yozgat gibi iller orta seviyede üretim yapmaktadır. Bu iller sofralık ve şaraplık üzüm üretiminde rol oynamaktadır. Marmara Bölgesi'nde ise Sakarya (65.059 ton) ve Bursa (30.474 ton) gibi birkaç ilin öne çıktığı, diğer illerde ise daha düşük üretimlerin yapıldığı gözlemlenmektedir. Karadeniz ve Doğu Anadolu bölgeleri ise genel olarak üzüm üretiminde geri planda kalmaktadır. Bayburt, Ardahan, Trabzon, Kars gibi illerde üzüm üretimi hiç yapılmazken, Ordu, Rize, Giresun gibi illerde ise üretim sembolik düzeydedir. Bu bölgelerdeki düşüklük, genellikle iklimsel sınırlamalar ve tarımsal yapının farklılığı ile ilişkilidir.

DOI: https://doi.org/10.30546/19023.978-9952-8573-9-9.2025.9012.
ISBN: 978-9952-8573-8-2

Türkiye' de 2024 yılı Tropikal meyve üretim haritası Şekil 2' de verilmiştir. Şekil 2' den renklendirmeler itibariyle Türkiye' deki üretim yoğunluğu izlenebilir.

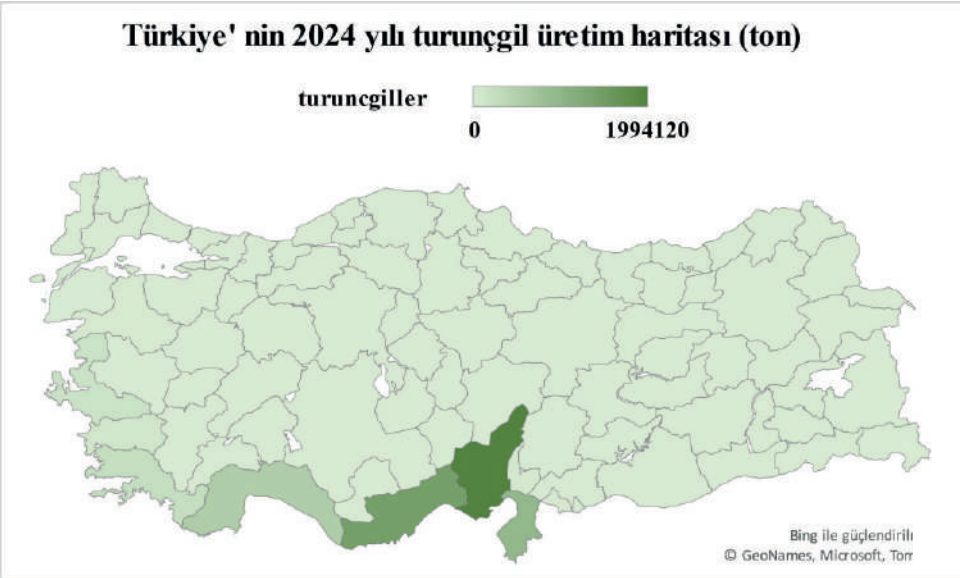
Şekil 2. Türkiye' de 2024 yılı tropikal meyve (muz, incir, avokado, kivi vb) üretim haritası (ton) (TUİK, 2024)

Türkiye'de muz, incir, avokado ve kivi gibi iklim seçici ürünlerin üretiminin belirli bölgelerde yoğunlaştığını, buna karşın birçok ilde ise ya hiç yapılmadığını ya da oldukça sınırlı kaldığını göstermektedir. Bu ürünlerin üretimi, doğrudan doğruya iklim koşullarına, sera altyapısına ve üretici bilgi birikimine bağlıdır. Özellikle Akdeniz Bölgesi, bu alanda tartışmasız bir lider konumundadır. Mersin 450 bin tonun üzerinde üretimle, Antalya ise 446 bin ton civarındaki üretimiyle Türkiye'nin tropikal meyve üretiminin açık ara en güçlü iki ili olmuştur. Bu illerdeki gelişmiş seracılık altyapısı, iklim avantajı ve tarımsal uzmanlık, üretimin bu denli yüksek olmasını mümkün kılmaktadır. Ege Bölgesi de tropikal meyve üretiminde dikkat çeken bir rol üstlenmektedir. Aydın 209 bin tonluk üretimiyle, özellikle incirdeki tarihsel uzmanlığını bu gruptaki diğer ürünlere de genişletmiş görünmektedir. İzmir de 83 bin tonluk üretimiyle önemli bir üretici olarak öne çıkmaktadır. Bu bölgedeki veriler, tropikal meyvelerin sadece geleneksel olarak yetiştiği yerlerde değil, benzer iklim koşullarına sahip bölgelerde de başarıyla üretilebildiğini ortaya koymaktadır. Marmara Bölgesi'nde ise Bursa, Yalova ve Sakarya gibi iller ön plana çıkmaktadır. Bu illerde tropikal meyve üretimi henüz Akdeniz ve Ege kadar yaygın olmasa da, özellikle kivi ve sınırlı ölçekte avokado gibi ürünlerde ciddi bir potansiyel göze çarpmaktadır. Bu tablo, tüketici talebine yanıt verme arzusunun, daha serin iklimli bölgelerde bile tropikal ürünlere yönelmeyi teşvik ettiğini göstermektedir. Karadeniz Bölgesi ise özellikle kivi üretimi açısından dikkat çekmektedir. Ordu, Samsun ve Rize gibi iller, bölgeye özgü nemli ve ılıman iklim sayesinde tropikal ürünlerde belirli bir üretim kapasitesine ulaşmıştır. Örneğin, Ordu'da 10 bin tonun, Samsun'da ise 15 bin tonun üzerinde üretim yapılmıştır. Bu durum,

DOI: https://doi.org/10.30546/19023.978-9952-8573-9-9.2025.9012.
ISBN: 978-9952-8573-8-2

Karadeniz'in klasik fındık üretiminin yanında tarımsal çeşitliliğe de açıldığını göstermesi açısından önemlidir. Buna karşın, İç Anadolu, Doğu Anadolu ve bazı Güneydoğu Anadolu illerinde tropikal meyve üretimi ya yok denecek kadar azdır ya da hiç bulunmamaktadır. Konya, Niğde, Nevşehir, Tunceli, Kars, Ardahan gibi illerde üretim sıfırdır. Bu, hem iklimsel uygunsuzluk hem de altyapı eksikliği ile açıklanabilir.

Türkiye' de 2024 yılı turunçgil üretim haritası Şekil 3' de verilmiştir. Şekil 3' den renklendirmeler itibariyle Türkiye' deki üretim yoğunluğu izlenebilir.

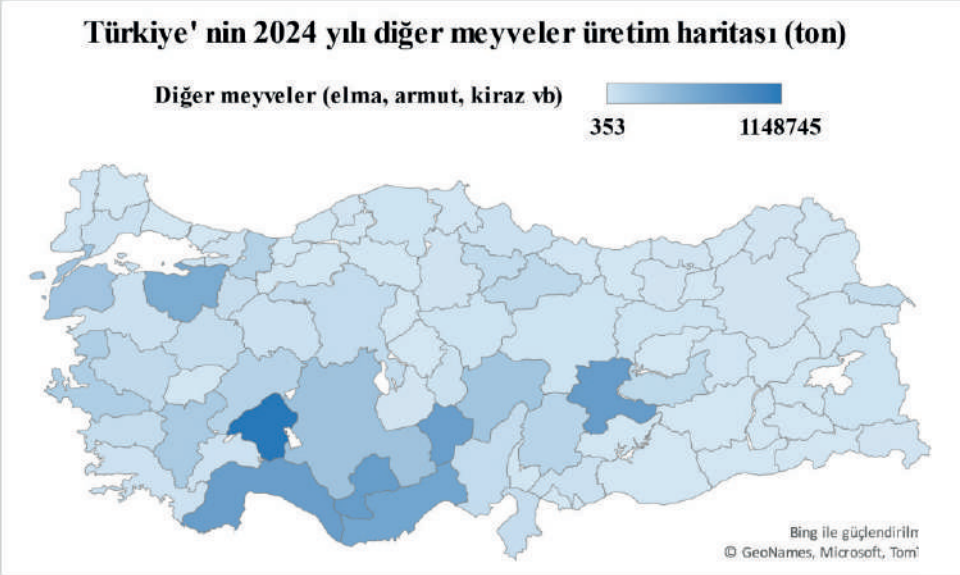
Şekil 3. Türkiye' de 2024 yılı turunçgil üretim haritası (ton) (TUİK, 2024)

Türkiye'de bu ürün grubunun belirli kıyı bölgelerine yoğunlaştığını açıkça ortaya koymaktadır. Portakal, mandalina, limon ve greyfurt gibi turunçgiller; sıcak, ılıman ve don riski düşük iklim koşullarında yetiştirildiği için üretimleri büyük ölçüde Akdeniz ve kısmen Ege kıyılarına sıkışmıştır. Bu durum verilerle de net şekilde doğrulanmaktadır. Mersin, 1 milyon 430 bin tonu aşan üretimiyle ülkenin açık ara en büyük turunçgil üreticisi konumundadır. Onu sırasıyla Adana (1.994.120 ton), Hatay (948.423 ton) ve Antalya (528.467 ton) takip etmektedir. Bu dört il, Türkiye'nin turunçgil arzının büyük bölümünü karşılamakta ve turunçgil üretiminin merkez üssünü oluşturmaktadır. Ege kıyılarında ise Muğla (230.789 ton), İzmir (157.352 ton) ve Aydın (93.243 ton) gibi iller öne çıkmaktadır. Ege Bölgesi'nin kıyı kesimlerinde yer alan bu iller, Akdeniz ikliminin etkisiyle turunçgil üretimi için uygun koşullara sahiptir. Özellikle mandalina ve limon üretiminde bu iller güçlü bir potansiyele sahiptir. Ayrıca Osmaniye (54.939 ton) gibi Akdeniz'e yakın geçiş kuşağında yer alan bazı iller de anlamlı miktarda üretim gerçekleştirmektedir. Bunun dışında kalan birçok ilde turunçgil üretimi ya hiç yapılmamakta ya da son derece sınırlı miktarlarda kalmaktadır. Karadeniz Bölgesi'nde özellikle Rize, Trabzon ve Giresun gibi illerde mikroklima koşulları sayesinde sembolik düzeyde

DOI: https://doi.org/10.30546/19023.978-9952-8573-9-9.2025.9012.
ISBN: 978-9952-8573-8-2

üretim yapılmaktadır. Ancak bu üretim genellikle evsel veya küçük çaplı ticari kullanım içindir. İç Anadolu, Doğu Anadolu ve Güneydoğu Anadolu bölgelerinde ise iklim koşulları turunçgil yetiştiriciliğine uygun olmadığından üretim sıfırdır.

Türkiye' de 2024 yılı diğer meyveler üretim haritası Şekil 4' de verilmiştir. Şekil 4' den renklendirmeler itibariyle Türkiye' deki üretim yoğunluğu izlenebilir.

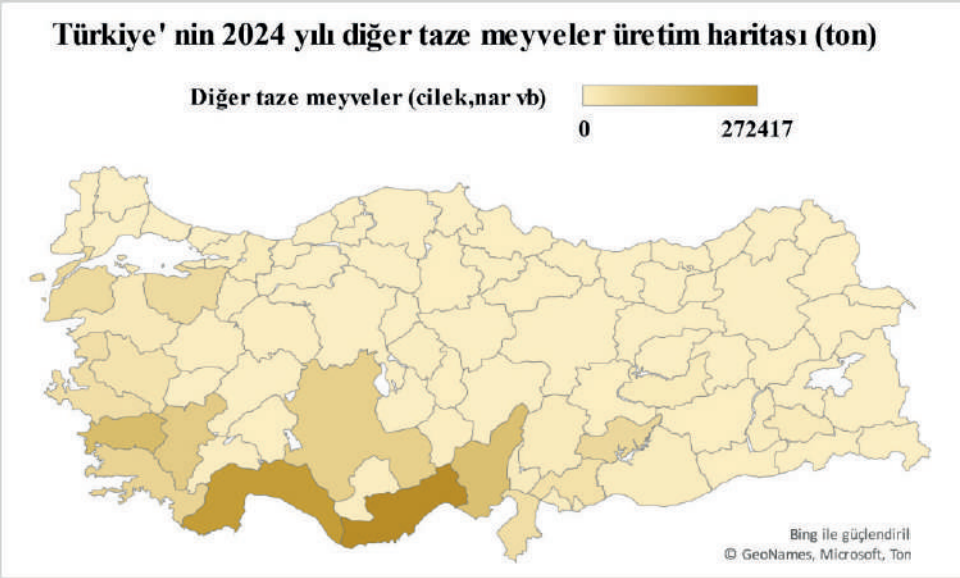
Şekil 4. Türkiye' de 2024 yılı diğer meyveler üretim haritası (ton) (TUİK, 2024)

Türkiye genelinde elma, armut, ayva, kayısı, erik gibi yaygın tüketilen meyvelerin üretimi oldukça geniş bir coğrafyaya yayılmış durumdadır. Bu meyveler, hem iklim açısından daha esnek oldukları hem de iç tüketimde yüksek talep gördükleri için hemen her bölgede belirli bir üretim kapasitesine ulaşabilmiştir. Ancak bazı iller gerek iklim koşulları gerekse tarımsal altyapı açısından öne çıkarak üretim merkezi haline gelmiştir. Verilere bakıldığında, Konya (3.193.901 ton), Isparta (1.148.745 ton) ve Malatya (722.059 ton) gibi iller bu ürün grubunda zirvede yer almaktadır. Konya, geniş tarım arazileri ve elma üretimindeki liderliği ile dikkat çekerken; Isparta, özellikle elma çeşitliliği ve kaliteli üretimiyle öne çıkmaktadır. Malatya ise kayısı üretimiyle sadece Türkiye'de değil, dünya genelinde tanınan bir merkezdir. Bu illeri sırasıyla Karaman (713.723 ton), Niğde (683.352 ton) ve Mersin (609.319 ton) takip etmektedir. Bu tablo, İç Anadolu ve Akdeniz'in bazı bölümlerinin meyve üretiminde oldukça verimli olduğunu göstermektedir. Ayrıca Kayseri, Denizli, Bursa, Antalya, Manisa ve Afyonkarahisar gibi iller de önemli üretim kapasitelerine sahiptir. Özellikle Bursa, şeftali ve armut gibi ürünlerde; Denizli ve Manisa, üzümle birlikte elma ve ayva üretiminde güçlüdür. Antalya, sadece tropikal meyvelerde değil, bu geleneksel meyve grubunda da önemli bir paya sahiptir. Öte yandan Türkiye'nin hemen her ilinde – miktar değişmekle birlikte – bu meyvelerin üretimi yapılmaktadır. Gümüşhane, Tokat, Amasya gibi Karadeniz illeri; Elâzığ, Erzincan, Erzurum gibi Doğu Anadolu illeri

DOI: https://doi.org/10.30546/19023.978-9952-8573-9-9.2025.9012.
ISBN: 978-9952-8573-8-2

de üretim zincirine katkı sağlamaktadır. Bu, özellikle iklim geçiş bölgelerinde yer alan şehirlerin farklı meyve türlerine uygun yetişme ortamı sunduğunu göstermektedir. Veriler ayrıca büyükşehirlerin ve kıyı illerinin de azımsanmayacak düzeyde üretim yaptığını ortaya koymaktadır. Örneğin İzmir (197.337 ton) ve İstanbul (2.642 ton) gibi şehirlerde tarım alanlarının sınırlı olmasına rağmen hâlâ üretim devam etmektedir. Bu durum, kentsel tarımın ve kırsal kesimlerin üretimden tamamen kopmadığını da göstermektedir.

Türkiye' de 2024 yılı diğer taze meyveler (çilek, nar vb.) üretim haritası Şekil 5' de verilmiştir. Şekil 5' den renklendirmeler itibariyle Türkiye' deki üretim yoğunluğu izlenebilir.

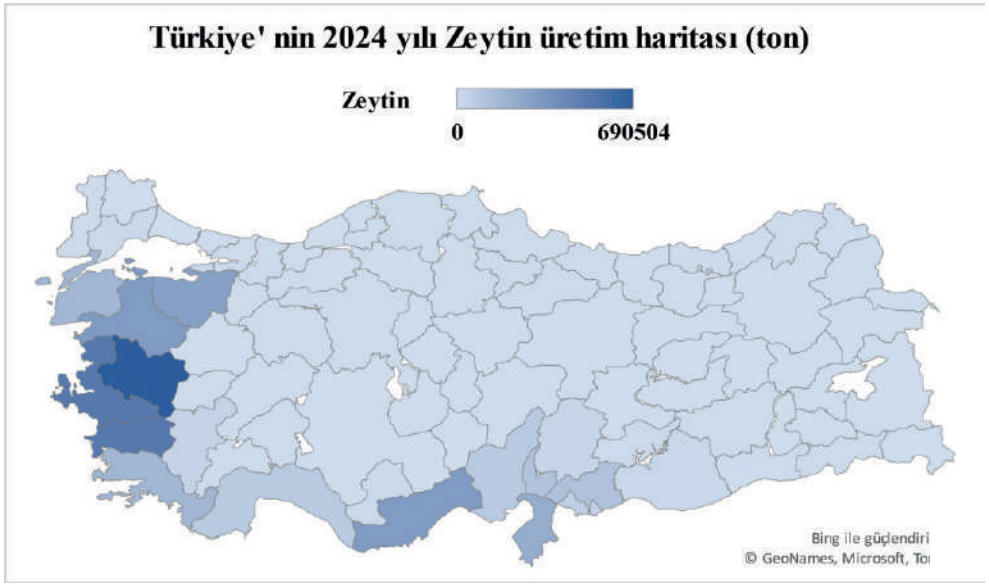
Şekil 5. Türkiye' de 2024 yılı diğer taze meyveler üretim haritası (ton) (TUİK, 2024)

Türkiye'de çilek, nar gibi diğer taze meyvelerin üretiminin, ülkenin birçok iline yayılmış olmakla birlikte belirli bölgelerde yoğunlaştığını göstermektedir. Bu ürün grubu hem sofralık tüketimde hem de gıda sanayisinde yaygın şekilde kullanıldığından dolayı ülke genelinde büyük bir ekonomik değere sahiptir. Taze meyveler iklim açısından çok seçici olmamakla birlikte, sulama imkânları, tarımsal bilgi birikimi ve pazar erişimi üretim miktarlarını doğrudan etkilemektedir. Verilere göre, Türkiye'nin bu kategorideki en büyük üretici ili Mersin'dir. Yaklaşık 2 milyon 724 bin ton üretimle Mersin, açık ara farkla lider konumundadır. Mersin'i Manisa (289.956 ton), Antalya (216.971 ton) ve Aydın (132.530 ton) takip etmektedir. Bu iller hem iklim avantajı hem de yüksek tarımsal kapasiteye sahip olmaları nedeniyle çilek ve nar gibi meyvelerin üretiminde öne çıkmaktadır. Özellikle Ege ve Akdeniz Bölgeleri, taze meyve üretimi için elverişli koşulları sayesinde öne çıkan merkezlerdir. Diğer dikkat çeken iller arasında Adana (123.486 ton), Denizli (89.746 ton), Bursa (49.178 ton) ve Hatay (40.932 ton) gibi şehirler yer almaktadır. Bu iller hem iç pazara hem de ihracata yönelik üretim yaparak sektöre ciddi katkı sağlamaktadır. Ayrıca Konya (80.198 ton) gibi İç Anadolu illerinin de bu alanda

DOI: https://doi.org/10.30546/19023.978-9952-8573-9-9.2025.9012.
ISBN: 978-9952-8573-8-2

güçlü bir varlık göstermesi, sulama altyapısının yaygınlaşması ve ürün çeşitliliğinin artmasıyla açıklanabilir. Üretimin daha sınırlı olduğu iller de bu tabloya önemli katkılar sunmaktadır. Kahramanmaraş, İzmir, Osmaniye, Elâzığ, Siirt, Sakarya gibi illerde orta ölçekli üretimler gözlemlenmektedir. Bunun yanında Giresun, Trabzon, Rize gibi Karadeniz illerinde daha küçük miktarlarda üretim yapılmakta olup, bu üretimler genellikle çilek gibi kısa dönemli, hızlı döngülü ürünlerde yoğunlaşmaktadır. Bununla birlikte, Doğu Anadolu ve bazı İç Anadolu illerinde taze meyve üretimi oldukça sınırlıdır. Ardahan, Iğdır, Kars, Sivas, Tunceli, Van gibi illerde üretim miktarları ya yok denecek kadar azdır ya da sembolik düzeydedir. Bu durum genellikle düşük sıcaklık, kısa yetişme dönemi ve sulama imkanlarının sınırlı olmasıyla ilgilidir.

Türkiye' de 2024 yılı zeytin üretim haritası Şekil 6' da verilmiştir. Şekil 6' dan renklendirmeler itibariyle Türkiye' deki üretim yoğunluğu izlenebilir.

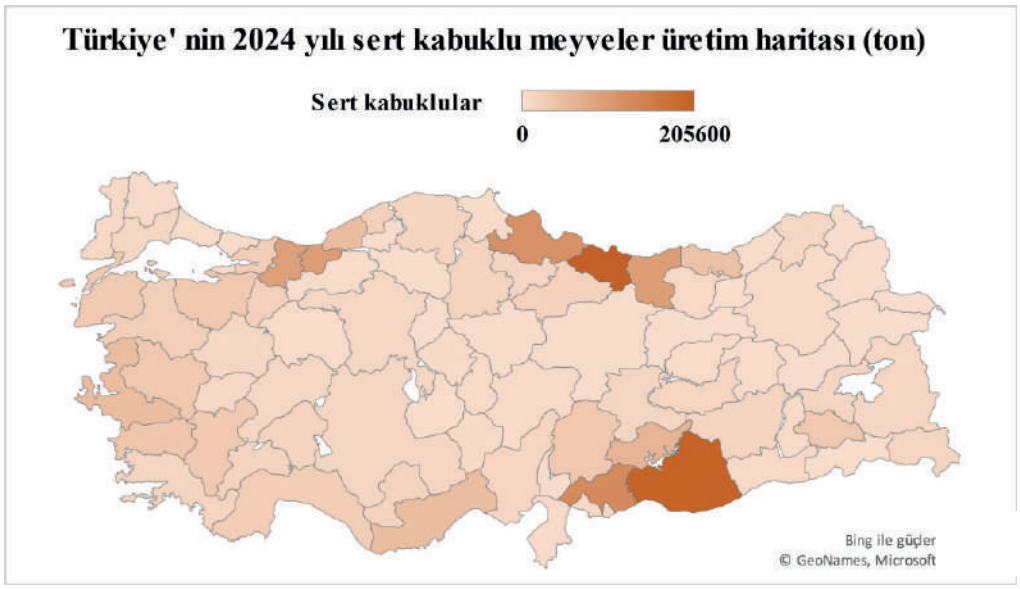
Şekil 6. Türkiye' de 2024 yılı zeytin üretim haritası (ton) (TUİK, 2024)

Türkiye'de zeytin üretiminin belirli bölgelerde yoğunlaştığını ve bu üretimin ülke genelinde eşit dağılmadığını açıkça ortaya koymaktadır. Zeytin, Akdeniz iklimini seven, uzun ömürlü ve ekonomik değeri yüksek bir tarım ürünüdür. Bu nedenle üretim, daha çok Ege, Marmara ve Akdeniz kıyı şeridinde yoğunlaşmaktadır. Tabloya göre, Türkiye'nin en büyük zeytin üreticisi ili Manisa olmuş ve 690.504 ton üretimle listenin başında yer almıştır. Bu ili sırasıyla İzmir (519.804 ton), Aydın (517.487 ton) ve Balıkesir (311.579 ton) takip etmektedir. Bu dört il, zeytin üretiminin omurgasını oluşturarak Türkiye'nin toplam üretiminin büyük bölümünü karşılamaktadır. Ayrıca Mersin (314.236 ton), Bursa (280.754 ton) ve Çanakkale (171.857 ton) gibi iller de zeytin tarımında güçlü üretim merkezleri olarak dikkat çekmektedir. Bu iller hem sofralık zeytin hem de zeytinyağı üretiminde önemli roller üstlenmektedir. Yine Muğla, Hatay, Osmaniye ve Gaziantep gibi iller de 100.000 tonun üzerinde

DOI: https://doi.org/10.30546/19023.978-9952-8573-9-9.2025.9012.
ISBN: 978-9952-8573-8-2

üretimle ülke zeytin üretimine kayda değer katkı sağlamaktadır. Bu dağılım, zeytinin üretiminin sıcak, kışın ılık geçen kıyı illerinde yoğunlaştığını açıkça göstermektedir. Bununla birlikte, Adana, Antalya, Denizli, Karaman ve Kilis gibi illerde de orta ölçekli üretim yapılmaktadır. Bu iller üretim miktarı bakımından ilk sıralarda yer almasa da özellikle yöresel zeytin türleriyle ekonomik katkı sunmaktadır. Örneğin Kilis 48.705 tonluk üretimiyle Güneydoğu'da dikkat çeken bir merkezdir. Öte yandan, İç Anadolu, Doğu Anadolu ve Karadeniz Bölgeleri'nde zeytin üretimi ya yok denecek kadar azdır ya da çok düşük seviyededir. Ankara, Erzurum, Elâzığ, Kars, Bayburt, Gümüşhane gibi illerde üretim ya sıfırdır ya da yalnızca sembolik düzeydedir. Bu bölgelerde zeytin ağacının iklim koşullarına uygun olmaması, üretimin yaygınlaşmasının önündeki temel engeldir.

Türkiye' de 2024 yılı sert kabuklu meyveler üretim haritası Şekil 7' de verilmiştir. Şekil 7' den renklendirmeler itibariyle Türkiye' deki üretim yoğunluğu izlenebilir.

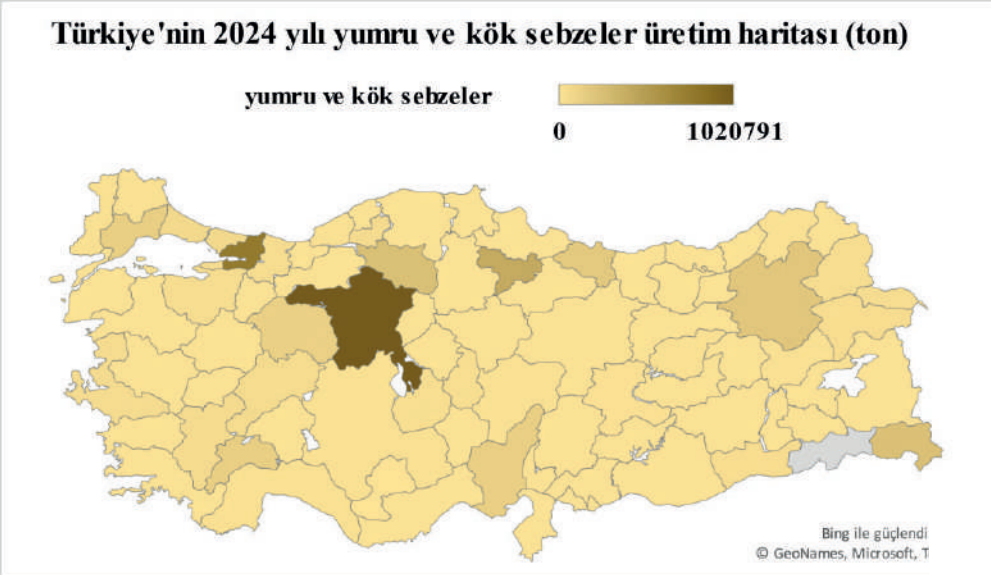
Şekil 7. Türkiye' de 2024 yılı sert kabuklu meyveler üretim haritası (ton) (TUİK, 2024)

Türkiye'nin sert kabuklu meyve üretimi (ceviz, fındık, badem ve kestane gibi ürünler) ülke genelinde oldukça yaygın olmakla birlikte bazı illerde belirgin biçimde yoğunlaşmıştır. Bu ürün grubu hem iç tüketimde hem de ihracatta yüksek katma değer yaratan tarımsal ürünler arasında yer almakta ve özellikle kırsal ekonomilerin canlandırılmasında önemli rol oynamaktadır. Verilere göre, Ordu sert kabuklu meyve üretiminde liderliği elinde bulundurmaktadır. 205.600 ton üretimle bu il, özellikle fındık üretiminde hem ulusal hem de uluslararası ölçekte ön plana çıkmaktadır. Ordu'yu Şanlıurfa (197.891 ton), Gaziantep (127.616 ton) ve Samsun (116.451 ton) takip etmektedir. Bu dört il, farklı sert kabuklu meyve türleriyle (fındık, ceviz, badem vb.) Türkiye üretiminin büyük bir kısmını üstlenmektedir. Özellikle Şanlıurfa ve Gaziantep gibi Güneydoğu illerinde ceviz ve badem üretiminin artması, iklim değişikliğiyle birlikte bu ürün grubunun coğrafi yayılımının da çeşitlendiğini

DOI: https://doi.org/10.30546/19023.978-9952-8573-9-9.2025.9012.
ISBN: 978-9952-8573-8-2

göstermektedir. Diğer önemli üretici iller arasında Sakarya (92.053 ton), Düzce (96.953 ton), Trabzon (39.590 ton), Sakarya (92.053 ton) ve Zonguldak (45.638 ton) gibi şehirler yer almaktadır. Bu iller çoğunlukla Karadeniz bölgesinde yer almakta olup, fındık üretimiyle öne çıkmaktadırlar. Tokat, Amasya, Giresun, Gümüşhane, Gümüşhane ve Samsun gibi iller ise hem geleneksel fındık üretimiyle hem de gelişen ceviz ve badem bahçeleriyle sert kabuklular kategorisinde istikrarlı bir üretim göstermektedir. Ege ve Akdeniz bölgelerinde de üretim dikkat çekicidir. Manisa (29.869 ton), Denizli (29.197 ton), Mersin (45.264 ton), Muğla (11.721 ton) ve Antalya (23.342 ton) gibi iller badem ve kestane gibi türlerde önemli üretim merkezleri haline gelmiştir. Aynı şekilde, Bursa (29.740 ton) ve Balıkesir (20.190 ton) gibi Marmara illeri de hem coğrafi avantajları hem de gelişmiş tarım teknikleriyle üretime ciddi katkı sunmaktadır. İç Anadolu ve Doğu Anadolu'da da üretim var olmakla birlikte daha küçük ölçeklidir. Nevşehir, Niğde, Kayseri, Erzurum, Elâzığ gibi illerde üretim daha düşük miktarlarda gerçekleşmekte; bu iller genellikle ceviz üretimiyle temsil edilmektedir. Özellikle kırsal alanlarda küçük aile işletmeleri aracılığıyla bu üretimin devam ettirildiği söylenebilir.

Türkiye' de 2024 yılı yumru ve kök sebzeler üretim haritası Şekil 8' de verilmiştir. Şekil 8' den renklendirmeler itibariyle Türkiye' deki üretim yoğunluğu izlenebilir.

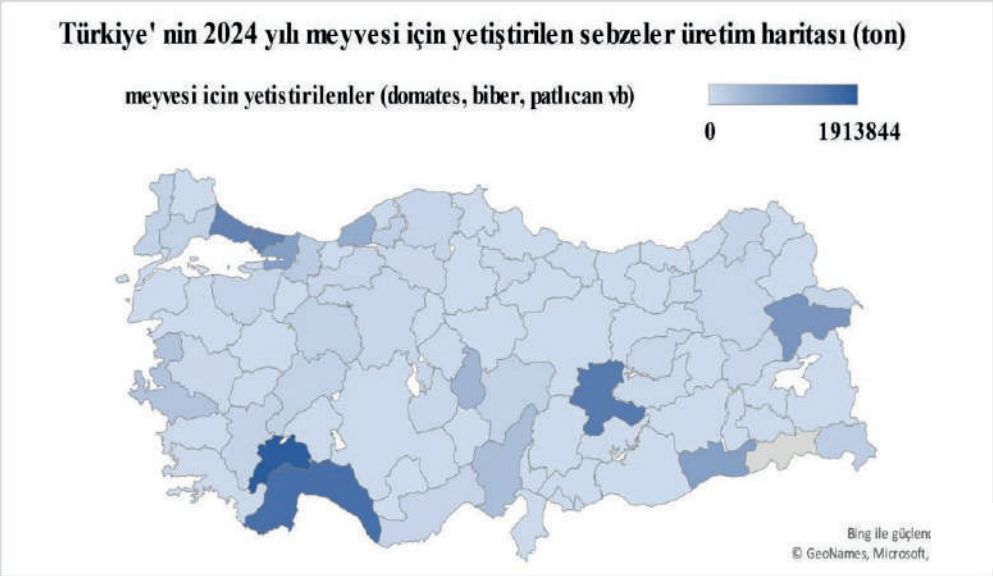
Şekil 8. Türkiye' de 2024 yılı yumru ve kök sebzeler üretim haritası (ton) (TUİK, 2024)

Türkiye'de yumru ve kök sebze üretimi – özellikle patates, soğan, havuç, pancar gibi ürünler – oldukça geniş bir coğrafyaya yayılmış durumda. Bu ürünler, hem temel gıda ihtiyaçlarını karşılamaları hem de işlenmiş gıda sektöründe yaygın olarak kullanılmaları nedeniyle tarımda stratejik bir öneme sahiptir. Üretim miktarları incelendiğinde, bazı illerin bu alanda açık ara öne çıktığı görülmektedir. Listenin zirvesinde yer alan il, Ankara olmuştur. Başkent, 1.020.791 ton üretimle Türkiye'nin en büyük yumru ve kök sebze üreticisi konumundadır. Özellikle Polatlı ve çevresi, patates ve havuç

DOI: https://doi.org/10.30546/19023.978-9952-8573-9-9.2025.9012.
ISBN: 978-9952-8573-8-2

üretiminde uzmanlaşmış bölgeler olarak bilinir. Ankara'yı Amasya (406.697 ton) ve Kocaeli (769.222 ton) takip etmektedir. Amasya, geleneksel olarak soğan üretiminde marka olmuş bir ildir. Kocaeli ise sanayi kimliğinin yanında tarımsal üretimde de güçlü bir varlık göstermektedir. Diğer dikkat çekici üretici iller arasında Tekirdağ (134.403 ton), Ordu (162.233 ton), Hakkari (238.256 ton), Çankırı (240.650 ton) ve Eskişehir (114.513 ton) sayılabilir. Bu illerde üretim büyük ölçüde sulamaya dayalı ve geniş alanlarda yoğunlaşmış durumdadır. Örneğin Hakkari gibi Doğu Anadolu'nun yüksek rakımlı bir ilinin bu üretim grubunda bu kadar yüksek miktarlara ulaşması, bölgedeki iklim ve su koşullarının bazı türler için elverişli olduğunu göstermektedir. Burdur, Adana, Afyonkarahisar, Denizli, Sakarya, Karabük, Zonguldak, Iğdır ve Kars gibi pek çok ilde de orta ölçekli üretimler yapılmakta; bu iller hem bölgesel tedarikte rol oynamakta hem de yerel ekonomilere katkı sunmaktadır. Bu çeşitlilik, Türkiye'nin kök ve yumru sebzelerde geniş bir üretim tabanına sahip olduğunu göstermektedir. Diğer yandan bazı illerde üretim oldukça düşüktür veya neredeyse yoktur. Karaman ve Şırnak gibi illerde üretim yapılmadığı görülürken, Ardahan, Van, Yozgat, Osmaniye gibi bazı illerde üretim miktarları sembolik düzeyde kalmıştır. Bu durum genellikle toprak yapısı, iklim uygunluğu ya da üretici tercihiyle ilişkilidir.

Türkiye' de 2024 yılı meyvesi için yetiştirilen sebzeler üretim haritası Şekil 9' da verilmiştir. Şekil 9' dan renklendirmeler itibariyle Türkiye' deki üretim yoğunluğu izlenebilir.

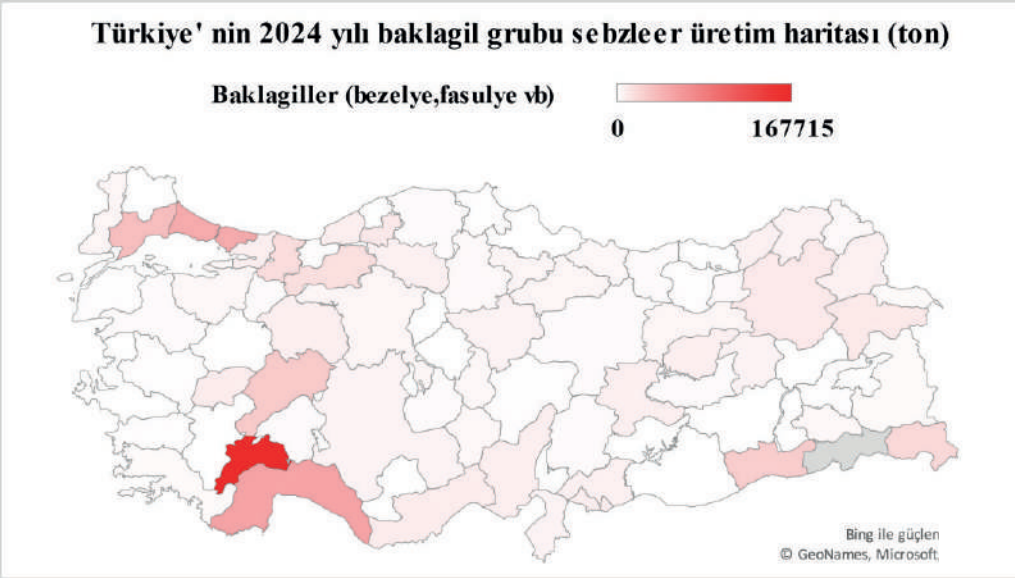
Şekil 9. Türkiye' de 2024 yılı meyvesi için yetiştirilen sebzeler üretim haritası (ton) (TUİK, 2024)

Türkiye genelinde meyvesi için yetiştirilen bitkilerin üretiminin hem bölgesel hem de miktarsal olarak oldukça geniş bir yelpazeye yayıldığını göstermektedir. Bu grup, genellikle sıcak iklim koşullarında yüksek verim verirken, ülkenin iç ve doğu bölgelerinde de ciddi üretim potansiyeli göstermektedir. Verilere göre en yüksek üretim Burdur iline aittir; yaklaşık 1 milyon 913 bin tonluk üretimle bu il,

DOI: https://doi.org/10.30546/19023.978-9952-8573-9-9.2025.9012.
ISBN: 978-9952-8573-8-2

Türkiye genelinde ilk sıraya yerleşmiştir. Onu Antalya (1.591.272 ton), Malatya (1.410.289 ton) ve İstanbul (1.256.611 ton) takip etmektedir. Bu iller hem tarımsal üretimdeki geleneksel güçleri hem de pazar erişimi açısından büyük avantajlara sahiptir. Bunların yanında Nevşehir (490.902 ton), Kocaeli (802.897 ton), Mardin (800.933 ton) ve Ağrı (952.690 ton) gibi illerin meyve üretiminde bu kadar yüksek seviyelere ulaşmış olması dikkat çekicidir. Özellikle Ağrı gibi Doğu Anadolu'nun soğuk iklimiyle bilinen bir ilinin bu kategoride öne çıkması, mikroklima alanlarında veya sera bazlı üretimlerin potansiyelini yansıtmaktadır. Karabük (1.151.248 ton) ve Zonguldak (608.459 ton) gibi Karadeniz'e yakın illerin yüksek üretim değerleri de bölgenin nemli ve verimli yapısıyla bağlantılıdır. Diğer taraftan, İzmir (290.542 ton), Sakarya (199.692 ton), Adana (379.197 ton) ve Tekirdağ (118.089 ton) gibi iller de meyvesi için yetiştirilen bitkilerde yüksek üretim yapan merkezler arasında yer almaktadır. Bu iller, iklim, toprak verimliliği ve lojistik avantajları sayesinde tarımsal ürünlerini iç pazara ve ihracata hızlı şekilde yönlendirebilmektedir. Orta düzeyde üretim yapan iller arasında Kayseri, Denizli, Afyonkarahisar, Erzurum, Erzincan, Kastamonu, Manisa, Konya gibi iller yer alırken; Artvin, Düzce, Giresun, Rize, Siirt, Hakkâri gibi illerde de dikkate değer miktarda üretim olduğu görülmektedir. Bu durum, Türkiye'nin hem kıyı hem de iç bölgelerinde farklı meyve türlerinin başarıyla üretilebildiğini göstermektedir. Buna karşılık olarak, Karaman ve Şırnak gibi bazı illerde ise hiç üretim yapılmamıştır. Osmaniye, Tunceli, Kars, Ardahan, Van, Tokat gibi bazı illerde ise üretim miktarları oldukça düşüktür. Bu fark, tarımsal altyapı, iklim sınırlamaları, ürün tercihi ve pazara erişim gibi çeşitli faktörlerle açıklanabilir.

Türkiye' de 2024 yılı baklagil grubu sebzeler üretim haritası Şekil 10' da verilmiştir. Şekil 10' dan renklendirmeler itibariyle Türkiye' deki üretim yoğunluğu izlenebilir.

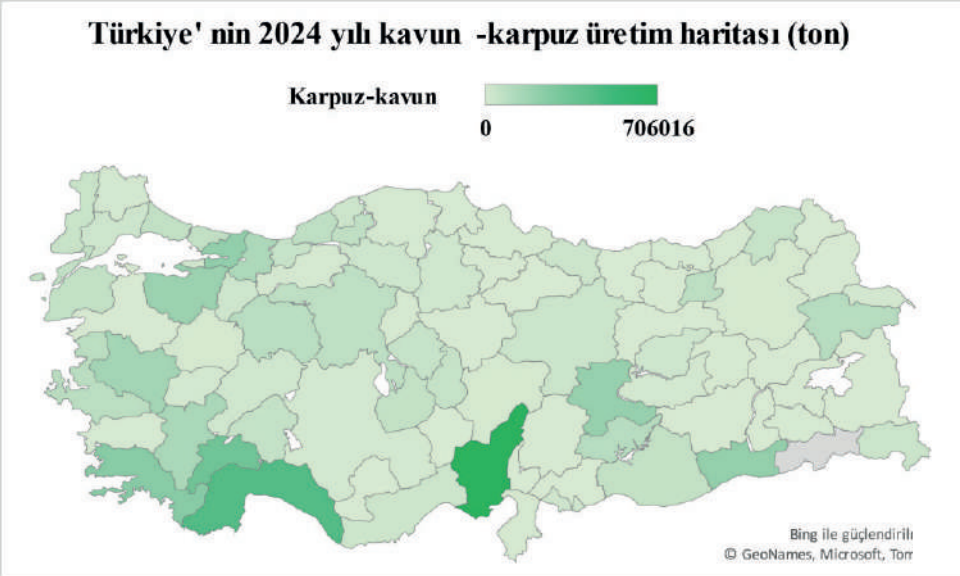

Şekil 10. Türkiye' de 2024 yılı baklagil grubu sebzeler üretim haritası (ton) (TUİK, 2024)

DOI: https://doi.org/10.30546/19023.978-9952-8573-9-9.2025.9012.
ISBN: 978-9952-8573-8-2

Elde edilen verilere göre en yüksek üretim, açık ara farkla Burdur ilinde gerçekleşmiştir. Yaklaşık 167.715 ton üretimle Burdur, Türkiye'nin 2024 yılı baklagil üretiminde lider konumdadır. Burdur'u Tekirdağ (35.402 ton), Antalya (53.544 ton) ve Afyonkarahisar (28.100 ton) gibi iller takip etmektedir. Bu illerin üretimde öne çıkmasında uygun iklim koşulları, modern sulama sistemleri ve ürün deseninde baklagillere ayrılan geniş tarım arazileri etkili olmuştur. Diğer dikkat çeken üretici iller arasında Mardin (25.965 ton), Hakkâri (19.648 ton), Bolu (15.430 ton), Sakarya (16.653 ton) ve İstanbul (48.459 ton) yer almaktadır. İstanbul gibi büyük ve sanayi yoğun bir ilin bu kadar yüksek üretim göstermesi, şehir kırsalında hâlen işlevsel tarım alanlarının bulunduğunu ve baklagil üretiminin kent çeperlerine kadar uzandığını göstermektedir. Üretimin orta düzeyde olduğu iller arasında Karabük, Zonguldak, Gaziantep, Rize, Kocaeli, Konya, Elâzığ, Malatya, Tunceli gibi şehirler yer almakta olup, bu iller genellikle bölgesel tüketime yönelik üretim gerçekleştirmektedir. Aynı zamanda Doğu ve Güneydoğu Anadolu Bölgeleri'nde de birçok il – örneğin Hakkâri, Van, Siirt, Mardin, Muş – tarımda baklagil üretimini sürdürmektedir. Bu durum, özellikle kırsal geçim kaynakları arasında baklagillerin önemini ortaya koymaktadır. Bununla birlikte, Karaman ve Şırnak gibi bazı illerde 2024 yılında üretim yapılmamış, İzmir (131 ton), Şanlıurfa (52 ton), Samsun (37 ton) gibi bazı illerde ise üretim oldukça düşük seviyelerde kalmıştır. Bu, ürün tercihi, iklim yetersizlikleri veya üreticilerin pazar yapısına uyum gibi nedenlerle açıklanabilir.

Türkiye' de 2024 yılı kavun-karpuz üretim haritası Şekil 11' de verilmiştir. Şekil 11' den renklendirmeler itibariyle Türkiye' deki üretim yoğunluğu izlenebilir.

Şekil 11. Türkiye' de 2024 yılı kavun karpuz üretim haritası (ton) (TUİK, 2024)

Türkiye'de karpuz ve kavun üretimi ülke genelinde oldukça yaygın olmakla birlikte bazı illerde üretim çok daha yoğun bir şekilde yapılmaktadır. Bu meyveler, sıcak iklimleri seven, yazlık ürünler olup

DOI: https://doi.org/10.30546/19023.978-9952-8573-9-9.2025.9012.
ISBN: 978-9952-8573-8-2

özellikle Akdeniz, Ege ve Güneydoğu bölgelerinde öne çıkmaktadır. Ancak üretim coğrafyası sadece güneyle sınırlı kalmayıp, İç Anadolu ve Karadeniz'in bazı verimli ovalarında da güçlü şekilde temsil edilmektedir. Yaklaşık 706.016 ton üretimle Adana, Türkiye'nin karpuz ve kavun üretiminde lideridir. Bu ili Antalya (452.829 ton), Muğla (245.399 ton) ve Burdur (333.640 ton) takip etmektedir. Bu dört il, ürünlerin sıcaklık ve güneşlenme ihtiyacını en iyi karşılayan iller olup, erkenci ve yüksek verimli çeşitlerin yaygın olduğu bölgeler olarak öne çıkmaktadır. Ayrıca Bursa (182.289 ton), Denizli (136.043 ton), Sakarya (125.046 ton) ve Malatya (194.559 ton) gibi iller de karpuz ve kavun üretiminde dikkat çeken yüksek miktarlara sahiptir. Özellikle Bursa ve Denizli, iç pazara dönük üretimin yanı sıra dış pazara yönelik ürün kalitesiyle de tanınmaktadır. Manisa (159.259 ton), Kocaeli (209.676 ton) ve Mardin (206.864 ton) gibi illerin bu ürün grubunda güçlü bir yer edinmiş olması, yaygın tarımsal çeşitliliğin ve iklim adaptasyonunun bir göstergesidir. Orta ölçekli üretim yapan iller arasında Isparta, Edirne, Düzce, Zonguldak, Tekirdağ, Karabük, Kayseri, Sivas, Ordu ve Elâzığ gibi iller yer almaktadır. Bu iller genellikle yazlık üretim için uygun iklim dönemlerine sahip olup, tarladan pazara doğrudan satış yapan üretici modelleriyle öne çıkmaktadır. Bununla birlikte Gaziantep, Giresun, Osmaniye, Niğde, Şırnak ve Karaman gibi bazı illerde üretim ya hiç yapılmamış ya da sembolik düzeyde kalmıştır. Bu durum, o bölgelerdeki üretim deseninin farklı ürünlere kayması, iklim koşullarının uygun olmaması ya da sulama altyapısının yetersizliği gibi nedenlerle açıklanabilir.

SONUÇ ve ÖNERİLER

Türkiye tarımında ürün gruplarına göre belirgin bir bölgesel uzmanlaşmanın ve çeşitlenmenin ortaya çıktığını göstermektedir. Üzüm üretiminde Mersin'in liderliğe yükselmesi, klasik üretici konumundaki Manisa gibi Ege illerinin yer yer geride kalması ve Güneydoğu Anadolu'daki artan üretim kapasitesi, üretim deseninin yeniden şekillendiğini ortaya koymaktadır. Tropikal meyve üretimi hâlâ belirli kıyı illerinde sınırlı kalsa da bu alanlarda oluşan teknik bilgi birikimi ve altyapı, gelecekte üretimin daha fazla bölgeye yayılabileceğini göstermektedir. Turunçgil üretimi ise hâlâ yüksek derecede iklim bağımlıdır; Mersin, Adana, Hatay gibi iller hem üretim hem de ihracat bakımından stratejik konumlarını sürdürmektedir. Türkiye'de elma, armut ve kayısı gibi geleneksel meyveler, hemen her bölgede yetiştirilebilmekle birlikte, ağırlıklı olarak İç Anadolu, Ege ve Akdeniz'in doğusunda yoğunlaşmıştır. Bu üretim gücü, ülkenin hem iç tüketimini karşılamasına hem de ihracatta istikrar sağlamasına katkı vermektedir. Benzer şekilde, çilek ve nar gibi taze meyveler Akdeniz ve Ege'de güçlü bir şekilde varlık gösterirken, Karadeniz ve Doğu Anadolu'da daha küçük çaplı ve yerel tüketim odaklı bir üretim söz konusudur. Zeytin üretimi, Türkiye tarımında coğrafya temelli bir uzmanlaşmanın en belirgin örneklerinden biridir. Ege ve Marmara başta olmak üzere, Akdeniz bölgesi de bu üretimde güçlü rol oynamaktadır. Bu durum zeytinyağı sektörünün geleceği için stratejik bir altyapı sağlamaktadır. Aynı şekilde, sert kabuklu meyvelerde Karadeniz fındıkla, Güneydoğu cevizle, Ege ve Akdeniz badem ve kestaneyle ön plana çıkmaktadır. Bu ürün grupları hem ihracat değeri hem de kırsal kalkınmaya etkisi bakımından dikkatle izlenmesi gereken alanlardır. Yumru ve kök

sebzelerde Türkiye genelinde yaygın ve dengeli bir üretim ağı bulunmaktadır. Ankara, Amasya, Ordu ve Kocaeli gibi iller lider konumda yer alırken, bu çeşitliliğin ülke genelinde gıda güvenliğine katkısı büyüktür. Benzer şekilde, meyvesi için yetiştirilen bitkiler neredeyse tüm bölgelerde üretilmekte, ancak Burdur, Antalya, Malatya ve İstanbul gibi iller bu alanda başı çekmektedir. Baklagil grubu sebze üretimi, üretimin belirli merkezlerde yoğunlaştığını ve birçok ilde sınırlı kaldığını ortaya koymaktadır. Bu durum, üreticiye yönelik destek mekanizmalarının yeniden gözden geçirilmesini gerektirmektedir. Son olarak, karpuz ve kavun üretimi Türkiye'nin tarımsal çeşitliliğini en iyi yansıtan ürün gruplarından biri olarak göze çarpmaktadır. Adana, Antalya, Muğla ve Bursa gibi iller erken hasat avantajı ile öne çıkarken, kuzey ve doğudaki illerde ise daha küçük ölçekli ama kaliteli üretimler dikkat çekmektedir.

Bu genel görünüm doğrultusunda hem ekonomik performans açısından hem de kırsal kalkınma ve sürdürülebilirlik perspektifinden şu öneriler sunulabilir:

- Bölgesel üretim desenleri, iklim değişikliği senaryoları dikkate alınarak dinamik bir planlama süreci kapsamından ele alınabilir. Buna bağlı olarak da tarım sigortaları ve desteklemeler bu farklılıklara göre şekillendirilmelidir.
- Teknik destek ve üretici eğitimi, özellikle yeni gelişmekte olan ürün gruplarında (tropikal meyveler gibi) yaygınlaştırılmalıdır. Çünkü üretim hafızası bakımından gerekli know-how eksikliği yaşanabilir.
- İhracat odaklı ürün grupları (zeytin, fındık, kayısı, nar) için kalite standartları, sertifikasyon sistemleri ve dış ticaret altyapısı güçlendirilmelidir.
- Yaygın ve dengeli üretim yapan ürün gruplarında (yumru sebzeler, meyveler) lojistik, depolama ve işleme altyapısı iyileştirilerek israfın önüne geçilmelidir.
- Yerel üretimin zayıf olduğu bölgeler, iklim ve toprak koşullarına uygun alternatif ürünlerle desteklenerek tarım dışı kalmış alanlar yeniden üretime kazandırılmalıdır.

Sonuç olarak, Türkiye'nin farklı tarım ürünlerindeki üretim gücü ve çeşitliliği, doğru planlama ve politikalarla hem iç piyasa arzını güvence altına alabilecek hem de dünya pazarlarında daha güçlü bir konum elde edilmesine katkı sağlayacaktır.

KAYNAKLAR

Amo-Adjei, J. and Kumi-Kyereme, A. (2014). Fruit and vegetable consumption by ecological zone and socioeconomic status in ghana. Journal of Biosocial Science, 47(5), 613-631. https://doi.org/10.1017/s002193201400025x

Chaudhry, M., Jaacks, L., Bansal, M., Mahajan, P., Singh, A., & Khandelwal, S. (2021). A direct assessment of the external domain of food environments in the national capital region of india. Frontiers in Sustainable Food Systems, 5. https://doi.org/10.3389/fsufs.2021.726819

DOI: https://doi.org/10.30546/19023.978-9952-8573-9-9.2025.9012.
ISBN: 978-9952-8573-8-2

Gao, Q., Yu, M., Wang, J., Hai-Kun, J., & Wang, K. (2004). Relationships between regional primary production and vegetation patterns. Ecological Modelling, 172(1), 1-12. https://doi.org/10.1016/s0304-3800(03)00250-3

Guth, M., Bieniek-Majka, M., & Maican, S. (2019). Market adjustments of fruit and vegetable producers to changing distribution channels in selected european union countries after 2012. Annals of the Polish Association of Agricultural and Agribusiness Economists, XXI(3), 134-142. https://doi.org/10.5604/01.3001.0013.3063

Gürbüzer, G. and Çiftçi, F. (2025). Projections of agricultural product exports and their impacts on rural development. Tekirdağ Ziraat Fakültesi Dergisi, 22(2), 574-588. https://doi.org/10.33462/jotaf.1619704

Herrán, O., Patiño, G., & Gamboa-Delgado, E. (2019). Socioeconomic inequalities in the consumption of fruits and vegetables: colombian national nutrition survey, 2010. Cadernos De Saúde Pública, 35(2). https://doi.org/10.1590/0102-311x00031418

Jabkowski, D. and Kupsik, W. (2024). Competitiveness of the turkish agri-food sector in trade with the european union. Annals of the Polish Association of Agricultural and Agribusiness Economists, XXVI(1), 99-111. https://doi.org/10.5604/01.3001.0054.3949

Kabwama, S., Bahendeka, S., Wesonga, R., Mutungi, G., & Guwatudde, D. (2019). Low consumption of fruits and vegetables among adults in uganda: findings from a countrywide cross-sectional survey. Archives of Public Health, 77(1). https://doi.org/10.1186/s13690-019-0332-6

Karaman, S., Özkan, B., & YİGİT, F. (2022). Export competitiveness of turkish agri-food products in the european union and the shanghai cooperation markets. Tarım Bilimleri Dergisi. https://doi.org/10.15832/ankutbd.1029516

M, M., Shields, K., & Boza, S. (2024). Using household dietary diversity score and spatial analysis to inform food governance in chile. Nutrients, 16(17), 2937. https://doi.org/10.3390/nu16172937

Michimi, A. and Wimberly, M. (2010). Associations of supermarket accessibility with obesity and fruit and vegetable consumption in the conterminous united states. International Journal of Health Geographics, 9(1), 49. https://doi.org/10.1186/1476-072x-9-49

Öztürk, F., Saraçoğlu, S., & Kortan, I. (2013). Competitiveness analysis of selected members of commonwealth of independent states and turkey in vegetables and fruit sector.. https://doi.org/10.36880/c04.00820

Robinson, P., Dominguez, F., Teklehaimanot, S., Lee, M., Brown, A., & Goodchild, M. (2013). Does distance decay modelling of supermarket accessibility predict fruit and vegetable intake by individuals in a large metropolitan area?. Journal of Health Care for the Poor and Underserved, 24(1A), 172-185. https://doi.org/10.1353/hpu.2013.0049

Ryzhkova, S. and Kruchinina, V. (2021). Opportunities of cooperatives for sustainable development of the fruit and vegetable market of russia., 1179-1189. https://doi.org/10.1007/978-3-030-77000-6_137

Şahin, D. (2016). Yaş meyve ve sebze sektörünün dış ticaret yapısının analizi: türkiye ve bric ülkeleri örneği. Adnan Menderes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 3(2), 28-47. https://doi.org/10.30803/adusobed.287985

Şan, C. and Gökçay, G. (2023). Nutritional aspects of commercial infant and toddler food products sold in turkey. Nutrition and Health, 31(2), 517-526. https://doi.org/10.1177/02601060231194652

Şimşek, M. and Gülsoy, E. (2017). A research on fruit production potantial of mardin province. Middle East Journal of Science, 3(2), 73-79. https://doi.org/10.23884/mejs.2017.3.2.08

Tatar, H. (2020). Türkiye ve seçilmiş sinir komşulari arasinda sebze ve meyve ürün grubunda karşilaştirmali üstünlüğün ölçümü. International Review of Economics and Management, 8(2), 241-255. https://doi.org/10.18825/iremjournal.825497

TUIK, (2024). www.tuik.gov.tr

Uçak, H., Çelik, S., & Öztemiz, H. (2018). Monitoring the fresh fruits and vegetables supply chain in turkey. Annals of Marketing Management and Economics, 4(1), 149-162. https://doi.org/10.22630/amme.2018.4.1.11

Uludamar, E., Yıldız, Ş., İmren, M., Öcal, A., & Elekçioğlu, İ. (2018). Occurrence of plant parasitic nematode species in important crops in the southeast anatolia region of turkey. Turkish Journal of Entomology, 42(1), 63-74. https://doi.org/10.16970/entoted.359616

DOI: https://doi.org/10.30546/19023.978-9952-8573-9-9.2025.9012.
ISBN: 978-9952-8573-8-2

Zhao, Y., Cao, H., Xu, W., Chen, G., Lian, J., Du, Y., … & Ma, K. (2018). Contributions of precipitation and temperature to the large scale geographic distribution of fleshy-fruited plant species: growth form matters. Scientific Reports, 8(1). https://doi.org/10.1038/s41598-018-35436-x

DOI: https://doi.org/10.30546/19023.978-9952-8573-9-9.2025.9012.
ISBN: 978-9952-8573-8-2

ORGANIZATIONAL EFFECTS OF BRANCHLESS BANKING TRANSFORMATION ON THE BANKING SECTOR AND USERS

Hilal ÇELİK

Dr. Hilal Çelik, Department of Business Administration, Faculty of Economics and Administrative Sciences, Beykent University, Istanbul, Turkey, orcid id:0000-0003-2227-5462

Burcu KOVANCIOĞLU

Burcu Kovancıoğlu,Treasury operations specialist, treasury operations department,Turkish Industrial Development Bank(TSKB),İstanbul,Turkey

ABSTRACT

This study examines how the new banking sector, which emerged on the basis of branchless banking activities, affects the parties of the process in a wide range, from customers to banks themselves; from bank employees to other stakeholders of the process. The aim of the study is to evaluate how all actors who are actively involved in the process and who directly or indirectly direct the process are affected by the change and transformation created by branchless banking. Therefore, in the last section of the study, a general assessment of the previous studies conducted in the literature on the subject is included in order to investigate the effects in question. When the results of the studies in the last section of the study are examined, it is possible to say that there are different assessments in terms of bank customers and bank employees. Because while customers are trying to adapt to the branchless banking practices of banks in some way and are affected by this either positively or negatively, struggling with the benefits of the process sometimes seems to create great difficulties for banks that are constantly involved in the process.

Keywords: Transformation, Organizational Impact, Branchless Banking, Organizational Behavior

ÖZET

ŞUBESİZ BANKACILIK DÖNÜŞÜMÜNÜN BANKACILIK SEKTÖRÜ VE KULLANICILAR AÇISINDAN ÖRGÜTSEL ETKİLERİ

Bu çalışmada, şubesiz bankacılık faaliyetleri temelinde, bu faaliyetlerin ortaya çıkardığı yeni bankacılık sektörünün, müşterilerden bankaların kendilerine; banka çalışanlarından sürecin diğer paydaşlarına kadar uzanan, geniş bir yelpazede, sürecin taraflarını nasıl etkilediği incelenmektedir. Çalışmanın amacı, sürecin içerisinde, aktif olarak yer alan ve sürece doğrudan ve dolayı yön veren tüm aktörlerinde, şubesiz bankacılığın yarattığı değişim ve dönüşümden nasıl etkilendiğini değerlendirmektir. Bu nedenle, çalışmanın son bölümünde, söz konusu etkileri araştırmak adına, literatürde, konu ile ilgili olarak daha önceki süre zarfında yapılmış olan araştırmaların genel bir

DOI: https://doi.org/10.30546/19023.978-9952-8573-9-9.2025.9012.
ISBN: 978-9952-8573-8-2

değerlendirmesi yer almaktadır. Çalışmanın son bölümündeki araştırmaların sonuçlarına bakıldığında, banka müşterileri ve banka çalışanları açısından, farklı değerlendirmelerin bulunduğunu söylemek mümkündür. Çünkü müşteriler, bankaların şubesiz bankacılık uygulamalarına bir şekilde uyum sağlamak adına çabalar ve bundan olumlu ya da olumsuz olarak etkilenirken, sürecin sürekli olarak içerisinde bulunan bankalar için sürecin getirileri ile mücadele etmek, kimi zaman, büyük zorluklar yaratıyor gibi gözükmektedir.

Anahtar Kelimeler: Dönüşüm, Örgütsel Etki, Şubesiz Bankacılık, Örgütsel Davranış

Banking activities have undergone significant change over the years, and different applications and activities have been offered to bank customers. In particular, the rapid increase in the number of payment systems and investment instruments has paved the way for a change in the form of banking activities. Banks, whose numbers and levels of competition have increased worldwide, including those for different applications and transactions, have made great efforts to improve the quality of their activities in order to survive in the competition. The element that banks have received the most support from in this process has been technology. When we look at the sectoral developments in recent years, it has been observed that technology and digital elements have had an intense impact on banking activities.

The change and transformation in the banking sector associated with the concept of branchless banking has received positive reactions from all stakeholders in the sector as a result of these banking activities serving the interests of customers and banks simultaneously and to the same extent. Branchless banking, which allows both customers and bank employees to access the system and carry out their transactions without any space or time constraints, has also helped radically change the banking concept in the minds of individual and corporate customers. The ability to carry out many different banking transactions during the day without having to go to bank branches is seen as a great advantage in financial and temporal terms.

In branchless banking activities, where the impact of technology and digital elements is observed to be great, the time saving factor comes to the forefront. Such a saving factor helps branchless banking activities to become extremely attractive to customers. At the same time, banks' reducing transaction costs with branchless banking activities helps the interest relations between the parties of the process to proceed on an equal footing. For this reason, it is possible to see that a large audience, especially individual customers, are happy and contributing to the process from many different perspectives with the initiatives of banks in branchless banking.

Although it can be considered that the process with branchless banking has extremely positive returns for all stakeholders, it is also seen that the change and transformation created by this form of banking has created a serious, difficult adaptation period for bank customers and employees. In addition to employees who have difficulty adapting to the radical change in transactions, the existence of

DOI: https://doi.org/10.30546/19023.978-9952-8573-9-9.2025.9012.
ISBN: 978-9952-8573-8-2

employees who feel the risk of losing their jobs along with the returns of the process has caused the change and transformation promised by branchless banking to be opened to discussion.

This study examines how the new banking sector that emerged from branchless banking activities affects the parties of the process in a wide range, from customers to banks themselves; from bank employees to other stakeholders of the process. The aim of the study is to evaluate how all actors who are actively involved in the process and who directly or indirectly direct the process are affected by the change and transformation created by branchless banking. Therefore, in the last section of the study, a general evaluation of the previous studies conducted on the subject in the literature is included in order to investigate the effects in question.

HISTORY OF BRANCHLESS BANKING

In the early 20th century, banks were carrying out their activities with simple mechanical calculation devices. With the invention of the Electronic Numerical Integrator and Computer (ENIACH), the first electronic data calculation computer developed during the war years of the 1940s, mechanical calculation and data processing devices began to be replaced by electronic devices. The first steps of electronic-based technology were taken in the US banking sector. The Federal Reserve Communications System (Fed Wire) is the first electronic infrastructure banking system created by the US Central Bank. Thanks to the Fed Wire communication network, the central bank recorded over 700,000 transactions daily and was able to transfer these transaction records between its own institutions (Galazova and Magomaeva, 2019, pp. 42-44).

In the process of change and transformation experienced by banking and technology, banks have given importance to many innovations, especially bank cards and Automatic Teller Machines (ATMs), with the aim of reducing cost levels and performing better quality operations for their customers. As a result of the more widespread use of ATMs as of 1968, customers began to carry out some of their transactions for the first time without having to go to the bank. In the 1980s, service offerings were made over the phone with the logic of home banking. While phones created an opportunity for customers to easily carry out many basic banking transactions from their homes, customers showed great interest in these applications and helped change the course of banking (Okumuş, Bozbay, and Dağlı, 2010, p. 91).

Banks that implemented electronic service distribution channels such as ATMs, credit and debit cards, telephone banking, and point of sale terminals (POS) began offering internet-based online banking services in the 1990s. The system called ‘’HOMELINK’’, which is considered the first online banking application in history, was developed by The Bank of Scotland in 1983. Thanks to this online banking system, customers began to connect their home phones to their televisions and make online money transfers and pay their bills online (Sanlı and Hobikoğlu, 2015, p. 2). The existence of the internet is noteworthy as the basis of branchless banking applications, which have gained momentum rapidly

since the 2000s. Although, over time, branchless banking applications have been seen as a series of services provided by banks to their customers all over the world, it is actually seen that these services have started to be demanded by customers over time. As of the early 2000s, customers have been indirectly shaping branchless banking practices based on their own expectations of services (Lipton, Shrier, & Pentland, 2016, pp. 7-11).

REASONS FOR BANKS TO PREFER BRANCH-FREE ACTIVITIES

With the transfer of banking transactions to electronic environments and the facilitation of banking activities for customers and bankers, another issue that has become as easy as transactions is payment methods. Banks, which create opportunities for their customers to use the opportunities offered by technology at the highest level, are developing new methods within this structure in order to save time and transaction costs. Although many different methods have been used over the years, almost all of these methods have succumbed to changing technological conditions over time. However, technology-based applications in the current process offer much greater advantages for banks and customers. In particular, time savings and financial advantages in transactions attract customers regardless of whether they are individuals or institutions (Lipton , 2016, p. 5).

After branchless banking was implemented as an activity, banks have addressed this activity from two perspectives. The first of these is that banks should evaluate the process from their own perspective and turn to branchless banking. The reasons for this tendency of banks can be listed as follows (Köse, 2009, p. 31):

• Processes related to banking transactions can be continued through digital environments.

• The interaction of employees with customers can be detailed.

• A wider-scale control opportunity is obtained in terms of information and data security.

• Information on corporate operations is shared in the digital environment as a guidance.

• It is possible for employees to obtain information and data related to many different transactions from a single center at the same time.

• Accessibility is emphasized for employees, eliminating time and space limitations in information and data processing.

• A common platform is created for stakeholders to get closer to each other in intra-institutional communication.

• It becomes a direct communication channel, especially for customers, in terms of information transfer.

• It is preferred in transactions between banks in order to reduce bureaucratic processes and paperwork.

DOI: https://doi.org/10.30546/19023.978-9952-8573-9-9.2025.9012.
ISBN: 978-9952-8573-8-2

When the elements listed above are considered, it is possible to talk about the existence of a process that operates within institutions, with their customers and with other banks, in a certain order and by providing conveniences in technical and bureaucratic terms. This situation summarizes the reason for banks' preferences for branchless banking. Customers' reactions to developments in the sector also determine the direction of banks' branchless banking trends.

When evaluated in general, the priority segment that banks should take into consideration in terms of the transformation and expansion of payment systems is individual customers. As a result of being the segment that uses payment methods most intensively during the day, these customers help change the perspective of banks in terms of the transformation of payment systems. Accordingly, it is possible to evaluate the elements regarding the effect of customers on the transformation of payment systems of banks as follows (Kartal, 2017, pp. 245-247):

• What is important for customers is to offer them the opportunity to shop more easily by increasing payment conveniences.

• The most important issues that customers care about payment systems are to carry their payment instruments with them safely and to use these instruments safely.

• Customers expect payment systems to become widespread and the number of payment system options to increase; thus, when they experience financial cash flow problems, the existence of various payment systems will solve their problems.

• Customers want payment methods to be compatible with technology and thus they want to benefit from payment systems everywhere, in every way, within the advantages offered by technology.

• Customers expect payment systems to be constantly monitored and therefore intervened at critical times.

When the evaluations made above are considered, it is understood that banks should offer their customers a payment system that is most suitable for their customers and compatible with seasonal conditions. This will not only make it easier for banks to operate but will also pave the way for customers to be satisfied with their banks.

Considering the evaluations made above, it is understood that banks should offer their customers a payment system that is most suitable for their customers and compatible with periodic conditions. This will facilitate the banks' activities and pave the way for customers to be satisfied with their banks.

When considered from another perspective, one of the issues that necessitates banks to direct their activities in this area in branchless banking is that banks have become increasingly digitalized before branchless banking. This digitalization first started within the branches. Later, the digitalization process in question gradually gained an operational structure in which customers can also be included.

DOI: https://doi.org/10.30546/19023.978-9952-8573-9-9.2025.9012.
ISBN: 978-9952-8573-8-2

In other words, branchless banking has become a pressure element for banks together with the digitalized banking structure.

Banks, which created this pressure element, have switched to branchless banking in order to use digital activities, which they see as advantages, more intensively. Although its advantages and disadvantages will be evaluated from a different perspective, branchless banking has almost become a necessity for banks around the world (Koçoğlu, 2017, pp. 20-22).

Generally speaking, banks are making serious efforts to comply with the conditions of the age. In particular, bank managements, which reach customers more easily and try to meet their expectations more, are trying to make large-scale technology expenditures in this way. These expenditures reach serious dimensions in the period until the completion of the technological transformation in question, and they also increase the long-term cost burden of banks. In order to alleviate this burden, banks are starting to give much more importance to branchless banking operations with the support of technology. Although the decrease in the workload of branches in branchless banking increases the workload of branchless banking channels, bank employees and bank management generally do not have any complaints about this issue. Because the number of advantages of branchless banking seems to be quite high in terms of the rapid processing of the process and the rapid completion of transactions (Akın, 2020, pp. 22-23).

On the other hand, branchless banking activities are truly noteworthy as an element of competition among banks. Accordingly, banks are not only in competition in terms of the number of customers and the profitability that comes with this, but also in terms of the quality of the services they offer. Especially in the increasingly digital banking sector, the struggle that banks have given to improve the quality of their branchless banking approach provides an idea about their progress in the balance of success and failure, both on a social and sectoral basis. The increase in the number of customers of banks that carry out qualified, branchless banking activities is seen as a natural outcome of the process. Because customers who can advance the processes with convenience can both carry out their transactions more easily and establish a close bond with a bank (Kaymak, 2019, pp. 12-14).

RISKS OF BRANCHLESS BANKING ACTIVITIES

The advantages and the general positive picture that branchless banking activities have presented to banks and customers are extremely important in terms of the sustainability of these activities. However, when looked at in general, since a digital environment is mentioned, it is highly probable that certain security risks will arise.

When the risks in branchless banking are considered, the most serious problem banks experience in this regard is the theft of both customers' money and information as a result of illegal, software-based activities that are constantly taking place around the world. This type of theft is the concerns of customers who have confidence in branchless banking and use this system frequently, and these

DOI: https://doi.org/10.30546/19023.978-9952-8573-9-9.2025.9012.
ISBN: 978-9952-8573-8-2

concerns also affect other customers. In a way, this situation, which creates a chain effect, can cause this form of banking to lose its reputation, as the bad experiences of a customer with branchless banking can set an example for more than one customer (Aliyeva, 2016, p. 244).

On the other hand, it is possible to explain the risks related to branchless banking within the following elements (Okay, 2018, p. 31-33):

• Theft of customers' information and money through digital theft methods.

• Damage to the commercial reputation of banks as a result of this.

• Inability to perform important and urgent transactions due to instant problems in the system.

• Inability to perform non-term transactions due to long-term problems in the system.

• Wrong transactions being carried out between customers as a result of false information on the system.

• Unauthorized transactions being carried out in the same bank or another bank through customers' information obtained through illegal methods.

Considering these security risks, it is understood that banks should make perhaps the biggest infrastructure expenditure on security when creating their branchless banking infrastructures. Although branchless banking activities are a great advantage for customers, the threats that security risks may create will cause irreparable damage to the bank-customer relationship, in terms of approaching these banking activities with suspicion.

Since it has a software structure, any communication and transaction problems that may be experienced may increase the victimization of customers to a much higher level than expected. Therefore, even if there is a technical problem during the process, banks must have mechanisms that can produce an absolutely confidential solution in order to solve these problems. The absence of such a mechanism may cause banks to experience a serious loss of reputation in the eyes of their customers, even if they do not face a major security threat (Aguayo and Ślusarczyk, 2020, pp. 1-2).

Beyond convincing customers, the bank management's practices and decisions regarding customers' adaptation to the process, as well as the bank personnel's practices during the process, are extremely decisive in terms of customers' branch banking usage intensity. In adaptation processes, customers' dislike of branchless banking practices or their reluctance to participate in the practice puts adaptation at risk. As a result of banks' inadequacy in adaptation, customers may move away from these practices and, in turn, move away from all activities of the bank in question (Koçoğlu, 2017, p. 34).

In branchless banking, in parallel with the risks created by security, the management time and budget that banks spend to find solutions to these issues can be extremely challenging for banks. The range of security elements that bank managements try to expand as much as possible can cause banks to

DOI: https://doi.org/10.30546/19023.978-9952-8573-9-9.2025.9012.
ISBN: 978-9952-8573-8-2

radically change their practices in every period. The frequency of such changes, as well as the limited impact they create, cause banks to be institutions that are approached with suspicion by their customers, and at the same time, the security levels of branchless banking applications are perceived as low (Görgülü, 2021, pp. 43-45).

From another perspective, Moghni, Nassehifar and Nategh (2020, pp. 679-682) evaluated the risk factors that arise in branchless banking in terms of service delivery by banks as follows:

• The fixed nature and lack of flexibility of the services provided are negatively perceived by customers.

• Applications that are not created in accordance with the expectations or reactions of customers are not popular.

• The fact that the service to be provided to customers is not carried out through a single channel prevents the applicability of branchless banking.

• The fact that the bank does not receive separate payments for each customer (regardless of whether they are individual or corporate) may cause customers to feel worthless.

• The constant increase in the financial values of services and their costs to customers eliminates the image of branchless banking as an affordable activity.

THE TRANSFORMATION OF BRANCHLESS BANKING SHAPES CUSTOMER-BANK INTERACTION

When the general process is considered, as a result of banks' intensive use of technological elements for branchless banking activities, a state of limitlessness has emerged in their relations with customers. This limitlessness also paves the way for banks to have much more positive relations with their customers in terms of time and space. Especially for customers who do not want to go to bank branches or who are mobile, the flexible service provided by branchless banking is a source of happiness for customers (BKM and Oliver Wyman, 2018, p. 5).

The most valuable issue that has a decisive and positive effect on customer-bank interaction in the transformation of branchless banking is the ease and unlimited nature of payment methods.

From the times when it was absolutely necessary to go to a branch to make many instant and essential payments, to a point where payments can be made almost anywhere and at any time with branchless banking, it helps to position customers' interactions with banks on a positive level. While customers evaluate all kinds of transaction and fee conveniences to be provided to them together with the quality of banks, the quality of branchless banking, in a way, means the quality of banks for customers (Kumar and Chaubey, 2017, p. 2).

DOI: https://doi.org/10.30546/19023.978-9952-8573-9-9.2025.9012.
ISBN: 978-9952-8573-8-2

Undoubtedly, in customer-bank interaction, the greatest advantage that branchless banking provides to customers is time saving. However, this issue is considered as a psychologically important element for customers. Based on this, it is possible to say that customers have a more intense tendency to prefer banks that have branchless banking activities that save them the most time. In general, while there are many customers who evaluate the issue in financial terms, it is noteworthy that many customers evaluate the transformation in branchless banking in terms of providing them with psychological advantages. These customers focus heavily on the importance of time saving (Ramya, Sivasakthi, and Nandhini, 2017, p. 122).

Srivastava (2007, p. 72), in his study conducted at a time when branchless banking was slowly starting to be perceived as internet-based, tried to address the issues that are important for bank customers to use branchless banking in a much more intensive process, much more closely with banks. Srivastava's findings are as follows:

• Banks need to convey to customers very intensively what branchless banking is and the advantages it will provide.

• In parallel with the increasing use of the internet in branchless banking activities of banks, customers who do not have sufficient knowledge on this subject need to be provided with the necessary level of information and practical support.

• In order to make branchless banking attractive to their customers, banks absolutely need to encourage them and reduce their concerns about internet use with attractive factors.

Since it has a software structure, any communication and transaction problems that may occur may increase the victimization of customers to a much higher level than expected. Therefore, even if there is a technical problem during the process, banks must have mechanisms that can produce an absolutely confidential solution in order to solve these problems. The absence of such a mechanism may cause banks to experience a serious loss of reputation in the eyes of their customers, even if they do not face a major security threat (Aguayo and Ślusarczyk, 2020, pp. 1-2).

When considered in terms of risk, the fact that branchless banking is carried out in the form of remote access and mostly via internet banking causes many question marks in the minds of customers in terms of encryption. The fact that these encryption systems are technically extremely complex and therefore difficult to understand by customers, as well as being secure, challenges the reliability of branchless banking activities. In this way, banks may experience serious problems in convincing their customers about their branchless activities (Çakmak, Güneşer and Terzi, 2011, pp. 14-15).

Beyond convincing customers, the bank management's practices and decisions regarding customers' adaptation to the process, as well as the bank personnel's practices during the process, are extremely decisive in terms of the customers' branch banking usage intensity. During adaptation processes, customers' dislike of branchless banking practices or their reluctance to participate in the practice puts

adaptation at risk. As a result of banks' inadequacy in adaptation, customers may move away from these practices and, in turn, move away from all activities of the bank in question (Koçoğlu, 2017, p. 34). Ahmad and Al-Zu'bi (2011, p. 59) determined that bank customers see branchless banking processes as an evaluation element regarding how sufficient a sense of satisfaction their bank provides them. Among the findings of the researchers, it is possible to list the issues that bank customers associate with branchless banking services and customer satisfaction as follows:

• Accessibility: Access from anywhere, anytime.

• Convenience: Not dealing with long-term procedures for a single transaction.

• Security and privacy: Protection of personal information at the highest level.

• Content: Both live employees and system guidance within the system.

• Design: Having an appearance that will not cause confusion.

• Speed: Ability to handle transactions immediately with a single login or a single conversation.

• Fees: Absolute protection of the balance between service quality and fee level.

It has been noticed that the absence of one of the elements identified by Ahmad and Al-Zu'bi and listed above is a reason for the deterioration of the sense of satisfaction and contentment for customers.

Roche (2014, pp. 10-14) investigated the dimensions of the relationship between branchless banking and corporate image for bank customers in his study. According to Roche's findings, customers are extremely willing to benefit from branchless banking applications. However, the activities that banks will implement regarding branchless banking and the relationships they will maintain with their customers during this period directly affect the course of the process. This situation creates a strong effect that can directly determine the value of the corporate image in the eyes of customers. Mbama et al. (2018, p. 23) evaluated the customer-bank relationships that have changed with branchless banking from the perspective of bank managers in their research on the subject. According to the evaluations of bank managers, customers have started to have much more desire for banks with branchless banking applications. In other words, customers have extensive knowledge about branchless banking and, based on this knowledge, they want banks to shape branchless banking activities according to their interests, expectations and complaints.

In another study on the subject, Rajan and Saranya (2018, p. 310) tried to determine how difficult conditions are required for bank customers to be tied to banks with branchless banking activities. Accordingly, in the research they conducted on customers, the researchers determined that customers' trust in banks was seriously damaged, especially as a result of technical glitches and security gaps. Although customers attach importance to the quality and value of different branchless banking

DOI: https://doi.org/10.30546/19023.978-9952-8573-9-9.2025.9012.
ISBN: 978-9952-8573-8-2

applications that banks have, the constant and unresolved technical glitches damage customer-bank relationships.

Mbama (2018, p. 27) investigated the dimensions of customers' relationships with banks, especially in the digital dimension of branchless banking. According to the results of this research, adapting a series of transactions that will ensure that bank customers are as happy as possible during branchless banking operations increases the level of loyalty of customers to the bank. In this way, customers see banks that are compatible with them, their expectations and the transformation of the digital world as closer to them.

Sunantha and Chandran (2019, p. 326), in their study investigating the experiences of bank customers on branchless banking and their practical reflections, determined that customers made positive evaluation comments about the process. Accordingly, customers stated that banks that use digital elements intensively, actively and qualitatively in branchless banking are more beneficial for them and, in parallel, the applications of these banks convince them to use branchless banking. Accordingly, the initiatives and applications of banks on branchless banking are convincing and encouraging for their customers.

Galazova and Magomaeva (2019, p. 50) included the subject of branchless banking in the process while examining how technological changes and developments affect customers in the banking sector. According to the findings of the researchers, since customers are already very closely related to technology, a similar situation applies in terms of banking activities, and individuals have the same expectations from the technological and digital elements of banks in their branchless banking activities as customers, whatever they expect from technology and digital elements in their social lives.

Veseli-Kurtishi, Hadzimustafa and Veseli (2020, pp. 70-71), in particular, investigated the approaches of bank customers in North Macedonia in their study investigating the effects of branchless banking on customer satisfaction. According to the researchers' findings, although customers are extremely willing to participate in branchless banking activities, they attach great importance to the support banks provide them and the healthy guidance they will provide regarding unclear issues. According to the customers' approach, the attitudes and behaviors banks exhibit in order to take responsibility in this regard pave the way for customers to evaluate banks on a large scale regarding the quality of branchless banking.

CONCLUSION

The steps taken by banks in terms of digitalization in order to continue their commercial operations are extremely important, especially for their customers. Over time, it has been observed that almost all of the banks have transferred all of their transactions to digital platforms. The branchless banking logic that has emerged in this way brings many advantages for both banks and customers. In general, branchless banking is a set of activities that have emerged due to the increasing competition within the

sector. Accordingly, in branchless banking, it is seen that in addition to routine transactions, many alternative transactions have emerged. These alternative transactions are designed so that banks and customers can mutually leave the process with advantages.

Branchless banking activities are truly a competitive element among banks. Accordingly, banks are not only in competition in terms of the number of customers and the profitability that comes with this, but also in terms of the quality of the services they offer. Especially in the increasingly digital banking sector, the struggle that banks have given to improve the quality of their branchless banking approach provides an idea about their progress in the balance of success and failure, both on a social and sectoral basis.

Considering the advantages for customers, it is seen that branchless banking facilitates the mobility of customers, offers them low-cost opportunities and ultimately provides opportunities for them to conduct their transactions securely.

In this way, customers are now trying to get used to the branchless banking activities of banks much more and intensively. When the factors that are advantageous for banks are taken into consideration, it is seen that the equation of less labor and more profitability has emerged for banks. In particular, banks, which have been freed from many cost items with the decrease in the number of branches, can make much more profit than before as a result of long-term investments by investing only in their digital infrastructure.

It is seen that customers' perspectives on the applications of banks are extremely positive in terms of the change and transformation in branchless banking activities. Branchless banking applications, which are used without time and space constraints, by gaining significant financial advantages and whose service content is expanding technologically every day, include many advantages for bank customers.

These advantages attract the attention of even customers who are not very interested in the subject, even though branchless banking applications have reached the highest level of technology, and create an incentive for them to comply with this process. However, on the other side of the issue, although bank customers have a strong tendency to carry out their transactions without going to bank branches, they also have difficulty in complying with the new banking processes that started with branchless banking. There are two reasons for this situation. The first of these is that branchless banking activities are becoming more and more digital, and this is seriously challenging for some bank customers. The second issue is that the security problems that arise as a result of branchless banking activities becoming more and more digital worry bank customers.

It is seen that the studies focus on the security and reliability elements in terms of evaluating branchless banking in the axis of bank-customer relations. It is seen that some bank customers still try to carry out their transactions by going to fixed bank branches because they do not believe in the

DOI: https://doi.org/10.30546/19023.978-9952-8573-9-9.2025.9012.
ISBN: 978-9952-8573-8-2

reliability of the transactions and activities of the banks as a result of their digitalized applications. Such a situation shows that bank customers still have various concerns and reservations about branchless banking. For this reason, it is seen that the focus of banks on security issues is presented as a suggestion by the customers. Because this situation is perceived as a reliability issue by the customers.

SOURCES

Aguayo, F. Z. & Ślusarczyk, B. (2020). Risks of Banking Services' Digitalization: The Practice of Diversification and Sustainable Development Goals. Sustainability 12(10), 1-10.

Ahmad, A. M. K. & Al-Zu'bi, H. A. (2011). E-banking Functionality and Outcomes of Customer Satisfaction: An Empirical Investigation. International Journal of Marketing Studies, 3(1), 50-65.

Akın, F. (2020). The Effects of Digital Transformation on the Banking Sector. Balkan and Near East Journal of Social Sciences, 6(2), 15-27.

Aliyeva, B. (2016). Positive and Negative Aspects of the Internet in the Banking System. İnönü University Journal of International Social Sciences, 5(1), 237-252.

BKM and Oliver Wyman (2018). Digitalization from the Customer's Perspective. Istanbul: BKM Publication.

Çakmak, A. Ç., Güneşer, M. T. and Terzi, H. (2011). Evaluation of Internet Banking Services Offered by Banks to Their Customers by Customers: An Application in Karabük City Center. Erciyes University Journal of Social Sciences Institute, (31), 1-30.

Galazova, S. S. & Magomaeva, L. R. (2019). The Transformation of Traditional Banking Activity in Digital. International Journal of Economics and Business Administration, 7(2), 41-51.

Görgülü, M. Z. (2021). Determination of Factors Affecting the Decision to Use Internet Banking: A Study on Karabük University Students. Master's Thesis. Karabük: Karabük University Graduate Education Institute.

Kartal, M. T. (2017). "An Assessment of Customer Complaints Management in Turkish Banking Sector", Financial Economics and Social Research Journal (FESA), volume 2, issue 4, pp. 245-258.

Kumar, P. & Chaubey, D. S. (2017). "Demonetization And Its Impact On Adoption Of Digital Payment: Opportunities, Issues And Challenges", Abhinav National Monthly Refereed Journal of Research, vol 6, no 6, pp. 1-15.

Kaymak, O. (2019). Fintech Innovation and Application in Turkey Within the Scope of Digital Banking: Russian Sector Comparison. Master Thesis. Istanbul: Istanbul University Institute of Social Sciences.

Koçoğlu, B. (2017). Investigation of Internet Banking Effectiveness in Turkey. Master Thesis. Istanbul: Istanbul Technical University Institute of Social Sciences.

Köse, T. (2009). A Model on Mini Branch Organization in Banks. Master's Thesis. Istanbul: Yıldız Technical University, Institute of Social Sciences.

Mbama, C. (2018). Digital Banking, Customer Experience and Bank Financial Performance: UK Customers' Perceptions. International Journal of Bank Marketing,36 (2), 230-255.

Moghni, H., Nassehifar, V. & Nategh, T. (2020). Designing Model for Quality Services in Digital Banking. Journal of Critical Reviews, 7(9), 679-690.

Okay, S. E. (2018). Analysis of the Level of Utilization of Internet Banking in SMEs Operating in Türkiye. Master's Thesis. Bilecik: Bilecik Şeyh Edebali University, Institute of Social Sciences.

Okumuş, A. Z., Bozbay, R. & Dağlı, M. (2010). Investigation of Bank Customers' Attitudes Towards Internet Banking. Erciyes University Journal of Economics and Administrative Sciences, (36), 89-111.

Ramya, N., Sivasakthi, D. & Nandhini, M. (2017). "Cashless Transaction: Modes, Advantages and Disadvantages", International Journal of Applied Research, vol 3, no 1, ss. 122-125.

Roche, I. D. (2014). An Empirical Investigation of Internet Banking Service Quality, Corporate Image and the Impact on Customer Satisfaction; With Special Reference to Sri Lankan Banking Sector. Journal of Internet Banking and Commerce, 19(2), 1-18.

Sanlı, B. & Hobikoğlu, E. H. (2015). Development of Internet Banking as the Innovative Distribution Channel and Turkey Example. Journal of Internet Banking and Commerce, 20(3), 1-16.

Srivastava, R. K. (2007). Customer's Perception on Usage of Internet Banking. Innovative Marketing, 3(4), 67-73.

Sunantha, P. & Chandran, M. (2019). Factors Influencing the Customer Experience in Digital Banking and Financial Performance. Adalya Journal, 8(10), 322-328.

Veseli-Kurtishi, T., Hadzimustafa, S. & Veseli, E. (2020). Digitization of Banking Services and Its Impact on Customer Satisfaction: Case, Republic of North Macedonia. MIC 2020: The 20th Management International Conference, 63-72.

DOI: https://doi.org/10.30546/19023.978-9952-8573-9-9.2025.9012.
ISBN: 978-9952-8573-8-2

SEREBRAL PALSİLİ ÇOCUĞU OLAN ANNELERDE SOSYAL VE DUYGUSAL YALNIZLIK İLE PSİKOLOJİK SAĞLAMLIK

Fatıma Dilara ÖZSOY[1*], Ömer Faruk CANTEKİN[2]

[*1]Gazi Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Sosyal Hizmet Bölümü, Ankara, Türkiye.
ORCID Code: https://orcid.org/0009-0004-7790-4638
[2]Doç. Dr., Gazi Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Fakültesi, Sosyal Hizmet Bölümü, Ankara, Türkiye.
ORCID Code: https://orcid.org/0000-0001-5096-3233

ÖZ

Yalnızlık, son yüzyılda bireylerin en sık yaşadığı duygusal deneyimlerden biri olarak öne çıkmaktadır. Bireyin aidiyet hissinin karşılanmadığı ve tatmin edici sosyal destek ilişkilerinin bulunmadığı durumlarda yaşanan acı verici bir süreç olarak tanımlanmaktadır (Victor & Sullivan, 2015). Psikolojik sağlamlık; bireyin yaşamında karşılaştığı önemli değişiklikler ya da zorluklar karşısında uyum sağlayabilme ve etkili başa çıkma becerileri gösterebilme kapasitesini ifade eder (Fletcher & Sarkar, 2013). Sürdürülebilir kişilerarası ilişkiler, bireylerin psikolojik sağlamlığının korunması ve geliştirilmesi açısından kritik bir rol oynamaktadır (Kerr & Stanley, 2021). Ailede engelli bir çocuğun varlığı, başta duygusal ve psikolojik olmak üzere çok yönlü zorlukların yaşanmasına yol açabilmektedir. Bu tür zorluklar, aile bireylerinin sosyal çevreyle olan ilişkilerini zayıflatmakta; sosyal bağlardaki bu zayıflama ise yalnızlık duygusunu tetikleyerek zamanla bireylerin sosyal dünyadan uzaklaşmasına ve sosyal izolasyona yol açabilmektedir (Özmen & Çetinkaya, 2012). Çocuklarda engellilik, farklı nedenlere bağlı olarak gelişebilmektedir. Serebral palsi (SP) çocukluk çağında en sık rastlanan nörogelişimsel bozukluklardan biri olarak dikkat çekmektedir (Günel, 2009). Serebral palsi, fetal ya da bebeklik döneminde meydana gelen ilerleyici olmayan beyin hasarına bağlı olarak gelişen ve hareket ile postürde kalıcı bozulmalara neden olan bir nörogelişimsel bozukluktur (Rosenbaum vd., 2007). Serebral palsili çocukların yaşadığı zorluklar yalnızca çocuğu değil, bakımını üstlenen ebeveynleri de duygusal ve sosyal açıdan derinden etkilemektedir (Livanelioğlu & Günel, 2009). Özellikle çocuğun birincil bakım yükünü üstlenen anneler, çok boyutlu zorluklar yaşamaktadır. Bu durum, annelerin sosyal rollerini geri plana itmesine, sosyal bağlarının zayıflamasına ve yalnızlık duygusunu daha yoğun şekilde hissetmelerine neden olabilmektedir (Bahar vd., 2009). İlgili alanyazın doğrultusunda serebral palsili çocukların annelerinin, çocuklarının özel gereksinimleri nedeniyle çeşitli zorluklarla karşı karşıya kaldıkları görülmektedir. Bu zorluklar arasında sosyal ve duygusal yalnızlık önemli bir yer tutmakta ve bu yalnızlık durumunun annelerin psikolojik sağlamlık düzeylerini olumsuz yönde etkileyebileceği düşünülmektedir. Bu çerçevede, sosyal ve duygusal yalnızlık ile psikolojik sağlamlık kavramlarının birbirleriyle yakından ilişkili olduğu söylenebilir. Bu çalışmada, serebral palsili çocuğu olan annelerin yaşadığı sosyal ve duygusal yalnızlık olgusunu,

DOI: https://doi.org/10.30546/19023.978-9952-8573-9-9.2025.9012.
ISBN: 978-9952-8573-8-2

psikolojik sağlamlık bağlamında ele alarak, bu kavramlar hakkında bilgi sunulması ve söz konusu yalnızlık deneyiminin çok boyutlu olarak değerlendirilmesi amaçlanmaktadır.

Anahtar kelimeler: Serebral palsi, Anne, Sosyal ve duygusal yalnızlık, Psikolojik sağlamlık

SOCİAL AND EMOTİONAL LONELİNESS AND PSYCHOLOGİCAL RESİLİENCE İN MOTHERS OF CHİLDREN WİTH CEREBRAL PALSY

ABSTRACT

Loneliness has emerged as one of the most commonly experienced emotional phenomena among individuals in the last century. It is defined as a painful process that occurs when a person's sense of belonging is not fulfilled and when satisfying social support relationships are lacking (Victor & Sullivan, 2015). Psychological resilience refers to an individual's capacity to adapt and effectively cope with significant changes or challenges encountered in life (Fletcher & Sarkar, 2013). Sustainable interpersonal relationships play a critical role in maintaining and enhancing individuals' psychological resilience (Kerr & Stanley, 2021). The presence of a child with a disability in the family can lead to multifaceted challenges, particularly emotional and psychological ones. These challenges tend to weaken family members' relationships with their social environment; this weakening of social ties may trigger feelings of loneliness, which in turn can lead to social withdrawal and isolation over time (Özmen & Çetinkaya, 2012). Disability in children may arise from various causes. Cerebral palsy (CP) is one of the most common neurodevelopmental disorders seen in childhood (Günel, 2009). Cerebral palsy is a non-progressive neurodevelopmental disorder resulting from brain damage that occurs during the fetal or infancy period, leading to permanent impairments in movement and posture (Rosenbaum et al., 2007). The difficulties experienced by children with cerebral palsy affect not only the child but also their caregivers emotionally and socially (Livanelioğlu & Günel, 2009). Mothers, in particular, who bear the primary caregiving responsibilities, often face multidimensional challenges. This situation may cause mothers to deprioritize their social roles, weaken their social bonds, and experience a more intense sense of loneliness (Bahar et al., 2009). In line with the relevant literature, it is evident that mothers of children with cerebral palsy face various difficulties due to the special needs of their children. Among these difficulties, social and emotional loneliness holds a significant place, and such experiences of loneliness may negatively impact the mothers' levels of psychological resilience. In this context, it can be said that the concepts of social and emotional loneliness are closely related to psychological resilience. This study aims to provide information on the concepts of social and emotional loneliness and psychological resilience by addressing the experiences of mothers of children with cerebral palsy within this framework and to evaluate their experiences of loneliness in a multidimensional manner.

Keywords: Cerebral palsy, Mother, Social and emotional loneliness, Psychological resilience

DOI: https://doi.org/10.30546/19023.978-9952-8573-9-9.2025.9012.
ISBN: 978-9952-8573-8-2

GİRİŞ

Son yüzyılda bireylerin en yoğun hissettiği duygulardan biri yalnızlıktır. Yalnızlık, bireyin yakınlık ve aidiyet ihtiyacının karşılanmadığı durumlarda ortaya çıkan ve insanlar tarafından deneyimlenen duygular içinde en yoğun ve acı verici olanlardan biridir (Victor & Sullivan, 2015). İnsanlar yaşamlarının farklı evrelerinde az ya da çok bu duyguyu tatmışlardır. Yalnızlık, çocukluktan yaşlılığa kadar her gelişim döneminde deneyimlenebilmekte ve özellikle yetişkinlerin bu duygunun getirdiği olumsuz etkilerden etkilendiği görülmektedir (Akgül, 2020). Yalnızlık, tanımlanması ve anlaşılması güç, oldukça karmaşık bir olgudur. Bireyler açısından son derece rahatsız edici bir duygu olan yalnızlık, kişi sosyal çevresinden uzaklaştığında ya da bu çevreden beklediği desteği göremediğinde daha da derinleşebilir (Cacioppo & Patrick, 2008). Özellikle bireyin arzu ettiği kişilerarası ilişkiler ile mevcutta sahip olduğunu düşündüğü ilişkiler arasındaki tutarsızlık, yalnızlık hissinin ortaya çıkmasına neden olmaktadır (Salimi, 2011). Weiss (1973), yalnızlığı daha kapsamlı bir yaklaşımla ele alarak, farklı ilişki türlerindeki eksikliklere bağlı olarak farklı yalnızlık biçimleri olduğunu öne sürmüştür. Weiss'in modeline göre duygusal yalnızlık, kişiyle güçlü bir bağ kurulabilecek birinin (örneğin eş, romantik partner, ebeveyn ya da çocuk) kaybı veya yokluğu ile ortaya çıkarken; sosyal yalnızlık, bireyin arkadaşlık ya da akran ilişkilerinden oluşan bir sosyal ağdan yoksun olması durumunda yaşanmaktadır. Yetersiz sosyal ilişkiler ve bu ilişkilere dair düşük memnuniyet düzeyleri, yalnızlık duygusunun temelini oluşturmaktadır (Yaşar & Bıçakçı, 2019).

İnsan, sosyal bir varlık olarak diğer bireylerle etkileşim kurma ve bu ilişkilerden tatmin olma gereksinimi taşır ve duygusal yoğunluk yaşadığında ister üzüntü ister sevinç olsun bu duyguları paylaşabileceği, zor zamanlarında destek bulabileceği kişiler aramaktadır. Sosyal desteğin hem psikolojik hem de fiziksel sağlık üzerinde pek çok olumlu etkisi olduğu kabul edilmektedir (Süel & Ünlü, 2020). Sosyal desteğin yetersizliği ise yalnızlığa yol açmakta ve bu durum bireylerin fiziksel ve ruhsal sağlığı üzerinde çeşitli olumsuz etkiler yaratabilmektedir (Hawkley & Cacioppo, 2010).

Psikolojik sağlamlık, bireylerin yaşamlarında önemli değişikliklere ve uyumlarını zorlayan güçlüklerle karşılaştıklarında, sağlıklı başa çıkma becerileri sergileyerek yeniden uyum sağlamalarını ifade eder (Fletcher & Sarkar, 2013). Araştırmalar, engelli çocuğa sahip ebeveynlerin yaşadığı stresin, anksiyete ve depresyon gibi psikolojik belirtileri artırdığını ve aile içi ilişkilerde bozulmalara yol açabildiğini göstermektedir (McConnell & Savage, 2015; Rezendes & Scarpa, 2011). Özellikle annelerin, diğer aile bireylerine kıyasla daha yüksek oranda psikolojik sorunlar yaşadıkları da rapor edilmiştir (Bayat vd., 2011; Coşkun & Akkaş, 2009; Uğuz vd., 2004). Ailede engelli bir çocuğun bulunması, çeşitli duygusal ve psikolojik sorunların ortaya çıkmasına neden olabilir. Bu durum, aile bireylerinde yoğun kaygı, çaresizlik hissi ve sosyal dışlanma gibi duyguların gelişmesine yol açabilir. Bu tür duygusal sorunlar, aile içi ilişkileri olumsuz etkileyerek bireyler arasında gerginliğe neden olabilir. Aynı zamanda, bu duygusal zorluklar ailenin sosyal çevresiyle olan ilişkilerini zayıflatabilir. Sosyal bağların zayıflaması, aile üyelerinin yalnızlık duygusu yaşamasına sebep olabilir; bu yalnızlık ise zamanla aile

bireylerinin dış dünyayla olan iletişimini azaltarak sosyal izolasyona dönüşebilir (Özmen & Çetinkaya, 2012). Aile içinde ortaya çıkan bu yeni durum, evlilik ilişkisini de olumsuz yönde etkileyebilmektedir. Bazı ailelerde ebeveynler, yaşadıkları psikolojik sürecin kabul etme aşamasına ulaşmakta güçlük çekmekte ve bu durum zamanla ayrılıklarla sonuçlanabilmektedir (Üstün, 2018). Aynı zamanda Türk ailelerde genellikle, anne engelli çocuğun bakımından sorumluyken baba ihtiyaçlara ilişkin maddi süreçleri yönetmektedir. Bu nedenle engelli çocuğa sahip olmanın getirdiği etkiler anneler üzerinde daha fazla gözlenmektedir (Dönmez vd., 2001).

Çocuklarda engellilik, farklı nedenlere bağlı olarak gelişebilir. Bu durumlar arasında, immatür beyinde oluşan lezyonlar veya yapısal anormalliklere bağlı olarak ortaya çıkan, kalıcı ancak ilerleyici olmayan hareket ve/veya duruş bozukluklarıyla karakterize edilen serebral palsi (SP), en sık karşılaşılan çocukluk çağı engelliliklerinden biridir. Serebral palsi, çeşitli semptomları kapsayan geniş bir etyolojik yelpazeye sahip bir şemsiye terim olarak tanımlanmaktadır (Woolfenden vd., 2019; Sadowska vd., 2020).

Serebral palsili çocukların ebeveynlerinin, çocuklarının özel ihtiyaçları nedeniyle çeşitli güçlüklerle karşılaştıkları ve bu durumun psikolojik olarak onları zorladığı göz önüne alındığında, psikolojik sağlamlıklarının olumsuz etkilenebileceği düşünülebilir (Aydın & Engin, 2018). Bu bağlamda sosyal ve duygusal yalnızlık ile psikolojik sağlamlık kavramlarının yakından ilişkili olduğu söylenebilir ve bu doğrultuda serebral palsili çocuğu olan annelerin karşılaştıkları sosyal ve duygusal yalnızlık durumlarının psikolojik sağlamlık durumlarına etkisinin detaylandırılarak değerlendirilmesi ve tartışılması önem arz etmektedir. Literatür incelendiğinde ise serebral palsili çocuğu olan annelerin sosyal ve duygusal yalnızlıkları ile psikolojik sağlamlıklarının ele alındığı herhangi bir çalışmaya rastlanmamıştır.

Serebral Palsi

Serebral palsi (SP), çocukluk döneminde en yaygın görülen nörogelişimsel bozukluklardan biridir (Sankar & Mundkur, 2005; Günel, 2009). Genellikle yaşamın erken evrelerinde, gelişmekte olan ya da tam olarak gelişmemiş beyindeki statik lezyonlar ya da anormallikler sonucunda ortaya çıkan, postür ve hareketi etkileyen bir bozukluklar grubunu ifade eder ve yaşam boyu süregelen bir durumdur (Reddihough, 2011; Gökkaya vd., 2009). Serebral palsi, esas olarak aktivite kısıtlılığı ile tanımlanmakta olup; ilerleyici olmayan ancak kalıcı olan postür ve hareket bozukluklarını kapsamaktadır. Buna ek olarak, SP'li bireylerde motor işlev bozukluklarının yanı sıra duyusal algı, bilişsel farkındalık, iletişim becerileri, davranışsal özellikler ve kas-iskelet sistemine ilişkin ikincil problemler de sıklıkla görülmektedir (Colver vd., 2014). Serebral Palsi, fetal ya da bebeklik döneminde gelişen beyin dokusunda ilerleyici olmayan bir hasar sonucu ortaya çıkan ve hareket ile postürde kalıcı bozulmalara yol açarak bireyin aktivitelerini kısıtlayan nörogelişimsel bir bozukluktur (Rosenbaum vd., 2007). Serebral palsili çocuklar sıklıkla yürüme güçlüğü, denge problemleri ve

DOI: https://doi.org/10.30546/19023.978-9952-8573-9-9.2025.9012.
ISBN: 978-9952-8573-8-2

sosyal izolasyonla birlikte seyreden ciddi fiziksel ve bilişsel engeller yaşamaktadırlar (McIntyre vd., 2011; Ohrvall vd., 2010). Bu bireylerde gelişimsel gecikmelerin yanı sıra çiğneme ve yutma güçlükleri gibi beslenme sorunları, entelektüel yetersizlik, depresyon ve anksiyete gibi ruhsal bozukluklar, dikkat eksikliği, hiperaktivite ve agresyon gibi davranışsal problemler sıkça görülmektedir. Ayrıca iletişimde zorluk, işitme ve görme bozuklukları, epileptik nöbetler, uyku düzensizlikleri, solunum yolu enfeksiyonları, kronik ağrı ve sfinkter kontrolüyle ilgili sorunlar da bu çocuklarda yaygın olarak karşılaşılan durumlardır (Sewell vd., 2014).

Bu çok yönlü eşlik eden durumlar, çocuğun engel düzeyini artırmakta ve hem günlük yaşam becerilerinde hem de sosyal yaşama katılımında önemli sınırlılıklar yaratmaktadır (Mutlu vd., 2010). Ayrıca, Serebral palsili çocukların yaşadığı zorluklar yalnızca bireyin kendisini değil, bakımını üstlenen ebeveynleri de duygusal, fiziksel ve sosyal açıdan etkilemektedir (Livanelioğlu & Günel, 2009). Serebral palsili çocukların hastalık nedeniyle yaşadıkları işlevsel yetersizlikler ve çeşitli sorunlar, onların sürekli özel bakım ve ilgiye ihtiyaç duymalarına neden olmaktadır (Majnemer vd., 2007; Sardana vd., 2016). Bu özel gereksinimler, çoğunlukla ebeveynler üzerinde hem fiziksel hem de psikolojik yönden ek bir yük oluşturmaktadır. Bunun sonucunda ebeveynlerin yalnızca sağlık durumları değil, aynı zamanda sosyal yaşamları da olumsuz etkilenmektedir (Guillamón vd., 2013).

Serebral palsili bir çocuğa sahip ailelerde; çocuğun yaşı, engellilik düzeyi, ek yetersizliklerin varlığı, ailenin sosyoekonomik durumu, aile üyelerinin psikolojik durumu ve çevreden özellikle yakın ve uzak akrabalardan sağlanan sosyal destek gibi etkenler aile açısından oldukça önemlidir. Bu faktörler, özellikle bakımın büyük kısmını üstlenen annenin, yaşadığı yoğun stresle başa çıkabilmesinde belirleyici bir rol oynar. Annenin çevresinden alacağı sosyal ve psikolojik destek, zorlayıcı yaşam olaylarına karşı daha dirençli olmasını sağlamada kritik bir öneme sahiptir (Turğut, 2019).

Sosyal ve Duygusal Yalnızlık

Yalnızlık, her bireyin yaşamında karşılaşabileceği, evrensel ve doğal bir duygudur. Çocukluk, ergenlik, yetişkinlik ya da yaşlılık dönemlerinde ortaya çıkabilen bu duygu, bireyde psikolojik açıdan olumsuz etkiler yaratabilen, genellikle acı verici ve hoş olmayan bir ruh halidir. Yalnızlık, farklı yoğunluklarda olsa da insanların hayatlarının çeşitli evrelerinde deneyimledikleri ortak bir durumdur. Konuyla ilgili literatür incelendiğinde, yalnızlık duygusunun toplumun çok farklı kesimlerinde yaygın şekilde yaşandığı görülmektedir (Eshbaugh, 2009; Hawkley & Cacioppo, 2010; Stone vd., 2013).

Maslow'un ihtiyaçlar hiyerarşisinde sevgi, sevilme ve bir gruba ait olma, temel psikolojik gereksinimler arasında yer almaktadır. Bireyler, bu ihtiyaçlarını yeterince karşılamadan bir üst düzeye ilerleyememektedirler. Bu bağlamda yalnızlık algısı, bireyin çevresi ve çevresindeki kişilerle kurduğu ilişkiler doğrultusunda şekillenmektedir. Yalnızlık kavramı, çok boyutlu ve karmaşık bir yapıya sahip olduğundan, tanımlanması güç bir olgudur ve farklı teorisyenler tarafından çeşitli biçimlerde ele alınmıştır (Akgül, 2024).

Yalnızlık, bireyin sahip olduğu mevcut sosyal ilişkiler ile arzu ettiği sosyal etkileşimlerin niceliksel ve niteliksel düzeyde örtüşmemesinden kaynaklanan, rahatsız edici ve öznel bir deneyimdir (Mund & Johnson, 2021; Perlman & Peplau, 1982, akt. Laslo-Roth et al., 2023). Bu yönüyle yalnızlık, sosyal izolasyondan ya da somut destek eksikliğinden farklıdır; zira geniş ve işlevsel bir sosyal ağa sahip bireylerde dahi, etkileşimlerin doyurucu bulunmaması durumunda yalnızlık hissi gelişebilir (Rokach, 2012). Weiss (1973) ise yalnızlığı sosyal ve duygusal olmak üzere iki temel boyutta incelemiştir. Duygusal yalnızlık, bireyin yakınlık kurabileceği, güven ilişkisine dayalı bağlarının eksikliğiyle ilişkilidir; bu tür yalnızlık, başka bir ilişkiyle kolayca giderilemeyebilir. Sosyal yalnızlık ise bireyin yeterli ve tatmin edici bir sosyal çevreye ya da sosyal ağa sahip olmaması durumunda ortaya çıkmaktadır. McGraw (2010) da sosyal yalnızlığı, doyum sağlayan bir sosyal ağın eksikliği olarak tanımlamaktadır (akt. Akgül, 2024).

Weiss'in yalnızlık sınıflandırmasını temel alan diğer araştırmacılar da bu kavramsallaştırmayı geliştirmiştir. Örneğin, Di Tommaso ve Spinner (1993), yaptıkları çalışmada yalnızlığı sosyal ve duygusal olmak üzere iki temel boyuta ayırmış, ayrıca duygusal yalnızlığı ailesel ve romantik olmak üzere iki alt boyuta ayırarak yalnızlığın üç boyutlu bir yapı gösterdiğini öne sürmüşlerdir. Bu tanımlamalar, yalnızlık olgusunun bireyin yaşamında hem sosyal bütünleşme hem de duygusal bağ kurma gereksinimlerinin karşılanmamasıyla ilişkili olarak deneyimlendiğini ortaya koymaktadır. Rook (1984) ise yalnızlığı; bireyin kendini çevresindekiler tarafından anlaşılmamış, yabancılaşmış, reddedilmiş hissettiği durumlar ile sosyal bütünleşme ve duygusal yakınlık kurmaya olanak sağlayacak sosyal ilişkilerden yoksunluk hâlinde ortaya çıkan kronik bir duygusal sıkıntı olarak tanımlamıştır. Duygusal yalnızlık kavramı, kökenini Bowlby'nin bağlanma kuramından almakta olup, bireyin bir bağlanma figürüne duyduğu ihtiyaçla ilişkilendirilmektedir (Beal, 2006).

Psikolojik Sağlamlık

Pozitif psikoloji; bireyin olumlu yaşantılarına, duygularına, kişilik özelliklerine, deneyimlerine ve güçlü yönlerine odaklanan bir yaklaşım olup (Duckworth vd., 2005; Meredith vd., 2011), bu alanın ilgi duyduğu temel kavramlardan biri de psikolojik sağlamlıktır. Ancak, yapılan araştırmalar göstermektedir ki psikolojik sağlamlık hem kavramsal hem de yöntemsel açıdan oldukça karmaşık bir yapıya sahiptir (Nasvytienė vd., 2012). Alanyazın incelendiğinde, psikolojik sağlamlık kavramına ilişkin farklı tanımların yapıldığı görülmektedir. Bazı araştırmacılar bu kavramı; bireylerin olumsuz yaşam olaylarına rağmen olumlu bir uyum sergileyebilme, işlevselliğini sürdürebilme, olumlu sonuçlar üretebilme ve yeniden toparlanabilme kapasitesi olarak tanımlamaktadır (Masten, 2001; Rutter, 1999; Smith vd., 2008). Diğer bir görüşe göre ise psikolojik sağlamlık; bireyin önemli değişim, olumsuzluk veya risk içeren durumlarla karşılaştığında bu zorluklarla etkili ve başarılı bir şekilde başa çıkabilme yeterliliğini ifade etmektedir (Stewart vd., 1997). Başka bir tanıma göre de psikolojik sağlamlık, bireylerin yaşamlarında önemli değişimlere neden olan, uyum düzeylerini tehdit eden stresli ve zorlu durumlarla sağlıklı bir şekilde başa çıkabilme ve bu durumlara yeniden uyum

DOI: https://doi.org/10.30546/19023.978-9952-8573-9-9.2025.9012.
ISBN: 978-9952-8573-8-2

sağlayabilme kapasitesini ifade eder (Fletcher & Sarkar, 2013). Sonuç olarak, psikolojik sağlamlık; bireyin yaşamında olumsuz sonuçlar doğurabilecek zorlayıcı yaşantılar karşısında, bireysel, ailesel ve toplumsal kaynaklarını etkin bir biçimde kullanarak bu durumlarla başa çıkabilmesi ve sonrasında yeniden uyum sağlayarak işlevselliğini sürdürebilme beceri ve kapasitesi olarak tanımlanabilir (Arslan, 2015).

Evlilik sürecinde yeni yaşam koşullarına uyum sağlama çabasında ise eşler arasında kurulan destek ilişkisi kritik bir rol oynamaktadır. Bireylerin karşılaştıkları zorluklara karşı geliştirdikleri başa çıkma becerilerinde eşlerinden gördükleri destek belirleyici olabilir. Bu süreçte eşler arasındaki ilişkinin niteliği de önemli ölçüde etkilenmektedir. Sağlıklı bir başa çıkma süreci ve uyum için eşlerin karşılıklı desteği gereklidir (Karaman, 2019). Evlilik ilişkisi bağlamında eşlerin birbirlerine yönelik destekleyici davranışları "eş desteği" olarak tanımlanmaktadır. Eş desteği, sağlıklı ve sürdürülebilir bir evlilik ilişkisi kurulmasında önemli bir rol üstlenir. Eşlerin karşılıklı destek sunmaları, karşılaşılan yeni durumlara daha hızlı uyum sağlamayı kolaylaştırmakta ve sorunların olumsuz etkilerini azaltmaktadır. Bu tür destekleyici davranışlar yalnızca ruhsal sağlığın korunmasında değil, aynı zamanda aile içi çatışmalar ya da stresli yaşam olaylarıyla başa çıkmada da kolaylaştırıcı etki göstermektedir (Yıldırım, 2004).

Özellikle özel gereksinimli bir çocuğun dünyaya gelmesiyle birlikte başlayan yeni yaşam sürecinde, eşler arası destek daha da önemli hale gelmektedir. Bu dönemde sağlanan karşılıklı destek, ailenin yeni koşullara uyum sürecini olumlu yönde etkilemektedir (Atalan & Kabasakal, 2023). Lee ve diğerlerinin (2013) tarafından yürütülen bir meta-analiz çalışmasında, psikolojik sağlamlık ile iyimserlik, olumlu duygular, benlik saygısı, öz yeterlik ve sosyal destek arasında pozitif yönlü anlamlı ilişkiler tespit edilmiştir.

SONUÇ

Kişilerarası ilişkilerin kurulması ve sürdürülebilir sosyal bağların sağlanması, bireyin psikolojik sağlığı açısından kritik bir rol oynamaktadır (Kerr & Stanley, 2021). Bu ilişkiler yeterince gelişmediğinde ya da birey kendisini yalnız hissettiğinde, bu yalnızlık duygusuyla birlikte çeşitli psikolojik rahatsızlıkların ortaya çıkabileceği görülmektedir (Booth, 2000; Cacioppo vd., 2002). Ayrıca yalnızlığın, daha yüksek düzeyde stres algısı ve zayıf sosyal etkileşimlerle ilişkilendirildiği de araştırmalarla ortaya konmuştur (Hawkley vd., 2003). Yetersiz sosyal ilişkiler ve bu ilişkilerden elde edilen doyumun düşük olması, yalnızlık duygusunun oluşmasında temel bir etken olarak değerlendirilmektedir. Bu bağlamda, yeterli ve işlevsel bir sosyal destek sistemine sahip olmak, özel gereksinimli çocukların annelerinin psikolojik iyi oluşlarını destekleyen önemli bir faktör olarak öne çıkmaktadır (Yaşar & Bıçakçı, 2019). Engelli bir çocuğa sahip olmak ve onun bakım sorumluluğunu üstlenmek, aile bireyleri açısından çok yönlü zorlukları beraberinde getirmektedir. Bu durum, özellikle duygusal, sosyal ve ekonomik alanlarda önemli güçlüklerin yaşanmasına neden olmakta; aile

üyelerinde stres ve kaygıya bağlı olarak hem fizyolojik hem de psikolojik çeşitli sorunlar ortaya çıkabilmektedir (Yıldırım Sarı, 2007). Engelli çocuğu olan ailelerin yaşam deneyimlerinin ve gelecek beklentilerinin anne ve baba açısından farklılaştığı belirtilmektedir. Araştırmalar, annelerin psikolojik olarak babalara kıyasla daha fazla etkilendiğini ve çoğunlukla yalnızlık duygusu yaşadıklarını ortaya koymaktadır (Yaşar & Bıçakçı, 2019). Bu farklılığın en temel nedenlerinden biri, çocuk bakımının büyük oranda annelerin sorumluluğunda olmasıdır. Bu durum, annelerin diğer sosyal rollerini geri plana itmesine, sosyal etkinliklere katılımın azalmasına ve genel anlamda sosyal yaşamlarında bir durağanlık oluşmasına yol açmaktadır (Bahar vd., 2009). Bu bağlamda, ilgili alanyazın doğrultusunda serebral palsili çocukların annelerinin, çocuklarının özel ihtiyaçlarına bağlı olarak çeşitli zorluklarla karşı karşıya kaldıkları görülmektedir. Bu zorluklar arasında sosyal ve duygusal yalnızlığın önemli bir yer tutabileceği ve söz konusu yalnızlık durumunun annelerin psikolojik sağlamlıklarını etkileyebileceği düşünülmektedir.

KAYNAKLAR

Akgül, H. (2020). Yetişkinler İçin Sosyal ve Duygusal Yalnızlık Ölçeği'nin (SELSA-S) Türk Kültürüne Uyarlaması: Geçerlilik ve Güvenirlik Çalışması, Yalova Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi,10(21), 54-69.

Akgül, H. (2024). Yalnızlık duygusu ve ölçümü. *The Journal of Social Sciences*, *9*(9), 273-289.

Arslan, G. (2015). Yetişkin Psikolojik Sağlamlık Ölçeği'nin (YPSÖ) Psikometrik Özellikleri: Düşük sosyoekonomik örneklemde geçerlik ve güvenirlik çalışması. Ege Eğitim Dergisi, 16 (2),344-357.

Atalan, G., & Kabasakal, Z. T. (2023). Özel gereksinimli çocuk sahibi ebeveynlerde psikolojik yardım almaya ilişkin tutum, psikolojik sağlamlık ve eş desteği ilişkisi. *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi*, *22*(85), 173-187.

Aydın, A., & Egin, C. T. A. (2018). Zihin engelli, serebral palsili ve otizmli çocuk ebeveynlerinin psikolojik dayanıklılıkları ile ebeveynlik algılarının karşılaştırılması. Ondokuz Mayis University Journal of Education Faculty, 37(1), 171-188.

Bahar, A., Bahar, G. & Savaş, H. A. (2009). Engelli çocukların annelerinin depresyon ve anksiyete düzeyleri ile stresle başa çıkma tarzlarının belirlenmesi. Fırat Sağlık Hizmetleri Dergisi, 4(11), 97-112.

Bayat, M., Salehi, M., Bozorgnezhad, A., & Asghari, A. (2011). The comparison of psychological problems between parents of intellectual disabilities children and parents of normal children. World Applied Sciences Journal, 12(4), 471-475.

Beal, C. (2006). Loneliness in older women: a review of the literature. Issues in mental health nursing, 27(7), 795-813.

Booth, R. (2000). Loneliness as a component of psychiatric disorders. Medscape General Medicine, 2(2), 1-7.

Cacioppo, J. T., & Patrick, W. (2008). *Loneliness: Human nature and the need for social connection*. W. W. Norton & Company.

Cacioppo, J. T., Hawkley, L. C., Berntson, G. G., Ernst, J. M., Gibbs, A. C., Stickgold, R., & Hobson, J. A. (2002). Do lonely days invade the nights? Potential social modulation of sleep efficiency. Psychological science, 13(4), 384-387.

Colver, A., Fairhurst, C., & Pharoah, P. O. D. (2014). Cerebral palsy. The Lancet, 383(9924), 1240–1249. https://doi.org/10.1016/S0140-6736(13)61835-8

Coşkun, Y., & Akkaş, G. (2009). Engelli çocuğu olan annelerin sürekli kaygi düzeyleri ile sosyal destek algilari arasindaki ilişki. Ahi Evran Üniversitesi Kırşehir Eğitim Fakültesi Dergisi, 10(1), 213-227.

DiTommaso, E., & Spinner, B. (1993). The development and initial validation of the Social and Emotional Loneliness Scale for Adults (SELSA). Personality and individual differences, 14(1), 127-134.

DOI: https://doi.org/10.30546/19023.978-9952-8573-9-9.2025.9012.
ISBN: 978-9952-8573-8-2

Dönmez, N. B., Bayhan, P., & Artan, İ. (2001). Engelli çocuğu olan ailelerin yaşam döngüsü içinde karşılaştıkları sorunların incelenmesi. Toplum ve Sosyal Hizmet, 12(2), 31-43.

Eshbaugh, E. M. (2009). The role of friends in predicting loneliness among older women living alone. Journal of Gerontological Nursing, 35(5), 13-16.

Fletcher, D., & Sarkar, M. (2013). Psychological resilience. *European Psychologist, 18*(1), 12–23.

Gökkaya, N. K. O., Çalışkan, A., Karakuş, D., & Uçan, H. (2009). Relation between objectively measured growth determinants and ambulation in children with cerebral palsy. Turkish Journal of Medical Sciences, 39(1), 85–90.

Guillamón, N., Nieto, R., Pousada, M., Redolar, D., Muñoz, E., Hernández, E., ... & Gómez-Zúñiga, B. (2013). Quality of life and mental health among parents of children with cerebral palsy: The influence of self-efficacy and coping strategies. Journal of clinical nursing, 22(11-12), 1579-1590.

Günel, M. K. (2009). Fizyoterapist bakış açısıyla beyin felçli çocukların rehabilitasyonu. Acta Orthopaedica et Traumatologica Turcica, 43(2), 173–180.

Hawkley, L. C., & Cacioppo, J. T. (2010). Loneliness matters: A theoretical and empirical review of consequences and mechanisms. Annals of behavioral medicine, 40(2), 218-227.

Hawkley, L. C., Burleson, M. H., Berntson, G. G., & Cacioppo, J. T. (2003). Loneliness in everyday life: cardiovascular activity, psychosocial context, and health behaviors. Journal of personality and social psychology, 85(1), 105.

Karaman, Z. (2019). *Normal gelişim gösteren çocuğu olan ebeveynler ile özel gereksinimli çocuğu olan ebeveynlerin algıladıkları eş desteği ve evlilik doyumu düzeylerinin incelenmesi* (Yayın No. 591731) [Yüksek lisans tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi]. YÖK Ulusal Tez Merkezi.

Kerr, N. A., & Stanley, T. B. (2021). Revisiting the social stigma of loneliness. Personality and Individual Differences, 171, 110482.

Laslo-Roth, R., George-Levi, S., & Ben-Yaakov, L. (2023). Support me in the good times too: Interpersonal emotion regulation, perceived social support, and loneliness among mothers of children with autism spectrum disorder. *Journal of Social and Personal Relationships*, *40*(1), 55-75.

Laslo-Roth, R., George-Levi, S., & Margalit, M. (2023). Hope and loneliness in college students during the COVID-19 pandemic: The mediating role of academic self-efficacy. *Journal of Happiness Studies, 24*, 205–223. https://doi.org/10.1007/s10902-022-00558-w

Lee Duckworth, A., Steen, T. A., & Seligman, M. E. (2005). Positive psychology in clinical practice. Annu. Rev. Clin. Psychol., 1(1), 629-651.

Lee, J. H., Nam, S. K., Kim, A.-R., Kim, B., Lee, M. Y. ve Lee, S. M. (2013). Resilience: A meta-analytic approach. Journal of Counseling & Development, 91(3), 269-279. doi:10.1002/j.1556-6676.2013.00095.x

Liebenberg, L., Ungar, M., & LeBlanc, J. C. (2013). The CYRM-12: A brief measure of resilience. Canadian Journal of Public Health, 104(e131–e135).

Livanelioğlu, A., & Günel, M. (2009). Serebral palside fizyoterapi. Ankara: Yeni Özbek Matbaası, 5-12.

Majnemer, A., Shevell, M., Rosenbaum, P., Law, M., & Poulin, C. (2007). Determinants of life quality in school-age children with cerebral palsy. The Journal of pediatrics, 151(5), 470-475.

Masten, A. S. (2001). Ordinary magic: Resilience processes in development. American psychologist, 56(3), 227.

McConnell, D., & Savage, A. (2015). Stress and resilience among families caring for children with intellectual disability: Expanding the research agenda. Current developmental disorders reports, 2, 100-109.

McIntyre, S., Morgan, C., Walker, K., & Novak, I. (2011). Cerebral palsy-don't delay. Developmental Disabilities Research Reviews, 17(2), 114–129.

Meredith, L. S., Sherbourne, C. D., Gaillot, S. J., Hansell, L., Ritschard, H. V., Parker, A. M., & Wrenn, G. (2011). Promoting psychological resilience in the US military. Rand health quarterly, 1(2), 2.

Mund M., Johnson M. D. (2021). Lonely me, lonely you: Loneliness and the longitudinal course of relationship satisfaction. *Journal of Happiness Studies*, 22(2), 575–597.

Mutlu, A., Akmeşe, P. P., & Günel, M. K. (2010). Değişik özür seviyesindeki serebral palsili çocukların annelerinin depresyon düzeyleri farklı mıdır? Yeni Tıp Dergisi, 27(2), 87-92

Nasvytienė, D., Lazdauskas, T., & Leonavičienė, T. (2012). Child's resilience in face of maltreatment: A meta-analysis of empirical studies. Psichologija, 46, 7-26.

Ohrvall, A. M., Eliasson, A. C., Lowing, K., Odman, P., & Krumlinde-Sundholm, L. (2010). Self-care and mobility skills in children with cerebral palsy, related to their manual ability and gross motor function classifications. Developmental Medicine & Child Neurology, 52, 1048-55.

Özmen, D., & Çetinkaya, A. (2012). Engelli çocuğa sahip ailelerin yaşadığı sorunlar. Ege Üniversitesi Hemşirelik Fakültesi Dergisi, 28(3), 35-49.

Reddihough, D. (2011). Cerebral palsy in childhood. Australian Family Physician, 40(4), 192–196.

Rezendes, D. L., & Scarpa, A. (2011). Associations between parental anxiety/depression and child behavior problems related to autism spectrum disorders: The roles of parenting stress and parenting self-efficacy. Autism research and treatment, 2011(1), 395190.

Rokach A. (2012). Loneliness updated: An introduction. *The Journal of Psychology*, 146(1-2), 1–6.

Rook, K. S. (1984). Promoting social bonding: Strategies for helping the lonely and socially isolated. American Psychologist, 39(12), 1389-1407.

Rosenbaum, P., Paneth, N., Leviton, A., Goldstein, M., Bax, M., Damiano, D., ... & Jacobsson, B. (2007). A report: the definition and classification of cerebral palsy April 2006. Dev Med Child Neurol Suppl, 109(suppl 109), 8-14.

Rutter, M. (1999). Resilience concepts and findings: Implications for family therapy. Journal of family therapy, 21(2), 119-144.

Sadowska, M., Sarecka-Hujar, B., & Kopyta, I. (2020). Cerebral palsy: Current opinions on definition, epidemiology, risk factors, classification and treatment options. Neuropsychiatric Disease and Treatment, 16, 1505.

Salimi, A. (2011). Social-emotional loneliness and life satisfaction. *Procedia - Social and Behavioral Sciences, 29*, 292–295.

Sankar, C., & Mundkur, N. (2005). Cerebral palsy – Definition, classification, etiology and early diagnosis. Indian Journal of Pediatrics, 72(10), 865–868.

Sardana, R., Singh, U., & Sumalatha, K. B. (2016). Family life of caregivers: A descriptive study of disruption of family activities, leisures and interaction of caregivers of children with cerebral palsy. Al Ameen Journal of Medical Sciences, 9(3), 154-161.

Sewell, M. D., Eastwood, D. M., & Wimalasundera, N. (2014). Managing common symptoms of cerebral palsy in children. BMJ, 349.

Smith, B. W., Dalen, J., Wiggins, K., Tooley, E., Christopher, P., & Bernard, J. (2008). The brief resilience scale: assessing the ability to bounce back. International journal of behavioral medicine, 15, 194-200.

Stewart, M., Reid, G., & Mangham, C. (1997). Fostering children's resilience. Journal of pediatric nursing, 12(1), 21-31.

Stone, J., Evandrou, M., & Falkingham, J. (2013). The transition to living alone and psychological distress in later life. Age and ageing, 42(3), 366-372.

Süel, N., & Ünlü, H. (2020). Yalnızlık ve algılanan sosyal destek: beden eğitimi öğretmen adayları üzerine bir araştırma. Erzincan Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi, 22(1), 106-123.

Tekinarslan, F. G., & Tok, E. S. S. (2023). Engelli çocuğu olan annelerde öz-şefkat, sosyal destek ve psikolojik dayanıklılığın öznel iyi oluşla ilişkisi. *AYNA Klinik Psikoloji Dergisi*, *10*(1), 145-164.

Turğut, A. (2019). Serebral palsili çocuğu olan annelerin bakım yükü ve yalnızlık düzeylerinin belirlenmesi. (Tez No. 547466) [Yüksek lisans tezi, İstanbul Okan Üniversitesi]. YÖK Ulusal Tez Merkezi.

Uğuz, Ş., Toros, F., İnanç, B. Y., & Çolakkadıoğlu, O. (2004). Zihinsel ve/veya bedensel engelli çocukların annelerinin anksiyete, depresyon ve stres düzeylerinin belirlenmesi. Klinik Psikiyatri, 7(1), 42-7.

Üstün, V. (2018). Engelli çocuğa sahip ailelerin sosyal sorunlarının değerlendirilmesi [Yayımlanmamış yüksek lisans tezi]. Gazi Üniversitesi.

DOI: https://doi.org/10.30546/19023.978-9952-8573-9-9.2025.9012.
ISBN: 978-9952-8573-8-2

Victor, C., & Sullivan, M. P. (2015). Loneliness and isolation. In Routledge handbook of cultural gerontology (pp. 252-260). Routledge.

Weiss, R. (1975). Loneliness: The experience of emotional and social isolation. MIT press.

Woolfenden, S., Galea, C., Smithers-Sheedy, H., Blair, E., Mcintyre, S., Reid, S., ve diğerleri. (2019). Impact of social disadvantage on cerebral palsy severity. Developmental Medicine & Child Neurology, 61(5), 586-592.

Yaşar, M. C., & Bıçakçı, M. Y. (2019). Zihinsel engelli çocuğu olan annelerin yalnızlık düzeyleri. Çocuk ve Gelişim Dergisi, 2(3), 1-13.

Yıldırım, İ. (2004). Eş destek ölçeğinin geliştirilmesi. *Turkish Psychological Counseling and Guidance Journal*, *3*(22), 19-26.

Yıldırım-Sarı, H. (2007). Zihinsel engelli çocuğu olan ailelerde aile yüklenmesi. *C.Ü. Hemşirelik Yüksekokulu Dergisi, 11*(2), 1–9.

DOI: https://doi.org/10.30546/19023.978-9952-8573-9-9.2025.9012.
ISBN: 978-9952-8573-8-2

BİST 100 ENDEKSİNDE ENTELEKTÜEL SERMAYENİN FİRMALARIN FİNANSAL PERFORMASINA ETKİSİ ÜZERİNE LİTERATÜR ARAŞTIRMASI

Dr. Öğr. Üyesi Emre Hayri BARAZ

Kayseri Üniversitesi, Uygulamalı Bilimler Fakültesi
ORCID ID: https://orcid.org/0000-0001-8719-7595

Resul ERGİN

Kayseri Üniversitesi, Uygulamalı Bilimler Fakültesi
ORCID ID: 0009-0001-9639-802X

Özet

Sanayi toplumundan bilgi temelli ekonomilere geçiş süreci; küreselleşme, dijitalleşme, teknolojik inovasyonlar ve tüketici beklentilerindeki değişimlerle birlikte işletmeler açısından rekabet koşullarını köklü biçimde dönüştürmüştür. Bu yeni ekonomik düzende fiziksel varlıkların yerini giderek daha fazla bilgiye, deneyime ve yenilik kapasitesine dayalı kaynaklar almaktadır. Bu bağlamda, entelektüel sermaye işletmelerin sürdürülebilir rekabet avantajı elde etmesinde kilit rol oynayan, maddi olmayan ancak stratejik değeri yüksek bir varlık olarak öne çıkmaktadır. İşletmelere özgü, taklit edilmesi güç, çalışanların bilgi, yetkinlik ve organizasyonel yapılarında somutlaşan bu sermaye türü, işletmelerin değer yaratma süreçlerinde belirleyici bir unsur haline gelmiştir. Bu nedenle, entelektüel sermayesini geliştiren ve etkin biçimde yöneten firmalar, dinamik piyasa koşullarında rekabet gücünü artırabilmekte ve uzun vadeli başarı elde edebilmektedir.

Bu çalışma, entelektüel sermayenin işletmelerin finansal performansı üzerindeki etkilerini literatür taraması yöntemiyle incelemektedir. Özellikle BIST 100 endeksinde yer alan firmalar üzerinde gerçekleştirilen ampirik araştırmalar analiz edilerek, insan sermayesi, yapısal sermaye ve kullanılan sermaye bileşenlerinin firma performansı üzerindeki etkileri karşılaştırmalı olarak değerlendirilmiştir. Literatürdeki bulgular, insan sermayesi etkinliğinin firma performansı üzerinde en güçlü ve tutarlı pozitif etkileri yarattığını ortaya koyarken, yapısal sermayenin etkisinin çoğu zaman sınırlı veya negatif olduğunu göstermektedir. Kullanılan sermaye etkinliği ise belirli finansal göstergeler üzerinde pozitif etkiler sergilese de, özsermaye kârlılığı gibi bazı göstergelerle ters yönlü ilişkilere sahip olabilmektedir. Çalışma, Türkiye özelinde entelektüel sermayenin firma değerlemesi ve performans analizlerinde göz ardı edilmemesi gereken bir rekabet avantajı kaynağı olduğunu vurgulamaktadır.

Anahtar Kelimeler: Entelektüel Sermaye, Finansal Performans, VAIC Yöntemi, Firma Değeri.

DOI: https://doi.org/10.30546/19023.978-9952-8573-9-9.2025.9012.
ISBN: 978-9952-8573-8-2

A LİTERATURE REVİEW ON THE IMPACT OF INTELLECTUAL CAPİTAL ON THE FİNANCİAL PERFORMANCE OF FİRMS İN THE BIST 100 INDEX

Abstract

The transition from an industrial society to a knowledge-based economy has fundamentally altered the nature of competition for businesses, driven by globalization, digitalization, technological innovation, and shifting consumer preferences. In this new economic environment, traditional tangible assets are increasingly being replaced by resources grounded in knowledge, experience, and innovation capacity. Within this framework, intellectual capital emerges as an intangible yet highly strategic asset that plays a vital role in enabling firms to achieve sustainable competitive advantage. Unique to each organization and difficult to imitate, intellectual capital is embedded in the knowledge, competencies, and organizational structures of employees. It has become a key determinant in value creation processes. Accordingly, firms that invest in and effectively manage their intellectual capital are more likely to strengthen their competitiveness and attain long-term success in dynamic market conditions.

This study investigates the impact of intellectual capital on firms' financial performance through a comprehensive literature review. By analyzing empirical research conducted on companies listed in the BIST 100 index, the effects of human capital, structural capital, and employed capital components on firm performance are comparatively evaluated. The findings suggest that human capital efficiency consistently exerts the most significant positive influence on firm performance, whereas the impact of structural capital is often limited or even negative. Although employed capital efficiency shows a positive correlation with several financial indicators, it may also be negatively associated with equity profitability. The study highlights that, in the context of the Turkish capital market, intellectual capital represents a source of competitive advantage that should not be overlooked in firm valuation and performance analysis.

Keywords: Intellectual Capital, Financial Performance, VAIC Method, Firm Value.

1. Entelektüel Sermaye Tanımı

Entelektüel kavramının kökeni Latince "interlectio" kelimesinden türemiş olup "Lectio" sözcüğü, ulaşılan, toplanan bilgi demekken, "Inter" kelimesiyse arasında, ilişki anlamlarına gelmektedir (Kayalı&Ada, 2008, s. 24). Türk Dil Kurumuna göre, entelektüel; "sanatsal ve kültürel alanlar üzerine eğitim gören kimseyi ifade ederken, sermaye kavramıysa; "ticaret işlerinin kurulması ve devam ettirilebilmesi için gerekli anapara ve paraya çevrilebilecek malların hepsi" olarak ifade edilmektedir (TDK, 2020). Sermaye terimi, genel olarak parasal tasarruf anlamına gelmektedir. İktisadi olaraksa sermaye, "ürün ve hizmetin meydana gelmesi için kullanılan ham madde"; işletmede sermaye, "işletmenin üretim çabasına istinaden oluşturulan maddi yahut manevi varlıkların tamamı" olarak tanımlanmaktadır. Son olarak muhasebe biliminde ise sermaye, "işletmenin iktisadi değer kaynağı" olarak tanımlanmaktadır (Kayalı&Ada, 2008, s. 24).

Entelektüel sermaye üzerine ilk araştırmacılardan biri olan Thomas Stewart'ın yazmış olduğu "Entelektüel Sermaye" adlı kitabı konu ile ilgili yazılmış önemli kitapların başında gelmektedir (Erkuş, 2006, s. 33). Stewart, entelektüel sermayeyi, işletmelerin zenginlik yaratma sürecinde kullanabilecekleri entelektüel materyal olarak tanımlamış ve bu materyalleri bilgi, enformasyon, entelektüel mülkiyet ve deneyim unsurlarıyla açıklamıştır (Stewart, 1997, s. 20).

Tarihsel olarak bakıldığında, **Galbraith (1967)** doğrudan "intellectual capital" ifadesini kullanmamış olsa da, bilgi ve organizasyonun üretim süreçlerinde oynadığı rol üzerine yaptığı analizler, bu kavramın teorik altyapısını oluşturmuştur (Galbraith, 1967, s. 85-88). (Stewart, 1997, s. 67), bu kavramı, "şirketinizdeki herkesin bildiği ve size rekabet avantajı sağlayan her şeyin toplamı" olarak tanımlar. Benzer şekilde (Edvinssson & Malone, 1997, s. 11), entelektüel sermayeyi "bir şirketin rekabet avantajı sağlayan bilgi, deneyim, organizasyonel teknoloji, müşteri ilişkileri ve profesyonel becerilere sahip olması" şeklinde tanımlamaktadır. (Brooking, 1996, s. 13), ise entelektüel sermayeyi dört ana başlık altında sınıflandırarak; pazar varlıkları, insan merkezli varlıklar, altyapı varlıkları ve entelektüel mülkiyet varlıkları olarak detaylandırmıştır.

1.1. Entelektüel Sermaye Bileşenleri

(Petty & Guthrie, 2000, s. 155-176) Entelektüel sermayeyi üç ana bileşene ayırarak incelenmesi gerektiğini belirtmiş; bu bileşenlerin hem birbirinden bağımsız hem de birbirini tamamlayan yapılar olduğunu vurgulamıştır. Bu yaklaşım, işletmelerin entelektüel varlıklarını sistematik biçimde sınıflandırmasına olanak sağlarken, söz konusu varlıkların firma değerlemesinde dikkate alınmasını da kolaylaştırmaktadır (Bontis, 1998). Aşağıda yer alan bölümlerde, entelektüel sermayenin başlıca üç bileşeni olan beşeri, yapısal ve ilişkisel sermaye detaylı biçimde ele alınacaktır.

1.1.1. Beşeri Sermaye

Beşeri sermaye, çalışanların bilgi, yetenek, eğitim ve tecrübe gibi kişisel niteliklerinden oluşur. Bu sermaye türü, bir işletmenin yenilik ve gelişim kapasitesini doğrudan etkiler. (Bontis, 1998, s. 65) Beşeri sermayeyi "çalışanların sahip olduğu bilgi, beceri ve deneyimlerin toplam değeri" olarak tanımlar. Beşeri sermaye; işgücüne ait bilgi, beceri, deneyim ve dinamizm gibi unsurlardan oluşan, üretim sürecinde yer alan ve diğer üretim faktörlerinin daha verimli ve etkili biçimde kullanılmasına katkı sağlayan bir değerler bütünüdür. Bu unsurlar, yeni teknolojilerin geliştirilmesini, etkin şekilde kullanılmasını ve yaygın biçimde benimsenmesini mümkün kılarak ekonomik büyüme üzerinde doğrudan olumlu bir etki yaratmaktadır. Başka bir ifadeyle, beşeri sermayenin niteliği arttıkça, ülke ekonomisinin büyüme hızı da artmaktadır (Gökmen & Eser, 2009, s. 42-43)

1.1.2. Yapısal Sermaye

Yapısal sermaye, işletmelerin içinde yer alan bilgi sistemleri, veri tabanları, süreçler, patentler ve kurumsal hafızayı ifade eder. (Edvinssson & Malone, 1997, s. 22), yapısal sermayeyi, "çalışan işten ayrılsa bile organizasyonda kalan, kurumsallaşmış bilgi ve yapılar" olarak açıklar. Bu tanım, yapısal

DOI: https://doi.org/10.30546/19023.978-9952-8573-9-9.2025.9012.
ISBN: 978-9952-8573-8-2

sermayenin sadece çalışma saatleri içinde değil, aynı zamanda çalışanların kişisel deneyimleri ve bilgi birikimleri gibi unsurların da içerisinde yer aldığını vurgular. Bir başka tanımla yapısal sermaye, firmanın iskeletine benzer. Firmanın ayakta durabilmesi, amaçlarını geliştirmesi ve hedeflerine ulaşmasını mümkün kılar. Dolayısıyla, yapısal sermaye, insan sermayesi ve müşteri sermayesi ile sürekli etkileşim içinde olarak firmanın başarısına katkıda bulunmayı sağlar (Eren&Akpınar, 2004, s. 9-17)**.** Yapısal sermaye; beşeri sermayeyi düzenleyen, yetkilendiren, destekleyici bir altyapı olarak tanımlanabilir (Edvinsson 1997:35, aktaran Bulgurcu, 2011, s. 5).

1.1.3. İlişkisel Sermaye

İlişkisel sermaye bir işletmenin dış paydaşları olan tedarikçiler hissedarlar ve özellikle müşterileriyle kurduğu ilişkilerden doğan bilgi ve değer bütünüdür (Edvinssson & Malone, 1997, s. 22) (Brooking, 1996, s. 12-13). . İlişkisel sermayenin işletmeye katma değer yaratmada önemli bir payı bulunmaktadır (Şanal&Ölçer, 2007, s. 481). Müşteri sermayesinin temel bileşeni, bir firmanın davranışsal ilişkilerle oluşturduğu bilgidir. Müşteri sermayesi, firmanın dışındaki soyut varlıklara (müşterilere ve tedarikçilere) dair bilgileri kapsar. İşletmenin müşteri sermayesi, ilişkisel sermaye çerçevesinde değerlendirilebilir. Bir işletmenin müşteri sermayesi bileşenleri aşağıdaki gibidir (Guthrie, 2001, s. 35):

a. Müşteriler

b. Müşterilerin bağlılığı

c. Markalar ve markaların itibarı ve değeri

d. İşletmenin adı ve ünü

e. Dağıtım kanalları

f. Ortaklık ve işbirliği anlaşmaları

2. FİRMA PERFORMANSI KAVRAMI VE ÖLÇÜM YÖNTEMLERİ

2.1. Firma Performansı Nedir?

(Venkatraman & Ramanujam, 1986, s. 802-804) Firma performansını, bir işletmenin sahip olduğu kaynakları belirli bir dönemde ne ölçüde etkin ve verimli kullandığını ortaya koyan çok boyutlu bir kavram olup, hem finansal hem de operasyonel boyutlarıyla değerlendirilmesi gereken bir yapı olarak tanımlamışlardır. Bu bağlamda, işletmelerin performansını ölçerken yalnızca gelir tablosu ve bilanço verileri yeterli olmamakta (Aslan, 2018, s. 93); pazar payı, ürün kalitesi ve yenilik kapasitesi gibi operasyonel unsurlar da değerlendirme kapsamına alınmalıdır (Veliu & Manxhari, 2017, s. 62). Ayrıca bilgi temelli varlıkların artan önemi ile birlikte performans değerlendirmelerinde entelektüel sermaye bileşenleri de dikkate alınmaktadır (Bontis, 1998, s. 64).

DOI: https://doi.org/10.30546/19023.978-9952-8573-9-9.2025.9012.
ISBN: 978-9952-8573-8-2

2.2. Finansal Performans Ölçütleri

Firma performansını ölçmede en yaygın kullanılan araçlar finansal oranlardır. Bunlardan bazıları şunlardır:

2.2.1. Aktif karlılık oranı (ROA)

Aktif kârlılık oranı (Return on Assets - ROA), işletmelerin net kârı ile toplam varlıkları arasındaki ilişkiyi esas almaktadır. İşletmenin mevcut varlıklarından her bir biriminin ortalama ne kadar kar ürettiği bilgisini veren bu oran aynı zamanda bir işletmenin etkinliğini ve verimliliğini de ortaya koyar (Baraz, 2022, s. 40). Net Kâr/Toplam Aktifler olarak hesaplanan bu oranın büyük çıkması, işletmenin kaynaklarının etkin bir şekilde kullanıldığını ve işletmenin varlıklarının katma değer yarattığını göstermektedir (Çetenak, 2022).

2.2.2. Özsermaye karlılık oranı (ROE)

Karlılığı ölçen bir diğer finansal performans ölçütüdür (Chan, 2009). Bu oran şirket hissedarlarına sağlanan getirileri ifade eder ve genellikle yatırımcılar için önemli bir finansal gösterge olarak kabul edilir. Net karın özkaynaklara bölünmesiyle hesaplanmakta olup, (Chen & Cheng, 2005, s. 164) şu formülle ifade edilir. Özsermaye Karlılık Oranı = Net Kar / Özsermaye (Marashdeh, 2014, s. 100). Bu oran, finansal kârlılığı veya hissedarların yatırımlarından elde ettiği net getiri oranını ölçer. Ancak bu gösterge, sıradan hissedarlar tarafından yapılan yatırımların getirisini ölçmeye odaklanır çünkü hem operasyonel hem de finansman faaliyetlerinin etkisini dikkate alır. Bu getiri, vergi sonrası net kârın, hissedar özsermayesine bölünmesiyle hesaplanır. Hissedar özsermayesi, ödenmiş sermaye, ihraç primleri ve yedekleri içerir (Brown & Marcus, 2009, s. 132). ROE (Özsermaye Kârlılığı), bankanın hissedarlar tarafından emanet edilen özsermayeyi ne kadar verimli kullandığını ölçer. Özsermaye kârlılığı, hissedarların getirisine odaklandığı için firma performansını ölçmek adına en önemli oranlardan biri olarak kabul edilir (Haniffa & Hudaib, 2006, s. 1044).

2.2.3. Piyasa Değeri / Defter Değeri (PD/DD)

Piyasa Değeri / Defter Değeri (PD/DD) oranı, bir işletmenin piyasa değeri ile muhasebe kayıtlarındaki defter değeri arasındaki ilişkiyi gösteren önemli bir performans göstergesidir. Oranın yüksek olması, işletmenin yüksek bir piyasa değerine sahip olduğunu göstermektedir. Literatürde yaygın olmamakla birlikte, PD/DD oranı entelektüel sermayenin hesaplanmasında da kullanılmaktadır (Sakur, 2019, s. 62). Ayrıca bu oranın yüksek olması işletmenin entelektüel sermaye düzeyinin de yüksek olduğuna işaret etmektedir (Koç, 2021, s. 47). Değerin hesaplanması ise işletmenin dolaşımdaki hisse senedi değerinin, defter değerine oranlanmasıyla bulunur (Bayraktaroğlu, 2015, s. 34).

2.2.4. Tobin q oranı

Tobin q oranı, firmanın piyasa değerinin varlıklarını yeniden edinme maliyetine oranlanmasıyla hesaplanan ve firma performansını, rekabet gücünü ve yatırımcı kararlarını değerlendirmede

DOI: https://doi.org/10.30546/19023.978-9952-8573-9-9.2025.9012.
ISBN: 978-9952-8573-8-2

kullanılan önemli bir göstergedir. İlk kez James Tobin tarafından 1969'da ortaya konulan bu oran, aynı zamanda sahiplik yapısı, kar dağıtımı ve yönetsel etkinlik gibi unsurları analiz etmekte de kullanılmaktadır (Canbaş, Doğukanlı, Dizakın, & İskenderoğlu, 2005, s. 25). Tobin q oranının hesaplanması, PD/DD yöntemine benzer görünse de ancak hesaplama sırasında, Q'nun payı yalnızca hisse senetlerinden değil, işletmelerin toplam borçları, özsermayesi ve menkul kıymetlerinden oluşmaktadır. Paydada ise yalnızca özsermayenin defter değeri değil, tüm varlıklar yer almakta ve hesaplama, işletme kayıtlarındaki ilk maliyet değerleri yerine cari yerine koyma maliyetleri esas alınarak yapılmaktadır (Çelikkol, 2008, s. 75).

Aşağıda firma performansını ölçmekte yaygın olarak kullanılan dört temel oranın (ROA, ROE, Tobin Q ve PD/DD) açıklamaları, formülleri ve ilgili kaynakları yer almaktadır.

Tablo 1: Finansal Performans Ölçütleri

Oran	Tanım	Formül	Kaynak
ROA (Return on Assets)	Bir firmanın toplam varlıklarını ne kadar etkin kullanarak kâr elde ettiğini gösterir.	ROA = Net Kâr / Toplam Varlıklar	(Chen & Cheng, 2005); (Bontis, 1998)
ROE (Return on Equity)	Hissedarların koyduğu sermaye üzerinden elde edilen net getiriyi ifade eder.	ROE = Net Kâr / Özsermaye	(Marashdeh, 2014, s. 100).
Tobin's Q	Piyasa değeri ile varlıkların yerine koyma maliyeti arasındaki oranı ifade eder.	Tobin Q = Piyasa Değeri / Varlıkları Yerine Koyma Maliyeti	Tobin (1969); (Canbaş, Doğukanlı, Dizakın, & İskenderoğlu, 2005); (Stewart, 1997)
PD/DD (Piyasa Değeri / Defter Değeri)	Piyasanın firmaya yüklediği değer ile defter değeri arasındaki ilişkiyi gösterir.	PD/DD = Piyasa Değeri / Defter Değeri	(Stewart, 1997); (Bontis, 1998)

2.3. Finansal Olmayan Performans Ölçütleri

Sanayi çağında işletmelerin performansı yalnızca finansal ölçütler aracılığıyla değerlendirilirken, bilgi çağında işletmelerin sürdürülebilir değer yaratabilmesi için sadece geçmişe dayalı finansal göstergeler yeterli olmamakta; müşteri ilişkileri, iç süreçler, insan kaynağı ve inovasyon gibi unsurların da performans ölçümüne dahil edilmesi gerekmektedir (Kaplan & Norton, 1996/2015 s.9).

a. Müşteri Memnuniyeti; müşterilerin ürün ya da hizmetlerden duyduğu genel tatmini ölçer. Yüksek müşteri memnuniyeti, müşteri sadakati ve tekrar satın alma davranışlarını destekler (Kaplan & Norton, 1996, s. 33).

b. İç Süreçlerin Verimliliği; İşletmenin üretim, tedarik zinciri yönetimi, hizmet sunumu gibi operasyonel süreçlerinin etkinliği bu ölçüt altında değerlendirilir (Kaplan & Norton, 1996, s. 36).

DOI: https://doi.org/10.30546/19023.978-9952-8573-9-9.2025.9012.
ISBN: 978-9952-8573-8-2

c. Öğrenme ve Gelişim Kapasitesi; Bu ölçüt, çalışanların eğitimi, bilgi yönetimi uygulamaları ve inovasyon potansiyeli gibi gelişim unsurlarını kapsar (Bontis, 1998, s. 70).

d. İnovasyon ve Yenilik Sayısı; Yeni ürün geliştirme, patent başvuruları ve inovatif projeler bu kategoriye girer. Bu göstergeler, işletmenin değişen pazarlara ne ölçüde uyum sağlayabildiğini gösterir (Bontis, 1998, s. 70).

e. Çalışan Bağlılığı ve Tatmini; Çalışanların işletmeye olan sadakati, motivasyonu ve kurumsal bağlılık düzeyi, hem işgücü devir oranını azaltır hem de işletme performansını artırır (Kaplan & Norton, 1996, s. 38).

f. Marka Değeri ve Kurumsal İtibar; Finansal olmayan bir başka ölçüt de firmanın marka itibarıdır. Bu, müşteri algısı, medya görünürlüğü ve kurumsal sosyal sorumluluk faaliyetleriyle doğrudan ilişkilidir (Stewart, 1997, s. 52).

3. Entelektüel Sermaye İle Finansal Performans Arasındaki İlişki: Bist 100 Endeksi Üzerine Yapılan Bazı Çalışmalar

Nevin YÖRÜK, Meziyet Sema ERDEM (2008),"Entelektüel Sermaye Ve Unsurlarının, İmkb'de İşlem Gören Otomotiv Sektörü Firmalarının Finansal Performansı Üzerine Etkisi"

Bu çalışma, **Türkiye'de otomotiv sektöründe faaliyet gösteren ve Borsa İstanbul'da (İMKB) işlem gören 12 firmanın** entelektüel sermaye unsurlarını Ante Pulic tarafında geliştirilen **VAIC (Katma Değer Entelektüel Katsayısı)** yöntemiyle analiz ederek, bu bileşenlerin firma performansı üzerindeki etkisini incelemeyi amaçlamaktadır. Bu uygulama kapsamında, **entelektüel katma değer katsayısı (VAIC) yöntemi** esas alınarak bağımlı ve bağımsız değişkenler arasındaki **doğrusal ilişkinin varlığı ve bu ilişkinin gücü** değerlendirilmiştir. Bu amaçla**, korelasyon analizi** ile birlikte **çoklu doğrusal regresyon analizi** uygulanmıştır. Bu çalışmanın sonucuna göre, otomotiv sektöründe **entelektüel sermaye unsurlarının firma performansı üzerindeki etkisi genel olarak pozitif yönlü** olsa da, bu etki **özellikle yapısal sermaye bileşeni üzerinden piyasa değeri gibi göstergelerde daha güçlü şekilde ortaya çıkmaktadır.** Kârlılık ve hisse getirisi gibi göstergeler üzerinde ise entelektüel sermayenin etkisi sınırlı kalmaktadır. Dolayısıyla, **entelektüel sermaye, firma performansını artırmada tek başına belirleyici değildir ancak özellikle piyasa değeri açısından önemli katkılar sunmaktadır.** Bu bulgular, otomotiv sektörü özelinde fiziksel ve finansal sermaye unsurlarının halen baskın olduğunu, entelektüel sermaye yatırımlarının ise uzun vadeli değer yaratımında kritik rol oynadığını göstermektedir.

Selçuk KENDİRLİ ve Fatih KONAK (2015), "Entelektüel Sermayenin Ölçülmesi Ve Firma Performansı Üzerinde Etkisi: Borsa İstanbul'da İşlem Gören Bilişim Şirketeri Üzerine Bir Uygulama"

DOI: https://doi.org/10.30546/19023.978-9952-8573-9-9.2025.9012.
ISBN: 978-9952-8573-8-2

Bu çalışmada, **BIST Bilişim Endeksi'nde yer alan 12 firmanın, 2008–2012 yıllarına ait 5 yıllık piyasa ve muhasebe verileri** kullanılarak **entelektüel sermaye unsurlarının firma performansına etkisi** analiz edilmiştir. Araştırmada entelektüel sermayenin katma değer katsayısı olan VAIC yöntemi kullanılmış olup panel veri analizi yapılmıştır. Elde edilen bulgulara göre **İnsan sermayesi etkinliği (HCE),** hem **aktif kârlılık (ROA)** hem de **özsermaye kârlılığı (ROE)** üzerinde **pozitif ve anlamlı bir etki** yaratmaktadır**.** Bu durum, bilişim sektöründe bilgiye dayalı insan kaynağının firma başarısında önemli bir rol oynadığını ortaya koymaktadır**. Kullanılan sermaye etkinliği (CEE)** de finansal performans üzerinde **pozitif katkılar** sağlamaktadır; özellikle sermayenin etkin kullanımı, kârlılık ve piyasa değeri gibi göstergeleri olumlu etkilemektedir. **PD/DD oranı** ile **VAIC arasında pozitif ilişki** bulunmuştur. Bu sonuç, entelektüel sermayesi güçlü olan firmaların piyasa tarafından daha yüksek bir değerlemeye tabi tutulduğunu göstermektedir. **Tobin Q oranı** ile entelektüel sermaye bileşenleri arasında da **zayıf ama pozitif yönlü ilişkiler** tespit edilmiştir. Bu da entelektüel sermayenin firma değerine katkısını desteklemektedir. Sonuç olarak, çalışma **entelektüel sermaye bileşenlerinin özellikle insan sermayesinin** firma performansı üzerinde anlamlı etkiler yarattığını ve **bilişim sektörü gibi bilgiye dayalı sektörlerde** bu etkinin daha belirgin olduğunu göstermektedir.

Ayşe Elvan BAYRAKTAROĞLU (2015), "Türk İmalat Sanayinde Faaliyet Gösteren Firmaların Entelektüel Sermaye Kullanım Etkinliği ve Firma Performansı İlişkisi"

Bu araştırmada yazar, Borsa İstanbul'da işlem gören ve imalat sanayiinde faaliyet gösteren işletmelerin 2003-2013 yılı verilerini kullanarak entelektüel sermaye kullanım etkinliği ile işletme performansı arasındaki ilişkiyi incelenmiştir. Araştırmanın temel amacı, bu sektör ve alt sektörlerinde entelektüel sermaye kullanım etkinliğini değerlendirmek ve entelektüel sermaye bileşenlerinden hangisinin firmaların finansal ve piyasa performansları üzerinde etkili olduğunu ortaya koymaktır. Elde edilen bulgular doğrultusunda, imalat sanayii alt sektörleri arasında ortalama entelektüel sermaye etkinliği ve firma performansı açısından en başarılı sektörün **metal eşya ve makine sanayii**, en düşük performansa sahip olanların ise **ana metal sanayii ile orman, kâğıt ve basım sanayii** olduğu tespit edilmiştir. Ayrıca çalışmada, firmaların özellikle kârlılık göstergeleri olmak üzere finansal performansları ile entelektüel sermaye etkinlikleri arasında anlamlı bir ilişkinin bulunduğu ve bu bağlamda **özellikle insan sermayesi etkinliği**, bunun yanı sıra **yapısal sermaye** ve **kullanılan sermaye etkinliklerinin** finansal performans üzerinde etkili olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

Nasif ÖZKAN, Sinan ÇAKAN ve Murad KAYACAN (2016), "Intellectual capital and financial performance: A study of the Turkish Banking Sector"

Bu çalışmada, Türkiye'de 2004–2015 yılları arasında faaliyet gösteren **44 bankanın** entelektüel sermaye etkinliği, **Katma Değer Entelektüel Katsayısı (VAIC)** yöntemiyle hesaplanmış ve entelektüel sermayenin bu bankaların finansal performansını (ROA) nasıl etkilediği analiz edilmiştir. Araştırmada bankaların entelektüel sermaye düzeyleri ile finansal performansları (**ROA**) arasında

pozitif ve anlamlı bir ilişki bulunmaktadır. En güçlü pozitif etki **HCE (İnsan Sermayesi Etkinliği)** değişkeninde gözlenmiştir. Ancak regresyon modellerinde **CEE'nin etkisi HCE'den daha güçlü çıkmıştır. SCE (Yapısal Sermaye Etkinliği)** ise bankaların finansal performansı üzerinde istatistiksel olarak anlamlı bir etki göstermemiştir.

Reşat SAKUR (2019), "Entelektüel Sermaye İle Firmaların Finansal Performansları Arasındaki İlişki: Bıst Sınaı Endeksinde Yer Alan Firmalar Üzerine Bir Uygulama"

Bu araştırmada, Borsa İstanbul BIST Sınai Endeksi'nde yer alan toplam 150 firmadan, 2008–2015 yılları arasında verilerine ulaşılabilen 102 firmanın verileri üzerinden, entelektüel sermaye ile finansal performans arasındaki ilişki alt sektörler düzeyinde analiz edilmiştir. Elde edilen bulgular, entelektüel sermayenin firma finansal performansı üzerinde genel olarak pozitif bir etkiye sahip olduğunu göstermektedir. Ayrıca, sektör firmalarının insan sermayesine yüksek düzeyde önem verdikleri, ancak yapısal sermaye unsurlarının firmalarda yeterince gelişmiş olmadığı sonucuna ulaşılmıştır.

Hakan ŞEN (2020), "Entelektüel Sermaye ve Firma Performansı"

Bu çalışmada, Türkiye'de faaliyetlerini sürdüren ve Borsa İstanbul BIST 100 Endeksi'nde yer alan 112 şirketin firma değeri ve performansı üzerindeki entelektüel sermaye etkisi, Ante Pulic tarafından geliştirilen VAIC yöntemi aracılığıyla analiz edilmiştir. Araştırma, 2015–2019 yıllarını kapsayan beş yıllık bir dönemi içermekte olup, 112 firmaya ait toplam 560 gözlemden oluşan bir panel veri seti ile yürütülmüştür. Uygulanan panel veri analizleri neticesinde, entelektüel sermayenin muhasebe temelli performans göstergeleri olan aktif kârlılık (ROA) ve özsermaye kârlılığı (ROE) üzerinde anlamlı bir etkisinin bulunmadığı belirlenmiştir. Bununla birlikte, entelektüel sermayenin firma verimliliği ve piyasa değeri gibi performans ölçütleri üzerinde pozitif ve istatistiksel olarak anlamlı bir etkisinin olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

Servet AYA (2021), "Entelektüel Sermayenin İşletme Performansı Üzerine Etkisi: Bist Şirketlerinde Bir Uygulama"

Borsa İstanbul'da işlem gören 11 farklı sektörden **85 firmanın 2007-2016 dönemind**eki finansal verileri üzerinden entelektüel sermayeyi ölçmek amacıyla VAIC ve RIM yöntemleri kullanılmıştır. Analizlerde bağımlı değişken olarak **ROA, ATO, PD/DD ve ROE**, kontrol değişkenleri olarak ise **firma büyüklüğü, kaldıraç oranı ve sektör etkileri** kullanılmıştır. Panel veri analizleri sonucunda, entelektüel sermayenin firma performansı üzerindeki etkisi genel olarak **pozitif** yönde tespit edilmiştir. Özellikle **aktif kârlılığı (ROA)** ve **aktif devir hızı (ATO)** üzerinde daha güçlü ve açık etkiler gözlemlenirken**, piyasa/defter değeri (PD/DD)** ve **özkaynak kârlılığı (ROE)** üzerinde bu etkiler sınırlı ve kısmi düzeyde olmuştur.

Zekiye AKTAŞ (2023), "Entelektüel Sermayenin Finansal Performans Ve Firma Değeri Üzerindeki Etkisi: Bist-100 Örneği"

DOI: https://doi.org/10.30546/19023.978-9952-8573-9-9.2025.9012.
ISBN: 978-9952-8573-8-2

Bu araştırmada, 2020 yılı itibarıyla BIST-100 endeksinde yer alan şirketlerden 73'ünün 2009–2020 yıllarına ait verileri kullanılarak, entelektüel sermayenin firma performansı üzerindeki etkisi incelenmiştir. Entelektüel sermaye, Pulic tarafından geliştirilen "Katma Değer Entelektüel Sermaye Katsayısı (VAIC)" yöntemiyle ölçülmüş; bu kapsamda insan sermayesi, yapısal sermaye ve kullanılan sermaye olmak üzere üç temel bileşen ayrı ayrı bağımsız değişken olarak analiz edilmiştir. Değişkenler arası ilişkiler panel regresyon analizi ile test edilmiştir. Çalışma bulgularına göre, insan sermayesi yatırımları kârlılık, satış artışı ve Tobin Q oranı üzerinde olumlu ve anlamlı etkiler yaratmaktadır. Buna karşılık, yapısal sermaye ile ROA, faaliyet kâr marjı ve varlık devir hızı arasında istatistiksel olarak anlamlı ve negatif yönlü ilişkiler tespit edilmiştir. Kullanılan sermaye bileşeni ise ROA, PD/DD oranı, varlık devir hızı ve hisse getirisi gibi performans göstergeleri üzerinde pozitif etkiler göstermektedir. Ancak, sermaye kullanımından elde edilen katma değerin, özsermaye kârlılığı üzerinde olumsuz bir etkisi olduğu da belirlenmiştir. Kontrol değişkenlerine ilişkin analizler, borçlanma oranındaki artışın ROA, varlık devir hızı ve faaliyet kâr marjı üzerinde negatif; buna karşılık PD/DD oranı ve satış büyümesi üzerinde pozitif etkiler yarattığını ortaya koymuştur.

Derya ÖZTEMİZ (2023), "Kurumsal Yönetim Açısından Entelektüel Sermayenin Firma Performansına Etkisi: Bıst100 Endeksi Üzerine Bir Uygulama"

Yapılan çalışmada, kurumsal yönetim ilkelerini uygulayan ve uygulamayan BIST 100 firmalarının entelektüel sermaye düzeylerinin firma performansına etkisini karşılaştırmalı olarak incelemektedir. 2016–2021 dönemine ait verilerle yürütülen araştırmada, kurumsal yönetim endeksinde yer alan 37 firma ile bu endekste yer almayan 63 firma analiz edilmiştir. Kurumsallık düzeyi, kurumsal derecelendirme notlarıyla belirlenirken, entelektüel sermaye düzeyleri VAIC yöntemi ile ölçülmüş; firma performansı ise hem muhasebe temelli (ROA, ROE, EPS, net kâr marjı) hem de piyasa temelli (F/K oranı, PD/DD oranı) göstergelerle değerlendirilmiştir. Panel veri analizi ve dirençli tahminciler yöntemiyle yapılan analizler, her iki grup firmada da entelektüel sermaye bileşenlerinin firma performansı üzerinde istatistiksel olarak anlamlı etkiler yarattığını ortaya koymuştur. Bu sonuçlar, kurumsal yönetim uygulamalarının entelektüel sermayenin etkinliğini şekillendirmede belirleyici bir rol oynayabileceğini göstermektedir.

Mustafa Oğuzhan BERİGEL (2024), "Entelektüel Sermayenin Firma Performansına Etkisi: BİST Aracı Kurum Endeksi Üzerine Bir Uygulama"

Son yapılan bu araştırmada, Borsa İstanbul Aracı Kurum Endeksi'nde yer alan 8 aracı kurumun 2018–2022 yıllarına ait verileri üzerinden, entelektüel sermayenin firma performansı üzerindeki etkisi VAIC (Katma Değer Entelektüel Sermaye Katsayısı) yöntemi ile analiz edilmiştir. Veriler, Kamuyu Aydınlatma Platformu'nda yayımlanan denetlenmiş faaliyet raporlarından elde edilmiştir. Bağımlı değişken olarak aktif kârlılık oranı (ROA), bağımsız değişkenler olarak ise insan sermayesi etkinliği (HCE), yapısal sermaye etkinliği (SCE) ve kullanılan sermaye etkinliği (CEE) alınmıştır. Panel veri

analizine dayalı model seçiminde Hausman testi sonucunda tesadüfi etkiler modelinin uygun olduğu belirlenmiştir. Yapılan analizler sonucunda, çalışmada yer alan tüm entelektüel sermaye bileşenlerinin ROA ile istatistiksel olarak anlamlı ilişkiler sergilediği tespit edilmiştir. Bu sonuçlar, entelektüel sermaye yatırımlarının aracı kurumların performansını olumlu yönde etkilediğş tespit edilmiştir.

4. Sonuç

Son yıllarda bilgiye dayalı ekonomilerin gelişimiyle birlikte, entelektüel sermaye işletmelerin rekabet avantajı elde etmesinde kritik bir faktör olarak öne çıkmaktadır. Bu bağlamda, Türkiye sermaye piyasalarında faaliyet gösteren firmalar üzerinde yapılan çeşitli akademik çalışmalar, entelektüel sermayenin farklı bileşenlerinin (insan sermayesi, yapısal sermaye ve kullanılan sermaye) finansal ve piyasa performansı üzerindeki etkilerini incelemiştir.

Yapılan literatür taramasında, çeşitli sektörlerde (otomotiv, bilişim, imalat sanayi, sınai endeks firmaları, bankacılık sektörü ve BIST 100 şirketleri) VAIC yöntemi temel alınarak gerçekleştirilen ampirik çalışmaların büyük bir kısmında, entelektüel sermayenin firma performansı üzerinde **genel olarak pozitif ve anlamlı bir etkiye sahip olduğu** sonucuna ulaşılmıştır. Özellikle **insan sermayesi etkinliği (HCE)**, aktif kârlılık (ROA), özsermaye kârlılığı (ROE), satış büyümesi ve Tobin Q gibi göstergeler üzerinde **güçlü ve istatistiksel olarak anlamlı etkiler yaratmaktadır**. Bu bulgu, bilgiye dayalı iş gücünün ve çalışan yetkinliklerinin, firma başarısında kilit rol oynadığını ortaya koymaktadır. **Kullanılan sermaye etkinliği (CEE)** de firma performansı üzerinde pozitif etkiler yaratmakta, özellikle kârlılık ve piyasa değerini olumlu yönde etkilemektedir. Ancak bazı çalışmalarda, kullanılan sermayenin özsermaye kârlılığı üzerinde negatif etkiler yaratabildiği de tespit edilmiştir. Bu durum, sermayenin kısa vadeli verimliliği ile uzun vadeli sürdürülebilir getiri arasında bir ayrım yapılması gerektiğini göstermektedir. Buna karşın, **yapısal sermaye etkinliği (SCE)** çoğu araştırmada **sınırlı ve bazen negatif yönlü etkilere sahiptir**. Özellikle faaliyet kârlılığı, varlık devir hızı ve ROA gibi göstergeler üzerinde yapısal sermayenin etkisinin düşük veya olumsuz olması, Türk firmalarında organizasyonel altyapıların, süreçlerin ve teknolojik sistemlerin henüz yeterince etkin kullanılmadığını düşündürmektedir. Ayrıca PD/DD ve Tobin Q oranları gibi firma değeri göstergeleri ile entelektüel sermaye arasında **genel olarak pozitif ilişkiler saptanmış**, entelektüel sermayesi güçlü firmaların piyasada daha yüksek değerlemelere ulaştığı görülmüştür. Kontrol değişkenleri olarak kullanılan kaldıraç oranı ve firma büyüklüğünün ise performans üzerinde farklı yönlerde etkiler yarattığı, borçluluğun genellikle negatif etkiler doğurduğu anlaşılmıştır.

Sonuç olarak, Türkiye örneklemine dayalı bu çalışmalar, **entelektüel sermayenin finansal performansı doğrudan ve dolaylı yollarla etkilediğini**, ancak bu etkinin **bileşenlere, sektöre ve kullanılan analiz yöntemine göre değişkenlik gösterdiğini** ortaya koymuştur. İnsan sermayesi açık ara en etkili bileşen olarak öne çıkarken, yapısal sermaye yatırımlarının daha etkin ve verimli hale getirilmesi gerektiği anlaşılmaktadır. Bu bağlamda, entelektüel sermaye yatırımlarının yalnızca bir

DOI: https://doi.org/10.30546/19023.978-9952-8573-9-9.2025.9012.
ISBN: 978-9952-8573-8-2

maliyet unsuru değil, **bir değer yaratma aracı** olarak değerlendirilmesi gerektiği sonucuna varılmıştır.

Kaynakça

Aktaş, Z. (2023). Entelektüel Sermayenin Finansal Performans Ve Firma Değeri Üzerindeki Etkisi: Bist-100 Örneği. Doktora Tezi, Trabzon.

Aslan, Y. (2018). Firma Performansına Doğrudan Etki Eden Performans Kalemleri. Uluslararası Batı Karadeniz Sosyal ve Beşeri Bilimler Dergisi, 2(2), 87-98.

Aya, S. (2021). Entelektüel Sermayenin İşletme Performansı Üzerine Etkisi: Bist Şirketlerinde Bir Uygulama. Doktora Tezi, Ankara.

Baraz, E. H. (2022). Sermaye Yapısının Kârlılık, Firma Değeri Ve Finansal Performans Üzerine Etkisinin Ölçülmesi: Bist'te Bir Uygulama. Doktora Tezi, Kayseri.

Bayraktaroğlu, A. E. (2015). Türk İmalat Sanayiinde Faaliyet Gösteren Firmaların Entelektüel Sermaye Kullanım Etkinliği Ve Firma Performansı İlişkisi. İstanbul.

Berigel, M. O. (2024). Entelektüel Sermayenin Firma Performansına Etkisi: Bist Aracı Kurum Endeksi Üzerine Bir Uygulama. Yüksek Lisans Tezi, Kocaeli.

Bontis, N. (1998). Intellectual capital: An exploratory study that develops measures and models. Management Decision, 36(2), 63-76.

Brooking, A. (1996). Intellectual Capital: Core Asset for the Third Millennium Enterprise. International Thomson Business Press.

Brown, L., & Marcus, L. (2009). Corporate Governance and Firm Operating Performance. Review of Quantitative Finance and Accounting, Vol.32 (2), 129-144.

Bulgurcu, E. B. (2011). Entelektüel Sermaye Ve Entelektüel Sermayenin Ölçülmesi. Muhasebe ve Vergi Uygulamaları Dergisi, 5.

Canbaş, S., Doğukanlı, H., Dizakın, H., & İskenderoğlu, Ö. (2005). Performans Ölçümünde Tobin Q Oranının Kullanılması: Hisse Senetleri İMKB'de İşlem Gören Sanayi İşletmeleri Üzerinde Bir Deneme. Çukurova Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, 24-36.

Chan, K. H. (2009). Impact of intellectual capital on organisational performance: An empirical study of companies in the Hang Seng Index (Part 1). The Learning Organization, 16(1), 4-21.

Chen, M. C., & Cheng, S. J. (2005). "An Empirical Investigation of the Relationship between IntellectualCapital and Firms Market Value and Financial Performance". Journal of Intellectual Capital, 6(2), 159-176. doi:10.1108/14691930510592771

Çelikkol, H. (2008). Entellektüel Sermayenin Ölçülmesi. Bölüm Yazarları Dumlupınar Üniversitesi İİBF İŞletme Bölümü, 75.

Çetenak, E. H. (2022). İşletme Grubu İlişkisinin Firmaların Kazanç Yönetimi Uygulamalarına Etkisi. Ekonomi, Politika & Finans Araştırmaları Dergisi, 7(2), 426-441. doi: 10.30784/epfad.1119396

Edvinssson, L., & Malone, M. S. (1997). Intellectual Capital: Realizing Your Company's True Value by Finding Its Hidden Brainpower. HarperBusiness.

Erdem, M. S., & Yörük, N. (2008). Entelektüel Sermaye Ve Unsurlarının, İmkb'de İşlem Gören Otomotiv Sektörü Firmalarının Finansal Performansı Üzerine Etkisi. İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi, 22(2).

Eren&Akpınar. (2004). "Yapısal Sermayenin İşletme Performansı Üzerindeki Etkilerinin Araştırılması". 9-17.

Erkuş. (2006). Entelektüel sermaye: Bir uygulama. 33-112.

Galbraith, J. K. (1967). The New Industrial State. Boston, ABD: Houghton Mifflin.

Gökmen , Ç. E., & Eser, K. (2009). Beşeri Sermayenin Ekonomik Gelişme Üzerindeki Etkileri: Dünya Deneyimi Ve Türkiye Üzerine Gözlemler. Sosyal ve Beşeri Bilimler Dergisi, 1(2), 42-43.

Guthrie. (2001). The management measurement and the reporting of intellectual capital. Journal of Intellectual Capital. 2 (1), pp. 27-41.

Haniffa, R., & Hudaib, M. (2006). Corporate Governance Structure and Performance of Malaysian Listed Companies. Journal of Business Finance and Accounting, 33(7-8), 1034-1062.

Kaplan, R. S., & Norton, D. P. (1996). The Balanced Scorecard: Translating Strategy into Action. Harvard Business School Press.

Kaplan, R. S., & Norton, D. P. (1996/2015). Linking the Balanced Scorecard to Strategy. Harvard Business School Press, 39(1), 53-79.

Kayalı&Ada. (2008). Entelektüel sermayenin muhasebeleştirme sürecinde yaşanan sorunlar ve rasyolara etkisi. Celal Bayar Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 6(1),23-33, 23-33.

Kendirli, S., & Konak, F. (2015). Entelektüel Sermayenin Ölçülmesi Ve Firma Performansı Üzerinde Etkisi: Borsa İstanbul'da İşlem Gören Bilişim Şirketeri Üzerine Bir Uygulama.

Koç, Ö. (2021). Kurumsal Yönetim Ve Entelektüel Sermayenin Finansal Performansa Etkisi: Bıst Kurumsal Yönetim Endeksinde (Xkury) Bir Uygulama. Doktora Tezi, Kars.

Marashdeh, Z. S. (2014). The Effect of Corporate Governance on Firm Performance in Jordan.

Ozkan, N., Cakan, S., & Kayacan, M. (2017). Intellectual capital and financial performance: A study of the Turkish Banking Sector. Borsa İstanbul Review, 17(3), 190-198. doi:https://doi.org/10.1016/j.bir.2016.03.001

Öztemiz, D. (2023). Kurumsal Yönetim Açısından Entelektüel Sermayenin Firma Performansına Etkisi: Bıst100 Endeksi Üzerine Bir Uygulama. Doktora Tezi, Konya.

Petty, R., & Guthrie, J. (2000). Intellectual capital literature review: Measurement, reporting and management. Journal of Intellectual Capital, 1(2), 155-176.

Sakur, R. (2019). Entelektüel Sermaye İle Firmaların Finansal Performansları Arasındaki İlişki Bıst Sınaı Endeksinde Yer Alan Firmalar Üzerine Bir Uygulama. Erzurum.

Stewart. (1997). Entelektüel sermaye (N. Elhüseyni, Çev.). İstanbul: MESS Yayınları. 202-203.

Şanal&Ölçer. (2007). İşletmelerde entelektüel sermaye yönetimi. . Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 16(1),, 481.

Şen, H. (2020). Entelektüel Sermaye Ve Firma Performansı. Yüksek Lisans Tezi, Eskişehir.

TDK. (2020). https://tdk.gov.tr adresinden alındı

Veliu, L., & Manxhari, M. (2017). , "The Impact Of Managerial Competencies onBusiness Performance: SME's in Kosovo". Journal of Management, 30(1), 59-65.

Venkatraman, N., & Ramanujam, V. (1986). Measurement of business performance n strategy research: A comparison of approaches. Academy of Management Review, 11(4), 801-814.

DOI: https://doi.org/10.30546/19023.978-9952-8573-9-9.2025.9012.
ISBN: 978-9952-8573-8-2

FROM URBAN MEMORY TO SPATIAL PEDAGOGY: THE USE OF BOLU'S SOKUM INVENTORY IN LOCAL HISTORY, LOCAL GEOGRAPHY AND HISTORICAL GEOGRAPHY EDUCATION

Dr. Ebru ESKICI[1*]

[*1] Independent Researcher, Faculty of Education, Department of Social Studies Education, Bolu, Turkey.
ORCID Code: 0000-0002-2288-2222

ABSTRACT

The integration of local cultural heritage into educational processes has become a central concern in contemporary pedagogy. This study explores how the intangible cultural heritage (ICH) inventory of Bolu—officially listed in the Turkish National Inventory by the Ministry of Culture and Tourism—can be theoretically and pedagogically utilized in the teaching of local history, local geography, and historical geography within the context of the 2024 Turkish Social Studies Curriculum. Anchored in the theoretical frameworks of spatial pedagogy, collective memory, and cultural heritage literacy, the study adopts a qualitative design using document analysis. Fourteen heritage items specific to Bolu were systematically extracted from the national ICH database and analyzed through content-based coding. The findings reveal that these cultural elements (e.g., Barana gatherings, Köroğlu narratives, Mengen culinary tradition, and Yayla festivals) align directly with the updated learning areas of the Social Studies curriculum such as “Living Together”, “Our Common Heritage”, and “Our World, Our Home”. Results show that local ICH elements not only enhance cultural awareness but also promote spatial consciousness and historical empathy in students. By associating these heritage elements with the curriculum, the study offers educators a concrete pedagogical model that fosters identity development and place-based learning. Recommendations are provided for teachers, curriculum developers, policymakers, and researchers to promote the educational use of local heritage materials and to strengthen collaboration between cultural and educational institutions.

Keywords: Bolu ICH Inventory, Social Studies Education, Local Culture, Spatial Pedagogy, Local History, Historical Geography.

INTRODUCTION

Cultural heritage plays a fundamental role in the construction of individual identity and the development of a sense of social belonging. Through the transmission of values from past to present, it enables individuals to position themselves as part of a community. In this context, intangible cultural heritage includes life practices passed down from generation to generation, such as oral narratives, rituals, crafts, traditional knowledge, and practices (UNESCO, 2003).

According to UNESCO (2003), this heritage is defined as "the practices, representations, expressions, knowledge, and skills that communities, groups, and individuals recognize as part of their cultural heritage." This definition encompasses not only knowledge of the past but also a multi-layered learning process that involves how individuals position themselves in environmental and social contexts. This learning process requires not only the acquisition of knowledge but also its interpretation, contextualization, and reproduction. In this sense, cultural heritage literacy emerges as a holistic form of awareness that includes the ability to recognize, interpret, critique, and transmit cultural values (Öztemiz, 2020).

Effectively integrating cultural heritage into educational settings allows students to access not only historical knowledge but also the layered meanings of the environment they live in (Külcü, 2015). At this point, the use of cultural heritage in local history teaching enables individuals to connect with the past in the context of their neighborhood, district, or city; its use in local geography teaching contributes to the development of environmental awareness and spatial belonging. The intersection of these two approaches in historical geography teaching transforms the historical transformation of space into a pedagogical conceptual tool.

The multi-layered nature of cultural heritage highlights the need for local and historical elements to be more explicitly addressed in educational curricula. These trends have become more visible with the revision of the Social Studies Curriculum in Turkey in 2024. The new program encourages the inclusion of local elements within the axes of collective memory and spatial pedagogical approaches (MEB, 2024). In this context, the Intangible Cultural Heritage (ICH) inventory of the Bolu province is evaluated in terms of its interdisciplinary use in both educational and cultural contexts.

The theoretical framework of this study is based on the concepts of spatial pedagogy, collective memory, and cultural heritage literacy. These approaches enable the transformation of local elements into educational value and help students develop critical awareness of their environment. Spatial pedagogy advocates associating learning processes with cultural and physical space. In this pedagogy, the student is positioned as an active learner who observes their environment and interprets it through cultural traces (Yorgancıoğlu et al., 2018). This perspective supports the development of students' historical and geographical awareness regarding the space in which they live.

Collective memory, on the other hand, suggests that the past is remembered not individually but as a collectively and culturally constructed phenomenon. Pioneered by Maurice Halbwachs (1992), this approach explains the transmission of memory through local narratives, rituals, and traditions. In education, the use of this memory allows students to establish a personal and emotional connection with the past. Cultural heritage literacy encompasses not only the recognition of cultural values but also the ability to critically evaluate, preserve, and transmit these values into the future (Oğuz, 2009).

DOI: https://doi.org/10.30546/19023.978-9952-8573-9-9.2025.9012.
ISBN: 978-9952-8573-8-2

Equipping students with these skills enables them to take ownership of their environment and contribute to cultural sustainability.

In line with the theoretical foundations outlined above, these concepts can be transformed into tangible educational practices. Accordingly, this study aims to evaluate how the Bolu ICH inventory can be used in the teaching of local history, local geography, and historical geography within the Social Studies Curriculum.

METHOD

This study is structured based on a qualitative research design. In line with the research objective, the document analysis method was chosen to examine how the Intangible Cultural Heritage (ICH) inventory specific to the province of Bolu can be used pedagogically and theoretically in Social Studies education. This method, commonly used in qualitative research, allows for the systematic examination of written documents through content analysis (Yıldırım & Şimşek, 2018).

Data Source

The main dataset of the study consists of the *Intangible Cultural Heritage National Inventory of Turkey*, which is publicly available in digital format by the Ministry of Culture and Tourism of the Republic of Turkey. Local practices belonging to Bolu province were systematically scanned through this digital inventory. Cultural elements grouped under 14 different elements in the inventory were selected for analysis. Among the selected elements are practices such as *Barana conversations*, *Köroğlu narratives*, *Mengen culinary traditions*, and the *Kızık Plateau Festival*.

Data Collection and Analysis Process

The data were obtained by filtering for the province of Bolu on the digital ICH platform. The collected documents were analyzed using the content analysis method, and the cultural elements were coded according to the theoretical framework. During the coding process, particular attention was paid to the following conceptual themes:

- Spatial interaction (human-place relationship)
- Historical continuity and collective memory
- Cultural production and life practices
- Pedagogical transferability

Curriculum Alignment Process

Each analyzed cultural element was matched with the learning domains outlined in the 2024 Social Studies Curriculum. This alignment considered both content compatibility and pedagogical outcomes.

DOI: https://doi.org/10.30546/19023.978-9952-8573-9-9.2025.9012.
ISBN: 978-9952-8573-8-2

Thematic overlaps between the learning domains and cultural elements were processed using a thematic coding method (Miles, Huberman & Saldaña, 2014).

RESULTS

In the study, 14 cultural elements listed in the Intangible Cultural Heritage (ICH) Inventory of Bolu province were evaluated through content analysis and thematic coding. Each element was analyzed to determine how it can be pedagogically linked to the learning domains in the 2024 Social Studies Curriculum. The findings are presented in Table 1.

Table 1. Matching of Cultural Elements According to Learning Domains

ICH Element	Learning Domain	Pedagogical Function / Learning Outcome
Barana Conversation Gatherings (Ferfene, Fire Gatherings, Storytelling)	Living Together	Local social organization, solidarity, cultural continuity, and oral history
Ahi Tradition	Our Living Democracy	Local governance, professional ethics, social solidarity
Köroğlu Stories and Narratives	Our Common Heritage	Oral history, heroism culture, local collective memory
Köroğlu Folk Song and Dance	Our Common Heritage	Oral culture products, epic narratives, transmission of social values
Mengen Cuisine and Chefs' Day	Economy in Our Lives	Local production, tourism, professional identity, economy-culture relationship
Thin Bread Tradition (Thin Flatbread/ Lavash)	Economy in Our Lives	Food production processes, agriculture-consumption relationship
Handwoven Cloth Tradition (Traditional Buckled Cloth)	Economy in Our Lives	Handcraft, craftsmanship, economic division of labor, cultural production
Handwoven Cloth Tradition (Embroidered Poğ)	Economy in Our Lives	Local production, women's labor, cultural continuity
Shepherd's Flute Making and Performance (Triple-Jointed Shepherd's Flute)	Technology and Social Sciences	Traditional technologies, musical culture, instrument-making skills
Basketry	Technology and Social Sciences	Craftsmanship, use of natural materials, technology-culture interaction
Bone Comb Making	Technology and Social Sciences	Craftsmanship, use of natural materials, technology-culture interaction
Art of Lacework (Bridal Crown, Rose Motifs)	Our Common Heritage	Symbolic expression, traditional ornamentation, women's culture of labor
Kızık Plateau Festival	Our World, Our Home	Plateau life, seasonal migration, human-place interaction
Drum Dances (Mengen Drum Dance)	Our Common Heritage	Traditional dance, ritual-based games, social cohesion

DOI: https://doi.org/10.30546/19023.978-9952-8573-9-9.2025.9012.
ISBN: 978-9952-8573-8-2

As a result of these associations, cultural elements were pedagogically clustered into four main themes:

- Social Memory and Oral History (e.g., Köroğlu legends, barana, ferfene): Strengthens students' connection with the past.
- Cultural Production and Craftsmanship (e.g., weaving, basketry, comb making): Introduces the culture of production through handicrafts.
- Local Lifestyles and Spatial Awareness (e.g., yayla festivals, traditional games, ince ekmek): Enhances spatial and cultural awareness.
- Economic and Occupational Identity (e.g., Mengen culinary tradition, Ahi tradition): Helps students understand local professions and the relationship between economy and sociology.

This analysis reveals that the cultural heritage elements of Bolu province are not merely historical records, but pedagogical tools that can be actively utilized in educational processes. Aligning the elements in the Intangible Cultural Heritage (ICH) inventory with learning domains enables students to develop sensitivity toward local culture and gain historical and geographical awareness. Thus, education transforms into a holistic process that not only conveys knowledge but also fosters spatial belonging, cultural empathy, and critical citizenship skills.

DISCUSSION, CONCLUSION and RECOMMENDATIONS

The findings of this research reveal that local cultural heritage elements are pedagogically applicable in education, both at the theoretical and practical levels. The elements listed in the Intangible Cultural Heritage (ICH) inventory of Bolu province can be directly associated with the learning domains in the 2024 Social Studies Curriculum. This indicates that the spatial pedagogy approach can be effectively implemented within the context of local culture.

The theory of spatial pedagogy aims to enable students to recognize and make sense of the historical, cultural, and geographical dimensions of their surroundings (Yorgancıoğlu et al., 2018). As demonstrated in this study, local practices in Bolu—such as *barana* gatherings, *yayla* festivals, artisanal crafts, and oral narratives—contribute to students' understanding of both collective memory and spatial identity. These elements make the construction of the past visible through tangible examples. These findings also align with Halbwachs' (1992) concept of "collective memory," as local narratives and traditional practices directly illustrate how the past is shaped within social memory.

In cultural heritage literacy, the aim is not only for students to have knowledge of the past, but also to interpret it, trace its presence in space, and be able to transmit it to future generations (Oğuz, 2009). This study has demonstrated that local cultural inventories can serve as a powerful tool in developing such literacy.

This study demonstrates that local cultural heritage elements (ICH components) specific to the Bolu province can be utilized as an educational resource in the teaching of local history, local geography, and historical geography within the Social Studies curriculum. These cultural elements not only facilitate knowledge transmission, but also offer in-depth learning opportunities that enable students to form emotional and intellectual connections with place. In this context, students develop stronger awareness of both their own identities and the historical context of the environments in which they live. Based on the findings, the following recommendations have been made:

- For Teachers: Social Studies teachers can utilize local ICH (Intangible Cultural Heritage) inventories as instructional materials while addressing curriculum achievements. Activities such as local culture mapping, oral history projects, and fieldwork can be integrated into the learning process.
- For Policymakers: The Ministry of National Education can develop resource books, digital platforms, and teaching materials that incorporate elements of local cultural heritage. Coordination between provincial directorates of education and culture can help create locally embedded curriculum components.
- For Researchers: Comparative studies can be conducted on the integration of ICH inventories from different provinces into educational contexts. Additionally, quantitative and qualitative research can be developed to examine students' relationships with local cultural elements.
- For Curriculum Developers: The 2024 Social Studies curriculum should be enriched with more learning outcomes related to cultural heritage, supported by locally grounded and applicable examples.

These recommendations present a multi-layered roadmap for the more effective integration of local cultural heritage into educational processes.

REFERENCES

Halbwachs, M. (1992). *On collective memory* (L. A. Coser, Trans.). University of Chicago Press.

Külcü, Ö. T. (2015). Kültürel Miras Kavramının Eğitim Açısından Önemi. Akademia Disiplinlerarası Bilimsel Araştırmalar Dergisi, 1(1), 27-32.

Miles, M. B., Huberman, A. M., & Saldaña, J. (2014). *Qualitative data analysis: A methods sourcebook* (3rd ed.). Thousand Oaks, CA: Sage Publications.

Millî Eğitim Bakanlığı (MEB). (2024). *Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programı (4-5-6-7. Sınıflar)*. Ankara: MEB Temel Eğitim Genel Müdürlüğü. https://mufredat.meb.gov.tr/ProgramDetay.aspx?PID=426

Oğuz, M. Ö. (2009). Somut olmayan kültürel miras ve kültürel ifade çeşitliliği. Milli Folklor, 21(82), 6-12.

Öztemiz, S. (2020). Bilgi ve belge yönetimi öğrencilerinin kültürel miras okuryazarlığı: Hacettepe Üniversitesi örneği. Bilgi Dünyası, 21(1), 65-87. https://doi.org/10.15612/BD.2020.785

UNESCO. (2003). *Convention for the Safeguarding of the Intangible Cultural Heritage*. Paris: United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization. https://ich.unesco.org/en/convention

Yıldırım, A., & Şimşek, H. (2018). *Sosyal bilimlerde nitel araştırma yöntemleri* (11. baskı). Ankara: Seçkin Yayıncılık.

DOI: https://doi.org/10.30546/19023.978-9952-8573-9-9.2025.9012.
ISBN: 978-9952-8573-8-2

Yorgancıoğlu D., Tunalı S., Çetinel M., Kırdar G., & Aşık M. A. (2018). Üniversite kampüsünün mekân ve pedagoji ilişkisi bağlamında değerlendirilmesi. Journal of Higher Education and Science, 8(2), 314-326. https://doi.org/10.5961/jhes.2018.274

T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı. (2024). *Somut Olmayan Kültürel Miras Türkiye Ulusal Envanteri*. https://yakegm.ktb.gov.tr/TR-344757/somut-olmayan-kulturel-miras-turkiye-ulusal-envanteri.html

DOI: https://doi.org/10.30546/19023.978-9952-8573-9-9.2025.9012.
ISBN: 978-9952-8573-8-2

İSLAM HUKUKUNA GÖRE GENETİK MÜDAHALE: SINIRLAR VE SORUMLULUKLAR

Büşra SAVAŞ[55]

Doç. Dr. Ahmet AYDIN[56]

ORCID Code: 0000-0002-0943-8813

GENETIC INTERVENTION IN İSLAMIC LAW: LIMITS AND RESPONSIBILITIES

ABSTRACT

Biotechnology, medicine, and genetic engineering have advanced significantly in the rapidly evolving world of the 21st century. These scientific developments have enabled unprecedented interventions such as the alteration of human DNA, the selection of genetic traits in embryos, cloning, stem cell therapies, and CRISPR technology. While these advancements are significant from a medical and scientific perspective, they also raise important ethical and religious questions. Since these practices involve intervention in the human body and creation, they are addressed with particular sensitivity under Islamic law, requiring a clear delineation of their boundaries in Muslim societies. Islam regards the human being as a sacred entity and protects human life. Therefore, medical interventions in human genetics necessitate the reevaluation of fundamental Islamic legal concepts such as the sanctity of life, public interest (maslaha), and necessity (darura). Additionally, risks such as the misuse of genetic technologies, the violation of human dignity, and interventions that contradict the natural order of creation must not be overlooked.

This article examines the legitimacy of genetic interventions on the human body from the perspective of Islamic law. It explores the boundaries and responsibilities of such practices in light of the primary sources of Islam—the Qur'an and Sunnah. The article begins with a definition of genetic intervention, explains somatic and germline modifications, and highlights their differences. It then evaluates the legal status of genetic interventions on the human body through Islamic jurisprudential principles. Key Islamic legal principles such as the rule of necessity (darura), the concept of public benefit (maslaha), the preservation of natural disposition (fitrah), and the prohibition of altering creation are emphasized to outline ethical and legal limitations. The study concludes that genetic interventions are not entirely prohibited; under certain conditions—particularly in cases of treatment—and as long as they remain within divine boundaries and maintain the balance between harm and benefit, they may be considered permissible. Ultimately, the aim is to provide an Islamic legal evaluation that offers solutions by

[55] Bilecik Şeyh Edebali Üniversitesi, Lisansüstü Enstitüsü, Temel İslam Bilimleri Yüksek Lisans Öğrencisi, Bilecik, Türkiye.
[56] Bilecik Şeyh Edebali Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi, Bilecik, Türkiye.

DOI: https://doi.org/10.30546/19023.978-9952-8573-9-9.2025.9012.
ISBN: 978-9952-8573-8-2

taking into account both individual and societal rights and responsibilities, especially regarding the current and controversial topic of genetic interventions in societies where Islam is widespread.

Keywords: Islamic law, genetic intervention, public benefit, necessity, stem cell, natural disposition

ÖZET

21. yüzyılın değişen ve gelişen dünyasında tıbbın gelişmesiyle birlikte biyoteknoloji, tıp ve genetik mühendislik hızla ilerlemektedir. Bilimsel alandaki bu hızlı değişimler insan DNA'sının değiştirilmesi, embriyonun genetik özelliklerinin seçilmesi, klonlama, kök hücre, CRISPR gibi daha önce akla hayale gelmeyen müdahaleler mümkün hale gelmiştir. Ortaya çıkan bu gelişimler tıp ve bilim açısından önemli olmakla birlikte, etik ve dini açıdan da önemli soruları beraberinde gündeme getirmektedir. Yapılan çalışmalar insan bedenine ve yaratılışına müdahaleyi gerektirdiğinden İslam hukuku açısından özel bir hassasiyet ile ele alınmakta ve Müslüman toplumlarda bu tür müdahalelerin sınırlarını belirlemeyi gerekli kılmaktadır. İslam dini, insanı kutsal bir varlık olarak kabul eder ve canını koruma altına alır. Bu durumda insan genetiğine yapılan tıbbi müdahalelerde İslam hukukunda yer alan canın dokunulmazlığı, maslahat, zaruret gibi temel kavramların yeniden değerlendirilmesini gerekli kılmaktadır. Aynı zamanda genetik teknolojilerin yanlış kullanılması, insan onurunun zedelenmesi, yaratılış fıtratına aykırı işlemler gibi risklerin de göz ardı edilmemesi gerekir.

Bu makalede, insan bedeni üzerinde yapılan genetik müdahalelerin İslam hukuku açısından meşruiyeti, İslam dininin temel kaynakları olan Kur'an ve sünnet ışığında genetik müdahalelerin sınırları ve sorumlulukları, İslam dini açısından izin verilen ve yasaklanan uygulamalar ele alınmıştır. Öncelikle genetik müdahale kavramının tanımı yapılmış, somatik ve germline müdahaleler açıklanmış ve arasındaki farklar belirtilmiştir. Ardından İslam dininin temel kaynakları olan Kur'an ve sünnet ışığında insan bedeni üzerinde yapılan genetik müdahalelerin hükmü, fıkhi ilkeler çerçevesinde değerlendirilmiştir. Fıkıhta yer alan zarurat ilkesi, maslahat anlayışı, fıtratın korunması ve yaratılışın bozulması yasağı gibi temel prensipler çerçevesinde etik ve hukuki sınırlara vurgu yapılmıştır. Genetik müdahalelerin tamamen yasaklanmadığı, mefsedet-maslahat dengesi gözetilerek ve ilahi sınırlar içinde kaldığı sürece tedavi gibi belli şartlarda caiz olabileceği sonucuna varılmıştır. Netice itibariyle, tıp dünyasında hızla değişen ve gelişen uygulamalarda, özellikle İslam dininin yaygın olduğu toplumlarda problemlere yol açan güncel bir konu olan genetik müdahalelere, İslam dininin koymuş olduğu hem bireyin hem de toplumun hak ve sorumluluklarını dikkate alıp, çözüm üreten bir değerlendirme sunulması amaçlanmıştır.

Anahtar Kelimeler: İslam hukuku, genetik müdahale, maslahat, zaruret, kök hücre, fıtrat

DOI: https://doi.org/10.30546/19023.978-9952-8573-9-9.2025.9012.
ISBN: 978-9952-8573-8-2

Giriş

Yüce Allah evreni kusursuz bir biçimde yaratmış ve insanı yaratılmışların çoğundan üstün kılarak[57], çeşitli nimetlerle donatarak yeryüzüne halife tayin etmiştir. Koymuş olduğu düzen ve denge konusunda insanı uyarmıştır. Ancak zaman zaman insan bu sınırları aşmakta ve dengeyi bozmaktadır. Özellikle son yıllarda dünyanın gelişmesiyle birlikte, biyoteknoloji ve genetik mühendislik gibi modern tıp alanında insan yaşamını köklü bir biçimde etkileyecek çalışmalar ortaya çıkmaktadır. Yaşanan bu baş döndürücü gelişmeler, kalıtsal hastalıkların önlenmesi, genetik bozuklukların tedavi edilmesi gibi büyük umutlar sunup insan hayatına yönelik müdahale olanaklarını artırmakla birlikte, bu durum bilim dünyasıyla beraber etik, felsefe ve dini alanlarda da derin tartışmaları beraberinde getirmektedir. Özellikle İslam dininin hakim olduğu toplumlarda ortaya çıkan bu gelişmelerin helalliği ve haramlığı tartışma konusu olmuş ve İslam hukukçuları bu sorunlara çözüm üretmeye yönelmiştir. Genetik müdahaleler karşısında İslam hukuku insan onuru, yaratılışa müdahale yasağı, maslahat ve zaruret gibi temel ilkeler çerçevesinde çözüm yolları sunmaktadır.

Kur'an-ı Kerim'de insanın yaratılışıyla ilgili pek çok ayet bulunmakta ve en güzel şekilde yaratıldığı[58] bildirilmekte, hangi fıtratta yaratıldıysa o fıtratta kalması gerektiği[59] vurgulanmaktadır. Bu sebeple insanın yaratılışına etki edecek olan genetik müdahale yalnızca bilimsel olarak değerlendirilmemelidir. Bu çalışma, genetik müdahalelerin fıkıh ilmi açısından nasıl değerlendirilmesi gerektiğini; hangi durumlarda meşru hangi durumlarda haram veya mekruh sayılacağını tartışmayı amaç edinmektedir. Özellikle tedavi maksatlı yapılan genetik müdahaleler ile yaratılışa müdahale özelliği taşıyan uygulamalar arasındaki farkları ortaya koymayı hedefleyecektir. Bu sebeple çalışma, İslam hukukunun genetik müdahaleler ve biyoetik problemlere nasıl yanıt verdiğini ortaya koyarak, günümüz fıkıh problemlerine katkıda bulunmayı amaç edinmektedir.

1. Genetik Müdahale Kavramı ve Uygulama Alanları

İçinde yaşadığımız çağda, modern tıp ve teknolojik olanakların hızla gelişme kaydettiği ilerlemeler, insan sağlığı ve yaşam kalitesini artırmaya yönelik birçok imkânı da beraberinde getirmektedir. Bu gelişmelerin başında gelen genetik müdahale, genellikle kalıtsal hastalıkların tedavi edilmesi, genlerle aktarılan hastalıklara yatkınlığın azaltılması veya belirli özelliklerinin değiştirilmesi amacıyla uygulanmaktadır. Bununla birlikte genetik müdahale, doğrudan insanın genetik yapısına yönelik gerçekleştirilen embriyo seçimi, cinsiyet belirleme ve insan geninin değiştirilmesi gibi etik, hukuki ve fıkhi açıdan da tartışmalara sebep olmaktadır. İslam dininin yaygın olduğu toplumlarda da bu durum günümüz fıkıh problemlerinden biri olarak karşımıza çıkmaktadır.

[57] Bk. İsrâ Suresi, 17/70.
[58] Tin Suresi, 95/4.
[59] Rûm Suresi, 30/30.

DOI: https://doi.org/10.30546/19023.978-9952-8573-9-9.2025.9012.
ISBN: 978-9952-8573-8-2

Genetik, bir kalıtım bilimi olup, insanın boy, göz, saç rengi gibi fiziksel özellikleri ile hastalık yatkınlıklarının nesilden nesile nasıl aktarıldığını incelemektedir.[60] Genetik müdahale ise dar anlamda, gen tedavisini ifade etmekle birlikte, genetik mühendisliği, embriyo seçimi, klonlama, genetik tarama ve iyileştirme gibi uygulamaları kapsamaktadır. Genetik müdahale bir canlının genetik yapısının üzerinde bilinçli olarak yapılan değişikliklerdir. Bu müdahaleler genel olarak, gen yoluyla aktarılan hastalıkları önleme, tedavi etme veya estetik iyileştirme amacıyla yapılmaktadır ve etik ve dini sınırlar, hukuki düzenlemeler etrafında değerlendirilmektedir.[61]

Genetik müdahale yöntemleri yapıldıkları hücrelere göre somatik (vücut) ve germline (soy hattı) genetik müdahale olarak ikiye ayrılmaktadır. Yapıldığı hücrelere göre somatik genetik tedavide yalnızca somatik (bedensel) hücreleri hedef alınarak, genetik bozukluğa neden olan hastalıklı doku iyileştirilmektedir.[62] Somatik genetik tedavi yalnızca birey üzerinde etkili olup, nesilden nesile aktarıma etki etmemektedir.[63] Örneğin lösemi olan bir kişiden CAR-T hücre tedavisi ile T hücreleri alınıp, laboratuvarda genetik olarak değiştirilir ve tekrar hastaya verilerek tümöre karşı güçlü bağışıklık yanıtı sağlanır. Bu durum yalnızca bireye özgü bir müdahaledir ve bireyden doğacak nesilleri etkilememektedir. Germline genetik müdahale ise, sperm, yumurta hücresi gibi üreme hücreleri üzerinde yapılan kalıcı genetik düzenlemeleri kapsamaktadır. Bu müdahaleler yalnızca bireyi değil, bireyin doğacak çocuklarını ve soylarını da etkilemektedir. Örneğin, ebeveynlerden biri veya ikisinde bulunan beyin ve omurilik fonksiyonlarını etkileyen, bu hücrelerde harabiyete neden olan ölümcül bir hastalık olan Tay-Sachs hastalığı taşıyıcısı olduğunda CRISPR teknolojisiyle döllenmiş embriyodaki hatalı gen düzeltilerek hastalığın doğacak çocuğa geçişi önlenebilmektedir.[64] Böylelikle germine müdahale yöntemi genetik hastalıkların tedavisi, sağlıklı nesillerin yetişmesi ve nesilden nesile geçecek olan hastalıkları önlemeyi amaçlamaktadır.[65]

2. Kur'an ve Sünnet'te Müdahale

Genetik müdahale kavramı güncel tıbbi bir mesele olup doğrudan doğruya Kur'an ve sünnette bir bilgi bulunmamaktadır. Ancak fıkıh ilmi hakkında nas veya ictihad bulunmayan güncel meseleleri kavaid, mesalih ve makâsıd alanlarından ele alıp incelemektedir.[66] Genetik müdahaleleri İslam hukuku açısından değerlendirirken, yalnızca teknik veya tıbbi bir mesele olarak değil, aynı zamanda insanın şerefli ve kutsal bir varlık olmasından dolayı ahlaki ve hukuki olarak değerlendirilmelidir. Bu bağlamda, genetik müdahalenin doğrudan insanın yaratılışın dokunan bir yönü olmasından ötürü makâsıd-ı şerîa perspektifiyle ele alınmalıdır. İslam dininde zarurat-ı hamsede yer alan canın, aklın ve neslin korunması gibi temel maksatlar dikkate alındığında, genetik müdahalelerin bu maksatlarla ne

[60] Tolun, Aslıhan, "Genetik ve Kalıtım Biliminin Temelleri", Bilim ve Gelecek, Mayıs 2022.
[61] Hayırlıdağ, Musatafa, "Genetik Hastalıklar ve Testlere Etik İlkeler Açısından Bakış", Aksaray Üniversitesi Tıp Bilimleri Dergisi, 3(2), 2022, s.27-33.
[62] Metin, Sevtap, Biyo-Tıp Etiği ve Hukuk, İstanbul 2019, s.198.
[63] Küçükali, Ayşegül, Gen Teknolojileri ve İnsan Hakları, Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Yüksek Lisans Tezi, Ankara 2021, s.57.
[64] Metin, Sevtap, age, 199.
[65] Barış, Maide, Umut ve Kaygı Arasında Genetik Müdahale Biyoetik Bir Çözümleme, İstanbul 2022, s.88.
[66] Görgülü, Ülfet, İnsan Genomuna Müdahale, Ankara 2021, s.96.

kadar örtüştüğü incelenmelidir. Ayrıca, ortaya çıkabilecek zararların önceden engellenmesini öngören sedd-i zerâi ilkesi gereği, ileride ortaya çıkabilecek olumsuz etkiler de göz önünde bulundurularak, dikkatli bir yaklaşım benimsenmelidir. Bununla birlikte mahremiyet ve insan onurunun korunması çerçevesinde genetik müdahalelerin etkileri İslam ahlakı doğrultusunda ele alınmalıdır.

Kur'an-ı Kerim'de insanın yaratılışı ile ilgili ayetler incelendiğinde, en güzel surette yaratıldığı,[67] yeryüzüne halife kılındığı,[68] yer ve gökteki nimetlerin emrine tahsis edildiği[69] ifade edilerek diğer canlılardan ayrı bir konuma sahip olduğu bildirilmekte ve yaratılışı Allah'a izafe edilmektedir. Bu sebeple insan, canlı veya ölü olsun bedeni ve ruhuyla saygıya ve hürmete layık olup, dokunulmazlığa sahiptir. Bedeni ve ruhuyla dokunulmazlığa sahip olan insanın, herhangi bir parçası da aynı şekilde saygıya layık olup, dokunulmazdır. Ancak zaruret sebebiyle insan vücuduna tedavi maksatlı müdahalelere belirli koşullarla izin verilmiştir.[70]

Kur'an-ı Kerim'de şeytanın insanı yoldan saptırmaları arasında yaratılışı değiştirme vaadi yer almaktadır. Nisa Suresi 119. ayetinde yer alan *" ...onlara emredeceğim de Allah'ın yarattığını değiştirecekler..."*[71] ifadesinden hareketle müfessirler, insanın fıtratını bozacak her türlü müdahaleyi tehlikeli bulmuşlardır. Buradaki değişiklik insan vücudunda kalıcı değişim olarak yorumlanmaktadır.[72] Bununla birlikte, insan bedeninde yapılan her değişiklik fıtrata aykırı değildir. Peygamberimiz (s.a.s)'den rivayet edilen *"Beş şey fıtrattandır. Bunlar: sünnet olmak, etek tıraşı olmak, tırnakları kesmek, bıyıkları kısaltmak ve koltuk altı kıllarını yolmaktır"*[73] hadisi de insan bedeninde yapılan her müdahalenin fıtrata aykırı olmadığı ve fıtratı bozmadığını göstermektedir.

Ayet ve hadisle fıtratı bozma kapsamında olan ve yasaklanan, insanın asli yapısını, Allah'ın kendisine yaratılıştan verdiği özellikleri zaruret olmaksızın değiştirmeye yönelik müdahalelerdir. Bu sebeple, vücudun herhangi bir yerinde keyfi olarak yapılan estetik müdahaleler fıtratın değiştirilmesi kapsamında caiz görülmezken, zaruret halinde tedavi maksatlı estetik müdahaleler caiz görülmektedir.[74] Buradan hareketle insan vücudunda yapılan genetik müdahalelerde hastalığı tedavi amacıyla yapıldığında fıtratı değiştirme veya bozma kapsamında değerlendirilmez. Aksine normal işlevini yerine getiremeyen organın, genetik müdahale ile işlevsel hale getirildiği söylenebilir.[75]

3. Makâsıd-ı Şeria Bağlamında Genetik Müdahale

İslam hukukunun temel hedeflerinden makâsıd kelimesi, "bir şeyi hedeflemek, ona doğru yönelmek" anlamındaki kasd sözcüğünden türemiş olup, "amaç, niyet" anlamına gelen maksıd sözcüğünün çoğuludur. Anlam olarak din manasına gelen şeriat kelimesiyle birlikte "dinin gayeleri", "dine dayalı

[67] Tin Suresi, 95/4.
[68] Bakara Suresi, 2/30.
[69] Câsiye Suresi, 45/12-13; İsrâ Suresi, 17/70.
[70] Görgülü, Ülfet, age, 115.
[71] Nisa Suresi, 4/119.
[72] Râzi, Fahreddin, Mefâtîhu'l- Gayb, Daru'l Fikr, Beyrut 1981, 10/147.
[73] Buhari, Libâs, 51, 63; Müslim, Taharet, 49-51, 56.
[74] Detaylı bilgi için bk. Din İşleri Yüksek Kurulu, 28.11.2002 tarihli kararı. https://kurul.diyanet.gov.tr/Karar-Mutalaa-Cevap/2945/estetik-ameliyatin-dini-hukmu (erişim 03.07.2025).
[75] Görgülü, Ülfet, age, 121.

DOI: https://doi.org/10.30546/19023.978-9952-8573-9-9.2025.9012.
ISBN: 978-9952-8573-8-2

ameli hükümleri"[76] ifade etmekle birlikte, hukuki hükümlerin arka planındaki ana gayeleri ortaya koyar. Bu gayeler, insanın hayatını kolaylaştırmak, bireyin maslahatını ve toplumsal düzeni sağlamak gibi temel ilkelere dayanmaktadır. Klasik fıkıh literatüründe zaruriyyat (zaruri), hâciyyat (ihtiyari) ve tahsîniyyât (tamamlayıcı) olmak üzere üç düzeyde ele alınan makâsıd anlayışı, beş temel maslahat olan din, can, mal, akıl ve nesli korumayı amaç edinir.[77] Modern tıbbın gelişmesiyle ortaya çıkan genetik müdahaleler, insanın fıtratına dair müdahaleyi gündeme getirerek İslam hukukçularını bu gelişmeleri makâsıd çerçevesine yeniden değerlendirmeye sevk etmiştir. Bu çerçeveye göre genetik müdahalelerin canın ve neslin korunması, maslahat ve mefsedet ilkeleriyle ilişkisi önem kazanmaktadır.

3.1. Genetik Müdahale ve Neslin Korunma Maksadı

İslam dininin korunmayı amaçladığı beş temel zorunluluktan biri olan nesli koruma, neslin sağlıklı bir şekilde devamını temin etmeye yöneliktir. Neslin korunması öncelikli olarak, çocuğun dinen meşru ve sahih bir evlilik çerçevesinde dünyaya gelmesidir. Bununla ilgili olarak Kur'an-ı Kerim'in pek çok ayetinde aile birliğine ve sağlıklı neslin oluşumuna engel olan zina çirkin bir iş olarak zikredilmiş ve yasaklanmış,[78] Peygamberimiz'in de söz ve uygulamalarıyla nesebin sahih bir nikah ile belirlenip, her türlü gayrimeşru ilişkiden uzak durulması gerektiği[79] bildirilerek neslin koruma altına alınması ve sağlıklı bir nesep oluşturulması amaçlanmıştır.

Günümüzde genetik hastalıkların erken teşhisi ve tedavisi amacıyla yapılan genetik müdahaleler, bu maksada doğrudan hizmet etmektedir. Örneğin; bebeğin beyin ve omuriliğini etkileyecek Tay–Sachs, bir tür kansızlık olan talasemi, kalıtımlı bir gen hastalığı olan kistik fibrozis gibi kalıtsal hastalıkların önlenmesi amacıyla yapılan genetik taramalar ve müdahaleler, neslin korunmasına katkı sağlamaktadır. Bu bağlamda zaruret halinin bulunması durumunda zararı ortadan kaldırmak, yararı elde etmekten önce gelir kaidesi doğrultusunda genetik müdahalelerin, bireyin sağlığını korumaya dönük kısmı, makâsıd açısından olumlu bir çerçevede değerlendirilebilir. Bununla birlikte zaruret olmadıkça, genoma müdahale edilmesi[80]

3.2. Genetik Müdahale ve Canın Korunma Maksadı

İslam dini insanın canına ve hayatının korunmasına önem verir. Bununla ilgili olarak, haksız yere bir cana kıymanın yasaklanması,[81] bir insanı öldürmenin bütün insanlığı öldürmeyle eşdeğer tutulması,[82]

[76] Boynukalın, Ertuğrul, "Makāsıdü'ş-Şerîa", TDV İslâm Ansiklopedisi, Ankara 2003, c.27, s.423.
[77] Gazzali, el Mustasfa min İlmi'l-Usul, Kahire: Mektebetü'l-Cündî, ts., c.1, s.286.
[78] Bk. İsra Suresi, 17/32; Furkan Suresi, 25/68-69.
[79] Buhari, Büyû, 3; Müslim, Radâ, 36-37.
[80] el-Karadavi, Yusuf, el-Halâl ve'l- Harâm fi'l-İslâm, Beyrut: Daru'l-Marifa 2006, s.301.
[81] Bk. En'am Suresi, 6/151. "De ki: Gelin, rabbinizin size neleri haram kıldığını okuyayım: O'na hiçbir şeyi ortak koşmayın. Anne babaya iyilik edin. Fakirlik korkusuyla çocuklarınızı öldürmeyin; biz, sizin de onların da rızkını veririz. Kötülüklerin açığına da gizlisine de yaklaşmayın. Haklı bir sebep olmadıkça Allah'ın yasakladığı cana kıymayın. İşte bunları Allah size emretti; umulur ki düşünüp anlarsınız."; İsra Suresi, 17/33.
[82] Bk. Maide Suresi, 5/32; "İşte bundan dolayı İsrâiloğulları'na şöyle yazmıştık: "Bir cana kıymaya veya yeryüzünde fesat çıkarmaya karşılık olması dışında, kim bir kimseyi öldürürse bütün insanları öldürmüş gibi olur. Kim de bir can kurtarırsa bütün insanların hayatını kurtarmış gibi olur." Şüphesiz peygamberlerimiz onlara apaçık deliller getirdiler. Ama bundan sonra da onların çoğu yeryüzünde taşkınlık göstermektedirler.

DOI: https://doi.org/10.30546/19023.978-9952-8573-9-9.2025.9012.
ISBN: 978-9952-8573-8-2

kişinin kendi canını tehlikeye atması[83] gibi düzenlemeler, İslam'ın insanın beden ve can sağlığını korumayı amaçladığını gösterir. Dolayısıyla insan genomuna yapılan müdahaleleri değerlendirirken canın korunmasında önemli bir kriter olarak değerlendirilmesi gerekir. Canın korunması ilkesi gereği kişinin sağlığına dikkat etmesi, hastaysa tedavi olması gerekmektedir. Peygamberimiz'in (sav) *"Tedavi olun, çünkü Allah her hastalık ile beraber onun şifasını da yaratmıştır"*[84], *"Her derdin bir devası vardır. Derdin devasında isabet edilebilirse Yüce Allah'ın izniyle düzelir."*[85] ve *"Allah, hastalığı da şifayı da gönderdi ve her hastalık için bir şifa var etti. Tedavi olun, fakat haramla tedavi olmayın."*[86] şeklindeki hadisleri de hastalıklara karşı tedavi olmak gerektiğini vurgulamaktadır. Ayet ve hadislerden anlaşılacağı üzere sağlığı korumak ve hastalığın tedavisini olmak canın korunması kapsamında ehemmiyet taşır. Genetik müdahalelerin özellikle somatik hücrelerde yapılan ve kalıtsal olmayan gen düzenlemeleri yoluyla, kalıtsal hastalıkların tedavisi mümkün olmaktadır. Örneğin, kistik fibrozis, beta talasemi gibi hastalıklarda yapılan genetik müdahale, bireyin yaşam kalitesini ve ömrünü ciddi bir şekilde değiştirebilir. Bununla birlikte, somatik hücre düzeyinde yapılan müdahaleler yalnızca kişiyi ilgilendirirken, germline hücre hattında yapılan müdahaleler hem bireyi hem de bireyden doğacak nesilleri etkilemektedir.[87] Bu sebeple bu tür müdahaleler zaruret kapsamına giren durumlarda, canın korunması ilkesine hizmet eder. Özellikle ölümcül hastalıkların tedavisinin etkili ve kesin olmasında tedaviyi terk etmek haram olarak kabul edilir.[88] Gazzali de canın korunması, yalnızca ölümden korunma olarak değil, aynı zamanda insanın yaşamını sağlıklı ve güvenli kılmayı kapsadığı görüşündedir.[89]

Modern tıp dünyasındaki gelişmeler, klasik tedavi anlayışının sınırlarını zorlayan yeni sorunlara sebep olmaktadır. Genetik teknolojiler, insan bedeninde uygulanan genetik müdahaleler, yalnızca mevcut olan hastalıkların tedavisiyle sınırlı kalmayıp, bireyin doğrudan biyolojik yapısını ve kaderini etkileyen bambaşka bir boyuta ulaşmıştır. Günümüz İslam hukukçularına göre, genetik müdahaleler zaruret halinde cevaz verilirken, geliştirme maksatlı yapılan müdahalelerde iki temel yaklaşım bulunmaktadır. Birinci görüşe göre, geliştirme maksatlı genetik uygulamalar doğrudan genlere müdahale ederek, insanın asli özelliklerini değiştirme ve Allah'ın yaratmış olduğu fıtrata müdahale niteliğinde olup, caiz görülmemektedir.[90] Diğer görüşe göre ise, genetik müdahalelerde kullanılan gen teknolojilerinin bilgisi Allah tarafından insanlara verilmiştir. Dolayısıyla bu bilgilerin insan geliştirme maksadıyla kullanılması caizdir.[91] Peygamberimiz'den (sav) rivayet edilen, "Kuvvetli mümin, Allah katında zayıf müminden daha hayırlıdır"[92] hadisini delil olarak almaktadırlar. Söz konusu olan

[83] Bk. Bakara Suresi, 2/195; "Allah yolunda harcama yapın; kendi ellerinizle kendinizi tehlikeye atmayın…"
[84] Ebû Dâvud, Diyât, 19.
[85] Müslim, Selâm, 69.
[86] Ebû Dâvûd, Tıb, 11.
[87] Görgülü, Ülfet, age, s.143.
[88] Bk. Fetâvâ'l- Hindiyye, (Beyrût: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 2000), 5/440; Abdulfettah Mahmud İdris, Hükmü't-tedavi bi'l-muharramat fî fıkhi'l-İslâmi, Kahire: Dâru'l-Buhûs, 2002.
[89] el-Gazzâli, el- Mustasfa, c.1, s.288.
[90] Görgülü, Ülfet, "Teknoloji Geliştiren İnsandan Teknolojinin Geliştirdiği İnsana-Genetik Müdahale ile İnsan Geliştirmeye Etik ve Fıkhî Bakış-" Diyanet İlmî Dergi 58 (2022): 1095-1124.
[91] Bk. Mohammed Ghaly, "Islamic Ethical Perspectives on Human Genome Editing", Spring 35/3 (2019), 48.
[92] Müslim, Kader 34. Ayrıca bk. İbni Mâce, Mukaddime 10.

DOI: https://doi.org/10.30546/19023.978-9952-8573-9-9.2025.9012.
ISBN: 978-9952-8573-8-2

rivayetten genetik geliştirmeye cevaz verilmesine imkan yoktur. Hadisin şerhinde de güçlü mümin zayıf mümin kıyaslaması yapılırken, güçlü müminin kas gücünden ziyade, iman ve manevi bakımdan güçlü olması, başına gelenlere sabretmenin vurgusu yapılmaktadır.[93]

Sonuç olarak, İslam hukukunda zaruret halinde hastalıkları önleme ve tedavi edip iyileştirmeye yönelik yapılan genetik müdahalelerde, canın korunması maksadıyla tam bir uyum içindedir. Bu sebeple gerekli şartlar sağlandığında genetik müdahaleler caiz görülür. Bununla birlikte, estetik maksatlı veya geliştirme amacıyla yapılan müdahaleler İslam hukukunda çoğunluğa göre caiz görülmemektedir.

3.3. Maslahat ve Mefsedet Ekseninde Genetik Müdahale

Sözlük anlamı itibariyle, doğru, düzgün olma, iyilik, yararlılık gibi anlamlara gelen "salah" kelimesinden türeyen maslahat kavramı, "bir şeyin maksada uygun olma durumu, iyi, yararlı, fesadın zıttı, elverişli" gibi anlamlara gelmektedir. Fıkhi terminolojide ise, ruhi veya bedeni, ferdi veya içtimai, dünyevi ve uhrevi her türlü faydaların sağlanmasını ve zararların giderilmesini ifade eden bir kavramdır. [94] Maslahat kavramının zıttı mefsedet ise, sözlük anlamı olarak "dengeden sapmak, bozulmak" gibi anlamlara gelen fesad kelimesinden türemiş olup, bozulmaya sebep olan, zarar içeren anlamlarına gelmektedir.[95] Genetik müdahaleleri değerlendirirken, maslahat ve mefsedet dengesinde ele almak gerekir. İslam'da maslahat ilkesi canın, malın, aklın, neslin ve dinin korunması bağlamında değerlendirilir. Buna göre literatürde, mutlak bir maslahattan söz edilemeyeceği, maslahat ve mefsedetin çoğu kez bir arada olduğu ve aradaki dengenin önemine de dikkat çekilir.[96] Bu değerlendirmeye göre bir meselede maslahat yönü mefsedetten ağır basıyorsa o mesele maslahat, mefsedet yönü ağır basıyorsa o husus mefsedet olarak değerlendirilir. Her ikisinin de olması durumunda mefsedetin def edilmesi, maslahatın tercih edilmesi esastır. Mecelle'de yer alan "Def'i mefâsid celbi menafiden evlâdır" ilkesi bu kaideyi yansıtmaktadır. Buna göre, kalıtsal hastalıkların önlenmesine ve iyileştirmeye yönelik tedavi edilmesi amacıyla yapılan, güvenilir ve ispatlanmış genetik müdahaleler canın korunması maksadına hizmet ettiği için maslahat kapsamında değerlendirilebilir. Örneğin, kalıtsal kas erimesi, kistik fibrozis gibi ölümcül hastalıkların embriyo aşamasında tespit edilerek müdahale edilmesi, doğacak bebeğin yaşam hakkını korumaya yöneliktir. Bu tür müdahaleler Kur'an'ın "Kim bir canı kurtarırsa bütün insanlığı kurtarmış gibidir"[97] ayetiyle örtüşmektedir. Bu bağlamda maslahat, yalnızca bireysel bir çıkar değil, toplumsal düzeyde bir hayrı da içermektedir. Ancak İslam hukukundaki maslahat ilkesi, mutlak ve sınırsız değildir. Maslahata itibar edilebilmesi için, naslara aykırı olmaması, özel menfaat gözetmemesi ve sabit bir zarara sebep olmaması gerekir. Bu bağlamda genetik müdahale meselesi mefsedet çerçevesinde de

[93] Görgülü, Ülfet, "Teknoloji Geliştiren İnsandan Teknolojinin Geliştirdiği İnsana-Genetik Müdahale ile İnsan Geliştirmeye Etik ve Fıkhî Bakış-" Diyanet İlmî Dergi 58 (2022): 1095-1124; Muhyiddîn b. Şeref en-Nevevî, el-Minhâc şerhu Sahîh-i Müslim b. El-Haccâc (Beyrût: Dâru't-Turâsi'l-Arabî, 1392/1972), 25/16.
[94] Dönmez, İbrahim Kâfi, "Maslahat", DİA, Ankara 2003, c.28, s.79.
[95] Koca, Ferhat, "Mefsedet," DİA, Ankara 2003, c.28, s.356.
[96] Görgülü, Ülfet, İnsan Genomuna Müdahale, Ankara 2021, s.133.
[97] Maide Suresi, 5/32.

değerlendirilmelidir. Nitekim her genetik müdahale, maslahat amacı taşımamaktadır. Genetik yapının keyfi olarak değiştirilmesi, insanın yaratılıştan gelen fıtratının bozulması, soy karışıklığına sebep olabilecek uygulamalar veya genetik üstünlük arayışı gibi çalışmalar maslahat değil, mefsedet içermektedir.

Sonuç olarak İslam hukukunda genetik müdahaleler, maslahat ve mefsedet ekseninde değerlendirildiğinde, hastalıkların önlenmesi veya tedavi edilip iyileştirilmesi gibi sebeplerle yapıldığında maslahat yönü ağır bastığından maslahat olarak değerlendirilip cevaz verilirken, fıtrat bozucu, zarara sebebiyet veren ya da meşru olmayan bir amaca hizmet eden uygulamalar mefsedet olarak değerlendirilerek caiz görülmez.

4. Sonuç ve Değerlendirme

İslam dininde her birey, Allah'ın yaratmış olduğu, akıl ve idrakle kuşattığı, ona can verdiği, hak ve sorumluluklarla donatıp şeref ve haysiyetle kutsal olan bir varlıktır. Her insanın canı, nesli ve onuru dokunulmazdır. Bu bağlamda Allah (c.c), hem bireyi hem de toplumu maddi ve manevi varlığını koruma esasına dayalı bir sistem inşa etmiştir. Genetik müdahaleler de konusu itibariyle, modern bilimsel gelişmelerin doğurduğu önemli bir fıkhi ve etik mesele olarak karşımıza çıkmaktadır. Çalışmada, genetik müdahalenin tanımı, çeşitleri ve uygulama alanlarından başlanarak, Kur'an ve sünnet perspektifiyle bu müdahalenin sınırları ve meşruiyet ölçüleri irdelenmiştir. Ardından, makası-ı şeria ilkeleri doğrultusunda, neslin ve canın korunması gibi temel maslahatların ışığında değerlendirmeler yapılmıştır.

Genetik müdahale, insanın yaratılışına doğrudan etki etmesi bakımından Allah'ın takdirine müdahale olarak algılanma potansiyeli taşımakla birlikte, bu tür uygulamaların yaratılışın fıtri düzenine müsahale olup olmadığı yönünden ehemmiyetle ele alınmalıdır. Ancak hastalıkların tedavisi, kalıtım yoluyla aktarılan bozuklukların önlenmesi gibi insan sağlığına maslahat sağlayan ve mefsedeti ortadan kaldırmayı amaçlayan müdahaleler, İslam hukukunun temel ilkelerine uygun olarak meşru kabul edilebilir. Bununla birlikte, genetik müdahalelerde somatik hücre düzeyinde tedavi maksatlı kullanımında amaçlanan etkilerle birlikte, ortaya çıkabilecek muhtemel olumsuz sonuçlar da göz önünde bulundurulmalıdır. Bu bağlamda maslahat-mefsedet ekseninde dengenin sağlanması hem zorunluluk hem de bir sorumluluktur.

İslam hukukunda yer alan makâsıd-ı şeria ilkeleri, genetik müdahalelerin amaç ve sonuçlarına göre değerlendirilmesi gerektiğini ortaya koymaktadır. Bireyin canının ve neslinin korunmasına hizmet eden müdahaleler bir maslahat taşıyorsa bu tür uygulamalara cevaz verilebilmektedir. Ancak, özellikle germ hattı üzerinde yapılan müdahaleler, tedavi amacıyla da olsa kullanımı, embriyo ile sınırlı kalmayıp gelecek nesillere de aktarılmaktadır. Bu sebeple, insanın fıtratını bozan, sadece estetik veya ırkî üstünlük gibi gayrimeşru amaç güden müdahaleler, mefsedet kapsamında değerlendirilerek dinen yasaklanır.

DOI: https://doi.org/10.30546/19023.978-9952-8573-9-9.2025.9012.
ISBN: 978-9952-8573-8-2

Genetik teknolojiler ve genetik müdahale alanında İslam hukukunun öngördüğü sınırlar oldukça açık ve nettir. Bu bağlamda, zaruret hali söz konusu olmadıkça fıtrata yönelik değişiklikler caiz olmayıp, bireyin ve toplumun genetik yapısını etkileyecek kitlesel müdahaleler mefsedet kapsamında olduğundan yasaklanır. Bununla birlikte de yapılan her genetik müdahale bireyin izni ve rızası gözetilerek gerçekleştirilmelidir. Diğer bir ifadeyle insan genine yapılan müdahalelerde yeni insan, yapay insan üretme amacı değil, bireyden mefsedeti ortadan kaldırmak hedeflenmelidir.

Sonuç olarak, İslam hukukunda genetik müdahaleler, amaç ve sonuç odaklı bir yaklaşımla ele alınarak, bireyin ve toplumun maslahatlarını artıran ve mefsedetlerini ortadan kaldıran uygulamalara müsaade edilirken, insan fıtratını bozan, yaratılışı değiştirmeyi amaçlayan veya Allah'ın koyduğu dengeyi tehdit eden müdahalelere kesin bir şekilde sınır konmalıdır. Bu noktada, genetik teknolojinin gelişmesiyle birlikte, özellikle İslam dininin yaygın olduğu toplumlarda İslam hukukçularının da bu alana dair içtihadlarını güncellemeleri ve toplumun sorunlarına çözüm üretmeleri büyük önem arz etmektedir.

KAYNAKÇA

Barış, M., (2022). "Umut ve Kaygı Arasında Genetik Müdahale Biyoetik Bir Çözümleme", İstanbul.

Boynukalın, E., (2003). "Makâsıdü'ş-Şerîa", TDV İslâm Ansiklopedisi, Ankara, c.27, 423-427.

Dönmez, İbrahim K. (2003). "Maslahat", DİA, Ankara, c.28, s.79-94.

el-Fetâva'l-Hindiyye.(2000). Beyrût: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye.

Gazzali, Muhammed b. Ahmed. "el Mustasfa min İlmi'l-Usul", Kahire: Mektebetü'l-Cündî, ts., c.1-3.

Görgülü, Ü., (2021). "İnsan Genomuna Müdahale Etik Tartışmalar-Fıkhi Yaklaşımlar", Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, Ankara.

Görgülü, Ü., (2022). "Teknoloji Geliştiren İnsandan Teknolojinin Geliştirdiği İnsana-Genetik Müdahale ile İnsan Geliştirmeye Etik ve Fıkhî Bakış-" Diyanet İlmî Dergi 58: 1095-1124

Hayırlıdağ, M., (2022). "Genetik Hastalıklar ve Testlere Etik İlkeler Açısından Bakış", Aksaray Üniversitesi Tıp Bilimleri Dergisi, 3(2), 27-33.

Karadavi, Y., (2006). "el-Halâl ve'l- Harâm fi'l-İslâm", Beyrut: Daru'l-Marifa.

Karaman, H.-Çağrıcı, M.-Dönmez, İbrahim K.-Gümüş, S., (2006). "Kur'an Yolu Türkçe Meal ve Tefsir", Ankara: DİB Yayınları.

Koca, F., (2003). "Mefsedet," DİA, Ankara, c.28, s.356-358.

Küçükali, A., (2021). "Gen Teknolojileri ve İnsan Hakları", Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Yüksek Lisans Tezi, Ankara.

Metin, S., (2019). "Biyo-Tıp Etiği ve Hukuk," İstanbul.

Râzi, F., (1981). "Mefâtîhu'l- Gayb", Daru'l Fikr, Beyrut, C.10.

Tolun, A., (2022). "Genetik ve Kalıtım Biliminin Temelleri", Bilim ve Gelecek, sayı:217.

Zorlu, S. (2016). "İslam ve Osmanlı Hukukuna Göre Tıbbi Müdahalenin Hukuka Uygunluk Şartları", II. Türk Hukuk Tarihi Kongresi Bildirileri, İstanbul, 765-797.

DOI: https://doi.org/10.30546/19023.978-9952-8573-9-9.2025.9012.
ISBN: 978-9952-8573-8-2

KAYNAK TÜKETİM MUHASEBESİ KAVRAMINA İLİŞKİN LİTERATÜR TARAMASI

Seçkin GÖNEN

Dokuz Eylül Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Öğretim Üyesi, seckin.
ORCID ID: 0000-0001-5962-7375

ÖZET

Geleneksel maliyet yöntemlerinin rekabetin yoğunluğunun arttığı günümüz iş dünyasında işletme yöneticilerinin karar alma süreçlerinde etkisinin azalmasıyla maliyetlerin gerçeğe mümkün olan en yakın seviyede ölçülmesi, kaynakları odaklanan ve süreç yönüne odaklanan yeni maliyetlerin hesaplanması yöntemlerin geliştirilmesi ihtiyacını doğurmuştur. Bu yöntemlerden birisi de kaynak tüketim muhasebesidir. Kaynak tüketim muhasebesi kavramı, kaynakların kapasitesi, işletmenin faaliyetlerinde tüketilme seviyesi ve mal ve hizmeti üretiminin farklı aşamalarında gerçekleşen gerçek tüketim miktarları doğrultusunda maliyetleri incelemeyi konu alan maliyet muhasebesinin bir alt dalıdır. Kaynak tüketim muhasebesi, gereke Alman maliyet muhasebesi sistemi gerekse faaliyet tabanlı maliyet yönteminden yararlanılarak geliştirilen ve işletmenin kaynaklarının tüketilmesine odaklanarak mal ve hizmet üretiminde oluşan maliyetlerin daha hassas şekilde hesaplanmasına yardımcı olması yönü ön plana çıkmaktadır. Kaynak tüketim muhasebesi işletme yöneticilerinin verecekleri kararların stratejik yönünün geliştirilmesine yardımcı olmak, kaynakların daha verimli şekilde tüketilmesini sağlamak, mal ve hizmet üretiminin kapasitesinin daha doğru şekilde planlanması ile maliyetlerin yönetilmesinde gerçekçi değerlendirmeler yapma imkânı sağlar. Bu çalışmanın amacı, Türkiye'de erişime açık ulusal ve uluslararası akademik dergilerde 2020 ile 2024 yılları arasında kaynak tüketim muhasebesi kavramıyla ilgili yayımlanan makaleler üzerinden literatür taraması yapılmasıdır. Çalışmanın sonucunda ise rekabetin genel olarak yoğun olarak yaşandığı sektörlerde işletme yönetimlerinin maliyetlerini hesaplanmasında esneklik ve gerçeklik düzeyinin yükselttiğine ve işletme performansının artmasına yardımcı olmasının yanında işletme yönetimlerinin karşılaştığı zorlukların varlığına da ulaşılmıştır

Anahtar Kelimeler: *Kaynak Tüketim Muhasebesi, Maliyet Yöntemi, Maliyet*

LITERATURE REVIEW ON THE CONCEPT OF RESOURCE CONSUMPTION ACCOUNTING

ABSTRACT

In today's business world, where the intensity of competition has increased, with the decrease in the impact of traditional cost methods on the decision-making processes of business managers, the need to

DOI: https://doi.org/10.30546/19023.978-9952-8573-9-9.2025.9012.
ISBN: 978-9952-8573-8-2

measure costs as close as possible to the reality has led to the need to develop new methods of calculating costs that focus on resources and focus on the process aspect. One of these methods is resource consumption accounting. The concept of resource consumption accounting is a sub-branch of cost accounting that examines costs in line with the capacity of resources, the level of consumption in the activities of the enterprise and the actual consumption amounts realised at different stages of the production of goods and services. Resource consumption accounting, developed by utilising both the German cost accounting system and the activity-based cost method, focuses on the consumption of the enterprise's resources and helps to calculate the costs incurred in the production of goods and services more precisely. Resource consumption accounting helps to develop the strategic direction of the decisions to be made by business managers, to ensure more efficient consumption of resources, to plan the capacity of goods and services production more accurately and to make realistic evaluations in managing costs. The aim of this study is to conduct a literature review on the articles published in national and international academic journals open to access in Turkey between 2020 and 2024 on the concept of resource consumption accounting. As a result of the study, it was found that in sectors where competition is generally intense, it increases the level of flexibility and reality in calculating the costs of business managements and helps to increase business performance, as well as the existence of difficulties faced by business managements.

Keywords: *Cost, Cost Method, Resource Consumption Accounting*

GİRİŞ

Geleneksel olarak tanımlanan maliyet yöntemleri işletme yönetimlerinin alacakları kararda belirleyici konumda olan net ve doğru maliyet bilgileri sağlamada eksik kalmaktadır. Rekabetin geçmişe göre yoğunlaştığı, müşterilerin üretilen mal ve hizmetteki taleplerinin değiştiği ve kıt olan kaynakların daha verimli olarak tüketilmesinin önemsendiği günümüzde yanlış karar alınmasının işletmeye olan karşılığı ağırlaşmıştır. Bu durumdan dolayı maliyetlerin hesaplanmasında kaynakların tüketimine yoğunlaşılan daha doğru hesaplamalarda bulunan farklı maliyet yöntemlerine ihtiyaç duyulmuştur. Bu ihtiyacı gidermek için geliştirilen yöntemlerden birisi de kaynak tüketim muhasebesi yöntemidir. Kaynak tüketim muhasebesi, işletmenin kaynaklarına dayanarak gerek maliyetlerin daha gerçekçi hesaplanması gerekse işletmenin iş süreçlerinin daha etkin biçimde yönetilmesi, işletme yönteminin daha doğru şekilde almasını hedeflemektedir. Kaynak tüketim muhasebesi uygulamaları işletmenin kaynaklarını merkeze alarak faaliyetler ile kararların mali sonuçlarını daha hassas olarak ölçülmesini sağlamaktadır.

Bu çalışmanın amacı kaynak tüketim muhasebesi kavramıyla ilgili yayımlanan makalelere literatür taraması yapılarak yöntemi kuramsal olarak değerlendirmektedir. Çalışmanın birinci bölümünde kaynak tüketim muhasebesi kavramıyla ilgili açıklamalara yer verilecektir. Çalışmanın uygulama bölümünü oluşturan ikinci bölümünde ise Türkiye'de erişime açık olan akademik dergilerde kaynak

tüketim muhasebesi anahtar kelimesi kullanılarak 2020 ile 2024 yılları arasında yayımlanmış makale eserlerine literatür taraması yapılacaktır. Çalışmanın sonucunda ise kaynak tüketim muhasebesinin uygulamasından işletme yönetimlerinin maliyetlerini daha hassas olarak hesaplanacağı için fayda sağlayacağına fakat yöntemin uygulanmasının kapsamlı ve detaylı maliyet verileri gerektirmesinden dolayı ayrı bir uzmanlık gerektirmesi ve işletme yönetimlerin maliyetlerin izlenmesi için ek kaynak ayırması gerektirmesi yöntemin temel ölçütlerini oluşturmasına ulaşılmıştır.

KAYNAK TÜKETİM MUHASEBESİ KAVRAMI

İşletmelerin nitelikleri farklı olmasına rağmen faaliyetlerini gelecek dönemlere de taşımak ve sürekliliğini devam ettirebilmek için yönetimin doğru ve stratejik karar alması gerekir. Bu kararın alınabilmesinde kilit değişken ise işletmenin finansal, maliyet ile yönetim muhasebesi uygulamalarının ortak olarak yürütmesiyle üretilen ürün ve hizmetin maliyetlerinin doğru ve hassas olarak hesaplanmasıdır. Ürün maliyetlerinin doğru ve hassas olarak hesaplanmasıyla işletmenin karlılığını olumlu yönden etkileyecektir (Yılmaz ve Özdemir, 2023: 14).

Maliyet muhasebesi işletmelerde üretim maliyetlerinin hesaplanması, kontrol edilmesi ve bu bilgilerin raporlanması işlevini yerine getirmektedir. Maliyet muhasebesi sistemi aracılığıyla üretim sonucunda birim maliyetlerin hesaplanması, giderlerin kontrolü, hızlı kararlar alınması ve geleceğe ilişkin planların oluşturulmasında güvenilir bilgilere ulaşılabilmektedir (Akdoğan, 2018: 5). Yönetim muhasebesi ise işletme yönetiminin doğru kararlar almasını sağlamak amacıyla gerekli olan verileri sayısal olarak yönetime sunmaktadır (Büyükmirza, 2017: 29) Bu bağlamda ürün maliyetlerinin doğru hesaplanabilmesi için işletmenin maliyet yönetim sisteminin etkin seviyede olması ve sürdürülebilmesi belirleyici konumdadır. Günümüzde ise bilgi teknolojileri alanında yaşanan gelişmeler işletmelerin maliyet verilerin toplanması alanında önemli gelişmelerin yaşanmasını sağlamıştır. Fakat yeni teknolojik gelişmeler doğrultusunda toplanan maliyet verilerinin geleneksel olarak kabul edilen maliyet yöntemleriyle değerlendirilmesiyle sağlıklı sonuçlar alınmamaktadır. (Gutlu ve Türk,2023: 101). Geleneksel maliyet yöntemleriyle yapılan maliyet hesaplamalarında maliyetlerin ölçülmesinde yetersiz kalmakta ve maliyetlerin ürün ve hizmetlerin maliyetlerine yüklenmesinde noksanlıkların yaşanmaktadır. Ayrıca geleneksel yöntemlerde ürün ve hizmetlerin maliyetlerine âtıl kapasite maliyetlerin de dahil edilmesi işletmenin kaynaklarının yanlış olarak planlanmasına ve fiyatlandırmayı doğru olarak yapılamamasına neden olmaktadır. Bu olumsuzluklar genel olarak ürün ve hizmetin birim maliyetinin yanlış hesaplanmasına neden olmaktadır. Geleneksel maliyetleme yöntemlerde yaşanan olumsuzlukların önüne geçilebilmesi için yeni yönetim muhasebesi yöntemleri geliştirilmiştir. Bu yöntemlerden birisi de kaynak tüketim muhasebesi yöntemidir (Büyükarıkan, 2021: 640).

Kaynak Tüketim Muhasebesi, Almanya'da kullanılan ileri maliyetleme yöntemlerinden birisi olan marjinal planlamaya dayalı maliyet muhasebesi yöntemi ile faaliyete dayalı maliyetleme yönteminin

DOI: https://doi.org/10.30546/19023.978-9952-8573-9-9.2025.9012.
ISBN: 978-9952-8573-8-2

birleştirilmesiyle oluşturulan bir maliyet yöntemidir. Kaynak tüketim muhasebesi yöntemi, işletmenin faaliyetlerindeki atıl kapasiteye odaklanması, amortismanların hesaplanmasında tarihi maliyet yönteminden farklı olarak yerine koyma maliyetleme yönteminin kullanılması, maliyet verilerinin gözleme ile gruplara ayırarak izlenmesi bu yöntemi diğer maliyet yöntemlerinden ayıran özelliklerini oluşturmaktadır (Derin, 2021:140-141). Kaynak tüketim muhasebesi yöntemi işletmenin kaynaklarına odaklanan maliyet yöntemidir. Yöntemin temel felsefesi, işletmenin faaliyetlerini sürdürebilmesi için gerekli olan mal ve hizmetlerin üretilmesinde kaynaklara ihtiyaç olmasıdır. Kaynakların olmadığı bir durumda işletme mal ve hizmet üretiminde bulunamayacağı için maliyetler de oluşamayacaktır. Yöntemin uygulanmasında ise faaliyetlerin net ve açık şekilde belirlenmelidir (Arslan ve Çonkar, 2024: 101). Kaynak tüketim muhasebesi uygulamaları işletme yönetimine doğru ve net bilgiler sağlayarak özellikle maliyetlerin planlanması ile bütçe tahmini yapılmasında yardımcı olur. Bu yönüyle değerlendirildiğinde kaynak tüketim muhasebesi maliyetlerin daha hassas şekilde hesaplanmasına olanak sağladığı için kapsamlı bir yönetim muhasebesi uygulaması olarak değerlendirilmesini sağlamıştır (Eken, 2024: 185). Kaynak tüketim muhasebesi yönteminde maliyetleri oluşturan etkenlerin faaliyetler aracılığıyla tüketilen kaynak olduğu savına dayanmaktadır. Kaynak tüketim muhasebesinin uygulamalarında gerçek ve doğru maliyetlerin tespit edilmesi ile işletme yönetimini farklı maliyet yöntemlerinin sonuçlarıyla kıyaslayabilmesi açısından önemli bir yöntem olarak ön plana çıkmaktadır (Kaya ve Kaya, 2022: 2066).

Kaynak tüketim muhasebesinin uygulanmasında birinci safhada direkt ilk madde ile malzeme gideri, direkt işçilik gideri ile genel üretim giderlerinin kaynak havuzları oluşturularak ayrıştırılması ve bu kaynak havuzlarına aktarılmasından oluşmaktadır. İkinci safhada ise kaynak havuzlarına aktarılan bu giderler kaynaklara etkileme özelliği aracılığıyla sabit ile değişkenler giderler olarak ayrıştırılır. Kaynak havuzlarında direkt özelliğe sahip olan maliyetler birinci maliyet, dağıtım sırasında meydana gelenler ise ikincil maliyet olarak ayrıştırılır. İkiye ayrılar maliyetler içerisinden sabit maliyet olanlar yeniden değişken ve âtıl kalan kapasite olarak tekrardan ayrıştırılır. Değişken maliyetler ise faaliyetlere aktarılarak üretilen ürün ve hizmetlere yüklenir (Karakoç ve Dardanoğlu, 2020: 44). Kaynak tüketim muhasebesi yönteminin uygulaması işletmede meydana gelen âtıl kaynak maliyetlerinin ürün ve hizmetlere yüklenmesini engelleyerek ürün ve hizmetlerin maliyetlerini daha doğru şekilde hesaplanmasını sağlamasının yanında âtıl kaynak maliyetlerinin işletme yönetimine raporlayarak bu maliyetlerin oluşmasına neden olan etkilerin tespit edilmesi ile oluşmaması için hangi uygulamaların hayata geçirilmesi gerekliliğine ilişkin önerilerde bulunmaktadır (Vargün ve Kılınçaslan, 2020: 638).

Bu açıklamalar ışığında işletme yönetimleri gelişen koşullar ve teknolojik gelişmeler doğrultusunda maliyetlerini daha doğru ve hassas isteklerini geleneksel maliyetleme yöntemleri yetersiz kalmaktadır. Bu ihtiyaca uygun olarak geliştirilen yöntemlerden birisi de işletmenin kaynaklarına odaklanan ve uygulamada atıl kapasite maliyetlerine önemseyen kaynak tüketim muhasebesi uygulamasıdır.

DOI: https://doi.org/10.30546/19023.978-9952-8573-9-9.2025.9012.
ISBN: 978-9952-8573-8-2

LİTERATÜR TARAMASI

Çalışmanın bu bölümünde Türkiye'de 2020-2024 yılları arasında dergipark veri tabanında kaynak tüketim muhasebesi anahtar kelimesi kullanılarak erişime açık ulusal ve uluslararası akademik dergilerde yayımlanan makalelere literatür taraması yapılmıştır. Yapılan literatür taramasının bulguları aşağıda yer almaktadır.

Karakoç ve Dardanoğlu (2020) "Kaynak Tüketim Muhasebesi: Seramik Üretim İşletmesinde Bir Uygulama" başlıklı çalışmalarında seramik üretim işletmesinde faaliyete dayalı maliyetleme yöntemi ile kaynak tüketim muhasebesi yöntemi uygulanarak üretim faaliyetlerinin maliyetleri karşılaştırılması amaçlanmıştır. Çalışmanın teorik bölümünde faaliyet tabanlı maliyetleme ve kaynak tüketim muhasebesi yöntemleriyle ilgili bilgiler sunulmuştur. Uygulama bölümünde ise seramik işletmesinden elde edilen verilere faaliyet tabanlı maliyetleme ile kaynak tüketim muhasebesi yöntemleri uygulanarak sonuçlar değerlendirilmiştir. Çalışmanın sonucunda ise âtıl kapasiteyi de dikkate alarak kaynak tüketim muhasebesi maliyetleri daha doğru şekilde hesapladığına ancak kaynak tüketim muhasebesinin uygulamasında detaylı maliyet verilerine ihtiyaç duyulmasından dolayı işletme yönetiminin sorunlar yaşayabileceğine ulaşılmıştır.

Kefe ve Tanış (2020) "Kaynak Tüketim Muhasebesi: Üretim İşletmelerinde Bir Uygulama" başlıklı çalışmalarında kaynak tüketim muhasebesi yöntemini bir üretim işletmesinin maliyetleme sisteminde uygulayarak elde edilen veriler doğrultusunda geleneksel hacim esaslı maliyet sistemiyle karşılaştırma yapmayı amaçlamıştır. Çalışmanın uygulama bölümünde bir üretim işletmesinde örnek olay yöntemi kullanarak mevcut maliyetleme sistemi ile üretim süreci izlenmesinin yanında kaynak tüketim muhasebesi yöntemiyle de elde edilen maliyet verileri değerlendirilmiş ve bulgular tartışılmıştır. Çalışmanın sonucunda kaynak tüketim muhasebesi yöntemi ile işletmenin mevcut olan maliyetleme sistemiyle yapılan maliyet hesaplamalarında farklılıklara ve işletmenin üretim aşamasında âtıl kapasite maliyetlerinin oluştuğuna ulaşılmıştır.

Kurtlu ve Selçuk (2020) "Bir Konaklama İşletmesinin Alakart Restoranında Kaynak Tüketim Muhasebesi Uygulaması" başlıklı çalışmasında turizm sektöründe faaliyet gösteren işletmelerde kaynak tüketim muhasebesi yöntemi kullanılarak âtıl kapasitelerinin hesaplanması, incelenerek azaltılması için hangi adım atılmasının gerekliliğinin tespit edilmesi ile maliyetlerin en düşük seviyeye indirilmesi için hangi çalışmaların yapılacağı amaçlanmıştır. Çalışmanın uygulama bölümünde Antalya ilinde faaliyet gösteren beş yıldızlı bir otel işletmesinin alakart restoranın maliyetleri kaynak tüketim muhasebesi yöntemi kullanılarak hesaplanmıştır. Çalışmanın sonucunda uygulama yerinin âtıl kapasitesi tutarı 2,816.20 TL olarak hesaplanmış ve bu maliyet dağıtmayarak doğrudan dönem gideri olarak kabul edilmiştir. Maliyetleri en düşük seviyeye indirilmesinde ise kaynak tüketim muhasebesi yönteminin geleneksel maliyetleme yöntemlerine göre daha etkili olduğuna ulaşılmıştır

DOI: https://doi.org/10.30546/19023.978-9952-8573-9-9.2025.9012.
ISBN: 978-9952-8573-8-2

Tanış ve Demircioğlu (2020) "Kaynak Tüketim Muhasebesinin Bir Üretim İşletmesinde Uygulanması" başlıklı çalışmasında, silah üretim sektöründe faaliyet gösteren bir işletmenin örnek olay çalışması yöntemi kullanılarak maliyetlerini kaynak tüketim muhasebesi yöntemi uygulanarak elde edilecek faydaların tespit edilmesi amaçlanmıştır. Çalışmanın uygulamasının birinci aşamasında işletmeden elde edilen maliyet verileri kaynak tüketim muhasebesi yöntemiyle incelenerek kaynak havuzları oluşturulmuştur. İkinci aşamasında ise bu verilere kaynak tüketim muhasebesi yöntemi uygulanarak âtıl kapasite ile âtıl kapasite maliyetleri hesaplanmıştır. Çalışmanın sonucunda kaynak tüketim muhasebesi yöntemiyle maliyetlerin hesaplanması işletmenin üretim maliyetleri, âtıl kapasite ve âtıl kapasite maliyetlerinin daha doğru şekilde hesaplanabileceğine ulaşılmıştır.

Vargün ve Kılıçarslan (2020) "Kaynak Tüketim Muhasebesinin Önemi: Bir Tekstil Üretim İşletmesinde Uygulama" isimli çalışmalarında tekstil sektöründe faaliyet gösteren bir işletmenin ürün maliyetleri ile âtıl kaynak maliyetlerinin hesaplanmasında kaynak tüketim muhasebesi yöntemi ile geleneksel maliyet yöntemi arasında farklılıkların tespit edilmesidir. Çalışmanın sonucunda kaynak tüketim muhasebesi yöntemi ile hesaplanan maliyet verileri ile geleneksel maliyet yöntemiyle yapılan hesaba göre maliyet tutarlarının farklılaştığına ve maliyetlerin yaklaşık %2'lik bölümünün âtıl kaynak maliyeti olduğuna ulaşılmıştır.

Akpınar ve Hatunoğlu (2021). Sürekli İyileştirme-Geliştirme Anlayışıyla Kaynak Tüketim Muhasebesi: Bir Uygulama" başlıklı çalışmalarında, sürekli iyileştirme ve geliştirme anlayışının kaynak tüketim muhasebesi yönteminde uygulanabilirliğinin ölçülmesi amaçlanmıştır. Çalışmanın uygulama bölümünde işletme yöneticilerine faaliyetlerinin maliyetlerini azaltma olasılığı bulunan yöntemler hakkında bilgiler sunuş ve bu bilgilerin elde edilebilmesi için işletmede yürütülen faaliyetlerin performansları kendi özelinde incelenerek değerlendirmekler yapılmıştır. Çalışmanın sonucunda üretilen ürünlerin maliyetlerin azalması ile katma değer yaratmayan faaliyetlerin ise sürekli iyileştirme ve geliştirme uygulamaları sonucunda devamlı olarak azaltılmaya çalışıldığına ulaşılmıştır.

Büyükarıkan (2021). "Kaynak Tüketim Muhasebesinin Tarım Makineleri Sektöründe Uygulaması" isimli çalışmasında tarım makineleri sektöründe faaliyet gösteren bir işletmenin üretim sürecinde kullanılan kaynakların ürünlerin maliyetleri ile âtıl kapasitesinin kaynak tüketim muhasebe yöntemiyle hesaplanması amaçlanmıştır. Çalışmanın uygulama bölümünde tarım makineleri sektöründe faaliyet gösteren bir işletmenin maliyetleri kaynak tüketim muhasebesi yöntemine göre hesaplanmıştır. Çalışmanın sonucunda ise kaynak tüketim muhasebesi yöntemi kullanılarak hesaplanan maliyet verileri ile geleneksel maliyet yöntemiyle yapılan hesaplamaya göre farklı bulgulara erişildiği ve atıl kaynak maliyetlerinin oluştuğuna ulaşılmıştır.

Dereli (2021). "Kaynak Tüketim Muhasebesi: Çelik Üretim İşletmesinde Bir Uygulama" başlıklı çalışmasında çelik üretimi yapan bir işletmenin maliyetleri faaliyete dayalı maliyetleme yöntemi ile kaynak tüketim muhasebesi yöntemine göre ayrı ayrı hesaplanarak iki yöntem arasındaki farklılıkların

tespit edilmesi amaçlanmıştır. Çalışmanın sonucunda iki farklı maliyet yöntemi arasında en çok fark 67.409,79 TL ile 2. Sınıf çelik ürünü, ikinci olarak 38.629,89 TL ile 1. Sınıf çelik ürünü ile üçüncü olarak 120.626,89 TL ile 3. Sınıf çelik ürününde oluşmuştur. Bu farklılığın kaynak tüketim muhasebesi yönteminin giderleri direkt ürünlerin maliyetlerine yüklememesinden kaynaklandığına ve iki farklı yöntem arasında ciddi farklılıkların bulunduğuna ulaşılmıştır.

Gerekan (2021). "Kaynak Tüketim Muhasebesi Kapsamında Ürün Maliyetlerinin Tespiti: Dijital Baskı İşletmelerinde Bir Uygulama" başlıklı çalışmasının amacı, dijital baskı sektöründe faaliyet gösteren bir işletmenin verilerini kullanarak ürün ve atık kapasite maliyetlerini kaynak tüketim muhasebesi yöntemi kullanılarak hesaplanmasıdır. Çalışmanın birinci bölümünde kaynak tüketim muhasebesi kavramının tanıtımı, önemi ile temel ilkeleri incelenmiştir. Çalışmanın uygulama bölümünde amaçta bahsi geçen işletmenin ürünlerinin maliyetleri kaynak tüketim muhasebesi yöntemi kullanılarak hesaplanmıştır. Çalışmanın sonucunda kaynak tüketim muhasebesi yöntemi, detaylı maliyet ve kapasite verilerini hesaplayarak maliyetlerin kontrolünü kolaylaştırmasının yanında yöntemin uygulanmasının karmaşık olması ve işletmeye ek maliyet yarattığına ulaşılmıştır.

Peker ve İçerli (2021) "Stratejik Maliyet Yöntemi Kapsamında Sürece Dayalı Faaliyet Tabanlı Maliyetleme ve Kaynak Tüketim Muhasebesi: Üretim İşletmesinde Bir Uygulama" başlıklı çalışmalarında bir üretim işletmesi üzerinden sürece dayalı faaliyet tabanlı maliyetleme yöntemi ile kaynak tüketim muhasebesi yöntemi arasında maliyetlerin hesaplanmasındaki farklılıkların belirlenmesi amaçlanmıştır. Çalışmanın uygulama bölümünde ilgili işletmenin maliyet verileri yıllık olarak temin edilmiş ve her iki yöntem için ayrı ayrı maliyetleri hesaplanmıştır. Çalışmanın sonucunda sürece dayalı faaliyet tabanlı maliyetleme yöntemi kaynak değişkeni arasında sadece süresinin kullanılmasından dolayı uygulamasının kolay olduğuna ancak, maliyetlerin doğru olarak hesaplanmasında bir takım noksanlıkların varlığına ulaşılmıştır. Kaynak tüketim muhasebesi yönteminde ise maliyetler sabit ve orantısal olmak üzere ikiye ayrıldığına ve maliyetlerin kuramsal ve uygulama kapasitesine göre dağıtımının yapılması yöntemin kapsamlı maliyet hesaplamasına olanak tanıdığına ulaşılmıştır.

Saylan ve Demir (2021). "Mobilya Üretim İşletmesinde Kaynak Tüketim Muhasebesi Yaklaşımının Uygulaması" başlıklı çalışmasında mobilya üretim sektöründe faaliyet gösteren bir işletmeye kaynak tüketim muhasebe yöntemi uygulanarak âtıl kapasitenin hesaplanması, katma değer oluşturmayan faaliyetlerin azaltılması ile işletme yönetiminin konuyla ilgili bilgilendirilmesi amaçlanmıştır. Çalışmanın sonucunda işletme maliyetlerinin %62'sinin orantısal maliyetlerin oluşturduğu, toplam 318.300,24 TL atıl maliyetin hesapladığı ve bu atıl maliyetin en yüksek paketleme faaliyetlerinde en düşük ise talaşlı üretim faaliyetinde oluştuğuna ulaşılmıştır.

Alataş ve Aktaş (2022). "Kaynak Tüketim Muhasebesinin Sağlık İşletmelerinde Uygulanması" başlıklı çalışmasında bir sağlık işletmesinde kaynak tüketim muhasebesi yönteminin uygulanabilirliği

DOI: https://doi.org/10.30546/19023.978-9952-8573-9-9.2025.9012.
ISBN: 978-9952-8573-8-2

değerlendirilmiştir. Çalışmanın uygulama bölümünde sağlık işletmesinden elde edilen maliyet verilerine kaynak tüketim muhasebesi ile faaliyet tabanlı maliyetleme yöntemi ayrı olarak uygulanmıştır. Çalışmanın sonucunda kaynak tüketim muhasebesi yöntemi kullanılarak tüketilmeyen kaynakların işletmeye maliyetinin hesaplanması ile amortisman hesaplamalarında yerine koyma maliyetinin kullanılmasıyla daha gerçekçi maliyetlerin hesaplanabileceği ile faaliyet tabanlı maliyetleme yönteminin noksan yanlarının kaynak tüketim muhasebesi uygulamalarıyla giderilebileceğine ulaşılmıştır.

Kaya ve Kaya (2022). "Kaynak Tüketim Muhasebesi: Türkiye'de Akademik Makalelerin Bibliyografik Profili (2007-2021) başlıklı çalışmalarının amacı, kaynak tüketim muhasebesi kavramıyla ilgili Türkiye'de yayımlanan bilimsel dergilerde 2007-2021 yılları arasında yayımlanmış makaleleri bibliyografik incelemesinin yapılmasıdır. Çalışmanın uygulama bölümünde Türkiye'de erişime açık çeşitli veri tabanlı üzerinden toplam 33 makale incelenmiştir. Çalışmanın sonucunda kaynak tüketim muhasebesiyle ilgili en fazla 2019, 2020 ile 2021 yıllarında yayımlandığına, makalelerin yaklaşık %50'sinin ampirik araştırma yönteminin tercih edildiğine ve ampirik araştırmaların %80 üretim sektöründeki işletmelerde yayınlandığına erişilmiştir.

Gutnu ve Türk (2023). "Kaynak Tüketim Muhasebesi Yönteminin Özel Bir Eğitim Kurumunda Uygulanması" başlıklı çalışmaları kaynak tüketim muhasebesi yönteminin uygulamasının hizmet işletmelerinde uygulanabilirlik durumunu tespit etmek ve geleneksel maliyetleme yöntemleriyle bulunan maliyet tutarları ile karşılaştırmaktır. Çalışmanın uygulama bölümünde özel bir eğitim işletmesinde örnek olay yöntemiyle kaynak tüketim maliyetleme yöntemi kullanılarak maliyetler hesaplanmıştır. Çalışmanın sonucunda kaynak tüketim muhasebe yönteminin uygulanabilir olduğuna ilişkin olduğuna, âtıl kapasite maliyetlerinin hesaplanarak birim öğrenci maliyetlerinin doğru hesaplandığına ve geleneksel maliyet yöntemleriyle kıyaslandığına çeşitli üstün yönlerinin varlığına ulaşılmıştır.

Yılmaz ve Özdemir (2023). "Bankaların Maliyet Hesaplamalarında Kaynak Tüketim Muhasebesi Yöntemi: Pandemi Döneminde Bir Uygulama" başlıklı çalışmalarında bankacılık sektöründe faaliyet gösteren işletmelerde kaynak tüketim muhasebesi yönteminin uygulanabilirlik düzeyinin ölçülmesi, âtıl kapasitesinin hesaplanması ve faydalarının tespit edilmesi amaçlanmıştır. Çalışmanın uygulamasında örnek olay yöntemi kullanılarak özel bir bankadan elde edilen verilere kaynak tüketim muhasebesi yöntemi kullanılarak âtıl kapasite ve hariç hesaplanmalar yapılmıştır. Çalışmanın sonucunda kaynak tüketim muhasebesi yönteminin bankacılık sektöründe doğru ve güvenilir bir maliyet sistemi olduğuna ulaşılmıştır.

Arslan ve Çonkar (2024). "Hastanelerde Kaynak Tüketim Muhasebesi ve Hedef Maliyetleme Yöntemlerinin Birlikte Uygulanması" başlıklı çalışmalarında hastanelerde kaynak tüketim muhasebesi ile hedef maliyetleme yöntemlerinin beraber kullanılmasıyla hastane yöneticilerinin mevcut

kaynakların etkin ile verimli şekilde kullanma, maliyetlerini düşürme ve karlılıklarını arttırmak için yeni bir bakış açısı kazandırılmasıdır. Çalışmanın uygulama bölümünde bir hastanenin nöroşirürji bölümünde toplam 10 farklı tedavinin maliyetleri iki farklı maliyet yöntemi bir arada kullanılarak hesaplanmış ve maliyetlerin azaltılması konusuna odaklanılmıştır. Çalışmanın sonucunda maliyetlerin hesaplanmasında her iki yöntemin birlikte kullanılması hastane yöneticilerinin karar verme sürecinde ciddi destek sağlayacağına ulaşılmıştır.

Eker (2024). "Maliyet Kontrolü Sağlamada Kaynak Tüketim Muhasebesi Önerisi" başlıklı çalışmasında işletmenin maliyet yönetimi açısından alınacak kararlara yardımcı olmak, ürün maliyetleme ile planlaması, doğru fiyatlandırma yapabilme ile bütçe tahminlemede işletme yönetimini doğru bir yöntemin önerilmesi amaçlanmıştır. Çalışmanın uygulama bölümünde kaynak tüketim muhasebesi kavramına ilişkin literatür taraması yapılmıştır. Çalışmanın sonucunda kaynak tüketim muhasebesi yönteminin işletmenin boş kapasite maliyetlerini hesaplayarak gerçek maliyetlerinin tespit edilmesine ve işletme yöneticileri açısından kullanılmayan maliyetlerin ortaya çıkarılmasını sağlayarak alacakları karara yardımcı olabileceğine ulaşılmıştır.

SONUÇ

İşletmeler yaşamlarını sürdürebilmek için çeşitli mal ve hizmet üretiminde bulunmak zorundadır. Faaliyet olarak da genelleştirilebilen mal ve hizmet üretiminde doğal olarak kaynakları aracılığıyla gerçekleştirilir ve faaliyetlerinin üretimi sürecinde maliyetler oluşmaktadır. Maliyetler işletmenin karlılık düzeyinin hesaplanmasında vazgeçilemez unsurlardan birisidir ve işletme yönetimleri karlılıklarını sürekli olarak yükseltmek veya değişen şartlar ile durumlar karşısında koruma eğilimindedirler. Ancak, dünya üzerinde yaşanan ekonomik, finansal ve teknolojik gelişmelerin etkisiyle işletmelerin faaliyetlerinin üretiminde geçmişe göre değişimler yaşanmaktadır. Yaşanan değişimler sonucunda işletmeler maliyetlerini hesaplama yöntemlerini de yeni döneme uyumlaştırmaları esastır. Günümüzde de bu durum etkisini göstermekte ve geleneksel maliyet hesaplama yöntemleriyle yapılan hesaplamalar her zaman doğru sonuç vermemektedir. Bu sorunun giderilmesi için yeni maliyet hesaplama yöntemleri geliştirilmiştir. Yeni geliştirilen yöntemlerden birisi de kaynak tüketim muhasebesidir. Kaynak tüketim muhasebesi işletmenin kaynaklarına ve bu kaynakların nasıl tüketildiğine odaklanarak faaliyetlerin fayda üretmeyen kısmında yaşanan maliyetlerin ortadan kaldırılmasını amaçlayan Alman maliyetleme sistemi ile faaliyet tabanlı maliyet yöntemi ile bağlantılı olarak ortaya çıkan çağdaş yönetim muhasebesi yöntemlerinden birisidir. Kaynak tüketim muhasebesi, miktar odaklı bir yöntem olarak işletmenin kaynaklarına ve bu kaynakların tüketimini izlemektedir.

Çalışmanın uygulama bölümünde 2020 ile 2024 yıllarında Türkiye'de erişime açık ulusal ve uluslararası akademik dergilerde yayımlanan makale eserlerine literatür taraması yapılmıştır. Elde edilen bulgular doğrultusunda sektör farkı olmaksızın kaynak tüketim muhasebesi yönteminin

DOI: https://doi.org/10.30546/19023.978-9952-8573-9-9.2025.9012.
ISBN: 978-9952-8573-8-2

işletmede kullanılmasından maliyetlerin daha hassas ve net biçimde hesaplanması noktasında fayda sağlayacağına ulaşılmıştır.

KAYNAKÇA

Akdoğan, N. (2018). Tekdüzen Muhasebe Sisteminde Maliyet Muhasebesi Uygulamaları. Ankara: Gazi Kitabevi.

Alataş, A ve Aktaş, H. (2022). "Kaynak Tüketim Muhasebesinin Sağlık İşletmelerinde Uygulanması" Muhasebe ve Finansman Dergisi. (96), 1-36

Akpınar, Y ve Hatunoğlu, Z. (2021). "Sürekli İyileştirme-Geliştirme Anlayışıyla Kaynak Tüketim Muhasebesi: Bir Uygulama" Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Meslek Yüksekokulu Dergisi. 24(1). 217-241.

Arslan, E ve Çonkar, M, K. (2024). Hastanelerde Kaynak Tüketim Muhasebesi ve Hedef Maliyetleme Yöntemlerinin Birlikte Uygulanması. Akdeniz İ.İ.B.F. Dergisi. 24(2). 86-103.

Büyükarıkan, U. (2021). "Kaynak Tüketim Muhasebesinin Tarım Makineleri Sektöründe Uygulaması" Karadeniz Sosyal Bilimler Dergisi. 13(25). 629-642.

Büyükmirza, K. (2017). Maliyet ve Yönetim Muhasebesi. Ankara: Gazi Kitabevi.

Dereli, N. (2021). Kaynak Tüketim Muhasebesi: Çelik Üretim İşletmesinde Bir Uygulama. Uluslararası Akademik Yönetim Bilimler Dergisi. 7(10), 137-153.

Eken, T. (2024). Maliyet Kontrolü Sağlamada Kaynak Tüketim Muhasebesi Önerisi. Akademik İzdüşüm Dergisi. 9(2). 171-194.

Gerekan, A. (2021). Kaynak Tüketim Muhasebesi Kapsamında Ürün Maliyetlerinin Tespiti: Dijital Baskı İşletmelerinde Bir Uygulama. Muhasebe ve Denetime Bakış Dergisi. (63). 289-308.

Karakoç, M ve Dardanoğlu, E. (2020). Kaynak Tüketim Muhasebesi: Seramik Üretim İşletmesinde Bir Uygulama. Muhasebe ve Finansman Dergisi Ekim/2020. (88). 39-56.

Kaya, Ö ve Kaya, E. (2022) Kaynak Tüketim Muhasebesi: Türkiye'deki Akademik Dergilerin Bibliyografik Profili (2007-2021). Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi. 31(84). 2055-2078

Kefe, İ ve Tanış, V, N. (2020). Kaynak Tüketim Muhasebesi: Üretim İşletmelerinde Bir Uygulama. Muhasebe ve Finansman Dergisi. (88). 97-124.

Kurtlu, A. ve Selçuk, Ş. (2020). Bir Konaklama İşletmesinin Alakart Restoranında Kaynak Tüketim Muhasebesi Uygulaması. Alanya Akademik Bakış, 4(2), 261-281.

Peker, A.A. ve İçerli, M.Y. (2021) Stratejik Maliyet Yönetimi Kapsamında Sürece Dayalı Faaliyet Tabanlı Maliyetleme ve Kaynak Tüketim Muhasebesi: Aksaray İlinde Faaliyet Gösteren Üretim İşletmesinde Bir Uygulama. *KMÜ Sosyal ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi, 23*(41), 459-490

Saylan, B ve Demir, Ö. (2021). Mobilya Üretim İşletmesinde Kaynak Tüketim Muhasebesi Yaklaşımının Uygulaması. Fırat Üniversitesi İ.İ.B.F. Dergisi. 5(1). 89-114

Tanış, İ. F., Demircioğlu, E. N. (2020). Kaynak Tüketim Muhasebesinin Bir Üretim İşletmesinde Uygulanması. *Muhasebe ve Vergi Uygulamaları Dergisi*. 13 (3), 851-881

Vargün, H. ve Kılınçaslan, S. (2020). Kaynak Tüketim Muhasebesinin Önemi: Bir Tekstil Üretim İşletmesinde Uygulama. *Ömer Halisdemir Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, 13*(4), 640-651.

Yılmaz, B ve Özdemir, S. (2023). Bankaların Maliyet Hesaplamalarında Kaynak Tüketim Muhasebesi Yöntemi: Pandemi Döneminde Bir Uygulama. Muhasebe ve Finansman Dergisi (97), 13-28.

DOI: https://doi.org/10.30546/19023.978-9952-8573-9-9.2025.9012.
ISBN: 978-9952-8573-8-2

PANDEMİ SONRASI BÖLGESEL ETKİNLİK ÜZERİNE BİR İNCELEME: TR10, TR21, TR22 VE TR31 BÖLGELERİ ÜZERİNE AMPİRİK BİR VZA UYGULAMASI

Öğr. Gör. Gizem SEYHAN[1],

Prof. Dr. Adil OĞUZHAN[2]

[*1]Trakya Üniversitesi, Edirne Sosyal Bilimler Meslek Yüksekokulu, Edirne, Türkiye.
ORCID ID: https://orcid.org/0000-0003-0279-5962
[2] Trakya Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, Edirne, Türkiye.
ORCID ID: https://orcid.org/0000-0003-2475-6892

ÖZET

COVID-19 pandemisinin ardından ülkeler, buna paralel olarak da bölgeler sosyal ve ekonomik yapıları bakımından farklı düzeylerde etkilenmiş; bu durum, bölgesel kalkınma dinamiklerinin yeniden değerlendirilmesini gerekli kılmıştır. Bu bağlamda çalışmada, Türkiye'nin düzey-2 bölgeleri içerisinde yer alan TR10 (İstanbul), TR21 (Tekirdağ, Edirne, Kırklareli), TR22 (Balıkesir, Çanakkale) ve TR31 (İzmir) bölgelerinin sosyo-ekonomik etkinliğinin karşılaştırmalı olarak değerlendirmesi amaçlamaktadır. Söz konusu bölgeler arasındaki gelişmişlik farklarının yalnızca çıktı düzeyinde değil, aynı zamanda kaynak kullanımı yani girdi verimliliği açısından da ele alınması gerektiği düşüncesinden hareketle **Veri Zarflama Analizi (VZA)**'nden yararlanılmaktadır. Bu doğrultuda her bir bölge ayrı bir karar verme birimi olarak tanımlanmaktadır. Analizde kullanılan girdi değişkenleri okuma-yazma bilen toplam nüfus, bin kişi başına düşen toplam hekim sayısı, işsizlik oranı, bölgelerin aldığı net göç miktarı olup; çıktı değişkenleri ise kişi başına düşen gayrisafi yurt içi hâsıla (GSYİH), istihdam oranı ve yıllık nüfus artış hızıdır. Analiz sürecinde veri setinde yer alan değişkenler karşılaştırılabilir hâle getirilmiş ve hem girdiye yönelik CCR modeli kapsamında toplam etkinlik hem de girdiye yönelik BCC modeli kapsamında teknik etkinlik skorları hesaplanmıştır. Her bir bölgenin üretim olanakları doğrultusunda oluşturulan etkinlik sınırı, sosyo-ekonomik performansın yalnızca mutlak büyüklüklerle değil, girdi kullanım düzeyiyle birlikte değerlendirilmesine imkân tanımaktadır. Elde edilen sonuçlar, pandemi sonrası dönemde TR21 ve TR22 bölgelerinin sahip oldukları girdileri daha etkin kullanarak sosyo-ekonomik çıktılar üretme konusunda avantaj sağladığını ortaya koymaktadır. TR10 ve TR31 gibi büyük şehirlerin yer aldığı bölgeler ise etkinlik sınırının altında kalmıştır. Bu bağlamda, bölgesel düzeyde geliştirilecek politika önerilerinin yalnızca kalkınma düzeyiyle sınırlı kalmayıp, aynı zamanda girdi kullanım etkinliğini de dikkate alan çok boyutlu bir bakış açısıyla şekillendirilmesi gerektiği vurgulanmaktadır. Çalışma, bölgesel kalkınma politikalarının tasarımında **çok kriterli nicel analiz yöntemlerinin** uygulanabilirliğine dikkat çekmekte olup,

DOI: https://doi.org/10.30546/19023.978-9952-8573-9-9.2025.9012.
ISBN: 978-9952-8573-8-2

kullanılan **VZA** yöntemi hem teorik düzeyde kavramsal bir çerçeve sunmakta hem de ampirik uygulamalarda yol gösterici nitelikte sonuçlar ortaya koymaktadır.

Anahtar Kelimeler: Etkinlik, Bölge, Pandemi, Kalkınma

A STUDY ON REGIONAL EFFECTIVENESS AFTER THE PANDEMIC: AN EMPIRICAL DEA APPLICATION ON TR10, TR21, TR22 AND TR31 REGIONS

ABSTRACT

Following the COVID-19 pandemic, countries, and correspondingly regions, have been affected to varying degrees in terms of their social and economic structures, necessitating a reassessment of regional development dynamics. In this context, this study aims to comparatively assess the socio-economic effectiveness of TR10 (Istanbul), TR21 (Tekirdağ, Edirne, Kırklareli), TR22 (Balıkesir, Çanakkale), and TR31 (İzmir), which are among Turkey's Level-2 regions. Data Envelopment Analysis (DEA) is utilized to assess the development disparities between these regions not only at the output level but also in terms of resource utilization (i.e., input efficiency). For this purpose, each region is defined as a separate decision-making unit (DMU). Input variables used in the analysis are the total literate population, the total number of physicians per thousand people, the unemployment rate, and the amount of net migration received by the regions; output variables are gross domestic product (GDP) per capita, employment rate, and annual population growth rate. During the analysis process, the variables in the data set were made comparable, and both total efficiency scores were calculated using the input-oriented CCR model and technical efficiency scores were calculated using the input-oriented BCC model. The efficiency frontier, established in line with each region's production capabilities, allows socio-economic performance to be assessed not only in absolute terms but also in conjunction with the level of input use. The results reveal that, in the post-pandemic period, regions TR21 (Tekirdağ, Edirne, Kırklareli) and TR22 (Balıkesir, Çanakkale) gained an advantage in producing socio-economic outputs by using their inputs more efficiently. Regions containing major cities, such as TR10 (Istanbul) and TR31 (Izmir), remained below the efficiency frontier. In this context, it is emphasized that policy proposals to be developed at the regional level should be shaped by a multidimensional perspective that is not limited to development levels but also considers input use efficiency. The study draws attention to the applicability of multi-criteria quantitative analysis methods in the design of regional development policies, and the Data Envelopment Analysis (DEA) method used provides a conceptual framework at the theoretical level and provides guiding results in empirical applications.

Keywords: Event, Region, Pandemic, Development

GİRİŞ

COVID-19 pandemisi, küresel ölçekte yalnızca sağlık sistemlerini değil, aynı zamanda ekonomik ve sosyal yapıları da derinden etkilemiş; bu durum, ülkelerin ve bölgelerin kalkınma dinamiklerini

yeniden gözden geçirmelerini zorunlu kılmıştır. Pandeminin etkileri, homojen bir şekilde dağılmamakta; bölgeler arası farklılıklar, mevcut sosyo-ekonomik kırılganlıkları daha görünür hâle getirmektedir. Bu bağlamda, bölgesel kalkınma politikalarının yeniden şekillendirilmesi sürecinde yalnızca mutlak çıktı göstergelerine değil, aynı zamanda girdi kullanım etkinliğine dayalı çok boyutlu analizlerin önemi artmaktadır.

Çalışmada, Türkiye'nin düzey-2 bölgeleri arasında yer alan TR10 (İstanbul), TR21 (Tekirdağ, Edirne, Kırklareli), TR22 (Balıkesir, Çanakkale) ve TR31 (İzmir) bölgeleri, sosyo-ekonomik etkinlik açısından karşılaştırmalı olarak incelenmektedir. Veri Zarflama Analizi (VZA) yöntemi kullanılarak gerçekleştirilen bu değerlendirme, pandemi sonrası dönemde bölgesel kaynakların yani girdilerin ne ölçüde verimli kullanıldığını ortaya koymayı ve bu doğrultuda geliştirilecek kalkınmaya yönelik önerilere analitik bir kaynak sunmayı amaçlamaktadır. Bu çerçevede, çalışmanın bulguları yalnızca mevcut durumu analiz etmekle kalmayıp, aynı zamanda gelecekteki bölgesel kalkınma stratejilerine yön verebilecek nitelikte öngörüler sunmaktadır. Böylece girdilerin daha etkin tahsisi ve bölgesel eşitsizliklerin azaltılması yönünde somut katkılar sağlanması hedeflenmektedir.

1. BÖLGESEL DÜZEYDE SOSYO-EKONOMİK ETKİNLİK

Bölgesel etkinlik süreçlerinin sürdürülebilir ve dengeli bir şekilde ilerleyebilmesi için yalnızca ekonomik büyüme göstergelerinin değil bununla birlikte sosyal göstergelerin de dikkate alınması gerekmektedir. Ayrıca bölgelerin mevcut kaynaklarını yani girdilerini ne ölçüde etkin kullandığı da önem arz eden konular arasında yer almaktadır. Bu çerçevede öncelikle bölge kavramı ve daha sonra Türkiye'deki Düzey-2 bölgeleri incelenecektir.

1.1. Bölge Kavramı

Bölge kavramı, coğrafi, siyasi ya da toplumsal ölçütlere göre sınırları belirlenmiş; benzer özellikler taşıyan yerleşim alanlarını ve doğal unsurları kapsayan bir mekânsal birim olarak tanımlanmaktadır (Türk Dil Kurumu, 2024). Tarihsel dönemler ile kullanım bağlamlarına göre farklı anlamlar kazanabilen ve belirgin sınırlarla tanımlanması güç olan bu kavram, çok boyutlu yapısı nedeniyle çeşitli şekillerde ele alınmaktadır. Tanımlamalar ise genellikle coğrafi, kültürel, idari, etnik ve kentsel ölçütlere dayandırılmaktadır (Kadiroğlu, 2022: 62).

Bölge, insan unsurları, iklim koşulları ve coğrafi özellikler gibi çeşitli faktörler açısından benzerlik gösteren; kendine has ekonomik, sosyal ve kültürel yapılar barındıran, şehir ölçeğinden büyük fakat ülke genelinden daha küçük alanlar olarak tanımlanabilir. Bir başka deyişle, bölge; belirli kriterler doğrultusunda benzerlik gösteren ve homojenlik arz eden bir yüzey parçası niteliğindedir (Erkan, 1999: 119).

DOI: https://doi.org/10.30546/19023.978-9952-8573-9-9.2025.9012.
ISBN: 978-9952-8573-8-2

1.2. Türkiye'deki Düzey-2 Bölgeleri

Türkiye'deki Düzey-2 Bölgeleri Avrupa Birliği'nin İstatistiki Bölge Birimleri Sınıflandırması (İBBS) sistemine uyum çerçevesinde oluşturulmuş olup, 2002 yılında yürürlüğe girmiştir. Bu sınıflandırma, bölgesel kalkınma politikalarının uygulanmasında temel bir ölçek olarak kullanılmaktadır. Her biri birkaç ili kapsayan bu bölgeler Tablo 1'de gösterilmektedir (Kalkınma Ajansları Genel Müdürlüğü [KA], 2024):

Tablo 1. Düzey-2 Kodu Bölge Adları ve Kapsadığı İller

Düzey-2 Kodu	Bölge Adı	Kapsadığı İller
TR10	İstanbul	İstanbul
TR21	Tekirdağ, Edirne, Kırklareli	Tekirdağ, Edirne, Kırklareli
TR22	Balıkesir, Çanakkale	Balıkesir, Çanakkale
TR31	İzmir	İzmir
TR32	Aydın, Denizli, Muğla	Aydın, Denizli, Muğla
TR33	Manisa, Afyonkarahisar, Kütahya, Uşak	Manisa, Afyonkarahisar, Kütahya, Uşak
TR41	Bursa, Eskişehir, Bilecik	Bursa, Eskişehir, Bilecik
TR42	Kocaeli, Sakarya, Düzce, Bolu, Yalova	Kocaeli, Sakarya, Düzce, Bolu, Yalova
TR51	Ankara	Ankara
TR52	Konya, Karaman	Konya, Karaman
TR61	Antalya, Isparta, Burdur	Antalya, Isparta, Burdur
TR62	Adana, Mersin	Adana, Mersin
TR63	Hatay, Kahramanmaraş, Osmaniye	Hatay, Kahramanmaraş, Osmaniye
TR71	Kırıkkale, Aksaray, Niğde, Nevşehir, Kırşehir	Kırıkkale, Aksaray, Niğde, Nevşehir, Kırşehir
TR72	Kayseri, Sivas, Yozgat	Kayseri, Sivas, Yozgat
TR81	Zonguldak, Karabük, Bartın	Zonguldak, Karabük, Bartın
TR82	Kastamonu, Çankırı, Sinop	Kastamonu, Çankırı, Sinop
TR83	Samsun, Tokat, Çorum, Amasya	Samsun, Tokat, Çorum, Amasya
TR90	Trabzon, Ordu, Giresun, Rize, Artvin, Gümüşhane	Trabzon, Ordu, Giresun, Rize, Artvin, Gümüşhane
TRA1	Erzurum, Erzincan, Bayburt	Erzurum, Erzincan, Bayburt
TRA2	Ağrı, Kars, Iğdır, Ardahan	Ağrı, Kars, Iğdır, Ardahan

DOI: https://doi.org/10.30546/19023.978-9952-8573-9-9.2025.9012.
ISBN: 978-9952-8573-8-2

TRB1	Malatya, Elazığ, Bingöl, Tunceli	Malatya, Elazığ, Bingöl, Tunceli
TRB2	Van, Muş, Bitlis, Hakkâri	Van, Muş, Bitlis, Hakkâri
TRC1	Gaziantep, Adıyaman, Kilis	Gaziantep, Adıyaman, Kilis
TRC2	Şanlıurfa, Diyarbakır	Şanlıurfa, Diyarbakır
TRC3	Mardin, Batman, Şırnak, Siirt	Mardin, Batman, Şırnak, Siirt

İBBS Düzey-2 bölgelerinin oluşturulmasındaki temel amaç, bölgesel kalkınma politikalarının daha etkin ve hedefe yönelik bir biçimde tasarlanabilmesini sağlamaktır. Bu doğrultuda her bir bölgenin sosyo-ekonomik, demografik ve mekânsal özelliklerinin ayrıntılı şekilde analiz edilmesi ve geliştirilecek politikaların bu özgün yapılarla uyumlu olması gerekmektedir. Özellikle yerel düzeydeki güçlü yönlerin desteklenmesi ve zayıf yönlerin iyileştirilmesine yönelik stratejilerin belirlenebilmesi için bölge ihtiyaçlarının doğru şekilde tespit edilmesi büyük önem taşır. Bu süreci desteklemek amacıyla kurulan kalkınma ajansları, Düzey-2 bölgelerinde yerel dinamikleri dikkate alarak politika geliştirme, uygulama ve koordinasyon süreçlerinde aktif bir rol üstlenmektedir (Yiğiter, 2019: 3).

Kalkınma Ajanslarının bölge içindeki yatırımların yönlendirilmesinde üstlendiği stratejik rol sayesinde bölgenin küresel ölçekte rekabet edebilirliğinin artırılmasına katkı sağlaması beklenmektedir. Bölgesel potansiyelin doğru analiz edilerek buna uygun yatırım stratejilerinin benimsenmesi, farklılaşan yatırım yapılarının küresel rekabet ortamında da avantaj yaratmasına olanak tanımaktadır. (Arslan & Türkmen, 2023: 265).

2. VERİ ZARFLAMA ANALİZİ

Veri Zarflama Analizi (VZA), farklı ölçü birimlerine veya ölçeklere sahip çok sayıda girdi ve çıktının karşılaştırılmasının güç olduğu durumlarda, karar verme birimlerinin göreli etkinliğini değerlendirmek amacıyla kullanılan doğrusal programlama temelli parametrik olmayan bir yöntemdir. Bu analiz benzer niteliklere sahip karar verme birimlerinin üretim süreçlerindeki göreli etkinliklerinin değerlendirilmesine dayanır. Analize dahil edilecek karar verme birimlerinin benzer amaçlara hizmet eden karşılaştırılabilir işlevler üstlenmiş olmaları gerekmektedir. Bu birimlerin faaliyet gösterdiği çevresel koşulların ve pazar dinamiklerinin büyük ölçüde benzerlik göstermesi, analiz sonuçlarının güvenilirliği açısından önemlidir. Bununla birlikte, yalnızca yoğunluk ve ölçek farklılıkları gibi verimliliği etkileyebilecek yapısal değişkenler dışında, birimler arasında temel benzerliklerin sağlanması da dikkat edilmesi gereken unsurlar arasındadır (Bakırcı, Ekinci & Şahinoğlu, 2014: 288).

VZA, etkinlik değerlendirmesinde çıktılar ile girdiler arasındaki ilişkiyi çıktıların ağırlıklı toplamının girdilerin ağırlıklı toplamına oranı esasına dayandıran analitik bir yöntemdir (Kocakoç, 2003: 2).

$$Etkinlik = \frac{Çıktıların\ Ağırlıklı\ Toplamı}{Girdilerin\ Ağırlıklı\ Toplamı}$$

DOI: https://doi.org/10.30546/19023.978-9952-8573-9-9.2025.9012.
ISBN: 978-9952-8573-8-2

2.1. Veri Zarflama Analizi'nin Uygulama Aşamaları

VZA çerçevesinde etkinliğin sağlıklı bir biçimde ölçülebilmesi, değerlendirme sürecine ilişkin adımların belirli bir sırayla ve sistematik yaklaşımla uygulanmasını zorunlu kılmaktadır. Bunlar (Dinçer, 2011: 63):

- Karar verme birimlerinin seçimi
- Girdi ve çıktı değişkenlerinin seçimi
- Verilerin elde edilebilirliği ve güvenilirliği
- Model seçimi
- Etkinlik skorlarının eldesi
- Referans gruplarının tespiti
- Etkin olmayan karar verme birimleri için hedef belirleme
- Sonuçların değerlendirilmesi

2.2. Veri Zarflama Analizi'nde Kullanılan Modeller

VZA literatüründe en yaygın uygulama alanına sahip modeller, Charnes, Cooper ve Rhodes (1978) tarafından geliştirilen CCR modeli ile Banker, Charnes ve Cooper (1984) tarafından önerilen BCC modelidir. CCR modeli, ölçeğe göre sabit getiri varsayımı altında karar verme birimlerinin toplam etkinliğini ölçerken; BCC modeli, ölçeğe göre değişken getiri varsayımı altında teknik etkinliği ölçmektedir. Bu bağlamda ölçeğe göre getiri, girdilerdeki değişimlerin çıktılar üzerindeki etkisini ifade eder. Eğer girdi miktarlarındaki oransal artış, çıktı miktarlarında aynı oranda bir artışla sonuçlanıyorsa sabit getiri; çıktılardaki artış oranı daha yüksekse artan getiri; daha düşükse azalan getiri söz konusudur (Bakhshoodeh ve Thomson, 2001: 310).

- ***CCR Modeli***

Charnes, Cooper ve Rhodes tarafından 1978 yılında geliştirilen ve isimlerinin baş harfleriyle anılan CCR modeli, ölçeğe göre sabit getiri varsayımı altında toplam etkinlik düzeyini hesaplamaya olanak tanımaktadır. Bu varsayıma göre, tüm girdilerde gerçekleşen oransal artışlar, çıktılarda birebir orantılı artışlar ile sonuçlanmaktadır. Modelde karar verme birimlerinin etkinlik skorları 0 ile 1 arasında sınırlanmakta olup; 1 değeri, göreli etkinlik sınırını temsil etmektedir (Demirci, 2018: 52; Khaksar & Malakoutian, 2020: 3). CCR modeli, çoklu girdi ve çoklu çıktı yapısına sahip bir ortamda karar verme birimlerinin göreli etkinliklerini değerlendirmeye imkan sağlayarak VZA çerçevesinde yaygın bir şekilde kullanılmaktadır (Savaş, 2021: 209).

Toplam etkinlik skoru, teknik etkinlik ile ölçek etkinliği bileşenlerinin çarpımına dayanır ve bu sayede kullanılmakta olan kaynakları analiz ederek eksik kalan girdileri öngörmeyi sağlar. Hem girdiye hem

DOI: https://doi.org/10.30546/19023.978-9952-8573-9-9.2025.9012.
ISBN: 978-9952-8573-8-2

de çıktıya yönelik CCR modelleri aynı zarflama yüzeyini oluşturur; ancak etkin olmayan karar verme birimleri, her iki modelde sınır üzerinde farklı konumlarda projeksiyonlanır. Bununla birlikte, girdiye dayalı CCR modelinde etkin kabul edilen birim, çıktıya dayalı modelde de etkinliğini korur. Girdiye yönelik zarflamalı Veri Zarflama Analizi (VZA) modeli ile bu modele dayalı olarak geliştirilen girdiye yönelik CCR modelinin matematiksel formülasyonu aşağıdaki gibidir (Behdioğlu & Özcan, 2009: 305; Özçelik & Avcı Öztürk, 2019: 1019):

Amaç Fonksiyonu:

$$E_k = Minimum\ \alpha - \left(\varepsilon \sum_{i=1}^{m} s_i^-\right) - \left(\varepsilon \sum_{r=1}^{s} s_r^+\right)$$

$$\sum_{j=1}^{n} \left(X_{ij}\lambda_j\right) + s_i^- - (\alpha X_{ik}) = 0$$

$$\sum_{j=1}^{n} \left(Y_{rj}\lambda_j\right) - s_r^+ - Y_{rk} = 0$$

Değişken Koşulları:

$$\lambda_j, s_i^-, s_r^+ \geq 0$$

Burada;

E_k : k. KVB'nin girdiye yönelik etkinlik değeri

u_{rk} : k. KVB tarafından r. çıktıya verilen ağırlık

v_{ik} : k. KVB tarafından i. girdiye verilen ağırlık

Y_{rk} : k. KVB tarafından üretilen r. çıktı

X_{ik} : k. KVB tarafından kullanılan i. girdi

Y_{rj} : j. KVB tarafından üretilen r. çıktı

X_{ij} : j. KVB tarafından kullanılan i. girdi

ε : Yeterince küçük pozitif bir sayı

DOI: https://doi.org/10.30546/19023.978-9952-8573-9-9.2025.9012.
ISBN: 978-9952-8573-8-2

α : Büzülme katsayısı (çıktı miktarında değişiklik yapmadan girdi miktarının ne kadar azaltılabileceğini ifade eder.)

λ_j : j. KVB'nin aldığı yoğunluk değeri

s_i^- : k. KVB'nin i. girdisine ait artık değişken (girdi fazlası)

s_r^+ : k. KVB'nin r. çıktısına ait artık değişken (çıktı fazlası)

i=1,…,m : (girdi sayısı)

r=1,…,s : (çıktı sayısı)

j=1,…,n : (KVB sayısı)

- ***BCC Modeli***

Banker, Charnes ve Cooper tarafından 1984 yılında geliştirilen BCC modeli, belirli bir ölçekte karar verme birimlerinin teknik etkinliğini analiz eder. Bu model; artan, azalan ya da sabit getirili ölçek koşulları altında, teknik etkinlik ile ölçek etkinliği bileşenlerini birbirinden ayırabilme özelliğine sahiptir. CCR modeli ölçeğe göre sabit getiri varsayımı altında toplam etkinliği ölçerken, BCC modeli ölçeğe göre değişken getiri varsayımı altında sadece teknik etkinliği ölçer. Ölçeğe göre sabit getiri durumunda yapılan etkinlik karşılaştırmaları, karar verme birimlerinin performans seviyelerinin olduğundan daha düşük algılanmasına neden olabilmektedir. Çünkü karar verme biriminin etkinlik düzeyinin 1 olarak değerlendirilebilmesi için hem teknik etkinlik hem de ölçek etkinliğine eşzamanlı olarak sahip olması gerekmektedir. Ölçeğe göre değişken getiri durumunda teknik açıdan etkin olan ancak ölçek etkinliği bulunmayan bir karar verme birimi, etkinlik sınırında "referans birim" olarak konumlanabilir. Girdiye yönelik BCC modeli, girdi miktarlarının oransal olarak azaltılması sürecinde, etkinlik sınırı boyunca en fazla ilerleme sağlamayı hedeflerken; çıktıya yönelik BCC modeli, çıktı değerlerinin oransal olarak artırılması yoluyla aynı doğrultuda maksimum sınır hareketini amaçlamaktadır. Girdiye yönelik zarflamalı BCC modelinin matematiksel gösterimi aşağıdaki gibidir (Behdioğlu & Özcan, 2009: 306-307; Özcan, 2007:19; Özçelik & Avcı Öztürk, 2019: 1020):

Amaç Fonksiyonu:

$$E_k = Minimum\ \alpha - \left(\varepsilon \sum_{i=1}^{m} s_i^-\right) - \left(\varepsilon \sum_{r=1}^{s} s_r^+\right)$$

$$\sum_{j=1}^{n} \left(X_{ij}\lambda_j\right) + s_i^- - (\alpha X_{ik}) = 0$$

$$i = 1,2,\ldots,m$$

DOI: https://doi.org/10.30546/19023.978-9952-8573-9-9.2025.9012.
ISBN: 978-9952-8573-8-2

$$\sum_{j=1}^{n}(Y_{rj}\lambda_j) - s_r^+ - Y_{rk} = 0$$

$$r = 1,2,\ldots.,n$$

$$\sum_{j=1}^{n}\lambda_j = 1$$

Değişken Koşulları:

$$\lambda_j, s_i^-, s_r^+ \geq 0$$

$$-\infty \leq \alpha \leq \infty$$

Böylece BCC modeli, sabit getiri varsayımı yerine değişken getiri varsayımını temel alarak etkinlik analizini daha esnek hale getirmiştir. Değişken getiri varsayımı doğrultusunda, karar verme birimi kendi faaliyet ölçeğini kontrol etme yetkisine sahiptir; ancak girdilerdeki artışın çıktılar üzerinde doğrudan orantılı bir etkisinin bulunmadığı gözlemlenmektedir (Khaksar & Malakoutian, 2020: 3).

3. VERİ SETİ VE YÖNTEM

Çalışmada, Türkiye'nin düzey-2 bölgeleri kapsamında yer alan TR10 (İstanbul), TR21 (Tekirdağ, Edirne, Kırklareli), TR22 (Balıkesir, Çanakkale) ve TR31 (İzmir) bölgelerine ait 2023 yılı verileri esas alınmıştır. Veri seçimi, COVID-19 pandemisi sonrası dönemin sosyo-ekonomik etkilerini değerlendirmek amacıyla yapılmış olup, ilgili istatistiksel veriler Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK) resmi kaynaklarından temin edilmiştir. Bölgesel etkinliklerin belirlenebilmesi için R paket programı kullanılarak girdiye yönelik VZA metodolojisi uygulanmış; bu kapsamda hem sabit getiri varsayımına dayanan CCR modeli hem de değişken getiri varsayımına dayanan BCC modeli incelenmiştir. Analizde kullanılan girdi değişkenleri; okuma-yazma bilen toplam nüfus, bin kişi başına düşen toplam hekim sayısı, işsizlik oranı (%), bölgelerin aldığı net göç miktarı olup, çıktı değişkenleri ise kişi başına düşen gayrisafi yurt içi hâsıla (GSYİH), istihdam oranı (%) ve yıllık nüfus artış hızı (%)'dır. Çalışmanın temel amacı, bölgesel karar verme birimlerinin mevcut kaynak kullanım düzeylerine göre çıktı üretim etkinliğini ölçerek, etkin olmayan bölgeler için iyileştirme alanlarını tanımlamak ve yol gösterici çıkarımlar sunmaktır.

DOI: https://doi.org/10.30546/19023.978-9952-8573-9-9.2025.9012.
ISBN: 978-9952-8573-8-2

4. BULGULAR VE DEĞERLENDİRME

4.1. Girdiye Yönelik CCR Modeli Sonuçları

Tablo 2. Göreli Etkinlik Skorları

Bölge	Etkinlik Skoru	Durum
TR10 (İstanbul)	0,512	Etkin değil
TR21 (Tekirdağ, Edirne, Kırklareli)	1,000	Etkin
TR22 (Balıkesir, Çanakkale)	1,000	Etkin
TR31 (İzmir)	0,810	Etkin değil

Tablo 2'de görüldüğü üzere TR21 ve TR22 bölgeleri etkinlik sınırı üzerinde yer alırken TR10 ve TR31 bölgeleri ise bu sınırın altında yer almaktadır. TR21 referans noktası olarak kabul edilmekle birlikte girdileri de etkin kullanabilen bir bölgedir. TR22 bölgesi ise optimal verimlilik düzeyinde çalışmakta olup, diğer bölgelere kıyasla daha iyi bir kaynak yönetimi sergilemektedir. Etkinlik sınırı altında kalan bölgelerden biri olan TR10 bölgesi girdi kullanımında en az %48 oranında iyileştirme potansiyeline sahip olup, mevcut kaynaklarla çıktıları artırabilir ya da daha az kaynakla aynı çıktıyı elde edebilir. TR31 bölgesi ise mevcut girdi kullanımında yaklaşık %19 oranında iyileştirme potansiyeline sahiptir. Bu bölgeler TR21 ve TR22 gibi etkin bölgeleri referans alarak iyileştirme stratejileri geliştirilebilir.

4.2. Girdiye Yönelik BCC Modeli Sonuçları

Tablo 3. Göreli Etkinlik Skorları

Bölge	Etkinlik Skoru	Durum
TR10 (İstanbul)	0,585	Etkin değil
TR21(Tekirdağ, Edirne, Kırklareli)	1,000	Etkin
TR22 (Balıkesir, Çanakkale)	1,000	Etkin
TR31(İzmir)	0,869	Etkin değil

Tablo 3'de görüldüğü üzere TR21 ve TR22 bölgeleri etkinlik sınırı üzerinde yer alırken TR10 ve TR31 bölgeleri ise bu sınırın altında yer almaktadır.TR21 bölgesi hem teknik etkinlik hem de ölçek açısından etkin çalışmaktadır. TR22 bölgesi ise mevcut kaynaklarını en verimli şekilde kullanarak girdi yönelimli analizde etkinlik sınırı üzerinde yer almaktadır. Bu durum, bölgenin mevcut kaynaklarını en verimli şekilde kullandığını ve yüksek oranda bir iyileştirme ihtiyacı olmadığını

göstermektedir. Etkinlik sınırı altında kalan bölgelerden biri olan TR10 bölgesi girdi kullanımında en az %41 oranında iyileştirme potansiyeline sahip olup, mevcut kaynaklarla çıktıları artırabilir ya da daha az kaynakla aynı çıktıyı elde edebilir. TR31 bölgesi ise yaklaşık %13 oranında girdi azaltımıyla aynı çıktıyı koruyabilir. Bu bölgeler TR21 ve TR22 gibi etkin bölgeleri referans alarak iyileştirme stratejileri geliştirilebilir.

TR10 (İstanbul) ve TR31 (İzmir) bölgeleri sahip oldukları yüksek girdi düzeylerine karşın çıktı üretiminde beklenen etkinlik düzeyine ulaşamamıştır. Özellikle girdilerin çıktılarla orantısızlığı, bu bölgelerin teknik etkinliğini düşürmektedir.

TR10 (İstanbul) bölgesi oldukça yüksek okuma-yazma bilen toplam nüfus oranına sahip olmasına ve yüksek miktarda göç almasına rağmen çıktı performansı açısından yeterli düzeyde değildir. Özellikle yıllık nüfus artış hızının negatif değerde olması İstanbul'un sosyal, çevresel ya da ekonomik bazı dezavantajlar yaşadığını ve bu durumun genel verimlilik skorunu ciddi biçimde baskıladığını göstermektedir. Böylece bölge, ölçek avantajlarını etkinliğe dönüştürememektedir.

TR31 (İzmir) bölgesi ise orta düzeydeki girdi fazlalıklarına rağmen çıktılar açısından nispeten daha olumlu bir tablo çizse de, istihdam oranı ve yıllık nüfus artış hızı değerleri bakımından TR21 ve TR22 bölgelerinin gerisinde kalmaktadır. Özellikle işsizlik oranının yüksek olması, çıktı üretimiyle uyumsuzluk yaratmakta ve bölgenin teknik verimliliğini düşürmektedir. Buna karşılık, TR21 ve TR22 bölgeleri tüm analizlerde optimal düzeyde girdi-çıktı uyumu sağlayarak etkinlik sınırı üzerinde yer almıştır. Bu bölgelerin kaynaklarını etkin şekilde çıktı üretiminde kullanabildiği görülmektedir.

SONUÇ

COVID-19 pandemisi sonrası dönemde bölgesel kalkınma dinamiklerinin yeniden değerlendirilmesini amaçlayan bu çalışmada, TR10 (İstanbul), TR21 (Tekirdağ, Edirne, Kırklareli), TR22 (Balıkesir, Çanakkale) ve TR31(İzmir) bölgeleri, VZA yöntemi kullanılarak sosyo-ekonomik etkinlik açısından karşılaştırılmıştır. Girdiye dayalı olarak oluşturulan CCR ve BCC modelleri doğrultusunda, bölgelerin mevcut kaynaklarını yani girdilerini ne ölçüde verimli kullandıkları analiz edilmiştir. Analiz sonuçları, TR21 ve TR22 bölgelerinin hem teknik hem de toplam etkinlik açısından optimal düzeyde performans sergilediklerini göstermektedir. Bu bölgeler sınırlı kaynaklarını daha verimli biçimde kullanarak sosyo-ekonomik çıktılar üretme konusunda öne çıkmaktadır. Buna karşın TR10 ve TR31 gibi büyükşehirlerin bulunduğu bölgeler ise girdi kullanım etkinliği bakımından daha düşük skorlar alarak etkinlik sınırının altında kalmıştır. Bu bölgelerin etkinlik düzeylerini arttırabilmeleri için aşırı veya gereksiz girdi kullanımının azaltılmaları, sosyal ve ekonomik çıktıları artıracak politikalar uygulamaları ve etkin bölgeler olan TR21 ve TR22'nin stratejilerinin inceleyerek model almaları gerekmektedir.

Elde edilen bulgular bölgesel kalkınma politikalarının sadece çıktı odaklı değil, aynı zamanda girdilerin etkin kullanımı esasına dayanan çok boyutlu bir yaklaşımla tasarlanması gerektiğini ortaya

DOI: https://doi.org/10.30546/19023.978-9952-8573-9-9.2025.9012.
ISBN: 978-9952-8573-8-2

koymaktadır. Yani sadece mutlak çıktı düzeyleriyle sınırlı kalmayıp bununla birlikte kaynak kullanım verimliliğinin de bölgesel gelişmişlik açısından belirleyici bir unsur olduğu ortaya koyulmaktadır. Özellikle büyükşehirlerin yer aldığı bölgelerde mevcut kaynakların yeniden yapılandırılması ve etkinlik odaklı politikaların hayata geçirilmesi önem arz etmektedir.

Çalışma, VZA'nın bölgesel düzeyde karar verme süreçlerine katkı sunabilecek güçlü bir analiz yöntemi olduğunu bir kez daha ortaya koymaktadır. Bu tür nicel değerlendirme araçları, politika yapıcılar açısından hem mevcut durumu nesnel biçimde ortaya koymakta hem de geleceğe yönelik stratejik yönlendirmelerde bulunma imkânı sunmaktadır. Bu doğrultuda, ilerleyen dönemlerde yapılacak araştırmalarda daha geniş veri setleri ve bölge gruplarına yer verilerek karşılaştırmalı analizlerin daha kapsamlı ele alınması önem arz etmektedir.

KAYNAKÇA

Arslan, A., & Türkmen, A. (2023). Türkiye'de kalkınma politikaları ve bölgesel kalkınma planlarının dönüşümü. *Fırat Üniversitesi Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Dergisi*, *11*(1), 254–272.

Bakırcı, F., Ekinci, E. D., & Şahinoğlu, T. (2014). Bölgesel kalkınma politikalarının etkinliği: Türkiye alt bölgeler bazında bir uygulama. *Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, *18*(2), 281–298.

Behdioğlu, S., & Özcan, G. (2009). *Veri Zarflama Analizi ve Bankacılık Sektöründe Bir Uygulama* [Data Envelopment Analysis and an Application in Banking Sector]. Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, 14(2), 197–212.

Bakhshoodeh, M., & Thomson, K. J. (2001). Input and output technical efficiencies of wheat production in Kerman, Iran. *Agricultural Economics*, *24*(3), 307–313.

Çelikel Yiğiter, S. (2019). İstatistiki Bölge Birimleri Sınıflaması Düzey 2 Bölgelerinde İş Kazalarının Değerlendirilmesi. *İSG Akademik – OHS Academic*, *1*(1), 1–11.

Demirci, A. (2018). *Teori ve uygulamalarla veri zarflama analizi*. Ankara: Gazi Kitabevi.

Erkan, H. (1999). *Bölgesel kalkınma politikaları ve uygulamaları*. Ankara: Örnek Yayıncılık.

Kadiroğlu, A. (2022). *Bölgesel kalkınma ve sosyo-ekonomik analizler*. Ankara: Örnek Yayıncılık.

Kalkınma Ajansları Genel Müdürlüğü. (2024). *Kalkınma planlamasında istatistiki bölge birimleri sınıflandırması*. https://ka.gov.tr/sayfalar/kalkinma-planlamasinda-istatistiki-bolge-birimleri-siniflandirmasi--24 (Erişim Tarihi: 30.06.2025)

Khaksar, M., & Malakoutian, M. M. A. (2020). *Productivity evaluation for banking system in developing countries: DEA Malmquist productivity index based on CCR, BCC, CCR-BCC (A case study)*. *ENG Transactions*, 1, 1–15.

Kocakoç, İ. D. (2016). Veri Zarflama Analizi'ndeki ağırlık kısıtlamalarının belirlenmesinde Analitik Hiyerarşi Süreci'nin kullanımı. *Dokuz Eylül Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, *18*(2), 1–12.

Özcan, G. (2007). *Veri Zarflama Analizi ve Bankacılık Sektöründe Bir Uygulama* (Yüksek lisans tezi, Dumlupınar Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü). Yükseköğretim Kurulu Ulusal Tez Merkezi.

Özçelik, F., & Avcı Öztürk, B. (2019). Girdi olarak maliyetlere yönelik veri zarflama analizi modelleri ile göreli etkinlik analizi. *İşletme Araştırmaları Dergisi / Journal of Business Research-Turk*, *11*(2), 1011–1028.

Savaş, F. (2009). *Veri zarflama analizi ve bankacılık sektöründe etkinlik ölçümü uygulaması* (Yüksek lisans tezi, Yıldız Teknik Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü).

Türk Dil Kurumu. (2024). *Güncel Türkçe sözlük*. https://sozluk.gov.tr (Erişim Tarihi: 07.07.2025).

DOI: https://doi.org/10.30546/19023.978-9952-8573-9-9.2025.9012.
ISBN: 978-9952-8573-8-2

BOURDİEU'NUN SOSYAL SERMAYE TEORİSİ BAĞLAMINDA ÖZEL GEREKSİNİMLİ BİREYLERDE DESTEK ERİŞİMİ VE DIŞLANMA DİNAMİKLERİ

Öğr. Gör. Zeynep ATA

İzmir Kavram Meslek Yüksekokulu, Sosyal Hizmetler Programı, İzmir, Türkiye.
ORCID ID: 0000-0002-6802-0249.

Özet

Bu çalışma, Pierre Bourdie'nun sosyal sermaye, habitus ve sembolik şiddet teorileri ışığında, dezavantajlı grupların (özellikle Yükseköğretimdeki özel gereksinimli öğrencilerin) sosyal sermaye kaynaklarına erişimini sistematik olarak kısıtlayan yapısal, kültürel ve sembolik mekanizmaları analiz etmeyi amaçlamıştır. Toplumsal eşitsizliklerin yeniden üretim sürecinde, Bourdieu' nun vurguladığı sosyal sermayenin niteliği (dönüştürülebilirlik, meşruiyet) ile sembolik şiddet, kurumsal engeller ve habitus-alan uyumsuzluğu gibi dinamiklerin kritik rolüne odaklanmıştır. Çalışma, sosyal sermayenin salt niceliğinden ziyade niteliğine ve bu kaynaklara erişimi engelleyen gizli iktidar dinamiklerine odaklanarak literatüre eleştirel bir katkı sunmayı hedeflemektedir. Araştırma, nitel içerik analizi yöntemiyle yükseköğretimdeki özel gereksinimli öğrencilerin, kurumsal destek sistemleri, akran ağları ve aile içi etkileşimler bağlamındaki deneyimlerini incelemiştir. Veriler, katılımcıların gündelik yaşam pratiklerinde karşılaştıkları engelleri ve bu engellerin sosyal sermaye birikimini nasıl sekteye uğrattığını ortaya koymaktadır. Bulgular dört temel sorun alanını ortaya koymaktadır: (1) Yardıma muhtaç damgası şeklinde tezahür eden sembolik şiddetin sosyal dışlanmayı meşrulaştırması, (2) Dilsel/kültürel sermaye eksikliğinden kaynaklanan iletişim kopukluğu ve sosyal izolasyonun ekonomik/eğitim fırsatları kısıtlaması, (3) Dernek/vakıf gibi kurumlardan uzak durma nedeniyle köprü kuran sosyal sermayenin zayıflığı, (4) Habitusun içselleştirdiği ait olamama hissi ile alanın dışlayıcı kurallarının oluşturduğu kısır döngü. Bu sonuçlar, eşitsizliklerin bireysel değil yapısal – sembolik tahakkümle yeniden üretildiğini doğrulamaktadır. Politika önerileri şöyle şekillenmektedir: Habitus dönüşümünü sağlayıcı psiko-sosyal programlar ve fiziksel erişimle sınırlı kalmayan kapsayıcı mekan tasarımları geliştirilmeli, STK' lar ve üniveristeler, dezavantajlı bireylerin köprü kuran sermaye ağlarına entegrasyonunu sağlayacak proaktif iletişim oluşturmalıdır. Sonuç olarak bu çalışma, sosyal politikaların "dezavantajlı grupları sisteme uydurma" yaklaşımı yerine, alanın kendisini dönüştüren "yapısal kapsayıcılık" paradigmasını benimsemesi gerektiğini savunmaktadır.

Anahtar kelimeler: sosyal sermaye, özel gereksinimli, habitus, sembolik şiddet.

DOI: https://doi.org/10.30546/19023.978-9952-8573-9-9.2025.9012.
ISBN: 978-9952-8573-8-2

ACCESS TO SUPPORT AND DYNAMICS OF EXCLUSION AMONG INDIVIDUALS WITH DISABILITIES WITHIN BOURDIEU'S SOCIAL CAPITAL THEORY

Abstract

This study aimed to analyze the structural, cultural, and symbolic mechanisms that systematically restrict access to social capital resources for disadvantaged groups – particularly students with disabilities in higher education – through the theoretical lens of Pierre Bourdieu's concepts of social capital, habitus, and symbolic violence. Focusing on the reproduction of social inequalities, it emphasizes the critical role of social capital quality (convertibility, legitimacy), symbolic violence, institutional barriers, and habitus-field misalignment. By shifting attention from the mere quantity of social capital to its qualitative dimensions and the hidden power dynamics obstructing resource access, the research seeks to provide a critical contribution to the literature. Employing a qualitative content analysis methodology, the study examined the experiences of students with disabilities within the contexts of institutional support systems, peer networks, and family interactions. The data reveal barriers encountered in participants' daily practices and demonstrate how these obstacles disrupt social capital accumulation. Findings identify four core problem areas: (1) The Normalizing Effect of Symbolic Violence: The "needing help" stigma legitimizes social exclusion, manifesting Bourdieusian symbolic violence; (2) Communicative Disruption and Marginalization: Linguistic/cultural capital deficiencies cause social isolation, restricting economic and educational opportunities; (3) Deficiency in Bridging Social Capital: Avoidance of associations/foundations weakens cross-group connections (bridging social capital); (4) Vicious Cycle of Field-Habitus Misalignment: The interplay between exclusionary field rules and habitus-internalized "sense of not belonging" perpetuates restricted access. These results confirm that inequalities are reproduced through structural-symbolic domination, not individual inadequacies. Policy proposals include: Implementing habitus-transforming psychosocial programs and inclusive spatial designs extending beyond physical accessibility; Enabling NGOs and universities to establish proactive communication channels for integrating disadvantaged individuals into bridging capital networks. Conclusively, the study advocates replacing "assimilating disadvantaged groups into the system" approaches with a "structural inclusion" paradigm that transforms the field itself.

Keywords: social capital, students with disabilities, habitus, symbolic violence, higher education.

GİRİŞ

Toplumsal eşitsizliklerin yeniden üretiminde sosyal sermaye kaynaklarına erişim ve bu erişimi kısıtlayan engeller, sosyolojik araştırmaların kritik bir odağıdır. Pierre Bourdieu'nun sosyal sermaye, habitus ve sembolik şiddet kavramları, bu süreci yapısal ve kültürel dinamiklerle açıklayan bütüncül bir çerçeve sunmaktadır. Bu çalışma dezavantajlı grupların sosyal sermaye kaynaklarına erişimini

engelleyen mekanizmaları Bourdieu teorisi ışığında analiz ederek, toplumsal dışlanmanın görünmez pratiklerini ortaya koymayı amaçlamaktadır.

Sosyal sermaye, Bourdieu (1986) tarafından "bireyin ilişkiler aracılığıyla eriştiği kolektif kaynakların birikimi" olarak tanımlanır. Bu kaynaklar, bağlayıcı (homojen gruplar içi dayanışma) ve köprü kuran (heterojen gruplar arası bağlantı) sosyal sermaye olarak sınıflandırılsa da (Putnam, 2000), Bourdieu'nun yaklaşımı bu ayrımı güç ilişkileri sermaye dönüşümü ve alan – habitus uyumsuzluğu bağlamında ele almaktadır. Ancak sosyal sermaye kaynaklarına erişim, sembolik şiddet, dışlanma mekanizmaları ve kurumsal engellerle kesintiye uğramaktadır. Dezavantajlı gruplar habitusun içselleştirdiği "ait olamama" hissi ve alanın dışlayıcı kuralları nedeniyle bu kaynaklardan mahrum kalmaktadır.

Bourdieu'nun sermaye (ekonomik, kültürel, sosyal), habitus ve alan kavramlarından oluşan teorik üçlüsü, eğitimsel tabakalaşmayı anlamak için eleştirel bir çerçeve sunar (Bourdieu, 1986). Sosyal sermaye, "kurumsallaşmış ilişki ağlarına sahip olma yoluyla elde edilen fiili veya potansiyel kaynakların bütünü" (Bourdieu, 1986, s. 248) olarak tanımlanır ve kültürel sermaye (eğitimsel nitelikler, dilsel yeterlilik gibi) ile etkileşim halinde sınıf temelli hiyerarşileri pekiştirir. Damgalama, sosyoekonomik marjinalleşme veya kurumsal ihmal nedeniyle güçlü sosyal ağlara erişimi kısıtlanan engelli öğrenciler için bu etkileşim özellikle kritiktir. Bu öğrencilerin sınırlı sosyal sermayesi, yalnızca akademik fırsatlara (mentorluk, staj gibi) erişimi kısıtlamakla kalmaz, aynı zamanda baskın kültürel normların marjinalleştirilmiş kimlikleri değersizleştirdiği bir süreç olan sembolik şiddeti de derinleştirir (Bourdieu & Passeron, 1990).

Bu çalışma, yükseköğretimdeki özel gereksinimli öğrencilerin deneyimlerini kurumsal destek sistemleri, akran ağları ve aile içi etkileşimler bağlamında incelemek üzere nitel içerik analizi yöntemini benimsemektedir.

Literatürde sosyal sermaye genellikle kaynakların niceliği üzerinden tartışılırken, Bourdieu'nun eleştirel yaklaşımı, bu kaynakların niteliğini (meşruiyet, dönüştürülebilirlik) ve gizli iktidar dinamiklerini merkeze almaktadır.

Bu çalışma, nitel verilerle Bourdieu teorisini harmanlayarak katkı sunmayı hedeflemektedir. Bu bağlamda çalışma; sosyal sermaye kaynaklarına erişimi kısıtlayan yapısal ve kültürel engelleri belgelemek, özel gereksinimli bireylerin maruz kaldığı sembolik şiddetin günlük pratiklerdeki tezahürlerini ortaya koymak ve sosyal politikalar içinde habitus dönüştürücü ve alanı kapsayıcılaştıran öneriler geliştirmek gibi hedeflere odaklanmıştır. Bu perspektifle makale, kapsayıcılık tartışmalarını bir "uyum sağlama" söyleminden "yapısal dönüşüm" söylemine taşımayı amaçlamaktadır.

Bourdieu'nun Sosyal Sermaye Kuramı: Temel Kavramlar ve Kuramsal Çerçeve

Pierre Bourdieu'nun sosyal sermaye kuramı, bireylerin ve grupların toplumsal ağlar üzerinden elde ettikleri fırsatlar, güç ve kaynaklar çerçevesinde şekillenmektedir. Bourdieu (1986) sosyal sermayeyi,

DOI: https://doi.org/10.30546/19023.978-9952-8573-9-9.2025.9012.
ISBN: 978-9952-8573-8-2

bireylerin sahip oldukları ilişkiler ve ağlar aracılığıyla elde ettikleri kaynaklar ve fırsatlar olarak tanımlar. Sosyal sermaye, bireylerin yaşamlarında daha fazla fırsata ve kaynağa erişim sağlamalarını mümkün kılarken, aynı zamanda toplumsal eşitsizlikleri de pekiştirebilir (Bourdieu, 1986). Bu bağlamda, sosyal sermaye, sadece bireylerin sosyal ilişkileri aracılığıyla kazandıkları maddi ve kültürel kaynakları değil, aynı zamanda bu ilişkilerin nasıl şekillendiğinin ve nasıl dönüştüğünün de anlaşılmasına olanak tanımaktadır.

Bourdieu, sosyal sermayenin ekonomik sermaye ve kültürel sermaye ile sıkı bir ilişki içinde olduğunu savunmaktadır. Sosyal sermaye, bireylerin toplumsal bağlar ve ilişkiler aracılığıyla kazandıkları fırsatları ifade ederken, kültürel sermaye daha çok bireylerin sahip oldukları bilgi, beceri ve eğitim düzeyini ifade etmektedir. Bu iki sermaye türü, sosyal sermayeyi oluşturan ağların etkinliğini ve bireylerin toplumsal yaşamda ne kadar başarılı olacaklarını belirler (Bourdieu & Passeron, 1990). Putnam' a göre ise sosyal sermaye bu ağların bireylerin yaşamında yarattığı fırsat eşitsizliklerini anlamada kritik bir rol oynamaktadır (Putnam, 2000).

Bourdieu'nun sosyal sermaye teorisi, toplumsal tabakalaşma ve iktidar ilişkilerinin analizine eleştirel ve çok boyutlu bir perspektif kazandırmaktadır. Onun kavramsallaştırması, bireyler arası ilişkilerin ötesinde, sosyal sistemler içindeki kaynak dağılımı, kültürel sermaye birikimi ve sembolik tahakküm mekanizmaları gibi yapısal dinamikleri merkeze almaktadır. Bourdieu (1986), sosyal sermayenin ekonomik ve kültürel sermayeyle organik bir etkileşim içinde olduğunu ve bu sermaye türlerinin, bireylerin içine gömülü olduğu sosyal alanların hiyerarşik yapısı tarafından belirlendiğini ileri sürmektedir. Ayrıca, sosyal sermayenin nötr bir olgu olmadığını vurgulayarak; onun toplumsal eşitsizlikleri yeniden üretme potansiyeline dikkat çeker. Bu bağlamda, sosyal sermayenin faydalarının egemen grupların çıkarlarına hizmet eden bağlamsal güç dengelerine bağlı olduğunu savunmuştur (Bourdieu, 1986).

Bourdieu'nun teorisinin temelinde yer alan "sosyal alanlar" kavramı, eğitim, politika ve sanat gibi kurumsallaşmış yapıların normlar, hiyerarşik yapılar ve iktidar ilişkileri tarafından şekillendiğini öne sürmektedir (Palabıyık, 2020). Bu alanlar, bireylerin sosyal sermayelerini stratejik avantaj sağlama, kaynaklara erişim ve sembolik güç kazanma amacıyla mobilize ettikleri sembolik mücadele alanları olarak işlev görür. Bourdieu'ya göre sosyal sermaye, bireylerin ilişki ağları aracılığıyla aktive ettiği bir kaynak olsa da bu ağlar tarafsız veya kapsayıcı değildir; aksine, mevcut toplumsal eşitsizlikleri yansıtarak statüko lehine işler (Bourdieu, 1986). Örneğin, ekonomik veya kültürel sermayeye sahip gruplar, bu avantajlarını etkili sosyal bağlantılar kurarak pekiştirme eğilimindedir. Bu durum, sosyal tabakalaşmanın sürekliliğini sağlarken, dezavantajlı grupların hareketlilik imkânlarını kısıtlamaktadır.

Pierre Bourdie'nun üzerinde durduğu kavramlar olan; alan, habitus ve sermaye kavramları kısaca açıklanacak ve son olarak sembolik şiddet ele alınacaktır.

DOI: https://doi.org/10.30546/19023.978-9952-8573-9-9.2025.9012.
ISBN: 978-9952-8573-8-2

Alan

Alan, toplumsal dinamiklerin köken aldığı ve şekillendiği bir yapıdır. Bu yapı, toplumdaki farklı konumda bulunan güçlerin kesiştiği bir merkez konumundadır ve hem egemen hem de ezilen grupları içinde barındırmaktadır. Söz konusu düzen, zaman içinde istikrar kazanarak süreklilik özelliği taşıyabilmektedir. Alan içindeki taraflar, statülerini korumak veya dönüştürmek amacıyla birbirleriyle çatışma, mücadele ve rekabet halindedir. Bu süreçte her grup, kendi varlığını sürdürmek için diğerlerine karşı stratejik bir tutum benimser (Bourdieu, 1997: 46-47).

Bourdieu'ya göre toplumsal alandaki hiyerarşik yapı zengin-fakir, eski-yeni gibi ikilikler üzerinden inşa edilmektedir. Her unsurun alandaki konumunu ve sahip olduğu değeri diğer unsurlarla kurduğu ilişki belirler. Toplumsal tahakküm ve meşruiyetin oluşumu bireysel tercihlerden değil, egemen pratiklerin rekabet halindeki alternatif pratiklere üstün gelmesiyle şekillenmektedir. Örneğin Bourdieu, Fransa'da işçi sınıfı ile seçkinler arasındaki yaşam tarzı farkını bu karşıtlık üzerinden analiz eder. İşçi sınıfı temel ihtiyaçlarını karşılamaya odaklanırken, seçkinler sembolik ve lüks tüketimi önceliklendirmektedir. Bu farklılaşan tüketim alışkanlıkları, iki grup arasında kendiliğinden bir hiyerarşik düzenin ortaya çıkmasına yol açmaktadır. Böylece toplumsal konumlar, grupların birbirlerine göre konumlanışıyla anlam ve süreklilik kazanır (Kaya, 2014: 399-400).

Habitus

Habitus, bireylerin zamanla edindikleri alışkanlıkların bedende süreklilik kazanarak somutlaşmasını ve bu sürecin kültürel etkilerle şekillenmesini ifade etmektedir. Bu kavram, insanların içine düştükleri zorunluluklar veya çıkmazlar karşısında pratik çözümler üretmelerine olanak tanıyan bir mekanizma olarak işlev görmektedir. Sosyal yapıdaki konum, hiyerarşik düzen, cinsiyet, yaş ve aile içindeki rol gibi unsurları analiz ederek, bireyin karşılaştığı koşullar ne olursa olsun ona rehberlik eder. Temelde toplumsal bağlamın dayattığı sınırlar içinde bile kişiye esneklik ve eyleme stratejileri sunan bir yol haritası niteliği taşımaktadır (Bourdieu vd., 1990: 277).

Bourdieu'nun analizinde kritik bir rol oynayan "habitus" kavramı, bireylerin sosyal dünyayı algılama, yorumlama ve eyleme geçme biçimlerini belirleyen derinleşmiş sosyalleşme kalıplarını ifade eder. Habitus, kültürel sermaye (eğitim, dil becerileri, sanat zevki) ile doğrudan ilişkilidir: Baskın toplumsal normlarla uyumlu bir habitusa sahip bireyler, sosyal alanlarda daha etkin bir şekilde konumlanarak sermaye birikimini hızlandırır. Örneğin, yüksek kültürel sermayeye sahip bir birey, akademik veya sanatsal alanlarda meşruiyet ve saygınlık kazanma konusunda avantaj elde eder (Bourdieu, 2017). Bu dinamik, sosyal eşitsizliklerin nesilden nesile aktarılmasına ve kurumsal yapılar içinde meşrulaştırılmasına zemin hazırlamaktadır.

Sembolik şiddet

Bourdieu'nun sembolik şiddet kavramı, açıkça tanımlanmamış egemen-bağımlı ilişkilerinin sembolik boyutunu analiz etmek için geliştirdiği bir araç olarak öne çıkmaktadır. Bu kavram şiddeti

DOI: https://doi.org/10.30546/19023.978-9952-8573-9-9.2025.9012.
ISBN: 978-9952-8573-8-2

uygulayanlar ile maruz kalanlar arasındaki ilişkiyi iki taraflı bir sistem üzerinden almaktadır. Bourdieu'ya sembolik şiddetin temel özelliklerinden biri, toplumsal aktörlerin bu sürece kendi rızalarıyla dahil olmaları ve içinde yetiştikleri koşulları sorgulamadan benimsemeleridir. Bu kabulleniş, egemenlik ilişkilerinin yeniden üretimini sağlayan bir zemin oluşturmaktadır (Bourdieu & Wacquant, 1992).

Sembolik şiddet egemenlerin, egemenlerin dayattığı yapılar ile bu yapıların bağımlı grupların habitusunu şekillendirme süreci arasındaki uyuma dayanır. Bağımlı konumdaki bireyler, egemenin çıkarlarına hizmet eden kategorileri, bu ilişkinin doğal bir sonucu olarak algılamaktadır. Örneğin, egemen grubun dilini veya değerlerini "doğal" kabul ederek içselleştirmek, şiddetin görünmezleşmesine yol açar (Bourdieu, 1995: 210). Bu süreç, egemenler tarafından olağan ve kaçınılmaz gösterilir; böylece hem meşruiyet kazanır hem de süreklilik sağlanır.

Bourdieu'nun teorisinde, egemenlik ilişkilerinin sürdürülmesi için bağımlı grupların "kendi köleliklerini inşa etmeleri" krtik bir rol oynamaktadır (Bourdieu & Wacquant, 1992). Bu durum hegamonyadan farklı olarak direniş veya müzakere alanı bırakmayan bir tahakküm mekanizmasını yansıtmaktadır.

Metodoloji

Bu araştırma, nitel araştırma tasarımı çerçevesinde fenomenolojik yaklaşım benimseyerek kurgulanmıştır. Fenomenolojik yaklaşımın temel amacı, bireylerin bir kavram, olay veya durumla ilgili algılarını, yorumlarını, görüşlerini, duygularını, düşüncelerini ve hislerini ele almaktır (Creswell & Poth, 2018). Bu bağlamda, fenomenolojik yaklaşım bireylerin günlük yaşam deneyimlerini derinlemesine inceler. Fenomenolojik bir tasarımın amacı, belirli bir fenomeni derinlemesine yaşamamış bireylerin deneyimlerinin özünü anlamaktır (Creswell, 2017, s. 76-77). Fenomenolojik araştırmalarda, insanların benzer deneyimleri ortak bir şekilde yorumladığı ve bu ortak anlamları tanımak ve anlamak olduğu sıklıkla varsayılır (Fraenkel vd., 2012).

Başka bir deyişle, fenomenolojik çalışmalar, küçük gruplar içinde belirli bir fenomenle ilgili yaşanmış deneyimlerin kolektif anlamını ortaya çıkarmayı amaçlar. Bu nedenle, bu çalışmada fenomenolojinin seçilmesinin temel nedeni, araştırmanın odağının özel gereksinimli üniversite öğrencilerinin sosyal sermaye ve destek sistemleri ile ilgili deneyimlerinin derinlemesine anlaşılmasına dayanmasıdır. Fenomenoloji aynı zamanda bireylerin belirli bir olguya ilişkin öznel yaşantılarını, bu yaşantıların anlamını ve bağlamsal dinamiklerini keşfetmeyi amaçlayan bir yaklaşımdır (Creswell & Poth, 2018). Özel gereksinimli öğrencilerin sosyal ağlara erişim süreçlerinde karşılaştıkları engeller, kurumlarla kurdukları ilişkiler ve içsel algıları gibi yaşanmış deneyimler bu yaklaşımın merkezinde yer almaktadır.

DOI: https://doi.org/10.30546/19023.978-9952-8573-9-9.2025.9012.
ISBN: 978-9952-8573-8-2

Araştırmanın Amacı ve Araştırma Soruları

Bu araştırmanın temel amacı, Pierre Bourdieu'nun sosyal sermaye, habitus ve sembolik şiddet teorileri ışığında özel gereksinimli grupların sosyal sermaye kaynaklarına erişim dinamiklerini ve bu erişimi kısıtlayan engelleri analiz ederek, toplumsal eşitsizliklerin yeniden üretim mekanizmalarını ortaya koymayı hedeflemektedir. Bu kapsamda cevap aranan araştırma soruları şunlardır:

Ana araştırma sorusu: Özel gereksinimli grupların sosyal sermaye kaynaklarına erişimini belirleyen faktörler ve bu erişimi engelleyen yapısal-kültürel mekanizmalar, Bourdieu'nun teorik çerçevesiyle nasıl açıklanabilir?

Alt araştırma soruları:

1- Özel gereksinimli grupların sosyal sermaye kaynakları Bourdieu'nun "habitus", "verili ilişkilerin stratejik kullanımı" ve "sermaye dönüştürülebilirliği" kavramlarıyla nasıl ilişkilidir?

2- Kurumsal engeller ve dışlanma mekanizmaları Bourdieu'nun "sembolik sınırlar" ve "yapısal şiddet" kavramları çerçevesinde sosyal sermaye birikimini nasıl engellemektedir?

Araştırmanın katılımcıları

Bu çalışma Türkiye'nin İzmir şehrinde bulunan bir yükseköğretim kurumunun önlisans programlarına kayıtlı özel gereksinim tanısı almış öğrencilerle yürütülmüştür. Katılımcıların seçiminde amaçlı örnekleme yöntemi benimsenmiş olup, okulun Özel gereksinimli öğrenci birimi olan Engelsiz Kavram Koordinatörlüğü aracılığıyla, etik kurul onayı alındıktan sonra potansiyel katılımcılara ulaşılmıştır, gönüllülük esasına dayalı katılım sağlanmıştır. İlk katılımcılar aracılığıyla benzer deneyimlere sahip diğer öğrencilere ulaşılarak örneklem genişletilmiştir. Katılımcılar için temel kriterler şunlardır:

1- Üniversitenin resmi kayıtlarında engel durumu tanımlanmış olması,

2- En az bir akademik yıldır aktif öğrenci statüsünde bulunması,

3- Sosyal destek sistemleri ve akran ilişkileri hakkında deneyim paylaşmaya gönüllü olması

Katılımcılara veri kullanımı ve gizlilik politikaları açıkça anlatılmıştır. Bilgilendirilmiş gönüllü onam formu imzalatılmış ve tüm görüşmeler ses kaydına alınmadan önce izin alınmıştır. Veriler anaonimleştirilerek raporlanmış ve katılımcılar için (K1, K2, K3…) şeklinde kodlar kullanılmıştır.

Veri Toplama Araçları

Bu çalışmada nitel araştırma paradigmasına uygun olarak yarı yapılandırılmış derinlemesine görüşmeler temel veri aracı olarak kullanılmıştır. Araştırma sorularını cevaplamak ve katılımcıların deneyimlerini öznellikleriyle yansıtmak amacıyla görüşme soruları Bourdieu'nun sosyal sermaye, habitus ve alan kavramları ışığında hazırlanmıştır. Sorular, katılımcıların sosyal ağlara erişim süreçlerini, kurumsal destek mekanizmalarıyla etkileşimlerini ve içsel algılarını keşfetmeye yönelik açık uçlu ve esnek bir şekilde kurgulanmıştır.

DOI: https://doi.org/10.30546/19023.978-9952-8573-9-9.2025.9012.
ISBN: 978-9952-8573-8-2

Prosedür

Bu çalışma İstanbul Beykent Üniversitesi Kurumsal İnceleme Kurulu tarafından onaylanmıştır (2022/41939). Araştırma Helsinki Bildirgesi ilkelerine göre yürütülmüştür. Araştırma süreci boyunca tüm katılımcıların gizliliği korunmuştur ve kişisel bilgileri yalnızca araştırma amaçlı kullanılmıştır. Katılımcılara katılımlarından önce bilgilendirilmiş onam formu verilmiş ve katılımlarının gönüllü onama dayalı olduğundan emin olunmuştur. Katılımcıların onayıyla ses kayıtları yapılmış ve saha notları alınmıştır. Tüm katılımcılar ses kaydına onay vermiştir. Tüm katılımcılarla yapılan görüşmelerin süresi en az 10 dakikadan en fazla 40 dakikaya kadar değişmiştir. Ortalama görüşme süresi 23 dakikadır. Katılımcılarla okul içinde uygun dersliklerde görüşmeler yapıldı. Öğrencilerle görüşülürken onların özel gereksinimlerine uygun şekilde kendilerini ifade etme becerileri göz önünde bulunduruldu.

Bulgular

Demografik Özellikler

Araştırmaya Türkiye'nin İzmir kentindeki bir yükseköğretim kurumunda eğitim gören özel gereksinimli öğrencilerden 13 kişi katılmıştır. Bu öğrencilerin cinsiyet dağılımına bakıldığında 8'i erkek 5'i kız öğrencilerden oluşmaktadır. Katılımcıların yaşları 19 ile 30 yaşları arasında değişmektedir. Katılımcıların tamamı aileleriyle yaşadıklarını belirtmiştir. Yükseköğretim kurumunda okudukları programların dağılımına göre 4'ü Sosyal Hizmetler Programında, 2'si İnsan Kaynakları ve Yönetiminde, 2'si Fotoğrafçılık ve Kameramanlık Programında, 2' si Bilgisayar Programcılığı bölümünde, 1' i Sağlık Kurumları İşletmeciliği Programında, 1' i Uygulamalı İngilizce ve Çevirmenlik Programında ve 1' i de İnşaat Teknolojileri Programında öğrenim görmektedir. Katılımcıların özel gereksinim tanılarına bakıldığında; katılımcılardan 4'ü bedensel yetersizlik, 1'i zihinsel yetersizlik + DEHB (Dikkat eksikliği ve hiperaktivite bozukluğu), 1'i otizm, 1' i yaygın anksiyete bozukluğu + DEHB, 2'si özgül öğrenme güçlüğü (disleksi), 1' DEHB ve 3'ünde görme yetersizliği tanıları bulunmaktadır. Demografik özelliklere ait bilgiler tablo 1' de gösterilmektedir.

Tablo 1. Demografik Özellikler

Kod	Cinsiyet	Yaş	Program	Tanı	Kimlerle yaşadığı
K-1	Erkek	20	Sosyal Hizmetler	Görme Yetersizliği	Aile
K-2	Erkek	20	Sosyal Hizmetler	Görme Yetersizliği	Aile
K-3	Kadın	30	Sağlık Kurumları İşletmeciliği	Görme Yetersizliği	Aile
K-4	Erkek	22	Fotoğrafçılık ve Kameramanlık	Otizm	Aile
K-5	Kadın	20	Fotoğrafçılık ve Kameramanlık	Disleksi	Aile
K-6	Kadın	20	Uygulamalı İngilizce ve Çevirmenlik	Bedensel	Aile

DOI: https://doi.org/10.30546/19023.978-9952-8573-9-9.2025.9012.
ISBN: 978-9952-8573-8-2

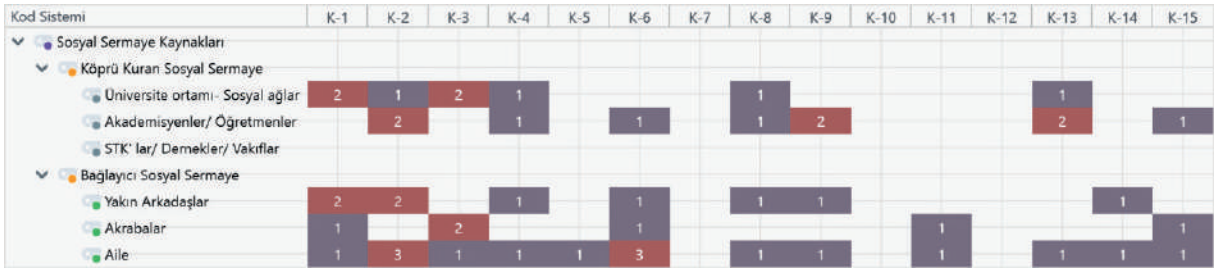
				Yetersizlik	
K-7	Erkek	22	Bilgisayar Programcılığı	Bedensel Yetersizlik	Aile
K-8	Erkek	24	Bilgisayar Programcılığı	Bedensel Yetersizlik	Aile
K-9	Erkek	24	Sosyal Hizmetler	Zihinsel Yetersizlik + DEHB	Aile
K-10	Kadın	20	İnsan Kaynakları Yönetimi	Disleksi	Aile
K-11	Kadın	20	İnsan Kaynakları Yönetimi	Yaygın Anksiyete Bozukluğu + DEHB	Aile
K-12	Erkek	20	Sosyal Hizmetler	Bedensel Yetersizlik	Aile
K-13	Erkek	19	İnşaat Teknolojileri	DEHB	Aile

Temalar

Sosyal Sermaye Kaynakları

Özel gereksinimli öğrencilerin sosyal destek sistemleri, Pierre Bourdieu'nun sosyal sermaye kavramsallaştırması ışığında, toplumsal eşitsizliklerin yeniden üretim mekanizmalarıyla iç içe geçmiş dinamik bir yapı sergilemektedir. Bourdiue'ya göre sosyal sermaye, bireylerin grup aidiyetleri, ilişki ağları ve habitus gibi unsurlar aracılığıyla erişebildikleri kaynakların toplamıdır. Bourdieu'nun vurguladığı üzere, sosyal sermaye sınıfsal kökenlerle derinden bağlantılıdır ve "bağlayıcı sosyal sermaye" (homojen gruplar içindeki dayanışma), katılımcıların içinde bulundukları sosyal çevrenin sınırlarını yansıtırken "köprü kuran sosyal sermaye" (heterojen gruplar arası bağlantılar), toplumsal eşitsizliklerin aşılması için bir potansiyel taşımaktadır. Bu iki alt tema, Bourdieu'nun habitus ve alan kavramlarıyla birlikte ele alındığında, özel gereksinimli öğrencilerin destek ağlarının yapısal sınırlılıklarını ve olanaklarını daha net ortaya koymaktadır. Bu kapsamda katılımcılara " günlük hayatınızda karşılaştığınız sorunları çözmek adına nasıl bir destek alıyorsunuz?" ile " çevrenizde size en çok kim ne yaparak destek veriyor?" soruları sorulmuştur. Çalışmanın bulgularına göre katılımcılar için sosyal destek sistemleri açısından sosyal sermaye kaynakları; aile, yakın arkadaşlar, akrabalar, akademisyenler/öğretmenler ve üniversite ortamı/ sosyal ağlar gibi kategoriler olarak şekillenmiştir. Özel gereksinimli öğrencilere göre sosyal sermaye kaynaklarının kod matris dağılımı Tablo 2' de yer almaktadır.

DOI: https://doi.org/10.30546/19023.978-9952-8573-9-9.2025.9012.
ISBN: 978-9952-8573-8-2

Şekil 1. Sosyal Sermaye Kaynakları Kod Matris Tarayıcısı

Katılımcıların çoğunluğu, "bağlayıcı sosyal sermaye" alt temasında sosyal destek sistemleri açısından sosyal sermaye kaynağını ailesi olarak görmektedir. Bununla ilgili katılımcılardan bazılarının ifadeleri şöyledir:

"Annem, annem derim başka bir şey diyemem. Özellikle hastanede annemle geçirdiğim vakitten sonra. (..)" (K-2).

"Okuldayken kimse destek olmadı, ailemden destek görüyordum." (K-5).

"Hayır. Ben bu yaşımda çoğu istediğimi yapmış bulunmaktayım. Ailem sayesinde hiçbir sıkıntı çekmedim." (K-6).

"Şöyle ben tekerlekli sandalyeyi daha 2 yıl olmadı kullanmaya başlayalı. Daha yeni kullanıyorum. Şu an kilolu görünüyor olabilirim ama eskiden daha zayıf bir çocuktum. Annemin babamın sağolsun yardımıyla ben her yere gittim hiçbir sıkıntı çekmeden." (K-6).

Buradaki ifadelerden anlaşıldığı üzere katılımcılar için aileleri, sosyal destek sistemleri içerisinde en yoğun kategoriyi oluşturmaktadır. Homojen gruplar içerisinde aile ilk sırada yer alan sosyal sermaye kaynağı olarak görülmektedir.

Aile kategorisinden sonra katılımcılar, yoğunluk açısından ikinci sırayı yakın arkadaşlar kategorisine vermiştir. Bağlayıcı sosyal sermaye alt teması kategorileri arasında akrabalarda en düşük yoğunluğun görülmesi ise, katılımcıların sosyal destek sistemlerinde akrabalık bağlarını sosyal sermaye açısından en zayıf unsur olarak değerlendirdiğini göstermektedir.

Bourdieucu perspektiften değerlendirildiğinde sosyal sermaye, bireylerin ilişki ağları aracılığıyla eriştiği kolektif kaynakların birikimidir ve bu kaynaklar, diğer sermaye türlerine (ekonomik, kültürel) dönüştürülebilirliği ile değer kazanmaktadır (Bourdieu, 1986). Katılımcıların sosyal destek sistemlerinde akrabalık bağlarını en zayıf unsur olarak görmesi, aile ve yakın arkadaşların öncelenmesi, bu ihtiyaçların duygusal destek, bilgi paylaşımı gibi somut ihtiyaçları karşılamasıyla ilişkilidir. Akrabalık bağlarının diğer kategorilere göre daha zayıf kalması Bourdieu' nun "zorunlu dayanışma" olarak tanımladığı ritüelistik ancak işlevsiz ilişkilerin modern toplumda değer kaybetmesiyle açıklanabilir (Bourdieu, 1998).

Akrabalık bağlarının diğer kategorilere göre daha geri planda tutulması Bourdieu'nun (1986) "bağlayıcı sermaye" (bonding capital) olarak adlandırdığı, homojen gruplar içindeki dayanışmanın sınırlarını yansıtmaktadır. Ona göre bu tür sermaye kapalı gruplarda güçlüdür ancak sosyal hareketliliği kısıtlamaktadır. Katılımcıların akrabalık bağlarına olan bakış açısı, bu ilişkilerin statüye dayalı ve dönüştürülemez olarak algılanmasından kaynaklanmaktadır.

Bourdieu' nun (1986) sosyal sermayeyi stratejik bir kaynak olarak tanımlayan yaklaşımın ışığında, katılımcıların köprü kuran sosyal sermaye bağlamında en yoğun kategori olarak öğretmenleri işaret etmesi, bu aktörlerin habitus ve alan dinamikleriyle kurduğu simbiyotik ilişkiyi ortaya koymaktadır. Bourdieu'ya göre öğretmenler yalnızca bilgi aktaran değil, aynı zamanda bireyleri mevcut habitusun sınırlarından çıkararak yeni sosyal alanlara entegre eden aktörlerdir (Bourdieu, 1984). Bu durum, katılımcıların öğretmenleri köprü kuran sermayenin ana kaynağı olarak görmesini açıklamaktadır. Buna dair bazı örnekler şöyledir:

"Yok, öğretmenler yok. Öğretmenlerimiz konusunda hiçbirinden şu zamana kadar hani ilkokuldan Üniversiteye kadar hiçbir problem yaşamadım. Aksine yardımcı oldular birçok konuda hani ders konusunda işte sosyalleşme konusunda sohbet muhabbet konusunda her konuda. Öğretmenlerim konusunda hiçbir sorun yaşamadım." (K-8).

" İlkokul ve ortaokul zaten ben 1. Sınıftan 8. Sınıfa kadar aynı okul aynı sınıfla devam ettim. Çok güzeldi. Hayatımın mesela en neşeli günleri o zamanlardı çocukluk tabi ki güzeldi. Sonra lisede de bir sıkıntı yaşamadım. Öğretmenler sağ olsun yardımcı oldu. Gerektiği yerlerde yardımcı olmak için ellerinden geleni yaptılar sağ olsunlar." (K-6).

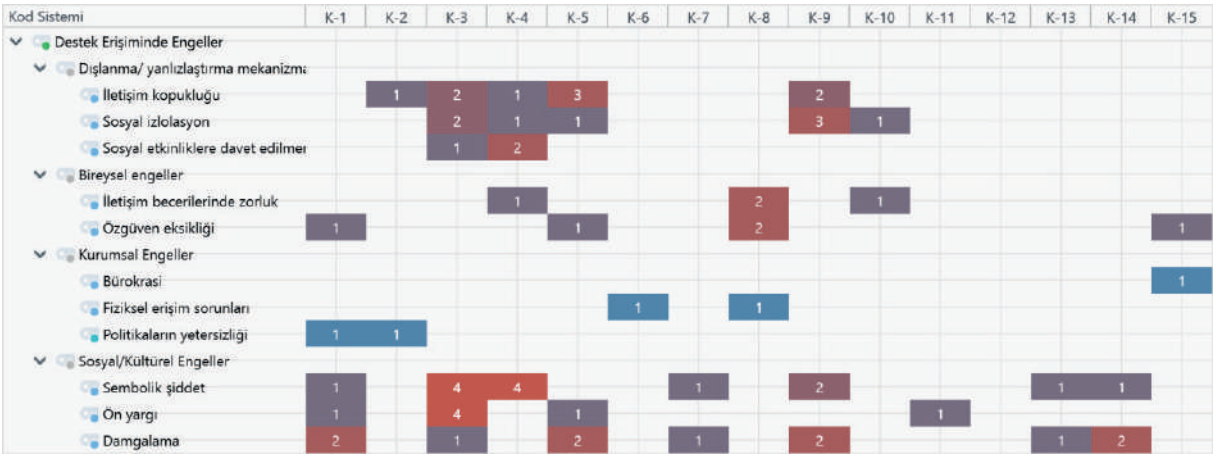
Sosyal sermaye kaynakları temasının ikinci alt teması "köprü kuran sosyal sermaye"de katılımcılar yoğunluğu akademsiyenler/ öğretmenler kategorisine vermişlerdir. İkinci yoğunluk üniversite ortamı/ sosyal ağlar kategorisinde yer almıştır. Ancak katılımcılar STK/ dernekler/ vakıflar gibi kurumlar hakkında hiç fikir beyan etmemişlerdir. Bu durum Bourdieu'nun sermaye dönüşümüyle değerlendirildiğinde katılımcıların dernek ve vakıfları görmezden gelmesinin, bu kurumların sunduğu ilişkilerin pratik fayda üretmediğini düşündüklerini göstermektedir. Öğretmenler/ akademisyenler veya üniversite ortamı eğitimsel kültürel sermayeye doğrudan erişim sağlarken, derneklerin sunduğu bağlantılar katılımcıların ihtiyaçlarına yanıt vermiyor olabilir. Dernek ya da vakıfların sembolik sermayesi (prestij, statü), katılımcıların habitusunda değersiz ya da erişilmez olarak algılanıyor olabilir.

Destek Erişiminde Engeller

Katılımcıların destek erişiminde karşılaştığı engeller, Bourdieu'nun "alan-habitus-sermaye" üçlüsünün toplumsal eşitsizlikleri nasıl yapılandırdığını ortaya koyan bir panorama sunmaktadır. Dışlanma/yalnızlaştırma mekanizmaları, bireysel, kurumsal ve sosyal kültürel engeller alt temaları, Borudieu'nun "sembolik şiddet", "kültürel yeniden üretim" ve "alanın kuralları" kavramlarıyla

DOI: https://doi.org/10.30546/19023.978-9952-8573-9-9.2025.9012.
ISBN: 978-9952-8573-8-2

örtüşmektedir. Bu engeller içinde en yoğun olan sosyal sosyal- kültürel engeller (sembolik şiddet (14), damgalama (11), önyargı (7)), Bourdieu'nun "meşruiyetin gizli iktidarı tezinin somut bir yansımasıdır. Özel gereksinimli öğrencilerin destek sisteminde karşılaştığı engelleri içeren görsel tablo 3'te gösterilmektedir.

Şekil 2. Destek Erişiminde Engeller Kod Matris Tarayıcısı

Çalışmada destek erişiminde en yoğun engel olarak öne çıkan sosyal-kültürel engellerin (sembolik şiddet, damgalanma, önyargı), Bourdieu'nun "sembolikm şiddetin doğallaştırılmış tahakküm mekanizmaları ve habitusun toplumsal eşitsizlikleri içselleştiren yapısıyla açıklanabileceği görülmektedir. Sosyal kültürel alt temasının içerisinde sembolik şiddet en yoğun kategori olarak öne çıkmaktadır. Bourdieu'ya göre sembolik şiddet, egemen kültürel yapıların (dil, normlar, değerler) bireyler tarafından "doğal" kabul edilerek içselleştirilmesi ve bu yolla toplumsla eşitsizliklerin meşrulaştırılmasıdır. Katılımcıların maruz kaldığı sembolik şiddet bunun somut tezahürleridir. Buna dair birkaç örnek şöyledir:

" Hocalarımız zaten söylemiyorum bile ama toplumda dışlanıyorum bazen açıkçası. Hani şey gibi görünüyor biraz bu. Çok özür dilerim. Belki çok derine gireceğim ama eğer yasaksa girmeyeyim. Şöyle bir şey hani benim gibi. Bu çok üzüyor beni hocam. Hatta bunun için psikoloğa bile gidiyorum. 29 30 yaşındayım. Evet bir görme sorunum var ama sonuçta ben de insanım, ben de kadınım, ben de işte ne bileyim sizler gibi olduğumu düşünüyorum ama birazcık dezavantajlarım var. Bazı insanlar şey diyor işte bunu abileri baksın bir de buna diyorlar. Bu da çok çirkin bir itham. Bunu abileri baksın işte. Zaten çalışamaz da çalışırsa tamam bu benim hakkım ama ben yine de kendim emeğimle gelmek istiyorum. Engelli kadrosuyla girsin şöyle bir şey. Yani yol göstermeye çalışıyorsun ama ben bunları zaten biliyorum ama bunu söyleme üslubu vardır diye düşünüyorum. Direkt söylenmesi benim canımı acıtıyor açıkçası. Ya da şey işte abileri işte ne bileyim hani gönül ilişkisi yaşayabilir, evlenebilir falan. Bunlara giriyorsam özür dilerim. Eğer hatalıysam." (K-3).

" Ya bazen sana söz veriyorlar sözünü tutmuyorlar, yardım istiyorsun, yardım etmiyorlar. Sana böyle dil çıkarır gibi davranıyorlar. Ben böyle şeylerden de çok karşılaştım yani." (K-4).

" Herkes bir kere benden kaçıyor. Öyle hissediyorum. Hiç kimse demiyor da hani..bizim sınıfta hocam oturuyoruz mesela aynı masada "yine mi geldi bu geri zekalı?" mesela diye cümleler duymaya başladım bu arada kendi aralarında. Aslında duymamazlıktan oturuyorum ama, aslında duyuyorum, onları dinliyorum." (K-9).

" Ya aslında bana sürekli engelli demeleri beni baya bir üzüyor. Hani moralimi bozuyor bu. Öyle adlandırılmak istemezdim. Hani bir kaza geçirdim diye sürekli bana engelli, iyileşemezsin falan diyen çok insan oluyor. Bu durum çok umutsuzluk yaratıyor." (K-12).

Katılımcılar, maruz kaldıkları sembolik şiddetin daha çok sözlü ifadelerde ortaya çıktığını belirtmişlerdir. Bu tarz söylemlerin katılımcılar tarafından dışlama ya da küçümseme – yetersiz görme gibi anlaşıldığını göstermektedir. Bourdieu'ya (1990) göre sembolik şiddet, toplumsal grupların kendi meşruiyet alanlarını korumak için geliştirdiği görünmez bir denetim mekanizmasıdır. Örneğin özel gereksinimli bireylerin "eksik" veya "yardıma muhtaç" olarak damgalanması, onların sosyal sermaye ağlarına erişimini engelleyerek, habitus düzeyinde bir kabule edilmiş çaresizlik yaratmaktadır. Bu durum katılımcıların en sık vurguladığı sembolik şiddet ve damgalama kategorilerinin, Borudieu'nun yendien üretim teorisi ile örtüştüğünü ortaya koymaktadır.

Destek erişiminde engeller temasının yoğunluk düzeyi açısından ikinci sırasında Dışlanma/ yalnızlaştırma mekanizmaları alt teması yer almaktadır. Buna ait kategoriler yoğunluk sırasına göre; iletişim kopukluğu (9), sosyal izolasyon (8) ve sosyal etkinliklere davet edilmeme (3) dir. Bourdieu'ya göre göre dışlanma, yalnızca bireylerin sosyal ağlardan fiziksel olarak uzaklaştırılması değil, aynı zamanda sembolik sınırların ve habitus ile alan arasındaki uyumsuzluğun yarattığı bir marjinalleşme sürecidir. Bu mekanizmalar toplumsal eşitsizliklerin yeniden üretilmesinde kritik bir rol oynamaktadır.

Bourdieu'ya göre dil, yalnızca bir iletişim aracı değil aynı zamanda sembolik iktidarın taşıyıcısıdır. İletişim kopukluğu bireyin habitusu içinde bulunduğu sosyal alanın dilsel sermaye gereklilikleri arasındaki uyumsuzluktan kaynaklanmaktadır. Katılımcıların buna dair bazı ifadeleri şöyledir:

" Ya küçükken şey ilkokulda ortaokulda falan çok dışlandım işte. Saçlarımda kepek bit zannettiler. 8 sene arkadaşsız kaldım. Bu tüm okula yayıldı. Hatta son sene çok kötü şeyler, tartışmaya başladım ama ondan sonra tabi içime kapandım. Buraya gelince çok zor oldu. Bir süre açılamadım. Adapte olamadım arkadaş konusunda." (K-5).

" Yani yokla az var arasındayım. Mesela bizim sınıftan örnek vermek istiyorum yine ben hocam. Mesela tamam sevmiyor olabilirsin. Ama orada mesela dersteysek eğer benimle daha çok fazla ilgilenmesini isterdim. Yani mesela genelde hep 6 erkek 23 kız bizim sınıf mevcudumuz. Benimle ilgilenmesini daha çok isterdim kızların mesela. Çünkü sohbet edebileceğim bir arkadaş arıyorum mesela. O da olmadığı için içime atıyorum…." (K-9).

DOI: https://doi.org/10.30546/19023.978-9952-8573-9-9.2025.9012.
ISBN: 978-9952-8573-8-2

Dilsel sermaye eksikliği, bireyi alan dışına itmekte ve iletişim kopukluğunu sembolik bir dışlama aracına dönüştürmektedir. Katılımcıların ifadelerinde genel olarak çevresiyle iletişim kuramamanın onları alan dışına ittiği görülmektedir. Dolayısıyla katılımcıların dışlanma deneyimleri yaşadıklarını söylemek mümkündür. Bourdieu'ya (1998) göre bu durum "pratikteki tahakküm" olarak adlandırılmakta ve bu çalışmada eşitsizliklerin günlük yaşamda nasıl yeniden üretildiğini somutlaştırmaktadır.

Tartışma

Bu çalışma, destek erişiminde karşılaşılan engelleri Pierre Bordieu'nun sosyal sermaye, habitus ve sembolik şiddet teorileri ışığında analiz ederek, toplumsal eşitsizliklerin yeniden üretim mekanizmalarını ortaya koymayı hedeflemiştir. Bulgular sosyal – kültürel engellerin ve dışlanma-yalnızlaştırma dinamiklerinin katılımcıların destek sistemlerine erişimini en çok kısıtlayan faktörler olduğunu göstermektedir. Bourdieu'nun (1986) vurguladığı gibi, engeller yalnızca bireysel deneyimler değil, yapısal ve sembolik tahakkümün birer tezahürüdür.

Katılımcıların en sık karşılaştığı engel olan sembolik şiddet Bourdieu'nun (1991) "meşruiyetin gizili iktidarı" kavramıyla örtüşmektedir. Örneğin özel gereksinimli grupların "yardıma muhtaç" damgasıyla karşılaşması, onların sosyal sermaye ağlarından dışlanmasını normalleştirir. Bu durum habitusun içselleştirdiği eşitsizlikleri (Siisiainen, 2000) ve toplumsal alanların dışlayıcı kodlarını yansıtmaktadır.

İletişim kopukluğu ve sosyal izolasyon Bourdieu'nun (1986) " sosyal sermayenin dönüştürücü gücü" argümanını destekler niteliktedir. Katılımcılar dilsel veya kültürel sermaye eksikliği nedeniyle sosyal ağlara erişememekte, bu da ekonomik ve eğitimsel fırsatları kısıtlamaktadır. Bourdieu ve Wacquant'ın (1992) belirttiği gibi, alanın kurallarına uyum sağlayamayan bireyler otomatik olarak marjinalleştirilir.

Bu çalışmanın bulguları, Bourdieu'nun sosyal eşitsizlik teorilerini destekleyen önceki araştırmalarla tutarlıdır. Örneğin Siisiainen (2000), sosyal sermayenin homojen gruplarda (bağlayıcı sermaye) sınırlı kalmasının, köprü kuran sermaye eksikliğine yol açtığını belirtmiştir. Benzer şekilde, katılımcıların dernek/ vakıf gibi kurumlardan uzak durması köprü kuran sermayenin zayıflığına işaret etmektedir. Ayrıca Link ve Phelan'ın (2001) damgalama çalışmaları, Bourdieu'nun sembolik şiddet kavramıyla paralellik göstermektedir: Damga yalnızca bir tutum değil yapısal bir dışlama aracıdır.

Sonuç

Bu çalışma Pierre Bourdieu'nun sosyal sermaye, habitus ve sembolik şiddet teorileri ışığında, özel gereksinimli grupların sosyal sermaye kaynaklarına erişim dinamiklerini ve bu erişimi kısıtlayan engelleri analiz ederek toplumsal eşitsizliklerin yeniden üretim mekanizmalarını ortaya koymayı hedeflemiştir.

Araştırmanın temel bulguları, özel gereksinimli bireylerin destek sistemlerine erişiminde en belirleyici engellerin sosyal – kültürel nitelikte olduğunu göstermektedir. Özellikle sembolik şiddet (örneğin

yarıma muhtaç damgası) ve dışlanma yalnızlaştırma mekanizmaları (iletişim kopukluğu, sosyal izolasyon), Bourdieu'nun vurguladığı üzere bireysel deneyimlerden ziyade, yapısal ve sembolik tahakkümün somut tezahürleridir. Bu engeller, habitus aracılığıyla içselleştirilen eşitsizlikleri ve sosyal alanların dışlayıcı kodlarını yansıtmakta, bireylerin sosyal sermaye birikimlerini ve diğer sermaye türlerine (ekonomik, kültürel) dönüşümünü ciddi şekilde kısıtlayarak toplumsal eşitsizliklerin sürekliliğini sağlamaktadır.

Çalışma ayrıca, sosyal sermaye kaynaklarının dağılımının da Bourdieucu teorilerle tutarlı olduğunu ortaya koymuştur. Aile ve yakın arkadaşlara dayalı güçlü bağlayıcı sermayenin yanı sıra, öğretmenler/akademisyenler üzerinden köprü kuran sermayeye erişim gözlemlenirken, STK/ dernek7 vakıf gibi kurumsal yapıların, katılımcıların sosyal sermaye haritalarında hiç yer almaması köprü kuran sermayenin zayıflığına ve bu kurumların sunduğu ilişkilerin pratik fayda/sermaye dönüşümü açısından algılanan yetersizliğine işaret etmektedir.

Bu sonuçlar ışığında bu çalışma, sosyal politika yapıcılarına, sembolik şiddeti azaltmak için dilsel kültürel erişilebilirliği arttırmayı önermektedir. Örneğin engelli bireylerin sosyal etkinliklere dâhil edilmesi için mekânsal düzenlemenin yanı sıra habitus dönüştürücü eğitim programları uygulanmalıdır.

Çalışmanın önerdiği bir diğer konu, özel gereksinimli bireylere yönelik politikalara sahip dernek/vakıf ya da STK'ların bu bireylerde habitus dönüştürücü plan ve programlar yapmaları gerektiğidir. Özel gereksinimli bireylerin dernek ve vakıflarla bağını kurup bu bağları güçlendirecek fonksiyonlar oluşturmaları, iletişimsel engel ya da sosyal izolasyon engellerinin aşılmasında önemli bir etken oluşturması beklenir.

Teşekkür

Bu çalışmada emeği geçen kıymetli meslektaşım Sayın Doç. Dr. Esin ZENGİN TAŞ' a değerli katkılarından dolayı teşekkür ederim.

Kaynakça

Bourdieu P 1986. The forms of capital. In J. G. Richardson (Ed.), Handbook of theory and research for the education sociology. Greenwood Publishing, pp. 241-258.

Bourdieu P 1991. Language and Symbolic Power. Harvard University Press, 291 pp.

Bourdieu P 1995. Pratik Nedenler. Çev. Hülya Tufan. Kesit Yayıncılık, 246 ss.

Bourdieu P 1997. Televizyon Üzerine (Çev. Turhan ILGAZ). Yapı Kredi Yayınları, 105 ss.

Bourdieu P 1998. Practical Reason: On the Theory of Action. Stanford University Press, 168 pp.

Bourdieu P 2017. Habitus. In E. Rooksby, J. Hillier (Eds.), Habitus: A sense of place. Routledge, pp. 59-66.

Bourdieu P, Boltanski L, Castel R, Chamboredon J-C, & Schnapper D 1990. Photography: A Middle-Brow Art. Blackwell Publishers, 218 pp.

Bourdieu P, & Passeron J-C 1990. Reproduction in education, society, and culture. Sage Publications, 288 pp.

Bourdieu P, Wacquant L 1992. An Invitation to Reflexive Sociology. University of Chicago Press, 348 pp.

DOI: https://doi.org/10.30546/19023.978-9952-8573-9-9.2025.9012.
ISBN: 978-9952-8573-8-2

Creswell JW 2017. Araştırma deseni: Nitel, nicel ve karma yöntem yaklaşımları. Eğiten Kitap Yayınevi, 368 ss.

Creswell JW, Poth CN 2018. Qualitative inquiry and research design choosing among five Approaches. (4th ed.). Sage Publications, 395 pp.

Fraenkel JR, Wallen NE, Hyun N 2012. How to design and evaluate research in education. McGraw-Hill Book Company, 616 pp.

Kaya A 2014. Pierre Bourdieu'nün Pratik Kuramının Kilidi: Alan Kavramı, Ocak ve Zanaat: Pierre Bourdieu Derlemesi. Der. Güney Çeğin-Emrah Göker-Alim Arlı-Ümit Tatlıcan. İletişim yayınları, 654 ss.

Link BG, Phelan JC 2001. Conceptualizing Stigma. Annual Review of Sociology, 27(1): 363-385.

Palabıyık A 2020. Pierre Bourdieu sosyolojisinde "habitus", "sermaye" ve "alan" üzerine. Habitus Toplumbilim Dergisi, 62(1): 121-141.

Putnam RD 2000. Bowling alone: The collapse and revival of American community. Simon & Schuster, 541 pp.

Siisiainen M 2000. Two concepts of social capital: Bourdieu vs. Putnam. International Journal of Contemporary Sociology, 37(2): 183-204.

DOI: https://doi.org/10.30546/19023.978-9952-8573-9-9.2025.9012.
ISBN: 978-9952-8573-8-2

PARENTAL AWARENESS OF FAMILY PARTICIPATION; MOTHERS' PERCEPTIONS AND EXPERIENCES OF THE CONCEPT OF FAMILY PARTICIPATION

Doç.Dr. Hülya KURT

Öğr.Gör. Şeymanur EFENDİOĞLU

Tarsus University, Vocational School of Health Services, MERSİN, TÜRKİYE
ORCID ID: 0000-0002-0211-1463
Tarsus University, Vocational School of Health Services, MERSİN, TÜRKİYE
ORCID ID: 0000-0003-1143-9599

ABSTRACT

Family participation has been the subject of research in recent years in both education and social studies due to its contributions to processes related to children, families, and schools. This study aims to examine mothers' perceptions and experiences regarding family participation. The study utilized the phenomenological research design, one of the qualitative research methods. The study group was determined using the criterion and purposive sampling method. Data were collected through interviews with 30 participants who agreed to participate in the study. A semi-structured interview form prepared by the researchers was used as the data collection tool in the study. Content analysis, a method frequently used in qualitative research, was employed to analyze the data. The results of the study show that participants are unaware of many types of family participation. It is observed that participants generally define family participation in terms of supporting processes related to the child (development and academic skills). Participants focus only on the child-oriented outcomes of family participation processes. The family participation activities preferred by participants are performances and parent meetings. Another result of the study is that individual meetings conducted by telephone are the most frequently used type of school-family communication. The study also shows that participants' suggestions regarding family participation are mostly focused on school-centered participation activities. Finally, the study concluded that the parent participating in family participation activities was the mother in almost all cases. The results were discussed within the scope of the relevant literature, and recommendations were presented.

Keywords: Family participation, parent and family participation, mothers' perception of family participation.

DOI: https://doi.org/10.30546/19023.978-9952-8573-9-9.2025.9012.
ISBN: 978-9952-8573-8-2

Ebeveyn Aile Katılımı Farkındalığı; Annelerin Aile Katılımı Kavramına Yönelik Algı ve Yaşantıları

ÖZET

Aile katılımı son yıllarda hem eğitim hem de sosyal bilgiler alanında çocuk, aile ve okul ile ilgili süreçlerde katkıları nedeniyle araştırmalara konu olmaktadır. Bu araştırma da annelerin aile katılımına yönelik algı ve yaşantılarını incelemeyi amaçlamaktadır. Çalışmada nitel araştırma yöntemlerinden olgubilimi tasarımı kullanılmıştır. Araştırmanın çalışma grubu ölçüt ve amaçlı örneklem metodu ile belirlenmiştir. Çalışmaya katılmayı kabul ettiğini beyan eden 30 katılımcı ile mülakatlar yöntemi ile veriler toplanmıştır. Çalışmada veri toplama aracı olarak araştırmacılar tarafından hazırlanan yarı yapılandırılmış görüşme formu kullanılmıştır. Verilerin analiz edilmesi için nitel araştırma yöntemlerinde sıklıkla kullanılan içerik analizi yöntemi işe koşulmuştur. Çalışma sonuçları katılımcıların aile katılım türlerinden birçoğu hakkında bilgi sahibi olmadığını göstermektedir. Katılımcıların genellikle aile katılımını çocukla ilgili süreçleri destekleme (gelişim ve akademik beceri) açısından tanımladığı görülmektedir. Katılımcılar aile katılım süreçlerinin sadece çocuğa yönelik çıktılarına odaklanmaktadır. Katılımcıları tercih ettiği aile katılım etkinliği gösteri ve veli toplantılarıdır. Çalışmanın bir diğer sonucu okul-aile iletişim türlerinden en çok telefon ile yapılan bireysel görüşmelerin kullanılmasıdır. Çalışmada ayrıca katılımcıların aile katılımı ile ilgili önerilerinin daha çok okul merkezli katılım etkinlikleri üzerinde yoğunlaştığı görülmüştür. Son olarak çalışmada aile katılım etkinliklerine katılan ebeveynin katılımcıların neredeyse tamamına yakınında anne olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Sonuçlar ilgili literatür kapsamında tartışılmış ve öneriler sunulmuştur.

Anahtar Kelimeler: Aile katılımı, ebeveyn ve aile katılımı, annelerin aile katılımı algısı.

DOI: https://doi.org/10.30546/19023.978-9952-8573-9-9.2025.9012.
ISBN: 978-9952-8573-8-2

İSLAM HUKUKU'NDA KADINA VERİLEN SOSYAL HAKLAR

Sevda Pınar COŞKUN[98]

Doç. Dr. Bayram DEMİR[99]

ORCID Code: 0000-0003-4213-2944

SOCIAL RIGHTS GIVEN TO WOMEN IN ISLAMIC LAW

ABSTRACT

Islam has established a system that values women, recognizes their individuality, and grants them fundamental rights. The Holy Qur'an emphasizes that men and women were created from a single soul and are equally addressed by divine commandments. Throughout his prophetic mission, the Prophet Muhammad (peace be upon him) demonstrated the value Islam places on women through both his words and actions, positioning them as vital members of society. In his Farewell Sermon, he highlighted the mutual rights and responsibilities of men and women toward one another.

The fundamental sources of Islamic law—the Qur'an and the Sunnah—address women's rights from various perspectives. By granting women rights in areas such as education, participation in professional life, social security, and inheritance, Islam protects their dignity and freedom, providing guidance for the structure of society as a whole.

Key Words: Women, Islam, law, social rights, education, work

ÖZET

İslam dininde, kadını değerli gören, ona şahsiyet ve haklar tanıyan bir sistem inşa edilmiştir. Yüce kitabımız Kur'an-ı Kerim'de erkek ve kadının tek bir nefisten yaratıldığı[100] vurgulanmış ve ilahi emirlere eşit düzeyde muhatap kılınmıştır. Peygamberimiz (s.a.s) de peygamberlik süresi boyunca İslam'ın kadına verdiği değeri söz ve davranışlarıyla ortaya koymuş, kadını toplumun önemli bir parçası olarak konumlandırmıştır. Veda Hutbesi'nde kadınların erkekler üzerinde, erkeklerin de kadınlar üzerinde hakları olduğunu bildirmiştir.[101]

İslam hukukunun temel kaynakları olan Kur'an ve sünnette kadın hakları çeşitli yönleriyle ele alınmıştır. Eğitim, çalışma hayatına katılma, sosyal güvenlik, miras gibi konularda kadına tanınan haklar ile kadının onur ve hürriyetleri koruma altına alınarak, topluma yön gösterilmiştir.

[98] Bilecik Şeyh Edebali Üniversitesi, Lisansüstü Enstitüsü, Temel İslam Bilimleri Yüksek Lisans Öğrencisi, Bilecik, Türkiye.
[99] Bilecik Şeyh Edebali Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi, Bilecik, Türkiye.
[100] Nisa Suresi, 4/1.
[101] İbn-i Mace, Nikah, 50.

DOI: https://doi.org/10.30546/19023.978-9952-8573-9-9.2025.9012.
ISBN: 978-9952-8573-8-2

Anahtar Kelimeler: Kadın, İslam, hukuk, sosyal hak, eğitim, çalışma

Giriş

İslam, kadın ve erkeği yaratılış itibariyle eşit kabul etmiş, her iki cinsin de insanlık onuruna yakışır bir şekilde hayat sürmelerini temin etmeyi amaçlayan bir dindir. Haklara sahip olma ve yararlanma konusunda, ırkın, cinsiyetin, statünün, soyun herhangi bir etkisi bulunmamaktadır. İslam hukukunda kadına verilmiş olan sosyal haklar, kadının toplum içerisinde var olan konumunu güçlendirmeye, şahsiyetini korumaya ve aktif bir birey olarak hayatın her alanına katılımını sağlamaya yöneliktir.

Tarihsel süreç incelendiğinde, kadınların toplum içindeki konumları, sahip oldukları haklar ve bu hakların kullanım şekilleri her zaman tartışma meselesi olmuştur. Bu mesele yalnızca sosyolojik ya da hukuki bir problem değil, aynı zamanda kültürel ve dini olarak da tartışma konusu olan çok katmanlı bir olgudur. Kadının sosyal konumu, hukuki kişiliği ve ekonomik haklara erişimi, insanlık tarihinin farklı dönemlerinde farklı bakış açılarıyla ele alınmış; kimi toplumlarda kadının birey olarak hak sahibi olup olamayacağı dahi tartışılmıştır. İslam dininin temel kaynakları olan Kur'an ve sünnette, kadınlara verilen haklar konusu geniş bir çerçevede ele alınmış ve miras, nafaka, mehir, mülkiyet hakkı gibi malî haklar ve yaşama, barınma, eğitim gibi malî olmayan haklar belirlenmiştir.

Yüce Allah (c.c), insanları tek bir nefisten yarattığını[102], kadın ve erkeklerin iman edip salih amel işleyenlerin cennete gireceklerini, isyan edenlerin cezalandırılacaklarını[103], kadınların erkekler üzerinde, erkeklerin de kadınlar üzerinde haklarının olduğunu[104] belirtmiştir. Bu çalışma, İslam hukukunun kadınlara sağlamış olduğu sosyal hakları fıkhi ve güncel bir perspektif ile ele almayı amaçlamaktadır.

1. Kadının Eğitim Hakkı

İslam dininde ilim öğrenmeyi, bilgiyi elde etmeyi kadın erkek ayırt etmeksizin tüm bireylere farz kılınmıştır. Nitekim bununla ilgili olarak Kur'an-ı Kerim'de, "…Sana vahyi tamamlanmadan Kur'an'ı okumada aceleci davranma ve "Rabbim! İlmimi arttır" de."[105] şeklindeki ayeti ilim öğrenmenin önemine işaret etmektedir. Yine "Hiç bilenlerle bilmeyenler bir olur mu?"[106] ayeti kadın erkek ayırt etmeksizin herkesi kapsayan genel bir hitaptır. Kadının da bu ilahi emre muhatap olması, onun eğitim hakkını doğrudan desteklemektedir.

[102] Bk. Nisa 4/1; "Ey insanlar! Sizi bir tek nefisten yaratan ve ondan da eşini yaratan, ikisinden birçok erkek ve kadın üretip yayan rabbinize itaatsizlikten sakının. Adını anarak birbirinizden dilek ve istekte bulunduğunuz Allah'a saygısızlıktan ve akrabalık haklarına riayetsizlikten de sakının. Şüphesiz Allah sizin üzerinizde gözetleyicidir."
[103] Bk. Nahl 16/97; "Erkek olsun kadın olsun, kim inanmış bir insan olarak dünya ve âhirete yararlı işler yaparsa kesinlikle ona güzel bir hayat yaşatacağız ve böylelerinin ecirlerini de muhakkak surette yapmış olduklarının daha güzeliyle vereceğiz."
[104] Bk. Bakara 2/224; Boşanan kadınlar kendi başlarına (evlenmeksizin) üç âdet süresince beklerler. Allah'a ve âhiret gününe iman ediyorlarsa, Allah'ın rahimlerinde yarattığını gizlemeleri onlara helâl olmaz. Eğer taraflar arayı düzeltmeyi istiyorlarsa kocaları, onları kendilerine geri çevirme hususunda başkalarından daha ziyade hak sahibidirler. Kadınların, mâkul ve meşrû ölçülerde ödevlerine denk hakları vardır; erkeklerin ise onların üzerinde bir dereceleri mevcuttur. Allah izzet ve hikmet sahibidir.
[105] Ta-Ha, 20/114.
[106] Zümer, 39/9.

Peygamberimiz'den (sav) rivayet edilen bir hadiste "İlim öğrenmek, kadın erkek her Müslümana farzdır" buyrularak, bu hakkın cinsiyet ayrımı gözetmeksizin herkese tanındığını göstermektedir. Nitekim, İmam Nevevi bu hadisin şerhini yaparken ilim talebinin yalnıza erkeklere değil, kadınlara da farz olduğunu açıkça ifade etmiştir.[107] Bu bağlamda özellikle Peygamberimiz'in eşi Hz. Aişe başta olmak üzere birçok kadın sahabi hem ilim öğrenmiş hem de öğreticilik yapmıştır. Hz. Aişe, İslam'ın ilk kadın öğreticilerinden biri olup, fıkıh, hadis gibi alanlarda görüşleri bulunmaktadır.[108] Onun bu rolü, kadınların ilim hayatında aktif olarak yer alabileceğine önemli bir örnek arz etmektedir.

Klasik fıkıh literatüründe de kadınların eğitim hakkına dair öne çıkan örnekler bulunmaktadır. Hanefi mezhebi alimlerinden İmam Muhammed'e göre, bir kadının fıkıh ilmi öğrenmek maksadıyla evinden çıkmasında eşinin onu engelleme hakkının bulunmadığını ifade etmektedir.[109] Bu durum, eğitim hakkının kadınlar açısından yalnızca meşru bir hak olmadığını aynı zamanda toplumsal düzeyde desteklenmesi gereken bir hak olduğunun göstergesidir. Çağdaş İslam hukukçuları da bu konuya dair klasik literatürü destekleyerek, kadının eğitim hakkını savunmuşlardır. Yusuf el-Karadavi, kadının eğitiminin bir hak olduğu kadar toplumun faydası açısından da bir zaruret olduğunu ve toplumun ıslahı açısından kadınların bilinçlenmesinin şart olduğu görüşündedir.[110] Muhammed Hamidullah da benzer görüşte olup, bu hakkın kültürel değil, şer'i bir hak olduğu düşüncesindedir.[111]

Sonuç olarak, İslam dini ilme önem vermiş ve ilim öğrenmenin kadın erkek her Müslümana farz olduğu bildirilmiştir. Peygamberimiz'in (sav) söz ve uygulamaları ayetleri desteklemektedir. Kadının eğitim hakkı, yalnızca bireysel gelişimi açısından değil, aynı zamanda aile ve toplumun sağlıklı bir şekilde inşası açısından zorunluluk olarak kabul edilmektedir. Dolayısıyla, İslam dininin yaygın olduğu toplumlarda kadının eğitim hakkını desteklemek hem dini hem de toplumsal bir vecibe olarak değerlendirilebilir.

2. Çalışma Hakkı

İslam dini, bireyin sosyal hayata katılımını ve dinen helal ve meşru sınırlar çerçevesinde mal kazanma faaliyetinde bulunmasını temel bir hak olarak kabul etmektedir. Bu çerçevede kadının çalışma hakkı, İslam dininin temel kaynaklarından ve fıkıh literatüründen hareketle değerlendirilerek belli kayıt ve şartlarla bu hak tanınmıştır. Haklara sahip olmanın temel şartı olan vücub ehliyeti ve haklardan faydalanmanın temel şartı olan eda ehliyeti bakımından kadın ve erkek birbirine eşittir.[112] Kadın, sosyal bir varlık olup, tarihin her döneminde çalışma hayatında aktif bir şekilde rol almıştır. Kadının çalışması hem bireysel hem de toplumsal açıdan maslahat kapsamında değerlendirilebilir. Peygamberimizin (sav) uygulamalarında da kadının ticaret, eğitim, sağlık gibi konularda aktif bir şekilde rol aldığı görülmektedir. Özellikle Hz. Hatice kendi ticaret kervanını yöneten, çalışan ve

[107] Nevevî, el-Mecmû' Şerhu'l-Muhazzeb, Beyrut: Daru'l-Fikr, ts. c.1, s.20.
[108] İbn Sa'd (1990). et-Tabakatu'l-Kübra, Beyrut: Daru'l Ma'rifa, c.8, s.58-60.
[109] Serahsi (1993). el-Mebsut, Beyrut: Daru'l Ma'rifa, c.10, s.152.
[110] Yusuf el-Karadâvî (1981). el-Mer'e fi'l-İslâm, Kahire: Mektebetü'l-Vehbe, s.115.
[111] Muhammed Hamidullah (2003). İslam'a Giriş, çev. Cemal Aydın, Ankara: TDV Yayınları, s.239-248.
[112] Recep Özdemir (2022). İslâm Hukukuna Göre Kadının Malî Hakları, Şırnak Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi 29 (Aralık), 92-119.

DOI: https://doi.org/10.30546/19023.978-9952-8573-9-9.2025.9012.
ISBN: 978-9952-8573-8-2

istihdam eden bir kadın sahabi olarak İslam tarihinde önemli bir yer tutmaktadır.[113] Yine Hz. Ömer zamanında Şifa binti Abdullah Medine çarşılarından birinde zabıta olarak görev almıştır.[114] Tüm bu örnekler, kadınların çalışmasının İslami bir meşruiyete sahip olduğunu göstermektedir.

İslâm hukukunda, kadının çalışma hayatına katılımına dair doğrudan yasaklayıcı ya da teşvik edici nitelikte açık bir norm bulunmamaktadır. Bu konuda ortaya çıkan yaklaşımlar, daha çok fakihlerin kendi dönemlerinin toplumsal yapısı, kültürel koşulları ve ihtiyaçları doğrultusunda ortaya koyduğu içtihatlara dayanmaktadır. Fakihler kadının çalışma hakkını değerlendirirken genel olarak, çalışma faaliyetinin helal ve meşru olması, iffet ve mahremiyetin korunması, aile sorumluluklarının ihmal edilmemesi ve toplumun genel ahlaki yapısına zarar vermemesi gibi ilkeleri esas almışlardır.[115]

Sonuç itibariyle İslam dini kadının çalışmasını meşru sınırlar dahilinde caiz ve hatta zaruret hallerinde gerekli görmektedir. Ayetler, hadisler ve fakihlerin görüşleri kadının üretken bir birey olarak sosyal hayata katılmasını desteklemekle beraber, İslam'ın ahlaki ilke ve prensipleriyle çelişmemesi gerektiğini de vurgulamaktadır. Bu bağlamda kadının çalışması, yalnızca bireysel olarak değil, aynı zamanda toplumsal bir yarar unsuru olarak İslam hukukunda yerini almıştır.

3. Miras Hakkı

İslam dininin kadına tanımış olduğu haklardan biri de miras hakkıdır. Fıkhi literatürde miras kavramı, vefat eden bir kimsenin (mûris) mal varlığının sonucunu düzenleyen kuralların bütününü ifade etmektedir.[116] İslam hukukunda miras paylaşımı ile ilgili hükümler Kur'an-ı Kerim'de bildirilmiştir. "Allah size, çocuklarınız hakkında, erkeğe iki kadın payı kadar (vermenizi) emreder. (Mirasçılar) ikiden fazla kadın iseler bıraktığının üçte ikisi onlarındır. Eğer yalnız bir kadınsa yarısı onundur. Ölenin çocuğu varsa, anne babasından her birinin mirastan altıda bir hissesi vardır. Eğer çocuğu yok da anne babası ona vâris olmuşlarsa annesinin hakkı üçte birdir. Ölenin kardeşleri varsa annesinin payı, vasiyetten ve borçtan sonra altıda birdir. Babalarınız ve oğullarınızdan hangisinin fayda bakımından size daha yakın olduğunu bilemezsiniz. Bunlar Allah tarafından konmuş paylardır; şüphesiz Allah ilim ve hikmet sahibidir."[117] buyrularak miras taksiminin nasıl yapılması gerektiği bildirilmektedir. Bu ayette dikkat çeken bir husus da miras paylaşımında kadının payının esas alınarak erkeğin alacağı payın buna göre belirlenmesidir. Bu açıklama şeklinin kadının mirastan pay almasını sağlayan önemli değişimin güçlendirilmesine yönelik olduğu söylenebilir.[118] Cahiliye döneminde kadınların mirastan tamamen mahrum bırakıldığı bir toplumda, Kur'an-ı Kerim ile birlikte getirilen bu düzenleme adeta bir devrim özelliği taşımaktadır. Kadına miras hakkının tanınması hem ekonomik anlamda güvenliğini sağlamak hem de onu toplum içerisinde bağımsız bir birey olarak tanımak anlamı

[113] İbn Hişam, Siretü'n-Nebeviyye, Beyrut: Daru'l-Ma'rifa, ts. c.1, s. 200.
[114] Recep Özdemir, agm, s.114.
[115] Vehbe Zuhaylî (1996). İslâm Fıkhı Ansiklopedisi (İstanbul: Risale Yayınları), 10/98-100.
[116] Hamza Aktan (2020). "Miras", TDV İslâm Ansiklopedisi, Ankara, c.30, s.143-145.
[117] Nisa, 4/11.
[118] Hayrettin Karaman, İbrahim Kâfi Dönmez, Mustafa Çağrıcı, Sadrettin Gümüş (2020). Kur'an Yolu Türkçe Meal ve Tefsir, TDV Yayınları, Ankara, c.2, s. 25.

taşımaktadır. Peygamberimiz (sav) de, Veda Hutbesi'nde kadınların mali haklarına dair riayet edilmesi gerektiğini vurgulamış ve sahabeyi miras konusunda uyarmıştır.[119]

Klasik fıkıh literatüründe de Kur'an ve sünnetten yola çıkarak kadınlara miras hakkı tanınmasında ittifak edilmiştir. Örneğin, Hanefi mezhebine göre kadının mirastan payı, mirasçının derecesine göre değişmekle birlikte mutlak surette sabit bir haktır ve herhangi bir beşeri tasarrufla bu hak elinden alınamaz, iptal edilemez.[120]

Netice itibariyle İslam hukukunda, kadına miras hakkı tanınmakla, onu mali olarak bağımsızlığa sahip bir birey olarak kabul etmiş; kaynaklar ve tarihi süreçte birçok toplumda görülmeyen bu hakkı açıkça hükümle bağlamıştır. Kadına tanınmış olan miras hakkı ile kadın hem birey hem de mirasçı olarak İslam hukukunda koruma altına alınmış ve değer görmüştür.

4. Nafaka Hakkı

Sözlük anlamı itibariyle harcamak, tüketmek anlamlarına gelen nafaka kelimesi, fıkhi terminolojide hayatiyetin ve faydalanmanın devamlılığını sağlamak amacıyla yapılması zorunlu olan harcamalar[121] şeklinde tarif edilebilir. İslam hukuku, aile kurumunu bireysel sorumluluk ve karşılıklı haklara sahip bir yapı olarak ele alır. Bu yapı içerisinde kadının nafaka hakkı hem evlilik hem de boşanma sonrası dönemlerde İslam'ın temel kaynaklarında açıkça belirtilmiştir. Nafaka hakkı, kadının ekonomik güvenliğini sağlayan temel haklarından biri olup, onun sosyal hayatta korunmasını ve mağdur olmamasını amaç edinmektedir.

4.1. Evlilik Nafakası

Evlilik nafakası kadının sahih bir evlilik yapması ile meydana gelen mali hakkıdır ve evlilik devam ettiği müddetçe bu hakkı sabittir. Burada koca, eşinin nafakasını sağlamakla yükümlüdür. Fakihler, sahih bir nikahla birleşen kadınların evlilik nafakası alma haklarının olduğuna ittifak etmişlerdir. Kadının evlilik nafakasını alabilmesi için, sahih bir nikah akdiyle evlenmiş olması, kocasıyla aynı evi paylaşması ve evlilik birliğinin gerektirdiği görevleri yerine getirmesi şarttır.[122] Klasik fıkıh kaynaklarında evlilik nafakası meselesi detaylı bir şekilde ele alınmış olmakla birlikte, mezheplere göre farklılık arz eden başka şartlar da vardır. Hanefi mezhebine göre, sahih bir nikahla evlenmiş olan her kadın, zengin fakir ayrımı olmaksızın kocasından nafaka talep etme hakkına sahiptir.[123] Şafii mezhebine göre ise, koca kadına uygun yiyecek, giyecek ve barınma temin etmekle yükümlüdür. Kadın sahih nikah gerçekleştiği andan itibaren bu hakka sahip olur.[124]

[119] İbn Mace, Vesaya, 5.
[120] Kasani (1986). Bedaiu's-Sanâî, Beyrut: Daru'l Kitabu'l-İlmiyye, c.6, s. 193-194.
[121] Celal Erbay (2006). "Nafaka", TDV İslâm Ansiklopedisi Ankara, c.32, s.282.
[122] Recep Özdemir, agm, s.104.
[123] Serahsî (1993). el-Mebsut, Beyrut: Daru'l Ma'rifa, c.5, s.199-200.
[124] Nevevi, el-Mecmû', Beyrut: Daru'l-Fikr, ts., c.18, s.188-190.

DOI: https://doi.org/10.30546/19023.978-9952-8573-9-9.2025.9012.
ISBN: 978-9952-8573-8-2

Evlilik nafakası eşlerin ekonomik ve sosyal durumlarına uygun olarak belirlenir. Nafaka genel anlamda yeme içmeyi, giyeceği, ev eşyasını ve gereken durumda hizmetçiyi kapsar.[125] Nafakayı temin etme görevini yerine getirmeyen kocası hakkında kadın, mahkemeye başvurabilir. Kocası nafakayı ödememekte ısrarcı olursa hâkim onu hapse atabilir. Hapisten sonra tekrar ödemezse hâkim, nikahı fesheder. Şayet kocanın mal varlığı nafakayı temin etmeye yetmiyorsa mahkeme kadına, kocası adına üçüncü kişilerden borç alma yetkisi verebilir.[126]

4.2. İddet Nafakası

Kadının bir diğer mali hakkı iddet nafakasıdır. İddet nafakası, iddet süresine bağlı olup, boşanmanın çeşidine göre değişiklik göstermekte ve boşanma süresinde geçerli olduğu için geçicidir. *"O kadınları, durumunuza uygun olarak kendi oturduğunuz yerde oturtun ve onların imkânlarını daraltmak yoluyla kendilerine zarar vermeye kalkışmayın. Eğer gebe iseler, doğum yapıncaya kadar nafakalarını karşılayın. Sizin hesabınıza (çocuğunuzu) emzirirlerse onlara karşılığını ödeyin ve aranızda güzelce konuşup anlaşın. Anlaşmakta zorlanırsanız bu durumda o erkeğin hesabına başka bir kadın emzirecektir."*[127] ayeti gereğince iddet nafakası, konutu ve emzirme ücretini içermektedir. İddet süresince kadın, kocasının belirlediği meskende oturmaya ve eğer emzirme dönemindeyse emzirmenin nafakasını alma hakkına sahiptir. Şayet kadın hamile ise, iddet süresi doğum yapıncaya kadar devam edeceği için, iddet nafakası da doğum yapıncaya kadar devam eder.[128] Ric'i talak ile boşanan bir kadının iddet nafakası, yeme-içme, giyinme ve barınma gibi ihtiyaçlarını içerir. Bu konuda alimler arasında görüş birliği bulunmaktadır. Bâin talakla boşanan kadının iddet nafakası hamile olup olmadığına bağlıdır. Eğer hamile ise, ric'i talakla boşanmış kadının sahip olduğu nafaka hakkına sahip olur[129]. Eğer hamile değilse, Hanefilere göre iddet süresince nafaka hakkına sahiptir.[130] Şâfiî, Mâliki ve Hanbelilere göre ise bain talakta kadın hamile değilse nafaka hakkına sahip değildir.[131]

Sonuç itibariyle İslam hukukunda kadının hem evliliğinde hem de boşanma sonrasında nafaka hakkı temel bir hak olarak tanınmıştır. Bu hak, kadının mağduriyetini önlemeyi, onu himaye altında tutan aile yapısının sarsılmadan sürmesini amaç edinmektedir. Ayet ve hadislerle kadının bu hakkının mutlak ve sosyal yönü güçlü bir hak olduğu bildirilmiştir.

5. Mülkiyet Hakkı

İslam dininde kadına tanınan sosyal haklardan biri de onun mülkiyet hakkıdır. Mülkiyet hakkı, bireyin özel mülkünü tanıyan ve koruyan bir sistemdir. Bu çerçevede kadın da bağımsız bir birey olarak mülk sahibi olma ve bu mülkiyet üzerinde tasarrufta bulunma yetkisine sahiptir. İslam dini, kadını ekonomik bağlamda pasif bir figür olarak değil; mülkiyet haklarına sahip, malı üzerinde dilediğince

[125] Recep Özdemir, agm, s.107.
[126] Kasânî (1986). Bedaiu's-Sanâî, Beyrut: Daru'l Kitabu'l-İlmiyye, 5/108.
[127] Talak, 65/6.
[128] Bk. Bakara, 2/228, 229, 233; en-Nisâ, 4/19; et-Talâk 65/1.
[129] Talâk, 65/6.
[130] İbn Abidîn (2003). Reddü'l Muhtar, Beyrut: Daru'l-Fikr, c.3, s.592.
[131] Kasânî (2010). Bedâyiu's-Sanâyi, Beyrut: Dâru'l-İhyâi't-Turâsi'l-Arabî, 3/419; Nevevî, Minhâc, 515-516.

tasarruf edebilen, gerektiği zamanlarda dava açabilen bir şahsiyet olarak konumlandırır. Bu bağlamda İslam hukuku, kadının mali olarak özgürlüğünü güvence altına alan sistemlerden biridir. Allah, kadınların mali haklarını ayetlerle koruma altına almış ve onların miras haklarına, mehirlerine, rızaları olmadan şahsi mülklerine dokunulmasını yasaklamıştır. Aynı şekilde Kur'an-ı Kerim'de "*Kadınlara mehirlerini borcunuzu öder gibi verin."* buyrularak evliliklerinde verilen mehrin de kadının özel malı olduğu bildirilir. Ayetin devamında gelen *"Eğer onun bir kısmını size gönül rızasıyla verirlerse onu yiyin."*[132] ifadesi bu malda kadının söz hakkı olduğu ve rızası olmadan ona dokunulmayacağını ifade etmektedir. Mehirin doğrudan kadına verilmesi ve onun izni olmadıkça üzerinde tasarruf edilememesi, İslam'ın kadına verdiği mülkiyet hakkını açıkça belirtir. Kadın aldığı mehiri dilediği gibi kullanabilir, üzerinde tasarruf edebilir, birine bağışlayabilir veya biriktirebilir.

Hz. Peygamber'in (sav) söz ve uygulamalarında da kadınların bağımsız bir şekilde mal sahibi oldukları ve bu mallar üzerinde kendi istekleri doğrultusunda tasarrufta bulundukları açıkça görülmektedir. Nitekim Hz. Hatice, kendi mal varlığını ticarette kullanmış, sermayesini İslam dininin yayılması için harcamış ve bu sermayeyi Hz. Peygamber ile ortak olarak değerlendirmiştir.[133]

Fıkıh literatüründe de kadının mülkiyet hakkı konusunda fakihler arasında ihtilaf bulunmamaktadır. Serahsi'ye göre, kadın akıl ve baliğ olduğu takdirde, erkeğin sahip olduğu her türlü malî tasarruf yetkisine sahiptir. Onun yaptığı alışveriş, bağış, vakıf gibi işlemler geçerlidir.[134]

Sonuç olarak, İslam dininde kadın sosyal bir varlık olup, tam bir mülkiyet hakkına sahiptir. Bu mülkiyeti dilediği gibi harcama, bağış yapma gibi serbestçe kullanabilir ve bu yönüyle erkekle eşit konumda bir hukuki şahsiyet olarak kabul edilir. Kadının bu hakkı Kur'an, sünnet ve fıkhi içtihatlarla güvence altına alınarak bu hakkın bireysel özgürlüğün ve ekonomik güvenliğin temel teminatı olduğunu ortaya koymuştur. Bu nedenle İslam hukuku, kadının malî olarak özgürlüğünü koruyan güçlü bir sistem olarak değerlendirilmelidir.

Sonuç

İslam dininde haklar, kadın, erkek, soy, ırk, zenginlik, fakirlik gibi ayrım yapmaksızın objektif ve genel bir çerçevede belirlenmiştir. İslam'dan önce özellikle Cahiliye döneminde kadın hiçbir şekilde haklara sahip değildi. İslam diniyle birlikte kadına sosyal bir statü tanındı ve ona birtakım haklar verilerek güvence altında alındı. İslam hukuku, kadına tanıdığı bu haklar ile onu yalnızca bir anne veya eş kimliğiyle sınırlamamış, onu aynı zamanda bireysel şahsiyeti ve sosyal varlığıyla da tanımıştır. Bu bağlamda, Kur'an ve sünnet, kadına eğitim, nafaka, mülkiyet, çalışma, miras gibi temel hakları açıkça tanımış ve bu hakların fıkhi düzenlemeler ile somutlaştırılmasını sağlamıştır.

Kur'an'ın açıkça beyanlarıyla sabit olan eğitim hakkı, kadının bireysel olarak gelişimi ve dini vazifelerini yerine getirebilmesi açısından vazgeçilmez bir haktır. Peygamberimiz de bizzat kadınlara

[132] Nisâ, 4/4.
[133] İbn Hişam, Siretü'n-Nebeviyye, Beyrut: Daru'l-Ma'rife, ts., c.1, s.96.
[134] Serahsî (1993). el-Mebsut, Beyrut: Daru'l Ma'rifa, c.11, s.96.

DOI: https://doi.org/10.30546/19023.978-9952-8573-9-9.2025.9012.
ISBN: 978-9952-8573-8-2

eğitim vererek onların ilmi faaliyetlere katılımlarını desteklemiş ve bu konuda teşvik etmiştir. Aynı şekilde kadının meşru çerçevede çalışma hakkının olduğu, fakat çalışmak zorunda olmadığı, eşinin kendisine bakma ve nafakasını temin etme vecibesinin bulunduğu naslarla sabittir. Kadına tanınan mülkiyet hakkı ile, hibe etmek, şirket kurmak, kiraya vermek, alım-satım yapmak gibi mali akitleri gerçekleştirebilir. Kadın, elde ettiği geliri dilediği gibi tasarruf etme yetkisine sahiptir. Bu yönüyle kadın, İslam hukukunda tam bir hukuki şahsiyet olarak değerlendirilir. Sahih bir nikah ile evlenen kadına, mehir, nafaka gibi haklar tanınarak, onun sosyal güvenliği sağlanmaktadır.

Tüm bu sosyal ve mali haklar, kadının toplumda hem bir birey hem de aile üyesi olarak ekonomik ve sosyal güvenceye sahip olduğunu göstermektedir. Dolayısıyla İslam dini ayet ve hadislerle, kadının haklarını sağlamlaştırarak onu güvence altına alan bir sistem inşa etmiştir. Bu hakların yaşatılması, yalnızca kadın için değil, bütün toplumun adalet, denge ve huzur içinde varlığını sürdürebilmesi için zaruridir.

Kaynakça

Aktan, Hamza (2020). "Miras", TDV İslâm Ansiklopedisi, Ankara, c.30, s.143-145.

Alau'd-dîn Ebî Bekr b. Suû'd el-Hanefî, Kasânî (2010). Bedâyiu's-Sanâyi, Beyrut: Dâru'l-İhyâi't-Turâsi'l-Arabî, c.3.

Canan, İbrahim (1988). Kütüb-İ Sitte Muhtasarı Tercüme Ve Şerhi, Akçağ Yayınları, Ankara c.2-8.

Ebu Zekeriyya Muhyiddin b. Şeref en-Nevevi, el-Mecmû', Beyrut: Daru'l-Fikr, ts., c.18, s.188-190.

Erbay, Celal (2006). "Nafaka", TDV İslâm Ansiklopedisi Ankara, c.32, s.282-284.

Hamidullah, Muhammed (2003). İslam'a Giriş, çev. Cemal Aydın, Ankara: TDV Yayınları.

İbn Hişam, Siretü'n-Nebeviyye, Beyrut: Daru'l-Ma'rife, ts., c.1.

Karadâvî, Yusuf (1981). el-Mer'e fi'l-İslâm, Kahire: Mektebetü'l-Vehbe, s.115.

Karaman, Hayrettin, İbrahim Kâfi Dönmez, Mustafa Çağrıcı, Sadrettin Gümüş (2020). Kur'an Yolu Türkçe Meal ve Tefsir, TDV Yayınları, Ankara, c.2

Muhammed Emin Alauddin İbn Abidîn (2003). Reddü'l Muhtar, Beyrut: Daru'l-Fikr, c.3-5.

Nevevî, Ebu Zekeriyya Muhyiddin b. Şeref. el-Mecmû' Şerhu'l-Muhazzeb, Beyrut: Daru'l-Fikr, ts. c.1.

Özdemir, Recep (2022). İslâm Hukukuna Göre Kadının Malî Hakları, Şırnak Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi 29 (Aralık), 92-119.

Serahsî, Şemsü'l-Eimme Ebûbekir Muhammed b. Ahmed b. Ebî Sehl. (1993). el-Mebsut, Beyrut: Daru'l Ma'rifa, c.11.

Şişman, Nazife. "Kadın ve Sosyal Hayat". https://kadem.org.tr/kadin-ve-sosyal-hayat-soylem-calismasiyapildi

Yılmaz, İbrahim (2017). "İslâm Hukukunda Kız Çocuğunun Miras Hakkı ve Cahiliye Döneminde Kız Çocuğunu Mirastan Mahrum Etmenin Günümüz İslâm Ülkelerindeki İz Düşümü", İslam Hukuku Araştırmaları Dergisi 29, s.262-265.

Zuhaylî, Vehbe (1996). İslâm Fıkhı Ansiklopedisi (İstanbul: Risale Yayınları), 10/98-100.

DOI: https://doi.org/10.30546/19023.978-9952-8573-9-9.2025.9012.
ISBN: 978-9952-8573-8-2

Exploring Factors Influencing Electronic Cigarette Initiation and Continued Use Among Young Adults: A Qualitative Study of Attitudes and Habits

Defne Buse GEYIKCI

Walter Johnson HS, Montgomery County Public Schools, Rockville, Maryland, United States
ORCID ID: https://orcid.org/0009-0004-7761-3574

Assoc. Prof. Dr. Burcu MUCAN ÖZCAN

Manisa Celal Bayar University, Faculty of Business
ORCID ID: https://orcid.org/0000-0002-6499-4660

Abstract

Technological advancements are continually reshaping the landscape of tobacco and its products. While efforts are ongoing to reduce diseases and deaths caused by traditional tobacco use, the emergence of electronic cigarettes and vapes has necessitated a broader scope for prevention efforts. The aim of this study is to determine the prevalence of e-cigarette/vape use among high school students in the USA, identify their supply channels, and explore the reasons for use.

To this end, a survey was administered to 520 high school students in the DMV region (Washington D.C., Maryland, and Virginia) via Google Forms. Of these, 279 (53.7%) students reported never having tried e-cigarettes/vapes, and their surveys were concluded. The remaining 241 (46.3%) students reported having used e-cigarettes/vapes at least once or were current users, and they proceeded with the survey.

Within the study's scope, 73% of students reported having used e-cigarettes/vapes for 1-3 years, while only 11% indicated they had tried it previously but were no longer current users. While 71% of students reported purchasing e-cigarettes/vapes weekly, 59% stated they obtained them through informal methods or friends. Among participants, 20% preferred e-cigarettes/vapes due to perceived better taste, and 53% preferred them for perceived cleanliness. 55% reported using e-cigarettes/vapes when observing others, and 54% reported regularly skipping school or work to use them. When asked about the reasons for smoking vape, 58% of the students said that smoking makes them happy, 43% said that other smokers said that vape/cigar tastes good, and 82% said that the most important thing in choosing vape/cigarette is the price.

Notably, only 12% are considering quitting e-cigarette/vape use. Furthermore, 39% reported that their partners disapprove of vape use, and 17% stated that vape use led to a loss of friends, while 83% reported no negative impact on their friendships. These rates are significant, highlighting the

DOI: https://doi.org/10.30546/19023.978-9952-8573-9-9.2025.9012.
ISBN: 978-9952-8573-8-2

widespread prevalence of e-cigarettes/vapes among young people and the apparent social acceptance of users, even among non-users.

The findings indicate that e-cigarette/vape users do not seriously consider cessation. However, the high proportion of individuals obtaining e-cigarettes/vapes through friends or informal methods suggests inadequate control over supply channels. The findings demonstrate the widespread use of new, harmful substances that are designed for instant use and are less detectable than traditional tobacco products, thanks to their reduced odor and enhanced flavor

From this perspective, it is evident that families, educators, and healthcare providers should intensify efforts to protect young people from e-cigarette/vape use and its adverse effects. The dangers and potential consequences of e-cigarette/vape use should be frequently emphasized, particularly in schools, public areas, and on social media. Furthermore, it indicates that policymakers and decision-makers should implement stricter measures to reduce e-cigarette/vape use, more closely monitor sales channels, and restrict young people's access to e-cigarettes/vapes and their derivatives.

Keywords: E-cigarette Use, Adolescent Vaping, Public Health

DOI: https://doi.org/10.30546/19023.978-9952-8573-9-9.2025.9012.
ISBN: 978-9952-8573-8-2

VERGİ HARCAMALARI AÇISINDAN VERGİ İDARESİ BEYANLARINDA MALİ MÜŞAVİRLERİN SORUMLULUĞU

Burçin KAYA

Dokuz Eylül Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Maliye Anabilim Dalı
ORCID ID: https://orcid.org/0000-0001-8746-7700

Doç.Dr. Hakan BAY

Dokuz Eylül Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, Maliye Bölümü, Mali Hukuk Anabilim Dalı
ORCID ID: https://orcid.org/0000- 0001-9159-3259

Özet

Bu araştırma, Türkiye'de vergi harcamalarının hatalı uygulanmasının ve Serbest Muhasebeci Mali Müşavirlerin (SMMM), mükelleflerin beyanlarını Gelir İdaresi Başkanlığı'na iletme sürecindeki sorumluluklarının detaylı bir şekilde analizini sunmaktadır. Vergi harcamaları; devletin ekonomik ve toplumsal hedeflerini gerçekleştirmek amacıyla kullandığı istisna, muafiyet ve indirim gibi mali araçları içermektedir. Ancak mevzuatın karmaşık yapısı, meslek mensuplarının eğitim eksiklikleri ve dijital teknolojilerin yetersiz kullanımı, bu uygulamalarda hatalara yol açmaktadır. Bu hatalar, hem mükellefler hem de kamu maliyesi açısından ciddi sonuçlar doğurmakta ve cezai yaptırımlara neden olabilmektedir.

Türkiye'de vergi düzenlemelerinin sık değişmesi ve teknik terimlerle ifade edilmesi, hem mükelleflerin hem de mali müşavirlerin düzenlemeleri doğru anlamasını zorlaştırmaktadır. Bu nedenle, SMMM'lerin mevzuata tam hakim olmaları ve sürekli mesleki eğitimlerle bilgilerini güncel tutmaları büyük önem taşımaktadır. Aynı zamanda, dijital sistemlerin etkin kullanımı, işlemlerin doğruluğunu artırmakta ve hata olasılığını azaltmaktadır. Hukuki açıdan, 213 sayılı Vergi Usul Kanunu'nun mükerrer 227. maddesi ile 3568 sayılı Kanun, vergi kaybı durumunda mali müşavirlerin mükelleflerle birlikte müşterek ve müteselsil sorumluluğunu düzenlemektedir. Ancak bu sorumluluğun geçerli olabilmesi için meslek mensubunun kasıt, ihmal ya da açık hatasının somut biçimde kanıtlanması gerekmektedir. Danıştay kararları, bu sorumluluğun sınırlarını çizmekte ve meslek mensubunun yükümlülüğünün oluşması için açık ve belirgin tespitler aramaktadır. Bu çalışmada ayrıca, Danıştay'ın mali müşavir sorumluluğuna ilişkin karar örneklerine yer verilerek konu hukuki temelleriyle birlikte ele alınmıştır.

Sonuç olarak, Türkiye'de vergi harcamalarının doğru biçimde uygulanabilmesi için mevzuatın sadeleştirilmesi, meslek mensuplarının sürekli eğitimi ve dijital sistemlere uyumun artırılması gerekmektedir. Bu adımlar, hem vergiye uyumu güçlendirecek hem de mali müşavirlik mesleğinin

DOI: https://doi.org/10.30546/19023.978-9952-8573-9-9.2025.9012.
ISBN: 978-9952-8573-8-2

güvenilirliğini artıracaktır. Ayrıca, mükelleflerin vergi düzenlemeleri hakkında bilinçlenmesi, hatalı uygulamaların önüne geçilmesinde önemli bir rol oynayacaktır. Bu anlamda, vergi idarelerinin daha açık ve ulaşılabilir bilgilendirme yapması da süreci destekleyecektir.

Anahtar Kelimeler:

Vergi Harcamaları

Mali Müşavir Sorumluluğu

Muafiyet

İstisna

İndirim

RESPONSIBILITY OF ACCOUNTANTS IN TAX ADMINISTRATION DECLARATIONS IN TERMS OF TAX EXPENDITURES

Abstract

This research provides a detailed analysis of the incorrect implementation of tax expenditures in Turkey and the responsibilities of Certified Public Accountants (CPAs) in the process of submitting taxpayers' declarations to the Revenue Administration. Tax expenditures include financial instruments such as exemptions, exemptions and discounts used by the state to achieve its economic and social goals. However, the complex structure of the legislation, the lack of education of the professionals and the inadequate use of digital technologies lead to errors in these applications. These errors have serious consequences for both taxpayers and public finances and can lead to penal sanctions.

The frequent changes in tax regulations in Turkey and their expression in technical terms make it difficult for both taxpayers and CPAs to understand the regulations correctly. Therefore, it is of great importance for CPAs to have full knowledge of the legislation and to keep their knowledge up-to-date with continuous professional training. At the same time, the effective use of digital systems increases the accuracy of transactions and reduces the possibility of errors. From a legal perspective, Article 227 of the Tax Procedure Law No. 213 and Law No. 3568 regulate the joint and several liability of financial advisors with taxpayers in the event of tax loss. However, in order for this liability to be valid, the professional's intent, negligence or clear mistake must be concretely proven. The Council of State decisions draw the boundaries of this liability and seek clear and distinct determinations for the professional's liability to occur. In addition, this study includes examples of decisions of the Council of State regarding the liability of financial advisors and discusses the subject with its legal basis.

As a result, in order for tax expenditures to be implemented correctly in Turkey, the legislation must be simplified, professional members must be continuously trained and compliance with digital systems must be increased. These steps will both strengthen tax compliance and increase the reliability of the

DOI: https://doi.org/10.30546/19023.978-9952-8573-9-9.2025.9012.
ISBN: 978-9952-8573-8-2

financial advisory profession. In addition, raising taxpayers' awareness about tax regulations will play an important role in preventing incorrect practices. In this sense, more clear and accessible information from tax administrations will also support the process.

Keywords:

Tax
CPA
Exemption
Exclusion
Deduction
Expenditures
Responsibility

DOI: https://doi.org/10.30546/19023.978-9952-8573-9-9.2025.9012.
ISBN: 978-9952-8573-8-2

SAĞLIK TURİZMİNDE DİJİTAL İLETİŞİM: İÇ ANADOLU BÖLGESİ'NDE JCI AKREDİTASYON BELGESİNE SAHİP HASTANELER ÜZERİNE BİR ARAŞTIRMA

Çiğdem KIZILGEÇİ[1*],Tuğba ARIK YÜKSEL[2*],Elif ÇEÇEN BUDAK[3*]

[*1]Orchid: 0000-0001-7984-270X, Mardin Artuklu Üniversitesi, Turizm Fakültesi
[2]Orchid: 0000-0002-3113-9721, Mardin Artuklu Üniversitesi, Turizm Fakültesi
[3]**Orchid**: 0009-0008-3792-4967, Mardin Artuklu Üniversitesi, Turizm Fakültesi

Özet

Bu çalışma, sağlık turizmi bağlamında dijital iletişim araçlarının artan önemi üzerine odaklanmakta; özellikle Türkiye'nin İç Anadolu Bölgesi'nde faaliyet gösteren JCI (Joint Commission International) akreditasyonlu hastanelerin küresel sağlık turizmi pazarındaki yerini ve gelişim potansiyelini değerlendirmeyi amaçlamaktadır. Günümüzde sağlık turizmi, yalnızca ekonomik kalkınmanın bir aracı değil, aynı zamanda ülkelerin uluslararası düzeyde itibar kazanmalarında ve marka değerlerini artırmalarında stratejik bir unsur hâline gelmiştir (Smith & Forgione, 2009). Bu bağlamda, JCI akreditasyonu; hasta güvenliği, hizmet kalitesi, etik ilkeler ve yönetim standartları açısından uluslararası düzeyde kabul gören kalite göstergelerinden biri olarak ön plana çıkmaktadır (JCI, 2024). Akreditasyonun varlığı, uluslararası hastaların tercih sürecinde belirleyici olmakta ve sağlık kuruluşlarına küresel ölçekte rekabet avantajı sağlamaktadır.

Araştırma, İç Anadolu Bölgesi'nin sağlık turizmindeki konumunu dijitalleşme perspektifiyle ele alarak, bölgedeki JCI akreditasyonuna sahip hastanelerin mevcut dijital iletişim uygulamalarını incelemekte ve bu uygulamaların uluslararası hasta çekme kapasitesine etkilerini değerlendirmektedir. Araştırma bulguları, dijital platformlarda aktif varlık gösteren hastanelerin uluslararası hasta çekme kapasitesinin daha yüksek olduğunu ortaya koymuştur. JCI akreditasyonu, hasta güveninin artırılması ve hizmet kalitesinin dijital ortamda görünür hâle getirilmesi açısından stratejik bir avantaj sunmaktadır. İç Anadolu Bölgesi'nde toplam 4 adet JCI akreditasyonlu sağlık kurumu bulunmaktadır. Bölge genelindeki bu sayının düşük olması**,** sağlık turizminden elde edilen potansiyelin sınırlı biçimde bölgeye yansıdığını ortaya koymaktadır. Bu bulgular doğrultusunda, JCI akreditasyonuna sahip hastanelerin dijital iletişim stratejilerini daha bütüncül bir yaklaşımla ele almaları gerektiği sonucuna varılmıştır.Bölgenin dijital dönüşüm olanaklarından daha etkin yararlanması ve uluslararası sağlık turizmi pazarında rekabet gücünü artırması için stratejik yol haritalarına ihtiyaç duyulduğu görülmektedir.

DOI: https://doi.org/10.30546/19023.978-9952-8573-9-9.2025.9012.
ISBN: 978-9952-8573-8-2

Anahtar Kelimeler: Sağlık Turizmi, Dijital İletişim, JCI Akreditasyonu, İç Anadolu Bölgesi, Uluslararası Hasta

Digital Communication in Health Tourism: A Study on JCI-Accredited Hospitals in the Central Anatolia Region"

Abstract

This study focuses on the growing importance of digital communication tools in the context of health tourism and aims to evaluate the position and development potential of JCI (Joint Commission International) accredited hospitals operating in Turkey's Central Anatolia Region within the global health tourism market. Today, health tourism is not only a tool for economic development but also a strategic element in enhancing countries' international reputation and brand value (Smith & Forgione, 2009). In this regard, JCI accreditation stands out as one of the internationally recognized indicators of quality in terms of patient safety, service quality, ethical standards, and management principles (JCI, 2024). The presence of accreditation plays a decisive role in international patients' decision-making processes and provides healthcare institutions with a competitive advantage on a global scale.

The study examines the position of the Central Anatolia Region in health tourism from a digitalization perspective, analyzing the current digital communication practices of JCI-accredited hospitals in the region and evaluating their impact on attracting international patients. Research findings indicate that hospitals with an active presence on digital platforms have a higher capacity to attract international patients. JCI accreditation offers a strategic advantage by increasing patient trust and making service quality more visible in digital environments. There are a total of four JCI-accredited healthcare institutions in the Central Anatolia Region. The low number of accredited institutions suggests that the potential benefits of health tourism are only partially reflected in the region.

Based on these findings, it is concluded that JCI-accredited hospitals need to adopt a more holistic approach to their digital communication strategies. Furthermore, it is evident that the region requires strategic roadmaps to more effectively leverage digital transformation opportunities and enhance its competitiveness in the international health tourism market.

DOI: https://doi.org/10.30546/19023.978-9952-8573-9-9.2025.9012.
ISBN: 978-9952-8573-8-2

SON DÖNEM OSMANLI EĞİTİM KURUMLARINDAN OLAN İPTİDAİ MEKTEPLERİNDE DEĞERLER EĞİTİMİ

Merve HALVER HAZIRBULAN

Sivas Cumhuriyet University, Institute of Educational Sciences, Department of Turkish and Social Sciences Education, Social Studies Education Division, 58140 Sivas, Türkiye
ORCID ID: 0009-0009-8616-3225

ÖZET

Bu çalışmada, son dönem Osmanlı eğitim kurumlarından değerler eğitimi bağlamında iptidai mekteplerinin işlevi incelenmiştir. Araştırmada, iptidai mekteplerinin yalnızca temel bilgi aktarımıyla sınırlandırılmadığı; ahlaki, dini ve toplumsal değerlerin kuşaklar arası aktarımında merkezi bir araç olarak konumlandırıldığı ortaya konmuştur. Müfredatta yer alan din, ahlak ve vatandaşlık dersleriyle, bireysel karakter gelişiminin desteklenmesinin yanı sıra toplumsal bütünleşmeye katkı sağlandığı belirlenmiştir. Değerlerin, yalnızca ders içerikleriyle değil, okul ortamı, öğretmen-öğrenci ilişkileri ve toplumsal ritüeller yoluyla da öğrencilere kazandırıldığı saptanmıştır. Böylelikle aile ve cami gibi okul dışı aktörlerin, değerler eğitimindeki tamamlayıcı rolleri vurgulandığı görülmektedir. Modernleşme sürecinde iptidai mektepleri, geleneksel Osmanlı-İslam değerleri ile Batı kökenli pedagojik ilkeler arasında bir sentez geliştirmiştir. Cumhuriyet'in eğitim politikalarında da bu sürecin devam ettiği görülmektedir. Sonuç olarak, iptidai mekteplerin değerler eğitimi, toplumsal uyum ve bireysel gelişim açısından tarihsel süreklilik ve değişim unsurlarını bir arada barındırmıştır.

Anahtar kelimeler: İptidai mektepler, değerler eğitimi, Osmanlı, toplumsal bütünleşme, modernleşme

VALUES EDUCATION IN PRIMARY SCHOOLS, WHICH ARE ONE OF THE LAST PERIOD OTTOMAN EDUCATIONAL INSTITUTIONS

ABSTRACT

In this study, the function of primary schools (iptidai mektepler), one of the late Ottoman educational institutions, is examined in the context of values education. The research reveals that iptidai mekteplers were not limited to the transmission of basic knowledge; rather, they were positioned as a central means for intergenerational transfer of moral, religious, and social values. It was determined that, through courses in religion, ethics, and citizenship included in the curriculum, these schools contributed not only to individual character development but also to social integration. Values were imparted to students not only through course content, but also via the school environment, teacher-student relationships, and social rituals. Additionally, the complementary roles of external actors such

as the family and the mosque in values education were emphasized. During the modernization process, iptidai mekteplers developed a synthesis between traditional Ottoman-Islamic values and Western pedagogical principles; this synthesis was subsequently inherited by the educational policies of the Republic. As a result, values education in iptidai mekteplers encompassed elements of both historical continuity and change with regard to social cohesion and individual development.

Keywords: Iptidai mektepler, values education, Ottoman Empire, social integration, modernization

1. GİRİŞ

Değerler, bireysel kimliğin ve toplumsal düzenin temel yapı taşları olarak tanımlanırken, bu değerlerin aktarımında eğitim kurumları stratejik bir rol üstlenmiştir (Yazıcı, 2006; Güven, 1999). Osmanlı'da geleneksel ve modern değerlerin bir arada aktarılması, özellikle Tanzimat sonrası dönemde yeni kurumsal ve pedagojik düzenlemelerle mümkün kılınmıştır (Akyüz, 2012; Somel, 2010). Son dönem Osmanlı eğitim sisteminde, toplumsal dönüşüm süreçlerinin merkezinde yer alan iptidai mekteplerinin değerler eğitimi işlevi dikkat çekmektedir. İptidai mekteplerin müfredatında yer alan din, ahlak ve vatandaşlık derslerinin, bireysel gelişimin yanı sıra toplumsal bütünleşmeye hizmet etmiştir (Ağırakça, 2013). Bu çalışma, iptidai mekteplerde uygulanan değerler eğitiminin tarihsel gelişimi ve pedagojik yaklaşımlarını incelemeyi amaçlamaktadır.

1.1. Konunun Önemi ve Amacı

Son dönem Osmanlı iptidai mekteplerinde yürütülen değerler eğitimi, yalnızca bireysel ahlaki gelişimi değil aynı zamanda toplumsal bütünleşmeyi ve devletin modernleşme hedeflerini gerçekleştirmede kritik bir işlev üstlenmiştir. Çalışmada, iptidai mekteplerin hem Osmanlı'dan Cumhuriyet'e geçişteki rolü hem de günümüz eğitim politikalarına katkısı ortaya konulmayı amaçlamaktadır.

1.2. Çalışmanın Kapsamı ve Yöntemi

Bu çalışmada, iptidai mekteplerin kuruluşundan Cumhuriyet'e uzanan süreçteki değerler eğitimi uygulamaları tarihsel ve pedagojik bakımdan ele alınmıştır. Literatür taraması ve nitel içerik analizi yoluyla dönemin müfredatları, ders kitapları ve eğitim politikaları incelenmiş ayrıca ilgili birincil ve ikincil kaynaklar üzerinden analizler yapılmıştır (Ergin, 1977; Akyüz, 2012; Eren, 2024).

2. KURAMSAL ÇERÇEVE

2.1. Değerler ve Değerler Eğitimi Kavramı

Değerler, toplumun temel dokusunu oluşturan, bireylerin hem kimliklerini hem de sosyal ilişkilerini biçimlendiren en derin normlardır. Bir kişinin günlük yaşamda aldığı kararlar, sergilediği davranışlar ve toplumsal sorumlulukları üstlenme biçimi, büyük ölçüde içselleştirilmiş değerlerin bir yansıması olarak ortaya çıkar (Yazıcı, 2006). Bu değerler, bir yandan toplumsal devamlılığın güvencesi olurken, diğer yandan bireylerin değişen koşullara uyum sağlama kapasitesini artırır. Özellikle günümüz

DOI: https://doi.org/10.30546/19023.978-9952-8573-9-9.2025.9012.
ISBN: 978-9952-8573-8-2

toplumlarında, değerlerin açıkça tanımlanıp kuşaklara aktarılması, sosyal bütünleşmenin temel taşı olarak kabul edilmektedir (Güven, 1999).

Değerler eğitimi ise, klasik anlamda yalnızca ahlak veya din dersleriyle sınırlı olmayan, bireyin bütüncül gelişimini odağa alan çok katmanlı bir süreçtir. Bu sürecin yalnızca okulda değil, ailede, medyada ve bireysel deneyimlerde de şekillendiği göz ardı edilmemelidir (Yazıcı, 2006). Özellikle eğitim biliminin farklı alanlarından beslenen disiplinler arası yaklaşım, değerler eğitimini eleştirel düşünme, empati ve toplumsal sorumluluk gibi çağdaş alanlara da taşımaktadır (Güven, 1999). Böylece değerler eğitimi, yalnızca bireyin karakterini şekillendirmekle kalmaz; toplumsal hedeflerin gerçekleştirilmesinde de merkezi bir işlev görür.

Tarihsel arka planda, değerlerin önce informal ve rastlantısal biçimde aktarıldığı, ardından ise eğitim sistemlerinde planlı ve sistematik olarak yapılandırıldığı açıktır (Özgür, 1973). Son yıllarda küreselleşmenin ve dijitalleşmenin etkisiyle, değerler eğitiminin kapsamı daha da genişlemiş; toplumsal adalet, çevre sorumluluğu ve dijital etik gibi güncel boyutlar kazanmıştır (Yazıcı, 2006). Ancak bana göre, değerler eğitiminin temel hedefi, yalnızca bireyi "iyi insan" olarak yetiştirmekle sınırlı değildir. Aynı zamanda, demokratik, adil ve katılımcı toplumların inşasında yol gösterici ilkeler üretmek ve bunların tartışılmasını mümkün kılmak da gereklidir. Sonuç olarak, değerler ve değerler eğitimi kavramı yalnızca bireysel ahlaki gelişimin değil; kültürel devamlılık, toplumsal bütünleşme ve modern dünyanın gerektirdiği yeni yetkinliklerin kazanılmasının da merkezindedir. Eğitim sistemlerinin bu alandaki çabaları, hem bireysel hem toplumsal sağlığın stratejik bir zeminde inşa edilmesini sağlamaktadır (Yazıcı, 2006; Güven, 1999; Özgür, 1973).

2.2. Osmanlı'da Değerler Anlayışı ve Değerler Eğitiminin Tarihsel Gelişimi

Osmanlı toplumu, çok dinli ve etnisiteli yapısıyla değerler konusunda karmaşık ve kapsayıcı bir kültür oluşturmuştur. İmparatorlukta, değerlerin aktarımı sadece devletin resmi kurumlarıyla sınırlı kalmamış; aile, esnaf teşkilatları, dini cemaatler ve sivil toplumun farklı katmanları bu sürece doğrudan dâhil olmuştur (İnalcık, 2003). Bu geniş zemin, İslam ahlakı ve hukuku ile örfi hukuk, yerel gelenekler ve farklı inanç topluluklarının pratiklerini yan yana getirerek özgün bir denge sağlamıştır (Günay, 2003). Değerlerin çeşitliliği, toplumsal bütünleşmenin anahtarı olarak görülmüş; farklı sosyal sınıflar arasında bir denge unsuru işlevi görmüştür.

Eğitimin tarihsel gelişiminde ise iki temel evre ayırt edilebilir. İlk evrede, sıbyan mektepleri ve medreseler aracılığıyla değer aktarımı, dinî bilgi, ahlaki normlar ve toplumsal düzen etrafında şekillenmiştir. Özellikle sıbyan mekteplerinde, ahlak ilkeleri ve toplumsal kurallar davranış modelleri ve toplumsal ritüellerle içselleştirilmiştir (Baltacı, 1991; Kara, 2017). Bu süreçte, usta-çırak ilişkisi ve kişisel örnekliğin belirleyici olduğu bir eğitim anlayışı öne çıkmıştır.

Tanzimat'la başlayan modernleşme döneminde ise değerler eğitimi yeniden tanımlanmış, devletin merkeziyetçi politikalarıyla birlikte, eğitimin ideolojik boyutu güçlenmiştir. Maarif-i Umumiye

Nizamnamesi ile ahlak, vatanseverlik ve toplumsal bütünleşme gibi kavramlar ders programlarının temel bileşenleri arasına girmiştir (Somel, 2000; Deringil, 1998). Artık yalnızca dinî değerler değil, seküler ve yurttaşlık odaklı değerler de sistemli ve hedef odaklı bir biçimde öğrencilere kazandırılmıştır (Yazıcı, 2006).

Bu çok katmanlı tarihsel süreçte, Osmanlı'da değerler eğitiminin formel ve informel yollarla sürdürüldüğü göz ardı edilmemelidir. Aileden başlayıp mahalle, cami, okul ve meslek örgütlerine kadar her sosyal birim, değerlerin hem korunması hem de toplumsal ve siyasal ihtiyaçlara göre güncellenmesinde rol üstlenmiştir (İnalcık, 2003; Günay, 2003). Bana göre, bu esnek ve çok yönlü yapı, Osmanlı toplumunun uzun süreli istikrarının ve kültürel sürekliliğinin temel nedenlerinden biridir.

2.3. Son Dönem Osmanlı'da Eğitim Politikaları ve İptidai Mektepler

Osmanlı Devleti'nin son döneminde eğitim politikaları köklü bir dönüşüm geçirmiş ve bu değişim iptidai mekteplerin yapısında açıkça gözlenmektedir. Tanzimat sonrası modernleşme süreciyle birlikte, eğitim yalnızca bilgi aktaran bir alan olmaktan çıkarak, toplumsal bütünleşme ve yurttaşlık bilinci inşasında merkezi bir araç haline gelmiştir (Deringil, 1998). Bu dönemde klasik İslami temelli eğitim, yerini daha seküler ve ulusal bir içeriğe bırakırken; iptidai mekteplerin kurulması ve müfredatının yenilenmesi bu dönüşümün en somut göstergesi olmuştur (Akyüz, 2012).

1869 Maarif-i Umumiye Nizamnamesi ile iptidai mektepler, zorunlu ve örgün eğitim kurumları olarak yapılandırılmış; ders programlarında dinî bilginin yanı sıra ahlak, vatandaşlık, tarih ve pratik yaşam becerileri gibi modern dersler de önemli bir yer edinmiştir (Somel, 2010; Ağırakça, 2013). Böylece bu okullar, bireysel gelişimin yanında toplumsal değerlerin ve aidiyet bilincinin de aktarımında kilit bir rol oynamıştır. İptidai mekteplerin amacı da yalnızca bireysel bilgi kazandırmak değil, aynı zamanda toplumsal barış ve milli birliğin sağlanmasına hizmet etmek olmuştur.

II. Abdülhamid ve II. Meşrutiyet dönemlerinde, müfredatlar toplumsal cinsiyet rolleri ve modernleşme idealleri gözetilerek düzenlenmiştir (Kaya, 2013; Akyüz, 2012). Öğretmenlerin ise sadece bilgi veren değil, aynı zamanda değerler eğitiminin taşıyıcısı ve öğrenciye rol model olması beklenmiştir.

Sonuçta iptidai mektepler, Osmanlı'dan Cumhuriyet'e geçişte toplumsal dönüşümün hem içeriğini hem de yapısını belirleyen kurumlar haline gelmiş ve yeni devlet-vatandaş ilişkilerinin kurulmasında stratejik bir köprü işlevi görmüştür (Somel, 2010; Deringil, 1998).

2.4. İptidai Mekteplerin Tarihsel Gelişimi Ve Özellikleri

2.4.1. İptidai Mekteplerin Kuruluşu ve Yaygınlaşması

İptidai mekteplerinnin kurulması yalnızca eğitim sisteminin değil toplumsal yapının da dönüşümünün işareti olmuştur. Tanzimat sonrası artan reformist baskının, klasik sıbyan mekteplerinin yetersizliğini ortaya koyması devletin eğitimi yeniden yapılandırmasına neden olmuştur (Akyüz, 1993). 1869 tarihli

DOI: https://doi.org/10.30546/19023.978-9952-8573-9-9.2025.9012.
ISBN: 978-9952-8573-8-2

Maarif-i Umumiye Nizamnamesi, iptidai mektepler için yasal ve kurumsal bir çerçeve oluşturarak, devletin eğitimi doğrudan kontrol ettiği yeni bir dönemin başlangıcı olmuştur (Ergin, 1977).

Bu okulların yaygınlaştırılması yalnızca büyük şehirlerde değil, taşra ve Anadolu genelinde de kısa sürede gerçekleşmiştir. Özellikle II. Abdülhamid döneminde eğitimde seferberlik politikalarıyla okul sayısında hızlı bir artış sağlanmış; yeni usuldeki iptidai mekteplerin sayısı 1877'de 200 iken, 1890'ların başında 3.000'i aşmıştır (Kodaman, 1991). Bu süreç, bir yandan eğitimde kitleselleşme ve okuryazarlık oranının artmasını sağlarken, öte yandan devletin toplumsal kontrolünü ve birlik arayışını da güçlendirmiştir (Kaynak, 2012).

İptidai mekteplerin fiziki ortamı ve müfredatı Batı örneklerinden etkilenmekle birlikte, içerik bakımından geleneksel ve dini değerlerle bütünleşmiştir (Dârü'l-Hilafet'ül-Âlîyye, 1903). Bu okulların yaygınlaşması da, farklı sosyal gruplardan çocuklara eğitimde fırsat eşitliği sunmuş ve toplumsal bütünleşmeyi güçlendirmiştir. Sonuç olarak, iptidai mektepler, yalnızca bir eğitim kurumu değil, devletin modernleşme ve toplum mühendisliği projesinin temel taşları haline gelmiştir (Akyüz, 1993; Kodaman, 1991).

2.4.2. İptidai Mekteplerin Toplumsal ve Kültürel Rolü

Osmanlı'da iptidai mektepler, yalnızca eğitim kurumu olarak değil, toplumun kültürel ve sosyal dokusunun taşıyıcısı olarak öne çıkmıştır. Bu okulların mahalle yaşamındaki merkezi pozisyonu, onları aidiyet ve topluluk ruhunun inşasında önemli aktörlere dönüştürmüştür (Demirtaş, 2007; Ergin, 1977). Özellikle cami ve çeşme gibi mekânların yanında yer alan iptidai mektepler, mahalle halkı arasında sosyal sermayenin güçlenmesine olanak tanımıştır (Akyüz, 2015; Eren, 2024).

Kültürel açıdan iptidai mektepler yalnızca okuma-yazma becerisi kazandırmamış; gelenek, görenek ve dini ritüellerin aktarımında başat rol üstlenmiştir. "Âmin alayı" gibi ritüeller, eğitim ile toplumsal hayatı bütünleştirirken, çocuklara yalnızca bilgi değil, saygı ve toplumsal sorumluluk gibi değerler de kazandırılmıştır (Çelebi, 2013; Çelik, 2007, s. 129; Türedi, 2008).

Toplumsal olarak ise, bu okullar farklı sınıflardan çocukların bir araya gelmesini sağlayarak sosyal tabakalaşmayı kısmen yumuşatmış ve mahalle düzeyinde dayanışma kültürünün oluşmasına katkı sunmuştur. Muallimlerin yalnızca bilgi değil, ahlaki otorite olarak da görülmesi, Osmanlı eğitimcisine yüksek bir toplumsal statü kazandırmıştır (Ağırakça, 2013). Ayrıca, kız ve erkek çocukların çoğu zaman birlikte eğitim almaları, geleneksel cinsiyet rollerinde kısmi bir esneklik yaratmıştır (Atuf, 1930; Nazıroğlu, 2015).

Vakıflar aracılığıyla kurulan iptidai mektepler, kolektif sorumluluk ve yardımlaşma kültürünü de canlı tutmuş; bu yapı modern sivil toplumun ve kolektif kimliğin Osmanlı'daki kökenlerini açıklamaktadır (Akyüz, 2015; Unat, 1964; Eren, 2024; Gürbetoğlu, 2020).

DOI: https://doi.org/10.30546/19023.978-9952-8573-9-9.2025.9012.
ISBN: 978-9952-8573-8-2

2.5. İptidai Mekteplerde Değerler Eğitiminin Uygulanması

2.5.1. Müfredat ve Ders Programlarında Değerler

Osmanlı'da modernleşme öncesi iptidai mektepler, yalnızca akademik bilgi sunan kurumlar olmaktan çok, toplumsal değerlerin kuşaklara aktarılmasında birincil araç olmuştur. Bu okullarda müfredat, dinî ve ahlaki kodların bütünleştirildiği bir yapıya sahipti. Kur'an-ı Kerim, temel dini bilgiler, yazı ve aritmetik dersleri çocukların toplumsal yaşama hazırlanmalarında temel bir işlev üstlenmiştir (Demirtaş, 2007, s. 175). Buradaki değer aktarımı, yalnızca doğrudan ahlak dersleriyle sınırlı kalmamış hemen her dersin içerisine yayılmıştır. Kur'an derslerinde sabır, dürüstlük ve yardımlaşma gibi kavramlar ayetlerin anlamları üzerinden dolaylı şekilde çocuklara benimsetilmiştir (Akyüz, 2015).

Arapça ve Farsça dersleri ise, yalnızca dil becerisi kazandırmakla kalmamış aynı zamanda İslam kültürüne ve manevi değerlere yaklaşımı da güçlendirmiştir. Sıbyan ve iptidai mekteplerde okutulan ahlak risaleleri ile ilmihallerde aileye saygı, yardımlaşma, komşuluk gibi toplumsal değerler sıkça vurgulanmıştır (Eren, 2024, s. 263). Müfredatın belirlenmesinde vakıflar ve mahalle liderlerinin etkisi belirgin olmuş, öğretmenler de öğrencilere örnek şahsiyetler olarak bu değerleri somutlaştırmıştır (Nazıroğlu, 2015).

Öğretmenler, hem bilgi aktarıcı hem de toplumsal düzenin taşıyıcıları olarak önemli bir rol üstlenmiş; öğrencilerin ileride toplumda üstlenecekleri roller, bu derslerde edinilen değerler üzerinden şekillenmiştir (Ergin, 1977; Gürbetoğlu, 2020). Sonuçta iptidai mektepler, sadece akademik eğitimle sınırlı kalmayıp, Osmanlı'nın ahlaki ve kültürel kodlarının yeni nesillere aktarımında merkezi bir işleve sahip olmuştur.

2.5.2. Din, Ahlak, Osmanlıca ve Vatandaşlık Dersleri

İptidai mekteplerin müfredatında, değerler eğitimi temel bir yapı taşı olarak öne çıkmıştır. Özellikle II. Abdülhamid döneminde din, ahlak, Osmanlıca ve vatandaşlık dersleri yalnızca bilgi aktarmanın ötesine geçerek toplumsal düzenin ve devlet bütünlüğünün inşasında stratejik bir araç olarak kullanılmıştır (Eren, 2024, s. 258-273). Din ve ahlak derslerinde Allah'a iman, dürüstlük, itaat ve merhamet gibi erdemlerin sistemli biçimde kazandırılması amaçlanmış; bu değerler, ders kitaplarında günlük yaşama dair örneklerle somutlaştırılmıştır (Dârü'l-Hilafet'ül-Âlîyye, 1903, s. 3-10; Sünbül, 1996).

Osmanlıca dersi, salt bir dil öğretiminin ötesinde, ortak kimlik ve tarihsel aidiyet bilincinin inşasında işlevsel bir rol oynamıştır. Tanzimat sonrası Arapça ve Farsçadan arındırılmış yeni Osmanlıca hem resmi yazışma hem de modern bilgiye erişimin anahtarı olarak konumlanmış; dilin toplumu birleştirici gücünden yararlanılmıştır (Akyüz, 1993; Ergin, 1977).

Vatandaşlık derslerinde ise devlet bağlılığı, yasalara uyum ve toplumsal sorumluluk kavramları ön plana çıkmıştır. Padişaha itaat ve vergi vermek gibi yükümlülükler, yalnızca yasal değil, aynı zamanda

DOI: https://doi.org/10.30546/19023.978-9952-8573-9-9.2025.9012.
ISBN: 978-9952-8573-8-2

ahlaki ve dini görevler olarak öğretilmiştir (Kodaman, 1991; Tekin, 2018, s. 98). Bu yaklaşım, birey haklarından çok kolektif sorumlulukları öne çıkaran bir yurttaşlık bilincini teşvik etmiştir.

Bana göre, iptidai mekteplerin müfredatında görülen bu yapı, geleneksel Osmanlı-İslam değerleri ile Batılı eğitim modellerinin sentezinden doğan ve toplumsal dönüşüme esnek şekilde uyum sağlayan özgün bir geçiş dönemini yansıtmaktadır.

2.5.3. Değerlerin Günlük Okul Yaşamına Yansımaları

Osmanlı'nın son dönemlerinde eğitim sisteminde yaşanan değişim, değerler eğitiminin iptidai mekteplerde özel ve kapsamlı bir şekilde uygulanmasını gerektirmiştir. Bu okullarda amaç yalnızca bireysel ahlaki gelişim değil, toplumsal düzenin ve devlet otoritesinin devamını sağlamaktır. Özellikle II. Abdülhamid devrinde eğitimde "sadık ve ahlaklı vatandaş" yetiştirme misyonu, ders kitapları ve ahlak risalelerinde açıkça görülmektedir (Eren, 2024). 1903 tarihli "Ahlak" risalesi, değerleri sistematik biçimde işlerken, doğruluk ve güven gibi erdemleri dini referanslarla destekler; böylece çocukların toplumsal normları içselleştirmesi hedeflenir (Dârü'l-Hilafet'ül-Âlîyye, 1903).

Dersler, değerlerin yalnızca teorik aktarımına değil günlük yaşamda karşılaşılan durumlara somut örneklerle bağlanmasına özen gösterilmiştir. Haylazlık, nezaket gibi başlıklar, okul ve aile ortamlarında somut örneklerle işlenmiş; muallimler ise öğrencilerle aile sıcaklığında, bireyselliği destekleyen bir ilişki kurmuştur (Sünbül, 1996). Bu yaklaşım, eğitimin sadece disiplin ve otoriteye dayalı olmadığını, aynı zamanda duygusal ve sosyal gelişimi de içerdiğini gösterir.

Eleştirel bir gözle bakıldığında ise itaat, sadakat ve devlet bağlılığı gibi değerlerin bu dönemde eğitimin temel işlevi olarak merkeze alınmış olmasıdır (Tekin, 2018). Dolayısıyla, modern değerler eğitiminde öne çıkan eleştirel düşünce ve bireysel farklılıkların görece daha arka planda bırakılmıştır. Ancak döneminin koşullarında iptidai mekteplerde uygulanan değerler eğitiminin işlevsel ve tutarlı bir yapı sunduğu da inkâr edilemez.

2.6. İptidai Mekteplerinde Öğretmenlerin Rolü Ve Öğrenci-Öğretmen İlişkisi

2.6.1. Öğretmenlerin Ahlaki ve Toplumsal Örnekliği

Osmanlı iptidai mekteplerinde öğretmenlik, yalnızca bilgi aktarmakla sınırlı kalmayan aynı zamanda toplumsal ve ahlaki değerlerin model olarak öğrenciye aktarılması sorumluluğunu da taşıyan bir meslek olarak görülmüştür. Özellikle II. Abdülhamid döneminde, öğretmenlerin hem kişisel yaşamlarında hem de sınıf içinde sergiledikleri tutumlar, öğrencilerin karakter gelişiminde belirleyici olmuştur (Gündüz, 2008). Dönemin eğitim politikaları, öğretmenin yalnızca bir anlatıcı değil ahlaki rehber olmasını öngörmüştür. Ders kitapları ve ahlak risalelerinde öğretmenin doğruluk, dürüstlük ve adalet gibi değerleri davranışlarıyla yaşatması gerektiği sıkça vurgulanmıştır (Dârü'l-Hilafet'ül-Âlîyye, 1903).

DOI: https://doi.org/10.30546/19023.978-9952-8573-9-9.2025.9012.
ISBN: 978-9952-8573-8-2

Öğretmen, öğrenciler için yalnızca sözleriyle değil tavır ve tutumlarıyla da "yaşayan ders" işlevi üstlenmiştir. Bu bütünlük eğitimin başarısında temel bir unsur olarak görülmüştür. Ayrıca iptidai mektep öğretmenleri, okulun dışında da kanaat önderi olarak kabul edilmiş; aileler ve toplum içinde de davranışlarıyla örnek gösterilmiştir (Yazıbaşı, 2014). Bu durum, Osmanlı toplumunda öğretmenliğin yüksek statüsünü ve ahlaki sorumluluğunu pekiştirmiştir (Ballı & Kartal, 2020).

Bugünkü "gizli müfredat" kavramının fiilen öğretmenlerin davranışlarında o yıllarda somutlaştığı görülmektedir. Öğrenciler, öğretmeni yalnızca bir bilgi kaynağı olarak değil, aynı zamanda toplumsal ve ahlaki değerlerin canlı bir temsilcisi olarak algılamış; öğretmenin söz ve eylemlerindeki tutarlılık ise güven, aidiyet ve sorumluluk duygusunun gelişimini güçlendirmiştir.

2.6.2. Disiplin Anlayışı ve Değer Aktarımı

İptidai mekteplerde disiplin, yalnızca bir otorite ya da baskı aracı değil, öğrencinin içsel motivasyonunu, toplumsal uyumunu ve ahlaki gelişimini destekleyen bir araç olarak ele alınmıştır. II. Abdülhamid dönemi eğitiminde disiplinin ağırlığı, geleneksel Osmanlı değerleri ile modern pedagojik eğilimlerin birleşiminde şekillenmiştir. Bu yıllarda disiplin, cezalandırıcı bir yöntemden çok, yol gösterici ve öğretici bir işlev taşımıştır (Doğan, 1994).

Öğretmenler genellikle cezadan ziyade açıklama ve rehberlik yoluyla öğrenciye yaklaşmış; hata yapan çocuğun yanlışını anlamasını, bunun toplumsal ve ahlaki sonuçlarını kavramasını hedeflemişlerdir (Dârü'l-Hilafet'ül-Âlîyye, 1903). Bu uygulama, günümüz eğitimindeki "pozitif disiplin" anlayışının erken bir örneğidir. Disiplinin başarısı, büyük ölçüde öğretmenin kişisel karizması, adaletli tutumu ve öğrenciyle kurduğu güven ilişkisine dayanmıştır (Kırpık, 2023). Özellikle küçük yaş gruplarında öğretmenin şefkatli ve ailevi yaklaşımı, çocuklarda aidiyet ve sorumluluk hissini artırmıştır (Sünbül, 1996).

Disiplin süreçleriyle birlikte, doğru davranışların teşviki ve ahlaki değerlerin aktarımı da amaçlanmıştır. Bu dönemde risaleler ve ders kitapları, öğrencinin içsel muhakeme geliştirmesini, kuralları ezberlemenin ötesine geçerek, toplumsal sonuçlara göre değerlendirme yapmasını teşvik etmiştir (Çağrıcı, 2013). Sonuçta disiplin, bireyin yalnızca toplumsal düzene değil aynı zamanda kendine karşı da sorumlu ve barışık bir yurttaş olarak yetişmesini amaçlayan bir dönüşüm aracına dönüşmüştür.

2.7. İptidai Mekteplerde Eğitim Ortamı ve Materyaller

Osmanlı iptidai mekteplerinde ders kitapları, yalnızca bilgi aktaran araçlar olmanın ötesinde, devletin modernleşme sürecine eşlik eden güçlü bir kültürel dönüşüm işlevi taşımıştır. Özellikle Tanzimat sonrası dönemde merkezi otoritenin gözetiminde hazırlanan bu kitaplar, bireyi şekillendiren ve değerler sistemini nesillere aktaran metinler olarak dikkat çekmektedir (Topuzkanamış, 2018).

DOI: https://doi.org/10.30546/19023.978-9952-8573-9-9.2025.9012.
ISBN: 978-9952-8573-8-2

Okuma metinleri ve seçilen edebiyat örnekleri, öğrencinin sadece akademik gelişimine değil, aynı zamanda toplumsal normları ve dili anlamasına da katkı sağlamıştır. Müfredatta yer verilen bu içerikler, bireysel ve kolektif hafızanın inşasında kritik bir rol üstlenmiştir (Baymur, 1939; Şahbaz, 2005). Sözlü kültürden gelen hikâye, masal ve atasözlerinin yanında yazılı metinlerin kullanımı, hem geleneksel hem de modern bir eğitim anlayışının sentezini oluşturmuştur.

Ayrıca, ders kitaplarının hazırlanmasında farklı alanlardan eğitimciler ve entelektüellerin ortak çabası, materyallerin öğrenci merkezli ve çok boyutlu bir yapıda olmasını sağlamıştır (Akyüz, 2015). Bu durum, iptidai mekteplerin yalnızca bilgi aktarımı değil bir medeniyet projesi olarak da değerlendirilmesini gerektirir.

Osmanlı iptidai mekteplerinde ders kitaplarının yanı sıra çeşitli eğitim materyalleri, eğitimin niteliğini ve işlevini belirlemede önemli bir rol oynamıştır. Özellikle 19. yüzyıl sonlarında, Batı'daki yenileşme hareketlerinin etkisiyle eğitimde "araç-gereç" kavramı daha çok öne çıkmıştır (Akyüz, 2015). Fakat kuramsal olarak öngörülen bu çeşitlilik, pratikte çoğu kez kent ve taşra okulları arasında eşit biçimde hayata geçirilememiştir.

Kara tahta, yazı tahtası, tebeşir, harita ve abacus gibi araçlar; özellikle okuma-yazma ve matematik öğretiminde öğretmen ve öğrencinin etkileşimini artıran merkezi materyaller olmuştur (Ergin, 1977). Bununla birlikte, taşra okullarında bu materyal çeşitliliği çoğunlukla daha sınırlı kalmış, köy okullarında ise temel gereçlerle yetinilmiştir. Ayrıca, eğitimde materyal kullanımı yalnızca somut araçlarla sınırlı kalmamış; Kur'an-ı Kerim, elifba cüzleri, ahlak risaleleri gibi dini içerikli metinler de eğitimin ayrılmaz bir parçası olmuştur. Batılılaşma ile birlikte harita ve atlasların coğrafya ve tarih derslerinde kullanılması, öğrencilerin dünyaya bakışını genişletmiştir (Altınova, 2010).

Dersliklerdeki materyal eksikliği ise öğretmenlerin yaratıcılığını ve öğrenci-veli işbirliğini öne çıkarmış ve günlük yaşamdan nesneler ders aracı olarak kullanılmıştır. Bu nedenle, materyal kullanımı hem merkezi müfredat hem de yerel olanakların bileşkesi olarak ortaya çıkmıştır. Sonuçta, eğitimde materyal kullanımının tarihsel gelişimi yalnızca teknik bir dönüşüm değil, toplumsal değişimin de bir göstergesidir (Demirel, 2009).

2.8. Cinsiyete Göre Değerler Eğitimi

2.8.1. Kız İptidai Mekteplerinde Değerler Eğitimi

II. Abdülhamid döneminde iptidai mekteplerin yaygınlaşması özellikle kız çocuklarının eğitime katılımını hızlandırmış ve toplumsal dönüşüm açısından yeni bir zemin oluşturmuştur (Akyüz, 2008; Gökmen, 2022). Klasik sıbyan mekteplerinde dinî eğitim baskınken, iptidai mekteplerde ise etik, ahlaki değerler ve toplumsal bütünleşmeyi hedefleyen içerikler öne çıkmıştır. Kız öğrenciler için hazırlanan programlarda Kur'an-ı Kerim, ilmihal ve ahlak derslerinin yanı sıra vatan sevgisi, dayanışma ve aile içi sorumluluk bilinci gibi değerler aktarılmıştır (Akyüz, 2008, s. 207; Albayrak ve Şeker, 2014).

Bu dönemde kızların toplumdaki rolleri, aile ve topluma hizmet etme sorumluluğu etrafında şekillendirilmiş, buna rağmen okuryazarlık ve sosyal sorumluluk gibi becerilerle toplumsal güçlenmeleri de desteklenmiştir (Nurdoğan, 2005; Somel, 2010). Usul-i cedide adı verilen yeni öğretim yöntemleriyle, yalnızca geleneksel roller değil bağımsız düşünme ve toplumsal aidiyet de teşvik edilmiştir (Gökmen, 2022).

Kız iptidai mekteplerinde değerler eğitiminin karakteristiği, dini-ahlaki değerlerle modernleşme ideallerinin bir arada sunulmasıdır. Böylece, bu kurumlar Osmanlı'nın toplumsal sürekliliğini korurken, modernleşmenin de taşıyıcıları olmuştur (Demirel, 2012; Somel, 2010).

2.8.2. Erkek İptidai Mekteplerinde Değerler Eğitimi

19. yüzyılda Osmanlı'da erkek iptidai mektepleri, yalnızca temel okuma-yazma ve aritmetik öğretimiyle sınırlı kalmayıp, toplumsal ve dini değerlerin aktarımında merkezi bir işlev üstlenmiştir (Akyüz, 2012). Özellikle Tanzimat sonrası modernleşme çabalarıyla birlikte, geleneksel değerlerle yeni toplumsal normlar bir arada verilmeye çalışılmıştır.

Dönemin gözlemcilerine göre, derslerin temelini Kur'an, namaz ve İslam ahlakı oluşturmuş, öğrencilere doğruluk, saygı ve itaat gibi erdemler küçük yaşlardan itibaren telkin edilmiştir (Rolleston, 1856; Newton, 1865). Ancak Batılı seyyahlar, bu eğitimin daha çok ezbere dayalı ve dogmatik olduğu, çocuklarda eleştirel düşünceden ziyade yüzeysel bir itaat geliştirdiği eleştirisini getirmiştir (Newton, 1865; Ubicini, 1856).

Tanzimat'la birlikte müfredatta adalet, toplumsal düzen ve vatanseverlik gibi kavramlar da öne çıkmış, çocuklara devlete ve millete karşı sorumluluk bilinci kazandırılmaya çalışılmıştır (Berkes, 2011; Akyüz, 2012). Ancak taşrada eski usulün ağırlığı ve ulema-modern idare arasındaki gerilim nedeniyle, modernleşmeci değerlerin aktarımı çoğu zaman sınırlı kalmıştır (Deans, 1854).

Sonuç olarak erkek iptidai mekteplerinde değerler eğitimi hem dini hem de toplumsal normları kapsamakla birlikte yöntem ve içerikte geleneksel kalıplar baskın olmuştur. Bu sebeple modernleşme adımlarına rağmen eğitimde köklü değişim sınırlı düzeyde gerçekleşebilmiştir.

2.9. Okul Dışı Etmenlerin Değerler Eğitimine Etkisi

Osmanlı'da aile yapısı, çocuğun kişilik ve değer gelişiminde toplumun temel taşıdır. Aile, çocukların değer kazanımında birincil rolü üstlenmiş ve çocuğun toplumsal kuralları içselleştirmesinde hem rehber hem de denetleyici bir rol oynamıştır. Değerler eğitiminde özellikle geniş aile yapısının büyük katkısı olmuştur. Anneler, çocuğun bakımında ve duygusal gelişiminde belirleyici olurken; babalar ise çoğunlukla disiplin ve otorite figürü olarak öne çıkmıştır. Büyükbaba, babaanne ve diğer akrabalar da eğitimin çeşitli aşamalarında etkili olmuştur (Ahioğlu-Lindberg, 2012). Dolayısıyla aile bireylerinin tamamının belirli bir katkısı bulunmaktadır. Bu yapı da yani geleneksel disiplin anlayışında dayak ve korkutma yöntemlerine de sıkça kullanıldığı görülmektedir.

DOI: https://doi.org/10.30546/19023.978-9952-8573-9-9.2025.9012.
ISBN: 978-9952-8573-8-2

Osmanlı toplumunda camiler de ibadet mekânı olmanın ötesinde eğitim ve değerler aktarımında merkezi bir işleve sahiptir. Vaazlar, hutbeler ve dini sohbetlerle hem çocuklara hem de yetişkinlere ahlaki ve dini değerler kazandırılmış, toplumsal birlik ve aidiyet duygusu pekiştirilmiştir. Özellikle Cuma hutbeleri ve Ramazan mukabeleleri gibi ritüeller, dini bilincin kolektif biçimde tazelenmesini sağlamıştır (Gözütok, 2002; Baltacı, 2005).

Ayrıca camilerde kurulan sıbyan mektepleri ilköğretimin yaygınlaşmasına öncülük etmiş ve toplumsal değerlerin nesilden nesile aktarılmasında önemli rol üstlenmiştir. Sonuç olarak, camiler Osmanlı'da okul dışı eğitimin ve toplumsal bütünleşmenin vazgeçilmez bir parçası olarak değerlendirilmelidir (İpşirli, 2003).

2.10. Cumhuriyet'e Geçişte İptidai Mekteplerde Değerler Eğitiminin İzleri

Cumhuriyet'in kuruluşuyla birlikte Osmanlı'dan miras kalan değerler sistemi, modernleşme hedefleri doğrultusunda yeniden şekillendirilmiştir. Cumhuriyet döneminde devlet, toplumsal düzenin ve otoritenin merkezi olarak konumlandırılmış; ders kitapları ise ideolojik aygıt olarak yeni rejimin değerlerini topluma aktarmada belirleyici bir rol üstlenmiştir (Doğan, 2010; Özbudun, 2000). Bu dönemde, "devlet baba" söylemi ve anayasal vurgularla devletin kutsallığı öne çıkarılırken, demokrasi, otoriteyi dengeleyen bir unsur olarak işlenmiştir. Ulusal kimlik ve yurttaşlık bilincinin geliştirilmesi ise eğitim politikalarının temel amaçlarından biri olmuştur (Somel, 2010).

Değer aktarımında Osmanlı'nın son dönemindeki devlet merkezli düzen ve otoriteye vurgu, Cumhuriyet döneminde de devam etmiştir. Ancak bu sürekliliğe karşılık, laiklik, ulusal kimlik ve çağdaşlaşma gibi modernleşme yönelimleri eğitimde köklü içerik değişikliklerine yol açmıştır. Dinî referansların yerini seküler ve ulusal unsurlar alırken, birey-devlet ilişkisi de yeni bir bakış açısıyla tanımlanmıştır. Böylece Cumhuriyet'in eğitim sistemi, Osmanlı'dan devraldığı değerleri korumakla beraber modern devletin gereklilikleriyle uyumlu biçimde yeniden yapılandırmıştır (Doğan, 2010; Somel, 2010).

Sonuç ve Değerlendirme

Osmanlı'da iptidai mekteplerin değerler eğitimi, toplumsal dönüşüm süreçlerinin merkezinde yer almıştır. Bu okullar yalnızca okuryazarlık öğretmekle kalmayıp, ahlaki, dini ve kültürel kodların gelecek nesillere sistemli biçimde aktarılmasında önemli bir araç olarak kullanılmıştır. Müfredat ve ders kitapları, dönemin devlet politikaları ile toplumsal beklentileri arasında köprü işlevi üstlenmiş; din, ahlak ve vatandaşlık dersleriyle bireysel karakter gelişiminden toplumsal bütünleşmeye kadar çok yönlü etki yaratmıştır.

Araştırmanın bulguları, değerlerin sadece ders içerikleriyle değil aynı zamanda günlük okul yaşamı, öğretmen-öğrenci ilişkileri ve toplumsal ritüeller aracılığıyla da kazandırıldığını göstermektedir. Özellikle öğretmenlerin ahlaki liderliği, değerlerin içselleştirilmesinde belirleyici olmuş; aile, mahalle

ve cami gibi okul dışı aktörler de bu aktarımda tamamlayıcı rol oynamıştır. Disiplin ise, ceza odaklı değil rehberlik ve içsel muhakeme oluşturma amacıyla uygulanmıştır.

Tarihsel açıdan bakıldığında, iptidai mekteplerin kuruluşu Osmanlı'nın modernleşme ve merkeziyetçi devlet hedefleriyle uyumlu biçimde şekillenmiş; geleneksel Osmanlı-İslam değerleriyle Batı kaynaklı modern eğitim ilkeleri arasında esnek bir sentez oluşturulmuştur. Cumhuriyet'e geçişte ise, bu değerler eğitimi seküler ve ulusal kimlik inşasında dönüştürülerek yeni devletin temellerinden biri olmuştur.

Sonuç olarak, iptidai mekteplerin değerler eğitimi toplumsal bütünlüğün, bireysel gelişimin ve devlet-toplum ilişkisinin şekillenmesinde merkezi bir rol oynamıştır. Günümüz eğitim politikaları açısından, bu tarihsel birikimin analizi çağdaş değerler eğitimi yaklaşımlarına katkı sağlayacak önemli dersler sunmaktadır.

KAYNAKÇA

Ağırakça, G. P. (2013). Mekteplerde ahlak eğitim ve öğretimi (1839-1923).

Ahioğlu-Lindberg, E. N. (2012). Çocuk yetiştirme açısından Türkiye'de çocukluğun tarihi. Pamukkale Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi, 31, 41-52.

Akyüz, Y. (1993). Türk Eğitim Tarihi. İstanbul: Kültür Koleji Yayınları.

Akyüz, Y. (2006). Türkiye'de öğretmen yetiştirmenin 160. yılında Darülmuallimîn'in ilk yıllarına toplu ve yeni bir bakış. Ankara Üniversitesi Osmanlı Tarihi Araştırma ve Uygulama Merkezi Dergisi, 20, 17-58.

Akyüz, Y. (2008). Türk Eğitim Tarihi: M.Ö. 1000-M.S. 2008 (12. Baskı). Ankara: Pegem Akademi.

Akyüz, Y. (2011). Osmanlı Döneminden Cumhuriyete Geçilirken Eğitim-Öğretim Alanında Yaşanan Dönüşümler. Pegem Eğitim ve Öğretim Dergisi, 1(2), 9-22.

Akyüz, Y. (2012). Türk Eğitim Tarihi M.Ö. 1000 – M.S. 2012 (22. Baskı). Pegem Akademi.

Akyüz, Y. (2015). Türk eğitim tarihi: M.Ö. 1000 - M.S. 2015. Pegem Akademi Yayıncılık.

Albayrak, M., & Şeker, K. (2014). Arşiv Belgelerine Göre Osmanlı Eğitiminde Modernleşme. İstanbul: Bion Matbaacılık.

Altınova, H. (2010). II. Meşrutiyet Dönemi'nde İlköğretimde Yenileşme Hareketleri ve Materyal Kullanımı. Tarih ve Toplum Yeni Yaklaşımlar, 11(2), 85-102.

Atuf, N. (1930). Türkiye Maarif Tarihi Hakkında (Bir Deneme). Ankara: Muallim Ahmet Halit Kütüphanesi, Millet Matbaası.

Ballı, F. E., & Kartal, S. (2020). Eğitimin Siyasal İşlevi: Sosyal Bilgiler Ders Kitabı Örneği. Adnan Menderes Üniversitesi Eğitim Fakültesi Eğitim Bilimleri Dergisi, 11(1), 36-49.

Baltacı, C. (1991). Osmanlı eğitim sistemi. Osmanlı Ansiklopedisi Tarih/Medeniyet/Kültür, 2, 7-145.

Baltacı, C. (2005). İslam medeniyeti tarihi. İstanbul.

Berkes, N. (2011). Türkiye'de Çağdaşlaşma (16. Baskı). Yapı Kredi Yayınları.

Çelebi, A. (2013). İslam'da Eğitim-Öğretim Tarihi (Çev. A. Yardım). İstanbul: Damla Yayınevi.

Çelik, A. (2007). Hatıralarla Sıbyan Mektepleri. Atatürk Üniversitesi İlâhiyat Fakültesi Dergisi, 27, 125-135.

Dârü'l-Hilafet'ül-Âlîyye. (1903). Ahlak. İstanbul: Matbaa-ı Âmire.

Deans, W. (1854). History of The Ottoman Empire From The Earliest Period to The Present Time. Fullarton & Co.

Demirel, F. (2012). Osmanlı eğitim sisteminin modernleşme sürecinde hiyerarşi. Uludağ Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi, 25, 507-530.

Demirel, Ö. (2009). Eğitimde program geliştirme: Kuramdan uygulamaya. Pegem Akademi Yayıncılık.

DOI: https://doi.org/10.30546/19023.978-9952-8573-9-9.2025.9012.
ISBN: 978-9952-8573-8-2

Demirtaş, Z. (2007). Osmanlı'da Sıbyan Mektepleri ve İlköğretimin Örgütlenmesi. Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 17(1), 173-183.

Deringil, S. (1998). The well protected domains: Ideology and the legitimation of power in the Ottoman Empire 1876-1909 (ss. 94-110). I.B. Tauris.

Doğan, N. (1994). Ders Kitapları ve Sosyalleşme (1876-1918). İstanbul: Bağlam Yayıncılık.

Doğan, N. (2010). Osmanlı'dan Cumhuriyet'e Ders Kitaplarında Devlet Kavramının İktidar-Eğitim İlişkisi Açısından İncelenmesi. İstanbul Ticaret Üniversitesi.

Eren, M. A. (2024). II. Abdülhamid Dönemi İptidai Mekteplerinde Okutulan 1903 Tarihli Ahlak Risalesi. International Journal of Humanities and Education, 10(22), 257-285. https://doi.org/10.59304/ijhe.1525858

Eren, S. (2024). Osmanlı Eğitim Sisteminde Değerler Eğitimi: Sıbyan ve İptidai Mektepleri Üzerine Bir Değerlendirme. Eğitim ve Toplum Araştırmaları Dergisi, 12(3), 260–272.

Ergin, O. (1977). Türkiye Maarif Tarihi (Cilt 1-2). İstanbul: Eser Matbaası Yayınları.

Gökmen, E. (2022). II. Abdülhamid Döneminde İptidai Mekteplerinin Yaygınlaştırılması: Manisa Köyleri Örneği (1893-1896). Manisa Celal Bayar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 20(Özel Sayı), 77-98. https://doi.org/10.18026/cbayarsos.1080994

Gözütok, Ş. (2002). İlk dönem İslam eğitim tarihi (Hz. Peygamber döneminde eğitim öğretim) (s. 115-223). Ankara.

Günay, Ü. (2003). XV. yüzyıl Osmanlı toplumunda sosyo-kültürel yapı, din ve değişme. Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 14, 21-48.

Gürbetoğlu, A. (2020). II. Mahmut'un Temel Eğitimin Zorunluluğuna İlişkin 1824 Tarihli Talim-i Sıbyan Fermanının Çocuk Hakları Açısından İncelenmesi. Turkish Studies, 15(5), 2333-2356. https://doi.org/10.7827/TurkishStudies.44703

Gürbetoğlu, Ö. (2020). Değerler Eğitimi ve Osmanlı'da İlköğretim Kurumları. Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi, 13(71), 234–247.

Güven, S. (1999). Toplum bilim (ss. 163-164). Bursa: Ezgi Kitapevi.

İnalcık, H. (2003). Osmanlı İmparatorluğu: Klâsik çağ (1300-1600) (R. Sezer, Çev.) (s. 62). Yapı Kredi Yayınları.

İpşirli, M. (2003). Medrese, DİA, XXVIII, Ankara.

Kara, İ. (2017). Sunuş. Bir eğitim tasavvuru olarak mahalle / sıbyan mektepleri: Hatıralar-yorumlar-tetkikler. İstanbul: Dergâh Yayınları.

Kaya, U. (2013). Tanzimat'tan Cumhuriyet'e Osmanlı'da ahlak eğitimi (s. 67, 73).

Kaynak, A. (2012). Emperyal Modernlik ve II. Abdülhamid Dönemi Eğitim Reformları (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Ankara Üniversitesi, Ankara.

Kırpık, C. (2023). II. Abdülhamid Döneminde Kayseri İptidai Mektepleri. Belleten, Türk Tarih Kurumu, 87(308), 153-193.

Kodaman, B. (1991). Abdülhamid Devri Eğitim Sistemi. Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi.

Nazıroğlu, B. (2015). Osmanlı'da Öğretmenlik Anlayışı Üzerine Bir Değerlendirme. Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 1(1), 1-10.

Nazıroğlu, H. (2015). Osmanlı'da Sıbyan ve İptidai Mekteplerinde Değerler Eğitimi. Türkiye Sosyal Araştırmalar Dergisi, 19(2), 121–139.

Newton, C. T. (1865). Travels & Discoveries in the Levant (Vol. I). Day & Son Limited.

Nurdoğan, A. M. (2005). Osmanlı Modernleşme Sürecinde İlköğretim (1869-1922) (Doktora tezi). Marmara Üniversitesi, İstanbul.

Özbudun, E. (2000). Türk Anayasa Hukuku. Ankara: Yetkin Yayınları.

Özgür, İ. N. (1973). Çocuklarımıza ne gibi değerler öğretebiliriz? Pedagoji (Çocuk ve Gencin Eğitim Dergisi), 1(5), 36–39.

Rolleston, G. (1856). Report on Smyrna. London.

Somel, S. A. (2000). Osmanlı modernleşme döneminde kız eğitimi. Kebikeç, 10, 226.

Somel, S. A. (2010). Osmanlı'da eğitimin modernleşmesi (1839-1908). İstanbul: İletişim Yayınları.

Somel, S. A. (2010). Osmanlı'da Eğitimin Modernleşmesi (1839-1908): İslamlaşma, Otokrasi ve Disiplin. İstanbul: İletişim Yayınları.

Sünbül, A. M. (1996). Öğretmen Niteliği ve Öğretimdeki Rolleri. Kuram ve Uygulamada Eğitim Yönetimi Dergisi, 8(8), 597-608.

Tekin, Y. (2018). II. Abdülhamid'ten Cumhuriyete Miras: Bir Ulus Devlet Yaratmak Projesi. İstanbul: Gökkubbe Yayınları.

Türedi, H. (2008). Örtük Programın Eğitimde Yeri ve Önemi. Sakarya: Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi.

Ubicini, M. A. (1856). Letters on Turkey: An Account of the Religious, Political, Social, and Commercial Condition of Ottoman Empire; The Reformed Institutions, Army, Navy, &c. &c. (Translated from the French of by Lady Easthope, Part I). John Murray.

Uçar, R., & Yaman, A. (2018). II. Abdulhamit Dönemi Ahlak Risalelerinden Terbiye-i İslamiyye Üzerine Bir İnceleme. Kilis 7 Aralık Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, 5(8), 107-137.

Unat, F. R. (1964). Türkiye Eğitim Sisteminin Gelişmesine Tarihî Bir Bakış. Ankara: Milli Eğitim Basımevi.

Yazıbaşı, M. (2014). Klasik Osmanlı Döneminden Cumhuriyet'e Osmanlı'da Ahlak Eğitim ve Öğretimi. İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Dergisi, 3(4), 761-780.

Yazıcı, K. (2006). Değerler eğitimine genel bir bakış. TÜBAR-XIX, 500-501.

DOI: https://doi.org/10.30546/19023.978-9952-8573-9-9.2025.9012.
ISBN: 978-9952-8573-8-2

ÇALIŞMA HAYATINDA CİNSİYETE DAYALI RİSKLER: İŞ KAZALARI, ÖLÜM VE MESLEK HASTALIKLARININ KARŞILAŞTIRMALI ANALİZİ

Öğr. Gör. Dr. Fahri Oluk[1*], Dr. Öğr. Üyesi Hacer Handan Demir[2], Arş. Gör. Ahmet Gökcan[3]

[*1]Çankırı Karatekin Üniversitesi, Sosyal Bilimler Meslek Yüksekokulu, İş Sağlığı ve Güvenliği Programı, 18200, Çankırı, Türkiye
ORCID ID: https://orcid.org/0000-0001-9640-2407

[2]Sağlık Bilimleri Üniversitesi, Hamidiye Sağlık Bilimleri Fakültesi Acil Yardım ve Afet Yönetimi Bölümü Acil Yardım ve Afet Yönetimi Bölümü, 34668, Üsküdar, İstanbul, Türkiye
ORCID ID: https://orcid.org/0000-0001-6157-9181

[3]Sağlık Bilimleri Üniversitesi, Hamidiye Sağlık Bilimleri Fakültesi İş Sağlığı ve Güvenliği Bölümü, 34668, Üsküdar, İstanbul, Türkiye
ORCID ID: https://orcid.org/0000-0002-2257-4668

ÖZET

Çalışma yaşamı, bireylerin sürekli fiziksel, psikososyal ve sosyal risk faktörlerine maruz kaldığı dinamik bir alandır. İş kazaları, meslek hastalıkları ve ölümler çalışan sağlığı ve ekonomik sürdürülebilirlik açısından önemli sorun oluşturmaktadır. Literatürde kadın ve erkek çalışanların çalışma koşulları ve maruz kaldıkları riskler bakımından farklılıklar yaşadığı, ancak İSG politikalarının genellikle cinsiyet duyarlılığından uzak olduğu belirtilmektedir. Erkek çalışanlar inşaat, maden ve ağır sanayi gibi yüksek riskli sektörlerde, kadınlar ise hizmet ve sağlık sektörlerinde yoğunlaşmaktadır. Bu çalışma, Türkiye'de 4/1-a kapsamındaki zorunlu sigortalı kadın ve erkek çalışanlara ait 2019–2023 verilerini kullanarak iş kazası, iş kazasına bağlı ölüm, meslek hastalığı, geçici iş göremezlik ve kazaya bağlı kaybedilen gün sayısı açısından cinsiyete dayalı karşılaştırmalı analiz yapmayı amaçlamaktadır. Veriler SGK istatistiklerinden alınmış, oran analizleri cinsiyete göre ayrıştırılarak yıllık bazda hesaplanmıştır. Bulgulara göre 2019'da erkeklerde %3,4 olan iş kazası geçirme oranı 2023'te %4,9'a çıkarken, kadınlarda %1,9'dan %2,7'ye yükselmiştir. İş kazasına bağlı ölüm oranı erkeklerde %0,018'e yükselirken, kadınlarda %0,001 seviyesinde kalmıştır. Meslek hastalığı oranı erkeklerde %0,007'den %0,0066'ya gerilerken kadınlarda %0,002'den %0,0041'e yükselmiştir. Geçici iş göremezlik oranı erkeklerde %0,38, kadınlarda %0,12 olmuştur. Çalışma, İSG alanında cinsiyete duyarlı politika geliştirilmesine katkı sağlamayı hedeflemektedir.

Anahtar Kelimeler: İş sağlığı ve güvenliği, Toplumsal cinsiyet, İş kazaları, Meslek hastalıkları

DOI: https://doi.org/10.30546/19023.978-9952-8573-9-9.2025.9012.
ISBN: 978-9952-8573-8-2

GENDER BASED RİSKS İN WORKİNG LİFE: A COMPARATİVE ANALYSİS OF WORK ACCİDENTS, DEATHS AND OCCUPATİONAL DİSEASES

ABSTRACT

The working environment is a dynamic field in which individuals are continuously exposed to physical, psychosocial, and social risk factors. Occupational accidents, occupational diseases, and fatalities constitute significant issues in terms of both employee health and economic sustainability. The literature indicates that female and male workers experience differences in working conditions and exposure to risks; however, occupational health and safety (OHS) policies are generally designed without gender sensitivity. Male workers are predominantly employed in high-risk sectors such as construction, mining, and heavy industry, whereas female workers are concentrated in sectors such as services and healthcare. This study aims to conduct a gender-based comparative analysis of occupational accidents, fatalities due to occupational accidents, occupational diseases, temporary incapacity for work, and the number of lost workdays due to accidents using data from 2019–2023 for compulsorily insured female and male workers under Article 4/1-a in Türkiye. Data were obtained from the Social Security Institution (SGK) statistics, and rate analyses were calculated annually by gender. According to the findings, the occupational accident rate among men increased from 3.4% in 2019 to 4.9% in 2023, while it rose from 1.9% to 2.7% among women in the same period. The fatality rate due to occupational accidents increased to 0.018% among men while remaining at 0.001% among women. The rate of occupational diseases decreased from 0.007% to 0.0066% among men, while it increased from 0.002% to 0.0041% among women. The temporary incapacity for work rate reached 0.38% for men and 0.12% for women. This study aims to contribute to the development of gender-sensitive policies in the field of occupational health and safety.

Keywords: Occupational health and safety, Gender equality, Workplace accidents, Occupational diseases

1. Giriş

Toplumsal cinsiyet, bireylerin sadece sosyal rollerini değil, aynı zamanda çalışma yaşamındaki konumlarını da belirleyen yapısal bir değişkendir. Kadınlar ve erkekler, işgücü piyasasında farklı sektörlerde yoğunlaşmakta, bu durum onların maruz kaldığı mesleki riskleri çeşitlendirmektedir. Cinsiyete dayalı iş bölümü, istihdam biçimleri, sektör tercihi ve sosyal güvenliğe erişim olanakları, çalışma yaşamındaki eşitsizlikleri şekillendiren temel etmenler arasındadır (Öcal, 2021).

Türkiye'de toplumsal cinsiyet eşitsizliği, kadınların işgücüne katılım oranlarında açıkça gözlemlenmektedir. 2020 yılı itibarıyla kadınların işgücüne katılım oranı %34,3 iken, erkeklerde bu oran %71,8'dir (Öcal, 2021). Bu eşitsizlik, sadece işgücüne katılım düzeyinde değil, aynı zamanda iş kazaları, meslek hastalıkları ve işgünü kayıpları gibi iş sağlığı ve güvenliği göstergelerinde de kendini göstermektedir (Özdemir, 2021).

DOI: https://doi.org/10.30546/19023.978-9952-8573-9-9.2025.9012.
ISBN: 978-9952-8573-8-2

Cinsiyet temelli farklılıkların iş sağlığı ve güvenliği alanına etkisi, son yıllarda artan sayıda akademik çalışmanın odağını oluşturmuştur. Messing ve Östlin (2006), kadın ve erkeklerin farklı iş ortamlarında farklı risklere maruz kaldıklarını belirtmiş ve bu durumun çalışma koşullarının yeniden düzenlenmesini gerektirdiğine vurgu yapmıştır. Hooiveld vd. (2010) ise, erkeklerin daha çok fiziksel travmalara bağlı meslek hastalıkları geçirdiğini, kadınların ise tekrarlayan zorlanma ve stres kaynaklı hastalıklara daha yatkın olduğunu ortaya koymuştur.

Türkiye özelinde yapılan çalışmalarda da benzer bulgulara rastlanmaktadır. Örneğin, Kandemir ve Şimşek (2019) iş kazalarının ardından oluşan geçici iş göremezlik süresinin; cinsiyet, çalışılan ortam (geçici/kalıcı), kazanın türü gibi değişkenlerle nasıl ilişkilendiğini istatistiksel olarak analiz etmiştir. Sonuçlara göre, erkeklerin iş kazası geçirme oranının daha yüksek olduğu ve geçici iş göremezlik sürelerinin genellikle 5 gün ve üzerinde olduğu tespit edilmiştir. Çalışma, iş güvenliği önlemlerinin cinsiyete ve işyeri yapısına göre uyarlanması gerektiğini vurgulamaktadır.

Erkek çalışanlar, genellikle ağır ve tehlikeli işlerin yoğun olduğu inşaat, madencilik ve sanayi sektörlerinde istihdam edilmekte, bu da iş kazası ve ölüm risklerini artırmaktadır. Nitekim 2013–2020 yılları arasında Türkiye'de meydana gelen iş kazalarının %82'si erkek çalışanları etkilemiştir. Bu kazalar en çok imalat (%58,5) ve inşaat (%19,4) sektörlerinde yoğunlaşmış; erkeklerde kazalar sıklıkla 25–34 yaş aralığında, kadınlarda ise 35–44 yaş aralığında görülmüştür (Işık & Işıkhan, 2024).

Kadınlar ise daha çok hizmet, sağlık ve eğitim gibi sektörlerde yer almakta; bu da onları biyolojik ajanlara, psikososyal baskılara ve ergonomik zorluklara dayalı meslek hastalıklarına daha duyarlı hale getirmektedir. Kas-iskelet sistemi hastalıkları, anksiyete, tükenmişlik ve iş stresi gibi sağlık sorunlarının kadın çalışanlar arasında daha yaygın olduğu bilinmektedir (Berecki-Gisolf et al., 2015). Sağlık sektöründe kadın çalışanların iş kazası yaşama oranı oldukça yüksektir; 2019–2023 verilerine göre bildirilen iş kazalarının %64,5'i kadınları etkilemiş, en yaygın kaza türü ise kesici-delici alet yaralanmaları olmuştur (Medeni, Alagüney & Medeni, 2024).

İnşaat sektöründe ise cinsiyete dayalı farklılıklar belirgindir. Çalışanların %86,6'sının genç erkeklerden oluştuğu sektörde kaza riski yüksek seviyededir. Kadınların bu sektördeki temsili düşük olmakla birlikte, kazalardan sonra yaşadıkları iyileşme süresi erkeklere kıyasla daha uzundur; kadınlar ortalama 9 iş günü kaybederken erkeklerde bu süre ortalama 7 gündür (Bilim, 2025).

Cinsiyet temelli işgünü kayıpları, özellikle kadınlar açısından daha belirgin hale gelmektedir. Kadınların sıklıkla kayıt dışı ve güvencesiz işlerde çalışmaları, iş kazası sonrasında sosyal güvenlik haklarına ulaşımda ciddi sorunlara neden olmaktadır. Ayrıca ev içi sorumlulukların ağırlığı, kadınların iş-yaşam dengesi kurmalarını zorlaştırmakta ve bu durum, psikososyal stres düzeylerinin artmasına yol açmaktadır (Sar, 2021). Erkek çalışanlarda ise yüksek tempolu ve riskli iş ortamları, daha sık ve ölümcül kazalarla sonuçlanmaktadır (Eraslan, 2021).

DOI: https://doi.org/10.30546/19023.978-9952-8573-9-9.2025.9012.
ISBN: 978-9952-8573-8-2

Tüm bu bulgular ışığında, çalışma yaşamında iş kazaları, ölüm ve meslek hastalıklarının cinsiyet temelli analizinin yapılması; sadece istatistiksel değil, aynı zamanda sosyolojik ve yapısal boyutlarıyla da ele alınmalıdır. İş sağlığı ve güvenliği politikalarının cinsiyet duyarlılığı taşıması, her iki cinsiyet için de daha adil, sağlıklı ve güvenli bir çalışma ortamının tesisi açısından büyük önem arz etmektedir.

2. Yöntem

Bu çalışma, Türkiye Sosyal Güvenlik Kurumu (SGK) tarafından 2019–2023 yılları arasında yayınlanan veriler esas alınarak yürütülmüştür. Çalışma kapsamında 4/1-a statüsünde zorunlu sigortalı olarak kayıtlı kadın ve erkek çalışanlar için aşağıdaki İSG göstergeleri değerlendirilmiştir:

- İş kazası geçiren sigortalı sayısı
- İş kazası sonucu ölüm sayısı
- Meslek hastalığına tutulan sigortalı sayısı
- Geçici iş göremezlik süreleri (gün)
- İş kazasına bağlı kaybedilen toplam gün sayısı

Veriler cinsiyete göre ayrıştırılmış, her bir yıl ve değişken için oran hesaplamaları yapılmıştır (görülen vaka sayısı / toplam sigortalı sayısı). Çıktılar grafiksel olarak sunulmuş, cinsiyetler arasındaki farklılıklar istatistiksel olarak tanımlanmıştır. Değişken için oran hesaplamaları aşağıdaki eşitlikler kullanılarak elde edilmiştir.

İş Kazası Geçirme Oranı (%)

$$Kaza\ Geçirme\ Oranı = \frac{\text{İş } Kazası\ Geçiren\ Sigortalı\ Sayısı}{Toplam\ Sigortalı\ Sayısı} x100 \quad (1)$$

Ölüm Oranı (%)

$$\text{Ölüm } Oranı = \frac{\text{İş } Kazasında\ \text{Ölen}\ Sigortalı\ Sayısı}{Toplam\ Sigortalı\ Sayısı} x100 \quad (2)$$

Meslek Hastalığı Oranı (%)

$$Meslek\ Hastalığı\ Oranı = \frac{Meslek\ Hastalığına\ Yakalanan\ Sayısı}{Toplam\ Sigortalı\ Sayısı} x100 \quad (3)$$

DOI: https://doi.org/10.30546/19023.978-9952-8573-9-9.2025.9012.
ISBN: 978-9952-8573-8-2

Geçici İş göremezlik Gün Sayısı / Kişi

$$Geçici\ İş\ Göremezlik\ Oranı = \frac{Toplam\ Geçici\ İş\ Göremezlik\ Günü}{Toplam\ Sigortalı\ Sayısı} x100 \quad (4)$$

İş Kazası Başına Kaybedilen Gün Sayısı / Kişi

$$Kaybedilen\ Gün\ Oranı = \frac{Toplam\ Kaybedilen\ Gün\ Sayısı}{Toplam\ Sigortalı\ Sayısı} x100 \quad (5)$$

3. Bulgular

Bu çalışmada, 2019–2023 yılları arasında 4/1-a kapsamındaki zorunlu sigortalı kadın ve erkek çalışanlara ilişkin iş sağlığı ve güvenliği (İSG) göstergeleri yıllık bazda değerlendirilmiştir. Analizler; iş kazası geçirme oranı, iş kazasına bağlı ölüm oranı, meslek hastalığına yakalanma oranı, geçici iş göremezlik süresi ve iş kazası başına kaybedilen gün sayısı değişkenleri üzerinden, cinsiyete göre karşılaştırmalı olarak gerçekleştirilmiştir. Belirtilen değişkenlere ait veriler SGK istatistik yıllıklarından elde edilmiş olup Tablo 1 ve Tablo 2'de verilmiştir.

Tablo 1. Cinsiyete Göre Zorunlu Sigortalı Sayıları ile İş Kazası ve İş Kazasına Bağlı Ölüm Verileri

	4/1-a Kapsamındaki Zorunlu Sigortalı Sayısı		**İş kazası geçiren sigortalı sayıları**		**İş kazası sonucu ölen sigortalı sayısı**	
	Erkek	Kadın	Erkek	Kadın	Erkek	Kadın
2023	10.871.438	5.534.982	529.770	151.631	1.907	59
2022	11.656.553	5.676.438	465.769	123.054	1.478	39
2021	11.046.133	5.123.546	417.078	94.006	1.350	32
2020	10.574.303	4.629.120	314.897	69.365	1.197	34
2019	9.875.479	4.438.834	337.108	85.355	1.126	21

DOI: https://doi.org/10.30546/19023.978-9952-8573-9-9.2025.9012.
ISBN: 978-9952-8573-8-2

Tablo 2. Cinsiyete Göre Meslek Hastalığına Tutulan Sigortalı Sayıları, Geçici İş Göremezlik Süreleri ile İş Kazası Sonucu Kaybedilen Gün Sayısı Verileri

	Meslek hastalığına tutulan sigortalı sayısı		**Toplam Geçici İş Göremezlik Süresi (Ayakta+ Yatarak) (Gün)**		**İş Kazası sonucu kaybedilen gün sayısı (Gün)**	
	Erkek	Kadın	Erkek	Kadın	Erkek	Kadın
2023	718	227	4.162.153	655.126	4.162.153	655.126
2022	771	182	4.211.164	597.245	4.211.164	597.245
2021	933	274	4.132.918	517.394	4.132.918	517.394
2020	724	184	3.144.388	348.436	3.144.388	348.436
2019	997	91	3.224.943	402.991	3.224.943	402.991

Elde edilen veriler ile belirtilen eşitlikler kullanılarak gerçekleştirilen oran analizi sonuçları Tablo 3'te verilmiştir.

Tablo 3. Cinsiyete Göre İş Kazası Geçirme, İş Kazasına Bağlı Ölüm, Meslek Hastalığı, Geçici İş Göremezlik ve Kaybedilen Gün Oranları (%)

Yıl	**Kaza Geçirme Oranı (%)**		**Ölüm Oranı (%)**		**Meslek Hastalığı Oranı (%)**		**Geçici İş Göremezlik Oranı (%)**		**Kaybedilen Gün Oranı (%)**	
	Erkek	**Kadın**	**Erkek**	**Kadın**	**Erkek**	**Kadın**	**Erkek**	**Kadın**	**Erkek**	**Kadın**
2023	4.873	2.740	0.018	0.001	0.007	0.004	0.383	0.118	0.383	0.118
2022	3.996	2.168	0.013	0.001	0.007	0.003	0.361	0.105	0.361	0.105
2021	3.776	1.835	0.012	0.001	0.008	0.005	0.374	0.101	0.374	0.101
2020	2.978	1.498	0.011	0.001	0.007	0.004	0.297	0.075	0.297	0.075
2019	3.414	1.923	0.011	0.000	0.010	0.002	0.327	0.091	0.327	0.091

3.1. İş Kazası Geçirme Oranları (%)

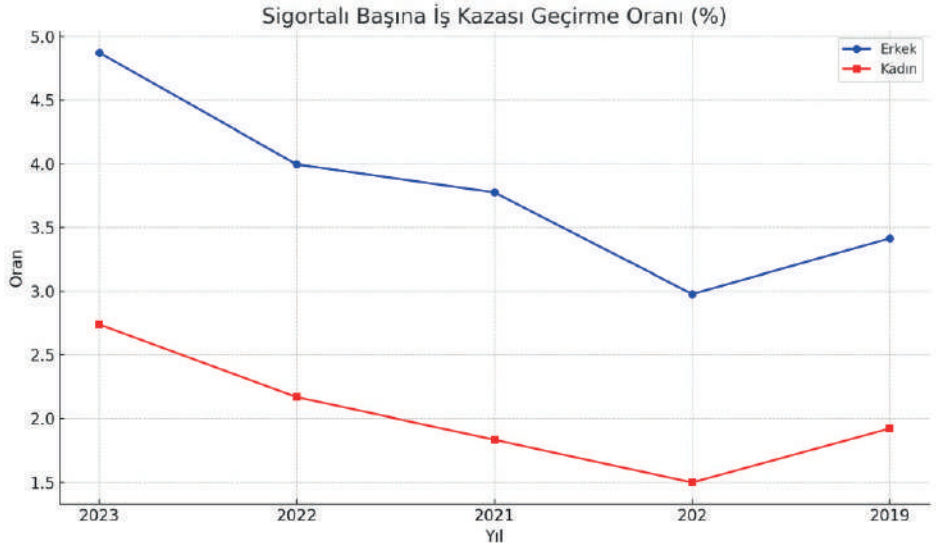
Tablo 3 incelendiğinde, erkek sigortalılarda iş kazası geçirme oranının tüm yıllarda kadınlara kıyasla belirgin biçimde yüksek olduğu görülmektedir. 2019 yılında erkeklerde %3,41 olan bu oran, 2023'te %4,87'ye yükselmiştir. Kadınlarda ise bu oran 2019'da %1,92 iken, 2023 yılı itibarıyla %2,74 olarak kaydedilmiştir.

Bu farklılık, erkek sigortalıların daha çok yüksek risk içeren sektörlerde (örneğin inşaat, madencilik, ağır sanayi) istihdam edilmesine bağlanabilir. Kadınların ise hizmet, eğitim ve sağlık gibi görece daha az riskli sektörlerde çalışmaları bu oranların düşük kalmasında etkili olabilir.

DOI: https://doi.org/10.30546/19023.978-9952-8573-9-9.2025.9012.
ISBN: 978-9952-8573-8-2

Yıllara göre değerlendirildiğinde, her iki cinsiyet için de 2020 yılında geçici bir düşüş gözlenmiş, 2021 sonrasında ise oranlar yeniden artış eğilimine girmiştir. Bu durum pandemi sonrası dönemde üretim baskısı, istihdam koşullarındaki değişiklikler ve İSG önlemlerinin zayıflamasıyla ilişkilendirilebilir.

Şekil 1'de, 2019–2023 yılları arasında kadın ve erkek sigortalılar için iş kazası geçirme oranları karşılaştırmalı olarak sunulmuştur.

Şekil 1. Cinsiyete Göre İş Kazası Geçirme Oranları (%)

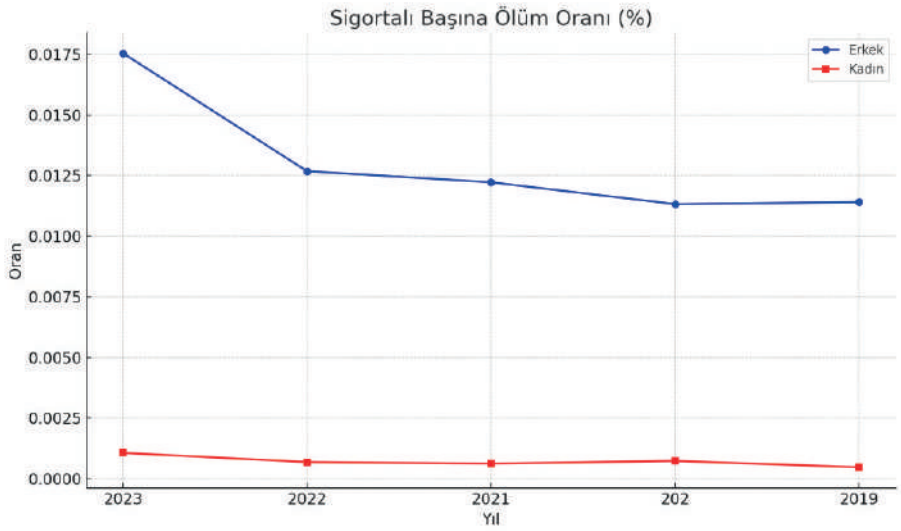
3.2. İş Kazasına Bağlı Ölüm Oranları (%)

Tablo 3'e göre, iş kazasına bağlı ölüm oranları da cinsiyetler arasında belirgin farklılık göstermektedir. Erkeklerde ölüm oranı 2019 yılında %0,011 iken, 2023 yılında %0,018'e yükselmiştir. Kadınlarda ise bu oran tüm yıllarda %0,001 düzeyinde sabit kalmıştır.

Bu durum, erkek çalışanların daha tehlikeli işlerde yer almasının yanı sıra, kişisel koruyucu donanım kullanımı ve iş güvenliği kültüründeki eksikliklerle de açıklanabilir. Özellikle 2023 yılında gözlemlenen ani artış, bazı sektörlerde İSG denetimlerinin yetersizliğine işaret edebilir.

Şekil 2'de, 2019–2023 yılları arasında kadın ve erkek sigortalılar için iş kazasına bağlı ölüm oranları karşılaştırmalı olarak sunulmuştur.

DOI: https://doi.org/10.30546/19023.978-9952-8573-9-9.2025.9012.
ISBN: 978-9952-8573-8-2

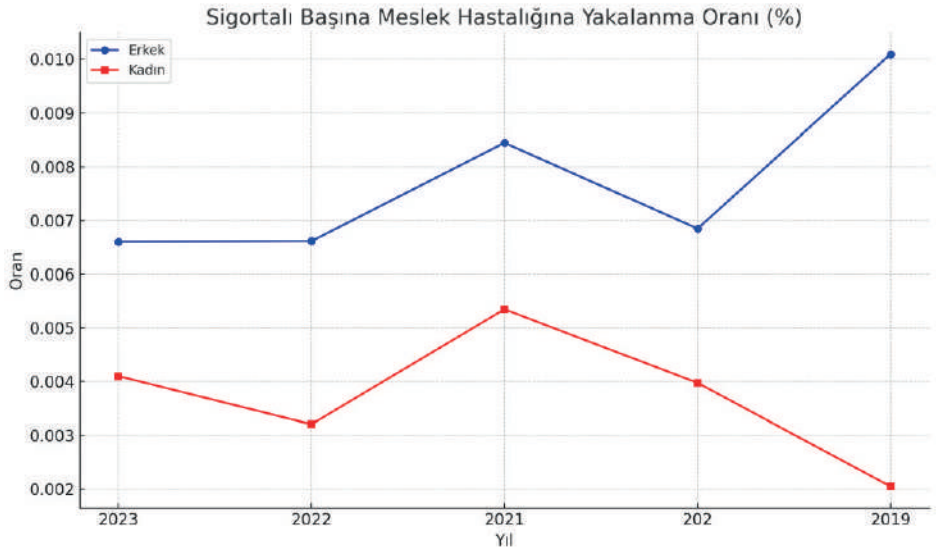
Şekil 2. Cinsiyete Göre İş Kazasına Bağlı Ölüm Oranları (%)

3.3. Meslek Hastalığı Oranları (%)

Tablo 3**,** meslek hastalığı oranlarını ortaya koymaktadır. Erkek sigortalılarda meslek hastalığı oranı 2019 yılında %0,010 iken, 2023'te %0,0066 seviyesine gerilemiştir. Kadınlarda ise 2019 yılında %0,002 olan oran, 2021 yılında %0,0053'e çıkmış; 2023'te %0,0041 olarak kaydedilmiştir.

Her iki cinsiyet için de 2021 yılında artış dikkat çekicidir. Bu artışın, pandemi sonrası tanı koyma süreçlerindeki gelişmeler ya da iş yükünün artmasıyla ilişkili olabileceği değerlendirilmektedir. Kadın çalışanlarda bu artış, sağlık, temizlik ve tekstil gibi sektörlerdeki iş koşullarının meslek hastalıklarına katkı sunduğuna işaret etmektedir.

Şekil 3'te, 2019–2023 yılları arasında kadın ve erkek sigortalıların meslek hastalığına yakalanma oranları karşılaştırmalı olarak sunulmuştur.

Şekil 3. Cinsiyete Göre Meslek Hastalığına Yakalanma Oranları (%)

DOI: https://doi.org/10.30546/19023.978-9952-8573-9-9.2025.9012.
ISBN: 978-9952-8573-8-2

3.4. Geçici İş Göremezlik Gün Sayısı / Kişi

Tablo 3**,** kişi başına düşen geçici iş göremezlik gün sayılarını göstermektedir. Erkek sigortalılarda bu oran 2023 yılında %0,383 iken, kadınlarda %0,118 olarak gerçekleşmiştir. Erkeklerde oranlar tüm yıllarda kadınlardan yüksek seyretmiştir. Bu farklılık, erkeklerin fiziksel efor gerektiren işlerde çalışmasına ve kazaların daha ciddi sonuçlar doğurmasına bağlanabilir.

Kadınlarda ise oran 2019'da %0,091 iken, 2023 yılında %0,118'e yükselmiştir. Bu artış, kadınların daha fazla fiziksel yük altında çalıştığı sektörlerde istihdamının artması ya da sağlık sisteminin raporlamaya yönelik gelişmeler göstermesiyle açıklanabilir.

Şekil 4'te, 2019–2023 yılları arasında iş kazası veya meslek hastalığı sonucunda geçici olarak çalışamayan sigortalıların kişi başına düşen iş göremezlik gün sayılarını gösterilmektedir.

Şekil 4. Cinsiyete Göre Geçici İş Göremezlik Gün Sayısı Oranları (%)

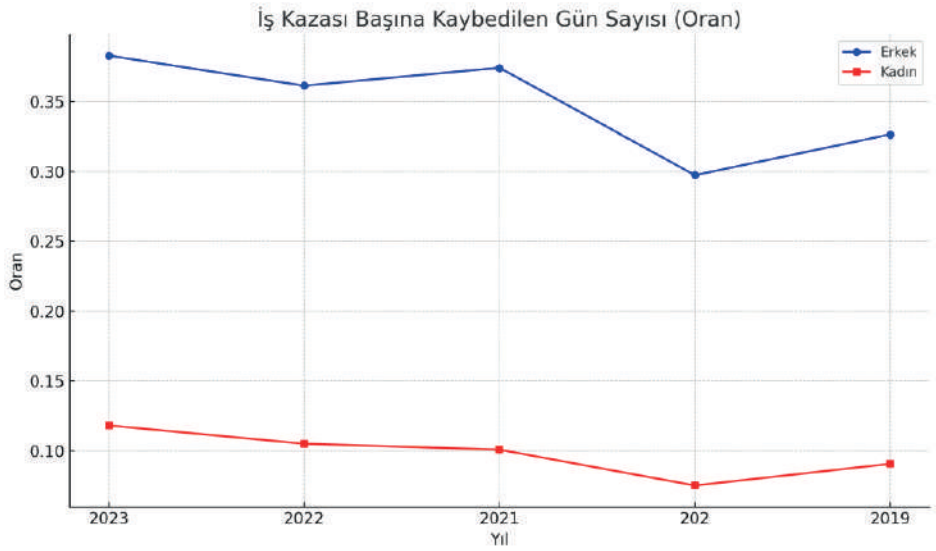
3.5. İş Kazası Başına Kaybedilen Gün Sayısı / Kişi

Tablo 3**,** iş kazası başına kaybedilen ortalama gün sayılarını ortaya koymaktadır. Erkek sigortalılarda bu oran 2023 yılı itibarıyla %0,383'tür. Kadınlarda ise bu oran %0,118 olarak hesaplanmıştır. 2020 yılında her iki cinsiyet için de düşüş gözlenmiş, ancak takip eden yıllarda oranlar tekrar artış göstermiştir.

Bu bulgu, iş kazalarının sadece sıklığı değil, aynı zamanda ciddiyetindeki değişimleri de yansıtmaktadır. Erkeklerdeki yüksek oran, ağır fiziksel işlerin doğrudan etkisini gösterirken; kadınlarda gözlemlenen artış, iş kazalarının daha ciddi sonuçlara yol açmaya başladığını işaret etmektedir.

Şekil 5'te, 2019–2023 yılları arasında iş kazası geçiren bir sigortalı başına ortalama kaç iş günü kaybedildiğini, cinsiyete göre karşılaştırmalı olarak göstermektedir

DOI: https://doi.org/10.30546/19023.978-9952-8573-9-9.2025.9012.
ISBN: 978-9952-8573-8-2

Şekil 5. Cinsiyete Göre İş Kazası Başına Kaybedilen Gün Sayısı Oranları (%)

Tablo 4. Grafiksel Verilerin Özeti (2019–2023)

	Erkek (%) 2023	**Kadın (%) 2023**	**Erkek Artış (%)**	**Kadın Artış (%)**
İş Kazası Geçirme Oranı	4,87	2,74	+43% (2019'dan)	+42% (2019'dan)
Ölüm Oranı	0,018	0,001	+64%	≈ Sabit
Meslek Hastalığı Oranı	0,0066	0,0041	-35%	+105%
Geçici İş Göremezlik Oranı	0,383	0,118	+17%	+30%
Kaybedilen Gün Oranı	0,383	0,118	+17%	+30%

Çalışma sonuçları, erkek çalışanların iş kazalarına ve bunların ölümle sonuçlanmasına daha yüksek oranda maruz kaldığını, ayrıca daha uzun süreli iş göremezlik yaşadıklarını göstermektedir. Bu durum, erkeklerin fiziksel risk içeren sektörlerde yoğun olarak istihdam edilmeleriyle yakından ilişkilidir.

Kadın çalışanlarda ise iş kazası, ölüm ve meslek hastalığı oranları genel olarak daha düşük seyretmekle birlikte, artan iş gücü katılımı ve sektör çeşitliliği ile birlikte bazı göstergelerde yükselme eğilimi gözlemlenmiştir.

4. Sonuç ve Öneriler

Çalışma bulguları, erkek sigortalıların kadınlara göre hem iş kazalarına hem de bu kazalar sonucu ölüm ve uzun süreli iş göremezlik durumlarına daha çok maruz kaldıklarını göstermiştir. Erkeklerde, yıllar içerisinde artan bir kaza geçirme oranı ve buna paralel olarak kaybedilen gün sayısı dikkat çekmektedir. Bu durum, erkek çalışanların daha tehlikeli ve fiziksel güç gerektiren işlerde çalışmasıyla ilişkilendirilebilir.

DOI: https://doi.org/10.30546/19023.978-9952-8573-9-9.2025.9012.
ISBN: 978-9952-8573-8-2

Kadın sigortalılarda ise meslek hastalığı oranları erkeklere göre daha düşük olmakla birlikte, iş göremezlik oranlarının artış gösterdiği yıllar dikkat çekmektedir. Bu bulgu, kadınların da giderek daha yoğun çalışma temposuna maruz kaldıklarını ve bu durumun sağlık üzerindeki etkilerinin artabileceğini ortaya koymaktadır.

Elde edilen sonuçlar, iş sağlığı ve güvenliği uygulamalarının cinsiyet temelli olarak farklılaştırılması gerektiğini ortaya koymaktadır. Özellikle yüksek risk içeren sektörlerde çalışan erkek sigortalılar için koruyucu önlemlerin güçlendirilmesi, kadın çalışanlar için ise risk farkındalığının artırılması ve sektörel risk analizlerinin detaylandırılması önerilmektedir.

Sonuç olarak, çalışma hayatındaki cinsiyet temelli farklılıkların iş sağlığı ve güvenliği politikalarında mutlaka dikkate alınması gerekmektedir. Cinsiyete duyarlı risk değerlendirme stratejilerinin geliştirilmesi, hem kadın hem de erkek çalışanların daha güvenli ve sağlıklı bir çalışma ortamına kavuşmasına katkı sağlayacaktır.

Kaynakça

Berecki-Gisolf, J., Smith, P., Collie, A., & McClure, R. (2015). Gender differences in occupational injury incidence. *American Journal of Industrial Medicine, 58*(3), 299–307. https://doi.org/10.1002/ajim.22397

Bilim, A. (2025). Demographic analysis of occupational safety in the construction sector: Strategies and insights for risk reduction. *Buildings, 15*(4), 528. https://doi.org/10.3390/buildings15040528

Eraslan, E. (2021). Türkiye'de kadın işgücüne yönelik uygulanan aktif işgücü programlarının değerlendirilmesi. *Milli Kültür Araştırmaları Dergisi, 5*(1), 32–49.

Hooiveld, M., van der Gulden, J., van Dijk, F., & Kant, I. (2010). Gender differences in occupational illness: A multi-centre cohort study. *Occupational Medicine*, 60(7), 545–551. https://doi.org/10.1093/occmed/kqq101

Işık, V., & Işıkhan, S. Y. (2024). Trend analysis of occupational accidents during 2013–2020 based on various characteristics in Turkey. *WORK*. https://doi.org/10.3233/WOR-230584

Kandemir, A. Ş., & Şimşek, M. (2019). Geçici iş göremezlik süresi, cinsiyet, çalışılan ortam ve iş kazası türleri etkileşimlerinin istatistiksel analizi. *Anemon Muş Alparslan Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, *7*(1), 239-245. https://doi.org/10.18506/anemon.421997

Medeni, I., Alagüney, M. E., & Medeni, V. (2024). Occupational injuries among healthcare workers: A nationwide study in Turkey. *Frontiers in Public Health, 12*, 1505331. https://doi.org/10.3389/fpubh.2024.1505331

Messing, K., & Östlin, P. (2006). Gender equality, work and health: A review of the evidence. *World Health Organization*. https://apps.who.int/iris/handle/10665/43315

Öcal, A. T. (2021). Türkiye'de işgücü piyasasında toplumsal cinsiyet eşitsizliği. *World Women Conference-II, Baku*. https://www.researchgate.net/publication/349553914

Özdemir, M. (2021). Türkiye'deki iş kazaları, meslek hastalıkları ve işgünü kayıplarının cinsiyet temelli analizi. *Lokman Hekim Tıp Tarihi ve Folklorik Tıp Dergisi, 15*(1), 349–361. https://doi.org/10.31020/mutftd.1585541

Sar, E. (2021). Çalışma hayatında kadın istihdamı ve Türkiye'de yansımaları. *Safran Kültür ve Turizm Araştırmaları Dergisi, 4*(1), 20–40.

Sosyal Güvenlik Kurumu (SGK). https://www.sgk.gov.tr/Istatistik/Index/6863b1e8-c384-4f46-90c6-511dac2376d2/

DOI: https://doi.org/10.30546/19023.978-9952-8573-9-9.2025.9012.
ISBN: 978-9952-8573-8-2

EVALUATION OF REFLECTIVE THINKING TENDENCY OF ENGLISH LANGUAGE TEACHERS

Selin ERBİL ÖZDEMİR[1], Süleyman Davut GÖKER[2]

[1]Çanakkale Onsekiz Mart University, Educational Sciences , Education Administration and Supervision, Çanakkale, Türkiye.
ORCID Code: 0009-0009-4713-7390
[2]Çanakkale Onsekiz Mart University, Educational Sciences , Education Administration and Supervision, Çanakkale, Türkiye
ORCID Code 0000-0003-3291-7879

ABSTRACT

Reflective thinking skills constitute a crucial component for teachers to maintain their professional development, enhance instructional strategies, and provide more effective learning environments for students. It is fundamental for contemporary educational approaches that teachers question their professional processes, improve lesson planning and classroom management, learn from their teaching experiences, and continuously renew themselves accordingly. This study aimed to determine the reflective thinking tendencies of English teachers in Ağrı province. Educational background, type of graduated school, teaching experience duration, and gender variables were examined to analyze the differentiation status of teachers' reflective thinking tendencies.

The study population consisted of all English teachers working in Ağrı province. Simple random sampling method was employed for sample selection, and 211 English teachers participated in the research. The Reflective Thinking Tendency Scale for Teachers and Teacher Candidates (YANDE) developed by Semerci (2007) was used as the data collection instrument. Non-parametric tests including Mann Whitney U and Kruskal Wallis tests were applied for data analysis.

According to the research findings, educational background, type of graduated school, and teaching experience duration variables showed no significant effect on reflective thinking tendencies. However, regarding gender variable, female English teachers demonstrated higher reflective thinking tendencies in open-mindedness dimension. Within the limitations of the study, conducting similar research in different regions is recommended to increase generalizability potential, as the sample was limited to Ağrı province only. Additionally, considering cultural factors, teaching methods, and teachers' individual learning approaches in future research is thought to provide more comprehensive results.

The study results can guide professional development programs aimed at enhancing teachers' reflective thinking tendencies. These findings contribute to understanding the factors affecting

DOI: https://doi.org/10.30546/19023.978-9952-8573-9-9.2025.9012.
ISBN: 978-9952-8573-8-2

reflective thinking in English language teaching contexts and provide insights for educational policy makers and teacher training institutions.

Keywords: reflective thinking, English teachers, teacher education

References

Semerci, N. (2007). Öğretmen ve öğretmen adayları için yansıtıcı düşünme eğilimi ölçeği. *Eğitim Araştırmaları Dergisi*, 27, 14-24.

INTRODUCTION

Throughout history, societies have been in constant transformation due to advances in science and technology. Communities have had to adapt to changes emerging in various aspects of their lives, with education serving as one of the fundamental elements supporting individual development during this adaptation process. Educational processes are modified to meet contemporary requirements, preparing future generations for a changing world. Consequently, educational systems increasingly require innovative techniques and methods (Seyhan, 2013).

Reflective thinking is recognized as one of the essential competencies that students should acquire within contemporary educational approaches (Bozan, 2021). Reflective thinking is a process through which individuals consciously question and evaluate their own thoughts, behaviors, emotions, and experiences. This process helps individuals make meaning of their experiences, evaluate them, and develop further. During reflective thinking, individuals engage in internal dialogue by asking themselves questions such as "What does this experience mean to me?", "What did this experience teach me?", and "How can I achieve better results?" (Schön, 1983). Playing an active role in learning processes, reflective thinking contributes to individuals' understanding and improvement of their own learning experiences. Students' acquisition of this skill in educational processes significantly helps them develop critical thinking, problem-solving, and decision-making competencies. Therefore, reflective thinking plays a critical role particularly in learning, teaching, and personal development processes (Moon, 1999).

The development of reflective thinking skills holds particular importance in the context of foreign language teaching. Foreign language teaching aims not only to teach grammatical structures but also to develop multidimensional skills such as communicative competence, cultural awareness, and critical thinking. In this context, teachers' continuous evaluation of their teaching practices, development of approaches sensitive to students' needs, and generation of strategies for improving lesson processes form the foundation of quality language education. Reflective thinking enables language teachers to analyze their classroom experiences, recognize their strengths and areas for improvement, and consciously shape their pedagogical decisions (Farrell, 2015). Through this process, teachers have the opportunity to systematically evaluate which methods are more effective on students, which materials provide more interaction, and what kinds of adjustments need to be made in

the development of language skills. Therefore, reflective thinking emerges as a key skill that both supports teachers' professional development and deepens learning processes in foreign language teaching.

Problem Statement

Various scholars in the literature have addressed reflective thinking from different perspectives. Schön (1983) defines reflective thinking as the systematic examination of past experiences, current situations, and future plans. Boud, Keogh, and Walker (1985) state that reflective thinking helps individuals consciously evaluate their thoughts and behaviors, thereby controlling their own learning processes. Mezirow (1991) views reflective thinking as a process that enables individuals to better understand themselves by questioning themselves and their beliefs. Boyd and Fales (1983), on the other hand, explain reflective thinking as an individual's critical analysis of their own experiences and drawing learning inferences from this process.

English teachers are educators who apply various methods to develop reading, writing, listening, and speaking skills in foreign language teaching. In this context, it is important for teachers to use reflective thinking skills when planning their lessons, managing in-class interactions, and evaluating student performance in order to effectively develop students' language skills. Foreign language teaching is a process that requires active student participation and critical thinking. In this process, reflective thinking allows teachers to benefit from their past experiences when creating lesson plans, analyze lesson processes, and make improvements based on student feedback. Additionally, teachers can improve teaching quality by using reflective thinking as a tool in classroom management, student interaction, and evaluation of learning processes.

Research reveals that English teachers can exhibit distinct differences in terms of professional attitudes and approaches. Some teachers are observed to be innovative, open to contemporary teaching methods, and eager for development, while another group adopts an approach that is limited to fulfilling only professional responsibilities, adheres to traditional patterns, and is closed to innovations (Uysal & Karakuş, 2019; Botelho & Bhuyan, 2021). This situation indicates diversification among teachers in terms of pedagogical awareness, professional motivation, and reflective thinking skills. Examining the underlying reasons for this distinction is important for developing a deeper understanding of teachers' professional development. In this context, detailed examination of English teachers' reflective thinking tendencies is considered a meaningful research area for enhancing both individual professional awareness and the quality of teaching processes (Özdemir, 2011; Kılıç, 2015).

Research Objectives

The main objective of this research is to determine English teachers' reflective thinking tendencies and examine whether these tendencies differ according to demographic variables such as gender, age, educational level, and professional experience. Reflective thinking is a cognitive process that involves

DOI: https://doi.org/10.30546/19023.978-9952-8573-9-9.2025.9012.
ISBN: 978-9952-8573-8-2

individuals' critical evaluation of their own teaching practices, experiences, and decisions (Dewey, 1933; Schön, 1983). Literature frequently emphasizes that this process plays an important role in developing teachers' professional competencies and teaching strategies (Rodgers, 2002; Farrell, 2007).

The variables included in the research were selected to reveal how reflective thinking skills are shaped by individual and professional factors. Gender aims to evaluate the effect of emotional and social factors on teachers' pedagogical approaches; age aims to understand the reflection of individual differences and experiential accumulation on thinking processes. Educational level aims to determine the contribution of teachers' academic equipment to reflective thinking skills; professional experience aims to determine its effect in terms of evaluating and developing teaching processes (Brookfield, 1995; Larrivee, 2008). In this context, the research aims to contribute to understanding how reflective thinking tendencies differ in terms of teacher profiles and to provide data-based recommendations for teacher training policies and professional development practices (Korthagen, 1993; Göker, 2012).

Research Questions

This research seeks to answer the following questions:

Is there a significant difference in English teachers' reflective thinking tendencies according to gender?

Is there a significant difference in English teachers' reflective thinking tendencies according to age?

Is there a significant difference in English teachers' reflective thinking tendencies according to professional experience?

Is there a significant difference in English teachers' reflective thinking tendencies according to educational level?

Significance of the Study

Educational systems continuously evolve to meet changing global demands, requiring individuals to develop enhanced information processing, analysis, and critical thinking skills. Reflective thinking emerges as a crucial factor affecting both teachers' professional development and students' learning processes.

Reflective thinking is a cognitive process enabling individuals to consciously question and evaluate their own thinking processes, experiences, and decisions (Dewey, 1910; Moon, 1999). For teachers, this includes reviewing teaching methods, evaluating student success, analyzing classroom interactions, and developing lesson plans. Schön (1983) emphasizes that teachers must critically evaluate their practices to maintain professional development, positioning reflective teachers as guides who help students understand their learning processes (Rodgers, 2002).

In foreign language teaching, reflective thinking is particularly important as teachers must evaluate their management of reading, writing, listening, and speaking skill development while addressing

student difficulties and assessing teaching method effectiveness. An effective foreign language teacher serves not only as a knowledge transmitter but as a guide supporting students' learning process understanding (Elaldı, 2013).

Within Turkey's teacher competency framework, reflective thinking skills constitute a fundamental element of qualified teaching (MEB, 2005). Research demonstrates that teachers' reflective thinking tendencies directly correlate with teaching quality and student success (Schön, 1983; Rodgers, 2002; Tok, 2008). Teachers with higher reflective thinking levels adapt lesson processes to individual student needs, while those with lower levels tend toward standardized, rigid approaches (Mezirow, 1991).

Göker (2012) proposed the "Reflective Leadership Framework (RLF)" by suggesting that not only foreign language teachers but also students and school administrators should be included in the reflective learning process. This model aims not only individual development but also establishing a holistic connection between teaching methods, student interactions, and school management. The creation of reflective learning communities is accepted as an effective strategy supporting sustainable development in language teaching.

Teachers with high reflective thinking levels generally favor student-centered, interactive methods, while those with low levels prefer traditional, teacher-centered approaches (Boud et al., 1985). Reflective thinking also affects professional motivation and career satisfaction, with reflective teachers experiencing higher professional satisfaction compared to those focused on routine tasks (Boyd & Fales, 1983).

This research's significance lies in its potential to inform educational policies and teacher training programs. The findings may guide the development of more effective teacher training programs and support the enhancement of foreign language teaching quality in Turkey by providing empirical evidence on the relationship between demographic characteristics and reflective thinking tendencies among English teachers.

Research Assumptions

It is assumed that the English teachers participating in the research responded to the research questions sincerely and genuinely.

Limitations

The research data is limited to the opinions of English teachers working in Ağrı province and the variables addressed within the scope of the research.

DOI: https://doi.org/10.30546/19023.978-9952-8573-9-9.2025.9012.
ISBN: 978-9952-8573-8-2

MATERIALS AND METHODS

Research Design

This study employed a quantitative survey model to assess English teachers' reflective thinking tendencies. The survey model aims to reveal the attitudes, opinions, behaviors, or specific characteristics of individuals in a particular population in their current state (Karasar, 2005). This model targets describing a situation that existed in the past or currently exists and allows for objective analysis of existing relationships between variables (Büyüköztürk et al., 2016).

Population and Sample

The research population consisted of all English teachers in Ağrı province and its districts, totaling 419 teachers (271 female, 148 male). Simple random sampling method was used to select 211 English teachers, representing a significant portion of the population. The sample consisted of 142 female (67%) and 69 male (33%) teachers. Regarding teaching experience, 53.1% had 0-10 years of experience, while 46.9% had 10 years or more. Educational background distribution showed 64% education faculty graduates, 14% language and literature graduates, and 21% with graduate degrees.

Data Collection Instrument

Data collection was conducted using a two-part questionnaire. The first section contained demographic information including age, gender, teaching experience, and educational background. The second section utilized the Reflective Thinking Tendency Scale (YANDE) developed by Semerci (2007) to assess teachers' reflective thinking tendencies.

YANDE consists of 27 items measuring reflective thinking skills across five dimensions: Emotional Thinking, Self-Regulation, Self-Efficacy, Critical Thinking, and Reflection in Learning Process. The scale demonstrates strong reliability with a Cronbach's alpha coefficient of .87. Validity studies confirmed its correlation with other reflective thinking scales and effectiveness in developing teachers' reflective thinking skills (Semerci, 2007).

Data Collection and Initial Preparation

Research data was collected using Google Forms distributed electronically to participants through Gmail, WhatsApp, and Telegram applications. This method enabled reaching a broad participant range and accelerated the data collection process. Collected data was converted to Excel format for initial organization and then transferred to statistical software for analysis.

Data Analysis

Two forms containing missing or incorrect responses were identified and excluded from analysis, leaving 209 forms for statistical analysis. Negative items were reverse-coded to ensure proper evaluation. Statistical analyses were performed using SPSS software.

DOI: https://doi.org/10.30546/19023.978-9952-8573-9-9.2025.9012.
ISBN: 978-9952-8573-8-2

Reliability Analysis

Internal consistency was assessed using Cronbach's Alpha reliability analysis. The overall scale reliability coefficient was calculated as 0.933, indicating high reliability. Individual factor reliability coefficients ranged from 0.841 to 0.862, demonstrating adequate reliability for all subscales according to Özdamar's (1999) criteria.

Normality Testing

Prior to statistical testing, data distribution normality was examined using Shapiro-Wilk and Kolmogorov-Smirnov tests. Given the sample size exceeding 50, Kolmogorov-Smirnov was prioritized with Shapiro-Wilk as supporting evidence. All p-values were less than 0.05, indicating non-normal distribution. Skewness values ranged from -0.80 to -2.09, and kurtosis values from -0.00 to 4.70, confirming deviation from normality.

Statistical Tests

Based on normality test results, non-parametric tests were employed:

Mann-Whitney U test for gender and teaching experience variables (two groups)

Kruskal-Wallis test for age and educational background variables (multiple groups)

These tests were selected to examine differences in reflective thinking tendencies across demographic variables while accounting for the non-normal data distribution.

RESULTS

This study investigated the reflective thinking tendencies of English teachers working in Ağrı province, Turkey, through analysis of responses from 211 participants using the Reflective Thinking Tendency Scale (YANDE). The research examined four demographic variables: gender, age, professional experience, and educational background.

The analysis revealed significant findings regarding gender differences in reflective thinking tendencies. Female English teachers demonstrated significantly higher scores in the "open-mindedness" dimension compared to their male counterparts ($p < .05$), with female teachers scoring an average of 112.73 versus 92.15 for male teachers. This finding indicates that female teachers show greater inclination toward open-mindedness in their reflective thinking processes. However, no statistically significant differences were found between male and female teachers in other dimensions or in the overall scale score ($p > .05$).

Regarding age as a variable, the Kruskal-Wallis H test results showed no statistically significant differences across age groups (21-24, 29-33, 37-39, and 45+ years) in any of the reflective thinking dimensions or in the total scale score ($p > .05$). Similarly, professional experience, categorized as 1-10

DOI: https://doi.org/10.30546/19023.978-9952-8573-9-9.2025.9012.
ISBN: 978-9952-8573-8-2

years versus 11+ years, showed no significant impact on reflective thinking tendencies across all dimensions and total scores using the Mann-Whitney U test ($p > .05$).

Educational background analysis, comparing teachers with master's degrees, language and literature backgrounds, and education faculty graduates, revealed no statistically significant differences in reflective thinking tendencies across any dimension or total scale scores ($p > .05$). These findings suggest that neither the level of education nor the type of educational background significantly influences English teachers' reflective thinking tendencies.

DISCUSSION

The findings reveal important insights into factors influencing reflective thinking tendencies among English teachers. The significant gender difference in open-mindedness aligns with existing literature suggesting female teachers possess enhanced social-emotional skills and demonstrate greater empathy in classroom interactions. This finding is consistent with research by Orakçı (2021), Almusharraf and Almusharraf (2021), and Sa'dijah et al. (2020), which reported higher reflective thinking tendencies among female teachers.

The enhanced open-mindedness among female teachers may be attributed to their tendency toward student-centered approaches and greater willingness to critically evaluate and improve learning environments. This characteristic is particularly relevant in English language teaching, which requires multifaceted social interaction and holistic development of language skills. The social nature of language teaching may naturally favor individuals with stronger social-emotional competencies.

The absence of significant differences across age groups challenges the assumption that reflective thinking automatically improves with age or experience. This suggests that reflective thinking depends on individual awareness, pedagogical sensitivity, and critical evaluation skills rather than accumulated years. The results align with research by Aqadoh and Trimasse (2024) in Morocco, which found no significant relationship between age and reflective thinking tendencies.

Similarly, the lack of significant differences between teachers with varying professional experience (1-10 years vs. 11+ years) indicates that mere duration does not automatically enhance reflective thinking abilities. This supports the perspective that experience quality, rather than duration, is crucial for developing reflective thinking skills. As noted by Farrell (2015), teachers who regularly evaluate their experiences and remain open to growth demonstrate stronger reflective thinking abilities regardless of years of service.

The absence of significant differences based on educational background suggests that formal academic credentials alone may not suffice for developing reflective thinking tendencies. This implies that reflective thinking development requires more than theoretical knowledge and may be more closely related to pedagogical awareness, professional motivation, and self-evaluation abilities.

These results collectively suggest that reflective thinking tendencies are influenced more by individual characteristics such as pedagogical awareness, professional motivation, and self-evaluation skills rather than demographic factors such as age, experience duration, or educational level. This understanding has important implications for teacher education programs and professional development initiatives.

CONCLUSION

This study provides valuable insights into the reflective thinking tendencies of English teachers and identifies gender as a significant factor, particularly in the open-mindedness dimension. The research demonstrates that female English teachers exhibit higher levels of open-mindedness in their reflective thinking processes, which may contribute to more effective student-centered teaching strategies and enhanced language learning outcomes.

The findings reveal that demographic variables such as age, professional experience, and educational background do not significantly influence reflective thinking tendencies among English teachers. This suggests that reflective thinking is not automatically developed through years of experience or advanced academic credentials, but rather requires intentional cultivation of critical awareness, pedagogical sensitivity, and self-evaluation skills.

Based on these findings, several recommendations emerge for teacher education and professional development:

Teacher education programs should integrate reflective thinking skill development into pre-service training through methods such as reflective journal writing, case study analyses, post-lesson self-evaluation forms, and structured group discussions. Emphasizing the importance of critical self-reflection and pedagogical decision-making within the curriculum is essential. Additionally, teacher candidates should be given opportunities to engage in reflective practices during their field experiences and student teaching periods.

For professional development, in-service training programs should be designed to actively involve teachers in reflective thinking through workshops, seminars, and professional learning communities. Creating supportive environments where teachers can critically evaluate their practices and share reflective insights with colleagues is also crucial. The focus should be on enhancing pedagogical awareness and self-evaluation abilities rather than simply delivering theoretical knowledge.

In terms of future research, longitudinal studies should be conducted to observe how reflective thinking tendencies evolve throughout teachers' careers. Researchers should also examine the relationship between reflective thinking and other cognitive-emotional traits such as emotional intelligence, critical thinking, and problem-solving skills. Moreover, it is important to explore how contextual factors—such as school culture, administrative support, job satisfaction, and collegial interactions—affect the development of reflective thinking. Further studies can investigate reflective

DOI: https://doi.org/10.30546/19023.978-9952-8573-9-9.2025.9012.
ISBN: 978-9952-8573-8-2

thinking tendencies across different subject areas and educational levels to identify variations specific to each field. Finally, considering that this study was limited to English teachers in Ağrı province, broader research encompassing various geographic and cultural contexts is necessary to enhance the generalizability of the findings.Additionally, future research should consider employing mixed-method approaches combining quantitative scales with qualitative methods such as observations, interviews, and teacher journals to provide deeper insights into reflective thinking processes.

This research contributes to the understanding of reflective thinking in language teaching contexts and emphasizes the importance of intentional development of reflective skills in teacher education and professional development programs. The findings suggest that creating supportive environments for reflection and providing targeted training in reflective practices may be more effective than relying solely on experience or formal education to develop these crucial professional competencies.

REFERENCES

Almusharraf, N., & Almusharraf, A. (2021). The impact of teachers' gender on students' academic achievement: A case study from Saudi Arabia. International Journal of Educational Research, 12(3), 45-62.

Aqadoh, M., & Trimasse, H. (2024). Reflective thinking tendencies among Moroccan teachers: A cross-sectional study. Journal of Educational Research, 8(2), 78-91.

Botelho, S., & Bhuyan, P. (2021). Professional attitudes and innovative practices among English language teachers. Teaching and Teacher Education, 105, 103-115.

Boud, D., Keogh, R., & Walker, D. (1985). Reflection: Turning experience into learning. Kogan Page.

Boyd, E. M., & Fales, A. W. (1983). Reflective learning: Key to learning from experience. Journal of Humanistic Psychology, 23(2), 99-117.

Bozan, E. (2021). Reflective thinking as a competency in contemporary education. Educational Psychology Review, 33(4), 567-589.

Brookfield, S. D. (1995). Becoming a critically reflective teacher. Jossey-Bass.

Büyüköztürk, Ş., Çakmak, E. K., Akgün, Ö. E., Karadeniz, Ş., & Demirel, F. (2016). Bilimsel araştırma yöntemleri (20th ed.). Pegem Akademi.

Dewey, J. (1910). How we think. D.C. Heath.

Dewey, J. (1933). How we think: A restatement of the relation of reflective thinking to the educative process. D.C. Heath.

Elaldı, Ş. (2013). Foreign language teacher competencies and reflective thinking in language education. Language Teaching Research, 17(3), 298-315.

Farrell, T. S. C. (2007). Reflective language teaching: From research to practice. Continuum.

Farrell, T. S. C. (2015). Promoting teacher reflection in second language education: A framework for TESOL professionals. Routledge.

Göker, S. D. (2012). Reflective leadership framework for language teachers: A tool for professional development. ELT Journal, 66(4), 426-435.

Karasar, N. (2005). Bilimsel araştırma yöntemi: Kavramlar, ilkeler, teknikler (15th ed.). Nobel Yayın Dağıtım.

Kılıç, A. (2015). Professional development and reflective thinking among English teachers. Teacher Development, 19(2), 234-249.

Korthagen, F. A. J. (1993). Two modes of reflection. Teaching and Teacher Education, 9(3), 317-326.

Larrivee, B. (2008). Development of a tool to assess teachers' level of reflective practice. Reflective Practice, 9(3), 341-360.

MEB (Milli Eğitim Bakanlığı). (2005). Öğretmenlik mesleği genel yeterlikleri. Devlet Kitapları Müdürlüğü.

Mezirow, J. (1991). Transformative dimensions of adult learning. Jossey-Bass.

Moon, J. A. (1999). Reflection in learning and professional development: Theory and practice. Kogan Page.

Orakçı, S. (2021). Gender differences in reflective thinking among teachers. Educational Research Quarterly, 44(3), 23-38.

Özdemir, S. (2011). Effects of reflective thinking on professional development of teachers. Journal of Educational Research, 104(4), 270-281.

Özdamar, K. (1999). Paket programlar ile istatistiksel veri analizi. Kaan Kitabevi.

Rodgers, C. (2002). Defining reflection: Another look at John Dewey and reflective thinking. Teachers College Record, 104(4), 842-866.

Sa'dijah, C., Rafiah, H., & Gipayana, M. (2020). Reflective thinking in mathematics education: Gender perspectives. International Journal of Instruction, 13(2), 591-608.

Schön, D. A. (1983). The reflective practitioner: How professionals think in action. Basic Books.

Semerci, N. (2007). The development of reflective thinking tendency scale for teachers and teacher candidates. Educational Sciences: Theory & Practice, 7(3), 1369-1376.

Seyhan, A. (2013). Innovation and transformation in education: Contemporary challenges. Educational Technology & Society, 16(2), 45-57.

Tok, Ş. (2008). The effects of reflective thinking activities in science course on academic achievement and reflective thinking levels of students. Elementary Education Online, 7(3), 557-568.

Uysal, H., & Karakuş, M. (2019). Professional attitudes and innovative teaching practices among English language teachers. International Journal of Educational Research, 95, 78-89.

DOI: https://doi.org/10.30546/19023.978-9952-8573-9-9.2025.9012.
ISBN: 978-9952-8573-8-2

"PSYCHOSOCIAL SUPPORT STRATEGIES FOR CHILDREN AFTER EARTHQUAKES"

Muhammed KÖSTEKÇİ[1*]

[*1]Kırşehir Ahi Evran University, Faculty of Health Sciences, Department of Child Development, Kırşehir, Turkey.
ORCID Code: 0000-0002-4331-4398

ABSTRACT

Earthquakes are destructive natural disasters that can cause emotional and psychological traumas as well as threatening the physical safety of children. Children may show different reactions to events that they cannot perceive and understand, their daily routines may be disrupted, and this may cause them to be negatively affected psychologically. Anxiety, fear, sleep disorders and post-traumatic stress symptoms are commonly seen in children after earthquakes. In order to minimise the long-term effects of such traumas, it is of great importance to provide early psychosocial support.

This study examines psychosocial support strategies for children after the earthquake and examines approaches that will contribute to their recovery process. It is seen that methods such as play therapy, art therapy, storytelling, group work and cognitive-behavioural techniques help children process trauma and express their feelings. In addition, creating safe spaces, restoring routines and strengthening social support mechanisms play an important role in increasing children's emotional resilience.

In addition, it is emphasised that the support of families, teachers and society is critical in the psychological recovery process of children. Raising awareness of families, developing supportive approaches by teachers and creating trauma awareness throughout the society can facilitate emotional and social adaptation of children. Especially understanding how children evaluate the disaster phenomenon according to their developmental periods is of great importance in terms of the effectiveness of the interventions to be made.

In conclusion, early implementation of psychosocial support strategies for children after the earthquake helps them cope with the traumatic experience and have a healthy development process. Therefore, psychosocial interventions for children should be planned and made sustainable.

Keywords: Earthquake, Psychosocial support, Trauma, Emotional Trauma, Emotional spac

INTRODUCTION

Earthquakes are natural disasters that occur unexpectedly and can have significant consequences in many areas of social life. Such disasters are not limited to physical damage, but can also have serious

effects on individuals' mental health. Children, in particular, may react more intensely to uncertainty, loss, and stress due to the fragility of their developmental stage. Trauma experienced after an earthquake can cause various psychological problems in children, such as anxiety, fear, sleep problems, withdrawal, and depression. Emotional and social support provided to children during this period can help them cope with difficult experiences and contribute to their healthy development. Psychosocial support includes not only individual therapeutic interventions but also supportive approaches that strengthen children's social bonds and are implemented at the community level. Such support services play an important role in helping children make sense of their traumas, cope with their losses, and develop a sense of trust again. International literature emphasizes that psychosocial support provided at an early stage is effective in protecting children from long-term psychological problems. In this context, collaboration between teachers, mental health professionals, social workers, and families is among the key factors that positively influence children's recovery process.

Major disasters such as earthquakes affect not only individuals but also the entire structure of society. Effects such as the erosion of social values, the weakening of family relationships, disruptions in education, and job losses often occur alongside mental health issues. In this regard, psychosocial support services provided after a disaster are of great importance. The aim of these services is not only to reduce the effects of trauma, but also to contribute to the reconstruction of society and strengthen the psychological resilience of individuals. Support programs developed for children after an earthquake must be tailored to the characteristics of their age groups.

For younger children, play- and art-based methods facilitate the expression of their feelings and help them understand the events they have experienced, while cognitive-behavioral techniques, group work, and counseling services may be more effective for older age groups. In addition, creating environments where children can feel safe is one of the factors that accelerate psychological recovery. Restructuring school environments and returning children to their daily routines can play an important role in reducing the effects of traumatic experiences.

During this process, it is of great importance for parents and teachers to adopt a sensitive, understanding, and supportive approach toward children. An attitude that accepts the child's feelings and makes them feel supported will contribute to a faster recovery process. Increasing awareness of psychosocial support in society will enhance the success of post-disaster interventions. In conclusion, psychosocial support methods for children after an earthquake should be planned at the individual, family, and community levels and tailored to the child's age, needs, and developmental level.

Reactions Observed in Children After an Earthquake

After an earthquake, individuals' psychological reactions generally develop in specific stages (Özkan, Çetinkaya, and Kutun, 2021). The first stage is defined as the “psychological numbness” process. During this period, individuals may experience symptoms such as distraction, forgetfulness, physical

DOI: https://doi.org/10.30546/19023.978-9952-8573-9-9.2025.9012.
ISBN: 978-9952-8573-8-2

reactions, hallucinations, and sudden freezing, which can last up to 24 hours (Köroğlu, 2018). The second stage is called the "reaction process." After overcoming numbness, irritability, lack of confidence in oneself and one's surroundings, intense anxiety, and fear may emerge in individuals, usually within two to six days (Özkan, Çetinkaya, & Kutun, 2021).

In the third stage, awareness of the events and a state of denial begin; individuals may tend to deny what has happened. During this period, emotional and behavioral reactions become more pronounced (Köroğlu, 2018; Özkan, Çetinkaya, & Kutun, 2021). The final stage of the process is considered to be the "recovery process." During this period, individuals accept what has happened, readjust to their daily lives, and gradually regain their mental balance (Köroğlu, 2018).

Although these stages are general reactions that can be observed in every individual, children's reactions may be more intense or different because they have not yet completed their mental and emotional development. Children's reactions may vary depending on their developmental level; however, understanding and expressing events is more difficult for them than for adults. When the losses caused by the earthquake are combined with concrete losses such as losing loved ones, homes, belongings, and playgrounds, children may experience grief-like emotional reactions (Ürer, 2017).

During the grieving process, children often exhibit both emotional and behavioral symptoms. Initially, they may tend to deny and reject what has happened and try to continue with their daily activities. Over time, however, feelings of regret, intense anxiety, withdrawal, and depression may emerge (Ergün, 2005). Children may exhibit behaviors inappropriate for their age, withdraw from their social environment, reduce communication with peers, and experience anxiety about the future by frequently recalling happy memories from the past.

Behavioral problems such as personality changes, outbursts of anger, restlessness, inattention, and social withdrawal may also be observed (Erkan, 2010). Earthquakes not only cause temporary psychological reactions in children but also increase the risk of long-term mental health problems if appropriate support is not provided. Therefore, it is extremely important to identify the emotional distress children are experiencing at an early stage and provide appropriate interventions and support.

Factors Affecting Children's Responses After an Earthquake

Children's responses after an earthquake vary not only depending on the severity of the event they were exposed to, but also on many factors such as personal characteristics and environmental factors. These factors significantly determine children's ability to cope with the difficulties they experience after trauma. A child's age and level of mental development influence the type and intensity of their response to trauma. Younger children are more likely to exhibit fears and regressive behaviors (e.g., thumb sucking, bedwetting), while adolescents may experience identity confusion, withdrawal, and feelings of guilt. As can be understood from this, traumatic events have a significant impact, especially on children in early childhood. This means that traumatic events such as earthquakes have a significant

impact on children's personalities and play an active role in the development of conditions such as regression.

Research shows that girls are more likely to exhibit inward emotional responses such as anxiety, fear, and depression, while boys generally exhibit outward responses such as anger and aggressive behavior. Research shows that children exhibit emotional responses, with girls experiencing these responses more intensely. The emergence of such responses gives rise to both their external expressions and the need to identify negativity in their inner world.

Parents' mental states directly affect children's ability to cope with trauma. Emotionally balanced and supportive parents can reduce children's anxiety levels, while parents affected by trauma can cause higher levels of anxiety and stress in children. Although the significant effects experienced by parents in the current situation are evident, the extent to which they are expressed outwardly also plays a role in shaping the impact. This highlights the deterioration of children's relationships with their parents and the negative effects these emotional responses have on children.

Children who directly experienced danger during the earthquake (e.g., being trapped under debris, losing loved ones) may have more severe psychological reactions, which can lead to more intense symptoms of post-traumatic stress disorder (Furr, Comer, Edmunds, & Kendall, 2010). It is evident that the earthquake created an environment with psychological, sociological, and physiological effects. Even if physiological/biological processes are partially compensated for, the fact that children are particularly affected by sociological and psychological processes indicates that future generations will continue their lives with significant trauma. It is also crucial to understand that the negative processes experienced during and after the earthquake are not merely a timeframe but a process, and the reflections of the emotions experienced within this process are equally significant.

Children who have previously been exposed to violence, grief, divorce, or other traumatic events may be more vulnerable to new traumas, and their stress responses may become more intense and persistent (Yardımcı, 2023; Pfefferbaum et al., 2010). This can be seen as an important criterion for the impact of children's previous experiences on their future lives. The traumatic situations they have experienced can lead to the development of mental disorders and the effects of these disorders can manifest themselves to varying degrees in different processes.

Support systems outside the family (teachers, friends, neighbors, etc.) and social reconstruction processes can strengthen children's ability to cope with trauma. The support provided by groups outside the family, such as teachers and friends, can help children overcome the processes they experience with less damage. Teachers provide communication and attention, while friends provide peer support.

Children continuing their education, participating in play activities, and maintaining their daily routines contributes to the recovery process. Maintaining routines is effective in rebuilding a sense of

DOI: https://doi.org/10.30546/19023.978-9952-8573-9-9.2025.9012.
ISBN: 978-9952-8573-8-2

security. One of the most important factors in quickly overcoming trauma is the continuation of previous positive experiences or the creation of new positive experiences. For children, gains such as play and daily routines will help them overcome adjustment problems and adapt more quickly to the new process. One of the most effective ways to achieve this is through therapy.

Creative approaches such as play therapy, artistic expression, storytelling, and group work provide children with a space to recognize their emotions and cope with them (Malchiodi, 2005; Smeekes, Verkuijten, & Poppe, 2017). These creative approaches help children express themselves in situations where they have difficulty doing so using different methods. This method can be used not only for understanding but also for self-comfort. Children who constantly watch images of earthquakes may develop secondary trauma. Therefore, limiting media content is of great importance for children's mental health.

How Does Trauma Affect Children at Different Ages?

Traumatic situations such as earthquakes, wars, and accidents are powerful stressors that have a profound impact on children's psychological development. Children's responses to such events vary depending on their age, developmental level, and the support they receive from their environment. Compared to adults, children may have limitations in understanding the events they experience, expressing their emotions, and coping. Additionally, the unexpected and uncontrollable nature of trauma can lead to intense feelings of fear and helplessness in children. This section examines the effects of trauma on children of various age groups and the behavioral changes that may arise.

Children may respond differently depending on their age and stage of development. The first stage covers children aged 0-1. During this period, children's basic sense of trust is developing, and their dependence on caregivers is at its highest level. Traumatic events can disrupt the fulfillment of infants' needs for security. Since infants cannot verbally express the stress they experience, they may reflect the trauma through symptoms such as restlessness, constant crying, sleep disturbances, and developmental regression (Bowlby, 1988; Perry, 2006). In addition, difficulty falling asleep, feeding problems, and avoidance of social interaction are also commonly observed (Carter, Hathaway & Lettieri, 2014). Trauma can negatively affect brain development and lay the groundwork for learning difficulties and behavioral problems in later life. Therefore, early intervention and supportive care are crucial (Avşar, Koç, & Aslan, 2016).

Another period covers the age range of 2–5 years. During this age range, children begin to explore their surroundings, develop language skills, and form social relationships. However, they may struggle to fully comprehend the complex nature of trauma. After an earthquake, excessive fear, irritability, restlessness, and anxiety are frequently observed in children of this age group (Avşar, Koç, & Aslan, 2016). Common reactions include constant crying, screaming, withdrawal, increased dependency, sleep disorders, and nightmares. In addition, developmental regression behaviors (bedwetting, thumb

sucking, inability to be alone, fear of the dark) are common (Işık, Işık, & Taner, 2013). Reenacting traumatic events through play is an indication of children's efforts to make sense of what they have experienced. Family support and providing a safe environment play a major role in the recovery process during this period.

Another period covers children aged 6-11. This period is referred to as the concrete operations stage or late childhood. At this age, children's cognitive and social development reaches an advanced level, and their abstract thinking skills begin to develop. They can better understand the meaning of traumatic events, which can lead to realistic fears (Gökalp, Kaya, & Övün, 2018). Separation anxiety, fear of death, and feelings of uncertainty about the future are common in children after an earthquake.

Symptoms such as insomnia, nightmares, reluctance to go to school, lack of concentration, decreased academic performance, and deterioration of social relationships are frequently observed. Additionally, aggressive behavior, difficulty controlling impulses, anger outbursts, and risky behavior may increase.

The support provided by parents and educational institutions during this process plays a critical and vital role. The understanding and supportive approach of parents and teachers facilitates the development of effective coping skills in children. Healthy communication within the family is one of the key factors that accelerate the recovery process. The effects of trauma can continue in the long term; anxiety disorders, depression, and post-traumatic stress disorder may develop (Işık, Işık, & Taner, 2013). Social adjustment problems and a decline in school performance may also be observed.

Early diagnosis, psychological support, providing a safe environment, and age-appropriate intervention methods are important in this process (Karaman, 2015). Play therapy and art-based approaches are particularly effective in younger age groups (Özkan and Demir, 2019). The effects of trauma on children may vary depending on their age and developmental characteristics. Interventions should therefore be planned in a multifaceted, developmental, and family-centered manner.

Psychosocial Support in Disasters and Emergencies

The term “psychosocial” refers to the mutual interaction between individuals' mental states and their social environment, and how these two dimensions influence each other. Psychosocial support provided after disasters and emergencies can be defined as a comprehensive set of services aimed at helping affected individuals adapt more easily to their normal lives, identifying their needs and offering appropriate solutions to increase both individual and social resilience.

The psychosocial support practices offered by AFAD are not intended to be direct psychiatric or clinical treatment, but rather aim to reduce the prevalence of mental health issues arising after disasters and crises, restore social stability, and support individuals in developing their existing skills so that they can cope more effectively with future crisis situations. As defined by the Association for Psychosocial Services in Disasters, psychosocial assistance is described as the process of reducing the psychological problems experienced by individuals and communities, rebuilding social relationships,

DOI: https://doi.org/10.30546/19023.978-9952-8573-9-9.2025.9012.
ISBN: 978-9952-8573-8-2

making social resources functional, strengthening the bonds between individuals and communities, contributing to the return of both affected individuals and responding professionals to their normal rhythm of life, and preventing mental disorders. These support services are not only provided during times of crisis, but throughout all stages of the disaster process, helping individuals and communities to rebuild using their own resources and to be better prepared for future disasters and crises. At the same time, these services support the psychological resilience of professionals working in the field (APHB, 2006: 21).

Psychosocial support services are carried out in line with comprehensive plans covering the preparation, intervention, and recovery stages of disaster management. Applications are structured in line with the strategies prepared under the Psychosocial Support Service Group Plan. In this context, psychosocial support includes multifaceted objectives such as preventing mental imbalances that may occur during a disaster, strengthening the social relationships of individuals, families, and communities, helping affected individuals discover their own internal resources and gain resilience, supporting advocacy activities, and increasing their capacity to cope with possible future disasters. It is also an interdisciplinary intervention approach that aims to strengthen the psychological resilience of aid providers (Psychosocial Support Service Group Plan).

How Can You Support a Child Who Has Experienced Trauma After an Earthquake?

After a disaster, it is essential for parents to first take care of their own physical and psychological health in order to provide more effective support to their children (İşmen, 2001; Walsh, 2007). If parents focus solely on their children's needs and neglect their own mental well-being, this may weaken the support they provide to their children over time (İşmen, 2001). During this process, parents can explain the earthquake to their children in simple and understandable language to help them make sense of what they have experienced. Spending time together as a family and providing a loving, safe environment for children supports the healing process in a positive way (İşmen, 2001).

Children's television viewing should be monitored; images that may cause fear and anxiety should be avoided, and accurate information should be provided by parents in an explanatory manner. Nutrition, sleep, and daily routines should be maintained; efforts should be made to continue pre-disaster habits as much as possible. Older family members should avoid discussing the disaster in front of children and should reassure children who are experiencing separation anxiety. Children should be allowed to express their feelings and should be listened to carefully without judgment.

Sharing positive statements with children (e.g., “Many people are safe,” “The injured are recovering”) can increase their sense of hope. In addition, children's efforts to help others and ensure their own safety should be appreciated, and their sense of security should be reinforced by telling them about relief efforts around the world. Unrealistic statements (such as “It will never happen again”) should be avoided, and age-appropriate regressive behaviors should not be criticized. It is also important to teach

children safe behaviors in the event of a disaster, make emergency plans, and prepare cards with contact information. Children should be reassured that there will be adults with them at all times.

However, in some cases, parental support may be insufficient. If the following symptoms persist for more than 4-6 weeks, professional help should be sought. Children may experience sleep disorders (excessive sleeping or insomnia), nightmares, changes in appetite, stomachaches or digestive problems, constant crying, feelings of hopelessness, excessive irritability or fatigue, withdrawal from social circles, lack of concentration, loss of interest, and intense separation anxiety. Another factor in such processes is the social environment, particularly educators, who can provide important psychosocial support to children during these experiences. Teachers play an active role not only in providing education but also in guiding children through processes such as adapting to the current system and adjusting to the social environment. Teachers have a major responsibility from the beginning to the end of the process. They are active in conveying information about the process before, during, and after disasters such as earthquakes. Teachers should inform their students about disasters in an age-appropriate language and should not waste too much time doing so (İşmen, 2001). Guidance services can provide psychological support to students through group counseling. Children should be encouraged to express their feelings in the classroom, and their behavior should be carefully observed (İşmen, 2001). It is also important for teachers to be knowledgeable about common psychological reactions after a disaster.

Educators should be careful when sharing their personal emotional experiences and take care not to increase the emotional burden on children. Students who want to share their feelings in class should be given the opportunity to do so, and those who do not want to share should not be pressured. Disaster topics can be integrated into various subjects in the curriculum. For example, students can be encouraged to express their feelings by writing letters to their friends in the hospital, sending pictures, or participating in activities such as drama, free writing, and breathing exercises. Returning to classroom routines after such activities gives children a sense of security (İşmen, 2001).

Rewarding achievements encourages students to see themselves as strong individuals rather than victims. Information meetings should be held for parents, and educators should be prepared to answer their questions. Children often reflect their parents' emotional states, so psychological support may also be recommended for parents (İşmen, 2001). School-based support activities carried out by volunteer experts and various organizations should be planned in coordination with school administrators.

Although disasters are always uncontrollable events, it is possible to produce effective solutions. It is emphasized that disaster preparedness efforts must also be planned in order to carry out effective interventions. Indeed, Toksoy (2000) states that unplanned interventions by civil society organizations after a disaster can lead to various problems. Comprehensive preparedness plans covering the pre-

DOI: https://doi.org/10.30546/19023.978-9952-8573-9-9.2025.9012.
ISBN: 978-9952-8573-8-2

disaster, during-disaster, and post-disaster phases should be developed, especially in at-risk areas, and academic research in this area should be supported (İşmen, 2001).

Children and Earthquakes: Developing Safety Awareness

Earthquakes are common natural phenomena, especially in regions with high seismic risk such as Turkey. Children are particularly vulnerable to such unexpected and destructive events, both physically and psychologically. Therefore, educating children about earthquakes not only ensures their physical safety but also contributes to the development of their emotional resilience.

In this context, the process of developing earthquake awareness in children is of great importance. Disaster education is crucial in teaching children how to behave during a disaster and reducing their panic levels. These trainings should be organized in a manner appropriate for all stages of childhood, starting from the preschool period, taking into account the developmental characteristics of age groups. Education approaches supported by game-based applications and visual content facilitate children's acquisition of knowledge and internalization of what they have learned (Özkan, 2019). In addition, regular drills conducted in schools help children learn what to do in a real earthquake situation and prepare them for such an event. Various studies have shown that children who participate in such drills experience a reduction in their anxiety levels.

In developing earthquake awareness, not only knowledge but also psychological preparation is important. Preparing for an earthquake involves not only physical precautions but also psychological resilience. During or after an earthquake, children may experience intense feelings of fear, anxiety, and uncertainty. Therefore, psychological support programs should be developed to help children control their emotions in a healthy way. Parents and teachers conveying information to children in a clear, accurate, and simple language is highly effective in reducing their anxiety. Additionally, providing safe spaces where children can freely express their emotions is seen as an important factor in reducing the effects of trauma.

The content and implementation methods of education should also be carefully planned during this process. Earthquake education should cover a wide range of topics, from precautions to be taken before a disaster to the correct behavior during a disaster and the measures to be taken afterwards (Kılıç, 2019). The materials used in these educational programs should be prepared in accordance with the age and developmental level of the children and should be supported by drama activities, cartoons, songs, and interactive activities. For example, a study conducted at the elementary school level found that drama-based earthquake education both increased knowledge levels and helped children express their emotions more comfortably.

All these efforts are more effective when carried out jointly by schools and families. Earthquake education should not be limited to schools but should also include families. Raising parents' awareness about earthquake safety makes it easier for them to provide a safe home environment for their children

(Avcı, Kaplan & Ortabağ, 2020). Joint efforts by schools and families enable children to become more conscious and sensitive individuals in this regard (Tekdemir, Dönmez, & Demirbilek, 2025).

Finally, technological advancements offer opportunities to enhance the effectiveness of earthquake education. Today, the increasing use of technology in education provides new opportunities to raise earthquake awareness among children. Virtual reality applications and interactive learning platforms allow children to learn by experiencing earthquakes in a safe environment (Korkmaz, 2023). Such innovative tools increase children's interest in learning and strengthen the retention of information in their minds.

CONCLUSION

Earthquakes are unexpected and traumatic events that can deeply affect children's emotional and psychological development. Depending on their age and developmental level, children may respond differently to such situations; these responses can develop into behavioral or psychological problems over time. Therefore, children's emotional distress should be carefully monitored and addressed at an early stage.

Family members have important responsibilities in this process. Parents should first take care of their own mental health so that they can help their children in a more conscious and constructive way. Establishing open and empathetic communication with children to understand their feelings strengthens their sense of security. Children who are in a warm and safe environment where they can freely express their emotions can understand the events they have experienced in a healthier way. At the same time, it is very important to maintain order in daily life so that children can regain their confidence. Simplifying information about earthquakes and explaining it in a language that children can understand helps alleviate their anxiety.

At this point, educational institutions should also be involved in the process as a fundamental part of it. Schools should implement programs supported by game-based teaching and practical drills to increase children's awareness of disasters. This way, children learn how to behave in the event of a disaster while also feeling more emotionally secure. Teachers providing a safe environment for students and creating spaces where they can share their feelings are effective in reducing the effects of trauma.

In addition to these efforts, psychosocial support efforts are also of great importance. These efforts help children understand the traumas they have experienced and develop ways to cope with them. Approaches such as play therapy, art therapy, and group activities, in particular, make it easier for children to express their emotional burdens. Bringing together children who have experienced similar traumas helps them realize they are not alone and strengthens their sense of unity.

Social solidarity and social support networks play a critical role in children's recovery process. A supportive social environment and safe living spaces help them feel secure again, while the

DOI: https://doi.org/10.30546/19023.978-9952-8573-9-9.2025.9012.
ISBN: 978-9952-8573-8-2

reconstruction of society also has a positive impact on their mental health. In general, a multifaceted and holistic approach is necessary for children to recover healthily after earthquakes. By establishing sustainable support systems through collaboration between families, schools, and the community, children can become more resilient individuals both today and in the future. In this context, developing long-term education and support projects for children should be approached not only as an individual responsibility but also as a social duty.

References

Abukan, B. (2020). Çocukluk çağı travmalarının koruyucu aile içinde sağaltımı üzerine bir değerlendirme. *Toplum ve Sosyal Hizmet, 31*(1), 241–260. https://doi.org/10.33417/tsh.681890

American Psychiatric Association, DSM-5 Task Force. (2013). *Diagnostic and statistical manual of mental disorders: DSM-5™* (5th ed.). American Psychiatric Publishing, Inc. https://doi.org/10.1176/appi.books.9780890425596

Aral, N. (2023). Depremin çocuklara etkileri. *Çocuk ve Gelişim Dergisi, 6*(11), 93–105. https://doi.org/10.36731/cg.1299175

Avcı, S., Kaplan, B., & Ortabağ, T. (2020). Hemşirelik bölümündeki öğrencilerin afet konusundaki bilgi ve bilinç düzeyleri. *Resilience, 4*(1), 89–101. https://doi.org/10.32569/resilience.619897

Avşar, G., Koç, F., & Aslan, G. (2016). Madde bağımlısı hastalarda sosyal destek ve benlik saygısı. *Acıbadem Üniversitesi Sağlık Bilimleri Dergisi, 1*, 44–49.

Aykaç, B., Akdaş, E., Leblebicier, B. Ö., & Meral, H. (2024). Depremin çocuklar üzerindeki psikolojik ve davranışsal etkileri. *Ulusal Özgün Eğitim Araştırmaları Dergisi, 2*(1), 21–36.

Bowlby, J. (1988). *A secure base: Parent-child attachment and healthy human development*. Routledge.

Carter, K. A., Hathaway, N. E., & Lettieri, C. F. (2014). Common sleep disorders in children. *American Family Physician, 89*(5), 368–377.

Çakmak, A., & Demirbaş, E. A. (2017). Farklı türde ortaokula devam eden öğrencilerin sosyal kaygı düzeylerinin incelenmesi. *Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi, (43)*, 138–155.

Demir Yıldız, C., & Demir Öztürk, E. (2023). Eğitim ve çocuk özelinde Kahramanmaraş depremleri. *Sosyal, Beşeri ve İdari Bilimler Dergisi, 6*(12), 1649–1664. https://doi.org/10.26677/TR1010.2023.1337

Eren, N. (2023). Afet sonrası çocuklara yönelik sanat terapi müdahaleleri. In L. B. Arabacı & N. Akçay Didişen (Eds.), *Afetlerde çocuk merkezli psikososyal müdahale* (1st ed., pp. 74–79). Türkiye Klinikleri.

Ergün, N. (2005). Çocuklarda yas. *Fırat Üniversitesi Doğu Araştırmaları Dergisi, 4*(1), 98–101.

Erkan, S. (2010). Deprem yaşayan ve yaşamayan okul öncesi çocukların davranışsal/duygusal sorunlarının karşılaştırmalı olarak incelenmesi. *Pamukkale Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi, 28*(28), 55–66.

Flynn, B. W., & Nelson, M. E. (1998). Understanding the needs of children following large-scale disasters and the role of government. *Child and Adolescent Psychiatric Clinics of North America, 7*(1), 211–x.

Furr, J. M., Comer, J. S., Edmunds, J. M., & Kendall, P. C. (2010). Disasters and youth: A meta-analytic examination of posttraumatic stress. *Journal of Consulting and Clinical Psychology, 78*(6), 765–780. https://doi.org/10.1037/a0021482

Gallo, L. C., et al. (2012). Gender and stress in children. *Psychological Bulletin, 138*(3), 405–432.

Gökalp, Y., Kaya, S., & Övün, A. (2018). Kadın ve çocuk istismarı. *Akademik MATBUAT, 2*(1), 61–77.

Görüş, G. (2012). Rasyonel-emotif (RET) ve bilişsel-davranışçı terapiler (BDT): Yakın dönem araştırma bulguları. *Psikoloji Çalışmaları, 21*, 51–62.

Inter-Agency Standing Committee. (2007). *IASC guidelines on mental health and psychosocial support in emergency settings*. IASC.

İşmen, A. E. (2001). Deprem yaşantısına bağlı travma ve çocuklar üzerindeki etkileri. *Abant İzzet Baysal Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi, 1*(2), 80–104.

Karaman, Ö., & Tarım, B. (2018). Travma sonrası büyüme, sosyal problem çözme ve iyimserlik arasındaki ilişkilerin incelenmesi. *Dicle Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, (20)*, 190–198.

Karataş, S., & Özcan, S. (2010). Yaratıcı düşünme etkinliklerinin öğrencilerin yaratıcı düşünmelerine ve proje geliştirmelerine etkisi. *Ahi Evran Üniversitesi Kırşehir Eğitim Fakültesi Dergisi, 11*(1), 225–243.

Kılıç, C., & Ulusoy, M. (2003). Psychological effects of the November 1999 earthquake in Turkey: An epidemiological study. *Acta Psychiatrica Scandinavica, 108*(3), 232–238.

Klingman, A. (1993). School-based intervention following a disaster. In *Children and disasters* (pp. 187–210). Springer US.

Korkmaz, B. C. (2023). Deprem eğitiminin dünyadaki yeri ve önemi. *EDUCATIONE, 2*(2), 246–261. https://doi.org/10.58650/educatione.1330891

Köroğlu, A. (2018). Doğal afetler sonrası yaşanan travmalar ve örnek bir psikoeğitim programı. *Afet ve Risk Dergisi, 1*(1), 39–52.

La Greca, A. M., Silverman, W. K., Lai, B. S., & Jaccard, J. (2010). Hurricane-related exposure experiences and stressors, other life events, and social support: Concurrent and prospective impact on children's persistent posttraumatic stress symptoms. *Journal of Consulting and Clinical Psychology, 78*(6), 794–805. https://doi.org/10.1037/a0020775

Latuperissa, G. R., Rumaolat, W., Susanti, I., & Soulissa, F. F. (2020). A systematic review of the effect of social support on post-traumatic stress disorder in post-earthquake adolescents. *Jurnal Ners, 15*(Special Issue), 135–141.

Malchiodi, C. A. (2005). *Expressive therapies: History, theory, and practice*. Guilford Press. https://doi.org/10.1007/0-306-48677-8

Masten, A. S., & Narayan, A. J. (2012). Child development in the context of disaster, war, and terrorism: Pathways of risk and resilience. *Annual Review of Psychology, 63*, 227–257. https://doi.org/10.1146/annurev-psych-120710-100356

McDermott, B. M., & Cobham, V. E. (2014). A stepped-care model of post-disaster child and adolescent mental health service provision. *European Journal of Psychotraumatology, 5*, Article 24294.

Özkan, B., & Kutun, F. Ç. (2021). Afet psikolojisi. *Sağlık Akademisyenleri Dergisi, 8*(3), 249–256.

Perry, B. D. (2006). Applying principles of neurodevelopment to clinical work with maltreated and traumatized children. In N. B. Webb (Ed.), *Working with traumatized youth in child welfare* (pp. 27–52). Guilford Press.

Pfefferbaum, B., et al. (2010). Children's disaster reactions. *Journal of Child Psychology and Psychiatry, 51*(9), 964–970.

Pine, D. S., & Cohen, J. A. (2010). Trauma in children and adolescents. *Journal of Child and Adolescent Psychopharmacology, 20*(1), 3–10.

Saltzman, W. R., et al. (2003). Family and child functioning after trauma. *Journal of Traumatic Stress, 16*(5), 435–443.

Servet, K., & Gökoğlu, S. (2020). Investigation of community of inquiry in student- and teacher-centered synchronous online learning environments: Two case studies.

Silverman, W. K., & La Greca, A. M. (2002). Children experiencing disasters: Definitions, reactions, and predictors of outcomes. In A. M. La Greca, W. K. Silverman, E. M. Vernberg, & M. C. Roberts (Eds.), *Helping children cope with disasters and terrorism* (pp. 11–33). American Psychological Association. https://doi.org/10.1037/10454-001

Smeekes, A., Verkuijten, M., & Poppe, E. (2017). Mobilizing support for victims of armed conflict: A moral perspective. *Peace and Conflict: Journal of Peace Psychology, 23*(1), 57–65. https://doi.org/10.1037/pac0000203

Somuncuoğlu, S. Ö. (2018). Kişisel bütünlük ve sivil itaatsizlik arasındaki ilişki üzerine kısa bir değerlendirme. *Kaygı: Bursa Uludağ Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Felsefe Dergisi, (31)*, 189–199.

DOI: https://doi.org/10.30546/19023.978-9952-8573-9-9.2025.9012.
ISBN: 978-9952-8573-8-2

Tekdemir, A. İ., Dönmez, A., & Demirbilek, Ö. (2025, Şubat 3–6). Oyun merkezli afet bilinci geliştirme: Okul öncesi öğrencilerine yönelik tasarım temelli bir çalışma [Bildiri]. *ASES III. Uluslararası Afet Kongresi*, Kahramanmaraş, Türkiye, 297–303.

Terr, L. C. (2003). Childhood traumas: An outline and overview. *Focus, 1*(3), 322–334.

Türk Kızılayı. (2008). *Afetlerde psikososyal destek uygulama rehberi* (1. baskı). Yorum Basın Yayın. ISBN: 978-975-00444-7-2

UNICEF Türkiye Temsilciliği. (2017). *Acil durumlarda çocuk koruma rehberi*. https://www.unicef.org/turkiye/media/16406/file

Üredi, I., & Erden, M. (2009). Öz-düzenleme stratejileri ve motivasyonel inançlarının yordayıcısı olarak algılanan anne baba tutumları. *Türk Eğitim Bilimleri Dergisi, 7*(4), 781–811.

Ürer, E. (2017). Çocuklarda ölüm ve yas üzerine bir inceleme. *Dini Araştırmalar, 20*(15–12), 131–140. https://doi.org/10.15745/da.363801

Walsh, F. (2007). Traumatic loss and major disasters: Strengthening family and community resilience. *Family Process, 46*(2), 207–227. https://doi.org/10.1111/j.1545-5300.2007.00205.x

Yardımcı, F. (2023). Afet döneminde çocuklarda görülebilecek değişiklikler ve etkileyen faktörler. In L. B. Arabacı & N. Akçay Didişen (Eds.), *Afetlerde çocuk merkezli psikososyal müdahale* (1st ed., pp. 8–13). Türkiye Klinikleri.

Yıldız, A., & Aydın, S. (2010). Çocuk gelişimi alanında disiplinler arası yaklaşım. *Çocuk Gelişimi Dergisi, 2*(1), 25–40.

DOI: https://doi.org/10.30546/19023.978-9952-8573-9-9.2025.9012.
ISBN: 978-9952-8573-8-2

FEN BİLİMLERİ ÖĞRETMENLERİNİN KAYNAŞTIRMA UYGULAMASI ÖZ YETERLİLİKLERİNİN İNCELENMESİ

Yüksek Lisans Öğrencisi Nihal AYDIN ÇELİK

[1]Kırşehir Ahi Evran Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Kırşehir, Türkiye, ORCID: 0009-0003-6121-7350

Prof.Dr. Neslihan ÖZBEK

Kırşehir Ahi Evran Üniversitesi, Eğitim Fakültesi ORCID: 0000-0001-7106-4763

Özet

Bu çalışmanın temel amacı, Fen Bilimleri öğretmenlerinin kaynaştırma uygulamalarına dair öz yeterliliklerinin kapsamlı bir şekilde incelemektir. Bu doğrultuda, kaynaştırma eğitimi ortamlarında görev yapan Fen Bilimleri öğretmenlerinin özel gereksinimli öğrencilere yönelik mevcut yaklaşımlarını, karşılaştıkları sorunları ve bu sorunların üstesinden gelmeye yönelik beklentilerini, öz yeterlilik algıları bağlamında derinlemesine analiz etmek hedeflenmektedir. Araştırma yöntemi olarak değişkenler arasında ilişkinin değerlendirebilmesi için nicel-ilişkisel tarama yöntemi kullanılmıştır. Çalışmanın örneklemini 2024-2025 yılı İstanbul'da görev yapan 317 fen bilimleri öğretmenleri oluşturmaktadır. Araştırmanın ölçme aracı olarak UmeshSharma, Tim Loreman ve Chris Forlin (2011) tarafından geliştirilen, Adem Bayar (2015) tarafından Türkçeye uyarlama çalışması yapılan "Kaynaştırma Uygulamalarında Öğretmen Yeterliği Ölçeği (KUÖY)" kullanılmıştır. Ölçek "Kaynaştırma Eğitiminde Öğretim Yeterliliği" "Kaynaştırma Eğitiminde İş Birliği Yeterliliği", "Kaynaştırma Eğitiminde Sınıf Yönetimi Yeterliği" olmak üzere üç boyuttan oluşturmaktadır. Ölçeğin genelinin Cronbach Alpha değeri ,91 olarak bulunmuştur. Demoğrafik ,özelliklere göre farklılaşmanın test edilmesi amacıyla verilerin Levene's homojenlik testi sonucularına göre bağımsız örneklem T Testi ve ANOVA Testi kullanılmıştır. Yapılan analiz sonuçlarına göre cinsiyet açısından anlamlı farklılıklar tespit edilmemişken, yaş değişkeni açısından Kaynaştırma Eğitiminde Sınıf Yönetimi Yeterliği alt boyutunda ve ölçeğin genelinde orta büyüklükte anlamlı farklılık belirlenmiştir.

Anahtar Kelimeler: Kaynaştırma, fen bilimleri öğretmenleri, özyeterlilik

AN EXAMINATION OF SCIENCE TEACHERS' COMPETENCIES IN INCLUSIVE EDUCATION PRACTICES

Abstract

The primary aim of this study is to comprehensively examine the self-efficacy levels of science teachers regarding inclusive education practices. In this context, the study seeks to deeply analyze

DOI: https://doi.org/10.30546/19023.978-9952-8573-9-9.2025.9012.
ISBN: 978-9952-8573-8-2

science teachers' current approaches toward students with special needs in inclusive settings, the challenges they encounter, and their expectations for overcoming these challenges within the framework of their self-efficacy perceptions. A **quantitative-relational survey model** was employed to evaluate the relationships among variables. The study sample consisted of **317 science teachers** working in Istanbul during the **2024–2025 academic year.** As the data collection tool, the **"Teacher Efficacy for Inclusive Practices (TEIP) Scale**," developed by Umesh Sharma, Tim Loreman, and Chris Forlin (2011) and adapted into Turkish by Adem Bayar (2015), was used. The scale consists of three sub-dimensions: *Instructional Efficacy in Inclusive Education*, *Collaborative Efficacy in Inclusive Education*, *Classroom Management Efficacy in Inclusive Education*. The overall Cronbach's Alpha coefficient of the scale was found to be **0.91.** To test for differences based on demographic characteristics, **Independent Samples t-Test** and **ANOVA** were applied, depending on the results of **Levene's Homogeneity Test.** The analysis revealed **no significant difference based on gender.** However, a **moderate level of significant difference** was identified in both the "Classroom Management Efficacy in Inclusive Education" sub-dimension and the overall scale in relation to the **age variable.**

Keywords: Inclusion, Science Teachers, Self-Efficacy

1. Giriş

Kapsayıcı eğitim, günümüzde tüm dünyada ve Türkiye'de büyük önem taşıyan bir yaklaşımdır. Bireysel farklılıklar ne olursa olsun, her öğrencinin akranlarıyla birlikte eğitim görmesini temel alan ve uygun destek hizmetlerinin sağlanmasını içeren kapsayıcı eğitim, evrensel bir insan hakkıdır. Bu doğrultuda Türkiye'de önemli yasal düzenlemeler yapılmıştır. 1983 yılında 2916 sayılı Kanun, 1997'de 573 sayılı Kanun Hükmünde Kararname (KHK) ve 2006 ile 2018 yıllarında Özel Eğitim Hizmetleri Yönetmelikleri gibi yasal çerçeveler oluşturulmuştur (Temiz, & Yılmaz, 2021). Bu yasal ve politik gelişmelerle birlikte, kaynaştırma eğitimi alan öğrenci sayısında kayda değer artışlar gözlemlenmiştir; örneğin, 2002-2003 öğretim yılında 32.180 olan özel eğitim hizmeti alan öğrenci sayısı, 2016-2017 yıllarında 242.486'ya ulaşmıştır (Güner, Melekoğlu, & Tunç 2016).

Kaynaştırma ortamlarında öğretmenler, eğitimin kalitesini doğrudan etkileyen en önemli aktörler olarak kabul edilmektedir (Duran & Ülküer, 2021). Öğretmenlerin duygu, düşünce, tutum ve algıları, kaynaştırma uygulamalarının başarısında kritik bir role sahiptir. Bu bağlamda, "öz yeterlilik algısı" kavramı büyük önem taşımaktadır. Öz yeterlilik, bireylerin zorlu durumlarla başa çıkma yetenekleri hakkındaki görüş ve yargılarını ifade eder (Bandura, 1997). Öğretmenlerin kaynaştırma uygulamalarına dair öz yeterlilik algıları, uygulamanın başarısını doğrudan etkileyen temel bir faktördür.

Ne var ki, güçlü bir yasal altyapı ve öğrenci sayılarındaki artışa rağmen, kaynaştırma uygulamalarının hayata geçirilmesinde **birçok sorun yaşandığı literatürde sıklıkla vurgulanmaktadır**. Bu sorunlar

arasında öğretmenlerin yetkinlik ve bilgi eksikliği, Bireyselleştirilmiş Eğitim Planları (BEP) hazırlama güçlükleri, yetersiz destek hizmetleri ve fiziksel koşulların yetersizliği bulunmaktadır (Duran & Ülküer, 2021; Gürgür, & Yazçayır, 2019). Öğretmenlerin özel gereksinimli öğrencileri yeterince tanımaması, mesleki yetersizlik hissi yaşamaları ve lisans eğitimlerinde özel eğitim derslerinin eksikliği gibi faktörler, bilgi açıklarını artırmaktadır (Temiz & Yılmaz, 2021). Birçok öğretmen, kaynaştırma eğitimini kendi görevleri olarak görmemekte ve mesleki yetersizlikleri olduğunu ifade etmektedir.

Mevcut literatürdeki boşluklar da bu araştırmanın gerekliliğini ortaya koymaktadır (Güner, Melekoğlu & Tunç 2016). Türkiye'deki özel eğitim ve kaynaştırma alanındaki araştırmaların çoğu nitel ve betimsel yöntemlerle yapılmıştır; ilişkisel ve deneysel araştırmalara ihtiyaç duyulmaktadır (Bekman, 2022; Bhandari, 2023). Ayrıca, Fen Bilimleri öğretmenleri gibi belirli branş gruplarının kaynaştırma uygulamasına dair görüşleri ile öz yeterlilik algıları arasındaki ilişki derinlemesine incelenmemiştir (Karasar, 2015; Sarı, Nayir, & Kahraman, 2020). Fen Bilimleri derslerinin kendine özgü öğrenme ortamları ve materyal gereksinimleri düşünüldüğünde, bu branştaki öğretmenlerin öz yeterlilik algılarının incelenmesi daha da anlamlı hale gelmektedir. Ulusal Tez Merkezi'nde yapılan taramalarda "kaynaştırma eğitimi" ve "fen" kelimeleriyle yalnızca 1, "özel eğitim" ve "fen" kelimeleriyle de yalnızca 1 makaleye rastlanması, bu alandaki araştırma eksikliğini açıkça göstermektedir.

Bu **çalışmanın temel amacı**, Fen bilimleri öğretmenlerinin kaynaştırma uygulaması özyeterlilik düzeyleri cinsiyet ve yaş değişkenine göre anlamlı olarak farklılaşmakta mıdır? Sorusuna cevap aramaktır.

2. Yöntem

Bu bölümde, araştırmanın modeli, çalışma evreni ve örneklemi, veri toplama araçları ve veri analizi süreçleri detaylandırılmıştır.

2.1. Araştırma Modeli Çalışma, nicel araştırma yöntemi çerçevesinde ilişkisel tarama (correlational survey) modeli kullanılarak tasarlanmıştır. Bu model, araştırmacının doğrudan müdahalesi olmadan mevcut değişkenler arasındaki ilişkileri, bu ilişkilerin yönünü, gücünü ve varlığını incelemeye olanak tanır (Arsyad, Lestari, Sari, & Rohman, 2023). Bu sayede, Fen Bilimleri öğretmenlerinin çeşitli demografik özelliklerinin kaynaştırma uygulamalarına dair öz yeterlilik algıları ile olan ilişkileri sistematik bir şekilde analiz edilmiştir.

2.2. Çalışma Evreni ve Örneklem Araştırmanın evrenini İstanbul ilinin Başakşehir ilçesinde görev yapan Fen Bilimleri öğretmenleri oluşturmaktadır. Hesaplamalar sonucunda, yaklaşık 4950 kişilik evreni temsil edebilecek örneklem sayısının en az 182 olması gerektiği sonucuna ulaşılmıştır (Karasar, 2014). Çalışmanın örneklemi ise, 2024-2025 eğitim-öğretim yılında İstanbul'da görev yapan uç değerlerin çıkarılması sonucu toplam 317 Fen Bilimleri öğretmeninden oluşmaktadır. Örneklemin

DOI: https://doi.org/10.30546/19023.978-9952-8573-9-9.2025.9012.
ISBN: 978-9952-8573-8-2

demografik özelliklerine bakıldığında; katılımcıların %81,4'ü kadın, %18,6'sı erkektir. Çoğunluğu 30-39 yaş aralığında (%53) yer almakta olup, %74,4'ü lisans mezunudur.

2.3. Veri Toplama Araçları Bu araştırmada veri toplama aracı olarak iki ana enstrüman kullanılmıştır:

Kaynaştırma Uygulamalarında Öğretmen Yeterliği Ölçeği (KUÖYÖ): Umesh Sharma, Tim Loreman ve Chris Forlin (2011) tarafından geliştirilmiş, Adem Bayar (2015) tarafından Türkçeye uyarlanmıştır. Ölçek, 18 maddeden oluşmakta ve 6'lı Likert tipindedir. Üç boyutu bulunmaktadır: Kaynaştırma Eğitiminde Öğretim Yeterliliği, Kaynaştırma Eğitiminde İş Birliği Yeterliliği, Kaynaştırma Eğitiminde Sınıf Yönetimi Yeterliliği Ölçeğin bu araştırma için genel Cronbach Alpha güvenirlik katsayısı .91 olarak bulunmuştur, bu da yüksek düzeyde bir iç tutarlılığa işaret etmektedir. Alt boyutların iç tutarlık katsayıları ise sırasıyla; kaynaştırma eğitiminde öğretim yeterliği boyutu için .81, kaynaştırma eğitiminde iş birliği yeterliği boyutu için .78 ve kaynaştırma eğitiminde sınıf yönetimi yeterliği boyutu için .77 bulunmuştur. Bu değerler, ölçeğin güvenilir olduğunu göstermektedir.

2.4. Verilerin Analizi Toplanan verilerin analizinde, tanımlayıcı istatistikler (frekans, ortalama, standart sapma) kullanılmıştır (Tablo 1).

Tablo 1. Kaynaştırma Uygulamalarında Öğretmen Yeterliği Ölçeği Alt Boyutlarına Ait Tanımlayıcı İstatistikler (N=317)

Alt Boyut	x̄	Ss	Mod	Medyan	Çarpıklık (Skewness)	Basıklık (Kurtosis)
Öğretim Yeterliliği (Faktör 1)	5.02	0.62	5.00	5.00	-0.26	-0.48
İş Birliği Yeterliliği (Faktör 2)	5.01	0.63	5.00	5.00	-0.23	-0.40
Sınıf Yönetimi Yeterliliği (Faktör 3)	5.10	0.57	5.00	5.00	-0.26	-0.47
Ölçek Toplam Ortalaması	5.04	0.54	5.00	5.00	-0.10	-0.52

Ayrıca, verilerin normal dağılıma uygunluğu histogram ve Q-Q grafiği incelemesiyle kontrol edilmiş ve simetrik ve normal dağılıma yakın bir yapıda olduğu görülmüştür. Bağımsız örneklem t-testi ve tek yönlü varyans analizi (ANOVA) teknikleri, demografik değişkenlerin öz yeterlilik algıları üzerindeki etkisini incelemek için kullanılmıştır. Anlamlı farklılıkların olduğu durumlarda, farkın hangi gruplar arasında olduğunu belirlemek için LSD (Least Significant Difference) testi uygulanmıştır. Etki büyüklüğü (eta kare, η^2) değerleri de raporlanmıştır.

DOI: https://doi.org/10.30546/19023.978-9952-8573-9-9.2025.9012.
ISBN: 978-9952-8573-8-2

3. Bulgular

Bu bölümde, Fen Bilimleri öğretmenlerinin kaynaştırma uygulamalarına dair öz yeterlilik düzeyleri ve bu düzeylerin cinsiyet ve yaş değişkenlerine göre farklılaşıp farklılaşmadığına ilişkin bulgular sunulmaktadır.

3.1. Genel Öz Yeterlilik Düzeyleri Fen Bilimleri öğretmenlerinin Kaynaştırma Uygulamalarında Öğretmen Yeterliği Ölçeği (KUÖYÖ) genel ortalaması **5**,04 (SD = 0,54) olarak hesaplanmıştır. Bu sonuç, öğretmenlerin kaynaştırma uygulamalarındaki öz yeterlilik düzeylerinin genel olarak yüksek olduğunu göstermektedir. Alt boyut ortalamaları da benzer şekilde yüksek bulunmuştur: Öğretim Yeterliliği için 5,02, İş Birliği Yeterliliği için 5,01 ve Sınıf Yönetimi Yeterliliği için 5,10'dur. Tüm alt boyutlarda da yüksek ortalamalar elde edilmiştir.

3.2. Cinsiyet Değişkenine Göre Bulgular Kaynaştırma Uygulamalarında Öğretmen Yeterliği Ölçeği (KUÖYÖ) puanları cinsiyet değişkenine göre incelendiğinde, kadın ve erkek öğretmenlerin ortalamaları birbirine çok yakın bulunmuştur. Öğretim yeterliliği, iş birliği yeterliliği, sınıf yönetimi yeterliliği alt boyutlarında ve ölçeğin genel toplam puanında cinsiyet açısından istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık bulunmamıştır **(p > .05)**. Bu durum, cinsiyetin Fen Bilimleri öğretmenlerinin kaynaştırma uygulamalarına yönelik yeterlik algılarını anlamlı şekilde etkilemediğini göstermektedir (Tablo 2).

Tablo 2. Fen Bilimleri Öğretmenlerinin **KUÖYÖ**'nin Puanlarının Cinsiyet Değişkenine Göre Bağımsız Örneklem t-Testi Sonuçları

Boyut	Cinsiyet	N	$\bar{x}$	ss	sd	t	p
Kaynaştırma Eğitiminde Öğretim Yeterliliği	Kadın	258	5.01	.62	315	-.827	.409
	Erkek	59	5.08	.62			
Kaynaştırma Eğitiminde İş Birliği Yeterliliği	Kadın	258	5.01	.63	315	-.186	.853
	Erkek	59	5.02	.61			
Kaynaştırma Eğitiminde Sınıf Yönetimi Yeterliliği	Kadın	258	5.07	.57	315	-1.580	.115
	Erkek	59	5.20	.54			
Ölçeğin Geneli	Kadın	258	5.03	.54	315	-.937	.350
	Erkek	59	5.10	.54			

3.3. Yaş Değişkenine Göre Bulgular KUÖYÖ puanları yaş değişkenine göre analiz edildiğinde, öğretim yeterliliği ve iş birliği yeterliliği alt boyutlarında yaş grupları arasında anlamlı bir farklılık

DOI: https://doi.org/10.30546/19023.978-9952-8573-9-9.2025.9012.
ISBN: 978-9952-8573-8-2

gözlenmemiştir ($p > .05$). Bu durum, öğretmenlerin yaşlarının öğretim ve iş birliği yeterliliği alt boyutlarındaki öz yeterlilik algılarını anlamlı düzeyde etkilemediğini göstermektedir.

Ancak, sınıf yönetimi yeterliliği alt boyutunda anlamlı fark bulunmuştur ($F(3,313) = 5.282$, $p = .001$). LSD testi sonuçlarına göre, 20-29 yaş aralığındaki öğretmenlerin sınıf yönetimi yeterliliği puanları, diğer tüm yaş gruplarına (30-39, 40-49 ve 50 yaş ve üzeri) kıyasla anlamlı düzeyde düşüktür (sırasıyla $p = .001$, $.001$ ve $.001$). Bu alt boyuttaki etki büyüklüğü (eta kare) %4,8 ($\eta^2 = .048$) olarak belirlenmiştir, bu da küçük-orta düzeyde bir etkiyi ifade eder. Bu bulgu, en düşük sınıf yönetimi yeterliliği puanının 20-29 yaş grubuna ait olduğunu, yaş ilerledikçe bu yeterlilik algısının arttığını göstermektedir.

Ölçeğin genel toplam puanı açısından da yaş grupları arasında anlamlı fark tespit edilmiştir ($F(3,313) = 3.000$, $p = .031$). Bu farklılık özellikle 20-29 yaş grubunun diğer tüm yaş gruplarına göre daha düşük puan almasıyla ilişkilidir (örneğin, 20-29 yaş ile 30-39 yaş arasında $p = .011$; 20-29 yaş ile 40-49 yaş arasında $p = .042$; 20-29 yaş ile 50+ yaş arasında $p = .008$). Ölçek genelindeki etki büyüklüğü (eta kare) ise %2,8 ($\eta^2 = .028$) düzeyindedir, bu da küçük-orta düzeyde bir etkiyi göstermektedir. Elde edilen bu sonuçlar, Fen Bilimleri öğretmenlerinin yaşları ilerledikçe sınıf yönetimi ve genel yeterlik algılarının daha olumlu yönde geliştiğini göstermektedir.

4. Tartışma ve Öneriler

Bu araştırma, Fen Bilimleri öğretmenlerinin kaynaştırma uygulamalarına dair öz yeterlilik algılarını ve bu algıların demografik değişkenlerle ilişkisini incelemiştir. Elde edilen bulgular, kapsayıcı eğitim bağlamında öğretmen yeterlilikleri literatürüne önemli katkılar sunmaktadır.

4.1. Cinsiyet ve Öz Yeterlilik İlişkisi Araştırma bulguları, Fen Bilimleri öğretmenlerinin kaynaştırma uygulamalarına yönelik öz yeterlilik algılarının **cinsiyetlerine göre anlamlı bir** farklılık göstermediğini ortaya koymuştur. Bu durum, öğretmenlerin cinsiyetlerinden bağımsız olarak kaynaştırma ortamlarındaki yeterlilik inançlarının benzer olduğunu düşündürmektedir. Bu bulgu, daha önceki bazı araştırmaların sonuçlarıyla benzerlik gösterebilirken, bazılarıyla farklılık gösterebilir (bu bilgi kaynaklarda verilmemiştir ve bağımsız olarak doğrulanması gerekebilir). Ancak, bu araştırmanın verileri, cinsiyetin kaynaştırma uygulamalarındaki öz yeterlilik üzerinde belirleyici bir faktör olmadığını net bir şekilde ortaya koymaktadır.

4.2. Yaş ve Öz Yeterlilik İlişkisi En önemli bulgulardan biri, genç (20-29 yaş) Fen Bilimleri öğretmenlerinin, daha deneyimli meslektaşlarına kıyasla sınıf yönetimi yeterliliği ve genel öz yeterlilik algılarının anlamlı ölçüde düşük olmasıdır. Bu bulgu, öğretmenlik deneyimi ve mesleki olgunlaşmanın, özellikle sınıf yönetimi gibi pratik becerilerdeki öz yeterliliği artırdığını güçlü bir şekilde düşündürmektedir (Özokcu, 2018). Yeni mezun veya mesleki kariyerinin başındaki öğretmenler, kaynaştırma öğrencileriyle çalışırken sınıf yönetimi konusunda daha fazla zorluk yaşayabilir ve kendilerini daha az yeterli hissedebilirler. Bu durum, literatürde sıklıkla vurgulanan,

öğretmenlerin özel gereksinimli öğrencileri tanıma eksikliği, mesleki yetersizlik hissi ve lisans eğitiminde özel eğitim dersi eksikliği gibi sorunlarla da ilişkilendirilebilir (Tumkaya & Miller, 2020). Özellikle üniversite döneminde özel eğitimle ilgili ders almamış öğretmenlerin oranının yüksek olması (%59,9), genç öğretmenlerin yeterlilik algılarındaki bu düşüklüğü açıklayabilir. Çünkü bu öğretmenler, mesleki deneyimleri arttıkça, bu bilgi açıklarını saha uygulamalarıyla kapatma veya hizmet içi eğitimlerle tamamlama fırsatı bulabilirler.

4.3. Sonuç ve Öneriler

Fen Bilimleri öğretmenlerinin genel olarak yüksek öz yeterlilik algılarına sahip olmaları olumlu bir bulgu olmakla birlikte, genç öğretmenlerin sınıf yönetimi ve genel yeterlilik algılarındaki düşüklük dikkat çekicidir. Bu durum, özellikle genç öğretmenlerin kaynaştırma uygulamalarında **daha fazla desteğe ve rehberliğe ihtiyaç duyabileceğine** işaret etmektedir.

Bu araştırma bulguları ışığında aşağıdaki öneriler geliştirilmiştir:

- **Genç Öğretmenlere Yönelik Destek Programları:** Özellikle mesleğe yeni başlayan (20-29 yaş arası) Fen Bilimleri öğretmenlerine yönelik, sınıf yönetimi becerilerini ve genel öz yeterlilik algılarını güçlendirmeye yönelik **mentorluk programları ve özel eğitim temelli hizmet içi eğitimler** düzenlenmelidir. Bu programlar, genç öğretmenlerin saha deneyimi eksikliklerini gidermeye ve pratik becerilerini geliştirmeye odaklanmalıdır.

- **Lisans Eğitiminde Özel Eğitim Derslerinin Güçlendirilmesi:** Öğretmenlerin büyük bir kısmının (%59,9) lisans eğitiminde özel eğitim dersi almamış olması göz önüne alındığında, öğretmen yetiştiren fakültelerin müfredatında **özel eğitim ve kaynaştırma uygulamalarına yönelik derslerin sayısının ve içeriğinin artırılması** zorunludur. Bu dersler, öğretmen adaylarının özel gereksinimli öğrencileri tanıma, Bireyselleştirilmiş Eğitim Planları (BEP) hazırlama ve etkili sınıf yönetimi stratejileri geliştirme konularında yetkinliklerini artırmalıdır.

- **Destek Hizmetlerinin Artırılması ve Erişilebilirliği:** Öğretmenlerin karşılaştığı sorunlar arasında yer alan yetersiz destek hizmetleri ve destek eğitim odalarının (DEO) işleyişindeki aksaklıklar giderilmelidir. Okul yönetimleri ve özel eğitim uzmanları, öğretmenlere gerekli materyal ve danışmanlık desteğini sağlamalıdır.

- **Branşa Özgü Kaynaştırma Eğitimi Materyalleri:** Fen Bilimleri derslerinin kendine özgü öğrenme ortamları ve materyal gereksinimleri düşünüldüğünde, bu branşa özgü, özel gereksinimli öğrencilerin öğrenme ihtiyaçlarına uygun **öğretimsel uyarlamalar ve materyallerin geliştirilmesi** konusunda öğretmenlere rehberlik edilmelidir.

- **İlişkisel ve Deneysel Araştırmaların Teşvik Edilmesi:** Türkiye'deki literatürde nitel ve betimsel araştırmaların ağırlıklı olduğu belirtilmiştir. Gelecekte yapılacak araştırmalarda, **ilişkisel ve deneysel yöntemler kullanılarak** kaynaştırma uygulamalarının çeşitli faktörler üzerindeki etkileri

DOI: https://doi.org/10.30546/19023.978-9952-8573-9-9.2025.9012.
ISBN: 978-9952-8573-8-2

daha derinlemesine incelenmelidir. Özellikle Fen Bilimleri öğretmenlerine özgü daha fazla araştırmanın yapılması, bu alandaki bilgi boşluğunu doldurmaya yardımcı olacaktır.

Bu çalışma, Fen Bilimleri öğretmenlerinin kaynaştırma uygulamalarındaki öz yeterlilik algılarına ilişkin önemli bilgiler sunarak, kapsayıcı eğitim uygulamalarının geliştirilmesine yönelik politika ve uygulamalara rehberlik edebilecek potansiyele sahiptir.

Kaynakça

Arsyad, M., Lestari, R., Sari, D., & Rohman, F. (Tarih Yok). Structural Equation Modeling Of Quantitative Literacy And Critical Thinking Relationships. *19*(5), 1–15.

Bandura, A. (1997). Self-Efficacy: The Exercise Of Control. Macmillan.

Bayar, A. (2015). Kaynaştırma Uygulamalarında Öğretmen Yeterliği Ölçeği'nin Türkçeye Uyarlama, Geçerlik Ve Güvenilirlik Çalışması. Ahi Evran Üniversitesi Kırşehir Eğitim Fakültesi Dergisi, 16(3), 71–85.

Bekman, M. (2022). Nicel Araştırma Yöntemi Ve İlişkisel Tarama Modeli Üzerine Bir İnceleme. 6(16), 238–258. Https://Dergipark.Org.Tr/En/Download/Article-File/2536500

Bhandari, P. (2023). Correlational Research: When & How To Use. Https://Www.Scribbr.Com/Methodology/Correlational-Research/

Creswell, J. (2014). Research Design: Qualitative, Quantitative, And Mixed Methods Approaches (4th Ed.). Sage Publications.

Duran, N., & Ülküer, N. (2021). Kaynaştırma Uygulamasının Gelişimsel Boyutta Değerlendirilmesi. Turkish Special Education Journal: International, 3, 70–91.

Güner Yıldız, N., Melekoğlu, M., & Tunç Paftalı, A. (2016). Türkiye'de Özel Eğitim Araştırmalarının İncelenmesi. İlköğretim Online, 15, 1076–1089.

Gürgür, H., & Yazçayır, G. H. (2019). Türkiye'de Kaynaştırma Eğitimine Yönelik Öğretmenlerin Görüşlerine Odaklanılmış Lisansüstü Eğitim Tezlerinin Sentezlenmesi: Meta-Etnografik Bir Çalışma. Eğitimde Nitel Araştırmalar Dergisi, 7, 845–872.

Karasar, N. (2014). [Doğrudan Kaynak Listesinde Yok, Örneklem Büyüklüğü Formülü İçin Atıf Yapılmış]

Karasar, N. (2015). Bilimsel Araştırma Yöntemi (24. Baskı). Nobel Yayın Dağıtım.

Sarı, T., Nayir, F., & Kahraman, Ü. (2020). A Study On Inclusive Education İn Turkey. Journal Of Education And Future, 69–82.

Sharma, U., Loreman, T., & Forlin, C. (2011). [Doğrudan Kaynak Listesinde Yok, Ölçek Geliştirici Olarak Belirtilmiş]

Temiz, N., & Yılmaz, B. (2021). Türkiye'de İlk Ve Orta Öğretimde Özel Gereksinimli Öğrencilere Yönelik Eğitim Politikalarının İncelenmesi. Yaşadıkça Eğitim, 35, 104–131.

Tumkaya, G., & Miller, S. (2020). The Perceptions Of Pre And In-Service Teachers' Self-Efficacy Regarding Inclusive Practices: A Systematised Review. Elementary Education Online, 19, 1061–1077.

Özokcu, O. (2017). Investigating The Relationship Between Teachers' Self-Efficacy Beliefs And Efficacy For Inclusion. European Journal Of Special Education Research.

Özokcu, O. (2018). The Relationship Between Teacher Attitude And Self-Efficacy For Inclusive Practices İn Turkey. Journal Of Education And Training Studies, 6, 6–12.

DOI: https://doi.org/10.30546/19023.978-9952-8573-9-9.2025.9012.
ISBN: 978-9952-8573-8-2

KURUMSAL BİLGİ GÜVENLİĞİ YÖNETİMİNDE YAPAY ZEKÂ TEKNOLOJİLERİNİN SUNDUĞU FIRSATLAR VE OLASI RİSKLER

Kıvanç TOPRAKLIKOĞLU

Balıkesir Üniversitesi, Bilgi İşlem Daire Başkanlığı, Balıkesir, Türkiye
ORCID Code: 0000-0002-7015-3278

Özet

Günümüzde dijital dönüşüm süreciyle birlikte kurumların veri odaklı faaliyetleri artarken, maruz kaldıkları bilgi güvenliği tehditleri de hem sıklık hem de karmaşıklık açısından ciddi şekilde büyümektedir. Bilgi güvenliği; dijital bilgi varlıklarının gizliliğini, bütünlüğünü ve erişilebilirliğini korumayı amaçlayan bütüncül bir disiplindir. Geleneksel bilgi güvenliği yaklaşımları çoğunlukla olay gerçekleştikten sonra müdahaleye dayalı reaktif sistemler olarak işlev görmüştür. Ancak günümüzde tehditlerin daha hızlı, gizli ve karmaşık hâle gelmesi; kurumların yalnızca saldırılara tepki vermekle yetinmemesi, aynı zamanda bu tehditleri önceden öngörerek erken müdahale edebilecek daha akıllı ve dinamik sistemler geliştirmesini zorunlu kılmaktadır. Bu noktada yapay zekâ teknolojileri bilgi güvenliği alanında dönüştürücü bir rol oynamaktadır. Özellikle makine öğrenmesi ve derin öğrenme gibi teknikleri kullanan yapay zekâ sistemleri, geçmiş verilere dayanarak örüntüleri tanımlayabilir, olağandışı davranışları tespit edebilir ve dinamik ortamlarda kendi kararlarını alarak müdahalede bulunabilir. Bu özellikler sayesinde tehdit algılama kapasitesi artmakta, gerçek zamanlı saldırı müdahalesi mümkün olmakta ve güvenlik operasyonlarının otomasyonu sağlanmaktadır. Ancak yapay zekânın bilgi güvenliği sistemlerine entegrasyonu bazı önemli riskleri de beraberinde getirmektedir. En temel sorunlardan biri, bu sistemlerin yüksek kaliteli, önyargısız ve temsili veri kümelerine duyduğu bağımlılıktır. Yetersiz ya da bozulmuş veri setleri, yanlış tehdit değerlendirmelerine veya yanlış alarmlara yol açabilir. Yapay zekâ sistemleri adversarial (çekişmeli) saldırılara karşı da savunmasızdır; saldırganlar sistemi kandırmak ya da modelin işleyişini bozmak için verileri manipüle edebilir. Etik, hesap verebilirlik ve insan denetimi bu noktada büyük önem kazanmaktadır. İnsan gözetimi olmadan çalışan sistemlerin hatalı veya önyargılı kararlar alması, veri mahremiyetini ve kurumsal güvenilirliği tehlikeye atabilir. Bu nedenle, yapay zekâ sistemlerinin yalnızca teknik açıdan güçlü değil; aynı zamanda açıklanabilir, izlenebilir ve etik ilkelere uygun şekilde tasarlanması gerekmektedir. Bu çalışmada, kurumsal bilgi güvenliği yönetiminde yapay zekâ teknolojilerinin sunduğu fırsatlar ve olası riskler ele alınmaktadır. Çalışmada ayrıca çok katmanlı savunma modelleri, açıklanabilir yapay zekâ uygulamaları, adversarial eğitim yöntemleri ve disiplinlerarası iş birliği gibi öneriler doğrultusunda, güvenilir ve sürdürülebilir bir siber güvenlik altyapısının nasıl

DOI: https://doi.org/10.30546/19023.978-9952-8573-9-9.2025.9012.
ISBN: 978-9952-8573-8-2

kurulabileceğine dair öneriler sunulmaktadır. Yapay zekânın kurumsal bilgi güvenliğinde güçlü bir araç olabileceği ancak bu gücün dikkatli planlama, sürekli değerlendirme ve insan-merkezli bir bakış açısıyla anlamlı hâle geleceği savunulmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Yapay zekâ, kurumsal bilgi güvenliği, dijitalleşme, makine öğrenmesi, derin öğrenme, kurumsal risk yönetimi

OPPORTUNITIES AND RISKS OF ARTIFICIAL INTELLIGENCE TECHNOLOGIES IN INSTITUTIONAL INFORMATION SECURITY MANAGEMENT

Abstract

As institutions data-driven activities are increasing, the frequency and complexity of the information security threats they face are also growing significantly in today's digital transformation process. Information security is a comprehensive discipline aimed at protecting the confidentiality, integrity, and availability of digital information assets. Conventional information security approaches have generally functioned as reactive systems based on intervention after an incident has occurred. However, with threats now becoming faster, more covert, and more complex, it is no longer sufficient for institutions to merely respond to attacks. Instead, it is essential that they develop smarter and more dynamic systems capable of anticipating and mitigating threats before they cause damage. At this point, artificial intelligence technologies are playing a transformative role in the field of information security. Artificial intelligence systems, particularly those employing techniques such as machine learning and deep learning, can identify patterns based on historical data, detect unusual behaviors, and autonomously take action in dynamic environments. These capabilities significantly enhance threat detection, enable real-time response to attacks, and facilitate the automation of security operations. However, the integration of artificial intelligence into information security systems also introduces certain critical risks. One of the main challenges is the dependency of these systems on high-quality, unbiased, and representative datasets. Insufficient or corrupted data can lead to inaccurate threat assessments or false alarms. Artificial intelligence systems are also vulnerable to adversarial attacks; attackers can manipulate data to deceive the system or disrupt model's operation. Ethics, accountability, and human oversight gain particular importance in this regard. Systems operating without human supervision may make faulty or biased decisions, endangering data privacy and institutional trust. Therefore, artificial intelligence systems must not only be technically robust but also designed to be explainable, traceable, and aligned with ethical principles. This study evaluates the opportunities and potential risks presented by artificial intelligence technologies in institutional information security management. The study also presents recommendations for establishing a secure and sustainable cybersecurity infrastructure through approaches such as multi-layered defense models, explainable artificial intelligence applications, adversarial training techniques, and interdisciplinary collaboration. It is argued that artificial intelligence can be a powerful tool in institutional information

security, but that this power can only be realized through careful planning, continuous evaluation, and a human-centered perspective.

Keywords: Artificial intelligence, institutional information security, digitalization, machine learning, deep learning, institutional risk management

GİRİŞ

21. yüzyılın ikinci çeyreğine girerken, dijitalleşme yalnızca teknolojideki dönüşümler değil, aynı zamanda kurumların yapılarında da yeniden yapılanma anlamına gelmektedir (Maamerie & Gharbi-Frid, 2025). Kurumlar, dijital teknolojilerin sunduğu olanaklardan yararlanarak daha verimli, hızlı ve rekabetçi hâle gelirken dijital varlıklarını koruma sorumluluğu ile de karşı karşıya kalmaktadır. Bilgi güvenliği, yalnızca teknik bir konu değil, aynı zamanda yönetimsel, stratejik ve etik boyutları olan çok katmanlı bir disiplin olarak öne çıkmaktadır (White vd., 2007).

Bilgi güvenliği, en temel düzeyde, dijital bilgi varlıklarının gizliliğini, bütünlüğünü ve erişilebilirliğini korumayı amaçlamaktadır (Öztürk, 2022, 2024) ancak bu üçlü yapı, günümüzün karmaşık ve dinamik tehdit ortamında yeterli olamayabilmektedir (Bhuiyan vd., 2024; Han vd., 2016). Siber saldırıların sıklığı, karmaşıklığı ve hedef odaklılığı giderek artmakta, geleneksel güvenlik yaklaşımları bu yeni tehdit türlerine karşı yetersiz kalmaktadır. Özellikle sıfır-gün açıkları, ileri kalıcı tehditler ve iç tehditler, kurumların yalnızca reaktif (tepkisel) değil, aynı zamanda proaktif (öngörülebilir) güvenlik stratejileri geliştirmesini zorunlu kılmaktadır (Cho vd., 2020; Kumar vd., 2022; Prabhu & Thompson, 2022).

Yapay zekâ, özellikle makine öğrenmesi ve derin öğrenme gibi alt boyutları sayesinde, büyük veri kümeleri üzerinde örüntü tanıma, anomali tespiti, tehdit sınıflandırması ve otomatik müdahale gibi görevleri insan müdahalesine gerek kalmadan gerçekleştirebilmektedir. Bu yetenekler, yalnızca saldırıların daha hızlı tespit edilmesini değil, aynı zamanda gerçek zamanlı müdahale ve güvenlik operasyonlarının otomasyonu gibi önemli avantajları da beraberinde getirmektedir (Mohamed, 2025). Ancak yapay zekânın bilgi güvenliği sistemlerine entegrasyonu, yalnızca fırsatlar değil, aynı zamanda ciddi riskler ve belirsizlikler de doğurmaktadır (Cremer vd., 2022). Özellikle yapay zekâ sistemlerini yanıltmak amacıyla tasarlanmış manipülatif veri girişleri (adversarial saldırılar), bu teknolojilerin güvenilirliğini doğrudan tehdit etmektedir. Ayrıca, insan denetimi olmadan çalışan otonom sistemlerin hatalı kararlar alması kurumsal itibarı tehlikeye atabilir (Choraś & Woźniak, 2022).Yapay zekâ, doğru tasarlandığında ve sorumlu bir şekilde uygulandığında, kurumsal bilgi güvenliğinde güçlü bir araç olabilir. Ancak bu gücün anlamlı ve sürdürülebilir hâle gelmesi, yalnızca algoritmaların değil, aynı zamanda insan aklının, etik duyarlılığın da sürece entegre edilmesiyle mümkündür.

Yapay zekâ teknolojilerinin kurumsal bilgi güvenliği ve yönetim süreçlerine entegrasyonu üzerine yapılan çalışmalar, bu teknolojilerin sunduğu potansiyel faydaları ve karşılaşılan zorlukları çok boyutlu bir şekilde ele almaktadır (Anandakumar & Arulmurugan, 2019; Dhingra vd., 2024;

DOI: https://doi.org/10.30546/19023.978-9952-8573-9-9.2025.9012.
ISBN: 978-9952-8573-8-2

Kopczewski vd., 2024; Li, 2025; Liu, 2024). İncelenen alanyazın, yapay zekânın özellikle karar destek sistemleri, risk değerlendirme, siber güvenlik, insan kaynakları yönetimi ve operasyonel verimlilik gibi alanlarda işletmelere önemli katkılar sunduğunu ortaya koymaktadır (Liu, 2024; Wang vd., 2023). Makine öğrenmesi, doğal dil işleme, görüntü tanıma ve karar ağaçları gibi tekniklerin kullanımı, tehditlerin erken tespiti, otomatik müdahale mekanizmalarının geliştirilmesi ve süreçlerin optimize edilmesi açısından öne çıkmaktadır (Anandakumar & Arulmurugan, 2019; Liu, 2024; Tian, 2024).

Alanyazında yapay zekâ uygulamaları yalnızca teknik değil, aynı zamanda etik, yasal ve organizasyonel boyutlarıyla da değerlendirilmiştir (Kopczewski vd., 2024; Liu, 2024). Özellikle veri gizliliği, algoritmik şeffaflık, sistem karmaşıklığı ve uzman eksikliği gibi konular, yapay zekâ tabanlı güvenlik sistemlerinin sürdürülebilir ve sorumlu bir şekilde uygulanabilmesi için çözülmesi gereken temel meseleler olarak öne çıkmaktadır (Li, 2025). Yapay zekâ teknolojilerinin kurumsal güvenlik ve yönetim sistemlerinde önemli bir dönüşüm potansiyeline sahip olduğu görülmektedir (Kopczewski vd., 2024). Ancak bu potansiyelin tam anlamıyla hayata geçirilebilmesi, yalnızca teknolojik yatırımlarla değil, aynı zamanda bütüncül bir yönetim anlayışıyla mümkündür (Dhingra vd., 2024). Bu nedenle, gelecekte yapılacak araştırmaların hem teknik kapasiteyi artırmaya hem de etik ve yönetsel çerçeveleri güçlendirmeye odaklanması, yapay zekânın kurumsal yapılarda güvenli, etkili ve adil bir şekilde kullanılmasını sağlayacaktır.

Bu çalışmada ilk olarak, yapay zekâ destekli bilgi güvenliği sistemlerinin işleyiş mekanizmaları açıklanarak bu teknolojilerin sunduğu avantajlar detaylandırılmaktaktır. Devamında, yapay zekâ tabanlı sistemlerin karşı karşıya olduğu teknik, etik ve yönetsel riskler analiz edilerek güvenilir ve sürdürülebilir bir yapay zekâ tabanlı güvenlik mimarisi için öneriler sunulmaktadır. Bu çalışma, teknik bir inceleme sunmaktan çok kurumların dijital güvenlik stratejilerini yeniden düşünmelerine katkı sağlamayı amaçlamaktadır.

YAPAY ZEKÂ DESTEKLİ BİLGİ GÜVENLİĞİ

Bilgi güvenliği, dijital çağın en kritik kurumsal önceliklerinden biri hâline gelmiştir (Dhingra vd., 2024). Kurumların dijitalleşme süreçleri hızlandıkça, bilgi varlıklarının korunması yalnızca teknik bir gereklilik değil, aynı zamanda stratejik bir zorunluluk olarak ortaya çıkmaktadır (Bhuiyan vd., 2024). Bu bağlamda, bilgi güvenliği yalnızca saldırılara karşı savunma sağlamakla sınırlı olmayan aynı zamanda kurumsal sürekliliği, yasal uyumu, müşteri güvenini ve itibar yönetimini doğrudan etkileyen çok boyutlu bir alandır (Kopczewski vd., 2024; Liu, 2024). Geleneksel bilgi güvenliği yaklaşımları, çoğunlukla belirli kurallara dayalı, statik ve olay gerçekleştikten sonra devreye giren sistemler üzerine kuruludur (Öztürk, 2022, 2024). Ancak günümüzde tehditlerin daha hızlı, daha karmaşık ve daha hedef odaklı hâle gelmesi, bu yaklaşımların yetersizliğini açıkça ortaya koymaktadır. Bu noktada, yapay zekâ teknolojileri bilgi güvenliği alanında yeni bir paradigma sunmaktadır (Wang vd., 2023).

Yapay zekâ, insan benzeri bilişsel işlevleri taklit edebilen sistemlerin genel adıdır (Greiman, 2021). Bu sistemler, çevresel verileri algılayabilir, bu verilerden öğrenebilir, örüntüleri tanıyabilir ve belirli hedeflere ulaşmak için kararlar alabilir. Bilgi güvenliği bağlamında yapay zekâ, özellikle büyük hacimli veriler üzerinde analiz yapma, olağandışı davranışları tespit etme, tehditleri sınıflandırma ve otomatik müdahale gerçekleştirme gibi işlevleriyle öne çıkmaktadır. Bu yetenekler, geleneksel sistemlerin sınırlılıklarını aşmak ve daha esnek, dinamik ve öngörücü güvenlik çözümleri geliştirmek açısından büyük önem taşımaktadır (Cho vd., 2020).

Yapay zekânın bilgi güvenliği alanındaki uygulamaları, çoğunlukla makine öğrenmesi ve derin öğrenme tekniklerine dayanmaktadır. Makine öğrenmesi, sistemlerin geçmiş verilerden öğrenerek gelecekteki olayları tahmin etmesini sağlayan algoritmalar bütünü olarak tanımlanmaktadır (Lee & Lee, 2020). Derin öğrenme ise bu öğrenme biçimlerinin daha karmaşık örüntüleri tanıyabilen çok katmanlı yapay sinir ağları aracılığıyla gerçekleştirilmesidir (Gupta vd., 2021). Bu teknikler, bilgi güvenliği alanında çeşitli kullanım senaryolarına uygulanmaktadır. Örneğin, ağ trafiği analizinde makine öğrenmesi algoritmaları, normal ve anormal davranışları ayırt edebilir; kullanıcı davranış analizi sistemleri, bir çalışanın olağandışı hareketlerini tespit ederek iç tehditlere karşı erken uyarı sağlayabilir; e-posta filtreleme sistemleri, spam ve phishing saldırılarını daha yüksek doğrulukla sınıflandırabilir. Ayrıca, tehdit istihbaratı sistemleri, açık kaynaklardan ve karanlık ağdan (dark web) toplanan verileri analiz ederek potansiyel saldırı kampanyalarını önceden tespit edebilir.

Yapay zekâ destekli bilgi güvenliği sistemlerinin en önemli avantajlarından biri, büyük veri kümeleri üzerinde gerçek zamanlı analiz yapabilme yeteneğidir. Kurumlar, her saniye milyonlarca veri noktası üretmekte ve bu verilerin manuel olarak analiz edilmesi neredeyse imkânsız hâle gelmektedir (Chong, 2015). Yapay zekâ sistemleri, bu verileri sürekli olarak tarayarak, normalden sapmaları tespit edebilir ve potansiyel tehditleri işaretleyebilir. Bu sayede, insan analistlerin gözünden kaçabilecek saldırılar daha erken aşamada fark edilebilir. Ayrıca, bu sistemler zamanla kendi performanslarını da iyileştirebilir; yani öğrenen ve gelişen bir yapıya sahiptirler. Bu özellik, özellikle dinamik tehdit ortamlarında büyük bir avantaj sağlamaktadır (Nalbantoğlu, 2025).

Yapay zekâ sistemlerinin bilgi güvenliği alanında etkili olabilmesi için bazı temel ön koşulların sağlanması gerekmektedir. Bunların başında, sistemin eğitileceği veri setlerinin kalitesi gelmektedir (Agate, 2025; Yilmaz & Vatansever, 2024). Yetersiz, eksik ya da önyargılı verilerle eğitilen sistemler, yanlış pozitif (false positive) ya da yanlış negatif (false negative) sonuçlar üretebilir. Bu durum, ya gerçek bir tehdidin gözden kaçmasına ya da zararsız bir olayın tehdit olarak algılanmasına neden olabilir. Her iki durumda da sistemin güvenilirliği ve etkinliği zedelenebilir. Bu nedenle, veri kalitesi, yapay zekâ tabanlı güvenlik sistemlerinin başarısında belirleyici bir faktör olarak karşımıza çıkmaktadır (Agate, 2025).

DOI: https://doi.org/10.30546/19023.978-9952-8573-9-9.2025.9012.
ISBN: 978-9952-8573-8-2

Yapay zekâ destekli bilgi güvenliği sistemlerinin kurumsal yapılara entegrasyonu, aynı zamanda organizasyonel değişim süreçlerini de beraberinde getirmektedir. Bu sistemlerin etkin bir şekilde çalışabilmesi için yalnızca teknik altyapının değil, aynı zamanda insan kaynağının da bu dönüşüme uyum sağlaması gerekmektedir (Erkutlu vd., 2023). Buna göre yapay zekâ sistemleri insanın yerini alan değil, insanı destekleyen araçlar olarak konumlandırılmalıdır.

KURUMSAL BİLGİ GÜVENLİĞİ YÖNETİMİNDE YAPAY ZEKÂNIN SUNDUĞU FIRSATLAR

Yapay zekâ teknolojilerinin bilgi güvenliği alanında sunduğu fırsatlar, yalnızca teknik kapasite artışıyla sınırlı değildir; aynı zamanda kurumsal karar alma süreçlerinin dönüşümünü, güvenlik operasyonlarının yeniden yapılandırılmasını ve tehditlere karşı daha bütüncül bir savunma mimarisinin inşasını da mümkün kılmaktadır (Banafa, 2024; Han vd., 2016). Yapay zekânın sunduğu en temel avantajlardan biri, *tehdit algılama kapasitesinin önemli ölçüde artması*dır (Efe, 2021). Geleneksel sistemler çoğunlukla imza tabanlı çalışmaktadır, yani daha önce tanımlanmış tehdit türlerine karşı savunma sağlamaktadır. Ancak günümüzde siber saldırılar giderek daha hedef odaklı ve dinamik hâle gelmiştir. Bu nedenle, yalnızca bilinen tehditlere karşı değil, aynı zamanda daha önce görülmemiş saldırı türlerine karşı da savunma geliştirmek gerekmektedir. Yapay zekâ, özellikle makine öğrenmesi algoritmaları sayesinde, geçmiş verilerden öğrenerek normal davranış kalıplarını tanımlayabilir ve bu kalıplardan sapmaları anomali olarak işaretleyebilir. Bu sayede, sıfır-gün (zero-day) saldırıları gibi daha önce tanımlanmamış tehditler bile tespit edilebilir.

Bir diğer önemli fırsat, *gerçek zamanlı müdahale ve otomasyon kapasitesidir* (Erkan vd., 2025). Yapay zekâ sistemleri, yalnızca tehditleri tespit etmekle kalmamakta; aynı zamanda bu tehditlere karşı otomatik olarak yanıt verebilimektedir. Örneğin, bir ağda olağandışı bir trafik tespit edildiğinde, sistem bu trafiği geçici olarak engelleyebilir, ilgili kullanıcı hesabını askıya alabilir ya da güvenlik ekibini uyarabilir. Bu tür otomatik müdahaleler, özellikle büyük ölçekli kurumlarda insan müdahalesinin yetersiz kaldığı durumlarda çok önemlidir (Wang & Siau, 2019). Ayrıca, bu sistemler zamanla kendi karar alma süreçlerini optimize ederek daha etkili müdahale stratejileri geliştirebilir.

Yapay zekâ, aynı zamanda *olay yanıt süreçlerinin hızlandırılmasına* da katkı sağlamaktadır (Wang & Siau, 2019). Geleneksel güvenlik operasyon merkezlerinde bir güvenlik olayının analiz edilmesi, sınıflandırılması ve yanıtlanması genellikle zaman alıcı ve insan gücüne dayalıdır. Yapay zekâ destekli sistemler, olayları önceliklendirebilir, benzer geçmiş olaylarla karşılaştırabilir ve en uygun müdahale yöntemini önererek analistlerin karar alma süreçlerini destekleyebilir. Bu sayede, olay yanıt süreleri kısalabilir, insan hatası riski azalabilir ve güvenlik ekiplerinin verimliliği artabilir.

Yapay zekânın sunduğu bir diğer fırsat, *proaktif savunma stratejilerinin geliştirilmesidir* (Cho vd., 2020). Geleneksel sistemler çoğunlukla reaktif çalışırken, yapay zekâ sistemleri tehditleri önceden

tahmin edebilir. Örneğin, yapay zekâ sistemleri belirli bir kullanıcı davranışının zaman içinde nasıl evrildiğini analiz ederek, bu kullanıcının gelecekte bir iç tehdit oluşturma olasılığı değerlendirilebilir. Benzer şekilde, yapay zekâ sistemleri belirli bir coğrafi bölgeden gelen trafiklerdeki artış, potansiyel bir saldırı sürecinin habercisi olabilir. Bu tür öngörüler, kurumların savunma stratejilerini önceden şekillendirmesine ve kaynaklarını daha etkin kullanmasına olanak tanıyabilir.

Yapay zekâ, aynı zamanda *siber tehdit istihbaratında* da önemli bir rol oynamaktadır (Dutta & Kant, 2020; Lundgren & Padyab, 2022). Açık kaynaklardan, sosyal medya platformlarından, karanlık ağlardan ve diğer dijital mecralardan toplanan büyük hacimli veriler, yapay zekâ sistemleri tarafından analiz edilerek anlamlı tehdit göstergelerine dönüştürülebilir. Bu analizler sayesinde, kurumlar yalnızca kendi iç ağlarındaki tehditleri değil, aynı zamanda dış tehdit ortamındaki gelişmeleri de takip edebilir. Bu tür dışa dönük tehdit istihbaratı, özellikle hedefli saldırılara karşı hazırlıklı olmayı sağlamaktadır.

Bütün bu fırsatlar, yapay zekânın bilgi güvenliği alanında stratejik bir ortak olarak konumlandırılmasını mümkün kılmaktadır. Ancak bu fırsatların anlamlı hâle gelmesi, yalnızca teknoloji kapasitesiyle değil; aynı zamanda doğru tasarım, sürekli değerlendirme ve insan-merkezli bir yaklaşım ile mümkündür. Yapay zekâ sistemlerinin sunduğu avantajlar, ancak bu sistemlerin kurumsal yapılarla uyumlu, etik ilkelere uygun ve açıklanabilir biçimde tasarlanması hâlinde sürdürülebilir olacaktır.

YAPAY ZEKÂ TABANLI SİSTEMLERİN RİSKLERİ VE SINIRLILIKLARI

Yapay zekâ teknolojileri, bilgi güvenliği alanında önemli fırsatlar sunmakla birlikte, beraberinde çok sayıda teknik, etik, hukuki, yönetsel ve toplumsal risk ve sınırlılığı da getirmektedir (Cremer vd., 2022). Kurumlar, yapay zekâ destekli güvenlik sistemlerini benimserken, bu sistemlerin potansiyel zararlarını ve sınırlayıcı yönlerini göz önünde bulundurmalıdır. Aksi takdirde, güvenliği artırmak amacıyla entegre edilen sistemler, yeni güvenlik açıkları ve etik ikilemler yaratabilir.

Yapay zekâ sistemlerinin karşı karşıya olduğu en temel sorunlardan biri, *veri kalitesi ve önyargı* problemidir (Ntouts vd., 2020; Shah & Sureja, 2025). Yapay zekâ sistemleri, geçmiş verilere dayanarak öğrenmete ve karar vermektedir. Ancak veriler eksik, hatalı ya da temsili ise, yapay zekâ sistemlerinin çıktıları yanıltıcı olabilir. Örneğin, bir güvenlik sistemi yalnızca belirli bir coğrafi bölgeden gelen saldırı verileriyle eğitildiyse, diğer bölgelerden gelen tehditleri tanımakta zorlanabilir. Daha da önemlisi, verilerdeki sistematik önyargılar, yapay zekâ sistemlerinin hatalı kararlar almasına neden olabilir. Bu durum, özellikle iç tehdit tespiti gibi insan davranışına dayalı uygulamalarda ciddi etik sorunlara yol açabilir.

Bir diğer önemli risk, *adversarial saldırılar* olarak bilinen, yapay zekâ sistemlerini yanıltmaya yönelik özel olarak tasarlanmış saldırı türleridir (Qiu vd., 2019). Adversarial saldırılar, sistemin karar alma mekanizmasını manipüle etmek amacıyla veriler üzerinde küçük ama etkili değişiklikler yapmaktadır.

DOI: https://doi.org/10.30546/19023.978-9952-8573-9-9.2025.9012.
ISBN: 978-9952-8573-8-2

Örneğin, bir saldırgan, zararsız gibi görünen ancak sistemin tehdit olarak algılamayacağı şekilde değiştirilmiş bir veri paketi oluşturabilir. Bu tür saldırılar, özellikle derin öğrenme tabanlı sistemlerde ciddi güvenlik açıklarına neden olabilir. Çünkü bu sistemler, kararlarını çok katmanlı ve karmaşık yapılar üzerinden verir ve bu yapılar genellikle açıklanamaz niteliktedir. Bu da saldırıların tespit edilmesini ve önlenmesini zorlaştırabilir.

Yapay zekâ sistemlerinin karar alma süreçlerinin *şeffaf olmaması*, yani kara kutu (black box) niteliği, bir başka önemli sınırlılıktır (Marcus & Teuwen, 2024). Bu sistemler, girdiler ile çıktılar arasındaki ilişkiyi insanlar için anlaşılır biçimde açıklayamaz. Bu durum, özellikle yüksek riskli kararların alındığı bilgi güvenliği uygulamalarında ciddi sorunlara yol açabilir. Örneğin, bir sistemin neden belirli bir kullanıcıyı tehdit olarak işaretlediği açıklanamazsa, bu kararın doğruluğu sorgulanamaz ve sistemin güvenilirliği zedelenebilir. Bu nedenle, açıklanabilir yapay zekâ (Explainable AI – XAI) yaklaşımları, bilgi güvenliği alanında giderek daha fazla önem kazanmaktadır.

Yapay zekâ sistemlerinin *etik ve hukuki sorumlulukları* da henüz tam olarak tanımlanmış değildir (Cath, 2018). Bir yapay zekâ sisteminin hatalı kararı sonucunda bir çalışanın haksız yere suçlanması ya da bir güvenlik açığının gözden kaçması durumunda, sorumluluğun kime ait olacağı belirsizdir. Bu tür durumlar hem kurum içi yönetimsel sorunlarına hem de yasal yaptırımlara yol açabilir. Özellikle Avrupa Birliği'nin Yapay Zekâ Yasası (AI Act) gibi düzenlemeleri, yüksek riskli yapay zekâ uygulamalarına ciddi sınırlamalar getirmektedir (Ducret vd. 2024). Bu düzenlemelere uyum sağlamak, kurumlar için hem teknik hem de yönetsel açıdan önemli bir yük oluşturmaktadır.

Yapay zekâ sistemlerinin *insan denetiminden bağımsız çalışması*, başka bir risk alanını oluşturmaktadır (Reed, 2018). Tamamen otonom çalışan sistemler, hatalı ya da önyargılı kararlar aldığında, bu kararların fark edilmesi ve düzeltilmesi zaman alabilir. Bu durum, özellikle gerçek zamanlı müdahale gerektiren güvenlik olaylarında ciddi sonuçlar doğurabilir. Bu nedenle, yapay zekâ sistemlerinin insan denetimiyle birlikte çalışması, yani hibrit bir yapı içinde tasarlanması büyük önem taşımaktadır. İnsan denetimi, yalnızca sistemin hatalarını düzeltmek için değil aynı zamanda etik ilkelerin gözetilmesi, kararların gerekçelendirilmesi ve kurumsal sorumluluğun paylaşılması açısından da gereklidir.

Yapay zekâ sistemlerinin bilgi güvenliği alanında yaygınlaşması, aynı zamanda *kurumsal bağımlılık* riskini de beraberinde getirmektedir. Kurumlar, bu sistemlere aşırı derecede güvendiklerinde, insan uzmanlığını ikinci plana atabilir ve sistemin kararlarını sorgulamadan uygulayabilir. Bu durum hem kurumsal esnekliği azaltabilir hem de sistemin başarısız olduğu durumlarda ciddi güvenlik açıklarına yol açabilir. Ayrıca, yapay zekâ sistemlerinin bakım, güncelleme ve yeniden eğitilme süreçleri de yüksek maliyetli ve karmaşık olabilir. Bu da uzun vadede sürdürülebilirlik sorunlarını gündeme getirebilir (Cho vd., 2020; Reed, 2018).

Yapay zekâ sistemlerinin *veri mahremiyeti* açısından da riskler taşıdığı unutulmamalıdır (Barkuş & Koç, 2019). Bu sistemler, büyük miktarda kişisel ve kurumsal veriyi analiz ederken, bu verilerin nasıl işlendiği, nerede saklandığı ve kimlerle paylaşıldığı gibi sorular önem kazanır. Özellikle çalışan davranışlarının izlenmesi gibi uygulamalarda, veri mahremiyetine ilişkin etik ve hukuki sınırların net olarak belirlenmesi gerekmektedir. Aksi takdirde, güvenliği artırmak amacıyla kullanılan sistemler, bireysel hak ve özgürlükleri tehdit eden araçlara dönüşebilir.

Sonuç olarak, yapay zekâ tabanlı bilgi güvenliği sistemleri, sundukları fırsatlarla birlikte çok sayıda risk ve sınırlılığı da beraberinde getirmektedir. Bu sistemlerin güvenilir, etik ve sürdürülebilir biçimde kullanılabilmesi için teknik değerlendirmelerin yanında yönetsel, hukuki ve toplumsal düzeyde kapsamlı değerlendirmeler yapılması gerekmektedir. Yapay zekâ, bilgi güvenliği alanında güçlü bir araç olabilir ancak bu gücün sorumlu ve bilinçli bir şekilde kullanılması, kurumların dijital güvenlik stratejilerinin başarısı açısından belirleyici olacaktır.

SONUÇ

Dijitalleşmenin hız kazandığı ve veri odaklı yapının kurumsal işleyişin merkezine yerleştiği günümüzde kurumlar, artan siber tehditlere karşı daha esnek, öngörücü ve dinamik güvenlik çözümlerine ihtiyaç duymaktadır. Bu bağlamda yapay zekâ teknolojileri, bilgi güvenliği yönetiminde dönüştürücü bir potansiyel sunmakta tehdit algılama, olay yanıtı, otomasyon ve karar destek gibi alanlarda önemli avantajlar sağlamaktadır.

Bu çalışmada, yapay zekâ destekli bilgi güvenliği sistemlerinin sunduğu fırsatlar ve beraberinde getirdiği riskler çok boyutlu bir yaklaşımla ele alınmıştır. Öncelikle, yapay zekânın bilgi güvenliği alanında nasıl konumlandığı, hangi tekniklerle çalıştığı ve geleneksel sistemlere kıyasla ne tür avantajlar sunduğu açıklanmıştır. Ardından, bu teknolojilerin sunduğu fırsatlar; tehdit algılama kapasitesinin artması, gerçek zamanlı müdahale, proaktif savunma stratejileri ve siber tehdit istihbaratı gibi başlıklar altında detaylandırılmıştır. Ancak bu fırsatların yanında, veri kalitesi sorunları, adversarial saldırılar, açıklanabilirlik eksikliği, etik ve hukuki belirsizlikler gibi ciddi risklerin de bulunduğu vurgulanmıştır. Yapay zekâ sistemlerinin bilgi güvenliği alanında etkin ve güvenilir biçimde kullanılabilmesi için teknik düzenlemlerin yanında yönetsel, etik ve kültürel düzeyde de kapsamlı bir dönüşüm gerekmektedir. Bu bağlamda, çok katmanlı savunma modelleri, açıklanabilir yapay zekâ uygulamaları, adversarial dayanıklılık stratejileri, insan-merkezli tasarım ilkeleri ve disiplinlerarası iş birliği gibi temel ilkeler doğrultusunda bir güvenlik mimarisi inşa edilmesi önerilmiştir. Ayrıca, bu sistemlerin sürekli izlenmesi, değerlendirilmesi ve kurumsal farkındalıkla desteklenmesi gerektiği vurgulanmıştır.

Yapay zekâ, bilgi güvenliği alanında yalnızca bir araç değil aynı zamanda stratejik bir ortak olarak değerlendirilmelidir. Ancak bu teknolojinin sunduğu gücün anlamlı ve sürdürülebilir hâle gelmesi, yalnızca algoritmaların başarısıyla değil aynı zamanda insan aklının, etik duyarlılığın ve yönetim

DOI: https://doi.org/10.30546/19023.978-9952-8573-9-9.2025.9012.
ISBN: 978-9952-8573-8-2

bilincinin sürece entegre edilmesiyle mümkündür. Bu nedenle, yapay zekâ tabanlı güvenlik sistemlerinin tasarımı ve uygulanması sürecinde, teknik uzmanlık kadar etik sorumluluk, açıklık ve hesap verebilirlik ilkeleri de gözetilmelidir. Geleceğe dönük olarak, yapay zekâ teknolojilerinin daha da gelişeceği ve bilgi güvenliği alanındaki rolünün artacağı öngörülebilir. Bu gelişmeler, yeni fırsatlar yaratacağı gibi, daha karmaşık riskleri de beraberinde getirecektir. Bu nedenle, kurumların yalnızca bugünün tehditlerine değil aynı zamanda geleceğin belirsizliklerine karşı da hazırlıklı olmaları gerekmektedir. Bu hazırlık, teknolojik yatırımların yanı sıra, kurumsal kültürün, insan kaynağının ve yönetimsel yapıların da bu dönüşüme uyum sağlamasını gerektirmektedir. Sonuç olarak, yapay zekâ destekli bilgi güvenliği sistemleri, dijital çağın karmaşık tehdit ortamında kurumlara güçlü bir savunma kapasitesi sunmaktadır. Bu kapasitenin etkin biçimde kullanılabilmesi için, teknolojik olanakların etik, hukuki ve yönetsel ilkelerle dengelenmesi şarttır. Bu denge sağlandığında, yapay zekâ yalnızca güvenliği artırmakla kalmayacak aynı zamanda kurumların dijital dönüşüm süreçlerine stratejik bir katkı sunacaktır.

KAYNAKLAR

Agate, J. (2025). Artificial intelligence methods and approaches to improve data quality in helthcare data. *Artificial Intelligence in the Life Sciences*, 100135. https://doi.org/10.1016/j.ailsci.2025.100135

Anandakumar, H., & Arulmurugan, R. (2019, November). Artificial intelligence and machine learning for enterprise management. In *2019 International Conference on Smart Systems and Inventive Technology (ICSSIT)* (pp. 1265-1269). IEEE.

Banafa, A. (2024). *Transformative AI: Responsible, transparent, and trustworthy AI systems*. CRC Press.

Barkuş, F., & Koç, M. (2019). Dijital mahremiyet kavramı ve ilgili çalışmalar üzerine bir derleme. *Bilim Eğitim Sanat ve Teknoloji Dergisi*, *3*(1), 35-44. https://dergipark.org.tr/tr/pub/bestdergi/issue/40454/484451

Bhuiyan, M. R. I., Ullah, M. W., Ahmed, S., Bhuyan, M. K., Sultana, T., & Amin, A. (2024). Information security for an information society for accessing secured information: A PRISMA based systematic review. *International Journal of Religion*, *5*(11), 932-946. https://doi.org/10.61707/frfnr583

Cath, C. (2018). Governing artificial intelligence: ethical, legal and technical opportunities and challenges. *Philosophical Transactions of the Royal Society A: Mathematical, Physical and Engineering Sciences*, *376*(2133), 20180080. https://doi.org/10.1098/rsta.2018.0080

Cho, J. H., Sharma, D. P., Alavizadeh, H., Yoon, S., Ben-Asher, N., Moore, T. J., ... & Nelson, F. F. (2020). Toward proactive, adaptive defense: A survey on moving target defense. *IEEE Communications Surveys & Tutorials*, *22*(1), 709-745. https://doi.org/10.1109/COMST.2019.2963791

Chong, D., & Shi, H. (2015). Big data analytics: A literature review. *Journal of Management Analytics*, *2*(3), 175-201. https://doi.org/10.1080/23270012.2015.1082449

Choraś, M., & Woźniak, M. (2022). The double-edged sword of AI: Ethical Adversarial Attacks to counter artificial intelligence for crime. *AI and Ethics*, *2*(4), 631-634. https://link.springer.com/article/10.1007/s43681-021-00113-9

Cremer, F., Sheehan, B., Fortmann, M., Kia, A. N., Mullins, M., Murphy, F., & Materne, S. (2022). Cyber risk and cybersecurity: A systematic review of data availability. *The Geneva papers on risk and insurance. Issues and practice*, *47*(3), 698. https://doi.org/10.1057/s41288-022-00266-6

Dhingra, M., Jain, M., & Jadon, R. S. (2016, December). Role of artificial intelligence in enterprise information security: a review. In *2016 fourth international conference on parallel, distributed and grid computing (PDGC)* (pp. 188-191). IEEE. https://doi.org/10.1109/PDGC.2016.7913142

Ducret, M., Wahal, E., Gruson, D., Amrani, S., Richert, R., Mouncif-Moungache, M., & Schwendicke, F. (2024). Trustworthy artificial intelligence in dentistry: learnings from the EU AI Act. *Journal of Dental Research*, *103*(11), 1051-1056. https://doi.org/10.1177/00220345241271160

Dutta, A., & Kant, S. (2020). An overview of cyber threat intelligence platform and role of artificial intelligence and machine learning. In *Information Systems Security: 16th International Conference, ICISS 2020, Jammu, India, December 16–20, 2020, Proceedings 16* (pp. 81-86). Springer International Publishing.

Efe, A. (2021). Yapay zekâ odaklı siber risk ve güvenlik yönetimi. *Uluslararası Yönetim Bilişim Sistemleri ve Bilgisayar Bilimleri Dergisi*, *5*(2), 144-165. https://doi.org/10.33461/uybisbbd.972206

Erkan, M., Özdemir, İ., & Erkasap, A. (2025). İşletmelerde, hile tespiti ve önlenmesi süreçlerinde yapay zekâ uygulamalarıyla verimliliğin artırılması. *Paradoks Ekonomi Sosyoloji ve Politika Dergisi*, *21*(1), 62-86. https://dergipark.org.tr/en/pub/paradoks/issue/93459/1605419

Erkutlu, H., Ergün, E. E., Köseoğlu, İ., & Vurgun, T. (2023). Yapay zekâ ve örgütsel davranış. *Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi SBE Dergisi*, *13*(3), 1403-1417. https://doi.org/10.30783/nevsosbilen.1246678

Greiman, V. (2021). Human Rights and Artificial Intelligence: A Universal Challenge. *Journal of Information Warfare*, *20*(1), 50–62. https://www.jstor.org/stable/27036518

Gupta, R., Srivastava, D., Sahu, M., Tiwari, S., Ambasta, R. K., & Kumar, P. (2021). Artificial intelligence to deep learning: machine intelligence approach for drug discovery. *Molecular diversity*, *25*, 1315-1360. https://link.springer.com/article/10.1007/s11030-021-10217-3

Han, Z., Huang, S., Li, H., & Ren, N. (2016). Risk assessment of digital library information security: a case study. *The electronic library*, *34*(3), 471-487. https://doi.org/10.1108/EL-09-2014-0158

Kopczewski, M., Wojtowicz-Zygadlo, J., Żurawski, S., & Pietrzyk, S. (2024). Utilization of Artificial Intelligence in Security Management within an Organization. *European Research Studies Journal*, *27*(3), 962-973. https://doi.org/10.35808/ersj/3760

Kumar, R., Singh, S., & Kela, R. (2022). Analyzing advanced persistent threats using game theory: A critical literature review. In *Critical Infrastructure Protection XV: 15th IFIP WG 11.10 International Conference, ICCIP 2021, Virtual Event, March 15–16, 2021, Revised Selected Papers 15* (pp. 45-69). Springer International Publishing.

Lee, C. S., & Lee, A. Y. (2020). Clinical applications of continual learning machine learning. *The Lancet Digital Health*, *2*(6), e279-e281. https://www.thelancet.com/journals/landig/article/PIIS2589-7500(20)30102-3/fulltext

Li, M. (2025). Construction of an Enterprise Information Network Security Management System Based on Artificial Intelligence. *Procedia Computer Science*, *259*, 677-685. https://doi.org/10.1016/j.procs.2025.04.018

Liu, C. (2024). Research on the Influence of Artificial Intelligence on Enterprise Management Decision-making. *Academic Journal of Business & Management*, *6*(1), 108-112. https://doi.org/10.25236/AJBM.2024.060115

Lundgren, M., & Padyab, A. (2022). A review of cyber threat (artificial) intelligence in security management. In Sipola, T., Kokkonen, T., Karjalainen, M. (Eds.), *Artificial Intelligence and Cybersecurity: Theory and Applications* (pp. 29-45). Springer, Cham. https://doi.org/10.1007/978-3-031-15030-2_2

Maamerie, M., & Gharbi-Frid, B. (2025). Digitization and restructuring organizational relationships: a social study of the impact of technology on work structures and social policies. *Sociedad & Tecnología*, *8*(2), 232-258. https://doi.org/10.51247/st.v8i2.512

Marcus, E., & Teuwen, J. (2024). Artificial intelligence and explanation: How, why, and when to explain black boxes. *European Journal of Radiology*, 111393. https://doi.org/10.1016/j.ejrad.2024.111393

Mohamed, N. (2025). Artificial intelligence and machine learning in cybersecurity: a deep dive into state-of-the-art techniques and future paradigms. *Knowledge and Information Systems*, 1-87. https://doi.org/10.1007/s10115-025-02429-y

Nalbantoğlu, C. B. (2025). Yapay zekâ ve uygulamalarının örgüt kültürü üzerine etkisi. *İzlek Akademik Dergi, 7*(2), 1-10. https://doi.org/10.53804/izlek.1545961

Öztürk, G. (2022). *Uzaktan eğitim yazılımlarında/sistemlerinde güvenlik ve gizlilik*. Ö. Aydın (Ed.) Bilgisayar sistemlerinde güvenlik ve gizlilik içinde (s. 373-390). Efe Akademik Yayıncılık.

Öztürk, G. (2024). Uzaktan Eğitim uygulamalarında veri güvenliği. Y. Değirmenci (Ed.), *Eğitim bilimlerinde öncü ve yenilikçi çalışmalar* içinde (s. 59-79). All Sciences Academy.

DOI: https://doi.org/10.30546/19023.978-9952-8573-9-9.2025.9012.
ISBN: 978-9952-8573-8-2

Prabhu, S., & Thompson, N. (2022). A primer on insider threats in cybersecurity. *Information Security Journal: A Global Perspective*, *31*(5), 602-611. https://doi.org/10.1080/19393555.2021.1971802

Qiu, S., Liu, Q., Zhou, S., & Wu, C. (2019). Review of artificial intelligence adversarial attack and defense technologies. *Applied Sciences*, *9*(5), 909. https://doi.org/10.3390/app9050909

Reed, C. (2018). How should we regulate artificial intelligence? *Philosophical Transactions of the Royal Society A: Mathematical, Physical and Engineering Sciences*, *376*(2128), 20170360. https://doi.org/10.1098/rsta.2017.0360

Shah, M., & Sureja, N. (2025). A comprehensive review of bias in deep learning models: Methods, impacts, and future directions. *Archives of Computational Methods in Engineering*, *32*(1), 255-267. https://link.springer.com/article/10.1007/s11831-024-10134-2

Tian, H. (2024). Enterprise business information management archive system under computer artificial intelligence technology. *Procedia Computer Science*, *243*, 850-857. https://doi.org/10.1016/j.procs.2024.09.102

Wang, W., & Siau, K. (2019). Artificial intelligence, machine learning, automation, robotics, future of work and future of humanity: A review and research agenda. *Journal of Database Management (JDM)*, *30*(1), 61-79.

Wang, Y., Xue, W., & Zhang, A. (2023). Application of big data technology in enterprise information security management and risk assessment. *Journal of Global Information Management (JGIM)*, *31*(3), 1-16. https://doi.org/10.4018/JGIM.324465

White, D., McManus, J., & Atherton, A. (2007). Governance and information governance: some ethical considerations within an expanding information society. *The International Journal for Quality and Standards*, *1*(1), 180-192.

Yilmaz, B., & Vatansever, S. (2024, September). An Overview of Deepfake Video Detection Using Remote Photoplethysmography. In *2024 8th International Artificial Intelligence and Data Processing Symposium (IDAP)* (pp. 1-8). IEEE.

DOI: https://doi.org/10.30546/19023.978-9952-8573-9-9.2025.9012.
ISBN: 978-9952-8573-8-2

YÜKSEKÖĞRETIM KURUMLARINDAKI DİJİTAL DÖNÜŞÜMDE YAPAY ZEKÂNIN YERİ: ALANYAZIN TARAMASI ÇALIŞMALARININ İNCELENMESI

Kıvanç TOPRAKLIKOĞLU [1*], Gülcan ÖZTÜRK[2]

[*1] Balıkesir Üniversitesi, Bilgi İşlem Daire Başkanlığı, Balıkesir, Türkiye
ORCID Code: 0000-0002-7015-3278
[2] Balıkesir Üniversitesi, Necatibey Eğitim Fakültesi, Eğitim Bilimleri Bölümü, Öğretim Teknolojileri Anabilim Dalı, Balıkesir, Türkiye.
ORCID Code: 0000-0003-4399-1329

ÖZET

Günümüzde yapay zekâ teknolojileri, eğitim alanında olumlu gelişmelere imkân tanımakta ve dijital dönüşüm süreçlerini etkilemektedir. Dijital teknolojilerin, dijital bir toplum inşa etmenin önemli bir parçası olduğu ve modernizasyon sürecini yönlendirmede temel, öncü ve genel bir rol oynamaktadır. Özellikle yükseköğretim kurumları, artan veri hacmi, kişiselleştirilmiş öğrenme ihtiyacı ve kurumsal verimlilik beklentileri doğrultusunda yapay zekâ tabanlı sistemleri eğitim, yönetim ve karar alma süreçlerine entegre etmektedir. Öğrenme yönetim sistemlerine entegre öğrenme analitikleri, değerlendirme sistemleri ve öğrenci destek hizmetleri alanlarında kullanılan yapay zekâ çözümleri, kurumların dijital olgunluk düzeyini artırmakta ve dijital dönüşüm süreçlerine ivme kazandırmaktadır. Ancak yapay zekâ teknolojilerinin entegrasyonu beraberinde etik, pedagojik ve teknik zorlukları da beraberinde getirmektedir. Alanyazında yapay zekâ ve dijital dönüşüm ilişkisini inceleyen çalışmaların kapsamlı bir değerlendirmesi ihtiyaç haline gelmiştir. Bu çalışmada, yükseköğretim kurumlarındaki dijital dönüşümde yapay zekâ entegrasyonunu konu alan sistematik inceleme ve meta-inceleme çalışmalarının bir incelemesinin yapılması amaçlanmıştır. Çalışma şemsiye inceleme yöntemi ile gerçekleştirilmiştir. Şemsiye inceleme çalışmaları, bir konu hakkında yapılmış alanyazın incelemesi çalışmalarının sistematik genel bakışını ve eleştirel incelemelerini sistematik inceleyerek araştırmalara ait bulguları tek bir çatı altında toplamak için yapılmaktadır. Bu amaçla Scopus, Web of Science, ERIC ve ProQuest veri tabanları taranmıştır. Başlık, özet veya anahtar kelimelerinde "digital transformation", "artificial intelligence" ve "higher education" ifadelerini içeren çalışmalar çalışmaya dahil edilmiştir. Çalışmaya dahil edilen alanyazın incelemesi çalışmalarının amacı, kapsamı, yöntemi, gerçekleştirildikleri ülkeler, hangi veri tabanlarını ele aldıkları ve ulaştıkları sonuçlar değerlendirilmiştir. Yapay zekânın dijitalleşmedeki yerine bütünsel bir bakış açısı sağlayan bu çalışmanın bulguları, yükseköğretimde dijitalleşme sürecinin hızla ilerlediğini ve yapay zekânın bu sürece çok yönlü katkı sağladığını göstermiştir. Uygulamalarda çeşitlilik olduğu ve stratejik bir çerçeve eksikliğinin sürdüğü de görülmüştür.

DOI: https://doi.org/10.30546/19023.978-9952-8573-9-9.2025.9012.
ISBN: 978-9952-8573-8-2

Anahtar Kelimeler: Yapay zekâ, dijital dönüşüm, yükseköğretim kurumları, sistematik alanyazın taraması, şemsiye inceleme

THE ROLE OF ARTIFICIAL INTELLIGENCE IN THE DIGITAL TRANSFORMATION OF HIGHER EDUCATION INSTITUTIONS: A REVIEW OF LITERATURE REVIEW STUDIES

Abstract

Nowadays, artificial intelligence technologies enable positive developments in the field of education and influence digital transformation processes. Digital technologies are considered a fundamental part of building a digital society and play a foundational, pioneering, and overarching role in driving the modernization process. Especially, higher education institutions are integrating artificial intelligence-based systems into educational, administrative, and decision-making processes in line with increasing data volumes, personalized learning needs, and institutional efficiency expectations. Artificial intelligence solutions used in learning analytics, assessment systems, and student support services integrated into learning management systems enhance the digital maturity of institutions and accelerate digital transformation processes. However, the integration of artificial intelligence technologies also brings ethical, pedagogical, and technical challenges. A comprehensive evaluation of studies examining the relationship between artificial intelligence and digital transformation has become necessary. This study aims to present a review of systematic and meta-review studies that focus on digital transformation and artificial intelligence integration in higher education institutions. The study was conducted using the umbrella review method. Umbrella review studies are carried out to provide a systematic overview and critical analysis of literature review studies on a specific topic and to synthesize findings under a single framework. For this purpose, Scopus, Web of Science, ERIC, and ProQuest databases were searched. Studies containing the terms “digital transformation”, “artificial intelligence” and “higher education” in their titles, abstracts, or keywords were included in the study. The review studies included in the study were evaluated by analyzing their objectives, scope, methods, countries where they were conducted, which databases they covered, and their results. The results of this study, which provided a holistic perspective on the role of artificial intelligence in digitalization, indicated that the digitalization process in higher education was advancing rapidly and that artificial intelligence contributed to this process in multiple ways. It was also observed that there was variety in implementations and that the lack of a strategic framework continued.

Keywords: Artificial intelligence, digital transformation, higher education institutions, systematic review, umbrella review

GİRİŞ

Günümüzde dijital dönüşüm, bilgi ve iletişim teknolojilerinin gelişimiyle birlikte sosyal, ekonomik ve kurumsal yapıları köklü bir şekilde değiştiren kapsamlı bir süreç olarak karşımıza çıkmaktadır (Sahni vd., 2025). Dijital dönüşüm; teknolojik yeniliklerin entegrasyonu yoluyla iş yapma biçimlerinin,

hizmet sunumunun ve yönetim yaklaşımlarının yeniden yapılandırılmasını ifade etmektedir. Bu süreç, sadece özel sektör değil kamu sektörü ve eğitim gibi alanlarda da giderek daha büyük önem kazanmaktadır (Uslu, 2023). Dijital dönüşümün temel amacı, süreçlerin etkinliğini artırmak, kaynak kullanımını iyileştirmek ve kullanıcıların ihtiyaçlarına daha hızlı ve kaliteli yanıt verebilmektir (Paul vd., 2024).

Dijital dönüşümde yapay zekâ, dijitalleşmenin en kritik araçlarından biri olarak öne çıkmaktadır. Yapay zekâ, yalnızca teknolojik bir yenilik değil, aynı zamanda devletlerin, toplumların ve kurumların geleceğini şekillendiren dönüştürücü bir güç olarak görülmektedir (Yasin Tamer & Övgün, 2020). Yapay zekâ uygulamaları, büyük veri analizi, makine öğrenmesi ve derin öğrenme gibi teknolojilerle birleşerek, bilgi yönetiminde devrim yaratmakta, karar alma süreçlerini desteklemekte ve kamu hizmetlerinde inovasyonu teşvik etmektedir (Poudel, 2024).

Kamu kurumları, dijital dönüşümü benimseyerek hizmet sunumunda etkinliği artırmayı, süreçleri dijitalleştirerek vatandaş memnuniyetini yükseltmeyi ve kaynak yönetimini daha verimli hale getirmeyi amaçlamaktadır (Yıldız & Kocaoğlu, 2024). E-devlet uygulamaları, bu dönüşümün temelini oluştururken; büyük veri analizi, blok zinciri ve yapay zekâ gibi ileri teknolojiler kamu sektörünün işleyiş biçimlerinde radikal değişikliklere yol açmaktadır (Uslu, 2023; Yasin Tamer & Övgün, 2020). COVID-19 pandemisi ise dijital dönüşümün hızlanmasına katkıda bulunmuş, özellikle eğitim ve sağlık alanlarında dijital teknolojilerin adaptasyonunu zorunlu kılmıştır (Aytekin vd., 2025; Prosen & Ličen, 2025). Bu hızlı değişim, teknolojik tekilliğin öngörülenden daha erken gerçekleşebileceğine işaret etmektedir (Uğur, 2020).

Yükseköğretim kurumları da dijital dönüşüm sürecinde önemli bir paya sahiptir. Eğitim teknolojilerinin entegrasyonu, öğretim yöntemlerinin yenilenmesi ve dijital araçlarla öğrenme süreçlerinin desteklenmesi, yükseköğretimde dijitalleşmenin ana unsurlarını oluşturmaktadır (Parlak vd., 2023). Bu bağlamda, öğretmenlerin dijital okuryazarlık becerilerinin geliştirilmesi, teknolojiye uyum eğitimlerinin verilmesi ve uygulamalı teknolojik eğitimlerin sağlanması gerekmektedir (Faruque vd., 2024; Ökten, 2024). Ayrıca, dijital araçların etkin kullanımı öğrenci motivasyonunu artırmakta ve öğrenmeye katılımı güçlendirmektedir (Behneman, 2024). Yükseköğretim kurumlarındaki dijital dönüşümde yapay zekânın rolü ise giderek daha fazla önem kazanmaktadır (Benavides vd, 2020). Yapay zekâ destekli sistemler, öğrenci performansının izlenmesi, kişiselleştirilmiş öğrenme deneyimlerinin sunulması ve akademik yönetim süreçlerinin iyileştirilmesinde kullanılmaktadır. Bu teknolojiler, eğitim ve öğretimin kalitesini yükseltmekle kalmayıp, aynı zamanda eğitim kurumlarının dijital dönüşüm stratejilerinin merkezinde yer almaktadır (Parlak vd., 2023; Yasin Tamer & Övgün, 2020). Böylece, yükseköğretim kurumları hem eğitim hem de yönetim alanında sürdürülebilir dijitalleşmeyi yakalayabilecek, değişen ihtiyaçlara hızlı cevap verebilecektir.

DOI: https://doi.org/10.30546/19023.978-9952-8573-9-9.2025.9012.
ISBN: 978-9952-8573-8-2

Bu çalışmada, yükseköğretim kurumlarındaki dijital dönüşümde yapay zekâ entegrasyonunu konu alan sistematik inceleme ve meta-inceleme çalışmalarının bir incelemesinin yapılması amaçlanmıştır. Özellikle yükseköğretimdeki dijital dönüşümde yapay zekânın rolü ve katkıları üzerinde durularak, mevcut alanyazın ışığında uygulama örnekleri ve stratejik yaklaşımlar incelenmiştir. Araştırma soruları aşağıdaki gibi belirlenmiştir:

1. Yükseköğretim kurumlarındaki dijital dönüşümde yapay zekâyı ele alan alanyazın incelemesi çalışmalarının amaçları ve kapsamları nasıldır?

2. Yükseköğretim kurumlarındaki dijital dönüşümde yapay zekâyı ele alan alanyazın incelemesi çalışmalarının ulaştıkları sonuçlar nasıldır?

YÖNTEM

Çalışma şemsiye inceleme (umbrella review) yöntemi ile gerçekleştirilmiştir. Şemsiye inceleme çalışmaları, bir konu hakkında yapılmış alanyazın incelemesi çalışmalarının sistematik genel bakışını ve eleştirel incelemelerini sistematik yöntemle inceleyerek araştırmalara ait bulguları tek bir çatı altında toplamak için yapılmaktadır (Aromataris vd., 2015). Araştırma süreci Sistematik İncelemeler ve Meta-Analizler için Tercih Edilen Raporlama Öğeleri (Preferred Reporting Items for Systematic Reviews and Meta-Analyses [PRISMA 2020]) kontrol listesi (Page vd., 2021) doğrultusunda uygulanmıştır. PRISMA kontrol listesi, uluslararası alanyazındaki sistematik derleme, inceleme ve analiz çalışmalarının düzenli bir şekilde raporlanması için bir rehber olarak kullanılmaktadır (Hür, 2021).

Veri Kaynakları

Veri kaynaklarının elde edilebilmesi için yapay zekâ, yükseköğretim kurumları ve dijital dönüşüm konularını kapsayan veri tabanları incelenmiştir. Scopus, Web of Science, ERİC ve ProQuest veri tabanlarında “digital transformation”, “artificial intelligence” ve “higher education” kelimeleri ile tarih aralığı sınırlanmadan arama yapılmış ve sistematik inceleme ve meta-inceleme çalışmaları taranmıştır. Veri tabanlarında bulunan çalışmaların tam metinleri incelenmiş ve dahil etme ve hariç tutma kriterleri ve araştırmanın konusuyla ilgilerine göre sistematik incelemeye dahil edilmiştir.

Dahil etme ve Hariç Tutma Kriterleri

Alanyazında taranan çalışmaların araştırmanın konusuyla olan ilgisini değerlendirmek amacıyla dahil etme ve hariç tutma kriterleri oluşturulmuştur (Tablo 1).

DOI: https://doi.org/10.30546/19023.978-9952-8573-9-9.2025.9012.
ISBN: 978-9952-8573-8-2

Tablo 1. Dahil Etme ve Hariç tutma Kriterleri

Dahil Etme Kriterleri	**Hariç Tutma Kriterleri**
• "Digital transformation" ifadesini içeren çalışmalar. • "Artificial intelligence" ifadesini içeren çalışmalar. • "Higher education" ifadesini içeren çalışmalar. • Tam metin çalışmalar • Açık erişimdeki çalışmalar • İngilizce olarak yayınlanan çalışmalar • Sistematik inceleme ve meta-inceleme çalışmaları	• Bildiri özetleri, çevrimiçi sunumlar, • Makale özetleri ve haberler • İngilizce olarak yayınlanmayan çalışmalar • Tam metin olmayan çalışmalar • Konu kapsamı incelenmeye yeterince uygun olmayan çalışmalar

Yapılan alanyazın taramasına tam metin konferans bildirileri, yüksek etkili endekslerde taranan dergi makaleleri ve kitap bölümleri dahil edilmiştir. Teknik raporlar, konferans özetleri, haberler ve yalnızca özetlerine erişilebilen makaleler incelemeye dahil edilmemiştir. Bazı çalışmalarda (örneğin, makaleler, kitaplar, konferans bildirileri) dahil etme kriterlerinde yer alan ilgili ifadeler bulunsa da yükseköğretim kurumlarındaki dijital dönüşüm sürecinde yapay zekâ kullanımı ile ilgili çalışmalar olmamaları nedeniyle bu çalışmalar incelemeye dahil edilmemiştir.

Tarama Sonuçları

Scopus, Web of Science, ERIC ve ProQuest veri tabanlarında başlık, özet veya anahtar kelimelerinde "digital transformation", "artificial intelligence" ve "higher education" ifadeleri yer alan 46 çalışma bulunmuştur. Tam metinlerine ulaşılamayan iki çalışma incelemenin kapsamı dışında bırakılmıştır. Kalan 44 çalışmadan sekizi farklı veri tabanlarında aynı çalışmalar oldukları için hariç tutulmuştur. Kalan 36 çalışmadaki uygunluk ve kalite değerlendirmesinin ardından 16 çalışma incelemeden çıkarılmıştır ve sistematik incelemeye toplam 20 çalışma dahil edilmiştir.

BULGULAR VE YORUMLAR

Araştırmanın birinci alt problemi "Yükseköğretim kurumlarındaki dijital dönüşümde yapay zekâyı ele alan alanyazın incelemesi çalışmalarının amaçları ve kapsamları nasıldır?" şeklindedir. Bu soruya yanıt bulmak için dahil etme ve hariç tutma kriterlerine göre seçilen tüm çalışmaların özetleri incelenerek tam metinleri detaylı olarak değerlendirilmiştir.

Yükseköğretimde dijital dönüşüm ve yapay zekâ teknolojilerinin etkilerini inceleyen çalışmalardan 16 tanesi, genel olarak teknolojik gelişmelerin eğitim sistemine entegrasyonunu ele alırken bu entegrasyonun pedagojik, yönetsel ve etik boyutlarını kapsamlı biçimde incelemiştir. Bu çalışmalar, dijitalleşmenin yalnızca teknik bir dönüşüm değil, aynı zamanda eğitimde kalite, erişim, sürdürülebilirlik ve eşitlik gibi temel ilkeleri yeniden şekillendiren çok katmanlı bir süreç olduğu hipotezini benimsemiştir. Çalışmalar genel olarak yükseköğretim kurumlarının dijital dönüşüm

DOI: https://doi.org/10.30546/19023.978-9952-8573-9-9.2025.9012.
ISBN: 978-9952-8573-8-2

stratejilerini ve bu stratejilerin uygulanma biçimlerini analiz etmeyi amaçlamaktadır. Üniversitelerin bir dijital stratejiye sahip olup olmadığını (1 çalışma), hangi süreçleri önceliklendirdiklerini (7 çalışma) ve en çok hangi teknolojileri kullandıklarını (12 çalışma) ortaya koymayı hedefleyen çalışmalarda; yapay zekâ, bulut bilişim, artırılmış gerçeklik ve blok zinciri gibi teknolojilerin kurumsal düzeyde nasıl konumlandığı incelenmiştir. Bu çalışmalar, dijital dönüşümün çoğu zaman parçalı olduğu ve stratejik bütünlükten yoksun şekilde yürütüldüğü, bu nedenle beklenen etkiyi yaratmakta zorlandığı hipotezini benimsemiştir.

Üretken yapay zekâ (GenAI) ve büyük dil modelleri gibi yeni nesil teknolojilerin öğretim ve değerlendirme süreçlerine etkisi, beş adet çalışmanın odak noktası olarak ortaya çıkmıştır. Bu çalışmalar, GenAI'nin öğrencilere anlık ve kişiselleştirilmiş geri bildirim sunma potansiyelini incelerken, aynı zamanda akademik dürüstlük, etik sorunlar ve bilişsel becerilerin gelişimi üzerindeki olası olumsuz etkileri de tartışmaktadır. Öğretmenlerin değerlendirme becerilerini artırma, yeni değerlendirme yöntemleri geliştirme ve yapay zekâ okuryazarlığını yaygınlaştırma gibi hedefler de bu bağlamda öne çıkmaktadır. Sekiz çalışma belirli coğrafi bölgelerdeki (Çin, Güney Afrika, Körfez Arap Ülkeleri, Pakistan, Meksika, Almanya) dijitalleşme süreçlerini analiz ederek, yerel bağlamda karşılaşılan fırsatları ve zorlukları ortaya koymaktadır. Bu çalışmalar, dijital altyapı eksiklikleri, öğretim elemanlarının dijital yeterlilikleri, dil ve kültürel engeller gibi faktörlerin dijital dönüşümün başarısını doğrudan etkileyebileceği düşüncesinden yola çıkmaktadır. Bu çalışmalarda, bölgesel araştırmaların küresel bilgi üretimine katkı düzeyleri ve uluslararası iş birliklerinin rolü de değerlendirilmiştir.

COVID-19 pandemisinin etkisiyle hız kazanan çevrim içi öğrenme süreçleri ve bu süreçlerin öğrenciler üzerindeki psikolojik etkileri üç çalışmaya konu olmuştur. Bu çalışmalarda çevrim içi öğrenme yorgunluğu, sosyal izolasyon ve akademik stres gibi faktörlerin öğrenci tükenmişliğine yol açtığı; yapay zekâ destekli sohbet botları, esnek öğrenme modelleri ve ruh sağlığı hizmetlerinin bu etkileri azaltmada nasıl kullanıldığı ele alınmıştır. Beş çalışma ise daha özel alanlara odaklanarak (örneğin hemşirelik eğitimi, akıllı kampüs sistemleri, blok zinciri uygulamaları) dijital teknolojilerin sektörel etkilerini değerlendirmiştir. Bu çalışmalar, dijital becerilerin geliştirilmesi, kampüslerin akıllı hale getirilmesi ve veri güvenliği gibi konularda yapay zekânın sunduğu olanakları ve karşılaşılan yapısal eksiklikleri incelemektedir.

Araştırmanın ikinci alt problemi "Yükseköğretim kurumlarındaki dijital dönüşümde yapay zekâyı ele alan alanyazın incelemesi çalışmalarının ulaştıkları sonuçlar nasıldır?" şeklindedir. Bu soruya yanıt bulmak için dahil etme ve hariç tutma kriterlerine göre seçilen tüm çalışmaların özetleri incelenerek tam metinleri detaylı olarak değerlendirilmiştir.

Yükseköğretim kurumlarındaki dijital dönüşümde yapay zekâyı ele alan alanyazın incelemesi çalışmalarının ulaştıkları sonuçlara bakıldığında genel olarak yükseköğretimde dijital dönüşümün çok

katmanlı, dinamik ve belirli bir standarta sahip olmayan bir yapı sergilediği görülmüştür. İncelenen çalışmaların tümü, dijitalleşmenin yalnızca teknolojik bir geçiş değil, aynı zamanda pedagojik, etik, yönetsel ve kültürel boyutları olan kapsamlı bir değişim olduğunu ortaya koymaktadır. İncelenen altı çalışmada üniversitelerin dijital strateji geliştirme konusunda geride kalmış olduğundan bahsedilmektedir. Bu çalışmalara göre dijital dönüşüm girişimlerinin çoğu, kurumsal düzeyde entegre olmaktan uzak, bağımsız ve parçalı yapılarla yürütülmektedir ve bu durum, dijitalleşmenin potansiyelinden tam anlamıyla yararlanılamamasına neden olmaktadır. İncelenen üç adet çalışmada dijital dönüşümün en çok odaklandığı alanlar arasında eğitim ortamlarında kalitenin artırılması, öğrenci hizmetlerinin iyileştirilmesi, güvenlik ve öğrenci taleplerine yanıt verme gibi süreçler yer almaktadır. Bu da üniversitelerin dijitalleşmeyi daha çok öğrenci memnuniyeti ve rekabette avantaj sağlama aracı olarak gördüğü izlenimi uyandırmaktadır.

İncelenen 10 çalışmanın ulaştıkları sonuçlarda yapay zekâ teknolojileri; değerlendirme süreçlerinde (5 çalışma), kişiselleştirilmiş öğrenmede (7 çalışma) ve öğrenci destek hizmetlerinde (4 çalışma) öne çıkmaktadır. Altı adet çalışmada GenAI araçları, öğrencilere anlık ve çeşitli geri bildirimler sunarak öz-değerlendirme becerilerini geliştirmekte, öğretmenlerin ise daha yenilikçi değerlendirme yöntemleri kullanmalarını teşvik etmekte olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Bu çalışmalarda ayrıca bu teknolojilerin aşırı kullanımının, öğrencilerin temel bilişsel becerilerinde zayıflamaya yol açabileceği gibi, akademik dürüstlük ve etik sorunları da beraberinde getirmekte olduğu vurgulanmıştır. Üç çalışmada COVID-19 pandemisiyle birlikte çevrim içi öğrenmenin yaygınlaşmasının, öğrencilerde tükenmişlik, stres ve motivasyon kaybı gibi sorunları artırdığı ve bu süreçte yapay zekâ tabanlı sohbet botları ve esnek öğrenme modelleri, öğrencilerin duygusal ve akademik ihtiyaçlarını karşılamada kısmen etkili olduğu sonuçları belirtilmiştir. Bu sonuçlar, yapay zekânın sadece akademik değil, aynı zamanda psikososyal destek aracı olarak da önemli bir rol oynayabileceğini göstermektedir.

İncelenen çalışmalardan yedi tanesinde kişiselleştirilmiş öğrenme sistemlerinin, yapay zekâ sayesinde öğrencilerin bireysel öğrenme hızına, ilgi alanlarına ve öğrenme stillerine göre uyarlanmış içerikler sunarak öğrenme motivasyonunu ve başarısını artırmakta olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Bu çalışmalarda yapay zeka destekli kişiselleştirilmiş öğrenme sistemlerinin etkili bir şekilde uygulanabilmesi için öğretmenlerin dijital pedagojik yeterliliklerinin artırılması, veri güvenliği ve mahremiyetin sağlanması gibi yapısal sorunların çözülmesi gerektiği de ulaşılan sonuçlar arasındadır. Altı adet çalışmada ulaşılan sonuçlarda, büyük dil modelleri ve üretken yapay zekâ araçlarının öğrencilerin öğrenme süreçlerini hızlandırmakta ve daha etkileşimli bir öğrenme ortamı sunmakta olduğu belirtilmiştir. Bu çalışmalarda ayrıca bu teknolojilerin hatalı bilgi üretme riski ve veri gizliliği gibi etik sorunlar, insan denetimi ve pedagojik filtreleme ihtiyacını ortaya koyduğu ve bu nedenle düzenleyici çerçevelerin geliştirilmesi ve teknolojilerin pedagojik ilkelerle uyumlu şekilde entegrasyonu büyük önem taşıdığı da belirtilmiştir.

DOI: https://doi.org/10.30546/19023.978-9952-8573-9-9.2025.9012.
ISBN: 978-9952-8573-8-2

Beş adet çalışmada ulaşılan sonuçlarda, yapay zekâ, nesnelerin interneti, büyük veri ve blok zinciri gibi yeni teknolojilerin kullanımının akıllı kampüs uygulamalarını ortaya çıkarma potansiyeline sahip olduğu ve bu sayede kaynak yönetimi, güvenlik, karar destek sistemleri ve öğrenme süreçlerinde önemli gelişmeler yaşanması mümkün olduğu belirtilmiştir. Bu çalışmalarda ayrıca yeni teknolojilere ilişkin uygulamaların çoğunun hâlâ kavramsal düzeyde kaldığı, yeni teknolojilerin gerçek dünyaya entegrasyonlarının sınırlı sayıda gerçekleştiği sonuçlarına da ulaşılmıştır. İncelenen çalışmalardan sekiz tanesinde ulaşılan sonuçlarda bölgesel farklılıkların dijital dönüşüm süreçlerini önemli ölçüde etkilediği ortaya konulmuştur. Örneğin, Güney Afrika'da dijital altyapı eksikliği ve sosyal adalet temelli yaklaşımların yetersizliği; Körfez Arap Ülkelerinde ise öğretim elemanlarının geleneksel yöntemlere bağlılığı ve dilsel zorluklar gibi faktörler dijitalleşmenin önünde engel teşkil etmektedir. Buna karşılık Çin gibi ülkelerde dijitalleşme araştırmaları daha sistematik ve çok boyutlu bir şekilde yürütülmekte, kırsal kalkınma ve dijital okuryazarlık gibi konulara da odaklanılmaktadır.

İncelenen çalışmalardan altı tanesinde ulaşılan sonuçlarda blok zinciri teknolojisinin özellikle dijital sertifikaların doğrulanması, akademik belgelerin güvenliği ve sahteciliğin önlenmesi gibi alanlarda yükseköğretimde önemli katkılar sunmakta olduğu ve yapay zekâ ile entegrasyonu sayesinde, veri güvenliğinin artırılmakta ve dijital dönüşüm süreçlerinin hızlandırılmakta olduğu belirtilmiştir. Bu çalışmalarda blok zinciri teknolojisinin, yükseköğretimde kaliteyi artırma, maliyetleri düşürme ve güvenliği sağlama potansiyeline sahip olduğu ve hemşirelik gibi uygulamalı alanlarda dijital becerilerin geliştirilmesine yönelik yapılandırılmış eğitim programlarının eksikliğine yönelik olarak yapay zekâ, sosyal robotlar ve uzaktan hasta takibi gibi teknolojilerin etkili bir şekilde entegre edilebilmesi için teorik ve uygulamalı modüllerin geliştirilmesi gerektiği de ulaşılan sonuçlar arasındadır.

TARTIŞMA , SONUÇ VE ÖNERİLER

Yükseköğretimde dijital dönüşümde yapay zekâyı ele alan alanyazın incelemesi çalışmaları, yapay zekâ teknolojilerinin eğitim sistemine entegrasyonunun hızla arttığını, ancak bu sürecin hâlâ çeşitli yapısal, etik ve pedagojik zorluklarla karşı karşıya olduğunu göstermektedir (Imran & Almusharraf, 2024; Peláez-Sánchez vd., 2024; Shi & Wan, 2024; Wu vd., 2025; Xia vd., 2024). Üniversiteler, dijitalleşmeyi çoğunlukla öğrenci memnuniyeti ve rekabet avantajı sağlama aracı olarak görse de stratejik bütünlükten yoksun uygulamalar bu potansiyelin tam anlamıyla kullanılmasını engellemektedir (Fernández vd., 2023). Yapay zekâ, değerlendirme, kişiselleştirilmiş öğrenme ve öğrenci destek hizmetlerinde önemli katkılar sunarken; etik sorunlar, öğretmen eğitimi eksiklikleri ve veri güvenliği gibi konular bu teknolojilerin sürdürülebilirliğini tehdit etmektedir (Peláez-Sánchez vd., 2024; Imran & Almusharraf, 2024; Vorobyeva vd., 2025; Wu vd., 2025).

Bu şemsiye inceleme çalışması, yükseköğretimde dijital dönüşümün çok boyutlu bir paradigma değişimiyle mümkün olacağını ortaya koymaktadır. Yapay zekâ, büyük veri, blok zinciri, nesnelerin

interneti ve sanal gerçeklik gibi teknolojiler, yalnızca öğretim süreçlerini değil, aynı zamanda üniversitelerin yönetim, değerlendirme, öğrenci destek hizmetleri ve kampüs altyapılarını da dönüştürmektedir (Fernández vd., 2023; Polin vd., 2023; Samuels & Singh, 2025). Bu dönüşüm, eğitimde erişilebilirliği artırma, öğrenme süreçlerini bireyselleştirme ve öğrenci başarısını destekleme potansiyeline sahiptir. Bu potansiyelin tam anlamıyla hayata geçirilebilmesi için daha somut ve ölçülebilir uygulamalara ihtiyaç olduğunu söylenebilir. Yapay zekâ destekli sistemler, öğrencilerin bireysel ihtiyaçlarına göre uyarlanmış içerikler sunarak öğrenme motivasyonunu artırmaktadır (Imran & Almusharraf, 2024; Vorobyeva vd., 2025). Öğretmenler ise yapay zekâ destekli sistemler sayesinde daha etkili değerlendirme yapma ve içerik sunma imkânı bulmaktadır. GenAI araçları, öğrencilerin öz düzenleme, eleştirel düşünme ve problem çözme becerilerini desteklerken öğretmenlerin pedagojik yaklaşımlarını çeşitlendirmelerine olanak tanımaktadır ancak bu teknolojilerin etik, pedagojik ve teknik açıdan dikkatli bir şekilde tasarlanması ve uygulanması gerekmektedir (Wu vd., 2025; Xia vd., 2024).

Dijital dönüşüm süreci her coğrafyada aynı hızda ve derinlikte ilerlememektedir (Samuels & Singh, 2025). Gelişmekte olan ülkelerde dijital altyapı eksiklikleri ve öğretmenlerin dijital yeterlilik düzeyleri gibi faktörler, bu sürecin önünde önemli engeller oluşturmaktadır (Espina-Romero vd., 2024). Ayrıca, veri güvenliği, akademik dürüstlük ve dijital uçurum gibi sorunlar, dijital teknolojilerin eğitimde adil ve sürdürülebilir bir şekilde kullanılabilmesi için çözülmesi gereken temel meselelerdir (Nguyen & Truong, 2025).

Gelecekteki araştırmalarda, yapay zekâ uygulamalarının yükseköğretimdeki uzun vadeli etkilerinin deneysel ve nicel yöntemlerle incelenmesi önerilebilir. Farklı ülkeler ve disiplinler arasında karşılaştırmalı çalışmalar yapılarak kültürel ve bölgesel farklılıkların etkisi analiz edilebilir. Etik sorunlara yönelik çözüm odaklı modeller geliştirilmesi, veri güvenliği ve algoritmik önyargı gibi konulara odaklanılması önemli olduğu göz önüne alındığında, öğretmen ve öğrenci tutumlarını ölçen ölçek geliştirme çalışmaları ile uygulamalı alanlarda vaka temelli araştırmalar yapılabilir.

Yükseköğretim kurumlarının dijital dönüşüm süreçlerini daha etkili yürütebilmeleri için kurumsal düzeyde pedagojik ve yönetsel boyutları da kapsayan bütüncül dijital stratejiler geliştirmeleri önerilebilir. Öğrencilerin yapay zekâ araçlarını bilinçli kullanabilmeleri için dijital okuryazarlık eğitimlerinin yaygınlaştırılması, öğretim elemanlarının dijital pedagojik yeterliliklerini artırmak amacıyla sürekli mesleki gelişim programları sunulması da önerilebilir.

Yapay zekâ uygulamalarının etik kullanımını sağlamak amacıyla açık düzenleyici çerçevelerin oluşturulması, bu çerçevelerin veri güvenliği ve akademik dürüstlük gibi konuları kapsaması öneriler arasında yer alabilir. Uygulamalı alanlarda dijital becerilerin geliştirilmesine yönelik yapılandırılmış eğitim programlarının oluşturulması ve bölgesel ihtiyaçlara uygun çözümler geliştirilmesi önerilebilir.

DOI: https://doi.org/10.30546/19023.978-9952-8573-9-9.2025.9012.
ISBN: 978-9952-8573-8-2

Uluslararası iş birliklerinin artırılması da dijital dönüşümün yaygınlaştırılması açısından önemli olduğu için buna yönelik çalışmalar yapılması öneriler arasında yer verilebilir.

Sonuç olarak, yükseköğretimde dijital dönüşümün başarılı olabilmesi için yalnızca teknolojik yatırımlar değil, aynı zamanda pedagojik yeniden yapılanma, etik düzenlemeler, öğretmen eğitimi ve kurumsal strateji geliştirme gibi çok yönlü adımlar atılması gerektiği ifade edilebilir. Üniversitelerin, dijitalleşmeyi sadece bir araç olarak değil, aynı zamanda eğitimde kaliteyi, kapsayıcılığı ve sürdürülebilirliği artıracak bir dönüşüm fırsatı olarak görmesi gerektiği belirtilebilir. Bu bağlamda, disiplinlerarası iş birlikleri, uluslararası araştırma ağları ve politika yapıcıların desteğiyle dijital dönüşüm süreci daha etkili ve kapsayıcı bir şekilde yönetilebilir.

KAYNAKLAR

Aromataris, E., Fernandez, R., Godfrey, C., Holly, C., Kahlil, H., & Tungpunkom, P. (2015). Summarizing systematic reviews: Methodological development, conduct and reporting of an umbrella review approach. *International Journal of Evidence Based Healthcare, 13*(3), 132-140. https://doi.org/10.1097/XEB.0000000000000055

Aytekin, A., Özköse, H., Akgün, F., & Ayaz, A. (2025). The role of digital transformation in local governments during the COVID-19 pandemic in Türkiye: Opportunities and challenges. *Journal of the Knowledge Economy*, 1-35. https://link.springer.com/article/10.1007/s13132-025-02651-7

Behneman, D. (2024). *Examining the adoption of digital transformation initiatives in higher education institutions: A mixed-methods investigation of employee perceptions and decision-making processes* [Unpublished doctoral disertation]. The University of Tennessee at Chattanooga. https://scholar.utc.edu/theses/971

Benavides, L. M. C., Tamayo Arias, J. A., Arango Serna, M. D., Branch Bedoya, J. W., & Burgos, D. (2020). Digital transformation in higher education institutions: A systematic literature review. *Sensors, 20*(11), 3291. https://doi.org/10.3390/s20113291

Espina-Romero, L., Ríos Parra, D., Noroño-Sánchez, J. G., Rojas-Cangahuala, G., Cervera Cajo, L. E., & Velásquez-Tapullima, P. A. (2024). Navigating digital transformation: Current trends in digital competencies for open innovation in organizations. *Sustainability*, *16*(5), 2119. https://doi.org/10.3390/su16052119

Faruque, M. O., Chowdhury, S., Rabbani, G., & Nure, A. (2024). Technology adoption and digital transformation in small businesses: Trends, challenges, and opportunities. *International Journal For Multidisciplinary Research, 6*(10), 36948. https://doi.org/10.36948/ijfmr.2024.v06i05.29207

Fernández, A., Gómez, B., Binjaku, K., & Meçe, E. K. (2023). Digital transformation initiatives in higher education institutions: A multivocal literature review. *Education and information technologies*, *28*(10), 12351-12382. https://doi.org/10.1007/s10639-022-11544-0

Hür, G. (2021). PRISMA kontrol listesi 2020 güncellemesi. *Online Turkish Journal of Health Sciences, 6*(4), 603–605. https://doi.org/10.26453/otjhs.1001606

Imran, M., & Almusharraf, N. (2024). Digital Learning Demand and Applicability of Quality 4.0 for Future Education: A Systematic Review. *International Journal of Engineering Pedagogy*, *14*(4). https://doi.org/10.3991/ijep.v14i4.48847

Nguyen, T. N., & Truong, H. T. (2025). Trends and emerging themes in the effects of generative artificial intelligence in education: A systematic review. *Eurasia Journal of Mathematics, Science and Technology Education*, *21*(4). https://doi.org/10.29333/ejmste/16124

Ökten, M. S. (2024). Türkiye'de dijital dönüşümün eğitimdeki fırsat eşit(siz)liği üzerindeki etkileri. *Sosyolojik Bağlam Dergisi, 5*(3), 531–556. https://doi.org/10.52108/2757-5942.5.3.7

Page, M. J., McKenzie, J. E., Bossuyt, P. M., Boutron, I., Hoffmann, T. C., Mulrow, C. D., Shamseer, L., Tetzlaff, J. M., & Moher, D. (2021). Updating guidance for reporting systematic reviews: development

of the PRISMA 2020 statement. *Journal of ClinicalEpidemiology, 134*, 103-112. https://doi.org/10.1016/j.jclinepi.2021.02.003

Parlak, N., Yurdakul, F., Kalender, M., & Üngör, B. (2023). Dijital dönüşüm ve eğitim: Öğretmenlerin karşılaştığı yenilikçi yaklaşımlar. *Ulusal Eğitim Dergisi, 3*(8), 1322-1339. https://uleder.com/index.php/uleder/article/view/311

Paul, J., Ueno, A., Dennis, C., Alamanos, E., Curtis, L., Foroudi, P., ..., & Wirtz, J. (2024). Digital transformation: A multidisciplinary perspective and future research agenda. *International Journal of Consumer Studies, 48*(2), e13015. https://doi.org/10.1111/ijcs.13015

Peláez-Sánchez, I. C., Velarde-Camaqui, D., & Glasserman-Morales, L. D. (2024, June). The impact of large language models on higher education: exploring the connection between AI and Education 4.0. In *Frontiers in Education* (Vol. 9, p. 1392091). Frontiers Media SA. https://doi.org/10.3389/feduc.2024.1392091

Polin, K., Yigitcanlar, T., Limb, M., & Washington, T. (2023). The making of smart campus: A review and conceptual framework. *Buildings*, *13*(4), 891. https://doi.org/10.3390/buildings13040891

Poudel, N. (2024). The impact of big data-driven artificial intelligence systems on public service delivery in cloud-oriented government infrastructures. *Journal of Artificial Intelligence and Machine Learning in Cloud Computing Systems, 8*(11), 13-25. https://epochjournals.com/index.php/JAIMLCCS/article/view/2024-11-07

Prosen, M., & Ličen, S. (2025). Evaluating the digital transformation in health sciences education: a thematic analysis of higher education teachers' perspectives. *BMC medical education, 25*(1), 820. https://doi.org/10.1186/s12909-025-07420-3

Sahni, S., Verma, S., & Kaurav, R. P. S. (2025). Understanding digital transformation challenges for online learning and teaching in higher education institutions: A review and research framework. *Benchmarking: an International Journal, 32*(5), 1487-1521. https://doi.org/10.1108/BIJ-04-2022-0245

Samuels, A. B., & Singh, U. (2025). Education reimagined: South Africa's journey through the 4IR and beyond. *Transformation in Higher Education*, *10*, 482. https://doi.org/10.4102/the.v10i0.482

Shi, R., & Wan, X. (2024). A bibliometric analysis of knowledge mapping in Chinese education digitalization research from 2012 to 2022. *Humanities and Social Sciences Communications*, *11*(1), 1-14. https://doi.org/10.1057/s41599-024-03010-8

Uğur, S. (2020). Merhaba yeni dünya: COVID19 ve değişen hayatlar, uzaktan eğitim, hızlanan dijital dönüşüm ve teknolojik tekillik (editöre mektup). *Açıköğretim Uygulamaları ve Araştırmaları Dergisi, 6*(2), 7-10. https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/1179821

Uslu, H. (2023). Dijital dönüşüm ve kamu hizmetleri yönetimde yenilikçi yaklaşımlar ve zorluklar. *Uluslararası Politik Araştırmalar Dergisi, 9*(3), 15-31. https://doi.org/10.25272/icps.1354693

Vorobyeva, K. I., Belous, S., Savchenko, N. V., Smirnova, L. M., Nikitina, S. A., & Zhdanov, S. P. (2025). Personalized Learning through AI: Pedagogical Approaches and Critical Insights. *Contemporary Educational Technology*, *17*(2). https://doi.org/10.30935/cedtech/16108

Wu, F., Dang, Y., & Li, M. (2025). A Systematic Review of Responses, Attitudes, and Utilization Behaviors on Generative AI for Teaching and Learning in Higher Education. *Behavioral Sciences*, *15*(4), 467. https://doi.org/10.3390/bs15040467

Xia, Q., Weng, X., Ouyang, F., Lin, T. J., & Chiu, T. K. (2024). A scoping review on how generative artificial intelligence transforms assessment in higher education. *International Journal of Educational Technology in Higher Education*, *21*(1), 40. https://doi.org/10.1186/s41239-024-00468-z

Yasin Tamer, H., & Övgün, B. (2020). Yapay zeka bağlamında dijital dönüşüm ofisi. *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi, 75*(2), 775-803. https://doi.org/10.33630/ausbf.691119

Yıldız, M., & Kocaoğlu, M. (2024). Türkiye'de dijital devletin yapısı ve işleyişi: OECD perspektifinden bir değerlendirme. *Uluslararası Yönetim Akademisi Dergisi, 7*(1), 47-57. https://doi.org/10.33712/mana.1513599

DOI: https://doi.org/10.30546/19023.978-9952-8573-9-9.2025.9012.
ISBN: 978-9952-8573-8-2

PATOLOJİK NARSİSİZM İLE SALDIRGANLIK VE KRİMİNAL DÜŞÜNCE BİÇİMLERİ ARASINDAKİ İLİŞKİ

Psk. Yılmaz Sinan Baycan **Dr. Öğr. Üyesi Hande Tasa**

İstanbul Aydın Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi
ORCID ID: https://orcid.org/0009-0002-7910-0030

Özet

Narsisizm, bireyin benlik saygısını korumaya yönelik geliştirdiği psikolojik yapılanmaların bütüncül bir tanımıdır. Her bireyde belirli bir düzeye kadar var olduğu kabul edilen narsisizm, bu haliyle normal narsisizm olarak tanımlanır. Ancak, onay alma ihtiyacı belirgin düzeyde yüksek olan, bu doğrultuda çevresine bağımlılık geliştiren ve onay alma davranışlarını diğer etkinliklerinin önüne geçiren bireyler patolojik narsisizm kapsamında değerlendirilmektedir. Bu bireyler, benlik saygılarını sürdürmek amacıyla saldırganlık, sömürücülük, teşhircilik gibi davranışlara başvurabilir ve çevrelerini manipüle etmeye eğilim gösterebilirler. Bu süreçte hak görme, empati eksikliği, güç yönelimi, kişisel sorumluluktan kaçınma, rasyonalizasyon ve meşrulaştırma düşünce kalıplarına sahip oldukları öngörülmektedir. Saldırganlık, açık ve örtük biçimlerde ortaya çıkabilen, yıkıcı ya da uyum bozucu davranışları içerir. Bu bağlamda çalışmanın amacı; patolojik narsisizm, saldırganlık ve kriminal düşünce biçimleri arasındaki ilişkileri incelemek ve elde edilen bulgular doğrultusunda klinik uygulamalara, adli psikolojiye ve alanyazına katkı sağlamaktır. Çalışma için İstanbul Aydın Üniversitesi Etik Kurulu'ndan onay alınmıştır. İlişkisel tarama modeli kullanılan araştırmada, katılımcılardan sosyodemografik bilgi formu, Patolojik Narsisizm Envanteri, Buss–Perry Saldırganlık Ölçeği ve Kriminal Düşünce Biçimleri Ölçeği aracılığıyla veri toplanmıştır. Yaşları 20 ile 46 arasında değişen, 230'u kadın ve 218'i erkek olmak üzere toplam 448 katılımcı çalışmaya dâhil edilmiştir (Ort.=27,97; SS=7,62). Veriler SPSS 27 programı ile analiz edilmiş ve değişkenler arasındaki ilişkileri değerlendirmek amacıyla Pearson korelasyon analizi uygulanmıştır. Analiz sonuçlarına göre, patolojik narsisizm ile kriminal düşünce biçimleri arasında ($r = .508$, $p < .01$) ve patolojik narsisizm ile saldırganlık arasında ($r = .487$, $p < .01$) pozitif yönlü anlamlı ilişkiler saptanmıştır. Bu bulgular, narsisizmin klinik yansımaları, saldırgan davranışların dinamikleri ve adli psikoloji uygulamaları açısından güncel ve işlevsel veriler sunmaktadır. Patolojik narsisizm ve kriminal düşünce kalıplarının dikkate alınmasının, açık ve örtük saldırgan davranışların anlaşılması ve önlenmesine yönelik müdahalelerin geliştirilmesine katkı sağlayacağı düşünülmektedir.

Anahtar Kelimeler: Patolojik Narsisizm; Saldırganlık; Kriminal Düşünce Biçimleri

DOI: https://doi.org/10.30546/19023.978-9952-8573-9-9.2025.9012.
ISBN: 978-9952-8573-8-2

The Relationship Between Pathological Narcissism, Aggression, and Criminal Thinking Styles

Abstract

Narcissism refers to the psychological structures individuals develop to maintain their self-esteem. While it is considered a trait present to some extent in all individuals—defined in this form as normal narcissism—those whose need for approval and dependency on external validation are significantly heightened may be considered within the domain of pathological narcissism. Such individuals may exhibit behaviors such as aggression, exploitation, exhibitionism, and manipulation as strategies to maintain their self-worth. These actions are often accompanied by cognitive tendencies such as entitlement, lack of empathy, power orientation, personal irresponsibility, rationalization, and justification.

Aggression, both overt and covert, encompasses destructive and maladaptive behaviors. This study aims to examine the relationships between pathological narcissism, aggression, and criminal thinking styles, offering contributions to clinical practice, forensic psychology, and the broader academic literature.

Ethical approval for the study was obtained from the Ethics Committee of Istanbul Aydın University. A relational screening model was employed, and data were collected using a sociodemographic information form, the Pathological Narcissism Inventory, the Buss–Perry Aggression Questionnaire, and the Criminal Thinking Styles Scale. The study sample consisted of 448 participants (230 female, 218 male) aged between 20 and 46 years ($M = 27.97$, $SD = 7.62$). Data were analyzed using SPSS version 26, and Pearson correlation analysis was used to examine associations among variables.

The results revealed significant positive correlations between pathological narcissism and criminal thinking styles ($r = .508$, $p < .01$), as well as between pathological narcissism and aggression ($r = .487$, $p < .01$). These findings provide contemporary insights into the clinical implications of narcissism, the dynamics of aggressive behavior, and forensic psychological applications. Considering the influence of pathological narcissism and criminal thought patterns may inform the understanding and prevention of both overt and covert aggression.

Keywords: Pathological Narcissism; Aggression; Criminal Thinking Styles

DOI: https://doi.org/10.30546/19023.978-9952-8573-9-9.2025.9012.
ISBN: 978-9952-8573-8-2

ENGELLENME TOLERANSININ DUYGUSAL YEME ÜZERİNE ETKİSİ

Psikolog Çağla DEMİREL

İstanbul Aydın Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü Psikoloji Ana Bilim Dalı Klinik Psikoloji Programı
ORCID ID: https://orcid.org/0009-0006-0686-272X

Özet

Bu çalışmanın amacı, bireylerin engellenme toleransı düzeylerinin duygusal yeme davranışı üzerindeki etkisini incelemektir. Engellenme toleransı, bireyin karşılaştığı engelleyici, hayal kırıcı ya da stres yaratan durumlara karşı gösterdiği psikolojik dayanıklılığı ifade eder. Duygusal yeme ise bireylerin olumsuz duygusal durumlar karşısında fiziksel açlık hissetmeden yemek yeme davranışı göstermesi olarak tanımlanır. Literatürde bu iki değişken arasındaki ilişkinin sınırlı sayıda çalışmayla ele alındığı görülmektedir. Bu araştırmada, Türkiye genelinden kadın ve erkek, 18 – 64 yaş aralığında toplam 352 katılımcı bulunmaktadır. Veri toplama aracı olarak Engellenme Rahatsızlık Ölçeği ve Duygusal Yeme Ölçeği kullanılmıştır. Elde edilen veriler SPSS 27.0 programı ve PROCESS makro eklentisi ile analiz edilmiştir. Bulgular, engellenme toleransının duygusal yeme üzerinde anlamlı ve pozitif bir etkiye sahip olduğunu göstermiştir. Elde edilen bulgular, engellenme toleransı düşük bireylerin duygusal yeme davranışına daha yatkın olduklarını göstermiştir. Bu sonuç, bireyin stresli veya engellenmiş hissettiği durumlarda duygularını düzenlemekte zorlandığı ve yeme davranışını bir başa çıkma stratejisi olarak kullandığı hipotezini desteklemektedir. Bu bağlamda, duygusal yeme davranışlarının sadece fizyolojik ihtiyaçlarla değil, bireyin stresle baş etme ve duygusal düzenleme becerileriyle de yakından ilişkili olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Elde edilen bulgular, özellikle klinik uygulamalarda ve psikoeğitim programlarında engellenme toleransı becerilerinin geliştirilmesinin, yeme davranışlarının düzenlenmesinde önemli bir etken olabileceğini göstermektedir.
Anahtar Kelimeler: Engellenme toleransı, duygusal yeme, duygu düzenleme, yeme davranışı

THE ROLE OF FRUSTRATION TOLERANCE ON EMOTIONAL EATING

Abstract

The aim of this study is to examine the effect of individuals' levels of frustration tolerance on emotional eating behavior. Frustration tolerance refers to the psychological resilience that an individual demonstrates in the face of obstructive, disappointing, or stressful situations. Emotional eating is defined as the behavior of eating without a sense of physical hunger in response to negative emotional states. In the literature, it is observed that the relationship between these two variables has been addressed in a limited number of studies. This study includes a total of 352 participants, both

male and female, aged between 18 and 64, from across Turkey.The Frustration Discomfort Scale and the Emotional Eating Scale were used as data collection tools. The collected data were analyzed using SPSS 27.0 and the PROCESS macro plugin. The findings revealed that frustration tolerance has a significant and positive effect on emotional eating. These results showed that individuals with low frustration tolerance are more prone to emotional eating behavior. This finding supports the hypothesis that individuals who feel stressed or frustrated have difficulty regulating their emotions and use eating behavior as a coping strategy. In this context, it was concluded that emotional eating behaviors are closely related not only to physiological needs but also to the individual's stress coping and emotional regulation skills. The findings suggest that improving frustration tolerance skills, especially in clinical practices and psychoeducational programs, may be an important factor in the regulation of eating behaviors.

Keywords: Frustration tolerance, emotional eating, emotion regulation, eating behavior

YÖNTEM

Araştırma Modeli

Bu araştırma, engellenme toleransı ile duygusal yeme davranışı arasındaki ilişkiyi ve bu ilişkide bilişsel duygu düzenleme stratejilerinin aracı rolünü incelemek amacıyla nicel araştırma yöntemlerinden biri olan ilişkisel tarama modeli ile gerçekleştirilmiştir. Araştırmanın modeline göre, engellenme toleransı bağımsız değişken, duygusal yeme bağımlı değişken olarak belirlenmiştir.

Evren ve Örneklem

Araştırmanın evrenini, Türkiye genelinde yaşayan ve 18 yaş üstü bireyler oluşturmaktadır. Kolayda örnekleme yöntemi kullanılarak seçilen ve gönüllü olarak araştırmaya katılmayı kabul eden 352 birey örnekleme dahil edilmiştir.

Veri Toplama Araçları

Araştırmada kullanılan veriler, etik kurul onayı 29.01.2025 tarihinde alınmış çevrim içi anket formu aracılığıyla toplanmıştır.

Demografik Bilgi Formu

Katılımcıların yaş, cinsiyet, eğitim durumu, boy, kilo ve yaşadıkları şehir gibi temel bilgilerini elde etmek amacıyla araştırmacı tarafından hazırlanmış olan demografik bilgi formu kullanılmıştır.

Engellenme Toleransı Ölçeği

Araştırmada bireylerin engellenme durumları karşısındaki duygusal tepkilerini ölçmek amacıyla Harrington (2005) tarafından geliştirilen Frustration Discomfort Scale (FDS), Türkçeye Bilge Uzun Özer, Ayhan Demir ve Neil Harrington (2012) tarafından uyarlanmıştır. Ölçek, 28 maddeden ve "duygusal tahammülsüzlük, rahatsızlık intoleransı, hak görücülük ve başarı yönelimli hayal kırıklığı"

DOI: https://doi.org/10.30546/19023.978-9952-8573-9-9.2025.9012.
ISBN: 978-9952-8573-8-2

olmak üzere 4 alt boyuttan oluşmaktadır. 5'li Likert tipi (1=Yok, 5=Çok yüksek düzeyde) ile değerlendirilmektedir. Yüksek puanlar, bireyin engellenmeye karşı düşük toleransını göstermektedir. Ölçeğin Türkçe formunun toplam güvenirlik katsayısı .94'tür

Duygusal Yeme Ölçeği

Duygusal yeme davranışlarını değerlendirmek amacıyla, van Strien ve arkadaşları (1986) tarafından geliştirilen Duygusal Yeme Ölçeği, Türkçeye Arslan, Aydın ve Demir (2020) tarafından uyarlanmıştır. Ölçek, bireylerin stres, üzüntü, kaygı gibi olumsuz duygular karşısında yemek yeme davranışlarını ölçmeyi amaçlamaktadır. 13 maddeden oluşan ve 4'lü Likert tipi (1=Hiçbir zaman, 4=Her zaman) derecelendirme sistemi ile değerlendirilen bu ölçekten alınan yüksek puanlar, bireyin duygusal yeme eğiliminin yüksek olduğunu göstermektedir. Ölçeğin Türkçe formunun Cronbach's alpha güvenirlik katsayısı .88 olarak bulunmuştur .

BULGULAR

		n	%
Yaş $\bar{X}$±SS (Min-Maks)		35.46±9.80 (18-64)	
Cinsiyet	Kadın	229	65.1
	Erkek	123	34.9
Medeni Durum	Evli	188	53.4
	Bekar	164	46.6
Eğitim Durumu	Lise	77	21.9
	Ön Lisans	49	13.9
	Lisans	176	50.0
	Lisansüstü	50	14.2
	Toplam	352	100.0

Tablo 1. Katılımcılara İlişkin Demografik Bilgilerinin Dağılımı

Katılımcıların yaş ortalaması ($\bar{X}$ = 35.46, SS = 9.80) olup, yaşlar 18 ile 64 arasında değişmektedir. Cinsiyet dağılımı incelendiğinde, katılımcıların %65.1'i (n = 229) kadın ve %34.9'u (n = 123) erkektir. Medeni duruma göre %53.4'ü (n = 188) evli, %46.6'sı (n = 164) bekardır. Eğitim durumu açısından bakıldığında, katılımcıların %50.0'ı (n = 176) lisans, %21.9'u (n = 77) lise, %14.2'si (n = 50) lisansüstü ve %13.9'u (n = 49) ön lisans mezunudur. Toplam katılımcı sayısı 352'dir.

DOI: https://doi.org/10.30546/19023.978-9952-8573-9-9.2025.9012.
ISBN: 978-9952-8573-8-2

zz	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
1-Engellenme Toleransı Ölçeği	1									
2-Rahatsızlığa Katlanamama	.92**	1								
3-Duygusal Toleranssızlık	.92**	.77**	1							
4-Hakkaniyet / Beklenti Odaklılık	.88**	.84**	.71**	1						
5-Başarıda Engellenmeye Toleranssızlık	.92**	.77**	.84**	.70**	1					
6-Duygusal Yeme Ölçeği	.34**	.29**	.37**	.23**	.34**	1				
7-Gerginlik Durumlarında Yeme	.31**	.26**	.34**	.19**	.31**	.97**	1			
8-Olumsuz Duygular ile Başa Çıkabilme İçin Yeme	.30**	.24**	.32**	.19**	.31**	.96**	.93**	1		
9-Kendini Kontrol Edebilme	.26**	.22**	.29**	.18**	.24**	.74**	.62**	.58**	1	
10-Uyaran Karşısında Kontrol	.41**	.39**	.39**	.37**	.36**	.73**	.65**	.61**	.57**	1

Tablo 2. Engellenme Toleransı Ölçeği ile Duygusal Yeme Ölçeği Arasındaki İlişki

**p<0.01, *p<0.05 Uygulanan testin ismi: Pearson Korelasyon Testi

Elde edilen sonuçlara göre, Engellenmeye Tolerans toplam puanları ile Duygusal Yeme (r = .34, p < .01), Gerginlik Durumlarında Yeme (r = .31, p < .01), Olumsuz Duygular ile Başa Çıkabilme İçin Yeme (r = .30, p < .01) ve Uyaran Karşısında Kontrol (r = .41, p < .01) arasında orta düzeyde; Kendini Kontrol Edebilme (r = .26, p < .01) arasında ise düşük düzeyde, pozitif yönlü ve anlamlı ilişkiler bulunmuştur.

Rahatsızlığa Katlanama alt boyutu ile Uyaran Karşısında Kontrol (r = .39, p < .01) arasında orta düzeyde; Duygusal Yeme (r = .29, p < .01), Gerginlik Durumlarında Yeme (r = .26, p < .01), Olumsuz Duygular ile Başa Çıkabilme İçin Yeme (r = .24, p < .01) ve Kendini Kontrol Edebilme (r = .22, p < .01) arasında ise düşük düzeyde, pozitif yönlü ve anlamlı ilişkiler saptanmıştır.

Duygusal Toleranssızlık alt boyutu ile Duygusal Yeme (r = .37, p < .01), Gerginlik Durumlarında Yeme (r = .34, p < .01), Olumsuz Duygular ile Başa Çıkabilme İçin Yeme (r = .32, p < .01) ve Uyaran Karşısında Kontrol (r = .39, p < .01) arasında orta düzeyde; Kendini Kontrol Edebilme (r = .29, p < .01) arasında ise düşük düzeyde, pozitif yönlü ve anlamlı ilişkiler tespit edilmiştir.

Hakkaniyet/Beklenti Odaklılık alt boyutu ile Uyaran Karşısında Kontrol (r = .37, p < .01) arasında orta düzeyde; Duygusal Yeme (r = .23, p < .01), Gerginlik Durumlarında Yeme (r = .19, p < .01), Olumsuz Duygular ile Başa Çıkabilme İçin Yeme (r = .19, p < .01) ve Kendini Kontrol Edebilme (r = .18, p < .01) arasında ise düşük düzeyde, pozitif yönlü ve anlamlı ilişkiler bulunmuştur.

DOI: https://doi.org/10.30546/19023.978-9952-8573-9-9.2025.9012.
ISBN: 978-9952-8573-8-2

Başarıda Engellenmeye Toleranssızlık alt boyutu ile Duygusal Yeme (r = .34, p < .01), Gerginlik Durumlarında Yeme (r = .31, p < .01), Olumsuz Duygular ile Başa Çıkabilme İçin Yeme (r = .31, p < .01) ve Uyaran Karşısında Kontrol (r = .36, p < .01) arasında orta düzeyde; Kendini Kontrol Edebilme (r = .24, p < .01) arasında ise düşük düzeyde, pozitif yönlü ve anlamlı ilişkiler saptanmıştır.

						%95 GA	
	B	**SH**	**β**	**t**	**p**	**Alt Sınır**	**Üst Sınır**
Sabit	33.52	6.62		5.07	<.001***	20.51	46.54
Rahatsızlığa Katlanamama	0.44	0.55	0.08	0.79	0.428	-0.65	1.52
Duygusal Toleranssızlık	1.49	0.49	0.30	3.03	0.003**	0.52	2.46
Hakkaniyet / Beklenti Odaklılık	-0.77	0.52	-0.14	-1.47	0.142	-1.79	0.26
Başarıda Engellenmeye Toleranssızlık	0.54	0.48	0.11	1.14	0.254	-0.39	1.48
R=.38 R^2=.13 $F_{(4.347)}$=14.30 p<.001***							

Tablo 3. Engellenme Toleransının Duygusal Yemeyi Yordamasına İlişkin Bulgular

***p<.001, **p<.01, *p<.05; Not, GA: Güven Aralığı

Yapılan çoklu doğrusal regresyon analizi sonucunda, engellenme toleransı alt boyutlarının duygusal yeme davranışını anlamlı düzeyde yordadığı bulunmuştur (R = .38, R^2 = .13, F(4, 347) = 14.30, p < .001). Model, duygusal yeme davranışındaki toplam varyansın %13'ünü açıklamaktadır.

Değişkenlere ayrı ayrı bakıldığında, yalnızca duygusal toleranssızlık değişkeninin duygusal yeme üzerinde anlamlı bir yordayıcı olduğu görülmüştür (B = 1.49, β = 0.30, t = 3.03, p = .003). Buna göre, bireylerin duygusal toleranssızlık düzeyleri arttıkça duygusal yeme davranışları da artmaktadır.

Diğer değişkenler olan rahatsızlığa katlanamama (p = .428), hakkaniyet/beklenti odaklılık (p = .142) ve başarıda engellenmeye toleranssızlık (p = .254) duygusal yeme davranışını anlamlı şekilde yordamamaktadır.

TARTIŞMA

Bu araştırmada, bireylerin engellenme toleransı düzeylerinin duygusal yeme davranışları üzerindeki etkisi incelenmiş ve engellenme toleransı düşük bireylerin duygusal yeme davranışına daha yatkın oldukları sonucuna ulaşılmıştır. Bu bulgu, bireyin stresli ya da engellenmiş hissettiği durumlarda duygu düzenleme becerilerinde zorlanabileceğini ve bu nedenle yeme davranışını bir başa çıkma mekanizması olarak kullanabileceğini göstermektedir.

Elde edilen sonuçlar, özellikle duygusal yeme davranışının psikolojik kökenlerine odaklanan önceki çalışmalarla paralellik göstermektedir. Macht (2008), olumsuz duyguların yeme davranışını tetikleyebileceğini ve bu davranışın bir baş etme stratejisi olarak işlev görebileceğini belirtmiştir. Benzer şekilde, Spoor, Bekker, van Strien ve van Heck (2007) tarafından yapılan bir çalışmada da negatif duygulanım ile duygusal yeme arasında anlamlı ilişkiler bulunmuştur. Bu çalışmalar, olumsuz duygularla başa çıkmakta zorlanan bireylerin fiziksel açlık olmadan yemek yeme davranışına yönelebildiklerini vurgulamaktadır. (Macht, 2008).

Bu araştırmanın özgün katkılarından biri, frustration (engellenme) toleransı gibi daha az incelenmiş bir değişkenin duygusal yeme üzerindeki etkisini açıklıkla ortaya koymasıdır. Literatürde daha çok genel distres toleransı üzerinde durulmakta (bkz. Harrington, 2005), ancak engellenme toleransı daha spesifik bir duygu düzenleme bileşeni olarak görece ihmal edilmektedir. Bu bağlamda çalışma, duygu düzenleme bozukluklarının altında yatan bilişsel mekanizmaların daha iyi anlaşılmasına da katkı sağlamaktadır.

SONUÇ

Bu araştırmanın bulguları, bireylerin engellenme toleransı düzeylerinin duygusal yeme davranışları üzerinde anlamlı bir etkisi olduğunu ortaya koymuştur. Engellenme toleransı düşük olan bireylerin, stres, hayal kırıklığı ve duygusal zorlanmalar karşısında duygularını düzenlemekte daha fazla güçlük yaşadıkları ve bu durumun yeme davranışlarını olumsuz yönde etkilediği görülmüştür. Bu bulgu**,** Harrington (2005) tarafından tanımlanan engellenmeye karşı psikolojik dayanıklılık yapısı ile tutarlıdır.

Duygusal yeme davranışı gösteren bireylerin çoğunlukla olumsuz duygulara karşı savunmasız oldukları ve yemeği bu duygularla baş etmenin kısa vadeli ama geçici bir yolu olarak kullandıkları gösterilmiştir (van Strien, 2018).Araştırmada kullanılan Duygusal Yeme Ölçeği, bu davranışın özellikle negatif duygulanım bağlamında ortaya çıktığını belirlemeyi amaçlamaktadır (Arnow ve ark.., 1995). Benzer şekilde, duygusal regülasyon sorunlarının sadece yeme değil, genel psikolojik iyilik hâli üzerinde de etkili olduğu, klinik uygulamalarda sıklıkla vurgulanmaktadır (Sloan ve ark.., 2017).

Sonuç olarak, bu bulgular, yalnızca klinik psikoloji uygulamalarında değil; sağlıklı beslenme, obeziteyle mücadele ve stresle başa çıkma alanlarında da dikkate alınmalıdır. Özellikle psikoeğitim programlarında, bireylerin engellenme karşısındaki tolerans düzeylerini geliştirmeye yönelik beceri temelli müdahaleler (örneğin, bilişsel yeniden yapılandırma ve mindfulness teknikleri) önerilmektedir (Forman ve ark., 2013; Kristeller ve Wolever, 2011).

KAYNAKÇA

Arnow, B., Kenardy, J., & Agras, W. S. (1995). The Emotional Eating Scale: The development of a measure to assess coping with negative affect by eating. *International Journal of Eating Disorders, 18*(1), 79–90. https://doi.org/10.1002/1098-108X(199507)18:1<79::AID-EAT2260180111>3.0.CO;2-V

DOI: https://doi.org/10.30546/19023.978-9952-8573-9-9.2025.9012.
ISBN: 978-9952-8573-8-2

Bilici, M., & Yılmaz, B. (2014). Duygusal Yeme Ölçeği'nin Türkçeye uyarlanması ve psikometrik özelliklerinin incelenmesi. *Klinik Psikiyatri Dergisi, 17*(3), 145–152.

Forman, E. M., Hoffman, K. L., McGrath, K. B., Herbert, J. D., Brandsma, L. L., & Lowe, M. R. (2013). A randomized controlled trial of acceptance-based behavioral therapy for weight loss in overweight and obese adults. *Behavior Research and Therapy, 51*(12), 889–898. https://doi.org/10.1016/j.brat.2013.10.005

Harrington, N. (2005). The Frustration Discomfort Scale: Development and psychometric properties. *Clinical Psychology & Psychotherapy, 12*(5), 374–387. https://doi.org/10.1002/cpp.462

Kristeller, J. L., & Wolever, R. Q. (2011). Mindfulness-based eating awareness training for treating binge eating disorder: The conceptual foundation. *Eating Disorders, 19*(1), 49–61. https://doi.org/10.1080/10640266.2011.533605

Macht, M. (2008). How emotions affect eating: A five-way model. *Appetite, 50*(1), 1–11. https://doi.org/10.1016/j.appet.2007.07.002

Sloan, E., Hall, K., Moulding, R., Bryce, S., Mildred, H., & Staiger, P. K. (2017). Emotion regulation as a transdiagnostic treatment construct across anxiety, depression, substance, eating and borderline personality disorders: A systematic review. *Clinical Psychology Review, 57*, 141–163. https://doi.org/10.1016/j.cpr.2017.09.002

Spoor, S. T. P., Bekker, M. H. J., van Strien, T., & van Heck, G. L. (2007). Relations between negative affect, coping, and emotional eating. *Appetite, 48*(3), 368–376. https://doi.org/10.1016/j.appet.2006.10.005

van Strien, T. (2018). Causes of emotional eating and matched treatment of obesity. *Current Diabetes Reports, 17*(11), 1–8. https://doi.org/10.1007/s11892-018-1076-y

DOI: https://doi.org/10.30546/19023.978-9952-8573-9-9.2025.9012.
ISBN: 978-9952-8573-8-2

İLKÖĞRETİM ÖĞRETMENLERİNİN ORMAN OKULU UYGULAMALARINA YÖNELİK GÖRÜŞLERİNİN DEĞERLENDİRİLMESİ

[1]**İlknur ERDEM MURAT, Orcid: 0009-0003-8851-7986**

Sivas Cumhuriyet Üniversitesi, Yenişehir, 58140 Merkez Merkez/Sivas
[2]Doç. Dr. Murat OKUR, orcid, https://orcid.org/0000-0003-2502-2276
Sivas Cumhuriyet Üniversitesi, Yenişehir, 58140 Merkez Merkez/Sivas

GİRİŞ – Problem Durumu ve Araştırmanın Amacı

Türkiye'de erken çocukluk düzeyinde yaygınlaşan doğa-temelli pedagojiler, ilkokul kademesinde hâlâ kısıtlıdır. **Orman okulu modeli**, yapılandırılmamış dış-mekân etkinlikleriyle çocukların bilişsel, fiziksel, sosyal ve duygusal gelişimini bütüncül biçimde destekler; ancak ilkokul müfredatına entegrasyonuna dair kanıt tabanı eksiktir. Bu çalışma, orman okulu eğitimi almamış **32 ilkokul öğretmeninin** modele ilişkin **farkındalık, uygulanabilirlik ve sınırlılık algılarını** incelemeyi amaçlar.

KURAMSAL TEMEL – Doğa-Temelli Eğitim Yaklaşımları, Paradigmalar ve Kuramlar

Orman okulu uygulamaları çok-katmanlı bir **kuramsal ekosisteme** oturur:

Paradigma / Kuram	*Orman Okulu ile İlişkisi*	*Temel Vurgu*
Yapılandırmacılık (Piaget)	Çocuk doğayı aktif manipüle eder, şema inşa eder	"Yaparak-yaşayarak" öğrenme
Sosyo-kültürel Kuram (Vygotsky)	Akran & rehber desteğiyle *Yakınsal Gelişim Alanı* (ZPD) genişler	İş-birliğine dayalı keşif
Deneyimsel Öğrenme (Dewey)	Gerçek hayatla iç içe, anlamlı problemler	Deneyim → Yansıma → Kavram
Psikososyal Gelişim (Erikson)	"Girişkenlik ↔ Suçluluk" evresinde özgüven ve sorumluluk	Risk alma & başarma
Biyoekolojik Sistemler (Bronfenbrenner)	Mikro (aile-okul) ile makro (kültür) sistemin doğada kesişimi	Çevresel çok-katmanlılık
Biyofili Hipotezi (Wilson)	İnsan doğuştan "doğa eğilimi"yle motive olur	Duygusal bağ & iyi oluş
Dikkat Yenilenme Teorisi (Kaplan)	Doğal ortam "yumuşak büyüleyicilik" sunar; dikkati tazeler	Akademik odaklanma
Embodied Cognition	Öğrenme beden-çevre etkileşiminde somutlanır	Duyu-motor zenginlik

DOI: https://doi.org/10.30546/19023.978-9952-8573-9-9.2025.9012.
ISBN: 978-9952-8573-8-2

Risk ve Macera Eğitimi	Kontrollü risk, öz-yeterlik ve dayanıklılığı artırır	"Kalkışma" deneyimleri
Yer-Temelli (Place-Based) Eğitim	Yerel ekosistemler kimlik ve aidiyet üretir	Toplumsal bağ & sürdürülebilirlik

Bu kuramsal ağ, 2015-2025 literatüründe[135] raporlanan kazanımları (motor beceriler, öz-düzenleme, çevresel bilinç, dilsel zenginleşme) açıklayıcı bir zemin sunar. Türkiye'deki pilot örneklerde ise **müfredat baskısı, öğretmen yeterliği ve altyapı eksikliği** yaygınlaşmanın önündeki başlıca engellerdir.

YÖNTEM – Desen, Örneklem ve Veri Analizi

Çalışma **nitel durum çalışması** deseninde yürütülmüş, Sivas'ta görev yapan 32 öğretmenden yarı yapılandırılmış görüşme, açık uçlu anket ve saha gözlemleri yoluyla veri toplanmıştır. **İçerik-betimsel analiz** sonucunda %92 kodlayıcı uyumu elde edilmiş, katılımcı doğrulaması ile geçerlik güçlendirilmiştir.

BULGULAR – Öğretmen Görüşlerine Göre Temalar

- **Bilgi & Farkındalık:** %81,2 temel kavramı tanıyor ancak entegrasyon belirsiz.
- **Öğrenci Becerileri:** Motor gelişim, iş-birliği, öz-güven, akademik dikkat artışı vurgulanıyor.
- **Uygulanabilirlik & Riskler:** Güvenlik, yeşil alan yetersizliği ve ders saati baskısı öne çıkıyor.
- **Çözüm Önerileri:** Okul bahçelerinin "mini orman"a dönüşümü, standart risk protokolleri, gezici doğa oturumları.

---

[135] **Kuramsal Temel:**

- **Bronfenbrenner, U.** (1979). *The ecology of human development: Experiments by nature and design*. Harvard University Press.
- **Dewey, J.** (1938). *Experience and education*. Macmillan.
- **Erikson, E. H.** (1963). *Childhood and society* (2nd ed.). W. W. Norton & Company.
- **Kaplan, S.** (1995). The restorative benefits of nature: Toward an integrative framework. *Journal of Environmental Psychology, 15*(3), 169–182. https://doi.org/10.1016/0272-4944(95)90001-2 scirp.org
- **Piaget, J.** (1972). *The psychology of the child* (H. Weaver, Trans.). Basic Books. (Original work published 1966)
- **Priest, S., & Gass, M. A.** (2017). *Effective outdoor adventure education: From theory to practice* (3rd ed.). Human Kinetics.
- **Sobel, D.** (2004). *Place-based education: Connecting classrooms & communities*. The Orion Society. https://orionmagazine.org/place-based-education
- **Vygotsky, L. S.** (1978). *Mind in society: The development of higher psychological processes* (M. Cole, V. John-Steiner, S. Scribner, & E. Souberman, Eds.). Harvard University Press.
- **Wilson, E. O.** (1984). *Biophilia*. Harvard University Press.
- **Wilson, M.** (2002). Six views of embodied cognition. *Psychonomic Bulletin & Review, 9*(4), 625–636. https://doi.org/10.3758/BF03196322

DOI: https://doi.org/10.30546/19023.978-9952-8573-9-9.2025.9012.
ISBN: 978-9952-8573-8-2

SONUÇ, TARTIŞMA VE ÖNERİLER

Öğretmenler orman okuluna **yüksek motivasyon** beslese de **bilgi eksikliği** ve **güvenlik kaygısı** uygulamayı sınırlamaktadır. Modelin 21. yy becerilerini desteklediği uluslararası bulgularla uyumludur.

Politik ve Pedagojik Öneriler:

1. Hizmet-içi **orman okulu ve risk yönetimi sertifikasyonu**
2. **Düşük maliyetli doğal peyzaj** düzenlemeleri
3. **Ulusal risk yönergeleri ve saha danışmanlığı**
4. Çeşitli bölgelerde **pilot & uzunlamasına karma çalışmalar**

Bu genişletilmiş kuramsal çerçeve, orman okulu pedagojisinin Türkiye'de **sürdürülebilir biçimde yaygınlaşması** için hem kuram-uygulama köprüsü hem de politika yol haritası sunmaktadır.

AN EVALUATİON OF PRİMARY SCHOOL TEACHERS' VİEWS ON FOREST-SCHOOL PRACTİCES

INTRODUCTION – Problem Statement and Purpose

In Turkey, nature-based pedagogies have grown rapidly at the early-childhood level but remain scarce in primary education. The **forest-school model**—which fosters children's cognitive, physical, social and emotional development through unstructured outdoor learning—lacks a solid evidence base for primary-level implementation. This study therefore examines the **awareness, perceived feasibility and perceived constraints** of 32 primary-school teachers who have never received formal forest-school training.

THEORETICAL FRAMEWORK – Nature-Based Education, Paradigms and Theories

Paradigm / Theory	*Link to Forest School*	*Core Emphasis*
Constructivism (Piaget)	Children manipulate nature to build cognitive schemas	"Learning by doing and experiencing"
Socio-Cultural Theory (Vygotsky)	*Zone of Proximal Development* expands through peer & mentor support outdoors	Collaborative discovery
Experiential Learning (Dewey)	Authentic, real-world problems embedded in nature	Experience → Reflection → Concept
Psychosocial Development (Erikson)	Outdoor risk-taking supports autonomy during the "Industry vs. Inferiority" stage	Confidence & responsibility
Bioecological Systems (Bronfenbrenner)	Micro- to macro-systems converge in natural settings	Multilayered environmental influence

DOI: https://doi.org/10.30546/19023.978-9952-8573-9-9.2025.9012.
ISBN: 978-9952-8573-8-2

Biophilia Hypothesis (Wilson)	Innate human affinity for nature boosts well-being	Emotional bonding & flourishing
Attention Restoration Theory (Kaplan)	Natural "soft fascination" renews directed attention	Academic focus
Embodied Cognition	Learning is grounded in body–environment interaction	Rich sensorimotor experience
Risk & Adventure Education	Managed risk builds self-efficacy and resilience	"Challenge with safety"
Place-Based Education	Local ecosystems cultivate identity and stewardship	Community ties & sustainability

This theoretical web explains the gains reported in the 2015-2025 literature—motor proficiency[136], self-regulation, ecological awareness and linguistic enrichment—while highlighting three Turkish bottlenecks: **curricular pressure, teacher competence and infrastructural deficits**.

METHOD – Design, Sample and Data Analysis

A **qualitative case-study** design was employed. The sample comprised 32 teachers (16 public, 16 private) in Sivas; 62.5 % female and 53.13 % with ≥ 16 years of experience. Data were collected via semi-structured interviews, open-ended questionnaires and field observations. **Content-descriptive analysis** produced a 92 % inter-coder agreement, and member checking enhanced credibility.

FINDINGS – Themes and Sub-themes

Theme	*Key Sub-themes*	*Salient Figures*
Knowledge & Awareness	"Nature-integrated learning," alternative education; uncertainty about curriculum alignment	81.2 % recognise term; 18.8 % first encounter
Pupil Competencies	Motor skills • Collaboration & sharing • Self-confidence & risk management • Academic focus	Every teacher cited ≥ 1 gain
Feasibility & Risks	Safety (ticks, snakes, falls), shortage of green space, timetable pressure	68.7 % perceive "high risk"

[136] **Theoretıcal Framework**

- **Bronfenbrenner, U.** (1979). *The ecology of human development: Experiments by nature and design*. Harvard University Press.
- **Dewey, J.** (1938). *Experience and education*. Macmillan.
- **Erikson, E. H.** (1963). *Childhood and society* (2nd ed.). W. W. Norton & Company.
- **Kaplan, S.** (1995). The restorative benefits of nature: Toward an integrative framework. *Journal of Environmental Psychology, 15*(3), 169–182. https://doi.org/10.1016/0272-4944(95)90001-2 scirp.org
- **Piaget, J.** (1972). *The psychology of the child* (H. Weaver, Trans.). Basic Books. (Original work published 1966)
- **Priest, S., & Gass, M. A.** (2017). *Effective outdoor adventure education: From theory to practice* (3rd ed.). Human Kinetics.
- **Sobel, D.** (2004). *Place-based education: Connecting classrooms & communities*. The Orion Society. https://orionmagazine.org/place-based-education
- **Vygotsky, L. S.** (1978). *Mind in society: The development of higher psychological processes* (M. Cole, V. John-Steiner, S. Scribner, & E. Souberman, Eds.). Harvard University Press.
- **Wilson, E. O.** (1984). *Biophilia*. Harvard University Press.
- **Wilson, M.** (2002). Six views of embodied cognition. *Psychonomic Bulletin & Review, 9*(4), 625–636. https://doi.org/10.3758/BF03196322

Proposed Solutions	Transforming schoolyards into "mini-forests," standard risk protocols, mobile nature sessions	75 % offered concrete ideas	

CONCLUSION, DISCUSSION AND RECOMMENDATIONS

Teachers display **high motivation** for nature-based pedagogy but are deterred by **knowledge gaps** and **safety concerns**. Consistent with international research, the model is seen as a vehicle for **21st-century skills**—problem-solving, self-management and ecological literacy.

Policy & Pedagogical Recommendations

1. Develop in-service **forest-school and risk-management certification**.
2. Implement **low-cost natural landscaping** of schoolyards.
3. Issue **national outdoor-risk guidelines** and provide on-site coaching.
4. Conduct **pilot and longitudinal mixed-methods studies** in diverse regions.

This expanded theoretical lens offers a road map for the **sustainable diffusion** of forest-school pedagogy across Turkish primary education.

DOI: https://doi.org/10.30546/19023.978-9952-8573-9-9.2025.9012.
ISBN: 978-9952-8573-8-2

BILIMSEL ARAŞTIRMA SÜREÇLERINDE YAPAY ZEKÂ KULLANIMININ DEĞERLENDİRİLMESİ

Arş. Gör. Dr. Mert Şen

Arş. Gör. Şevval Nur Şen

İnönü Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, Temel Eğitim Bölümü
İnönü Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, Güzel Sanatlar Eğitimi Bölümü

EVALUATION OF ARTIFICIAL INTELLIGENCE USE IN SCIENTIFIC RESEARCH PROCESSES

This study comprehensively evaluates the innovative opportunities offered by artificial intelligence (AI) technologies in scientific research processes and their impacts on research practices. AI, through its subfields such as machine learning, deep learning, and natural language processing, provides significant convenience to researchers in data collection, analysis, modeling, and interpretation of results. Particularly in processing large and complex datasets, AI increases efficiency and introduces innovative approaches to hypothesis development, method selection, and data analysis. The study also highlights the contribution of AI-based automation in scientific writing and reference management to researcher productivity and the development of academic language. However, the risks of bias and ethical considerations associated with AI-based analyses are also discussed, and the necessity of interpreting final results under human supervision is emphasized. In conclusion, the integration of AI technologies into scientific research processes accelerates and deepens research, but does not eliminate the need for critical thinking and ethical oversight. In this context, the opportunities and limitations provided by AI tools are evaluated from a holistic perspective.

Keywords: Artificial intelligence, scientific research, data analysis, use of artificial intelligence

Özet

Bu çalışma, bilimsel araştırma süreçlerinde yapay zekâ (YZ) teknolojilerinin sunduğu yenilikçi olanakları ve bunların araştırma pratiklerine etkilerini kapsamlı bir şekilde değerlendirmektedir. YZ; makine öğrenimi, derin öğrenme ve doğal dil işleme gibi alt disiplinlerle, veri toplama, analiz, modelleme ve sonuçların yorumlanması aşamalarında araştırmacılara büyük kolaylıklar sunmaktadır. Özellikle büyük ve karmaşık veri setlerinin işlenmesinde YZ'nin sağladığı hız ve doğruluk, araştırma süreçlerinde verimliliği artırmakta; hipotez geliştirme, yöntem belirleme ve veri analizinde yenilikçi yaklaşımlar sunmaktadır. Çalışmada ayrıca, YZ'nin bilimsel yazım ve referans yönetiminde sağladığı otomasyonun, araştırmacıların üretkenliğine ve akademik dilin geliştirilmesine katkısı

DOI: https://doi.org/10.30546/19023.978-9952-8573-9-9.2025.9012.
ISBN: 978-9952-8573-8-2

vurgulanmaktadır. Bununla birlikte, YZ tabanlı analizlerin önyargı riski ve etik boyutları da tartışılmış; nihai sonuçların insan denetiminde yorumlanmasının gerekliliğine dikkat çekilmiştir. Sonuç olarak, YZ teknolojilerinin bilimsel araştırmalara entegrasyonu, araştırma süreçlerini hızlandırmakta ve derinleştirmekte, ancak eleştirel düşünme ve etik denetim ihtiyacını ortadan kaldırmamaktadır. Bu bağlamda, YZ araçlarının sağladığı olanaklar ve sınırlılıklar bütüncül bir bakış açısıyla değerlendirilmiştir.

Anahtar kelimeler: Yapay zeka, bilimsel araştırma, veri analizi, yapay zeka kullanımı

Giriş

Yapay Zeka

Yapay zeka (YZ), makinelerin insan zekasını taklit ederek belirli görevleri yerine getirebilme kapasitesini ifade eden bir teknoloji alanıdır. Yapay zeka teknolojileri, insan müdahalesine ihtiyaç duymadan düşünme, öğrenme, problem çözme ve karar verme süreçlerini yürütmek üzere tasarlanmış sistemlerdir (Coşkun & Gülleroğlu, 2021), (Gill & Kaur, 2023). Bu teknoloji, makine öğrenimi, derin öğrenme ve doğal dil işleme gibi alt disiplinlerden beslenir. Örneğin, doğal dil işleme (NLP) sayesinde yapay zeka, insan dilini anlayıp analiz edebilir ve metin tabanlı yanıtlarda bulunabilir (ChatGPT, 2024). Yapay zekanın geniş kapsamı, birçok farklı alanı içine almakta ve bu alanlarda iş süreçlerini iyileştirmek amacıyla kullanılmaktadır (Naidu, 2022).

Yapay Zeka Araçları

Yapay zekâ araçları, farklı disiplinlerde çeşitli görevleri yerine getirmek için geliştirilmiş yazılımlar ve algoritmalar bütünü olarak tanımlanabilir. Bu araçlar, eğitim, sağlık, mühendislik, sanat ve bilim gibi birçok farklı alanda etkili bir şekilde kullanılmaktadır. Yapay zekâ araçları, makinelerin öğrenme, düşünme ve karar verme süreçlerini simüle etmek için kullanılan çeşitli yazılımlar, algoritmalar ve sistemleri kapsamaktadır (Başaran & Yeşilbaş Özenç, 2024). Bu araçlar, insan benzeri zekâyı simüle eden ve veri odaklı görevleri gerçekleştirebilen farklı teknoloji dallarını bir araya getirmektedir. Yapay zekâ araçları arasında en yaygın kullanılanlar, makine öğrenimi algoritmaları, derin öğrenme teknikleri, doğal dil işleme (NLP) sistemleri ve bilgisayarla görme uygulamalarıdır (Zhai, 2022). Makine öğrenimi algoritmaları, verilerden öğrenerek belirli kalıpları tanımlamaya ve tahminler yapmaya olanak tanırken, derin öğrenme teknikleri, büyük veri setlerinden daha karmaşık analizler yapabilen yapay sinir ağlarına dayanmaktadır. Bu araçlar, sağlık, finans, eğitim, pazarlama ve daha birçok farklı sektörde kullanılmaktadır.

Bir yapay zekâ aracının başarılı olabilmesi için büyük miktarda veriye ve bu verilerden anlamlı sonuçlar çıkarma kapasitesine ihtiyaç vardır. Örneğin, doğal dil işleme (NLP) araçları, insan dilini analiz ederek metin ve konuşma verilerini işleme kapasitesine sahiptir (Başaran & Yeşilbaş Özenç, 2024). Bu teknolojiler, müşteri hizmetlerinden sağlık hizmetlerine kadar geniş bir yelpazede uygulanmaktadır (Özcan, 2022). ChatGPT gibi NLP tabanlı araçlar, insanların yazılı ve sözlü

DOI: https://doi.org/10.30546/19023.978-9952-8573-9-9.2025.9012.
ISBN: 978-9952-8573-8-2

ifadelerini anlayarak onlara uygun yanıtlar vermek amacıyla büyük veri setlerinden beslenmektedir (OpenAI, 2022). NLP teknolojileri, veri analizi, metin özetleme ve hatta yaratıcı yazım gibi görevlerde kullanılarak, iş süreçlerini ve kullanıcı deneyimlerini iyileştirmektedir.

Bunların yanı sıra, bilgisayarla görme (computer vision) araçları, görüntü işleme ve nesne tanıma gibi görevlerde kullanılmaktadır. Örneğin, tıbbi görüntüleme sistemleri, hastalıkların erken teşhisinde bilgisayarla görme teknolojilerinden yararlanarak doktorlara önemli bir destek sağlamaktadır (Ali vd., 2022). Yapay zekâ destekli bu tür araçlar, radyoloji gibi alanlarda görüntüleri analiz ederek hastalıkların teşhisini hızlandırmakta ve tedavi süreçlerini iyileştirmektedir (Nguyen vd., 2024) Bunun dışında, yüz tanıma sistemleri gibi yapay zekâ araçları, güvenlik ve gözetim alanlarında önemli rol oynamaktadır. Bu araçlar, geniş veri kümelerini analiz ederek nesneleri ve yüzleri tanıma kapasitesine sahiptir. Yapay zekânın bu araçları, birçok endüstride operasyonel verimliliği artırmakta ve daha iyi karar verme süreçlerine olanak tanımaktadır (Becker vd., 2024).

Sonuç olarak yapay zekâ araçları, verilerin toplanması, işlenmesi ve analiz edilmesi süreçlerinde kullanılan birçok farklı teknoloji ve yazılımı kapsar. Makine öğrenimi, derin öğrenme, doğal dil işleme ve bilgisayarla görme gibi teknolojiler, yapay zekânın temel yapı taşları olarak karşımıza çıkar. Bu araçlar hem akademik hem de endüstriyel araştırmalarda, iş süreçlerinde ve günlük yaşamda giderek artan bir şekilde kullanılmaktadır (Clarke, Coates & Jordan, 2021).

Yapay Zekâ Araçları Kullanım Alanları

Yapay zekâ araçlarının kullanım alanları oldukça geniştir. Eğitimden sağlık sektörüne, sanattan mühendisliğe kadar farklı alanlarda yapay zekânın sunduğu imkanlardan yararlanılmaktadır. Geniş kullanım alanları ile farklı sektörlerde devrim niteliğinde değişikliklere yol açmıştır. İlk olarak sağlık sektöründe yapay zekâ, hastalıkların teşhisi, tedavi süreçlerinin optimize edilmesi ve sağlık hizmetlerinin kişiselleştirilmesi gibi alanlarda yaygın olarak kullanılmaktadır. Örneğin, tıbbi görüntüleme sistemleri, yapay zekâ algoritmalarıyla entegre edilerek radyolojik görüntülerin analizini hızlandırmakta ve doktorların daha doğru teşhisler koymasına yardımcı olmaktadır. Ayrıca, ilaç geliştirme süreçlerinde de yapay zekâ, moleküler düzeyde simülasyonlar yaparak ilaçların etkinliğini öngörmekte ve klinik deneylerin süresini kısaltmaktadır (Costa, 2023; Öncel & Aslan, 2024). Bu sağlık hizmetlerinin daha hızlı, etkili ve erişilebilir olmasını sağlamaktadır (Bulut, 2021).

Finans sektörü de yapay zekânın büyük faydalar sağladığı bir diğer alandır. Bankacılık ve finans kuruluşları, müşteri işlemlerini analiz etmek, dolandırıcılığı tespit etmek ve yatırım kararlarını optimize etmek için yapay zekâ araçlarından yararlanmaktadır. Yapay zekâ algoritmaları, büyük veri setlerini analiz ederek risk tahminleri yapmakta ve yatırımcılara daha iyi kararlar almaları için gereken bilgiyi sağlamaktadır. Ayrıca, yapay zekâ destekli müşteri hizmetleri sistemleri, doğal dil işleme teknolojilerini kullanarak müşterilerin sorunlarını hızlı bir şekilde çözebilmekte ve müşteri

memnuniyetini artırmaktadır (Nguyen vd., 2024). Bu teknolojiler, finansal piyasaların daha verimli işlemesine olanak tanırken, aynı zamanda risk yönetimini de iyileştirmektedir.

Yapay zekâ, eğitim alanında da giderek artan bir şekilde kullanılmaktadır. Özellikle kişiselleştirilmiş eğitim yaklaşımlarında, yapay zekânın sunduğu analiz yetenekleri, öğrencilerin bireysel öğrenme süreçlerini izlemek ve onların ihtiyaçlarına uygun içerikler sunmak için kullanılmaktadır. Öğrencilerin bireysel ihtiyaçlarına uygun içerikler sunulması da öğrenme süreçlerini iyileştirmektedir. Bu şekilde, yapay zekâ, eğitimde bireysel başarıyı artıran ve öğrenme süreçlerini destekleyen bir araç olarak kabul edilmektedir (Costa, 2023). Öğrenci performanslarını izleyerek her bireyin öğrenme hızına ve stiline göre uyarlanan yapay zekâ destekli eğitim platformları, öğrencilerin daha etkili öğrenmelerine olanak tanımaktadır. Bunun yanı sıra, değerlendirme süreçlerinde de yapay zekâ kullanılmakta ve sınav sonuçlarının analiz edilmesi, öğrencilerin güçlü ve zayıf yönlerinin belirlenmesi gibi görevlerde öğretmenlere destek olmaktadır (Lund & Wang, 2023). Yapay zekâ destekli öğrenme sistemleri, eğitimde daha kişiselleştirilmiş ve etkili bir deneyim sunarak başarıyı artırmaktadır.

Mühendislikte, tasarım süreçlerinin optimize edilmesi ve üretim hatlarının daha verimli hale getirilmesi için yapay zekâ algoritmalarından yararlanılmaktadır. Tarım sektöründe ise yapay zekâ, bitki hastalıklarını erken teşhis edebilmekte, sulama sistemlerini otomatikleştirebilmekte ve verimliliği artırmak amacıyla tarım alanlarının analiz edilmesinde kullanılmaktadır. Otomotiv sektöründe, otonom araç teknolojileri, yapay zekâ algoritmaları sayesinde hızla gelişmekte ve sürücüsüz araçların güvenli bir şekilde yol almasına olanak tanımaktadır (Clarke, Coates & Jordan, 2021).

Sanatta ise yapay zekâ, sanatçılara yaratıcı süreçlerde yardımcı olmakta ve yeni sanat biçimlerinin keşfedilmesine olanak tanımaktadır. (Coşkun C. , 2024). Örneğin, yapay zekâ algoritmalarıyla oluşturulan dijital sanat eserleri, sanat dünyasında büyük ilgi görmektedir.

Özellikle dijital sanat üretiminde kullanılan yapay zekâ algoritmaları, sanatçıların yaratıcı süreçlerini dönüştürmekte ve yeni sanat eserleri yaratmalarını kolaylaştırmaktadır. Örneğin, stil transferi (style transfer) adı verilen teknik, bir sanat eserinin stilini başka bir görsel üzerine uygulayarak yeni ve özgün görsel eserler oluşturulmasına olanak tanımaktadır. Bu teknoloji, sanatçıların farklı stilleri bir araya getirip denemeler yapmasını sağlamakta ve yaratıcılığı desteklemektedir. Aynı şekilde DeepArt gibi uygulamalar, yapay zekâ algoritmaları kullanarak fotoğrafları ünlü ressamların tarzlarına dönüştürmekte ve sanat eserlerine farklı bir perspektif kazandırmaktadır (Golan vd., 2023). Bunun yanı sıra generative adversarial networks (GAN) olarak bilinen üretici yapay zekâ algoritmaları, sanatçılara tamamen yeni eserler yaratma olanağı tanımaktadır. GAN'lar, iki yapay zekâ modelinin birbiriyle rekabet ederek çalışması prensibine dayanmakta olup, bu süreç sonucunda özgün ve yaratıcı görseller üretilebilmektedir. Artbreeder gibi platformlar, GAN teknolojisini kullanarak sanatçıların hayal gücünü daha da genişletmelerine ve yeni dijital eserler üretmelerine yardımcı

DOI: https://doi.org/10.30546/19023.978-9952-8573-9-9.2025.9012.
ISBN: 978-9952-8573-8-2

olmaktadır. Ayrıca, sanat galerileri ve müzeler, yapay zekâyı kullanarak izleyici deneyimini artıran dijital sanat sergileri düzenlemekte ve eserleri daha geniş kitlelere ulaştırmaktadır (Zhai, 2022).

Sinema ve televizyon prodüksiyonlarında ise yapay zekâ, içerik üretiminden post-prodüksiyon süreçlerine kadar geniş bir kullanım alanı bulmaktadır (Acar, 2021). Senaryo yazımı, yapay zekânın en dikkat çeken uygulamalarından biridir. Yapay zekâ destekli senaryo yazım araçları, senaristlerin yaratıcı süreçlerini hızlandırmakta ve çeşitli yazım önerileri sunarak senaryo geliştirme süreçlerine katkıda bulunmaktadır. Örneğin, AI Script gibi yazılımlar, belirli senaryo girdileri doğrultusunda olay örgüsü oluşturabilir, karakter diyalogları geliştirebilir ve senaryoya özgün bir akış sağlayabilir. Bu, sinema ve televizyon dünyasında yaratıcılığı destekleyen önemli bir teknolojik yeniliktir. Post-prodüksiyon süreçlerinde video düzenleme yazılımları, görüntülerin otomatik olarak analiz edilmesi ve montajlanmasını sağlamaktadır. Yapay zekâ, sahneleri otomatik olarak kesip düzenleyebilmekte, farklı çekimler arasındaki geçişleri optimize edebilmektedir. Örneğin, Adobe Premiere Pro ve DaVinci Resolve gibi yazılımlar, yapay zekâ destekli araçlar kullanarak görsel düzenleme, renk düzeltme ve efekt ekleme gibi işlemleri daha hızlı ve verimli bir şekilde gerçekleştirmektedir. Bu teknolojiler, yönetmenlere ve prodüksiyon ekiplerine daha fazla esneklik sağlayarak film ve televizyon projelerini daha hızlı tamamlamalarına olanak tanır. Bir diğer önemli uygulama alanı ise deepfake teknolojileridir. Deepfake yapay zekâ kullanarak bir kişinin yüzünü veya sesini başka bir video ya da görüntü üzerine aktarmayı mümkün kılar. Özellikle tarihsel karakterlerin yeniden canlandırılması veya filmde ölmüş aktörlerin dijital olarak yeniden canlandırılması gibi projelerde bu teknoloji büyük bir ilgi görmektedir (Becker vd., 2024).

Yapay zekânın bir başka kullanılabildiği alan ise bilimsel araştırma alanlarıdır. Bilimsel araştırmalarda kullanılan yapay zekâ araçları, verilerin işlenmesini hızlandırmakta ve araştırma sonuçlarının doğruluğunu artırmaktadır (Başaran vd., 2024; Clarke vd., 2021). Yapay zekâ destekli nitel veri analizi yazılımları, araştırmacıların verileri organize etmesine, kategorilere ayırmasına ve analiz etmesine olanak tanıyan önemli araçlardır. NVivo, ATLAS.ti ve MAXQDA gibi yazılımlar, özellikle nitel veri analizlerinde yaygın olarak kullanılmaktadır (Jenskin vd., 2023). Bu yazılımlar, araştırma sürecinde ortaya çıkan büyük ve karmaşık veri kümelerini daha yönetilebilir hale getirmekte ve araştırmacılara zaman kazandırmaktadır. Yapay zekâ araçları, veri toplama, analiz etme ve sonuçları raporlama süreçlerini kolaylaştıran ve hızlandıran teknolojik destekler sunmaktadır. Özellikle nitel araştırmaların analiz süreçlerinde bu araçların etkin bir şekilde kullanılması, araştırma bulgularının daha verimli ve tutarlı bir şekilde elde edilmesini sağlamaktadır (Şen vd., 2023). Verilerin yönetimi ve analizinde bu araçlar, bilimsel araştırmaların objektifliğini ve güvenilirliğini artıran unsurlar olarak değerlendirilmektedir (Clarke, Coates & Jordan, 2021). Bunun yanı sıra, yapay zekâ araçlarının gelişmiş analiz yetenekleri, sadece verilerin sayısal olarak değil, aynı zamanda içerik açısından da derinlemesine analiz edilmesine olanak tanımaktadır. Örneğin, NVivo gibi yazılımlar, metinlerdeki anahtar kelimeleri, temaları ve kalıpları belirleyerek araştırmacılara içerik analizi yapma imkanı

sunmaktadır. Bu tür araçlar, nitel araştırma verilerinin karmaşıklığını azaltarak araştırmacıların verilerin özüne daha fazla odaklanmasına yardımcı olmaktadır (Jenskin vd., Smith, 2023).

Bilimsel Araştırma

Bilimsel araştırma yeni bilgiler üretmek, mevcut bilgileri test etmek veya doğrulamak amacıyla sistematik yöntemler kullanılarak gerçekleştirilen bir süreçtir. Bu süreç, çeşitli gözlemler yaparak, veri toplayarak ve hipotezleri test ederek bilimsel sorulara yanıt bulmayı hedefler (Yılmaz & Yılmaz, 2023). Bilimsel araştırmaların temel amacı, bilimsel bilgi birikimine katkıda bulunmak ve dünyayı daha iyi anlamaya yönelik sağlam ve güvenilir kanıtlar sunmaktır (Atlas, 2003). Bilimsel araştırmalar, insanlık için daha iyi bir gelecek inşa etme amacı güder ve bu nedenle birçok farklı alanda yapılmaktadır (Creswell, 2013).

Bilimsel araştırmaların temel işlevi, bilgi üretmek ve bu bilgiyi sistematik bir şekilde test etmektir. Bu süreç, araştırmacıların doğrudan gözlemler yaparak ve deneyler gerçekleştirerek gerçek dünya hakkında daha doğru ve güvenilir bilgilere ulaşmalarına olanak tanır. Bilimsel araştırmalar, aynı zamanda toplumun karşı karşıya olduğu sorunları çözmek için de kullanılabilir (Patton, 2018). Örneğin, tıp alanında yapılan bilimsel araştırmalar, hastalıkların tedavisi için yeni ilaçlar geliştirilmesine ve halk sağlığının iyileştirilmesine katkıda bulunur. Eğitimde yapılan araştırmalar ise daha etkili öğretim yöntemlerinin geliştirilmesine yardımcı olabilir. Bu anlamda bilimsel araştırmalar, insan hayatının birçok alanında gelişim ve ilerleme sağlamaktadır.

Bilimsel araştırma, bir problemin tanımlanması, hipotez oluşturulması, veri toplanması, analiz edilmesi ve sonuçların yorumlanması gibi aşamalardan oluşan sistematik bir süreçtir. Her bilimsel araştırma, önceden belirlenmiş bir araştırma sorusuna veya probleme yanıt bulmayı amaçlar (Özdemir, 2015). Araştırmaların sonuçları, bilimsel topluluk tarafından değerlendirildiğinde, diğer araştırmacılar için yeni sorular ve hipotezler doğurabilir. Bu nedenle, bilimsel araştırma süreci dinamik ve sürekli gelişen bir yapıya sahiptir. Ayrıca, bilimsel araştırmaların bulguları, gelecekteki araştırmaların temellerini atabilir ve mevcut teorilerin revize edilmesine neden olabilir (Merriam, 2018). Bilimsel araştırma, sadece teorik bilginin üretilmesi ile sınırlı kalmaz; aynı zamanda pratik problemlerin çözülmesi için de kullanılır. Araştırmacılar, özellikle sosyal bilimlerde, insan davranışlarını anlamak ve toplumsal sorunlara çözüm önerileri getirmek için bilimsel yöntemleri kullanırlar. Bilimsel araştırma sadece mevcut bilgiyi artırmakla kalmaz, aynı zamanda bilimsel düşüncenin evrimine de katkıda bulunur (Creswell, 2013).

Bilimsel Araştırma Süreci

Bilimsel araştırma süreci, sistematik bir dizi adımı takip eden ve bilimsel bilginin üretilmesine olanak tanıyan bir süreçtir. Bu süreç genellikle belirli bir problem ya da hipotezin tanımlanması ile başlar, ardından bu problemin çözümü için gerekli olan verilerin toplanması, analiz edilmesi ve sonuçların yorumlanması adımları izler (Clarke vd., 2021). Bilimsel araştırmalar, her ne kadar farklı disiplinlerde

DOI: https://doi.org/10.30546/19023.978-9952-8573-9-9.2025.9012.
ISBN: 978-9952-8573-8-2

farklı yöntemler kullanılarak yapılsa da genellikle bilimsel yöntemin temel prensiplerine dayanmaktadır. Bu prensipler, gözlemler yapma, hipotez oluşturma, deney yapma ve bulguları değerlendirme süreçlerini kapsar (Cypress, 2019).

Bilimsel Araştırma Sürecinde Adımlar

Bilimsel araştırma süreci, belirli adımlar takip edilerek gerçekleştirilen sistematik bir yöntemler dizisidir. Her adım, araştırmanın başarılı bir şekilde tamamlanmasına katkı sağlayan önemli bir süreçtir. Araştırmanın niteliğine ve amacına göre adımlar değişiklik gösterebilse de genel olarak bilimsel araştırma şu temel adımlardan oluşur (Aktamış & Ergin, 2007):

1. Problemin Tanımlanması
2. Literatür Taraması
3. Hipotez Oluşturma
4. Araştırma Yönteminin Belirlenmesi
5. Veri Toplama
6. Veri Analizi
7. Sonuçların Yorumlanması ve Raporlama

Bu adımların her biri, bilimsel araştırmanın güvenilirliğini ve geçerliliğini sağlamak için dikkatle yürütülmesi gereken aşamalardır.

1. Problemin Tanımlanması:

Bilimsel araştırmanın ilk ve en kritik adımı, araştırılacak problemin net bir şekilde tanımlanmasıdır. Bu aşama, araştırmacının belirli bir konuya odaklanmasını sağlar ve araştırmanın amacını belirler. Araştırmacı, çözüm bekleyen bir soru ya da karşılaşılan bir sorunu belirleyerek araştırmayı başlatır. İyi tanımlanmış bir problem, araştırmanın hedefini ve yönünü belirlediği için sonraki aşamalar açısından büyük önem taşır (Babbie, 2016). Problemin açık, ölçülebilir ve sınırlandırılmış olması, araştırmanın etkinliğini artırır.

2. Literatür Taraması:

Problemin belirlenmesinin ardından, ilgili alandaki mevcut literatürün taranması gereklidir. Literatür taraması, önceki araştırmalardan elde edilen bilgilerin derlenmesini ve araştırmacının bu bilgilerden yararlanarak kendi çalışmasına yön vermesini sağlar. Bu aşama, araştırmacının mevcut bilgi birikimi üzerine inşa etmesini ve literatürdeki boşlukları tespit ederek katkı sağlayacak yeni bir perspektif geliştirmesini mümkün kılar. Literatür taraması aynı zamanda, önceki araştırmaların metodolojileri, sonuçları ve sınırlılıkları hakkında bilgi edinmeyi sağlar (Ridwan vd., 2021)

DOI: https://doi.org/10.30546/19023.978-9952-8573-9-9.2025.9012.
ISBN: 978-9952-8573-8-2

3. Hipotez Oluşturma:

Hipotez, araştırma problemini çözmeye yönelik bir öngörü ya da öneridir. Araştırmacı, literatür taramasının ardından, çözülmek istenen probleme yönelik bir varsayımda bulunur. Bu varsayım, bilimsel yöntemlerle test edilebilir olmalıdır. Hipotezler genellikle araştırmanın yönünü belirler. İyi formüle edilmiş bir hipotez, araştırma sürecinde toplanacak verilerin nasıl değerlendirileceğini ve hangi sonuçların çıkarılabileceğini netleştirir (Karasar, 2012).

4. Araştırma Yönteminin Belirlenmesi:

Araştırma sorusunu yanıtlamak ve hipotezi test etmek için kullanılacak yöntemlerin belirlenmesi, bilimsel araştırmanın en önemli aşamalarından biridir. Araştırma yöntemi, nitel ya da nicel olabilir; bazen her iki yöntemin bir kombinasyonu da kullanılabilir. Nicel yöntemler, sayısal verilerin toplanması ve analiz edilmesini kapsarken, nitel yöntemler, gözlem, mülakat gibi teknikler kullanılarak daha derinlemesine analizler yapmayı hedefler. Bu aşamada, araştırmacının hangi verileri toplayacağı, nasıl toplayacağı ve hangi analiz tekniklerini kullanacağına karar vermesi gerekir. Ayrıca, araştırmanın etik kurallarına uygun bir şekilde yürütülmesi de bu aşamada planlanmalıdır (Creswell, 2013).

5. Veri Toplama:

Belirlenen yöntem doğrultusunda veri toplama süreci başlatılır. Bu aşamada, araştırmacı çeşitli veri toplama teknikleri kullanarak araştırma sorusuna yanıt sağlayacak bilgileri toplar. Veri toplama yöntemleri, gözlem, anket, deney, görüşme veya mevcut verilerin analizi gibi çeşitli şekillerde olabilir. Örneğin, nitel araştırmalarda mülakatlar ve gözlemler sıkça kullanılırken, nicel araştırmalarda ise anketler ve deneyler yaygın olarak tercih edilir. Veri toplama aşaması, araştırmanın temel veri setini oluşturduğu için büyük önem taşır. Toplanan verilerin doğru, güvenilir ve eksiksiz olması, araştırmanın sonucunu doğrudan etkileyen bir faktördür (Babbie, 2016).

6. Veri Analizi:

Veri toplama süreci tamamlandıktan sonra, araştırmacı elde edilen verileri analiz eder. Bu aşamada, nitel ve nicel analiz teknikleri kullanılarak toplanan veriler incelenir. Nicel araştırmalarda istatistiksel analiz yöntemleri, hipotezlerin test edilmesinde kullanılır. Bu analizler, veriler arasındaki ilişkileri belirlemeye ve sonuçları doğrulamaya yönelik istatistiksel testler içerir. Nitel araştırmalarda ise içerik analizi, tematik analiz gibi yöntemler kullanılarak verilerin derinlemesine anlaşılması sağlanır. Bu aşama, araştırmanın bulgularını ortaya koyar ve araştırmacının hipotezini doğrulayıp doğrulamadığını anlamasına yardımcı olur (Neuman, 2011).

7. Sonuçların Yorumlanması ve Raporlama:

Veri analizinin ardından, araştırmacı bulgularını yorumlayarak sonuçlara ulaşır. Bu aşamada, araştırmacı hipotezinin doğrulanıp doğrulanmadığını değerlendirir ve elde ettiği sonuçları bilimsel

DOI: https://doi.org/10.30546/19023.978-9952-8573-9-9.2025.9012.
ISBN: 978-9952-8573-8-2

toplulukla paylaşmak üzere raporlar. Sonuçların raporlanması, araştırmanın amacını, kullanılan yöntemleri, bulguları ve sonuçları ayrıntılı bir şekilde içermelidir. Ayrıca, araştırmanın sınırlılıkları ve gelecekte yapılabilecek çalışmalar da bu aşamada belirtilir. Sonuçların bilimsel toplulukla paylaşılması, bilimin ilerlemesi açısından kritik bir öneme sahiptir, çünkü bu süreç, diğer araştırmacıların mevcut bilgiyi geliştirmesine veya yeni araştırma soruları sormasına olanak tanır (Creswell, 2014).

Yapay Zekânın Bilimsel Araştırma Sürecinde Kullanılması

Yapay zekâ, bilimsel araştırma süreçlerinde devrim niteliğinde bir rol üstlenmiştir (Golan vd., 2023). Bilimsel verilerin toplanmasından analizine, modelleme ve simülasyonlardan sonuçların yorumlanmasına kadar birçok aşamada yapay zekâ teknolojileri kullanılmaktadır (Golan vd., 2023; Homolak, 2023; Kirmani, 2023; Nguyen vd., 2024; Ray, 2023; Semrl vd., 2024; Tang vd., 2024; Tlili vd., 2023; Zhai, 2022). Özellikle büyük veri setlerinin analiz edilmesi gerektiği durumlarda, yapay zekâ algoritmaları hız ve doğruluk açısından insan becerilerini aşmaktadır (Gill & Kaur, 2023). Bu bağlamda yapay zekâ, bilimsel araştırma sürecinde hem veri işleme hem de bulguların yorumlanması aşamalarında kritik bir araç haline gelmiştir. Yapay zekânın bu süreçteki en büyük katkılarından biri, büyük miktarda verinin hızlı ve etkili bir şekilde analiz edilmesini sağlamasıdır (Şen vd., 2023).

Yapay zekâ, bilimsel araştırmalarda sadece verilerin analiz edilmesi değil, aynı zamanda hipotezlerin test edilmesi ve modellerin geliştirilmesi süreçlerinde de kullanılır (Nguyen vd., 2024; Golan vd., 2023). Yapay zekâ modelleri, bilimsel araştırmalarda yeni hipotezler üretme kapasitesine sahiptir (Golan vd., 2023). Derin öğrenme ve makine öğrenimi algoritmaları, karmaşık veri setlerinden örüntüler ve ilişkiler çıkararak bilim insanlarına daha önce fark edilmemiş olası bağlantılar sunar (Lund & Wang, 2023). Bu süreç, özellikle biyomedikal ve sosyal bilimlerde yapılan araştırmalarda sıklıkla kullanılmakta olup, veri setlerinden otomatik olarak anlamlı sonuçlar elde etmeyi mümkün kılmaktadır (Homolak, 2023; Kirmani, 2023; Nguyen vd., 2024; Tang vd., 2024).

Yapay zekânın bilimsel araştırmalarda sağladığı bir diğer önemli katkı ise zaman yönetimi ve verimliliğin artırılmasına ilişkin düşüncedir. Geleneksel yöntemlerle saatler hatta günler sürebilecek veri analizleri, yapay zekâ ile dakikalar içinde gerçekleştirilebilmektedir. Yapay zekâ algoritmaları, araştırmacıların manuel analiz yaparken gözden kaçırabileceği detayları fark etme konusunda son derece başarılıdır. Bu durum, araştırmacılara daha derin analizler yapma fırsatı sunarken aynı zamanda bulguların güvenilirliğini de artırır (Jenskin vd., 2023; Şen vd., 2023). Bunun yanı sıra, yapay zekâ tarafından yapılan analizler, araştırmacıların kendi analizlerini çapraz kontrol etmelerine de olanak tanır. Örneğin, bir nitel araştırmada yapay zekâ, metin analizinde belirli temalar veya anahtar kelimeler arasındaki ilişkileri otomatik olarak tanımlayarak araştırmacılara yardımcı olur (Şen vd., 2023).

DOI: https://doi.org/10.30546/19023.978-9952-8573-9-9.2025.9012.
ISBN: 978-9952-8573-8-2

Bilimsel bilgi üretimi sürecinde araştırma bulgularının yayımlanması, bilimsel bilginin yayılması ve bilimsel toplulukla paylaşılması açısından büyük önem taşır. Ancak bilimsel yazım süreçleri, özellikle sosyal bilimler alanında kavramsal derinlik gerektirdiğinden, zaman alıcı ve yoğun bir süreçtir. Yapay zekâ tabanlı araçlar, bu süreçte araştırmacılara yazım desteği sunarak, bilimsel metinlerin daha hızlı ve tutarlı bir biçimde hazırlanmasını sağlamaktadır (Golan, Reddy, Muthigi, & Ramasamy, 2023; Gill & Kaur, 2023). Özellikle dil işleme yeteneklerine sahip yapay zekâ sistemleri, araştırmacıların makalelerini daha anlaşılır ve akademik bir dille yazmalarına yardımcı olmakta; dilbilgisi, yazım ve stil hatalarını otomatik olarak düzeltmektedir. Bunun yanı sıra yapay zekâ destekli yazım araçları, metinlerdeki tutarlılığı sağlamak ve bölümler arası geçişleri daha akıcı hale getirmek için çeşitli önerilerde bulunur (Şen, Şen, & Şahin, 2023). Bu teknolojiler, sosyal bilimlerde özellikle teori odaklı ve kavramsal metinlerin yazımı sırasında araştırmacılara büyük kolaylıklar sunmaktadır. Ayrıca, yapay zekâ referans yönetiminde de önemli bir rol oynamakta, kaynakların düzenlenmesi, atıfların doğrulanması ve referansların tutarlılığının sağlanmasında araştırmacılara zaman kazandırmaktadır (Jenskin, Monaghan, & Smith, 2023).

Sosyal bilimler literatüründe, metinlerin özetlenmesi ve içeriklerin sınıflandırılması gibi işlemler de yapay zekâ ile daha verimli hale gelmiştir. Metin madenciliği ve doğal dil işleme (NLP) algoritmaları, bilimsel makalelerin özetlerini oluşturma, anahtar kavramları belirleme ve makaleleri ilgili alanlara göre sınıflandırma gibi görevleri yerine getirir (Lin, 2024; Salvagno, Taccone, & Gerli, 2023). Bu süreç hem bilimsel yayınların kalitesini artırmakta hem de araştırmacılara içerik yönetimi konusunda destek olmaktadır (Homolak, 2023).

Yapay zekânın bilimsel araştırma süreçlerine entegre edilmesinin bazı sınırlamaları da bulunmaktadır (Kim, Yu, Detrick, & Li, 2024). Her ne kadar yapay zekâ araçları veri analizinde büyük bir avantaj sağlasa da algoritmaların önyargılı olma riski ve etik kaygılar göz önünde bulundurulmalıdır (Cypress, 2019; Hammad, 2023). Yapay zekâ sistemleri, eğitildikleri veri setlerine bağımlıdır ve bu veri setlerinde yer alan önyargılar, analiz sonuçlarına da yansıyabilir. Bu durum, özellikle sosyal bilimlerde yapılan araştırmalarda önemli bir sorun teşkil etmektedir. Bu nedenle, yapay zekâ araçları bilimsel araştırmalarda destekleyici bir araç olarak kullanılmalı ve nihai sonuçların yorumlanmasında insan gözetimi mutlaka sağlanmalıdır (Costa, 2023; Salvagno vd., 2023). Yapay zekâ, araştırmacılara yaratıcı süreçlerde destek sunabilir ancak eleştirel düşünme, hipotez oluşturma ve sonuçların yorumlanması gibi insan zekâsının devreye girmesi gereken noktalarda sınırlı kalabilme olanağı her zaman bulunmaktadır (Şen, Şen, & Şahin, 2023).

Yapay Zekâ ile Hipotez Geliştirme

Geleneksel olarak, hipotezler araştırmacıların bilgi birikimleri ve teorik çerçeveleri doğrultusunda oluşturulurken (Karasar, 2012), yapay zekânın sağladığı analiz yetenekleri, büyük veri setlerini tarayarak daha önce fark edilmeyen ilişkilerin ortaya çıkarılmasına olanak tanımaktadır. Özellikle

DOI: https://doi.org/10.30546/19023.978-9952-8573-9-9.2025.9012.
ISBN: 978-9952-8573-8-2

sosyal bilimlerde, karmaşık insan davranışları ve toplumsal dinamiklerin analiz edilmesi için kullanılan yapay zekâ algoritmaları, bu alanlarda hipotez oluşturma süreçlerini önemli ölçüde desteklemektedir. Yapay zekâ, çok boyutlu veri setlerini işleyerek, araştırmacıların toplumsal fenomenler arasında bağlantılar kurmasını ve bu bağlantılardan yola çıkarak yeni hipotezler geliştirmesine katkı sağlamaktadır (Chandrasekar vd., 2024).

Sosyal bilimlerde yaygın olarak kullanılan, CAQDAS gibi, makine öğrenimi algoritmaları, özellikle büyük veri analitiği ile veri setleri arasında korelasyonlar ve örüntüler keşfetmektedir. Bu süreç, geleneksel hipotez geliştirme yöntemlerinden daha veri odaklı ve nesnel bir yaklaşımı mümkün kılar. Örneğin, sosyal medya platformları veya dijital etkileşimler gibi büyük veri kaynakları üzerinden yapılan analizler, bireylerin davranış kalıpları ve toplumsal eğilimler hakkında hipotez geliştirilmesine olanak tanımaktadır. Ayrıca, yapay zekâ temelli veri madenciliği yöntemleri, sosyal bilim araştırmalarında büyük hacimli metin ve konuşma analizleri yaparak, belirli kavramlar arasındaki ilişkileri otomatik olarak ortaya çıkarabilmektedir (Lund & Wang, 2023). Bu bağlamda, yapay zekânın hipotez geliştirme sürecine entegrasyonu, sosyal bilimlerde veri temelli ve kanıta dayalı hipotezlerin daha etkin bir biçimde formüle edilmesine katkı sağlamaktadır. Özellikle karmaşık toplumsal yapılar ve insan davranışlarını inceleyen araştırmacılar için yapay zekâ, teorik yaklaşımların veri analitiği ile desteklenmesi noktasında yenilikçi fırsatlar sunar. Böylece, yapay zekâ sosyal bilimlerde yalnızca hipotezlerin doğrulanması sürecinde değil, aynı zamanda bu hipotezlerin ortaya çıkarılmasında da önemli bir rol oynamaktadır (Chandrasekar vd., 2024).

Yapay Zekâ ile Yöntem Belirleme

Yapay zekânın bilimsel araştırma süreçlerine entegrasyonu, yalnızca hipotez geliştirme aşamasıyla sınırlı kalmayıp, araştırma yöntemlerinin belirlenmesinde de önemli katkılar sunmaktadır. Geleneksel yöntem belirleme süreçlerinde, araştırmacılar araştırma sorusuna en uygun metodolojiyi seçmek için literatür taramaları yapar ve kendi uzmanlıklarına dayanarak karar verirler. Ancak, yapay zekâ tabanlı araçlar, bu süreci hızlandırarak daha veri odaklı ve etkili yöntemlerin seçilmesine yardımcı olmaktadır. Yapay zekâ algoritmaları, araştırmacılara, büyük veri setleri üzerinde hangi analiz tekniklerinin en uygun olacağını belirleme konusunda rehberlik edebilir. Özellikle makine öğrenimi algoritmaları, verilerin doğasını analiz ederek, en uygun istatistiksel modelleri veya nitel analiz yöntemlerini önerme kapasitesine sahiptir (Nguyen, 2024).

Sosyal bilimlerde, yapay zekâ destekli yazılımlar, araştırma yönteminin seçiminde büyük faydalar sağlamaktadır. Örneğin, yapay zekâ araçları, araştırmacıların daha önceki çalışmalardan elde edilen sonuçları analiz ederek, hangi metodolojilerin daha başarılı olduğunu önerebilir. Bu süreç, araştırmacıların deneme-yanılma yoluyla yöntem belirlemesinden daha etkili sonuçlar elde etmelerine olanak tanır. Aynı zamanda, yapay zekâ algoritmaları, karmaşık veri yapılarıyla çalışarak nicel ya da nitel yöntemlerin hangi durumlarda daha uygun olacağını analiz edebilir ve araştırmacıya yöntem

önerilerinde bulunabilir. Bu, sosyal bilimlerde karma araştırma yöntemlerinin kullanılmasında yapay zekânın sunduğu yenilikçi katkılardan biridir (Lund & Wang, 2023).

Yapay Zekâ ile Veri Analizi

Yapay zekânın bilimsel araştırmalarda en çok kullanıldığı alanlardan biri veri analizidir. Sosyal bilimlerde verilerin analizi, hem nitel hem de nicel yöntemler kullanılarak gerçekleştirilmektedir. Yapay zekâ algoritmaları, bu veri analizi süreçlerinde araştırmacılara büyük kolaylıklar sağlamaktadır. Özellikle büyük ve karmaşık veri setlerinin analiz edilmesi gerektiğinde, yapay zekâ araçları, verilerin işlenmesi, analiz edilmesi ve yorumlanmasında hızlı ve etkili çözümler sunar. Makine öğrenimi ve derin öğrenme algoritmaları, veri setlerindeki örüntüleri tespit ederek, daha önce gözden kaçabilecek ilişkileri ortaya çıkarabilir. Bu, sosyal bilimlerdeki araştırmacılar için daha derinlemesine ve çok boyutlu analizler yapma fırsatı yaratır (Şen, Şen, & Şahin, 2023).

Nicel veri analizinde yapay zekâ, istatistiksel modelleme ve veri madenciliği teknikleri kullanarak veriler arasındaki ilişkileri keşfeder. Sosyal bilimlerde yapay zekâ destekli veri analizi araçları, anket sonuçlarını analiz ederken belirli değişkenler arasındaki korelasyonları ve nedensel ilişkileri hızlı bir şekilde ortaya çıkarabilir. Örneğin, regresyon analizleri, sınıflandırma modelleri ve kümeleme algoritmaları, yapay zekâ tarafından otomatikleştirilebilen ve optimize edilebilen tekniklerdir. Nitel veri analizinde ise, yapay zekâ araçları metin madenciliği ve doğal dil işleme (NLP) teknikleri ile büyük metin kütlelerini analiz ederek tematik analizler gerçekleştirebilir. Bu, araştırmacıların metinlerdeki temalar, anahtar kelimeler ve kavramlar arasındaki ilişkileri daha hızlı bir şekilde keşfetmelerine olanak tanır (Johnson & Christensen, 2017).

Yapay Zekâ ile Sonuçların Yorumlanması

Geleneksel olarak, sonuçların yorumlanması, araştırmacının analiz edilen verilerden anlamlı bulgular çıkararak hipotezlerini doğrulama veya yanlışlama sürecidir. Ancak yapay zekâ, bu süreci daha sistematik ve objektif bir hale getirmektedir. Yapay zekâ algoritmaları, araştırma bulgularını analiz ederek, verilerdeki örüntüleri ve ilişkileri daha net bir şekilde ortaya çıkarabilmekte, bu da araştırmacılara sonuçların daha anlamlı ve derinlemesine yorumlanması için rehberlik etmektedir (Smith & Osborn, 2008; Şen vd., 2023).

Yapay zekâ, özellikle büyük ve karmaşık veri setlerinde sonuçların yorumlanmasını kolaylaştırmaktadır. Sosyal bilimlerde, bireylerin davranışları veya toplumsal eğilimler gibi karmaşık olguların analizi yapıldığında, yapay zekâ algoritmaları bu verilerdeki gizli ilişkileri tespit ederek araştırmacılara sonuçları daha iyi anlamlandırma fırsatı sunar. Örneğin, doğal dil işleme (NLP) algoritmaları, metin tabanlı araştırmalarda araştırmacılara metinlerin anlamını daha derinlemesine yorumlama imkanı verir. Bunun yanı sıra, yapay zekâ tabanlı araçlar, sonuçların daha nesnel bir biçimde yorumlanmasına yardımcı olur ve insan hatası riskini minimize eder. Sosyal bilimlerdeki subjektif yorumlamaların önüne geçmek adına, yapay zekâ algoritmaları veri setlerinde istatistiksel

DOI: https://doi.org/10.30546/19023.978-9952-8573-9-9.2025.9012.
ISBN: 978-9952-8573-8-2

anlamlılık düzeylerini ve değişkenler arasındaki güçlü ilişkileri net bir şekilde ortaya koyar. Bu durum, araştırmacıların hipotezlerinin doğrulanma sürecinde daha güvenilir sonuçlara ulaşmalarını sağlar ve araştırma sonuçlarının bilimselliğini artırır. Böylece, yapay zekâ sosyal bilimlerde yalnızca veri analizinde değil, bu analizlerin sonuçlarının doğru ve etkili bir şekilde yorumlanmasında da büyük bir katkı sağlar (Chandrasekar vd., 2024).

KAYNAKÇA

Acar, İ. (2021). Sinemanın Yapay Zekaya Bakışı. *TRT Akademi, 6*(13), 918-929.

Aktamış, H., & Ergin, Ö. (2007). Bilimsel Süreç Becerileri ile Bilimsel Yaratıcılık Arasındaki İlişkinin Belirlenmesi. *Hacettepe Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi, 33*(33), 11-23.

Ali, R., Tang, O. Y., Connolly, I. D., Fridley, J. S., Shin, J. H., Sullivan, P. L., . . . Asaad, W. F. (2022). Performance of ChatGPT, GPT-4, and Google Bard on a neurosurgery oral boards preparation question bank. *Neurosurgery, 93*(5), 1090-1098. doi:10.1227/neu.0000000000002551

Atlas, M. (2003). Bilimsel Bir Araştırmanın Adımları. *Anadolu Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, 19*(1), 25-41.

Başaran, R., & Yeşilbaş Özenç, Y. (2024). Bilimsel Araştırma Sürecinde Yapay Zeka Araçlarının Kullanımı. *Uluslararası Eğitimde Mükemmellik Arayışı Dergisi (UMEAD), 4*(1), 35-53.

Becker, C., Conduit, R., Chouinard, P., & Laycock, R. (2024). Can deepfakes be used to study emotion perception? A comparison of dynamic face stimuli. *Behavior Research MethodS*(56), 7674–7690.

Bulut, M. (2021). Yapay Zeka Sağlığı Dönüştürebilir mi? *Sağlık Bilimlerinde Yapay Zeka Dergisi, 1*(1), 3.

Clarke, S. O., Coates, W. C., & Jordan, C. (2021). A practical guide for conducting qualitative research in medical education: Part 3—Using software for qualitative analysis. *AEM Education and Training, 5*(4), 1-8. doi:10.1002/aet2.10644

Coşkun, C. (2024). Sanat ve Tasarım Alanında Üretken Yapay Zeka Sistemleri. *Art-E Sanat Dergisi, 17*(33), 470-486.

Coşkun, F., & Gülleroğlu, H. (2021). Yapay Zekanın Tarih İçindeki Gelişimi ve Eğitimde Kullanılması. *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi, 54*(3), 947-966.

Costa, A. P. (2023). Qualitative Research Methods: Do digital tools open promising trends? *Revista Lusófona de Educação*(59), 67-76.

Creswell, J. W. (2013). *Nitel Araştırma Yöntemleri Beş Yaklaşıma Göre Nitel Araştırma ve Araştırma Deseni.* (M. Bütün, & S. B. Demir, Çev.) Ankara: Siyasal Kitabevi.

Cypress, B. S. (2019). Data analysis software in qualitative research: Preconceptions, expectations, and adoption. *Dimensions of critical care nursing, 38*(4), 213-220.

Dengel, A., Gehrlein, R., Fernes, D., Görlich, S., Maurer, J., Pham, H. H., . . . Eisermann, N. D. (2023). Qualitative research methods for large language models: Conducting semi-structured interviews with ChatGPT and BARD on computer science education. *Informatics, 10*(4), 78.

Gill, S. S., & Kaur, R. (2023). ChatGPT: Vision and challenges. *Internet of Things and Cyber-Physical Systems 3*(3), 262-271.

Golan, R., Reddy, R., Muthigi, A., & Ramasamy, R. (2023). Artificial intelligence in academic writing: a paradigm-shifting technological advance. *Nature Reviews Urology*(20), 327-328.

Hamilton, L., Elliot, D., Quick, A., Smith, S., & Choplin, V. (2023). Exploring the Use of AI in Qualitative Analysis: A Comparative Study of Guaranteed Income Data. *International Journal of Qualitative Methods*(22).

Hammad, M. (2023). The Impact of Artificial Intelligence (AI) Programs on Writing Scientific Research. *Annals of Biomedical Engineering*(51), 459-460.

Homolak, J. (2023). Exploring the adoption of ChatGPT in academic publishing: insights and lessons for scientific writing. *Croat Med Journal, 64*(3), 205-207.

Jenskin, N., Monaghan, K., & Smith, M. (2023). Did they really say that? An agential realist approach to using computer assisted transcription software in qualitative data analysis. *International Journal of Social Research Methodology, 26*(1), 97-109.

Kızıldağ, H. (2023). Yapay Zekâ Bir Masal Yaratıcısı/Anlatıcısı Olabilir Mi?: Chatgpt Masalları. *Turkish Studies - Language and Literature, 18*(3), 1759-1775.

Karasar, N. (2012). *Bilimsel araştırma yöntemi* (24 b.). Ankara: Nobel Yayın Dağıtım.

Khlaif, Z. N., Mousa, A., Hattab, M. K., Itmazi, J., Hassan, A. A., Sanmugam, M., & Ayyoub, A. (2023). The potential and concerns of using AI in scientific research: ChatGPT performance evaluation. *JMIR Medical Education, 9*, e47049.

Kim, J., Yu, S., Detrick, R., & Li, N. (2024). Exploring students' perspectives on Generative AI-assisted academic writing. *Education and Information Technologies*.

Kirmani, A. R. (2023). Artificial Intelligence-Enabled Science Poetry. *American Chemical Society*, Advance online publication.

Lin, Z. (2024). Techniques for supercharging academic writing with generative AI. *Nature Biomedical Engineering*.

Merriam, S. B. (2018). *Nitel araştırma desen ve uygulama için bir rehber* (3 b.). (S. Turhan, Çev.) Ankara: Nobel Yayıncılık.

Morgan, D. L. (2023). Exploring the use of artificial intelligence for qualitative data analysis: The Case of ChatGPT. *International Journal of Qualitative Methods*(22).

Naidu, K. (2022, 12 7). ChatGPT is a new AI chatbot that can find errors in your code and write you a story. https://crazyengineer.in/chatgpt-is-a-new-ai-chatbot/ adresinden alındı

Nguyen, A., Hong, Y., Dang, B., & Huang, X. (2024). Human-AI collaboration patterns in AI-assisted academic writing. *Studies in Higher Education, 49*(5), 847-864.

OpenAI. (2022, 12 16). *OpenAI*. https://openai.com/: https://openai.com/blog/chatgpt/ adresinden alındı

Öncel, C., & Aslan, A. (2024). The Potential of Artificial Intelligence and Machine Learning Algorithms in the Field of Cardiovascular Diseases. *Acta Medica, 8*(2), 91-92.

Özcan, B. (2022, 12 11). En iyi yapay zeka sohbet robotu ChatGPT yeni Google olabilir mi? https://barisozcan.com/en-iyi-yapay-zeka-sohbet-robotu-chatgpt-yeni-google-olabilir-mi/ adresinden alındı

Özdemir, M. (2015). Bilimsel Yazı Nasıl Hazırlanır? *Aydın Sağlık Dergisi, 1*(1), 1-26.

Patton, M. Q. (2018). *Nitel araştırma ve değerlendirme yöntemleri* (3 b.). (M. Bütün, & S. B. Demir, Çev.) Ankara: Pegem Akademi.

Ray, P. (2023). ChatGPT: A comprehensive review on background, applications, key challenges, bias, ethics, limitations and future scope. *Internet of Things and Cyber-Physical Systems, 3*, 121-154.

Salvagno, M., Taccone, F., & Gerli, A. (2023). Can artificial intelligence help for scientific writing? *Critical Care*.

Semrl, N., Feigl, S., Taumberger, N., Bracic, T., Fluhr, H., Blockeel, C., & Kollman, M. (2024). AI language models in human reproduction research: exploring ChatGPT's potential to assist academic writing. *Human Reproduction, 38*(12), 2281–2288.

Siiman, L. A., Rannastu-Avalos, M., Pöysä-Tarhonen, J., Häkkinen, P., & Pedaste, M. (2023). Opportunities and challenges for AI-assisted qualitative data analysis: An example from collaborative problem-solving discourse data. *Innovative Technologies and Learning*(14099), 87-96.

Şen, M., Şen, Ş. N., & Şahin, T. G. (2023). A New Era for Data Analysis in Qualitative Research: ChatGPT! *Shanlax International Journal of Education, 11*(1), 1-15.

Tang, A., Li, K.-K., Kwok, K., Cao, L., Luong, S., & Tam, W. (2024). The importance of transparency: Declaring the use of generative artificial intelligence (AI) in academic writing. *Journal of Nursing Scholarship*(56), 314-318.

DOI: https://doi.org/10.30546/19023.978-9952-8573-9-9.2025.9012.
ISBN: 978-9952-8573-8-2

Tlili, A., Shehata, B., Adarkwah, M., Bozkurt, A., Hickey, D., Huang, R., & Agyemang, B. (2023). What if the devil is my guardian angel: ChatGPT as a case study of using chatbots in education. *Smart Learning Environments*(10).

Yılmaz, O., & Yılmaz, C. (2023). Bilimsel Araştırmalarda Görülmeyen Kahramanlar. *Labaratuvar Hayvanları Bilimi ve Uygulamaları Dergisi, 3*(2), 29-31.

Zhai, X. (2022). ChatGPT User Experience: Implications for Education. *SSRN*.

DOI: https://doi.org/10.30546/19023.978-9952-8573-9-9.2025.9012.
ISBN: 978-9952-8573-8-2

SUSTAİNABİLİTY OF INSTİTUTİONAL IMAGE İN EDUCATİONAL INSTİTUTİONS

Ali ALTUN

International Dublin University / Department of Education Administration
ORCID ID: https://orcid.org/0000-0001-9086-6905

ABSTRACT

In this study, the sustainability of corporate image in educational institutions is a process that requires careful strategic planning and continuous development to ensure the continuity of corporate image. Considering and implementing all these elements together in this process creates a strong and sustainable corporate image. Corporate image refers to how an institution is perceived by its internal and external stakeholders and directly affects the trust that students, parents, teachers, and the community have in the institution in the education sector. It is emphasized that for corporate image to be sustainable, effective communication strategies targeting the target audience and public opinion, transparency, accountability, and crisis management play a significant role in corporate identity activities from the perspective of educational institutions' stakeholders, enabling educational institutions to survive in a modern and competitive environment.

Corporate image refers to the perception of the institution among its stakeholders (students, parents, teachers, administrative staff, and the community). This perception is shaped by a combination of factors such as the quality of education, graduate success, academic staff, physical facilities, management approach, and social contributions. It is argued that corporate image is more than just a marketing tool; it is an integral part of the institution's mission, vision, and values. The necessity of continuous and consistent efforts to create a sustainable corporate image is emphasized. In terms of the continuity of corporate image, it is important to regularly review strategies aimed at employee satisfaction and participation. Employee opinions can be gathered through surveys, feedback systems, and performance evaluation processes. This feedback helps managers take the necessary steps to increase employee satisfaction and encourage participation.

It is evident that digitization and social media play a crucial role in shaping and spreading the corporate image of educational institutions. It is emphasized that educational institutions must adapt to these important dynamics, effectively manage their online presence, and protect their digital reputation. Digitalization in educational institutions creates learning experiences that prepare students for real-life situations, helping them develop higher-level skills such as critical thinking, problem solving, and social awareness. In this context, technology is seen not merely as a tool but as a

DOI: https://doi.org/10.30546/19023.978-9952-8573-9-9.2025.9012.
ISBN: 978-9952-8573-8-2

foundational element at the core of learning. Digitalization in education has not only transformed educational environments but has also reshaped the philosophy, objectives, and methods of education.

Keywords: Corporate image, Corporate identity, Educational institutions, Corporate identity.

1 – INTRODUCTION

Corporate identity is one of the most important concepts related to corporate image. The visual elements, corporate philosophy, culture, and behavior of an organization are all part of this identity. Corporate behavior encompasses the attitudes and actions of an organization toward its internal and external environments, while corporate communication shows how this behavior and identity are shared with the target audience. Effective corporate communication builds trust in the target audience, supports transparency, and helps the organization survive in times of crisis. Corporate image is always related to perception and therefore does not always have to correspond to reality. However, it is necessary for the image to be based on reality in order to create a sustainable perception. A corporate image shaped by public perception directly affects the organization's reputation. Therefore, when managing their image, organizations must focus not only on visible appearances but also on fundamental elements such as operations, culture, management philosophy, and relationships with stakeholders. (Şahin, A. (2010).)

Corporate image management should also be considered as a tool that facilitates the achievement of the organization's strategic goals. Customer-focused approaches, social responsibility projects, and positive relationships developed with stakeholders serve to strengthen the image. An image that is not strategically managed and has been formed by chance may be temporary; however, a corporate image created through consistent and planned efforts provides trust, loyalty, and preference in the long term. In this context, organizations need to clearly define the mental associations they want to create in their target audience and implement a comprehensive communication strategy in this direction. Employee satisfaction, sense of belonging, and job satisfaction within the organization are also important determinants of corporate image. The impact of corporate identity efforts on employees increases their loyalty to the organization and contributes to the positive shaping of the image projected outward. Therefore, having a strong corporate identity is important not only for the external world but also for internal organizational balance. (Ravasi, D., & Schultz, M. (2006))

The corporate image of educational institutions is shaped by a combination of many factors, such as the quality of education and teaching, physical structure, social responsibility activities, digital visibility, communication style, and management approach. Maintaining the image of the institution is of strategic importance. The sustainability of corporate image is directly related to the institution's fulfillment of its responsibilities to society, the formation of a perception of reliability, and its ability to adapt to evolving social expectations. Educational institutions play an important role in the development of society, and it is important for them to have a strong corporate image in order to

DOI: https://doi.org/10.30546/19023.978-9952-8573-9-9.2025.9012.
ISBN: 978-9952-8573-8-2

effectively fulfill these roles. Maintaining a sustainable corporate image is as important as creating one in an educational institution. A sustainable corporate image is a strategic method that directly affects the future success of an educational institution, student preference, and academic staff quality. It is very important for educational institutions to continuously renew themselves and continue to guide society in order to maintain a lasting corporate image. To this end, corporate image refers to an educational institution's reputation, reliability, and perceived value among its stakeholders. This perception, which is formed among stakeholders in education—parents, students, alumni, teachers, and the general public—plays a decisive role in an institution's preference and long-term survival. (Burmaoğlu, S., Polat, M., & Meydan, C. H. (2013))

It has been prepared to assist educational institutions in developing strategies to strengthen their corporate image and create a sustainable structure. An effective corporate image plays a critical role in the success of educational institutions, and in this context, the steps to be taken are of great importance. Educational institutions should establish multi-faceted communication channels to ensure an effective flow of information between students, parents, and teachers. Information should be shared continuously through social media, websites, and periodic newsletters. Diversifying written and verbal communication sources makes it easier for all stakeholders to access information tailored to their needs and eliminates fear or uncertainty. It sheds light on educational institutions' efforts to establish and sustain their corporate image and helps them create a more effective and modern educational environment. It was created to assist educational institutions in their efforts to strengthen their corporate image and establish a sustainable structure. Educational institutions can develop strategic approaches to strengthen not only their internal interactions but also their interactions with external stakeholders, thereby improving the quality of education provided. (Barutçugil, İsmet)

2 – CORPORATE IMAGE IN EDUCATIONAL INSTITUTIONS

In order to strengthen and sustain the corporate image of educational institutions, they must be regularly updated to ensure that their vision and mission are in line with the needs of society. The perception of an educational institution at the local and national levels is closely related not only to the educational services it provides but also to its social responsibility projects and efforts to benefit society. Educational institutions can gain support from a wider audience by creating a positive perception in society. This connection with society strengthens the institution's image and increases its credibility in the public eye. This helps to ensure that the institution's goals and values are clearly understood. It is important for educational institutions to establish active and effective communication channels between students, parents, and teachers. Close communication with stakeholders can be achieved through tools such as social media, email newsletters, and educational seminars. Educational institutions create a strong sense of identity by establishing an identity that makes individuals feel they belong and that meets their values and needs. This makes students and teachers feel more attached to their institutions. (Eldor, L. & Shoshani, A. (2016))

DOI: https://doi.org/10.30546/19023.978-9952-8573-9-9.2025.9012.
ISBN: 978-9952-8573-8-2

The corporate image of educational institutions is of great importance in the eyes of both internal stakeholders (students, teachers, and parents) and external stakeholders (the community, the business world, and other educational institutions). A strong corporate image not only increases the employment capacity of educational institutions but also provides a competitive advantage from a Marxist perspective. The creation of a strong image by educational institutions helps students and teachers identify with that institution. The creation of a successful corporate image by educational institutions enables students to identify with their institutions. This identification increases students' academic success while also strengthening their emotional attachment. Providing an environment that aligns with the institution's target values and educational philosophy creates a community where students and teachers feel safe, reinforcing their sense of belonging to the institution. This can increase academic success and strengthen students' loyalty to their institutions. When an individual takes ownership of their school, they participate more actively in the educational process. Increasing competition in the education sector has heightened the importance of institutional image. A well-managed institutional image can influence the choices of students and their families. Educational institutions that achieve a positive image can enroll more students and attract more resources compared to other schools. (Gürbüz, S. (2008))

Educational institutions should play an active role in social responsibility projects that contribute to society. Such projects help to strengthen public perception and enable students to gain social awareness. Educational institutions should play an active role in social responsibility projects to increase their contribution to society. They should develop projects that create a positive perception in society and ensure that students are involved in these projects. For example, volunteer-themed projects or environmental sustainability initiatives both strengthen the institution's image and increase students' social awareness. While benefiting society, institutions also promote themselves. Projects that encourage local community participation contribute to strengthening the institutional image. Educational institutions should encourage the participation of all stakeholders in management processes. Taking into account the opinions of teachers, students, and parents increases democratization in decision-making processes. Effective participation enables the strengthening of corporate image, better fulfillment of stakeholder needs, and the necessary steps for development. It also allows stakeholders to experience a strong sense of community. (Kılıçaslan, H. (2011))

3 – SOCIAL RESPONSIBILITY AND IMAGE RELATIONSHIP IN EDUCATIONAL INSTITUTIONS

Responsibility is a concept as old as human history, referring to the obligation individuals bear for the consequences of their actions. This concept begins at the individual level with social responsibility and continues in the form of corporate social responsibility for institutional structures. With the rapid development of communication technologies today, individuals are exposed to more messages, making it difficult to distinguish between similar products and services. In this context, consumers not

only choose the product or service itself but also the value it carries and the image it creates. This situation necessitates businesses to establish the right communication strategies with their target audiences and develop an emotional connection with them. In this context, corporate social responsibility practices emerge as one of the most effective tools for strengthening this connection. (Gürsoy, C. T. (2007))

The social perception of institutions is shaped not only by the quality of education but also by their understanding of social responsibility. Effective communication strategies play a major role in building corporate image. Educational institutions should maintain constant and open communication with all stakeholders and clearly express their mission, vision, and values. Effective communication not only serves to inform, but also enables problems to be quickly identified and resolved. Educational institutions should increase their participation in social projects in order to gain respect in society. This participation increases the visibility of institutions and enables them to achieve a valuable position in the eyes of society. Effective communication strategies play a major role in building corporate image. Educational institutions can promote themselves and strengthen their image by following a strategy that clearly states their mission and values and maintains constant communication with their target audience. The management approach of educational institutions also has a significant impact on corporate image. Participatory and transparent management approaches increase loyalty within the institution by taking into account the opinions of all stakeholders. A management style that encourages the participation of teachers and parents contributes to the construction of corporate image. (Argüden, Yılmaz (2002))

Educational institutions should play an active role in social responsibility projects that contribute to society. Such projects help to strengthen public perception and enable students to gain social awareness. Educational institutions should play an active role in social responsibility projects to increase their contribution to society. They should develop projects that create a positive perception in society and ensure that students are involved in these projects. For example, volunteer-themed projects or environmental sustainability initiatives not only enhance the institution's image but also increase students' social awareness. (Doğan, Serap Yücel ve Varinli, İnci (2010))

4 – THE ROLE OF DIGITAL MEDIA AND SOCIAL NETWORKS IN IMAGE FORMATION IN EDUCATIONAL INSTITUTIONS

With the rapid development of internet technologies, individuals' lifestyles, communication habits, and forms of social interaction have changed significantly. This process of change has established digital media as a central feature of both individual and corporate life. The concepts of social media, digital media, and new media are key terms that have come to the fore in this process. While social media offers a dynamic interaction space where users can share their thoughts, feelings, information, and visual content, digital media refers to all digitalized media tools within a broader framework that

DOI: https://doi.org/10.30546/19023.978-9952-8573-9-9.2025.9012.
ISBN: 978-9952-8573-8-2

encompasses this space. Therefore, digital media should be considered an umbrella term that includes social media. (Akar, E. (2013))

The accuracy of information disseminated through social media can directly affect an organization's image. Misinforming stakeholders or guiding them with hearsay can cause organizations to suffer a loss of reputation. Therefore, it is of great importance to establish an active corporate presence on social media platforms, make statements with accurate information at the right time, and intervene in discussions about the organization in a timely manner. An organization's effective presence on social media has become a fundamental factor in the process of building trust and protecting reputation in the digital age. (Balcı, Ş., Gölcü, A. A. (2019))

In this context, it is critically important for students to be able to access course materials outside of class, share their activities, and continue teacher-student and student-student interactions in order to ensure the continuity and deepening of the learning process. Additionally, the ability to present educational content on Facebook in various formats, such as visual, textual, and even live streaming, increases the capacity to cater to different learning styles, which in turn has a positive impact on students' academic performance. (Çelik, F. (2019))

Although social media usage continues to be heavily Facebook-centric, especially among young users, Twitter's advantages, such as its fast information flow, real-time updates, and extensive interaction network, are attracting users' attention. Despite Facebook's long-standing prominence as the most widely used platform, Twitter stands out from other social media platforms with its functions such as public opinion formation, news tracking, and social awareness creation. (Kırık, A. M. (2013))

A study found that WhatsApp users primarily use the platform for communication purposes, while Instagram users use it to share photos and visual content, and Twitter users use it to follow current events and express their opinions. This shows that social media tools support different forms of communication depending on user needs. (Özbaş Anbarlı, Z. (2017))

Digital media is not only a promotional tool for educational institutions, but also a live communication channel and a social communication environment that reflects the institution's culture. When used correctly and strategically, it plays an important role in increasing the institution's visibility and creating a reliable, innovative, and easily accessible image for potential students and parents. Additionally, providing quick and constructive responses to comments and messages on social media, and maintaining a transparent and objective approach even in negative situations, will strengthen the institution's image.

5 – EVALUATION RESULTS OF THE STUDY

To assist educational institutions in developing strategies to strengthen their corporate image and establish a sustainable structure, and to emphasize the importance of effective corporate image and the steps to be taken in this context in the success of educational institutions. Educational institutions

should establish multi-faceted communication channels to ensure effective information flow between students, parents, and teachers. Continuous information sharing should be carried out through social media and newsletters. Diversifying written and verbal communication sources facilitates access to information tailored to the needs of all stakeholders.

The corporate image of educational institutions is shaped by the interaction of many factors, such as management approach, educational quality, teaching staff, physical infrastructure, ethical values, and communication style. Focusing solely on academic achievement is insufficient in terms of image sustainability. Healthy relationships with students, parents, teachers, and the community are critical for a strong corporate image.

The sustainability of corporate image in educational institutions is a dynamic process that requires continuous effort. Institutions can build and maintain a strong image by taking a holistic approach to factors such as educational quality, academic achievement, ethical values, social responsibility, and digital communication strategies.

Social responsibility projects demonstrate that institutions are not merely educational structures, but also actors that foster social awareness. Institutions that serve the community, are environmentally conscious, and embrace the principles of equality and accessibility leave a positive image in the minds of their target audiences. Such projects also strengthen the long-term reputation of institutions, forming the building blocks of sustainable image policies.

With the rise of digital media, educational institutions' communication strategies have also undergone a radical change. They now have to establish a presence and interact not only in physical spaces but also in the virtual world. Social media platforms offer unique opportunities for institutions to tell their stories, celebrate their achievements, and connect with their communities. However, using these platforms effectively and responsibly, combating misinformation, and managing negative feedback constructively are of great importance.

The sustainability of corporate image requires a holistic, transparent, ethical, and innovative management approach. Image management supported by social responsibility awareness and digital media strategies not only makes educational institutions more attractive, but also forms the basis of social trust. Therefore, the image policies of educational institutions should be structured to meet not only today's expectations, but also the needs of the future.

The success of educational institutions can be quite influential when students choose an educational institution, in addition to factors such as the institution's image, the programs offered, the quality of teaching, and the success of graduates. Schools with a positive image receive more applications and can attract better-qualified students.

In educational institutions, corporate image and management strategies are constantly evolving as a dynamic process. Developments in this area directly affect the social perception of institutions and

DOI: https://doi.org/10.30546/19023.978-9952-8573-9-9.2025.9012.
ISBN: 978-9952-8573-8-2

student satisfaction. Education administrators and policymakers can achieve more effective results by reviewing and updating their strategies based on current findings.

The corporate image of educational institutions is directly related to their success. Creating a positive image influences the preferences of both students and parents, and must be supported by the institution's reputation. In order for educational institutions to achieve this success, it is important that they continuously improve themselves and respond to changing demands.

For educational institutions, corporate image is more than just a marketing tool; it is a critical factor in their survival and ability to benefit society. A strong and positive image plays a decisive role in many areas, including attracting students, hiring qualified academic staff, accessing financial resources, and establishing long-term relationships with alumni. In this context, the sustainability of corporate image is of vital importance for the future of educational institutions.

In conclusion, the sustainability of institutional image in educational institutions requires strategic planning, continuous adaptation, and an interactive process with all stakeholders.

6 – REFERENCES

Şahin, A. (2010). Örgüt kültürü-yönetim ilişkisi ve yönetsel etkinlik. Maliye Dergisi, 159, 21-35.

Ravasi, D., & Schultz, M. (2006). Responding to organizational identity threats: Exploring the role of organizational culture. Academy of management journal, 49(3), 433-458.

Burmaoğlu, S., Polat, M., & Meydan, C. H. (2013). Örgütsel davranış alanında ilişkisel analiz yöntemleri ve türkçe yazında aracılık modeli kullanımı üzerine bir inceleme.

Barutçugil, İsmet, Yöneticinin Yönetimi. İstanbul: Kariyer Yayıncılık, 2006.

Eldor, L. & Shoshani, A. (2016). Caring relationships in school staff: Exploring the link between compassion and teacher work engagement. Teaching and Teacher Education, 59, 126-136.

Gürbüz, S. (2008). Yönetici, öğretmen ve velilere göre Ankara İli özel ve kamu ilköğretim okullarının kurumsal imajı. Yayınlanmamış doktora tezi. Ankara Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.

Kılıçaslan, H. (2011). İlköğretim okullarının kurumsal imajına yönelik yönetici ve öğretmen algıları: Bolu ili merkez ilçe örneği. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi. Abant İzzet Baysal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Bolu.

Gürsoy, C. T. (2007). Finansal yönetim ilkeleri. İstanbul: Doğuş Üniversitesi.

Argüden, Yılmaz (2002). Kurumsal Sosyal Sorumluluk, ARGE Danışmanlık Yayınları, No: 03. İstanbul.

Doğan, Serap Yücel ve Varinli, İnci (2010). "İşletmelerde Sosyal Sorumluluk Anlayışı ve Kurumsal İmaj İlişkisi: Banka Müşterilerine Yönelik Bir Araştırma" Ekonomik ve Sosyal Araştırmalar Dergisi, Güz 2010, Cilt:6, Yıl: 6, Sayı:2, 6, ss.1-26.

Akar, E. (2013). Sosyal medya platformları. F. Zeynep Özata (Ed.). İçinde Sosyal Medya. (ss. 53- 80). Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yayınları.

Balcı, Ş., Gölcü, A. A. (2019). Sosyal medya kullanımı ile kendini gizleme ve yaşam doyumu arasında bir bağlantı var mı? Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 21 (1), 173- 190.

Çelik, F. (2019). Dijital alanda kurumsal spor iletişimi: spor kulüpleri ve taraftarların sosyal medya kullanımları üzerine araştırma. (Yayımlanmamış Doktora Tezi). Konya: Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Kırık, A. M. (2013). Yeni medya çağı çerçevesinde türkiye'de televizyondan internete dönüşüm ve sosyal paylaşım ağlarında gençlerin konumu. (Yayımlanmamış Doktora Tezi). İstanbul: Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Özbaş Anbarlı, Z. (2017). Dijital uzamda yaşamak: twitter'da gündelik hayat. (yayımlanmamış Doktora Tezi). Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

DOI: https://doi.org/10.30546/19023.978-9952-8573-9-9.2025.9012.
ISBN: 978-9952-8573-8-2

POSTCOLONIAL REFLECTIONS IN YEATS'S *THE SECOND COMING*

Öğr. Gör. Dr. Duygu KORONCU ÖZBİLEN

Yıldız Teknik Üniversitesi, Yabancı Diller Yüksekokulu, Temel İngilizce Bölümü
ORCID ID: https://orcid.org/0000-0003-0018-6389

Abstract

This study examines W.B. Yeats's poem *The Second Coming* through the lens of postcolonial literary theory. Written in the shadow of World War I and amidst the upheaval of the Irish War of Independence, the poem captures a moment when the familiar political and cultural order seemed ready to fracture. Postcolonial criticism is an approach that explores how colonial power, displacement, and identity rework themselves once an empire recedes, providing a fitting tool for unpacking Yeats's dark forecast of historical crisis. Its famous opening line, Things fall apart; the centre cannot hold, almost chants the collapse of imperial control and the rise of uncontrollable alternatives. When it is read through this frame, the falcon-falconer image becomes a metaphor for colonizer and colonized, marking the moment their long bond begins to unravel. Further, the rough beast that slouches toward Bethlehem hints at a new order still unborn yet teeming with menace and change. The argument here is that Yeats's prophetic mood, though draped in myth, echoes classic postcolonial motifs-resistance, decolonization, the restless search for a fresh cultural identity. By tracing these threads in *The Second Coming*, the paper hopes to show how an Irish poet grapples with questions that outlive empire itself.

Keywords: Postcolonialism, W.B. Yeats, The Second Coming, Colonial Decline, Literary Theory

DOI: https://doi.org/10.30546/19023.978-9952-8573-9-9.2025.9012.
ISBN: 978-9952-8573-8-2

AN ECOCRITICAL APPROACH TO CONTEMPORARY CHILDREN'S LITERATURE

Öğr. Gör. Dr. Duygu KORONCU ÖZBİLEN
Yıldız Teknik Üniversitesi, Yabancı Diller Yüksekokulu, Temel İngilizce Bölümü
ORCID ID: https://orcid.org/0000-0003-0018-6389

Abstract

This study spotlights the rising eco-awareness in today's kids' books, showing how stories gently slide green ideas into young minds. Using an ecocritical angle, children's stories such as Dr. Seuss's *The Lorax,* Emily Haworth-Booth's *The Last Tree*, and Zo Tucker's *Greta and the Giants* are analyzed to see how each story paints the link between people and nature in easy, caring terms. By coping with issues such as tree-cutting, trash, and warming weather, these tales push readers to feel responsible for the planet right from the start. The study also highlights how tricks like talking animals, vivid images, and quiet symbols work in tandem to spark sympathy for the earth and an urge to pitch in. It shows these books help kids build a personal code around green living and gentle activism without lecturing them with scary facts. Through side-by-side readings of text and art, the authors argue that children's literature is a sturdy classroom that can steer tomorrow's grown-ups toward kinder choices. When stories weave in nature themes, they slip early lessons about the environment into young minds and add a fresh, hopeful voice to today's climate and justice conversations.

Keywords: Children's Literature, Ecocriticism, Environmental Education, Anthropomorphism, Climate Justice

DOI: https://doi.org/10.30546/19023.978-9952-8573-9-9.2025.9012.
ISBN: 978-9952-8573-8-2

A PHILOSOPHICAL LENS ON SHAKESPEARE'S *HAMLET*

Öğr. Gör. Dr. Duygu KORONCU ÖZBİLEN

Yıldız Teknik Üniversitesi, Yabancı Diller Yüksekokulu, Temel İngilizce Bölümü
ORCID ID: https://orcid.org/0000-0003-0018-6389

Abstract

This study examines how bringing a philosophical attitude to the study of either philosophy itself or British fiction changes what we see and how we understand. When we foreground clear reasoning, careful abstracting, and fine-grained concept work, literary criticism stops skimming surface nuance and begins to peel back layers of feeling, moral choice, and big questions about being. The attention narrows to an existential angle-Kierkegaard's quiet probing and Sartre's brash declarations a way into Shakespeare's *Hamlet*. The dramas core worries about what it means to exist, how a person chooses, where despair leads, and whether a life can be called honest turn out to match those continental queries line for line, hinting that the princes talk with the skull is less about personal loss and more about a world caught between certainties. Reading the play through this lens, therefore, uncovers fresh readings of Roy's diplomatic politeness or Gertrude's muting and a thick web of grief, duty, and doubt that a less philosophically aware critic might let slip out of view. At the same time, literature rewards the thinker by staging abstract problems-temptations of freedom, sting of guilt-in scenes we can see and feel, so ideas step off the page and into our bones. Thus, philosophy and fiction answer each other: one sharpens observation, the other refuses to let reason float away ungrounded. At its core, this study shows that thinking philosophically lifts both fields, opening a shared space where clear ideas meet creative art and sparking new collaborations between scholars who usually stay in their lanes.

Keywords: Philosophy and Literature, Existentialism, Shakespeare's Hamlet, Interdisciplinary Analysis, Philosophical Interpretation

DOI: https://doi.org/10.30546/19023.978-9952-8573-9-9.2025.9012.
ISBN: 978-9952-8573-8-2

A FREUDIAN PSYCHOANALYTIC READING OF *WUTHERING HEIGHTS*

Öğr. Gör. Dr. Duygu KORONCU ÖZBİLEN
Yıldız Teknik Üniversitesi, Yabancı Diller Yüksekokulu, Temel İngilizce Bölümü
ORCID ID: https://orcid.org/0000-0003-0018-6389

Abstract

This article uses Freudian theory to unpack the hidden mental currents in Emily Brontë's *Wuthering Heights*, showing how unspoken wishes, pent-up pain, and childhood trauma shape every major character. By bringing in core Freudian ideas-the Oedipus complex, the stirring id, ego, and superego, and the ghostly return of the repressed study maps the tangled emotions and quiet wars the protagonists fight within themselves. Heathcliff and Catherine's all-consuming bond is read as unfinished business from their early years, a swirl of affection and forbidden longing that refuses to loosen its grip even in adulthood. Their mutual destruction and contempt for polite rules hint at a darker instability linked to formative experiences that modern readers would recognize as deeply unsettling. Alongside this, the bleak Gothic moors-storms, graves, and lonesome winds-serve as a handy outer screen, a landscape where buried fears and blocked desires burst through in eerie, visible ways. Seen through a psychoanalytic frame, the book shifts from a simple love-revenge yarn to a searching look at fractured selfhood, driven by forces larger and messier than conscious choice. Taking the unconscious seriously lets us read each character's outburst, retreat, or cruelty as a clue, deepening our grasp of plot rhythms and giving every startling twist an inward explanation. The study suggests that reading a work through Freud's lens helps critics find the deep, often hidden feelings that sit quietly beneath its more obvious words and events.

Keywords: Psychoanalysis, Freudian Theory, Wuthering Heights, Unconscious Desire, Repression

DOI: https://doi.org/10.30546/19023.978-9952-8573-9-9.2025.9012.
ISBN: 978-9952-8573-8-2

YAPAY ZEKÂ (CHATGPT) ALGORİTMASININ OLASILIK MODEL ÇÖZÜMLERİNİN İNCELENMESİ

Öğretmen Kamil SARIKAYA

Milli Eğitim Bakanlığı
ORCID ID: https://orcid.org/0009-0009-8149-2628

Dr. Öğr. Üyesi Çiğdem İNCİ KUZU

Karabük Üniversitesi, Fen Fakültesi
ORCID ID: https://orcid.org/0000-0003-0143-2473

Özet

Yapay zekâda geçen "zekâ" kavramı, bir makinenin yalnızca önceden programlanmış bilgileri kullanması yerine, yeni matematiksel problemleri özgün biçimde çözebilme yetisini ifade eder. Bu bağlamda, problem çözme süreci makinenin matematiksel düşünme yetisini geliştirme potansiyeli taşır. Yapay zekânın matematik eğitimine en büyük katkılarından biri, öğrenme sürecini bireyselleştirme yeteneğidir. Yapay zekâ destekli eğitim platformları, öğrencilerin bireysel güçlü ve zayıf yönlerini, öğrenme stillerini ve bilişsel gelişim hızlarını analiz ederek kişiselleştirilmiş öğrenme fırsatları sunabilir.

Teknoloji ve yapay zekânın hem eğitimde hem de matematik alanında kullanımı her geçen gün daha da yaygınlaşmaktadır. Özellikle Millî Eğitim Bakanlığı tarafından 2024-2025 eğitim-öğretim yılı itibarıyla uygulamaya konulan yeni maarif modeli, matematik derslerinde teknoloji temelli etkinliklere geniş yer ayırmıştır. Bununla birlikte, bazı yapay zekâ uygulamaları nedeniyle gelecekte öğretmen ihtiyacının azalabileceğine dair görüşler de giderek artmaktadır.

Bu çerçevede, bu çalışmanın amacı; yapay zekâ uygulamalarından biri olan ChatGPT-4'ün, olasılık modelleme problemlerini çözme yeterliliğini incelemek ve çözüm sürecinde meydana gelen hataları tespit etmektir. Araştırma, 2024-2025 eğitim-öğretim yılı kapsamında ChatGPT'ye yöneltilen olasılık modelleme sorularına verilen yanıtlar üzerinden gerçekleştirilmiştir. Çalışmanın ilk aşamasında, pilot uygulama olarak farklı konulardan seçilen 5 adet rutin olmayan problem ChatGPT-4'e çözdürülmüştür. İkinci aşamada ise toplamda 38 olasılık problemi, dört farklı düzey ve her düzeyde kolay, orta ve zor olmak üzere farklı zorluk seviyelerinde modellenmiş; bu problemler sekiz aylık periyotlarla ChatGPT-4o'ya çözümletilerek doğruluk ve işlem basamaklarının tutarlılığı açısından değerlendirilmiştir.

Araştırmada, farklı stratejilerle çözülebilecek 38 adet özgün olasılık modelleme problemi araştırmacılar tarafından hazırlanmıştır. Elde edilen bulgular, ChatGPT'nin zaman içerisinde farklı

DOI: https://doi.org/10.30546/19023.978-9952-8573-9-9.2025.9012.
ISBN: 978-9952-8573-8-2

zorluk düzeylerindeki problemlerde istatistiksel olarak anlamlı bir performans artışı gösterdiğini ortaya koymaktadır. Özellikle koşullu olasılık ve birleşim/kesişim olayları içeren problem türlerinde belirgin bir gelişim gözlemlenmiştir. Ayrıca modelin çözümleri daha açıklayıcı ve sistematik biçimde sunma becerisinin de zamanla geliştiği görülmüştür.

Sonuç olarak, GPT-4o'nun olasılığa dayalı akıl yürütme konusundaki potansiyelinin ve bu yetkinliğin süreç içinde nasıl evrildiğinin ortaya konması, hem eğitim ortamlarında hem de karar destek sistemlerinde yapay zekâ modellerinin kullanımına dair önemli çıkarımlar sunmaktadır.

Anahtar Kelimeler: GPT-4o, Yapay Zekâ, Olasılık, Problem Çözme Gelişimi

ANALYSIS OF PROBABILITY MODEL SOLUTIONS BY THE ARTIFICIAL INTELLIGENCE (CHATGPT) ALGORITHM

Abstract

The concept of "intelligence" in artificial intelligence refers to a machine's ability to solve new mathematical problems in an original way, rather than relying solely on pre-programmed information. In this context, the problem-solving process has the potential to enhance a machine's capacity for mathematical thinking. One of the primary contributions of artificial intelligence to mathematics education is its ability to individualize the learning process. AI-powered educational platforms can assess students' strengths and weaknesses, learning styles, and cognitive development rates to offer personalized learning opportunities.

The use of technology and artificial intelligence in both education and mathematics is becoming increasingly widespread. Notably, the new educational framework introduced by the Ministry of National Education for the 2024–2025 academic year places significant emphasis on technology-based activities in mathematics classes. At the same time, there is a growing belief that the need for teachers may diminish in the future due to the capabilities of certain AI applications.

In this context, the aim of this study is to examine the problem-solving performance of one such AI application—ChatGPT-4—in probability modeling problems and to identify any errors that occur during the solution process. The research was conducted by evaluating the responses ChatGPT provided to probability modeling questions posed during the 2024–2025 academic year. In the first phase of the study, five non-routine problems from various topics were used in a pilot application and solved by ChatGPT-4. In the second phase, a total of 38 probability problems were designed at four different levels, each including questions of varying difficulty (easy, medium, and hard). These problems were solved by ChatGPT-4o at intervals over an eight-month period and evaluated in terms of accuracy and consistency of the solution steps.

In the study, the 38 original probability modeling problems, which could be solved using different strategies, were developed by the researchers. The findings indicate that ChatGPT has shown a

statistically significant improvement in solving problems at varying difficulty levels over time. Notably, clear progress was observed in problems involving conditional probability and union/intersection of events. Additionally, the model's ability to present solutions in a more systematic and explanatory manner has also improved over time.

In conclusion, this study reveals the evolving potential of GPT-4o in probabilistic reasoning and offers valuable insights into how such AI models can be effectively utilized in educational settings and decision support systems.

Keywords: GPT-4o, Artificial Intelligence, Probability, Problem Solving Development

Kaynakça

Alibrahim, A. A. (2024). Is ChatGPT reliable in education?. *South African Journal of Education*, *44*(4)

Ersoy, E., & Güner, P. (2014). Matematik öğretimi ve matematiksel düşünme. *Eğitim ve Öğretim Araştırmaları Dergisi*, *3*(2), 102-112.

Ersoy, M., & Güner, F. (2014). *Matematiksel düşünme ve problem çözme süreçleri: Kavramsal inceleme*. *Eğitim ve Bilim Dergisi*, 39(172), 72-90.

In *Encyclopedia of Information Science and Technology, Sixth Edition* (pp. 1-18). IGI Global.

Kuzu, Ç. I. ve Uras, MC (2018). İlköğretim Matematik Müfredatında Sınıf Öğretmeni Adaylarının Zor Olarak Algıladıkları Konular. *Evrensel Eğitim Araştırmaları Dergisi* , *6* (10), 2153-2159.

Noster, A., Gerber, B. & Siller, C. (2024). *Yapay zekâda "zekâ" kavramının tanımı ve öğretim uygulamaları* [Makale]. *Journal of Artificial Intelligence Definitions*, 12(1), 45-62.

Opesemowo, O. A. G. (2025). Artificial Intelligence in Mathematics Education: The Pros and Cons. In *Encyclopedia of Information Science and Technology, Sixth Edition* (pp. 1-18). IGI Global.

Opesemowo, O. A. G. (2025). Artificial Intelligence in Mathematics Education: The Pros and Cons.

Opesemowo, O. A. G. (2025). *Exploring the potentials of ChatGPT for instructional assessment: Lecturers' attitude and perception*. *Interdisciplinary Journal of Education Research, 6*, 1–12. https://doi.org/10.38140/ijer-2024.vol6.21 pubs.ufs.ac.za

Opesemowo, O. A. G., & Ndlovu, M. (2024). *Artificial intelligence in mathematics education: The good, the bad, and the ugly*. *Journal of Pedagogical Research, 8*(3), 333–346.

Opesemowo, OA, & Ndlovu, M. (2024). Matematik eğitiminde yapay zeka: İyi, kötü ve çirkin. *Pedagojik Araştırma Dergisi* , *8* (3), 333-346.

Rosli R & Siregar NC 2022. Professional development of teachers in science, technology, engineering, and mathematics: A bibliometric analysis. Contemporary Educational Researches Journal, 12(1):01–17.

Sposato, M. (2025). Artificial intelligence in educational leadership: a comprehensive taxonomy and future directions. *International Journal of Educational Technology in Higher Education*, *22*(1), 20.

Sposato, M. (2025, Ocak 28). *A call for caution and evidence–based research on the impact of artificial intelligence in education*. Quality Education for All.

Wang, S., Wang, F., Zhu, Z., Wang, J., Tran, T., & Du, Z. (2024). Artificial intelligence in education: A systematic literature review. *Expert Systems with Applications*, *252*, 124167.

Yazgan, Y. (2007). Dördüncü ve beşinci sınıf öğrencilerinin rutin olmayan problem çözme stratejileriyle ilgili gözlemler. *İlköğretim Online*, 6(2), 249-263.

DOI: https://doi.org/10.30546/19023.978-9952-8573-9-9.2025.9012.
ISBN: 978-9952-8573-8-2

MATEMATİK ÖĞRETMEN ADAYLARININ YAPAY ZEKÂ KAYGISI VE YAPAY ZEKA OKURYAZARLIK DÜZEYLERİ ARASINDAKİ İLİŞKİ

Öğretmen Ayça EMNİYET

Milli Eğitim Bakanlığı
ORCID ID: **https://orcid.org**/0009-0004-7336-5673

Dr. Öğr. Üyesi Çiğdem İNCİ KUZU

Karabük Üniversitesi, Fen Fakültesi
ORCID ID: https://orcid.org/0000-0003-0143-2473

ÖZET:

Yapay Zekâ teknolojileri, günümüz dünyasında hızla gelişmekte ve hayatın hemen her alanını etkilemektedir. Ancak bu teknolojilerin toplum tarafından anlaşılması ve benimsenmesi farklı seviyelerde gerçekleşmektedir. Yapay Zekâ ile ilgili kaygılar, bireylerin bu teknolojilere yönelik algılarını ve tutumlarını etkileyebilirken, Yapay Zekâ okuryazarlığı, bireylerin bu kaygılarla başa çıkma becerisini artırabilecek bir araç olarak öne çıkmaktadır. Bu çalışmanın temel problemi, matematik öğretmen adaylarının, Yapay Zekâ kaygısı ile Yapay Zekâ okuryazarlığı arasındaki ilişkiyi anlamaktır. Araştırma, bireylerin Yapay Zekâ okuryazarlık seviyesinin, Yapay Zekâ ile ilgili kaygılarını nasıl etkilediğini incelemeyi amaçlamaktadır. Yapay Zekâ teknolojilerinin toplumsal etkileri giderek daha fazla tartışılmakta, bu teknolojilere yönelik kaygılar bireysel ve toplumsal düzeyde çeşitli sorunlara yol açabilmektedir. Kaygıların, bireylerin teknolojiyi benimseme ve kullanma süreçlerini olumsuz etkilediği bilinmektedir. Bu bağlamda, Yapay Zekâ okuryazarlığının artırılması, bireylerin teknolojiyi daha bilinçli ve etkin bir şekilde kullanmasını sağlayarak kaygıların azaltılmasına katkı sunabilir. Hayatımıza hızla giren Yapay Zekâ yönelik kaygılar, bireylerin bu teknolojilere yönelik algılarını ve tutumlarını etkileyebilirken, Yapay Zekâ okuryazarlığı, bireylerin bu kaygılarla başa çıkma becerisini artırabilecek bir araç olarak öne çıkmaktadır. Bu çalışmada matematik öğretmen adaylarının Yapay Zeka (YZ) okuryazarlıkları (yani, YZ teknolojisini kullanma anlayışları ve yetenekleri) ve kaygıları (yani, YZ teknolojisine dair korkuları) arasındaki ilişkiyi incelemek amaçlanmaktadır. Ayrıca YZ kaygısı ile okuryazarlık düzeylerinin çeşitli sosyo-demografik değişkenlere göre karşılaştırılması da yapılmıştır. Yapay zekâ odaklı gelişmeler ile temel pedagojik ilkelerin korunması arasında bir denge kurmak, öğretim ve öğrenme ortamında kritik öneme sahiptir. Bu amaç doğrultusunda nicel araştırma yaklaşımlarından yordayıcı korelasyonel araştırma modeli kullanılmıştır Araştırmada evren olarak matematik öğretmen adayları olarak belirlenirken, örneklemi

ise olasılıksız olmayan örnekleme yöntemlerinden biri olan uygun örnekleme ile seçilen 320 matematik öğretmen adayı oluşmaktadır.

Araştırma sonuçlarına göre, matematik öğretmen adaylarının YZ okuryazarlık düzeylerinin ortalamanın üstünde, YZ kaygı düzeylerinin ise ortalamanın altında olduğu belirlenmiştir. Yani matematik öğretmen adaylarının yapay zekâ uygulamalarını anlama, kullanma ve etkileşime girme konusundaki becerileri yüksek düzeydedir. Ayrıca matematik öğretmen adaylarının YZ kaygısının YZ okuryazarlığını negatif yönde yordadığı bulunmuştur. YZ kaygısı düzeyindeki artışın YZ okuryazarlığı düzeyinin azalmasına veya tam tersinin olmasına neden olabileceği söylenebilir. Çalışmanın sonuçları, YZ okuryazarlığının ve YZ kaygı düzeyinin en güçlü yordayıcısının teknoloji kullanımı olduğunu ortaya koymuştur.Araştırmanın hem bireysel hem de toplumsal düzeyde önemli sonuçlar doğurabilecek bir konuya ışık tutacağı düşünülmektedir. Eğitim politikalarından medya okuryazarlığına kadar geniş bir yelpazede uygulamalara rehberlik edebilecek bulgular sunması beklenmektedir. Bu nedenle, çalışmanın sonuçları, Yapay Zekâ okuryazarlığı geliştirme programlarının tasarlanmasına ve bireylerin Yapay Zekâ ile daha sağlıklı bir ilişki kurmasına yönelik stratejilere katkı sağlayabilir.

Anahtar Kelimeler: Yapay zeka, Matematik öğretmen adayı, Okuryazarlık, Kaygı

RELATIONSHIP BETWEEN ARTIFICIAL INTELLIGENCE ANXIETY AND ARTIFICIAL INTELLIGENCE LITERACY LEVELS OF MATHEMATICS TEACHER CANDIDATES

ABSTRACT: Artificial Intelligence technologies are rapidly developing in today's world and affect almost every aspect of life. However, the understanding and adoption of these technologies by society occur at different levels. While concerns about Artificial Intelligence can affect individuals' perceptions and attitudes towards these technologies, Artificial Intelligence literacy stands out as a tool that can increase individuals' ability to cope with these concerns. The main problem of this study is to understand the relationship between Artificial Intelligence anxiety and Artificial Intelligence literacy of mathematics teacher candidates.The research aims to examine how individuals' AI literacy level affects their concerns about AI. The social impacts of AI technologies are increasingly being discussed, and concerns about these technologies can lead to various problems at the individual and societal level. It is known that concerns negatively affect individuals' processes of adopting and using technology. In this context, increasing AI literacy can contribute to reducing concerns by enabling individuals to use technology more consciously and effectively. While concerns about AI, which has rapidly entered our lives, can affect individuals' perceptions and attitudes towards these technologies, AI literacy stands out as a tool that can increase individuals' ability to cope with these concerns.This study aims to examine the relationship between pre-service mathematics teachers' Artificial Intelligence (AI) literacy (i.e., their understanding and ability to use AI technology) and their anxiety (i.e., their fears of AI technology). In addition, a comparison of AI anxiety and literacy levels was

DOI: https://doi.org/10.30546/19023.978-9952-8573-9-9.2025.9012.
ISBN: 978-9952-8573-8-2

made according to various socio-demographic variables. Establishing a balance between AI-focused developments and the preservation of basic pedagogical principles is of critical importance in the teaching and learning environment. For this purpose, the predictive correlational research model, one of the quantitative research approaches, was used. While the universe of the study was determined as pre-service mathematics teachers, the sample consisted of 320 pre-service mathematics teachers who were selected through convenience sampling, which is one of the non-probability sampling methods.

According to the research results, it was determined that the AI literacy levels of mathematics teacher candidates were above average, while their AI anxiety levels were below average. In other words, the skills of mathematics teacher candidates in understanding, using and interacting with artificial intelligence applications were at a high level. In addition, it was found that the AI anxiety of mathematics teacher candidates negatively predicted AI literacy. It can be said that an increase in the level of AI anxiety may cause a decrease in the level of AI literacy or vice versa.The results of the study revealed that the strongest predictor of AI literacy and AI anxiety levels is technology use. It is thought that the research will shed light on a topic that can have important consequences on both individual and societal levels. It is expected to provide findings that can guide a wide range of applications from education policies to media literacy. Therefore, the results of the study can contribute to the design of AI literacy development programs and strategies for individuals to establish a healthier relationship with AI.

Keywords: Artificial intelligence, Prospective mathematics teachers, Literacy, Anxiety

KAYNAKÇA:

Akkaya, B., Özkan, A., & Özkan, H. (2021). Yapay zeka kaygı (YZK) ölçeği: Türkçeye uyarlama, geçerlik ve güvenirlik çalışması. *Alanya Akademik Bakış*, *5*(2), 1125-1146.

Alkan, C. (1998). *Eğitim teknolojisi*. Ani Yayıncılık.

Chen, Y., Jensen, S., Albert, L. J., Gupta, S., & Lee, T. (2023). Artificial Intelligence (AI) Student Assistants in the Classroom: Designing Chatbots to Support Student Success. *Information Systems Frontiers*, *25*(1), 161-182. https://doi.org/10.1007/s10796-022-10291-4

Commission, E. (2023, 18 February 2025). *A European approach to artificial intelligence\Shaping Europe's digital future*. Retrieved 23.03.2025 from https://digital-strategy.ec.europa.eu/en/policies/european-approach-artificial-intelligence

Çam, M. B., Çelik, N. C., Güntepe, E. T., & Durukan, Ü. G. (2021). ÖĞRETMEN ADAYLARININ YAPAY ZEKÂ TEKNOLOJİLERİ İLE İLGİLİ FARKINDALIKLARININ BELİRLENMESİ. *Mustafa Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, *18*(48), 263-285.

Eyüp, B., & Kayhan, S. (2023). Pre-Service Turkish Language Teachers' Anxiety and Attitudes toward Artificial Intelligence. *International Journal of Education and Literacy Studies*, *11*(4), 43-56. https://doi.org/10.7575/aiac.ijels.v.11n.4p.43

Griethuijsen, R. A. L. F., Eijck, M. W., Haste, H., Brok, P. J., Skinner, N. C., Mansour, N., et al. (2014). Global patterns in students' views of science and interest in science. *Research in Science Education,* 45(4), 581–603. https://doi.org/10.1007/s11165-014-9438-6

Karasar, N. (2014). *Bilimsel Araştırma Yöntemi.* Nobel Yayıncılık.

Kline, R. B. (2015). *Principles and practice of structural equation modeling*. Guilford press.

Salvucci, S., Walter, E., Conley, V., Fink, S., & Saba, M. (1997). *Measurement Error Studies at the National Center for Education Statistics*.

Şata, M. (2020). Nicel araştırma yaklaşımları. E. Oğuz. (Ed.), *Eğitimde araştırma yöntemleri* (1.baskı) içinde (s. 77-90). Eğiten Kitap Yayınları.

Morali, H. S., & Filiz, A. (2023). Incorrect Theorems and Proofs: An Analysis of Pre-Service Mathematics Teachers' Proof Evaluation Skills. Journal of Pedagogical Research, 7(3), 248-262.

Menzi, N., Çalışkan, E., & Çetin, O. (2012). Öğretmen adaylarının teknoloji yeterliliklerinin çeşitli değişkenler açısından incelenmesi. Anadolu Journal of Educational Sciences International, 2(1), 1-18.

ÖZKARA, B. Ö. (2019). Beyin Baskınlıkları ile Bilgisayar Kaygıları Arasında İlişkinin İncelenmesi. ULUSLARARASI 'EĞİTİMDE VE SOSYAL BİLİMLERDE YENİLİKLER'SANAL SEMPOZYUMU, 317. Retrieved from http://v-symposium.com/Content_Files/Content/Downloads/IVSESS2019_tam_metin_kitapcik.pdf#page=236

DOI: https://doi.org/10.30546/19023.978-9952-8573-9-9.2025.9012.
ISBN: 978-9952-8573-8-2

NONVERBAL BEHAVIOR ANALYSIS PROCESS IN HUMAN INTELLIGENCE*

***Ahmet Metin**

PhD, https://orcid.org/0000-0001-6519-2523,
Erciyes University Faculty of Education, Department of Counseling and Guidance, Talas-KAYSERİ

Abstract

Behavior analysis is used in many disciplines such as psychology, special education, and law. Similarly, behavior analysis is important in human intelligence (humint) (Hartwig et al., 2014; Pavlich, 2017). Being able to read nonverbal behaviors may provide the opportunity to see the other party's intentions, hidings, and possible moves. This technique can be used in many areas, such as the behavior of agents or informants, the behaviors of individuals in critical areas such as airports, and changes in the other party's emotions (Inbau et al., 2015). Nonverbal behavior analysis must be data-based and reliable (Turvey, 2011). Nonverbal behaviors are behaviors other than verbal expressions, such as facial expressions, body movements, voice, interpersonal space, and eye movements (Knapp et al., 2013). When the literature was examined, no study was found on how nonverbal behavior analysis should be done in intelligence processes. Therefore, this study aims to address how nonverbal behavior analysis should be done. For this purpose, a literature review is conducted in the study by adopting a narrative review (Chaney, 2021). The findings obtained as a result of the literature review are addressed in six categories as the stages of the nonverbal behavior analysis process: "determining the target behavior, collecting data on the relevant behavior, writing hypothesis(s), analyzing the data, testing the hypothesis(s), and making a decision". When these stages are carried out carefully, important information may be obtained from the person with whom the data is collected. In addition, the negative effect of the possibility of analyst errors, especially during the data collection stage, on the interpretation of nonverbal behavior is also discussed. As a result, the importance of carrying out nonverbal behavior analysis by considering scientific stages is emphasized.

Keywords: Behavior analysis, intelligence, human behavior.

References

Chaney, M. A. (2021). So you want to write a narrative review article?. Journal of Cardiothoracic and Vascular Anesthesia, 35(10), 3045-3049. https://doi.org/10.1053/j.jvca.2021.06.017

Hartwig, M., Meissner, C. A., & Semel, M. D. (2014). Human intelligence interviewing and interrogation: Assessing the challenges of developing an ethical, evidence-based approach.

Inbau, F., Reid, J., Buckley, J., & Jayne, B. (2015). Criminal interrogation and confessions.

(2nd. ed.) Jones ve Bartlett Publishers

Knapp, M. L., Hall, J. A., ve Horgan, T. G. (2013). Nonverbal communication in human interaction. (8th. ed.). Cengage Learning.

Pavlich, C. A. (2017). Using communication and psychosocial research for accurate intelligence acquisition. International *Journal of Intelligence and CounterIntelligence, 30*(3), 583-603. https://doi.org/10.1080/08850607.2017.1263531

Turvey, B. E. (2011). Criminal profiling: An introduction to behavioral evidence analysis. (4th. ed.) Academic Press.

DOI: https://doi.org/10.30546/19023.978-9952-8573-9-9.2025.9012.
ISBN: 978-9952-8573-8-2

GÖRSEL HAFIZANIN ANATOMISI: THE LAST OF US'TA GRAFIK TASARIM UNSURLARI VE GÖRSEL ANLATI

Sedef Saraç

İstanbul Topkapı Üniversitesi, Plato Meslek Yüksekokulu, Bilgisayar Teknolojileri Bölümü, Web Tasarımı ve Kodlama Programı. İstanbul. Türkiye.
ORCID Code: https:// orcid.org/0000-0002-0177-808X

ÖZET

Dijital oyunlar, son yirmi yılda sadece eğlence aracı olmanın ötesine geçerek karmaşık anlatılar ve kültürel temsiller içeren bir sanat formuna dönüşmüştür. Sinematik özelliklerle desteklenen oyunlarda görsel unsurlar, anlatının temel parçaları olarak karşımıza çıkar. Naughty Dog tarafından geliştirilen The Last of Us serisi, bu dönüşümün önemli bir örneğidir. Karakter ilişkileri, mekân belleği ve travmatik olaylar üzerine kurgulanan oyun, grafik tasarım öğelerini aktif anlatı unsurları olarak kullanmaktadır. Bu çalışmanın amacı, oyun içinde bulunan grafik tasarım nesnelerinin çevresel anlatı yoluyla görsel hafıza oluşturmadaki rolünü incelemektir.

The Last of Us evreninde grafik unsurlar, yalnızca estetik değer taşımakla kalmaz, hikâyenin arka planını, karakterlerin psikolojik durumlarını ve toplumsal çöküşü dolaylı yollarla aktarır. FEDRA uyarı tabelaları, Fireflies grafitileri ve terk edilmiş dergiler gibi çevresel unsurlar oyuncunun görsel belleğini harekete geçirir ve geçmişle temas kurmasını sağlar. Çalışmada, oyunun her iki bölümünden seçilen sahneler nitel yöntemlerle analiz edilmiştir. Görsel analiz, sahne çözümlemesi ve anlatı çözümlemesi teknikleri kullanılarak grafik unsurların estetik biçimleri, işlevleri ve anlamları değerlendirilmiştir. Analizler, Kress ve van Leeuwen'in multimodal anlatı teorisi ve Jenkins'in çevresel anlatı kuramına dayandırılmıştır.

Bulgular, grafik tasarım unsurlarının sadece navigasyonu sağlamadığını, aynı zamanda oyuncunun anlatıyı deneyimleyip hikâyeyi aktif biçimde yorumlamasını mümkün kıldığını ortaya koymuştur. Tipografi ve el yazısı notlar, metin ve mekân arasında duygusal bağlar kurar. Kullanılan renk paleti ve görsel efektler, oyuncunun duygusal katılımını artırır ve psikolojik anlatıyı destekler. Sonuç olarak, The Last of Us serisi, grafik tasarımın oyun içindeki anlatısal önemini vurgulayarak dijital oyun estetiğine yeni bir boyut kazandırmaktadır.

Anahtar kelimeler: The Last of Us, Grafik Tasarım, Görsel Anlatı, Dijital Oyun.

DOI: https://doi.org/10.30546/19023.978-9952-8573-9-9.2025.9012.
ISBN: 978-9952-8573-8-2

THE ANATOMY OF VISUAL MEMORY: GRAPHIC DESIGN ELEMENTS AND VISUAL NARRATIVE IN THE LAST OF US

ABSTRACT

In the last two decades, digital games have evolved from mere entertainment tools into complex forms of art that incorporate intricate narratives and cultural representations. Games enriched with cinematic elements prominently feature visual components as fundamental parts of storytelling. The Last of Us series, developed by Naughty Dog, stands out as a significant example of this transformation. Centered around character relationships, spatial memory, and traumatic events, the game employs graphic design elements actively as narrative devices. This study aims to explore the role of graphic design objects within the game in creating visual memory through environmental storytelling.

In The Last of Us universe, graphic elements go beyond aesthetic purposes, indirectly conveying the story's background, psychological states of characters, and societal collapse. Environmental details such as FEDRA warning signs, Fireflies graffiti, and abandoned magazines stimulate the player's visual memory, facilitating a connection with the past. Scenes from both installments of the series were analyzed qualitatively, employing visual analysis, scene analysis, and narrative analysis methodologies. The graphic elements' aesthetic forms, functions, and meanings were evaluated, drawing on multimodal narrative theory by Kress and van Leeuwen and Jenkins's environmental narrative theory.

Findings indicate that graphic design elements do more than provide navigation; they enable players to actively interpret and engage with the narrative. Typography and handwritten notes establish emotional connections between text and location. The chosen color palette and visual effects enhance emotional engagement and support psychological storytelling. Ultimately, The Last of Us series underscores the narrative significance of graphic design within games, adding a new dimension to digital game aesthetics.

Keywords: The Last of Us, Graphic Design, Visual Narrative, Digital Game.

GİRİŞ

Video oyunları, çağdaş medyanın en dinamik ve etkileşimli formlarından biri olarak, geleneksel anlatı yöntemlerinin ötesine geçen benzersiz bir hikaye anlatımı potansiyeli sunmaktadır. Bu potansiyelin merkezinde, oyuncuyu pasif bir izleyici olmaktan çıkarıp, anlatının aktif bir katılımcısı haline getiren çevresel unsurların stratejik kullanımı yer almaktadır. Bu giriş bölümü, oyun anlatısında çevresel unsurların önemini vurgulayacak, The Last of Us (TLOU) adlı video oyununun sinematik ve grafik anlatım gücünü inceleyecek ve bu çalışmanın temel amacını ortaya koyacaktır.

The Last of Us, video oyunu endüstrisindeki en ileri teknolojiyi ve yaratıcı ekibi kullanarak, inanılmaz anlatı yöntemleri ve şaşırtıcı ifade gücüyle öne çıkan bir başyapıt olarak kabul edilmektedir

DOI: https://doi.org/10.30546/19023.978-9952-8573-9-9.2025.9012.
ISBN: 978-9952-8573-8-2

(International Journal of Social Sciences and Education Research, 2021). Oyun, eleştirel beğeni toplayan bir vaka çalışması olarak anlatı ve oynanış tasarımının entegrasyonunu sergilemektedir. Bu entegrasyonda, anlatı, oynanışla rekabet etmek yerine, oyun boyunca birbirini destekler ve deneyimsel yetenekleri artırır.

Oyunun post-apokaliptik ortamı, karmaşık karakterleri (Joel ve Ellie gibi) ve hayatta kalma, kayıp ve sevilenleri koruma temaları, hem oyun hem de TV uyarlamasında güçlü bir duygusal rezonans yaratır (Nofilmschool, 2025). Naughty Dog'un seviye tasarım pratikleri, oyuncuyu mekan içinde şekiller, negatif alan, ses ve renk kullanarak yönlendirme konusunda üstün bir örnektir (Kellman, 2020). Bu, oyuncuya doğrudan talimat vermeden nereye gideceğini veya ne hissetmesi gerektiğini hissettiren doğal bir deneyim sunar. TLOU'daki karakterlerin karmaşıklığı, temaların derinliği ve duygusal rezonans, büyük ölçüde görsel tasarım öğeleriyle desteklenmektedir. Örneğin, post-apokaliptik dünyanın ıssızlığı ve tehlikesi, görsel dünya inşasıyla pekiştirilir ve insanlığın kırılganlığını vurgular. Bu, görsel tasarımın sadece bir arka plan sağlamakla kalmayıp, aynı zamanda hikayenin duygusal ağırlığını ve felsefi sorularını (bireycilik ve kolektivizm gibi) doğrudan ileten bir araç olduğunu göstermektedir (Ralapanawe, 2025). Oyunun görsel dili, oyuncunun karakterlerle empati kurmasını ve hikayenin temel çatışmalarıyla duygusal olarak bağlantı kurmasını sağlar. Bu durum, görsel tasarımın sadece "ne" anlatıldığını değil, aynı zamanda "nasıl" hissedildiğini de belirlediği anlamına gelmektedir.

Görsel bilgiyi kısa bir gecikmeyle akılda tutma yeteneği, bilgiyi edinmek ve karmaşık bir görsel dünyada gezinmek için kritik öneme sahiptir. Görsel çalışma belleği (VWM) kapasite olarak sınırlı olsa da, aksiyon video oyunları gibi yoğun görsel uyaran içeren oyunlar, oyuncuların görsel ve bellek görevlerinde daha hızlı öğrenenler olmasını sağlayabilir (Barncard, 2021). Bu tür oyunlar, algısal bilişsel yeteneklerde (görsel dikkat veya işlem hızı gibi) atletizmi artırarak, yeni görevlerde daha hızlı öğrenmeyi mümkün kılar (Barncard, 2021). Bu bulgu, oyunların sadece eğlence değil, aynı zamanda bilişsel bir eğitim aracı olarak da işlev görebileceğini göstermektedir. Oyun tasarımcıları, anlatısal bilgiyi sunarken oyuncunun bilişsel kapasitesini geliştirmeyi de hedefleyebilirler. Oyunun zorlayıcı görsel görevleri, oyuncunun dikkatini ve hafızasını sürekli olarak "eğitir", bu da oyunların eğitim, rehabilitasyon (örneğin, ambliyopi, dikkat eksikliği) ve hatta cerrahi eğitim gibi alanlarda kullanım potansiyelini desteklemektedir (Barncard, 2021). Görsel tasarım, bu bilişsel faydaları en üst düzeye çıkarmak için bilinçli olarak kullanılabilir.

Çevresel hikaye anlatımı (environmental storytelling), anlatısal öğeleri doğrudan oyun dünyasının fiziksel ortamına, görsel ve işitsel ipuçları aracılığıyla yerleştiren temel bir oyun tasarım tekniğidir. Bu yaklaşım, diyaloglar, ara sahneler veya doğrudan metinsel açıklamalar gibi geleneksel anlatı tekniklerinin ötesine geçerek, oyuncuların keşif ve etkileşim yoluyla hikaye fragmanlarını kendiliğinden ortaya çıkarmasına olanak tanır. Bu süreç, oyuncunun bilişsel katılımını artırır ve anlatıyı daha kişisel ve unutulmaz bir deneyime dönüştürür. Oyunun sadece bir eğlence aracı olmanın

ötesine geçerek, bilişsel bir etkileşim platformu haline gelmesi, görsel unsurların stratejik kullanımının oyuncunun zihinsel süreçlerini doğrudan etkileyerek, anlatının sadece aktarılmasını değil, aynı zamanda oyuncunun zihninde "oluşmasını" sağlamasıyla mümkün olmaktadır. Bu durum, görsel hafızanın ve dikkat mekanizmalarının oyun deneyimini nasıl şekillendirdiğine dair önemli bir bağlantıyı ortaya koymaktadır.

Çevresel hikaye anlatımı, seviye tasarımının ayrılmaz bir bileşenidir; oyun alanının görsel düzenini ve mimarisini, oynanış mekanikleri ve oyuncunun dünyayla etkileşim biçimiyle bütünleştirir Her nesne, bina veya manzara, daha geniş bir dünya inşası (worldbuilding) bağlamında bir hikaye anlatarak oyuncu sürükleyiciliğini artırır. Dünya inşası, kurgusal bir evrenin temel tarihini, kültürünü ve arka planını oluştururken, çevresel hikaye anlatımı fiziksel ortamı kullanarak anlık, spesifik anlatı detaylarını aktarır Bu iki kavram arasındaki ilişki, oyun dünyasının hem geniş bağlamını hem de anlık deneyimini zenginleştirir. Çevresel hikaye anlatımının etkinliği, görsel tutarlılık ve uyum ile doğrudan ilişkilidir. Bir oyunun sanat tarzı veya kullanıcı arayüzündeki tutarsızlıklar, oyuncuların deneyimini olumsuz etkileyebilir ve sürükleyiciliği bozabilir. Bu durum, görsel tasarımın sadece estetik bir tercih değil, aynı zamanda anlatının inandırıcılığı ve oyuncunun oyunun "sihirli çemberine" (magic circle) girmesi için kritik bir ön koşul olduğunu göstermektedir (Johnnemann, 2023). Görsel tasarımın her bir öğesi (renk şeması, tipografi, şekiller, aydınlatma) birbiriyle uyumlu olmalı ve oyunun genel estetiğini bütüncül bir şekilde oluşturmalıdır. Bu bütüncül yaklaşım, oyuncunun zihninde tutarlı bir dünya yaratır ve anlatının daha derinlemesine işlenmesine olanak tanır.

Zaman kaynağı değişimleri, oyuncuların yaklaşan bir etkinlik için ihtiyaç duyabileceği öğeleri içerir. Özellikle The Last of Us'taki bu zorluk seviyesi, temellendirilmiş (grounded) olarak adlandırılır (Druckmann Kellman, 2021). Bu, oyuncuların The Last of Us dünyasında dolaşırken silahlarında sadece beş mermi varken önlerinde enfekteli gördüklerinde kendilerini temellendirilmiş hissetmelerini amaçlar. O panik anında kendilerine nasıl atlatacaklarını sorarlar. Naughty Dogs geliştiricilerinin oyuncuların hissetmesini istediği şey tam olarak budur. Druckmann'a (2021) göre, oyun aracılığıyla oyuncuya, oyun içinde Joel ve Ellie'nin ifade ettiği duygulara benzer duygular ve hisler iletmek isterler.

YÖNTEM

Bu çalışma, The Last of Us Part I ve Part II oyunlarının görsel anlatı ve tasarım unsurlarını derinlemesine incelemek için çok yönlü bir yaklaşım benimsemiştir. Araştırma, aşağıdaki temel yöntemler üzerine kurulmuştur:

Görsel Analiz, Sahne Çözümlemesi ve Anlatı Çözümlemesi: Oyunların sinematografisi, aydınlatması, karakter ifadeleri ve çevresel tasarımı dahil olmak üzere görsel tasarımının ayrıntılı bir analizi yapılmıştır. Her iki oyundan seçilen önemli sahnelerin derinlemesine çözümlemeleri gerçekleştirilerek, bu sahnelerin belirli anlatı işlevleri, duygusal yankıları, görsel kompozisyonları ve

DOI: https://doi.org/10.30546/19023.978-9952-8573-9-9.2025.9012.
ISBN: 978-9952-8573-8-2

oyuncu etkileşiminin doğası incelenmiştir.Genel anlatı yapıları, ana karakterlerin gelişimleri ve merkezi tematik keşiflerin evrimi analiz edilmiştir.

Multimodal Anlatı ve Oyun Tasarımı Kuramlarından Yararlanma: Video oyunları, oyuncu için anlam yaratan "birbirine kenetlenen yapıların bileşimi" olarak anlaşılmaktadır. Bu çalışmada, ludonarrative uyumsuzluk süreklilik gibi yerleşik çok modlu anlatı ve oyun tasarımı teorileri uygulanarak, oyunların anlamı nasıl yarattığı, oyuncuları nasıl etkilediği ve bazen oyuncu beklentilerini ve rahatlığını kasıtlı olarak nasıl zorladığı anlaşılmaya çalışılmıştır.

Oyunun Her İki Bölümünden (Part I & Part II) Seçilen Sahnelerin Karşılaştırmalı İncelenmesi: Part I ve Part II arasında kapsamlı bir karşılaştırmalı inceleme sunularak, Naughty Dog'un tasarım felsefesindeki, anlatısal hırsındaki, teknik ilerlemelerindeki ve bunun sonucunda oyuncu deneyimindeki farklılıklar vurgulanmıştır.

BULGULAR

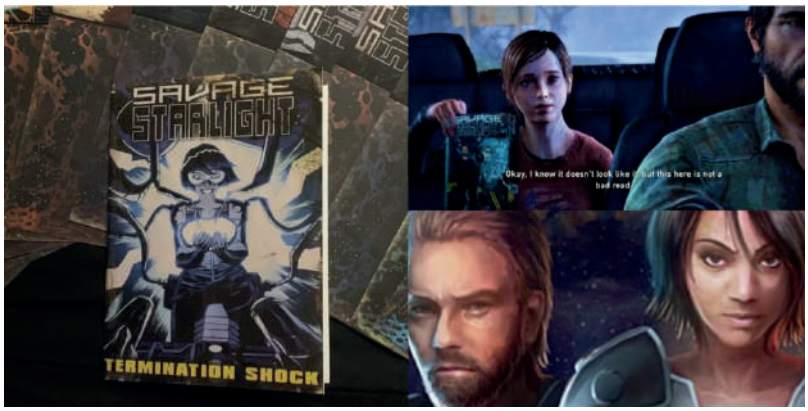
Çevresel Grafik Tasarım Unsurları ve Anlatı İlişkisi

Oyunun çevresel grafik tasarım unsurları, sadece estetik birer detay olmaktan öteye geçerek, kültürel, ideolojik ve anlatısal bir rol oynayan güçlü araçlar olarak işlev görür. Bu unsurlar, oyuncuya dünyanın durumu, geçmişi ve karakterlerin deneyimleri hakkında dolaylı yoldan bilgi vererek sürükleyiciliği artırır (Collider, 2025). Görsel ve grafiksel unsurlar, anlam ve anlatı aktarımının daha geniş sürecinde yer alarak video oyunlarında büyük anlatısal potansiyel sağlar; hem sayısız olası senaryoyu şekillendirir hem de oyuncuların bunları anlamlandırmasına yardımcı olur (Soriani & Caselli, 2020).

Görsel tasarım öğeleri (renk şeması, çizgi sanatı kalınlığı, gölgelendirme stilleri, detay seviyesi, tipografi, şekiller, perspektif, animasyon) çevresel hikaye anlatımının "kelimeleri" ve "grameri" gibidir. Bu öğeler, oyun dünyasında görsel bir anlatı oluşturmak ve ilk izlenimler yaratmak için bir araya gelir. Örneğin, yuvarlak karakterlerin sert, köşeli bir ortamda bulunması tehlikeyi ve uyumsuzluğu düşündürebilir. Bu durum, görsel tasarımın sadece bir "görsel" değil, aynı zamanda bir "dil" olduğunu göstermektedir. Oyunlar, "prosedürel retorik" (procedural rhetoric) aracılığıyla anlam aktarabilir (Soriani & Caselli, 2020). Tasarım, bu prosedürel ifadeyi destekleyerek, oyuncunun eylemleri ve oyunun kuralları aracılığıyla anlatıyı deneyimlemesini sağlar. Bu, görsel tasarımın sadece statik bir resim değil, aynı zamanda dinamik bir etkileşim ve anlam üretim aracı olduğunu vurgular.

Afiş, Reklam ve Çizgi Romanlar: Oyun dünyasına serpiştirilmiş afişler ve reklamlar, kıyamet öncesi dünyanın kalıntılarını ve kayıp uygarlığın izlerini taşır. Örneğin, "Savages Starlight" çizgi roman reklamları, çocukluk ve kaçış temalarını yansıtır. Bu tür detaylar, oyuncuya geçmiş bir yaşam tarzına dair ipuçları sunar ve dünyanın nasıl değiştiğini gösterir. Ellie karakteri için kaçma mekanizması haline geldiğini gösterir. Kıyamet öncesi dönemin popular kültürü hakkında oyuncuya ipucu vermektedir.

DOI: https://doi.org/10.30546/19023.978-9952-8573-9-9.2025.9012.
ISBN: 978-9952-8573-8-2

Şekil 1. Savage Starlight Çizgi Romanı (Gamerant, 2025).

Terk edilmiş binalarda bulunan dergiler, broşürler ve diğer basılı materyaller, geçmiş medeniyetin kültürel ve sosyal yapısına dair sessiz anlatılar sunar. Bu unsurlar, oyuncuların dünyayı daha derinlemesine anlamasına ve kıyamet sonrası ortamın trajikliğini hissetmesine yardımcı olur. Tüketici toplumun değerlerini, moda trendlerini ve yaşam tarzı konusunda oyuncuyu bilgilendirir.

Şekil 2. The Last of Oyunu'ndan Poster Görüntüsü (Youtube, 2025).

Propaganda Görselleri: FEDRA (Federal Afet Müdahale Ajansı) yönetimi ve Ateşböcekleri (Fireflies) gibi grupların grafitileri ve propaganda posterleri, oyunun politik alt metnini ve farklı ideolojiler arasındaki çatışmayı gözler önüne serer. "Işığı ara" (Look for the light) gibi sloganlar, Ateşböcekleri'nin direniş çağrısı ve umut sembolü olarak duvarlara yazılmıştır. Bu grafitiler, oyuncuya

DOI: https://doi.org/10.30546/19023.978-9952-8573-9-9.2025.9012.
ISBN: 978-9952-8573-8-2

doğrudan bilgi vermek yerine, dünyanın mevcut durumu ve farklı gruplar arasındaki güç mücadelesi hakkında ipuçları sunar.

Şekil 3. Fireflies Propaganda Görselleri (Thelastofus.fandom, 2025).

Yönlendirme İşaretleri ve Tabelalar: Oyun içi yönlendirme işaretleri ve tabelalar, sadece navigasyon aracı olmaktan öteye geçerek dünya kurgusunun bir parçası haline gelir (Wikipedia, 2025). Örneğin, "Evacuation Center" (Tahliye Merkezi) tabelalarının artık boş olması veya terk edilmiş yolları göstermesi, salgının ilk günlerinde yaşanan kaosu ve başarısız tahliye girişimlerini ima eder. Suburbslardaki evlerin yanındaki X işaretleri ve sayılar, arama kurtarma ekiplerinin binaları incelediğini ve içerideki tehlikeler veya kurbanlar hakkında bilgi verdiğini gösterir. Bu tür işaretler, oyuncuya dünyanın acımasız gerçeklerini ve insanlığın yaşadığı kayıpları hatırlatır.

Şekil 4. Yönlendirme Tabelası (Hetfeld, 2022).

DOI: https://doi.org/10.30546/19023.978-9952-8573-9-9.2025.9012.
ISBN: 978-9952-8573-8-2

Şekil 5. Suburbsdaki X İşareti (Guides.gamepressure, 2025).

Tüm bunlar, oyuncunun dünyayı pasif değil aktif bir şekilde keşfetmesini sağlar. Kendi çıkarımları doğrultusuyla anlatıyı ortaya çıkarmasını sağlamaktadır. Bu "gösterme, anlatmama" yaklaşımı, oyuncu sürükleyiciliğini artırır ve hikayenin daha kişisel ve etkileyici bir şekilde deneyimlenmesini sağlar (Polydin, 2025).

Tipografik Nesneler ve Anlatı Derinliği

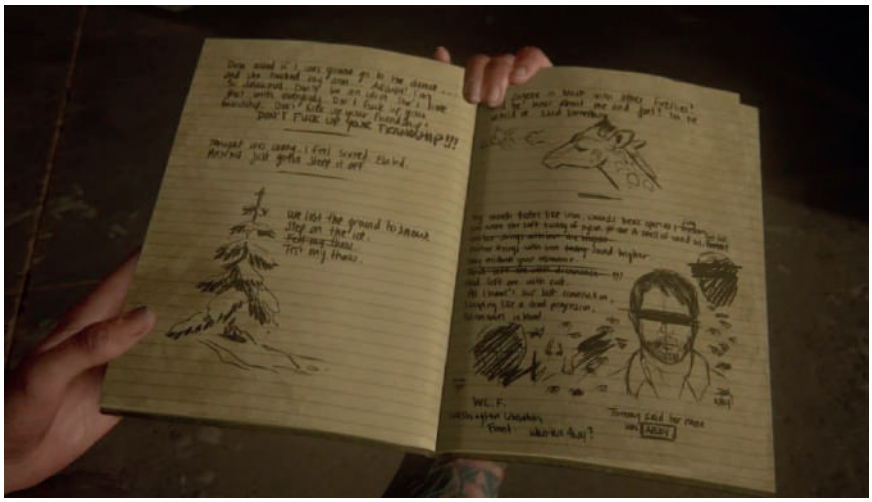
The Last of Us'ın açılış sekansı, oyunun anlatısal tonunu ve görsel kimliğini belirlemede tipografinin ve genel görsel stilin kritik rolünü gözler önüne sermektedir. Bu sekans, oyunun analog grafik yaklaşımından ilham alan, cesur, yüksek kontrastlı, siyah-beyaz bir estetiğe sahiptir (Artofthetitle, 2025). Virüsün soyut bir şekilde büyümesinin ve ortaya çıkışının tasviri, sadece bilgilendirici olmaktan öte, oyunun distopik atmosferini ve tematik odağını (çürüme ve hayatta kalma) anında oyuncuya iletmektedir (Artofthetitle, 2025). Bu, oynanış başlamadan önce bile anlatısal bir köprü kurarak, oyuncuyu içine çekmeyi amaçlamaktadır.

Tipografi, bu görsel kimliğin ayrılmaz bir parçasıdır. Oyunun cesur ve "kirli" (grungy) logosuyla uyumlu bir şekilde çalışan yazı tipleri, genel estetiği pekiştirir. Kullanılan başlıca yazı tipleri arasında Press Gothic (oyunun ve dizinin resmi yazı tipi), Jay Gothic, Tungsten, Gilroy, Avenir, Helvetica Inserat ve Neue Plak bulunmaktadır (Fontsinuse, 2025). Bu yazı tiplerinin seçimi, oyunun genel atmosferiyle tutarlılık sağlayarak, post-apokaliptik dünyanın sertliğini ve umutsuzluğunu görsel olarak yansıtır (Reddit, 2025). Tipografi, bu bağlamda sadece metin sunmakla kalmaz, aynı zamanda oyunun görsel anlatısının temel bir bileşeni olarak işlev görür. The Last of Us serisi, anlatısal derinliği artırmak ve oyuncuyla duygusal bir bağ kurmak için tipografik nesneleri ve yazılı metinleri ustaca kullanır. Bu unsurlar, sadece estetik birer detay olmaktan öteye geçerek, dünyanın geçmişi, karakterlerin iç dünyaları ve hikayenin temel temaları hakkında önemli bilgiler sunar.

DOI: https://doi.org/10.30546/19023.978-9952-8573-9-9.2025.9012.
ISBN: 978-9952-8573-8-2

Oyunun ortamına serpiştirilmiş el yazması notlar, mektuplar ve günlükler, hayatta kalanların kişisel mücadelelerine, başarısız kurtarma girişimlerine ve toplumun çöküşüne dair samimi bakış açıları sunan hayati hikaye anlatımı araçlarıdır. Bu yazılı eserler, oyuncuların doğrudan diyalog veya ara sahnelere ihtiyaç duymadan dünyanın tarihini ve karakterlerin deneyimlerini ortaya çıkarmasına olanak tanır.

Özellikle Ellie'nin günlüğü, Part II'de karakterin iç dünyasına dair derinlemesine bir bakış sunar. Ellie, bu deftere düşüncelerini, duygularını, şarkı sözlerini ve eskizlerini kaydeder. Oyuncular, PlayStation 4 kontrol cihazındaki dokunmatik yüzeye basarak Ellie'nin günlüğüne erişebilirler, bu da üçüncü şahıs bakış açısından Ellie'nin bakış açısına geçişi sağlar ve oyuncu ile Ellie'nin günlüğü arasında samimi bir etkileşim yaratır.

Şekil 6. Ellie'nin günlüğü (Thelastofus.fandom, 2025).

Günlük, Ellie'nin Joel'in ölümüyle ilgili travmasını, suçluluğunu ve Abby'ye karşı hislerini ifade ettiği bir alan olarak hizmet eder. Joel'in yüzünü çizmekte zorlanması veya çizdiği yüzleri karalaması gibi detaylar, onun içsel çatışmasını ve travmasının derinliğini görsel olarak yansıtır. Bu tipografik nesne, Ellie'nin hikayesinin en insani ve kişisel kısmını ortaya koyar, şiddetin maliyetini ve kederle parçalanan kimliğini hissettirir.

Görsel Atmosfer, Renk Paleti ve Psikolojik Anlatı

Aydınlatma ve renk, The Last of Us'ta sadece estetik seçimler değil; ruh halini manipüle eden, oyuncu dikkatini yönlendiren ve tematik unsurları pekiştiren ayrılmaz anlatı araçlarıdır.

Doğa ve Şehir Arasındaki Kontrast: Oyun, çürüyen, şiddet dolu şehir alanları ile sakinleştirici, özgürleştirici doğa alanları arasında keskin bir karşıtlık kullanarak eleştirel distopik mesajını

DOI: https://doi.org/10.30546/19023.978-9952-8573-9-9.2025.9012.
ISBN: 978-9952-8573-8-2

iletmektedir (Salon, 2025). Şehir alanları "geçmiş bir medeniyetin başarısızlıkları" ile bağlantılıdır ve "tuzak ve acı" duyguları uyandırmaktadır. Doğa ise "olağanüstü güzel" olarak sunulmakta, umudu, yenilenmeyi ve sürdürülebilir yaşamı (örneğin, Jackson yerleşimi) simgelemektedir.

İç Mekânlar: Oyunun post-apokaliptik ortamında, elektrik ve yapay ışık kaynaklarının azlığı nedeniyle iç mekanlar genellikle gölgeli ve loş bir şekilde tasarlanmıştır. Ancak, bu alanlar hala yeterince aydınlatılmış olup, karakterlerin hareket ettikçe dinamik olarak takip eden gölgelerle gerçekçilik artırılmıştır.

Şekil 7. İç Mekânda Aydınlatma ve Renk Kullanımı (Frpnet, 2025).

Renk Kullanımı: Seri genellikle, kıyamet sonrası ortamını ve kasvetli tonunu yansıtan "doygunluğu azaltılmış, soluk, organik bir renk şeması" kullanmakta, yeşiller ve kahverengiler ağırlıkta olmaktadır. Belirli renkler anlam ve duygu aktarmak için kullanılmaktadır (Nofilmschool, 2025). Kırmızı tehlikeyi, tutkuyu veya öfkeyi simgeleyebilmektedir. Mavi sakinliği, üzüntüyü veya gizemi çağrıştırabilmektedir. Sarı vurgular, etkileşimli nesneleri ve hareket yönlerini vurgulamaktadır.

The Last of Us'taki aydınlatma ve rengin stratejik uygulaması, "diegetik olmayan" anlatısal rehberliğin sofistike bir biçimi olarak işlev görmektedir; yani, oyuncuyu hikaye dünyasının gerçekliğinin açıkça bir parçası olmadan etkilemektedir (Ferrari & Soraci, 2022). Örneğin, "arama ışıklarının ve lambaların soğuk ışığı tehlike bölgelerini vurgularken, daha karanlık alanlar güvenli yollar olarak okunmaktadır". Bu durum, oyuncunun hareketini ve duygusal tepkisini ince bir şekilde yönlendirmekte, rahatsız edici kullanıcı arayüzü öğelerine veya diyaloglara dayanmadan gerilim veya rahatlama yaratmaktadır. Doygunluğu azaltılmış bir paletin tutarlı kullanımı, dünyanın kasvetini pekiştirirken, canlı renklerin patlamaları (örneğin, doğa sahnelerinde veya Ellie'nin kırmızı tişörtünde) tematik kontrast ve duygusal ipuçları sağlamaktadır.

DOI: https://doi.org/10.30546/19023.978-9952-8573-9-9.2025.9012.
ISBN: 978-9952-8573-8-2

The Last of Us'ın renk paleti, hikayenin temalarını ve duygusal durumlarını görsel olarak iletmek için ustaca kullanılan bir araçtır. Oyun ve TV uyarlaması, kıyamet sonrası dünyayı tasvir etmek için ağırlıklı olarak soluk ve pastel tonları kullanır; bu görsel seçim, insanlığın yok olmanın eşiğinde olduğu bir dünyadaki ıssızlığı, çürümeyi ve kasvetli gerçekliği etkili bir şekilde aktarır (Qazi, 2023). Buna karşılık, pandemi öncesi dünya tasvir edildiğinde zengin ve canlı tonlar kullanılır; bu keskin görsel ayrım, izleyiciye zaman çizelgesini ve kaybedilen canlılığı anında bildirir (Qazi, 2023).

Virüsün ilk keşfedildiği sahnelerde yoğun sarı tonların kullanılması dikkat çekicidir. Bu renk seçimi, hastalığı sembolize eder ve sahne için "tam isabet" bir tercih olarak nitelendirilir. Bu sarı ton, karakterler maceraya atıldıkça seri boyunca devam ettirilerek, virüsün yaygın tehdidini incelikle pekiştirir. Benzer şekilde, "şiddetli yağmur" sahnelerindeki renkler, sarı tonların tam tersi bir spektrumda yer alır. Bu sahnelerin "düzgün" görünmesi için dengelenmesinin "büyüyü yok edeceği" belirtilir, bu da kasıtlı, belki de "rahatsız edici" renk seçimlerinin anlatısal etkiyi artırdığını göstermektedir Bu durum, renk uzmanlarının sadece daha fazla araca sahip olmalarıyla değil, aynı zamanda hikaye için "rahatsız edici yerlere gitmekten çekinmemeleriyle" özel olduklarını ortaya koymaktadır. Bu prensip, estetik "güzelliğin" duygusal ve anlatısal derinlik için feda edildiği sarı tonların kullanımı ve şiddetli yağmur görünümünde açıkça görülmektedir. Karanlık sahneler, panik ve korku hissi yaratmak amacıyla kasıtlı olarak çok karanlık derecelendirilmiştir (Qazi, 2023). Bu kasıtlı karanlık, izleyicinin ne olup bittiğini anlamakta zorlanmasına rağmen, "daha fazla kaos ve drama" ekleyerek duygusal deneyimi yoğunlaştırır. Renk derecelendirme, The Last of Us gibi bilim kurgu ve kıyamet sonrası dünyalarda, renklerin doğal olması beklenen günümüz dramalarına kıyasla çok daha hayati bir rol oynamaktadır; bu, renk derecelendirmenin sadece estetik değil, aynı zamanda dünya inşasının ve duygusal hikaye anlatımının temel bir bileşeni olduğunu vurgular.

Renk paletiyle karakterlerin ruh hâlleri arasında örtüşme yaratılır. Aydınlatma, dokular ve renkteki titiz ayrıntı dikkati sadece gerçekçilik için değil, aynı zamanda oyuncu belleğini ve bilişsel katılımı artırmak içindir. Görsel olarak uyarıcı ortamların “hipokampus ile ilişkili belleği” iyileştirebileceği ve görsel belleğin “görsel deneyime ilişkin duyularımızın bazı özelliklerini koruduğu” gösterilmiştir. Duygusal olarak rezonans yaratan anlar, görsel hafızayı güçlendirir. Bu durum, oyun tasarımcılarının, görsel ve işitsel öğeleri kullanarak belirli duygusal durumları (korku, umut, kayıp gibi) tetikleyerek, oyuncunun anlatıyla olan bağını ve dolayısıyla bilginin kalıcılığını artırabileceklerini ortaya koymaktadır. "Rahatsız edici renk seçimleri" gibi cesur tasarım kararlarının neden etkili olduğunu bu bağlamda açıklamak mümkündür (Qazi, 2023).

Flashback Sahnelerinde Görsel Efekt Kullanımı

The Last of Us, görsel efektlerin (VFX) sadece fantastik unsurları sunmakla kalmayıp, aynı zamanda anlatının gerçekçiliğini ve duygusal ağırlığını nasıl artırdığını gösteren örnek bir çalışmadır. Enfekte yaratıkların, ortamların ve hatta ateş gibi unsurların tasarımında özgünlük ve detaylı araştırmaya

DOI: https://doi.org/10.30546/19023.978-9952-8573-9-9.2025.9012.
ISBN: 978-9952-8573-8-2

büyük önem verilmiştir (Wang, 2023).Örneğin, enfekte canlıların uzantılarının (tendrils) hareketlerinde "kişilik" vermekten kaçınılması, sadece hayatta kalma güdüsüyle hareket ettikleri inancını pekiştirerek daha otantik bir korku hissi yaratmıştır (Wang, 2023).

Karakterlerin yüz animasyonları, Naughty Dog'un yıllar süren geliştirmelerinin bir sonucu olarak, gerçekçi ve zorlayıcı duyguları iletmede hayati bir rol oynamaktadır (Spence, 2024). Ellie Williams gibi karakterlerin dinamik olarak değişen duygusal ifadeleri, oyuncu seçimleri ve eylemleri hakkında geri bildirim sunarken, oyuncuları karakterlerle daha derinlemesine duygusal bağ kurmaya teşvik etmektedir (Spence, 2024). Bu, görsel efektlerin sadece görsel şölen sunmakla kalmayıp, aynı zamanda anlatısal derinliği, duygusal rezonansı ve oyuncu empatiğini artıran temel araçlar olduğunu göstermektedir.

The Last of Us Part II, anlatısal derinliği artırmak, karakter motivasyonlarını yeniden bağlamsallaştırmak ve travmanın kalıcı etkilerini görsel olarak iletmek için flashback sahnelerinde görsel efektleri ustaca kullanır. Bu efektler, oyuncunun algısını manipüle ederek hikayeye yeni katmanlar ekler.

Oyun, karakterlerin ve olayların algısını değiştirmek için birden fazla flashback kullanır. Bu geri dönüşler, oyuncuların hikayeyi ve karakterleri yeni bir bağlamda görmesini ve yorumlamasını sağlar. Özellikle Ellie'nin motivasyonları, bu flashback'ler aracılığıyla yeniden bağlamsallaştırılır; başlangıçta Joel'in intikamını almak için hareket ettiği düşünülürken, flashback'ler onun eylemlerinin altında yatan travma ve amaç arayışını ortaya koyar.

Part II'de Joel ile Ellie'nin Müzeye Gittiği Sahne: Part II'de Joel ile Ellie'nin müzeye gittiği sahne gibi anılar, geçmişteki daha mutlu zamanları gösteren bir flashback olarak sunulur. Bu tür sahneler, genellikle anıların sıcaklığını ve nostaljisini yansıtmak için yumuşak geçişler, toz efektleri veya sıcak renk filtreleri gibi görsel efektlerle desteklenir. Bu görsel efektler, anıların rüya gibi, idealize edilmiş doğasını vurgular.

Şekil 8. Joel ile Ellie'nin Müzeye Gittiği Sahne (Youtube, 2025).

DOI: https://doi.org/10.30546/19023.978-9952-8573-9-9.2025.9012.
ISBN: 978-9952-8573-8-2

Anı ve Gerçek Ayrımı İçin Görsel Efektler ve Gerçeklikten Kopma Etkisi: Part II, travma sonrası stres bozukluğunun (TSSB) görsel temsilinde oldukça etkilidir. Ellie, Joel'in ölümünden sonra sürekli olarak onun hayalleri ve çözülmemiş travmasıyla boğuşur. Çiftlik sahnesinde, sıradan sesler (çiftlik aletlerinin sesi veya ahır kapısının çarpması gibi) Ellie'de panik atakları tetikler. Bu panik ataklar sırasında, Ellie, Joel'in işkence gördüğü ve yardım için kendisine seslendiği "bozuk, yanlış bir anı" vizyonunu deneyimler. Bu görsel bozulma, TSSB'nin önemli bir özelliğidir; travmatik olaylar canlı, sıklıkla yanlış ve rahatsız edici şekillerde yeniden yaşanır (Screenrant, 2025). Ellie'nin günlüğü de onun Joel'in yüzünü net bir şekilde hatırlamakta zorlandığını ve gözlerini çizemediğini gösterir, bu da travmanın belleği nasıl bozduğunu vurgular. Bu tür sahnelerde, lens flare, bulanıklık (blur) ve renk filtreleri gibi görsel efektler, anı ile gerçeklik arasındaki ayrımı vurgulamak ve oyuncuyu karakterin zihinsel durumuna çekmek için kullanılır. Bu, aynı zamanda gerçeklikten kopma etkisini de yansıtır (Artola, 2024).

Şekil 9. Ellie karakteri, "Bozuk Anı" yaşama anı (Youtube, 2025).

Görsel Unsur	The Last of Us'taki Uygulama	Anlatısal/Duygusal Etki
Soluk/Pastel Tonlar	Kıyamet sonrası dünyanın genel atmosferini ve çöküşünü tasvir eder.	Issızlık, çürüme, umutsuzluk hissi verir; insanlığın kırılganlığını vurgular.
Canlı Tonlar	Pandemi öncesi dönemi veya nadir umut anlarını (örn. zürafa sahnesi) gösterir.	Kaybolan canlılığı, geçmişteki normal yaşamı veya anlık güzellikleri vurgular.

DOI: https://doi.org/10.30546/19023.978-9952-8573-9-9.2025.9012.
ISBN: 978-9952-8573-8-2

Yoğun Sarı Tonlar	Virüsün ilk keşfedildiği anlarda ve hastalığın yaygınlığını göstermek için kullanılır.	Hastalık, tehdit ve tehlike sembolizmi yaratır; rahatsız edici bir atmosfer sunar.
Kirli/Cesur Tipografi	Oyunun logosunda ve açılış sekansında kullanılır; analog ve yıpranmış bir his verir.	Kıyamet sonrası dünyanın sertliğini, çürümüşlüğünü ve hayatta kalma mücadelesini yansıtan görsel kimlik oluşturur.
Çevresel Yıkım ve Bitki Örtüsü	Terk edilmiş şehirler, doğanın geri aldığı yapılar, araç enkazları.	Geçmiş bir medeniyetin kalıntılarını gösterir; zamanın geçişini ve dünyanın değişmezliğini hissettirir; oyuncuyu keşfetmeye teşvik eder .
Gerçekçi Yüz Animasyonları	Karakterlerin (Joel, Ellie, diğerleri) duygusal ifadeleri.	Karakterlerle derin empati kurulmasını sağlar; anlatıdaki duygusal anların ağırlığını artırır; oyuncunun karakterlerin iç dünyasını anlamasına yardımcı olur.
Karanlık Sahneler ve Aydınlatma	Kapalı ve tehlikeli alanlarda kasıtlı olarak düşük ışık kullanımı.	Panik, korku ve belirsizlik hissi yaratır; oyuncunun dikkatini önemli ipuçlarına çeker; atmosferi güçlendirir.
Enfekte Tasarımı ve Hareketi	Cordyceps ile enfekte olmuş canlıların görünümü ve hareketleri.	Tehditkâr ve gerçekçi bir düşman algısı yaratır; hareketlerdeki kısıtlama, canavarlara kişilik vermekten kaçınarak korkuyu artırır.

Tablo 1: The Last of Us'ta Anahtar Görsel Unsurların Anlatısal Etkisi

SONUÇ

The Last of Us serisi, video oyunlarının sadece bir eğlence aracı olmaktan öteye geçerek, derinlemesine anlatılar sunan ve oyuncularla güçlü duygusal bağlar kuran bir sanat formu olarak potansiyelini gözler önüne sermektedir. Görsel hafızanın bilişsel temelleri bağlamında, aksiyon video oyunlarının görsel çalışma belleği kapasitesini artırma ve öğrenme hızını geliştirme potansiyeli vurgulanmıştır. Bu durum, oyunların bilişsel bir eğitim aracı olarak işlev görebileceğini ve görsel tasarımın bu bilişsel faydaları en üst düzeye çıkarmak için bilinçli olarak kullanılabileceğini ortaya koymuştur. Duygu ve motivasyonun bellek oluşumundaki rolü, The Last of Us gibi duygusal olarak yoğun oyunlarda görsel tasarımın yarattığı atmosferin, anlatının oyuncunun zihninde daha derinlemesine kodlanmasına yardımcı olduğunu göstermiştir. Görsel ipuçlarının stratejik kullanımı, oyuncunun bilişsel yükünü yönetirken, aynı zamanda keşfetme ve anlam çıkarma motivasyonunu artırarak "öğrenerek yapma" ilkesini desteklemektedir.

DOI: https://doi.org/10.30546/19023.978-9952-8573-9-9.2025.9012.
ISBN: 978-9952-8573-8-2

The Last of Us'ın tipografi, renk paleti ve görsel efektler üzerindeki spesifik analizi, bu unsurların anlatısal işlevlerini somutlaştırmıştır. Oyunun açılış sekansındaki kirli, yüksek kontrastlı tipografi, kıyamet sonrası temayı anında iletmektedir. Renk paletinin, soluk tonlarla yıkımı ve canlı tonlarla kaybedilen geçmişi tasvir etmesi, sarı tonlarla hastalığı sembolize etmesi ve "rahatsız edici" renk seçimleriyle duygusal etkiyi önceliklendirmesi, renklerin sadece estetik değil, aynı zamanda derinlemesine bir semiotik sistem olarak kullanıldığını göstermiştir. Görsel efektlerin, enfekte tasarımlarındaki gerçekçilik, pratik ve dijital efektlerin sorunsuz entegrasyonu ve karakterlerin yüz animasyonlarındaki detaycılık, oyuncunun sürükleyiciliğini ve duygusal bağını güçlendirerek anlatının inandırıcılığını artırmıştır.

The Last of Us'ta çevresel grafik tasarım unsurları dekoratif değil, anlatının ana taşıyıcılarından biridir. Bulgular, Naughty Dog'un çevresel grafik tasarım unsurlarını (afişler, dergiler, propaganda görselleri, yönlendirme işaretleri) kullanarak dünyanın geçmişini, politik alt metinlerini ve kayıp uygarlığın izlerini ustaca aktardığını göstermektedir. Bu unsurlar, oyuncuyu pasif bir gözlemci olmaktan çıkarıp, aktif bir keşifçi ve yorumlayıcı haline getirerek sürükleyiciliği artırmaktadır. Tipografi ve grafik tasarım, oyun dünyasını yaşanabilir ve hatırlanabilir kılar. Tipografik nesneler, özellikle Ellie'nin günlüğü, karakterlerin iç dünyalarına samimi bir pencere açarak, travma ve kişisel mücadeleleri tipografi aracılığıyla derinlemesine işlemekte ve oyuncuyla kişisel bir bağ kurmaktadır.

Renk ve görsel efektler, oyuncunun duygu dünyasını manipüle eder, anlatının alt metinlerini güçlendirir. Aydınlatma ve renk paleti, oyunun atmosferini, ruh halini ve psikolojik anlatısını şekillendiren kritik araçlardır. Renklerin sembolik kullanımı ve ışığın stratejik yönlendirilmesi, oyuncunun duygusal tepkilerini manipüle etmekte ve anlatısal ipuçlarını diegetik olmayan bir şekilde iletmektedir. Flashback sahnelerindeki görsel efektler ise, travmanın bellek üzerindeki etkisini, karakter motivasyonlarını ve anlatısal dönüşümleri görsel olarak güçlendiren yenilikçi bir yaklaşım sunmaktadır. Bu efektler, oyuncunun algısını değiştirerek hikayeye yeni katmanlar eklemekte ve karakterlerin içsel mücadelelerini daha anlaşılır kılmaktadır.

Bu unsurlar sayesinde oyun sinematik bir deneyime dönüşür ve oyuncu yalnızca oynayan değil, hisseden bir özne hâline gelir. Sonuç olarak, The Last of Us serisi, görsel hikaye anlatımının ve oyun tasarımının sınırlarını zorlayarak, video oyunlarının karmaşık ve duygusal olarak yankı uyandıran anlatılar sunma yeteneğini kanıtlamıştır. Oyunun her iki bölümünden seçilen sahnelerin karşılaştırmalı incelenmesi, Naughty Dog'un tasarım felsefesindeki tutarlılığı ve evrimi gözler önüne sermektedir. Seri, oyuncu ajansı ve yazar kontrolü arasındaki gerilimi cesurca ele alarak, oyun medyasının sadece eğlence değil, aynı zamanda derinlemesine sanatsal ve felsefi keşifler için de güçlü bir platform olduğunu göstermektedir. Bu yaklaşım, gelecekteki oyun geliştiricileri için ilham kaynağı olmaya devam edecek ve video oyunlarının sanat dünyasındaki yerini sağlamlaştıracaktır..

REFERENCES

Youtube.(2025, Mayıs 25). Youtube: https://youtube.com/shorts/h6hxmpuTeIo?si=1YJHky1lnZrE94CS adresinden alındı

Artofthetitle. (2025, Mayıs 1). *The Last of Us (2013) Title Sequence.* Artofthetitle: www.artofthetitle.com/title/the-last-of-us-2013/ adresinden alındı

Artola, S. (2024, Aralık 23). *The Art Behind the Gameplay: A Journey Through Video Game Visual Styles*. Hickmandesign: https://hickmandesign.co.uk/blog/history/art-behind-gameplay-journey-video-game-visual-styles/ adresinden alındı

Barncard, C. (2021). Action video games make players better learners of visual, memory tasks. *News.wisc.edu*. https://news.wisc.edu/action-video-games-make-players-better-learners-of-visual-memory-tasks/ adresinden alındı

Collider. (2025, Haziran 1). *Why the Giraffe Scene Is So Significant to 'The Last of Us'* . Collider: https://collider.com/the-last-of-us-giraffe-scene/ adresinden alındı

Druckmann Kellman, N. (2021). *The Last of Us Case Study.* Medium: https://medium.com/@nathankellman/last-of-us-case-study-d906f3b747d9 adresinden alındı

Ferrari, A., & Soraci, P. (2022). Ludonarrative Dissonance in The Last of Us Part II: Attempting to Create Empathy 2. *Human Interaction and Emerging Technologies (IHIET 2022)* (s. 26-35). Ludonarrative Dissonance in The Last of. doi:https://doi.org/10.54941/ahfe1002709

Fontsinuse. (2025, Haziran 4). *The Last of Us Posters and Titles - Typefaces.* Fontsinuse:

https://fontsinuse.com/uses/52504/the-last-of-us-posters-and-titles adresinden alındı

Frpnet. (2025). Frpnet.net: https://frpnet.net/makaleler/the-last-of-us-yapimindaki-mantar-fikri-gercege-donusebilir-mi adresinden alındı

Gamerant. (2025, Haziran 3). *Gamerant*. Gamerant: https://gamerant.com/the-last-of-us-part-1-savage-starlight-comics-easter-eggs/ adresinden alındı

Guides.gamepressure. (2025). Guides.gamepressure:

https://guides.gamepressure.com/thelastofus/gfx/word/30777764.jpg adresinden alındı

Hetfeld, M. (2022, Ağustos 3). *When the end comes, someone's gonna be tweeting about videogames.* Medium: https://malindy.medium.com/when-the-end-comes-someones-gonna-be-tweeting-about-videogames-82e71e38aada adresinden alındı

International Journal of Social Sciences and Education Research. (2021). The Last of Us Part 2: Narrative Analysis. . *International Journal of Social Sciences and Education Research*, 24-30. doi: https://doi.org/10.6918/IJOSSER.202102_4(2).0005

Johnnemann, J. (2023, Mayıs). *Narrative Design 101: What is Narrative Design?* Nisan 24, 2025 tarihinde Medium: https://johnnemann.medium.com/@nathankellman/last-of-us-case-study-d906f3b747d9 adresinden alındı

Kellman, N. (2020, Nisan 15). *The Last of Us Case Study*. https://medium.com: https://medium.com/@nathankellman/last-of-us-case-study-d906f3b747d9 adresinden alındı

Nofilmschool. (2025, Mayıs 8). *Storytelling Elements in The Last of Us Video Game and TV Show*. Nofilmschool.com.: https://nofilmschool.com/storytelling-elements-last-us-video-game-and-tv-show adresinden alındı

Nofilmschool. (2025). *What Are the Core Storytelling Elements in 'The Last of Us' Game ...,* . nofilmschool: https://nofilmschool.com/storytelling-elements-last-us-video-game-and-tv-show adresinden alındı

Polydin. (2025, Mayıs 23). *Decoding the Psychology of Colors in Games*. Haziran 2, 2025 tarihinde Polydin: https://polydin.com/psychology-of-colors-in-games/ adresinden alındı

Qazi, W. (2023). *The Art of Color Grading in The Last of Us*. Waqasqazi: https://waqasqazi.com/blog/the-art-of-color-grading-in-the-last-of-us adresinden alındı

DOI: https://doi.org/10.30546/19023.978-9952-8573-9-9.2025.9012.
ISBN: 978-9952-8573-8-2

Ralapanawe, A. (2025). Theme, Narrative, and Adaptational Philosophy in 'The Last of Us'. University of Colorado Honors Journal. https://journals.colorado.edu/index.php/honorsjournal/article/view/3249 adresinden alındı

Reddit. (2025, Mayıs 17). *Ellie's state of mind and why the first farm scene is so important for your perspective on the game.* Reddit:

www.reddit.com/r/thelastofus/comments/himwhx/ellies_state_of_mind_and_why_the_first_fa adresinden alındı

Salon. (2025, Mayıs 7). *"The Last of Us" is an almost-perfect metaphor for climate change, but it gets one thing wrong*. Salon: https://www.salon.com/2023/01/19/the-last-of-us-is-an-almost-perfect-metaphor-for-climate-change-but-it-gets-one-thing/ adresinden alındı

Screenrant. (2025, Haziran 20). *The Last Of Us Part 2 Ending Explained (In Detail) - Screen Rant,*. Screenrant: https://screenrant.com/last-us-2-ending-ellie-abby-spoilers-tlou2/ adresinden alındı

Soriani, A., & Caselli, ,. S. (2020). *Visual Narratives in Videogames: How Videogames Tell Stories Through Graphical Elements.* Cris: https://cris.unibo.it/retrieve/e1dcb336-1f33-7715-e053-1705fe0a6cc9/Soriani-Caselli_20201109.pdf adresinden alındı

Spence, S. (2024). FACIAL ANIMATION AND EMPATHY IN THE LAST OF US PARTS I AND II. *Persona and Inter(face)*. doi:https://doi.org/10.21153/psj2024vol10no2art1945

Thelastofus.fandom. (2025). https://thelastofus.fandom.com/f/t/Ellie%27s%20journal adresinden alındı

Thelastofus.fandom. (2025). Thelastofus.fandom:

https://thelastofus.fandom.com/wiki/Fireflies?file=The_Fireflies_lied.jpg#Gallery adresinden alındı

Wang, A. (2023, Aralık 18). *Grounding Apocalyptic Visuals in The Last of Us.* Awn:

https://www.awn.com/vfxworld/grounding-apocalyptic-visuals-last-us adresinden alındı

Wikipedia. (2025, Mayıs 12). *Development of The Last of Us Part II*. Mayıs 12, 2025 tarihinde Wikipedia: https://en.wikipedia.org/wiki/Development_of_The_Last_of_Us_Part_II adresinden alındı

Youtube. (2025, Haziran 12). *The Last of Us 2 - Joel and Ellie go to the Museum | Space Capsule scene*. Youtube: https://www.youtube.com/watch?v=qEvqH4Jjg1w adresinden alındı

Youtube. (2025, Haziran 4). *The Last of Us: Remastered - Tommy's Dam Ranch House: Pines Ranch Looted , Comic "Zero Point" PS4*. Youtube: https://www.youtube.com/watch?v=1kDA8nFLuu0 adresinden alındı

DOI: https://doi.org/10.30546/19023.978-9952-8573-9-9.2025.9012.
ISBN: 978-9952-8573-8-2

DIGITAL REPRESENTATION OF MEMORY: UNESCO MEMORY OF THE WORLD PROGRAMME

Dr. Ebru ESKICI[1*]

[*1] Independent Researcher, Faculty of Education, Department of Social Studies Education, Bolu, Turkey.
ORCID Code: 0000-0002-2288-2222

ABSTRACT

This study examines the representational patterns, thematic diversity, and geographical distribution of documentary heritage items inscribed in UNESCO's *Memory of the World* Register between 1997 and 2023. As a global initiative launched in 1992, the MoW Programme aims not only to preserve humanity's documentary heritage but also to shape collective memory by determining what is remembered and who is represented. The research adopts a mixed-methods approach, utilizing descriptive statistics and thematic content analysis to evaluate 496 heritage entries based on document type, year of inscription, region, and thematic content.

Findings reveal that over 80% of the listed items consist of traditional information carriers such as books, manuscripts, and official records. Digital documents and audiovisual materials remain underrepresented, indicating a lag in institutional recognition of contemporary memory formats. Geographically, Europe and East Asia dominate the Register, while Africa, Central Asia, and Pacific Island nations are significantly underrepresented—highlighting epistemic and regional inequalities in global heritage archiving.

Thematic analysis shows a concentration around cultural-historical archives, literature and music, and science and technology, whereas areas such as women's history, migration, and education are marginal. Turkey contributes ten items—nine national and one multinational—spanning science, literature, cartography, and religious thought, yet lacks representation in themes like gender and minority memory.

The study concludes that UNESCO's MoW Programme, while critical in safeguarding documentary heritage, must enhance its inclusivity and epistemological diversity. It recommends developing support mechanisms for underrepresented regions and themes, encouraging submissions from marginalized voices, and rethinking policy frameworks to adapt to the digital age.

Keywords: Digital Cultural Heritage, UNESCO, Memory of the World, Digital Archive, Cultural Memory, Turkey.

DOI: https://doi.org/10.30546/19023.978-9952-8573-9-9.2025.9012.
ISBN: 978-9952-8573-8-2

INTRODUCTION

Cultural heritage plays a fundamental role in shaping individual and collective identities, transmitting collective memory, and ensuring historical continuity. This heritage is not limited to tangible remnants but also encompasses multi-layered memory carriers such as written documents, audiovisual materials, and digital resources. In this context, the *Memory of the World* Program, initiated by UNESCO in 1992, stands out as a global initiative aimed at identifying, safeguarding, and promoting documentary heritage that sheds light on the shared history of humanity (UNESCO, 2023).

The program goes beyond the preservation of documentary heritage by raising critical questions about what is remembered on a global scale and who is granted representational visibility. In this regard, it functions not merely as a technical inventory process, but as a normative framework that contributes to shaping global cultural memory policies. The preferences made within this framework directly influence power relations in the memory field, regional imbalances, and the recognition status of various knowledge forms.

The point of departure of this study is to critically investigate the documentary heritage elements inscribed in the *Memory of the World* Register between 1997 and 2023. The study examines how this process constructs a global memory production through patterns of representational structures, thematic concentrations, and geographical distributions. Furthermore, the contribution of Turkey to this register is analyzed both quantitatively and qualitatively, in order to reveal the country's place within global digital memory systems.

In this regard, the study does not solely offer a technical assessment of documentary heritage preservation, but rather presents a multi-layered analysis that includes theoretical dimensions such as epistemic justice, the right to representation, and the visibility of cultural diversity. One of the central assumptions of this work is that UNESCO's memory policies must be rethought in light of the imperatives of the digital age and the critical heritage discourse.

Research Aim

The primary aim of this study is to analyze the documentary heritage inventory created under UNESCO's *Memory of the World* Programme in terms of years, document types, countries, and thematic content, in order to reveal the patterns of representation involved in the production of global cultural memory. By systematically examining the 464 heritage items inscribed between 1997 and 2023, the study seeks to interrogate how the programme constructs an architecture of memory with respect to geographical distribution, content intensity, and document typologies.

In line with this objective, the study seeks to address the following key research questions:

- Which types of documents are more frequently represented in the UNESCO *Memory of the World* Register?

- What trends emerge in the annual distribution of inscribed heritage items?
- Which countries and continents demonstrate higher levels of representation?
- In which thematic domains are heritage items concentrated, and which areas remain underrepresented?
- What is the qualitative and quantitative scope of Turkey's contribution to the *Memory of the World* Register?

In this context, the study aims not only to offer an inventory-based assessment of documentary heritage preservation, but also to provide a critical evaluation within the frameworks of cultural representation, epistemic justice, and digital memory policies.

MATERIALS AND METHODS

This study was designed as a **mixed methods research** aiming to examine the documentary heritage items included in UNESCO's *Memory of the World* Register in terms of representational patterns, thematic diversity, and geographical distribution. The methodological approach adopted is based on the **explanatory sequential design** model (Creswell & Plano Clark, 2018).

Accordingly, in the first phase, quantitative analyses—such as frequencies, distributions, and representation ratios—were conducted using data officially published by UNESCO. In the second phase, these findings were further elaborated through qualitative content analysis and thematic document review, allowing for a more in-depth and interpretive understanding of the patterns revealed in the quantitative stage.

Dataset and Sources

The dataset for this research was compiled from the official *Memory of the World* Register published by UNESCO between 1997 and 2023. A total of 496 heritage items were transformed into an analyzable format by considering their titles, year of inscription, country of origin, document type, and content. The data were obtained from UNESCO's open-access digital platforms, and necessary data cleaning procedures—such as the removal of missing or duplicate entries—were applied to prepare the dataset for analysis (Miles, Huberman & Saldaña, 2020).

Coding Process

In the process of rendering the data analytically interpretable, the qualitative document analysis method was employed. The UNESCO heritage items were manually coded according to predetermined categories. The coding process was structured based on the theoretical sampling approach and conducted in accordance with the principles of thematic analysis. The principle of consistency in coding was maintained, and clear, explicit code definitions were used (Saldaña, 2021). The coding categories were established as follows:

DOI: https://doi.org/10.30546/19023.978-9952-8573-9-9.2025.9012.
ISBN: 978-9952-8573-8-2

- Document Type: Archival collections, manuscripts, maps, audiovisual materials, digital documents
- Temporal Distribution: Distribution of heritage items by year of inscription in the register
- Geographical Distribution: Representation by continent and country (e.g., Europe, Asia, Africa, Americas, Oceania)
- Thematic Classification: Themes such as human rights, diplomacy, war, scientific discoveries, women's history, Indigenous peoples, religious texts, and education

Data Analysis Process

The data obtained in the scope of this research were evaluated using both quantitative and qualitative analysis techniques. In line with the mixed methods approach, the analysis process was structured into two main dimensions:

Quantitative Data Analysis

A total of 496 documentary heritage items listed in the UNESCO *Memory of the World* Register were analyzed based on measurable variables such as document types, year of inscription, and country or regional representation. The data were obtained from UNESCO's publicly accessible *Memory of the World* database (UNESCO, 2023).

The following descriptive statistical techniques were employed in line with exploratory quantitative research methods (Creswell & Creswell, 2018):

- Frequency and percentage calculations (e.g., number of books, number of maps),
- Time series analysis (annual number of inscriptions between 1997 and 2023),
- Continental and national comparisons (e.g., countries with the highest number of inscriptions).

These data were visualized through charts, distribution tables, and ranked lists, producing a quantitative mapping of global trends.

Qualitative Content Analysis and Thematic Coding

Due to the absence of officially defined fixed thematic classifications by UNESCO, the heritage items listed in the *Memory of the World* Register were thematically categorized by the researcher based on their content. This process was conducted within the scope of qualitative content analysis and included the following steps:

- The content of each documentary heritage item was examined, and themes were defined using open coding (e.g., human rights, scientific discoveries, women's history).

- The coding process was carried out in accordance with the principles of thematic analysis and theoretical sampling approaches (Strauss & Corbin, 1998).
- Heritage items that fit multiple themes were assigned to more than one category.
- Coding was conducted manually, ensuring clarity and consistency in category definitions.

The thematic classifications obtained through this qualitative analysis enabled the study to identify meaningful patterns in terms of epistemological diversity and topical intensity. Themes with high representation and those with minimal presence were comparatively evaluated.

Thanks to this dual analytical approach, both the quantitative structure and the semantic content of the documentary heritage included in the UNESCO *Memory of the World* Programme were assessed in an integrated manner. This allowed for a clear identification of not only which items were included in the register, but also which historical, societal, or cultural themes these items corresponded to.

Validity and Reliability

In line with the mixed methods approach, various strategies were employed in this study to ensure the validity and reliability of both quantitative and qualitative analyses. The internal consistency of the study, the credibility of the data sources, and the transparency of the analytical process served as foundational principles.

Validity and Reliability in Quantitative Analyses

Quantitative data were obtained from UNESCO's open-access *Memory of the World* platforms and were cleaned and prepared for analysis (Miles, Huberman & Saldaña, 2020). Records were systematically coded based on variables such as document type, country, and year, and the consistency of the data was cross verified with official UNESCO sources. This process enhanced the systematic reliability of the findings.

Thematic Reliability in Qualitative Coding

Thematic coding conducted during qualitative analysis was carried out using clear code definitions and fixed category labels (Saldaña, 2021). Coding was performed manually and supported by content examples, which helped to reinforce interpretive reliability.

External Validity and Transferability

The findings are based on data from UNESCO's *Memory of the World* Register between 1997 and 2023. While external validity is limited to this dataset, the methodological framework and analysis model offer a solid foundation for comparative studies on other heritage inventories. The openness of data sources and transparency of the analysis process increase the potential transferability of this study, especially for similar research at the national level.

DOI: https://doi.org/10.30546/19023.978-9952-8573-9-9.2025.9012.
ISBN: 978-9952-8573-8-2

RESULTS

In this section of the study, the distribution of inscribed heritage items is systematically examined by type, year, continent, country, and thematic area; patterns of representation, areas of concentration, and relative gaps are revealed through quantitative and qualitative data.

Distribution of Heritage Items by Document Type

In this sub-section, the distribution of the 496 items inscribed in the UNESCO *Memory of the World* Register was examined based on their document types. The findings are presented in **Figure 1** below:

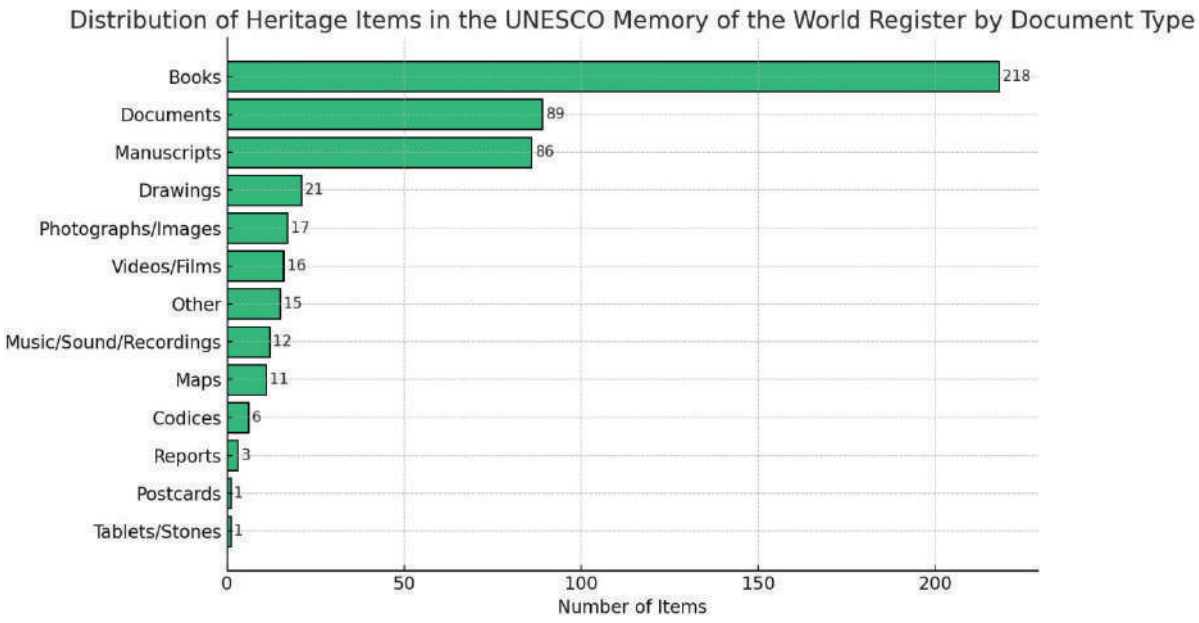

Figure 1. Distribution by Document Type

Figure 1 visualizes the distribution of 496 documentary heritage items listed in the UNESCO *Memory of the World* Register according to their document types. The data reveals a significant concentration in certain types, indicating uneven representational patterns. The prominent categories are as follows:

1. Books (218 items) are by far the most represented document type in the list. This reflects the historically central role of books in disseminating knowledge, preserving information, and transmitting cultural heritage.

2. Documents (89 items) and manuscripts (86 items) also show high levels of representation. These types often include state archives, religious texts, constitutional documents, or historical correspondences—key sources for collective memory.

3. Drawings (21), photographs/images (17), and videos/films (16) are visual-audio materials with lower representation but increasing importance in the digital era. Their inclusion highlights the growing relevance of multimedia formats in preserving memory.

DOI: https://doi.org/10.30546/19023.978-9952-8573-9-9.2025.9012.
ISBN: 978-9952-8573-8-2

4. The "Other" category, with 15 items, consists of hybrid or unclassifiable heritage items that do not fit traditional document typologies. This suggests that certain heritage elements challenge conventional classification systems.

5. Categories such as music/sound/recordings (12), maps (11), codices (6), reports (3), postcards (1), and tablets/stones (1) are sparsely represented. This may result from fewer nominations in these areas or from preservation and accessibility challenges.

Overall, the graph illustrates that documentary heritage is still largely centered around written and printed materials. However, contemporary carriers of information such as audiovisual media and digital records are playing an increasingly important role in cultural memory. Enhancing the representation of categories like audio recordings, videos, and digital documents would reflect the evolving diversity of documentary heritage more accurately.

Furthermore, the very limited representation of some types (e.g., reports, postcards, stone inscriptions) suggests that potential heritage items in these categories have either not been adequately documented or submitted to UNESCO. This underscores the need to broaden the definition of documentary heritage and strengthen support mechanisms for nominations.

Representation in the UNESCO *Memory of the World* Register still largely relies on traditional carriers of knowledge. However, with the rise of digital transformation, interest in audiovisual and electronic documents is increasing, suggesting that the types of heritage will become more diverse and inclusive in the future. For policymakers and memory institutions, this chart serves as a crucial tool for visualizing areas that require further development and support.

Distribution of Heritage Items by Year

This section examines the annual distribution of heritage items inscribed in the UNESCO *Memory of the World* Register between 1997 and 2023. The findings are presented in **Figure 2.**

DOI: https://doi.org/10.30546/19023.978-9952-8573-9-9.2025.9012.
ISBN: 978-9952-8573-8-2

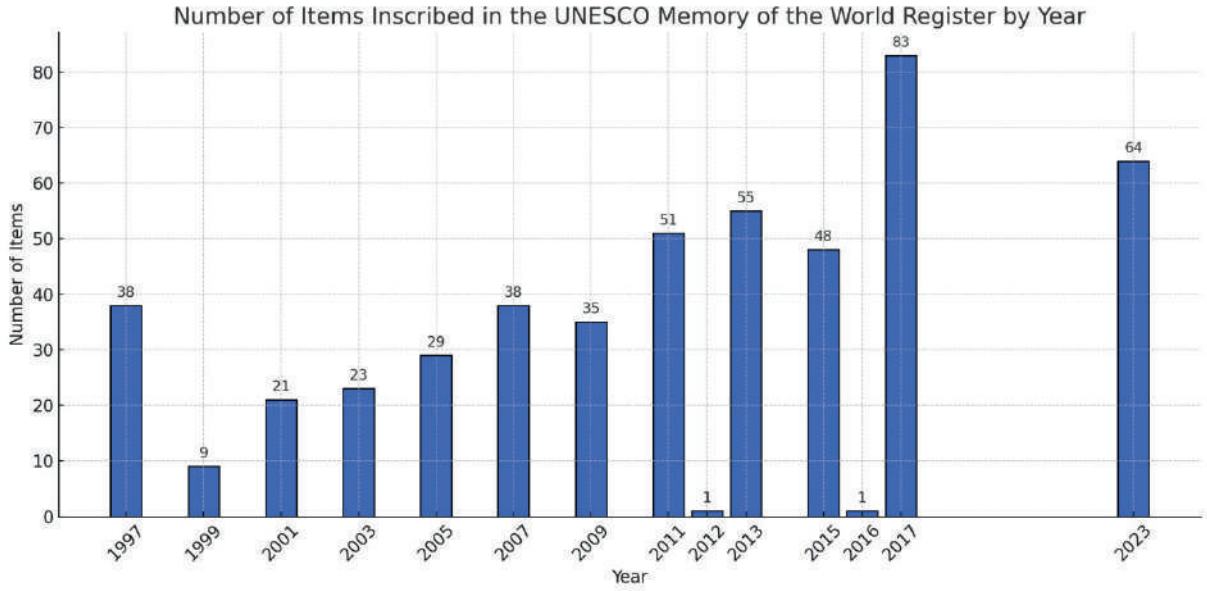

Figure 2. Annual Distribution of Inscribed Items (1997–2023)

The annual distribution of documentary heritage items inscribed in the UNESCO *Memory of the World* Programme reflects the operational dynamics of the programme and highlights the evolution of submission and evaluation processes over time. An examination of the data from 1997 to 2023 reveals a fluctuating pattern in the number of accepted entries, indicating an inconsistent trend.

The programme began with a strong start in 1997, when 38 items were inscribed in the register. In the following years, the number of accepted items varied; for instance, only 9 items were included in 1999. During the period from 2001 to 2009, annual inscriptions ranged between 21 and 38, suggesting a relatively steady and moderate rate of registrations.

Starting from 2011, there was a noticeable increase in the number of inscriptions. In 2011, 51 items were inscribed; 55 in 2013; and 48 in 2015. This rise may reflect the programme's growing international recognition or a more active submission process. However, the years 2012 and 2016 stand out with only one item accepted each, representing significant statistical deviations from the general trend.

The highest number of entries in the UNESCO *Memory of the World* Register occurred in 2017, with a total of 83 items inscribed. This figure is significantly above the average of previous years and represents the most substantial contribution in the history of the programme. Additionally, the year 2023 stands out, with 64 items added to the list, suggesting that UNESCO revitalized international cooperation on documentary heritage in the post-pandemic period.

Overall, the distribution of inscriptions between 1997 and 2023 does not exhibit a homogeneous pattern. Sharp increases and decreases can be observed across the years, indicating that the submission and evaluation processes have not followed a consistent annual structure. These fluctuations likely result from various external or administrative factors. The variation in inscription numbers not only

DOI: https://doi.org/10.30546/19023.978-9952-8573-9-9.2025.9012.
ISBN: 978-9952-8573-8-2

reflects the technical functioning of the programme, but also sheds light on shifting global trends, funding policies, and the evolving landscape of digital archiving practices.

Continental Distribution and National Representation of Heritage Items

This section analyzes the continental distribution and national representation of the items inscribed in the UNESCO *Memory of the World* Register. It reveals which continents and countries have greater visibility in the register. The findings are presented in **Figure 3.**

Figure 3. Continental Distribution of Heritage Items

Figure 3 illustrates that the geographical representation of heritage items in the UNESCO *Memory of the World* Programme is highly uneven. According to this distribution:

1. Europe: Europe is by far the most highly represented continent. Many European countries (particularly Germany, France, the United Kingdom, Italy, and Poland) have a strong presence in the register through both national and joint nominations. This may be attributed to their well-established archival infrastructures and closer institutional ties with UNESCO.

2. Asia: While Asian countries are generally well represented, the distribution is concentrated in specific regions, such as Central and Southeast Asia. Countries like China, South Korea, Japan, and India have submitted numerous nominations, significantly contributing to Asia's weight in the register. However, contributions from Central Asia and some South Asian countries remain limited.

3. Africa: The representation of the African continent is relatively low. Although countries like Egypt, South Africa, and Senegal have several entries, the overall contribution from Africa to the *Memory of the World* Programme is minimal. This may be linked to challenges in documentation capacity, limited access to resources, and constraints in international collaboration.

DOI: https://doi.org/10.30546/19023.978-9952-8573-9-9.2025.9012.
ISBN: 978-9952-8573-8-2

4. The Americas: Latin American countries (such as Argentina, Brazil, Mexico, and Chile) are notably present in the register. The United States and Canada have also made significant contributions. While many Caribbean nations appear numerically visible, the thematic diversity is limited—primarily focused on colonialism and slavery.

5. Oceania: Australia and New Zealand have made strong submissions on behalf of the region. However, contributions from Pacific Island nations are minimal, which can be explained by the limited technical and financial capacities of these small states.

There is a marked imbalance in the representation of heritage items across continents. Europe remains dominant in the UNESCO *Memory of the World* Register, supported by its robust archival systems, academic partnerships, and international visibility. In contrast, Africa, Oceania, and parts of Asia face substantial underrepresentation. This highlights the continued importance of UNESCO's efforts toward regional capacity building and promoting equitable participation.

Figure 4 illustrates the representation levels of the top 10 countries with the highest number of heritage items listed under the *Memory of the World* Programme.

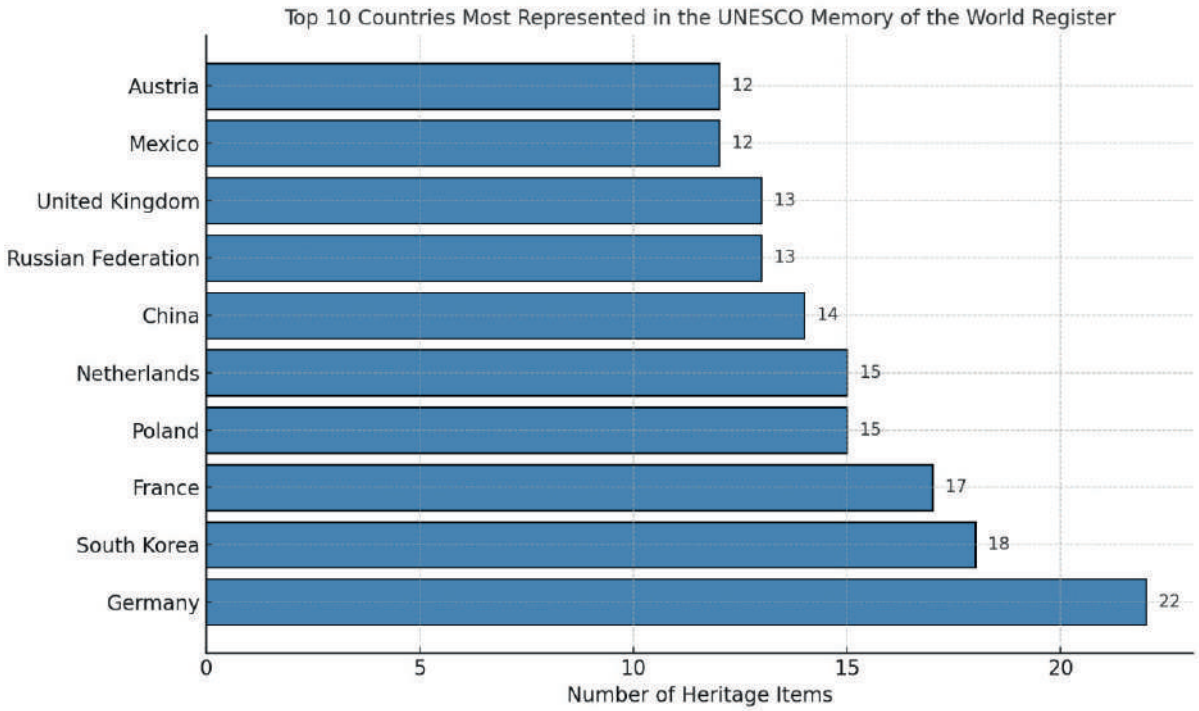

Figure 4. Countries with the Highest Representation

According to the findings, Germany ranks first on the list with 22 entries, highlighting the country's deep-rooted archival tradition, the effectiveness of its memory institutions, and the strength of its collaborations with UNESCO. The fact that South Korea follows with 18 entries is particularly noteworthy. This outcome can be interpreted because of the country's recent efforts in digital archiving, cultural diplomacy, and active participation in UNESCO programs.

Countries such as France (17 entries), Poland (15 entries), and the Netherlands (15 entries) also have strong traditions in archival infrastructure and records management. Similarly, nations with long-standing state structures like China (14 entries), the Russian Federation (13 entries), and the United Kingdom (13 entries) occupy upper positions on the list.

Countries such as Mexico (12 entries) and Austria (12 entries) represent important examples from outside Europe or contribute to continental diversity. However, a broader look at the data reveals that the majority of the top ten countries originate from Europe and East Asia. This suggests a regional imbalance in participation in the *Memory of the World* list, with Africa, South America, and parts of the Middle East being significantly underrepresented.

The chart not only presents a numerical ranking but also offers indirect insights into national document preservation policies, relationships with UNESCO, and the strength of cultural diplomacy. Countries with high representation often have institutionalized memory policies and developed international visibility strategies. Conversely, for countries with low representation, measures such as technical support, archival capacity-building, and facilitation of UNESCO nomination processes are essential.

In conclusion, the chart offers a powerful visual insight into documentary heritage representation across countries under the UNESCO *Memory of the World* Program. The data point to the need for greater global cooperation to make cultural memory systems more equitable, balanced, and inclusive.

Ultimately, the level of country representation in the UNESCO *Memory of the World* Register is a critical indicator of global efforts to preserve and promote documentary heritage. However, analysis reveals that this representation is unevenly distributed across countries. While Europe and East Asia dominate with high representation rates, Africa, South America, and some Middle Eastern countries remain significantly underrepresented. This indicates that institutional capacity differences, cultural diplomacy strategies, and access to international cooperation mechanisms directly influence a country's visibility in the global memory field. Therefore, to achieve a more equitable and inclusive representation structure, UNESCO must prioritize technical assistance, training programs, and capacity-building policies for underrepresented nations.

Thematic Categories of Documentary Heritage

UNESCO's *Memory of the World* Register does not officially classify heritage items under predefined thematic categories. However, a closer examination of the listed elements reveals that they can be grouped into various thematic fields based on content. These themes include:

DOI: https://doi.org/10.30546/19023.978-9952-8573-9-9.2025.9012.
ISBN: 978-9952-8573-8-2

Table 1. Thematic Distribution of Documentary Heritage

Theme	**Frequency**
Cultural and Historical Archives/Collections	197
Art, Literature, and Music	82
Science, Technology, and Medicine	33
Wars, Peace, and Diplomacy	31
Human Rights and Social Justice	27
Royalty and Dynastic Documents	27
Religious and Philosophical Heritage	26
Folk Culture and Language	21
Epigraphic and Stone Inscriptions	20
Colonialism and Slavery	12
Personal Archives and Diaries	6
Women's History and Contributions	4
Natural Disasters and Catastrophes	4
Other	3
Childhood and Educational Heritage	2
Migration, Diaspora, and Identity	1
Total	**496**

Cultural and Historical Archives/Collections (197 items)

This is the largest thematic category, encompassing national archives, major libraries, historical collections, and groups of official documents. These are often multi-component records that vary in both content and scale. As carriers of collective memory, they systematically reflect the political, social, and cultural structures of societies. Example Items:

- The Convict Records of Australia (Australia)
- Royal Archives of Thailand (Thailand)
- Glass Plate Negatives Collection (Russian Federation)

Art, Literature, and Music (82 items)

DOI: https://doi.org/10.30546/19023.978-9952-8573-9-9.2025.9012.
ISBN: 978-9952-8573-8-2

This theme includes works reflecting the artistic and creative memory of societies. Music archives, literary masterpieces, film and theater scripts constitute the aesthetic dimension of documentary heritage. Example Items:

- The Wizard of Oz (1939) (United States)
- Ibsen Manuscripts (Norway)
- Chopin Collection (Poland)

Science, Technology, and Medicine (33 items)

This category comprises maps, astronomical observations, scientific reports, and medical records. These items represent humanity's pursuit of knowledge and efforts to understand the natural world. Example Items:

- Piri Reis Map (Turkey)
- Markarian Survey (Armenia)
- Hereford Mappa Mundi (United Kingdom)

Wars, Peace, and Diplomacy (31 items)

This theme includes treaties, wartime records, and peace accords, highlighting inter-state relations and major historical turning points. Example Items:

- Congress of Vienna Final Act (Austria)
- Treaty of Tordesillas (Spain)
- Struggles for Independence - Documentary Collections (Various Countries)

Human Rights and Social Justice (27 items)

This theme covers genocides, anti-slavery documents, civil rights movements, and minority rights. It represents humanity's enduring struggle for equality and justice. Example Items:

- The Diary of Anne Frank (Netherlands)
- Nelson Mandela Trial Records (South Africa)
- Abolition of Slavery Archives (Sierra Leone)

Royal and Dynastic Documents (27 items)

This theme includes monarchical documents, royal correspondence, palace archives, and records related to the history of governance. These materials constitute key elements of political memory. Example Items:

- The Act of Union of Lublin (Ukraine)

DOI: https://doi.org/10.30546/19023.978-9952-8573-9-9.2025.9012.
ISBN: 978-9952-8573-8-2

- Mahavamsa (Sri Lanka)
- Royal Records of the Joseon Dynasty (South Korea)

Religious and Philosophical Heritage (26 items)

This category comprises sacred texts, religious commentaries, and philosophical treatises. These documents represent the continuity of spiritual and intellectual traditions. Example Items:

- Jikji (Korea)
- Works of Mawlana Rumi (Central Asia)
- Gutenberg Bible (Germany)

Folk Culture and Language (21 items)

This theme preserves the memory of local cultures through documents on minority languages, laments, folk songs, and oral history. It plays a vital role in making cultural diversity visible. Example Items:

- Paleographic Documents of the Philippines (Philippines)
- African Folk Melodies from Barbados (United Kingdom)
- Manuscripts in Old Slavic Languages (Eastern Europe)

Epigraphic and Stone Inscriptions (20 items)

This theme covers texts carved into stone, monumental inscriptions, and tombstone epitaphs. It symbolizes the permanence of writing and monumental memory. Example Items:

- Ashoka Inscriptions (India)
- Maya Stone Inscriptions (Central America)

Other Themes

- Colonialism and Slavery (12 items): Documents from colonial periods, often focusing on control, resistance, and the slave trade.
- Personal Archives and Diaries (6 items): Personal correspondence and autobiographical records reflecting individual memory.
- Women's History and Contributions (4 items): Records documenting the historical roles and achievements of women.
- Natural Disasters and Catastrophes (4 items): Documents related to earthquakes, floods, and other natural disasters.

- Childhood and Educational Heritage (2 items): Written records reflecting the history of childhood and education.
- Migration, Diaspora, and Identity (1 item): Documents concerning identity struggles, migration experiences, and diaspora memory.

The thematic distribution of the UNESCO *Memory of the World* Register presents a comprehensive picture that reflects the multilayered memory of humanity. The dominance of cultural and historical archives reveals a strong tendency among societies to systematically document their institutional and collective pasts. Meanwhile, items related to art, science, human rights, and belief systems document the aesthetic, intellectual, and ethical dimensions of individuals and communities.

Themes with low representation indicate the need for increased documentation and preservation efforts in these areas in the future. This diverse heritage not only preserves traces of the past but also makes visible the global role of cultural diversity, knowledge production, and the struggle for human rights in our collective memory. UNESCO's global memory initiative is not merely about protecting documents—it is also about producing values worth remembering.

Türkiye's Contribution to the UNESCO Memory of the World Register and Its Role in Global Memory

Türkiye is represented in the UNESCO *Memory of the World* Register with a total of 10 heritage items—9 national and 1 multinational. These items reflect both the historical depth of Anatolia and the universal value of the Islamic scientific tradition and Turkish linguistic-cultural heritage.

The contributions of Türkiye to the Register underscore its role in transmitting knowledge, archiving intellectual legacies, and preserving significant documentary heritage that resonates beyond its national borders.

Table 2. Türkiye's Documentary Heritage Items in the UNESCO Memory of the World Register

Item Title	Year	Participating Country(ies)
Katip Çelebi Collection: Cihannüma and Kashf al-Zunun	2023	Türkiye
Yıldız Palace Photography Collection	2023	Türkiye
The Collected Works of Mawlana	2023	Bulgaria, Germany, Iran, Tajikistan, Türkiye, Uzbekistan
Piri Reis World Map (1513)	2017	Türkiye
Divan-ı Lughat-it-Turk	2017	Türkiye
Kültepe Old Assyrian Trade Archives	2015	Türkiye
Travel Book of Evliya Çelebi	2013	Türkiye

DOI: https://doi.org/10.30546/19023.978-9952-8573-9-9.2025.9012.
ISBN: 978-9952-8573-8-2

Works of Avicenna (Ibn Sina)	2003	Türkiye
Manuscripts of Kandilli Observatory	2001	Türkiye
Hittite Tablets of Boğazköy	2001	Türkiye

Thematic Diversity and Represented Fields

- **History of Science and Geography:**

o The Kâtip Çelebi Collection: Cihannüma and Keşf-ı Zunûn reflect the 17th-century Ottoman scientific worldview.

o The Piri Reis World Map (1513) documents early maritime knowledge and geographic exploration, officially recognized by UNESCO.

- **Historical Photography and Visual Memory:**

o The Yıldız Palace Photograph Collection holds great importance as a visual record of the late Ottoman era.

- **Literature and Oral Culture:**

o The Travelogue of Evliya Çelebi provides comprehensive ethnographic, geographical, and cultural insights into the Ottoman world.

- **World Language and Folk Culture:**

o Divanu Lügati't-Türk is the first systematic compilation of Turkic dialects, invaluable for both linguistics and ethnography.

- **Medicine and Natural Sciences:**

o The Works of Ibn Sina (Avicenna) represent a pinnacle of medical and philosophical thought in the Islamic world.

- **Natural Observations and Scientific Archives:**

o The Kandilli Observatory Manuscripts exemplify empirical science and archival traditions in the Ottoman period.

- **Ancient History and Written Culture:**

o The Kültepe Old Assyrian Merchant Archives and Boğazköy Hittite Tablets indicate Anatolia's ancient and sophisticated written heritage.

- **Multinational Contribution:**

o The Collection of Mevlâna is a joint nomination by Iran, Tajikistan, Uzbekistan, Germany, Bulgaria, and Turkey, symbolizing Mevlana's universal message through multinational collaboration.

DOI: https://doi.org/10.30546/19023.978-9952-8573-9-9.2025.9012.
ISBN: 978-9952-8573-8-2

Türkiye's documentary heritage spans from antiquity to the modern era and covers diverse domains—from science to literature, visual arts to linguistic preservation. The inclusion of manuscripts reflecting the Islamic intellectual tradition and unique elements of Turkish cultural history positions Türkiye as a multidimensional and distinctive contributor within the UNESCO *Memory of the World* Programme.

DISCUSSION, CONCLUSION, and RECOMMENDATIONS

This study has examined representational patterns in content, geography, and thematic contexts within the UNESCO *Memory of the World* Programme, revealing asymmetries in global memory production. The findings indicate that documentary heritage is largely shaped around traditional knowledge carriers—such as books, manuscripts, and official records—highlighting the limited inclusion of memory forms aligned with the digital age. The underrepresentation of digital documents, audiovisual materials, and personal archives suggests that digital cultural heritage still lacks sufficient institutional recognition (Cook, 2013).

At the continental level, the analysis shows that Europe and East Asia dominate the register, while Africa, Central Asia, and Pacific Island states exhibit significantly low representation. This not only reflects geographical imbalance but also points to a problem of epistemic marginalization. The critical question of whose memory gets documented and whose fades is not merely technical but inherently normative and political (Fricker, 2007; Harrison, 2013). The academic literature frequently critiques global institutions like UNESCO for the value-laden nature of their knowledge production and archival practices (Smith & Waterton, 2009; Logan, 2012).

In terms of thematic analysis, fields such as women's history, migration and diaspora, and childhood and education were found to be severely underrepresented. This shows that cultural memory is shaped not only by what is remembered but also by what is forgotten (Erll, 2011). The gap between UNESCO's official rhetoric on diversity and inclusion and actual practice calls for a re-evaluation of institutional policies. To produce an inclusive memory, not only documentation but also recognition, valuation, and visibility strategies must be restructured (Smith & Waterton, 2009; Logan, 2012).

Although Turkey's contributions are notable in terms of regional diversity, more applications are needed to increase thematic diversity. Fields such as women's heritage, personal archives, and oral history remain underrepresented in Turkey's nominations.

Key Findings:

- More than 80% of documentary heritage relies on traditional knowledge carriers; audiovisual and digital materials are still marginally represented.
- Europe and East Asia dominate the register; Africa, the Pacific, and parts of South America are underrepresented.

DOI: https://doi.org/10.30546/19023.978-9952-8573-9-9.2025.9012.
ISBN: 978-9952-8573-8-2

- Dominant themes include cultural and historical archives, arts-literature-music, and science-medicine-technology. In contrast, women's history, diaspora, and education are rarely represented.

- Turkey has 10 registered items, contributing through historical, scientific, and literary themes, but thematic diversity can still be expanded.

Recommendations:

1. For UNESCO:

- Capacity-building programs, guidance, and nomination support should be provided for underrepresented regions (e.g., Africa, Central Asia).

- New categories and greater methodological flexibility should be introduced to encourage documentation of digital heritage, personal memory archives, and minority records.

2. At the national level (specific to Turkey):

- Nomination files should be developed for themes with low visibility such as women's history, migration memory, and personal archives. Collaboration among universities, archives, and civil society organizations should be supported.

- Cultural heritage literacy and digital archiving skills should be promoted across local institutions and archives.

3. For research and academic production:

- More critical academic studies should be conducted on UNESCO's memory policies, examining the links between memory, representation, and power relations.

In this regard, the data presented in this study offer not only a descriptive overview but also a strategic roadmap for institutional and academic actors aiming to enhance cultural justice, knowledge equity, and democratization of heritage.

REFERENCES

Cook, T. (2013). Evidence, memory, identity, and community: Four shifting archival paradigms. Archival Science, 13(2–3), 95–120. https://doi.org/10.1007/s10502-012-9180-7

Creswell, J. W., & Creswell, J. D. (2018). Research design: Qualitative, quantitative, and mixed methods approaches (5th ed.). SAGE Publications.

Creswell, J. W., & Plano Clark, V. L. (2018). Designing and conducting mixed methods research (3rd ed.). Sage Publications.

Erll, A. (2011). Memory in Culture. Palgrave Macmillan.

Fricker, M. (2007). Epistemic Injustice: Power and the Ethics of Knowing. Oxford University Press.

Harrison, R. (2013). Heritage: Critical Approaches. Routledge.

Logan, W. (2012). Cultural diversity, heritage and human rights. International Journal of Heritage Studies, 18(3), 231–244. https://doi.org/10.1080/13527258.2011.573621

DOI: https://doi.org/10.30546/19023.978-9952-8573-9-9.2025.9012.
ISBN: 978-9952-8573-8-2

Miles, M. B., Huberman, A. M., & Saldaña, J. (2020). Qualitative data analysis: A methods sourcebook (4th ed.). Sage.

Saldaña, J. (2021). The coding manual for qualitative researchers (4th ed.). Sage.

Smith, L., & Waterton, E. (2009). Heritage, Communities and Archaeology. Duckworth.

Strauss, A., & Corbin, J. (1998). Basics of qualitative research: Techniques and procedures for developing grounded theory (2nd ed.). Sage.

UNESCO. (2023). Memory of the World Register. https://www.unesco.org/en/memory-world/register

DOI: https://doi.org/10.30546/19023.978-9952-8573-9-9.2025.9012.
ISBN: 978-9952-8573-8-2

CULTURAL HERITAGE AND LOCAL HISTORY-BASED SUSTAINABILITY EDUCATION: A PROJECT-BASED LEARNING MODEL PROPOSAL FOR SOCIAL STUDIES CLASSROOMS

Dr. Ebru ESKICI[1*]

[*1] Independent Researcher, Faculty of Education, Department of Social Studies Education, Bolu, Turkey.
ORCID Code: 0000-0002-2288-2222

ABSTRACT

This study proposes an original project-based learning model to support sustainability education rooted in cultural heritage and local history within the context of the social studies curriculum. The model, titled "My Neighborhood, My Heritage", aims to enable students to recognize, document, creatively express, and develop a sense of responsibility toward preserving the cultural values of their immediate environment. The research follows a theoretical model proposal design, one of the qualitative research methods, and is structured based on the 2024 Social Studies Curriculum, sustainability literacy skills, and relevant literature.

The model consists of four core stages: exploration, research-documentation, production-presentation, and sharing-evaluation. Throughout the process, students conduct oral history interviews with family elders, document local structures, design digital products, create cultural heritage maps, and share their findings with the school community. In doing so, the model fosters both cultural awareness and essential 21st-century skills such as communication, collaboration, and creative thinking.

Findings of the study indicate that project-based learning can be effectively integrated into cultural sustainability education. Furthermore, the model contributes to the development of spatial belonging, cultural empathy, and critical citizenship. Based on the results, the study offers several recommendations regarding teacher training, curriculum development, collaboration with local stakeholders, and the use of digital tools in education.

Keywords: Sustainability Education, Cultural Heritage, Local History, Social Studies Course, Project-Based Learning, 2024 Social Studies Curriculum.

INTRODUCTION

The education systems of the 21st century aim not only to equip students with academic knowledge but also to raise individuals who are sensitive to their environment, capable of understanding historical and cultural contexts, and conscious of building a sustainable future (UNESCO, 2017). In this regard,

sustainability education goes beyond environmental awareness to include cultural dimensions such as preserving cultural diversity, sustaining local values, and transmitting collective memory (Dessein et al., 2015).

Heritage education is a learning process that transmits the values of the past to today's students, enabling them to establish meaningful connections with their local surroundings (Smith, 2006). In this process, students develop a sense of belonging to society through historical buildings, traditions, crafts, and narratives unique to their region (Achille & Fiorillo 2022). Teaching methods focused on local history allow students to actively engage in interpreting the past, thereby enhancing both historical empathy and awareness of cultural sustainability (Seixas, 2017).

Social studies, with its interdisciplinary structure and socially oriented content, offers a powerful context for implementing such pedagogical approaches. Especially in recent curricula, the emphasis on value education, civic consciousness, common heritage, and environmental awareness enables a comprehensive treatment of local cultural heritage elements (MEB, 2024). Research suggests that these gains should not remain at the level of information transfer alone but be supported by active student participation (Dere, 2021).

In this context, sustainability education based on cultural heritage plays a vital role in enabling students to recognize, question, and take responsibility for preserving the historical, cultural, and social values in their environment. Particularly, student-centered approaches such as project-based learning offer effective opportunities to integrate local history and cultural heritage into the educational process (Achille &Fiorillo 2022).

Purpose and Significance of the Study

The main purpose of this study is to develop a project-based learning model for sustainability education grounded in cultural heritage and local history within the context of the Social Studies course. The model titled "My Neighborhood Project" aims to enable students to identify and interpret the historical buildings, traditional lifestyles, craftsmanship practices, and oral history elements in their environment, and to cultivate a sense of responsibility toward preserving this heritage.

The significance of the study can be evaluated on three main levels: pedagogical contribution, cultural awareness, and programmatic alignment. First, heritage education contributes not only to knowledge transmission but also to the development of emotional and cognitive connections between the student and their lived space (Smith, 2006). In this sense, the project-based learning approach provides a foundation for students to internalize cultural values through active participation, productivity, and critical thinking (Thomas, 2000; Bell, 2010). Second, while sustainability education has long focused on environmental aspects, the concept of cultural sustainability has gained increased importance in recent years (Dessein et al., 2015; UNESCO, 2017).

DOI: https://doi.org/10.30546/19023.978-9952-8573-9-9.2025.9012.
ISBN: 978-9952-8573-8-2

Lastly, the model aligns directly with the components of the 2024 Social Studies Curriculum in Türkiye, particularly the learning domain "Our Common Heritage," sustainability literacy, and value education. This indicates that the model is not only theoretical but also practical and integrated with the official curriculum.

For these reasons, the proposed study offers valuable contributions to Social Studies teachers, teacher candidates, curriculum developers, and educational policymakers in strengthening local culture-based sustainability education.

Problem Statement

In today's world, it is increasingly recognized that the goals of sustainable development encompass not only environmental and economic dimensions but also a cultural one (UNESCO, 2017). Within this framework, cultural sustainability is defined as the process of preserving and revitalizing the historical, artistic, linguistic, and social heritage of societies (Dessein et al., 2015). However, in the context of sustainability education in Türkiye, the cultural dimension remains underrepresented, particularly when compared to the emphasis placed on environmental sustainability in national education programs.

The Social Studies course is inherently interdisciplinary and aims to help students recognize their environment and make sense of historical, cultural, and social contexts. In this regard, it offers a significant platform for preserving and transmitting cultural heritage through education (Oğuz, 2009). Nevertheless, the teaching of local history and cultural heritage often remains overshadowed by broader historical narratives in the curriculum, thereby limiting opportunities for students to establish meaningful connections with the historical fabric of their immediate environment (Seixas, 2017).

Moreover, creating learning environments where students engage in active participation, research, production, and presentation is crucial for enhancing their historical consciousness and spatial awareness. The project-based learning approach offers a powerful tool in this context, supporting students in recognizing social issues, generating solutions, and developing a sense of responsibility while effectively integrating cultural heritage into educational practices (Thomas, 2000; Bell, 2010).

The 2024 Social Studies Curriculum in Türkiye provides an appropriate framework for such models through the inclusion of domains such as "Our Common Heritage" and components like "sustainability literacy." However, there is a clear need for practical tools and methodological models that guide how these components can be implemented effectively in classroom instruction (MEB, 2024).

This situation reveals the necessity for an original and applicable instructional model that enables students to interact with, interpret, and take responsibility for preserving the cultural heritage in their local environments.

DOI: https://doi.org/10.30546/19023.978-9952-8573-9-9.2025.9012.
ISBN: 978-9952-8573-8-2

Accordingly, the core research question of this study is formulated as follows:

"How can a project-based learning model for sustainability education based on cultural heritage and local history be structured within the Social Studies course?"

This research aims to answer this question by proposing a theoretical instructional model.

MATERIALS AND METHODS

Research Design

This research is a qualitative study that aims to design an original project-based learning model focused on cultural heritage and local history within the scope of the Social Studies course. Accordingly, the study is based on the theoretical model proposal approach, one of the qualitative research designs. The theoretical model development process aims to design a functional and applicable instructional framework based on systematic literature review, curriculum analysis, and pedagogical needs (Lynham, 2002).

Model development studies are especially important during periods of curriculum reform, as they provide guidance to practitioners and address theoretical gaps (McMillan & Schumacher, 2010; Maxwell, 2013). The project-based learning model developed in this study presents an integrated proposal aligned with the 2024 Social Studies Curriculum, addressing themes such as sustainability, cultural heritage education, and local history through a holistic approach.

Data Sources

The model development process was carried out based on three main data sources:

- Curriculum Documents:
  - 2024 Social Studies Curriculum (MEB, 2024)
  - The "Our Common Heritage" learning domain, related objectives, values, and sustainability literacy skills
- Academic Literature:
  - National and international sources on cultural heritage (Smith, 2006; Oğuz, 2009), local history (Seixas, 2017), project-based learning (Thomas, 2000; Bell, 2010), and sustainability education (UNESCO, 2017; Sterling, 2001)
- Conceptual Components:
  - Concepts and instructional principles related to value education, digital skills, collective memory, spatial pedagogy, and cultural sustainability

These data sources were analyzed using content analysis, and the model's foundations were structured based on derived themes, conceptual connections, and expected learning outcomes.

DOI: https://doi.org/10.30546/19023.978-9952-8573-9-9.2025.9012.
ISBN: 978-9952-8573-8-2

Model Development Process

The model development process was structured into five main stages:

1. Establishing the Conceptual Framework:

Through literature review, key concepts such as sustainability (UNESCO, 2017), cultural heritage (Dessein et al., 2015), local history (Seixas, 2017), and project-based learning (Bell, 2010; Thomas, 2000) were identified and integrated into an educational framework.

2. Curriculum Analysis:

The 2024 Social Studies Curriculum was examined in detail, with particular focus on the "Our Common Heritage" domain and objectives related to sustainability. Components of value education (e.g., respect, responsibility, sensitivity) and literacy skills provided the pedagogical basis for the model.

3. Model Design:

The proposed project, titled "My Neighborhood, My Heritage," was structured as a multi-stage, student-centered, and production-oriented learning process aligned with the project-based learning approach. The process was designed to guide students through the cycle of exploration, investigation, creation, and sharing.

4. Applicability Evaluation:

The model's applicability was assessed in terms of content density, material requirements, time management, and suitability for the student profile. The feasibility of implementing the model in both classroom and digital environments was also considered.

5. Development of Assessment Components:

To evaluate the effectiveness of the model, tools such as self-assessment forms, peer review instruments, product evaluation rubrics, and teacher guidance documents were proposed. These tools are based on principles of both formative and summative assessment (Tessmer, 1993).

RESULTS

The following section outlines the conceptual and structural components of the proposed educational model.

MODEL PROPOSAL: "My Neighborhood, My Heritage" Project

Purpose of the Model

The primary aim of this model is to enable students, within the scope of the social studies curriculum, to identify, document, and meaningfully interpret local historical and cultural heritage elements, while fostering a sense of responsibility toward their preservation. Additionally, the model aims to help

DOI: https://doi.org/10.30546/19023.978-9952-8573-9-9.2025.9012.
ISBN: 978-9952-8573-8-2

students internalize a sustainability-oriented perspective in a cultural context, develop socio-emotional skills, and enhance creative and digital expression abilities. It offers a holistic learning experience that combines awareness of cultural heritage with active citizenship and a sense of spatial belonging (UNESCO, 2017; Smith, 2006).

Target Group and Implementation Level

The model is structured for the 6th-grade level under the "Our Common Heritage" learning domain in the 2024 Social Studies Curriculum. However, due to its flexible structure, it can be adapted to 5th and 7th grades as well. It is particularly well-suited for integrating content focused on cultural heritage, social life, values education, and sustainability.

Implementation Process

The project is designed to be implemented in four key stages in alignment with the project-based learning approach (Thomas, 2000; Bell, 2010):

A. Exploration – Introduction and Problem Identification

- Students discuss local historical sites, symbols, and narratives.
- The concepts of "local history" and "cultural heritage" are introduced through maps, old photographs, and oral histories.
- Guiding question: "What traces of the past exist in my neighborhood, and why should they be preserved?"

B. Research – Data Collection

- Students conduct mini interviews with elders, local tradespeople, and community leaders.
- Historical buildings, traditional occupations, and local stories are documented through photos, drawings, and recordings.
- Spatial awareness is developed via field trips or digital map activities.

C. Production – Preparing for Presentation

- Student groups produce a creative output on a selected heritage element (e.g., poster, brochure, story, video).
- A "Cultural Heritage Map of Our Neighborhood" is created and displayed physically or digitally.
- Students write original narratives imagining voices from the past speaking to the future.

D. Sharing – Evaluation

- Products are shared in class, at school, or in the community, and peer feedback is gathered.

DOI: https://doi.org/10.30546/19023.978-9952-8573-9-9.2025.9012.
ISBN: 978-9952-8573-8-2

- Self- and peer-assessments are conducted using observation forms.
- Students generate proposals for protecting local cultural heritage.

The student worksheet and teacher implementation guide were prepared by the researcher and are presented in the appendices section.

Assessment Tools

The model includes a multidimensional evaluation approach combining formative and summative assessment strategies. Suggested tools include:

- Observation forms (for participation and collaboration)
- Product rubrics (for creativity, content accuracy, and presentation quality)
- Peer assessment forms
- Student journals (for self-reflection and metacognition)
- Presentation skills checklists

The evaluation process focuses on indicators such as responsibility, research competence, social sensitivity, and cultural empathy (Thomas, 2000).

Implementation Recommendations

- The project should be conducted over a minimum of four weeks, with one stage addressed per week.
- At least one lesson hour per week should be allocated, adaptable based on the school schedule.
- Collaboration with families, the local community, and institutions such as museums and municipalities are encouraged.
- Student products may be showcased on digital platforms (e.g., school website, e-magazine, class blog).
- To support teacher implementation, a practical guide and sample product portfolio are recommended.

CONCLUSION AND RECOMMENDATIONS

This study proposes a project-based learning model aimed at supporting sustainability education grounded in cultural heritage and local history within the context of the Social Studies curriculum. The model, titled “My Neighborhood, My Heritage”, encourages students to explore, document, creatively express, and develop a sense of responsibility for both tangible and intangible cultural heritage elements in their surroundings. It is directly aligned with the “Our Common Heritage” learning domain and the sustainability literacy outcomes of the 2024 Social Studies Curriculum (MEB, 2024).

The findings demonstrate that the proposed model offers multifaceted pedagogical contributions. Literature-based analyses reveal that project-based learning enhances cultural sensitivity (Jermstad, 2025), deepens knowledge of local history (Seixas, 2017), supports 21st-century skills such as critical thinking, collaboration, and creativity (Bell, 2010), integrates effectively with values education (Şahin et al., 2020), and facilitates a focus on the cultural dimension of sustainability education (Dessein et al., 2015).

Furthermore, the model promotes a student-centered and community-integrated learning approach that supports the development of critical citizenship rooted in local knowledge. Based on these findings, the following recommendations are proposed:

1. Strengthen Teacher Training in Project-Based Learning

Pre-service and in-service teacher education programs should include practical workshops and instructional materials on how to integrate project-based learning with the themes of cultural heritage and sustainability.

2. Enhance the Presence of Cultural Sustainability in the Social Studies Curriculum

Cultural sustainability outcomes should be supported not only at the content level but also through exemplary practices, interdisciplinary connections, and activity suggestions that reflect regional diversity.

3. Foster Effective Collaboration with Local Stakeholders

Schools should develop joint projects with museums, municipalities, cultural centers, and local NGOs to increase student access to heritage sites and strengthen community engagement.

4. Encourage the Use of Digital Tools

Students should be encouraged to document cultural heritage using digital stories, e-books, digital maps, and short documentaries. This approach enables the integration of digital literacy with cultural transmission.

5. Enrich Teacher Education Programs

Faculties of education should increase the inclusion of both theoretical and practical content on cultural heritage education, local history research, and sustainable development. Training qualified teachers in these areas is fundamental to long-term sustainability education.

REFERENCES

Achille, C., & Fiorillo, F. (2022). Teaching and Learning of Cultural Heritage: Engaging Education, Professional Training, and Experimental Activities. Heritage, 5(3), 2565-2593. https://doi.org/10.3390/heritage5030134

Bell, S. (2010). Project-based learning for the 21st century: Skills for the future. The Clearing House, 83(2), 39–43. https://doi.org/10.1080/00098650903505415

DOI: https://doi.org/10.30546/19023.978-9952-8573-9-9.2025.9012.
ISBN: 978-9952-8573-8-2

Şahin, Ş., Ökmen, B. ve Kılıç, A. (2020). Karakter ve değerler eğitimi dersinin proje tabanlı öğrenmeye göre düzenlenmesi. Ondokuz Mayıs Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi, 39(2), 360-384. DOI: 10.7822/omuefd.799840

Dessein, J., Soini, K., Fairclough, G., & Horlings, L. (2015). Culture in, for and as Sustainable Development. European Union. https://op.europa.eu/s/oOrx

Dere, İ. (2021). Kültürel Mirası Belgeleyerek Öğrenme: Sosyal Bilgiler Öğretmen Adaylarinin Saha Tecrübeleri. International Journal of Geography and Geography Education (43), 108-121. https://doi.org/10.32003/igge.779915

Jermstad, L. K. (2025). Building History: Project-Based Pedagogy for Cultural Heritage in Early Childhood Education. Journal of Early Childhood Education Research, 14(2), 1-23. https://doi.org/10.58955/jecer.156299

Lynham, S. A. (2002). The general method of theory-building research in applied disciplines. Advances in Developing Human Resources, 4(3), 221–241. https://doi.org/10.1177/1523422302043002

Maxwell, J. A. (2013). Qualitative research design: An interactive approach (3rd ed.). Sage Publications.

McMillan, J. H., & Schumacher, S. (2010). Research in education: Evidence-based inquiry (7th ed.). Pearson.

MEB (Milli Eğitim Bakanlığı). (2024). Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programı (İlkokul ve Ortaokul 4-7. Sınıflar). Ankara: Talim ve Terbiye Kurulu Başkanlığı.

Oğuz, M. Ö. (2009). Somut Olmayan Kültürel Miras ve Kültürel Ifade Çeşitliliği. Milli Folklor Dergisi, 11(82),6-12.

Seixas, P. (2017). Historical Consciousness and Historical Thinking. In: M. Carretero, St. Berger, & M. Grever (Eds.), Palgrave Handbook of Research in Historical Culture and Education (pp. 59-72). London: Palgrave Macmillian. https://doi.org/10.1057/978-1-137-52908-4_3

Smith, L. (2006). Uses of heritage. Routledge.

Sterling, S. (2001). Sustainable education: Re-visioning learning and change. Green Books.

Tessmer, M. (1993). Planning and conducting formative evaluations: Improving the quality of education and training. Kogan Page.

Thomas, J. W. (2000). A review of research on project-based learning. Buck Institute for Education.

UNESCO. (2017). Education for Sustainable Development Goals: Learning Objectives. UNESCO Publishing. https://unesdoc.unesco.org/ark:/48223/pf0000247444

DOI: https://doi.org/10.30546/19023.978-9952-8573-9-9.2025.9012.
ISBN: 978-9952-8573-8-2

APPENDICES

Appendix 1. Student Worksheet[137]

Appendix 2. Teacher Implementation Guide[138]

[137] Prepared by the researcher.

DOI: https://doi.org/10.30546/19023.978-9952-8573-9-9.2025.9012.
ISBN: 978-9952-8573-8-2

MY NEIGHBORHOOD PROJECT – TEACHER IMPLEMENTATION GUIDE

1. Project Aim

This project aims to help students explore local history and cultural heritage elements, develop awareness and responsibility toward these elements, and create original products through a project-based learning approach.

2. Targeted Learning Outcomes

- Learning outcomes under "Our Common Heritage" (2024 Social Studies Curriculum)
- Sustainability literacy (OB9)
- Core values such as respect, responsibility, and sensitivity
- Skills like digital content creation, creativity, and communication

3. Implementation Schedule and Phases

Week	Phase	Summary
Week 1	Let's Explore!	Observation, discussion, question generation
Week 2	Researchers at Work	Interviews, collecting documents, visual discovery
Week 3	Design with Imagination	Poster, story, map, or video creation
Week 4	Share It	Presentation, feedback, and evaluation

4. Required Materials

- Maps, old photographs, local newspaper clippings
- Mobile phones/tablets (for photos/videos)
- A3 papers, colored pencils, glue, etc.
- Computers/laptops (for digital presentations)

5. Teacher's Role

- Structure the process and provide weekly guidance
- Direct students to different task types (visual, written, oral products)
- Encourage respectful research and engagement with local memory
- Support evaluation using peer and self-assessment tools

[138] Prepared by the researcher

DOI: https://doi.org/10.30546/19023.978-9952-8573-9-9.2025.9012.
ISBN: 978-9952-8573-8-2

6. Assessment Project Evaluation Criteria

Criteria	**Points**
Participation and Collaboration	20 points
Observation and Depth of Information	20 points
Creativity	20 points
Presentation Skills	20 points
Cultural Sensitivity and Responsibility	20 points

Additional Note: Reflective thinking is encouraged through self- and peer-assessment forms.

7. Tips

- Organize a short field trip to the neighborhood (or use Google Maps for virtual exploration)
- Suggest a variety of products for different learning styles
- Consider seeking support from local authorities, museums, or cultural institutions
- Share student presentations in the form of a school exhibit or gallery

DOI: https://doi.org/10.30546/19023.978-9952-8573-9-9.2025.9012.
ISBN: 978-9952-8573-8-2

MARKA KİMLİĞİNİN, İŞLETMELERİN SÜRDÜRÜLEBİLİR REKABET ÜSTÜNLÜĞÜNE ETKİLERİ

Kübra ŞENTÜRK

İstanbul Biruni Üniversitesi, Zeytinburnu-İstanbul-TÜRKİYE
ORCID ID: https://orcid.org/0000-0001-7834-4071

ÖZET

Bu çalışmanın amacı marka kimliğinin işletmelerin sürdürülebilir rekabet üstünlüğüne etkilerinin niteliksel yöntemle incelenmesidir. Bu kapsamda çalışamanın problem cümlesi; marka kimliği işletmelerin sürdürülebilir rekabet üstünlüğü elde etmesini etkiler mi? şeklinde belirlenmiştir. Çalışmanın raporunun hazırlanmasında "yarı sistematik tümden-gelim yöntemi" ile ikincil kaynaklar olan, kitaplar, makaleler, internet kaynakları, tezler ve konu ile ilgili bilimsel yayınlardan faydalanılmıştır. Ayrıca çalışmanın kriter uygunluğunun sağlanabilmesi için içerik benzerliği kapsamında yapılmış olan daha önceki araştırmaların bulguları objektif bir yöntemle incelenerek karşılaştırmalar yapılmış ve çalışma yaklaşık 4 ay içerisinde tamamlanmıştır.

Marka, rekabet ortamında işletmelere farklılık, imaj ve farkındalık kazandırarak onları rakiplerinden ayıran önemli bir unsurdur. Bu nedenle, hem rekabet hem de tüketici perspektifinden marka, farkındalık oluşturan, iletişimi kolaylaştıran ve duygusal bağları güçlendiren bir araç olarak öne çıkmaktadır. Marka kimliği ise işletmelerin tanınırlığı artırmak, rakiplerinden ayrıştımak, marka değerini yükseltmek ve müşteri sadakatini geliştirmek amacıyla kullandığı bir dizi stratejik aracı ifade etmektedir. Marka kimliği, müşteriyle marka arasında bir bağ kurmak, potansiyel müşterilerle etkili ilişkiler geliştirmek ve bu iletişimleri iyileştirmek için önemli bir role sahiptir.

Çalışma sonucunda marka kimliğinin; işletmelerin sürdürülebilir rekabet üstünlüğünü sağlamalarında, tüketicilerini işletmelere güveninin artmasında, ürünlerin ihtiyaca uygunluğunu sağlanmasında ve tüketici memnuniyetinin sağlanmasında etkili olduğu alanında yapılan araştırma sonuçlarının incelenmesi sonrasında anlaşılmıştır.

Anahtar kelimeler: Marka Kimliği, Farkındalık, Güven Sağlama, Benzersizlik, Rekabet Üstünlüğü.

THE EFFECTS OF BRAND IDENTITY ON THE SUSTAINABLE COMPETITIVE ADVANTAGE OF ENTERPRISES

ABSTRACT

The aim of this study is to examine the effects of brand identity on the sustainable competitive advantage of enterprises by qualitative method. In this context, the problem statement of the study was

DOI: https://doi.org/10.30546/19023.978-9952-8573-9-9.2025.9012.
ISBN: 978-9952-8573-8-2

determined as; Does brand identity affect businesses to achieve sustainable competitive advantage? In the preparation of the report of the study, secondary sources such as books, articles, internet resources, theses, dissertations and scientific publications on the subject were utilised with the 'semi-systematic deductive method'. In addition, in order to ensure the criteria conformity of the study, the findings of previous studies conducted within the scope of content similarity were examined objectively and comparisons were made and the study was completed within approximately 4 months.

Brand is an important element that distinguishes businesses from their competitors by giving them difference, image and awareness in a competitive environment. Therefore, from both competitive and consumer perspectives, brand stands out as a tool that creates awareness, facilitates communication and strengthens emotional bonds. Brand identity refers to a set of strategic tools used by businesses to increase recognition, differentiate from competitors, increase brand value and develop customer loyalty. Brand identity has an important role in establishing a bond between the customer and the brand, developing effective relationships with potential customers and improving these communications

As a result of the study, it was understood that brand identity is effective in ensuring sustainable competitive advantage of enterprises, increasing consumer confidence in enterprises, ensuring the suitability of products to the needs and ensuring consumer satisfaction after examining the results of researches in the field..

Key words: Brand Identity, Awareness, Trust, Uniqueness, Competitive Advantage.

GİRİŞ

Bu çalışmanın konusu, marka kimliğini, işletmelerin sürdürülebilir rekabet üstüne etkileri ile sınırlıdır. Bu kapsamda işletmelerin piyasalarda gittikçe artan rekabet karşısında üstünlük sağlayabilmeleri için farklılıklarını ortaya koymaları ve ortaya koydukları bu farklılıkları marka kimliği oluşturarak korumaları gerekmektedir. Bu kapsamda marka kimliği ve sürdürülebilirlik konusunda işletmelerin, yeniliklere açık olmaları, rekabette üstünlük sağlayacak uygulamaları yerine getirmeleri, tüketicilerin beğenilerini kazanmaları ve rakiplerine göre üstünlük sağlamaları için farklılıklar oluşturmaları gerekmektedir.

Marka, tüketiciyi , onun satın alma karar dönemini etkileyen ve bir ürünün benzerlerinden ayrıt edilmesini sağlayan önemli bir unsurdur. Özellikle somut malları birbirinden ayıran marka, piyasa ve reklam faaliyetlerinin merkezinde yer almaktadır. Pazarlama politikalarının çoğu, tüketicilerin ürünleri tanımlamasına ve reklam faaliyetlerinde onlarla etkili bir iletişim kurarak ürünleri tanıtmaya yönelik stratejilere dayandırılması, markanın önemini daha da artırmaktadır Aktuğlu, 2004: 11). Marka, satıcı ve üreticinin tüketicilere belirli özellikler ve faydalar sunma taahhüdü ve kalite güvencesidir. Marka oluşturmanın temel şartlarından biri, yüksek bir farkındalık sağlaması olup, bu nedenle marka

DOI: https://doi.org/10.30546/19023.978-9952-8573-9-9.2025.9012.
ISBN: 978-9952-8573-8-2

unsurları kolayca hatırlanabilir ve tanınabilir özellikte olmalıdır. Bu bağlamda, isim, logo, müzik ve karakter gibi unsurlar marka kimliğini oluşturmaktadırlar (Kotler, 2000: 404).

Marka imajı, "tüketici aklında oluşan marka çağrışımlarının yansıttığı algı" olarak tanımlanmaktadır. Marka çağrışımları, tüketicilerin zihinlerinde yer eden ve belirli bir markayla ilişkilendirilen görünümlerdir. Bu nedenle, marka imajı, bir markanın sembolik özellikleri ile marka çağrışımlarının birleşimidir. Bir marka adı söylendiğinde, tüketicilerin aklında belirli imgeler canlanmaktadır. Keller'in tipolojisine göre, marka imajının üç simgesel bileşeni bulunmaktadır. Bunlar; marka çağrışımının gücü, tercih edilirliği ve benzersizliğidir. Markalarına karşı güçlü bir tutum sergileyen işletmeler, markalarıyla ilgili olumlu çağrışımlar yaratma yeteneğine sahip olup, bu sayede etkili bir marka imajı oluşturmaktadırlar (Arslan ve Altuna, 2010: 171). Genellikle, bir işletmenin başarısı, tüketicilerle kurduğu güçlü ilişkiler ve prestijine dayanmaktadır. Marka değeri, maddiyata dayanmayan bir varlık olarak, tanınmış bir markanın sahip olduğu gizli bir iç değerini ifade etmektedir (Mohd Yasin vd., 2010: 38).

Marka kimliği, işletmelerin tanınırlığı artırmak, rakiplerinden ayrıştımak, marka değerini yükseltmek ve müşteri sadakatini geliştirmek amacıyla kullandığı bir dizi stratejik aracı ifade etmektedir. Marka kimliği, müşteriyle marka arasında bir bağ kurmaktadır. Potansiyel müşterilerle etkili ilişkiler geliştirmek ve bu kimliği iyileştirmek, marka yöneticileri için önemli bir yetkinliktir. Örneğin, markanın imajı ve itibarı gibi unsurların anlaşılması, pazarlama kaynaklarının ve diğer önemli kararların daha verimli bir tarzda kullanılmasına olanak tanımaktadır (de Paula and Chaves, 2017: 1247). Yapılan araştırmalarda, kimliğin satın alma niyetiyle ilişkisi literatürde kapsamlı bir şekilde ele alınmıştır. Örneğin, kimlik bazlı müşteri bağlılığının satın alma niyeti üzerine olumlu bir etkisi olduğu görülmüştür. Ayrıca, sosyal kimlik ve öz kimlik tüketicilerin lüks moda ürünleri adına yüksek fiyat ödemeye yönelik niyetlerini etkilemektedir. Öz kimlik, bu müşterilerin organik gıdaları satın alma niyetinde de önemli bir rol oynamaktadır (Salem and Salem, 2018: 161).

Sürdürebilirlik, işletmenin sadece daha iyisini yapmak adına yönetilmesi gerektiği anlamına gelmektedir. Ayrıca, markanın yalnızca pazara tanıtılması değil, aynı zamanda piyasa lideri olmayı da hedef edinmesi gerektiğini açıklamaktadır (Kamya, 2020: 27).Sürdürülebilirliğin gerek işletmeler gerekse uluslar için rekabet üstünlüğü sağlayabileceğini belirtmek gerekmektedir. Ayrıca, politika, ticaret ve teknolojilerle alakalı olarak kuruluşlar ve devletler arasında sağlıklı rekabetin özendirilmesi, küresel ekonomik sürdürülebilirliğe destek olunmasına katkıda bulunabilir (Cheba vd., 2020: 1399). Sürdürülebilir rekabetçilik, başka bir ifade ile rekabetçi olma, sürdürülebilirliği davam ettirme yeteneğidir (Thore and Tarverdyan 2016: 109).

Rekabet üstünlüğü, işletmelerin sürdürülebilir başarılarının temel göstergesi olup, yalnızca bir işletmenin rakiplerine göre daha iyi performans göstermesini değil, aynı zamanda müşterilere gerçek değer sunmayı da kapsamaktadır. Zira, ürün ve markaları satın alan veya satın alma potansiyeli taşıyan

bireyler, günümüzde işletmelerin başarısında önemli bir rol oynamaktadır (Fırlar ve Çolakoğlu, 2009: 95). Sağlam müşteri ilişkileri ile birlikte, tüketim malları pazarında güçlü ve köklü markalar, yeni piyasa segmentlerine çeşitlendirme ve sürdürülebilirlik için etkin bir koruma sağlamaktadır. Pazar odaklı varlıkların ilki marka değeri olup, bu tür varlıklar, pazarlama açısından hem tüketiciler hem de işletmeler için kritik bir öneme sahiptir. Marka, satıcıların ya da bir grup satıcının ürün ve hizmetlerini tanımlayan ve rakiplerinden ayıran belirleyici bir isim veya semboldür (Çetintürk, 2017: 97).

Marka kimliği ve sürdürülebilirlik konusunda yapılmış çalışmaların bilimsel yöntemlerle ele alınarak üniversite sanayi iş birliğini de geliştirecek şekilde yapılması; işletmelere, kurumlara, topluma ve ilgili taraflara önemli faydalar sağlayabilir. Bu kapsamda çalışma sonucunda elde edilen sonuç ve öneriler; işletmelerin, araştırmacıların, kamu kurumlarının, toplumun ve ilgili tarafların bilgisine sunulmasını önemli katkılar sağlayacağı düşünülmektedir.

MARKALARIN ÖZELLİKLERİ

Markalar, pazarda büyük bir öneme sahip olup, uzun yıllar boyunca, sürdürülebilir iş başarısı elde etmede ve tüketicilerle ilişkiler kurmada kritik bir rol oynamaktadır. Marka, pazarlama alanında rekabetçi bir konum elde etme ve farklılaşma aracı olarak tanımlanabilmektedir. Bir marka, yalnızca bir üründen ibaret olmayıp, aynı ihtiyacı karşılayan diğer ürünlerden ayıran unsurları da barındırmakta ve müşterilerin kuruluşun adı, logosu, kimliği, sembolü, veya ticari markasıyla ilgili algılarını da temsil etmektedir (Keller, 2013: 28).

2.1. Farkındalık

Markalar rekabet ortamında işletmelere, farklılık, imaj ve farkındalık kazandırarak onları rakiplerinden ayıran önemli bir unsurdur. Bu nedenle, hem rekabet hem de tüketici perspektifinden marka, farkındalık oluşturan, iletişimi kolaylaştıran ve duygusal bağları güçlendiren bir araç olarak öne çıkmaktadır. Ayrıca, marka hikayeleri de markanın bir parçası olarak, tüketicilerle etkili bir iletişim kurmada değerli bilgiler sunmaktadır (Yiğitol ve Alagöz, 2019: 1). Bir marka, ürünlerin tanınmasını ve benzerlerinden ayırt edilmesini sağlarken, aynı zamanda ürünün tanıtımına, farkındalık yaratılmasına ve tüketicilerde beğeni oluşturulmasına yardımcı olmaktadır. Marka, rekabet konusunda bir işletmenin ürünlerini diğerlerinden ayıran stratejik bir unsur olarak değerlendirilmektedir. Ayrıca, hem işletme hem de ürün için bir imaj oluşturmakta ve tüketicilerde bağımlılık yaratmaktadır. Tüketiciler üzerindeki bu etkilerin yanı sıra, işletmeler de hedef kitleleriyle iletişim kurarak duygusal bağlar geliştirebilmektedirler. Bu bağlamda marka hikayeleri, tüketiciler üzerinde duygusal bir etki yaratırken, işletmelere de rekabet avantajı sağlamaktadırlar. Bu hikayeler, uluslararası işletmeler için bile köklü bir değer durumuna gelmiş ve rekabetteki sınırsızlık düzeyini artırmıştır (Lembet, 2013: 2).

Değişen küresel ekonomik koşullarla birlikte ülkelerin ekonomik sınırları zamanla daha fazla dışa açılmakta ve dünya pazarında yer almak isteyen işletmelerin marka farkındalığına verdikleri önem artmaktadır. Mevcut küresel rekabetle mücadele etmenin ve bu rekabeti bir tehditten ziyade bir

DOI: https://doi.org/10.30546/19023.978-9952-8573-9-9.2025.9012.
ISBN: 978-9952-8573-8-2

avantaja dönüştürmenin yollarından biri, uluslararası pazara açılmak ve global oyuncular arasında bir marka bilinci oluşturmaktır. Dış ticarette vergilerin azaltılması, gümrük engellerinin hafifletilmesi veya kaldırılması, ülkeler arası serbest ticaret anlaşmaları ve hükümetlerin uluslararası ticaret hacimlerini artırma çabaları, internet ve görsel medya aracılığıyla sağlanan farkındalık, kültür ve bilgi paylaşımı, markaların farklı ülke piyasalarında tutunma isteğini ve cesaretini artırmaktadır. Sanayileşme, markalaşma ve tasarım alanındaki faaliyetler, markaların global pazarda başarılı olma hedeflerine ulaşmalarına yardımcı olmaktadır (Koçum, 2019: 15).

Beğenilirlik

Özellikle marka sahibi işletmelerde çalışanların müşterilerle doğrudan iletişim kurduğu göz önüne alındığında, müşteri memnuniyetini oluşturmak için çalışanların güler yüzlü, anlayışlı ve beğenilir olmaları beklenmektedir. Bu durum, ancak çalışanın işine duyduğu sevgi, örgütün beklentilerini karşılaması ve yüksek motivasyonlu olmasıyla mümkün olmaktadır. Başka bir deyişle, çalışanın iş yaşamındaki mutluluğu veya mutsuzluğu, onun performansını ve dolayısıyla müşteri tatminini etkileyebilmektedir. Müşteri memnuniyeti ile işletme karlılığı arasındaki ilişkiyi anlamak için insan kaynakları yönetiminin nasıl işlediğini bilmek önem kazanmaktadır. Bu bağlamda, müşteri kayıplarını engelleyecek, performansı ve beğenirliği artıracak olan insan kaynakları uygulamaları ve politikalarının belirlenmesi ve de nitelikli çalışanların seçilmesi konularının önemi artmaktadır (Alkış ve Öztürk, 2009: 218).

Marka unsurlarının müşteriler tarafından beğenilmesi bir manada estetik bulunması anlamına gelmektedir. Anlamlılık ve hatırlanabilirlik dışında, marka unsurlarının dikkat çekici, eğlenceli, farklı ve enteresan bulunması markaya değer katmaktadır. Üründe rakip ürünlerde bulunan özelliklerin mevcut olduğu ve markanın rakiplerinin çok olduğu zaman marka faktörlerinin beğenilir olmasının önemi artmaktadır. Ulusal ve uluslararası rekabet koşullarında başarılı olmak, yönetenlerin, çalışanlarının işlerinde nasıl his taşıdıklarını ve işlerinden beklentilerini bilmelerine bağlıdır. Bu doğrultuda, işgören motivasyonunu sağlamanın işletmenin de yararına olacağı düşünülmektedir (Lam vd., 2001: 157). Bu kapsamda logo, marka kimliğinin değerli bir parçası olarak, işletmelere dair görsel tasarımlar arasında yer almaktadır. Logolar, markanın hedef kitleye tanıtılmasında, tüketicilerin zihninde markaya dair çağrışımların ve bağlılığın oluşmasında büyük bir rol oynamaktadır. Logo tasarımı sürecinde, markanın faaliyet alanlarına ait detayların tasarıma dahil edilmesi, logonun sade ve zihinde kalıcı bir şekilde oluşturulması, markayı küresel ölçekte temsil edebilme yeteneği, kullanılan çizgilerin ve renklerin anlamı gibi unsurlar dikkate alınmaktadır (Çat ve Akbulak, 2020: 50).

Marka imajı, bir örgütün beğenilirliğini, güvenilirliğini, saygınlığını, kalitesini, özgünlüğünü ve ününü etkilerken, aynı zamanda çalışanların iş tatminini, sadakatini ve performanslarını da pozitif yönde etkilemektedir. Bu kapsamda marka imajı, çeşitli kuruluşlar hakkında bireylerin zihinlerinde oluşan düşünsel bir görüntüyü ifade etmektedir. (Çakı vd., 2020: 352). Tüketicilerin satın alma tavırlarını

etkileyen başlıca unsurlar arasında ürün ve hizmet özellikleri, markaya yönelik beğeni ve hedef kitlenin demografik, sosyo-ekonomik ve psikolojik özellikleri yer almaktadır. Bir markanın müşteriler tarafından beğenilmesi, işletmelerin sürdürülebilirliği açısından kritik bir öneme sahiptir. Tüketicilerin, kendi şahsi özellikleri ve değerleriyle uyumlu markaları daha fazla tercih ettikleri gözlemlenmektedir. Marka beğenilirliği, (1) olumlu algı, (2) etkileşim, (3) bireyselleştirilmiş kalite ve (4) marka doyumu gibi çok boyutlu bir kavramdır (Cesur ve Alnıaçık, 2019: 3484).

Beğenilmeyen markalar, tüketici memnuniyetsizliğine yol açarak istenmeyen birçok olumsuz sonuca neden olabileceğinden, beğenilirlik, marka güveni sağlamış işletmeler için vazgeçilemeyecek bir değerdir. Tüketicilerin satın alma davranışlarının yalnızca kendi ihtiyaç ve istekleri ya da bağımsız kararlarıyla şekillenmediği kabul edildiğinden beri, birçok işletme tüketicilerin duygu ve düşüncelerini etkilemeyi, akılda kalmayı ve aidiyet duygusu yaratmayı hedeflemektedir. Pazarlamacılar da, kuruluşların müşteri-marka bağlantısını ve marka itibarını genişleterek, marka beğenilirliğini ve sadakatini artırmaya çalışmaktadırlar (Erol ve Küçün, 2022: 2746).

Uyarlanabilirlik

Tüketiciler, marka tercihlerini kendi kimlikleriyle örtüşen ve imajlarıyla uyumlu olan markalardan yana kullanmaktadırlar. Bu nedenle, işletmeler hedef kitlelerini dikkate alarak stratejiler geliştirmek zorundadırlar. Uyguladıkları reklamlar ve düzenledikleri kampanyalarda, hedef kitleyi göz önünde bulundurarak hareket etmelidirler (Eminler, 2012: 84). Geleceği yakalamak isteyen örgütler, markalarına yatırım yapmalı ve tüketicilerin satın alma süreçlerinde nasıl bir marka imajı oluşturabileceklerini araştırarak uygulanabilir stratejiler geliştirmelidirler. Son zamanda, soyut ve dinamik bir kavram olan marka imajının, satın alma eğilimlerini etkilediği öngörülmektedir. Tüketiciler, birçok seçenek arasında tercih yaparken marka uyumunu önemli bir kriter olarak değerlendirmektedirler. Rekabetin giderek zorlaştığı günümüzde, işletmelerin müşterileri ikna etme konusunda öne çıkabilmesi için marka imajının önemi daha da belirgin hale gelmiştir. Piyasada varlık gösterebilmek ve gelecekte daha iyi bir konuma gelebilmek için marka, vazgeçilmez bir unsurdur. Dünya genelinde tanınan markalar, krizlere rağmen imajlarını dinamik tutarak büyümeye devam etmektedirler. Tüketiciler, satın alma kararlarını verirken yalnızca kalite ve fiyatı değil, aynı zamanda marka uyumunu da göz önünde bulundurmaktadırlar. Rekabetin her geçen gün arttığı bu ortamda, işletmeler tüketicilerin beklentilerini karşılamak için çaba sarf etmelidirler (Eminler, 2012: vii).

Rekabetçi bir ortamda marka uyumunu artıran, hedef kitleleriyle etkileşimli bir iletişim kurarak onlara ulaşan, müşterileriyle bağlantı kuran ve ürünlerini tanıtan sosyal medya platformları, düşük maliyetli pazarlama imkanları sunarak küresel gelişme ve büyümenin en önemli destekçilerinden birisi durumuna gelmiştir. İnternet, teknolojik ilerlemeler arasında yer alarak insanların yaşamlarının vazgeçilmez bir parçası haline gelmiş ve giderek daha fazla insanın bu çevrimiçi dünyasında varlık göstermesine olanak tanımıştır. Bilhassa Web 2.0 teknolojisinin icadı, internetin yapısını kullanıcıların

DOI: https://doi.org/10.30546/19023.978-9952-8573-9-9.2025.9012.
ISBN: 978-9952-8573-8-2

yalnızca tüketici değil, aynı anda içerik üreticisi olabilecekleri esnek bir hale dönüştürmüştür. Facebook, Instagram, LinkedIn, ve Twitter tarzındaki sosyal medya platformları, birçok insanın bağlantı kurduğu, topluluklar oluşturduğu ve bilgi paylaştığı alanlar haline gelmiştir (Öç, 2023: 164).

Korunabilirlik

Marka taklidi, son zamanlarda uluslararası işletmeler için önemli bir konu haline gelmiştir. Bu sorunun önlenmesi amacıyla, Dünya Ticaret Örgütü (DTÖ) ve Dünya Fikri Mülkiyet Teşkilatı (WIPO) gibi uluslararası kuruluşlar tarafından çalışmalar yoğunlaşmıştır. Marka korumasının en etkili yolu, markaların tescil edilmesidir. Tescilli marka sahipleri, bu tescil sayesinde münhasır haklar elde ederek taklitlere karşı daha etkili bir mücadele yürütebilmektedir. Marka yasalarıyla marka sahiplerine sağlanan haklar genellikle tescil vasıtasıyla elde edilebilmektedir. Günümüzde ekonomik sınırların ortadan kalkması ve artan rekabet, güçlü markaları olmayan işletmelerin ayakta kalmasını zorlaştırmaktadır. Markalar, ürünlerin üretim sürecindeki tüm yatırımların tüketiciye sunulmasında kritik bir rol oynamaktadır. Bu sebeple, güçlü markalar, sağlam bir alt yapı, uzun çalışmalar ve yüksek maliyetler gerektirmektedir. Elde edilen markaların etkin korunması da büyük önem taşımaktadır; bu nedenle gelişmiş ülkelerde marka korumasına yönelik çeşitli önlemler alınmaktadır (Dalkıran, 2008: 7-8).

Markanın temel işlevi, önceden hissedilen finansal veya psikolojik tehlikeleri azaltmaktır. Satın alma süreci çeşitli riskler içermekte ve tüketiciler bu riskleri değerlendirmektedirler. Markaların bir diğer önemli işlevi ise, tüketicilerin hayatını kolaylaştırarak, alıcıların kendilerine uygun ürünleri benzerlerinden ayırt etmelerine yardımcı olmalarıdır. Ayrıca, markalar, satıcılara sadık müşteri kazanma fırsatı sunmaktadır. Alıcılar için diğer bir kritik nokta, ürünle alakalı bir sorun yaşandığında muhatap bulmanın kolaylığıdır. Marka, tüketicilerden ziyade işletmeler adına bir koruma aracı olarak işlev görmektedir. Eğer markalar, işletmenin rekabet gücünü ve korunmasını etkili bir şekilde sağlayamıyorsa, tüketici nezdindeki ayrıcalığını kaybetmiş demektir. Bu nedenle, marka oluşturma süreci yalnızca başarısızlıkları önleme aracı olarak değerlendirilmemelidir (Yarıcı, 2007: 24). Markanın tescil edilmesi ile üreticiler, ürünlerinin özgün özelliklerini de güvence altına almış olmaktadırlar. Marka, aynı zamanda bir yatırım alanı olduğundan ticari bir değer taşımaktadır. Günümüzde birçok marka, işletmelerin en önemli varlıkları arasında yer almaktadır (Öngüt, 2007: 15).

MARKA KİMLİĞİNİN REKABET AÇISINDAN FAYDALARI

İşletmeler sürekli artan rekabet piyasalarında üstünlük sağlayabilmek için tasarımı sürecinde markanın değerini artırmak amacıyla dikkat çekici bir marka ismi, logo ve renk seçimi yapmalıdır. Ayrıca, rakiplerden farklılaşan ancak onların müşterilerine de hitap edebilecek marka sembolleri ve sloganları, satış ile promosyon kampanyaları oluşturulmalıdır. Belirli bir hedef kitleye ulaşıldığında, müşteri değeri, marka ve müşteri sadakatini artırmaya yönelik faaliyetlere öncelik verilmelidir. Marka değeri, müşteri değeri, marka sadakati ve müşteri bağlılığının geliştirilmesi için bütünleşik pazarlama anlayışı

kapsamında hareket edilerek, işletmenin tutundurma, üretim, dağıtım, iletişim ve fiyatlandırma stratejilerindeki hedefler ve yeterlilikler rehber olarak alınmalıdır. Dijital, görsel ve basılı medya kanalları aracılığıyla müşterilerin, tüketicilerin, olası alıcıların ve çeşitli marka müşterilerinin memnuniyetleri, memnuniyetsizlikleri ve beklentileri hakkında veri toplanmalıdır (Aydın, 2022: 19).

İşletmelere Faydaları

Bir işletmenin ürün ya da hizmetlerini, yalnızca işlevsel özelliklerine bakarak diğer rakiplerden ayırt etmek nerdeyse imkansız hale gelmiştir. Bu sebeple, markalaşmanın yanında, işletmenin marka kimliği ve marka imajına sahip olması da son derece önemlidir. Marka kimliği, markalar arasında rekabet avantajı sağlamak için önemli bir imkan sunmakta ve işletmelerin rakiplerinden ayrılmasında değerli bir rol oynamaktadır (Nepesova, 2021: 1). Bu bağlamda Aaker, marka kimliğini, markanın temsil ettiği değerleri yansıtan ve tüketicilere sunulan bir vaadi simgeleyen unsurların toplamı olarak açıklamıştır. Ayrıca, marka bağdaşlaştırma olarak da adlandırılan bu kimlik, tüketicilerin markayla ilgili doğrudan veya dolaylı olarak akıllarında canlandırdıkları her şeyi belirtmektedir (Aaker, 2016: 68).

Marka sadakati, müşterinin markayla kurduğu ilişki veya bağ olarak tanımlanmakta; hedefi, tüketicilerin yalnızca mevcut ihtiyaçlarını karşılamakla kalmayıp, onları gelecekte de belli bir markayı tercih etmelerine yönlendirmektir. Hedef kitlenin bir mal grubuna ait markalardan birisini tercih etmesine yol açan marka kimliği, başarılı bir marka oluşturmanın yanı sıra marka sadakatini de beraberinde getirmektedir. İşletmelerin hedefi, marka tercihi yapıldıktan sonra marka sadakatini sağlamaktır. Hedef bireylerin markaya olan bağlılıkları, aynı zamanda onu satın alma isteklerini de yansıtmaktadır (Yıldız ve Koç, 2017: 90).

Marka, sicile kaydedildiğinde yasallaşmakta olup, bu haliyle yasal koruma kazanarak, tüketicilerde işletmeye bağlılık oluşturmakta ve üreticinin satışlarını düzenli duruma getirmektedir. Üretici, pazarı bir ölçüde denetleme imkanı bularak, aracıların satış gayretlerini izleyebilmektedir. Marka, tutundurma süreçlerine yardımcı olarak ve talep oluşturmada etkili bir rol oynamaktadır. Reklamı yapılan markalar, bilhassa kendin-seç-al yöntemiyle satışta kolayca tanınarak tercih edilmektedir. Tüketiciler, markalı bir ürünün özellikleri ve fiyatı hakkında kendilerine mahsus algılar geliştirerek ve yeni ürünlere de bu perspektiften yaklaşmaktadırlar. Ancak, yeni ürünün özellikleri ve fiyatı beklenen standartlara uymuyorsa, bu durum yeni ürünün başarısızlığının yanı sıra diğer ürünlerin satışını da olumsuz etkilemektedir. Marka kullanımı, ikame ürünler nedeniyle yaşanabilecek satış kaybı riskini azaltarak, ürünleri pazarlama kanallarına çekmektedir; çünkü iyi bilinen markalar aracı kuruluşlar tarafından tercih edilmektedirler. Tüketiciler belirli bir markayı satın almakta direnç gösterirlerse, toptancılar ve perakendeciler o ürünü temin ederek satışa sunmak zorunda kalmaktadırlar. Fiyat istikrarını olumlu yönde etkileyen markalar, sahip oldukları işletmelere ve aracı kuruluşlara sürekli fiyat değişikliği yapmamaları konusunda yardımcı olmaktadır. Aracılar, markalı ürünleri tercih

DOI: https://doi.org/10.30546/19023.978-9952-8573-9-9.2025.9012.
ISBN: 978-9952-8573-8-2

ederken. iyi bilinen bir markanın, yeni ürünlerin pazara girmesini kolaylaştırdığını bilmektedirler (Mucuk; 1990: 151).

Küreselleşen dünya ekonomisi, gün geçtikçe artan bir rekabet sürecini beraberinde getirmektedir. Küreselleşmenin hızlanmasıyla birlikte rekabetin yoğunluğu artmış, küçük ve yerel pazarlar yerlerini, daha büyük ve gelişmiş piyasaya bırakmıştır. Bu durum, kuruluşları varlıklarını sürdürebilmek ve kar elde edebilmek için çeşitli stratejik kararlar almaya zorlamıştır. Kendi imkanlarıyla marka değerlerini geliştirmeyi başaramayan işletmeler, genellikle başka bir işletmeyle birleşme ya da satın alma yolunu seçmektedirler. Bu sayede, birbirlerinin güçlü yönlerinden yararlanan işletmeler, globalleşmenin etkisiyle uluslararası rekabet şartlarında varlıklarını sürdürebilmek, farklılaşmak ve büyümek adına çaba göstermektedir (Erdil vd., 2019: 166).

Tüketicilere Faydaları

Günümüz dünyasında markalar arasındaki rekabetin giderek arttığı bir ortamda, işletmeler kendi sektörlerinde en iyi olma çabası içindedirler. Bu süreçte, tüketicilerin kullandığı sosyal medya platformlarına yönelik etkili mesaj içerikleri oluşturmuşlardır. Rekabet avantajı elde etmek isteyen işletmeler, sosyal medya aracılığıyla olaylarla ilgili içerikler, reklamlar ve ürün yerleştirmeleri yaparak gerçek zamanlı pazarlama stratejilerini kullanmaktadırlar. Bu nedenle, hedef kitlelerinin ilgisini çeken enteresan olayları tespit edip, hizmet ve ürünlerinin içeriğini hızlı bir biçimde mesaj haline dönüştürerek sosyal medya üzerinden tüketicilere ulaştırmaları, işletmeler için etkili bir pazarlama taktiği tarzında değerlendirilmektedir. Bu strateji sayesinde, işletmelerin rekabet avantajı elde etmeleri, tüketiciler arasındaki diyalogların artması ve markanın bilinirliğinin yükseltilmesi hedeflenmektedir. Bu bağlamda, günümüzde en iyi olma hedefindeki işletmeler, piyasa departmanlarıyla birlikte tüketicilerden ve rakiplerden gelen geri bildirimleri dikkate almaktadırlar. (Toksarı, 2018: 323). Marka, fiyatlarda kararlılık sağlamakta ve ürün kalitelerinin iyileşmesine yaramaktadır. Marka, işletmelerin taklitlerden korunmak adına daha fazla yenilik yapmalarını teşvik etmekte ve aynı zamanda tüketicilerin korunmasına da katkıda bulunmaktadır (Tek, 1999: 358). Diğer taraftan marka, tüketicilere ürünün kalitesi hakkında bilgi ve güvence sunmaktadır. Alışveriş deneyimini geliştirerek kolayca tanınmasını sağlamakta ve tüketicilerin ilgisini çekebilecek yeni ürünlere dikkat çekmektedir. Ayrıca marka, tüketicinin korunmasına yardımcı olarak, bu sayede onun, ürünün arkasındaki üreticiyi daha iyi tanımasını sağlamaktadır (Cemalcılar; 1998:118).

Teknolojiyi takip eden ve tüketici taleplerine yanıt verebilen işletmeler, hedeflerine ulaşarak rekabet avantajı elde etmelerine yardımcı olacak imaj ve itibar kazanımları elde edebilirler. İşletmelerin planlı bir şekilde yürüttükleri kurumsal iletişim çalışmaları, müşterilerle samimi ve şeffaf bir etkileşim ortamı oluşturma çabaları, onlara olumlu geri dönüşler sağlayabilmektedir. İşletmelerin iç ve dış hedeflerine ulaşabilmesi, hedef kitlelerini örgütsel markalarına sadık hale getirmeleriyle mümkündür. Bu bağlamda, kurumların hedef kitlelerinin güvenini kazanabilmek için kalite, güven, prestij, fiyat ve

emniyet gibi kriterleri karşılamaları önemlidir. Böylece, işletmelere yönelik olumsuz görüşler nötr ya da olumlu bir hale dönüşebilirken, nötr görüşler de olumluya çevrilebilmektedir. (Özdava, 2018: 93).

İşletmeler, gerek tüketicilere gerekse kendilerine sağladıkları avantajlar nedeniyle ürünlerini belli marka isimleriyle pazara vermeyi tercih etmektedir. Ancak, markanın sunduğu faydalardan yararlanabilmek adına işletmeler, markanın tüketicilere sağladığı maddi unsurların yanı sıra manevi olanlara da dikkat çekmeli ve bunları titizlikle oluşturmalıdır. Öncelikle, markanın bir bireyselliğe sahip olması ve buna destek olacak itibar ve imaj geliştirmesi, yetenekli bir marka yönetiminin temelidir. Başarılı bir marka imajı ve itibarı oluşturmak, işletmelerin halkla ilişkiler ve pazarlama stratejilerini tüketicilerde davranış değişikliği yaratacak şekilde organize etmelerine bağlıdır. Markanın manevi ve maddi değerlerini oluşturan unsurların tutarlılıkla sunulması, işletmelere küreselleşen ve rekabetin yoğun olduğu pazarlarda paylarını koruma ve kar elde etme fırsatı sunmaktadır. Güçlü bir marka ile farklılaşmak ve etkili iletişim kurarak güven duygusu oluşturmak, gerek iç gerekse dış paydaşlarla ilişkiler açısından önemlidir. Bu kapsamda halkla ilişkileri etkili bir şekilde kullanarak marka itibarı ve imajı oluşturabilen işletmeler, hedef pazarlarda rekabet güçlerini yükseltmekte ve bu unsurların koruyucu özelliklerinden faydalanmaktadırlar (Karapınar, 2018: 127).

Aracılara Faydaları

Marka kavramının genel kabul görmüş tek bir tanımı bulunmamaktadır. Amerika Pazarlama Derneği, marka tanımını “bir satıcının ya da satıcılar grubunun ürün veya hizmetlerini tanımlayıp, rakiplerinden ayırmayı amaçlayan isim, terim, işaret, sembol, tasarım ya da bunların bir kombinasyonu” şeklinde yapmıştır. Bu bağlamda, markalaşma, belirli bir markayı “yaratma, koruma, sürdürme ve geliştirme” çabalarıyla sürdürülebilir bir rekabet avantajı elde etme sürecidir (Li, Petrick and Zhou, 2008: 80). Burada vurgulanmak istenilen, markanın üreticiye (işletmeye) dair olan rakiplerinden başkalaştıran özellikler bütünü olmasıdır. Bu tanımlamalar beraber değerlendirildiğinde, markanın ürüne ya da işletmeye ait bir aidiyeti tarif ettiği anlaşılmaktadır. İşletmelerin küresel piyasalarda rekabet edebilme yeteneği, bu özgünlüğü açıklayan markanın başarısına bağlıdır (Kelley and Jugenheimer, 2022: 3).

Markalar, kendilerini ifade edebilmek için tarihsel süreçte öncelikle reklama odaklanmış ve bu sayede tüketicilerin dikkatini çekme ve de ikna etme konusunda başarılı olmuşlardır. Bir ürünü tanıtmanın veya rakiplerinden ayrışmanın en etkin yolu olarak reklam, halkla ilişkilerle birlikte önemli bir rol oynamıştır. Küreselleşme, kapitalist finansal sistemler, ekonomik sınırların olmaması ve ulaşım ile iletişim alanındaki gelişmeler, markaları yeni sorumluluklar ve bakış biçimleri üstlenmeye yönlendirmiştir. Değişen pazar ve rekabet koşulları, arzın artmasıyla birlikte dünyayı "küresel köy" (Altay, 2005: 9) haline getirmiştir. Bunun yanı sıra, tutundurma bileşenlerine ayrılan büyük bütçeler lüks tüketimi teşvik etmiş ve ihtiyaçların ötesinde bir tüketim anlayışını benimsemeye yöneltmiştir. Bu durum, sorumsuzca üretimin sebep olduğu kıt olan kaynakların ve çevrenin bozulmasına yol açmıştır. Yaşanan bu gelişmelerin negatif etkileri gün geçtikçe başta sağlık olarak, gelir eşitsizliği, işsizlik,

DOI: https://doi.org/10.30546/19023.978-9952-8573-9-9.2025.9012.
ISBN: 978-9952-8573-8-2

çevre kirliliği vb. neticelerle insanların hayatını tehdit eder duruma gelmiş, önce sivil toplum kurumları ve sonrasında toplumdaki bilinçli bireylerin duruma dikkat çekmesiyle beraber markaların üretim şartları ve "daha çok tüket" yanlışlıkları sorgulanır olmaya başlamıştır (Yalın, 2022: 157).

Marka Kimliğinin Ürünlere Sağladığı Faydalar

Çekicilik

Reklamlarda duygusal veya rasyonel çekicilik unsurlarının yer alması da bu yöntemlerden birisidir. İkna ve çekicilik kavramları, binlerce yıldır birbirleriyle iç içe geçmiş olarak değerlendirilirken, reklam mesajlarında da önemli bir yer tutmakta, izleyicinin gerek bilincine gerekse duygularına hitap etmektedir. Bu nedenle çekicilik, etkili bir ikna aracı olarak görev yapmaktadır. Reklam, tüketicilerin karşısında birçok alternatifin bulunması ve işletmeler arasındaki yoğun rekabet nedeniyle, belirli bir marka bilinci ve anlayışı oluşturmak için büyük bir değere sahiptir. Günümüzde, farklı medya kanalları aracılığıyla tüketicilere ulaşan reklamların sayısının artması, onların birçok reklam mesajıyla karşılaşmasına neden olmaktadır. Her gün binlerce mesajla karşılaşan tüketicilerin dikkatini çekmek ve bu dikkati mal veya hizmet lehine yönlendirmek için pazarlama iletişimcileri yoğun emek sarf etmektedirler. Bu ortamda, markaların tüketicinin zihninde olumlu bir tutum oluşturması ve bunu satın almaya dönüştürmesi oldukça önemlidir. Markalar, olumlu bir tutum oluşturmak için çeşitli yöntemler kullanmaktadır (Dikel ve Bilbil, 2023: 2).

Konumlandırma, bir markanın dikkat çekmesini, rekabette öne çıkmasını ve avantaj elde etmesini sağlamaktadır. Bu nedenle, markanın konumu, duygusal pazarlama tasarımlarının ve iletişimin temel unsurlarından biridir. Konumlandırma, bir ürünün rakip ürünler ve işletmenin diğer ürünleri karşısındaki imajını geliştirmeyi ifade etmektedir. Amaç, yönetimin belirli bir ürüne alıcıların dikkatini çekmek ve bu ürünü diğer benzer ürünlerden olumlu bir şekilde ayırarak işletme lehine farklılaştırmaktır. Ürünler ve hizmetler benzer yöntemlerle üretilip sunulmakta ve aynı gereksinimleri karşılamaktadır. Bu nedenle, markaların pazarda öne çıkabilmesi için tüketici zihninde başka markalardan farklı bir konumda yer alması gerekmektedir (Tek, 1999: 332). Bu kapsamda bir ürüne olan ilgiyi çekmenin ilk aşaması olan dikkat, hedefteki kitlenin ilgisini anında çekmeyi ve bu ilgiyi sürdürmeyi hedeflemektedir. Bu aşamanın başarılı olabilmesi için üç alt unsurun varlığı gereklidir. Bunlar; algısal uyarılma, değişkenlik ve araştırmaya yönelik uyarılmadır. Algısal uyarılma, yenilikler ve sürprizler gibi unsurlarla sağlanırken; araştırmaya yönelik uyarılma, kişilerin konu hakkında daha fazla bilgi edinme isteğiyle desteklenmektedir. Değişkenlik ise aynı temada değişik mesajlar sunularak dikkat çekilme amaçlanmaktadır.

İhtiyaca Uygunluk

Sunulan faydaların hedef kitlenin ihtiyaçlarına, beklentilerine ve ilgi sahalarına uygun nitelikte olması gerekmektedir. Uygunluğun gerçekleşmesi için; hedefe yöneltme, aşinalık ve güdünün uygunluğu olarak üç alt bileşenin yapılması önemlidir. Sunulan yararların, verilen bilgilerin ve harcanan

kaynakların kişilerin önceki tecrübeleri ile ilişkilendirilecek özellikte olması ile aşinalık; bireylerin beklentilerinin gerçekleşeceğinin belirtilmesi ile amaca yöneltme; hedef kitlenin var olan güdülerine uygun olan mesajlar verilerek motivasyon uygunluğu oluşturulmaktadır (Elden vd., 2017: 29). Benzer ürün ve markalar arasındaki rekabet, tüketicilerin ihtiyaç hissettiği ürünler için ilgisini çekmek ve ikna etmek için çeşitli yaratıcı stratejilerin kullanılmasını gerektirmektedir. Reklamlar, satış ve iletişim hedeflerini gerçekleştirmek amacıyla tüketicileri bilgilendirme, ihtiyacını hatırlatma, ikna etme ve değer katma işlevlerini üstlenmektedirler. Hikaye anlatımı yöntemiyle hazırlanan reklamlarda, müşteriler kendi deneyimlerini farklı anlatı türleri aracılığıyla izleyicilere aktarmaktadırlar. Tüketiciler, iyi bir hikaye ile tanımlanan markalara, kendini daha yakın hissetmekte ve bu markalara karşı olumlu bir anlayış geliştirmektedirler. Hedef kitleyi ikna etmede hikayenin uyumu ve akıcılığı büyük önem taşımaktadır. İkna sürecinde güvenilirlik de önemli bir unsur olarak görülmektedir. Hikaye anlatımında karakterlerin ve konunun gerçek hayatta var olabilmesi, olayların kronolojik bir sırayla sunulması ve neden-sonuç ilişkilerinin mantıklı bir şekilde ifade edilmesi, inandırıcılığı artırmaktadır (Şahin, 2018: 166).

Hizmet sektöründe sürdürülebilir bir rekabet avantajı sağlamak ve tüketicilerin yeni ihtiyaçlarını belirlemek için markalaşma gerekli görülmektedir. Ürün sektörüne kıyasla, hizmet sektöründe tüketicilerin hislerine ulaşmak daha fazla gerekli olduğundan, fiziksel özellikleri olmayan ürünlerde marka ve bunların unsurlarına daha çok önem verilmektedir. Son yıllarda marka kavramı, ambalajlı ürünlerde yoğun bir şekilde uygulanmakta ve bu uygulama devam etmektedir. Ancak, hizmet konseptlerinde bu uygulama biraz daha zayıf kalmaktadır. Bu durum, soyut malların üretildiği hizmet sektörlerinde markanın önemini artırmaktadır. Marka teorileri, müşterilerin hizmet ve ürünlerden markalara yönelme eğilimlerini, markalarla duygusal bağlar kurmalarını ve bu bağlar sayesinde tekrar eden satın alma kararları verdiklerini göstermektedir (Karpat, 2000: 210). Örneğin sağlık işletmelerinde hastaların bir markayı tercih etmesinin en önemli nedeni, sunulan hizmetin insan sağlığıyla doğrudan bağlantılı olmasıdır. Bu durum, uygulanan yöntemlerin tanınması, risklerin en aza indirilmesi ve güvenin sağlanması gibi temel faktörlerden kaynaklanmaktadır. Ayrıca, sağlık hizmeti alan bireylerin tecrübeleri, diğer hizmet alanlara zaman kazandırmanın yanı sıra güven duygusu da vermektedir (Küçükmadan, 2015: 63).

Güven Oluşumu

Güven, tüketicilerin işletmelerle uzun vadeli ilişkiler kurmasını teşvik eden, ürünlerin tekrar satın alınmasını sağlayan ve markaya sadakati artıran bir unsurdur. Bu sebeple, marka güveninin önemini kavrayan işletmeler, tüketici algılarını ölçmek ve araştırmacılar da güven deyimiyle ilişkili diğer unsurları belirlemek için marka güvenini ölçme ihtiyacı duymaktadırlar. Ekonomik açıdan güven, bireyin çıkarlarını gözeten, riskten mümkün olduğunca uzak bir yaşam sürmeyi ve kısacası kendini güvence altına almayı ifade etmektedir. Tüketiciler, ürün satın almanın doğasında olan riski azaltmak amacıyla, güven duydukları ürünlere yönelmeyi tercih etmektedirler (Can, 2019: 47).

DOI: https://doi.org/10.30546/19023.978-9952-8573-9-9.2025.9012.
ISBN: 978-9952-8573-8-2

Markaya yönelik güvenin oluşabilmesi için başarı beklentisi, destekleme durumu ve değişim olanağı gibi unsurların sağlanması gerekmektedir. Hedef kitlenin belirlenen markayı kullanarak amaçlarına ulaşacaklarına dair bir güven oluşturulması, başarı beklentisini pekiştirmektedir. Kullanım için uygun koşulların sunulması, değişim olanağını artırmaktadır. Ayrıca, markayı tercih edenlere somut veya soyut ödüller sunarak destekleme durumu sağlanması, markaya olan güveni güçlendirmektedir (Kozlu, 1998: 17).

Tüketiciler, ihtiyaçlarını karşılamak için markasız ürünler yerine güvenilir markalara sahip ürünleri tercih etmektedirler. Uzun süreli kullanım ve yüksek fiyatlı ürünler söz konusu olduğunda, markalı ürünlerin tüketici tercihleri üzerindeki etkisi daha da artmaktadır. Bunun nedeni, markanın tüketiciye sağladığı güven ile sunduğu faydalardır. Markalı ürünler, bireylere güven verirken, belli bir bütçeye sahip bulunan tüketiciler, bilmedikleri markasız ürünleri alarak risk almak istememektedirler. Başka bir deyişle, müşterilerin bu işletmelere olan güveni arttıkça, markaya olan sadakatleri de artmaktadır (Yılmaz, 2005: 259).

Tatmin Sağlama

Tüketici memnuniyetinin birçok unsuru bulunmaktadır. Kalite ve fiyat gibi özelliklerin yanı sıra, marka imajını güçlendirecek çalışmalar yapmak ile marka değerini artırmak da müşteri tamini açısından büyük önem taşımaktadır. Bir üründen memnun kalan müşterinin sadece ürünün somut özelliklerine odaklandığını düşünmek yanlıştır; ürünün ve markanın imajı da tüketici memnuniyetinde önemli bir rol oynamaktadır. Günümüzdeki yoğun rekabet ortamında, işletmeler için en önemli hususlardan birisi müşteri sadakatidir. Müşteri sadakatini sağlamak için dikkate alınması gereken bazı unsurlar vardır. Öncelikle, memnuniyet bir ön şart olarak, tüketicilerle güçlü bir bağ kurmak isteyen kuruluşların müşteri memnuniyetine odaklanmalarını gerektirmektedir. Müşteri sadakati oluşturmak isteyen işletmeler, bu memnuniyeti sağlayacak koşulları göz önünde bulundurmaları lazımdır (Uyar, 2019: 52).

Tüketicilerin, markanın getirdiği avantajlara erişebilmesi ve bu avantajların, beklentilerine cevap vererek tatmin olmalarını sağlaması önemlidir. Bu sürecin başarılı olabilmesi için hem içsel hem de dışsal motivasyonlar oluşturulmalıdır. Örneğin, bir markayı kullanmanın farklı bir sosyal yapıya ait olma hissini uyandıran içsel motivasyon, mesajlarda yer alan karakterler ve üslup gibi dışsal motivasyon unsurlarıyla desteklenmelidir (Uztuğ, 1997: 24). Yoğun rekabet ortamında başarı elde etmek isteyen işletmeler, evvela ürün stratejilerine odaklanmalıdırlar. Bu doğrultuda, tüketicilerin taleplerine yanıt verebilecek, farklı ürünlerle rekabet edebilecek ve tüketicilerin beğenisini kazanarak tatmin ve sadakat oluşturabilecek ürünler geliştirilmelidir. Bu ürünlerin üretimi için işletmeler, hem yerel hem de uluslararası piyasalarda pazarlama stratejilerini ve pazar araştırmalarını düzenli ve sürekli bir şekilde yürütmelidir. İşletmelerin pazarlarda başarılı olabilmesi ve rekabet gücünü artırabilmesi için ürün ve marka kararları büyük önem taşımaktadır. Bu bağlamda, rekabet avantajı ve

sürdürülebilirlik açısından müşteri memnuniyeti ve marka sadakati, işletmelerin faaliyetlerinde ana odak noktası olarak değerlendirilmelidir (Cevher, 2020: 161).

Benzersizlik

Marka kimliği oluşturmanın en önemli kuralı, rakiplerden ayrışmaktır. Ancak bu ayrışmanın, hedef kitle için anlamlı bir değere sahip olması gerekmektedir. Ancak bu şekilde marka, hedef kitlenin aklında rakiplerinden farklı olduğu izlenimi verebilir. Bu nedenle, marka öncelikle ifade etmek istediği özelliğin daha önceleri dile getirilmediği bir pazar segmenti bulması gerekmektedir (Özsevinç, 2013: 48). Marka, ürüne bir kimlik oluşturarak rakiplerine karşı farklılaştırıcı bir avantaj sunmakta ve işletmelerin rekabet gücünü artırarak, onlara soyut bir fayda sağlamaktadır. İşletmeler, markaları aracılığıyla pazarlarda ürünlerine rekabet avantajı elde etmektedirler. Tüketiciler, sahip oldukları veya sahip olmayı hayal ettikleri kimlikleri gösteren markalara karşı olumlu bir tutum geliştirmekte ve bu markalara olan bağlılıkları artmaktadır (Tek ve Özgül, 2005, s.302).

Üretilen ürünlerin birbirinden ayrılmasını sağlayan en önemli unsur markadır. Tüketiciler için ürünün fonksiyonu, niteliği ve kalitesinin yanı sıra duygusal beklentileri de büyük önem taşımaktadır. Tüketiciler, markayla duygusal bir bağ kurarak beklentilerini yüksek tutmayı arzu etmektedirler. Özetle, iki benzer ürünü ayırt eden temel unsur markadır (Çakırer, 2013: 19). Diğer taraftan ürün ya da hizmet markaları, bireysel markalarla iş birliği yaparak sosyal medyada kendi ürünlerini tanıtarak reklam etkisini artırmaktadır (Bor ve Erten, 2019: 136).

Tutarlılık

Ürün standardizasyonu ve tutarlılığın oluşturulması için iletişim stratejilerinde göz önünde bulundurulması gereken önemli bir unsur, markanın bütünlüğünü muhafaza etmektir. Marka, farklı pazarlarda çeşitli iletişim stratejileri uygulansa bile genel imajını ve değerlerini korumalıdır. Bu yaklaşım, markanın uluslararası piyasada tutarlı ve de güçlü bir şekilde varlık göstermesine katkı sağlamaktadır (Gümüş, 2024: 144). Yeni ve deneyimsiz işletmeler, hedeflerini genellikle kısa süreli belirlediklerinde, fiyatlandırma kararlarında tutarlılık ve esneklik kaybı yaşayabilmektedirler. Bu durum, önemli pazar imkanlarının kaçırılmasına yol açarak, uzun vadeli kar avantajı, kısa vadeli getiriler adına feda edilebilmektedir (Karafakıoğlu, 2015: 160).

İşletmenin paydaşlarına ilettiği mesajlardaki tutarlılık, giderek küreselleşen, yaşam koşullarının zorlaştığı ve benzer ürünlerin yoğun olduğu pazarlarda, işletmelere pazar paylarını koruma, varlıklarını devam ettirme ve kar elde etme fırsatı sunmaktadır. Yoğun rekabetin yaşandığı bu pazarlarda, işletmelerin iyi bir marka ile rakiplerinden ayrışması, gerek iç gerekse dış paydaşlarıyla etkili biçimde bir iletişim kurarak mesajlarını iletmesi ve güven duygusu oluşturması büyük önem taşımaktadır. Başarılı bir marka imajı ve itibarı oluşturmak, işletmelerin halkla ilişkiler stratejilerini ve pazarlama faaliyetlerini tüketicilerin tutum ve davranışlarını değiştirecek şekilde düzenlemesine bağlıdır. Markanın manevi değerini sağlayan ve maddi değer ile getiri sağlayan faktörlerin organize

DOI: https://doi.org/10.30546/19023.978-9952-8573-9-9.2025.9012.
ISBN: 978-9952-8573-8-2

edilmesi sırasında, işletmeler sunum, uygulama ve vaatlerinde tutarlılık göstermelidir (Karapınar, 2018: 127). Bir markanın imajını oluştururken öncelikle hedef kitle tanımlanmalı, faaliyetlerinde tutarlılık sağlamalı ve kitleye karşı etkili çağrışımlar geliştirilmelidir. Markanın itibarı, güven üzerine inşa edilmektedir. Hedef kitleye iletilen mesajların doğruluğu ve gerçekleştirilen faaliyetlerle tutarlılığı, tüketicilerde markaya ait olumlu izlenimler ve hisler yaratmaktadır. Dolayısıyla, hedef kitle markaya güven duymaya başlarken, marka da itibar kazanmaktadır (Karpat, 2000: 32).

SONUÇ VE ÖNERİLER

Marka kimliğinin, işletmelerin Sürdürülebilir rekabet üstüne etkileri Ile ilgili yapılan çalışma sonucunda sonuç ve öneriler;

Atılgan, (2005: ix) yapmış olduğu çalışmaya göre bir markanın dayanıklı ve güçlü olabilmesi için hiçbir dış çevresel değişimlere ayak uydurmasının gerekli olduğu belirtilmiştir. Marka tescilinin resmileştirilmeleriveya bu konuda gecikmelerin yaşanması, işletmelerin birçok risk ile karşılaşmasına neden olduğunu ifade etmiştir. Bu kapsamda öneri olarak işletmeler uzun sürede elde ettikleri marka kimliklerini koruyabilmek için ilgili marka tescil işlemlerini bulundukları ülkelerde yaptırarak korumaya almalıdırlar.

Uztuğ'un (2002: 20) yapmış olduğu çalışmada, işletmelerin rekabet ortamlarında en markalarının taklit edilebildiği ve hukuki anlamda markalar için tedbir alınmadığında bazı işletmelerin markalarının taklit edildiğini belirtmiştir. Bu kapsamda öneri olarak işletmeden markalarını belirlerken taklite açık olmayacak şekilde logo ve isim tasarımlarını yapmalıdırlar.

Akyol'un (2011: 244) yapmış olduğu çalışmaya göre hedef kitlenin zihninde yer bulan ve kabul gören bir marka ismi ve logosunun ancak uzun bir süre çalışılması ile mümkün olduğunu belirtmiştir. Ayrıca hedef kitlenin hafızasında yer alabilecek bir marka kimliğinin; kullanılan görseller, temalar, kavramlar ve renklerle ilgili olduğunu ifade etmiştir. Bu kapsamda öneri olarak işletmeler belirleyecekleri markaların; renk, tasarım, şekil ve kavramlarına yer verirken tüketicilerin de beklentilerine uygun olmasını sağlanmalıdır.

Kozlu'nun (1998: 17) yaptığı çalışmaya göre markanın sunduğu vaatlere hedef kitle güven duymalı ve markanın onlara çeşitli açılardan fayda sağlayacağına inanılmalıdırlar. Bu kapsamda öneri olarak işletmeler tüketicilerine vermiş olduğu vaatlerini yerine getirmeli, satın alma öncesi ve satın alma sonrası hizmetlerde garanti şartlarına eksiksiz tamamlamalı, ürün kalitesinde ve hizmet sunumundaki istikrarını bozmamalı ve tüketicilerin işletmeye karşı güvensizlik duymalarına neden olacak uygulamalardan uzak durmalıdırlar.

Bu konuda yapılacak olan araştırmalara öneri olarak, konu kapsamı genişletilerek marka kimliğinin nasıl alındığı, marka kimliğinde bulunması gereken özellikler, rekabet türleri, rekabete karşı alınacak önlemler, uluslararası piyasalarda marka kimliğinin korunabilirliği ve küresel piyasalarda sürdürülebilirliğin fonksiyonlarının çalışmalara dahil edilmesi; ayrıca anket yapılacak çalışmalarda

çalışmanın evreninin genişletilerek, bölgeler, ülkeler ve ülkeler arası seviyede olması alana olan katkıyı artırabilir.

KAYNAKLAR

Aaker, David A. (2016). *Güçlü Markalar Yaratmak*. (Çeviren: Demirci, Erdem), MediaCat Kitapları.

Akyol, A. Ç. (2011). Reklam Mesajlarında Bilgilendirici İçerik: Dergi Reklamları Üzerine Bir İçerik Analizi. [Doktora Tezi]. Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kony

Alkış, H., & Öztürk, Y. (2009). Otel işletmelerinde motivasyon faktörleri üzerine bir araştırma. *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi, 8*(28), 212-236.

Altay, D. (2005). *Küresel Köyün Medyatik Mimarı Marshall Mcluhan*, Su Yayınevi, 2. Baskı.

Atılgan, E. (2005). *Marka değeri belirleyicilerinin uluslararası analizi.* [Doktora tezi]. Akdeniz Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Antalya.

Aydın, A. (2022). Marka değeri ve marka sadakati ile müşteri değeri ve müşteri sadakati ilişkisinin betimsel içerik analizi yöntemiyle değerlendirilmesi. *Social Sciences*, *17*(4), 10-22. Doi:10.12739/NWSA.2022.17.4.3C0192.

Bor, H. M. & Erten, A. (2019). Dijital Çağın Mesleği Nasıl İnfluencer Olunur?. İstanbul: Hürriyet Gazetecilik ve Matbaacılık A.Ş.

Can, İ. (2019). Güveni nasıl tanımlayabiliriz? Ya da sosyal bilimlerin konusu olarak güven. *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, (41), 46-59.

Cemalcılar, İ., K. (1998). *Pazarlama, Kavramlar, Kararlar*. Beta Basım Yayım.

Cesur, Z. & Alnıaçık, Ü. (2019). Marka beğenilirliğinin marka tercihi üzerine etkisi: cep telefonu sektöründe bir araştırma. *International Journal of Social and Humanities Sciences Research (JSHSR)*, *6*(44), 3484-3494.

Cevher, M. F. (2020). Pazarlamada ürün ve marka kararları. *Uluslararası Pazarlama,* Akademisyen Yayıncılık.

Cheba, K., Bąk I. & Katarzyna Szopik-Depczyńska. (2020). Sustainable competitiveness as a new economic category–definition and measurement assessment. *Technological and Economic Development of Economy 26*(6). 1399–1421. https://doi.org/10.3846/tede.2020.13528

Çakı, O., Sezerel, H. & Geylan, A. (2020). Uluslararası Konaklama İşletmelerinde İnsan Kaynakları Yönetimi: Hilton Örneği. *Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, *20*(2), 339-360. https://doi.org/10.18037/ausbd.758082

Çakırer, M. A. (2013). *Marka yönetimi ve marka stratejileri*. Ekim Basım Yayınevi.

Çat, A. K., & Akbulak, B. (2020). Marka iletişimi bağlamında havayolu şirketlerinin logolarına yönelik bir inceleme. *International Journal of Arts and Social Studies*, *3*(4), 50-61.

Çetintürk, İ. (2017). Müşteri değeri, müşteri tatmini ve marka sadakati: Üniversite sosyal tesisleri üzerine bir araştırma. *Seyahat ve Otel İşletmeciliği Dergisi*, *14*(2), 93-109. https://doi.org/10.24010/soid.335089

Dalkıran, M. (2008). *Avrupa Topluluğu ve Türk Rekabet Hukuku açısından marka hukukunda hakkın tüketilmesi.* [Yüksek lisans tezi]. Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.

de Paula, E. & Chaves, S. (2017). Identity, positioning, brand ımage and brand equity comparison. *Independent Journal of Management & Production*, *8*(4), 1246-1263.

Dikel, H. & Bilbil, E. K. (2023). Reklam çekiciliklerinin marka tutumu üzerindeki rolüne yönelik bir araştırma. *International Journal of Social and Humanities Sciences Research (JSHSR)*, *10.* (29 Ekim 100. Yıl Özel Sayısı), 01-16. Doi: 10.5281/zenodo.10055669

Elden, M., Ulukök, Ö. & Yeygel, S. (2017). *Şimdi Reklamlar...* İletişim Yayınları.

Eminler, O. (2012). *Marka imajının tüketicilerin satın alma niyetlerine etkisi: hazır giyim sektöründe bir araştırma*, [Yüksek lisans tezi], Sakarya Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.

DOI: https://doi.org/10.30546/19023.978-9952-8573-9-9.2025.9012.
ISBN: 978-9952-8573-8-2

Erdil, T. S., Aydoğan, S., Ayar, B. & Güvendik, Ö. (2019). Marka performansının rekabet gücüne etkisi: ulusal ve uluslararası birleşme ve satın almalar açısından bir değerlendirme. *Öneri Dergisi*, *14*(51), 164-189. Doi: 10.14783/maruoneri.vi.522181

Fırlar, B. & Çolakoğlu, B. (2009). Sürdürülebilir rekabet avantajı yakalamada kurumsal sosyal sorumluluk kampanyaları ve planlama sürecinin önemi. *Marmara İletişim Dergisi*, *14*(14), 93-107.

Gümüş, C. (2024). Küresel rekabetin anahtarı: uluslararası pazarlama karması ve iletişimi. *Karaelmas Sosyal Bilimler Dergisi*, *2*(1), 139-152.

Kader, Erol. & Küçün, N. T. (2022). Olumlama ile manipüle edilen tüketicinin marka bağlılığı ve marka beğenirliği konusundaki fikir değişimi. *International Journal of Social and Humanities Sciences Research (JSHSR)*, *9*(90), 2746-2756.

Kamya, B. (2020). *Sürdürülebilir pazarlamanın tüketici davranışları ve algılanan marka değeri üzerine etkisi,* [Yayınlanmamış Yükseklisans Tezi], Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Karafakıoğlu, M. (2015). *Uluslararası pazarlama yönetimi: teori, uygulama ve örnek olaylar*. Beta Yayıncılık.

Karapınar, A. G. D. Ç. (2018). Marka imajı ve itibarı oluşturmada halkla ilişkilerin rolü. *İnif E-Dergi, 3*(1).

Karapınar, D. Ç. (2018). Marka imajı ve itibarı oluşturmada halkla ilişkilerin rolü. *İnönü Üniversitesi, İletişim Fakültesi, Elektronik Dergisi (İNİF E-Dergi)*, *3*(1), 127-141.

Karpat, Isıl, (2000). Marka *Yönetimi Süreci ve Tanıtımın Rolü*, [Yayınlanmamış Doktora Tezi]. Ege Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir.

Keller, K., L. (2013). *Strategic brand management: building, measuring and managing brand equity*. Pearson Education Inc.

Kelley, L. D. & Jugenheimer, D. W. (2022). Advertising media planning: a brand management approach. M.E. Sharpe. https://doi.org/10.4324/9781003258162

Koçum, M. (2019). Küresel rekabet ortamında markalaşmanın önemi ve uluslararası marka olmak. *İstanbul Ticaret Üniversitesi Girişimcilik Dergisi*, *1*(2), 15-28.

Kozlu Cem M. (1998), *Uluslararası pazarlama: ilkeler ve uygulamalar*, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 6. baskı.

Küçükmadan, E. (2015). *Marka, sağlık hizmetlerinde markalaşma ve marka sadakati.* [Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi]. Beykent Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.

Lam, T., Zhang, H. & Baum, T. (2001). An investigation of employees' job satisfaction: the case of hotels in Hong Kong. *Tourism management*, *22*(2), 157-165. https://doi.org/10.1016/S0261-5177(00)00039-X

Lembet, Z. (2006). Markalar ve kurumsal sosyal sorumluluk. *Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, *3*(2), 1-24.

Li, X., Petrick, J. F. & Zhou, Y. (2008). Towards a conceptual framework of tourists' destination knowledge and loyalty. *Journal of Quality Assurance in Hospitality & Tourism*, *8*(3), 79-96. https://doi.org/10.1080/15280080802080474

Mucuk, İ. (1991). ***Pazarlama İlkeleri.*** 6. Basım, Der Yayınları.

Nepesova, A. (2021). Marka kimliğinin marka sadakati ve satın alma niyeti üzerinde etkisi. [Yüksek lisans tezi], Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya.

Öç, B. (2023). Girişimcilikte sosyal medya kullanımı. *E-Ticaret, Dijital Pazarlama ve Sosyal Medya Kapsamında*, 163-176.

Öngüt, Ç.E.(2007). *Türk Tekstil ve Hazır Giyim Sanayinin Değişen Dünya Rekabet Şartlarına Uyumu*, [Uzmanlık Tezi]. Devlet Planlama Teşkilatı, İktisadi Sektörler ve Koordinasyon Genel Müdürlüğü, Yayın No: DPT2703.

Özdava, B. (2018). Kurumsal Blogların Kurumsal Markalara Etkisi. *Trakya Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi E-Dergi*, *7*(2), 78-97.

Özsevinç, T. (2013). *Marka değerleme yöntemleri ve kişisel marka değeri: Şarkıcı, doktor ve politikacı örnekleri*. [Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi] TOBB Ekonomi ve Teknoloji Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü. Ankara

Salem, S. F. & Salem, S. O. (2018). Self-ıdentıty and socıal ıdentıty as drıvers of consumers'purchase ıntentıon towards luxury fashıon goods and wıllıngness to pay premıum prıce. *Asian Academy of Management Journal*, *23*(2), 161-184. https://doi.org/10.21315/aamj2018.23.2.8

Şahin, E. (2018). Reklam stratejileri kapsamında hikaye anlatımı kullanımı: sanal marka topluluklarında reklam mesajlarının aktarımı. *Kurgu*, *26*(3), 147-169.

Tek, Ö. B. & Özgül, E. (2005). *Modern Pazarlama İlkeleri*. Birleşik Matbaacılık.

Tek, Ö. B. (1999). *Pazarlama ilkeleri, Global yönetimsel yaklaşım, Türkiye uygulamaları*. Beta Basım Yayın

Thore, S. & Tarverdyan, R. (2016). The sustainable competitiveness of nations. *Technological Forecasting and Social Change*, *106*, 108-114. https://doi.org/10.1016/j.techfore.2016.02.017

Toksarı, M. (2018). Küresel rekabet dünyasında pazarlama 4, 0'ın ve gerçek zamanlı pazarlamanın (real time marketing) işletmelere katmış olduğu değer. In *5th International Congress on Political, Economic and Social Studies (ICPESS)*, *2*, 323-336.

Uyar, A. (2019). Müşteri memnuniyeti ile müşteri sadakati arasındaki ilişkinin yapısal eşitlik modeli ile incelenmesi: otomobil kullanıcıları üzerine bir uygulama. *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi*, *18*(69), 41-57. Doi:10.17755.esosder.416556

Uztuğ, F. (1997). Marka değeri: kavram ve yönetimi. *Pazarlama Dünyası*, *61*, 19-25.

Uztuğ, F. (2002). Markan kadar konuş: marka iletişim stratejileri. Mediacat Kitapları.

Yalın, A. (2022). Kurumsal sosyal sorumluluk mu, marka aktivizmi mi? Markaların söylemleri üzerinden bir analiz. *Intermedia International e-Journal*, *8*(15), 155-173. Doı: 10.21645/intermedia.2021.106

Yarıcı, E.(2007). *Dünya Tekstil ve Konfeksiyon Sektöründeki Eğilimler Çerçevesinde Türk Tekstil ve Konfeksiyon Sektörü İçin Bir Strateji Önerisi: Marka Yaratmak*. [Yüksek Lisans Tezi]. Dokuz Eylül Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir.

Yıldız, E. & Koç, M. E. (2017). Marka mirası ve marka güveninin satın alma niyeti, müşteri tatmini ve marka sadakati üzerindeki etkileri. *Dumlupınar Üniversitesi, Sosyal Bilimler Dergisi*, (Pazarlama Kongresi Özel sayısı), 86-104.

Yılmaz, V. (2005). Tüketici Memnuniyeti ve İhtiyaçlarının Marka Sadakatine Etkisi: Sigara Markasına Uygulanması, Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 5(1), 257-271.

Yiğitol, B. & Alagöz, S. B. (2019). Marka hikâyesine yönelik tüketici tepkilerinin belirlenmesi üzerine bir araştirma. *Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, (34), 1-28.

DOI: https://doi.org/10.30546/19023.978-9952-8573-9-9.2025.9012.
ISBN: 978-9952-8573-8-2

ÜNİVERSİTE ÖĞRENCİLERİNDE DİJİTAL BAĞIMLILIĞIN SOSYAL KAYGI VE SOSYAL DAHİL OLMA DÜZEYLERİ ÜZERİNDEKİ ETKİSİ

Yeşim KARTLI
Gazi Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Sosyal Hizmet
ORCID ID: 0009-0002-4860-9133
Ankara, TÜRKİYE

Prof. Dr. Hüsne DEMİREL
Gazi Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Fakültesi, Sosyal Hizmet
ORCID ID: 0000-0002-6990-1590
Ankara, TÜRKİYE

ÖZET

Bu derleme çalışması, üniversite öğrencilerinin dijital bağımlılık, sosyal kaygı ve sosyal dahil olma düzeyleri arasındaki ilişkiyi literatür çerçevesinde incelemeyi amaçlamaktadır. Dijital teknolojilerin yaşamın her alanına hızla nüfuz etmesiyle birlikte, özellikle genç yetişkinler dijital araçları yalnızca bilgiye erişim amacıyla değil, aynı zamanda sosyal etkileşim, kimlik inşası ve gündelik iletişim için de yoğun biçimde kullanmaktadır. Bu durum, bireyleri dijital bağımlılık riskiyle karşı karşıya bırakmakta; sosyal ilişkilerde kopukluk, yüz yüze iletişimden uzaklaşma ve psikososyal işlevsellikte azalma gibi sorunları beraberinde getirmektedir. Dijital bağımlılıkla birlikte sosyal kaygı düzeyinde artış yaşanması, literatürde sıkça vurgulanan bir durumdur. Sosyal kaygı, bireyin sosyal ortamlarda olumsuz değerlendirilme, dışlanma ya da küçük düşürülme korkusuyla yoğun bir huzursuzluk yaşaması olarak tanımlanmakta ve sosyal etkileşimlerden kaçınmaya neden olmaktadır. Üniversite öğrenciliği dönemi, bireyin kimlik gelişimi, aidiyet duygusu ve bağımsızlık arayışı açısından kritik bir gelişim evresidir. Günümüzde dijital bağımlılıktaki yükseliş, bireylerin sosyal becerilerini törpülemekte ve sosyal kaygı düzeylerini artıran bir etki yaratmaktadır. Türkiye'de yapılan araştırmalar, üniversite öğrencileri arasında sosyal kaygının yaygın olduğunu ve bu durumun sosyal dahil olma üzerinde ciddi sınırlamalar oluşturduğunu ortaya koymaktadır. Bu bağlamda, dijital bağımlılığın sadece bireysel psikolojik süreçleri değil, aynı zamanda bireylerin sosyal yaşama katılım biçimlerini de olumsuz yönde etkilediği görülmektedir. Özellikle bireyin çevrimdışı sosyal etkileşimlerden uzaklaşması, toplumsal bağlarını zayıflatmakta ve sosyal dahil olma düzeyini düşürmektedir. Sosyal dahil olma, bireylerin sosyal, kültürel ve toplumsal süreçlere aktif ve gönüllü katılımını; karar alma mekanizmalarında yer almasını ve sosyal sorumluluk geliştirmesini ifade eden çok boyutlu bir kavramdır. Dijital bağımlılık, bireyin fiziksel ortamdaki toplumsal etkinliklerden çekilmesine yol açarak, sosyal dışlanma riskini artırmakta ve bireyin ait olma, etkileşim kurma ve anlamlı sosyal ilişkiler geliştirme kapasitelerini sınırlandırmaktadır.

Anahtar kelimeler: Dijital Bağımlılık, Sosyal Kaygı, Sosyal Dahil Olma, Üniversite Öğrencileri

THE EFFECT OF DIGITAL ADDICTION ON SOCIAL ANXIETY AND SOCIAL INCLUSION LEVELS OF UNIVERSITY STUDENTS

ABSTRACT

This review aims to examine the relationship between digital addiction, social anxiety, and social inclusion among university students within the framework of the literature. With the rapid penetration of digital technologies into every aspect of life, young adults, in particular, are intensively using digital tools not only for information access but also for social interaction, identity construction, and daily communication. This puts individuals at risk of digital addiction, leading to problems such as a disconnection from social relationships, withdrawal from face-to-face communication, and a decrease in psychosocial functioning. The increase in social anxiety associated with digital addiction is a frequently emphasized phenomenon in the literature. Social anxiety is defined as an intense anxiety experienced by an individual in social settings due to the fear of negative evaluation, exclusion, or humiliation, leading to avoidance of social interactions. University students are a critical developmental stage for an individual's identity development, sense of belonging, and pursuit of independence. Increasing digital addiction during this period weakens individuals' social competence and reinforces social anxiety. Research conducted in Turkey reveals that social anxiety is widespread among university students, posing serious limitations on social inclusion. In this context, digital addiction appears to negatively impact not only individual psychological processes but also the way individuals participate in social life. In particular, individuals' withdrawal from offline social interactions weakens their social ties and reduces their level of social inclusion. Social inclusion is a multidimensional concept that refers to individuals' active and voluntary participation in social, cultural, and societal processes, their participation in decision-making mechanisms, and the development of social responsibility. Digital addiction leads to individuals withdrawing from physical social activities, increasing the risk of social exclusion and limiting their capacity to belong, interact, and develop meaningful social relationships.

Keywords: Digital Addiction, Social Anxiety, Social Inclusion, Unıversıty Students

GİRİŞ

21. yüzyılda dijital teknolojiler, toplumsal yapının dönüşümünü etkileyen temel unsurlardan biri haline gelmiş; bireylerin yaşam biçimlerini, iletişim kurma yollarını ve sosyal ilişkilerini derinlemesine dönüştürmüştür. Dijitalleşmenin yaygınlaşması, bireylerin gündelik yaşam deneyimlerini yeniden biçimlendirmiş; bilgiye ulaşma, sosyalleşme, eğlenme ve kimlik inşası gibi temel davranış örüntüleri büyük ölçüde dijital ortamlarda gerçekleşir hale gelmiştir. Bu dönüşüm, bireylerin psikolojik, sosyal ve duygusal yönelimlerinde de belirgin değişikliklere neden olmuştur. Dijital teknolojilerle kurulan yoğun etkileşim, zamanla bireylerde sağlıksız kullanım alışkanlıklarını doğurarak dijital bağımlılığa

DOI: https://doi.org/10.30546/19023.978-9952-8573-9-9.2025.9012.
ISBN: 978-9952-8573-8-2

zemin hazırlamaktadır. Bu derleme çalışması ile dijital bağımlılık, sosyal kaygı ve sosyal dahil olma düzeyleri arasındaki ilişkiyi literatür çerçevesinde incelemeyi amaçlamaktadır.

Dijital bağımlılık; bireyin dijital cihazlar, internet ve çevrimiçi platformlar karşısında kontrolünü yitirmesi, bu mecralardan uzak kalamaması, zamanla günlük yaşam sorumluluklarını aksatması ve ruhsal anlamda huzursuzluk yaşaması şeklinde belirginleşen bir durumdur (Griffiths, 2005; Kuss & Lopez-Fernandez, 2016). Bu durum; ekran başında geçirilen sürenin artması, dijital içeriklere aşırı yatırım yapılması, uyku düzeninin bozulması, akademik performansta düşüş, aile ve arkadaş ilişkilerinde gerilim gibi çok boyutlu olumsuz sonuçlar doğurabilir. Sosyal medya bağımlılığı, oyun bağımlılığı ya da çevrimiçi içerik izleme gibi davranış biçimleri, dijital bağımlılığın farklı yüzeylerde nasıl tezahür edebileceğini göstermektedir (Andreassen, 2015).

Erken erişkinlik döneminde bulunan üniversite öğrencileri, kimlik arayışı, sosyal gruplara dâhil olma ve bağımsız yaşam becerilerini geliştirme süreçlerini yaşarken aynı zamanda dijital içeriklere en fazla maruz kalan yaş grubunu oluşturmaktadır (Smahel et al., 2020). Bu durum, dijital bağımlılık gelişimi açısından riskli bir tablo ortaya koymaktadır. Sıklıkla ekran karşısında vakit geçirme, bireylerin yüz yüze sosyal etkileşimlerden uzaklaşmasına, empatik ilişki kurma becerilerinin zayıflamasına ve yalnızlık duygusunun artmasına neden olmaktadır (Caplan, 2007).

Bu noktada devreye giren sosyal kaygı, bireyin sosyal ortamlarda kendisini yetersiz, yargılanmaya açık veya dışlanmış hissetmesiyle ortaya çıkan yoğun kaygı halidir (American Psychiatric Association, 2013). Sosyal kaygı, bireyin kalabalık ortamlardan kaçınmasına, toplum önünde konuşamamasına, yeni insanlarla tanışmaktan çekinmesine ve gündelik sosyal etkileşimlerden kaçınmasına neden olabilir. Bu kaygı hali, yalnızca psikolojik değil, fizyolojik (terleme, titreme, mide bulantısı), bilişsel (olumsuz iç konuşmalar) ve davranışsal (kaçınma, erteleme) düzeyde de etkisini göstermektedir (Clark & Wells, 1995). Sosyal kaygı üç temel boyutta incelenebilir: Bilişsel boyut (örneğin “beni aptal bulacaklar” gibi olumsuz iç konuşmalar), davranışsal boyut (kaçınma, erteleme, pasif kalma gibi davranış örüntüleri) ve fizyolojik boyut (terleme, çarpıntı, titreme gibi bedensel tepkiler) (Clark & Wells, 1995). Bu durumun oluşmasında; düşük benlik saygısı, geçmişte yaşanan olumsuz sosyal deneyimler, sosyal beceri eksikliği, mükemmeliyetçilik, aşırı eleştirel sosyal çevre ve genetik yatkınlık gibi bireysel ve çevresel etkenler etkili olabilmektedir.

Dijital bağımlılık ile sosyal kaygı arasında karşılıklı bir etkileşim söz konusudur; bu iki durum, birbirini güçlendiren bir döngü içerisinde gelişmektedir. Dijital ortamlarda birey, kendini daha güvende hissedebilir; fiziksel görünüm, ses tonu ya da beden dili gibi öğelerden arınmış bir iletişim biçimi sosyal kaygının yarattığı tehdit algısını azaltabilir. Ancak bu durum, yüz yüze iletişim becerilerinin gelişmesini engellediğinden, bireyin gerçek sosyal yaşama adapte olmasını zorlaştırır. Böylece dijital ortam bir “kaçış alanı” haline gelirken, sosyal kaygı daha da pekişir (Yao & Zhong, 2014; Lee & Stapinski, 2012). Dijital ortamdaki etkileşimlerin çoğu zaman yüzeysel ve performans

odaklı olması (örneğin beğeni, takipçi sayısı gibi ölçütlere bağımlılık) bireyin benlik algısını zedeler ve yetersizlik hissini artırabilir. Özellikle sosyal medya bağımlılığı, karşılaştırmalar, sosyal onay arayışı ve dışlanma korkusunu tetikleyerek bireylerde sosyal kaygıyı derinleştirebilir (Twenge, 2017).

Bu bağlamda sosyal kaygı, bireyin toplumsal yaşama aktif biçimde katılımını engelleyen bir unsur olarak öne çıkar. Kendisini yargılanmaktan ya da dışlanmaktan korkan birey, grup etkinliklerine katılmaktan, yeni ilişkiler kurmaktan kaçınır. Bu durum, toplumsal izolasyonu artırarak bireyin yalnızlık hissini pekiştirir ve aidiyet duygusunu zayıflatır (La Greca & Lopez, 1998). Sosyal kaygının yükselmesiyle birlikte bireyin çevresiyle olan ilişkileri zayıflar; bu durum hem ruh sağlığını hem de sosyal uyum sürecini olumsuz yönde etkileyebilir.

Sosyal dahil olma bireyin toplumsal, kültürel ve sosyal yaşamın içinde aktif bir özne olarak varlık göstermesi, karar alma süreçlerine katılması, gruplar içinde anlamlı ilişkiler kurması ve bir yere ait hissetmesi anlamına gelir (Burchardt et al., 2002). Sosyal dahil olma düzeyi yüksek bireyler, toplumsal dayanışma, iş birliği, gönüllülük ve aktif yurttaşlık gibi sosyal fayda odaklı davranışlar sergileme eğilimindedir. Ancak dijital bağımlılıkla birlikte bireyin fiziksel dünyadan geri çekilmesi, sosyal gruplarla olan ilişkilerinin zayıflaması ve sosyal sorumluluk projelerine katılımının azalması gibi sonuçlar sosyal dahil olma düzeyinde düşüşe neden olmaktadır (Van Dijk, 2020; Putnam, 2000).

Dijital bağımlılık ile sosyal dahil olma arasındaki ilişki, bireylerin dijital ortamlarla kurduğu etkileşimlerin toplumsal yaşama katılım üzerindeki etkilerini anlamak açısından dikkat çekicidir. Dijital bağımlılık, bireyin çevrimdışı sosyal ortamlardan uzaklaşmasına, yüz yüze iletişimden kaçınmasına ve toplumsal sorumluluk içeren etkinliklere katılımının azalmasına neden olarak sosyal dahil olma düzeyini olumsuz yönde etkilemektedir (Caplan, 2007; Van Dijk, 2020). Özellikle sosyal medya platformlarının pasif tüketim aracı olarak yoğun biçimde kullanılması, bireylerin gerçek hayattaki sosyal rollerine yabancılaşmalarına ve toplumsal karar alma süreçlerinden uzak kalmalarına zemin hazırlamaktadır (Putnam, 2000). Bu durum, bireylerin ait olma, değerli hissetme ve katkı sağlama gibi temel sosyal ihtiyaçlarını karşılamasını engelleyerek sosyal dışlanma riskini artırmaktadır. Sosyal dahil olma, sadece fiziksel olarak bir ortamda bulunmakla sınırlı olmayıp; etkileşimde bulunma ve katılım sağlama gerektirir. Bu açıdan bakıldığında, dijital bağımlılık bu süreci sekteye uğratmaktadır. Bu çerçevede dijital bağımlılık, yalnızca kişisel düzeyde bir problem olmanın ötesinde, toplumsal uyumu zedeleyebilecek yapısal bir tehdit olarak değerlendirilebilir.

Dijital bağımlılık, sosyal kaygı ve sosyal dahil olma, bireyin psiko-sosyal işleyişinde birbirini etkileyen, çoğu zaman da birbirini besleyen dinamikler olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu değişkenler arasındaki etkileşim, bireyin dijital dünyadaki tutumlarının yalnızca bireysel değil, toplumsal düzeyde de önemli sonuçlar doğurduğunu göstermektedir.

DOI: https://doi.org/10.30546/19023.978-9952-8573-9-9.2025.9012.
ISBN: 978-9952-8573-8-2

SONUÇ

Bu derleme çalışması, üniversite öğrencileri arasında artan dijital bağımlılığın; sosyal kaygı seviyeleri ve toplumsal katılım durumlarıyla olan bağlantılarını çok yönlü bir bakış açısıyla incelemiştir. Literatürdeki bulgular, dijital bağımlılık ile sosyal kaygı arasında pozitif yönde anlamlı bir ilişki olduğunu göstermektedir. Özellikle sosyal medya bağımlılığı, bireylerin yargılanma korkusu, sosyal karşılaştırmalar ve dijital ortamdaki idealize edilmiş benlik temsilleri nedeniyle sosyal kaygı düzeylerini artırmaktadır (Marino et al., 2018; Andreassen et al., 2016). Bu bağlamda dijital bağımlılığın, bireylerin yüz yüze sosyal etkileşimlerini sınırlaması yoluyla sosyal becerileri zayıflattığı, bunun da sosyal kaygının kalıcılığını pekiştirdiği anlaşılmaktadır.

Dijital bağımlılığın sosyal dahil olma ile ilişkisi ise daha çok bireyin toplumsal bağlardan geri çekilmesi, çevrimdışı etkinliklere katılımının azalması ve aidiyet duygusunun zayıflaması üzerinden şekillenmektedir. Dijital ortamlarda geçirilen sürenin artması, sosyal sermayenin zayıflamasına, gönüllülük, yurttaşlık katılımı gibi toplumsal sorumluluk davranışlarında azalmaya neden olmaktadır (Van Dijk, 2020; Putnam, 2000). Özellikle genç bireyler arasında dijital mecraların pasif tüketim odaklı kullanımı, sosyal dahil olma fırsatlarını sınırlamaktadır.

Ayrıca, sosyal kaygının artışıyla sosyal dahil olmanın azaldığına dair ters yönlü bir ilişki olduğu göz önünde bulundurulmalıdır. Yüksek sosyal kaygı düzeyine sahip bireyler, sosyal ortamlardan uzak durma eğiliminde oldukları için, hem toplumsal etkileşim hem de karar alma süreçlerine katılımda güçlük yaşamaktadırlar. Bu durum, sosyal dışlanma algısını artırmakta ve bireyin toplumsal aidiyet hissini zedelemektedir (La Greca & Harrison, 2005).

Dijital bağımlılığın etkisi yalnızca bireysel psikolojiyle sınırlı kalmayıp, sosyal ilişkilerin kalitesini ve toplumsal uyum becerisini de zedeleyebilmektedir. Bu etkileşim sürecinde sosyal kaygı, hem aracı bir unsur hem de etkileri güçlendiren bir faktör olarak öne çıkarken; sosyal dahil olma, dijitalleşmenin bireyde yarattığı psikososyal sonuçları somutlaştıran bir gösterge niteliği taşımaktadır. Bu değişkenlerin birbiriyle etkileşimli ve dinamik bir sistem içinde değerlendirilmesi, üniversite gençliğinin dijitalleşme bağlamında yaşadığı zorlukları anlamak ve çözüm üretmek açısından kritik bir önem taşımaktadır.

Bu değişkenler arasındaki ilişkiler, dijitalleşen toplum yapısı içinde bireyin psikososyal uyumu açısından yeniden ele alınması gereken önemli bir alanı işaret etmektedir. Özellikle üniversite öğrencileri gibi gelişimsel açıdan kritik bir dönemde bulunan bireylerin dijital ortamlarla kurduğu ilişki, sadece bireysel psikoloji bağlamında değil, aynı zamanda sosyal bütünleşme ve toplumsal katılım boyutlarıyla da değerlendirilmeye açıktır. Bu bağlamda, dijital bağımlılık, sosyal kaygı ve toplumsal katılım gibi kavramların kültürel ortamda nasıl şekillendiğini, hangi toplumsal dinamiklerle derinleştiğini ve birey-toplum ilişkisini nasıl dönüştürdüğünü inceleyen kuramsal araştırmalar, alana önemli katkılar sağlayabilir.

DOI: https://doi.org/10.30546/19023.978-9952-8573-9-9.2025.9012.
ISBN: 978-9952-8573-8-2

KAYNAKÇA

American Psychiatric Association. (2013). *Diagnostic and statistical manual of mental disorders* (5th ed.). American Psychiatric Publishing.

Andreassen, C. S. (2015). Online social network site addiction: A comprehensive review. *Current Addiction Reports, 2*(2), 175–184.

Andreassen, C. S., Pallesen, S., & Griffiths, M. D. (2016). The relationship between addictive use of social media, narcissism, and self-esteem: Findings from a large national survey. *Addictive Behaviors, 64*, 287–293.

Burchardt, T., Le Grand, J., & Piachaud, D. (2002). Degrees of exclusion: Developing a dynamic, multidimensional measure. In J. Hills, J. Le Grand, & D. Piachaud (Eds.), *Understanding social exclusion* (pp. 30–43). Oxford University Press.

Caplan, S. E. (2007). Relations among loneliness, social anxiety, and problematic Internet use. *CyberPsychology & Behavior, 10*(2), 234–242.

Castells, M. (2010). *The rise of the network society* (2nd ed.). Wiley-Blackwell.

Clark, D. M., & Wells, A. (1995). A cognitive model of social phobia. In R. Heimberg, M. Liebowitz, D. Hope, & F. Schneier (Eds.), *Social phobia: Diagnosis, assessment, and treatment* (pp. 69–93). Guilford Press.

Griffiths, M. D. (2005). A 'components' model of addiction within a biopsychosocial framework. *Journal of Substance Use, 10*(4), 191–197.

Kuss, D. J., & Griffiths, M. D. (2015). Social networking sites and addiction: Ten lessons learned. *International Journal of Environmental Research and Public Health, 12*(3), 1286–1306.

Kuss, D. J., & Lopez-Fernandez, O. (2016). Internet addiction and problematic Internet use: A systematic review of clinical research. *World Journal of Psychiatry, 6*(1), 143–176.

La Greca, A. M., & Harrison, H. M. (2005). Adolescent peer relations, friendships, and romantic relationships: Do they predict social anxiety and depression? *Journal of Clinical Child and Adolescent Psychology, 34*(1), 49–61.

La Greca, A. M., & Lopez, N. (1998). Social anxiety among adolescents: Linkages with peer relations and friendships. *Journal of Abnormal Child Psychology, 26*(2), 83–94.

Lee, R. M., & Stapinski, L. A. (2012). Seeking safety on the internet: Relationship between social anxiety and problematic internet use. *Journal of Anxiety Disorders, 26*(1), 197–205.

Marino, C., Gini, G., Vieno, A., & Spada, M. M. (2018). A comprehensive meta-analysis on Problematic Facebook Use. *Computers in Human Behavior, 83*, 262–277.

Putnam, R. D. (2000). *Bowling alone: The collapse and revival of American community*. Simon & Schuster.

Smahel, D., Machackova, H., Mascheroni, G., Dedkova, L., Staksrud, E., Ólafsson, K., … Livingstone, S. (2020). *EU Kids Online 2020: Survey results from 19 countries*. EU Kids Online.

Twenge, J. M. (2017). *iGen: Why today's super-connected kids are growing up less rebellious, more tolerant, less happy—and completely unprepared for adulthood*. Atria Books.

Van Dijk, J. (2020). *The digital divide*. Polity Press.

Yao, M. Z., & Zhong, Z. J. (2014). Loneliness, social contacts and Internet addiction: A cross-lagged panel study. *Computers in Human Behavior, 30*, 164–170.

DOI: https://doi.org/10.30546/19023.978-9952-8573-9-9.2025.9012.
ISBN: 978-9952-8573-8-2

HALI ve KİLİM MOTİFLERİNİN GÜNÜMÜZ ÇAĞDAŞ TAKI SANATINDA YORUMLANMASI

Yüksek Lisans Öğrencisi, Banu ALTUNBAŞ

Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü
ORCID ID: 0009-0005-4461-0542

Doç. Dr. Seçil KARTOPU

Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi, Mimarlık ve Güzel Sanatlar Fakültesi, Görsel İletişim Tasarımı Bölümü
ORCID ID: 0000-0002-1261-024X

ÖZET

Geleneksel halı ve kilim motifleri, yalnızca estetik unsurlar değil, aynı zamanda kültürel ve tarihsel bir anlatı taşıyan simgelerdir. Her bir desen, belirli bir coğrafi ve kültürel kimliği temsil ederek, bireylerin gündelik yaşam ritüellerine, inanç sistemlerine ve toplumsal yapıya dair önemli ipuçları sunar. Bazı motifler bereket, aşk veya doğa ile ilişkilendirilirken; bazıları ise aile bağlarını ve toplumsal ilişkileri simgeler. Bu çok katmanlı anlam dünyası, halı ve kilimlerin yalnızca dekoratif objeler değil, aynı zamanda sanatsal ve kültürel açıdan derinlikli anlatılar sunduğunu ortaya koymaktadır.

Halı ve kilim motifleri, geleneksel Türk el sanatlarının en önemli unsurlarından biri olarak, günümüz modern takı sanatında da sosyal ve kültürel açılardan zengin bir kaynak teşkil etmektedir. Bu çalışma, özellikle Anadolu kültüründe derin sembolik anlamlara sahip olan "Hayat Ağacı" ve "Kuş" motiflerinin, çağdaş takı tasarımına nasıl entegre edilebileceğini araştırmayı amaçlamaktadır. Tarih boyunca insanlığın kültürel hafızasında güçlü bir yer edinen bu motifler, evrensel sembolleriyle yaşam, ölüm, yeniden doğuş ve ilahi bağ gibi temaları yansıtmaktadır. Özgün desen yapıları ve renk paletleri ile bu motifler, çağdaş takı tasarımcıları için önemli bir ilham kaynağı oluşturmaktadır. Dolayısıyla bu motiflerin günümüz takı sanatında yeniden yorumlanması, hem sembolik değerlerinin güncellenmesine hem de estetik çeşitliliğin zenginleşmesine olanak tanımaktadır.

Bu bağlamda "Hayat Ağacı" ve "Kuş" motiflerinin takı tasarımında yeniden değerlendirilmesi; kültürel mirasın korunmasının yanı sıra, çağdaş estetik anlayış ve kimlik arayışlarıyla harmanlanarak yaşatılmasına da katkı sağlayacaktır. Bu sembollerin takı tasarımlarına entegre edilmesi, hem anlatımsal hem de simgesel düzeyde tasarımlara derinlik kazandıracak ve tasarımcıların kültürel kimliklerini ifade etmelerine imkân sunacaktır.

Anahtar Kelimeler: Tasarım, Takı Sanatı, Motif, Hayat Ağacı Motifi, Kuş Motifi.

DOI: https://doi.org/10.30546/19023.978-9952-8573-9-9.2025.9012.
ISBN: 978-9952-8573-8-2

THE INTERPRETATİON OF RUG AND KİLİM MOTİFS İN CONTEMPORARY JEWELRY ART

ABSTRACT

Traditional carpet and kilim motifs are not merely aesthetic elements but also symbols that convey rich cultural and historical narratives. Each pattern serves as a representation of a specific geographical and cultural identity, offering insights into daily rituals, belief systems, and social structures. While some motifs symbolize fertility, love, or nature, others reflect familial ties and social relations. This layered system of meanings reveals that carpets and kilims transcend their decorative function to become objects of profound artistic and cultural significance.

As one of the most essential elements of traditional Turkish handicrafts, carpet and kilim motifs have become a valuable source for contemporary jewelry design in terms of both social and cultural expression. This study aims to explore how two prominent motifs in Anatolian culture—the Tree of Life and the Bird—can be integrated into modern jewelry design. Deeply rooted in humanity's cultural memory, these motifs have symbolized themes such as life, death, rebirth, and divine connection across various geographies and belief systems. With their unique design structures and rich color palettes, they serve as a source of inspiration for contemporary jewelry artists. The reinterpretation of these motifs in today's jewelry practices offers a way to renew their symbolic value while enriching the visual and conceptual depth of the art form.

In this context, revisiting the "Tree of Life" and "Bird" motifs within jewelry design not only supports the preservation of cultural heritage but also enables its revitalization by blending it with contemporary aesthetic and identity quests. The integration of these symbolic forms into jewelry will deepen the narrative and symbolic dimensions of design, providing artists with a medium through which they can express their cultural identity.

Keywords: Design, Jewelry Art, Motif, Tree of Life Motif, Bird Motif.

Giriş

Dünya en eski toplumlardan en gelişmiş toplumlara kadar zengin bir motif yelpazesi içerisindedir. Her kültürün veya toplumun yaratıcı ve sanatsal yönünü ortaya koyan bütün motifler bir iletişim aracı olarak kabul edilmiş ve zengin anlamlar yüklenmiştir. El sanatların da kullanılan motifler ve bu motiflerin barındırdığı renkler adeta birer damga gibi hem içinde bulunduğu kültürü hem de sanatkârı tanıtmaktadır. Aynı zamanda bizlere geçmiş yaşamlar hakkında derin bilgiler vermektedir. Anadolu insanı yaratıcılık örneği göstererek birçok el sanatı ürününe motifler aracılığıyla; doğumu, ölümü, mutluluğu, hüznü, bereketi, korkuyu, özlemi, tehlikeyi, acıyı, korunmayı vb. duygularını nakşetmiştir. Özellikle dokuma ve işleme ile oluşturulan halılar, geçmişten günümüze sadece sanat tarihine değil, kimyagerinden, sosyoloğuna, halkbilimcisinden, edebiyatçısına, felsefecisinden, tekstil mühendisine,

DOI: https://doi.org/10.30546/19023.978-9952-8573-9-9.2025.9012.
ISBN: 978-9952-8573-8-2

bilim ve kültür tarihçisine kadar diğer bilim dallarına da inceleme ve araştırma konusu olabilecek zengin bir geçmiş ve birikime sahiptir (Aslanapa, 1997: 19).

Halı ve kilim sanatı, belirli bir sosyokültürel ortamda meydana gelmekte ve eseri dokuyanın bu ortam dolayısıyla sahip olduğu düşüncesini, dini inancını, sosyal grubun sahip olduğu zihniyet yapısını, toplumsal yaşam içindeki statü ve rolleri gibi birtakım değerlerini gösteren etnografik malzemelerdir. "Halı ve kilim sanat eserlerindeki motifler, biçimsel çağrışımlarla kendi semboliğini, üzerinde yer aldığı nesne ile bütünleştirerek ona manevi bir derinlik ve özgünlük kazandırmanın yanı sıra o eşyaya bir kimlik kazandırmaktadır" (Mülayim, 1998: 219).

Halı ve kilim dokumacılığı, Türk el sanatları içerisinde önemli bir yere sahiptir. Bu dokumalarda yer alan motifler, bireylerin doğumdan ölüme kadar uzanan hayat serüvenini, doğayla kurduğu ilişkiyi ve kutsal olana dair inançlarını yansıtır. Anadolu insanı, el emeğiyle ürettiği bu dokumalarda semboller aracılığıyla duygularını, umutlarını, korkularını ve hayallerini ifade etmiştir. Bu nedenle halı ve kilim motifleri sadece estetik bir değer taşımamakta, aynı zamanda kültürel bir hafızanın taşıyıcısı olarak da önem arz etmektedir.

Günümüzde geleneksel motiflerin çağdaş sanat formlarına uyarlanması, kültürel mirasın yeniden yorumlanarak yaşatılması açısından önemlidir. Özellikle takı sanatı, bu anlamda hem bireysel hem de kolektif kimliklerin sembolik anlatımına olanak tanıyan bir alan olarak öne çıkmaktadır. Geleneksel halı ve kilim motiflerinin çağdaş takı tasarımlarında yeniden hayat bulması, geçmişle günümüz arasında sanatsal bir köprü kurulmasına katkı sağlamaktadır.

Bu çalışmada, Anadolu kültürünün önemli motiflerinden "Hayat Ağacı" ve "Kuş" figürlerinin taşıdığı sembolik anlamlar incelenerek, bu motiflerin çağdaş takı sanatında nasıl yorumlanabileceği araştırılacaktır. Aynı zamanda bu sembollerin modern tasarım estetiği içinde nasıl dönüştüğü ve tasarımcının kimliğini yansıtma biçimleri üzerinde de durulacaktır.

Kutsal Ağaç İmgesi: Kültürel, Dini ve Mitolojik Boyutları

Dünya toplumları birbirinden farklı yaşam biçimleri ve kültürel özellikler sergiler. Ancak birçok ortak inanç ve değer de paylaşılır. Bunlardan en önemlilerinden biri ağaca verilen kutsal anlamdır (Arslan, 2014:60). Ağaç, hem somut hem de soyut anlamlarla çeşitli kültürlerde özel bir yer tutar. Erbek (1987,s. 49), ağaç inancını şöyle açıklar: "Ağaç, tek tanrılı dinlerin ortak temasıdır. Ölümsüzlük getirdiğine inanılan meyvesi, Havva'nın İblis tarafından yemeye ikna edilmesiyle tüm insanlara yasaklanmıştır. Ölümsüzlüğün meyvesini yiyemeyen insan, umutlarını hayat ağacının simgelediği ölüm sonrası hayata bağlamıştır."

Tarih boyunca, ilkel toplumlardan gelişmiş dinlere kadar ağaçlara verilen kutsiyet hep var olmuştur. İnsanlar, ağaçları diğer varlıklardan üstün tutmuş, ağaçlar etrafında zengin inanış ve pratikler geliştirmiştir. Ayrıca, ağaçlar mitolojide en çok sevilen ve kullanılan sembollerden biri olmuştur. Özellikle hayat ağacı, toplumların güç ve kutsiyet atfettiği en önemli ağaçtır. Farklı inançlarda hayat

ağacı olarak kabul edilen ağaç türleri değişkenlik gösterir (Erbek, 1986). Örneğin meşe, kayın, çam, zeytin, elma, incir ve asma gibi ağaçlar farklı toplumlarda hayat ağacıyla özdeşleştirilmiştir. Bu çeşitlilik, insanların günlük hayatlarında sıkça karşılaştıkları ağaçlara kutsal anlam yüklemelerinden kaynaklanır. İnsanlar, kendilerine birçok fayda sağlayan bu ağaçlara minnet duyarak saygı göstermiştir (Öztürk Ateş, 2012:19). Hayat Ağacı, dünyanın yaratılışıyla ortaya çıkmış kutsal bir varlıktır. İnanca göre, dünyanın merkezinden göğün yedi katına kadar uzanır ve kökleri yeraltı dünyasına iner. Böylece yer ile gök arasında kutsal bir ilişki kurar. Ebedi gençlik ve ölümsüzlüğün kaynağı olarak kabul edilir (Ergun, 2004:155).

İnsanlık tarihi boyunca dinler, kutsal semboller aracılığıyla kendilerini ifade etmiş ve anlaşılmıştır (Eliade, 2003:424). Bu sembollerden biri olan ağaç, pek çok din ve gelenekte bereket, ebedilik, doğurganlık ve tanrı-insan arasında bir köprü gibi derin anlamlar kazanmıştır. Özellikle "Hayat Ağacı" motifi, bu evrensel değeri nedeniyle, halı ve kilim gibi kültürel nesnelerin süslenmesinde sıklıkla kullanılmıştır. Bu ürünler yalnızca estetik amaçlı değil; ailelerin ve toplumların değerlerini, inançlarını ve umutlarını yansıtan taşıyıcılardır. Nitekim genç kızların çeyizlerinde yer alan Hayat Ağacı motifli halılar, yeni bir yuva kurma, soyun devamını sağlama ve geleceğe umutla bakma arzusunun simgesidir. Bu bağlamda Hayat Ağacı, salt bir görsel motif olmanın ötesinde, nesilden nesile aktarılan somut bir kültürel miras ve kimlik ögesidir. Dahası, Hayat Ağacı yalnızca bir sembol değil; birçok kültürde evrensel bir güce ve kutsallığa sahip mitolojik bir varlık olarak kabul edilir. Bu inanışa göre mucizeler gerçekleştirdiğine inanılır, evrenin direği, barış ve bereket simgesi olarak görülür; hatta devletin koruyucu gücüyle ilişkilendirilir (Üçer, 2007:8).

Hayat Ağacı figürünün kökeni M.Ö. 3000'lere kadar uzanır ve somut örneklerine özellikle Aşağı Mezopotamya'da rastlandığı bilinmektedir. Sümerlerde, yaşam ve ölüm arasındaki sürekli döngüyü simgeleyen hayvan ve bitki öğelerinin birleşimi, Hayat Ağacı'nın erken formlarını ve kökenini oluşturur (Belli, 1980:241). Dünya kültürlerinde ise Hayat Ağacı, çoğunlukla evrenin merkezine yerleştirilmiş, yeraltı, yeryüzü ve gökyüzünü birbirine bağlayan kutsal bir eksen olarak kabul edilmiştir (Eliade, 1991:17). Bu kutsal ağacı koruyan varlıklar ise çoğu kültürde canavarlar veya yılanlarla tasvir edilmiştir. Ancak Hayat Ağacı sembolü Sümerler/Türkler veya Mezopotamya ile sınırlı kalmaz; aynı zamanda Çin mitolojisi gibi farklı coğrafyalarda da merkezi bir role sahiptir. Çin'de ölümsüzlüğün simgesi olan Hayat Ağacı, evrenin merkezinde yükselir; "Dokuz Gök" ile "Dokuz Pınar" burada birleşir (Eliade, 2003:297) ve tapınak kabartmalarında sıkça kullanılmıştır. Benzer şekilde, Asur sanatında da Hayat Ağacı, hem kültürel hem kutsal bir öğe olarak saray duvarları ve rölyeflerde yer bulmuş (Çevik, 1999:336; Belli, 1980:238) ve bu kültürde evrenin merkezi olarak tasvir edilmiştir. Türk mitolojisi ve şamanist gelenekte hayat ağacı önemli bir yer tutar. Özellikle kayın ağacı, gökyüzünden inen kutsal bir varlık olarak görülmüştür. Şamanlar ayinlerde bu davulları kullanarak doğa, gökyüzü ve yeraltı dünyası ile bağlantı kurduklarına inanmışlardır.

DOI: https://doi.org/10.30546/19023.978-9952-8573-9-9.2025.9012.
ISBN: 978-9952-8573-8-2

Hayat ağacının sembolizmi görsel sanatlarla sınırlı kalmaz; şaman davulları gibi ritüel araçlarda da temsili vardır. Şamanların hayat ağacından yapılmış davulları, evrenin merkezine ulaşma ve ilahi âlemle bağlantı kurma gücünü simgeler (Görsel 1). Bu davullar, kozmik âlemler arasındaki yolculuğu temsil eden hayat ağacı figürleriyle süslenmiştir (Eliade, 2006:204).

Görsel 1: Şaman Davulu Anadolu Üniversitesi (2022)

Şamanist mitolojide özellikle kayın ağacı, gökyüzünden inen kutsal bir varlık olarak görülür. Türklerin eski inançlarında kayın, çam ve ardıç ağaçları kutsal kabul edilmiştir. Kayın ağacının Tanrı Ülgen ve Umay ile ilişkilendirilmesi, bu ağaca yüklenen kutsal anlamı göstermektedir (Çoruhlu, 2002:116).

Eski Türk inançlarında belirli ağaçlar doğayla doğrudan ilişkilendirilmiş ve kutsal sayılmıştır. Şamanlar ayinlerinde ise bu ağaçları kullanarak doğa, gökyüzü ve yeraltı dünyası ile bağlantı kurduklarına inanmışlardır. Kayın ağacının Tanrı Ülgen ve Umay ile ilişkilendirilmesi, kutsallığını pekiştiren önemli unsurlardandır (İnan, 1987:30).

Kuş Motifinin Kültürel Hafızadaki Yeri ve Türk Halı Sanatındaki Sembolik Yansımaları

Kuş motifi, tarihsel süreçte paradoksal anlamlar yüklenmiş bir arketiptir ve tarih boyunca farklı kültürlerde değişik anlamlar kazanmıştır. Bazı toplumlarda kuşlar uğurlu kabul edilirken, bazılarında ise uğursuz sayılmıştır. Örneğin, baykuş ve karga gibi kuşlar uğursuzlukla ilişkilendirilirken; güvercin ve bülbül mutluluğu ve huzuru simgeler. Kuş aynı zamanda güç, dayanıklılık, sevgi ve mutluluğun önemli figürlerinden biridir (Erbek, 1987: 55; Akpınarlı, 2007: 18). Anadolu kültüründe kuş, ölen kişinin ruhunu sembolize eden ve içinde bir ruh barındıran kutsal bir varlık olarak kabul edilir (Eyüboğlu, 1998: 284).

Eski Türk inançlarında kuş, ruhun simgesi olarak görülür. Türkler, kuşu hem insan ruhunun göçmesini hem de uçma eylemiyle cenneti temsil eden bir figür olarak benimsemiştir. Özellikle kaz, karga, baykuş ve kuğu, Şamanların en çok şekline girdikleri hayvanlar arasında yer alır (Çoruhlu, 2007: 291).

DOI: https://doi.org/10.30546/19023.978-9952-8573-9-9.2025.9012.
ISBN: 978-9952-8573-8-2

Orta Asya Türk inançlarına göre, ölünün ruhunun "kuş gibi göğe uçtuğuna" inanılır. Asyalılar, kutsal saydıkları kuşların doğuşlarına eşlik ettiğine ve ölüm sonrası ruhlarını göğe yükselttiklerine inanırlar. Kuşlar, bu nedenle kutsal varlıklar olarak kabul edilmiştir (Deniz, 2000: 186; Ateş, 2012: 156). ÖrneğintTavus kuşu, Türk halı sanatında cennet sembolüdür. Göz alıcı renkleri ve uzun kuyruklarıyla halılarda dikkat çeker; mutluluk ve cenneti temsil ederken (Deniz, 2005) şamanist gelenekte ise kuşlar ruhsal bir boyut taşır. Özellikle Orta Asya ve Sibirya Şamanizminde kartal, Tanrı'nın elçisi olarak önemli bir yer tutar. Kuşlar bilgelik, zekâ ve çevik düşünceyi simgeler. "Küçük bir kuştan aldım haberi" gibi deyişler, kuşların sır saklama özelliklerine işaret eder (Wilkinson, 2009: 58). Şamanlar kuşlarla iletişim kurabildiklerine inanılır; kartal bu bağlamda kutsal sayılır (Ögel, 2010 s.86).

Semboller, sözlü anlatım yerine simgelerle toplumsal yaşamı ve olguları anlatan farklı bir iletişim türüdür (Alp, 2009: 3) ve tarih boyunca toplumsal yapı ve olayların anlatımında sanatçılar tarafından da kullanılmıştır. Mesela kuş motifi, Anadolu'da özellikle güç ve kudretin simgesi olarak görülmüş, sevilen birinden beklenen haberi ifade etmek için halılarda yer almıştır.Kuş motifinin yaygın kullanıldığı alanlardan biri de çinilerdir. Tavus kuşu, kartal, leylek, güvercin, balıkçıl ve ördek figürleri sıklıkla hayat ağacıyla birlikte kullanılmıştır.

Kuş motifi, halı ve kilimlerde de hayat ağacının yanında yer alan önemli sembollerdendir. Anadolu sembolizminde kuş; güç, kudret, özlem ve haber beklentisi anlamları taşır. Ayrıca ölümü temsil ettiği ve ruha refakat ettiği de söylenir (Büyükçanga, 2006: 27). Özellikle 15.yüzyıldan itibaren Türk halı sanatında özellikle hayvan figürlü halılarda kuş motifi, hayat ağacı ile birlikte sıkça kullanılmaya başlanmıştır. Marby Halısı (Görsel 2), Türk mitolojisi ile ilgili ikonografik figürlerin yer aldığı önemli bir örnektir. Bu halıda stilize edilmiş hayat ağacının iki yanında yer alan kuş figürleri, Türk sanatındaki sembolizmin derinliğini yansıtır. Ağacın dallarındaki stilize su akışı tasviri de bu sembolizmin parçasıdır (Yetkin, 1974: 29).

Görsel 2: Marby halısı, 15. yüzyıl, İsveç-Stockholm, Stantens Historisca Müzesi. (İnalcık, 2008: 38).

DOI: https://doi.org/10.30546/19023.978-9952-8573-9-9.2025.9012.
ISBN: 978-9952-8573-8-2

İslam inancının etkisiyle hayvan figürleri daha soyut ve bitkisel desenlere dönüşse de kuş motifleri önemini korumuştur. Kuşlu halılar, zeminlerindeki yapraklı ve çiçekli desenlerle kuşları simgeler; bu halılar kuşları mutlu, sevgi dolu ve kudretli semboller olarak kullanır (Deniz, 2005).

Görsel 3: Kuşlu Uşak halısı,17. yüzyıl (Klasik Devir Türk Halı Sanatı- Uşak ve Bergama Halıları

Kuşlu halının zemininde, iki yaprak arasında kalan desene kuş benzetmesi yapılır. Beyaz veya açık zemin üzerine işlenen desenler arasında çiçek ve yaprak motifleri yer alır. Bordür geometrik şekiller ve çiçeklerden oluşur. Kuşlar, ilahi mesajlarla ilişkilendirilmiş ve Orta Asya'da haberci olarak kullanılmıştır. Ayrıca, halı dokuyan kızlar evlenme çağlarına geldiklerinde, isteklerini anlatmak için kuş motifli halılar dokumuştur (Görsel 3).

Hayat Ağacı ve kuş motifleri, Türk sanatında:

- Kozmolojik (evrenin düzeni),
- Varoluşsal (yaşam-ölüm döngüsü),
- Sosyal (akrabalık bağları, iktidar)

Katmanlarını iç içe örer. İslami dönemde soyutlanan formlara rağmen bu imgeler, Anadolu'nun kültürel hafızasında varlığını sürdürmüştür.

Kartal motifi ise Anadolu Türk halılarında 14. ve 15. yüzyıldan itibaren görülür. Çift başlı kartal figürleri kudret ve hâkimiyetin sembolüdür. Bu figür, Göktürklerden başlayarak birçok Türk devleti tarafından arma olarak kabul edilmiştir (Aslanapa, 1987: 37-50).

Çift başlı kartal, Mezopotamya'da ilk kez Sümerler tarafından kullanılmış, zamanla Türk kültüründe stilize edilmiştir. Türk sanatında kartal figürleri hem mimaride, halı dokumalarında, paralarda, ahşap süslemeler ve madeni eşyalarda yaygın biçimde görülür. Selçuklu döneminde geometrik ve stilize şekillerde kullanımı belirgindir (Çoban, 2015: 60). Selçuklular, çift başlı kartalı arma olarak benimseyip, birçok yapının cephesine ve süs unsuru olarak yerleştirmiştir (Çelik, 2002: 46). Ayrıca Selçuklu halılarında bu motif geometrikleştirilmiş biçimde karşımıza çıkar.

DOI: https://doi.org/10.30546/19023.978-9952-8573-9-9.2025.9012.
ISBN: 978-9952-8573-8-2

Görsel 4: Çift başlı kartal motifli halı, Niğde (Balcı, 2012: 41)

Niğde'de bulunan Sunğurbey Camii'nde yer alan halının merkezinde şemse motifi vardır(Görsel 4). Şemsenin tam ortasında sembolik çift başlı kartal figürü yer alır. Şemsenin içinde sonsuzluk düzeninde sıralanmış altı kollu yıldız bulunur. Şemse motifinin iki yanında ise rumi motiflerinden oluşan sütunlar yer almaktadır (Çelik, 2010: 47).

Takının Tarihsel ve Kültürel Yolculuğu ve Önemi

İnsanoğlu, varoluşundan bu yana süslenme ve beğenilme arzusu ile çeşitli yollar aramış ve bu ihtiyaç doğrultusunda takılar kullanmıştır. Takılar, doğada bulunan malzemelerle, farklı teknikler aracılığıyla biçimlendirilmiş ve çeşitli şekillerde bedene takılmış süs unsurları olarak tarih boyunca varlık göstermiştir (Barışta, 2002: 1309). Özellikle kadınlar için takılar, dikkat çekme, estetik görünüm sağlama ve sosyal beğeni kazanma amacıyla önemli bir araç olmuştur. Takı, aynı zamanda mücevher, ziynet eşyası ya da kişisel ifade biçimi olarak tanımlanabilir (Karaoğlu ve Kara, 2014: 71).

Anadolu'da yapılan arkeolojik kazılar, bu coğrafyada yaşayan toplulukların tarih öncesinden itibaren çeşitli takı ve süs eşyaları kullandığını ortaya koymaktadır. Bu kazılarda heykelcikler, duvar resimleri, kabartmalar, figürler ve mozaikler gibi sanat ürünlerinde takının izine rastlanmaktadır. Buluntular, Anadolu halkının geçmişi hakkında bilgi verirken; altın, gümüş, bakır, tunç gibi çeşitli madenlerin takı yapımında kullanıldığını da ortaya koymaktadır (Ögel, 1978: 78). Orta Asya'da ele geçen arkeolojik buluntular, bu bölgede yaşayan toplumların takıya büyük önem verdiğini göstermektedir. Özellikle kemer ve bu kemerden sarkan süsler, göçebe yaşam tarzının bir göstergesi olarak dikkat çeker (Bodur, 1987: 18). Göktürkler, Uygurlar, Avrupa Avarları ve Selçuklular gibi birçok Türk topluluğu, sarkıntılı kemerleri hem süs hem de statü göstergesi olarak kullanmıştır (Diyarbekirli, 1972: 103). Bu takılar, rütbe ve aidiyet sembolleri olarak da işlev görmüştür.

Geleneksel Türk folklorunda takı, estetik bir unsur olmanın ötesinde, derin sembolik ve mistik anlamlar taşımaktadır. Düğün törenlerinden günlük yaşama, halk hikâyelerinden dini ritüellere kadar

DOI: https://doi.org/10.30546/19023.978-9952-8573-9-9.2025.9012.
ISBN: 978-9952-8573-8-2

geniş bir kullanım alanına sahiptir. Takıların uğur getirdiğine, kötü ruhlardan koruduğuna ya da dilekleri gerçekleştirdiğine inanılmıştır (Başaran ve Gürcüm, 2014: 217; Nas, 2012: 28). Bu bağlamda, takılar kişisel ve sosyal kimliği temsil eden, kültürel değerlerin taşıyıcısı olan semboller hâline gelmiştir.

Türk kültürü; tarih boyunca farklı uygarlıkların kaynaştığı bir pota olmuş, bu süreçte takılar da sadece süs eşyası olarak değil, aynı zamanda sosyal statü, inanç ve kimlik göstergesi olarak kullanılmıştır. Göktürk ve Hun dönemlerinde savaşçı kültürün ve şamanist inançların etkisiyle takılar, doğa ve hayvan figürleriyle bezenmiş; bu unsurlar, inanç sisteminin bir yansıması olarak takılarda yer bulmuştur (Acar, 2001: 42). Örneğin Merv bölgesinde altın, gümüş ve değerli taşlarla yapılan takıların yaygın olduğu bilinmektedir. Selçuklu döneminde bu taşlar genellikle Orta Asya'dan ve İran'ın dağlık bölgelerinden getirilmiş ve yerel atölyelerde işlenerek kolye, küpe, mühür, elbise düğmesi gibi formlara dönüştürülmüştür (Movlyanov, 2018: 287). Takılar, özellikle kadınlar arasında öylesine yaygın ve etkili olmuşlardır ki Osmanlı döneminde bazı padişahlar kadın takılarına sınırlamalar getiren fermanlar yayımlamak zorunda kalmıştır (Özbağı, 2002: 788).

Osmanlı kültürel hayatında takının yeri oldukça güçlüdür. Kadınlar, Batılı kadınlardan farklı olarak, birbiriyle uyumlu, tekrarlayan motifler yerine takılarda çeşitliliği tercih etmişlerdir. Takılar, kıyafeti tamamlayıcı unsurlar olarak günlük yaşamda, sosyal hayatta ve özel günlerde geniş bir şekilde kullanılmıştır (Altınay, 1973; İrepoğlu, 2000; Gündüz vd., 2000).

Görsel 5: Levnî, "Yeşil Giysili Kadın", 1720 Topkapı Sarayı Müzesi Hazine Kitaplığı, H.2164, Albüm Resimleri, Yaprak 15a. (İrepoğlu, 1999, s. 182).

DOI: https://doi.org/10.30546/19023.978-9952-8573-9-9.2025.9012.
ISBN: 978-9952-8573-8-2

Levnî'nin "Yeşil Giysili Kadın" adlı minyatürü (Görsel 5), Osmanlı kadın takılarına dair önemli bir görsel belge niteliğindedir. İnce belin altından bağlanan altın tokalı kemer, serçe parmaklara takılan yüzükler, üçlü sallantılı yakut küpeler ve dört sıra boncuklu gerdanlık, bu dönemin takı anlayışını ve zenginliğini yansıtmaktadır (İrepoğlu, 1999: 196).

Takılar, sadece sosyal yaşamda değil, edebiyat ve sanat tarihinde de önemli bir yer tutmuştur. Klasik Türk edebiyatında şairler, kadın güzelliğini anlatırken sıkça gerdanlık, küpe, yüzük, bilezik gibi takılardan söz etmiş; bu yolla dönemin estetik anlayışını ve görkemli yaşam tarzını eserlerine yansıtmışlardır. Günümüzde ise takılar; süslenme, yatırım ve statü sembolü olmanın yanında, farklı ifade biçimlerine dönüşmüştür. Teknolojinin gelişmesiyle birlikte, tasarımcılar geleneksel metallerin dışında alternatif malzemelerle takılar üretmektedirler (Eroğlu, 2009: 77). Bu bağlamda piercing uygulamaları ve hayvan organları gibi materyallerin takılarda kullanılması, çağdaş sanat anlayışında sınırların zorlandığını göstermektedir. Örneğin reçine içinde domuz kalbi ya da fare figürlerinin kullanımı, izleyicide tiksinti ve şaşkınlık duygusu yaratmakta, bu yönüyle takı sanatı eleştirel bir boyut kazanmaktadır (Ertan, 2011: 99, 147). Tarihin her döneminde var olan takılar, sadece estetik bir obje değil, aynı zamanda birer kimlik, güç, inanç ve aidiyet göstergesidir. M.Ö. 4. binyılda Mezopotamya ve Mısır'da ilk örneklerine rastlanan takı sanatı, günümüzde hâlen kültürel, ekonomik ve bireysel anlamda önemini sürdürmektedir (Childe, 1946; Türe ve Savaşçın, 2000).

Hayat Ağacı ve Kuş Motiflerinden Güncel Takı Tasarımı

Bu çalışmada, tarih boyunca insanların duygu, düşünce ve inançlarını doğrudan ifade edemedikleri durumlarda semboller ve motifler aracılığıyla iletişim kurma çabaları temel çıkış noktası olarak ele alınmıştır. Özellikle hayat ağacı ve kuş motifleri, geçmişten günümüze uzanan derin kültürel anlamları ve sembolik değerleriyle dikkat çekmektedir. Söz konusu motiflerin taşıdığı zengin simgesel anlatım gücünden etkilenerek, bu ögeleri çağdaş takı tasarımıyla buluşturma fikri geliştirilmiştir.

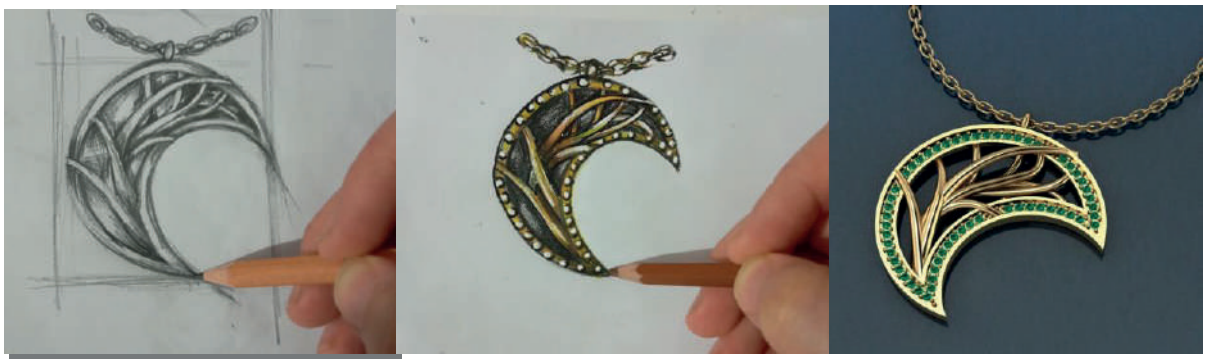
Tasarım süreci, öncelikle geleneksel motiflerin yapısal ve biçimsel özelliklerinin incelenmesiyle başlamıştır. Kara kalem tekniği kullanılarak yapılan ilk eskiz çalışmaları, hayat ağacı ve kuş motiflerinin özgün biçimlerini temel alarak gerçekleştirilmiştir. Bu motifler, geleneksel formlarına sadık kalınarak ancak modern bir estetik anlayışla stilize edilmiştir. Yapılan eskizler, motiflerin günümüz takı sanatıyla nasıl uyumlanabileceğine dair bir ön hazırlık işlevi görmüştür.

Ardından geliştirilen tasarım, hayat ağacının köklü yapısını ve kuş figürünün özgürlük, ruhaniyet ve haberci niteliklerini bünyesinde barındıracak şekilde kompoze edilmiştir. Bu taslak çizim üzerine kuru kalem ve guvaj boya teknikleri kullanılarak renk çalışmaları yapılmış, böylece daha canlı ve estetik bir görünüm elde edilmiştir. Renk, form ve denge açısından yapılan bu uygulamalar, takının görsel bütünlüğünü desteklemiş, aynı zamanda motiflerin anlam dünyasını daha güçlü biçimde ifade etmesini sağlamıştır.

DOI: https://doi.org/10.30546/19023.978-9952-8573-9-9.2025.9012.
ISBN: 978-9952-8573-8-2

Son aşamada, elde edilen tasarımlar "Matrix" adlı dijital takı modelleme programı kullanılarak üç boyutlu hale getirilmiş ve uygulanabilir bir çağdaş takı formuna dönüştürülmüştür(Görsel 6 ve Görsel 7). Bu dijital tasarım süreci, motiflerin geleneksel anlamlarını yitirmeden çağdaş estetikle bütünleşmesini mümkün kılmış, aynı zamanda teknik açıdan üretime uygun, kullanılabilir bir takı prototipi ortaya çıkarmıştır.

Bu bağlamda çalışma, kültürel mirasın izlerini taşıyan geleneksel motiflerin, günümüz tasarım anlayışıyla yeniden yorumlanarak sanatsal ve işlevsel bir form kazandığını göstermektedir.

Görsel 6: Hayat ağacı motifinden yola çıkarak tasarlanan takı tasarım aşamaları

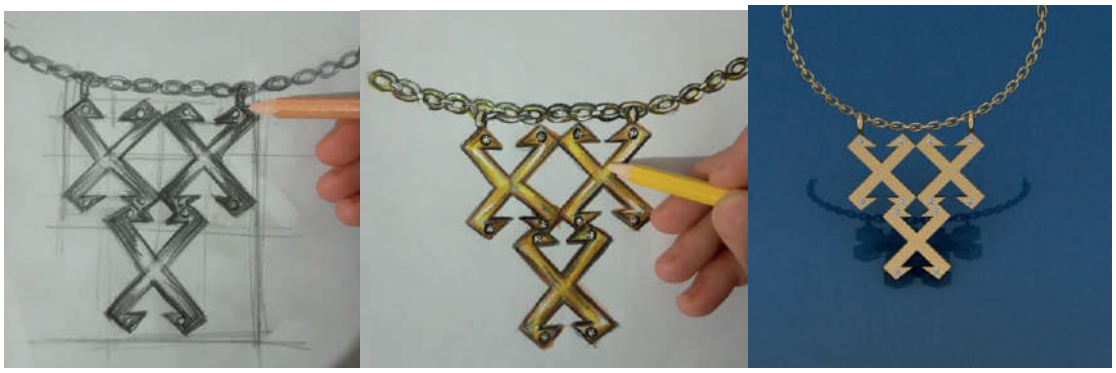
Hayat ağacının taşıdığı zengin simgesel anlatım gücü, çağdaş takı tasarımında yeni bir ifade biçimi kazanmaktadır.

Hayat Ağacı Tasarım Süreci

- Geleneksel hayat ağacı motiflerinin yapısal ve biçimsel özelliklerinin incelenmesi
- Ağaç dalları ve yaprakların stilize edilmesi
- Kara kalem tekniği ile ilk eskiz çalışmalarının yapılması
- Motiflerin modern bir estetik anlayışla yorumlanması
- Kuru kalem ve guvaj boya teknikleri ile renk çalışmaları
- Dijital takı modelleme programları ile üç boyutlu hale getirilmesi

Bu tasarım süreci, hayat ağacı motifinin geleneksel anlamlarını yitirmeden çağdaş estetikle bütünleşmesini mümkün kılmakta, aynı zamanda teknik açıdan üretime uygun, kullanılabilir takı prototipleri ortaya çıkarmaktadır.

DOI: https://doi.org/10.30546/19023.978-9952-8573-9-9.2025.9012.
ISBN: 978-9952-8573-8-2

Görsel 7: Kuş motifinden tasarlanan güncel takı tasarım aşamaları

Kuş Motifi Tasarım Süreci

- Geleneksel kuş motiflerinin formsal özelliklerinin araştırılması
- Kanat, gövde ve kuyruk detaylarının stilize edilmesi
- Hareket ve dinamizm kazandıran tasarım öğelerinin eklenmesi
- Renk ve doku çalışmaları ile sembolik anlamın güçlendirilmesi
- Üç boyutlu modelleme ile takı formuna dönüştürülmesi

Sonuç ve Değerlendirme

Hayat ağacı ve kuş motiflerinin çağdaş takı tasarımında yeniden yorumlanması, kültürel mirasın korunmasına ve yaşatılmasına katkı sağlamaktadır. Bu semboller, modern tasarım anlayışıyla birleştiğinde, geleneksel değerler güncel bir ifade biçimi kazanmaktadır. Bu motiflerin takı tasarımlarına entegre edilmesi, hem anlatımsal hem de simgesel düzeyde tasarımlara derinlik kazandırmaktadır. Özgün desen yapıları ve zengin renk paletleri, çağdaş takı tasarımcıları için önemli bir ilham kaynağı oluşturmaktadır.Ayrıca geleneksel motiflerin çağdaş yorumları, tasarımcıların kültürel kimliklerini ifade etmelerine imkân sunmaktadır. Dijital tasarım ve 3D baskı gibi yeni teknolojiler, geleneksel motiflerin geleceğe taşınması için yeni fırsatlar da sunmaktadır. Bu yaklaşım, küreselleşen dünyada yerel değerlerin ve kimliklerin korunmasına ve yeniden keşfedilmesine olanak tanımaktadır. Sonuç olarak geleneksel halı ve kilim motiflerinin çağdaş takı sanatında yorumlanması, sadece estetik bir dönüşümü değil, aynı zamanda kültürler ve zamanlar arasında kurulan anlamlı bir diyaloğu da temsil etmektedir. Bu çalışma, geçmiş ile günümüz arasında kurduğu sanatsal köprü ile kültürel mirasımızın zenginliğini geleceğe taşımayı amaçlamıştır.

Kaynakça

Acar, F. (2001). Türk kültüründe takı ve sembolizm: Göktürk ve Hun dönemleri. Ankara: Kültür ve Sanat Yayınları.

DOI: https://doi.org/10.30546/19023.978-9952-8573-9-9.2025.9012.
ISBN: 978-9952-8573-8-2

Akpınarlı, H. F. (2007). Türk kilimlerinde kullanılan geometrik bezemelerin form, isim ve kompozisyon açısından değerlendirilmesi. II. Uluslararası Romanya'da Türk Kültürünün İzleri Sempozyumu, 11–23.

Akpınarlı, H. F. (2011). Osmanlı dokumalarında kuş motifinin incelenmesi. Osmanlı Sanatı, Mimarisi ve Edebiyatına Bakış: 18. CIEPO Sempozyumu, 23–35.

Akpınarlı, H. F.ve Arslan, P. (2018). Kuş motifinin özellikleri ve kuş motifli Döşemealtı halıları. Uluslararası Folklor Akademi Dergisi, 1(3), 273–286. https://dergipark.org.tr/pub/folklor/issue/38940/453510 Erişim tarihi: 13 Temmuz 2025

Alp, Ö. K. (2009). Orta Asya'dan Anadolu'ya kültürel sembollere giriş (1. basım, s. 3). Ankara: Eflatun Yayınevi.

Anadolu Üniversitesi. (2022). Türk dünyası uygulama ve araştırma merkezi – Şaman davulu. https://anadolutudam.anadolu.edu.tr/yayinlar/calgilar/saman-davul Erişim tarihi: 13 Temmuz 2025

Arslan, S. (2014). Türk kültüründe ağaç kültü ve hayat ağacı. Uluslararası Sosyal ve Eğitim Bilimleri Dergisi, 1(1), 59–71.

Aslanapa, O. (1987). Türk sanatında sembolizm (1. basım, ss. 37–50). İstanbul: Remzi Kitabevi.

Aslanapa, O. ve Durul, Y. (1973). Selçuklu halıları. Akbank Yayınları.

Aslanapa, O. (1997). Türk halı sanatının tarihsel gelişimi. Arış Dergisi, (3), 18–27. https://doi.org/10.34242/akmbaris.2019.98 Erişim tarihi: 13 Temmuz 2025

Ateş, M. (2012). Mitolojiler ve semboller: Ana tanrıça ve doğurganlık. Milenyum Yayınları.

Ateşli, M. (2023). Motifin görsel dili: Halı ve kilimlerde simgesellik üzerine. ILSANS – Uluslararası İletişim ve Sanat Sempozyumu Bildiri Kitabı, 303–312. https://www.researchgate.net/publication/383823321_ILSANS_Uluslararasi_Iletisim_ve_Sanat_Sempozyumu Erişim tarihi: 13 Temmuz 2025

Aydın, H. (2022). Sembollerin dili: Geleneksel Türk kültüründe motiflerin anlamı. Türk İslam Dünyası Sosyal Araştırmalar Dergisi (TİDSAD), 9(3), 55–74. https://tidsad.com/?mod=tammetin&makaleurl=e921beb3-5ef9-4148-85f6-8f5ae9405f3a.pdf Erişim tarihi: 13 Temmuz 2025

Balcı, N. (2012). Türk halı sanatında mitolojik kaynaklı bazı motifler. Arış, 8, 38–51. https://doi.org/10.34242/akmbaris.2019.38 Erişim tarihi: 13 Temmuz 2025

Barışta, M. (2002). Takı ve süslenme kültürünün tarihsel gelişimi. Sanat Tarihi ve Kültür Dergisi, 15(4), 1300–1315.

Başaran, M., ve Gürcüm, B. (2014). Geleneksel Türk takılarının kültürel ve sembolik anlamları. Folklor Araştırmaları Dergisi, 24(3), 210–230.

Belli, O. (1980). Urartular'da hayat ağacı inancı. Anadolu Araştırmaları, 8, 237–247.

Bilgin, F. (2024). Çağdaş Türk sanatında gelenekten beslenme: Halı motiflerinin yeniden yorumu. Sanat Tarihi Araştırmaları Dergisi, 6(2), 110–125. https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/4407747 Erişim tarihi: 13 Temmuz 2025

Bodur, M. (1987). Orta Asya'da takı ve süs kültürü: Arkeolojik buluntuların değerlendirilmesi (s. 18). Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.

Bozdemir, O. ve Özçelik, H. (2019). Şamanist ritüeller kapsamında şaman davulunda bulunan sembollerin değerlendirilmesi üzerine bir araştırma. Akademik Sanat, 4(8), 102–117.

Büyükçanga Eren, H. H. (2006). Anadolu Selçuklu seramiklerinde figürlerin dili ve resim eğitimi açısından incelenmesi (Yüksek lisans tezi, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü).

Childe, V. G. (1946). The dawn of European civilization (6th ed.). London: Kegan Paul, Trench, Trubner & Co.

Çelik, A. (2010). Niğde Sungurbey Camii'nde bulunmuş olan "çift başlı kartal figürlü halı" üzerine düşünceler. Güzel Sanatlar Enstitüsü Dergisi, 9, 45–59.

Çelik, S. (2002). Selçuklu sanatında süsleme ve motifler (s. 46). Ankara: Sanat Tarihi Yayınları.

Çevik, N. (1999). Hayat ağacının Urartu kült törenlerindeki yeri ve kullanım biçimi. Anadolu Araştırmaları, 15, 335–367.

Çoban, İ. (2015). Türk ikonografisinde kartal motifi ve çağdaş Türk resim sanatına yansımaları. İdil, 4(16), 57–80.

Çoruhlu, Y. (2002). Türk mitolojisinin ana hatları (9. basım). Kabalcı Yayınevi.

Çoruhlu, Y. (2007). Timurlu çini ve keramik sanatında hayvan figürleri. Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi, Fen Edebiyat Fakültesi, Tarih Bölümü.

Coşkun, M. (2024). Türk folklorunda takının önemi ve bir kültürel miras olarak takı tasarımı. Akademik Tarih ve Düşünce Dergisi, 11(5), 3196–3209.

Deniz, B. (2000). Türk dünyasında halı ve düz dokuma yaygılar. Atatürk Kültür Merkezi Başkanlığı.

Deniz, B. (2005). Anadolu-Türk halı sanatının kaynakları. Sanat Tarihi Dergisi, 14(1), 88–91.

DikKaragöz, Z. Ö. (2017). Selçuklu devleti ve Osmanlı İmparatorluğu'nda kadın kıyafetleri. Yeditepe Üniversitesi Tarih Bölümü Araştırma Dergisi, 1(1), 130–137.

Diyarbekirli, A. (1972). Türk kültüründe süs ve takı anlayışı (s. 103). İstanbul: Tarih ve Sanat Yayınları.

Doğan, Ş. (2022). Konya'daki gelenekli kadın takıları (Doktora tezi). Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü. https://hdl.handle.net/20.500.12395/51328 Erişim tarihi: 13 Temmuz 2025

Eliade, M. (1991). Kutsal ve din dışı (M. A. Kılıçbay, Çev.). Ankara.

Eliade, M. (1999). Şamanizm (İ. Birkan, Çev.). İmge Kitapevi Yayınları.

Eliade, M. (2003). Dinler tarihine giriş. Kabalcı Yayınevi.

Erbek, G. (1987). Hayat ağacı motifi I. Antika Dergisi, 15, 26–33.

Erbek, M. (2002). Çatalhöyük'ten günümüze Anadolu motifleri. T.C. Kültür Bakanlığı Yayınları.

Erdem, E. (2017). Türk ve Slav mitolojisinde ağaç kültü. In O. K. Gül & C. C. Çakmakcı (Eds.), I. Uluslararası Türklerin Dünyası Sempozyumu Bildiri Kitabı (ss. 343–356). ISBN 978-605-67570-1-3.

Ergun, P. (2004). Türk kültüründe ağaç kültü. Atatürk Kültür Merkezi Başkanlığı Yayınları.

Eroğlu, S. (2009). Günümüzde takı tasarımında malzeme çeşitliliği ve yeni ifade biçimleri. Sanat ve Tasarım Dergisi, 5(2), 70–85.

Ertan, B. (2011). Çağdaş takı sanatında kavramsal yaklaşım ve sınır ihlalleri. İstanbul: Marmara Üniversitesi Yayınları.

Etikan, S. (2015). Seccade halılarda kullanılan bazı motifler ve bu motiflerin İslam sanatındaki yeri. Atatürk Kültür Dil ve Tarih Yüksek Kurumu. http://www.ayk.gov.tr/wp-content/uploads/2015/01/SEVG%C4%B0-ET%C4%B0KAN-Seccade-Hal%C4%B1larda-Kullan%C4%B1lan-Baz%C4%B1-Motifler-ve-Bu-Motiflerin-%C4%B0slam-Sanat%C4%B1ndaki-Yeri.pdf Erişim tarihi: 13 Temmuz 2025

Eyüboğlu, İ. Z. (1998). Anadolu mitolojisi (284. basım). Toplumsal Dönüşüm Yayınları.

Göher, F. N. ve Selçuk, H. (2024). Türk kültüründe kayın ağacının maddi kültür unsurlarına yansıması. Kültür Araştırmaları Dergisi, 21, 106–125. https://doi.org/10.46250/kulturder.1465049 Erişim tarihi: 13 Temmuz 2025

Gönül, M. (1965). Türk halı ve kilimlerinde sembolik kuş şekilleri. Anthropology, 3.

Güney, K. Z. ve Güney, A. N. (2000). Osmanlı süsleme sanatı. SFN Ltd. Şti.

Gürsoy, Ü. (2012). Türk kültüründe ağaç kültü ve dut ağacı. Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Veli Araştırma Dergisi, 61, 43–54.

İnan, A. (1987). Türk folklorunda Simurg ve Geruda. In Makaleler ve İncelemeler I. Ankara.

İrepoğlu, H. (1999). Topkapı Sarayı Müzesi Hazine Kitaplığı Albüm Resimleri. İstanbul: Topkapı Sarayı Müzesi Yayınları.

Kafesoğlu, İ. (2015). Türk mitolojisinde hayat ağacı sembolizmi. Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Veli Araştırma Dergisi, 74, 1–12. https://d1wqtxts1xzle7.cloudfront.net/57657933/Turk_Mitolojisinde_Hayat_Agaci_Sembolizmi2-libre.pdf Erişim tarihi: 13 Temmuz 2025

DOI: https://doi.org/10.30546/19023.978-9952-8573-9-9.2025.9012.
ISBN: 978-9952-8573-8-2

Karaoğlu, N.ve Kara, S. (2014). Takı kültürünün sosyolojik ve estetik boyutları. Güzel Sanatlar Dergisi, 22(2), 65–80.

Kardeşlik, S. (2011). Vakıflar Halı Müzesi'nde Selçuklu ve Selçuklu geleneğindeki halılarda kozmolojik ve ikonografik boyut. Restorasyon Yıllığı Dergisi, 2, 73–90.

Mülayim, S. (1998). Tanımsız figürlerin ikonografisi. In Türk Soylu Halkların Halı Kilim ve Cicim Sanatı Uluslararası Bilgi Şöleni Bildirileri (ss. 27–31). AKM Başkanlığı Yayınları.

Movlyanov, U. (2018). Büyük Selçuklu döneminde Merv (1037–1160) (Yayımlanmamış doktora tezi). Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya.

Nas, E. (2012). Türk halk inançları ve takı kültürü. Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Veli Araştırmaları Dergisi, 42, 25–40.

Nas, Ş. (2012). Takı tasarımında sembolik anlatım. Sanat ve Tasarım Dergisi, (8), 25–32.

Ocakoğlu, N. (t.y.). Türk çini ve seramiklerinde kullanılan hayvan figürleri ve giysi tasarımına yansıtılması. Kalemisi, 6(12), 409–425.

Ögel, B. (1978). Anadolu'da takı ve süs eşyalarının arkeolojik buluntuları (1. basım, s. 78). İstanbul: Arkeoloji ve Sanat Yayınları.

Ögel, B. (2010). Türk mitolojisi I: Kaynaklara ve açıklamalara göre Türk mitolojisi (6. baskı). Türk Tarih Kurumu Yayınları.

Özbağı, M. (2002). Osmanlı'da takı kullanımı ve sosyal denetim. Osmanlı Tarihi Araştırmaları Dergisi, 15(4), 780–795.

Öztekin, S. (2008). Dinlerde hayat ağacı (Yüksek lisans tezi). Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Öztürk Ateş, Ş. (2012). Yakındoğu demirçağ uygarlıklarında hayat ağacı inancı (Yüksek lisans tezi). Dicle Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Öztürk, E. (2024). Halı ve kilimlerde kullanılan motiflerin toplumsal işlevi. Uluslararası Sosyal Bilimler Dergisi, 12(2), 87–102. https://dergipark.org.tr/en/download/article-file/3122160 Erişim tarihi: 13 Temmuz 2025

Sakarya, M., & Ağaç, S. (2005). Hayat ağacı sembolizmi. Gazi Üniversitesi Sanat ve Tasarım Fakültesi.

Selçuk, H. (2019). Selenge'den Tuna'ya Türk kültür tarihine dair notlar. Kitap Arası Yayınları.

Tecir, T. E. (2024). Çift başlı kartal motifinin sembolik anlamları ve tekstillerde kullanımı. Motif Akademi Halkbilimi Dergisi, 17(46), 962–963.

Tuncer, A. (2018). Anadolu'nun geleneksel halı ve kilim motiflerinin kültürel anlamı. Folklor Akademi Dergisi, 1(3), 128–144. https://d1wqtxts1xzle7.cloudfront.net/63234070/Folklor_Akademi_Dergisi__Cilt_1_-_Sayi_3__201820200507-58250-1g259if-libre.pdf Erişim tarihi: 13 Temmuz 2025

Turan, A. (2021). Kars halılarında görülen figüratif (hayvan/insan) motiflerinin incelenmesi. Kafkas Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, (28), 515. https://doi.org/10.9775/kausbed.2021.028 Erişim tarihi: 13 Temmuz 2025

Tüm Cebeci, D. (2022a). Hayat ağacı motifinin Türk dokumacılık sanatına yansımaları. Kesit Akademi Dergisi, 8(30), 262–286. https://dergipark.org.tr/tr/pub/kesitacademy/issue/70352/1110622 Erişim tarihi:13Temmuz2025

Tüm Cebeci, D. (2022b). Türk işleme sanatında hayat ağacı motifi ve uygulamaları. Arış, 20–21, 7–29. https://dergipark.org.tr/tr/pub/arish/issue/70617/1125475 Erişim tarihi: 13 Temmuz 2025

Türe, H. ve Savaşçın, H. (2000). Takının tarihsel gelişimi ve günümüz takı sanatına etkileri. Anadolu GÜSAD Dergisi, 3(1), 45–60.

Türe, G. ve Savaşçın, M. N. (2000). Anadolu'da altın ve takı sanatı. Kültür Bakanlığı Yayınları.

Üçer, M. (2007). Hayat ağacı yazıları. Hayat Ağacı Dergisi, 8.

Wilkinson, K. (2010). Semboller ve işaretler (S. Toksoy, Çev.). Alfa Yayınları.

Wilkinson, R. ve Pickett, K. (2009). Eşitsizlikler: Daha eşit toplumlar neden herkes için daha iyidir (Ü. Kılıç, Çev.). Sel Yayıncılık.

Yaban, N. T. ve Kayahan, Z. (2025). İletişim ve sanat ekseninde Levnî'nin diyalektik imgeleri. Moment Dergi, 11(2), 362–383. https://doi.org/10.17572/mj2024.2.362-383 Erişim tarihi: 13 Temmuz 2025

Yetkin, M. (1974). Türk halı ve kilim sanatında motiflerin tarihi ve sembolik anlamları. Ankara Üniversitesi Yayınları.

Yetkin, Ş. (1972). Yeni bulunan hayvan figürlü halıların Türk halı sanatındaki yeri. Sanat Tarihi Yıllığı, 5, 291–307.

Yetkin, Ş. (1991). Türk halı sanatı. Türkiye İş Bankası Yayınları.

Yıldız, D. (2022). Dekoratif tekstil sanatlarının takı tasarımında kullanımı. Social Sciences Research Journal, 11(2), 198–211.

Yılmaz, B. (2023). Halı motiflerinde simgesel anlatımın çözümlemesi: Anadolu örneği. Sanat ve Tasarım Araştırmaları Dergisi, 17(1), 45–60. https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/2878685 Erişim tarihi: 13 Temmuz 2025

Yılmaz, D. (2012). Protohistorik dönemde Anadolu'da hayat ağacı motifi. III. Uluslararası Arkeoloji Sempozyumu, Antalya.

Yeşilmen, N. ve Zorlu, İ. (2022). Geleneksel takıda aşırılık: Mursi kadınları örneği. Uluslararası İnsan ve Sanat Araştırmaları Dergisi, 8(3), 229–247.

DOI: https://doi.org/10.30546/19023.978-9952-8573-9-9.2025.9012.
ISBN: 978-9952-8573-8-2

SÜRDÜRÜLEBİLİR TURİZM SERTİFİKASINA SAHİP KONAKLAMA İŞLETMELERİNİN WEB SAYFALARININ DEĞERLENDİRİLMESİ: RİZE ÖRNEĞİ

Doç. Dr. Eren ERKILIÇ

Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi, Ardeşen Turizm Fakültesi
ORCID ID: https://orcid.org/0000-0002-0449-7099

Hatice BAŞ

Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, Turizm İşletmeciliği Ana Bilim Dalı
ORCID ID: https://orcid.org/0009-0009-4009-2556

Özet

Günümüzde turizm sektöründe yaşanan hızlı gelişmeler, çevresel ve kültürel sürdürülebilirlik açısından yeni sorumlulukları beraberinde getirmektedir. Artan turist hareketliliği, doğal kaynakların korunması, altyapının güçlendirilmesi ve kültürel mirasın sürdürülebilir biçimde yönetilmesi gerekliliğini zorunlu kılmaktadır. Bu bağlamda, turizm faaliyetlerinin planlanmasında çevresel sürdürülebilirliğe ve yerel toplulukların refahına öncelik veren uzun vadeli stratejiler benimsenmelidir. Nitekim Sürdürülebilir turizm aslında doğal ve kültürel mirasın korunmasını, gelecek nesillere aktarılmasını, çevresel etkilerin en aza indirilmesini, kaynakların verimli kullanılmasını ve ekonomik faydaların adil bir şekilde dağıtılmasını amaçlayan bütüncül bir yaklaşımdır. Türkiye'de sürdürülebilir turizm uygulamalarını teşvik etmek ve desteklemek amacıyla çeşitli sertifikasyon sistemleri oluşturulmuştur. Bu kapsamda, Kültür ve Turizm Bakanlığı'nın koordinesinde yürütülen sürdürülebilir turizm sertifikasyon programı çerçevesinde belirli çevresel ve sosyal kriterleri karşılayan konaklama işletmelerine sertifika verilmektedir. Söz konusu sertifika, işletmelerin çevreye duyarlı faaliyetlerde bulunduğunu göstermesi açısından önemli bir göstergedir. Bu belgelere sahip olan işletmelerin, sürdürülebilirlik uygulamalarını kurumsal web sitelerinde paylaşmaları, yalnızca rekabet avantajı sağlamakla kalmamakta, aynı zamanda çevre bilincine sahip tüketicilerin tercihlerini de etkilemektedir.

Bu çalışma, Karadeniz Bölgesi'nin doğal zenginliklerine ev sahipliği yapan Rize ilindeki sürdürülebilir turizm sertifikalı konaklama işletmelerinin, bu belgeye ilişkin bilgileri web sitelerinde ne ölçüde paylaştıklarını incelemeyi amaçlamaktadır. Çalışma, betimsel tarama modeli kapsamında yürütülmüş ve nitel içerik analizi yöntemi kullanılmıştır. Araştırma evrenini, 2025 yılı itibarıyla sürdürülebilir turizm sertifikasına sahip olan Rize ilindeki toplam 48 konaklama işletmesi oluşturmaktadır. Veriler, ilgili işletmelerin kurumsal web siteleri üzerinden toplanmış ve her işletme

için yıldız durumu, belge sahiplik aşaması (1. aşama, 2. aşama), sertifikanın verilip verilmediği, web sitesinin varlığı ve web sitesinde belge bilgisi paylaşım durumu (Var/Yok/Kısmen) gibi değişkenler analiz edilmiştir.

Bulgular, işletmelerin yalnızca %6,25'inin web sitelerinde sürdürülebilir turizm sertifikasyonuna ilişkin bilgilere yer verdiğini ortaya koymuştur. Ayrıca, işletmelerin büyük çoğunluğunun yalnızca 1. aşama belgeye sahip olduğu, buna karşın 2. aşama ve tam belgeye geçiş oranlarının oldukça sınırlı kaldığı görülmüştür. Web sitesi üzerinden belge paylaşım düzeyi ise genel olarak düşük bulunmuştur. Bu sonuç, belge sahibi işletmelerin çevre duyarlılığı yüksek turistleri bilgilendirme ve sürdürülebilirlik konusunda farkındalık oluşturma potansiyelinin yetersiz olduğunu ortaya koymaktadır.

Anahtar Kelimeler: Sürdürülebilir Turizm**,** Web Siteleri, İçerik Analizi, Rize.

EVALUATİON OF THE WEBSİTES OF ACCOMMODATİON ESTABLİSHMENTS WİTH SUSTAİNABLE TOURİSM CERTİFİCATİON: THE CASE OF RİZE

Abstract

Today, rapid developments in the tourism sector bring new responsibilities in terms of environmental and cultural sustainability. Increasing tourist mobility necessitates the protection of natural resources, strengthening of infrastructure and sustainable management of cultural heritage. Within this context, the planning of tourism activities should adopt long-term strategies that prioritize environmental sustainability and the well-being of local communities. Sustainable tourism is, in fact, a holistic approach that seeks to preserve natural and cultural heritage, ensure its transmission to future generations, minimize environmental impacts, use resources efficiently, and promote a fair distribution of economic benefits. In Turkey, several certification systems have been established to encourage and support sustainable tourism practices. In this context, within the framework of the sustainable tourism certification programme coordinated by the Ministry of Culture and Tourism, accommodation establishments that meet certain environmental and social criteria are awarded certificates. The certificate in question is an important indicator in terms of showing that the enterprises carry out environmentally sensitive activities. The sharing of sustainability practices on corporate websites by the enterprises that have these certificates not only provides competitive advantage, but also influences the preferences of environmentally conscious consumers.

This study aims to examine the extent to which accommodation businesses operating in Rize province, which is home to the natural richness of the Black Sea Region and has a sustainable tourism certificate, share information about this certificate on their websites. The study was conducted within the scope of descriptive survey model and qualitative content analysis method was used. As of 2025, the research population comprises 48 accommodation establishments in Rize province that possess a sustainable tourism certificate. The data were collected through the corporate websites of the relevant businesses and variables such as star status, document ownership stage (1st stage, 2nd stage), whether

DOI: https://doi.org/10.30546/19023.978-9952-8573-9-9.2025.9012.
ISBN: 978-9952-8573-8-2

the certificate was issued or not, the presence of a website and the status of sharing document information on the website (Present / Absent / Partially) were analysed for each business.

The findings revealed that merely 6.25% of the enterprises included information regarding sustainable tourism certification on their websites. In addition, it has been observed that the majority of the enterprises have only stage 1 certificate, while the rate of transition to stage 2 and full certificate is quite limited. The level of document sharing on the website was found to be low in general. This result reveals that the potential of the certified enterprises to inform tourists with high environmental awareness and to raise awareness on sustainability is insufficient.

Keywords: Sustainable Tourism, Websites, Content Analysis, Rize.

DOI: https://doi.org/10.30546/19023.978-9952-8573-9-9.2025.9012.
ISBN: 978-9952-8573-8-2

SEYAHAT VE TURİZM GELİŞİM ENDEKSİ VE TÜRKİYE'NİN KONUMU

Öğr. Gör. Dr. Serap BOLAYIR*

*Cumhuriyet Üniversitesi, Aşık Veysel MYO,
Sosyal Hizmet Bölümü, Şarkışla, Sivas
ORCID ID: https://orcid.org/0009-0002-4972-2787

ÖZET

Seyahat ve Turizm Gelişim Endeksi (TTDI), 2007'den beri iki yılda bir yayınlanan Seyahat ve Turizm Rekabet Edebilirlik Endeksi (TTCI)'nin doğrudan bir evrimidir. TTDI; ülkelerin sadece bir turizm destinasyonu olarak çekiciliğinden ziyade, seyahat ve turizm sektöründe yatırım ve kalkınmaya dair çekiciliğini ve potansiyelini de ölçmek amacıyla, Dünya Ekonomik Forumu (WEF) tarafından geliştirilen bir endekstir. İlk olarak 2022 yılında tanıtılan Seyahat ve Turizm Gelişim Endeksi, seyahat ve turizm sektörünün sürdürülebilir ve dayanıklı gelişimine katkıda bulunan faktör ve politikaları ölçüp kıyaslamakta, dolayısıyla ülke gelişimine katkı sağlamaktadır.

Seyahat ve Turizm Gelişim Endeksi (TTDI), farklı temel unsurlardan oluşan 5 boyutlu bir endekstir. Söz konusu bu boyutlar: Elverişli ortam, seyahat ve turizm politikası ve yetkilendirme koşulları, altyapı ve hizmetler, seyahat ve turizm kaynakları ile seyahat ve turizm sürdürülebilirliğidir. Ülkeler bu boyutlarda 1 en kötü, 7 en iyi sonuç olmak üzere 1'den 7'ye kadar bir ölçekte sıralanmakta ve toplanan sonuçlar genel endeks puanını oluşturmaktadır. TTDI 2024'e göre; ABD 5.24'lük endeks puanı ile ilk sırada yer alırken, onu 5.18 puanla İspanya, 5.09 puanla Japonya, 5.07 puanla Fransa ve 5.00 puanla Avustralya ile Almanya takip etmektedir. Malavi (3.06 puan), Angola (3.05 puan), Kamerun (2.99 puan), Sierra Leone (2.89 puan) ve Mali (2.78 puan) gibi Afrika ülkeleri ise; endekste son sıralarda yer almaktadır.

Bu çalışmanın amacı, Türkiye'nin Seyahat ve Turizm Gelişim Endeksi (TTDI) performansını değerlendirmektir. Çalışma esnasında; 2024 yılında yayınlanan son endekste, Türkiye'nin 4.39'luk endeks puanı ile 119 ülke arasında 29. sırada yer aldığı ve bir önceki rapora göre dünya sıralamasında 8 basamak birden yükseldiği tespit edilmiştir. Söz konusu endekste Avrupa ortalamasının 4.26 puan olduğu düşünülürse, ülkemizin konumu mutluluk vericidir. Çalışma sonucunda; Türkiye'nin güçlü olduğu tespit edilen yönlerinin geliştirilmesi ve nispeten zayıf yönlerinde ise iyileştirmeler yapmaya gitmesi önerilmektedir. Böylece ülkemizin ilgili endeksteki konumunu daha üst sıralara taşıyabileceği ve küresel turizm pasta payını artırabileceği düşünülmektedir.

Anahtar Kelimeler: TTCI, TTDI, sürdürülebilir turizm

DOI: https://doi.org/10.30546/19023.978-9952-8573-9-9.2025.9012.
ISBN: 978-9952-8573-8-2

Travel and Tourism Development Index and Turkiye's Position

The Travel and Tourism Development Index (TTDI) is a direct evolution of the Travel and Tourism Competitiveness Index (TTCI), published biennially since 2007. The TTDI is an index developed by the World Economic Forum (WEF) to measure the attractiveness and potential of countries for investment and development in travel and tourism sector, rather than just their attractiveness as a tourism destination. The Travel and Tourism Development Index, first introduced in 2022, measures and compares the factors and policies that contribute to the sustainable and durable development of travel and tourism sector; therefore, it contributes to country development.

The Travel and Tourism Development Index (TTDI) is a 5-dimensional index consisting of different basic elements. These dimensions are: Convenient environment, travel and tourism policy and authorization conditions, infrastructure and services, travel and tourism resources and sustainability of travel and tourism. Countries are ranked in these dimensions on a scale from 1 to 7, where 1 is the worst and 7 is the best, and the aggregated results form the overall index score. According to TTDI 2024; the USA ranks first with an index score of 5.24, followed by Spain with 5.18 points, Japan with 5.09 points, France with 5.07 points and Australia and Germany with 5.00 points. African countries such as Malawi (3.06 points), Angola (3.05 points), Cameroon (2.99 points), Sierra Leone (2.89 points) and Mali (2.78 points) rank last in the index.

The aim of this study is to evaluate Turkiye's Travel and Tourism Development Index (TTDI) performance. During the study, it was determined that in the last index published in 2024, Turkiye ranked 29th among 119 countries with an index score of 4.39 and rose 8 places in the world ranking compared to the previous report. Considering that the European average in this index is 4.26 points, the position of our country is pleasing. As a result of the study, it is recommended that Turkiye should develop its strengths and make improvements in its relatively weak areas. Thus, it is thought that our country can move its position in the relevant index to higher ranks and increase its share in the global tourism pie.

Keywords: TTCI, TTDI, sustainable tourism

1. GİRİŞ

Bilindiği üzere turizm; dinlenme, eğlenme, gezme, tanıma amacıyla yapılan gezi ve ziyaretler sebebiyle oluşan talebi karşılayan ve turistlere hizmet amacıyla yürütülen ekonomik çalışmaları üstlenen sektördür (Aydemir, Saylan ve Aydoğmuş; 2014, s. 7). Küresel ekonominin önemli bir parçası olan seyahat ve turizm (Travel & Tourism - T&T) sektörü, giderek daha fazla dikkat çekmekte ve ülkelerin sosyoekonomik ve kültürel kalkınmalarına önemli katkılar sağlamaktadır (Şimşek Yağlı, 2024, s. 398). Ayrıca turizm sektörü; çevreyi koruma ve geçim kaynaklarını destekleme potansiyeli nedeniyle, sürdürülebilir kalkınma hedefleriyle ilişkilendirilmiştir (Gürsakal ve Bayram Arlı, 2023, s. 640).

Seyahat ve Turizm Gelişim Endeksi (Travel & Tourism Development Index - TTDI), 2007'den beri iki yılda bir yayınlanan Seyahat ve Turizm Rekabet Edebilirlik Endeksi (Travel & Tourism Competitiveness Index - TTCI)'nin doğrudan bir evrimidir. TTDI; ülkelerin sadece bir turizm destinasyonu olarak çekiciliğinden ziyade, seyahat ve turizm sektöründe yatırım ve kalkınmaya dair çekiciliğini ve potansiyelini de ölçmek amacıyla, Dünya Ekonomik Forumu (World Economic Forum - WEF)[139] tarafından geliştirilen bir endekstir. İlk olarak 2022 yılında tanıtılan Seyahat ve Turizm Gelişim Endeksi, seyahat ve turizm sektörünün sürdürülebilir ve dayanıklı gelişimine katkıda bulunan faktör ve politikaları ölçüp kıyaslamakta, dolayısıyla ülke gelişimine katkı sağlamaktadır.

Türkiye'nin Seyahat ve Turizm Gelişim Endeksi performansını değerlendirmeyi amaçlayan bu çalışma; giriş kısmı haricinde Seyahat ve Turizm Rekabet Edebilirlik Endeksi (TTCI), Seyahat ve Turizm Gelişim Endeksi (TTDI) ile sonuç ve öneriler bölümlerinden oluşmaktadır.

2. Seyahat ve Turizm Rekabet Edebilirlik Endeksi (TTCI)

Dünya Ekonomik Forumu (WEF) tarafından hazırlanan Seyahat ve Turizm Rekabet Edebilirlik Raporu; turizm paydaşlarına kamu ve özel sektör düzeyindeki destinasyonların güçlü ve zayıf yönlerinin tespitinde kolaylık sağlamanın yanı sıra, turizmin geliştirilmesine yönelik fırsatları sunma ve destinasyona yapılacak seyahatlerde ortaya çıkması muhtemel tehditlere karşı politikalar oluşturma noktasında önemli veriler içermektedir (Göral ve Yurtlu, 2021, s. 549). Turizm destinasyonu[140] doğal çekiciliğini korumak, eğitimli ve yeterli işgücü ile yüksek kalite ve verimlilikte hizmet sunmak, ürün çeşitlendirmesine gitmek, talep yapısına uygun pazar ve rekabet stratejisi belirlemek ve tüm bunların sonucunda müşterisini / turisti memnun etmek suretiyle; sektörde istenilen rekabet gücünü sağlayıp; gerek pazar payını gerek turist sayısını gerekse turizm gelirini artırabilecektir (Aydemir vd., 2014, s. 2).

Dünya Ekonomik Forumu (WEF) tarafından hazırlanan Seyahat ve Turizm Rekabet Edebilirlik Endeksi (TTCI); T&T düzenleyici çerçeve, T&T iş ortamı ve altyapı, T&T beşeri, kültürel ve doğal kaynaklar olmak üzere 3 alt endeks ve 14 kriterden oluşmaktadır. Söz konusu bu kriterler: Politik kurallar ve düzenlemeler, çevresel sürdürülebilirlik, emniyet ve güvenlik, sağlık ve hijyen, seyahat ve turizme öncelik verilmesi; havayolu ulaşımı altyapısı, karayolu ulaşımı altyapısı, turizm altyapısı, bilgi iletişim teknolojileri altyapısı, T & T sektöründe fiyat rekabeti; insan kaynakları, seyahat ve turizme ilgi, doğal kaynaklar ve kültürel kaynaklardır (Aydemir vd., 2014, s. 4).

Makro veriler ışığında, dünya ekonomisindeki gelişmelerin turizme yansımalarını ülkeler bazında inceleyen TTCI; turizmin dünya ekonomisindeki yükselme eğilimi ve değişken yapısı da göz önünde bulundurularak geliştirilmiştir. Endeksin zaman içerisindeki değişimine dair şunları söylemek mümkündür: Gelişen teknolojinin etkisiyle, endekste "telefon abonesi sayısı" yerine "internet abone

[139] Merkezi İsviçre'nin Cenevre kentinde yer alan uluslararası bir vakıf
[140] Varış yeri, gidilecek yer; içinde turistler için cazip kabul edilecek farklı doğal çekicilikleri ve özellikleri barındıran yerler

DOI: https://doi.org/10.30546/19023.978-9952-8573-9-9.2025.9012.
ISBN: 978-9952-8573-8-2

sayısı" ifadesi kullanılmıştır. Endekse "teknolojiye açıklık" gibi alt boyutlar eklenmiş, daha çok yoruma dayalı ifadeler zamanla endeksten çıkarılmıştır. 2007, 2008 ve 2009 yıllarında yıllık olarak yayımlanan endeks; veri toplama süreçleri, veri kalitesi ve yorumlanması gibi prosedürlerin uzunluğu nedeniyle, 2009 yılından itibaren iki yılda bir yayımlanmaya başlamıştır. WEF bu endeksi hazırlamak için; ulusal ve uluslararası kuruluşlar tarafından yayımlanan verilerin yanı sıra, iş birlikleri aracılığıyla sahadan da veri toplamıştır (Bostan ve Aydın, 2021, ss. 133-134).

Türkiye; 1980 yılından itibaren turizm sektöründen elde ettiği gelir ve istihdam artışıyla birlikte, diğer gelişmekte olan ülkeler gibi turizmin bir kalkınma unsuru olarak ele alınabileceğinin farkına varmış ve sektörün geliştirilmesine yönelik tedbirlere IV. Beş Yıllık Kalkınma Planı itibarıyla yer vermeye başlamıştır (Bostan ve Aydın, 2021, s. 135).

Tablo 1. Türkiye'nin TTCI Sıralaması (2009-2019)

2009	**2011**	**2013**	**2015**	**2017**	**2019**
56 / 141	50 / 141	46 / 141	44 / 141	44 / 136	43 / 140

Kaynak: Dünya Ekonomik Forumu, Temmuz 2025.

Yıldırgan vd. (2021) tarafından yapılan bir çalışmada; 2019 yılında yayınlanan WEF Raporu'ndaki verilerden yararlanılarak, Türkiye ve Akdeniz çanağındaki rakipleri (İspanya, İtalya, Fransa, Yunanistan ve Kıbrıs) karşılaştırılmıştır. Çalışma sonucunda; Türkiye'nin turizm sektöründeki olumlu yönlerinin kültürel kaynaklar, havayolu ulaşımı altyapısı, turizm hizmet altyapısı, iş seyahatleri, seyahat ve turizme ilgi, politik kurallar ve düzenlemeler ile turizm alt yapısındaki gelişmeler olduğu tespit edilmiştir. Çevresel sürdürülebilirlik, emniyet ve güvenlik, insan kaynakları ve işgücü piyasası faktörleri açısından ise; ülke sıralamamızın geliştirilmesi gerektiğine değinilmiştir.

3. Seyahat ve Turizm Gelişim Endeksi (TTDI)

Gerek küresel dinamiklerdeki değişimler gerekse sürdürülebilirlik hususunda artan farkındalık, TTCI'nın 2021 yılında kapsamının genişletilmesi ve içeriğinin güncellenmesine neden olmuştur. Yeni adıyla Seyahat ve Turizm Gelişim Endeksi (TTDI); turizm sektörünün ülkeler arası rekabetteki rolünün ötesine geçerek, uzun vadeli gelişim ve kapsayıcılık hedeflerine ulaşmaya katkı sağlamayı amaçlamaktadır (Sungur Avcı ve Avcı, 2025, s. 223). Bir diğer deyişle; Dünya Ekonomik Forumu'nun 2007-2019 yılları arasında Seyahat ve Turizm Rekabetçilik Endeksi adıyla 2 yılda bir yayımladığı çalışma, 2022 yılı itibarıyla sürdürülebilirlik ve dayanıklılık vurgusuyla, Seyahat ve Turizm Gelişim Endeksi adı altında yeniden düzenlenmiştir (Gürsakal ve Bayram Arlı, 2023, s. 641).

TTDI, farklı temel unsurlardan oluşan 5 boyutlu bir endekstir. Söz konusu bu boyutlar: Elverişli ortam, seyahat ve turizm politikası ve yetkilendirme koşulları, altyapı ve hizmetler, seyahat ve turizm kaynakları ile seyahat ve turizm sürdürülebilirliğidir. Ülkeler bu boyutlarda 1 en kötü, 7 en iyi sonuç

olmak üzere 1'den 7'ye kadar bir ölçekte sıralanmakta ve toplanan sonuçlar genel endeks puanını oluşturmaktadır.

Tablo 2. Türkiye'nin TTDI Sıralaması (2022 ve 2024)

2022	**2024**
37 / 119	29 / 119

Kaynak: Dünya Ekonomik Forumu, Temmuz 2025.

TTDI 2024'e göre; ABD 5.24'lük endeks puanı ile ilk sırada yer alırken, onu 5.18 puanla İspanya, 5.09 puanla Japonya, 5.07 puanla Fransa ve 5.00 puanla Avustralya ile Almanya takip etmektedir. Malavi (3.06 puan), Angola (3.05 puan), Kamerun (2.99 puan), Sierra Leone (2.89 puan) ve Mali (2.78 puan) gibi Afrika ülkeleri ise; endekste son sıralarda yer almaktadır. Türkiye'nin 4.39'luk endeks puanı ile 119 ülke arasında 29. sırada yer aldığı ve bir önceki rapora göre dünya sıralamasında 8 basamak birden yükseldiği tespit edilmiştir. Söz konusu endekste Avrupa ortalamasının 4.26 puan olduğu düşünülürse, ülkemizin konumu mutluluk vericidir.

Seyahat ve Turizm Gelişim Endeksi'nde bulunan "sosyoekonomik dayanıklılık ve koşullar", ülkelerin sosyoekonomik refahını ve dayanıklılığını ortaya koymaktadır. İşgücünde cinsiyet eşitliği, daha fazla işçi hakkı ve eğitim, istihdam ya da öğretimde olmayan genç yetişkinlerin sayısının azaltılması vs.; çalışan verimliliğini artırarak daha kaliteli bir işgücü havuzu oluşturmak adına önemlidir. Bu durum, bilhassa Türkiye'deki gibi genellikle ortalamanın üzerinde kadın, azınlık ve genç istihdam eden seyahat ve turizm sektörü için oldukça önemlidir. Ayrıca yönetilemeyen turizm gelişimi; destinasyonların kapasite üstü çalışmalarına, aşırı kalabalığa, doğal ve kültürel varlıkların zarar görmesine, altyapının zorlanmasına, konut fiyatlarının artmasına ve yerel halk için genel anlamda yaşanabilirliğin azalmasına yol açabilmektedir. Bu tip sorunlar bölge sakinlerinin turizme karşı tepkili olmasına, ziyaretçi memnuniyetinin azalmasına ve genel destinasyon çekiciliğinin düşmesine neden olarak; seyahat ve turizm gelişimini olumsuz yönde etkilemektedir (Gürsakal ve Bayram Arlı, 2023, s. 650).

Yaşar ve Tür (2022) tarafından yapılan bir çalışmada; BRICS ülkeleri (Brezilya, Rusya, Hindistan, Çin, Güney Afrika) ve Türkiye, turizm istatistikleri açısından karşılaştırılmıştır. Çalışma sonucunda; uluslararası turist sayısında Çin ve Türkiye'nin; turizm gelirlerinde Çin, Hindistan ve Türkiye'nin; turist başına harcama tutarında Çin, Brezilya ve Hindistan'ın; turizm gelirlerinin ülke ekonomisine katkısında ise Çin'in tek başına ön plana çıktığı tespit edilmiştir. Hem BRICS ülkeleri hem de Türkiye'nin, genellikle coğrafi konum olarak kendilerine yakın ülkelerden turistlere ev sahipliği yaptığı sonucuna da ulaşılmıştır. Ayrıca her iki endekste (TTCI ve TTDI) de, Çin diğer ülkelere göre daha iyi konumdadır.

DOI: https://doi.org/10.30546/19023.978-9952-8573-9-9.2025.9012.
ISBN: 978-9952-8573-8-2

Sungur Avcı ve Avcı (2025) tarafından yapılan bir çalışmada; 5 Türk devletinin (Azerbaycan, Kazakistan, Kırgızistan, Özbekistan ve Türkiye) 2019, 2021 ve 2024 yıllarına ait TTCI ve TTDI verilerinden yararlanılarak, rekabet gücü ve turizm gelişimi açısından mevcut durumları ortaya koyulmuş; benzerlik ve farklılıkları, güçlü ve zayıf yönleri tespit edilmiştir. Çalışma sonucunda; bahsi geçen devletlerde turizm gelişiminde sürdürülebilir politikaların uygulanması gerektiği vurgulanmış, bu bağlamda özellikle altyapının güçlendirilmesi ve çevresel sürdürülebilirlik politikalarının benimsenmesi gibi stratejiler önerilmiştir.

4. SONUÇ ve ÖNERİLER

Dünya Turizm Örgütü (UNWTO); sürdürülebilir turizmi tanımlarken, turistlerin ihtiyaçlarını karşılamaya ve gelecekteki fırsatları keşfetmeye vurgu yapmaktadır. Sürdürülebilir turizm; mevcut senaryoyu, yerel nüfusu ve çevreyi dikkate alarak hızla büyüyen turizmdir. Çevresel sürdürülebilirlik ise; bir ekonominin doğal çevresinin genel sürdürülebilirliğini, doğal kaynaklarının korunması ile iklim değişikliğine karşı ne kadar hazır ve kırılgan olduğunu ölçmektedir (Gürsakal ve Bayram Arlı, 2023, ss. 640 ve 650). Bu bağlamda turizm sektörünün koruma-kullanma dengesine dikkat etmesi, yerel mimariyi gözetmesi, kaynakları etkin kullanması ve çevre kalitesini artırıcı çözümler geliştirmesi; ülkemizin rekabet gücünü ve turizmin sürdürülebilirliğini artıracaktır (Bostan ve Aydın, 2021, s. 151). T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı, yayınladığı bir genelge ile bütün konaklama tesislerine 31 Aralık 2023 tarihe kadar "Sürdürülebilir Turizm Sertifikası" alma zorunluluğu getirmiştir. Bu sertifika ile bakanlığın amacı, sosyoekonomik ve çevresel sürdürülebilirlik hedeflerine ulaşmayı teşvik etmek ve turizm faaliyetlerinin olumsuz etkilerini minimuma indirmektir.

Türkiye ile Avrupa ülkeleri arasında, turizm rekabeti noktasında farklılıklar vardır; bunları azaltmak adına, Avrupa'da rekabeti belirleyen faktörler dikkate alınmalıdır. Zengin bir kültürel mirasa sahip ülkemiz; emniyet ve güvenlik hususunda tedbirler alarak, bilgi iletişim teknolojilerine yatırım yaparak, taşıma (özellikle demiryolu ve denizyolu) ve turizm altyapısını geliştirilerek; rekabet düzeyini yükseltebilir (Aydemir vd., 2014, s. 13). Turizm gelişim göstergelerinin ölçülmesi; etkin, rekabetçi ve sürdürülebilir turizm politikalarının oluşturulmasında kritik rol oynamaktadır. Bu göstergeler bir ülke ya da bölgenin turizm potansiyelini, güçlü ve zayıf yönlerini belirlemek suretiyle; stratejik karar alma süreçlerine rehberlik etmektedir (Sungur Avcı ve Avcı, 2025, s. 224). Türkiye mevcut turizm rekabet gücünü korumak ve artırmak için; sıralamadaki yerinin iyi olduğu faktörlerdeki üstünlüğünü sürdürmenin yanı sıra, rekabet gücünü zayıflatan faktör ve göstergeleri iyileştirici politikaları hayata geçirmeye öncelik vermelidir (Yıldırgan, Kıngır ve Batman, 2021, s. 85).

REFERANSLAR

Aydemir, B., Saylan, U. ve Aydoğmuş, F. (2014). Turizmde rekabet: Seyahat ve Turizm (T&T) Rekabet Edebilirlik Raporu'nda Türkiye'nin ve Avrupa'nın değerlendirilmesi. https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/46568. [07.07.2025]

Bostan, A. ve Aydın, A. (2021). Türkiye'nin Seyahat ve Turizm Rekabet Edebilirlik Endeksi'ndeki yeri üzerine bir araştırma (2007-2019). https://dergipark.org.tr/en/download/article-file/1554756. [07.07.2025]

Göral, R. ve Yurtlu, M. (2021). Uluslararası Seyahat ve Turizm Rekabetçilik Endeksi kapsamında Türkiye'nin güçlü ve zayıf yönlerinin değerlendirilmesi, Sosyal, Beşeri ve İdari Bilimler Dergisi, 4(6), 544-576. http://dx.doi.org/10.26677/TR1010.2021.735.

Gürsakal, S. ve Bayram Arlı, N. (2023). Seyahat ve Turizm Gelişmişlik Endeksi: Seyahat ve turizmde sürdürülebilirliğin turizm gelirleri ve turist varışları üzerindeki etkisi, International Journal of Social Inquiry, 16(2), 639-653, https://doi.org/10.37093/ijsi.1366711.

Sungur Avcı, S. ve Avcı, M. (2025). Seyahat ve Turizm Gelişim Endeksi perspektifinden Türk Devletlerinin performansı: Gelişmeler ve öneriler, Türk Dünyası İncelemeleri Dergisi, 25(1), 221-255. https://doi.org/10.32449/egetdid.1608243.

Şimşek Yağlı, B. (2024). Seyahat ve Turizm Gelişmişlik Endeksi göstergelerinin PSI ile ağırlıklandırılması: Avrupa ile Avrasya ülkeleri üzerine bir araştırma, İşletme Akademisi Dergisi, 5(4), 396-412, https://doi.org/10.26677/TR1010.2024.1497.

Yaşar, E. ve Tür, E. (2022). Turizm performansları açısından Türkiye ve BRICS ülkeleri: Bir karşılaştırma analizi, Uluslararası Güncel Turizm Araştırmaları Dergisi, 6(2), 129-136, https://doi.org/10.30625/ijctr.1164120.

Yıldırgan, M. S., Kıngır, S. ve Batman, O. (2021). Seyahat ve Turizm (T&T) Rekabet Edebilirlik Raporu'nda Türkiye'nin ve Akdeniz çanağındaki rakiplerinin karşılaştırmalı analizi üzerine bir çalışma. https://jotags.net/index.php/jotags/article/view/1083/1905. [07.07.2025]

DOI: https://doi.org/10.30546/19023.978-9952-8573-9-9.2025.9012.
ISBN: 978-9952-8573-8-2

TÜRKİYE'DE SÜRDÜRÜLEBİLİR TURİZMİN GZFT ANALİZİ

Öğr. Gör. Dr. Serap BOLAYIR

Sivas Cumhuriyet Üniversitesi, Şarkışla Aşık Veysel MYO
ORCID ID: https://orcid.org/0009-0002-4972-2787

Özet

Latince kökenli bir kavram olan sürdürülebilirlik; Cambridge sözlüğünde, *"mal ve hizmetlerin çevreye zarar veren ve yenilenemeyen kaynakları kullanmadan üretilmesi gerektiği fikri"* şeklinde tanımlanmaktadır. Sürdürülebilirliğin anlamı; bugünü, yarını engellemeden yaşamaktır. Sürdürülebilirlik kavramını; toplumun doğal, bilimsel, sosyokültürel ve insan kaynaklarının tamamının ihtiyatlı kullanımını sağlayan; katılımcı bir süreç şeklinde tanımlamak da mümkündür. Kavram farklı alanlarda kullanılsa da ortak özelliği, kaynakları korumayı ve insan geleceğini konu edinmesidir.

Bilindiği üzere turizm; dünyanın en hızlı büyüyen endüstrilerinden biri ve önemli bir döviz ve istihdam kaynağı olmasının yanı sıra, birçok ülkenin özellikle de gelişmekte olanların sosyoekonomik ve çevresel refahıyla yakından ilişkilidir. Sürdürülebilirlik kavramına turizm açısından bakıldığında ise, Dünya Turizm Örgütü (UNWTO) sürdürülebilir turizmi; *"ziyaretçilerin, endüstrinin, çevrenin ve ev sahibi toplulukların ihtiyaçlarını karşılayan; mevcut ve gelecekteki ekonomik, sosyal ve çevresel etkilerini tam olarak hesaba katan turizm"* şeklinde tanımlamaktadır. Turizm sektörünün doğal, tarihi ve kültürel varlıklara bağlı olarak yaşamını sürdürdüğü düşünülürse; kalkınmanın sürdürülebilirliği için mevcut kaynakların ve temel ekolojik süreçlerin korunması gerekmektedir. Hayatımıza yeni giren sürdürülebilir turizm kavramı, yerel halkın önemini anlamamıza yardımcı olan ve turizmin faydalarını maksimize etme arzusunu taşıyan bir yaklaşımdır. Sürdürülebilir turizm kavramı esas itibariyle bir turizm türünü değil, farklı turizm türlerinin geliştirilmesine yönelik faaliyetler yürütülürken benimsenmesi gereken ilkeleri tanımlamaktadır.

GZFT (SWOT) analizi; incelenen kuruluşun, tekniğin, sürecin veya durumun güçlü (S) ve zayıf (W) yönlerini ve dış çevreden kaynaklanan fırsat (O) ve tehditleri (T) belirlemekte kullanılan bir yöntemdir. 1960'larda Harvard Üniversitesi profesörleri tarafından geliştirilen bu analiz sayesinde; güçlü ve zayıf yönleri keşfetmek, fırsatların farkına varmak ve bu fırsatlardan yararlanmak, tehditleri incelemek ve ortaya çıkabilecek risklere karşı önlem almak mümkün olmaktadır. Türkiye'de sürdürülebilirlik çalışmaları ve toplumda çevre odaklı bir anlayışın gelişimi oldukça yenidir. Bu çalışmanın amacı; Türkiye turizminin sürdürülebilirliği üzerine bir GZFT analizi yapmak suretiyle, mevcut durumu değerlendirmektir. Analiz sonucunda; ülkemizin güçlü olduğu tespit edilen yönlerinin geliştirilmesi ve nispeten zayıf yönlerinde ise iyileştirmeler yapmaya gitmesi önerilmektedir.

DOI: https://doi.org/10.30546/19023.978-9952-8573-9-9.2025.9012.
ISBN: 978-9952-8573-8-2

Anahtar Kelimeler: sürdürülebilirlik, sürdürülebilir turizm, GZFT (SWOT) analizi

SWOT ANALYSIS OF SUSTAINABLE TOURISM IN TURKIYE

Abstract

Sustainability, a concept of Latin origin; is defined in the Cambridge dictionary as *"the idea that goods and services should be produced without harming the environment or using non-renewable resources"*. The meaning of sustainability is living today without hindering tomorrow. It is also possible to define sustainability as a participatory process that ensures prudent use of all natural, scientific, sociocultural and human resources of the society. Although the concept is used in different fields, its common feature is that it is about protecting resources and human future.

As it is known, tourism is not only one of the world's fastest growing industries and an important source of foreign exchange and employment, but is also closely linked to the socioeconomic and environmental well-being of many countries, especially developing ones. When looking at the concept of sustainability in terms of tourism, the World Tourism Organization (UNWTO) defines sustainable tourism as *"tourism that meets the needs of visitors, industry, the environment and host communities, and takes full account of its current and future economic, social and environmental impacts"*. Considering that the tourism sector survives depending on natural, historical and cultural assets; it is necessary to protect existing resources and basic ecological processes for the sustainability of development. The concept of sustainable tourism, which has just entered our lives, is an approach that helps us understand the importance of local people and carries the desire to maximize the benefits of tourism. Sustainable tourism concept does not essentially define a type of tourism, but rather the principles that should be adopted when carrying out activities to develop different types of tourism.

SWOT analysis is a method used to determine the strengths (S) and weaknesses (W) of the organization, technique, process or situation under study and the opportunities (O) and threats (T) arising from the external environment. Thanks to this analysis developed by Harvard University professors in the 1960s; it is possible to discover strengths and weaknesses, become aware of opportunities and take advantage of them, examine threats and take precautions against risks that may arise. Sustainability studies and the development of an environmentally-oriented understanding in society are quite new in Turkiye. The aim of this study is to evaluate the current situation by conducting a SWOT analysis on the sustainability of Turkiye's tourism. As a result of the analysis, it is recommended that Turkiye should develop its strengths and make improvements in its relatively weak areas.

Keywords: sustainability, sustainable tourism, SWOT analysis

DOI: https://doi.org/10.30546/19023.978-9952-8573-9-9.2025.9012.
ISBN: 978-9952-8573-8-2

YABANCI DİL ÖĞRETİMİNDE TÜRK VE ALMAN MASALLARINDAKİ KÜLTÜREL ÖĞELERİN KULLANIMI

Doç. Dr. Şerif ORUÇ

Gazi Üniversitesi, Gazi Eğitim Fakültesi, Yaban Diller Eğitimi, Ankara, Türkiye
ORCID ID: https://orcid.org/0000-0001-8452-305X

Özet

Yabancı dil öğretimi uzun yıllar okuma ve yazma becerilerini kazandırmaya yönelik yöntemlerle yapıldı. 1989 Kasım'ında Berlin duvarının yıkılması ve dünyadaki soğuk savaşların sona ermesiyle meydana gelen barış ikliminde farklı ülkelerin insanları gelişmiş ülkelere doğru daha sık ve kolay gitmeye başladılar. Amaçları o ülkelerde ticaret yapmak, eğitim, bilim ve teknoloji almak, bazıları için de sadece turizm yapmaktı. Son yıllarda farklı nedenlere bağlı olarak gelişmiş ülkelere yoğun göçler de oldu. Ülkeler arası artan bu insan trafiği farklı kültürlerden olan kişilerin bir araya gelmesine yol açtı. Dolayısıyla farklı kültürlere sahip insanların bir arada sorunsuz yaşaması ve sağlıklı bir iletişim kurabilmesi için dilini öğrendikleri toplumun kültürünü de öğrenmeleri gerekliliği ortaya çıktı. Bir başka deyişle Almanya'ya gidecek kişinin Alman dilini öğrenirken Alman halkının kültürünü de öğrenmesi gerekiyordu. İngiltere'ye gitmek isteyen İngiliz kültürünü, Fransa'ya gitmek isteyen Fransız kültürünü öğrenmelidir. Bu gereksinimden dolayı 1990'lı yılların sonlarından itibaren yeni bir yabancı dil öğretim yöntemi olan "kültürler arası yaklaşım" kullanıldı.

Bu durum yabancı dil öğreticilerini dili kültürü ile birlikte aktaran materyallere yöneltti. Bunun için dili öğrenilen toplumun kültürünü yansıtan edebiyat ürünlerinden, roman, hikâye, masal, tiyatro ve film gibi materyaller kullanıldı. Buna bağlı olarak yabancı dil öğreticilerine özellikle Alman dili öğreticilerine katkı sunmak amacıyla Alman ve Türk masallarından birer örnek seçerek (Alman Masalı:" Kurul Sofram Kurul, Altın Çıkaran Eşek, Torbadan Çıkan Sopa" ve Türk Masalı:" Torbadan Çıkan Sopa") kültürel öğeleri ortaya çıkarmak istedik. Türk ve Alman masalında tespit ettiğimiz kültürel öğeleri (yalan söylemek ve hırsızlık yapmak) hem geçmişteki hem de günümüzdeki kullanımıyla ilgili benzerlik ve farklılıkları karşılaştırdık. Bu konudaki değerlendirmelerimizi ayrıntılı olarak ele aldığımız çalışmamızda sunduk.

Anahtar Sözcükler: yabancı dil öğretimi, dil-kültür, kültürlerarası, masal ve kültür

DOI: https://doi.org/10.30546/19023.978-9952-8573-9-9.2025.9012.
ISBN: 978-9952-8573-8-2

THE USE OF CULTURAL ELEMENTS IN TURKISH AND GERMAN FAIRY TALES IN FOREIGN LANGUAGE TEACHING

Abstract

For many years, foreign language teaching was done with methods aimed at teaching reading and writing skills. In the peaceful climate that emerged with the fall of the Berlin Wall in November 1989 and the end of the cold wars in the world, people from different countries started to go to developed countries more frequently and easily. Their aim was to do business in those countries, to receive education, science and technology, and for some, just to do tourism. In recent years, there has been intense migration to developed countries due to different reasons. This increasing human traffic between countries has led to the coming together of people from different cultures. Therefore, in order for people from different cultures to live together without any problems and to establish healthy communication, they need to learn the culture of the society whose language they are learning. In other words, a person who is going to Germany needs to learn the German language as well as the culture of the German people. Those who want to go to England should learn the English culture, and those who want to go to France should learn the French culture. Due to this need, a new foreign language teaching method, the “intercultural approach”, has been used since the late 1990s.

This situation has led foreign language teachers to use materials that convey the language together with its culture. For this purpose, materials such as novels, stories, tales, plays and films, which reflect the culture of the society whose language is being learned, were used. Accordingly, in order to contribute to foreign language teachers, especially German language teachers, we wanted to reveal cultural elements by choosing an example from German and Turkish fairy tales (German Fairy Tale: "Open my table, The Donkey That Gives Gold, The Stick That Comes Out of the Bag" and Turkish Fairy Tale: "The Stick That Comes Out of the Bag"). We compared the similarities and differences in the past and present usage of the cultural elements we identified in Turkish and German fairy tales (lying and stealing). We presented our evaluations on this subject in our study, which we addressed in detail.

Keywords: foreign language teaching, language-culture, intercultural, tale and culture

1.GİRİŞ

1.1 Yabancı Dil ve Kültür

Uzun yıllardan beri yabancı bir dili dil kuralları çerçevesinde bir öğrenme ile gerçekleştirdiğimiz düşünüldüğünde uluslararası ticaretin, turizmin, eğitimin ve göçlerin arttığı son 25 yılda artık yabancı bir dilin kültürüyle birlikte öğrenilme gereksinimi kaçınılmaz olmuştur. Bu konuda dilbilimci Humboldt (Akt. Aksan 1990, s.65) bir ulusun dilinden yola çıkarak kültürü ve dünya görüşü hakkında bilgi sahibi olunabileceğini, dilin o ulusun ruhunun dış görünümü olduğunu belirtmektedir. Yine Aksan’ın (1990) aktardığına göre Vossler dili kültürün aynası olarak tanımlamaktadır. Ayrıca Aksan

DOI: https://doi.org/10.30546/19023.978-9952-8573-9-9.2025.9012.
ISBN: 978-9952-8573-8-2

(1990) dil ile ilgili yaptığı tespitlerde dilin toplumu ulus yapan en önemli ve en güçlü birleştirici unsurlardan biri olduğunu söylemekle birlikte "bireyleri ulusuna, yurduna, geçmişine sıkı sıkıya bağlar; kuşaktan kuşağa aktarılarak gelen dil, bireyi geçmişle gelecek arasındaki zincirin bir halkası durumuna getirir… Kısaca söylenecek olursa dil, aynı zamanda her yönüyle bir ulusun kültürünün de aynasıdır; insanın ve uygarlığın en önemli belirtisi ve aracı, dildir" demektedir. Yukarıda ifade ettiğimizi destekler mahiyette Özcan da (2008), bir dili öğrenmenin yalnızca kelimeleri ve grameri öğrenmeyi değil, aynı zamanda o dilin konuşulduğu toplumun yaşam biçimleri ve davranış kalıpları da dahil olmak üzere kültürel unsurlarını anlamayı da içerdiğini vurgular.

Dil iki kişi arasında iletişimi sağlama aracıdır ve tam bir iletişimin sağlanabilmesi için de bir bağlamın yer alması ve bu bağlamın içinde de genellikle kültürel öğenin bulunduğu görülür. İnsanlar içinde yaşadıkları toplumun dilini öğrenirken, aynı zamanda kültürünü de öğrenirler. Çakır'ın (2011) aktardığına göre Halliday (1978) dili kültürün barındırıldığı "sosyal bir gösterge" olarak tanımlar ve her dilin konuşulduğu toplumun yaşam biçimi, düşünme tarzı gibi kavramları yansıttığını söyler. "Fransızlar hangi durumda neyi nasıl ifade eder", "İngilizler hangi durumda ne düşünür", "Almanlar hangi probleme nasıl tepki verir" gibi konular ancak o ülkenin kültürü ile ilişkilendirilebilir ve bu bağlamda ifade edilen cümlelerin öğrenilmesinin de ilgili ülkenin kültürünün öğrenilmesini zorunlu kılmaktadır.

İnsanların içinde doğup büyüdükleri kültürler aynı olmadığı için, farklı ülkelerde doğup büyüyen kişilerin kültürünü tanımak ve anlamak iletişimi kolaylaştırır ve olası yanlış anlaşılmaları ve sorunların önüne geçer. Bu nedenle, yabancı bir dil öğretirken, o dilin kültürel öğelerini de aktarmak doğru iletişim için zorunluluk haline gelmiştir. Bu bağlamda, öğrenilecek hedef dilde kültürel farkındalık yaratmak önemlidir.

Başkan'ın (2006) ifade ettiği gibi dili öğrenirken beceri olarak yani dört beceriye sahip olacak şekilde öğreniriz, kültürü öğrenirken de bilgi olarak öğreniriz. Yabancı dil öğretiminde kültür, konuşma, dinleme, yazma, okuma dışında kabul edilebilecek beşinci bir beceri değildir. Aksine, kültür etkili ve anlamlı bir iletişim yeterliğine sahip olmak için dil öğrenimi sürecinin başından sonuna kadar içindedir. Ancak şurası unutulmamalıdır: etkili bir iletişimin olabilmesi için anlamak; anlamak için dilini öğrendiğimiz veya konuştuğumuz tarafın yerine kendimizi koymamız, onun gibi düşünmemiz gerekmektedir (Kramsch 1993).

Yabancı dil öğretimi konusunda, özellikle kültürlerarası iletişimin her geçen gün daha da önemli hale geldiği globalleşen dünyada, yabancı dil öğretimi hem kişinin kendi kültürünü hem de yabancı kültürü kapsamlı bir şekilde ele almayı hedeflemelidir. Öğrencilerin yalnızca yabancı bir dilin dil bilgisi yapılarını ve sözcük dağarcığını öğrenmeleri değil, aynı zamanda hedef dilde yer alan kültürel bağlamlar hakkında kapsamlı bir düşünce yapısı geliştirmeleri de önemlidir. Bu kültürlerarası

farkındalık, öğrencilerin yabancı bir dildeki iletişimin derinliklerini anlamalarını ve uluslararası bir ortamda başarılı bir şekilde kullanmalarına olanak sağlar (Bredella 1999).

1.2. Kültür Öğesi Olarak Masal

Halk edebiyatının bir anlatı türü olan masal, destan, efsane ve dini menkıbe gibi anlatı türleriyle de benzerdir, akrabadır hatta zaman zaman birbirleriyle karıştırılmaktadır. Burada uzun ve detaylı açıklamalar yaparak konumuzun dışına çıkmak istemiyoruz. Ancak kısaca masalla ilgili temel bilgiler vererek asıl konumuza devam edeceğiz.

Masal Almanca sözlük Wahrigde (1980) "Doğa yasalarının askıya alındığı, mucizelerin hâkim olduğu, mekânsal ve zamansal hiçbir bağlantısı olmayan, hayali öykü; gerçek olmayan, uydurulmuş öykü" olarak tanımlanırken Türk Dil Kurumunun Güncel Türkçe Sözlüğünde “Genellikle halkın yarattığı, hayale dayanan, sözlü gelenekte yaşayan, çoğunlukla insanlar, hayvanlar ile cadı, cin, dev, peri vb. varlıkların başından geçen olağanüstü olayları anlatan edebî tür” olarak karşılık bulmaktadır.

Türk masalı derleyicilerinden Boratav’ın (1982) masal tanımı "Masal, büyünün yer aldığı dinden ve sihirli inançlardan, örf ve adetlerden bağımsız, tamamen hayal ürünü olan, gerçeklikle ilgisi olmayan ve hiçbir inandırıcılık iddiası olmayan, düzyazıyla sunulan kısa anlatı” iken Sakaoğlu’nun (1973) "Kahramanlarından bazıları hayvanlar ve doğaüstü varlıklar olan, olayları masal diyarında geçen sözlü bir anlatım biçimidir. Masal her ne kadar hayal ürünü olsa da dinleyiciyi gerçek olduğuna inandırır" ifadesiyle tanımladığını görüyoruz. Burada Alman halk masallarının derleyicileri Grimm Kardeşlerin (1956) masallarla ilgili "masallar kısmen dışa doğru açılımları yoluyla ve kısmen de iç doğaları yoluyla çocuksu bir dünya görüşünün saf fikirlerini yakalamayı amaçlamaktadır; onlar dünyevi zorluklar olmaksızın doğrudan beslenirler, süt gibi yumuşak ve sevimli veya bal gibi tatlı ve doyurucudurlar" sözlerini ele aldığımız konu açısından değerli buluyoruz.

Masallar şayet dikkat dağıtıyorsa, gerçeğin üzerini örtüyorsa ve beyinleri uyuşturuyorsa, işte o zaman masallar özgürlük, hak hukuk, adalet, eşitlik ve kardeşlik gibi değerlerin hâkim olduğu bir dünyayı hayal etmekten ve romantizmden başka bir işe yaramazlar. Fakat tutarsızlığın ve çelişkinin, haksızlığın ve hukuksuzluğun, eşitsizliğin ve adaletsizliğin, yoksulluğun ve çaresizliğin somutlaştığı bir dünyada umutsuzluğa kapılanları bir gün her şeyin eninde sonunda düzeleceği, doğrunun yalana, güzelin çirkinliğe, iyinin kötülüğe, sevginin nefrete galip geleceği gerçeğiyle rahatlattıkları ve mutlu ettikleri zaman aynı şeyler söylenemez.

Masallar her zaman insanların nasıl olabileceklerini ve olmaları gerektiğini, kötülük ve korkudan, delilik ve gururdan, baskı ve intikamdan bir çıkış yolu bulmak için ne yapmaları gerektiğini anlatır. Bu bakımdan Amerikalı çocuk psikiyatristi ve masal araştırmacısı Bettelheim (1983) şunları yazarken haklıdır: "Masallar psikanalizle aynı cevabı verir: Eğer onlar tarafından itilmek ve aşırı durumlarda parçalanmak istemiyorsak, kararsızlıklarımızı bütünleştirmeliyiz." Bu açıdan bakıldığında masallar, iç ve dış gerçekliğin ütopyalarıdır ve dolayısıyla vazgeçilmez bir kültür ve eğitim ürünüdürler.

DOI: https://doi.org/10.30546/19023.978-9952-8573-9-9.2025.9012.
ISBN: 978-9952-8573-8-2

İnsanlar masallar sayesinde birbiriyle iletişim kurma olanağı bulur ve bu ilişki sonucunda meydana gelen ortak kültürel değerleri kendilerinden sonraki kuşaklara aktarırlar (Helimoğlu 2013, Sever ve Karagül 2014). Kültürlerin ortaya çıkması ve kuşaktan kuşağa aktarılması konusunda masallar bir araçtır ve bu nedenle masallar okuyucusuna ortaya çıktığı dönemin kültürü hakkında birçok yönden bilgi vermektedir (Ölçer 2017). Masaldaki olaylar incelendiğinde, genellikle toplumsal bir olayla ve yaşantıyla ilgili olduğu görülür (Helimoğlu 2013). Bu nedenle masallarla birlikte birçok toplumsal gelişme, yaşantı, kültür ve medeniyet hakkında bilgi edinilir. Masallar bir kültür taşıyıcısıdır. Sahip olduğu toplumun gelenek ve göreneklerini içinde barındırır (Aslan ve Koçal, 2018).

Masalla ilgili günümüze kadar yazılan pek çok bilimsel kitap ve makalelerde masalın sadece eğlence aracı olmadığı kişilerin ve toplumun benlik gelişimine, ahlaki değerlerin ve normların önemli olduğuna ve dini değerlere mutlaka saygı duyulmasıyla ilgili bilincin kazanılmasına katkı sağladığı belirtilmektedir. Aynı zamanda küçük yaştaki çocuklar için, masal seçimi doğru yapıldığı taktirde, kısa, basit ve anlaşılır cümle yapılarından ve günlük konuşma dili özelliklerden meydana gelen masallar hem okuma alışkanlığı kazandırır hem de çocuğun dilsel gelişimine katkı sunar ve bu sayede yaratıcılığını artırarak geçmiş ve gelecek ile ilgili bağ kurmasını sağlar. Masalların bu özelliklerinden yabancı dil öğretimi sırasında da yararlanılması gerektiği düşüncesinde olanlardanım.

Masaldaki kısa ve basit cümle yapılarının masalın yapısal özelliklerinden olan olay tekrarları ve üçlemeler nedeniyle tekrarlanması yabancı dil öğrenmede zaten yapılması gereken son derece isabetli görülen pekiştirme çalışmalarıdır. Masal bu yönüyle, yani yabancı dil öğrenme işleminde dilsel yapıların öğrenilmesi için tekrarlarla ve pekiştirmeyle kalıcılığı sağlıyor. Masal diğer bir yönüyle de masalda gerçekleşen olaylarla, davranış ve yaşam biçimleriyle, uygulanan kurallar, adet, gelenek ve inanmalarla kültürel öğeleri de dil öğrenen kişilere aktarmış olur.

Masalın bu özelliğiyle kültürlerarası yönelimli yabancı dil öğretimi, öğrencileri kendi dünyalarını hedef dil ülkelerinin dünyasıyla karşılaştırmaya ve yabancı dünyayı yabancı olarak nitelendiren şeyleri düşünmeye ve tartışmaya teşvik ederek yukarıda belirtilen özelliklere uygun didaktik bir kavram geliştirmelidir; bu dünyada neyin ilginç ve çekici olabileceğini, ancak neyin yanıltıcı, tehdit edici ve anlaşılmaz olabileceğini de dikkate almalıdır (Neuner ve Hunfeld 1993).

Yabancı dil öğrencinin hedef dil ülkelerindeki, kendi kültüründe tabu olan konularla (genellikle: alkol, cinsellik, din, ulusal sembollerle uğraşma) aşırı ani bir şekilde yüzleşmesi veya gerçekliğin yabancılaştırılması veya çarpıtılması (örneğin ironi veya karikatür yoluyla) savunmacı tepkilere (kültür şoku) yol açabilir ve öğrenme engellerine yol açabilir. Aynısı, öğrencinin öğrenme gelenekleri ve davranışlarıyla çelişen alıştırmalar ve görevlerle karşı karşıya kalması durumunda da geçerlidir (örneğin, "küstah" tartışmalara katılmaya teşvik; kendi fikrini ifade etme). Öte yandan, bir ders kitabı, yabancı dünyayı sunma biçimiyle (tabu konuların rahat ele alınması, öğrencinin ciddiye alındığını hissetmesi vb.) yabancı dünyaya karşı bir "hayranlığa" yol açabilir (Neuner ve Hunfeld 1993).

DOI: https://doi.org/10.30546/19023.978-9952-8573-9-9.2025.9012.
ISBN: 978-9952-8573-8-2

2. MATERYAL VE YÖNTEM

2.1. Türk ve Alman Masallarındaki Kültürel Öğeler

Kültürel özelliklerini ele alacağımız Grimm Kardeşlerin "Märchen der Brüder Grimm" adlı kitabından seçtiğimiz Alman masalı "Tischchen deck dich, Goldesel und Knüppel aus dem Sack (= Kurul Sofram Kurul, Altın Çıkaran Eşek, Torbadan Çıkan Sopa)" ve Boratav'ın Türk Masalları kitabından aldığımız "Torbadan Çıkan Sopa" masalı benzer bir yapıya sahiptir. Bu masallar olağanüstülüklerin sıkça yer aldığı sihirli masallar ya da olağanüstü masallar grubuna girmektedir. Her iki masalın başlangıç noktası (yoksulluk içinde yaşayan bir baba ve üç oğulun keçinin yalanıyla başlarına gelenler) olay örgüsünün gidişatı (kahramanların yaşadığı macera) ve masalın sonu (mutlu son) temel özellikler bakımından aynıdır, ancak isminde olduğu gibi ayrıntılarda farklılık gösterir. Öncelikle Alman masalının adı biraz uzun, bu da masalda yer alan üç sihirli eşyanın üçünün birlikte masalın ismini oluşturmasından kaynaklanmaktadır. Türk masalında da aynı sihirli eşyalar yer almasına rağmen sadece bunların en fonksiyoneli yani masalın gidişatını değiştiren en önemli olan eşyanın adı masalın adı olmuştur.

İki masalda tespit ettiğimiz kültürel öğeleri ayrı başlıklar altında tek tek karşılaştırmalı olarak analiz edip değerlendireceğiz. Alman masalında masalın başında olayların başlamasına neden olan keçinin yalanından başlayacağız, yalanın Alman ve Türk toplumlarındaki karşılığının ne olduğunu, halkın böyle durumlarda nasıl bir tutum takındığını ve tepkilerinin ne olduğunu değerlendireceğiz. İkinci olarak hırsızlık ve açgözlülük gibi kavramları ele alacağız.

3. BULGULAR VE TARTIŞMA

3.1. Yalan Söylemek

Yalan sözcüğünün tanımını yediden yetmişe bütün toplumlarda hem toplumsal bir kural olarak hem dini bir inanış olarak hem de inanç sahibi olmayanlar için de evrensel bir kural olarak bilindiğini var sayarak uzun uzun tanımlamalara yer vermeyeceğim, sadece yalan sözcüğünün derli toplu olarak ifade edilmiş birkaç sözlük tanımına yer vereceğim. TDK Güncel Türkçe Sözlüğünde "Doğru olmayan, gerçeğe uymayan söz" olarak tanımlanırken, Vikipedi, özgür ansiklopedide ise "Yalan veya yalan söylemek, doğru olmayan söz, hakikat ve gerçeğin aksi, haksız söz ve bir kimseden söylemediği halde söz nakletmek manalarına gelmektedir." İfadelerine yer veriliyor. Ayrıca sözcükleri ve kavramları İslami bakış açısıyla değerlendiren Türkiye Diyanet Vakfı İslam ansiklopedisinde "doğruluğun karşıtı, bir konuda gerçeğe aykırı haber veya bilgi vermek, söz vakıaya uygun olmamak olmayanı olmuş, olanı olmamış gibi gösteren söz" şeklinde tanımlanmaktadır.

Bütün toplumlarda ayıp ve günah olan, doğrudan ikinci kişiyi veya bütün toplumu ilgilendiren, dozuna göre az veya çok maddi veya manevi zarar veren, insan yaşamının bütün alanlarında ve evrelerinde maruz kalınan yalan toplumda, evrensel değerler açısından dünyadaki bütün toplumlarda dini inanç sahibi olan olmayan herkes tarafından doğru bulunmayan, kabul edilmeyen, suç olduğu konusunda

DOI: https://doi.org/10.30546/19023.978-9952-8573-9-9.2025.9012.
ISBN: 978-9952-8573-8-2

ortak kanaat oluşan ve yaptırım uygulanması hatta yasalarla etki frekansına göre cezalandırılması gereken eylem olarak kabul edilmektedir.

Bunun yanında bazı yalanlar vardır ki, bunlar hukuk önünde ceza uygulaması gerektirmez, toplum içinde herhangi bir kimseye zarar vermez hatta bazen bir ailenin dağılmasını veya yuvanın yıkılmasını önler, bazen mutsuz birinin mutlu olmasını sağlar, ağlayan bir çocuğun susmasını, çaresiz zor durumda olan birinin geçici de olsa rahatlamasını, umutlu olmasını ve hayata tutunmasını sağlar. İşte biz bunlara günlük hayatımızda beyaz yalan, pembe yalan veya masum zararsız yalanlar diyoruz. Ancak böyle de olsa dini açıdan bakıldığında yalan yalandır denilerek bu konuda pek taviz olmadığı görülür. Fakat yine de dini kuralların bazı yalanlara izin verdiğini Türkiye Diyanet Vakfı İslam ansiklopedisindeki "Peygamber şu üç maksat dışında yalan söylemenin helâl kabul edilmediğini bildirmiştir: Aralarında geçimsizlik bulunan karı kocayı barıştırmak, savaş sırasında düşmanı şaşırtmak, insanlar arasındaki husumeti önlemek" ifadelerden anlamaktayız.

Alman masalında yalan söylemenin keçiye, üç oğlana ve babalarına neye mal olduğunu açıkça gördük. Keçi ilk söylediği yalan ile terzinin en büyük oğlunu evden kovmasına neden olur ikinci ve birinci ile aynı olan yalanıyla ortanca oğlanın, üçüncü yalanıyla en küçük oğlanın evden kovulmasına yol açar. Keçi dördüncü ve son kez terziye, kovulan oğulların babasına yalan söyler, fakat bu defa yalan söylediği ortaya çıkar ve kendisi kovulur. Keçi daha önce kovulan oğlanların aynı zamanda babalarından dayak yemelerine de sebep olmuştur, yani yalanın cezası önce dayak yemek sonra evden kovulmak olmuştur. Ancak keçinin cezası ise, inatla tam dört kez tekrarlayarak söylediği yalan sonunda üç kademeli bir cezaya çarptırılmıştır. Terzi yalancı keçiyi önce başındaki bütün kıllarını tüylerini ustura ile tıraş eder sonra kamçıyla iyice döver ve son olarak evden kovar. Böylece hem keçiyi cezalandırmış olur hem de oğullarının boşu boşuna kovulmasına neden olan keçiden onu tıraş etmek suretiyle utanç içinde bırakarak intikam almış olur.

Bu masalda keçinin yalanın etki alanının aile içinde, yani terzi, üç oğlu ve sahip oldukları keçinin oluşturduğu çember içinde kaldığını görüyoruz. Ancak keçinin gereksiz yere tam dört kez böyle bir yalan söylemesi, üstelik en iyi şekilde otlatılıp beslenmesine rağmen anlaşılır ve kabul edilebilir değildir. Bu eylem masalda da gerçek hayatta da nankörlük olarak adlandırılmaktadır. Ancak şurası unutulmamalıdır keçinin normal bir şekilde gerçek dünyadaki bir kişi gibi konuşması ve yalan söylemesi, bu yalanıyla ailenin dağılmasına sebep olması tamamen masalın olay akışının başlaması için gerekli olan masal özelliklerinden biridir. Keçi neden konuşur, neden yalan söyler, karnı tok keyfi yerinde iken neden tam dört kez yalan söyler, bütün bunlar masallarda sorgulanmaz, çünkü masallarda hayvanların konuşması, sihirli eşyaların bulunması, imkansızın olması, normalin olmaması masalların temel özelliklerindendir.

Alman masalının sonunda üç oğlan eve döner, babalarıyla birlikte yoksulluk günleri sona ermiş olarak, doymak için keçinin sütüne muhtaç olmadıkları hatta her istediklerini yiyebilecekleri sihirli bir masaya

sahip olarak, istedikleri zaman altın alabilecekleri bir eşekle beraber ve bütün bunların yanında güvenliklerini sağlayabilecekleri, kötülüklerden korunmaları için de sihirli bir sopaya sahip olarak mutlu bir şekilde yaşamlarını sürdürmüşlerdir. Aslında masallar genellikle bu tür mutlu sonlarla biter, bu masalda da masalın böyle bittiği sanılırken, birdenbire keçinin durumuyla ilgili merak uyandırılarak onunla ilgili biraz daha bilgi aktarmaya devam eder. Burada büyük ihtimalle keçinin söylediği yalanlar sonucu aldığı ceza az bulunmuş ki bir kez daha cezalandırılması istenmiş.

Bu masalda da görüldüğü gibi masal dinleyen veya okuyan kişiler ya da toplum bazen masalda verilen cezaların az olmasından tatmin olmaz, mutlu olmaz bunun için bu masalda olduğu gibi sadece dinleyiciyi ve okuyucuyu kötülerin cezalandırılması konusunda memnun etmek için ikinci bir ceza verirler. Buna benzer bir duruma gerçek hayatta, mahkemelerde suçlulara savcılar tarafından istenen ve hakimler tarafından verilen cezaların avukatların savunması sonucu mağdurları, mağdur yakınlarını ve kamuoyunu genellikle tatmin etmediğine şahit oluruz. İşte buradan hareketle insanlar gerçek hayatta uğradıkları haksızlıklar ve adaletsizliklerden dolayı, masallarda suçluların işledikleri suç nedeniyle cezalandırılması ile kendilerini tatmin etmektedirler, bunlarla mutlu olmaktadırlar.

3.2. Hırsızlık

Bir diğer toplumsal sorun ise her iki masalda da gördüğümüz hırsızlıktır. Hırsızlık toplumda ahlaki bir suç olarak kabul edilirken, hukuk nezdinde ceza gerektiren bir suçtur. Bu görüş de Allah'ın yasaklamasından kaynaklanmaktadır.

Hırsızlık TDK Güncel Türkçe Sözlükte “Başkasına ait olan bir şeyi çalmak suretiyle işlenen suç; sirkat, uğruluk” olarak yer almaktadır. Vikipedi, özgür ansiklopedide hırsızlık kavramı için “yazılı kanunlar ya da toplumsal meşruiyet düzeyinde mülkiyeti kendine ait olmayan bir taşınır malı, izinsizce alıkoyma, kullanma, nesneden menfaat temin etme işidir. Tüm dinler tarafından da yasaklanmış bir eylemdir. Ekonomik değeri olan her türlü enerji de taşınır mal sayılır ve hırsızlığa konu olabilir” denmektedir.

Türkiye Diyanet Vakfı İslam ansiklopedisinde İslam hukukunda hırsızlıkla ilgili farklı tanımlar olsa da “başkasına ait bir malın mülk edinme kastıyla muhafaza edildiği yerden gizlice alınması” şeklinde tanımlanmaktadır. Hristiyanlıkta da hırsızlığın yasak olduğu bildirilmekle beraber Ahd-i Atîk’teki gibi açık bir ceza öngörülmemiş. Ahd-i Atîk’te yani Tevrat’da yer alan on emirden biri “çalmayacaksın”dır. Hırsızlara verilen genel ceza çalınan malın misliyle ödetilmesidir. Eğer çalan kişinin malı yoksa köle olarak satılır.

Bu ifadelerden ve tanımlardan hırsızlığın dini inanışa ve bakış açısına göre suç olduğu ve cezasının ağır olduğu anlaşılıyor. Günümüzde de hırsızlık ceza hukukuna göre suçun dozuna ve etkisine göre çeşitli sürelerde hapis cezası ile cezalandırılmaktadır. Hırsızlığın cezası hafif kabul edilen durumlarda veya zorunlu hallerde bazen uyuşma ve anlaşma ile affedilebiliyor. Buna karşın eski ve orta çağlarda tarih kitaplarında olsun dini kitaplarda olsun hırsızlığın çok ağır yaptırımlarla da cezalandırıldığına

DOI: https://doi.org/10.30546/19023.978-9952-8573-9-9.2025.9012.
ISBN: 978-9952-8573-8-2

rastlanıyor. Örneğin hırsızların Hıristiyanlıkta bazı organlarının kesilmesi, vücudunda başkaları tarafından görülebilecek yerlerine hırsız olduğunu gösteren bir işaretle damgalanması gibi insan şahsiyetini rencide edici cezalara, Yahudilikte yine herhangi bir organın kesilmesi, köle olarak satılması hatta hırsızlığın etkisine göre hırsızın öldürülmesi bile söz konusudur. İslamiyet'te ise hırsızlığın cezası ile ilgili Kur'ân-ı Kerîm'de Mâide sûresinin 38-39. Âyetlerinde şu ifadeler yer almaktadır: "Hırsızlık yapan erkek ve kadının yaptıklarına karşılık bir ceza ve Allah'tan bir ibret olmak üzere ellerini kesin. Allah izzet ve hikmet sahibidir. Kim bu zulmünden sonra tövbe eder ve durumunu düzeltirse şüphesiz Allah onun tövbesini kabul eder. Allah çok bağışlayıcı ve esirgeyicidir."

İlahi dinlerin hırsızlığa karşı uyguladıkları yaptırımlar ve cezalar günümüzdeki hukuk kurallarına göre çok ağırdır, yani bir kişinin elinin ya da herhangi bir organın kesilmesi, özgürlüğünün alınıp köle olarak satılması hatta öldürülmesi gibi cezalar artık günümüzde yok demeyi çok isterdim, demokratik ülkelerde belki yok ama hala monarşi ile yönetilen krallık gibi yönetimlerde bu tür cezalara rastlamak mümkündür.

Alman masalında hancının müşterisi olan marangozun sihirli masasını, değirmencinin altın çıkaran sihirli eşeğini çalması ve tornacının torbadan çıkan sopasını çalmaya çalışması hırsızlıktır. Burada hancı sadece hırsızlık yapmakla kalmıyor, aynı zamanda ücret karşılığı hanında konaklayanlara ihanet ediyor, halbuki müşteriler orada kaldığı süre içinde onların canları da malları da hancının güvencesi altında olmalı, hancı hırsızlık yapmakla aynı zamanda emanete ihanet de ediyor. Peki hancıyı çalmaya veya hırsızlık yapmaya sevk eden neden nedir, hırsızlık yapmaya neden ihtiyaç duyuyor? Hırsızlığın nedenleri, içinde yaşadığımız toplumsal hayatta çok çeşitlidir, bunlardan bazılarını sayacak olursak açlık, yoksulluk, kıtlık, açgözlülük, mal ve servet edinme arzusu, zengin olma, lüks ve şatafat içinde yaşama isteği, değerli, harika bir şeye sahip olma arzusu, çalma hastalığı vb. diyebiliriz. Alman masalındaki hancıya önceki cümlede saydığımız çalmaya yol açan nedenlerden açlık, yoksulluk, kıtlık dışında diğer bütün özelliklerin uyduğunu düşünüyoruz. Hancı bu hırsızlığı, açgözlü olduğu için, mal ve servet edinme arzusu, zengin olma, lüks ve şatafat içinde yaşama isteği, değerli, harika bir şeye sahip olma arzusu, çalma hastalığı olduğu için yaptı diyebiliriz. Çünkü açgözlü olmasa, zengin olma, değerli ve olağanüstü eşyalara sahip olma isteği ve çalma hastalığı olmasa inatla iki kez hırsızlık yaparak üçüncüsüne teşebbüs etmezdi. Hancı üçüncü hırsızlığında yakalanır ve çaldığı sihirli masayı ve sihirli eşeği geri vermek zorunda kalır. Ceza olarak hem çaldığı eşyaları kaybeder hem de bir güzel dayak yer.

Türk masalında, "Torbadan Çıkan Sopa" masalında masalın kahramanı yoksul bir keloğlandır, ancak buradaki keloğlan bizim bildiğimiz "keloğlan Masalları" diye adlandırılan masallardaki keloğlan değildir, bu masaldaki keloğlan figürü ile "Keloğlan masallarındaki" keloğlan figürü özellikler olarak birbirine uymamaktadır. Bu masalın hareket noktası babası olmayan annesiyle yaşayan keloğlan yoksulluk içinde yaşamaktadır ve her gün ormana giderek eve odun taşımak zorundadır. Benzer bir yoksulluk Alman masalında da bir terzi ve üç oğlu birlikte yaşıyorlardı, karınlarını doyurmak için

sahip oldukları keçiyi her gün otlatmaları bol süt almaları gerekiyordu. Her iki masalda da olayların başlaması olağanüstü olaylar devreye girer. Alman masalında keçi konuşarak yalan söyler ve olayların fitilini ateşler, Türk masalında odun toplayan keloğlan yorulunca oturarak bir ağaca yaslanır ve yorgunluktan canı yandığı için "Uff" diye inler bir mucize olur ve karşısında Uff adında bir kişi belirir ve macera başlar.

Türk masalında keloğlana hediye edilen sihirli kutu (kurul sofram denilince sofra çeşitli yemeklerle donanıyor) çalınıyor. Sihirli kutusunun maharetini göstermek için ve normal yaşamda pek rastlanılmayan bir karşılaşmayı en azından masalda gerçekleştirmek için keloğlan ülkenin padişahını yemeğe davet eder. Padişah da yine beklenilmeyen bir şekilde daveti kabul eder ve veziri ile birlikte keloğlanın evine yemeğe gider. Ancak yemekten sonra keloğlanın sihirli kutusunu vezirine çalması için işaret eder ve vezir sihirli kutuyu pelerininin altına gizler ve evden ayrılırlar. Onlar gittikten sonra keloğlan sihirli kutusunun çalındığını fark edince kadıya mahkemeye gitmek yerine, doğruca sihirli kutuyu veren ormandaki zencinin yanına koşar. Buradan şu anlaşılıyor, sihirli kutuyu çalan ülkenin sahibi, en yetkili kişisi, diğer insanlara da kulu gözüyle bakan istediğini yapabilecek kudrete sahip bir kişi ve onun en yakın adamı vezir olduğu için keloğlanın sihirli kutusunu onlardan geri alması normal yollarla mümkün görünmüyor. Padişahlık döneminde yoksulluk içinde yaşayan bir vatandaşın padişahın isteği dışında onun elinden bir şey alması imkânsız olduğu için olağanüstü güçlere ihtiyaç duyuluyordu. Bundan dolayı keloğlan hiç düşünmeden zencinin yanına gider.

Türk masalında dikkatimizi çeken hırsızlıkla ilgili bir başka nokta ise bir padişahın, ülkenin en güçlü kişisi ve tek sahibi, her istediğini yapabilecek yetkiye ve özgürlüğe sahip, Tanrının yeryüzündeki gölgesi ve eli olarak görülen padişah neden hırsızlık yapsın, hırsızlık yapmaya ihtiyacı var mı, zaten ülkesindeki her şeyin aynı zamanda sahibi değil mi, keloğlanın elindeki sihirli kutuyu keloğlanın rızasıyla veya rızası olmadan zorla tehditle alabilirdi. Buradan şu sonuç çıkıyor, hırsızlık herkes tarafından yapılabilir, makam mevki önemli değil, fakir olmak zengin olmak fark etmez, ihtiyacı olmak ya da olmamak hiç etken değil gibi görünüyor. Eğer bir kişi iyi bir dini inanç bilgisine sahipse, iyi bir aile ve toplum terbiyesi almışsa ve yaşadığı ülkenin yasalarına bağlı ve saygılı ise, rahatsız değilse, çalma hastalığına yakalanmamışsa, aç da olsa, muhtaç da olsa, padişah da olsa, kral da olsa hırsızlık yapmaz. Ayrıca Türk masalındaki padişahın hırsızlığı normal şartlarda olmaması gereken bir olay olduğu için bunun da masalların bir özelliği olarak kabul etmek gerekir. Bilindiği üzere masallarda olmaz denilenler olur, olur denilenler olmaz yani gariplikler ve olağanüstülükler yer alır.

Hırsızlık eyleminin cezası, yani hırsızlık yapan kişiye verilen ceza günümüzde kanunlarla belirlenmiş ve hırsızlığın özelliğine göre açtığı zararın büyüklüğüne küçüklüğüne göre belirlenmiştir, bunların içinde para cezaları, hafif ve ağır hapis cezaları vardır. Hırsızlığın cezasını dini açıdan değerlendirdiğimizde eski yıllarda kişinin organlarını kesmek damgalamak ve öldürmek gibi cezalar uygulanmışsa da günümüzde artık bu tür cezalara (monarşi ile yönetilen ülkelerde hala var) demokratik ülkelerde rastlanılmıyor.

DOI: https://doi.org/10.30546/19023.978-9952-8573-9-9.2025.9012.
ISBN: 978-9952-8573-8-2

Türk ve Alman masalında hırsızlık eylemini gerçekleştiren hırsıza, yani Alman masalında hancıya Türk masalında padişaha dikkat edilirse aynı ceza, sopa ile dövülme cezası veriliyor. Masalların çoğunda yalan ve hırsızlıkla ilgili cezaların bu masallarda olduğu gibi genellikle dövülme ve daha az cezalar olduğu görülüyor. Buradan eski zamanlarda yalan ve hırsızlıkla ilgili organların kesilmesi ve ölüme kadar varan cezalar halk tarafından ağır bulunduğu için ve yöneticilere mesaj için hafif cezalara yer verildiği sonucuna varılabilir. Aynı zamanda gerçek hayatta eski yıllarda ve günümüzde hırsızlık halk arasında açlık ve yoksulluktan kaynaklandığı için sık sık bu tür hırsızlık olaylarına rastlanılıyor. Bunun sonucu olarak eski yıllarda karnını doyurmak için hırsızlık yapanların bile eli veya başka organları kesildiği hatta başı kesilerek öldürüldüğü düşünülürse ve günümüzde bazen ağır hapis cezalarına çarptırıldığına şahit olunursa halkın bu dengesiz ve orantısız cezalara karşı isyanının masallarda yansımasını görüyoruz. Dolayısıyla eskiden ve günümüzde yönetici kadrolarında hırsızlık pek görülmediği için ya da görülse bile bir şekilde örtbas edildiği ve halka yansıtılmadığı için bu tür cezalara sadece yoksul halk maruz kalmaktadır. Her iki masalda da hırsızlığın sadece yoksul halk tarafından yapılan bir eylem olmadığına, Alman masalında mal mülk sahibi olan bir hancının, Türk masalında hiç ihtiyacı olmayan yönetici konumundaki padişahın ve vezirin hırsızlık yapması bunu gösteriyor. Aynı zamanda halk hırsızlığın kendileri dışındaki zengin, güç ve iktidar sahibi kişiler tarafından da yapıldığını veya yapılabileceğini gerçekte dile getiremese de en azından masallarda yer vermektedir.

4.SONUÇ

Halk masallarının ait oldukları toplumların kültürel öğelerini yansıttıklarını günümüze bu konuda çok önemli bilgiler aktardıkları tartışmasız bir gerçektir. Türk ve Alman halkına ait incelediğimiz iki masalda da benzer kültürel öğelerin yer aldığını gördük. Biz bunlardan diğerlerine göre daha önemli gördüğümüz iki öğeyi, yani "yalan ve hırsızlık" öğelerini ele aldık. Bu iki kavramı her iki masalda geçen şekliyle ve masaldaki detayları ile inceledik. Masalda geçen bu iki olumsuz eylem için masalda verilen tepkiyi ve cezayı şu andaki Türk ve Alman toplumunun vereceği veya verebileceği tepki ve cezayı karşılaştırarak değerlendirmeye çalıştık.

Yalan söylemek ve hırsızlık yapmak her iki toplumda da reddedilen, kınanan, yaptırım ve ceza gerektiren bir eylem olarak kabul ediliyor. Bu konuda günümüz toplumlarını karşılaştıracak olursak genellikle gelişmiş toplumlarda gelişmemiş toplumlara göre daha az yalan söyleme ve hırsızlık yapma eyleminin olduğunu düşünüyorum, çünkü gelişmiş toplumlarda insanların yaşamları sosyal devlet güvencesi altında olduğundan, yani insanların beslenme, barınma, sağlık ve yaşam güvencesi olduğu için en azından bu tür yaşam standartlarını elde etmek için kolay kolay yalan söylemezler ve hırsızlık yapmazlar. Gelişmemiş toplumlarda halkı fakirlik ve yoksulluk içinde yaşayan toplumlarda maalesef açlığını gidermek, sağlığı için ilaç almak, barınma sorununu çözmek kısaca hayatta kalmak için yalan da hırsızlık da sık karşılaşılan olaylardandır. Yalan söyleyen birinin elbette gerçeğin er ya da geç

ortaya çıkacağını, yalancının mumunun yatsıya kadar yanacağını unutmaması, aklından çıkarmaması gerekir.

Yabancı dil öğrenen ve öğreten kişiler dili kültürüyle birlikte yani o dili kullanan halkın yaşam biçimini de kültürel öğelere ne tür tepkiler verdiğini de öğrenmelidir ve öğretmelidir. Yabancı dil öğreticileri o dilin kültür öğelerini onların tarihlerinde, edebiyatlarında yani masalında, romanında, filminde, tiyatrosunda bulabilir.

Son yıllarda yabancı dil öğretimi için sadece dil öğretim yöntemlerinden birkaçının kullanılmasının yeterli olmadığı görüldü. Dünyanın hızla küreselleşmesi, farklı ülkelerin halklarının hızlı bir şekilde ticaret, turizm ve eğitim gibi nedenlerle ülkeler arası yer değiştirmeleri ve gittikleri ülkelerde belli sürelerle kalmaları hatta tamamen oraya yerleşmeleri artık olağanlaştı. Bundan dolayı daha o yabancı ülkeye gitmeden onun dilini ve kültürünü birlikte öğrenmek şart oldu. Bunu için de son yıllarda dil öğretiminde kültürler arası yaklaşım veya kültürler arası iletişimsel yöntemle dil öğrenmek veya öğretmek çok popüler oldu.

5. KAYNAKÇA

Aksan D 1990. Her Yönüyle Dil, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara, s.13-65.

Aslan S., Koçal, V 2018. Doğu-Batı uygarlıkları ayrımı bağlamında Türkiye ve Avrupa göçmen politikalarının tarihsel temelleri üstüne karşılaştırmalı bir çalışma. Dicle Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, 8(15), 1-32.

Başkan Ö 2006. “Yabancı Dil Öğretimi, İlkeler ve Çözümler” Multilingual, İstanbul, s.218.

Bettelheim B 1983. Kinder brauchen Märchen, Deutschen Taschenbuch Verlag, 6., Stuttgart, s. 12.

Boratav PN 1982. 100 Soruda Halk Edebiyatı, 4. Baskı, Gerçek Yayınları, İstanbul, s. 80.

Boratav PN 1967. Türkische Volksmärchen, Eugen Diederichs Verlag, Erste Auflage München 1990, Akademie Verlag, Berlin.

Bredella L, Werner D 1999. Interkultureller Fremdsprachenunterricht. Tübingen: Narr, s.67.

Byram M, Morgan C ve Colleagues 1994. Teaching and Learning Language and Culture. Great Britain: WBC.

Çakır İ 2011. Yabancı Dil Öğrenme Ortamlarında Kültürün Rolü. Milli Eğitim Dergisi, 41(190), 248-255.

Grimm B 1956. Deutsche Sagen, Winkler-Verlag, München, s.8.

Grimm B 1979. Kinder- und Hausmärchen, gesammelt durch die Brüder Grimm, erster Teil, Insel Taschenbuch, Frankfurt am Main.

Grimm B 1969. Märchen der Brüder Grimm, Mit Illustrationen von Josef Hegenbarth, Müller u. Kiepenheuer, Insel - Verlag Anton Kippenberg, Leipzig .

Halliday MAK 1978. Language as social semiotic: the social interpretation of language and meaning. Sydney: Edward Arnold.

Helimoğlu YM 2013. Masallar ve eğitimsel işlevleri. Ankara: Eğiten Kitap, s.2-16.

https://sozluk.gov.tr/ [16.06.25]

https://www.deepdyve.com/lp/oxford-university-press/the-relationship-between-culture-and-language-a5U7XtV41v [25.06.25]

https://tr.wikipedia.org/wiki/Hırsızlık [30.06.25]

https://tr.wikipedia.org/wiki/Yalan [28.06.25]

DOI: https://doi.org/10.30546/19023.978-9952-8573-9-9.2025.9012.
ISBN: 978-9952-8573-8-2

https://sozluk.gov.tr/ [30.06.25]

https://sozluk.gov.tr/ [28.06.25]

https://islamansiklopedisi.org.tr/yalan [28.06.25]

https://kuran.diyanet.gov.tr/tefsir/38-39ayet-tefsiri. [30.06.25]

https://islamansiklopedisi.org.tr/hirsizlik [30.06.25]

Jiang W 2000. The relationship between culture and language in ELT Journal 54.4: 328-334.

Kramsch C 1993. Context and Culture in Language Teaching. Oxford: Oxford University Press, s.1.

Neuner G, Hunfeld H 1993 Methoden des fremdsprachlichen Deutschunterrichts, Eine Einführung, Langenscheidt, Berlin• München• Wien• Zürich• New York, s.109.

Ölçer Ö 2017. Masal mekânında kadın olmak. Masallarda toplumsal cinsiyet ve mekân ilişkisi. Ankara: Geleneksel Yayıncılık, s. 7.

Özcan M 2008. Arapça yazma becerilerinde alternatif bir yaklaşım: iletişimsel yazma becerileri etkinlikleri. Türkiye ‘de Yabancı Dil Eğitimi Ulusal Kongresi Bildiriler Kitabı içinde Ankara: Bizim Büro, s. 682–685.

Sakaoğlu S 1973. Gümüşhane Masalları, Metin Toplama ve Tahlil, Atatürk Üniversitesi Yayınları No: 98, Sevinç Matbaası, Ankara, s.4.

Sever S, Karagül S 2014. Oğuz Tansel’in derleyip yazdığı masal kitaplarında yer alan sözvarlığı öğelerinin incelenmesi. Dergipark. 20(77), 173-188.

Strehlow R 1985. Die Bedeutung der Grimmschen Märchen für die Erziehung von Kindern, Haag und Herschen Verlag, Frankfurt am Main.

Wahrig G 1980. Deutsches Wörterbuch, Mosaik Verlag, s. 2462.

DOI: https://doi.org/10.30546/19023.978-9952-8573-9-9.2025.9012.
ISBN: 978-9952-8573-8-2

TÜRK VE ALMAN MASALLARINDAKİ KÜLTÜRLERARASILIĞIN YABANCI DİL ÖĞRETİMİNDE KULLANIMI

Doç. Dr. Şerif ORUÇ

Gazi Üniversitesi, Gazi Eğitim Fakültesi, Yaban Diller Eğitimi, Ankara, Türkiye
ORCID ID: https://orcid.org/0000-0001-8452-305X

Özet

Ülkemizde yaşayan insanların dil öğrenme ihtiyaçları ve istekleri her geçen gün artarak devam etmektedir. Berlin duvarının yıkılıp Doğu ve Batı Almanya'nın birleşmesinden sonra, ilave olarak Varşova Paktı denilen yapının lokomotif ülkesi Sovyetler Birliği dağılınca dünyamızda barış rüzgarlarının estiği bir ortam meydana geldi. Bu süreç ülkeler arasında ticaretin, turizmin, teknoloji alışverişinin ve eğitim alanında öğrenci ve öğretici değişiminin artmasına neden oldu. Bütün bu gelişmeler 1990'lı yıllardan sonra ülkemizde insanların yurtdışına gelişmiş ülkelere giderek daha iyi ekonomik imkanlara, daha iyi ve daha özgür bir yaşam standardına kavuşmak için yabancı dil öğrenme isteklerini artırdı. Bu durum farklı kültürden olan insanların bir araya gelmesine yol açtı. Onların birbiriyle kolay iletişim ve uyum sağlayabilmesi için öğrenilen yabancı dilin kullanıldığı ülke kültürünün de öğrenilmesi gereksinimi oluştu.

Bu gelişmeler 1990 yıllara kadar etkin olarak kullanılan iletişimsel yaklaşıma kültürün de ilave edilmesiyle "kültürlerarası yaklaşım" 'ın ortaya çıkmasına neden oldu ve o tarihlerden itibaren en çok kullanılan yabancı dil öğretim yöntemlerinden biri oldu. Bu yöntemin etkin kullanılması Alman kültürünü yansıtan materyallere daha çok ihtiyaç duyulmasını sağladı. Buradan hareketle yabancı dil öğreticilerine özellikle Alman dili öğreticilerine katkı sunmak amacıyla Alman ve Türk masallarından birer örnek (Alman masalı: "Allerleirauh=Binbirtüylü" ve Türk masalı:" Tüylüce") seçerek kültürel öğeleri ortaya çıkarmak istedik. Türk ve Alman masalında tespit ettiğimiz kültürel öğeleri (" söz verme-vasiyet ve misafir-yabancı" hem geçmişteki hem de günümüzdeki kullanımıyla ilgili benzerlik ve farklılıkları karşılaştırdık. Yaptığımız analiz ve değerlendirmelerde ortaya çıkan bulguları bu çalışmamızda sunduk.

Anahtar Sözcükler: yabancı dil öğretimi, dil-kültür, kültürlerarasılık, masal ve kültür

DOI: https://doi.org/10.30546/19023.978-9952-8573-9-9.2025.9012.
ISBN: 978-9952-8573-8-2

THE USE OF INTERCULTURALITY IN TURKISH AND GERMAN FAIRY TALES IN FOREIGN LANGUAGE TEACHING

Abstract

The needs and desires of people living in our country to learn languages continue to increase day by day. After the fall of the Berlin Wall and the unification of East and West Germany, and in addition, when the Soviet Union, the locomotive country of the structure called the Warsaw Pact, collapsed, an environment where winds of peace were blowing in our world emerged. This process caused an increase in trade, tourism, technology exchange and student and teacher exchange in the field of education between countries. All these developments increased the desire of people in our country to go abroad to developed countries and learn a foreign language in order to have better economic opportunities and a better and freer standard of living after the 1990s. This situation led to the coming together of people from different cultures. In order for them to communicate and adapt easily to each other, it became necessary to learn the culture of the country where the foreign language is learned.

These developments led to the emergence of the "intercultural approach" by adding culture to the communicative approach, which was used effectively until the 1990s, and since then it has become one of the most widely used foreign language teaching methods. The effective use of this method has created a greater need for materials reflecting German culture. Starting from this point, we wanted to reveal cultural elements by selecting one example from German and Turkish fairy tales (German fairy tale: "Allerleirauh = Thousand and One Feathers" and Turkish fairy tale: "Tüylüce=Fluffy") in order to contribute to foreign language teachers, especially German language teachers. We compared the similarities and differences in the past and present usage of the cultural elements we identified in Turkish and German fairy tales ("promise-testament and guest-foreigner"). We presented the findings of our analysis and evaluations in this study.

Keywords: foreign language teaching, language-culture, interculturality, fairy tale and culture

1.GİRİŞ

1.1 Yabancı Dil ve Kültür

Uzun yıllardan beri yabancı bir dili dil kuralları çerçevesinde bir öğrenme ile gerçekleştirdiğimiz düşünüldüğünde uluslararası ticaretin, turizmin, eğitimin ve göçlerin arttığı son 25 yılda artık yabancı bir dilin kültürüyle birlikte öğrenilme gereksinimi kaçınılmaz olmuştur. Bu konuda dilbilimci Humboldt (Akt. Aksan 1990, s.65) bir ulusun dilinden yola çıkarak kültürü ve dünya görüşü hakkında bilgi sahibi olunabileceğini, dilin o ulusun ruhunun dış görünümü olduğunu belirtmektedir. Yine Aksan'ın (1990) aktardığına göre Vossler dili kültürün aynası olarak tanımlamaktadır. Ayrıca Aksan (1990) dil ile ilgili yaptığı tespitlerde dilin toplumu ulus yapan en önemli ve en güçlü birleştirici unsurlardan biri olduğunu söylemekle birlikte "bireyleri ulusuna, yurduna, geçmişine sıkı sıkıya bağlar; kuşaktan kuşağa aktarılarak gelen dil, bireyi geçmişle gelecek arasındaki zincirin bir halkası

durumuna getirir… Kısaca söylenecek olursa dil, aynı zamanda her yönüyle bir ulusun kültürünün de aynasıdır; insanın ve uygarlığın en önemli belirtisi ve aracı, dildir" demektedir. Yukarıda ifade ettiğimizi destekler mahiyette Özcan da (2008), bir dili öğrenmenin yalnızca kelimeleri ve grameri öğrenmeyi değil, aynı zamanda o dilin konuşulduğu toplumun yaşam biçimleri ve davranış kalıpları da dahil olmak üzere kültürel unsurlarını anlamayı da içerdiğini vurgular.

Dil iki kişi arasında iletişimi sağlama aracıdır ve tam bir iletişimin sağlanabilmesi için de bir bağlamın yer alması ve bu bağlamın içinde de genellikle kültürel öğenin bulunduğu görülür. İnsanlar içinde yaşadıkları toplumun dilini öğrenirken, aynı zamanda kültürünü de öğrenirler. Çakır'ın (2011) aktardığına göre Halliday (1978) dili kültürün barındırıldığı "sosyal bir gösterge" olarak tanımlar ve her dilin konuşulduğu toplumun yaşam biçimi, düşünme tarzı gibi kavramları yansıttığını söyler. "Fransızlar hangi durumda neyi nasıl ifade eder", "İngilizler hangi durumda ne düşünür", "Almanlar hangi probleme nasıl tepki verir" gibi konular ancak o ülkenin kültürü ile ilişkilendirilebilir ve bu bağlamda ifade edilen cümlelerin öğrenilmesinin de ilgili ülkenin kültürünün öğrenilmesini zorunlu kılmaktadır.

İnsanların içinde doğup büyüdükleri kültürler aynı olmadığı için, farklı ülkelerde doğup büyüyen kişilerin kültürünü tanımak ve anlamak iletişimi kolaylaştırır ve olası yanlış anlaşılmaları ve sorunların önüne geçer. Bu nedenle, yabancı bir dil öğretirken, o dilin kültürel öğelerini de aktarmak doğru iletişim için zorunluluk haline gelmiştir. Bu bağlamda, öğrenilecek hedef dilde kültürel farkındalık yaratmak önemlidir.

Başkan'ın (2006) ifade ettiği gibi dili öğrenirken beceri olarak yani dört beceriye sahip olacak şekilde öğreniriz, kültürü öğrenirken de bilgi olarak öğreniriz. Yabancı dil öğretiminde kültür, konuşma, dinleme, yazma, okuma dışında kabul edilebilecek beşinci bir beceri değildir. Aksine, kültür etkili ve anlamlı bir iletişim yeterliğine sahip olmak için dil öğrenimi sürecinin başından sonuna kadar içindedir. Ancak şurası unutulmamalıdır: etkili bir iletişimin olabilmesi için anlamak; anlamak için dilini öğrendiğimiz veya konuştuğumuz tarafın yerine kendimizi koymamız, onun gibi düşünmemiz gerekmektedir (Kramsch 1993).

Yabancı dil öğretimi konusunda, özellikle kültürlerarası iletişimin her geçen gün daha da önemli hale geldiği globalleşen dünyada, yabancı dil öğretimi hem kişinin kendi kültürünü hem de yabancı kültürü kapsamlı bir şekilde ele almayı hedeflemelidir. Öğrencilerin yalnızca yabancı bir dilin dil bilgisi yapılarını ve sözcük dağarcığını öğrenmeleri değil, aynı zamanda hedef dilde yer alan kültürel bağlamlar hakkında kapsamlı bir düşünce yapısı geliştirmeleri de önemlidir. Bu kültürlerarası farkındalık, öğrencilerin yabancı bir dildeki iletişimin derinliklerini anlamalarını ve uluslararası bir ortamda başarılı bir şekilde kullanmalarına olanak sağlar (Bredella 1999).

DOI: https://doi.org/10.30546/19023.978-9952-8573-9-9.2025.9012.
ISBN: 978-9952-8573-8-2

1.2. Kültür Öğesi Olarak Masal

Halk edebiyatının bir anlatı türü olan masal, destan, efsane ve dini menkıbe gibi anlatı türleriyle de benzerdir, akrabadır hatta zaman zaman birbirleriyle karıştırılmaktadır. Burada uzun ve detaylı açıklamalar yaparak konumuzun dışına çıkmak istemiyoruz. Ancak kısaca masalla ilgili temel bilgiler vererek asıl konumuza devam edeceğiz.

Masal Almanca sözlük Wahrigde (1980) "Doğa yasalarının askıya alındığı, mucizelerin hâkim olduğu, mekânsal ve zamansal hiçbir bağlantısı olmayan, hayali öykü; gerçek olmayan, uydurulmuş öykü" olarak tanımlanırken Türk Dil Kurumunun Güncel Türkçe Sözlüğünde “Genellikle halkın yarattığı, hayale dayanan, sözlü gelenekte yaşayan, çoğunlukla insanlar, hayvanlar ile cadı, cin, dev, peri vb. varlıkların başından geçen olağanüstü olayları anlatan edebî tür” olarak karşılık bulmaktadır.

Türk masalı derleyicilerinden Boratav’ın (1982) masal tanımı "Masal, büyünün yer aldığı dinden ve sihirli inançlardan, örf ve adetlerden bağımsız, tamamen hayal ürünü olan, gerçeklikle ilgisi olmayan ve hiçbir inandırıcılık iddiası olmayan, düzyazıyla sunulan kısa anlatı” iken Sakaoğlu’nun (1973) "Kahramanlarından bazıları hayvanlar ve doğaüstü varlıklar olan, olayları masal diyarında geçen sözlü bir anlatım biçimidir. Masal her ne kadar hayal ürünü olsa da dinleyiciyi gerçek olduğuna inandırır" ifadesiyle tanımladığını görüyoruz. Burada Alman halk masallarının derleyicileri Grimm Kardeşlerin (1956) masallarla ilgili "masallar kısmen dışa doğru açılımları yoluyla ve kısmen de iç doğaları yoluyla çocuksu bir dünya görüşünün saf fikirlerini yakalamayı amaçlamaktadır; onlar dünyevi zorluklar olmaksızın doğrudan beslenirler, süt gibi yumuşak ve sevimli veya bal gibi tatlı ve doyurucudurlar" sözlerini ele aldığımız konu açısından değerli buluyoruz.

Masallar şayet dikkat dağıtıyorsa, gerçeğin üzerini örtüyorsa ve beyinleri uyuşturuyorsa, işte o zaman masallar özgürlük, hak hukuk, adalet, eşitlik ve kardeşlik gibi değerlerin hâkim olduğu bir dünyayı hayal etmekten ve romantizmden başka bir işe yaramazlar. Fakat tutarsızlığın ve çelişkinin, haksızlığın ve hukuksuzluğun, eşitsizliğin ve adaletsizliğin, yoksulluğun ve çaresizliğin somutlaştığı bir dünyada umutsuzluğa kapılanları bir gün her şeyin eninde sonunda düzeleceği, doğrunun yalana, güzelin çirkinliğe, iyinin kötülüğe, sevginin nefrete galip geleceği gerçeğiyle rahatlattıkları ve mutlu ettikleri zaman aynı şeyler söylenemez.

Masallar her zaman insanların nasıl olabileceklerini ve olmaları gerektiğini, kötülük ve korkudan, delilik ve gururdan, baskı ve intikamdan bir çıkış yolu bulmak için ne yapmaları gerektiğini anlatır. Bu bakımdan Amerikalı çocuk psikiyatristi ve masal araştırmacısı Bettelheim (1983) şunları yazarken haklıdır: "Masallar psikanalizle aynı cevabı verir: Eğer onlar tarafından itilmek ve aşırı durumlarda parçalanmak istemiyorsak, kararsızlıklarımızı bütünleştirmeliyiz." Bu açıdan bakıldığında masallar, iç ve dış gerçekliğin ütopyalarıdır ve dolayısıyla vazgeçilmez bir kültür ve eğitim ürünüdürler.

İnsanlar masallar sayesinde birbiriyle iletişim kurma olanağı bulur ve bu ilişki sonucunda meydana gelen ortak kültürel değerleri kendilerinden sonraki kuşaklara aktarırlar (Helimoğlu 2013, Sever ve

Karagül 2014). Kültürlerin ortaya çıkması ve kuşaktan kuşağa aktarılması konusunda masallar bir araçtır ve bu nedenle masallar okuyucusuna ortaya çıktığı dönemin kültürü hakkında birçok yönden bilgi vermektedir (Ölçer 2017). Masaldaki olaylar incelendiğinde, genellikle toplumsal bir olayla ve yaşantıyla ilgili olduğu görülür (Helimoğlu 2013). Bu nedenle masallarla birlikte birçok toplumsal gelişme, yaşantı, kültür ve medeniyet hakkında bilgi edinilir. Masallar bir kültür taşıyıcısıdır. Sahip olduğu toplumun gelenek ve göreneklerini içinde barındırır (Aslan ve Koçal, 2018).

Masalla ilgili günümüze kadar yazılan pek çok bilimsel kitap ve makalelerde masalın sadece eğlence aracı olmadığı kişilerin ve toplumun benlik gelişimine, ahlaki değerlerin ve normların önemli olduğuna ve dini değerlere mutlaka saygı duyulmasıyla ilgili bilincin kazanılmasına katkı sağladığı belirtilmektedir. Aynı zamanda küçük yaştaki çocuklar için, masal seçimi doğru yapıldığı taktirde, kısa, basit ve anlaşılır cümle yapılarından ve günlük konuşma dili özelliklerden meydana gelen masallar hem okuma alışkanlığı kazandırır hem de çocuğun dilsel gelişimine katkı sunar ve bu sayede yaratıcılığını artırarak geçmiş ve gelecek ile ilgili bağ kurmasını sağlar. Masalların bu özelliklerinden yabancı dil öğretimi sırasında da yararlanılması gerektiği düşüncesinde olanlardanım.

Masaldaki kısa ve basit cümle yapılarının masalın yapısal özelliklerinden olan olay tekrarları ve üçlemeler nedeniyle tekrarlanması yabancı dil öğrenmede zaten yapılması gereken son derece isabetli görülen pekiştirme çalışmalarıdır. Masal bu yönüyle, yani yabancı dil öğrenme işleminde dilsel yapıların öğrenilmesi için tekrarlarla ve pekiştirmeyle kalıcılığı sağlıyor. Masal diğer bir yönüyle de masalda gerçekleşen olaylarla, davranış ve yaşam biçimleriyle, uygulanan kurallar, adet, gelenek ve inanmalarla kültürel öğeleri de dil öğrenen kişilere aktarmış olur.

Masalın bu özelliğiyle kültürlerarası yönelimli yabancı dil öğretimi, öğrencileri kendi dünyalarını hedef dil ülkelerinin dünyasıyla karşılaştırmaya ve yabancı dünyayı yabancı olarak nitelendiren şeyleri düşünmeye ve tartışmaya teşvik ederek yukarıda belirtilen özelliklere uygun didaktik bir kavram geliştirmelidir; bu dünyada neyin ilginç ve çekici olabileceğini, ancak neyin yanıltıcı, tehdit edici ve anlaşılmaz olabileceğini de dikkate almalıdır (Neuner ve Hunfeld 1993).

Yabancı dil öğrencinin hedef dil ülkelerindeki, kendi kültüründe tabu olan konularla (genellikle: alkol, cinsellik, din, ulusal sembollerle uğraşma) aşırı ani bir şekilde yüzleşmesi veya gerçekliğin yabancılaştırılması veya çarpıtılması (örneğin ironi veya karikatür yoluyla) savunmacı tepkilere (kültür şoku) yol açabilir ve öğrenme engellerine yol açabilir. Aynısı, öğrencinin öğrenme gelenekleri ve davranışlarıyla çelişen alıştırmalar ve görevlerle karşı karşıya kalması durumunda da geçerlidir (örneğin, "küstah" tartışmalara katılmaya teşvik; kendi fikrini ifade etme). Öte yandan, bir ders kitabı, yabancı dünyayı sunma biçimiyle (tabu konuların rahat ele alınması, öğrencinin ciddiye alındığını hissetmesi vb.) yabancı dünyaya karşı bir "hayranlığa" yol açabilir (Neuner ve Hunfeld 1993).

DOI: https://doi.org/10.30546/19023.978-9952-8573-9-9.2025.9012.
ISBN: 978-9952-8573-8-2

2. MATERYAL VE YÖNTEM

2.1. Türk ve Alman Masallarındaki Kültürel Öğeler

Kültürel özelliklerini ele alacağımız Grimm Kardeşlerin (1969) Masallarından aldığımız Alman masalı "Allerleirauh (=Binbirtüylü)" ve Sakaoğlu'nun (1973) Gümüşhane Masalları kitabından seçtiğimiz Türk masalı "Tüylüce" benzer bir yapıya sahiptir. Her iki masalın başlangıç noktası (ölen kadınların vasiyeti), olay örgüsünün gidişatı (kahramanların yaşadığı macera) ve masalın sonu (mutlu son) temel özellikler bakımından aynıdır, ancak ayrıntılarda farklılık gösterir. İki masalda tespit ettiğimiz kültürel öğeleri ayrı başlıklar altında tek tek karşılaştırmalı olarak değerlendireceğiz.

Her iki masalda da ölümü yakın olan padişah ve kral eşlerinin ölümü halinde eşlerine evlenme tavsiyesinde bulunması ve alacakları eşin özelliklerini vermesi, daha sonra tarif edilen bu eş özelliklerinin sadece kendi kızlarıyla uyumlu olması padişah ve kralın eşlerinin vasiyetini ne pahasına olursa olsun (Allah'ın yasağına ve toplumun itirazına rağmen) yerine getirmek istemeleri olayların başlamasına ve kızların saraydan kaçmalarına başka ülkelere gitmelerine neden olur. Alman masalındaki kız gittiği yerde bir yabancı olarak köle muamelesi görürken, Türk masalındaki kız ise misafir kabul edilir.

İki masalda tespit ettiğimiz" söz verme – vasiyet ve misafir- yabancı" kültürel öğeleri ayrı başlıklar altında tek tek karşılaştırmalı olarak analiz edip değerlendireceğiz. Bu kültürel değerlerin hem masaldaki uygulanış biçimini hem de günümüz Türk ve Alman toplumlarındaki gerçek hayattaki yansımalarını irdeleyeceğiz.

3. BULGULAR VE TARTIŞMA

3.1. Söz verme, vasiyet

Bu masallarda esas olarak bir kralın veya padişahın ölen eşlerinin vasiyetlerine uygun şartları taşıyan bir kızla evlilik kararını konu alır. Allerleirauh (Binbirtüylü) masalında kraliçenin son dileği yani vasiyeti şudur: "Ben öldükten sonra evlenmek istersen, benim kadar güzel olmayan ve benim gibi altın rengi saçları olmayan kimseyi eş olarak alma, bu konuda bana söz vermek zorundasın ...". Buna karşın Tüylüce masalında padişahın eşinin son arzusu şudur: "...benim ayakkabımın uyduğu biriyle evlen...".

Vasiyetin bilindiği üzere hem dini hem de dünyevi boyutu var. Bütün ilahi dinlerde bir kişinin ölmeden önce ölümü halinde yakınlarından yapılmasını istediği işleri sözlü ya da yazılı olarak ifade etmesi onun son arzusu ve vasiyeti olarak kabul ediliyor, ancak bu tür vasiyetlerin yerine getirilmesi veya getirilmemesi tamamen ölen kişinin yakınlarının ona olan sevgi ve saygılarının yanı sıra dini inançlarının kuvvetli ve zayıf olmasına bağlıdır. Vasiyetin dünyevi dediğimiz yönü ise, kişinin ölmeden önce ölümünden sonra uygulanmasını istediği tamamen hukuk kurallarına uygun bir şekilde hazırlanan bir belge niteliği taşımasıdır. Her iki masalda da görüldüğü gibi ölen eşlerinin vasiyetini kayıtsız şartsız yerine getirmek isteyen bir kral ve bir padişah vardır. Onlar, ölen eşlerinin

kendilerinden yerine getirilmesini istedikleri son arzularını dini inançlarından dolayı her ne pahasına olursa olsun yapmak istemektedirler. Bunun için de ülkelerinde tek söz sahibi olan kral ve padişah yasa koyucu ve uygulayıcısı olarak vasiyetin yerine gelmesine engel olan veya olmak isteyenleri dikkate almazlar. Kral ve padişah dışında vasiyetin yerine getirilmesine herkes karşı çıkmaktadır, çünkü Alman masalındaki ölen kraliçenin vasiyetine uyan kız kendi kızlarıdır, yine Türk masalındaki ölen padişah eşinin vasiyetine uygun olan kız kendi kızlarıdır, dolaysıyla kral ve padişah vasiyeti yerine getirmek için kendi kızlarıyla evlenmek istemektedirler, kendileri dışında herkesin bu evliliğe karşı çıkmaları bundan kaynaklanmaktadır. Bütün dinlerde, inançlı inançsız herkesin hem fikir olduğu, bütün evrensel değerlerde bir babanın kızıyla evlenmesi yasaktır. Burada şunun altını çizmek gerekir, Allah'ın koyduğu yasak bir kulun yani ona inanan birinin yerine getirilmesini istediği bir vasiyetten daha önemlidir, daha üstündür ve tartışmasız önce onun uygulanması gerekir. Ayrıca evrensel değerlerde ve hukuk alanında da bir babanın kızıyla evlenmesi kesinlikle kabul edilemez, uygulanamaz bir yasaktır. Bütün bu değerlendirmelerden sonra her iki toplumun da baba kızın evlenmesine yol açacak olan böyle bir vasiyetin yerine getirilmesine karşı çıktıkları anlaşılıyor, Tanrının koyduğu yasaktan dolayı Türk ve Alman halkının bu evliliğe rıza göstermedikleri anlaşılıyor ve bu sapık düşünceden kral ve padişahı vazgeçirmeye çalışıyorlar.

Vasiyet ile ilgili sonuç olarak şunu söyleyebiliriz: Her iki toplumda da vasiyet kutsal kabul edilerek, ölen kişinin son arzusu yerine getirilmeye çalışılıyor. Ayrıca vasiyetin yerine getirileceğine dair ölen kişiye söz veriliyor, burada her iki toplumda da birine söz vermenin ve verilen sözün gereğini yerine getirmenin önemli olduğu vurgulanıyor. Ancak bir kişinin vasiyeti ve kişiye verilen söz Allah'ın koyduğu yasak ve toplumun koyduğu etik değerler karşısında hükümsüz kalıyor, önceliğini kaybediyor. Bu masalları okuyanlar her iki halkın dini ve toplumsal değerler karşısındaki benzer tutum ve tepkisini geçmişten günümüze koruduğunu gözlemlemektedirler. Yabancı dil olarak Almanca öğrenenler ve Türkçe öğrenenler Türk ve Alman toplumunun kültürel değerlerinin bir parçası olan ölen kişiye saygı, ölmekte olan kişiye veya genel olarak herhangi bir durumda bir başkasına verilen söz, vasiyet, dini yasaklara kesin itaat gibi değerler karşısında nasıl bir tavır takınacaklarını öğrenmiş olacaklardır.

3.2. Misafir, yabancı

Masallarda tespit ettiğimiz kültürel öğelerden biri de misafire ve yabancı bir kişiye karşı davranış biçimi, her iki toplum arasında bu konuyla ilgili uygulamada, masallarda ve gerçekte hayatta veya geçmişte ve günümüzde farklılık olduğunu kesin olarak söyleyebiliriz.

Allerleirauh (Binbirtüylü) masalında av esnasında kral ve adamları ormanda uyur halde buldukları kişiyi önce kürklü kıyafetlerinden dolayı hayvan zannederler, fakat yakaladıklarında kız uyanır ve onlara:" Ben annesi ve babası tarafından terk edilmiş zavallı bir çocuğum, bana acıyın, beni yanınıza alın" diye seslenir. Bunun üzerine avcılar da:" Binbirtüylü, sen mutfakta işe yararsın, bizimle

DOI: https://doi.org/10.30546/19023.978-9952-8573-9-9.2025.9012.
ISBN: 978-9952-8573-8-2

geliyorsun orada külleri süpürebilirsin" diye karşılık verirler. Burada kralın ve avcıların zavallı bir çocuğun beni yanınıza alın isteğini yerine getirmeleri, zor durumdaki birine yardım etme gibi asil bir davranış sergilemeleri hem dinsel inanç anlamında hem de evrensel değerler anlamında karşılığı olan bir kültürel öğedir. Ancak annesi babası tarafından terkedildiğini ve zor durumda olduğunu söyleyen bir çocuğa avcıların verdiği cevap yapacakları yardımın karşılıksız olmayacağını ifade etmektedir." Binbirtüylü, sen mutfakta işe yararsın, bizimle geliyorsun orada külleri süpürebilirsin" diyen avcılar yaptıkları yardımın karşılığını istemektedirler, bu durumda buna yardım denilebilir mi? Halbuki zor durumdaki birine genellikle karşılıksız yardım edilir, aksi halde buna yardım değil karşılıklı alışveriş denilir. Buradaki alışveriş de her iki tarafın da kabul ettiği normal şartlarda gerçekleşen bir işlem değil, aksine taraflardan birinin içinde bulunduğu zor şartlar nedeniyle pazarlık etme şansı yok, karşısındakinin söylediğini kabul etmek zorunda kalır, buna rağmen hayatta kalacağı için kötü alışverişten memnundur veya memnun olmak zorundadır, çünkü itiraz etme karşı koyma seçeneği yoktur. Bu kralın ve avcıların elini güçlendirmektedir ve istedikleri şartı kabul ettirerek, mutfakta köle gibi çalışma karşılığında zor durumdaki Binbirtüylüyü saraya götürürler. Orada ona merdiven altında gün ışığının girmediği bir ahırı gösterirler ve kıza: "Tüylü hayvancık burada kalabilir ve uyuyabilirsin" derler. Daha sonra onu mutfağa gönderirler ki orada odun ve su taşısın, ateşi alevlendirsin, Kanatlı hayvanların tüyünü yolsun, Meyve ve sebzeleri taşısın, külleri süpürsün ve bütün kötü işleri yapsın diye. Kızın hayatı kurtulur ama artık sarayda söylenen her şeyi yapan bir köle konumundadır. Bu açıdan bakıldığında kendisine yapılanın bir yardım olmadığı, hayatta kalma karşılığı olarak köle gibi çalışması istenilmiştir. Halbuki yapılması gereken onun hem hayatta kalmasını sağlamak hem de bir misafir gibi ağırlamak olmalıydı.

Türk masalı Tüylüce de ise benzer durumda yani zor durumda olan birine karşı tamamen farklı davranılıyor. Ava çıkan padişahın oğlu kayanın oyuğunda Tüylüceyi gördü. Ne insana ne köpeğe ne de ayıya benziyordu; hiç kimseye benzemiyordu, dört kollu bir adama benziyordu. Padişahın oğlu onu evine taşıdı:

"Avımı buldum anne! Tüylüce burada kalacak. Ayrıca evde ne pişirirseniz ona da aynısını vereceksiniz. O dövülmeyecek, azarlanmayacak! Dışarı gönderilmeyecek! Burada ona iyi bakılacak! Bu avın da vardır bir hayrı." Bu masalda da zor durumdaki biri kendisinden yardım talebi gelmediği halde saraya götürülüyor ve sarayda herkesin kaldığı yerde kalacağı, kendileri ne yerse onun da aynısını yiyeceği, dövülmeyeceği, azarlanmayacağı herhangi bir iş için dışarı gönderilmeyeceği ve sarayda ona iyi bakılacağı padişahın oğlu tarafından annesine talimat veriliyor. Burada zor durumdaki bir kişiye yardım ediliyor ve aynı zamanda kendisi bir misafir gibi ağırlanıyor. Hiçbir karşılık beklemeden tamamen karşılıksız, sarayda yaşayanlar birbirine nasıl davranıyorsa ona da öyle davranılıyor. Bizim kültürümüzde ve İslam inanışında misafir kutsaldır. Örneğin, "Tanrı Misafiri" diye bir kavram vardır, misafir olan kişinin Tanrı tarafından gönderildiğine inanılır ve misafire ona göre davranılması istenilir. Bu yüzden bizim toplumumuzda misafir en iyi şekilde ağırlanır, en iyi

yemekler yedirilir, en iyi odalarda (hatta bunun için evlerde genellikle odaların birinin adı "misafir odası" olarak anılır), en iyi yataklarda konaklatılır. Sonuç olarak misafir baş tacı edilir, Allah tarafından gönderildiğine inanılır, dolayısıyla misafiri ne kadar iyi ağırlarsan ne kadar çok memnun edersen o kadar çok sevap alınılacağına ve Allah'ın rızasının kazanılacağına inanılır.

Türk ve Alman masalında ele aldığımız "misafir" temalı kültür öğesinin iki toplumun kültüründe farklı biçimde sahnelendiğine tanık olduk. Ancak bunun doğruluğuna ne kadar inanılabilir, bu bilgiye güvenilir mi gibi sorular akla gelebilir, sonuçta bu bir masaldır, masallar uydurma gerçek olmayan anlatılardır denilebilir. Fakat farklı ülkelerin masalları incelendiğinde masaldaki kültürel öğelerin o ülkede yaşayan halkın kültürüyle birebir örtüştüğü görülmüştür. Onun için dünya literatüründe masallar Alman Masalları, Türk Masalları, Arap masalları, Hint Masalları vb. isimlerle yer almıştır. Dolayısıyla bizim de burada yaptığımız Alman halkına ait olan bir masalla Türk halkına ait olan bir masalın iki kültürel öğesini" söz verme – vasiyet ve misafir- yabancı" inceledik ve karşılaştırdık." Söz verme-vasiyet "öğesinin birebir benzeştiğini ve örtüştüğünü, "misafir- yabancı" öğesinin ise tamamen farklı olduğunu tespit ettik.

"Misafir-yabancı" öğesini her iki toplum açısından günümüzdeki işlerliğini ele alarak değerlendirecek olursak masaldaki uygulamadan çok farklı bir davranış sergilenmediğini göreceğiz. Şöyle ki: Türk halkının gözünde zor durumdaki yabancı birine kayıtsız şartsız ve karşılıksız yardım etme hem dini inanış olarak Allah'ın emri hem de adet ve geleneklerde yer alan toplumsal bir değer olarak yer almaktadır. Zor durumdaki yabancı biri Türk halkından birinin kapısını çaldığında "Tanrı misafiri" olarak kabul edilir. Ancak bu durum son yıllarda artan nüfus ve şehirleşme yaşamının yol açtığı insanların birbirini tanımaması, komşuluk ve toplum ilişkilerinin azalması, emniyet ve güven sorunlarının öne çıkması, tanınmayan bilinmeyen yabancı insanların zaman zaman tehlikeli olduğu ve karşılaştığı kişilere zarar vermesi yüzünden eskiye göre uygulamada ciddi denilecek bir azalma ve aşınma olmuştur. Bütün bu saydığımız olumsuzluklara rağmen "Tanrı misafiri" kavramı Türk halkı arasında en azından akrabalar, tanıdıklar, dost ve arkadaş çevrelerinde kabul görmekte ve devam ettirilmektedir, fakat bunun da eskiye göre sürekli azaldığını ve nedeninin de ülkemizdeki artan nüfus ve farklı kültür ve ülke mensubu insanların her geçen gün sayılarının çoğalması ve dünyanın globalleşmesi olduğunu söylemek yanlış olmaz.

Alman halkı açısından "misafir- yabancı" öğesinin nasıl yankı bulduğunu ve uygulamada nasıl olduğunu günümüzdeki haliyle ele alıp değerlendirirsek, yine masaldaki uygulamadan pek farklı bir görüntü olmadığını söylememiz yanlış olmaz. Bunu söylerken Alman halkının yabancı birine yardım etmeyi ve misafir olmayı veya misafir kabul etmeyi tamamen reddettiğinin düşünülmesine neden olmayı istemem. Yabancı dil Almanca öğreticisi olarak 1970'li, 80'li ve 90'lı yılların son dönemlerine kadar Alman toplumundan bazılarıyla gerek Almanya'da gerekse ülkemize gelenlerle temasım iletişimim oldu. Bu temaslarım sırasında yardım ve misafirlik konusunda birçok yaşanmışlıklarım oldu, bunlardan konumuzla uyumlu olanlardan birkaç örnek vermek isterim:

DOI: https://doi.org/10.30546/19023.978-9952-8573-9-9.2025.9012.
ISBN: 978-9952-8573-8-2

- Bir konuyu görüşmek için bir Almanın evine gittiğinizde (öncelikle zaten randevu ile gitmelisiniz) sizi içeri alır, tesadüfen o anda onun yemek veya kahve saati ise yani yemek yiyorsa size aldırmadan yemeğine devam edebilir, genellikle size aç mısınız tok musunuz diye sormaz veya kahve içer misiniz diye sormaz, nadiren de olsa bazıları sorduğunda siz kendi kültürünüze özgü kibarlık olsun diye hayır deyip teşekkür ederseniz ikinci kez sormaz, çünkü bir Alman için "hayır demek hayır demektir" (Neuner ve Hunfeld 1993).

- Bir Alman sizi herhangi bir kahvede veya restoranda bir şeyler yiyelim içelim diye davet etse bu durum sizin onun misafiri olduğunuz, yani yenilenin içilenin parasını onun ödeyeceği anlamına gelmez, ancak sizi davet ettiğinde hesabı kendisinin ödeyeceğini belirtirse ancak o zaman tam anlamıyla onun misafiri olmuş olursunuz.

- Bir keresinde Almanya'dan bir doktora öğrencisi tez çalışması için bana geldi, öncelikle kalacak bir yer bulması ve dil kursuna kaydolup Türkçe öğrenmesi gerekiyordu. Kalacak bir yer bulana kadar bende kalabileceğini kendisini misafir edeceğimi söylediğimde, bana kalmak için ne kadar ücret ödeyeceğini, yemek ve duş gibi imkanlarının olup olmadığını ve bunlar için de toplamda kaç para ödemesi gerektiğini sordu. Çünkü kendi kültüründe böyle bir teklifin karşılıksız ve ücretsiz olmayacağını biliyordu. Alman kültüründe böyle bir işlemden para almak veya böyle bir hizmet için para ödemek çok normal bir uygulamadır. Türk kültüründe ise aynı durumda para almak ya da vermek söz konusu olamaz aksi halde çok ayıp bir davranış kabul edilir.

4.SONUÇ

İçeriğinde ait oldukları toplumların kültürel öğelerini barındıran masalların günümüze bu konuda çok önemli bilgiler aktardıkları şüphe götürmez bir gerçektir. İncelediğimiz Türk ve Alman halkına ait iki masalda da benzer kültürel öğelerin yer aldığını gördük. Biz bunlardan diğerlerine göre daha önemli gördüğümüz iki öğeyi, yani "söz verme-vasiyet ve misafir-yabancı" öğelerini ele aldık. Bu iki kavramı her iki masalda geçen şekliyle ve masaldaki detayları ile inceledik. Masalda geçen bu iki kültür öğesi için masalda verilen tepkiyi ve uygulama sonucunu günümüzle yani şu andaki Türk ve Alman toplumunun vereceği veya verebileceği tepki ve sonucuyla karşılaştırarak değerlendirmeye çalıştık.

Masaldaki her iki toplumda da "söz verme-vasiyet" yerine getirilmesi ve uyulması gereken bir eylem olarak kabul ediliyor. Ancak masallardaki "söz verme-vasiyet" genellikle ya yerine getirilmesi çok zor ya da imkânsız bir görev oluyor, bu da zaten masalların karakteristik özelliklerinden sayılıyor. Bu konuda günümüz toplumlarını karşılaştıracak olursak genellikle vasiyetin yerine getirilmesi konusunda daha çok aile içi bir konu olarak ölen kişinin son arzusunu yerine getirme veya getirmeme aile fertlerinin duyarlılığı ile ilgili bir durum oluyor. Eğer yasal zeminde hazırlanmış bir vasiyetse kanun gücüyle zaten yerine getirilir.

Türk ve Alman toplumlarının "söz verme ve sözünde durma" gibi özelliğin uygulanış biçiminde farklılık olduğunu söyleyebiliriz. Örneklendirirsek, Her iki toplumda da "söz verme ve sözünde

durma" konusunda yerine getirme olarak bir sorun yok, ancak Almanlar bu konudaki uygulamada söz vermenin veya sözünde durmanın gereğini yaparken zamana çok dikkat ederler, yani ne zaman söz vermişse veya sözünü ne zaman yerine getireceğini belirtmişse dakikaya bile dikkat ederler. Almanların dakik olması ya da tam zamanında hareket etmesi diğer uluslar tarafından bilinen ve takdir edilen özelliklerinden biridir. Zaman konusundaki aynı titizliği bizim toplumumuzda, Türk toplumunda maalesef göremiyoruz.

Masallarımızdaki diğer kültürel öğe olan "misafir-yabancı" konusunda Türk Ulusunun Almanlara göre misafire karşı davranış ve yabancı birine karşılıksız yardım konusunda daha olumlu bir davranış sergilediğine şahit olduk. Türk toplumunda misafir "Tanrı misafiri" olarak kabul edildiği için ne kadar iyi davranılırsa o kadar sevap kazanılacağına inanılır. Bu durum masallarda da gerçek hayatta da değişmez aynıdır. Alman toplumu bu konuda biraz daha farklı bir tutum içerisindedir. Normal günlük yaşamlarında genellikle öyle birbirlerine misafirliğe gitmezler, aynı zamanda misafir de kabul etmezler.

Son söz yabancı dil öğrenen ve öğreten kişiler öğrendikleri ve öğrettikleri dili kültürüyle birlikte yani o dili kullanan halkın yaşam biçimini de kültürel öğelere ne tür tepkiler verdiğini de öğrenmelidir ve öğretmelidir. Yabancı dil öğreticileri o dili ana dili olarak konuşanların kültürlerini onların tarihlerinde, edebiyatlarında yani masalında, romanında, filminde, tiyatrosunda bulabilir.

Son yıllarda yabancı dil öğretimi için sadece dil öğretim yöntemlerinden birkaçının kullanılmasının yeterli olmadığı görüldü. Dünyanın hızla küreselleşmesi, farklı ülkelerin halklarının hızlı bir şekilde ticaret, turizm ve eğitim gibi nedenlerle ülkeler arası yer değiştirmeleri ve gittikleri ülkelerde belli sürelerle kalmaları hatta tamamen oraya yerleşmeleri artık olağanlaştı. Bundan dolayı daha o yabancı ülkeye gitmeden onun dilini ve kültürünü birlikte öğrenmek şart oldu. Bunu için de son yıllarda dil öğretiminde kültürler arası yaklaşım veya kültürler arası iletişimsel yöntemle dil öğrenmek veya öğretmek çok popüler oldu.

5. KAYNAKÇA

Aksan D 1990. Her Yönüyle Dil, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara, s.13-65.

Aslan S., Koçal, V 2018. Doğu-Batı uygarlıkları ayrımı bağlamında Türkiye ve Avrupa göçmen politikalarının tarihsel temelleri üstüne karşılaştırmalı bir çalışma. Dicle Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, 8(15), 1-32.

Başkan Ö 2006. "Yabancı Dil Öğretimi, İlkeler ve Çözümler" Multilingual, İstanbul, s.218.

Bettelheim B 1983. Kinder brauchen Märchen, Deutschen Taschenbuch Verlag, 6., Stuttgart, s. 12.

Boratav PN 1982. 100 Soruda Halk Edebiyatı, 4. Baskı, Gerçek Yayınları, İstanbul, s. 80.

Bredella L, Werner D 1999. Interkultureller Fremdsprachenunterricht. Tübingen: Narr, s.67.

Byram M, Morgan C ve Colleagues 1994. Teaching and Learning Language and Culture. Great Britain: WBC.

Çakır İ 2011. Yabancı Dil Öğrenme Ortamlarında Kültürün Rolü. Milli Eğitim Dergisi, 41(190), 248-255.

Grimm B 1956. Deutsche Sagen, Winkler-Verlag, München, s.8.

DOI: https://doi.org/10.30546/19023.978-9952-8573-9-9.2025.9012.
ISBN: 978-9952-8573-8-2

Grimm B 1979. Kinder- und Hausmärchen, gesammelt durch die Brüder Grimm, erster Teil, Insel Taschenbuch, Frankfurt am Main.

Grimm B 1969. Märchen der Brüder Grimm, Mit Illustrationen von Josef Hegenbarth, Müller u. Kiepenheuer, Insel - Verlag Anton Kippenberg, Leipzig, s.257-261.

Halliday MAK 1978. Language as social semiotic: the social interpretation of language and meaning. Sydney: Edward Arnold.

Helimoğlu YM 2013. Masallar ve eğitimsel işlevleri. Ankara: Eğiten Kitap, s.2-16.

https://sozluk.gov.tr/ [16.06.25]

https://www.deepdyve.com/lp/oxford-university-press/the-relationship-between-culture-and-language-a5U7XtV41v [25.06.25]

https://sozluk.gov.tr/ [28.06.25]

https://sozluk.gov.tr/ [30.06.25]

Jiang, W. (2000). The relationship between culture and language in ELT Journal 54.4: 328-334.

Kramsch, C. (1993). Context and Culture in Language Teaching. Oxford: Oxford University Press, s.1.

Neuner, G. und Hunfeld, H. (1993) Methoden des fremdsprachlichen Deutschunterrichts, Eine Einführung, Langenscheidt, Berlin• München• Wien• Zürich• New York, s.109.

Ölçer Ö 2017. Masal mekânında kadın olmak. Masallarda toplumsal cinsiyet ve mekân ilişkisi. Ankara: Geleneksel Yayıncılık, s. 7.

Özcan, M. (2008). Arapça yazma becerilerinde alternatif bir yaklaşım: iletişimsel yazma becerileri etkinlikleri. Türkiye'de Yabancı Dil Eğitimi Ulusal Kongresi Bildiriler Kitabı içinde. Ankara: Bizim Büro, s. 682–685.

Sakaoğlu, S. (1973). Gümüşhane Masalları, Metin Toplama ve Tahlil, Atatürk Üniversitesi Yayınları No: 98, Sevinç Matbaası, Ankara, s. 4, 494-497.

Sever, S. ve Karagül, S. (2014). Oğuz Tansel'in derleyip yazdığı masal kitaplarında yer alan sözvarlığı öğelerinin incelenmesi. Dergipark. 20(77), 173-188.

Strehlow, R. (1985). Die Bedeutung der Grimmschen Märchen für die Erziehung von Kindern, Haag und Herschen Verlag, Frankfurt am Main.

Wahrig, G.(1980-81). Deutsches Wörterbuch, Mosaik Verlag, s. 2462.

DOI: https://doi.org/10.30546/19023.978-9952-8573-9-9.2025.9012.
ISBN: 978-9952-8573-8-2

KARAMANİ'NİN BEYZAVİ HAŞİYESİ'NİN GENEL ÖZELLİKLERİ[141]

Bayram AKSU

Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi Sosyal Bilimleri Enstitüsü Temel İslam Bilimleri Ana Bilim Dalı
ORCID ID: https://orcid.org/0009-0002-7501-8515

Özet

Bu çalışmada, klasik İslam tefsiri olan Beyzâvî'nin Envâru't-Tenzîl adlı eserine Cemâleddîn İshak Karamânî tarafından yazılmış olan haşiye ele alınmaktadır. Osmanlı medrese geleneğinde temel kaynaklardan biri olarak kabul edilen bu haşiye, sadece metinsel açıklamalarla sınırlı kalmayıp, tasavvufî, kelâmî ve gramatik açılımlarla tefsir edici bir katkı sunar. Karamânî'nin Halvetî meşrep düşünce biçimiyle şekillenen bu yorumlar, özellikle ayetlerin bâtınî anlamlarına olan vurgusuyla dikkat çekmektedir.

Osmanlı İmparatorluğu'nun özgün eğitim sisteminde yetişmiş, Fatih Sultan Mehmet devrinde yaşamış çok yönlü bir kişiliğe sahip olan Cemalettin İshak Karamânî başta tefsir, hadis, tasavvuf, gramer gibi alanlarda te'lif, tercüme, şerh ve hâşiye türü çeşitli eserleri ve Arapça kasideler gibi çok sayıda eser telif etmiştir.

Çalışma kapsamında haşiyenin dili, üslubu, metodolojisi ve klasik tefsir geleneğiyle olan ilişkisi analiz edilmiştir. Beyzâvî'nin özlü ifadeleri üzerine yapılan genişletici ve çoğu zaman özgün yorumlar, haşiyeyi yalnızca bir açıklama metni değil, aynı zamanda bir ilmî tartışma zemini haline getirmektedir. Bu bağlamda Karamânî'nin yaklaşımı, Osmanlı tefsir düşüncesinde bireysel katkının bir örneğini sunmakta; disiplinler arası yorum yapma pratiği ile metni hem öğretici hem de düşündürücü hâle getirmektedir.

Cemalettin İshak Karamânî, Beydavi'nin (ö. 685/1286) Envâri't-Tenzîl ve Esrâri't-Te'vîl adlı eserine yazdığı hâşiyesinde bazen Sadettin Taftazani (ö. 792/1390) Zemahşeri (ö. 538/1144), İbn Adil (ö.880/1476), Ebü'l-Leys (ö. 373/983) gibi alimlerin görüşlerini desteklemekte bazen de onların görüşlerini yetersiz bulup onları tamamlama yoluna gitmekte; görüşlerine katılmadığı noktalar varsa da bunu açıkça ifade ederek o hususta kendi görüşlerine yer vermektedir. Ayrıca kelimelerin açıklamasında Cevheri'nin (ö.400/1010) Tâcü'l-luga ve sıhâhu'l-Arabiyye isimli kitabından alıntılar yapmıştır. Arap edebiyatının derinliklerine haiz olan Cemalettin İshak Karamânî yeri geldikçe Arap şiirine başvurması ve görüşlerinin doğruluğunu şiirlerle destekleme yoluna gitmesi; kelime tahlillerinde lügat kitaplarına yer vermiştir.

[141] Bu çalışma tarafımızdan yazılmakta olan Yüksek Lisans tezinden üretilmiştir.

DOI: https://doi.org/10.30546/19023.978-9952-8573-9-9.2025.9012.
ISBN: 978-9952-8573-8-2

Literatür taraması sonucunda muhtelif yazma eser kütüphanelerinde esere ait yirmiden fazla yazma nüsha bulunmaktadır.

Bu sunum, haşiye geleneği içinde Cemâleddîn İshak Karamânî'nin yerini belirlemeyi ve eserin günümüz ilahiyat araştırmalarına olan katkısını tartışmayı hedeflemektedir.

Anahtar Kelimeler: Beyzavi, Envâru't-tenzîl Haşiye, Cemâleddîn İshak Karamânî.

GENERAL CHARACTERISTICS OF KARAMANI'S BEYZAVI FOOTNOTE [142]

Abstract

This study examines the annotation written by Cemaleddin Ishak Karamani to the classical Islamic commentary of Beyzawi's work Envâru't-Tenzîl. This annotation, which is considered one of the fundamental sources in the Ottoman madrasah tradition, is not limited to textual explanations but also provides an exegetical contribution with mystical, theological and grammatical expansions. These interpretations, shaped by Karamani's Khalwati thought style, are particularly notable for their emphasis on the esoteric meanings of the verses.

Cemalettin İshak Karamânî, who was raised in the unique education system of the Ottoman Empire and lived during the reign of Mehmet the Conqueror, was a versatile person and wrote many works such as verses, translations, commentaries and annotations in the fields of tafsir, hadith, mysticism, grammar, and Arabic odes.

Within the scope of the study, the language, style, methodology of the annotation and its relationship with the classical tafsir tradition have been analyzed. The expansive and often original interpretations made on Bayzawi's concise expressions make the annotation not only an explanatory text but also a ground for scientific discussion. In this context, Karamani's approach presents an example of an individual contribution to Ottoman tafsir thought; with the practice of interdisciplinary interpretation, he makes the text both instructive and thought-provoking.

In his footnote to Beydavi's (d. 685/1286) work Envâri't-Tenzîl and Esrâri't-Te'vîl, Cemalettin İshak Karamânî sometimes supports the views of scholars such as Sadettin Taftazani (d. 792/1390), Zamakhshari (d. 538/1144), Ibn Adil (d. 880/1476), Abu'l-Lays (d. 373/983), and sometimes finds their views insufficient and tries to complete them; if there are points he does not agree with, he openly expresses this and includes his own views on those matters. He also quotes from Cevheri's (d. 400/1010) book Tâcü'l-luga ve sıhâhu'l-ʿArabiyye in the explanation of words. Cemalettin İshak Karamânî, who had a deep knowledge of Arabic literature, resorted to Arabic poetry when necessary and supported the accuracy of his views with poems; he included dictionary books in his word analyses.

[142] This study was produced from the Master's thesis being written by us.

DOI: https://doi.org/10.30546/19023.978-9952-8573-9-9.2025.9012.
ISBN: 978-9952-8573-8-2

As a result of the literature review, there are more than twenty manuscript copies of the work in various manuscript libraries.

This presentation aims to determine the place of Cemaleddin Ishak Karamani in the annotation tradition and to discuss the contribution of the work to contemporary theological studies.

Keywords: Beyzavi, Envâru't-tenzîl Haşiye, Cemâleddîn İshak Karamânî.

1. BÖLÜM: CEMÂLEDDİN İSHAK EL-KARAMÂNÎ'NİN HAYATI VE ESERLERİ

1.1. Hayatı

1.1.1. Adı, Doğumu ve Künyesi

Muhtemelen IX. (XV.) yüzyılın ilk yarısında doğdu. Osmanlılar'ın ilk devrinde yetişen âlimlerden Cemâleddin Aksarâyî'ye nisbetle Cemâlî veyâ Cemâlîzâdeler diye bilinen aileye mensup olup Cemâl Halîfe diye şöhret bulmuştur. Hakkındaki bilgiler bazı kaynaklarda, aynı aileden Çelebi Halîfe diye meşhur Cemâl-i Halvetî'ye (ö. 899/1494) ait bilgilerle karıştırılmıştır.(ÖNGÖREN, t.y., ss. 448-449)

1.1.1.1. Tahsili ve İlim Hayatı

İbrahim Hakkı Konyalı, kaynak göstermeden onun Aksaray'da Cemâleddin Aksarâyî Medresesi'nde başladığı tahsilini Konya'da sürdürdüğünü kaydeder (Niğde Aksaray Tarihi, s. 2264). Hânîzâde Seyyid İbrâhim'in belirttiğine göre Buhara'ya gidip Muhammed Kerrârî'nin ilim halkasına katıldı (Şerh-i Kasîde-i Muhrika, vr. 2a). Daha sonra İstanbul'da Kadızâde Mevlâ Kasım'dan ders aldı ve Muslihuddin Kastallânî'ye dânişmend oldu. Bu iki âlim, 1470'te Sahn-ı Semân'ın açılışının ardından müderris olarak İstanbul'a tayin edildiğine göre (Taşköprizâde, s. 142, 189) Cemâleddin İshak muhtemelen bu tarihten sonra İstanbul'a geldi. Şeyh Hamdullah'tan hat meşkeden ve Yâkūt el-Müsta'sımî üslûbu nesihte usta hattatlar arasına giren Cemâleddin İshak hat derslerini Amasya'da almış olmalıdır. Çünkü Şeyh Hamdullah'ın Yâkūt üslûbunu İstanbul'a gitmeden önce Amasya'da iken sürdürdüğü bilinmektedir (DİA, XV, 451). Bu sahada şöhreti saraya ulaşınca Fâtih Sultan Mehmed kendisine İbnü'l-Hâcib'in el-Kâfiye adlı kitabını istinsah ettirdi. Cemâleddin İshak, Fâtih'in istinsah karşılığında verdiği para ile hacca gitti. Hac dönüşü o sırada İstanbul kadısı olan hocası Muslihuddin Kastallânî ile aralarında geçen bir olay (Taşköprizâde, s. 370-371) onun tasavvuf yoluna girmesine sebep oldu.

Karamânî, bu olaydan sonra Konya'ya giderek Halvetiyye tarikatının ikinci pîri Yahyâ-yı Şirvânî'nin ileri gelen halifesi Habib Karamânî'ye intisap etti. Kastallânî'nin İstanbul kadılığına 886'da (1481) getirildiği ve aynı yıl Rumeli kazaskeri olduğu (DİA, VI, 399) düşünülürse Cemâleddin İshak'ın bu tarihte veya bu tarihten kısa bir süre sonra Konya'ya gittiği söylenebilir. Habib Karamânî'nin yanında seyrüsülûkünü tamamlayıp uzun süre Karaman bölgesinde irşad faaliyetini sürdüren Cemâleddin İshak, İstanbul'a gittiğinde daha sonra sadrazamlığa kadar yükselen akrabası Vezir Pîrî Mehmed Paşa'nın Zeyrek'te kendisi adına yaptırdığı tekkeye yerleşti. Kaynaklarda adı Cemâlî Halîfe Tekkesi

DOI: https://doi.org/10.30546/19023.978-9952-8573-9-9.2025.9012.
ISBN: 978-9952-8573-8-2

ya da Pîrî Paşa Zâviyesi şeklinde geçtiği gibi Kara Pîrî Paşa Camii veya Soğukkuyu Camii şeklinde de geçen bu tekkeye ait vakfiyenin 923 (1517) tarihini taşıması (Küçükdağ, Vezîr-i Âzam Pîrî Mehmed Paşa, s. 134), binanın 1517'de tamamlanmış durumda olduğunu göstermesi yanında şeyhin İstanbul'a gidiş tarihi hakkında da fikir vermektedir. Pîrî Mehmed Paşa, bu tekkeden başka İstanbul'da şeyh adına Fındıkzade ve Sütlüce'de iki tekke daha yaptırmıştır. 927 (1521) yılı civarında yaptırılan Fındıkzade'deki tekke kurucusuna nisbetle Pîrî Paşa Tekkesi diye bilindiği halde, 1127'de (1715) postnişin olan Şeyh Mehmed Fahri ve halifesi Mehmed Şeyhî efendilerin oturdukları mahalleye nisbetle "Koruklu" lakabıyla tanınmaları sebebiyle daha sonra Koruklu veya Koruk Tekkesi diye anılmıştır. İnşa tarihi tesbit edilemeyen Sütlüce'deki tekke ise Şeyh İshak Cemâleddin Karamânî Tekkesi şeklinde kaydedilmiştir (Çetin, XIII [1981], s. 589).

1.1.1.2. Vefatı

Halvetiyye'nin Habib Karamânî vasıtasıyla Anadolu'nun çeşitli bölgelerine yayılmış olan bir kolunu İstanbul'a getiren Cemâleddin İshak Karamânî, "mâte zübdetü'l-evliyâ" cümlesinin tarih düşürüldüğü 933'te (1527) İstanbul'da vefat etmiş ve Sütlüce'deki tekkesinin yakınına defnedilmiştir. Kabri 1922'de Koruklu Tekkesi'nin hazîresine nakledilmiştir. Cemâleddin İshak'tan sonra Sütlüce'deki tekkede yerine Şeyh İcâdî diye tanınan halifesi Hayreddin Hızır Amâsî geçmiş, Fatih'teki tekkede de oğlu Mehmed Emin Efendi postnişin olmuştur. Zeyrek'teki tekke ise şeyhin ölümünün ardından medreseye çevrilmiştir. Cemâleddin İshak'ın halifelerinden Ezelîzâde Abdurrahman Efendi Konya'da Sâhib Ata Zâviyesi'nde, Abdülkerim Efendi Tire'de, Hayreddin Hızır Amâsî ise bir müddet Sütlüce'deki tekkede kaldıktan sonra Amasya'da faaliyetini sürdürmüştür. Kabri Sütlüce'deki tekkenin hazîresinde bulunan meşhur hattat Ahmed Şemseddin Karahisârî ile ulemâdan Karamanlı Ahmed Esam da Şeyh Cemâleddin İshak'ın halifelerindendir.(ÖNGÖREN, t.y., ss. 448-449)

1.1.1.3. Eserleri

Cemâleddin İshak Karamânî'nin tefsir, hadis, tasavvuf, gramer gibi alanlarda te'lif, tercüme, şerh ve hâşiye türü çeşitli eserleri ve Arapça kasideleri bulunmaktadır. Manzum Kırk Hadis Tercümesi dışındaki diğer eserleri Arapça'dır. Başlıca eserleri şunlardır:

1. Tefsîrü'l-Ḳurʾân (Tefsîr-i Cemâl Ḫalîfe, Cemâlî Tefsiri). Mücâdile sûresinden Kur'an'ın sonuna kadar olup Alâeddin Ali es-Semerkandî'nin Mücâdile sûresine kadar gelen Baḥrü'l-ʿulûm adlı tefsirini tamamlamak üzere yazılmıştır (Süleymaniye Ktp., Kılıç Ali Paşa, nr. 110).

2. Ḥâşiye ʿalâ Envâri't-tenzîl. Beyzâvî tefsirinin hâşiyesidir (Süleymaniye Ktp., Lâleli, nr. 266).

3. Şerḥu'l-ḥadîṯi'l-erbaʿîn (Süleymaniye Ktp., Esad Efendi, nr. 336).

4. Kırk Hadis Tercümesi. Kırk beyitten meydana gelen eser Ahmet Sevgi tarafından neşredilmiştir (İslâmî Kültür Sanat ve Edebiyat, III [1988-89], s. 25-27).

5. Risâle fî eṭvâri's-sülûk (Eṭvârü's-sebʿa) (Süleymaniye Ktp., Şehid Ali Paşa, nr. 1194).

6. Risâle fî devrâni'ṣ-ṣûfiyye ve raḳṣıhim. Vâiz Molla Arab'ın devrân-ı sûfiyye aleyhine yazıp dönemin Halvetiyye mensuplarına gönderdiği mektuba reddiye olarak kaleme alınmıştır (Mecdî, s. 373; Keşfü'ẕ-ẓunûn, I, 864).7. Tevâbiʿ fi'ṣ-ṣarf (Süleymaniye Ktp., Kasîdecizâde Süleyman Sırrı, nr. 620; Beyazıt Devlet Ktp., Bayezid, nr. 6596). Bazı kaynaklarda yanlışlıkla Nevâbiʿ şeklinde kaydedilen sarfa dair bu esere müellif bir de şerh yazmıştır (Beyazıt Devlet Ktp., Veliyyüddin Efendi, nr. 3059).

8. Ḳaṣîdetü'l-kâfiyye. Otuz üç beyitlik bir kaside olup Münâcâtü'l-meymûne diye de bilinir. İstanbul'da birçok defa basılmıştır ([Mecmua], 1265, s. 61-63; 1276, 1279, 1280, s. 66-67; 1284, s. 63-65; 1320, s. 50-51).

9. Ḳaṣîdetü'l-ḥâʾiyye (Süleymaniye Ktp., Hamidiye, nr. 388, vr. 66b-68b; Esad Efendi, nr. 3783, vr. 206b-208b). Hânîzâde İbrâhim tarafından Şerh-i Kasîde-i Muhrika adıyla Türkçe olarak şerhedilmiştir (İstanbul Belediyesi Atatürk Kitaplığı, Osman Ergin, nr. 485, vr. 1b-57a).

10. Risâletü'n-nuṣḥiyye li-ṭâlibi'ṭ-ṭuruḳi'l-feṭḥiyye (Keşfü'ẕ-ẓunûn, I, 895-896).

Osmanlı Müellifleri'nde (I, 51) Cemâleddin İshak Efendi'nin vahdet-i vücûda dair bir risâlesinin olduğu ve bunun Şeyhülislâm Mûsâ Kâzım Efendi tarafından tercüme edildiği belirtilmişse de eserin Cemâleddin İshak'a aidiyeti kesin değildir. İstanbul Belediyesi Atatürk Kitaplığı'nda dört nüshası bulunan tercümenin üçünde eser (Osman Ergin, nr. 313, 991; Belediye, nr. 433) Muhammed Cemâleddin Nûri adlı bir kişiye, birinde ise (Osman Ergin, nr. 1444) Cemâleddin İshak Karamânî'ye nisbet edilmiştir.(ÖNGÖREN, t.y., s. 449)

2. BÖLÜM: HÂŞİYE 'ALÂ ENVÂRİ'T-TENZÎL VE ESRÂRİ'T-TE'VÎL ADLI ESERİN TANITIMI ÇEŞİTLİ YÖNLERİ

2.1. Genel Bakış

2.2. Yazarın Haşiyesi ile ilgili Kayıtlar

Yazma Eserler Kütüphanesi veri tabanında Cemâleddin İshak Karamani'ye ait eserler ile ilgili tespitler.

2.2.1. Müellife nisbet edilen Eserlerin aidiyeti ve Nüsha karşılaştırmaları

Yazma Eserler Kütüphanesi (yek.gov.tr) veri tabanında Cemâl Halîfe, Cemâleddin İshak b. Muhammed el-Karamânî'ye (ö.933/1527) aidiyeti ile ilgili yaptığımız çalışmada Beyzavi tefsirine yazdığı Haşiye ile ilgili nüshalar şu şekildedir. Mezkür veri tabanında Cemâleddin İshak b. Muhammed el-Karamânî'ye (ö.933/1527) nisbet edilen ve ismi; Hâşiye alâ Envâri't-Tenzîl ve Esrâri't-Te'vîl olan 12 eser, Hâşiye alâ Tefsîri'l-Beydâvî olan 2 eser, Hâşiye alâ Envâri't-Tenzîl ve Esrâri't-Te'vîl olup kayıtlarda müellifi olmayıp metin karşılaştırması sonucu tesbit etmiş olduğumuz 1 eser, toplamda 15 yazma eser bulunmaktadır. Bu yazmalardan çalışmamıza kaynak olan,

DOI: https://doi.org/10.30546/19023.978-9952-8573-9-9.2025.9012.
ISBN: 978-9952-8573-8-2

Süleymaniye Kütüphanesi Laleli Bölümünde bulunan bu eserlerden;

1. Hâşiye alâ Envâri't-Tenzîl ve Esrâri't-Te'vîl, Süleymaniye Kütüphanesi, Laleli Bölümü numara 266'daki nüsha; 218 varak 29 satır, isitinsah tarihi Rebiulahir 987 olup (Nisa-A'raf Ayet 88) arasını ihtiva eder,(Cemâl Halîfe, 987a)

2. Hâşiye alâ Envâri't-Tenzîl ve Esrâri't-Te'vîl, Süleymaniye Kütüphanesi, Laleli Bölümü numara 267'deki 246 varak olup 25 satır, (A'raf Ayet 88-Furkan) arasını ihtiva eder,(Cemâl Halîfe, t.y.-a)

3. Hâşiye alâ Envâri't-Tenzîl ve Esrâri't-Te'vîl, Süleymaniye Kütüphanesi, Laleli Bölümü numara 268'deki 221 varak olup 25 satır, (Şuara-Secde) arasını ihtiva eder,(Cemâl Halîfe, t.y.-b)

4. Hâşiye alâ Envâri't-Tenzîl ve Esrâri't-Te'vîl, Süleymaniye Kütüphanesi, Laleli Bölümü numara 269'daki 183 varak olup 29 satır, istinsah tarihi Şaban 987 olup (Fussilet 21 -Nas) arasını ihtiva eder,(Cemâl Halîfe, 987b)

5. Hâşiye alâ Envâri't-Tenzîl ve Esrâri't-Te'vîl, Süleymaniye Kütüphanesi Laleli Bölümü numara 271'deki 148 varak olup 25 satır (Fetih-Nas) arasını ihtiva eder sureleri içermektedir.(Cemâl Halîfe, t.y.-c)

6. Hâşiye alâ Envâri't-Tenzîl ve Esrâri't-Te'vîl, Kütahya Vahid Paşa Kütüphanesi, Vahid Paşa Bölümü numara 2514'teki 277 varak 31 satır olup (Kehf-Nas) arasını ihtiva eder,(Cemâl Halîfe, t.y.-d)

7. Hâşiye alâ Envâri't-Tenzîl ve Esrâri't-Te'vîl, Bursa İnebey Kütüphanesi, Haraççıoğlu Bölümü numara 141'deki 177 varak 21 satır olup (Hucurat-Nas) arasını ihtiva eder,(Cemâl Halîfe, t.y.-e)

8. Hâşiye alâ Envâri't-Tenzîl ve Esrâri't-Te'vîl, Bursa İnebey Kütüphanesi, Haraççıoğlu Bölümü numara 168'deki 268 varak 25 satır, istinsah tarihi 990 olup (Yasin-Nas) arasını ihtiva eder,(Cemal Halîfe, 990)

9. Hâşiye alâ Tefsîri'l-Beyzâvî, Hacı Selim Ağa Kütüphanesi, Hacı Selim Ağa Bölümü numara 131'deki 312 varak 29 satır olup (Nisa-Maide) arasını ihtiva eder,(Cemâl Halîfe, t.y.-k)

10. Hâşiye alâ Tefsîri'l-Beydâvî, Süleymaniye Kütüphanesi, Yozgat Bölümü numara 44'teki 245 varak 29 satır olup (Taha-Nas) arasını ihtiva eder,(Cemâl Halîfe, t.y.-j)

11. Hâşiye alâ Envâri't-Tenzîl ve Esrâri't-Te'vîl, Süleymaniye Kütüphanesi, Fatih Bölümü numara 567'de bulunan nüsha 472 varak 19 satır olup (A'raf 88- Fürkan 77) arası, Süleymaniye Kütüphanesi, Laleli Bölümünde bulunan 267'deki nüsha ile hattı farklı fakat metni birebir aynıdır. Eser-Müellif kaydı yapmış olduğum çalışma neticesinde veritabanında güncellenmiştir.(Cemâl Halîfe, t.y.-f)

DOI: https://doi.org/10.30546/19023.978-9952-8573-9-9.2025.9012.
ISBN: 978-9952-8573-8-2

12. Hâşiye alâ Envâri't-Tenzîl ve Esrâri't-Te'vîl, Beyazıt Kütüphanesi, Beyazıt Bölümü numara B727'deki 293 varak 31 satır olup (Nisa-Maide) arası, Hacı Selim Ağa Kütüphanesi, Hacı Selim Ağa Bölümü numara 131'deki nüsha ile hattı farklı fakat metni birebir aynıdır.(Cemâl Halîfe, t.y.-g)

13. Hâşiye alâ Envâri't-Tenzîl ve Esrâri't-Te'vîl, Süleymaniye Kütüphanesi, Laleli Bölümü numara 270'teki nüsha 221 varak 21 satır olup (Fatır 24 - Ahkaf 15) arasını ihtiva eder. Bu nüsha her ne kadar Cemâleddin İshak Karamani'ye nisbet edilse de Süleymaniye Kütüphanesi, Laleli Bölümü numara 269'daki aynı surelerin metinlerinden farklıdır. Örneğin Ahkaf suresi 15. Ayette geçen قوله: أو حملا ذا كره ibaresini açıklarken numara 270'te فيكون كرها صفة مصدر محذوف مؤكد لفعله şeklinde devam ederken, numara 269'da aynı ibare فنصبه على المصدرية şeklinde devam etmektedir.(Cemâl Halîfe, t.y.-h)

14. Hâşiye alâ Envâri't-Tenzîl ve Esrâri't-Te'vîl, Bursa İnebey Kütüphanesi, Genel Bölümü numara 183'te bulunan ve "Sure-i Yusuf'un bir kısmından Kasasın sonlarına kadar" bilgisini içeren Görüntüsü olmayıp Kütüphane kayıtlarında Cemâleddin İshak Karamani'ye nisbet edilen bir nüsha daha mevcuttur. (Cemâl Halîfe, t.y.-i)

15. Tefsîru'l-Kur'âni'l-Kerîm, isimli bir yazma da Süleymaniye Kütüphanesi, Yazma Bağışlar Bölümü numara 4064'te 261 varak 23 satır olup (Mülk-Nas) arası olan nüshada Cemâleddin İshak Karamani'ye nisbet edilmiştir. (Cemâl Halîfe, t.y.-l)

2.3. Aidiyet Konusunda yapılan bazı araştırmalar

Mehmet Kaya tarafından yapılan "Cemâleddîn Aksarâyî'ye Nispet Edilen Hâşiye ale'l-keşşâf'ta ayetlere Dilbilimsel Yaklaşımlar" adlı makale çalışmasında *"Manisa İl Halk Kütüphanesi Manisa Akhisar Zeynelzade Koleksiyonu 45 Ak Ze 422 numaralı arşivde kayıtlı Cemaleddin Aksarâyî (ö. 791/1388)'ye nispet edilen Hâşiye ale'l-Keşşâf'tır.*(Aksarâyî, t.y.) *Yaptığımız araştırmada bu eserin, Beyzâvî (ö. 638/1286)'nin Envâru't-tenzîl'i üzerine yazılmış bir haşiye olduğunu ve de yazarının Cemâleddin İshâk el-Karamânî (ö.933/1527) olduğunu tespit etmiş bulunmaktayız."* demektedir.(KAYA, 2017, s. 126) Bahsi geçen eserin Envâru't-tenzîl üzerine yazılmış bir eser olduğu doğrudur, fakat yazarının Cemaleddin Karamani olduğu iddiası ise Karamaniye nisbet edilen Süleymaniye Kütüphanesi, Laleli numara 266'da kayıtlı nüsha ile karşılaştırıldığında farklı olduğunu görmekteyiz. Ayrıca nüshanın haşiyeden ziyade Şerh özellikleri taşıdığı anlaşılmaktadır.

Yine aynı Makalede Bursa İnebey Kütüphanesi Haraççıoğlu koleksiyonu 141 ve 168 numaradaki nüshalarla ilgili Cemâleddin İshâk el-Karamânî'ye (ö.933/1527) ait olmadığı iddiası yer almaktadır. *"İncelediğimiz bu haşiyenin dışında, Bursa İnebey Kütüphanesi Haraççıoğlu koleksiyonu 141 ve 168 numarada Karamânî'ye ait iki Beyzâvî (ö. 685/1286) haşiyesi kaydı bulunmaktadır. İlk anda bu nüshaların incelediğimiz nüshanın devamı olduğu akla gelmekle birlikte Envâru't-Tenzîl üzerine yazılmış birbirinden farklı haşiyeler olduğunu ve kütüphane kayıtlarında bu konudaki tereddüdün ifade edildiğini belirtmeliyiz. Bu yönüyle Karamânî adına kayıtlı diğer nüshaların Manisa Akhisar Zeynelzade Koleksiyonu 45 Ak Ze 422 numaradaki nüsha ile ilgisinin bulunmadığı ve bu nüshaların*

DOI: https://doi.org/10.30546/19023.978-9952-8573-9-9.2025.9012.
ISBN: 978-9952-8573-8-2

birbirinin devamı olmadığı da anlaşılmaktadır." demektedir.(KAYA, 2017, s. 131) Bahsi geçen eserler Kütüphane kayıtlarında da biri diğerini eşi olduğu geçmektedir. Fakat 141 Hucurat-Nas, 168 ise Yasin-Nas sürelerini içermektedir. Dolayısıyla biri diğerinin eşi değil, farklı Müstensihler tarafından kaleme alınmış aynı eserlerdir. Eğer bu eserler Cemâleddin İshâk el-Karamânî'ye (ö.933/1527) ait değilse yukarıda bilgisini verdiğimiz nüshaların da müellifinin farklı olması gerekir. Netice olarak bahsi geçen Manisa Akhisar Zeynelzade Koleksiyonu 45 Ak Ze 422 numaradaki nüshanın değil diğer nüshaların Cemâleddin İshâk el-Karamânî'ye ait olması daha güçlüdür.

3. BÖLÜM: HÂŞİYE 'ALÂ ENVÂRİ'T-TENZÎL VE ESRÂRİ'T-TE'VÎL ADLI ESERİN DİLBİLİM AÇISINDAN DEĞERLENDİRMESİ

2.4. Genel Bakış

Cemalettin İshak Karamânî, Nâsırüddîn Ebû Saîd (Ebû Muhammed) Abdullāh b. Ömer b. Muhammed el-Beyzâvî'nin (ö. 685/1286) Envâri't-Tenzîl ve Esrâri't-Te'vîl adlı eserine Nisa Suresinden başlayıp Nas Suresine kadar olan kısmına haşiye yazmıştır. Nisa Suresine başlamadan Fatiha suresini de tefsir etmiş ve mukaddimesinde Bakara ve A'li imran surelerini yazmadığını belirtmiştir. Eserin dil öne çıkmaktadır, zaman zaman belagat üzerine de yorumları mevcuttur. Yer yer fıkhi konulara girmiş İmamı Azam ve İmamı Şafii gibi alimlere ve mezheb görüşlerine yer vermiştir.

Yazdığı hâşiyesinde;

Mevlâna diye bahsettiği **Sa'düddîn** Mes'ûd b. Fahriddîn Ömer b. Burhâniddîn Abdillâh el-Herevî el-Horâsânî et-Teftâzânî'nin (ö. 792/1390) Hâşiye ale'l-Keşşâf adlı eserinden,

Ebü'l-Kasım Mahmûd b. Ömer b. Muhammed el-Hârizmî ez-Zemahşerî'nin (ö. 538/1144) **el-Keşşâf** an hakaʾikı gavâmizi't-tenzîl ve uyûni'l-ekavîl fî vücûhi't-teʾvîl adlı eserinden,

Ebû Hafs Sirâcüddîn Ömer b. Nûriddîn Alî b. Âdil en-Nu'mânî ed-Dımaşki'nin (ö.880/1476), **el-Lübâb** fî ulûmi'l-Kitâb isimli eserinden,

Ebü'l-Leys İmâmü'l-hüdâ Nasr b. Muhammed b. Ahmed b. İbrâhîm es-Semerkandî'nin (ö. 373/983) Bahrü'l-ulûm adlı eserinden,

Ebû Abdillâh Muhammed b. Ahmed b. Ebî Bekr b. Ferh **el-Kurtubî**'nin (ö. 671/1273) Tefsiru'l-Kurtubi, el-Câmiʿ li-ahkâmi'l-Kurʾân adlı eserinden,

Ebû Yûsuf Müntecebüddîn Hüseyn b. Ebi'l-İz b. Reşîd el-Hemedânî'nin (ö. 643/1245) el-**Ferîd** fî irâbi'l-Kurʾâni'l-mecîd adlı eserinden

İmam olarak bahsettiği Ebû Abdillâh (Ebü'l-Fazl) Fahrüddîn Muhammed b. Ömer b. Hüseyn er-Râzî et-Taberistânî'nin (ö. 606/1210) Mefâtîhu'l-gayb. et-Tefsîrü'l-kebîr adlı eserinden, alıntı yaparak bu alimlerin görüşlerini desteklemekte bazen de onların görüşlerini yetersiz bulup onları tamamlama yoluna gitmekte; görüşlerine katılmadığı noktalar varsa da bunu açıkça ifade ederek o hususta kendi

görüşlerine yer vermekte ve birçok yerde de okuyucunun düşünmesini istemiştir. Ayrıca kelimelerin açıklamasında Ebû Nasr İsmâîl b. Hammâd el-Cevherî (ö. 400/1009) Tâcü'l-luga ve **sıhâh**u'l-Arabiyye isimli lügat kitabından alıntılar yapmıştır. Sahihaynde ve diğer hadis kitaplarında geçen hadislerden de alıntılar yaparak görüşlerini desteklemiştir. Arap edebiyatının derinliklerine haiz olan Cemalettin İshak Karamânî yeri geldikçe Arap şiirine başvurmuş ve görüşlerinin doğruluğunu şiirlerle destekleme yoluna gitmiştir.

Sonuç ve Değerlendirme

Cemâleddin İshak Karamânî, XV. ve XVI. yüzyıl Osmanlı ilim ve tasavvuf dünyasında önemli bir yere sahip olan çok yönlü bir âlim ve mutasavvıftır. Eğitim hayatı boyunca dönemin önde gelen âlimlerinden ders almış, Buhara'dan İstanbul'a uzanan ilmî seyriyle dikkat çekmiştir. Hat sanatındaki yetkinliği, Fâtih Sultan Mehmed'in takdirini kazanmasına vesile olmuş; bu sayede hem maddî hem de manevî bir yolculuğa çıkmıştır. Halvetiyye tarikatının Anadolu'daki etkili temsilcilerinden biri olarak, özellikle Konya ve Karaman bölgesinde irşad faaliyetlerinde bulunmuş, İstanbul'da ise Pîrî Mehmed Paşa'nın desteğiyle kurulan tekkelerde tasavvufî hizmetlerini sürdürmüştür. Vefatından sonra halifeleri aracılığıyla etkisi devam etmiş, tekkeleri ve eserleriyle Osmanlı kültür mirasında kalıcı izler bırakmıştır. Arapça kaleme aldığı tefsir, hadis, tasavvuf ve gramer alanındaki eserleri, onun ilmî derinliğini ve disiplinler arası yaklaşımını ortaya koymaktadır. Cemâleddin İshak'ın hayatı ve eserleri, Osmanlı düşünce tarihinde hem ilmî hem de tasavvufî bir köprü işlevi görmüş; özellikle Halvetiyye tarikatının İstanbul'daki kurumsallaşmasında belirleyici bir rol üstlenmiştir.

Yazma Eserler Kurumu veri tabanında Cemâleddin İshak el-Karamânî'ye (ö.933/1527) nisbet edilen Beyzâvî tefsiri üzerine yazılmış haşiyelerle ilgili çalışmanız oldukça kapsamlı ve titiz bir metin karşılaştırmasına dayanıyor. Bu bağlamda ortaya koyduğunuz 15 yazma eser, müellif aidiyeti konusunda önemli bir kaynak teşkil ediyor.

Çalışmanızda yer alan 15 nüsha, farklı kütüphanelerde muhafaza edilmekte olup, metin içeriği, istinsah tarihi, hattat farkları ve sure aralıkları gibi detaylarla birlikte değerlendirilmiş. Özellikle Süleymaniye Kütüphanesi Laleli Bölümü'ndeki 266, 267, 268 ve 269 numaralı nüshalar, metin bütünlüğü açısından birbirini tamamlayan parçalar gibi görünmektedir.

Mehmet Kaya'nın makalesinde Manisa Akhisar Zeynelzade Koleksiyonu 45 Ak Ze 422 numaralı nüshanın Cemâleddin Aksarâyî'ye ait olduğu yönündeki değerlendirmesi, sizin karşılaştırmalı analizinizle çelişmektedir. Özellikle Süleymaniye Laleli 266 numaralı nüsha ile yapılan karşılaştırma, metin farklılıklarını ortaya koyarak bu nüshanın Cemâleddin İshak el-Karamânî'ye ait olmadığını güçlü biçimde göstermektedir.

Benzer şekilde, Bursa İnebey Kütüphanesi Haraççıoğlu koleksiyonu 141 ve 168 numaralı nüshaların da birbirinin devamı değil, farklı müstensihler tarafından kaleme alınmış aynı eserin farklı versiyonları olduğu tespiti, kütüphane kayıtlarındaki tereddütleri açıklığa kavuşturuyor.

DOI: https://doi.org/10.30546/19023.978-9952-8573-9-9.2025.9012.
ISBN: 978-9952-8573-8-2

Manisa Akhisar Zeynelzade Koleksiyonu'ndaki nüsha, metin yapısı ve şerh özellikleri bakımından Cemâleddin İshak el-Karamânî'ye ait değildir.

Buna karşın Süleymaniye, Bursa, Kütahya ve Beyazıt kütüphanelerindeki nüshalar hem metin içeriği hem de istinsah özellikleri bakımından Karamânî'ye ait olma ihtimalini güçlendirmektedir.

Özellikle metin içi ifadelerin farklılığı (örneğin Ahkaf 15. ayetteki açıklama biçimleri) müellif farkını ortaya koymaktadır.

Cemâleddin İshak Karamânî'nin Beyzâvî tefsirine yazdığı haşiye, Osmanlı tefsir geleneği içinde hem dilsel hem fıkhî hem de tasavvufî yönleriyle dikkat çeken özgün bir çalışmadır. Senin sunduğun bilgilerle birlikte yapılan akademik incelemeler de bu eserin derinliğini ve kaynak zenginliğini ortaya koyuyor. İşte bu haşiyenin öne çıkan yönlerini özetleyen bir değerlendirme:

Cemâleddin İshak Karamânî, haşiyesinde çok sayıda klasik tefsir ve dil kaynağından istifade etmiştir. Halvetiyye tarikatına mensup olan Karamânî, haşiyesinde işârî tefsir geleneğine de yer verir.

Bu haşiye, Beyzâvî tefsirine yazılmış en kapsamlı ve çok yönlü yorumlardan biri olarak kabul edilir. Özellikle dilsel tahliller, fıkhî değerlendirmeler ve tasavvufî açılımlar bir arada sunulması, onu klasik Osmanlı tefsir literatüründe ayrıcalıklı bir yere taşır

DOI: https://doi.org/10.30546/19023.978-9952-8573-9-9.2025.9012.
ISBN: 978-9952-8573-8-2

FROM ANTHROPOLOGICAL CATEGORY TO IDEOLOGICAL APPARATUS: THE CONCEPT OF "PRIMITIVE SOCIETY"

Dr. Meriç Kükrer

Süleyman Demirel University, Faculty of Humanities and Social Sciences
Orcid ID: 0000-0001-8069-4564

This study explores how the concept of the "primitive society" has been positioned as a foundational counterpoint in the processes of modernity, progress, and nation-building. Originally derived from anthropological observation, the concept has gradually evolved into a political and ideological apparatus. The "primitive" is defined through characteristics such as irrationality, lack of culture, subjection to nature, corporeality, and ritualism—serving to delineate the boundaries of modern society and to facilitate the construction of its identity. Through this function, the concept of the "primitive society" emerges as a floating signifier: fluid, context-dependent, and inherently unstable. This multiplicity of meanings and contextual flexibility necessitates a close examination of its modes of representation. Accordingly, the study investigates how the imagination of the primitive is constructed through morphological, cultural, mythical, and gendered representations.

The concept of "primitive society" functions both as a representation of the past and of non-Western geographies, and as a strategic narrative used to suppress the internal fragilities of modern society. Its representation circulates repeatedly across different historical contexts, legitimizing the rationality of the modern individual, the homogeneity of national identity, and the progressive vision of the state. Within this framework, the paper analyzes the ideological weight of the "primitive society" figure in both anthropological discourse and modernization texts and examines how the concept is positioned within dichotomies such as East–West, tradition–modernity, and femininity–masculinity. Supported by historical examples from Turkey, this analysis centers not on what the "primitive society" is, but on how it is mobilized as an ideological and discursive tool.

Keywords: Primitive society, modernity, floating signifier, modernization in Turkey

Antropolojik Kategoriden İdeolojik Araca: "İlkel Toplum" Kavramı

Bu çalışma, "ilkel toplum" kavramının modernite, ilerleme ve ulus inşası süreçlerinde nasıl kurucu bir karşıtlık olarak konumlandırıldığını tartışmaktadır. Antropolojik gözlemlerin ürünü olan bu kavram zamanla siyasal ve ideolojik bir aygıta dönüşmüştür. "İlkel" olan irrasyonel, kültürsüz, doğaya tabi, bedensel ve ritüelistik özellikleriyle tanımlanarak, modern toplumun kendi sınırlarını belirlemesine ve kimliğini kurmasına aracılık eder. Bu işlevi sayesinde "ilkel toplum" kavramı, bağlama göre farklı anlamlar kazanabilen, sabitlenemeyen bir yüzer-gezer gösteren olarak karşımıza çıkar. Bu

DOI: https://doi.org/10.30546/19023.978-9952-8573-9-9.2025.9012.
ISBN: 978-9952-8573-8-2

çokanlamlılık ve bağlama göre değişkenlik, temsil biçimlerinin çözümlenmesini gerekli kılar. Bu bağlamda çalışma, ilkel toplum tahayyülünün morfolojik, kültürel, mitsel ve toplumsal cinsiyet temsilleri üzerinden nasıl üretildiğini sorgular.

"İlkel toplum" kavramı, hem geçmişe ve Batı dışına dair bir temsil hem de modern toplumun iç kırılganlıklarını bastırmaya yönelik stratejik bir anlatı olarak şekillenir. "İlkel"in temsili, modern bireyin rasyonelliğini, ulusal kimliğin homojenliğini ve devletin ilerlemeci tahayyülünü meşrulaştırmak için farklı tarihsel bağlamlarda yeniden ve yeniden dolaşıma sokulur. Bu çerçevede bildiride, bir yandan antropolojik söylemde diğer yandan modernleşme metinlerinde "ilkel toplum" figürünün ideolojik yükü analiz edilmekte ve kavramın Doğu-Batı, geleneksellik-modernlik ve kadınlık-erkeklik ikiliklerinde nasıl konumlandığı irdelenmektedir. Türkiye'den de tarihsel örneklerle desteklenecek bu çözümleme, "ilkel toplum"un "ne olduğundan" ziyade "ne işe yaradığı" sorusunu merkezine almaktadır.

Anahtar Kelimeler: İlkel toplum, modernlik, yüzer-gezer, Türkiye'de modernleşme

DOI: https://doi.org/10.30546/19023.978-9952-8573-9-9.2025.9012.
ISBN: 978-9952-8573-8-2

PİECES OF A WOMAN FİLMİNİN PSİKANALİTİK ANALİZİ: TRAVMATİK YAS, BEDENSEL BELLEĞİN YARIM BIRAKILMIŞLIĞI VE ANNELİK TEMSİLLERİ

Dr. Öğretim Üyesi Bahar AKOĞLU

İstanbul Nişantaşı Üniversitesi, İktisadi, İdari ve Sosyal Bilimler Fakültesi
ORCID ID: https://orcid.org/ 0000-0002-1457-2531

Özet

Bu çalışmanın amacı, yönetmenliğini Kornel Mundruczo'nun yaptığı Pieces of a Woman (2020) filmini, travmatik yas süreci, bedensel belleğin yarım kalmışlığı, annelik temsilleri ve ilişki sorunları açısından psikanalitik kuram ışığında incelemektir. Film, bir annenin travmatik bir doğum yaşamasının ardından bebeğini kaybetmesi ile gelişen yas sürecini konu alır. Çalışma, psikanalitik kuram temelinde yapılandırılmış niteliksel bir film analizidir. Filmde, duygusal yoğunluğu ve kavramsal temsilleri güçlü olan sahneler seçilerek, psikanalitik kuramcıların ekseninde; savunma mekanizmaları, içsel nesne ilişkileri ve bağlantı nesnesi gibi temel kavramlar üzerinden yorumlayıcı biçimde analiz edilmiştir. Bu doğrultuda Martha'nın doğum sonrası süt salgılaması ve kız çocuklarına yönelimi, bedensel bellekte annelik halinin sürdüğünü; ancak zihinsel çöküşle birlikte zihin-beden arasında bir çatışma yaşandığını, zihnin inkâr sürecinde olduğunu ortaya koymaktadır. Elma çekirdeklerini yetiştirme çabası, onun büyütme ve koruma arzusunu sürdürdüğünü gösterirken; elmanın sembolik anlamı, Martha'nın bedensel tepkileri ve diğer çocuklara yönelme eylemleri, anneliğe yüklediği anlamların salt fizyolojik değil, zihinsel, simgesel ve toplumsal bir zeminde geliştiğini göstermektedir. Babanın bebeğin ultrason görüntüsünü çerçeve içinde saklaması, Winnicott'un "bağlantı nesnesi" kavramı çerçevesinde incelenmiş ve kayıpla kurulan sembolik bağı sürdürme arzusunu yansıtmaktadır. Annenin, kızının seçimlerine ve kaybına yönelik tutumları, tümgüçlü kontrol savunma mekanizması ile irdelenmiş, kızında utanç temelli bir kendilik yapısının çekirdeğini oluşturduğu anlaşılmıştır. Filmin alanyazında psikanalitik temelli bir analizinin bulunmaması, bu çalışmanın özgün katkısını ortaya koymaktadır.

Anahtar Kelimeler: travmatik yas, bedensel bellek, annelik temsilleri

DOI: https://doi.org/10.30546/19023.978-9952-8573-9-9.2025.9012.
ISBN: 978-9952-8573-8-2

A PSYCHOANALYTİC ANALYSİS OF THE FİLM PİECES OF A WOMAN: TRAUMATİC GRİEF THE INCOMPLETİON OF BODİLY MEMORY AND MATERNAL REPRESENTATİONS

Abstract

The aim of this study is to examine the film Pieces of a Woman (2020), directed by Kornél Mundruczó, in terms of the traumatic grief process, the incompleteness of bodily memory, representations of motherhood, and relationship issues, within the framework of psychoanalytic theory. The film centers on the grief process that unfolds after a mother experiences a traumatic birth and loses her baby. This study is a qualitative film analysis structured on the basis of psychoanalytic theory. Emotionally intense and conceptually representative scenes from the film were selected and interpretively analyzed through core concepts such as defense mechanisms, internal object relations, and transitional objects, drawing on the work of psychoanalytic theorists. In this context, Martha's postnatal milk production and her orientation toward little girls indicate that the state of motherhood persists in bodily memory; however, a conflict between body and mind arises due to psychological collapse, revealing that the mind is in a state of denial. Her effort to grow apple seeds reflects her ongoing desire to nurture and protect, while the symbolic meaning of the apple, Martha's bodily responses, and her interactions with other children demonstrate that the meanings she attributes to motherhood are not merely physiological, but also mental, symbolic, and socially grounded. The father's act of keeping the baby's ultrasound image in a frame is analyzed within Winnicott's concept of the "transitional object" and reflects a desire to maintain the symbolic bond with the lost child. The mother's attitude toward her daughter's choices and loss is examined through the lens of the omnipotent control defense mechanism, revealing the foundations of a shame-based self-structure in the daughter. The absence of a psychoanalytically grounded analysis of the film in the existing literature highlights the original contribution of this study.

Keywords: traumatic grief, bodily memory, representations of motherhood

DOI: https://doi.org/10.30546/19023.978-9952-8573-9-9.2025.9012.
ISBN: 978-9952-8573-8-2

AİLE POLİTİKALARI, MAHKEME KARARLARI VE ETİK SINIRLAR: 2025 AİLE YILI ÖZELİNDE VELAYET UYGULAMALARINA ELEŞTİREL BİR BAKIŞ

Dr. Merve KARAMAN

T.C. Adalet Bakanlığı
Küçükçekmece Adalet Sarayı
ORCID ID: https://orcid.org/0000-0002-3210-3325

Özet

Dünyada ve Türkiye'de aile kurumu, toplumun temel yapı taşı olarak kabul edilmekte; sağlıklı ve müreffeh bir toplumun inşası için ailenin korunması vazgeçilmez bir ön koşul olarak görülmektedir. Bu yaklaşım, yalnızca kültürel değerlerle sınırlı kalmayıp, ulusal ve uluslararası hukuki belgelerde de açıkça ifade edilmektedir. Birleşmiş Milletler İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi, BM Medeni ve Siyasi Haklar Sözleşmesi ve 1982 tarihli Türkiye Cumhuriyeti Anayasası gibi temel belgelerde, ailenin önemi vurgulanmakta, ailenin toplum ve devlet tarafından korunması hüküm altına alınmaktadır.

Türkiye'de, On İkinci Kalkınma Planı çerçevesinde ailenin korunması ve güçlendirilmesine yönelik politikalar hız kazanmış; bu doğrultuda "Ailenin Korunması ve Güçlendirilmesi Vizyon Belgesi ve Eylem Planı (2024–2028)" hazırlanmıştır. Bu Eylem Planı kapsamında, aile içindeki birlik ve beraberliğin korunması, mevcut riskler karşısında ailenin topyekûn desteklenmesi amacıyla 2025 yılı "Aile Yılı" olarak ilan edilmiştir.

Bu politik yönelimin doğal bir uzantısı olarak, aileye dair sosyal politikalar yeniden biçimlenmiş; bu değişim, aile mahkemelerinin karar mekanizmalarını da dolaylı biçimde etkilemiştir. Bu bağlamda, bu çalışmada aile mahkemelerinde görülen velayet ve çocukla kişisel ilişki kurulması davaları, aile politikaları ve etik ilkeler ışığında eleştirel bir biçimde değerlendirilmektedir. Bu değerlendirmede temel referans noktalarından biri, çocuk hukukunun en önemli ilkelerinden olan "*çocuğun yüksek yararı*" ilkesidir. Birleşmiş Milletler Çocuk Hakları Sözleşmesi'nin 3. maddesinde *"Kamusal ya da özel sosyal yardım kuruluşları, mahkemeler, idari makamlar veya yasama organları tarafından yapılan ve çocukları ilgilendiren bütün faaliyetlerde, çocuğun yararı temel düşüncedir"* ifadesi yer almakla birlikte çocuğu ilgilendiren her türlü durum ve kararda çocuğun yarar ve esenliğinin gözetilmesi öncelikli olarak vurgulanmaktadır. Bu bağlamda, velayet kararlarında bu ilkenin nasıl uygulandığı ve mahkeme süreçlerinde ne ölçüde karşılık bulduğu, çalışmanın temel tartışma konularından birini oluşturmaktadır.

DOI: https://doi.org/10.30546/19023.978-9952-8573-9-9.2025.9012.
ISBN: 978-9952-8573-8-2

Uygulamada çocuğun yüksek yararı ilkesinin adli süreçte velayet davalarında nasıl anlamlandırıldığı ve karar vericilerin aile yapısı, toplumsal normlar ve yürürlükteki devlet politikalarıyla nasıl etkileşime girdiği oldukça tartışmalıdır. Bu noktada, yeni kurulan Adli Destek ve Mağdur Hizmetleri Müdürlüklerinin sürece katkısı, çocuğun yüksek yararını koruma hedefiyle ne ölçüde örtüştüğü önemli bir değerlendirme alanı sunmaktadır. Tüm bu gelişmeler, etik sınırların ve ilkelerin aile mahkemelerindeki karar süreçlerinde nasıl konumlandığına dair soruları beraberinde getirmektedir.

Sonuç olarak, aile politikalarının mahkeme kararlarını doğrudan yönlendirmese bile, yargı pratiği ve kültürünü şekillendirmede önemli bir rol oynadığı görülmektedir. Bu çerçevede sosyal hizmet disiplini, etik değerler ve hak temelli yaklaşımlarla hukuk alanına eleştirel bir perspektif kazandırma potansiyeli taşımaktadır. Çocuğun yüksek yararını gerçekten önceleyen, toplumsal cinsiyet eşitliğini gözeten ve etik ilkelere dayalı karar süreçleri, ancak bu bütüncül anlayışla mümkün olabilir.

Anahtar Kelimeler: velayet, etik, aile politikaları, aile yılı

FAMILY POLICIES, COURT DECISIONS AND ETHICAL BOUNDARIES: A CRITICAL PERSPECTIVE ON CUSTODY PRACTICES IN THE CONTEXT OF THE 2025 YEAR OF THE FAMILY

Abstract

In both the world and Türkiye, the family institution is regarded as the fundamental building block of society; the protection of the family is seen as an indispensable prerequisite for the construction of a healthy and prosperous society. This approach is not limited to cultural values alone but is also clearly expressed in national and international legal documents. Foundational documents such as the Universal Declaration of Human Rights, the International Covenant on Civil and Political Rights, and the 1982 Constitution of the Republic of Türkiye emphasize the importance of the family and stipulate its protection by society and the state.

In Türkiye, within the framework of the Twelfth Development Plan, policies aimed at protecting and strengthening the family have gained momentum; in this direction, the “Family Protection and Strengthening Vision Document and Action Plan (2024–2028)” has been prepared. As part of this Action Plan, the year 2025 has been declared the “Year of the Family” with the aim of preserving unity and solidarity within the family and providing comprehensive support in the face of existing risks.

As a natural extension of this political orientation, social policies concerning the family have been reshaped; this transformation has also indirectly influenced the decision-making mechanisms of family courts. In this context, this study critically evaluates custody and child visitation cases seen in family courts in light of family policies and ethical principles. One of the main reference points in this evaluation is the “best interests of the child” principle, which is one of the most important tenets of child law. Article 3 of the United Nations Convention on the Rights of the Child states, “In all actions

DOI: https://doi.org/10.30546/19023.978-9952-8573-9-9.2025.9012.
ISBN: 978-9952-8573-8-2

concerning children, whether undertaken by public or private social welfare institutions, courts of law, administrative authorities or legislative bodies, the best interests of the child shall be a primary consideration," and emphasizes that in all matters and decisions concerning the child, the child's benefit and well-being must be given priority.

In this context, how this principle is implemented in custody decisions and to what extent it is reflected in court processes constitute one of the core discussion points of this study. In practice, how the principle of the best interests of the child is interpreted in judicial custody proceedings and how decision-makers interact with family structure, social norms, and current state policies is highly debated. At this point, the contribution of the newly established Directorates of Judicial Support and Victim Services and the extent to which they align with the aim of protecting the best interests of the child provide an important area of evaluation. All these developments raise questions about how ethical boundaries and principles are positioned within the decision-making processes of family courts.

In conclusion, even if family policies do not directly dictate court decisions, they appear to play a significant role in shaping judicial practice and culture. Within this framework, the discipline of social work holds the potential to bring a critical perspective to the field of law through ethical values and rights-based approaches. Decision-making processes that truly prioritize the best interests of the child, uphold gender equality, and are grounded in ethical principles can only be realized through this holistic understanding.

Keywords: custody, ethics, family policies, year of the family

DOI: https://doi.org/10.30546/19023.978-9952-8573-9-9.2025.9012.
ISBN: 978-9952-8573-8-2

ERP SİSTEMİNE GEÇİŞİN İŞLETMEYE ETKİLERİ: ÜRETİM FİRMASI ÖRNEĞİ

Doç. Dr. Remzi BAŞAR

Düzce Üniversitesi, İşletme Fakültesi, Yönetim Bilişim Sistemleri
ORCID ID: https://orcid.org/0000-0002-1114-825x

Özet

Günümüzde işletmelerin rekabet gücünü artırmak, süreçlerini daha etkin yönetmek ve maliyetlerini düşürmek için başvurduğu en kapsamlı araçlardan biri Kurumsal Kaynak Planlama (KKP - ERP) yazılımlarıdır. ERP sistemleri, farklı iş birimleri arasında bilgi entegrasyonunu sağlayarak karar süreçlerini hızlandırmakta ve iş verimliliğini artırmaktadır.

Çalışmada, ERP yazılımlarının temel özellikleri, fonksiyonları, gelişim süreci, avantaj ve dezavantajları ile Türkiye ve dünyada yaygın olarak tercih edilen ERP sistemlerine ait literatür özetlenmektedir. Türkiye merkezli uluslararası bir üretim firmasında yürütülen ERP projesine yönelik nitel araştırma kapsamında ilgililere yöneltilen çeşitli sorular üzerinden ERP uygulamalarının şirket yapısına ve süreçlerine etkileri incelenerek doğru sistem seçimi, yönetim desteği ve organizasyonel uyumun başarıdaki belirleyici rolüne değinilmektedir. Araştırma bulguları, ERP kurulum ve uyumlaştırma adımlarının ERP geçiş sürecindeki en önemli aşamalar olduğunu göstermekte ve ERP sistemlerinin rekabet avantajı sağlamada kritik rol oynayabilmesinin ancak başarılı bir entegrasyon ve sürekli geliştirme ile mümkün olabileceğini ortaya koymaktadır.

Anahtar Kelimler: Kurumsal Kaynak Planlama, KKP, ERP, ERP Geçiş Süreci, ERP Uyum Süreci

IMPACTS OF ERP SYSTEM IMPLEMENTATION ON THE ENTERPRISE: A CASE STUDY OF A MANUFACTURING COMPANY

Abstract

Today, one of the most comprehensive tools that companies use to enhance their competitive advantage, manage their processes more efficiently, and reduce costs is Enterprise Resource Planning (ERP) software. ERP systems accelerate decision-making and increase business efficiency by integrating information across different business units.

This study provides a literature review of the fundamental features, functions, development process, advantages and disadvantages of ERP software, as well as the most widely used ERP systems in Turkey and globally. Within the scope of a qualitative research project conducted at an internationally operating manufacturing company based in Turkey, the effects of ERP implementation on the

DOI: https://doi.org/10.30546/19023.978-9952-8573-9-9.2025.9012.
ISBN: 978-9952-8573-8-2

company's structure and processes are examined through various questions directed at key stakeholders. The study discusses the decisive role of selecting the right system, obtaining management support, and achieving organizational alignment for successful ERP implementation. Research findings indicate that the installation and adaptation steps are the most critical stages in the ERP implementation process, and that ERP systems can only provide a competitive advantage through successful integration and continuous improvement.

Keywords: Enterprise Resource Planning, ERP, ERP Implementation Process, ERP Adaptation Process

1. GİRİŞ

Bilişim teknolojilerinin hızla geliştiği çağımızda, firmalar ve organizasyonlar, karmaşıklaşan iş süreçlerini daha etkin yönetebilmek amacıyla dijital dönüşüme yönelmektedir. Köklü değişim de denilen yıkıcı büyüklükteki değişiklikler sonrasında ortaya çıkacak yeni şartlara karşı kurum ve işletmelerin; riskleri azaltmak, gerekli planlamaları yapmak ve organizasyonu başarıya götüren yolları bulmak için mutlaka dijital dönüşüm stratejilerine ihtiyaçları vardır (Başar, 2023a: 127). Bu dönüşümün baş aktörlerinden biri de, işletmelerin tüm kaynaklarını entegre şekilde yönetmesine olanak tanıyan Kurumsal Kaynak Planlama (ERP) yazılımlarıdır.

ERP sistemleri, ham madde temininden son kullanıcıya kadar geçen süreçlerin tümünü entegre bir biçimde yönetebilen kapsamlı yazılım çözümleri olarak öne çıkmaktadır. Özellikle son yıllarda, kurumların üst düzey bilgi yönetimi ihtiyaçlarını karşılayan ERP yazılımları, üretim ve hizmet sektörlerinde rekabet avantajı sağlamak ve organizasyon içi süreçleri optimize etmek açısından stratejik bir unsur haline gelmiştir. Ancak firmalar, çoğunlukla uygun ERP çözümünün seçimi, mevcut yapıya entegrasyonu ve çalışanlar tarafından benimsenmesi aşamalarında çeşitli güçlüklerle karşılaşabilmektedirler.

Modern ERP uygulamaları sektörel deneyimleri bütüncül bir yazılım çatısı altında sunmayı ve işletme maliyetlerini minimize etmeyi hedeflemektedir. ERP yazılımları, ürün ve hizmetlerin tedarikçiden müşteriye ulaşana dek tüm süreçlerde müşteri beklentilerinin etkin bir şekilde karşılanmasına olanak tanıyan bir sistemler bütünü olarak değerlendirilebilir (Başar ve Arslan, 2017: 1066).

Bu çalışmada, ERP kavramı ve temel fonksiyonları ile Türkiye ve dünyada yaygın olarak kullanılan başlıca ERP yazılımları hakkında kısa bilgiler literatür özeti şeklinde sunulacak ve ayrıca araştırmanın saha çalışması tarafında Türkiye merkezli uluslararası bir üretim firması yetkilileri ile yapılan röportaj görüşmelerinde elde edilen bilgiler firmanın ERP sistemine geçiş sürecindeki uygulama deneyimleri olarak aktarılacaktır.

DOI: https://doi.org/10.30546/19023.978-9952-8573-9-9.2025.9012.
ISBN: 978-9952-8573-8-2

2. KAVRAMSAL ÇERÇEVE VE LİTERATÜR

Kurumsal Kaynak Planlama (ERP) sistemleri, işletmelerde tedarik zincirinden dağıtım süreçlerine kadar tüm iş faaliyetlerinin entegre bir yazılım aracılığıyla yönetilmesini sağlayan bilgi teknolojileridir (Keçek & Yıldırım, 2009). ERP yazılımları, işletmelere sadece "üretim ve imalat", "muhasebe ve finans", "satış ve pazarlama" ile "insan kaynakları" gibi bölümleri daha verimli ve etkili yönetme imkânı tanımakla kalmaz, aynı zamanda operasyonel verimliliği ve genel iş performansını artırarak sektördeki rekabetçi avantajı güçlendirir. Ancak, ERP sistemlerinin işletmelere entegre edilmesi ve aktif hale getirilmesi, uzun süreli, yüksek maliyetli ve karmaşık bir süreçtir (Yağmur & Berkdemir, 2013; Başar, 2023b: 119).

Özellikle Türkiye'de kullanılan ERP çözümlerinden bahsedecek olursak; Türkiye ve dünyada yaygın olarak kullanılan ERP yazılımlarının başında SAP gelmektedir. 1972'de Almanya merkezli olarak kurulan SAP firması günümüzde ERP dünya pazar lideri olarak KOBİ'ler ve büyük işletmeler için en çok tercih edilen yazılım olarak ABAP açık kaynak kodu ile gelmekte ve dünya genelinde 120'den fazla ülke ve 27 farklı sektörde kullanılmaktadır (Farhoomand, 2007).

Bayraktaroğlu ve Fasal (2016), ERP sistemlerinin işletmelere entegrasyonu sırasında karşılaşılan zorlukları örnek olay yöntemiyle incelemiş ve işletmelerin, bu tür sistemlere yatırım yapmadan önce fizibilite çalışması yapmalarını ve kurumsallaşma sürecine dikkat etmeleri gerektiğini önermiştir. Kurumsallaşamayan işletmelerde ERP kurulum sürecinin başarısız olduğu belirtilmiştir.

Avcı ve Çınaroğlu (2018), Avrupa'daki beş büyük havayolu şirketinin finansal performansını, AHP ve TOPSIS gibi çok kriterli karar verme yöntemleriyle analiz ederek Ryanair'in en yüksek performansı gösterdiğini ortaya koymuştur.

Kırmızı ve Kocaoğlu (2019), ERP hazırlık aşamasındaki şirketler için sekiz aşamalı bir değerlendirme modeli önererek, ERP geçiş sürecindeki tüm faaliyetlerin bir bütün olarak analiz edilmesini sağlamıştır. Aşan ve Ayçin (2020), ERP sistemlerinin seçiminde belirleyici olan kriterleri, Best-Worst Metodu ile incelemiş, fonksiyonelliğin en önemli ve marka imajının ise en az önemli faktör olduğunu bulmuştur.

Bhatt vd. (2021), araştırmalarında KOBİ'lerin ERP sistemlerini seçerken etkili olan faktörleri analiz etmiş ve analiz sonucunda ERP geçiş maliyetinin en önemli kriter olduğunu, satıcı güvenilirliğinin ise daha az etkili olduğunu ortaya koymuşlardır (Başar, 2023b, 120).

ABD merkezli Oracle, daha çok güçlü veri tabanı yönetim sistemi ile bilinse de E-Business Suite modülleri ile ERP çözümleri alanında da SAP gibi uluslararası çapta tercih edilen global bir çözüm sağlayıcıdır. Logo ve Netsis, Türkiye merkezli, özellikle KOBİ'lerde yaygın olarak kullanılan kaynak kodu kapalı yani geliştirme yapılamayan mimariye sahip yerli "ERP benzeri" paket yazılımlardır. Logo Yazılım'ın %34,6 hissesi 2013 yılında Mediterra Capital Partners tarafından satın alınmış ve şirketin yönetimi el değiştirmiştir. Sonrasında 2014 yılında Actera fonu, Mediterra'nın yatırımlarına

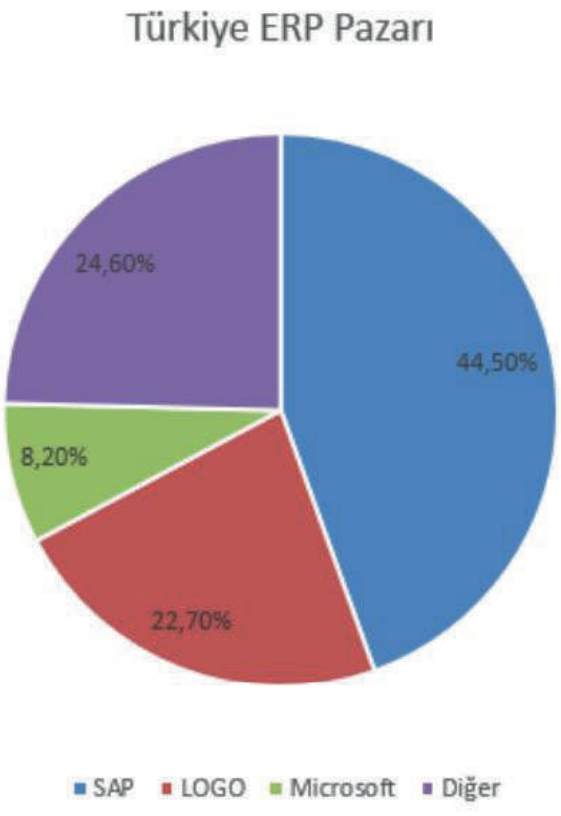
DOI: https://doi.org/10.30546/19023.978-9952-8573-9-9.2025.9012.
ISBN: 978-9952-8573-8-2

dâhil olmuş ve bu süreçte Logo Yazılım'ın bir kısmını satın almıştır (Webrazzi, 2013; BT Haber, 2016). Logo, 2013'te Netsis'i satın almıştır (Digitalage, 2013).

Canias, Türkiye merkezli ancak 21 ülkede faaliyet gösteren modüler ve esnek yapısı ile öne çıkan Troya açık kaynak kodlu uluslararası bir ERP çözümüdür. IFS, İsveç merkezli bir ERP çözümü olarak dot.net açık kaynak kodu ile gelmekte ve farklı ölçeklerdeki işletmelere uygun olması nedeniyle özellikle ülkemizdeki üretim işletmelerince tercih edilmektedir. Son olarak Microsoft'un global ERP çözümü olarak Microsoft Dynamics ERP pazarında ciddi bir paya sahiptir.

Logo ve Netsis gibi yazılımlar literatürde ERP olarak isimlendirilse de tam bir ERP çözümü değildir, Bu tür yazılımlara paket program denilmesi daha doğru olacaktır. Çünkü paket programlar kapalı sistemlerdir ve işletmelere özel bir geliştirme yapılabilmesi veya uyumlaştırma süreci yürütülmesi söz konusu değildir. İşletmelerin sunucularına kurulmakta ve kullanıcı eğitimi verilerek devreye alınmaktadır oysa ERP sistemleri kurulum sonrasında işletme büyüklüğüne göre bazen aylar süren bir uyumlaştırma faaliyeti ile işletmenin süreçlerine özel yapılandırılarak sonrasında devreye alınabilmektedir. Yani paket programlar ile ERP çözümlerinin işletmelerde devreye alınma süreçleri tamamen farklıdır.

Aşağıda Şekil 1'de görüldüğü üzere Türkiye'de ERP pazarında SAP %44,5 ile lider konumunda olup, Logo %22,7, Microsoft Dynamics %8,2 ve diğer ERP çözümleri %24,6 pazar payına sahiptir (Ficosoft.net, 2023). Bulut tabanlı ERP çözümleri de son yıllarda hızla yaygınlaşmaktadır.

Şekil 1. Türkiye ERP pazarı (Ficosoft.net, 2023)

DOI: https://doi.org/10.30546/19023.978-9952-8573-9-9.2025.9012.
ISBN: 978-9952-8573-8-2

3. YÖNTEM VE ARAÇLAR

3.1. Araştırmanın Amacı

Bu çalışma, 1948 yılında küçük bir işletme olarak kurulan ve zamanla dünya çapında 800'e yakın çalışan ve 40.000 metrekare çalışma alanına ulaşan, isminin açıklanmasını istemeyen Türkiye merkezli uluslararası bir özel sektör üretim işletmesinde ki ERP sistemi geçişi sonrasında elde edilen kazanımları ortaya koymak amacıyla yapılmıştır.

3.2. Yöntem & Veriler

Çalışmada nitel araştırma yöntemlerinden "örnek olay incelemesi" (case study) kullanılmıştır. Nitel araştırmalarda bir veya birkaç olay, durum veya vakanın derinlemesine incelenmesi şeklinde uygulanan bu yöntem ile olay, durum veya vakanın sistematik biçimde araştırılması ve analiz edilmesi esastır (Taşçı, 2023). Literatürde örnek olay yöntemine ilişkin farklı yaklaşım ve yöntemlerin kullanıldığı görülmektedir (Şahin vd., 2010; Başar, 2023c: 50).

Araştırma kapsamında veri toplama aracı olarak yapılandırılmış görüşme tekniği kullanılmış ve isminin gizli kalmasını isteyen Türkiye merkezli uluslararası üretim ve ihracat yapan bir üretim şirketinin ERP ile ilgili yöneticisine; ERP seçimi, kurulum, uygulama sonrası değişimler ve karşılaşılan sorunlara dair röportaj görüşmesi gerçekleştirilmiştir.

Çalışmanın araştırma ve bulgular bölümünde paylaşılan tüm nitel ve nicel veriler araştırmanın yürütüldüğü üretim işletmesi yöneticisi ile yapılan röportaj bulgularının analiz edilmesiyle elde edilmiştir.

4. ARAŞTIRMA VE BULGULAR

Araştırma kapsamında veri toplama aracı olarak yapılandırılmış görüşme tekniği ile yöneltilen sorular üzerinden şirket yöneticisinin ERP geçiş projesi hakkındaki düşünceleri öğrenilmeye çalışılmıştır. Uluslararası üretim şirketinin yöneticisine ERP seçimi, kurulum, uygulama sonrası değişimler ve karşılaşılan zorluklara dair yöneltilen sorular ve alınan cevaplar aşağıda Tablo 1'de gösterilmektedir:

No	Soru	Cevap
1	Dijitalleşmenin öneminin son yıllarda daha da arttığını söyleyebilir miyiz?	Dijital dönüşüm konusuna ilgi giderek artmakta. Dijitalleşmek isteyen firmalar, ERP sistemleri aracılığıyla tüm operasyonel süreçlerini iyileştirmekte ve hem geçmiş hem de anlık verileri toplayıp analiz edebilmektedir.
2	ERP geçişi çalışma ortamını değiştirdi mi, çalışan verimliliğini ne yönde etkiledi?	Ciddi değişiklikler oldu. İşletmeye uygun doğru bir ERP çözümü tercih edilirse ve uyumlaştırma süreci deneyimli bir danışmanlık firması ile birlikte yürütülürse rahatlıkla pozitif bir etki oluşturacağı öngörülebilir. ERP'nin işletmemizde özellikle zaman yönetimi ve iş disiplininin daha rahat kontrol edilmesiyle çalışan verimliliğini artırdığını söyleyebiliriz.
3	ERP sistemini firmanıza nasıl uyguladınız, ERP seçimi için nasıl bir süreç izlediniz?	ERP sistemin karmaşıklığı, yüksek maliyeti ve başarısızlık riski başlangıçta ciddi bir endişe kaynağı olsa da, kurulumun titizlikle yapılması ve sistemin doğru bir şekilde entegrasyonu ile yapılan değerlendirmeler ve demo sonuçları doğrultusunda, implementasyon süreci başarılı bir şekilde tamamlanmış ve ilgili birimlerin aktif

DOI: https://doi.org/10.30546/19023.978-9952-8573-9-9.2025.9012.
ISBN: 978-9952-8573-8-2

		katılımı sayesinde sistemin bütünsel uyumu sağlanmıştır.
4	ERP sistemine geçiş öncesi şirketin yapısı nasıldı, ERP kullanmaya başladıktan sonra ne gibi değişiklikler oldu?	ERP öncesi şirketin ürün yelpazesinin geniş olması nedeniyle maliyet hesaplamaları oldukça zor yapılmakta ve çeşitli tutarsızlıklar yaşanmaktaydı. Farklı birimlerde kullanılan yazılımlar entegrasyon olmadığı için süreçlerin daha da karmaşık hale gelmesine yol açıyordu. Birimler arasında dijital bilgi alışverişi olmaması verimliliği olumsuz etkilemekteydi. Şirket SAP ERP sistemini kullanmaya başladıktan sonra, birçok işlem daha kolay yapılır hale geldi ve operasyonel hız ile departmanlar arasındaki uyum da artış gösterdi.
5	İyileşme görülen ve hayal kırıklığı oluşan birimler hangileridir?	ERP sistemine geçiş ile birlikte, şirket içindeki birçok alanda önemli bir verimlilik artışı sağlandı. Bu artış, işlem sürelerini kısalttı ve kaliteyi iyileştirdi. Özellikle satış ve kalite ile üretim süreçlerindeki analiz yeteneklerimizde belirgin bir gelişme gözlemlendi. ERP sistemi, şirket içindeki eksikliklerin giderilmesi konusunda çok olumlu katkılar sağladı. Herhangi bir modül veya birimde hayal kırıklığı yaşanmadı yani genel olarak memnunuz diyebiliriz.
6	ERP sistemine geçiş ile piyasadaki konumunuz nasıl etkilendi?	Yöneticiler, ERP sisteminin tek başına doğrudan firmanın piyasadaki konumunu değiştiremeyeceğini ancak rekabet avantajı oluşturma da etkili olduğunu belirtmişlerdir. Özellikle uluslararası faaliyetlerde iş süreçlerinin hızlanması ve güvenilirliğin artması ile firmanın sektördeki prestijinin artması beklenmektedir.
7	ERP sistemine geçiş aşamasında karşılaşılan sorunlar nelerdi ve çalışanlar bu durumdan nasıl etkilendi?	Çalışanlar eski alışkanlıklarını bırakmakta zorlandı ve veri aktarımında eksik veya yanlış kayıtları elle tamamlamak zorunda kaldık
8	ERP sistemi seçiminde ana etken nedir, diğer seçeneklere göre artıları ve eksileri nelerdir?	Ülkemiz dışında sayısı 100'ü bulan yabancı ülkeyle iş yaptığımız için en öncelikli olarak aradığımız temel özellik uluslararası çalışmaya uygun bir sistem olmasıydı, uluslararası yapıya uygun olduğundan yerli ERP çözümlerin önüne geçti ve tercihimiz SAP oldu.
9	Günümüzde oldukça yaygın olan siber saldırılara karşı ERP sisteminizin bilgi güvenliğini nasıl sağlıyorsunuz?	Siber güvenliğin sağlanması için; kullanıcı erişim kontrolü, VPN, MAC/IP bazlı cihaz erişimi, merkezi log yönetimi kullanılmakta ve gizli veriler sadece yetkili personelin erişimine açılmakta.
10	ERP uygulama sürecinde yapılan yenilikler ve sistemsel değişiklikler neler oldu?	Müşteri ilişkileri yönetiminde, müşteri portali geliştirildi ve müşterilerin açılan siparişleri görebilmesi ve ayrıca müşterilerin stok bilgilerine erişebilmesi sağlandı. Böylece müşteri memnuniyeti ciddi ölçüde artmış oldu.

Röportajda yöneltilen bu sorular üzerinden, ERP sisteminin firmadaki süreçlere etkisi, kurulum aşamalarında karşılaşılan zorluklar, bu zorlukları aşmak için başvurulan çözüm yolları ile ERP sonrası yaşanan organizasyonel ve operasyonel değişimler analiz edilmeye çalışılmıştır.

Mülakatta da belirtildiği üzere, ERP sistemleri işletmelerin hem geçmiş hem de anlık verileri analiz etme yeteneğini geliştirmektedir. Bu da dijitalleşme ve ERP sistemine sahip olmanın işletmeler için giderek daha önemli olmasına yol açan etkenlerden biri olarak sayılabilir.

ERP geçişi, işletmeye olumlu etkiler sağlamıştır. Özenli seçilen bir ERP çözümü, işletmenin zaman yönetimini ve iş disiplinini daha iyi kontrol etmesine olanak tanımıştır. Çalışanların daha verimli çalıştığı ve süreçlerin hızlandığı gözlemlenmiştir. Ancak, geçiş sürecinde eski alışkanlıkları bırakmakta zorluklar yaşanmış ve veri aktarımı sırasında eksik ya da yanlış verilerin düzeltilmesi gerekmiştir.

DOI: https://doi.org/10.30546/19023.978-9952-8573-9-9.2025.9012.
ISBN: 978-9952-8573-8-2

ERP sisteminin kullanılmaya başlanmasıyla şirket içindeki birçok süreçte önemli verimlilik artışları yaşanmıştır. Özellikle satış, kalite kontrol ve üretim süreçlerinde belirgin gelişmeler kaydedilmiştir. Bu durum, ERP sistemlerinin, sadece teknolojik değil, aynı zamanda operasyonel verimlilik üzerinde de olumlu etkiler sağladığını göstermektedir.

ERP sistemine geçiş, şirketin piyasadaki konumunu doğrudan değiştirmemekle birlikte, özellikle uluslararası operasyonlar için uygun olan bir ERP çözümünün, şirketin sektördeki prestijini ve güvenilirliğini artırabileceği vurgulanmaktadır.

ERP sistemine geçiş ile birlikte müşteri ilişkileri yönetimi (CRM) tarafı da iyileştirilerek müşteri portali geliştirilmiş, bu sayede müşterilerin siparişleri görmesi ve stok bilgilerine erişmesi sağlanmıştır. Bu durum, müşteri memnuniyetinin artmasına ve işletmenin müşteri odaklı yaklaşımının güçlenmesine katkı sağlamıştır.

Sonuç olarak röportajda elde edilen bulgular, ERP sistemlerinin işletmelere birçok alanda fayda sağladığını ve dijitalleşmenin işletmelerin verimliliği artırmada önemli bir araç olduğunu göstermektedir. Bulgular ERP sistemlerinin işletmelerde dijital dönüşüm süreçlerini önemli ölçüde iyileştirebileceğini ve işletme verimliliğini artırmada kritik bir rol oynayabileceğini ve ayrıca bu tür kurum çapında kullanılan sistemlerin entegrasyon süreci doğru stratejilerle yönetildiğinde işletmeler için sürdürülebilir büyüme sağlayabileceğini ortaya koymaktadır.

5. SONUÇ VE ÖNERİLER

ERP sistemleri, çağdaş işletmelerin karmaşık ve çok departmanlı yapılarını bir bütün halinde yönetmelerini sağlayan, operasyonel verimlilik ve stratejik rekabet avantajı kazandıran hayati bir yönetim aracıdır. Üretim firması örneği, başarılı bir ERP uygulamasının yalnızca teknik bir dönüşüm değil, organizasyonun bütününe yayılan kapsamlı bir değişim süreci olduğunu göstermektedir.

ERP projelerinde başarıya ulaşmak için üst yönetim desteği, süreçlerin iyi analiz edilmesi, işletme sektörü ve süreçleri ile uyumlu ERP seçimi ile titiz veri aktarımı ve kullanıcıların kapsamlı eğitilmesi zorunludur.

ERP sistemlerinin sağladığı veri bütünlüğü, hızlı raporlama ve süreç entegrasyonu, işletmelere ciddi anlamda maliyet avantajı ve zaman tasarrufu sağlamaktadır ancak ERP geçişlerinin oldukça maliyetli olması ve organizasyonel değişime paralel olarak uyum zorlukları gibi çeşitli riskler taşıdığı da unutulmamalıdır.

Literatür aktarımında da vurgulandığı üzere, ERP projelerinin başarısı, teknik yeterlilik kadar, insan kaynağı ve değişim yönetimi süreçlerindeki başarıya da bağlıdır (Bayraktar & Efe, 2006; El, 2006). Gelecekteki çalışmalarda, ölçeği ve sektörü farklı işletmelerde gerçekleştirilen ERP projelerinin karşılaştırılması ve bu sistemlerin dijital dönüşüm süreçlerine katkılarının ölçülmesi önerilebilir.

DOI: https://doi.org/10.30546/19023.978-9952-8573-9-9.2025.9012.
ISBN: 978-9952-8573-8-2

KAYNAKÇA

Aşan, H. ve Ayçin, E. (2020). Kurumsal Kaynak Planlama Sistemlerinin Seçimindeki Kriterlerin Best-Worst Metodu ile Değerlendirilmesi. Bitlis Eren Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Akademik İzdüşüm Dergisi, 5(2), 114-124.

Avcı, T. ve Çınaroğlu, E. (2018). AHP Temelli TOPSIS Yaklaşımı ile Havayolu İşletmelerinin Finansal Performans Değerlemesi. Cumhuriyet Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi, 19(1), 316-335.

Başar, R. ve Arslan, H.M. (2017). Kurumsal Kaynak Planlaması (ERP) Yazılımının En Uygun Uzlaşık Çözüm (Vikor) İle Seçimi, Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, Sayı. 22(4), Sayfa. 1065-1080.

Başar, R. (2023a). Dijital Dönüşümde Güncel Yaklaşımlar: Türkiye ve Dünya Örnekleri. İ. Çevik Tekin (Ed.), Yönetim Bilişim Sistemleri: İşletmelerde Dijital Dönüşüm Yönetimi içinde (s. 125-162). Özgür Yayınları.

Başar, R. (2023b). Kurumsal Kaynak Planlama Sistemine Geçiş Sürecinin Analitik Hiyerarşi Süreci (AHS) Yöntemiyle Analiz Edilmesi ve Uyum Sürecinde Yaşanan Problemler Üzerine Nicel Bir Araştırma. Iğdır Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, (34), 117-128.

Başar, R. (2023c). Blok Zinciri Teknolojisi İle Hayatımıza Giren Yenilikler: BKM Bay Bay Nakit (BBN) Örneği. Premium e-Journal of Social Sciences (PEJOSS), 7(29 Ekim 100. Yıl Özel Sayısı), 36-55.

Bayraktar, E., & Efe, M. (2006). Kurumsal Kaynak Planlaması Erp Ve Yazılım Seçim Süreci. Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, (15), 689-709.

Bayraktaroğlu, S., ve Fasal, A. (2016). Kurumsal Kaynak Planlaması (KKP) ve Uygulamada Yaşanan Güçlükler: Bir Örnek Olay İncelemesi. SDÜ Vizyoner Dergisi, 7(14), 13-24.

Bhatt, N., Guru, S., Thanki, S., ve Sood, G. (2021). Analysing the factors affecting the selection of ERP package: a fuzzy AHP approach. Information Systems and e-Business Management, 19(2), 641–682. https://doi.org/10.1007/s10257-021-00521-8

BT Haber, (2016). Mediterra Capital, Logo Yazılım hisselerini sattı. URL: https://www.bthaber.com/mediterra-capital-logo-yazilim-hisselerini-satti/ (E.T.: 10.07.2025)

Digitalage, (2013). Netsis hisselerinin tamamının satın alımı için Logo Yazılım, gerekli işlemleri tamamladı. URL: https://digitalage.com.tr/yazilim-firmasi-logo-netsisi-satin-aldi/ (E.T.10.07.2025)

El, A. C. (2006). ERP yazılımlarının KOBİ'lere uyarlanabilirliği. Yüksek Lisans Tezi, Balıkesir Üniversitesi.

Farhoomand, A. (2007, July). Opening up of the software industry: the case of SAP. In Eighth World Congress on the Management of EBusiness (WCMeB 2007) (pp. 8-8). IEEE.

Ficosoft.net, (2023). Türkiye ERP Pazarı. URL: https://ficosoft.net/sap-erp-de-is-var-mi-turkiye-erp-yazilimlari-pazar-payi-arastirmasi/ (E.T.: 10.07.2025).

Keçek, G., ve Yıldırım, E. (2009). Kurumsal Kaynak Planlaması (ERP) ve İşletme Açısından

Önemi. Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi, 8(29), 240-258.

Kırmızı, M., ve Kocaoğlu, B. (2019). The Key For Success in Enterprise Information Systems Projects: Development of A Novel ERP Readiness Assessment Method and A Case Study. Enterprise Information Systems, 14(1), 1-37. https://doi.Org/10.1080/17517575.2019.1686656

Şahin, S., Atasoy, B., & Somyürek, S. (2010). Öğretmen Eğitiminde Örnek Olay Yöntemi. Gaziantep University Journal of Social Sciences, 9(2), 254-277.

Taşçı, G. (2023). Nitel araştırmalarda örnek olay, durum, vaka deseni yöntemi. Ayeum.com. https://ayeum.com/ders/nitel-arastirmalarda-ornek-olay-yontemi

Webrazzi, (2013). Logo Yazılım'ın %34.6'sı EAS Solutions SARL tarafından 48.2 milyon TL'ye satın alındı. URL: https://webrazzi.com/2013/04/15/logo-yazilim-hisse-satisi/ (E.T.: 10.07.2025)

Yağmur, M., ve Berkdemir, S. (2013). Kurumsal Kaynak Planlaması Sistemlerinde Uygulamaya Geçiş Yaklaşımları. Dicle Üniversitesi İİBF Dergisi, 2(4), 55-64.

DOI: https://doi.org/10.30546/19023.978-9952-8573-9-9.2025.9012.
ISBN: 978-9952-8573-8-2

BLOK ZİNCİRİ ÇAĞINDA YÜKSELEN BİR SİBER TEHDİT: KRİPTOJACKİNG

Doç. Dr. Remzi BAŞAR

Düzce Üniversitesi, İşletme Fakültesi, Yönetim Bilişim Sistemleri
ORCID ID: https://orcid.org/0000-0002-1114-825x

Özet

Günümüzde en hızlı değişim görülen sektör bilgi ve iletişim teknolojileri sektörü olarak öne çıkmaktadır. Bu alanda son yıllarda görülen önemli bilişim yeniliklerinden birisi de blok zinciri teknolojisidir. Ülkemizde genellikle Bitcoin vb. dijital para birimleri ile ilişkili olarak gündeme gelen blok zinciri teknolojisi, belli bir merkeze sahip olmayan dağıtık yapısı ve izlenebilirlik özellikleri ile iş yapma şekillerini kökten değiştirecek ve dünyayı dönüştürecek yıkıcı bir teknoloji olma yolunda emin adımlarla ilerlemektedir. Blok zincirine dayalı kripto paraların ortaya çıkması ve yaygınlaşması sonrasında dünya kriptojacking kavramı ile tanışmıştır. Avrupa Birliği Siber Güvenlik Ajansı (ENISA) 2021 yılı raporuna göre, kriptojacking en yaygın üçüncü siber güvenlik tehdidi konumundadır.

Çalışmada, öncelikle gizli kripto para madenciliği amacıyla başkasına ait cihaz veya web sitesi gibi bilişim kaynaklarını izinsiz ele geçirme şeklinde tanımlanabilecek kriptojacking isimli siber saldırı türü ile ilgili literatür özetlenmektedir. Araştırma kapsamında zararlı kripto madenciliği (malicious cryptomining) olarak da adlandırılan ve blok zinciri teknolojisi üzerinden para üreten bu siber suç türüne odaklanılarak, olası saldırı yöntemleri ve bulaşma belirtileri literatür incelemesi ile ortaya konulmakta ve kriptojacking zararlılarından korunma yolları hakkında farkındalık oluşturulması hedeflenmektedir. Ayrıca araştırma kapsamında literatürde nadiren rastlanan enfekte olma durumunda nasıl bertaraf edileceğine dair pratik bir yöntem sunulmaktadır.

Anahtar Kelimler: Kriptojacking, Blok Zinciri, Kripto Para, Kripto Para Madenciliği

RISING CYBER THREAT IN THE AGE OF BLOCKCHAIN: CRYPTOJACKING

Abstract

In today's rapidly evolving information and communication technology sector, one of the most significant innovations of recent years is blockchain technology. In our country, blockchain is most often associated with digital currencies such as Bitcoin; however, its decentralized architecture and inherent auditability promise to transform business practices fundamentally and to become a truly disruptive force worldwide. The advent and proliferation of cryptocurrencies built upon blockchain have likewise introduced the global community to the phenomenon of cryptojacking. According to the

DOI: https://doi.org/10.30546/19023.978-9952-8573-9-9.2025.9012.
ISBN: 978-9952-8573-8-2

2021 report of the European Union Agency for Cybersecurity (ENISA), cryptojacking ranks as the third most prevalent cybersecurity threat.

The study first summarizes the literature on the cyberattack known as cryptojacking, which is defined as the unauthorized appropriation of computing resources—such as third-party devices or websites—for covert cryptocurrency mining. Focusing on this form of cybercrime—also termed malicious cryptomining—which utilizes blockchain technology to generate cryptocurrency, the study employs a literature review to identify potential attack vectors and indicators of infection, with the aim of raising awareness of protective measures against cryptojacking threats. Additionally, it proposes a practical remediation method for infected systems, an approach rarely discussed in existing literature.

Keywords: Cryptojacking, Blockchain, Cryptocurrency, Cryptocurrency Mining

3. GİRİŞ

Bitcoin isimli kripto para ile tanınmaya başlayan blok zinciri teknolojisi sahip olduğu özellikler ile insanların ilgisini çekmeyi başarmıştır. Blok zinciri denildiğinde insanların aklına Bitcoin gelse de aslında Bitcoin, blok zinciri'nin arkasındaki güç değil tam tersine blok zinciri'ne dayalı bir üründür. Blok zinciri teknolojisi gerek mimari ve gerekse güç olarak Bitcoin'in ortaya çıkmasını sağlayan teknolojidir diğer bir deyişle Bitcoin, blok zincirinin çalışma ve uygulama alanlarından sadece birisidir

Blok zinciri, Satoshi Nakamoto'nun 2008 tarihli Bitcoin makalesinde tanımlandığı üzere, her biri önceki bloğun kriptografik imzasını içeren ve böylece kesintisiz bir doğrulama zinciri oluşturan veri bloklarından meydana gelen, dijital imzalarla güvenliği sağlanmış dağıtık bir kayıt defteridir (Nakamoto, 2008: 2). Bu yapı, bloklar arasında oluşturulan şifreli bağlantılar sayesinde verinin değiştirilemezliğini garanti eder ve güvenilir, şeffaf bir işlem geçmişi sunar.

Blok zinciri teknolojisi, Bitcoin ve kripto para birimlerinin temelini oluşturan, son derece güvenli ve merkezi olmayan dağıtık mimarili bir hesap defteridir. Daha da önemlisi, bu teknoloji gelecek nesil, küresel ölçekte dağıtılmış hesaplama düğümlerini güvenli bir şekilde güncelleyen ve sürekli fikir birliği içinde çalışan bir altyapı ve sistematik sunmaktadır (Swan, 2015; Başar, 2023: 37). Blok zinciri özellikle uygulamalarda üçüncü tarafa olan ihtiyacı ortadan kaldırarak süreçlerin değişmesini ve hızlanmasını sağlayabilmektedir (Pilkington, 2016; Başar, 2023: 37). Gelecekte blok zinciri teknolojisinin insan, uygulama ve nesneleri birbirine bağlayan ağın gücünü arttırmak ve güvenliğini sağlamak için çok önemli bir bileşen olacağı düşünülmektedir (Tanrıverdi vd., 2019; Başar, 2023: 36).

Blok zinciri teknolojisi ve blok zincirine dayalı kripto paraların ortaya çıkması ve yaygınlaşması sonrasında dünya kriptojacking kavramı ile tanışmıştır. Türkçeye kripto para madenciliği amaçlı cihaz veya web sitesi ele geçirme olarak çevirebileceğimiz bu siber suç türü literatürde zararlı kripto madenciliği (malicious cryptomining) olarak da adlandırılmaktadır.

DOI: https://doi.org/10.30546/19023.978-9952-8573-9-9.2025.9012.
ISBN: 978-9952-8573-8-2

Kötü niyetli kişilerin elektrik, donanım veya diğer herhangi bir madencilik kaynağı için hiçbir maliyete katlanmadan cihaz veya site sahibinden habersiz sistemlere sızarak gizlice kripto para üretmesini (Barney, 2022) sağlayan bu yöntemi ben kendimce "asalak kripto madenciliği" olarak isimlendirdim. Her ne kadar Türkçe literatürde böyle bir kavram yoksa da bu ifade ile saldırgan tarafın kendi kazancını maksimize etmek için başkalarının kaynaklarını izinsiz şekilde gizlice sömürmesi durumu çok daha net bir şekilde anlaşılabilmekte.

4. YÖNTEM VE ARAÇLAR

2.1. Araştırmanın Amacı

Araştırmanın odağında, blok zinciri teknolojisi üzerinden para üreten bir siber suç türü olan kriptojacking tehdidine odaklanılarak, zararlı kripto madenciliği ile ilgili tehditlerin saldırı yöntemleri ile bulaşma belirtileri literatür incelemesi ile ortaya konulmakta ve kriptojacking zararlılarından korunma yolları hakkında farkındalık oluşturulması hedeflenmektedir. Ayrıca çalışma kapsamında literatürde nadiren rastlanan enfekte olma durumunda nasıl bertaraf edileceğine dair pratik bir yöntem de sunulmaktadır.

2.2. Yöntem

Bu çalışmada, literatür incelemesi yöntemi benimsenmiştir.

5. KAVRAMSAL ÇERÇEVE VE LİTERATÜR

Kriptojacking saldırganları bilgisayar, sunucu, mobil cihaz veya IoT (Nesnelerin İnterneti) cihazlarına kötü amaçlı yazılım veya tarayıcı tabanlı scriptler yerleştirerek, nüfuz ettikleri sistemlerin işlemci gücünü gizlice sömürürler. Genellikle kurbana doğrudan herhangi bir maddi zarar vermeyen bu saldırı türü, sistem performansında düşüş, aşırı enerji tüketimine bağlı yüksek elektrik faturası ve donanım ömrünün azalması gibi dolaylı zararlar vermektedir.

Kriptojacking zararlıları ya klasik oltalama (phishing) teknikleriyle cihazlara bulaştırılır ya da bazı kötü amaçlı yazılımların web sitelerine yerleştirilmesiyle kurban siteyi ziyaret ettiğinde tarayıcı üzerinden çalıştırılarak ziyaretçilerin bilgisayarları habersizce arka planda kullanılarak gizlice kripto para üretilmesi sağlanır. Kriptojacking saldırganları; bilgisayar, dizüstü, telefon, sunucu ve bulut bilişim altyapıları dâhil olmak üzere her tür bilişim aygıt veya platformunu hedef alabilir. Bireysel ve kurumsal kullanıcılar ile devlet kurumlarında çalışan beyaz yaka personel dâhil bilgisayar, tablet veya akıllı telefon vb. internete bağlı son kullanıcı cihazlarını kullanan herkes potansiyel olarak bu saldırıların hedefindedir (Barney, 2022).

Cisco (2020), müşterilerinin %69'unun kripto madenciliği zararlısından etkilendiğini bildirmiştir. Avrupa Birliği Siber Güvenlik Ajansı'nın (ENISA) 2021 yılı raporuna göre, kriptojacking en yaygın üçüncü siber güvenlik tehdidi konumundadır. Yine 2021 yılında Google Siber Güvenlik Eylem Ekibi,

inceledikleri ele geçirilmiş bulut platformlarının %86'sında güvenlik ihlali kaynağının kriptojacking saldırıları olduğunu bildirmiştir.

Gerçekleştirilme şekli nedeniyle yasa dışı bir kripto madenciliği şekli olan kriptojacking mümkün olduğunca uzun süre tespit edilmeden aynı bir asalak gibi cihaz veya platformu sömürmeyi amaçlar. Kriptojacking zararlıları genellikle çok sayıda kurbanı hedef alır ancak her bir cihazın işlemcisinin düşük bir oranını kullanarak arka planda gizlice çalışır ve fark edilmeden kurbanın işlemci gücünü yasa dışı madencilik görevlerine yönlendirir.

a. Kriptojacking Saldırı Yöntemleri

Kriptojacking için kullanılan iki temel saldırı yöntemi bulunmaktadır. Bunlar:

- Web tarayıcı tabanlı saldırı: Kriptopara üreten yazılımın bir web sitesine yerleştirildiği ve siteyi ziyaret eden tüm ziyaretçilerde bu zararlı yazılımın çalıştığı yöntemdir. "Drive-by cryptomining" olarak da isimlendirilen bu yöntem de saldırganlar ya JavaScript tabanlı bir web sitesi oluşturup trafiği oraya yönlendirmekte ya da mevcut bir siteyi hackleyerek ele geçirmektedirler. Bunların dışında daha az görülen diğer bir yöntem ise programatik reklamcılık yoluyla, zararlı yazılım içeren sahte reklamların site sahiplerinin haberi olmadan sitelere yerleştirilmesidir. Bazı web siteleri, reklam kullanmaksızın doğrudan JavaScript kodunu sitelerine gömebilir. Hatta bazı web siteleri, ziyaretçilerinin cihazlarının kripto madenciliği için kullanılacağını açıkça belirtebilir. Bu yöntem, bazı siteler için gelir modeli veya kitlesel fonlama aracı olarak önerilmiştir. Bu senaryoda, kod kurbanın cihazına kaydedilmez; yalnızca site ziyaret edildiğinde çalışır (IEEE, SoK: Cryptojacking Malware, 2021; Barney, 2022).

- Host (cihaz) tabanlı saldırı: Kurbanın cihazına zararlı yazılımın doğrudan indirilerek arka planda kullanıcıdan habersiz gizlice çalıştığı yöntemdir.

Cryptojacking, cihazın habersizce kripto para madenciliği amacıyla kullanılmasına yol açan bir kötü amaçlı yazılım türüdür; bu süreç sonucunda enerji tüketimi artar, donanım bileşenlerinin aşınma hızı yükselir ve sistem performansında belirgin bir düşüş gözlemlenir (Malwarebytes, 2021).

Kripto para madenciliği normal şartlarda suç değildir ancak sürekli olarak kesintisiz şekilde yürütülmesi, pahalı donanımlar ve daha da önemlisi yüksek miktarda elektrik gerektirir. Kripto paraların birçoğu için piyasa arzı sınırlıdır ve zamanla madenciliği daha zor ve maliyetli hale getirmek üzere tasarlanmışlardır. Örneğin Bitcoin madenciliğinin tamamı, Cambridge Üniversitesi Bitcoin Elektrik Tüketim Endeksi'ne göre, yılda yaklaşık 100 terawatt-saat elektrik harcamaktadır ki bu, bazı ülkelerin yıllık elektrik tüketiminden fazladır.

b. Kriptojacking Bulaşma Belirtileri

Kriptojacking zararlıları mümkün olduğunca fark edilmemek üzere tasarlanır ancak yine de dört ana belirti ile tespit edilmesi mümkün olabilir:

DOI: https://doi.org/10.30546/19023.978-9952-8573-9-9.2025.9012.
ISBN: 978-9952-8573-8-2

- Yüksek işlemci ve ekran kartı kullanımı: Kripto para üretilmesi için enfekte olan bilgisayarın işlemci ve ekran kartı zararlı tarafından yüksek seviyede kullanılır. Özellikle medya içeriği olmayan siteler ziyaret edildiğinde, Windows Görev Yöneticisi veya Aktivite İzleyicisi'nde ani CPU kullanımı gözleniyorsa, bu kriptojacking habercisi olabilir. Ancak, bazı zararlılar kendilerini sistemdeki rutin işlemler gibi gizleyebilir.

- Aşırı ısınma ve yoğun fan çalışması: Aşırı işlemci ve ekran kartı kullanımı, donanım ısısını artırır ve bu da soğutucu fanın daha çok ve sesli çalışmasına yol açar. Enfekte olmuş cihazların soğutma fanları çok daha fazla ve normalden daha hızlı çalışabilir veya pilleri aşırı ısınabilir. Bu durum, cihazın zarar görmesine veya ömrünün azalmasına yol açar.

- Sistem performansında hissedilir azalma: Arka planda kripto para üretmek için sistem kaynaklarının büyük bir kısmı kullanıldığı için kullanıcı işlemlerine daha az kaynak ayrılır veya cihazın ısısı çok yükselirse sistem zarar görmesin diye otomatik olarak performans düşürülüp ısı azaltılmaya çalışılır. Bu ise ekstra işlem yükü nedeniyle bilgisayar performansının ciddi ölçüde düşmesine sebep olur veya beklenmedik şekilde sistem çöküşleri (crash) yaşanır.

- Yüksek Elektrik Faturaları: Kripto madenciliği için gereken enerji ve işlem gücü yüksek elektrik tüketimi doğurur.

- Yüksek İnternet Kullanımı: Kriptojacking saldırıları, ister tarayıcı ister cihaz tabanlı kripto para madencilik saldırısı olsun sürekli madencilik havuzlarıyla veri alışverişi yaparak ağ bant genişliğini önemli ölçüde kullandığı için kurumsal ve kullanıcı ağlarında performans düşüşüne ve yüksek internet kullanımına yol açar (Startupdefense.io, 2025). Finans sektörü odaklı araştırmalar; kriptojacking saldırılarının artan bant genişliği tüketimi nedeniyle bankacılık operasyonlarında yavaşlama ve kullanıcı deneyiminin olumsuz etkilenmesine neden olduğunu ortaya koymuştur (Kshetri vd., 2024). Bazı güvenlik incelemeleri, kriptojacking'in gizli madencilik faaliyetleri sırasında ağ trafiğini tıkayarak gecikme sürelerini uzattığını ve genel ağ performansını bozduğunu göstermektedir (Barrcuda.com, 2021).

c. Kriptojacking'den Korunma Yolları

Kriptojacking'den korunmak için yapılması gerekenler aşağıda maddeler halinde sıralanmıştır:

- Güçlü bir anti virüs ve anti malware yazılımı kullanmak,
- İşletim sistemi ve web tarayıcılarını sürekli güncel tutmak,
- uBlock Origin ve MinerBlock gibi anti-kriptojacking tarayıcı eklentileri kullanmak,
- Güçlü bir reklam engelleyici kullanmak,
- JavaScript'i devre dışı bırakmak (bazı zararlı reklamlar reklam engelleyicileri atlatabilir),

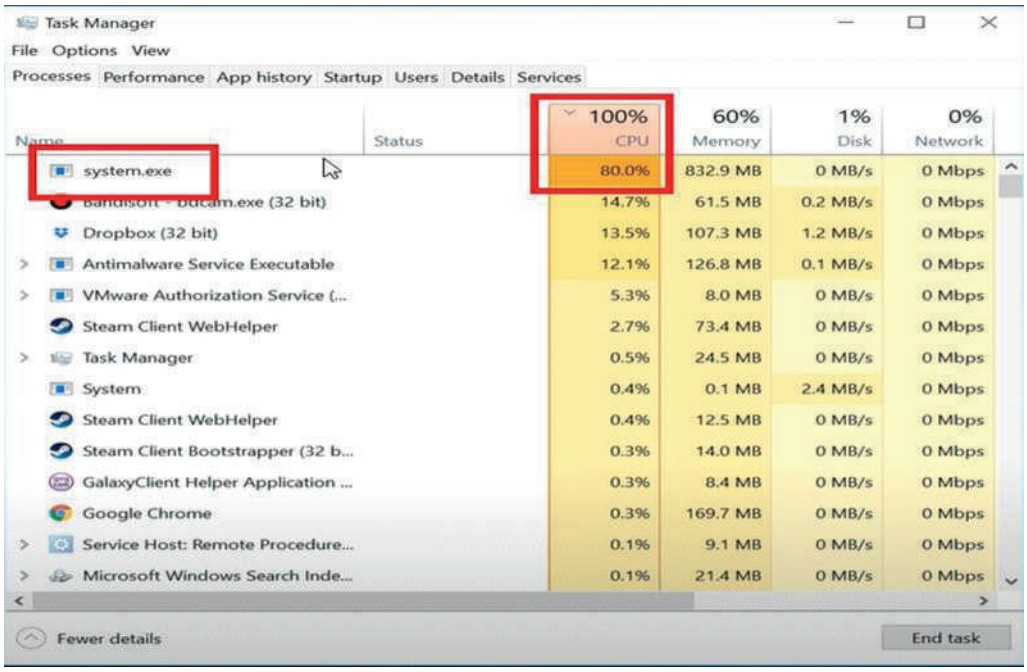
DOI: https://doi.org/10.30546/19023.978-9952-8573-9-9.2025.9012.
ISBN: 978-9952-8573-8-2

- Sunucu ve bulut yapılandırmalarını güvenli tutmak; açıkta kalan hizmetleri belirleyip güvenli hale getirmek,
- Yazılım bileşimi analizi (SCA) teknolojisiyle kullanılan açık kaynak kodlarının güvenliğini kontrol etmek,
- Bilinen enfekte siteleri engellemek; eski eklentilere veya güvenlik açıklarına sahip sitelere erişimi sınırlamak,
- Sistemleri güncel tutmak ve yeni saldırı yöntemlerini takip ederek gelişen güvenlik risklerinin farkında olmak (Tekiner vd., 2021; Barney, 2022).

Bazı web siteleri sunduğu ücretsiz hizmetler karşılığında ziyaretçinin cihaz kaynaklarını kripto para madenciliği için kullanmayı şart koşmaktadır. Bu nedenle ücretsiz hizmet sunan platformların kullanım koşulları önceden dikkatle incelenmelidir (Gush, 2021).

d. Kriptojacking Temizlemek İçin Pratik Bir Yöntem Örneği

Bilgisayarınıza bir şekilde kriptojacking zararlısı bulaşırsa en pratik etkisiz hâle getirme yöntemlerinden biri, işletim sisteminin Görev Yöneticisi (Task Manager) üzerinde şüpheli işlemi (proses) bulup manuel olarak kaldırmaktır. Bunun için arka planda çalışan işlemlere ait CPU ve GPU kullanım oranı gibi kaynak tüketim metrikleri dikkatle izlenerek "anormal düzeyde" kaynak kullanan prosesler kriptojacking zararlısı vb. kötü amaçlı yazılım olarak değerlendirilir. Aşağıda Şekil 1 Görev Yöneticisi ekran görüntüsü üzerinde işlemciyi %80 düzeyinde kullanan bir kriptojacking zararlısı örnek olarak gösterilmektedir.

Şekil 1. Aşırı CPU kullanan kriptojacking zararlısı

DOI: https://doi.org/10.30546/19023.978-9952-8573-9-9.2025.9012.
ISBN: 978-9952-8573-8-2

Görev Yöneticisinde şüpheli işlem üzerine gelinerek sağ tıklanmalı ve ardından açılan listeden "Dosya konumunu aç" seçeneği tıklanarak zararlı yazılımın bulunduğu klasöre gidilmelidir. Buradaki dosyalar alınıp www.VirusTotal.com adresine yüklenerek kötü amaçlı yazılım olup olmadığı kontrol edilmelidir. Daha sonra kötü amaçlı yazılımın adı işletim sistemine ait Regedit kayıt defteri aracında aratılarak zararlı programa ait kayıtlar ve klasördeki dosyaların silinmesi ile işlem tamamlanır. Bilgisayar yeniden başlatıldığında kriptojacking zararlısı etkisiz hale getirilmiş olur.

6. SONUÇ VE ÖNERİLER

Bu çalışma, kriptojacking saldırılarının giderek çeşitlenen yöntemlerle hedef sistemlere sızabildiğini ve cihaz performans düşüşü, aşırı işlemci kullanımı, anormal ağ trafiği gibi bulaşma belirtilerini erken tespit etmenin kritik olduğunu göstermektedir. Ayrıca, zararlı kripto madenciliğinin hem bireysel cihazlarda hem de kurumsal altyapılarda önemli bir performans ve güvenlik riski oluşturduğu, var olan anti-virüs ve anti-malware çözümlerinin tek başına yetersiz kaldığı anlaşılmaktadır.

Bu tarz sofistike siber tehditlere karşı kurumsal kullanıcılar için çok katmanlı güvenlik mimarileri kurulmalı; uç nokta güvenlik araçları, davranış analizi tabanlı izleme sistemleri ve düzenli ağ trafiği denetimleri bir arada kullanılmalıdır. Bunun yanı sıra, kriptojacking tespit edildiğinde uygulanabilecek hızlı müdahale protokolleri (örneğin etkilenen süreçlerin izole edilmesi, zararlı yazılımın temizlenmesi ve sistem yedeklerinin doğrulanması) geliştirilerek, sistem yöneticileri ve son kullanıcılar arasında farkındalık artırıcı eğitimlerin düzenlenmesi sağlanmalıdır. Gerek bireysel ve gerekse kurumsal kullanıcılar için tekonolojik çözümler kadar hatta onlardan daha önemli olan bilgi güvenliği farkındalığına sahip olmak ve daima bu farkındalık ile hareket etmenin gerekliliği unutulmamalıdır.

KAYNAKÇA

Barney, N., (2022). What is cryptojacking? https://www.techtarget.com/whatis/definition/cryptojacking / (E.T.: 25.06.2025).

Barracuda.com, (2025). Who's using your computers? Cryptojacking degrades network. https://blog.barracuda.com/2021/10/22/whos-using-your-computers-cryptojacking-degrades-network-performance/ (E.T.: 05.07.2025).

Başar, R. (2023). Blok Zinciri Teknolojisi İle Hayatımıza Giren Yenilikler: BKM Bay Bay Nakit (BBN) Örneği. Premium e-Journal of Social Sciences (PEJOSS), 7(29 Ekim 100. Yıl Özel Sayısı), 36-55.

Gush, S.. (2021). Why Cryptojacking is Better Than Ransomware for Cybercriminals. https://www.makeuseof.com/why-cryptojacking-is-better-than-ransomware-for-cybercriminals/

Kshetri, N., Rahman, M. M., Sayeed, S. A., & Sultana, I. (2024, May). cryptoRAN: A review on cryptojacking and ransomware attacks wrt banking industry-threats, challenges, & problems. In 2024 2nd International Conference on Advancement in Computation & Computer Technologies (InCACCT) (pp. 523-528). IEEE.

Malwarebytes, (2021). Cryptojacking - What is it? https://www.malwarebytes.com/cryptojacking/ (E.T.: 03.07.2025).

Nakamoto, S. (2008). Bitcoin: A peer-to-peer electronic cash system. Decentralized business review.

Pilkington, M. (2016). Blockchain technology: principles and applications. Research handbook on digital transformations, edited by f. Xavier Olleros and Majlinda Zhegu. Available at SSRN 2662660.

Startupdefense.io, (2025). Cryptojacking Fundamentals: A Complete Security Guide. https://www.startupdefense.io/cyberattacks/cryptojacking/ (E.T.: 05.07.2025).

Swan, M. (2015). Blockchain thinking: The brain as a decentralized autonomous corporation [commentary]. IEEE Technology and Society Magazine, 34(4), 41-52.

Tanrıverdi, M., Uysal, M. & Üstündağ, M. T. (2019). Blokzinciri teknolojisi nedir? Ne değildir?: Alanyazın incelemesi. Bilişim Teknolojileri Dergisi, 12(3), 203-217.

Tekiner, E., Acar, A., Uluagac, A. S., Kirda, E., & Selcuk, A. A. (2021, September). SoK: Cryptojacking Malware. In 2021 IEEE European Symposium on Security and Privacy (EuroS&P) (pp. 120-139). IEEE.

DOI: https://doi.org/10.30546/19023.978-9952-8573-9-9.2025.9012.
ISBN: 978-9952-8573-8-2

VERGİ UYUMUNUN BİBLİYOMETRİK ANALİZİ[143]

Ayşegül BAYRAK YAVUZ

Süleyman Demirel Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü
ORCID ID: https://orcid.org/0000-0002-5595-8406

Doç. Dr. Dilek GÖZE KAYA

Süleyman Demirel Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi
ORCID ID: https://orcid.org/0000-0003-3477-1877

Özet

Vergi uyumu konusunda yapılan çalışmaların meta analizini ve literatürdeki boşlukların tespiti yapmak için WOS Core Index'te yer alan 2400'ü aşkın makale analiz edilmiştir. "Tax Compliance" terimi ile yapılan iktisat ve işletme bilimi ve ilgili kategorilerdeki aramalarda ilk makaleye 1982 yılında rastlanmış, izleyen her yıl makale sayısı giderek artmış ve literatür genişlemiştir.

Analizler temel olarak yazarlık ve anahtar kelimeler üzerinden gerçekleştirilmiştir. İlk olarak ortak yazarlık ağı analizinde düğümler ve düğümler arası ilişkiler incelenmiştir. Ağın merkezinde yer alan ve yüksek bağlantı sayısına sahip olan araştırmacılar hem alanın üretkenliğini hem de farklı alt kümeler arasındaki bilgi akışını sağlayan anahtar aktörler olarak öne çıkmıştır. Ortak yazarlık analizinde temel düğümler "Kirchler, Erich", "Torgler, Benno" ve "Alm, James" olarak tespit edilmiştir.

Araştırma alanının temel kavramlarını ve kavramlar arasındaki ilişkilerin tematik yapısını ortaya koymak için anahtar kelime analizi gerçekleştirilmiştir. Analiz sonuçlarına göre, "tax compliance", "tax evasion", "tax morale", "taxation", "compliance", "trust", "tax administration" ve "tax avoidance" gibi kavramlar bibliyometrik ağın merkezinde yer almaktadır ve aynı zamanda bu kavramların araştırma alanının temel odak noktalarını oluşturdukları tespit edilmiştir. Ağ yapısında gözlemlenen kümelenmeler, anahtar kelimelerin belirli tematik gruplar etrafında toplandığını ve literatürdeki alt alanları işaret ettiğini göstermektedir. Tespit edilen temel iki kümenin birisinde psikolojik ve sosyal faktörler (tax morale, trust, social norms) yer alırken diğer kümede ise yönetsel ve hukuki faktörlerin (tax administration, enforcement, regulation) yer aldığı tespit edilmiştir.

Bu bulgular, vergi uyumu literatürünün hem psikolojik ve sosyal faktörler, hem de yönetsel ve hukuki boyutlar etrafında şekillendiğini göstermektedir. Özellikle anahtar kelime analizinde ortaya çıkan tematik kümelenmeler, vergiye gönüllü uyumun artırılmasında güven, toplumsal normlar ve ahlaki motivasyonun yanı sıra etkin vergi yönetimi, yaptırım ve düzenleme mekanizmalarının da belirleyici

[143] Bu çalışma Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Maliye Enstitü Anabilim Dalı'nda Dilek GÖZE KAYA danışmanlığında Ayşegül BAYRAK YAVUZ tarafından hazırlanan tezden üretilmiştir.

DOI: https://doi.org/10.30546/19023.978-9952-8573-9-9.2025.9012.
ISBN: 978-9952-8573-8-2

olduğunu ortaya koymaktadır. Literatürdeki iş birliği ağlarının merkezinde yer alan yazarlar ve anahtar kavramlar, alanın gelişiminde yönlendirici rol üstlenirken, mevcut araştırmaların büyük ölçüde bu iki ana eksen etrafında toplandığı gözlemlenmiştir. Bununla birlikte, psikolojik ve sosyal faktörler ile yönetsel uygulamalar arasındaki etkileşimin daha derinlemesine incelenmesi, özellikle yeni ortaya çıkan yapay zeka ve dijitalleşme gibi teknolojik gelişmelerin vergi uyumu üzerindeki etkilerinin araştırılması, literatürdeki önemli boşluklar arasında olduğunu düşündürmektedir.

Anahtar Kelimeler: Vergi Uyumu, Vosviewer, Bibliyometrik Ağ Analizi

DOI: https://doi.org/10.30546/19023.978-9952-8573-9-9.2025.9012.
ISBN: 978-9952-8573-8-2

BIBLIOGRAPHIC ANALYSIS OF TAX COMPLIANCE

Abstract

Over 2,400 articles in the WOS Core Index were examined to conduct a meta-analysis of studies on tax compliance and to identify gaps in the literature. When searching for the term “Tax Compliance” in economics, business administration, and related categories, the earliest article dates back to 1982, and the number of articles has increased every year since then, expanding the literature.

The investigations were primarily based on authorship and keywords. First, the co-authorship network examined nodes and inter-node relationships. Researchers at the center of the network with a high number of connections emerged as key actors who both contributed to the productivity of the field and facilitated the flow of information between different subgroups. The key authors in the co-authorship network were identified as “Kirchler, Erich,” “Torgler, Benno,” and “Alm, James.”

A keyword analysis was conducted to reveal the fundamental concepts of the research field and the thematic structure of the relationships between concepts. According to the results, concepts such as “tax compliance,” “tax evasion,” “tax morale,” “taxation,” “compliance,” “trust,” “tax administration,” and “tax avoidance” are at the center of the bibliometric network and have been identified as the main focus areas of the research field. The clusters observed in the bibliometric network indicate that the keywords are grouped around specific thematic groups and point to subfields in the literature. One of the two main clusters comprises psychosocial factors (tax morale, trust, social norms), while the other cluster comprises managerial practices (tax administration, enforcement, regulation).

These findings show that the tax compliance literature is shaped around both psychosocial factors and managerial practices. In particular, the thematic clusters that emerged in the keyword analysis reveal that, in addition to trust, social norms, and moral motivation, effective tax administration, enforcement, and regulatory mechanisms are also decisive in increasing voluntary tax compliance. The central authors and key concepts in the collaboration networks in the literature play a guiding role in the development of the field, and it has been observed that current research is largely concentrated around these two main axes. However, a more in-depth examination of the interaction between psychosocial factors and managerial practices, particularly the impact of emerging technological developments such as artificial intelligence and digitalization on tax compliance, appears to be an important gap in the literature.

Keywords: Tax Compliance, Vosviewer, Bibliometric Network Analysis.

DOI: https://doi.org/10.30546/19023.978-9952-8573-9-9.2025.9012.
ISBN: 978-9952-8573-8-2

THE EUROPEAN UNION SECURITY AND DEFENSE LAW: THE ACQUIS COMMUNAUTAIRE AND BUILDING A COLLECTIVE SECURITY ORGANIZATION

Nejat DOGAN

Ph.D. Candidate, Palacky University Olomouc, Faculty of Law, Department of International and European Law, Olomouc/Czech Republic
ORCID ID: https://orcid.org/0009-0007-3013-8229

ABSTRACT

This presentation centers on the concept of security and defense law of the European Union. Scholars have so far abstained from referring to the EU acquis as law because of the embedded political and legal understanding of state sovereignty. However, a closer look at the acquis demonstrates that it has amounted to a body of binding, structured, and codified principles. Moreover, recent developments such as building a "Permanent Structured Cooperation" show that the EU has achieved a significant level of not only cooperation but also integration in security and defense issues.

There are four basic components of this research's methodology. First, it is rationalistic in that it follows the basic principles of rationalism. Second, in terms of philosophical and methodological approach, the research is positivistic. Third, the project adopts an inductive approach to collect the data. Fourth, the research employs a qualitative research methodology and makes use of the document analysis method, closely analyzing the EU acquis, including main treaties, guidelines, regulations, and policies adopted by the EU.

The preliminary results demonstrate that the EU acquis operates with law-like characteristics and the EU has achieved building a complex, multi-layered, and efficient system that has been able to establish binding obligations. The acquis as such not only directly addresses the security and defense concerns of the EU member states but also tackles these concerns from a broader perspective, taking into account economic, social, and humanitarian aspects of security and defense issues. What is more, the EU Treaty Article 42/7 carries a *casus foederis* clause, stipulating "if a Member State is the victim of armed aggression on its territory, the other Member States shall have towards it an obligation of aid and assistance by all the means in their power, in accordance with Article 51 of the United Nations Charter." This amounts to a declaration that the EU *aims* at building not only a security community but also a collective security organization.

Keywords: The EU Security and Defense Law; the EU Acquis; the EU Treaty; Collective Security; Collective Security Organization; Casus Foederis.

DOI: https://doi.org/10.30546/19023.978-9952-8573-9-9.2025.9012.
ISBN: 978-9952-8573-8-2

KÜRESEL ZORLUKLAR VE YOKSULLUK BARIYERINDE GÖÇMEN EĞITIMINDE EĞITIM YÖNETIMI POLITIKALARI

Dr. Savaş VARLIK

Türkiye Cumhuriyeti Millî Eğitim Bakanlığı
ORCID ID: https://orcid.org/0000-0001-8894-2649

Özet

Günümüzde artan küresel göç hareketleri, eğitim sistemlerini derinden etkileyen sosyo-ekonomik eşitsizlikleri ve yoksullukla mücadele zorluklarını beraberinde getirmektedir. Göçmen öğrencilerin eğitime erişiminde karşılaştıkları ekonomik engeller, dil bariyerleri ve kültürel uyum sorunları, eğitim yönetimi politikalarının yeniden ele alınmasını zorunlu kılmaktadır. Bu bağlamda, yoksulluğun göçmen eğitimi üzerindeki etkilerinin incelenmesi ve kapsayıcı politikaların geliştirilmesi büyük önem taşımaktadır. Bu çalışmanın temel gerekçesi, yoksulluk ve küresel eşitsizliklerin göçmen eğitimine yansımalarını ortaya koyarak, eğitim yönetimi politikalarının bu zorlukları nasıl aşabileceğine dair stratejiler sunmaktır. Özellikle düşük gelirli göçmen ailelerin çocuklarının eğitim sürecinde karşılaştıkları finansal yetersizlikler, okula devamsızlık ve erken okul terki gibi sorunlar, politika yapıcıların acil müdahalesini gerektiren kritik konulardır. Bu nedenle, çalışmada göçmen eğitimi ve yoksulluk ilişkisine odaklanan akademisyenlerin görüşleriyle mevcut politikaların etkililiği değerlendirilecektir. Araştırmanın amacı, yoksulluğun göçmen eğitimi üzerindeki etkilerini analiz ederek, eğitim yönetimi politikalarının bu sorunlara nasıl çözüm üretebileceğini tartışmaktır. Bu kapsamda nitel araştırma yöntemlerinden durum çalışması deseni benimsenmiş olup, göçmen eğitimi ve sosyo-ekonomik eşitsizlikler alanında uzman ... akademisyenle odak grup görüşmeleri yapılacaktır. Veri toplama sürecinde gözlem ve yarı yapılandırılmış görüşmeler kullanılacak, elde edilen veriler tema analizi, betimsel analiz ve içerik analizi yöntemleriyle çözümlenecektir. Çalışmanın olası sonuçları arasında, yoksullukla mücadelede eğitim politikalarının rolünün güçlendirilmesi, göçmen öğrencilere yönelik sosyal destek mekanizmalarının genişletilmesi ve okul-aile iş birliğinin artırılması gibi öneriler yer alabilir. Ayrıca, yerel yönetimlerin ve sivil toplum kuruluşlarının göçmen eğitimindeki rolünün önemi vurgulanacak ve politika yapıcılar için somut adımlar önerilecektir. Bu bulguların, göçmen eğitiminde karşılaşılan küresel zorlukların aşılmasına yönelik politika tartışmalarına katkı sağlaması beklenmektedir.

Anahtar Kelimeler: küresel zorluklar, göçmen eğitimi, eğitim yönetim politikaları, yoksulluk

DOI: https://doi.org/10.30546/19023.978-9952-8573-9-9.2025.9012.
ISBN: 978-9952-8573-8-2

EDUCATION MANAGEMENT POLICIES IN MIGRANT EDUCATION IN THE FACE OF GLOBAL CHALLENGES AND POVERTY BARRIERS

Abstract

Today's increasing global migration movements bring with them socio-economic inequalities and challenges in combating poverty that deeply affect education systems. The economic barriers, language barriers, and cultural adaptation problems that migrant students face in accessing education make it necessary to rethink education management policies. In this context, it is of great importance to examine the effects of poverty on migrant education and to develop inclusive policies. The main rationale of this study is to reveal the reflections of poverty and global inequalities on migrant education and to offer strategies on how education management policies can overcome these challenges. In particular, the financial inadequacies, absenteeism, and early school dropout rates faced by the children of low-income immigrant families during their education are critical issues that require urgent intervention by policymakers. Therefore, this study will evaluate the effectiveness of current policies based on the views of academics who focus on the relationship between immigrant education and poverty. The aim of the research is to analyze the effects of poverty on immigrant education and discuss how education management policies can produce solutions to these problems. In this context, a case study design from qualitative research methods will be adopted, and focus group interviews will be conducted with academics specializing in immigrant education and socio-economic inequalities. Data collection will involve observation and semi-structured interviews, and the data obtained will be analyzed using thematic analysis, descriptive analysis, and content analysis methods. Possible outcomes of the study may include recommendations such as strengthening the role of education policies in combating poverty, expanding social support mechanisms for migrant students, and increasing school-family collaboration. Additionally, the importance of the role of local governments and civil society organizations in migrant education will be emphasized, and concrete steps will be recommended for policymakers. It is expected that these findings will contribute to policy discussions aimed at overcoming global challenges in migrant education.

Keywords: global challenges, migrant education, education management policies, poverty

DOI: https://doi.org/10.30546/19023.978-9952-8573-9-9.2025.9012.
ISBN: 978-9952-8573-8-2

GÖÇMEN EĞİTİMİNDE EĞİTİM YÖNETİMİ POLİTİKALARI

Dr. Savaş VARLIK

Türkiye Cumhuriyeti Millî Eğitim Bakanlığı
ORCID ID: https://orcid.org/0000-0001-8894-2649

Özet

Göç hareketlerinin küresel ölçekte artmasıyla birlikte, göçmenlerin eğitim ihtiyaçlarının karşılanması ve eğitim sistemlerine entegrasyonu önemli bir politika meselesi haline gelmiştir. Özellikle eğitim yönetimi politikalarının, göçmen öğrencilerin akademik başarısı, sosyal uyumu ve kültürel kimliklerinin korunması üzerinde belirleyici bir rolü bulunmaktadır. Bu bağlamda, göçmen eğitimine yönelik politikaların etkinliğinin değerlendirilmesi ve iyileştirilmesi büyük önem taşımaktadır. Bu çalışmanın temel gerekçesi, göçmen eğitiminde karşılaşılan yönetimsel zorlukları ortaya koyarak, politika yapıcılar ve eğitim yöneticileri için veriye dayalı öneriler sunmaktır. Göçmen öğrencilerin eğitim süreçlerinde yaşadıkları dil engelleri, kültürel uyum sorunları ve sistemik eşitsizlikler, etkili politikalar geliştirilmesini zorunlu kılmaktadır. Bu nedenle, çalışmada göçmen eğitimi alanında uzman akademisyenlerin deneyim ve görüşlerine başvurularak mevcut politikaların işlevselliği analiz edilecektir. Araştırmanın amacı, göçmen eğitiminde uygulanan yönetim politikalarının etkililiğini değerlendirmek ve bu politikaların göçmen öğrencilerin ihtiyaçlarını ne ölçüde karşıladığını ortaya koymaktır. Bu kapsamda, nitel araştırma yöntemlerinden durum çalışması deseni benimsenmiş olup, örneklem olarak göçmen eğitimi alanında uzman … akademisyenle çalışılacaktır. Veri toplama sürecinde odak grup görüşmeleri ve gözlem teknikleri kullanılacak, elde edilen veriler tema analizi, betimsel analiz ve içerik analizi yöntemleriyle çözümlenecektir. Çalışmanın olası sonuçları arasında, göçmen eğitim politikalarının daha kapsayıcı ve erişilebilir hale getirilmesi için çok dilli eğitim modellerinin yaygınlaştırılması, kültürlerarası iletişimi güçlendiren programların geliştirilmesi ve politika uygulayıcılarının kapasitelerinin artırılması gibi öneriler yer alabilir. Ayrıca, göçmen öğrencilerin eğitim sistemine entegrasyonunda yerel ve ulusal düzeyde iş birliğinin önemi vurgulanacaktır. Bu bulguların, göçmen eğitiminin yönetimsel boyutuna ilişkin politika tartışmalarına katkı sağlaması beklenmektedir.

Anahtar Kelimeler: göçmen eğitimi, eğitim yönetimi politikları,

EDUCATION MANAGEMENT POLICIES IN MIGRANT EDUCATION

Abstract

With the increase in migration movements on a global scale, meeting the educational needs of migrants and integrating them into education systems has become an important policy issue. In

DOI: https://doi.org/10.30546/19023.978-9952-8573-9-9.2025.9012.
ISBN: 978-9952-8573-8-2

particular, education management policies play a decisive role in the academic success, social integration, and preservation of the cultural identity of migrant students. In this context, evaluating and improving the effectiveness of policies related to migrant education is of great importance. The main rationale of this study is to identify the administrative challenges encountered in migrant education and to provide data-driven recommendations for policymakers and education administrators. The language barriers, cultural adaptation issues, and systemic inequalities experienced by migrant students in their educational processes necessitate the development of effective policies. Therefore, the study will analyze the functionality of existing policies by drawing on the experiences and opinions of academics specializing in migrant education. The aim of the research is to evaluate the effectiveness of administrative policies implemented in migrant education and to reveal the extent to which these policies meet the needs of migrant students. In this context, a case study design from qualitative research methods will be adopted, and … academics specializing in migrant education will be included in the sample. Focus group interviews and observation techniques will be used in the data collection process, and the data obtained will be analyzed using thematic analysis, descriptive analysis, and content analysis methods. Possible outcomes of the study may include recommendations such as the widespread adoption of multilingual education models to make migrant education policies more inclusive and accessible, the development of programs that strengthen intercultural communication, and the enhancement of the capacities of policy implementers. Additionally, the importance of local and national cooperation in the integration of immigrant students into the education system will be emphasized. These findings are expected to contribute to policy discussions regarding the administrative dimension of immigrant education.

Keywords: migrant education, education management policies,

DOI: https://doi.org/10.30546/19023.978-9952-8573-9-9.2025.9012.
ISBN: 978-9952-8573-8-2

OTEL ÇALIŞANLARININ ÇEVRESEL FARKINDALIK VE ÇEVRE DOSTU DAVRANIŞLARININ SOSYO-DEMOGRAFİK DEĞİŞKENLER AÇISINDAN DEĞERLENDİRİLMESİ

Ali İhsan Bayar

İskenderun Teknik Üniversitesi, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, Turizm ve Otel İşletmeciliği Anabilim Dalı.
ORCID Code: https://orcid.org/0009-0004-4676-1443

Doç. Dr. Sait Doğan

İskenderun Teknik Üniversitesi, Turizm Fakültesi, Gastronomi ve Mutfak Sanatları Bölümü.
ORCID Code: https://orcid.org/0000-0003-4486-8699

ÖZET

Bu çalışma, çevresel farkındalık ve çevre dostu davranışlar ile; cinsiyet, yaş, medeni durum, eğitim düzeyi, gelir düzeyi ve iş deneyimi gibi sosyo-demografik değişkenler açısından incelemeyi amaçlamaktadır. Araştırma örneklemini, uluslararası bir otel zincirinde çalışan 315 personel oluşturmaktadır. Veriler nicel araştırma yöntemleriyle toplanmış ve bağımsız örneklemler t-testi ile tek yönlü varyans analizi (ANOVA) kullanılarak analiz edilmiştir.

Elde edilen bulgulara göre, cinsiyete bağlı olarak çevre dostu davranışlar ($p<.05$) ve genel çevre algısında ($p<.05$) istatistiksel olarak anlamlı farklılıklar tespit edilmiştir. Kadın katılımcıların ortalama puanları, erkek katılımcılardan daha yüksek bulunmuştur. Ancak, çevresel farkındalık açısından cinsiyete dayalı anlamlı bir fark bulunmamıştır ($p>.05$). Yaş, medeni durum, eğitim düzeyi ve iş pozisyonu ile çevresel farkındalık ve çevre dostu davranışlar arasında istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık saptanmamıştır ($p>.05$). Öte yandan, gelir düzeyi ile çevresel farkındalık arasında anlamlı bir ilişki bulunmuştur ($p<.05$). Ancak gelir düzeyi ile çevre dostu davranışlar arasında anlamlı bir fark tespit edilmemiştir.

Bu bulgular, otel çalışanlarının çevresel tutumlarında cinsiyetin ve gelir düzeyinin belirleyici olabileceğini göstermektedir. Bu nedenle, işletmelerin çevre bilincine yönelik politika ve kurumsal sorumluluk girişimlerini geliştirirken bu değişkenleri dikkate almaları önerilmektedir.

Anahtar Kelimeler: Çevresel Farkındalık, Çevre Dostu Davranış, Sosyo-Demografik Değişkenler, Otel Çalışanları.

DOI: https://doi.org/10.30546/19023.978-9952-8573-9-9.2025.9012.
ISBN: 978-9952-8573-8-2

An Evaluation of Hotel Employees' Environmental Awareness and Environmentally Friendly Behaviors in Terms of Socio-Demographic Variables

ABSTRACT

This study aims to examine the relationship between environmental awareness, environmentally friendly behaviour in terms of socio-demographic variables such as gender, age, marital status, education level, income level, and work experience. The research sample consists of 315 employees working in an international hotel chain. The data were collected using quantitative research methods and analyzed through independent samples t-tests and one-way ANOVA.

According to the findings, statistically significant differences were found in environmentally friendly behaviours ($p<.05$) and general environmental awareness ($p<.05$) based on gender. The average scores of female participants were found to be higher than those of male participants. However, no significant difference based on gender was found in terms of environmental awareness ($p>.05$). No statistically significant differences were found between age, marital status, education level and job position and environmental awareness and environmentally friendly behaviours ($p>.05$). On the other hand, a significant relationship was found between income level and environmental awareness ($p<.05$). However, no significant difference was found between income level and environmentally friendly behaviours.

These findings suggest that gender and income level may play a determining role in the environmental attitudes of hotel employees. Therefore, it is recommended that businesses consider these variables when developing environmentally conscious policies and corporate responsibility initiatives.

Keywords: Environmental Awareness, Environmentally Friendly Behavior, Corporate Social Responsibility, Socio-Demographic Variables, Hotel Employees.

GİRİŞ

Küresel ısınma, iklim değişikliği, doğal kaynakların tükenmesi ve biyolojik çeşitliliğin kaybı gibi çevresel sorunlar, günümüzde tüm dünyada acil dikkat gerektiren kritik meseleler hâline gelmiştir. Bu sorunlar, ekolojik dengeyi ve sürdürülebilir kalkınma hedeflerini tehdit etmekte; sorumlu çevresel davranışlar ve farkındalığın gerekliliğini ön plana çıkarmaktadır (UNEP, 2022).

Çevresel farkındalık, bireylerin çevre sorunlarına yönelik bilgi düzeyini, tutumlarını ve duyarlılıklarını ifade ederken; çevre dostu davranışlar, çevreye verilen zararı azaltmayı ve sürdürülebilirliği teşvik etmeyi amaçlayan eylemleri kapsamaktadır (Kollmuss ve Agyeman, 2002). Bu algı, çalışanların çevresel duyarlılığa dayalı davranışlarını ve sürdürülebilir uygulamalara olan bağlılıklarını etkileyebilmektedir (Rupp ve diğ., 2013).

Konaklama sektörü, özellikle uluslararası otel zincirleri, yüksek enerji ve su tüketimi, atık üretimi ve karbon salımı gibi nedenlerle önemli bir çevresel ayak izine sahiptir (Gössling ve diğ., 2015). Bu

DOI: https://doi.org/10.30546/19023.978-9952-8573-9-9.2025.9012.
ISBN: 978-9952-8573-8-2

nedenle, otel çalışanlarının çevresel farkındalık düzeyi, çevre dostu davranışları ve KSS algıları arasındaki ilişkinin anlaşılması, bu sektörde sürdürülebilirliğin teşvik edilmesi açısından büyük önem taşımaktadır.

Bu çalışma, söz konusu ilişkileri; cinsiyet, yaş, medeni durum, eğitim düzeyi, gelir ve iş deneyimi gibi sosyo-demografik değişkenler bağlamında incelemeyi amaçlamakta olup, otel işletmelerinde çevresel sorumluluğun artırılmasına yönelik hem kuramsal bilgiye hem de uygulamaya dönük katkılar sunmayı hedeflemektedir.

SÜREÇ VE YÖNTEM

Bu araştırmada nicel bir araştırma deseni benimsenmiştir. Veri toplama süreci, uzun yıllardır ilgili otel markasında görev yapmış olan araştırmacı tarafından doğrudan yürütülmüştür. Araştırmaya katılım gönüllülük esasına dayanmaktadır. Anket formunda, çalışmanın bilimsel amaçlarla yapıldığı ve toplanan verilerin yalnızca bu amaçla kullanılacağı, üçüncü kişilerle paylaşılmayacağı açık bir şekilde belirtilmiştir.

Anketler basılı formda hazırlanarak katılımcılara fiziksel olarak dağıtılmıştır. Doldurulan formlar kargo yoluyla araştırmacıya ulaştırılmış, bu yöntem katılımcıların sürece daha kolay ve etkin şekilde dâhil olmalarını sağlamıştır. Veri toplama süreci titizlikle yönetilmiş ve tüm veriler analiz için dijital ortama aktarılmıştır.

Araştırmanın evrenini, merkezi İstanbul'da bulunan ulusal ölçekte tanınan bir otel zincirine bağlı, Muğla ilinin Marmaris ve Göcek ilçelerinde; Balıkesir'in Ayvalık ilçesinde; İstanbul'un Şişli ilçesinde ve Nevşehir'in Uçhisar ilçesinde faaliyet gösteren beş yıldızlı otellerde çalışan ön büro, yiyecek-içecek, kat hizmetleri ve ofis personeli oluşturmaktadır. Çalışan sayısının yeterli olması ve verilere ulaşım imkânının bulunması nedeniyle özel bir örnekleme yöntemi uygulanmamıştır.

Veriler toplam 315 katılımcıdan toplanmıştır. Nicel araştırma desenine dayalı olarak oluşturulan anket formu iki bölümden oluşmaktadır. İlk bölümde demografik bilgilere, ikinci bölümde ise çevresel farkındalık (8 madde) ve çevre dostu davranış (8 madde) ölçeklerine yer verilmiştir. Anket formunda tüm sorular 5'li Likert tipi ölçekle yanıtlanmıştır.

Çevresel farkındalık, Cheema ve arkadaşları (2020) tarafından geliştirilen 8 maddelik Çevresel Farkındalık Ölçeği ile ölçülmüştür. Çevre dostu davranışlar, Robertson ve Barling (2013) tarafından geliştirilen 8 maddelik ölçekle değerlendirilmiştir. Bu ölçekler, Değirmenci (2020) ile Değirmenci & Aytekin (2021) tarafından Türkçeye uyarlanmış olup, bu çalışmada ilgili Türkçe versiyonlar kullanılmıştır.

BULGULAR

Katılımcıların sosyo-demografik özellikleri cinsiyet, yaş, medeni durum, eğitim düzeyi, toplam hane aylık geliri, şirketteki görev pozisyonu ve toplam çalışma süresi değişkenlerini içermektedir.

Katılımcıların %40'ı kadın, %60'ı erkektir. Yaş dağılımına göre katılımcıların %72,4'ü 18–35 yaş aralığında, %24,1'i 36–55 yaş aralığında ve %3,5'i 56 yaş üzerindedir. Eğitim düzeyine göre ise katılımcıların %8,9'u ilkokul, %27,3'ü lise mezunu ve %63,8'i üniversite mezunudur.

Aylık gelir dağılımı incelendiğinde; katılımcıların %4,7'si 23.000 TL ve altında, %25,1'i 23.001–30.000 TL arasında, %38,1'i 30.001–40.000 TL arasında ve %32,1'i 40.001 TL üzerinde gelire sahiptir.

Görev pozisyonuna göre katılımcıların %66'sı personel, %28,3'ü süpervizör, %5,7'si yönetici pozisyonunda çalışmaktadır. Kurumdaki çalışma süresi açısından değerlendirildiğinde ise katılımcıların %25,1'i 1 yıldan az, %50,5'i 1–4 yıl, %21,3'ü 5–8 yıl ve %3,2'si 9 yıldan uzun süredir görev yapmaktadır.

Yapılan analizlerde, çevresel farkındalık düzeyinde cinsiyete göre anlamlı bir fark bulunmamıştır ($t=0.695$; $p>0.05$). Kadın ($\bar{x}=4.34$) ve erkek ($\bar{x}=4.30$) katılımcıların ortalama puanları birbirine oldukça yakındır. Ancak, çevre dostu davranışlarda cinsiyete bağlı anlamlı bir fark saptanmıştır ($t=3.09$; $p<0.05$). Kadın katılımcılar ($\bar{x}=4.38$), erkek katılımcılara ($\bar{x}=4.17$) göre daha yüksek puan almıştır. Kadın katılımcı sayısının daha az olması bu farkın oluşumunda etkili bir faktör olarak değerlendirilmektedir. Genel çevre algısında da cinsiyete bağlı anlamlı bir farklılık görülmüştür ($t=2.75$; $p<0.05$); kadın katılımcılar ($\bar{x}=4.45$) erkeklere ($\bar{x}=4.31$) göre daha yüksek puan almıştır.

Yaş gruplarına göre yapılan analizlerde çevresel farkındalık ($F=0.251$; $p>0.05$), çevre dostu davranışlar ($F=0.580$; $p>0.05$) ve genel çevre algısı ($F=0.265$; $p>0.05$) açısından anlamlı bir fark tespit edilmemiştir. Yaş grupları arasında ortalama puanlarda bazı farklılıklar bulunsa da bu farklar istatistiksel olarak anlamlı değildir.

Medeni duruma göre çevresel farkındalık ($t=-0.843$; $p>0.05$), çevre dostu davranışlar ($t=0.979$; $p>0.05$), KSS algısı ($t=-1.68$; $p>0.05$) ve genel çevre algısı ($t=-0.455$; $p>0.05$) açısından anlamlı bir farklılık bulunmamıştır; ortalama puanlar gruplar arasında oldukça yakındır.

Eğitim düzeyine göre çevresel farkındalık ($F=0.416$; $p>0.05$), çevre dostu davranışlar ($F=0.907$; $p>0.05$), KSS algısı ($F=2.61$; $p>0.05$) ve genel çevre algısı ($F=1.37$; $p>0.05$) değişkenlerinde anlamlı bir fark saptanmamıştır. Ortalama puanlarda küçük farklılıklar gözlense de, bu farklar istatistiksel anlam taşımamaktadır.

Gelir düzeyine göre yapılan analizde çevre dostu davranışlar ($F=0.119$; $p>0.05$) ve genel çevre algısı ($F=1.79$; $p>0.05$) açısından anlamlı bir fark tespit edilmemiştir. Ancak, çevresel farkındalık düzeyinde gelir grupları arasında anlamlı bir fark bulunmuştur ($F=3.73$; $p<0.05$); bu durum farklı gelir düzeylerine sahip bireylerin çevresel farkındalıklarının değişebileceğini göstermektedir.

DOI: https://doi.org/10.30546/19023.978-9952-8573-9-9.2025.9012.
ISBN: 978-9952-8573-8-2

TARTIŞMA

Araştırma bulguları, cinsiyetin çevresel farkındalık üzerinde anlamlı bir etkisinin olmadığını göstermiştir; bu durum, hem kadın hem de erkek çalışanların çevre konularına benzer düzeyde bilgi ve tutum sergilediklerini göstermektedir. Ancak, kadın katılımcıların çevre dostu davranışlar ve KSS algısında erkeklere kıyasla anlamlı derecede daha yüksek puan aldığı görülmüştür. Bu durum, kadınların çevreye yönelik daha yüksek duyarlılık göstermesi ya da toplumsal roller doğrultusunda sosyal sorumluluk konularına daha fazla önem vermesi ile açıklanabilir. Kadın katılımcı sayısının erkeklere oranla daha az olması, bu farklılıkların yorumlanmasında dikkate alınması gereken bir unsur olup, gelecekteki araştırmalarda cinsiyet dengesinin sağlanması önem arz etmektedir.

Yaş, medeni durum ve eğitim düzeyi değişkenleri ile çevresel farkındalık, çevre dostu davranışlar, KSS algısı ve genel çevre algısı arasında istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık saptanmamıştır. Farklı gruplar arasında küçük ortalama puan farklılıkları gözlense de, bunlar istatistiksel olarak anlamlı düzeyde değildir. Bu bulgu, çalışmaya katılan otel çalışanları arasında çevreye yönelik tutum ve davranışların büyük ölçüde benzer olduğunu göstermektedir. Bu durum, kurum içi eğitimlerin ve otel zincirine özgü kurumsal kültürün çalışanlar üzerinde etkili olabileceğini düşündürmektedir.

Gelir düzeyine göre çevre dostu davranışlar, KSS algısı ve genel çevre algısı açısından anlamlı bir fark bulunmamıştır. Ancak çevresel farkındalık düzeyinde gelir grupları arasında anlamlı bir farklılık saptanmıştır. Bu bulgu, gelirin bireylerin çevre konularındaki bilgi düzeyi veya duyarlılığı üzerinde etkili olabileceğini ortaya koymaktadır. Gelir düzeyine bağlı olarak bilgiye erişim imkânları, çevresel konulara yönelik öncelikler ya da farkındalık düzeylerinde değişiklikler olabileceği düşünülebilir. Bu ilişkinin nedenlerini ortaya koymak amacıyla gelecekte daha derinlemesine araştırmalar yapılması önerilmektedir.

Genel olarak, bu çalışma, bazı sosyo-demografik değişkenlerin (özellikle cinsiyet ve gelir) çevresel tutum ve davranışlarda belirleyici olabileceğini, diğer değişkenlerin ise (yaş, medeni durum, eğitim) daha sınırlı etkiye sahip olduğunu göstermektedir. Bu bulgular, otel yöneticileri ve politika yapıcılar için çevreye duyarlı eğitim programları ve KSS uygulamaları geliştirirken demografik farklılıkları dikkate almanın önemine işaret etmektedir. Demografik özelliklere göre uyarlanmış çevre eğitimi ve sorumluluk girişimleri, daha çevre bilincine sahip bir iş gücü oluşturulmasına katkı sağlayabilir.

SONUÇ

Bu çalışma, uluslararası bir otel zincirinde çalışan personelin çevresel farkındalık ve çevre dostu davranış algısı üzerinde sosyo-demografik değişkenlerin etkisini incelemiştir. Elde edilen bulgular, cinsiyet ve gelir düzeyinin bazı çevresel tutum ve davranışlar üzerinde anlamlı etkileri olduğunu, buna karşın yaş, medeni durum ve eğitim düzeyinin anlamlı bir farklılık yaratmadığını ortaya koymuştur.

Kadın çalışanların, erkeklere kıyasla daha yüksek düzeyde çevre dostu davranışlar sergilediği ve KSS algısına sahip olduğu tespit edilmiştir. Bu durum, çevresel program ve uygulamalarda toplumsal cinsiyete duyarlı yaklaşımların benimsenmesinin önemini vurgulamaktadır. Ayrıca, çevresel farkındalığın gelir düzeyine göre farklılık göstermesi, çevre bilinci artırma çalışmalarının çalışanların ekonomik arka planlarına göre uyarlanması gerektiğine işaret etmektedir.

Bu doğrultuda, otel yöneticilerine aşağıdaki öneriler sunulmaktadır:

Demografik grupların ihtiyaç ve motivasyonlarına yönelik hedeflenmiş eğitim ve farkındalık programları geliştirilmeli, özellikle erkek çalışanların çevre dostu davranışlara katılımını artıracak yöntemler üzerinde durulmalıdır.

Çalışanların aktif katılımını sağlayan ve sürdürülebilirlik taahhüdünü vurgulayan KSS girişimleri hayata geçirilmeli, bu sayede olumlu çevresel tutum ve davranışlar pekiştirilebilir.

Gelire bağlı farklılıklar göz önünde bulundurularak, tüm çalışanlara ulaşabilecek kapsayıcı ve erişilebilir çevre eğitimi ile iletişim stratejileri geliştirilmelidir.

Çevre ve KSS programlarının farklı çalışan grupları üzerindeki etkileri düzenli olarak izlenmeli ve değerlendirilmelidir, böylece programlar ihtiyaçlara göre sürekli olarak geliştirilebilir.

Gelecekte yapılacak araştırmalarda, sosyo-demografik değişkenler ile çevresel davranışlar arasındaki ilişkileri etkileyen diğer olası aracılık değişkenleri de incelenmeli; farklı kültürel ve kurumsal bağlamlarda gerçekleştirilecek çalışmalarla bu alandaki bilgi birikimi genişletilmelidir.

KAYNAKÇA

Cheema, S., Afsar, B., Al-Ghazali, B. M., & Maqsoom, A. (2020). How Employee's Perceived Corporate Social Responsibility Affects Employee's Pro-Environmental Behaviour? The Influence of Organizational Identification, Corporate Entrepreneurship, And Environmental Consciousness. Corporate Social Responsibility and Environmental Management, 27(2), 616-629. Doi: 10.1002/Csr.1826

Değirmenci, B. (2020). Çevresel Bilinç ile Çevresel Bağlılık İlişkisinin" Demografik Özellikler" Bağlamında İncelenmesi. Balkan & Near Eastern Journal of Social Sciences (BNEJSS), 6(4).

Değirmenci, B., & Aytekin, M. (2021). Çalışanların Çevreye Bağlılıkları Ve Çevre Dostu Davranışlar İlişkisi: Kurumsal Sosyal Sorumluluk Algısının Aracılık Rolü. Balkan ve Yakın Doğu Sosyal Bilimler Dergisi, 07 (02), 25-38.

Gössling, S., Peeters, P., Hall, C. M., Ceron, J. P., Dubois, G., Lehmann, L. V., & Scott, D. (2015). Tourism and water use: Supply, demand, and security. An international review. Tourism Management, 33(1), 1–15.

DOI: https://doi.org/10.30546/19023.978-9952-8573-9-9.2025.9012.
ISBN: 978-9952-8573-8-2

Robertson, J. L. ve Barrling, J. (2013). Greening Organizations Through Leaders' Influence on Employees' Pro-Environmental Behaviors. Journal of Organizational Behavior, 34, 176-194. https://doi.org/10.1002/job.1820

Rupp, D. E., Ganapathi, J., Aguilera, R. V., & Williams, C. A. (2013). Employee reactions to corporate social responsibility: An organizational justice framework. Journal of Organizational Behavior, 34(2), 157–175.

UNEP. (2022). Global Environment Outlook 6. United Nations Environment Programme.

DOI: https://doi.org/10.30546/19023.978-9952-8573-9-9.2025.9012.
ISBN: 978-9952-8573-8-2

SPOR BİLİMLERİ FAKÜLTESİ ÖĞRENCİLERİNDE KİTAP OKUMA ETKİNLİĞİNİN DİKKAT DÜZEYİ VE REAKSİYON SÜRESİNE ETKİSİNİN İNCELENMESİ

Doktorant Şeyma SATILMIŞ

Niğde Ömer Halisdemir Üniversitesi, Spor Bilimleri Fakültesi
ORCİD ID: https://orcid.org/0000-0003-0060-8289

Doç. Dr. Nuray SATILMIŞ

Alanya Alaaddin Keykubat Üniversitesi, Spor Bilimleri Fakültesi
ORCİD ID: https://orcid.org/0000-0002-2086-1436

Özet

Bu çalışmanın amacı spor bilimleri öğrencilerinde kitap okuma etkinliğinin dikkat düzeyi ve reaksiyon süresine etsinin incelenmesidir. 10 kontrol ve 10 deney grubu olmak üzere toplam 20 spor bilimleri fakültesi öğrencisi gönüllü olarak çalışmaya dâhil edilmiştir. Deney grubu haftada en az 3 gün 40 dakika kitap okuma etkinliği yapmıştır. Gönüllülere kişisel bilgi formunun yanı sıra Görsel Dikkat Testi ve d2 Dikkat Testi uygulanmıştır. Araştırmanın verileri SPSS programında değerlendirilmiştir. Bulgulara göre, deney ve kontrol gruplarının reaksiyon süresinde anlamlı düzeyde azalma tespit edilmiştir. ($p<0,05$). Kontrol grubunun doğruluk oranında anlamlı bir artış saptanmış ancak deney grubunda bu artış gözlenmemiştir ($p<0,05$). Deney ve kontrol gruplarının TN ve TN-E skorlarında ön-son test lehine anlamlı artışlar bulunmuştur ($p<0,05$). CP değişkenine ilişkin analizlerde de her iki grubun son test skorlarında anlamlı düzeyde artış tespit edilmiştir ($p<0,05$). Buna karşın, FR ve E1 değişkenlerinde deney ve kontrol grupları arasında anlamlı bir fark saptanmamıştır ($p>0,05$). E2 değişkenine ilişkin sonuçlarda ise yalnızca kontrol grubunun son test skorlarında anlamlı bir artış gözlemlenmiştir ($p<0,05$).

Sonuç olarak bulgular, uygulanan sürecin dikkat performansı ve reaksiyon süresi üzerinde olumlu etkiler yarattığını ortaya koymakla birlikte, bazı dikkat göstergelerinde beklenen gelişimin sınırlı düzeyde kaldığını göstermektedir.

Anahtar Kelimeler: Spor Bilimleri, Kitap Okuma, Dikkat Düzeyi, Reaksiyon Süresi

DOI: https://doi.org/10.30546/19023.978-9952-8573-9-9.2025.9012.
ISBN: 978-9952-8573-8-2

INVESTİGATİON OF THE EFFECT OF READİNG ACTİVİTİES ON ATTENTİON LEVEL AND REACTİON TİME İN STUDENTS OF THE FACULTY OF SPORT SCİENCES

Abstract

The purpose of this study is to examine the effect of a reading activity on attention level and reaction time among students of sports sciences. A total of 20 voluntary participants from the Faculty of Sports Sciences were included in the study, divided into an experimental group 10 and a control group 10. The experimental group engaged in a reading activity for at least 40 minutes, three times a week. Participants were administered a Personal Information Form, the Visual Attention Test, and the d2 Attention Test. The data were analyzed using the SPSS software.

According to the findings, a statistically significant reduction in reaction time was observed in both the experimental and control groups (p<0.05). While the control group showed a significant increase in accuracy rate, no such increase was found in the experimental group (p<0.05). Significant improvements were observed in both groups' TN and TN-E scores in favor of the post-test (p<0.05). Similarly, the CP variable showed a statistically significant increase in post-test scores for both groups (p<0.05). However, no significant differences were found between the groups in the FR and E1 variables (p>0.05). Regarding the E2 variable, a significant increase was observed only in the control group’s post-test scores (p<0.05).

In conclusion, the findings indicate that the implemented process had a positive effect on attention performance and reaction time. However, improvements in certain indicators of attention remained limited, suggesting that the intervention's effectiveness may vary across different cognitive dimensions.

Keywords: Sports Sciences, Reading Activities, Attention Level, Reaction Time

DOI: https://doi.org/10.30546/19023.978-9952-8573-9-9.2025.9012.
ISBN: 978-9952-8573-8-2

ARAPÇA ÖĞRETMENLERİ; BİR LİTERATÜR ARAŞTIRMASI

Dr. İbrahim ARAS

Araştırmacı, Yazar
Tavşanlı, Kütahya.
ORCID NO: 0000-0003-1481-4286

Özet

Eşyalara isim verme ve iletişim kurma yeteneği ile tüm dünyaya yayılmış olan milletler aynı nesnelere farklı isimler vererek kendi dillerini oluşturmaktadırlar. Arap milli kültürünün bir ürünü olan Arapça da bu muazzam dillerden birisidir. Son kutsal kitap olan Kur'an-ı Kerim'in de dili olan Arapça dünyada en çok kullanılan dillerden birisidir. Arapça öğretmenleri, mesleğin getirdiği yükümlülükler yanında İslam kültür ve medeniyetinin dilini öğretme sorumlulukları sebebiyle de oldukça önemli bir görevi yürütmektedirler. Bu öğretmenlerin kendilerini geliştirmeleri ve görevlerini profesyonelce yapmaları önem arzetmektedir. Araştırmacıların, konuyla ilgili bilimsel araştırmalar yapması ve sonrasında bu araştırmaların bir literatür taramasıyla ortaya konulması Arapça öğretmenlerinin gelişimlerine ve konuyla ilgilenen paydaşların verilere daha kapsamlı ve hızlı bir şekilde ulaşmalarına önemli katkılar sunacaktır. Bu araştırma doküman inceleme modeliyle hazırlanmış Nitel bir araştırmadır. Geçmişten günümüze Arapça öğretmenleriyle ilgi pek çok araştırma yapılmış, yapılmaya da devam edilmektedir. Çalışmada "Arapça Öğretmenleri" anahtar ifadesi çerçevesinde Türkiye'de yayınlanmış makaleler ve onaylanmış lisansüstü tezlerin sistematik literatür taraması ve içerik analizi yapılacaktır. Araştırma kapsamında tamamlanmış tüm literatüre ulaşabilmek amacıyla; Yüksek Öğretim Kurumu'nun "Tez Tarama Sayfası", Dergi Park "Makale Tarama Sayfası" ile İSAM (Türkiye Diyanet Vakfı İslam Araştırmaları Merkezi) "Makale Tarama Sayfası" üzerinden sistemli taramalar yapılmıştır. Konu başlıkları bazında öncelikle; "Arapça" anahtar kelimesiyle taramalar yapılmış ve toplam 4.426 lisansüstü tez ve 690 akademik makaleye ulaşılmıştır. Bu çalışmalar Word sayfasına aktarılarak bu kez "Öğretmen" anahtar ifadesiyle yeni bir tarama yapılmış konu başlıklarında bir şekilde "Arapça öğretmen" anahtar ifadesi bulunan çalışmalar tespit edilmiştir. Araştırmada incelenecek çalışmalar; 18'i Arapça, 14'ü Türkçe olmak üzere toplam 32 lisansüstü tez ve 1'i Arapça, 14'ü Türkçe olmak üzere toplam 15 akademik makaledir. Araştırma kapsamında tüm çalışmalar titizlikle okunmuş ve incelenmiştir. Araştırma kapsamındaki çalışmaların problem durumları, desenleri, çalışma grupları ve analiz yöntemleri incelenmiş tespit edilen veriler tablolaştırılmıştır. Araştırmada, tezlerin lisansüstü seviye dağılımları ve makalelerin yayınlandığı dergi dağılımları da tablo halinde verilmiştir. Çalışmaların hazırlanmasında yürütülen yöntem dikkate alındığında araştırmalardan bazılarının nitel, çoğunluğunun nicel araştırma yöntemleriyle hazırlandığı tespit edilmiştir. Çalışma sonuç ve öneriler kısmıyla tamamlanmıştır.

DOI: https://doi.org/10.30546/19023.978-9952-8573-9-9.2025.9012.
ISBN: 978-9952-8573-8-2

Anahtar kelimeler: Öğretmen, Arapça Öğretmeni, Literatür, Literatür Taraması.

ARABİC LANGUAGE TEACHERS: A LİTERATURE REVİEW

Abstract

Nations that have spread across the world with the ability to name objects and establish communication have developed their own languages by assigning different names to the same entities. Arabic, a product of Arab national culture, is one of these remarkable languages. As the language of the last holy book, the Qur'an, Arabic is among the most widely used languages in the world. Arabic teachers, in addition to the responsibilities brought by their profession, carry the significant duty of teaching the language of Islamic culture and civilization. It is therefore essential for these teachers to improve themselves and perform their duties professionally. Conducting scientific research on this subject and subsequently presenting these findings through a literature review will make valuable contributions to the professional development of Arabic teachers and allow stakeholders interested in the topic to access data more comprehensively and efficiently.

This study is a qualitative research based on the document analysis method. Numerous studies have been conducted on Arabic teachers from past to present, and research in this area continues. Within the scope of this study, a systematic literature review and content analysis will be conducted on articles and approved postgraduate theses published in Turkey under the key term "Arabic Teachers." In order to access all relevant literature, systematic searches were carried out using the Higher Education Council's "Thesis Search Page," DergiPark's "Article Search Page," and ISAM (Center for Islamic Studies, Turkish Religious Foundation)'s "Article Search Page." Initially, searches were conducted using the keyword "Arabic," yielding a total of 4,426 postgraduate theses and 690 academic articles. These documents were transferred to Word format, and a subsequent search was conducted using the keyword "Teacher." Studies that included the key term "Arabic teacher" in their titles were identified. The studies analyzed in this research consist of 32 postgraduate theses (18 in Arabic and 14 in Turkish) and 15 academic articles (1 in Arabic and 14 in Turkish). All studies within the scope of the research were meticulously read and analyzed. The problem statements, research designs, study groups, and analysis methods of the selected works were examined, and the data obtained were tabulated. Additionally, the distribution of theses by postgraduate level and the distribution of articles by the journals in which they were published were also presented in tables. Considering the methodologies employed in these studies, it was found that some used qualitative methods, while the majority employed quantitative research methods. The study concludes with a section dedicated to results and recommendations.

Keywords: Teacher, Arapic Language Teacher, Literature, Literature Review.

DOI: https://doi.org/10.30546/19023.978-9952-8573-9-9.2025.9012.
ISBN: 978-9952-8573-8-2

ÖĞRETMENLERİN ÖZEL ALAN YETERLİKLERİ; BİR LİTERATÜR ARAŞTIRMASI

Dr. İbrahim ARAS

Araştırmacı, Yazar
Tavşanlı, Kütahya.
ORCID NO: 0000-0003-1481-4286

Özet

Öğrendiklerini paylaşma olarak düşündüğümüzde "öğretmenlik ilk insanla başlamıştır" diyebiliriz. Öğretmenler, "Ben öğretmen olarak gönderildim" diyerek öğretmenlik mesleğinin değerini ortaya koyan Hazreti Muhammed'in meslektaşı konumundadır ve önemli bir görevi icra etmektedirler. Öğretmenlik mesleğinde yeterli olmak demek, bu mesleğin gerektirdiği görevleri yerine getirebilme düzeyinin yeterli olması demektir. Bir öğretmenin görevini hakkı ile yürütüp başarılı olabilmesi için; yetiştirilmesi aşamasında mesleğiyle ilgili bazı niteliklerin kazandırılması, kişisel kabiliyetlerin yanında, öğretmenlik mesleği genel yeterliklerine ve alanıyla ilgili yeterlikleri ifade eden özel alan (branş) yeterliklerine sahip olması gerekir. Sahip olunması gereken tüm yeterliklerin, yapılan bilimsel araştırmalarla tespit edilip ortaya konması oldukça önemlidir. Öğretmenlerin özel alan yeterlikleriyle ilgili olarak geçmişten günümüze pek çok araştırma yapılmış, yapılmaya da devam etmektedir. Yapılan ve yapılacak araştırmalar görevini icra eden öğretmenlere ve konuyla ilgili tüm taraflara ışık tutacak, katkılar sağlayacaktır. Bu sebeple araştırmacıların diğer tüm konulara olduğu gibi öğretmenlerin özel alan yeterlikleri konusunu da yakın ilgi alanlarında tutması önemli görülmektedir.

Bu araştırma doküman inceleme modeliyle hazırlanmış Nitel bir araştırmadır. Çalışmada Türkiye'de yayınlanmış makaleler ve onaylanmış lisansüstü tezlerin konu başlıklarında, "Öğretmen" "özel alan" ve "yeterli" ifadeleri ile yapılan taramalar sonucunda tespit edilen araştırmaların sistematik literatür taraması ve içerik analizi yapılacaktır. Tamamlanmış araştırmalara ulaşabilmek amacıyla; Yüksek Öğretim Kurumu'nun "Tez Tarama Sayfası", Dergi Park "Makale Tarama Sayfası" ile İSAM (Türkiye Diyanet Vakfı İslam Araştırmaları Merkezi) "Makale Tarama Sayfası" üzerinden taramalar yapılmıştır. İncelemeye alınan; 9'u doktora, 44'ü yüksek lisans ve 2'si İngilizce 51'i Türkçe toplam 53 lisansüstü tez ile çeşitli dergilerde yayınlanmış 48 bilimsel makale olmak üzere toplam 101 çalışmanın tamamı titizlikle okunmuş ve incelenmiştir. Araştırma kapsamında çalışmaların, problem durumları, desenleri, çalışma grupları ve analiz yöntemleri incelenmiş tespit edilen veriler tablolaştırılmıştır. Araştırmada makalelerin yayınlandığı dergi dağılımları ve tezlerin seviye dağılımları tablo halinde verilmiştir. Çalışmaların incelenmesi sonucunda, bilimsel çalışmaların hazırlanmasında tercih edilen yöntem dikkate alındığında araştırmalardan çoğunluğunun nicel araştırma yöntemleriyle hazırlandığı tespit

DOI: https://doi.org/10.30546/19023.978-9952-8573-9-9.2025.9012.
ISBN: 978-9952-8573-8-2

edilmiştir. Yapılan değerlendirmeler sonucunda araştırmacılara, bu güne kadar yapılan araştırmalarda fazlaca tercih edilen nicel yöntem yanında nitel ve karma yöntemlerle de konuya yönelik araştırmalar yapmaları tavsiye edilmektedir. Çalışma sonuç ve öneriler kısmıyla tamamlanmıştır.

Anahtar kelimeler: Öğretmen, Öğretmen Yeterlikleri, Özel Alan Yeterlikleri Literatür, Literatür Taraması.

PECIFIC FIELD COMPETENCIES OF TEACHERS: A LITERATURE REVIEW

Abstract

Teaching, when considered as the act of sharing knowledge, can be said to have begun with the very first human. Teachers hold a position of great significance, being colleagues of the Prophet Muhammad, who emphasized the value of teaching by stating, “I have been sent as a teacher.” Being competent in the teaching profession means possessing the necessary qualifications to effectively fulfill the duties required by the profession. For a teacher to successfully perform their role, they must acquire certain professional qualities during their training. In addition to personal abilities, teachers are expected to possess both general teaching competencies and subject-specific (field) competencies related to their branch. It is of great importance that all necessary competencies are identified and established through scientific research. Numerous studies have been conducted on teachers’ field-specific competencies from past to present, and research in this area continues. Completed and future studies will shed light on this issue, offering valuable contributions to teachers currently practicing and to all stakeholders involved. Therefore, it is essential for researchers to pay close attention to the subject of teachers’ field-specific competencies, just as they do to other educational topics.

This study is a qualitative research conducted using a document analysis model. Within the study, a systematic literature review and content analysis were carried out on research identified through keyword searches of the terms “teacher,” “subject-specific,” and “competency” in the titles of articles published in Turkey and approved postgraduate theses. In order to access completed research, searches were conducted through the “Thesis Search Page” of the Council of Higher Education, the “Article Search Page” of DergiPark, and the “Article Search Page” of ISAM (Center for Islamic Studies of the Turkish Diyanet Foundation). The analysis included a total of 101 studies: 53 postgraduate theses (9 doctoral, 44 master’s; 51 in Turkish and 2 in English) and 48 scholarly articles published in various academic journals. All selected works were meticulously read and analyzed. Within the scope of the study, the problem statements, research designs, study groups, and analysis methods of the works were examined, and the data obtained were tabulated. The distribution of journals in which the articles were published and the academic levels of the theses were also presented in table format. As a result of the analysis, it was found that the majority of the studies employed quantitative research methods. Based on these evaluations, researchers are advised to conduct future research on this topic not only using the

DOI: https://doi.org/10.30546/19023.978-9952-8573-9-9.2025.9012.
ISBN: 978-9952-8573-8-2

widely preferred quantitative methods but also through qualitative and mixed-method approaches. The study concludes with findings and recommendations.

Keywords: Teacher, Teacher Competencies, Special Field Competencies, Literature, Literature Review.

DOI: https://doi.org/10.30546/19023.978-9952-8573-9-9.2025.9012.
ISBN: 978-9952-8573-8-2

ORTAOKUL ÖĞRENCİLERİNİN SU OKURYAZARLIKLARININ FARKLI DEĞİŞKENLER ACISINDAN İNCELENMESİ

Öğretmen, Zeynel Abidin BOZKURT

ORCID:0000-0002-4540-7643

Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü Matematik ve Fen Bilimleri Eğitimi Anabilim Dalı Fen Bilgisi Eğitimi Tezli Yüksek Lisans Programı, Burdur, Türkiye

Prof. Dr. Selda BAKIR

ORCID: 0000-0002-2169-2910

Burdur Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, Matematik ve Fen Bilimleri Eğitimi Bölümü, Burdur, Türkiye

Özet

Su dünyada hayatın sürmesi için gerekli olan maddelerin başında gelmektedir. Yeryüzündeki bütün varlıkların biyolojik yapılarında en çok bulunan madde su olduğu için su canlıların yaşamlarını sağlıkla devam ettirmeleri için oldukça önemlidir. Suyla ilgili bilgileri edinmek, su kaynakları ile ilgili araştırmalar yapmak, suyun özellikleri ile yapısı hakkında bilinçli olmak, suyun kullanımı ve sorun olabilecek konuları bilmek su okuryazarlığı gerekliliklerindendir. Su okuryazarlığı kavramı ilk kez 1984 yılında ele alınmıştır. Ekosistemlerin sürdürülmesi için su kaynakları gereklidir. Dünyadaki canlılığın artış haline olmasıyla birlikte, canlılar hayatlarını devam ettirebilmek için sürekli su tüketimini arttırmışlardır. Ayrıca küresel ısınmanın etkisi ile kullanılabilir su kaynakları konusunda ciddi problemler yaşanmaktadır. Susuzluk veya kirli su, özellikle gelişmekte olan ülkelerde, ölümlere veya çeşitli hastalıklara neden olmaktadır. Bu nedenlerden dolayı su okuryazarlığı önemli hale gelmiş olup, geleceğin büyükleri olan öğrencilerin su okuryazarlığı farkındalıklarının tespit edilmesi önem kazanmaktadır. Bu araştırmanın amacı, ortaokul öğrencilerinin su okuryazarlılıklarının cinsiyet, sınıf, anne ve baba eğitim durumuna göre incelemektir. Araştırmanın örneklemini, Isparta ilinde bulunan MEB'e bağlı 35 ortaokul ve imam-hatip ortaokullarında 2024-2025 bahar döneminde öğrenim gören 1429 ortaokul öğrencisi oluşturmaktadır. Uygulamaya katım gösteren öğrencilerin 711'i Kız (%49,8), 718' i Erkek (%50,2), 418 (%29,3) öğrenci 5. sınıf, 362 (25,3) öğrenci 6. sınıf, 322 (% 22,5) öğrenci 7. sınıf, 327 (%22,9) öğrenci 8. sınıftandır. Veri toplama aracı olarak Sözcü ve Türker (2020) tarafından geliştirilen su okuryazarlığı ölçeği kullanılmıştır. Ölçeğin Croanbach alfa katsayısı .928 olarak bulunmuştur. Ölçekten elde edilen veriler SPSS programı yardımıyla ANOVA testi kullanılarak analiz edilmiştir. Verilerin analizi sonucunda, cinsiyete göre, kızlar lehine, anne eğitim durumuna göre, anne eğitim düzeyi artıkça ve baba eğitim durumuna göre baba eğitim düzeyi arttıkça su okuryazarlığının arttığı sonucuna varılmıştır. Sınıf düzeyine göre ise öğrencilerin su okuryazarlık düzeylerinin anlamlı farklılık gösterdiği ve bu farklılığın 5.sınıftan 8.sınıfa kadar azaldığı görülmüştür.

DOI: https://doi.org/10.30546/19023.978-9952-8573-9-9.2025.9012.
ISBN: 978-9952-8573-8-2

Araştırmanın sonuçlarına göre, su okur-yazarlığının anne ve babanın eğitim düzeylerine bakılarak, eğitimle artırabileceği önerilebilir. Bunun da en kestirme yolunun fen bilimleri dersleri olduğundan yola çıkarak, fen bilimleri dersleri kapsamında su okuryazarlığı konularına önem verilebilir.

Anahtar Kelimeler: Ortaokul öğrencileri, su farkındalığı, Su okuryazarlığı,

EXAMINING THE WATER LITERACY OF SECONDARY SCHOOL STUDENTS IN TERMS OF DIFFERENT VARIABLES

Abstract

Water is one of the most essential elements necessary for life on Earth. Because water is the most abundant biological component of all living things on Earth, it is crucial for all living things to maintain healthy lives. Obtaining information about water, conducting research on water resources, being aware of the properties and structure of water, and understanding water usage and potential issues are all requirements for water literacy. The concept of water literacy was first discussed in 1984. Water resources are essential for sustaining ecosystems. With the increasing number of living organisms on Earth, living things have continuously increased their water consumption to sustain their lives. Furthermore, the impact of global warming is causing serious problems with usable water resources. Dehydration or polluted water, especially in developing countries, can lead to deaths and various diseases. For these reasons, water literacy has become crucial, and determining the water literacy awareness of students, the future adults, is crucial. The purpose of this study is to examine the water literacy of middle school students by gender, grade, and parental education level. The study sample consisted of 1429 middle school students studying in 35 middle schools and imam-hatip middle schools affiliated with the Ministry of National Education in Isparta province in the spring semester of 2024-2025. Of the students who participated in the application, 711 were girls (49.8%), 718 were boys (50.2%), 418 (29.3%) were 5th grade, 362 (25.3%) were 6th grade, 322 (22.5%) were 7th grade, and 327 (22.9%) were 8th grade. The water literacy scale developed by Sözcü and Türker (2020) was used as the data collection tool. The Croanbach's alpha coefficient of the scale was found to be .928. The data obtained from the scale was analyzed using the ANOVA test with the help of the SPSS program. Data analysis revealed that water literacy increased by gender, favoring girls, by mother's education level, and by father's education level, as mother's education level increased, and as father's education level increased. Students' water literacy levels were found to differ significantly by grade level, with this difference decreasing from 5th to 8th grade. The study's results suggest that water literacy can be improved through education, based on the education levels of both parents. Given that science courses are the most direct path to this, water literacy can be prioritized within science courses.

Keywords: middle school students, water awareness, water literacy

DOI: https://doi.org/10.30546/19023.978-9952-8573-9-9.2025.9012.
ISBN: 978-9952-8573-8-2

GİRİŞ

Su dünyada hayatın sürmesi için gerekli olan maddelerin başında gelmektedir. Yeryüzündeki bütün varlıkların biyolojik yapılarında en çok bulunan madde su olduğu için su canlıların yaşamlarını sağlıkla devam ettirmeleri için oldukça önemlidir. Suyu motorun dişlileri gibi tasvir edersek dişliler dönmeden motor çalışmayacağı gibi su olmadan da bizim hiçbir fonksiyonumuz düzgün çalışmayacaktır. Bu denli önemli olmasındandır ki tarihin her yerinde ortaya çıkan medeniyetler su kaynaklarına yakın ya da suyun olduğu bölgelerde kurulmuştur (Erb, 1997; Öziş vd., 2002). Örneğin Mısır Medeniyeti Nil Nehrinin havzasında, Fırat ve Dicle Nehirlerinin arasında birçok medeniyet doğmuş ve gelişmiştir. Dünyamızın büyük bir bölümü (2/3ü) sularla kaplı olsa da bu suların %97.5 i tuzludur. Tuzlu sular okyanus ve denizlerde bulunmaktadır geriye kalan tatlı su kaynaklarımız ise %2.5 oranındadır (Devlet Su İşleri, 2017). Dünyadaki içme su kaynaklarının oldukça az olması suyun önemini daha da artırmaktadır. Hatta gelecekte savaşların su kaynaklı olacağı görüşleri yaygın şekilde dillendirilmektedir. Su kaynaklarının özellikle içilebilir su kaynaklarının tükenebileceği, sınırsız bir kaynak olmadığı üzerinde durulmalıdır. Öğrencilere su ile ilgili önemli davranışları kazandırmak için derslerde sürekli suyun önemi üzerinde durulmalıdır. Eğitimler öğrencilerin seviyelerine göre daha küçük yaşlarda verilmeye başlandığı takdirde suyun önemiyle ilgili farkındalıklar artabilir ve su ile davranışların olumluya yönelebilir (Brelet and Rueff, 2000). Artan nüfus, sanayileşme, plansız kentleşme ve endüstriyel tarıma geçişle birlikte son yüzyılda su kullanımında artış meydana gelmiştir (URL1). Fakat su tüketiminin artmasına rağmen bunun çözümü için atılan adımlar yetersiz seviyededir.

Su kirliliği son yıllarda dünya yaşamının karşılaştığı en önemli çevre sorunlarından birisidir. İklimin değişmesi, çevre kirlilikleri ve yanlış sulama yüzünden fazla su kullanımı vb. nedenlerle kullanmakta olduğumuz su kaynakları gün geçtikçe yok olmaktadır (Atıcı ve Tokatlı 2014). Kullandığımız su kaynaklarıyla içme sularımız genelde insanoğlunun sebep olduğu nedenlerden dolayı kirlenmektedir (Menteşe, 2017). Tarımda, toprağın verimini artırmakta kullanılan kimyasal gübrelerle arazilere ve bitkilere zararlı canlıların yok edilmesinde içinde kimyasal maddeler olan ilaçlar kullanılır. Bu kullanılan ilaçlar ve maddeler yağmur sularıyla toprağın altına geçerek yer altı sularına karışıp, suların kirlenmesine sebep olmaktadır. Yüzeysel akışlarla da bu kimyasal maddeler akarsulara karışarak orada yaşayan canlıların yaşamlarını tehdit etmektedir (Özcan, 2019). Evsel alanda ise genellikle ev, okul otel gibi yerlerde ya da mutfaklar ve banyolarda günlük ihtiyaçlar için kullanılan sular ve meydana gelen çöpler kanalizasyon sularıyla birlikte evsel atık sularını oluşturur. Evsel atık suların içindeki kirleticilerin çeşitliliği ve konsantrasyonu kişilerin yaşam tarzlarına bağlı olarak farklılık gösterebilir (Toroğlu, 2003)

Su içindeki mikroskobik canlılar ve oksijen gazı, su kaynaklarını kirleten maddelerin yok edilmesine yardımcı olur. Ancak suyu kirleten maddelerin fazla olması nedeniyle su içindeki mikroskobik canlılar ve oksijen azalmaktadır (Büyükgüngör, 2006). Su sadece insanlar değil yeryüzünde bulunan tüm

canlılar için önemli bir kaynaktır. Su kaynaklarının korunması için suları tasarruflu kullanma konusunda duyarlı ve bilinçli bireyler yetiştirilmesine ihtiyaç vardır. Bilinçlendirmeler suyla ilgili olası sorunları çözmede kritik bir aşamadır. Bu doğrultuda insanlara küçük yaştan başlayıp suyun önemi, kullanımı ve tasarrufu konusunda eğitimler verilmelidir. Erken yaşlarda su bilinci oluşturulmalıdır. Çünkü yaş ilerledikçe olumsuz davranışları değiştirmek çok daha zorlaşmaktadır. Bu nedenle erken yaşlardan itibaren su eğitimi verilmeli ve suyun sürdürebilirliği sağlanmalıdır (Al-Shayaa, 2004; Armağan, 2006). Ayrıca su tasarrufu ile ilgili olumlu davranışlar kazandırarak suyla ilgili tutumlarında değişiklik oluşturmalıdır (Ergin vd; 2009).

Su, canlı varlıklar için hem besin kaynağı hem de yaşamsal kaynaktır. Bu sebeple su olmazsa canlılığında var olmayacağı bilinen bir gerçektir. Bu kadar değerli olan maddeyi korumak ve sürdürebilirliğini sağlamak için olumlu tutum gösteren bireylere ve toplumlara ihtiyaç vardır. Bu doğrultuda su okuryazarlığı kavramı önem arz etmektedir. Nitekim son zamanlarda su okuryazarlığına yönelik çalışmalar hız kazanmaya başlamıştır. Su okuryazarlığını, su ile ilgili konular hakkında bilgi sahibi olmak, suyun önemini bilmek, sürdürebilirliğini sağlamaya yönelik faaliyette bulunabilmek ve meydana gelen su problemlerine karşı duyarlı olup çözüm bulabilmek şeklinde tanımlanmaktadır. Dolayısıyla su okuryazarlığının bir sorumluluk olduğu ifade edilebilir. Günümüzde ya da gelecekte suyla ilgili sorunlarla karşılaşmamak için herkesin sorumluluk alması gerekmektedir. Dinç (2018) su okuryazarlığını, sorumluluk ve farkındalık olan bir ders olarak tanımlamıştır. Mevcut derste kişi kendi yaşantılarıyla suyun nasıl zarar göreceğini, kirleneceğini öngörüp suyla ilgili bir problemle karşılaşmamak için gönüllü su okuryazarı olduğunu ifade etmiştir. Özerdinç ve Hamalosmanoğlu (2021) da su okuryazarlığını, su ve su kaynakları hakkında bilgi sahibi olmak, suyun yapısını, özelliklerini bilmek ve aynı zamanda suyun kullanımı ve sorunları hakkında bilgiye sahip olmak şeklinde belirtmiştir. Benzer olarak Otaki, Sakura and Otaki (2015) de su okuryazarlığını, günlük ne kadar su harcadığını, ne amaçla kullandığını ve bunun yanı sıra suyun nasıl arıtıldığını ve dağıtıldığını bilmek olarak ifade etmiştir. Wood (2014) ise su okuryazarlığını, su kaynaklarının yaşam için önemi ve gerekliliğini aynı zamanda suyun sürdürülebilir kullanımı ve yönetimiyle ilgili temel bilgileri anlayabilmek olarak tanımlamıştır.

Su okuryazarlığını Otaki, Sakura and Otaki (2015) üç başlık altında incelemiştir. Bunlar; pratik su okuryazarlığı, canlı su okuryazarlığı ve sosyal su okuryazarlığıdır: Pratik su okuryazarlığı, yaşamın devamı için önemli olan güvenli bir suya sahip olma, sağlıklı olmayan suyu ayırt edebilme ve gündelik yaşamda suyun önemini kavrama konularını kapsamaktadır. Canlı su okuryazarlığı, su kullanma yeteneği olarak ifade edilmektedir. Evde ve sosyal yaşamda gerekli olan suyun yeterli miktarda kullanılması ve hayatın sağlıklı şekilde devam etmesi için kaliteli suya sahip olmak önemlidir. İnsanların, topladığı yağmur sularını kullanması gibi suyun geri kazanımı süreçlerini kapsamaktadır. Sosyal su okuryazarlığı ise su kaynaklarının kullanımında toplum olarak hareket edebilme ve bu doğrultuda uygun kararlar alabilmektir. Aynı zamanda suyla ilgili karşılaşılan problemlere çözüm

DOI: https://doi.org/10.30546/19023.978-9952-8573-9-9.2025.9012.
ISBN: 978-9952-8573-8-2

bulmak için çaba gösteren, sorumluluk sahibi olan ve suyla ilgili her konuda harekete geçme isteği olan bireylere dönüşme aşamasını ifade etmektedir (Otaki, Sakura and Otaki, 2015).

Yeryüzünün oluşmasının ardından su canlılar için en önemli gereksinimlerinden biri haline gelmiştir. Ekosistemlerin sürdürülmesi için su kaynakları gereklidir. Dünyadaki canlılığın artış halinde olmasıyla birlikte, canlılar hayatlarını devam ettirebilmek için sürekli su tüketimini arttırmışlardır. Ayrıca küresel ısınmanın etkisi ile kullanılabilir su kaynaklarını azalmaktadır. Susuzluk veya kirli su, özellikle gelişmekte olan ülkelerde, ölümlere veya hastalıklara neden olmaktadır. Bu nedenlerden dolayı su okuryazarlığı önemli hale gelmiş olup, öğrencilerin su okuryazarlığı farkındalıklarının tespit edilmesi önem kazanmaktadır.

Bu araştırmanın amacı ortaokul öğrencilerinin su okuryazarlıklarını cinsiyet, sınıf, anne ve baba eğitim durumuna göre incelemektir. Bu amaçla aşağıdaki sorulara cevap aranmıştır.

1)Ortaokul öğrencilerinin su okuryazarlılıkları cinsiyete göre anlamlı bir farklılık göstermekte midir?

2) Ortaokul öğrencilerinin su okuryazarlılıkları sınıf düzeyine göre anlamlı bir farklılık göstermekte midir?

3) Ortaokul öğrencilerinin su okuryazarlılıkları anne eğitim durumuna göre anlamlı bir farklılık göstermekte midir?

4) Ortaokul öğrencilerinin su okuryazarlılıkları baba eğitim durumuna göre anlamlı bir farklılık göstermekte midir?

YÖNTEM

Araştırmada tarama yöntemi kullanılmıştır. Araştırmanın çalışma grubunu, Isparta ilinde bulunan MEB'e bağlı 35 ortaokul ve imam-hatip ortaokullarında 2024-2025 bahar döneminde öğrenim gören 1429 ortaokul öğrencisi oluşturmaktadır.

Tablo: 1 *Çalışma Grubu*

Sınıf	Kız	Erkek	Toplam
5. Sınıf	248	170	418
6. Sınıf	181	181	362
7. Sınıf	139	183	322
8. Sınıf	143	184	184
Toplam	711	718	1429

Veri toplama aracı olarak Sözcü ve Türker (2020) tarafından geliştirilen su okuryazarlığı ölçeği kullanılmıştır. Ölçek su tasarrufu alt boyutu, su bilinci alt boyutu ve su duyarlılığı alt boyutu olmak

DOI: https://doi.org/10.30546/19023.978-9952-8573-9-9.2025.9012.
ISBN: 978-9952-8573-8-2

üzere 3 alt boyuttan oluşmaktadır. Ölçekte toplam 30 madde bulunmaktadır. Ölçeğin ilk 13 maddesi su tasarrufu alt boyutuna ait maddeleri, 14'ten 25'e kadar olan 12 madde su bilinci alt boyutuna ait maddeleri, geriye kalan 5 madde ise su duyarlılığı alt boyutuna ait maddeleri içermektedir. Su okuryazarlığı ölçeği 5'li likert tipinde olup, "tamamen katılıyorum", "katılıyorum", "kararsızım", "katılmıyorum" ve "hiç katılmıyorum" şeklindedir. Ölçeğin Croanbach alfa katsayısı 0.928 bulunmuştur. Ölçekten elde edilen bulgular SPSS programı yardımıyla ANOVA testi kullanılarak analiz edilmiştir.

BULGULAR VE YORUM

Ortaokul Öğrencilerinin Su Okuryazarlıklarının Cinsiyetlerine Göre Değişiminin Belirlenmesine İlişkin ANOVA Sonuçları

Ortaokul öğrencilerinin su okuryazarlıklarının cinsiyetlerine göre değişiminin belirlenmesine ilişkin ANOVA sonuçları Tablo 2'de verilmiştir.

Tablo.2 *Ortaokul Öğrencilerinin Su Okuryazarlıklarının Cinsiyetlerine Göre Değişiminin Belirlenmesine İlişkin ANOVA Sonuçları*

Varyansın Kaynağı	Kareler toplamı	df	Cinsiyet	n	$\overline{X}$	SD	F	p	η 2	Power
Gruplararası	4040,056	1	Kız	711	113,22	21,47	8.279	.004	.006	.82
Grupiçi	696341,7	1427	Erkek	718	109,85	22,68				
Toplam	700381,7	1428	Toplam	1429	111,53	22,14				

Tablo 2 incelendiğinde ortaokul öğrencilerinin su okuryazarlık düzeylerinin cinsiyete bağlı olarak anlamlı farklılık gösterdiği $[F_{(1-1427)}$=8,279, p<0,05] ve bu farklılığın kızlar lehine olduğu anlaşılmaktadır. Grupların ortalamaları dikkate alındığında kızların ortalamalarının ($\overline{X} = 113{,}22$), erkek öğrencilerin ortalamasından ($\overline{X} = 109{,}85$) daha yüksek olduğu anlaşılmıştır. Hesaplanan etki büyüklüğü $\boldsymbol{\eta}$ **2**=0,006 düşük düzeyde olduğunu göstermektedir. Power (.82) değerine bakıldığında testin güçlü olduğu görülmektedir.

Ortaokul Öğrencilerinin Su Okuryazarlıklarının Sınıf Düzeyine Göre Değişiminin Belirlenmesine İlişkin ANOVA Sonuçları

Ortaokul öğrencilerinin su okuryazarlıklarının sınıf düzeylerine göre değişiminin belirlenmesine ilişkin ANOVA sonuçları Tablo 3'de verilmiştir.

DOI: https://doi.org/10.30546/19023.978-9952-8573-9-9.2025.9012.
ISBN: 978-9952-8573-8-2

Tablo.3 *Ortaokul Öğrencilerinin Su Okuryazarlıklarının Sınıf Düzeyine Göre Değişiminin Belirlenmesine İlişkin ANOVA Sonuçları*

Varyansın Kaynağı	Kareler toplamı	df	Sınıf	n	$\overline{X}$	SD	F	p	η 2	Power
Gruplararası	5480,55	3	5. Sınıf	418	114,01	23,34	3,746	0,011	0,007	0,81
			6. Sınıf	362	112,26	22,16				
Grupiçi	694901,18	1425	7. Sınıf	322	109,86	22,13				
Toplam	700381,73	1428	8. Sınıf	327	109,18	20,19				

Tablo 3 incelendiğinde ortaokul öğrencilerinin su okuryazarlık düzeylerinin sınıf seviyelerine bağlı olarak anlamlı farklılık gösterdiği anlaşılmaktadır [$F_{(3-1425)}$=3,746, p<0,05] Post Hoc çoklu test sonucuna göre, 5.sınıftan 8.sınıfa kadar düştüğü görülmüştür. Grupların ortalamaları dikkate alındığında 5. Sınıf ortalamalarının ($\overline{X} = 114{,}01$) en yüksek, 8. Sınıf öğrencilerin ortalamasının ise ($\overline{X} = 109{,}18$) düşük olduğu görülmektedir. Hesaplanan etki büyüklüğü $\boldsymbol{\eta}$ **2**=0,007 düşük düzeyde olduğunu göstermektedir. Power (0,81) değerine bakıldığında testin güçlü olduğunu göstermektedir.

Ortaokul Öğrencilerinin Su Okuryazarlıklarının Annelerinin Eğitim Durumlarına Göre Değişimin Belirlenmesine İlişkin ANOVA Sonuçları

Ortaokul öğrencilerinin su okuryazarlıklarının anne eğitim durumlarına göre değişiminin belirlenmesine ilişkin ANOVA sonuçları Tablo 4'de verilmiştir.

Tablo 4. *Ortaokul Öğrencilerinin Su Okuryazarlıklarının Annelerinin Eğitim Durumlarına Göre Değişimin Belirlenmesine İlişkin ANOVA Sonuçları*

Varyansın Kaynağı	Kareler toplamı	df	Anne Eğitim	n	$\overline{X}$	SD	F	p	η 2	Power
Gruplararası	18958,62	2	Okuryazar değil	64	94,85	24,80	19,837	0,000	.027	1,00
			İlköğretim	357	111,48	20,66				
Grupiçi	681423,11	1426	Lise ve üstü	1008	112,60	22,07				
Toplam	700381,73	1428	Toplam	1429	111,53	22,14				

Tablo 4 incelendiğinde ortaokul öğrencilerinin su okuryazarlık düzeylerinin annelerinin eğitim durumuna bağlı olarak anlamlı farklılık gösterdiği anlaşılmaktadır [$F_{(2-1426)}$=19,837 p<0,05] Post

Hoc çoklu test sonucuna göre, annelerin eğitim düzeyleri artıkça su okuryazarlığın düzeylerinin artığı görülmüştür. Grupların ortalamaları dikkate alındığında okuryazar olmayan annelerin ortalamalarının ($\overline{X} = 94{,}85$) en düşük, lise ve üstü öğrenime sahip annelerin ortalamasının ise ($\overline{X} = 112{,}60$) en yüksek olduğu anlaşılmıştır. Hesaplanan etki büyüklüğü $\boldsymbol{\eta 2}$=0,027 orta düzeyde olduğunu göstermektedir. Power (1,00) değerine bakıldığında testin güçlü olduğunu göstermektedir.

Ortaokul Öğrencilerinin Su Okuryazarlılıklarının Babalarının Eğitim Durumlarına Göre Değişimin Belirlenmesine İlişkin ANOVA Sonuçları

Ortaokul öğrencilerinin su okuryazarlılıklarının baba eğitim durumlarına göre değişiminin belirlenmesine ilişkin ANOVA sonuçları Tablo 5'de verilmiştir.

Tablo 5.*Ortaokul Öğrencilerinin Su Okuryazarlılıklarının Babalarının Eğitim Durumlarına Göre Değişimin Belirlenmesine İlişkin ANOVA Sonuçları*

Varyansın Kaynağı	Kareler toplamı	df	Baba Eğitim	n	$\overline{X}$	SD	F	p	η 2	Power
Gruplararası	15807,98	2	Okuryazar değil	56	96,07	25,93	16,464	0,000	.022	1,00
			İlköğretim	289	109,89	21,92				
Grupiçi	684573,75	1426	Lise ve üstü	1084	112,76	21,68				
Toplam	700381,73	1428	Toplam	1429	111,53	22,14				

Tablo 5 incelendiğinde ortaokul öğrencilerinin su okuryazarlık düzeylerinin babaların eğitim durumuna bağlı olarak anlamlı farklılık gösterdiği anlaşılmaktadır [$F_{(2-1426)}$=16,484 p<0,05] Post Hoc çoklu test sonucuna göre, babaların eğitim düzeyleri artıkça su okuryazarlığın düzeylerinin artığı görülmüştür. Grupların ortalamaları dikkate alındığında okuryazar olmayan babaların ortalamalarının ($\overline{X} = 96{,}07$) en düşük, lise ve üstü öğrenime sahip babaların ortalamasının ise ($\overline{X} = 112{,}76$) en yüksek olduğu anlaşılmıştır. Hesaplanan etki büyüklüğü $\boldsymbol{\eta 2}$=0,022 orta düzeyde olduğunu göstermektedir. Power (1,00) değerine bakıldığında testin güçlü olduğunu göstermektedir.

SONUÇ VE TARTIŞMA

Ortaokul öğrencilerinin su okuryazarlıklarını cinsiyet, sınıf, anne ve baba eğitim durumuna göre incelemek amacıyla yapılan bu araştırma sonucunda, kız öğrencilerin erkek öğrencilere göre su okuryazarlık düzeylerinin anlamlı olarak daha yüksek olduğu anlaşılmaktadır. Sözcü ve Türker (2020)'in lise öğrencileriyle yaptığı çalışmada kız öğrencilerin su okuryazarlık düzeylerinin erkek öğrencilerden yüksek olduğu sonucuna ulaşmıştır. Johnson ve Courter (2020) tarafından yapılan çalışmada da kız öğrencilerin su okuryazarlığı düzeylerinin erkek öğrencilere göre anlamlı derecede

DOI: https://doi.org/10.30546/19023.978-9952-8573-9-9.2025.9012.
ISBN: 978-9952-8573-8-2

yüksek olduğu belirlenmiştir. Benzer şekilde Ekinci vd (2022) lise öğrencilerinin su okuryazarlık düzeylerini farklı değişkenler açısından incelemişler ve yaptıkları çalışmada kız öğrencilerin su okuryazarlığı düzeyinin erkek öğrencilere göre yüksek olduğunu tespit etmişlerdir. Işıtan (2023) lise öğrencileri ile yaptığı araştırma sonucunda kız öğrencilerin erkek öğrencilere göre su okuryazarlık seviyelerinin yüksek olduğunu tespit etmiştir.

Sınıf düzeyine göre ise öğrencilerin su okuryazarlık düzeylerinin anlamlı farklılık gösterdiği ve bu farklılığın 5.sınıftan 8.sınıfa kadar düştüğü görülmüştür. Alan yazında bu bulguyla uyuşmayan bazı çalışmalar mevcuttur. Işıtan (2023) 12. Sınıf öğrencilerinin su okuryazarlığı düzeylerinin 9, 10 ve 11. Sınıf öğrencilerinin su okuryazarlığı düzeylerine göre daha yüksek olduğunu belirlemiştir. Ülger (2011)'in yaptığı çalışmada ortaokul öğrencilerinin suya yönelik tutumları, sınıf düzeyleriyle karşılaştırılmış 7. ve 8 sınıf öğrencilerinin 6. Sınıflara göre tutumlarının daha anlamlı olduğu görülmüştür. Bu sonuçların mevcut araştırmanın sonucuyla uyumsuz olmasının sebebi, örneklem farklılığı olabilir. Zira, Işıtan (2023), Samsun, Ülgen (2011) ise Muğla örneklemleriyle çalışmış olup, her iki şehir de su kaynakları bakımından oldukça zengin yerlerdir. Bu zenginliğin içerisinde öğrenciler su okuryazarlığı açısından daha duyarlı olmuş olabilirler.

Araştırma sonucunda elde edilen bir başka sonuç ise, anne ve baba eğitim düzeyleri arttıkça su okuryazarlığının artmasıdır. Çakır (2016) tarafından ortaokul öğrencileriyle yapılmış olan çalışmada anne eğitim düzeyi yüksek olan öğrencilerin su kullanım tutumlarının daha yüksek olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Işıtan (2023) öğrencilerinin su okuryazarlık düzeylerinin anne eğitim ve baba eğitim durumuna göre de anlamlı farklılık gösterdiğini belirlemiştir. Çakır (2016)'ın ortaokul öğrencileriyle yapmış olduğu çalışmada babası lisans mezunu olan öğrencilerin su kullanım tutumlarının yüksek olduğu tespit edilmiştir. Benzer olarak Şama (2003)'nın öğretmen adaylarıyla yürüttüğü çalışmasında ise baba eğitim düzeyi yükseldikçe öğretmen adaylarının tutumlarının olumlu yönde değiştiği görülmüştür.

Araştırmanın sonuçlarına göre, su okur-yazarlığının anne ve babanın eğitim düzeylerine bakılarak, eğitimle artırabileceği önerilebilir. Bunun da en kestirme yolunun fen bilimleri dersleri olduğundan yola çıkarak, fen bilimleri dersleri kapsamında su okuryazarlığı konularına önem verilebilir.

KAYNAKLAR

Al-Shayaa, M.S. (2004). Education and water conservation in Tucson, Arizona: *Towards an educational model for Saudi Arabia (Unpublished doctoral dissertation).* Iowa State University, Iowa.

Armağan, F.Ö. (2006*). İlköğretim 7–8. sınıf öğrencilerinin çevre eğitimi ile ilgili bilgi düzeyleri (Kırıkkale İl Merkezi Örneklemi).* Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü. Ankara.

Atıcı T, Tokatlı C. (2014). Algal diversity and water quality assessment with cluster analysis of four freshwater lakes (Mogan, Abant, Karagöl and Poyrazlar) of Turkey. Wulfenia. 21(4): 155-169

Brelet-Rueff, C. (2000). Helping children in the humid topics: Water education. *Retrieved November 6, 2006 from ERIC database (ED444865).*

Büyükgüngör, H. (2006). Çevre Kirliliği ve Çevre Yönetimi. *Toprak İşveren Dergisi*, 72, 9- 17.

Creswell, J. W. (2012). Educational research: Planning, conducting, and evaluating quantitative and qualitative research. Boston MA: Pearson.

Çakır, A. (2016). *Ortaokul Öğrencilerinin Su Kullanımına Yönelik Tutumlarının Ve*

Farkındalıklarının İncelenmesi, Yüksek Lisans Tezi, Afyon Kocatepe Üniversitesi

Sosyal Bilimler Enstitüsü, Afyonkarahisar.

Dinç, H. (2018). Su Okuryazarlığı Eğitiminin Gerekliliği Ve Etki Gücü Üzerine Bir Deneme. *Anadolu Öğretmen Dergisi,* 2 (2) , 169-176.

DSİ Genel Müdürlüğü (2017). 2017 Faaliyet Raporu, Ankara: *DSİ Yayınları.*

Ekinci, F., Acıelma, F., Küçükseymen, Y., Öztürk, M. B., Kubilay, F., Yelseli, A. & Toprak,

F. (2022). Examination of Water Literacy Level of Secondary Students in Terms of Different Variables (Istanbul Example). *Journal of Current Researches on Social*

Sciences, 12 (1), 51-66.

Erb, B. (1997). No Life Without Water. *International Environmental Technology*, 7 (2), 18- 19.

Ergin, Ö., Akpınar, E., Küçükcankurtaran, E. & Ünal Çoban, G.(2009). *Su farkındalığı: su eğitimi için öğretim materyali geliştirme* (TÜBİTAK Proje No:107K291)

Işıtan İ. (2023). *Lise Öğrencilerinin Su Okuryazarlığı Düzeylerinin Belirlenmesi: Samsun İli Örneği* Yüksek Lisans Tezi, 19 Mayıs Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Samsun.

Johnson, D. R., & Courter, J. R. (2020). Assessing water literacy at a primarily undergraduate

university in Ohio. *Natural Sciences Education*, 49(1), e20024

Menteşe, S. (2017). Çevresel Sürdürülebilirlik Açısından Toprak, Su Ve Hava Kirliliği: Teorik Bir İnceleme. *Journal of International Social Research* 10(53):381-389

Otaki, Y., Sakura, O and Otaki, M. (2015). Advocating water literacy, Mahasarakham *İnternational Journal of Engineering Technology*, 1 (1), 36-40.

Özcan, M. (2019*). Ortaokul Öğrencilerinin Akıllı Tahta Kullanımı İle Su Eğitimi Hakkındaki Başarı Ve Tutumlarının İncelenmesi*, Yüksek Lisans Tezi, Kastamonu Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, Kastamonu.

Özerdinç, F. & Hamalosmanoğlu, M. (2021). Ortaokul öğrencilerinin su ayak izi, su farkındalığı ve su okuryazarlığı hakkındaki görüşleri, *Anadolu Öğretmen Dergisi,* 5(2), 296-315, doi: 10.35346/aod.977636

Sözcü, U., Türker, A. (2020). Su Okuryazarlığı Ölçeğinin Geliştirilmesi, *Üçüncü Sektör Sosyal*

Ekonomi Dergisi, 55(2), 1155-1168.

Şama, E. (2003). Öretmen adaylarının çevre sorunlarına yönelik tutumları. *Gazi Üniversitesi*

Gazi Eitim Fakültesi Dergisi, 23 (2): 99-110.

Ülger, A. Ö (2011). *Günümüzde Su Eğitimi Ve İlköğretim Öğrencilerinin Su İle İlgili Tutumlarının Araştırılması*, Yüksek Lisans Tezi, Muğla Üniversitesi, Eğitim Bilimleri

Enstitüsü, Muğla.

Toroğlu, S. (2003). *Aksu (Kahramanmaraş) Nehrinin Bakteriyolojik Kirlilik Düzeyinin Belirlenmesi ve Enterobacteriaceae Üyelerinde Antibiyotik ve Ağır Metal Dirençliliği*. Doktora Tezi, Ç. Ü. Fen Bilimleri Enstitüsü, Adana.

URL1:https://beylikovafen.meb.k12.tr/icerikler/water-literacy-as-our-future-wa ranty_14855981.html

Wood, G.V (2014). Water literacy and citizenship: Education for sustainable domestic water use in the East Midlands. England:*University of Nottingham.*

DOI: https://doi.org/10.30546/19023.978-9952-8573-9-9.2025.9012.
ISBN: 978-9952-8573-8-2

ATAY VE PROUST'TA ZAMAN VE BENLİK

Derya KAİPER

Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi, Türk Dili ve Edebiyatı
ORCID ID: https://orcid.org/0000-0001-9476-3479

Özet

Oğuz Atay ve Marcel Proust, özne, zaman, bellek ve anlatı yapısına dair geliştirdikleri özgün yaklaşımlarla öne çıkan iki yazardır. Her ikisi de modernizmin temel meselelerinden biri olan zamanın algılanışı, benliğin sürekliliği, belleğin yapısı ve dilin sınırları gibi konular etrafında dolaşan, klasik anlatı tekniklerini sorgulayan ve dönüştüren yazarlar olarak dikkat çekerler. Bu bağlamda Atay ile Proust'un karşılaştırılması, modern anlatının imkânlarını, bilinç ile zaman arasındaki karmaşık ilişkiyi ve benliğin kırılgan doğasını daha iyi kavramamızı sağlar. Proust'un *Kayıp Zamanın İzinde* adlı yapıtında zaman, kronolojik bir çizgi değil; belleğin çağrışımlar yoluyla geçmişle şimdi arasında kurduğu süreksiz, kesintili bir akış olarak ele alınır. Anlam, anlık hatırlama değil; geçmiş ve şimdi arasındaki bağın duyumsal bir tetikleyiciyle ortaya çıkışıyla kurulur. Benzer şekilde Atay da *Tutunamayanlar*'da zamanın doğrusal ilerleyişini bozar; kahramanı Turgut Özben'in içsel çözülmeleri, sürekli geçmişe sapmalar ve hayali kurgu alanlarında gezinmesiyle olayların "ne zaman" gerçekleştiği çoğu zaman belirsizleşir. Bellek, yalnızca geçmişin yansısı değil, şimdiyi anlamlandırma ve özneyle bağ kurma aracıdır. Örneğin Turgut'un Selim'in ölümünün ardından yaşadığı zihinsel dalgalanmalar, yalnızca geçmişe değil, kimliğine, zaman algısına ve varoluşuna da yöneliktir. Proust'un anlatıcısı, zaman içinde parçalanan ve yeniden kurulan bir benlik deneyimini aktarır. Anlatıcı, kendini tanımaya çalıştıkça, aslında ne denli çok katmanlı, çelişkili ve değişken bir özne olduğunu fark eder. Atay'ın Turgut'u da benzer bir biçimde kimlik krizi yaşar. Bu çalışmada fenomonolojik, felsefik ve edebi yazar ve düşünürlerin fikirlerinden yararlanılmıştır. Bu bağlamda; Henry Bergson, Shiv K. Kumar, Stephen Kern, Julia Kristeva, Jacques Derrida gibi yazar, düşünür ve filozofların fikirlerinden yararlanılmıştır. Bu tez, *Kayıp Zamanın İzinde*'de günlük algı ve sanat yaratımındaki unutma deneyimini takip ederek, belleğin korunmasının yalnızca bir araç olmanın ötesinde, belleğin yeniden kazanılması sürecinde unutmanın yıkıcı bir güç olarak işlev görebileceği alternatif bir perspektif sunmaktadır. Sonuç olarak, *Kayıp Zamanın İzinde*'de unutmanın bu alternatif işlevinin ortaya konması, unutmanın sadece hatırlama süreçlerini şekillendirmekle kalmayıp, aynı zamanda hem *Kayıp Zamanın İzinde* hem de *Tutunamayanlar*'da temel bir anlatısal ve tematik unsur haline geldiğini ileri sürmektedir. Modern bilimin zamanı hızlandırması, "an"ı değerli kılarken, bu hız ve değişim duygusu bireyde bir eksiklik hissi de yaratır. Bu eksiklik, zamansal varlığın kırılganlığı ile

DOI: https://doi.org/10.30546/19023.978-9952-8573-9-9.2025.9012.
ISBN: 978-9952-8573-8-2

yüzleşen insanın, zamanın ötesinde bir anlam arayışına yönelmesine neden olur. Böylece zaman, yalnızca fiziksel bir süreç değil, aynı zamanda insanın anlam arayışının mekânı hâline gelir.

Anahtar Kelimeler: Atay, Proust, bellek, benlik.

TIME AND SELFHOOD IN ATAY AND PROUST

Abstract

Oğuz Atay and Marcel Proust are two authors distinguished by their original approaches to subjectivity, time, memory, and narrative structure. Both are noted for questioning and transforming classical narrative techniques, revolving around key issues of modernism such as the perception of time, the continuity of the self, the structure of memory, and the limits of language. In this context, comparing Atay and Proust allows us to better understand the possibilities of modern narration, the complex relationship between consciousness and time, and the fragile nature of the self. In Proust's *In Search of Lost Time*, time is not treated as a chronological line but as an intermittent, discontinuous flow constructed through memory's associations between past and present. Meaning is not formed through momentary recollection but through the emergence of a sensory trigger that connects past and present. Similarly, Atay disrupts the linear progression of time in *Tutunamayanlar* (The Disconnected). The protagonist Turgut Özben's internal disintegrations, constant regressions into the past, and wanderings in imaginary narrative realms often render the question of "when" events occur ambiguous. In this regard, Marcel Proust's *In Search of Lost Time* serves as a concrete example of Stephen Kern's ideas. Although time seems to unfold within a shared framework for everyone on the surface, as the narrative progresses, this common frame fractures and reshapes under the influence of individual memory and involuntary recollection. According to Kern, Proust's time represents a continuity hidden deep within memory rather than a mechanical clock. Especially, the bodily time shifts the narrator experiences during sleep illustrate consciousness detaching from objective time and drawing inward to its own rhythm. Memory here functions not only as a reflection of the past but also as a means to interpret the present and connect with the subject. For example, the mental upheavals experienced by Turgut following Selim's death are directed not only at the past but also at his identity, perception of time, and existence. Proust's narrator conveys an experience of the self that fragments and reconstructs over time. As the narrator attempts to understand himself, he realizes how multilayered, contradictory, and mutable a subject he truly is. Atay's Turgut similarly undergoes an identity crisis. Confronting Selim's suicide leads him to question his own self. This study draws on the ideas of phenomenological, philosophical, and literary writers and thinkers. In this context, it benefits from the thoughts of Henry Bergson, Shiv K. Kumar, Stephen Kern, Julia Kristeva, Jacques Derrida, among others. This thesis follows the experience of forgetting in daily perception and artistic creation in *In Search of Lost Time*, offering an alternative perspective where memory preservation is more than a mere tool; forgetting can act as a destructive force in the process of memory recovery. Consequently,

DOI: https://doi.org/10.30546/19023.978-9952-8573-9-9.2025.9012.
ISBN: 978-9952-8573-8-2

presenting this alternative function of forgetting in *In Search of Lost Time* argues that forgetting not only shapes remembrance processes but also becomes a fundamental narrative and thematic element in both *In Search of Lost Time* and *Tutunamayanlar*. Ultimately, the summary of the findings is as follows: the acceleration of time by modern science, while valuing the "moment," also creates a sense of lack in the individual. This lack leads the person, confronting the fragility of temporal existence, to seek meaning beyond time. Thus, time becomes not only a physical process but also a space for human search for meaning.

Keywords: Atay, Proust, memory, self.

Kaynakça

Atay, Oğuz. (2005). *Tutunamayanlar*. İstanbul: İletişim Yayınları

Bartsch, Renate. (2005). Memory and Understanding: Concept Formation in Proust's A la Recherche Du Temps Perdu. University of Amsterdam. John Benjamins Publishing Company Amsterdam/Philadelphia

Bergson, Henry. (2001). Time and Free Will, An Essay on The Immediate Data of Consciousness. Dover Publications, INC. Mineola New York.

Gillies, Mary Ann. (1996). Henri Bergson and British Modernism. McGill-Queen's University Press Montreal & Kingston • London

Kristeva, Julia. (1993) Proust and the Sense of Time. New York: Columbia University Press

Kumar, Shiv K. (1963). Bergson and The Stream of Cosciousness Novel. New York University Press.

Proust, Marcel. (2004). *Kayıp Zamanın İzinde: Albertine Kayıp*. Çev. Roza Hakmen. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları

Proust, Marcel. *Kayıp Zamanın İzinde: Çiçek Açmış Genç Kızların Gölgesinde*. Çev. Roza Hakmen. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 2004.

Proust, Marcel. *Kayıp Zamanın İzinde: Swann'ların Tarafı.* Çev. Roza Hakmen. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 1999.

Proust, Marcel. Kayıp Zamanın İzinde: Yakalanan Zaman. Çev. Roza Hakmen. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 2001.

Shattuck, Roger. (1983) Proust's Binoculars A Study of Memory, Time and Recognition in A la Recherche Du Temps Perdu. Princeton University Press Princeton, New Jersey

Terdiman, Richard. (1993). Modernity and the Past Memory Crisis. USA. Cornell University Press.

DOI: https://doi.org/10.30546/19023.978-9952-8573-9-9.2025.9012.
ISBN: 978-9952-8573-8-2

BAĞLANMA TEMSİLLERİNİN KUŞAKLAR ARASI İZLERİ: KUŞ YUVASI ÇİZİMİ ÜZERİNE BİR İNCELEME

Yasemin ŞAHİN

İstanbul Gelişim Üniversitesi, Psikoloji Bölümü, İstanbul, Türkiye
ORCID ID: https://orcid.org/0009-0000-5714-4433

Dr. Öğr. Üyesi Volkan DEMİR

İstanbul Gelişim Üniversitesi, Psikoloji Bölümü, İstanbul, Türkiye
ORCID ID: https://orcid.org/0000-0002-8148-8647

ÖZET

Bu araştırma, bağlanma temsillerinin kuşaklar arası aktarımını projektif bir yöntem olan Kuş Yuvası Çiz Testi aracılığıyla incelemeyi amaçlamaktadır. Çalışma, üç kuşaktan katılımcılarla yürütülmüş ve her aileden bir anneanne, bir anne ve bir çocuk olmak üzere çizimler toplanmıştır. Katılımcılardan, standardize edilmiş yönerge doğrultusunda bir kuş yuvası çizmeleri istenmiş; elde edilen çizimler figüratif unsurlar, semboller, yerleşim düzeni ve renk kullanımı açısından analiz edilmiştir. Bulgular, bağlanma temsillerinin görsel ve simgesel düzeyde kuşaklar boyunca tutarlı biçimde sürdürülebildiğini göstermektedir. Özellikle yuvada ebeveyn figürlerinin varlığı, yuvada yavru kuşun varlığı, ebeveyn-yavru kuş birlikteliği, doğaya uygun renk kullanımı ve yuvanın zemine teması gibi unsurlar üç kuşakta da dikkat çekici biçimde benzerlik göstermiştir. Bu bağlamda, Kuş Yuvası Çiz Testi hem kuşaklar arası ortak bağlanma temalarını izleyebilme hem de kuşaklara özgü farklılıkları ortaya koyabilme potansiyeli taşıyan anlamlı bir projektif araç olarak değerlendirilmektedir. Araştırma, bağlanma temsillerinin yalnızca bireysel yaşantılarla değil, aynı zamanda görsel ve simgesel örüntüler yoluyla kuşaklar arasında aktarılabildiğini ortaya koymaktadır.

Anahtar Kelimeler: Bağlanma, Kuşaklar Arası Aktarım, Projektif Testler, Kuş Yuvası Çizim Testi

INTERGENERATİONAL TRACES OF ATTACHMENT REPRESENTATİONS: AN EXPLORATORY STUDY THROUGH THE BİRD'S NEST DRAWİNG

ABSTRACT

This study aims to examine the intergenerational transmission of attachment representations through the projective method known as the Bird's Nest Drawing Test. The study was conducted with participants from three generations, with each family represented by a grandmother, a mother, and a child. Participants were instructed to draw a bird's nest based on a standardized directive, and the resulting drawings were analyzed in terms of figurative elements, symbolic content, spatial organization, and color usage. The findings indicate that attachment representations can be

DOI: https://doi.org/10.30546/19023.978-9952-8573-9-9.2025.9012.
ISBN: 978-9952-8573-8-2

consistently maintained across generations at both visual and symbolic levels. Specifically, the presence of parental figures in the nest, the inclusion of a baby bird, the depiction of parent-offspring proximity, the use of nature-appropriate colors, and the nest's contact with the ground emerged as notably similar features across the three generations. In this context, the Bird's Nest Drawing Test is considered a meaningful projective tool that holds the potential to trace shared attachment themes across generations while also revealing generation-specific differences. The study demonstrates that attachment representations are transmitted not only through individual experiences but also via visual and symbolic patterns across generations.

Keywords: Attachment, Intergenerational Transmission, Projective Tests, Bird's Nest Drawing Test

Not: *Bu çalışma, birinci yazar tarafından, ikinci yazar danışmanlığında yürütülmekte olan bir tez araştırmasının verilerinden üretilmiştir.*

GİRİŞ

Bağlanma kuramı, bireyin yaşamının erken dönemlerinde bakım verenle kurduğu ilişkinin, benlik ve diğer insanlara yönelik zihinsel temsillerin oluşumunda belirleyici olduğunu öne sürer. Bu erken deneyimler, kişinin ileriki yaşantılarında kuracağı ilişkilerin temel yapısını şekillendiren bir içsel model oluşturur (Furman et al., 2002). Bağlanma kuramının temel varsayımlarından biri, bireylerin geliştirdiği bağlanma tarzlarının kuşaklar boyunca aktarılabildiğidir. Erken çocukluk döneminde şekillenen içsel çalışma modelleri, bireyin yaşamı boyunca kurduğu ilişkilerdeki tercihlerini, romantik partner seçimlerini ve ebeveynlik tutumlarını önemli ölçüde etkiler (Bowlby, 1969). Bu erken deneyimler, bireyin hem kendisine hem de çevresindeki insanlara yönelik geliştirdiği zihinsel temsillerin temelini oluşturur. Zamanla bu temsiller, yetişkinlik dönemindeki ilişki biçimlerine ve bireyin kendi çocuğuna karşı sergilediği ebeveynlik davranışlarına da yansır. Dolayısıyla bağlanma tarzları sadece bireysel yaşantılarla sınırlı kalmaz; aynı zamanda ailevi bir aktarım süreciyle gelecek kuşaklara taşınabilir. Örneğin, bir annenin kendi çocukluk döneminde yaşadığı bağlanma deneyimleri, farkında olmaksızın kendi çocuğuna yönelik tutumlarını da şekillendirebilir. Bu yönüyle bağlanma, bireyler arasında değil, kuşaklar arasında da aktarılan psikososyal bir miras olarak değerlendirilebilir (van IJzendoorn, 1995).

Bu araştırmanın temel amacı, üç farklı kuşaktan (anneanne, anne ve çocuk) bireylerin bağlanma temsillerini Kuş Yuvası Çizim Testi aracılığıyla incelemek ve kuşaklar arası benzerlik ya da farklılıkları ortaya koymaktır. Çalışmada, projektif bir değerlendirme aracı olan Kuş Yuvası Çizimi, katılımcıların içsel bağlanma temsillerine dair sembolik ifadelerini değerlendirmek amacıyla kullanılmıştır. Bu doğrultuda, çizimlerde yer alan figürlerin (kuş, yuva, zemin, renk, bütünlük, simgeler vb.) içeriksel analizi yapılmış ve kuşaklar arası aktarımın izleri görsel göstergeler üzerinden yorumlanmıştır. Bu bağlamda araştırma, bağlanma kuramı çerçevesinde kuşaklar arası aktarım süreçlerine hem nitel hem de nicel boyutta katkı sağlamayı hedeflemektedir.

DOI: https://doi.org/10.30546/19023.978-9952-8573-9-9.2025.9012.
ISBN: 978-9952-8573-8-2

YÖNTEM

Araştırmanın Deseni

Bu araştırma, nitel araştırma yaklaşımlarından fenomenolojik (olgubilim) desen kullanılarak yürütülmüştür. Nitel araştırmalar, bireylerin yaşantılarına, olaylara ve süreçlere atfettikleri anlamları derinlemesine kavramayı ve bu anlamları ayrıntılı biçimde betimlemeyi amaçlar (Kümbetoğlu, 2008). Fenomenolojik desen ise, belirli bir olgunun bireyler tarafından nasıl deneyimlendiğini anlamaya yönelik bir yaklaşım olup, bu bağlamda katılımcıların öznel algılarının tanımlanması, analiz edilmesi ve yorumlanmasını hedefler (Yıldırım & Şimşek, 2013). Bu çalışmada anlamlandırılmaya çalışılan olgu, üç kuşaktan (anneanne, anne ve çocuk) bireylerin Kuş Yuvası Çizim Testi yoluyla yansıttıkları bağlanma temsilleridir. Araştırmada, çizimlerden elde edilen nitel veriler, önceden belirlenen 12 değerlendirme kriteri çerçevesinde sistematik olarak analiz edilmiştir. Bu kriterlere göre yapılan analiz sonucunda elde edilen veriler, frekans ve yüzde hesaplamaları ile sayısallaştırılarak, görsel temsillerdeki örüntülerin kuşaklar arası dağılımını değerlendirmek amacıyla nicel olarak da yorumlanmıştır. Böylece araştırmada hem nitel hem de nicel veriler bir arada kullanılarak bütüncül bir analiz yaklaşımı benimsenmiştir.

Örneklem

Örneklem, her biri aynı aileye mensup olmak üzere toplam 50 aileden oluşmaktadır. Her aileden birer anneanne, anne ve çocuk olmak üzere toplam 150 katılımcı çalışmaya dahil edilmiştir. Çocuk grubunu 7–10 yaş aralığındaki çocuklar (n = 50), anne grubunu bu çocukların anneleri (n = 50) ve üçüncü kuşağı ise bu annelerin anneleri, yani çocukların anneanneleri (n = 50) temsil etmektedir. Katılımcılar, uygun örnekleme yöntemiyle belirlenmiş ve araştırmaya gönüllülük esasına göre dâhil edilmişlerdir.

Veri Toplama Araçları

Bu araştırmada Demografik Bilgi Formu ve Kuş Yuvası Kişi Çiz Testi kullanılmıştır.

Sosyodemografik Bilgi Formu

Araştırmaların hazırlamış olduğu bu formda katılımcıların bazı sosyodemografik bilgilerine ilişkin sorular yer almaktadır.

Kuş Yuvası Çizim Testi

Test, aile çizimleriyle ilgili araştırmalardan etkilenen Kaiser (1996) tarafından geliştirilmiştir ve kişilerin bağlanma temsillerini değerlendirmektedir. Türkçe uyarlamasını Demirbağ (2016) tarafından gerçekleştirmiştir. Yönergesinde “kağıda bir kuş yuvası çizmeni istiyorum” ifadesi kullanılır. Test materyali olarak kağıt ve boya kalemi verilir. Puanlamada resmin renkleri, yuvanın zemini, yavru kuş ile ebeveyn kuşların varlığı gibi ölçütlere bakılarak toplam 12 maddelik değerlendirme yapılır (Kaiser, 1996). Ölçekten edinilen puanların yüksekliği, güvenli bağlanmanın yüksekliğine işaret etmektedir.

DOI: https://doi.org/10.30546/19023.978-9952-8573-9-9.2025.9012.
ISBN: 978-9952-8573-8-2

Ölçeğin elde edilen güvenirlik katsayısı .73 olarak, iç tutarlık katsayısı ise .70 olarak belirlenmiştir. (Demirbağ, 2016).

Verilerin Analizi

Araştırmada elde edilen nitel veriler, Kuş Yuvası Çizim Testi'ne yönelik 12 değerlendirme kriteri doğrultusunda yapılandırılmıştır. Her çizim, belirlenen bu kriterler temelinde iki bağımsız uzman tarafından puanlanmış ve elde edilen veriler sayısal forma dönüştürülerek SPSS 25.0 programına aktarılmıştır. Öncelikle tanımlayıcı istatistikler (frekans ve yüzde değerleri) ile üç kuşakta her bir bağlanma göstergesinin dağılımı analiz edilmiştir. Kuşaklar arasındaki benzerlik ve farklılıkları incelemek amacıyla ki-kare (χ^2) testi uygulanmıştır. Bu analizle, her bir bağlanma göstergesinin kuşaklara göre anlamlı düzeyde farklılaşıp farklılaşmadığı belirlenmiştir.

Araştırmanın Etik Yönü

Araştırmanın yürütülmesi için İstanbul Gelişim Üniversitesi Etik Kurulu'ndan 30.05.2025 tarihinde 2025/05 kararı ile etik onayı alınmıştır.

BULGULAR

Tablo 1. Üç Kuşağın Kuş Yuvası Çizim Testi Göstergelerine Göre Dağılımları ve Ki-Kare Testi Sonuçları

Kuş Yuvası Çizimi Değerlendirme Kriterleri		Anneanne		Anne		Çocuk		$\chi2$	p
		f	%	f	%	f	%		
Yuvada/Yakınında ebeveyn kuş var mı?	Evet	38	76	39	78	33	66	2.114	.348
	Hayır	12	24	11	22	17	34		
Yuvada yavru kuş veya yumurta var mı?	Evet	34	68	40	80	39	78	2.224	.329
	Hayır	16	32	10	20	11	22		
Baskın renk yeşil mi?	Evet	8	16	8	16	8	16	0.000	1.0000
	Hayır	42	84	42	84	42	84		
Kağıt alanı %20 üzeri kullanılmış mı?	Evet	39	78	42	84	41	82	0.615	.735
	Hayır	11	22	8	16	9	18		
Güneş figürü var mı?	Evet	5	10	7	14	14	28	6.234	.044*
	Hayır	45	90	43	86	36	72		
Bulut var mı?	Evet	5	10	6	12	9	18	1.500	.472
	Hayır	45	90	44	88	41	82		

DOI: https://doi.org/10.30546/19023.978-9952-8573-9-9.2025.9012.
ISBN: 978-9952-8573-8-2

"M" biçiminde kuşlar var mı?	Evet	2	4	4	8	6	12	2.174	.337
	Hayır	48	96	46	92	44	88		
Ekstra figür (Çiçek, Hayvan) var mı?	Evet	7	14	6	12	10	20	1.335	.513
	Hayır	43	86	44	88	40	80		
Renkler figürlerin doğasına uygun mu?	Evet	23	46	20	40	26	52	1.449	.485
	Hayır	27	54	30	60	24	48		
Yuva ağaç gövdesine hapsedilmiş mi?	Evet	39	78	32	64	43	86	6.798	.033*
	Hayır	11	22	18	36	7	14		
Yuva zemine temas ediyor mu?	Evet	28	56	25	50	27	54	0.375	.829
	Hayır	22	44	25	50	23	46		
Ebeveyn ve yavru kuş birlikte mi?"	Evet	25	50	29	58	24	48	1.122	.571
	Hayır	25	50	21	42	26	52		

Kuş Yuvası Çizim Testi'ne ilişkin 12 bağlanma göstergesi üzerinden üç kuşağın (anneanne, anne, çocuk) çizimleri karşılaştırıldığında, Ki-Kare analizleri büyük ölçüde anlamlı fark göstermemiştir ($p>$ .05). Bu bulgu, bağlanma temsillerinin kuşaklar arasında tutarlı biçimde sürdüğüne ve nesiller arası benzer çizim örüntülerinin varlığına işaret etmektedir. Özellikle "yuvada ebeveyn kuş var mı?", "renklerin doğaya uygunluğu" ya da "yuvanın zemine teması" gibi göstergelerde üç kuşak arasında dikkat çekici oranda benzerlik gözlemlenmiştir. Bu sonuçlar, bağlanma temsillerinin bireysel deneyimlerden çok, kuşaklar boyunca aktarılan ortak temsillerle şekillenebileceğine işaret etmektedir.

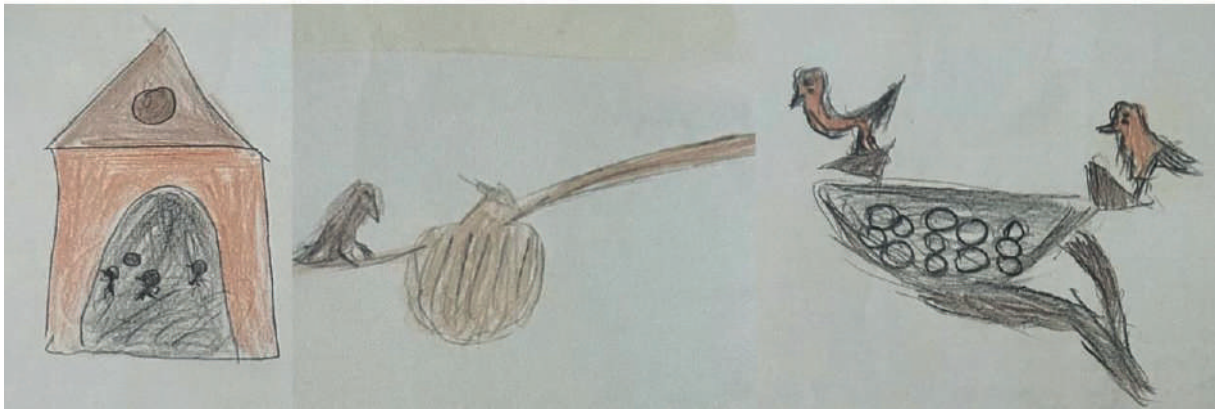
Bununla birlikte, iki gösterge anlamlı düzeyde farklılık göstermiştir. "Güneş figürü var mı?" maddesi ($\chi^2 = 6.23$, $p = .044$) ve "yuva ağaç gövdesine hapsedilmiş mi?" maddesi ($\chi^2 = 6.80$, $p = .033$), çocuk kuşağında diğer kuşaklara kıyasla daha yüksek frekansta gözlenmiştir. Bu farklılıklar, çocukların bağlanma temsillerinde çevresel faktörleri veya korunma alanlarını daha belirgin bir şekilde dışavurduklarını düşündürebilir. Genel olarak değerlendirildiğinde, veriler Kuş Yuvası Çizim Testi'nin hem bağlanma sürekliliğini hem de kuşaklar arası tematik ayrışmaları izleyebilme potansiyelini ortaya koymaktadır.

Bulguların bu bölümünde üç kuşak (anneanne-anne-çocuk) tarafından çizilen kuş yuvası resimlerinden seçilmiş olan örneklere yer verilmiştir.

DOI: https://doi.org/10.30546/19023.978-9952-8573-9-9.2025.9012.
ISBN: 978-9952-8573-8-2

Şekil 1. Üç Kuşaktan Bireylerin Kuş Yuvası Çizimleri: Sırasıyla Anneanne, Anne ve Çocuk Örnekleri

Şekil 2. Üç Kuşaktan Bireylerin Kuş Yuvası Çizimleri: Sırasıyla Anneanne, Anne ve Çocuk Örnekleri

SONUÇ, TARTIŞMA VE ÖNERİLER

Araştırma bulguları, Kuş Yuvası Çizim Testi kapsamında değerlendirilen bağlanma göstergelerinde üç kuşak arasında genel olarak anlamlı farklılıkların bulunmadığını ortaya koymuştur. Bu durum, bireysel yaşantılara dayalı bağlanma temsillerinin yanı sıra, kuşaklar arası aktarımı mümkün kılan içsel modellerin de etkili olduğunu düşündürmektedir. Bowlby'nin (1969) bağlanma kuramında tanımladığı "içsel çalışma modelleri", bireyin hem kendisine hem de başkalarına yönelik geliştirdiği ilişki temsillerini ifade eder ve bu temsiller, zamanla kuşaktan kuşağa aktarılabilir. Cassidy ve Shaver (2016), bu modellerin sadece çocukluk dönemine özgü olmayıp yetişkinlikte de işlevsel kalmaya devam ettiğini, dolayısıyla bağlanmanın yaşam boyu sürdürülen bir yapı taşıdığını belirtmişlerdir. Bretherton (1990), anne-çocuk etkileşimleri üzerinden bu sürekliliği açıklarken; Fonagy ve arkadaşları (1991), özellikle ebeveynin mentalizasyon kapasitesinin, güvenli bağlanmanın gelişimi ve aktarımı açısından belirleyici bir faktör olduğunu vurgulamıştır.

Sadece sözel anlatılar değil, aynı zamanda görsel ve projektif temsiller de bağlanma örüntülerinin kuşaklar arası aktarımını yansıtabilir. Hazan ve Shaver'ın (2017) yetişkin bağlanma stillerine ilişkin çalışmaları ile Main ve arkadaşlarının (1985) çocukluk döneminde geliştirilen bağlanma temsillerinin erişkin anlatılarına nasıl yansıdığını gösteren bulguları, bu araştırmanın sonuçlarıyla örtüşmektedir. Bu

bağlamda, Kuş Yuvası Çizim Testi aracılığıyla elde edilen görsel veriler, bağlanmanın yalnızca bilinçli bir süreçle sınırlı olmadığını, aynı zamanda simgesel imgelerle kuşaklar boyunca taşınan bir "ilişkisel hafıza" örüntüsü içerdiğini göstermektedir. Sonuç olarak, bağlanma yalnızca bireysel bir psikolojik durum değil; ailevi bir aktarım süreci olarak da değerlendirilmekte, Kuş Yuvası Çizim Testi bu süreci gözlemlemeye imkân tanıyan anlamlı bir projektif araç olarak öne çıkmaktadır.

Çalışmadan elde edilen bulgular ışığında aşağıdaki öneriler geliştirilmiştir.

- Gelecekte yapılacak çalışmalarda, erkek katılımcıların da araştırmaya dahil edilmesi, bağlanma temsillerindeki cinsiyet farklılıklarının anlaşılmasına katkı sağlayabilir ve kuşaklar arası aktarım süreçlerinin daha kapsayıcı biçimde değerlendirilmesine olanak tanıyabilir.

- Örneklem büyüklüğünün artırılması, farklı sosyoekonomik ve kültürel arka planlardan gelen bireylerin temsiline imkân vererek elde edilen bulguların genellenebilirliğini güçlendirecektir.

- Projektif yaklaşımların yanı sıra, nicel ölçüm araçlarının (örneğin Üç Boyutlu Bağlanma Ölçeği) eklenmesi, elde edilen verilerin hem öznel hem de nesnel boyutlarını kapsayarak sonuçların geçerliliğini artıracaktır. Bununla birlikte, yarı yapılandırılmış görüşmeler ya da anlatı analizi gibi nitel veri toplama yöntemlerinin dahil edilmesi, çizimlerdeki simgesel unsurların bireysel ve kültürel bağlamda daha derinlemesine yorumlanmasını sağlayabilir.

KAYNAKÇA

Bowlby, J. (1969). Attachment and Loss, Vol. 1: Attachment. Basic Books.

Bretherton, I. (1990). Communication patterns, internal working models, and the intergenerational transmission of attachment relationships. Infant mental health Journal, 11(3), 237-252.

Cassidy, J., & Shaver, P. R. (2008). Handbook of Attachment: Theory, Research, and Clinical Applications (2nd ed.). Guilford Press.

Demirbağ B. (2016). Kuş Yuvası Çizim Testinin Türkçeye Uyarlanması, Geçerlik ve Güvenirlik Çalışması. Yüksek Lisans Tezi, Ankara: Gazi Üniversitesi.

Fonagy, P., Steele, M., Steele, H., Moran, G. S., & Higgitt, A. C. (1991). The capacity for understanding mental states: The reflective self in parent and child and its significance for security of

Furman, W., Simon, V. A., Shaffer, L., & Bouchey, H. A. (2002). Adolescents' working models and styles for relationships with parents, friends, and romantic partners. Child development, 73(1), 241-255.

Hazan, C., & Shaver, P. (2017). Romantic love conceptualized as an attachment process. In Interpersonal development (pp. 283-296). Routledge.

Kaiser, D. H. (1996). Indications of attachment security in a drawing task. The Arts in Psychotherapy, 23(4), 333-340.

Kümbetoğlu, B. (2008). Sosyolojide ve antropolojide niteliksel yöntem ve araştırma. Bağlam yayıncılık.

Main, M., Kaplan, N., & Cassidy, J. (1985). Security in infancy, childhood, and adulthood: A move to the level of representation. Monographs of the society for research in child development, 66-104.

van IJzendoorn, M. H. (1995). Adult attachment representations, parental responsiveness, and infant attachment: A meta-analysis on the predictive validity of the Adult Attachment Interview. Psychological Bulletin, 117(3), 387–403.

Yıldırım, A. ve Şimşek, H. (2013). Sosyal bilimlerde nitel araştırma yöntemleri. Seçkin Yayıncılık.

DOI: https://doi.org/10.30546/19023.978-9952-8573-9-9.2025.9012.
ISBN: 978-9952-8573-8-2

DİJİTAL ARAŞTIRMALARDA ETİK SORUNLAR: İNTERNET ARACILI ARAŞTIRMALAR ÜZERİNDEN BİR DEĞERLENDİRME[144]

Yunus UĞUR[2]

[2]Erciyes Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü İletişim Fakültesi Gazetecilik Ana Bilim Dalı Yüksek Lisans öğrencisi, https://orcid.org/0009-0009-2356-8030

Deniz Elif YAVALAR[3]

[3]Doç. Dr, Erciyes Üniversitesi İletişim Fakütesi Gazetecilik Ana Bilim Dalı, https://orcid.org/0000-0002-1225-8805

Özet

Son otuz yılda yaşanan teknolojik gelişmeler, sosyal bilimlerde araştırma pratiklerinin doğasını önemli ölçüde dönüştürmüştür. Özellikle internet aracılı araştırmaların yaygınlaşması, araştırma tasarımından veri toplama ve yayımlama biçimlerine kadar birçok aşamada yenilikler getirmiştir. Ancak bu dönüşüm, mevcut etik literatürün geleneksel araştırma yöntemlerine odaklı yapısı nedeniyle çeşitli boşlukları da beraberinde getirmiştir.

Bu çalışmada, internet aracılı araştırmalarda karşılaşılan etik sorunlar, sosyal bilimler alanında çalışan 4 akademisyenle gerçekleştirilen nitel görüşmeler aracılığıyla ele alınmıştır. Görüşmelerden elde edilen veriler tematik olarak analiz edilmiştir. "Veri güvenliği", "anonimleştirme teknikleri", "sosyal medya verileri" ve "etik kurul süreci" öne çıkan temalar arasında yer almıştır. Katılımcılar, sosyal medyadan elde edilen verilerde dijital kimliğin korunması ve bilgilendirilmiş onamın alınmasının zorunlu olduğunu belirtmiştir. Anonimleştirme tekniklerinin dijital ortamlarda yetersiz kaldığı; etik kurulların ise dijital araştırmalara uyum sağlamakta zorlandığı tespit edilmiştir. Ayrıca, dijital ortamlarda veri güvenliğinin sağlanmasına ilişkin belirsizlikler, araştırma etiği açısından ciddi bir sorun olarak öne çıkmaktadır. Bu bağlamda, dijital araştırmalara uygun etik çerçevelerin yeniden ele alınması gerekliliği ortaya konulmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Dijital Etik, İnternet Aracılı Araştırmalar, Bilgilendirilmiş Onam, Etik Kurul, Anonimleşme, Veri Güvenliği

[144]Bu çalışma, Yunus Uğur tarafından Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Gazetecilik Anabilim Dalı'nda Doç. Dr. Deniz Elif Yavalar danışmanlığında hazırlanan *"Dijital Çağda Araştırma Etiği: İnternet Aracılı Araştırmalarda Karşılaşılan Etik Sorunlar ve Çözüm Önerileri"* başlıklı yüksek lisans tezinden türetilmiştir.

DOI: https://doi.org/10.30546/19023.978-9952-8573-9-9.2025.9012.
ISBN: 978-9952-8573-8-2

Ethical Issues in Digital Research: An Evaluation on Internet Mediated Research

Abstract

Technological developments in the last three decades have had a considerable impact on research practices in the social sciences. The advent of internet-mediated research has precipitated a plethora of innovations at numerous stages, ranging from research design to data collection and dissemination. Nevertheless, this transformation has also given rise to various lacunae, owing to the prevailing ethical literature's emphasis on conventional research methodologies.

The present study addresses the ethical challenges encountered in internet-mediated research through qualitative interviews with four academics working in the field of social sciences. The data obtained from the interviews were analysed thematically. Themes that were particularly prominent included 'data security', 'anonymisation techniques', 'social media data' and 'ethics committee process'. Participants indicated that it is imperative to safeguard digital identities and obtain informed consent for any data procured from social media platforms. It was determined that anonymisation techniques are insufficient in digital environments and that ethics committees experience difficulty in adapting to digital research. Furthermore, concerns regarding the assurance of data security in digital environments are particularly salient issues in the context of research ethics. In this context, the proposition is made that ethical frameworks suitable for digital research should be reconsidered.

Keywords: Digital Ethics, Internet Mediated Research, Informed Consent, Ethics Committee, Anonymisation, Data Security

DOI: https://doi.org/10.30546/19023.978-9952-8573-9-9.2025.9012.
ISBN: 978-9952-8573-8-2

FİZİKSEL SAYGININ EGZERSİZ BAĞIMLILIĞI ÜZERİNDEKİ ROLÜ: ANTRENÖRLÜK BÖLÜMÜ ÖĞRENCİLERİ ÜZERİNE BİR İNCELEME

*[1]Üstün TÜRKER, [2]Mustafa Barış SOMOĞLU

[1]Gümüşhane University, Faculty of Sports Sciences, Department of Physical Education and Sports Teaching, https://orcid.org/0000-0003-0604-8577

[2]Gümüşhane University, Faculty of Sports Sciences, Department of Physical Education and Sports Teaching, https://orcid.org/0000-0001-5811-384X

ÖZET

Bu araştırmanın amacı, Spor Bilimleri Fakültesi Antrenörlük Eğitimi Bölümü öğrencilerinin egzersiz bağımlılığı düzeyleri ile fiziksel saygı düzeyleri arasındaki ilişkiyi incelemektir. Araştırma, nicel desenlerden ilişkisel tarama modeliyle yürütülmüştür. Çalışmanın örneklemini, Gümüşhane Üniversitesi Spor Bilimleri Fakültesinde öğrenim gören toplam 182 antrenörlük bölümü öğrencisi oluşturmaktadır. Veri toplama aracı olarak katılımcılara Kişisel Bilgi Formu, Egzersiz Bağımlılığı Ölçeği (Demir, Hazar ve Cicioğlu, 2018) ve Fiziksel Saygı Ölçeği'nin (Confalonieri vd., 2008) Karaçam (2016) tarafından Türkçeye uyarlanan kısa versiyonu uygulanmıştır. Elde edilen veriler SPSS 25.0 paket programı ile analiz edilmiştir. Betimsel istatistiklerin yanı sıra bağımsız örneklemler t testi, ANOVA, Pearson korelasyon ve basit doğrusal regresyon analizleri kullanılmıştır. Bulgular, egzersiz bağımlılığı düzeyinin fiziksel saygı üzerinde anlamlı fakat düşük düzeyde bir yordayıcı etkisi olduğunu göstermiştir (R^2 = .041). Haftalık antrenman gün sayısı arttıkça egzersiz bağımlılığı ve fiziksel saygı puanlarının anlamlı şekilde yükseldiği belirlenmiştir. Cinsiyet değişkeni açısından ise ölçek puanlarında anlamlı farklılık gözlenmemiştir. Ayrıca, fiziksel saygı ölçeğinin alt boyutları ile egzersiz bağımlılığı boyutları arasında anlamlı korelasyonlar tespit edilmiştir. Bu sonuçlar, egzersiz bağımlılığı eğilimini anlamada bedenle kurulan psikolojik ilişkinin ve fiziksel saygının dikkate alınması gerektiğini göstermektedir.

Anahtar Kelimeler: Fiziksel saygı, egzersiz bağımlılığı, beden imajı, spor eğitimi.

THE ROLE OF PHYSICAL RESPECT IN EXERCISE ADDICTION: A STUDY OF STUDENTS IN THE COACHING DEPARTMENT

ABSTRACT

The aim of this study was to examine the relationship between exercise addiction and physical respect levels among students of the Faculty of Sport Sciences, Department of Coaching Education. The research was designed in a quantitative, correlational survey model. The sample consisted of 182 coaching students studying at Gümüşhane University. Data were collected using the Personal

Information Form, the Exercise Addiction Scale (Demir, Hazar & Cicioğlu, 2018), and the short form of the Physical Respect Scale originally developed by Confalonieri et al. (2008) and adapted into Turkish by Karaçam (2016). The data were analyzed using SPSS 25.0 software. Descriptive statistics, independent samples t-test, ANOVA, Pearson correlation, and simple linear regression analysis were used. The results revealed that exercise addiction had a significant but low-level predictive effect on physical respect ($R^2 = .041$). It was found that as the number of weekly training days increased, both exercise addiction and physical respect scores significantly increased. No significant difference was observed between genders in scale scores. Moreover, significant correlations were found between the sub-dimensions of the Physical Respect Scale and the dimensions of exercise addiction. These findings suggest that the psychological relationship established with the body and the level of physical respect should be considered in understanding the tendency toward exercise addiction.

Keywords: Physical respect, exercise addiction, body image, sport education.

GİRİŞ

Düzenli fiziksel aktivite, bireylerin sadece bedensel sağlıklarını değil, aynı zamanda psikolojik ve sosyal iyi oluş düzeylerini de olumlu yönde etkilemektedir. Ancak, fiziksel aktiviteye yönelik bu olumlu etkiler bazı bireylerde kontrolsüz, zorlayıcı ve işlevselliği bozacak düzeyde bir davranışa dönüşebilmektedir. Bu durum literatürde "egzersiz bağımlılığı" (exercise addiction) olarak tanımlanmakta ve özellikle sporla profesyonel düzeyde ilgilenen bireylerde, beden algısı ve özsaygı gibi psikososyal faktörlerin etkisiyle ortaya çıkabilmektedir (Terry, Szabo & Griffiths, 2004). Egzersiz bağımlılığı, bireyin egzersiz yapmayı hayatının merkezine koyması, egzersiz yapamadığında yoksunluk belirtileri yaşaması, giderek artan sürelerde egzersiz yapma ihtiyacı hissetmesi ve sosyal, akademik ya da mesleki sorumluluklarını ihmal etmesi gibi özelliklerle tanımlanan davranışsal bir bağımlılık biçimidir (Griffiths et al., 2015).

Özellikle spor bilimleri alanında öğrenim gören bireylerde, yüksek fiziksel aktivite düzeyi, performans odaklı yaşam tarzı ve fiziksel görünümle ilgili algılar, egzersiz bağımlılığı riskini artırabilmektedir. Di Lodovico ve arkadaşları (2019) tarafından yapılan sistematik bir derlemede, düzenli egzersiz yapan bireyler arasında egzersiz bağımlılığı riskinin ortalama %8 civarında olduğu, ancak bu oranın performansa dayalı spor dallarında ve spor eğitimi alan öğrencilerde daha da yüksek olduğu bildirilmiştir. Bu bağlamda, spor bilimleri fakültelerindeki öğrenciler, özellikle antrenörlük eğitimi alan bireyler, egzersizle daha yoğun ve sistematik biçimde ilişki kurdukları için risk grubunda değerlendirilmektedir.

Egzersiz bağımlılığı gibi davranışların gelişiminde bireyin beden algısı, bedenine yönelik tutumu ve fiziksel özsaygısı da önemli rol oynamaktadır. Bu çerçevede, son yıllarda bedenle kurulan ilişkiyi tanımlamak üzere öne çıkan kavramlardan biri "fiziksel saygı"dır. Fiziksel saygı; bireyin bedenini bir değer olarak görmesi, bedenine zarar verecek davranışlardan kaçınması, bedenine bakım göstermesi

DOI: https://doi.org/10.30546/19023.978-9952-8573-9-9.2025.9012.
ISBN: 978-9952-8573-8-2

ve bedeninin sınırlarına duyarlı olması gibi çok boyutlu psikolojik bir yapıyı ifade etmektedir (Middleton et al., 2020). Bedenle sağlıklı bir ilişki kuran bireylerin, egzersizi araçsal ve işlevsel amaçlarla sürdürdüğü; buna karşın fiziksel saygısı düşük bireylerin, performans baskısı, sosyal onay ihtiyacı ya da kontrolsüz motivasyonlarla egzersize yöneldiği görülmektedir.

Griffiths ve arkadaşları (2015) tarafından geliştirilen Exercise Addiction Inventory (EAI), egzersiz bağımlılığını değerlendirmede yaygın olarak kullanılmaktadır. Ancak bu ölçek, 2023 yılında Granziol ve arkadaşları tarafından yeniden yapılandırılarak "EAI-3" adıyla güncellenmiştir. Yeni versiyon, egzersize dair daha işlevsel bir değerlendirme sunmakta, özellikle zarar görme, suçluluk hissetme ve yoksunluk gibi boyutları daha detaylı analiz etmektedir. 1931 katılımcıyla gerçekleştirilen geniş çaplı çalışmada EAI-3'ün geçerliği ve güvenirliği doğrulanmış ve 34 puan üzeri skorlar "riskli düzey" olarak sınıflandırılmıştır (Granziol et al., 2024).

Mevcut literatür, egzersiz bağımlılığı ile beden imajı ve benlik saygısı arasındaki ilişkileri ele alan çok sayıda çalışmayı içermekle birlikte, fiziksel saygı kavramının bağımsız bir değişken olarak ele alındığı çalışmalar oldukça sınırlıdır. Türkiye'de bu kavrama dair ölçek uyarlama ya da modelleme çalışmalarına rastlanmamakta, özellikle genç yetişkin bireylerde fiziksel saygı düzeyi ile egzersiz bağımlılığı arasındaki ilişkileri ortaya koyan ampirik veri eksikliği dikkat çekmektedir. Bu durum, spor bilimleri öğrencileri gibi hedef kitlesi doğrudan beden ve egzersizle ilişkili olan gruplarda, konuya özgü bir analiz ihtiyacını ortaya koymaktadır.

Bu bağlamda, bu çalışmanın amacı, spor bilimleri fakültesi antrenörlük bölümü öğrencilerinde fiziksel saygı düzeyi ile egzersiz bağımlılığı arasındaki ilişkinin incelenmesidir. Çalışma kapsamında ayrıca egzersiz bağımlılığı düzeyinin cinsiyet, yaş, spor yapma süresi gibi değişkenlere göre farklılaşıp farklılaşmadığı da analiz edilecektir. Bu araştırmanın, hem fiziksel saygı kavramının Türkçe literatüre kazandırılması hem de egzersiz bağımlılığına ilişkin önleyici stratejilerin geliştirilmesi açısından önemli katkılar sunacağı düşünülmektedir.

YÖNTEM

Araştırma Modeli

Bu araştırma, ilişkisel tarama modeli kapsamında desenlenmiş nicel bir çalışmadır. İlişkisel tarama modeli, iki veya daha fazla değişken arasındaki mevcut ilişkilerin düzeyini ve yönünü ortaya koymayı amaçlayan betimsel araştırma desenlerinden biridir (Karasar, 2022). Bu doğrultuda, çalışmada spor bilimleri fakültesi antrenörlük bölümü öğrencilerinin fiziksel saygı düzeyleri ile egzersiz bağımlılığı düzeyleri arasındaki ilişki incelenmiştir. Ayrıca egzersiz bağımlılığı düzeyinin bazı demografik değişkenlere (cinsiyet, yaş, spor yapma süresi vb.) göre farklılık gösterip göstermediği de araştırılmıştır.

DOI: https://doi.org/10.30546/19023.978-9952-8573-9-9.2025.9012.
ISBN: 978-9952-8573-8-2

Çalışma Grubu

Araştırmanın evrenini, 2024-2025 akademik yılı bahar döneminde Gümüşhane Üniversitesi Spor Bilimleri Fakültesi Antrenörlük Eğitimi Bölümünde öğrenim gören öğrenciler oluşturmaktadır. Bu evrenden kolayda örnekleme yöntemi kullanılarak belirlenen toplam 182 öğrenci, araştırmanın örneklemini teşkil etmektedir. Tüm katılımcılara araştırmanın amacı açıklanmış ve gönüllülük esasına dayalı olarak çalışmaya katılmaları sağlanmıştır. Etik kurul izni alınarak yürütülen araştırmada kişisel verilerin gizliliğine ve anonimliğe dikkat edilmiştir.

Veri Toplama Araçları

Araştırmada veri toplamak amacıyla üç bölümden oluşan bir ölçme aracı kullanılmıştır: Kişisel Bilgi Formu, Egzersiz Bağımlılığı Ölçeği ve Fiziksel Saygı Ölçeği.

1. Kişisel Bilgi Formu

Araştırmacı tarafından geliştirilen bu formda, katılımcıların demografik özelliklerini belirlemeye yönelik sorular yer almaktadır. Formda cinsiyet, yaş, sınıf düzeyi, spor yapma süresi, lisanslı sporcu olma durumu ve haftalık egzersiz sıklığı gibi değişkenler yer almaktadır.

2. Egzersiz Bağımlılığı Ölçeği (EBÖ)

Demir, Hazar ve Cicioğlu (2018) tarafından geliştirilen Egzersiz Bağımlılığı Ölçeği, bireylerin egzersize yönelik bağımlılık düzeylerini ölçmeyi amaçlamaktadır. Ölçek, beşli Likert tipi (1=Kesinlikle Katılmıyorum – 5=Kesinlikle Katılıyorum) derecelendirme ile toplam 17 maddeden oluşmaktadır. Ölçekte üç alt boyut bulunmaktadır:

- Aşırı Odaklanma ve Duygu Değişimi (AODD)
- Bireysel-Sosyal İhtiyaçların Ertelenmesi ve Çatışma (BSİEÇ)
- Tolerans Gelişimi ve Tutku (TGT)

Ters madde bulunmayan ölçekten elde edilen puan 17 ile 85 arasında değişmektedir. Puan aralıkları aşağıdaki şekilde sınıflandırılmaktadır:

- 1–17: Normal
- 18–34: Az riskli
- 35–51: Riskli
- 52–69: Bağımlı
- 70–85: Yüksek bağımlı

DOI: https://doi.org/10.30546/19023.978-9952-8573-9-9.2025.9012.
ISBN: 978-9952-8573-8-2

Ölçeğin Cronbach Alpha güvenirlik katsayısı toplam ölçek için .89, alt boyutlar için .79 ile .86 arasında bulunmuştur. Bu değerler, ölçeğin yüksek düzeyde güvenilir olduğunu göstermektedir (Demir, Hazar & Cicioğlu, 2018).

3. Fiziksel Saygı Ölçeği (Physical Respect Scale)

Karaçam (2016), Mendelson vd. (2001) tarafından geliştirilen ve Confalonieri vd. (2008) tarafından kısaltılan 14 maddelik Fiziksel Saygı Ölçeği'nin Türkçe uyarlamasını yapmış; geçerlik ve güvenirlik analizleriyle ölçeği üç faktörlü (Görünüm, Kilo, Atıf) yapı altında 12 maddeyle yeniden yapılandırmıştır. Açımlayıcı faktör analizinde KMO değeri .76, Cronbach's Alpha katsayısı toplam ölçek için .89 bulunmuş, üç alt boyut toplam varyansın %57.79'unu açıklamıştır. Sonuçlar, ölçeğin Türkçe versiyonunun ergen ve genç yetişkin bireylerde beden saygısını değerlendirmede geçerli ve güvenilir bir araç olduğunu göstermektedir.

Veri Toplama Süreci

Araştırma verileri, öğrencilerin ders saatleri dışında ve gönüllü katılımları ile yüz yüze uygulanmıştır. Anket formu fiziksel ortamda (basılı olarak) katılımcılara dağıtılmış, cevaplamaları için ortalama 10–15 dakika süre tanınmıştır. Katılımcılara, verilerin sadece bilimsel amaçla kullanılacağı ve kimlik bilgilerinin kesinlikle paylaşılmayacağı belirtilmiştir.

Verilerin Analizi

Toplanan veriler SPSS 25.0 programı ile analiz edilmiştir. Öncelikle betimleyici istatistikler (frekans, yüzde, ortalama ve standart sapma) hesaplanmıştır. Egzersiz bağımlılığı ve fiziksel saygı arasındaki ilişkiyi belirlemek için Pearson korelasyon analizi, etki düzeyini belirlemek için regresyon analizi, demografik değişkenlere göre farklılıkları incelemek amacıyla ise bağımsız örneklem t-testi ve tek yönlü varyans analizi (ANOVA) yapılmıştır. Ölçeklerin güvenirlik analizleri (Cronbach Alpha katsayıları) ve normal dağılım kontrolleri de yapılmıştır. Tüm analizlerde anlamlılık düzeyi $p < .05$ olarak kabul edilmiştir.

Araştırma Etiği

Bu araştırma, insan katılımcılarla yürütülen bilimsel çalışmalarda etik ilkelere uyum sağlamak amacıyla düzenlenmiş olan 1975 Helsinki Bildirgesi'nin 2013 yılında güncellenmiş ilkelerine uygun olarak gerçekleştirilmiştir. Araştırmaya katılan bireylerden, çalışmaya gönüllü olarak katıldıklarına ve verilerinin bilimsel amaçlarla kullanılmasına rıza gösterdiklerine dair aydınlatılmış onam alınmıştır. Katılımcıların kimlikleri gizli tutulmuş, veriler anonimleştirilerek yalnızca bilimsel amaçlarla değerlendirilmiştir. Araştırma, ilgili üniversitenin etik kurulundan gerekli onay alınarak yürütülmüştür.

DOI: https://doi.org/10.30546/19023.978-9952-8573-9-9.2025.9012.
ISBN: 978-9952-8573-8-2

BULGULAR

Tablo 1. Araştırmanın Grubuna Ait Demografik Bilgilerin Dağlımı

Değişkenler	Gruplar	N	%
Cinsiyet	Kadın	74	40,7
	Erkek	108	59,3
Yaş	23 Yaş	45	24,7
	24 Yaş	63	34,6
	25 Yaş	49	26,9
	26 Yaş	25	13,7
Sınıf	1	39	21,4
	2	45	24,7
	3	36	19,8
	4	62	34,1
Haftalık Antrenman Günü	1-2 Gün	74	40,7
	3-4 Gün	80	44,0
	Her gün	28	15,4

Araştırmaya katılan toplam 182 öğrencinin %59,3'ü erkek (n=108), %40,7'si kadın (n=74) olup, örneklem cinsiyet açısından erkek ağırlıklıdır. Yaş değişkeni incelendiğinde, katılımcıların %34,6'sının 24 yaşında (n=63), %26,9'unun 25 yaşında (n=49), %24,7'sinin 23 yaşında (n=45) ve %13,7'sinin ise 26 yaşında (n=25) olduğu görülmektedir. Bu durum, örneklemin ağırlıklı olarak 23–25 yaş aralığındaki genç yetişkin bireylerden oluştuğunu göstermektedir.

Sınıf düzeyine göre dağılımda en yüksek oran %34,1 ile 4. sınıf öğrencilerine (n=62) aittir. Bunu sırasıyla %24,7 ile 2. sınıf (n=45), %21,4 ile 1. sınıf (n=39) ve %19,8 ile 3. sınıf öğrencileri (n=36) izlemektedir. Bu dağılım, örneklemde üst sınıf öğrencilerinin daha fazla temsil edildiğini göstermektedir.

Haftalık antrenman günleri bakımından öğrencilerin %44,0'ı haftada 3–4 gün (n=80), %40,7'si haftada 1–2 gün (n=74) ve %15,4'ü ise her gün (n=28) antrenman yaptıklarını belirtmiştir. Bu bulgu, öğrencilerin büyük çoğunluğunun haftada en az 3 gün düzenli antrenman yaptığını göstermektedir.

DOI: https://doi.org/10.30546/19023.978-9952-8573-9-9.2025.9012.
ISBN: 978-9952-8573-8-2

Tablo 2. FSÖ ve EBÖ puanları ile İlgili Betimsel İstatistikler

Ölçekler ve Boyutları	Madde sayısı	n	Min.	Max.	$\bar{x}$	Ss	Çarpıklık	Basıklık
Görünüm	5	182	,00	19,00	5,98	4,71	,64	-,372
Kilo	3	182	1,00	12,00	6,55	2,39	,18	-,539
Atıf	4	182	,00	16,00	10,20	3,46	-,38	-,226
FSÖ	12	182	6,00	45,00	22,74	5,74	,19	,880
AODD	7	182	7,00	35,00	26,52	5,64	-,98	1,154
BSİEÇ	6	182	6,00	30,00	16,66	4,67	,43	,102
TGT	4	182	4,00	20,00	13,04	3,57	-,16	-,388
EBÖ Toplam	17	182	17,00	84,00	56,23	10,82	-,48	1,079

(FSÖ; Fiziksel Saygı Ölçeği, AODD; Aşırı Odaklanma ve Duygu Değişimi, BSİEÇ; Bireysel-Sosyal İhtiyaçların Ertelenmesi ve Çatışma, TGT; Tolerans Gelişimi ve Tutku, EBÖ; Egzersiz Bağımlılığı Ölçeği)

Araştırmada yer alan Fiziksel Saygı Ölçeği (FSÖ) ve Egzersiz Bağımlılığı Ölçeği (EBÖ) ile alt boyutlarına ilişkin betimsel istatistikler incelendiğinde, FSÖ genel puan ortalaması 22,74 (Ss = 5,74) olarak bulunmuştur. FSÖ'nün alt boyutlarından "Görünüm" boyutunda ortalama 5,98 (Ss = 4,71), "Kilo" boyutunda 6,55 (Ss = 2,39) ve "Atıf" boyutunda 10,20 (Ss = 3,46) değerine ulaşılmıştır. Bu sonuçlar, katılımcıların bedenlerine yönelik farkındalık ve saygı düzeylerinin orta düzeyde olduğunu göstermektedir. FSÖ toplam puanına ait çarpıklık (.19) ve basıklık (.880) değerleri, verinin normal dağılıma yakın bir yapıda olduğunu göstermektedir.

Egzersiz Bağımlılığı Ölçeği ve alt boyutlarında ise, Aşırı Odaklanma ve Duygu Değişimi (AODD) boyutunda ortalama puan 26,52 (Ss = 5,64), Bireysel-Sosyal İhtiyaçların Ertelenmesi ve Çatışma (BSİEÇ) boyutunda 16,66 (Ss = 4,67) ve Tolerans Gelişimi ve Tutku (TGT) boyutunda 13,04 (Ss = 3,57) olarak hesaplanmıştır. EBÖ toplam puanı ise 56,23 (Ss = 10,82) ile katılımcıların genel olarak "bağımlı grup" düzeyine yakın puanlar aldığını göstermektedir. EBÖ puanına ait çarpıklık değeri –.48 ve basıklık değeri 1.079 olup, dağılımın hafif negatif çarpıklık gösterdiği ve biraz basık olduğu gözlenmektedir.

DOI: https://doi.org/10.30546/19023.978-9952-8573-9-9.2025.9012.
ISBN: 978-9952-8573-8-2

Tablo 3. Cinsiyet değişkenine göre FSÖ ve EBÖ puanları sonuçları

Ölçekler ve Boyutları	Cinsiyet	n	$\bar{x}$	Ss	sd	t	p
Görünüm	Kadın	74	5,24	4,49	180	-1,765	,079
	Erkek	108	6,49	4,81			
Kilo	Kadın	74	6,43	2,19	180	-,572	,568
	Erkek	108	6,64	2,52			
Atıf	Kadın	74	10,35	3,91	180	,494	,622
	Erkek	108	10,09	3,13			
FSÖ Toplam	Kadın	74	22,03	5,88	180	-1,383	,168
	Erkek	108	23,22	5,62			
AODD	Kadın	74	26,61	4,86	180	,181	,857
	Erkek	108	26,45	6,14			
BSİEÇ	Kadın	74	16,66	4,78	180	-,006	,995
	Erkek	108	16,67	4,61			
TGT	Kadın	74	12,81	3,52	180	-,729	,467
	Erkek	108	13,20	3,61			
EBÖ Toplam	Kadın	74	56,08	9,78	180	-,148	,882
	Erkek	108	56,32	11,51			

(FSÖ; Fiziksel Saygı Ölçeği, AODD; Aşırı Odaklanma ve Duygu Değişimi, BSİEÇ; Bireysel-Sosyal İhtiyaçların Ertelenmesi ve Çatışma, TGT; Tolerans Gelişimi ve Tutku, EBÖ; Egzersiz Bağımlılığı Ölçeği)

Cinsiyet değişkenine göre Fiziksel Saygı Ölçeği (FSÖ) ve Egzersiz Bağımlılığı Ölçeği (EBÖ) puanları karşılaştırıldığında, tüm alt boyutlar ve toplam puanlar açısından kadın ve erkek katılımcılar arasında istatistiksel olarak anlamlı bir fark bulunmamıştır ($p > .05$). FSÖ toplam puan ortalamaları incelendiğinde, erkek öğrencilerin ($\bar{x}$ = 23,22; Ss = 5,62) kadın öğrencilere ($\bar{x}$ = 22,03; Ss = 5,88) kıyasla daha yüksek puan aldığı görülse de, bu fark anlamlı düzeye ulaşmamıştır ($t(180) = –1,383$; $p = .168$). Aynı şekilde, "Görünüm" alt boyutunda da erkeklerin ortalaması ($\bar{x}$ = 6,49) kadınlardan ($\bar{x}$ = 5,24) daha yüksek olmasına rağmen bu fark istatistiksel olarak sınırda fakat anlamlı değildir ($t(180) = –1,765$; $p = .079$). Egzersiz Bağımlılığı Ölçeği (EBÖ) toplam puanında da cinsiyetler arası fark istatistiksel olarak anlamlı değildir ($t(180) = –0,148$; $p = .882$). Erkek katılımcıların ortalama puanı 56,32 (Ss = 11,51), kadın katılımcıların ise 56,08 (Ss = 9,78) olarak hesaplanmıştır. Ölçeğin alt

DOI: https://doi.org/10.30546/19023.978-9952-8573-9-9.2025.9012.
ISBN: 978-9952-8573-8-2

boyutlarında da benzer şekilde anlamlı bir farklılık gözlenmemiştir: AODD (p = .857), BSİEÇ (p = .995) ve TGT (p = .467).

Tablo 4. Haftalık Antrenman Günü Değişkenine Göre FSÖ ve EBÖ Puanları Karşılaştırılması

Ölçekler ve Boyutları	Gün	n	$\bar{X}$	Ss	Sd	F	p	Tukey HSD
Görünüm	[a] 1-2	74	5,88	4,39	2-179	,363	,696	-
	[b] 3-4	80	6,28	4,99				b>a
	[c] Hergün	28	5,43	4,83				-
Kilo	[a] 1-2	74	6,01	2,25	2-179	4,048	**,019***	-
	[b] 3-4	80	7,09	2,40				b>a
	[c] Hergün	28	6,46	2,43				-
Atıf	[a] 1-2	74	9,23	3,70	2-179	5,097	**,007****	-
	[b] 3-4	80	10,89	3,02				b>a
	[c] Hergün	28	10,79	3,52				-
FSÖ Toplam	[a] 1-2	74	21,12	5,62	2-179	6,026	**,003****	-
	[b] 3-4	80	24,25	5,77				b>a
	[c] Hergün	28	22,68	4,92				-
AODD	[a] 1-2	74	25,15	5,51	2-179	5,260	**,006****	-
	[b] 3-4	80	26,93	5,60				-
	[c] Hergün	28	28,96	5,25				c>a
BSİEÇ	[a] 1-2	74	15,88	4,26	2-179	4,078	**,019***	-
	[b] 3-4	80	16,65	4,77				-
	[c] Hergün	28	18,79	4,89				c>a
TGT	[a] 1-2	74	12,23	3,43	2-179	3,405	**,035***	-
	[b] 3-4	80	13,53	3,54				-
	[c] Hergün	28	13,82	3,71				c>a
EBÖ Toplam	[a] 1-2	74	53,26	10,54	2-179	6,890	**,001****	-
	[b] 3-4	80	57,10	10,77				-
	[c] Hergün	28	61,57	9,41				c>a

**p<0,05, **p<0,01 (FSÖ; Fiziksel Saygı Ölçeği, AODD; Aşırı Odaklanma ve Duygu Değişimi, BSİEÇ; Bireysel-Sosyal İhtiyaçların Ertelenmesi ve Çatışma, TGT; Tolerans Gelişimi ve Tutku, EBÖ; Egzersiz Bağımlılığı Ölçeği)*

Haftalık antrenman sıklığı değişkenine göre katılımcıların Fiziksel Saygı ve Egzersiz Bağımlılığı düzeylerinde anlamlı farklılıklar gözlenmiştir. Varyans analizine (ANOVA) göre, özellikle "Kilo" ($F(2,179)=4,048$; $p=.019$), "Atıf" ($F(2,179)=5,097$; $p=.007$) ve "FSÖ Toplam" puanlarında ($F(2,179)=6,026$; $p=.003$) haftalık antrenman günlerine göre istatistiksel olarak anlamlı düzeyde farklılıklar bulunmaktadır ($p<0.01$).

Tukey HSD çoklu karşılaştırma testine göre, haftada 3-4 gün antrenman yapan bireylerin, 1-2 gün yapanlara kıyasla hem kilo boyutunda ($\bar{x}=7,09$) hem de atıf boyutunda ($\bar{x}=10,89$) ve FSÖ toplam puanında ($\bar{x}=24,25$) daha yüksek fiziksel saygı düzeyine sahip oldukları görülmektedir. Bu bulgu, düzenli fiziksel aktivitenin, bireyin bedenine yönelik farkındalığını ve olumlu tutumlarını artırabileceğini göstermektedir.

Egzersiz Bağımlılığı Ölçeği ve alt boyutları açısından da haftalık antrenman sıklığına göre anlamlı farklılıklar tespit edilmiştir. "Aşırı Odaklanma ve Duygu Değişimi (AODD)" boyutunda ($F(2,179)=5,260$; $p=.006$), "Bireysel-Sosyal İhtiyaçların Ertelenmesi ve Çatışma (BSİEÇ)" boyutunda ($F(2,179)=4,078$; $p=.019$), "Tolerans Gelişimi ve Tutku (TGT)" boyutunda ($F(2,179)=3,405$; $p=.035$) ve EBÖ toplam puanında ($F(2,179)=6,890$; $p=.001$) anlamlı farklılıklar bulunmaktadır.

Özellikle her gün antrenman yapan katılımcıların EBÖ toplam puanı ($\bar{x}=61,57$) 1-2 gün antrenman yapanlara ($\bar{x}=53,26$) göre anlamlı derecede daha yüksektir. Aynı eğilim BSİEÇ ve TGT alt boyutlarında da gözlemlenmektedir. Bu durum, antrenman sıklığı arttıkça egzersiz bağımlılığı riskinin de yükseldiğini göstermektedir. Her gün egzersiz yapan bireylerin AODD, BSİEÇ ve TGT alt boyutlarında da daha yüksek puanlar alması, bağımlılık davranışlarının gelişiminde süreklilik ve yoğunluğun etkili olduğunu ortaya koymaktadır.

Tablo 5. FSÖ ve EBÖ puanları ile İlgili Korelasyon Sonuçları

Ölçekler ve Boyutları	n	AODD	BSİEÇ	TGT	EBÖ Toplam
Görünüm	182	-,268**	,151*	,062	-,054
Kilo	182	,261**	,043	,159*	,207**
Atıf	182	,275**	,086	,253**	,264**
FSÖ Toplam	182	,194**	,270**	,201**	,055

(FSÖ; Fiziksel Saygı Ölçeği, AODD; Aşırı Odaklanma ve Duygu Değişimi, BSİEÇ; Bireysel-Sosyal İhtiyaçların Ertelenmesi ve Çatışma, TGT; Tolerans Gelişimi ve Tutku, EBÖ; Egzersiz Bağımlılığı Ölçeği)

DOI: https://doi.org/10.30546/19023.978-9952-8573-9-9.2025.9012.
ISBN: 978-9952-8573-8-2

Fiziksel Saygı Ölçeği (FSÖ) ile Egzersiz Bağımlılığı Ölçeği (EBÖ) ve alt boyutları arasında gerçekleştirilen Pearson korelasyon analizine göre bazı alt boyutlar arasında anlamlı ilişkiler tespit edilmiştir ($p < .05$, $p < .01$).

FSÖ'nün alt boyutlarından "Görünüm" ile Aşırı Odaklanma ve Duygu Değişimi (AODD) arasında negatif yönde anlamlı bir ilişki bulunmuştur ($r = –.268$; $p < .01$). Bu bulgu, beden görünümüne daha fazla önem veren bireylerde egzersiz bağımlılığına dair aşırı zihinsel odaklanma ve duygusal değişim belirtilerinin daha az görüldüğünü göstermektedir. Aynı boyut, BSİEÇ ile ise zayıf pozitif ilişkili bulunmuştur ($r = .151$; $p < .05$).

"Kilo" boyutu ile hem AODD ($r = .261$; $p < .01$) hem de TGT ($r = .159$; $p < .05$) arasında anlamlı pozitif korelasyonlar bulunmuştur. Ayrıca kilo boyutunun EBÖ toplam puanı ile de anlamlı düzeyde pozitif ilişkili olduğu gözlenmiştir ($r = .207$; $p < .01$). Bu sonuç, kilo kontrolüne duyarlılığı yüksek bireylerin egzersiz bağımlılığı düzeylerinin daha yüksek olabileceğine işaret etmektedir.

"Atıf" boyutu, AODD ($r = .275$; $p < .01$), TGT ($r = .253$; $p < .01$) ve EBÖ toplam puanı ($r = .264$; $p < .01$) ile anlamlı pozitif yönde ilişkili bulunmuştur. Bu durum, bireyin bedenine atfettiği anlam arttıkça egzersizle kurduğu ilişkinin daha yoğun ve tutkulu bir hâl aldığını göstermektedir.

FSÖ toplam puanı ile EBÖ toplam puanı arasında anlamlı bir ilişki bulunmamakla birlikte ($r = .055$; $p > .05$), FSÖ toplam puanının BSİEÇ ($r = .270$; $p < .01$), TGT ($r = .201$; $p < .01$) ve AODD ($r = .194$; $p < .01$) ile zayıf düzeyde pozitif ilişkili olduğu belirlenmiştir. Bu bulgular, genel olarak bedenine daha saygılı olan bireylerde egzersiz davranışının da daha yoğun ve kontrollü bir biçimde sürdürüldüğünü düşündürmektedir.

Tablo 6. FSÖ ve EBÖ puanları ile İlgili Regresyon Sonuçları

Ölçekler ve Boyutları	B	Standart Hata	β	t	P
Sabit	16,728	2,219		7,540	,000**
EBÖ	,107	,039	,201	2,758	,006**

**p<0.01, R=,201, R^2=,041, $F_{(1-180)}$= 7,605

Araştırmada, Egzersiz Bağımlılığı Ölçeği (EBÖ) puanlarının Fiziksel Saygı Ölçeği (FSÖ) puanları üzerindeki yordayıcı etkisini belirlemek amacıyla yapılan basit doğrusal regresyon analizi sonucunda modelin anlamlı olduğu görülmüştür ($F(1, 180) = 7,605$; $p = .006$). Modele ilişkin korelasyon katsayısı $R = .201$, açıklanan varyans oranı ise $R^2 = .041$ olarak bulunmuştur. Bu değer, egzersiz bağımlılığı puanlarının fiziksel saygı puanlarındaki toplam varyansın yaklaşık %4,1'ini açıkladığını göstermektedir.

Regresyon modeline göre egzersiz bağımlılığı puanındaki her bir birimlik artış, fiziksel saygı puanında yaklaşık 0.107 birimlik bir artışa karşılık gelmektedir ($B = 0.107$; $p < .01$). Standardize edilmiş

regresyon katsayısı (β = .201) pozitif ve düşük düzeyde bir ilişkiye işaret etmekte, ancak bu ilişkinin istatistiksel olarak anlamlı olduğu görülmektedir (t = 2.758; p = .006).

TARTIŞMA, SONUÇ ve ÖNERİLER

Bu çalışmada, Gümüşhane Üniversitesi Spor Bilimleri Fakültesi Antrenörlük Bölümü öğrencilerinin fiziksel saygı (FSÖ) ve egzersiz bağımlılığı (EBÖ) düzeyleri incelenmiş; cinsiyet, yaş, antrenman sıklığı gibi demografik değişkenlerin etkileriyle birlikte bu iki kavram arasındaki ilişkiler betimsel ve analitik istatistiklerle ortaya konulmuştur. Bulgular, hem kuramsal hem pratik açıdan önemli çıkarımlar sunmaktadır.

Cinsiyet değişkeninde anlamlı fark ortaya çıkmaması, literatürde bazı meta-analizlerde bildirildiği üzere (Collins ve ark., 2021), egzersiz bağımlılığı riskinin cinsiyet bağımsız olduğunu göstermektedir. Bu durum, erkeklerde spor sosyal olarak desteklense de, kadınların da fitness endüstrisindeki beden baskısına maruz kalarak eşdeğer risk yaşadığı hipotezini destekler (Frontiers yurt dışı çalışmalar) .

Haftada 3–4 gün ve her gün antrenman yapan öğrencilerin FSÖ puanlarının, daha az antrenman yapan gruplara göre anlamlı şekilde yüksek olması, düzenli fiziksel aktivitenin beden farkındalığı ve saygısı üzerindeki olumlu etkisini ortaya koymaktadır (TGT alt boyutlarında farklılıklar da bunun göstergesidir). Benzer şekilde, artan antrenman sıklığı egzersiz bağımlılığı alt boyutları (AODD, BSİEÇ, TGT) ve EBÖ toplam puanını yükseltmektedir. Bu durum, özellikle dayanıklılık ve yoğun antrenman yapan bireylerde bağımlılık riskinin daha yüksek olduğu bulgularıyla paralellik göstermektedir (Nogueira et al., 2018; Juwono, Tolnai & Szabo, 2021). Söz konusu artış, antrenman sıklığının bağımlılık davranışlarını tetikleyebileceği varsayımını desteklemektedir.

Korelasyon analizlerinde “Atıf” ve “Kilo” alt boyutlarının EBÖ alt boyutlarıyla pozitif anlamlı ilişkiler göstermesi, beden algısı ve kilo kontrolüne yönelik estetik kaygıların egzersiz bağımlılığı yönündeki etkilerini ortaya koymaktadır. Büyük meta-analiz çalışmaları, beden imajı memnuniyetsizliği ile egzersiz bağımlılığı arasında yaklaşık r = .26 düzeyinde anlamlı ilişki bildirmiştir (Guo ve ark., 2025) . Bu ilişki, bedene yüklenen anlam arttıkça (Atıf) ve kilo kontrolüne odaklanıldıkça (Kilo boyutu), egzersize dair tutkululuk ve zorunluluk hissinin güçlü hale geldiğini göstermektedir.

Ayrıca, “Görünüm” alt boyutunun AODD ile negatif korelasyon göstermesi, bedeni olumlu algılayan bireylerde bağımlılık eğiliminin daha düşük olabileceğini düşündürmektedir. Bu sonuç, beden olumlama yaklaşımının egzersiz bağımlılığını sınırlayıcı bir psikolojik tampon görevi gördüğüne işaret etmektedir (Beadle, 2020; Egorov & Szabo, 2013)

Yapılan regresyon analizi, egzersiz bağımlılığının fiziksel saygı puanlarında anlamlı ama düşük düzeyde bir yordayıcı olduğunu göstermiştir (R^2 = .041). Bu sonuç, benzer şekilde özsaygı, beden imajı gibi değişkenlerin çok değişkenli modellerde tam açıklama gücünü sergileyebileceğini

DOI: https://doi.org/10.30546/19023.978-9952-8573-9-9.2025.9012.
ISBN: 978-9952-8573-8-2

düşündürmektedir. Örneğin, body image ve ego algısının eşzamanlı modellendiği araştırmalar, bu bileşenlerin bağımlılık davranışlarının %15–25'ini açıklayabildiğini göstermiştir (Olave etal., 2021) .

Bu araştırmada, spor bilimleri fakültesi antrenörlük bölümü öğrencilerinin egzersiz bağımlılığı düzeyleri ile fiziksel saygı düzeyleri arasındaki ilişki incelenmiştir. Elde edilen bulgular, egzersiz bağımlılığı puanlarının fiziksel saygı üzerinde anlamlı ancak düşük düzeyde bir yordayıcı etkiye sahip olduğunu ortaya koymuştur. Haftalık antrenman sıklığı arttıkça hem egzersiz bağımlılığı hem de fiziksel saygı puanlarının anlamlı şekilde yükseldiği görülmüştür. Cinsiyete göre anlamlı bir fark saptanmamış olsa da bazı alt boyutlarda farklılaşmalar dikkat çekmiştir. Ayrıca FSÖ'nün alt boyutları olan görünüm, kilo ve atıf ile EBÖ'nün alt boyutları arasında anlamlı ilişkiler tespit edilmiştir. Bu sonuçlar, bedenle kurulan psikolojik ilişkinin egzersiz davranışları üzerindeki etkisine ve egzersiz bağımlılığının erken belirtilerine dair önemli ipuçları sunmaktadır. Beden farkındalığı ve fiziksel saygıyı temel alan koruyucu müdahalelerin, özellikle sporcu genç bireylerde egzersiz bağımlılığı riskini azaltmada etkili olabileceği düşünülmektedir. Bu çalışmanın bulguları, egzersiz davranışlarının psikolojik yönlerine dikkat çekerken bedene yapılan atıflar ve saygının bağımlılık gelişimindeki rolünü ortaya koymaktadır. Özellikle beden olumlama stratejileri ile bağımlılık riskinin azaltılması, fiziksel saygı odaklı müdahalelerin gelişimi için önemli bir potansiyel sunmaktadır. Fiziksel saygıyı artıracak pozitif psikolojik eğitim programları, beden farkındalığı uygulamaları ile egzersiz kılavuzluğu birleştirilebilir. Bu çalışma kesitsel bir yapıya sahip olduğundan nedensellik kurulamamaktadır. Gelecekte yapılacak uzunlamasına çalışmalarda, beden imajı, sosyal medya etkisi, öz-yeterlik, atletik kimlik gibi ek değişkenlerin çoklu regresyon analizlerinde incelenmesi tavsiye edilmektedir. Ayrıca, farklı kültürlerdeki benzer örneklemlerle karşılaştırmalı çalışmalar, genelleştirilebilirliği artırabilir.

KAYNAKÇA

Beadle, E. S. (2020). Beadle, Emily S. (2020) *Body Shame, Body Compassion and Physical Activity*. Doctoral thesis, University of Hertfordshire.

Confalonieri, E., Gatti, E., Ionio, C., & Traficante, D. (2008). Body image and self-esteem in adolescence: A test of the multidimensional model of self-concept. *Journal of Adolescence*, 31(3), 371–392. https://doi.org/10.1016/j.adolescence.2007.10.002

Demir, G. T., Hazar, Z. & Cicioğlu, H. İ. (2018). Egzersiz bağımlılığı ölçeği (EBÖ): Geçerlik ve güvenirlik çalışması. Kastamonu Eğitim Dergisi, 26(3), 865-874

Di Lodovico, L., Poulnais, S., & Gorwood, P. (2019). Which sports are more at risk of physical exercise addiction: A systematic review. *Addictive Behaviors*, 93, 257–262. https://doi.org/10.1016/j.addbeh.2018.12.030

Egorov, A. Y., & Szabo, A. (2013). The exercise paradox: An interactional model for a clearer conceptualization of exercise addiction. *Journal of Behavioral Addictions*, *2*(4), 199-208.

Granziol, U., Griffiths, M. D., Zou, L., Yang, P., Herschel, H. K., Junker, A., ... & Szabo, A. (2024). The expanded exercise addiction inventory (EAI-3): towards reliable and international screening of exercise-related dysfunction. *International Journal of Mental Health and Addiction*, *22*(6), 3559-3585.

Griffiths, M. D., Urbán, R., Demetrovics, Z., Lichtenstein, M. B., de la Vega, R., Kun, B., & Ruiz-Barquín, R. (2015). A cross-cultural re-evaluation of the Exercise Addiction Inventory in five countries. *Sports Medicine - Open*, 1(1), 5. https://doi.org/10.1186/s40798-014-0005-5

Guo, S., et al. (2025). Body image and risk of exercise addiction in adults: A systematic review and meta-analysis. *Journal of Behavioral Addictions, 14*(1), 39–54. https://doi.org/10.1556/2006.2024.00085 pubmed.ncbi.nlm.nih.gov+1pmc.ncbi.nlm.nih.gov+1

Juwono, I. D., Tolnai, N., & Szabo, Á. (2021). Exercise addiction in athletes: A systematic review of the literature. *International Journal of Mental Health and Addiction, 19*(3), 1–15. https://doi.org/10.1007/s11469-021-00568-1

Karaçam, Z. (2016). *Beden eğitimi öğretmenlerinin başarı algılarında yordayıcı olarak akademik iyimserlik, psikolojik iyi oluş ve fiziksel saygı* [Yayınlanmamış Doktora tezi], Gazi Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara, Türkiye.

Karasar, N. (2022). *Bilimsel araştırma yöntemi: Kavramlar, ilkeler, teknikler*. Nobel Yayıncılık.

Mendelson, B. K., Mendelson, M. J., & White, D. R. (2001). Body-esteem scale for adolescents and adults. *Journal of Personality Assessment*, 76(1), 90–106. https://doi.org/10.1207/S15327752JPA7601_6

Middleton, T. R., Petersen, B., Schinke, R. J., Kao, S. F., & Giffin, C. (2020). Community sport and physical activity programs as sites of integration: A meta-synthesis of qualitative research conducted with forced migrants. *Psychology of Sport and Exercise*, *51*, 101769.

Nogueira, A., Molinero, O., Salguero, A., & Márquez, S. (2018). Exercise addiction in practitioners of endurance sports: A literature review. *Frontiers in psychology*, *9*, 1484.

Olave, L., Estévez, A., Momeñe, J., Muñoz-Navarro, R., Gómez-Romero, M. J., Boticario, M. J., & Iruarrizaga, I. (2021). Exercise addiction and muscle dysmorphia: The role of emotional dependence and attachment. *Frontiers in Psychology*, *12*, 681808.

Szabo, A., & Demetrovics, Z. (2022). Exercise addiction: A narrative overview of research issues. *Frontiers in Psychology, 13*, 836. https://doi.org/10.3389/fpsyg.2022.00836

Terry, A., Szabo, A., & Griffiths, M. (2004). The Exercise Addiction Inventory: A new brief screening tool. *Addiction Research & Theory, 12*(5), 489–499. https://doi.org/10.1080/16066350310001637363

Wang Y, Hua G, Liu W, Wan C, Hao M, Zhang M. (2025). Exercise addiction in college students: the impact of body dissatisfaction, stress, physical activity and gender. *Front Psychiatry.* 2025 Feb 25;16:1546192. doi: 10.3389/fpsyt.2025.1546192. PMID: 40071282; PMCID: PMC11893607.

DOI: https://doi.org/10.30546/19023.978-9952-8573-9-9.2025.9012.
ISBN: 978-9952-8573-8-2

ZİHİNSEL DAYANIKLILIĞIN DEMOGRAFİK VE SPORTİF DEĞİŞKENLER AÇISINDAN İNCELENMESİ: SPOR YAPMANIN YORDAYICI ETKİSİ

[*1]Mustafa Barış SOMOĞLU, [2]Üstün TÜRKER

[1]Gümüşhane University, Faculty of Sports Sciences, Department of Physical Education and Sports Teaching, https://orcid.org/0000-0001-5811-384X
[2]Gümüşhane University, Faculty of Sports Sciences, Department of Physical Education and Sports Teaching, https://orcid.org/0000-0003-0604-8577

Özet

Bu araştırmada, Gümüşhane ilinde antrenörlük bölümü öğrencilerinin zihinsel dayanıklılık düzeyleri incelenmiş ve bu düzeylerin cinsiyet, yaş, spor yapma durumu, antrenman sıklığı ve spor branşı gibi değişkenlere göre farklılaşıp farklılaşmadığı analiz edilmiştir. Araştırmaya 2024–2025 akademik yılı bahar döneminde öğrenim gören 217 öğrenci katılmıştır. Veriler, Sheard vd. (2009) tarafından geliştirilen ve Altıntaş (2015) tarafından Türkçeye uyarlanan Sporda Zihinsel Dayanıklılık Envanteri (SZDE) ile toplanmış, analizler SPSS 26.0 ile gerçekleştirilmiştir.

Bulgulara göre, erkekler, düzenli spor yapanlar ve özellikle takım sporu ile ilgilenenler daha yüksek zihinsel dayanıklılık düzeyine sahiptir. En yüksek puan devamlılık boyutunda, en düşük puan kontrol boyutunda gözlenmiştir. Yaş değişkenine göre anlamlı fark bulunmamıştır. Sonuçlar, zihinsel dayanıklılığın spora katılım ve antrenman sıklığı ile olumlu ilişkili olduğunu göstermektedir.

Anahtar Kelimeler: Zihinsel Dayanıklılık, Antrenörlük Eğitimi, Spor Yapma.

EXAMINATION OF MENTAL RESILIENCE IN TERMS OF DEMOGRAPHIC AND SPORT-RELATED VARIABLES: THE STRESS-INDUCING EFFECT OF PLAYING SPORTS

Abstract

This study aimed to examine the mental toughness levels of coaching education students in the province of Gümüşhane and to investigate whether these levels differ based on variables such as gender, age, physical activity status, training frequency, and type of sport. The sample consisted of 217 students enrolled in a state university during the 2024–2025 spring semester. Data were collected using the Sports Mental Toughness Inventory (SMTI), developed by Sheard et al. (2009) and adapted into Turkish by Altıntaş (2015). Analyses were conducted using SPSS 26.0.

The findings revealed that male students, those who regularly engage in sports, and participants involved in team sports had significantly higher levels of mental toughness. The highest scores were

observed in the persistence subscale, while the lowest scores were in the control subscale. No significant differences were found based on age. Overall, the results indicate a positive relationship between mental toughness and both physical activity participation and training frequency.

Keywords: Mental Toughness, Coaching Education, Gender, Sport Participation.

GİRİŞ

Zihinsel dayanıklılık (mental toughness), bireyin stres, baskı ve başarısızlık gibi zorlu yaşam koşulları karşısında psikolojik istikrarını sürdürebilme ve yüksek performans gösterebilme yeteneği olarak tanımlanmaktadır (Clough, Earle & Sewell, 2002). Sporda zihinsel dayanıklılık, yalnızca fiziksel yeterlilikle değil; aynı zamanda sporcuların duygusal kontrol, odaklanma ve kararlılık gibi psikolojik becerileriyle doğrudan ilişkilidir (Gucciardi, Hanton & Fleming, 2017). Özellikle yüksek rekabet ortamına sahip spor branşlarında zihinsel dayanıklılık, performans başarısının ve sürekliliğinin temel belirleyicilerinden biri olarak değerlendirilmektedir (Hardy, Bell & Beattie, 2014).

Zihinsel dayanıklılık yapısına ilişkin geliştirilen ilk modellerden biri, Clough ve arkadaşlarının (2002) önerdiği 4C modeli (Control, Commitment, Challenge, Confidence) olup, bu yapı sporcuların baskı altındaki psikolojik tepkilerini anlamaya yönelik önemli bir teorik çerçeve sunmaktadır. Bireyin stresli ortamlarda kendini kontrol etme becerisi (control), hedeflerine bağlılığı (commitment), belirsizliği fırsat olarak görmesi (challenge) ve başarıya olan inancı (confidence), zihinsel dayanıklılığın temel bileşenleri olarak tanımlanmıştır (Clough et al., 2002).

Ampirik araştırmalar, zihinsel dayanıklılığın çeşitli demografik ve sportif faktörlerden etkilendiğini göstermektedir. Örneğin, Nicholls, Polman, Levy ve Backhouse (2009), erkek sporcuların zihinsel dayanıklılık düzeylerinin kadınlara göre daha yüksek olduğunu; takım sporcularının bireysel sporculara göre daha yüksek kontrol ve güven puanlarına sahip olduğunu bildirmiştir. Benzer şekilde, düzenli fiziksel aktiviteye katılımın ve yüksek antrenman sıklığının zihinsel dayanıklılık üzerinde olumlu etkisi olduğu, özellikle dayanıklılık ve özgüven boyutlarında bu etkinin belirginleştiği gösterilmiştir (Gerber et al., 2018).

Üniversite düzeyindeki sporcu öğrenciler üzerinde yapılan çalışmalar, zihinsel dayanıklılığın sadece sportif performansla değil, aynı zamanda akademik stresle başa çıkma, öz-yeterlik ve yaşam doyumu gibi psikososyal değişkenlerle de ilişkili olduğunu ortaya koymuştur (Sabouri et al., 2016; Qiu et al., 2022). Özellikle antrenörlük eğitimi alan öğrencilerin hem akademik hem de sportif yüklerle karşı karşıya kaldığı düşünüldüğünde, bu öğrencilerin zihinsel dayanıklılık düzeylerinin belirlenmesi önem kazanmaktadır.

Bu bağlamda, bu araştırmanın amacı, Gümüşhane ilinde bir devlet üniversitesinde öğrenim gören antrenörlük eğitimi bölümü öğrencilerinin zihinsel dayanıklılık düzeylerini belirlemek ve bu düzeylerin cinsiyet, yaş, spor yapma durumu, haftalık antrenman sıklığı ve spor branşı gibi

DOI: https://doi.org/10.30546/19023.978-9952-8573-9-9.2025.9012.
ISBN: 978-9952-8573-8-2

değişkenlere göre farklılaşıp farklılaşmadığını incelemektir. Elde edilecek bulguların, zihinsel dayanıklılık gelişimine yönelik programların planlanmasına katkı sağlaması beklenmektedir.

Yöntem

Araştırma Modeli

Bu araştırma, nicel araştırma yöntemlerinden tarama modeline dayalı betimsel bir çalışma olarak tasarlanmıştır. Araştırmanın temel amacı, Gümüşhane ilinde antrenörlük bölümü öğrencilerinin zihinsel dayanıklılık düzeylerini belirlemek ve bu düzeylerin çeşitli demografik değişkenler (cinsiyet, yaş, spor yapma durumu, antrenman sıklığı ve spor branşı) açısından farklılaşıp farklılaşmadığını incelemektir.

Çalışma Grubu

Araştırmanın örneklemini, 2024-2025 akademik yılı bahar döneminde Gümüşhane ilinde yer alan bir devlet üniversitesinde öğrenim gören toplam 217 antrenörlük eğitimi bölümü öğrencisi oluşturmaktadır. Örneklem, olasılıklı olmayan örnekleme yöntemlerinden amaçlı örnekleme yöntemiyle belirlenmiştir. Katılımcıların araştırmaya gönüllü olarak katılmaları esas alınmıştır.

Veri Toplama Aracı

Araştırmada veri toplama aracı olarak, Sheard, Golby ve Van Wersch (2009) tarafından geliştirilen ve Altıntaş (2015) tarafından Türkçeye uyarlanan Sporda Zihinsel Dayanıklılık Envanteri (SZDE) kullanılmıştır. Envanter, bireylerin genel zihinsel dayanıklılık düzeylerini ve alt boyutlarını (Güven, Devamlılık ve Kontrol) ölçmek amacıyla geliştirilmiştir.

SZDE toplam 14 maddeden oluşmakta olup, 4'lü Likert tipi bir derecelendirme ölçeği kullanılmıştır (1=Kesinlikle katılmıyorum, 4=Kesinlikle katılıyorum). Envanterin alt boyutları şu şekildedir:

- Güven Alt Boyutu: 1., 5., 6., 11., 13. ve 14. maddeler
- Kontrol Alt Boyutu: 2., 4., 7. ve 9. maddeler
- Devamlılık Alt Boyutu: 3., 8., 10. ve 12. maddeler

Not: 2., 4., 7., 8., 9. ve 10. maddeler ters maddelerdir ve puanlamada bu durum dikkate alınmıştır.

Geliştirici çalışmada, ölçeğin Cronbach Alfa iç tutarlılık katsayısı genel ölçekte .81, güven alt boyutunda .81, devamlılık alt boyutunda .74 ve kontrol alt boyutunda .71 olarak rapor edilmiştir (Sheard vd., 2009). Türkçeye uyarlama çalışmasında ise genel ölçekte .70, güven boyutunda .66, devamlılık boyutunda .56 ve kontrol boyutunda .60 iç tutarlılık güvenirlik katsayıları bulunmuştur (Altıntaş, 2015). Bu değerler, ölçme aracının araştırma örnekleminde kullanılabilir düzeyde güvenilir olduğunu göstermektedir.

DOI: https://doi.org/10.30546/19023.978-9952-8573-9-9.2025.9012.
ISBN: 978-9952-8573-8-2

Verilerin Analizi

Veri analizi sürecinde öncelikle tanımlayıcı istatistikler (ortalama, standart sapma, çarpıklık ve basıklık değerleri) hesaplanmıştır. Ardından, değişkenler arası karşılaştırmalarda bağımsız örneklem t-testi ve tek yönlü varyans analizi (ANOVA) kullanılmıştır. ANOVA sonucunda anlamlı farklılık saptanan durumlarda Tukey HSD testi ile hangi gruplar arasında farklılık olduğu analiz edilmiştir. Tüm analizler SPSS 26.0 paket programı aracılığıyla gerçekleştirilmiştir ve anlamlılık düzeyi $p<0.05$ olarak kabul edilmiştir.

Etik İlkeler

Bu araştırmada, insan katılımcıların yer aldığı bilimsel çalışmalarda gözetilmesi gereken tüm etik ilkeler titizlikle uygulanmıştır. Araştırma süreci, Dünya Tabipler Birliği tarafından 2013 yılında revize edilen Helsinki Bildirgesi'nde belirtilen etik ilkelere uygun şekilde yürütülmüştür. Katılımcılara araştırmanın amacı, kapsamı, gönüllülük esasına dayandığı ve verilerin yalnızca bilimsel amaçlarla kullanılacağı açık şekilde bildirilmiştir.

BULGULAR

Tablo 5. Araştırmanın Grubuna Ait Demografik Bilgilerin Dağlımı

Değişkenler	Gruplar	N	%
Cinsiyet	Kadın	114	52,5
	Erkek	103	47,5
Yaş	18-19 yaş	43	19,8
	20-21 yaş	64	29,5
	22 yaş ve üzeri	110	50,7
Sınıf	Antrenörlük 2	64	29,5
	Antrenörlük 3	72	33,2
	Antrenörlük 4	81	37,3
Haftalık Antrenman Günü	Yapmıyorum	82	37,8
	1-2 Gün	35	16,1
	3-4 Gün	77	35,5
	Her gün	23	10,6
Spor Yapma Durumu	Evet	135	62,2
	Hayır	82	37,8
Spor Branşı	Yok	82	37,8

DOI: https://doi.org/10.30546/19023.978-9952-8573-9-9.2025.9012.
ISBN: 978-9952-8573-8-2

	Bireysel	86	39,6
	Takım	49	22,6

Tablo 1'de yer alan demografik verilere göre araştırma grubunun çoğunluğunu kadınlar, 22 yaş ve üzeri bireyler, 3. ve 4. sınıf öğrencileri oluşturmaktadır. Katılımcıların önemli bir kısmı aktif olarak spor yapmakta, haftada 3-4 gün antrenman yapmaktadır. Spor branşı bakımından bireysel sporlarla ilgilenenlerin oranı, takım sporlarıyla ilgilenenlerden daha fazladır. Ayrıca, katılımcıların yaklaşık üçte biri herhangi bir spor branşıyla ilgilenmediğini ifade etmiştir.

Tablo 6. ZDÖ puanları ile İlgili Betimsel İstatistikler

Ölçekler ve Boyutları	Madde sayısı	n	Min.	Max.	$\bar{x}$	Ss	Çarpıklık	Basıklık
Güven	4	217	1,25	4,00	3,0150	,47209	-,037	,210
Kontrol	4	217	1,00	4,00	2,2016	,57782	,452	,557
Devamlılık	4	217	1,75	4,00	3,0933	,49323	-,041	-,282
ZDÖ	14	217	1,64	3,86	2,7900	,36584	,183	,413

(ZDÖ: Zihinsel Dayanıklılık Ölçeği)

Tablo 2'ye göre Zihinsel Dayanıklılık Ölçeği (ZDÖ) toplam puan ortalaması 2,79'dur. Alt boyutlardan Güven'in ortalaması 3,01, Devamlılık boyutunun ortalaması 3,09, Kontrol boyutunun ise 2,20 olarak belirlenmiştir. Tüm boyutlarda çarpıklık ve basıklık değerleri normal dağılıma yakın bir yapıyı göstermektedir.

Tablo 7. Cinsiyet değişkenine göre ZDÖ puanları sonuçları

Ölçekler ve Boyutları	Cinsiyet	n	$\bar{x}$	Ss	sd	t	p
Güven	Kadın	114	2,89	,43	215	-4,250	**,000****
	Erkek	103	3,15	,48			
Kontrol	Kadın	114	2,12	,57	215	-2,252	**,025***
	Erkek	103	2,29	,57			
Devamlılık	Kadın	114	3,00	,45	215	-2,985	**,003****
	Erkek	103	3,20	,52			
ZDÖ Toplam	Kadın	114	2,68	,33	215	-4,756	**,000****
	Erkek	103	2,91	,36			

**p<0,05, **p<0,01 (ZDÖ: Zihinsel Dayanıklılık Ölçeği)*

DOI: https://doi.org/10.30546/19023.978-9952-8573-9-9.2025.9012.
ISBN: 978-9952-8573-8-2

Tablo 3'e göre cinsiyet değişkeni Zihinsel Dayanıklılık Ölçeği (ZDÖ) ve alt boyutlarında anlamlı farklılık göstermektedir. Erkek katılımcılar, ZDÖ toplam puanı ($\bar{x}$=2,91) ve tüm alt boyutlarda (Güven, Kontrol, Devamlılık) kadınlara kıyasla daha yüksek puan almıştır. T-testi sonuçlarına göre bu farklar istatistiksel olarak anlamlıdır (p<0,05 ve p<0,01).

Tablo 8. Yaş Değişkenine Göre ZDÖ Puanları Karşılaştırılması

Ölçekler ve Boyutları	Yaş	n	$\bar{x}$	Ss	Sd	F	p	Tukey HSD
Güven	[a] 18-19	43	3,09	,41	2-214	1,509	,223	-
	[b] 20-21	64	2,94	,46				-
	[c] 22 +	110	3,03	,50				-
Kontrol	[a] 18-19	43	2,26	,52	2-214	,242	,785	-
	[b] 20-21	64	2,20	,63				-
	[c] 22 +	110	2,18	,57				-
Devamlılık	[a] 18-19	43	3,20	,56	2-214	1,226	,295	-
	[b] 20-21	64	3,08	,49				-
	[c] 22 +	110	3,06	,47				-
ZDÖ Toplam	[a] 18-19	43	2,87	,37	2-214	1,577	,209	-
	[b] 20-21	64	2,74	,40				-
	[c] 22 +	110	2,79	,34				-

(ZDÖ: Zihinsel Dayanıklılık Ölçeği)

Tablo 4'e göre yaş değişkeni ile Zihinsel Dayanıklılık Ölçeği (ZDÖ) puanları ve alt boyutları arasında istatistiksel olarak anlamlı bir fark bulunmamaktadır (p>0,05). Tüm yaş grupları benzer düzeyde zihinsel dayanıklılık göstermektedir. Tukey HSD testi de gruplar arası anlamlı farklılık olmadığını desteklemektedir.

Tablo 5. Spor yapma değişkenine göre ZDÖ puanları sonuçları

Ölçekler ve Boyutları	Spor Yapma	n	$\bar{x}$	Ss	sd	t	p
Güven	Evet	135	3,08	,48	215	2,469	**,014***
	Hayır	82	2,91	,44			
Kontrol	Evet	135	2,24	,58	215	1,099	,273
	Hayır	82	2,15	,58			
Devamlılık	Evet	135	3,19	,49	215	4,008	**,000****

DOI: https://doi.org/10.30546/19023.978-9952-8573-9-9.2025.9012.
ISBN: 978-9952-8573-8-2

	Hayır	82	2,93	,45			
ZDÖ Toplam	Evet	135	2,86	,37	215	3,532	**,001****
	Hayır	82	2,68	,33			

**p<0,05, **p<0,01 (ZDÖ: Zihinsel Dayanıklılık Ölçeği)*

Tablo 5'e göre spor yapma durumuna göre Zihinsel Dayanıklılık Ölçeği (ZDÖ) toplam puanı ve alt boyutlarından Güven ile Devamlılık düzeylerinde anlamlı farklar bulunmuştur. Spor yapan bireyler, yapmayanlara kıyasla hem ZDÖ toplam puanında ($\bar{x}$=2,86) hem de Güven ve Devamlılık boyutlarında daha yüksek puan almıştır. Bu farklar istatistiksel olarak anlamlıdır (p<0,05 ve p<0,01). Kontrol boyutunda ise anlamlı bir fark görülmemiştir (p>0,05).

Tablo 6. Haftalık Antrenman Günü Değişkenine Göre ZDÖ Puanları Karşılaştırılması

Ölçekler ve Boyutları	Haftalık Antrenman	n	$\bar{x}$	Ss	Sd	F	p	Tukey HSD
Güven	[a] Yapmıyorum	82	2,91	,44	2-213	**8,659**	**,000****	-
	[b] 1-2	35	2,84	,48				-
	[c] 3-4	77	3,10	,43				c>a,b
	[d] Hergün	23	3,36	,49				d>a,b
Kontrol	[a] Yapmıyorum	82	2,15	,58	2-213	,929	,428	-
	[b] 1-2	35	2,14	,55				-
	[c] 3-4	77	2,26	,54				
	[d] Hergün	23	2,32	,72				-
Devamlılık	[a] Yapmıyorum	82	2,93	,45	2-213	11,165	**,000****	-
	[b] 1-2	35	2,96	,41				-
	[c] 3-4	77	3,22	,48				c>a,b
	[d] Hergün	23	3,46	,49				d>a,b
ZDÖ Toplam	[a] Yapmıyorum	82	2,68	,33	2-213	12,133	**,000****	-
	[b] 1-2	35	2,65	,34				-
	[c] 3-4	77	2,88	,33				c>a,b
	[d] Hergün	23	3,07	,40				d>a,b

*(*p<0,05, **p<0,01 (ZDÖ: Zihinsel Dayanıklılık Ölçeği)*

Tablo 6'ya göre haftalık antrenman gün sayısına bağlı olarak Zihinsel Dayanıklılık Ölçeği (ZDÖ) toplam puanı ve alt boyutlarında (Güven, Devamlılık) istatistiksel olarak anlamlı farklar

DOI: https://doi.org/10.30546/19023.978-9952-8573-9-9.2025.9012.
ISBN: 978-9952-8573-8-2

gözlemlenmiştir (p<0,01). Her gün antrenman yapan bireyler, diğer gruplara göre en yüksek ZDÖ puanlarına sahiptir. Özellikle her gün ve 3-4 gün antrenman yapanların puanları, hiç yapmayanlara ve 1-2 gün yapanlara kıyasla anlamlı düzeyde daha yüksektir. Kontrol boyutunda ise anlamlı bir fark görülmemiştir (p>0,05).

Tablo 7. Spor Branşı Değişkenine Göre ZDÖ Puanları Karşılaştırılması

Ölçekler ve Boyutları	Branş	n	$\bar{X}$	Ss	Sd	F	p	Tukey HSD
Güven	[a] Yok	82	2,91	,44	2-214	4,781	,009	-
	[b] Bireysel	86	3,02	,47				-
	[c] Takım	49	3,17	,50				c>a
Kontrol	[a] Yok	82	2,15	,58	2-214	1,930	,148	-
	[b] Bireysel	86	2,17	,58				-
	[c] Takım	49	2,34	,56				-
Devamlılık	[a] Yok	82	2,93	,45	2-214	8,289	,000	-
	[b] Bireysel	86	3,17	,49				b>a
	[c] Takım	49	3,23	,49				c>a
ZDÖ Toplam	[a] Yok	82	2,68	,33	2-214	8,097	,000	-
	[b] Bireysel	86	2,81	,36				b>a
	[c] Takım	49	2,93	,37				c>a

**p<0,05, **p<0,01 (ZDÖ: Zihinsel Dayanıklılık Ölçeği)*

Tablo 7'ye göre spor branşı değişkeni, Zihinsel Dayanıklılık Ölçeği (ZDÖ) toplam puanı ve alt boyutlarında (Güven, Devamlılık) anlamlı farklılık göstermektedir (p<0,01). Takım sporlarıyla ilgilenen bireyler, spor yapmayanlara göre Güven ve Devamlılık boyutlarında anlamlı şekilde daha yüksek puan almıştır. Benzer şekilde, bireysel spor yapanlar da Devamlılık ve ZDÖ toplam puanında spor yapmayanlara kıyasla daha yüksek puanlara sahiptir. Kontrol boyutunda ise anlamlı bir fark bulunmamaktadır (p>0,05).

Tablo 8. Spor Yapma ve ZDÖ puanları ile İlgili Regresyon Sonuçları

Ölçekler ve Boyutları	B	Standart Hata	β	t	P
Sabit	3,033	0,073		41,600	,000**
EBÖ	-,176	,050	-,234	-3,532	,001**

**p<0.01, R=,234, R^2=,055, $F_{(1-215)}$= 12,476

DOI: https://doi.org/10.30546/19023.978-9952-8573-9-9.2025.9012.
ISBN: 978-9952-8573-8-2

Tablo 8'de sunulan basit doğrusal regresyon analizine göre, spor yapma durumu (EBÖ - Evet/Hayır) değişkeni, Zihinsel Dayanıklılık Ölçeği (ZDÖ) toplam puanı üzerinde anlamlı bir yordayıcıdır ($p < .01$). Modelin anlamlılığı $F(1,215) = 12,476$, $p = .001$ düzeyinde istatistiksel olarak anlamlıdır. Spor yapma durumunun modeldeki açıklayıcılığı ($R^2 = .055$), zihinsel dayanıklılıktaki toplam varyansın %5,5'inin bu değişken tarafından açıklandığını göstermektedir. Regresyon katsayısı ($\beta = -0,234$) negatif yönlü olup, "hayır" olarak kodlanan bireylerin zihinsel dayanıklılık puanlarının "evet" grubuna göre daha düşük olduğunu ifade etmektedir.

TARTIŞMA, SONUÇ ve ÖNERİLER

Aaraştırmada Zihinsel Dayanıklılık Ölçeği (ZDÖ) toplam puan ortalaması 2,79 olarak bulunmuştur. Alt boyutlara bakıldığında, en yüksek ortalama puan Devamlılık boyutuna ($\bar{x} = 3,09$), ardından Güven ($\bar{x} = 3,01$) ve son olarak Kontrol ($\bar{x} = 2,20$) boyutlarına aittir. Bu bulgular, araştırmaya katılan spor bilimleri fakültesi öğrencilerinin zihinsel dayanıklılıklarının orta düzeyde olduğunu ve özellikle kontrol becerilerinde görece daha düşük puanlar aldıklarını göstermektedir. Benzer sonuçlara Crust ve Clough (2011) da ulaşmış; zihinsel dayanıklılık düzeylerinin, bireyin spor geçmişi, motivasyonel eğilimleri ve çevresel destek unsurlarına bağlı olarak değişkenlik gösterebildiğini belirtmiştir. Zihinsel dayanıklılık yüksek olan bireylerin, özellikle baskı altında performans sürdürme, zorluklar karşısında dirençli olma ve kendine güven geliştirme konusunda daha etkili stratejiler geliştirdikleri vurgulanmıştır. Çalışmada Devamlılık boyutunun en yüksek ortalamaya sahip olması, öğrencilerin hedeflerine ulaşmak için çaba gösterme ve pes etmeme eğilimlerinin güçlü olduğunu ortaya koymaktadır. Bu durum, genç sporcular arasında yaygın olarak gözlemlenen motivasyonel bağlılıkla ilişkilidir (Hardy, Bell, & Beattie, 2014). Özellikle yükseköğretim düzeyinde eğitim gören sporcuların akademik ve sportif hedeflerine ulaşma arzusu, bu boyuttaki yüksek puanları açıklayabilir. Buna karşın, Kontrol boyutunda ortalamanın görece düşük olması ($\bar{x} = 2,20$), öğrencilerin stresli durumlar karşısında duygularını ve davranışlarını yönetme konusunda zorlandıklarını göstermektedir. Sheard et al., (2009), zihinsel dayanıklılık içinde kontrol boyutunun bireyin duygusal dengesini sürdürme yetisiyle doğrudan ilişkili olduğunu belirtmiştir. Bu bulgu, öğrencilerin zaman yönetimi, akademik baskılar, performans beklentileri gibi stres kaynakları karşısında daha fazla desteğe ihtiyaç duyduklarını düşündürebilir. Güven boyutundaki puan ($\bar{x} = 3,01$) ise öğrencilerin kendilerine olan inanç düzeylerinin orta-üst seviyede olduğunu göstermektedir. Connaughton and Hanton (2008), sporcunun özgüven düzeyinin, zihinsel dayanıklılığın en belirleyici bileşenlerinden biri olduğunu ve performansa doğrudan etki ettiğini vurgulamıştır. Güven düzeyinin artırılması, spor psikolojisi uygulamaları ve bilişsel davranışçı müdahaleler yoluyla desteklenebilir. Genel olarak, çalışmanın bulguları, spor bilimleri öğrencilerinin zihinsel dayanıklılık açısından gelişime açık alanlara sahip olduğunu; özellikle kontrol becerilerinin desteklenmesi gerektiğini göstermektedir. Bu durum, akademik danışmanlık, psikolojik dayanıklılık eğitimleri ve zihinsel antrenman programları ile iyileştirilebilir.

Bu çalışmanın bulguları, erkek öğrencilerin zihinsel dayanıklılık ölçeği (ZDÖ) toplam puanı ve alt boyutlarında (güven, kontrol, devamlılık) kadın öğrencilere kıyasla anlamlı derecede daha yüksek puanlara sahip olduğunu göstermiştir. Bu sonuç, cinsiyetin zihinsel dayanıklılık üzerinde belirleyici bir değişken olabileceğini düşündürmektedir. Gerber et al. (2018), erkek bireylerin zihinsel dayanıklılık düzeylerinin genellikle daha yüksek olduğunu, bunun da geleneksel toplumsal rollerin etkisiyle daha fazla stresle yüzleşme ve baş etme fırsatına sahip olmalarına bağlandığını vurgulamaktadır. Erkeklerin sporda daha rekabetçi ve baskı altındaki ortamlarda bulunmaları, zihinsel dayanıklılıklarının gelişmesini destekleyebilir.

Araştırmada yaş değişkenine göre ZDÖ puanlarında anlamlı bir farklılık saptanmamıştır. Bu sonuç, 18–22 yaş aralığındaki bireylerde zihinsel dayanıklılığın benzer düzeyde seyrettiğini göstermektedir. Gucciardi ve Gordon (2012), zihinsel dayanıklılığın sadece kronolojik yaşla değil; yaşanmışlıklar, spor geçmişi, çevresel stres faktörleri ve başa çıkma deneyimleri ile geliştiğini ifade etmektedir. Bu nedenle yaş tek başına zihinsel dayanıklılık üzerinde belirleyici bir değişken olmayabilir.

Bulgular, düzenli olarak spor yapan bireylerin zihinsel dayanıklılık düzeylerinin spor yapmayan bireylere göre anlamlı düzeyde daha yüksek olduğunu ortaya koymuştur. Özellikle güven ve devamlılık boyutlarında bu fark belirgindir. Foster and Chow (2020), düzenli fiziksel aktivitenin bireylerin stresle başa çıkma becerilerini geliştirdiğini ve zihinsel olarak daha dirençli bireyler haline gelmelerini sağladığını vurgulamaktadır. Spor, sadece fiziksel değil aynı zamanda bilişsel ve duygusal esnekliğin artmasını da desteklemektedir.

Araştırmada haftada 3–4 gün ve her gün antrenman yapan bireylerin, hiç spor yapmayanlara ve 1–2 gün yapanlara göre daha yüksek ZDÖ puanlarına sahip oldukları belirlenmiştir. Crust ve Clough (2011), yoğun ve düzenli fiziksel antrenmanların zihinsel dayanıklılığı geliştirdiğini ve bu sürecin sistematik bir eğitimle desteklenebileceğini ileri sürmüştür. Fiziksel yüklenme düzeyi arttıkça, sporcuların baskı altında karar verme, motivasyonlarını koruma ve hedefe odaklanma gibi zihinsel yeterliklerinde de artış olduğu bildirilmektedir.

Takım sporlarıyla ilgilenen bireylerin zihinsel dayanıklılık puanları, özellikle güven ve devamlılık boyutlarında, spor yapmayanlara göre anlamlı düzeyde daha yüksektir. Ayrıca bireysel spor yapan bireyler de benzer şekilde spor yapmayanlara kıyasla daha yüksek puanlar almıştır. Bu durum, sporun türüne göre zihinsel yapıların şekillendiğini göstermektedir. Jones, Hanton ve Connaughton (2007), takım sporlarının rekabet, iletişim, sosyal etkileşim ve grup içi motivasyon gibi dinamiklerle zihinsel dayanıklılığı daha etkin bir şekilde geliştirdiğini belirtmiştir. Bireysel sporlarda ise öz-disiplin ve kişisel hedeflere bağlılık zihinsel dayanıklılığı destekleyen faktörler arasında yer almaktadır.

Elde edilen regresyon bulguları, spor yapma davranışının zihinsel dayanıklılık üzerinde istatistiksel olarak anlamlı ve negatif yönlü bir etkisi olduğunu göstermektedir. Bu durum, düzenli olarak fiziksel aktiviteye katılan bireylerin zihinsel dayanıklılık düzeylerinin, spor yapmayan bireylere göre daha

DOI: https://doi.org/10.30546/19023.978-9952-8573-9-9.2025.9012.
ISBN: 978-9952-8573-8-2

yüksek olduğunu göstermektedir. Araştırmanın önceki bulgularıyla da örtüşen bu sonuç, literatürde yer alan benzer bulgularla da desteklenmektedir. Örneğin, Gerber ve arkadaşları (2018), düzenli spor yapan bireylerin stresle başa çıkma, duygularını kontrol etme ve zorlayıcı durumlarla baş etme becerilerinin daha güçlü olduğunu belirtmişlerdir. Bu durum, sporun yalnızca fiziksel değil aynı zamanda psikolojik dayanıklılığı da artırıcı bir araç olduğunu göstermektedir. Özellikle dayanıklılık sporları ve takım sporlarıyla ilgilenen bireylerde, bilişsel esneklik ve motivasyon düzeylerinin yüksek olması, zihinsel dayanıklılığın gelişimini desteklemektedir (Gucciardi et al., 2017). Modelin R^2 değerinin %5,5 gibi görece düşük bir düzeyde kalması, zihinsel dayanıklılığın spor yapma dışında da birçok başka faktörle (örneğin kişilik özellikleri, psikososyal destek, geçmiş yaşantılar vb.) şekillendiğini düşündürmektedir (Hardy et al., 2014). Bu bağlamda, zihinsel dayanıklılığı artırmaya yönelik müdahale programlarının çok boyutlu bir yaklaşımla planlanması önerilmektedir.

Bu araştırma, spor bilimleri öğrencilerinin zihinsel dayanıklılık düzeylerini çeşitli demografik ve sportif değişkenler açısından incelemiş ve önemli bulgulara ulaşmıştır. Araştırma sonuçları, erkek öğrencilerin kadınlara göre daha yüksek zihinsel dayanıklılık puanlarına sahip olduğunu; düzenli olarak spor yapan, haftada daha fazla antrenman yapan ve özellikle takım sporlarıyla ilgilenen bireylerin zihinsel dayanıklılık düzeylerinin anlamlı biçimde daha yüksek olduğunu ortaya koymuştur. Ayrıca, ZDÖ alt boyutlarında en yüksek ortalama devamlılık boyutunda gözlenmiş, kontrol boyutunda ise diğerlerine kıyasla daha düşük puanlar elde edilmiştir. Bu durum, öğrencilerin hedeflerine ulaşmada kararlılık gösterdiklerini, ancak stres ve baskı altındaki duygularını yönetmede gelişime açık olduklarını göstermektedir. Araştırma bulguları, spor yapma durumunun üniversite öğrencilerinin zihinsel dayanıklılık düzeylerini anlamlı şekilde yordadığını göstermiştir; düzenli olarak spor yapan bireylerin zihinsel dayanıklılık puanları, yapmayanlara kıyasla anlamlı derecede daha yüksektir. Bu doğrultuda, üniversite düzeyinde öğrencilerin zihinsel dayanıklılığını artırmak amacıyla düzenli fiziksel aktiviteyi teşvik eden programlar geliştirilmeli; özellikle spor yapmayan öğrencilere yönelik danışmanlık, egzersiz danışmanlığı ve zihinsel beceri eğitimi gibi bütüncül müdahale stratejileri uygulanmalıdır. Bu bulgular doğrultusunda, spor bilimleri fakültelerinde öğrenim gören öğrencilerin zihinsel dayanıklılıklarını geliştirmeye yönelik yapılandırılmış psikolojik eğitim programlarına, zihinsel antrenman uygulamalarına ve stresle başa çıkma becerilerini artırmaya yönelik destekleyici faaliyetlere yer verilmesi önerilmektedir. Özellikle kontrol boyutuna yönelik psikoeğitim çalışmaları, bireylerin akademik ve sportif yaşamlarında daha dirençli ve dengeli bireyler olmalarını destekleyebilir. Ayrıca, kadın öğrenciler başta olmak üzere düşük zihinsel dayanıklılık puanı gösteren gruplara yönelik hedefli müdahaleler geliştirilmesi, zihinsel dayanıklılığın bireysel ve mesleki gelişim üzerindeki etkisini artırabilir.

KAYNAKÇA

Altıntaş, A., ve Bayar Koruç, P. (2016). Sporda zihinsel dayanıklılık envanteri'nin psikometrik özelliklerinin incelenmesi (SZDE). Spor Bilimleri Dergisi, 27(4), 163-171.

Clough, P., Earle, K., & Sewell, D. (2002). Mental toughness: The concept and its measurement. In I. Cockerill (Ed.), *Solutions in Sport Psychology* (pp. 32–45). Thomson.

Connaughton, D., & Hanton, S. (2008). Mental toughness in sport: Conceptual and practical issues. In *Advances in applied sport psychology* (pp. 327-356). Routledge.

Crust, L., & Clough, P. J. (2011). Developing mental toughness: From research to practice. *Journal of Sport Psychology in Action*, 2(1), 21–32. https://doi.org/10.1080/21520704.2011.563436

Crust, L., & Ezard, T. (2010). Mental toughness: Psychological characteristics of elite adolescent rugby players. *Athletic Insight*, 12(1), 63–70.

Foster, B. J., & Chow, G. M. (2020). The effects of psychological skills and mindfulness on well-being of student-athletes: A path analysis. *Performance Enhancement & Health*, *8*(2-3), 100180.

Foster, C., Chow, J., & Till, K. (2019). Mental toughness in sport: The role of psychological skills and qualities in performance. *International Review of Sport and Exercise Psychology*, 12(1), 186–201. https://doi.org/10.1080/1750984X.2018.1469165

Gerber, M., Best, S., Meerstetter, F., Walter, M., Ludyga, S., Brand, S., ... & Bianchi, R. (2018). Effects of stress and mental toughness on burnout and depressive symptoms: A prospective study with young elite athletes. *Journal of Science and Medicine in Sport*, 21(12), 1200–1205. https://doi.org/10.1016/j.jsams.2018.05.018

Gucciardi, D. F., Hanton, S., & Fleming, S. (2017). Are mental toughness and mental health contradictory concepts in elite sport? A narrative review of theory and evidence. *Journal of Science and Medicine in Sport, 20*(3), 307–311. https://doi.org/10.1016/j.jsams.2016.08.006.

Gucciardi, D. F., Jackson, B., & Dimmock, J. A. (2008). Developing mental toughness: Conceptual and practical issues. *International Review of Sport and Exercise Psychology*, 1(2), 129–143. https://doi.org/10.1080/17509840802287270

Gucciardi, D., & Gordon, S. (Eds.). (2012). *Mental Toughness in Sport*. Taylor & Francis.

Hardy, L., Bell, J., & Beattie, S. (2014). A neuropsychological model of mentally tough behavior. *Journal of Personality*, 82(1), 69–81. https://doi.org/10.1111/jopy.12034

Jones, G., Hanton, S., & Connaughton, D. (2007). A framework of mental toughness in the world's best performers. *The Sport Psychologist*, 21(2), 243–264. https://doi.org/10.1123/tsp.21.2.243

Nicholls, A. R., Polman, R. C. J., Levy, A. R., & Backhouse, S. H. (2009). Mental toughness in sport: Achievement level, gender, age, experience, and sport type differences. *Personality and Individual Differences, 47*(1), 73–75. https://doi.org/10.1016/j.paid.2009.02.006

Qiu W, Huang C, Xiao H, Nie Y, Ma W, Zhou F, Liu C. (2025). The correlation between physical activity and psychological resilience in young students: a systematic review and meta-analysis. *Front Psychol.* 29;16:1557347. doi: 10.3389/fpsyg.2025.1557347. PMID: 40365624; PMCID: PMC12069377.

Sabouri, S., Gerber, M., Lemola, S., Becker, S. P., Shamsi, M., Shakouri, Z., ... & Brand, S. (2016). Examining Dark Triad traits in relation to sleep disturbances, anxiety sensitivity and intolerance of uncertainty in young adults. *Comprehensive psychiatry*, *68*, 103-110.

Sheard, M., Golby, J., & Van Wersch, A. (2009). Progress toward construct validation of the Sports Mental Toughness Questionnaire (SMTQ). European Journal of Psychological Assessment, 25(3), 186-193.

DOI: https://doi.org/10.30546/19023.978-9952-8573-9-9.2025.9012.
ISBN: 978-9952-8573-8-2

EĞİTİM FAKÜLTESİ MEZUNU OLAN VE OLMAYAN İNGİLİZCE ÖĞRETMENLERİNİN PEDAGOJİK YETERLİKLER AÇISINDAN KARŞILAŞTIRILMASI

Kamil YAR

Eskişehir Osmangazi Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü
ORCID ID: https://orcid.org/0009-0000-0669-5008

Özet

Bu araştırma, özel eğitim kurumlarında görev yapan İngilizce öğretmenlerinin eğitim fakültesi mezunu olup olmamalarına göre pedagojik yeterliklerini ve bu yeterliklerin öğrencilerin dil öğrenme becerileri üzerindeki etkisini karşılaştırmalı olarak incelemeyi amaçlamaktadır. Bu doğrultuda, karma yöntem yaklaşımlarından "eşzamanlı üçgenleme deseni" kullanılmıştır. Çalışmanın nitel boyutunda, öğretmenlerin ve öğrencilerin pedagojik formasyon ve öğretmenlik mesleğine dair görüşleri incelenmiştir. Nicel boyutta ise öğretmenlerin öğrencilerin İngilizce akademik başarılarına etkisi değerlendirilmiş ve öğrenci başarı düzeyleri analiz edilmiştir. Katılımcı grubunu, Eskişehir'deki üç özel eğitim kurumunda İngilizce öğrenen farklı sınıf ve seviyelerdeki 80 öğrenci ile pedagojik formasyon alarak öğretmenlik yapan 4 öğretmen ve İngilizce öğretmenliği programlarından mezun 4 öğretmen oluşturmaktadır. Nitel veriler, durum çalışması deseniyle toplanmış; hem eğitim fakültesi mezunu hem de pedagojik formasyon programı mezunu öğretmenlerle yarı yapılandırılmış görüşmeler yapılmıştır. Ayrıca, öğretmenlerin sınıf içi öğretim yöntem ve yaklaşımlarını belirlemek için hazırlanan gözlem formu doğrultusunda ders gözlemleri yapılmış ve detaylı notlar alınmıştır. Elde edilen görüşme ve gözlem verileri içerik analiziyle çözümlenmiş; kodlar sınıflandırılarak benzerlik ve farklılıklara dayalı temalar oluşturulmuştur. Nicel boyutta, öğrencilerin öğretmenlerinin pedagojik ve mesleki yeterliklerine ilişkin görüşlerini belirlemek amacıyla 55 maddelik likert tipi bir anket uygulanmıştır. Öğrenci başarısı ise yazma, dilbilgisi, okuduğunu anlama ve konuşma becerileri üzerinden değerlendirilmiştir. Yazma becerisi için British Council'ın Akademik Yazma Puanlama Ölçeği kullanılmış, kelime bilgisi ve dilbilgisi için başarı testleri, okuma ve konuşma becerileri için ise iki aylık eğitimin sonunda seviye sınavları yapılmıştır. Testlerin madde güçlük ve ayırt edicilik indeksleri hesaplanmış, KR-20 güvenirlik katsayısı belirlenmiştir. Eğitim süreci başında ön test, sonunda ise son test uygulanmıştır. Ön test–son test karşılaştırmaları için bağımlı örneklemler t-testi; gruplar arası karşılaştırmalar için bağımsız örneklemler t-testi kullanılmıştır. Nicel veriler betimsel istatistiklerle analiz edilmiştir. Elde edilen veriler sonucunda, pedagojik formasyon eğitimi alana ve İngilizce öğretmenliği programından mezun olan İngilizce öğretmenlerinin, pedagojik formasyon ve mesleğe yönelik görüş ve tutumları arasında anlamlı farklılıklar gözlenmiştir. Aynı zamanda, ders

işleyişleri sırasında kullandıkları araç, yöntem ve yaklaşımlar da çeşitlilik göstermiştir. Öğrenci başarıları seviyeleri, öğretmenin pedagojik formasyon alma durumuna göre belli dilbilgisi, yazma ve kelime bilgisi alanlarında ciddi farklılıklar göstermekle birlikte, konuşma ve okuduğunu anlama bölümlerinde pedagojik formasyon alan İngilizce öğretmenlerine ait öğrencilerin anlamlı biçimde başarılı oldukları ölçülmüştür. Çalışmanın tartışma bölümünde ise, bulguları destekleyen ya da desteklemeyen ek araştırmalara, görüşlere ve tavsiyelere yer verilmiştir.

Anahtar Kelimeler: pedagojik formasyon, İngilizce öğretmenliği, İngilizce eğitimi

A COMPARATIVE ANALYSİS of PEDAGOGICAL COMPETENCIES AMONG ENGLISH TEACHERS WHO ARE GRADUATES of EDUCATION FACULTIES VERSUS GRADUATES FROM OTHER ACADEMIC DISCIPLINES

Abstract

This study aims to comparatively examine the pedagogical competencies of English teachers working in private educational institutions based on whether they are graduates of faculties of education, and to evaluate the impact of these competencies on students' language learning skills. Accordingly, a concurrent triangulation design, one of the mixed method approaches, was employed. In the qualitative dimension of the study, the views of teachers and students regarding pedagogical formation and the teaching profession were examined. In the quantitative dimension, the effect of teachers on students' academic success in English was assessed, and students' achievement levels were analyzed. The participant group consists of 80 students at different grades and levels studying English in three private educational institutions in Eskişehir, along with 4 teachers who became English teachers after receiving pedagogical formation and 4 teachers who graduated from English language teaching programs at universities. Qualitative data were collected using a case study design. Semi-structured interviews were conducted with both groups of teachers—those who graduated from faculties of education and those who completed a pedagogical formation program. Additionally, classroom observations were carried out based on a prepared observation form to identify and classify the teaching methods and approaches used by the teachers. Detailed notes were taken by the researcher during these observations. The data obtained from interviews and observations were analyzed using content analysis. Codes were categorized, and themes were created based on similarities and differences. In the quantitative dimension, a 55-item Likert-type questionnaire was administered to determine students' opinions on their teachers' pedagogical and professional competencies. Student achievement was evaluated in terms of writing, grammar, reading comprehension, and speaking skills. For assessing writing skills, the British Council's Academic Writing Scoring Scale was used; grammar and vocabulary skills were measured through achievement tests; and reading and speaking skills were assessed through level exams administered at the end of a two-month training period. The difficulty and discrimination indices of the test items were calculated, and the KR-20 reliability coefficient was

DOI: https://doi.org/10.30546/19023.978-9952-8573-9-9.2025.9012.
ISBN: 978-9952-8573-8-2

determined. A pre-test was conducted at the beginning of the program and a post-test at the end. The paired samples t-test was used to identify differences between pre- and post-test scores, while the independent samples t-test was used to determine group differences based on post-test results. Descriptive statistics were used in the analysis of quantitative data. The findings revealed significant differences in the opinions and attitudes of English teachers with pedagogical formation and those who graduated from English language teaching programs regarding pedagogical formation and the teaching profession. Moreover, the tools, methods, and approaches used during instruction varied among teachers. Student achievement levels showed significant differences in grammar, writing, and vocabulary depending on whether their teacher had pedagogical formation. Furthermore, students of teachers with pedagogical formation were found to be significantly more successful in speaking and reading comprehension. In the discussion section, the study includes supporting and opposing research findings, perspectives, and recommendations related to the results.

Keywords: pedagogic formation, teaching English, English education

DOI: https://doi.org/10.30546/19023.978-9952-8573-9-9.2025.9012.
ISBN: 978-9952-8573-8-2

DOĞAL SÜREÇLER VE YARATILIŞ: EVRİM TEORİSİNE FELSEFİ YAKLAŞIMLAR BAĞLAMINDA KELAMİ BİR DEĞERLENDİRME

Dr. Mehmet Kuyucu

Milli Eğitim Bakanlığı Öğretmen
ORCID ID: https://orcid.org/0000-0002-1234-5678

Özet

Bu çalışma, modern bilim ile din arasındaki en tartışmalı alanlardan biri olan evrim teorisi ile yaratılış inancı arasındaki ilişkiyi kelamî ve felsefî bir perspektiften değerlendirmeyi amaçlamaktadır. Evrim teorisi, canlıların kökenini ve biyolojik çeşitliliği doğal süreçler yoluyla açıklamaya çalışan bilimsel bir yaklaşımdır. Buna karşılık, yaratılış inancı, varlık ve hayatın ilahi bir irade tarafından planlanmış ve var edilmiş olduğu fikrini esas alır. Özellikle evrim teorisinin ateistik yorumları, bu teoriyi Tanrı'nın varlığına ve yaratma fiiline karşı bir alternatif olarak sunmakta; bu da hem dini inancı benimseyen bireyler hem de bilim ile din arasında uzlaşma arayışı içinde olan akademik çevreler açısından ciddi tartışmalara neden olmaktadır.Teorinin orijinal sahibi olan Charles Darwin, evrim ile Tanrı inancı arasında doğrudan bir çelişki görmediğini ifade etmiştir. Onun bu yaklaşımı, evrim teorisinin bilimsel bir çerçevede tutulduğunda metafizik inançlarla çatışmak zorunda olmadığını ortaya koymaktadır. Nitekim, İslam düşüncesi açısından da yaratma eylemi, zorunlu olarak belirli bir zamansal biçime indirgenemez. Kur'an, yaratılışın safhalarına dair çok sayıda ayet içermekle birlikte, bu ayetler çoğunlukla sembolik ve yoruma açık ifadelerdir. "Görmez misiniz?", "Akletmez misiniz?" gibi ayetler, insanın doğayı gözlemlemesini, düşünmesini ve hakikati araştırmasını teşvik eder.Kur'an'ın bilimsel bilgiye doğrudan karşılık vermekten çok, insanı varlık üzerinde düşünmeye sevk eden yapısı, bilimsel araştırmaları destekleyici bir metafizik zemin sunmaktadır. Bu bağlamda, yaratılışın nasıl gerçekleştiği konusu bilimsel araştırmalara açık bırakılmıştır. Tarih boyunca Müslüman bilim insanlarının (İbn Sina, Biruni, Gazali gibi) doğa bilimlerine olan ilgisi, vahiy ile akıl arasında çelişki değil denge ve uyumun mümkün olduğunu göstermiştir.Evrim teorisine yöneltilen dini temelli eleştirilerin çoğu, teorinin bilimsel yönünden çok ideolojik yorumlarına yöneliktir. Bilimsel bulgulara dini gerekçelerle karşı çıkmak, Kur'an'ın teşvik ettiği düşünsel açıklığa aykırıdır. Aynı şekilde, evrim teorisini din karşıtı bir dogma gibi sunmak da bilimsel tarafsızlık ilkesine ters düşmektedir. Bu nedenle, evrimi Tanrı inancına alternatif değil, yaratılışın olası mekanizmalarından biri olarak görmek, hem kelamî tutarlılığı hem de bilimsel gerçekliği koruyan bir yaklaşım olacaktır.Sonuç olarak, bu çalışma evrim teorisinin İslam inancıyla mutlak bir çelişki içinde olmadığını; bilakis Allah'ın yaratma fiilinin doğadaki düzenli süreçler aracılığıyla

DOI: https://doi.org/10.30546/19023.978-9952-8573-9-9.2025.9012.
ISBN: 978-9952-8573-8-2

gerçekleşebileceğini öne sürmektedir. Bu yaklaşım, din-bilim ilişkisinde çatışma yerine tamamlayıcılık ilkesini benimseyerek yeni bir yorum imkânı sunmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Evrim Teorisi, Yaratılış İnancı, İslam Kelamı, Din ,Bilim

NATURAL PROCESSES AND CREATION: A KALĀMIC ASSESSMENT WITHIN THE FRAMEWORK OF PHILOSOPHICAL APPROACHES TO EVOLUTIONARY THEORY

Abstract

This study examines the relationship between the theory of evolution and the belief in creation—one of the most debated issues at the intersection of modern science and religion—from a theological and philosophical perspective. The theory of evolution attempts to explain the origin and diversity of life through natural processes. In contrast, the belief in creation attributes existence to a transcendent divine will. Especially when interpreted through an atheistic lens, evolutionary theory is presented as a scientific alternative that negates the existence of God and the act of divine creation. This claim has provoked significant theological and intellectual discussions among both religious believers and scholars seeking to reconcile religion with science. Charles Darwin, the originator of the theory, explicitly stated that he did not see a fundamental conflict between belief in God and the theory of evolution. His approach indicates that, when evolution is treated within its scientific limits, it need not contradict metaphysical or theological beliefs. In the Islamic tradition, creation is not confined to a specific temporal process, and the Qur'an does not provide detailed accounts of the exact stages of creation. Rather, it encourages observation, reflection, and the use of reason with verses like "Do you not see?" and "Will you not reflect?" which call humanity to investigate the natural world.The Qur'an does not oppose scientific inquiry but provides a metaphysical framework that encourages exploration. The ambiguity regarding the mechanisms of creation opens a space for engaging with scientific theories such as evolution. Historically, Muslim scientists such as Ibn Sina, Al-Biruni, and Al-Ghazali engaged deeply with the natural sciences, demonstrating that faith and empirical inquiry can coexist in a harmonious framework.Criticism of evolution on religious grounds often targets ideological interpretations rather than the scientific foundations of the theory. Opposing scientific findings based on theological assumptions contradicts the Qur'an's emphasis on intellectual openness. Similarly, promoting evolution as a dogmatic anti-religious stance undermines scientific objectivity. Thus, understanding evolution as a potential mechanism of divine creation rather than an alternative to it allows for a theologically and scientifically coherent synthesis.In conclusion, this study asserts that the theory of evolution does not inherently contradict Islamic belief. On the contrary, evolution can be understood as a natural process through which God's creative will is manifested. This approach shifts the debate from a perceived conflict to a model of complementarity between faith and science, opening new avenues for theological reflection.

Keywords: Evolution Theory, Creation Belief, Islamic Theology, Religion, Science

DOI: https://doi.org/10.30546/19023.978-9952-8573-9-9.2025.9012.
ISBN: 978-9952-8573-8-2

KİŞİSEL VERİLERİN KORUNMASI HUKUKU KAPSAMINDA İŞYERİNDE YAPAY ZEKA DESTEKLİ İZLEME

Muhammed Mustafa ÖZCAN

Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi, Hukuk Fakültesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Yüksek Lisans Öğrencisi
ORCID ID: https://orcid.org/my-orcid?orcid=0000-0001-7221-5412

Özet

İşverenlerin, işyerlerini izlemesi sıklıkla karşımıza çıkan bir durumdur. Teknolojinin gelişmesi ve özellikle yapay zekanın hayatımıza girmesiyle birlikte işyerinde izleme başka bir boyuta taşınmıştır. Yapay zeka teknolojilerinin hızla gelişmesi pek çok alanda kullanımını da beraberinde getirmektedir. Günümüzde yapay zeka teknolojileri neredeyse her alanda karşımıza çıkmaktadır. Yapay zekanın yaygın olarak kullanıldığı alanlardan birisi de işyerleridir. İşyerlerinde, çoğunlukla otomatik karar verme konularında yapay zekadan faydalanılmaktadır. Nitekim yapay zeka, büyük veri kümeleri üzerinden analizler yaparak işçiler hakkındaki kararları otomatik olarak verebilme özelliğine sahiptir. Bu hususta performans yönetimi, görev dağılımı, işe alım ve işten çıkarma gibi konularda otomatik karar vermede yapay zekanın kullanımı yaygınlaşmıştır. Yapay zekanın otomatik karar verme sürecinde üzerinde analiz yapılan veriler esasında işyerinde işçilerin izlenmesi ile elde edilmektedir. İşverenler, işyerlerinde çeşitli sistemler kullanarak işçileri izlemekte ve bu izleme sonucu işçilere ait veriler elde edilmektedir. Bu şekilde yapılan izlemelerde elde edilen veriler içinde işçilerin kişisel verileri de bulunmaktadır. İşçilerin izlenmesi ile elde edilen verilerin kişisel veri niteliğinde olmasından dolayı, bu verilerin yapay zeka tarafından otomatik karar verme süreçlerinde kullanılması ile işçilerin kişisel verilerinin ihlali riski söz konusu olmaktadır. Kişisel verilerin korunması, hem ulusal hem de uluslararası düzenlemelerde koruma altına alınan bir hak olup, kişisel verilerin otomatik karar verme süreçlerinde kullanılması halinde sürecin bu düzenlemelere uygun olarak işletilmesi gerekmektedir. Bu bağlamda çalışmamızda işyerinde izleme, kişisel veri kavramı, yapay zeka kavramı ve yapay zekanın karar alma süreçlerinde ortaya çıkarabileceği sorunlar ele alınmıştır.

Çalışmamız üç bölümden oluşmaktadır. İlk bölümde işyerinde izleme ve yöntemleri ele alınmıştır. İkinci bölümde yapay zeka kavramı ve gelişimine değinilmiştir. Üçüncü bölümde ise yapay zekanın otomatik karar verme süreçlerinin işçilerin kişisel verilerinin korunması hakları üzerindeki olumsuz sonuçları, otomatik karar vermeye yönelik düzenlemeler ve işçilerin hakları açıklanmıştır.

Sonuç olarak, yapay zeka tarafından işletilen otomatik karar verme süreçlerinin kişisel verilerin korunması hakkına uygun bir şekilde yapılmasının önemi üzerinde durulmuştur. Bu hususta otomatik karar verme sürecinin şeffaflık ve hesap verebilirlik ilkelerine uygun yapılması gerekliliği belirtilmiştir.

DOI: https://doi.org/10.30546/19023.978-9952-8573-9-9.2025.9012.
ISBN: 978-9952-8573-8-2

Anahtar Kelimeler: Yapay Zeka, Kişisel Veri, İşyeri, İzleme, Otomatik Karar Verme.

ARTIFICIAL INTELLIGENCE-SUPPORTED MONITORING IN THE WORKPLACE WITHIN THE SCOPE OF PERSONAL DATA PROTECTION LAW

Abstract

It is a common situation for employers to monitor their workplaces. With the development of technology and especially the introduction of artificial intelligence into our lives, monitoring in the workplace has moved to another dimension. The rapid development of artificial intelligence technologies brings with it their use in many areas. Nowadays, artificial intelligence technologies appear in almost every field. One of the areas where artificial intelligence is widely used is workplaces. In workplaces, artificial intelligence is mostly used in automatic decision-making issues. As a matter of fact, artificial intelligence has the ability to make decisions about workers automatically by analyzing large data sets. In this regard, the use of artificial intelligence in automatic decision-making on issues such as performance management, task distribution, recruitment and dismissal has become widespread. The data analyzed in the automatic decision-making process of artificial intelligence is essentially obtained by monitoring workers in the workplace. Employers monitor workers using various systems in their workplaces, and data on workers is obtained as a result of this monitoring. The data obtained from monitoring in this way also includes the personal data of workers. Since the data obtained by monitoring workers is personal data, there is a risk of workers' personal data being violated when this data is used by artificial intelligence in automatic decision-making processes. The protection of personal data is a right protected by both national and international regulations, and if personal data is used in automated decision-making processes, the process must be operated in accordance with these regulations. In this context, monitoring in the workplace, the concept of personal data, the concept of artificial intelligence and the problems that artificial intelligence may pose in decision-making processes have been discussed in our study.

Our study consists of three parts. In the first part, workplace monitoring and its methods are discussed. In the second part, the concept and development of artificial intelligence are discussed. In the third section, the negative consequences of artificial intelligence's automated decision-making processes on workers' rights to the protection of their personal data, regulations regarding automated decision-making, and workers' rights are explained.

As a result, the importance of making automated decision-making processes operated by artificial intelligence in accordance with the right to protection of personal data has been emphasized. In this regard, it has been stated that the automatic decision-making process should be carried out in accordance with the principles of transparency and accountability.

Keywords: Artificial Intelligence, Personal Data, Workplace, Monitoring, Automated Decision Making.

DOI: https://doi.org/10.30546/19023.978-9952-8573-9-9.2025.9012.
ISBN: 978-9952-8573-8-2

ENERJİ TÜKETİMİ-EKONOMİK BÜYÜME İLİŞKİSİNDE KAYITDIŞI EKONOMİNİN ETKİSİ VAR MI? AB ÜLKELERİNDEN BULGULAR

Kadir Karagöz

Manisa Celal Bayar Üniversitesi – İİBF
ORCID ID: 0000-0002-4436-9235

Özet

Küresel ekonomide enerji tüketimi, ekonomik büyümenin temel itici güçlerinden biri olarak kabul edilmekle birlikte, bu ilişkinin dinamikleri son yıllarda giderek artan bir ilgi odağı haline gelmiştir. Özellikle Avrupa Birliği (AB) üyesi ülkeler, sürdürülebilir kalkınma hedefleri doğrultusunda enerji verimliliğini ve ekonomik büyümeyi eş zamanlı olarak sağlamanın yollarını aramaktadır. Enerji tüketimi ile Gayri Safi Yurtiçi Hasıla (GSYH) arasındaki ilişki, neoklasik büyüme teorilerinden kaynaklanan teorik beklentilerle ve ampirik çalışmalardan elde edilen çeşitli bulgularla desteklenmektedir. Ancak bu karmaşık ilişkinin yalnızca doğrudan faktörlerle değil, aynı zamanda ekonominin altında yatan yapısal dinamiklerinden de etkilendiği yaygın bir görüştür. Bu bağlamda, kayıtdışı ekonomi gibi gölge unsurlar, enerji tüketimi-büyüme ilişkisini önemli ölçüde şekillendiren, ancak çoğu zaman göz ardı edilen bir faktör olarak karşımıza çıkmaktadır.

Bu çalışmada, AB üyesi ülkelerde enerji tüketimi, istihdam ve sermaye oluşumunun kişi başına GSYH ile temsil edilen ekonomik büyüklük üzerindeki etkisini, kayıtdışı ekonominin GSYH'ye oranını kritik bir moderatör faktör olarak dahil ederek panel veri analizi yöntemiyle araştırılmıştır. PMG (Pooled Mean Group) tahmincisi kullanılarak hem kısa hem de uzun dönemli dinamikler incelenmiştir. Elde edilen bulgular, uzun dönemde kayıtdışı ekonominin kişi başına GSYH ile negatif ama anlamsız bir ilişkisi olduğunu, enerji tüketimi ve istihdamın ise GSYH üzerinde anlamlı ve pozitif bir etkisi olduğu gösterirken, sermaye oluşumunun etkisi ise anlamsız çıkmıştır. Bu başlangıç bulguları, AB genelinde kayıtdışı ekonominin doğrudan GSYH üzerindeki net etkisinin çok belirgin olmayabileceğini düşündürmektedir.

Çalışmanın odak noktasını oluşturan ikinci spesifikasyonda tüm değişkenlerin katsayıları anlamlı bulunmuştur ve etkileşim terimi dışındakiler pozitif bir etkiye sahiptir. Bu durum, kayıtdışı ekonominin enerji tüketimi-GSYH ilişkisini önemli ölçüde modere ettiğini ortaya koymaktadır. Eğer etkileşim teriminin katsayısının negatif olması kayıtdışı ekonominin büyüklüğü arttıkça, enerji tüketiminin GSYH üzerindeki pozitif etkisinin azaldığı anlamına gelmektedir. Bu bulgu, kayıtdışı sektördeki enerji verimsizliği, teknoloji kullanımındaki eksiklikler veya çevresel standartlara

DOI: https://doi.org/10.30546/19023.978-9952-8573-9-9.2025.9012.
ISBN: 978-9952-8573-8-2

uyumsuzluk gibi faktörlerle ilişkilendirilebilir. Kayıtdışı ekonomi büyüdükçe, daha fazla enerji tüketilse bile, bu tüketimin GSYH'ye katkısı resmi sektöre göre daha düşük veya daha az verimli olabilir. Ayrıca, kayıtdışı sektörün büyüklüğünün, resmi GSYH rakamları ile enerji tüketimi arasındaki ilişkinin algılanışını değiştirebileceği de göz önünde bulundurulmalıdır.

Analiz sonuçları, AB ülkelerinde ekonomik büyüme, enerji tüketimi ve kayıtdışı ekonomi arasındaki karmaşık etkileşimleri vurgulamaktadır. Politika yapıcılar için, kayıtdışı ekonomiyi azaltmaya yönelik çabaların sadece GSYH'yi doğrudan artırmakla kalmayıp, aynı zamanda enerji tüketiminin ekonomik büyümeye daha verimli ve sürdürülebilir bir şekilde katkıda bulunmasını sağlayabileceği önemli bir çıkarımdır. Ayrıca, enerji verimliliği politikalarının kayıtdışı sektöre de odaklanması, genel ekonomik ve çevresel hedeflere ulaşmada kritik bir rol oynayabilir.

Anahtar Kelimeler: Enerji tüketimi, ekonomik büyüme, kayıtdışı ekonomi, panel veri analizi, AB ülkeleri

IS THERE AN EFFECT OF THE INFORMAL ECONOMY ON THE RELATIONSHIP BETWEEN ENERGY CONSUMPTION AND ECONOMIC GROWTH? FINDINGS FROM EU COUNTRIES

Abstract

Energy consumption in the global economy is recognised as one of the key drivers of economic growth, but the dynamics of this relationship have become a growing focus of interest in recent years. European Union (EU) member states in particular are seeking ways to simultaneously achieve energy efficiency and economic growth in line with sustainable development goals. The relationship between energy consumption and Gross Domestic Product (GDP) is supported by theoretical expectations derived from neoclassical growth theories and various findings from empirical studies. However, it is widely accepted that this complex relationship is influenced not only by direct factors but also by the underlying structural dynamics of the economy. In this context, shadow elements such as the informal economy emerge as a factor that significantly shapes the energy consumption-growth relationship but is often overlooked.

In this study, the impact of energy consumption, employment, and capital formation on economic size, represented by per capita GDP, in EU member countries was investigated using panel data analysis, incorporating the ratio of the informal economy to GDP as a critical moderator factor. Both short-term and long-term dynamics were examined using the PMG (Pooled Mean Group) estimator.

The findings show that, in the long term, the informal economy has a negative but insignificant relationship with per capita GDP, while energy consumption and employment have a significant and positive effect on GDP, and the effect of capital formation is insignificant. These initial findings suggest that the net effect of the informal economy on GDP may not be very significant across the EU.

DOI: https://doi.org/10.30546/19023.978-9952-8573-9-9.2025.9012.
ISBN: 978-9952-8573-8-2

In the second specification, which forms the focus of the study, all variables' coefficients were found to be significant, and all except the interaction term have a positive effect. This indicates that the informal economy significantly moderates the energy consumption-GDP relationship. If the coefficient of the interaction term is negative, it means that as the size of the informal economy increases, the positive effect of energy consumption on GDP decreases. This finding can be attributed to factors such as energy inefficiency in the informal sector, lack of technology use, or non-compliance with environmental standards. As the informal economy grows, even if more energy is consumed, its contribution to GDP may be lower or less efficient than that of the formal sector. Additionally, the size of the informal sector may alter the perception of the relationship between official GDP figures and energy consumption.

The analysis results highlight the complex interactions between economic growth, energy consumption, and the informal economy in EU countries. For policymakers, an important implication is that efforts to reduce the informal economy may not only directly increase GDP but also enable energy consumption to contribute to economic growth in a more efficient and sustainable manner. Furthermore, focusing energy efficiency policies on the informal sector could play a critical role in achieving overall economic and environmental goals.

Keywords: Energy consumption, economic growth, informal economy, panel data analysis, EU countries.

GİRİŞ

Küresel ekonomide enerji tüketimi, ekonomik büyümenin temel itici güçlerinden biri olarak kabul edilmekle birlikte, bu ilişkinin dinamikleri son yıllarda giderek artan bir ilgi odağı haline gelmiştir. Özellikle Avrupa Birliği (AB) üyesi ülkeler, sürdürülebilir kalkınma hedefleri doğrultusunda enerji verimliliğini ve ekonomik büyümeyi eş zamanlı olarak sağlamanın yollarını aramaktadır. Enerji tüketimi ile Gayri Safi Yurtiçi Hasıla (GSYH) arasındaki ilişki, neoklasik büyüme teorilerinden kaynaklanan teorik beklentilerle (Solow, 1956) ve ampirik çalışmalardan elde edilen çeşitli bulgularla desteklenmektedir. Ancak bu karmaşık ilişkinin yalnızca doğrudan faktörlerle değil, aynı zamanda ekonominin altında yatan yapısal dinamiklerinden de etkilendiği yaygın bir görüştür. Bu bağlamda, kayıtdışı ekonomi gibi gölge unsurlar, enerji tüketimi-büyüme ilişkisini önemli ölçüde şekillendiren, ancak çoğu zaman göz ardı edilen bir faktör olarak karşımıza çıkmaktadır.

Kayıtdışı ekonomi, vergi ve düzenlemelerden kaçınmak amacıyla yasal olarak kayıt altına alınmayan ekonomik faaliyetlerin tümünü ifade eder (Schneider ve Enste, 2000). Bu tür faaliyetler, bir yandan istihdam yaratma ve gelir sağlama gibi kısa dönemli faydalar sunabilse de, uzun vadede vergi tabanını aşındırarak kamu gelirlerini azaltır, kurumsal zayıflığa yol açar, haksız rekabet ortamı yaratır ve kaynakların verimsiz tahsisine neden olarak ekonomik büyümeyi engeller (Tanzi, 1999). AB üyesi ülkeler gibi gelişmiş ekonomilerde bile kayıtdışı ekonomi önemli boyutlara ulaşabilmekte ve

DOI: https://doi.org/10.30546/19023.978-9952-8573-9-9.2025.9012.
ISBN: 978-9952-8573-8-2

ekonomik politikaların etkinliğini azaltabilmektedir. Enerji tüketimi ile GSYH arasındaki ilişkide kayıtdışı ekonominin rolünü incelemek, bu ilişkinin daha bütünsel bir resmini sunacak ve politika yapıcılar için değerli içgörüler sağlayacaktır. Kayıtdışı faaliyetlerin, enerji talebi üzerindeki etkisi ve aynı zamanda ekonomik çıktıya katkısı, resmi verilerle tam olarak anlaşılamayan dinamiklere işaret edebilir. Örneğin, kayıtdışı sektördeki enerji yoğun üretim süreçleri veya düşük verimli teknolojilerin kullanımı, genel enerji tüketimi-GSYH ilişkisinde sapmalara neden olabilir.

Bu çalışmada, AB üyesi ülkeler için panel veri analizi yöntemi kullanılarak enerji tüketimi ile GSYH arasındaki ilişki, kayıtdışı ekonominin büyüklüğü bir moderatör etken olarak ele alınarak incelenmektedir. Modelimizde ayrıca, ekonomik büyümenin temel belirleyicileri olan istihdam ve sermaye oluşumu değişkenleri de açıklayıcı faktörler olarak yer almaktadır. Çalışmanın temel amacı, kayıtdışı ekonominin, enerji tüketimi-GSYH ilişkisi üzerindeki potansiyel etkisini hem uzun hem de kısa dönemde ampirik olarak test etmektir. Özellikle, kayıtdışı ekonominin büyüklüğünün GSYH üzerindeki doğrudan etkisini ve bu etkinin diğer ekonomik değişkenlerle olan etkileşimini anlamak hedeflenmektedir. PMG (Pooled Mean Group) tahmincisi kullanılarak yapılan analiz, ülkeler arası heterojenliği dikkate alarak hem kısa hem de uzun dönemli dinamikleri incelemeye olanak tanımaktadır.

Literatürde enerji tüketimi ve ekonomik büyüme ilişkisini inceleyen birçok çalışma bulunmasına rağmen, kayıtdışı ekonominin bu ilişkideki moderatör rolünü ele alan çalışmalar sınırlıdır. Bu çalışma, AB ülkeleri özelinde kayıtdışı ekonominin bu kritik rolünü vurgulayarak mevcut literatüre önemli bir katkı sağlamayı amaçlamaktadır. Elde edilecek bulgular, enerji politikaları, istihdam stratejileri ve kayıtdışı ekonomiyle mücadele politikalarının bir arada değerlendirilmesi gerektiğini ortaya koyarak, AB ülkelerinin sürdürülebilir ve kapsayıcı büyüme hedeflerine ulaşmasında yol gösterici nitelikte olacaktır. Çalışmamız, kayıtdışı ekonominin sadece bir vergi kaçakçılığı sorunu olmanın ötesinde, makroekonomik dinamikler ve büyüme yörüngeleri üzerinde doğrudan ve dolaylı etkilere sahip bir yapısal faktör olduğunu ampirik olarak göstermeyi hedeflemektedir.

İLGİLİ AMPİRİK LİTERATÜR

Enerji tüketimi ve ekonomik büyüme arasındaki ilişki, ekonometrik literatürde en çok araştırılan konulardan biridir. Bu ilişkinin yönü ve doğası hem teorik tartışmalara hem de politika çıkarımlarına büyük önem taşımaktadır. Ampirik çalışmalar genellikle dört hipotezi test eder: büyüme hipotezi (enerji tüketiminin büyümeye neden olduğu), koruma hipotezi (büyümenin enerji tüketimine neden olduğu), nötrlük hipotezi (herhangi bir nedensellik olmadığı) ve geri besleme hipotezi (iki yönlü nedensellik olduğu). Erken dönem çalışmalar genellikle Granger nedensellik testleri gibi basitleştirilmiş yöntemler kullanırken (örneğin, Kraft ve Kraft, 1978; Akarca ve Long, 1980), daha sonraki araştırmalar eşbütünleşme ve panel veri tekniklerine yönelmiştir.

Panel veri analizleri, farklı ülkelerin ve zaman periyotlarının bir araya getirilmesiyle daha güçlü çıkarımlar yapma imkânı sunmuştur. Örneğin, Narayan ve Smyth (2005), 22 OECD ülkesi için enerji tüketimi ve GSYH arasında uzun dönemli bir ilişki bulmuşlardır. Apergis ve Payne (2009), 20 OECD ülkesi için yenilenebilir ve yenilenemez enerji tüketimi ile ekonomik büyüme arasında iki yönlü nedensellik tespit etmişlerdir. Bu çalışmaların çoğu, enerjinin ekonomik faaliyet için temel bir girdi olduğu ve enerji kısıtlamalarının büyümeyi olumsuz etkileyebileceği sonucuna varmıştır. Ancak, bu ana akım araştırmalar genellikle ekonomik büyüme-enerji ilişkisini etkileyebilecek kayıtdışı ekonomi gibi yapısal faktörleri göz ardı etmiştir.

Kayıtdışı ekonominin büyüklüğü ve ekonomik büyüme üzerindeki etkisi üzerine yapılan ampirik literatür, genellikle kayıtdışı ekonominin uzun vadede büyümeyi olumsuz etkilediği sonucuna varmıştır. Kayıtdışı ekonominin GSYH'ye oranı tahminleri, çeşitli yöntemlerle (örneğin, dolaylı yöntemler olan parasal yöntemler, elektrik tüketimi yöntemleri veya doğrudan yöntemler olan anketler) elde edilmiştir (Schneider ve Enste, 2000). Kayıtdışı ekonominin olumsuz etkileri genellikle şu mekanizmalarla açıklanır:

1. Vergi Geliri Kaybı: Kayıtdışı faaliyetler vergilendirilmediği için devletin gelirleri azalır, bu da kamu yatırımlarını (altyapı, eğitim, sağlık) kısıtlar ve uzun dönem büyüme potansiyelini düşürür (Tanzi, 1999). Friedman vd. (2000), kayıtdışı ekonominin yüksek olduğu ülkelerde hukukun üstünlüğünün ve kamu hizmetlerinin kalitesinin daha düşük olduğunu göstermişlerdir.

2. Kurumsal Kalite ve Hukukun Üstünlüğü: Kayıtdışı ekonomi, kurumsal yapının zayıflamasına yol açar, mülkiyet haklarının etkin bir şekilde korunmasını engeller ve sözleşme uygulamasını zorlaştırır. Bu durum, yerli ve yabancı yatırımları caydırır, dolayısıyla uzun dönem büyümeyi olumsuz etkiler (Johnson vd., 1998).

3. Kaynak Tahsis Verimsizliği: Kayıtdışı sektördeki firmalar, çoğu zaman verimliliği artıracak teknolojik yeniliklere yatırım yapmazlar ve daha düşük kaliteli ürünler/hizmetler sunabilirler. Ayrıca, yetenekli işgücü ve sermaye, kayıtlı sektörden kayıtdışı sektöre kayabilir, bu da genel ekonomik verimliliği azaltır.

Kayıtdışı ekonominin enerji tüketimi ve ekonomik büyüme ilişkisi üzerindeki moderatör etkisini doğrudan inceleyen ampirik çalışmalar ise daha sınırlıdır. Ancak, mevcut çalışmalar dolaylı yollardan bu ilişkinin önemine işaret etmektedir. Örneğin, bazı araştırmalar, enerji yoğun ancak düşük katma değerli faaliyetlerin kayıtdışı sektörde yoğunlaştığını öne sürmüştür. Bu durum, resmi olarak kaydedilen GSYH'nin aynı miktardaki enerji tüketimiyle beklenenden daha düşük bir büyümeyi yansıtmasına neden olabilir. Diğer yandan, kayıtdışı sektörün genellikle daha az enerji verimli teknolojiler kullanması, bir birim çıktı başına daha fazla enerji tüketimine yol açabilir, bu da toplam enerji talebini artırırken resmi GSYH'ye katkısını düşürebilir (Chen vd., 2018).

DOI: https://doi.org/10.30546/19023.978-9952-8573-9-9.2025.9012.
ISBN: 978-9952-8573-8-2

Bazı çalışmalar, gelişmekte olan ülkelerde kayıtdışı ekonominin başlangıçta büyümeyi hızlandırabileceğini, ancak belirli bir eşiğin üzerinde büyümeyi yavaşlattığını iddia etmektedir (Elgin ve Öztunalı, 2014). Bu bağlamda, enerji tüketimi dinamikleri de farklılık gösterebilir. Kayıtdışı sektörün ölçeği büyüdükçe, bu sektörün enerji talebi üzerindeki etkisi de artabilir; ancak bu artış, resmi ekonomideki enerji verimliliği iyileştirmeleriyle dengelenmeyebilir.

AB ülkeleri gibi gelişmiş ekonomilerde kayıtdışı ekonominin dinamikleri, gelişmekte olan ülkelere göre farklılık gösterebilir. AB'deki kayıtdışı ekonomi, genellikle daha çok işgücü piyasasındaki esneklik eksiklikleri, yüksek vergi oranları ve karmaşık düzenlemeler gibi faktörlerden kaynaklanır. Bu bağlamda, kayıtdışı ekonominin enerji tüketimi-GSYH ilişkisi üzerindeki etkisi, kurumsal kalitenin ve piyasa entegrasyonunun yüksek olduğu bu ülkelerde daha incelikli bir şekilde ortaya çıkabilir. Ampirik çalışmaların çoğu, bu ülkelerde kayıtdışı ekonomiyle mücadele etmenin, vergi gelirlerini artırmanın yanı sıra, genel ekonomik verimliliği ve büyüme potansiyelini de olumlu etkilediğini göstermektedir (OECD, 2017).

Sonuç olarak, enerji tüketimi ve ekonomik büyüme arasındaki nedensellik ilişkisi birçok faktörden etkilenmektedir. Mevcut ampirik literatür, kayıtdışı ekonominin ekonomik büyüme üzerindeki olumsuz uzun dönemli etkileri konusunda güçlü kanıtlar sunmaktadır. Ancak, kayıtdışı ekonominin enerji tüketimi-GSYH ilişkisini doğrudan nasıl modere ettiğine dair daha fazla ampirik araştırmaya ihtiyaç vardır. Bu çalışma, AB ülkeleri özelinde kayıtdışı ekonominin bu önemli rolünü vurgulayarak literatürdeki bu boşluğu doldurmayı hedeflemektedir.

AMPİRİK ANALİZ

Panel veri modellerini tahmin etmek için genellikle iki tahmin yöntemi kullanılır. İlk yöntem (ortalama grup tahmincisi), paneldeki her grup için ayrı ayrı yapılan tahminlerin ortalamasını almaktır. Pesaran ve Smith (1995) göre, bu tahminci parametrelerin ortalamalarının tutarlı tahminlerini sağlar. Pirotte (1999) ortalama grup tahmincisinin büyük örneklem büyüklükleri için verimli uzun vadeli tahminciler sağladığını göstermektedir. Bu tahminci, parametrelerin gruplar arasında serbestçe bağımsız olmasını sağlar ve gruplar arasındaki potansiyel homojenliği dikkate almaz. İkinci yöntem, olağan panel yöntemidir (rastgele veya sabit etkiler ve GMM yöntemleri). Bu modeller, parametrelerin ülkeler arasında aynı olmasını zorlar ve tutarsız ve yanıltıcı uzun vadeli katsayılar ortaya çıkmasına neden olabilir; bu sorun, dönem uzun olduğunda daha da kötüleşebilir.

Pesaran vd. (1999), zaman ve birim boyutlarının her ikisi de büyük olduğunda tutarlı olan iki farklı tahminci önermektedir. Bu iki tahminci arasındaki fark, ortalama grup (MG) tahmincisinin eğim ve kesme terimlerinin birimler itibariyle değişebildiği varsayımı altında daha tutarlı görünmesi, havuzlanmış ortalama grup (PMG) tahmincisinin ise uzun vadeli eğim homojenliği varsayımı altında tutarlı olmasıdır (Ndambendia ve Njoupouognigni, 2010). Ayrıca, Dinamik OLS (DOLS) ve Tamamen Modifiye OLS (FMOLS) tahminlerinden farklı olarak, PMG tahmincisi kısa vadeli ve uzun

DOI: https://doi.org/10.30546/19023.978-9952-8573-9-9.2025.9012.
ISBN: 978-9952-8573-8-2

vadeli arasındaki ayarlama dinamiklerini vurgular. Kısa vadeli dinamiklerin ve hata varyanslarının aynı olması gerektiği varsayımının nedenleri genellikle daha az ikna edicidir. Kısa vadeli eğim katsayılarının eşitliğini dayatmamak, dinamik spesifikasyonun ülkeler arasında farklılık göstermesine olanak tanır (Bangake ve Eggoh, 2012).

Çalışmada, enerji tüketimi ve kayıtdışı ekonominin büyüme üzerindeki etkisini ayrı ayrı belirlemeye yönelik modelin (Model I) yanı sıra enerji tüketimi ve kayıtdışı ekonominin etkileşimini de içeren model (Model II) de tahmin edilmiştir. Her iki denklemde de toplam çıktıyı yansıtan GSYH, bir üretim fonksiyonu biçiminde modellenerek temel üretim girdileri olan emek ve sermaye faktörleri de dikkate alınmıştır. Denklemlerde yer alan KBG, 2015 fiyatlarıyla ABD doları cinsinden kişi başına GSYH'yi; ENR, kişi başına kg olarak enerji tüketimini; KDE, kayıtdışı ekonominin GSYH'ye oranının tahminini; İST, istihdam edilen 15 yaş üstü toplam nüfusu; GSSO ise 2015 fiyatlarıyla ABD doları cinsinden gayrısafi sabit sermaye oluşumunu ifade etmektedir. Literatürde kayıtdışı ekonominin boyutunu tahmin etmek için çeşitli yöntemlere başvurulmaktadır. Achim vd. (2024) 25 AB ülkesi için kayıtdışı ekonominin hacmini nihai enerji tüketimi yöntemiyle tahmin etmişlerdir. Analizde de bu tahminler kullanılmıştır.

Modellerin ARDL formundaki yapıları aşağıda verilmiştir.

Model I:

$$\Delta LKBG_{it} = \mu + \sum_{s=1}^{p} \alpha_s \Delta LKBG_{i,t-s} + \sum_{j=0}^{q} \delta_{1j} \Delta LENR_{i,t-j} + \sum_{j=0}^{q} \delta_{2j} \Delta KDE_{i,t-j} + \sum_{j=0}^{q} \delta_{3j} \Delta LIST_{i,t-j} + \sum_{j=0}^{q} \delta_{4j} \Delta LGSSO_{i,t-j} + \beta_1 LKBG_{i,t-1} + \beta_2 LENR_{i,t-1} + \beta_3 KDE_{i,t-1} + \beta_4 LIST_{i,t-1} + \beta_5 LGSSO_{t-1} + \omega_t$$

Model II:

$$\Delta LKBG_{it} = \pi + \sum_{s=1}^{p} \alpha_s \Delta LKBG_{i,t-s} + \sum_{j=0}^{q} \theta_{1j} \Delta LENR_{i,t-j} + \sum_{j=0}^{q} \theta_{2j} \Delta KDE_{i,t-j} + \sum_{j=0}^{q} \theta_{3j} \Delta ETKI_{i,t-j} + \sum_{j=0}^{q} \theta_{4j} \Delta LIST_{i,t-j} + \sum_{j=0}^{q} \theta_{5j} \Delta LGSSO_{i,t-j} + \gamma_1 LKBG_{i,t-1} + \gamma_2 LENR_{i,t-1} + \gamma_3 KDE_{i,t-1} + \gamma_4 ETKI_{i,t-1} + \gamma_5 LIST_{i,t-1} + \gamma_6 LGSSO_{i,t-1} + \varphi_{it}$$

Örneklem, 2001-2021 arasındaki 21 yıllık dönemi ve AB üyesi 25 ülkeyi kapsamaktadır. Kayıtdışı ekonominin GSYH'ye oranına ilişkin tahminler Achim vd. (2024), diğer serilere ait veriler ise Dünya Bankası – Databank elektronik veri tabanından elde edilmiştir. KDE dışındaki serilerin logaritmik değerleri kullanılmıştır.

Kullanılan panel verinin zaman boyutu kayda değer uzunlukta olduğundan analize öncelikle serilerin durağanlık özellikleri incelenerek başlanmıştır. Durağanlık araştırmasında hangi tür birim-kök testinin kullanılacağını belirlemek üzere serilerin yatay-kesitsel bağlantı içinde olup olmadıkları bir dizi yöntemle test edilmiştir. Tablo 1'de verilen sonuçlara göre bütün seriler kullanılan dört yöntemin bulgularına göre yatay-kesitsel bağlantı içermektedirler. Bu nedenle yatay-kesitsel bağlantı durumunda

DOI: https://doi.org/10.30546/19023.978-9952-8573-9-9.2025.9012.
ISBN: 978-9952-8573-8-2

daha doğru sonuç veren ikinci nesil birim-kök test yöntemlerinden biri olan Pesaran (2006) tarafından önerilen CIPS testine başvurulmuştur.

Tablo 1. Yatay-kesit bağımlılığı ve homojenlik testlerinin sonuçları

Yatay-kesit bağımlılığı					
Test yöntemi	***LKBG***	***KDE***	***LENR***	***LİST***	***LGSSO***
Breusch-Pagan LM	3635,387	2010,756	3185,497	2272,946	2543,705
Pesaran scaled LM	136,167	69,841	117,799	80,545	91,599
Bias-corrected scaled LM	135,509	69,183	117,142	79,887	90,941
Pesaran CD	49,602	18,504	37,899	25,025	32,553
Homojenlik					
	istatistik	p-değeri			
Delta	37037,436	0,0000			
adjusted	47815,124	0,0000			

Tablo 2'de görülen birim-kök testi sonuçları ENR dışındaki tüm serilerin panel verileri için birim kök içerdiği yönündeki sıfır hipotezinin düzey değerleri itibariyle reddedilemeyeceğini göstermektedir. Ancak, serilerin birinci farkları alındığında bu hipotez reddedilmektedir. ENR için ise sıfır hipotezi reddedilebilmektedir. Bu sonuçlar, değişkenlerin karma bir bütünleşme yapısına sahip olduğunu güçlü bir şekilde göstermektedir. Bu nedenle, değişkenler arasında uzun dönemli anlamlı bir ilişkinin varlığını belirlemek için panel koentegrasyon testi uygulanabilir.

Tablo 2. CIPS birim-kök testi sonuçları

Seri	**Düzey**	**Fark**	**Karar**
LKBG	-1,9146	-3,0515***	I(1)
KDE	-1,5279	-4,5251***	I(1)
LENR	-2,1844**	-4,1064***	I(0)
LİST	-2,0393	-3,0442***	I(1)
LGSSO	-1,9097	-3,5103***	I(1)

Not: ***/**/* sembolleri sırasıyla %1, %5 ve %10 düzeyinde istatistiksel anlamlılığa işaret etmektedir.

Tablo 3, Pedroni (1999)'nin yöntemiyle elde edilen değişkenler arasındaki eşbütünleşme testlerinin sonuçlarını göstermektedir. Bu yöntemde değişkenlerin eşbütünleşik olup olmadıklarını kontrol etmek için dört grup içi test ve üç grup arası test kullanılmaktadır. Birim-içi olarak etiketlenen sütunlar,

DOI: https://doi.org/10.30546/19023.978-9952-8573-9-9.2025.9012.
ISBN: 978-9952-8573-8-2

tahmin edilen kalıntılar üzerinde birim kök testleri için farklı ülkelerdeki otoregresif katsayıları bir araya getiren tahmincilere dayalı istatistiklerin hesaplanan değerini içermektedir. Birimler-arası başlıklı sütunlar, her ülke için ayrı ayrı tahmin edilen katsayıların ortalamasını alan tahmincilere dayalı istatistiklerin hesaplanan değerini göstermektedir. Ro-istatistik testi hariç, birim-içi ve birimler-arası testlerin sonuçları, %1 anlamlılık düzeyinde eşbütünleşme olmadığı hipotezinin reddedilebileceğini göstermektedir. Bu nedenle, değişkenler tüm ülkelerin panelinde ve ülke gruplarının panellerinde eşbütünleşik durumdadır.

Tablo 3. Pedroni ve Kao eşbütünleşme testleri sonuçları

	Birim-içi (panel)				Birimler-arası (grup)		
	v ist.	*ro* ist.	PP ist.	ADF ist.	*ro* ist.	PP ist.	ADF ist.
İstatistik	9,6566	2,9197	-5,7965	-4,3496	4,6038	-7,1218	-6,5015
p-değeri	0,0000	0,9982	0,0000	0,0000	1,0000	0,0000	0,0000

Model I ve Model II'nin PMG tahminleri sırasıyla Tablo 4 ve 5'te verilmiştir. Her iki modelin tahmin sonuçlarına göre enerji tüketimi, istihdam ve sabit sermaye düzeyindeki artış kişi başına gelir düzeyini istatistiksel olarak anlamlı bir şekilde pozitif yönde etkilemektedir. Kayıtdışı ekonominin hasılaya etkisi ilk modelde istatistiksel olarak anlamsız, negatif ve büyüklük olarak ihmal edilebilecek düzeyde iken etkileşimin dikkate alındığı ikinci modelde katsayı anlamlı, pozitif işaretli ve kayda değer bir büyüklüğe sahiptir. Etkileşim terimi ise negatif işaretli ve anlamlıdır.

Tablo 4. Model I PMG tahminleri

Değişken	**Katsayı**	**St. hata**	**t-değeri**	**p-değeri**
Uzun dönem				
LENR	0,8896	0,0562	15,8424	0,0000
KDE	-0,0008	0,0019	-0,4237	0,6722
LİST	1,1054	0,0663	16,6698	0,0000
LGSSO	0,0436	0,0356	1,2261	0,2215
Kısa dönem				
HDT	-0,1510	0,0507	-2,9750	0,0033
D(LKBG(-1))	-0,0662	0,1075	-0,6154	0,5389
D(LENR)	0,0533	0,0689	0,7736	0,4399
D(LENR(-1))	-0,0319	0,0417	-0,7659	0,4446
D(KDE)	0,0004	0,0021	0,1690	0,8659

DOI: https://doi.org/10.30546/19023.978-9952-8573-9-9.2025.9012.
ISBN: 978-9952-8573-8-2

D(KDE(-1))	0,0035	0,0026	1,3078	0,1923
D(LİST)	0,3443	0,1676	2,0528	0,0413
D(LİST(-1))	-0,2238	0,1241	-1,8035	0,0727
D(LGSSO)	0,1722	0,0481	3,5769	0,0004
D(LGSSO(-1))	0,0018	0,0334	0,0524	0,9582
SABİT	-0,9596	0,3075	-3,1199	0,0021

Tablo 5. Model II PMG tahminleri

Değişken	**Katsayı**	**St. hata**	**t-değeri**	**p-değeri**
Uzun dönem				
LENR	1,3697	0,0767	17,8454	0,0000
KDE	0,1518	0,0189	7,9981	0,0000
ETKİ	-0,0425	0,0053	-7,9863	0,0000
LİST	0,7381	0,0568	12,9799	0,0000
LGSSO	0,2490	0,0287	8,6508	0,0000
Kısa dönem				
HDT	-0,1484	0,0524	-2,8311	0,0052
D(LKBG(-1))	-0,2291	0,1283	-1,7859	0,0759
D(LENR)	0,7104	0,6640	1,0699	0,2862
D(LENR(-1))	0,4410	0,4594	0,9599	0,3384
D(KDE)	0,2696	0,1715	1,5722	0,1178
D(KDE(-1))	0,1617	0,1006	1,6061	0,1101
D(ETKİ)	-0,0735	0,0481	-1,5298	0,1279
D(ETKİ (-1))	-0,0422	0,0279	-1,5084	0,1333
D(LİST)	0,2857	0,1920	1,4878	0,1386
D(LİST(-1))	-0,0503	0,1417	-0,3554	0,7227
D(LGSSO)	0,1453	0,0591	2,4554	0,0151
D(LGSSO(-1))	-0,0291	0,0490	-0,5944	0,5530
SABİT	-1,1217	0,3757	-2,9856	0,0032

DOI: https://doi.org/10.30546/19023.978-9952-8573-9-9.2025.9012.
ISBN: 978-9952-8573-8-2

Değişen varyans ve otokorelasyon gibi bozucu olgulara karşı daha dirençli tahminler elde etmek için eşbütünleşik regresyon yöntemlerinden biri olan FMLS yöntemiyle de her iki model tahmin edilmiştir (Tablo 6-7). Elde edilen tahminler kısmen PMG yöntemi tahminleriyle örtüşmektedir.

Tablo 6. Model I FMOLS tahminleri

Değişken	**Katsayı**	**St. hata**	**t-değeri**	**p-değeri**
LENR	-0,3916	0,0736	-5,3189	0,0000
KDE	0,0054	0,0010	5,1500	0,0000
LİST	-0,4127	0,1133	-3,6411	0,0003
LGSSO	0,4901	0,0364	13,4644	0,0000

Tablo 7. Model II FMOLS tahminleri

Değişken	**Katsayı**	**St. hata**	**t-değeri**	**p-değeri**
LENR	0,1368	0,1593	0,8585	0,3911
KDE	0,0793	0,0196	4,0297	0,0001
ETKİ	-0,0216	0,0057	-3,7479	0,0002
LİST	-0,4207	0,1105	-3,8068	0,0000
LGSSO	0,5130	0,0358	14,3056	0,0000

GENEL DEĞERLENDİRME VE TARTIŞMA

Başlangıç Spesifikasyonu (Model I) Bulguları

İlk spesifikasyonda elde edilen sonuçlara göre, uzun dönemde kayıtdışı ekonominin büyüklüğü ile kişi başına GSYH arasında negatif ama anlamsız bir ilişki bulunması dikkat çekicidir. Teorik olarak, kayıtdışı ekonominin GSYH üzerinde hem pozitif (üretken faaliyetler nedeniyle) hem de negatif (vergi kaybı, kaynak israfı, kurumsal kalitesizlik gibi nedenlerle) etkileri olabileceği tartışılmaktadır. Anlamsız bir ilişkinin ortaya çıkması, AB ülkeleri genelinde kayıtdışı ekonominin GSYH üzerindeki net etkisinin çok belirgin olmayabileceğini veya farklı ülkelerdeki zıt etkilerin birbirini götürebileceğini düşündürebilir. Literatürde, kayıtdışı ekonominin GSYH üzerindeki etkisi ülkeden ülkeye ve metodolojiye göre farklılık göstermektedir.

Enerji tüketimi ve istihdamın anlamlı ve pozitif etkisi olması ise beklenen bir bulgudur. Ekonomik büyüme, genellikle daha fazla enerji tüketimi ve istihdam artışı ile ilişkilidir. Özellikle enerji, üretimin temel girdilerinden biri olup, ekonomik faaliyetlerin sürdürülebilmesi için elzemdir. İstihdamın

DOI: https://doi.org/10.30546/19023.978-9952-8573-9-9.2025.9012.
ISBN: 978-9952-8573-8-2

artması da üretim kapasitesinin genişlediğini ve dolayısıyla GSYH'nin yükseldiğini gösterir. Sermaye oluşumunun etkisinin anlamsız olması ise biraz şaşırtıcıdır, zira neoklasik büyüme modelleri sermaye birikiminin ekonomik büyümenin temel itici güçlerinden biri olduğunu öne sürer. Bu sonuç, AB ülkelerinde sermaye birikiminin GSYH üzerindeki etkisinin enerji tüketimi veya istihdam kadar belirgin olmaması, zaten yüksek düzeyde sermayeye sahip olmaları veya belki de sermayenin verimli kullanımında sorunlar olabileceği gibi çeşitli nedenlerle açıklanabilir. Ayrıca, kullanılan sermaye değişkeninin ölçümünde veya modelin spesifikasyonunda bazı detayların bu sonucu etkilemiş olabileceği de göz önünde bulundurulabilir.

Etkileşim Terimli Spesifikasyon (Model II) Bulguları

Bu spesifikasyonda tüm değişkenlerin katsayılarının anlamlı ve etkileşim terimi dışındakilerin katsayılarının pozitif olması, daha önceki anlamsızlıkları ortadan kaldırması açısından oldukça önemlidir. Kayıtdışı ekonomi ve enerji tüketimi etkileşim teriminin anlamlı ve negatif bir katsayıya sahip olması şu şekilde yorumlanabilir:

Enerji tüketimi-GSYH ilişkisinin moderasyonuna ilişkin bulgu, kayıtdışı ekonominin enerji tüketiminin GSYH üzerindeki etkisini modere ettiğini (düzenlediğini) göstermektedir. Etkileşim teriminin katsayısının negatif olması, kayıtdışı ekonominin büyüklüğü arttıkça enerji tüketiminin GSYH üzerindeki pozitif etkisinin azaldığı veya zayıfladığı şeklinde yorumlanabilir. Kayıtdışı sektördeki ekonomik faaliyetler genellikle daha az düzenlemeye tabi olduğundan ve modern teknolojileri daha az kullandığından, enerji verimliliği düşük olabilir. Kayıtdışı ekonomi büyüdükçe, enerji tüketimi artarken, bu tüketimin GSYH'ye olan katkısı resmi sektördeki aynı miktardaki enerji tüketimine göre daha düşük kalabilir. Bu durum, kaynakların verimsiz kullanımına veya kayıtdışı sektördeki düşük katma değerli faaliyetlere işaret edebilir. Kayıtdışı sektördeki enerji yoğunluğu ve çevre standartlarına uyumsuzluk, enerji tüketiminin çevresel maliyetlerini artırabilir ve bu durum, uzun vadede sürdürülebilir büyümeyi olumsuz etkileyebilir. Dolayısıyla, kayıtdışı ekonomi büyüdükçe, enerji tüketiminin pozitif GSYH katkısının azalması, çevresel dışsallıklar ve sürdürülebilirlik sorunları ile de ilişkili olabilir.

Öte yandan, kayıtdışı ekonomi arttıkça, resmi istatistiklere yansımayan enerji tüketimi miktarları artabilir. Bu durum, resmi GSYH rakamları ile enerji tüketimi arasındaki ilişkinin kayıtdışı ekonominin varlığı nedeniyle çarpıklaşmasına yol açabilir. Diğer değişkenlerin (enerji tüketimi, istihdam, sermaye oluşumu ve kayıtdışı ekonomi) katsayılarının pozitif ve anlamlı hale gelmesi, modelin kayıtdışı ekonominin moderatör etkisini dikkate alarak daha iyi bir açıklama gücüne ulaştığını göstermektedir. Özellikle sermaye oluşumunun etkisinin anlamlı hale gelmesi, kayıtdışı ekonominin dahil edilmesiyle modelin sermaye birikimi-büyüme ilişkisini daha doğru bir şekilde yansıtmaya başladığını göstermektedir.

SONUÇ

Enerji tüketimi ve ekonomik büyüme arasındaki ilişki birçok faktörden etkilenmektedir. Mevcut ampirik literatür, kayıtdışı ekonominin ekonomik büyüme üzerindeki olumsuz uzun dönemli etkileri konusunda güçlü kanıtlar sunmaktadır. Ancak, kayıtdışı ekonominin enerji tüketimi-GSYH ilişkisini doğrudan nasıl modere ettiğine dair daha fazla ampirik araştırmaya ihtiyaç vardır.

Bu çalışma, AB ülkeleri özelinde kayıtdışı ekonominin bu önemli rolünü vurgulayarak literatürdeki bu boşluğu doldurmayı hedeflemektedir. Ulaşılan bulgular, AB ülkelerinde ekonomik büyüme, enerji politikaları ve kayıtdışı ekonomi arasındaki karmaşık ilişkileri anlamak için önemli çıkarımlar sunmaktadır. Özellikle, kayıtdışı ekonominin sadece GSYH üzerinde doğrudan bir etkisi olmakla kalmayıp, aynı zamanda enerji tüketimi-GSYH ilişkisini de modere ettiğini ortaya koymaktadır.

Politika önerileri açısından, kayıtdışı ekonominin büyüklüğünü azaltmaya yönelik çabaların (vergi reformları, bürokrasinin azaltılması, kayıtlı ekonominin cazibesini artırma vb.) sadece GSYH üzerinde olumlu etkileri olmakla kalmayıp, aynı zamanda enerji tüketiminin daha verimli ve sürdürülebilir bir şekilde ekonomik büyümeye katkı sağlamasına da yardımcı olabileceği düşünülebilir. Enerji verimliliğini artırmaya yönelik politikaların, özellikle kayıtdışı sektörün enerji yoğunluğunu düşürmeye odaklanması, genel ekonomik büyümeyi desteklerken çevresel sürdürülebilirliği de artırabilir.

KAYNAKLAR

Achim, MV, Postea, MM, Noja, GG 2024. New estimate of shadow economy based on the total energy consumption. Evidence from the European Union countries, Energy Economics, 130: 107335.

Akarca, AT, Long, TV 1980. Energy and income in Turkey: An application of Granger causality tests. Energy Economics, 2(2): 105-109.

Apergis, N, Payne, JE 2009. Renewable energy consumption and economic growth: Evidence from a panel of OECD countries. Energy Policy, 37(11): 4720-4726.

Bangake, C, Eggoh, JC 2012. Pooled Mean Group estimation on international capital mobility in African countries, Research in Economics, 66(1): 7-17.

Chen, Y, Jin, Y, Ma, C, Zhang, J 2018. The impact of shadow economy on energy consumption: Evidence from China. Energy Economics, 76: 401-411.

Elgin, C, Öztunalı, O 2014. The shadow economy and economic growth: A panel VAR approach. Applied Economics Letters, 21(11): 779-783.

Friedman, E, Johnson, S, Kaufmann, D, Zoido-Lobaton, P 2000. Dodging the grabbing hand: The determinants of unofficial activity in 69 countries. Journal of Public Economics, 76(2): 229-262.

Johnson, S, Kaufmann, D, Zoido-Lobaton, P 1998. Regulatory discretion and the unofficial economy. American Economic Review, 88(2): 387-392.

Kraft, J, Kraft, A 1978. Relationship between energy and GNP. Journal of Energy and Development, 3(2): 401-403.

Narayan, PK, Smyth, R 2005. Energy consumption and real GDP in G7 countries: New evidence from panel cointegration with structural breaks. Energy Economics, 27(6): 760-768.

Ndambendia, H, Njoupouognigni, M 2010. Foreign Aid, Foreign Direct Investment and Economic Growth in Sub-Saharan Africa: Evidence from Pooled Mean Group Estimator (PMG), International Journal of Economics and Finance, 2(3): 39-45.

DOI: https://doi.org/10.30546/19023.978-9952-8573-9-9.2025.9012.
ISBN: 978-9952-8573-8-2

OECD. (2017). Underground Economy and Tax Evasion. OECD Publishing.

Pedroni, P 1999. Critical values for cointegration tests in heterogeneous panels with multiple regressors. Oxford Bulletin of Economics and Statistics, 61: 653–670

Pesaran, H, Smith, RP 1995. Estimating long-run relationships from dynamic heterogeneous panels. Journal of Econometrics, 68: 79–113.

Peseran, MH 2006. A Simple Panel Unit Root Test in the Presence of Crosssection Dependecy, Cambridge Working Papers in Economics, 0346.

Pesaran, MH, Shin, Y, Smith, RP 1999. Pooled Mean Group Estimation of Dynamic Heterogeneous Panels. Journal of the American Statistical Association, *94*(446): 621-634.

Pirotte, A 1999. Convergence of the static estimation toward the long-run effects of dynamic panel data models. Economics Letters, 63(2): 151–158.

Schneider, F, Enste, DH 2000. Shadow Economies: Size, Causes, and Consequences. Journal of Economic Literature, 38(1): 77-114.

Solow, RM 1956. A Contribution to the Theory of Economic Growth. The Quarterly Journal of Economics, 70(1): 65-94.

Tanzi, V 1999. Uses and Abuses of Estimates of the Underground Economy. The Economic Journal, 109(456): 338-347.

DOI: https://doi.org/10.30546/19023.978-9952-8573-9-9.2025.9012.
ISBN: 978-9952-8573-8-2

ÜLKELERİN İNSANİ KALKINMIŞLIK GÖSTERGELERİNİN LOJİSTİK PERFORMANSINA ETKİSİ

Kadir Karagöz

Manisa Celal Bayar Üniversitesi – İİBF
ORCID ID: 0000-0002-4436-9235

ÖZET

Küresel ekonominin giderek karmaşıklaşan ve birbirine daha fazla bağlanan yapısı içinde, ülkelerin rekabet gücünü belirleyen temel unsurlardan biri lojistik performansıdır. Mal ve hizmetlerin üretim noktasından tüketim noktasına kadar etkin ve verimli bir şekilde akışını sağlayan lojistik süreçler, sadece ticari faaliyetler için değil, aynı zamanda insani kalkınma için de kritik bir rol oynamaktadır. Lojistik performansının, sadece fiziksel altyapı ve teknolojik yeterliliklerle sınırlı olmadığı, aynı zamanda insan faktörü ve sosyal kalkınma ile de güçlü bir şekilde ilişkili olduğu düşünülebilir. Bu bağlamda, çalışmanın temel amacı, insani kalkınma göstergelerinin Lojistik Performansı Endeksi'nin çeşitli boyutları üzerindeki istatistiksel olarak anlamlı ilişkilerini ortaya koymaktır. Özellikle, beklenen yaşam süresi, ortalama eğitim düzeyi ve kişi başına gelir gibi göstergelerin lojistik performansı ile ne şekilde ilişkili olduğu analiz edilmiştir. Ayrıca, ithalat ve ihracat hacimlerinin de lojistik performansını etkileyen önemli faktörler olduğu bilinmektedir. Bu nedenle, dış ticaret göstergelerinin de lojistik performansına olan katkısı incelenerek, insani kalkınma göstergeleri ile lojistik performans arasındaki ilişkinin daha kapsamlı bir çerçevede değerlendirilmesi amaçlanmıştır.

Tesadüfi etkiler modeli tahminleri, ortalama eğitim skoru ve kişi başına gelirin LPE üzerinde istatistiksel olarak anlamlı ve pozitif bir etkiye sahip olduğunu net bir şekilde göstermektedir. Bu bulgular, eğitimli bir işgücünün lojistik süreçlerin karmaşıklığını yönetme, teknolojiye adapte olma ve verimli kararlar alma becerilerini artırarak lojistik performansı doğrudan iyileştirdiğini vurgulamaktadır. Benzer şekilde, yüksek kişi başına gelir, lojistik altyapıya ve ileri teknolojilere yapılan yatırımları kolaylaştırarak daha güçlü bir lojistik kapasite yaratmaktadır. Bu sonuçlar, ilgili literatürdeki insan sermayesi ve ekonomik gelişmişliğin lojistik üzerindeki olumlu etkilerine dair bulgularla tutarlıdır.

Öte yandan, ithalat ve ihracatın GSYH'ye oranının LPE üzerinde anlamlı bir etki göstermemesi dikkat çekicidir. Bu durum, ticaret hacimlerinin lojistik performansının doğrudan bir nedeni olmaktan ziyade, zaten iyi işleyen bir lojistik sistemin bir sonucu olabileceği veya ticaretin etkisinin eğitim ve gelir gibi temel insani kalkınma faktörleri tarafından zaten açıklandığı şeklinde yorumlanabilir. Bu bulgu, lojistik performansını artırmaya yönelik politikaların sadece ticarete odaklanmak yerine, eğitim ve

DOI: https://doi.org/10.30546/19023.978-9952-8573-9-9.2025.9012.
ISBN: 978-9952-8573-8-2

gelir seviyelerini yükseltmeye yönelik kapsamlı stratejileri de içermesi gerektiğini göstermektedir. Çalışma, insani kalkınmaya yapılan yatırımların, uzun vadede bir ülkenin küresel ticaretteki rekabet gücü ve lojistik yetenekleri için temel bir itici güç olduğunu ortaya koymaktadır.

Anahtar kelimeler: Lojistik performans endeksi, insani kalkınma göstergeleri, eğitim, beklenen yaşam süresi, kişi başına gelir, panel veri analizi

THE EFFECT OF COUNTRIES' HUMAN DEVELOPMENT INDICATORS ON LOGISTICS PERFORMANCE

Abstract

Within the increasingly complex and interconnected structure of the global economy, one of the key factors determining a country's competitive strength is its logistics performance. Logistics processes, which ensure the efficient and effective flow of goods and services from the point of production to the point of consumption, play a critical role not only in commercial activities but also in human development. Logistics performance is not limited to physical infrastructure and technological capabilities; it is also strongly related to the human factor and social development. In this context, the main objective of this study is to reveal the statistically significant relationships between human development indicators and various dimensions of the Logistics Performance Index. In particular, the study analyses how indicators such as life expectancy, average education level, and per capita income are related to logistics performance. Additionally, it is known that import and export volumes are also important factors affecting logistics performance. Therefore, the contribution of foreign trade indicators to logistics performance was examined to evaluate the relationship between human development indicators and logistics performance within a more comprehensive framework.

The random effects model estimates clearly show that the average education score and per capita income have a statistically significant and positive effect on LPE. These findings highlight that an educated workforce directly improves logistics performance by enhancing the ability to manage the complexity of logistics processes, adapt to technology, and make efficient decisions. Similarly, high per capita income facilitates investments in logistics infrastructure and advanced technologies, thereby creating a stronger logistics capacity. These results are consistent with findings in the relevant literature on the positive effects of human capital and economic development on logistics.

On the other hand, it is noteworthy that the ratio of imports and exports to GDP does not have a significant effect on LPE. This situation can be interpreted as trade volumes being a result of an already well-functioning logistics system rather than a direct cause of logistics performance, or as the effect of trade being already explained by fundamental human development factors such as education and income. This finding suggests that policies aimed at improving logistics performance should include comprehensive strategies to raise education and income levels, rather than focusing solely on

trade. The study highlights that investments in human development serve as a fundamental driving force for a country's global trade competitiveness and logistics capabilities in the long term.

Keywords: Logistics Performance Index, human development indicators, education, life expectancy, per capita income, panel data analysis.

GİRİŞ

Küresel ekonominin giderek karmaşıklaşan ve birbirine daha fazla bağlanan yapısı içinde, ülkelerin rekabet gücünü belirleyen temel unsurlardan biri lojistik performansıdır. Mal ve hizmetlerin üretim noktasından tüketim noktasına kadar etkin ve verimli bir şekilde akışını sağlayan lojistik süreçler, sadece ticari faaliyetler için değil, aynı zamanda insani kalkınma için de kritik bir rol oynamaktadır. Dünya Bankası tarafından yayımlanan Lojistik Performansı Endeksi (LPE), ülkelerin lojistik altyapısı, gümrük süreçleri, taşıma hizmetlerinin kalitesi ve zamanında teslimat gibi unsurları değerlendirerek bu alandaki göreceli konumlarını ortaya koymaktadır. Bu endeks, bir ülkenin uluslararası ticaret entegrasyonu ve ekonomik büyüme potansiyeline ilişkin önemli ipuçları sunmaktadır.

Diğer yandan, bir ülkenin insani kalkınmışlık düzeyi, Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı (UNDP) tarafından kullanılan İnsani Kalkınma Endeksi (İKE) gibi çeşitli göstergelerle ölçülmektedir. Beklenen yaşam süresi, ortalama eğitim düzeyi ve kişi başına gelir gibi temel bileşenlerden oluşan İnsani Kalkınma Göstergeleri, bir toplumun genel refahını, sağlık durumunu ve eğitim seviyesini yansıtmaktadır. Bu göstergeler, sadece bireylerin yaşam kalitesini değil, aynı zamanda bir ülkenin beşerî sermayesinin kalitesini ve dolayısıyla ekonomik potansiyelini de doğrudan etkilemektedir.

Bu çalışmada, ülkelerin insani kalkınmışlık göstergelerinin Dünya Bankası Lojistik Performansı Endeksi üzerindeki potansiyel etkileri ampirik olarak incelenecektir. Lojistik performansının, sadece fiziksel altyapı ve teknolojik yeterliliklerle sınırlı olmadığı, aynı zamanda insan faktörü ve sosyal kalkınma ile de güçlü bir şekilde ilişkili olduğu düşünülmektedir. Örneğin, yüksek eğitimli bir işgücü, lojistik operasyonların planlanması, yönetimi ve optimizasyonunda daha yetkin olabilir. Benzer şekilde, daha iyi sağlık hizmetlerine sahip bir nüfusun, işgücü verimliliği ve dolayısıyla lojistik sektöründeki üretkenlik üzerinde olumlu bir etkisi olması beklenmektedir. Kişi başına gelirin yüksek olması ise, lojistik altyapıya ve teknolojiye yapılan yatırımları kolaylaştırarak lojistik performansını artırabilir.

Bu bağlamda, çalışmanın temel amacı, insani kalkınma göstergelerinin Lojistik Performansı Endeksi'nin çeşitli boyutları üzerindeki istatistiksel olarak anlamlı ilişkilerini ortaya koymaktır. Özellikle, beklenen yaşam süresi, ortalama eğitim düzeyi ve kişi başına gelir gibi göstergelerin LPE ile ne şekilde ilişkili olduğu analiz edilecektir. Ayrıca, ithalat ve ihracat hacimlerinin de lojistik performansını etkileyen önemli faktörler olduğu bilinmektedir. Bu nedenle, dış ticaret göstergelerinin de lojistik performansına olan katkısı incelenerek, insani kalkınma göstergeleri ile lojistik performans arasındaki ilişkinin daha kapsamlı bir çerçevede değerlendirilmesi amaçlanmaktadır.

DOI: https://doi.org/10.30546/19023.978-9952-8573-9-9.2025.9012.
ISBN: 978-9952-8573-8-2

Bu ampirik araştırma, politika yapıcılar ve uluslararası kuruluşlar için önemli çıkarımlar sunmaktadır. Bir ülkenin lojistik performansını artırmaya yönelik stratejiler geliştirilirken, sadece fiziksel altyapıya odaklanmak yerine, insani kalkınma alanındaki yatırımların da göz önünde bulundurulması gerektiği vurgulanacaktır. Eğitim ve sağlık hizmetlerinin iyileştirilmesi, işgücü kalitesinin artırılması ve gelir dağılımının dengelenmesi gibi insani kalkınmaya yönelik adımların, uzun vadede lojistik performansı üzerinde olumlu ve sürdürülebilir bir etki yaratabileceği hipotezi test edilecektir. Bu çalışma, insani kalkınma ile lojistik performans arasındaki ilişkinin daha iyi anlaşılmasına katkıda bulunarak, küresel ticarette daha adil ve verimli bir ortamın oluşmasına yönelik politikalara ışık tutmayı hedeflemektedir.

LOJİSTİK PERFORMANSININ ÖLÇÜMÜ

Dünya Bankası tarafından yayınlanan Lojistik Performansı Endeksi (LPE), ülkelerin ticaret lojistiğindeki performansını ölçmek ve karşılaştırmak için tasarlanmış kapsamlı bir göstergedir. Küresel ticaretin giderek karmaşıklaştığı bir dünyada, lojistik performansı ülkelerin rekabet gücü ve ekonomik büyümesi için hayati bir faktör haline gelmiştir. LPE, ülkelerin lojistik engelleri belirlemesine, fırsatları keşfetmesine ve performanslarını iyileştirmek için politikalar geliştirmesine yardımcı olan etkileşimli bir kıyaslama aracı olarak hizmet etmektedir.

LPE'nin Amacı ve Önemi

LPE'nin temel amacı, uluslararası ticarette mal ve hizmetlerin ne kadar kolay ve verimli bir şekilde hareket ettiğini ölçmektir. LPE, 2007 yılından bu yana düzenli olarak (genellikle iki yılda bir) yayınlanarak ülkelerin zaman içindeki ve birbirlerine göre lojistik gelişimlerini takip etmelerini sağlamaktadır.

Kıyaslama ve Rekabetçilik: Ülkelerin lojistik performanslarını küresel çapta diğer ülkelerle karşılaştırmasına olanak tanır. Bu sayede ülkeler kendi güçlü ve zayıf yönlerini görerek rekabet avantajı elde etme potansiyellerini değerlendirebilirler.

Politika Geliştirme: LPE sonuçları, hükümetlerin lojistik altyapılarını geliştirmek, gümrük süreçlerini iyileştirmek ve lojistik hizmet kalitesini artırmak için hedefli politikalar oluşturmasına rehberlik eder.

Yatırım Kararları: Potansiyel yatırımcılar ve işletmeler için bir ülkenin lojistik kapasitesi hakkında önemli bilgiler sunar. Bu da doğrudan yabancı yatırımları çekmede etkili olabilir.

Ticaret Kolaylaştırma: Lojistik darboğazların belirlenmesi ve giderilmesi yoluyla uluslararası ticaretin maliyetini ve süresini azaltmaya yardımcı olur, böylece küresel değer zincirlerine entegrasyonu hızlandırır.

LPE'nin Bileşenleri (Göstergeleri)

LPE, bir ülkenin lojistik performansını altı temel boyutta değerlendirir ve her bir boyuta 1 (en düşük) ile 5 (en yüksek) arasında puan verir. Bu altı bileşen şunlardır:

Gümrük: Gümrük ve sınır işlemlerinin etkinliği ve verimliliği, yani gümrükleme süreçlerinin hızı, basitliği ve öngörülebilirliği.

Altyapı: Ticaret ve ulaştırma altyapısının kalitesi (limanlar, havaalanları, demiryolları, yollar, bilgi teknolojileri gibi).

Uluslararası Gönderiler: Uluslararası gönderileri rekabetçi fiyatlarla ayarlama kolaylığı.

Lojistik Kalitesi ve Yetkinlik: Lojistik hizmetlerin kalitesi ve yeterliliği (taşıma operatörleri, gümrük müşavirleri, depolama hizmetleri gibi).

Takip ve İzleme (Tracking & Tracing): Gönderilerin takibi ve izlenmesi yeteneği.

Zamanında Teslimat (Timeliness): Sevkiyatların planlanan veya beklenen süre içinde alıcıya ulaşma sıklığı.

Bu altı bileşenin ağırlıklı ortalaması alınarak ülkenin genel LPE puanı hesaplanmaktadır.

LPE Metodolojisi

LPE, temel olarak uluslararası lojistik sektöründe faaliyet gösteren profesyonellerin (yük nakliyecileri ve ekspres kargo taşıyıcıları gibi) anketlere verdikleri yanıtlara dayanır. Bu profesyoneller, çalıştıkları veya ticaret yaptıkları ülkelerin lojistik ortamına ilişkin kendi algılarını ve deneyimlerini puanlarlar. Toplanan anket verileri, her bir bileşen için ortalamalar alınarak ve ardından bu altı bileşen puanının belirli ağırlıklarla çarpılıp toplanmasıyla genel LPE skorunu oluşturmak için kullanılır. Dünya Bankası, 2023 yılından itibaren bu ankete dayalı sonuçları, belirli temel performans göstergeleri ve büyük veri analizleriyle de destekleyerek LPE'yi daha kapsamlı hale getirmiştir.

İLGİLİ LİTERATÜR

İnsani kalkınma göstergeleri ile lojistik performansı arasındaki ilişki, son yıllarda uluslararası ticaret, kalkınma ekonomisi ve lojistik yönetimi literatüründe artan bir ilgi görmüştür. Bu alandaki ampirik çalışmalar, genellikle insani sermayenin kalitesinin ve genel insani kalkınma düzeyinin bir ülkenin ticari entegrasyonuna ve küresel tedarik zincirlerindeki rekabet gücüne nasıl etki ettiğini araştırmaktadır. İşte bu konuyu ele alan bazı önemli ampirik çalışmalar ve bulguları:

Eğitim ve İnsan Sermayesinin Rolü

Eğitim, lojistik sektöründeki verimlilik ve yenilikçilik için kritik bir faktör olarak kabul edilmektedir. González vd. (2018), Latin Amerika ülkeleri üzerinde yaptıkları bir çalışmada, ortalama eğitim süresinin ve işgücünün beceri düzeyinin lojistik performans endeksi (LPE) üzerindeki olumlu etkilerini ortaya koymuştur. Yüksek eğitimli işgücü, lojistik süreçlerin optimizasyonu, tedarik zinciri yönetimi tekniklerinin uygulanması ve teknolojik adaptasyon konularında daha yetkin olmaktadır. Bu da gümrükleme süreçlerinin hızlanmasından, envanter yönetiminin iyileştirilmesine kadar geniş bir yelpazede lojistik verimliliğini artırmaktadır.

DOI: https://doi.org/10.30546/19023.978-9952-8573-9-9.2025.9012.
ISBN: 978-9952-8573-8-2

Benzer şekilde, Nordås ve Kim (2013), hizmet sektörlerindeki insan sermayesinin önemine vurgu yaparak, bilgi yoğun hizmetlerin (lojistik dahil) kalitesinin artmasında eğitimli işgücünün kilit rol oynadığını belirtmişlerdir. Bu çalışmalar, lojistik sektöründe görev alan yöneticilerin, mühendislerin ve operasyonel personelin teknik bilgi ve problem çözme becerilerinin, ulusal lojistik performansını doğrudan etkilediğini göstermektedir.

Sağlık ve Yaşam Beklentisinin Etkisi

Sağlık ve beklenen yaşam süresi gibi insani kalkınma göstergeleri, işgücünün üretkenliği ve genel ekonomik performans üzerinde doğrudan etkilere sahiptir. Bloom ve Canning (2000) gibi klasik çalışmalar, daha sağlıklı bir nüfusun daha üretken olduğunu ve bu durumun ekonomik büyümeyi hızlandırdığını vurgulamıştır. Lojistik sektörü özelinde, sağlıklı bir işgücü daha az devamsızlık yapar, fiziksel ve zihinsel olarak daha dayanıklıdır ve dolayısıyla operasyonel verimliliğe daha fazla katkıda bulunur.

Lee vd. (2016) tarafından yapılan bir araştırma, sağlık göstergelerinin bir ülkenin genel rekabet gücü ve buna bağlı olarak da lojistik kapasitesi üzerinde pozitif bir etkisi olduğunu öne sürmüştür. Daha yüksek beklenen yaşam süresi ve daha iyi sağlık hizmetlerine erişim, sadece işgücü kalitesini artırmakla kalmaz, aynı zamanda uzun vadeli yatırımlar için daha istikrarlı bir ortam yaratır ki bu da lojistik altyapı gelişimini teşvik edebilir.

Kişi Başına Gelir ve Ekonomik Gelişmişliğin Rolü

Kişi başına düşen gelir, bir ülkenin ekonomik gelişmişlik düzeyini gösteren temel bir göstergedir ve lojistik performansı ile güçlü bir korelasyon içindedir. Arvis vd. (2010, 2012) gibi Dünya Bankası'nın LPE raporlarına eşlik eden çalışmalar, yüksek gelirli ülkelerin genellikle daha iyi lojistik performansa sahip olduğunu sürekli olarak göstermiştir. Bunun temel nedeni, yüksek gelirli ülkelerin lojistik altyapıya (limanlar, yollar, demiryolları), teknolojiye (bilgi sistemleri, otomasyon) ve nitelikli insan kaynaklarına daha fazla yatırım yapabilme kapasitesine sahip olmasıdır.

Ancak ilişki sadece tek yönlü değildir. Portugal-Perez ve Wilson (2012), gelişmekte olan ülkelerde ticareti kolaylaştıran reformların ve altyapı yatırımlarının, ekonomik büyümeyi ve dolayısıyla kişi başına geliri artırabileceğini belirtmişlerdir. Bu durum, lojistik performansının sadece ekonomik gelişmişliğin bir sonucu değil, aynı zamanda onun bir itici gücü de olabileceğini düşündürmektedir.

Dış Ticaretin Etkisi

İthalat ve ihracat hacimleri, bir ülkenin lojistik ihtiyaçlarının ve kapasitesinin önemli bir göstergesidir. Korinek vd. (2017), ticari engellerin azaltılmasının ve ticaretin kolaylaştırılmasının lojistik performansı üzerinde olumlu bir etkiye sahip olduğunu vurgulamıştır. Yüksek ithalat ve ihracat hacimleri, bir ülkenin lojistik altyapısını geliştirmeye yönelik teşvikleri artırırken, aynı zamanda

lojistik hizmet sağlayıcıları için de daha büyük bir pazar yaratır. Bu durum, ölçek ekonomileri sayesinde lojistik hizmetlerinin kalitesini ve çeşitliliğini artırabilir.

Shepherd (2013) gibi çalışmalar da ticaretin kolaylaştırılması ve lojistik performansının, özellikle gelişmekte olan ülkeler için küresel değer zincirlerine entegrasyonu hızlandırmada kritik bir rol oynadığını belirtmiştir. Dolayısıyla, dış ticaret dinamikleri, lojistik performansının hem bir nedeni hem de bir sonucu olarak değerlendirilebilir.

Ampirik literatür, insani kalkınma göstergeleri ile lojistik performansı arasında çok yönlü ve genellikle pozitif bir ilişki olduğunu göstermektedir. Eğitimli, sağlıklı ve daha yüksek gelirli nüfuslar, bir ülkenin lojistik altyapısını geliştirme, teknolojik yenilikleri benimseme ve lojistik süreçleri daha verimli hale getirme kapasitesini artırmaktadır. Bu da uluslararası ticarette rekabet gücünü yükseltmekte ve sürdürülebilir ekonomik kalkınmayı desteklemektedir. Bu bulgular, lojistik performansını artırmaya yönelik politikaların, sadece fiziksel altyapı yatırımlarıyla sınırlı kalmayıp, aynı zamanda beşerî sermayeye yapılan yatırımları da içermesi gerektiğini ortaya koymaktadır.

ANALİZ

İnsani Kalkınma Endeksi (İKE)

İnsani Kalkınma Endeksi (İKE), Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı (UNDP) tarafından 1990 yılından bu yana yayımlanan ve bir ülkenin yalnızca ekonomik büyüklüğünü değil, aynı zamanda vatandaşlarının yaşam kalitesini de ölçmeyi amaçlayan kapsamlı bir ölçüttür. GSYİH gibi geleneksel ekonomik göstergelerin tek başına bir ülkenin gelişmişlik düzeyini tam olarak yansıtmadığı inancıyla geliştirilmiştir. İKE, insanların ve onların yeteneklerinin bir ülkenin gelişimini değerlendirmek için nihai kriter olması gerektiğini vurgulamaktadır.

İKE'nin Temel Boyutları

İKE, insani gelişmenin üç temel boyutunda bir ülkenin ortalama başarılarını ölçen bileşik bir endekstir:

Uzun ve Sağlıklı Bir Yaşam: Bu boyut, doğuşta beklenen yaşam süresi ile ölçülür. Daha uzun ve sağlıklı bir yaşam süresi, bir ülkedeki sağlık hizmetlerine erişim, beslenme, temiz su ve sanitasyon gibi temel yaşam standartlarının bir göstergesidir.

Bilgiye Erişim (Eğitim): Bu boyut, iki alt gösterge ile ölçülür:

Ortalama eğitim süresi: 25 yaş ve üzeri yetişkinlerin resmi eğitim kurumlarında geçirdiği ortalama yıl sayısını ifade eder.

Beklenen eğitim süresi: Okul çağına gelmiş bir çocuğun eğitim hayatı boyunca geçirmesi beklenen ortalama yıl sayısını gösterir. Bu göstergeler, bir ülkedeki eğitim sisteminin kalitesini, erişilebilirliğini ve toplumun bilgi düzeyini yansıtır.

DOI: https://doi.org/10.30546/19023.978-9952-8573-9-9.2025.9012.
ISBN: 978-9952-8573-8-2

İnsana Yakışır Bir Yaşam Standardı: Bu boyut, kişi başına düşen gayri safi milli gelir (GSMG) (satın alma gücü paritesi - SGP ile) ile ölçülür. Bu gösterge, bir ülkedeki ortalama gelir düzeyini ve insanların temel ihtiyaçlarını karşılama kapasitesini gösterir.

İKE Hesaplaması ve Yorumu

Bu üç boyut için ayrı ayrı endeksler oluşturulur ve ardından bu üç endeksin **geometrik ortalaması** alınarak nihai İKE değeri elde edilir. İKE değeri 0 ile 1 arasında değişir; 1'e ne kadar yakınsa, ülkenin insani kalkınma düzeyi o kadar yüksek demektir.

Ülkeler, İKE puanlarına göre genellikle dört farklı insani kalkınma grubuna ayrılır:

- Çok Yüksek İnsani Gelişme
- Yüksek İnsani Gelişme
- Orta İnsani Gelişme
- Düşük İnsani Gelişme

İKE, tüm sınırlılıklarına rağmen, bir ülkenin genel refahını ve vatandaşlarının yaşam kalitesini anlamak için en yaygın ve kabul görmüş göstergelerden biri olmaya devam etmektedir.

Ampirik analizde farklı modellemelere başvurulmuştur. Öncelikle modeller, ithalat ve ihracat oranını açıklayıcı bir kontrol değişkeni olarak içermesine göre farklılaşmaktadır. Model 1 ve 2'de ülkelerin genel İKE skoru dikkate alınırken Model 3 ve 4'te İKE'nin alt göstergelerine yer verilmiştir.

Model 1: $LPE_{it} = \alpha_1 + \beta_1 IKE_{it} + \gamma_1 ITHO_{it} + \varepsilon_{it}$

Model 2: $LPE_{it} = \alpha_2 + \beta_2 IKE_{it} + \gamma_2 IHRO_{it} + u_{it}$

Model 3: $LPE_{it} = \alpha_3 + \delta_1 BYS_{it} + \pi_1 OES_{it} + \varphi_1 KBG_{it} + \gamma_3 ITHO_{it} + \omega_{it}$

Model 4: $LPE_{it} = \alpha_4 + \delta_2 BYS_{it} + \pi_2 OES_{it} + \varphi_2 KBG_{it} + \gamma_4 IHRO_{it} + v_{it}$

LPE skorları Dünya Bankası tarafından düzenli olarak yayınlanmamaktadır. 2007 yılında başlayan seri 2010-2018 arasında iki arayla yayınlanmış, son olarak ise 2023'te LPE skorları duyurulmuştur. Her ne kadar görünüş itibariyle LPE skorları 17 yıllık bir süreye yayılmış olsa da aralıklı ve düzensiz veri yapısı nedeniyle seriler için durağanlık ve eşbütünleşme analizine girişilmemiştir. Verilerin zaman boyutu düşük (7 yıl) olduğundan benzer bir analiz yürüten Wong ve Tang (2018)'ın yaptıkları gibi sadece sabit ve tesadüfi etkiler modelleri tahmin edilmiş, Hausman testi bulguları doğrultusunda tesadüfi etkiler modellerinin bulguları rapor edilmiştir (bkz. Tablo 1).

Lojistik performans endeksi (LPE) verileri Dünya Bankası Küresel Denetim Göstergeleri veri tabanından, ithalat ve ihracatın GSYH'ye oranları Dünya Bankası Dünya Kalkınma Göstergeleri veri tabanından, insani kalkınma endeksi ve bileşenlerine ait veriler Birleşmiş Milletler Kalınma Programı verilerinden derlenmiştir. Kişi başına gelir değerleri logaritmik dönüşümden geçirilmiştir.

DOI: https://doi.org/10.30546/19023.978-9952-8573-9-9.2025.9012.
ISBN: 978-9952-8573-8-2

Tablo 1. Tesadüfi etkiler modeli tahminleri

	Model I		**Model 2**		**Model 3**		**Model 4**	
	Katsayı	**p-değeri**	**Katsayı**	**p-değeri**	**Katsayı**	**p-değeri**	**Katsayı**	**p-değeri**
Sabit	0,9871	0,0000	0,9915	0,0000	-0,7882	0,0039	-0,7349	0,0077
İKE	2,6234	0,0000	2,5694	0,0000				
BYS					0,0135	0,0012	0,0136	0,0011
OES					0,0162	0,1049	0,0169	0,0898
KBG					0,6179	0,0000	0,5991	0,0000
İTHO	0,0003	0,7295			0,0004	0,6017		
İHRO			0,0011	0,0966			0,0006	0,3396
Hausman	1,2304	0,5405	2,3606	0,3072	5,1655	0,2707	5,4712	0,2423

Elde edilen tesadüfi etkiler modeli tahminlerinde ortalama eğitim skoru ve kişi başına gelir değişkenlerinin Lojistik Performansı Endeksi (LPE) üzerinde istatistiksel olarak anlamlı ve pozitif bir etkiye sahip olması, ilgili literatürdeki genel bulgularla oldukça tutarlıdır ve önemli çıkarımlar sunmaktadır. Buna karşılık, ithalat ve ihracatın GSYH'ye oranı değişkenlerinin anlamlı bir etki göstermemesi ise dikkat çekicidir ve bu durumun altında yatan nedenleri farklı açılardan değerlendirmek gerekmektedir.

Ortama Eğitim Skoru ve Kişi Başına Gelirin Anlamlı Pozitif Etkisi

Ortalama Eğitim Skoru: Bu sonucun istatistiksel olarak anlamlı ve pozitif olması, bir ülkedeki insan sermayesinin kalitesinin lojistik performansı için ne denli kritik olduğunu net bir şekilde ortaya koymaktadır. Eğitimli bir işgücü:

- Daha Verimli Operasyonlar: Lojistik süreçlerin karmaşıklığı, planlama, envanter yönetimi, taşıma optimizasyonu ve depolama teknikleri gibi alanlarda yetkinlik gerektirir. Yüksek eğitimli personel, bu süreçleri daha etkin bir şekilde yönetebilir, darboğazları belirleyebilir ve çözüm üretebilir.

- Teknoloji Adaptasyonu ve Yenilikçilik: Lojistik sektörü, bilgi teknolojileri (BT), otomasyon ve veri analitiği gibi alanlarda sürekli bir gelişim içindedir. Eğitimli bir işgücü, yeni teknolojilere daha hızlı adapte olabilir, bu teknolojileri lojistik operasyonlara entegre edebilir ve yenilikçi çözümler geliştirebilir. Örneğin, karmaşık tedarik zinciri yazılımlarını kullanma veya büyük veri setlerini analiz etme yeteneği, operasyonel verimliliği doğrudan etkiler.

- Karar Verme Kalitesi: Tedarik zinciri yöneticileri ve lojistik profesyonelleri, zamanında ve doğru kararlar vermek zorundadır. Daha iyi eğitimli bireyler, analitik düşünme ve problem çözme becerilerine sahip oldukları için daha bilinçli kararlar alarak lojistik süreçlerdeki riskleri azaltabilirler.

DOI: https://doi.org/10.30546/19023.978-9952-8573-9-9.2025.9012.
ISBN: 978-9952-8573-8-2

- Yönetim ve Organizasyon: Eğitim sadece operasyonel seviyede değil, yönetimsel seviyede de kritik öneme sahiptir. İyi eğitimli yöneticiler, lojistik operasyonlarını daha etkin bir şekilde organize edebilir, insan kaynaklarını daha verimli kullanabilir ve uluslararası standartlara uyumu sağlayabilir.

Bu bulgu, González vd. (2018) ve Nordås ve Kim (2013) gibi çalışmaların, eğitimli insan sermayesinin lojistik hizmet kalitesini ve genel lojistik performansını artırdığı yönündeki argümanlarını desteklemektedir. Kısacası, bir ülkenin entelektüel sermayesi, fiziksel altyapısı kadar, hatta ondan daha fazla, lojistik yeteneklerini belirleyen temel bir faktördür.

Kişi Başına Gelir: Kişi başına gelirin lojistik performansı üzerindeki anlamlı ve pozitif etkisi de literatürdeki beklentilerle uyumludur. Yüksek gelir seviyesi:

- Yatırım Kapasitesi: Daha zengin ülkeler, lojistik altyapıya (limanlar, yollar, demiryolları, havaalanları), modern depolama tesislerine ve lojistik teknolojiye (otomasyon, yazılım sistemleri) daha fazla yatırım yapabilme kapasitesine sahiptir. Bu yatırımlar, lojistik süreçlerin akıcılığını ve verimliliğini doğrudan artırır.

- Kaliteli Hizmetlere Erişim: Yüksek gelir, nitelikli lojistik hizmet sağlayıcıların (3PL/4PL) gelişmesini ve uluslararası standartlarda hizmet sunmasını teşvik eder. Ayrıca, özel sektörün lojistik alanındaki yenilik ve Ar-Ge faaliyetlerini destekler.

- Daha İyi Kurumsal Yapılar: Yüksek gelirli ekonomilerde genellikle daha güçlü kurumsal yapılar, daha şeffaf gümrük süreçleri ve daha az bürokratik engel bulunur. Bu durumlar, ticaretin kolaylaşmasına ve lojistik operasyonların hızlanmasına katkıda bulunur.

- Beşerî Sermayeye Yatırım: Kişi başına gelirin yüksek olması, aynı zamanda eğitim ve sağlık hizmetlerine yapılan kamu ve özel sektör yatırımlarını da artırır, bu da dolaylı olarak lojistik sektöründeki insan sermayesinin kalitesini yükseltir.

Bu bulgu, Arvis vd. (2010, 2012) tarafından yapılan Dünya Bankası LPE raporlarındaki gözlemleri ve Portugal-Perez ve Wilson (2012) gibi çalışmaların ekonomik gelişmişlik ile ticaret kolaylaştırma arasındaki pozitif ilişkiye dair argümanlarını desteklemektedir.

İthalat ve İhracatın GSYH'ye Oranının Anlamlı Olmaması

İthalat ve ihracatın GSYH'ye oranının LPE üzerinde istatistiksel olarak anlamlı bir etkiye sahip olmaması ise birkaç farklı açıdan yorumlanabilir:

1. Doğrudan Etki Yerine Dolaylı Etki Mekanizmaları: Ticaret hacimleri genellikle bir ülkenin lojistik altyapısının geliştirilmesi için bir itici güç olarak görülse de bu ilişkinin doğrudan ve lineer olmayabileceği düşünülebilir. Yüksek ticaret hacimleri, zaten iyi gelişmiş bir lojistik altyapısı olan ülkelerde daha verimli bir şekilde yönetilirken, lojistik kapasitesi zayıf olan ülkelerde bu hacimler darboğazlara neden olabilir. Dolayısıyla, ticaretin lojistik performansı üzerindeki etkisi, ülkenin mevcut insani kalkınma düzeyi ve ekonomik gelişmişliği gibi temel faktörler tarafından

yönlendiriliyor veya aracılık ediliyor olabilir. Yani, ticaret hacimleri tek başına yeterli olmayıp, onu destekleyecek beşerî ve fiziki sermayenin varlığı daha belirleyici olabilir.

2. Ticaretin Yapısı ve Değeri: Lojistik performansı, sadece ticaretin hacmi ile değil, aynı zamanda ticaretin yapısı ve değeri ile de yakından ilişkilidir. Yüksek değerli, zamanında teslimat gerektiren veya karmaşık tedarik zincirlerine sahip ürünlerin ticareti, daha sofistike lojistik kapasiteler gerektirir. Eğer modelinizdeki ticaret değişkeni sadece hacmi (GSYH'ye oranı) yansıtıyorsa, ticaretin bu niteliksel boyutlarını yakalayamadığı için anlamlı çıkmamış olabilir. Örneğin, düşük değerli, dökme malların yoğun ticareti, LPE'nin yüksek puan aldığı karmaşık lojistik yetenekleri gerektirmeyebilir.

3. İçsellik Sorunu veya Ters Nedensellik: LPE'nin kendisi, bir ülkenin ticaret yapma kapasitesini ve dış ticaretteki rekabet gücünü etkileyen bir faktördür. Yani, lojistik performansının yüksek olması, bir ülkenin daha fazla ithalat ve ihracat yapmasına olanak sağlayabilir. Bu durum, bağımlı ve bağımsız değişkenler arasında bir ters nedensellik ilişkisi veya içsellik sorunu yaratabilir. Eğer model bu içselliği dikkate almıyorsa, ticaret değişkeninin etkisini doğru bir şekilde tahmin edemeyebilir.

4. Diğer Kontrol Değişkenlerinin Güçlü Etkisi: Modelinizde zaten ortalama eğitim skoru ve kişi başına gelir gibi LPE'yi güçlü bir şekilde açıklayan değişkenler bulunuyor. Bu değişkenler, ticareti de etkileyen temel ekonomik ve insani kalkınma faktörleri olduğu için, ticaretin GSYH'ye oranı değişkeninin ek açıklayıcı gücü düşük kalmış olabilir. Bir başka deyişle, ticaretin etkileri bu temel kalkınma göstergeleri üzerinden zaten büyük ölçüde yakalanmış olabilir.

5. Veri Kısıtlamaları veya Ölçüm Hataları: Kullanılan veri setindeki ithalat ve ihracat oranlarının ölçümünde olası hatalar veya bu değişkenin LPE'deki ince farklılıkları yakalamak için yeterince hassas olmaması da anlamlılık eksikliğine yol açabilir.

SONUÇ

Ülkelerin lojistik performansı ile kalkınmışlık göstergeleri arasında güçlü ve doğrudan bir ilişki bulunmaktadır. Gelişmiş ve verimli bir lojistik altyapısı; yani karayolu, denizyolu, havayolu ve demiryolu ağlarının kalitesi, gümrük süreçlerinin etkinliği, depolama ve dağıtım sistemlerinin modernliği, bir ülkenin küresel ticaret entegrasyonunu ve rekabet gücünü artırır. Bu durum, yabancı yatırımları teşvik ederek, üretim maliyetlerini düşürerek ve ürünlerin pazarlara daha hızlı ulaşmasını sağlayarak ekonomik büyümeyi destekler. İyi işleyen bir lojistik sistemi, aynı zamanda işletmelerin verimliliğini artırır, istihdam yaratır ve nihayetinde kişi başına düşen milli gelir, eğitim seviyesi ve sağlık hizmetlerine erişim gibi kalkınmışlık göstergelerinde iyileşmelere yol açar. Bu çalışmada ülkelerin lojistik performansı ile insani kalkınmışlık göstergeleri arasındaki ilişkiyi ampirik olarak ele almaktadır.

Elde edilen bulgular, bir ülkenin lojistik performansını artırmaya yönelik politikaların, yalnızca fiziksel altyapı yatırımlarına ve ticaretin kolaylaştırılmasına odaklanmakla kalmayıp, aynı zamanda

DOI: https://doi.org/10.30546/19023.978-9952-8573-9-9.2025.9012.
ISBN: 978-9952-8573-8-2

beşerî sermayeye yapılan yatırımların (eğitim ve sağlık) ve genel ekonomik refahın (kişi başına gelir) da merkezde olması gerektiğini vurgulamaktadır. Lojistik sektöründe uzmanlaşmış eğitim programlarının desteklenmesi, dijital okuryazarlığın ve analitik becerilerin geliştirilmesi, uzun vadede lojistik verimliliğini artırmanın anahtarıdır. Öte yandan gelir seviyesinin artırılması, lojistik altyapıya ve ileri teknolojilere daha fazla yatırım yapılabilmesini sağlayarak lojistik kapasiteyi doğal olarak yükseltecektir.

İthalat ve ihracatın doğrudan etkisinin anlamlı çıkmaması, ticaret hacimlerinin lojistik performansının doğrudan bir nedeni olmaktan ziyade, iyi işleyen bir lojistik sistemin bir sonucu veya göstergesi olabileceği düşüncesini güçlendirmektedir. Yani, bir ülke lojistik açıdan ne kadar güçlüyse, o kadar çok ticaret yapabilir. Bu, nedensellik yönünün tek yönlü olmadığını, iki yönlü bir ilişki olduğunu veya ticaretin etkisinin altında yatan daha temel faktörler (eğitim, gelir) tarafından belirlendiğini düşündürmektedir.

İleriye dönük olarak, bu tür modellerde içsellik testleri yapmak veya aracı değişkenleri (örneğin, eğitim ve gelirin lojistik altyapı yatırımlarını nasıl etkilediği) dahil etmek, ticaretin lojistik performansı üzerindeki gerçek etkisini daha iyi anlamaya yardımcı olabilir. Ayrıca, ticaretin niteliği (ürün çeşitliliği, teknoloji yoğunluğu) veya ticaretin gerçekleştiği coğrafi bölgeler gibi değişkenlerin de LPE üzerindeki etkileri incelenebilir.

KAYNAKLAR

Arvis, JF, Vesin, F, Carruthers, R, Smith, G, Prud'homme, D 2010. Connecting to Compete 2010: Trade Logistics in the Global Economy: The Logistics Performance Index and Its Indicators. The World Bank.

Arvis, JF, Saslavsky, D, Ojala, L, Shepherd, B, Korinek, J, Busch, C 2012. Connecting to Compete 2012: Trade Logistics in the Global Economy. The World Bank.

Bloom, DE, Canning, D 2000. The Health and Wealth of Nations. Science, 287(5456), 1207-1209.

González, R, Rivas, R, De Armas, Y 2018. The Impact of Human Capital on Logistics Performance Index in Latin American Countries. Revista Cubana de Ingeniería, 9(3): 32-38.

Korinek, J, Lippoldt, D, Osorio-Rodarte, I 2017. Trade Facilitation and the Global Economy: A Review of the Evidence and Lessons from Recent Reforms. OECD Trade Policy Papers, No. 195, OECD Publishing.

Lee, JW, Kim, H.J 2016. Human Capital and Economic Growth in the OECD Countries. International Economic Journal, 30(2): 241-255.

Nordås, HK, Kim, Y 2013. The Role of Services in Global Value Chains. OECD Trade Policy Papers, No. 147, OECD Publishing.

Portugal-Perez, A, Wilson, JS 2012. Export Performance and the Easing of Trade Bottlenecks. World Bank Policy Research Working Paper, (6042).

Shepherd, B 2013. Trade and Transport Facilitation: An Introduction. ADB Economics Working Paper Series, No. 367.

Wong, WP, Tang, CF 2018. The major determinants of logistic performance in a global perspective: evidence from panel data analysis, International Journal of Logistics Research and Applications, 21(4): 431-443.

DOI: https://doi.org/10.30546/19023.978-9952-8573-9-9.2025.9012.
ISBN: 978-9952-8573-8-2

KÜLTÜR TURİZMİNE KATILAN BİREYLERİN DESTİNASYON İMAJI ALGILARININ İNCELENMESİ: GÜNEYDOĞU ANADOLU BÖLGESİ ÖRNEĞİ

Yüksek Lisans Öğrencisi Sevgi US[1] Prof. Dr. Şükran KARACA[2]

[*1]Sivas Cumhuriyet Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Turizm İşletmeciliği Anabilim Dalı, Sivas, Türkiye
ORCID: 0009-0001-6950-2450
[2]Sivas Cumhuriyet Üniversitesi, Turizm Fakültesi, Turizm İşletmeciliği Bölümü, Sivas, Türkiye
ORCID: 0000-0002-0268-1810

ÖZ

Kültür turizmi, bireylerin farklı bölgelerin tarihini, geleneklerini, yaşam tarzlarını ve sanatsal miraslarını yerinde görme ve deneyimleme isteğine dayalı olarak gelişen önemli bir turizm türüdür. Türkiye'nin zengin tarihi mirası ve kültürel çeşitliliği, bu turizm türünün gelişimi için güçlü bir zemin oluşturmaktadır. Özellikle son yıllarda kültürel değerlerin ön plana çıkmasıyla birlikte, destinasyon imajı kavramı daha fazla önem kazanmıştır. Çünkü turistlerin bir destinasyonu tercih etme sürecinde, bölgeye dair sahip oldukları algı belirleyici rol oynamaktadır. Bu bağlamda çalışmanın amacı, Sivas ilinden Güneydoğu Anadolu Bölgesi'ne kültür turizmi amacıyla seyahat eden bireylerin destinasyon imaj algılarının incelenmesidir. Araştırmada destinasyon imajı; tatile uygunluk, konaklama imkanları, temizlik ve hijyen, turizm altyapısı, ulaşım olanakları, iklim koşulları, doğal güzellikler, kültürel etkinlikler, tarihi yapılar, güvenlik hissi, yöresel lezzetler, eğlence ve alışveriş fırsatları gibi çeşitli değişkenler üzerinden değerlendirilmiştir. Çalışmada nitel araştırma yöntemi benimsenmiş; yapılandırılmış görüşme tekniği ile katılımcı görüşleri toplanmıştır. Elde edilen veriler doğrultusunda Güneydoğu Anadolu Bölgesi'nin kültür turizmi açısından taşıdığı potansiyel analiz edilmiş, ayrıca seyahat sonrasında oluşan duygusal imaj da değerlendirilmiştir. Çalışma sonucunda, bölgenin destinasyon imajının geliştirilmesine yönelik öneriler sunulmuştur.

Anahtar Kelimler: Kültür Turizmi, Destinasyon İmajı, Destinasyon Algısı, Güneydoğu Anadolu Bölgesi.

AN INVESTIGATION OF DESTINATION IMAGE PERCEPTIONS OF INDIVIDUALS PARTICIPATING IN CULTURAL TOURISM: THE CASE OF THE SOUTHEASTERN ANATOLIA REGION

ABSTRACT

Cultural tourism is an important type of tourism based on individuals' desire to see and experience the history, traditions, lifestyles and artistic heritage of different regions. Turkey's rich historical heritage

DOI: https://doi.org/10.30546/19023.978-9952-8573-9-9.2025.9012.
ISBN: 978-9952-8573-8-2

and cultural diversity constitute a strong basis for the development of this type of tourism. Especially in recent years, with the prominence of cultural values, the concept of destination image has gained more importance. Because the perception that tourists have about a destination plays a decisive role in the process of choosing a destination. In this context, the aim of the study is to examine the destination image perceptions of individuals traveling from Sivas province to Southeastern Anatolia Region for cultural tourism. In the study, destination image was evaluated through various variables such as suitability for vacation, accommodation facilities, cleanliness and hygiene, tourism infrastructure, transportation facilities, climatic conditions, natural beauties, cultural activities, historical buildings, sense of security, local tastes, entertainment and shopping opportunities. Qualitative research method was adopted in the study and participant opinions were collected through structured interviews. In line with the data obtained, the potential of the Southeastern Anatolia Region in terms of cultural tourism was analyzed, and the emotional image formed after the travel was also evaluated. As a result of the study, suggestions for improving the destination image of the region were presented.

Keywords: Cultural Tourism, Destination Image, Destination Perception, Southeastern Anatolia Region.

GİRİŞ

Kültür turizmi, ziyaretçilerin temel motivasyonunun bir turizm destinasyonundaki somut ve somut olmayan kültürel çekicilikleri/ürünleri öğrenmek, keşfetmek, deneyimlemek ve tüketmek olduğu bir turizm faaliyeti türüdür (UNWTO, 2018). Bu çekicilikler/ürünler; bir toplumun sanat ve mimarisini, tarihi ve kültürel mirasını, mutfak mirasını, edebiyatını, müziğini, yaratıcı endüstrilerini ve yaşam biçimleri, değer sistemleri, inançları ve gelenekleriyle yaşayan kültürlerini kapsayan, kendine özgü maddi, düşünsel, ruhsal ve duygusal özellikleriyle ilgilidir (Richards, 2018). Bir destinasyondaki kültür turizmi; turistler tarafından konaklama, yiyecek, aktiviteler ve hediyelik eşyalara yapılan harcamalar yoluyla yerel ekonomiyi önemli ölçüde canlandırmakta, yerel iş yaratmayı, şehrin canlanmasını ve toplum gelişimini daha da artırmaktadır (Ortega ve Ribeiro, 2024; Wei ve Chen, 2025). Bu noktada turistlerin bir destinasyona ilişkin algılarını ve değerlendirmelerini anlamak, destinasyonun imajını yönetmek ve etkili pazarlama stratejileri formüle etmek açısından temel öneme sahiptir (Ferrer-Rosell ve Marine-Roig, 2020). Destinasyon imajı, turistlerin karar alma süreçlerinde önemli bir rol oynamaktadır (VG vd., 2021) ve destinasyonu diğerlerinden farklılaştırarak turist destinasyonu pazar konumlandırmasında önemli bir rol oynamaktadır (Kastenholz, 2010). Aynı zamanda olumlu bir destinasyon imajı, bir destinasyonun marka kimliğini geliştirmekte ve turist memnuniyetini artırmaktadır (Baloglu vd., 2014).

Türkiye doğal güzellikleri, zengin kültürel kaynakları, ilgi çekici jeolojik yapısı, değişik bitki ve hayvan türleriyle çok yönlü bir turizm potansiyeline sahiptir. Bugün gelinen noktada birçok alternatif turizm uygulamaları gerçekleştirilmektedir. Kitle turizmine alternatif arayan politika yapıcılar ve

DOI: https://doi.org/10.30546/19023.978-9952-8573-9-9.2025.9012.
ISBN: 978-9952-8573-8-2

sektör temsilcileri kültürün turizme katılmasının önemine değinmektedirler (Usta, 2002). Ülkeler için turizm; kalkınma, istihdam ve halkın gelir düzeyine etkisi bakımından bölgesel kalkınmayı teşvik edici etkidedir (Mishra, 2013). Güneydoğu Anadolu Bölgesi de, sahip olduğu doğal, tarihi ve kültürel değerlerle turizm potansiyeli yüksek bir bölgedir (Özbek, 2004). Bölge tarihin bütün evrelerine tanıklık etmiş, tarih boyunca bir çok medeniyete ev sahipliği yapmış, üç semavi dinin kutsal mekanlarına ev sahipliği yapan bir destinasyondur (Yağcı, 2002). Destinasyon imajının destinasyon seçimindeki etkisi göz önüne alındığında Güneydoğu Anadolu Bölgesi için oluşturulacak pozitif yönlü bir imaj, bölgesel kalkınma açısından oldukça önemlidir. Destinasyon imajı tüketici davranışı ve turizm araştırmalarında önemli bir faktördür (Álvarez-Díaz vd., 2022). Turizmin ülkelere sağladığı ekonomik katkılar göz önüne alındığında turizm ürünlerinin çeşitlendirilmesi, turizmin tüm yıla yayılarak gelir akışının yıl boyunca devamının sağlanması, destinasyon imajının güçlendirilmesi için turistlerin destinasyon algısını ölçmek son derece önemlidir. Bu bağlamda çalışmanın amacı, kültür turizmine katılan bireylerin destinasyon imajı algılarının incelenmesidir. Bu kapsamda Sivas'ta kültür turlarına katılan kişilerin kültür turizmi potansiyeli yüksek Güneydoğu Anadolu Bölgesi'ne yönelik destinasyon imajı algıları tespit edilmiştir.

YÖNTEM

Bu çalışmada nitel araştırma yöntemlerinden yapılandırılmış görüşme tekniği kullanılarak veriler toplanmıştır. Görüşme tekniği, araştırmaya dahil olan katılımcıların konu ile ilgili duygu ve düşüncelerinin, tutumlarının, tecrübelerinin ve şikayetlerinin anlaşılabilmesi açısından etkili bir tekniktir (Dönbekçi 2022). Yapılandırılmış görüşme tekniğinde, katılımcılara yöneltilecek sorular standartlaşmış şekilde ve belirli bir düzende sıralanmıştır (Punch, 2005). Verilecek cevaplar nicel yapıda olduğu için derinlemesine bir anlam çıkarmak pek mümkün olmamaktadır (Karahan 2022).

Çalışmanın evrenini Sivas'tan Güneydoğu Anadolu Bölgesini kültürel amaçla ziyaret eden turistler oluşturmaktadır. Çalışmada Sivas'ta kültür turizmine katılan turistlerin Güneydoğu Anadolu Bölgesi destinasyon imajı algılarını ölçmek adına 10 katılımcı ile yüz yüze görüşmeler yapılmış, katılımcıların destinasyon imajı algılarını ölçmek adına 17 adet soru sorulmuştur. Görüşme formunda yer alan soruların oluşturulmasında literatürdeki benzer kaynaklardan faydalanılmıştır (Baloğlu, 1996; Çetintaş, 2014; Timur, 2015). Araştırmaya katılan kişileri tanımlamak için K1, K2 ……..,K9, K10 şeklinde kodlar verilmiştir.

Yapılandırılmış görüşme tekniği kullanılarak Güneydoğu Anadolu Bölgesini ziyaret eden 10 kişi ile yapılan yüz yüze görüşmelerle, bölge imajının; tatile uygunluk, konaklama imkanları, temizlik ve hijyen, turizm altyapısı ve ulaşım, iklim koşulları, doğal güzellikler, kültürel etkinlikler, kültürel yapılar, kişisel güvenlik hissi, yöresel yemekler, eğlence ve alış-veriş fırsatları gibi değişkenler açısından değerlendirmesi yapılmıştır.

DOI: https://doi.org/10.30546/19023.978-9952-8573-9-9.2025.9012.
ISBN: 978-9952-8573-8-2

Ayrıca bu araştırmanın yürütülebilmesi için Sivas Cumhuriyet Üniversitesi Sosyal Bilimler Etik Kurulu'ndan 13.06.2025 tarihli ve 573908 numaralı kararla etik kurul izni alınmıştır.

BULGULAR

Araştırmaya katılan kişilerin demografik özelliklerine ilişkin tanımlayıcı istatistiki bilgiler aşağıdaki gibidir:

Tablo 1. Katılımcıların Tanımlayıcı İstatistiki Bilgileri

Yaş Aralığı	**Katılımcı Sayısı (n=10)**	**Yüzde (%)**
20-35 yaş	2	20
35-45 yaş	6	60
46-55 yaş	2	20
Eğitim Düzeyi	**Katılımcı Sayısı (n=10)**	**Yüzde (%)**
Lise	2	20
Ön Lisans	3	30
Lisans	4	40
Yüksek Lisans	1	10
Gelir Aralığı (TL)	**Katılımcı Sayısı (n=10)**	**Yüzde (%)**
36.000 - 50.000	9	90
51.000 - 60.000	1	10
Ziyaret Durumu	**Katılımcı Sayısı (n=10)**	**Yüzde (%)**
İkinci Kez Ziyaret	9	90
İlk Kez Ziyaret	1	10
Tekrar Ziyaret Etme Niyeti	**Katılımcı Sayısı (n=10)**	**Yüzde (%)**
Evet	10	100

Güneydoğu Anadolu Bölgesini ziyaret eden 10 katılımcının 6'sı 35-45 yaş aralığında, 2'si 20-35 yaş aralığında, 2'si 46-55 yaş aralığındadır. Bulgular katılıcıların %60'nın 35-55 yaş arası kitleden oluştuğunu göstermektedir. Katılımcıların 4'ü lisans, 3'ü ön lisans, 2'si lise ve 1'i yüksek lisans

mezunudur. Bulgular katılımcıların %80'nin yükseköğrenim mezunu olduğunu göstermektedir. Görüşmeye katılan katılımcıların 7'si 36-50 bin TL gelir aralığında, 2'si 36-50 bin TL gelir aralığında, 1'i 61-60 bin gelir aralığındadır. Bulgular katılımcıların %90'nın orta gelir düzeyinde olduğunu göstermektedir.

Yapılandırılmış görüşme tekniği sonucunda Sivas'ta kültür turlarına katılan kişilerin Güneydoğu Anadolu Bölgesi'nin destinayon imajına yönelik algılarına ilişkin sorulara verdikleri yanıtlar aşağıdaki şekildedir:

1. Güneydoğu Anadolu Bölgesi tatil yapmaya uygun bir yer midir?

Güneydoğu Anadolu Bölgesi'ni tur programları kapsamında ziyaret eden katılımcıların büyük bir kısmı bölgeyi tatil yapmaya elverişli bir destinasyon olarak değerlendirmiştir. Bununla birlikte, yalnızca K9 kodlu katılımcı, bölgenin tatil amaçlı ziyaretler için uygun olduğunu belirtmekle beraber turizm faaliyetlerinin çeşitliliği ve altyapısı açısından yetersizlikler bulunduğunu ifade etmiştir.

2. Güneydoğu Anadolu Bölgesinin konaklama imkânları hakkında neler düşünüyorsunuz?

Görüşme sonuçlarına göre, katılımcıların çoğunluğu (n=6), Güneydoğu Anadolu Bölgesi'nde farklı bütçelere hitap eden konaklama olanaklarının bulunduğunu ifade etmiştir. Diğer katılımcılar (n=4) ise, bölgedeki konaklama imkânlarını genel anlamda yeterli bulduklarını belirtmiştir.

3. Bölgedeki otellerin temizlik ve hijyen bakımdan yeterli olduğunu düşünüyor musunuz?

Katılımcıların bölgedeki otellerin temizlik ve hijyen düzeyine ilişkin değerlendirmeleri farklılık göstermektedir. Görüşülen katılımcılardan K1, K7, K9 ve K10 otellerin temizlik ve hijyen koşullarını yeterli bulduğunu ifade etmiştir. K2, K6 ve K4 otellerin hijyen düzeylerinin fiyatlarla orantılı olarak değiştiğini, daha yüksek fiyatlı otellerin daha hijyenik olduğunu belirtmiştir. Diğer üç katılımcı ise, bölgedeki otelleri hijyen açısından yetersiz bulduklarını dile getirmiştir.

4. Güneydoğu Anadolu Bölgesi'nin turizm altyapısı ve ulaşım imkânları bakımından yeterli olduğunu düşünüyor musunuz?

Güneydoğu Anadolu Bölgesi'nin ulaşım olanakları ve turizm altyapısına ilişkin katılımcı görüşleri genel olarak olumlu yöndedir. Katılımcıların büyük bir çoğunluğu (n=7), bölgedeki ulaşım imkânlarını ve turizm altyapısını yeterli olarak değerlendirmiştir. Bununla birlikte, K5 ve K7 kodlu katılımcı ulaşım olanaklarını yetersiz bulduğunu ifade etmiştir. K8 kodlu katılımcı, şehirlerarası yollarda altyapının yeterli olduğunu ancak şehir içi ulaşımda özellikle **trafik yoğunluğu nedeniyle sorunlar yaşandığını** belirtmiştir.

5. Bölge halkının turistlere yaklaşımı açısından tutumlarını nasıl değerlendirirsiniz?

DOI: https://doi.org/10.30546/19023.978-9952-8573-9-9.2025.9012.
ISBN: 978-9952-8573-8-2

Katılımcıların tamamı, Güneydoğu Anadolu Bölgesi'nde yerel halkın turistlere karşı genel tutumunu **misafirperver, samimi ve sıcakkanlı** olarak değerlendirmiştir. Bu bulgu, bölge halkının ziyaretçilere yönelik olumlu ve destekleyici bir yaklaşım sergilediğine işaret etmektedir.

6. Güneydoğu Anadolu Bölgesinin iklim koşulları ziyaret etmeye elverişli midir?

Katılımcıların büyük bir çoğunluğu (n=9), Güneydoğu Anadolu Bölgesi'nin özellikle **bahar aylarında ziyaret edilmesinin daha uygun** olacağını ifade etmiştir. Bu katılımcılar, yaz mevsiminde bölgedeki **aşırı sıcaklıkların** ziyaretçilerin deneyimini olumsuz etkileyebileceğini belirtmiştir. Sadece K4 kodlu katılımcı, bölgenin **dört mevsim boyunca ziyaret edilebilecek** bir destinasyon niteliği taşıdığını dile getirmiştir.

7. Güneydoğu Anadolu Bölgesinin doğal güzellikleri hakkında ne düşünüyorsunuz?

Katılımcıların yarısı Güneydoğu Anadolu Bölgesi'nin doğal güzelliklerini ilgi çekici bulurken, diğer yarısı bölgenin öncelikle kültürel yapılarıyla öne çıktığını belirtmiştir.

8. Güneydoğu Anadolu Bölgesinde ilgi çekici kültürel etkinlikler hakkında ne düşünüyorsunuz?

Bölgeyi ziyaret eden tüm katılımcılar, kültürel etkinlikleri farklı, ilgi çekici ve yöresel ruhu yansıtan unsurlar olarak nitelendirmiştir. Özellikle bölgenin yemek kültürü ve "sıra geceleri" gibi geleneksel etkinlikleri katılımcılar tarafından memnuniyetle karşılanmıştır.

9. Güneydoğu Anadolu Bölgesinde ilgi çekici kültürel yapılar hakkında ne düşünüyorsunuz?

Mardin'in taş sokaklarının mistik atmosferi, Gaziantep'teki Zeugma Mozaik Müzesi, Batman'ın Hasankeyf ilçesi, farklı inanışların izlerini taşıyan tarihi yapılar ile Şanlıurfa'daki Göbekli Tepe Antik Kenti, katılımcıların dikkatini çeken başlıca kültürel ve tarihi değerler olarak ifade edilmiştir. Genel olarak, bu şehirlerin tarihi ve kültürel yapıları, katılımcılar tarafından ziyaret edilmesi gereken önemli destinasyonlar olarak değerlendirilmiştir.

10. Güneydoğu Anadolu Bölgesini kişisel güvenlik açısından nasıl değerlendirirsiniz?

Katılımcıların büyük çoğunluğu, kişisel güvenlik açısından herhangi bir olumsuz deneyim yaşamadıklarını belirtmiştir. Sadece K4 kodlu katılımcı "tur programı kapsamında gitmemiş olsaydı kendini güvende hissetmezdim." şeklinde düşüncesini belirtmiştir.

11. Güneydoğu Anadolu Bölgesin yöresel yemekleri hakkında ne düşünüyorsunuz?

Görüşme sonuçlarına göre, katılımcıların büyük çoğunluğu Güneydoğu Anadolu Bölgesi'nin yöresel mutfağını **zengin, lezzetli ve doyurucu** olarak değerlendirmiştir. Katılımcıların ifadeleri, bölgenin mutfak kültürünün hem içerik hem de çeşitlilik açısından güçlü bir yapıya sahip olduğunu ortaya koymaktadır. K1 kodlu katılımcı, yemeklerin **et ve bulgur ağırlıklı** olduğunu ve bu lezzetleri beğendiğini ifade ederken; K3, K5, K7 ve K9 kodlu katılımcılar, yemekleri genel anlamda **lezzetli, bol ve doyurucu** olarak tanımlamıştır. K4 kodlu katılımcı, yemek kültürünü **"hem gözümün hem**

midemin doyduğu" şeklinde nitelendirerek hem görsel hem de tat açısından tatmin edici bulduğunu belirtmiştir. K6 ve K7, yemeklerin **çeşitliliğine ve fiyat uygunluğuna** dikkat çekmiş ve bölgedeki gastronomik deneyimlerin ekonomik olarak da erişilebilir olduğunu vurgulamıştır. K8 kodlu katılımcı ise, özellikle **Gaziantep mutfağının kebap çeşitleriyle öne çıktığını** ve bölgenin mutfak kültürünü bu yönüyle oldukça beğendiğini ifade etmiştir. Öte yandan K2 kodlu katılımcı, yemekleri **"baharatlı, yağlı, ağır ve acı"** olarak tanımlayarak kişisel damak tadına göre daha mesafeli bir yaklaşım sergilemiştir. Benzer şekilde, K10 kodlu katılımcı da yemeklerin kendi damak zevkine hitap etmediğini ve bu tür beğenilerin **kişiden kişiye değişebileceğini** ifade etmiştir.

12. Güneydoğu Anadolu Bölgesin eğlence olanakları hakkında ne düşünüyorsunuz?

Katılımcıların yarısı, Güneydoğu Anadolu Bölgesi'nin yöresel eğlence olanaklarını yeterli düzeyde bulduklarını ifade etmiştir. Diğer yarısı ise bölgedeki eğlence olanaklarını yetersiz bulmakta ve bu alanda gelişime ihtiyaç duyulduğunu belirtmiştir.

13. Güneydoğu Anadolu Bölgesindeki alışveriş imkânları hakkında ne düşünüyorsunuz?

Katılımcıların büyük çoğunluğu (n=9), Güneydoğu Anadolu Bölgesi'ndeki alışveriş olanaklarını çeşitli ve her bütçeye uygun olarak değerlendirmiştir. Katılımcılar, yerel ürünlerin, hediyelik eşyaların ve yöresel el sanatlarının hem zenginlik hem de fiyat çeşitliliği açısından memnuniyet verici olduğunu ifade etmişlerdir. Alışveriş deneyiminin, bölgenin kültürel dokusunu yansıtan ürünler sayesinde keyifli ve özgün bir nitelik taşıdığı belirtilmiştir. Bununla birlikte, yalnızca K8 kodlu katılımcı turistlere yönelik farklı fiyat politikalarının uygulandığı izlenimine sahip olduğunu ve bu durumun alışveriş sürecinde güven duygusunu olumsuz etkileyebileceğini ifade etmiştir.

14. Güneydoğu Anadolu Bölgesine yaptığınız ziyaretten memnun kaldınız mı?

Görüşmeye katılan katılımcıların büyük çoğunluğu (n=9), Güneydoğu Anadolu Bölgesi'ni daha önce ziyaret ettiklerini ve gerçekleştirdikleri seyahatlerden memnun kaldıkları için **gelecekte tekrar ziyaret etme niyetinde** olduklarını belirtmiştir. Bu durum, bölgenin ziyaretçiler üzerinde **olumlu bir izlenim bıraktığını** ve destinasyon bağlılığı açısından güçlü bir potansiyele sahip olduğunu göstermektedir. Öte yandan, bölgeyi ilk kez ziyaret eden K7 kodlu katılımcı da deneyiminden memnun kaldığını ifade etmiştir.

15. Güneydoğu Anadolu Bölgesini ziyaret etmenizde hangi kanallar etkili olmuştur?

Görüşmeye katılan tüm katılımcılar **Güneydoğu Anadolu Bölgesi'ni ziyaret etme kararlarını sosyal medya kanallarında karşılaştıkları reklam ve paylaşımların etkilediğini,** dijital mecraların destinasyon tercihi üzerinde etkili olduğunu ifade etmişlerdir. Ayrıca, 6 katılımcı sosyal medyanın yanı sıra **arkadaş ve yakın çevre tavsiyelerinin de karar sürecinde etkili** olduğunu dile getirmiştir.

DOI: https://doi.org/10.30546/19023.978-9952-8573-9-9.2025.9012.
ISBN: 978-9952-8573-8-2

SONUÇ VE ÖNERİLER

Bu çalışmada, Güneydoğu Anadolu Bölgesi'ni ziyaret eden turistlerin destinasyon imajına yönelik algıları nitel görüşme yöntemiyle incelenmiştir. Elde edilen bulgular, bölgenin kültür turizmi bağlamında önemli potansiyel taşıdığını göstermektedir. Katılımcıların çoğunluğu, bölgeyi tatil yapmaya uygun ve konaklama olanakları açısından çeşitli seçeneklere sahip bir destinasyon olarak değerlendirmiştir. Ancak, temizlik ve hijyen konusundaki algıların farklılık göstermesi, bölgedeki hizmet kalitesinin tutarlı hale getirilmesi gerekliliğine işaret etmektedir. Ulaşım altyapısı genel olarak yeterli bulunmasına rağmen, özellikle şehir içi ulaşımda yaşanan trafik yoğunluğu ve erişilebilirlik sorunları bölgesel turizmin geliştirilmesi açısından iyileştirilmesi gereken alanlar olarak öne çıkmıştır. Yerel halkın misafirperverliği ve sıcak yaklaşımı ise ziyaretçiler tarafından olumlu karşılanmış ve bu durum destinasyonun çekiciliğini artıran önemli bir unsur olarak belirlenmiştir. İklim koşulları, özellikle yaz aylarındaki yüksek sıcaklıklar nedeniyle bazı katılımcılar tarafından ziyaret açısından sınırlayıcı bulunurken, bahar aylarının bölge turizmi için daha elverişli olduğu belirtilmiştir. Bölgenin doğal güzellikleri ve zengin kültürel yapısı, özellikle tarihi ve geleneksel etkinlikler ziyaretçilerin ilgisini çekmiş ve bölgenin kültürel değerlerinin öne çıktığı görülmüştür. Yöresel yemekler, katılımcılar tarafından genel olarak zengin ve lezzetli bulunmuş, ancak damak tadı farklılıkları nedeniyle bazı katılımcılar tarafından daha az tercih edildiği gözlemlenmiştir. Eğlence ve alışveriş imkanları hakkında görüşler ise bölgedeki fırsatların çeşitliliği ve bütçe uygunluğu açısından olumlu olmakla birlikte, eğlence alanında bazı eksiklikler olduğu ve alışverişte fiyat politikalarının turist algısını etkileyebileceği belirtilmiştir. Katılımcıların büyük çoğunluğu bölgeyi tekrar ziyaret etmek istemekte olup, sosyal medya ve arkadaş tavsiyeleri gibi dijital ve sosyal kanalların ziyaret kararları üzerinde belirleyici rol oynadığı tespit edilmiştir. Bu sonuçlar, Güneydoğu Anadolu Bölgesi'nin turizm sektöründe dijital pazarlama stratejilerine daha fazla önem vermesi gerektiğini göstermektedir.

Bölgedeki otellerin temizlik ve hijyen algılarında yaşanan farklılıklar, hizmet kalitesinin tutarlı ve standart bir seviyeye yükseltilmesi ihtiyacını ortaya koymaktadır. Bu bağlamda, turizm işletmeleri ile yerel yönetimlerin iş birliği içerisinde hijyen standartlarının geliştirilmesi ve denetim mekanizmalarının etkinleştirilmesi gerekmektedir. Ayrıca, farklı bütçelere hitap eden konaklama seçeneklerinin çeşitlendirilmesi ve kalitesinin artırılması, ziyaretçi memnuniyetini artırıcı önemli bir faktör olacaktır.

Ulaşım altyapısı genel olarak yeterli görülmekle birlikte, özellikle şehir içi ulaşımda trafik yoğunluğu gibi sorunlar katılımcılar tarafından dile getirilmiştir. Bu nedenle, yerel yönetimler ve ulaştırma sektörü tarafından şehir içi trafik yönetimi ve toplu taşıma sistemlerinin iyileştirilmesine yönelik kapsamlı projelerin geliştirilmesi önem arz etmektedir. Ayrıca, şehirlerarası ulaşımda konfor ve erişilebilirlik düzeyinin yükseltilmesi bölgenin turizm potansiyelini destekleyecektir.

Yüksek yaz sıcaklıklarının turizm talebinde dalgalanmalara yol açtığı göz önünde bulundurulduğunda, turizm paydaşlarının bahar sezonunu ön plana çıkaracak kampanyalar düzenlemeleri önerilmektedir. Bunun yanı sıra, yaz aylarında serinletici etkinlikler ve mekanlar oluşturularak bölgenin dört mevsim turizm destinasyonu haline getirilmesi hedeflenmelidir.

Bölge halkının misafirperverliği ve samimi yaklaşımı, bölgenin önemli bir turizm avantajı olarak değerlendirilmelidir. Bu olumlu imajın pekiştirilmesi amacıyla, yerel yönetimler ve turizm işletmeleri tarafından halkın turizm bilincini artırmaya yönelik eğitim programları düzenlenmeli ve yerel halkın turizm faaliyetlerine aktif katılımı teşvik edilmelidir.

Katılımcıların bölgenin kültürel yapısı ve yöresel mutfağını ön planda tutmaları, bu alanlara yönelik yatırımların artırılması gerektiğini göstermektedir. Turizm paydaşlarının kültürel etkinliklerin, festivallerin ve gastronomi turlarının çeşitlendirilmesi ile yerel mutfağın tanıtımına ağırlık vermeleri bölgenin turizm çekiciliğini artıracaktır.

Yöresel eğlence olanaklarının yetersizliği, bölgenin turizm rekabet gücünü sınırlayabilir. Bu nedenle, turizm sektöründe eğlence alanındaki yatırımların artırılması ve ziyaretçilerin beklentilerini karşılayacak nitelikte alternatiflerin geliştirilmesi gerekmektedir. Ayrıca, alışveriş imkanlarında şeffaf fiyat politikalarının uygulanması ve turistlerin kendilerini güvende hissedeceği ortamların oluşturulması önemlidir.

Katılımcıların ziyaret kararlarında sosyal medya ve arkadaş tavsiyelerinin etkili olması, dijital pazarlama faaliyetlerinin önemini vurgulamaktadır. Bu bağlamda, turizm destinasyonu yöneticilerinin sosyal medya platformlarında etkili kampanyalar yürütmesi, kullanıcı deneyimlerini ve olumlu geri bildirimleri artırıcı içerikler üretmesi gerekmektedir. Ayrıca, dijital mecralarda yerel işletmelerin görünürlüğünün desteklenmesi bölge turizmine katkı sağlayacaktır.

Bölgedeki genel güvenlik algısının olumlu olmasına karşın, bazı ziyaretçilerin kendilerini güvende hissetmediği dikkate alınmalıdır. Turizm paydaşlarının, ziyaretçilerin güvenlik endişelerini gidermek amacıyla kapsamlı bilgilendirme ve destek hizmetleri sunmaları önem taşımaktadır.

Güneydoğu Anadolu Bölgesi'nin ziyaretçiler üzerinde olumlu bir izlenim bıraktığı ve tekrar ziyaret niyetinin yüksek olduğu görülmektedir. Bu olumlu durumu sürdürebilmek için turizm paydaşları; ziyaretçi memnuniyetini artırmaya, hizmet kalitesini sürekli iyileştirmeye odaklanmalıdır. Dijital pazarlama faaliyetleri güçlendirilmeli, sosyal medya ve ağızdan ağıza tanıtım etkin şekilde kullanılmalıdır. Ayrıca, ilk kez gelen ziyaretçiler için bilgilendirici ve destekleyici hizmetler sunulması yerinde olacaktır.

Bu çalışmanın birtakım sınırlılıkları bulunmaktadır. Görüşme tekniğinin zaman sorunundan dolayı az sayıda katılımcı ile görüşülmesi, yalnızca tur programları aracılığı ile bölgeyi ziyaret edenlerle görüşülmesi ve tur programlarının bölgenin belirlenmiş yerlerine ziyaretler planlaması bu çalışmanın sınırlılığıdır.

DOI: https://doi.org/10.30546/19023.978-9952-8573-9-9.2025.9012.
ISBN: 978-9952-8573-8-2

KAYNAKÇA

Akman Dömbekci H., Erişen MA. 2022. Nitel araştırmalarda görüşme tekniği. *Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 22(Özel Sayı 2): 141-160.

Alcañiz E, García IS., Blas SS., Herrera MR 2005. Relationships among residents' image, evaluation of the stay and post-purchase behaviour. *Journal of Vacation Marketing*, 11(4): 294–307.

Álvarez-Díaz M, Villanueva-Villar M, Rivo-López E. 2022. Analyzing the main determinants of being a cultural traveler: The case of domestic cultural trips in Spain. *Journal of Tourism Futures*, ahead-of-print. https://doi.org/10.1108/JTF-10-2021-0237

Baloglu S, Henthorne TL, Sahin S 2014. Destination image and brand personality of Jamaica: A model of tourist behavior. *Journal of Travel & Tourism Marketing*, 31(8): 1057–1070. https://doi.org/10.1080/10548408.2014.892468

Baloğlu Ş 1996. *An empirical investigation of determinants of tourist destination image* (Unpublished doctoral dissertation), *Polytechnic Institute and State University,* Virginia, USA.

Çetintaş H. 2014. *Termal turizm işletmelerinde hedonik ve faydacı tüketim eğiliminin davranışsal niyetler üzerine etkisinin belirlenmesi* (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), *Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.*

Ferrer-Rosell B, Marine-Roig, E 2020. Projected versus perceived destination image. *Tourism Analysis*, 25(2): 227–237. https://doi.org/10.3727/108354220X15758301241747

Karahan S, Uca S., Güdük T. 2022. Nitel araştırmalarda görüşme türleri ve görüşme tekniklerinin uygulanma süreci. *Nitel Sosyal Bilimler*, **4**(1), 78–101. https://doi.org/10.47105/nsb.1118399

Kastenholz E 2010. 'Cultural proximity' as a determinant of destination image, *Journal of Vacation Marketing*, 16(4): 313–322.

Mishra, A 2013. A study of the factors influencing cultural tourists' perception and its measurement with reference to Agra, *The IUP Journal of Marketing Management*, 12(3): 7–23.

Ortega B, Ribeiro, MA 2024. An index of the economic dependence on tourism, *Tourism Economics*, 31: 426-452.

Özbek T 2004. *Güneydoğu Anadolu Bölgesi turizm çekiciliklerinin bölgeye gelen turistlerin tatminine etkisi üzerine bir araştırma*, *Mersin Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.*

Punch K 2005. *Sosyal araştırmalara giriş, Ankara: Siyasal Kitabevi.*

Richards G 2018. Cultural tourism: A review of recent research and trends, *Journal of Hospitality and Tourism Management*, 36: 12–21.

Timur B. 2015. *Termal turizmde hizmet kalitesi, algılanan destinasyon imajı ve tekrar ziyaret niyeti arasındaki ilişkilerin incelenmesi* (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Eskişehir Osmangazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

UNWTO 2018. *UNWTO Report on Tourism and Culture Synergies*. Madrid: World Tourism Organization.

VG G, Park E, Lee CK 2021. Testing the influence of destination source credibility, destination image, and destination fascination on the decision-making process: Case of the Cayman Islands. *International Journal of Tourism Research*, 23(4): 569–580. https://doi.org/10.1002/jtr.2427

Wei Y, Chen M. 2025. Tracing the evolution of tourist perception of destination image: A multi-method analysis of a cultural heritage tourist site. *Sustainability*, 17(12): 5476. https://doi.org/10.3390/su17125476

Yağcı Ö. 2002. Güneydoğu Anadolu Bölgesi turizm arz ve talep özellikleri, *II. Turizm Şurası Bildirileri*, 2, 406-411.

DOI: https://doi.org/10.30546/19023.978-9952-8573-9-9.2025.9012.
ISBN: 978-9952-8573-8-2

İMGENİN İKTİDARI: İMGEBİLİMSEL TEMSİLİN ONTOLOJİK VE İDEOLOJİK TEMELLERİ

Bahadır KAPLAN

Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Alman Dili ve Edebiyatı Bölümü Doktora Öğrencisi
ORCID ID: https://orcid.org/0000-0003-2725-1726

Özet

Komparatistik (Karşılaştırmalı Edebiyat) disiplini içerisinde doğal olarak ortaya çıkmış ve gelişmiş olan İmgebilim (Imagologie)'in zamanla bağımsız bir kuramsal alan hâline gelmesi, onun kültürel temsillerin üretim mekanizmalarını sorgulaması ile doğrudan ilişkilendirilebilir. Bu çalışma, yazınsal metinlerdeki ulusal ve kültürel imgelerin yalnızca temsil eden sıfatıyla var olmadığını, aynı zamanda anılan imgelerin yapı kuran bir işlev taşıdığını ileri sürmektedir. Bu imgeler, bireysel ya da toplumsal olsun, öznenin kimlik inşasında en kritik notktada durmaktadır, ki üstlendiği bu rol toplumsal bellekte anlam düzenleyici ögelere dönüşmeleri ile bağdaşmaktadır. Temelinde Marius-François Guyard'ın imgebilim yaklaşımı olan bu kuramsal çerçeveye göre "imge" kavramı, yalnızca sanatsal, estetik veya tasvir edici rolleriyle ele alınmamalı, aynı zamanda iktidarın bir söylem pratiği olarak değerlendirilmelidir. Bu noktada, Benedict Anderson'un hayalî cemaatler kavramı, Stuart Hall'un temsil kuramı, Edward Said'in oryantalizm çözümlemesi, Michel Foucault'nun söylem-iktidar ilişkisi okuması ve Homi Bhabha'nın melezlik ve mimikri kavramları ile imgebilimsel çözümlemenin projeksiyonu genişletilip zenginleştirilmektedir. Bunlarla birlikte yapısalcı ve postyapısalcı kuramların öngördüğü üzere, imgenin gösterge sistemi içindeki işlevi, rolü ve mahiyeti sorgulanırken diğer yandan Barthes'ın mitoloji kavramı ve Derrida'nın différance (ertelemeli fark) yaklaşımı aracılığıyla, temsilin sabitlenemezliği belirginleşmektedir. Edebî temsillerdeki imgelerin aynı zamanda düzgüsel söylem aracına dönüşebileceğini gösteren ise, Foucault'nun bilgi ve iktidar ilişkisine dair görüşleridir. İmge kavramını disiplinlerarası bir yaklaşım ile yeniden ele almak, onu hem yazınsal verimliliğin hem de kültürel belleğin bir aygıtı olarak konumlandırır. Bu çalışmanın savladığı temel düşünce, imgenin yalnızca "ötekini" tanımlamakla yetinmediği, aynı zamanda bilgibilimsel bir düzene zemin hazırladığı ve bu düzenin düşünsel çerçeveler içinde çalıştığıdır. Böylelikle imgebilimin, yalnızca bir metin analizi olmadığı, aynı zamanda kültürel normlarla örülü iktidarın eleştiri yoluyla dönüşümünü sağlayacak bir araç olarak ortaya çıktığı yadsınamaz bir gerçekliktir. Bu çalışma aracılığıyla ulaşılan başlıca bulguların, kültürel imgelerin metinsel temsiller olmalarının yanında normatif kalıpları ve kimlik sınırlarını saptayan araçlar olduğu ve ayrıca, imgelerin tarihsel bağlamdan ayrı olarak değerlendirilemeyeceği, her imgenin temelinde belirli bir söylemsel düzenin ve düşünsel zemin ve yönelimin bulunduğu da söylenebilir. Nitekim imgebilimsel çözümlemeler yalnızca edebî bir eylem

DOI: https://doi.org/10.30546/19023.978-9952-8573-9-9.2025.9012.
ISBN: 978-9952-8573-8-2

değildir; kültürel iktidar yapılarının, "ötekiyi" inşa etme ve merkezî kimliği egemen kılma biçimlerini de ortaya koymaktadır.

Anahtar kelimeler: imgebilim, imge, kültürel normlar, edebî temsil, öteki

The Power Of Images: The Ontologıcal And Ideologıcal Foundatıons Of Imagıstıc Representatıon

Abstract

Imagology, which emerged and developed naturally within the discipline of comparative literature, can be directly linked to its questioning of the mechanisms of production of cultural representations, which led to its becoming an independent theoretical field over time. This study argues that national and cultural images in literary texts do not merely exist as representations, but also serve a structuring function. These images, whether individual or social, play a critical role in the construction of identity, a role that is consistent with their transformation into meaning-regulating elements in social memory. According to this theoretical framework, which is based on Marius-François Guyard's approach to imageology, the concept of 'image' should not be considered solely in terms of its artistic, aesthetic, or descriptive roles, but should also be evaluated as a discourse practice of power. At this point, Benedict Anderson's concept of imagined communities, Stuart Hall's theory of representation, Edward Said's analysis of Orientalism, Michel Foucault's reading of the discourse-power relationship, and Homi Bhabha's concepts of hybridity and mimicry are used to expand and enrich the projection of iconological analysis. Along with these, as predicted by structuralist and post-structuralist theories, while the function, role, and nature of the image within the sign system is questioned, the instability of representation becomes apparent through Barthes' concept of mythology and Derrida's différance (deferred difference) approach. Foucault's views on the relationship between knowledge and power demonstrate that images in literary representations can also become a means of conventional discourse. Re-examining the concept of image with an interdisciplinary approach positions it as both a device of literary productivity and cultural memory. The fundamental idea of this study is that the image does not merely define 'the other,' but also prepares the ground for an epistemological order and operates within intellectual frameworks. Thus, it is an undeniable reality that image studies is not merely a text analysis, but also an instrument that enables the transformation of power interwoven with cultural norms through criticism. The main findings of this study reveal that cultural images are not only textual representations but also tools that determine normative patterns and identity boundaries. Furthermore, images cannot be evaluated separately from their historical context; at the core of every image lies a specific discursive order and intellectual foundation and orientation. Indeed, iconological analyses are not merely literary acts; they also reveal the ways in which cultural power structures construct the 'other' and establish the central identity as dominant.

Keywords: imagology, image, cultural norms, literary representation, the other

DOI: https://doi.org/10.30546/19023.978-9952-8573-9-9.2025.9012.
ISBN: 978-9952-8573-8-2

Giriş

İmgebilim (Imagologie), edebiyatın yalnızca bir anlatı alanı değil, bununla birlikte işin kültür boyutuyla ve düşünsel yapılarıyla nakledilmesi olduğunu açığa çıkaran özgün bir disiplin olagelmiştir. Özellikle millî kimlik, "ötekiyle" tesis edilen ilişki ağları ve bu ilişkilerin yazın evreninde yansımalarını merkeze alması, imgebilimi sadece mukayeseli bir çözümleme yöntemi olmaktan çıkarır. İmgeler yalnızca bir toplumun diğer toplumlar hakkındaki izlenimlerini göstermek ya da anlatmakla kalmaz, aynı zamanda bu izlenimlerin arka planındaki tarihsel, siyasî ve bilgibilimsel şifreleri de içerir. Benedict Anderson, "hayalî cemaat" kavramıyla konunun bu mahiyetine net bir ışık tutmuştur. Anderson'a göre uluslar, doğrudan ilişki içinde olmayan bireylerin ortak simgeler, imgeler ve her türlü sözlü, yazılı anlatı vasıtasıyla kendilerini özdeş toplulukta bir tamamlayıcı öge olarak algılamalarıyla bir varlık kazanır. Böylesi bir düşünme sürecini kurgulayan da imgeler, anlatılar ve edebî metinlerdir. Burada imgenin kısaca bir tanımını yapmak yerinde olacaktır. Serhat Ulağlı "'öteki'nin bilimine giriş imgebilim" adlı metninde, imgeyi şöyle tanımlar: "Genel tanımı ile imge, bilinçaltının istemli ya da istemsiz olarak belirli çağrışımlar ile dışa vurumu olarak tanımlanabilir." (Ulağlı, 2022: 14) Bu tanımdan da anlaşılacağı üzere imge, bilinçaltı-çağrışım-dışavurum üçgeninde oluşan bir kavramdır. Ulusal roman, yalnızca bireyi değil, kolektif özneyi de kuran ve yapılandıran bir türdür. Buradan hareketle yazınsal imgelerin çözümlemesinin yapılması, bir ulusun/toplumun/topluluğun/halkın kendini ve ötekini nasıl inşa edip kurguladığını idrak edebilmek bakımından büyük bir önem arz etmektedir. Zira Funda Kızıler Emer, "Sınırları Aşan Bir Bilim Olarak Komparatistik" adlı çalışmasında imgebilimi şu şekilde açıklamıştır: "Kabaca yazın evreninde saptanan öteki(lik) imgelerini analiz eder; dar anlamda bir ülkenin/ ulusun/ halkın/ grubun/ cemaatin vb. imgesi, geniş anlamda (her tür) yabancı/ "öteki" imgesinin araştırılması anlamına gelir" (Emer, 2023: 245). Emer'in de değindiği üzere imgebilim, işlevsel olarak karşılaştırmalı edebiyat disiplini içerisinde önemli bir konumdadır. Bu çalışmadaki imge kavramı yalnızca bir görsel tasvir değildir; aynı zamanda anlam, kimlik/ne'lik ve iktidarın oluşageldiği ve tüm bu tabakaları içeren bir gösterge mekanizması olarak incelenecektir. İncelemeye uygun olarak bu çalışmadaki amaç, imgelerin düşünsel zeminde hangi işlevleri gördüklerini ortaya koymak ve temsilin tabiatına ilişkin teorik bir şema sunmaktır.

Materyal ve Yöntem

Bu çalışma, kuramsal derinliği baz alan nitel bir yaklaşımla hazırlanmıştır. Kapsamlı bir alanyazın taraması ile imgebilim, temsil kuramı, postkolonyal teori, söylem analizi ve yapısöküm gibi kuramsal çerçevelerin aydınlattığı metin analizleri yapılmıştır. Yöntem olarak metinlerarası karşılaştırma ve söylem çözümlemesi kullanılmıştır. Kuramsal arka planın merkeinde bulunan Marius-François Guyard'ın imgebilim tanımı aracılığıyla ulaşılan noktaya katkıda bulunan kavramlar ise Edward Said'in oryantalizm söylemi, Stuart Hall'un kültürel temsil kuramı, Foucault'nun bilgi ve iktidar ilişkisi, Bhabha'nın melezlik ve mimikri kavramları ile Roland Barthes'ın mit çözümlemeleridir.

DOI: https://doi.org/10.30546/19023.978-9952-8573-9-9.2025.9012.
ISBN: 978-9952-8573-8-2

Ayrıca Derrida'nın différance kavramından hareketle temsilin ertelenmesi ve anlamın sabitlenemezliği üzerinde durulmuştur. Bu yöntemle imgelerin yalnızca anlatı içindeki konumu değil, aynı zamanda söylemsel ve düşünsel işlevleri de değerlendirilmiştir. Bu tür bir yaklaşımın hedefi, alan yazınındaki boşlukları saptayarak imgebilimsel çözümlemenin sınırlarını genişletmektir.

Kuramsal Arka Plan

İmgebilimsel çözümleme, yalnızca tek bir alanın sınırları içinde değildir. O aksine, çok katmanlı ve disiplinlerarası bir zeminde ele alınmalıdır. Bu alanda ilk kapsamlı açıklamaları sunan Marius-François Guyard, ulusal imgelerin öteki milletlere dair geliştirilen edebî tasarımlar olduğunu dile getirir. Guyard'a göre, her 'öteki' tasviri aslında 'biz' kavrayışının da bir bileşenidir. Bu düşünce, Benedict Anderson'un ulusu hayalî bir cemaat olarak tanımlayan yaklaşımıyla kesiştiğinde, imgelerin yalnızca dış dünyayı betimlemekle kalmayıp aynı zamanda içsel kimlik inşasında da işlev gördüğü anlaşılır. Anderson'a göre bir ulus, ortak imgeler ve anlatılar aracılığıyla zihinde kurulur; yani bir milletin varlığı, onu hayal eden bireylerin benzer duygu, sembol ve anlatılar etrafında birleşmesiyle mümkün hale gelir. Stuart Hall'a göre temsil, yalnızca gerçekliğin pasif bir aynası değil; anlamın üretildiği dinamik ve etkin bir süreçtir. Hall'un (1997) ifadesiyle kültürel temsiller, nesneleri salt tanımlamakla kalmaz; onlara bir anlam yükleyerek onları dile getirilebilir ve kavranabilir kılar. Bu bağlamda imgeler, basit anlatı süslemeleri değil; bizzat anlamın oluşumuna yön veren asli unsurlar olarak karşımıza çıkar. Edward Said'in Oryantalizm (1978) adlı çalışması, Batı'nın Doğu'ya dair oluşturduğu temsillerin, aslında Batı'nın kendi kimliğini inşa etme sürecinde nasıl iş gördüğünü çarpıcı biçimde ortaya koyar. Said'in vurguladığı üzere, oryantalist söylem Doğu'yu idealize etmekten ziyade, onu denetlenebilir ve sınırlandırılabilir kılmak amacıyla şekillendirilmiştir. Bu durum, imgelerin yalnızca estetik değil; aynı zamanda bilgi üretimi ve iktidar ilişkileriyle iç içe geçmiş politik araçlar olduğunu açıkça ortaya koyar. Michel Foucault'nun bilgi-iktidar-söylem ilişkisi, imgebilimsel çözümlemeye derinlik ve yön kazandıran temel bir kuramsal çerçeve sunar. Foucault'ya göre bilgi, hiçbir zaman iktidardan ayrı düşünülemez; her bilgi formu, bir iktidar ilişkisi içerisinde vücut bulur. Bu doğrultuda, imgeler aracılığıyla kurulan her temsil biçimi, doğrudan bir iktidar uygulamasıdır. Foucault'nun deyimiyle "söylem, nesnelerini üretir" ve bu üretim, yalnızca entelektüel ya da sanatsal düzlemlerde değil; toplumsal kabullerin, kimliklerin ve 'gerçek' olarak sunulan yapıların inşasında da belirleyici bir işleve sahiptir. Bu düşünsel hattı sürdüren Roland Barthes ise, kültürel mitoloji kavramıyla gündelik imgelerin nasıl ideolojik anlamlar taşıyabileceğini ortaya koyar. Mitolojiler (1957) adlı eserinde, sıradan görünen imgelerin ardında doğal değil, tarihsel ve ideolojik kurgular olduğunu gösterir. Ona göre mit, tarihsel olarak üretilmiş bir anlamı evrensel ve doğal bir gerçeklik gibi sunarak ideolojik bir illüzyon yaratır. Örneğin, bir 'köylü' temsili yalnızca kırsal yaşamın bir izdüşümü değildir; aynı zamanda belirli bir ideolojik çerçevede saflık, geri kalmışlık ya da masumiyet gibi yüklü çağrışımlarla sunulur. Jacques Derrida'nın différance kavramı ise, temsilin hiçbir zaman nihai ya da tamamlanmış olamayacağını ileri sürer. Her temsil başka bir temsilin izini taşır; her anlam

bir diğerine ertelenir. Dolayısıyla, imgeler sabit bir hakikate değil, sürekli ötelenen ve çoğalan bir anlam alanına işaret eder. Bu bağlamda temsil, kendi başına tamamlanamayan, sürekli ertelenen, kaygan ve yeniden üretilen bir yapıdır. İmgebilim de yalnızca edebî temsilleri analiz etmekle kalmaz; aynı zamanda temsilin kırılganlığına ve olanaksızlığına dair eleştirel bir bilinç geliştirmeyi hedefler. Derrida'nın perspektifinden bakıldığında, imgeler anlamı kurarken aynı zamanda onu erteleyen, çoğaltan ve sabitleyemeyen araçlardır; bu da edebî imgelerin ideolojik yönlerini görünür kılan temel bir zemin oluşturur.

Bulgular ve Yorum

Kuramsal yaklaşımlar ışığında yapılan imgebilimsel çözümlemeler, edebî imgelerin yalnızca estetik ya da biçimsel değil; aynı zamanda güçlü ideolojik aygıtlar olduğunu gözler önüne serer. Edebî temsiller, yüzeyde bireysel karakterlere ya da ulusal kimliklere işaret ediyor gibi görünse de, bu temsillerin altında yatan yapılar kültürel normları yeniden üretir, hatta meşrulaştırır. Edward Said'in Oryantalizm (1978) adlı eserinde işaret ettiği üzere, Batı edebiyatında Doğu'ya dair kurgulanan imgeler, Doğulu özneyi edilgen, egzotik, irrasyonel bir figüre dönüştürürken; Batı öznesini akılcı, modern ve üstün bir konuma yerleştirir. Bu tür temsiller yalnızca ötekini değil, temsil eden özneyi de kuran, onu sabitleyen stratejik düzeneklerdir. Said'in "Doğu, Batı'nın anlatısı içinde yaratılmıştır" ifadesi, edebî imgelerin salt sanatsal değil; iktidar ilişkileriyle derinden bağlantılı olduğunu açıklar. Foucault'nun söylem kuramıyla örtüşen bu yapı, imgelerin yalnızca gerçeği betimlemediğini; aynı zamanda onu kurduğunu, şekillendirdiğini ortaya koyar. Bu çerçevede imgeler, yalnızca edebî metnin bileşenleri değil; aynı zamanda toplumsal bilinçte yer etmiş değerlerin, normların ve kabullerin taşıyıcılarıdır. Doğu kadını imgesi örneğin, pek çok Batılı anlatıda ya örtülü, sessiz ve edilgen ya da erotize edilmiş ve nesneleştirilmiş bir biçimde karşımıza çıkar. Bu temsil, yalnızca bireysel bir karaktere değil; Batı'nın cinsiyet rejimi ve toplumsal hiyerarşilerini onaylayan bir ideolojik yapıya da işaret eder. Öte yandan, Türk edebiyatında Batı'nın temsili ise çoğu zaman ahlaki bir çöküşle, yüzeysel bir yaşam tarzıyla ya da kimlik krizleriyle eşleştirilmiştir. Halit Ziya, Yakup Kadri veya Ahmet Hamdi Tanpınar'ın metinlerinde Batı imgeleri, sıkça ulusal özneyi tanımlayan tarihsel, ahlaki ve kültürel bir karşıtlık zeminine oturtulur. Homi Bhabha'nın mimikri kavramı burada önemli bir açıklama sunar: Sömürge öznesi Batı'yı taklit ederken aynı zamanda ondan farklı kalır; bu "neredeyse aynı ama tam değil" hâli, temsildeki çatlağı, kırılganlığı görünür kılar. Edebî imgeler, bu kırılganlığı da taşır, sadece kimliği değil; kimliğin istikrarsız doğasını da açık eder. Mimikri, yalnızca bir taklit değil; otoritenin kendine tutulduğu bir aynadır. Bu da, imgelerin sabit, değişmez anlamlar taşıdığına dair her varsayımı postkolonyal kuram açısından sorgulanabilir hâle getirir. Barthes'ın mit çözümlemesi de bu sorgulamayı derinleştirir. Ona göre imgeler, tarihsel ve toplumsal olarak inşa edilmiş anlamları evrensel ve doğal göstergeler gibi sunar. Örneğin bir 'köylü' imgesi, yalnızca kırsal yaşantıyı değil; aynı zamanda geleneksel değerlere duyulan özlemi ya da kalkınmamışlığa dair bir eleştiriyi içerebilir. Bu, imgelerin hem olumlu hem olumsuz çağrışımlarla ideolojik yükler taşıyabileceğini gösterir.

DOI: https://doi.org/10.30546/19023.978-9952-8573-9-9.2025.9012.
ISBN: 978-9952-8573-8-2

Dolayısıyla her edebî imge, bir söylemin taşıyıcısı, bir normun biçimlendiricisi ve aynı zamanda bir ideolojik konumlanmanın işaretidir. Bu analizler, imgebilimsel çözümlemenin yüzeydeki temsille yetinmediğini; temsili mümkün kılan derin yapıları, yani bilgibilimsel mekanizmaları da açığa çıkardığını gösterir. Batı Avrupa romanlarındaki Osmanlı figürü üzerine yapılan çözümlemeler, Osmanlı'nın ya barbarlıkla ya da egzotik bir hayranlıkla temsil edildiğini ortaya koyar. Bu imgeler tarihsel gerçeklikten ziyade Batı'nın kültürel fantezileri ve siyasal endişeleriyle şekillenmiştir. Benzer biçimde, Türk edebiyatında Batı imgesi de sıklıkla bir çözülme, yozlaşma ve kimlik kaybı alanı olarak kurgulanır. Örneğin Ahmet Mithat Efendi, Batılılaşmayı kimi zaman ilerlemenin bir sembolü gibi sunsa da çoğu zaman kültürel yabancılaşmanın ve ahlaki bozulmanın aracı olarak tasvir eder. Bu karşıtlıklar bize gösteriyor ki, imgeler yalnızca temsil etmekle kalmaz; aynı zamanda belirli bir bakış açısını meşrulaştırır, değer yargısı üretir, hüküm verir. İmgebilimsel çözümleme, bu hükmün hangi kurallar dâhilinde, nasıl bir bakış rejimi içinde üretildiğini anlamaya yardımcı olur. Bu bağlamda çağdaş edebiyatta da imgelerin toplumsal eleştirinin aracı hâline geldiği örnekler mevcuttur. Ayfer Kafkas'ın polisiye romanlarında karşımıza çıkan kadın dedektif figürü, geleneksel erkek egemen polisiyeye bir alternatif sunar. Bu karakterlerin karşılaştığı engeller, yalnızca olayların değil; aynı zamanda kadının toplumsal konumunun da ifadesidir. Kafkas'ın metinlerinde sıkça karşılaşılan karanlık sokaklar, sisli atmosferler, kadın bedenine yöneltilmiş şiddet temaları ve kadın karakterlerin kamusal alandaki görünmezliği, toplumsal bellekteki kadın imgesine yönelik eleştirel bir sorgulamadır. Bu imgeler, yalnızca atmosfer kurmakla kalmaz; aynı zamanda feminist bir söylemin araçlarına dönüşür. Dolayısıyla bu çözümleme biçimi, feminist imgebilim kuramlarının nasıl somut metinler üzerinden işletilebileceğini de göstermektedir.

Sonuç ve Tartışma

Bu çalışma, imgenin yalnızca estetik bir süsleme değil; aynı zamanda kültürel, ideolojik ve ontolojik bir temsil aracı olduğunu ortaya koymaktadır. İmgenin etkisi, yalnızca anlatıya biçim kazandırmasından değil, aynı zamanda toplumsal gerçekliklerin inşasında aktif bir rol üstlenmesinden kaynaklanır. Edebî metinler, ulusal ideolojilerin, kimliklerin ve kültürel ötekiliklerin yeniden üretildiği söylemsel sahnelerdir. Bu nedenle imge, yalnızca estetik düzlemde değil; anlamın, kimliğin ve hakikatin kurulduğu andaki temel bileşenlerden biridir. Marius-François Guyard'dan Edward Said'e, Stuart Hall'dan Roland Barthes ve Michel Foucault'ya uzanan düşünsel çizgi, imgenin sabit, masum ya da salt betimleyici olmadığını; aksine söylem içinde biçimlendirilmiş, ideolojik olarak yüklenmiş ve iktidara hizmet eden bir yapı olduğunu açıkça göstermektedir. Özellikle Foucault'nun bilgi-iktidar eksenli söylem kuramı, temsilin gerçekliği yalnızca yansıtmadığını; bilakis onu kurduğunu ortaya koyar. Bu çerçevede imgeler, toplumların hem kendilerine hem de ötekine dair tahayyüllerinin kurucu unsurlarıdır. Edward Said'in de vurguladığı gibi, Doğu'nun Batı tarafından temsili, sadece Doğu'ya dair bir söylem üretmez; aynı zamanda Batı'nın kendini merkezî ve üstün bir konumda kurma sürecinin ideolojik bir aracıdır. İmgenin bu çok yönlü doğası, onu salt estetik bir mesele olmaktan

çıkarır; aynı zamanda etik ve politik bir soru hâline getirir. Bir imgeye bakarken, onun hangi tarihsel bağlamda, hangi kültürel kodlarla ve hangi ideolojik zeminde üretildiğini sorgulamak, eleştirel okumanın asli sorumluluğudur. Bu noktada Homi Bhabha'nın melezlik ve mimikri kavramı açıklayıcıdır. Her temsil, doğası gereği bir kırılma, bir kayma içerir; çünkü temsil eden ile temsil edilen arasında hiçbir zaman tam bir simetri kurulamaz. Bu asimetrik yapı, imgelerin sabitlenemezliğini ve çoklu anlamlara açık oluşunu kaçınılmaz kılar. Roland Barthes'ın mit çözümlemesi ise bu durumu destekler niteliktedir: Ona göre imgeler, gündelik hayatın ideolojik damarlarında dolaşan ve doğal gibi gösterilen anlamları taşıyan en güçlü araçlardır. Her doğal görünen temsilin ardında tarihsel bir kurgu, kültürel bir yönlendirme vardır. Bu nedenle imgebilimsel çözümleme, yalnızca metinsel imgeleri değil; bu imgeleri doğuran kültürel paradigmaları, tarihsel bağlamları ve ideolojik alt yapıları da çözümlemeyi hedefler. İmgenin taşıdığı iktidar, ancak eleştirel bir bakışla kırılabilir. Bu bağlamda edebî imgelerin çözümlemesi, yalnızca akademik bir uğraş değil; aynı zamanda farkındalık yaratmaya yönelik etik ve politik bir pratiktir. Üstelik bu bakış açısı sadece edebiyatla sınırlı kalmaz. Bugünün dijital dünyasında, medya, reklam, sinema ve sosyal ağlarda dolaşıma giren imgeler de aynı şekilde ideolojik yükler taşır. Görselliğin hâkim olduğu bu çağda, imge üretimi kültürel iktidarın en güçlü biçimlerinden biri hâline gelmiştir. Dolayısıyla imgebilimsel analiz, günümüz kültürel çalışmalarının da merkezinde yer almalıdır. Dijital çağda imgelerin iktidarını sorgulamak, yalnızca temsili anlamak değil; bireyin özne olarak kendini konumlandırma imkânlarını da yeniden düşünmek anlamına gelir. Bu yönüyle imgebilim, yalnızca edebiyat incelemelerinde değil, çağdaş kültürün anlaşılmasında da vazgeçilmez bir çözümleme aracıdır.

Kaynakça

Barthes, R. 1972. Mythologies (A. Lavers, Trans.). Hill and Wang. (Original work published 1957)

Bhabha, H. K. 2016. Kültürel Konumlanış. İnsan Yayınları

Foucault, M. 2022. Bilginin Arkeolojisi. Ayrıntı Yayınları

Guyard, M. 1965. La littérature comparée. Presses Universitaires de France.

Hall, S. 1997. The work of representation. In S. Hall (Ed.), Representation: Cultural Representations and Signifying Practices (pp. 13–74). SAGE Publications.

Kızıler Emer, F. 2023. Sınırları Aşan Bir Bilim Olarak Komparatistik. Nisan Kitabevi.

Said, E. W. 2013. Şarkiyatçılık Batı'nın Şark Anlayışları. Metis Yayınları

Ulağlı, S. 2022. "Öteki"nin Bilimine Giriş İmgebilim. Motto Yayınları

DOI: https://doi.org/10.30546/19023.978-9952-8573-9-9.2025.9012.
ISBN: 978-9952-8573-8-2

TÜRK TÜKETİCİLERİN TOGG'A YÖNELİK TUTUMLARININ ANALİZİ

Barış Yiğit DEMİRAL[1], Dr.Öğr.Üyesi Fuat ÖZ[2], Doç.Dr. Alparslan ÖZMEN[3]

[1]Afyon Kocatepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Afyon, Türkiye.
ORCID ID: 0000-0002-0196-1765
[2]Bolvadin Meslek Yüksekokulu, Dış Ticaret Bölümü, Afyon, Türkiye.
ORCID ID: 0000-0002-9034-5605
[3]Afyon Kocatepe Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, Afyon, Türkiye.
ORCID ID: 0000-0003-0348-1519

ÖZET

Çevresel sorunlar ve tüketicilerin çevre dostu ürün ve hizmetlere olan talebi konusundaki artan endişe, şirketleri elektrikli araçlar da dâhil olmak üzere çok çeşitli çevre dostu ürünler ve hizmetler sunmaya özendirmiştir. Bu çevresel sorunlara ilişkin artan endişe, küresel ekonomileri araçlardan kaynaklanan sera gazı salınımını azaltmak için alternatif yakıt teknolojisini benimsemeye yöneltmektedir. Elektrikli araçlar minimum emisyonla sürdürülebilir bir ulaşım sistemine geçişe yardımcı olabilecek ve dolayısıyla çevreyi koruyabilen pratik ve çevre dostu bir çözüm sunmaktadır. Elektrikli araçlar pazarı önemli bir büyüme göstermekte ve tüketicilerin marka tercihi konusunda satın alma kararlarını giderek daha fazla etkilemektedir. Küresel ölçekte artan çevresel kaygılar ve sürdürülebilirlik odaklı politikalar, otomotiv sektöründe büyük bir dönüşümü tetiklemiştir. Elektrikli araçlar, çevreye duyarlı tüketiciler tarafından giderek daha fazla benimsenmekte ve bu doğrultuda yeni marka oluşumları gündeme gelmektedir. Türkiye'de üretilen, yerel ve yabancı basında yakından takip edilen elektrikli otomobil TOGG (Türkiye'nin Otomobili Girişim Grubu)'un yerli piyasada tüketiciler tarafından hakkında neler düşünüldüğü araştırmanın konusudur. Yerli otomobil TOGG'un, Türk tüketiciler tarafından satın alma eylemi esnasında tercih edilip/edilmeyeceği, hakkında neler düşünüldüğü ve tercih eden tüketicilerin nelere katlanabilecekleri konusunda literatüre katkı sağlamak araştırmanın amacıdır.

Araştırmanın uygulama safhası yapılırken öncelikli olarak yarı yapılandırılmış bir mülakat formu oluşturulmuş ve pilot uygulama yapılmıştır. Pilot çalışma esnasında ve konuyla alakalı uzmanlar ile yapılan görüşmeler sonucu ifadeler düzenlenerek, 05-30 Ağustos 2024 tarihleri arasında 38 kişiye kolayda örnekleme yöntemi ile yüz yüze ulaşılmıştır. Ancak 30 kişi araştırmaya katılımcı olmaya gönüllü olmuştur. Araştırma yapılırken katılımcılar ile derinlemesine görüşme tekniği kullanılmıştır ve elde edilen veriler MAXQDA paket programı ile analiz edilmiştir. Mülakatlar verileri ile yapılan analizler sonucunda; katılımcılarının % 80'inin şahsi aracının olduğu, yerli /milli otomobil alabilmek için otomobil sahibi olanların % 66'sının otomobilini satabileceği, TOGG otomobili ile aynı

segmentte ve seviyede olan yabancı otomobillere kıyasla genelin % 26,5 daha fazla maliyete katlanmayı kabul ettikleri ve konuyla alakalı görüş bildirmeyenlerin verileri çıkarıldığında % 30,58 daha fazla maliyete katlanabilecekleri sonucuna ulaşılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Türk Tüketiciler, TOGG, Yerli Otomobil, Satın Alma Davranışı, MAXQDA.

AN ANALYSIS OF TURKISH CONSUMERS' ATTITUDES TOWARD TOGG: PREFERENCES AND WILLINGNESS TO PAY

ABSTRACT

Increasing concerns about environmental issues and the rising demand from consumers for eco-friendly products and services have encouraged companies to offer a wide range of environmentally conscious alternatives, including electric vehicles. These growing environmental concerns are pushing global economies to adopt alternative fuel technologies in order to reduce greenhouse gas emissions from vehicles. Electric vehicles offer a practical and environmentally friendly solution that can contribute to a sustainable transportation system with minimal emissions, thus helping to protect the environment. The electric vehicle market is demonstrating significant growth and is increasingly influencing consumers' brand preferences and purchasing decisions. On a global scale, rising environmental awareness and sustainability-oriented policies have triggered a major transformation in the automotive sector. Electric vehicles are being increasingly adopted by environmentally conscious consumers, prompting the emergence of new brands. The subject of this study is to explore how the domestically produced electric car TOGG (Türkiye's Automobile Initiative Group), closely followed in both national and international media, is perceived by Turkish consumers. The research aims to contribute to the literature by examining whether Turkish consumers prefer TOGG during the purchasing process, what they think about it, and the extent to which they are willing to make sacrifices to own it.

During the application phase of the research, a semi-structured interview form was developed and a pilot study was conducted. Based on the pilot study and expert feedback, the interview questions were revised, and between August 5 and 30, 2024, face-to-face interviews were conducted with 38 participants using the convenience sampling method. However, only 30 participants volunteered to be part of the study. In-depth interviews were conducted with the participants, and the data collected were analyzed using the MAXQDA software. The analysis of the interview data revealed that 80% of participants owned a personal vehicle; among those, 66% stated they would be willing to sell their current vehicle in order to purchase a domestic/national car. Additionally, compared to foreign vehicles in the same segment and class, the majority of participants were willing to bear 26.5% higher costs for TOGG. When excluding participants who did not express any opinion on this issue, the data indicated that consumers were willing to pay up to 30.58% more.

Keywords: Turkish Consumers, TOGG, Domestic Automobile, Purchase Behavior, MAXQDA.

DOI: https://doi.org/10.30546/19023.978-9952-8573-9-9.2025.9012.
ISBN: 978-9952-8573-8-2

1. GİRİŞ VE LİTERATÜR TARAMASI

Günümüz koşullarında yaşanmakta olan dünyadaki eğilimler birçok sektörde yıkıcı rekabete yol açtığı görülmektedir. Yaşanan bu sert değişimlerden etkilenen sektörlerden birisi de otomotiv sektörü olmuştur. Bu sektörde yer alan şirketler, gelecekte değişimin yarattığı etkilerin sonucunda rekabetten daha az etkilenmek için faaliyetlerinde daha dikkatli davranmak zorunda kalmaktadır. Ülkemizdeki otomobil sektörü de bu değişimlerden payına düşeni almaktadır. Bu sektörde yaşanan eğilimlerden etkilenip faaliyetlerine yön vermektedir.

Yıllardır süregelen bu değişimler otomotiv sektöründe yeni gelişmelere yol açarak uluslararası rekabeti gittikçe artırmıştır. Böyle bir ortamda şirketler rekabet güçlerini korumak ve artırmak için ürünlerinde yenilik yapma, ürün gamını genişletme ve maliyetlerini düşürme çabası içine girmişlerdir. Bu sayede pazarda daha geniş pazar payları elde etmeyi hedeflemişlerdir.

Dünyada olduğu gibi ülkemizde de otomotiv sektörünün hızla büyüyüp geliştiği görülmektedir. Artık ülkemiz pazarına yabancı markaların ilgisi artmaktadır. Bundan dolayı ülkemizde üretilen otomobiller dünya pazarında daha üst düzeyde rekabet edebilmektedir. Bu rekabeti sürdürmek için faaliyette bulunan şirketler, farklılaştırma ve çeşitlendirme yoluyla ürün hatlarını zenginleştirmektedir (Badem, 2019: 76-77). Elektrikli araçların son zamanlarda çok tutulması çevresel faydalarına ve teknolojik ilerlemelerine bağlanabilir. Teknoloji ve performans gibi farklı özelliklere sahip olan elektrikli araç markaları arasındaki çeşitlilik, tüketicilere geniş bir yelpazede seçenek sunmaktadır. Tüketicilerin elektrikli araçlara yönelik tutumları; ekonomik (fiyat, vergi teşvikleri), teknik (menzil, şarj süresi), çevresel (emisyon) ve sosyal (prestij, çevreci imaj) gibi çok boyutlu faktörlerden etkilenmektedir (Rezvani vd., 2015). Özellikle gelişmekte olan pazarlarda tüketicilerin yenilik algısı, teknolojiye güveni ve yerli üretime yönelik duygusal bağlılıkları belirleyici olmaktadır (Jansson vd., 2017).

Mevcut çalışmalar, finansal, teknolojik ve altyapı yönleri de dâhil olmak üzere çeşitli elektrikli araç niteliklerine yönelik tüketici tercihlerini incelemektedir. Finansal nitelikler, fiyat ve kullanım maliyetlerini kapsar; daha düşük fiyatlar ve işletme maliyetleri genellikle daha yüksek satın alma isteğiyle ilişkilidir. Sürüş menzili ve şarj süresi gibi teknik nitelikler de önemli bir rol oynamaktadır. Çünkü tüketiciler daha uzun menzilleri ve daha kısa şarj sürelerini tercih ederler. Altyapı nitelikleri, şarj istasyonlarının varlığını içerir; burada daha yüksek bir yoğunluk, tüketiciler daha iyi erişim için daha fazla ödeme yapmaya istekli olduğundan, elektrikli otomobillerin benimsenmesini önemli ölçüde artırmaktadır (Nan Ye vd., 2025: 2).

"Menşe ülke etkisi", bir markanın menşeinin algılanan ülkesini ifade eder (Pappu vd., 2006). Bu husus, markalaşmada çok önemlidir, çünkü tüketicilerin markalara yönelik tutum ve davranışlarını önemli ölçüde etkilemektedir (Papadopoulos ve Heslop, 2002; Roth ve Diamantopoulos, 2009). Menşe ülke etkisi, ürün kalitesi, prestij ve kültürel öneme ilişkin algıları şekillendirebilir (Samiee, 1994). Harici bir faktör olarak, tüketiciler elektrikli araçları değerlendirirken diğer niteliklerin yanı sıra

genellikle markanın menşe ülkesini de dikkate alırlar (Bloemer vd., 2009). Araştırmalar, elektrikli araçlara yönelik tercihlerin ve tutumların markanın menşe ülkesinden büyük ölçüde etkilendiğini göstermiştir (Nan Ye vd., 2025: 4). Görüldüğü gibi "menşe ülke etkisi", tüketici davranışları üzerinde önemli bir rol oynamaktadır. Türkiye özelinde, yerli üretim algısı tüketicilerde güven ve gurur duygusu uyandırmakta, bu da satın alma niyetini artırmaktadır (Pappu vd., 2006; Samiee, 1994). TOGG, bu bağlamda yalnızca bir otomobil değil, aynı zamanda ulusal kimliğin ve teknolojik bağımsızlığın simgesi olarak konumlandırılmaktadır (Papadopoulos ve Heslop, 2002).

TOGG, "yerli ve milli otomobil" kimliğiyle tüketicilerin duygusal bağlılıklarını hedeflemekte ve etnosentrik tüketici davranışlarını pozitif yönde harekete geçirmektedir (Acar ve Taşkın, 2023). Türkiye'deki tüketici etnosentrizmi yüksek olan gruplar, yerli ürünleri tercih etme eğilimindedir. Bu eğilim, TOGG'un benimsenmesini kolaylaştıran bir psikolojik motivasyon kaynağıdır (Shimp ve Sharma, 1987). Elektrikli otomobil markalarında güvenilirlik ve teknolojik üstünlük algısı, markanın menşe ülkesine bağlı olarak şekillenmektedir. TOGG'un yerli teknolojiye dayalı üretim süreci ve dijital entegrasyon özellikleri (akıllı mobilite sistemi, yerli batarya teknolojisi) marka güvenilirliği açısından olumlu sinyaller vermektedir (Nan Ye vd., 2025). Ancak, şarj altyapısının yetersizliği, pil menzili ve ikinci el değerinin belirsizliği tüketicilerin satın alma niyetlerini olumsuz etkileyebilmektedir (Brescia, 2023).

Buradaki en önemli sorun, uzun mesafeli yolculuklar için elektrikli araçlara karşı hala belirli bir güvensizlik bulunmaktadır. Seyahat edilebilen kilometre sayısının azalması, pil geri dönüşümü ve yenilenebilir kaynaklardan enerji kullanımı ile birlikte bu araçları satın almanın önündeki engellerden biridir. Enerji açısından verimli kabul edilmelerine rağmen, elektrikli otomobiller pil nedeniyle gaz ve kirlilik üretebilmektedir. Pillerle ilgili çeşitli karışıklıklar söz konusudur. Şarj altyapısının yetersiz olması, özellikle şehirlerdeki evlerde şarj noktası olmaması tüketiciler açısından bir olumsuzluktur. Bu nedenle, uygun şarj altyapısı, elektrikli araçların kitlesel benimsenmesini desteklemek için ihtiyaç duyulan temel unsurlardan biridir. Burada mevcut hızlı şarj cihazlarının bu altyapıda ne kadar önemli bir rol oynadığı açıkça görülmektedir (Brescia, 2023:2).

Ulusal ve uluslararası literatür tarandığında elektrikli otomobil satın alma niyetine ilişkin hedef pazarlardaki tüketicilerin elektrikli otomobillere yönelik satın alma, benimseme ve marka tercihi davranışlarını etkileyen faktörlerin ve bu faktörlerin önem sırasının araştırıldığı çalışmaların 2010 yılından itibaren ağırlık kazandığı görülmektedir. Günümüze kadar öne çıkan araştırmalarda; tüketicilerin elektrikli araç satın alma niyetlerindeki algılar, algılanan duygusal ve sosyal değer, pil teknolojisi ve güvenliğinin, şarj altyapısı, vergi indirimi ve müşteri hizmetlerinin ücretlendirilmesi, yerli marka bir elektrikli araç satın alma niyetinde tutumları, tüketici etnosentrizminin etkisi gibi konuların incelendiği görülmektedir (Acar ve Taşkın, 2023: 1335).

DOI: https://doi.org/10.30546/19023.978-9952-8573-9-9.2025.9012.
ISBN: 978-9952-8573-8-2

Sektörün genel görünümüne bakıldığında; Türkiye'de otomotiv sektörü, ülke ekonomisinin en önemli ve dinamik sektörlerinden biridir. Üretim kapasitesi açısından Türkiye, Avrupa'nın önemli otomotiv üreticilerinden biridir. Özellikle binek araçlar, hafif ticari araçlar ve otobüs üretiminde öne çıkmaktadır (OSD, 2023). Küresel rekabet konusunda Türkiye, düşük maliyetli üretim avantajı ve geniş tedarikçi ağı ve lojistik üstünlüğü, Avrupa, Orta Doğu ve Afrika (EMEA) bölgesine yönelik üretim ve ihracat açısından stratejik avantajlar sağlamaktadır (Akıncı ve Taşkın, 2024). İhracat açısından baktığımızda, otomotiv sektörü, 2023 yılı itibariyle yaklaşık 35 milyar dolar ihracat hacmi ile Türkiye'nin toplam ihracatında lider konumdadır. Avrupa Birliği, Türkiye'nin en büyük otomotiv ihracat pazarı olarak öne çıkmakta; toplam ihracatın %70'ten fazlası AB ülkelerine yönelmektedir (chrome-extension://efaidnbmnnnibpcajpcglclefindmkaj/https://tim.org.tr/files/downloads/Strateji_Raporlari/ihracat_2024_raporu-2.pdf. 25.05.2025).

Türkiye'de hem yerli hem de yabancı markalar aktif olarak faaliyet göstermektedir. TOGG, Türkiye'nin ilk yerli elektrikli otomobili olarak bu sektörde yeni bir dönem başlatırken; Ford, Fiat, Renault, Toyota, Mercedes-Benz ve Hyundai gibi uluslararası markalar da Türkiye'de üretim üsleri kurarak hem iç pazara hem de ihracata yönelik faaliyetlerini sürdürmektedir (https://www.otosor.com.tr/blog/otomobil-dunyasi/turkiyede-uretilen-araclar). Teknolojik gelişmeler ve yatırımlara baktığımızda; Elektrikli ve Hibrit araçlar olarak, elektrikli araç üretimi ve batarya teknolojileri son yıllarda öncelikli hale gelmiştir. Özellikle TOGG'un batarya üretim altyapısı ve akıllı mobilite çözümleri, sektördeki dönüşümün simgesi niteliğindedir (TOGG, 2023). Ar-Ge faaliyetleri açısından, Türkiye'de 165 otomotiv Ar-Ge merkezi bulunmakta ve bu merkezler hem araç teknolojisi hem de dijitalleşme alanlarında yeni teknolojiler geliştirmektedir (https://sd.com.tr/2024-arge-merkezi-ve-tasarim-merkezi-sayisi-artti/#:~:text=Bir%20%C3%B6nceki%20ayda%201311%20olan,Merkezi%20say%C4%B1s%C4%B1%201312'%20ye%20y%C3%BCkseldi. Erişim Tarihi: 12.04.2025).

Sektör, aynı zamanda Endüstri 4.0 uygulamaları ile dijitalleşme ve otomasyon sürecini hızla benimsemektedir Ekonomik katkılar bakımından ise sektör, doğrudan ve dolaylı olarak yaklaşık 500.000 kişiye istihdam sağlamaktadır. Otomotiv sektörü, hem üretim hacmi hem de yan sanayi ile Türkiye GSYH'sine önemli katkıda bulunmakta ve kamu maliyesi açısından ciddi vergi geliri oluşturmaktadır (OSD, 2023). Robotik üretim hatları, yapay zekâ tabanlı kalite kontrol sistemleri ve otonom lojistik çözümleri, otomotiv fabrikalarının verimliliğini artırmaktadır (https://www.mckinsey.com/~/media/mckinsey/business%20functions/people%20and%20organizational%20performance/our%20insights/the%20state%20of%20organizations%202023/the-state-of-organizations-2023.pdf.).

Türkiye'nin otomotiv sektörü, 2023 yılında %13 artışla 35 milyar dolar ihracat gerçekleştirerek tüm zamanların rekorunu kırmıştır. TOGG'un 2024 yılında 30.093 adet satış ile Türkiye pazarında

DOI: https://doi.org/10.30546/19023.978-9952-8573-9-9.2025.9012.
ISBN: 978-9952-8573-8-2

%30,25'lik pay elde etmesi, markanın kısa sürede tüketiciye ulaşma başarısını ortaya koymaktadır. TOGG Ceo'su Gürcen Karakaş'ın yaptığı açıklamaya göre, henüz ihracata başlamamış olan TOGG'un 2025 Eylül itibarıyla Avrupa pazarına açılması hedeflenmektedir. Bu stratejik açılım, TOGG'un sadece yerel değil, küresel bir marka olma iddiasının da göstergesidir (https://paratic.com/togg-ceosu-acikladi-avrupaya-ihracat-bu-tarihte-basliyor/#:~:text=%C4%B0hracat%20i%C3%A7in%20%C3%B6nce%20T%C3%BCrkiye'de,ya%20ihracata%20ba%C5%9Flayacaklar%C4%B1n%C4%B1%20ifade%20etti.).

Sonuç olarak TOGG, Türk otomotiv sektörü açısından yalnızca bir ürün değil, aynı zamanda bir stratejik dönüşüm aracıdır. Tüketici gözünde bir "yerlilik" sembolü olarak konumlanan marka, elektrikli araçlara yönelik duygusal ve rasyonel tercihleri bütüncül şekilde etkilemektedir. Marka güveni, menşe ülke algısı, teknolojiye güven ve şarj altyapısının gelişimi, TOGG'un pazardaki uzun vadeli başarısının anahtar unsurları olarak öne çıkmaktadır.

Türkiye'de Otomobil Satın Alma Davranışı

Türkiye'de otomobil satın alma davranışı, genellikle çok boyutlu bir yapıya sahiptir ve makroekonomik değişkenler, teknolojik gelişmeler ve kültürel normlar tarafından şekillendirilmektedir. Elektrikli otomobil talebi konusunu inceleyen çeşitli çalışmalar bulunmaktadır. Coffman vd. (2017) yaptıkları araştırmalarda elektrikli otomobil talebini etkileyen değişkenleri oluşturmuşlardır. Araştırmada en çok kullanılan değişkenlerin araç sahipliği maliyetleri, tüketici özellikleri, sürüş menzili ve şarj etme süresi, şarj etme ağı, yakıt fiyatları, kamusal görünürlük ve sosyal normlar, elektrikli araç kabulünü etkileyen kamusal bileşenler olduğunu ortaya koymuşlardır. Diğer bir çalışmada Kumar ve Alok (2020), kullanılan bağımsız değişkenleri 5 farklı başlık altında toplamışlardır. Önceki değişkenler (şarj etme altyapısı gelişimi, araç sahipliğinin toplam maliyeti, devlet düzenlemeleri, araç tasarımı ve özellikleri, psikolojik etkiler, elektrik üretme türü, batarya maliyeti, şarj etme davranışları vb. gibi), aracı değişkenler (etik değerlendirme), düzenleyici değişkenler (hiperbolik indirim ve çevresel kaygılar), sonuç değişkenleri (çevresel etkiler, sosyal etkiler ve ekonomik etkiler) ve sosyo-demografik (yaş, cinsiyet, gelir, eğitim, birden fazla otomobil sahipliği, hane büyüklüğü, nüfus vb. gibi) değişkenlerden oluşmaktadır. Sonuç olarak bakıldığında en çok kullanılan değişkenlerin şarj etme altyapısı gelişimi, araç sahipliğinin toplam maliyeti ve satın-alma temelli teşvik politikaları olduğu görülmektedir.

Türkiye'de otomobil fiyatları, büyük ölçüde döviz kuru dalgalanmaları, vergilendirme sistemi, özel tüketim vergisi gibi yapısal faktörlere bağlı olarak şekillenmekte ve tüketicilerin karar süreçlerini doğrudan etkilemektedir. Özellikle 2020 sonrası dönemde döviz kurlarındaki dalgalanmalar, yeni araç fiyatlarının erişilebilirliğini sınırlamış; bu durum, ikinci el otomobil pazarına olan ilgiyi artırmıştır (TÜİK, 2023). Araştırmalar, tüketicilerin otomobil alımında öncelikli olarak toplam maliyete, yakıt ekonomisine ve uzun vadeli finansal sürdürülebilirliğe dikkat ettiklerini ortaya koymaktadır. Elektrikli

DOI: https://doi.org/10.30546/19023.978-9952-8573-9-9.2025.9012.
ISBN: 978-9952-8573-8-2

araçların yükselişi ve yerli otomobil markalarının pazara girişi ile birlikte satın alma kararları da yeniden değişmektedir (Acar ve Taşkın, 2024a). Elektrikli ve hibrit otomobillerin ön planda olması, teknolojik gelişmeler ışığında tüketicilerin tercihlerini değiştirmektedir. TOGG gibi yerli elektrikli otomobil projeleri, teknolojiye duyarlı bir tüketici kitlesi yaratmıştır. Bu gelişme, çevre dostu ve enerji verimli araçlara olan talebi artırmaktadır.

Elektrikli ve hibrit araçlar, küresel ölçekte olduğu gibi Türkiye'de de artan çevre bilinci ve teknolojik gelişmelerin etkisiyle ön plana çıkmaktadır. Yerli elektrikli otomobil projesi olan TOGG, bu bağlamda teknolojiye duyarlı tüketici kitlesi üzerinde olumlu bir etki yaratmıştır (Acar ve Taşkın, 2024b). Tüketicilerin daha düşük yakıt maliyeti, çevreye duyarlılık ve devlet teşvikleri gibi unsurlarla elektrikli araçlara yönelik eğilimleri artmaktadır (Nan Ye vd., 2025). Ancak, yetersiz şarj altyapısı ve pil güvenliğine ilişkin endişeler, elektrikli araçların benimsenmesini sınırlandıran faktörlerdir (Brescia, 2023).

Türkiye'de otomobil, yalnızca bir ulaşım aracı olarak değil; aynı zamanda bireysel başarı, ekonomik güç ve sosyal statü göstergesi olarak da değerlendirilmektedir. Özellikle genç tüketiciler, araçların teknolojik ve dijital donanımlarına daha fazla önem verirken; orta yaş ve üzeri tüketiciler için dayanıklılık, yakıt verimliliği ve düşük bakım maliyeti ön plandadır. Yapılan araştırmalara baktığımızda Şaşmaz (2020), tüketicilerin elektrikli otomobillere karşı olumlu bir tutuma sahip olduğu, elektrikli araçları kullanışlı, basit, güvenli ve çevre dostu olarak gördüğünü saptamıştır. Elektrikli otomobillerin tüketici tercihleri üzerindeki etkilerini inceleyen Karamehmet ve Morgül (2018), mevcut literatürü tarayarak, Türkiye'de elektrikli araçların tanıtımını artırmak için stratejiler önermişlerdir. Yapılan bu çalışmada tüketicilerin elektrikli araçları tercih etmelerini etkileyen başlıca faktörler çevre bilinci, ekonomik teşvikler, araç performansı ve sosyo-demografik değişkenler olarak ortaya konmuştur. Kocagöz ve İğde (2022), tüketicilerin elektrikli otomobil satın alma niyetlerini etkileyen faktörler üzerine bir araştırma yapmışlardır. Yapılan bu araştırmanın sonucunda, tüketicilerin elektrikli otomobiller hakkındaki değerlendirmeleri, elektrikli otomobilleri satın alma niyetini istatistiksel olarak anlamlı bir şekilde olumlu yönde etkilediğini göstermektedir.

Piyasa dinamikleri ve eğilimlerini incelediğimizde Türkiye otomotiv pazarı, hem yerli hem de yabancı markalar açısından rekabetçi bir yapıya sahiptir. Fiat, Renault ve Toyota gibi küresel markalar, özellikle uygun fiyat-performans dengesi nedeniyle tüketiciler tarafından tercih edilmektedir. Ancak son yıllarda yerli üretim vurgusu, TOGG gibi girişimlerin kamuoyundaki algısını güçlendirmiştir. Tüketici etnosentrizmi kuramına göre, yerli üretime karşı olumlu tutumlar, satın alma niyetini artırmakta ve markaya olan duygusal bağlılığı derinleştirmektedir (Acar ve Taşkın, 2023). Elektrikli araç piyasası açısından elektrikli otomobil pazarı, Türkiye'de hızla gelişmektedir. Çevre dostu politikalar ve elektrikli araçlara yönelik özel teşvikler, bu alandaki talebi artırmıştır. Ancak, elektrikli araç altyapısının henüz yeterince gelişmemiş olması, tüketicilerin bu segmente yönelme hızını sınırlamaktadır.

DOI: https://doi.org/10.30546/19023.978-9952-8573-9-9.2025.9012.
ISBN: 978-9952-8573-8-2

Yüksek fiyatlar ve ekonomik belirsizlik nedeniyle ikinci el araç pazarı, Türkiye'de hızlı bir büyüme göstererek daha çok tercih edilir hale gelmiştir. İkinci el pazarında döviz kurları ve ekonomik dalgalanmalar fiyatların öngörülebilirliğini zorlaştırsa da, bu segment büyümeye devam etmektedir. TÜİK verilerine göre, ikinci el satışlar, toplam otomobil satışlarının %70'ini aşmış durumdadır (TÜİK, 2023). İkinci el piyasası, daha uygun fiyatlar ve takas kolaylıkları nedeniyle özellikle düşük ve orta gelir grupları tarafından tercih edilmektedir.

Günümüzde hızla gelişen ve değişen araç teknolojileri sayesinde elektrikli otomobiller artık yaşamın ayrılmaz bir parçası haline gelmiştir. Özellikle dünyadaki sürdürülebilirlik alanındaki ilerlemeler ve yeşil enerjiye geçiş sürecindeki adımlar, üretici ve tüketicide büyük farkındalık yaratmaktadır. Elektrikli otomobillerin, Hız ve sürüş performansları, çevre dostu yapıları, doğaya daha az zararlı gaz salınımı yapmaları, daha ekonomik yakıt seçenekleri sunmaları ve ileri teknolojik özellikleri gibi birçok önemli avantajı bulunmaktadır. Bu bağlamda Türkiye'de de otomobil satın alma davranışları, bu ekonomik ve teknolojik gelişmeler ışığında hızla değişmektedir. Gelecekte elektrikli ve hibrit otomobillere yönelik talep, altyapının gelişmesiyle birlikte artmaya devam edecektir. Elektrikli araçlarda yerli üretim projeleri gibi yenilikçi gelişmeler, tüketici tercihlerinde köklü bir düşünce dönüşümü yaratmaktadır. Yerli markaların Pazar payının arttırılması teşvik edilmelidir. Sonuç olarak, şarj altyapısının genişletilmesi, kredi teşviklerinin artırılması ve yerli markaların güvenilirliğinin pekiştirilmesi, sektördeki dönüşümü hızlandıracaktır.

2. ARAŞTIRMA

2.1. Araştırma Konusu ve Amacı

Türkiye'de üretilen, yerel ve yabancı basında yakından takip edilen elektrikli otomobil TOGG'un yerli piyasada tüketiciler tarafından hakkında neler düşünüldüğü araştırmanın konusudur. Yerli otomobil TOGG'un, Türk tüketiciler tarafından satın alma eylemi esnasında tercih edilip/edilmeyeceği, hakkında neler düşünüldüğü ve tercih eden tüketicilerin nelere katlanabilecekleri konusunda literatüre katkı sağlamak araştırmanın amacıdır.

2.2. Araştırma Modeli

Araştırmanın modeli, literatür incelemesi sonucunda araştırmanın konusu ve amacı çerçevesinde şekil-1'de görüldüğü gibi oluşturulmuştur.

DOI: https://doi.org/10.30546/19023.978-9952-8573-9-9.2025.9012.
ISBN: 978-9952-8573-8-2

Şekil 1: Araştırma Modeli

2.3. Araştırmanın Hipotezleri

Araştırmanın hipotezleri, araştırmanın amacı ve modeli çerçevesinde aşağıda görüldüğü gibi oluşturulmuştur.

H_0: Türk tüketiciler, yerli/milli otomobil TOGG'u satın almayacaklardır,

H_1: Türk tüketiciler, yerli/milli otomobil TOGG'u satın alacaklardır.

2.4. Araştırmanın Yöntemi

Araştırmanın uygulama safhası yapılırken öncelikli olarak yarı yapılandırılmış bir mülakat formu oluşturulmuş ve pilot uygulama yapılmıştır. Pilot çalışma esnasında ve konuyla alakalı uzmanlar ile yapılan görüşmeler sonucu ifadeler düzenlenerek, 05-30 Ağustos 2024 tarihleri arasında 38 kişiye kolayda örnekleme yöntemi ile yüz yüze ulaşılmıştır. Ancak 30 kişi araştırmaya katılımcı olmaya gönüllü olmuştur. Araştırma yapılırken katılımcılar ile derinlemesine görüşme tekniği kullanılmıştır ve elde edilen veriler MAXQDA paket programı ile analiz edilmiştir.

2.5. Araştırma Evreni ve Örneklemi

Araştırmanın evreni Türk tüketiciler olduğu için Türkiye nüfusunun tamamıdır. TÜİK verilerine göre 2023 yılı adrese dayalı nüfus kayıt sonuçlarına göre 85 milyon 372 bin 377 kişidir (TÜİK, 2024). Araştırma evreni oluşturulurken etik kurallar gereği; 18 yaşından küçük olanlar ve akli dengesi yerinde olmayanlar evrene dahil edilmemelidir. Ancak bunlara ait kesin verilere ulaşılamadığı için Türkiye nüfusunun tamamı araştırmanın evreni olarak kabul edilmiştir.

Yapılacak olan nitel çalışmalarda, örneklem miktarının araştırmadan araştırmaya değişiklik gösterdiği, kullanılacak yönteme göre seçilmesi gerektiği belirtilmiş ve derinlemesine görüşmelerin yaklaşık 30 katılımcı ile yapılması gerektiği vurgulanmaktadır (Başkale, 2016: 23). Araştırma yapılırken kolayda örnekleme yöntemiyle toplam 38 kişiye ulaşılmıştır. Ancak ulaşılan 38 kişiden 30 kişi araştırmaya katılmayı kabul etmiştir. Araştırma örneklemi bu veriler ışığında uygun ve yeterli miktardadır.

DOI: https://doi.org/10.30546/19023.978-9952-8573-9-9.2025.9012.
ISBN: 978-9952-8573-8-2

2.6. Katılımcıların Demografik Bilgileri

Araştırmaya toplam 30 kişi katılım sağlamıştır. Katılımcılar seçilerken kadın ve erkek miktarının eşit olmasına dikkat edilmiştir. Katılımcılara ait demografik bilgiler tablo-1'de sunulmuştur.

Değişken		**Frekans**	**Yüzde**	**Değişken**		**Frekans**	**Yüzde**
Cinsiyet	Kadın	15	50,00	**Medeni Durum**	Evli	17	56,67
	Erkek	15	50,00		Bekâr	13	43,33
Eğitim Durumu	İlköğretim	2	6,67	**Yaş**	18-30	15	50,00
	Lise	4	13,33				
	Ön Lisans	3	10,00		31-40	9	30,00
					41-50	4	13,33
	Lisans	15	50,00		51-65	2	6,67
	Lisansüstü	6	20,00	**Aylık Hane Geliri**	0-17.002 TL	1	3,33
Meslek	Kamu Personeli	9	30,00		17.002-30.000 TL	4	13,33
	Özel Sektör	3	10,00		30.001-50.000 TL	8	26,67
	Sağlık Sektörü	9	30,00		50.001-70.000 TL	14	46,67
	Emekli	2	6,67				
	Mühendis-Mimar	4	13,33		70.001 TL ve üzeri	3	10,00
	Ev Hanımı	3	10,00				
TOPLAM		**30**	**% 100**	**TOPLAM**		**30**	**% 100**

Tablo-1: Katılıcıların Demografik Bilgileri

Aylık hane geliri sınıflandırmasında 2024 yılı asgari ücret, işçi ve memur sendikalarının yayınlamış oldukları ortalama yoksulluk sınırı rakamları baz alınmıştır. Yaş sınırları belirlenirken reşit olma sınırı olan 18, yaşlılık sınırı olan 65 yaş sınırlarına göre listeleme yapılmıştır ve reşit olmayan kişiler araştırma örneklemine dahil edilmemiştir. Araştırmaya katılanların % 60'ını kamu ve sağlık çalışanları, % 56,67'sini bekarlar, % 50'sini 18-30 yaş grubu ve % 46,67'sini 50.001-70.000 TL gelire sahip kişiler oluşturmaktadır. Katılımcıların ortalama yaşlarının 33,73 ve ortalama gelirlerinin 46.429,91 TL olduğu tespit edilmiştir.

DOI: https://doi.org/10.30546/19023.978-9952-8573-9-9.2025.9012.
ISBN: 978-9952-8573-8-2

2.7. Verilerin Analizleri

Yapılan mülakatlar sonucu; erkeklerden en yüksek 2820 ve en düşük 1108 ortalama 1819 birimlik, kadınlardan ise en yüksek 2775 ve en düşük 1106 ortalama 1539 birimlik veri toplanmıştır. Bu bilgiler ışığında erkeklerden % 18 birimlik daha fazla veri toplandığı tespit edilmiştir. Araştırma ile alakalı MAXQDA paket programı ile yapılan kelime bulutu ve sözcük frekansı analizlerinin sonuçları sunulmuştur.

2.7.1. Tüm Sözcüklerin Kelime Bulutu Analizi

Araştırma kapsamında yapılan ve 30 katılımcının yer aldığı mülakatlarda elde edilen veriler ile yapılan kelime bulutu analizinin sonuçları şekil-2'dedir.

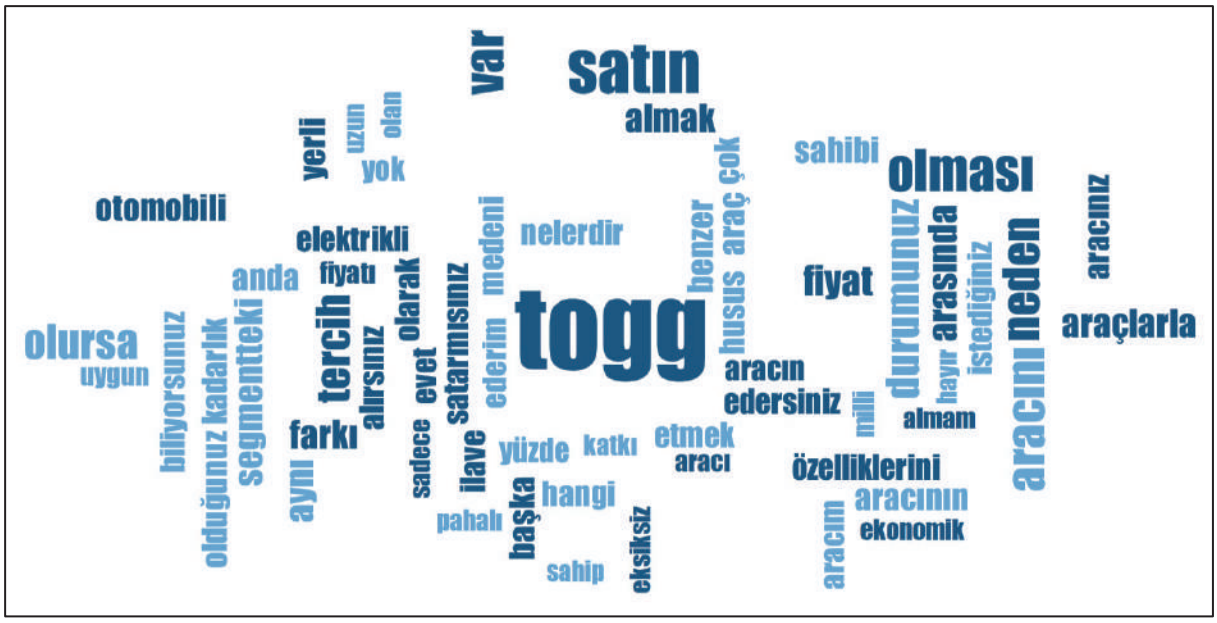
Şekil 2: Tüm Sözcüklerin Kelime Bulutu Analiz Sonucu

Şekil-2'de yer alan kelime bulutu analizi değerlendirildiğinde; derinlemesine ve yüz yüze mülakat yöntemi ile veriler toplandığı için araştırmanın konusu ve amacının dışında da kelimelerin yer aldığı ancak ''TOGG, satın almak, fiyat ve yerli'' kelimelerinin ön plana çıktığı görülmektedir.

2.7.2. Hipotez ve Modele Uygun Olarak Kelime Bulutu Analizi

Araştırma kapsamında yapılan ve 30 katılımcının yer aldığı mülakatlarda elde edilen verilerin hipotez ve modele uygun olarak yapılan kelime bulutu analizinin sonuçları şekil-3'te belirtildiği şekildedir.

DOI: https://doi.org/10.30546/19023.978-9952-8573-9-9.2025.9012.
ISBN: 978-9952-8573-8-2

Şekil 3: Hipotez ve Modele Uygun Olarak Kelime Bulutu Analiz Sonucu

Şekil-3'te yer alan kelime bulutu analizi değerlendirildiğinde; ''TOGG, satın almak, fiyat, yerli, elektrikli, otomobil'' kelimelerinin ön plana çıktığı görülmektedir.

2.7.3. Mülakatların Sözcük Frekansı Analizi

Yapılan 30 mülakat sonucunda elde edilen veriler MAXQDA paket programı ile sözcük frekansı analizine tabi tutulmuştur. Analiz sonucu elde edilen verilere bakıldığında; toplam 6608 ve 1316 farklı sözcük kullanılmıştır. Ortalamasına bakıldığında her sözcük 5,02 kez kullanılmıştır. Bu ortalamanın üzerinde ve araştırma konusuyla alakalı kelimeler ayrıştırıldığında aşağıdaki tablo elde edilmiştir.

S/N	Sözcük	Sözcük uzunluğu	Frekans	%	Derece	Belgeler	Belgeler %
1	TOGG	4	247	3,74	1	30	100,00
2	satın	5	131	1,98	3	30	100,00
3	fiyat	5	69	1,04	15	30	100,00
4	yerli	5	33	0,50	34	20	66,67
5	elektrikli	10	28	0,42	84	19	63,33
6	milli	5	21	0,32	91	13	43,33
7	uygun	5	17	0,26	95	10	33,33
8	ekonomik	8	13	0,20	101	7	23,33
9	pahalı	6	13	0,20	101	12	40,00
10	servis	6	10	0,15	144	9	30,00

Tablo-2: Mülakatların Sözcük Frekansı Analiz Sonuçları

DOI: https://doi.org/10.30546/19023.978-9952-8573-9-9.2025.9012.
ISBN: 978-9952-8573-8-2

Sözcük frekans analizinin sonucu (tablo-2) değerlendirildiğinde; "TOGG, satın, fiyat, yerli, elektrikli, milli, uygun, ekonomik, pahalı ve servis" sözcüklerinin araştırmanın konusu ve amacı göz önünde bulundurularak süzüldüğünde ön plana çıktığı görülmektedir. Özellikle sözcükler bir bütün olarak değerlendirildiğinde; ekonomikliğin, TOGG otomobilinin fiyatının ve servis ağının Türk tüketiciler açısından önemli olduğu ancak yerli/milli olmasından ötürü bazı olumsuz yanlarının göz ardı edilebileceği kanaatine varılmıştır.

3.SONUÇ

Yapılan mülakatlar sonucu; erkeklerden en yüksek 2820 ve en düşük 1108 ortalama 1819 birimlik, kadınlardan ise en yüksek 2775 ve en düşük 1106 ortalama 1539 birimlik veri toplanmıştır. Bu bilgiler ışığında erkeklerden % 18 birimlik daha fazla veri toplandığı tespit edilmiştir. Erkeklerden toplanan verinin fazla olmasının nedeninin, kadınlara kıyasla erkeklerin araçlara daha fazla ilgi duymalarından kaynaklandığı değerlendirilmiştir.

Şekil-2 ve 3'te yer alan kelime bulutu analizleri değerlendirildiğinde; ''TOGG, satın almak, fiyat, yerli, elektrikli, otomobil, elektrikli ve ekonomik'' kelimelerinin ön plana çıktığı görülmektedir. Türk tüketiciler açısından analizler değerlendirildiğinde; yerli elektrikli otomobil TOGG'un tercih edileceği ancak ekonomik hususların ve fiyatının önemli olduğu kanaatine varılmıştır. Sözcük frekans analizi sonucu elde edilen verilere bakıldığında; toplam 6608 ve 1316 farklı sözcük kullanılmıştır. Ortalamasına bakıldığında her sözcük 5,02 kez kullanılmıştır. '' TOGG, satın, fiyat, yerli, elektrikli, milli, uygun, ekonomik, pahalı ve servis'' sözcüklerinin araştırmanın konusu ve amacı göz önünde bulundurularak süzüldüğünde ön plana çıktığı görülmektedir. Özellikle sözcükler bir bütün olarak değerlendirildiğinde; ekonomikliğin, TOGG otomobilinin fiyatının ve servis ağının Türk tüketiciler açısından önemli olduğu ancak yerli/milli olmasından ötürü bazı olumsuz yanlarının göz ardı edilebileceği kanaatine varılmıştır.

Mülakatlar değerlendirildiğinde ise; katılımcılarının % 80'inin şahsi aracının olduğu, yerli /milli otomobil alabilmek için otomobil sahibi olanların % 66'sının otomobilini satabileceği, TOGG otomobili ile aynı segmentte ve seviyede olan yabancı otomobillere kıyasla genelin % 26,5 daha fazla maliyete katlanmayı kabul ettikleri ve konuyla alakalı görüş bildirmeyenlerin verileri çıkarıldığında % 30,58 daha fazla maliyete katlanabilecekleri sonucuna ulaşılmıştır.

4.KAYNAKÇA

Acar, O. ve Taşkın, Ç. (2023). Tüketici Satın Alma Niyetinde Algılanan Değer ve Tüketici Etnosentrizminin Etkisi: TOGG Markası Üzerine Bir Araştırma. Abant Sosyal Bilimler Dergisi, 23(3), 1333-1350.

Acar, O. ve Taşkın, Ç. (2024a). Elektrikli Araç Pazarında Tüketici Satın Alma Davranışlarının Değerlendirilmesine Yönelik Bir Bibliyometrik ve Sistematik Analiz. Adıyaman Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, (46), 494-529.

Acar, O. ve Taşkın, Ç. (2024b). Türkiye'de Elektrikli Otomobillerin Benimsenmesi Sürecinin Değerlendirilmesine Yönelik Nitel Bir Araştırma. Anadolu Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, 25(1), 205-241.

Akıncı, Ö. S. ve Taşkın, E. (2024). Türkiye'nin Küresel Rekabet Gücünün Artırılması: Lojistik Altyapı ve Sürdürülebilir Ticarete Odaklanmak. İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Dergisi, 13(5), 2079-2102.

Badem, E. (2019). Otomobil Seçimi Kararında Tüketici Satın Alma Davranışını Etkileyen Faktörlerin Dematel Yöntemi İle Değerlendirilmesi. Bartın Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İşletme Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi.

Başkale, H. (2016). Nitel Araştırmalarda Geçerlik, Güvenirlik ve Örneklem Büyüklüğünün Belirlenmesi. Dokuz Eylül Üniversitesi Hemşirelik Fakültesi Elektronik Dergisi, 9(1), 23-28.

Brescia, M. (2023). Challenges in EV Adoption: Infrastructure and Consumer Attitudes. Journal of Sustainable Mobility, 8(1), 1–12.

Coffman, M., Bernstein, P. & Wee, S. (2017). Electric Vehicles Revisited: A Review of Factors that Affect Adoption. Transport Reviews, 37(1), 79-93.

Egbue, O. & Long, S. (2012). Barriers to Widespread Adoption of Electric Vehicles. Technological Forecasting and Social Change, 80(3), 690–705.

https://paratic.com/togg-ceosu-acikladi-avrupaya-ihracat-bu-tarihte basliyor/#:~:text=%C4%B0hracat%20i%C3%A7in%20%C3%B6nce%20T%C3%BCrkiye'de,ya%20ihracata%20ba%C5%9Flayacaklar%C4%B1n%C4%B1%20ifade%20etti. Erişim Tarihi: 02.04.2025.

https://sd.com.tr/2024-arge-merkezi-ve-tasarim-merkezi-sayisi-artti/#:~:text=Bir%20%C3%B6nceki%20ayda%201311%20olan,Merkezi%20say%C4%B1s%C4%B1%201312'%20ye%20y%C3%BCkseldi. Erişim Tarihi: 12.04.2025.

https://tim.org.tr/files/downloads/Strateji_Raporlari/ihracat_2024_raporu-2.pdf. Erişim Tarihi: 12.04.2025.

https://tim.org.tr/files/downloads/Strateji_Raporlari/ihracat_2024_raporu-2.pdf. Erişim Tarihi: 12.04.2025.

https://www.mckinsey.com/~/media/mckinsey/business%20functions/people%20and%20organizational%20performance/our%20insights/the%20state%20of%20organizations%202023/the-state-of-organizations-2023.pdf. Erişim Tarihi: 16.02.2025.

https://www.otosor.com.tr/blog/otomobil-dunyasi/turkiyede-uretilen-araclar. Erişim Tarihi: 25.05.2025.

Jansson, J., Pettersson, T. & Mannberg, A. (2017). Adoption of Alternative Fuel Vehicles: Influences from Car Ownership and Gender. Transportation Research Part D, 52, 236–244.

Karamehmet, B. ve Morgül, E. (2018). Tüketicilerin Elektrikli Araç Tercihleri: Literatür Taraması ve Türkiye'de Tanıtımına Yönelik Öneriler. Karadeniz Uluslararası Bilimsel Dergi, (40), 246-260.

Kocagöz, E. ve İğde, Ç. S. (2022). Elektrikli Araç Satın Alma Niyetini Hangi Faktörler Etkiler? Bir Tüketici Araştırması. Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, (21. Uluslararası İşletmecilik Kongresi Özel Sayısı), 104-120.

Kumar, R. R. ve Alok, K. (2020). Adoption of Electric Vehicle: A literature Review and Prospects for Sustainability. Journal of Cleaner Production, 253, 119911.

Nan Ye, W., Xu, J. & Kim, S. (2025). Consumer preferences for electric vehicle attributes in emerging markets. Energy Policy, 180, 112411.

OSD (2023). https://www.osd.org.tr/saved-files/PDF/ 2024/11/20/2023%20K%C3%BCresel%20De%C4%9Ferlendirme%20Raporu.pdf. Erişim Tarihi: 25.05.2025.

Papadopoulos, N., & Heslop, L. A. (2002). Country Equity and Country Branding: Problems and Prospects. Journal of Brand Management, 9(4/5), 294–314.

Pappu, R., Quester, P. ve Cooksey, R. (2006). Consumer-based Brand Equity and Country-of-Origin Relationships. European Journal of Marketing, 40(5/6), 696–717.

Rezvani, Z., Jansson, J., & Bodin, J. (2015). Advances in Consumer Electric Vehicle Adoption Research: A Review and Research Agenda. Transportation Research Part D: Transport and Environment, 34, 122–136.

Samiee, S. (1994). Customer Evaluation of Products in a Global Market. Journal of International Business Studies, 25(3), 579–604.

DOI: https://doi.org/10.30546/19023.978-9952-8573-9-9.2025.9012.
ISBN: 978-9952-8573-8-2

Shimp, T. A. ve Sharma, S. (1987). Consumer Ethnocentrism: Construction and Validation of the CETSCALE. Journal of Marketing Research, 24(3), 280–289.

Şaşmaz, O. (2020). Tüketicilerin elektrikli otomobil kullanımına yönelik tutumları üzerine bir araştırma. Yüksek Lisans Tezi. Bahçeşehir Üniversitesi.

TÜİK, (2023). https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Adrese-Dayal%C4%B1-N%C3%BCfus-Kay%C4%B1t-Sistemi-Sonu%C3%A7lar%C4%B1-2023-49684&dil=1 Erişim Tarihi: 01.02.2025.

Ye, N., Zhang, M., Huang, X., Li, W. & Hou, L. (2025). Exploring Chinese Consumers' Brand Preference and Willingness-to-pay for Electric Vehicles: A Discrete Choice Experiment. Research in Transportation Business & Management, 59,101282.

DOI: https://doi.org/10.30546/19023.978-9952-8573-9-9.2025.9012.
ISBN: 978-9952-8573-8-2

İSLAM HUKUKUNDA SORUMLULUK BAĞLAMINDA AİLE VE BABA ROLÜ

Ümmühan BAYRAKÇI[145]

Bilecik Şeyh Edebali Üniversitesi, Lisansüstü Enstitüsü, Temel İslam Bilimleri, İslam Hukuku, Bilecik Türkiye
ORCID Code:0009-0007-9517-8627

Doç. Dr. Ahmet AYDIN[146]

Bilecik Şeyh Edebali Üniversitesi İlahiyat Fakültesi, Bilecik, Türkiye
ORCID Code:0000-0002-0943-8813

THE ROLE OF FAMILY AND FATHER IN ISLAMIC LAW WITHIN THE CONTEXT OF RESPONSIBILITY

ABSTRACT

In a digitalizing world, the family institution, serving as a bridge between generations, holds a respected and authoritative position in society through its individual members. Comprising mothers, fathers, and children, the family is the core of a peaceful society and the first step in building the future. For individuals with family consciousness to correctly understand themselves, their existence, and the details of life, it is crucial for them to know and apply the necessary behaviors, and to establish effective and healthy communication in their social environment through material and spiritual education. These emerging issues are significant not only from the perspective of Islamic Law but also for ensuring social peace and the establishment and preservation of a healthy family, bringing along important ethical and religious questions. As the conducted studies highlight the seriousness of responsibilities by affecting the family in particular and all humanity in general, it necessitates addressing the topic from the perspective of Islamic Law, and defining the responsibilities and boundaries of the "father," who is considered the cornerstone of the family. Islam regards humans as the most honorable of creatures and imposes responsibilities on individuals. In this context, for the family to endure, for social peace, tranquility, and happiness in this world and the hereafter to be secured, it is necessary to re-evaluate the concept of **"preservation of lineage" (neslin korunması)** found in Islamic law, ensuring that family members realize their duties and fulfill their entrusted responsibilities.

This article examines the responsibilities of the father in the light of the fundamental sources of Islam, the Qur'an and Sunnah, as well as the social and psychological responsibilities required for the preservation of the family from an Islamic perspective, and the ethical problems in this field. Firstly,

[145] Bilecik Şeyh Edebali Üniversitesi, Lisansüstü Enstitüsü, Temel İslam Bilimleri Yüksek Lisans Öğrencisi, Bilecik, Türkiye.
[146] Bilecik Şeyh Edebali Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi, Bilecik, Türkiye.

DOI: https://doi.org/10.30546/19023.978-9952-8573-9-9.2025.9012.
ISBN: 978-9952-8573-8-2

the concepts of family and father are defined, and examples of families and comparisons with their families are made in the Qur'an and Sunnah. Subsequently, the father's responsibility, as one of the individuals forming the family, is evaluated within the **fiqh (Islamic jurisprudence)** framework, in light of the Qur'an and Sunnah. Emphasis is placed on social, psychological, and ethical boundaries within the framework of fundamental principles such as the **"principle of necessities" (zaruriyyat)** and the **"preservation of lineage and innate disposition" (neslin ve fıtratın korunması)** in fiqh. It is concluded that the father, as a parent, bears great responsibility in establishing psychological and sociological norms, especially in preserving children's innate disposition (fitra), meeting their religious and worldly education rights, providing for their sustenance, protecting their person and property, establishing love and trust, being a role model, and creating a healthy communication language. Consequently, the aim is to present an evaluative solution to the current and problematic concept of the father in the Muslim world of the 21st century, considering the boundaries set by Islam and the rights and responsibilities of the individual and society.

Keywords: Islamic Law, Zaruriyyat, Fitrat, Family, Father, Responsibility

ÖZET

Dijitalleşen dünyada nesiller arasında bir köprü vazifesi gören aile kurumu kendisini oluşturan bireyleriyle saygın ve toplumda otorite bir konumdadır. Anne, baba ve çocuklardan oluşan, geleceği inşa etmede ilk basamak olan aile huzurlu bir toplumun çekirdeğidir. Aile bilincine sahip bireylerin kendini, varoluşunu, hayatın detaylarını doğru anlamlandırabilmesi için gereken davranış biçimlerini bilip uygulamaları, maddi-manevi eğitimle sosyal çevrede etkili ve sağlıklı iletişim kurmaları önem oluşturmaktadır. Ortaya çıkan bu hususlar hem İslam Hukuku açısından hem de toplumsal huzurun temin ve sağlıklı bir ailenin oluşturulup korunması açısından dikkat çekmekle birlikte ahlaki ve dini açıdan da önemli soruları beraberinde gündeme getirmektedir. Yapılan çalışmalar özelde aileyi genelde ise tüm insanlığı etkilemesiyle sorumlulukların ciddiyetini ortaya çıkardığından konunun İslam Hukuku açısından da ele alınması, aileyi oluşturan ve temel direği diye adlandırılan “babanın” sorumluluklarını ve sınırlarını belirlemeyi gerekli kılmaktadır. İslam Dini insanı en şerefli varlık olarak kabul eder ve bireylere sorumluluklar yükler. Bu durumda ailenin ayakta kalabilmesi, toplumsal barışın, huzurun, dünya ve ahiret mutluluğunun temin edilebilmesi için aile bireylerinin görevlerinin farkına varması ve yüklendiği sorumluluğun gereğinin yapılması için İslam hukukunda yer alan neslin korunması kavramının yeniden değerlendirilmesini gerekli kılmaktadır.

Bu makalede, İslam Dininin temel kaynakları olan Kur’an Sünnet ışığında babanın sorumlulukları, İslam Dini açısından ailenin korunması için gereken sosyal ve psikolojik mesuliyetler ve bu alandaki ahlaki problemler ele alınmıştır. Öncelikle aile ve baba kavramlarının tanımı yapılmış, Kur’an ve Sünnette aile örnekleri ve karşılaştırması yapılmıştır. Ardından İslam dininin temel kaynakları Kur’an ve sünnet ışığında aileyi oluşturan bireylerden olan babanın sorumluluğu fıkhi çerçevede

DOI: https://doi.org/10.30546/19023.978-9952-8573-9-9.2025.9012.
ISBN: 978-9952-8573-8-2

değerlendirilmiştir. Fıkıhta yer alan zaruriyyat ilkesi, neslin ve fıtratın korunması gibi temel prensipler çerçevesinde sosyal, psikolojik ve ahlaki sınırlara vurgu yapılmıştır. Özellikle çocukların fıtratının korunması, dini ve dünyevi eğitim haklarının karşılanması, çocuğun nafakasının temini, şahıs ve mal varlığının korunması, sevgi ve güven tesisi, rol model olma, sağlıklı iletişim dili oluşturma gibi psikolojik ve sosyolojik normları tesis etmede ebeveyn olarak babanın sorumluluğunun büyük olduğu sonucuna varılmıştır. Netice itibariyle 21. Yüzyılın Müslüman dünyasında toplumda değişen ve gelişen uygulamalarda eksikliği problemlere yol açan ve güncel bir konu olan baba kavramını, İslam Dininin çizmiş olduğu sınırları, bireyin ve toplumun hak ve sorumluluklarını dikkate alarak çözüm üreten bir değerlendirme sunulması amaçlanmıştır.

Anahtar Kelimeler: İslam Hukuku, zaruriyyat, fıtrat, aile, baba, mesuliyet

Giriş

Toplumlar güçlerini aileden, aile ise gücünü oluşumunu sağlayan bireylerden alır. Her birey topluma girmeden önce aile ilişkileri içinde sosyal yaşam deneyimi kazanır. Toplumun en değerli parçası olan birey hem kendi hayatını kolaylaştırma hem de diğerlerinin hayatını etkileme konusunda ailede edindiği temel bilgi, görgü ve alışkanlıklarının sonucu oluşan karakteriyle toplumun içinde varlığını devam ettirir. Vazgeçilemeyecek ve bağları koparılamayacak bir kurum olan aile toplumun huzur ve refahı açısından bilgi verebilmektedir.

İnsanın yuvası olan aile; kuru bir birliktelik olmayıp kişinin huzur bulduğu, çeşitli kötülüklerden korunduğu, neslinin devamını sağladığı ve maddi manevi ihtiyaçların karşılandığı kadim bir kurumu ifade etmektedir. Bu ihtiyaçlar, sevgi, saygı, şefkat, güven, samimiyetin yanında yeme içme gibi maddi ihtiyaçlar sağlıklı bir ailede huzurla temin edilmektedir. "İki eşi, erkeği ve dişiyi yaratan"[147] buyuran Allah, varlıkların çift yaratılması üzerinde düşünülüp ibret alınmasını istemektedir.

İslam Dini hem dünyada hem de ahiret hayatında saadet içinde olmak için sağlıklı bir yuva kurarak orada hayırlı evlatlar yetiştirmeyi önemser ve teşvik eder. Büyük bir öneme sahip olan aile kurumu ile ilgili ve yüklenilen sorumluluklarla ilgili Kur'an-ı Kerimde pek çok ayeti kerime geçmektedir. "Onlar (hanımlarınız) sizin için birer elbise, siz de onlar için birer elbisesiniz."[148] Ayetiyle eşlerin birbirlerini hem koruyuculuğuna hem de eksikliklerini kapatıcılığına dikkat çekilmekte, "Ey inananlar! Kendinizi ve ailenizi yakıtı insanlar ve taşlar olan ateşten koruyun."[149] Ayetiyle kişinin kendine ve ailesine karşı sorumlu olup tüm kötülüklerden, sıkıntılardan, günahlardan korumasının emredildiği, "Ailene namazı emret, kendin de ona sabırla devam et. Senden rızık istemiyoruz. Aksine biz seni rızıklandırıyoruz. Güzel sonuç takva iledir."[150]ayetiyle namaz özelinde diğer ibadetlerde de sabırla devam edip ailesinin de yerine getirmesi konusunda vazife yüklenmesi, "Gerçekten hüsrana uğrayanlar, kıyamet günü hem

[147] Necm, 53/45.
[148] Bakara, 2/87.
[149] Tahrim, 66/6.
[150] Taha, 20/132.

DOI: https://doi.org/10.30546/19023.978-9952-8573-9-9.2025.9012.
ISBN: 978-9952-8573-8-2

kendilerini hem de ailelerini ziyana sokanlardır. Bilesiniz ki bu apaçık bir hüsrandır."[151]ayetiyle de kendini ve ailesini ihmal edip ahiret yurduna hazırlık yapılamaması durumunda pişmanlığın olacağı anlaşılarak sorumluluklara çokça vurgu yapılmıştır. Bu itibarla aile bireyleri üzerine bu minvalde çok görev düşmektedir. Bunların arasında eşinin ve çocuklarının eksik ve kusurlarını kapatmak, onları günahtan ve ahlaki yönde sapmaktan korumak, biyolojik ve psikolojik açıdan tamamlamak, iman, ibadet, ahlak eğitimi gibi temel ihtiyaçları en güzel şekilde karşılamak, iyi ve kötü günde onlara destek olmak sıralanabilir.

Ailede otorite sayılan baba bu konuda ilk sorumlu kişi olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu hususta Peygamber Efendimiz Hz. Muhammed (s.a.s): "Hepiniz birer sorumlusunuz ve hepiniz yönettiklerinizden mesulsünüz. Devlet başkanı bir sorumludur ve yönettiklerinden mesuldür. Evin beyi bir sorumludur ve yönettiklerinden mesuldür. Evin hanımı da bir sorumludur ve yönettiklerinden mesuldür. Hizmetçi de efendisinin malı üzerinde bir sorumludur ve yönettiklerinden mesuldür."[152] Buyurmuştur. Bu çalışma sorumluluklar bağlamında babanın rolünü ve ailenin yükümlülüklerini İslam hukuku açısından belli ölçüde ele almaktadır. Çalışmada İslam hukukunun nesli koruma kaidesine göre baba karakterinin görevleri üzerinde durulmaktadır.

1-Aile ve Sorumluluk Alanları

1-1.Allah'a Karşı Sorumlulukları Merhamet Ekseninde Öğretmek

Allah (cc)'ı bilme, tanıma ve iman noktasında gerekenleri yerine getirme temel sorumluluktur. Allah'a hakkıyla iman etmek, imanın gerektirdiği şekilde yaşamak, ibadetleri yerine getirmede sebatkar olmak, çevresine faydalı birey olmak için salih ameller işlemek ve günahlardan kaçınmak için çaba sarfetmek sorumluluğu yerine getirmek anlamına gelmektedir. Bu hususta Kur'an-ı Kerimde baba örnekleri incelendiğinde Hz. Lokman (a.s.)'ın oğluna öğütleri hem çocuklara yaklaşım konusunda hem de dini, sosyal, psikolojik anlamda babalar için bir yol gösterici olmaktadır. "Yavrucuğum Allah'a ortak koşma. Çünkü ortak koşmak (şirk) büyük bir zulümdür (karanlıktır) dedi."[153] Hitap olarak "Yavrucuğum" sözü ile başlaması babanın çocuğa merhametle yaklaşıp Allah konusunda verdiği eğitimi ortaya koymaktadır. "(Lokman öğütlerine şöyle devam etti): "Yavrum şüphesiz yapılan iş bir hardal tanesi ağırlığında olsa ve bir kayanın içinde yahut göklerde ya da yerin içinde bile olsa, Allah onu çıkarır getirir. Çünkü Allah en gizli şeyleri bilendir, (her şeyden) hakkıyla haberdar olandır. Yavrum! Namazı dosdoğru kıl. İyiliği emret kötülükten alıkoy. Başına gelen musibetlere karşı sabırlı ol. Çünkü bunlar kesin olarak emredilmiş işlerdendir. Küçümseyerek surat asıp insanlardan yüz çevirme ve yeryüzünde böbürlenerek yürüme! Çünkü Allah, hiçbir kibirleneni, övüngeni sevmez. Yürüyüşünde tabii ol, sesini alçalt çünkü seslerin en çirkini şüphesiz eşeklerin sesidir."[154] Ayetlerinde babanın çocuğuna Allah inancını, tutum ve davranışların nasıl olması gerektiğini adeta kurallar bütünü

[151] Zümer, 39/15.
[152] Buhârî, İstikrâz, 20.
[153] Lokman Suresi, 31/13.
[154] Lokman Suresi, 31/16-19.

olarak emretmektedir. Bu kuralların toplumda yer edinmek için önemi göz önündedir. Yapılan her hareketin mutlaka bir karşılığı olduğu bu yüzden iyiliklerin çoğaltılıp kötülüklerin engellenmesi gerektiği, insanın başına gelenlerin bir kader boyutuyla gerçekleştiği ve sabır gerektirdiği, yürüyüşün tabii bir seyri olup kibirden uzak olması, kendini öven kimseyi Allah'ın sevmediği ve toplumunda mesafeli duracağı ve son olarak da bir iletişim aracı olan sesin ve tonunun duyguları ifade etmesi yönüyle mutedil seviyede ayarlanmasının gerektiği Kur'an ayetlerinden anlaşılmış olup bu hasletleri aile ve bireylerinin yerine getirmesinin kişiyi iyi ve olumlu sonuca götüreceği açıktır.

Babanın görev ve sorumluluklarının başında gelen din eğitimi çocuğa verilirken çocuğu her açıdan hayata hazırlayıcı, yetenek ve kabiliyetlerini geliştirici tarzda terbiye etmesi gerekmektedir. Nuh (a.s.)'ın iman etmemiş oğlunu dahi, onu kötülükten ısrarla çekmek istemesi[155], hem normal evlada karşı hem de hata yapan evlada karşı takınılacak tavırda bir yol göstericidir. "Ne hali varsa görsün", "kendi etti kendi buldu", "ben ona zamanında demiştim", "o artık evlendi baksın başının çaresine" gibi toplumda sıkça duyulan bu sözler emanet olan bir evlada karşı dinen söylenmemesi gereken ifadelerdir. Kur'an'daki baba örnekleri incelendiğinde evlatlarına Allah'ın emaneti bilinciyle yaklaşıp tutum ve davranışlarını bu doğrultuda sergiledikleri görülmektedir.

Kur'an-ı Kerim'deki baba örnekleri incelenerek onlar üzerinden yeni nesil eğitimin yöntemleri ortaya konulması mümkündür. Bu konuda yapılan araştırmalara bakılabilir.[156]

1-2.Aile Bireylerinin Birbirlerine Karşı Sorumluluklarını Terbiyeyle Yerine Getirtmek

Ailenin fertleri olan eşler, çocuklar ve aile büyükleri birbirlerine karşı sorumludurlar. Bu sorumlulukların yerine getirilmesi hak ve adaletli görev paylaşımı ile olmaktadır. Aile bireyleriyle istişare edilerek var olan sorunların da ortadan kalkması mümkün olabilmektedir. Özellikle çocukların yetişkinlik çağına kadar güzel terbiye edilip yaşlarının gerektirdiği görevleri yerine getirmesi sağlanmalıdır. "Babaların çocuklarına güzel terbiye verme sorumluluğu Peygamberimiz tarafından dile getirilmiştir. Hz. Peygamber "Çocuğun güzelce terbiye edilmesi, çocuğun anne babası üzerindeki haklarından birisidir."[157] ve "Bir baba çocuğuna güzel ahlaktan daha üstün bir miras bırakamaz."[158] Hadislerinde terbiye ve güzel ahlaka vurgu yaparak Babanın din eğitimindeki rolünün nasıl olması gerektiğini göstermiştir."[159]

2-Baba ve sorumlulukları

Dünya hayatının süsü olan çocukları Allah ana babaya emanet etmiştir. Çocuğun hayat hakkına dokunulmaması, İslam fıtratı üzerine yetiştirilmesi, ezan sesi ve kametle kulağına okunması, çocuğa güzel isim verilmesi, akika kurbanı kesilmesi babanın görevleri arasında yer almaktadır. Helal

[155] Hûd, 11/42-43.
[156] Eyüp Kirpitçi, "Din Eğitimi Açısından Baba-Oğul İlişkisi", Necmettin Erbakan Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi 30/30 (2010), 223-239.
[157] İbn Mâce, Edeb, 3.
[158] Tirmizî, Birr, 33.
[159] Doç. Dr. Hamza Aktaş, "Din Eğitiminde Babanın Rolü", Baba Okulu, (2023), Ankara

DOI: https://doi.org/10.30546/19023.978-9952-8573-9-9.2025.9012.
ISBN: 978-9952-8573-8-2

lokmayla beslenmesi, çocuğun fıtır sadakasının babası tarafından ödenmesi karakter oturması aşamasında oldukça etkilidir.

Cehennemden korumaya çalışmak, İman etmeye ve dinin emir ve yasaklarına uymaya davet etmek, iman, ibadet ve ahlak konularının öğretilmesi konusunda sabırla devem etmek babanın görevleri arasında sayılabilir. Helal-haram bilinci ve ibadetlerin öğretimi konusunda İmam Nevevî şunları söylemiştir: "Ebeveyn küçük çocuklarına taharet, namaz, oruç gibi ibadetleri, zina ve livatanın, hırsızlık, içki içme, yalan söyleme ve gıybet gibi hususların haramlığını öğretmek zorundadırlar. Çocuklar buluğa ulaşınca mükellefiyet altına girerler. Bu eğitim öğretim ana baba üzerine farzdır."[160]

Kardeşler arasında olan problemlerin ve çocukların babalarına karşı psikolojik olarak kin ve nefret duymalarının ana sebebi çocukların arasında ilgi, şefkat, maddi imkanların kullanımı gibi hususlarda ayrım yapmaktır. Bu ayrım daha çok cinsiyeti sebebiyle yapılmaktadır. Kur'an-ı Kerim'de bu husus şöyle ifade edilmektedir: "Aralarından birine bir kızı olduğu müjdelendiği zaman içi gamla dolarak yüzü simsiyah kesilir. Kendisine verilen kötü müjde yüzünden, halktan gizlenmeye çalışır; onu utana utana tutsun mu, yoksa toprağa mı gömsün? Ne kötü hükmediyorlar?"[161]Bir imtihan vesilesi olan çocukların cinsiyetine göre mal mülk paylaşımı kardeşler arası irtibatsızlığa ve istenmeyen sonuçlara sebep olmaktadır. Bu durumun arka planında İslam'da miras hukukunu iyi anlamamak ve anne baba henüz hayatta iken mal paylaşımını miras hukukuna göre yapmak istemeleri yatmaktadır.

Babanın sağlığında evlatlarına mal taksimi konusu ile ilgili Din İşleri Yüksek Kurulu Fetvalarında "Hazreti Peygamber (s.a.v.), malının bir bölümünü bir oğluna vermek isteyip, kendisini şahit tutmak isteyen Beşîr b. Sa'd'a, diğer çocuklarına da mal verip vermediğini sormuş, vermediğini öğrenince, ona şahit olmamıştır. Başkasını şahit tutmasını istemiştir.[162] (Peygamberin şahit tutulmak istemediği bir hususa kim şahit tutulmak ister? Bu ayrıca araştırma konusu olmalıdır.), hadisin başka rivayetlerine göre "onu geri al"[163]; "çocuklarınız arasında âdil davranın"[164]; "zulmüne beni şahit tutma"[165] gibi ifadelerle Beşîr'in bu tutumunu onaylamadığını göstermiştir. Hanefî, Şâfiî ve Mâlikîlerdeki güçlü görüşe göre, babanın hayatında iken çocuklarına mal vermesi durumunda eşit davranması müstehep, ayrım yapması mekruhtur.[166] Ahmed b. Hanbel'e, bazı Mâlikîlere ve Hanefîlerden İmam Ebû Yûsuf'tan gelen bir rivayete göre ise bir babanın mal verirken evlatları arasında eşit davranması vâcip, ayrım yapması haramdır.[167] hususları zikredilmiştir.[168]

Geçmişten günümüze değişen birçok hususun arasında baba rolünün de olduğunu gözlemlemek mümkündür. Göçebe toplumda otoriter ve baskıcı bir rol üstlenmesi, yerleşik hayata geçildiğinde ev

[160] Nevevî, el-Mecmu', III/11.
[161] Nahl, 16/58-59.
[162] Müslim, Hibât,17 [1623]
[163] Buhârî, Hibe,12 [2586]; Müslim, Hibât, 9 [1623]
[164] Buhârî, Hibe,13 [2587]; Müslim, Hibât, 13 [1623]
[165] Buhârî, Şehâdât, 9 [2650]; Müslim, Hibât, 16 [1623]
[166] Kasânî, Bedâiu's-sanâi', 6/127; İbn Nüceym, el-Bahr, 7/288; Harasî, Şerhu Muhtasar, //82; Zekeriyyâ el-Ensârî, Esne'l-metâlib, 2/483
[167] İbn Kudâme, el-Muğnî, 6/51-52; İbn Cüzey, el-Kavânîn, 241.
[168] Din İşleri Yüksek Kurulu Fetvalar (2024).

DOI: https://doi.org/10.30546/19023.978-9952-8573-9-9.2025.9012.
ISBN: 978-9952-8573-8-2

ve iş yeri birbirinden uzak olmadığı için bir arada bulunmanın çocuk baba ilişkisinde daha olumlu bir ortam sunduğu, sanayi ve teknolojinin değişip gelişmesiyle birlikte işlerini genellikle evlerinden uzak mekanlarda yürütmeleri çocuk yetiştirmede bir geri plan oluşturduğu ifade edilebilir. Günümüze kadar devam eden süreçte baba rolünde önemli değişimler gözlenmektedir.[169]

İslam Hukukunda Zarûriyyâtı şu şekilde tarif edilir: "İnsanların dini ve dünyevi hayatlarının kendisine bağlı olduğu maslahatlardır. Zaruriyyat, maslahatların en kuvvetli mertebesidir. Bunlar, temin edilmediği takdirde toplumda bozulma ve dağılmalar başlayabilir. İslam dini bu maslahatların korunmasına önem vermiştir. Dinin, canın, aklın, neslin ve malın korunması, bunların zayi olmasına yol açacak şeylerin giderilmesi zaruridir. Bu maksatla dinin korunması için cihat emredilmiş; canın korunması için adam öldürmek ve intihar etmek; aklın korunması için uyuşturucu ve alkol kullanmak; neslin korunması için zina ve iffete iftira etmek; malın korunması için hırsızlık ve dolandırıcılık yapmak haram kılınmıştır."[170] Korunması zorunlu beş hususta biri olan 'Neslin Korunması' bağlamında babanın görevlerini günümüzün ihtiyaçlarına göre şöyle belirlemek mümkündür:

2-1.Ailede Sevgi ve Güven Tesisi

Hayata tutunma noktasında sağlam adımlarla ilerlemek için huzurlu bir ailenin sevgi bağlarıyla kuvvetlendirilmesi ve güven ortamının oluşturulması elzem bir durumdur. Hem dinin yaşanması hem de sosyal hayatta varlığının ifade edilmesi için toplumda otorite olarak kabul edilen babanın sevgi ve şefkat sembolü olan anne bir anlamda eşinden de destek alarak ailede güvene dayalı sevginin yerleştirilmesi önem arz etmektedir. Bu sebeple babalar çocuklarının kalbine "Allah size imanı sevdirmiş ve onu gönüllerinize güzel göstermiştir."[171] ayeti gereğince çocuklarının gönüllerinde iman ve sevgi yerleştirmesi gereklidir. Bu sevginin başında Allah ve peygamber sevgisi başta gelmektedir. Onu vatan, millet sevgisi, aile sevgisi, anne, baba, kardeş sevgisi takip eder. Toplumların geleceğe taşınıp ömürlerinin uzun olması sevgi ve güven tesisiyle mümkün olmaktadır.

2-2.Rol Model Olma

Gözünü aile yuvasında açan bir çocuk için ilk gördüğü ve onu taklit ettiği varlık hiç şüphesiz annesi ya da babasıdır. Çocuklar tüm yönleriyle ailedeki kişileri gözlemleyerek onların davranışlarının bir benzerlerini sergilemeye çalışırlar. Aile bireylerinin namaz kılması, oruç tutması ve diğer ibadetleri yapmaları çocukların dini hayatı daha yakından tanımalarına vesile olmaktadır. Kur'an-ı Kerim'de "Ailene namazı emret, kendin de ona sabırla devam et. Senden rızık istemiyoruz. Aksine biz seni rızıklandırıyoruz."[172] ayetiyle namaz özelinde fakat diğer vazifelerde, davranışlarda, oruç tutma, zekât/sadaka verme, helal kazanç, ölçüde tartıda dosdoğru olma, gözü haramlardan sakınma, harama el uzatmama, kul hakkından kaçınma, aileyi toplumda temsil etme, aile içindeki dengeyi sağlama, krizlerle mücadele, mahremiyet kurallarına dikkat etme gibi hasletlerde babaların aile bireylerine iyi

[169] Yaşar Kuzucu, "Değişen Babalık Rolü ve Çocuk Gelişimine Etkisi", Türk Psikolojik Danışma ve Rehberlik Dergisi 4/35 (2011), 79-91.
[170] Dinî Kavramlar Sözlüğü, s. 409. (2017)
[171] Hucurat, 49/7.
[172] Taha, 21/132.

DOI: https://doi.org/10.30546/19023.978-9952-8573-9-9.2025.9012.
ISBN: 978-9952-8573-8-2

bir rol model olma sorumluluğuna işaret edilir. Bu durum babaların ailede iyi bir rol model olmasını gerektirmektedir.

2-3.Yapıcı Geliştirici İlerletici Sağlıklı İletişim Dili Oluşturma

Öncelikle babanın çocuklarının annesi olan eşine karşı iletişimi çok önemlidir. Gördüklerinin ve işittiklerinin benzerini yapmada mahir olan çocukların gözünde olumlu, doğru, kalp kırmaktan ve gönül incitmekten uzak, küfür ve argodan arınmış güzel sözlerle hitap eden bir babanın sözü oldukça tesirli olacaktır. Güzel konuşarak iletişim sağlamak ailede ve toplumda söz sahibi biri olmak için ehemmiyetlidir. Bu Allah'ın bir emri olarak Kur'an'da şöyle ifade edilir: "Kullarıma söyle, sözün en güzelini söylesinler. Sonra şeytan aralarını bozar. Çünkü şeytan, insanın apaçık düşmanıdır."[173] Babaların ve aile bireylerinin iletişimini bu ayet doğrultusunda kurmaları, aralarına şeytanın girmemesi açısından dikkat çekicidir. Bu durum aile bağlarını kuvvetlendirmekte, yumuşak ve güzel bir üslupla değer aktarımı da yapılmasını da sağlamaktadır. Duyarlılığı ifade eden yapıcı cümlelerin insanların kalplerini yumuşattığı gözlemlenmekte ve güzel sözün etkileyiciliği birçok araştırmaya konu olmaktadır. Çocuklarla iletişim, gençlerle iletişim ve yetişkinlerle iletişim olmak üzere babaların çocuklarının gelişim dönemlerini dikkate alarak onlarla iletişim kurması etkili olmaktadır.

2-3.Ailenin Geçimini Helal Kazançla Sağlamak

Ailesinin ve çocuklarının geçimini temin edebilmek için bazen zaman mefhumu olmaksızın çalışan babalar, işini en güzel şekilde yaparak alın teri ile elde ettiği kazancına haram karıştırmamayı düstur edinmelidir. Helal kazançla ve gıdalarla beslenmenin insanın psikososyal ve manevi gelişiminde doğrudan etkili olduğu Kur'an-ı Kerim'de ve hadislerde vurgulanmıştır.[174]

"Babalar çocuklarının yeme içme, giyinme eğlenme gibi taleplerine karşı gösterdiği titizliği, hassasiyeti, babacanlığı aynı şekilde hatalı davranışlar sergilediklerinde, çocukluğun doğası gereği birtakım yanlışlar yaptıklarında da göstermelidir. Çocukların sosyal hayata hazırlanmaları, çevreyi, insanları, dünyayı iyi tanımaları, çocukluk çağındaki yetiştirilme tarzıyla çok alakalıdır."[175]

Sonuç

Değerler eğitiminin konuları arasında yer alan sevgi, saygı ve merhamet ekseninde kurulan yuvaların ayakta tutulması için hiç şüphesiz aile bireylerine birtakım görevler düşer. Ailenin yetişkin bireyi olan baba ise diğerlerinden bir kat daha fazla sorumludur. Kur'an ayetleri ve hadisi şerifler doğrultusunda yüklenilen bu vazifeleri yerine getirirken dikkat edilmesi elzem olan hususların başında muhataplarına merhametle muamele etmek gelmektedir. Sürdürülebilir bir evliliği hedeflemiş olan eşlerin birbirine uyumlu ve geçim ehli olmaları merhametin ailede hayat bulmasına zemin hazırlamaktadır. Toplumda huzurun ve sağduyunun aktif halde olması ailelerin olumlu karakter özellikleriyle ilintili bir durum

[173] İsra, 17/53.
[174] Bakara, 2/172-173; Maide, 5/3-5, 87-88, 90-91; Tâhâ, 20/81; Mü'minûn, 23/51; Müslim, Zekât, 65; Tirmizî, Tefsiru'l-Kur'ân, 2.
[175] Baba Okulu, Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, s.137, (2023)

oluşturur. İyiliğin ve yardımlaşmanın, merhamet duygusunu harekete geçiren husus olması hasebiyle babaların öncelikle aile bireylerine karşı yaşayarak bu durumu etkili kılması gereklidir.

Aile içi iletişimsizliğin sebep olduğu kontrol edilemeyen öfke, ilgisizlik, davranış bozuklukları, değersizlik hissi gibi birtakım olumsuzluklara karşı aile bireylerinin güçleri nispetinde ferdi ve toplumsal sorumluklarını yerine getirmede titiz davranmaları dünya ve ahiret mutluluğu için gereklidir. Gittiği yolla attığı adımlarla çevresine iz bırakan babanın dünya hayatında üstlendiği babalık rolünü iyi icra ettiğinde kendisini ve ailesini cehennem ateşinden korumanın sürur ve afiyeti paha biçilemez bir mükafat olacaktır. Ailede sorumluluk bilinciyle Allah'a karşı mesuliyetleri ve insan olmanın gerektirdiği hayati yükümlülükleri merhamet, sevgi, saygı, anlayış gibi güzel hasletlerle yerine getiren baba hem görevini yerine getirmenin bahtiyarlığını hem de kendisinden sonraya faydalı bireyler bırakmanın huzurunu yaşayacaktır.

Tüm bu ifade edilenlerin zıddı düşünüldüğünde baba yokluğu, yoksunluğu, sorumluluğu üzerinden alınan, kendini güzel hasletlerle donatamayan, şiddete meyilli ya da tamamen ilgisiz babalar, yazılı ve görsel medya özellikle sosyal medyanın bilinçli bir kampanyayla yıkıma uğrattığı baba rolü düşünüldüğünde toplumun akıbeti hiç iç açıcı görünmemektedir. Bu sebeple herkesin üzerine düşen Yüce Allah'ın kul olarak yüklediği sorumlulukların farkına varıp bilinçli bir şekilde yerine getirmek ve güçlü bir aile, sağlıklı bir toplum, huzurlu bir gelecek inşa etmek için çaba sarfetmektir.

Kaynakça

Aktaş, H. (2023). Din Eğitiminde Babanın Rolü. *Baba Okulu* (s. 59-60). içinde Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı.

Başkanlığı, D. İ. (2023). *Baba Okulu.* Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları.

Din İşleri Yüksek Kurulu. (2024). *Din İşleri Yüksek Kurulu Fetvalar.* Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı.

Karagöz, İ. (2017). *Dini Kavramlar Sözlüğü.* Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları.

Kirpitçi, E. (2010). Din Eğitimi Açısından Baba-Oğul İlişkisi. *Necmettin Erbakan Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 223-239.

Kur'an Yolu; Türkçe Meal ve Tefsir. (2006). Kur'an Yolu; Türkçe Meal ve Tefsir. Ankara, Türkiye: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları.

Kuzucu, Y. (2011). Değişen Babalık Rolü ve Çocuk Gelişimine Etkisi. *Türk Psikolojik Danışma ve Rehberlik Dergisi*, 79-91.

Nevevi. (tarih yok). *el-Mecmu'.*

DOI: https://doi.org/10.30546/19023.978-9952-8573-9-9.2025.9012.
ISBN: 978-9952-8573-8-2

İŞ-YAŞAM DENGESİ VE ÇALIŞAN PERFORMANSI ARASINDAKİ İLİŞKİNİN İNCELENMESİ

Sena Üçer[1*], Yasemin Kaya[2]

[*1]Kayseri Üniversitesi, Uygulamalı Bilimler Fakültesi, İnsan Kaynakları Yönetimi Bölümü, Kayseri,Türkiye. [2]Kayseri Üniversitesi, Uygulamalı Bilimler Fakültesi, İnsan Kaynakları Yönetimi Bölümü, Kayseri, Türkiye.
ORCID Code: **(0009-0009-9403-2970)**
ORCID Code: (0000-0003-3800-0244)

ÖZ

İş dünyasında rekabetin yoğunlaşması, dijitalleşmenin hız kazanması ve iş modellerinin değişmesiyle birlikte çalışanların iş ve özel hayatları arasında sağlıklı bir denge kurması daha önemli bir hale gelmiştir. Bu çalışma, iş-yaşam dengesi ile çalışan performansı arasındaki ilişkiyi incelemeyi amaçlamaktadır. Araştırma, çevrim içi anket yöntemiyle 77 katılımcıdan elde edilen verilerle yürütülmüştür. Veriler, geçerliliği ve güvenilirliği kanıtlanmış İş-Yaşam Dengesi ve Çalışan Performansı ölçekleriyle toplanmış; SPSS 27 programında analiz edilmiştir. Bulgulara göre, İş-Yaşam Dengesi ölçeği mükemmel (0,907) ve Çalışan Performansı ölçeği kabul edilebilir (α=0,795) düzeyde güvenilir bulunmuştur. Normallik sağlanmış; iki değişken arasında pozitif ve orta düzeyde anlamlı bir ilişki tespit edilmiştir ($r=0,463$; $p<0,01$). Ayrıca, regresyon sonucunda iş-yaşam dengesinin çalışan performansını anlamlı şekilde etkilediği ($\beta=0,361$; $p<0,001$) ve performansın %21,5'ini açıkladığı ($R^2=0,215$) belirlenmiştir. Elde edilen bulgular, iş-yaşam dengesinin çalışan verimliliği açısından önemli bir değişken olduğunu göstermektedir.

Anahtar Kelimeler: İş-Yaşam Dengesi, Çalışan Performansı, İş Tatmini, Motivasyon

EXAMINING THE RELATIONSHIP BETWEEN WORK-LIFE BALANCE AND EMPLOYEE PERFORMANCE

ABSTRACT

With the intensification of competition in the business world, the acceleration of digitalization, and the transformation of business models, maintaining a healthy work-life balance has become increasingly important for employees. This study aims to examine the relationship between work-life balance and employee performance. Data were collected from 77 participants through an online survey, using validated and reliable Work-Life Balance and Employee Performance scales. The analysis was conducted using SPSS 27 software. The Work-Life Balance scale demonstrated high reliability ($\alpha = 0.907$), and the Employee Performance scale showed acceptable reliability ($\alpha = 0.795$). Normality assumptions were met, and a positive, moderately significant relationship was observed between the two variables ($r = 0.463$; $p < 0.01$). Regression analysis revealed that work-life balance significantly

DOI: https://doi.org/10.30546/19023.978-9952-8573-9-9.2025.9012.
ISBN: 978-9952-8573-8-2

predicted employee performance ($\beta = 0.361$; $p < 0.001$), explaining 21.5% of the variance in performance ($R^2 = 0.215$). These findings highlight the critical role of work-life balance in enhancing employee productivity.

Keywords: Work-Life Balance, Employee Performance, Job Satisfaction, Motivation

GİRİŞ

1900'lı yıllardan itibaren iş-yaşam dengesi üzerine pek çok araştırma yapılmıştır. İş-yaşam dengesi, bireylerin genel anlamda hayatlarından memnuniyet duymalarını sağlamak, yaşam kalitesini artırmak ve rol çatışmalarını en aza indirmek amacıyla, iş ve özel yaşamlarını uyumlu stress ve gerginlikten uzak, motive ve mutlu şekilde dengeleme yetkinliğini ifade etmektedir (Blunsdon vd., 2006). Bu araştırmalar sonucunda araştırmacılar tarafından ortak ve net bir tanım belirtilmemektedir (Eurofound, 2012). İş-yaşam dengesi, bireyin iş hayatı ve özel hayatı arasında sağlıklı bir denge kurabilmesini ifade etmektedir. İş-yaşam dengesi kavramı, bireyin iş hayatını kontrol edebilmesi ve aynı zamanda iş dışında sosyal, bireysel ve aile yaşamını sürdürebilmesi anlamına gelir. Kişi bir yandan işini başarıyla yürütebilirken kendisine, ailesine ve sosyal çevresine zaman ayırabileceği bir denge kurabildiğinde tam anlamıyla iş-yaşam dengesini sağlamış olur (Barnet, 1999). İş-yaşam dengesi sadece bireyin yalnızca iş ve aile hayatından gelen sorumlulukları değil aynı zamanda kişisel ihtiyaçlarını görebilmesi ile mümkündür. Birey iş ve aile dengesinin yanında kişisel gelişimine, kendisine, dinlenmeye veya sosyal yaşamına da ihtiyacı doğrultusunda vakit ayırabiliyorsa gerçek bir denge oluşmaktadır. Bu denge, fiziksel ve ruhsal olarak iyi oluş hali için önem taşımaktadır (Aycan, Eskin ve Yavuz, 2007). Günümüzde iş ve yaşam çevrelerinin hem nitelik hem de nicelik olarak gelişmesi, hayatı daha yoğun ve karmaşık bir hale getirmektedir. Bireyler bu tempoya ayak uydurmak zorunda hissederken özel hayatın anlamını kaçırma riski ile sıklıkla karşı karşıya kalmaktadır. Rekabetin yoğun olduğu ortamda öne çıkma çabası bireyleri iş hayatına daha çok odaklanmaya yönelterek aile ve sosyal yaşamla olan bağların zayıflamasına sebep olmaktadır (Çoban, 2010).

Performans, bireylerin belirli bir süre zarfında kendilerine verilen görevleri yerine getirirken sahip oldukları bilgi, beceri ve yeteneklerini hangi ölçüde etkili ve verimli kullandıklarının göstergesidir. Bireyin potansiyelini ne düzeyde işe yansıttığını ve görev ve sorumluluklarını ne kadar başarı ile yerine getirdiklerini değerlendirmeye olanak tanımaktadır (Yıldız vd., 2008). Performansın sözlük anlamı özetle görev başarısını ve hedeflere ulaşma düzeyini ölçen temel bir kavramdır (Bingöl, 1990). Küreselleşmenin etkisiyle yoğunlaşan rekabet ortamında, örgütlerin sürdürülebilirliğini sağlarken aynı zamanda sahip oldukları kaynak ve sermayeyi etkin ve verimli biçimde yönetmelerine bağlıdır. Çalışanların ortaya koydukları performans ise bu süreçte örgütsel hederlere ulaşmada etkili bir unsur olup doğrudan örgütün genel başarısını ve gücünü etkilemektedir (Kale, 2015). Çalışanların örgüte anlamlı katkılarda bulunabilmeleri için öncelikle örgütsel hedefleri doğru şekilde kavramaları gerekmektedir. Performans, bireylerin örgütsel hedeflere ulaşmak amacıyla gösterdikleri tutum ve

DOI: https://doi.org/10.30546/19023.978-9952-8573-9-9.2025.9012.
ISBN: 978-9952-8573-8-2

davranışların tamamını kapsayarak, çalışanların görevlerini yerine getirme biçimlerinin davranışsal bir ifadesi olarak ortaya çıkmaktadır (Campbell, 1990).

KAVRAMSAL ÇERÇEVE

2.1. İş-Yaşam Dengesi

Teknolojinin iş hayatında kullanımının artmasıyla, esnek çalışma uygulamaları geliştirilmesiyle bu durum işin tanımıyla iş gücünün yapısını da değiştirmiştir. Kadın ve erkeğin birlikte çalıştığı çift kazançlı aile modelinin yaygınlaşmasıyla birlikte, bireylerin iş ve aile sorumlulukları arasında denge kurma gerekliliğini ortaya çıkarmış, böylece iş ve özel hayat dengesinin sağlanması günümüzde daha da önem kazanmıştır (Doğrul, B.Ş., ve Tekeli, S., 2010). İş ve özel hayat dengesi, her iki alanında birbirini olumsuz etkilemeden sürdürebilmesi olarak tanımlanır ve kişinin iş ve kişisel hayatında tatmin sağlaması açısından önem arz etmektedir (Küçükusta, 2007). İş-yaşam dengesi; esneklik, sosyallik ve bireysellik unsurlarını içermektedir. Esneklik, çalışanlara iş ve özel hayatlarını dengeleyebilecek zaman ve yöntem esnekliği sunarken sosyallik, bireylerin aile, arkadaş ve sosyal çevrelerine vakit ayırmasını sağlamaktadır. Bireysellik ise kişinin kendine zaman ayırarak kişisel gelişimini destekler. Bu faktörler, iş-yaşam dengesini daha sürdürülebilir ve tatmin edici hale getirmektedir (Barnett, 1999). Dolayısıyla, iş ve özel hayat dengesinin çok boyutlu bir olgu olarak ele alınması bireysel refahın artırılması ve örgütsel verimliliğin sürdürülebilirliği açısından önemli bir gereklilik olarak değerlendirilmektedir.

2.2. İş-Yaşam Dengesi Tarihsel Gelişimi

İş-yaşam dengesi kavramı, tarihsel olarak çalışma saatlerinin sınırlandırılmasıyla ortaya çıkmış, 1800'lü yılların sonundaki üretim yasaları ve 1930'lu yıllardan itibaren çalışan refahı ve verimliliğini artırmaya yönelik uygulamalarla gelişim göstermiştir. W.K. Kellogg şirketinin II. Dünya Savaşı öncesinde sekiz saatlik vardiya sistemini altı saatlik dört vardiyaya dönüştürmesi, çalışanların boş zamanlarını artırarak psikolojik iyilik hallerine ve iş performanslarına olumlu katkı sağlamıştır (Korkmaz ve Erdoğan, 2014). İş-yaşam dengesi kavramının temelleri 1938 tarihli Adil Çalışma Standartları Yasası ile atılmış, 1970'li yıllarda ise çalışanların profesyonel ve kişisel hayatlarını uyumlu hale getirme gereksinimiyle kavramsal olarak ortaya çıkmıştır (akt. Akın vd., 2017). 1980'lerde Kadın Kurtuluş Hareketi ile gündeme gelen iş-yaşam dengesi, esnek çalışma saatleri ve doğum izni gibi uygulamalarla başlamış; zamanla cinsiyet ve meslek ayrımı gözetmeksizin tüm çalışanları kapsayan daha geniş bir memnuniyet arayışına evrilmiştir (Raja, S. & Stein, S.L, 2014). 2010'lu yıllardan itibaren iş-yaşam dengesi üzerine yapılan araştırmalar artış göstermiş, ancak günümüz iş dünyasında çalışan memnuniyetinden çok sonuç odaklılığın ön planda tutulduğu gözlemlenmektedir (Akın vd., 2017).

2.3. İş-Yaşam Dengesi Önemi

Artan iş yükü ve özel hayatın getirmiş olduğu sorumluluklar, çalışanların iş-yaşam dengesi kurmasını zorlaştırmaktadır. Bu durum özellikle kadın çalışanlar üzerinde daha belirgin etkiler yarattığı gözlemlenmektedir. İş-yaşam dengesinin sağlanması, bireysel tatminin yanı sıra kurumsal verimlilik, çalışan sağlığı ve sürdürülebilir başarı açısından kritik öneme sahiptir (Yılmaz ve Sağlam, 2021). İş-yaşam dengesinin sağlanması, çalışanların motivasyonunu ve örgüte bağlılığını artırarak iş verimliliğini desteklerken aynı zamanda çalışan memnuniyetini arttırarak uzun vadeli örgütsel başarıya katkı sağlamaktadır (Bekmezci vd., 2021). İş yaşam dengesinde, kişilerin kendilerine yeterli zaman ayıramamaları, iletişim sorunlarına ve ailevi yüklerin işlerine yansımasına neden olabilmektedir. Buna karşılık olarak iş ve aile hayatı arasında kurulan denge, bireysel değeri artırarak kişisel ve mesleki hayatı olumlu yönde etkilemektedir (Apaydın, 2011)

2.4. Çalışan Performansı

Batı kökenli bir kavram olan "performans", başlangıçta “yapma, icra etme” anlamında kullanılmış, bu anlam zamanla birey ya da kurumların hedeflerine ulaşma başarısını ifade eden bir kavrama dönüşmüştür (Akçakaya, M., 2012). Günümüzde performans, belirli hedeflere, süre ve kriterler doğrultusunda niteliksel ve niceliksel açıdan ulaşma düzeyini yansıtan bir başarı göstergesi olarak tanımlanmaktadır (Keskin, Ş., 2015). Performans, belirli bir dönemde çalışanın görevlerini yerine getirerek elde ettiği sonuçlar ile ölçülmektedir. Olumlu sonuçlar yüksek performansı, olumsuz sonuçlar ise düşük performansı işaret eder ve performans işin kalitesiyle doğrudan ilişkilendirilmektedir (Şehirli, M., ve Taşkent, Z. 2016). Çalışan performansı, kurum başarısını doğrudan etkiler ve bireysel başarıların toplamı, kurumun genel performansını belirlemektedir. Bu sebeple çalışanların hedeflere uygun bir şekilde çalışmaları kurumsal genel başarısını şekillendirmektedir (Befort, N., ve Hattrup, K., 2003). Çalışanların performansı ne kadar verimli ve yüksek olursa, kurumun genel performansını da o ölçüde artırır ve hedeflere ulaşma sürecini hızlandırmaktadır (İraz, R., Ve Akgün, Ö., 2011).

2.5. Çalışan Performansına Etki Eden Unsurlar

Çalışan performansı, bireysel, örgütsel ve çevresel unsurların karşılıklı etkisi ile ortaya çıkmaktadır. Bireysel performans unsurları, çalışanın iş tatmini, motivasyonu ve işine olan bağlılığı ile doğrudan ilişkilendirilmektedir. Çalışan performansını oluşturan başlıca faktörler odaklanma, yetkinlik ve adanmadır. (Paşa, M., 2007; Barutçugil, İ., 2004). Örgütsel faktörler, çalışanların performansını doğrudan etkileyen çalışma koşulları, iş stresi düzeyi ve iş süreçlerindeki düzenlemelerle bağlantılıdır. Fiziksel çalışma ortamı, iş birliği, araç-gereç eksikliği ve yönetimsel problemler çalışan verimliliğini olumsuz yönde etkileyebilmektedir (Bakoğlu, R., 2001; Eren, M.Ş., ve Kaplan, M., 2014; Gümüştekin, G. E., & Öztemiz, A. B., 2005). Yeterli düzeydeki stresin performansı tetiklerken, aşırı stresin ise performansı düşürdüğü bilinmektedir. Çevresel unsurlar ise sosyal, ekonomik, kültürel ve

DOI: https://doi.org/10.30546/19023.978-9952-8573-9-9.2025.9012.
ISBN: 978-9952-8573-8-2

yasal faktörleri içermektedir. Aile sorumlulukları, ekonomik koşullar, eğitim düzeyi ve kültürel değerler gibi etkenler çalışanların motivasyon ve iş performansını şekillendirmektedir. Olumsuz çevresel koşullar, stres ve sağlık sorunlarına yol açarak performans kaybına neden olurken, olumlu çevresel destekler performansın artmasına katkı sağlar (Gümüştekin, G. E., & Öztemiz, A. B., 2005).

YÖNTEM

3.1. Çalışmanın Amacı ve Önemi

İş-yaşam dengesi ile çalışan performansı arasındaki ilişkiyi incelemek, günümüz iş hayatının dinamiklerini anlayabilmek ve örgütlerde uygulanabilecek stratejik insan kaynakları politikalarının şekillendirilmesine katkı sağlamak amaçlanmaktadır. Bu çalışmanın temel amacı, iş-yaşam dengesi ile çalışan performansı arasındaki ilişkiyi analiz etmek ve bu ilişkide pozitif ve negative yönlerine ışık tutarak kurumların gelişim süreçlerine katkı sağlayacak öneriler geliştirmektir. Bireylerin iş ve özel hayatlarını dengeleyebildiklerinde daha yğksek performans gösterebildikleri varsayımı ile çalışan refahı ve örgütsel verimliiliği arttırmaya yönelik politika ve uygulamaların oluşturulması aynı zamanda teorik ve pratik katkı sunmak hedeflenmektedir. Küreselleşme, dijitalleşmenin önemi ve artışı, teknolojik gelişmelerin etkisiyle birlikte çalışanların, iş hayatları ve özel hayatlarını bir denge içerisinde sürdürmeleri önem kazanmıştır. Uzayan çalışma saatleri, fazla mesailer, esnek fakat belirsiz iş modelleri ile zaman ve mekan fark etmeksizin sürekli erişilebilir olma hali çalışanların fiziksel ve psikolojik olarak zorlanmasına neden olmaktadır. Çalışanların ruhsal iyi oluşu ve iş verimliliğini destekleyen iş-yaşam dengesi, bu doğrultuda çalışanların performans düzeyleri üzerinde de rol oynamaktadır. İş-yaşam dengesinin sağlanabildiği ortamlarda çalışanlar iş ve özel hayatlarına yeterli zaman ve enerji ayırma fırsatı bulurlar. Bu durum bireyin tükenmişlik duygusunu engellerken işe karşı aidiyet duygusu, bağlılığı ve motivasyonu vb. olumlu duyguları beslemektedir. İşe zorunluluk gözü ile bakmayan aynı zamanda kendini geliştiren ve değer gören çalışanlar, görev sorumluluklarını daha istekli ve dikkatli sorumluluk bilinci ile yerine getirme eğilimi göstermektedir. Elde edilen veriler doğrultusunda çalışan refahı ve örgütsel gelişime yönelik önerilerin geliştirilmesi ve ilerleyen dönemlerde farklı örneklemler ve sektörlerle gerçekleştirilecek kapsamlı araştırmalar için katkı sağlaması hedeflenmektedir.

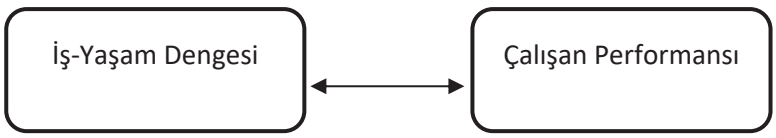
3.2. Araştırmanın Evreni, Örneklemi ve Verilerin Toplanması

Araştırmanın evrenini üretim sektöründe faaliyet gösteren işletmelerde çalışan, beyaz yaka veya mavi yaka ayrımı gözetmeksizin araştırmaya gönüllü olarak katılım sağlayan 77 katılımcı oluşturmaktadır. Katılımcılara doğrudan ulaşımın sınırlı olması sebebiyle kartopu örnekleme yöntemi tercih edilmiştir. Sosyal ağlar aracılığıyla çevrimiçi anket yöntemi ile örneklem kademeli olarak genişletilmiş çeşitli katılımcı gruplarına erişerek zaman ve maliyet açısından verimlilik sağlanmıştır. Araştırmanın amacı ve hedef kitlesi dikkate alındığında, bu yöntem sahadaki güven ilişkileriyle katılım sürecini kolaylaştırmış ve çalışanların iş-yaşam dengesi ile performans algılarına ilişkin daha doğal ve içten

verilerin toplanmasına katkı sağlamıştır. Araştırmada kullanılan anket formu üç bölümden oluşmaktadır. İlk bölümce katılımcılara yönelik beş maddeden oluşan demografik sorular, ikinci bölümde Ekinci ve Sabancı (2021) tarafından türkçeye uyarlama çalışması güvenilirliği ve geçerliliği gerçekleştirilmiş 17 maddeden oluşan "İş-yaşam Dengesi Ölçeği" ile Tayfun ve Çatır (2013), Erdoğan (2011) Kirkman ve Rosen (1999), üçüncü bölümde ise Rahman ve Bullock (2004) tarafından geliştirilen 6 maddeden oluşan "Çalışan Performansı Ölçeği" kullanılmıştır. Ölçek ifadeleri "Kesinlikle katılmıyorum (1) ile "Kesinlikle katılıyorum" (5) arasında derecelendirilen 5'li likert tipi ölçek yapısı kullanılmıştır.

3.3. Araştırma Modeli ve Hipotezleri

Araştırma modeli neden-sonuç temelli bir yaklaşım olmamakla birlikte değişkenler arasındaki doğrusal ilişkiyi ortaya koymayı amaçlayan ilişki temelli bir yapı olmasına dayanarak geliştirilmiştir. Değişkenler arasındaki ilişki düzeyi analiz edilecektir. Araştırma modelinde, İş-yaşam dengesi değişkeni, bağımsız değişken gibi ele alınmakla birlikte, etkisi değil, çalışan performansı değişkeniyle olan ilişkisi incelenmektedir. Çalışan performansı değişkeni ise, bağımlı değişken gibi düşünülmekle birlikte, yine yalnızca ilişki düzeyi açısından değerlendirilmektedir (Şekil 1).

Şekil 1. Araştırma Modeli

Araştırma hipotezleri, araştırma modeli temel alınarak her hiptez iş-yaşam dengesi ve çalışan performansı arasındaki ilişkiyi test etmek için oluşturulmuştur.

H_1: İş-yaşam dengesi ile çalışan performansı arasında istatistiksel olarak anlamlı bir ilişki vardır.

H_2: İş-yaşam dengesi puanı arttıkça çalışan performansı puanı da artma eğilimindedir.

4. BULGULAR

4.1. Tanımlayıcı İstatistikler

Katılımcıların demografik özelliklerini özetlemek amacıyla yapılan tanımlayıcı istatistikler aşağıdasunulmuştur (Tablo 1).

DOI: https://doi.org/10.30546/19023.978-9952-8573-9-9.2025.9012.
ISBN: 978-9952-8573-8-2

Tablo 1. Katılımcıların Demografik Özellikleri

N=77	Gruplar	n	(%)	N=77	Gruplar	n	(%)
Cinsiyet	Kadın	34	44,2				
	Erkek	43	55,8		0-3 Yıl	47	61,0
Yaş	18-25	18	23,4	**Mevcut İşyeri Kıdemi**	4-6 Yıl	17	22,1
	26-35	32	41,6		7-10 Yıl	5	6,5
	36-45	15	19,5		11 yıl üzeri	8	10,4
	46 ve üzeri	12	15,6				
Eğitim	İlköğretim-Ortaokul	3	3,9	**Toplam İşyeri Kıdemi**	0-3 Yıl	26	33,8
	Lise	15	19,5		4-6 Yıl	18	23,4
	Önlisans	10	13,0		7-10 Yıl	10	13,0
	Lisans	34	44,2		11 yıl ve üzeri	23	29,9
	Yüksek Lisans-Doktora	15	19,5				

Katılımcıların %44,2'si kadın, %55,8'i erkekttir ve %23,4'ü 18-25 yaş aralığında, %41,6'sı 26-35 yaş aralığında, %19,5'i 36-45 yaş aralığında, %15,6'sı ise 46 yaş ve üzerindedir. Katılımcıların %3,9'u ilköğretim-ortaokul, %19,5'i lise, %13'ü önlisans, %44,2'si lisans ve %19,5'i yüksek lisans-doktora mezunudur. Ayrıca mevcut işyerlerinde %61'i 0-3 yıl, %22,1'i 4-6 yıl, %6,5'i 7-10 yıl, %10,4'ü 11 ve yıl üzeri kıdem süresine sahiptir. Bununla birlikte katılımcıların %33,8'i 0-3 yıl, %23,4'ü 4-6 yıl, %13'ü 7-10 yıl, %29,9'u 11 yıl ve üzeri toplam kıdem süresine sahiptir.

4.2. Güvenirlik Analizi ve Normallik Analizi

Güvenirlik analizi yapılarak her iki alt ölçeğin Cronbach's Alpha katsayıları hesaplanmıştır. Güvenirlik katsayısı (α) 0,60 ve üzeri kabul edilebilir düzeyde, 0,90 ve üzerindeyse mükemmel düzeyde güvenilirlik olarak değerlendirilmektedir (Nunnally & Bernstein, 1994). İş-yaşam Dengesi ölçeğinin Cronbach's Alpha değeri kontrol edilmiş, 0,907 olan bu değer güvenilirlik açısından mükemmel seviyededir. Çalışan performansı ölçeğinin Cronbach's Alpha değeri ise 0,795 olan bu değer güvenilirlik açısından kabul edilebilir seviyededir. Sonuç olarak anket sorularının birbiriyle tutarlı olduğu gözlemlenmiştir. Normallik varsayımına ilişkin olarak, iş-yaşam dengesi değişkeninin çarpıklık değeri 0,329 ve basıklık değeri -0,389; çalışan performansı değişkeninin ise çarpıklık değeri -0,379 ve basıklık değeri -0,457 olarak elde edilmiştir. Bu değerler ±1 aralığında yer almakta olup, her iki değişkenin dağılımının normal dağılım sergilediğini göstermektedir (George & Mallery, 2010).

DOI: https://doi.org/10.30546/19023.978-9952-8573-9-9.2025.9012.
ISBN: 978-9952-8573-8-2

4.3. Korelasyon Analizi

Analiz sonucuna göre, İş-Yaşam Dengesi ile Çalışan Performansı arasındaki ilişkiyi belirlemek amacıyla Pearson Korelasyon Analizi uygulanmıştır. Analiz sonuçlarına göre, İş-Yaşam Dengesi ile Çalışan Performansı arasında pozitif yönlü ve orta düzeyde anlamlı bir ilişki olduğu tespit edilmiştir (r=,463; p<0,01). Elde edilen korelasyon katsayısı (r=,463) ilişki gücünün orta düzeyde olduğunu göstermektedir (Cohen, 1988'e göre 0,30–0,49 arası ilişki orta düzeyde kabul edilmektedir). Ayrıca p değerinin 0,000 çıkması, bu ilişkinin istatistiksel olarak anlamlı olduğunu ortaya koymaktadır (p<0,01). İş-yaşam dengesi yüksek olan bireylerin çalışan performanslarının da daha yüksek olabileceğini göstermektedir. Başka bir deyişle, bireylerin iş ve özel hayatları arasında denge kurabilmeleri, mesleki performanslarını olumlu yönde etkileyebilmektedir. Elde edilen bulgular, sonucunda H1 ve H2 hipotezlerinin desteklendiğini göstermektedir.

Tablo 2. Korelasyon Analiz Tablosu

		İYD	**ÇP**
İş-Yaşam Dengesi	r	1	,463**
	p		0,000
	N	77	77
Çalışan Performansı	r	,463**	1
	p	0,000	
	N	77	77

4.4. Regresyon Analizi

İş-Yaşam Dengesi ile Çalışan Performansı arasındaki ilişkinin gücünü daha derinlemesine incelemek amacıyla doğrusal regresyon analizi gerçekleştirilmiştir. Elde edilen bulgulara göre, model anlamlı bulunmuştur ($F(1,75) = 20,507$, $p<0,001$). İş-Yaşam Dengesi değişkeninin Çalışan Performansı üzerinde anlamlı bir yordayıcı olduğunu göstermektedir. Regresyon modeline ait belirleme katsayısı (R^2) ,215 olarak hesaplanmıştır. İş-Yaşam Dengesi değişkeninin, Çalışan Performansı değişkenindeki toplam varyansın yaklaşık %21,5'ini açıkladığını ifade etmektedir. Standardize edilmiş beta katsayısı β = ,463 olup, bu değer iki değişken arasında pozitif yönlü ve orta düzeyde bir ilişki olduğunu desteklemektedir. Diğer bir ifadeyle, çalışanların iş-yaşam dengesi düzeyleri arttıkça, çalışan performans düzeylerinde de artış gözlemlenmektedir.

DOI: https://doi.org/10.30546/19023.978-9952-8573-9-9.2025.9012.
ISBN: 978-9952-8573-8-2

Tablo 3. Regresyon Analiz Tablosu

Model	B (Unstand.)	Std. Error	β	t	p
(Sabit)	2,954	0,274		10,798	0
İş-Yaşam Dengesi	0,361	0,08	0,463	4,528	0

TARTIŞMA VE SONUÇ

Bu çalışma, iş-yaşam dengesi ile çalışan performansı arasındaki ilişkiyi incelemeyi amaçlamış ve bu iki değişken arasında pozitif ve anlamlı bir ilişki olduğu gözlemlenmiştir ($r=0.463$; $p<0.01$). Regresyon analizi sonuçlarına göre ise iş-yaşam dengesi, çalışan performansındaki varyansın %21.5'ini açıklamaktadır ($R2=0.215$). Bu bulgular doğrultusunda, bireylerin iş ve özel hayatları arasında sağlıklı bir denge kurabilmesinin, iş performanslarını olumlu yönde etkilediğini göstermektedir. Elde edilen bu bulgular, literatürdeki benzer çalışmalarla da tutarlılık göstermektedir. İş-yaşam dengesinin çalışan motivasyonu, bağlılığı ve verimliliği üzerindeki doğrudan etkileri, pek çok araştırmacı tarafından vurgulanmıştır. Aycan, Eskin ve Yavuz (2007) ile Yılmaz ve Sağlam (2021), dengeli bir yaşamın fiziksel ve ruhsal iyi oluş hali için önem taşıdığını ve performansı artırdığını belirtmişlerdir. Barnett (1999) ise, bireyin işini başarıyla yürütürken aynı zamanda kendine, ailesine ve sosyal çevresine zaman ayırabilmesinin iş-yaşam dengesini sağladığını ifade etmiştir. Çalışmanın bulguları, iş-yaşam dengesinin çalışan performansı açısından önemli bir değişken olduğu sonucunu desteklemektedir. Küreselleşme, dijitalleşme ve değişen iş modelleri ile çalışanların iş ve özel hayatları arasında sağlıklı bir denge kurması daha da kritik hale gelmiştir. Uzayan çalışma saatleri, sıklıkla yapılan fazla mesailer ve sürekli erişilebilir olma hali, çalışanların fiziksel ve psikolojik olarak zorlanmasına neden olabilmektedir. İşletmelerin çalışanların iş-yaşam dengesini destekleyen politikalar geliştirmesi bireysel refahı artırarak örgütsel verimliliği ve sürdürülebilir başarıyı da destekleyecektir. Esnek çalışma uygulamaları ve çalışan destek programları gibi alınan karar ve yeni geliştirilen politikalar, bu dengenin sağlanmasında kritik bir rol oynamaktadır. Mekân ve zaman esnekliği sunan çalışma modellerinin yaygınlaştırılması, çalışanların iş ve özel hayatlarını uyumlu hale getirmelerine yardımcı olacaktır. Çalışanların ruh sağlığını destekleyici psikososyal hizmetlerin ve aile uyumunu teşvik eden programların artırılması önem taşımaktadır. Sağlıklı bir çalışma ortamı oluşturmak adına, liderlik gelişim programları dahilinde orta ve üst düzey yöneticilere, çalışanların kişisel yaşam sorumluluklarına karşı farkındalık ve duyarlılık kazandıracak eğitimlerin sunulması önem arz etmektedir. Mevcut izin politikalarının, ebeveynlik ve kişisel gelişim gibi alanları destekleyecek şekilde daha kapsayıcı şekilde yeniden düzenlenmesi ve mesai saatleri dışında e-posta ve telefon gibi dijital iletişim araçlarıyla çalışanlara ulaşılmasının sınırlandırılmasına yönelik açık kurumsal politikaların oluşturulması, bireylerin dinlenme ve özel hayatlarına duyulan saygıyı güvence

altına alacaktır. Farklı sektörlerde ve daha geniş örneklemlerle yapılacak olan çalışmalar, bu ilişkinin dinamiklerini daha kapsamlı bir şekilde ortaya koyabilir. Ayrıca, iş-yaşam dengesinin çalışan performansı üzerindeki etkisine aracılık eden veya bu etkiyi değiştiren faktörlerin incelenmesi, konunun daha derinlemesine anlaşılmasına katkı sağlayacaktır.

KAYNAK

Akçakaya, M. (2012). Kamu Sektöründe Performans Yönetimi ve Uygulamada Karşılaşılan Sorunlar. Karadeniz Araştırmaları Dergisi, 32(32), ss. 171- 202.

Akın, A., Ulukök, E. Ve Arar, T. (2017). İş-Yaşam Dengesi: Türkiye'de Yapılan Çalışmalara Yönelik Teorik Bir İnceleme. AKÜ İİBF Dergisi. 19(1): ss. 113-124.,

Apaydın, Ç. (2011). Öğretim Üyelerinin İşe Bağımlılık Düzeyi ile İş-Yaşam Dengesi ve İş-Aile Yaşam Dengesi Arasındaki İlişki (Yayımlanmamış Doktora Tezi). Ankara Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, ss. 60-95.

Aycan, Z. ve Eskin, M. (2005). "Relative Contributions of Childcare, Spousal Support, and Organizational Support in Reducing Work-Family Conflict For Men and Women: The Case of Turkey", Sex Roles, 53(7/8), October, ss. 453-471.

Aycan, Z., Eskin, M. ve Yavuz, S. (2007). *Hayat Dengesi*, İstanbul: Sistem Yayıncılık, ss. 34.

Bakoğlu, R. (2001). Örgütsel Performans Kavramı ve Gelişimi. Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Öneri Dergisi, 4(15), ss. 39-45.

Barnett, Rosalind C. "A New Work-Llife Model fort he Twenty First Century", Academy of Political and Social Science, 1999: ss. 151-562.

Barutçugil, İsmet; Stratejik İnsan Kaynakları Yönetimi, İstanbul, Kariyer Yayınları, 2004 s.390.

Befort, N. ve Hattrup, K. (2003). Valuing task and contextual performance: experience, job roles, and ratings of the importance of job behaviors. Applied H.R.M. Research, 8(1), ss. 16-31.

Bekmezci, M., Mert, İ. ve Abubakar, M. (2021). İş-yaşam dengesinin yaşam tatminini yordamasında çalışılan sektörün düzenleyici etkisi. Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 21(1), ss. 1-22.

Bingöl, D. (1990). Personel Yönetimi ve Beşerî İlişkiler, Atatürk Üni. Yayınevi, Erzurum, ss. 55.

Blunsdon, B., Blyton, P., Reed, K., ve Dastmalchian, A. (2006). Work-life integration: international perspectives on the balancing of multiple roles, 15(6): ss. 677-679

Campbell, J. P. (1990). Modeling The Performance Prediction Problem İn İndustrial and Organizational Psychology, ss. 704.

George, D., & Mallery, P. (2010). SPSS for Windows Step by Step: A Simple Guide and Reference. Pearson Education.

Çoban, Ö. (2010). *Paylaşım Olgusunda Meydana Gelen Değişiklikler ve Günümüz Sosyal ve İş Yaşamına İzdüşümleri.* Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi Sayı: 28, ss. 350-351.

Cohen, J. (1988). Statistical power analysis fort he behavioral sciences (2nd ed.). Hillsdale, NJ: Erlbaum.

Doğrul, B.Ş., ve Tekeli, S. (2010). İş-yaşam dengesinin sağlanmasında esnek çalışma. *Sosyal ve Beşerî Bilimler Dergisi, 2*(2), ss. 1-18.

Eren, M.Ş. ve M. Kaplan (2014). Kurumsal Yetkinliklerin Örgütsel Performans Üzerindeki Etkileri: Üretim Firmaları Üzerine Bir Araştırma. Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 40, ss. 175-192.

Eurofound, Working Time and Work-Life Balance in a Life Course Perspective, A Report Based on the Fifth European Working Conditions Survey, Dublin, 2012, ss. 45.

Gümüştekin, G. E., & Öztemiz, A. B. (2005). Örgütlerde Stresin Verimlilik ve Performansla Etkileşimi. Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 14(1), ss. 271-288.

İraz, R. Ve Akgün, Ö. (2011). Örgütsel bağlılığın çalışan performansı üzerine etkilerini ölçmeye yönelik bir araştırma. Selçuk Üniversitesi, S.B.M.Y.O. Dergisi, 1-2, ss. 225-250

DOI: https://doi.org/10.30546/19023.978-9952-8573-9-9.2025.9012.
ISBN: 978-9952-8573-8-2

Kale, E. (2015). Lider Desteği ve İş Arkadaşları Desteğinin İş Performansı Üzerine Etkileri: İş Tatmini ve Yaşam Tatmininin Aracı Rolü. International Journal Of Economic & Administrative Studies, 7(14), ss. 104.

Keskin, Ş., 2015, Sağlıkta Performans Uygulamaları. Yüksek Lisans Tezi. Beykent Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İşletme Yönetimi ABD, İstanbul, ss. 56-57.

Korkmaz, O. ve Erdoğan, E. (2014). İş Yaşam Dengesinin Örgütsel Bağlılık ve Çalışan Memnuniyetine Etkisi. Ege Akademik Bakış. 14(4): ss. 541-557.

Küçükusta, D., (2007), "Konaklama İşletmelerinde İş-Yaşam Dengesinin Çalışma Yaşamı Kalitesi Üzerindeki Etkisi", (Yayımlanmamış Doktora Tezi), Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, ss. 38-41.

Nunnally J. C., Bernstein I. H. (1994). Psychometric theory (3rd ed.). New York, NY: McGraw-Hill, ss. 303-305.

Paşa, Muammer. (2007), Stresin Bireysel Performans Üzerindeki Etkileri ve Bir Uygulama, Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Basılmamış Doktora Tezi, ss. 84.

Raja, S., & Stein, S. L. (2014). Work-life balance: history, costs, and budgeting for balance. Clinics in colon and rectal surgery, 27(2), ss. 71–74.

Şehirli, M., & Taşkent, Z. (2016). Bireysel Mutluluk ile Bireysel İş Performansı Arasında Doğrusal Bir İlişki Var Mıdır? Turkish Journal of Marketing, 1 (3), ss. 150-163.

Yıldız, O., Dağdeviren, M., ve Çetinyokuş, T. (2008). İşgören Performansının Değerlendirilmesi İçin Bir Karar Destek Sistemi ve Uygulaması. Journal Of The Faculty Of Engineering ve Architecture Of Gazi University, 23(1), ss. 240.

Yılmaz, B. & Sağlam, M. (2021). COVID-19 Algılanan Stres ve Tehdidinin, Çalışanların İş Yaşam Dengesi ve Motivasyonu Üzerindeki Etkisi. Akademik Araştırmalar ve Çalışmalar Dergisi (AKAD), 13(25), ss. 518-538.

DOI: https://doi.org/10.30546/19023.978-9952-8573-9-9.2025.9012.
ISBN: 978-9952-8573-8-2

ULUSLARARASI ENTEGRE RAPORLAMA ÇERÇEVESİNDE ŞİRKETLERİN DEĞER ODAKLI İŞ MODELİ ÜZERİNE SWOT ANALİZİ: TEKNOLOJİ VE ENERJİ SEKTÖRÜNDE FAALİYET GÖSTEREN ŞİRKET ÖRNEĞİ[176]

Canan BAL

Dokuz Eylül Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü İşletme Anabilim Dalı Muhasebe Programı Yüksek Lisans Mezunu, Muhasebe Bilim Uzmanı
ORCID ID: https://orcid.org/0009-0009-9699-1104

Özet

Uluslararası Entegre Faaliyet Raporu Çerçevesinde; sermaye öğeleri ile beraber kılavuz ilkeleri ve içerik öğeleri bir bütündür. Raporun fonksiyonelliğini arttırmak için içerik öğeleri belirlenmiştir. Bir entegre raporun içerik öğeleri; kurumsal genel görünüm ve dış çevre, kurumsal yönetim, iş modeli, riskler ve fırsatlar, strateji ve kaynak aktarımı, performans, genel görünüş, hazırlık ve sunum temeli olarak sıralanabilir. İçerik öğeleri, kuruluşların iş modellerine göre şekillenmektedir. Çerçevede bağlamında *'kuruluşların girdilerini, iş faaliyetleri aracılığıyla stratejik hedeflerine ulaşmak için kısa, orta ve uzun vadede değere dönüştürmeyi amaçladıkları bu değeri çıktı ve sonuçlarla dönüştürmede kullandıkları sistematik süreç iş modeli'* olarak tanımlanmaktadır. İş modelleri ile değer yaratmayı amaçlayan kuruluşlar dış çevre ve paydaşlarını etkileyen faktörler hakkında açık bir anlatım sunmayı hedeflerken, şirketlerin diğer kuruluşlardan nasıl farklılaştığını analiz edebilmek için iyi bir kılavuz olabilmektedir. Bu bağlamda çalışmada, Türkiye'de Entegre Rapor hazırlayan özel sektör şirketlerinden teknoloji ve enerji sektöründe Zorlu Grubu çatısı altında faaliyetlerine devam eden Vestel Beyaz Eşya San. Tic. A.Ş., Vestel Elektronik San. Tic. A.Ş. ve Zorlu Enerji San. Tic. A.Ş. şirketlerinde çalışan entegre raporlama hazırlık süreçlerinde rol alan çalışanların şirket Entegre (Faaliyet) Raporu (ER) iş modeli üzerine görüşleri alınmıştır. Çalışmada nitel araştırma yöntemlerinden görüşme tekniğinden faydalanılmıştır. Araştırmanın yapılabilmesi için Sosyal ve Beşerî Bilimler Araştırma ve Yayın Etik Kurul İzni [DEÜ Rektörlüğü Hukuk Müşavirliği E-87347630-659-894573 sayılı ve 07.02.2024 tarihli] alınan alan yazın taramasından faydalanılarak hazırlanan görüşme formu aracılığıyla veri toplanmıştır. Bu bağlamda Şubat-Haziran 2024 arası döneminde söz konusu seçilmiş şirket ER hazırlık sürecinde bulunan ve araştırmaya toplam 18 gönüllü katılım göstermiştir. Şirket katılımcılarının genel demografik özelliklerini tanımlamaya yönelik öncelikle yedi soru sorulmuştur. Toplam 18 katılımcının; 7'si (%39) müdür, 6'sı (%33) müdür yardımcısı, 5'i (%28) uzman; katılımcıların 9'u (%50) kadın, 9'u (%50) erkek; 9'u (%50) lisans, 9'u (%50) lisansüstü; çalışma hayatı boyunca aktif olarak çalışma yılı, 6'sı (%33) 1-10 yıl arası, 10'u

[176] Bu çalışma 'Bal, C. (2023). "Entegre Raporlama Çerçevesinde Değer Odaklı İş Modeli: Bir Uygulama". İzmir: Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İşletme Anabilim dalı Muhasebe Programı Yüksek Lisans Tezi' nden üretilerek hazırlanmıştır.

DOI: https://doi.org/10.30546/19023.978-9952-8573-9-9.2025.9012.
ISBN: 978-9952-8573-8-2

(%56) 11-20 yıl arası, 2'si(%11) 21-30 yıl arası; uygulamanın yapıldığı şirkette çalışma yılı, 6'sı (%33) 1-10 yıl arası, 10'u (%56) 11-20 yıl arası, 2'si (%11) 21-30 yıl arası; entegre raporlama hazırlık sürecinde rolü açısından 7'si (%39) doğrudan, 11'i (%61) kısmen görev aldığı saptanmıştır. Sonra şirket entegre rapor sürecinin işlerliğini tanımlamaya yönelik soru yöneltildiğinde şirket entegre rapor hazırlık sürecinde rol alan bütün birimlerin birebir iletişim halinde olduğu görülmüştür. Son kısımda genel perspektiften bakıldığı zaman şirket entegre iş modelinin analiz edilmesi istenmiştir. Bu bağlamda Entegre Faaliyet Raporu SWOT Analizi yapılarak seçilmiş şirket iş modelinin güçlü ve zayıf yönleri ile fırsatlar ve tehditlerini belirlemeye yönelik katılımcı görüşleri değerlendirilmiştir. Raporun güçlü yönleri; çevresel, sosyal ve kurumsal yönetişim anlamında şeffaflık içerisinde yayınlanan rapor sayesinde yatırımcıların güvenlerinin kazanılması, çalışanlar arasında iletişimi arttırması, maliyet avantajı vb. iken zayıf yönleri, raporlama sürecinin detayı nedeniyle kompleks bir yapıda olan şirketler için zor ve fazla mesai kaybına neden olması, vd. belirtilmiştir. Raporun yarattığı fırsatlar arasında, entegre iş modeli sayesinde şirketi dışarıdan görme fırsatı olan kuruluşun eksiklikleri belirleyerek önlem alması, vb. sayılırken şirket için kısa, orta ve uzun vadede tehdit oluşturabilecek risklerin varlığından vd. söz edilmiştir. Analiz bulgu ve değerlendirmeleri sonucunda; seçilmiş şirketin değer odaklı iş modelinin tehditlerden çok fırsatları, zayıflıklardan çok üstünlükleri barındırdığı saptanmıştır.

Anahtar Kelimeler: Entegre Rapor, Değer Odaklı İş Modeli, Teknoloji ve Enerji Sektörü, SWOT Analizi

SWOT ANALYSIS ON VALUE-ORIENTED BUSINESS MODEL OF COMPANIES IN INTERNATIONAL INTEGRATED REPORTING FRAMEWORK: THE CASE OF A COMPANY OPERATING IN THE TECHNOLOGY AND ENERGY SECTOR

Abstract

In the International Integrated Annual Report Framework; capital elements, guiding principles and content elements are a whole. Content elements have been identified to enhance the functionality of the report. The content elements of an integrated report can be listed as corporate overview, external environment, corporate governance, business model, risks and opportunities, strategy and resource allocation, performance, overview, preparation and presentation basis. Content elements are shaped according to the business models of organizations. In the context of the framework, a business model is defined as 'the systematic process by which organizations aim to transform their inputs into value in the short, medium and long term to achieve their strategic goals through their business activities, and to transform this value into outputs and outcomes'. While organizations aiming to create value through business models aim to provide a clear narrative about the external environment and the factors affecting their stakeholders, they can be a good guide to analyze how companies differ from other organizations. In this context, the study aims to analyze how Vestel Beyaz Eşya San. Tic. A.Ş., Vestel

Elektronik San. Tic. A.Ş. and Zorlu Enerji San. Tic. A.Ş. employees involved in integrated reporting preparation processes were asked for their opinions on the company's Integrated (Annual) Report (ER) business model. Interview technique, one of the qualitative research methods, was utilized in the study. In order to conduct the research, data were collected through the interview form prepared by utilizing the literature review for which the Social and Human Sciences Research and Publication Ethics Committee Permission [DEU Rectorate Legal Counseling E-87347630-659-894573 numbered and dated 07.02.2024] was obtained. In this context, a total of 18 volunteers participated in the research between February and June 2024, who were in the preparation process of the selected company ER. First, seven questions were asked to define the general demographic characteristics of the company participants. Of the total 18 participants; 7 (39%) managers, 6 (33%) assistant managers, 5 (28%) specialists; 9 (50%) women, 9 (50%) men; 9 (50%) undergraduates, 9 (50%) postgraduates; years of active work during working life, 6 (33%) between 1-10 years, 10 (56%) between 11-20 years, 2 (11%) between 21-30 years; years of working in the company where the implementation was carried out, 6 (33%) between 1-10 years, 10 (56%) between 11-20 years, 2 (11%) between 21-30 years; in terms of their role in the integrated reporting preparation process, 7 (39%) were directly involved and 11 (61%) were partially involved. Then, when the question was asked to define the functionality of the company integrated report process, it was seen that all units involved in the company integrated report preparation process were in one-to-one communication. Then, when the question was asked to define the functionality of the company integrated report process, it was observed that all units involved in the company integrated report preparation process were in one-to-one communication. In the last part, it was asked to analyze the company's integrated business model from a general perspective. In this context, a SWOT Analysis of the Integrated Annual Report was conducted and participant views were evaluated to identify the strengths, weaknesses, opportunities and threats of the selected company business model. The strengths of the report include gaining the trust of investors thanks to the report published in transparency in terms of environmental, social and corporate governance, increasing communication among employees, cost advantage, etc., while the weaknesses include the fact that the reporting process is difficult for companies with a complex structure due to its detail and causes overtime loss, etc. Among the opportunities created by the report, the organization, which has the opportunity to see the company from the outside thanks to the integrated business model, identifies deficiencies and takes measures, etc., while the existence of risks that may pose a threat to the company in the short, medium and long term, etc. were mentioned. As a result of the findings and evaluations of the analysis, it has been determined that the value-oriented business model of the selected company contains more opportunities than threats and more advantages than weaknesses.

Keywords: Integrated Report, Value Driven Business Model, Technology and Energy Sector, SWOT Analysis

DOI: https://doi.org/10.30546/19023.978-9952-8573-9-9.2025.9012.
ISBN: 978-9952-8573-8-2

ENTEGRE RAPORLAMA ÇERÇEVESİNDE DEĞER YARATAN İŞ MODELİ ÜZERİNE BİR DEĞERLENDİRME: ÖZEL SEKTÖR ŞİRKET ÖRNEĞİ [177]

Canan BAL[1*], Prof. Dr. Fatma TEKTÜFEKÇİ[2]

[*1] Dokuz Eylül Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü İşletme Anabilim Dalı Muhasebe Programı Yüksek Lisans Mezunu, Muhasebe Bilim Uzmanı; Vestel Elektronik San. ve Tic. AŞ Yönetim Muhasebesi Departmanı Kıdemli Muhasebe Uzmanı, İzmir, Türkiye

[2] Dokuz Eylül Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi İşletme Bölümü Muhasebe ve Finansman Anabilim Dalı, İzmir, Türkiye

ORCID Code: 1 https://orcid.org/0009-0009-9699-1104; 2 https://orcid.org/0000-0003-4276-0959

ÖZET

Türkiye'de şirketler tarafından, Uluslararası Entegre Rapor Çerçevesi (IIRC) yedi kılavuz ilke 3 (A Stratejik odak ve geleceğe yönelim, B Bilgiler arası bağlantı, C Paydaşlarla ilişkiler, D Önemlilik, E Kısa ve öz olma, F Güvenilirlik ve eksiksizlik, G Tutarlılık ve karşılaştırılabilirlik) ile sekiz içerik öğesi 4 (A Kurumsal genel görünüm ve dış çevre, B Kurumsal yönetim, C İş modeli, D Riskler ve fırsatlar, E Strateji ve kaynak aktarımı, F Performans, G Genel görünüş, H Hazırlık ve sunum temeli) esas alarak "Entegre (Faaliyet) Raporları" hazırlanmaktadırlar. Çerçeve' de değer yaratma model sürecinde sermaye öğelerinin önemi büyüktür. Çağın gereği şirketler söz konusu 'Entegre Faaliyet Raporu (EFR)' nda yer alan içerik öğelerinden iş modellerinde değer yaratmaya odaklanmaktadırlar. Türkiye'de entegre rapor (ER) yayınlayan kurum/kuruluş/şirket söz konusu bu entegre raporları, Entegre Raporlama Türkiye Ağı (ERTA) internet sitesinde düzenleyici denetleyici kurumlar, kamu kurumları, özel şirketler, sivil toplum kuruluşları, yerel yönetimler olarak güncellenerek listelenmektedir. Bu çalışmada bütüncül yaklaşımla özel şirketlerden faaliyet gösterdiği sektöre göre 'Teknoloji'den Vestel Beyaz Eşya ile grup çatısından hareketle 'Enerji'nden Zorlu Enerji seçilerek 2024 yılı EFR' lerinde yer alan 'Entegre İş Modeli' / 'Değer Yaratma Modeli' incelenmiştir. 2021 yılından itibaren EFR hazırlayan bu şirketlerin web tabanlı tarama sonucu erişilen raporları üzerinden doküman incelemesi yapılmıştır. Ayrıca söz konusu şirket EFR' lerinin bir önceki yıl ile öz şekilde karşılaştırılarak benzer ve farklılaşan yönleri ele alınmıştır. Şirket EFR' lerindeki "Kuruluşun iş modeli nedir?" sorusuna cevap aranarak iş modelleri değerlendirildiğinde; sermaye öğeleri / girdiler, strateji/stratejik yaklaşım, öncelikli konular, iş faaliyetleri, yaratılan değer (etki) / çıktılar / sermaye öğeleri olmak üzere bütüncül değer yaratma odaklı yaklaşımı benimsedikleri görülmüştür.

[177] İşbu çalışma 'Bal, C. (2024). "Entegre Raporlama Çerçevesinde Değer Odaklı İş Modeli: Bir Uygulama". İzmir: Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İşletme Anabilim dalı Muhasebe Programı Yüksek Lisans Tezi' nden yararlanılarak üretilmiş olup, geliştirilerek güncellenmiştir.

Anahtar Kelimeler: Entegre Rapor, Entegre Faaliyet Raporu, İş Modeli, Değer Yaratma, Özel Şirket.

(AN EVALUATION ON THE VALUE-CREATING BUSINESS MODEL IN THE INTEGRATED REPORTING FRAMEWORK: THE CASE OF A PRIVATE SECTOR COMPANY)

ABSTRACT

In Turkey, companies in Turkey have adopted the International Integrated Report Framework (IIRC) seven guiding principles 3 (A Strategic focus and future orientation, B Linkage between information, C Stakeholder relations, D Materiality, E Conciseness, F Reliability and completeness, G Consistency and comparability) and eight content elements 4 (A Corporate overview and external environment, B Corporate governance, C Business model, D Risks and opportunities, E Strategy and resource allocation, F Performance, G General outlook, H Preparation and presentation basis). In the Framework, capital elements are of great importance in the value creation model process. As required by the era, companies focus on creating value in their business models from the content elements in the 'Integrated Annual Report (IFR)'. Institutions/organizations/companies that publish integrated reports (IR) in Turkey are listed on the Integrated Reporting Turkey Network (ERTA) website as regulatory and supervisory bodies, public institutions, private companies, non-governmental organizations, and local governments. In this study, with a holistic approach, Vestel Beyaz Eşya from 'Technology' and Zorlu Enerji from 'Energy' were selected from private companies according to the sector in which they operate, and the 'Integrated Business Model' / 'Value Creation Model' in their 2024 IFRs were analyzed. As of 2021, a document review was conducted on the reports of these companies, which have been preparing IFRs since 2021, accessed as a result of web-based scanning. In addition, similar and differentiating aspects of these company IFRs were discussed by comparing them with the previous year. When the business models were evaluated by searching for an answer to the question "What is the organization's business model?" in the company IFR, it was seen that they adopted a holistic value creation-oriented approach including capital items/inputs, strategy/strategic approach, material issues, business activities, value created (impact) / outputs / capital items.

Keywords: Integrated Report, Integrated Annual Report, Business Model, Value Creation, Private Company.

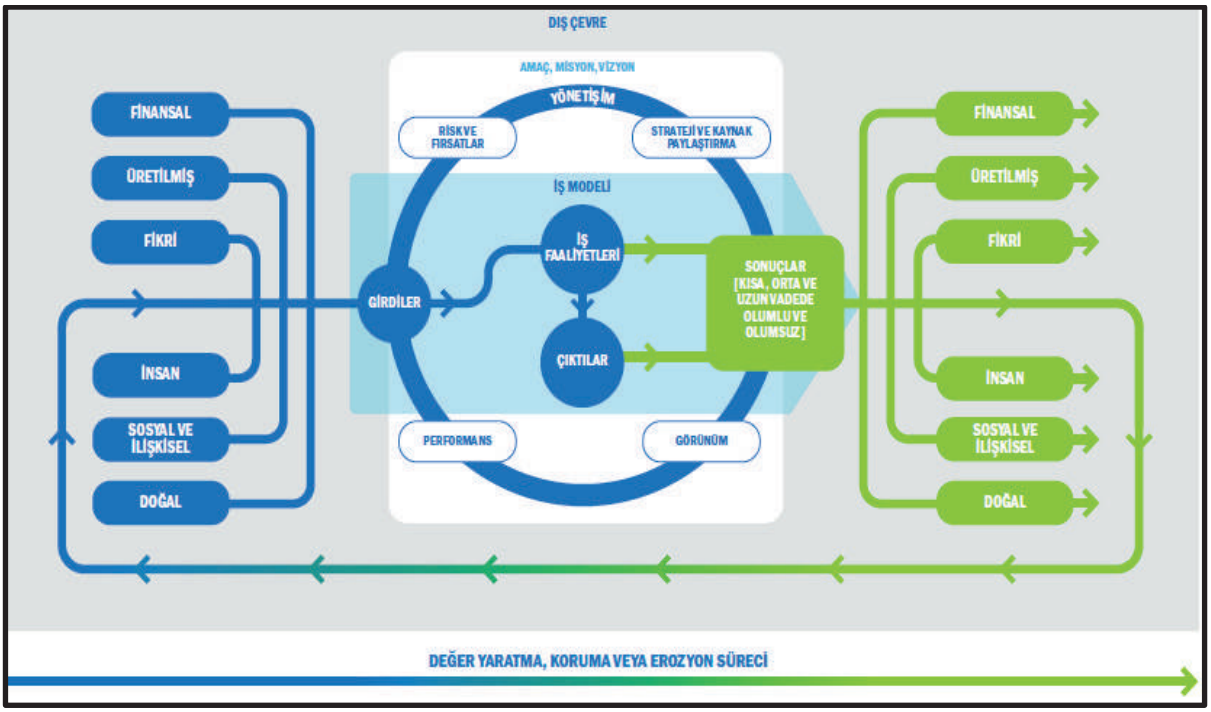
GİRİŞ

Uluslararası Entegre Raporlama Konseyi (International Integrated Reporting Council- IIRC) tarafından hazırlanan Uluslararası Entegre Rapor (ER) Çerçevesi' nin son versiyonu IIRC (Ocak 2021)'dir. Çerçeve' de (2021: 2.11) '***Sermaye öğeleri,*** *kuruluşun faaliyetleri ve sonuçları ile artan, azalan ya da dönüştürülen bir değerler stokudur.'* olarak tanımlanmıştır. Bunlar; finansal, üretilmiş, fikri, insan ,sosyal-ilişkisel ve doğal oluşmaktadır. Söz konusu Çerçeve' de (IIRC, 2021: P. 2/2.23) '***iş modeli'*** şu şekilde vurgulanmıştır.

DOI: https://doi.org/10.30546/19023.978-9952-8573-9-9.2025.9012.
ISBN: 978-9952-8573-8-2

"Kuruluşun temelinde iş modeli yatar. İş modeli, girdi olarak çeşitli sermaye öğelerini kullanır ve iş faaliyetleri yoluyla bunları çıktıya (ürün, hizmet, yan ürün ve atık) dönüştürür. Kuruluşun iş faaliyetleri ve çıktıları, sermaye öğeleri üzerindeki etki açısından sonuçları ortaya çıkarır. İş modelinin değişime (örneğin girdilerin bulunabilirliği, kalitesi ve satın alınabilirliğinde görülen değişimlere) adapte olma kapasitesi, kuruluşun uzun vadedeki yaşayabilirliğini etkileyebilir."

Çerçeve' de değer yaratan iş modeline odaklanılmaktadır. Bu bağlamda "*Değer yaratma, koruma ya da erozyonu"; kuruluşun faaliyet ve çıktılarının sermaye ögelerini artırması, azaltması ya da dönüştürmesiyle sonuçlanan süreçtir"* (IIRC, 2021: 53). Çerçevede bu süreç şekil 1'deki gibi şematize edilmiştir.

Şekil 1. Uluslararası ER Çerçevesi: Değerin Yaratılması, Korunması veya Erozyonu Süreci

Kaynak: IIRC-TR-Ocak2021: 22

Söz konusu Uluslararası ER Çerçevesi'nde paragraf numaraları itibarıyla ***'3 Kılavuz İlkeler'*** (yedi) ve ***'4 İçerik Öğeleri'*** (sekiz) ile ***'5 Genel Raporlama İlkeleri'*** tablo 1'deki gibidir.

DOI: https://doi.org/10.30546/19023.978-9952-8573-9-9.2025.9012.
ISBN: 978-9952-8573-8-2

Tablo 1. Uluslararası ER Çerçevesi: Kılavuz İlkeler, İçerik Öğeleri ve Genel Raporlama İlkeleri

3 Kılavuz İlkeler	**4 İçerik Öğeleri**
A Stratejik odak ve geleceğe yönelim	A Kurumsal genel görünüm ve dış çevre
B Bilgiler arası bağlantı	B Kurumsal yönetim
C Paydaşlarla ilişkiler	C İş modeli
D Önemlilik	D Riskler ve fırsatlar
E Kısa ve öz olma	E Strateji ve kaynak aktarımı
F Güvenilirlik ve eksiksizlik	F Performans
G Tutarlılık ve karşılaştırılabilirlik	G Genel görünüş
	H Hazırlık ve sunum temeli
5 Genel Raporlama İlkeleri	

Kaynak: IIRC, 2021: 7-8'den yararlanılarak hazırlanmıştır.

Bu çalışmada Uluslararası ER Çerçevesi içerik öğelerinden ***"İş Modeli"*** ele alınarakTürkiye'de Entegre Faaliyet Raporu (EFR) yayınlayan özel sektör şirketleri arasından faaliyet gösterdiği sektöre göre tarafımızca seçilen Teknoloji'den bir şirket ve grup bağlantısı olduğu Enerji'den bir şirket örneği üzerinden EFR incelemeleri ve değerlendirmeleri yapılmıştır.

DEĞER YARATAN İŞ MODELİ

Uluslararası ER Çerçevesi' nde Bölüm 2'de ***"4 İçerik Öğeleri"*** yer almaktadır.

"ER' de içerik öğeleri birbirine bağlıdır. İçerik ögeleri raporlamada belirli bir kalıpta sunulmaz. Her kuruluş için içerik ögeleri içinde bulunduğu şartlara göre değişiklik göstermektedir. İçerik ögeleri rapora dahil edilirken sırayla değil sorular şeklinde sunulmuştur" (IIRC, 2021: P.4/4.1-4.3).

Uluslararası ER Çerçevesinde üçüncü sırada yer alan ***'C İş Modeli'*** içerik öğesi;

"Bir entegre rapor şu soruya cevap aramalıdır: ***Kuruluşun iş modeli nedir?"*** (IIRC, 2021: P.4C/4.10).

Çerçeve' de 'İş Modeli' (IIRC, 2021: P.4/C/4.11);

"Bir kuruluşun girdileri, iş faaliyetleri yoluyla stratejik hedeflerini karşılamayı amaçlayan ve kısa, orta ve uzun vadede değer yaratan çıktı ve sonuçlara dönüştürmede kullandığı sistemdir."

şeklinde tanımlamıştır. Buna göre iş modeli sayesinde kuruluşa değer yaratılmaktadır.

Kuruluşun etkin ve güçlü bir iş modeline sahip olabilmesi için aşağıda sıralanan özellikleri taşıması gerekmektedir (IIRC, 2021: P.4C/4.13):

- *İş modeli ana öğeleri hakkında net bir açıklama olmalı,*

DOI: https://doi.org/10.30546/19023.978-9952-8573-9-9.2025.9012.
ISBN: 978-9952-8573-8-2

- *Ana öğeleri destekleyen bir şekil ve bunu kanıtlayıcı öğelerin kuruluş açısından alakası net bir şekilde açıklanmalı,*
- *Kuruluşun şartlarına uygun rasyonel bir metin akışı sunulmalı,*
- *Kuruluşun dış çevresini ve paydaşları etkileyen faktörler hakkında açıklamalarda bulunulmalı,*
- *Kuruluşun stratejisini, risk, fırsatlar ve performansı hakkında net ve mantıklı bir açıklama ile bağlantılı içerik oluşturulmalı.*

İş modelinin temel öğeleri; girdiler, iş faaliyetler, çıktılar ve sonuçlardır.

✓ ***Girdiler*** *(IIRC, 2021: P.4C/4.14-4.15)*: *ER' de, ana girdilerin kuruluşun bağlı olduğu ana girdiler ile arasındaki bağlantıyı gösterir. Bir ER' de, tüm girdiler detaylı olarak verilmez. Kuruluşun kısa, orta ve uzun vadede parasal önem sağlama konusunda değer yaratma sürecine odaklanır. Aynı zamanda girdilerin seçimini etki eden faktörlerden de söz edilebilir.*

✓ ***İş faaliyetleri*** *(IIRC, 2021: P.4C/4.16-4.17): Çerçeve' ye göre bir ER iş faaliyetleri şu özellikleri içermelidir:*

– *Kuruluş faaliyet gösterdiği sektörde nasıl fark yaratmakta,*

– *Kuruluş iş modeli ilk satıştan sonra elde ettiği gelire ne ölçüde dayanmakta,*

– *Kuruluş değişim bakış açısı,*

– *Kuruluş yenilik uyumuna nasıl ve ne şekilde programlandığı."*

✓ ***Çıktılar*** *(IIRC, 2021: P.4C/4.18): Bir entegre raporda kuruluşun temel faaliyet konusundaki mal ve/veya hizmetleri tanımlanır. Bu konuların önem düzeylerine göre belirlenmesi gerekmekte olup, aynı zamanda iş modeli içerisinde değerlendirilen yan ürün, atık ve emisyon gibi çıktılar da burada değerlendirilebilir."*

✓ ***Sonuçlar*** *(IIRC, 2021: P.4C/4.19-4.23): ER, ana sonuçları baz almaktadır. Kuruluşun iş faaliyeti ve çıktıları neticesinde iç ve dış sonuçlar ortaya çıkmaktadır. İç sonuçlar, şirket personelinin motivasyonu, nakit akışı ya da kuruluşun prestiji olarak değerlendirilirken, dış sonuçlar ise, müşteri memnuniyeti, markaya olan bağlılık, vergisel yükümlülükler ve sosyal etkilerden oluşmaktadır. İş modelinin güvenilir olması piyasada kuruluşun değer yaratma kabiliyeti hakkında yorum yapılmasını sağlamaktadır. Kuruluş eğer farklı pazarlarda faaliyet gösteriyorsa iş modeli sayısı birden fazla olabilmektedir. Buna göre iş modelleri arasında bağlantı dereceleri net şekilde açıklanmalıdır.*

Çalışma konusuna ilişkin temel düzeyde kısa kuramsal bilgi verildikten sonra değer yaratan şirket iş modelleri incelenebilir.

DOI: https://doi.org/10.30546/19023.978-9952-8573-9-9.2025.9012.
ISBN: 978-9952-8573-8-2

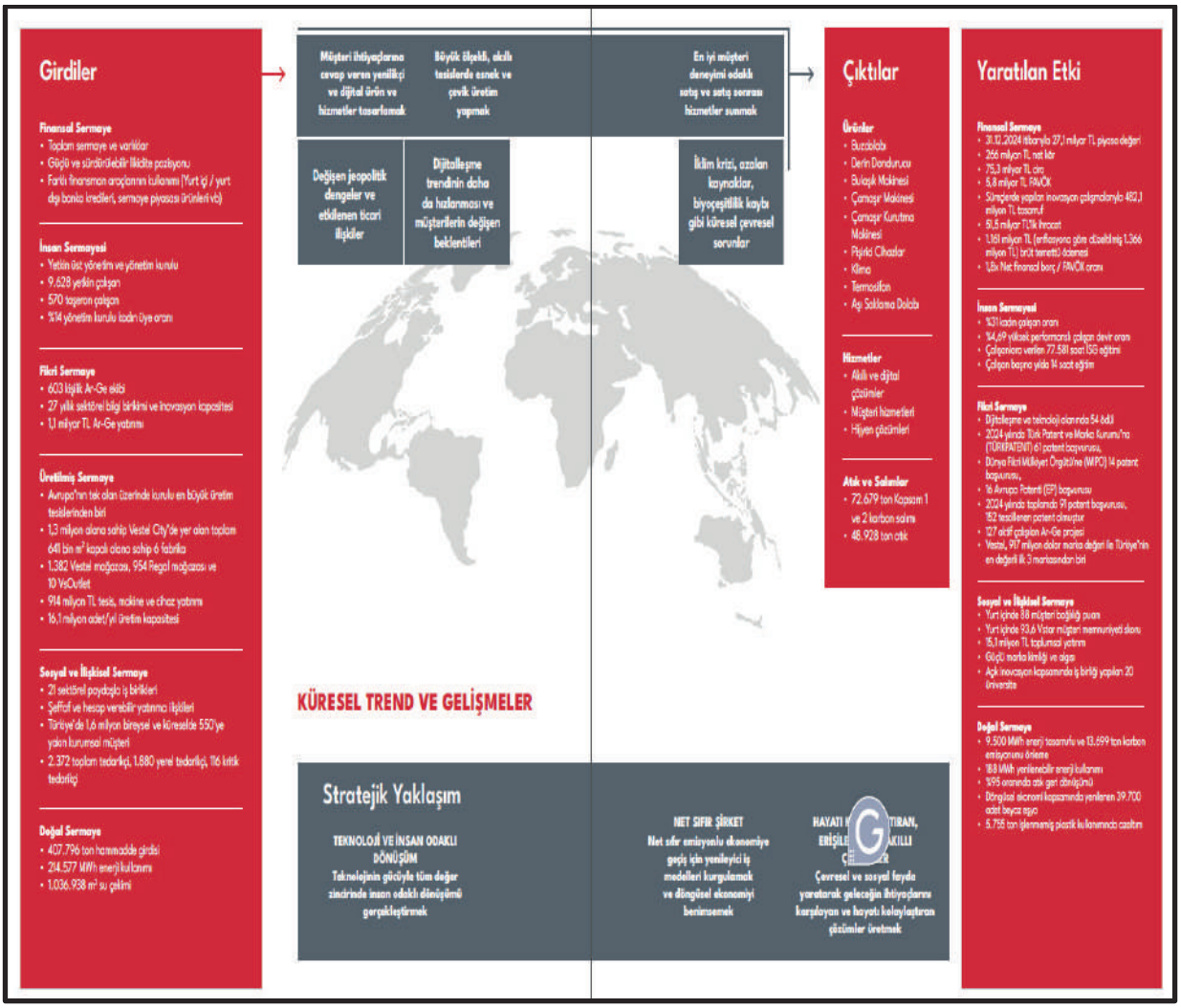
DEĞER YARATAN İŞ MODELİ ÜZERİNE BİR DEĞERLENDİRME: ÖZEL SEKTÖR ŞİRKET ÖRNEĞİ

Ülkemizde Entegre Raporlama Türkiye Ağı (ERTA), entegre raporlama ve entegre düşünce konusunda ulusal farkındalığı artırmak, kurumsal kapasite oluşturmak ve kaliteli uygulamaları paylaşmak amacıyla kurulmuş olup (ERTA, 'hakkimizda/-biz-kimiz.aspx'), Türkiye'de ER yayınlayan kurum/kuruluş/şirketlerin ER/EFR' lerini internet sitesinde güncelleyerek düzenleyici denetleyici kurumlar, kamu kurumları, özel şirketler, sivil toplum kuruluşları, yerel yönetimler kategorilerinde listelemektedir. Temmuz 2025 itibarıyla Türkiye'de ER/EFR yayınlayan özel sektör şirketleri sektörel bazda; bankacılık (10), çevre (2), çimento (6), demir-çelik (1), denetim (1), kimya (1) sigorta (4), teknoloji (2), telekomünikasyon (1), hızlı tüketim ürünleri (1), perakende (4), enerji (4), teknoloji/bilişim (1), imalat (3), petrol (1), gayrimenkul (2), otomotiv (2), tekstil (1) ile holding şirketler (1) olmak üzere toplam 48'dir.

Kamuyu Aydınlatma Platformu (KAP) Borsa İstanbul (BİST) (kap.org.tr/tr/bist-sirketler) şirketlerden çalışma için seçilmiş olan **bağımsız denetim kuruluşu dört büyükler arasında yer alan** PwC Bağımsız Denetim ve Serbest Muhasebeci Mali Müşavirlik AŞ olan şirket k**odu ve şirket unvanıyla 'VESBE Vestel Beyaz Eşya Sanayi ve Ticaret AŞ' bu çalışmada kısaca 'Vestel Beyaz Eşya' olarak adlandırılmıştır. Yine** b**ağımsız denetim kuruluşu dört büyüklerden KPMG Bağımsız Denetim ve Serbest Muhasebeci Mali Müşavirlik AŞ olan kodu ve şirket unvanıyla 'ZOREN Zorlu Enerji Elektrik Üretim AŞ' bu çalışmada kısaca 'Zorlu Enerji' olarak adlandırılmıştır.**

Bu çalışmada özel şirketler kapsamında tarafımızca seçilen öncelikle 'Teknoloji Sektörü' nde faaliyet gösteren bir şirket Vestel Beyaz Eşya' nın *"Kuruluşun iş modeli nedir?"* sorusuna cevap aranmıştır. Bu bağlamda şirketin öncelikle en son yıla ait yayınladığı 2024 EFR' deki iş modeli değerlendirilmiştir. Web tabanlı tarama sonucu erişilen 329 sayfalık 2024 EFR dokümanı incelenmiştir. Buna göre şirketin EFR' de değer yaratan entegre iş modeli şekil 2'deki gibi görselleştirilmiştir.

DOI: https://doi.org/10.30546/19023.978-9952-8573-9-9.2025.9012.
ISBN: 978-9952-8573-8-2

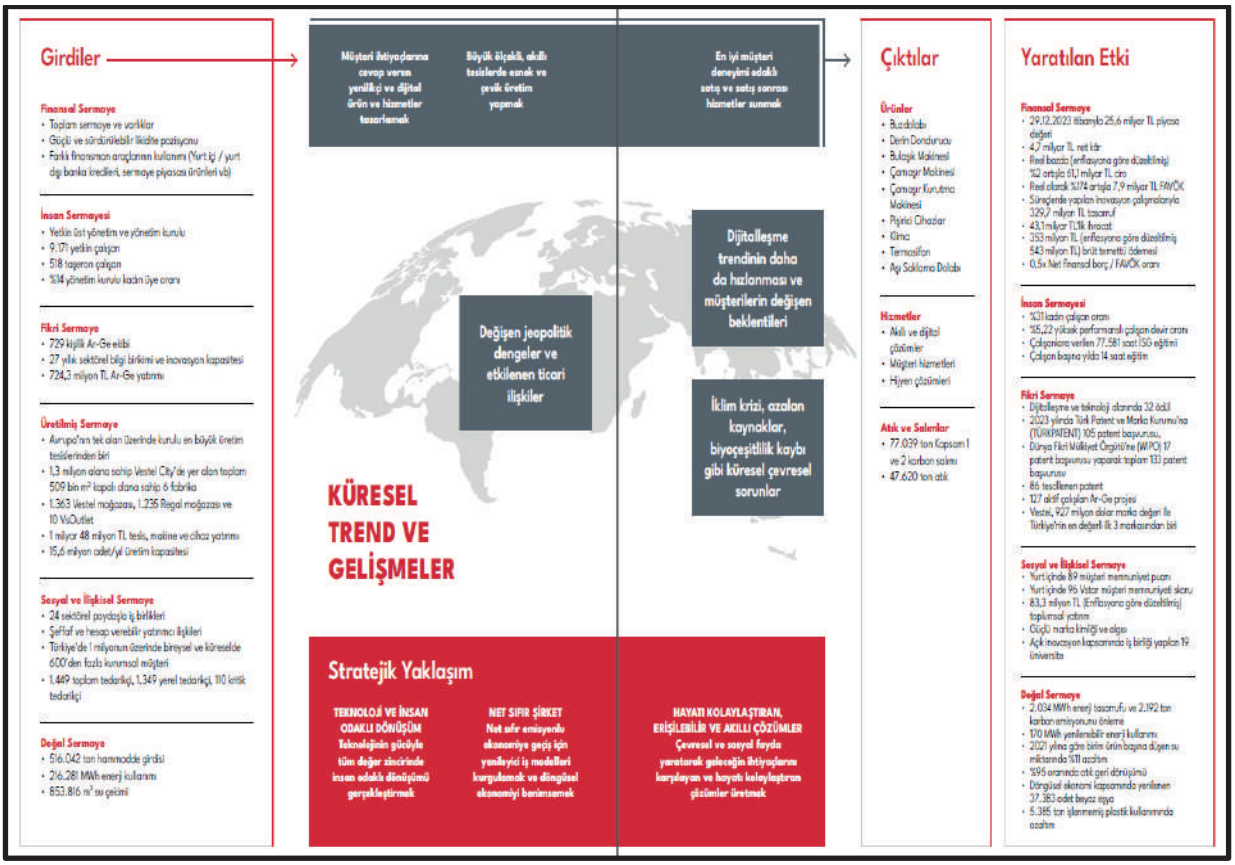

Şekil 2. Vestel Beyaz Eşya 2024 EFR Entegre İş Modeli

Kaynak: vestel-beyaz-esya-entegre-faaliyet-raporu-2024: 32-33

Söz konusu şirketin bir önceki yılına ait 300 sayfalık 2023 EFR' deki entegre iş modeli ise şöyledir:

DOI: https://doi.org/10.30546/19023.978-9952-8573-9-9.2025.9012.
ISBN: 978-9952-8573-8-2

Şekil 3. Vestel Beyaz Eşya 2023 EFR Entegre İş Modeli

Kaynak: vestel-beyaz-esya-2023-entegre-faaliyet-raporu: 32-33

İş Modeli Girdiler / Sermaye öğeleri açısından incelendiğinde 2023 yılına göre 2024 yılında;

– *Finansal sermaye:* aynı

– *İnsan sermayesi:* artış (taşeron çalışan); azalış (yetkin çalışan),

– *Fikri sermayesi:* artış (Ar-Ge yatırım tutarı); azalış (Ar-Ge ekibi kişi),

– *Üretilmiş sermayesi:* artış (üretim kapasitesi); azalış (tesis makine cihaz yatırımı),

– *Sosyal ve ilişkisel sermaye:* artışlar (Türkiye'de bireysel müşteri sayısı, tedarikçi sayısı); azalışlar (sektörel paydaş sayısı, kurumsal müşteri sayısı),

– *Doğal sermaye:* artış (su çekimi); azalışlar (hammadde girdisi, enerji kullanımı)

olduğu saptanmıştır.

İş Modeli' nde Girdiden Çıktıya 2023 yılına göre 2024 yılında; altı adet iş faaliyet olgusundan, **Değişen jeopolitik**

DOI: https://doi.org/10.30546/19023.978-9952-8573-9-9.2025.9012.
ISBN: 978-9952-8573-8-2

- Girdiden başlayarak *'Dijitalleşme trendinin daha da hızlanması ve müşterilerin değişen beklentileri" ile 'dengeler ve etkilenen ticari ilişkiler'* yan yana yer alırken,
- Çıktıya yakın tek olgu *'İklim krizi, azalan kaynaklar, biyoçeşitlilik kaybı gibi küresel çevresel sorunlar'*

olmuştur.

Küresel Trend ve Gelişmeler açısından teknoloji ve insan odaklı dönüşüm, net sıfır şirket, hayatı kolaylaştıran erişilebilir ve akıllı çözümler olarak aynen yer almıştır.

Çıktılar açısından incelendiğinde 2023 yılına göre 2024 yılında;

- Ürünler: aynı,
- Hizmetler: aynı,
- Atık ve Salınımlar: Kapsam 1 (ton) azalışı, atık (ton) artışı,

yaşanmıştır.

Yaratılan Etki / Sermaye Öğeleri açısından 2023 yılına göre 2024 yılında;

– *Finansal sermaye:* artışlar (net kâr tutarı, ciro, inovasyon çalışmalarından tasarruf, ihracat, enflasyona göre düzeltmiş temettü, net finansal borç / FAVÖK oranı); azalışlar (piyasa değeri tutarı, FAVÖK, enflasyona göre düzeltilmiş ciro),

– *İnsan sermayesi:* yüksek performanslı çalışan devir oranı artışı, eğitim aynı,

– *Fikri sermayesi:* artışlar (dijitalleşme ve teknoloji alanında ödül sayısı, Türk patent başvuru sayısı, tescillenen patent sayısı); azalış (Dünya patent başvurusu); aynı (aktif çalışılan Ar-Ge projesi, inen değerli ilk üç markasından biri olması),

– *Sosyal ve ilişkisel sermaye:* artış (açık inovasyon kapsamında işbirliği yapılan üniversite sayısı); azalışlar (müşteri bağlılığı puanı, müşteri memnuniyet skoru, oldukça fazla toplumsal yatırım tutarı),

– *Doğal sermaye:* artışlar (enerji tasarrufu, karbon emisyonu önleme, yenilenebilir enerji kullanımı, döngüsel ekonomi kapsamında yenilenen beyaz eşya sayısı, işlenmemiş plastik kullanımında azaltım); aynı (atık geri dönüşümü)

olduğu tespit edilmiştir.

Şirket 2024 EFR kapsamında yapılan **"iş modeli"** kelimesi taraması sonucunda;

- Yönetim Kurulu Başkanı'nın mesajında; *"Şirketin çevik yapısı, dijital dönüşüm odaklı iş modeli ve inovasyon gücü sayesinde istikrarlı büyümeyi sürdürdükleri",*

- Küresel Trendler, Riskler ve Fırsatlar başlığı İklim Değişikliği' nde: *"Senaryo analizleri, şirketin iş modeli ve stratejik planlamasına entegre edilerek, uzun vadeli dirençliliğin sağlanmasına katkı sunulduğu",*

- Kurumsal Yönetim başlığında Risk Türleri / Stratejik Riskler içerisinde iş modelinin de tipik örnek olarak verildiği,

- Ekler' de EK 1: Rapor Hakkında kısmında; "*Bu rapor, Vestel Beyaz Eşya San. ve Tic. AŞ' in paydaşları için uzun vadeli değer yaratan iş modelini ve stratejisini, öncelikli konularını ve gelecek planlarını içermektedir."* şeklinde ifade edildiği,

- EK 13: ESRS Uyum Tablosu kısmında; 'ESRS 2 SBM-1 Strateji, İş Modeli ve Değer Zinciri",

- Dipnot 2-Finansal Tabloların Sunumuna İlişkin Esaslar / 2.5. Önemli muhasebe politikalarının özeti / 2.5.6 Finansal araçlar başlığında; *"Sınıflandırma, finansal varlıklardan faydalanma amaçlarına göre belirlenen iş modeli ve beklenen nakit akışları esas alınarak yapıldığı"*

vd. bilgilere erişilmiştir.

Ayrıca aynı rapor kapsamında **"değer yaratma"** olgusuna ise,

- Şirketin rekabet avantajları arasında yenilikçilik içinde,

- Teknoloji ve İnsan Odaklı Dönüşüm başlığı' nda *" İnsan sermayesinin, Vestel Beyaz Eşya' nın değer yaratma modeli içinde kilit bir role sahip"* olduğu,

- Ekler / Ek 2: Paydaş İlişkileri' nde *"Paydaşlarla olan iletişim ve işbirliklerinin Vestel Beyaz Eşya' nın değer yaratma modelinin temel unsurlarından birini oluşturduğu"*

şeklinde yer verildiği görülmüştür.

Şirket, "Kurumsal Değer Yaratımı için Önemlilik Ölçütleri" belirlemektedir.

Söz konusu seçilmiş özel şirket bağlamında grup çatısı nedeniyle incelemeye dahil edilecek şirket 'Enerji Sektörü' nde faaliyet gösteren Zorlu Enerji' dir. Bu bağlamda bütüncül yaklaşımla bu şirketin de öncelikle en son yıla ait yayınladığı 2024 EFR' deki iş modeli değerlendirilmiştir. Seçilmiş örnek şirketin bağlı olduğu grup şirketi dahil 2021 yılından itibaren EFR hazırladıkları bilgisine erişilmiştir. Zorlu Enerji' nin 447 sayfalık 2024 EFR' de değer yaratma modeli şekil 4'deki gibi görselleştirilmiştir.

DOI: https://doi.org/10.30546/19023.978-9952-8573-9-9.2025.9012.
ISBN: 978-9952-8573-8-2

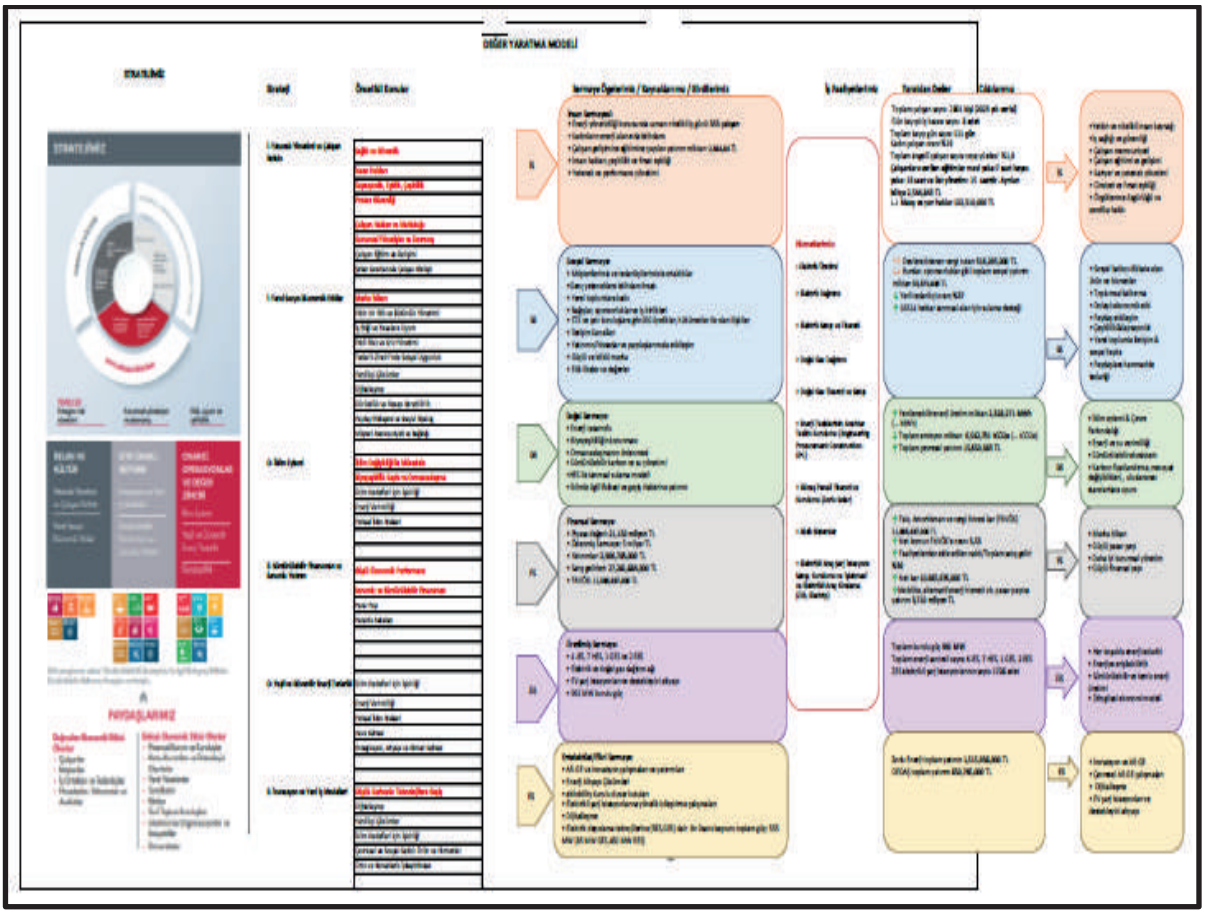
Sermaye Öğelerimiz	Girdilerimiz	İş Modelimiz & Sürdürülebilirlik Stratejimiz	Çıktılarımız	Yaratılan Değer Etkimiz	Doğrudan Etki	Sermaye Öğelerimiz
İnsan Sermayesi	Kadınların enerji alanında istihdamı İnsan hakları, çeşitlilik ve fırsat eşitliği Enerji yöneticiliği konusunda uzman nitelikli iş gücü Yetenek ve performans yönetimi Mesleki eğitim ve gelişim programları		Yetkin ve nitelikli insan kaynağı İş sağlığı ve güvenliği Çalışan memnuniyeti Çalışan eğitimi ve gelişimi Örgütlenme özgürlüğü ve sendika hakkı Kariyer ve yetenek yönetimi Cinsiyet ve fırsat eşitliği	Toplam çalışan sayısı: 2.048 kişi Gün kayıplı iş kazası sayısı: 28 adet Toplam kayıp gün sayısı: 684 gün Kadın çalışan oranı: %20 Toplam engelli çalışan yüzdesi: %2,3 Çalışanlara verilen toplam eğitim saati: 20.272 saat Eğitimleri için ayrılan bütçe: 2.417.698 TL Maaş ve yan haklar: 2.077.932 bin TL		İnsan Sermayesi
Sosyal Sermaye	STK ve çatı kuruluşlara gönüllü üyelikler, lobicilik faaliyetleri Yatırımcı/hissedar ve paydaşlarımızla etkileşim Müşterilerimiz ve tedarikçilerimizle ortaklıklar Genç yeteneklere istihdam fırsatı Yerel toplumlara katkı Bağışlar, sponsorluklar ve iş birlikleri İletişim kanalları Güçlü ve köklü marka Etik ilkeler ve değerler		Toplumsal kalkınma Dolaylı ekonomik etki Paydaş etkileşim Çeşitlilik ve kapsayıcılık Yerel topluma iletişim & sosyal fayda	Devlete ödenen kurumlar vergisi tutarı: 596.491 bin TL Toplam sosyal yardım tutarı: 62.570.481 TL Yerli tedarikçi oranı: %96,6		Sosyal Sermaye
Doğal Sermaye	İklimle ilgili fiziksel ve geçiş risklerine yatırım 2040 Net Sıfır Stratejisi Enerji tasarrufu Biyoçeşitlilik ve ekosistemlerin korunması Ormansızlaşmanın önüne geçilmesi Karbon ve su ayak izi yönetimi HESler ile tarımsal sulama, JESler ile sera cılık faaliyetlerine katkı		İklim eylemi & çevre farkındalığı Enerji ve su verimliliği Sürdürülebilir ekosistem Karbon piyasasına katılım I-REC/ YEK-G sertifikasyonu Mevzuat değişiklikleri, uluslararası standartlara uyum	Yenilenebilir enerji üretim miktarı: 2.704.212 MWh Toplam emisyon miktarı: 3.447.170 tCO2e Toplam çevresel yatırım: 21,487,291TL Ticari elektrik satışı: 6.984.058 MWh Karbon kredisi satışı: 948 tCO2e I-REC/YEK-G sertifika satışı: 1.066.567 MWh		Doğal Sermaye
Finansal Sermaye	Piyasa değeri:21,8 milyar TL Uluslararası ortaklıklar: Wren House Sermaye büyüklüğü:5 milyar TL Yatırımlar:3.103.729 bin TL Satış Gelirleri:29.657.596 bin TL FAVÖK: 12.191.756 bin TL		Marka itibarı Yüsek pazar payı En iyi kurumsal yönetim uygulamaları Güçlü finansal yapı	FAVÖK: 12.191.756 bin TL TL Net borcun FAVÖK'e oranı: 3,62		Finansal Sermaye
Üretilmiş Sermaye	4 JES, 7 HES, 1 GES ve 2 RES Elektrik dağıtım ağı EV şarj istasyonları ve destekleyici altyapı 881,37 MW kurulu güç Solar içinde büyüme		Her koşulda enerji tedariki Sürekli enerji arzı Düşük karbonlu iş modelleri Döngüsel ekonomi uygulamaları	Toplam kurulu güç: 881,37 MW Toplam enerji santrali sayısı: 4 JES, 7 HES, 1 GES, 2 RES Toplam elektrikli araç şarj istasyonlarının sayısı: 4.000'i aşkın 200 MW panel 233 MW inverter satışı		Üretilmiş Sermaye
Fikri Sermaye	Dijitalleşme ve Yapay Zeka yatırımları E-mobilite ve EV altyapısı iyileştirme çalışmaları AR-GE ve inovasyon çalışmaları Elektrik depolama teknolojileri ve elektrik santral lisansları		AR&GE ve inovasyon projeleri Dijitalleşme ve Yapay Zeka projeleri EV şarj istasyonları altyapısı	Zorlu Enerji toplam yatırım: 1.190.124 bin TL OEDAŞ toplam yatırım: 1.913.605 bin TL ARGE & inovasyon proje sayısı 49 adet Dijitalleşme ve Yapay Zeka proje sayısı 9 adet		Fikri Sermaye

Şekil 4. Zorlu Enerji 2024 EFR Değer Yaratma Modeli

Kaynak: yillik-entegre-faaliyet-raporu-6: 65

Söz konusu şirketin bir önceki yılına ait 434 sayfalık 2023 EFR' deki değer yaratma modeli ise şöyledir:

DOI: https://doi.org/10.30546/19023.978-9952-8573-9-9.2025.9012.
ISBN: 978-9952-8573-8-2

Şekil 4. Zorlu Enerji 2023 EFR Değer Yaratma Modeli

Kaynak: yillik-entegre-faaliyet-raporu-3: 64

2023 yılına göre 2024 yılında Değer Yaratma Modeli' nde; sermaye öğeleri (insan, sosyal, doğal, finansal, üretilmiş ve fikri) bileşenlerine başlangıç ve bitişte yer verilmiştir. Önceki yıl başta yer alan strateji / öncelikli konular şirket 'İş Modeli & Sürdürülebilirlik Stratejisi' olarak ortadır. İş faaliyetleri hizmetler (elektrik üretimi, elektrik iletim ve dağıtımı, elektrik satışı ve ticareti, enerji tesislerinin anahtar teslim kurulumu, güneş paneli ticareti ve kurulumu, akıllı sistemler, elektrikli araç şarj istasyonu satışı, kurulumu ve işletmesi, rüzgâr türbini ekipmanı bakım ve onarım hizmeti, elektrik paneli üretimi) olarak sıralanmıştır. Bir önceki yılda bunlar arasında 'rüzgâr türbini ekipmanı bakım ve onarım hizmeti ile elektrik paneli üretimi' yerine 'doğal gaz dağıtımı, doğal gaz ticareti ve satışı ile elektrikli araç kiralama' olduğu görülmüştür.

Yaratılan değer kapsamında;

- *İnsan sermayesi:* artışlar (gün kayıplı iş kazası sayısı, toplam kayıp gün sayısı, kadın çalışan oranı, toplam engelli çalışan yüzdesi, maaş ve yan haklar); azalışlar (toplam çalışan sayısı, çalışanlara verilen toplam eğitim saati ile eğitime verilen bütçe),

DOI: https://doi.org/10.30546/19023.978-9952-8573-9-9.2025.9012.
ISBN: 978-9952-8573-8-2

➢ *Sosyal sermaye:* artışlar (toplam sosyal yardım tutarı, oldukça fazla yerli tedarikçi oranı); azalışlar (Devlete ödenen kurumlar vergisi tutarı), önceki raporda olup yenisinde yer verilmeyen (tarımsal alan için sulama desteği),

➢ *Doğal sermaye:* artışlar (yenilenebilir enerji üretim miktarı, toplam çevresel yatırım); azalış (toplam emisyon miktarı); önceki raporda olmayıp yeni eklenenler (ticari elektrik satışı, karbon kredisi satışı, I-REC/YEK-G sertifika satışı),

➢ *Finansal sermaye:* artışlar (FAVÖK, net borcun FAVÖK' e oranı); önceki raporda olup yenisinde yer verilmeyenler (faaliyetlerden elde edilen nakit/toplam satış geliri, net kâr, mobilite, alternatif enerji hizmeti vb. pazar payına yatırım),

➢ *Üretilmiş sermaye:* artış (toplam elektrikli araç şarj istasyonlarının sayısı), azalış ((toplam kurulu güç); önceki raporda olmayıp yeni eklenenler (panel, inverter satışı); aynı (toplam enerji santrali sayısı),

➢ *Fikri sermaye:* artışlar (toplam yatırım, OEDAŞ toplam yatırım); önceki raporda olmayıp yeni eklenenler (Ar-Ge & İnovasyon proje sayısı, dijitalleşme ve Yapay Zekâ (YZ) proje sayısı),

olduğu tespit edilmiştir. Özellikle çıktılar arasında dijitalleşmenin yanına YZ eklenmesi dikkat çekicidir.

Doğrudan etki şekilsel sunulmuş olup, bunlar sırasıyla sermaye öğeleri itibarıyla,

✓ çalışanlar, öğrenciler/akademisyenler/potansiyel çalışanlar, tedarikçiler *(insan sermayesi)*

✓ yerel toplum ve yerel yönetimler, tedarikçiler, Sivil Toplum Kuruluşları (s*osyal sermaye)*

✓ yerel toplum ve yerel yönetimler, tedarikçiler *(doğal sermaye)*

✓ finansal kurumlar, hissedarlar, yatırımcılar ve analistler *(finansal sermaye)*

✓ tedarikçiler, müşteriler, hissedarlar, yatırımcılar ve analistler *(üretilmiş sermaye)*

✓ kamu ve düzenleyici kurumlar, medya mensupları *(fikri sermaye)*

Şirket 2024 EFR kapsamında yapılan **"iş modeli"** kelimesi taraması sonucunda;

- Giriş / Rapor Hakkında / Sermaye Öğeleri Yaklaşımı ve Değer Yaratma Modeli kısmında; *"Raporun, strateji ile iş modeli arasındaki etkileşimleri, şirketin risk ve fırsatları nasıl yönettiği, uzun vadede değer yaratma kapasitesi ve paydaşlar üzerindeki etkileri net bir şekilde ortaya koyduğu",*

- Zorlu Enerji Hakkında / İnovasyon ve Sürdürülebilirlik Odağında Gelecek Vizyonu' nda; *"Zorlu Enerji olarak inovasyon ve sürdürülebilirlik anlayışını iş modelinin temel taşları olarak benimsediği, …",* yine aynı yerde Zorlu Enerji'nin Faaliyet ve Etkileşim Alanları' nda; "*karbon kredisi satışı, I-REC ve YEK-G sertifikaları gibi sürdürülebilir finansman araçlarıyla iş modeli çeşitlendirilerek enerji dönüşümüne öncülük ettikleri",*

- Çifte Önemlilik Analizi / Etki, Risk ve Fırsat' ların Belirlenmesi' nde; *"TCFD (Task Force on Climate-related Financial Disclosures): İklim değişikliğinin iş modeline olan potansiyel etkilerini değerlendirmenin süreci entegre edildiği",* yine aynı yerde *"Dışsal Etkiler (Outside-In): Enerji sektöründeki küresel trendler, regülasyon değişiklikleri ve yatırımcı beklentileri gibi faktörlerin iş modeline olan risk ve fırsatların değerlendirildiği",*

- Sürdürülebilirlik ve İklimle İlgili Risk ve Fırsatlar' da *"Çifte önemlilik analizi sonuçlarına dayanarak belirlenen risk ve fırsatlar, kısa, orta ve uzun vadeli planlama süreçleriyle uyumlu şekilde yönettikleri ve iş modelini, iklim değişikliğine uyum sağlama ve uzun vadeli dayanıklılık oluşturma hedefiyle şekillendirdikleri",*

- Sürdürülebilirlik Hedefleri başlığı altında; İnsan ve Kültür değer alanında Etkilenen Topluluklar öncelikli konusunda 2020 yılı baz alınarak 2022-2023-2024 tutarlarına *"İş modeli & toplumsal yatırımlar sayesinde yaratılan yerel sosyoekonomik faydayı devamlı artırma"* hedefi,

- Sürdürülebilir Kalkınma Amaçlarına Katkı başlığında ise, *"iş modeli ve projelerinin Birleşmiş Milletler Sürdürülebilir Kalkınma Amaçları (SKA) ile ilişkilendirerek çevresel, sosyal ve ekonomik etkilerini bütüncül bir yaklaşımla yönettikleri",*

- Paydaş Etkileşim Dinamikleri / İklim Hedefleri için İş Birliği'nde; *"Şeffaflık ve sürdürülebilirlik ilkelerini iş modelinin merkezine yerleştirdikleri ERTA üyeliği, finansal ve sürdürülebilirlik raporlamasında en iyi uygulamaları geliştirmek için CEO'nun liderliğinde önemli bir platform sundukları",*

- Onarıcı Operasyonlar ve Değer Zinciri / ESRS E1: İklim Değişikliği / Önemli Etkiler, Riskler ve Fırsatlar' da; *"İklim değişikliğiyle ilgili önemli etkiler, riskler ve fırsatlar, iş modelini fosil yakıtlardan yenilenebilir enerjiye dönüştürme ve portföyü rüzgâr, güneş ve enerji depolama çözümleriyle genişletme stratejisi ile doğrudan bağlantılı olduğu", yine* Geçiş Planının Yönetişimi ve Denetimi / Riskler ve Fırsatlar' da; *"Düzenleyici ve politik değişiklikler gibi iklimle ilgili risklerin sürekli izlenmesi ve iş modeli üzerindeki etkilerinin değerlendirilmesi, yenilenebilir enerji yatırımlarının iklim değişikliğiyle mücadelede temel iş modeli olarak konumlandırıldığı",*

- Onarıcı Operasyonlar ve Değer Zinciri / İklim Dayanıklılığı / Dayanıklılık Analizinin Kapsamı' nda; *"... yaklaşımının, yalnızca değişen düzenleyici gerekliliklere uyum sağlamayı değil, aynı zamanda iş modeli ve stratejine dayanıklılığını korumayı da amaçladığı",* aynı yerde Geçiş Riskleri ve Fırsatları' nda ise *"Zorlu Enerji olarak, iş modelini fosil yakıtlardan yenilenebilir enerjiye dönüştürerek bu riskleri etkin şekilde yönettiği ..." " Bu doğrultuda, Bilim Tabanlı Hedefler Girişimi'nin (SBTi) 1,5°C sektör spesifik yol haritası ve uluslararası raporlama standartları doğrultusunda iklim dayanıklılığı anlayışı geliştirerek iş modelini güçlendirdikleri",* yine aynı kısımda Metodoloji' de iklim risklerini değerlendirmede *"2. İş Modeli Etki Analizi: İş modeline etkilerini anlamak için en olumsuz iklim senaryolarından biri olan SSP5-8.5 senaryosunu kullandıkları",*

DOI: https://doi.org/10.30546/19023.978-9952-8573-9-9.2025.9012.
ISBN: 978-9952-8573-8-2

- Onarıcı Operasyonlar ve Değer Zinciri / ESRS E4: Biyoçeşitlilik ve Ekosistemler / Önemli Etkiler, Riskler ve Fırsatlar' da *"... iş modelini çevresel etkileri minimize edecek şekilde yeniden yapılandırdıkları"* ile ESRS E5: Döngüsel Ekonomi / Önemli Etkiler, Riskler ve Fırsatlar' da *"Zorlu Enerji olarak iş modelini sadece enerji üretmek üzerine değil, kaynaklarını daha verimli ve sürdürülebilir kullanmak üzerine kurguladıkları",*

- İnsan ve Kültür / ESRS S1: İş Gücü / Çalışma Koşulları' nda; *"Zorlu Holding'in "Akıllı Hayat 2030" vizyonu çerçevesinde sürdürülebilirliği iş modelinin merkezine yerleştirdikleri, böylece hem şirket hem de faaliyet gösterilen ekosistemin olumlu dönüşümüne katkı sağladıkları",*

- Etki Odaklı Büyüme / Kurumsal Yönetişim / Zorlu Enerji'de Yönetişim Esasları / Uyum ve Şeffaflık' ta; "*Zorlu Enerji olarak dürüstlük, hesap verebilirlik, şeffaflık ve tarafsızlık ilkelerini iş modelinin temeline yerleştirdikleri",*

- İç Kontrol ve Kurumsal Risk Yönetimi Genel Müdürlüğü Yapılanması ile Faaliyetleri / Risk Türleri / Stratejik Riskler' de; *"... yapısal riskler ... planlama, iş modeli, pazar ve rekabet, kurumsal iletişim, itibar, kurumsal yönetim gibi riskler stratejik risklere tipik örnek gösterildiği",*

- Finansal Bilgiler / Konsolide Finansal Tablolar/ Dipnot 2- Konsolide Finansal Tabloların Sunumuna İlişkin Esaslar / 2.4 Önemli Muhasebe Politikalarının Özeti / r) Finansal araçlar / (ii) Sınıflandırma ve sonraki ölçüm' de, *"Finansal varlığın sözleşmeye bağlı nakit akışlarının tahsil edilmesini amaçlayan bir iş modeli kapsamında elde tutulduğu",* yine r) Finansal varlıklar / İş modelinin değerlendirilmesi' nde; *"Grup, iş modelinin varlıkların yönetilme şeklini ve yönetime sağlanan bilgiyi en iyi şekilde yansıtması", "İş modelinin amacının günlük likidite ihtiyaçlarını yönetmek, belirli bir faiz getirisini devam ettirmek veya finansal varlıkların vadesini bu varlıkları fonlayan borçların vadesiyle uyumlaştırmak olabilirliği", "İş modeli ve iş modeli kapsamında elde tutulan finansal varlıkların performanslarının Grup yönetimine nasıl raporlandığı", "İş modelinin performansını etkileyen riskler ve özellikle bu risklerin yönetim şekli",*

- Ekler / TNFD / Strateji' de *"Doğa ile ilişkili bağımlılıkların, etkilerin, risklerin ve fırsatların kuruluşun iş modeli, stratejisi ve finansal planlaması üzerindeki etkilerini, bu tür bilgiler önemli olduğunda açıklanması gerektiği",* bu bağlamda önerilen açıklamalar' da bilgisine yer verildiği,

- Ekler / Sürdürülebilirlik İlkeleri Uyum Beyanı / D. Kurumsal Yönetim İlkeleri / D1'de "*Zorlu Enerji, iş modelini sürdürülebilirliğin merkezine koyarak faaliyet gösterdiği",*

vd. bilgilere erişilmiştir.

Ayrıca aynı rapor kapsamında **"değer yaratma"** olgusuna ise,

- İş modeli tarama sonuçlarında aktarıldığı gibi öncelikle Giriş / Rapor Hakkında / Sermaye Öğeleri Yaklaşımı ve Değer Yaratma Modeli kısmında; *"Raporun, strateji ile iş modeli arasındaki etkileşimleri, şirketin risk ve fırsatları nasıl yönettiği, uzun vadede değer yaratma kapasitesi ve*

paydaşlar üzerindeki etkileri net bir şekilde ortaya koyduğu", bu bağlamda Üst Yönetim Beyanı' nda *"Zorlu Enerji üst yönetiminin değerlendirmesiyle, bu rapor; Şirket'in paydaşlar için değer yaratma kapasitesini, 2024 yılı performansını ve sürdürülebilirlik taahhütlerini detaylı bir şekilde ele aldığı",* yine aynı kapsamda Zorlu Enerji dönüşüme katkı sağlıyor' da *"Zorlu Enerji, bu tür finansman araçlarıyla sadece ekonomik değer yaratmakla kalmadığı …",*

- Zorlu Enerji Hakkında / Sektör Analizi ve Trendler' de *"…Bu doğrultuda, finansal ve finansal olmayan trendlerin Zorlu Enerji ile ilişkisini değerlendirdikleri, değer yaratma potansiyelini ve uzun vadeli stratejik hedeflerine olan etkilerini analiz ettikleri", "Zorlu Enerji'nin faaliyetleri üzerinde doğrudan etkisi olan 7 küresel trend ve 3 sektörel trend belirledikleri, bu trendlerin, sermaye unsurları (finansal, insan, doğal, sosyal, üretim ve entelektüel sermaye) üzerinden değer yaratma potansiyeli ile bağlantısını tespit ettikleri ve stratejik odaklarınla entegrasyonunu sağladıkları",*

- Yönetişim ve Değer Yaratma / Zorlu Enerji Yönetim Kurulu ve Üst Yönetimi'nde "*Yönetim Kurulunun operasyonel mükemmeliyeti sağlamanın yanı sıra sürdürülebilirlik, yenilikçilik ve uzun vadeli değer yaratma hedeflerine liderlik ettiği",* yine Yönetim Kurulu'nda *"İşleyişlerinde şeffaflık, etik değerlere bağlılık ve paydaşlara değer yaratma yaklaşımını temel alarak, sürdürülebilirlik, teknolojik inovasyon ve toplumsal sorumluluk konularında öncü bir liderlik anlayışı benimsedikleri",*

- Yönetişim ve Değer Yaratma / Sürdürülebilirlik Yönetişim Yapısı' nda *"Zorlu Enerji olarak sürdürülebilirliği iş stratejinin temel taşı olarak kabul ettikleri ve her adımlarında paydaşlarına uzun vadeli değer yaratmayı hedefledikleri",*

- Yönetişim ve Değer Yaratma / Entegre Düşünce ve Değer Yaratma Modeli' nde *"Zorlu Enerji olarak entegre düşünce yaklaşımını benimseyerek tüm paydaşlar için uzun vadeli değer yaratmayı amaçladıkları",* iş modelinde belirtiği üzere *"Entegre düşüncenin, sadece iş süreçlerinin verimliliğini artırmakla kalmadığı, aynı zamanda yenilikçi iş modelleri ve stratejik kararlarla değer yaratma modelinin temelini oluşturduğu*", "*Değer yaratma modelinden, temiz enerji sağlama misyonu doğrultusunda sürdürülebilirlik ve dijital dönüşüm ilkelerini merkeze aldıkları", "Yerel ve Uluslararası düzenleyicilerin rehberliğinde, uzun vadeli değer yaratmayı temel alan bir strateji oluşturdukları", "Değer yaratma modelinin, stratejik ortaklıklarla güçlendirilmiş yenilenebilir enerji çözümlerini ve inovasyon odaklı projeleri içerdiği",*

- Sürdürülebilirlik Stratejisi'nde *"… hem paydaşları hem de çevreyi korurken değer yaratmayı ve faaliyet gösterdiği toplumlarda sürdürülebilir kalkınmayı teşvik etmeyi amaçladıkları", "Belirledikleri öncelikli konuların, uzun vadeli değer yaratma yolculuğunda odaklanacakları alanlar için bütüncül bir yaklaşımla değerlendirildiği",* yine Sürdürülebilirlik Stratejisi / Öncelikli Konuların Evrimi' nde *"Özellikle iklim değişikliği, biyoçeşitlilik, enerji verimliliği ve kurumsal yönetişim gibi konuların, her iki çalışmanın da merkezinde yer aldığı ve şirketin uzun vadeli değer yaratma hedefleriyle doğrudan bağlantılı olduğu", "2024 çifte önemlilik analizi sonuçları, sürdürülebilirlik*

DOI: https://doi.org/10.30546/19023.978-9952-8573-9-9.2025.9012.
ISBN: 978-9952-8573-8-2

stratejini daha ileri taşıyarak hem çevresel hem de toplumsal değer yaratma yolundaki kararlılıklarını bir kez daha teyit ettikleri",

- Sürdürülebilirlik ve İklimle İlgili Risk ve Fırsatlar' da *"Uzun vadeli değer yaratma kapasitesini artırmayı hedefledikleri",*
- Paydaş Etkileşim Dinamikleri / Paydaş Etkileşimi ve Sosyal Diyalog' ta *"... ortak değer yaratmaktan"* söz ettikleri,
- Onarıcı Operasyonlar ve Değer Zinciri / İklim Dayanıklılığı / Dayanıklılık analizinin sonuçları / Geçiş Riskleri ve fırsatları' nda *"yatırımcılara değer yaratmaya odaklandıkları",*
- ESRS S2: Tedarik Zincirinde Çalışanlar / Sorumlu Tedarik Zinciri Yönetimi / Kritik ve Stratejik Tedarikçilerin Tanımlanması ve Risk Yönetimi' nde *"... sürdürülebilir değer yaratmak için çaba gösterdikleri",*
- Zorlu Enerji Tedarikçi Değerlendirme Süreci / Tedarikçi Eğitimleri' nde *"Tedarikçilerin sürdürülebilirlik farkındalığını artırmak ve ortak bir değer yaratmak amacıyla tedarikçilere yönelik kapsamlı bir eğitim gerçekleştirdikleri",*
- ESRS S3: Etkilenen Topluluklar / Kurumsal Sosyal Sorumluluk / Kurumsal Sosyal Sorumluluk İlkeleri'nde "Sürdürülebilir Değer Yaratma",
- Etki Odaklı Büyüme / Kurumsal Kültür'de *"... iş süreçlerinde sürdürülebilir bir değer yaratmak için çeşitli stratejiler uyguladıkları",*
- Etki Odaklı Büyüme / İnovasyon ve Teknoloji / Ürün ve Hizmetlerde Dijital Dönüşüm' de *"... operasyonel süreçlerinin her aşamasında sürdürülebilir bir değer yaratmaya olanak tanıdıkları"*
- Etki Odaklı Büyüme / Sürdürülebilir Büyüme / Sorumlu Sürdürülebilir Finansman' da *"uzun vadeli sürdürülebilir değer yaratmayı temel bir hedef aldıkları",* yine Sürdürülebilir Finansman Stratejisi' nde *"finansman stratejilerine geleceğe yönelik sürdürülebilir bir değer yaratma taahhütlerini yansıttıkları",*
- Etki Odaklı Büyüme / Sürdürülebilir Büyüme / Sorumlu Yatırımlar' da *"Zorlu Enerji olarak temel amaçlarının, yatırımlar ve iş ortaklıklarınla çevresel ve toplumsal sorumluluk bilinciyle değer yaratma"* olduğu, *"hem yenilikçi projelerde öncü oldukları hem de uzun vadeli başarı için sürdürülebilir değer yaratmaya devam ettikleri",*
- Kurumsal Yönetim / Kurumsal Yönetim Bilgi Formu / 2. Kamuyu Aydınlatma ve Şeffaflık' ta *"... EFR' nin İnsan Sermayesi, Sosyal Sermaye ve Değer Yaratma Modeli (Sürdürülebilirlik Stratejisi) Bölümlerinde yer aldığı",*
- Ekler / WEPs İlerleme Bildirimi Prensip 1'de *"Entegre Düşünce ve Değer Yaratma Modeli"* ni referans gösterdiği,

- Ekler / Sürdürülebilirlik İlkeleri Uyum Beyanı' nda A1. Strateji, Politika ve Hedefler açıklamalarında,

şeklinde yer verildiği görülmüştür.

Bal (2024) tarafından yapılan çalışmada, inceleme konusu yapılan hem Vestel Beyaz Eşya hem Zorlu Enerji EFR' lerinin raporlamasının şirket içinde uzun yıllardır çalışan, şirketi ve şirket kültürünü yakından tanıyan çalışanlarca hazırlandığı, bu bağlamda çok fonksiyonlu ekip çalışması (Mali İşler, Sürdürülebilirlik, Yatırımcı İlişkileri, Kurumsal İletişim Müdürlükleri) öncülüğünde hazırlanan EFR için şirket içerisinde bütün departmanlardan veriler toplandığı belirlenmiştir. Buna göre bu şirketlerin EFR' lerinin, *'Kuruluşun iş modeli nedir?'* sorusunu net bir şekilde cevapladığı ortaya çıkmıştır.

SONUÇ

Şirketlerin iç ve dış paydaşları açısından değer yaratan iş modeline sahip olmasının ne denli önemli olduğu açıktır. Bu çalışma sadece iki şirketin iş modelinin değerlendirilmesi ile sınırlandırılmış olup, yapılan doküman incelemesi değerlendirmeleri neticesinde Vestel Beyaz Eşya' nın "Dijital Dönüşüm Odaklı İş Modeli", uzun vadeli değer yaratan iş modeli ve stratejisine göre EFR' nin hazırlandığı, paydaş iletişim ve işbirliklerinin değer yaratma modelinin temel unsurlarından birini oluşturduğu saptanmıştır. Yine Zorlu Enerji'nin 'İnovasyon ve Sürdürülebilirlik anlayışını İş Modelinin temel taşı' olarak benimsedikleri, "*Akıllı Hayat 2030*" vizyonu çerçevesinde sürdürülebilirliği iş modelinin merkezine yerleştirdikleri, bu bağlamda ERTA üyeliği ile finansal ve sürdürülebilirlik raporlamasında en iyi uygulamaları geliştirmek için CEO'nun liderliğinde önemli bir platform olanağı sundukları, yenilenebilir enerji yatırımlarının iklim değişikliğiyle mücadelede temel iş modeli olarak konumlandırıldığı, Zorlu Enerji'nin faaliyetleri üzerinde doğrudan etkisi olduğu belirlenen 7 küresel trend ve 3 sektörel trendin sermaye unsurları üzerinden değer yaratma potansiyeli ile bağlantısının kurulduğu, tespit edilmiştir. Bunlar seçilmiş şirketlerin kurumsallaşmış bir yapıya sahip olmasının bir sonucudur.

Temmuz 2025 itibarıyla Türkiye'nin ilk 'İklim Kanunu Teklifi' (csb.gov.tr), TBMM Genel Kurulu'nda kabul edilmesi ile birlikte bu bağlamda şirketlerin iş modellerinde ağırlıkla sürdürülebilirlik odaklı yaklaşımla bu hususa eğilim gösterecekleri açıktır.

EFR iş modeli değerlendirmelerine göre Vestel Beyaz Eşya iş modelini 'Entegre İş Modeli' olarak tanımlarken Zorlu Enerji "Değer Yaratma Modeli" şeklinde tanımlamıştır. Bu bağlamda Zorlu Enerji, entegre düşünceyi esas alan değer yaratma modelinde, sürdürülebilirlik ve dijital dönüşüm ilkelerini merkeze aldıklarını da vurgulamıştır.

Sonuç olarak söz konusu şirketlerin iş modeli bağlamında; sermaye öğeleri / girdiler, strateji/stratejik yaklaşım, öncelikli konular, iş faaliyetleri, yaratılan değer (etki) / çıktılar / sermaye öğeleri olmak üzere bütüncül değer yaratma odaklı yaklaşımı benimsedikleri söylenebilir. Çalışma konusu iş

DOI: https://doi.org/10.30546/19023.978-9952-8573-9-9.2025.9012.
ISBN: 978-9952-8573-8-2

modelinin bütüncül bir bakış açısıyla ele alınarak yapılan değerlendirmeleri yönüyle alan yazınına değer katacağı düşünülmektedir.

KAYNAKLAR

Bal, C. 2024. "Entegre Raporlama Çerçevesinde Değer Odaklı İş Modeli: Bir Uygulama", (Danışman: Prof. Dr. Fatma TEKTÜFEKÇİ), İzmir: Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İşletme Anabilim dalı Muhasebe Programı Yüksek Lisans Tezi

Entegre Raporlama Türkiye Ağı (ERTA). 2025. Erişim: https://www.entegreraporlamatr.org/tr/hakkimizda/biz-kimiz.aspx; https://www.entegreraporlamatr.org/tr/entegre-raporlama/turkiyede-yayimlanan-entegre-raporlar.aspx; [05.07.2025]

International Integrated Reporting Framework (IIRC-TR), Ocak 2021. http://www.entegreraporlamatr.org/tr/images/pdf/IIRC-TR.pdf, [10.10.2023]

Kamuyu Aydınlatma Platformu (KAP). 2025. Erişim: https://www.kap.org.tr/tr/bist-sirketler, [07.07.2025]

T.C. Çevre, Şehircilik ve İklim Değişikliği Bakanlığı. 2025. 'Türkiye'nin İlk İklim Kanunu TBMM'de Kabul Edildi', https://csb.gov.tr/turkiyenin-ilk-iklim-kanunu-tbmm-de-kabul-edildi-bakanlik-faaliyetleri-41712, [03.07.2025]

Vestel Beyaz Eşya 2023 Entegre Faaliyet Raporu, Erişim: https://vestelinternational.com/Content/files/uploads/2309/vestel-beyaz-esya-2023-entegre-faaliyet-raporu.pdf, [05.07.2025]

Vestel Beyaz Eşya 2024 Entegre Faaliyet Raporu, Erişim: https://vestelinternational.com/Content/files/uploads/2309/vestel-beyaz-esya-entegre-faaliyet-raporu-2024.pdf, [05.07.2025]

Zorlu Enerji 2023 Entegre Faaliyet Raporu, yillik-entegre-faaliyet-raporu-3. Erişim: https://www.zorluenerji.com.tr/uploads/pdf/pdflist/yillik-entegre-faaliyet-raporu-3.pdf, [05.07.2025]

Zorlu Enerji 2024 Entegre Faaliyet Raporu, yillik-entegre-faaliyet-raporu-6, Erişim: https://www.kap.org.tr/tr/api/file/download/4028328d8e21d0ec018ea467d6d06536, [07.07.2025]

DOI: https://doi.org/10.30546/19023.978-9952-8573-9-9.2025.9012.
ISBN: 978-9952-8573-8-2

ÜLKEMİZDE KULLANILAN DUYGU DÜZENLEME İLE İLGİLİ ÖLÇME DEĞERLENDİRME ARAÇLARININ İNCELENMESİ

Hatice Damla Çakcak[1*], Figen Gürsoy[2]

[*1]Ankara Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Çocuk Gelişimi Bölümü, Ankara, Türkiye.
[2]Ankara Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Çocuk Gelişimi Bölümü, Ankara, Türkiye.
*ORCID Code: http://orcid.org/0000-0002-5976-3876

ÖZET

Duygu düzenleme, sağlıklı psikolojik gelişim açısından oldukça önemli görülen bir konu haline gelmiştir. Bu sebeple son yıllarda sıklıkla ele alınmaktadır. Fakat yoğunlukla çalışılan bir konu olmasına rağmen net bir tanımı bulunmamakta ve farklı disiplinler tarafından farklı boyutlardan açıklanmaktadır. Bu durum, konu ile ilgili ölçme değerlendirme yapılmasını da zorlaştırmaktadır. Belirtilen sebepler doğrultusunda, mevcut çalışmada ülkemizde konu ile ilgili kullanılan ölçme değerlendirme araçlarının teknik ve teorik alt yapılarının incelenmesi ve alana katkı sağlaması amaçlanmıştır. Erken yetişkinliği de kapsaması açısından yetişkinler için kullanılan ölçme değerlendirme araçlarına ek olarak ergenler için kullanılan araçlar da çalışmada incelenmiştir. Yetişkinler için kullanılan Duyguları Yönetme Becerileri Ölçeği, Duygu Düzenlemede Güçlükler Ölçeği, Bilişsel Duygu Düzenleme Ölçeği, Duygu Düzenleme Becerileri Ölçeği ve Kişilerarası Duygu Düzenleme Ölçeği incelenmiştir. Ergenler için ise Duygu Düzenleme Ölçeği, Çocuk ve Ergenlerde Duygu Düzenleme Ölçeği, Ergenler için Duygu Düzenleme Güçlüğü Ölçeği, Ergenler için Duygu Düzenleme Ölçeği incelemeye dahil edilmiştir. Dahil edilen ölçekler internet veri tabanları ve YÖK Ulusal Tez Merkezi üzerinden anahtar kelimelerin taranması ile çalışmada ele alınmıştır. Ölçekler; dayandığı teorik temeller, değerlendirmeyi hedeflediği yaş grubu, madde sayısı, alt alanları, uyarlandığı yıllar ve yazarları başlıkları altında incelenmiştir. Çalışma sonucunda var olan durumu ortaya koymak ve alana fayda sağlayabilecek önerilerin altını çizmek hedeflenmektedir.

Anahtar Kelimeler: duygu düzenleme, duygu yönetimi, ölçme değerlendirme

REVIEW OF ASSESSMENT AND EVALUATION TOOLS ABOUT EMOTION REGULATION USED IN TURKEY

ABSTRACT

Emotion regulation has become an issue that is considered very important for healthy psychological development. Because of that iy has been studied frequently in recent years. However, although this subject is intensively studied, it does not have a clear definition and is explained from different dimensions by different disciplines. This situation also makes it difficult to assess subject. In line with

DOI: https://doi.org/10.30546/19023.978-9952-8573-9-9.2025.9012.
ISBN: 978-9952-8573-8-2

the stated reasons, this study aims to examine the technical and theoretical infrastructures of assessment tools used in our country on the subject and to contribute to the field. In order to cover early adulthood, in addition to the assessment tools used for adults, tools for adolescents were also examined in the study. Emotion Management Skills Scale, Difficulties in Emotion Regulation Scale, Cognitive Emotion Regulation Scale, Emotion Regulation Skills Questionnaire, Interpersonal Emotion Regulation Questionnaire were included as adult assessment tools in the study. Moreover, Regulation of Emotions Questionnaire, Emotion Regulation Questionnaire for Children and Adolescents, Difficulties in Emotion Regulation for Adolescents Scale, Regulation of Emotions Questionnaire for Adolescents were included as adolescent asssessment tools. The included scales were discussed in the study by scanning keywords through internet databases and YÖK National Thesis Center. Scales; it was examined under the headings of the theoretical foundations on which it is based, the age group it aims to evaluate, the number of items, its sub-fields, the years it was adapted and its authors. As a result of the study, it is aimed to reveal the current situation and underline suggestions that may benefit future studies.

Keywords: emotional regulation, emotional management, assessment and evaluation

GİRİŞ

Duygunun ve duygu düzenlemenin birden çok tanımı bulunmaktadır. Çok sayıda disiplin tarafından ele alınan konunun, farklı bakış açıları ile farklı tanımları bulunmaktadır ve vurgulanan özellikleri çeşitlilik göstermektedir. Alan yazına bakıldığında en fazla kabul edilen; Lazarus (1991)'un duygu düzenlemeyi kişinin olumsuz bir durum ile karşılaştığında tekrar denge sağlamak için işleme geçirdiği zihinsel ve bedensel düzenlemeler olarak açıklayan tanımdır. Thompson (1994) ise duygu düzenlemeyi dışsal ve içsel süreçler olarak görmekte; içsel süreçlerde bireyin duyguyu fark etmesi, değerlendirmesi ve düzenlemesi gerektiğini, dışsal süreçte ise bireyin toplumsal çevresinin etkilerini yaşadığını belirtmiştir (Erkol, 2021).

Duygu kuramlarına bakıldığında en yaygın kuramların James-Lange kuramı, Cannon-Bard kuramı ve bilişsel kuram olduğu görülmektedir. James-Lange kuramı, Willliam James (1884)'in duygu kavramını filozoflardan sonra ele alan ilk makalesinde, duyguların nedeninin fizyolojik değişimler olduğu düşüncesini temel alır. 1920'de Walter B. Cannon bu görüşe karşı çıkarak duyguların ve fizyolojik davranışların paralel zamanda ortaya çıktığını savunan kuramını ortaya koyar. Bilişsel kuram ise duyguların sebebini karşılaşılan durumlar olarak görmez, durumlara yüklenen zihinsel düşünceler, yorumlar ve anlamlar olarak açıklar (Özdemir, 2017). Gross ve Jazaieri (2014)'ye göre birey bir duruma dikkatini yönelttiğinde duygu ortaya çıkmaya başlar. Duygu ortaya çıktıkça davranışsal ve fizyolojik yanıtlar harekete geçer. Bu hareketlenme bir amacı tetiklediğinde duygu düzenleme süreci başlamış olur. Gross ve Thompson (2007)'a göre duygu düzenleme hem negatif hem de pozitif duyguları; bilinçli süreçler kadar bilinç dışı süreçleri de kapsar. Duygu düzenleme

çalışmalarının öncüsü ise psikanalitik gelenektir. İçsel dürtüler ile dışsal etmenler arasındaki çatışmanın açıklanması kaygı çalışmalarının temelini oluşturur (Akt., Duy ve Yıldız, 2014).

Duygu düzenleme kavramının tanımı ve süreçlerinin farklı şekillerde ele alınması, konunun bilimsel çalışmalar içerisinde ölçülüp değerlendirilmesini de zorlaştıran bir faktör olarak görülmektedir. Bu sebeple mevcut çalışmada ülkemizde ergen ve yetişkin gruplarında yaygın olarak kullanılan ölçme değerlendirme araçları incelenmiş, gelecek çalışmalara fayda sağlaması açısından mevcut araçların özelliklerinin değerlendirilmesi amaçlanmıştır.

MATERYAL VE METOT

Mevcut çalışmada duygu düzenleme konusunda ülkemizde kullanılan ölçme değerlendirme araçlarının incelenmesi amaçlanmıştır. Nitel araştırma yöntemlerinden döküman inceleme yöntemi kullanılmıştır. Nitel araştırmalarda, döküman, gözlem ve görüşme analizi gibi yöntemler ile geniş çapta elde edilen veriler incelenerek kodlanır ve bulgulara ulaşılır (Büyüköztürk ve ark. 2020).

Çalışmaya dahil edilen ölçekler internet veri tabanları ve YÖK Ulusal Tez Merkezi üzerinden anahtar kelimelerin taranması ile ele alınmıştır. Ölçekler; dayandığı teorik temeller, değerlendirmeyi hedeflediği yaş grubu, madde sayısı, alt alanları, uyarlandığı yıllar ve yazarları başlıkları altında incelenmiştir.

BULGULAR

Ergenler ile kullanılan ölçeklere bakıldığında en yaygın kullanılan ölçeklerden biri Duygu Düzenleme Ölçeği (DDÖ)'dir. Ölçeğin orjinal formu 2003'te Gross ve John tarafından geliştirilmiş, Türkçe uyarlaması ise 2017 yılında Özgüle ve Sümer tarafından yapılmıştır. Ölçek, 13-18 yaş grubu ile çalışılmıştır. Yeniden değerlendirme ve bastırma olarak iki alt boyut ve 10 maddeden oluşmaktadır. 2015 yılında Eldeklioğlu ve Eroğlu tarafından üniversite öğrencileri ile çalışılmıştır.

Alanda yaygın kullanılan bir diğer ölçek Çocuk ve Ergenlerde Duygu Düzenleme Ölçeği (ÇEDDÖ)'dir. Ölçek 2021 yılında Tetik ve Cenkseven Öncer tarafından yayınlanmıştır. Ortaokul ve lise öğrencileri ile, 10-18 yaş arası grup ile çalışılmıştır. Yeniden değerlendirme ve bastırma alt boyutlarından ve 10 maddeden oluşan ölçeğin güvenirlik düzeyi orta bulunmuş, ek kanıtlara ihtiyaç duyulabileceği belirtilmiştir. İki ölçeğinde kavramsal temeli Gross ve John (2004)'un açıklamış olduğu temel iki duygu düzenleme stratejisi olan yeniden değerlendirme ve bastırma stratejilerine dayanmaktadır. Bu temelde yeniden değerlendirme duygu uyandıran durumun etkisini değiştirebilecek olan bilişsel değişim sürecini uygulayabilmektir (Lazarus ve Alfert, 1962). Alan yazında etkili ve işlevsel strateji olarak kabul edilmektedir. Bastırma ise duyguyu engellemek için kullanılan yanıt sistemlerini içermektedir ve işlevsiz olarak görülmektedir.

Ergenler için kullanılan bir diğer ölçek Ergenler için Duygu Düzenleme Güçlüğü Ölçeği'dir. Orjinal ölçek Gratz ve Roemer tarafından 2004'te geliştirilmiştir. 36 maddelik orjinal ölçeğin, 16 maddelik

DOI: https://doi.org/10.30546/19023.978-9952-8573-9-9.2025.9012.
ISBN: 978-9952-8573-8-2

kısa form hali 2023'te Secinti ve Sen tarafından ülkemize uyarlanmıştır. Ölçek 14-18 yaş ile çalışılmıştır ve beş alt boyuttan oluşmaktadır: Açıklık, amaçlar, dürtü, stratejiler ve kabul. Ergenler için Duygu Düzenleme Ölçeği (EİDDÖ) oldukça yaygın kullanılan bir diğer ölçektir. Orjinal form Phillips ve Power (2007) tarafından, Türkçe form ise Duy ve Yıldız (2014) tarafından geliştirilmiştir. 11-18 yaş ile çalışılan ölçek; 18 soru ve dört faktörden oluşmaktadır. İçsel işlevsel, içsel işlevsel olmayan, dışsal işlevsel ve dışsal işlevsel olmayan olarak belirlenen dört faktör ile, duygu düzenlemenin işlevselliğine ve stratejilerin kaynağına bakılmaktadır. Phillips ve Power (2007), diğer ölçeklerin kavramsal alt yapılarını eleştirerek kendi alt yapısını oluşturmuştur.

Yetişkinler ile kullanılan ölçeklere bakıldığında ise, yaygın kullanılan ölçeklerden biri Duyguları Yönetme Becerileri Ölçeği'dir. Çeçen (2006) tarafından üniversite öğrencileri ile uyarlanan ölçek, Lewis (1994)'in kavramsal temellerine dayanmaktadır. Duygu düzenleme becerileri Lewis'e göre fizyolojik tepkilerin farkında olma, duyguları adlandırabilme, duyguları sözel ve davranışsal olarak ifade etme ve duygularla başa çıkma becerilerine dayanmaktadır. Çeçen (2002), bu becerilere öfke yönetimi ve negatif vücut reaksiyonlarını kontrol etme faktörlerini eklemiştir. 8'i olumlu, 20'si olumsuz olmak üzere toplam 28 maddeden oluşmaktadır. Bir diğer yetişkin ölçeği, Duygu Düzenlemede Güçlükler Ölçeği (DDGÖ)'dir. Gratz ve Roemer (2004)'ın geliştirmiş olduğu ölçek, Rugancı ve Gençöz (2010) tarafından 18-28 yaş için uyarlanmıştır. 36 maddeden oluşan ölçek 6 alt boyutu kapsamaktadır: netlik, farkındalık, kabul, dürtü, amaç ve strateji. Ölçeğin 16 maddelik kısa formu Yiğit ve Yiğit (2017) tarafından uyarlanmıştır. Ölçek; açıklık, amaçlar, dürtü, stratejiler ve kabul olarak beş alt boyutu bulunmaktadır. Orjinal formu Penner, Steinberg ve Sharp (2022) tarafından geliştirilen sekiz maddelik Duygu Düzenleme ölçeği ise Ekşi ve Erik (2023) tarafından 18-57 yaş ile çalışılarak ülkemize uyarlanmıştır. Sekiz maddelik ölçek; amaç, dürtü, kabul ve strateji olarak dört alt boyutu kapsamaktadır.

Yetişkinler ile kullanılan bir başka ölçek Bilişsel Duygu Düzenleme Ölçeği'dir. Garnefski, Kraaij ve Spinhoven (2001) tarafından 18-33 yaş için geliştirilen ölçek; Onat ve Otrar (2010) tarafından ülkemize uyarlanmış, Tuna ve Bozo (2012) tarafından da üniversite öğrencileri için tekrar uyarlanmıştır. 36 maddelik ölçek, 9 faktörden oluşmaktadır: Kendini suçlama, diğerlerini suçlama, ruminasyon, felaketleştirme, olumlu yeniden odaklanma, plan yapmaya yeniden odaklanma, olumlu yeniden değerlendirme, olayın değerini azaltma ve kabul. Yaygın olarak kullanılan bir diğer ölçek Duygu Düzenleme Becerileri Ölçeği (DDBÖ)'dir. Berking ve Whitley'in Duygularla İşlevsel Baş Etme Modeli (DİBM) temel alınan ölçek, Vatan ve Kahya (2018) tarafından ülkemize uyarlanmıştır. 18-29 yaş grubunu kapsayan ölçek 27 madde ve 9 alt boyuttan oluşmaktadır: Farkındalık/dikkat, beden duyumları, netlik, anlama, kabul, tolerans, yüzleşmeye hazırlanma, öz destek ve değişimleme. Son olarak Kişilerarası Duygu Düzenleme Ölçeği (KDDÖ) yetişkinler için kişilerarası dinamikleri ölçmeye yönelik Gökdağ, Sorias, Kıran ve Ger (2019) tarafından ülkemize uyarlanmıştır. Ölçeği 2016 yılında Hofmann, Cargentor ve Curtiss kendi teorilerini baz alarak ölçeği yapılandırmışlardır. Ölçek

20 madde ve dört alt boyuttan oluşmaktadır: Sosyal model alma, yatıştırılma, olumlu duyguları arttırma ve bakış açısı edinme.

TARTIŞMA

Çalışma bulgularına bakıldığında, konu ile ilgili tanımlama güçlüğünün ölçme değerlendirmeye de yansıdığı görülmektedir. Alan yazın incelendiğinde konunun derleme çalışmalarında öneminin altının sıklıkla çizilmesine rağmen, deneysel çalışmaların son yıllarda ele alındığı görülmektedir. Bu durum ölçme değerlendirme araçları incelendiğinde, araçların yoğun şekilde son yıllarda geliştirilmiş olmasına bağlanmıştır. Ayrıca, ölçekler arasında gözle görülür düzeyde teknik ve teorik olarak farklılıklar görülmesi, araştırmacıların net bir anlayış geliştirmesi önünde engel olabilir şeklinde değerlendirilmiştir. Alan yazına baktığımızda Bintaş Zörer ve Yorulmaz (2022)'ın güncel ölçeklere getirmiş olduğu eleştiriler de araştırma bulgularını desteklemektedir. Bintaş Zörer ve Yorulmaz (2022)'a göre, güncel ölçeklerde duygu düzenleme stratejileri ele alınırken bağlamın rolü, duygu ile ilişkili durumun değerlendirilmesi, düzenlenen duygunun tanımlanması, kişilerarası bağlam, stratejilerin spontane kullanılması, birden fazla stratejinin varlığı ve ek ölçümlere ihtiyaç gibi faktörler ihmal edilmektedir.

SONUÇ

Araştırma sonuçları doğrultusunda, konu ile ilgili ölçme değerlendirme araçlarının farklı disiplinler tarafından değerlendirilerek ortak bir dil oluşturulmasının, varolan ölçeklerin geliştirilmesi veya mevcut eleştiriler dikkate alınarak yeni ölçeklerin ülkemize kazandırılmasının gelecek çalışmalar için yol gösterici olacağı düşünülmüştür.

REFERANSLAR

Bintaş Zörer P, Yorulmaz O 2022. Duygu düzenlemeye güncel bir bakış: bağlamsal faktörler. Psikiyatride Güncel Yaklaşımlar, 14(2): 195-206.

Çeçen AR 2006. Validity and reliability studies of the emotions management skills scale (emms). Türk Psikolojik Danışma ve Rehberlik Dergisi, 26(3): 101-113.

Duy B, Yıldız MA 2014. Ergenler için duygu düzenleme ölçeği'nin türkçe'ye uyarlanması. Turkish Psychological Counseling and Guidance Journal, 5(41): 23-35.

Ekşi H, Erik C 2023, 20-21 July. Difficulties in Emotion Regulation Scale-8: Adaptation to *Turkish* [Paper Presentation]. 2nd International Congress of Educational Sciences and Linguists, Warsaw, Poland

Eldeklioğlu J, Eroğlu Y 2015. A turkish adaptation of the emotion regulation questionnaire. International Journal of Social Sciences, 12(1): 1159-1168.

Erkol H 2021. İlköğretim ve ortaöğretim okul yöneticilerinin duygu yönetimi düzeyleri ve kültürel değerlerin duygu yönetimine etkisi. Doktora tezi, Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.

Gökdağ C, Sorias O, Kıran S, Ger S 2019. Kişilerarası duygu düzenleme ölçeğinin Türkçeye uyarlanması ve psikometrik özelliklerinin incelenmesi. Türk Psikiyatri Dergisi, 30(1): 57-66.

Gratz KL, Roemer L 2004. Multidimensional assessment of emotion regulation and dysregulation: development, factor structure, and initial validation of the difficulties in emotion regulation scale. Journal of Psychopathology and Behavioral Assessment, 26(1): 41-54.

DOI: https://doi.org/10.30546/19023.978-9952-8573-9-9.2025.9012.
ISBN: 978-9952-8573-8-2

Gross JJ, Jazaieri H 2014. Emotion, emotion regulation, and psychopathology: an affective science perspective. Clinical Psychological Science, 2(4): 387-401.

Gross JJ, John OP 2004. Healthy and unhealthy emotion regulation: personality processes, individual differences, and life span development. Journal of Personality, 72(6): 1302-1334.

Gross JJ, Thompson RA 2007. Handbook of emotion regulation. İçinde: Emotion Regulation: Conceptual Foundations, The Guilford Press, 3-24.

Onat O, Otrar M 2010. Bilişsel duygu düzenleme ölçeğinin Türkçeye uyarlanması: geçerlik ve güvenirlik çalışmaları. M.Ü. Atatürk Eğitim Fakültesi Eğitim Bilimleri Dergisi, 31: 123-143.

Özdemir E 2017. Duygu yönetimi eğitim programının avm çalışanlarının duygularını yönetme beceri düzeylerine etkisi. Yüksek lisans tezi, Toros Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Mersin.

Özgüle ETU, Sümer N 2017. Ergenlikte duygu düzenleme ve psikolojik uyum: duygu düzenleme ölçeğinin Türkçe uyarlaması. Türk Psikoloji Yazıları, 20(40): 1-18.

Phillips KFV, Power MJ 2007. A new self-report measure of emotion regulation in adolescents: the regulation of emotions questionnaire. Clin. Psychol. Psychother., 14: 145-156.

Rugancı RN, Gençöz T 2010. Psychometric properties of a turkish version of the difficulties in emotion regulation scale. Journal of Clinical Psychology, 66(4): 442-455.

Secinti DD, Sen E 2023. Reliability and validity of the brief version on the difficulties in emotion regulation scale in a sample of the turkish adolescents. BMC Psychology, 11:165.

Tetik S, Cenkseven Önder 2021. Çocuk ve ergenlerde duygu düzenleme ölçeğinin Türkçeye uyarlanması. Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 30(2): 87-100.

Tuna E, Bozo Ö 2012. The cognitive emotion regulation questionnaire: factor structure and psychometric properties of the turkish version. J Psychopathol Behav Assess, 34: 564-570.

Vatan S, Kahya YO 2018. Duygu düzenleme becerileri ölçeğinin Türkçeye uyarlanması: geçerlik ve güvenirlik çalışması. Anatolian Journal of Psychiatry, 19(2): 192-201.

Yiğit İ, Yiğit MG 2017. Psychometric properties of the turkish version of difficulties in emotion regulation scale-brief form (ders-16). Current Psychology, 38: 1503-1511.

DOI: https://doi.org/10.30546/19023.978-9952-8573-9-9.2025.9012.
ISBN: 978-9952-8573-8-2

WHAT IS THE EUROPEAN GREEN DEAL? AN EVALUATION OF ITS IMPACTS ON THE AGRICULTURE AND LIVESTOCK SECTOR

Hilal Demir [1*], Kürşat Demiryürek[2], Nur İlkay Abacı[3] ,Ahmet Yesevi Koçyiğit[4]

[*1] Ondokuz Mayıs University, Faculty of Agriculture, 55200, Atakum/Samsun, Turkey.
[2] Ondokuz Mayıs University, Faculty of Agriculture, 55200, Atakum/Samsun, Turkey.
[3] Ondokuz Mayıs University, Faculty of Agriculture, 55200, Atakum/Samsun, Turkey.
[4] Ondokuz Mayıs University, Faculty of Agriculture, 55200, Atakum/Samsun, Turkey.
ORCID Code: https://orcid.org/0000-0002-6020-1977
ORCID Code: https://orcid.org/0000-0002-6193-9957
ORCID Code: https://orcid.org/0000-0002-4411-2800
ORCID Code: https://orcid.org/0000-0002-7177-9985

ABSTRACT

The European Green Deal, announced by the European Union in 2019, is a comprehensive sustainable-development strategy that aims to achieve net-zero greenhouse-gas emissions by 2050. Because of their substantial environmental impacts, the agriculture and livestock sectors stand at the heart of this transition. This paper summarises the core principles of the Green Deal and evaluates Turkey's efforts to align its agriculture and livestock systems with this agenda. The study addresses key topics such as reducing greenhouse-gas emissions, establishing sustainable fertiliser and waste-management practices, optimising feed resources, adopting renewable energy—particularly biogas and solar power—improving water management and animal welfare, implementing digital-agriculture solutions, and promoting circular-production models. In addition, the facilitative roles of IPARD III, the Rural Development Investment Support Programme (KKYDP), the National Energy-Efficiency Action Plan, and other Green Deal funding instruments are examined in detail. Issues of fund accessibility, project preparation, and effective use of incentives are illustrated through case studies. Findings indicate that adherence to the Green Deal not only improves environmental indicators but can also boost farm profitability, strengthen rural employment, and enhance competitiveness in international markets. Realising these benefits, however, requires improved farmer access to knowledge and finance, upgraded technical infrastructure, widespread and hands-on training in sustainable production, and the establishment of data-driven monitoring and reporting systems. The paper presents both opportunities—such as access to carbon-credit markets and lower energy costs—and challenges, including high upfront investment costs and regulatory misalignments. It offers concrete recommendations for policymakers (integrating support schemes, streamlining fiscal incentives) and practitioners (developing pilot projects, implementing farm-level emission measurements) to accelerate the transition.

DOI: https://doi.org/10.30546/19023.978-9952-8573-9-9.2025.9012.
ISBN: 978-9952-8573-8-2

Keywords: European Green Deal, Beef and Dairy Cattle, Agricultural Sustainability, Greenhouse-Gas Emissions, Circular Agriculture.

INTRODUCTION

The European Green Deal is a comprehensive strategic document that lies at the heart of the European Union's climate policy and aims to integrate environmental sustainability with economic development objectives. Introduced by the European Commission on 11 December 2019, the Green Deal represents a holistic transformation process addressing not only the environmental dimensions of the climate crisis but also its economic and social aspects (Demiryürek et al., 2017; European Commission, 2019; Schoenefeld, 2021). Within this framework, the primary goals are to achieve net-zero greenhouse gas emissions by 2050, reduce resource use, and decouple economic growth from environmental degradation. It is structured to cover a wide range of policy areas including energy efficiency, circular economy, sustainable transport, biodiversity, and just transition mechanisms (European Commission, 2020a).Within this transformation, the agriculture and livestock sectors are given particular attention due to their significant environmental impact and their critical role in ensuring food security and rural development. Agriculture accounts for approximately 10% of total greenhouse gas emissions in the EU, largely driven by high-impact gases such as methane (CH_4) and nitrous oxide (N_2O), which are predominantly emitted through agricultural activities (EEA, 2022). In particular, cattle farming is among the most intensive sources of methane emissions. Additionally, intensive farming practices contribute to soil erosion, water pollution, and biodiversity loss (FAO, 2021). Therefore, transforming agricultural and livestock systems under the European Green Deal is viewed as a necessary step not only for emission reduction but also for protecting ecosystem services and enhancing the resilience of food systems (Prigoreanu et al., 2024).Sub-policy frameworks such as the "Farm to Fork Strategy" and the "EU Biodiversity Strategy for 2030" aim to facilitate the transition toward a more sustainable, resilient, and equitable food production model (European Commission, 2020b). These policies set specific targets, including a 50% reduction in pesticide use, reduced application of chemical fertilizers, expansion of organic farming, improved animal welfare standards, and lowered carbon footprints. In the livestock sector, key objectives include promoting low-carbon feed alternatives, employing advanced technologies in manure management, implementing sustainable pasture practices, and fostering innovations to mitigate methane emissions (European Parliament, 2022; Salvan et al., 2022).This study aims to analyze the multifaceted impacts of the European Green Deal on the agriculture and livestock sectors. The analysis not only addresses transformation dynamics within the EU but also explores how the alignment process unfolds in candidate countries such as Türkiye. Structural and institutional challenges, infrastructure deficiencies, cost implications, farmer perceptions, and policy coherence are examined through a comprehensive lens. The study draws upon strategic documents by the European Commission, reports by the European Parliament, datasets from

international organizations such as FAO and EEA, and Türkiye's national agricultural policies and IPARD support mechanisms.

The main objective of the research is to reveal how environment- and climate-oriented strategies proposed within the scope of the Green Deal are driving sectoral transformation in agriculture and livestock, and how these transformations are reflected in the context of Turkish agriculture. The study analytically discusses the key risks encountered at both technical and administrative levels, as well as the potential opportunities offered by this process. The findings aim not only to contribute to the academic literature but also to provide guidance for policymakers and implementing institutions. In doing so, the study offers a foundation for practical and actionable policy recommendations to integrate the Green Deal into sustainable agricultural development strategies.

MATERIALS AND METHODS

1. Type and Scope of the Study

This study is a qualitative, literature-based research that examines the impacts of the European Green Deal on the agriculture and livestock sectors. The geographical scope primarily focuses on European Union countries, while the analysis concerning Türkiye is more limited in scale. The review was conducted in light of both policy documents and academic literature, with particular attention paid to the core priorities of the Green Deal, sectoral transformation objectives, and support mechanisms.

2. Data Sources

The data used in this study were entirely obtained from secondary sources. The main references include strategic documents issued by the European Commission (European Green Deal, Farm to Fork Strategy, Biodiversity Strategy), reports by the European Environment Agency (EEA), up-to-date data from the FAO regarding agriculture and livestock, publications by the European Parliament, and legislative texts related to the European Climate Law. In the context of Türkiye, national strategic documents from the Ministry of Agriculture and Forestry, project support guidelines under the IPARD program, and national reports were reviewed. Additionally, relevant academic publications and sectoral analyses were incorporated into the data pool.

3. Method of Analysis

This research is based on a descriptive qualitative analysis method. Policy and strategy documents were evaluated using "thematic content analysis," allowing for the systematic classification of the Green Deal's priorities, implementation tools, and expected impacts on the agriculture and livestock sectors. The classification was conducted based on themes identified by the researcher. These themes are as follows:

- Green Deal Priorities in Agriculture
- Main Policy Goals in Livestock

DOI: https://doi.org/10.30546/19023.978-9952-8573-9-9.2025.9012.
ISBN: 978-9952-8573-8-2

- Support Mechanisms in Türkiye
- Environmental and Economic Contributions
- Implementation Challenges and Structural Issues
- Field Findings and Practical Examples
- Policy and Implementation Recommendations
- Future Outlook Projections

A comparative analysis was conducted under these themes to identify similarities and differences between the European Union and Türkiye.

4. Limitations

This study is based solely on official documents and published literature; no fieldwork or primary data collection was undertaken. Therefore, the results do not fully capture all practical implementation examples but instead offer a general evaluation based on existing policy and strategy documents. Furthermore, the assessment related to Türkiye is relatively limited due to the study's EU-focused structure.

RESULTS

In this study, the impacts of the European Green Deal on the agriculture and livestock sectors were analyzed under eight thematic categories. Through a comparative analysis of policy documents, implementation practices, and support mechanisms, the structural similarities and differences between the European Union and Türkiye were examined in detail. Within the agricultural pillar of the Green Deal, the core objectives are defined as enhancing environmental sustainability, preserving natural resources, and restructuring food systems. Under the "Farm to Fork" strategy, it is planned to reduce pesticide use by 50%, cut chemical fertilizer use by 20%, and increase the share of organic farming to 25% (European Commission, 2020a; Popp et al., 2024). These priorities are integrated with food security, soil health, and biodiversity protection goals. In Türkiye, parallel strategic frameworks are limited. Although national strategies for organic farming and support mechanisms under IPARD exist, a comprehensive environmental transformation agenda is not yet at the center of agricultural policies. Regulations regarding pesticide and fertilizer use are less stringent than those in the EU, and enforcement mechanisms remain weak (Wrzaszcz and Prandecki, 2020). In the EU, the livestock sector is directly positioned at the center of climate policy due to its methane emissions. Priority areas include enhancing animal welfare, promoting sustainable feed sources, improving manure management, and supporting integrated livestock production systems (EEA, 2022). In particular, to reduce methane emissions from cattle farming, R&D funding and carbon credit systems have been developed (Dupraz, 2020; Matthews, 2021).In contrast, livestock policies in Türkiye are primarily focused on productivity, production growth, and rural development. Environmental impacts are only

partially addressed, and significant policy and implementation gaps remain regarding methane emissions, feed sustainability, and manure management.

Rural development support in Türkiye is provided mainly through IPARD programs. During IPARD II and III phases, investments in environmental infrastructure, organic agriculture projects, and renewable energy applications have been included under support mechanisms. However, a comprehensive national strategy directly aligned with the goals of the European Green Deal has yet to be established (Ataseven, 2023; Keskin and Güneş, 2024). In the EU, the Green Deal sets the framework for all agricultural support. Within the Common Agricultural Policy (CAP), payment schemes based on environmental performance (eco-schemes) have been developed. Such performance-based environmental support mechanisms are not yet implemented in Türkiye. As a result of environmentally friendly agricultural policies applied in the EU, organic production has increased in many countries, agricultural chemical use has decreased, and emission levels have declined (Matthews, 2021; Cuadros-Casanova et al., 2023). For example, in countries such as Germany, Denmark, and the Netherlands, farms practicing sustainable production have significantly reduced their carbon footprints. Moreover, these farms benefit from higher incomes in the market due to the "green product" advantage. In Türkiye, environmental contributions remain limited. Although the number of organic farms is increasing, their share in total agricultural production remains low. Most environmentally oriented investments are limited to projects within the IPARD program, and economic benefits fail to integrate into sustainable product chains (Neto and Gama Caldas, 2018; Boermans et al., 2024). Numerous challenges hinder the implementation of Green Deal objectives in Türkiye. A large proportion of farmers lack sufficient knowledge about environmentally friendly practices. Bureaucratic procedures for support applications, high investment costs, weak environmental data infrastructure, and legislative gaps constitute the main structural problems. In contrast, these processes are conducted more systematically in EU countries, where farmers receive technical consultancy and financial incentives. Environmental monitoring systems are more advanced, and control mechanisms are more effective. Some successful implementation examples exist in Türkiye. Biogas plants established with IPARD support, solar-powered irrigation systems, and organic livestock projects can be cited as examples. However, these projects generally remain limited to regional levels and cannot be scaled nationwide (Kocalar, 2022; Aşıcı and Acar, 2022; Keskin and Güneş, 2024).In the EU, such practices have become widespread due to policy-level incentives. For instance, in the Netherlands, one in every three dairy farms uses biogas or solar energy. Achieving such a level of prevalence in Türkiye requires greater policy coordination (Gebrezgabher et al., 2010; Reijers, 2021).

To align with Green Deal objectives, Türkiye needs to establish support mechanisms that include environmental conditions, increase sustainable production training for farmers, and develop technical guidance systems. Moreover, restructuring IPARD and national rural development programs based on

DOI: https://doi.org/10.30546/19023.978-9952-8573-9-9.2025.9012.
ISBN: 978-9952-8573-8-2

the environmental criteria of the Green Deal is recommended. The European Green Deal is expected to become a binding environmental standard for all countries trading with the EU in the future. In this context, accelerating Türkiye's alignment process is critical not only for environmental policies but also for export capacity and competitiveness. Transitioning to a low-carbon, climate-resilient, and sustainable production system in agriculture and livestock sectors will become a long-term necessity.

DISCUSSION

The research findings reveal that the European Green Deal initiates not only an environmental but also a structural, economic, and governance transformation within the agriculture and livestock sectors. Particularly in European Union countries, this transformation is observed to progress in strong alignment between policy frameworks and practical implementation; sustainable agricultural practices are not merely encouraged but have become mandatory standards. This demonstrates that the integration of environmental dimensions into agricultural policies is not only an environmental strategy but also a significant economic competitiveness factor (EC, 2021). In contrast, for Türkiye, this process remains at the stage of planning and pilot implementations. Environmental priorities in the agriculture and livestock sectors are often overshadowed by traditional development goals, creating tension between sustainability objectives and economic growth. The findings indicate that Türkiye's support mechanisms, especially those under the IPARD program, partially align with the Green Deal's targets; however, implementation capacity is limited. This highlights the necessity for a critical reassessment of existing policy tools in terms of environmental compliance. Moreover, the findings point to infrastructural deficiencies, insufficient training, and regulatory misalignments as factors slowing down the transformation process in Türkiye. These challenges not only hinder achieving environmental benefits but may also increase Turkey's vulnerability in foreign trade and access to international markets.

The European Union's implementation of regulations such as the Carbon Border Adjustment Mechanism under the Green Deal further underscores the urgency of this issue. These conclusions are supported by literature studies (Dupraz, 2020; Wrzaszcz and Prandecki, 2020; FAO, 2021; Ataseven, 2023; Keskin and Güneş, 2024; Popp et al., 2024), which emphasize that the transition to sustainable production requires not only technical but also institutional transformation. For Türkiye to successfully realize this transformation, it must enhance not only financial support mechanisms but also extension services that improve farmers' knowledge and skills. In summary, the analyses presented in this study demonstrate that Türkiye must accelerate its agricultural transformation process within the framework of the Green Deal. This necessity is not only environmental but also strategic from economic, social, and political perspectives. The core message of the discussion is that Türkiye needs to restructure its sustainable agricultural policies not merely for environmental purposes but also to strengthen its global competitive position.

DOI: https://doi.org/10.30546/19023.978-9952-8573-9-9.2025.9012.
ISBN: 978-9952-8573-8-2

CONCLUSION

This study has comprehensively analyzed the multidimensional transformation triggered by the European Green Deal in the agriculture and livestock sectors, providing a comparative evaluation through the lens of policy documents, strategic objectives, and implementation mechanisms within both the European Union and Türkiye. The findings reveal that the Green Deal is not merely an environmental governance tool but a comprehensive strategic paradigm that necessitates the fundamental restructuring of agricultural and livestock systems. In particular, it is observed that the transition to sustainable agriculture in EU countries is supported not only by voluntary initiatives but also by legally binding obligations and performance criteria embedded in policy targets. This indicates that environmental sustainability has become an integral component of production processes, while environmentally conscious production serves as an economic instrument that provides competitive advantage. Sustainability, therefore, is no longer merely an ethical responsibility but a core policy tool shaping decision-making processes at the levels of producers, consumers, and governments. From Türkiye's perspective, although awareness of environmental sustainability in agriculture and livestock sectors has increased, this understanding has not yet been sufficiently translated into concrete policies and practices. Existing IPARD supports and some rural development programs encourage environmentally friendly practices; however, these supports are found to be inadequate in terms of coverage, effectiveness, and comprehensiveness. Considering Türkiye's trade and environmental alignment with the EU, the Green Deal represents not only an environmental policy but also a strategic orientation directly connected to foreign trade, food security, and development policies. Accordingly, policy-oriented transformation in Türkiye needs to focus on three main areas. First, the development of new performance-based support programs incorporating environmental criteria is crucial to incentivize farmers and producers to transition to sustainable production systems. Second, strengthening agricultural advisory and extension services, improving environmental data infrastructure, and supporting evidence-based decision-making processes will enable a knowledge-driven transformation in the sector. Third, the preparation of a national strategic roadmap centered on sustainability in agriculture and livestock, shaped by long-term goals and with high feasibility for implementation, is essential. This threefold approach will contribute not only to achieving environmental targets but also to enhancing Türkiye's competitiveness and accelerating its integration with the EU. In conclusion, this study demonstrates that the Green Deal offers Türkiye not only an alignment process but also an opportunity to develop a new vision of growth and competitiveness. To seize this opportunity, sectoral policies must move beyond the classical growth-oriented production paradigm toward a production system that is harmonious with nature, climate-resilient, and socially equitable.

DOI: https://doi.org/10.30546/19023.978-9952-8573-9-9.2025.9012.
ISBN: 978-9952-8573-8-2

ACKNOWLEDGEMENTS

This study received no sponsorship or financial support. No contributions were made by individuals other than the listed authors.

REFERENCES

Aşıcı, A. A., & Acar, S. (2022). Channels of cooperation between the EU and Turkey on green transformation. *Ankara Avrupa Çalışmaları Dergisi, 21*(1), 43–67.

Ataseven, Y. (2023). Evaluation of the possible effects of the European Green Deal Process on Agricultural Policies in Türkiye. *Journal of Agricultural Sciences*, *29*(1), 13-25.

Boermans, D. D., Jagoda, A., Lemiski, D., Wegener, J., & Krzywonos, M. (2024). Environmental awareness and sustainable behavior of respondents in Germany, the Netherlands and Poland: A qualitative focus group study. *Journal of Environmental Management, 370*, 122515.

Boix-Fayos, C., & De Vente, J. (2023). Challenges and potential pathways towards sustainable agriculture within the European Green Deal. *Agricultural Systems*, *207*, 103634.

Cuadros-Casanova, I., Cristiano, A., Biancolini, D., Cimatti, M., Sessa, A. A., Mendez Angarita, V. Y., ... & Di Marco, M. (2023). Opportunities and challenges for Common Agricultural Policy reform to support the European Green Deal. Conservation Biology, 37(3), e14052.

Demiryürek, K., Abacı, N. İ., Abacı, S. H., Atasever, S., & Erdem, H., (2017). Effect of Dairy Cattle Breeders' Association (DCBA) Membership on Sustainability of Innovations in Samsun Province of Turkey. *CUSTOS E AGRONEGOCIO ON LINE* , vol.13, no.2, 35-44.

Dupraz, P. (2020). Policies for the ecological transition of agriculture: the livestock issue. *Review of Agricultural, Food and Environmental Studies*, *101*(4), 529-538.

EEA, 2022. *Annual European Union greenhouse gas inventory 1990–2020 and inventory report 2022*. European Environment Agency Report No 07/2022. Available at: https://www.eea.europa.eu [08.07.25]

European Commission 2019. The European Green Deal. COM(2019) 640 final. Brussels. https://doi.org/10.2775/08336 [28.06.25]

European Commission 2020a. Farm to Fork Strategy: For a fair, healthy and environmentally-friendly food system. Brussels. https://doi.org/10.2779/08136 [28.06.25]

European Commission 2022. Agriculture and the Green Deal: Overview and Implementation Progress. European Commission Report. https://doi.org/10.2762/37008 [28.05.25]

European Environment Agency (EEA) 2022. Agriculture and Climate Change: Challenges and Opportunities. EEA Report No 6/2022. https://doi.org/10.2800/825371 [19.06.25]

FAO 2021. Climate-smart agriculture and the Green Deal: Tools and case studies. Rome: Food and Agriculture Organization of the United Nations. https://doi.org/10.4060/cb7433en [14.06.25]

Gebrezgabher, S. A., Meuwissen, M. P., Prins, B. A., & Oude Lansink, A. G. (2010). Economic analysis of anaerobic digestion—A case of Green power biogas plant in The Netherlands. *NJAS-Wageningen Journal of Life Sciences*, *57*(2), 109-115.

Guyomard, H., Soler, L. G., Détang-Dessendre, C., & Réquillart, V. (2023). The European Green Deal improves the sustainability of food systems but has uneven economic impacts on consumers and farmers. *Communications Earth & Environment*, *4*(1), 358.

IPARD 2022. IPARD III Strategic Plan (2021–2027). Republic of Türkiye Ministry of Agriculture and Forestry. https://doi.org/10.32707/ipard.3rd.plan [28.06.25]

Keskin, B., & Güneş, E. (2024). The European green deal: implications for Turkey. *Mediterranean Politics*, *29*(5), 792-804.

Kocalar, A. C. (2022). The effects of the EU Green Deal harmonization policies in Turkey. *Advanced Engineering Studies, 2022*(1), 109–117.

Martel, M. (2023). No More Cattle? Exploring the Sustainability of Eliminating EU Cattle Farming as a Means of Addressing Climate Change. *Canadian Journal for the Academic Mind*, *1*(1), 51-69.

Matthews, A. (2021). Can the new CAP help EU agriculture to meet the targets in the European Green Deal. Journal of the European Court of Auditors, 2, 13–19.

Neto, B., & Gama Caldas, M. (2018). The use of green criteria in the public procurement of food products and catering services: a review of EU schemes. *Environment, Development and Sustainability, 20*(5), 1905–1933.

Peeters, A., Lefebvre, O., Balogh, L., Barberi, P., Batello, C., Bellon, S., ... & Wezel, A. (2020). A Green Deal for implementing agroecological systems: reforming the common agricultural policy of the European Union. *Landbauforschung*, *70*(2).

Popp, J., Oláh, J., Neményi, M., & Nyéki, A. (2024). Global challenges and the 'farm to fork'strategies of the European Green Deal: Blessing or curse. *Progress in Agricultural Engineering Sciences*, *20*(1), 101-111.

Prigoreanu, I., Ungureanu, B. A., Ungureanu, G., & Ignat, G. (2024). Analysis of Sustainable Energy and Environmental Policies in Agriculture in the EU Regarding the European Green Deal. *Energies*, *17*(24), 6428.

Reijers, N. (2021). *Green energy generation and sustainable farming: Pollution reduction potential of manure digesters on Dutch dairy farms* (Master's thesis, University of Twente).

Salvan, M. G., Bertoni, D., Cavicchioli, D., & Bocchi, S. (2022). Agri-environmental indicators: A selected review to support impact assessment of new EU green deal policies. *Agronomy*, *12*(4), 798.

Schoenefeld, J. J. (2021). The European Green Deal: What prospects for governing climate change with policy monitoring? Politics and Governance, 9(3), 370–379.

Tarım ve Orman Bakanlığı 2023. Türkiye Tarımda Sürdürülebilirlik Raporu. Ankara: Tarım Reformu Genel Müdürlüğü Yayınları. https://doi.org/10.52712/tarm-2023-surdrap [28.05.25]

Wrzaszcz, W., & Prandecki, K. (2020). Agriculture and the european green deal. *Problems of Agricultural Economics/Zagadnienia Ekonomiki Rolnej*, 156-179.

DOI: https://doi.org/10.30546/19023.978-9952-8573-9-9.2025.9012.
ISBN: 978-9952-8573-8-2

SPOR BİLİMLERİNDE ÖRGÜTSEL SİNİZM: LİTERATÜR DERLEMESİ

Engin Vural[1*], Tuncay Kıratlı[2], Yavuz Yıldırım[3]

[*1]Milli Eğitim Bakanlığı, Beden Eğitimi ve Spor Öğretmeni, Bitlis, Türkiye.
ORCID Code: https://orcid.org/0000-0002-7717-4928
[2]Doktora Sonrası Araştırmacı, Sakarya, Türkiye.
ORCID Code: https://orcid.org/0009-0002-0968-0383
[3]Sakarya Uygulamalı Bilimler Üniversitesi, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, Rekreasyon Eğitimi Anabilim Dalı, Sakarya, Türkiye
ORCID Code: https://orcid.org/0009-0002-2478-5493

ÖZET

Bu araştırmada, 2015–2024 yılları arasında Türkiye'de spor alanında yapılmış 16 lisansüstü tez incelenerek örgütsel sinizmin nedenleri, ilişkili değişkenleri ve sonuçları tematik bir yaklaşımla analiz edilmiştir. Araştırmada nitel model kullanılmış olup, doküman analizi tekniği ile analizler yapılmıştır. Çalışmalar içeriklerine göre üç ana temada sınıflandırılmıştır: örgütsel bağlılık, kurumsal algılar (adalet, güven, destek), psikolojik ve işle ilgili değişkenler (mobbing, tükenmişlik, mutluluk, iş doyumu) olarak ele alınmıştır. Bulgulara göre, örgütsel sinizm ile örgütsel bağlılık arasında çalışmaların genelinde negatif yönlü anlamlı ilişkiler tespit edilmiştir. Çalışanların sinik tutumlar geliştirmesi, kuruma olan aidiyet duygusunu zayıflatmakta ve örgütsel performansı olumsuz etkilemektedir. Kurumsal adalet ve güven algılarındaki düşüş ise sinizm düzeylerini artırmakta, şeffaf ve adil yönetim pratikleri sinik tutumları azaltmaktadır. Mobbing, tükenmişlik ve düşük iş doyumu gibi bireysel etkiler de sinizmle doğrudan ilişkilidir. Sonuç olarak, örgütsel sinizmin bireysel ve kurumsal düzeyde çok boyutlu bir problem alanı olduğu ve spor kurumlarında etkin şekilde yönetilmesi gerektiği ortaya konmuştur.

Keywords: Örgütsel Sinizm, Örgütsel Bağlılık, Adalet Algısı, Mobbing.

ORGANİZATİONAL CYNİCİSM İN SPORT SCİENCES: A REVİEW OF THE LİTERATURE

ABSTRACT

This study adopts a thematic approach to analyze the causes, associated variables, and outcomes of organizational cynicism by examining 16 postgraduate theses conducted in the field of sports in Turkey between 2015 and 2024. A qualitative research model was adopted, and document analysis was employed as the primary technique. The studies were classified into three main themes: organizational commitment; institutional perceptions (justice, trust, support); and psychological and

work-related variables (mobbing, burnout, well-being, job satisfaction). According to the findings, a significant negative relationship between organizational cynicism and organizational commitment has been identified across the majority of studies. Cynical attitudes among employees weaken their sense of belonging to the organization and adversely affect organizational performance. A decline in perceptions of organizational justice and trust increases levels of cynicism, whereas transparent and fair managerial practices help mitigate cynical attitudes. Moreover, individual factors such as mobbing, burnout, and low job satisfaction are directly associated with cynicism. In conclusion, organizational cynicism is identified as a multidimensional issue at both individual and institutional levels, necessitating effective management in sports institutions.

Keywords: Organizational Cynicism, Organizational Commitment, Perceived Justice, Mobbing.

GİRİŞ

Kendi çıkarlarını ön planda tutan ve bu çıkarları tüm diğer değerlerin üzerinde gören bireyler "sinik" olarak tanımlanır. Bu bakış açısını açıklamaya yönelik kuramsal çerçeve ise "sinizm" kavramıyla ifade edilmektedir. Sinizm, bireylerin diğer insanları yalnızca kendi yararlarına hizmet ettikleri ölçüde değerlendirdikleri ve tüm insan ilişkilerini çıkar temelli olarak yorumladıkları bir düşünce tarzını yansıtır (Andersson ve Bateman, 1997). Eaton'a (2000) göre sinizm, çoğunlukla bireylerin insanlara ya da topluma yönelik olumsuz yargılar geliştirmesiyle ilişkili olup, güven eksikliği, kuşku, karamsarlık ve umutsuzluk gibi tutumları içeren bir kavramdır. Günlük yaşamda sinik bireyler, çoğunlukla kusurları ön plana çıkaran, yüksek beklentilerini karşılamakta zorlanan ve eleştirel bir tutum sergileyen kişiler olarak tanımlanır. Bu bireyler aynı zamanda kuşkuculuk, güvensizlik, inançsızlık, kötümserlik ve genel olarak olumsuz bir bakış açısıyla da karakterize edilir (Yıldız, 2013). Örgüt kavramını basit bir biçimde tanımlamak bazı açılardan güçlükler içermektedir. Bireyler; dernekler, okullar, kulüpler, şirketler, kamu kurumları ve siyasi partiler gibi pek çok örgütle sürekli etkileşim hâlinde olmalarına rağmen, bir örgütü oluşturan temel bileşenleri net bir şekilde ortaya koymakta zaman zaman güçlük yaşamaktadırlar (Schein, 1976). Örgüt, belirli amaçlara ulaşmak üzere koordine edilmiş ve yapılandırılmış bir sistem içerisinde, bireylerin ortak hareket ettiği bir topluluk olarak tanımlanmaktadır (Ellis ve Dick, 2003; Thompson ve Strickland, 2003). Dean ve diğerleri (1998) örgütsel sinizmi, bireyin çalıştığı kuruma yönelik geliştirdiği olumsuz tutumların bir yansıması olarak tanımlamaktadır. Abraham (2000) örgütsel sinizmi, bireylerin çalıştıkları örgütün dürüstlük ilkesinden yoksun olduğuna dair taşıdıkları inanç olarak tanımlamakta; bu inancın yoğun olumsuz duygusal tepkilerle birleşmesi durumunda, örgütün itibarını sarsabilecek eleştirel ve olumsuz davranışlara zemin hazırlayabileceğini ifade etmektedir. Porter ve diğerleri (1976) örgüte güçlü bir bağlılık duygusu taşıyan bireylerin, kurumda sadakatle çalışmayı sürdürme ve kendilerini örgütün vazgeçilmez bir üyesi olarak görerek bu yapının içinde yer almaya devam etme isteği taşıdıklarını belirtmektedir. Spor, insanın hareketle varoluş sürecinden doğan ve hareket etme, savaş, askerî eğitim, eğlence, boş zamanları değerlendirme gibi çeşitli amaçlara hizmet eden aynı zamanda eğitimsel

DOI: https://doi.org/10.30546/19023.978-9952-8573-9-9.2025.9012.
ISBN: 978-9952-8573-8-2

faaliyetlere ve uluslararası rekabete aracılık eden çok yönlü bir olgudur (Sönmez ve Sunay, 2004). Spor kavramının kökenine bakıldığında, bu terimin "desport" kelimesinin kısaltılmış hali olduğu ve bu kelimenin de oyun, eğlence, oyalanma ve gündelik işlerden uzaklaşma anlamında kullanıldığı ifade edilmektedir (Voight, 1998). Genel anlamda "başarı", yönetimi oluşturan temel unsurların bir araya gelerek, kendilerinden beklenen işlevleri etkili bir biçimde yerine getirmeleriyle ilişkilidir. "Spor örgütlerinde başarı" ise, bu bağlamda "spor yönetimi" kavramı çerçevesinde değerlendirilmektedir (Devecioğlu, 2002). Toplumda bireyleri sosyal açıdan organize eden ve farklı spor organizasyonlarının oluşumunu sağlayan tüm yapılar, spor örgütleri kapsamında değerlendirilmektedir. Bu örgütler, hem kamuya ait hem de özel sektöre bağlı kuruluşlar olabilir. Spor örgütlerine oldukça kapsamlı ve önemli görevler düşmektedir. Bu görevlerin başında sporu geniş kitlelere yaymak yer alır. Ayrıca, çeşitli spor dallarında hizmet sunmak ve birey ile topluma yönelik katkı sağlamak da spor örgütlerinin temel amaçları arasında bulunmaktadır (Ramazanoğlu ve diğ., 2003).

Bu araştırmanın amacı, 2015–2024 yılları arasında Türkiye'de spor alanında örgütsel sinizm konusuna odaklanılarak yapılmış lisansüstü tezleri incelemek, bu tezleri tematik olarak sınıflandırmak ve içeriklerine göre mevcut bulguları sistematik biçimde analiz etmektir. Araştırma, örgütsel sinizmin spor kurumlarındaki yansımalarını daha derinlemesine anlamayı ve bu alandaki akademik birikimi görünür kılmayı hedeflemektedir. Bu yönüyle araştırma hem literatürdeki eğilimleri ortaya koymakta hem de gelecekte yapılacak nitelikli çalışmalara yön gösterebilecek bir temel oluşturmaktadır. Ayrıca, örgütsel sinizmin nedenleri, sonuçları ve yapısal konumunun daha kapsamlı anlaşılması, spor örgütlerinde etkili insan kaynakları yönetimi, liderlik ve örgüt kültürü politikalarının geliştirilmesi açısından da önem arz etmektedir.

YÖNTEM

Araştırma Modeli

Bu çalışmada nitel araştırma modeli kullanılmıştır. Nitel araştırma, bireylerin toplumsal olgulara atfettikleri anlamları çözümlemeyi amaçlayan, verilerin doğal bağlamlarında toplandığı ve sürecin betimleyici ile yorumlayıcı yaklaşımlarla yürütüldüğü bir araştırma yöntemidir (Yıldırım ve Şimşek, 2021).

Araştırma Gurubu

Bu çalışmada, 2015-2024 yılları arasında Yükseköğretim Kurulu Ulusal Tez Merkezi'nde yer alan sporda örgütsel sinizm konulu 11'i yüksek lisans ve 5'i doktora tezi olmak üzere toplam 16 tez incelenmiştir.

DOI: https://doi.org/10.30546/19023.978-9952-8573-9-9.2025.9012.
ISBN: 978-9952-8573-8-2

Verilerin Toplanması

Veriler toplanırken "Örgütsel sinizm" anahtar kelimeleri kullanılmış ve Ulusal Tez Merkezinde yapılan tarama sonucunda toplam 549 tez tespit edilmiştir. Araştırma kapsamında, 2015-2024 yılları arasını kapsamayan ve örgütsel sinizm konulu ancak sporla ilişkili olmayan tezler değerlendirme dışı bırakılmıştır. Böylece, 549 tez arasından spor ile ilgili olan 16 tez analiz edilerek, belirlenen zaman diliminde araştırmanın amacına uygun dokümanlar elde edilmeye çalışılmıştır.

Veri Analizi

Verilerin analizinde doküman analizi yöntemi tercih edilmiştir. Doküman analizi, araştırılan olgu veya olgularla ilgili bilgileri içeren yazılı materyallerin sistematik biçimde incelenmesini ifade eder (Yıldırım ve Şimşek, 2021). Başka bir değişle doküman analizi, belgelerin içeriklerinin ayrıntılı bir şekilde incelenmesini takiben, sistematik analizlerin gerçekleştirilmesi amacıyla kullanılan bir yöntemdir (Wach, 2013).

BULGULAR

Çalışmanın bu bölümünde 2015-2024 yılları arasında sporda örgütsel sinizm ile ilgili ulaşılan bulgulara yer verilmiştir.

Tablo 1. Örgütsel Sinizm ve Örgütsel Bağlılık

Yazar (Yıl)	Tez Başlığı	Örneklem	Yöntem	Ana Bulgular	Üniversite / Enstitü	Tez Türü
Kadir Çalışkan (2016)	Spor Eğitimi Veren Yükseköğretim Kurumlarındaki Öğretim Elemanlarının Örgütsel Sinizm Algıları ile Örgütsel Bağlılıklarının Araştırılması	396 katılımcı	Nicel	Akademisyenlerin örgütsel sinizm düzeyleri ile örgütsel bağlılıkları arasında ters yönlü anlamlı bir ilişki olduğu belirlenmiştir.	Muğla Sıtkı Kocaman Üniversitesi / Sosyal Bilimleri Enstitüsü	Yüksek Lisans
Şükrü Bingöl (2018)	Gençlik Hizmetleri ve Spor İl Müdürlüğü Antrenörlerinin Örgütsel Sinizm ve Bağlılığının İncelenmesi	798 katılımcı	Nicel	Antrenörlerin örgütsel sinizm ve bağlılık algıları arasında ters yönlü bir ilişki olduğu saptanmıştır.	İnönü Üniversitesi / Sağlık Bilimleri Enstitüsü	Doktora
Nedim Malkoç (2018)	Özel Spor İşletmeleri İşgörenlerinin Örgütsel Sinizm ve Örgütsel Bağlılık Düzeylerinin İncelenmesi	394 katılımcı	Nicel	Örgütsel sinizm ve alt boyutları ile örgütsel bağlılık ve alt boyutları arasında negatif yönlü bir ilişki saptanmıştır.	Ankara Üniversitesi / Sağlık Bilimleri Enstitüsü	Doktora
Melike Kılıç (2020)	Beden Eğitimi Öğretmenlerinin Örgütsel Sinizm Algıları ile Örgütsel Bağlılık Düzeyleri Arasındaki İlişkinin İncelenmesi	394 katılımcı	Nicel	Örgütsel sinizm toplam puanı ile örgütsel bağlılık düzeyi arasında anlamlı ve güçlü bir negatif ilişki belirlenmiştir.	Selçuk Üniversitesi / Sağlık Bilimleri Enstitüsü	Yüksek Lisans

DOI: https://doi.org/10.30546/19023.978-9952-8573-9-9.2025.9012.
ISBN: 978-9952-8573-8-2

Mahmut Ulukan (2023)	Spor Bilimlerinde Çalışan Akademisyenlerin İlişki Kalitesi ve Kurumlarının Psikolojik Güçlendirmelerinin Örgütsel Bağlılıklarına Etkisinde Örgütsel Sinizmin Aracı Rolü	405 katılımcı	Nicel	Psikolojik güçlendirmenin, ilişki kalitesi (LMX) ve örgütsel bağlılık arasındaki ilişkide örgütsel sinizm aracılığıyla kısmi bir etkide bulunduğu ortaya konmuştur.	Kütahya Dumlupınar Üniversitesi / Lisansüstü Eğitim Enstitüsü	Doktora
Aykut Yıldırım (2023)	Özel ve Devlet Kurumlarında Çalışan Spor Eğitimcilerinin Örgütsel Sinizm ve İş Doyumu Arasındaki İlişkinin Değerlendirilmesi	227 katılımcı	Nicel	Spor eğitimcilerinin örgütsel sinizm ve iş doyumu düzeyleri; cinsiyet, meslek, eğitim durumu, gelir düzeyi, gelirin yeterliliği ve branş değişkenlerine göre anlamlı farklılık göstermiş, ancak medeni durum, idari görev, yaş, haftalık çalışma süresi, aktif spor yılı, mesleki ve kurumsal kıdem değişkenlerinde anlamlı bir fark saptanmamıştır.	Ondokuz Mayıs Üniversitesi / Lisansüstü Eğitim Enstitüsü	Yüksek Lisans
Tuğba Yılmaz (2024)	Rekreasyonel Açıdan Örgütsel Bağlılık, Örgütsel Sinizm ve Örgütsel Değişim: Yerel Yönetim Örneği	448 katılımcı	Nicel	Örgütsel sinizm ile örgütsel bağlılık arasında güçlü ve ters yönlü bir ilişki olduğu ortaya konmuştur.	Sakarya Uygulamalı Bilimler Üniversitesi / Lisansüstü Eğitim Enstitüsü	Doktora

Tablo 1'de Çalışkan (2016) tarafından yapılan araştırmada, akademisyenlerin örgütsel sinizm düzeyleri ile örgütsel bağlılıkları arasında ters yönlü anlamlı bir ilişki olduğu belirlenmiştir. Bingöl (2018) tarafından yapılan araştırmada antrenörlerin örgütsel sinizm ve bağlılık algıları arasında ters yönlü bir ilişki olduğu saptanmıştır. Malkoç'un (2018) tarafından yapılan araştırmada örgütsel sinizm ve alt boyutları ile örgütsel bağlılık ve alt boyutları arasında negatif yönlü bir ilişki saptanmıştır. Yılmaz (2024) tarafından yapılan araştırmada örgütsel sinizm ile örgütsel bağlılık arasında istatistiksel olarak anlamlı ve yüksek düzeyde ters yönlü bir ilişki olduğu belirlenmiş; bu da sinizm düzeyinin artmasıyla birlikte örgütsel bağlılığın azaldığını göstermektedir. Kılıç (2020) tarafından yapılan araştırmada örgütsel sinizm toplam puanı ile örgütsel bağlılık düzeyi arasında anlamlı ve güçlü bir negatif ilişki belirlenmiştir. Ulukan (2023) tarafından yapılan araştırmada psikolojik güçlendirmenin, ilişki kalitesi (LMX) ve örgütsel bağlılık arasındaki ilişkide örgütsel sinizm aracılığıyla kısmi bir etkide bulunduğu ortaya konmuştur. Yıldırım (2023) tarafından yapılan araştırmada spor eğitimcilerinin örgütsel sinizm ve iş doyumu düzeyleri; cinsiyet, meslek, eğitim durumu, gelir düzeyi, gelirin yeterliliği ve branş değişkenlerine göre anlamlı farklılık göstermiş, ancak medeni durum, idari görev, yaş, haftalık çalışma süresi, aktif spor yılı, mesleki ve kurumsal kıdem değişkenlerinde anlamlı bir fark saptanmamıştır.

DOI: https://doi.org/10.30546/19023.978-9952-8573-9-9.2025.9012.
ISBN: 978-9952-8573-8-2

Tablo 2. Örgütsel Sinizm ve Kurumsal Algılar (Adalet, Güven, Destek)

Yazar (Yıl)	Tez Başlığı	Örneklem	Yöntem	Ana Bulgular	Üniversite / Enstitü	Tez Türü
Muhammet Mavibaş (2017)	Spor Bilimleri Fakültelerinde Görev Yapan Akademik Personelin Örgütsel Adalet Algıları ile Örgütsel Sinizm Tutumlarının İncelenmesi	340 katılımcı	Nicel	Adalet ile sinizm arasında ters yönlü ilişki olduğu tespit edilmiştir.	Atatürk Üniversitesi / Sosyal Bilimler Enstitüsü	Yüksek Lisans
Oğuzhan Eroğlu (2019)	Yenilik İklimi ve Örgütsel Değişim Sinizmi Arasındaki İlişki: Mersin Gençlik ve Spor İl Müdürlüğü Çalışanları Üzerine Bir Araştırma	268 katılımcı	Nicel	Örgütsel değişim sinizmi ile yenilik iklimi ölçek puanları arasında istatistiksel açıdan anlamlı ve ters yönlü bir ilişki saptanmıştır.	Mersin Üniversitesi / Eğitim Bilimleri Enstitüsü	Yüksek Lisans
Bilal Ömer Çakır (2020)	Gençlik Spor İl Müdürlüğünde Görev Yapan Personellerin Örgütsel Sinizm ve Örgütsel Güven Algılarının İncelenmesi	354 katılımcı	Nicel	Katılımcıların örgütsel sinizm ve örgütsel güven algılarının yüksek düzeyde olduğu belirlenmiş; ayrıca bu algıların demografik değişkenlere göre anlamlı farklılıklar gösterdiği tespit edilmiştir.	Atatürk Üniversitesi / Kış Sporları ve Spor Bilimleri Enstitüsü	Yüksek Lisans
Aydın Tufan (2021)	Beden Eğitimi Öğretmenlerinin Örgütsel Adalet Algıları ile Örgütsel Sinizm Tutumları Arasındaki İlişkinin İncelenmesi	150 katılımcı	Nicel	Örgütsel adalet algıları ile örgütsel sinizm düzeyleri arasında anlamlı ve ters yönlü bir ilişki olduğu saptanmıştır.	Tekirdağ Namık Kemal Üniversitesi / Sağlık Bilimleri Enstitüsü	Yüksek Lisans
Burak Aslan (2022)	Gençlik ve Spor İl Müdürlüğü Çalışanlarının Sinizm ve Mobbing Algılarının İncelenmesi	515 katılımcı	Nicel	Çalışanların mobbing ve örgütsel sinizm algıları arasında anlamlı ve pozitif yönlü bir ilişki belirlenmiştir.	Fırat Üniversitesi / Sağlık Bilimleri Enstitüsü	Yüksek Lisans

Tablo 2'de Mavibaş (2017) tarafından yapılan araştırmada, katılımcıların örgütsel adalet algıları ile örgütsel sinizm tutumları arasında güçlü, anlamlı ve ters yönlü bir ilişki tespit edilmiştir. Tufan (2021) tarafından yapılan araştırmada beden eğitimi öğretmenlerinin örgütsel adalet algıları ile örgütsel sinizm düzeyleri arasında anlamlı ve ters yönlü bir ilişki olduğu saptanmıştır. Aslan'ın (2022) tarafından yapılan araştırmada, çalışanların sinizm ve mobbing düzeylerinin orta düzeyde olduğu görülmüş; ayrıca bu iki değişken arasında anlamlı ve pozitif yönlü bir ilişki tespit edilmiştir. Eroğlu (2019) tarafından yapılan araştırmada kurum çalışanlarında örgütsel değişim sinizmi ile yenilik iklimi ölçek puanları arasında istatistiksel açıdan anlamlı ve ters yönlü bir ilişki saptanmıştır. Çakır (2020) tarafından yapılan araştırmada katılımcıların örgütsel sinizm ve örgütsel güven algılarının yüksek

DOI: https://doi.org/10.30546/19023.978-9952-8573-9-9.2025.9012.
ISBN: 978-9952-8573-8-2

düzeyde olduğu belirlenmiş; ayrıca bu algıların demografik değişkenlere göre anlamlı farklılıklar gösterdiği tespit edilmiştir.

Tablo 3. Örgütsel Sinizm ve Psikolojik/İşe Dair Değişkenler

Yazar (Yıl)	Tez Başlığı	Örneklem	Yöntem	Ana Bulgular	Üniversite / Enstitü	Tez Türü
Deniz Ulukuş (2017)	Beden Eğitimi ve Spor Öğretmenlerinin Mobbing ve Örgütsel Sinizm Algıları	566 katılımcı	Nicel	Katılımcıların mobbing düzeylerinin düşük olduğu belirlenmiş; ayrıca mobbing ile örgütsel sinizmin alt boyutları arasında anlamlı ve pozitif yönlü ilişkiler tespit edilmiştir.	Mersin Üniversitesi / Eğitim Bilimleri Enstitüsü	Yüksek Lisans
Aydan Ermiş (2021)	Spor Eğitimi Veren Yükseköğretim Kurumlarındaki Öğretim Elemanlarının Örgütsel Sinizm, İş Doyumu ve Tükenmişlik Düzeyleri Arasındaki İlişkinin Değerlendirilmesi	525 katılımcı	Nicel	Katılımcıların iş doyum düzeyleri ile örgütsel sinizm düzeyleri arasında anlamlı ve ters yönlü; tükenmişlik düzeyleri ile örgütsel sinizm düzeyleri arasında ise anlamlı ve pozitif yönlü bir ilişki belirlenmiştir.	Ondokuz Mayıs Üniversitesi / Lisansüstü Eğitim Enstitüsü	Doktora
Makbule Koçyiğit (2023)	Beden Eğitimi ve Spor Öğretmenlerinin Örgütsel Sinizme İlişkin Algılarının Örgütsel Mutlulukları Üzerine Etkisinin İncelenmesi	318 katılımcı	Nicel	Eğitim kurumlarında ortaya çıkan örgütsel sinizmin, örgütsel mutluluğun anlamlı bir yordayıcısı olduğu sonucuna ulaşılmıştır.	Siirt Üniversitesi / Sağlık Bilimleri Enstitüsü	Yüksek Lisans
Murat Terlemez (2023)	Örgütsel Sinizm, Örgütsel Adalet ve Örgütsel Muhalefetin Örgütsel Bağlılığa Etkisi: Spor Örgütleri Araştırması	223 katılımcı	Nicel	Katılımcıların örgütsel sinizm düzeyleri ile örgütsel bağlılık düzeyleri arasında anlamlı ve negatif yönlü doğrusal bir ilişki olduğu tespit edilmiştir.	Altınbaş Üniversitesi / Lisansüstü Eğitim Enstitüsü	Yüksek Lisans

Tablo 3'de Ulukuş (2017) tarafından yapılan araştırmada, beden eğitimi öğretmenlerinin mobbing düzeylerinin düşük olduğu belirlenmiş; ayrıca mobbing ile örgütsel sinizmin alt boyutları arasında anlamlı ve pozitif yönlü ilişkiler tespit edilmiştir. Ermiş (2021) tarafından yapılan araştırmada, katılımcıların iş doyum düzeyleri ile örgütsel sinizm düzeyleri arasında anlamlı ve ters yönlü; tükenmişlik düzeyleri ile örgütsel sinizm düzeyleri arasında ise anlamlı ve pozitif yönlü bir ilişki belirlenmiştir. Koçyiğit (2023) tarafından yapılan araştırmada, Eğitim kurumlarında ortaya çıkan örgütsel sinizmin, örgütsel mutluluğun anlamlı bir yordayıcısı olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Terlemez (2023) tarafından yapılan araştırmada, katılımcıların örgütsel sinizm düzeyleri ile örgütsel bağlılık düzeyleri arasında anlamlı ve negatif yönlü doğrusal bir ilişki olduğu tespit edilmiştir.

DOI: https://doi.org/10.30546/19023.978-9952-8573-9-9.2025.9012.
ISBN: 978-9952-8573-8-2

TARTIŞMA VE SONUÇ

Bu çalışmanın bulguları doğrultusunda 2015-2024 yılları arasında Yükseköğretim Kurulu Başkanlığı Tez Merkezi'nde yer alan 16 yüksek lisans ve doktora tezleri incelenmiştir.

Yapılan tez çalışmalarının bulguları incelendiğinde, spor alanında görev yapan çeşitli meslek gruplarının örgütsel sinizm düzeyleri ile örgütsel bağlılık düzeyleri arasında anlamlı ve negatif yönlü ilişkilerin bulunduğu görülmektedir. Çeşitli örneklem gruplarıyla yapılan araştırmalarda, örgütsel sinizmin yükselmesinin, çalışanların kuruma duyduğu bağlılık düzeyini azalttığı sonucuna ulaşılmıştır. Ayrıca sinizmin bilişsel, duyuşsal ve davranışsal boyutlarının da bağlılığın farklı bileşenleriyle benzer doğrultuda ilişkiler gösterdiği dikkat çekmektedir. Bazı çalışmalarda ise, psikolojik güçlendirme ve lider-üye etkileşimi gibi değişkenlerin örgütsel bağlılık üzerindeki etkilerinde, örgütsel sinizmin kısmi aracılık rolü oynadığı belirlenmiştir. Elde edilen tüm bu sonuçlar, örgütsel sinizmin, spor alanında çalışan bireylerin tutum ve davranışları üzerinde belirleyici bir faktör olduğunu ortaya koymaktadır (Çalışkan, 2016; Bingöl, 2018; Malkoç, 2018; Kılıç, 2020; Ulukan, 2023; Yıldırım, 2023; Yılmaz, 2024). Literatür incelendiğinde Yorulmaz ve Çelik (2016) tarafından gerçekleştirilen araştırmada, öğretmenlerin örgütsel bağlılık düzeyleri ile örgütsel sinizm eğilimleri arasında anlamlı ve ters yönlü bir ilişki saptanmıştır. Elde edilen bulgular, örgütsel bağlılık arttıkça sinik algıların azaldığını göstermektedir. Yıldız (2013) tarafından yapılan araştırmada, ilkokul öğretmenlerinin örgütsel sinizm ve örgütsel bağlılık ölçeklerinden elde ettikleri toplam puanlar arasında istatistiksel olarak anlamlı ve güçlü bir negatif ilişki belirlenmiştir. Bu durum, öğretmenlerin örgütsel sinizm düzeyleri yükseldikçe bağlılıklarının azaldığını ortaya koymaktadır. Özgan ve diğeleri (2011) tarafından yürütülen araştırmada, öğretim elemanlarının örgütsel sinizm ile örgütsel bağlılık puanları arasında orta düzeyde, anlamlı ve ters yönlü bir ilişki olduğu ortaya konmuştur. Bu sonuç, sinizm düzeyi arttıkça bağlılık düzeyinin azaldığını göstermektedir.

Mavibaş (2017), Tufan (2021), Aslan (2022), Eroğlu (2019) ve Çakır'ın (2020) çalışmalarından elde edilen ortak bulgular, örgütsel sinizmin pek çok örgütsel değişkenle anlamlı ilişkiler içinde olduğunu göstermektedir. Özellikle örgütsel adalet ile örgütsel sinizm arasında güçlü ve negatif yönlü ilişkilerin bulunması, çalışanların adalet algılarının zayıflamasının sinik tutumların yükselmesine neden olabileceğini göstermektedir. Beden eğitimi öğretmenleri ve spor kurumlarında görev yapan personel üzerinde yapılan çalışmalarda, adalet algısındaki azalmaların sinizm düzeyini artırdığı saptanmıştır. Benzer şekilde, örgütsel değişim sinizmi ile yenilik iklimi arasında da ters yönlü anlamlı bir ilişki bulunmuş; bu da değişime karşı geliştirilen olumsuz tutumların yenilikçi yaklaşımları olumsuz etkileyebileceğini ortaya koymuştur. Öte yandan, örgütsel güvenin ve örgütsel sinizmin yüksek düzeyde algılandığı bazı çalışmalarda, bu algıların demografik değişkenlere göre farklılık gösterdiği de rapor edilmiştir. Ayrıca mobbing algısı ile örgütsel sinizm arasında pozitif yönlü anlamlı bir ilişki bulunması, olumsuz çalışma ortamlarının sinik davranışları besleyebileceğine işaret etmektedir. Bu doğrultuda elde edilen bulgular, adalet, güven, yenilik iklimi ve mobbing gibi örgütsel faktörlerin,

DOI: https://doi.org/10.30546/19023.978-9952-8573-9-9.2025.9012.
ISBN: 978-9952-8573-8-2

çalışanların sinizm düzeylerini belirlemede önemli birer etken olduğunu ortaya koymaktadır. Literatürde gerçekleştirilen benzer araştırmalar da, örgütsel adalet algısının sinizm üzerinde anlamlı ve ters yönlü bir etkisi olduğunu ortaya koymuştur. Bu çalışmalarda, adalet algısı arttıkça çalışanların sinik tutumlarının azaldığı sonucuna ulaşılmıştır (Kılıç ve Toker, 2020; Korkmaz-Orhan ve Ünüvar, 2019; Kanbur ve Canbek, 2018; Efeoğlu ve İplik, 2011). Öğretmenler üzerinde yapılan bir araştırmada, örgütsel adalet algısı ile örgütsel sinizm düzeyleri arasındaki ilişki incelenmiş ve bulgular, iki değişken arasında anlamlı ve negatif yönlü bir bağlantı olduğunu göstermiştir. Buna göre, öğretmenlerin örgütsel adalet algısı arttıkça sinizm düzeylerinde azalma meydana gelmektedir (Şamdan & Atanur-Baskan, 2019). Okul öncesi öğretmenleri üzerinde bu konuda yapılan bir çalışmada öğretmenlerin örgütsel sinizm düzeyleri ile ilişkili unsurlar ele alınmış, toplam 231 öğretmenin katıldığı çalışmanın sonunda örgütsel adalet algısı ile örgütsel sinizm düzeyi arasında negatif yönde anlamlı bir ilişki olduğu bulunmuştur (Uludağ, 2018). Literatürdeki benzer araştırmalarda da, öğretmenlerin dağıtımsal, etkileşimsel ve işlemsel adalet algılarının artmasıyla birlikte örgütsel sinizm düzeylerinde anlamlı bir azalma olduğu belirlenmiştir (Köybaşı ve diğ., 2017; Bölükbaşıoğlu, 2013).

Ulukuş (2017), Ermiş (2021), Koçyiğit (2023) ve Terlemez'in (2023) yaptığı araştırmalarda elde edilen ortak bulgular, örgütsel sinizmin çalışma yaşamında pek çok örgütsel ve bireysel değişkenle anlamlı ilişkiler içerisinde olduğunu göstermektedir. Araştırma sonuçlarına göre, örgütsel sinizmin çalışanların iş doyumu ve örgütsel bağlılık düzeyleriyle negatif yönlü; tükenmişlik, mobbing ve örgütsel mutsuzluk ile ise pozitif yönlü ilişkilendiği belirlenmiştir. Bu durum, sinik tutumların iş tatmini ve kurumsal bağlılık üzerinde azaltıcı bir etkiye sahip olduğunu, buna karşılık tükenmişlik ve psikolojik yıldırma gibi olumsuz örgütsel yaşantılarla birlikte seyrettiğini ortaya koymaktadır. Ayrıca, örgütsel sinizmin eğitim kurumlarındaki çalışanların mutluluk düzeyleri üzerinde de anlamlı bir yordayıcı değişken olduğu görülmüştür. Elde edilen bu bulgular, örgütsel sinizmin yalnızca bireysel algı ve tutumları değil, aynı zamanda kurum içi iklimi ve genel çalışma atmosferini etkileyen önemli bir unsur olduğunu ortaya koymakta; dolayısıyla bu kavramın yönetimsel yaklaşımlar içerisinde dikkate alınması gerektiğine işaret etmektedir. Literatür incelendiğinde Ayhan (2019) tarafından gerçekleştirilen araştırmada, örgütsel sinizmin oluşumunda; adaletsizlik algısı, politik uygulamalar ve sözleşme ihlallerinin önemli etkenler olduğu belirlenmiştir. Akgün (2019) tarafından yapılan araştırmada, dürüstlük, adalet ve samimiyet gibi temel değerlerin eksikliğinin akademik personelin örgütsel sinizm algılarında artışa yol açtığı belirlenmiştir. Demir (2019) tarafından yapılan çalışmada, çalışanların işte geçirdikleri sürenin artmasıyla birlikte sinik tutumlarının da yükseldiği tespit edilmiştir. Fettahlıoğlu (2015) tarafından yapılan çalışmada, örgütsel sinizmin tükenmişliğin alt boyutları üzerinde pozitif yönde etkili olduğu belirlenmiştir.

Sonuç olarak elde edilen bulgular, yapılan tezler ve mevcut literatür doğrultusunda değerlendirildiğinde, örgütsel sinizmin çeşitli bireysel ve örgütsel değişkenlerle anlamlı ilişkiler

kurduğu görülmektedir. Özellikle spor alanında çalışan akademik personel, öğretmenler ve kurum çalışanları üzerinde yürütülen araştırmalarda, örgütsel sinizm düzeyleri ile örgütsel bağlılık, iş doyumu ve örgütsel mutluluk gibi olumlu tutumlar arasında negatif yönlü ilişkiler saptanmıştır. Buna karşılık, tükenmişlik, mobbing ve adaletsizlik gibi olumsuz deneyimlerin ise sinik eğilimleri artırdığı ortaya konmuştur. Ayrıca örgütsel sinizmin bilişsel, duyuşsal ve davranışsal alt boyutlarının da bu değişkenlerle benzer düzeyde bağlantılar kurduğu dikkat çekmektedir. Psikolojik güçlendirme, lider-üye etkileşimi, örgütsel güven ve adalet gibi faktörlerin örgütsel bağlılık üzerindeki etkilerinde sinizmin aracı ya da belirleyici rol oynadığına yönelik bulgular ise bu yapının çok boyutlu doğasına işaret etmektedir. Nitekim örgütsel adalet algısının yüksek olduğu yapılarda sinizm düzeylerinin düştüğü, buna karşın adaletin zayıf algılandığı durumlarda sinik tutumların yükseldiği araştırma sonuçlarıyla desteklenmiştir. Dahası, iş yerindeki deneyim süresi, kurum içi politik uygulamalar, sosyal adalet algısı ve etik değerlere yönelik tutumların da sinizmin oluşumunda etkili olduğu görülmektedir. Bu kapsamda, örgütsel sinizmin sadece bireysel memnuniyet ya da psikolojik iyi oluşu değil, aynı zamanda kurumsal bağlılık, yenilikçilik ve genel çalışma iklimini doğrudan etkileyen kritik bir değişken olduğu anlaşılmaktadır. Bu nedenle, örgütsel sinizmin nedenlerini anlamaya ve azaltmaya yönelik stratejik yaklaşımların geliştirilmesi, çalışanların örgütlerine olan güvenini ve bağlılığını artırma açısından önemli bir gereklilik olarak değerlendirilmektedir.

KAYNAKÇA

Abraham R 2000. Organizational cynicism: Bases and consequences. Genetic, Social and General Psychology Monographs, 126(3): 269–292.

Akgün Z 2019. Akademik personellerin örgütsel adalet algısı ile örgütsel sinizm düzeylerinin belirlenmesi: Manisa Celal Bayar Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi örneği (Yüksek lisans tezi). Celal Bayar Üniversitesi, Manisa.

Andersson L, Bateman T 1997. Cynicism in the workplace: Some causes and effects. Journal of Organizational Behavior, 18(5): 449–469.

Aslan B 2022. Gençlik ve Spor İl Müdürlüğü Çalışanlarının Sinizm ve Mobbing Algılarının İncelenmesi (Yüksek lisans tezi). Fırat Üniversitesi, Elazığ.

Ayhan G 2019. Örgütsel sinizmin kurumsal itibara etkisi (Yüksek lisans tezi). Marmara Üniversitesi, Marmara Üniversitesi, İstanbul.

Bingöl Ş 2018. Gençlik Hizmetleri ve Spor İl Müdürlüğü antrenörlerinin örgütsel sinizm ve bağlılığının incelenmesi (Doktora tezi). İnönü Üniversitesi, Malatya.

Bölükbaşıoğlu K 2013. Öğretmenlerin örgütsel adalet algıları ile örgütsel sinizm tutumları arasındaki ilişki (Yüksek lisans tezi). Pamukkale Üniversitesi. Denizli.

Çakır BÖ 2020. Gençlik Spor İl Müdürlüğünde Görev Yapan Personellerin Örgütsel Sinizm ve Örgütsel Güven Algılarının İncelenmesi (Yüksek lisans tezi). Atatürk Üniversitesi, Erzurum.

Çalışkan, K. 2016. Spor eğitimi veren yükseköğretim kurumlarındaki öğretim elemanlarının örgütsel sinizm algıları ile örgütsel bağlılıklarının araştırılması (Yüksek lisans tezi). Muğla Sıtkı Kocaman Üniversitesi, Muğla.

Dean JW, Brandes P, Dharwadkar R 1998. Organizational cynicism. Academy of Management Review, 23(2): 341–352.

Demir H 2019. Örgütsel adalet algısı tükenmişlik arasındaki ilişkide örgütsel sinizmin aracı rolü (Yüksek lisans tezi). Marmara Üniversitesi, İstanbul.

DOI: https://doi.org/10.30546/19023.978-9952-8573-9-9.2025.9012.
ISBN: 978-9952-8573-8-2

Devecioğlu S 2002. Türk spor yönetiminde özerkliğin ekonomik boyutu (Türkiye Futbol Federasyonu örneği) (Doktora tezi). Gazi Üniversitesi, Ankara.

Eaton JA 2000. A social motivation approach to organizational cynicism (Doktora tezi). York University, York.

Efeoğlu İE, İplik E 2011. Algılanan örgütsel adaletin örgütsel sinizm üzerindeki etkilerini belirlemeye yönelik ilaç sektöründe bir uygulama. Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 20(3): 343–360.

Ellis S, Dick P 2003. Introduction to organizational behavior. McGraw Hill.

Ermiş A 2021. Spor eğitimi veren yükseköğretim kurumlarındaki öğretim elemanlarının örgütsel sinizm, iş doyumu ve tükenmişlik düzeyleri arasındaki ilişkinin değerlendirilmesi (Doktora tezi). Ondokuz Mayıs Üniversitesi, Samsun.

Eroğlu O 2019. Yenilik iklimi ve örgütsel değişim sinizmi arasındaki ilişki: Mersin gençlik ve spor il müdürlüğü çalışanları üzerine bir araştırma (Yüksek lisans tezi). Mersin Üniversitesi, Mersin.

Fettahlıoğlu ÖO 2015. Günümüz işletmelerinin temel hastalığı: Örgütsel sinizme yönelik algılamaların, tükenmişlik boyutları üzerine etkisi. Akademik Sosyal Araştırmalar Dergisi, (25): 178–191.

Kanbur E, Canbek M 2018. Algılanan örgütsel adaletin örgütsel sinizm üzerine etkisi: Algılanan örgütsel desteğin aracılık rolü. Business & Management Studies: An International Journal, 6(3): 36–57.

Kılıç M 2020. Beden eğitimi öğretmenlerinin örgütsel sinizm algıları ile örgütsel bağlılık düzeyleri arasındaki ilişkinin incelenmesi (Yüksek lisans tezi). Selçuk Üniversitesi, Konya.

Kılıç S, Toker K 2020. Örgütsel adalet ile örgütsel sinizm arasındaki ilişkinin incelenmesi. Journal of Yaşar University, 15(58): 288–303.

Koçyiğit M 2023. Beden eğitimi ve spor öğretmenlerinin örgütsel sinizme ilişkin algılarının örgütsel mutlulukları üzerine etkisinin incelenmesi (Yüksek lisans tezi). Siirt Üniversitesi, Siirt.

Korkmaz Orhan B, Ünüvar Ş 2019. Otel çalışanlarının örgütsel adalet algılarının örgütsel sinizm düzeyleri üzerindeki etkilerinin incelenmesi. Safran Kültür ve Turizm Araştırmaları Dergisi, 2(3) 443–462.

Köybaşı F, Uğurlu CT, Öncel A 2017. Examining the relationship between teachers' organizational justice perceptions and organizational cynicism levels. İnönü University Journal of the Faculty of Education, 18(9):1–14.

Malkoç N 2018. Özel spor işletmeleri işgörenlerinin örgütsel sinizm ve örgütsel bağlılık düzeylerinin incelenmesi (Doktora tezi). Ankara Üniversitesi, Ankara.

Mavibaş M 2017. Spor bilimleri fakültelerinde görev yapan akademik personelin örgütsel adalet algıları ile örgütsel sinizm tutumlarının incelenmesi (Yüksek lisans tezi). Atatürk Üniversitesi, Erzurum.

Özgan H, Külekçi E, Özkan M 2011. Öğretim elemanlarının örgütsel sinizm ile örgütsel bağlılık düzeyleri arasındaki ilişkinin incelenmesi. International Online Journal of Educational Sciences, 4(1): 196–205.

Porter LW, Crampon WJ, Smith, FJ 1976. Organizational commitment and managerial turnover. Organizational Behavior and Human Performance, 15:87–98.

Ramazanoğlu F, Arslan C, Karahüseyinoğlu MF 2003. İşletme ve organizasyonlarda personel yönetimi, işlevi ve boyutlarının değerlendirilmesi. Doğu Anadolu Bölgesi Araştırmaları, 2(1).

Şamdan T, Atanur Başkan G 2019. Öğretmenlerin algılarına göre örgütsel adalet ve örgütsel sinizm arasındaki ilişkinin incelenmesi. Pamukkale Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi, 47: 17–40.

Schein HE 1976. Örgütsel psikoloji. İ.T.İ.A. Yayınları.

Sönmez T, Sunay H 2004. Ankara'daki ortaöğretim kurumlarında uygulanan beden eğitimi ve spor dersinin sorunlarına ilişkin bir inceleme. Milli Eğitim Dergisi, 162: 270–279.

Terlemez M 2023. Örgütsel sinizm, örgütsel adalet ve örgütsel muhalefetin örgütsel bağlılığa etkisi: Spor örgütleri araştırması (Yüksek lisans tezi). Altınbaş Üniveristesi, İstanbul.

Thompson A, Strickland AJ 2003. Strategic management. McGraw-Hill.

Tufan A 2021. Beden eğitimi öğretmenlerinin örgütsel adalet algıları ile örgütsel sinizm tutumları arasındaki ilişkinin incelenmesi (Yüksek lisans tezi). Tekirdağ Namık Kemal Üniversitesi, Tekirdağ.

Uludağ T 2018. Sınıf öğretmenlerinin örgütsel adalet algıları ile örgütsel sinizm tutumları arasındaki ilişki (Yüksek lisans tezi). Sabahattin Zaim Üniversitesi, İstanbul.

Ulukan M 2023. Spor bilimlerinde çalışan akademisyenlerin ilişki kalitesi ve kurumlarının psikolojik güçlendirmelerinin örgütsel bağlılıklarına etkisinde örgütsel sinizmin aracı rolü (Doktora tezi). Kütahya Dumlupınar Üniversitesi, Kütahya.

Ulukuş D 2017. Beden eğitimi ve spor öğretmenlerinin mobbing ve örgütsel sinizm algıları (Yüksek lisans tezi). Mersin Üniversitesi, Mersin.

Voight D 1998. Spor sosyolojisi. Alkım Yayınları.

Wach E 2013. Learning about qualitative document analysis. Available at: https://opendocs.ids.ac.uk/opendocs/bitstream/handle/20.500.12413/2989/PP%20InBrief%2013%20QDA%20FINAL2.pdf?sequence=4 [23.06.25]

Yıldırım A 2023. Özel ve devlet kurumlarında çalışan spor eğitimcilerinin örgütsel sinizm ve iş doyumu arasındaki ilişkinin değerlendirilmesi (Yüksek lisans tezi). Ondokuz Mayıs Üniversitesi, Samsun.

Yıldırım A, Şimşek H 2021. Sosyal bilimlerde nitel araştırma yöntemleri (13. baskı). Seçkin Yayıncılık.

Yıldız K 2013. Örgütsel bağlılık ile örgütsel sinizm ve örgütsel muhalefet arasındaki ilişki. Turkish Studies, 8(6): 853–879.

Yılmaz T 2024. Rekreasyonel açıdan örgütsel bağlılık, örgütsel sinizm ve örgütsel değişim: yerel yönetim örneği (Doktora tezi). Sakarya Uygulamalı Bilimler Üniversitesi, Sakarya.

Yorulmaz A, Çelik S 2016. İlkokul öğretmenlerinin örgütsel bağlılık, örgütsel sinizm ve örgütsel vatandaşlık davranışları arasındaki ilişki. Kalem Eğitim ve İnsan Bilimleri Dergisi, 6(1): 161–193.

DOI: https://doi.org/10.30546/19023.978-9952-8573-9-9.2025.9012.
ISBN: 978-9952-8573-8-2

BİYOMİMİKRİNİN SPOR BİLİMİNE ENTEGRASYONU

Engin VURAL[1*], Cengiz BAYKARA[2], Ahmet DÖNMEZ[3]

[*1]Milli Eğitim Bakanlığı, Beden Eğitimi ve Spor Öğretmeni, Bitlis, Türkiye.
ORCID Code: https://orcid.org/0000-0002-7717-4928
[2]Milli Eğitim Bakanlığı, Beden Eğitimi ve Spor Öğretmeni, Sakarya, Türkiye.
ORCID Code: https://orcid.org/0000-0002-1817-7109
[3]Alanya Alaaddin Keykubat Üniversitesi, Spor Bilimleri Fakültesi, Antalya, Türkiye
ORCID Code: https://orcid.org/0000-0001-6754-4369

ÖZET

Bu araştırmanın amacı, doğadan ilham alan biyomimikri yaklaşımının temel prensiplerini ortaya koymak ve bu yaklaşımın spor bilimlerindeki uygulama alanlarını incelemektir. Araştırmada nitel araştırma yöntemlerinden biri olan doküman analizi tekniği kullanılmış; "biyomimikri" ve "spor" anahtar kelimeleriyle PubMed, Web of Science ve Ulusal Tez Merkezi gibi akademik veri tabanlarında yapılan kapsamlı taramalar sonucunda elde edilen bilimsel yayınlar analiz edilmiştir. Elde edilen bulgular, biyomimikrinin kayak, yüzme, atletizm, bisiklet, Amerikan futbolu ve buz hokeyi gibi birçok spor branşında performans artırımı ve sporcu güvenliği açısından önemli katkılar sağladığını ortaya koymuştur. Doğal yapıların ve mekanizmaların teknolojiye uyarlanmasıyla geliştirilen bu biyomimikri temelli tasarımlar, hem ekipmanların işlevselliğini ve konforunu artırmakta hem de sporcuların doğal engelleri daha etkin aşmasına olanak tanımaktadır. Sonuç olarak, biyomimikri yaklaşımı spor teknolojilerinde yenilikçi ve sürdürülebilir çözümler sunarak, sporcu performansının yükseltilmesinde ve sağlığının korunmasında stratejik bir rol oynamaktadır. Bu bağlamda, biyomimikrinin farklı spor branşlarında uygulanabilirliğinin daha fazla araştırılması, üniversitelerdeki mühendislik, tasarım ve spor bilimleri alanları arasında disiplinler arası iş birliğinin güçlendirilmesi ve bu yaklaşımın eğitim programlarına entegre edilerek yeni nesil spor teknolojilerinin geliştirilmesine katkı sağlanması önerilmektedir.

Keywords: Biyomimikri, Spor Bilimi, Biyomimetik Tasarım.

THE INTEGRATİON OF BİOMİMİCRY İNTO SPORTS SCİENCE

ABSTRACT

This study aims to elucidate the core principles of the nature-inspired biomimicry approach and to explore its potential applications in the domain of sports sciences. The study employs a qualitative research design, utilizing the document analysis method. A comprehensive review of scholarly publications was conducted using the keywords "biomimicry" and "sports" across reputable academic databases such as PubMed, Web of Science, and the National Thesis Center. The findings reveal that

biomimicry significantly contributes to both performance enhancement and athlete safety across various sports disciplines, including skiing, swimming, athletics, cycling, American football, and ice hockey. By adapting natural structures and mechanisms into technological applications, biomimicry-based designs improve the functionality and comfort of sports equipment while enabling athletes to overcome physical challenges more effectively. In conclusion, the biomimicry approach offers innovative and sustainable solutions in sports technologies, playing a strategic role in enhancing athletic performance and safeguarding athlete health. In this context, it is recommended that the applicability of biomimicry across various sports disciplines be further explored, that interdisciplinary collaboration among engineering, design, and sports science departments within universities be strengthened, and that this approach be integrated into educational programs to contribute to the development of next-generation sports technologies.

Keywords: Biomimicry, Sports Science, Biomimetic Design.

GİRİŞ

İnsanoğlu tarih boyunca doğadan ilham alarak yaşam alanları ve yapılar tasarlamıştır. Öte yandan teknoloji yetersizliği nedeniyle bu taklitler uzun süre sadece dış şekil düzeyinde kalmıştır. İnsanlar doğayı kullanırken ekosistemlere zarar vermiş ve kaynakları hızla tüketmiştir. Günümüzde ise doğanın işlevsel çözümlerini gözlemleyip kendi ihtiyaçlarımıza uyarlama eğilimi artmaktadır. İşte biyomimikri, canlı yaşamından esinlenerek doğadaki işleyişi taklit etme ve uygulama yaklaşımını ifade eder. Burada "biyo" yaşamı, "mimik" ise taklit etmeyi anlatır (Karabetça, 2018). Biyomimikri kavramı, ilk defa 1997 yılında biyoloji alanında araştırmalar yapan Janine Benyus tarafından ortaya konmuştur (Benyus, 2002). Biyomimikri bilim dalı, doğa ile yenilikçilik arasındaki etkileşimi incelemektedir (Avcı, 2019). Biyomimikri, karşılaşılan bir problemi doğadaki çözümler aracılığıyla tespit edip, bu çözümleri insan yararına uyarlayarak tasarlama ve üretme sürecini içeren bir tersine mühendislik türü olarak da tanımlanmaktadır (Gardner, 2012). Biyomimikri, bilim insanları, mucitler ve genel olarak bireyleri doğayı incelemeye ve doğanın yaratıcı çözümlerinden ilham almaya yönlendiren bir yaklaşımı ifade eder. Araştırmalar, doğanın temel prensiplerinin uygulanmasıyla tüm canlıların gelişimi için sürdürülebilir çözümlerin mümkün olduğunu göstermektedir (Lee, 2011). Biyomimikri, insanlığın karşılaştığı problemleri doğadaki temel prensiplerle ilişkilendirerek, sürdürülebilir ve yenilikçi çözümler geliştirmeyi amaçlayan bir yaklaşımdır (Ivanić ve diğ., 2015). Günümüzde insanlık, geçmiş dönemlere kıyasla doğaya ve onun sunduğu kaynaklara çok daha fazla bağımlı hale gelmiştir. Enerji verimliliği ve sürdürülebilirlik gibi kavramlara verilen önem, doğaya dönüşün ve onun korunmasının gerekliliğini açıkça göstermektedir (Eryılmaz, 2015). Biyomimikri bilimi, sürdürülebilir bir gelecek için doğadan esinlenmenin önemini vurgulayarak, günümüz araştırmacılarına rehberlik etmektedir (Arhon, 2017). Reed'e (2004) göre, doğal dünyaya bakış açımız ve onunla etkileşim biçimimiz köklü bir değişim yaşamaktadır. Bu paradigma değişimi olarak adlandırılan biyomimikri, tasarladığımız teknolojik ürünler ve sistemler üzerinde önemli bir etki

DOI: https://doi.org/10.30546/19023.978-9952-8573-9-9.2025.9012.
ISBN: 978-9952-8573-8-2

yaratmaktadır. Ayrıca biyomimikri, bilim ve teknolojinin disiplinler arası yapısını en iyi yansıtan yaklaşımlardan biridir. Doğadaki tüm canlıların karşılaştıkları sorunlara karşı geliştirdikleri çözümler, tasarımcıları problem çözme süreçlerinde doğadan ilham almaya ve doğayı örnek alan yaklaşımlar geliştirmeye teşvik etmiştir (Karabetça, 2016; Yıldız, 2012). Biyomimikri bilimi her geçen gün daha fazla tanınmakta ve özellikle disiplinler arası iş birlikleriyle akademik alanda dikkat çekici bir konuma gelmektedir (Shimomura, 2010). Biyomimikri ile spor, çağın yenilik odaklı gelişmelerine paralel ilerleyen ve birbirini besleyen iki ayrı alan olarak değerlendirilebilir. Günümüzde bilimsel çalışmalar, sporun hem bireysel potansiyeli artırma hem de teknolojik uygulamaları geliştirme açısından sınırlarını sürekli genişletmesine katkı sağlamaktadır.

Yukarıdaki verilen bilgilerden hareketle bu araştırmanın amacı, doğadan ilham alınarak geliştirilen biyomimikri yaklaşımının temel ilkelerini ortaya koymak ve bu yaklaşımın spor bilimleriyle olan ilişkisini incelemektir. Biyomimikri kavramı kapsamında, doğadaki canlıların problem çözme yöntemlerinin insan yararına dönüştürülerek tasarım ve teknolojiye aktarılması süreci incelenmiş; özellikle spor alanında performans artırıcı, sürdürülebilir ve yenilikçi uygulamalara yaptığı katkılar değerlendirilmiştir. Bu bağlamda biyomimikrinin disiplinler arası yapısı ve sporla olan etkileşimi kapsamlı bir literatür taraması ile ortaya konulmuştur. Günümüzde doğaya duyarlı, sürdürülebilir ve yenilikçi çözümler giderek önem kazanmaktadır. Biyomimikri, bu çözümleri doğadaki işleyişten ilham alarak geliştirmeyi mümkün kılmaktadır. Spor alanında ise bu yaklaşım hem performans artırıcı hem de çevre dostu uygulamalara katkı sağlayarak farklı disiplinleri bir araya getirmektedir.

YÖNTEM

Araştırma Modeli

Bu araştırmada, nitel araştırma yöntemlerinden biri olan doküman analizi tekniği kullanılmıştır. Doküman analizi, belirli bir araştırma konusuna ilişkin farklı dönemlerde ya da çeşitli kaynaklar tarafından üretilmiş yazılı materyallerin sistematik olarak incelenmesine olanak tanımaktadır (Yıldırım ve Şimşek, 2008).

Verilerin Toplanması

Bu çalışmanın verileri, “biyomimikri” ve “spor” anahtar kelimeleri kullanılarak PubMed ile Web of Science (uluslararası düzeyde etkili bilimsel makalelerin yer aldığı veri tabanı) gibi saygın bilimsel veri tabanlarında yapılan kapsamlı taramalar sonucunda elde edilen çalışmaların incelenmesiyle toplanmıştır. Ayrıca, yüksek lisans ve doktora tezlerine ilişkin veriler için Türkiye’deki akademik tezlerin toplandığı ve erişilebildiği Ulusal Tez Merkezi (YÖK Tez Merkezi) platformundan faydalanılmıştır.

DOI: https://doi.org/10.30546/19023.978-9952-8573-9-9.2025.9012.
ISBN: 978-9952-8573-8-2

Veri Analizi

Bu çalışmada, sporda biyomimikri konusuna odaklanan tezlerin incelenmesi ve litratür bilgisi için akademik makaleler, kitaplar, internet kaynakları (haberler, web siteleri, bloglar) ile konferans, kongre, sempozyum gibi bilimsel etkinliklerde sunulan çalışmalar ve bildiriler üzerinden doküman analizi tekniği kullanılarak veriler analiz edilmiştir. Belgesel tarama yöntemi olarak da adlandırılan doküman analizi, mevcut kayıtlar ve belgeler üzerinden veri toplama ve analiz sürecidir. Bu yöntem, belirlenen amaç doğrultusunda kaynakların tespit edilmesi, okunması, notlandırılması ve değerlendirilmesini içermektedir (Karasar, 2005).

BULGULAR

Biyomimikri ile sporun birleştirilmesi, farklı branşlarda performansı artıran ve bu branşlarda daha olumlu ve sistematik bir şekilde pozitif fark yaratabilecek uygulamaların ortaya çıkmasını sağlamaktadır.

Atletizm

Geko kertenkelesinin ayak yapısı, benzersiz tutunma kabiliyeti sayesinde bilim ve tasarım alanlarında dikkat çekmektedir. Bu canlıların ayak tabanlarındaki mikroskobik tüycükler, yüzeylere güçlü bir yapışma sağlar ve zorlu dik yüzeylerde bile kolaylıkla hareket etmelerini mümkün kılar. Bu biyolojik özellik, dağcılık ayakkabılarının tasarımında önemli bir referans kaynağı olmuştur. Özellikle kaygan ve engebeli zeminlerde sporculara sağlam bir tutuş sunmak amacıyla geliştirilen modern dağcı ayakkabılarında, Geko'nun ayak yapısındaki bu doğal tutunma mekanizması taklit edilmiştir. Böylece, doğadan esinlenen bu biomimikri yaklaşımı, performansı artırırken kullanıcı güvenliğini de güçlendirmektedir (Berengueres ve diğ., 2007).

Buz Hokeyi

Du Plessis ve diğerlerinin (2019) araştırmasında, biyomimikri prensiplerinin tasarım süreçlerine uygulanmasının verimlilik ve performans artışına önemli katkılar sağladığı ortaya konmuştur. Çalışmada özellikle buz hokeyi kasklarının tasarımında biyomimikrinin rolü incelenmiştir. Doğadan esinlenilen yapılar ve malzemeler kullanılarak kaskların darbe emme kapasitesi artırılmış, böylece sporcuların güvenliği üst düzeye çıkarılmıştır. Bu yaklaşım, hem dayanıklılık hem de konfor açısından üstün performans sağlayarak spor ekipmanlarının gelişimine yeni bir boyut kazandırmıştır. Sonuç olarak, biyomimikri tabanlı tasarımlar, spor alanında fonksiyonel ve yenilikçi çözümler sunarak atletlerin korunmasını ve performanslarını artırmayı mümkün kılmaktadır.

Kayak

Kayak sporu, insanın zorlu doğal koşullarla başa çıkmak için geliştirdiği temel teknolojik çözümlerden biridir. Tarih öncesi dönemlerde, özellikle karla kaplı bölgelerde yaşayan topluluklar, karda batmayı önlemek amacıyla ağaç ve diğer doğal malzemelerden ayakkabıya benzer araçlar tasarlamışlardır. Bu

DOI: https://doi.org/10.30546/19023.978-9952-8573-9-9.2025.9012.
ISBN: 978-9952-8573-8-2

pratik yaklaşımlar, insanın doğayla zorunlu etkileşiminin somut örnekleri olup, zaman içinde kayak sporunun temellerini oluşturmuştur. Böylece, doğadan esinlenerek geliştirilen bu çözümler, insanların çevresel engelleri aşmasına ve yeni yaşam biçimlerine adapte olmasına olanak sağlamıştır (Genç, 2013). Penguen tüyleri, afterfeather, barb, barbule ve hooklet adı verilen yapılar sayesinde birbirine kenetlenerek hava cepleri oluşturur. Bu yapı hem yalıtım sağlar hem de su geçirmezlik işlevi görür. Bu mekanizmadan ilhamla çeşitli tasarımlar geliştirilmiştir. Gore AirVantage membran (W.L. Gore ve Associates GmbH) kullanılan ürünlerde, yalıtımda kullanılan hava miktarı değiştirilerek hacim ayarlanabilmektedir (Kanat, 2023; Kapsali, 2009). Kutup ayılarının kürkü, içi köpüksü malzeme ile dolu boru şeklindeki tüyleri sayesinde hava hapsederek ısı yalıtımı sağlar ve UV ışığını soğurur. Bu yapılar örnek alınarak yarı saydam film kaplı, katmanlı tekstil tabanlı güneş kollektörleri ve hava tutarak izolasyon sağlayan Thermolite® lifleri geliştirilmiştir (Kanat, 2023; Ahmad ve diğ., 2023). Bu teknolojide kayak branşında kullanılmaktadır.

Bisiklet

Armadillo'nun kabuk yapısı, sert ve koruyucu plakalarla kaplıdır. Bu yapı, hem dayanıklılık sağlar hem de esnek hareket imkânı sunar. Torgersen'in (2019) çalışmasında, bu benzersiz yapının bisiklet kasklarının tasarımına ilham verdiği vurgulanmıştır. Amaç, kask yüzeyindeki sürtünmeyi azaltarak hava akışını optimize etmek ve böylece aerodinamik direnci en aza indirgemektir. Bu sayede bisikletçilerin zamana karşı yarışlardaki performansı artmaktadır. Doğadan esinlenen bu tür biyomimikri uygulamaları, spor ekipmanlarının fonksiyonelliğini geliştirerek hem güvenliği hem de verimliliği artırmaktadır. Aerodinamik tasarımlar, sporcularda yorgunluğu azaltırken hızlanmayı destekler, böylece yarış başarısını doğrudan etkiler.

Amerkan Futbolu

Amerikan menşeli Hedgemon firması, sporcuların beyin sarsıntısı riskini azaltmak amacıyla geliştirdiği koruyucu kask tasarımlarında kirpilerin esnek tüy yapısından ilham almıştır. Kirpilerin tüyleri, darbeleri emerek ve enerjiyi dağıtarak zarar görmelerini engelleyen doğal bir amortisör görevi görür. Bu biyomimikri yaklaşımıyla Hedgemon, kaskların darbe emme kapasitesini artırarak spor sırasında oluşabilecek travmatik beyin yaralanmalarını minimize etmeyi hedeflemektedir. Özellikle temasın yoğun olduğu spor dallarında, bu yenilikçi kask teknolojisi sporcuların güvenliğini artırmaya yönelik önemli bir adım olarak kabul edilmektedir (Drol ve diğ., 2019).

Yüzme

Köpek balıklarının derisinde bulunan mikroskobik pul yapıları, suyun üzerindeki sürtünmeyi azaltarak yüksek hızlarda hareket etmelerini sağlar. Bu benzersiz yüzey özellikleri, hidrodinamik verimliliği artırarak suyun akışını optimize eder. Spor bilimciler ve tasarımcılar, bu biyolojik yapıyı inceleyerek yüzme ekipmanları ve yüzücü kıyafetlerinde benzer dokular ve materyaller geliştirmişlerdir. Böylece, yüzücülerin su direncini azaltarak daha hızlı ve enerjik hareket etmeleri mümkün hale gelmiştir. Bu

biyomimikri yaklaşımı, performansın iyileştirilmesinde doğadan ilham alan başarılı bir örnek olarak kabul edilmektedir (Oeffner ve Lauder, 2012).

Diğer Branşlar

Bitkiler, yapraklarındaki mikroskobik gözenekler olan stomalar aracılığıyla terleme yoluyla su buharını atmosfere bırakır. Bu süreç, özellikle sıcak havalarda bitkinin kendi sıcaklığını düşürmesini sağlar. Yapraktan su kaybı gerçekleştiğinde, kök ve gövdeden gelen su yukarı yönlü hareket ederek yapraklara ulaşır (Kanat, 2023). AkzoNobel, bitki yapraklarındaki terleme sisteminden esinlenerek, su buharının kontrollü salınımını sağlayan bir kaplama geliştirmiştir. Bu kaplama, yalnızca nem iletiminin gerekli olduğu durumlarda açılan aksi halde kapalı kalan bir neopren tabakadan oluşmaktadır (Kanjana ve diğ., 2018; Sharma, 2021). Stomatex®, her biri ortasında küçük bir gözenek bulunan kubbe biçimindeki buhar odalarıyla çalışan bir sistem kullanır. Dinlenme sırasında fazla ısı ve ter bu kubbelere yükselerek gözeneklerden kontrollü biçimde dışarı atılır. Vücut hareketiyle esneyen bu bölmeler hem terin dışarı pompalanmasını sağlar hem de dışarıdan serin ve kuru havanın içeri girmesine olanak tanır. Buhar odalarının bu pompalama hareketi, kullanıcının fiziksel aktivite düzeyine bağlı olarak değişir ve böylece kumaş ile cilt arasında dengeli bir mikro iklim oluşturarak uzun süreli konfor sunar (Sharma, 2021). Bu fitness gibi branşlarda fiziksel aktivite sırasında giyilen giysilerde kullanılmaktadır. Çam kozalakları, hava koşullarına bağlı olarak açılıp kapanma özellikleri sayesinde su geçirmez ve nefes alabilir tekstil yüzeylerinin tasarımına ilham olmuştur. Yağış durumunda tohumlarını korumak için dikenlerini kapatan kozalak, kuru havalarda tohum yayılımını artırmak amacıyla dikenlerini açar. Bu hareket, kozalak pullarının nem oranına göre genleşip büzülmesiyle gerçekleşir (Eadie ve Ghosh, 2011). Nike'ın "Macro React" serisi, çam kozalağından ilham alınarak tasarlanmıştır. Terleme arttığında kumaş yüzeyindeki kanatçıklar açılarak ısı ve nem dışarı atılır. Bu ürün, 2006 ABD Açık Tenis turnuvasında Maria Sharapova ve Wimbledon'da Roger Federer tarafından kullanılmıştır (Sharma, 2021).

SONUÇ

Bu çalışma, biyomimikri yaklaşımının spor alanında farklı branşlarda performansın artırılması ve spor ekipmanlarının fonksiyonel olarak geliştirilmesi açısından önemli katkılar sağladığını göstermektedir. Kayak sporundan yüzmeye, atletizmden bisiklete, Amerikan futbolundan buz hokeyine kadar çeşitli disiplinlerde doğadan esinlenilen çözümlerin sporcuların hem performansını yükselttiği hem de güvenliklerini artırdığı tespit edilmiştir. Özellikle doğadaki özgün yapıların ve işleyiş mekanizmalarının teknolojiye uyarlanmasıyla, spor ekipmanlarının dayanıklılığı, verimliliği ve konforu önemli ölçüde iyileştirilmiştir. Biyomimikri temelli tasarımlar, sporcuların doğal engelleri daha etkin bir şekilde aşmalarını sağlayarak, sporun rekabetçi yapısına yenilikçi bir boyut kazandırmaktadır. Bu bağlamda, biyomimikrinin disiplinler arası iş birliği ile desteklenmesi, spor teknolojilerinde sürdürülebilir ve yenilikçi çözümler geliştirilmesine olanak tanıyacaktır. Sonuç

DOI: https://doi.org/10.30546/19023.978-9952-8573-9-9.2025.9012.
ISBN: 978-9952-8573-8-2

olarak, biyomimikri spor bilimlerinde performans artışı ve sporcu sağlığının korunması açısından gelecekte daha yaygın ve etkili şekilde uygulanması gereken önemli bir yaklaşım olarak ön plana çıkmaktadır. Çalışma sonuçlarına dayanarak, biyomimikri prensiplerinin spor ekipmanları tasarımında daha yaygın kullanılması ve farklı spor branşlarında bu yaklaşımın potansiyelinin araştırılması önerilmektedir. Ayrıca, disiplinler arası iş birliği ile biyomimikrinin spor performansı ve sporcu güvenliği üzerindeki etkilerinin derinlemesine incelenmesi, yenilikçi ve sürdürülebilir çözümler geliştirilmesi açısından faydalı olacaktır.

KAYNAKÇA

Ahmad F, Akhtar KS, Anam W, Mushtaq B, Rasheed A, Ahmad S, Azam F, Nawab Y. 2023. Recent developments in materials and manufacturing techniques used for sports textiles. International Journal of Polymer Science 23: 20.

Arhon Z 2017. Biyomimikri: Sürdürülebilirlik için doğadan gelen inovasyon. Çalık Haber, (27): 36-40. Available at: https://www.calik.com/Home/DownloadMagazine?id=8038 [23.06.25]

Avcı F 2019. Doğa ve inovasyon: Okullarda biyomimikri. Anadolu Öğretmen Dergisi, 3(2): 214–233.

Benyus J 2002. Biomimicry: Innovation inspired by nature. Harper Collins Publishers Inc.

Berengueres J, Tadakuma K, Kamoi T, Kratz R 2007. Compliant distributed magnetic adhesion device for wall climbing. In Proceedings of the IEEE International Conference on Robotics and Automation, 1256–1261.

Drol CJ, Kennedy EB, Hsiung BK, Swift NB, Tan KT 2019. Bioinspirational understanding of flexural performance in hedgehog spines. Acta Biomaterialia, 94: 553–564.

Du Plessis A, Broeckhoven C, Yadroitsava I, Yadroitsev I, Hands CH, Kunju R, Bhate D 2019. Beautiful and functional: A review of biomimetic design in additive manufacturing. Additive Manufacturing, 27: 408–427.

Eadie L, Ghosh TK 2011. Biomimicry in textiles: Past, present and potential. An overview. Journal of the Royal Society Interface, 8: 761–775.

Eryılmaz H 2015. Biyomimikri ve ergonomi: Tasarımda doğadan yenilikçi ilham. Süleyman Demirel Üniversitesi Mühendislik Bilimleri ve Tasarım Dergisi, 3(3): 469–474.

Gardner GE 2012. Using biomimicry to engage students in a design-based learning activity. The American Biology Teacher, 74(3): 182–184.

Genç M 2013. Doğa, sanat ve biyomimetik bilim (Yüksek lisans tezi). Hacettepe Üniversitesi, Ankara.

Ivanić KZ, Tadić Z, Omazić MA 2015. Biomimicry–an overview. The Holistic Approach to Environment, 5(1): 19–36.

Kanat E 2023. Biyomimetik tasarım ve giysi konforu uygulamaları. Ideart Uluslararası Tasarım ve Sanat Dergisi, 1(1): 24–35.

Kanjana S, Ambika B, Nalankilli G 2018. Breathable garments with thermo-physiological wear comfort: A review. Current Trends in Fashion Technology & Textile Engineering, 3(1), 555605.

Kapsali V 2009. Biomimetics and the design of outdoor clothing. In J. Williams (Ed.), Textiles for cold weather apparel (pp. 113–130). Woodhead Publishing.

Karabetça AR 2016. Biyomimikri destekli mekan tasarımı ölçütler ve bu ölçütlerin örnekler üzerinde incelenmesi (Doktora tezi) Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi, İstanbul.

Karabetça AR 2018. Biyomimikri destekli tasarım ölçütleri ile yenilikçi mekanlar yaratılması. Turkish Online Journal of Design Art and Communication, 8(1): 104–111.

Karasar N 2005. Bilimsel araştırma yöntemi. Nobel Yayın Dağıtım.

Lee D 2011. Biomimicry: Inventions inspired by nature. Kids Can Press.

Oeffner J, Lauder GV 2012. The hydrodynamic function of shark skin and two biomimetic applications. Journal of Experimental Biology, 215(5): 785–795.

Reed A 2004. A paradigm shift: Biomimicry, resources in technology. The Technology Teacher, 63(4): 23-27.

Sharma S 2021. Waterproof breathable fabrics: Product modification and recent developments. Textile Learner. Available at: https://textilelearner.net/waterproof-breathable-fabrics/ [02.06.25]

Shimomura M 2010. New trends in next generation biomimetics material technology: Learning from biodiversity. Science & Technology Trends Quarterly Review, 37: 53–75.

Torgersen RG 2019. Evaluation of biomimetic approach to drag reduction of time trial helmet using computational fluid dynamics (Master's thesis). University of Stavanger, Norveç.

Yıldırım A, Şimşek H 2008. Sosyal bilimlerde nitel araştırma yöntemleri. Seçkin Yayıncılık.

Yıldız H 2012. Endüstri ürünleri tasarımı kapsamında biyomimetik tasarımın yeri ve metodolojisi (Doktora tezi). İstanbul Teknik Üniversitesi, İstanbul.

DOI: https://doi.org/10.30546/19023.978-9952-8573-9-9.2025.9012.
ISBN: 978-9952-8573-8-2

DİJİTALLEŞME VE İKLİM DEĞİŞİKLİĞİ ODAĞINDA TERSİNE INFLUENCER'LAR: SÜRDÜRÜLEBİLİRLİK İLETİŞİMİNDE SOSYAL MEDYANIN ROLÜNÜN DİJİTAL EŞİTSİZLİKLER ÜZERİNDEN DEĞERLENDİRMESİ

Doç. Dr. Emel KUŞKU ÖZDEMİR[178]

Özet

Günümüzde çok boyutlu bir kriz türü olarak değerlendirilen iklim değişikliği yalnızca bilimsel değil toplumsal ve iletişimsel açıdan da ele alınması gereken bir konu olarak karşımıza çıkmaktadır. İklim krizine karşı toplumsal farkındalık oluşturmayı ve duyarlı eylem teşvikini hedefleyen sürdürülebilirlik iletişimi, çevresel, ekonomik ve toplumsal konularla ilgili bilinç yaratmaya yönelik iletişimi konu almaktadır (Bilbay, 2024). İnternet kullanımının yaygınlaşmasıyla birlikte çeşitli bilgi ve içeriklerin sayısallaştırılması olarak tanımlanan dijitalleşme (Özbey, 2022), birçok alanda etkisini gösterdiği gibi sürdürülebilirlik iletişimi alanında kullanılan bilgi, iletişim ve haber alma kaynaklarının çeşitlenmesini de olanaklı hale getirmiştir. Bu yönüyle yeni medya, bireysel aktivistlerin küresel düzeyde etki yaratmasına olanak tanımakta, özellikle genç nesillerin iklim değişikliği ve çevresel politikalar odağında yükselen sesi haline gelerek, konunun kamusal alanda tartışılması bağlamında önemli dönüşümler yaratmaktadır. Özellikle sosyal medyanın, günümüzde bu konuya yönelik farkındalık yaratma ve eylem alma açısından etki yaratan dijital bir medya mecrası haline geldiğine yönelik hem ulusal (Tuna ve Türkölmez, 2023; Garip, 2022; Uzunoğlu, 2022; Gedik, 2020; Ürkmez, 2020; Gürel ve Nazlı, 2019) hem de uluslararası (Abate, Ukpabi ve Karjaluoto, 2025; Haastrup ve Marshall, 2024; Okuah, Scholtz ve Snow, 2019) çalışmaların sayısı her geçen gün artmaktadır.

Sosyal medya hareketinin öncüsü olarak nitelendirilen tersine influencerlar kamuoyunun dikkatini iklim değişikliği konusuna çekmek ve konuyla ilgili kamuoyu taratma anlamında öne çıkmaktadır. Diğer bir ifadeyle marka iş birlikleri yaparak tüketimi teşvik eden elçiler olarak tanımlanan geleneksel influencer'ların aksine, tersine influencer'lar sürdürebilirlik iletişiminde anti-tüketim, çevresel eleştiri veya provokatif içerik üreten aktörler olarak karşımıza çıkmaktadır. Greta Thunberg gibi isimlerin öncülüğünde ortaya çıkan tersine influencer hareketi, dijitalleşmenin sunduğu olanaklarla küresel bir çevre hareketi haline gelmiş ve sürdürülebilirlik iletişiminde geleneksel figürlerin ötesine geçmiştir. Bu yönüyle, dijital influencer'ların yalnızca tüketim kültürüyle değil, sosyal sorumluluk ve çevresel farkındalıkla da özdeşleşebileceği anlaşılmış, Thunberg gibi çevreci aktivistler dijital çağın ikonik

[178] İzmir Kavram Meslek Yüksekokulu, Halkla İlişkiler ve Tanıtım Programı emel.ozdemir@kavram.edu.tr ORCİD: 0000-0001-7232-9233

sürdürülebilirlik influencer'ları olarak tanımlanmıştır. Küresel gençlik iklim hareketinin önemli birer temsilcisi haline gelen çevreci tersine influencer'lar Türkiye'den de temsiller ortaya çıkarmış, Dünya Doğayı Koruma Vakfı (WWF) 2020 Küresel Gençlik Ödülü sahibi Atlas Sarrafoğlu bu hareketin Türkiye'de bilinen en önemli aktörlerinden biri haline gelmiştir. Sarrafoğlu iklim aktivisti olarak anılan, aynı zamanda Fridays for Future Türkiye kurucusudur.

Bu çalışma, iklim değişikliği ve dijital aktivizm yaklaşımları bağlamında Türkiye'deki genç iklim aktivistlerinden biri olan ve 13.900 takipçisi bulunan tersine influencer Atlas Sarrafoğlu'nun Instagram paylaşımlarının sürdürülebilirlik iletişimi bağlamında nitel içerik analizi yöntemiyle incelenmesini amaçlamaktadır. Çalışma kapsamında 6 Mart 2019-Mayıs 2025 tarihleri arasında @atlassarrafoglu Instagram hesabında paylaşılan 172 gönderi MAXQDA analiz programı kullanarak analiz edilmiştir. Gönderilerin 144' ü görsel, 28'i video içerikli paylaşımlardan oluşmaktadır. Gönderiler tümdengelimci tematik analiz yöntemiyle çözümlenmiştir. Tematik kodlamada kullanılan tümdengelimci yaklaşımda Molder vd. (2021) nin yürütmüş olduğu çalışmada önerilen temalar (aciliyet ve iklim krizi söylemi, bilimsel bilgi - rapor sunumu, duygusal bağ kurma, kolektif eylem-protesto temsilleri, bireysel aktivizm- yolculuklar, dijital strateji - mesaj tutarlılığı, sembolik/doğaya dair anlatılar) esas alınmıştır. Çalışmanın tartışma bölümünde, sürdürülebilirlik iletişiminde sosyal medyanın rolü, dijital eşitsizlikler merceğinden bakılarak, konuyla ilgili ulusal ve uluslararası çalışmaların bulgularıyla karşılaştırmalı olarak incelenmektedir.

Çalışma bulguları, iklim değişikline yönelik Türkiye tabanlı dijital aktivist hareketlerde dijital sürdürülebilirlik iletişim stratejilerine dair alana önemli katkılar sunmaktadır. Bulgular, hesaptan paylaşılan iklim değişikliğine yönelik toplam 172 sürdürebilirlik iletişimi gönderisi arasında en yoğun kullanılan temanın aciliyet ve iklim krizine yönelik ahlaki sorumluluk almaya yönelik çağrılarla ilgili olduğunu göstermektedir (41 içerik). Bunu sırasıyla; toplulukla duygusal bağ kurmaya odaklanan içerikler (35 içerik), kolektif eylem ve protesto çağrıları (31 içerik), bilimsel verilerle desteklenen açıklayıcı içerikler (26 içerik), dijital strateji ve mesaj tutarlılığı sağlama (16 içerik), bireysel aktivizm ve yolculuklar (14 içerik) ve sembolik/doğaya dair anlatılar (9 içerik) takip etmiştir. Özellikle küresel iklim hareketlerinin temsil edildiği etkinliklerin paylaşıldığı içeriklerde hem bireysel sorumluluk hem de küresel dayanışma temalarının ön plana çıktığı gözlenmektedir. Bununla birlikte çalışmanın bulguları uluslararası literatürdeki benzer çalışmalarla karşılaştırıldığında (Molder vd. (2021), Sarrafoğlu'nun sürdürülebilirlik iletişimi dilinin Thunberg'le benzer biçimde doğrudan, net ve çağrı içerikli olduğu söylenebilmektedi. Bununla birlikte çalışma bulgularının paylaşılan sürdürülebilirlik iletişimi içeriklerine yönelik kullanıcı etkileşimleri ve etki oluşturma anlamında; Türkiye örnekleminde var olan dijital eşitsizlikler ve Türkiye' ye özgü çevresel sorunları gündeme taşıması yönünden uluslararası literatürle farklılaştığı görülmektedir.

Anahtar Kelimeler: Dijitalleşme, Sürdürülebilirlik İletişimi, İklim Değişikliği, Sosyal Medya, Dijital Eşitsizlikler, Tersine İnfluencerlar

DOI: https://doi.org/10.30546/19023.978-9952-8573-9-9.2025.9012.
ISBN: 978-9952-8573-8-2

Deinfluencers in the Context of Digitalization and Climate Change: The Role of Social Media in Reducing Digital Inequalities in Sustainability Communication[179]

Currently regarded as a multidimensional crisis, climate change is a phenomenon that requires attention not only from a scientific standpoint but also from social and communicative perspectives. Sustainability communication, which aims to foster public awareness and encourage responsive action toward the climate crisis, involves communication strategies designed to raise consciousness regarding environmental, economic, and social issues (Bilbay, 2024). With the widespread use of the internet, digitalization, defined as the digitization of various forms of information and content (Özbey, 2022), has influenced many fields and enabled the diversification of information, communication, and news sources within the domain of sustainability communication. In this regard, new media platforms have empowered individual activists to create global impact. Particularly among younger generations, these platforms have amplified voices focused on climate change and environmental policy, contributing to significant transformations in public discourse. Notably, social media has emerged as a powerful digital medium for raising awareness and inspiring action on climate issues, as supported by a growing body of both national (Tuna & Türkölmez, 2023; Garip, 2022; Uzunoğlu, 2022; Gedik, 2020; Ürkmez, 2020; Gürel & Nazlı, 2019) and international (Abate, Ukpabi & Karjaluoto, 2025; Haastrup & Marshall, 2024; Okuah, Scholtz & Snow, 2019) studies.

Deinfluencers, often regarded as pioneers of the social media-based climate movement, have gained prominence for their role in drawing public attention to climate change and shaping public discourse on the issue. In contrast to traditional influencers who promote consumption through brand collaborations, deinfluencers act as agents of sustainability communication, producing anti-consumption messages, environmental critique, or provocative content. The deinfluencer movement, spearheaded by figures such as Greta Thunberg, has evolved into a global environmental initiative, leveraging the affordances of digitalization to transcend traditional forms of advocacy. Consequently, digital influencers are increasingly associated not only with consumer culture but also with social responsibility and environmental awareness. Environmental activists such as Thunberg are now widely recognized as iconic sustainability influencers of the digital age. As prominent representatives of the global youth climate movement, environmental deinfluencers have also gained visibility in Turkey. Among them, Atlas Sarrafoğlu, winner of the WWF Global Youth Award (2020) and founder of Fridays for Future Turkey, has emerged as one of the most well-known figures within the national context.

This study aims to examine the Instagram posts of Atlas Sarrafoğlu, a young Turkish climate activist and deinfluencer with 13,900 followers, through a qualitative content analysis within the framework of climate change and digital activism. A total of 172 posts shared on the @atlassarrafoglu Instagram account between March 6, 2019, and May 2025 were analyzed using the qualitative data analysis

[179] İzmir Kavram Vocational School, Public Relations and Publicity Programe, emel.ozdemir@kavram.edu.tr ORCİD: 0000-0001-7232-9233

software MAXQDA. Of these posts, 144 were images and 28 were videos. The posts were analyzed using a deductive thematic analysis approach, based on the themes proposed in the study by Molder et al. (2021): (1) urgency and climate crisis discourse, (2) presentation of scientific information and reports, (3) emotional engagement, (4) representations of collective action and protest, (5) individual activism and personal journeys, (6) digital strategy and message consistency, and (7) symbolic/nature-oriented narratives. In the discussion section of the study, the role of social media in sustainability communication is examined in comparison with the findings of national and international studies on the subject, through the lens of digital inequalities.

The findings contribute significantly to the literature on digital sustainability communication strategies within Turkey-based climate activism. Among the 172 sustainability-focused posts, the most frequently used theme was urgency and calls for moral responsibility in response to the climate crisis (41 posts). This was followed by posts focusing on emotional engagement with the community (35 posts), calls for collective action and protest (31 posts), explanatory content supported by scientific data (26 posts), efforts to maintain digital strategy and message consistency (16 posts), individual activism and journeys (14 posts), and symbolic/nature-oriented narratives (9 posts). Notably, posts related to global climate events emphasized themes of both individual responsibility and global solidarity. Furthermore, when compared to international studies such as Molder et al. (2021), Sarrafoğlu's sustainability communication style is found to be similarly direct, clear, and call-to-action-oriented, akin to that of Greta Thunberg. At the same time, the study demonstrates how Sarrafoğlu's posts reflect Turkey-specific environmental challenges and engage with the digital inequalities within the Turkish context. In this regard, the study offers a meaningful contribution to understanding deinfluencing efforts and their role in localized sustainability communication.

Keywords: Digitalization, Sustainability Communication, Climate Change, Social Media, Digital Inequalities, Deinfluencers

KAYNAKLAR

Abate, Y. A., Ukpabi, D. C., & Karjaluoto, H. (2025). Eco-influencers: a cross-generational investigation on the role of social media influencer marketing on green destination image. *Tourism Recreation Research,* 1–21. https://doi.org/10.1080/02508281.2025.2450813

Bilbay, Ö. F. (2024). İklim krizi ve dijitalleşme. Y*önetim Bilimleri Dergisi*, 22(Özel Sayı), 1544-1568. https://doi.org/10.35408/comuybd.151672

Garip, S. (2022). Dijital aktivizm ve sosyal medya aktivizm kavramlarını ayırmak: kuramsal bir değerlendirme. *Uluslararası Ekonomi ve Siyaset Bilimleri Akademik Araştırmalar Dergisi*, 6(14), 81-89.

Gedik, E. (2020). Dünyada ve Türkiye'de dijital feminizm incelemesi: Gençlerin dijital aktivizm deneyimleri. *Toplum Ve Kültür Araştırmaları Dergisi*, (5), 123-136.

Gürel, E., & Nazlı, A. (2019). Dijital aktivizm: Change. org kampanyaları üzerine bir analiz. *Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 19(4), 187-206. https://doi.org/10.18037/ausbd.668642

Haastrup, H. K., & Marshall, P. D. (2024). The influencer in the age of climate change: the authentic role model for sustainability. *Celebrity Studies,* 15(2), 160–176. https://doi.org/10.1080/19392397.2024.2341596

DOI: https://doi.org/10.30546/19023.978-9952-8573-9-9.2025.9012.
ISBN: 978-9952-8573-8-2

Molder, A. L., Lakind, A., Clemmons, Z. E., & Chen, K. (2021). Framing the Global Youth Climate Movement: A Qualitative Content Analysis of Greta Thunberg's Moral, Hopeful, and Motivational Framing on Instagram. The International Journal of Press/Politics, 27(3), 668-695. https://doi.org/10.1177/19401612211055691

Okuah, O., Scholtz, M.B. & Snow, B. (2019). A Grounded Theory Analysis of the Techniques Used by Social Media Influencers and Their potential for Influencing the Public Regarding Environmental Awareness. South African Institute of Computer Scientists and Information Technologists 2019 (SAICSIT '19). Association for Computing Machinery, New York, NY, USA, Article 36, 1–10. https://doi.org/10.1145/3351108.3351145

ÖZBEY, B.İ. (2022). Dijitalleşme, sosyal medya ve risk toplumu, *İMGELEM*, 6 (10), 141-158. https://doi.org/10.53791/imgelem.1053815

Tuna, P. C., & Türkölmez, O. (2023). Yeni toplumsal hareketler ve dijital aktivizm. *Kamu Yönetimi ve Politikalar Dergisi,* 222.211-240. https://doi.org/10.58658/kaypod.1314396

Uzunoğlu, A. (2022). Yeni toplumsal hareketler ve dijital medya. *NOSYON: Uluslararası Toplum ve Kültür Çalışmaları Dergis*i, (9), 81-95.

Ürkmez, D. (2020). Dijital aktivizm olarak sosyal medyada boykot çağrıları: Watsons krizi örneği. *İstanbul Gelişim Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi,* 7(1), 106-125. https://doi.org/10.17336/igusbd.541514

DOI: https://doi.org/10.30546/19023.978-9952-8573-9-9.2025.9012.
ISBN: 978-9952-8573-8-2

COGNITIVE LEARNING OBJECTIVES WITHIN THE SCOPE OF THE MUSIC FORMS COURSE[180]

Assoc. Prof. Dr. Sercan ÖZKELEŞ

Ordu University, Faculty of Music and Performing Arts
Musicology Department, Ordu, Türkiye
ORCID Code: https://orcid.org/0000-0003-2845-5667

ABSTRACT

Music forms are a fundamental concept that expresses the structural organization of a musical work. Form allows the composer to organize their thoughts over time and create a meaningful whole, and can also be defined as a structure that enables musical expression to be understandable, establishes an aesthetic balance and expectation, and creates a connection between the listener and the composer. This study aims to develop cognitive domain learning objectives within the scope of the music forms course conducted at the undergraduate level. The data in the study were collected using qualitative research techniques, including document analysis and interviews, and were analyzed using content analysis. The objectives and objective behaviors aimed at the cognitive domain within the scope of the music forms course were determined in line with the needs analysis. In the study, cognitive domain objectives within the scope of the music forms course were established by utilizing the opinions of participants in the study group, the curricula of the Music Forms course in the Departments of Music Education at Turkish universities, the curricula of Music Forms courses conducted in music teacher education programs in universities from different regions of the world, the content of the Music Forms course included in the Council of Higher Education's (YÖK) Undergraduate Music Teaching Program, the music course curricula prepared by the Ministry of National Education's Board of Education and Discipline (TTKB) for grades 5, 6, 7, and 8, the related textbooks and guidebooks, the music course curricula for secondary education grades 9, 10, 11, and 12, the related textbooks and guidebooks, and the curriculum and textbook for the Music Forms course in Fine Arts High Schools. Accordingly, cognitive domain objectives were determined regarding: knowledge of concepts related to the Music Forms course, knowledge of International Art Music types, knowledge of Turkish Music types, recognition of the National Music of Turkic States, knowledge of Jazz Music types, knowledge of Latin Music types, knowledge of Popular Music types, recognition of music from different parts of the world, recognition of Contemporary Music types, recognition of the elements that constitute Music Forms, recognition of Song Forms in musical works, recognition of the Blues Pattern, recognition of

[180]This study is derived from the doctoral dissertation titled An Instruction Program Model For The Music Forms Lesson In The Music Education Departments

DOI: https://doi.org/10.30546/19023.978-9952-8573-9-9.2025.9012.
ISBN: 978-9952-8573-8-2

Song Form in Turkish Art Music works, recognition of Song Form in Jazz Music works, recognition of Rondo Forms, recognition of the Sazsemai Form, recognition of the Peşrev Form, recognition of Sonata Forms, recognition of the Invention Form, and recognition of the Fugue Form.

Keywords: Music forms, musical structures, cognitive domain, objectives and objective behaviors.

INTRODUCTION

The determinants of desired behaviors should be human beings, society, disciplines (science, art, philosophy, etc.), and nature. Characteristics that are in harmony with a person's biological structure, society, discipline, and nature—those which help establish a dynamic balance among these elements, develop consistently, and support self-realization—can be considered as desirable. The first targets derived from these four determinants may be considered "Candidate Objectives." If these candidate objectives pass through the filters of educational psychology, educational philosophy, educational economics, and educational sociology, then it becomes possible to transition to "Probable Objectives." Probable objectives, after being analyzed in terms of students' cognitive, affective, psychomotor, and perceptual readiness levels, age, gender, socio-economic status, investment made, cost-benefit analysis, and time dimension, may then become established as actual "Objectives" (Sönmez, 2005: 43).

Cognitive Domain:

This domain consists of objectives in which mental activities are predominant. Bloom (1956) classified them from the simplest to the most complex as follows:

- Knowledge: At this level, the fundamental mental activity involves behaviors of recall, such as being able to state when asked or recognize upon seeing. The student's cognitive activity includes knowing general terms, principles, specific events, and the fundamental scope of a subject.
- Comprehension: The student exhibits behaviors such as being able to explain a topic or event mentally, describe it in their own way, or understand the differences between concepts.
- Application: This level involves the ability to apply learned knowledge to new situations.
- Analysis: It involves the ability to decompose a system or whole into its parts to understand how it functions.
- Synthesis: This level requires the ability to bring parts together to form a new whole.
- Evaluation: In this stage, the student judges the value of a synthesis. They arrive at decisions by reasoning whether a presented product is sufficient or insufficient in terms of meeting certain criteria (Tan & Erdoğan, 2004: 18–20).

"In the broadest sense, behavior, which can be defined as the act of an organism in response to a stimulus, is the most crucial element of learning. Behaviors are related to both objectives and

educational as well as assessment situations, because in education, an objective may be defined as a characteristic that is planned to be acquired by a student through organized experiences, and which is expressible as a behavioral change or as behavior itself." (Ertürk, 1975: 25).

Throughout history, various expressive values and forms have been sought, and efforts have been made to derive conclusions from experiences. For instance, attention has been given to the expressive tools that may be used in conveying phenomena and concepts such as serenity, fear, horror, indecision, anger, resentment, compassion, passion, storm, night, light, and sun through the language of music. In the expression of calmness and serene environments, there is generally no use of sudden transitions; timbres and durations of sounds extend in a similar manner. In horror and fear, uneven values are used, the tempo accelerates, and dissonant sounds are employed. In expressing indecision, there is a tendency toward uneven and delayed durations, and tempo becomes variable. Anger and resentment open the way for transitions and the use of diatonic and chromatic modes; there is a tendency toward tense, harsh chord combinations. Compassion may involve gentle nuances, moderate tempo, and generally soft yet fulfilling accents. Storms are associated with hurried and variable speeds, crescendos leading to fortes, syncopations, and chaotic rhythms. Night uses soft and sweet nuances along with dissonant sounds. Light and the sun often bring forth a musical language of strong, bright nuances and regular meters (Say, 2002: 35).

Musical forms are a fundamental concept that expresses the structural organization of a musical work. Form allows the composer to organize their musical thought over time, creating a meaningful whole; it can also be defined as a structure that makes musical expression comprehensible, establishes an aesthetic balance and expectation, and enables a connection between the listener and the composer.

This study aims to establish learning objectives in the cognitive domain within the scope of the "Musical Forms" course conducted at the undergraduate level.

MATERIALS AND METHODS

In this study, data were collected using qualitative research techniques, specifically document analysis and interview methods, and were analyzed through content analysis. The cognitive domain-oriented objectives and behavioral objectives within the scope of the Musical Forms course were determined based on a needs analysis.

In the research process, the opinions of the participants in the study group were considered, along with the following sources: The syllabi of the Musical Forms course taught in the Departments of Music Education at universities in Turkey, The curricula of Musical Forms courses conducted within music teacher education programs in various regions of the world, The content of the Musical Forms course included in the Council of Higher Education's (YÖK) Undergraduate Program for Music Teacher Education, The curricula, textbooks, and guidebooks prepared by the Ministry of National Education's (MoNE) Board of Education and Discipline for primary school 5th, 6th, 7th, and 8th grade music

DOI: https://doi.org/10.30546/19023.978-9952-8573-9-9.2025.9012.
ISBN: 978-9952-8573-8-2

courses, The curricula, textbooks, and guidebooks for secondary school (high school) 9th, 10th, 11th, and 12th grade music courses, The curriculum and textbook for the Musical Forms course in Fine Arts High Schools prepared by the MoNE Board of Education and Discipline. Based on the analysis of these documents and the participant views, objectives and behavioral objectives targeting the cognitive domain for the Musical Forms course were determined.

FINDINGS

Cognitive Objectives and Behavioral Objectives Related to the Musical Forms Course

Objective: Knowledge of concepts related to the Musical Forms course.
Behaviors:

- Define the concepts of genre, form, phrase, and structure.
- Distinguish the relationships between the above-mentioned concepts.

Objective: Knowledge of international art music genres.
Behaviors:

- Write/name international art music genres.
- Select and mark the related concept of international art music from a set of options.
- Differentiate between international art music genres.
- Identify the structural features of listened examples from international art music genres.

Objective: Knowledge of Turkish music genres.
Behaviors:

- Write/name Traditional Folk Music genres.
- Select and mark the related concept of Traditional Folk Music from a set of options.
- Distinguish Traditional Folk Music genres.
- Identify the structural features of listened examples from Traditional Folk Music genres.
- Write/name Sufi Folk Music genres.
- Select and mark the related concept of Sufi Folk Music from a set of options.
- Distinguish Sufi Folk Music genres.
- Identify the structural features of listened examples from Sufi Folk Music genres.
- Write/name Traditional Art Music genres.
- Select and mark the related concept of Traditional Art Music from a set of options.
- Distinguish Traditional Art Music genres.

DOI: https://doi.org/10.30546/19023.978-9952-8573-9-9.2025.9012.
ISBN: 978-9952-8573-8-2

- Identify the structural features of listened examples from Traditional Art Music genres.
- Write/name Sufi Art Music genres.
- Select and mark the related concept of Sufi Art Music from a set of options.
- Distinguish Sufi Art Music genres.
- Identify the structural features of listened examples from Sufi Art Music genres.
- Write/name Mosque Music genres.
- Select and mark the related concept of Mosque Music from a set of options.
- Distinguish Mosque Music genres.
- Identify the structural features of listened examples from Mosque Music genres.
- Write/name Entertainment Music genres.
- Select and mark the related concept of Entertainment Music from a set of options.
- Distinguish Entertainment Music genres.
- Identify the structural features of listened examples from Entertainment Music genres.
- Write/name Military Music genres.
- Select and mark the related concept of Military Music from a set of options.
- Distinguish Military Music genres.
- Identify the structural features of listened examples from Military Music genres.
- Write/name Contemporary Turkish Music genres.
- Select and mark the related concept of Contemporary Turkish Music from a set of options.
- Distinguish Contemporary Turkish Music genres.
- Identify the structural features of listened examples from Contemporary Turkish Music genres.

Objective: Recognize the National Music of Turkic States.
Behaviors:

- Write/name the National Music genres of Turkic States.
- Select and mark the related concept from a set of options.
- Distinguish the National Music genres of Turkic States.
- Identify the structural features of listened examples from National Music genres of Turkic States.

DOI: https://doi.org/10.30546/19023.978-9952-8573-9-9.2025.9012.
ISBN: 978-9952-8573-8-2

Objective: Knowledge of Jazz Music genres.

Behaviors:

- Write/name Jazz Music genres.
- Select and mark the related concept from a set of options.
- Distinguish Jazz Music genres.
- Identify the structural features of listened examples from Jazz Music genres.

Objective: Knowledge of Latin Music genres.

Behaviors:

- Write/name Latin Music genres.
- Select and mark the related concept from a set of options.
- Distinguish Latin Music genres.
- Identify the structural features of listened examples from Latin Music genres.

Objective: Knowledge of Popular Music genres.

Behaviors:

- Write/name Popular Music genres.
- Select and mark the related concept from a set of options.
- Distinguish Popular Music genres.
- Identify the structural features of listened examples from Popular Music genres.

Objective: Recognition of music from different regions of the world.

Behaviors:

- Write/name music genres from different regions of the world.
- Select and mark the related concept from a set of options.
- Distinguish the music genres from different regions of the world.
- Identify the structural features of listened examples from these music genres.

Objective: Recognition of Contemporary Music genres.

Behaviors:

- Write/name Contemporary Music genres.
- Select and mark the related concept from a set of options.
- Distinguish Contemporary Music genres.

DOI: https://doi.org/10.30546/19023.978-9952-8573-9-9.2025.9012.
ISBN: 978-9952-8573-8-2

- Identify the structural features of listened examples from Contemporary Music genres.
- Distinguish notational writing techniques used in Contemporary Music genres.

Objective: Recognition of the elements that constitute musical forms.
Behaviors:

- Write/name the characteristics of motif, leitmotif, and model motif.
- Distinguish between question and answer motifs.
- Write/name the variations and developments in motif structures within musical works.
- Distinguish the variations and developments in motif structures of listened musical works.
- Select and mark different motif structures from a given set of options.
- Show the harmonic degrees of motif structures using Roman numerals on the score.
- Create motifs that are suitable for melodic, harmonic, and rhythmic structure.
- Indicate figures and passages in musical works on the score.
- Write/name the characteristics of musical phrases.
- Indicate phrases in musical works using lowercase letters on the score.
- Distinguish different types of phrases in listened examples.
- Indicate the non-chord tones in phrase structures on the score.
- Show harmonic degrees of phrase structures using Roman numerals on the score.
- Select and mark the type of phrase from a set of options.
- Match types of phrases from a given list.
- Write complete authentic cadential phrases that suit melodic, harmonic, and rhythmic structures.
- Write half cadential phrases that suit melodic, harmonic, and rhythmic structures.
- Write/name the period characteristics of musical works.
- Indicate antecedent and consequent phrases on the score.
- Analyze the structural elements of a piece on the score according to its stylistic period.
- Write/name the theme characteristics according to various musical genres.
- Indicate the themes in musical works on the score.

Objective: Recognition of song forms in musical works.
Behaviors:

DOI: https://doi.org/10.30546/19023.978-9952-8573-9-9.2025.9012.
ISBN: 978-9952-8573-8-2

- Write/name the characteristics of the simple binary song form.
- Distinguish pieces composed in simple binary song form.
- Identify the structural features of listened pieces in simple binary song form.
- Relate the simple binary song form to the Blues pattern used in Jazz Music.
- Analyze internal and external structural components on the score of simple binary song form pieces from various musical genres [Turkish Music (Folk, Art, Contemporary), National Music, International Art Music, Jazz, Popular, Latin, etc.].
- Write/name the characteristics of the sectional binary song form.
- Distinguish pieces composed in sectional binary song form.
- Identify the structural features of listened pieces in sectional binary song form.
- Relate the sectional binary song form to the Song Form used in Turkish Art Music.
- Relate the sectional binary song form to the Song Pattern used in Jazz Music.
- Analyze internal and external structural components on the score of sectional binary song form pieces from various musical genres.
- Write/name the characteristics of the ternary song form.
- Distinguish pieces composed in ternary song form.
- Identify the structural features of listened pieces in ternary song form.
- Analyze internal and external structural components on the score of ternary song form pieces from various musical genres.
- Write/name the characteristics of the compound song form.
- Distinguish pieces composed in compound song form.
- Identify the structural features of listened pieces in compound song form.
- Analyze internal and external structural components on the score of compound song form pieces from various musical genres.

Objective: Recognition of the Blues Pattern.
Behaviors:

- Write/name the characteristics of the Blues Pattern.
- Distinguish pieces composed in Blues Pattern within a simple binary song form.
- Identify the structural features of listened pieces in Blues Pattern.

DOI: https://doi.org/10.30546/19023.978-9952-8573-9-9.2025.9012.
ISBN: 978-9952-8573-8-2

- Relate the Blues Pattern to the simple binary song form.
- Analyze internal and external structural components on the score of pieces composed in Blues Pattern.

Objective: Recognition of the Song Form in Turkish Art Music.
Behaviors:

- Write/name the characteristics of the Song Form.
- Distinguish pieces composed in Song Form.
- Identify the structural features of listened pieces in Song Form.
- Relate the Song Form to the sectional binary song form.
- Analyze internal and external structural components on the score of pieces composed in Song Form.

Objective: Recognition of the Song Pattern in Jazz Music.
Behaviors:

- Write/name the characteristics of the Song Pattern.
- Distinguish pieces composed in Song Pattern.
- Identify the structural features of listened pieces in Song Pattern.
- Relate the Song Pattern to the sectional binary song form.
- Analyze internal and external structural components on the score of pieces composed in Song Pattern.

Objective: Recognition of Rondo Forms.
Behaviors:

- Write/name the characteristics of the Rondo Form.
- Distinguish the rondo theme within one, two, and three-part song forms.
- Distinguish the elements of the Rondo Form.
- Identify the structural features of listened pieces in Rondo Form.
- Analyze internal and external structural components on the score of pieces composed in Small and Large Rondo Forms.
- Relate the Rondo Form to sequential forms such as Peşrev Form and alternating forms such as Sazsemai Form used in Turkish Art Music.

DOI: https://doi.org/10.30546/19023.978-9952-8573-9-9.2025.9012.
ISBN: 978-9952-8573-8-2

Objective: Recognition of the Sazsemai Form.

Behaviors:

- Write/name the characteristics of the Sazsemai Form.
- Distinguish pieces composed in Sazsemai Form.
- Identify the structural features of listened pieces in Sazsemai Form.
- Relate the Sazsemai Form to the Rondo Form.
- Analyze internal and external structural components on the score of pieces composed in Sazsemai Form.

Objective: Recognition of the Peşrev Form.

Behaviors:

- Write/name the characteristics of the Peşrev Form.
- Distinguish pieces composed in Peşrev Form.
- Identify the structural features of listened pieces in Peşrev Form.
- Relate the Peşrev Form to the Rondo Form.
- Analyze internal and external structural components on the score of pieces composed in Peşrev Form.

Objective: Recognition of Sonata Forms.

Behaviors:

- Write/name the characteristics of the Sonata Form.
- Write/name the types of Sonata Forms.
- Distinguish the elements of the Sonata Form.
- Identify the structural features of listened pieces in Sonata Form.
- Analyze internal and external structural components on the score of pieces composed in Sonata Form.
- Write/name the characteristics of Sonata Forms structured in different ways.
- Identify the structural features of listened pieces composed in Sonata Forms with different structures.
- Analyze internal and external structural components on the score of pieces composed in differently structured Sonata Forms.

DOI: https://doi.org/10.30546/19023.978-9952-8573-9-9.2025.9012.
ISBN: 978-9952-8573-8-2

Objective: Recognition of the Invention Form.
Behaviors:

- Write/name the characteristics of the Invention Form.
- Distinguish the elements of the Invention Form.
- Identify the structural features of listened pieces in Invention Form.
- Analyze internal and external structural components on the score of pieces composed in Invention Form.

Objective: Recognition of the Fugue Form.
Behaviors:

- Write/name the characteristics of the Fugue Form.
- Distinguish the elements of the Fugue Form.
- Identify the structural features of listened pieces in Fugue Form.
- Analyze internal and external structural components on the score of pieces composed in Fugue Form.

Based on the data obtained through participant opinions and document analysis, cognitive objectives and behavioral objectives related to the Musical Forms course were determined. For each related area, an Objective Table was prepared, presenting the objectives together with the course content.

RESULTS, DISCUSSION AND CONCLUSION

In this study, the learning objectives related to the cognitive domain within the scope of the Musical Forms course were systematically structured; for each objective, concrete, measurable, and observable behavioral objectives were defined in detail. In the formation of the learning objectives, Bloom's taxonomy of the cognitive domain was taken as the basis; thus, it was aimed that students not only remain at the knowledge level but are also guided toward learning experiences that include higher-level cognitive processes such as comprehension, application, analysis, synthesis, and evaluation.

The findings of the research reveal that the behavioral objectives that can be used in the teaching of the Musical Forms course are not limited to international art music alone; rather, they can be enriched to include musical forms belonging to various cultures such as Turkish Music, National Music, Jazz, Latin, Popular Music, and World Music. This multi-layered structure is considered to enable students to comparatively develop both universal and local fields of knowledge related to musical forms, to recognize musical diversity, and to think in a culturally multidimensional manner.

The objectives and behaviors developed as a result of the research provide a strong foundation for the design of an interactive learning environment that moves away from the traditional structure of music

DOI: https://doi.org/10.30546/19023.978-9952-8573-9-9.2025.9012.
ISBN: 978-9952-8573-8-2

education based solely on the transfer of knowledge and instead incorporates cognitively in-depth processes such as listening, analyzing, interpreting, transcribing, comparing formal structures, and evaluating within a historical context. Within this framework, it is also aimed that students will not only memorize musical forms but will also be able to establish connections between formal structures by analyzing works from different genres.

Clearly and functionally identifying the cognitive objectives in the Musical Forms course improves the quality of the curriculum and supports the holistic development of students' musical thinking, analytical, and creative skills. Considering these objectives especially in connection with assessment and evaluation processes will render learning outcomes more concrete and enable the achievement of lasting and traceable gains in the field of music education.

The main conclusions should be summarized here, and can also include recommendations or suggest application of the results beyond the study.

REFERENCES

Atatürk University, Faculty of Fine Arts, Department of Musicology. (n.d.). Course content within the scope of Music Forms. http://eobs.atauni.edu.tr/Degree/First.aspx

Council of Higher Education [YÖK]. (n.d.). Undergraduate Music Teacher Education Programs. https://eski.yok.gov.tr/kurumsal/idari-birimler/egitim-ogretim-dairesi/yeni-ogretmen-yetistirme-lisans-programlari

Çukurova University, State Conservatory. (n.d.). Course content within the scope of Music Forms. http://eobs.cu.edu.tr/SistemDetay_tr.aspx?OgrTurId=2

Edith Cowan University (Australia). (n.d.). Music Education Program. http://www.waapa.ecu.edu.au/courses-and-admissions/ourcourses/disciplines/music/music-education

Ertürk, S. (1979). Curriculum Development in Education (3rd ed.). Ankara: Yelkentepe Publishing.

Fresno State University (U.S.A.). (n.d.). Course content within the scope of Music Forms. http://www.fresnostate.edu/catalog/documents/archive/Catalog_10-22-13_07-50.pdf

Gazi University, Gazi Faculty of Education, Music Teacher Education Program. (n.d.). Information Package. http://gbp.gazi.edu.tr/htmlProgramHakkinda.php?dr=0&lang=0&ac=16&FK=05&BK=21&ders_kodu=10500997

Hochschule für Musik und Tanz Köln (Germany). (n.d.). Course content within the scope of Music Forms. http://www.hfmt-koeln.de/fileadmin/redaktion/downloads/modulhandbuch_bm_ip_ab_ws13_14.pdf

Marmara University, Atatürk Faculty of Education, Music Teacher Education Program. (n.d.). Information Package.http://llp.marmara.edu.tr/course.aspx?zs=1&mod=1&kultur=tr-TR&program=13&did=6362&mid=11067&pmid=13&mufredatTurId=932001&organizasyonId=15

McGill University (Canada). (n.d.). Concurrent Bachelor of Music (B.Mus.) Major in Music Education and Bachelor of Education (B.Ed.).

http://www.mcgill.ca/study/2013□2014/faculties/music/undergraduate/programs/concurrent-bachelor-music-bmus-major-music-education-and-bach

Özkeleş, S. (2014). A Curriculum Model for the Music Forms Course Conducted in Departments of Music Education (Doctoral dissertation, Necmettin Erbakan University, Institute of Educational Sciences, Konya).

Royal Conservatoire of Scotland. (2013). 2013–2014 Academic Calendar. http://www.arcadia.edu/abroad/default.aspx?id=8589934864

Say, A. (2002). Music Dictionary (1st ed.). Ankara: Music Encyclopedia Publishing.

Sönmez, V. (2005). Philosophy of Education (7th ed.). Ankara: Anı Publishing.

Tan, Ş., & Erdoğan, A. (2004). Planning and Evaluation in Teaching (5th ed.). Ankara: Pegem Academy Publishing.

Turkish Ministry of National Education, Board of Education and Discipline. (n.d.). Curriculum Programs. http://ttkb.meb.gov.tr/program2.aspx (Accessed: October 21, 2013)

DOI: https://doi.org/10.30546/19023.978-9952-8573-9-9.2025.9012.
ISBN: 978-9952-8573-8-2

COURSE OBJECTIVES FOR THE DEVELOPMENT OF PSYCHOMOTOR SKILLS IN THE TEACHING OF MUSICAL FORMS[181]

Assoc. Prof. Dr. Sercan ÖZKELEŞ

Ordu University, Faculty of Music and Performing Arts
Musicology Department, Ordu, Türkiye
ORCID Code: https://orcid.org/0000-0003-2845-5667

ABSTRACT

In the context of music education, knowledge of form plays a fundamental role in both instrumental performance and analytical studies. Students, by understanding the form of a piece, grasp how to navigate within the structure, where to breathe, how dynamics are constructed, and how themes are developed. This enhances not only technical ability but also expression and interpretation skills. This study aims to establish psychomotor domain learning objectives within the scope of the music forms course conducted at the undergraduate level. The data in the study were collected using qualitative research techniques, including document analysis and interviews, and were analyzed using content analysis. The objectives and objective behaviors aimed at the psychomotor domain within the scope of the music forms course were determined in line with the needs analysis. In the study, psychomotor domain objectives within the scope of the music forms course were established by utilizing the opinions of participants in the study group, the curricula of the Music Forms course in the Departments of Music Education at Turkish universities, the curricula of Music Forms courses conducted in music teacher education programs in universities from different regions of the world, the content of the Music Forms course included in the Council of Higher Education's (YÖK) Undergraduate Music Teaching Program, the music course curricula prepared by the Ministry of National Education's Board of Education and Discipline (TTKB) for grades 5, 6, 7, and 8, the related textbooks and guidebooks, the music course curricula for secondary education grades 9, 10, 11, and 12, the related textbooks and guidebooks, and the curriculum and textbook for the Music Forms course in Fine Arts High Schools. Accordingly, psychomotor domain objectives were determined regarding: the ability to observe the performances of national and international artists, the ability to perform works effectively and appropriately through interpretation, the ability to create a new and original composition, and the ability to arrange a composed piece.

[181]This study is derived from the doctoral dissertation titled An Instruction Program Model For The Music Forms Lesson In The Music Education Departments

DOI: https://doi.org/10.30546/19023.978-9952-8573-9-9.2025.9012.
ISBN: 978-9952-8573-8-2

Keywords: Musical forms, music structures, psychomotor domain, objectives and objective behaviors.

INTRODUCTION

"An objective, in general terms, can be defined as the point to be reached. In education, an objective refers to the desired qualities that are intended to be observed in a person. These qualities may include knowledge, skills, values, interests, attitudes, motivation, personality, etc." (Sönmez, 2004: 21).

The Psychomotor Domain includes learning skills related to physical learning that require mind-muscle coordination. In addition to its physical component, it also contains cognitive and affective elements. Examples include drawing, playing a musical instrument, and driving. The classification developed by Simpson (1972) is as follows:

- Perception: The process of becoming aware of objects, qualities, or relationships through the senses.
- Set: A readiness to act or experience a specific behavior.
- Guided Response: The performance of a skill under the guidance of a model or set of criteria.
- Mechanism: The learned response becomes a habit. At this level, the student reaches sufficient performance, confidence, or competence. The psychomotor skill can be demonstrated in a normal manner. At the level of "Complex Overt Response," the psychomotor skill is demonstrated professionally. This skill is performed automatically, without hesitation, very well, comfortably and easily, and with muscle control.
- Adaptation: The ability to adapt acquired skills to new situations.
- Origination: Creating a new motor skill or producing a unique psychomotor product (Tan and Erdoğan, 2004: 23–24).

In the arts, especially in music, the aim of form is primarily to be understood. A listener who follows an idea and its development, and the reasons for this development, comes psychologically closest to the concept of beauty and attains a sense of relief in the resolutions following the tensions in the music. Art demands clarity and comprehensibility; this is necessary not only for intellectual understanding but also for emotional relief (Cangal, 2004: ix). These feelings and thoughts conveyed through music in its simplest form enable people to integrate their inner worlds with each other through spiritual expressions, regardless of their level of education or culture. This integration reaches from the composer to the performer and from the performer to the listener. In order for the performer to establish communication with the listener, it is necessary to first grasp and reconstruct the main idea envisioned by the composer.

DOI: https://doi.org/10.30546/19023.978-9952-8573-9-9.2025.9012.
ISBN: 978-9952-8573-8-2

To be successful in instrumental education, the development of both psychomotor and affective abilities is required. Psychomotor ability is related to the individual's physiological structure aimed at playing an instrument, especially their unique bodily characteristics (Ertem, 1997).

In Kalyoncu's (1996) master's thesis titled "The Achievement of the Objectives of Piano Teaching Programs in the Music Departments of Anatolian Fine Arts High Schools," the aim was to determine the level of achievement of the psychomotor objectives of the piano course implemented in AGSL preparatory classes. By applying performance tests in the form of rating scales in Ankara, Bolu, and Diyarbakır AGSLs, the evaluation was conducted. As a result of this evaluation, the level of realization of the psychomotor objectives of the piano course implemented in the preparatory classes of AGSL Music Departments was determined as "valid learning level." A significant difference was found between the schools in the three provinces where the research was conducted in terms of the level of achieving the objectives. It was concluded that the realization level of technical skills was lower than that of musical skills.

In the context of music education, knowledge of form plays a fundamental role in both instrumental performance and analytical studies. Students understand how to navigate within the structure of a piece, where to breathe, how the dynamics are constructed, and how the themes are developed. This not only develops technical skills but also enhances expressive and interpretative abilities. This study aims to establish learning objectives for the psychomotor domain within the scope of the undergraduate-level course on musical forms.

MATERIALS AND METHODS

In the study, data were collected using qualitative research techniques, including document analysis and interviews, and analyzed through content analysis. Objectives and behavioral outcomes for the psychomotor domain within the scope of the musical forms course were determined based on a needs analysis. In the research, the participants' views, the musical forms course curricula of Music Education Departments at Turkish universities, the syllabi of musical forms courses in music teaching programs in various parts of the world, the content of the musical forms course in the Council of Higher Education (YÖK)'s Undergraduate Program in Music Teaching, the Ministry of National Education (MoNE) Board of Education and Discipline's curricula, textbooks, and guidebooks for primary school 5th to 8th grade music courses, secondary school 9th to 12th grade music courses, and the musical forms course curriculum and textbook for Fine Arts High Schools were utilized to determine the objectives and behavioral outcomes of the musical forms course in relation to the psychomotor domain.

FINDINGS

Psychomotor Objectives and Behavioral Outcomes for the Musical Forms Course

Objective: To observe the performances of national and international artists.

DOI: https://doi.org/10.30546/19023.978-9952-8573-9-9.2025.9012.
ISBN: 978-9952-8573-8-2

Behaviors

- Observing the technical behaviors of artists in using their instruments.
- Examining the hand-body coordination in artists' instrumental use.
- Noticing body movements during artists' performances (gestures, facial expressions, bodily harmony, etc.).
- Examining the conducting styles of orchestra conductors.
- Adapting behaviors learned from artists.
- Trying and applying these behaviors in one's musical experience.

Objective: To perform works by interpreting them effectively and appropriately.

Behaviors

- Researching the socio-cultural characteristics of the era in which the work was composed.
- Creating the musical story of the work to be performed.
- Analyzing the formal structure of the work.
- Analyzing the harmonic structure of the work.
- Identifying musical terms, dynamics, and articulation marks in the work.
- Sharing the stylistic characteristics and stylistic issues of the work with others.
- Performing the work by interpreting it within its musical identity.

Objective: To create a new and original composition.

Behaviors

- Determining the main genre, subgenre, tonality (key/makam/mode), and time signature (simple, compound, irregular) of the composition.
- Deciding whether the piece will be vocal or instrumental from a technical perspective.
- Writing/performing the motif that forms the main emotion and idea of the piece.
- Writing/performing the musical phrase by sufficiently developing the motifs.
- Writing/performing the section by developing a set number of phrases.
- Continuing development of the section while adhering to the musical genre and form.
- Adding dynamics suitable to the character of the composition.
- Completing and performing the composition musically.

Objective: To arrange a composed work.

DOI: https://doi.org/10.30546/19023.978-9952-8573-9-9.2025.9012.
ISBN: 978-9952-8573-8-2

Behaviors

- Determining instruments and/or human voices appropriate to the structure of the piece.
- Writing the piece in a harmonized manner appropriate to its harmonic structure.
- Adding introduction and finale sections to the arrangement.
- If the piece includes dynamic markings, musical terms, or articulation signs, adding the necessary ones to other parts.
- Performing the arranged piece musically with group members.

Based on the views of the study group and document analysis, the psychomotor objectives and behavioral outcomes for the musical forms course were determined, and Indicator Tables were prepared for each relevant field in which the course content is presented.

RESULTS, DISCUSSION AND CONCLUSION

In this study, psychomotor domain objectives for the musical forms course were systematically defined, and concrete, observable behavioral outcomes corresponding to these objectives were identified. Developed based on Simpson's classification of the psychomotor domain, these behaviors cover not only motor skills aimed at playing instruments but also complex performances such as observation, adaptation, creation, and arrangement.

The findings of the research indicate that the musical forms course should not be limited to theoretical analyses but should also be structured to support the development of psychomotor skills. The objectives and behaviors developed based on the data aim to ensure that students are more active and productive in practical processes such as instrumental performance, musical interpretation, composition, and arrangement. In this way, knowledge of form becomes a comprehensive learning area supported by practical musical experiences rather than being limited to abstract concepts. Especially objectives such as "interpreting a piece" and "creating an original composition" encourage the development of students' creative thinking, problem-solving, and artistic expression skills.

In this context, the findings of the research can be discussed on three fundamental levels:

Educational Benefit: The use of psychomotor objectives in teaching form enables students not only to recognize musical structures but also to interact effectively with these structures. As the connection between formal analysis and practical performance processes strengthens, students' musical insight deepens.

Curriculum Perspective: In current curricula, form knowledge is generally positioned within the cognitive domain. However, as this study shows, enriching the course with objectives targeting psychomotor skills contributes to establishing a multifaceted understanding of music education.

Particularly, integrating creative processes such as composition and arrangement with the musical forms course supports both technical and artistic development of students.

Assessment and Evaluation Dimension: The defined psychomotor objectives necessitate the development of performance-based assessment tools. At this point, indicator tables and rubrics can be used to monitor and evaluate students' development more systematically.

The content of the musical forms course in higher education institutions that train music teachers should be restructured to include psychomotor objectives. Course content should not only address analysis and theoretical knowledge but also musical production and application. It should be designed in a way that allows students to gain concrete experiences through performing musical forms, composing, and arranging. Activities that involve producing short-form compositions based on forms from different periods and genres can be included in the course content.

Professional development support should be provided to instructors teaching the musical forms course on how to integrate psychomotor objectives into their course content. This support should also include practical teaching strategies, sample lesson plans, and performance-based assessment tools. Evaluation criteria suitable for the defined behavioral outcomes should be developed to monitor students' psychomotor skills; both process- and product-oriented assessment methods should be used together. Performance assessment scales, rubrics, and portfolios can be effective tools in this process.

Psychomotor objectives enable the integration of form knowledge with other musical disciplines (instrumental performance, harmony, improvisation, music technology, etc.). Therefore, designing curricula with an interdisciplinary understanding will strengthen student achievements.

The identification of psychomotor objectives in the teaching of musical forms not only contributes significantly to making music education more functional, productive, and practical but also enhances students' artistic expression capacities and enables them to grasp formal structures in a hands-on way. Therefore, addressing form knowledge not only through conceptual dimensions but also through performance, production, and creativity is a necessity that enhances the quality of music education.

REFERENCES

Cangal, N. (2004). *Music Forms* (3rd ed.). Ankara: Arkadaş Publishing.

Council of Higher Education [YÖK]. (n.d.). Undergraduate Music Teacher Education Programs. https://eski.yok.gov.tr/kurumsal/idari-birimler/egitim-ogretim-dairesi/yeni-ogretmen-yetistirme-lisans-programlari

Çukurova University, State Conservatory. (n.d.). Course content within the scope of Music Forms. http://eobs.cu.edu.tr/SistemDetay_tr.aspx?OgrTurId=2

Edith Cowan University (Australia). (n.d.). Music Education Program. http://www.waapa.ecu.edu.au/courses-and-admissions/ourcourses/disciplines/music/music-education

Ertem, Ş. (1997). *An Examination of the Importance and Formation of the Concept of Musicality in Piano Education at Gazi University, Gazi Faculty of Education, Department of Music Education* (Master's thesis, Gazi University, Institute of Science, Ankara).

DOI: https://doi.org/10.30546/19023.978-9952-8573-9-9.2025.9012.
ISBN: 978-9952-8573-8-2

Ertürk, S. (1979). *Curriculum Development in Education* (3rd ed.). Ankara: Yelkentepe Publishing.

Fresno State University (U.S.A.). (n.d.). Course content within the scope of Music Forms. http://www.fresnostate.edu/catalog/documents/archive/Catalog_10-22-13_07-50.pdf

Gazi University, Gazi Faculty of Education, Music Teacher Education Program. (n.d.). Information Package. http://gbp.gazi.edu.tr/htmlProgramHakkinda.php?dr=0&lang=0&ac=16&FK=05&BK=21&ders_kodu=10500997

Hochschule für Musik und Tanz Köln (Germany). (n.d.). Course content within the scope of Music Forms. http://www.hfmt-koeln.de/fileadmin/redaktion/downloads/modulhandbuch_bm_ip_ab_ws13_14.pdf

Kalyoncu, N. (1996). *The Achievement of the Objectives in Piano Teaching Curricula in Music Departments of Anatolian Fine Arts High Schools* (Master's thesis, Abant İzzet Baysal University, Institute of Social Sciences, Bolu).

Kalyoncu, N. (2006). *Music Teacher Education in General Education Schools in Turkey and European Countries: A Comparative Study*. In Proceedings of the Symposium on Our Musical Art and the EU Process (pp. 119–140). Ankara: Sevda-Cenap And Music Foundation. (March 17–18).

Marmara University, Atatürk Faculty of Education, Music Teacher Education Program. (n.d.). Information Package.http://llp.marmara.edu.tr/course.aspx?zs=1&mod=1&kultur=tr-TR&program=13&did=6362&mid=11067&pmid=13&mufredatTurId=932001&organizasyonId=15

McGill University (Canada). (n.d.). Concurrent Bachelor of Music (B.Mus.) Major in Music Education and Bachelor of Education (B.Ed.).

http://www.mcgill.ca/study/2013□2014/faculties/music/undergraduate/programs/concurrent-bachelor-music-bmus-major-music-education-and-bach

Özkeleş, S. (2014). A Curriculum Model for the Music Forms Course Conducted in Departments of Music Education (Doctoral dissertation, Necmettin Erbakan University, Institute of Educational Sciences, Konya).

Royal Conservatoire of Scotland. (2013). 2013–2014 Academic Calendar. http://www.arcadia.edu/abroad/default.aspx?id=8589934864

Say, A. (2002). Music Dictionary (1st ed.). Ankara: Music Encyclopedia Publishing.

Tan, Ş., & Erdoğan, A. (2004). Planning and Evaluation in Teaching (5th ed.). Ankara: Pegem Academy Publishing.

Turkish Ministry of National Education, Board of Education and Discipline. (n.d.). Curriculum Programs. http://ttkb.meb.gov.tr/program2.aspx

Sönmez, V. (2004). *Teacher's Handbook on Curriculum Development* (11th ed.). Ankara: Anı Publishing.

DOI: https://doi.org/10.30546/19023.978-9952-8573-9-9.2025.9012.
ISBN: 978-9952-8573-8-2

DETERMINING AFFECTIVE DOMAIN OBJECTIVES: AN APPROACH TO THE MUSICAL FORMS COURSE[182]

Assoc. Prof. Dr. Sercan ÖZKELEŞ

Ordu University, Faculty of Music and Performing Arts
Musicology Department, Ordu, Türkiye
ORCID Code: https://orcid.org/0000-0003-2845-5667

ABSTRACT

Musical form refers to the structure that a work establishes through the relationships between its sections. This structure is based on principles such as repetition, contrast, variation, and development. Formal organization is not only an aesthetic choice but also a perceptual necessity. Decisions about what material will appear, when, and how within the musical continuity determine the form of a piece; in this context, form directly influences both the creative process and the listener's experience. This study aims to develop affective domain learning objectives within the scope of the music forms course conducted at the undergraduate level. The data in the study were collected using qualitative research techniques, including document analysis and interviews, and were analyzed using content analysis. The objectives and objective behaviors aimed at the affective domain within the scope of the music forms course were determined in line with the needs analysis. In the study, affective domain objectives within the scope of the music forms course were established by utilizing the opinions of participants in the study group, the curricula of the Music Forms course in the Departments of Music Education at Turkish universities, the curricula of Music Forms courses conducted in music teacher education programs in universities from different regions of the world, the content of the Music Forms course included in the Council of Higher Education's (YÖK) Undergraduate Music Teaching Program, the music course curricula prepared by the Ministry of National Education's Board of Education and Discipline (TTKB) for grades 5, 6, 7, and 8, the related textbooks and guidebooks, the music course curricula for secondary education grades 9, 10, 11, and 12, the related textbooks and guidebooks, and the curriculum and textbook for the Music Forms course in Fine Arts High Schools. Accordingly, affective domain objectives were determined regarding: willingness to perform formal analyses of the works they listen to and perform, having a broad musical culture, willingness to create an archive of the works they listen to, willingness to build a repertoire from works they perform from different musical genres, willingness to engage in creative works, willingness to develop a unique musical identity, and willingness to explain the musical scenario of works.

[182]This study is derived from the doctoral dissertation titled An Instruction Program Model For The Music Forms Lesson In The Music Education Departments

DOI: https://doi.org/10.30546/19023.978-9952-8573-9-9.2025.9012.
ISBN: 978-9952-8573-8-2

Keywords: Musical forms, music structures, affective domain, objectives and objective behaviors.

INTRODUCTION

It involves students' emotional tendencies and characteristics such as their feelings, attitudes, interests, and affections toward a particular value. Krathwohl's classification (1964) of the affective domain is as follows:

Receiving: At this level, the basic behavior expected from the student is the willingness to notice a specific event. Listening to the lesson attentively, realizing the importance of learning, being willing to participate in classroom activities, etc.

Responding: The student exhibits a reaction. Initially, this occurs in the form of compliance or obedience, then willingly, and later with pleasure toward that stimulus.

Valuing: At this stage, the student accepts the value of something and demonstrates strong interest and commitment to the value they have accepted.

Organization: At this stage, the student shows behavior to organize other people. They identify the interrelationships between values and adapt their behavior to a specific value system. They adapt a new value to a set of values and combine different values. They resolve conflicts between values and begin constructing a consistent value system.

Characterization: The individual forms their own value system and controls their behavior accordingly. They generalize definite values to control tendencies and emphasize internal consistency. Later, they integrate these into a life philosophy or worldview. They act consistently with this new value. This value becomes a fundamental characteristic of the individual (Tan & Erdoğan, 2004: 20–22).

In the affective domain, musical appreciation, sensitivity to music, and behaviors related to musicality are involved. The goal of instrumental education is to ensure the student’s musical development along with solid technique (Ertem, 1997).

It is believed that an analytical approach is essential in each of the music-making processes (composition, performance/interpretation, and improvisation). Especially in performance-based music such as interpretation, which compels the individual to utilize all cognitive, affective, psychomotor, and intuitive domains, the high-level interdependent interaction of these domains is required. A prerequisite for achieving this interaction, which contributes to a more effective performance/interpretation, is analyzing the study or piece—regardless of its level—in terms of both technical and musical disciplines, within the axis of general musical truths and the expectations of instrumental education (Bağçeci, 2001: 20).

Cangal (2004) summarized the necessities of learning musical form knowledge under five headings. In the field of composition, he stated that musical forms constitute compositional knowledge and that

someone with creative power can produce compositions by blending structural materials (melody, rhythm, harmony) with this knowledge. In the field of interpretation, he emphasized that musicians (conductors, performers, vocalists) must be well-versed in a piece's form, as comprehensible and aesthetically pleasing performance (interpretation) is only possible through thorough understanding of its characteristics and structure. As for the field of teaching, he noted that a musician's knowledge of form contributes to the expansion of musical culture and that a music teacher must have a comprehensive understanding of musical forms to teach them in schools. In the field of research, he pointed out that understanding and evaluating musical works through research (analysis) is only possible through knowledge of form. In the field of listening, he argued that analyzing the structure and form of works enables better understanding, making knowledge of musical forms beneficial even for listeners.

Since a music teacher training program encompasses the dimensions of composition, interpretation, teaching, research, and listening, knowledge of musical forms is important for music teachers both to be professionally competent and to sustain their musical development.

Musical form refers to the structure that a piece constructs through the relationships between its sections. This structure is based on principles such as repetition, contrast, variation, and development. Formal organization is not only an aesthetic choice but also a perceptual necessity. Decisions about when and how materials appear within musical continuity determine the form of a piece; in this context, form directly affects both the creative process and the listener's experience. This study aims to establish learning objectives for the affective domain within the scope of the undergraduate-level musical forms course.

MATERIALS AND METHODS

In the study, data were collected using qualitative research techniques, specifically document analysis and interview methods, and analyzed through content analysis. Objectives and behavioral outcomes for the affective domain within the scope of the musical forms course were determined based on a needs analysis.

In the research, the views of the participants in the study group, the teaching programs of the Musical Forms course in Music Education Departments of Turkish universities, the syllabi of Musical Forms courses in music teaching programs in various parts of the world, the content of the Musical Forms course in the Council of Higher Education's Undergraduate Program in Music Teaching, the curricula, textbooks, and guidebooks for grades 5 through 8 of primary education prepared by the Ministry of National Education Board of Education and Discipline (MoNE), the curricula, textbooks, and guidebooks for grades 9 through 12 of secondary education, and the curriculum and textbook for the Musical Forms course in Fine Arts High Schools were utilized to determine the objectives and behavioral outcomes related to the affective domain for the Musical Forms course.

DOI: https://doi.org/10.30546/19023.978-9952-8573-9-9.2025.9012.
ISBN: 978-9952-8573-8-2

FINDINGS

Affective Objectives and Behavioral Outcomes Related to the Musical Forms Course

Objective: Willingness to perform formal analyses of the works one listens to and performs.

Behaviors:

- Awareness of the importance of formal analysis in conscious listening and effective, accurate interpretation of performed works.
- Checking the difference before and after analyzing a performed piece.
- Accepting that analysis is necessary to be a conscious listener and an effective interpreter.
- Enjoying analyzing the works one listens to and performs.
- Making it a habit to analyze the formal structure of every piece one listens to or performs.

Objective: Having a broad musical culture.

Behaviors:

- Respecting every type of music one listens to.
- Accepting all kinds of music, regardless of whether it is popular or not.
- Enjoying listening to national and international musical genres.
- Making it a principle throughout one's professional life to share qualified examples of all music genres in the classroom based on the curriculum.
- Referring to accumulated musical culture obtained from in-class and out-of-class experiences.

Objective: Willingness to archive the works one listens to.

Behaviors:

- Enjoying archiving selected quality works from different genres.
- Making a habit of archiving behavior.
- Volunteering to share the archive created.

Objective: Willingness to build a repertoire from works performed in various genres.

Behaviors:

- Enjoying adding performed pieces from different genres to one's repertoire.
- Volunteering to share the created repertoire.
- Volunteering to perform the repertoire in various activities (recitals, concerts, etc.).
- Making a habit of building a repertoire.

DOI: https://doi.org/10.30546/19023.978-9952-8573-9-9.2025.9012.
ISBN: 978-9952-8573-8-2

Objective: Willingness to engage in creative work.

Behaviors:

- Enjoying engaging in creative work.
- Volunteering to organize creative work.
- Sharing creative work by performing it in events.
- Being open to all kinds of criticism related to creative work.

Objective: Willingness to develop a unique musical identity.

Behaviors:

- Enjoying researching the characteristic features (style, era, form, etc.) of the pieces listened to and performed.
- Enjoying analyzing the formal structure of the pieces listened to and performed.
- Explaining the aesthetic structure of an analyzed work by internalizing it through one's musical identity.

Objective: Willingness to explain the musical narrative of the pieces.

Behaviors:

- Enjoying sharing the formal characteristics of works.
- Enjoying sharing the historical characteristics of works.
- Enjoying sharing the composer and stylistic features of works.
- Engaging in discussion about the inner structure of works.

RESULTS, DISCUSSION AND CONCLUSION

This research aimed to identify affective domain objectives for the Musical Forms course and, in this direction, systematically defined behavioral outcomes that would help students develop attitudes, interests, values, and a sense of musical belonging. These objectives, developed based on Krathwohl's affective domain classification, target not only the acquisition of knowledge but also students' sincere participation in musical experiences, the formation of values, and the internalization of these values through behavior.

The findings of the study indicate that the teaching of form knowledge should not be limited to cognitive and technical aspects alone but should also be structured to develop students' qualities such as emotional attachment, musical awareness, cultural openness, and aesthetic sensitivity.

DOI: https://doi.org/10.30546/19023.978-9952-8573-9-9.2025.9012.
ISBN: 978-9952-8573-8-2

Behavioral outcomes such as “enjoying musical analysis,” “building a repertoire,” “engaging in creative work,” and “developing musical identity” enhance students’ active and voluntary participation in the learning process, paving the way for lasting, meaningful, and personalized learning.

The defined objectives not only guide in-class activities but also directly contribute to the student’s musical life, professional practice, and aesthetic awareness. Centering affective objectives in the teaching of form knowledge allows students to become open-minded and respectful individuals toward various musical genres, enjoy musical experiences, and form their own musical language and identity. The integration of affective objectives in form teaching enables students to assess musical processes not only from a technical standpoint but also from an aesthetic perspective. For the student, musical form becomes not merely a structure but also a carrier of meaning, a cultural heritage, and a tool of emotional expression.

Thus, learning moves beyond the knowledge level and reaches the level of emotional participation and internalization.

For a music teacher candidate, development in the affective domain is not only important for establishing empathetic relationships with students but also crucial in terms of artistic ethics, cultural sensitivity, and musical self-discipline.

In this context, affective objectives form a basis for teacher candidates to develop their own musical identity and to remain open to understanding and teaching all types of music without discrimination. Behavioral outcomes such as building a repertoire, archiving, sharing, and volunteering in creative activities not only allow students to connect with music on an individual level but also support the development of a collaborative and participatory musical personality at a societal level.

Such objectives support the mission of arts education to shape the individual into a socially responsive, productive, and culturally engaged subject. In institutions that train music teachers, form knowledge courses need to be restructured to include not only theoretical and technical objectives but also affective ones.

Programs should be enriched with content and activities that support students in developing values, aesthetic sensitivity, and cultural awareness.

In order for affective domain objectives to translate into observable behaviors, activity-based applications such as archiving, repertoire development, musical analysis sharing, and creative performance should be more frequently included in the musical forms course. These activities will not only strengthen students’ relationship with music but also allow them to explore personal interests and develop an individual musical language.

To observe and assess affective objectives, the use of performance-based assessment tools (rubrics, self-assessment forms, reflective journals, etc.) should be encouraged.

In this way, the student will not only express what they know but also what kind of attitude they develop toward music, what they value, and what they are inclined toward. By incorporating music from different cultures in the content of the musical forms course, students can be supported in becoming individuals who are sensitive to cultural diversity, open-minded, and aesthetically equipped. Making comparative analyses between national music genres and international musical cultures will provide richness both in value education and in musical empathy.

REFERENCES

Atatürk University, Faculty of Fine Arts, Department of Musicology. (n.d.). Course content within the scope of Music Forms. http://eobs.atauni.edu.tr/Degree/First.aspx

Bağçeci, S. E. (2001). Performance and Musical Analysis Interaction in Piano Education (Doctoral dissertation, Gazi University, Institute of Science, Ankara).

Cangal, N. (2004). Music Forms (3rd ed.). Ankara: Arkadaş Publishing.

Council of Higher Education [YÖK]. (n.d.). *Undergraduate Music Teacher Education Programs. https://eski.yok.gov.tr/kurumsal/idari-birimler/egitim-ogretim-dairesi/yeni-ogretmen-yetistirme-lisans-programlari

Edith Cowan University. (2013). 2013–2014 Academic Calendar. https://intranet.ecu.edu.au/__data/assets/pdf_file/0004/252733/2014-academic-calendar.pdf

Edith Cowan University. (n.d.). Course content within the scope of Music Forms. http://www.ecu.edu.au/future-students/our-courses/disciplines-overview?id=Y68&unitset=M ABUTW

Edith Cowan University. (n.d.). Music Education Program. http://www.waapa.ecu.edu.au/courses-and-admissions/ourcourses/disciplines/music/music-education

Ertem, Ş. (1997). An Examination of the Importance and Formation of the Concept of Musicality in Piano Education at Gazi University, Gazi Faculty of Education, Department of Music Education (Master's thesis, Gazi University, Institute of Science, Ankara).

Ertürk, S. (1979). Curriculum Development in Education (3rd ed.). Ankara: Yelkentepe Publishing.

Fresno State University (U.S.A.). (n.d.). Course content within the scope of Music Forms. http://www.csub.edu/catalog/_files/2013-2015_updated/077-39.pdf

Gazi University, Gazi Faculty of Education, Music Teacher Education Program. (n.d.). Information Package. http://gbp.gazi.edu.tr/htmlProgramHakkinda.php?dr=0&lang=0&ac=16&FK=05&BK=21&ders_kodu=10500997

Hochschule für Musik und Tanz Köln (Germany). (n.d.). Course content within the scope of Music Forms. http://www.hfmt-koeln.de/fileadmin/redaktion/downloads/modulhandbuch_bm_ip_ab_ws13_14.pdf

Marmara University, Atatürk Faculty of Education, Music Teacher Education Program. (n.d.). Information Package.http://llp.marmara.edu.tr/course.aspx?zs=1&mod=1&kultur=tr-TR&program=13&did=6362&mid=11067&pmid=13&mufredatTurId=932001&organizasyonId=15

McGill University (Canada). (n.d.). Concurrent Bachelor of Music (B.Mus.) Major in Music Education and Bachelor of Education (B.Ed.). http://www.mcgill.ca/study/2013□2014/faculties/music/undergraduate/programs/concurrent-bachelor-music-bmus-major-music-education-and-bach

Ministry of National Education, Board of Education and Discipline. (n.d.). Curriculum Programs. http://ttkb.meb.gov.tr/program2.aspx (Accessed: October 21, 2013)

Royal Conservatoire of Scotland. (2013). 2013–2014 Academic Calendar. http://www.arcadia.edu/abroad/default.aspx?id=8589934864

Tan, Ş., & Erdoğan, A. (2004). Planning and Evaluation in Teaching (5th ed.). Ankara: Pegem Academy Publishing.

DOI: https://doi.org/10.30546/19023.978-9952-8573-9-9.2025.9012.
ISBN: 978-9952-8573-8-2

Çukurova University, State Conservatory. (n.d.). Course content within the scope of Music Forms. http://eobs.cu.edu.tr/SistemDetay_tr.aspx?OgrTurId=2

Özkeleş, S. (2014). A Curriculum Model for the Music Forms Course Conducted in Departments of Music Education* (Doctoral dissertation, Necmettin Erbakan University, Institute of Educational Sciences, Konya).

DOI: https://doi.org/10.30546/19023.978-9952-8573-9-9.2025.9012.
ISBN: 978-9952-8573-8-2

THE PROCESS OF DEVELOPING INSTRUCTIONAL CONTENT FOR THE MUSIC FORMS COURSE[183]

Assoc. Prof. Dr. Sercan ÖZKELEŞ

Ordu University, Faculty of Music and Performing Arts
Musicology Department, Ordu, Türkiye
ORCID Code: https://orcid.org/0000-0003-2845-5667

ABSTRACT

One of the fundamental components of music education, the music forms course aims to equip students with the ability to understand, analyze, and interpret musical structures. The effective and sustainable implementation of this course depends not only on the transmission of historical forms but also on structuring the content in line with pedagogical principles. The process of determining instructional content should be based on both music theory and curriculum development approaches. In this context, the selection, sequencing, and presentation of content should be planned to support students' cognitive development. This study aims to evaluate the instructional content for the music forms course by addressing both its theoretical foundations and contemporary curriculum development approaches. The data in the study were collected using qualitative research techniques, including document analysis and interviews, and analyzed through content analysis. The content of the Music Forms course has been organized based on the learning domains related to the intended goals and behavioral objectives, from simple to complex, easy to difficult, concrete to abstract, and from the immediate environment and time to distant ones, in a way that prerequisites one another and is equipped with contemporary knowledge and skills. The course content has been sequenced according to the principle of gradual progression in the goals and behavioral objectives of the fields of music culture, analysis, interpretation, and composition, based on expert opinions and the analysis of domestic and international written and printed sources, as well as electronic documents. Both the opinions of the experts in the study group and the content of the Music Forms course in the Council of Higher Education's Undergraduate Program for Music Teaching indicate that students should become familiar with all music genres and their living forms within the scope of music culture. In this regard, the course content for the music forms course includes concepts related to the course, instrumental and vocal music types in International Art Music, types of Turkish Music, types of Traditional Folk Music, types of Mystical Folk Music, types of Traditional Art Music, types of Mystical Art Music, Mosque Music Types, Entertainment Music Types, Military Music, Contemporary Turkish Music Types, Jazz

[183] This study is derived from the doctoral dissertation titled An Instruction Program Model For The Music Forms Lesson In The Music Education Departments

DOI: https://doi.org/10.30546/19023.978-9952-8573-9-9.2025.9012.
ISBN: 978-9952-8573-8-2

Music Types, Latin Music Types, Popular Music Types, Contemporary Music Types, National Music of the Turkic Republics, Music from Different Regions of the World, Elements Forming Musical Forms, Song Forms, Forms with Refrains, Sonata Forms, Invention Form, and Fugue Form.

Keywords: Musical forms, music structures, course content, music forms course content.

INTRODUCTION

Every composition created by composers forms an inner psychological unity. In order to express a piece accurately and effectively, one must first have the necessary knowledge about its form of construction. Understanding the relationship between the fundamental elements of musical form—motif, phrase, and period—is vital for the performance of the work. Furthermore, when interpreting a musical work, the performer must internalize not only its period-specific traits and theoretical analyses but also any newly discovered insights. In this way, the character of the work can be enriched by the performer's expressive power, bringing fresh perspectives to the interpretation. For this reason, whenever a piece is interpreted, one must begin with the smallest building blocks—motif and phrase relationships—then proceed to analyze each section musically before interpretation. R. Schumann emphasized the importance of form in interpretation, stating, “Only when you understand the form of a work clearly will you grasp its essence.” Similarly, S. Rachmaninoff warned that without revealing the main idea in broad strokes, performance can become muddled. According to Hodeir (1971: 7), form is the path to achieving unity and integrity in a work. The more variety it contains, the richer the form becomes; the more orderly the various modifications within a whole, the more flawless the work.

Moreover, in music teacher education—a component of professional music training—fundamental music knowledge, harmony knowledge, analysis knowledge, style and form knowledge form an integrated whole. During teacher education, these courses, tailored to predetermined needs, aim to build a theoretical foundation that supports the practical aspects of music (Erdal, 2003: 9–10). The primary and secondary school music curricula prepared by the Turkish Ministry of National Education include learning areas addressing musical forms. The general objectives of the primary school music curriculum related to the Musical Forms course are as follows:

- Develop aesthetic sensibility through music,
- Enable expression of emotions, thoughts, and experiences through music,
- Develop creativity and talent through music-making,
- Recognize local, regional, national, and international musical cultures,
- Foster cognitive skill development through music,
- Enhance musical perception and knowledge.

DOI: https://doi.org/10.30546/19023.978-9952-8573-9-9.2025.9012.
ISBN: 978-9952-8573-8-2

In addition to the shared competencies in the Musical Forms course, the acquisition of sub-skills specific to musical form is one of the core objectives. These skills are organized according to students' musical needs and professional competency levels, grouped under four categories: composition, interpretation, analysis, and listening.

The domain-specific skills expected in the curriculum are:

- Compositional Skill: Musical forms constitute compositional knowledge. A creative person uses structural materials (melody, rhythm, harmony) with this knowledge to compose. Within this course, students will learn the rules for creating motifs, phrases, and periods and will, for instance, be able to compose simple children's songs.

- Interpretative Skill: Those who perform music (conductors, instrumentalists, vocalists) must understand the form of a work. A comprehensible and beautiful performance is only possible when one knows the work's structure and characteristics thoroughly. By mastering the general structures of forms studied in the units, students are expected to develop this skill during performance.

- Analytical Skill: Analyzing a work's structure and form involves a formal analysis of the piece. This requires understanding the interrelationships of the motif, phrase, and period.

- Listening Skill: Analyzing and consciously listening to the structure and form of works enhances understanding. Knowledge of musical forms empowers students to become informed listeners.

As one of the fundamental components of music education, the Musical Forms course aims to develop students' abilities to understand, analyze, and interpret musical structures. The effective and sustainable implementation of this course relies not only on conveying historical forms but also on structuring the content according to pedagogical principles. Content determination must be grounded in both music theory and curriculum development approaches. Thus, the selection, sequencing, and presentation of content should support students' cognitive development. This study aims to evaluate the course content for Musical Forms by considering both theoretical foundations and contemporary curriculum development perspectives.

MATERIALS AND METHODS

In this study, data were collected using document analysis and interview techniques, which are among qualitative research methods, and were analyzed through content analysis. The content of the Musical Forms course was organized in accordance with the learning domains related to the targeted goals and behaviors to be acquired by the students, following the principles of progression from simple to complex, from easy to difficult, from concrete to abstract, and from the immediate environment and present time to the distant, with each topic serving as a prerequisite for the next and equipped with contemporary knowledge and skills. The content of the course was sequenced according to the

DOI: https://doi.org/10.30546/19023.978-9952-8573-9-9.2025.9012.
ISBN: 978-9952-8573-8-2

principle of gradual progression in the goals and target behaviors within the domains of music culture, analysis, interpretation, and composition, based on expert opinions and the analysis of written and printed sources both domestic and international, as well as electronic documents.In line with the data obtained from the experts in the study group;

1. Regarding the limitation of topics in the Musical Forms course, it was concluded that, regardless of genre distinction, the forms currently used in all areas of music (performance, teaching, composition, listening, etc.) and included in the primary and secondary education curricula should be taught through practical application, and all musical genres should be taught within the scope of music culture.

2. Regarding the classification among types during the course implementation, it was determined that instead of classifying among music genres, instruction should be conducted among forms according to the educational principle of progression from the known to the unknown, from the easy to the difficult, from the simple to the complex.

3. Regarding the parallel execution or classification of music genres and forms based on their types, it was concluded that after the forms specific to the genres are taught, if the taught forms are also similarly used in other music genres, their usage across genres should be compared and associated, and this would be beneficial at the comprehension level (Özkeleş, 422; 2021).

The content of the Musical Forms course was organized in accordance with the learning domains related to the targeted goals and behaviors to be acquired by the students, following the principles of progression from simple to complex, from easy to difficult, from concrete to abstract, and from the immediate environment and present time to the distant, with each topic serving as a prerequisite for the next and equipped with contemporary knowledge and skills.

The content of the course was sequenced according to the principle of gradual progression in the goals and target behaviors within the domains of music culture, analysis, interpretation, and composition, based on expert opinions and the analysis of written and printed sources both domestic and international, as well as electronic documents.

Both the opinions of the experts in the study group and the content of the Musical Forms course in the Council of Higher Education's Undergraduate Music Teacher Education Program emphasized that students should be familiar with all music genres and living forms within the scope of music culture.

FINDINGS

In line with the objectives and target behaviors to be instilled in students, the topic headings of the Musical Forms course were developed according to the indicator table as follows:

1. Concepts Related to the Musical Forms Course: Genre, form, phrase, structure

DOI: https://doi.org/10.30546/19023.978-9952-8573-9-9.2025.9012.
ISBN: 978-9952-8573-8-2

2. International Art Music Genres

2.1. Instrumental Music Genres:

2.1.1. Song-like Genres: Cavatina, Berceuse, Barcarolle, Canzone, Song Without Words

2.1.2. Original Genres: Prelude, Variation, Rondo, Étude

2.1.3. Literary Genres: Elegy, Romance, Rhapsody, Ballade

2.1.4. Polyphonic Genres: Canon, Invention, Fugue

2.1.5. Free Genres: Toccata, Capriccio, Fantasy, Impromptu

2.1.6. Layered (Sequential) Genres: Suite (its movements and dance music), Divertimento, Serenade

2.1.7. Chamber Music Genres: Sonata and its types, Church Sonata, Chamber Sonata, Trio Sonata, Rondo Sonata, Schönberg's Suite-Sonata, Sonatina, Duo, Trio, Quartet, Quintet, Septet, Octet, Nonet, Distet (Dixtour)

2.1.8. Symphonic Music Genres: Symphony, Concerto, Concerto-like Symphony, Symphonic Poem, Overture

2.2. Vocal Music Genres

2.2.1. Sacred Music Genres: Mass, Chorale, Motet, Cantata, Oratorio

2.2.2. Secular Music Genres: Aria, Lied, Recitative, Madrigal, Opera

3. Turkish Music Genres

3.1. Traditional Folk Music Genres: Generally folk songs (Karadeniz Folk Song, Teke Zortlatması, Konya Folk Song, Rumelia Folk Song, Azerbaijani Folk Song), Müstezad, Zeybek, Maya, Bozlak, Gurbet, Barak, Hoyrat, Divan, Güvende Suite, Barana Suite, Musical Tale

3.2. Sufi Folk Music Genres: Generally İlahi (Nefes, Savt, Gülbang), Kalenderi, Semah, Ali Mevlid

3.3. Traditional Art Music Genres: Generally Song, Children's and Youth Songs, Fasıl Song, Solo Song, Popular Song, Entertainment Song, Aranağme, Gazel, Taksim, Peşrev, Medhal, Instrumental Interlude (Hava), Generally Semai (Yürüksemai, Ağırsemai, Instrumental Semai), Beste, Kar, Kar-ı Natık, Fasıl

3.4. Sufi Art Music Genres: Gülbang, Durak, Na't, Taksim, First Peşrev, Ayin-i Şerif, Final Peşrev, Final Yürüksemai, Sema

3.5. Mosque Music Genres: Ezan, Kamet, Tardiyye, Tekbir, Tehlil, Telbiye, Generally Salat (Morning Salat, Funeral Salat, Eid Salat, Salat-ı Ümmiye), Generally İlahi (Hymns related to religious months: Muharrem İlahi, Safer İlahi, Rabi' al-Awwal, Rabi' al-Thani İlahi, Jumada al-Awwal, Jumada al-Thani İlahi, Rajab İlahi, Sha'ban İlahi, Ramadan İlahi, Shawwal-Dhu al-Qi'dah-Dhu al-Hijjah İlahi), Hymns Related to Verbal Content (Hamdiye, Mi'rac Hymn, Tevşih, Tasbih Hymn, Kalimat al-Tawheed Hymn), Qasida, Na't, Prayer (Münacat), Mahfel Recitation, Temcid, Elegy, Mi'raciye, Mawlid

3.6. Entertainment Music Genres: 1. Generally Dance Music (Sirto, Longa, Çiftetelli, Mandra), Kanto, Köçekçe Suite-Tavşanca Suite, Gypsy Music, in addition to types like folk songs, songs, taksim from

DOI: https://doi.org/10.30546/19023.978-9952-8573-9-9.2025.9012.
ISBN: 978-9952-8573-8-2

Traditional Folk Music and Traditional Art Music, most products of pop music 3.7. Military Music: Mehter Music: Mehter Peşrev, Mehter Instrumental Semai, Mehter Semai, Semai-yı Harbi, Ceng-i Harbi, Mehter March, Contemporary Turkish Music Genre

4. Jazz Music Genres: Blues, Ragtime, New Orleans, Dixieland, Chicago, Swing, Bebop, Cool, Hard Bop, Free Jazz, Electric Jazz

5. Latin Music Genres: Son, Cha-Cha-Cha, Samba, Merengue, Bossa Nova, Calypso, Mambo

6. Popular Music Genres:

- Rock Music Genres: Heavy Metal, Hard Rock, Pop Rock, Rock and Roll, Symphonic Rock, Anatolian Rock, Soft Rock, Latin Rock, Country Rock, etc.
- Electronic Music Genres: House, Disco, Techno, New Age, Drum and Bass, Hip Hop, Rap, R&B, etc.
- Popular Dance Music Genres: Tango, Rumba, Samba, Waltz, etc.
- Contemporary National and International Pop Music
- Other Genres: Arabesque, Fantasy, etc.

7. Contemporary Music Genres: Impressionist Music, Expressionist Music, Electronic Music, Musical Primitivism, Neo-Classical Music, Serial Music, Microtonal Music, Jazz-influenced Music, Utility Music, Aleatoric Music, Neo-Romantic Music, Computer Music, Minimal Music, Polystylism, New Simplicity, New Complexity, Musical Historicism, Rock-influenced Music

8. National Music of Turkic Republics: Folk Music of the Turkish Republic of Northern Cyprus, Azerbaijan, Kazakhstan, Turkmenistan, Uzbekistan, Kyrgyzstan

9. Music of Different Regions of the World:

- Mediterranean Countries: Greece, Spain, Egypt, Balkan Countries
- African Countries: West Africa, East Africa, South Africa, and Central African Countries
- Asian Countries: Russia, India, China
- Other Countries: Australia, Scotland, Mexico

10. Elements Constituting Musical Forms: Motif (Motif, Leitmotif, Pattern Motif), Phrase, Period, Figure, Theme, Bridge

11. Song Forms: One-Period Song Form, Blues Pattern in One-Period Song Form, Two-Period Song Form, Song Form in Traditional Turkish Art Music (Zemin, Nakarat, Meyan), Song Form in Jazz Music, Three-Period Song Form, Compound Song Form

12. Refrain-Based Forms: Rondo Theme, Small Rondo, Large Rondo, Sonata Rondo, Peşrev Form, Instrumental Semai Form

13. Sonata Forms: Exposition, Development, Recapitulation, Baroque Period Sonata Form, Classical Period Sonata Form, Irregular Sonata Forms, Sonatina

14. Invention Form: Elements of Invention Form (Motif, Imitation, Counterpoint, Episode)

15. Fugue Form: Elements of Fugue Form—Theme (Subject), Answer (Comes), Codetta, Counterpoint, Episode, Stretto, Pedal, Structure of Fugue Form (Exposition, Development, Return, Conclusion, Coda)

RESULTS, DISCUSSION AND CONCLUSION

This research has revealed the necessity of considering both theoretical foundations and contemporary curriculum development approaches in structuring the instructional content of the Musical Forms course. Musical forms instruction should not be limited to the transfer of historical knowledge only; rather, the content should be structured in a way that supports the students' cognitive, psychomotor, and affective developmental levels.

As a result of the study, it was emphasized that the content of the Musical Forms course should be arranged according to educational principles of progression such as "from simple to complex", "from easy to difficult", "from concrete to abstract", and "from the immediate environment to the distant". It was also determined that the contents should be planned not only in terms of formal knowledge but also on the basis of goals and target behaviors in areas such as music culture, analysis, interpretation, and composition.

In line with expert opinions, it was concluded that all music genres should be addressed in terms of form without making genre distinctions, thus enabling students to recognize contemporary and living music forms. This situation is thought to increase students' awareness of musical diversity and prepare them more qualitatively for areas such as performance, teaching, and composition.

The topic headings created within the scope of the study provided a multidimensional instructional framework by covering both national and international music genres and forms. This content has been structured in a way that supports not only the knowledge level of students but also their abilities to analyze, develop creative expression, build musical identity, and interpret.

When it comes to training qualified music teachers, the course contents must be designed in accordance with the goals and target behaviors to be instilled in students. At this stage, it is necessary to first determine the needs related to the course and to organize the content in line with the course objectives. The content of the course should be structured based on the curricula of Primary and Secondary School Music Courses and Fine Arts High Schools in a way that equips students with the knowledge and skills to meet all kinds of needs.

DOI: https://doi.org/10.30546/19023.978-9952-8573-9-9.2025.9012.
ISBN: 978-9952-8573-8-2

In terms of achieving the set goals within the course and developing students' musical skills, this situation must be planned for the Musical Forms course as well as for every course. In the content development process for the Musical Forms course, the field-specific theoretical knowledge base, current curriculum development approaches, student-centered learning objectives, and sensitivity to musical diversity should be taken as a basis. In this way, both the academic and artistic development of students will be supported, and more permanent and effective contributions to music education will be made.

REFERENCES

Council of Higher Education [YÖK]. (n.d.). Undergraduate Music Teacher Education Programs. https://eski.yok.gov.tr/kurumsal/idari-birimler/egitim-ogretim-dairesi/yeni-ogretmen-yetistirme-lisans-programlari

Çukurova University, State Conservatory. (n.d.). Course content within the scope of Music Forms. http://eobs.cu.edu.tr/SistemDetay_tr.aspx?OgrTurId=2

Edith Cowan University (Australia). (n.d.). Music Education Program. http://www.waapa.ecu.edu.au/courses-and-admissions/ourcourses/disciplines/music/music-education

Erdal, B. (2003). *Barok Dönemdeki Türler ve Biçimlerin Biçim Bilgisi İçindeki Yeri ve Biçim Bilgisi Dersinin Gerekliliği*, Yüksek Lisans Tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, İzmir.

Erdal, B. (2003). *The Place of Types and Forms in the Baroque Period in Morphology and the Necessity of Morphology Course*, Master's Thesis, Dokuz Eylül University, Institute of Educational Sciences, Izmir.

Fresno State University (U.S.A.). (n.d.). Course content within the scope of Music Forms. http://www.fresnostate.edu/catalog/documents/archive/Catalog_10-22-13_07-50.pdf

Gazi University, Gazi Faculty of Education, Music Teacher Education Program. (n.d.). Information Package. http://gbp.gazi.edu.tr/htmlProgramHakkinda.php?dr=0&lang=0&ac=16&FK=05&BK=21&ders_kodu=10500997

Hochschule für Musik und Tanz Köln (Germany). (n.d.). Course content within the scope of Music Forms. http://www.hfmt-koeln.de/fileadmin/redaktion/downloads/modulhandbuch_bm_ip_ab_ws13_14.pdf

Hodeir, A. (2003). *Genres and Forms in Music*. (Translator: İlhan Usmanbaş). Istanbul: Pan Publishing.

Marmara University, Atatürk Faculty of Education, Music Teacher Education Program. (n.d.). Information Package.http://llp.marmara.edu.tr/course.aspx?zs=1&mod=1&kultur=tr-TR&program=13&did=6362&mid=11067&pmid=13&mufredatTurId=932001&organizasyonId=15

McGill University (Canada). (n.d.). Concurrent Bachelor of Music (B.Mus.) Major in Music Education and Bachelor of Education (B.Ed.). http://www.mcgill.ca/study/2013□2014/faculties/music/undergraduate/programs/concurrent-bachelor-music-bmus-major-music-education-and-bach

Özkeleş, S. (2014). A Curriculum Model for the Music Forms Course Conducted in Departments of Music Education (Doctoral dissertation, Necmettin Erbakan University, Institute of Educational Sciences, Konya).

Royal Conservatoire of Scotland. (2013). 2013–2014 Academic Calendar. http://www.arcadia.edu/abroad/default.aspx?id=8589934864

Tan, Ş., & Erdoğan, A. (2004). Planning and Evaluation in Teaching (5th ed.). Ankara: Pegem Academy Publishing.

Turkish Ministry of National Education, Board of Education and Discipline. (n.d.). Curriculum Programs. http://ttkb.meb.gov.tr/program2.aspx

DOI: https://doi.org/10.30546/19023.978-9952-8573-9-9.2025.9012.
ISBN: 978-9952-8573-8-2

ENHANCING PATIENT HEALTH LITERACY AND ITS EFFECT ON THE EFFICIENCY OF HEALTHCARE INSTITUTIONS

Karlygash Mailan[1*], Aydın ŞENOL

[*1]Graduate Institute of Health Sciences/Faculty of Health Management, Sakarya University of Applied Sciences, Sakarya Turkey

[2]Doç.Dr. Aydın ŞENOL

Sakarya University of Applied Sciences, Graduate Education Institute, Department of Health Management, Sakarya, Turkey

Abstract

Health literacy is the ability of individuals to access, understand, evaluate, and apply information necessary to maintain, protect, and improve their health. It has become an essential component of modern healthcare. According to the World Health Organization (WHO), health literacy not only affects individual health outcomes but also plays a crucial role in the overall efficiency of the healthcare system. Understanding medical terminology, processing treatment procedures, and critically evaluating health information are vital skills for every patient.Contemporary medicine requires a relationship based on mutual trust and partnership between physicians and patients. Patients with a high level of health literacy actively participate in the treatment process and use healthcare services effectively. They engage in preventive measures, follow medical instructions properly, and positively influence the functioning of health institutions.Many countries are giving special attention to improving health literacy. For example, the United States has prioritized this issue within the “Healthy People 2030” program, focusing on making health information clear, culturally appropriate, and accessible through digital platforms. Similarly, European countries such as Germany, Finland, and the Netherlands are actively developing online platforms, mobile apps, and infographics to enhance public health literacy.In Kazakhstan, several initiatives have also been implemented in recent years. Through digitalization, improving the quality of primary healthcare, and expanding public health counseling, efforts are being made to enhance medical literacy among the population.In general, health literacy is not just an individual concern but a key factor that influences public well-being and the efficiency of healthcare systems.

Keywords: Health literacy,Patient education,Healthcare system,Medical communication,Preventive healthcare,Digital health,Public health awareness,Doctor-patient relationship,Health information,Healthcare qualit.

DOI: https://doi.org/10.30546/19023.978-9952-8573-9-9.2025.9012.
ISBN: 978-9952-8573-8-2

Hastaların sağlık okuryazarlığını geliştirmek ve bunun sağlık kurumlarının verimliliğine etkisi

Özet

Sağlık okuryazarlığı, bireylerin kendi sağlıklarını korumak, sürdürmek ve geliştirmek amacıyla gerekli bilgileri bulma, anlama, değerlendirme ve kullanma yeteneğidir. Bu kavram günümüz sağlık sisteminin önemli bir parçası haline gelmiştir. Dünya Sağlık Örgütü'ne göre sağlık okuryazarlığı, sadece bireyin sağlığına değil, aynı zamanda sağlık hizmetlerinin genel etkinliğine de doğrudan etki etmektedir. Tıbbi terimleri anlamak, tedavi sürecini kavramak ve sağlık bilgilerini eleştirel bir şekilde değerlendirmek her hasta için temel beceriler arasında yer alır.Günümüz tıbbı, hasta ile hekim arasında tek yönlü bir ilişki yerine, karşılıklı güven ve iş birliğine dayalı bir yaklaşım gerektirir. Yüksek sağlık okuryazarlığına sahip bireyler tedavi sürecine aktif olarak katılır, sağlık hizmetlerini daha etkili kullanır. Bu bireyler önleyici sağlık hizmetlerine önem verir, hekim talimatlarına uyum gösterir ve bu da sağlık kurumlarının işleyişine olumlu katkı sağlar.Birçok ülke sağlık okuryazarlığını artırmaya yönelik çalışmalara önem vermektedir. Örneğin, Amerika Birleşik Devletleri'nde "Healthy People 2030" programı kapsamında sağlık bilgilerine erişim ve anlaşılırlık öncelikli hedef olarak belirlenmiştir. Avrupa ülkelerinde ise dijital platformlar, mobil uygulamalar ve infografik araçlarla halkın sağlık bilgisine erişimi artırılmaktadır.Kazakistan'da da son yıllarda dijitalleşme, birinci basamak sağlık hizmetlerinin kalitesini artırma ve sağlık danışmanlığı hizmetleriyle bu alanda ilerlemeler kaydedilmektedir

Anahtar Kelimeler: Sağlık okuryazarlığı,Hasta eğitimi,Sağlık sistemi,Tıbbi iletişim,Önleyici sağlık,Dijital sağlık,Halk sağlığı farkındalığı,Hekim-hasta ilişkisi,Sağlık bilgisi,Sağlık hizmeti kalitesi

Giriş

Sağlık okuryazarlığı, bir kişinin sağlığı korumak, sürdürmek ve geliştirmek için gerekli bilgileri bulma, anlama, değerlendirme ve kullanma yeteneğidir. Dünya Sağlık Örgütü'ne (WHO) göre, sağlık okuryazarlığı sadece nüfusun sağlık düzeyini değil, aynı zamanda tüm sağlık sisteminin etkinliğini de doğrudan etkiler. Tıbbi terimlerin anlaşılması, tedavi sürecinin doğru algılanması ve bilgilerin eleştirel bir bakış açısıyla değerlendirilebilmesi modern dünyada her hasta için önemli bir beceri haline gelmiştir.Modern tıp, hasta ile doktor arasında tek taraflı bir ilişki değil, karşılıklı güven ve ortaklığa dayalı bir ilişki gerektirir. Bu da hastanın sağlığı hakkında daha fazla bilgi sahibi olmasını ve karar verme sürecine aktif olarak katılmasını gerektirir. Sağlık okuryazarlığı yüksek düzeyde olan bir kişi, doktorun talimatlarını anlayabilir ve tıbbi hizmetleri etkili bir şekilde uygulayabilir, bu da sağlık kurumunun çalışmaları üzerinde olumlu bir etkiye sahip olacaktır.Hastaların sağlık okuryazarlığı ne kadar yüksek olursa, tıbbi tavsiyelere o kadar bilinçli bir şekilde başvururlar, hastalık önleme tedbirlerinde aktif rol alırlar ve tedavi sırasında talimatları dikkatlice takip ederler. Bu tür hastalar sağlıklarından sorumludur ve tedavinin kalitesi, tedavi süresi ve genel tıbbi bakımın kalitesi üzerinde doğrudan bir etkiye sahiptir. Bu sadece hastanın durumunu iyileştirmekle kalmayacak, aynı zamanda

DOI: https://doi.org/10.30546/19023.978-9952-8573-9-9.2025.9012.
ISBN: 978-9952-8573-8-2

sağlık kuruluşlarının etkin işleyişini de sağlayacaktır.Şu anda, dünya ülkeleri hastaların sağlık okuryazarlığının geliştirilmesi konusuna özel önem vermektedir. Örneğin, Amerika Birleşik Devletleri'nde, "Sağlıklı İnsanlar 2030" ulusal programı çerçevesinde, temel hedeflerden biri nüfusun sağlık okuryazarlığını geliştirmektir. Bu belge, tıbbi hizmetlerin sunumunda, kültürel ve dilsel özellikler dikkate alınarak, bilgilerin dijital platformlar aracılığıyla erişilebilir hale getirilmesinde net bilgi sağlanmasını sağlar.Avrupa Birliği'nde bu konu gündemde değil. Almanya, Finlandiya ve Hollanda gibi ülkelerde, hastalar için çevrimiçi platformlar, mobil uygulamalar ve infografikler geliştirilmekte ve halk arasında popüler hale getirilmektedir. Bu, vatandaşların tıbbi bilgileri doğru bir şekilde anlamalarını ve etkili kararlar almalarını sağlayacaktır.Kazakistan son yıllarda bu yönde bir dizi girişimi hayata geçirmiştir. Sağlık hizmetlerinin dijitalleştirilmesi, birinci basamak sağlık hizmetlerinin kalitesinin iyileştirilmesi ve önleyici çalışmaların yaygınlaştırılması yoluyla nüfusun sağlık okuryazarlığını artırmak için koşullar yaratılmıştır. Aynı zamanda, çeşitli tıbbi kuruluşlar, nüfus için konsültasyon yuvaları, bilgi standları, çevrimiçi konsültasyon formatları sunmaktadır.Bu nedenle, hastaların sağlık okuryazarlığı sadece bir bireyin sorunu değil, tüm toplum ve sağlık sistemi için acil bir görevdir. Artışı, tıbbi kuruluşun çalışmalarının etkinliğinde, halk sağlığının iyileştirilmesinde ve ulusal düzeyde göstergelerin büyümesinde önemli bir adımdır.

Araştırmanın Metadolojisi

Sağlık okuryazarlığı, sadece bireyin sağlığına yönelik sorumlu yaklaşımı değil, tüm toplumun sağlığını iyileştirmeyi amaçlayan karmaşık bir kavramdır. Son yıllarda, dünya ülkeleri sağlık okuryazarlığını geliştirmenin stratejik önemini kabul etmiş ve bu yönde bir dizi ulusal ve uluslararası program benimsemiştir. Bu bölüm, Amerika Birleşik Devletleri, Avrupa ülkeleri, Avustralya, Japonya ve DSÖ'nün deneyimlerine dayalı olarak uluslararası müdahalede etkili yaklaşımlara ve modellere bakacaktır.ABD deneyimi:Amerika Birleşik Devletleri'nde sağlık okuryazarlığı 1990 yılında ulusal düzeyde dikkate alınmaya başlanmıştır. 2000 yılından bu yana, "Sağlık İnsanları" ulusal programına dahil edilmiş ve nüfusun bilgiyi anlama yeteneğinin geliştirilmesi ana hedeflerden biri olarak belirlenmiştir. Şu anda, bu girişim sağlık okuryazarlığının iki yönde ele alındığı "Sağlıklı İnsanlar 2030" olarak adlandırılmaktadır:Kişisel sağlık okuryazarlığı, insanların sağlıkları hakkında karar verme yeteneğidir.Örgütsel sağlık okuryazarlığı, sağlık kuruluşlarının hastalara sade, açık, kültürel ve dilsel özelliklere uygun olarak bilgi sağlama yeteneğidir. "Sade dil" standardı Amerika Birleşik Devletleri'ndeki birçok hastanede uygulamaya konmuştur. Tıbbi sertifikalar hafif bir dile çevrilir ve doktorlar hastalara net bilgi vermekle yükümlüdür. Ayrıca poliklinik ve hastanelerde "sağlık okuryazarlığı görevlisi" adı altında çalışanlar istihdam edilmektedir. Bilgi materyallerini analiz eder ve bunları nüfusa uyarlar.Avrupa ülkelerinin deneyimi:Avrupa, sağlık okuryazarlığını sistematik olarak inceleyen bir bölgedir. Sorrensen K. liderliğindeki Avrupa Sağlık Okuryazarlığı Projesi (HLS-EU), sekiz ülkeyi kapsayan ilk kapsamlı çalışmaydı. Nüfusun tıbbi bilgileri anlama, değerlendirme ve kullanma becerilerini ölçtü ve ülkeler arasında karşılaştırmalı bir harita oluşturdu.Örnek: Avusturya ve

DOI: https://doi.org/10.30546/19023.978-9952-8573-9-9.2025.9012.
ISBN: 978-9952-8573-8-2

Hollanda'da, nüfusun% 55'inden fazlası "yüksek düzeyde sağlık okuryazarlığı" gösterdi.Bulgaristan ve İspanya'da ise bu oran %35'in altındaydı. AB ülkelerinde sağlık okuryazarlığını geliştirmenin yaygın yöntemleri şunları içerir: Hasta odaklı infografikler; Basit dil kılavuzları ve kitapçıklar; Tıbbi mobil uygulamalar (örneğin, "Dokter.nl", "MyHealth"); Çevrimiçi tıbbi danışmanlık. Finlandiya'da okul çocukları için özel bir sağlık konusu tanıtılmıştır. Bu konuda doğru beslenme, psikolojik sağlık, birinci basamak, aşılama hakkında bilgi edinirler. Böylece çocukluktan itibaren sağlık okuryazarlığı oluşur. Avustralya ve Yeni Zelanda örneği: Avustralya'da, "Ulusal Sağlık Okuryazarlığı Stratejisi" programı, sağlık bilgilerinin sunumunun tüm aşamalarını sağlar. Bu programa göre: Sağlık kurumları, bilgileri okuyamayan veya anlayamayan kişilere yardımcı olmak için özel araçlar sunar;Bilgi yayıncılığı çalışanları yıllık olarak eğitilir;Yöre halkının kültür ve dil özelliklerine uygun olarak çeviriler yapılacaktır.Yeni Zelanda'da Maori halkı için "whoānau ora" adı verilen özel bir sağlık programı var. Bu program, aile ilişkileri, kültür, dil ve maneviyatı dikkate alarak sağlık bilgilerini açıklar. Japonya ve Asya Ülkeleri: Japonya, sağlık bilgilerinin görsel yardımlar yoluyla sunulmasına öncelik vermektedir. Örneğin, Japon kliniklerinde her hastaya animasyon videoları gösterilir. Ek olarak, akıllı telefonda tedaviyle ilgili bilgileri görmek için QR kodlarını kullanabilirler. Bu dijital çözümler, nüfusun farklı yaş gruplarına göre uyarlanmaktadır. Ayrıca Güney Kore ve Singapur'da, sağlık kurumlarındaki "sağlık merkezleri" nüfusa ücretsiz danışmanlık, tarama, psikolojik yardım sağlamaktadır. Sonuç olarak, nüfusun sağlıkları ile ilgili bilgi düzeyi artacak ve tıbbi kuruluşlar üzerindeki yük azalacaktır. DSÖ (Dünya Sağlık Örgütü) görüşü: Dünya Sağlık Örgütü, 2009 yılından bu yana "Sağlık Okuryazarlığı" kavramını halk sağlığı politikasının temel bileşeni olarak önermiştir. Dünya Sağlık Örgütü, sağlık okuryazarlığı düşük olan kişilerin şunları yapması gerektiğini önerdi:Hastalığın geç teşhisi;Tıbbi öneriler yanlış anlaşılıyor; İlaçlar yanlış kullanılıyor; Tıbbi kaynaklar aşırı kullanılıyor. Dünya Sağlık Örgütü'ne göre, hastalığın kronik formlarının düşük sağlıklı ülkelerde ortaya çıkma olasılığı daha yüksekken, insanların durumlarını yönetme yetenekleri zayıflıyor. Bu nedenle, örgüt bu alanda ulusal bir strateji benimsemeyi önermektedir. Sonuç olarak, uluslararası deneyimler sağlık okuryazarlığının geliştirilmesinin çok yönlü ve sistematik bir yaklaşım gerektiren bir süreç olduğunu göstermektedir. Amerika Birleşik Devletleri'nde öncelik örgütsel düzeydir ve Avrupa ülkeleri nüfus için bilgi kaynaklarını geliştirmeye odaklanmıştır. Dijital ve görsel yardımcılar Asya ülkelerinde yaygın olarak kullanılmaktadır. Her durumda temel amaç, tıbbi bilgileri halk için erişilebilir, erişilebilir ve faydalı kılmaktır.

Araştırmanın Amacı

Hastaların sağlık okuryazarlığının geliştirilmesinin tıbbi kuruluşların çalışmaları üzerindeki etkisini değerlendirmek için bu çalışmada hem tanımlayıcı hem de karşılaştırmalı yöntemler kullanılmıştır. Dünya pratiğine ve erişilebilir literatüre dayanarak, çalışma varsayımsal bir temelde oluşturulmuştur, yani belirli bir poliklinik veya tıp kurumunda ampirik bir çalışma yapılmamıştır. Ancak, yabancı ve yerli bilimsel araştırmaların sonuçlarına, istatistiki verilere ve resmi kuruluşların raporlarına dayanarak

DOI: https://doi.org/10.30546/19023.978-9952-8573-9-9.2025.9012.
ISBN: 978-9952-8573-8-2

sonuçlar çıkarıldı.Çalışma betimsel (betimsel) bir biçimde yürütülmüştür. Bu yaklaşım, belirli bir fenomeni derinlemesine tanımlamamıza ve nedenlerini ve sonuçlarını belirlememize olanak tanır. Ayrıca sağlık okuryazarlığı ile sağlık kuruluşlarının etkinliği arasındaki ilişkiyi belirlemek için karşılaştırmalı (karşılaştırmalı) bir analiz yöntemi kullanılmıştır. Karşılaştırma yaparken:Uluslararası düzeyde sağlık okuryazarlığı örnekleri; Hasta bilgi alımının özellikleri; Kuruluşun çalışmalarının kalite göstergeleri karşılaştırıldı. Bu yöntemlerin bir sonucu olarak, belirli ölçümlere değil, genel eğilimlere dikkat edildi. Çalışma aşağıdaki bilgi kaynaklarına dayanıyordu: Dünya Sağlık Örgütü (WHO) raporları."Sağlık İnsanları 2030" Materyalleri. Avrupa Sağlık Okuryazarlığı Projesi (HLS-EU) Sonuçları. Kazakistan Cumhuriyeti Sağlık Bakanlığı resmi istatistikleri. Polumbo, Sorensen, Nutbeam gibi araştırmacıların bilimsel makaleleri. Bilimsel dergilerde yer alan makaleler ve literatür taramaları (PubMed, Scopus, Google Scientist veri tabanları). Bu kaynaklar, hastaların sağlık okuryazarlığı düzeylerini, tıbbi organizasyonla etkileşim biçimlerini ve sıklıklarını ve ayrıca tedavi sürecinin sonuçları üzerindeki etkisini analiz etti.Çalışma aşağıdaki temel parametrelere baktı: Hastanın sağlık bilgilerini anlama yeteneği. Tıbbi tavsiye üzerine takip düzeyi. Uygun ilaç kullanımının uygulanması. Tıbbi hizmetler için başvuru sıklığı. Kuruluşunuzla geri bildirim alın. Tedavi sonuçlarından memnuniyet düzeyi. Bu parametreler aracılığıyla, hastanın bilgi düzeyi ile tıbbi organizasyonun etkinliği arasındaki bağlantı göz önünde bulunduruldu. Çalışma, gerçek bir oylama veya teste dayanmıyordu, ancak bir örnek, uluslararası alanda yaygın olarak kullanılan anket araçlarının gözden geçirilmesiydi. Özellikle: HLS-EU-Q47 anketi, sağlık bilgilerini bulma, anlama, değerlendirme ve uygulama yeteneğini ölçmek için kullanılan çok çeşitli araçlardır. En Yeni Yaşamsal Belirti (NVS), bir kişinin temel sağlık metinlerini anlamasını ölçen kısa bir testtir. REALM (Rapid Ultimate of The Elder Literature in Medicine), tıbbi terimleri okuma ve söyleme yeteneğini amaçlayan bir araçtır. Bu araçlar sayesinde, hastaların sağlık okuryazarlığı farklı seviyelerde değerlendirilir - yüksek, orta ve düşük (sorunlu). Hastaların sağlık okuryazarlığı, tıbbi organizasyonun çalışmalarına katkıda bulunan çeşitli modellerle karakterize edilebilir. Nutbeam'in sağlık okuryazarlığı modeli bu çalışmaya dayanıyordu. Bu modelde okuryazarlık üç düzeyde ele alınmaktadır: İşlevsel okuryazarlık – tıbbi talimatların okunması ve anlaşılması. İnteraktif okuryazarlık, sağlık çalışanları ile iletişim kurabilme becerisidir. Eleştirel (eleştirel) okuryazarlık, bilgiyi değerlendirebilme ve sağlıkları ile ilgili kararlar alabilme becerisidir. Bu model aracılığıyla, hastanın sağlık bilgisi ile çalışma becerileri, etkinliği ve organizasyonla etkili etkileşim düzeyi tanımlanmıştır.

Araştırmanın Önemi

Bu çalışmanın temel amacı, hastaların sağlık okuryazarlığı düzeyinin artırılmasının sağlık kuruluşlarının çalışmaları üzerindeki etkisinin bilimsel analizidir. Yani, sağlıkla ilgili bilgi ve bilgileri etkin bir şekilde kabul edebilen kişilerin tıbbi hizmetleri nasıl kullanacakları, karar vermedeki rolleri, tedavinin sonucu ve tıbbi organizasyon ile ilişkilerinin incelenmesi.Proje çerçevesinde, sağlık okuryazarlığı ile sağlık kuruluşlarının çalışmalarının kalitesi arasında bir bağlantı kurulması,

DOI: https://doi.org/10.30546/19023.978-9952-8573-9-9.2025.9012.
ISBN: 978-9952-8573-8-2

uluslararası deneyime dayalı etkin yaklaşımlar sunulması planlanmaktadır. Buna ek olarak, bu çalışma Türkiye'deki sağlık sistemi için yararlı öneriler geliştirme olasılığını ele alacaktır.Çalışma, sağlık okuryazarlığını sadece bireyin yeteneği olarak değil, aynı zamanda sosyal ve örgütsel düzeyde bir faktör olarak da ele almaktadır. Organizasyon, araştırmanın nesnelerinden biri olarak kabul edildi - açık iletişim, basit bir dille yazılmış talimatlar ve hastalar için görsel yardımcılar.Hedefin uygulanması için aşağıdaki görevler tanımlanmıştır: Sağlık okuryazarlığı kavramının teorik temelinin analizi: Çalışmanın ilk aşaması, sağlık okuryazarlığı kavramının kökenlerini, bilimsel referanslarını, gelişim aşamalarını ele aldı. Bu kavramın işlevsel, etkileşimli ve eleştirel yönlerinin sistematize edilmiş özellikleri verilmiştir. Uluslararası uygulamaların incelenmesi: Analiz, çeşitli ülkelerin (ABD, Avrupa ülkeleri, Asya-Pasifik) sağlık okuryazarlığını geliştirmeye yönelik politikaları, yöntemleri ve sonuçları karşılaştırılarak gerçekleştirilmiştir. Bu, Türkiye'nin etkin yaklaşımlarını adapte edebilmek için gereklidir. Sağlık okuryazarlığı ile bir tıbbi kuruluşun çalışmaları arasındaki bağlantının tanımı: Hastaların sağlık bilgilerini nasıl anladıklarının incelenmesi, tedavi edilme şekillerini, nasıl ilaç aldıklarını, ne sıklıkla tıbbi bakım aradıklarını, bir bütün olarak kuruluşla nasıl iletişim kurduklarını etkiler. Örgütsel sağlık okuryazarlığının önemini göstermek için: Kuruluşların hastaya bilgiyi nasıl ileteceklerini, hangi dili konuşacaklarını, hangi görsel veya dijital araçları kullanarak okuryazarlığı nasıl geliştirebilecekleri gösterilmiştir. Bu, tıbbi kuruluşların etkinliğinin artırılmasına katkıda bulunacaktır. Bu çalışma, sağlık okuryazarlığının geliştirilmesi ile sonuçlanmaktadır: Mıtsınalyq qyzmetterge júginý sapasy artady; Tedavi sonuçlarından hastaların memnuniyetinin arttırılması; Organizasyonun verimliliğini artırmak; Tıbbi kaynaklardan tasarruf edilecek; Kronik hastalıkların azaltılmış komplikasyonları; Nüfusun genel sağlık göstergeleri iyileşecektir.

Araştırmanın Sınırlılıkları

Herhangi bir çalışmanın kendi metodolojisi ve hedefleri içinde belirli sınırlamaları olacaktır. Bu sınırlamalar, çalışmanın sonuçlarının yorumlanması, genelleştirilmesi ve pratik uygulamasında dikkate alınan önemli hususlardır. Bu bölüm, hastaların sağlık okuryazarlığının geliştirilmesine ilişkin çalışmanın teorik ve pratik sınırlamalarını ve bunun kuruluşun çalışmaları üzerindeki etkisini açıklamaktadır.Bu çalışma, belirli bir tıbbi kuruluş veya hastalar tarafından yürütülen ampirik (pratik) bir çalışma olmayıp, ikincil verilere ve bilimsel literatüre dayalı tanımlayıcı bir analizdir. Çalışmada kullanılan istatistikler, anketler ve modeller diğer ülkelerde veya uluslararası alanda yürütülen projelerden alınmıştır. Gelecekte, araştırma hipotezlerinin belirli hastalarla yürütülen kalitatif ve kantitatif çalışmalarla doğrulanması gerekecektir. Bu sınırlama, bağımsız ve doğru sonuçlar çıkarmayı imkansız kılan faktörlerden biridir. Çalışmada kullanılan uluslararası veriler farklı sosyal ve kültürel bağlamlarda derlenmiştir. Amerika Birleşik Devletleri, Almanya ve Japonya gibi ülkelerde yapılan çalışmaların sonuçları, Türkiye nüfusunun davranış, dil ve kültürel özellikleriyle doğrudan örtüşmeyebilir. Örneğin, sağlığa karşı tutum, doktorlarla iletişim tarzı, güven düzeyi farklı toplumlarda farklıdır.Bu nedenle, uluslararası deneyimin yerel duruma doğrudan aktarılması sırasında

adaptasyon ve adaptasyon gereklidir. Bu, kültürlerarası araştırmalara duyulan ihtiyacı gösteren bir kısıtlamadır. Çalışmada hastalar belirli yaş gruplarına (gençler, yaşlılar, çocuklar gibi) ayrılmadı. Bununla birlikte, sağlık okuryazarlığı yaş açısından önemli ölçüde farklıdır.Örnek: Gençler, dijital okuryazar olmalarına rağmen, tıbbi terminoloji konusunda yetenekli olabilirler; Yaşlı insanlar bazen bilgiyi anlamakta güçlük çekerler, ancak doktorlarına daha çok güvenirler; Çocuklar ve ergenler için sağlık okuryazarlığı tamamen ayrı bir şekilde öğretilir. Bu hasta alt gruplarının doğru bir şekilde çalışılmaması, çalışmanın sonuçlarını derinlemesine analiz etme ve spesifik önerilerde bulunma yeteneğini sınırlar. Çalışmada, okuryazarlığı doğru bir şekilde değerlendiren tanı araçları (örneğin HLS-EU-Q47, NVS, REALM) kullanılmamıştır. Bu araçlara dayanarak elde edilen verilerin eksikliği, hastaların sağlık okuryazarlığı düzeyinin ve bunun kuruluşun çalışmaları üzerindeki etkisinin doğru nicel olarak belirlenmesini engellemektedir. Bununla birlikte, çalışma aynı zamanda hastalardaki belirli davranış değişikliklerini, tedaviye ne kadar duyarlı olduklarını ve sağlık karar verme kalıplarını kapsamlı bir şekilde incelemedi. Tıbbi organizasyonun çalışmalarının etkinliği karmaşık ve çok faktörlü bir göstergedir. Çalışanların mesleki becerilerinden, teknik ekipmandan, yönetim kalitesinden, finansman seviyesinden ve diğer faktörlerden etkilenir. Hastaların sağlık okuryazarlığı bu rakamın sadece bir yönü olabilir. Bu nedenle, çalışma, kuruluşun çalışmalarının etkinliğine yalnızca okuryazarlık açısından bakmak için yeterli olmayabilir. Bu faktör, araştırmanın kapsamını daraltabilir ve diğer katkıda bulunan unsurların dikkate alınmamasına yol açabilir. Bazı hastalar bilgileri anlar ancak psikolojik engeller (örneğin korku, güvensizlik) nedeniyle tedavi kılavuzlarına uymazlar. Dil engeli, çok etnikli toplum bağlamında da geçerlidir. Bu faktörler çalışmada ayrıntılı olarak ele alınmamıştır. Bu çalışmanın sınırlamaları, sonuçlarının yaygın bir şekilde genelleştirilmesi, doğrudan uygulamaya konulması üzerinde belirli bir dereceye kadar sınırlamadır. Ancak, bu sınırlamalar araştırmanın önemini azaltmaz. Aksine, gelecekte daha kesin ve derin bir ampirik çalışmaya ihtiyaç duyulduğuna işaret ediyorlar. Hastaların sağlık okuryazarlığının geliştirilmesi konusu, karmaşık ve karmaşık analizler gerektiren bir alandır, bu nedenle gelecekte bu yöndeki arayışlar devam etmelidir.

Araştırmanın Analiz Yöntemi

Bu çalışmada, hastaların sağlık okuryazarlığı ile tıbbi organizasyonların etkinliği arasındaki bağlantıyı tanımlamak için bir dizi analitik yöntem kullanılmıştır. Analitik yöntemler, gerçek verilerin sınırlamalarına rağmen, uluslararası bilimsel literatür ve resmi istatistikler temelinde oluşturulmuştur. Aşağıda, kullanılan temel yöntemler ve bunların çalışma bağlamındaki rolü ayrıntılı olarak açıklanmaktadır. Çalışmanın ilk aşamasında betimsel bir yöntem kullanılmıştır. Bu yöntem ile sağlık okuryazarlığı kavramının özü, içeriği, temel özellikleri ve yapısal unsurları etraflıca ele alınmıştır. Aynı zamanda, farklı ülkelerdeki sağlık okuryazarlığı düzeyi, bunu etkileyen faktörler ve bu göstergenin tıbbi kuruluşların çalışmaları üzerindeki etkisi hakkında genel bilgiler sistematik hale getirilmiştir.Betimsel analiz sonucunda: Sağlık okuryazarlığının kuramsal temeli tanımlanmış; Sağlık okuryazarlığının üç düzeyi (işlevsel, etkileşimli, yapıcı) açıkça tanımlanmıştır; Farklı ülkelerdeki

DOI: https://doi.org/10.30546/19023.978-9952-8573-9-9.2025.9012.
ISBN: 978-9952-8573-8-2

durum karşılaştırıldı ve ortak eğilimler belirlendi; Okuryazarlığın kuruluşun çalışmalarına katkıda bulunan yönleri tespit edilmiştir. Bu yöntem, araştırmanın kapsamını rafine etmiş ve sonraki aşamalar için temel atmıştır. Analiz sırasında: Her ülkede sağlık okuryazarlığının geliştirilmesine yönelik strateji karşılaştırıldı; Hastaya yönelik medya, yaklaşımlar ve dijital çözümler göz önünde bulunduruldu; Bu yöntem, ülkeler arasındaki deneyim alışverişine etkili yaklaşımların uyarlanması açısından değerli içgörüler sağlamıştır. Çalışma için gerekli bilgi kaynakları olarak bilimsel makaleler, sağlık stratejileri, organizasyon kılavuzları ve resmi rapor metinleri kullanılmıştır. Bu metinlere içerik analizi yöntemi uygulanmıştır. Bu yöntemle: Ortak kavramlar ve kategoriler (örneğin "örgütsel okuryazarlık", "etkileşimli iletişim", "hasta odaklı yaklaşım") belirlenmiştir; Konular arasındaki etkileşim sistematize edilir; Her ülkede kullanılan değerlendirme yöntemleri ve iletişim araçları analiz edilmiştir. İçerik analizi, çalışmanın nitel yönlerine daha derinlemesine bakmamızı sağladı.

Bulgular

Çalışma, sağlık okuryazarlığı ile tıbbi kuruluşların çalışmalarının etkinliği arasındaki ilişkiyi belirledi ve bu alandaki küresel ve yerel durumu analiz etti. Aşağıdakiler, bu çalışmaya dayalı nitel sonuçlardır. Uluslararası veriler, sağlık okuryazarlığı düzeyinin ülkeden ülkeye farklılık gösterdiğini göstermektedir. Örneğin Finlandiya ve Amerika Birleşik Devletleri'nde, sağlıkla ilgili bilgileri anlayan ve doğru şekilde kullanan kişilerin oranı çok yüksektir. Bu ülkelerde, nüfusun çoğunluğu tıbbi terimleri anlayabilmekte ve yönergeleri takip edebilmektedir. Japonya ve Almanya da yüksek okuryazarlık seviyeleri ile ayırt edilir. Buna karşılık, Türkiye'de sağlık okuryazarlığının hala geliştirilmesi gerekiyor. Nüfusun sadece üçte biri tıbbi bilgileri özgürce anlayabilir ve bunlara yanıt verebilir. Kalan kısımda, bilgiyi anlamada zorluklar yaşanmakta ve bu da örgütün çalışmaları üzerinde olumsuz bir etkiye sahiptir. Hastanın sağlık bilgilerini ne kadar anladığı, tıbbi organizasyonun çalışmalarını optimize etmede önemli bir rol oynar. Yetkili hasta: Tedavi kılavuzlarını sıkı bir şekilde uygular; İlaçları doğru alır; Doktor ile etkili iletişim kurar; Hastalıkların önlenmesine aktif olarak katılır. Bu tür hastalarla çalışmak sağlık çalışanlarına zaman kazandıracak, tanı ve tedavi sürecini hızlandıracaktır. Aksine, bilgileri anlamayan hastalar genellikle tekrar ziyaret etmek zorunda kalırlar, ek danışmanlık gerektirirler ve tedavilerin yanlış kullanılması nedeniyle komplikasyon riski artarlar. Tıbbi organizasyon ve hasta arasındaki etkili iletişim, tedavinin sonucunun anahtarıdır. Kuruluş tarafından sağlanan bilgilerin karmaşıklığı, tıbbi terimlerin çokluğu veya belirsizliği, hastaların doğru kararlar vermesini engeller. Bu nedenle, dünya pratiği, hastalarla basit bir dille iletişim kurmak, görsel yardımcıları kullanmak, sesli-görüntülü kılavuzlar sağlamak için yaygın olarak kullanılmaktadır. Bu yönelim sadece Türk sağlık kuruluşlarında geliştirilmektedir. Bazı hastalar doktorun talimatlarını tam olarak anlamaz veya unutur. Kırsal alanlarda, dijital eşitsizlik, dil özellikleri ve genel eğitim düzeyi etkileneceği için bu sorun daha karmaşık hale gelecektir. Sağlık okuryazarlığı düşük olan hastalar tedavi sürecinde daha aktif olurlar. Nadiren önleyici muayenelerden geçerler, kendi kendine teşhis koymaya ve internetten gelen yaratıcılığa güvenmeye yatkındırlar. Doktorlara yalnızca kuruluşun iş

yükünü artıran ve kaynakların verimsiz kullanımına yol açan komplikasyon durumlarında danışılır. Bu tür hastalar ayrıca ilaç tedavisini de sıklıkla ihlal ederler - örneğin, ilacı zamanında almamak, kursun boyutunu kendi başlarına değiştirmek veya kursu tamamlamamak. Bütün bunlar tıbbi kuruluşların çalışmalarında kronik bir hastalığa ve verimsizliğe yol açmaktadır. Sağlık okuryazarlığını sadece hastanın sorumluluğu olarak görmek yeterli değildir. Tıbbi kuruluşlar ayrıca bilginin kullanılabilirliğinden ve anlaşılmasından da sorumludur. Avrupa ve Amerika Birleşik Devletleri'nde yaygınlaşan "örgütsel sağlık okuryazarlığı" kavramı buna dayanmaktadır. Şöyle ki: Hastanın iletişimi ve iletişimi; Basit bir dille yazılmış broşürler, talimatlar sağlayın; Tıbbi tavsiye sağlanmasında duygusal destek sağlamak; Dijital erişimi artırın (çevrimiçi istişareler, explanamevideos). Türkiye'de de bu eğilim artık şekilleniyor. Bazı özel kliniklerde görsel yardımcılar ve video konsültasyonları ortaya çıktı, ancak devlet kurumlarında bu sistemin hala iyileştirilmesi gerekiyor. Çalışma sonucunda şu sonuçlara varılmıştır: Sağlık okuryazarlığının geliştirilmesi, kuruluşların çalışmalarını optimize etmek için ana araçtır; Basit, açık ve uyarlanabilir bir tıbbi iletişim sisteminin tanıtılması gerekmektedir; Tıbbi organizasyon tarafından bilgilerin görsel ve etkileşimli olarak iletilmesi, hastanın karar vermesini kolaylaştırır;

Sonuç

Hastaların sağlık okuryazarlığını geliştirmek, modern sağlık sisteminin en önemli ve ilgili alanlarından biridir. Çalışmanın sonuçlarının gösterdiği gibi, sağlık okuryazarlığı düzeyi sadece hastanın bireysel sağlığını değil, aynı zamanda tüm tıbbi organizasyonun çalışmalarının kalitesini ve etkinliğini de doğrudan etkiler. Çalışma sırasında, sağlık okuryazarlığı kavramı kapsamlı bir şekilde ele alındı ve hastanın işlevsel, etkileşimli ve kritik seviyeleri aracılığıyla bilgi ile çalışma yeteneği tanımlandı. Buna ek olarak, çalışma, kuruluşun çalışmalarında sağlık okuryazarlığı ile iletişim arasında doğrudan bir bağlantı tespit etti. Kurum tarafından sağlanan karmaşık, anlaşılmaz bilgiler, hasta ve doktor arasındaki güveni azaltır ve tedavi sonucunu zayıflatır. Bilginin uyarlanması, görsel yardımcıların kullanılması ve dijital teknolojiler aracılığıyla erişimin yaratılması, kuruluşun çalışmalarını daha verimli hale getirecek ve hasta aktivitesini artıracaktır. Aynı zamanda, çalışmanın sınırlılıklarına rağmen, sağlık okuryazarlığının kuruluşun çalışmaları üzerindeki etkisine ilişkin sonuçlar sunulmuştur. Kullanılan analitik yöntemler (betimsel, karşılaştırmalı, içerik ve model) araştırma amaçlarına uygun olarak tam sonuçlar vermiştir. Öneri: Tıbbi bilgilerin basit bir dille sağlanması:Hasta odaklı iletişimin geliştirilmesi, açık kılavuzların ve bir danışma sisteminin tanıtılmasını gerektirir. Dijital okuryazarlığın artırılması ve çevrimiçi kaynakların genişletilmesi: Kırsal ve uzak bölgelerde tıbbi bilgiye erişimin sağlanması gerekmektedir. Örgütsel sağlık okuryazarlığı sisteminin uygulanması: Tıbbi kurumlarda hastanın bilgi algısını dikkate alan sistemlerin ve eğitim modüllerinin tanıtılması önemlidir. Kapsamlı devlet programlarının iyileştirilmesi: Nüfusun sağlık okuryazarlığını geliştirmek için büyük ölçekli medya kampanyaları, okullarda ve üniversitelerde eğitim programları geliştirilmelidir. Sağlık çalışanlarının iletişim becerileri konusunda

DOI: https://doi.org/10.30546/19023.978-9952-8573-9-9.2025.9012.
ISBN: 978-9952-8573-8-2

eğitimi: Sağlık personeli, hasta ile güvenilir ve anlaşılır bir ilişki kurabilmelidir.Genel olarak, sağlık okuryazarlığının iyileştirilmesi, halk sağlığını güçlendirecek, kaynakların etkin kullanımını, kuruluşun çalışmalarını optimize edecek ve genel olarak tıbbi hizmetlerin kalitesini artıracak stratejik bir yöndür.

Kaynakça

Dünya Sağlık Örgütü (WHO). Sağlık Okuryazarlığı – Sağlam Gerçekler. Kopenhag: DSÖ Avrupa Bölge Ofisi, 2013.

Nutbeam, D. (2000). Bir halk sağlığı hedefi olarak sağlık okuryazarlığı: 21. yüzyıla çağdaş sağlık eğitimi ve iletişim stratejileri için bir zorluk. Sağlığın Teşviki ve Geliştirilmesi Uluslararası, 15(3), 259–267.

Sørensen, K., vd. (2012). Sağlık okuryazarlığı ve halk sağlığı: tanımların ve modellerin sistematik bir incelemesi ve entegrasyonu. BMC Halk Sağlığı, 12, 80.

ABD Sağlık ve İnsan Hizmetleri Bakanlığı. Sağlıklı İnsanlar 2030: Sağlık Okuryazarlığı. https://health.gov/healthypeople

Kickbusch, I., Pelikan, J. M., Apfel, F. ve Tsouros, A. D. (2013). Sağlık okuryazarlığı: Somut gerçekler. Dünya Sağlık Örgütü.

Kazakistan Cumhuriyeti Sağlık Bakanlığı. "Kazakistan nüfusunun sağlık göstergeleri ve sağlık kuruluşlarının faaliyetleri" - İstatistiksel veriler. Astana, 2023.

Pelikan, J., Röthlin, F. ve Ganahl, K. (2012). Sekiz AB üye ülkesinde sağlık okuryazarlığına ilişkin karşılaştırmalı rapor. Avrupa Sağlık Okuryazarlığı Araştırması (HLS-EU).

Paasche-Orlow, M. K. ve Wolf, M. S. (2007). Sağlık okuryazarlığını sağlık sonuçlarına bağlayan nedensel yollar. Amerikan Sağlık Davranışı Dergisi, 31 (Ek 1), S19–S26.

Ilyin, E. P. (2017). Tıbbi psikoloji. Petersburg: Piter.

Friedman, D. B., & Hoffman-Goetz, L. (2006). A systematic review of readability and comprehension instruments used for print and web-based cancer information. Health Education & Behavior, 33(3), 352–373.

Kazakistan Cumhuriyeti Sağlık Bakanlığı, Dijital sağlık projeleri: 2023 gözden geçirme raporu.

Ormanov, T. (2022) Kazakistan'da birinci basamak sağlık hizmetleri sistemini iyileştirmenin yolları.

Parker, R., Ratzan, S.C., & Lurie, N. (2003). Sağlık okuryazarlığı: yüksek kaliteli sağlık hizmetlerini ilerletmek için bir politika zorluğu. Sağlık İşleri, 22(4), 147–153.

Avrupa Komisyonu. (2007). Sağlık için Birlikte: AB 2008-2013 için Stratejik Bir Yaklaşım.

Berkman, N. D., vd. (2011). Düşük sağlık okuryazarlığı ve sağlık sonuçları: güncellenmiş bir sistematik derleme. İç Hastalıkları Yıllıkları, 155(2), 97–107.

Uluslararası platform "Açık Veri", Sağlık göstergelerine ilişkin etkileşimli veriler, https://ourworldindata.org

Rudd, R. E. (2015). Gelişen sağlık okuryazarlığı kavramı: Sağlık okuryazarlığı çalışmaları için yeni yönelimler. Sağlıkta İletişim Dergisi, 8(1), 7–9.

Sultanova, A.M. (2021) Kazakistan'daki hastaların bilgi okuryazarlığı: sorunlar ve çözümler.

Dünya Sağlık Örgütü. (2021). Dijital Sağlık Okuryazarlığı. Cenevre.

Zueva, N. A. ve Lebedeva, I. A. (2019). Bir doktor ve bir hasta arasındaki etkili etkileşimin organizasyonu: psikolojik ve iletişimsel yön. Modern bilim ve uygulama sorunları, No5.

Tıp Enstitüsü. (2004). Sağlık Okuryazarlığı: Karışıklığı Sona Erdirmek İçin Bir Reçete. Washington, DC: Ulusal Akademiler Basını.

DOI: https://doi.org/10.30546/19023.978-9952-8573-9-9.2025.9012.
ISBN: 978-9952-8573-8-2

FROM SHAME TO STRENGTH: STIGMA, IDENTITY, AND SOCIAL REDEMPTION IN *THE SCARLET LETTER* THROUGH GOFFMAN'S SOCIOLOGICAL LENS

Lect. Hatice GÜR

Karabük University, School of Foreign Languages
ORCID ID: 0000-0002-7241-8460

Abstract

This study aims to explore Hester Prynne's character in Nathaniel Hawthorne's *The Scarlet Letter* (1850) on the basis of Erving Goffman's stigma theory, examining how social stigma is instrumental in shaping her identity, agency, and interactions with the people in the Puritan community. Defined as a discrediting feature imprisoning individuals to marginality within the social sphere, "stigma" as referred to within Goffman's theory serves to elucidate Hester's experience, labeling her as a publicly humiliated adulteress indicated by the scarlet "A." Characterizing a discredited figure in the society, Hester is exposed to rigid scrutiny; yet, her journey exemplifies the usage of sophisticated stigma management techniques as can be expressed on withdrawal, covering and redefinition as Goffman outlines in his theory. She embodies how an oppressed woman can challenge the stereotypes. Although once relegated to the margins within the community, Hester uses her needlework to assert her economic agency, thus initiating the conversion of the scarlet letter from a symbol of shame into one that stands for artistry. In the course of time, Hester's acts catalyze a shift in the society, redefining the "A" as "Able," which can be illuminated through Goffman's concept of redefining stigma as a positive attribute, thereby subverting its meaning. Correspondingly, Hester's relationship with her stigmatized daughter, Pearl, and the townspeople exemplify Goffman's categories of the "own" and the "wise," respectively, whereas her contrast with Arthur Dimmesdale, a discreditable figure disguising his sin, foregrounds her resilience. By adopting her stigma rather than denying it, Hester manages to exceed the moral confinements prescribed within the Puritan context, asserting her autonomy and pioneering a path for others as a counselor. Through an interdisciplinary approach merging literary analysis with Goffman's sociological theory, this study argues that Hawthorne's narrative presents a critical examination of the social control mechanisms imposed by Puritanism, while offering modern sociological insights into both stigma and identity negotiation. In addition to highlighting *The Scarlet Letter*'s mastery in the embodiment of shame, social exclusion, and also agency, this study uncovers Hester's transformative experience from a disgraced outcast to a self-defined individual, offering a compelling lens to gain insight into psychological and social impacts of stigma, bridging 19th-century literature with contemporary sociological discourse.

Keywords: The Scarlet Letter, Erving Goffman, stigma theory, identity, social exclusion

DOI: https://doi.org/10.30546/19023.978-9952-8573-9-9.2025.9012.
ISBN: 978-9952-8573-8-2

SPORT AND HEALTH ECONOMICS: IMPACTS ON HEALTH EXPENDITURES AND POLICY PERSPECTIVES

PhD. Sümeyye GÖKÇENOĞLU

Erzurum Technical University, Faculty of Economics and Administrative Sciences, Department of Health Economics
ORCID ID: https://orcid.org/0000-0002-6878-8813

MSc. Mustafa Berat GÖKÇENOĞLU

Atatürk University, Faculty of Sports Sciences
ORCID ID: https://orcid.org/0009-0005-0892-9898

Abstract

In today's world, health systems are facing a significant sustainability challenge due to aging populations, the increasing prevalence of chronic diseases, and the widespread adoption of costly medical technologies. Chronic diseases, in particular, have become one of the most significant contributors to rising healthcare expenditures, both at the individual and societal levels, due to the long-term treatment and care they require. This situation has led to a growing demand for healthcare services and placed considerable pressure on public budgets. In many countries, healthcare expenditures have become the largest item in government spending, further highlighting the critical importance of preventive health services.

In this context, sport and physical activity have emerged not only as means of improving individual physical well-being but also as strategic tools that enhance overall population health and indirectly reduce the financial burden on healthcare systems. Physical inactivity has become one of the primary risk factors for numerous chronic conditions, particularly cardiovascular diseases, diabetes, and obesity. Conversely, individuals who engage in regular physical activity experience lower incidence rates of such diseases, leading to fewer hospital admissions and significantly reduced long-term treatment costs. Empirical studies have shown that individuals who exercise regularly incur approximately 15-20% lower healthcare costs compared to their inactive counterparts.

This study aims to explore the impact of sport on health economics from a broad perspective. First, the direct and indirect effects of physical activity on health outcomes are evaluated in light of existing empirical research. Then, comparative data from OECD and EU countries, as well as from Türkiye, are used to analyze the relationship between physical activity levels and healthcare expenditures. According to data from the Turkish Statistical Institute, regions with lower levels of physical activity report higher prevalence rates of obesity and diabetes, thereby contributing to increased healthcare demand.

DOI: https://doi.org/10.30546/19023.978-9952-8573-9-9.2025.9012.
ISBN: 978-9952-8573-8-2

The findings of this study demonstrate that sport should not be viewed solely as an individual health behavior but also as a strategic intervention tool for improving public health and reducing public expenditures. The results suggest that policies promoting physical activity should not be confined to the healthcare sector alone but should also be examined through an economic lens. Policies aimed at promoting physical activity-such as tax incentives, infrastructure investments, school-based programs, and counseling services integrated into primary healthcare-could help increase participation. In doing so, individual quality of life can be improved, while the long-term financial burden on the healthcare system can be alleviated.

Keywords: Sport, Health Economics, Healthcare Expenditures, Preventive Health, Public Policy, Chronic Diseases

SPOR VE SAĞLIK EKONOMİSİ: SAĞLIK HARCAMALARI ÜZERİNE ETKİLERİ VE POLİTİKA PERSPEKTİFLERİ

Özet

Günümüzde sağlık sistemleri, yaşlanan nüfus, kronik hastalık artışı ve tıbbi teknolojilerin yaygınlaşması karşısında sürdürülebilirlik açısından ciddi vir sınavla karşı karşıya kalmaktadır. Özellikle kronik hastalıklar uzun süreli tedaviler gerektiren yapıları nedeniyle hem bireysel hem de toplumsal düzeyde sağlık harcamalarını artıran en önemli unsurlar arasında yer almaktadır. Bu durum, sağlık hizmetlerine olan talebi artırmakta ve akmu bütçeleri üzerinde yüklü bir baskıya neden olmaktadır. Pek çok ülkede sağlık harcamalarının en büyük bütçe kalemi haline gelmesi, önleyici sağlık hizmetlerinin önemini daha da artırmıştır.

Bu bağlamda, spor ve fiziksel aktivite, sadece bireylerin fiziksel sağlığını iyileştiren değil, aynı zamanda toplumun genel sağlık düzeyini yükselten ve dolaylı olarak sağlık sisteminin mali yükünü azaltan temel araçlardan biridir. Fiziksel aktivite eksikliği, başta kardiyovasküler hastalıklar olmaz üzere, diyabet ve obezite gibi birçok kronik hastalığın temel nedenlerinden biri haline gelmiştir. Buna karşın, düzenli spor yapan bireylerde bu hastalıkların görülme sıklığı azalmakta, bu da hem hastane başvurularını hem de uzun vadeli tedavi maliyetlerini düşürücü etki göstermektedir. Bu konuda yapılmış çalışmalar da, düzenli spor yapan bireylerin sağlık harcamalarının standart bireylere göre %15-20 oranında daha düşük olduğunu göstermektedir.

Bu çalışma, sporun sağlık ekonomisi üzerindeki etkilerini geniş bir perspektiften almayı amaçlamaktadır. Çalışmada öncelikle sporun sağlık üzerindeki doğrudan ve dolaylı etkileri mevcut ampirik çalışmalar ışığında değerlendirilmiştir. Ardından, OECD ve AB ülkelerinden ve Türkiye'den elde edilen karşılaştırmalı veriler aracılığıyla, fiziksel aktivitenin harcamalarına olan etkisi analiz edilmiştir. Türkiye İstatistik Kurumu verileri, fiizksel aktivite düzeylerinin düşük olduğu bölgelerde obezite ve diyabet gibi hastalıkların daha yaygın olduğunu göstermekte ve bu durum sağlık sistemine olan talebi artırmaktadır.

DOI: https://doi.org/10.30546/19023.978-9952-8573-9-9.2025.9012.
ISBN: 978-9952-8573-8-2

Çalışmada elde edilen sonuçlara göre, sporun yalnızca bireysel sağlık davranışı değil, aynı zamanda toplum sağlığı ve kamu harcamaları açısından stratejik bir müdahale aracı olduğunu ortaya koymaktadır. Bulgular, spora yönelik politikaların yalnızca sağlıkla sınırlı kalmaması, ekonomik boyutuyla da incelenmesi gerektiğini göstermektedir. Fiziksel aktiviteyi teşvik eden politikalar, vergi teşvikleri, altyapı yatırımları, okul temelli programlar ve aile hekimliği sistemine enntegre edilmiş danışmanlık hizmetleri yoluyla yaygınlaştırılabilir. Bu sayede, hem bireylerin yaşam kalitesi artacak hem de sağlık sisteminin uzun vadeli mali yükü hafifletilecektir.

Anahtar Kelimeler: Spor, Sağlık Ekonomisi, Sağlık Harcamaları, Önleyici Sağlık, Kamu Politikası, Kronik Hastalıklar

DOI: https://doi.org/10.30546/19023.978-9952-8573-9-9.2025.9012.
ISBN: 978-9952-8573-8-2

EKONOMİK SERBEST BÖLGELERİN YEREL KALKINMA ÜZERİNDEKİ ETKİSİ: KARŞILAŞTIRMALI BİR DEĞERLENDİRME

Öğr. Gör. Merve BAYRAKTAR

İstanbul Kültür Üniversitesi, Meslek Yüksekokulu, Dış Ticaret Bölümü
ORCID ID: https://orcid.org/0000-0003-4333-4724

Özet

Küreselleşme ve bölgesel kalkınma stratejilerinin yoğunlaştığı günümüz ekonomik sisteminde, ekonomik serbest bölgeler (ESB) yatırım çekme, ihracatı artırma ve istihdam yaratma gibi işlevleriyle önemli bir kalkınma aracı olarak öne çıkmaktadır. Özellikle gelişmekte olan ülkelerde ekonomik büyümenin tetikleyicisi olarak kullanılan bu bölgelerin yerel kalkınma üzerindeki somut etkilerinin karşılaştırmalı olarak incelenmesi, politika yapıcılar açısından yol gösterici bilgiler sunmaktadır. Bu çalışma, Türkiye, Polonya ve Meksika örnekleri üzerinden ekonomik serbest bölgelerin yerel kalkınmaya olan etkilerini karşılaştırmalı bir çerçevede değerlendirmeyi amaçlamaktadır. Çalışmada, istihdam artışı, ihracat performansı, yabancı sermaye yatırımları, yerel GSYH katkısı ve altyapı gelişimi gibi göstergeler temel alınarak serbest bölgelerin ekonomik etkileri değerlendirilmiştir. Veri kaynakları olarak Dünya Bankası, UNCTAD, TÜİK, T.C. Ticaret Bakanlığı ve ilgili ülke kalkınma ajanslarının raporları kullanılmış; ayrıca ikincil veri analizi ile içerik analizi yöntemlerinden yararlanılmıştır. Elde edilen bulgulara göre, Türkiye'de serbest bölgeler, özellikle ihracat ve istihdam açısından önemli kazanımlar sağlamış olmakla birlikte, bu bölgelerin yerel düzeyde yaratması beklenen sosyal ve teknolojik kalkınma etkilerinin sınırlı kaldığı görülmektedir. Örneğin, Ege Serbest Bölgesi yüksek ihracat kapasitesi ile dikkat çekerken, çevre illerdeki sosyo-ekonomik göstergelere yansıyan etkisi daha sınırlı kalmaktadır. Buna karşılık, Polonya'da uygulanan Özel Ekonomik Bölgeler (SEZs) modeli, yerel aktörlerle iş birliği içinde yürütüldüğü için bölgesel kalkınma hedeflerine daha bütüncül katkılar sağlamaktadır. Meksika'nın Maquiladora programı ise istihdam yaratma açısından başarılı olmakla birlikte, düşük ücretli işgücüne dayalı üretim modeli nedeniyle uzun vadeli sürdürülebilir kalkınma açısından eleştirilere açıktır. Bu çerçevede çalışma, serbest bölgelerin ekonomik katkılarının yanı sıra sosyal, yönetsel ve çevresel etkilerinin de dikkate alınması gerektiğini vurgulamaktadır. Ayrıca bölge tasarımı, teşvik yapıları, yönetim modelleri ve yerel entegrasyon düzeyi gibi faktörlerin ESB'lerin kalkınma üzerindeki etkisini doğrudan belirlediği ortaya konulmuştur. Türkiye için önerilen politika yönelimi, serbest bölgelerin yalnızca dış ticaret odaklı değil, aynı zamanda yüksek katma değerli üretim, teknoloji transferi ve yerel kapasite inşası odaklı olarak yeniden yapılandırılmasıdır. Sonuçta ekonomik serbest bölgelerin etkili ve sürdürülebilir bir

DOI: https://doi.org/10.30546/19023.978-9952-8573-9-9.2025.9012.
ISBN: 978-9952-8573-8-2

yerel kalkınma aracı haline gelebilmesi için, yalnızca ekonomik göstergelere değil; aynı zamanda sosyal refah, çevresel sürdürülebilirlik ve bölgesel eşitsizlikleri azaltma gibi boyutlara da entegre edilmesi gerekmektedir. Bu bağlamda karşılaştırmalı değerlendirmeler, ülkelerin farklı uygulama modellerinden ders çıkararak daha kapsayıcı kalkınma politikaları geliştirmelerine katkı sağlayacaktır.

Anahtar Kelimeler: Serbest bölgeler, yerel kalkınma, bölgesel kalkınma.

THE IMPACT OF ECONOMIC FREE ZONES ON LOCAL DEVELOPMENT: A COMPARATIVE ASSESSMENT

Abstract

In today's globalized economic system, where regional development strategies are increasingly emphasized, Economic Free Zones (EFZs) stand out as significant tools for attracting investment, boosting exports, and generating employment. Particularly in developing countries, EFZs have been utilized as catalysts for economic growth. A comparative analysis of the tangible effects of these zones on local development offers valuable insights for policymakers. This study aims to evaluate the impact of EFZs on local development through a comparative framework focusing on Turkey, Poland, and Mexico. Key indicators such as employment growth, export performance, foreign direct investment (FDI), contributions to regional GDP, and infrastructure development are used to assess the economic effects of these zones. Data sources include reports from the World Bank, UNCTAD, TurkStat, the Ministry of Trade of the Republic of Turkey, and relevant national development agencies. Additionally, the study employs secondary data analysis and content analysis methods. Findings indicate that while EFZs in Turkey have yielded significant gains in terms of exports and employment, their expected social and technological impacts on local development remain limited. For instance, although the Aegean Free Zone demonstrates high export capacity, its influence on the socio-economic indicators of surrounding provinces is relatively marginal. In contrast, Poland's Special Economic Zones (SEZs) model, which is implemented in cooperation with local stakeholders, contributes more holistically to regional development goals. Meanwhile, Mexico's Maquiladora program has been successful in creating employment, yet it faces criticism regarding long-term sustainable development due to its reliance on low-cost labor. This study highlights the need to consider not only the economic contributions of EFZs but also their social, managerial, and environmental impacts. Factors such as zone design, incentive structures, governance models, and the degree of local integration are shown to directly shape the effectiveness of EFZs in promoting development. For Turkey, a recommended policy shift involves restructuring EFZs to focus not only on foreign trade but also on high value-added production, technology transfer, and the construction of local capacities. In conclusion, for EFZs to serve as effective and sustainable instruments of local development, their impact should extend beyond economic indicators to incorporate dimensions such as social welfare, environmental sustainability, and the reduction of regional inequalities. In this

DOI: https://doi.org/10.30546/19023.978-9952-8573-9-9.2025.9012.
ISBN: 978-9952-8573-8-2

context, comparative evaluations can facilitate the development of more inclusive development policies by enabling countries to learn from diverse implementation models.

Keywords: Free zones, local development, regional development.

DOI: https://doi.org/10.30546/19023.978-9952-8573-9-9.2025.9012.
ISBN: 978-9952-8573-8-2

ORTAÖĞRETİM ÖĞRENCİLERİNİN TARİH DERSİNE YÖNELİK GÖRÜŞLERİNİN DEĞERLENDİRİLMESİ: BARTIN İLİ ÖRNEĞİ

Zeynep YILDIRIM

Bartın Üniversitesi, Eğitim Fakültesi
ORCID ID:0009-0000-1875-2508

Mustafa FİDAN

Bartın Üniversitesi, Eğitim Fakültesi
ORCID ID:0000- 0001-7461-4994

Özet

Tarih alanı, her yeni keşif ile yeniden yazılan kanıtlara ve belgelere dayanan pozitif bir bilim dalıdır. Bu alana ilişkin bilgi ve beceriler belirli dersler aracılığıyla öğretim kademelerinde öğrencilere kazandırılmaya çalışılmaktadır. Önemli olarak ilköğretim kademesinde sosyal bilgiler dersi bu özelliklerin gelişiminde önemli rol oynarken, ortaöğretim düzeyinde ise geçmişin var olan bilgisini sistematik bir şekilde öğrencilere sunan tarih dersi programda yer almaktadır. Özellikle ortaöğretim kademesinde tarih alanında öğrenci görüşlerinin ortaya çıkartılmasına yönelik çalışmalar daha sınırlıdır. Bu sebeple mevcut çalışmada lise öğrencilerinin tarih dersine yönelik bakış açıları ve eğilimleri değerlendirilmiş, ayrıca öğrenmede zorlanılan konuların ve dersin öğretimine yönelik görüş ve önerilerin belirlenmesi amaçlanmıştır. Çalışmaya Bartın ili genelinde Milli Eğitim Bakanlığına bağlı liselerde öğrenim gören toplam 400 öğrenci gönüllülük esası ile katılmıştır. Verilerin toplanmasında araştırmacılar tarafından oluşturulan "Ortaöğretim Tarih Dersine Yönelik Görüş Formu" kullanılmıştır. Bu form iki bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümde öğrencinin demografik bilgileri, tarih ders notları, edebiyat dersi ve genel not ortalamaları, ikinci bölümde ise tarih alanı ve tarih dersiyle ilgili şu dört açık uçlu soru yer almaktadır. (i) Benim için tarih……. benzer, çünkü……. (ii)Tarih dersinde zorlandığınız konular nelerdir? (iii)Tarih dersinin daha etkili olması için neler önerirsiniz? (iv)Tarih dersinin işlenişine karşı sizi olumlu etkileyen faktörler nelerdir? Elde edilen veriler içerik analizi ile çözümlenmiş, öğrenci yanıtları kodlara ve kodlar da benzer özelliklerine göre temalar oluşturularak raporlanmıştır.

Çalışmada çözümlenen veriler ışığında öğrenciler tarihi, yollarını aydınlatan güneşe, kutup yıldızına, ışığa ve pusulaya, onlara geçmişten bilgi veren kadim bir kitaba, geçmişe ve geleceğe gidebilecekleri zaman makinesine, baktıklarında atalarını ve kendilerini gösteren aynaya benzetmişlerdir. Öğrenciler, tarih dersinde en çok Siyasi Tarih, İslam Tarihi, Haçlı Seferleri, Osmanlı Gerileme Dönemi, savaşlar ve antlaşmalar konusunda zorlandıklarını belirtmişlerdir. Öte yandan, tarih dersinin daha etkili işlenmesine yönelik görsel kaynaklardan yararlanılması, sınıf içinde tarihi olayların canlandırılması,

geziler düzenlenmesi, soru-cevap yapılması, müze gezilerinin düzenlenmesi, kısa filmler, animasyonlar ve belgeseller izletilmesi gibi öneriler sunmuşlardır. Bu öneriler tarih dersini sıkıcı ve ezber yapılan bir ders olarak görmelerini önlemesi ve öğrenciler tarafından sevilen bir ders haline gelmesi açısından önemli görülmektedir. Ayrıca tarih dersinin işlenmesinde öğretmenin pozitif olması, sınıf içinde eğlenceli bir ortamın olması, konu sonunda soru çözmeleri, konu ile ilgili ders içinde daha çok örnek verilmesi ve öğretmenlerini sevmeleri gibi faktörlerin öğrencileri olumlu yönde etkilediği sonucuna ulaşılmıştır.

Anahtar kelimeler: Tarih, metafor, öğrenci görüşleri, tarih öğretimi

EVALUATION OF SECONDARY SCHOOL STUDENTS' OPINIONS TOWARDS HISTORY COURSE: THE CASE OF BARTIN PROVINCE

Abstract

The field of history is a positive branch of science based on evidence and documents that are rewritten with each new discovery. Knowledge and skills related to this field are tried to be acquired by students through certain courses at educational levels. Importantly, while the social studies course plays an important role in the development of these characteristics at the primary school level, it is noteworthy that the history course, which systematically presents the existing knowledge of the past to students at the secondary school level, is included in the program. It is seen as a limitation that studies on revealing student opinions in this field are relatively less conducted at the secondary education level compared to other levels. For this reason, the current study evaluated the perspectives and tendencies of high school students towards history course, and also aimed to determine the subjects that were difficult to learn and the opinions and suggestions regarding the teaching of the course. A total of 400 students studying in high schools affiliated to the Ministry of National Education throughout the province of Bartın participated in the study on a voluntary basis. The “Opinion Form for Secondary Education History Course” developed by the researchers was used to collect the data. This form consists of two parts. The first part includes the student's demographic information, history course grades, literature course and general grade point averages, and the second part includes the following four open-ended questions about the history field and history course. (i) For me, history is……. similar, because……. (ii) What are the subjects you have difficulty with in history course? (iii) What do you suggest for the history course to be more effective? (iv) What are the factors that have a positive effect on you regarding the teaching of history course? The obtained data were analyzed with content analysis, student responses were reported by creating codes and codes were reported by creating themes according to their similar characteristics. In the light of the data analyzed in the study, students likened history to the sun, the pole star, light and compass that illuminate their path, an ancient book that gives them information about the past, a time machine that allows them to travel to the past and the future, and a mirror that shows their ancestors and themselves

DOI: https://doi.org/10.30546/19023.978-9952-8573-9-9.2025.9012.
ISBN: 978-9952-8573-8-2

when they look at it. Students stated that they had the most difficulty in history class with Political History, Islamic History, the Crusades, the Ottoman Decline Period, wars and treaties. On the other hand, they made suggestions such as using visual resources to make history class more effective, acting out historical events in class, organizing trips, making Q&A sessions, organizing museum trips, watching short films, animations and documentaries. These suggestions are considered important in terms of preventing students from seeing history as a boring and memorized course and making it a course loved by students. In addition, it has been concluded that factors such as the teacher being positive in the history course, having a fun environment in the classroom, solving questions at the end of the subject, giving more examples related to the subject in the course and liking their teachers affect students positively.

Key words: History, metaphor, student views, history teaching

1.Giriş

Tarih, genel anlamda geçmişin bilimi olarak adlandırılsa da araştırmacılar tarafından farklı şekillerde tanımlanmıştır. Örneğin, Aslan (2005: 106) tarih alanını yaşamın başladığı ilk andan itibaren var olan bir olgu olarak tanımlamış; insan, toplum ve evren gibi kavramlardan ayrı düşünülemeyeceğini belirtmiştir. Tarih, bir milletin geçmişten gelen örfü, geleneği, siyasal bakışı, sosyal hayatı, askeri yapılanması, ekonomik durumunun sesidir ve dünü bugün ile tanıştırır(Demircioğlu ve Kantekin, 2019). Nitekim insanın geçmişi bilmesi ve anlaması yanında geleceği nasıl inşa edeceği sorusunun cevabına tarih bilimi sayesinde ulaşılır. Tarih, her ne kadar ortak bir bellek olsa da insanın toplumsal kimliğini oluşturmasında ve geleceğine yön vermesinde önemli disiplinlerden birisidir (Ertuna ve Budak, 2013:613). Toplumlar, oluşmaya başladıkları ilk dönemlerden itibaren tarihin önemini anlamaya, keşfetmeye ve tarih alanını bu yönde yapılandırmaya çalışmışlardır. Tarihçilik bir gelenek olarak ilk kez Doğu'da başlamıştır. Kronikler ve kral listeleri şeklinde bir takım verilere ulaşılsa bile tarihsel düşüncenin kaynağı olarak Batı yani Yunanistan gösterilir (Özbaran, 2002: 66). Bir dönem, tarih hükümdarlara ve soylu kişilere öğretilen onların yönetme kabiliyetlerini güçlendirmeye yönelik disiplin olmakla birlikte eski dillerin öğretilmesinde belgelere ulaşmak için kullanılan bir yardımcı disiplin olarak görülmüştür. Tarih, geçmişten günümüze toplumların hafızası görevini görmüştür. Bu yüzden gelecek nesillere aktarması gereklidir. Toplumlar tarihi, kendi görüşlerini aktarabilecekleri bir kanal olarak görmüşlerdir. Bu sebeple ülkeler eğitim sistemlerinde tarih öğretimini oldukça önemsemişlerdir (Aslan, 2006: 163). Nitekim toplumların geçmişlerini bilerek içinde bulundukları zamanı dikkate alarak geleceklerine yön vermeleri ancak tarihi iyi bilmeleriyle gerçekleşir (Çil, 2019:54).

Tarih Eğitimi

Geçmişten bugüne eğitim sistemi ile toplumlara istendik davranışlar kazandırmak amaçlanmıştır. Bu amaç çerçevesinde toplumun eğitilmesi, geçmişini bilmesi ve donanımlı hale getirilmesi

gerekmektedir (Candan, 2023: 2). Geçmişi bilmek insanlar ve toplumlar için hayati bir unsurdur. Çünkü kişilerin ve toplumların benlikleri geçmişe bağlıdır. Kişisel ve toplumsal kimlikler tarih olgusu etrafında şekillenir (Çalışkan, 2024:655). Tarih eğitimi, ilk zamanlarda önemli kişilere öğretilmesi gereken bir disiplin olarak ortaya çıkmıştır. Daha sonraları edebiyat, dil ve din öğrenmek için yardımcı görevinde kullanılmıştır (Safran, 2002:76). Tarih dersinin önemi eski dönemlerden beri bilinmekle birlikte bu derse farklı amaçlar da yüklenmiştir. Ulusal Program Konseyi'ne (NCC, 1991)göre;

- Öğrencinin geçmişe ilgi duymasını sağlamak,
- Öğrencinin başka ülkeleri ve kültürleri bilip anlamasını sağlamak,
- Geçmişin bakarak bu günü anlamak,
- Müfredatı zenginleştirmek,
- Disiplinli araştırmayı ve zihni eğitmeği sağlamak,
- Öğrencileri geleceğe hazırlamak,
- Öğrencilerin kimlik gelişimlerini sağlamaktır.

Yukarıda sayılan bu maddeler gelişmiş ülkelerin eğitim programlarında ulaşmaya çalıştıkları amaçlardan bazılarıdır (akt: Köstüklü, 1999). Tarih dersinin amaçları eğitim programının amaçları ile iç içe geçmiştir. Tarih öğretimi bir toplumun belleğini diri tutmak ve geleceğe yön vermek için gerekli bir araç olarak kullanılmaktadır. Osmanlı Devleti Dönemi Tanzimat Öncesi'nde tarih dersi İslam, Osmanlı ve Genel Tarih olarak üç ana bölümde okutuluyordu. Bu yaklaşım bazı değişiklikler geçirerek günümüze kadar gelmiştir. Batılılaşma hareketleri diğer alanlarda olduğu şeklinde tarih yazımı ve tarih eğitiminde köklü değişiklikleri de beraberinde getirmiştir (Çapa, 2012: 1). 1869 yılında yayınlanan Maarif Umumiye Nizamnamesi ile tarih dersi Sıbyan Mektebinden başlayarak yükseköğretime her kademede okutulmaya başlanmıştır (Kayaoğlu, 2001: 245-235). Ayrıca Tanzimat döneminde okullarda okutulmak üzere birçok tarih kitabı da basılmıştır (Çapa, 2012:1). Milli Mücadele Dönemi'nde ise yeni bir müfredat yapılamamış var olan sistem ile devam edilmiştir. 1924 yılından itibaren tarih ders programları her kademe için yeniden düzenlenip yeni ders kitapları hazırlatılmıştır (Çapa, 2012: 40). Belirli aralıkla düzenlenen Milli Eğitim Şuraları'nda eğitim-öğretim ile ilgili çeşitli görüşler bildirilmiş ve kararlar alınmıştır (Şimşek, 2008: 1). 1980lerden itibaren dünyadaki hızlı değişim eğitim alanına da yansımıştır.

Teknolojik gelişmelerin 21. yüzyılda baş döndürücü bir hızla artması ile teknoloji eğitim–öğretim sahasını da etkilemiştir. 2005 yılında Türk Eğitim Sistemi'nde köklü bir değişim yaşanmış ve öğrenci merkezli bir anlayış kabul edilmiştir (Özçetin, 2019: 30). 2024-2025 eğitim öğretim yılından başlayarak kademeli bir şekilde uygulanmak üzere yeniden değiştirilen "Türkiye Yüzyılı Maarif Modeli" adı verilen eğitim modelinde tarih dersi öğretim programına göre bilgi aktarımı merkezli eğitimden beceri merkezli eğitime geçilmiştir. Bu program ile tarihsel kavramları bilen, toplumsal

DOI: https://doi.org/10.30546/19023.978-9952-8573-9-9.2025.9012.
ISBN: 978-9952-8573-8-2

eğilimleri çözümleyebilen, sosyal becerileri gelişmiş, milli ve manevi değerlerini koruyan, tarihsel bilinci oluşmuş ve tarih okuryazarı bireyler yetiştirmek amaçlanmaktadır. Tarih dersi öğretim programlarında tarihini iyi bilen bireyler yetiştirmek yanında düşünen, sorgulayan, teknolojiyi kullanan, kültürel değerlerini koruyan bireylerin yetiştirilmesi amaçlanır (MEB, 2024). Bireyin eğitim-öğretim hayatında başarılı olması ve sonraki yaşamında sosyal becerileri edinmesinde tarih dersinin katkısı göz ardı edilemeyecek kadar fazladır. Bu sebeple tarih dersi yadsınamaz bir öneme sahiptir. Tarih dersine yönelik öğrenci görüşlerinin ortaya konulması, öğrencilerin tarih ve tarih dersine olan yaklaşımlarının belirlenmesi bu alanda yapılacak olan çalışmalara da kaynak sağlayacaktır. Gerekli literatür taraması yapıldığında bu konu ile ilgili araştırmaların diğer kademelere göre istenilen sayıda olmadığı ortaya çıkmaktadır (Akhan, 2020; Elban, 2011; Ulusoy, 2009). Öğrencilerin tarih alanına ve tarih dersinin işlenişe yönelik var olan görüşlerini belirlemek dersleri bu doğrulta organize etmek, dersin işlenişinde öğrenci görüşlerini değerlendirmek, önerilen yöntemleri kullanmak dersin sevilmesi ve amacına ulaşması bakımından önemlidir. Bu alanda yapılacak olan değişikliklerin ve yeniliklerin hayata geçirilebilmesi için yeterli miktarda veriye sahip olmak gerekmektedir.

2. Yöntem

2.1. Araştırma Modeli

Bu araştırma, lise öğrencilerinin tarih dersine yönelik düşüncelerini, dersin işlenişine yönelik fikirlerini, tarih dersinde zorlandıkları konuları, dersin işlenişindeki olumlu faktörleri derinlemesine anlamlandırmak ve belirlemek için gerçekleştirilmiştir. Mevcut çalışma nitel araştırma yöntemlerinden durum çalışması şeklinde desenlemiştir. Nitel araştırmalar davranışın ortaya çıkmasındaki süreçle ilgilendiğinden davranışın neden ve nasıl meydana geldiğini açıklamaya çalışır (Büyüköztürk vd., 2019: 254). Öğrenciler tarafından verilen cevaplar tablo haline getirilerek yorumlanmıştır. Araştırma, Bartın ili ve ilçelerindeki Milli Eğitim Bakanlığına bağlı orta öğretim 9. sınıf, 10. sınıf, 11.sınıf ve 12. sınıf lise öğrencilerini kapsamaktadır. Bu araştırmaya 400 öğrenci dahil olmuştur. Çalışmaya katılımda gönüllülük esas alınmıştır.

2.3. Çalışma Grubu

Bu araştırma, 2024-2025 eğitim öğretim yılı bahar dönemi Bartın il sınırları içinde Milli Eğitim Bakanlığına bağlı lise düzeyindeki okullarda 400 öğrencinin gönüllü katılımı ile gerçekleştirilmiştir. Çalışma grubu belirlenirken çeşitli liselerde eğitim gören öğrencilere ulaşmak amaçlanmıştır. Anadolu Lisesi, Çok Programlı Anadolu Lisesi, Anadolu Meslek Lisesi, Güzel Sanatlar Lisesi, İmam Hatip Lisesi, Fen Lisesi gibi farklı öğretim programına sahip ortaöğretim kurumlarında öğrenim gören 9. 10. 11. ve 12. sınıf öğrencileri ile çeşitlilik sağlanmaya çalışılmıştır. Aşağıda çalışmaya katılan öğrencilerin demografik bilgileri verilmiştir.

DOI: https://doi.org/10.30546/19023.978-9952-8573-9-9.2025.9012.
ISBN: 978-9952-8573-8-2

Tablo 1. Katılımcıların cinsiyetlerine ait bilgiler

Cinsiyet	**n**
Kız	241
Erkek	157
Boş	2
Toplam	400

Tablo 1'e göre araştırmaya 241 kız öğrenci, 159 erkek öğrenci ve cinsiyetini belirtmeyen 2 öğrenci dâhil olmuştur.

Tablo 2. Katılımcıların sınıf düzeyine göre dağılımları

Sınıf düzeyi	**n**
9. sınıf	88
10. sınıf	98
11. sınıf	128
12. sınıf	74
Toplam	400

Tablo 2'e göre araştırmaya katılan öğrencilerin sınıf dağılımları verilmiştir. Lisenin her kademesinden öğrenciye ulaşmaya çalışarak görüşlerin çeşitlendirilmesi amaçlanmıştır. İlgili Tablo'da 88 öğrenci 9.sınıf, 98 öğrenci 10.sınıf, 128 öğrenci 11.sınıf ve 74 öğrenci 12.sınıfa devam etmektedir.

Tablo 3. Katılımcıların anne eğitim durumları

Anne Eğitim Durumu	**n**
İlkokul	148
Ortaokul	110
Lise	103
Üniversite	38
Yüksek Lisans	4
Boş	4
Toplam	400

DOI: https://doi.org/10.30546/19023.978-9952-8573-9-9.2025.9012.
ISBN: 978-9952-8573-8-2

Tablo 3'e göre katılımcıların anne eğitim durumlarının ilkokul mezunu 148, ortaokul mezunu 110, lise mezunu 103, üniversite mezunu 4, yüksek lisans mezunu 4 kişi olduğu anlaşılmaktadır. Katılımcıların 4'ü ise bu alanı boş bırakmıştır. Bu tabloya göre katılımcıların anne eğitim durumlarının ağırlıklı olarak ilk ve orta öğretim düzeyinde olduğu anlaşılmaktadır.

Tablo 4. Katılımcıların baba eğitim durumları

Baba Eğitim Durumu	**n**
İlkokul	98
Ortaokul	86
Lise	138
Üniversite	56
Yüksek Lisans	6
Boş	8
Toplam	400

Tablo 4'e göre katılımcıların baba eğitim durumlarının ilkokul 98, ortaokul 86, lise 138, üniversite 56, yüksek lisans 6 kişi olduğu anlaşılmaktadır. 8 öğrenci ise bu alanı boş bırakmıştır. Bu tabloya göre katılımcıların baba eğitim durumlarının ilk ve orta öğretim mezunu oranının fazla olduğu anlaşılmaktadır.

Tablo 5. Katılımcıların kitap okuma sıklığı

Sıklık düzeyi	n
Her gün	42
Az	38
Haftada bir	36
Ayda bir	36
Nadiren	49
Ara sıra	52
Yok	27
Sık sık	51
Hiç	25
Boş	14

DOI: https://doi.org/10.30546/19023.978-9952-8573-9-9.2025.9012.
ISBN: 978-9952-8573-8-2

Tablo 5'e göre öğrencilerin kitap okuma sıklığına bakıldığında her gün kitap okuyan sadece 42 öğrenci olduğu anlaşılmaktadır. Burada en çarpıcı sonuç ise 25 öğrencinin hiç kitap okumadığını beyan ettikleri anlaşılmaktadır. Yine verilen cevaplara bakıldığında 14 öğrencinin bu alanı boş bıraktığı anlaşılmaktadır. Bu veriler ışığında öğrencilerdeki okuma alışkanlığının istenilen düzeyde olmadığı anlaşılmaktadır.

Tablo 6. Öğrencilerin genel not ortalamaları

Not dağılımı	**n**
0-49	10
49-69	133
70-84	148
84-100	55
Bilmiyorum	7
Boş	47

Tablo 6'ya göre not ortalamaları 0-49 arası olan 10, 49-69 arası olan 133, 70-84 arası olan 148, 84-100 arası olan 55, bu alanı boş bırakan 47, not ortalamasını bilmeyen öğrencinin ise 7 olduğu belirlenmiştir.

Tablo 7. Öğrencilerin tarih ders notları dağılımı

Not dağılımı	**n**
0-49	69
49-69	95
70-84	125
84-100	75
Bilmiyorum	7
Boş	29

Tablo 7'ye göre 0-49 arası not alan 69, 49-69 arası 95, 70-84 arası 125, 84-100 arası 75 öğrenci olduğu anlaşılmaktadır. Ayrıca "tarih ders notunu bilmiyorum" olarak belirten 7 ve bu alanı boş bırakan 29 öğrenci olduğu anlaşılmaktadır. Verilere bakıldığında tarih ders notu 0-49 not olan öğrenci sayısının 69 (başarısız) olduğu görülmektedir. Yine tarih dersinde 84-100 arası not alan 75 öğrenci bulunmaktadır.

DOI: https://doi.org/10.30546/19023.978-9952-8573-9-9.2025.9012.
ISBN: 978-9952-8573-8-2

2.3.Veri Toplama Araçlarının Geliştirilmesi

Bu araştırmada, lise öğrencilerinin tarih dersine bakışlarını, tarih dersinin işlenişine yönelik görüşlerini, tarih dersinde zorlandıkları konuları ve ders işlenişine yönelik önerilerini belirlemek için görüş formu kullanılmıştır. "Ortaöğretim Tarih Dersine Yönelik Görüş Formu"nda açık uçlu sorular yer almaktadır. Bu açık uçlu sorulara alanında uzman olan eğitimciler, tarih öğretmenleri ve Türkçe öğretmenlerinin görüşleri alınarak son şekli verilmiştir. Amaca hizmet etmeyen bazı sorular görüş formundan çıkartılmıştır. Bazı sorular ise ifade bozuklukları düzeltilerek yeniden düzenlenmiştir. Görüş formunun pilot uygulaması araştırma dâhilinde olmayan Amasra Mesleki ve Teknik Anadolu Lisesinde gerçekleştirilmiştir. Form üzerinde gerekli düzenlemeler yapılarak son hali oluşturulmuştur. Görüş formu iki bölümden oluşmaktadır. İlk bölümde katılımcıların demografik bilgilerinin bulunmaktadır. İkinci bölümde ise dört açık uçlu soru yer almaktadır. Bu sorulardan bir tanesi metafor olarak hazırlanmıştır. Ayrıca öğrencilerin sanal müze deneyimleri sorulmuştur. Görüş formundaki sorular aşağıda verilmiştir:

- Benim için tarih…….. benzer, çünkü…….
- Tarih dersinde zorlandığınız konular nelerdir?
- Tarih dersinin daha etkili olması için neler önerirsiniz?
- Tarih dersinin işlenişine karşı sizi olumlu etkileyen faktörler nelerdir?

2.4. Verilerin toplanması ve analizi

Araştırma verileri 2024-2025 eğitim-öğretim yılı bahar yarıyılında toplanmıştır. Çalışmaya katılan okullardaki yöneticiler ve öğretmenler araştırmayla ilgili bilgilendirilmiştir. Çalışmaya katılan sınıf öğretmenleriyle araştırmanın günü ve saati belirlenerek planlama gerçekleştirilmiştir. Planlanan günlerde okullara gidilip öğrencilere araştırma ilgili gerekli açıklamalar yapılmıştır. Tamamlanan görüş formları ilk olarak bilgisayara aktarılmıştır. Aktarılan veriler içerik analizi ile çözümlenmiştir. İçerik analizi, özellikle sosyal bilimler alanlarında yapılan araştırmalarda çoğunlukla kullanılan bir tekniktir. İçerik analizi bir takım kurallara uygun kodlamalarla var olan metnin en küçük içerik Sınıflandırmasıyla özetlenen, sistemli, üzerinde değişiklik yapılabilen bir teknik olarak tanımlanmaktadır (Büyüköztürk, vd., 2019). Analiz aşamasında toplanan veriler birçok kez gözden geçirilerek kodlar oluşturulmuştur. Verilerin tamamı bu şekilde işlenerek kodlama işlemi bitirilmiştir. Bundan sonra kodlar incelenip kendi aralarında temalar oluşturulmuştur. Oluşturulan kodlar ve temalar uzman görüşüne sunulmuş ve gerekli düzeltmeler gerçekleştirilmiştir. Düzenlenen veriler tablolaştırılarak raporlaştırılmıştır. Elde edilen kod ve temalar araştırmacıların yanı sıra bir akademisyen daha tarafından oluşturulmuş, kodlayıcılar arasındaki uyuşum yüzdesi %96 olarak hesaplanmıştır.

DOI: https://doi.org/10.30546/19023.978-9952-8573-9-9.2025.9012.
ISBN: 978-9952-8573-8-2

2.5. Geçerlik ve güvenirlik

Çalışmada güvenilirliğin sağlanması için verilerin eksiksiz ve hatasız bir şekilde tutulması, bilgisayar ortamına aktarılması ve doğru bir şekilde yorumlanması titizlikle yürütülmüştür. Soruların hazırlanması, uzman görüşlerinin alınması, araştırma üzerinde gerekli düzeltmelerin yapılması, veri toplama aracının geliştirilmesi, kodların oluşturulması, veri analizinde izlenen süreç şeffaf şekilde açıklanmıştır. Çalışmada, geçerliliğin artırılması için oluşturulan örneklemin, bütün lise türlerini temsil etmesi, her eğitim kademesinden ve cinsiyetten oluşturulması üzerinde dikkatle durulmuştur. Araştırmacının verilerin toplanmasında ve yorumlanmasında tarafsız bir rol üstlenmesi, kendi bakış açısı ve beklentilerini bırakabilmesi gerekmektedir. Çalışma üzerinde yoğunlaşmak, araştırma ile ilgili ayrıntılı not tutmak, uzman görüşü almak şeklinde bir takım etkinlikler araştırmanın geçerliğini arttırmaktadır (Büyüköztürk, vd., 2019:265).

3. Bulgular

Bu bölümde, lise öğrencilerinin tarih dersine karşı bakışları ve dersin işlenişine yönelik görüşleri teması çerçevesinde öğrenci görüşleri tablolar şeklinde gösterilmiş ve öğrencilerin alt temalara yönelik görüşlerinden örnekler verilmiştir.

3.1. Tarih alanına yönelik metaforlar

Öğrencilerden tarih alanına yönelik elde ettiği metaforlara ilişkin kodlar Tablo 10'da belirtilmiştir.

Tablo 10. Katılımcıların ürettikleri metaforlar

Tema	Kod
Benim için tarih …. benzer, çünkü….	Kutup yıldızı
	Aynaya
	Güneşe
	Işığa
	Geceye
	Kitaba
	Pusulaya
	Geleceğe
	Zaman makinasına

Tablo 10'da görüldüğü şeklinde öğrenciler tarihi, "kutup yıldızı", "aynaya", "güneşe", "ışığa", "geceye", " kitaba", "pusulaya", "geleceğe" ve "zaman makinasına" benzetmişlerdir. Katılımcıların cevaplardan birkaçı aşağıda verilmiştir.

"Benim için tarih kutup yıldızına benzer, çünkü bana yolumu gösterir."Ö-87

DOI: https://doi.org/10.30546/19023.978-9952-8573-9-9.2025.9012.
ISBN: 978-9952-8573-8-2

"Benim için tarih aynaya benzer, çünkü kendimi görürüm." Ö-65

"Benim için tarih eski bir kitaba benzer, çünkü bilgi edinirim" Ö-386

"Benim için tarih geceye benzer, çünkü karanlıktır ve beni korkutur"Ö-115

Verilen cevaplarda tarih yol gösteren, ışık veren, bilgi deposu gibi olumlu yönü vurgulanırken aydınlatılması gereken karanlık geceye benzetmesi ile olumsuz yönü vurgulanmıştır.

3.2.Tarih dersinde zorlanılan konular

Çalışmaya katılan öğrencilere "tarih dersinde zorlandığınız konular nelerdir?" sorusuna yönelik görüşleri içerik analizi yapılarak gruplandırılmıştır. Analiz sonucu, tarih dersinde zorlanılan konulara yönelik kodlar Tablo 11'de sunulmuştur.

Tablo 11. Tarih dersinde zorlanılan konular

Tema	Kod
Tarih dersinde zorlanılan konular	Osmanlı Tarihi
	İlk Çağ Konuları
	Haçlı Seferleri
	Antlaşmalar
	İslam Tarihi
	Osmanlı Devletinde Gerileme Dönemi
	Fransız İhtilali
	Savaşlar
	İnkılaplar

Tablo 10 incelendiğinde, tarih dersinde zorlanılan konuların "Osmanlı Tarihi", "İlk Çağ konuları", "Haçlı Seferleri", "Antlaşmalar", " İslam Tarihi", " Osmanlı Devletinde gerileme dönemi", " Fransız İhtilali", " Savaşlar" ve " İnkılaplar" şeklinde olduğu görülmüştür. Ayrıca bu soruya " zorlandığım konu yok" ve " bütün konularda zorlanıyorum" şeklinde cevaplar da verilmiştir. Bu soruya ilişkin örnek öğrenci görüşleri aşağıda verilmiştir.

"Osmanlı Devletinin tarihini öğrenmekte zorluk çekiyorum" Ö-226

"İlk Çağ konuları benim için zordur." Ö-52

"savaşların tarihini aklımda tutamıyorum" Ö-117

"Antlaşmaların maddelerini ezberlemek oldukça saçma "Ö-367

"Osmanlı gerileme dönemi oldukça karmaşık anlayamıyorum" Ö-389

DOI: https://doi.org/10.30546/19023.978-9952-8573-9-9.2025.9012.
ISBN: 978-9952-8573-8-2

3.3. Tarih dersinin etkili olmasına yönelik öneriler

Çalışmaya katılan öğrencilerin "Tarih dersinin daha etkili olması neler önerirsiniz" sorusuna yönelik görüşleri ile ilgili kodlar aşağıda Tablo 11'de verilmiştir.

Tablo 11. Tarih dersinin daha etkili olması için öneriler

Tema	Kod
Tarih dersinin daha etkili olması için öneriler	Geziler düzenlenmeli
	Müze gezileri düzenlenmeli
	Animasyonlar kullanılmalı
	Ezber yapılmamalı
	Tarihi olaylar canlandırılmalı
	Dersler görsellerle desteklenmeli
	Tekrar yapmak
	Ders saatinin arttırılması
	Ders içeriklerinin düzenlenmesi/ders konuların azaltılması
	Öğretmenin dersi eğlenceli anlatması

Tablo 11 incelendiğinde, araştırmaya katılan öğrencilerin tarih dersinin daha etkili olması için önerileri; "geziler düzenlenmeli", "müze gezileri düzenlenmeli", "animasyonlar kullanılmalı", "ezber yapılmamalı", "tarihi olaylar canlandırılmalı", "dersler görsellerle desteklenmeli", " tekrar yapmak", "ders saatinin arttırılması", "ders içeriklerinin düzenlenmesi / ders konularının azaltılması" ve "öğretmenin dersi eğlenceli anlatması" şeklindedir. Öğrencilerin görüşlerinden bazı örnekler aşağıda verilmiştir:

"Tarih dersinin etkili olması için geziler düzenlenmeli" Ö-330

"Müze gezilerinin tarih dersini pekiştireceğini düşünüyorum"Ö-10

"Ders sonunda test çözmek konuyu anlamamı sağlıyor" Ö-96

"Sınıfta tarihi olayların canlandırılması olabilir, bu benim hoşuma giderdi." Ö-238

3.4. Tarih dersinin işlenişine karşı sizi olumlu etkileyen faktörler

Çalışmaya katılan öğrencilerin, tarih dersinin işlenişine karşı sizi olumlu etkileyen faktörler nelerdir? sorusuna ilişkin verilen cevaplara yönelik kodlar aşağıda Tablo 12'de verilmiştir.

DOI: https://doi.org/10.30546/19023.978-9952-8573-9-9.2025.9012.
ISBN: 978-9952-8573-8-2

Tablo 12. Tarih dersinin işlenişine karşı öğrenciyi olumlu yönde etkileyen faktörlere ilişkin kodlar

Tema	Kod
Tarih dersinin işlenişine karşı öğrenciyi olumlu yönde etkileyen faktörler	Öğretmenin güler yüzlü olması / öğretmeni sevmek
	Eğlenceli konuşmalar
	Geçmişi öğrenmenin motivasyonu
	Ders sonunda konu ile ilgili soru çözmek
	Önemli bilgilerin tahtaya yazılması
	Görsel materyal kullanılması
	Konu ile ilgili çeşitli örnekler verilmesi
	Geçmişi öğrenmek
	Soru- cevap yapmak
	Öğretmenin dersi anlatımı

Tablo 12'de görüldüğü şeklinde araştırmaya katılan öğrencilerin, tarih dersinin işlenişine karşı olumlu yönde etkilendikleri faktörleri, " öğretmenin güler yüzlü olması / öğretmeni sevmek", " eğlenceli konuşmalar", " geçmişi öğrenmenin motivasyonu", " ders sonunda konu ile ilgili soru çözmek", " önemli bilgilerin tahtaya yazılması", " görsel materyal kullanılması", " konu ile ilgili çeşitli örnekler verilmesi", "geçmişi öğrenmek", " soru- cevap yapmak" ve "öğretmenin dersi anlatımı" olarak görüşleri kod şeklinde dönüştürülmüştür. Bu kodlara yönelik öğrenci alıntılarına örnekler aşağıda verilmiştir:

"Günlük hayatta karşılaştığım tarih sorularını çözmekte ve geçmişimi öğrenmek beni olumlu etkiler." Ö-34

"Hocanın dersi keyifli anlatması, güler yüzlü olması ve sınıftakilerin biraz sessiz olması"Ö-202

"Geçmişi öğrenmek beni heyecanlandırır"Ö-110

"Akıllı tahtadan açılan resimler- görseller konuyu ilgi çekici hale getiriyor" Ö-280

4.Tartışma ve Sonuç

Bu araştırmada, lise öğrencilerinin tarih dersine karşı ilgilerinin hangi boyutta olduğunu anlamak, derste zorlandıkları ünite ve konuları belirlemek, dersin daha etkili olması için önerilerini almak ve dersin işlenişine karşı kendilerini olumlu etkileyen faktörleri ortaya koymak için gerçekleştirilmiştir. Çalışmaya katılan öğrencilere göre tarih; güneşe, pusulaya, ışığa, kitaba, aynaya, kutup yıldızına, zaman makinasına, geleceğe ve geceye benzetilmiştir. Öğrencilerin tarih benim için…… benzer, çünkü… metaforuna verdikleri cevaplara bakıldığında tarihi, karanlığı aydınlatan ışık kaynağı olarak betimlemişlerdir. Yollarını bulmayı kolaylaştıran kendilerini anlamayı sağlayan kılavuz kitap şeklinde

tasvir etmişlerdir. Tarihi geceye benzetenler öğrenciler ise tarihi olumsuz bir şekilde betimlemişlerdir. Tarih, yalnız geçmişi değil geçmişte yaşanan olaylarının sebep ve sonuçlarını açıklayan bir bilimdir (Kaya, 2008:38). Tarih gerçeklerin keşfedildiği, yorumlandığı ve anlamlandırıldığı pozitif bir bilimdir (Sunal ve Haas, 2011:333). Çalışmaya katılan öğrenciler "tarih dersinde zorlandığınız konular nelerdir?" sorusuna Osmanlı tarihi, Haçlı Seferleri, İlk Çağ, Osmanlı Devleti Gerileme Dönemi, savaşlar, antlaşmalar, Fransız İhtilali ve İslam Tarihi şeklinde konu ve üniteleri dile getirmişlerdir. Tarih bir bilim ve aynı zamanda okulda öğrencilere okutulan bir derstir. Akademik olarak tarihin ele alınışı bir yana okullarda ders olarak nasıl işleneceği, hangi öğretim yöntemlerinin kullanılacağına yönelik tartışmalar geçmişte olduğu şeklinde günümüzde de devam etmektedir (Safran, 2009). Günümüzde değişen öğretim teknikleri ve teknolojik gelişmeler bu tartışmaları daha da tetiklemiştir. Tarih dersi konularının öğretilmesinde öğretmenlerin olay ve olguları öğrencilere aktarmakla görevli, öğrencilerin ise bunları ezberlemekle görevli sayılmaları, öğretimde kullanılan yöntemler, araç-gereçler, ders kitapları, materyaller şeklinde konular üzerinde tartışmalar devam etmektedir (Safran, 2009). Ulusoy (2009)'un yapmış olduğu araştırmasında elde ettiği veriler de mevcut araştırmadaki bulgularla tutarlıdır. Çalışmaya katılan öğrencilerin çoğu tarih dersinde siyasi tarih kadar sosyal ve kültürel konulara da yer verilmesini istemişlerdir. Ayrıca savaşların ve antlaşmaların önemi ve geleceği nasıl etkilediği üzerinde durmanın, yorumlar yapmanın ezberden daha etkili olacağı üzerinde durmuşlardır.

Çalışmada öğrencilere, "Tarih dersinin daha etkili olması için neler önerirsiniz?" sorulmuş ve elde edilen sonuçlar geziler düzenlenmesi, animasyonların kullanılması, müze gezilerinin yapılması, ders saatinin arttırılması, ders içeriğinin azaltılması, tarihi olaylar canlandırılmalı, ezber yapılmamalı, öğretmenin dersi eğlenceli bir şekilde anlatması ve konuların sadeleştirilmesi şeklindedir. Ulusoy (2009)'un yapmış olduğu araştırmada da benzer cevaplar alınmıştır. Örneğin, "tarih dersinde çeşitli öğretim materyallerin kullanılmasını istiyorum" görüşüne katılımcıların büyük bölümü evet şeklinde cevap vermişlerdir. Çalışmaya katılan öğrencilerin büyük çoğunluğu yine benzer şekilde derslerin eğlenceli aktiviteler ile yapılmasını istediklerini belirtmişlerdir. Aynı zamanda öğretmenin dersi eğlenceli bir şekilde anlatmasını da isteyenlerin sayısı da azımsanmayacak düzeydedir. Çalışmada sorulan son soru ise "tarih dersinin işlenişine karşı sizi olumlu etkileyen faktörler nelerdir?" şeklindedir. Katılımcılar öğretmenin güler yüzlü olması, eğlenceli konuşmalar, geçmişi öğrenmenin motivasyonu, önemli bilgilerin tahtaya yazılması, ders sonunda konu ile ilgili sorular çözmek, görsel materyal kullanılması, konu ile ilgili çeşitli örnekler verilmesi, soru–cevap yapmak ve öğretmenin ders anlatımı şeklinde cevaplar vermişlerdir. Yalavuz (2006), "Türkiye'de Tarih Öğretiminde Aktif Yöntem Uygulanışı" yüksek lisans tez araştırmasında, düz anlatım yapılarak öğrencilerin konuyu anlama düzeylerini incelemiştir. Araştırmacı bilginin bizzat yaparak yaşayarak daha kalıcı olduğunu araştırmasında vurgulamıştır. Tarih derslerinde öğretmen odaklı ve sözel aktarım yapılması derse karşı öğrencileri olumsuz bir şekilde etkilemektedir (Öztaş, 2010:297). Tarih dersi öteden beri soyut ve

DOI: https://doi.org/10.30546/19023.978-9952-8573-9-9.2025.9012.
ISBN: 978-9952-8573-8-2

ezber bir ders olarak algılansa da günümüzde teknolojinin gelişmesiyle somut görsellere dayanan ilgi çekici ders içerikleri hazırlanabilir (Okumuş, 2019:508). Öğretim yöntemlerinin çeşitlendirilmesi öğrenmeyi de kolaylaştıracaktır. Aytekin ve Çoban (2012:155) yaptıkları araştırmada öğrencilerin, tarihi filmlerin ve dizilerin tarih dersini sevmelerinde, siyasi ve sosyal tarihi merak etmelerinde, geçmiş dönemleri daha iyi kavramalarında, derse karşı bakış açılarını deştirmelerinde geçmiş ve gelecek arasında bağlantı kurabilmelerinde, tarihi merak edip araştırmalar yaparak kalıcı öğrenmeyi gerçekleştirebildiklerini tespit etmişlerdir.

Sonuç olarak yapılan bu çalışmada öğrencilerin tarihi ve tarih dersini olumlu algıladıkları anlaşılmaktadır. Ancak tek düze, klasik anlatım yöntemiyle yapılan derslere karşı olumsuz bir tavır takındıkları dersten sıkıldıkları anlaşılmaktadır. Öğrenciler dersin daha etkili olması için derslerde; görsel kaynak kullanılması, sınıfta tarihi olayların canlandırılması, geziler düzenlenmesi, animasyon ve filmler izlenmesi şeklinde çeşitli öneriler sunmuşlardır. Tarih dersinin eğlenceli bir ders olmasını istedikleri anlaşılmaktadır. Ayrıca tarih ders konularının azaltılması gerektiğini dile getiren öğrencilerde oldukça fazladır. Öğrencilerin birçoğu siyasi tarih, savaşlar ve antlaşmalar konusunda zorlandıklarını belirtmişlerdir. Yine öğrencilerin beyanlarına göre öğretmenin derste takındığı tavır, öğretmenin güler yüzlü olması, sınıf içinde demokratik bir ortam oluşturması derse karşı tutumlarını olumlu yönde etkilemektedir.

Kaynakça

Akhan, O. (2020). Lise öğrencilerinin tarih dersi ve bileşenleri ile ilgili metaforları. *Atatürk Üniversitesi Kazım Karabekir Eğitim Fakültesi Dergisi, 41,* 243-259.

Aktekin, S. ve Çoban, Z. (2012). Tarih derslerinde tarihi film ve dizilerin kullanımına ilişkin öğretmen ve öğrenci görüşleri: Trabzon örneği. *Karadeniz İncelemeleri Dergisi*, *7*(13), 141-160.

Aslan, E.(2006), Neden tarih öğretiyoruz? *Dokuz Eylül Üniversitesi Buca Eğitim Fakültesi Dergisi, 20,* 162-173.

Büyüköztürk, Ş., Çakmak Kılıç, E., Akgün, Ö.E., Karadeniz, Ş., Demirel, F. (2019)Eğitimde Bilimsel Araştırma Yöntemleri, 27. Baskı, Pegem Akademi, Ankara.

Candan A. S. (2023). Tarih öğretmenlerinin lise tarih ders kitaplarına ilişkin görüşleri (Karabük örneği). *Bartın Üniversitesi Eğitim Araştırmaları Dergisi, 7*(1), 1-20.

Çalışkan, S.(2024), Neoliberal tarih ve neosapiens, *21. Yüzyılda Eğitim ve Toplum*, 13 (39),655-688.

Çapa, M. (2012). Osmanlı İmparatorluğu'ndan Türkiye Cumhuriyeti'ne geçiş sürecinde Türkiye'de tarih öğretiminin tarihçesi. *Trakya Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi*, *2*(3), 1-28.

Çil, H. (2019). Tarih Bilinci: Bilim-felsefe-yöntem. Önsöz Yayınları, Ankara.

Demircioğlu, E. ve Kantekin, S. (2019). Tarih pedagoji programı öğrencilerinin tarih kavramına ilişkin inançlarının metafor analizi yoluyla incelenmesi. *Journal of History Culture and Art Research,* 8(1), 332-346.

Elban,O. (2011). Ortaöğretim 11.Sınıf Öğrencilerinin Tarih Dersine Yönelik Tutumları İle Vatanseverlik Tutumları Arasındaki İlişkilerin İncelenmesi. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, *Gazi Üniversitesi, Eğitim bilimleri Enstitüsü, Ankara.*

Ertuna, Y. ve Budak, F. M. (2013). Sosyal bilgiler öğretmen adaylarının tarih kavramına ilişkin algıların mecazlar/metaforlar yardımıyla analizi. *Adıyaman Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 14,* 609-642.

Kaya, Y. (2008). A vision of history teaching and learning: Thoughts on history education in secondary schools. The High School Journal, Dec 2008/Jan 2009, 37-46.

Kayaoğlu, T. (2001). Mahmut Cevad, Maârif-i Umûmiye Nezâreti Târihçe-i Teşkilât ve İcraatı XIX. Asır Osmanlı Maârifi). Semih Ofset: Ankara.

Köstüklü,N. (1999). Sosyal Bilimler ve Tarih Öğretimi, Günay Ofset, Konya.

Okumuş, O. (2019). Tarih öğretiminde sosyal medya ortamlarının kullanımına ilişkin tarih öğretmenlerinin görüşleri. *Turkish History Education Journal*, *8*(2), 499-535.

Özbaran, S. (2002). Tarih öğretiminin güncel sorunları. *Toplumsal Tarih Dergisi*, 100: 66-68.

Özçetin,A. F. (2019). 2005 Yapılandırmacı Eğitim Öncesi ve Sonrası 6. Sınıf Sosyal Bilgiler Ders Kitaplarının Karşılaştırılması. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, *Adnan Menderes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Aydın.*

Öztaş, S. (2010). Tarih derslerinde filmlerin kullanımı. Mustafa Safran (Ed.). Tarih Nasıl Öğretilir? (1. Baskı) içinde (s. 297-306). İstanbul: Yeni İnsan.

Safran, M. (2002). Orta öğretim kurumlarında tarih öğretiminin yapı ve sorunlarına ilişkin bir araştırma. *Türk Yurdu Dergisi*, *22*(175): 73-79.

Safran, M. (2009). Türkiye'de tarih öğretimi ve meseleleri. Yayımlandığı Kitap M. Demirel ve İ. Turan (Editörler.), Tarih Öğretim Yöntemleri (7-25). Ankara: Nobel Yayınları.

Sunal, C. S. ve Haas, M. E. (2011). Social studies for the elementary and middle grades: A constructivist approach. Boston: Pearson.

Şimşek, A. (2008). Tarih öğretiminde sorgulamacı yaklaşım çerçevesinde soru sorma becerisi ve lise tarih ders kitaplarının durumu. *Uluslararası İnsan Bilimleri Dergisi, 5*(1): 1-15

Thomas,R. M. (1998) Conducting educational research:A comparative view. West Port, Conn: Bergin & Garvey.

Ulusoy, K. (2009). Lise öğrencilerinin tarih dersinin işlenişi ile ilgili düşünceleri (Ankara Örneği*). Ç.Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 18*(1), 417–434

Yalavuz, G. (2006), Türkiye'de Tarih Öğretiminde Aktif Yöntem Uygulanışı. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, *Dokuz Eylül Üniversitesi, İzmir.*

DOI: https://doi.org/10.30546/19023.978-9952-8573-9-9.2025.9012.
ISBN: 978-9952-8573-8-2

INVESTIGATING THE RELATIONSHIP BETWEEN SAVINGS-BASED INTEREST-FREE FINANCING AND INFLATION

Emrullah Dogan

orcid: https://orcid.org/0000-0003-4455-3865
Institution affiliated with: Süleyman Demirel Üniversitesi
major branch of science: Economic

Abstract

Bu study, Turkey'de alternatif financing yöntemi olarak yaygınlaşan savinga dayalı interest-free financing (TDFF) systeminin enflasyonla mücadele üzerindeki potansiyel etkilerini incelemektedir. TDFF systemi, bireylerin interest-free ve ortak dayanışma ilkeleri çerçevesinde financinga erişimini sağlarken, aynı zamanda makroekonomik istikrarı destekleyebilecek bir yapıya sahiptir. Bu makalede systemin işleyişi, Turkey'deki gelişimi ve enflasyonist ortamda sunduğu avantajlar değerlendirilmiştir.

Keywords

Inflation, interest-free finans, saving, alternatif financing, ekonomik istikrar

Introduction

Inflation, ekonomik dengenin bozulmasına yol açan en temel sorunlardan biridir. Fiyatlar genel düzeyindeki sürekli artış, yalnızca ekonomik değil; toplumsal refah, gelir dağılımı, yatırım kararları ve saving eğilimleri üzerinde de derin etkiler bırakmaktadır. Inflationun kontrol altına alınamaması, ekonomik karar alıcılar açısından ciddi politika ikilemleri doğurmakta ve geniş kesimleri etkileyen sosyal maliyetler yaratmaktadır. Geleneksel para ve maliye politikaları, bu mücadelede temel araçlar olmakla birlikte, gelişen finansal systemler ve değişen tüketici tercihleri, alternatif mekanizmaların da değerlendirilmesini gerekli kılmaktadır.

Tasarrufa dayalı interest-free financing systemleri, Turkey'de son yıllarda yaygınlaşan ve geleneksel kredi systemlerine karşı alternatif sunan bir model olarak öne çıkmaktadır. Faiz hassasiyetine sahip bireyler için geliştirilmiş bu system, aynı zamanda ekonomik dayanışmayı esas alması nedeniyle toplumsal bir model niteliği de taşımaktadır. Faizsiz yapısıyla, bireylerin financinga erişimini kolaylaştırmakta, saving bilincini teşvik etmekte ve kayıtlı ekonomik işlemleri artırarak mali disiplini güçlendirebilmektedir.

Bu systemin enflasyonla mücadeledeki potansiyel rolü, hem teorik hem de pratik düzeyde dikkat çekicidir. Zira geleneksel kredi systemleri, faiz oranları yoluyla ekonomik aktiviteleri yönlendirmeyi hedeflerken, TDFF systemi saving ve dayanışma üzerinden studyktadır. Bu bağlamda, systemin enflasyonist baskılar karşısında gösterdiği direnç, finansal sürdürülebilirlik ve toplumsal güven

açısından ayrıca değerlendirilmelidir. Bu makalede, savinga dayalı interest-free financing systeminin yapısı, işleyiş biçimi ve enflasyonla mücadelede sağlayabileceği katkılar detaylı biçimde ele alınacaktır.

Methodology

Bu study, nitel bir analiz yaklaşımı çerçevesinde yürütülmüştür. İlgili literatür taraması, systemin tarihi gelişimi, işleyiş biçimleri ve enflasyonla mücadeledeki yeri kavramsal çerçevede değerlendirilmiştir. Ayrıca, Turkey'deki uygulamalara ilişkin örnekler kullanılarak değerlendirmeler yapılmıştır.

Findings and Discussion

TDFF systemi, bireylerin ortak bir havuza savinglarını yatırmaları ve sırasıyla bu havuzdan financing sağlamaları esasına dayanır. Sistem çekilişli, peşinatlı ve vade ortası gibi modellerle çeşitlenmiştir. Bu yapı, bireylerin faiz ödemeden konut veya araç edinmesine imkân tanırken aynı zamanda saving bilincini artırmakta ve finansal okuryazarlığı teşvik etmektedir. Inflationist ortamda TDFF systemleri, faiz baskısını azalttığı ve savingları reel ekonomiye yönlendirdiği için enflasyonun talep yönlü etkilerini dengeleyici bir rol üstlenebilir. Özellikle yüksek faiz oranlarının tüketimi kısmaya yönelik olumsuz etkilerini azaltarak, alternatif bir finansal çözüm sunmaktadır. Bununla birlikte, systemin sürdürülebilirliği için düzenleyici çerçevenin güçlü olması gereklidir.

Conclusion

Turkey'de yaygınlaşan TDFF systemleri, interest-free financing arayışında olan bireyler için önemli bir alternatif oluştururken, aynı zamanda makroekonomik dengelere de katkı sunabilecek potansiyele sahiptir. Sistem, enflasyonla mücadelede doğrudan bir araç olmasa da, dolaylı etkileriyle finansal istikrarı destekleyebilir. Bu nedenle, systemin şeffaflık, güvenlik ve sürdürülebilirlik ilkeleri doğrultusunda geliştirilmesi ve yaygınlaştırılması ekonomik politika yapıcılar açısından dikkate değer bir hususdur.

References

Friedman, M. (1968). The Role of Monetary Policy.
Keynes, J. M. (1936). The General Theory of Employment, Interest and Money.
Mankiw, N. G. (2010). Principles of Economics.
Teyyare, H. (2019). Tasarruf ve Ekonomik Gelişim.
Altıner, F. (2019). Finansal Okuryazarlık Üzerine Bir İnceleme.
Kaya, R. (2020). Faizsiz Finans Sistemleri ve Turkey Uygulamaları.
Demir, A. (2023). Alternatif Finansman Modelleri ve Ekonomik Etkileri.

DOI: https://doi.org/10.30546/19023.978-9952-8573-9-9.2025.9012.
ISBN: 978-9952-8573-8-2

SANAT GALERİLERİNDE AYDINLATMA TASARIMI: ALGI, KORUMA VE İZLEYİCİ DENEYİMİ ÜZERİNE BÜTÜNCÜL BİR YAKLAŞIM

Fatıma KAYRAK YANAR

Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sanat ve Tasarım Yüksek Lisans Öğrencisi
ORCID ID: https://orcid.org/0009-0002-3388-4175

Dr. Öğr. Üyesi Cengiz ŞAHİN

Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi Mimarlık ve Güzel Sanatlar Fakültesi
ORCID ID: 0000-0002-8348-0913

Özet

Sanat galerilerinde ışık, yalnızca eserleri görünür kılan bir araç değil, aynı zamanda izleyicinin sanatla kurduğu duygusal bağın önemli bir unsurudur. Bu çalışma, sanat galerilerinde aydınlatma tasarımının sanat eserlerinin sunumu, algılanışı, korunması ve izleyici deneyimi üzerindeki etkilerini bütüncül bir yaklaşımla incelemektedir. Çalışma, görsel konfor, malzeme duyarlılığı, mekânsal kompozisyon ve uzun vadeli koruma ilkeleri arasındaki dengeyi odağına alarak, aydınlatmanın teknik bir gereklilikten ziyade, estetik ve işlevsel bir tasarım unsuru olduğunu vurgulamaktadır.

Aydınlatma, yalnızca görsel ihtiyaçları karşılayan teknik bir unsur değil, aynı zamanda sanatın sunumu ve izleyiciyle kurulan estetik bağın belirleyici bir tasarım ögesidir. Araştırmada, sergi mekânlarında kullanılan ışığın rengi, yönü, yoğunluğu ve renk sıcaklığı gibi temel fiziksel parametrelerin, sanat eserlerinin algılanma biçimi üzerindeki etkileri değerlendirilmektedir. Doğru ışık kullanımı, sanat eserlerinin detaylarını vurgularken; hatalı uygulamalar ise eserlerin algısında bozulmalara yol açabilmekte ve fiziksel tahribata yol açabileceği vurgulanmaktadır. Çalışma ayrıca, dijitalleşme sürecinin sanat sergileme pratiklerinde ortaya çıkardığı dönüşümleri de kapsamaktadır. Günümüzde, sanat galerilerinde dijital aydınlatma sistemleri, sensör teknolojileri ve artırılmış gerçeklik (AR) gibi dijital unsurların kullanımı artmaktadır. Bu teknolojiler, izleyiciyi pasif bir gözlemciden aktif bir katılımcıya dönüştürmekte; sanat eseriyle kurulan ilişkiyi daha kişisel, katmanlı ve etkileşimli hâle getirmektedir. Bu bağlamda çağdaş sergileme pratiklerinde aydınlatmanın yalnızca bir sunum aracı değil, aynı zamanda izleyiciyle sanat arasında iletişim kuran bir medya olarak değerlendirilmesi gerektiği vurgulanmaktadır.

Renk sıcaklığı ve ışık yoğunluğu, bireyin dikkat süresi, duygusal tepkileri ve mekâna olan aidiyet hissini doğrudan etkilemektedir. Özellikle geçici sergilerde ışığın dramatik kullanımı, anlatı gücünü artırmakta ve küratöryel hikâyeyi desteklemektedir. Işık ve gölge oyunları, izleyicinin mekândaki

yönelimini ve duraklama sürelerini belirleyebilmektedir. Çalışmada bu bağlamda, ışığın koreografik bir araç olarak kullanımı üzerinde durulmuştur. Ayrıca farklı kültürel coğrafyalarda ışık algısının nasıl farklılaştığına dair örnek uygulamalara yer verilmiştir. Gündüz ve gece ziyaretlerinde aydınlatmanın değişkenliği, dinamik sistemler aracılığıyla analiz edilmiştir. Teknolojik altyapı kadar kullanıcı dostu arayüzlerin önemi vurgulanmıştır. Bu veriler ışığında geliştirilen öneri sistem, modüler ve güncellenebilir niteliktedir. Böylece galeri yapılarında esneklik ve sürdürülebilirlik öncelikli tasarım kriterleri hâline gelmektedir.

Geleneksel ve çağdaş sergileme teknikleri arasında köprü kuran bütüncül bir aydınlatma yaklaşımı geliştirmesi çalışmanın özgün katkısı olarak öne çıkmaktadır. Bu kapsamda farklı sanat formlarına (resim, heykel, dijital enstalasyon vb.) yönelik tipolojik bir sınıflandırma yapılmış; malzeme duyarlılığına göre kademelendirilmiş bir ışık şiddeti kılavuzu oluşturulmuştur.

Sonuç olarak, çalışma; izleyici deneyimini merkeze alan, koruma standartlarıyla uyumlu ve dijital teknolojilere entegre edilebilen, sürdürülebilir bir aydınlatma tasarım çerçevesi önermektedir. Bu çerçevenin, sanat galerilerinde hem estetik hem işlevsel nitelikleri dengeleyen yeni bir sergileme yaklaşımına katkı sunması hedeflenmektedir.

Anahtar Kelimeler: Aydınlatma Tasarımı, Sanat Eseri Algısı, Dijital Sergileme Teknolojileri

Lighting Design in Art Galleries: A Holistic Approach to Perception, Protection and Viewer Experience

Abstract

In art galleries, light is not only a tool that is seen in performances, but also an important element of the emotional connection that the audience provides with art. This study examines the lighting design in art galleries with a holistic approach, including its presence on the presentation, perception, preservation and audience experience of works of art. The study focuses on the balance between visual comfort, material distribution, spatial complement and long-term preservation strategies, emphasizing that lighting is an aesthetic and functional design element, far from being a technical necessity.

Lighting is not only a technical guarantee that meets visual problems, but also a design element that combines the presentation of art and the aesthetic connection arranged with the audience. In the study, the basic physical parameters such as light color, appearance, intensity and color temperature used in exhibition spaces, and their effects on the way works of art are perceived are evaluated. While emphasizing the correct use of light and the details of works of art, it is emphasized that incorrect applications may cause deterioration in performance and physical damage.

The study also covers the transformations that occur in art exhibition practices due to the digitalization process. Today, the use of digital elements such as digital lighting systems, sensor technologies and augmented reality (AR) in art galleries is increasing. These technologies transform the viewer from a

DOI: https://doi.org/10.30546/19023.978-9952-8573-9-9.2025.9012.
ISBN: 978-9952-8573-8-2

passive distance to an active transformation; It allows the installation of the work with art to become more personal, multiplied and interactive. At this level, it is emphasized that lighting should not only be considered a presentation tool, but also a media that communicates between the viewer and art in contemporary exhibition practices.

Color temperature and light intensity directly include the individual's attention span, emotional reactions and sense of cooperation with the space. Especially in temporary exhibitions, the dramatic use of light increases the power of data and supports the curatorial story. Light and shadow games determine the viewer's examination of the space and the pause times. This method is emphasized in the study, the use of light as a choreographic tool. In addition, sample applications are given on how the perception of light differs in different cultural geographies. The variability of lighting in day and night visits is analyzed through dynamic systems. The importance of user-friendly distributions as well as technological infrastructure is demonstrated. This data is changeable, the system is suggestible, modular and updatable. Thus, durability and sustainability become comprehensive design criteria in gallery structures.

A holistic lighting approach improvement that bridges traditional and contemporary presentation techniques stands out as an original distribution. This potential was seen as a typological emergence towards different art forms (painting, sculpture, digital installation, etc.); A light temperature guide range graded according to the material range.

As a result, the study proposes a sustainable lighting design framework for the audience experience center area, compatible with conservation standards and integratable with digital technologies. It is aimed that this framework will offer a new exhibition approach that balances both aesthetic and functional features in art galleries.

Keywords: Lighting Design, Artwork Perception, Digital Exhibition Technologies

DOI: https://doi.org/10.30546/19023.978-9952-8573-9-9.2025.9012.
ISBN: 978-9952-8573-8-2

GÖRSEL İLETİŞİM TASARIMINDA YAPAY ZEKA VE KULLANICI DENEYİMİ FAKTÖRÜ

Arş. Gör. Hilal ERDEM

Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü
ORCID ID: https://orcid.org/0009-0001-6959-9926

Doç Dr. Seçil KARTOPU

Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi, Mimarlık ve Güzel Sanatlar Fakültesi, Görsel İletişim Tasarımı Bölümü
ORCID ID: https://orcid.org/0000-0002-1261-024X

Özet

Dijital inovasyonlar, üretim ve pazarlama süreçlerinde köklü değişiklikler yaratırken, yapay zekâ büyük veri analizi, otomasyon ve kullanıcı deneyimi iyileştirmeleri gibi alanlarda devrim niteliğinde gelişmeler yaşanmaktadır. Yapay zekânın görsel iletişim tasarımına entegrasyonu, geleneksel tasarım yöntemlerini dönüştürmekte ve yaratıcı süreçleri destekleyen yeni araçlar sunmaktadır. Bu durum tasarımcıların verimliliğini artırırken, etkileşimli ve dinamik çözümler üretmelerine de olanak tanımaktadır. Bu dönüşüm, tasarım dünyasında çeşitli tartışmaları da beraberinde getirmektedir. Yapay zekânın bağlamı anlama ve uygun çözümler üretme kapasitesi, kullanıcı deneyimini daha sezgisel, kişiselleştirilmiş ve etkileşimli bir hale getirmektedir. Özellikle otomatik tasarım önerileri sunabilen algoritmalar, görsel iletişim sürecini hızlandırırken, estetik kaygıları da dikkate alarak kullanıcı odaklı çözümler üretmektedir. Görsel iletişim alanında yapay zekâ, veri analizi ile desteklenen yaratıcı süreçler geliştirerek, tasarımcıların sezgisel ve analitik becerilerini tamamlayıcı bir unsur haline gelmektedir. Bununla birlikte, bazı tasarımcılar bu teknolojinin insan yaratıcılığını gölgede bırakabileceği endişesini taşımaktadır. Bu noktada yapay zekânın sunduğu çözümler, tasarımcıların yenilikçi fikirler üretmesine yardımcı olabilecek bir araç olarak değerlendirilmelidir. Bu makale, yapay zekâ destekli sistemlerin görsel iletişim tasarımı ve kullanıcı deneyimi üzerindeki etkilerini, sağladığı avantajları ve yaratıcı potansiyelini ele almaktadır.

Anahtar Kelimeler: Görsel İletişim, Kullanıcı Deneyimi, Tasarım, Yapay Zekâ

ARTIFICIAL INTELLIGENCE AND THE USER EXPERIENCE FACTOR IN VISUAL COMMUNICATION

Abstract

Digital innovations are driving profound changes in production and marketing processes, while revolutionary advancements are being made in fields such as artificial intelligence, big data analytics, automation, and user experience improvements. The integration of artificial intelligence into visual

DOI: https://doi.org/10.30546/19023.978-9952-8573-9-9.2025.9012.
ISBN: 978-9952-8573-8-2

communication design is transforming traditional design methods and offering new tools that support creative processes. This not only enhances designers' productivity but also enables them to develop interactive and dynamic solutions. However, this transformation has also sparked various debates in the design world. AI's ability to understand context and generate appropriate solutions is making user experiences more intuitive, personalized, and interactive. Algorithms capable of providing automated design suggestions are accelerating the visual communication process while producing user-centric solutions that also consider aesthetic concerns. In the field of visual communication, AI is becoming a complementary element that enhances designers' intuitive and analytical skills by developing creative processes supported by data analysis. Nevertheless, some designers worry that this technology could overshadow human creativity. At this point, the solutions offered by AI should be regarded as tools that can assist designers in generating innovative ideas. This article examines the impact of AI-assisted systems on visual communication design and user experience, along with the advantages they provide and their creative potential

Keywords: Visual Communication, User Experience, Design, Artificial Intelligence

DOI: https://doi.org/10.30546/19023.978-9952-8573-9-9.2025.9012.
ISBN: 978-9952-8573-8-2

ANT DERGİSİNDE EDEBİ TÜRLER

Sevde Esin DURAN

Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı
ORCID ID: https://orcid.org/0009-0005-7749-4293

Prof. Dr. Ömer SOLAK

Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, Türkçe ve Sosyal Bilimler Eğitimi Anabilim Dalı
ORCID ID: https://orcid.org/0000-0001-5816-4241

Özet

Bu çalışma, 1967-1971 yılları arasında yayımlanmış olan *Ant* dergisinde yer alan edebî metinlerin türsel dağılımını, biçimsel özelliklerini ve ideolojik temalarını incelemek amacıyla hazırlanmıştır. Çalışmada derginin Kasım 1967 ile Ağustos 1968 tarihleri arasında yayımlanmış ilk on sayısı, içerdiği edebi türler açısından incelenmiştir. Amaç, dönemin politik ve kültürel atmosferi içinde derginin edebi üretimlere nasıl bir zemin sağladığını ve bu üretimlerin türsel dağılımını ortaya koymaktır. Araştırmada nitel yöntem benimsenmiş; veri toplama aracı olarak doküman incelemesi kullanılmıştır. Her sayıdaki edebi metinler türlerine göre sınıflandırılmış, nitel içerik analizi yoluyla şiir, öykü, deneme ve eleştiri gibi türlerin içerik özellikleri, tematik yoğunlukları ve biçimsel yapılarına odaklanılmıştır. Türlerin işlevleri, dönemsel bağlam içinde değerlendirildiğinde, *Ant* dergisinin sadece bir politik yayın değil, aynı zamanda toplumcu gerçekçilik başta olmak üzere çeşitli edebi yönelimlerin taşıyıcısı olduğu saptanmıştır. Dergide özellikle şiir ve öykü türlerinin ağırlıkta olduğu; bu türlerde bireysel temaların değil, kolektif bilinci öne çıkaran ideolojik söylemlerin tercih edildiği görülmüştür. Tez, *Ant* dergisinin erken döneminde edebiyatın politik bir araç olarak nasıl kullanıldığını ve edebi türlerin bu işlevsel yapı içinde nasıl konumlandığını göstererek hem edebiyat sosyolojisi hem de tür kuramı açısından katkı sunmayı amaçlamaktadır.

Anahtar Kelimeler: *Ant* dergisi, edebî türler, şiir, deneme, toplumcu edebiyat, doküman analizi, ideoloji

Literary genres in *Ant* journal

Abstract

This study was prepared to examine the genre distribution, formal features and ideological themes of literary texts published in Ant magazine between 1967-1971. This thesis examines the first ten issues of *Ant* magazine, published between November 1967 and August 1968, in terms of the literary genres represented within. The main objective is to reveal how the magazine, situated in the political and cultural context of the period, served as a platform for literary production and to identify the

DOI: https://doi.org/10.30546/19023.978-9952-8573-9-9.2025.9012.
ISBN: 978-9952-8573-8-2

distribution and functions of these genres. A qualitative research approach was adopted, and document analysis was employed as the primary data collection method. The literary texts in each issue were classified according to genre, and qualitative content analysis was conducted to explore the structural and thematic characteristics of poetry, short stories, essays, and literary criticism. The analysis revealed that *Ant* was not only a political publication but also a significant medium for conveying literary tendencies, particularly socialist realism. The dominance of poetry and short stories was notable, and these texts frequently displayed ideological discourses emphasizing collective consciousness over individual concerns. This study demonstrates how *Ant* employed literature as a political tool in its early period and contributes to both the sociology of literature and genre theory by analyzing how literary forms were shaped within ideological frameworks.

Keywords: Teaching Turkish as a Foreign Language, Text Adaptation, Reading Skill, Reading Speed, Comprehensibility.

DOI: https://doi.org/10.30546/19023.978-9952-8573-9-9.2025.9012.
ISBN: 978-9952-8573-8-2

FEN BİLİMLERİ ÖĞRETMENLERİNİN KAYNAŞTIRMA UYGULAMASI HAKKINDAKİ DÜŞÜNCELERİNİN DEMOGRAFİK DEĞİŞKENLER AÇISINDAN DEĞERLENDİRİLMESİ

Yüksek Lisans Öğrencisi Nihal AYDIN ÇELİK

[1]Kırşehir Ahi Evran Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Kırşehir, Türkiye, ORCID: 0009-0003-6121-7350

Prof.Dr. Neslihan ÖZBEK

Kırşehir Ahi Evran Üniversitesi, Eğitim Fakültesi ORCID: 0000-0001-7106-4763

Özet

Kapsayıcı eğitim, tüm dünyada ve Türkiye'de, bireysel farklılıkları ne olursa olsun her öğrencinin akranlarıyla birlikte, uygun destek hizmetleri sağlanarak genel eğitim ortamlarında eğitim görmesini temel alan, önemli bir insan hakkı olarak kabul edilmektedir. Bu nedenle bu çalışmanın amacı fen bilimleri öğretmenlerinin kaynaştırma uygulamaları hakkındaki düşüncelerinin cinsiyet ve yaş düzeyleri açısından incelenmesi amaçlanmıştır. Araştırma yöntemi olarak değişkenler arasında ilişkinin değerlendirebilmesi için nicel-ilişkisel tarama yöntemi kullanılmıştır. Çalışmanın örneklemini 2024-2025 yılı İstanbul'da görev yapan 317 fen bilimleri öğretmenleri oluşturmaktadır. Araştırmanın ölçme aracı olarak Stoiber, Gottinger ve Goetz (1998) tarafından geliştirilen My Thinking About Inclusion Scale (MTAI)'nin Dalğar (2011) tarafından Türkçe'ye uyarlanan Kaynaştırma Hakkında Düşüncelerim Ölçeği (KHDÖ)'i kullanılmıştır. Ölçeğin Cronbach-alpha değeri .801 olarak bulunmuştur. Tek boyuttan oluşan ölçeğin demografik özelliklere göre farklılaşmanın test edilmesi amacıyla verilerin Levene's homojenlik testi sonucularına göre bağımsız örneklem T Testi ve ANOVA Testi kullanılmıştır. Yapılan analiz sonuçlarına göre cinsiyet ve yaş değişkenleri açısından anlamlı farklılıklar tespit edilmemiştir.

Anahtar Kelimeler: Kaynaştırma, Fen Bilimleri Öğretmenleri, Özel Gereksinimli Öğrenci

AN EVALUATION OF SCIENCE TEACHERS' OPINIONS ON INCLUSIVE EDUCATION PRACTICES IN TERMS OF DEMOGRAPHIC VARIABLES

Abstract

Inclusive education is recognized worldwide and in Türkiye as a fundamental human right that ensures all students, regardless of their individual differences, are educated alongside their peers in general education settings with appropriate support services. Therefore, the aim of this study is to examine

DOI: https://doi.org/10.30546/19023.978-9952-8573-9-9.2025.9012.
ISBN: 978-9952-8573-8-2

science teachers' perceptions of inclusive practices in terms of gender and age variables. A **quantitative relational survey model** was employed to evaluate the relationships between variables. The study sample consists of **317 science teachers** working in Istanbul during the **2024–2025 academic year.** As a data collection tool, the **"My Thinking About Inclusion Scale (MTAI)"**, originally developed by Stoiber, Gottinger, and Goetz (1998), and adapted into Turkish by Dalğar (2011) as **"Kaynaştırma Hakkında Düşüncelerim Ölçeği (KHDÖ)",** was used. The Cronbach's Alpha reliability coefficient of the scale was found to be **0.801.** The scale is unidimensional, and to determine whether significant differences exist based on demographic variables, **Levene's homogeneity test** was conducted, followed by **Independent Samples t-Test** and **ANOVA**. The analysis results indicated that **no statistically significant differences** were found in terms of **gender** or **age**

Keywords: Inclusion, Science Teachers, Students with Special Needs

1. GİRİŞ

Eğitim, bireylerin toplumsal yaşama aktif katılımını sağlamanın temel araçlarından biri olup, her bireyin farklılıklarına bakılmaksızın eşit eğitim fırsatlarına sahip olması modern eğitim sistemlerinin öncelikli hedeflerindendir. Bu bağlamda, kapsayıcı eğitim (inclusive education) kavramı, bireysel farklılıklar ne olursa olsun her öğrencinin akranlarıyla birlikte eğitim görmesini temel alan ve uygun destek hizmetlerinin sağlanmasını içeren evrensel bir insan hakkı olarak kabul edilmektedir (Güner Yıldız, Melekoğlu, & Tunç Paftalı, 2016). Bu yaklaşım, sadece özel gereksinimli öğrencilerin değil, tüm öğrencilerin gelişimini destekleyerek daha adil ve kapsayıcı bir toplum yapısının oluşturulmasına katkıda bulunur.

Kaynaştırma ortamının başarısında ve sunulan eğitimin kalitesinde öğretmenlerin rolü merkezi bir öneme sahiptir. Öğretmenler, kaynaştırma sürecinin en önemli aktörleri olarak kabul edilmekte olup, onların duygu, düşünce, tutum ve algıları eğitimin kalitesini doğrudan etkilemektedir. Ancak, güçlü yasal altyapıya ve öğrenci sayısındaki artışa rağmen, kaynaştırma uygulamalarının hayata geçirilme aşamasında literatürde sıkça vurgulanan birçok sorun yaşandığı belirtilmektedir. Bu sorunlar arasında öğretmenlerin yetkinlik ve bilgi eksikliği, Bireyselleştirilmiş Eğitim Planları (BEP) hazırlama güçlükleri, yetersiz destek hizmetleri ve fiziksel koşulların yetersizliği gibi unsurlar bulunmaktadır (Gürgür & Yazçayır, 2019; Duran & Ülküer, 2021). Ayrıca, Destek Eğitim Odaları (DEO) işleyişindeki aksaklıklar da uygulama sorunları arasında yer almaktadır. Öğretmenlerin özel gereksinimli öğrencileri yeterince tanımama ve gelişim özelliklerine uygun kazanımlar hazırlamakta zorlanmaları da yaygın bir görüştür (Duran & Ülküer, 2021). Birçok öğretmen, kaynaştırma eğitimini kendi görevleri olarak görmemekte ve mesleki yetersizlik hissi taşımaktadır (Gürgür & Yazçayır, 2019). Lisans eğitimlerinde özel eğitim ve kaynaştırma derslerinin eksikliği ise, öğretmenlerin bu konudaki bilgi açıklarını daha da artırmaktadır.

Öğretmenlerin kaynaştırma uygulamalarına dair öz yeterlilik algıları, uygulamanın başarısını doğrudan etkileyen temel bir faktördür (Gürgür & Yazçayır, 2019). Öz yeterlilik, bireylerin zorlu durumlarla başa çıkma yetenekleri hakkındaki görüş ve yargıları olarak tanımlanmaktadır (Bandura, 1997). Fen Bilimleri derslerinin kendine özgü öğrenme ortamları ve materyal gereksinimleri düşünüldüğünde, bu branştaki öğretmenlerin öz yeterlilik algılarının incelenmesi büyük önem taşımaktadır.

Literatürdeki boşluklar incelendiğinde, Türkiye'deki özel eğitim ve kaynaştırma alanındaki araştırmaların çoğunun nitel ve betimsel yöntemlerle yapıldığı (Sarı, Nayir, & Kahraman, 2020), ilişkisel ve deneysel araştırmalara ihtiyaç duyulduğu görülmektedir (Güner Yıldız, Melekoğlu, & Tunç Paftalı, 2016). Özellikle Fen Bilimleri öğretmenleri gibi belirli branş gruplarının kaynaştırma uygulamasına dair görüşleri ile öz yeterlilik algıları arasındaki ilişkinin derinlemesine incelenmediği belirtilmiştir (Gürgür & Yazçayır, 2019). Ulusal Tez Merkezi'nde "kaynaştırma eğitimi" ve "fen" kelimeleriyle yapılan taramalarda yalnızca 1, "özel eğitim" ve "fen" kelimeleriyle yapılan taramalarda da yalnızca 1 makaleye rastlanması, Fen Bilimleri alanında bu konularda yeterli araştırma olmadığını açıkça göstermektedir. Bu durum, bu çalışmanın bilimsel önemini ve alan yazına katkı potansiyelini artırmaktadır.

Bu çalışmanın temel amacı, Fen Bilimleri öğretmenlerinin kaynaştırma uygulamaları hakkındaki düşüncelerinin cinsiyet ve yaş değişkenleri açısından incelenmesidir. Bu araştırma, Türkiye'de kapsayıcı eğitim uygulamalarının kalitesini artırmak, öğretmenlerin mesleki gelişimlerini desteklemek ve özel gereksinimli öğrencilere daha nitelikli eğitim ortamları sunmak için bilimsel bir gerekliliktir. Elde edilecek bulguların, mevcut sorunlara dikkat çekmenin ötesinde, somut ve işlevsel çözüm yolları geliştirmeye yönelik politika ve uygulama önerileri için temel oluşturması beklenmektedir.

2. YÖNTEM

Bu bölümde, araştırmanın modeli, çalışma evreni ve örneklemi, veri toplama araçları ve verilerin analizi süreçlerine ilişkin detaylı bilgiler sunulmaktadır.

2.1. Araştırma Modeli

Bu çalışma, Fen Bilimleri öğretmenlerinin kaynaştırma uygulamalarına dair düşüncelerini demografik değişkenler açısından değerlendirmeyi hedefleyen nicel bir araştırmadır. Araştırma modeli olarak ilişkisel tarama (correlational survey) modeli kullanılmıştır (Creswell, 2014). Bu model, araştırmacının müdahalesi olmaksızın, mevcut değişkenler arasındaki ilişkileri (yönü, gücü ve varlığı açısından) incelemeye olanak tanıyan bir yaklaşımdır (Bekman, 2022). Bu sayede, cinsiyet ve yaş gibi demografik özellikler ile öğretmenlerin kaynaştırma hakkındaki düşünceleri arasındaki olası ilişkiler belirlenmeye çalışılmıştır.

DOI: https://doi.org/10.30546/19023.978-9952-8573-9-9.2025.9012.
ISBN: 978-9952-8573-8-2

2.2. Çalışma Evreni ve Örneklem

Araştırmanın evrenini, 2024-2025 eğitim-öğretim yılında İstanbul ilinin Başakşehir ilçesinde görev yapmakta olan Fen Bilimleri öğretmenleri oluşturmaktadır. Örneklem seçimi için, 2024-2025 eğitim-öğretim yılında İstanbul genelinde görev yapan toplam Fen Bilimleri öğretmeni sayısı dikkate alınarak hesaplamalar yapılmıştır. Yapılan istatistiksel hesaplamalar sonucunda, yaklaşık 4950 kişilik bir evreni temsil edebilecek örneklem büyüklüğünün en az 182 olması gerektiği sonucuna ulaşılmıştır (Karasar, 2015). Bu çalışmada ise, İstanbul ili Başakşehir ilçesinden toplam 346 Fen Bilimleri öğretmeni gönüllü katılımcı olarak akademik çalışmaya katılmış, uç değerlerin çıkarılması sonucu 317 Fen Bilimleri öğretmeni çalışma grubunu oluşturmuştur. Bu sayı, belirlenen minimum örneklem büyüklüğünün oldukça üzerinde olup, sonuçların genellenebilirliği açısından olumlu bir durum teşkil etmektedir.

Katılımcıların demografik özellikleri aşağıdaki gibi dağılmaktadır:

Cinsiyet Dağılımı: Katılımcıların %81,4'ü kadın, %18,6'sı ise erkektir. Bu oran, kadın öğretmenlerin örneklemde belirgin bir çoğunluğa sahip olduğunu göstermektedir.

Yaş Aralığı: Katılımcıların büyük çoğunluğu **30-39 yaş aralığında** (%53) yer almaktadır. Diğer yaş grupları da örneklemde temsil edilmektedir.

2.3. Veri Toplama Araçları

Bu araştırmada veri toplama aracı olarak Stoiğber, Gottinger ve Goetz (1998) tarafından geliştirilen "My Thinking About Inclusion Scale (MTAI)" ölçeğinin Dalğar (2011) tarafından Türkçeye uyarlanan versiyonu kullanılmıştır. Ölçek, toplam 20 maddeden oluşmaktadır ve bu maddelerin 10 tanesi ters maddelerden oluşmaktadır. Ölçek, 5'li Likert tipi bir derecelendirme ölçeği olarak tasarlanmıştır. Bu derecelendirme; 5: Tamamen Katılıyorum, 4: Katılıyorum, 3: Kararsızım, 2: Katılmıyorum, 1: Kesinlikle Katılmıyorum şeklinde belirlenmiştir. Ölçekten alınan puanların yorumlanmasında, yüksek puanların olumlu görüşü, düşük puanların ise olumsuz görüşü yansıttığı belirtilmiştir. Bu ölçeğin iç tutarlılık katsayısı (Cronbach Alpha) bu araştırmada **.801** olarak hesaplanmıştır. Bu değer, ölçeğin güvenilir bir ölçme aracı olduğunu göstermektedir.

2.4. Verilerin Analizi

Toplanan nicel veriler, istatistik paket programları (örneğin SPSS) kullanılarak analiz edilmiştir. Verilerin analizi sürecinde aşağıdaki istatistiksel yöntemler kullanılmıştır:

Tanımlayıcı İstatistikler: Katılımcıların demografik özelliklerini ve KHDÖ puanlarını betimlemek amacıyla frekans, ortalama ve standart sapma gibi tanımlayıcı istatistikler kullanılmıştır (Tablo 1).

DOI: https://doi.org/10.30546/19023.978-9952-8573-9-9.2025.9012.
ISBN: 978-9952-8573-8-2

Tablo 4.15. . KHDÖ'nin tanımlayıcı istatistikler

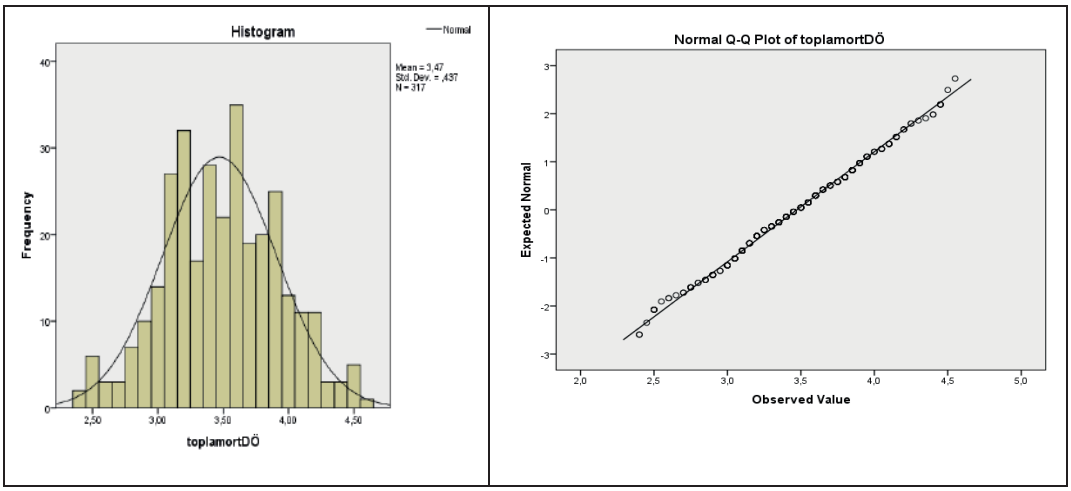
Değişkenler	x̄	Ss	Mod	Medyan	Çarpıklık (Skewness)	Basıklık (Kurtosis)
KHDÖ Genel	3.47	.44	3.20	3.50	-.004	-.276

Normallik Analizi: Veri setinin normal dağılım gösterip göstermediğini belirlemek için çarpıklık (skewness) ve basıklık (kurtosis) değerleri incelenmiştir. KHDÖ Genel puanı için çarpıklık değeri -.004 ve basıklık değeri -.276 olarak tespit edilmiştir. Ayrıca, verilerin simetrik ve normal dağılıma yakın bir yapıda olduğunu gösteren histogram ve Q-Q grafikleri de görsel olarak incelenmiştir. Bu değerler ve görsel incelemeler, verilerin parametrik testlerin varsayımlarını karşıladığını göstermektedir.

Karşılaştırmalı Analizler:

Cinsiyet Değişkeni: Fen Bilimleri öğretmenlerinin kaynaştırma uygulamalarına yönelik düşüncelerinin cinsiyet değişkenine göre anlamlı bir farklılık gösterip göstermediğini belirlemek amacıyla bağımsız örneklem t-testi kullanılmıştır. Test öncesinde Levene testi ile varyansların homojenliği kontrol edilmiştir.

Yaş Değişkeni: Öğretmenlerin kaynaştırma uygulamalarına yönelik düşüncelerinin yaş gruplarına göre farklılık gösterip göstermediğini belirlemek amacıyla tek yönlü varyans analizi (ANOVA) kullanılmıştır. ANOVA öncesinde varyans homojenliği için Levene testi uygulanmıştır

Şekil 0.1 Kaynaştırma Hakkındaki Düşünceler Ölçeği (a) Histogram (b) Q&Q grafiği

.

DOI: https://doi.org/10.30546/19023.978-9952-8573-9-9.2025.9012.
ISBN: 978-9952-8573-8-2

3. BULGULAR

Bu bölümde, Fen Bilimleri öğretmenlerinin kaynaştırma uygulamaları hakkındaki düşüncelerine ilişkin yapılan istatistiksel analizlerden elde edilen bulgular detaylı olarak sunulmaktadır.

3.1. Fen Bilimleri Öğretmenlerinin Kaynaştırma Hakkındaki Genel Düşünceleri

Kaynaştırma Hakkında Düşüncelerim Ölçeği (KHDÖ)'nden katılımcıların aldıkları toplam puanların ortalaması **3.47** (Standart Sapma = 0.44) olarak belirlenmiştir. Ölçek puan aralıkları göz önüne alındığında, 20-35.9 arası puanlar "çok olumlu görüş"ü, 68-83.9 arası puanlar ise "olumsuz görüş"ü ifade etmektedir. Bu durumda, 3.47'lik ortalama puan, öğretmenlerin kaynaştırma uygulamalarına yönelik görüşlerinin ölçeğin orta noktası olan 3'e (Kararsızım) oldukça yakın olduğunu, ancak hafifçe olumsuz görüşlere doğru bir eğilim gösterdiğini düşündürmektedir. Bu bulgu, öğretmenlerin genel olarak kaynaştırma eğitimine yönelik karmaşık veya nötre yakın düşüncelere sahip olduklarını işaret etmektedir.

KHDÖ maddelerine ilişkin tanımlayıcı istatistikler, öğretmenlerin genel olarak kaynaştırma eğitimine yönelik çeşitli düşüncelere sahip olduğunu ortaya koymuştur. Öne çıkan bulgular şunlardır:

Temel Haklar Desteği: Öğretmenler, engelli öğrencilerin normal sınıflarda eğitim görme hakkını temel bir insan hakkı olarak destekleme eğilimindedirler (örn. Madde 1). Bu durum, kapsayıcı eğitimin felsefesine prensipte olumlu yaklaştıklarını göstermektedir.

Sınıf Yönetimi Çekinceleri: Kaynaştırma sınıflarında düzen sağlamanın zor olduğu ve bireysel ihtiyaçlara cevap verme konularında zorluklar yaşandığı belirtilmiştir (örn. "Kaynaştırma sınıflarında düzen sağlamak zordur" maddesinin ortalaması = 2.49). Bu bulgu, öğretmenlerin uygulamada karşılaştıkları pratik engellere dair endişelerini yansıtmaktadır.

Bilgi Eksikliği ve Destek İhtiyacı: Öğretmenler, kaynaştırma konusunda daha fazla bilgi ve destek ihtiyacı hissetmektedirler (örn. "Yaygınlaştırmadan önce bilgi sahibi olunmalıdır" maddesinin ortalaması = 4.63). Bu bulgu, katılımcıların önemli bir kısmının üniversite eğitiminde özel eğitim dersi almamış olması ve kendilerini yetersiz hissetmeleri bulgularıyla da tutarlılık göstermektedir.

Kaynaştırmanın Sosyal ve Psikolojik Faydaları Algısı: Kaynaştırmanın, özel gereksinimli öğrencilerin sosyal katılımı, özgüven gelişimi ve özbenlik gelişimi gibi alanlarda olumlu etkileri olduğuna dair güçlü bir algı bulunmaktadır (örn. Madde 12, 13, 15, 16). Bu durum, öğretmenlerin kaynaştırmanın öğrencilere sağladığı faydaların farkında olduğunu göstermektedir.

3.2. Cinsiyet Değişkenine Göre Bulgular

Fen Bilimleri öğretmenlerinin kaynaştırma uygulamalarına yönelik düşüncelerinin cinsiyet değişkenine göre farklılık gösterip göstermediğini belirlemek amacıyla yapılan bağımsız örneklem t-testi sonuçları Tablo 2'de sunulmaktadır Kadın öğretmenlerin KHDÖ puan ortalaması **3.47** (Standart Sapma = 0.44) olarak bulunmuştur.

DOI: https://doi.org/10.30546/19023.978-9952-8573-9-9.2025.9012.
ISBN: 978-9952-8573-8-2

Levene testi sonuçları, varyansların homojen olduğunu göstermiştir (F = 0.422; p = 0.517). Bağımsız örneklem t-testi sonuçlarına göre, cinsiyetin öğretmenlerin kaynaştırmaya yönelik tutumlarını istatistiksel olarak anlamlı şekilde etkilemediği tespit edilmiştir (t(315) = 0.127; p = 0.899). Bu bulgu, Fen Bilimleri öğretmenlerinin kaynaştırma uygulamalarına yönelik düşüncelerinin cinsiyete göre istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık göstermediğini açıkça ortaya koymaktadır. Yani, kadın ve erkek Fen Bilimleri öğretmenlerinin kaynaştırma konusundaki genel görüşleri arasında anlamlı bir fark bulunmamaktadır (Tablo 2).

Tablo 2 *Cinsiyete Değişkenine Göre KHDÖ'nin Puanlarının Bağımsız Örneklem t-Testi Sonuçları*

	Cinsiyet	N	$\bar{x}$	ss	sd	t	p
Ölçeğin Geneli	Kadın	258	3.47	.44	315	.127	.899
	Erkek	59	3.47	.43			

3.3. Yaş Değişkenine Göre Bulgular

Fen Bilimleri öğretmenlerinin kaynaştırma uygulamalarına yönelik düşüncelerinin yaş gruplarına göre farklılık gösterip göstermediğini belirlemek amacıyla yapılan tek yönlü varyans analizi (ANOVA) sonuçları Tablo 5.3'te sunulmaktadır (kaynakta Tablo 3 olarak belirtilmiştir). Yaş gruplarına göre KHDÖ puan ortalamaları ve standart sapmaları aşağıdaki gibidir:

Levene testi varyans homojenliğini destekler niteliktedir (F = 2.378; p = 0.070). ANOVA sonuçları, yaşın öğretmenlerin kaynaştırma tutumları üzerinde istatistiksel olarak anlamlı bir etkisi olmadığını göstermiştir (F(3,313) = 1.736; p = 0.160). Bu bulgu, Fen Bilimleri öğretmenlerinin kaynaştırma uygulamalarına yönelik düşüncelerinin yaşa göre istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık göstermediğini ortaya koymaktadır. Başka bir deyişle, farklı yaş gruplarındaki Fen Bilimleri öğretmenlerinin kaynaştırma konusundaki genel tutumları arasında anlamlı bir fark bulunmamaktadır.

Tablo 3. Yaş Değişkenine Göre KHDÖ'nin Puanlarına Ait Tek Yönlü Varyans Analizi (ANOVA) Sonuçları

	Kategori	**N**	$\bar{x}$	**ss**	**F**	**p**
Ölçek Geneli	20-29 yaş	38	3.55	.29	1.736	.160
	30-39 yaş	168	3.50	.44		
	40-49 yaş	91	3.39	.47		
	50 yaş ve üzeri	20	3.47	.48		
Toplam		317	3.47	.44		

DOI: https://doi.org/10.30546/19023.978-9952-8573-9-9.2025.9012.
ISBN: 978-9952-8573-8-2

4. TARTIŞMA VE SONUÇ

Bu araştırma, Fen Bilimleri öğretmenlerinin kaynaştırma uygulamalarına yönelik düşüncelerinin cinsiyet ve yaş gibi demografik değişkenlere göre anlamlı bir farklılık göstermediğini ortaya koymuştur. Bu temel bulgu, öğretmenlerin bu demografik özelliklerinin, kaynaştırma eğitimine ilişkin genel bakış açılarını veya edindikleri bilgi ve deneyimleri doğrudan etkilemediğini düşündürmektedir. Yani, bir Fen Bilimleri öğretmeninin kadın ya da erkek olması, veya farklı yaş gruplarında yer alması, kaynaştırma eğitimine ilişkin genel tutumlarını ve algılarını istatistiksel olarak belirgin bir şekilde şekillendirmemektedir.

Elde edilen genel bulgulara göre, Fen Bilimleri öğretmenleri prensipte engelli öğrencilerin normal sınıflarda eğitim görme hakkını desteklemektedirler. Bu durum, kapsayıcı eğitimin felsefesine yönelik olumlu bir tutumun varlığını göstermektedir. Ancak, bu olumlu tutumun yanında, sınıf yönetimi ve bireysel ihtiyaçlara cevap verme konularında ciddi çekinceler gözlemlenmiştir. Bu çekinceler, öğretmenlerin kaynaştırma uygulamalarında pratik zorluklar yaşadıklarını ve bu konuda ek desteğe ihtiyaç duyduklarını ortaya koymaktadır. Özellikle, "Yaygınlaştırmadan önce bilgi sahibi olunmalıdır" maddesine verilen yüksek ortalama puan (4.63), öğretmenlerin kaynaştırma konusunda kendilerini yeterli bilgi ve beceriye sahip hissetmediklerini açıkça göstermektedir. Katılımcıların %53,4'ünün yeterli bilgi ve beceriye sahip olmadığını düşünmesi ve %59,9'unun üniversite döneminde özel eğitim dersi almamış olması da bu bilgi eksikliğini destekleyen önemli verilerdir.

Araştırma sonuçları, yasal düzenlemelerin ve özel eğitim hizmeti alan öğrenci sayısındaki artışın yanı sıra, kaynaştırma uygulamalarının saha düzeyinde hala birçok sorunla karşılaştığı yönündeki literatürdeki vurguları desteklemektedir. Öğretmenlerin mesleki yetersizlik hissi, Bireyselleştirilmiş Eğitim Planları (BEP) hazırlama güçlükleri, yetersiz destek hizmetleri ve destek eğitim odalarının (DEO) işleyişindeki aksaklıklar gibi problemlerin devam ettiği görülmektedir (Temiz & Yılmaz, 2021). Bu problemlerin algılanışı, bu çalışmanın bulgularına göre cinsiyet veya yaş gibi kişisel demografik özelliklerden ziyade, öğretmenlerin aldığı mesleki eğitimler, hizmet içi eğitimler, okul ortamının sağladığı destek sistemleri veya bireysel deneyimler gibi faktörlerle daha yakından ilişkili olabilir.

Fen Bilimleri derslerinin kendine özgü öğrenme ortamları ve materyal gereksinimleri, bu branştaki öğretmenlerin kaynaştırma uygulamalarına yönelik görüşlerinin incelenmesini daha da anlamlı kılmaktadır. Bu çalışma, bu alandaki literatürdeki boşluğu doldurmaya yönelik önemli bir adım niteliğindedir. Ancak, demografik değişkenlerin anlamlı bir fark yaratmaması, gelecekteki araştırmaların öğretmenlerin tutumlarını etkileyen daha derinlemesine faktörlere odaklanması gerektiğini düşündürmektedir.

DOI: https://doi.org/10.30546/19023.978-9952-8573-9-9.2025.9012.
ISBN: 978-9952-8573-8-2

5. ÖNERİLER

Bu araştırma, Türkiye'de kapsayıcı eğitim uygulamalarının kalitesini artırmak, Fen Bilimleri öğretmenlerinin mesleki gelişimlerini desteklemek ve özel gereksinimli öğrencilere daha nitelikli eğitim ortamları sunmak için bilimsel bir gerekliliktir. Elde edilen bulgular, mevcut sorunlara dikkat çekmenin ötesinde, somut ve işlevsel çözüm yolları geliştirmeye yönelik politika ve uygulama önerileri için temel oluşturacaktır. Bu bağlamda, aşağıdaki öneriler sunulmaktadır:

Mesleki Gelişim ve Hizmet İçi Eğitimler: Öğretmenlerin kaynaştırma konusunda hissettikleri bilgi ve beceri eksikliklerini gidermek amacıyla, özellikle Fen Bilimleri öğretmenlerine yönelik, alanlarına özgü materyal ve yöntemleri içeren kapsamlı hizmet içi eğitim programları düzenlenmelidir. Bu eğitimler, sınıf yönetimi stratejileri ve Bireyselleştirilmiş Eğitim Planı (BEP) hazırlama süreçleri üzerine pratik uygulamaları da içermelidir.

Lisans Eğitimi Programları: Üniversitelerin Fen Bilimleri öğretmenliği gibi öğretmen yetiştiren lisans programlarında, özel eğitim ve kaynaştırma derslerinin zorunlu hale getirilmesi veya kapsamlarının genişletilmesi elzemdir. Bu sayede, öğretmen adayları mesleğe başlamadan önce gerekli temel bilgi ve becerilere sahip olabilirler.

Destek Hizmetlerinin Güçlendirilmesi: Kaynaştırma uygulamalarında yaşanan sorunlardan olan yetersiz destek hizmetleri ve Destek Eğitim Odaları (DEO) işleyişindeki aksaklıkların giderilmesi için politikalar geliştirilmelidir. Okullarda özel eğitim uzmanı desteği, psikolojik danışmanlık ve rehberlik hizmetlerinin artırılması, öğretmenlerin üzerindeki yükü azaltarak daha etkili kaynaştırma uygulamalarına olanak tanıyacaktır.

Fiziksel ve Materyal Koşullarının İyileştirilmesi: Fen Bilimleri derslerinin kendine özgü materyal gereksinimleri göz önünde bulundurularak, kaynaştırma sınıflarının fiziksel koşullarının ve materyal donanımının özel gereksinimli öğrencilerin ihtiyaçlarına uygun hale getirilmesi sağlanmalıdır.

Yönetici ve Paydaş Farkındalığı: Okul yöneticileri ve diğer eğitim paydaşlarının kaynaştırma eğitiminin önemi ve öğretmenlerin yaşadığı zorluklar konusunda farkındalıkları artırılmalı, destekleyici bir okul iklimi oluşturulmalıdır.

Gelecek Araştırmalar: Bu çalışmada cinsiyet ve yaşın anlamlı bir etkisi olmadığı bulunmuştur. Gelecek araştırmalarda, öğretmenlerin kaynaştırma uygulamalarına yönelik tutumlarını etkileyebilecek mesleki deneyim süresi, daha önce özel eğitim dersi alıp almama durumu, çalıştığı okulun sosyoekonomik düzeyi, okul yönetiminden alınan destek miktarı ve bireysel yeterlilik algıları gibi diğer değişkenlerin etkileri derinlemesine incelenmelidir. Ayrıca, nitel ve karma yöntem araştırmalarıyla öğretmenlerin deneyimleri ve görüşleri daha kapsamlı bir şekilde anlaşılabilir.

DOI: https://doi.org/10.30546/19023.978-9952-8573-9-9.2025.9012.
ISBN: 978-9952-8573-8-2

Kaynakça

Bandura, A. (1997). *Self-Efficacy: The Exercise Of Control.* Macmillan.

Bekman, M. (2022). Nicel Araştırma Yöntemi Ve İlişkisel Tarama Modeli Üzerine Bir İnceleme. 6(16), 238–258.

Creswell, J. (2014). *Research Design: Qualitative, Quantitative, And Mixed Methods Approaches* (4 B.). Sage Publications.

Dalğar, G. (2011). Kaynaştırma Hakkında Düşüncelerim Ölçeği.

Duran, N., & Ülküer, N. (2021). Kaynaştırma Uygulamasının Gelişimsel Boyutta Değerlendirilmesi. *Turkish Special Education Journal: International, 3*, 70–91.

Güner Yıldız, N., Melekoğlu, M., & Tunç Paftalı, A. (2016). Türkiye'de Özel Eğitim Araştırmalarının İncelenmesi. *İlköğretim Online, 15*, 1076–1089.

Gürgür, H., & Yazçayır, G. (2019). Türkiye'de Kaynaştırma Eğitimine Yönelik Öğretmenlerin Görüşlerine Odaklanılmış Lisansüstü Eğitim Tezlerinin Sentezlenmesi: Meta-Etnografik Bir Çalışma. *Eğitimde Nitel Araştırmalar Dergisi, 7*, 845–872.

Karasar, N. (2015). *Bilimsel Araştırma Yöntemi* (24 B.). Nobel Yayın Dağıtım.

Sarı, T., Nayir, F., & Kahraman, Ü. (2020). A Study On İnclusive Education İn Turkey. *Journal Of Education And Future*, 69–82.

Senemoglu, N. (2015). Gelişim. Öğrenme Ve Öğretim: Kuramdan Uygulamaya (24 B.). *Yargı Yayınları*.

Temiz, N., & Yılmaz, B. (2021). Türkiye'de İlk Ve Orta Öğretimde Özel Gereksinimli Öğrencilere Yönelik Eğitim Politikalarının İncelenmesi. *Yaşadıkça Eğitim*, 35, 104–131.

DOI: https://doi.org/10.30546/19023.978-9952-8573-9-9.2025.9012.
ISBN: 978-9952-8573-8-2

YABANCI DİL OLARAK TÜRKÇE ÖĞRETİMİNDE BENGÜ VE İSTANBUL MATERYALLERİNİN KARŞILAŞTIRILMASI**

Yüksek Lisans Öğrencisi Gizem GEZERLER*

Prof. Dr. Yusuf AVCI**

Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, Türkçe ve Sosyal Bilimler Eğitimi.
Gizem Gezerler ORCID ID: 0009-0000-4913-7989
Yusuf Avcı ORCID ID: 0000-0002-5384-5694

Özet

Geçmiş yıllardan günümüze, yabancı dil olarak Türkçe öğretimi alanında çeşitli eğitim materyalleri geliştirilmiş ve bu materyaller ders ortamlarında aktif bir şekilde kullanılmıştır. Özellikle, daha önce herhangi bir yüksek lisans veya doktora tezinde incelenmemiş olan Yabancı Dil Olarak Türkçe-Bengü materyali, Avrupa Dil Ödülü kapsamında Teşvik Belgesi Ödülü almış bir kaynak olarak dikkat çekmektedir. Bu çalışma, Yabancı Dil Olarak Türkçe-Bengü materyali ile İstanbul-Yabancılar İçin Türkçe materyali arasında B2 seviyelerinde bir karşılaştırma yapmayı hedeflemektedir. Araştırmanın temel amacı, bu iki materyalin kültür aktarımını nasıl ve hangi yöntemlerle gerçekleştirdiklerini belirlemek, somut ve somut olmayan kültür mirası öğelerini hangi oranda ortaya koyduklarını ortaya koymaktır. Araştırmada, Türk kültürünün özgün ve doğru bir şekilde yansıtılması için belirli kıstaslar dikkate alınacaktır. Bu bağlamda, Yabancı Dil Olarak Türkçe-Bengü ve İstanbul-Yabancılar İçin Türkçe materyallerinin belirli ölçütlere göre incelenmesi ve karşılaştırılması, kültür mirası olan öğelerin özgünlüğüne ve kullanım seviyelerine dikkat edilecektir. Kullanımların hedef dil öğreniminde dil-kültür ilişkisi açısından olan önemini vurgulamak amaç edinilmiştir. Bu araştırmanın önemi, yabancı dil olarak Türkçe öğretiminde Türk kültür öğelerinin rolünü vurgulamak ve bu öğelere yönelik farkındalık kazandırmaktır. Hedef dil öğrenimi, yalnızca dil bilgisi ve kelime dağarcığı edinimi ile sınırlı kalmayıp, aynı zamanda o dilin kültür bağlamını da anlamayı gerektirir. Kültürü bilinmeyen bir dile tam anlamıyla hâkim olunması mümkün değildir. Bu nedenle, Yabancı Dil Olarak Türkçe-Bengü ve İstanbul-Yabancılar İçin Türkçe materyalleri, dil ve kültür ilişkisini derinlemesine incelemek amacıyla karşılaştırılacaktır. Sonuç olarak, bu çalışma, Türk kültürünün hedef dil öğretimindeki yerini ve önemini ortaya koymayı ve gelecekteki araştırmalara zemin hazırlayacak bir kaynak oluşturmayı hedeflemektedir.

Anahtar Kelimeler: Somut Kültür Ögeleri, Somut Olmayan Kültür Ögeleri, Materyal.

DOI: https://doi.org/10.30546/19023.978-9952-8573-9-9.2025.9012.
ISBN: 978-9952-8573-8-2

COMPARISON OF BENGÜ AND ISTANBUL MATERIALS IN TEACHING TURKISH AS A FOREIGN LANGUAGE

Abstract

From past years to present, various educational materials have been developed in the field of teaching Turkish as a foreign language and these materials have been actively used in classroom environments. In particular, the Turkish as a Foreign Language-Bengü material, which has not been examined in any master's or doctoral thesis before, stands out as a source that has received the Incentive Certificate Award within the scope of the European Language Award. This study aims to make a comparison between the Turkish as a Foreign Language-Bengü material and the Istanbul-Turkish for Foreigners material at B2 levels. The main purpose of the research is to determine how and with which methods these two materials carry out cultural transfer and to reveal to what extent they reveal tangible and intangible cultural heritage elements. In the research, certain criteria will be taken into consideration in order to reflect Turkish culture in an original and accurate way. In this context, the Turkish as a Foreign Language-Bengü and Istanbul-Turkish for Foreigners materials will be examined and compared according to certain criteria, and attention will be paid to the originality of cultural heritage elements and their usage levels. The aim is to emphasize the importance of usage in terms of language-culture relationship in target language learning. The importance of this study is to emphasize the role of Turkish cultural elements in teaching Turkish as a foreign language and to raise awareness of these elements. Learning the target language is not limited to acquiring only grammar and vocabulary, but also requires understanding the cultural context of that language. It is not possible to fully master a language whose culture is unknown. For this reason, the materials Turkish as a Foreign Language-Bengü and Istanbul-Turkish for Foreigners will be compared in order to examine the relationship between language and culture in depth. As a result, this study aims to reveal the place and importance of Turkish culture in teaching the target language and to create a resource that will pave the way for future research.

Keywords: Concrete Cultural Elements, Intangible Cultural Elements, Material.

DOI: https://doi.org/10.30546/19023.978-9952-8573-9-9.2025.9012.
ISBN: 978-9952-8573-8-2

DEĞER TEMELLİ KURUMSAL İLETİŞİMİN GELİŞİMİ VE ÖNEMİ: KAVRAMLAR, TANIMLAR VE GÜNCEL UYGULAMALARIN KAPSAMLI BİR ANALİZİ

Dr. Serkan KIRIKÇI

Süleyman Demirel Üniversitesi Üniversitesi, İletişim Fakültesi
ORCID ID: https://orcid.org/0000-0002-9586-2732

Özet

Bu çalışma, etik ilkelere, paydaş katılımına ve kurumsal değerlerin iletişim stratejileriyle uyumuna odaklanan ve günümüz örgütsel söylemlerinde kritik bir kavram olan değer temelli kurumsal iletişimi kapsamlı bir şekilde incelemektedir. Kavramın kapsamlı bir incelemesiyle başlayan çalışma, akademik literatür ve endüstri uygulamalarından değer temelli kurumsal iletişimin çeşitli tanımlarını derlemektedir. Dolayısıyla çalışmada, kavramın evrimi izlenerek değişen toplumsal değerler ve beklentilerin yönlendirdiği iletişim uygulamalarındaki önemli tarihsel dönüm noktaları ve değişimler vurgulanmaktadır. Sonuç olarak, bu çalışma, güvenin geliştirilmesi, paydaş ilişkilerinin güçlendirilmesi ve sürdürülebilir kurumsal uygulamalara katkıda bulunulması açısından değer temelli kurumsal iletişimin önemini açıklamayı amaçlamaktadır.

Anahtar Kelimeler: değer temelli kurumsal iletişim, paydaş katılımı, kurumsal sosyal sorumluluk, iletişimde etik ve güven

THE EVOLUTION AND IMPORTANCE OF VALUE-BASED CORPORATE COMMUNICATION: A COMPREHENSIVE ANALYSIS OF CONCEPTS, DEFINITIONS, AND CONTEMPORARY PRACTICES

Abstract

This study comprehensively examines value-based corporate communication, a critical concept in today's organizational discourse, focusing on ethical principles, stakeholder participation, and the alignment of corporate values with communication strategies. Beginning with a comprehensive examination of the concept, the study compiles various definitions of value-based corporate communication from academic literature and industry practices. Thus, the study traces the evolution of the concept, highlighting important historical turning points and changes in communication practices driven by shifting social values and expectations. Ultimately, this study aims to explain the importance of value-based corporate communication in terms of building trust, strengthening stakeholder relationships, and contributing to sustainable corporate practices.

DOI: https://doi.org/10.30546/19023.978-9952-8573-9-9.2025.9012.
ISBN: 978-9952-8573-8-2

Keywords: Value-based corporate communication, stakeholder engagement, corporate social responsibility, ethics and trust in communication

DOI: https://doi.org/10.30546/19023.978-9952-8573-9-9.2025.9012.
ISBN: 978-9952-8573-8-2

KURUMSAL KAYNAK PLANLAMASI UYGULAMALARININ, AKILLI LİMAN İŞLETMELERİNİN PERFORMANSINA ETKİLERİ

Öğr. Gör. Dr. Nermin AKARÇAY

Tekirdağ Namık Kemal Üniversitesi, Barbaros Denizcilik Meslek Yüksek Okulu / Tekirdağ-Türkiye
Https://Orcid.Org/0000-0002-4827-6837

ÖZET

Bu çalışmanın amacı kurumsal Kaynak planlaması (KKP) uygulamalarının, akıllı liman işletmelerine performansına olan etkilerinin engellenmesidir. Bu kapsamda çalışmanın problem cümlesi, KKP uygulamalarının kullanılması, akıllı liman işletmelerinin performansını etkiler mi? şeklinde belirlenmiştir. Tümden-gelim yöntemi ile çalışmanın konusu ile ilgili kitap, makale, tez ve benzeri kaynaklar taranmış ve kriter uygunluğunun sağlanabilmesi için içerik benzerliği sistemi ile özellikle araştırmaların sonuçlarından yararlanarak objektif bir şekilde karşılaştırmaları yapılarak çalışmanın raporu 2 ay içerisinde tamamlanmıştır. Çalışma sonucunda, kurumsal kaynak planlaması uygulamalarının, akıllı liman işletmelerinin performansına olumlu yönde etkilediği, litertür incelelmeleri ve araştırma sonuçlarının akrşılaştırılması sonucunda elde edilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Kurumsal Kaynak Planlaması, Liman Bilgi Sistemleri, Akıllı Limanlar, Verimlilik Artışı, Sürdürebilirlik**.**

THE EFFECTS OF ENTERPRISE RESOURCE PLANNING APPLICATIONS ON THE PERFORMANCE OF SMART PORT BUSINESSES

ABSTRACT

The aim of this study is to prevent the effects of Enterprise Resource Planning (ERP) applications on the performance of smart port enterprises. In this context, the problem statement of the study was determined as ‘Does the use of ERP applications affect the performance of smart port enterprises?’. With the deductive method, books, articles, theses and similar sources related to the subject of the study were scanned and the report of the study was completed within 2 months by making objective comparisons by using the content similarity system and especially the results of the researches in order to ensure the conformity of the criteria. As a result of the study, it was found that enterprise resource planning applications positively affect the performance of smart port enterprises as a result of literature review and comparison of research results.

Key Words: Enterprise Resource Planning, Port Information Systems, Smart Ports, Efficiency Increase, Sustainability**.**

DOI: https://doi.org/10.30546/19023.978-9952-8573-9-9.2025.9012.
ISBN: 978-9952-8573-8-2

GİRİŞ

Bu çalışmada kurumsal kaynak planlaması uygulamalarının kullanan akıllı işletmelerin performanslarına olan etkileri konusu incelenmiştir. Çalışmanın kavramsal içeriği kapsamında ele alınan başlıklar; *akıllı liman konsepti*, limanlarda mevcut olan X-ray tarayıcıları ile kameralar yardımıyla, ihracat ve ithalat için kullanılan konteynerlerdeki yüklerin tespit edilmesini sağlamaktadır. Bu sayede, yüklerin operasyonları sırasında herhangi bir kesinti olmadan denetim yapılabilmektedir. Bu açıdan bakıldığında, akıllı liman sisteminde kullanılan IoT teknolojisi, gümrüklerde risk yönetimi kapsamında olumlu sonuçlar doğurmaktadır. X-ray teknolojisi sayesinde, limanlara çıkış ve giriş yapan konteynerlerin hemen hemen hepsinin denetlenmesi olanaklı hale gelmektedir (Kara, 2020). *KKP sistemi,* kuruluşların stratejik hedeflerine ulaşmalarını sağlamak için müşteri taleplerine hızlı ve uygun maliyetli bir şekilde yanıt verebilmelerine olanak tanıyan bir yönetim bilişim sistemidir. Bu sistem, üretim, dağıtım ve tedarik kaynaklarının etkin planlanmasını, kontrol edilmesini ve koordinasyonunu mümkün kılmaktadır. Aynı zamanda işletmenin stratejik planlaması doğrultusunda belirlenen hedeflere yönelik tüm faaliyetleri desteklemekte ve optimize etmektedir. İşletmenin üretim kaynaklarının kapasite ve özelliklerini göz önünde bulundurarak süreçlere esneklik ve gelişime uyum kazandırmaktadır. KKP sistemi, işletme dahilindeki tüm süreçleri birleştirerek bilgi akışının iyileştirilmesine katkıda bulunmakta ve işbirliğini artırmaktadır. Bununla birlikte ise departmanlar arasında iletişim, veri paylaşımı ve işbirliği daha etkili bir şekilde gerçekleşmektedir (Karadede ve Baykoç, 2006).

Denizcilik sektöründe KKP'nin gemi yönetimine etkisi, sadece lojistik zincirinde görülen olumsuz etkilerle sınırlı kalmamaktadır. Bir denizcilik işletmesi, KKP yapılarak lojistik hizmetlerini bir başkasına devrettiğinde, rekabette öne geçme ve asıl uzmanlık alanlarına yoğunlaşma fırsatı bulabilmektedir. Ayrıca, bu sayede lojistik hizmeti veren işletmenin geliştirdiği yeni teknolojilere ve modern yönetim yöntemlerine de erişim sağlamaktadır (Cariou and Wolff, 2012).

Türkiye, jeopolitik konumu nedeniyle üç tarafı denizlerle kaplı, Avrupa, Ortadoğu ve Asya bölgeleri içerisinde yer alarak uluslararası ticaret bakımından stratejik öneme sahip bir ülkedir. Ancak, Türkiye'deki limanlar, dünya genelindeki diğer limanlarla karşılaştırıldığında dijital dönüşüm sürecinde istenilen seviyeye henüz ulaşamamıştır. Bu durum, Türk limanlarının ve ilgili kuruluşların akıllı liman sistemine geçiş yapmak için daha fazla çaba göstermesini zorunlu kılmaktadır. Aksi takdirde, Türk limanlarının gelecekte rekabetçi limanlar karşısında dezavantajlı bir konuma düşmesi, tercih edilme oranlarının azalması ve önemlerini yitirmesi kaçınılmaz bir durum olabilir (Çelik, 2022).

Literatürde kurumsal kaynak planlaması uygulamalarının kullanan akıllı işletmelerin performanslarına olan etkileri konusunu inceleyen bilimsel araştırmaların fazla olmaması ve küresel rekabette liman

işletmelerine yol gösterebileceği ve bu konuda yapılan çalışmaların alanı yararlı olabileceği düşünülmüştür.

AKILLI LİMANLAR VE OTOMASYON TEKNOLOJİLERİ

Akıllı liman yaklaşımında kullanılan otomatik sistemler, malların liman içinde bir yerden başka bir yere nakledilmesine olanak tanıyan sürücüsüz taşıma araçları, malların liman sahasında düzenli bir şekilde depolanmasını sağlayan insansız araçlar ve malların gemilerden indirilip yüklenmesi için kullanılan otomatik vinçlerdir. Akıllı liman modelinde uygulanan bu otomatik sistemler, diğer teknolojilerle entegre bir biçimde çalışarak uyumlu bir yapı meydana getirmektedir (Çağlar ve Esmer, 2015).

Otonom liman vinçleri, konteyner gemilerinden yük indirme ve gemilere konteyner yükleme işlevini yerine getirmektedirler. Otomasyon sayesinde bu vinçler, konteyner yükleme ve boşaltma süreçlerini, terminal işletim sisteminden aldıkları talimatlara uygun biçimde otomatik olarak yönetilmektedirler. Operatörler, uzaktan erişim olanağıyla kontrol merkezinde yalnızca operasyonları izlemekte ve ancak bir sorun yaşandığında otonom çalışan liman vinçlerine müdahale etmektedirler (Port Equipment Manufacturers Associations, 2016).

Akıllı Limanlar ve Edge Bilişim

Edge bilişim, verinin kaynağına yakın konumlarda saklanıp işlenmesine olanak tanıyan bir yaklaşımdır. Bu sayede, veriler daha hızlı ve etkili bir şekilde analiz edilebilir hale gelmektedir (Krishnasamy, Varette and Mucciardi 2020). IoT ile entegre bir şekilde çalışan edge bilişim, limanlardaki operasyonların anlık takibi ve yönetimi konusunda büyük bir öneme sahiptir. Edge bilişim teknolojisi, limanlardaki faaliyetler esnasında ortaya çıkan olayların belirlenmesinde, bu olayların sebep olduğu hasarın boyutunun anlaşılmasında, çevresel sorunların önüne geçmek için yapılan kontrollerde, limanlardaki güvenlik şartlarının yerine getirilip getirilmediğinin kontrol edilmesinde, liman operasyonlarının incelenmesinde, gemilerin liman kurallarına uyup uymadığının takip edilmesinde ve iskelelerin idaresinde önemli bir rol üstlenmektedir. Akıllı limanlarda, edge bilişim uygulamaları çerçevesinde genellikle dronlar tercih edilmektedir (Babayiğit ve Cebeci, 2022).

Akıllı Limanlar ve Dijital İkiz

Dijital ikiz teknolojisi, bir şeyin veya yapılan işlerin gelecekteki olası hareketlerinin sanal bir dünyaya aktarılması şeklinde açıklanabilmektedir. Bu teknoloji sayesinde kuruluşlar, yapacakları işleri önceden dijital ortama taşıyarak, bu işlerle ilgili önemli verilere erişebilmektedirler. Dahası, işletmeler elde ettikleri bu bilgiler ışığında işlerinde bazı düzenlemeler yapma kararı alabilmektedir (Parrott and Warshaw 2017). Bu bağlamda liman operasyonları yürütülürken riskleri en aza indirmek ve işlemleri hatasız bir biçimde tamamlamak büyük önem taşımaktadır. Akıllı liman yaklaşımında kullanılmakta olan dijital ikiz teknolojisi yüzünden, limanlardaki tüm operasyonlar ayrıntılı bir biçimde dijital ortama aktarılmaktadır (Gürsoy, 2025).

DOI: https://doi.org/10.30546/19023.978-9952-8573-9-9.2025.9012.
ISBN: 978-9952-8573-8-2

Liman işletmeleri, farklı alanlarda KKP hizmetlerinden yararlanmakta, danışmanlık konusunda da pek çok kuruluşun sunduğu hizmetleri tercih etmektedirler. Gümrük, hukuk, çevre yönetimi ve denizde acil müdahale gibi uzmanlık gerektiren konularda danışmanlık alarak, liman işlemlerinin ilgili talimatlara ve güncel mevzuata uyumlu bir şekilde yürütülmesini sağlamayı hedeflemektedirler. Bu tür hizmetler, işletmelerin iş süreçlerini daha etkin ve verimli yönetmesine katkı sağlamaktadır (Yıldıza ve Turanb, 2015).

Piyasadaki dalgalanmalar, işletmeleri temel yetkinliklerinin dışındaki alanlarda KKP kullanmaya yöneltmektedir. KKP'ler, teknoloji sistemlerine büyük ölçekli yatırımlar yapmaktan kaçınan işletmelere önemli bir esneklik sunmaktadır. Bu sayede işletmeler, belirli bir teknolojiye bağlı kalmaksızın ihtiyaç duydukları teknolojileri seçme özgürlüğüne sahip olmaktadırlar. Ayrıca, eskiyen teknolojilerin kolayca elden çıkarılmasıyla en yeni teknolojik gelişmelere adapte olmaktadırlar. Bu yaklaşım, işletmelerin verimliliklerini artırarak daha rekabetçi bir yapıya kavuşmalarına olanak tanımaktadır (Gonzalez et. all., 2010). Diğer tarafta işletmeler, bilgi teknolojileri alanında sıklıkla KKP kullanımına yönelerek bilgi sistemleri, ağ ve destek faaliyetleri, uygulama yönetimi, sistemin altyapısı ve uygulama birimleri gibi farklı ihtiyaçlarını karşılamaktadır. Bunların yanı sıra, bakım-onarım hizmetleri, yazılımların uygulamalı halinin geliştirmesi, eğitim, danışmanlık, yeniden yapılandırma gibi faaliyetleri de KKP uygulamalarından alınan hizmetler arasında yer almaktadır (Güçlü, 2013).

3D Yazıcılar

3D yazıcılar, deniz nakliyatı, havacılık, mimari, savunma ve elektronik gibi pek çok sektörde etkin bir şekilde kullanılmaktadır. Geleneksel taşıma yöntemlerinin ve modellerin sınırlı kalması, 3D baskı ile prototipleme tekniklerinin popülerliğini artırmıştır. Bu süreçler özellikle yeniliği merkezine alan ve bağımlılık yaratan inovasyon süreçlerinde yoğun olarak tercih edilmektedir. Çok aktarmalı, uzun ömürlü üç boyutlu yazıcılarla uygulanan hızlı prototipleme aşamasının ise, teknolojinin endüstriyel olarak işlevselleştirilmiş ve daha çok gelişmiş versiyonu olarak tanımlanabilmektedir (Dilberoglu et. all., 2017).

Akıllı bileşenlerin, akıllı üretim süreçlerinin ve 3D baskı gibi teknolojilerin katmanlı taşıma süreçlerine entegrasyonu, siparişlerin optimize edilmesini ve tedarik sürelerinin azaltılmasını hem taşıma platformları hem de müşteriler için faydalı hale getirmektedir. Özellikle şekil itibarıyla yüklenmesi zor olan ve geleneksel yöntemlere göre taşınması mümkün olmayan eşyalar, 3D yazıcı teknolojisi kullanılarak tasarlanıp hasarsız teslimat sağlanarak hem kuruluşlar hem de çevre açısından önemli avantajlar sunmaktadır (Duvoisin, Horst ve Sousa, 2018).

Simülasyon ve Artırılmış Gerçeklik

Simülasyon, genel anlamda gerçek dünyadaki bir prosesin veya sistemin zaman içindeki bir kopyası, yeniden üretilmesi, yansıması ya da benzeri olarak tanımlanmaktadır. Bu süreç, sistemin simüle

edilmiş bir kaydını oluşturmayı temel almaktadır. Simüle edilen bu kayıtların gözlemlenmesi sayesinde, temsil edildiği gerçek dünya sürecinin işleyişine dair yönler anlaşılabilir ve analiz edilebilir şeklinde ifade edilmektedir (Duvoisin et. all., 2018).

Simülasyon, zaman ve kaynak israfını azaltarak, rota koşullarını optimize edip değiştirmek suretiyle verimliliği artırmakta, aynı zamanda makine işleme sürelerini ve üretim hızını iyileştirerek gelir artışı, daha yüksek verimlilik ve iş güvenliğinde gelişme gibi birçok fayda sağlamaktadır. Bu teknoloji, kapasite ve üretim planlama, tahmin etme, ulaşım yönetimi, süreç tasarımı ve optimizasyonu, stok kontrolü, lojistik, satın alma, kaynak tahsisi, çizelgeleme, tedarik zinciri yönetimi, bakım süreçleri, iş gücü planlaması, ve proje yönetimi gibi geniş bir uygulama alanına sahiptir. Ek olarak, finansal ve kalite yönetimiyle savunma, sağlık sektörleri ve kamu hizmetlerinde, gerçek dünya problemlerinin teşhisi için kullanılmaktadır. Süreç veya sistem davranışlarını gözlemlemek, analiz etmek, fırsatlar ve olasılıkları incelemek gibi kritik işlevler sunmaktadır. Bununla birlikte simülasyonun uygulanması zaman alıcı ve maliyetli olabilmekte, donanımlı bir işgücü gerektirmektedir. Özellikle temsil edilen ortamın detaylı bir şekilde açıklanması ve analiz edilmesi oldukça zorlayıcı bir süreçtir (Gunal ve Karatas, 2019).

Artırılmış gerçeklik teknolojisi, depolarda yerleşim planlamasını son derece pratik hale getirmektedir. Kullanıcılar, bir deponun kullanılabilir kısmını envanter özelliklerine göre kolayca optimize edebilmekte ve bu sayede maksimum verimliliği sağlayabilmektedir. Kat planını doğrudan fiziksel depoya yansıtan kullanıcılar, en uygun yerleşim düzenini tespit ederek depo yönetimine ilişkin maliyetleri düşürme fırsatı bulmaktadır. Lojistikte artırılmış gerçeklik uygulamaları ise daha geniş bir yelpazeye hitap etmektedir. Lojistik tesislerin planlama süreçlerinde, tesisin yer seçimi, tasarımı ve ekipman yerleşimi gibi önemli kararlar artırılmış gerçeklik teknolojisi yardımıyla analiz edilerek maliyet avantajları elde edilmektedir. Bunun yanı sıra, eşya taşımacılığında izlenecek güzergahların optimize edilmesi veya yükleme süreçlerinde en uygun ve etkili düzenlemelerin yapılması için de aynı teknoloji kullanılmaktadır (Yılmaz ve Duman, 2019).

Siber Güvenlik

Bulut ortamında depolanan sistem verilerine web tabanlı erişim kolaylığı, beraberinde önemli güvenlik risklerini getirmektedir. Özellikle endüstri odaklı sistemler, uzaktan kontrol edilebilme ve nesneler arası iletişim yetenekleri sayesinde geleneksel veri sistemlerine kıyasla daha fazla güvenlik açıklarına maruz kalmaktadır. Önemli verilerin ifşasını engellemek ve endüstriyel eserlerin güvenli bir altyapıda işletilmesini temin etmek amacıyla, siber güvenlik alanında kapsamlı stratejiler geliştirilmesi gereken bir öncelik olarak öne çıkmaktadır (Khan et. all., 2017).

Nesnelerin İnterneti

Nesnelerin İnterneti (IoT) teknolojileri, akıllı liman sisteminin temel yapı taşlarından biri olarak öne çıkmaktadır. IoT çerçevesinde çeşitli sensörler ve Radyo Frekansı Tanımlama (RFID) teknolojileri

DOI: https://doi.org/10.30546/19023.978-9952-8573-9-9.2025.9012.
ISBN: 978-9952-8573-8-2

yaygın bir şekilde kullanılmaktadır. Akıllı liman yapıtında, liman operasyonları genellikle otomasyon teknolojisiyle donatılmış ekipmanlar aracılığıyla yürütülmektedir. Bu ekipmanların birbirine entegre bir şekilde çalışması ve toplanan verilerin etkin bir biçimde aktarılabilmesi için IoT teknolojisi kritik bir rol oynamaktadır (Yorulmaz ve Baykan, 2024).

Blok zinciri teknolojisi

Akıllı liman yaklaşımında, blok zincir teknolojisi; ithalat ve ihracat işletmelerinden, taşımacılık hizmeti veren nakliye kuruluşlarına ve gümrük idareleri gibi çeşitli işletmelere kadar geniş bir yelpazede kullanılmaktadır. Uluslararası ticaretin bu paydaşlar arasında sorunsuz ilerlemesi için çeşitli evrakların hazırlanması ve ilgili taraflara iletilmesi gerekmektedir. Ancak, bu hayati belgelerin elle hazırlanması ve aktarılması, zaman kaybına neden olarak uluslararası ticareti yavaşlatmaktadır. Dahası, belgelerin kaybolması veya hasar görmesi gibi güvenlik riskleri de sıklıkla yaşanabilmektedir (Copigneaux et. all., 2020:35). Blok zinciri teknolojisi sayesinde doküman oluşturma ve süreçleri tamamlama yoluna gidilmektedir. Bunun için taraflar arasında akıllı sözleşmeler devreye girmektedir. Blok zincirindeki akıllı sözleşmeler aslında bilgisayar programları olup, bu programlar, bir belgenin oluşturulması gibi belirli işlerin adımlarını otomatikleştirerek, hedeflenen görevlerin yerine getirilmesini sağlayan bir sistem kurmaktadır (Tsiulin et. all., 2020: 214). Limanlarda geçmişteki verileri inceleyerek, büyük veri analizi yardımıyla gelecekteki benzer operasyonlar için oldukça isabetli tahminler yapmak artık mümkün olmaktadır. Bu sayede, limanlardaki uluslararası ticaret aktörleri, operasyonların başlangıç ve bitiş zamanları ile tahmini maliyetler gibi birçok konuda güvenilir bilgilere ulaşarak planlarını daha kesin bir şekilde yapabilmektedirler. Bu durum, uluslararası ticarette ani ve sürpriz gelişmelerin oluşmasını önlemektedir (Yorulmaz ve Derici, 2023).

Liman Bilgi Sistemleri

Liman Bilgi Sistemleri (LBS), liman faaliyetlerinde kullanılan bilgi teknolojileri, donanım ve yazılımları kapsayan bir kavramdır. Bu sistemler, liman operasyonlarının yanı sıra ofis işlemlerinin verimliliğini artırarak, operasyon maliyetlerini düşürmekte ve dolayısıyla yüksek kar oranlarına ulaşılmasını sağlamaktadır. Ayrıca, işlem hızının yükseltilmesi, hata oranlarının azaltılması, rakip limanlara karşı rekabet avantajı elde edilmesi ve müşteri memnuniyetinin artırılması gibi birçok fayda sunmaktadır. LBS üç ana kategori altında sınıflandırılmaktadır. Bu kategoriler; Liman Yönetim Bilgi Sistemleri (LYBS), Terminal İşletim Sistemleri (TİS), Liman Topluluğu Bilgi Sistemleri (LTBS) ve Liman Yönetim Bilgi Sistemleri (LYBS)'dir. Özellikle LTBS, raporlama, izinlerin yönetimi ve bilgi sorgulama işlevlerini gerçekleştirmek üzere tasarlanmıştır (Keçeli ve Aydoğdu, 2015).

DOI: https://doi.org/10.30546/19023.978-9952-8573-9-9.2025.9012.
ISBN: 978-9952-8573-8-2

Tablo 1: Liman Bilgi Sistemi Yönetimi

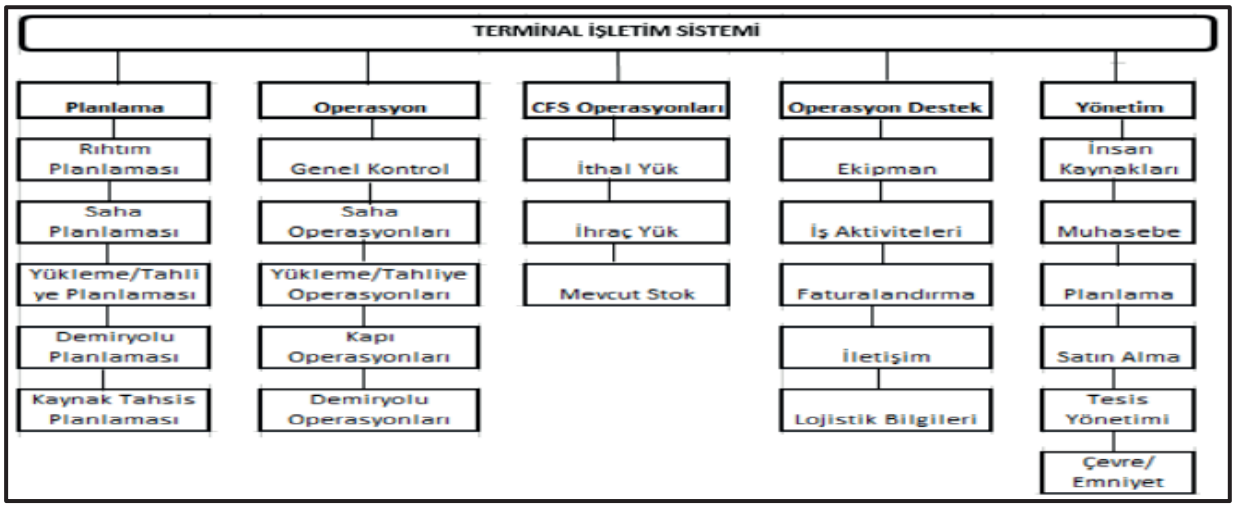
ANA FONKSİYONLAR	ALT FONKSİYONLAR	İŞLEYİŞ
YÜK KONTROL	Yükleme/ Boşaltma Yönetimi Tehlikeli Yüklerin Yönetimi	*Sistematik ve etkili yönetim*
GEMİ KONTROL	Gemi Kayıt (Tescil) Gemi Trafik Kontrolü Rıhtım Kontrol Pilotaj/ Römorkör Kontrol	*Sistematik ve etkili yönetim*
FATURALANDIRMA	*Tüm ücretlerin otomatik olarak muhasebeleştirilmesi*	
İSTATİSTİKLER VE ANALİZ	*Limana ait tüm istatistik ve raporların oluşturulması*	

Kaynak: (UNESCAP, 2016).

Tablo 1 incelendiğinde bu sistemin gerçekleştirdiği işlemler, liman hizmetlerinin faturalandırılması, ödeme işlemlerinin elektronik olarak aktarılması, çalışan kayıtlarının tutulması, finansal raporlamaların yapılması, liman tarifelerinin oluşturulması ve trafik istatistiklerinin hazırlanması gibi çeşitli alanları kapsamaktadır. Ayrıca liman ile müşteri arasındaki işlemlerin yönetimi, liman düzenlemelerinin uygulanması ve yük rezervasyon bilgileri, yükleme listeleri, konşimento, gümrük ve sağlık belgeleri gibi dokümanların düzenlenmesi de bu kapsamda sayılmaktadır (Çetin ve Sait, 2014).

LTBS, Türkiye limanlarında etkin bir şekilde kullanılmamakla birlikte, dünya genelindeki birçok büyük liman bu süreçlerden yararlanmaktadır. Söz konusu beş modül ve bunlara bağlı alt modüller, tablo 2'de detaylı bir şekilde sunulmaktadır;

Tablo 2: TİS'in Modülleri ve Alt Modülleri

Kaynak: Choi vd., 2003:206

Tablo 2 incelendiğinde, terminal İşletim Sistemleri temelde beş ana modülden oluşmaktadır. Bunlar; planlama, operasyon, CFS (Konteyner Yük İstasyonu) faaliyetleri, operasyon yönetim ve destektir. Bu modüller, limanın gereksinimlerine bağlı olarak artırılabilir veya azaltılabilmektedir. Bu sistemin

DOI: https://doi.org/10.30546/19023.978-9952-8573-9-9.2025.9012.
ISBN: 978-9952-8573-8-2

başlıca fonksiyonları şu şekilde sıralanmaktadır: konteynerleri en verimli şekilde doğru noktalara yerleştirerek terminaldeki konteyner akışını yönetmek; taşıyıcı işletmelerden alınan bilgiler doğrultusunda yükleme, boşaltma ve saha operasyonlarını planlamak; konteynerlerin limana gelen gemideki konumlarını ve limandan çıkışı olanları tanımlamak; demiryolu ya da karayolu ile limana ulaştırılan konteynerlerin durumunu yönetmek; denizyolu ve karayolu taşıyıcılarından gelen bildirimleri almak ve bu taşıyıcı işletmelere konteynerlerin güncel konumlarına dair bilgilendirme yapmaktır (Keceli ve Choi, 2008).

Tablo 3 Dünya Limanlarında Kullanılan Liman Topluluğu Bilgi Sistemleri

Liman	Sistem	Operatör	Liman Dökümanlarının Gönderilmesi	Gümrük Dökümanlarının Gönderilmesi	Liman Kullanıcıları Arasında E-Ticaret Fonksiyonları
Singapur	- Portnet	- Portnet.com	√	√	√
	- TradeXchange	- Crimson Logic Ltd	X	√	√
Hamburg	- Dakosy	- Dakosy AG	√	√	√
	- COAST	- HHLA	√	X	X
Hong Kong	- OnePort	- OnePort Ltd.	√	√	√
	- Tradelink	- Tradelink ECL	X	√	√
Rotterdam	- Portbase	- Portbase	√	√	X
	- Portofrotterdam.com	- The Port Of Rotterdam Authority	√	X	√
	- WebJonas	- The Port Of Rotterdam Authority	X	X	√
Busan	- PORT-MIS	- KL-Net	√	X	X
	- KTNET	- KTNET	X	√	X

Tablo 3 incelendiğinde, dünya üzerinde yer alan limanlarda uygulanan liman bilgi sistemleri kapsamında; liman evraklarının gönderilmesi, gümrük evraklarının gönderilmesi ve limanı kullananlar arasında e-ticaret yazışmalarının yapıldığı gözlemlenmektedir.

LTBS, bütün limanlara ekonomik yararlar sağlayarak iletişim maliyetlerini düşürme, hatasız vergilendirme, kanunsuz işlemleri önleme gibi avantajlar sunmaktadır. Ayrıca performans artışı, rekabet gücünün yükselmesi ve yüksek etkinlik ile önemli katkılar sağlamaktadır (Carlan vd., 2015).

KURUMSAL KAYNAK PLANLAMASININ AKILLI LİMAN UYGULAMALARINA ETKİLERİ

Her alanda olduğu gibi, bir sektörde başarıya ulaşmanın yolu, asıl işlere yoğunlaşmaktan geçmektedir. Piyasada öne geçmek isteyen sektörler, genellikle daha karlı ve getirisi yüksek olan, yani asıl uzmanlık alanlarına yatırım yaparak büyümeyi istemektedirler. Kendi uzmanlıkları dışındaki konularda ise, o alanda deneyimli tedarikçilerle çalışmaya gayret etmektedirler. Bu sayede, uzmanlık gerektirmeyen işler KKP faaliyetlerinden sağlanarak, gereksiz yatırımların ve personel sorunlarının önüne geçilmektedir. Bütün işletmelerde olduğu gibi, liman ve terminal işletmelerinde de KKP uygulamaların. kullanımının önemi giderek artmakta ve bu durum, işletme stratejilerinin vazgeçilmez

DOI: https://doi.org/10.30546/19023.978-9952-8573-9-9.2025.9012.
ISBN: 978-9952-8573-8-2

bir parçası haline gelmektedir. Liman işletmelerinin adil bir rekabet ortamında hizmet verebilmesi, ancak kendi asıl işlerine odaklanmalarıyla mümkün olmaktadır (Akten ve Koldemir, 2011).

Verimlilik artışı

KKP sistemi, işletmedeki bağımsız süreçleri bir araya getirerek verimliliği artıran bir yapı sunmaktadır. Örneğin, bir departmanda yapılan işlemler diğer departmanlarca otomatik olarak erişilebilir hale gelmekte, bu da çift giriş hatası riskini önemli ölçüde azaltmaktadır. Ayrıca, tüm departmanların verilerini tek bir veri tabanında toplamak, daha doğru ve içerikli raporların hazırlanmasına olanak tanımaktadır. Bu sistem, işletmenin operasyonlarını daha etkili bir şekilde yönetmesini sağlarken, süreç entegrasyonu sayesinde hem verimlilik artışı hem de maliyet düşüşleri elde edilmektedir. Karar almayı geliştiren bu yapının bir diğer avantajı ise güncel ve doğru verilere dayalı olarak yöneticilere gerçek zamanlı bilgi sağlayarak stratejik kararları desteklemesidir (Aktaş ve diğerleri, 2010).

Liman Araçlarını Yönetme

Akıllı liman yaklaşımında bulut bilişim, liman operasyonlarından kaynaklanan tüm verileri saklama, analiz etme ve liman araçlarını yönetme rolünü üstlenmektedir. Otomatik sistemler ve gemi hareketlerinden toplanan bilgiler, bulut platformunda saklanıp değerlendirilerek limanlardaki operasyon planlamasına destek olmaktadırlar. Bu sayede limanlardaki işleyiş daha etkin bir şekilde yürütülmektedir. Akıllı liman modelinde kullanılmakta olan bulut bilişim teknolojisi, genel olarak akıllı limanlarda rastlanan diğer bir teknoloji IoT ile birlikte çalışmaktadır. IoT sayesinde, liman içinde çeşitli noktalara ve araçlara yerleştirilen sensörler aracılığıyla veri toplanmakta ve bu veriler bulut internet sistemlerine aktarılarak kullanılmaktadır. Elde edilen bu veriler, liman faaliyetlerinde alınacak kararlarda ve liman içindeki araçların yönetiminde kullanılmaktadır (Bulut ve Taş, 2017).

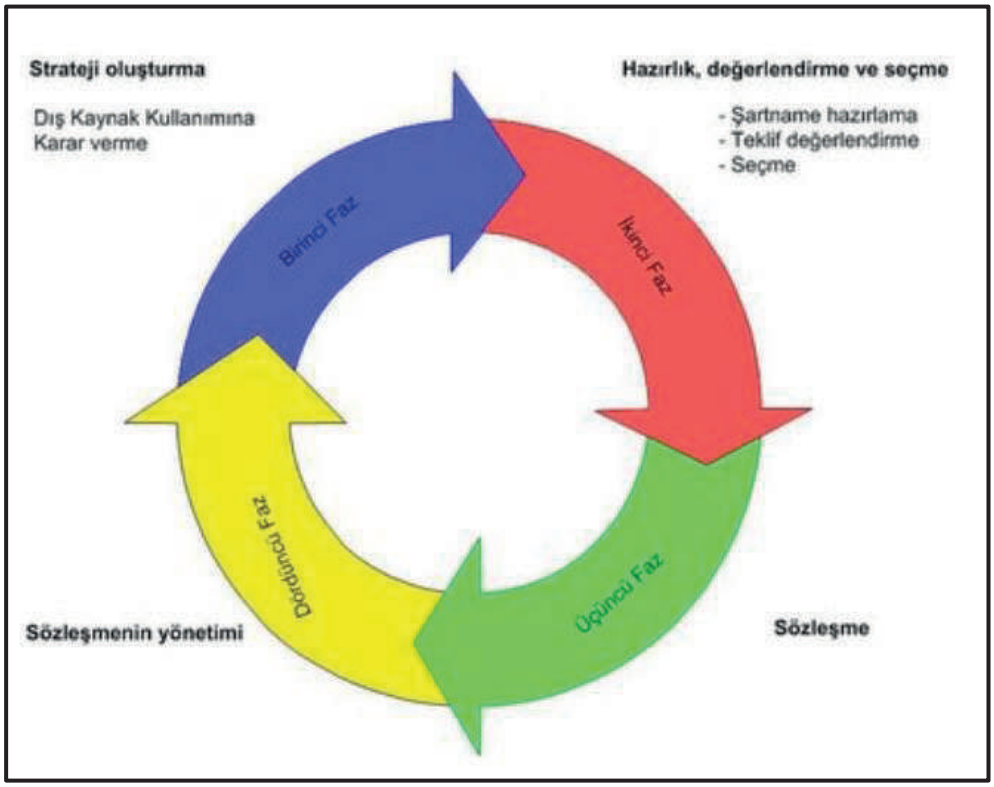
Liman Topluluğu Sistemiden Yararlnma

Akıllı liman konseptinde yer alan liman topluluğu sistemi, dijital bir platform olarak işlev görmektedir. Bu sistem, birçok kuruluş tarafından kullanılmakta ve kuruluşlar arasındaki etkileşimi kolaylaştırmaktadır. Liman topluluğu sistemi, sadece limanlarda değil, aynı zamanda havalimanlarında da etkileşim imkanı sunan bir platformdur. Başka bir deyişle, bu sistemin temel gayesi, liman topluluğunu meydana getiren tarafların iş birliği yapabileceği ve bilgi paylaşımında bulunabileceği bir ortam sağlamaktır (Alnıpak, S. (2022). Akıllı liman uygulamalarının oluşturduğu liman topluluk sisteminin ayrıca önemli seviyede enerji ve zaman kaybına sebep olan fiziki kâğıt kullanımını sonlandırarak ihracat ve ithalat eşyalarında kullanılan evrakların, taraflar arasındaki elektronik olarak kolayca ve güvenli bir tarzda iletilmesini sağlamak gibi bir avantajı mevcuttur. Ayrıca limanlarla güçlü bir bağlantısı olan gümrükle ve ilgili kişiler arasında resmi gümrük evrakların hızlı ve kolay bir şekilde aktarılmasını sağlanmaktadır (Tunçsiper, 2024).

DOI: https://doi.org/10.30546/19023.978-9952-8573-9-9.2025.9012.
ISBN: 978-9952-8573-8-2

KKP Uygulamaların Kullanımı

KKP uygulamaların kullanımı, bir işletme için çok önemli olup, bu kararı vermeden önce, dikkatli bir araştırma ve hazırlık süreci şarttır. KKP'lerin kullanımına geçme kararını etkileyen faktörler arasında, dışarıdan alınacak hizmetin stratejik değeri, piyasadaki potansiyel tedarikçi sayısının çokluğu, bu tedarikçilerin uzmanlık alanlarındaki tecrübeleri, rekabet ortamı ve teknolojik ilerlemeler yer almaktadır. KKP kullanımına karar vermeden önce, dışarıdan alınacak hizmetlerin maliyetini detaylı bir şekilde incelemek ve kapsamlı bir fayda-maliyet analizi yapmak önemlidir. KKP kullanımı genellikle işletmelere maliyet avantajı getirse de, unutmamak gerekir ki bunun da bir bedeli vardır. Tedarikçi işletmelerin, bu işi işletmenin kendi kaynaklarıyla yapacağından daha ucuza mal etmeleri gerekmektedir. Ek olarak, tedarikçi işletmenin sunacağı hizmetin, işletmenin kendi bölümlerinin sunduğu hizmetten daha yüksek verim ve etkili olması da büyük önem taşımaktadır (Kumar and Eickhoff, 2005).

Şekil 1. KKP Kullanımı Uygulama Süreci

Kaynak: (Evaluating External Service Providers: 2003).

Şekil 1 incelendiğinde işletmelerin KKP kullanımına yönelirken izlediği adımları dört evrede ele alındığı gözlemlenmektedir. İlk evrede, işletme için KKP kullanımına dair stratejik karar alınması esastır. Hangi iş süreçlerinin, ne şekilde ve hangi şartlarda dış KKP kullanımıyla sağlanacağına karar verilir. İkinci evrede, ilk evrede tespit edilen stratejik karara uygun teknik şartnameler hazırlanır ve potansiyel tedarikçilere gönderilir. Tedarikçilerden gelen teklifler değerlendirilir ve en iyi olanıyla

DOI: https://doi.org/10.30546/19023.978-9952-8573-9-9.2025.9012.
ISBN: 978-9952-8573-8-2

anlaşmaya gidilir. Üçüncü evrede, seçilen tedarikçi işletme ile dış KKP kullanım sözleşmesi yapar. Bu sözleşmenin kapsamı, süresi, istenen hizmet kalitesi, kritik başarı ölçütleri, ceza ve ödül şartları açık ve anlaşılır bir biçimde belirtilmelidir. Dördüncü evrede ise, imzalanan sözleşmenin ardından tedarikçi işletme işi devralır ve hizmet sunmaya başlar. Bu geçiş sürecinde mevcut işleyişin çok fazla değişmemesi ve hizmet niteliğindeki anlık değişimleri önlemek için bir devreye alma süreci başlatılır. Bu süreçte tedarikçi olan kuruluş ile işi veren işletme ekipleri yakın işbirliği içinde çalışırlar. İşin içeriği elverişli bir tarzda tedarikçiye devredildikten sonra hizmet kalitesi izlenmeye başlanır (Gartner vd., 2003).

Denizcilik kuruluşları, tıpkı diğer birçok üçüncü taraf lojistik işletmesi gibi, bir malın alıcısı ve satıcısı arasında köprü görevi yapmaktadırlar. Örneğin, uluslararası deniz taşımacılığında bu işletmeler, yükün hareketinden sorumlu olup, alıcı ve satıcı ile doğrudan veya dolaylı olarak anlaşma yapmaktadırlar. Özetle, üçüncü taraf lojistik sağlayıcısı olarak alıcı ile satıcı arasında bir nevi aracılık yapmaktadırlar. Yükün taşınması, göndericiye, alıcıya ve hizmeti verene değer katarak rekabette öne geçmelerini sağlamaktadır. Müşteri memnuniyeti arttıkça, bu hizmetlerin alınmaya devam edilmesi, müşterinin ödediği ücretlerin de hizmet sağlayıcıya sürekli bir gelir akışı sağlamasına yol açmaktadır. Sonuçta, mevcut tedarik zincirinin dayanıklılığı da artmış olmaktadır (Robinson, 2005).

KKP Çözümlerinden Yararlanma

Tablo 4. Türkiye KKP Pazarı (2016-2022)

Yıl (Year)	Pazar Büyüklüğü (Market) Milyon $ (Million $)	Yıllık Büyüme % (Growth) %
2016	301,67 $	
2017	315,85 $	% 4,7
2018	328,48 $	% 4,0
2019	338,34 $	% 3,0
2020	355,26 $	% 5,0
2021	373,02 $	% 5,0
2022	391,67 $	% 5,0

Kaynak: Ficosoft, 2021

Tablo 4'te görüldüğü üzere, KKP pazarının büyüme düzeyleri ve tahminleri, farklı etkenlere göre şekillenebilmekte ve gelecekteki değişimlerden etkilenebilmektedirler. Ekonomik koşullardaki dalgalanmalar, sektöre yapılan yatırımlar, kamu projeleri ve özel sektörün ihtiyaçları gibi unsurlar, bu pazarın gelişimini doğrudan etkileyebilir (Ficosoft, 2021).

DOI: https://doi.org/10.30546/19023.978-9952-8573-9-9.2025.9012.
ISBN: 978-9952-8573-8-2

Tablo 5. Türkiye KKP Pazarı

ERP Çözümü Tercihi	Pay $ Share Million $	Pay % Share %	Gelişim Hızı Growth Speed
On Premise / Şirket İçi Konumlandırma	299 $	% 95	% 4,5
Cloud / Bulut Çözümleri	16 $	% 5	% 8,5

Kaynak: Ficosoft, 2021

Tablo 5'te görüldüğü üzere, bulut tabanlı KKP çözümleri, işletmeler arasında giderek daha fazla kullanılan bir uygulama haline gelmektedir. Bulut teknolojisi pazarı, yerinde (on-premise) çözümlere kıyasla daha hızlı bir büyüme göstermektedir. Bunun başlıca sebepleri arasında bulut tabanlı çözümlerin sunduğu esneklik, ölçeklenebilirlik, daha düşük maliyet ve hızlı dağıtım gibi avantajlar yer almaktadır. Bu etkileyici özellikler, işletmelerin bulut tabanlı KKP çözümlerine yönelmesini hızlandırmaktadır (Ficosoft, 2021).

Tablo 6. Türkiye KKP Pazar Payları

ERP Şirketi	Pazar Payı
SAP	**% 44,5**
LOGO	% 22,7
Microsoft	% 8,20
Diğer	% 24,6

Kaynak: Ficosoft, 2021

Tablo 6'de görüldüğü üzere, Türkiye'de SAP'ın %44,5 oranında pazara hakim bulunduğu belirtilmektedir. Bu durum, SAP'ın Türkiye'deki KKP de lider konumda bulunduğunu ortaya koymaktadır. Bu pazarın değeri 156 milyon dolar olarak hesaplanmış durumdadır. Bu gelirin ortalama yarısının lisanslama ve bakımdan elde edilen gelirlerden meydana geldiği belirtilmiştir. SAP, küresel çapta tanınan bir KKP yazılım sağlayıcısı olarak Türkiye'de de birçok işletme tarafından kullanılmaktadır. SAP'nin pazara hakimiyeti, oluşturduğu kapsamlı ürün yelpazesine, yüksek işlevselliğe, güçlü entegrasyon yeteneklerine ve uluslararası marka bilinirliğine bağlanabilir. KKP yazılımlarında lisanslama ve bakım gelirleri ise yazılım lisansı satışı, sürdürme, güncelleme ve destek gibi hizmetlerden elde edilen kazançları kapsamaktadır. Bu gelirler, SAP'ın müşterilere sürekli hizmet sunma ve ihtiyaçlarına yanıt verme konusunda gösterdiği çabaların bir sonucu olarak değerlendirilmektedir (Bulut, 2024).

SONUÇ VE ÖNERİLER

Kurumsal kaynak planlaması uygulamalarının kullanan akıllı işletmelerin performanslarına olan etkileri Ile ilgili Yapılan bu çalışmada elde edilen sonuç ve öneriler;

DOI: https://doi.org/10.30546/19023.978-9952-8573-9-9.2025.9012.
ISBN: 978-9952-8573-8-2

Oztemel ve Gursev'in (2020) yaptıkları çalışmaya göre lojistik sektörünün temel ihtiyaçları arasında nitelikli çalışan, doğru yatırım planlaması, etkin teknoloji yönetimi ve süreçlerin yanı sıra verilerin doğru analizinin yapılması ön plana çıkmaktadır. Bu doğrultuda, sektörel eğitimlerin yenilikçi teknolojileri göz önünde bulundurarak tasarlanması gerektiği vurgulanmaktadır. Bu kapsamda öneri olarak işletmelerin daha güçlü yatırımlar yapabilmeleri adına teşvik mekanizmaları oluşturulmalı ve vergi avantajları uygulanmalıdır. Ayrıca, lojistik sektöründe küresel ölçekli işletmeler çıkarabilmek için, kuruluşların değişen teknolojileri ve global dinamikleri doğru anlayarak bunları kurum kültürüne uyumlu bir şekilde entegre etmelidirler.

KKP uygulamaların kullanımı, bir işletme için çok önemli bir dönüm noktası olup, kurumun genel başarısı üzerinde büyük bir etkisi olabilmektedir (Kumar and Eickhoff, 2005). Bu kapsamda öneri olarak işletmelerin KKP uygulamalarını kullanarak uzman olmadıkları alanlarda danışmanlıklar almalı ve Bu sayede elde edecekleri avantajlarla rekabette üstünlük kurmalıdırlar.

Gürsoy'a (2025) göre limanlardaki işler, yapısı gereği çok yönlü ve karmaşık süreçleri barındırmaktadır. Bu karmaşıklık düşünüldüğünde, limanlarda yaşanacak en ufak bir aksaklık bile büyük ve istenmeyen sonuçlar doğurabilmektedir . Bu kapsamda öneri olarak, işletmelerin akıllı liman teknolojileri olan; nesnelerin interneti, liman bilgi sistemleri, siber güvenlik sistemleri, blok zincir teknolojileri, simülasyon, artırılmış gerçeklik, 3D yazıcılar, dijital ikiz ve edge bilişim ile ilgili teknolojik avantajlardan faydalanmalıdırlar. Örneğin bulut bilişim, limanlardaki karar alma süreçlerinde insan etkisini en aza indirerek, sürekli artan yoğunluğa ayak uydurabilecek bir hız oluşturulabilir. Bu sayede operasyonlar etkin bir şekilde yürütülerek ve limanlardaki olası tıkanıklıkların önüne geçilebilir.

Carballo et. all., (2014) yaptıkları çalışmada akıllı liman yaklaşımı, büyük veri teknolojisi yüzünden limanlardaki ve gümrükteki olası sorunlara dair bilgi sunarak uluslararası ticaret yapan kişi ve kuruluşların önlem almasına, böylece zamandan kaynaklı maliyetlerin azalmasına yardımcı olduğunu; gecikmelerin belirsizliğe neden olduğunu ve bu durumun , ithal edilmek istenen ürünlere olan talebin azalmasına yol açtığını belirtmişlerdir. Bu kapsamda öneri olarak işletmelerin bulut teknolojilerini ve büyük teknolojilerini kullanarak; yurt ulusal ve uluslararası ticarette meydana gelebilecek iletişim ve bilgi eksikliklerini önleyerek tüketici taleplerini aratılmalıdırlar.

Bu kapsamda yapılacak olan yeni araştırmalara öneri olarak; çalışmaların kapsamına; akıllı limanların Türkiye'deki ve Dünya'daki sayıları, limanların kapasiteleri, limanların yükleme ve boşaltma kapasiteleri, ülkelere göre limanların kullanım oranları, kurumsal kaynak planlamasının dünyadaki ve Türkiye'deki durumu dahil edilebilir ve yapılacak olan anketli araştırmalarda çalışmaların evreni, bölgeler, ülke ve ülkeler arası seviyede geliştirilerek çalışmaların alana olan katkı artırılabilir.

DOI: https://doi.org/10.30546/19023.978-9952-8573-9-9.2025.9012.
ISBN: 978-9952-8573-8-2

KAYNAKLAR

Aktaş, R., Koçak, A. & Acar, V. (2010). Kurumsal Kaynak Planlaması *Teori ve Bilgisayar Destekli Uygulama Senaryoları*. Ankara: Gazi Kitabevi.

Akten, N. & Koldemir, B. (2011): Limanlarda dış kaynak kullanımının etkileri. *Kıyı Alanları Kongresi*, Trabzon.

Alnıpak, S. (2022). *Tedarik zinciri yönetimi perspektifinden liman yönetimi*. Nobel Bilimsel Eserler Yayını.

Babayiğit, B. & Cebeci, G. (2022). Dağınık yapıdaki kampüslerde otomatik araç geçiş sistemi için bir hibrit veri merkezi modeli. *Erciyes Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Fen Bilimleri Dergisi*, *38*(3), 476-482.

Bulut, E. & Taş, M. (2017). Kıyı mimari kimliğinin sürdürülebilirliği: Bursa/Gemlik. *Yalvaç Akademi Dergisi*, *2*(1), 45-57.

Bulut, H. (2024). *İşletmelerde kurumsal kaynak planlaması kurulum sürecinde planlama*. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). İstanbul Gelişim Üniversitesi.

Carballo, J., Graziano, A., Schaur, G. & Martincus, C. V. (2014), "The Heterogeneous Costs of Port of Entry Delays", (Inter-American Development Bank Integration and Trade Sector Discussion Paper No. IDB-DP-351). https://publications.iadb.org/en/publication/12079/heterogeneous-cost-port-entry-delays

Cariou, P. & Wolff, F. C. (2012). Management outsourcing in the maritime transport industry. *International Journal of Transport Economics/Rivista internazionale di economia dei trasporti*, 219-237. https://ideas.repec.org/a/jte/journl/20122392.html

Carlan, V., Christa, S., & Vanelslander, T. (2015). Port Community Systems costs and benefits: from competition to collaboration within the supply chain. *WCTRS-SIG2 (11-12/5/2015), Antwerp*, 1-27.

Copigneaux, B., Vlasov, N., Bani, E., Tcholtche, N., Lammel, P., Piantoni, M. & Frazzani, S. (2020), Blockchain for Supply Chains and International Trade. https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/STUD/2020/641544/EPRS_ STU(2020)641544_ EN.pdf

Çağlar, T. & Esmer, S. (2015). Türkiye'de boş konteynerlerin yeniden konumlandırılması sorunu üzerine nitel bir araştırma *Mustafa Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, *12*(31), 242-256.

Çelik, O. (2022). *Uluslararası ticaret açısından akıllı liman konseptinin değerlendirilmesi* (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Marmara Universitesi.

Dilberoglu, U. M., Gharehpapagh, B., Yaman, U. & Dolen, M. (2017). The role of additive manufacturing in the era of industry 4.0. *Procedia manufacturing*, *11*, 545-554. https://doi.org/10.1016/j.promfg.2017.07.148

Duvoisin, C., Horst, D. & Sousa, M. (2018). Additive manufacturing at ındustry 4.0: A review. *Int. J. Eng. Tech. Res*, *8*, 3-8.

Evaluating External Service Providers: Turning Chaos Into Order, Lisa Stone - Gartner Group, Outsourcing and IT Services Summit 2003.

Ficosoft, Sap ERP de İş Var mı ? Türkiye ERP Yazılımları Pazar Payı Araştırması, http://ficosoft.net/sap-erp-de-is-var-mi-turkiye-erp-yazilimlari-pazar-payiarastirmasi/

Gartner, W. B. Davidsson, P. & Delmar, F. (2003). Arriving at the high-growth firm. *Journal of Business Venturing,* 18(2), 189-216.

Gonzalez, R., Gasco, J. and Llopis, J. (2010). Information systems outsourcing reasons and risks: a new assessment. *Industrial Management & Data Systems*, *110*(2), 284-303. Doı: 10.1108/02635571011020359

Gunal, M. M. & Karatas, M. (2019). Industry 4.0, digitisation in manufacturing, and simulation: A review of the literature. *Simulation for Industry 4.0: Past, Present, and Future*, 19-37.

Güçlü, A. (2013). *Dış kaynak kullanımı (Outsourcing) ve vergilendirilmesi*. Seçkin Yayıncılık.1. Baskı.

Gürsoy, B. (2025). AB ile Rusya'nın Karadeniz Rekabeti: 11 Eylül'den Kırım'ın İlhakına Retorikler ve Sorun Alanları. *Kırklareli Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, *14*(1), 23-39.

Jahangirian, M., Eldabi, T., Naseer, A., Stergioulas, L. K. & Young, T. (2010). Simulation in manufacturing and business: A review. *European journal of operational research*, *203*(1), 1-13.

Kara, H. (2020). Gemilerde yapay zekâ kullanımı ve buna dair hukuki sorunlar. *Süleyman Demirel Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, *10*(1), 17-51.

Karadede, A., & Baykoç, Ö. (2006). Kurumsal Kaynak Planlama (Kkp) Uygulamasi Sonrasi Işletmelerin Yaşadiği Sorunlar. *Gazi Üniversitesi Mühendislik Mimarlık Fakültesi Dergisi*, *21*(1), 137-150.

Karataş, Ç., & Çetin, P. S. (2014). Liman inovasyonları ve bilgi sistemleri: Türkiye limanları üzerine bir araştırma. *Journal of Entrepreneurship and Innovation Management*, *3*(2).

Keceli, Y., Choi, H. R., & Park, N. K. (2007). Analysis of success factors of information systems development in kumport and implications for other turkish ports. *WSEAS Transactions on Information Science and Applications*, *4*(5), 1041-1047.

Khan, M., Wu, X., Xu, X. & Dou, W. (2017, May). Big data challenges and opportunities in the hype of Industry 4.0. In *2017 IEEE International Conference on Communications (ICC)* (pp. 1-6). IEEE.

Kumar, S. & Eickhoff, J. H. (2005). Outsourcing: When and how should it be done?. *Information Knowledge Systems Management*, 5(4), 245-259.

Oztemel, E. & Gursev, S. (2020). Literature review of Industry 4.0 and related technologies. *Journal of intelligent manufacturing*, *31*(1), 127-182.

Parrott, A. & Warshaw, L. (2017), Industry 4.0 and the Digital Twin, https://www2.deloitte .com/content/dam/Deloitte/kr/Documents/insights/deloitte newsletter/2017/26_201706/kr_insights_deloitte-newsletter-26_report_02_en.pdf

Port Equipment Mannufacturers Associations (2016), "Container Terminal Automation", https://www.pema.org/wp-content/uploads/downloads/2016/06/PEMA-IP12-Container-Terminal-Automation.pdf

Robinson, R. (2005). Liner shipping strategy, network structuring and competitive advantage: a chain systems perspective. *Research in Transportation Economics*, *12*(1), 247-289. http://worldcat.org/isbn/0762311770

Tsiulin, S., Reinau, K. H., Hilmola, O. P., Goryaev, N., & Karam, A. (2020). Blockchain-based applications in shipping and port management: a literature review towards defining key conceptual frameworks. *Review of International Business and Strategy*, *30*(2), 201-224.

Tunçsiper, Ç. (2024). Endüstri Devrimi ve Gümrük Uygulamaları. *Sosyal Bilimler Metinleri*, *2024*(1), 1-14.

UNESCAP (2016), The use of Logistics Information Systems for increased efficiency and effectiveness, Regional Report.

Yıldıza, M. S. & Turanb, İ. (2015). Lojistik dış kaynak kullanımı ve lojistik hizmet sağlayıcılarının rolü: Türkiye çelik boru üretim işletmelerinde bir araştırma. *Business and Economics Research Journal*, *6*(1), 79-105. https://www.berjournal.com/wp-content/plugins/downloads-manager/upload/BERJ%206(1)15%20Article%206%20pp.79-105.pdf

Yılmaz, Ü. & Duman, B. (2019). Artırılmış gerçeklik teknolojisinin lojistik faaliyetleri üzerine olan etkilerinin incelenmesi. *Uluslararası İnsan Çalışmaları Dergisi*, *2*(3), 1-7.

Yorulmaz, M. & Baykan, Y. (2024). Liman işletmelerinin dijitalleşme düzeylerinin bütünleşik bir modelle değerlendirilmesi. *Uluslararası İktisadi ve İdari İncelemeler Dergisi*, (42), 19-36.

Yorulmaz, M. & Derici, M. (2023). Akıllı limanlar ve Türkiye'deki limanların dijital teknoloji uygulamaları. *Asya Studies*, *7*(26), 291-308.

DOI: https://doi.org/10.30546/19023.978-9952-8573-9-9.2025.9012.
ISBN: 978-9952-8573-8-2

TURKEY'S PARTICIPATION IN GLOBAL VALUE CHAINS: ITS POSITION AND NET VALUE GAINS

İskender UYGUR

Department of International trade and business, Facılty of economics and administrative sciences, Mardin Artuklu University, Mardin, Türkiye
ORCID ID: https://orcid.org/ 0009-0001-0612-7366

Ömer DORU

Department of International trade and business, Facılty of economics and administrative sciences, Mardin Artuklu University, Mardin, Türkiye
ORCID ID: https://orcid.org/ 0000-0001-8119-4908

ABSTRACT

With globalization, international production processes have evolved into a new dimension. As a result, the fragmentation of production and the deepening of international division of labor have made global value chains (GVCs) one of the key dynamics of international trade. This study examines Turkey's level of participation in GVCs, its position, and the development of its net value gains over time. The integration of Turkey into GVCs, particularly in the manufacturing industry, is evaluated, with analysis based on indicators such as the production of intermediate goods and trade in intermediary products relying on imports. Furthermore, the net value gains resulting from Turkey's participation in GVCs are discussed. The study emphasizes the importance of R&D investments and the production of high value-added products, rather than low and medium-tech goods, in ensuring higher participation in and net value gains from GVCs. In conclusion, to secure a stronger position and greater gains in global value chains, Turkey needs to increase its integration into GVCs and develop industrial policies aimed at high value-added production and technology transfer.

Keywords: Global Value Chains, Turkish Economy, International Trade, Manufacturing Industry, Value Added.

DOI: https://doi.org/10.30546/19023.978-9952-8573-9-9.2025.9012.
ISBN: 978-9952-8573-8-2

EŞREFOĞLU RÛMÎ'NİN HAYATI VE ESERLERİ

Gülcan ASAROĞLU

Tasavvuf Bölümü, ilahiyat Fakültesi, Bartın Üniversitesi, Bartın, Türkiye
ORCID ID: https://orcid.org/0000-0001-7327-6700

MUHAMMED ALİ YILDIZ

Tasavvuf Bölümü, ilahiyat Fakültesi, Bartın Üniversitesi, Bartın, Türkiye
ORCID ID: https://orcid.org/0000-0002-5736-955X

ÖZET

Eşrefoğlu Rûmî, 15.yüzyılda Osmanlı döneminde yaşamış önemli bir mutasavvıftır. Hem İznik'te kurduğu tekke ile hem de yazdığı eserlerle insanları irşâd etmeye çalışmıştır. Telif ettiği eserleri günümüze kadar ilgiyle okunarak gelmiştir. Eşrefoğlu Rûmî'nin zamanında Anadolu'da Arapça ile Farsça ilim ve edebiyat dili olarak kullanılıyordu. Rûmî, buna muhalif hareket etmiş ve Yûnus Emre'nin izinden giderek Türkçeyi en iyi kullanan sayılı şairden biri olmuştur. O da Yûnus Emre gibi, tasavvufa dâir mevzuları sade bir dille açıklayarak sanattan çok mânâya önem vermiştir Türkçenin bütün incelikleriyle yerleşip kökleşmesinde Rûmî'nin eserlerinde duru, temiz Türkçeyi kullanmasının da önemli rolü olmuştur.

Özellikle Müzekki'n-Nüfûs isimli kitabı çok önemlidir. Eser Türkçe olarak kaleme alınmış olması dolayısıyla Osmanlı toplumunda en çok okunan eserler arasında yer almıştır. Telif edilmesinin üzerinden uzun yıllar geçmesine rağmen önemini kaybetmemiştir. Yazdığı bu ve diğer eserlerle insanları doğru yola davet etmeye çalışmıştır. Bu çalışmada da büyük velilerden görülen Eşrefoğlu Rûmî'nin hayatı ve eserleri açıklanmaya çalışılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Eşrefoğlu Rûmî, sûfî.

EŞREFOĞLU RÛMÎ'S LIFE AND WORKS

ABSTRACT

Eşrefoğlu Rûmî was a prominent Sufi mystic who lived during the Ottoman period in the 15th century. He strived to guide people both through the lodge he founded in İznik and through his works. His works have remained widely read to this day. During Eşrefoğlu Rûmî's time, Arabic and Persian were the languages of science and literature in Anatolia. Rumî opposed this practice and, following in the footsteps of Yunus Emre, became one of the few poets who masterfully used the Turkish language. Like Yunus Emre, he explained Sufi subjects in simple language, prioritizing meaning over art. Rûmî's use of clear, pure Turkish in his works played a significant role in the Turkish language's establishment and deepening of its nuances.

DOI: https://doi.org/10.30546/19023.978-9952-8573-9-9.2025.9012.
ISBN: 978-9952-8573-8-2

His book, Müzekki'n-Nüfûs, is particularly important. Written in Turkish, it became one of the most widely read works in Ottoman society. Despite the many years that have passed since its publication, it has not lost its significance. With this and other works, he sought to call people to the right path. This study attempts to explain the life and works of Eşrefoğlu Rûmî, considered one of the great saints.

Keywords: Eşrefoğlu Rumi, sufi.

1. EŞREFOĞLU RÛMÎ'NİN HAYATI

1.1. Doğumu ve Ailesi

Eşrefoğlu Rûmî'nin asıl adı Abdullah'tır. Babasının adına izâfeten Eşrefoğlu, Eşrefzâde, ve Eşref-i Rûmi isimleriyle de bilinmektedir (Vassâf, 2015: 100). Ayrıca Abdullah İznikî, Abdullah-ı Rûmî, İbnü'l-Eşref adlarıyla da anılmaktadır (Güneş, 1999:29). Babasının adı Eşref, dedesinin adı da Muhammed el- Mısrî'dir (Vassâf, 2015: 100). Dedesinin lâkâbı bazı kaynaklarda Hüseynî olarak geçerken bazılarında da Süyûfî olarak yer almıştır. Annesine dâir kaynaklarda mâlûmât bulunmamaktadır (Eşrefoğlu Rûmî, 2020: 14). 754 (m.1353) târîhinde İznik'te dünyaya geldiği bazı müelliflerce yazılmış olsa da Emîr Sultan (ö. 833/1429) ve Hacı Bayrâm-ı Velî (ö. 833/1430) ile görüşmesi düşünüldüğünde bu tarihin doğru olmadığı ve doğumunun daha ileri bir tarihte olabileceği düşünülmüştür. Orhan Köprülü'nün özel kütüphanesinde bulunan bir Menâkıb-ı Eşrefzâde nüshasının arka tarafında bulunan başka bir menâkıbnâmede Rûmî'nin doğum tarihinin 779 (m.1377) olarak yazılmış olması da bu görüşü doğrulamaktadır (Pekolcay ve Uçman, 1995: 480) ve doğum tarihinin kesin olarak bilinmediğini göstermektedir.

Aslen Mekkeli olan ailesi Mısır'dan Suriye'ye göç etmiş oradan Anadolu'ya geçerek burada ilk önce Manisa'ya daha sonra da İznik'e yerleşmiştir (Pekolcay ve Uçman, 1995: 480).

1.2. Eğitimi

Eşrefoğlu Rûmî'nin çocukluğu ve gençliği İznik'te geçmiştir (Eşrefoğlu Rûmî, 2020: 16). Çocukluk ve gençlik yılları hakkında fazla bilgi bulunmamaktadır (Bursalı Mehmed Veliyyüdün, Trs: 10). İleri yaşta eğitim için Bursa'ya gidene kadar ailesiyle İznik'te yaşamıştır (Pekolcay ve Uçman, 1995:481). İlk eğitimine İznik'te başlayan Rûmî, (Eşrefoğlu Rûmî, 2020:16) Bursa'da Çelebi Sultân Muhammed Medresesi'nde tahsilini tamamlamıştır (Vassâf, 2015:100). Kaynaklarda dânişmendlikle girdiği bu medresede Kara Hoca ismiyle bilinen Karahisarlı Alâüddîn Ali'ye muîd olduğu belirtilmektedir (Eşrefoğlu Rûmî, 2020:16). Ancak bunun doğru olmadığı ve Eşrefzâde Muhyiddin Muhammed isminde biriyle karıştırıldığı ifade edilmektedir (Pekolcay ve Uçman, 1995: 481).

1.3. Tasavvûfî Hayatı

Tasavvuf, İslâm kültür ve medeniyet târihinde teşekkül eden mühim oluşumlardandır. İnsanın ahlâkını güzelleştirmeyi ve mânâ yolculuğunda karşısına çıkacak mâniaları bertaraf etmeyi hedefleyen tasavvuf zamanla dînî ilimler arasında yerini almıştır (Kara, 2014: 7).

DOI: https://doi.org/10.30546/19023.978-9952-8573-9-9.2025.9012.
ISBN: 978-9952-8573-8-2

Eşrefoğlu, İznik'te şer'î ilimleri öğrenmiştir. Medresedeki tahsil hayatı ona kâfi gelmemiş ve tasavvufa yönelerek bu alanla ilgili kitaplar okumaya başlamıştır. Bu okumalarda onu tatmin etmeyince mürşid aramaya başlamıştır (Güneş, 1999: 35-36).

Eşrefoğlu, çocukluk döneminden itibaren Anadolu'da hızla yayılan tasavvûfî yaşantıya şâhitlik etmiştir. Bu yaşam tarzı onun dikkatini çekmiş ve tasavvufa yönelmesine vesîle olmuştur (Güneş, 1999: 36-37).

Emir Sultan'a giderek kendisine talebe olmak istemiştir. Emir Sultan ise yaşının ilerlemesi sebebiyle onu Hacı Bayrâm-ı Velî'ye göndermiştir. Bunun üzerine Ankara'ya giderek Hacı Bayrâm-ı Velî'ye intisâb eden Rûmî mürşidinin yanında on bir yıl ağır hizmetlerde çalışarak riyâzet ve nefis mücâhedesinde bulunmuştur. Belli bir mertebeye yükselince Hacı Bayram-ı Veli tarafından dergâhta imam tâyin edilmiştir. Ayrıca Hacı Bayram, Rûmî'yi kızı Hayrünnisâ ile evlendirmiştir (Vassâf, 2015:100).

Daha sonra icâzet verilen Rûmî, İznik'e Bayramiyye tarîkatını temsil etmek üzere halife tâyin edilmiştir. Burada mânevî durumunu gözden geçiren Rûmî hocası Hacı Bayram-ı Veli'ye bulunduğu makâmın seyr u sülûkta gelinecek son merhâle olup olmadığını sorduğunda şöyle cevap almıştır: "Bir velinin bin sene ömrü olsa, envâ-ı mücâhedât ve riyâzet eylese henüz enbiyadan bir nebinin kademi vardığı yere velinin başı varmak muhâldir." (Bursalı Mehmed Veliyyüdün, Trs: 30)

Hacı Bayrâm-ı Veli talebesini seyr u sülûkta daha da ilerlemesi için Suriye'de bulunan ve Abdülkâdir-i Geylânî'nin (ö.561/1166) beşinci kuşaktan torunu olan Şeyh Hüseyin el- Hamevî'nin (ö.1106/1694) yanına göndermiştir. Önce İznik'e dönen Rûmî erbâine girmiştir ve bu süreçte gördüğü rüyaları not almıştır. Sonra Hama'ya giderek Hüseyin el- Hamevî'ye intisâb etmiştir. Erbâin'de gördüğü rüyalarından yeni bağlandığı şeyhine bahsedince burada da tekrar erbâine alınmıştır. Rûmî, kırk günün sonunda Kâdirî hilâfetnâmesini alarak İznik'e geri dönmüştür. Burada bir süre daha uzlete çekilmiştir. Daha sonra İznik'teki dergâhında irşâd faaliyetlerine başlamış ve tarîkatı hızlı bir şekilde yayılmıştır (Pekolcay ve Uçman, 1995: 481).

Eşrefoğlu Rûmî'nin vefat tarihi hakkında farklı rivâyetler vardır. Türbesindeki kitâbede yazılı olan "Eşrefzâde azm-i cinân eyledi" mısrasının gösterdiği 874 yılının doğru olma ihtimâli daha yüksek görülmüştür. İznik'te bulunan türbesi Sultân Bâyezîd-i Veli'nin annesi Mükerreme Hâtûn tarafından inşâ ettirilmiştir. Eşrefoğlu Rûmî'nin vasiyeti üzerine yerine kızı Züleyha ile evli bulunan halifesi Abdürrahim Tirsî (ö. 926/1520) geçmiştir (Pekolcay ve Uçman, 1995: 481).

Kâdiriler nezdinde Abdülkâdir-i Geylânî'den sonra ikinci pîr sayılan Rûmî, kıymetli Allah dostları arasında görülmüştür (Pekolcay ve Uçman, 1995: 481). Kâdiriyye, İslâm coğrafyasında ve diğer ülkelerde yaygınlık bakımından önde gelen tarîkatlardandır. Kâdiriyye tarîkatını Anadolu'ya ilk olarak Eşrefoğlu getirmiştir. Sonraki dönemde İsmail Rûmî ile (ö. 1041/1631) birlikte Rûmîyye kolu İstanbul'a vâsıl olarak orada da yaygınlaşmıştır (Kara, 2005:19).

DOI: https://doi.org/10.30546/19023.978-9952-8573-9-9.2025.9012.
ISBN: 978-9952-8573-8-2

2. Eşrefoğlu Rûmî'nin Eserleri

Eşrefoğlu Rûmî'nin telif ettiği üç eser bulunmaktadır. Bunlar, Müzekki'n-Nüfûs, Dîvân ve Tarîkatnâme adlı kitaplardır (Pekolcay ve Uçman, 1995: 482).

2.1. Müzekki'n-Nüfûs

Yüzyıllar öncesinde yazılıp sadeleştirme yapılmadan günümüzde dahi okunabilen nâdir eserlerden biri de Eşrefoğlu Rûmî'nin Müzekki'n-Nüfûs isimli eseridir. "15. yüzyıl Batı Türkçesinin en güzel örneklerinden biri olan Müzekki'n-Nüfûs, dili, söz varlığı, anlatım özelliği bakımından dikkate değer bir eserdir." (Bağdemir, 1997: 4)

"Müzekki'n-Nüfus" isimli eserde eski Anadolu Türkçesi özellikleri görülmektedir. Halk Türkçesi ile telif edilen eserin bu niteliğinin onun dil açısından en önemli vasfı olabileceği belirtilmektedir. Kitap, sade ve zengin bir dille kaleme alınmıştır (Bağdemir, 1997: 59). Bu sebeple tasavvufun halk içinde yayılmasında mühim katkısı olmuştur. Rûmî'nin, Osmanlı devrinde Anadolu'da kurulan ilk tarîkatlardan Eşrefiyye'nin pîri olması hasebiyle bu eserin tasavvuf literatüründe de kıymeti hâizdir (Uçman, 2006: 246). Yazıldığı dönemde halk tarafından ilgiyle okunan bu eser Osmanlı Devleti'nin muhtelif bölgelerinde basılmıştır (Kara, 1999: 140).

Eşrefoğlu Rûmî, Müzekki'n-Nüfûs isimli kitabını, dünyada geçirilecek zamanın az olmasına rağmen insanların durumlarının değiştiğini bu sebeple sülûk etmeye ağırlık verilmesinin gerekliliği üzere yazdığını belirtmiştir. Ayrıca münâfıkların sayısının arttığını, mürşid-i kâmile artık itibâr edilmediğini, kadıların ilme uygun hareket etmeyip rüşvet yediklerini, müderrislerin dahi fâsık olduğunu, din ilmini bilenlerin sayısının azaldığını, vâizlerin dünyalık için vaaz verdiklerini ve sahte şeyhlerin peyda olduğunu ifade ederek toplumdaki yozlaşmaya dikkat çekmiş ve bu şartlar altında sükût etmenin daha hayırlı olduğunu söylemiştir. Fakat mürîdlerinin ve diğer Müslümanların dünya muhabbetiyle nefislerine muhalefet edemediklerini görünce onları îkâz ettiğini onların ise bundan hoşlanmadıklarını bunun üzerine uzlete çekildiğini ifade etmiştir (Eşrefoğlu Rûmî, 2021: 45-46).

Rûmî, nefs-i emmârenin kötü vasıflarına sahip olanların kurtuluşlarına vesile olması niyetiyle kitabını Türkçe olarak Hicrî takvime göre 852 yılının Ramazan ayının son on günü kaleme aldığını belirtmiştir. Kitap iki bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümde dünya sevgisine, bu muhabbetin sebepleri ile zararlarına ve nefs-i emmârenin vasıflarına yer verilmiştir. İkinci bölümde ise nefs-i emmârenin terbiyesi için yapılacaklardan, mürşid-i kâmilin ve mürîdin makâmından, sâlikin uyması gereken kâidelerden, çile ile halvetin nasıl olması gerektiğinden bahsedilmiştir (Eşrefoğlu Rûmî, 2021: 46-47).

2.2. Dîvân

Eşrefoğlu Rûmî, Dîvân isimli kitabında şiirlerini hece ve aruz vezniyle kaleme almıştır. Manzum eserde Yûnus Emre ve Âşık Paşa'nın tesiri görülmektedir. Rûmî, Yûnus Emre'nin yolundan gidenlerin

en mühimlerindendir. Aruz vezniyle yazdığı şiirlerinde daha ziyâde Âşık Paşa'nın tesirine şahit olunmaktadır. Âsaf Hâlet Çelebi bu eserin konusunu şöyle açıklamaktadır: (Eşrefoğlu Rûmî, 2020: 50)

Dîvân'ın mevzuunu, Yûnus'ta olduğu gibi, serbest devriyeler, bir şeyhe bağlanmanın lüzumu hakkında nasihatler, aşk ve irfanın lüzumu hakkında mev'izeler teşkil etmektedir. Bundan başka, Yûnus'ta görülmeyen, halkı kendisine davet etmek sûretiyle bir tarîkât şeyhi olduğunu izhar eden parçaların bulunması onu, Yûnus'tan biraz ayırmaktadır. Aradaki zaman farkı dolayısıyla, lisânı biraz daha ıstılahlı olmakla beraber, Kaygusuz müstesna olmak sûretiyle, yine Yûnus'a en çok benzeyen, Eşrefoğlu'dur (Eşrefoğlu Rûmî, 2020: 51).

Eşrefoğlu'nun şiirlerinde klasik Türk şiiri ile halk şiiri nazım biçimlerini kullandığı görülmektedir. Dîvânı'ndaki şiirlerin ekseriyeti dîvân şiiri formunda, içerik olarak ise tekke şiiri tarzında kaleme alınmıştır. Bu eserinde gazel ve koşma nazım biçimlerinin yanısıra yazma nüshalarında rubâiyyât ve kıt'a tarzında yazılmış şiirler de mevcuttur. Şiirlerinin biçim açısından en mühim özelliği eski koşma şekli olan murabba ve musammatı kullanmasıdır. Dîvânı'n son kısmında nazım şekli olarak mesnevinin tercih edildiği yedi şiir mevcuttur (Güneş, 1999: 102-103).

Rûmî'nin yazdığı şiirlerin büyük bir bölümü bestelenmiştir. Mutasavvıflardan ilâhîleri en çok bestelenenler arasında başta Yunus Emre olmak üzere Eşrefoğlu Rûmî ve Niyazî-i Mısrî (ö. 1105/1694) vardır (Güneş, 1999: 122). Rûmî, tasavvuf musikîsinde güfteleriyle yer aldığı gibi besteleriyle de katkı sunmuştur (Kara, 2005: 207).

2.3. Tarîkatnâme

Rûmî, Tarîkatnâme adlı eserinde tasavvufî görüşlerini aktarmıştır. Özellikle Kâdiriyye'nin Eşrefiyye kolunun âdab ve erkânına yer vermiştir. Eserin dili sâde olmasına rağmen muhteva olarak ancak ehil olanların anlayabileceği, tarîkat sırlarından bahsedildiği bizzat kendisi tarafından belirtilmiştir. Eser mukaddime ile yirmi beş fasıldan müteşekkildir (Eşrefoğlu Rûmî, 2023: 23). Ayrıca Rûmî'nin en son kaleme aldığı eser Tarîkatnâme 'dir (Eşrefoğlu Rûmî, 2020: 58).

2. 4. Eşrefoğlu Rûmî'ye Nispet Edilen Eserler

Mezkûr bu üç eserin hâricinde bazı kaynaklarda Delâilü'n-nübüvve, Fütüvvetnâme, İbretnâme, Ma'zeretnâme (Hediyyetü'l-fukarâ), Elestnâme, Nasîhatnâme, Hayretnâme, Münâcâtnâme, Esrârü't-tâlibîn isimli risâleler de Eşrefoğlu Rûmî'ye nispet edilmekle birlikte bu bilgi katiyet arz etmemektedir (Pekolcay ve Uçman, 1995: 482).

KAYNAKÇA

Bağdemir, A. (1997). Müzekki'n-Nüfûs (Giriş-Metin-Sözlük). Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, Ankara.

Bursalı Mehmed Veliyyüdün. (Trs). Eşrefoğlu Rûmî Hayatı ve Menkıbeleri. haz. Fuzuli Göçer. çev. Cavide Pala. İstanbul: Özel Yayın.

Eşrefoğlu Rûmî. (2020).Eşrefoğlu Dîvânı. haz. Asaf Hâlet Çelebi. İstanbul: Kapı Yayınları.

DOI: https://doi.org/10.30546/19023.978-9952-8573-9-9.2025.9012.
ISBN: 978-9952-8573-8-2

Eşrefoğlu Rûmî. (2021). Müzekki'n-Nüfus. haz. Nihat Dağlı. İstanbul: Sûfî Kitap Yayınları.

Eşrefoğlu Rûmî. (2023). Tarîkatnâme Kâdiriyye Usûl ve Âdâbı. haz. Selami Şimşek. İstanbul: Buhara Yayınları.

Güneş, M. (1999). Eşrefoğlu Rûmî Hayatı, Eserleri ve Dîvânı'ndan Seçmeler. Ankara: T. C. Kültür Bakanlığı Yayınları.

Kara, M. (1999). XIV-XV. Yüzyıllarda Osmanlı Toplumunu Besleyen Türkçe Kitaplar. İslâmî Araştırmalar Dergisi, 12 (2): 130-147.

Kara, M. (2014). Tasavvuf ve Tarîkatlar Tarihi. İstanbul: Dergâh Yayınları.

Kara, M. (2005). Türk Tasavvuf Tarihi Araştırmaları. İstanbul: Dergâh Yayınları.

Özkan, A. (2016). Hacı Bayram-ı Veli'nin Eşrefoğlu Rûmî'ye Tesiri. Uluslararası Hacı Bayram-ı Velî Sempozyumu, 25-26 Mayıs 2016, Ankara, 347-348.

Pekolcay A. N. , Uçman A. (1995). Eşrefoğlu Rûmî. İslâm Ansiklopedisi, c. 11, İstanbul: TDV Yayınları. s. 480-482.

Uçman, A. (2006). Müzekki'n-Nüfûs. İslâm Ansiklopedisi, c. 32, İstanbul: TDV Yayınları. s. 245-246.

Vassâf, O. H. (2015). Sefîne-i Evliyâ. haz. Mehmet Akkuş - Ali Yılmaz. İstanbul: Kitabevi Yayınları.